באמרו לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ״ באר כי
כל דבר יש לו קץ ולמצות אין קץ ואם כן כל מצוה ומצוה
מתרי״ג מצות היא כוללת כל אחת ואחת כוללת מצות הרב׳
וכן כלן עד לאין קץ ותרי״ג מצו׳ הללו נחלקות לשני חלקי׳
מושכלות ומקובלות ׳ המצות המושכלות הן אותן מצות ש
שהשכל מעיד עליהן ומבחין בהן שאלו לא נכתבו היה ה
המשכיל מוצא אותן בשכלו כמצו׳ כבוד אב ואם והרציחה
והנאוף והגנבה ועדות שקר והגזל וכיוצא בהם ״ המצות
המקובלות הן אותן מצות שלא ישיגם האדם לעולם ולא
ימצאם בשכלו כלל אבל הוא צרי׳ בהן אל הקבלה וכמצו׳
השופר והסכה והלולב ׳ ומצות היבום והחליצה ומצות ה
השמטה והיובל ׳ והקרבנות והכלאים וכיוצא בהם ואלו
ואלו לתועלת הגוף והנפש ׳ יש במושכלות תועלת גופני
בקיום העולם כמשפטי העמים וכהנהגותיהם ובישובי הא
הארצות והמדינו׳ ׳ ובהן תועל׳ הנפש גם כן ויש במקובלות
תועלת נפשיי כי תתעלה הנפש בהן ותשיג בקיומן חיי הע
העולם הבא ׳ ובהן תועלת הגוף גם כן ״ וכו״י לבאר ש
שכל מצות שבתורה יש בהם תועלת הגוף והנפש העיד
משה ע״ה ואמר לטוב לנו כל הימים לחיותנו היום הזה׳
וכתיב וצדקה תהיה לנו כי נשמו׳ לעשו׳ וגומ׳ לפני ה׳ אלהינו
באר כי קיום המצות הוא כולל שתי תועלות ׳ תועלת כלל
הגוף בעולם הזה ותועלת הנפש לעולם הבא זהו שהזכיר ב
בכלל לטוב לנו כל הימים ״ ואחר כן הוסיף פירוש כלל
ופרט לחיותנו כהיום הזה׳ זהו תועלת הגוף בעולם הזה ו
וצדקה תהיה לנו לפני ה׳ אלהינו ׳ זהו תועלת הנפש לעולם
הבא ״ וכן באר שלמה ע״ה הענין הזה בעצמו ׳ הוא ש
שאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא הא למדת
שיש בכל המצות תועלת הגוף והנפש ״ ואם תשאל ות
ותאמר מאין לנו מן הכתוב שכל החכמות נכללות בתורה
ונמשכות ויוצאות ממנה הנה שלמה ע״ה באר זה בתוך
רמזי דבריו והוא אמרו נפת תטופנה שפתותיך כלה דבש ו
וחלב תחת לשונך וריח שלמותיך כריח לבנון ״ המשיל ו
התורה לכלה וכמו שדרשו ז״ל ויהי ביום כלות משה כלת
כתיב ביום שנכנסה כלה לחופה ״ ודרשו עוד חז״ל אל ת
תקרי מורשה אלא מאורשה ולמדך שלמה ע״ה בכתוב הזה
שכל החכמות הנמשלו׳ לנפת כלן נוטפות משפתי הכלה ״
ומה שהמשילן לנפת לפי שכל החכמו׳ חוץ מחכמת תורתנו
כלן יש בהם תערובת וסיג כנפת הזה שכולל׳ הדבש ושעוה
אבל חכמת תורתנו הקדושה היא הדבש הגמור הנקי מן הש
השעוה ומכל פסולת זהו אמרו דבש וחלב תחת לשונך שה
שהדבש והחלב הם דברים זכים נקים מאין סיג ״ וכן ד
דוד ע״ה המשיל תורתנו לכסף צרוף שאין בו סיג הוא שאמ׳
אמרות ה׳ אמרות טהורו׳ כסף צרוף וגו׳ ולפי שיש בחכמה
תורתנו הנקיה והזכה דברים נקים ראוים להסתירם ׳ מפני
זה אמר תחת לשונך כלומר חייב אתה להעלימם ושלא תוצ
ותוציאם מפיך כענין שכתוב יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך
וכן דרשו ז״ל מאי ולמכסה עתיק דברים שכסה עתיק יומיא
אל תגלם ״ ולקח לדוגמא אחת ממצות של תורה שהיא

מן הדברים הראויים להסתירם והיא מצות ציצית זהו וריח
שלמותיך כריח לבנון וכבר ידעת כי ריח הוא זכרון הז״
וכענין שכתוב בקרבנו׳ אזכרתה ריח ניחח וכתיב בציצית
וראיתם אותו וזכרתם ואמ׳ כי זכרון אותם המצות כזכרון
לבנון והלבנון הוא החכמה אשר מצות ציצית רומזת אליה
ולב׳ חוטין כנגד לב׳ נתיבו׳ פלאות חכמה והבן זה״ וכבר
בארו לנו רז״ל מעלת התורה ושלמותה והיאך היא כוללת ה
העליונים והתחתונים עד שהודיעונו שאלו נכתבה התורה
כסדרה היה אדם יכול להחיות בה את המתים ׳ שכן אמרו
במדרש תלים במזמור בברחו מפני אבשלום בנו ׳ מאי ז כ
דכתיב לא ידע אנוש ערכה אמר ר׳ אלעזר לא נכתבו פר
פרשיותיה של תורה על הסדר שאלמלא נכתבו על הסדר
כל מי שהו׳ קורא בהן היה יכול להחיות את המתים
ולעשות מופתים לפיכך נתעלמו סדוריה של תורה ואעפ׳
שנתעלמו׳ סדוריה של תורה גלויים הם לפני הקב״ה שנא׳ כי
כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עד עולם ואותיות ו
אשר תבואנה יגידו למו ע״כ ׳ ועתה שלא נכתבה כסדרה
זוכה אדם בה לחיי העולם הבא שכן אמר שלמה ע״ה ארך
ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד קרא העולם הבא ימ
ימין ׳ כי שם הוא זוכה לאריכות ימים לנצח לפי שהוא ע
עולם שכלו ימין עולם שכלו ארוך ״ וקרא העולם הזה
שמאל והזכיר על מעלתו עושר וכבוד כי כשם שהעושר ו
והכבוד הכנה אל האדם בעולם הזה לקבל המושכלות ׳ כן
העולם הזה הכנה לקנות בו חיי העולם הבא ולמדך שלמה
ע״ה בכתוב זה כי העולם הבא יש בו אריכות ימים לעולמי׳
והעולם הזה הכנה אליו ״ ודבר ידוע כי משה רבינו ע״ה
אדון כל הנביאים כל מה שידע והשיג בשערי הבינה הכל
ידע והשיג מן התורה בזמן ארבעים יום וארבעים לילה ש
שעמד בהר ״ גם המלך שלמה ע״ה ידוע ומפורסם שה
שהיתה חכמתו רחבה מני ים והכתוב העיד עליו ויחכם מכל
האדם ואין ספק כי מתוך התורה למד הכל וחכמי האמת ה
העידו על מעלתו הגדול׳ הנשאה שעלה אליה מתוך חכמת
התורה והוא שאמרו רז״ל שלמה מלך על העליונים ועל הת
התחתוני׳ שנ׳ וישב שלמ׳ על כסא ה׳ למל׳ ׳ ויש לך להתעורר
בכאן מדוע קרא הכתוב כסא שלמה כסא ה׳ והיאך יכול ה
הכתוב להמשיל כסא חול לכסא קדש אבל הענין כי כסא
שלמה הוא דוגמא ״ ורז״ל חכמי האמת יודעי הצפונות ׳
אשר דבריהם כדרבונות ׳ הביאו על זה מאמר מעורר נפ׳
נפלא ריחו כשמן הטוב מורק מאמר מאיר עיני השכל ומ
ומבהיק כבדק והוא מן המאמרים אשר פזרום בספריהם ג
גנזום הצפונים במדרשיהם והו׳ שאמרו תני רבי חייא מלך
עולה תשעים מלמד שאין כבודו של הקב״ה שורה בפחות מ
מתשעי׳ אלף רבבות מלאכי׳ והמלך שלמה תשעים אלף כ
כסאות לפניו תשעים אלף קתדרי זהב היו לו סביב הכסא ו
ושם יושבים החכמים ותלמידיהם פחות וסגנים כהני׳ ולוים
ושבעים קתדראות כנגד הכסא לשבעים סנהדרין ושתי ק
קתדראות נגדו אחת לגד החוזה ואחת לנתן הנביא וכסא
אחד לימינו לבת שבע אמו ע״כ ״ כל הקתדראות האלה

והאסיניס אלף ותשבעים והשתים והאחד הכל דוגמא
ומה שחלק המאמר הזה בלשון קתדרא ולשון כסא ולא ה
הזכיר את כלן בשם קתדרא או לכלן בשם כסא הכל לענין
מכוון ·· וכן מה שכתוב בכסא שלמה וידות מזה ומזה א
אל מקום השבת ושני אריות עמדים אצל הידות וכתיב וש
ושנים עשר אריים עמדים שם על שש המעלות מזה ומזה
לא נעשה כן לכל הממלכות הידות אשר לכסא ושנים
אריות ושנים עשר אריים הכל דוגמא ·· הידות הן
המדות שבהן נברא העולם כענין שכתוב אף ידי יסדה א
ארץ וימיני טפחה שמים ·· ושני האריות שנים
השרים האדירים הנודעים בשמותיהן אחד לימין ואחד ל
לשמאל וזהו שאמר אצל הידות ויב׳ אריים שנים עשר מנ
מנהיגים מקיפים את הכסא שלשה לכל רוח ורוח מארבע
רוחות העולם כי כן סדור הדגלים במדבר שהיו מקיפים א
את הארון ומפני זה היה ראוי להקרא כסא שלמה כ
כסא ה׳ ·· ומאין ידע שלמה תכסיסי רם ומתנשא
והדורי השררה העצומה והמעלה הנפלאה והרמה אשר ב
בכסא הכבוד עד שעשה בחכמתו כסא שלא נעשה כן לכל
הממלכות כל זה ידע והשיג בחכמת התורה ומאין תבא לו
המלכות להיותו מולך בעליונים אלא מתוך חכמת התורה
שהיא מן העליונים · ומצינו שמתוך חכמתו הגדולה שלמד
מן התורה חבר שלשה ספרים והם משלי ושיר השירים וק
וקהלת והוא אמרו ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן
וכלכל ודרדע בני מחול וכתיב וידב׳ שלשת אלפים משל
ויהי שירו חמשה ואלף · וכתיב וידבר על העצים מן ה
הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר יוצא בקיר · וידבר ע
על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים · הכתובי׳
האלה מבארים שפע החכמה אשר לשלמה שכלל אותה ב
בשלשה חבורים אלה וזהו שאמר וידבר שלשת אלפים מ
משל ונראה לי כי אלפים מלשון למוד החכמה כענין שכ
שכתוב ואאלפך חכמה ויהיה שלשת אלפים כאלו אמר של
שלשת חבורים ורמז אותם בשמם האחד משלי והשני שיר
השירים · הוא שאמר ויהי שירו רמז לשיר השירים ··
והזכיר חמשה ואלף אות אלף ממש · והכונה כי יסוד שיר
השירים מחובר על יסוד האחרונה שבשם הנקראת כל ·ו
ועל כן יקראנה תמיד אח..י כלה· שהרי מלת כלה כוללת
שניהם מלת כל והא באחרונה וכשאמר ויהי שירה חמשה
ואלף באר כי היה יסוד שירו ועיקרו הא׳ ·· וידבר על
העצים מן הארז אשר בלבנון זה ספר קהלת המיוסד על ח
חכמת הטבע ·· והשתכל איך נשתמש בכל החבורים בל
בלשון וידבר ובחבור שיר השירים שהוא קדש קדשים נש
נשתמש בו בלשון הויה ואמר ויהי שירו לפי שהוא מחובר
על יסוד ההויה וממעלות התורה מה שנבראת קודם
שנברא העולם וכן דרשו רז״ל היתה התורה כתובה
לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה וזו אחת מן הכונות
שבבראשית שהתחילה תורה באות בית׳ כלומר בית׳ אלפים
שהוא ראשית ולולי שהדבר כן והיה משה רבינו עה׳ כותב
במעתיק מספר קדמון היה ראוי שיאמר בתחלת התורה וי
וידבר אלהי את הדברים האלה אל משה ועל כן התחיל ב
במה שהתחיל ודרשו רז״ל אר׳ יצחק לא היה צריך

להתחיל התורה בראשית ברא אלא מהחדש הזה לכם לפי
שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומפני מה פתח
בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו · והכונה לומר
כי כיון שהמצות הם עקר התורה לא היה ראוי להיות פתח
דבריה של תורה כי אם במצוה ומה לנו לספור חדוש העו
העול׳ היה אפשר שיהיה הענין מסור לקבלת ישראל ושלא
יכתב בספר התורה והיתה התשובה משום כח מעשיו הגיד
לעמו כלומ׳ המשיך להם כח מעשיו שתתפרס׳ מלכותו מצד
דרכיו ופעלתיו ממש שחדש והמציא מאין הנמצאי׳ כלם
לא רצה הקבה׳ שיהיה הענין הגדול הזה מסור ביד הקבלה
רק שתעיד עליו התורה כי מתוך אמונת חדוש העול׳ ישיג
האדם ידיעת השם ית׳ מצד דרכיו ופעלותיו וזאת היא
ההשגה האפשרית כי ההשג׳ מצד עצמו ומהותו נמנעת
היא לפי שענינו נסתר ונעלם אף מן המלאכים והענין
הגדול הזה נכלל בפסוק אחר מספר משלי והוא זה כבוד א
אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר ·· שלמה
המלך עה׳ גלה לנו בזה על ידיע׳ השם ית׳ שהוא שני חלקים
נמנע׳ ואפשר · הנמנע הוא החקירה על הש
השגתו מצד עצמו ומהותו · ועל זה אמר הסתר דבר ··
האפשר הוא חקירת מלכותו מצד דרכיו ופעלותיו ועל זה
אמר וכבוד מלכים חקור דבר והכתוב הזה דבק עם הכתוב
שאחריו שמים לרום וארץ לעומק שהם כלל המציאות הו
והודיענו בזה כי החקירה הזאת האפשרית היא שמי׳ לרום
וארץ לעומק שהם כלל המציאות כלו כי מלת שמי׳ כוללת
האפשרית היא שמים לרו׳ וארץ לעמק שהם כלל המציאות
הגלגלים ומלת לרום כוללת המלאכים שהם למעלה מהם ו
וארץ לעומק כולל כל נברא העול׳ השפל היבשה והים עד
מעמקי תהומות ·· ולב מלכים אין חקר כנגד החלק
הראשון הנמנע שעליו הזכיר הסתר דבר והזכיר לב
מלכים כי עצם השם הנסתר אין לחקור עליו כי זה מן הנמ
הנמנע ובענין שנ׳ לאיוב החקר אלוה תמצא אם עד ת
תכלית שדי תמצא והנה משה רבינו עה׳ שאל שתים אלה
הודיעני נא את דרכיך הוא החלק האפשר והושב בזה אני
אעביר כל טובי על פניך ·· הראני נא את כבודך הוא
החלק הנמנע והושב בזה לא תוכל לראות את פני ·· וה
והנה שתים אלה כשם שחייב אדם ומצוה עליו להמנע מח
מחקור החלק הנמנע כך מצוה וחובה עליו לדרוש ולחקור
על החלק האפשר כי בזה יתרצה עבד אל אדניו ונדענו
מתוך פעולותיו ועל כן חייב׳ החכמ׳ שתתחיל התורה בחדוש
העולם להגיד לעמו כח מעשיו מפני שבל שרשי האמונה
נסמכי׳ ונשעני׳ על אמונ׳ החדו׳ כי החדוש מופת על ההשגח׳
וההשגחה מופת גדול על הנבוא׳ · ועל אמתת עונש ושכר ·
וכל העקרים הגדולים האלה מתבארים מן הפרשה הזאת ה
הודיענו תחלה כי העולם מחודש נברא יש מאי׳ אחר שהי׳
ראשיתו תהו ובהו וברא כל הנמצאים בששה ימים ובששי
ברא אדם והשגיח עליו בשלשה ענינים בבריאה וביצירה
ובעשייה ·· וצוה עליו במצות עשה ובמצות לא תעשה ·
וכל זה עדות ומופת גמור על ההשגחה ועל הנבואה כי
ידבר ה׳ את האדם ויצוה עליו לעשות מה שירצנו וימנע
ממנו מה שירחיקנו · ועם זה נתבאר השכר והענש ·

לצדיק ולרשע נתבאר השכר שהניחהו בגן עדן בהיותו ז
זכאי באמרו ויניחהו בגן עדן וגומ׳ ונתבאר העונש
בחטאו שגרש אתו משם הוא שנאמ׳ ויגרש את האדם
גם נתבאר העונש לקין על הרציח׳ והשכר לחנוך על
שהתהלך עם האלהים גם ענש אנשי דור המבול על
מעשה הזנות והוא שהביא עליהם המבול והשכר לנח
הצדיק אשר מצא חן בעיני ה׳ ונצל והא למדת שכל
העקרים העצומים האלה נמשכים מאמונת חדוש העולם
וכל התורה כלה מיוסדת ובנויה עליהם וכל אחד ואחד מח
מחייב את חברו חדוש העולם מחייב ההשגחה וההשגחה
מחייבת העונש והשכר ומחייבת את הנבואה ומתוך
הנבוא׳ תבא התורה ואכ׳ מוכרח היה להתחי׳ התור׳ בחדוש
העולם וזהו שכתוב בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ

בראשית

על דרך הפשט מלת בראשי׳ כאלו אמר בראשונה ומה ש
שלא אמר בראשונה מפני שמלת בראשית כוללת טעמים
גדולים ועצומים רבים ונכבדים מה שלא תכלול מלת בר
בראשונה ועל דעת רשי׳ מלת בראשית מלה סמוכה ו
וכן כל בראשית שבמקרא ולא נברא ביום הראשון רק ה
האור בלבד ושיעור הכתו׳ בראשית בריית השמים והארץ
והארץ היתה תהו ובהו ויאמר אלהים יהי אור והכל נמשך
אחר האור ואמר כי הוא כמו תחלת דבר ה׳ בהושע ויאמר
ה׳ אל הושע ודעתו ז״ל שאם היתה כונת הכתו׳ שנבראו ה
השמים והארץ ביום הראשו׳ היה לו לכתו׳ בראשונה אבל
העקר הוא שהיא מלה בפני עצמה איננה סמוכה והיא כ
כמו כאלו אמר בראשונה והעד על זה הטעם המלה וענין
הפרשה כי השמים והארץ עם תולדותיהם נבראו ביום רא
הראשון מאין גמור ומאפיסה מוחלטת וכן מעיד לשון ב
ברא שהוא לשון הוצאת יש מאין וזהו דעת ר׳ נחמיה ש
שביום ראשון נברא כל העולם שכן אמרו במדרש ר׳ י
יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה א׳ בששה ימים נברא כל העולם
שכן כתיב במעשה של כל יום ויום ויהי כן רבי נחמיה
אומר ביום ראשון נברא כל העולם שכן כתי׳ תוציא
הארץ דבר שהוא פקיד ומוכן בידה מבראשי׳ משל למ׳
הדבר דומה לאדם שזרע ששה שעורים בבת אחת זה יצא
ביום ראשון וזה בשני וזה בשלישי וכן כולם ובאור דעת
ר׳ נחמיה במשל הזה כי החומר שממנו היה הכל נברא ביו׳
ראשון ואחר כן נבראו כל הנבראים בששה ימים מחלקי׳
החומר כל אחד ואחד ביומו וזהו שכתוב כי הוא אמר ויהי
באר כי הכל היה באמירה ובהויה אחת ואחר כן צוה ד
דבר יום ביומו והעמיד הדברים והוציאם לפועל אלהים
על דרך הפשט לשון אילות ופירושו בעל הכחות כלם מ
ומזה הטעם לא אמר אל ולא אלוה כי אם אלהים בלשון
רבים וכן אלהים קדושים הוא כי הוא כולל הקדושות כלם
וכן דרך הלשון בממשלת השפלים אדנים קשה בלשון ר
רבים וזה לגודל מעלת האדון ולרבוי מיני הממשלה שיש
לו וזה בבשר ודם אף כי בשם ית׳ אשר מיני הממשלה שלו
אין להם מספר וכל המושלים אין ממשלתם רק ממנו והוא
אחד ופחתיו רבים וכן מנהג הלשון בשאר המלות ליל שמ
שמורים הוא יום כפורים הוא ועוד יש לפרש כי נקרא
אלהים בבריאת העולם לפי שברא עולמו בחכמה ובתבונ׳
הוא שכתו׳ ה׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ושם
אלהים נאמר על החכמה והתבונה הוא שכתוב אלהים לא
תקלל ותרגם אנקלוס דיינא ופסוק מלא הוא כי אלהים ש
שופט זה ישפיל וזה ירים ונקרא כאן בשם הזה על שם ש
שברא העולם במדת הדין ועל דרך הקבלה השם הזה
שתי מלות אל הם והנה הנה פירש היוד וזכור את בוראיך
מלא ביוד והמשכיל יבין את השמים ואת הארץ מלת א
את בכל מקום לרבות ועל דרך הפש׳ באו שני אתין הללו
לרבות את שני חמרים שברא הקב״ה אחד שעשה ממנו ש
שמים ואחד שעשה ממנו ארץ וזהו שאמר והארץ היתה
תהו ובהו באר כי הארץ אחרי הבריאה הזאת היתה תהו
ובהו ופירוש תהו ובהו חמר וצורה כלומ׳ שהלביש לאותו
חמר צורה וזהו את כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה ואמר
ואת כל אלה כלומ׳ כל אלה הנמצאים ידי עשתה ואחכ׳ ו
ויהיו כל אלה בצורתם עתה ולפי זה החמר נברא תחלה וא
ואחריו לא היתה בריאה כי אם יצירה ועשיה לפי שהכל
המציא ממנו והלביש הצורות ובבריאה זו שהיא כנקודה
קטנה דקה ואין בה ממש נבראו כל הנבראים בשמים
ובארץ ועל דרך המדרש את השמים ואת הארץ את
השמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ואת הארץ
לרבות אילנות ודשאים וגן עדן והדברים האלה כלל כל
הנבראי׳ בעלי גוף והארץ היתה תהו ובהו תהו הוא החמ׳
שאין בו ממש ואין השם נתפש בו והוא מלשו׳ רבותינו ז״ל
בתוהא על הראשונות שאם בא אדם לגזור בו שם תוהא ל
ונמלך לקרותו בשם אחר לפי שלא לבש צורה שיתפש בה
השם והחמר הזה נקרא בלשון התורה תהו ובלשון הפ
הפלוסופים היולי ובהו הוא הצורה הנלבשת לחמר וה
והיא מלה מורכבת בו הוא כלומ׳ דבר שיש בו צורה ומזה
אמר הכתוב ונטה עליה קו תהו ואבני בהו ייחס הקו לת
לתהו שהוא החמר שאין בו ממש לפי שהקו הוא שיראה ה
שיתחם האומן מחשבת הבנין שהוא מקוה לעשות והמלה
נגזרת מן קוה קויתי ה׳ וייחס האבנים לבהו שהיא הצורה
לפי שהאבני׳ הם צורו׳ הבנין ויבא הקשור בשני הכתובים
אלה בתחלה ברא יש מאין מעל הכחות כולן חומר השמי׳
וחומר הארץ והארץ אחרי הבריאה הזאת היתה תהו כלו׳
חמר אין בו ממש והיתה בהו שהלביש אותה צורה והזכיר
הכתוב ארבע יסודו׳ שיש בצורה זו והם האש ורוח והמים
והעפר ומלת הארץ כוללת ארבעתם והוא כלל העולם ה
השפל ואעפ׳ שיסוד העפר הוא אחרון
הזכירו ראשון

ידבר ועל כן התחיל מן הארץ שהיא הנקודה והפלוסופי
קראוה נקודה לפי שהיא למטה מן הגלגלים נתונה בתוכם
כנקודה בתוך העגול וקראוה נ״כ מרכז העולם לפי שהיא
קבוע וקיימת אין לה תנועה כלל בכללה רק בחלקיה כעני׳
שכתוב והארץ לעולם עמדת והנה היא בהפך מן הגלגל
העליו׳ המקיף כי זה עליו׳ בתכלית הדקו׳ והזכות וזה תחתון
בתכלית העובי והעכירות ואחר שהתחיל מן הארץ חזר
לסדר היסודות כסדור הראוי והוא האש והרוח והמים ׳
הזכיר וחשך הוא האש היסודית שהיא חשכה והקדימו
לרוח מפני שהאש מקיף על הרוח הקדי׳ הרוח למים כי כ
הרוח מקיף על המים והמים מקיפי׳ על הארץ והסדר הזה
בעצמו מצאנו בספר קהלת ובספר איוב וכשם שהתחיל
כאן מן הנקוד׳ שאמ׳ והאר׳ הית תהו ובהו כן התחיל בספר
קהלת מן הנקודה שאמ׳ והארץ לעול׳ עמדת והזכיר אחרי
כן וזרח השמש ובא השמש זה הוא יסוד האש ואמ׳ אחרי
כן סובב סובב הולך הרוח ואמר אחרי כן כל הנחלי׳ הולכי׳
אל הים ״ וכן באיוב התחיל מן הנקודה ג״כ שאמ׳ כי הוא
לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה ׳ זהו יסוד האש
לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה הוא הסדור עצמו
שבבא׳ בספ׳ בראשי׳ גם קהל׳ לפי ששלשת ספ׳ המחק׳ ודבריה׳
מיוכדים על חכמת הטבע והודיענו הכתוב בכאן באמרו
והארץ היתה תהו ובהו כי הארץ לבשה צורה והחשך שהוא
האש מקיף למעלה מן המי׳ והעפר מעורבי׳ שקרא לשניהם
יחד תהום כמי הים שהעפר מעורב בהם והם נקראי׳ תהום
כענין שכתוב תהום יסובבני והרוח מנשבת ותכנס בחשך
ותרחף על המים ומה שאמר ורוח אלדים היה ראוי לומר
והרוח אבל ייחס הרוח לשם אלדי׳ לרוב דקותה אעפ׳ שהאש
דקה יותר מן הרוח כיון שהוציא האש בלשו׳ חשך לא רצה
ליחסו אל השם יתב׳ ״ ועל דרך המדרש בראשית ברא
אלדים את השמים ואת הארץ בזכות ג׳ דברים נברא העולם
בזכות חלה ׳בזכות מעשרות בזכות בכורים׳ אין ראשית אלא
חלה שנא׳ ראשית עריסותיכם חלה תרימו׳ ואין ראשית אלא
מעשרות שנ׳ ראשית דגנך ״ ואין ראשית אלא בכורי׳ שנ׳
ראשית בכורי אדמתך ועוד אמרו בזכות משה שנאמ׳ וירא
ראשי׳ לו וכל המצו׳ האל דרך אחד להן וכלן רמז על אחדות
החכמה הנקראת ראשית וכן מלת בראשית כתרגו׳ ירושלמי
בחכמתא כי מצות הבכורי׳ רמז לאחדות וכן מצות המעשר
כי חשבון עשרה מפרש ומגלה כח האחד וכן החלה מצוה
יחידה בעיסה׳ ומה שאמ׳ בזכות משה לפי שמצינו בו ראשי׳
ומשם זכה לקבל התור׳ ׳ואם תשכיל תמצא כי מלת בראשי׳
תרמוז על בנין בית ראשו׳ שעמד ת״י שנה כמנין בזאת יבא
אהרן אל הקדש׳ וכבר ידעת מאמ׳ רבותי ז״ל שבי׳ המקד׳ נברא
קודם השמים והארץ ׳ ומפני זה הקדים מלת בראשית׳
ברא ואחר כך את השמים ואת הארץ ״

ולפי שעתיד ליחרב אמר והארץ היתה תהו ובהו לפי
שנסתלקה שכינה מישראל ״ ורוח
אלדים מרחפת על פני המים ׳ זו התורה שהובטחנו בה
כי לא תשכח מפי זרענו אף על פי שאנחנו בגלות ״

ויאמר אלדי׳ יהי אור׳ לרמוז על ימות המשיח שהזכיר בו
הכתוב קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה׳ עליך זרח ״
ויבדל אלדים בין האור ובין החשך כי בו יבדיל הקב״ה בין
ישראל שקוו לישועה ובין האמות׳ השרוים כחשך ״

ואל׳ הענין הזה רמזו רבותינו
ז״ל כשהוכיחו מן הכתוב הזה ארבעה מלכיות
והוא שדרשו והארץ היתה תהו׳ ׳ זו מלכות בבל׳ ׳ ובהו ׳ זו
מלכות מדי׳ וחשך זו מלכות יון׳ תהום׳ זו מלכות אדום׳ ורוח
אלדים׳ זו רוחו של משיח ״ ובאור המדרש הזה כי השם
ית׳ בפרשה זו מגיד מראשית אחרית והכתוב כוין לרמוז
סוף הזמ׳ בתחל׳ הזמ׳ להורו׳ כי תכלי׳ כונ׳ הבריא׳ היא לימות
המשיח׳ וזהו תחל׳ המחשב׳ סוף המעש׳ ואם תשכיל
עוד תמצ׳ כי יש במלת בראשי׳ אש ברית׳ וכן עוד בראשי׳
שתי תיבות ברא שית אלו השיתין שנבראו מששת ימי
בראשית ׳ וכן עוד ברא תיש זה אילו של יצחק שנברא
מששת ימי בראשית ״ ועוד בראשית ׳ מלשון ארשת
והוא הדבור כענין שכתוב וארשת שפתיו ובאורו כי׳
ארשת כלומר כי׳ מאמרות נברא העולם ׳ ודע והבן כי
העולם נברא בתשרי׳ ומלת בראשית תרמוז לזה ובדבר זה
נחלקו בגמ׳ רבי אליעז׳ ורבי יהושע׳ רבי אליעז׳ אומ׳ בתשרי
נברא העול׳ ר׳ יהושע אומ׳ בניסן נברא העולם ואע״פ שר׳
אליעזר ור׳ יהושע הלכה כרבי יהושע ככר הכריעו בגמ׳
בזה כר׳ אליעזר הוא שאמרו כמאן מצלינן האידנא זה היו׳
תחלת מעשיך כמאן כרבי אליעזר ״ ועל דרך השכל
בראשית ברא אלדים את השמים ואת הארץ ׳ ידוע כי
המציאות כלו נחלק על שלשה חלקים ׳החלק הראשו׳ עול׳
המלאכי׳ ׳ החלק השני עולם הגלגלי׳ ׳ החלק השלישי
עולם השפל הזה ׳ והכח הנסתר ברא שלשתן ומלת
בראשית תרמוז הכח הנסתר כי הוא ראשי׳ כל ראשי׳ בלי
ראשית והוא ברא תחלה עולם המלאכים שהם נקראים
בכתובים אלדים ועולם הגלגלים והם השמי׳ והעול׳ השפל
והוא הארץ ״ ומכח הענין הזה לא היה יכול להקדים
ולומר אלדים ברא בראשית והצורך לומר בראשית ברא
אלדים כדי שתהיה מלת ברא חוזרת למלת בראשית ותבין
מזה כי הכח הנסתר שהוא ראשית ברא אלדי׳ והם המלאכי׳
והשמי׳ והם הגלגלי׳ ׳ואת הארץ׳ והוא העולם השפל מגלגל
הירח ולמטה הכל נקרא בשם ארץ בכלל׳ והכתוב שאחריו
מבאר זה ׳ והארץ היתה תהו ובהו ׳ כלומר הארץ שהזכיר
תחלה שהוא שם הכלל היתה כהבראה תהו כלומר חומר
שקבל צורות ארב׳ יסודות הרמוזי׳ ככתוב׳ והנה לשו׳ ארץ
שם משותף נאמר על הכלל׳ ונאמר גם כן על הפרט׳ ויקר׳
אלדים ליבשה ארץ ׳ ואם כן תהיה מלת והארץ׳ שם
על הכלל ארבע יסודות ׳ ומלת תהו ובהו ׳ על יסוד העפר
בפרט רק משמעות תהו ובהו יסוד העפר שאין בו נמצא

וצריך אתה לדעת כי מנין הגלגלים תתקנה כמנין
השמים וכן נמצא בפרקי מרכבה בשעה שהקב״ה יורד
משמי השמים כתשע מאו׳ וחמשים וחמשה רקיעים ויושב
על כסא כבודו בערבו׳ כל שערי רקיע וכל שערי ערבות

אומרי׳ שאו שערי׳ ראשיכ׳ וגו׳ ׃ וכן עוד בדרך ארץ רבה
הקבה׳ שליט ברום יחידי אחד ושמו אחד והוא שוכן בשל׳
מאות ותשעים רקיעים וכל רקיע ורקיע שמו וכנויו נקוד
עליהם׳ והזכירו שם זה בענין פסוק האזינו השמים ושם
אבתוב המדרש הזה בעה׳ אבל לכל הפחו׳ שאי אפשר
להמעיט מנינם לדעת רבותינו חכמי האמת הם שבעה ׳
והוא שדרשו במסכת חגיגה פרק א׳ דורשין אמ׳ רב יהוד׳
שני רקיעים הם׳ שנא׳ הן לה׳ ﭏדיך השמים ושמי השמים׳
ריש לקיש אמר ז׳ ואלו הן ׳ וילון׳ רקיע׳ שחקי׳ ׳זבול׳
מכון מעון׳ ערבו׳ ׳ ולדעת חכמי המחקר והם הפלוסופי׳
הם ט׳ ׳ואלו הן גלגל המקיף׳ שני לו׳ גלגל המזלות׳ ואחריו ז׳
גלגלים של ז׳ כוכבי לכת שהם שצם׳ חנכל׳ ׳ ואחר ט׳
גלגלים אלה ארבע יסודו׳ שהסדור שלהן אש׳ רוח׳ מי׳ ׳עפר
והסימן להם ארמע׳ וכבר הזכיר׳ שלמה בסדור הזה בפסוק
אחד׳ והוא שאמר מי עלה שמי׳ וירד מי אסף רוח בחפניו
ומי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ ׃ ודעת
הפלוסופים שיסוד האש קנה חומו מגלגל הלבנה שהוא
למעלה ממנו וסמוך לו וזה בהתמדת תנועת הגלגל שהרי
בידוע שכל גשם מתנועע הוא מחמם ומלהיב כל הקרוב
אליו בהתמדת תנועתו׳ וכל שכן באשר יהיה הגש׳ המתנועע
גדול ורב כח שיוסיף חום גדל תקיף ואמיץ ׳ ועל כן גלגל
הלבנה הוא מחמם ומלהיב הקרוב אליו אבל הוא בעצמו
לא יתלה׳ ולא יתחמ׳ ׳כי חמרו זך ודק איננו כחום׳ היסודו׳
לקבל פעולות נכריות׳ ומפני׳ זה יסוד האש שטבעו לעלות
למעלה אינו עולה אל לא תכלית כי שטח הגלגל מפסיק
בהיו׳ חמרו חזק כראי מוצק ועד שם יעלה דרך גבולו ולא
יעברנהו כשם שמפסיק שטח הארץ שהמים שטבע׳ לרדת
למטה אינן עוברין אותה ׳ וכבר הודעתיך למעלה כי
העולם נברא בתשרי שמזלו מאזנים׳ וכן יורה הכתו׳ השני
שלאחר זה הוא שאמר ורוח ﭏדים מרחפת על פני המים׳

וידוע כי מזל הרוח הוא מאזנים ומזל המים הוא עקרב
ובאור הכתוב אימתי ברא׳ הקבה׳ את השמים ואת הארץ
בזמן שהיתה רוח ﭏדים צומחת ועולה בבקר כלומר בזמן
שמאזנים שהוא מזל הרוח מרחפת על פני המים שהוא
סמוך לעקרב שהוא מזל המים׳ וטעם קריאת השמות
מאזנים ועקרב׳ וכן שאר המזלות כוכבים מקובצים הם
בצורת מאזני׳ ועקרב׳ וכך נתקבצו בזמן המבול בצורה זו
קבוץ כוכבים בצורת טלה וכן בצורת שור׳ וכן תאומים ׃
שהוא צורת אדם וכן צורת סרטן שהוא צורת חיה׳ וכן
צורת מאזנים ועקרב וכן צורת דלי שהוא צורת אד׳ דולה
מים ונקראו אחרי כן בשמות הללו כפי אותן צורו׳ שנראו
בהן בזמן המבול ונראה לומר כי טעם הראות׳ בזמ׳ המבול
בצורה זו כדי שנתעורר על ההשגח׳ מתוך הוראת השמי׳
וכמו שנמצא לרבותינו ז״ל במדרשם׳ ויש לך לדעת גם
כן כי מולד תשרי שבו נברא העולם היה בהרד ﭏו נבראו
המאורות ׳ ומאין נודע זה ממולד ניסן הבא מאחריו אבל
מאחר שהמאורות לא נבראו עד יום רביעי אנו יודעין
בברור שמעולם לא היה בהרד אבל הוא החשבון האמתי

אצל חכמי התכונה ׃ ומה שתקנו לומר כתפלה זה היו׳
תחלת מעשיך אפש׳ לנו לומ׳ כן בין לסימן בהרד בין לסימן
ויד׳ אם אנו מונין לסימן ויד׳ והוא שנברא אדם ביום ששי
אחר עבור יב׳ שעות מן הלילה וב׳ שעות מן היו׳ יהיה באו׳
תחלת מעשיך לדין ׳ ואין צריך לומר בסימן בהרד כי
באור מעשיך על יום שני שהוא תחלת העשיה שנא׳ ויעש
ﭏדים את הרקיע׳ שהרי ביום הראשון לא הוזכר בו עשייה
אלא בריאה וזהו לשון מעשיך ולא אמר ברואיך ׃
ועל דרך הקבלה בראשי׳ ברא ﭏדי׳ את השמי׳ ואת הארץ
יש בכתוב הזה סוד עשר ספירו׳ ׳והשמים והאר׳ הם השמי׳
והארץ העליונים שאינם מכלל הגלגלים והם הנקראים
שמי קדם וארץ החיים ׃ ומלת בראשית תרמוז אל הח
החכמה בענין שכתוב ראשית חכמה ׃ וכן הבית רמז
לחכמה שהיא שניה בספירות והרי לך מלת בראשית האו׳
האות הראשונה והמלה הם עדות על החכמה ׳ ולפי ש
שהכל נמשך ונאצל מן החכמה באה הבית׳ רבתי ואעפ׳
שהיא שניה בספירות ראשונה היא לענין השגתנו וזהו ה
פירוש בית׳ של בראשית חכמה שהיא ראשית שהרי
הספירה הקודמת לה אין אנו רשאין להרהר בה ולכך
נקראת אין וזהו והחכמה מאי׳ תמצא על דרך ההודעה לא
על דרך שאלה ומכל מקום נרמזת היא בעוקצו של בית׳ ו
ומזה דרשו חכמי האמ׳ אומרי׳ לבית מי בראך מראה להן
בעוקצה כלפי אלף שהוא הכתר ׳ ודע והבן כי עלת
העלות למעלה מן הכתר וזהו מאמר ספר יצירה עשר
ספירות בלי מה עשר ולא תשע עשר ולא אחת עשרת
פירוש עשר ולא תשע שהרי הכתר יש לחשוב מן הכלל
לפי שכל שאר הספירות נמשכות ממנו כי הוא מקור נובע
שהכל תלויין בו עשר ולא אחת עשרה לפי שאין לחשוב
מן הכלל מה למעלה מן הכתר והוא עלת העלות והוא דבר
נעלם אין לומר עליו לא יש ולא אין ׳ וזהו לשון עשר
ספירות בלי מה עשר ספירות של בלי מה כלומר נאצלות
מבלי מה ׳ ומזה הצריכו חכמי האמת קוצו של יוד
שהוא רמז לעלת העלות שהוא למעלה מכל העשרה וכיון
שכל העשר הם האצילות הנה המאציל שהוא עלת העלות
נפרד מהן זהו פירוש עשר ולא אחת עשרה ׳ ומה
שכתב שם בספר יצירה חקק ולא הזכיר מי החוקק הכונה
על הכתר כי הדבר החקוק הם ג״ ספרי׳ שהם שלשה אותיות
של שם שחקק הכתר והן יהו׳ שהן אותיות מתברכות
ומברכות כל מתברך והם גם כן ספר ספר וספור ׳ ספר
היא החכמה וקראה ספר לפי שהדורות הולכים ואין
החכמה נשארת כי אם על ידי ספר ומזה נקראת אף
החכמה העליונה ספר ספר הוא הבינה שאר׳ מונה בה והו׳
מלשון ספירה ומנין וכן אמר הכתוב בדברי הימים ויספר
שלמה את כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל אחרי ה
הספר אשר ספרם דוד אביו ׳ ספור הוא שאר
הספירות שאפשר לבני אדם להשיגם ולדבר בהם ׳ ודע
כי הספר הוא היוד ׳ ספר הוא ההא״ ׳ ספור הוא
הואו׳ והוא התפארת שהיא מדה ששית והבן ׳ וכבר

ידעת כי מלת ספר חשבונה שם ואם כן שלשה ספרים הם שלשה שמות של שכל ואעפ׳ שכחותיהם רבים שלשת׳ עקר אחד להם · וכן ג׳ אותיות של שם הנה הם עקר אחד הוא החוקק העולם הוא הכ׳תר שהוא נמשך מעלת העלו׳ הנקרא אין כ׳ף ·· ויש לך להתבונן בפרשת מרה במה שאמ׳ הכתו׳ שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ·· אלדים התשובה והוא ברא העולם ואליו בונת תפלתנו בראש השנה · ומה שכתוב ויתפלל אברהם אל האלדים על האחרונה נאמר ··

וכן אמר דוד עה׳ אני אל אלדים אקרא · ועל התשובה נאמר כי אם לבינה תקרא׳ והתשובה נקראת בינה שהיא נתונה בין חמש ראשונות ואקרא ותקרא לשון תפלה בלשון ויקרא שם אברם שתרגומו וצלי · את ואת לרבות הגבורה והתפא׳ת ·· השמים התפארת והוא העדן ·· ושני עמודים הנקראים נצח והוד נכללי׳ במלת השמים כלומר השמים ושני עמודיו כי מאחר שלא מצינו בריאה לעמודי שמים על כל פנים יש לנו לומר שנ שנכללו בכלל השמים גם הצדיק נכלל עמהם שהוא עמוד שהעולם נתקיים בו ·· או אפשר לומר כי רבוי הואו׳ של ואת בא לרבות ג׳ עמודים אלה ·· הארץ הוא הגן המקבל מעדן ·· והארץ היתה · יחק׳ עתה מה היתה תחלה · ונקרא׳ משם ארץ כי היא סוף הבנין · ואמר היתה כלומר עק׳· הויתה מאותה הויה שהיתה והיא החכמה הקודמ׳ לכל ·· תהו׳ הוא הבינה שהוא קו ירוק שהוא מקיף את כל העולם·

בהו׳ המורה דבר שמתחיל להצטייר הוא הגדולה ·· וחשך׳ הוא הגבורה ·· ועוד יש בכתוב הזה רמז כמה ימי העולם · והוא מבואר מאד ממה שאמרו רז״ל שיתא אלפי שני הוי עלמא והמשכיל יבין · לכך הזכיר מיד והארץ היתה תהו ובהו לרמוז על אחד חרוב גם בתיבה הראשונה של שם בן מב היוצא ממנו תמצא בן רמוז כ׳ העול׳ שנבר׳ בששה יותץ ויחרב וזה מבואר · ודע כי מה שלא פירש הכתוב השמים מה היו תחלה כמו שפירש בארץ מתוך שפירש ענין הארץ תוכל להבין ענין השמים ועל זה סמך ושתק שלא הזכיר ענין השמים ולא פירש מה היו הגלגלים קודם הגיעם אל תכליתם כמו שהם היום·

אבל לפי הקבלה שרמזתי לך יבא הענ׳ אמת ויציב נכון וקיים כשלא פירש ענין השמים לפי שהם העדן והיאך יוכל לפרש מה היה תחלה ·· וכבר דרשו רז״ל עין לא ראתה אלדי׳ זולתך זה עדן שלא ראתה עין מעולם ולכך גלה ענינו וכ׳תם הנסתרות והאריך בנגלות ·· והבן זה היטב כי השמים והארץ שבפסו׳ ראשון הם התפאר׳ והעטרה והם העדן והגן שבכתוב מזכיר לפנים וזהו מדרש רז״ל שנבר׳ גן עדן קודם שנברא העולם ואם הגן נברא כל שכן העדן שהרי הגן נטוע בו הוא שכתוב ויטע ה אלדים גן בעדן מקדם ·· ויש לך לדעת כי יש בידינו קבלה בפסוק זה של בראשית שממנו יוצא שם בן מב׳ המיוחס למדת הדין עד ביה׳ של בהו אך על ידי צרופים רבים ·· ואם תעיר עיני הלב תמצא בו המנין של בהרד׳ שזכרתי למעלה הוא רשום

בפרשה ואותיותיו ארבעתם בין כל אות ואות מב׳ אותיות · והמשכיל יבין יוכל להבחין כי אין זה דרך מקרה אבל הוא מופת גמור על חדוש העולם כי בטים הרים ילדו ולא היה בהרד היה מדת דינו של עולם במקום בהרד׳ פועל באין כלי ומוציא כלי למעשהו וזה מבואר ·· ויאמר אלדים · מלת אמיר׳ היא · החפץ ומה תאמ׳ נפשך מה תרצה ותחפץ·

או יהיה ענין ויאמר גזר כענין שנא׳ ותגזר אומר ויקם לך ·· יהי אור ויהי אור · על דרך הפשט שני אורים היו · הראשון האור שמשתמשין בו בעולם הזה הוא אור חמה ולבנה · והשני האור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא · וידוע כי האור שמשתמשין בו בעולם הזה הוא נאצל מן האור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא וזהו שדרשו ר״זל׳ נובלת אורה של מעלה גלגל חמה ·· שני אורי׳ טו׳ · הגנוז והנגלה רמוזים בפס׳ק אחד הוא שנ׳ מה רב טובך וגו׳ כי רב טוב הצפון הוא האור הגנוז · פעלת לחוסים בך · הוא האור הנגלה כלומר ממנו פעלת אור נגלה לחוסים בך בצלך בעולם הזה וזהו נגד בני אדם ·· ואל תתמה ותאמר והלא לא נבראו המאורות עד יום רביעי כי המאמר ביום רביעי הוא שנגזר שיאירו למטה לארץ זהו שאמר להאיר על הארץ שהרי ביום ראשון לא היו מגיעין האורה למטה כי אם ברקיע ·· ועל דרך המדרש יהי אור ויהי אור · מלך בשר ודם מדליק נר מנגד דלוק שמא יכיל להדליק נר מתוך החש׳ והבה׳ מתו׳ החש׳ מוצי׳ אורה שנ׳ וחש׳ על פני תהו׳ ·· וכתיב בתריה ויאמר אלדים יהי אור ·· וזהו שכתו׳ מגלה עמוקות מני חשך ויוצא לאור צלמות ·· ואמר דני׳ והוא גלי עמיקתא ומסתרת׳ ידע מה בחשוכה ונהורא עמיה שרי · עמיקתא · זה מעשה מרכבה · ומסתרת׳ · זה מעשה בראשי׳ ידע מה בחשוכה · וחשך על פני תהום · ונהורא עמיה שרי׳ ויאמר אלדים יהי אור ·· ואחר שנתבאר שהוציא האור מתוך החשך למדנו מזה שהלילה כולל את היום ואפשר שיקרא הלילה בשם יו׳ · ומזה אנו אומ׳ בלילי ראשי חדשים את יום ראש החדש הזה גם בלילי ימים טובים את יום חג המצות הזה ואת יום חג הסכות הזה לפי שהליל׳ הוא בכלל היום אבל היום אינו נקרא בשם לילה לא כשם יום בלב׳ · אמ׳ ר׳ סימון ה׳ פעמ׳ כת׳ כאן אורה כנגד ה׳ חומשי תור׳ יהי אור · כנגד ספ׳ בראשי׳ שבו נתעס׳ הקבה׳ וברא עולמו · ויהי או׳ · כנג׳ ואלה שמות שבו נגאלו ישרא׳ ממצרי׳ ויצאו מאפלה ·· וכתיב ביה ולכל בני ישראל היה אור במושבותם ·· וירא אלדים את האור· כנגד ספר ויקר׳א שהוא מלא הלכות הרבה · ויבדל אלדים בין האור · כנגד ספר במדבר · שבו נבדלו ישראל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ ·· ויקרא אלדים לאור · כנגד משנה תורה שהוא מלא מצות הרבה ·· באור המדרש הזה בה׳ אורים הללו · הא׳ אור בריאת העולם ·· הב׳ אור הגאלה ·· הג׳ אור התשובה · שהמביא קרבן שב בתשובה ומתודה עליו ·· הד׳ אור בית המקדש ·· הה׳ אור התורה והמצות ·· ועל דרך השכל יהי אור ויהי אור ·· האור

נתהוו כל שאר המעלות אשר למטה ממנו והם השמים
והארץ ולגודל מעלתו בא המאמר לר׳ אליעזר בפרקיו שמי׳
מהיכן נבראו מאור לבושו באר לך שמציאות השמי׳ הנה
הוא מאמת זה האור ·· ואמר אור לבושו לפי שהאור הזה
מפסיק בינו ובין שאר בריותיו כלבוש הזה המפסיק בין
הלובשו ובין זולתו והנה השם ית׳ פועל פעלותיו בכלל
המציאות באמצעות מלאך וכל מלאך כפי השליחות ואם
כן כונת המאמר הזה שמים מהיכן נבראו מאור לבושו כי
השמים שהם בעלי החומר נבראו מכח זה האור הוא עולם
המלאכים שהוא צורה בלבד והשמים שהם חומר צריכין
הם למלאכים שהם צורה כי הצורה גורמת מציאו׳ החומר
ואין החומר גורם מציאות הצורה כי יש צורה בלתי חומר
ואין חומר בלתי צורה · והנה המאמר הזה שלם אינו נוטה
לדעת הקדמות כלל ·· ועל דרך הקבלה יהי אור ויהי אור ·
אין תחלת הוית האור הזה במאמ׳ הזה כי כבר היה במאמ׳
בראשי׳ שהו׳ מאמ׳ ראשו׳ ומזה אמ׳ רז״ל בראשי׳ נמי מאמ׳
הוא · ובאותו מאמר היה האור מכוסה ועתה במאמר
יהי אור גלה אותו והגבילו להתבונן בו וזהו שרמזו לנו
חכמי האמת יהי אור ויהי כן · אין כתו׳ כאן · אלא ויהי אור
כבר היה במעשה בראשי׳ ·· ויש לך לדעת כי האור הזה
נקרא טוב ונקרא רב טוב הצפון שישראל זוכין אליו · וזהו
שכתוב מה רב טובך אשר צפנת וגו׳ ·· וכתיב ורב טוב
לבית ישראל וזהו שדרשו ז״ל אמר דוד ע״ה האיר לנו מאותו
האור שנא׳ אל ה׳ ויאר לנו · וכתיב ה׳ אורי וישעי והבן זה ··
וצריך אתה לדעת כי עתה במאמר הזה יהי אור התחיל
בריאת העולם ונברא בכ״ה באלול זכר לדבר יהי אור ·
כלומר מלת יהי ומה שאמר בתשרי נברא העולם באורו
בתשרי נשלמה הבריאה כי בו נברא אדם שהוא תשלום
הבריאה ונמר הכל · כי הוא חותם תבנית ומפני זה לא יכלו
לומר באלול נברא העולם כי הלכו אחר הגמר והחתימה ··
ויש לך להשכיל כי זמן קדימת התורה לעולם מבראשי׳
עד יהי אור כנרמז במלת בראשית ב׳ אלפים יש שהיה
ראשית ·· וכן מצינו במדרש בראשית רבה יהי ערב אין
כתיב כאן · אלא ויהי ערב · מכאן שהיה סדר זמנים קודם
לכן עכ׳ ·· ואעפ׳ שהזמן נברא וקודם הבריאה לא היה
זמן הזכיר זמנים על אותן ב אלפים שנה כי אין אותן הימים
כימי אנוש אבל יום מאותן הימי׳ שמהם השנים שאין להם
חקר כענין שכתו׳ הן אל שגיא ולא נדע מספ׳ שניו ולא חקר
וכתי׳ הכימי אנו׳ ימיך וגו׳ וכתי׳ ושנותיך לא יתמו ·· ובאות׳
זמנים עלה במחשבה לבראת אלף דור ונמחו מהן תתקע״ד
דורות מאותן אלף דור כלומר נמחו במחשבה לא שיצאו
לידי פועל כי המחשבה הקודמת לכל ידעה כי יהיו רשעים
אם יבראו ולכך נתנה תורה לכו׳ דורות משברא העולם כדי
להשלים אלף דור · וזהו דבר צוה לאלף דור · באורו
לסוף אלף דור ·· ודורות הללו הזכירום רבותי׳ ז״ל בפרק
אין דורשין · אמרו נהר דנור נגיד ונפיק וגו׳ · מהיכא
קא שקיל מזיעת׳ של חיות להיכא קא שפיך על רא׳ רשעי׳
לגיהנם שנ׳ הנה סערת ה׳ חמה יצאה וגו׳ · רב אחא בר

יעקב אמר על אשר קמטו בלא עת · אמר רבי שמעון
חסידא אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו
להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו שתלן הקב״ה
בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור עכ׳ בחגיגה ··
וירא אלדים את האור כי טוב · על דרך הפשט מלת
וירא קיום הדבר ועמידתו בחפץ השם ית׳ מלשון רבותי׳ ז״ל
רואה אני את דברי אדמון · ובכל יום ויום של מעשה
בראשי׳ תמצא כן והכונה בו שגזר על כל אחד מן הנבראי׳
שבכל הנמצאים העמידה והקיום שיהיה קיומן בחפצו ·
ואם יפרד מהם חפצו רגע יהיו לאין · ועל כן חתם מעשה
בראשית והנה טוב מאד שרצה בקיומן ·· ומה שהוסיף
את האור · ולא אמר וירא אלדים כי טוב · שאלו אמר כן
היה חוזר על בריאת השמים והארץ ולא גזר בהם הקיום
עדיין כי לא עמדו בכה שהרי בשני נעשה רקיע · ובשלישי
נפרדו המים והעפר ונעשת היבשה ונקראת ארץ · ואז גזר
בהם הקיום ואמר וירא אלדים כי טוב · ועל דרך המדרש
וירא · מה חדוש טובה ראה בו ראה שאינו כדאי להשתמש
בו רשעים בעולם הזה עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבא ··
ועל דרך הקבלה את האור בא לרבות הדבר שהשיג ר׳
עקיבא וכל מיני מאורות שלו הנמצאים מאמתת זה האור
ועל הדבר ההוא העידו החכמים עליו שנכנס בשלום ויצא
בשלום ·· ואפשר עוד שבא לרבות הנשמות שנבראו עם
האור וכן נרמז באיוב איזה הדרך ישכן אור · וכתיב
ידעת כי אז תולד ומספר ימיך רבים · כמו שבאר הרמ׳
במזל בפירוש איוב ולכן כתיב עם המלך במלאכתו ישבו
שרים ·· ויבדל אלדים בין האור ובין החשך · על
דרך הפשט החשך הזה הוא העדר האור ואינו חשך של
מעלה שהזכיר וחשך על פני תהום · לפי שאותו החשך הוא
האש · ולא הזכיר כי טוב ביו׳ שני וביום השלישי שנגמרה
מלאכת המים ביום השלישי הזכיר בו שני פעמים כי טוב
אחד לגמר מלאכת המים ואחד ליום עצמו ·· ואני שואל
בזה ומה בכך אם לא נגמרה מלאכת המים כיון שנגמרה
מלאכת הרקיע ובריאת המלאכים שנבראו ביום שני היה
ראוי שיאמר כי טוב על גמר המלאכה והבריאה ברקיע
ובמלאכי׳ · והיה לו לגזור בהם הקיום ולומר בהם כי טוב ·
כי לא נופלי׳ הם מכל שאר מעשה בראשי׳ שנ׳ בהם כי טוב
ויש לי לומר כי מכאן ראיה עצומה כי העולם השפל
בזמן שישראל עושין רצונו של מקום · הוא עקר המציאות
שאעפ׳ שנגמרה ביום שני בריאת הרקיע והמלאכים שהם
העולם העליון לא היה בזה שלמות עד שנגמרה מלאכת
המים בשלישי במאמר יקוו ונעשה העולם השפל כי כל
העולם היה מים והוצרכו להקוות במקו׳ אחד כדי שתראה
היבשה וכאשר בא מאמר יקוו נתכסם העולם העליון
בבריאת העולם השפל הזה ועם זה היה המציאות שלם
וראוי להזכיר בו כי טוב · וכלל פי המאמר הזה
שדרשוהו רז״ל לפי שלא נגמרה מלאכת המים כי מפני
שלא נגמרה מלאכת המים בעולם השפל לא רצה להזכי׳
כי טוב בבריאת עולם העליו׳ אב׳ העולם השפל הזה הוא

עקר המציאות ואולי מפני זה נקרא׳ היבש׳ לפי שבה נשלם רצו׳ הש׳ ית׳ וכונתו במציאו׳ כלשו׳ הכתו׳ כי תהיו את׳ ארץ חפץ ויחס׳ק דיא׳ הזאת אל הש׳ ית׳ שאמ׳ ויקר׳ אלדי׳ ליבשה ארץ ״ גם ביום רביעי במאמר יהי מאורות ׳ באר הכתוב שלא נבראו המאורות רק לתשמישו של עולם הזה הוא שאמר להאיר על הארץ ׳ והנה זה יורה כי העליונים עם היותם גדולים ועצומים נבראו בעבור התחתונים ״

ויש לי עוד ראיה מדברי משה רבינו עה׳ בפסוק הן לה׳ אלדיך השמי׳ ושמי השמי׳ שהעול׳ הזה השפל עקר המציאו׳ ׳ ובאשר אכתוב שם בגה׳ וכל זה על דרך מדרש רז״ל גדולי׳ צדיקי׳ יותר ממלאכי השרת ״ ובמדר׳ מפני מה לא נאמ׳ כי טוב בשני ׳ לפי שבו נברא גהינם שנא׳ כי ערוך מאתמול תפתה יום שיש לו אתמול ואין לו שלשום ״ ועוד דרשו זל׳ לפי שבו נברא המחלקת שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים ״ אמר ר׳ טביומי ומה מחלקת שהוא לתקון העול׳ ולישובו אין כתוב בו כי טוב ׳ מחלקת שהיא לערבובו של עולם לא כל שכן ״ ובאור הענין כי השני תחלת השנוי ולכך נקרא שני ׳ והוא הסבה לכל חלוקה ושנוי ״ ומה שאמר כי המחלקת וגיהנם נבראו בו ביום להתבונן מזה שבל המעורר מחלקת נדון בגיהנם ״ וכיון שהמחלקת וגיהנם נבראו בו ביום למדנו שהוא יום מזיק ולכך אסרו רזל׳ להתחיל כל מלאכה בו ואמרו אין מתחילים בב׳ ולכך אסרו גם כן לאכל זוגות כי הוא דבר מזיק והוא שאמרו לא יאכל אדם תרי ולא ישתה תרי והמחלקת הזה שהיה ביום שני היה תחלת כל מחלקת וסבתה ׳ ולכך לא נאמר בו כי טוב שהוא גרם הגורמים אחריו וממנו והלאה היו החלקי׳ והמשנים רצון השם ית׳ שהרי בשלישי אמר תוצא הארץ עץ פרי והיא לא עשתה כן אלא עץ עשה פרי וברביעי קטרגה הלבנה ואמרה אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ׳ ובחמישי נמלחה בת זוגו של לויתן שכן דרשו זל׳ סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא ״ ובששי חטאו אדם וחוה ונטרדו מגן עדן ׳ ואם כן הרי מצינו בכל הימים אחר היום השני ענין קטרוג ויש ושנוי כונה ופרוד רצון וחלוק דעות בנבראים ׳ וסבתם יום שני כי כלם באו כחו ונמשכים אחריו ״ יקוו המים ׳ לפי שהיה התהו׳ם שהוא מים ועפר בדמיון מים עכורים הוצרך המאמר הקדוש לגזור שיקוו המים מתחת השמים שהם גבוהים אל מקום אחד שפל למטה ושיעלה העפר למעלה עד שתראה היבשה והיה ראויה לישוב ״ והנה אלה שתי גזרות בהפך מטבעם כי טבע העפר לרדת למטה וטבע המים לעלות למעלה ועתה גזר על המים שהיו מלאי׳ את כל העולם כלו שירדו למטה בטבעו של עפר וכענין שכתוב כאבן מים יתחבאו וגזר על העפר שיעלה למעלה בטבע המים וזהו שכתוב לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו כי זה חסד לעולם לקיום הישוב והנבראים שבו וזהו שכתוב צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה כי בזה נגלה צדקת השם ית׳ כשנתן משפטיו בתהום רבה כדי שירדו המים הפך מטבעם כדי להושיע אדם ובהמה כלומ׳ בעלי

חיים שבארץ ״ ויש לפרש עוד ותראה היבשה שיהיה היובש נראה בה שלכך נקראת יבשה שכל זמן שתהיה לחה אינה יכולה להוציא פירות ׳ והנה עתה כשנראה בה היובש אז נגמרה מלאכת המים והזכיר בו כי טוב ׳ ובמדרש יקוו המים יעשה מדה למים כדא וק׳ ינטה על ירושלם וכהא׳ ומים תכן במדה נתן חצים ברקיע וחצים באוקינוס ׳ ההד׳ פלג אלדים מלא מים ׳ ד׳ א׳ יקוו המים ׳ יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן ולשטוף את כל העולם כלו במבול משל למלך שבנה פלטרין והושיב בהן דיורין אלמים עמדו ושאלו בשלום המלך אמר המלך ומה כשהושבתי בהן דיורין אלמין כך משכימין ושואלין בשלומי ברמיזה ובאצב׳ אלו הושבתי בהן דיורין פקחין על אחת כמה וכמה עמד והושיב בהן דיורין פקחין עמדו והחזיקו בפלטרין אמרו אין פלטרין של מלך אלא שלנו אמר המלך תחזור הפלטרין לכמות שהיתה ׳ כך בתחלת בריאתו של עולם היה קלוסו של הקבה׳ עולה מן המים שנא׳ מקולות מים רבים ׳ עמד דור אנוש ומרד בו ׳ דור המבול ומרד בו אמר הקבה׳ יפנו אלו ויעמדו המים במקומן ההד׳ ויהי הגשם על הארץ ״

אל מקום אחד ׳ כל העולם כלו מים במים ואת אמרת אל מקום אחד אלא שהחזיק המועט את המרובה עכ׳ ״ ולמקוה המים קרא ימים ׳ אין שם הים נקרא על המים כי אם על החפירה וזהו שתרג׳ אנקלוס ולבית כנשות מיא ׳ בלומר החפירה שהוא בית המקוה שהמים נקוים שם ׳ וכן אמר הכתוב כמים לים מכסים כי המים מכסים את החפירה הנקראת ים ״ וכן בברכת הדגים או התנינים ביום חמישי ומלאו את המי׳ בימים ׳ באר כי המי׳ עומדי׳ בימי׳ ׳ וראיה עוד הים שעשה שלמה הוא שכתוב את הים הוריד מעל הבקר ׳ ואמר קרא ימים ולא ים ׳ לפי שהם רבים ״ ודרשו רזל׳ שבעה ימים הם ״ תדשא הארץ ׳ נעשת הארץ חומר לבעלי הנפש הצומחת ובכאן קלקלה הארץ כי המאמר הקדוש היה עץ פרי עשה פרי והיא לא עשתה כן אלא עץ עשה פרי ״ ואמר ותוצא הארץ דשא ולא אמר ויעש אלדים את כל העץ עשה פרי למינו ואת הדשא למינו לפי שאין ראוי להזכיר שם אלדים בבעלי נפש הצומחת שאינה חשוב׳ כנפש התנוע׳ שהזכי׳ בה שם אלהי׳ הוא שאמ׳ ויעש אלהי׳ את כל חית הארץ לפי שנפש התנועה בעניני׳ רבים משמש׳ לנפש השכלית אבל הנפש הצומחת אין לה חשיבות רק כחשיבו׳ הגוף שאינה משמש׳ רק לגוף לבדו כי אין הנשמ׳ צריכה לצמוח ״ ואם תשכיל תמצא כי הזכיר הכתוב הזה ה׳ מיני צמח ׳ והן תדשא הארץ דשא ׳ עשב מזריע זרע ׳ עץ פרי ׳ שטעם העץ כטעם הפרי ׳ עשה פרי כלומר הפרי עצמו ״ אשר זרעו בו ׳ הרי ה׳ ׳ ויש לך להתבונן כי כל המספר הוא נכלל בשלשה ׳ כי לא תמצא מספר אלא או אחד ׳ או זוג ׳ או נפרד ״ ומספר שלשה כולל את הכל שהרי יש בו אחד הוא האחד ויש בו זוג ׳ והוא השנים ׳ ויש בו נפרד ׳ והוא השלשה

ודבר ידוע כי מספר שלשה הוא מחלק האחד ׳ כשם שמספר הארבעה הוא מחלק השנים ׳ ולפי שמספר שלשה

הוא מחלק האחד שהוא נעלם · לכך היו הנבראים עד יום ג׳ גנוזים ונעלמים · שהרי האור שנברא ביום הראשון נגנז מן הבריות גם עצי עדן שנבראו בשלישי נגנזו מן הבריות וכל מה שנעשה עד יום שלישי נקרא עולם לפי שהוא נעלם · ומה שנעשה אחריו ביום רביעי נקרא שנה והטע׳ לפי שכשם שהשלשה מחלק האחד כן הארבעה כחלק השנים שאין הארבעה אלא כפל השנים · ועל כן שני המאורות שהן מכח השניות נבראו ביום רביעי שהוא בפל השנים · ונקראת השנה שנה לפי שהיא נגמרת בשני מאורות הללו · ומן הטעם הזה נתלו באותו רקיע שנברא ביום שני שהוא מכח שניות והוא המבדיל בין מים למים כי כן המאורות נקבעו בו להבדיל בין היום ובין הלילה ובין האור ובין החשך · וכל מה שנעשה אחריו ביום חמישי וביום ששי הוא הנקרא נפש וזהו שהזכיר בספר יצירה עול׳ שנה נפש ״ ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי · בשלשה ימים אלו הזכיר ערב ובקר ולא היו שם מאורו׳ שהיו מחייבין הערב והבקר · כי שקיעת האור הוא הערב · וזריחתו הוא הבקר אמנם הזכיר בשלשתם ערב ובקר לא כלפי האור אלא כלפי הגלג׳ שהוא חוזר ומתגלג׳ בו כי כל חלק מחלקי הרקיע כשהוא עולה הוא לו בקר · וכששוקע הוא לו ערב · אך מיום רביעי ואילך שנבראו המאורות הזכיר ערב ובקר כלפי האור ״ יהי מאורות · על דרך הפשט מלת יהי בלשון יחיד על שם שאין אור׳ שניהם אלא אחד · וכן הזכיר מיד והיו למאורות למארת כתיב או תחזור אל האור הנברא ביו׳ ראשון לפי שהיה ראוי לומר יהיו מאורות · אבל הכונה יהי אותו האור מאורות · כלומר יתפשטו ממנו מאורות למטה·

ולדעת הרם במז״ל נראה כי אותו האור היה מאיר ביסודות תחלה וכשנעשה הרקיע ביום שני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים וכשנבראת הארץ ביום שלישי היה החשך נטוי עליה כי הרקיע היה חוצץ בינה ובין האור ועתה ביום רביעי גזר מאמר הקדוש שיתפשטו מאותו אור מאורות יגיעו האורה לארץ והוא שאמר להאיר על הארץ כי היה מאיר ברקיע בלבד ואין האורה מגיעה לארץ ״ ויתבאר מזה בפירוש שהלילה קדם ליום · וכן אמר למעלה ויהי ערב ויהי בקר ״ ברקיע השמים · קרא הכתוב בכאן ז׳ רקיעי׳ שבהם ז׳ כוכבי לכת עם השמיני שבו כל הכוכבים וי״ב מזלות · בשם רקיע · ויחס רקיע זה אל השמים שהוא הגלגל המקיף כי הם רקיע שלו מוקפין בתוכו מתנועעים בתנועתו · ובאר כי המאורו׳ כלן נתונים ברקיעים הללו שהם מיוחסים לשמים וזהו לשון ברקיע השמים ״ והיו לאותות · כי בתנועת המאורות ובמהלכם נעשים אותות ומופתים בשמים דם ואש ותמרות עשן ״ וכמו שדרשו ז״ל כשהמאורות לוקין סימן רע לאומות · שנא׳ ומאותות השמים אל תחתו ״

ועוד שהם אותות לישראל בקרית שמע של בקר שמצותה עם הנץ החמה · וקש׳ של ערב עם צאת הכוכבים גם בחיוב ברכת השמש בתקופת תמוז שחייב אדם לברך ברוך עושה בראשית · וכן דרשו רז״ל בברכות פרק הרואה תר׳ הרואה חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה וכוכ׳ במשמרותם ומזלות בעתם אומר ברוך עושה בראשית · וגם בהיות הלבנה בחדושה שחייב לברך אשר במאמרו ברא שחקים ״ ולמועדים · זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחרף ״ ולימים · מדת יום ומדת לילה ·

ושנים · משלימין מהלכם בי״ב מזלות בכל שנה וחוזרין ומתחילין לסבב בגלגל בדרך אשר הלכו בה ״ וכתב הרב הגדול ר׳ משה בר׳ נחמן ז״ל יתכן כי כמו ששם בארץ כי הצמיחה במקומות ממנה כן שם ברקיע מקומות מוכנים ומזומנים לקבל האורה · והגופים האלה מקבלי אור מזהירי׳ ולכן יקראם מאורות לא אורים אעפ׳ שקראם המזמור כן עכ׳ לשונו ז״ל ״ ויתכן לפרש יהי מאורות · שאין המאורות האלה מכלל הגלגלים אבל הם מאורות רוחניים מקבלי אורה מן האור הראשון וגזר עתה במאמר הזה יהי מאורות שיתפשטו מן האור הראשון ההוא מאורות רוחניי׳ שיהיו מאורות למאורות שעל הארץ · וזהו שאמר הכתוב והיו למאורות ברקיע השמים והיה לו לומר והיו לרקיע השמים · כמו שאמר והיו לאותות · אבל הכונה שיהיו מן האור הראשון שהוא מאורות למאורות שעל הארץ כי ל לא אמר הכתוב יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ ואם כן הכן כי המאורות הראשונים שהזכיר יהי מאורות הם מאורות רוחנים מקבלי אורן מן האור הראשון משפיעין אותה במאורות שלמטה והם תענוגי נפשות הצדיקים מקיימי התורה והמצות וזהו שאמר והיו לאותות כלומר והיו אותן המאורות לאותן שקימו אותיות התורה שיהיה וכין ומתעדנין בהן או שקיימו המצו׳ שנא׳ בהן אות כגון מילה ושבת ותפילין ״ ומה שקראם המזמור לעושה אורים גדולים והכתוב יקרא לכלן מאורות בין המאורות הרוחניים בין הגופניים הנה דוד ע״ה כיון במלת אורים על הרוחניים וזהו שהזכיר אחריו מאורות של מטה שהם השמש והירח · ואמר את השמש לממשלת היום וגו׳ · ואת הירח וכוכבים וגו׳ · ואעפ׳ שהאורי׳ מקבלים אורה מן האור הראשון קראם אורים לפי שהם עצם האורה כנגד השמש והירח · ואמר ולמועדים כי הנשמה בהפרדה מן הגוף אינה זוכה מיד לאותו התענוג הגדול המעותד לה עד שיבא מועדה וזמנה כענין שדרשו רז״ל בההוא כוכב עלה · לנג ונפל ומת יצתה בת קול ואמרה כוכב זה מזומן לחיי העולם הבא שהרי עולם הנשמות הוא הבא לאדם מיד לאחר מיתה אבל העולם הבא יש לו מועד ידוע וזמן קבוע והם מעלות חלוקות כל אחת ואחת בפני עצמה יש חיי העול׳ הבא לזמן תחית המתים · ויש עולם הבא לאחר התחיה כמו שאני עתיד לבאר בנה׳ בסדר אתם נצבים ״ ולימים ושנים · הם הזמנים החלוקים למעלות הנשמות כי הנשמה מתעלה מעלוי לעלוי מן העולם הזה שהוא עולם הגופות לעולם הנשמות ומעולם הנשמות היא מתעלה לעולם הרוחות הנקרא צרור שהנשמות צרורות שם והוא נקרא אור כענין שנא׳ חיתו באור תראה · וכתיב לאור באור החיים ״

ומעולם הרוחות הנשמה מתעלה לעולם החיים שממנו

אור שנאמר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ומי שאינו ראוי להאריך ימי בעולם החיי וראוי לקבל מדה כנגד מדה בעולם הנופות חוזר לחיות כתחית המתי שהוא מכח עולם החיים לכך אמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו ולא כל ישני ·· ומי שראוי להאריך ימים בעולם החיים א אין לו הפסק · ועולם החיים הוא הנקרא נצח הוא שכתוב תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינ נצח ·· והא למדת שחיי העולמים הקודמים והמעלות הע העליונות אשר כנה אותן במאורות הן תענוגי הנשמות הז הזוכות לתורה ויזכו לאותן המעלות בזמנים הידועים להם זה ימים וזה שנים · כמו שרמזו בכתוב הזה ולימים וש ושנים ולפי שתתעלה נפשם מעלוי לעלוי ·· ועוד נתבאר הענין הזה ממה שהזכי אחרי כן במעשה וכפל הענין ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים אלו הרוחניים את המאור הגדול ואת המאור הקטן אלו הגופניים · והם חמה ולבנה ·· ועל דרך הפשט מה שקרא לשניהם גדולים כי כל אחד מהם גדול ועצו בפני עצמו · ואחר כך את המאור הגדול ואת המאור הקטן כי כל גדול קטן בערך גדול ממנו ודע כי אם תדקדק בפרשה זו יתבארו לך ממנו ארבעה ענ ענינים האחד שהמאורות הללו הן תמיד באותן המקומות שנקבעו שם תחלה כלומר שהם קבועים ואינם מתנועעים כי הגלגל הוא המתנועע המאורות והקבועים בו מתנועעים בתנועתו · כמו המסמרו הקבועין בדופן הספינ ומתנועעים בתנועת הספינה ·· וכן הודו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם שחכמי ישראל אומרים גלגל קבוע · וכוכב חוזר · וחכמי האמות אומרי כוכב קבוע וגלגל חוזר ועל זה אמר ויתן אותם אלהים צא ולמד מי הנותן ית ויתׄ שמו ·· השני שהם קבועים בעובי גוף הגלגלי כי עובי גוף הגלגל מתמלא בגודל גוף המאורות ועל זה אמר ברקיע השמים וכן אמר דוד עה לשמש שם אהל בהם פירושו באחד מהם כלומ מן השמים הנזכרים שהם הגלגלים והוא הגלגל הרביעי שהרי כל רקיע ורקיע הוא אהל לכוכב הקבוע בו וגודל הכוכב בעביו של רקיע ועביו של רקיע כשיעור שיש משמים לארץ והכל תק שנה וזה נלמד מפסוק שאמרה דבורה מן השמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא באורו שיעור הכוכבים במסלותם שהם הרקיעים כשעור שמן שמ שמים עד סיסרא וכן פירש רשי זל ·· הג שאין עובי ה הגלגלים מונע אור המאורות והכוכבים למטה כל כך עצם השמים פשוט וזך וזהו שאמר להאיר על הארץ · שתהא ה האורה מגעת לארץ ואין עובי הגלגלים מפסיקהד כי אור הלבנה נמשך מאור החמה כי הלבנה אין לה אורה מצד עצ עצמה כי אם מאור השמש ומזה תקנו רזל בתפלת יוצר ראה והתקין צורת הלבנה כלומר שהיא צורה בלתי אורה ו ומה שקורין רזל אור הלבנה ואמ אין בודקין לא לאור הח החמה · ולא לאור הלבנה ·על האור הנאצלאליה מן החמה אמרו כן · והוא כחום הברזל שהוחם באש שאין החו מצד הברזל רק מצד האש שהוא מחמם והברזל מקבל החמימות ממנו ועל זה אמר והיו למארת חסר ואו · למארת כתיב ·

באר כי שניהם אור אחד · וכן דרשו זל לא נברא להא להאיר אלא גלגל חמה בלבד · והוא קטרוג הלבנה שא שאמ אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד כי הכתוב כנוי על האור והזוהר וראיה מן הכתו שאין לה אורה מצד עצמה הוא מה שאמר הקבה לאיוב בשומי ענן לבושה וערפל חתולתו ולפי שאפודת הרקיע אשר למעלה על ראשנו והקרוב אלינו הוא גלגל הלבנה והוא המככס והחופף על הים והוא המגיע יסוד המים לכך קרא הלבנה ענן וערפל על שם שהיא חשוכה אין לה אורה בפני עצמה ואמר כי היא לבושו של יום וחתולתו ·· ולמשול ביום ובלילה · השמש הוא מושל ביום והירח מושל בלילה וביום ·· ודע כי מלבד מעלת האורה שזכה להם נתן להם הממשלה בשפלים בהויה ובהפסד שהרי השמש באותה ממשלה שיש לו ביום יצמיח ויוליד ויגדל בכל החמים והיבשים והלבנה גם כן באותה ממשלה שיש לה בלילה תוסיף במעינות בימים ובנחלים ובכל הקרים והלחי ·

ועל דרך הקבלה ולמשול ביום ובלילה ירמוז למנהיגי שני המאורות הגדולים שהם מושלים ביום ובלילה ובכחם ימשול כל מושל ובנגדם תמצא בקרבן התמיד שני כבשי בני שנה תמימים את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים והוא מה שאמר הכתוב אשר חלק ה אלהיך אותם לכל העמים כלומר השמש והירח וכל צבא השמים ואתכם לקח ה והמשכיל יבין ·· וזהו שכתוב אשר לא צויתי כלומר בשמש ובירח אבל צויתי במנהיגי ובסדר שפטים בפסוק ולשמש ולירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי [illegible]כתוב מזה בעה ·· ומכאן יתבאר לך כוד התענית [illegible]שנט הוא קרבן שנתמעט הבשר וחלבו ודמו של אדם [illegible]ל כן התענית צריך קבלה בזמן ממשל שני המאורות ביו[illegible] וזהו מ[illegible]עוד יום קודם שתשקע החמה וזהו מאמר רב חנ[illegible] כל תענית שלא קבלה עליו מבעוד יום לא שמה תענית ו[illegible]מר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה ל[illegible] שמה תענית ·· ובשם שהתענית קרבן כך הדמעה בשעת תפלה קרבן כנגד נסוך המים עם הקרבנות וכן דרשו זל שערי דמעה לא ננעלו כי הדמעה מכח המים שהוא מכח החסד שהוא הימין והימין פשוט לקבל שבים בכל עת ובכל שעה והבן זה כי הוא עקר גדול ·· ולהבדיל בין האור ובין החשך · הזכיר בכאן שלשה עניני · להאיר · ולמשול · ולהבדיל · שהקבה נתן להם המעלה בשלשה דברים אלו וידוע שהוא ית השליט מעשיו קצתם על קצת ומזה אמר הכתוב ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל והגשם אינו נותן הזרע והלח אבל בא הכתו ללמדך שהקבה משליט מעשיו מקצתן קצתן על קצתן וכענין שכתוב אענה נאם ה אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר כוין הכתוב הזה לומר כי אעפ שהשמי והארץ פועלים מה שבכחם ומה שנתמנה תחת ידם אין כחם מעצמם רק מכח הסבה העליונית כי כלם הם שלוחים מאתו לפעול הפעלות בשפלים כרצונו לא כרצונם וזהו שהזכיר בכאן להאיר ולמשול ולהבדיל כלומר הטיל עליהם

הכנוי והכח הזה ומסרו בידם לא שיושלל הוא ית' מן הכח
שלו שהוא עליון עליהם ואלו אמר להם האירו משלו
והבדילו היה מוסר ביד' הכח לגמרי והיה עושה אותן אלוהות
והיה נמצא בהם פתח לעובדי הכוכבים והמזלות וכבר באה
האזהרה בתור' שלא יטעה אדם אחרי הכוכבים והמזלו' הוא
אמרו פן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח
ואת הכוכבים כל צבא השמים ותתבונן בהם ומקוריה' שהם
שואבים מהם והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלדיך
אותם לכל העמים תחת כל השמים ·· וכבר ידעת כי
חכמי ישראל הוצרכו לכתוב לתלמי המלך אשר חלק להאיר
בדי שלא יאמר שנמצא להם מזה פתח לעז' ויאמר כי מן
הכתוב הזה התר לאומות העולם שיעבדו עז' מאחר שכתוב
בתורה בפי' שהקבה' נתן אותם לחלק העמים ויבין מלת
חלק כמו גזר ולא כן הענין · אבל הקבה' נתן הרשות ביד כל
אומה ואומה שיעבד לכל מי שירצה הן להקבה' אם לעז' ·
וזהו לשון חלק נתן הרשות בידם מה שאין כך בישראל
שאם ירצו חס ושלום לעבד עז' אינן יכולים הוא שאמר
הנביא עה' כדבר ה' ית' אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה
אמלוך עליכם ·· ויש לך לדעת כי מה שנבראו המאורות
ביום ר מפני שיום הד הוא אמצעי לשבעה ימי בראשית
והחמה קבועה בגלגל רביעי שהוא אמצעי לגלגל שבעה
המשרתים על דרך שצם חנכל' · ועוד מפני ששני
המאורות האלה משתנים בכל יום ארבעה פעמים ביום ·
כד' כ שמרות ובחדש ב·' שבועות ובשנה כד' תקופות על כן
נתיחד בהם יום רביעי · זאת ועוד אחרת כי ענין
מוכרח היה להברא המאורות ביום הד' אחרי בריאת הצמחי'
ביום השלישי כדי ללמדנו בזה אמתת חדוש העולם כי אלו
היה מאמר יהי מאורות ביום שלישי ומאמר תדשא הארץ
ביום רביעי היה מתבאר מזה קדמות העולם כי לא היו
האילנות והצמחים בעולם מכח המאמר רק מכח המאורות
שנבראו כבר שהם המשפיעים כח בכל היוצא מן הארץ
אבל עתה שהקדים תדשא הארץ למאמר יהי מאורות זה
מופת גמור על חדוש העולם כי בזמן שלא היו מאורות
בעולם לפעול בארץ בתנועתם להולידה ולהצמיחה · גזר
השם ית' תדשא הארץ והוציאה פירותיה במאמר טרם היות
כחות המאורות שהן סבה להם בכח הסבה העליונה ית' ·
ודע כי תמצא בפרשה זו ה' פעמים לשו' מאור לפי שה' מיני
אור הם אור היום אור השמש אור הלבנה אור הכוכבי' או
המזלות אבל לא נברא להאיר על הארץ אלא גלגל חמה
בלבד ·· וירא אלדים את האור כי טוב · סדור
המאורו' טובה גדולה לבריות שהרי העולם השפל הזה הוא
מתנהג באור ובחשך וכתיב עשה עש כסיל וכימה · וחדרי
תימן ·· כימה צוננת וכסיל חם ברא זה כנגד זה זה מצנן
את העולם וזה מחמם את העולם ושניהם מגדלים הצמחים
ומבשלים הפירות והוא שכתוב התקשר מעדנות כימה ··
ומתוך סדר פעול' זו וסדור המאורו' בני אדם רואין ומבינין
בה מעשה השם ית' ומשבחים ומרוממים אותו והוא שכתוב
שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה · וזהו
הטובה ושבתוך שיראו פעולה זו יכירו שהם ברואים ולא

יטעו אחריהם ·· ועוד אמר כי טוב על שם הנס הגדול
שעתיד הקבה' לעשות במאורות על ידי יהושע זהו שכתוב
שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון · וכתיב הכוכבים
ממסלותם וגו' · ישרצו המים · אחר שהשלים צורת
השמים שנעשו חומר לדברי' שבשמים וצורת הארץ שהי'
חומר לדברים שבארץ · גזר עתה על המים שיעשו חומר
לקצת בעלי נפש התנועה ·· ואמר נפש חיה כלומר נפש
שיש בה חיות אלו דגים שבים גם העופות שנבראו מן המים
והעפר מן המים הוא שהזכיר כאן ישרצו המים שרץ נפש
חיה ועוף יעופף על הארץ · מן העפר הוא שכתוב ויצר ה'
אלדים מן האדמה כל חית השדה וכל עוף השמים וזהו
שדרשו רז"ל עופות מן הרקק נבראו פי' רקק מים ועפר ··
ולפי שיש נפש שאין בה חיות כלל והיא הנפש הצומחת ··
לכך הזכיר כאן בבעלי נפש התנועה נפש חיה · נפש
שיש בה חיות כי הנפש הצומחת אין בה חיות · אבל נקראת
נפש' כי כשם שבעלי נפש התנועה אינם מתנועעים רק
בנפש כך הצומח אינו מגדל רק בנפש ·· או יש לפרש
שאינה נקראת נפש כלל · אבל נקראת הכח המגדל ומזה לא
תמצא ביום שלישי זכרון נפש כלל · לא נפש חיה ואפי' נפש
סתם ·· ודע כי תנועות כל בעלי נפש התנועה חמש
תנועה עולה תנועה בינונית תנועה תחתונה תנועה משבר'
תנועה מתפשטת ·· תנועה עולה הוא הגוף שתנועתו
לעלות ·· תנועה בינונית היא תנועת השט בין השמים
ובין הארץ ובין מים למים ·· תנועה תחתונה הוא הממשש'
תנועה משברת הוא ההולך על שתים ·· תנועה
מתפשטת הוא ההולך על גחון ·· ומפני זה נקרא היום
שיצאה בו נפש חיה להתנועע בתנועותיו היום חמישי ··
ויברא אלדים את התנינים הגדולים על דרך הפשט
דגים הם ולהפלגת גודל גופם יחס הבריאה לאלדים כשם
שתמצא באדם למעלתו שיחס הכתוב בריאתו לאלדים הוא
שכתוב ויברא אלדים את האדם בצלמו ·· והכונה כי
הבורא ית' הממציא הגופים הגדולים ההם יש מאין ··
וחכמי הפילוסופים כתבו בספריהם שידעו מהם ארוכי' חמש
מאות פרסה ·· גם רבותינו חכמי התלמוד ספרו לנו
הפלגות במסכת בבא בתרא · והוא שהעיד רבה בר בר חנה
ואמר ההוא כוורא דשדייה ימא אגודא אכלו מיניה שתין
מחוזי מלחו מיניה שתין מחוזי ומחד גלגלא דעיניה עבדו
תלת מאה גרבי דמשחא לשנה כי הדרינן חזינן דהוו מנסרי
כשורי מגרמיה למבני בהנך מחוזי ·· ועוד העיד החכם
הזה בעצמו הוה קא אזלינן בספינתא וחזינן לההוא כוורא
דיתיב חלא אגביה וקדוח עליה · עשבי סברינן יבישתא הוא
סלקינן ואפינן ובשלינן כי חם גביה הפך ואי לא מקרבא
ספינתא הוה טבענא · ובאלה רבות ·· ופסוק מלא הוא
יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו
מעשה ה' וגו' · ועל דרך המדרש התנינים הגדולים זה לויתן
ובת זוגו · והזכיר הגדולים להפלגת עוצם גופם כי גויתו
נתונה בים אוקינוס המקיף כדור הארץ כלשון המאורות
הגדולים שהם גדולים כמה פעמים יותר מכדור הארץ ··
אפש' כי מפני זה לא נא' בו ויהי כן כי לא עמ' הקיו' בשניהם

יהדי אמרו רז"ל בפר' המוכ' אף לוית' זכר ונקב' ברא' ואלמלא נזקקין זה עם זה מחריבין את העולם כלו מה עשה הקבה' סרס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקי' לעתיד לבא שנ' והרג את התנין אשר בים ״ ופסוק זה יוכיח בלויתן ששניהם היו ׳ וזהו שאמר על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון ומה שאמ' והרג את התנין יורה שנשאר יחידי כבת זוגו ״ וכן אמר דוד לויתן זה יצרת לשחק בו ׳ כלומר שהוא משחק בים אוקינוס ״ ואמר הקבה' לאיוב התמשוך לויתן בחכה ״ ומה שאמר את התנינים לרבות שאר דגי' שבים שהם נרמזים ברבוי את ׳ ואולי הם מזונות ללויתן והרב הגדול מורי ר' שלמה נר' פירש ענין המדרש הזה שאין להרחיק להיות לצדיקי' לעולם הבא סעודה כפשטי הדברי' שבאו לרבותי' במדרשים והגדות ׳ וכמו שדרשו רז"ל ר' ברכיה לעתי' בש' ר' יצחק ארסטון גדו' עתיד הקבה' לעשות לצדיקי' לבא ׳ פי' ארסטון סעודה ״ וכל מי שלא אכל נבלות וטרפות בעולם הזה זוכה לאכול ממנו לעולם הבא הה"ד וחלב נבלה וחלב טרפה וגו' ״ גם בפרק המוכר מצינו עתיד הקבה' לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן לא אמר מלויתן אלא מבשרו ואין תכלית הכונה כאות הסעודות טנת המאכל והמשתה לבד למלוי הכרס ולהנאת הגוף והגרון שאין זה ענין העולם הבא אלא שכבר נודע שבסבת המאכל והמשתה יתעוררו כחות הגוף ובהתעורר הכחות הגופניות יתעוררו ויתחזקו גם כן כחות הנפש לאי זה ענין שיכוין אליו האוכל להמשיכם ולהישרם אליו לפי שהמאכ' והמשתה סבות גדולו' לשמחת הלב ולהרחיק העצבון והדאגה ומן הידוע כי ברבות השמחה יתחזק הכח השכלי שיש בנפש ויהיה יותר מוכן להשיג המושכלות ׳ וכענין האמור באלישע קחו לי מנגן ׳ ודרשו זל" אין שכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך דבר שמחה ׳ וכענין במטעמים ששט' יצחק ׳ ובאר הכונה בעבור תברכך נפשי לא אמר בעבור אברכך וכענין סעודת אהרן וכל זקני ישראל עם חותן משה לפני האלהים וכ' וכענין סעודת שמואל, וכתי' בני הנביאים עומדים ומתנבאי' לפניו וכן יתכן להיות הסעודות ההן לצדיקים בבשר ודגים נבראו מששת ימי בראשית לתכלית הזה בתכלית העונג ש שאין העולם הזה ראוי להשיג אליו זולתי לעולם הבא ואותן שהן מזומני' לאותה סעוד' שהן תכלי' המבוקש למין האנושי ואפשר שאותן המאכלים זכי הטבע מאד הוכנו מתחלת ה הבריאה להיות מרבים השכל בטבע כענין שכתוב ונחמד ה העץ להשכיל ׳ גם ידוע היום במקצת המסעדים והסמים ש שהם בטבע מועילים לזה ׳ כל שכן אותן שנבראו מששת י ימי בראשית אולי לכונה הזאת ״ וכענין שארע במן שהוא מאכל גופני שנתן בזמן התורה אל עם שהיו מעותדים לדע" האמתות ולהתבונן במושכלו' כשכלים הנפרדים ולא היה ב בו שום מותר כלל שיטריד את השכל והוא שאמרו זל' שהי' כלו נבלע באברים ודרשו רז"ל לחם אבירים אכל איש לחם הנבלע באברים ׳ וכבר שמוהו רז"ל רמז למזון הצדיקי' לע' לעתיד לבא באמר' בחגיגה הקבה' טוחן מן ברקיע לצדיקי' ואולי הסעודה הזאת המעותדת לצדיקים תהיה

במוף הזמן שנוהג בו ענין פעלות גופניות במאכל ובמשתה ואחריה יתבטל מהם הנהוג ההוא ויהיו יושבין ועטרותיהן בראשיהן ומתעדנין מזיו השכינה ותהיה להם הסעוד' ההיא כענין העצרת אלא שזה תשלום זמן הקדש ׳ וזה תשלום זמ' החול ״ ועל דרך השכל ענין לויתן זכר ונקבה ברא' ירמוז לענין השכל ׳ והנפש ׳ ובארו חכמי האמת למה לא היה האדם מוכרח על מעשיו עד שיתדמה לשכלי' הנפרדי' להתמיד על הכונה שנברא בעבורה שהיא עבדת הש' ית' וידיעת אמתתו שהיא פעולת השכל ידוע כי נפש האדם חכמה בכח ומוכנת לקבל השכל בכח השכלי שבה וכשהיא נגררת אחר השכל ונזקקת אליו הוא מראה פעולותיו בה והנפש כחומר והשכל לה צורה ׳ על כן נקרא השכל זכר׳ והנפש נקבה ״ ולויתן ענין חבור מלשון ילוה אישי אלי גם ענין פאר מלשון לוית חן שמתלוה אל הנפש וכשהיא נגררת אחריו הוא לה לוית חן נקרא לויתן וכשהיא נזקקת לו ומתלוה אליו תשוב להיות כמוהו יקראו לויתן זכר ונקבה כאלו הם מין אחד וענין אחד זולתי שזה זכר פועל וזה נקב' מקבלת הפעולה ׳ ועל כן אמר כי לויתן זכר ונקבה ׳ ופעמים יקראו אותם לויתן מפני שהם מתחברים ומלוים בגוף ׳ והנה האדם אחר שנתהוה על הכונה הזו שאמרנו למה לא נברא ישר מתדמה לשכלים הנפרדים ושלא יהיה לנפש האדם כח המתעורר שממנו תתאוה פעם לדבר ופעם תמאסהו לבחירה ממנו מדי שתהיה נפשו ושכלו נזקקין זה לזה תמיד ויהיו כשכלים הנפרדים וזהו שאמר אלמלא נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם כלו לפי שיבטל כח ההולדה בן המין האנושי שאין ענין ההולדה מפעלו' השכל כי אם מפעלות הנפש המתאוה ׳ וכן אם היה ענין השכל מתמיד על הנפש ונזקק לה תמיד תהיה הנפש דבקה למעל' בלי שתפרד ותתקיים בכח הגוף כענין אליהו ׳ מה עשה סרס את הזכר והרג את הנקבה ׳ הסרוס הזה העדר כח ההולדה גם ההריגה העדר החיים ׳ ולפיכך כנו אפיס הדב' והעדרו מדבר לסרוס והריגה ״ מלחה לצדיקים לעתיד לבא ׳ הדבר המעמיד ׳ כנוהו במליחה ואמרו מלח ממון חסר ׳ וממנו ברית מלח עולם ׳ מפני שהמלח מעמיד' מלקב' הפסד ״ והכונה בכל זה כי הסרוס השחתה כלי ההולדה והעדר הכח מהם והוא סבת רחוק הזכר מן הנקבה וסבת הפסד בעלי היים ׳ ועל כן אמר ומלחה רמז כי יש לנפש הצדיקים השארות והיא קיימת לעולם הבא ״ ולפי שהנפ' והשכל לקוחים מים החכמה והם דברים נעלמים המשילו' וכנו אותם בדגים שנבראו מן הים עכ' לשון הרב הגדול מו' נר' ״ ועל דרך הקבלה ויברא אלהים את התנינים הגדולים ׳ כבר ידעת מאמר רבותינו זל' שהמלאכים נבראו ביום חמישי ׳ והתנינים הגדולים הן ד' מחנות שכינה שהן מחול לשכינתו של הקבה' לקלסו ולרוממו בשירות ותושבחות מלשון שם יתנו צדקות ה' ׳ וכבר הזכיר ועוף יעופף ׳ שהכונה על המלאכים שכתוב בהם ובשתים יעופף׳ ועל כן נקרא עוף שכנפיו כפולים לשתים ומעופף בשתים׳ ותרגום וכפלת ותעוף ׳ והא למדת כי שם העוף הוא הנקרא לכל מעופף בשתים הן גופני הן רוחני ׳ ואמ' על האר" על

המקום שהוא הדום רגליו ׳ ויש לך להתבונן איך הוסיף באור ואמר על הארץ ׳ על פני רקיע השמים ׳ וכאלו אמר מה שהוא אומר על הארץ ׳ פירושו על פני רקיע השמים ״ והוא כלשו׳ והנה אופן אחד בארץ שפירושו בשטח קרקעית הגלגל וכן תרגם יונתן מלרע לרום שמיא ״ ובמדרש ושל ר׳ שמעון בן יוחאי ראיתי ועוף ׳ זה מיכאל ׳ שנ׳ ויעף אלי ׳ יעופף ׳ זה גבריאל ׳ שנ׳ מועף ביעף ״ ועל הארץ זה רפאל ׳ על פני רקיע השמים ׳ זה נוריאל עכ״ל ״ וזהו סוד מרכבו ארגמן והמשכיל יבין ״ ואת כל נפש החיה הרומשת ׳ היא החיה המרובעת פנים היא שהזכיר עליה יחזקאל ע״ה׳ היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ׳ ומזה אמ׳ אשר שרצו המים כמו שאמר בנהר כבר ״ ואת כל עוף כנף למינהו ׳ באר כי המלאכים הנבראים ביום חמישי הם מינים חלוקים מדרגות מדרגות זו למעלה מזו ׳ יש מהם ממים ׳ ויש מהם מאש ׳ ויש אש דוחה ׳ ויש אש אוכל׳ אש ׳ והבן זה ״ ויברך אותם אלהי׳ ׳ אמרו רז״ל שהוצרכו לברכה בעבור שבני אדם צדין ואוכלים אותם ׳ ומה שלא ברך גם כן הצמחי׳ והאילנות שהרי בודאי גם הם ברכה לבני אדם וכתיב בהם וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ׳ ואם כן מפני מה לא ברכם ׳ ויש לומר כי כל הנבראים בבעלי חיים נבראו מזכר ומנקבה בדמיון האד׳ ולפיכך ברכ׳ שיהיו המינין מתרבים ומולידים זה מזה ׳ אבל בבריאת הצמחים שצמחו על פני האדמ׳ רבי׳ מאד לא היה צריך לברך אותן ׳ ומה שלא ברך בהמות וחיות שביום ששי מפני שמן הברכה הזאת של דגי׳ ועופות שמן המים נתברכו גם כן בעלי הנפש המתנועעת שבארץ ׳ כי כל בעלי חיים שאינם מדברי׳ דרך אחד להם ׳ ויש לך לדעת כי מכח ברכה זו היו הדגים קיימים ולא נמחו בגזר׳ המבול וכענין שדרשו ז״ל מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים ׳ כי נמחו כל האילנות והצמחים וכל בעלי חיים מאדם ועד בהמה ״ ועוד נוכל להבין במכח ברכה זו שהזכיר פרו ורבו בדגים ובעופות ׳ שהדגי׳ והעופות אין ענין ההולדה שלהם בזמני׳ ידועים אבל בכל זמני השנה הם פרים ורבים ומולידים זה מזה מה שאין כן באילנות ובצמחים גם בבהמות ובחיות שלא ברך אותן בפירוש שאין מוציאין פירות ולא מולידין כי אם בזמנים ידועים בשנה׳ תוצא הארץ נפש חיה ׳ דרשו רז״ל זה רוחו של אדם הראשון ׳ ויאמר זה על הנפש הבהמית שבאדם שאין לה חלק עם העליונים אלא היא חוזרת לעפר תכף מות הגוף כרוח הבהמה שכתוב בה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ״ או הכונה על נפש החכמה ויהיה פי׳ הארץ הנזכר׳ בפסוק ראשון שהיא ארץ החיים ״ ובמדרש תוצא הארץ נפש חיה ׳ בנפשות כתיב ׳ ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה וגו׳ בגופות כתיב וכאור הדבר בנפשות כתי׳ היא נפש חיה של בהמה ורמש וחיתו ארץ ׳ ומה שאמ׳ בגופות כתיב ׳ מפני שלא הזכי׳ נפש חיה כשם שהזכי׳ בצורי׳ ועוד במדרש בראשית רבה ויעש אלהים את חית הארץ ׳ אמר ר׳ הושעיה רבה זה הנחש ״ ר׳ אומר נפש חיה אלו המזיקים ברא הקב״ה נשמתן וכשבא לברוא גופן קדש היו׳ ולא בראן ללמדך דרך ארץ שאם יהא ביד אדם חפץ טוב או מרגלית טובה ערב שבת אומרי׳ לו השלך מידך דיו לעבד להיות כרבו פי׳ מאדים שדים ״ נעשה אדם אחרי שנתן במים כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בהם ישרצו המים ובבהמה תוצא הארץ ׳ אמר באדם שהוא מבחר המין נעשה אדם ״ ועל דרך הפשט נעשה אדם ׳ אני והארץ הנזכרת שתוציא הארץ הגוף מיסודיה כאשר עשתה בבהמה והיה כענין שכתוב ויצר ה׳ אלהים את האדם עפר מן האדמה ושיפח בו הקב״ה הנשמה העליונה וכענין שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים ״ ופי׳ בצלמנו ׳ תאר׳ כענין שכתוב וצלם אנפוהי אשתני ׳ וכתיב אך בצלם יתהלך איש ׳ ענינו תאר ״ כדמותנו ׳ הוא דמיון הצורה ׳ כי הקרובים כענין אחד יקראו דומים זה לזה והכונה בכתוב שיהיה האדם נעשה בענין שיהיה דומה לעליונים ולתחתונים ׳ לעליונים ׳ מצד התאר וזהו הצלם׳ ולתחתונים ׳ מצד הדמות שידמה גופו ממש לעפר כן כתב הרב ר׳ משה בר נחמן ז״ל משם החכם ר׳ יוסף קמחי ז״ל ״ ועוד פירשו במלת נעשה כלשון רבים שהוא דרך הלשון במלכי׳ ונכבדי ארץ שידבר היחיד מהם כלשון רבי׳ והוא דרך מעלה וכבוד ׳ והנה לבן היה יחיד ואמר ונתנה לך גם את זאת וכתיב אולי אוכל נכה בו ׳ וכתב ופשריה נאמר קדם מלכא דרך הגדולי׳ לדבר כן ״ ורבי שלמה ז״ל פיר׳ נעשה אדם פעל עומד כמו ישועות כל נעשה ארץ עכ״ו ואין צורך להכנס בכל הדוחק הזה ׳ ועל דרך המדרש נעשה אדם ׳ כשבא משה לכתוב את התורה ובא לכתוב נעשה אדם אמר לפניו רבונו של עול׳ אתה נותן פתחון פה למינין לרדות אמר לו הקב״ה משה כתוב וכל הרוצה לטעות יבא ויטעה ״ ועל דרך השכל נעשה אדם ׳ דעת חכמי׳ המחקר כי השפע השופע מאת הבורא ית׳ שהוא סבת הכל שופע תחלה על שכל אחד נפרד לבד ראשון שהוא עלול אצל השם ית׳ והשכל ההוא מניע את הגלגל המקיף ממנו נשפעים שמנה שכלים נפרדים כל אחד מניע גלגל הירח ׳ ומצינו מאמר אחד לרז״ל מורה קצת על זה והוא שאמר אין הקב״ה עושה דבר עד שמסתכל בפמליא של מעלה ׳ ובאור הענין שהבורא ית׳ פועל כל פעלותיו על ידי אמצעיי׳ ומצינו גם בפשטי התור׳ מסייעין אל זה הענין׳ ועל זה אמ׳ בכאן נעשה אדם בלשון רבים להורות על אמצעיים וכן כתו׳ הבה נרדה ונבלה שם וגו׳ ׳ וכן כתוב וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה גפרי׳ ואש׳ ודרשו רז״ל כל מקו׳ שנ׳ וה׳ הוא ובית דינו ׳ וענין מסתכל פירושו שנותן כח בהם להנהיג מנויים בשפלים הוא הנותן בהם ממשלה בארץ כענין שכתוב אם תשים משטרו בארץ ׳ ובכאן אמרו מסתכל ובמקו׳ אחר אמרו נמלך ׳ אין הקב״ה עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה שנ׳ בגזרת עירין פתגמא ומאמ׳ וגו׳ ׳ והממוני׳ ההם שהוא ית׳ נמלך בהם אינן אלא כלי רצונו מראה פעלתו בה׳ כנשמה שהיא מראה פעולותיה על ידי הגוף ׳ וידוע שאין פעולת הגוף כי אם מכח הנשמה ׳ ומצינו כתו׳ אחר סיוע אל הענין הזה הוא שכתו׳ כי לא יעשה ה׳ אלהי׳ דב׳ כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאי׳ ואם

ועבדיו הנביאי׳ מגלה סודו ומודי׳ פעלותיו כל שכן למלאכי׳
ומשפיעים כח על הנביאי׳ להודיעם העתיד ואעפ׳ כן הוא
ית׳ אינו מצטרך מאחד מן הנמצאים זולתו וכל בלעדיו
מצטרך ממנו ית׳ תמיד ׃ בצלמנו׳ ענין צלם השגה שכלית
והבונה באמרו בצלמנו לפי שהנפש השכלית שבאד׳ אצולה
מרוח קדשו ויהיה הפרש גדול בין הצלם והתאר לא כדעת
רדקמחי שחשב שהכ׳ אחד וכן דעת הרמ׳ במזל׳ כי יש ביניה׳
הפרש גדול והוא שאמר בתחלת ספרו רבים הבינו מלת צלם
שהיא מורה בלשון הקדש על החיצונה המורגשת וטעו
בזה עד שנטו לצד הכפירה להאמין גשמות אף הצל׳ והתאר
שני עניני׳ הם כי התאר נאמ׳ על הצורה החיצונה המורגשת
בעני׳ שכתו׳ מה תארו כתאר בני המל׳ לא נקראו כן אלא
על שם פנימיות׳ נשפע ביו׳ כי הוא עקר המבוקש מעוב׳
החיצונ׳ שעלי׳ נקראו פסילי׳ על שם פסול׳ זל׳ ודעתו
בזה כי בצלמנו היא הצורה הפנימי׳ כמו שפירשו
ע״ד נס״ר מדע בפרק רביעי ׃ ויש שפירשו בצלמנו בצל׳
שלנו הנפרד ממנו הוא צלם העולם בתכונתו שהוא עולם
המלאכי׳ ועול הגלגלי׳ והעול׳ השפ׳ הזה ושלש׳ חלקי אלה כלל
המציאו׳ ועל תכונת זו תכונת בני האד׳ על ג׳ חלקי׳ בדוגמת
בנין המציאות ׳ומפני זה נקרא האד׳ עולם קטן לפי שהוא
כנגד העולם הגדול וזה רמז איוב באמרו ומבשרי אחזה אלוה
ואמר כי כמוך וחלקי גופו שהם שלשה יראה שלשה חלקי׳
המציאות שבמעשה בראשית שהם מעשה אלוה כי הראש
באדם ששם השכל שופע הוא כנגד העולם העליון שהם
השכלים הנפרדי׳ ׳מן הצואר עד המתנים׳ הוא חלק אמצעי
באדם ומשם יוצאים שני שריגים׳ והם יד ימין ויד שמאל
ונהם נכללים שבעה שמות והם האצבע והיד והכף והטפוח
והזרת והאמה והזרוע כנגד העולם האמצעי הוא עולם
הגלגלים אשר בכללם שבעה גלגלי התנועה אשר שבעה
כוכבי לכת קבועי׳ בה׳ ׃ ויש בכלל החלק האמצעי הזה הלב
באדם אשר המחשבה באה ממנו והנה הוא כמלך יושב
בחדרי חדרים וכל שאר אברי הגוף תחת ממשלתו והוא
באמצ׳ הגוף כנגד כוכב חמה שהוא באמצע הגלגלים ממנו
הבא האדה בעולם השפל הזה אשר בסבתה יעשה כל פועל
נעלותיו ׃ ומהמתניו ולמטה׳ הוא החלק השלישי ויש בכלל
החלק הזה פעלת התולדה וההויה וההפסד כנגד העולם הזה
שהוא בעל הויה והפסד ׃ ואחר שנתבאר לך זה בכל מקום
שאתה מוצא בתורה זכרון דברים גשמיים מיוחסים לבורא
כגון יד ה׳ עיני ה׳ אזני ה׳ ׃ פני ה׳׳ בכלן תוכל להתבונן שאין
הדברים כפשוטן אבל הם מלות מורות ענינים נעלמים במין
אחד ממיני החכמה ׳ וזהו מאמ׳ ר״ל תמיד דברה תורה כלשו׳
בני אדם׳ ובאור המאמר כי כיון שאנחנו בעלי חושים
והרגשות אין בנו כח להשיג הענינים השכליים רק בציורי
הענינים המורגשים אשר אנחנו מוטבעים בהם ׃ ומפני
זה היתה כונת התורה לכתוב המלות והענינים כפי כח הבנת
השומע כדי שיתישב הענין על לבו בהחלה מדרך גשמותו
בתוך המלות הגשמיות ואחרי כן יתחכם וידקדק להבין שכל

זה אינו כי אם על צד ההקרבה והמליצה׳ והמשכילים
מבקשי השם ית׳ יפשיטו קלפות המלות ההם וגשמותם ויבינו
הפנימי שיש בתוכ׳ ושם מלות נאמרות בחכמה׳ ועל זה אמ׳
הכתוב ומבקשי ה׳ יבינו כל׳ ואלו לא היה ספור התורה
בדברים גשמיים הקרובים לשכל ההמון רק בדברי׳ שכליים
וענינים שכליי׳ לא היו מביני׳ ההמון לא המלות ולא הענינ׳
ומפני זה נתן הספר בענין שיועיל לחכם ולסכל וכל אדם
חוזר בו כפי כחו וכהכמתו ומדרגתו יועיל לסכל שיתישב
הענין בלבו ובמחשבתו כי יש לו בורא נמצא שהוא חייב
בעבדתו׳ ויועיל לחכם שיבין המלות ההם מצד החכמה ועם
זה יהיו הכל שוים בדעת מציאו׳ הבורא ית׳ ׳ וכבר המשילו
חכמי המחקר הענין הזה לעשיר שבא לו אד׳ לזה אכסן עמו
הוא ובהמותיו ונתן לו כל מיני מעדני׳ למאכ׳ ונתן לבהמותיו
תבן ומספא לכל אחד נתן דבר הראוי לו׳ כן התורה תרחיב
במדות הבורא במליצות גשמיות כפי חולשת דעת ההמון ׳
ותרמוז הענינים השכליי׳ לבעלי החכמה והשכל ׃ ועל דרך
הקבלה נעשה אד׳ ׳ נמלך בשבעה מדותיו׳ והמדר׳ בבראשית
רבה יורה כן הוא שאמרו נעשה אדם במי נמלך ר׳ יהושע
דסכנין אומר בנפשותיהן של צדיקי׳ נמלך ר׳ יהושע בן לוי
אומר במלאכת שמים וארץ נמלך ׳ משל למלך שהיה לו
סקלישון ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו׳ אמר ר׳ אמי בלבו
נמלך משל למלך שבנה פלטרין על ידי אדריכל ולא ערבה
לו על מי להתרע׳ לא על אדריכל׳ ההד׳ ויתעצב אל לבו׃
אמר ר׳ אמי משל למלך שעשה סעודה על ידי סרסור ולא
הרויח בה על מי להתרעם לא על הסרסור עכ׳ ׃ ויש בכתוב
הזה ענין עמוק חתום באוצרות המקובלי׳ מבקשי ה׳ כי הוא
סוד בנין עשר ספירות אשר האד׳ כלול בהם ותבניתו דוגמא
להם ׃ אמר בצלמנו בצלם העשוי לנו׳ כדמותנו׳ דמות
התפארת והוא משיכת הגוף ׃ ועתה שמע פי׳ הכתוב וכל
המיחד יחוד שלם ראוי שיכוין לבו לזה׳ ׃ ראש האד׳ שהוא
כבוד לכל הגוף כנגד הכתר שהוא ראש לכל הספירו׳ וכתי׳
ראש דברך אמת׳ וכתיב ראשו כתם פז ׃ מוחו וחכו של
אדם כנגד החכמה שהיא פנימית וכתוב חכו ממתקים וכן
במל׳ חכמה נרמז מוח חך׳ לשונו כנג׳ הבינה שהיא מוציאה
כל ההוות לאד׳ ׳ הוא שכתוב וכלו מחמדי׳ כן הלשון מוציא
ומגלה כחות המחשבה ׃ וכבר ידעת בקבלה כי הכתר
והחכמה והתשובה הכל דבר אחד וכן ביצירת האדם המוח
והחך והלשון באמר הראש הכל דבר אחד זרועותיו של אדם
לימין ולשמאל׳ כנגד החכמה ׳ וזהו וכרית הלשון מכריע
בנתים׳ שהרי התשובה כנגד הלשון והרי לך ה׳ ספירות
עליונות ׃ התפארת כנגדו באד׳ משיכת הגוף וכן התפארת
כח חזוק לכל הספירות ועל התפארת אמר משה ע״ה אל אלהי
הרוחות לכל בשר ׃ הרגלים באדם שוק ימין ושוק שמאל
כנגד הנצח וההוד׳ ברית מילה באדם כנגד יסוד הנקרא
צדיק הנקרא ברית מכוון באמצע וזהו ברית מילה מכריע
בנתים׳

ומכאן תבין כי ראויה שתהיה עונתן של תלמידי חכמים

בשבת מפני שיסוד הוא שביעי בעשותך שלש ראשונו אחד׳ וכאש׳ ראה אחר השלמת הגוף שלם ונשאר מלכות קצץ אמ׳ שמא חס ושלום שתי רשויות יש ולא נתן אל לבו שהוא היה הלב ועליו אמר ויתעצב אל לבו ועליו הביאו חכמי האמת המשל הנמרץ מן הסרסור והאדריכל׳ והוא האתרוג שאמרו רז״ל שדומה ללב והוא בפני עצמו אינו נאגד עם הלולב אבל הוא מעכב במיני הלולב שאין המצוה שלמה אלא עמו והמשכיל יבין׳ וכאשר ישיג האדם הענין הגדול הזה יאורו עיניו יוכל להרחיק מן התורה והאמונה כל דופי וכל דבה ויהיה הכל ברור כשמש לפניו שאין שם לא דמות ולא צורה כלל וכן העידה התורה במעמד הקדוש כי לא ראיתם כל תמונה׳ וכתיב ותמונה אינכם רואים׳ אבל הדברים נאמרי׳ בן בהברת והכל דוגמא כי היצירה התחתונה האחרונה דוגמת האצילות העליון׳׳

ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו׳ לו היתה ברכה שאמר ויברך אותם הברכה על פריה ורביה שמזכי׳ והולך היה אומ׳ ויברך אותם אלדים לאמר פרו ורבו כמו שאמר בדגי׳ אבל לפי שחזר לומר ויאמר אלדים׳ יש לפרש כי הברכה הזו היא בפני עצמה וברכת פריה ורביה ברכה אחרת והזכיר השם ית׳ עם כל אחת ואחת להודות כי שתי ברכות הן׳ ברכה ראשונה היא שברך הכח הממיר אשר בגוף האדם כדי שיהיה האדם חי לעולם בגוף ובנפש ושיהיה מאכלו ומזונו מסודר ממלא החסרון החולף על גופו בכל יו׳ עד שלא תגיע אליו לא חולשה ולא זקנה׳ וכן הזכירו חכמי הרופאי׳ בספריה׳ כי האדם בעולם הזה צריך הוא להשיב אל גופו ולהדביק בו דבר שיהיה מלחלח אותו ומרטיבו ושיחזיר בו הלחו׳ שאבדה ממנו בשתי סבות האחת בסבת החום הטבעי שיש בגופו מבפנים׳ והשנית בסבת האויר המקיף אותו מבחוץ המיבש רטיבותו ולחותו׳ ואותו המזו׳ שהוא אוכל ומדביקו בו צריך שיהיה מענין הלחו׳ שנחסר מכל אבר ואבר אלא שהחליפין הנעשין בגופו מן המאכל ומן המשתה אינן ממלאין את כל החסרון הזה ואינן דומין לדבר הנחסר מכל צד אבל יש בהם שמרים ופסלות ונפחתין מצורת האבר מעט וזהו סבת החולי ותשישות הכח וכחישות הבשר בימי הזקנה כי אלו היה המזון ממלא כל החסרון והיה אדם יכול להשיבו אל גופו כענין הלחות והרטיבות החולפת ממנו במדתה ובצורתה לא פחו׳ ולא יתר לא היה בא לעולם לידי חולשה ולידי זקנה ולא היה אדם מת לעולם׳ ועל ברכה זו אמר ויברך אותם אלדים ברכם בברכת אלדים כלומר שיהיו בה קיימים נצחיים כאלדים כענין שכתוב אני אמרתי אלדים אתם׳ וכן כתב החכם בעל ספר המגלה כי זאת הברכה היא שנתנה לאדם הראשון שיהיה מאכלו מפרי האדמה ומתנובתה ממלא אותו חסרון החולף על כל גופו מכל צד במדתו וצורתו ובכן היה ראוי שיחיה לעול׳ כי נתן לו כח הממיר בגבורתו וזהו שכתו׳ הנה נתתי לכם את כל עשב זורע׳ זרע התבואה המחוברת לקרקע שהיא מאכל בני אדם יקראנה הכתוב עשב זורע זרע והעשב שהוא מאכל הבהמות יקרא חציר וירק דשא עשב׳׳ והזכיר בכאן זורע זרע ולא מזריע זרע כמו שהזכיר בבריאתו ביום שלישי תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע לפי שהעשב מוציא הזרע ומזריעו ואין הוא בעצמו חוזר זרע ומפני זה הזכיר בכאן זורע זרע באדם שהוא זורע זרע כדי שיקנה זרע אחר כיוצא בו ובא לומר שהקב״ה יתן במזונו הכח הממיר על שלמותו ויהיה מחליף ומחדש בגופו מה שנחסר ממנו כיוצא בו ובצורתו ובמדתו וברכה זו היתה במזונו של אדם הראשון קודם שחטא והכח הזה הוא עתיד שיתגבר באדם לעתיד לבא ויחזור למנהגו הראשון ואף החיות ישתנה טבען ויאכלו העשבים כבהמות הוא שכתוב ופרה ודוב תרעינה ואריה כבקר יאכל תבן׳׳ והכתוב הזה ירמוז הענין הזה שמזכיר בלשון עתיד לכם יהיה לאכלה והיה ראוי לומר לכם הוא לאכלה או לכם נתתי לאכלה אבל היה בענין שפתח בלשון עבר להורות על העבר׳ וסיים על העתיד לרמוז על העתיד׳ כי הקב״ה יאמץ בזמן ההוא את הכח הממיר אשר באדם עד שיהיה מחליף את המאכל ומבטל אותו ולא ישאר ממנו פסולת ולא שמרי׳ אבל יחזירנו אל צורת הדבר החולף מן הגוף ובמדתו לא פחות עכ״׳

ברכה שניה היא מצות פריה ורביה׳ והוא שאמ׳ להם ויאמר להם אלדים פרו ורבו׳ והזכיר בו שם אלדים כי בזה ישתתף אדם לאלדים׳ וכענין שכתוב קניתי איש את ה׳׳ ודרשו רז״ל שלש׳ שותפין יש באד׳ הקב״ה׳ ואביו ואמו׳ וטע׳ המצוה הוא שתהיה ההולדה הכונה לקבל הנפש השכלי׳ כדי להכיר בוראו ולעבד עבדתו שאם לא כן מותר האדם מן הבהמה אין וכן אמר הנביא וגם את בניהם ילדו לי כלומר לשמי וכאור בו כי ישראל הם נולדים לשמו וזאת היא הכונה בהם לא כבונת האמות שהיא כדי לישב העולם ולאכול ולשתות כבהמות׳ אלא שתהיה הכונה לשמו בלבד והוא שיכוין בתולדתו אל הכונה לקבל הנפש השכלית ולהמשכתה כענין הקרבנות הגופיי׳ שהיו הכונה להשראת שכינה ולהמשכת רוח הקדש׳

והנה בשני כתובים אלה מנה הקב״ה מזונות לכל בריותיו מאדם ועד בהמה ועד עוף השמים׳ וגזר על כל בעלי חיים שיהיו מזונותיהם כל ירק עשב לא הפירות והזרעים וגזר על האדם שיהיו מזונותיו הפירות והזרעים לא בשר בעלי חיים כי לא רצה להתיר לו בשר נפש התנועה ומה שלא התיר לו מאכל הבשר לפי שנפש התנועה יש לה קצת מעלה אשר בה מתדמה אל הנפש המשכלת ויש לה בחירה בטובתה ומזונותיה ותברח מן הצער ומן המיתה׳ וכאשר חטאו בעלי נפש התנועה בדור המבול והשחיתו דרכם כענין שכתוב כי השחית כל בשר וגומר׳ ונגזרה עליהם השחתה כענין שכתוב קץ כל בשר בא לפני׳ ובזכות נח הצדיק הציל מהם לקיום המינין אז התירו לו לשחוט ולאכול לפי שאין קיומן אלא בשבילו ואעפ״כ לא נתן להם רשות בנפש ועל כן אסר להם אבר מן החי כי לא התיר את הנפש רק את הגוף ואסר גם כן את הדם לפי שהוא קיום הנפש׳ שנאמר כי הדם הוא הנפש׳ וכתב הרמב״ן ז״ל כי זהו טעם השחיטה ומה שאמ׳ רז״ל צער בעלי חיים דאוריתא ומזה אנו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה וירא אלדים את כל אשר עשה והנה טוב מאד׳ על דרך

טוב מאד על הכלל ועד עתה בפרטי הנמצאים שבכל יום
הזכי' כי טוב מפני שהכלל יותר מעולה מן החלק · והנה הם
שלשה מעלות כי טוב · והנה טוב מאד · וטוב · ודע והבן
שכל מצוי ומצוי שבעול' הוא עומ' בכח מצוי אחר אי אפשר
לעמד בפני עצמו בלתי נמצא אחר כגון שתאמר הרי שיש
בכל העולם מין אחד בלבד והוא חי אם אין ארץ לא יוכל
לעמוד המין החי ההוא בעצמו או אם יש ארץ אם אין שם
שמים אי אפשר שתתקיים לפי שעל ידי הנועת השמים
מתקיימת הארץ ואם כן כל העולם הזה וכל מה שהוא עליו
אי אפשר שיתפרק מצוי מאחר כי כלו נקשר זה בזה העליון
עם התחתון והכל אחד כמו שקבלנו המופת במל' אחד שכל
המציאות כלו אחד וכשם שנברא אחד כך הבורא אינו אלא
אחד והוא למדת שכל הנמצאים שבעולם הם נקשרי' זה בזה
אי אפשר להמצא מצוי שלם בלתי חברו כמו שאי אפשר
שתמצא יד או רגל מתנועע בפני עצמו בלתי שאר אברי
הגוף כמו שהוא שלם · וכבר נקרא האדם אצל חכמי
המחקר עולם קטן ונקרא העולם גם כן אצלם אדם גדול
לומר שהכל נקשר ומיוחד · וזהו מאמר הנביא עה' קורא אני
אליהם יעמדו יחדו ודרשו רז"ל כאי יחדו דלא לשתלפי מהדדי
ועל כן כל מצוי בפני עצמו הוא מצוי בכח ומז' הזכי' בפרטי
הנמצאים שבכל יום ויום כי טוב אבל עם שאר הנמצאים
כלם הוא מצוי בפעל ומזה הזכיר על הכלל טוב מאד לפי
שהכל יותר של' מן החלק · וכן תמצא כזה במשה רבינו עה'
לפי שהיה מצוי שלם בכח הזכי' בו הכתו' כי טוב ותרא אותו
כי טוב הוא · וכשיצא שכלו מן הכח אל הפעל הזכי' בו מאד
זהו שכתו' האיש משה ענו מאד טוב · הוא מעלה גדולה
מכלן · ואין הטוב האמתי אלא הקבה' · שנ' טוב ה' לכל · ומה
שכתוב הודו לה' כי טוב · פירו' כי טוב עשה עמנו ·
ועל דרך המדרש והנה טוב מאד · והנה טוב זה יצר
טוב · מאד · זה יצר הרע ומדת פורענות שאלמלא יצר הרע
לא בנה אד' בית ולא נשא אשה ולא הולי' בני' ונמצא העול'
חרב · ודרשו עוד והנה טוב מאד · זה מות · לפי שהמות סבה
שהדורות מתחדשין ובאים ועל כן תקנו בבית האבל לומר
הטוב והמטיב · ואין ספק כי המות טוב הוא לכונת השם
ית' כי הוא חיים לנפש הצדיק · וכתיב יקר בעיני ה' המותה
לחסידיו · ותוספת ההא לבאר כי החסידים אין מיתת על
ידי המלאך המשחית כי אם על ידי שכינה הנרמז' בה' כענין
תוספת ההין שבענין יעקב אבינו למצרים והוא אנכי ארד
עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה רמז לו שתהיה השכינה
בירידתו למצרים גם בעליה · ועל דרך השכל והנה טוב
מאד · דע כי לשו' עשיה נופל על מעשה הטבע כגון בריאת
הגלגלי' וכל מה שתחתיה' שהם בכלל הטבע ועל כן בחתימת
מעשה בראשית שהוא מעשה הטבע הזכיר לשון וירא שהוא
לשון השגחה · והזכיר עמו לשון עשיה להורות כי הוא ית'
משגיח על הגלגלים וכי הם מעשה ידיו והוסיף לך באור ברמז
כי הגלגלי' הם תשעה כדברי חכמי המחק' והוא שתמצא מלת
הנה שחשבונו' גלגל וזהו גלגל השכל ובאר כי גלגל השכל
מניע את הגלגל התשיעי הוא הגלגל המקיף הוא הנקרא
ערבות והגלגל המקיף מניע ח' גלגלים שבתוכו וזהו שאמר

טוב ועל כן חתם העולם הטבעי הזה במלת והנה טוב
מאד שפי' גלגל השכל מניע את הגלגל התשיעי המקיף
והגלגל התשיעי מניע השמנה שבתוכו · ובמלת מאד
שהוסיף שחשבונה מה' הענין היה להודיעך שיעור קומת
התשעה גלגלים שכל אחד מהן על דעת רז"ל עביו תק' שנה
והבן זה ·· יום הששי · על דרך הפשט תוספת ההא' ביום
זה מה שאין כן בשאר הימים הכל למעלת אדם הראשון
ולכבודו שנברא בו ועמו נשלמה כל המלאכה והוא היה
תכלית הבריאה וחתימתה ועקרה' · ועל כן אמר בפרסום יום
הששי כלו' הידוע המפורסם · ועוד נגלה לה בו כונה אחרת
כי גלה לנו בזה שבכל ששה ימים נמצאו הענינים מחומשי'
בכל יום ויום חמשה ועל כן נחתם יום הששי בהא לרמז לנו
בזה והענין הזה כיצד שהרי ביום ראשו מצינו ה' אורי' ביום
ב' ה' רקיעי' וה' פעמי' מים ·· ביו' שלישי ה' מיני צמחי' ·· ביום
ד' ה' מיני אורה ·· ביום החמישי ה' מיני תנועות שבכל מיני
נפש חיה ·· ביום הששי שנברא בו אדם ה' חושים שבגופו
ה' תנועו' שבנפשו' וה' שמות שיש לנפש חיה' ·· והא למדת
שכל עניני ששת ימי בראשית מחומשים חמשה בכל יום
ויום · ולכך חתם יום הששי באות ה' · ויש לך להתבונן עוד
בכל הנבראים שבששה ימים למה נתיחד כל דבר ודבר
להבראות ביום שנברא בו · ולמה נקרא יום שנברא בו האור
יום אחד · ויום שנברא בו הרקיע יום שני · ויום שנבראת
בו היבשה יום ג' וכן כלן · יום שנברא בו האור יום אחד לפי
שהאור הוא רמז ליחוד · וכבר ידעת כי הוא מלך הכבוד ·
וזהו שכתוב ה' אורי וישעי · ושני אורים היו האחד קדם ·
והשני נתחדש והבן זה ·· יום שנברא בו הרקיע נקרא יום
שני לפי שהוא רמז לשניות ונברא להבדיל ולחלק בין מים
העליונים למים התחתוני' והנה הם שני הפכים זה חלק עליון
וזה חלק תחתון ואין לך שנוי גדול מזה · ועל כן נקרא יו' ב' ·
יום שנבראת בו היבשה נקרא יום שלישי · לפי שבו נראת
צורת העולם הנחלק לשלשה חלקים · שלישו
ישוב · שלישו מדבר · שלישו ים · והנה הוא משולש בבריאתו
יו' שנבראו בו המאורות נקרא רביעי לפי שהמאורו משתני'
ד' פעמים · ביום בד' משמרות · ובחדש בד' שבועות · ובשנה
בד' תקופות ·· יום שנבראו בו בעלי הנפש התנועה נקרא
חמישי · לפי שתנועות כל נפש חיה הם חמשה · יום שנברא
בו אדם נקרא ששי · לפי שבו עומד אדם בכל ששה קצוות
לפי כך נקרא יום שנברא בו יום ששי ·· ועל דרך המדרש
יום הששי תנאי התנה הקבה' עם מעשה בראשית אם ישראל
מקבלים את התורה מוטב · ואם לאו אני חוזר אתכם לתהו
ובהו · ההד' יום הששי אלו הם חמשה חומשי תורה שנתנו
בששה בסיון ·· ועל דרך הקבלה יום הששי חתם מלאכת
הששי בהא והיא ראשונה שבשם אשר שם כונת התפלות
בראש השנה · ויום ששי זה ששי לבה באלול היה שבו
נברא העולם ויום ראש השנה היה שבו נדון אדם הראשון
וכן הוא יום הדין לכל תולדותיו אחריו ·· ויש לפרש עוד כי
מלת הששי אינה חוזרת ליום · שאלו כן היה לו לומר היום
הששי אבל הוא סמוך יום הששי יום של ששי כלומר יום
השם הששי והוא החותם הששי מששה

דוחכמות שבהם נחתם העולם לששה קצוות והבן זה ·· ויכלו השמים והארץ וכל צבאם · סמך ויכלו ליום הששי לרמוז השם המיוחד בראשי תיבות וכדי להורו׳ שאעפ׳ שבכל מעשה בראשי׳ לא הזכירו הוא העושה הכל והוא המתחיל והגומר ··
ומה שלא הזכיר בפסוק ראשון וכל צבאם · לפי ששם הזכיר האתין שהם רבוי לכל הצבאות · אבל ככאן שלא הזכיר את הוצרך לומר וכל צבאם · ומלת צבאם כוללת המלאכים כענין שכתוב וכל צבא השמים עמדים וגו׳ · ואמר הכתוב יפקד ה׳ על צבא המרום במרום · ואחר כך על מלכי האדמה באדמה שאין אומה נופלת עד שתפול שרה תחלה וכוללת הנפשות גכ׳ ולא נזכר כהן בריאה בכל מעשה בראשית לא במלאכים ולא בנפשות · ומה שאמ׳ וכל צבאם בלשון יהיד ולא צבאותם ל הורות כי השמים ותארץ כלן כחות מיוחדים ונקשרים זה עם זה שהרי כל המציאות ג׳ חלקים עולם המלאכי׳ · ועולם הגלגלים · ועולם השפל ·· והמלאכים · הם נפש לגלגלים · והגלגלים פועלים בשפלים · ואם כן הכל נקשר ומיוחד זה בזה ·· ופסוק כלא מעיד על זה הוא שכתוב אענה נאם ה׳ אענה את השמי׳ והם יענו את הארץ ·· ויכל אלדים ביום השביעי · על דרך הפשט אין הכונה בכתוב זה שהשם ית׳ כלה מלאכתו ביום השביעי ממש שאם כן יש במשמעות הלשון הזה שבמקצת היום ביום השביעי עשה מלאכה אבל הכונה בפסוק כי מיד שבא יום השביעי כבר כלה כל מלאכתו · ודומה לזה אך ביום הראשון תשביתו שאור שאין הכונה לבער החמץ ביו׳ ראשון של פסח · אבל הכונה בו כשיגיע יום ראשון של פסח כבר יהיה החמץ מושבת מבתיכם ועל דרך המדרש ויכל אלדים ביום השביעי · ר׳ שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקד׳ · אבל הקבה׳ שהוא יודע עתיו ורגעיו אינו צריך להוסיף מחול על הקדש ונכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו בו ביום כלה ·· ועל דרך הקבלה ויכל אדי׳ ביום השביעי רמז לך כי כל המלאכ׳ תכלינה כאלף שביעי · והוא מה שאמרו ז׳ל וחד חריב ··
וישבת ביום השביעי · לשון שביתה נופל על מי ששובת היום ועתיד לחזור למלאכתו מחר ובכאן רמז שתחזור המלאכה אחר האלף השביעי · ולכן סיימה פרשה זו של יום שביעי במלת לעשות לרמוז על מעשה אחר יום השביעי והבן זה ·· ויברך אלדים את יום השביעי · רשי׳ ז׳ל פי׳ ברכו במן וקדשו במן עכ׳ · ובכוד הרב במקומו מונח איננו נכון שירמוז לעתיד · אבל הנכון לפרש שברכו בחדוש שהיה בו ביום והיא ברכת האורה כי היום והלילה של יום השביעי שוים באורה וזאת היא הברכה ותוספת הטובה · ועל כן לא תמצא ביום השביעי זכרון ערב ובקר כמו בשאר הימים כי זמנו כלו בקר אין בו ערב כלל · ואמר ויקדש אתו · כלומר להבדילו משאר הימים כי הנבדל מעסקי העולם קדוש יאמר לו · וכן ישראל המובדלים מן העמים נקראו גוי קדוש · וכתיב קדושים תהיו ·· ועל דרך הקבלה יום השביעי הוא הספירה השביעית נקראת עולם הנשמות כי שם כח הנשמה ושרשה והנה היא מעין הברכו׳ · והנפש בימות החול דוגמת

אכסנאי כלא ביתו וביום השבת דוגמת אכסנאי בביתו · ועל כן אמר ויברך · כי האציל עליו ממקור הברכה וכן ויקדש אותו כי ימשוך מן הקדש והבן זה ·· אשר ברא אדי׳ לעשות· מלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשה בששי ··
והרמבן ז׳ל פי׳ ששבת מכל מלאכתו אשר ברא יש מאין · לעשות ממנו כל המעשים הנזכרים בששה ימים והנה אמר כי שבת מבריאה וממעשה מן הבריאה שברא ביום הראשו׳ · ומן המעשה שעשה בשאר הימים עכ׳ ·· ויתכן לפרש מה שחתם מעשה בראשית בברא אדי׳ כי כן התחיל בו בראשית ברא אלדים והכונה כדי לתלות כל המלאכה לעושה אחד ולהורות כי הוא ית׳ המתחיל והגומר בראש ובסוף · ומה שהוסיף לעשות כי מאחר שהוא ית׳ ברא עד עתה והוציא כל הנמצא׳ יש מאין נזר על הנמצאים לעשות הם פעולותיהו׳ יש מיש מכא׳ ואילך ·· ועל דרך הקבל׳ מה שהוסיף לעשו׳ כבר רמזתיו למעלה · וכן רמז דוד עה מזמור שיר ליום השבת · והזכיר אחרי כן צדיק כתמר׳ יפרח · והמשכיל יבין ·· ובפרקי ר׳ אליעזר׳ דרשו שמים וארץ עתידים לעבור ולהתחדש מה כתיב עליהם ונגולו כספר השמי׳ · כאדם שהוא קורא כספר תורה וגולל אותו וחוזר ופותח וקורא וגולל אותו כך הקבה׳ עתיד לגלול את השמים כספר שנ׳ ונגולו כספר השמי׳ והארץ כבגד תבלה כאדם שהוא פושט טליתו ומקפל אותה וחוזר ולובש אותה כך הקבה׳ עתיד לקפל את הארץ כבגד · שנאמ׳ והארץ כבגד תבלה · רבי אליעזר אומר כל צבא השמים עתידים ליבול ולהתחדש · שנ׳ וכל צבאם יבול כנבול עלה מגפן · מה הגפן והתאנה הזאת עליהן נובלות ועומדות כעץ יבש וחוזרות ופורחות ונרצצות ומוציאות עלים חדשים רעננים · כך כל צבא השמים עתידים ליבול כגפן והתאנה והן חוזרין ומתחדשין לפניו להודיע שיש אל מבלה ואינו בולה עכ׳ ·· ודע והבן כי שבעת ימי בראשית הם מבארים לנו מה שעבר ורומזים לנו
לנו על העתיד והנה הם כנגד שיתא אלפי שני וחד חריב · ודרשו רז׳ל יומו של הקבה׳ אלף שנה · שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמו׳ ודבר ברור הוא שבכל יום ויו׳ מששת ימי בראשית אלה הוא רומז לדברים שעתידין להיות בעולם באותו האלף שכנגד היום ·· יו׳ ראשון נברא בו האור העליון כנגדו האלף הראשון שנברא בו אדם הראשון שהיה אורו של עולם וממה שתמצא ביום ראשון ה׳ פעמים אור ושלשה פעמים חשך תוכל להבין כי באלף הראשון נכרו סמני האור והטובה והשלוה על סמני החשך והרע ·· יום שני · כנגדו האלף השני שבו היה המבול ועל כן לא נאמר בו כי טוב כי אין להזכיר טובה בחרבן העולם · ולפי שלא היו הנבראים הווים וקיימים עד שיבא מעשה ה׳ הגדול והוא המבול על כן לא הזכיר ויהי כן אלא אחר ויעש ·· ועל הטעם הזה אמרו רז׳ל אין מתחילים בב׳ כלומר ביום שני לפי שאין ראוי להתחיל במלאכה ביום שאבד הקבה׳ את עולמו במבול ·· ואם תחשוב כי מנעו התחלת המלאכות ביום שני מפני שמרשי הרקיע שהם רעים ומזיקים זה אינו שה״י ליל שני שולט עליו צדק ויום שני שולט עליו לבנה ושניהם הם כוכבי האור והיושר וראי׳

להתחיל בהם כל מעשה · ואיך יתכן שמנעו החכמים התחלת המלאכות ביום שמשמשין ושולטים עליו צדק ולבנה ·· יום שלישי כנגד האלף השלישי · ונזכר בו שני פעמי' כי טוב האחד על יום שני על בטול גזרת המבול והשני על התורה הנק' את טוב העתידה להנתן באלף השלישי הוא לפי' תמ"ח וכשם שנתן הקב"ה רשות לארץ להוציא גדוליה ולא נראו אלא עומדו על פתח הקרקע עד שבא אד' שהוא עקר העול' כן באלף שלישי היו פרין ורבין כענין שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וגו' ·· ולא נראת לבני העולם קדושתם ומעלתם עד שבאה התורה שהיא עקרו וקיומו של עול' ·· יום רביעי · בנגדו אלף הרביעי שבו היתה המלכות והשלוה לישראל והמעלה הגדולה ובאותו זמן היתה החכמה לישראל רחבה כמי ים וזהו שכתוב יהי מאורות את שני המאורות הגדולי' את המאו' הגדול לממשלת היו' זו תורה שבכתב · ואת המאו' הקטן לממשלת הלילה · זו תורה שבעל פה · ואת הכוכבים · הם בריתות ותוספות ומכלתות והגדות שהם מחוברות עם התורה שבעל פה כי כן הכוכבים נמנים עם המאור הקטן ··

יום חמישי · כנגדו האלף החמישי שבו היינו שרויין בגלות בין האמות שהן נמשלות לנפש חיה הרומשת ובולו בתחלתו ועד סופו היה לנו בו גלות · ועל כן נאמ' ביו' חמישי ויהי כן לפי שאין גלותנו לעולם אבל אחריתנו לגאולה · ואימתי ביום ששי שיבא משיח שהזכיר כנגדו נעשה אדם ··

יום ששי כנגדו האלף הששי שיש רנו היום חמשים ואחת שנה · וכשם שהזכיר בתחלת יום ששי תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ כן באלף הששי בתחלתו יש לנו בו גלות ואנו משועבדין תחת יד האמו' שאין להם תורה אבל הם נמשלים לבהמות ולחיות כענין שכתוב נמשל כבהמות נדמו · והנה הבהמות והחיות נבראו קודם זריחת השמש שהוא זמן ממשלתם בענין שכתוב תזרח השמש יאספון וגו' וכזרוח השמש נברא האדם שהוא זמן ממשלתו כמו שכתוב יצא אדם לפעלו וכשם שבא אדם לבקרו של יום ששי · זהו שאמר נעשה אדם כך יבא המשיח לבקרו של אלף ששי אחר עשירית האלף כשעור הנץ החמה ליום וזהו משיח בן דוד שכתוב בו בסאו כשמש נגדי · והוא הנעשה בצלם אלהי' כענין שכתוב וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה · ויהיה זה לזמן קי"ח שנה אחר תאלף החמישי להשלים חזון דניאל שאמר ימים אלף מאתים ותשעים · וזהו החשבון בכוון · ידוע כי קעב' שנה אחר חרבן הבית נשלמו ד' אלפים ליצירה תצרוף קעב' עם קי"ח יהיו מאתים ותשעים והוא כוון החשבון ומה שכתוב לאחריו אשרי המחכה ויגיע לימי' אל"ף שלש מאות שלשי' וחמשה הם מ"ה שנים אחר קי"ח שאז יהיו כל המלחמו' וכל הקנאות עוברות · ועל כן תלה הדבר באשרי כי יש בין גאולת הנדחים וגאולת הנפוצי' מ"ה שני' · וכן מצינו בבית שני י"ח שנה בין הפקידה ובין בנין הבית וכן מגאלת מצרי' עד שנכנסו לארץ מ' שנה ומ"ה שנ' אלו אחר קי"ח יבא לך לחשבון קסג' והוא החשבון הארוך והרחוק יותר אי אפשר לחתרפק בשום פנים מקסג' ואילך לפי שימי הגאולה לישרא' והשררה והמלכות להם תתל"ד שנים והוא רמז למרבה המשרה שחשבונו תתל"ז כי המם סתומה וזהו שכתו' במחולת מחנים · רמז כי ימי המחול והמלכות לישרא' בגאולה העתידה כימי עמידת השלוה והטובה לשעבר והם ת"י שנה לבית ראשון ותכ' שנים לבית שני וז' שנים שנתעסקו בבנין בית ראשון שגם הם היו ימי שמחה ומחול · הרי תתל"ז והוא מן האלף הששי תתל"ז שהם ימי גאלתנו העתידה · נשארו קסג שנה אחר האלף החמישי שיהיו כל ישראל נגאלין ויהיו בו כל המלחמו' עוברו' ולשלו' אין קץ · ואם' תצר' קעב' תשלום ד' אלפים עם קסג' יצא בכוון לימים אלף שלש מאות שלשי' וחמשה · והנה זה באור עד עדן עדנין ופלג עדן אם תסתכ' בו ונראה שהוא בלא ויו' אעפ' שמצינו בספרים מדויקי' עדן עדנין בויו' לפי שעדן הוא סמוך לעדנין ואינו חשבו' וכשאמר עד עדן עדנין ופלג עדן הם החשבון ויהיה העדן האחד ומשיצאו ישרא' ממצרים עד שנבנה בית ראשו' והם תפ' שנה · שנ' ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרי' ויבן הבית לה' · ועדן השני ת' שנה שעמד הבית בבנינו והם שני עדנין תתן הוסף עליהם חצים שהם תמ"ה יצא לך בכוון אלף שלש מאות ושלשים וחמשה והוא החשבון הזה בעצמו כי למועד מועדים וחצי כלומר לזמן שני המועדים · וכאשר תחברם ותדע מנינם תחלקם לחצי וזהו שאמר וחצי ולא אמר וחצי המועד · וכשתוסיף על שני המועדים חצי שניה' עוד תמצא הכל שנה ויהיה פי' ופלג עדן על עדן ראשון שאינו חשבון לא על עדן משני עדנין · והנני אעירך וארמוז לך בזה כי תמצא כוון החשבון הזה במלת באדוני במלוי אותיות כי אלף דלת ויו נון יוד הסר מן הראשים החם יעלו לך שאר האותיות בחשבון עם תוספת הבית אלף שלש מאות שלשי' וחמשה · כי לזמן ההוא יתברר אדנות ה' ית' ותהיה המנוחה והשלוה · וכן בענין מנוח השם הזה במלוי שנ' ויעתר מנוח אל ה' כי אדוני · ומה שנרמז במלוי בשם מנוח לרמוז כי בזמן המנוחה יתפרסם אדנותו · והנה זה סוד הענין שחתם כל הצרות שעברו בכל הימים בטוב מאד להורות כי תכף בא הגאלה בבקרו של האלף הששי יהיו כל הצרות נשכחות כענין שכתוב כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני · ומפני זה אמר יום הששי בהא' הידיעה דרך השבח ומעלת היום לבאר שתהיה גאולה גלויה ומפורסמת בכל העולם · יום שביעי · בנגד האלף השביעי שכלו שבת ומנוחה לחי העולמים · והוא אחר ימות המשיח ותחית המתים ובני תחית המתים יזכו אליו ויתענגו בגוף ובנפש תענוג שאין לו סוף ··

ולפי

דעתי לזה היו רומזים שמאי והלל שאמרו מחד שביך לשבתיך · כי המאמר הזה הוא כולל עניני הגוף והנפש · כי כשם שראוי להיו' עיני הגוף צופות בכל ששת הימי' ליום השבת להצניע מנה יפה וחלק טוב

טוב לצורך השבת · כן עיני השכל צופות אחר עבור ששת אלפים שיזכו למעלת השבת הוא האלף השביעי · ואם כן החכמים האלה לא היו מתפארים בעניני הגוף לבד רק בכוון הנפש הנצחי והקיים והבן זה ·· אלה תולדות השמים והארץ · ידוע כי השמים והארץ הם כלל כל הנבראים בעלי הגוף · ועל דרך הפשט כהן לשון תולדה לעדות שהם מחודשי׳ נבראים כמו הילוד הזה שנולד עכשיו והמלה הזאת מקטעת רגליהם של מאמיני הקדמות ·· ועל דרך המדרש אלה תולדות השמים והארץ · כל מקום שנ׳ אלה פסל את הראשונים · מכאן שהיה הקב״ה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמ׳ דין הניין לי · ודין לא הניין לי כאור הבריאה והחורבן במחשבה לא שיצאו לידי מעשה : וכבר הזכרתי מזה קצת בפסוק יהי אור ·· ועוד במד׳ למה תולדו׳ השמי׳ והארץ ותולדות האמור לגבי פרץ מלאים וכל תולדות שבמקרא חסרים מפני שכשהקב״ה ברא את עולמו לא היה מלאך המות · וכיון שחטא אדם השליט הקב״ה המות בעול׳ וחסר כל תולדות שבמקרא · וכיון שבא פרץ נעשו תולדות שלו מלא שהמשיח עומד ממנו והקב״ה מבלע המות שנאמר בלע המות לנצח ·· ועל דרך השכל יש במלת תולדות מלא שני תוין מכוונין זה כנגד זה ופניהם איש אל אחיו · תו של מעלה רום השמים · הו׳ של מטה עומק הארץ וזהו שכתוב שמים לרום וארץ לעומק · תו׳ של שמים היא כסדר בראש המלה · ותו׳ של הארץ היא מהופכת ועל כן אחר שהזכיר השמים והארץ הפך ואמר ארץ ושמים ללמדך כי המציאות כלו ענין אחד · של מעלה פונה למטה ושל מטה פונה למעלה כי כן יתחייבו תולדות שניהם · ואפשר לומר כי לזה נתכונו ורמזו רז״ל באמרם אהיה אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך · אם אתה פותח את ידך ונותן צדקה שנ׳ פתוח תפתח את ידך אף אני אפתח את ידי שנ׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב ·· בהבראם · דרשו רז״ל בה״א בראם ·· ועל דרך הפשט בלא עמל ויגיעה שאין לנו אות בכל האותיות שלא יצטרך אדם לקפוץ בה את פיו חוץ מאות הא׳ שאדם יכול לאמרה ברוח פיו ובלא קפיצת פיו ושפתיו כלל ובלא שום עמל · כך הקב״ה ברא את עולמו בלא עמל ויגיעה אלא ברוח פיו · שנ׳ בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם אעפ׳ שהזכיר בכל מעשה בראשית לשון עשייה ללמדך כאן כשאמר נעשה שאותה עשייה אינה אלא ברוח פיו · וזהו שאמר בדבר ה׳ שמים נעשו · והזכיר תכף וברוח פיו כל צבאם ·· ועל דרך המדרש בהבראם · באברהם שבזכות אברהם נברא העולם · וכן אמרו אמר רבי יודן בהבראם באברהם הן · הן האותיות · ואם אתה תמה בדבר ראה מה כתיב הרים הגבוהים ליעלים · ומה אם הרים הגבוהים לא נבראו אלא בשביל היעלים על אחת כמה וכמה שנברא העולם בזכות אברהם · ובאור המדרש הזה שהעולם נברא בחסד שנ׳ אמרתי עולם חסד יבנה · ואברה׳ זכה למדת החסד שנ׳ חסד לאברהם ·· ועל דרך הקבלה בהבראם בה״א בראם הה״א הזאת הא׳ אחרונה שבשם והיא זעירא נאצלת מכח אלהים והיא שבראה את העולם · והיא הנקראת יד ה׳ שעליה נא׳ בכפי ואת כל אלה ידי עשתה · וכתיב מי לא ידע בכל אלה כי יד ה׳ עשתה זאת ·· וכל אלהים שבמעשה בראשית הוא התשובה והיא הא׳ ראשונה שבשם ואליה ראוי לכוין בראש השנה שהוא יום הדין שבו נברא העולם כי עשרת ימי תשובה לתשובה · ועל כן תקנו בתפלה לומר מי כמוכה אב הרחמן כה״א על הא ראשונה שבשם והא׳ אחרונה שבשם שנתוספה לאברהם שנתנה לו כח ההולדה וכמו שהזכירו ז״ל אברם אינו מוליד אברהם מוליד וכמו שאפרש בפסוק והיה שמך אברהם והתעורר לזה כי באותו הא׳ בעצמו שנברא בו העול׳ ונתיסד בו אותו הטבע בעצמו שנה אותו למען הודיעך כי אשר פעל הטבע הוא אשר שנה וכרצונו כי הכל בידו והוא הפותח והוא הנועל ואין זולתו ·· ביום עשות ה׳ אלהים ·· לא הזכיר השם המיוחד עד עתה בכל ששת ימי בראשי׳ ·· ועל דרך הפשט שם אלהים נופל על מעשה הטבע ומעיד על החדוש · ושם המיוחד מעיד על קדמותו ומציאותו ית׳ ועל כן לא הזכיר השם המיוחד בכל מעשה הטבע רק שם אלהים כי התורה רצתה להתחיל בספור החדוש ועל כן הוצרך להזכיר השם המורה על המחדש והוא הכנוי שנתחדש לו בבריאת עולמו ואלו היתה כונת התורה להתחיל בספור קדמותו ומציאותו ית׳ היה ראוי להזכיר השם המיוחד המעיד על זה · ועל כן הזכיר הנגלה והסתיר הנסתר ·· ועל דרך המדרש התחיל הקב״ה לברוא עולמו במדת הדין שנ׳ בראשית ברא אלהים ראה שאינו מתקיים שתף עמו מדת רחמים · שנא׳ ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים ·· ועל דרך השכל חלקי המציאות בו׳ חלקים · ואלו הן מעלות השכלים הנפרדים · והגלגלים · והיכ׳דות · והנפשות · הרי בו׳ כמנין השם המיוחד · וידוע כי החלקים האלה לא היו נשלמים ונגמרים בגמר שלמיתם עד יום הששי ואם כן איך יתכן שיזכיר השם השלם בכל ימי בראשית על פעולה בלתי נשלמת ·· ויש לך לדעת כי החלקים האלה כלם ימים נכללים בד׳ וד׳ בג׳ כי כן השם המיוחד שהוא בו׳ הוא בן ד׳ אותיות ועקר ארבעתם השלש כי הרביעית כפולה והבן זה מאד ·· ועל דרך הקבלה תלה הפעולה בשם המיוחד כי הוא הפועל והוא האומן שהזכירו בבראשית רבה שאין המלך בונה מדעתו אלא מדעת האומן והאומן אינו עושה אלא כפי מה שהוא רואה בשכל וחכמתו וזהו סוד הכתוב שבקהלת את אשר כבר עשוהו עשהו לא נאמר אלא עשוהו כביכול הוא ובית דינו וכל שיח השדה · היה ראוי לומר וכל עצי השדה אבל אמר שיח מלשון לשוח בשדה שדרשוהו רז״ל לשון תפלה ובא לרמוז כי כל האילנות והצמחים משבחים ומקלסין להקב״ה כענין שדרשו ז״ל בפסוק יתרועעו אף ישירו שהשבלי׳ אומרי׳ שירה ושירתן זהו קלוסן כי רצה הקב״ה להיות קלוסו עולה מכל המינין ואפילו בבעלי נפש הצומחת ··

ואד יעלה מן הארץ · על דרך הפשט העשן העולה מלחות המימיות שבארץ בהיותו חם ולח נתערבו החלקים המימיים עם החלקים

הארציים נקרא אד ולפי שהמטר מן האד הלח הזה והענן מקבלו על כן נקרא הענן בלשו' אד · שכתו' יזוקו מטר לאדו
ועל דרך המדרש אלו ענני כבוד שהיו מתגברין ועולין ·
ולפי המדרש יהיה כן הארץ הנזכרת בפסוק ראשון · והתגברות ענני כבוד רמז לקבלת שפע הכבוד שהוא מקבל מאת הש"ית וזהו שדרשו רז"ל בעני' דשאי' באותה שעה פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה במעשיו ודרך תפלה אמר כן כש' יהי ה' אלדינו עמנו ובאור ישמח כדי שישמח והבן זה ·· והשקה את כל פני האדמה · אלו הגלגלים וכל מה שלמטה מהם שהם פועלים באדמה ··
והשקה את כל פני האדמה ·· מלת כל רומזת למה שדרשו רבותינו ז"ל מארבע רוחות העולם הוצבר עפרו ·· וייצר ה' אלדים מן האדמה · אחר שהזכירה תורה בריאת האדם בפרשת יום הששי בכלל חזר ופירש בפרש' זו עני' הבריאה בפרט ובאר בכאן כי הבריאה שאמר ויברא אלדי' את האדם בצלמו היתה בריאה עפר מן האדמה והוסיף לפרש כי אחר שברא' ויצר אותו גולם ועודה נפח בו נשמה מרוח קדשו ·· ומה שלא הזכיר למעלה ביום ששי ויפח באפיו נשמת חיים לפי שלא רצה להזכיר ביום הששי ממדו' הנפש השכלי' כלל כי אם ממדות גופניות שהם מעניני העולם הזה בלבד שהרי הבריאה וענין הברכה בפריה ורביה · וענין הרדי' והממשל' אינן מעסקי הנפש רק מעסקי הגוף ומעסקי הנפש המתאוה שהיא כלה בכלות הגוף ועל כן הזכיר מהות גופו לבד לפי שהוא מצד גופו הווה ונפסד כמו הבהמות והחיות שנבראו עמו בו ביום ואין להזכיר ביום ההוא מדות נפשו שהי' קיימו' נצחית בכלל הנפשות המתות עד אשר נשלמו · ששת ימי בראשית · שהם ששת ימי המיתה ואז הזכיר אותה אחר יום השביעי שהוא יום החיים ·· ועל דרך הקבלה וייצר ה' אלדים ויטע ה' אלדים זהו כונת הכתו' הנמרץ המה היוצרי' יושבי נטעי' וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם וכ' דרשו ז"ל בבראשית רבה ר' לוי אמר בנפשותיהן של צדיקי' נמלך שנ' המה היוצרים יושבי נטעים המה היוצרי' על שם וייצר ה' אלדים יושבי נטעים · על שם ויטע ה אלדים עכ' ·· ויש לך לקנות לב ולהבין כי למעלה במאמר נעשה אדם אמר ויברא אלדים את האדם בצלמו ולא הזכיר שם עפר כלל ולא שיאמר נעשה האדם מן האדמה כי כל עניני מעשה בראשית הם נגלה ונסתר מבאר בהתחתונים ורומז בעליוני' ומפני זה יש לך להבין הנסתר מן הנגלה ותבין כונת הכתוב זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלדים למה הזכיר זה שני פעמי' · וכא' בפסוק זה הזכי' עפר ואדמ' וכן יש לך להתעורר בשני כתובים שלאחר זה שהם ויטע ויצמח ·· ויטע רומ' בעליונים · ויצמח מבאר בתחתונים · ועל כן לא הזכי' בפסו' ויטע זכרון אדמה ולא עץ ופרי · ובפס' ויצמח הזכי' אדמה ועץ ופרי והנה זה ברור לפניך כשמש כי עניני כל מעשה בראשית כפולים ותולדות השמים והארץ נקשרים יחדו אלה עם אלה וכמו שבארתי למעלה ·· עפר מן האדמה ··
שעה ראשונ' הוצבר עפרו ·· שניה · גבלו ·· ג' רקמו ·· ד' · נזרקהבו נשמה ·· ה' עמד על רגליו ·· וקרא שמות ·

ז' · נזדווגה לו חוה ·· ח' עלו למטה שנים וירדו שבעה ·
ט' · נצטווה ·· י' סרח ·· יא' נדון ·· יב' · נטרד והלך לו שנ' ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו ·· כן דרשו בסנהדרין סוף פרק אחד דיני ממונות · וכן עוד בפרקי ר' אליעזר והענין כי סדר השעות בבריאת האדם ונגמרו ותקונו בסדר ששת ימי הבריאה · שעה ראשונה שהוצבר עפרו כנג' יהי א"ר שהיה האצילות מעורב ולא נבדל דבר מדבר ·· שניה · שנתן גבול לעפר הנצבר באיזה מקום יהיה הראש או רגליו ושאר האברים · כנגד יהי רקיע שנתן סימן בתוך המים לפעול הפעולו' בהם כאדם הבונה חורבה והוא מכוין זו תדר וזו עליה ·· שלישית · שנתן בה ציור אברים ונתגלו האברים כנגד יום שלישי שנתגלת הארץ ונצטיירה שנא' ותראה היבשה ·· ד' כנגד המאורות וכן הנשמה א"ר הגוף ·· ה' כנגד המלאכים שנבראו ביום חמישי שנקראים עומדים זאת כי לך וגו' ו' קרא שמות כנגד יום ששי שהיה ·· ז' נזדוגה לו חוה כנגד יום שביעי שהוא שבת · נזדווגה לו חוה למטה ·· ואמרו במדרש רבה עפר מן האדמה · רב הונא אמר אדם זכר ואדמה נקבה היוצר ה.ה מביא עפר זכר ואדמה נקבה כדי שיהא כליו בריא · ובאור המדר' כי כל הנבראים כלם בעלי חומר ובעלי חיים כלם הם זכר ונקבה ואף בצומח ובדומם ·· דא' עפר מן האדמה מבית המקדש ממקום כפרתו נברא · כתיב הכא מן האדמה · וכתיב התם וכפר אדמתו עמו ·· וכהא' מזבח אדמה תעשה לי ··
ויש לך לדעת כי מכאן נברא וכאן חזר משסרח וגורש מגן עדן הוא שכתוב לעבד את האדמה אשר לוקח משם · וכאן בתישב והעמיד תולדותיו וזהו שאמר קין הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה והוסיף עוד ואמר ומפניך אסתר כלומר ממקום שכינתך · והוא כלשון שכתוב מבקשי פניך ה' את פניך ה' אבקש בקשו פניו תמיד · וזהו שהזכי' עוד ויצא קין מלפני ה' כלשון האמור ביונה הנביא ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' · שהיתה כונתו לצאת מן המקום שהשכינה שורה שם כדי שלא תחול עליו רוח נבואה ושלא יצווה ללכת בשליחות ההוא ·· ויפח באפיו נשמת חיים ·
דע כי החוטם כלי לנשמה שמשם היא נכנסת ומשם יוצאת ועל כן הצריכו בו רז"ל על מי שנפלה בו מפולת לבדוק אותו עד חוטמו שנא' כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו' ומנפלאות היצירה באדם כי תמצא אות שין רשומה בכלי זה משם של שדי החקוק בצורת הגוף לכל נמול · וזהו שכתוב ונשמת שדי תבינם ·· וידוע כי הוא כלי הריח כי הנשמה נהנת מן הריח ·· ועל כ' אסרו רז"ל ריח ע"ז · כי אין ראוי שתהנה הנשמה מזכרון ע"ז כי ריח כל דבר הוא הדבר וכענין שכתוב בקרבנות אזכרתה ריח ניחוח לה' והבן זה ·· וצריך אתה לדעת כי חכמי המחק' נחלקו בענין הנפש' ויסדו בזה ספרי' אין קץ והאריכו והרחיבו לשו' בהם יש מהם אומ' שהנפש אחת ויש בה שלשה כחות · הכח המתאוה אשר לבעלי הנפש הבהמית · והכח הצומח אשר לבעלי הנפש הצומחת · והכח המשכיל היא הנפש החכמה ושלש כחות אלו הם נפש אחת ·· ויש מהם אומר כי הם באדם שלש

נפש..ת שונו' חלוק' זו מזו' הנפש החכמה לעצמה' והצומחת
לעצמה' והבהמית לעצמה" הנפש הבהמית היא הנפש
המתאוה המאכל' והמשתה' והמשגל' והשינה' והכעס'
בהשתתף האדם עם הבהמו' והחיות וכל בעלי נפש התנועה'
ומשכנה בכבד' והיא הנקראת נפש ורוח' כענין שכתו' כי
תאוה נפשך לאכל בשר' וכ' אל תב..ל ברוחך לכעוס'
וכתיב כל רוחו יוציא כסיל" הנפש הצומחת' הוא הכח
המגדל באדם' בה ישתתף עם האילנות והצמחים' וענין
הנפש הזאת שיגדל גוף הצמח והאילן ויגביהנו וירחיבנו וכן
באד' ואין משכנה במקו' מיוחד בגוף רק בכל' והיא מתגברת
עד זמן קצוב הנפש החכמה נמצאת באד' לבדו בה משתתף
עם העליוני' הקדושי' העומדי' לעד לעולם בחכמתה ושכלה
ומשכנה במוח' והיא הנקראת נשמ' שנ' ויפח באפיו נשמת'
חיי" וכתי' כי נותן נשמה לעם עליה' וכתיב ונשמות אני
עשיתי וכתי' ונשמת שדי תבינ" ולדעת ..ה החכמי' הסוברי'
שיש באדם שלש נפשות חלוקות מצינו ראיה לרז"ל ממה
שאמרו רבא ברא גברא' שדריה לקמיה דר' זירא' הוה
משתעי' אמר דמן חבריא .. ..תוב לעפריך" המאמר הזה
יורה ששלשתם באדם נפשות שונות חלוקות זו מזו כי רבא
מתוך חכמתו הרחבה שצפה והעמיק בחכמ' ספר יצירה ברא
האדם ההוא והטיל בו נפש התנועה ולא היה לו כח לתת
הדבור בו כי הדבור מצד הנפש החכמה' אמנם הכתוב
הזה מוכיח כדעת האומרים שהנפש אחת ויש בה שלשת
כחות ואינן נפשות שונות לפי שגופו של אדם הראשון היה
מוטל כאבן דומם לא היתה בו תנועה כלל הוא שאמר ויצר
ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ומיד שנפח באפיו
נשמה זו ויהי האדם לנפש חיה שהתנועע בה כמו החיות
והדגים שנאמר שעם נשמת חיים זאת חזר האדם להיות
נפש שבה חיים תחת שהיה מתחלה מוטל כאבן דומים אין
תנועה בו" ובין לדעת זו ובין לדעת זו' בין שתהיה הנפש
א..ת' ובין שתהיה שלש כחות' בין שתהיינה שלש נפשות
שונות' הכל מודים בקיום הנפש החכמה א..ר הפרדה מן
הגוף ובכר הביאו חכמי המחקר על זה ראיות ברורות
וגדולות ומופתים נחתכים רבים אזכור שנים מהם"
המופת הראשון' כי הנפש החכמה הזאת תדע כל הדברים,
הרחוקים והקרובים אשר למעלה ואשר למטה בלי ראות
עינים ובלי שמע אזנים ובלי שאר החושים כי חמשת
החושים אינן רק לנפש הבהמית כי הם לה ככלי ביד האומן
כי העין תראה עין השמש בגודל גבוה' והנפש החכמה
זאת תדע שהוא גדול מן הארץ מאה ושבעים פעם כמו
שכתו' הרב הגדול רבי' משה בתחלת ספר מדע פרק שלישי"
והעין תראה במים ובמראה צורות רבות והנפש החכמה
הזאת תדע שהן במקרה ואינן באמת" והאזן תשמע
הדברים וק..לות במקומות חלוקים' והנפש החכמה הזאת
תדע שהם במקרה" ואלו היו חמשת החושים לנפש
החכמה והרגישה בהם הדברים או בקצתם היו הקצוות
הנשארות בטלים ושקר אין בהם מועיל ואין בנפש החכמה
מאומה שקר ואין בה קצה שלא ידע כי כלה תדע הדברים
על ענינם ועל אמתתם' והנפש החכמה בגוף דמיונה כמו
המלח באניה אשר בהפרדה מן הגוף תעמד ולא תאב' כאשר
יעמד המלח בהפרדו מן האניה" והנפש הבהמית תתערב
בגוף על כן בהפרדה מן הגוף תאבד כאבוד הגוף כי לא
תוכל הנפש הבהמית והנפש הצומח' לעשו' קטנה או גדולה
מבלתי הגו' אשר הנה בו כי כל פעלותיהן בגו' ובאבוד הגו'
תאבדנה הן ופעלותיהן לפי שיש לכל אחת מהן חומר' וכל
דבר שיש לו חומר לא יוכל לפעול פעלותיו כי אם
בחמרו והנפש החכמה הזאת תפעל' פעלותיה מבלתי הגוף
שהרי היא יודעת דעות השמים ואשר למעלה' מהם וענייני
הארץ ומה שתחתיה לפי שהיא שכל ואין לה חומר' וכל עת
שתחפץ לדעת הדברים המורכבים תדע אותם בחמשת הח
החושים אשר לנפש הבהמית' וכשתחפץ לדעת הדברים
הפשוטים הקרובים והרחוקים תדע אותם בשכלה ובחכמתה
ובהפרדה מן הגוף לא תדע כי אם הדברים הפשוטים הק
הקרובים והרחוקים שהרי אין לה חמשת החושים שבהם הי
יודעת היתה הדברים המורכבים לפי שכבר אבדו ממנה'
וכל זה ראיה ומופ' כי הנפש תשא' אחרי מות הגוף" והמופת
השני' מה שאנחנו רואים לעין כי האדם בתחלתו כשהוא נ
נער איננו יודע כלום וכאשר יגדל ויוסיף הלוך וגדל ירבו
המושכלות בנפש ותרבה הדעת' ומה שיקנה לנפשו מן הח
החכמה ומן הדעת לא ימלט מאחד משלשה חלקים אין בזה
רביעי' או מפני גופו בלבד' או מפני נפשו בלבד
או מפני גופו ונפשו יחד' אם היה מפני
גופו' יתחייב האדם שכל מה שיהיה גופו יותר בריא וחזק ויתרבה החומר בו שיהיה יותר חכם ומוכן לקבל
המושכלות' ומי שהיה גופו כחוש וחמרו מועט' שיהיה
יותר סכל ויותר רחוק לקבל המושכלות' ואנו רואין בהפך כי
המתנונה ומי שיש לו חלי השדפון גופו יחסר בכל יום וש
ושכלו עומד על השלמות עד שתפרד נפשו ממנו" וראיה
זו מבטלת היות קנין החכמה והדעת מפני גופו' ועם הראיה
הזאת בעצמה מתבטל היותה מפני גופו ונפשו יחדו ואם
כן כל קנין האד' מן החכמ' ומן הדע' איננו כי אם מפני הנפש
לבדה ואין לגוף חלק בזה זולתי שהוא כלי אליה כענין הכלי
לאומן' ואי אפש' מציאות החכמה והדעת במתים' ואמנם
יתחייב מציאות' מן החי" הנה הנפש אם כן חיה בטבע
כי יש בטבעה לקבל החכמות' והגוף מת בטבע ואין בטבעו
לקבל דבר מזה" הנה נתבאר במופת כי האדם מורכב
משני עצמים' האחד מהם חי בטבע' והשני מת בטבע
והוא הגוף ושהם מפני שהתחברו קרה לכל אחד מקרה
מפני חברו קרה לגוף החיות אשר הוא ההרגש מפני הנפש
וקרה לנפש המות אשר הוא העונש מפני הגוף המטעה
אותה' הנה הנפ' אם כן חיה בטבע' מתה במקרה' והגוף מת
בטבע' חי במקרה' וכאשר נבדל כל אחד משניהם מחברו
נתיחד" לגוף המות הגמור אשר הוא טבעו ונבדל ממנה המ
המות המקרי אשר קרה לה מפני השתקעה בגוף' ואעפ'
שדברנו המעט הזה בעניני הנפש והבאני ראיות ..ה מדברי
הפלוסופים וקצת ממופתיהם הנחתכים והנראים המתישבי

על הלב אין העקר אלא לתורתנו הקדושה שהיא מקור חיים במנה שאבו כל מעמיקים בחכמה ואין כל חכמתם אלא פירותיה של תורה ״ ועניין היות הנפש אחרי הפרדה מן הגוף קיימת נצחית זה מתבאר בכתוב הזה שאמר נשמת חיים כלומר נשמה חצובה ממקור חיים כי הנשמה חצובה ממקור החכמה הוא שכתוב אמרתי ימים ידברו ורוב שנים ידיעו חכמה אכן רוח היא באנוש סמך חכמה לרוח לבאר כי הרו׳ ממקו׳ החכמה ׳ ומזה הזכי׳ הכתו׳ הז׳ נשמ׳ חיים׳ על שם והחכמה תחיה בעליה ׳ והוא שהבטיח הקבה׳ לנביא שתהיה נפשו בחברת המלאכים הקדושים בקיום המצות ׳ הוא שכתוב אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמור וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמור את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה ״ ואם תבין הכתוב שאמר שלכה נחכמהו אז תבין מעלת הנפש ועלוי מדרגתה ויסודה וכודה הוא שאמר ומותר האדם מן הבהמה אין ׳ באר כי יתרון האדם על הבהמה הוא מצד הענין שקראו אין והוא מצד הנפש השכלית שבו נמשכת מן החכמה שהיא היוד המתיחדת עם הרצון שהוא האלף והבן זה מאד ׳ ומזה הזכיר לשון ויפח באפיו שממנו יובן יסוד הנפש ועוצם מעלתה בהיותה אצולה מרוח הקדש ׳ ועל כן נמשלה להבה בחמשה דברים והיא דומה לו בכל מדותיה וגדולה היא מהמלאכי׳ שהנפש נבראת ביום ראשון והמלאכים ביום שני וידוע כי הנבראים בעליונים מעלתן ודקותם לפי קדימתן בבריאה ׳ וכן אמר כפי׳ גדולים צדיקי׳ יותר ממלאכי השרת ׳ סוף דבר כל מה שהפה יכול לדבר במעלת מדותיו של הקבה׳ לפי מה שהוא בורא הכל · נכלל במדות הנפש לפי מה שהיא בריאה ״ ואמר החכם דעו נפשותיכם תדעו אלדיכם ודע כל זה ״ ויהי האדם לנפש חיה ׳ לא תמצא בכל מעשה בראשית שיחובר מלת ויהי עם הדבר הנברא כי אם בבריאת האור והאדם שהזכיר בהם לשון ויהי ׳ הוא שכתוב ויהי אור ׳ ורתיב ויהי אדם ׳ להורות כי נפש האדם קיימת נצחית כמו האור העליון ומעותדת להתענג מזיוו ״ וכבר ידעת מאמר רזל כי הנשמות נבראו ביום ראשון ׳ ומזה אמר הפייט תקן נשמות עם האור הראשון תחלת דבר ה׳ ובאור הכתוב על דרך הפשט כי עקר הוית האדם אינו אלא בשביל הנפש החיה ״:

ויטע ה׳ אלדים גן בעדן ׳ על דרך הפשט יחס הכתוב הנטיעה לשם ית׳ לבאר שהוא מטע ה׳ לא שהביא אילנות ממקום אחר ונטעם שם אלא שהיו מטעיו מעשה ידיו להתפאר ״ וכן קראם דוד עה׳ עצי ה׳ הוא שכתוב ישבעו עצי ה׳ ארזי לבנון אשר נטע ודרשו רזל ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו מטעתן אינן צריכים השקאה ולא עבד׳ ולא זמיר׳ שאלו כן מיום שגורש אדם משם מי עבד אות׳ ומי השק׳ איתם ומי התעס׳ בה׳ אבל הם כעני׳ שכתו׳ לא יבול עלהו ולא יתם פריו כי מימיו מן המקדש המה יוצאי׳ ״

והזכיר מקדם והודיענו הכתוב בזה מעלת רוח מזרחית אשר גן עדן נטועה שם ׳ וידוע כי מבחר הפירות הם במזרח ׳ והוא שכתוב וממגד תבואות שמש ׳ וכן דרשו זל רוח מזלחית מישב הדעת ׳ ומאמין הכח ׳ ומחזק את הלב ׳ כי האויר שבו משובח ביותר ועל זה אמר וישם שם את האדם אשר יצר ״ ועל דרך הקבלה ויטע ה׳ אלדים גם בעדן מקד׳ ׳ פירושו כבר נטע ׳ ואין הכונה שתהיה הנטיעת עכשו שאם כן היה ראוי לומר יהיו האילנות בגן עדן כמו שנזכר בכל ששת ימי בראשית יהי דבר פלוני בצווי ׳ או שיאמר תדשא הארץ עדן ועוד מי הזכיר לנו עד עתה עדן שיאמר הכתוב שהקבה נטע גן עדן ׳ אבל הנטיעה הזאת מן הגן והעדן כבר נרמזה בפסוק בראשית וכמו שרמזתי שם ״ מקדם ׳ קודם שנברא העולם ולפי זה וישם שם את האדם אשר יצר כבר מצוד החכמה ״ ויש לך לדעת כי הנשמות הזכות באות מן המזרח וזהו שדרשו זל בספר הבהיר ממזרחו של עולם בא הזרע לישראל כי חוט השדרה משוך כן הכוח של אדם ובא לו לאמה ומשם היה הזרע דכתיב ממזרח אביא זרעך כשישראל טובים מזה המקום אביא זרעך ויתחדש לך זרע חדש וכשישראל רעים באים מן הזרע שכבר בא לעולם ׳ דכתיב דור הולך ודור בא ׳ בלמד שכבר בא ׳ וכאי ממערב אקבצך מאותה מדה שנוטה תכיד למערב ׳ ולכה אקרי מערב מפני ששם מתערב כל הזרע עכ׳ ״ באור המדרש הזה, לפי דעתי מדת המזרח היא התפארת שהוא קו האמצעי ומשם הנשמות באות אל יסוד עולם הנקרא ברית ׳ על כן אמר ובא לאמה ומשם הוא הזרע ״ ומדת המערב היא העשרי׳ והוא שאמר שכינה במערב ״ וכשם שהזרע נמשך מן המוח דרך חוט השדרה ובא לאמה כן הנשמה משתלשלת מן התשובה דרך הקו האמצעי שהוא מזרחו של עולם ובא דרך המערב ״ ולפי דעתי אל הענין הזה רמז ישעיה עה׳ שאמר שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל וממי יהודה יצאו כלומר מזרע יהודה והזכיר יהודה לפי שהיה דגלו במזרח והבן זה ״ ויצמח ה׳ אלדים מן האדמה ׳

על דרך הפשט הכתובים מוכיחים שיש גן עדן בארץ ושם עץ החיים ועץ הדעת עץ החיים נותן באוכליו חיים ארוכים ועץ הדעת נותן באוכליו רצון ובחירה אם לעניני׳ גופנים וכן יוכיח הלשון שהוא נאמר על הרצון והבחירה והוא לשון רזל לא שנו אלא שדעתו לחזור וכן לשון הכתוב מה אדם ותדעהו כלומר מה ענינו שתרצה בו ואם כן באור עץ הדעת כאלו אמר ועץ הרצון והקבה׳ מנעו ממנו לפי שהאדם היה מוכרח על מעשיו קודם שחטא והיו כל פעולותיו שכל גמור במלאך ה שהוא מוכרח לעשות כל פעולותיו שכליות לפי שאין לו רצון ובחירה לדעת טוב ורע ונתלבש בתאוות הגופניו׳ ולזה רומזת מלת וידעו הוא אמרו ותפקחנה עיני שניהם ׳ וידעו כלומר המשיכו רצון ובחירה בעץ הדעת והיתה הבחירה בידם להרע או להטיב זו מדת אלהית ומדה טובה מצד אחד ׳ ורעה מצד אחר כי היה לו לאדם הראשון בה יצר ותאוה ״ ועץ החיים בתוך הגן ׳ באר הכתוב בעץ החיים שהיה בתוך הגן באמצעו ממש ולא יעשה כן בעץ הדעת כי לא פורש באי זה מקום היה מן הגן ׳ אמנם ממה שהזכיר בתוך הגן והושם בין עץ החיים ועץ

ועץ הדעת אנו מבינים כי שניה היו בודאי בתוך הגן ואעפ״ שהם שנים ואי אפשר לשני אילנות להיות באמצע ממש היו בכאן למטה אחד למעלה שנים כי חבורן אחד מלמטה והולכים ומתפרדים למעלה ולכן היו שניהם באמצעות הגן ממש׃ והכתוב מספר והולך נהרות גן עדן ומצריו והארצות המקיפות אותו והודיענו שיש לו ארבע נהרות ואותן ארבע נהרות יוצאים ונמשכים מנהר אחד ואותו הנהר הוא היוצא מעדן והוא המשקה את הגן ומן הגן הוא מתחלק ונפרד לארבעה ראשים׃ וכבר ידעת כי כל הענינים האלה בגן עדן שבארץ הם וכולן ציורין ודוגמא לענינים שכליים שבגן עדן העליון׃ ועל דרך המדרש ארבע נהרות כנגד ארבע מלכיות שם האחד פישון זה מלך בבל על שם שכתוב ופשו פרשיו הוא הסובב את כל ארץ החוילה שעלה והקיף את כל ארץ ישראל שנאמר הוחילי לאלהים כי עוד אודנו אשר שם הזהב׃ אלו דברי תורה שנ׳ הנחמדים מזהב ומפז רב וזהב הארץ ההיא טוב מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל שם הבדלח ואבן השהם שם מקרא משנה ותלמוד הלכות תוספות והגדות׃ ושם הנהר השני גיחון הוא מדי׃ חדקל זה יון שהיתה חדה וקלה בגזרותיה׃ והנהר הרביעי הוא פרת זו מלכות אדום שהפרה והצרה לפניו׃ פרת על שם סופה פורה דרכתי לבדי׃ ועל דרך הקבלה עץ החיים ועץ הדעת למעלה הם תפארת ועטרת והאדם חטא במעשה ובמחשבה בעץ הדעת וכדוגמתו׃ והנה אדם כשחטא לא כפר בש׳ המיוחד כי אעפ׳ שהיה רואה עץ החיים כנגדו היה סבור שעץ הדעת עקר ונמשך אחריו להאמין כי הוא העקר בהיותו טוב ורע כולל כל ההפכים כלן וכל הפעולות בעליונים ובשפלים נעשין על ידו ומטעם זה הזכיר הכתוב פרי בעץ הדעת ולא תמצא כן בעץ החיים וחטאו היה שקצץ בנטיעות כלומר שקצץ כח השם המיוח׳ הנכנס בנטיעה והיה סבה שתיבש הנטיעה ותשחת וראויה הנטיעה שתנקם ממנו ולכך נענש במיתה שתפרד נפשו במותה מגופו כנגד מה שהפריד הכח העליון מן הנטיעה ובזה היה חטא נדב ואביהוא שנענשו בנטיעה זהו ותצא אש׃ וכן אלישע בן אבויה איתיהיבא ליה למיקלינהו בזותא דאחר אבל בדור הפלגה כפרו בשם המיוחד לכך נענשו כו שנ׳ וירד ה׳ ולא נענשו בנטיעה לפי שהנקמה לשם הגדול היתה וכמו שאזכיר שם בעה׳׃ וכאשר חזר בתשובה וראה כי הוא מקבל מלמעל ממדת שמאל אז הקריב את קרבנו שור כנגד המדה ההיא שנתן בה פגם שהי׳ מקבלת מן השמאל׃ ונהר מלשון תרגום אור נהורא והוא האור הבא מאין סוף זהו שפירש מעדן שפירושו מס״ת עד שאין משם ואילך גבול והשגה שיאמר בו עד מקום פלוני ומצינו כיוצא בו הן עד ירח ולא יאהיל אורו כי ביד השם ית׳ שיסתיר אור הירח ולא יהל אורו והאור ההוא הבא מאין סוף אינו פוסק לא ביום ולא בלילה ומפני זה אמר יוצא ולא אמר יצא׃ להשקות את הגן היא העטרה וכבר ידעת כי כל הספירות כלן עד העטרה הכל מיוחד אין שם קצוץ ולא פרוד כלל אבל משם ואילך הוא נמשך עולם השכלים הנפרדים זהו אמרו משם יפרד כי משם יחל עולם השכלים הנפרדים והיה לד׳ ראשים ד׳ מחנות שכינה הממשיכין כח לד׳ נהרות גן עדן וממשיכין כח לד׳ מלכיות שבארץ והמקום יאיר עינינו במאור תורתו׃ לעבדה ולשמרה על דרך הפשט לפי שכבר מנה ה׳ ית׳ את מאכלו הזרעים והפירות הניחו עתה בגן עדן שיהיה עובד אדמת הגן ויזרע לו שם כל מיני תבואות ויטע לו שם כל מיני פירות כי לכך הונח שם להיות מתענג ומשתעשע כרצונו והיתה פרנסתו מעצי הגן והיו משתיו מנחלי עדן ומלבושיו ענני כבוד והיתה עמידתו שם בתענוג רב גדול ועצום לרוב בתענוג הנפש ומעט בתענוג הגוף בהשקט והנחה וקורת רוח שאין כמוה בהיות כלו שכלי נפשו וגופו הם אחת בהשגת בוראו בלבד ולכך מנע ממנו עץ הדעת הגורם ההמשך אחר התאוה ולא נמנע ממנו תחלה עץ החיים הגורם לחיות חיי עד אבל לאחר שחטא ואכל מעץ הדעת האכילה ההיא גרמה לו שימשך אחר התאוות ושישתדל בצרכי הגוף יותר מצרכי הנפש ככל אשר אנחנו עושים פה היום והוא הפך המבוקש ממנו ולכך נתחייב שיתקצרו ימיו ותשלוט עליו מיתה׃

ויש לך לדעת כי לשיעור ה׳ ענוג האדם בגן עתיד העולם שיחזור לתחית המתים כי בני תחיית המתים יה׳ ענוגו כאחד הגוף והנפש ויהיו הרוב בתענוג הנפש ומעט בתענוג הגוף כאדם הראשון קודם שחטא ולכך נתחייב שיחיו חיים ארוכ׳ או חיים נצחיים כי אז יחזור העולם לשלמותו כשהיה׃ וטעם לעבדה ולשמרה יחזור אל אדמת הגן׃ ועל דרך המדרש לעבדה ולשמרה מה עבודה היתה בתוך הגן שאמר לעבדה שמא תאמ׳ לזמור כרמים ולחרוש ולשדד את האדמ׳ או לקצור או לעמר והלא כל האילנו׳ נצמחים מאליהם שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן והלא נהר מושך ויוצא מעדן שנ׳ ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומה לעבדה אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור כל המצות שנאמר לשמור את דרך עץ החיים ואין עץ החיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה׃ לעבדה ולשמרה זו שבת לעבדה שנאמר ששת ימים תעבוד ולשמ׳ זה דכתיב שמור את יום השבת׃ לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות לעבדה דכתיב תעבדון את האלהי׳ על ההר הזה׃ ולשמרה דכתיב תשמרו להקריב לי במועדו׃ ועל דרך הקבלה לעבדה ולשמרה יש להתבונן בשתי ההין אלו כי היה ראוי לומר לעבדו ולשמרו שהרי הגן לשון זכר הוא בענין שכתוב גן נעול באל ההין׳ אלו רמז לשתי ההין שבשם לעבדה הא ראשונה שבשם ולשמרה הא׳ אחרונה שבשם ועל זה נאמר השמר מפניו והמשכיל יבין׃ ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל׃ על דרך הפשט הוזהר אדם בכאן בשתי מצות מצות עשה ומצות לא תעשה׃ מצות עשה מכל עץ הגן אכול תאכל מצות לא תעשה ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו׃ ועל דרך המדרש נצטווה בכאן בשבע מצות והם שבע מצות שאמרו עליהם רז״ל בכמה מקומות שבע מצות בני נח שנצטוו ואלו הן ע״ז ברכ׳ השם דינין שפיכות דמים׃ גלוי עריות׃ גזל אבר מן החי׃ ויצו זו ע״ז דכתיב כי הואיל הלך אחרי צו׃ ה׳ זו ברכת השם דכתיב ונוקב שם ה׳ מות יומת׃ אלהים׃ אלו ד

הדיינין שנאמ׳ אלהי׳ לא תקלל״ על האד׳ זו שפיכו׳ דמים ש שנאמר שופך דם האדם וגומ׳ · לאמר אלו עריות שנאמר בספר ירמיה לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו וה והיתה לאיש אחר ״ מכל עץ הגן אכל תאכל זה הגזל כ כלומר מדבר פלגי ולא מאחר ״ ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו · זה אבר מן החי כלומר מדבר פלוני לא תאכל מקצתו ״ הרי לך שבע מצות של בני נח רמוזות בכאן ״ מות תמות ״ אין הכונה שימות ביום אכלו אלא שיהיה בן מות כי על דעת רז״ל לולי שחטא לא ימות לעולם אבל יהיה קיים נצחי כמלאכי השרת ״ ועל דעת חכמי המחקר אלו לא חטא האדם היה מת מיתה טבעית לפי שכל מורכב כופו שיפרד וימות מיתה טבעי׳ כי ענין מוכרח הוא בדרך הטבע לשוב כל מורכב לשרשו ולעקרו ולפי זה כונת הכתוב מות תמות זו מיתה מקרית שרוב בני אדם מתים בה ודעתם לומר שאפילו לא חטא אדם היה מת מיתה טבעית וכאשר חטא השליט עליו חטאו מיתה מקרית שימות קודם זמנו כדין מחוייב מיתה בידי שמים וענין כפל המיתה לפי שהמיתות המקריות הם שתים בענין שכתוב כי אם ה׳ יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה ומה שאמר או יומו יבא זו מיתה טבעית וכיון ששלטה עליו בחטאו מיתה מקרית הוצרך למנוע ממנו עץ החיים הנצחיים הטבעיים על כן נקרא עץ החיים עץ שמגיעו אל החיים הטבעיים עד בא זמן פרוד הרכבתו ומצילו מן המיתה המקרית ״ ולשו׳ וחי לעולם אינו אל לא תכלי׳ אלא זמן קצוב כלשו׳ ועבדו לעול׳ ·

וישב שם עד עולם · ולפי דעתם זאת אלו מנעו תחלה מעץ החיים וחטא בו לאכול ממנו הוא הדין שיהיה מונע ממנו גם כן עץ הדעת כדי שלא תשלוט עליו מיתה מקרית שכבר ניצל ממנה באכלו מעץ החיים ״ ויש להם ראיות על מה שיסמכו לפי דעתם והייתי כותב שנים או שלשה מהם לולי שדעת׳ כנג׳ העקר והוא דעת רז״ל ואנו אין ראוי לנו להאמין ולקבוע מסמרות אלא בדברי רז״ל המקובלים מפי הנביאים שאלמלא שחטא היה חי לעולם · וכן אמר הכתוב אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם ולא אמר כאלהים וכבני עליון אלא אלהים ממש ובני עליו׳ ממש ורבו הכתובים על זה ועל דרך הפשט כפל הלשו׳ מות תמות הוא דרך הכתובי׳ ובהרבה כפולות שיש בכתוב כיוצא בזה כו אמרו רז״ל דברה תורה כלשון בני אדם ״ ועל דרך המדרש כי ביום אכלך ממנו מות תמות יומו של הקב״ה אלף שנים וכדי שלא יצא דבר השם ית׳ לבטלה נתן לו יום אחד משלו ומת באותו היו׳ שהרי ע׳ שנה הסרו לו ממנו ״ ועל דרך הקבלה כפל הלשו׳ בנכפל מיתת בני אהרן שכתוב בהן אחרי מות שני בני אהרן וימותו ״ או כתפלת משה יחי ראובן ואל ימות כדעת התרגום וזהו שתמצא באברהם שהיה אב לכל העולם וכתיב ביה כי אב המון גוים נתתיך וקראו הכתוב גם כן האדם הגדול כי בראשונה קצץ ולבסוף יחד ויש בזה דעת אחרת כמה ש׳אמר במדרש אני נותן לו משנותי ע׳ שנה והמשכיל יבין ״ לא טוב היות האדם לבדו הזכיר עד עתה בכל אחד מהם כי טוב לפי שהטוב הוא הקיו׳ בכל המינין אבל בברי׳א׳

אדם שאין המין יכול להתקיי׳ בו לבדו אמר לא טוב ובאור הכתוב לא טוב היות האדם בחבור אחד דו פרצופין וזהו שאמרו דו פרצופין נבראו וזהו שכתו׳ זכר ונקבה ברא׳ והיו נעשין באותו החבור האחד כענין שיהיה בהם טבע מביא באברי התולדה כדי מוליד מן הזכר לנקבה והיה הפרצוף השני עזר לראשו׳ בתולדתו ועל כן אמ׳ אעשה לו עזר כנגדו טוב שיפרד ממנו ויתחבר אליו כפי רצונו ויהיה כל אחד ואחד עומד בעצמו ויהיה לו עזר עומד לנגדו ולפי זה יהיה כדבר המלכה ושנוי רצון וחלילה לאל מזה אבל עקר הכתוב לא טוב היות האדם לבדו לא נא׳ אחר בריאת האדם אלא בתחלת קודם הבריאה כשעלה במחשבה להבראות אמר הקב״ה לא טוב היות האדם לבדו שיהיה יחידי בעולם השפל מכיר ועובד וקיים לנצח כמלאכי השרת אעשה לו עזר כנגדו שיהיה האדם מין ואישיו מתרבין זה מזה הוים ונפס ונפסדים כשאר בעלי חיים ״ ומעתה מבאר והולך בריאת האשה כי לוקחה מצלעותיו ואין המלכה כדבר ושנוי רצון חס ושלום לפי שקודם בריאת האדם נאמר הכתוב ״ וכמה שדרשו ז״ל אמר ר׳ אבהו כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב ברא אתו אלא בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף ל לא נברא אלא אחד והרי אנו רואים שלבסוף נבראו שנים כשנלקחה חוה מאדם ונראה מזה ענין המלכה ושנוי רצו׳ ״

וכתב החכם מורי רבי שלמה נע׳ יש לפרש בכאן שני ענינים ושניהם אמתיים לפי דעתי מה שאמר רבי אבהו בתחל׳ עלה במחשבה לברא׳ ידוע כי דברי הכתובי׳ וההגדות רמיזות וציורים גשמיים לצייר העניני׳ בנפשות וכדי להעיר שנברא הכל בהשגח׳ מאתו יתעלה על תכלית השלמות כנה הדברי׳ לדבר מכוון במחשבה ואמר בריאת האדם כאלו היתה במחשבה והתבוננות ועלה במחשבה לבראות שנים כלו׳ זה לעצמו וזה לעצמו ולהיותן עומדי׳ לעצמ׳ כדי שיקבל זה מזה כי צורת הזכר והנקבה לענין כשמ׳ וכירח כך חייבה החכמה שאינו טוב להיו׳ האדם שהוא עקר ביצירה לבדו אלא להיות הוא פועל והנקבה כענין השמש והירח שאין הירח אלא ככלי והשמש פועל בה והיא מקבלת ממנו · וזהו מאמר רבי אבהו בתחלה עלה במחשבה לבראת שנים זה לעצמו וזה לעצמו · ולבסוף במעשה לא נברא אלא אחד שהוא הזכר ואעפ׳ שהנקבה נלקחה ממנו והיו שני׳ אין הנקבה · נחשבת בבריאה שאינה אלא כדבר טפל אל העקר לקוח ממנו לצורך תשמישו ולפיכך קראוה ז״ל זנב · עוד יש לפרש בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים כענין יצירת שאר בעלי חיים הזכר בפני עצמו והנקבה בפני עצמה ולבסוף לא נברא אלא אחד הזכר לבדו כדי שתהא הנקבה לקוחה מצלעותיו להיות מיוחדת לתשמישו כאחד מאבריו המיוחדי׳ לתשמישו והוא גם כן ישתדל בתועלתה כאשר ישתדל בתועלת גופו עכ׳ לשון מורי ז״ל ״ וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו · אמרו במדרש העביר הקב״ה לפניו כל הבהמו׳ והחיות וקרא להן שמות ואמר לזה נאה לקרותו אריה ולזה נאה לקרותו חמו׳ ולזה סוס וכן כל דבר ודבר · והנ׳ בזה נתפרסמה חכמתו הגדולה כמו שהיה בצלם אלהי׳ ומעשה ידי השם ית׳ ״ ונראה לי באור המדרש הזה כי האדם

הבין בחכמתו ושכלו טבע כל בהמה וחיה וקרא לכל אחת
ואחת שם מעין הטבע והמדה שהכיר בה והאותיות שצרף
בשמותיהן הכל לפי טבעיהן ומדותיהן והנה היו שמות
מושכלות כאמרך הכיר בחכמתו טבע האריה שהוא גבור
גדול ומלך שבחיות עד שהנביאים המשילו בו את השם ית׳
באמרו ה׳ כאריה ישאג והעלה שמו אריה׳ מפני שאותיות אר
אריה רחמניות כי האלף וההא והיוד הן אותיות השם ית׳ והרש
פירושו רוח ואם כן עצם השם של אריה מבאר ענינו · וכן
נשר הכיר בחכמתו שהנשר מלך שבעופות ועפיפתו גבוהה
מכל עוף וכמו שידוע מעניניו כי כששלמו לו עשר שנים
יגביה עפיפתו עד מאד עד שהוא מתקרב לגלגל האש ולרוב
החמימות מחבט ומפיל עצמו לים והנה הוא נמרט ואחרי
כן יתחדש ויעלה אבר כבתחלה וכן מנהגו כל עשר ועשר שני׳
עד מאה שנה ובשנ׳ המאה מתקרב ביות׳ לגלגל האש ומגביה
העפיפה כמנהגו ונופל בים ומת ·· וכן כתב רב׳ סעדיה ג
גאון ז״ל ·· ועל כן ידע האדם הענין הזה בחכמתו וקרא ש
שמו נשר כי השין אש והריש רוח והנון לשון נפילה והנה ש
שמו מבאר על מנהגו ושבעו ומה אחריתו ·· וזהו שאמר
לזה נאה לקרותו נשר ומה שהזכיר לכל אחד ואחד נאה כא
כאלו אמר נאות וראוי · וכן בשם החמור הכיר בחכמתו שה
שהוא פתי וסכל וכבד מכל הבהמות ונמשך אחר התאוות ו
ועל כן קרא שמו חמור מלשון חומר ועוד שדרך החמור לט
לטעון משא התבואות כמה מדות מלשון חומר שעורים וכן
בשם הסוס הכיר בחכמתו שהסוס קל התנועה ושמח לקרא׳
המלחמה והעל׳ שמו סוס מלשון שישה כי הסמכין מתחלפי׳
בשינין ·· וכתיב בדי שופר יאמר האח ומרחוק יריח מלחמה
וכן קרא שמות לכל דבר ודבר ·· ומסיים המדרש לאחר ש
שקרא לכולן שמות אמר לו ואני מה שמי אמר לו ה׳ אמר לו
למה · שאתה אדון לכל הבריות הוא שכתוב אני ה׳ הוא שמי
·· הוא שמי שקרא לי אדם הראשון עכ׳ ·· ואם תשאל
היכן קרא שמו יוד הא אם תסלק החית תמצא ויסגר בשר
תחתינה ·· דרשו ז״ל כיון שנבראת אשה נברא שטן עמה ··
מתחלת הספר ועד כאן לא תמצא אות סמך ללמדך שכיון
שנבראת אשה נברא שטן עמה ·· ואם תאמר הסובב ההוא
בנהרות כתיב ·· ויבן ה׳ אלדים ·· שם מלא על עולם מלא
וכשם שנאמר באדם וייצר ה׳ אלהים שם מלא על עולם מלא
והוא כלול מן הנקבה וכח הנקבה גנוז בו כן הנקבה כלולה
מן הזכר וכח הזכר גנוז בה׳ וזהו שכתוב אלה בני לאה אשר
ילדה ליעקב יחס הבנים לנקבה להורות כי כח הזכר נגנז
בנקבה וזהו אשה כי תזריע וילדה זכר ויחס הנקבה לזכר
הוא שכתוב ואת דינה בתו להורות כי כח הנקבה גנוז בזכר ··
ומזה תמצא שני מאמרות בבריאת אדם וחוה והם מכלל
עשרה מאמרות פרטיים שתמצא במעשה בראשית חוץ
מבראשית שהוא מאמר כללי ושני מאמרות אלו הן ויאמר
אלדים נעשה אדם · ויאמר ה׳ אלדים לא טוב היות האדם
לבדו אעשה לו עזר כנגדו והכן זה כי המאמר בבריאת חוה
מאמ׳ עשירי הוא ויש שמונין עשרה מאמרו׳ חמשה בשלשה
ימים ראשונים וחמשה בשלשה אחרונים ·· לפי זה

לא יהיה בכללן מאמר הנה נתתי לכם אבל העקר אצלנו כי
בראשית מאמר הוא · ונעשה אדם תשיעי · ומאמר לא טוב
עשירי ואין בכללן מאמר פרו ורבו ולא הנה נתתי לכם ··
זאת הפעם · על דרך הפשט זאת הפעם בלבד היא שנלקחה
עצם מעצמי אבל מכאן ואילך לא יצטרך לקחת אשה
מצלע אלא הבריות יתעסקו בפריה ורביה ·· כן פי׳ רשי׳
ז״ל ·· ועל דרך המדרש עצם מעצמי האשה קשה בטבעה
לפי שנבראת מן העצם אבל טבע האדם הוא נוח שנברא
מן העפר שהוא נוח ומפני זה תמצא באדם וייצר כי היה
כמו הטיט שהוא נוח ביד היוצר ובאשה נאמ׳ בה ויבן כאדם
שמונה בנין באבנים שהם קשים ומזה אמר הכתוב כרחם
אב על בנים · יחס הרחמים לאב ויחס מדת הדין אל האם
הוא שכתוב משא אשר יסרתו אמו ·· ומתוך הפרשה הזאת
מתבא׳ כי האשה נבר׳ בגן עדן כי שם נלקחה מצלעות האדם
ועצם מעצמיו ·· והאדם שהונח בגן עדן נברא חוץ לגן ··
והנחש היה ערום סמך הנחש אל האשה לפי שהשטן נברא
עמה והיא גוף של יצר הר׳ והיא קלה להתפתות וכן חשבו׳
הנחש כחשבון השטן עם המלה ·· ובמדרש אמר ר׳ שמוא
בר נחמני אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרו אמר
להם הוא פרץ גדרו של עולם ומפני מה אתה מהלך ולשונך
שותת אמר להן הוא גרם לי ומפני מה כל חיה נושכת ואינה
ממיתה ואתה נושך וממית כמו שאמר אם ישך הנחש בלא
לחש ואין יתרון לבעל הלשון אמר להם אפשר אנא עבד
כלום ולא מתאמ׳ מן עליתא ומפני מה אתה נושך באבר אחד
וכל האברים מרגישי׳ אמר להם ולי אתם אומרי׳ אמרו לבעל
הלשון שהוא כאן והורג ברומי ·· אף כי אמר אלדים תחלת
דבורו של נחש היה אף ·· ודרשו רז״ל ארבעה פתחו באף
ואבדו מן העולם ואלו הם נחש שר האופים מרגלים והמן ··
נחש · אף כי אמר אלדים ·· שר האופים אף אני בחלומי ··
מרגלים · אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש ··
המן אף לא הביאה אסתר ··

והייתם כאלדים יודעי טוב ורע · נראה כי קודם חטאו של
אדם לא היתה לו מעלה לדעת ולהבחין בין טוב לר׳ ואם כן
מצאנו חוטא נשכר שיקנה הוא בחטאו מעלה שלא היתה לו
מתחלה והמובן מזה כי לא היתה הכונה באדם שיהיה בעל
שכל זולת כבהמות והחיות שאינן יודעים טוב ורע אבל זה
אינו כי פי׳ והייתם כאלדים ענינו כתרגומו ותהון כרברביא
חכמין בין טב לביש ·· ובודאי כונת הבריאה באדם שיהיה
בעל שכל וזהו ויברא אלדים את האדם בצלמו בצלם אלדים
ברא אותו והצלם הוא השכל ובסבת השכל צוה אותו שנא׳
ויצו ה׳ אלדים ואין דבור השם ית׳ ומצותיו לבהמות ולא למי
שאין לו השכל · ועם השכל יבחין האדם בין האמת והשקר
אבל הידיעה בין טוב לרע אין זה במושכלות · כי לא יאמר
אדם השמים כדוריים נאים והארץ פשוטה מכוערת אבל
יאמר בהם אמת ושקר והנה קודם החטא היה בלו שכלי
אלדי לא היה מתעסק בדברים גופנים ולא היה יודע אותם
ונלוי ערוה אצלו לא היה בעיניו דבר מגונה כי

אם כשאר האברים · וכאשר חטא והשיג כח התאוה ונמשך אחר תענוגי הגוף וראה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיני וגו׳ נענש מיד כי הופשט מן ההשגה השכלית ונתלבש בתאוה הגופנית וטבע המדות היופי והכעור ועל כן אמר והייתם כאלדים יודעי טוב ורע ולא אמר יודעי אמת ושקר או משיגי אמת והשקר

והשתכל אמרו ותפקחנה עיני שניהם וידעו ולא אמר ויראו כי מה שראו עתה ראו תחלה אבל הכונה שהשיג ענין מחודש היה מגנהו עכשו ולא היה מגנהו בתחלה והיה ענשו מדה כנגד מדה לפי שעבר על המדה ונטה לבו לתענוגי העולם לאכל מה שנמנע ממנו ולבקש תאות הגוף כבהמות על כן העניש במאכל הבהמות והשוה אותו להן הוא שכתו׳ ואכלת את עשב השדה זה לשו׳ הרם במזל״ ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו׳ נחלקו רז״ל בדבר זה אי זה אילן הי׳ יש אומרי׳ תאנ׳ היה שנ׳ ויתפרו עלה תאנ׳ בדבר שקלקלו בו נתקנו · ויש אומרים גפן היה · וזהו שדרשו רז״ל סחטה ענבי׳ והביאה לו ולפי׳ שהמראה אדום כדם לכך נשפך דמם ודם כל העולם מדה כנגד מדה ולכך נשפכה דמה שנתנה לה מצות דם נדות שהוא חולי בטבעה של אשה מזמן לזמן והוא כיד הכתו׳ ודם ענבי׳ תשתה חמר שקרא המשקה היוצא מן הענב דם לפי שהוא הביא דם לעולם״ ויש אומרים אתרוג הי׳ וכ׳ אמרו במדר׳ מה היה אותו אילן שאכלו אדם וחוה ר׳ יהודה אומר ענבים היו ר׳ אבא דמן עכו אומר אתרוג היה ר׳ עזריה ור׳ יהושע בן לוי אומ׳ חס ושלו׳ לא גלה הקבה׳ אותו אילן לשום אדם ולא עתיד לגלותו ראה מה כתיב ואשה כי תקרב אל כל בהמה לרבעה והרגת את האשה ואת הבהמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא שלא תהא בהמה עוברת בשוק ואומר זאת הבהמה שנסקל פלוני על ידה ואם על תולדותיו חס הקבה׳ על כבודו על אחת כמה וכמה״ הנה זה מחלקת החכמי׳ בעני׳ זה · ועל דרך הקבלה אתרוג היה והוא נרמז בכתו׳ שנ׳ ונחמד העץ להשכיל ותרגם אנקלו׳ ומרגג כי הוא פרי נחמד ומהודר וטבעו חם ומושל על השכל וכן תרגום הדר אתרוגים״ ומזה הזכיר בקללתו וקוץ ודרדר תצמיח לך״ וכי תאוה הוא לעינים · יתכן לפר׳ כי הטובה והתאוה והחמדה הנזכרים בפסוק שהם ממדות החושים הכל נמשך למלת להשכיל ובעבור שהאדם היה מתחלה כלו שכלי בא לבאר הכתוב כי כל כונתם כל פעלותיהם ותאותיהם בחושיהם אינה אלא להשכיל וכענין שכתוב ה׳ נגדך כל תאותי והשכל הכריחו לבא לאכל מה שהקבה׳ מנע ממנו וכונתו היתה כדי להשכיל גמ׳ עבר על רצון בוראו ומצותו כי בשם שהשכל היה נתן לו שהעץ נחמד להשכיל היה לו להשכיל שאין ראוי לעבור על מצות אדון הכל והכונה שעדיי׳ לא נוצר יצר הרע שהיה בו שהרי כלו שכלי בלא יצר הרע אלא שיצר הרע פתהו והטעהו באמצעות חוה אבל אחרי אכלו מן הפרי נתחדש בתאוה אחרת ונתלבש בה והוא תאות המשגל שגרמה לו אכילתו והוא יצר דעברה שנכנס בו שלא היה לו מתחלה וא״ת יקשה עליך לומר והלא הנכשלים בחטאים והעוברים על ברית מצד׳ יצר הרע הוא ואם כן מי הביאו לעבור והוא כלו שכלי בלא יצר הרע שהרי מדה זו גם בשכלים תמצאנה שאע״פ שאין להם יצר הרע הרי הם נוטים לפעמים מן הדרך הראוי וכידוע במלאכי סדו׳ וכן במדרש רז״ל כי לא ישא לפשעכם לפי שהוא מן הכת שאינם חוטאים והמובן מזה כי יש בקצת שאר המלאכים שחוטאים וכן כתיב ובמלאכיו ישים תהלה ·

ותתן גם לאישה עמה מלת עמה תורה מחשבה רעה באשה שרצתה שיאכ׳ גם הוא מפני שאם אולי יגיע לה נזק באכיל׳ הזאת שינזק גם הוא עמה״ ובמדרש אף לכל בהמה חיה ועוף נתנה וזהו רבוי גם חוץ מעוף אחד ששמו חול שלא אכל ההד׳ ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים״ ר׳ יודן בשם ר׳ שמעון אמר חול זה חי אלף שנים לסוף אלף שנים גופו כלה וכנפיו מתמרטין ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל אברו״ ויאכל · בכאן חטא אדם שכבר הזהירו ומעץ הדעת טוב ורע וגומר · וכלל בו שתי אזהרות אחת למטה ואחת למעלה לא יאכל מפרי עץ הדעת שלא יהלבש בתאות · ולמעלה שלא יהרהר אחר דוגמתו ולא יתפתה לומר שהוא העקר ושאין למעלה ממנה סבה עליונה · כדעת דור הפלגה וזהו לשו׳ ומע׳ הדע׳ טו׳ ור׳ לא תאכ׳ ממנו לכ׳ הוסי׳ לומר ממנו כלו׳ לא תפרידנו ולא תעש׳ מן הפרי איל׳ בפני עצמו ולא מן הענף שר׳ בפני עצמו וכן לשו׳ ויאכ׳ כול׳ שעב׳ על שתיה והוא לשון אכילה שהוא כליון הדבר והשחתתו ולמדך הכתוב שהשחית משני צדדין שאכל מן הפרי למטה וקצץ בדוגמתו למעלה״ ומפני שדוגמתו מקבלת ממדת הדין של מעלה שהוא השמאל על כן כששב אדם מחטאו הוצרך להקריב שור ושישיב אל לבו כי הכל מיוחד ודבק למעלה ולכך זמן לו הקבה׳ שור בקרן אחת במצחו להורות לו על האחדות כדי לבאר מעילתו שחטא בקצוץ ופרוד המיוחד״ ואמ׳ במצחו כי הוא אמצעו׳ הגוף וירמוז הקו האמצעי שהו׳ מתיחד מעל׳ ומטה׳ וקרן לשון כח כי כח השור בקרניו · ועל זה אמר שור שהקריב אדם הראשו׳ קרן אחת היתה לו במצחו שנ׳ ותיטב לה׳ משור פר מקרין מפרי׳ · מקרין תרתי משמע מקרן כתיב וזה היה חטא הבנים במדבר שעשו את העגל · והוצרכו להביא לכפרה שור הוא שכתוב קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש וגו׳ וכתי׳ ושור ואיל לשלמים · ומשם ואילך נצטוינו בתורה להביא בתשרי ביום שנברא בו אדם אתרוג עם לולב ומיניו כדי לחבר וליחד את הכל וכן צותה תורה ברוב החוטאים להביא קרבנם פר ובכל המועדים תמצא שהיו מקריבין פרים וכן בראשי חדשים וקרבן צבור גם כן פר היה וכל זה להודות שראוי לנו לשוב עם הדבר שחטא בו אדם בו ועל כן יתמידו הכתובים בקרבן הפר והביא את הפר אל פתח אהל מועד ושחט את הפר לפני ה׳״ ודרשו ז״ל למה נאמר אהל מועד בפר יותר מכל הקרבנות כלן משל למה הדבר דומה לאוהבו של מלך שהביא דורון נאה למלך · אמר המלך תלו אותו בפתח פלטרין שלי כדי שידעו הכל מה דורון נאה הביא לי אוהבי והדורון הוא התשובה עם אהבת הדבר שחטא בו״

מכל הבהמה ומכל חית השדה

על דרך הפשט יאמר כשם שאתה ערום מכל חית השדה כך תהיה ארור מכל הבהמה״ וכן א״ר ז״ל ערום מכל ארור

ועל דרך המדרש הוכיחו רז״ל מכאן זמן עבורו של נחש שבע שני׳ ״ והוא שדרשו רז״ל בבמסכת בכורות מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן מכאן שעבורו של נחש ז׳ שנים ״ ובאור הענין כי היה הכתוב ראוי להקדים המועט ואחר כן המרובה והנה זמן עבורה של חיה נב יום והוא אחד משבעה לבהמ׳ שזמן עבודה יב׳ חדש ולפיכך הקדי׳ הכתוב בהמה לחיה לבאר כי כשם שנתקללה הבהמה בז׳ חלקים על החיה כך נתקלל הנחש בז׳ חלקי׳ על הבהמה ״ והנה ר׳ יהושע הוכיח כן בתלמוד לאותו המין מן הכתוב הזה והמין לא היה מאמין עד שנסה הדב׳ ומצא בדבריו וחבט המין את ראשו בקרקע ׳

על גחונך תלך ועפר תאכל מדה כנגד מדה הוא השפילם ממעלתם והורידם לעפר לפיכך השפיל קומתו ונתן מזונו עפר ולא הזכיר בקללתו שיאכלם כי קללת הבהמות היה קשה מן הכל ועל כן היה מן הראוי להענישו בה אבל הנחש היה גוף מוכן לפורענות כמו שהעיד הכתו׳ ערום מכל חית השדה והיה כלי לקבל הכח הנקש׳ בו כי הנגל׳ והנסת׳ בו אמ׳ ״ והש׳ שהשפיל קומתו כן השפיל הכח הנקשר בו שהורידו למטה מן הספירות שהן שלש של שלש של שם לא אל חפץ רשע אתה לא יגור עמו רע ולכך הוא משולח מכלן משלש מחנות של מעלה כענין המצורע שהוא משולח מג׳ מחנות של מטה וכבר ידעת כי הכח ההוא התחיל לספר לשון הרע מבוראו ולכך נצטרע ונטרד ממעלתו והבן זה ״ ומכאן אומרי׳ רז״ל תמיד על כל האומר דבר שאינו ראוי או היועץ עצה שאינה הוגנת עפרא בפומיה כמו שאמ׳ עפרא בפומיה דאיוב והוא העונש הראוי לכל מי שהוא מסית ״ כל ימי חייך ׳ יגיד שהענש הזה לא יזוז ממנו לעולם ואפי׳ בזמן המשיח אשר תסתלק האיבה שבין האשה ובין הנחש בענין שכתו׳ ושעשע יונק על חור פתן העונש הזה במאכל העפר לא יזח ממנו עולמי׳ הוא שכתו׳ זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו ׳ ועל כן אמר כל ימי חייך לרמוז על ימות המשיח וכענין שדרשוהו ז״ל ביציאת מצרי׳ למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך העולם הזה ׳ כל ימי חייך להביא לימו׳ המשיח ׳ וכן אנו יכולין להביא בכאן׳ ואיבה אשי׳ ׳ אין לנו איבה עם הנחש יותר כבשאר שרצי׳ ׳ אבל הכתוב ירמוז בנסתר כי גוף הנחש הערום היה כלי מוכן לפורענות לקבל כח הנקשר בו והוא שהחטיא את חוה ״ ועל ידי כן נקנסה מיתה על כל זרעה וזוהי האיבה בין הנחש ובין זרעה של חוה וזהו סוד הלשו׳ שנקרא הנחש שרף כשם שנקרא המלאך שרף ואמר הכתוב את הנחשים השרפים כי היו תולדות הנחש הקדמוני והבן זה ״ ומזה אמ׳ הוא ישופך ראש וגו׳ כי האד׳ ראוי שיתגבר על יצרו ויכתת אותו בתחלה ואם לא ואתה תשופנו עקב רמז לך שאם לא ישוף האד׳ את היצ״ הזה הוא ישופנו בסו׳ וימיתנו ״ ומלת עקב רמז ליום המיתה וכבר ידעת מאמר רז״ל הוא שטן הוא יצר הרע ׳ הוא מלאך המות ״ הרבה ארבה עצבונך ׳ היה ראוי לומר עצבון הרונך ׳ אבל יתכן לפרש כי עצבונך והרונך שני דברים הם כי ענין העצבון הוא צער האורח שהוא חולי טבעי באשה

כענין שאמרו ז״ל ראשה ואבריה כבדין עליה ולפי שהחולי הזה יתמיד לבא עליה מחדש לחדש על כן כפל הלשו׳ הרבה ארבה ״ והריון ׳ הוא צער ההריון ״ בעצב תלדי בנים הוא צער הלידה ״ ואל אישך תשוקתך ׳ שאעפ׳ שהאשה משועבדת ברשות הבעל ומנהג העבד לברוח מן האדון כדי שלא ישתעבד גזר כזאת שתהיה משתוקקת לבעל ושתרצה להשתעבד לו כהפך מן המנהג ״ והוא ימשול בך ׳ העונש הזה שיהיה הבעל נגיד ומצוה עליה תחת אשר צותה עליו לאכול מן הפרי ועונש זה מדה כנג׳ מדה ״ והנה הם חמשה קללות באשה ״ צער האורח ׳ צער ההריון ׳ צער הלידה ׳ ושתהיה משתוקקת אליו ׳ ושיצוה עליה ׳ וכן אמרו עוד חמשה דמים טמאים יש באשה ״ והיה זה כנגד ה׳ חלקי תאוות שחטאה בהן באכילת הפרי ואלו הן ראיית הלב תאות העין ׳ חמדת השכל ׳ ואכילת הפרי ׳ הנתינה לבעלה ״ זהו שכתו׳ ותרא האשה כי טוב העץ למאכ׳ וכי תאוה הוא לעיני׳ ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ״ ובמדד׳ הרבה ארבה כל שישנו בהרבה ישנו בארב׳ ובאורו בהרבה ימים ואז יחיה ויש בו יותר ג׳ ימים שהרי ז׳ חדשים הם מאתים ועשר אבל הם ג׳ ימים של קליטה שכל שכבת זרע שאינו קולט בג׳ ימים אינו קולט ויום קליטה כן המנין ״ אשר צויתיך לאמר ׳ הוצרך להוסיף לאמר כלומ׳ שהיה לך להזהיר אפילו על הבהמה ועל החיה שלא יאכלו ממנו ואתה בעצמך אכלת ״ ואל עפר תשוב ׳ הכונה הוא בסוד הכתוב שהזכיר אליהו על תשובות באנשי און והמשכיל יבין וזהו שאמר במדרש ואל עפר תשוב תבא אין כתוב כאן לא תשוב מכאן רמז לתחית המתי׳ שכבר הזכיר עד שובך ׳

ואפשר לומר ואל עפר תשוב ׳ שירמוז לאותו שעתיד לומ׳ ואנכי עפר ואפר ״ ויקרא שם אשתו חוה ׳ על דרך הפשט מלת חוה פירושה מדברת מלשון אחוך שמע לי והיה זה מחכמתו הגדולה כקריא׳ השמו׳ וקראה כן כי כן הכי׳ בטבעה שהיא דברנית ומכאן ראוי להיות כל הנשים דברניות ״ ואמר כי היא היתה אם כל חי כלו׳ חי המדבר להוציא שאר בעלי חיים שאין להם שכל והדבור אין בהם ״

ועל דרך המדרש שם אשתו חוה מלשון חויא ומפני שקראה כן לכך נזדוג לה נחש ומכאן למדו רז״ל שהשם גורם ״ ויעש ה׳ אלדים לאדם ולאשתו כתנות עור ׳ על דרך הפשט עשה להם מלבושים מעולים ונכבדים מעור יתעטפו בהם כל גופם דרך כבוד כי היה כבודם לכלמה אם יעמדו באותן חגורות שעשו להם לכסו׳ כשר ערוה בלבד ואולי היה העור הזה עור תחש שהיה בימי משה נברא לשעתו לכבודם שיתכסו בו והיה כעין אותו עור תחש שהיה בימי משה שנברא לשעתו לכסות בו הארון וכליו ונגנז אחר כך והיו בו צבעים ומיני גוונים הרבה וכמו שתרג׳ אנקלוס ססגונא ששש בגונין הרבה ״ ודעת רז״ל שהיו לבושים הללו מצויירין שם כל מיני עופות שבעולם ואדם הורישם לקין וכשנהרג קין באו לידו של נמרוד הוא שכתוב הוא היה גבור ציד וגו׳ וכשהרג עשו לנמרוד נטלן עשו ממנו והוא שכתוב את בגדי עשו בנה הגדול החמודות מאי חמודות שחמדן

מנמרוד ״ ועל דרך המדר״ כתנות עוד בתורתו של ר׳ מאיר
היה כתוב כתנות אור והכונה שהלבישם הקבה׳ מיני מעלות
ומאורות מן האור העליון שהיו בגן עדן כעין משה שזכה
להן בהר וממעלת המלבוש תוכל ללמוד מעלת הלבוש כי
הכונה בהם לחיות לעולמי׳ ולהיות׳ כמלאכי השרת ״וילבש׳
ראוי היה שיאמר כתנות עור ללבוש כעני׳ שכתו׳ ובגד ללבו׳

אבל על דרך הפשט רצה ליחס פעלת ההלבשה אליו ית׳
להורות על אהבתו וחמלתו על׳ יצוריו שאעפ׳ שחטאו לא זז
מחבבן והוא בעצמו השתדל כתקונם ׳ובגמילו חסדי׳ ״ וכן
מצינו שהתנהג כן עם הבנים במדבר יחס פעלת הורדת
המן אליו ית׳ כענין שכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמי׳
ואעפ׳ שחטאו מעין חטאו של אדם לא זז מחבבן ולא ימיש
חסדו מהם ולא פסק המן מלירד כבתחלה וזהו שאמר עזרא
ומנך לא מנעת מפיהם מכאן שהיו ראוים למנוע מהם ״

וכן מצינו בקריעת ים סוף אעפ׳ שהיה עמהם ע״ז לא נמנע
מלהקרע הים שנ׳ ועבר בים צרה זה פסל מיכה ׳ צרה זו ע״ז
שנ׳ והמסכה צרה כהתכנס ״ והנה כל זה חסדי הש״ית׳ ועל
זה אמר הכתוב לך ה׳ הצדקה ולנו בשת הפנים ״ ועל דרך
המדרש וילבשם ׳ בגדי כהונה גדולה הלבישם כתיב הכא
וילבשם וכתיב התם וילבישם כתנות וידוע כי בגדי כהונה
גדולה היו ח׳ וכן בכתו של ויעש ה׳ אלדים לאדם ולאשתו
כתנות עור וילבישם ח׳ תיבות הן והכן זה ״ ועל דרך השכל
יש בפרשה הזאת רמז גדול על התורה ועל המצות אשר עקר
בריאת האדם בשבילם ויש בה רמז לגוף ולנפש וליצר הרע
ויש בה רמז לתחית המתים ליום הדין ואיך האדם נשאל על
התור׳ ועל המצו׳ ׳ויש בה רמז על השכ׳ ועל העונ׳ אשר לגוף
ולנפש גם יש בה עוד רמז לעקירת יצר הרע מן העול׳ ועתה
אבאר לך ענין הפרשה דרך כלל ותבין הפרט מתוך הכלל ״

ויקח ה׳ אלדי׳ את האד׳ ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה ׳גן
עדן רמז לתורה וכשם שהגן נמשך מעדן כך התורה נמשכת
מן החכמה העליונ׳ שהיא עדן ועקר בריאתו של אד׳ להיותו
מונח בעסק התורה לעבדה ולשמרה ויצו אלדים על האדם ׳
ידוע כי עקר התורה הם המצות ׳ מצות עשה ומצות לא
תעשה ואם כן עץ החיי׳ ועץ הדעת הקבועים בתוך׳ הגן רמז
למצות עשה ומצות לא תעשה הקבועים בתוך התורה ״

והאדם הוא רמז לשכל והשכל לא טוב היותו׳ לבדו כי הוא
צריך לכלי שיראה בו פעלותיו ושיהיה לו עזר בקיום התורה
והמצות ׳ והכלי הזה הוא החומר וכיון שנברא אדם בגוף
ובנפש היה צריך עזר בקיום המין כמו שהגוף עזר לשכל
בעניני השכליים והעזר הזה הוא האשה ויש בה רמז לגוף ״
וכן שלמה ע״ה ימשיל החומר לאשה הוא שאמר להצילך
מאשה זרה וגו׳ לפי שהאשה מקבלת הפעולה וכן החומר
מקבל הצורות ונושא התמונות ״ והנחש יש בו רמז ליצר
הרע והוא מלשון מנחש כי הוא מנסה את האד׳ ומפתה אותו
והוא המתחיל לדבר עם האשה כלומר עם החומר ותחלת
דברי פיהו אף כי האף והחמה נמשכי׳ מכחו ׳ ובאור דבריו
אף כי אמר אלדים לא תאכלו מכל עץ הגן ׳ אם הקבה מנע

מכם שלא תאכלו מכל תאוות הגוף הלא מנע מכ׳ כל האוו׳
וכל טובות שבעולם ואיך אפשר שיצוה עליכם בזאת זהו
פתויו של יצר הרע ׳ ומה שמצאנוהו מדבר עם האשה ולא
עם האדם לפי שכל השתדלותו של יצר הרע אינו אלא עם
החומר לא עם הכח המשכיל ״ ותאמר האשה מפרי עץ הגן
נאכל ׳ תשובת החומר לא מנע ממנו כל תאוות הגוף כי
הוא לאכול ולשתות בראנו ולשמור חיי הגוף ׳ אבל הזהירנו
ממקצת׳ שלא נשתמש בהן ושלא נהנה מהן רק לקיום המין
ואם באולי נעבור על מצותו תמות הנפש עם הגוף ״

ויאמר הנחש אל האשה ׳ דברי יצר הרע אל החומר ׳ לא
מות תמתון ׳ הוסיף בכאן בפתויו ואמר אי אפשר שיהיה
זה כי בעבור הנאות הגוף לא תמותון כי אין אד׳ יכול לחיות
זולתם ״ כי יודע אלדי׳ כי ביו׳ אכלכם ממנו ונפקחו עיניכ׳ ׳
כלו׳ כל ימן שתהיו משתמשי׳ בהנאות ונמשכים אחר תאוות
הגו׳ תשכילו יותר ותהיה לכם הבחירה והרצון בין טוב לרע ׳
הוסיף עתה ופתה יותר ואמ׳ תנסו אך הפע׳ והתחילו להשתמ׳
בהנאות ואז תכירו התועלת כי יפקחו עיניכ׳ ותדעו ותבדילו
בין טוב ובין רע ותניחו הרע ותבחרו הטוב וכונת הנחש היה
כי כיון שידעו זה וזה טוב ורע יתפשטו אף ברע ותרא
האשה זו ראית הלב היא כלו הסתכל החומ׳ בעניני הגופניי׳
ונטה אחרי לבו ״ כי טוב העץ למאכל ׳ כי טוב להתעסק
בתאוות הגופניות ומלת מאכל כוללת גם תשמיש מלשון
אכלה ומחתה פיה ״ וכי תאוה הוא לעינים ׳ כי הלב
והעינים סרסורי התאות וכתי׳ ולא תתורו אחרי לבב׳ ואחרי
עיניכם ״ ותקח מפריו ותאכל ׳ נתעסק החומר בתאוות
הגופניות עד שהמשיך אליו הכח המשכיל זהו ותתן גם
לאישה עמה כי כשם שהנחש הקדמוני הטעה את חוה וחוה
הטעת לאדם כפשוטן של דברים שאין מקרא יוצא מידי
פשוטו כן יצר הרע מטעה את החומר ומפתהו בתענוגי
העולם והחומר יטה אליו הכח המשכיל וימשיכנו לצדו ״

ותפקחנה עיני שניהם ׳ מנהג החומר והכח המשכיל כלומ׳
הגוף והנפש שאחר שחטאו ידגישו חטאם ויכירו חסרתם
איך חטאו ואיך נתלבשו בתאוות והוא שאמ׳ ותפקחנה עיני
שניה׳ וידעו ואין ענין התפקחות זה בחכמה ולא כראיי׳ העין
ולא בהשגת שום קנין רק בהתעדר קנין כי נפקחו עיניהם
והזכירו העדר השגתם כי תחלה היו שכליים
לא ידעו בתאוות כלל ועתה התלבשו בהם וזהו שאמ׳ וידעו
ופי׳ המלה הזא׳ המשיכו כח התאו׳ מעץ הדעת וזהו ותפקחנה
עיני שניה׳ שהשיגו עתה העדר קנינם המעולה שקנו תחלה
והוא השכל ועתה חלץ מהם כעשיר זה שאבד ממנו עשרו
ועתה נפקחו עיניו בהעדר עשרו והכיר עתה גודל מעלתו
שהיה לו בתחלה כי אין האדם מכיר ערך הדבר והוא בידו
עד שנאבד ממנו ״ כי ערומי׳ הם ובכח התאוות שהתלבשו
בהם גנו הענין מה שלא היו מגנין אותו מתחלה כן הגוף
והנפש ימצאו עצמם ערומים מן השכל ומן הזכות אחרי
חטאם ואז ישיבו אל לבם ויתבוננו באזהרו הכתובי׳ בתורה
מפי הגבורה והם מתבוששים ונכלמים כבשת גנב כי ימצא
על שלא קיימו אותן כמו שנצטוו בתורה הנמשלת

לגן זהו שאמר וישמעו את קול ה' אלהי' מתהלך בגן לרוח היו' ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלהי' ·· והנה האדם כלומר הכח המשכיל הוא נשאל בזה ליום הדין שכל בריות העולם יהיו נקראים לפני המלך זהו שאמר ויקרא ה' אלהי' אל האדם ויאמר לו איכה · באי זה מקום אתה כלומ באיזה מדרגה עלית בקיום התורה והמצו' ותוספת ההא' רמז לה תומשי תה"ע שעליה נשאל ליום הדין כי היה אפשר לכתוב איך בלא הא' כמו ואציעה שאול הנך · ויאמר את קולך שמעתי בגן ·· השיב הכח המשכיל הכנתי כונתך ושמעתי אזהרותיך הכתובות בתורה ·· ואירא מיום הדין ·· כי ערום אנכי מן התורה ומן הזכות וזהו שאמ' אנכי ולא אמ' אני ·· ואחבא ואני מתבייש כן דרך המתבייש מאי זה דבר שהוא מתחבא ·· מי הגיד לך מי היה הסבה שאתה ערום מן הזכות ·· המן העץ אשר צויתיך אם עברת על מצותי עשית מה שמנעתי ממך · ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי השיב הכח המשכיל עברתי על מצותיך והסבה הוא החומר כלו' החומר אשר נתת עמדי להיות לי לעזר הוא בטל כונתך והוא גרם לי הצער הגדול הזה וזה טעם היא' ותוספת ההא' שבמלת נתתה כנגד ה' חושים שנמשכים אחר החומר בהר במלאי' תאות' בא להאשים את החומר והשיב הנחש השיאנו כלו' יצר הרע הטעני שעברתי על מצותיך כי החומר לולי יצר הרע לא ידע דבר רע ·· בא להאשים ליצר הרע וקלל אותו על גחונך תלך ומפני שעד עתה מלך בכל הבריות והוא שקראו עה' מלך גדול ודרך המלך ללכת בקומה זקופה על כן קלל אותו שישפיל גאותו ויתבטל כחו · ועפר תאכל כל ימי תחית המתים ·· כי עפר תאכל לא בשאר הבריות והכונה עוד תוכל להחטיא את העפר כי כב בבריות אין לך רשות ·· ואיבה אשית · ענין האיבה הזא' הוא רחוק יצר הרע באותו הזמן כי מי שיש לו איבה עם חברו מתרחק ממנו והכונה שבה ירחיק בימים ההם בין יצר הרע ובין החומר כי בני תחית המתים יהיה החומר שלהם זך ונקי סר אל משמעת הנפש אין שטן ואין פגע רע וזהו ואיבה אשית בינך ובין האשה רמז לה ברחוק הזה עקור יצר הרע מן העולם ובטול כחו כענין שכתוב בלע המות לנצח ·· בא להעניש את החומר זהו אל האשה אמר הרבה ארבה כלומר כיון שעברת על מצותי ולא נזהרת בפתוי יצר הרע אעניש אותך כי כמו שהרגלת בתאות הגופניו' והרבית השמחה בהבלי העולם כך ארבה לך עונשים ויסורין חרפות ודראון עולם וזהו כפל' הרבה ארבה כפי מה שהרבי' השמחה והתענג ארבה לך העונש · בא להעניש את הכח המשכיל זהו ולאד' אמר כי שמעת לקול אשתך כלו' נמשכת אל החומר' ועברת על מצותי' ארורה האדמה בעבורך הוסיף לקלל את החומר אשר הכח המשכיל מראה בו פעלותיו וכנה החומר בלשון אדמה ואמ' בעצבון תאכלנה העניש שלא ימשך החומר לרצונו כל ימי תחית המתים והנה זאת קללה נמרצת אל הכח המשכיל · וכבר למדנו דניאל עה' ענין הזה כי בני תחית המתים לא יהיה ענינם שוה כי אלו יקומו לשכר ול ולגמול שאין במוהו בכל הזמנים ואלו יקומו לענש גדול שאין לו סוף הוא שאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אל' לחיי עולם וא'לה לחרפות לדראון עולם ואמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב כי מאחר שהכח המשכי' נמשך אל החומר הו' סיפר לכלות בכלות החומר ומה שנחתמה פרשה זו בפ בפסוק כתנות עור וילבשם לפי שהוא מדבר על אותו הכת שהוא לחיי עולם ·· ויש לך להשתכל איך העניש את ה הראשונים שהיו מאותו הכת שהם לחרפות לדראון עולם ול ולפי שלא זכו לחיי עולם ושמעו לקול החומר העניש את גופם ואת נפשם וכאותו הענש לא הזכיר בהם שמו ית אבל בכתוב הזה בכת שהם לחיי עולם מזכיר בהם' שמו יתעלה ואמר ויעש ה' אלהי' והכתוב הזה עמד במק במקום עתיד כדרך הנבואות' ונראה לי לפרש מלת ויעש במקום הזה בריה חדשה ואדם ואשתו שבכתוב הזה ירצה כי השכל והנפש כי אפשר להמשיל הנפש נקבה והשכל ל לזכר מפני שהנפש מתלוה אל השכל כמו שהנקבה מתלוה אל הזכר וכן פי' מורי נר' בענין לויתן ובת זוגו שיש בו רמז אל השכל ואל הנפש והכתו' הזה ירמוז לזמן תחית המתי' ויא ויאמ' כי באותו זמן עתיד הקב"ה שיעשה לשכל ולנפש בריה חדש' שיחזיר אליה כתנות עור כלו' הגוף וזהו שאמ' וילביש' וכן הזכיר הכתוב בענין יצירת האד' עור ובשר תלבישני אף כאן עתיד הבה לחלביש הגוף לשכל ולנפש ואז יהיה בריה חדשה שיחדש הקב"ה את עולמו באותו זמן כענין שא שאמ' הנביא עה' הארץ החדשה אשר אני ברא · ומצאתי לי עזר ממה שאמרו במדרש ואעשך לגוי גדול אמ' לו הקב' הנני בורא לך בריה חדשה כדא' ויעש ה' אלהים את הרקיע · ועוד יכלול כתנות עור כמו שדרשו זל' כתנות אור כי אלפין ועיינין מתחלפים והכונה שילביש הקב"ה הנפש והגוף יחד ב במיני מעלות האור העליון כמו שזכה משה עה' טהר מפסוק ומשה יקח את האהל שדרשוהו רזל' מלשון בהלו נרו · וזה לפירוש הראשון שפירשנו האדם ואשתו שישבו רמז לנפש ולגוף בכל עני' הפרשה ועל זה אמר וילבישם ולא אמר כתנות עור ללבוש כי הוא ית"ה המלביש אותם ·· וממעלות המלביש תוכל להבין מעלת הלבוש והבן ··

הן האדם היה כאחד ממנו ·· ועל דרך הפשט יאמר הקב"ה ממנו כנגד המלאכי' וראוי היה לומ' כאחד מכם ומתוך ענותנותו כלל עצמו עמה' וכונ' הכתו' לומר כן כי מתחלה קודם שחטא אדם היה כלו' שכלי אין לו מונע כלל ועתה ירד ממעלתו ונתלבש בתאוות ורצ' לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו כלו' כיון שחטא וגזרתי עליו מית' צריך אני למנע ממנו עץ החיים כדי שלא תתבטל גזרתי ועל דרך המדר הן האדם היה אדם הראשון כבן עשרי נברא וזהו הן האד היה מנין היה' מכאן שאין בד' של מעלה מענישין עד עשרי' שנה ועל זה נגזר על דור המדבר מבן עשרים שנה ומעלה וזהו שדרשו רזל' בן עשרים לרדוף שרודפים אותו מן הש השמים להענישו על חטאו · וטעם כאחד ממנו · דרשו בו רזל' ר' יהודה ור' שמעון אומ' כיחידו של עולם שנ' שמע ישראל וגו' ·· רבנן אמרי כגבריאל שנ' ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים סהדין קמצא דלבושיה מניה ·· ידוע כי יש הפרש בין אחד לאחד כי אחד בסגו' הוא עומד בע בעצמו אינו מתאחד

עם זולתו שיהיה דומה לו אבל אחד הוא המתאחד עם זולתו
ואינו דומה לו והיא מלה סמוכה לכיוצא בו כמו אחד ה
השרים הראשונים שהוא מתאחד עם שאר ענפי החסד וכ
אחד עשר ילדיו אחד עשר כוכבים והפרש זה ידוע היה
אצל החכמים האלה ומה שהבין מזה ר יהודה ביחידו של ע
עולם נראה לי שדעתו היה לומר כי בספר תורה שאינו נקוד
יוכל אדם לקרות כאחד ממנו בסגול אבל רבנן שאמרו ב
כגבריאל אמ כן מפני שלא אמר הכתו כאחד בסגול ולכך ה
הבינו כאחד כאותו המתאחד עם שאר ענפי הדין כיוצא בו
והוא גבריאל · ומה כתוב בו והנה איש אחד בתוכם אין זה
נאמר אלא על דרך העברה · ובאור כהדין קמצא בא לרמוז
על כח הרחמים שבו שהמשילו לבדים שהוא כנגד לבן וזהו ל
לשון לבוש הבדים מעוטף בטלית הרחמים ולומ לך כי אעפ
שהוא שר הגבורה כח הרחמים יש בו לזכות הזכאי ואין כח
הרחמים נפרד ממנו כלבוש החגב הזה שהוא מעצמו ואינו
זז ממנו לעולם ·· ועל דרך הקבלה הן האדם היה כמו איש
היה ומשה היה ומכאן רמז שאין אנחנו בראשונה ומטעם
זה הזכירה תורה לידת הבנים בלשון ידיעה ודע זה ·· וד
ודעת ר יהודה האומר ביחידו של עולם אפשר שירמוז דקו
האמצעי שהוא כלול מזה ומזה וזהו סוד הכתוב עמודיו ע
עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן כלומר שהוא כלול ב
במיני גוני אור ומכאן יתבאר סוד יצירת האדם המורכב מ
משני יצרים וכלול מהם יצר הטוב ויצר הרע והם הם שא
שאמרו חכמי האמת עה שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם
אחד לימינו ואחד לשמאלו ·· את הכרובים ואת להט החרב
המתהפכת ·· אחר שגרש אותו משם השכין באותו רוח
שכן עץ החיים את הכרובים שהם מלאכי חבלה ופחד א
אלהים אשר כנה בלהט החרב כדי שיהיו מחיצה מבדלת ב
בין עץ החיים והאדם ·· והסתכל איך אמר ואת להט הח
החרב ולא אמר את החרב המתהפכת וידוע כי הלהט אין ב
בו ממש אבל הוא מקרה נשוא בחרב והוא מפחיד כל המ
המסתכל בו וכל רואיו יפחדו מן המיתה בראותם אותו · ות
והכונה כי הקבה שם סבות מונעות לאדם שלא ישיג עץ ה
החיים כדי שלא תתבטל גזרתו ·· ויתכן לפרש כי הכרובים
הם מלאכים הממונים על ז מדורי גיהנם וכן מעוט כרובי
שנים ועם הה הרי ז ויהיה באור הכתוב את הכרובים המ
הממונים על להט החרב המתהפכת כי להט הוא גיהנם שה
שהרשעים מתהפכים בה כבשר בתוך קלחת ·· וכן דרשו
רזל להט זו גיהנם ומקום המשפט וכהא ולהט אתם וגו וי
וידוע כי המלאכים וגהינם נבראו קודם לגן עדן שבארץ ש
שהרי המלאכים וגיהנם נבראו ביום שני וגן עדן שבארץ ב
ביום שלישי ·· ויש כח ביד האדם לנצח אותם בקיום המ
המצות ולא יהיו מחיצה בינו ובין עץ החיי כלל אבל יתקרב
וחי לעולם ·· עוד תדע ותשכיל ממוצא פסק זה את הכ
הכרובים הם חיות הקדש כמו שכתוב היא החיה אשר
ראיתי וגו ·· ואדע כי כרובים המה וידוע כי יש לכל חיה
וחיה יו פני ד לכל רוח כד רוחות העולם ממה שכתוב וא
וארבע פנים לאחת · יבלול לכל חיה · וכן לכל פן ופן והרי
הם יו פנים לכל חיה והכרובים הללו הם דבר המתלהט מן
החרב המתהפכת זהו שאמר ואת להט החרב המתהפכת מ

היא חיה של הקבה שיש לה יו פנים והיא מדת דינו ותן כל
לבך איך קראן להט והוא דבר נשוא בחרב והחרב נושא או
אותו כי כן חיות הקדש אעפי שנראות נושאות הכבוד הן
הכבוד נושא אותן ·· וכבר ידעת כי רבוזות הן כד אותיות
שבשם מה שהן ראשית השכלים והמעלה העשירית נרמז ל
ביוד שבראשית השם והנשאר בשם כמנין הפנים שיש לכל
החיה המגינים עליו מפני החרב המתהפכת ליו פנים ·· וג
ונכדתו לנו בתורה שכתוב בה עץ חיים היא יו בריתות · כנ
כנגדם יג בברית מילה ושלש בקבלת התורה ועמהם אנו נ
נצלין מחרבו של הקבה שהיא מדת דינו של מעלה שעליה נ
נאמר היא מתהלכת בין החיות ·· והאדם ידע את חוה אש
אשתו · אחר שראה שנטרד מגן עדן בחטאו ונקנסה ע
עליו מיתה ולא יחיה לעולם הוצרך להזדוג עם חוה לקיום ה
המין להשאיר אדם אחריו ·· ודע כי התשמיש בלשון הת
התורה נקרא ידיעה והטעם לפי שהזרע בא מן המוח שהוא
מקום החכמה והדעת · ועוד תאות התשמי היתה סבתה עץ
הדעת ולכן נקא בשם ידיעה ·· וקין היה ראוי שיאמר וי
ויהי קין עובד אדמה כשם שאמר ויהי הבל ומה שחלק בנ
ביניהם לפי שלא היה ענינם שוה · אבל היו שני הפכים זה
צדיק וזה רשע · ומכאן יש ללמוד שהטוב והרע שרש אחד
להם שכלו טוב שכן אדם הראשון היה כלו טוב ויצאו ממנו
אחד טוב ואחד רע · ומטעם זה נוכל להשיג סימני היחו
בבריאת אדם ותולדותיו · ומזה אמר הכתוב עושה שלום ו
ובורא רע אני ה עושה כל אלה הוצרך להוסיף כל אלה כדי
שלא יסתפק אדם בשתי רשויות בראותו בעולם מדות מש
משתנו כי כלן משרש אחד ומפי עליון תצא הרעות והטוב ו
וזהו שאמר אני ה אני הוא האחד אשר הכל מאתי ·· ועוד
הוצרך לומ וקין היה לרמוז כבר היה או הכונה על כחו וס
וסבתו שהיה כבר קודם שנברא אדם והבן זה ·· מפרי הא
האדמה · היה לו להביא בכורים מפרי האילן משבעת המ
המינים אבל יגיד הכתוב פחיתותו וצרות עיניו כי היה איש
רע עין וזה שלא אמר מראשית פרי האדמה אבל מפרי הא
האדמה כלומ מן הפחות שבכלן וזרע פשתן היה כמו שדרשו
רזל והכתובים יורו כן כי על כן קצר במנחתו שלא היתה ר
רצויה והאריך במנחתו של הבל הרצויה וזהו שאמר מב
מבכורות צאנו ומחלביהן כי הבל הביא בכורים מדבר הר
הראוי לקרבן וקין הביא פירות שאינם ראוים לקרבן ולא
בכורי פירות אלא פחות שבפירות ·· וכן דרשו במדרש מ
משל לעבד שאוכל את הבכורות ומשגר למלך את הסיפות
כלומ האחרונות תרגום ירוש זבקטן כלה סיף ·· מנחה ל
לה · המנחה הזאת היתה ביום חמשים לבריאת עולם בין ל
לדברי ר אליעזר בין לדברי ר יהושע ·· וכן דרשו רזל
בבראשית רבה מפרי האדמה מנחה ר אליעזר ורבי יהושע
ר אליעזר אומר בתשרי נברא העולם · ר יהושע אומ בניסן
נברא העולם · ואומר שם הגל מודים בין לדברי זה בין לד
לדברי זה לא עשה הבל קיימא בעולם אלא חמשים יום · ומ
ומה שהקפידו שני חכמים האלה על חמשים יום יצא לנו ט
טעם למה שנצטוינו בתורה להקריב מנחה ביום העצרת
בנגד קין והבל שהקריבו מנחה ביום חמשים כי מתוך אותה
המנחה תתברר אמתת הנבואה והוא שכתוב וישע ה אל

בכלל שם · ויש לך להתבונן מכאן על נפלאות השם ית' איך
הוא מדקדק בנתיבות העונש והשכר כי לא ישא פני איש ש
שלא יענישנו ולא יקח את שכרו שלא יגמלנו שהרי הבל
שנהרג ביום חמשים קבל שכרו ונתעלה משה לקבל התורה
ביום חמשים ·· וקין שהרג ביום חמשים נתקלל בו ביום
ובהו שהוא יצר הרע עתיד ליענש ולהתבטל מן העולם ביום
חמשים דהקב' שכתוב בו כי אלף שנים בעיניך כיום והבל
מדה כנגד מדה ית' וית' שכו אש בידו נפש כל חי ומענישם
וגומלם כרצונו והכל משפט כי לו הפלס ומאזני משפט ··
ומזה מנעה התורה חמץ בקרבן מנחה שיש בו רמז ליצר ה
הרע ואמר הכתו' בכל מקו' לא תאפה חמץ אבל ביו' חמשי'
צוה בפי' חמץ תאפינה מפני שיום חמשים של עצרת הוא
בנגד היובל הגדול אשר לעולם שיעקר יצר הרע ויאבד זכ
זכרו והבן זה ·· וישע ה' פנה והשגיח בו שירדה אש
ולחכה מנחתו כענין בקרבנות המתקבלים ובענין שכתוב
יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה ולא עשה כן בשל קין
ויחר לקין מאד ויפלו פניו
קין והבל ידעו סוד הקרבנות והקריבו קרבן לשם המיוחד
ית' ועד עתה הזכיר הכתוב אלהים או ה' אלהים אבל עתה
בענין הקרבן הזכיר השם המיוחד ואמר מנחה לה' ·
וכאשר הקריבו שניהם מנחתו של הבל נתקבלה ושל קין לא
נתקבלה אז נסתפק קין בענין העונש והשכר והקבה ביר
לו הענין כי כל העולם כלו מתנהג על פי העונש והשכר זהו
שאמר לו הלא אם תיטיב מעשיך שאת כלומר אשא פניך
מלשון ישא ה' פניו אליך ואמר לו כן כנגד ויפלו פניו ואם
לא תיטיב מעשיך לפתח הקבורה שלך תמצא החטא רובץ
כלו' תכף הפרדך מן העולם הזה תהיה נענש בעולם הנשמות
או יהיה לפתח חטאת רובץ רמז לדין חבוט הקבר ·· ואליך
תשוקתו של יצר הרע ואתה תמשול בו ·· אם תרצה ביצר
הטוב ·· והוא שאמר שלמה עה' ומלט הוא את העיר
בחכמתו והוא שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט · ובא
אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצדים גדולים ·
ומצא בה איש מסכן וחכם ומלט הוא את העיר בחכמתו
קרא גוף האדם עיר קטנה כי כן נקרא עולם קטן · ואנשי'
בה מעט הם מדות נפשו המתאוה וקראן מעט לפי שהתאו
שהתאוות רבות והשגתו אותן מעט · ומלך גדול הוא יצר
הרע שיש לו עוזרים הרבה והם כחות התאוות כמלך שרגו
חיילותיו · וסבב אותה על שם שהוא מקיף את הגוף מבית
ומחוץ במחשבות רבות ובמעשים רעים והם המצודים הגד
הגדולים שבהם נכשל האדם ואיש מסכן וחכם הוא
היצר טוב והוא השכל וקראו מסכן לפי שעוזריו מועטים ו
והכל כנגדו והכל שונאים אותו כענין שכתוב כל אחי רש
שנאוהו זהו שאמר ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא
ואמר גם כן וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים
ומלט הוא העיר בחכמתו הוא היצר הטוב והוא השכל שעם
היות יצר הרע מלך גדול ויש לו עוזרים הרבה כיון שאין ע
עקר פעולותיו כי אם לאהב' השקר ולשקר האמת הנה נפילתו
קרובה ביד המסכן החכם לפי שמעט מן האמת ינצח הרבה
מן השקר כשם שמעט מן האור ינצח הרבה מן החשך זהו
ומלט הוא את העיר בחכמתו ·· ויראה לי שחטא קין בשלש'

ענינים · האחד כי לא האמין בה' כאשר ברר לו במראה הז
הנבואה אמתת עונש ושכר וזהו שאמר ויאמר קין אל הבל
אחיו כדעת תרגום הירושלמי בו שאמר לו לית דין ולית
דיין ולית עולם אחרן ·· והשני שהרג את הבל אחיו הוא
שאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו ·· הג' כששאל לו ה
הקבה' אי הבל אחיך העיז פניו כנגדו והשיב לא ידעתי ה
השומר אחי אנכי דבר עמו כגונב דעת עליון ועל כן נתקלל
בשלשה קללות הוא שאמר לו ארור אתה מן האדמה אשר
פצתה את פיה ארור מן האדמה שלא תתן היא מעצמה כחה
אליו · והשני שא' כשיטרח הוא באדמה לחרוש ולזרוע לא תתן
כחה אליו כבתחלה זהו אמרו כי תעבד את האדמה וגו' ·· ו
והשלשה שאמר לו נע נד תהיה בארץ שיהיה מטלטל וגלי ב
בכל המקומות לא ינוח ולא ישקוט במקום אחד לעולם ו
והענישו בגלות כדין רוצח ·· ועל דרך השכל קין והבל יש
בשמם התעוררות ורמז לענין הויה והפסד כי הם אחים סמ
סמוכי זה לזה וקין רמז לקנין העולם הזה והבל רמז למי ש
שדעתו שפלה ומהביל אותו קנין וכן היתה מנחתו הצאן ש
שהיא שפלה מכל בעלי חיים ועל כן דבק בו רצון השם ית'
הוא שכתוב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ·· והיתה מנחתו של
קין מפרי האדמה כי היה אהב קניני העולם הזה ועבדת ה
הגוף שאין בו קיימא ונמשך אחר התאוות הגופניות ועל כן
לא חל עליו רצון השם ית' הוא שכתוב ואל קין ואל מנחתו
לא שעה ·· המהביל הזה נהרג כי אינו חושש לעסקי העולם
ואינו עושה מן העולם הזה עקר והאוהב קניני העולם הזה נ
נתקלל ואמר לו נע ונד תהיה בארץ · כי כן אוהב כסף לא
ישבע כסף והולך מטלטל ממקום למקו' מעיר לעיר בימים
ובמדברות במקום גדודי חיות ולסטים ואין לו מנוחה אפי'
שעה אחת אבל כל ימיו מכאובים ·· והענין הזה רמז שלמה
עה' בספר קהלת הוא שאמר תרתי בלבי למשוך ביין את בש
בשרי ·· ואמ' הגדלתי מעשי בניתי לי בתים קניתי לי עבדים
ושפחות כנסתי לי כסף וזהב וזה כולל כל קניני העולם וה
והשגתו וזהו כנגד קין כי הכל דבר בטל והכל שב אל העפר
זהו שאמר וקין היה עובד אדמה ·· ואחר שהזכיר שלמה
עה' ענין עשרו בכל קניני העולם הזכיר אחריו ופניתי אני
בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתו לעשות והנה הכל ה
הבל ורעות רוח ·· הרי שהתעורר על ענין קין והבל הנרמז
בו הויה והפסד ואחר כך חתם ספרו בזכיר את השם שהוא עקר
התורה והמצות כנגד שת שהיה עקר הבנים שממנו הושת ה
העולם ·· וראוי היה ענין זה שיהיה נרמז בשמות בני אדם
הנולדים בעולם ראשונה ·· קול דמי אחיך דרשו רז"ל דמו
ודם זרעיותיו ·· והמדרש הזה רומז לתחית המתים שכיון
שמת לא היו התולדות בכחו והיכן הוא דם זרעיותיו אבל
הענין רומז לתחית המתים בסוף או ירמוז דם זרעיותיו אל
הענין הנודע בקבלה אשר עליו אמ' הכתו' בשת תחת הבל ··
והנה ענשו של קין מדה כנגד מדה הוא חשב להכרית זרע
אחיו ונכרת הוא וזרעו במבול ·· ומפניך אסתר ·· יתכן ל
לפרש מפניך ממקום שכינתך כלומ' ממקום שנקרא' שם פ
פני האדון ה' אלהי ישרא' וזה יודה כי אדם הראשון נתישב
בהר המוריה ושם היו תולדותיו ויאמ' הכתוב הן גרשת אתי

היום מעל פני האדמה הקדושה כדי שאסת' מפניך שכל מי
שנתגרש ממנה נק"א נסתר מפניו כי הוא ברשות אלדים
אחרים וכן הזכיר דוד עה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת
ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים ·· או יאמר ומפניך אסתר
הלא גזרת עלי שתסתיר את פניך ממני כשאמרת לי נע ונד
תהיה בארץ כי הטלטול והגלו' ליחיד או לעם יורה על הסתר
פנים כמי שהוא בלתי מושגח מבעליו ואם כן במה אני
בטוח ואיה איפה תקותי הרי אני הפקר לכל והיה כל מוצאי
יהרגני היה מפחד לקללת השם ית' והיה יודע כי מבורכיו
יירשו ארץ ומקולליו יכרתו ועל כן היה ירא לנפשו מן
המכשול והמגפה פן ימיתוהו הבהמות והחיות ·· ויהי בונה
עיר לא בנה לעצמו רק לבנו כי הוא אין לו עיר ומוש' בארץ
ומפני שנתקלל מפי הקבה' וכל אשר יעשה לא יצליח הזכיר
בו ויהי בונה עיר להורות כי כל ימיו היה בונה העיר ועל כן
לא אמר ויבן עיר אלא ויהי בונה עיר ונכתבו תולדות קין
ומעשיו להורות ולהודיע כי השם ית' ארך אפים והאריך לו
כי הוליד בנים ובני בנים כן פי' הרב ר' משה בר' נחמן זל' ··
לוטש כל חורש נחשת וברזל · טעם הכתוב לוטש וחורש
כל נחשת וברזל · כלו' מחדד ומצחצח כלי אומנות ומלת
נחשת במקום הזה הוא הנקרא אצייר שחבורו עם הברזל
עולה יפה וכמו שנוהגים האומנים אצלנו בסכינים הקטנים
שהן מנחשת הנקרא אצייר ומעודב בברזל אבל הנחשת הנק'
אראם אין חבורו עם הברזל עולה יפה וזהו שאמר הכתוב
כלם שרים סוררים הולכי רכיל נחשת וברזל כלם משחיתי'
הכה וזה יקרא אראם לפי שהנביא היה מוכיחם ומגנה אותם
במדת הרכילו' כי היו מתלחשין זה עם זה ברכילו' ויקרה להם
כמקרה הנחש' והברזל כי אותו החבור אין סופו לבא לפעול'
טובה כשם שאי אפשר לפעול מן הנחש' והברזל · כי אי אפ
אפשר לשום אומן שיעש' כלי מתערובתם כי הכל הולך לא
לאבוד ועל כן סיים הכתו' כלם משחיתים המה ועוד תמצא
בענין נחשת זה הנקרא אראם כי אם תערבנו עם הברזל
מלבד שלא יתכן לעשות מזה שום פעולה לא יוכל להבדל
זה מזה כמו שיבדילו האומנים הכסף מן הזהב והזהב מן
הכסף ובא הכתו' לרמוז בהולכי רכיל כי מי שרגל על לשונו
האומנות הזה קשה להבדל ולהפריש ממנו אותו המנהג הרע
שכבר הורגל בו ומה שנקר' בלשון נחש' השם בעצמו מודיע
לנו ענינו ונקראו שניה' בשם נחשת לפי שהוא מענין הנסיון
והו' שכתו נחשתי ויברכני ה' בגללך ואין אומן בעולם יכול
להכירו אם הוא אצייר או ברזל עד יביאנו במבחן הנסיון
ואם ישבר יודע שהוא אצייר ואם יכפל ולא ישבר אז יודע
שהוא ברזל ·· ואחות תובל קין נעמה · דרשו רז"ל אשתו
של נח היתה ונקראת כן על שם שהיו מעשיה נאים ונעימי'
ויש אומ' שהיא היתה אשת אשמדון אם אשמדאי והשדי'
נולדו ממנה וד' נשים היו אמות השדי' לילית ונעמה ואגרת
ומחלת ויש לכל אחת ואחת מהן מחנות וכתות של רוח הטו
הטומאה אין להם מספר ואומרים כי כל אחת מושלת בתקו
בתקיפה אחת מד' תקופות שבשנה ומתקבצות בהר נשפה ק
קרוב להרי חשך וכל אחת מושלת בתקופתה משעת שקיעת
החמה עד חצות לילה הן וכל מחנותיהן ועל כלן משל ש
שלמה עה' וקרא אותם עבדים ושפחות שהיה משתמש בהם

כרצונו וד' נשי' אלו נשיו של שדו של עשו הן ודוגמתו נשא
עשו ד' נשים כדמפורש בתורה · וגם רז"ל האריכו במדרש
בענין אדם הראשו' שכל אותן קל' שנה שהיה נזוף בחטאו
שהוליד רוחין ושדין ולילין ·· וזאת מעלה ושלמות במין
האדם שממנו הרוחניים שבגלגלי היסודות גם ממנו יש
רוחניים שכליים במרום והבן זה ·· וצלה גם היא · שלא
היתה בת לידה מיוחד' לו לתשמיש ויושב בצלה תמיד ילדה
גם היא על כרחו כי רצה השם ית' להוציא ממנה זרע ולא
הועיל למך במעשיו ויצא ממנו לוטש כל חורש נחשת וב'
וברזל ·· כי איש הרגתי לפצעי · הביא למך החרב
והרציחה בעולם ומעשה אבות יעשו בנים כי הוא בנו של
קין הרוצח הראשון והוליד שלשה מן הבנים הבן הבכור
למדוהו ענין המרעה כפי טבעי הבהמות · הבן השני
למדהו חכמת הנגון ·· הבן הג' למדהו כלי המלחמה
בחרבות ובר-חים וללטוש נחשת והנשי' שלו היו מתפחדות
ממנו שלא ימות בעונש חטאו לפי שהביא הרציחה בעולם
ועל כן היה אומ' להן וכי איש הרגתי לפצעי או ילד לחבורו'
שעשיתי בו כמו שעשה קין ובונתי לומר כי האדם
יכול להרג בלא חרב ואין החרב סבת הרציחה ואעפ' שה
שהוא הוציא בעולם אומנותו אין עליו שום עונש בזה כי
אפשר להמית במיתה קשה מן החרב · כי שת לי אלהי' זרע
אחר תחת הבל · השתכל אמרו זרע אחר תחת הבל
כי היה זרע אחר תחת זרע שנזרע ממנו הבל ואלו לא נהרג
הבל לא נולד שת וזהו תחת הבל
במקומו ממש ולא אמ' הכתוב נפש תחת נפש שאלו אמר כן
לא היה תחת הבל ממש וכבר ידעת כי כל עניני מעשה
בראשית הם חכמות ומזה הוצרכו חכמי האמת להוציא מן
הפרשה הזאת רמז על משה רבינו עה' והוא שדרשו זל' בשג'
זה משה והיו ימיו מאה ועשרים שנה כי כן היו שנותיו ·
מלת משה בעצמ' כוללת שלשת הבג' שת משה והבן זה ויחס
הזרע הזה לש' ית' לפי · שהיה הבל גם שת בדמותו וצלמו
של אדם הנעשה בצל' אלהי' ועב' הזכיר בו שם אלהי' ובאמרו
כי הרגו קין באר כי לא נהיה שת לולי שהרגו קין להבל
זה ספר תולדות אדם · פי
הרמבן זל' כי ירמוז לכל התורה כלה כי כל התורה כלה
ספר תולדו' אדם שאם לא כן למה אמר ספר והיה לו
לומר אלה תולדת אד' כלשון ואלה תולדת ישמעאל ואלה
תולדת יצחק עכ' · ויתכן לומר כמלת ספר שהיא החכמה
והוא מלשון ספו' וספר וספר הנזכר בספר יצירה שהם ש
שמות אל החכמה העליונה ויגיד הכתוב זה ספר שהיא הח
החכמה ראוי שיהי' תולדותי' של אדם כי אין בנוי של אדם
הגופיים תולדותיו העקריים כי אם ספר החכמה שהרי אפ
אפשר לעולם שיתישב על ידי אחרים וכמו שאמר בן עזאי
ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על
ידי אחרים ובאר הכתוב עוד כי ספר זה שהוא החכמה ראוי
הוא שיתיחס אל האדם לפי שבדמו' אלהי' עשה אותו ואימתי
עשה אותו ביום ברא אלהים אדם והבן זה · למה הוצרך
להזכיר אדם שני פעמים · זכר ונקבה בראם · הנפש והש
והשכל כי הם העקר' בלמוד החכמה כי הגוף אינו נחשב לכ
לכלו אבל הוא כלי להם ויברך אותם ברכם ברכ"י ותוספת

חכמה ·· ויקרא את שמם אדם׃ כי אין האד׳ נקרא אדם רק בסבת הנפש והשכל שאלמלא הם נמשל כבהמות נדמו ואחר שהיה בצלם אלהי׳ היה לו להוליד בצלמו ובדמותו ובן עשה כי הוליד השכל והחכמה אשר כנהו בשת לפי שהשכל עקר ויסוד הכל מלשון אבן שתיה כשם שהיה · שת בנו עקר כל התולדות וראש לכל הצדיקים ·· ועוד נראה לומ׳ זה ספר תולדות אדם כי הכונה מה שיזכיר בפרש׳ ולפי ששני הבנים שהיו לו · האחד נהרג והשני נתקלל ונתקיים זרעו בשת אמ׳ עליו זה ספר תולדות אדם כי הוא לבדו תולדותיו החשובים ואעפ״ שכבר הגיד הכתוב עד עתה תול תולדות רבות לקין לא היו תולדותיו של אדם כי אם תולדות חוה מרוכב נחש והם חנוך ועירד ולמך ומהם חתומי׳ בשם אל כשמות המלאכים והם מחויאל ומתושאל ועל התולדות אלה של קין אמר הכתוב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי היו בני האלהי׳ לא בני אדם הראשון ועל זה דרשו רז״ל זה ספר תולדות אדם אלו תולדות ואין הראשונים תולדות אד׳ ומה הן אלוהות כי לכך קראן אלוהות לפי שכולן נולדו מקין שנולד מחוה מכח אל נכר והבן זה׃ · ובמדרש זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהי׳ אדם למדך שכיו׳ שנברא אדם העמיד תולדות׃ זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם׃ מכאן שהאשה גם כן נקראת אדם כי היא מכלל המין האנ האנושי ויש לה עקר גדול וכן כתוב בפירוש כתפארת אדם לשבת בית ·· ויש לך לקנות לב במלות זכר ונקבה בראם כי כן כתוב וייצר ה׳ אלהי׳ ·· וכתוב המה היוצרים כי נשמת הזכר מן הזכר ונשמת הנקבה מן הנקבה ומטעם זה נזדווג לה נחש לחוה ולא לאדם לפי שנשמתה מן המדה המקבלת מצפון שהוא השמאל וזה שתמצא בספר הבהיר בסופו אמ׳ הנחש הואיל ונשמתה מצד צפון אסיתנה מהרה עכ׳ · ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו בצלמו · הכתוב הזה לעד כי קין לא הולידו אדם ולא היה בדמותו בצלמו ופרישתו מן האשה קל׳ שנה מיו׳ שנברא היה לסבה כי הוצרך זמן כזה עד שיולדו ממנו הראים להולד ואלו הם רוחין ושדין ולילין וכמו שדרשו רז״ל כל אותם קל׳ שנה שפירש אדם מן האשה רוחות נקבות היו מתחממות מאדם ויולדות זכרים ורוחו׳ זכרים היו מתחממין מן האשה ויולדים נקבות וכן מצינו בנח שלא הוליד עד תק׳ שנה והיה לסבה שאלו העמיד תולדו׳ בן ע׳ או בן ק׳ שנה היה זרעו וזרע זרעו כלה קודם שיבא המבול ועל כן כבש הקב״ה מעינו ולא הוליד עד תק שנה כי היה יפת בנו הגדול נענש קודם בא המבול ולא היה זוכה להנצל בכס הגדול ההוא והוא הדין לשאר הדורות שהאריכו ימים שיש בכל אחד ואחד סבה אלו היינו יודעים ומשיגים אותה ·· ודע כי חלק הכתוב חיי הראשונים בדורות ההם על שלשה חלקים ·· האחד · שהזכיר כמה שני׳ היו לו לאדם קודם שהוליד ·· השני אחרי שהוליד את פלני ·· השלישי שכלל את כלן ·· ואולם הטעם כנגד זמנו של אדם שהוא נחלק לשלשה חלקים · נערות בחרות · זקנה ·· ויש לך להתבונן כי הזכיר בכל הדורות שמאדם ועד נח בכל אחד מהם וימת ולא היה צריך כי כיון שנקנסה מיתה על אד׳ הראשון בידוע שכל תולדותיו מתו כי הענפי׳

נפסדים בהפסד השרש אבל היה הענין להזכיר בכל אחד מהם וימת לפי שהיה ביניה׳ מקצת צדיקי׳ כמתושלח וכיוצא בו ואלמלא שהודיענו הכתוב והזכיר בכל אחד מהם וימת היה אדם חושב שנגזרו בגזרת המבול · ולא מתו על מטתן במות כל האדם ולפיכך נהג בכלן מנהג אחד שהזכיר בכל אחד מהם וימת ובסדר תולדו׳ נח שהם מנח ואילך לא הזכי׳ בהם וימת כלל · שכבר עבר המבול ובידוע שמתו מיתת עצמן ·· ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה וגו׳ ושלש מאות שנה היו כל ימי חייו שסה שנים כמנין ימות החמה לא פחות ולא יתר כי הצדיק הזה ידע והשיג מהלך השמש וכחותיו העצומי׳ והכיר בהכמתו כי יש סבה עליונה על הכל ונדבק בה ·· וכבר הודעתיך למעלה כי יש מאודו׳ למאור׳ וכלן נמשכים מן האור העליון אשר הצדיק זכה אליו והו שהזכיר בו לשון ויהי מה שלא תמצא בדורות הראשוני׳ שלא הזכיר באחד מהם אלא ויהיו כדי לרמוז שנתעלה באור העליון שכתוב בו יהי אור ויהי אור ומצינו גם במשה רעה׳ בלשון הזה הוא שכתו׳ ויהי משה בהר ומזה זכה לאור התורה שנתנה על ידו וזכה לקרון עור פנים והבן זה ·· ויתהלך חנוך את האלהים מעלת מדת התהלכות לא יזכה רק בצדיקים כגון חנוך נח ואברהם הוא שהזכי׳ כאן בחנוך ויתהלך חנוך׳ וכתיב בנח את האלהים התהלך נח · וכתיב באברהם התהלך לפני וכלן השיגו מהלך השמש וכחותיו הגדולים המורים על שלטנות אדון הכל ורוממותו ית כמו שאני עתיד לכתו׳ בעה׳ בפסוק את האלהים התהלך נח · והנה חנוך דבק באור עליון שממנו נבראו ונמשכו המאורות ביום רביעי והוא נזכר בבראשית ה׳ פעמים והתנוצץ לשבעת אורים ובן ה׳ חומשי תורה הם נחלקים לשבעה וכנגד ז׳ אורים אלו היתה המנורה בז׳ קנים והיתה מקשה רמז׳ לאחדות וז אורים אלו הם הנקרא׳ צרור החיים והצדיק הזה דבק בהם כי מצא חן בעיני ה׳ וראוי היה לכך כי היה שביעי לדורות והיה כנגד יום הז שהוא יום החיים שכלו שבת ומנוחה לפיכך זכה לחיי עד והנה חצי השם הזה נקשר עם חצי השם של מטטרון כי מעודו השתדל לדעת אותו ולהשיג ענינו עד שהשיגו ודבק בו ולפי שדבק בו נשתנה גופו ושמו כי נהפך בשרו ללפיד אש ונקרא שמו מטטרון כשמו כי הדבק בדבר נקרא על שם הדבר שהוא דבק בו לפי שנעשה כאלו הוא והוא אחד · ומה שאמר ואיננו הוא מלשון רז״ל אמר ליה אין שהוא הוראת הדבר וקיומו ·· וכן בתרגום מדוקדק ואיתוהי ארי לא אמית יתיה ·· והלקיחה הזאת לתגמול גדולה ומעלה שאין כמוה ׃ ומכאן רמז לגן עדן ולהשארו׳ הנפש ושהיא קיימת נצחי׳ גם זה ראיה גדול׳ שאלולי לא חטא אדם היה קיי׳ נצחי לעולם בגוף ובנפש ·· וכן מצינו לשון לקיחה גם כן באליהו הוא שכתוב אם תראה אותי לקח מאתך ·· ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה ·

תמצא בחשבון מכוין מאדם ועד נח אלף יו׳ שנה אם אתה מונה שנות כל התולדות שהרי אדם בן קל׳ שנה כשהוליד לשת · קה׳ שנים לשת כשהוליד את אנוש · צ׳ שנה לאנוש כשהוליד את קינן · ע׳ לקינן כשהוליד את מהללאל סה׳ למהללאל כשהוליד לירד · קסה׳ שנים לירד כשהוליד

לחנוך ס״ה שנים לחנוך כשהוליד למתושלח קפ״ז שנים למתושלח כשהוליד ללמך קפ״ב שנים ללמך כשהוליד לנח וחשבון זה עולה בכוון אלף יו׳ שנה שמאדם ועד נח ואדם חי תתקל שנים אם כן לא ראהו נח אבל ראהו למך אביו שהרי כשנולד למך היה לו לאדם תתעד שנים אב׳ לתשלום תתקל שנים שחיה אדם הם יו׳ שנים׳ הרי לך כי למך בן יו׳ שנה כשראה לאדם הראשון׳ ויולד בן ויקרא את שמו נח וחשבון עשרה הוא עקר העולם וקיומו והנה נח היה עשירי לאדם וראוי להתקיים בו העולם ולפי שהדורו׳ ההם היו עתידין להמחות במבול ואין בהם קורא בשם ה׳ זולתי נח על כן לא תמצא בכלם זכרון בן ולא זכרון שם עד שבא נח והזכי׳ בו הכתוב ויולד בן ויקרא את שמו נח ומלת בן נגזרת מבנין כי העולם נבנה ונתקיים בו גם עק׳ הדבר וקיומו נקרא שם כענין שכתוב ושם רשעים ירקב כי אין ענין רקבון נופל על השם כי השם אינו דבר אבל הכונה על עצמו ועקרו שיש לומר בו רקבון׳ ומה שק״א את שמו נח היה לו לק׳ותו מנחם לפי הענין שאמר זה ינחמנו ממעשינו׳׳ אבל יתכן לפרש כי המם מבולעת ועקר השם הוא נחם כענין שכתו׳ את האחד קרא נעם ואת השני חובלים כי כן משפט הכתובים בהרבה שמות לקצר המלה ויהיה טעם הקצור כדי שיהיה שם נח כולל חן כמו שנ׳ ונח מצא חן בעיני ה׳׳׳ ומפני שהיה נח עשירי והעשירי קדש לה׳ על כן הזכיר בו מלת זה כלשון זה אלי ואנוהו כלו׳ זה ינחמנו בזכות זה׳׳ ולפי שמלת זה כוללת שתי כונות אלו נכתבו במלה שני טעמים ואל יהא דבר זה קל בעיניך שכל התורה כלה רמיזות וענינים שכליים נאמרי׳ בהשגחה גמורה למי שמתבונן בספר תורת האלהי׳ ועל זה דרשו רז״ל שגם הטעמים שבתורה נתנו מסיני והוכיחו זה ממה שכתוב ושום שכל ויבינו במקרא ודרשו כן ושו׳ שכל אלו הפסוקי׳ ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים׳׳ ויראו בני האלהי׳ את בנות האדם׳׳ על דרך הפשט בני האלהי׳ השרים השפטים לפי שהשפטים נקראים אלהי כענין שכתוב אלהים לא תקלל ומתרגמי׳ דיינא ואמר הכתוב כי אותם בני השפטים שהיה להם לעשות משפט הם היו עושים החמס עם בנות האדם בין באונס בין ברצון ויקחו מהם נשים מכל אשר בחרו זה היה באונס ומה שהזכיר אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם זה היה ברצון כי היו באין עליהן דרך זנות ולא היה הענין נודע עד שיולידו להם בני׳ והמה הגבורים אשר מעולם כלו׳ היו מכירים הבריות שאינן מבני שאר האנשים כי אם מבני השרים והשפט׳ האלה׳׳ ואמ׳ מכל אשר בחרו כלשון הכתוב גם המה בחרו בדרכיהם ובשקוציה׳ נפשם חפצה׳ ועל דרך הקבלה בני האלהי׳ כבר נתבאר למעלה ומש׳ תבינהו כי כל עניני מעשה בראשית הם כפולים והכל אמת׳ לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם׳ מלת ידון נגזרת כן נדנה הוא שכתוב אתכריית רוחי אנא דניאל בגו נדנה׳ ופי׳ נדנה תיק ונרתיק החרב נקרא נדנה ויקרא תיק וכן הגוף תיק וכלי לנפש ועל כן יאמ׳ הכתוב רוחי שהיא הנפש השכלית שנתתי מרוחי לא יעש׳ תיק באדם לעול׳ כלו׳ לא יתקיים בו לעולם לפי שאינו ראוי לאותו הרוח ובאר טעם בשגם הוא בשר שגם האדם הוא בשר ככל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה כי׳ רוחי שנתתי בו הוא השכל והם נמשכים אחר הבשר והתאוות לא אחר השכל והיו ימיו מאה ועשרים שנה כלו׳ ומפני זה אאריך להם אפי ואקבע להם ק׳ ועשרים שנה שישובו בתשובה ואם אינם חוזרים בתשובה יאבדו במבול׳׳ ומהקחי פי׳ בש״א אביו לא ידון מגזרת מדון יאמר לא יהיה רוחי השכלי במריבה עם האדם עוד לעולם כי רוחי אין עסקו בתאוות והגוף נמשך אחריהם זהו שאמ׳ בשגם הוא בשר׳ ונראה לי בטעם המספר הזה כי מפני שהעולם הזה נברא בהא והוא רוצה בקיומו של עולם לכך המתין להם ק׳ ועשרים שנה שהוא חמשית השנים של מהלך עץ החיים כדי שיתבוננו וישובו וכן עשרים חמישית ק׳ ואין הקב״ה מעניש עד עשרי׳ וכן לעתיד שכתו׳ כי כימי העץ ימי עמי אינו מעניש עד ק׳ והוא שכתו כי הנער בן ק׳ שנה ימות וגו׳ וזה לשון היו כלו׳ כאלו היום נולדים והוטפש בשרם מנוער׳ בשגם הוא בשר נרמז כאן משה וכן מנין שנותיו׳ ואמרו במדרש שלא היה נח ראוי לחנצל שהרי כתיב כי נחמתי כי עשיתם אלא שנצל בזכות משה שעתיד לצאת ממנו וזהו רמז בשג׳ וינחם ה׳ כי עשה את האדם בארץ׳ מלת עשה מורה על הרכבת צורה בגולם כי הצלם הוא הצורה והדמות הוא הגולם ועל כן אמר בצלם אלהים ברא אותו׳׳ ובפסוק זה ספר תולדות אדם אמר בדמות אלהי׳ עשה אותו׳ הזכיר מלת בריאה בענין הצורה והזכיר עשיה בענין הדמות ואמ׳ ואמר בדמות אלהי׳ עשה אותו כלו׳ הרכב הצורה בגולם וכיון שהדמות פירושו גולם כשא׳ בדמות אלהים הוא כמו עבד אלהי׳ שהעבד חוץ ממנו

ועל כן היה מתנחם על ההרכבה הזאת לומ׳ כי טוב היה שתשאר צורתו במקומה ושלא תתרכב עם זה הגולם׳ וכמו שאמרו רבותי׳ ז״ל נוח לו לאד׳ שלא נברא וזהו שאמר כי עשה את האד׳ בארץ לא אמר על הארץ לפי שנשתקעו בתאוות הגופניות והשתכל כונת שלמה ע״ה ששבח הצורה כשלא הורכבה מעולם כלל בגולם הוא שאמר ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה׳ וטוב משניה׳ אשר עדן לא היה וכבר המשילו חכמי המחקר שלשה דרכים הללו׳׳ האחת הצורה שלא הורכבה מעולם כלל בגולם המשילוה למלך יושב בהיכלו׳ השניה הצורה שנפרדה מן הגולם המשילוה למלך שיצא מבית האסורים וחזר למלכותו׳ השלישית הצורה המורכבת עדיין בגולם המשילוה למלך חבוש בבית האסורים׳׳ ואין ספק כי מעלת המלך גדולה יותר מאד בראשונה מבשניה ובשניה יותר מבשלישית׳׳ וראוי לשאול בכאן אם כן שהראשונה יותר מעולה למה הורכב האדם ולמה ישבח הכתו׳ ההרכבה הזאת בחתימת מעשה בראשית שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והשבח הזה ששבח את הכלל יכלול גם הרכב׳ הצורה בגולם באדם הנברא ביו׳ ששי ואם כן איך שבח הכתו׳ הרכבת הצורה בגולם והזכיר בכלל והנה טוב מאד ויבא שלמה ע״ה לשבח אותה כשלא הורכבה בגולם בהפך מדברי משה ע״ה ואמ׳ טוב משניה׳ את אשר עדן לא היה׳ ותשובת הדבר כי אעפ׳ שהראשו׳

יותר מעולה מהשתים . מצד שלא השיגה צער ונזק ולא נדבקה אל הגולם מכל מקום כשנדבקה אל הגולם ונבדלה ממנו והיא טהורה כאשר באה אז נתפרסמה מעלתה ונבחנה כזהב ועל כן נפשו' הצדיקים מתאוות לשוב למקומן הראשון

ומפני זה ישבח משה עה' ההרכבה כזו כי היא משובחת כשהיא חוזרת טהורה כשבאה לפי שהצליחה בשל' חותה

ויהיה באור הכתוב כפשוטו האדם בארץ האדם שבארץ כי הנחמה היתה בעבור האדם לחטאו כיוצא בו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ באורו עד ישים תהלה את ירושלם שבארץ וכן כתו' בפי' ירושלם הבנויה למטה כעיר שחוברה לה יחדו למעלה ·· ועל דרך הקבלה וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ · וינחם ה' השם הראשון שבי"ג מדות ·· כי עשה את האד' בארץ בעבור הארץ הוא שנחם כי היא הגורמת · ויתעצב אל לבו על דרך הפשט מלת לב בהקבה' אינו אלא משל והה' בשאר האברים הגופניים שבאדם המיוחסים אליו ית' כגון פי ה' עיני ה' אזני ה' יד ה' רגלי ה' אך מפני שכבר נתברר אצלנו שהקבה' חפץ בטוב ולא חפץ ברשע כענין שכתוב ה' חפץ למען צדקו ולא חפץ ברע כענין שכתוב כי לא אל חפץ רשע אתה וגומ' מפני זה בשהכתוב רצה להודיענו כי נעשה מה שהקבה' חפץ יאמר בו שישמח בענין שכתוב ישמח ה' במעשיו וכשנעשה מה שלא חפץ יאמר בו ויתעצב אל לבו כי אי אפשר לנו לעמד על רצונו לעשות מצותו ולהזהר מעברות בלתי אם ישמיענו כן במדות הללו שהן מדות בני האדם ועל כן כשהוא ית' מחשב בו בעצמו ממקור מחשבתו יזכיר בוהכתוב לבו כי הלב באדם כלי המחשבה הבאה אליו מן המוח וכן תראה כי הרוצה להתבודד ולהמשיך שפע המחשבה ימוף ראשו ויחשוב כדי שירד שפע המחשב' מן המוח שהוא מקור המח המחשבה אל הלב ואעפי' שזה נמשל ורחוק מן הנמשל הנה הנמשל בדמיונו ומזה תקרא המחשבה שהשפע שלה וכחה יורד מלמעלה לבו וכן השליח השלוח מאתו ית' לדבר דבר בשמו יקרא פי ה' כענין שכתוב בי פי הוא צוה כלומ' מלאכי ורוחו הוא קבצן כלו' ורוחו של המלאך הנקרא פי וכן תרגם יונתן ומלאכיה גם הנביאים נקראים פי ה' גם אורים ותומים וכן דרשו רז"ל ואת פי ה' לא שאלו אלו אורים ותומים ··

וכשהוא שליח להשגיח על מעשה הבריות להענישם או לגמלם יקרא עין הוא שכתוב עיני ה' אל צדיקים' עיני ה' משוטטות וגו' · בכל מקום עיני ה' צופות וגו' · על אבן אחת שבעה עינים באורו השגחות רבות · וכשהוא שליח לשמוע דבר או לקבל אותו יקרא אזנים כענין שכתו' ויהיו העם כמתאוננים' רע באזני ה' כי כשם שהאזן באדם כלי השמיעה כן המלאך השלוח כלי לשמוע הדבר ההוא להגיעו ולקבלו ונקרא בשם כלי השמיעה שבאדם ·· וכן דרשו רז"ל אזנים כרית לי אין אזנים של מעלה כרויות אלא לשמוע תפלתן של ישראל בא לבאר כי המלאך הידוע הממתין עד שתתפלל כנסיה אחרונה שבישראל הוא . וכ וכחותיו נקראים בשם אזנים לשמוע התפלות וליטול את כלן ולעשות עטרה ולהגיען בראש המלך באשר הוא שם וכשהוא שליח להלחם עם אומה להכותה או לעקרה יקרא

יד ה' כענין שכתוב בפלשתים . ככדה מאד יד האלהי' שם ובמצרים הנה יד ה' הויה ·· ובטביעתם את היד הגדולה וכששלוחיו ופמליא שלו מתקבצים לפעול בעולם ענין מחודש נקראים רגליו כענין שכתוב לעתיד ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים שענינו חיילותיו וצבאותיו וכן תמצא שהזכיר הכתוב בצבאות ישראל ברגלי אעבורה שטעמו בצבאותיו כאשר אזכיר שם בעה' · ועל דרך המדרש ויתעצב אל לבו אמר ר' אמי משל למלך שבנה פלטרין על יד אדריכל ולא ערבה לו על מי להתרעם לא על אדריכל עוד למלך שעש' סחורה על ידי סרסיר ולא הצליח בה על מי להתרעם לא על הסרסור הבן המשל הנמרץ הזה

ולפי שהיה במשל האדריכל מקום לטעות בשתי רשויות כי יאמ' אדם אעפ' שהמלך מלך האדריכל חכם ממנו באות' מלאכה ואין הדבר כן הס ושלום כי הכל אחד מיוחד בלי פרוד על כן חזר ר' אמי להזכיר משל הסרסור, שהסרסור אין לו שום כח בסחורה ואין לו חלק בה כלל וכונת ר' אמי בשני המשלים כי האדריכל הוא הסרסור והסרסור הוא האדריכל ·· פי' אדריכל אומן או בנאי ·· תרגו' ויפסלו בוני שלמה ובנו אדרכילי שלמה ·· ועל דרך הקבלה ויתעצב אל לבו הוא האדריכל והסרסור שהזכיר במדרש ושם בארו סוד הענין והמלך ה ידבר עמו ואומר אמחה את האדם אשר בראתי וגו' ·· כי נחמתי כי עשיתים · עשיתם כתיב ויש לך להשכיל ולקנות לב בלשון האדם בארץ שהזכיר הכתוב שני פעמים בשני פסוקים זה אחר זה כי בראשון ידבר למטה ובשני למעלה · ומלת ויתעצב תחזור אל האדם הוא תפארת ישראל שבסבתו עשה ה' את הארץ שבפסוק בראשית שגרמה כל הרעה הנזכרת ויהיה באור הכתוב בסודו וינחם הבינה כי עשה את האד' והנחמה לא בעבור האדם אלא בארץ כלומ' בעבור הארץ הגורמת ועל כן ויתעצב האדם אל לבו בעבור לבו שהוא היה סבה כי הוא הארץ והסרסור והאדריכל' לפי שכתוב בתחלת הבריאה ישמח ה' במעשיו הזכיר בו עתה ויתעצב אל לבו ואל יקשה עליך כשהזכיר לשון עצבון במקום הזה וכן מה שכתוב ויקרא ה' אלה' צבאות לבכי וגו' שהרי כבר אמרו בגמרא הא בבתי גוואי הא בבתי בראי ומן הגבורה ולמטה נקרא בתי בראי והבן זה ·· וכשם שמצינו בשעת הבע' קודם המבול ויתעצב אל לבו כך הזכיר הכ' טוב בש בשעת הרצון אחר המבול וקבלת הקרבן ויאמ' ה' אל לבו לא אוסיף עוד וזה מבואר ונח מצא חן בעיני ה' כלומר אלו רשעים ראוים להמחות וזה הצדיק ראוי להנצל כי מצא חן בעיני ה' · ונתבאר בכאן העונש והשכר מפורש עונש לרשעים במי המבו' ושכר לנח הצדי' בהצלה ובמציאות החן וזהו שאמ' שלמה עה נבחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב

אלה תולדת נח

מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ׃ שלמה עה׳
הודיענו בכתוב הזה כי אין האדם צדיק עד שיתהלך בתומו
בעבדת השם ית׳ ׃ וענין התהלך בתומו הוא שיעשה
אדם את המצות כמשפט ושיכוין בהם לאהבתו ולירא‍תו לא
להתגדר ולא להתפאר ולא שיהיה בשביל זה מכובד בעיני ה
הבריות יותר כי ראוי האד׳ שיעשה טובו׳ וחסדי׳ כפי יכלתו
ושלא יתפאר בהם ושישתדל במעשים טובים ולא יספרם ב
בשפתיו וכל מי שבספר אותם בשפתיו ומפרסם אותם
ומשתבח בהם הרי זה הוטא ויגיעו מזה שתים רעות האחת
שיתגאה בספורו למי שקבל דבריו והאמין אות׳ והשני׳ שהו׳
מבייש ומבלים למי שקבל החסד ממנו ומדת הצדיק
המתהלך בתומו שאינו מתפאר במעלותיו ובצדקותיו אשר
עשה והנה הוא נקרא איש אמונים ועל כן סמך שלמה עה׳
הכתו׳ הזה וקשרו עם הכתוב של מעלה ממנו הוא שאמר רב
אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא יאמר כי
מנהג רוב בני אדם שיכריז ויפרסם כל אחד ואחד החסד
והטוב שהוא עושה אבל איש אמונים שיעשה חסדי׳ וטובו׳
ולא יפרסמם אלא שיכסם ויסתיר אות׳ מי ימצא והזכיר איש
אמוני׳ בלשון ונאמן רוח מכסה דבר והוא שאמר שלמה
העה במקו׳ אחר על הענין הזה בעצמו חכם לב יקח מצות
ואויל שפתים ילבט ואמ׳ כי מי שהוא חכם לב יקח המצות
בידיו ויוציאם אל הפעל ולא יפרסם בשפתיו והאויל הוא
הפכו לגמרי לא די שאינו משתדל במעשה המצות לקחת א
אותם בידו אלא שבשעה שהוא משתדל במעשה העברות
שעליה׳ נקרא אויל הוא מודיעם בשפתיו ומפרס׳ אותם לכל
והנה שניהם בהפך זה מזה זה לוקח במצות בידו ומסתיר
אותם וזה משתדל בפעלות רעות ומגלה אותם ומזה אמר
ילבט כלו׳ הרי הוא נתפש בשפתיו והוא מלשון ועם לא יבין
ילבט ותרגם יונתן וסכלא בשפוותיה מתאחד ׃ אשרי בניו
אחריו כי הוא המזכה לזרעו אחריו כענין שאמ׳ רז״ל ועושה
חסד לאלפי לעושים מאהבה ולשומרי מצותיו לאלף דור
לעושי׳ מיראה האי בדסמיך ליה והאי בדסמיך ליה ׃ וכן
באר שלמה המ׳ עה׳ במקו׳ אחר שזכות הצדיק מועיל לזרעו
אחריו הוא שא׳ ביראת ה׳ מבטח עוז ולבניו יהיה מחסה ׃
ויתכן לפרש כי הכתוב הזה בא לשבח ג׳ מעלות שהן זו למע
למעלה מזו הזכיר תחלה מתהלך ומעלת ההתהלכות היא
מעלה גדולה בצדיקים והנה היא למעלה ממדרגת התמימות
ומדרגת התמימו׳ למעלה׳ ממדרגת הצדיק כי יש צדיק
שאינו תמים שלא הגיע למדרגת התמימות ואלו הן סדר
המעלו׳ אחר שהגיע למדת הצדיק עולה למדת תמים
וממדת עולה למדת ההתהלכות ושלשתן אלו׳
נמצא׳ בנח הוא שכתו׳ אלה תולדת נח נח איש צדיק תמי׳
היה בדורותיו את האלהי׳ התהלך נח תולדת לשון מקרים
בענין שכתוב כי לא תדע מה ילד יום שהרי הזכיר אחרי כן
ויולד נח שהן התולדו׳ ׃ והזכיר הכתוב בצדיק הזה שלש
מעלות של שבח שהיו בהפך מבני דורו האחת שהיה צדיק
במעשיו לא איש חמס כבני דורו שכתוב בה׳ ותמלא האר׳
חמס׳ השניה שהיה תמים והוא השלם בכל מדותיו כי
הבהמה השלמה בלי מום יקראנה הכתוב תמימה כלשון
הכתוב פרה אדומ׳ תמימ׳ אשר אין בה מום ומו׳ האדם היא
המדה המגונה ועל כן הזכיר בנח כי היה תמים שלם אין בו
מום כי אין בו מדת מגונה ואמר הכתוב אשרי תמימי דרך
ובאורו תמימי המדות וזה הפך מבני דורו שהיו בעלי מדות
מגונות הוא שכתוב בהם כי השחית כל בשר וגו׳ ׃
השלישית את האלהי׳ התהלך נח וידוע כי מדת ההתהלכות
לא מצאנוה רק ביחידי הדור ׃׃ ומה שאמ׳ הכתוב אחרי
ה׳ אלהיכ׳ תלכו ולא אמר התהלכו לפי שהוא מדבר על כלל
ישראל ׃ והמעלה הגדולה הזאת איננה כי אם כפרטי
היחידי׳ סגולו׳ כל דור ודור ועוד שאין לשון זה נופל אלא על
הצדי׳ שהשיג מעלת השמש וכחות הגלגלי׳ והכוכבים וכיצד
הם פועלי׳ פעלותי׳ בשפלי׳ לפי שעם ההשג׳ הזאת מתפרסמ׳
מעלת אדון הכל ורוממותו וכן אמר דוד עה׳ השמי׳ מספרים
כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ׃׃ ומזה אמרו רבו׳ זל׳
כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב
אומר ואת פעל ה׳ לא הביטו וגו׳ ׃׃ וכתיב לא ידעו ולא
יבינו בחשכה יתהלכו ׃ ועל כן אמר בנח את האלהים
התהלך נח כי השיג מהלך השמש וכחותיו העצומים וידע כ
כחות הכוכבים והמזלות ולא נטה לבו אחריהם כי ידע בח
בחכמתו כי יש סבה עליונה על כלן ונדבק בה וזה כהפך מ
מאנשי דורו שהיו עובדי השמש והיו שקועים בעבדת
הכוכבים והמזלות ועושים אותם אלוהות וזה שכתוב בהן ו
ותשחת הארץ כי נטיית הדעת אחר עז׳ נקרא השחתה
כענין שכתוב כי שחת עמך מזה קרא הכתוב לירבע׳ העוכד
עז׳ איש משחית ובאר כי ההשחתה היתה לפני האלהי׳ וכענ
וכענין שכתוב בעז׳ לא יהיה לך אלהים אחרים על פני
והמעלה הזאת מצאנוה לחנוך ראשונ׳ והוא הראשון הקודם
כה שכתוב בו ויתהלך חנוך את האלהים כי נשתכל בדורו
של אנוש שהיו עובדי השמש והכוכבים והמזלו׳ ועמד הוא
על החכמה ההיא על השלמות וידע והשיג כי יש סבה רא
ראשונה עליונה על הכל ומתוך שני חייו שהיו שסה כמנין
ימות החמה ורמז לנו בכתוב שהשיג בחכמתו מהלך השמש
ונדבק בסבה העליונה ית׳ ׃ גם באברהם הזכיר בו הכתו׳
התהלך לפני והיה תמים ממה שידוע שהוא יתוכח עם האו
האומו׳ הרבה בענין האמונה ומשפטו חזקו שהי׳ חולק תמיד
עם אנשי כותא עיר מולדתו שהיו כלם עובדי השמש והי׳
אומ׳ עליו כי הוא אלוה והיו מביאין לדבריהם ראיות גדולות
ובראותם לעין כחו הגדול והעצום בשפלים ואברהם היה
מודה להם בזה כלומר בעוצם כחו הגדול אך כנר זן בי ד
האומן ועל כן מסר נפשו לכבשן האש וזהו אשר הוצאתיך
מאור כשדים ׃ בדורותיו היה ראוי לומר בדורו אלא
כשבא המבול היה בן שש מאות שנ׳ וכבר עברו עליו דורות
הרבה והגיד לך הכתוב כי כל הדורות ההם השחיתו ולא היה
בכלן ראוי להנצל זולתו ועל דרך הפשט מה
שהזכיר הכתוב נח נח ג׳

פעמים כנגד ג׳ מעלות שהזכיר צדיק תמים והתהלך נח
להורות כי היה שלם בשלשתן ׳ ׳ ועל דרך המדרש לפי
שראה ג׳ עולמות ראה העולם מיושב וחרב ומיושב ׳ את
שם את חם ואת יפת היה יפת גדול אחיו שכן הוא אומ׳ אחי
יפת הגדול וחם הקטן שנ׳ וידע את אשר עשה לו בנו הקטן
אבל הקדים שם למעלתו והזכיר אחריו חם כי כן נולדו ו
ועל כן הוצרך להזכיר יפת באחרונה ׳ וירא אלהי׳ את
הארץ ׳ ׳ יזכיר עתה אלהי להזכיר בהם מדת הדין כי היא
מתוחה כנגדם לחטאם הגדול ואמר והנה נשחתה ׳ ומה
היא ההשחתה כי השחית כל בשר את דרכו קרא לכלם
בשם בשר כי כלם היו משחיתים את הזרע ובענין שכתוב
שוחטי הילדים ודרשו רז״ל אל תקרי שוחטי אלא שוחטי
ולפי שהם קלקלו זרע האדם שהוא נוצר לארבעים יום ׳לפ
לפיכך היה ענשם מדה כנגד מדה להשחית במי המבול
שירדו עליהם מ׳ יום ד׳ עברות אלו היו בהן ע״ז גלוי ע
עריות שפיכות דמים וחמס וטעם הארבעים שכל אחד וא
ואחד כנגד שהיו עובדין השמש שלשים יום וכח
השמש פועל בו חמשה ימים קודם בואו בטלה וחמשה ימי׳
אחר שנתרחק מטלה והרי ארבעים יום שהשמ׳ ובחותיו
עומדים בטלה ארבעים יום וכן בכל מזל ומזל ארבעים יום
זהו כנגד ע״ז גלוי עריות ושפיכות דמים והחמס של לפי
שבעליו עוברין על משפטי התורה שנתנה לארבעים יום
ולא היה חטא ההשחתה הזאת בבני האדם כלבד כי אם
בכל שאר בח׳ וכן דרשו ז״ל ברותחין קלקלו וברותחין נדונו
כי היו מי המבול רותחין כתיב הכא וישכו המים וכתיב ה
התם וחמת המלך שככה ׳ ׳ ומה שהזכיר ותשחת הארץ
לפני האלהים זו השחת׳ ע״ז ורמז לך הכתוב כי היו רעים וח
וחטאים בעברות שבין אדם למקום כגון השחתת ע״ז
והשחתת הזרע ובעברות שבין אדם לחברו גם כן כגון ג ל
שכל אחד ואחד היו גוזלין וחומסין זה מזה ותמלא הארץ
חמס ׳ וממה שהזכיר פעם שנית כי מלאה הארץ חמס מ
מפניהם והזכיר על זה קץ כל בשר בא לפני באר לך הכתוב
שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל וכן אמר ישעיה ע״ה
רחקי מעושק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך ׳
והזכיר׳ למעלה כי מי נח זאת לי כי יזהיר על עון הגדול אש
אשר עליו נתקרבה מחתת דור המבול והטעם לפי שהגזל
מן המצות המושכלות שאלולי לא נתנה תורה היה אדם מו
מוצא אות׳ בשכלו ומושכל ראשון הוא שאין לו לאדם כלום
בממונו של חברו ׳ ׳ ודע כי ענין המבול ראיה ברורה על
ענין חדוש העולם ועל ההשגחה בראותנו שהקב״ה מעניש ו
ומכלה את הרשעים מן העולם ומשאיר שארית מן הצדיקי׳
כגון נח ובניו זה לאות כי העולם מחודש וכי ההשגחה שופ
שופעת בשפלים כי בודאי כשם שהיה אדם הראשון אב ו
וראש לכל הנבראים אחריו כן היה נח אב וראש לכל ה
הנבראים אחרי המבול וכשם שהיו לאדם הראשון
שלשה בנים קין הבל שת ולא היו השנים עקר והאחד נת
נתקלל כן תמצא בנח שלשה בנים שם חם ויפת ולא היו הש
השנים עיקר והאחד נתקלל וכשם שתמצא בבני אדם

הראשון השלישי שת שממנו נשתכלל העולם והוא היה
עקר הבנים כן בבני נח תמצא השלישי עקר הבנים והוא
שם שאין שום אימה זוכה לתחית המתים כי אם בני שם
עשה לך תיבת עצי גפר ׳ גפר הוא עץ הנקרא קתרוס׳ו
וקל הוא על פני המים ותרגם אונק׳ אעין דקדרום והוא מין
ארז ורצוה הקב״ה לנח שיעשה לו תיבה מן העץ הזה הידוע
ושיכנים לתוכה מכל מיני בעלי חיים מן הבהמות הטהורות
והעופות הטהורים שבעה שבעה לצורך קרבן ומן הבהמו׳
הטמאות והעופות הטמאים שנים מכל זכר ונקבה כדי שי
שיתקיים המין הודיע אותו כי הוא יתברך עתיד להביא הם
המבול לעולם לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים וכאן
הכן שואל כיון שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו
הכתוב והוא המוצא חן בעיני ה׳ ית׳ למה לא היה מתפלל ע
על בני דורו ויחזירם למוטב כמו שמצינו באברהם אבינו
ע״ה כי מיד שהודיעו הקב״ה פורענותו של סדום שהיו רשעי׳
גמורים התפלל עליה כמה פעמי׳ לבלתי השחית הוא שאמר
הנה נא הואלתי לדבר אל ה׳ ואמר עוד אל נא יחר לה׳ וכן
היה מנהג הראשוני׳ והנביאים שהיו נגשים אל ה׳ להתפלל
לפניו על בני דורם וכן ראוי לכל פרנס הדור להתפלל על
הדור ותשובת הדבר כי מה שחדל נח הצדיק להתפלל כע
בעדם לא במרד ולא במעל אך מתוך שהיה יודע שקיום הע
העולם בעשרה וכענין שדרשו רז״ל בעשרה מאמרות נברא
העולם ואלו היה כבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא
היה מביא עליהם המבול כי היה העולם מתקיים בשבילם
אבל בבאי התיבה לא היו כי אם ח׳ נח ואשתו ושלשת בניו ו
ושלשת נשי בניו ולפי שלא נשלמו לעשרה לא היו ראוים
שינצל הדור בשבילם ודי שינצל נח שהיה עשיר את נפשו
ונפשות ביתו וזהו שתמצא בתפלתו של אברהם כיון
שהזכיר עשרה ואמ׳ לא אשחית בעבור העשרה מיד אמר ו
וילך ה׳ לפי שגלוי וידוע לפניו שלא היו שם עשרה ואברהם
לא היה רשאי להתחנן בתפלתו ולבקש מלפניו על בני הדור
בפחות מעשרה ולפיכך נאבדו מן העולם והוא הענין
בעצמו בנח שלא היה רשאי להתפלל עליהן כיון שלא היו
שם עשרה ועוד כי בכאן נתן להם זמן ארוך שיחזרו
בתשובה והם קכ׳ שנים ויתברך שמו של הרחמן שלא ענש א
אלא אם כן הזהיר ׳ וזה אשר תעשה אותה צוה ה׳ לעשותה
כשיעור הזה ולרבוי המינין שיצטרך להבי׳ לתוכה היתה
קטנה עד מאד כי יצטרך להביא שם בהמות ועופות
טמאים וטהורים וחיות קטנות עם גדולות שנים מכל ויש
חיות גדולות כפילים וראמים ולפי הטבע חמשים תיבות
כיוצא בה היו קטנות מהכיל את המינין האלה כלם אבל
היה הענין נס גדול בלי ספק ומחזיק מועט את המרובה ׳
ואולי תשאל בכאן כיון שהיה הדבר נס למה יצוה לעשות
את התיבה מעץ הידוע ובמדות ידועות באורך וברחב וקנה ה
ולעשות ג׳ מדורים תחתיים שניים ושלישים והקב״ה יכול ל
להצילם מבלי תיבה ושילכו על פני המים או יכול להפריח׳
באויר כי כל יוכל ולא יבצר ממנו מזמה ׳ והתשובה
בזה כי דרך התורה לצוות על האדם שיעשה כל יכלתו

י כדרך הטבע ומה שיחסר הטבע כהן ישלים הנס ועל דרך זה תמצא בכל הנסים בתור׳ אם תסתכל בהם כי אעפ׳ שהם נסים מפורסמים יש בהם טבע במקצת וזהו כענין שתצוה התורה באנשי המלחמה שיצאו חלוצים לצבא גם הכתוב שאמר שים לך אורב לעיר מאחריה ומא׳זר שכל ע עניני מלחמותיהם של ישראל היו על ידי נסים גדולים מה יצטרכו למארב כמנהג האומות שמלחמותיהם נמשכות א אחר הטבע אלא בודאי הי׳ ראוים להתנהג בדרך הטבע והמקרה ועל כן באה המצוה בתורה ד׳ תקין המערכות ודברים רבים כיוצא באלה׳ ועוד יש בזה טעם אחר הזכירו רז״ל כי מתוך מעשה התיבה שיטרח בה נח תמיד כל היום בארכה וברחבה יראו הבריות וידברו בזה ויחזרו ויתעוררו לחזור בתשובה מדרכם הרעה ואם לא ישובו הנה הם רשעים קטני אמנה ראוים שתחול עליהם מדת הדין והקמותי את בריתי אתך׳ הברית הזאת הוא שמתנה עמו עתה כי המה יאבדו והוא יעמד וכלם ימחו במבול והוא ינצל או ירמוז לברית הקשת׳ וכתב הרמבן ז״ל ועל דרך האמת הברית מעולם היא והמלה נגזרת מן בראשית ברא אלהים והנה בריתי כמו בריתי המלה כמו סמוכה כי היא סמוכה לעולמים שהי׳ לפנינו ורצה שתקום ותהיה עם הצדיקי׳ וכן ואני הנני מקים את בריתי אתכם ברית היתה אתו והמשכיל יבין עכ׳ לשונו ובאורו הברית שהיא נאצלת מעולם הוא הרחמים וסמוכה לעולמים שהיא מנהג העולמים תקום ותהיה עם הצדיק יסוד עולם ועם זה תקבל שפע ותשפיע למטה זהו שאמר אתכם מכל החי דרשו רז״ל לרבות השדים וצוהו ית׳ שיכניסם אל התיבה׳ ויתכן לפרש כי אי אפשר להם שישאר במקומם שהוא האויר בגלגלי היסודות לפי שהגזרה היתה, לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים וזה כולל כל בעלי נפש התנוע׳ שעל הארץ והוסיף לומר עוד מתחת השמים שגזרת המבול היתה אף על הבריות שהן מתחת גלגלי היסודות והם השדים. על כן הוצרך להכניסם אל התיבה פן ימחו באויר אשר מתחת השמים ומה שאמר תביא אל התיבה אין להכין שהוא יביאם ממש שהרי כתוב אחריו יבאו אליך להחיות באר כי מעצמ׳ יבאו אבל הכונה כשאמר תביא אל התיבה שיעזור אותן בכניסתן וישתדל בהן שיחיו והנה זה היה בצווי אבל במעשה היכן מצינו שבאו השדים לתוך התיבה בכלל שאר המינין הוא שכתוב וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף וכל העוף למינהו אלו עופות טמאים כל צפור אלו עופות טהורים כל כנף אלו השדים שהן טסין באויר וסמך לו מיד ויבאו אל נח אל התיבה ויעש נח זה מעשה התיבה כן עשה שהכניסם שנים מכל המינים ומזונות לכלם וכן דרשו רז״ל הכניס נח זמורות לפילין וזכובית לנעמיות.

מכל הבהמה הטהורה תק׳ לך ז׳ ז׳ היה מספיק שיקח ב׳ ב״ לקיום המין אבל צוהו שיקח מהם ז׳ לצורך קרבן והנה החשבון הזה מוכרח בכוד הקרבנות וכבר ידעת מחכמתו של בלעם שאמר רז״ל ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם צוה לבלק ואמר בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אלים ואמר עוד את שבעת המזבחות ערכתי והנה השם ית׳ אב הרחמן לא רצה לגזור שיבאו מעצמם לצורך קרבן להיותם נשחטין אבל אמר תקח לך שבעה שבעה שישתדל אחריהם ויטרח במצוה אבל באותם שהיו לחיות זרע היו ב׳ ב׳ והיה גזור שיבאו מעצמם זהו שכתוב יבאו אליך להחיות ואמר גם מעוף השמים והכתוב נמשך למעלה אמר גם מעוף השמים הטהור שבעה שבעה שנזכרים איש ואשתו כלומר שבעה זכרים ושבעה נקבות והוסי׳ עליה׳ עוד זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ ומה שהוצרכנו לפרש כן לפי שלקיום המין למה יצטרך ז׳ ד׳ בשנים׳ או נאמר לחיות זרע על פני כל הארץ שהוא חוזר אל מה שהזכיר שנים איש ואשתו וכאלו יאמר הכתוב מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה וכל זה לקרבן׳

ומן הבהמה אשר לא טהורה היא שנים איש ואשתו לחיות זרע על פני כל הארץ כי לימים עוד שבעה עתיד אני להביא מבול ועל כן תצטרך אתה שתקח ותקיים המין׳ ומה שהזכיר במין הבהמה איש ואשתו ובמין העוף זכר ונקבה מפני שאין טבע ההולדה שוה בהם כי תולדת הבהמה כתולדת מין האדם ולכן הזכיר איש ואשתו אבל תולדת מין העוף על ידי הטלת ביצים שהם התחלת יצירתם ודעת רז״ל בפרק חלק כי מפני שלא באו הבהמות על שאינן מינן עשה להן כבוד וכתב בהן אישות כמו באדם וצריך אתה לדעת כי בפרשה של מעלה שבה הודיע הקב״ה ית׳ לנח שיביא מבול התחיל במדת הדין ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר וסיים גם כן כמדת הדין ככל אשר צוה אותו אלהים כן עשה׳ אבל בפרשה זו שבה רמז לו על הקרבן יתחיל במדת רחמים ויאמר ה׳ לנח וסיים במדת רחמים ויעש נח ככל אשר צוהו ה׳ וכל זה להודות כי אין כונת הקרבן כי אם לשם המיוחד ית׳ הוא שדרשו ר״זל כל הקרבנות שבתורה לא נאמר בהם לא אל ולא אלהים ולא אלהיך׳ אלא לשם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק׳ כי לימים עוד שבעה מלבד שהיה להם זמן קכ׳ שנה לשוב בתשובה׳ עוד אני מאריך להם שבעת ימים׳ ודרשו רז״ל אלו שבעה ימי אבלו של מתושלח הצדיק ששמר הקב׳ את עולמו ולא הביא המבול לכבודו והוא מה שאמר בסמוך ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ׳ נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבות השמים נפתחו׳ היה ראוי שיאמר ביום הזה נפתחו ארבות השמים ונבקעו כל מעינות תהום כי היה לו להקדים מים עליונים למים התחתונים ויתכן לומר כי לפי שהענין קללה ופורענות לא רצה להקדימן ומצינו שהקדימן הכתוב בברכה הוא שאמר ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת׳ וכן הזכיר משה עליו השלום ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת׳ ומן הענין הזה היה שלא להזכיר הכתוב ויבא אלהים מבול על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה כי לא רצה להזכיר ה׳ ית׳ בפרענות ודבר ידועכי הוא המביא שכבר אמר לו ואני

ואני הנני מביא אבל התורה אשר כל דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום כה משפטה שתכנה השם ית' בענין הפורענות ולא תזכירנו וכן מה שאמר וימח את כל היקום ולא אמר וימח אלהים את כל היקום אבל כהצלה ורחמים ה הזכיר את השם ית' הוא שכתוב ויסגר ה' בעדו וכתיב ויעבר אלהים רוח על הארץ · וכן מצינו כשהעניש לאדם וחוה אמר הכתוב סתם אל האשה אמר ולאדם אמר ולא הזכיר את השם ית' בקללתם אבל במדת רחמנות כאשר רחם עליהם והלבישם הזכיר בהם את השם ית' הוא שכתוב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם · ואם תשתכל בכתובים תמצא שאינו מביא את הפורענות אלא בקושי ולהכרח גדול שהרי מתחלה אמר ויהי הגשם על הארץ ואחר כן אמר ויהי המבול וזה להורות שירדו מתחלה בנחת שא[ם] יחזרו בתשובה יבטל גזרתו וישנה לטוב וגשמי ברכה יהיו ואם אין יהיה מבול ומן הטעם הזה נאבדו במבו' כל שאר בעלי חיים תחלה ובני אדם באחרונה שנאמר וכל האדם כי כשם שהיה אדם אחרון בבריאתו של עולם כך היה אחרון בחורבנו · בא נח ושם וחם ויפת בני נח ואשת נח · היה ראוי לומר בא נח ושם וחם ויפת בניו ואשתו ושלשת נשי בניו אבל יזכירנו הכתוב תמיד בשמו דרך חבה ומנהג העולם · הוא שיזכיר אדם לאוהבו תמיד בשבו כשהוא מוצא חן בעיניו ואף כי נח אשר מצא חן בעיני ה' · ויבאו אל נח אל התיבה נמשך אל בעצם היום שהזכיר שכל המינין שנים מכל מין ומין באו אליו מעצמם אל התיבה וביום ההוא נאספו כלן כי כן היה הרצון לפניו ית' ואי אפשר להיות זה אלא בדרך הנס · כל אשר נשמת רוח חיים באפיו · מכאן שהנשמה יוצאה מן החוטם במות האדם ומשם נכנס[ת] ג[ם] כ[ן] בענין שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים ושם הארכתי במקומו · ועל דרך הקבלה כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מלת כל רמז למדת כל אשר בה נתברך אברהם אבינו עה' והיא הספירה העשירית ומשם פורחות הנשמות וזהו שתקנו רז"ל לומר ביום שבת נשמת כל חי וזהו כי בו שבת וינפש והוא מעין הברכית ויסוד החיים וזהו ויברך אלהים את יום השביעי ולכך אמר אשר נשמת רוח חיים באפיו וכלל בזה כל האדם אשר בהם נשמת חיים ושאר בעלי נפש התנועה גם כן שבהם רוח חיים לא נשמת חיים · והודיענו בזה כלל כל בעלי חיים ורמז המדה שהיא סבת חיי כל החיים ויש התעוררו' גדול בטעמו כי הוא כפזר גדול אחד ואין זולתו במקרא והבן זה' מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים · נצלו הדגים מפני שברחו לים אוקינוס והמבול לא היה בים רק על הארץ הוא שכתוב ויהי הגשם על הארץ · וימח את כל היקום · זה כלל גדול לכל בעלי חיים שנמחו באותם המים הרותחין · וימחו מן הארץ כחותם בשמים · וכבר ידעת כי כל הכחות יש להם מנוי ופעולה בשפלי' וכיון שנמחו מפעולת הארץ הרי שנתבטלה למעלה הכח והמנוי שלהם ואי[ן] הכונה שיתבטלו במבול הכחות העליונים אלא שפסק הן

השפע שלהם שלא השפיעו למטה גם לא קבלו שפע מלמעלה מן הקו האמצעי המשפיע לכל מושפע וכיון שפסקו כל היונקים שפע לא נשאר בזמן המבול בשום כח שבעולם שפע כי אם בקו האמצעי לבדו והוא שאמר דוד עה' ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם · ומלת ישב במקום הזה כמו נשאר כלומר הוא לבדו וכמוהו וה' לעולם ישב · וזהו מאמר רז"ל שלא היה המבול על ארץ ישראל כלומר שלא ירד הגשם עליה מן השמים והנה זה לכבוד ה הארץ ולמעלתה שלא נפתחו עליה ארבות השמים ולא נבקעו תחתיה מעינות תהום רבה כי היא קו האמצעי של מטה כנגד קו האמצעי של מעלה · והבן זה · ובמדרש וימח בעולם הזה וימחו מן הארץ לעולם הבא · ירבות המדרש הזה על הארץ הנזכרת בפסוק בראשית וכבר הזכרתי שם ·· ויזכור אלהים את נח היה ראוי הכתוב לומר את נח ואת בניו שהרי מצינו דבור השכינה עמהם גם כן הוא שכתוב ויאמר אלהים אל נח ואל בניו ויתכן לומר רבוי את בא לרבות בניו שהיו מכחו וכמו שדרשו רז"ל א[ת] יעקב אלו מכחו של יעקב וכיון שפירש הכתוב הזכרון הזה בנח ורמז על הבנים אף הנשים היו בכלל ומה שהזכיר החיה והבהמה עמו יחדו להורות שכלן שוין בהשגחה כללי' והוא הדין שהיה הזכרון בכל הגוף אעפ' שלא הזכירו כי כל בעלי חיים בכלל הזכרון הם או אולי מה שהזכיר בהמה וחיה דוקא ולא הזכיר העוף לפי שהבהמה והחיה נבראו עם האדם ביום ששי הוא שכתוב ויעש אלהים את כל חית הא הארץ למינה ואת כל הבהמה למינה וזהו שאמר אשר אתו שהם בתיבה עמו ויכלול גם כן אשר אתו שנברא ביום אחד עמו · ותנח התיבה בחדש השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט · יום מנוח התיבה היה בשבעה עשר בניסן ומה שאמר הכתוב ויגברו המים על הארץ חמ חמשים ומאת יום התגבורת הזה התחיל מי"ז במרחשון הוא שכתוב בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש נבקעו כל מעינות תהום וגו' · משבעה עשר במרחשון עד שבעה עשר בניסן תמצא קנ' יום · וכתב הרמבן' ז"ל היה הסדר בענין זה כי ביום רדת הגשם נבקעו מעינות תהום ונפתחו ארבות השמים וירד הגשם הג ארבעים יום ובהם גברו המים טו' אמה מלמעלה ונפ ונפסק הגשם לסוף מ' יום ונשארו מעינות התהום וארבות השמים פתוחים והיה האויר לח מאד וכל הארץ מלאה מים ולא ייבשו לעול' ועמדו כן בגבורת' עד קנ' מלא' יום לירידת הגשם ואז העביד השם ית' רוח חזק מאד בשמים ובארץ ויסכרו מעינות תהום כי חזרו המים הטבעיים אל מקומם ע עד שנתמלא התהום כמו שהיה מתחלה ונסגרו פתחי מעינות וארבות השמים נסגרו וייבש האויר מאד ברוח הם המיבש והנה חסרו המים הרבה ותנח התיבה שהיתה מ משוקעת בשתים ושלש אמות ואחר עג' ימים באחד לחדש העשירי הוא חדש תמוז נראו ראשי ההרים שמקץ מ' יום שהמתין אחר שנראו לו ראשי ההרי' וזה נופל בעשרה באב פתח חלון התיבה ואחר שלש שבועות הלכה היונה מאתו

ואחר שלשי׳ הסיר מכסה התיבה עכ׳ · וישלח את העורב
דרשו רז״ל תשובה נצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך
שנאני ואתה שנאתני רבך שנאני מן הבהמה הטהורה ז׳ ז׳
ומן הטמאה שנים ואתה שנאתני אם פוגע בי שר חמה
או שר צנה לא נמצא העולם חסר בריה אחת או שמא
לאשתי אתה צריך אמר לו רשע במותר לי אסור בנאסר לא
כל שכן ולא רצה לקבלו אמר לו אינך ראוי לא לאכילה ולא
לקרבן אמר לו הקבה קבלהו עד יבשת המים מעל הארץ ע
עתיד צדיק אחד לעמד וליבש את העולם ואני מצריכו
אליו ההד׳ והעורבים מביאים לו לחם ובשר וגו׳ מבי׳ טבחי׳
דאחאב והינו דכתי׳ ויצא יצוא ושוב כתשובתו עכ׳ במדרש
ומלת יבשת רמז לתשבי · וישלח את היונה מאתו
ובעורב לא נאמר מאתו למדך שדירתן של עופות טהורות
אצל הצדיקים והנה עלה זית טרף בפיה כיון שנגזר
אבדן ומחיה על האדם ועל כל מה שבארץ אין צריך לומר
שנעקרו האילנות ונמחו לגמרי עד שהוצרכו רז״ל לומר
שאפילו אצטרובולין של רחים נמחו במבול ודרשו בזה
אבנים שחקו מים ואין צריך לומר כי העלה נבל ואם כן
מהיכן הביאה אותו אמרו במדרש ר׳ לוי אמר מהר המשח׳
הביאה אותו דלא טפת ארעא דארץ ישרא׳ במיא דמבולא
שכך אמר הקבה׳ ליחזקאל בן אדם אמר לה את ארץ לא
מטוהרה היא ולא גושמה ביום זעם לא מטוהרה פירוש ש
שלא נבקעו מעינות תהום ולא גושמה שלא ירד עליה מטר
מן השמים מגשם המבול אבל בודאי מי המבול שבשאר
ארצות נכנסו לתוכה שהרי הכתוב מעיד בכאן ויכסו כל ה
ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים ולפי שלא ירד מן ה
השמים הגשם השוטף שהיה משבר כל האילנות לכך לא
נעקרו האילנות משם מפני המים הבאים שם משאר
ארצות ולפיכך לקחתו מהר המשחה הוא הר הזתים וזהו
שאמר וידע נח כי קלו המים וגומר ועוד דרשו מגן עדן ה
הביאה אותו ויש לתמוה בזה מהיכן היה יודע נח כי קלו ה
המים כיון שמי המבול לא נכנס׳ בגן עדן · וכתב הרמבן
ז״ל אולי היו שעריו סגורים שלא יכנסו בו המים וכאשר קלו
המים נפתחו עד כאן ומלת טרף היה ראוי שיאמר טרפה
בפיה אבל הוא שם התאר כמו טרוף ועל כן הוא קמוץ
והיה הכתוב ראוי לומר והנה עלה טרף בפיה והיה מספיק
זה לידיעת נח כי קלו המים כי מאחר שלקחה עלה מן
האילן אי זה אילן שיהיה בידוע כי קלו המים ולמה הוצרך
להזכיר שם האילן שהיה זית ועל זה התעוררו רז״ל במדרשם
ואמרו רמז רמזה לו אמרה מוטב יהיו מזונותי מרורין בזית
ובידו של הקבה ואל יהיו מתוקים כדבש ביד בשר ודם עש׳
הכמים כפיה לשון מאמר ועוד אמרו במדרש אמר ר׳
אבהו מאילן מגן עדן הביאה אותו ולא היה לה להביא דבר
מעולה או קנמון או פולסמון אלא רמז רמזה לו מר מזה
מתחת ידו של הקבה ולא מתוק מתחת ידיך · ויהיה טרף
מלשון מזונות כענין שכתוב הטריפני לחם חקי · והנה
יש בזה קל וחומר לבריות שאם העופות נוח להם זה על אחת
במהר כמה בני אדם שהם בעלי שכל וידיעה ומדת הבשת פ

פרושה על פניהם שאינם רוצים להתפרנס זה מזה
בשבעה ועשרים יום לחדש הוא חדש מרחשון · למעלה אמ׳
ביז׳ יום נבקעו ובאן אלו אמר בשבעה עשר יום לחדש
יבשה האר׳ היה במשמע שעמ׳ המבו׳ שנה תמימה מיום ליום
שהוא שנד יום שהיא שנת לבנה ועל כן הוסיף יא יום
ואמר בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ להודות
ששנת חמה היתה של שסה יום שכן שנת חמה יתרה על שנ
שנת לבנה יא יום ועל זה אמרו רז״ל משפט דור המבול יב׳
חדש · משפט מצריים במצרים יב חדש משפט איוב יב׳
חדש משפט רשעים בגיהנם יב׳ חדש משפט גוג ומגוג יב
חדש · יבשה הארץ · ואעפב׳ לא יצא עד שהורשה
לצאת ואמר לו הקבה׳ צא מן התיבה כי מפני שבא לתוכה
מפני מצות השם ית לא רצה לצאת משם כי אם במצותו ·
ואמדו במדרש כי מכאן למדו חנניה מישאל ועזריה ש
שלא רצו לצאת מתוך כבשן האש עד שצוה להם המלך ה
הוא שכתוב באדין נבוכד נצר ונימר פוקו ואתו ולמעלה
אמר סקו לפי שמתחלה היה הכבשן עמוק והוצרך לומר סקו
ועכשו גבה הכבשן בדרך הנס והשוה לקרקע והוצרך לומר
פוקו ולא רצו לצאת עד שצוה להם המלך · צא מן
התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך כאן הותר להם
התשמיש שנאסר להם בתיבה שהרי כתוב בכניסתם לתיבה
ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך האנשים
לבד והנשים לבד · ובמדרש שלשה שמשו בתיבה ואלו
הן עורב כלב חם ושלשתם נענשו עורב רק כלב נקשר חם
לקה בעורו · ויבן נח מזבח לה׳ כיון נח בקרבנותיו סדר
הבנין ממטה למעלה המזבח תחלה ומשם לרחמים וזהו
שאמר לה׳ וכן הרחמי׳ מתעלה ומתיח׳ הכל במעלה העליונה
שהוא עלת העלות ית׳ וזהו שאמר ויעל עולות במזבח עלת
כתיב וכן אמר הנביא יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי
אפאר · וכן כמנוח לא מצינו בו שעשה מזבח והזכיר ת
תחלה מעל המזבח ואח״כ השמימה ומש׳ אל המעלה העליונה
שהיא עלה ואז חוזר השפע מעלה לרחמים ומן הרחמים למ
למזבח הנקרא לב וממנו לעליונים ולתחתונים וזהו שאמר
וירח ה׳ את ריח הניחח כלומר המשיך המשכת השפע היור׳ד
מעלת העלות ואז אמר אל לבו לא אוסי׳ כ״ומ׳ לא אתן
תוספת למדת הדין לקלל עוד את האדמה בעבור האדם וה
והכן זה · מנעוריו דדשו רז״ל מנעריו משננער לצאת ממ
ממעי אמו וידוע כשאין האדם מתחייב במצות שהן מצד ה
היצר הטוב עד יג שנה וזהו שדרשו רז״ל יצר הרע גדו׳ מיצר
טוב יג׳ שנה וכן אמר שלמה עליו השלום כי מבית הסוריח
יצא למלוך כי משעה שהוא יוצא מבית הרחם ששם אסיר
ומוסגר כאדם המוסגר מבית האסורים מיד הוא רוצה למלוך
והוא מבקש פי הדד ונמשך אחר התאוות · ומפני
שהמלה הסרת אלף פירשוהו מלשון תרגום כי תרגום
ויבאש וסרי · עוד כל ימי הארץ לשון זה יורה שיש
לעולם תכלית וזמן קצוב ואעפ׳ שהוא חסר ואו עד כתיב
ויבלול ההפך הקריאה עקר זרע וקציר אלו נולדים
ואלו מתים ועל ידי מה על ידי קור וחום · וטעם הכתוב

יבאר ששה ענינים שהם סדרי עולם שאינן שובתין ביום וב
ובלילה · בירק עשב נתתי לכם את · כל ממה שהזכיר נתתי
לכם את כל הייתי מתיר כל בשר כדעת האומות לכך הוצרך
לומר כירק עשב וכשם שיש בעשבי' חלק מותר שהם טובים
ומועילים וחלק נמנע שהם מזיקים וממיתים. כן יש בבעלי
חיים חלק מותר והוא מה שהותר בתורה וחלק הנמנע וה
והוא מה שאס"ה וזהו הנכון בפשט הכתוב כי לא
בא הכתוב להתיר כל בשר ורז"ל דרשו כירק עשב שנתתי
לאדם הראשון ולא התרתי לו הבשר נתתי לכם את כל
התרתי לכם כל דבר ואפילו הבשר לפי שבל הבשר נתחייב
כלייה במבול ובזכותך נצל ועל כן אני מתיר לכם לשחוט
ולאכול והזכיר אך בשר בנפשו דמו באר שלא התיר
הנפש רק הבשר שהוא הגוף בלבד ועל כן אסר אבר מן החי
והוצרך להזכיר ואך את דמכם לבאר כי מה שהתיר הגוף לא
התיר אלא בנפש התנועה אבל לא בנפש האדם וזהו ואך את
דמכם לנפשותיכם אדרוש ולמדך הכתוב הזה עוד שההורג
את עצמו חייב והקבה' עתיד לדרוש דמו מיד עצמו כי מלת
לנפשותיכם כמו מנפשותיכם או יש לומר כי הלמד נוספת
יאמר ואך את דמכם שהוא נפשותיכם ולמד זו כלמד והש
והשלישי לאבשלום בן מעכה שמשפטו והשלישי אבשלום
בן מעכה · ·מיד כל חיה אדרשנו שימיתנה ה יתברך שכמו
ומעשה היה בתרנגו' שהרג את הנפש והביאוהו לבית דין וס
וסקלוהו · ומיד האדם אם אין עדים בדבר אני אדרוש
את דמו ואם יש עדים בדבר הרי זה מסור לבית דין וזהו
שופך דם האדם באדם · פירוש באדם בפני אדם כלומר
בפני עדים דמו ישפך על פי בית דין וזא' כונת תרגום אנקלו'
עליו השלום שתרגם דישוד דמא דאינשא בסהדין על מימר
דייניא דמיה יתשד תרגם אנקלוס באדם בסהדין . כי
בצלם אלהים עשה העושה את האדם · ובמדרש ואך את
דמכם לנפשותיכם אדרוש להביא החונק את עצמו יכול א
אפילו כשאול תלמוד לומר אך יכול כחנניה מישאל ועזריה
תלמוד לומר אך מיד כל חיה אלו ארבעה מלכיות שנקראו
חיות · מיד האדם · אלו ישראל שנאמר ואתנה צאני צאן
מרעיתי אדם אתם · מיד איש אחיו אלו בני עשו שנאמר
הצילני נא מיד אחי מיד עשו · אדרוש את נפש האדם
לעתיד לבא · ואתם פרו ורבו סמך ענין פריה ורביה ל
לשופך דם האדם ללמדך שכל' מי שאינו עוסק בפריה
ורביה כאלו שופך דמים ודרשו רבותינו עליהם השלום
ביבמות כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים
ומבטל את הדמות רבי עקיבא אומר כאלו ממעט את הד
הדמות אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנ'
להיות לך לאהי' ולזרעך אחריך בזמן שזרעך אחריך שכינה
שורה אין זרעך אחריך על מי שורה על העצי או על האבני'
יש להבין מהו מבטל את הדמות גם לשון רבי עקיבא שאמר
כאלו ממעט את הדמות ולא אמר מבטל ואמר הכתוב קול
המון בהרים דמות עם רב ה' וכלי זעמו להבל כל הארץ ודר
ודרשו זל' דמות עם רב זה הקבה' ועוד במדרש דמיתיך
רעיתי אין דמיתיך אלא דמות כלמד שבדמיונים נגלה הקב

על ישראל כאדם המדמה את חברו ואומר אין זה איש פלני
כך היו ישראל מסתכלין להקדוש ברוך הוא ומדמין אותו
ואומרים זה אלי ואנוהו לכך נאמר דמיתיך רעיתי · ואל
בניו אתו בא דבור השכינה גם לבנים ובדי שלא
תבין כי הדבור היה לנח לבדו שיאמר זה לבניו לכך הוסיף
מלת אתו לבאר שגם הם בכלל הדבור ועל כן תמצא לשון
הפרשה שידבר עמהם בלשון רבים הכונה על שם וחפת כי
חם איננו ראוי לכך · את קשתי נתתי בענן · על דרך
הפשט טעם הקשת שיהיה אות כטעם עד הגל הזה ועדה
המצבה וכן כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי ל
לעדה כי כל הדבר הנראה המושם לפני שנים להזכיר ענין
הוא הנק' אות בשם שמצינו שהזכיר במילה שנ' והיה לאות
ברית ביני וביניכ' להזכיר ענין שיכנסו כל זרע אברהם בב
בברית האמונה והיחוד כן הקשת אות להזכיר הדורות שאין
הקדוש ברוך הוא מביא מבול לעולם · ומלת נתתי כוללת
נתתי עכשו או נתתי כבר מבראשית ואין ספק כי אות הקשת
בין שהיתה כן מששת ימי בראשית בין שתתחדש עתה לח
כי אין הנתינה ההיא אלא להזכיר הדבר המותנה שלא ב
יביא עוד מבול לשחת הארץ ויש לפרש מה שאמר נתתי
כאלו אמר נשבעתי כי מתנת השם יתעלה באמירה כלבד ה
הרי היא קיימת כשבועה והראיה ממתנת הארץ לאברהם
שאמר לו הקדוש ברוך הוא לזרעך נתתי את הארץ הזאת ו
ומצינו כמה כתובים שמזכירין בתורה לשון שבועה שנאמר
אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב וכתיב אשר נשבע ה
לאבותיכם לתת להם ואין בעקר ההבטחה שבועה כ ל כי
אם לשון מתנה וכן אנו יכולין להבין כבאן באות הקשת כ
כשאמר את קשתי נתתי שהוא כאלו אמר נשבעתי ומזה
אמר הנביא עליו השלום כי כי נח זאת לי אשר נשבעתי וא
ואין בכאן לשון שבועה כי אם לשון מתנה ואף על פי
שדרשו זל מכאן לאו לאו תרי זמני שבועה הוי שנאמר לא
יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת ה
הארץ דברי תורה נמשלו לאש ומתחלקים לכמה טעמים
ותמצא מחכמת אנקלוס שתרגם לזרעך נתתי יהבית וכן
בכאן את קשתי נתתי יהבית לפי שמתנתו ית' הרי היא קיימ'
באלו כבר עברה ובענין אברהם שכתוב בו נתתי כס' הש
השדה קח ממני תרגם בו אתן ואעפי' שהיה הכסף מצוי ב
בידו ולא היה רוצה להתחרט כיון שלא נתנו עדיין אינו נ
נגמ' עד שיתן שמא יתהרט לפי שהוא בשר ודם ואין הדבר
כן אצל השם ית' שאין הרטה לפניו ועל כן תרגם בו יהבית
כי אף העתיד יזכיר בלשון עבר כיון שהוא מבטיח עליו ··
ודע כי האות הזה איננו נראה בכל' יום מעונן או בכל יום
שיורדין גשמים אך בזמן שהדור מחוייב כדי להודיע שהוא
שומר הבטחתו ותדע לך שכן הוא ממה שדרשו רז"ל שלא
נראתה הקשת בדורו של חזקיהו ולא בדורו של ר' שמעון בן
יוחאי לפי שהיו צדיקים גמורי והיה כל אחד מהם מגין על
דורו ועל זה לא נצרכו לאות זה ·· וכן אמרו על ר' יהושע
בן לוי שלא נראתה הקשת בימיו ומזה תמצא לדרת עולם ח
חסר הווין לדרת כתיב וסמיך לו כיד את קשתי ללמדך ש

שאין אות הקשת נראת אלא בזמן החייב ודורות החסרים׳
ועל דרך השכל הקשת הוא כלי מלחמה ונקרא קשת לפי
שאינו יורה חצי׳ אלא כאדם מקשה היתר שבו וכשהוא נר
נראה בשמים אינו נראה כי אם רגליו למטה ואלו היה
רגליו למעלה היה סימן מלחמה כאלו מן השמים היו גורין
בו על הארץ ועתה כאשר רגליו למטה ונראה הפוך הוא ה
הברית והוא סימן שלום ועוד שאין המיתרים נראים
בו לירות החצים וכן מנהג האומות בזמן מלחמה לאחוז בי
בידם הקשת פני הקשת כנגד פניהם וכאשר יקראו לשלום
מהפכין את הקשת ואוחזים אותו אחורי הקשת כנגד פניהם
׳׳ וחכמי המחקר כתבו בספריהם כי ענין הקשת ענין
טבעי הוא וכן אמרו הקשת יש לו שלשה מראות העגולה הר
הראשונה א׳ ומה השניה ירוקה השלישית אדמימות נוטה ל
לשחרות והמראה השלישית הזאת יקראנה בן רשד אדום מ
מרוגי כי הוא כמראה המוסך שהוא אדום נוטה לשחרות׳
ואמרו כי חומר הקשת הוא העב וסבת הוית הקשת הוא נ
ניצוץ השמש המכה בעב הלח שהיה ממין הרביב הדק אח
אחרי המטר ברוב הפעמים ולכך יקבל העב שהוא שחור מר
מראה אדום כי כן כל מראה לבן בעברו בשחור יתילד ממנו
בטבע מראה אדום והמופת על זה העצים הלחים כשיבערו
באש תהיה הלהב אדומה מפני שהאש נוטה למראה לובן ו
ואדמימות והוא עובר בשחרות שהוא העשן שהוא שחור וע
ועל כן תמצא הלהבה אדומה׳ וממה שדרשו רז״ל את קשתי
דמות המוקש לי אפש׳ שיכלול בו רמז לנפש שהיא הנמשלת
להקבה ומזה אמר והיה בענני ענן על הארץ כלומר בע
בעשותי הרכבת החומר ונראתה הקשת בענן יצטרך שית
שיתראו ויתגלו כחות הנפש בגוף וזהו ונראתה הקשת בענן
כי הוא המסך המבדיל בינו לבין השכל׳ ועל דרך הקבלה
את קשתי מלשו׳ קושי ודין והוא מדת הדין אמר שתהיה לא
לאות ברית והאו׳ הזה הוא אות המילה ולא אמר הכתוב את
הקשת נתתי בענן אלא את קשתי בד׳ שתהיה הקשת נחתם
באות יוד בסוף וזהו שאמר בענן כלומר הידוע כי אין הענן
הזה מן העננים המריקים גשמים שהרי הקשת נראה הרבה
פעמים ושמים בטהרה אבל הוא ענן הכבוד אשר ע
עליו אמר הכתוב והנה כבוד ה׳ נראה בענן וזהו שאמר
ונראתה הקשת בענן כלומר ונראתה מדת הדין בענן
ולפי שאמר הכתוב כמראה הקש׳ אשר יהיה בענן ביו׳ הגשם
כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה׳ דרשו ז״ל כל
המסתכל בקשת עיניו כהות׳׳ ותעיר מחשבותיך אל
המאמר הנמרץ הנמצא במדרש רז״ל בכתוב הזה את קשתי
נתתי בענן וזה מאמרם קשתי דבר שהוא מוקש לי אפשר כ
כן אלא קשין דפיריא׳׳ ותן לבך להבין זה והסתכל בחתימת
הפרשה שה כי פעם שנית זאת אות הברי׳ ונתיחד לנח מאמר
כה כי למעלה הודיע אותו ואת בניו ענין הקשת על פשוטו
כאן גלה לו לבדו הענין על דרך הסוד וזהו ויאמר אלהים א
אל נח זאת אות הברית׳׳ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם
מה שסמך ענין היין לאות הקשת יתכן לומר לפי שהיין רמז
למדת הדין כמו שידעת ועל זה אמרו רז״ל אין מברכים על

היין עד שיתן לתוכו מים׳ ודע שלא היה אדם שהסתכל ב
בענין זה עד שבא נח כי הראשונים נטעו גפן כל אחד ואחד
לעצמו אבל נח התחי׳ עתה לנטוע גפני שורו שורו הנקרא׳
כרם וזהו שאמר ויחל או אפשר לפרש לפי שהיה נח עשירי
והעשירי קדש כאשר נתעסק עתה בדבר היין נעשה חולין ו
וזהו לשון ויחל׳ והגיד לנו הכתוב צרות רבות ורעות ש
שהיין סבה להם כי החטיא את הצדיק התמים אשר הציל א
את כל העולם וגר׳ לו שיהי׳ זרעו מקולל והנה הפרשה הזאת
אזהרה על היין כפרשת נזיר או יותר וכן דרשו רז״ל
בסנהדרין יג׳ ווין נאמרו ביין ויחל ויטע וישת וישכר ויתגל
וירא חם ויגד ויקח שם ויפת וישימו וילכו אחורנית ויכסו ו
וייקץ וידע וכן אמר שלמה למי אוי למי אבוי למי מדינים ל
למי שיח וגומר׳׳ ואין הכונה ביין בלבד כי הוא הדין לכל
שאר תאוות העולם שהנמשך אחריהן הוא נטרד מן העולם
הזה ומן העולם הבא והיין אב לכלן שהוא הגורם אבדון הג
הגוף והנפש ואמר שלמה עה׳ כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממ
ממני כלומר מי עבד על תענוגי העולם ומי התענג בדושי
הגוף יותר ממני ואמר אחריו גם זה הבל׳ ויתגל בתוך
אהלו אהלה כתיב בתוך אהלה של אשתו מלמד שתענוג רוב
היין מביא לידי רבוי תשמיש׳ ובמדרש בתוך אהלה רמז
לשמרון שנקרא אהלה שלא גלו אלא על עסקי יין שנ׳ וגם
אלה ביי׳ שגו ובשכ׳ תעו ועל זה הזכיר לשו׳ ויתגל וידע את
אשר עשה לו בנו הקטן׳ חם היה הקטן שבבניו והיאך הוא
אומר ארור כנען היה לו לקלל את חם שהיה בעל המ
המעשה ומה שלא קללו מפני שני טעמים האחד שלא היה
אפשר לקלל את חם לפי שהקבה׳ ברכו כבר שנ׳ ויברך אלהי׳
את נח ואת בניו והשני שאלו קלל את חם לא היה מזיק כי
אם לגופו אבל לא היה מזי׳ לזרעו ועל כן רצה לקלל לכנען
שהיה בנו בכורו של חם שאם יוליד אחרי כן אלף בנים כל
זרעו יהיה בכלל הקללה ומה שאמר הכתוב ובני חם כוש ו
ומצרים ופוט וכנען שנראה כי כנען היה הקטן שבכלן זה
היה אחר הקללה שנתן לכל אחיו מעלה עליו לפיכך הזכירו
באחרונה והראיה שהיה כנען בכורו של חם הוא אמרו
וירא חם אבי כנען וכבר אמר למעלה וחם הוא אבי כנען
אבל ודאי בעת המעשה הזה לא היה לו לחם זרע אחר כי
אם כנען לבדו והנה הוא בכורו עבד עבדים יהיה לאחיו
על דרך הפשט קללו מדה כנגד מדה כי הוא בזה את אביו
כאשר הסתכל בערותו ולא די שלא כסה אותו אלא שהגיד
בחוץ כלומר שלעג עליו ודבר ידוע כי העבד נבזה ועל כן
קללו בעבדות שהיה כל ימיו נבזה תחת שבזה את אביו וש
ושם ויפת אשר כסו ערות אביהם וישימו השמלה על שכם
שניהם דרך כבוד קבע להם הקבה׳ שכרם מדה כנגד מדה י
ישראל שקבלו את התורה שהם מבני שם זכו למצות ציצית
גוג ומגוג שהם מבני יפת עתידים לימות המשיח שיזכו לק
לקבורה שיהיו מכוסין ונקברים מבני יפת שנ׳ בני יפת גומר
ומגוג שיזכו לקבורה שנאמר אתן לגוג מקום שם קבר׳
ומכאן אפשר להוכיח בשנים העושים מצוה אחת ביחד
אע״פ שהמצוה אחת זה נוטל שכר יותר מזה שהוא מקדים
ומתאמץ בעשייתה יותר מחבירו וזהו שאמר ויקח שם ויפת

ולא אמר ויקחו רמז לך כי שם נתאמץ לעשות המצוה יותר
ולפיכך הקבע לו שכר מצות ציצית שהוא גדול יותר מש
משכר הקבורה · ודומה לזה אמרו במסכת סוטה פרק
ואלו נאמרין יוסף שקדש השם בצנעא הוסיף לו אות משמו
של הקבה שנאמר עדות ביהוסף שמו · יהודה שקדש
השם בפרהסיא נקרא כלו על שמו של הקבה ועל דרך
המדרש יהיה לאחיו שלשים משפחות כ מנין יהיה יצאו מכ
מכנען והם הנזכרים בפרשה ודין תורה כעבד כנעני כסף
שלשים שקלים יתן לאדניו · יפת אלהים ליפת ברך ליפת
בהרחבת הגבול ותרגום כי ירחיב ארי יפתי כי עוד היום בני
יפת עמים רבים אין מספר וארצותם גרבות ורחבות · וברך
את שם בהשראת שכינה באהלין זהו שאמר וישכן באהלי
שם לשון שכינה שאין לך אומה בעולם ששרתה שכינה בינ
ביניהם כי אם ישראל שהם בני שם ובאמרו באהלי שם רמז
לתורה כענין שכתוב יושב אהלים ·· וזהו שאמר
וישכן באהלי שם רמז לך שהשכינה נמשכת אחרי התורה
והנה שם נתברך בשתי ברכות אלו ברכת השראת שכינה
ביניהם וברכת התורה שתנתן להם מה שלא זכתה שום אומ
אומה לאחת מבתיהן ·· ובמדרש יפת אלהים ליפת
וישכן באהלי שם אף על פי שיפת אלהי ליפת שבנה כורש
שהיה מבני יפת בית שני וישכן באהלי שם לא שרתה
שכינה בבית שני אלא בבית ראשון שבנה שלמה שהיה מ
מבני שם ·· וכן אמרו במסכת יומא פק אי סליקו כולהו
בימי עזרא לא שריא שכינה במקדש שנאמר יפת אלהים ל
ליפת אעפ שיפת אלהים ליפ דהיינו פרסאי דאתו מיפת אין
השכינה שורה אלא באהלי שם ·· ומנא לן דפרסאי מ
מיפת קא אתו דכתיב בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל
ומשך ותירס ותני רב יוסף תירס זו פרס ·· ויהי כנען
עבד למו · מלת למו תחזור לאחיו שהזכיר כלומר לבני שם
ולבני יפת · ומה שחזר זה שני פעמים לחזק הענין ולקיי
עבדתו של כנען ולרמוז כי שם ינחל את ארצו · וכל אשר
לו ומה שקנה עבד קנה רבו ·· ואלה תולדת בני נח ש
שם וחם ויפת מן הכתוב הזה עד פרשת ויהי כל הארץ שפה
אחת ודברים אחדים תמצא שבעי איש בטון כלן תולדת של
נח וכתיב בסוף הפרשה אלה משפחות בני נח לתולדתם
בגוייהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול ומכאן יש
ללמוד כי שבעים אמות יש בעולם וכל אומה ואומה יש לה
לשון בפני עצמו שהרי הכתוב הזה בא ולמד שהרי נתפרדו
אחד אחד איש ללשונו כלומר שקבעו להם כל אחד לשון ל
לעצמו ולפיכך תמצא תולדת הפרשה הזאת שבעים כנגד ש
שבעים נפש שירדו אבותינו למצרים ומזה אמר הכתוב ב
בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם ·· באורו מעת שנ
שנפרדו בני אדם בעולם הוא שכתוב כבאן ומאלה נפרדו
מאותו העת יצב גבולות עמים הציב השם ית בעולם ע א
אמות למספר בני ישראל הם יורדי מצרים שהיו שבעים
נפש ועל כן לא אמר למספר בני יעקב כי היה במשמע יב
שבטים ·· ודע כי כל האריכות הזה שהאריך הכתוב
בתולדת חם הכונה להודיענו כל האמות שיצאו ממנו שזכה

בהן אברהם היוצא מבני שם ומה האריך הכתוב בתולדת
חם ובתולדת שם להודיע שאין הכונה והבהירה בשבעים
אמות ובשאר התולדת כי אם להוציא מהם הסגלה הנבחרת
אברהם וזרעו וכבר הביאו רזל מש על הענין הזה אמרו משל
למה הדבר דומה לאדם שאבדה לו מרגלית בין החול ומביא
כברה וכובר כל החול עד שמצא המרגלי כיון שמצא המרגלי
משליך את החול ובא המשל לומר כי כשם שאין הכונה בן
בחול שהוא המרובה כי אם במרגלית היחידה כך אין תכלי
הכונה ברבוי העמים האלה כי אם בעם הקדש היוצא מ
מהם הוא זרע אברהם וזהו שאמרו רזל מחשבתן של ישראל
קדמה וכבר ידעת כי תחלת המחשבה סוף המעשה ··
ואעפ שהשכל מעיד על זה שכל מה שהוא אחרון במעשה
ראשון היה במחשבה אפשר להוכיח זה מן הכתוב הוא שמ
שמצינו במלאכת המשכן לעשות בכל מלאכת הקדש חרש
וחושב ·· וכתיב ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף
ובנחשת ·· וכתב הרמבן זל כי מכל הספורים של תולדת
הללו יתאמת לשומעים חדוש העולם כי אברהם אבינו עה
יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ויעיד להם על נח ובניו שה
שהיו בתיבה והנה אברהם עה שראה לנח הוא עד מפי עד
בכל ענין המבול והוא עד שלישי על היצירה כי למך אביו
של נח ראה אדם הראשון ויצחק ויעקב ראו לשם העד המ
במבול ויעקב הגיד כל זה ליורדי מצרים גם לפרעה ואנשי
דורו והאנשים בכל דור יודעים מאבותם ארבעים וחמשה
דורות מגידים מעשיהם ותולדותם עד כאן · וכתב הרב
החכם רבי אברהם בן עזרא זל כי נח חיה עד שהיה אברהם
בן נח ש נה ועשה בזה סימן היה אברהם אבינו בן נח כש
כשמת נח ·· מן הארץ ההיא יצא אשור מבני שם היה
שנאמר בני שם עילם ואשור ולפי שדור הפלגה היו רובן
מבני שם לכך הזכיר באשור שיצא מן הארץ ולא היה בעצ
בעצת דור הפלגה וכמו שדרשו רזל ומה שכתוב גם
אשור נלוה עמם יורה שלא הרע אשור לישראל כשאר הא
האמות · ואת פתרוסים ואת כסלוחים אשר יצאו משם
פלשתים יגיד לך הכתוב כי אומה זו של פלשתי היו ממזרים
לפי שפתרוסים וכסלוחים היו מחליפים נשותיהן אלו לאו
ויצאו מהם פלשתים ותמצא כל התולדת הללו של מצרים ש
ששמותם על שם כיפם שנאבדו בים ונקרא הראשון לודים
על שם שנולדו והטבעו בים וכנע ילד את צידו בכורו בכאן
ימנה הכתוב עש וזה עממי שיצאו מזרע כנען וכלן נתנו
לאברהם אבינו במתנ האר הוא שאמר לו בברית בין ה
הבתרים לזרעך נתתי את האר הזאת מנהר מצרי עד הנהר
הגדול נהר פרת את הקיני ואת הקניזי ואת הקדמוני ומ
ומונה והולך עשרה עממי ומה שנשתנו בשמות לפי
שבפרשה הזאת הן הן השמות שקרא להם אביהם בהולדם
ובמתנת הארץ נשתנו שמותם לפי השתנות הלשונות
והארצות כי כשנפרדו בארצות לגוייהם נקראו בשמות א
אחרים ואם תחשוב אותם תמצאם יא אבל צידון בכורו
הוא הנקרא כנעני נצטרף עם אחד מאחיו שלא היה לגוי

ודע כי י׳ עממים אלה שבעה עממים מהם בכבשום ישראל ב
בימי יהושע אבל הג׳ והם הקני והקניזי והקדמוני לא
בכשום מעולם ואם כן הפרשה הנאמרת לאברהם במתנת
הארץ שבה הזכיר עממים אלה היא רומזת לעתיד לבא ש
שיהיו הכל משועבדין לנו והנה מחשבות השם ית׳ עמוקות
כי רצה שתהיה הארץ הקדושה לכנען הוא העבד שנשתעבד
לבני שם על פי אביו ונמסרה בידו מזמן הפלגה כדי שלא
יוכל להחזיק כי אין העבד יכול להחזיק בנכסי האדון שאלו
נמסרה ביד אומ׳ אחר׳ אולי היו מחזיקין בה מה שאין כן בעבד
· ונעשה לנו שם על דרך הפשט היו מבקשים להתישב
במקום אחד ולהיותם מחוברים יחד ולא מצאו מקום אלא
שנער ועל כן רצו לבנות להם עיר ומגדל שיהיה מחזיק את
כלם העיר לישובם והמגדל לאות ולשם שיראוהו כל בני ה
העולם ויישירו נגדו ויתישבו באותה העיר ולא במקום אחר
וזה טעם פן נפוץ ועל כן הפיצם לפי שבאו כנגד כונתו שה
שהיא שיתפשטו האמות׳ בכל העולם ויתישבו בכל המקומ׳
שבארץ לפי שלכך בראה ולשבת יצרה ועל דרך
המדרש ונעשה לנו שם זה ע״ז כתי׳ הבא ונעש׳ לנו שם וכתי׳
התם ושם אלהים אחשרים לא תזכירו מה להלן ע״ז אף כא
ע״ז · ועוד דרשו במדרש תלים הבה נבנה לנו עיר אין
הבה אלא עצה שנאמר הבו לכם עצה ודדר חלום ואין עיר
אלא אלוה שנאמר ואלו עיר וקדיש · ובמדרש של
עשרת הדברות ראיתי שאמרו נקח קרדומות ונבקיע השמי׳
ויזובו המים כדי שלא יעשה לנו כמו שעשה לדור המבול
ונעשה חתיכות מן השמים ונעשה מלחמה עם מלך שבשמי׳
והיה באותו מגדל ע׳ מעלות למזרח וכנגדם שבעים מעלות
למערב והקבה׳ ירד שם עם מלאכים ובלבל לשונ׳ ודבריהם
עד כאן · ועוד בבראשית רבה אמרו לא כל הימנו
שיבור לו העליונים באו ונעשה עמו מלחמה עד כאן ·
ועל דרך השכל ונעשה לנו שם היו אנשי הפלגה רשעים מ
משכילים בכל חכמה ועשו העיר והמגדל כדי להנצל מהב
מהמבול של אש מפני שכבר ראו אבדון העולם במבול של
מים פחדו לנפשם והוצרכו לעשות בנין מקום שאם ירצה
להביא מבול של אש ולשרוף את העולם שינצלו מהם ולא
תקרב האש בגבולם וזהו ענין המלחמה המוזכ׳ במדר׳ כלומ׳
להעזר עם הכחות העליונים בהפך רצונו ית׳ ולקשור חלק מ
מיכוד האש שלא יוכל להתקרב אל העיר כשם שמצינו אף
בדורנו זה קצת החכמים שיודעים כח לקשור חלק אחד מן
הברד שלא יבא אלא בגבול ידוע · ועוד לטעם אחר כי
מפני שראו שגזר הקבה׳ מיתה על אדם הראשו׳ והיו רואים
עצמם בעלי כח וגבורה עצומה וגדולים בחכמה ובקומה
והיו חייהם ארוכים ולא יבצר מהם לעשות כל דבר והנה
הם בני המיתה ענפים מקולקלים בקלקול השרש לכך
חשבו התחבולה שיעשו בנין ולהגביהו למעלה עד שיעור יד
ידוע כדי להנצל מן המיתה ומטעם הזה הפיצם ה׳ שחשבו
כנגד גזרתו ית׳ · · והנה הפסוקים כ׳ וגרים הדלת בעד המ
המחשבות הרעות שיהיו חושבים בלבם ולא רצו לפרסמם
ואל הענין הזה רמזו במדרש שאמר ודברים אחדים אחדים

כלומר סגורים · מעשה דור המבול נתפרש מעשה דור
הפלגה לא נתפרש עד כאן · ושמעתי כי בוני המגדל היו
ע׳ ואין ספק כי היה להם בזה כונה ידועה · ועל דרך
הקבלה ונעשה לנו שם היה חטאם חטא אביהם הראשון ש
שקצץ בנטיעות כן האנשים האלה קצצו בנטיעו׳ והפרידו
הפרי מן האילן זהו שאמר ונעשה לנו שם כלשון הכתוב ב
בדור אנוש שהיו עוכדי ע״ז שהזכיר בו שם שנאמר אז הוחל
לקרא בשם ה׳ והוחל מלשון חלול השם וכן הזכיר בכאן וזה
החלם לעשות כי המעשה ההוא היה חלול השם או נאמר כי
אז החל והחלם מלשון התחלה ואין להוציאם מפשוטן׳
והענין בשניהם כי היו עושים התחלה מן הסוף וזהו הקצוץ
על כן הזכיר לשון וזה החלם לעשות כלומר עושים התחלה
מן הסוף הנקרא זה ונקרא שם כי כן אמרו ונעשה לנו שם
היא המדה האחרונה ולא היו מאמינים למעלה ממנה והיו
בזה מקצצים בנטיעות · · ומפני זה נאמר עליהם ויהי
בנסעם מקדם ודרשו רז״ל הסיעו עצמם מקדמונו של עולם
וכדי לבאר כי החטא הזה שלהם הוא חטאו של אדם הרא
הראשון על כן אמר אשר בנו בני האדם ואמרו במדרש בני
האדם מה בני חמריא בני גמליא אלא בנוי דאד׳ קדמאה ר
רמזו לנו כי הם בנים דומים לאביהם הראשון בחטא הזה ·
ומזה לא תמצא בפרשה זו שיזכיר שם אלהים כשם ש
שהזכיר בפרשת המבול כי דור המבול כפרו במדה אחרונה
ולכן נשחתו מן הארץ התחתונה וכן מן העליונה שהרחקתה
ועם זה היו נמחים מן העולם הזה והבא והנה זה מדה כנגד
מדה חטאו באלהי׳ נשחתה להם הארץ שהיא מאלהים אבל
דור הפלגה כפרו בשם המיוחד ולכך הענישם בשמו הגדול
והראה להם כחו וזהו לשון וירד הרי שכל אחד נענש במה
שחטא בו והיה ענשם מדה כנגד מדה כשם שהפרידו הם מ
מה שהיה מחובר ומיוחד כן השם ית׳ הפריד חבורם והפיץ א
אותם על פני כל הארץ · ועוד כי חשבו מחשבות רעה
מתוך חכמה שבהם בשיעור קומת המגדל ועוד אצלם
בהיותם מחזיקים בכבוד האיקונין וכיפרים בשלטון וכל
זה היה בבבל וכבר ידעת כי כשחרב בית קדשנו ותפארתנו
וכלי הקדש גלו שם גם שם עשה נבוכד נצר צלם הזהב ש
שנקרא כל וזהו שכתוב ופקד תי על כל בבבל וזהו שכתוב
אקימיה בבקעת דורא בבל היא הבקעה שבכאן שהזכיר ו
וימצאו בקעה וכל זה בקוע ביחוד וקצוץ בנטיעות והקבה׳
ישמרנו משגיאות ילמדנו וידריכנו באמתו · כי שם
בלל ה׳ שפת כל הארץ ומשם הפיצם ה׳ · דע כי כל מקום
שתמצא זכרון השם המיוחד רשום בתיבות למפרע הוא מ
מורה על מדת הדין וזה אחד מן המקומות ובמקומו רבים
בתור׳ באו כזה ויש בכל אחד טעם גדול נאמ׳ לעני׳ מוכרח
ומוצר׳ כי איננו מקרה אבל נעשה בכונה ובהשגחה גמורה
בהניעו אל כל אחד ואחד אעיר רך עליו ואשכילך ענינו ונ
ונתיבו · ומפני שהזכיר בפרשת וירא ה׳ ויאמר ה׳ שהוא
מדת רחמים נרמז לנו בכאן כי מדת הדין היתה מתוחה כנגד
להפיצם על כל פני הארץ אבל היא כוללה ברחמים כפני
שהיו אגודה אחת אוהבי׳ זה לזה הוא שכתוב שפה אחת ודבר

ודברים אחדים ועל כן הפיצ׳ ולא אבדם לנכרי כדור המבול
ומה שנענשו בבלבו׳ שפ׳ זה היה כדה כנג׳ מד׳ כי הם חטאו
בדבו׳ שאמרו הבה נבנ׳ לנו עיר ועל כן לקו בכ׳ המדב׳ שלה׳
בבלבול הלשון ועד עכשו היתה כל הארץ שפה אחת וכל
העולם היו מדברים בלשון הקדש שהוא הלשון שנברא בו
העולם ועכשו שחטאו בלשונם בלבל הלשונות ומתולדת
בני נח שהיו ע׳ איש נפרדו הגוים ויצאו מהם ע׳ אומות איש
ללשונו ככר ידעת כי ע׳ שרי׳ למעלה מנהיגי ע׳ אומו׳ למטה
וכל אחד ואחד מן השרי׳ יסוד לאומתו וללשונו והנה השרי׳
האלה חלק האומות לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא
וכשם שהוא אלדי השמים ואלדי הארים עליון על כלם כן
לשוננו עליון על כל הלשונות ועל כן חלקנו ויסודנו שהוא
יסוד לשון הקדש הוא אלדי ישראל· ואל הכונה הזאת
בארו לנו רזל׳ כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי
השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים בלשון
ארמי ובכאן יש לתמוה בשכב נתבאר כי דעת הגלגל גדולה
מדעת האדם ודעת המלאך גדולה מדעת הגלגל ואם כן איך
אפשר שלא יכירו מלאכי השרת הלשונות והלא מרדכי היה
יודע שבעים לשון וכן מצינו ביוסף הצדיק כמו שדרשו רזל׳
בפסוק עדות ביהוסף שמו הוסיף לו אות אחת משמו ובה
ידע ע׳ לשון אבל באור המאמר הזה לרזל׳ שאינם מכירים
בלשון ארמי לענין שיהיו נזקקין לו אבל בודאי מכירי הם
אלא שאין נזקקים לו בלשון אחר עד שישאל בלשון הקדש
מפני שיש להם להמשיך כח במנוים מלשון הקדש שהוא
אלדי ישראל ואין להם פעולה וכח זולתו·· אלה תולדת
שם· לא תמצא זכרון מיתה בתולדות שם כמו שתמצא
בדורות הראשונים מאדם ועד נח ויתכן להיות כזה טעם
בעבור שמלכו׳ בית דוד בא משם ומשיח בן דוד לא יהיה בו
מיתה אבל הוא עתיד שיחיה לעולם כי מעת בואו יהיה
תתלז שנים לתשלום האלף הששי והוא במנין לסרבה
המשרה שחשבון מ׳ סתומה תר׳ ואחר תתלז׳ יכנס מיד באלף
השביעי שכלו שבת וחיים נצחיים ועליו אמר דוד עה׳ חיים
שאל ממך נתת לו ארך ימי׳ עולם ועד ועוד שאין שום אומה
זוכה לתחית המתים כי אם אנחנו בני שם והכתוב אמר על
כל שאר האבות שהם נפרדים מן החיים שילכו כל אחד
בשם אלהיהם המתים הוא שכתוב · כי כל העמים ילכו איש
בשם אלדיו ואנחנו נלך בשם ה׳ אלדינו לעולם ועד וכתי׳
בישראל ואתם הדבקים בה׳ אלדיכם חיים כלכם היום··
וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים·
הכתוב הזה יודיע אותנו מעלתו של אברהם והמסר עצמו
למיתה על אמונת השם ית׳ ולו׳ מלא רמז הכתו׳ הזה היה ראוי
להודיענו תחל׳ מעלתו של אברה׳ והנהגתו ומדותיו ואז יאמ׳
ויאמר ה׳ אל אברם כי איך יתכן להיות דבור השם ית׳ לאדם
לא הודיענו תחל׳ מי הוא שהרי בנח לא בא ענין הדבו׳ ויאמ׳
אלדים לנח עד שהודיענו תחלה מדותיו שהיה איש צדיק
תמים ועל כן בא הרמז בכתוב הזה והעדות על מעלת אברה׳
בענין אור כשדים שעליו היה ראוי שיהיה דבור השכינה
נדבר עמו והוא שאברהם לא היה ארץ מולדתו אור

כשדים כי אם עבר הנהר כאמרו בעבר הנהר ישבו אבותיכ׳
מעולם · ומלת מעולם תורה על זה ומזה אמר הכתוב ויגד
לאברם העברי לא אמר לאברם הכשדי וראיה לדב׳ כי נחור
בחרן היה ואם היה מקום תרח אור כשדים בארץ שנער
והכתו׳ ספר כי בצאתו מאור כשדים לא לקח אותו רק אברם
בנו ואת לוט בן הרן בנו ושרי כלתו אם כן היה נחור נשאר
בארץ כשדי׳ אבל באמת ארץ מולדתו ארץ ארם היא מעבר
הנהר וכן מצינו לרז׳ל בתלמוד כי אברהם נחבש בכותא
וכותא אינה בארץ כשדים אבל היא בעבר הנהר ודע כי תרח
הוליד בניו הגדולים אברם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו
והלך לו אל אברם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד בנו הקטן
הרן ונשאר נחור בנו בעבר הנהר בעיר ההיא או שנתישב
וזה טעם בארץ מולדתו באור כשדים כי מלת מולדתו חוזר׳
להרן כי הוא ארץ מולדתו של הרן לבדו·· והרם׳ במז׳ל כתב
במורה הנבוכים כי הזכירו בספר עבודת האדמה המצרי׳ כי
אברם נולד בכותא וחלק על דעת ההמון שהיו עובדי השמ׳
ונתנו המלך בבית הסהר והיה עמהם שם בתוכחו׳ ימים רבים
אחרי כן פחד המלך פן ישחית עליו ארצו ופן יסיר הבריות
מאמונת׳ וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו
עכ׳·· ומה שהזכיר לשון אור כשדים דע כי
לשון אור כולל שלשה ענינים· בקעה והר
ואש· בקעה מלשון מאור צפעוני כי הכתוב יקרא חורו
של צפעוני והבקע ההוא העמוק מאורה והוא כאלו אמר
בבקעת כשדים·· הר מלשון באורים כבדו ה׳ וקרא ההרי׳
הנבוהים אורי׳ על שם שמדליקין שם ומשיאין שם משואות
מהר אל הר כדי להודיע החדשות במרחק ביום אחד וזהו
שאמר באיי הים שם ה׳ אלדי ישראל שיודיעו בכל העולם
הנס והפלא הנעשה להם לכבוד השם ית׳ והוא כאלו אמר הר
כשדי׳·· אש מלשון חמותי ראיתי אור והוא דעת רזל׳ והקבל׳
האמתי׳ שהשליכוהו לכבשן האש·· והנה על כל פני׳ בארץ
כשדים נעשה הנס לאברהם אבינו או נס נסתר שנתן בלב
המלך שלא ימיתנו והוציאו מבי׳ הסהר מאותה בקעה או
מאותו הר או נס מפורס׳ שהשליכו לתוך כבשן האש ונצל··
ותהי שרי עקרה אין לה ולד·· יש נשים שוהות זמן מרובה
שהן עקרות ואחר כן יש להם בנים והגיד הכתוב שהיתה
עקרה והוסיף ואמר אין לה ולד כלו׳ שאין בטבעה להיות לה
ולד לעולם ועל כן הסכימו שניהם אברם ושרי לצאת משם
וללכת ארצה כנען אולי בזכות הארץ הקדושה יבנו שם
ואעפי׳ שאמר הכתוב ויקח תרח ידוע כי אברם היה העקר
אבל לפי שהיה אברם מכבד את אביו והולך אחריו ומשים
אותו אדון לכל ביתו אמר ויקח תרח כאלו תרח היה העקר
כי ההולכים עמהם שרי ולוט היו וידוע כי בעבור אברם היו
הולכי׳ לא בעבור תרח וכן מצינו בלוט שאף אחרי מות תרח
היה הולך את אברם·· וימת תרח בחרן· הזכיר הכתוב עד
עתה תולדותיו של שם ולא הזכיר בהם מיתה כלל ולמה שנה
הסדר בכאן והזכיר מיתה בתרח ורזל׳ נתעוררו בזה כי היה
הענין לכבוד אברם שלא לא הזכירו מיתה בתרח והיה אברם
יוצא מארצו כמו שנ׳ לו לך לך מארצ׳ וממולדת׳ יהיו חבריו
מרננו עליו שהוא מניח אביו ויוצא

ויצא וזהו שאמרת הקדים הכתו׳ מיתתו של תרח קוד׳ יציאת אברם כדי שלא יאמרו העולם לא קיים אמר כבוד אב ואם שהניחו זקן והלך לו ׳ ועל כן הוצרך הכתוב להזכיר וימת תרח מה שאין כן בשאר תולדותיו של שם וקראו הכתוב מת לפי שהיה תרח רשע עובד הצלמים והרשעים בחייה׳ קרואי׳ מתים ״ ומה שדרשו רז״ל ואתה תבא אל אבתיך בשלום בשרו שיש לו לאביו חלק לעולם הבא זה היה בזכות אברהם אבל הוא כל ימי חייו היה רשע ומת ברשעו ואולי מפני זה באה נון של חרן הפוכה לרמוז כי מת ברשעו בחרון אף של מקום אלא שיש לו חלק לעולם הבא בזכות בנו והציל הפרי את האילן ומזה אמרו במדרש כל העצים כשרים למזבח חוץ משל זית ושל גפן שהשמן והיין קרבים לגבי המזבח הצילו הפירות את האילנות ״ וכן באברהם הציל את תרח אביו שנ׳ ואתה תבא אל אבתיך בשלום וגו׳ ״ ואפשר עוד לתת טעם כנון הפוכה של חרן כי ההפוך יורה על התהו ועד כאן נמנים ב׳ אלפים תהו ומאברהם ואילך נמנים שני אלפים תורה כי הוא התחיל להזהיר העולם כאור התורה ובפרסום האמונה והיחוד ׳ והנה זה משלמות התורה ומן הרמזים הצפונים באותיותיה כי על כן באו בתורה אותיות הפוכות ותלויות וכן עקומות ולפופות וכן גדולו׳ וקטנו׳ וכן מעוברות ומנוקדות יתגלו מתוכם חמשים שערי בינה שנגלו למשה ״ ועוד שדרשו רז״ל ברא מזכי אבא ׳ אבא לא מזכי ברא דכתיב ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו ועל זה אמר שלמה ע״ה עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם לפי שהבן מזכה את האב הזכיר בבנים לשון עטרה שהוא שבח גדול יותר מן התפאר׳ כי הם עטרת בראש הזקנים כשיוצאי ירכם צדיקים עובדי השם ית׳ ״ ולפי שהאב אינו מזכה את הבן הזכיר בו לשון תפארת כי האבות הצדיקים הם תפארת הבנים כאשר המני׳ אוחזין מעשה אבותם והבנים השומרים את דרכם בכשרון פעולתם זכר מעלת אבות לא יסוף מזרעם יתלבדו במעלות יחד ולא יתפרדו ולא ימות בעפר גזעם בהיותם מטע ה׳ נטיעים דומים לנוטעם כענין שכתוב וקורא להם אילי הצדק מטע ה׳ להתפאר ׃

ויאמר ה׳ אל אברם
לך לך

הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע ״ שלמה המלך ע״ה יזהיר בפסוק הזה על אדם להשתדל בחברת החכמים ולהתרחק מחברת הכסילים ואמ׳ הולך שהולך אחריה׳ תמיד ומתחבר אליהם ועושה עצמו טפל להם ונותן אותם עליו אלופים לראש מי שיש לו מדה זאת אין ספק שיחכם ״ והמתחבר עם הכסילים שיהיה הוא להם ראש ירוע ׳ כלומר ישבר ״ והנה הפסוק מבאר הנזק המגיע מחברת החכמים כי זה ישבר וזה יחכם ׳ וידוע כי המתחבר אל החכם יהנה והחכם אינו חסר כלום ועל כן נמשלה התורה לנר כענין שא׳ דוד ע״ה נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי לפי שהנר הכל מדליקין ממנו ואין אורו חסר כלום ומזה אמרו במד׳ הולך את חכמי׳ יחכם משל למה הדבר ז׳ דומה לאד׳ שנכנס לחנותו של בשם וקלט ריח הבשמים כשיצא כל בגדיו מבושמי׳ והוא לא קנה מן הבשם כלו׳ והבשם לא מכר לו כלום וזהו שאמר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילי׳ ירוע יאמר כי המתחבר עם כסילים ישבר כלו׳ יגיע הענין לנזק גדול כי המתחבר אליה׳ מזיק לעצמו גם להם יגיע נזק וחסרון והנה הוא בה׳ ך מן המתחבר אל החכמים שהוא מועיל וזוכה לעצמו ומזכה את החכמים ״ והעולה לנו מזה כי יש בחברת הכסילי׳ נזק מבל תועלת ויש בחברת החכמים תועלת מבלי נזק ״ ולשון כסילים הם בוחרי המדות המגונות והתאוות הגופניות ומבזים עניני השכל והם הם שאין ראוי להוכיחם מפני שהכת הזא היא מן השלש כתות שצוה שלמה ע״ה שלא להוכיחם ואלו הם כסילים ׳ לצים רשעים ׳ כסילים הוא שא׳ באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך ״ לצים הוא שנ׳ אל תוכח לץ פן ישנאך ״ רשעי׳ הוא שאמ׳ יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו ״ וכשם שחברת החכמים סבה גדולה והזמנה רבה בקיו׳ עבדת השם ית׳ וההתמדה עליה כן חברת הכסילי׳ והרשעי׳ הזמנה גדולה וסבה לבטולה שכן כתיב כי יסיר את בנך מאחרי ועל כן ראה דוד ע״ה להתחיל ספרו בה רחקת חברת הרשעים והזהי׳ מיד ענין התורה הוא שא׳ אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעי׳ ובדרך חטאים וגו׳ ״ וסמך מיד כי אם בתורת ה׳ חפצו ׳ והנה שלמ׳ ע״ה אחז הדרך הזה בעצמו שהתחיל בראש דבריו ענין התורה והוא שא׳ שמע בני מוסר אביך וגו׳ וסמך מיד הדברים המעכבים אותה והיא חברת הרשעים הוא שא׳ בני אם יפתוך חטאים אל תאבה׃ והנה אברהם אבינו ע״ה רצה לקיים ענין התורה והעבודה וכמו שדרשו רז״ל קיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין והוצרך להזהר מחברת אנשי דורו הרשעי׳ שהיו סבה לבטול הבחירה ועל כן בא אליו דבר השם ית׳ שיתרחק מהם ואל יתלכד עמה ושילך מארצו וממולדתו אל הארץ אשר יראנו וזהו שכתו׳ ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבי׳ אביך אל הארץ אשר אראך ״ ודרשו רז״ל היה דומה אברהם לצלוחית של פוליטון הנתונה בבית הקברות ולא נודע ריחה מה עשו נטלוה וטלטלוה ממקומה והודיעו ריחה לעול׳ כך היה אברהם דר בתוך עובדי ע״ז אמ׳ לו הקב״ה לך לך תתרחק מהם אל תתלכלך עמהם וזהו שתפש לשון לך לך ״ והנה זה מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם ועמד בכלן שלם וזהו הראשון והאחרון הוא ענין העקדה ונאמ׳ בלשון הזה עצמו ולך לך אל ארץ המוריה כדי להשוות האחרון לראשון ״ והדבר הזה היה בחר׳ כי היא ארצו ומולדתו ועליה אמ׳ אברה׳ אם לא אל בית אבי תלך וגומר ובודאי זה היה נסיון גדול שילך מארצו וממולדתו שנולד בה ואשר ישב בה מאז ושם כל משפחתו ובית אביו אל ארץ לא ידועה ״ ודע כי קודם שיזכיר הכתוב ויאמר ה׳ אל אברם היה ראוי להודיענו מעלותיו ומדותיו כדי שנכיר מי הוא ואחרי כן יזכיר הדבור כי כן עשה בנח אבל יש לומר כי כבר גלה לנו הכתוב בפרשה של מעלה על מעלתו הגדולה

ברמז במלת אור כשדים וכמו שנתבאר שם ׳ ואעשך לגוי
גדול דרשו רזל הדרך גורמת ג׳ דברים ממעטת פריה ורביה
ממעט את הממון ממעט את השם לכך הבטיחו בשלשה בר
ברכות אלו ואעשך לגוי גדול הרי פריה ורביה ׳׳ ואברכך
הרי ברכת ממון ואגדלה שמך כנגד ממעט את השם ׳׳
אשימך אין כתוב כאן אלא ואעשך ׳ הריני עושה לך בריה
חדשה כענין שנ׳ ויעש אלהי׳ את הרקיע ׳׳ לגוי גדול אלו
ישראל שכתוב בהם ומי גוי גדול ׳׳ ואעשך לגוי גדול זה
שאו׳ אלהי אברהם ואברכך זה שאו׳ אלהי יצח׳ ואגדלה שמך
זה שאו׳ אלהי יעקב ׳׳ והיה ברכה ׳ בך חותמין ולא בכלן ׳
אמר הקבה׳ כשבראתי עולמי הייתי זקוק לברך בריותי ברכתי
אדם וחוה שנ׳ ויברך אותם אלהי׳ ברכתי נח ובניו שנ׳ ויברך
אלהי׳ את נח ואת בניו מכאן ואילך והיה ברכ׳ הרי הברכות
מסורות לך לברך לכל מי שתרצה ׳ ואברכה מברכיך
ומקללך אאור זה יורה שאנשי אור כשדים היו מבזים אותו
ומקללין אותו ולכך אמר לו שילך אל הארץ אשר יראנו וש
ושם יברך מברכיו ויקלל מקלליו ואם יחיד יקללנו יואר כן
פי׳ הרמבן זל׳ ׳ ואמר עוד כי התורה תקצר בוכוח שהיה
בינו ובין הכשדים כאשר קצרה בענין דור אנוש עכ׳ ׳׳
ויתכן לפרש ומקללך על נמרוד המלך כי כשיאור המלך
יואר העם ׳׳ ומן הנראה עוד כי אנשי אור כשדי׳ עובדי
עז׳ במיני׳ רבים חלוקים יש שהיו עובדים מין אחד ממיני עז׳
כגון מולך והיו חכמיהם מפרסמים באומתם שכל הנותן
מזרעו למולך יצליח זרעו הנשאר לו ויהיה לגוי גדול׳׳ ויש
שעובדין מין אחר וחושבי׳ שבו יצליחו במכונם ׳ ויש שהיו
עובדים מין אחר וחושבים שבו יגדל שמם ויתפרסם בעולם
ויש עובדים מין אחר וחושבין שבו יהיה העובד עצמ׳ ברכה
להפיק כל רצונו עד שכל המתקרבים אליו יתברכו מברכתו
ולכך הזכיר לו השם ית׳ כנגד כל המינין האלו ׳ ואעשך
לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה מפני שכל הכ
הבחות כלן שהן מיני עז׳ אין בידם להוסיף ולגרוע אלא כפי
מה שנמסר להם בפקידותם וכש׳ שאין להם כח לעשות דבר
והפכו שהרי כוכב מאדים גם כי יעמד לימין האדם ויהיה
בעוזריו אין כח בידו לעזור ולא להועיל כי אם בפרענות וב
ובדרכי ההזק לא בדרכי הטובה וכן זולתם משאר כחות המ
המטיבים או מריעים אין בהם כח להועיל אלא כפי מה מ
שנמס׳ להם כלבד יהיה טוב או רע אין להם כח לעשות
הפכו ׳ ולכך הוסיף כאן ואמר ואברכה
מברכיך ומקללך אאור כי הוא דבר והפכו אין כח זה ביד
הכחו׳ כלן כי אם ביד הכח הקדמון העליון חלק יעקב יוצר
הכל הוא ממנו יבא הרעות והטוב כענין שאמר הנביא
אני ה׳ עושה כל אלה ׳׳ ובמדרש ואברכה מברכיך ׳
הכהנים מברכים לישראל שנ׳ ושמו את שמי על בני ישראל
ואני אברכם ׳ אמ׳ הקבה׳ אני מברך לאותו השבט אמ
הקבה׳ בעולם הזה שבט לוי מברך אתכם אבל לעתיד לבא
אני בכבודי אברך אתכם ההד׳ יברכך ה׳ נוה צדק הר הקדש
ונברכו בך ׳ על דרך הפשט כנגד מה שהכל מקללין
אותך ועכשו את׳ עתיד שיתברכו כל האומות מברכותיך ׳ ועל
דרך המדרש ונברכו בך ׳ הגשמים והטללי׳ בזכותך ונברכו
בך יעקב ברך את פרעה יוסף גלה לו החלום דניאל גלה

לנבוכד נצר כשהם נכנסים לצרה הם שואלין אותנו ואנ
מגלין להם ההד׳ ונברכו בך עכ בבראשית רבה ׳ ועל דרך
הקבלה ונברכו בך ׳ הברכה מלמעלה מדתו של אברהם
תחלת המדות ולזה רמזו במה שדרשו ונברכו בך שתהא
ברכתם עומדת בך ׳ והענין שהיא
תחלה לקבל הברכה ממנו תתפשט הברכה בכל העולם וזהו
ענין שכתוב שבחוהו כל האמים כי גבר עלינו חסדו וזה כמ
מבואר ׳׳ ואת הנפש אשר עשו בחרן ׳ על דרך הפשט
העבדי׳ שהיו לו ונפשות ילידי ביתו שקנו בחרן ׳ מלשון
עשה לי את החיל הזה ׳ ועל דרך המדרש ואת הנפש אלו
הגרים שהכניסו תחת כנפי השכינה אברהם היה מגייר
האנשים ושרה את הנשים וזהו שאמר אשר עשו ולא אמר
אשר עשה ׳ וכן מצינו ביצחק שהיה עושה כן ממה ש
שדרשו זל׳ וישב יעקב בארץ מגורי אביו מגוירי אביו ולמדך
שהיה יצחק מגייר את האמות וכן מצינו ביעקב ויאמר י
יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנכר אשר
בתוכב הא למדת שכל האבות הלכו׳ בדרך הזה לבטל עז׳ ול
ולפרסם האמונה והיחוד ׳ עד מקום שכם ׳ העברה זו
והעתקתו מן ההר שאמר ויעתק משם ההרה ומה שנטה אה
אהלו בין בית אל ובין העי הכל היו פעולות ודמיונות למה
שעתיד לבא לזרעו כמו שאמ׳ רזל׳ האבות סימן לבנים וכזה
מצינו מנהג הנביאם שעושים מעשה נבואות והכל להוזק
הענין שהם מתנבאים עליו וכדי להורות שהוא עתיד לבא
לידי מעשה ולהתקיים על כל פנים ומזה החזיק השם ית׳ ל
לאברהם בארץ ועשה לו דמיונו׳ בכל העתיד לעשו׳ לזרעו ׳׳
והכנעני אז בארץ ׳ על דרך הפשט הכנעניי׳ אומה חזקה
היו יושבי הארץ בעת ההיא ולפי שהיה אברה׳ מתפחד מהם
הרבה בהיותו עובר בארצם על כן לא היה בונה מזבח עד
שיבא אל מקום שכם ונראה לו השם ית׳ ואמר לו לזרעך אתן
את הארץ הזאת ואכן נסתלק פחדו והוברר לו הענין כי זאת
הארץ אשר הבטיחו עליה ובנה מזבח לה׳ על בשורת הארץ
זהו שאמר ויבן שם מזבח לה הנראה אליו ואמר אז ולא אמ
אמר מאז כי מימות נח נתנה הארץ ההיא לכנעני העבד
המקולל ורצה להפקידה בידו כדי שלא יחזיק בה אחר ועוד
תכלול מלת אז כי הארץ ההיא אקלים שביעי וכן הוא רביעי
ואמצעי וזהו שאמ׳ שלמה על המדה הידוע׳ וחגור נתנה לכנ
לכנעני כי החגור באמצע הגוף ׳׳ ועוד יתכן לומר מפני
שלא אמר יושב בארץ כשם שהזכי׳ למטה בסמוך והכנעני
והפרזי אז יושב בארץ כי אין הכונה על אומה היושבת רק
על הכח הממונה עליה ויאמר הכנעני על הכח על מעלה
שנקרא כנעני של שם האומה והוא אלהי האומת שהזכיר
יהושע לישראל ואמר בחרו לכם היום את מי תעבדון אם
את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר מעבר הנהר ואם את
אלהי האמורי אשר אתם יושבים בארצם ואני וביתי נעבד
את ה׳ כי כן מצינו בשר של מצרים שנקרא מצרים על שם
האומה זהו שכתוב והנה מצרים נוסע אחריהם ולא אמר נו
נוסעים ׳׳ וידוע מדרך הקבלה גם חכמי המחקר מסכימים
בזה כי הדבר הדבק נקרא על שם הדבק בו גם הנדבק נקרא
על שם הדבר וכן מצינו שבחון של ישראל נקרא ישר׳ וזהו
שכתוב מבקשי פניך יעקב סלה ׳׳

וכן דרשו זל' יאמר נא ישראל מכאן כי הדבר נקרא על שם
הדבר הנדבק והנדבק על שם הדבק ועם זה יתבררו לך כמה
ענינים שבתורה ואין לך לתמוה אם נקרא המלאך או הנבי'
בשם המיוחד או מקום המקדש גם כן והוא מה שדרשו זל'
שנקרא שמו של משיח ה' שנ' וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו
וכן ירושלים שכתוב בה ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי
שמה אלא שמה׳ וכן המלאכים שנקראו' תמיד בשם
המיוחד׳ ויעתק משם ההרה נעתק מאותו מקום שבנה
המזבח ובא אל הר המוריה ובנה מזבח פעם אחרת להורות
כי שם עתידי' ישר' להקריב העולה והשלמים בבית המקדש
והתפלל' שם גם כן להורות כי בית תפלה יקרא לכל העמים
זהו שא' ויבן שם מזבח לה ויקרא בשם ה'׳ ומה שא' ויעתק
היה לו לומר ויעתק בפתח התיו' או ויעתק בצרי' תחת היוד'
והתיו' אבל הפשט בארו ויעתק אהלו משם אל ההר׳׳ ועל
דרך הקבלה יתכן לפרש ויעתק משם ההרה כי אברה' העתיק
במחשבת שכלו ההר כלומר המדה העשירית הנקראת הר
אשר הר המורי' מכון כנגדה והוא שתמצא במשה ויעל מש'
אל ההר וכבר ידעת שתרגו' לטורא והוא מה שא' ומשה עלה
אל האלהי' והנה העתקה זו לא להפריד ולקצץ חס ושלום רק
ליחד ולחבר הכל באחד כי העל' אל ההר ההוא והעתי' אותו
אל מקו' אצילותו ומוצאותיו כי מוצאותיו מקדם ועל כן סמך
לו מקדם ואחר כך אמר לביתאל היא החכמה והיא בית של
בראשית ועליה נשתבח משה בכל ביתי נאמן הוא והוא שא'
הנביא עה' לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב כי בית
אלהי יעקב מכון כנגד הר ה' ואחר כך אמר ויט אהלה הוא
אהל הבינה ועל כן נחתמה הכלה באות הא היא ההא'
הראשונה שבשם שמבחה נבראו שמים וארץ והוא המלך
שבנה פלטרין על ידי אדריכל והאדריכל הוא ההא' של בה
בהבראם והיא האחרונה שבשם׳׳ ויש להתבונן בתוספת
טני ההין' שבמלת ההרה גם בלשון ויעתק שהוא לשון יוצא
לרמוז על מה שבארתי׳׳ ויתכן עוד שיהיה ויעתק מלשון
עתיק יומין והבן זה׳׳ ויקרא בשם ה' על דרך הפשט לשון
הכרזה ופרסום כענין שכתוב יקרא איש חסדו וכשם ה'
אקרא ויקראו לפניו אברך׳׳ וענינו שהיה מפרסם אלהותו
של הקבה' ועוד יכלול לשון תפלה כענין שכתוב אליך ה'
אקרא ואל ה' אתחנן כי התפלה לרחמי' והתחנה למדת הדין
וכן תרגם אנקלוס עה וצלי בשמא דה'׳ והוא השם הגדול׳
ועל דרך המדרש הוא לשון המקרה במים עליותיו כאד'
המחזק את התקרה כדי שיהיו בטוחים היושבים תחתיה׳
כן אברה' היה מחזק האמונה בלבות הבריות והיה מבטיחם
שיזכו לחיי העולם הבא׳׳ ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה
תכלית כל מסעותיו כל שהיה נוסע וחונה פעם בזו ופעם
בזו לא היתה כונתו אלא לחלקו של יהודה שהוא בדרומה
של ארץ ישר' והוא הר המוריה זהו פשוטו׳ ונכלל בו עוד
הלוך ונסוע הנגבה מדרגה אחר מדרגה מסע אחר מסע
תנועת הנפש השכלית והשקט הגוף ומזה אמ תחלה ויט א
אהלה ואמר עוד בסמוך ויאהל אברם ויבא וישב׳׳ וכל
המסעו' האלו כדי להשיג השגת נבואתו של אל שדי הוא א
אלף דלת שכולל אותו הנגבה ועל כן יזכירנו תמיד בדבריו

אדני יהוה מה תתן לי אדני יהוה במה אדע׳ ויהי רעב
בארץ וירד אברם׳׳ דרשו רז' האבות סימנים לבנים
והנה הפרשה הזאת במקרי אברהם אבינו עה' הכל סימן
לזרעו בגלות מצרי' כי המצריי' לקחו את אשתו והש' ית' נקם
את נקמתו בנגעי' גדולים והוציאו משם במקנה בכסף ובזהב
וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם וכל זה אירע לבני' והוא
מה שדרשו רזל' בבראשית רבה כל מה שתמצא באברהם
תמצא בישראל באברהם כתיב ויהי רעב בארץ ובישראל
כתיב כי זה שנתים הרעב׳׳ באברהם כתיב ותקח האשה
בית פרעה ובישראל לקחו בנותיהן שנ' וכל הבת תחיון׳
באברהם כתיב וינגע ה' את פרעה ובישראל כתיב עוד נגע
אחד אביא על פרעה באברהם כתיב ויקרא פרעה לאברם וג
וגו'׳ הנה אשתך קח ולך ובישראל כתיב ויקרא למשה
ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי באברהם כתי'
ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ובישראל כתי' למהר
לשלחם מן הארץ' באברהם כתי' ואברהם כבד מאד במקנה
בכסף ובזהב ובישראל כתיב וישאלו ממצרים כלי כסף
וכלי זהב באברהם כתיב וילך למסעיו ובישראל
כתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה׳׳ הנה נא ידעתי
כי אשה יפת מראה את לשון הנה הזמנת הדבר כמו הנה נא
העיר הזאת קרובה׳ הנה האש והעצים ויאמר הנני
ולשון נא הוא לשון פיוסין ויאמר הכתוב על דרך הפשט הר
הריני מזומן לפייס ממך ומה הם הפיוסין ידעתי כי אשה יפת
מראה את׳׳ והיה כי יראו אותך וגו' אמרי נא אחותי את
והכל נמשך לפסוק אמרי נא׳׳ ועל דרך המדרש הנה נא
ידעתי כי אשה יפת מראה את אמ' לה אברהם יגיעת הדרך
ממעט היופי ומסלק זיו הפנים ואת עומדת ביפיך הנה נא
ידעתי כי אשה יפת מראה את׳ ודעת רזל' שלא נסתכל בה
מעולם עד אותה שעה כי אברהם לענותנותו הגדולה היה
כורת ברית לעיניו וכענין שא' איוב ברית כרתי לעיני׳ כי
הצדיקי' כורתים ברית עם אבריהם שלא יזיקו אותם כאדם
הכורת ברית עם אויביו שלא יזיקוהו וכהא' לא תכרות להם
ולאלהיהם ברית שאין לך אויב שיריע לאדם כרוע פעלותיו
ודרשו רזל' עפרא בפומיה דאיוב באחריני לא מסתכל אבל
בדידיה מסתכל ואלו אברה' אף בדידיה לא מסתכל שנ' הנה
נא ידעתי כי אשה יפת מראה את׳׳ אמרי נא אחותי את
הנה זה החטא שחטא אברהם בשוגג הוא שעליו היה גלות
מצרים ובודאי היה חטא גדול שהביא אשתו הצדקת במ
במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו והיה לו לבטוח בש' ית'
שיציל אותו ואת אשתו ועוד שחטא בצאתו מן הארץ שנצ
שנצטוה עליה מתחלה ויצא משם על אודות הרעב והיה לו
לבטוח בש' ית' כי יפדנו ברעב ממות ועל החטא הזה נגזר ע
על זרעו גלות מצרי' כי במקום החטא שמה העונש זה לשון
הרמבן זל'׳ ולפי דעת רזל' היה גלות מצרים בחטא שא'
במה אדע כי אירשנה שכן אמרו במדרש הוא אמר במה א
אדע והקבה' אמר לו ידוע תדע ונראה מזה שחשבוהו לחטא
ובכל מקום בין לדעת רזל ובין לדעת הרב זל' הכל היה החטא
הדבור ועליו נענשו בגלות מצרי' ת'ל שנה׳ ומפני שהחטא
שהוא סבת הגלות והפורענות נחלק לשלשה

חלקי חטא המחשב׳ וחטא הדבור וחטא המעשה לכך יש על
המשכיל להתעורר על קץ גלותנו זה שראוי להיות ג׳ חלקים
יותר על גלות מצרי׳ כי מתוך שעמדו במצרים תל׳ שנה
על חטא הדבור קל וחומר בבית
ראשון שעבדו עז׳ וחטאו בשלשה חלקי החטא במחשבה
בדבור ובמעש׳ נגזר עלינו תל׳ שנה כנגד הדבור. תל׳ כנגד
המחשב׳ תל׳ כנגד המעשה וזה חשבון דניאל אשרי המחכה
ויגיע לימים אלף ומאתים ותשעים שהם ג׳ פעמים תל׳ ולכך
אמר הנביא תתן אמת ליעקב התפלל על הקץ הזה ואמ׳ תקיי׳
אלף ומאתים ותשעים ליעקב כלומר לזרעו של יעקב ואם
תעשה זה במדת אמת ואם לאו במדת החסד שלך שהחזיק
בה אברהם זהו סד לאברהם אשר נשבעת כלומר ש
שבועה יש בדבר שנשבעת לאבותנו מצד החסד והשבועה
הוא מה שכתוב כי אשא אל שמי׳ ידי וכדניאל כתיב וישבע
בחי העולם׳ ויהי לו מקנה צאן נשארו לו כמו ויהי שם עד
היום הזה לא שקנה אותם במצרי׳ והרויח שם כי לא היה שי
שואל אברה׳ אלא שיציל את נפשו לבד לא שישתכר וירויח
בדרך ההוא׳ וינגע ה׳ את פרעה דעת רוב׳ המפרשי׳ שהביא
עליו נגעים ממש וכן באבימלך ארע להם עצירת נקבים וזה
טעם הכתוב לא הניח איש לעשקם. ויוכח עליהם מלכי׳ והם
פרעה ואבימלך שהוכיחם בנגעים אבל דעת הגאון רבינו סע
סעדיה׳ זל׳ במלת וינגע יעד להביא לא שהביא שאם כן נמצ׳
פרעה עשוק במשפטו כי השרי׳ הביאוה להיכלו והוא לא נגע
ולא חטא בה כלל וכיון שלא חטא עונש למה וכן דעתו
באבימלך כי עצור עצר ה׳ יעד להם עצירת נקבי׳ לא שארע
לה׳ וכן ומה שאמ׳ וירפא לא שקד׳ לו חולי אלא השמירה שלא
יבא לידי חולי נקרא רפואה כלשון כי אני ה׳ רופאך ופסוק
ויוכח יתפר׳ לדעתו סער ודבור לא במעשה ולא כן דעת רז״ל
אלא ששני המלכי׳ היה לכבם למרע ולקו בנגעים מעצירת נ
נקבי כפשט הכתובי׳ הנה אשת׳ קח ולך ולא השיב לו אברה׳
אבל מצינו שהשיב לאבימלך הוא שאמר כי אמרתי פן אמ
אמות עליה ויש לשאול כיון שכל אחד ואחד
משני המלכי׳ שאלו לו מדוע השיב לזה ולא השיב לזה ונראה
לי לומר כי פרעה שאמ׳ לו קח ולך הראה עצמו שלא היה
רוצה בתשובתו של אברה׳ אלא שילך מלפניו כי הוא האיש
אשר בסבתו הדימהו הקבה׳ בנגעי׳ גדולים לכך פחד אברהם
אם יעכב רגע בספור התשוב׳ פן יעבור על מצות המלך אבל
בענין אבימל׳ שלא צוה עליו שילך לו הוצר׳ אברה׳ להתעכ׳
ולהשיב לו פן יהיה כמבזה בכבוד המלך אם לא ישיב על מה
ששאל לו ואם השמאל ואימינ׳ כלומ׳ אם אתה הולך לשמא
ואימינה אני אלך לדרו׳ כי שם מגמת פניו ללכת כי כן כתוב
למעל׳ הלוך ונסוע הנגבה׳ ואם הימין כלומ׳ אם אתה רוצ׳
לילך בדרום ואשמיאלה כלו׳ אשמאיל את עצמי כן פי׳ רשי׳
זל׳ ויש לתמוה ואי׳ יאמ׳ ואשמאי׳ את עצמי וכונתו של אברה׳
לילך בדרום אבל באור ואשמאילה ואשמיג׳ אותך כלומ׳ על
כרחך תצטרך שתדחה לצפון׳ וכן שמעתי כי תרגום אנק
אנקלוס בנוסחאות מדוקדקי׳ אם את לצפונא ואנא לדרומא
ואם את לדרומא ואצפנך כלומר בעל כרחך כי לא אתן לך
רשות להתעכב בדרום מפני כובד המקנה אשר לי׳׳ אברם

ישב בארץ כנען כשאר ארץ כנען כלה שלא יעמד במקום
אחד אבל בכל ארץ כנען יגור ולוט נתישב במקום אחד מ
ממני בערי הככר כי ערי הככר מכלל ארץ כנען הם וטעם
בערי הככר פעם בזו ופעם בזו מפני כובד המקנה וזה טעם
ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן כי התנה עם אברהם שלא
יבא בכל הככ׳ ויאהל עד סדו׳ למדך הכתו׳ גנותו של לוט כי
בחר חברת הרשעי׳ ונטה אהלו עמהם ולפיכך סמך מיד וג
ואנשי סדו׳ ולמדך הכתוב זכותו של אברהם שלא נפל גורלו
במקום הרשע כי אם בארץ הקדושה׳ אחרי הפרד לוט
למדך הכתוב שלא בא אליו דבור השכינ׳ עד שנפר׳ מחברתו
של רשע׳ קום התהלך בארץ׳ על דרך הפשט רצה הקב׳
שיהיה אברהם מחזיק בארץ הקדושה אשר יתן לו ולזרעו
מעתה ואמ׳ לו שיתהל׳ בה לארכה ולרחב׳ באדם הנותן לחברו
קרקע במתנה ונראה לו מצריו ואמ׳ לו שיחזיק בה ועל
דרך השכל מלת ההתהלכות נזכרת אצל החכם כענין שכתו׳
בהתהלכך תנחה אותך וכתי׳ אך בצל׳ יתהלך איש היא צורת
הנפש השכלית ולא נזכרה כי אם ביחידי הצדיק׳ מחפשי
החכמה כנח וחנוך ואברהם וכיוצא בהן ולפי שאברהם הע
העתיק שכלו בחפוש החכמות ממדרגה למדרגה ומסיע נפש
השכלית הלוך ונסוע בהשגת הענין הכולל הנגב׳ אמ׳ לו הש׳
ית׳ קום התהלך בארץ כלו׳ נענע צורת שכלך בדרישת הנמ
הנמצאים שבארץ כי לא מצינו שהלך אברהם את הארץ
לארכה ולרחבה כמו שאמ׳ לו השם ית׳ אבל מצינו כו שישב
ולא הלך הוא שכתו׳ ויאהל אברם ויבא וישב ועל כל פנים
ההלוך הזה הוא תנועת הנפ׳ השכלי׳ והשקט הגו׳ וזהו ויאהל
מלשון יושב אהלים כי דרישת החכמות צריך תנועת הנפש
השכלית והשקט הגוף בהפך מצרכי הגוף שהם צריכים נע
נענוע הגוף והשקט הנפש׳ ואמר כי לך אתננה אתן לך
דעה וחכמה לדעת מהות הנמצאי׳ כענין שכתוב וה׳ נתן ח
חכמה לשלמה׳ ויהי בימי אמרפל מלך שנער׳ אמרפל
זה נמרוד שא׳ לאברהם פול לתוך כבשן האש והוא היה המל׳
הראשון מעשר׳ מלכים שמלכו בכפה עם מלך המשיח לע
לעתיד שהוא העשירי ותגיד לך הפרשה שהיה אברה׳ אבינו
עה׳ גבור ואיש מלחמה׳ כי ארבע׳ מלכים אלו עשו מלחמ׳
עם החמשה ונצחו הארבעה ואברהם אבינו
נצח את הארבעה והתגבר עליהם ובמדרש ארבעה מלכים
אלו כנגד ד׳ מלכיות שעתידין להשתעבד בישר׳ שנער זה
מלך בבל שנ׳ אנת הוא רישא די דהבא׳׳ אלסר זה מלכות
מדי כי אלסר הוא עיר במדי או בפרס ומלך עילם זה יון
שכן דרשו רזל׳ במלכות יון שש שני׳ מלכו בעילם ואחר כך
נתפשטה מלכות׳ בכל העולם׳׳ מלך גוים׳ זה מלכו׳ אדו׳
שהומלך על עמי׳ רבי׳ שוני׳ אשר מנוהו עליה׳ לראש ולקצין
והוא מלך רומי שהיא עיר מקובצ׳ מעמי׳ רבי׳ כ״ז ואדו׳ ויתר
גוי׳׳ והכונ׳ במדרש הז׳ כי נ״ט שהתגבר אברה׳ על ד׳ מלכי׳
אלה ונצח אות׳ ונפלו בידו כן לעתי׳ לבא עתידים ד׳ מלכיות
שיפלו ביד זרעו וזרעו ינצחם ויאבדם׳ ושלש עשר׳ שנה
מרדו שיעדו ובשלש עשר׳ כ״ו בשנת יג׳ מרדו וכן כי ששת
ימים שיעורו בששת׳

בא כדר לעמר ·· יגיד הכתוב גבורת המלך הזה עם המלכי׳
אשר אתו שהכו את הגבורים שהיו יושבים בערי החוזק והמ
והמבצר וזהו בעשתרת קרנים כי חוזק הבהמה הם הקרנים
והכו גם כן לאותן שהיו עשירי העם עם ההמון שלהם זהו
ואת הזוזים בהם ·· ולמדך הכתוב שכיון שהכו את
הרפאים והם הגבורים בתוך הערים הבצורות אין צריך לומ׳
הגבורים שהיו במישור זהו ואת האימים אשר בשוה קריתי׳
האימים הם הגבורים המטילי אימה בשוה קריתים באורו
בערי המישור ואין צריך לומר עובדי האדמה שהיו במקום
מבצ׳ בהר שלה׳ הוא. שעיר זהו ואת החורי בהרר׳ שעיר וידוע
כי בני החורי היו עוכדי אדמה ובן דרשו רזל׳ למה נקרא ש
שמם חורי על שם שמריחין את העפר כחויא ·· וטעם עין
משפט הוא הסלע שבקדש שבו עתיד משה שיהא נדון בו ·
וטעם בחצצון תמר בחציון של תמר היא ארץ ישראל שהי׳
באמצעות העולם שהאמורי יושב בה · והאריך הכתוב
בספור המלחמה הזאת ובגבורתו הגדולה של כדר לעומר
והמלכים אשר אתו שנצחו ה׳ המלכים עם הגבורים הגדולים
היושבי׳ בערי המבצר ועם ההמון הגדול שלה׳ כדי. שיתפרס׳
מזה ענינו של אברהם אבינו בגבורתו הגדולה שנצח את המ
המלכים הנוצחים ובענין שכתוב אחרי שובו מהכות את
כדר לעומר ואת המלכי אשר אתו׳ · ועמק השדים בארות
בארות חמר · דרשו רזל׳ כי היו בארות שבהם טיט הרבה
שלוקחים מהם אדמה לבנין ונעשה נס למלך סדום שיצא כי
היו באמות מקצתם שלא היו מאמיני׳ באברהם שנצל מכב
מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למ
למפרע · וכתב הרמבן׳ זל׳ ויש לתמוה כי בודאי האמות
שלא היו מאמינים בנסו של אברהם בכבשן האש בראות׳
נסו של מלך סדום לא יוסיפו אמונה בהקבה׳ אבל נסו של מ
מלך סדום היה מחזיק ידי עובדי עז׳ כי מלך סדום עובד עז׳
היה ואפי׳ למאמיני׳ נסו של אברהם היה נותן בהם ספק אבל
באור ענין המדרש הזה כי מלך סדום נצל בזכות אברהם
ונעשה לו נס שיצא לקראת אברהם לכבדו ולברכו ואברה׳
בשובו הביט בבור ההוא כי חפץ להציל המלכי ולהשי׳ להם
רכושם והנה בונת החכמים כי אם נעשה למלך סדום נס
לכבוד אברהם כל שכן שיש להאמין שיעשה נס לאברהם
עצמו להצילו מכבשן האש עכ׳ · ובמדרש ועמק השדים ש
שהיתה מניקה אותם כשדים לתינוק · הוא ים המלח
שבעונם נעשה אותו העמק מים מלוחים · ובהא׳ ארץ פרי
למלחה מרעת ישבי בה · ויבא הפליט זה עוג שפלט
מהמבול ואברה העלה את שמו עוג על שם כשב׳ לפניו היתה
שרה מתעסקת בעוגות ועל כן נתירא משה שלא יעמד לו זכ
זכות זה לעוג בנו שהיה מלך הבשן וכל שכן אם היה זה עוג
ממש כדעת רזל׳ שהיה כל כך גדול והארי׳ ימים עד זמנו של
משה׳ ובמדרש פרקי ר׳ אליעזר ויבא הפליט זה מיכאל וה
והוא הפליט שנ׳ ביחזקאל שכתו׳ בו בא אלי הפלי׳ מירושלם
והוא שוכן באלני ממרא האמורי · ידוע כי שלשת רעי
אברהם ענר אשכל וממרא והיו אמוריי׳ אבל לא מצינו ב
בכתוב שיזכיר באחד מהם לשון אמורי כי אם בממרא
לבדו וגם לא מצינו שיהיה נזכר במקום אחר זולתי בכאן וה

והענין מפני שהזכיר ברית ובדרש׳ תבין כשתאמר בעלי
ברית אברהם ששלשתן נתנו לו לאברהם עצת המילה כי לא
נתן לו עצה כי אם ממרא לבדו שכך הזכירו רזל׳ ועל כן ה
הזכיר האמורי מלשון אמירה שהוא אמר לו ומה אם הקבה׳
מבקש את נפשך לא היית מוסרה לו אבר אחד על אחת כמ׳
וכמ׳ ועוד מי הצילך מן המלכים ומן הרעב ומי הצילך מאור
כשדי׳ כל שכן שיציל אותך עכשו וזהו לשון ממר נוטריקו׳
מלכים מילה רעבון אש ומצינו לשון אמירה במצות מילה
שש אנכי על אמרתך · וישמע אברם כי נשבה אחיו · הת
התלבש גבורה כששמע הענין ומיד וירק את חניכיו ילידי
ביתו ולמדך הכתוב כי אנשיו בני ביתו הסמוכי על שלחנו
היו שמנה עשר ושלש מאות · ובמדרש יח ושלש מאות זה
אליעזר שעולה בגימטריא שיח׳ · ויש לשאול כי לפי המ
המדר׳ הזה שמנה עשר ושלש מאו׳ אינו כפשוטו אלא חידה
על אליעזר לבדו ואין לנו להוציא המקרא מידי פשוטו שה
שהרי הכתו׳ מעיד כי ילידי ביתו שיח אבל הענין היה כי כל
המספ׳ הזה היו ילידי ביתו של אברה׳ אכלי של חנו ואחרי
שנזדרז לצאת למלחמה מעט אותן ודקדק לפי שהזכות הוא
המנצח לא רבוי עם ולכך צוה שיחזרו כל החוטאים כדין ת
תורה ביוצאי המלחמה שאמר הכתוב מי האיש הירא וגו׳ ·
וזהו לשון וירק שכולל לשון זין ולשון מעוט מלשון רק וכיון
שנתמעטו מצא אברהם את עצמו עם אליעז׳ לבדו ואעפ׳ ש
שכתו׳ חניכיו ביוד׳ יש בכלל מאתים מנה ויש בכלל חניכיו
חניכו ולומ׳ כי כל חניכיו עמדו עם חניכו הוא אליעזר לבדו
ומה שאמ אחיו והיה׳ בן הרן אחיו הודיענו בזה יפי מדתו ומ
ומעלתו של אברהם כי קנא אל הדבר ופנה אל האחוה ולא
פנה אל המריבה שהיה ביניה׳ אבל נזדרז כדבר כאלו היה א
אחיו ממש ·· וירדף עד דן עד שחלה עליהן מדת הדין וכן
אמר ישעיה ירדפ׳ יעבור שלום וגו׳ ·· ובמדר׳ וירדף עד דן
שם תשש כחו לפי שעתידין בניו להעמיד שם עז׳ הוא שכתו׳
את האחד נתן בביתאל ואת האחד נתן בדן · ויחלק עליהם
לילה כלו׳ שהחשי׳ ואעפכ׳ לא נמנע מלרדפ׳ עד חצי הליל׳
ובמדרש אמר לו הקבה׳ לאברה׳ אתה הרגת בשונאי מחצות
הלילה עד הבקר חייך אני אהרוג בשונאי בניך מחצות הלי
הלילה עד הבקר שנ׳ כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים
המדרש הזה יורה כי מלחמתו היתה מחצות הלילה עד הבקר
ולפי׳ פשוטו של מקרא נרא׳ לי כי כל הליל׳ לא שכב לבו ולא
ראה שינה אך התעסק להלחם כנגדם כל הלילה חצי הלילה
רדף וחציו הכה וזהו ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם ו
וירדפם כלומר שהכם בחציו האחרון אחר שרדפם בחציו ר
ראשון · עד חובה · עד שהודו בחיובם קרא להם מן הש
השמאל ונתברר להם שהיו חייבים למקום במדת הדי׳ כעני׳
שכתוב האלהי׳ מצא את עון עבדיך ולכך היו נופלי׳ משמאלו
של אליעז׳ המכה בהם · זהו משמאל לדמש׳ כי מלת משמאל
נמשב׳ למעלה ולמט׳ ויתפרש כן עד חובה אשר משמאל וכן
משמאל לדמשק ·· ותמצא כמוהו מציון מכלל יופי שהוא
משמשת למעלה ולמטה · ומלכי צדק מלך שלם · זה שם
בן נח · והוא כהן לאל עליון · על דרך הפשט כהן משרת
ומפני שיש בכל האמות כהנים משרתי׳ למלאכי׳ הנקראים
אלהי׳ כמו שכתו׳ מי כמוכ׳ באלי׳ ה׳ על כן יקר׳ הקב׳ אל עליון כי

עליון על כל אלהי וגבוה על כל גבוהים ·· ועל דעת רז״ל
כהן ממש היה ולכך נתן לו אברהם מעשר שנ׳ ויתן לו מעש׳
מכל ·· קונה שמים וארץ · אין להבין קונה מכובר אבל
פי׳ קונה זוכה מלשון רז״ל בהרבה מקומות קנה חברו כלו׳
זכה לעצמו כלשון המגביה מציאה לחברו קנה חברו אין
הכונה בו שקנה מאחר ·· ודע כי כל יש קנין כי האין אינו
קנין ולפי שהוא ית׳ הוציא העולם יש מאין הזכיר בו הכתוב
לשון קנין קונה שמים וארץ ·· ואם כן באור מלת קונה
ששם אותן ליש · אבל בבראשית רבה נרא׳ שהבינו הד׳ במ׳
מלת קונה כפשוטה שקנאן מאחר והוא החומר הראשון שמ
שממנו ברא הכל והוא שדרשו קונה שמי׳ וארץ ממי קנאן
בהדין דאמ׳ פלניא עינוהי יאיאן שערוהי לא יאי בתמיהה
ובאו זה כי מה ששבח את העיני׳ לא תבין מזה שאין שערו
נאה כי כלו נאה אבל לא היה ספור השבח במה שהיה מדב׳
וכן בבריא׳ העולם כשהוא אומ׳ קונה שקנאן מהחומר לא
תבין שאותו חומר קדמון היה אצלו מתחלה כי גם החומ׳
מחודש בראו וחדשו מאין · ויברכהו ויאמר ברוך אברם
וגו׳ וברוך אל עליון הקדים מלכי צדק ברכת אברהם
לברכת אל עליון וחטא בזה כי היה לו להקדים ברכת השם
ית׳ כענין שמצינו בדוד עה׳ ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר שלחך
לקראתי וגו׳ וברוך טעמך וברוכה את · והיה ענשו שנטל
ממנו כהונתו ונתנה לאברהם הוא שא׳ דוד עה׳ במזמו׳ נאם
ה׳ לאדני שב לימיני שהו׳ מיוסד על אברה׳ שקראו דוד אדני
מפני שהיה זקנו אבר נשבע ה׳ ולא ינחם אתה כהן לעולם
על דברתי מלכי צדק כלומ׳ בסבת אותו הדבור שהיה שלא
בהוגן שהקדי׳ בשר ודם לברב השם ית׳ · ומה שדן יהודה
בשרפה לתמר שהית בתו של שם לא היה יודע שנטל׳ ממנו
כהונתו ·· ובפי דעת המדרש קונה שמים וארץ יחזור
לאברה׳ שכן אמרו במדרש משלי בפסוק טוב פת חרבה
ושלוה׳ בה זכה אברהם לקנות שמים וארץ שנ׳ ברוך אברם
לאל עליון קונה שמים וארץ שזכו בניו לנחול את התורה שנ
שנתנה מן השמים ·· וארץ שזכו בניו לפרות ולרבות כעפר
הארץ ·· אם מחוט ועד שרוך נעל ·· הראה בזה אברהם כח
נדיבותו שלא רצה ליהנות משלל המלכים ואפי׳ הדברים
הקלים שאין להם דמים · ונשבע בזה ואמר הרימותי ידי
והוא לשון שבועה כלשון נשאתי את ידי יאמר הרמותי ידי
אל ה׳ להיות הקדש הכל לפניו ואם אקח מכל אשר לך ומפני
זה אמר הרמותי ידי ולא אמר נשאתי לפי שההקדש נקרא
תרומת יד כענין שכתו׳ תרומת כסף ונחשת ·· והגאון רבי
סעדיה ז״ל כתב אם מחוט ועד שרוך נעל הזכיר הכתו הצומ׳
והחי והדומם שהם הקנינים כלם שהם ברשות המדבר אם מ
מחוט זה הצומח וכולל התבואה והפירות עד שרוך נעל זה
החי וכולל הבהמות והעופות ואם אקח זה הדומם וכולל ה
הכסף והזהב ואבנים טובות ומרגליות ולכך הוסיף ואמ׳ ואם
אקח מכל אשר לך וגו׳ ובמדרש אם מחוט ועד שרוך נעל א
אמר לו הקב״ה לאברהם אתה אמרת אם מחוט חייך שאני
נותן לבניך מצות ציצית שנקרא חוט שנ׳ ונתנו על ציצית
הכנף פתיל תכלת ומתרגמי׳ חוטא · ואטהר את בניך במ
במזבח שיהיה מוקף בחוט הסקרא · ואתה אמרת ועד
שרוך נעל · חייך שאני נותן לבניך מצות רצוע של תפלין ·

ומצות אכילת הפסח שכתוב בו ונעליכם ברגליכם ומצות
יבמה שכתוב בה וחלצה נעלו בו בלשון אני עתיד · ליפרע
מעשו שנ׳ על אדום אשליך נעלי ·· וכן בלשון נעל אני
משבח את בניך שנ׳ מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב ·· אל
תירא אברם אנכי מגן לך · יתכן לפרש כי הבטיחו בכתו׳
הזה על ג׳ דברים האחד שהבטיחו מפחד המלכים שהרג ואין
אומרי׳ אל תירא אלא למתירא כי מתירא היה מבני המלכי׳
פן יקמו ממנו נקמת אביהם ועל כן אמר אנכי מגן לך כלו׳
מפחד המלכי׳ · והשני שהבטיחו בבשורת הבן והוא שאמ׳
שכרך הרבה מאד והיה ראוי לומר שכרך רב והוסיף שתי
ההין׳ כי מבין שתיהן נולד יצחק הא׳ בשרה והא׳ באברה׳ וז
היא הבטחת העולם הזה ·· והשלישי הבטחת העולם הבא
ממה שהוסיף מאד שהוא רמז לעולם הבא כענין שכתוב ל
ולא ידע בפש מאד כי אליהו תפשו לאיוב בהיותו כופר
בהשגחה · והיה אומ׳ לו כי הוא מונה תמיד כל היום יכדיו
ומכאוביו ולא היה יודע המנוחה הרבה המעותדת לצדיקים
לעולם הבא ובעבור ג׳ הבטחות הללו האחת מפורשת והשתי׳
ברמיזה ואברהם הלך אחר הנגלה ולא הבין הרמז הנכלל בד
בדברו של הקב״ה על כן הוצרך לשאול מה תתן לי כלומ׳ מה
יהיה שכרי אחר שאין לי בנים ·· ואנכי הולך ערירי יחידי
בלא בנים מלשון כערער בערבה ואין יוצא ואין בא בביתי
זולתי אליעזר איש נכרי שלקחתיו מדמשק לא מבית אבי ולא
מארצי ואז פירשו לו הקב״ה השתים שרמז לו הבטחת
העולם הזה הוא שאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממע
ממעיך הבטחת העולם הבא ממה שאמר הוא יירשך כי הוא
שמו של הקב״ה שאתה תהיה ירושתו כענין ונח לתנו וזה מבוא׳
וכתב הרמב״ן ז״ל כי מה שאמר והנה דבר ה׳ אליו לומר שלא
הספיק לומר והנה כן כיתי עד שבא אליו דבר ה׳ פתאם לא
יירשך זה · ויוצא אותו החוצה · אין דרך העולם לראות
הכוכבים מתוך הבית עד צאתם חוץ לבית והזכיר הלשון ה
הזה באברהם כלפי שמתנבא עד עתה מתוך המדרגה
הנקראת בית אל וקראה דוד עה׳ כבודה בת מלך פנימה ל
לכך הוצר׳ להזכיר עתה לשון ויוצא ·· ודעת רז״ל שהוציאו
חוץ מן המערכה וכן דרשו ויוצא אותו החוצה אמר לו צא
מאצטגנינות שלך · הבט נא השמימה מה אין לשון הבטה
אלא מלמעלה למטה וכענין שכתוב הבט משמים וראה ··
וכתיב ה׳ משמי׳ אל ארץ הביט ודרשו רז״ל שהגביהו למעלה
מן הכוכבים · והמזלות והיו הכוכבים והמזלו׳ כרמס לגרליו
ולפי דעתי זהו באור צדק יקראהו לרגלו על כוכב צדק ·· ו
ומכאן הוכיחו רז״ל אין מזל לישראל כי הם למעלה מהם ·· ו
וכן אמ׳ במדרש ברח דודי ודמ׳ לך לצבי זה אברהם שנקרא
אהבי ·· על הרי בשמים · אל תקרי בשמים אלא כשמים
ומה שאמ׳ אין מזל לישראל באור הדבר בכלל ישראל אבל ב
בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד שהרי חכמת המזלות חכמה
גדולה ומפוארה היא אין רז״ל מכחישין אותה כלל ·· וספור
הכוכבים אם תוכל לספור אתם · כלומ׳ וספור הכוכבים אם
אתה יכול לספור אתם כה יהיה זרעך ברוב עצום ככוכבים
הללו אשר לא יספרו מרוב ·· ויכלול עוד כה יהיה זרעך ב
במדרגה החכמה כי כשם שיש בכוכבי׳ מי שאורו מזהיר ומ
ומבהי׳ יותר מחבר׳ ונבדרגותיה חלוקות זו למעלה מזו באורה

ובהשנה כך עתידין חכמים שבישר׳ שיהיו מדרגות חלוקות
אד תורתו של זה למעלה מאור תורתו של זה והשגתו של זה
למעלה מהשגתו של זה· ויכלול עוד כה יהיה זרעך במדגות
השכר והתענוג הצח לעול׳ הבא כי יש שכר לנשמות הזוכות
מדרגות חלוקות זו למעלה מזו וחופה למעלה מחופה ואורה
למעלה מאורה·· וכן דרשו רז״ל בספרי לשבע שמחות פנ
פניהם של צדיקים דומות לעתיד לבא לחמה ללבנה לרקיע
לכוכבים לברקים לשושני׳ ולמנורות בית המקדש·· והאמין
בה האמין ענין הבשורה כי נכון הדבר לפני הא׳להי׳ ויחשבה
צדקה · ויחשבה אברהם להקבה׳ לצדקה כי השם ית׳
יעשה זאת כצדקתו לא בזכות אברהם כן פי׳ הרמבן ז״ל ·
ואפשר לפרש ויחשבה לו הקבה׳ לאברהם האמונה במחשבה
כאלו עשה צדקה במעשה·· אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור
כשדים לתת לך יפי׳ הרמבן ז״ל מעת אשר הוצאתיך מאור כ
כשדי ועשיתי לך נס היה הרצון לפני לתת לך הארץ הזאת
והנה עתה לא גזר שיתננה לו אבל אמר שהוציאו מאור כ
כשדים על דעת שיתננה לו ולכן חשש אברהם פן יהיה כיב
בירושת הארץ תנאי המעשים אעפי׳ שאמר פעמי׳ לזרעך
אתן הארץ הזאת כי עתה לא יגזור המתנה כאשר גזר לו ה
הזרע ולכן אמ׳ במה אדע כי אירשנה ואינו כשאלת מה אות
וגם הקבה׳ לא עשה עמו כשאר האותו׳ להראות לו אות או
מופת בדבר נפלא אבל בקש אברה׳ שידע ידיעה אמתית שי
שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למנעה מהם או ש
שמא יעשו הכנענים תשובה והשם ית׳ כרת עמו הברית הזה
שיירשנה על כל פנים·· ובמדרש אני ה׳ אשר הוצאתיך מ
מאור כשדים ··בשעה שנולד אברהם אבינו עה׳ עמד כוכב
אחד ממזרח ובלע ד׳ כוכבים לארבע רוחות השמי׳ אמרו ח
חכמיו לנמרוד בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו
אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא אם רצונך ינתן
לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו מיד שגר נמרוד אצל
אביו אמ׳ לו בן נול׳ לך אמש עכשו תנהו לי ונהרגהו ואתן לך
מלא ביתך כסף וזהב אמר לו תרח אמשול לך משל למה ה
הדבר דומה לסוס אחד שאמרו לו נחתוך את ראשך ונתן לך
בית מלא שעורי׳ אמ׳ להם הסוס שוטים אם תחתכו את ראשי
מי יאכל השעורי׳ ואתם אם תהרגו את בני מי יירש הכסף
והזהב השיב לו המלך מדבריך אני מכיר שבן נולד לך אמר ל
לו תרח בן נולד לי ומת אמ׳ לו על חי אני אומר לך ולא על מת
מה עשה תרח החביא את בנו במערה שלש שנים זמן לו הק
הקבה׳ שתי חלונות מן האחד יוצא שמן ומן השני סלת כ
כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה הרהר בלבו מי ברא
שמים וארץ ואותי התפלל כל היום כלו לשמש ולערב שקע
השמש במערב וזרחה הלבנה. במזרח כשרא׳ הירח והכוכבים
סביב הירח אמ׳ זהו שברא השמים והאר׳ ואותי והכוכבים
הללו שריו ועבדיו עמד כל הלילה בתפלה לירח לבקר שקע
הירח במער׳ וזרח השמש במזרח אמ׳ אין ביד אלו כח אדון
יש עליהן אליו אתפלל׳ ואליו אשתחו׳ הלך אצל אביו אמ׳ לו
אבי מי ברא שמים וארץ ואותי אמ׳ לו אביו אלהי בראו שמ
שמים וארץ וכל אלה אמר לו אברהם הראני אלהיך שמא

יש בהם כח לברא את כל אלה מיד הביא ע״ז שלו והראהו א
אלהיו חזר אברה׳ לאמו ואמ׳ לה אמי עשי ליתבשלין נאים
וטובים ואבי א לאלהי אבי אולי יקבלו ממני קרבני מיד עש
עשתה לו אמו תבשילין נאים וטובים והביאם לאלהי אביו
ונתן לפני הגדול שבהם ואין קול ואין עונה חזר לאמו אמר
לה עשי לי תבשילין נאים וטובים מן הראשונים עשתה לו
והביאם לפני ע״ז של אביו ואין קול ואין קול ואין עונה מיד
שרתה עליו שכינה וקרא עליהם פה להם ולא ידברו עינים
להם ולא יראו · מיד נטל אש ושרפ׳ והוציא הגדול שבהם
לחוץ ונתן האש בידו כשבא אביו לביתו ומצא אלהיו שרופי׳
אמר לאברהם בנו למה שרפת את אלהי אמר לא שרפתי א
אלא הגדול שבהם קצף עליהם ושרפם אמ׳ לו בני שוטה וכי
יש בהם כח או יש בהם רוח חיים שהם יכולים לעשות כלו
והלא אני עשיתים מעץ אמר לו ישמעו אזניך מה שפיך מד
מדבר ואם אין בהם כח למה אמר לי אלהי בראו שמים ואר׳
מה עשה תרח הלך אצל נמרוד ואמ׳ לו בני שרף את אלהי וא
ואלהיך באש שלח נמרוד בשביל אברהם ואמר לו למה עש
עשית כן אמר לו אני לא עשיתי כן אלא הגדול אמ׳ לו נמרוד
וכי יש בהם רוח חיים שיכולין לעשות כן אמר לו ישמעו
אזניך מה שאתה מדבר בפיך ואם אין בהם כח תניחו למי
שברא שמים וארץ ותשתחוו לעץ אמר לו אני בראתי שמי׳
וארץ בכחי אמר לו אברהם אם אתה יכול לבראת כשיצאתי
מן המערה וראיתי השמש יוצא במזרח ושוקע במערב עשה
אתה שיצא במערב וישקע במזרח ואשתחוה לך ואם לאו
מי שהגביר את ידי לשרוף את האלילי׳ הוא יגבירני׳ ואהרוג
אותך·· אמ׳ נמרוד לחכמיו מה יהא דינו של זה אמרו לו
זהו שאמרנו עליו עתידה אומה לצאת ממנו שתירש העול׳
הזה והעול׳ הבא ועתה כמשפט הזה שעשה כן יעשה לו מיד
השליכוהו לתוך כבשן האש באותה שעה נתמלא עליו הקב׳
רחמים והצילו שנ׳ אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים··
במה אדע כי אירשנה באי זו זכות אמ׳ לו בזכות הקרבנות ז
זהו שאמר קחה לי ושמות אלו אלף דלת יוד הא׳ אחריו וה
והכונה אדון אשר בך הרחמים כי אברהם לא התנבא במדת
רחמים כמשה אלא באלף דלת הוא אל שדי ומה שנוקד יוד׳
הא׳ אחריו בנקוד אלהים כבר ידעת שהשם הנכתב אין אנו
רשאין להזכירו אלא בכנוי אלף דלת׳ או בכנוי אלהים כש
כשהוא׳ לבדו נזכירנו בכנוי אלף דלת׳ והסימן בזה וה׳ בהיכל
קדשו הס מפניו כל הארץ שלא להזכירו אלא בהיכלו וכ
וכשהוא עם. אלף׳ דלת׳ נזכירו בכנוי אלהים והכונה בזה אל
הרחמים קחה לי היה ראוי לומר קח לי עגלה משולש׳ או קח
לך מכל מאכל כי הלקיחה הזאת לתועלת אברהם ולהבטיחו
על מתנת הארץ אבל יתכן לפרש קחה לי לשמי כלו לשם רמ
המיוחד וכבר ידעת מאמר רז״ל בכל הקרבנות לא נאמר לא א
אל ולא אלהים ולא אלהיך אלא ה׳ השם המיוחד שלא ליתן
פתחון פה לבעל הדין לחלוק·· וכן נאמר בקרבנות תשמרו
להקריב לי במועדו ותוספת ההא של קחה בתוספת הא׳ המ
המזבחה וכבר ידעת כי הוא המקבל תחלה והוא הנקרא צדק
ואמר הכתוב שם יזבחו זבחי צדק·· וכלל הענין ההא׳ תחלה
ומשם ובעלה מעלוי לעלוי עד

הסבה העליונה וזהו באור קחה לי ׳ ואמר ויקח לו להודות
כי עשה כאשר נצטוה והקריב לשמו ׳ ואת הצפור לא
בתר מה שבתר הבהמות ולא העופות לפי׳ שהבהמות רמז ל
לאמות העולם שנמשלו לבהמות שנאמ׳ כי סבבוני פרים ׳
וכתי׳ האיל אשר ראית וכתיב והצפיר השעיר והם
עתידים להיות כלים אבל ישראל נמשלו ליונה שנאמר
יונתי תמתי ׳ וכתיב יונתי בחגוי הסלע וישראל יהיו
קיימים לעולם ועל כן לא בתר העופות ׳ וירד העיט על
הפגרים זה היה רמז שיבאו האמות לבטל הקרבנות וז
זרעו של אברהם יבריחם זהו שאמר וישב אות׳ אברם
והנה אימה חשכה גדולה נפלת עליו נרמז לו בכאן
שעבוד ארבעה מלכיות שכן דרשו רז״ל אימה זו בבל
חשכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישראל בצום ותענית
גדולה זו יון נפלת עליו זו אדום ׳ וכתב הרמב״ן
ז״ל מצא הנביא בנפשו אימה ואחר כך בא כשחשכה ואחר
כך גדלה החשכה ואח״כ הרגיש כאלו היא נפלת עליו והיה
הענין הזה לאברהם כי כשהקב״ה כרת עמו ברית לתת האר׳
לזרעו אחזת עולם אמר לו כמשייר במתנתו כי ארבע
מלכיות ישתעבדו בבניו וימשלו בארצם וזה בעל מנת
אם יחטאו לפניו ואחרי כן הודיעו בבאור גלות אחרת
שיגלו תחלה זהו גלות מצרים שכבר נענש בו עכ׳ ׳ ידוע
תדע כי גר יהיה זרעך וגומר על דרך הפשט באורו כי
גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה ועבדום וענו
אותם ולא פי׳ כמה יהיו ימי העבדות והענוי ׳ והחכם רבי
אברהם בע׳ אמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם
בעבדות וענוי עד קץ ארבע מאו׳ שנה מן היום הזה ולפי זה
הודיעו קץ הגאלה ולא הודיעו כמה ימי הגלות ארבע מאות
שנה ׳ טעם המספר הזה בגלות מצרים לא נודע ואחד
ממפרשי התורה אין מגיד ואין משמיע כזה דבר אבנם אם
תדקדק תמצא כי המספר הזה נזכר ברוב המקומו׳ אצל עין
הרע כי עין הרע מספרו ארבע מאות ואות תיו׳ תכלית כל
האותי וכן עין הרע מכלה הכל ולפי שנתוסף
באברהם אות הא׳ שהיא מדת הדין לכך שלטה בו עין הרע
שהוא מכח הדין שנגזר על זרעו להשתעב׳ ארבע מאות שנה
כמספ׳ עין הרע לפי ששלטה בו עינו של שטן וזהו׳ שאמ׳ ידוע
תדע כי גר יהיה זרעך כלומר זרעך הנולד מבין שני ההין׳ ש
שהם מדת הדין ושלטה בך עין הרע שהוא מכח הדין לכך ו
ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ׳ וכן תמצא
בעפרון החתי שהיה לו עין הרע וכן עפרון
בגימטריא עין רע שהזכיר ארבע מאות ׳ וכן תמצא בעשו
המתפרנס מכחו של יצחק שהוא מדת הדין שהיה לו עין רע
ודרשו רז״ל וריוח תשימו בין עדר ובין עדר למה אמ׳ יעקב
כן כדי להשביע עינו של רשע וכתוב בו וארבע מאות איש
עמו ומצאתי בבראשית רבה וארו עיינין כעיני אינשא
בקרנא דא זו מלכות אדום הרשעה שהיא מכנסת עין הרע ב
בממונו של אדם ׳ ׳ וגם את הגוי אשר יעבדו כתב
הרמבן ז״ל בפי׳ וגם אעפ׳ שאני גזרתי על זרעך להיות גרים
בארץ לא להם ועבדום וענו אותם אעפכ׳ אשפוט את הגוי
אשר יעבדו על אשר יעשו להם ולא יפטרו בעבור שעשו

גזרתי ׳ והטעם כענין שכתוב קנאתי לירושלם ולציון ק
קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על כל הגוים אשר אני ק
קצפתי מעט והם עזרו לרעה ואמר קצפתי על עמי חללתי
נחלתי ואתנם בידך ׳ ומן ארע במצרים שהשליכו
בניהם ליאור וימררו את חייהם וכל זה תוספת על הנגזר וא
ואין זה בכלל ועבדום וענו אותם אבל היא עקירתם לגמרי
ועל כן נענשו ונתבקש מידם מה שהוסיפו על הנגזר וזהו
שאמר דן אנכי כלומר אביאם במשפט אם עשו כנגזר ע
עליהם או הוסיפו על הנגזל וזהו שאמר יתרו כי בדבר אשר
זדו עליהם כי הזדון אשר עשו במים הביא עליהם העונש ב
במים ׳ וידוע כי אם נגזר על ראובן שיהרג ונכתב
ונחתם עליו בראש השנה כן לא ינקה ההורג אותו לפי ש
שעשה הנגזר כי הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד ההורג יב
יבוקש אבל כששמע הגזרה מפי נבי וקם והרגו לעשות רצון
הקב״ה ומצותו כמו שנגזר עליו אין בזה חטא אבל יש לו כ
זכות בדבר כענין שמצינו ביהוא יען אשר הטיבות לעשות
הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים
ישבו לך על כסא ישראל אבל אם לא שמע המצות והרגו ד
דרך שנאה או כדי לשלול אותו יש עליו עונש כי בודאי לח
לחטא ולעבירה נתכון ופסוק מלא הוא הוי אשור שבט אפי
ומטה הוא בידם זעמי בגוי חנף אשלחנו וגומר והוא לא
כ ידמה ולבבו לא כן יחשוב וגומר למדך הכתוב שהקב״ה
גזר בישראל השבט והמט׳ ההוא כדי להצר אותם ואעפכ׳
הענישו לבסוף דכתיב אפקוד על פרי׳ גודל לבב גומר
שאעפ׳ שהיה מעשה זה כנגזר לא היתה כונתו לקיים מצות
השם ית׳ וגזרתו כי אם דרך שנאה וכדי להגדיל מעלתו
ולהרחיב מלכותו ׳ וכן היה הענין בעצמו בנבוכד נצר
שכל הנביאים פה אחד יקראוהו להחריב את ירושלם והוא
וכל עמו נצטוו על כך מפי הנביא וכתיב הנני נותן את העי׳
הזאת ביד הכשדים וביד נבוכד נצר מלך בבל והציתו את ה
העיר באש ׳ ומצינו שנענש כענשו של סנחריב שלכך ה
השוה אותם הכתוב שנ׳ לכן כה אמר ה׳ הנני פוקד על מלך
בבל ועל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור עכ״ כונת הרב
ז״ל עם קצת לשונו ׳ ויש לך לדעת כי כשנכרת לאברהם
הברית הזה של בין הבתרים היה אברהם בן שבעי׳ שנה וא
ואעפ׳ שכתוב בתחלת הפרשה ואברהם בן חמש ושבעים שנה
בצאתו מחרן שתי פעמים יצא מחרן אחת כשהיה בן ע וא
ואחת כשהיה בן חמש ושבעים שנה ואין מוקדם ומאוחר ב
בתורה וכשהיה בן שבעים נאמר לו הברית הזאת ומן
הברית הזאת עד שנולד יצחק היו שלשים שנה וכתיב
ואברהם בן מאה שנה וגזרת הכתוב הגלות ארבע מאות שנ
שנה משנולד יצחק הרי שלשים וארבע מאות שנה וזהו
שכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשי׳ שנה
וארבע מאות שנה וי״ל דרך המדרש ידוע תדע ידוע
שאני מפזרן תדע שאני מכניסן ידוע שאני ממשכנן תד
תדע שאני גואלן ומפרקן וגם את הגוי אשר יעבדו
לרבות ארבע מלכיות שרמז למעלה שאף הם כלים על שש
ששעבדו בישראל ׳ דן אנכי ממכת הדם עד נגע אחר

תמצא עשרה מכות שכהם נדונו ודור רביעי ישובו הנה
פרשי זל כי מעת שהחל גלות מצרים עד שירשו ישראל את
הארץ היו ארבע דורות ואלו הם יהודה פרץ חצרון כלב ש
שהרי כלב בן חצרון מבאי הארץ היה׳ והרמבן זל כתב
כי דור רביעי לאמורי המשלים עונו כי מיום הגזרה האריך
לו כי הוא פוקד עון על שלשים ועל רבעים כי אם ישובו
לא יחרימם אבל יהיו למס עובד או יפנו להם עכ׳ ומה
שאמר עון האמורי כאלו אמר הכנעניים אבל הזכיר
האמורי לפי שהוא התקיף שבהם אשר כגבה ארזים גבהו
וחסן הוא כאלונים עד הנה עד שתתמלא סאתו
והיה הכתוב ראוי לומר יבאו הנה אבל אמר ישובו מפני
שכבר נתישבו שם יצחק ויעקב ובניו שהם זרעו שהרי יצחק
לא יצא מן האר׳ לעולם יעקב גם כן כתו׳ בו וישב יעק׳ באר׳
מגורי אביו ועל כן יאמר עתה ודור רביעי ישובו הנה כי
מאחר שהאבו׳ שהם הכלל היו משם יכול הכתו׳ לומר על כלל
ישראל היוצאים מהם ישובו הנה׳ או נוכל לומר עוד כי
ירמוז על מעלת הארץ הקדושה ששם שער השמים בית המ
המקדש של מעלה מכוון בנגד של מטה ומשם הנשמות
נכנסות ויוצאות ועל כן אמר ישובו הנה כלומר מכאן יצאו
וכאן ישובו ומפני זה הצדיקים והחסידים נכספים להאסף
שם כדי שתמצא הנשמה מסלול ודרך לעלות ולשו׳ לשרשה
אל האלהים אשר נתנה ובמדרש כי לא שלם עון האמורי
עון האמירה שאמר אברהם במה אדע כי אירשנה והנה
תנור עשן לפי הנראה היה לו לומר והנה עשן תנור בש׳
שנ׳ במעמד הר סיני ויעל עשנו כעשן הכבשן אבל יתכן על
דרך הקבלה כי בא הכתוב להדיענו הכח הזה שעבר וקבל
קרבנותיו של אברהם וכי יש כח זכרות וכח נקבות

יש בו כח זכרות לפעול הפעלות וכח נקבו׳ שהוא
מקבל מזולתו כנקבה זו שמקבלת מן הזכר הפעולות
מתגדלות בה מכחו ועל כן נקרא הכח הזה שכינה כל
בלשון נקבה ותרגם אנקלוס בני ילכו שכינתי תהך ולא
יהך ושם הכח הזה ידוע ויש בזה התעוררות ורמז במ
בקבלת תנור בחלוף תיו בטת באלפא ביתא של אח בז ועל
כן הזכיר בכאן תנור עשן שהוא הכלי המקבל האש וזהו
רמז לכח הנקבות ולפיד אש הוא כח הזכרות וזהו שכתוב
אשר עבר ולא אמר אשר עברו וזהו לשון כרת ה׳ את א
אברם ברית כי השכינה שהיא הברית העביר בין הבתרים׳
ודע כי על כח הזה הזכי׳ למעלה בראש הפר׳ ויבן שם מזבח
לה הנ ראה אליו והמשכיל יבין׳ ביום ההוא כרת ה את
אברם ברית לאמר לזרעך נתתי אחר שהזכי׳ למעלה מתנת
הא״ץ שני פעמים לזרעך אתן לזרעך אתננה בלשון עתיד
אמר עתה נתתי בלשון עבר כי הזכיר לו המתנה שנתן לו כ
כבר ומלת נתתי כמו נשבעתי כי מתנת השם באמירה לבד
הרי היא כשבועה ומזה יאמר בכל מקום אשר נשבע ה לא
לאבותיכם וכבר בארתי מזה בפסוק את קשתי ואחר
המתנה הזאת שהיא השבועה היה הברית של בין הבתרים
כי כך דרך כורתי הברית שישבעו תחלה ואחר יכרתו ברית

והברית הוא שעוברין בין בתרי הבהמה וכענין שכתוב העגל
אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו והברית הזאת היתה כ
כענין חרם והיא קיום השבועה שנשבעו כבר וכמו
שאמר יהי מבותר כבהמה זו מי שיעבור על השבועה ועל
כן תרגם אנקלוס ברית קיימא שהוא קיום השבועה ש
שנשבעו תחלה וזהו שאמר אבימלך ליצחק תהי נא אלה
בינותינו בינינו וביניך נכרתה ברי׳ עמך הזכיר השבועה
תחלה ואחר כך דברית והכרי׳ שהוא כזה אינו נופל בשכינה
חס ושלום אבל הכונה בברית הזאת כאשר תהיה אצל השי׳
כי כשם שאי אפשר שיהיו בתרים חוזרים לבמות שהיו כך
אי אפשר שתתבטל מתנתו׳ ית מנהר מצרים עד הנהר
הגדול יזכיר הכתוב בפרשה זו שלשה פעמים מתנת
הארץ תחלה כשהתחיל אברהם ליכנס בארץ אמר לו לזרע׳
אתן את הארץ הזאת ולא באר המתנה כי מה טעם שאמר
לזרעך אתן את הארץ הזאת והוא לא הלך אלא עד מקום ש
שכם עד אלון מורה בלבד ופעם שנית אמר לו שא נא
עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וידוע
כי ראות האדם אינה למרחוק אבל כוון לומר שיתן לו על ל
מראה עיניו הרוחות׳ ואמר כי את כל הארץ אשר אתה
רואה לך אתננה והוסיף לומ׳ ולזרעך עד עלם והבטיחו גם
כן שירבה זרעו כעפר הארץ ובפעם השלישי באר לו תחומי
הארץ זהו מנחל מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת ואמר
לזרעך נתתי בלשון עבר כי עד עתה הזכיר לזרעך אתננה כ
בלשון עתיד והכונה לומר שיכרות לו ברית על המתנה שכ
שכבר נתן לו הרמבן זל׳ ומה שקרא לנהר פרת הנהר
הגדול והכתוב מונהו רביעי בנהרות גן עדן מפני שהוא דב
דבק לארץ ישראל וכן המשל הזה אומר עבד מלך מלך הדבק
לשחור וישתחוו לך ולפי שהארץ הקדושה היא מבחר
הישוב ובית המקדש ששם נקרא בית הגדול והעובד שם נק
נקרא הכהן הגדול והשם השוכן בקרבה נקרא האל הגדול
וכן הזכיר שלמה עה׳ בדברי הימים והבית אשר אני בונה
גדול מאד כי גדול אלהינו מכל האלהים לכך קרא
הכתוב אף הנהר הסובב אותה הנהר הגדול ומה שהזכיר
לזרעך נתתי בעשרה עממין הללו ולא נולדו עדין לא ישמ
ישמעאל ולא יצחק אין להבין מזה הבטחה לישמעאל בן ה
השפחה שהרי אינו עקר זרעו אבל הוא הבטחה ליצחק בן
הגבירה שהוא עקר זרעו וכענין שהבטיחו השי׳ כי ביצחק
יקרא לך זרע ולה שפחה מצרית ולא לו דרשו רזל׳
נכסי מלוג היתה ולא היה רשאי למכרה ושמה הגר
מבית פרעה נתנה לו ולכך נקראת הגר הוא אגריך כלומר ה
הגר שכר על צניעותיך הגר שפחת שרי כבר היינו
יודעים כי שפחת שרי היתה שכבר הזכיר למעלה ולה שפחה
מצרית ושמה הגר אבל יתכן לפרש כי המלאך הזכיר שפחת
שרי לשני ענינים האחד להורות שאין דבור המלאך בא אל
המצרית הזאת כי אם לכבוד שהי׳ שפחת שרי והשני לקיים
השפחות והעבדות שתהיה משועבדת לשרי כל ימיה וכמו
שאמר לה שובי אל גבירתך וגומר וגם זרעה

עתידין שיהיו משתעבדין לזרעה של שרה באחרית הימים ס
ישפוט ה ביני ובינך ״ דרשו רזל כל מי שהרתיע א
אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידה ראויה היתה שרה
להגיע לשנותיו של אברהם ועל ידי שאמר ישפוט ה׳ נמנע
מחייה כח׳ שנים אמ׳ ר׳ הושעיה ביני ובינך כתיב כסר
כתוב ויבא אל הגר ותהר וכבר היה ה עובר במעיה ומה תל׳
הנך הרה וילדת בן אלא מלמד שהכניסה בו עין הרע והפ
והפילה עוברה ׳ אמר ר׳ חנינא אלו אלישע הנביא
אמרה כן ברוח הקדש דיי ״ עד כאן כבראשית רבה ׳
אבל לפי שמצינו ובינך מלא ויש בו שני יודין יש לדרוש
שהפכה פניה כלפי הגר ולה אמרה ישפוט ה׳ ביני ובינך ב
בלומר העובר שבך וזה טעם שהכניסה בו עין הרע ״
אתה אל ראי ״ פי׳ החכם ר׳ אברהם אתה אל ומראה כי
מלת ראי שם דבר ״ הגם הלום ראיתי פי׳ הגם פה רא
ראיתי מלאך השם ית׳ אחר שראה השי׳ בעניי ״ על כן ק
קרא לבאר באר לחי ראי מלשון כה לחי ׳ כלומר
באר של שנה האחרת משיהיה חי יהיה רואה אותי והטעם
כי בכל שנה היו הישמעאלים חוגגים אל הבאר הזה גם
היום יקרא באר זמזם עד כאן׳ אני אל שדי שדי
באלהותו לכל בריה לשון רבי׳ שלמה זל׳ ״ וכתב רבי׳ חנ
חננאל זל׳ כי נתנה מצות מילה בשם הזה לפי שכח נבורתו
של אדם תשש במילה ״ וכמו שדרשו רזל׳ יצפון לישרים
תושיה זו מילה שהצפינה הקבה׳ לעשרים דור שהרי מאדם
ועד אברהם היו עשרים דור והשם הזה הוא נזכר בגבורה ב
בענין שכתוב כקול מים רבים כקול שדי ומפני שלא תאמ׳
החותך בשרו כחו תשש ושונאיו קמי׳ עליו לכך אמר לו אני
אל שדי אני מספיק לך כח וגבורה שתתגבר על שונאיך אתה
וכל זרעך הנמולים והרמבן זל׳ פי׳ שאינו צריך במציאות
מה שנמצא ולא בקיום מציאות לזולתו אבל מציאותו
תספיק בעצמה ׳ ותפי׳ הנכון בשם הזה הוא מה שפי׳
בשם הנגיד זל׳ שהוא מגזרת שודד כלומר משדד ומנצח
מערכות הכוכבים ונראה לי כי מפני זה יחס הכתוב הש
השוד לשם הזה הוא שהזכי׳ ישעי׳ עה׳ כשוד משדי יבא
והגאון רבי׳ סעדיה זל׳ פירש שענינו מלשו׳ די מחסורו כלומ׳
שהוא מספיק חסרון כל הנמצאים כלם ועוד פי׳ בו שהוא מ
מלשון מדי חדש בחדשו מדי עלותו בבית ה׳ שהוא לשון נא
נאמר על הדבר כשהוא הווה ויהיה ענינו בהקבה׳ נצחות
כשם ההויה שהו׳ לשון נצחות והרמבן זל׳ פי׳ בזה כי הוא
מדת הגבורה מנהגת העולם שיאמרו בה החכמים מדת ה
הדין של מטה וטעם הזכיר זה השם במילה כי הודיעו שהוא
אל שדי כלומר תקיף משדד ומנצח מזלו ויוליד וידוע כי
בשם הזה יעשו הנסים הנסתרים ואברהם שהיה בטבעו וב
ובמזלו שלא יוליד והשם הזה בטל כח המזל שיוליד הנה זה
גם נכתר אינו מפורסם לעיני הרואים כי יאמרו הנה טבע
בני האדם להוליד ויש הרבה שהם מולידים למאה שנה ואין
בזה שנוי מנהגו של עולם כמו הנסים הנעשים בשם המיוחד
על ידי משה רבינו עליו השלום שהם נסים מפורסמים מש
משנים טבעו של עולם ומנהגו בקריעת ים סוף וירידת המן
והולתם עד כאן ויש לפרש בטעם הזכיר במצוה זו השם

הזה לפי שהוא חתום ב יוד׳ ומצוייר בתבנית הגוף לנג ול
החתום באות ברית קדש ועם האות הזה מתפרסמת מעלתם
של ישראל והיותם נבדלים משאר האמות ערלי לב וערלי
בשר שהם מצד השדים ׳ וישראל שהם מצד אל שדי
ועם האות הזה נקרא האדם תמים וזהו שאמר והיה תמים
וכיון שהוא תמים בו ראוי לו שישתמר וכן עון המיוח׳ הוא
עון העריות וזהו שכתוב ואהיה תמים עמו ואשתמרה מעו
מעוני ולקדושת הבריתות נקשר ונרשם באדם שם יוד׳
הא׳ ואו׳ ממטה למעלה וכן בפסוק זה והבן זה ובמדרש
אני אל שדי אמר לו אם אתה מקבל המילה הרי טוב ואם
לאו אומר לעולם די אם לא תקבל את המילה דיו לעולמי ע
עכ׳ דיה לערלה עכ׳ בבראשית רבה ובאור המדרש הזה
בכי ודי כי כחם של ישראל בני ברית הוא הלב ושבעים ש
שרים הם הקלפות החיצונות לה׳ מיכינים לזכות ולה׳ מ
משמאילים לחובה וזהו לשון ערלה ואין אדם רשאי להאחז
בלב עד שיסורו הקליפות ואלו לא קבל אברהם את המילה ה
הייתי אומר דיו לעולמי עד כאן כלומר שלא יפעלו פעולה
לא השכינה ולא השרים מכאן ואילך יבטל העולם
התהלך לפני תהיה נמשך לעבודתי ויראתי ״ והיה תמים
שלם בלי תוספת ומגרעת כלשון תורת ה׳ תמימה וכתיב לא
תוסיף עליו ולא תגרע ממנו ׳ ודע כי נקרא תמים מי שת
שתוכו כברו ופיו ולבו שוים ומפני שאברהם אבינו עה׳ היה
שרש האמונה וראש כל המיחדים וענין היחוד צריך שתהי׳
עדות הלב והפה שוים על כן הזכירו השם ית׳ והיה תמים וה
והוא הדין בכל שאר עבדת השם ית׳ שיצטרך האדם שיהיו
פיו ולבו שוי׳ שיצדי כל אחד לחברו ויעיד עליו ולא יחלוק
עליו בשו׳ ענין כי כל מי שהו׳ אחד בפה ואחד בלב הנה הוא
חולק קצתו על קצתו ומכזב קצתו את קצתו והוא מן הכת
שנ׳ עליו ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון
עמו ולא נאמנו בבריתו ועל כן באה מצות עשה שבתורה
שנאמ׳ תמים תהיה עם ה׳ אלהיך והוא השבח הגדול האמור
בכל הצדיקים איש צדיק תמים היה׳ וכתוב ויעקב איש תם
וכן יצחק נקרא עולה תמימה וכתיב הולך׳ תמים ופועל
צדק וכתי׳ ב אשכילך בדרך תמים וכתיב אשרי תמימי
דרך וכבר הודיענו דוד עה כי בעל מדה זו והוא לפני ה
השי׳ קיים נצחי לעולם הוא שאמר ואני בתומי תמכת בי ות
ותציבני לפניך לעולם ואמר שלמה הולך בתום ילך בט
בטח ואמר עוד ורצונו תמימי דרך והיה שמך אברהם
ההא הזאת שנתוספה בו היא אחרונה שבשם ועמה היה לו
כח התולדות ומשתלשלות ממנו וכן מצינו באברהם שנקרא
משדה והיא תשלום בנינו כי כן הוא למעלה
תשלום המרכבה העליונה כי אב המון גוים נתתיך ׳
היה אברהם אבינו עה׳ אב העולם כאדם הראשון שהיה אב
המון גוים שכל התולדות משתלשלות ממנו ׳ וכן מצינו
באברהם שנקרא אדם ממה שדרשו זל׳ האד׳ הגדול בענקי׳
זה אברהם וכבר רמזתי זה בסדר בראשית ובפרשה הזאת
נתנה לו מצות מילה ונכרתו עליה יג בריתות ׳ והנה הם
רמוזים שם ״ אני הנה בריתי אתך כתב הרמבן זל׳
על דרך האמת טעם הנה בריתי אתך כטעם הנה אנ כ

עמך ואח״כ אמר ככי אהיה עמך יהי ה׳ אלהינו עמנו יאמר כי ה
טעם הנה יהיה עמו ולכן יפרה וירבה ואחרי
כן צוה שישמור אברהם הברית הזאת ותהיה המילה לאות ב
ברית והנה האות הזה הוא אות השבת ולכן ידחה אותו והבן
זה עד כאן לשונו ז״ל והיתה בריתי בבשרכם לברית ע
עולם על דרך הפשט טעם המילה להיותה אות קבוע ב
בבשר על אמונת הש״י ויחודו לא ישתנה ולא יכיר ממנו בין
מחיים בין לאחר מיתה והנה הוא נכנס באמונת היחוד כע
כענין שכתו׳ להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ועל
דרך המדרש מצות מילה היא כעני׳ קרבן וכשם שדם הקרבן
לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר ועל כן מצותה ביום
השמיני כי הקרבן לא יכשר עד יום ח׳ שנא׳ ומיום השמיני
והלאה ירצה וכשם שכתוב בקרבן ואכלו אותם אשר כפר
בהם שאכילת הקרבן מכפר כך נהגו ישראל שעושי׳ סעודה
ביום המילה ועוד גדול בזה יות׳ מן הקרבן שהקרבן בממונו
והמילה בגופו מאבר שכל גידי האברים נקשרים בו ומטעם
זה נקרא ראש הבריה כלומר ראש כל הגוף ועל כן חשוב לו
לעקדה וזבח כאלו עקד את עצמו וכתי׳ כורתי בריתי עלי ז
זבח ובבראשית רבה את להט החרב המתהפכת ר׳ הונא
ורבנן הונא בשם ר׳ אבא אמר החרב זו מילה שנ׳ עשה לך ח
חרבות צרים רבנן אמרי החרב זו תורה שנ׳ וחרב פיפיות ב
בידם ר׳ אבדימי אמר ואת להט החרב להט זו גיהנם שמ
שמלהטת האדם מראשו ועד רגליו החרב זו המילה אמר
הקב״ה מי מציל את בני מאש לוהט הוי אומר זו המילה
לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים משלג של
גיהנם שנ׳ תשלג בצלמון בזכות מילה כי כל ביתה לבוש שנ
שני זה דם מילה ובפרקי ר׳ אליעזר פרק כט׳ אברהם
מל את עצמו ביום הכפורים שכן כתיב ביום הכפורים וכל
מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה ובהא׳ בעצם היום הזה
נמול אברהם הוי אומר ביום הכפורים נמול אברהם אבינו
ובכל שנה ושנה רואה הקב״ה דם הברית של אברהם אבינו
ומכפר על כל עונותיהם של ישראל שנ׳ כי ביום הזה יכפר
עליכם על כל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו ועל דרך השכל
דבר ידוע כי חתוך האבר מחליש כחו של אבר ואי׳ לך אבר
מכל אברי הגוף שנחתך מתחלת תולדתו שלא יהיה כטבע ח
חסר מכחו ועל כן באה מצות המילה שהיא סבה להחליש ה
כח התאוה וגרוע הנאת התשמיש וכמו שאמ׳ רז״ל הנבעל
לערל קשה לפרוש ובשביל המילה אין קיום הזרע מתבטל
בכך כי הענין הטבעי ישאר על טבעו והוא נשמר מן המ
המותר ומה שבאה המצוה לשמנה ימים לפי שקודם לכן ה
הוא חלוש מאד והוא בתכלית לחותו וכאלו הוא עדיין בב
בבטן ואם יונח עד שיגדל יבא הדבר לידי בטול כך פי׳ הרמ
הרמבם ז״ל ועל דרך הקבלה והיתה בריתי בבשרכם לבר
לברית עולם יאמר בריתי בבשרכם תהיה דוגמא
לברית עולם הוא הנקרא צדיק יסוד עולם ועליו יאמר ברי׳
מלח עולם כי הוא קיום העולם כי הכתוב היה ראוי לומר ו
והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם אבל אמר לברית עולם
וברית עולם זה הוא בין הרגלים הנקראים נצח והוד ועל
זה בא המאמ׳ המאיר עיני הלב לרז״ל הכמי האמ׳ אמרו ולא
זכר הדום רגליו ביום אפו הדום שבין רגליו ולפי
שסבך לו מלכות שכנגדו הפריעה ועל כן אמר מל ולא פרע

כאלו לא מל לפי שהוא במפריד ומקצץ והרי שלמות הב׳
המצוה בשניהם הוא היחוד וזה מבואר וברכתי אותה
בנערות ועדון בשר על שם שכתוב אחרי בלותי היתה לי ע
עדנה ברכה ה ברבוי חלב להניק על שם שכתוב הניקה
בנים שרה מלכי עמים זה יעקב ועשו ויפול אברהם
על פניו כבר הזכיר זה למעלה ויפול אברהם על פניו אבל
היה לכוין דעתו לנבואה וזה היה להתפלל על ישמעאל ומה
שהזכיר בו הכתוב לשון נפילה בכל פעם ופעם ללמדך שק
שקודם המילה לא היה מתנבא אלא נופל לפי שהערלה
מאוסה אצל הש״י וכן מצינו בבלעם שכתוב בו נופל וגלוי ע
עינים אבל אחר שנמול אברהם היה מתנבא מעומד והוא
שכתוב ואברהם עודנו עומד לפני ה׳ הלבן ק׳ שנה יולד
חס ושלום שירחיק אברהם היות הענין הגדול על דרך
הנס והפלא אבל על דרך הטבע ידבר יאמר הלבן ק׳ שלא
הוליד בבחרותו מן האשה הזאת יוליד עתה ואם שרה הבת
צ׳ תלד אחרי שנפסק האורח ממנה זה אי אפשר בשום פני׳
על דרך הטבע אבל על דרך הנס והפלא ידע והאמין שא
שאפשר זה ביכולת הבורא ית׳ כמו שהעיד עליו הכתוב למ
למעלה והאמין בה׳ ומה שיזכיר בו הכתוב ויצחק אין זה צח
צחוק ולעג חס ושלום רק לשון שמחה כלשון אז ימלא צחוק
פינו ועל כן כתב בו אנקלו׳ תרגו׳ ישמח שהו וחדי ולא תרגם
וחייך והראיה כי לשון ויצחק הוא מלשון שמחה מה שנצטוה
מפי הש״י לקרותו יצחק שנ׳ וקראת את שמו יצחק ואלו לעג
אברה׳ על הענין לא צוהו הש״י שיקרא לו שם על שם הלעג
אבל ודאי כיון שצוה עליו כן אין בכונתו של אברהם רק ט
טוב וקראת את שמו יצחק השם הזה הרשם לו על
ידי הקב״ה ומפני זה לא נשתנה שמו לעולם לקרותו בשם א
אחר כשם שמצינו באברהם שנשתנה שמו מאבר לאברהם
וכן יעקב מצינו שנשתנה שמו מיעקב לישראל לפי שהרשם
השם בכל אחד מהם על ידי אביהם אבל יצחק שהרשם
על ידי הקב״ה הוקבע לו לעולם השם ההוא ולא נשתנה וכן
מצאתי בירושלמי דברכות מפני מה נשתנה שמו של אברהם
ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלא אלו אבותם
קראו אותם יצחק הקב״ה קראו שנ׳ וקראת את שמו יצחק ע
עכ׳ ומה שתמצא שמו של יצחק בשין והוא שכתוב
שבועתו לישחק אין זה שנוי אבל רצה הנביא לרמוז על מ
מדתו שהיא האש הגדולה וידיעת זה ממה שאמרו בספר יצ
יצירה שלש אמות אמש אויר מים אש מם דוממת שין
שורקת ועוד טעם אחר כי אברם הוצרך הכתוב לשנ
לשנותו אברהם על שם כי אב המון גוים נתתי׳ך ויעקב
ישראל על שם כי שרית עם אלהים ועל ידי הענינים
והמאורעים שארעו בשניהם הוצרכו לשנות שמם אבל יצ
יצחק לא הוצרך לכך כי לא ארעו לו מאורעות כמותם ולא
ראה עצמו לחוץ המקרי׳ כאברהם ויעקב אבל מיום שנולד
נתקדש באות בריש קדש ונתישב בארץ הקדושה לא יצא מ
ממנה לעולם ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אותו כלומ׳
ולישמעאל אברך מצד התפלה שאתה מתפלל עליו אך לא
מצד הברית של יצחק יב׳ נשיאים יוליד הי׳ לישמעאל
יב׳ בנים והם מפורשים בשמתם בסוף סדר ויהיו חיי שרה
שכתוב שם בכור ישמעאל נביות וקדר ואדבאל ומבשם
ומשמע ודומה ומשא חדד ותימא יטור נפיש

קדמה הדי יב ומה שאמ יב נשיאי ולא אמר יב בני יוליד זה
הורות על התנשאותם וכעלתם הגדולה שתחול עליהם בר
רכת הרבוי יותר משאר העמים כמו שהבטיחו הש׳ הנה
בכתי אותו והפרתי אותו והרבתי אותו כמא מא ועו תבלו
לת נשיאי שיאבדו מן העולם אחר המעלה הגדולה שהיא
לשון נשיאים ורוח ובא לרמוז שהם כלים ואובדים מן הע
עולם כלשון כלה ענן וילך זהו שתמצא נשיאים חסר יוד
אחרונה ולמדך הכתוב על מלכות ישמעאל שתחלתו חזק
סופו תשש וכן אמר המלאך להגר והוא יהיה פרא אדם כ
לומר שיהיה בין בני אדם כפרא ש׳ נצח הבל ואחר כך יד
ל בו ׃ ונתתיו לגוי גדול ׃ כתב רבי חננאל זל׳ ראינו
נתאחרה הכטחה זו להם אלפים שלנ שנה ולא היה אחור
להי בעונם והיו מצפים לה כל השנים הללו וסוף סוף באה
נתקיימה ואחר כך נתחזקה המלכות בידם אנו שנטלה ממ
מנו בעונינו ושם זמנו אלף ג מאות ושלשים שנה על אחת
כמה וכמה שנהיה מצפים להבטחתו ולא נתיאש עכ ׃
על אלהים מעל אברהם ׃ האבות חשובים ככרובים
של מעלה על כן הזכיר הכתוב מעל אברהם כלשון שכתוב
כבוד ישראל נעלה מעל הכרוב ׃ ומפורש אמרו ר זל׳
האבות הן הן המרכבה וימל את בשר ערלתם השתדל
תחלה במילתם ובאחרונה מל את עצמו וכן כתוב אחרי כן ב
עצם היום הזה נמול אברהם שאלו הקדים מילתו
מילתם היה חולה ומסוכן ולא היה אפשר להתעס בהם ׃
המולו בשר ערלתו כמו שנצטוה למעלה ונמלתם את בשר
ערלתכם והיה לאות ברית ובאר לנו כי המצוה היא אות
קבוע בבשר והיה הבשר לאות ברית ׃ ועל כן נקראת ה
המצוה הזאת אות ושלש מצות בתורה הן שנקראו אות
אלו הן מילה שבת תפילין ושלשת עדות ואות על היחוד
האמונה ואין ראוי לכל אחד מישראל שיעמד זולת השתי
הן כי קיום כל דבר על פי ב עדים ועל זה יצטרך שילכו
שני עדי עמו ולפיכך חייב אדם להזהר במצות תפילין ואז
יהיו שני עדיו נמצאים עמו והם מילה ותפילין לא יסורו מ
ממנו וכאותו שנשתבח בה אותו חכם מימי לא הלכתי ד׳
אמות בלא תורה ובלא תפילי וביו שבת שהו פטור מתפילי
מילה ושבת נמצאת בו למד שכל הזהיר במצות תפילין
אין שני עדיו זזין ממנו מעול לא בחול ולא בשבת ובמדר
בהמולו בשר ערלתו גדולה מילה שכל מי שהוא מהול אינו
יורד לגיהנם כתיב הבא ביום ההוא כרת ה את אברם ברית
כתיב וביום השמיני ימול ומי יורד לגיהנם מי שכתוב א
אחריו את הקני ואת הקניזי ואת הקדמוני שכלם ערלי לב
כל הערלים יורדים לגיהנם שכן מצינו ביחזקאל בן אדם נ
נהה לכל המון מצרים והורידהו שם אשור וכל קהליו כלם
ערלים מחללי חרב שם משך ותובל וכל המונה שמה נסיכי
צפון וכן אמר ישעיה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה
פיה לבלי חק למי פערה פה למי שאין להם חק שנ׳
ויעמידה ליעקב לחק ואמר עוד
הפסוק גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך כלומר בזכות דם
בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וכתיב לא תירא
לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים עכ׳ ועל כן נהגו
כל ישראל לנער הנולד שלא הגיעו ימיו למצות מילה שם

שנ והלין אתו בקבר ׃ חבי ישראל במצוה זאת שה׳
מוחזקת בידם וכה הובטחו על ג מתנות על מלכות בית דוד
שלא תפסק ועל מתנת הארץ שתהיה להם לאחזת עולם ועל
השכינה שתהיה שורה בישראל ושלשתן רמוזות בפרשה זו
מלכות בית דוד שאמר ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו וה
והכתוב הזה בברית ומצינו במלכות בית דוד ברית הוא שכ
שכתו כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עולם׃ אכין
זרעך ובניתי לדור ודור כסאך סלה ׃ מתנת הארץ הוא
שאמר ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ כנען לאחזת עולם
באר שתהיה הארץ לישראל אחזת עולם שלא ירשוה ושלא
יושיבוה רק הם ואם אולי יגלו ממנה ישובו אליה כי אחזת
עולם היא להם לא לאומה אחר וזה הוא סימן גדול לישרא
שמיום שגלו ממנה לא נתישבה שם אומה כלל אבל היא ח
חרבה ושוממה עד שישובו אפרוחיה לתוכה ׃ השכינה
שתשרה בישראל הוא שאמר והייתי להם לאלהים כלומר
להם לבדם ולא לאומה אחרת ואשרי העם שהובטח
בשלש מתנות כאלה מלכות בית דוד שלא תפסק לעולם
ושתהיה הארץ הקדושה להם לבדם מתנה לאחזת עולם ׃
ושתהיה השכינה שורה ביניה מה שלא זכו שום אומה ולש
ולשון לאחד מכל אלו וזהו שאמר דוד ׃ אשרי העם
שככה לו אשרי העם שה אלהיו

וירא אליו ה

באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש שלמה המלך עה
באר בכתוב הזה התועלת המגעת לאדם ברצון המלך
ובהסברת פניו והמשיל רצונו לגשם שבעב מלקוש שהוא
רצון הכל והכל מתאוין לו וכן במקום אחר המשילו לטל
הוא שאמר על זה וכטל על עשב רצונו ומה שהמשיל רצונ
רצונו לשני דברים לגשם ולטל לפי שתועלת הגשם הוא לע
לעתיד אין תועלתו נראת לשעתו מיד רק בזמן הקציר בר
ברבוי התבואה תתפרסם התועלת ותועלת הטל הוא כא מיד
כן רצון המלך יש בו תועלה פעמים מיד ופעמים לעתיד וכן
למדנו ששלמה המלך עה בקצת פסוקים מספר משלי הנזק
המגיע לאדם מכעס המלך אעפ שאינו נפרע וגם אינו עתיד
להוציא כעסו מן הכח אל הפעל ואין צריך לומר אם הוא
רוצה להפרע מן המכעיסים אותו ובאר בכלל דבריו שאם
הוא כועס ואינו נפרע הנה זה שכעס עליו קראהו פחד ורע
ורעדה כמי ששומע נהמת שאגת אריה וקול שחל שהוא נר
נרעד ונבהל ואעפ שאין סופו להרע לו ועל זה אמר נהם
ככפיר זעם מלך וכטל על עשב רצונו ואם הוא כועס ורוצה
ליפרע הנה זה מות ועל זה אמר חמת מלך מלאכי מות וכשם
שחמתו מות כן רצונו ואור פניו חיים ועל זה אמר בבאן ב
באור פני מלך חיים וכיון שלמה עה בכל זה לדון קל
וחומר במלך מלכי המלכי הקבה אם במלך בשר ודם החיים
דבקים באור פניו והתועלת נמצאה ברצונו כתועלת האד
האדמה נמצאת בגשם שבעב מלקו וכעי שכתו כי אם הרוה
את הארץ והולידה והצמיחה על אחת כמה וכמה בהקבה
שהחיים אמתיים תלויי ברצונו ובהסברת פניו ובענין

שכתוב כי רגע באפו חיים ברצונו ועל זה אמר שלמה עה׳
באור פני מלך חיים ובא ללמדנו כי החיי׳ דבקי׳ בגלוי׳ שכינה
׳ וכן מצינו גלוי שכינה על ג׳ חלקים האחד לדבור ולצוות
את הנביא על מצוה ממצות התורה ״ והשני להגין על
עבדיו הצדיקים כענין שכתוב ויאמרו כל העם לרגום אותם
באבנים וכבוד ה׳ נראה באהל מועד והשלישי דרך רצון
והסברת׳ פנים כענין גלוי שכינה שבמשכן וגלוי שכינה על
אברה׳ גלוי שכינה שבמשכ׳ שנ׳ ויצאו ויברכו את העם וירא
כבוד ה׳ אל כל העם כי מפני שהשתדלו במצות המשכן זכו
לגלוי השכינה גלוי השכינה של אברהם כי מפני שהשתדל
במצות המילה זכה לגלוי השכינה וזהו באור פני מלך חיים
כי מלת חיים כוללת לרפואה מלשון ויחי מחליו וכתיב ות
תחלימני והחייני וכן אברהם הגיעה לו רפואה בגלוי ע׳ כ
שכינה שהיה חולה במצות מילה ואז נתרפא כאשר נראה לו
הש׳ ית׳ וזהו שכתוב וירא אליו ה׳ באלוני ממרא והוא יושב
פתח האהל כחם היום הפרשה הזאת דבקה מחוברת עם ה
פרשה של מעלה על כן אמר וירא אליו כלומר לאברהם ש
שהזכיר שאלולי כן היה ראוי שיאמר וירא ה׳ אל אברהם כ
כשם שהזכיר למעלה וירא ה׳ אל אברם אבל אמר וירא
אליו והכונה לומר כי בזכות המילה נראה לו השם ׳
וכן דרשו רז״ל לבקר את החולה ״ באלוני ממרא ׳
הודיענו המקום שבו נמול ושם נתן לו שכר באותו מקום עצ
עצמו בגלוי שכינה ומצינו שהשכינה נגלת לנביאים באש
ברוח ובמים ובארץ באש למשה על הסנה שנ׳ וירא והנה
הסנה בוער באש גם לכל ישראל בסיני הוא שכתוב
ודבריו שמעת מתוך האש וכתיב ומראה כבוד ה׳ כאש אוכ
אוכלת ״ ברוח לאליהו שנ׳ ויהי בעלות אליהו בסערה
השמים והנה רוח סערה גדולה וחזק מפרק הרים וגו׳ ״
וכן באיוב ויען ה׳ את איוב מן הסערה ״ במים ליחזקאל
שנ׳ ויהי בשלשים שנה ברביעי בה׳ לחדש ואני בתוך הגולה
על נהר כבר וכתיב ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים
בארץ הוא שכתוב מלא כל הארץ כבודו ׳ וכתיב
הארץ האירה מכבודו ׳ וכאן נגלה לאברהם באילן הוא
והוא שכתוב באלוני ממרא וממרא הוא אחד מחבריו שכן
כתיב באברה׳ והוא שוכן באלוני ממרא האמרי אחי אשכול
ואחי ענר והם בעלי ברית אברם והיה יכול לומר בערבות
ממרא ואמר באלוני ללמדך שהיו שם אילנות ׳ וממה ש
שאמר והשענו תחת העץ למדנו שלא היה שם אלא אילן א
אחד ולמה נגלה לאברהם באילן לפי שבשרו שיוליד אחרי ז
זקנתו כאילן זה שכתוב בו כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד
יחליף וינקתו לא תחדל אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות
גזעו מריח מים יפריח ועשה קציר כמו נטע״ ועוד
שהצדיקים נמשלו לעץ והוא שכתוב והיה כעץ שתול על פ
פלגי מים ׳ וכן פי׳ רבי׳ חננאל ז״ל ׳ והוא ישב פתח האהל
כחם היום על דרך הפשט לפי שהיה חלוש במצות המילה
היה יושב שם כחם היום כי השמש מרפא בכנפיה ועל דרך
המדרש כחם היום ד׳ שעות מן היום היה שהוא עת הא
האוכל והיה ממתין אורחים שם ״ ועל דרך הקבלה והוא
ישב פתח האהל ירמוז לכנסת ישראל שהיה מישב דעתו וד
ורואה בה כי מפני שהתחיל בה וירא אליו ה׳ ואנו יודעים

כי השם המיוח׳ לא נראה לאבות כי אם באל שדי על כן הוצ
הוצרך לומר והוא יושב פתח האהל והבן זה וישא עיניו
וירא ראה בחוש העין ג׳ אנשים נצבים עליו והוסיף
שנית לשון וירא לבאר כי הוסיף לראות בעין השכל והתבונן
בהם והכיר שהם מלאכים ולכך אמר וירץ לקראתם וישתחו
ארצה ׳ והמלאכים האלה היו מיכאל רפאל גבריאל
מיכאל בא לבשר את שרה ולהצי׳ את לוט שהם שתי שליחיו׳
של חסד ורחמים רפאל לרפאת את אברהם גבריאל
להפוך את סדום וזהו שכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה ב
בערב והוא מיכאל וגבריאל מיכאל להציל את לוט גבריא
להפוך את סדום וזהו שכתוב ויהפך את הערים ולא אמר
ויהפכו ׳ ומה שאמרו רז״ל אין מלאך אחד עושה ש
שתי שליחיות לא אמרו אלא כשהם זה הפך זה שהרי המלאך
הממונה על הרחמים לא יתכן שיעשה דין שהוא הפכו והמ
והמלאך הממונה על הדין לא יבא על הרחמים אבל כשהם
שתי שליחיות שוים של דין או של רחמים עושה ואפילו כמה
שליחיות ׳ ועל כן תמצא שעשה מיכאל שתי שליחיות ש
של חסד בשורת התולדה לשאינם ראוים להוליד והצלת ל
לוט שלא היה ראוי להצלה ואם תאמר שיכסר בידו
גם את השלישית והיא הרפואה כי הכל בכלל
חסד הוא הא לאו דידיה הוא והיה משיג בזה גבולו של רפא
ולכך נמסר לכל אחד ואחד מה שיש בכח פקידותו ובגבולו ל
לעשות ושלא להשיג גבול כי כח משפט העליונים ממה ש
שכתוב עושה שלום במרומיו ועוד תמצא אם תשכיל
בפרשה כי נגלת לו כאן השכינה עם מחנותיה שהרי שלשת
המלאכים האלה מלאכי צבאות הם ומארבע מחנות שכינה
הם ובבראשית רבה בכל מקום שתמצא מיכאל שם כבוד ה
השכינה ולכך בראותו אותם רץ אחריהם כרץ אחר השכינה
ומה שנגלו שלשת ולא ארבעתם הכל לפי הצורך מ
מלאך החסד על שתי שליחיות שהיו של חסד מלאך הרחמים
על הרפואה מלאך הדין על חורבן סדום והרביעי בכבר נגלה
לו בין הבתרים והבן זה ויאמר אדני אם נא מצאתי חן
בעיניך על דרך הפשט קרא את כלם אדנים ואמר לג
לגדול שבהם אם נא מצאתי חן בעיניך וכל הענין ׳ וזה הפי׳
לדעת האומר כי הוא חול אבל מפני שמצאנוהו קמוץ בכל
הספרים יש לנו לומר שהוא קד׳ ש וקראם בשם רבים

ויתכן לומר כי למיכאל לבדו הוא שקרא בשם רבו מפני
שהוא מלאך החסד במדתו לכך התחיל לדבר עמו והזכיר
בתחלת דברו מים ובסוף דבריו חמאה וחלב ולא נזכר יין
בסעודה וזה מבואר וטעם היות השם הזה קמוץ כשהוא
קדש ידוע הוא ולפי הפשט בחכמת הנקודים הקמץ מע
מעלה גדול וראשון לשבע התנועה שהם קמץ פתח צרי סגול
חולם שורק חירק כי בתוך שבעתם תבנה ותכונן התור׳ והם
הנקראים שבעה הברות או שבעה קולות שעליהם אמר דוד
במזמור של מתן תורה שבעה קולו׳ לפי שכל התורה מיוסדת
עליה וזהו פשט המאמר בשבעה קולות נתנה התורה ועליה
אמר שלמה חצבה עמודיה שבעה כי הם העמודים אשר
כל הבית נכון עליהם וההפרש שבין קמץ לפתח אינו אלא
בנקודה כי מעלת הקמ׳ איננה אלא בצור׳ הנקודה ׳ והנקודה

רמז לנקודת המציאות שהוא היכל הקדש מכוון באמצע הנ
הנמשל לנקודה ועל כן הנקודה משמשת לשבעה פנים כש
כשתשימנה על האות מלמעלה יהיה חולם · באמצע האות
יהיה שורק ואם כתחת יהיה חירק ואם בפתח ישוב קמץ
ואם בחירק ישוב צרי ואם בצרי ישוב סגול ואם בשבא
ישוב קבוץ שפתים הרי ז׳ ועוד באותיות עצמן אם תתן ה
הנקודה באות הא׳ ישוב חית ואם בואו ישוב זין ואם בכף
ישוב בית ואם בנון ישוב גימל ואם בריש ישוב דלת ולכך
המוסיף נקודה או גורעה מחריב את העולם ומקצץ נטיעות
התורה ושרשיה ואעפ׳ שנראה שהקמץ והפתח הכל דבר אחד
אחד ותנועה אחת אין הדבר כן אלא יש הפרש בניהן כמ
במבטא שהרי תנועת הקמץ גבוהה ועליונה ותנועת הפתח
למטה ממנה כענין כי הקמץ בתיבה יורה על מעלה גדולה
ועל דבר שהוא עומד בפני עצמו אינו נסמך לאחר כענין א
ארון שהוא קמוץ ומצינו ארון הברית שהוא בפתח וכן הנה
אנכי שולח מלאך וישלח מלאך שהוא בקמץ ומלאך
הברית הוא בפתח כי הפתח נסמך לעולם למה שאחריו ולא
כן הקמץ כי הוא עומד בפני עצמו ומטעם זה כל
אתנחתא וסוף פסוק הוא בקמץ כי שם עומד לא יסמך ומ
ומטעם זה בנקוד זה השם לא תמצא פתח אלא קמץ כי המ
המעלה העליונה הגדולה המורה עליונות ושהוא בלתי נסמ
נסמך לאחר כדבר הנברא ומפני זה נכתב באלף דלת כשהו׳
קדש בקמץ וכשהוא חול בפתח ומה שכתוב בלוט אל נא
אדני בקמץ והוא חול לפי שהו׳ סוף פסוק וזהו ההפרש הגדו׳
שיש בתורתנו בין קמץ לפתח כהפרש שיש בין אור לחשך ו
ובין קדש לחול וכן מצינו שהמחליף פתח בקמץ לא ים
ימלט מאחת משתים או יהרג הסנה או יבא לידי כפירה כי
אות הא של האף תספה אלו קמצתו היית מהפך כונתו של
אברהם והורס מחשבתו ואות הא׳ של האל יעות משפט אלו
קמצתו יהיה כפירה מלבד שאמרו עוד חכמי הדקדוק
כי הקמץ הוא נאמר על ענין אמתי ולא כן הפתח ומזה אמ
אמר הכתוב ואעמד עליו ואמותתהו ואו׳ של ואעמד המצ
תמצאנה בקמץ אבל ואו׳ של ואמותתהו בפתח כי מה שאמר
ואעמד עליו אמת היה ולא כן ואמותתהו כי שאול הרג את
עצמו והנה כל זה מחכמת תורתנו האלהית ולשוננו הקדוש
ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף הנקודה לנשמה כי ה
הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף
כמו שדרשו בספר הבהיר דמיין נקודתא באתוות דאוריתא
דמשה כנשמתא דחיי בגופא דאנש וכן אמרו בכסבת
מגלה ושום שכל זה הנקוד ועל דרך הקבלה טעם קמ
קמיצתו מפני שהשם עצמו נקמץ מחובר משני השמות ה
הקדושים כל אחד בן ד׳ אותיות האחד מורה קדמות ויחוד
והאחד מורה על האצילות ועל כן האלף בראש והיוד ב
בסוף ומדת הדין באמצע ודע כי יש שמות ד׳ כל אחד בן ד
והשלשה נזכרים בתורה המקור העליון והקו האמצעי והכ
והכתר ושלשתם רמוזים בפסוקי את קלעי החצר ואת עמ
עמודיה ואת אדניה בסדר ויקהל וכן בפסוק על מה אדניה
הטבעו או מי ירה אבן פנתה כי המשכן דוגמא לבריאת ע
עולם הרביעי בענין רבקה נרמז והכן זה ואקחה פת לחם

הצדיקי׳ אומרי׳ מעט· עושים הרבה ואחרי כן הביא להם בן
בקר רך וטוב וסעדו לבבם מכאן יש ללמוד סבך
וסעד שהכיר בהם מלאכות אעפ׳ שבאו אליו בדמו׳ אנשים
ועל כן אמר לבבם ולא אמר לבבכם כענין שכתוב בבשר ו
ודם ולחם לבב אנוש יסעד לפי שבשר ודם יש לו שני לבבו׳
יצר טוב ויצר הרע אבל המלאכים אין להם אלא לב אחד ל
לאביהם שבשמים הנה חסרון אות הבית למדנו כמה ענינים
וכן כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ שעל דרך
הפשט היה ראוי שיאמר בששת וחסרון אות הבית בלמדנו
כמה יכזות העולם כי השי׳ עשה את השמי׳ ואת הארץ ששת
ימים כלומר ששת אלפים כי יומו של הקבה׳ אלף שנים ש
שנאמ׳ כי אלף שנים בעיניך כיום וגומ׳ ומזה תוכל
להבין שאין אות אחת בתורה לבטלה אבל הכל בחכמה
ובהשגחה גמורה וכן העיד לנו משה עה׳ בסוף התורה כי לא
דבר רק הוא מכם ודרשו זל ואם רק הוא מכם הוא ומה שכ
שכתוב בבשר ודם שיתו לבבם לחולה ולא אמר לבבכם
הלא הוא מדבר לעתיד שאין שם יצר הרע ולכך דרשו זל ל
לחולה כתיב והוא המחול הידוע לצדיקים לעתיד לבא ··
כי על כן עברתם על כן אני אומר פת לחם דבר מועט
לפי שפתאום עברתם על עבדכם שאלו הייתי יודע הייתי
מכין סעודה גדולה·· ויאמרו כן תעשה כאשר דברת·
דרך מוסר שפת לחם די ואל תטריח עצמך בדברים אחרים
ויתכן לפרש כן ותעשה כאשר דברת שתקח אתה פת לחם
אבל לא נאכל ממנו רמז לו לעתיד במה שארע בסוף בעונ׳
שלשה שרה כי על כן לא הביאם לפניהם עם בן הבקר
שלש סאים הם איפה שכן אמרו זל איפה שלש סאים ומא
ומאחר שדרך הכתוב לקצר הרי ראוי שיאמר מהרי איפה
ומה שאמר ג׳ סאים יתכן לומר כי נתכון לכבוד שלשתן וע
ועשה חלקים שוים שלא להטיל קנאה בסעודה והביא סאה
לפני כל אחד ואחד להודות כי בכבוד שלשתן שוה עליו ועוד
לכונה אחרת כדי להרבות כנופיא ולהראות שהם טרודים ו
ומשתדלים בכבודם ושידעו זה אנשי המקום ועל כן
השתדל וטרח בכבודן לצאת ולבא כמי שמשתדל וטורח ב
בכבוד שבת וכמו שאמר זל רב נחמן מכתף ועייל מכתף ו
ונפיק אמר אלו מקלעי לי רבי אמי ורבי אסי לא מסתיפנא
מקמייהו וכונתו לומר שלא היתה מעלת השבת גרועה לו מ
ממעלת שני החכמים ההם המיוחדים בדורו וכיון שאלו ה
היו נכנסים להתאכסן אצלו היה טורח ומשתדל בכבוד אף
כי יש לו לטרוח ולהשתדל בכבוד השבת בכניסתו ועוד
למדנו הכתוב במה שאמ׳ ג׳ סאים שהיתה עינו יפה ואלו אמ׳
איפה היה במשמע איפה מצומצמת ועל כן האריך
וכתב שלש סאים לבאר שהיתה איפה גד
גדושה והיה מביא הכל בעין יפה ובנדיבות גדולה·· ואל
הבקר רץ אברהם היה אפשר לומר לשלוח אל הבקר אחד
מאנשיו שהרי בביתו של אברהם יח ושלש מאו׳ איש חניכיו
ילידי ביתו ולא רצה אבל הלך הוא בעצמו ובכבודו בכרוצה
לכבוד האנשים אעפ׳ שהיה זקן וחלוש במצות המילה והנה
זה עדות על זריזותו ומעלתו ונדבת לבו·· ויקח חמאה
וחלב ובן הבקר ואלו הלחם לא הביא · ודרשו רזל בזה

שרה אבנו פרסה נדה ואברהם אבינו אוכל חוליו
בטהרה היה ולפיכך לא הביא הלחם ויש לשאול בזה כי אם
היה אברהם אוכל חוליו בטהרה לא היה זה חובה על שאר
בני אדם ואולי כונת החכמים שלא רצה להאכילם ממה ש
שלא הורגל הוא לאכול ממנו והנכון לפרש כי היה זה
מפני אסור חמץ ולפי שהיה אברהם אוכל חוליו בטהרה
סלקה את ידיה מן העיסה ואברהם חשש לאסיר החמץ שה
שהרי זמן הפסח היה וזהו שהזכיר כאן עוגות לושי ועשי ע
עוגות ובענין לוט הזכיר מצות כדי להשלים
בין שניהם עוגות מצות כענין שכתוב בפסח מצרים ויא
ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות והנה
כל התורה כלה רמזים ומה שחסר כאן גלה כאן וכן תמצא
כיוצא באלו ענינים הרבה במקומות רבים מן התורה
ויאכלו על דרך הפשט הראוים לאכילה זה ישמעאל ושאר
בני ביתו של אברהם וכמוהו והיה כנור ונבל תוף וחליל
ויין משתיהם אין התוף והחליל ראוי לשתיה עם היין אלא
התוף והחליל ראוים לנגן והיין לשתות ועל דרך המדרש
ויאכלו נראו כמי שאכלו שהיה הבשר ראשון ראשון מסת
מסתלק והוא כענין שכתוב וישלח מלאך ה' את קצה המ
המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות ותעל האש
מן הצור הדבר המסתלק והכלה קרוי אכילה מלשון וח
וחרבי תאכל בשר ואכלת את כל העמים ודע כי כלל
הפרשה הזאת יש שסוברין אותה במראה הנבואה
וחושבים להכריח הענין בטענת שאין אדם משיג לראית
המלאכים בעין הבשר כי אם במראה ולפי השגת המשיג ו
הסברא הזאת לא לשה שרה עוגות גם אברהם לא עשה בן
הבקר אבל היה מראה הנבואה גם נצטרך לומר בלוט
שעלה במדרגת מעלת הנבואה גם אנשי סדום שהכתוב מעיד
עליהם שהם רעים וחטאים ואיך יתכן שיעלה לוט למעלת
הנבואה והקב"ה מנע הדבור מאברהם כל זמן שהיה לוט
עמו כענין שכתוב וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד ל
לוט מעמו אבל עקר הפרשה הזאת בכללה היא כפשוטן
של כתובים וענין שרה ואברהם ולוט ואנשי סדום הכל כ
כפשוטו ממש לא מראה נבואה ואם לבך חוכך איך יושגו
המלאכים לעיני הבשר כי אם במראה הנבואה זה אמת ויצ
ויציב כי המורגשים אי אפשר להשיג המושכלים בחושיהם
והפרשה הזאת אי אפשר להלמה לשום משכיל כי
אם על דרך הקבלה והוא שהמלאכים האלה הנקראים בש
בשם אנשים הכונה בהם על כבוד נברא במלאכים
ומשכילי האמת יקראוהו מלבוש כי הוא מלבוש לג' מעלות
עליונות הנקראות אדם שהן מתלבשות במדה זו והנקראת מ
מלבוש ומשחרב בית המקדש נפלה מדה זו שהיא המלבוש
וכבר ידעת כי הנפש היא הנקראת אדם לא הגוף כי הגוף
אינו אלא מלבוש הנפש וכן הכתוב מעיד עור ובשר
תלבישני באר כי הגוף הוא הלבוש והנפש שהיא האדם מ
מתלבשת בו וכה שנקראו אנשים בפרשה הזאת
והוא הדין בשאר המקומות שבכל הכתובים שהמלאכים נק
נקראים בשם אנשים הכונה בהם במלבוש הזה
ומה שהכתוב קראם בשם אנשי מפני שהוא מושג לעיני

הגוף לאותם שהם זכי הנפשות וזהו ענין הפרשה שיקראם
פעם אנשים ופעם מלאכים מלאכים לפי שהיו מלאכים
ממש אנשים לפי שהם המלאכים הנקראים מלבוש
עשה אזנך כאפרכסת והתעורר להבין הענין הזה ועוד
דע כי יש סוד בענין הפרשה דרך אחרת והוא שהיו אנשים
ממש ומלאכים ממש והתבונן היטב כי קרא הכתוב המלאכי
בשם אנשים בענין אברהם ובענין לוט קראם מלאכים וה
ודרשו ז"ל הכא אתמר אנשים והכא אתמר מלאכים הכא א
אתמר אנשים כשהיתה שכינה על גביהן ולהלן אתמר
מלאכים כשנסתלקה שכינה מהם לבשו מלאכות הוא שכ
שכתוב וילך ה' וכתיב ויבאו שני המלאכים סדומה ויש לך
להתבונן כי אלו קראם מלאכים בענין לוט בלבד היה טעם
המדרש הזה מספיק אבל תמצא שקראם הכתוב ב
בענין לוט פעם מלאכים ופעם אנשים הוא שכתוב ויבאו
שני המלאכים סדומה וכתי' וישלחו האנשים את ידם ויביאו
את לוט וגו' וכתיב ויאיצו המלאכים ואחריו מיד ויחזיקו ה
האנשים וגו' מכל זה יש לך להתבונן כי זה מופת חזק שהיו
אנשים ממש ומלאכים ממש ועשו כל מה שעשו מדעת המ
המלאכים ומעתה יבאו הכתובים אמתיים כפשטן בשם אנ
אנשים ובשם מלאכים והגלוי והחתום בהם אמת וזהו ענין
הדבור בנחש ובאתון והמשכיל יבין והדומה לזה מה ש
שדרשו ז"ל בבבא מציעא פרק השוכר את הפועלים אליהו
הוה שכיח במתיבת' דר' [illegible] חד ריש ירחא הוה נגה ליה יומא
ואתא אמ' ליה מאי טעמ' נגה לי' למר אמר ליה אדמוקימנ'
לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן
ליעקב ולוקימנהו בהדי הדדי סבר תקפנהו ברחמי' ומיתו
לי' למשיח בלא זמניה ויש דוגמתן בעולם הזה איכא רבי
חייא ובניו כי גזר רבי תעניתא אחתינהו לרבי חייא קמ
קמיה תיבותא אמר משיב הרוח אתא זיקא אמר מוריד הג
הגשם אתא מטר כי מטא תחית המתים רגש עלמא אמרי ב
ברקיעא מאן גלי אליהו אתיוה לאליהו ומחיוה שתין פ ולכי
דנורא אזל אדמי כדובא דנורא עאל ביניהו וטרדינהו ולא
אמרי מחיה מתים והבן זה ויאמרו אליו איה דדרשו ז"ל
נקוד על איו ללמדך שאף לשרה שאלו על אברהם איו
והיה ראוי לינקד הלמד ולדרוש הכתב שהוא העקר אלא
שיש זקף קטן באות הלמד והיה מתערב עם הנקודה ולכך
נקוד איו ולא אות הלמד ונראה לי עוד בזה כי
מלבד שנתנה מלה זו להדרש עוד יש בה פנימי צריך ומ
ומוכרח כי המלאכים האלה רמזו לאברהם ענין השפע
המשתלשל מלמעלה אל המדות ומן המדות אל השכלים ה
הנפרדים ומן השכלים הנפרדים אל העולם השפל כי אחר
שנתקדש אברהם ונחתם באות ברית קדש רצו המלאכים ל
להגיד לו תעלומות חכמה בענין השפע כי הם גם שאר הנפ
הנפרדים כלם מושכים כח מן העשירית והעשירי' דרך הקו
והקו כן הא' ולכך נקוד עליו איו לרמוז כי בסרו לו ידיעה ב
בענין השפע איך הוא משתלשל מן הא' ליוד דרך הקו ומן
היוד לשכלי' וכן השכלי' אל הנב' להודיעו העתי' מה פעל אל
בעול' השפל ועל כן הם היודעי' בדבר ומבשרים אותו עליו
ויאמר שוב אשוב אליך זה המלא' שבא לבשר שרה ואמר
כן ונתקיים דבורו בבשורת הבן לשנה הבאה אבל לא מצינו

שחזר כמו שאמ' לו ב' פעמי' שוב אשוב למועד אשוב אליך ואולי לא היתה כונת המלאך שישוב אליו הוא ב בעצמו אלא שיתקיים ויבא דבורו כעת חיה וכנה הכתוב ק קיום דברו של מלאך לשובו כי מה יעשה לו שובו אם לא יתבשר בבן ·· או נאמ' שהוא מלשון בשובה ונחת ועניננו המנחת הרוח כלו' אניח את דעתך וארחם עליך בבן לשנה הב' הבאה כי מלא' ממונ' על הרחמי' היה · כעת חיה כעת המבור של יולדה שהוא יב' שאין זמן ט' חדשים מבורדי' לפעמים מקדים או מאחר אבל הזמן שאינו שוהה ומתאחר יותר הוא יב' חדש והוא המבורר וכדא' בעובדא דרבה תוספאה ולכך נתן לו המלא' עכשו בפסח זמן מבורר שיהי' לו בן לפס' הבא · והוא אחריו יגיד הכתו' כי שרה שהיתה יושבת פני פנימה באהל כמו שכתו' הנה באהל עמדה ממקומה לשמוע הדברי' אל פתח האהל והמלא' המבשר היה אחר פתח האהל ויאמ' ה' אל אברהם ·· השליח נקרא בשם השולח ועל כן קרא הכתוב את המלאך בשם המיוחד והוא שאמר היפלא מה' והיה לו לומר כמני אלא שהוא דבר המלאך וזהו שאמ' למועד אשוב כי התופש את שרה למה זה צחקת הוא עצמו אמר למועד אשוב אליך · היפלא מה' דבר · יאמר המלאך מיכאל · היתכסה ויפסק אצילות ההא' שהוסיף בשבך המתקבלת מאת ה' שלא יתן לך ההולדה והלא בשם שאתה כנגד מדת החסד כן יתן לך בן מדת הדין שהרי יש לו להשלי המרכבה מעלה ומטה למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן ·· ותכחש שרה לאמ' לא צחקתי שרה אמנו שהיתה צדקת היאך אפשר שלא האמינה דברי המלא' והלא נביא' היתה ודרשו ז"ל אברהם היה טפל לשרה בנבואה שנאמ' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ובודאי אין לך נביא של שלא ידע כי כמלאכים שלוחיו של הקבה וכל דבריהם מפי השי' ועוד לא די שלא האמינה אלא היתה מכחשת אחר שא' לו המלאך למה זה צחקה שרה ·· והתשובה בזה כי אבי' ה' אבינו עה' ידע שהיו אנשי' והכי' בחכמתו בהם שהיו מלאכי' וכמו שרמזתי אבל ההכרה והידיעה הזאת לא היתה בשרה והיתה סבורה שהיו אנשי' כשאר אנשי' ולא האמינה לדבריהם ועל כן צחקה ומה שהיתה מכחשת שלא צחקה עשתה כן מפני פחד אברהם וחשבה כי אברהם היה אומר כן בהכרת פניה וכאשר נתחזק בדברו באמרו לא כי צחקת אז הוברר לה כי מאת השי' ידע. זה בנבואה ושתקה בן פי' הרמבן ז"ל ·· ואברהם הולך עמם לשלחם וסמיך ליה וה' אמר ובארו אמר לאברהם כי בזכות הלוי' בא אליו הדבור ושיעור מצות לויה דרשו רז"ל חבר לחבר עד עבורה של עיר הרב לתלמיד עד תחום שבת תלמיד לרב עד ג' פרסאות בעל הבית לאורח מיל שנ' כי מלאכיו יצוה לך · המכסה אני מאברהם · האריך הקבה בשבחיו של אברהם ואברה' לא גבה לבו על זאת אבל השפיל עצמו ואמר ואנכי עפר ואפר · ומכאן ראוי ללמוד שכל מי שמשבחין אותו אין ראוי שיתנאה על כך אלא שישפיל את עצמו יותר ממה שהי' כי ידעתיו לשון גדולה ומעלה מלשון מה אנוש ותדעהו או יהיה לשון השגחה כי ידיעת השם ית' את האדם היא השגחתו בו וכשאמר כי ידעתיו בא למעט שאר בני אדם שאינם צדיקים שאין ההשגחה בהם כמו בצדיקים וצריך שתשכיל כי ההשגחה בעולם השפל במין האדם היא

כללית ופרטי' ופסוק מלא הוא שמצינו גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וגו' ובשאר בח היא כללית לא פרטית רק ב בכלל כדי לקיום המין · והשגחה הפרטית שבמין האד' נחלקת לג' חלקים · השגחה בו לידע כל פרטי מעשיו ומחשבותיו והשגחה בו להגין עליו ולהצילו מן המקרים ה ההשגחה בו לידע כל פרטי מעשיו היא בכל אדם מישראל או מן האמות כענין שכתוב היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם · ההשגחה בו להצילו מן המקרי' אין זה בכל אד אדם ואפי' בישראל כי אם בצדיקים שבהם שהבה מציל את הצדיקי' מן המקרי' ששאר בני א"ם נמסרים בידם ולא יעזוב את חסידיו ולא יגרע מה עינו אלא השגחתו בצדיק תמי' לא תפרד ממנו כלל וזה לשון כי ידעתיו שההשגחה בו ובשאר הצדיקי' להציל ממקרי בני האד' וזה דע' הרמבן ז"ל בפירושי בפסוק זה כשתשתכל בו ולשון כי ידעתיו דברי הש' הנודע לאבו' שהוא המשגיח והמטיב לאברה' שיצוה לזרעו אחריו לשמור דרך ה' למען הביא ה' הוא הש' הנראה להם באל שדי שלא נודע להם וזה מבואר ·· למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו · כתב רבי חננאל ז"ל נעשו דברי האבות בקבלה בלא כתיבה בתורה כמו התורה הכתובה ומכא' אתה למד כי המשנ' שהיא סדורה בהגדת אבות לבני' והיא בידם קבלה שחייבים לשמור דבריה כחיוב דברי התור' הכתובה שזה וזה שוים ש שהרי עשר' הדברות נשמעו מפי הגבורה ונכתבו מפי הנביא עה' ושאר התורה נכתבה מפי הנביא וכשם שאין הפרש בין המצות שהם בשמיעה ובין המצות שהן בכתיבה כך אין הפרש בין המצות שהן בכתיבה ובין המצות שהן בקבלה הכל שוין עכ' · ויאמ' ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ארדה נא וגו' הכתובים דבקי' זה עם זה יאמר זעקת סדום ועמורה וחטאתם שגדלה מאד ארד ואראה אם כלם חטאו ואם לא אדעה מי החוטאי' החטאת הזאת היתה שהיו בהם כל המדו' הרעות וכמו שדרשו ז"ל ואנשי סדום רעים וחטאים רעים בממונם וכא' ורעה עינך באחיך האביון וחטאי' בגופ' וכהא' וחטאתי לאלהים לה' זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנ' וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד ·· אבל נגמר דינם בעבור עוז שהיו מואסים את הצדק ולא היו משגיחים על ע ענייהם ועל רעיהם שהיו מוטלים ברעב וזהו באור הכתו' על דרך הפשט ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד שהיה ח חטאם מגיע לה' בענין שכתו' בענין העניים וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא והנביא העיד כן באמרו הנה היה זה עון ס סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלו השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ·· וכתי' ותגבהנה ותעשנה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי · ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמר גזר דינ' עליו שהרי אין לך אומה בעול' שלא יעשו צדקה אלו עם אלו ואנשי סדום היו מואסים בה היו אכזריים בתכלי' · ואעפ' שלא נתנה תורה עדין הנה הצדקה מן המצו' המושכלו' ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב' והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת · ועל כן אבדי השי' לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניי' · ומזה דרשו ז"ל נקמתם של אמות העולם ביד ישראל ונקמת של ישראל ביד ענייהם נקמתם של אומות העולם ביד

ישראל שנ׳ ונתתי את נקמתי באדם ביד עמי ישראל ונקמתם
של ישראל ביד ענייהם שנ׳ וקרא עליך אל ה׳ והיה בך חטא ׳
באור זה שאין העושר נתן לעשיר אלא להבחין בו איך
יתנהג׳ אמר רבי בזן העני הזה עומד על פתחיך והקבה׳ עומ׳
על ימינו אם נתת לו זה שעומד על ימינו מברכך ואם לאו
זה שעומד על ימינו נפרע ממך שנ כי יעמד לימין אביון ׳
כתוב אחד אומר עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה׳ ׳׳ וכתוב
אחד אומר רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה׳ ׳
הא כיצד כאן כשנתן לו כאן כשלא נתן לו ובמדרש זעקת
סדום ועמורה כי רבה ׳ ההיא רביתא דהוה מסקא רפתא
לעניי בחצבא אתגלי מלתא שפיוה בדבשא ואוקמוה על
אגר שורא אתו זבורי אכלוה והיינו דכתי׳ זעקת סדום וע
ועמורה כי רבה על עסקי ריבה ׳׳ הכצעקתה הבאה אלי ׳
על דרך הפשט באר הכתוב כתרגומו הכצעקתה הבאה אלי
עשו חייבים כלייה זהו שאמר כלה ואם לא יעשו תשובה א
אענישם זהו ואם לא תייבין אתפרע ועשה מלת אדעה
מלשון ויודע בהם את אנשי סכות ׳ וגבוה ממרחק יידע
ועל דרך המדרש הכצעקתה הכצעקתם אין כתו כאן אלא ה
הכצעקתה ואי׳ זו צעקתה של ריבה בראשית רבה ׳׳
ועל דרך הקבלה הכצעקתה הבאה אלי אנשי סדום כפרו בש
בשם המיוחד כאנשי העיר והמגדל ולכך כתו כאן וירד ה׳
וכאן ארדה נא כי הראה להם כתו ויאמר הכתו ארד׳ במדת
רחמי למדת הדין ואראה ברחמי׳ כסוד וירא אלהי׳ את בני יש
ישראל ׳ הכצעקתה כלומר ו בצעקת הא׳ הבאה אלי במדת
הדין עשו אכלם במדת הדין ואם לא א עה כלו׳ אמשיך רח
רחמי אל הדעת כסוד וידע אלהים וזהו ענין הכתוב הנה צ
צעקת בני ישרא׳ באה אלי שהיא צועקת לפני המלך ה׳ מת
מתוך הלחץ הגדול אשר מצרים לוחצים אותם ׳ ויגש
אברהם ויאמ׳ האף תספה ׳׳ אם תשכיל בפרשה תמצא כי
מחשבתו של אברהם היתה כי הכה חפץ להפסיד ולהשמיד
הכל במדת הדין ומזה אמר האף תספה צדיק עם רשע האף
תספה ולא תשא למקום ומלת תספה אינו לנכח כי אם לנקב׳
נסתרת כלשון כל תשא עון וקח טוב ועל בן היו כל תפלותיו
של אברהם בפרשה הזאת למדת הדין הוא שאמ׳ הנה נא הו
הואלתי לדבר אל אדני ואמר אל נא יחר לאדני ׳ ׳ ואמר
עוד אל נא יחר אדני וארברה אך הפעם ולפי שזאת היתה
מחשבתו של אברהם בהקבה התחיל מתוסח עמו חלילה לך
מעשות כדבר הזה והזכיר חלילה לך שני פעמים כנגד שני
המדות מדת רחמים ומדת הדין ואמר חלילה לך אפילו במד׳
הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה בצדי׳ כרשע ותבט׳
הבחירה והעבדה ותרבה הכפירה בעולם חלילה לך במדת
החמים מקל וחומר לפי שאת שופט כל הארץ ׳׳ השופט כל
הארץ לא יעשה משפט כענין שאנו אומרי בראש השנה ויג
ויגבה ה׳ צבאות במשפט והמלך המשפט ׳׳ והודיעו הקבה׳
כי לא מחשבותו מחשבות אברהם אבל יתנהג עמהם במדת
רחמים והוא שהקבה׳ מדבר עמו בכל הפרשה בלשון רחמים
ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה ויאמר ה׳ אם אמצא בסדום
אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר ׳ כתב רשי זל ה׳ כרכים
היו י׳ לכל כרך וכרך התשחית בחמשה ט׳ לכל כרך וכרך וא
ואתה צדיקו של עולם צטרפם ׳׳ כן אולי ימצאון שם מ׳

וימלטו ד׳ וכן שלשים יצילו ג׳ וכן כ׳ שנים וי׳ א׳ עד כאן ׳׳
ועל פחות מעשרה לא בקש לפי שאין הדור מתקיים בפחות׳
מעשר׳ צדיקי ולכך נאבדו דור המבול לפי שלא היו שם י׳
שהרי באי התיבה לא היו רק ח׳ נח ואשתו ושלשת בניו ושל
ושלשת נשי בניו ׳׳ ועוד שחשב אברה׳ שהיו בסדום י׳ והם
לוט ואשתו ד׳ בנותיו וד׳ חתניו וכשלא היו שם י׳ נאבדו כש׳
שנאבדו דור המבול כשלא היו שם להגין על הדור זהו שכ
שכתו׳ וילך ה׳ תכף שהזכיר העשרה כי לפי שידע הקבה׳ שלא
היו שם י׳ ואי אפשר לו לאברהם לחסר מהן לכך נסתלקה
שכינה ׳׳ ורבוי התפלה לאברהם בכל פעם ופעם אחר
שהודה לו הקבה שישא לכל המקו׳ אשר ימצא שם מ׳ ויצילו
ד׳ כרכים דבר ידוע היה כי השלשים יצילו ג׳ והעשרים ב׳
והעשרה כרך אחד הכל לפי החשבון ההוא ולמה יטרח א
אברהם בדבריו להרבות בתפלה על חנם אבל חשב אברהם
כי חפץ השם ית׳ לרחם על המרובין יותר מן המעוטין לפי ש
שאין למעוטין זכות כל כך כמו שאמ׳ רזל׳ אינו דומה מוע
מועטים העושים את התורה למרובין העושים את התורה
והנה הקבה הודה לו בכל פעם ופעם שירחם אפי׳ במעוטין
וזהו שהזכיר מדת רחמים בתחלת הענין ׳ ׳ וטעם שנוי
הלשון פעם לא אשחית פעם לא אעשה תחלה אמ׳ לא אשחי׳
פעם שנית לא אעשה ׳ תחלה אמ׳ לא אשחית אם אמצא שם
מ׳ וחמשה׳ כלום ראוים הם להשחת׳ כיון שאי׳ שם י׳ לכל כרך
אבל אני לא אשחית אלא אלקה אותם ביסורין אחר
כך אמ׳ לא אעשה בעבור מ׳ כלו׳ לא אעשה לא השחתה ולא
יסורין כיון שהם עשרה לכל כרך וכן אמר בשלשי׳ לא אעש׳
לפי ששלש׳ כרכים הם הרוב אבל בעשרים וכן בעשרה אמר
לא אשחית כלו אבל ילקו ביסורין כיון שהשלשה שהם הר
הרוב הם הרשעים וכיון שלא היו שם עשרה נשחת הכל׳
ומתוך הפרשה הזאת יש התעוררות גדולה לחשבון עשרה ש
שהוא קיום העולם ממה שנתבאר כאן הפסד העולם בעבור
חסרון העשרה ׳׳ ואנכי עפר ואפר ׳ על דרך הפשט
ואנכי עפר הייתי ואפר אחרי מותי ודוי הצדיקים וכן דוד עה
אמר כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו ׳׳ וכן
אמר איוב על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר ׳׳ ועל
דרך המדרש בזכות שאמר אברהם ואנכי עפר ואפר זכו בנ
בניו לשתי מצות עפר סוטה ואפר פרה ׳׳ וכן מצינו כל
ישראל שנקראו בשם אפרים שנאמ׳ הבן יקיר לי אפרים וה
והוא כאלו אמר אפרים שני אפרים אפרו של אברהם ואפרו
של יצחק ׳׳ ואברהם שב למקומו ׳ על דרך הפשט הוא
אלוני ממרא כי משם נפרד תחלה ׳ ויתכן לפרש למקומו
למדתו שהיא הכנסת האורחים כי מאחר שיצא ידי חובתו
באלה באכילה ובשתיה ולויה היה חוזר עוד לבקש מהם
יותר וזהו שב למקומו כי נפשו של אברהם אצולה ממדת ה
החסד והמדה ההיא מקומו ׳ ואפשר לפרש עוד למקומו
לגבול הרגשותיו ומדת גופו כי בעוד שהשכינה היתה אצלו
היה כלו שכלי מופשט מכל עניני החומר והרגשותיו בטלו׳
לא נשאר לפני ה׳ בלתי אם צורת הנפש והוא השכל הזך ה
הטהור כיון שנסתלקה שכינה חזר להרגשותיו ולגבולי המ
המדות הגופניות וזהו ואברה׳ שב למקומו כלו לגבו׳ מדו׳ גופו

כי מקומו של אדם הוא המקיף אותו והמגבילו · ועל דרך
הקבלה ואברהם שב למקומו · חזרה מדת החסד למקומה
כשלא מצאה זכות ואז פועלת מדת הדין זהו שאמ׳ אחריו וי
ויבאו שני המלאכים סדומה וכתי׳ ויהי בשחת אל׳ הי׳ ואין למ
למדת הדין פעולה עד שתמסרם מדת החסד בדין ואז
מדת הדין פועלת בנדוני וזהו סוד הכתו׳ ויקח בידו את האש
ואת המאכלת כלו׳ שמדת החסד לוקחת בחותיו של יצחק
ומוסרת בדין וזהו וילכו שניהם יחדו ויצחק הולך אחר אבכ
אברהם וברשותו ובהסכמתו והנה מדת הדין עקודה לפני
מדת החסד שאלמלא כן תחרב העולם וזהו סוד ויעקד את
יצחק בנו וזה באור לשון ורב חסד שהחסד מתרבה על הדין
וזה מבואר ויבאו שני המלאכים סדומה קראם עתה מלאכי׳
ויתכן לפרש על דרך הפשט מה שקראם פעם אנשים ופעם
מלאכים כי כאשר משתלחים לבני אדם והם משתדלים
בעניניהם יזכירם בלשון אנשי׳ ואחר שעשו שליחות יזכיר
בלשון מלאכי כי חזרו למעלת׳ הראשונה · ודרך האמת
כבר בארתיו למעלה · וירא לוט ויקם לקראתם · אברה׳
ראה אותם מרחוק כי בבקר היה כחם היום ולפיכך אמ׳ וירץ
לקראתם אבל לוט לא ראה אותם עד שהיו קרובים אליו כי
בערב באו שנ׳ סדומה בערב ולפיכך אמר ויקם · ומצות
אפה ויאכלו · מפני שלא הביאו הלחם בסעודת אברהם
באר כאן ומצות אפה ויאכלו כי בכאן אכלו לחם ושם היה
הבשר מסתלק ראשון בקרבן הקרב על גבי המזבח׳ ואנשי
העיר אנשי סדום בא לרמוז כי אנשי סדום היו אנשי העיר
והמגדל רשעים גמורים וכאותם דור הפלגה שאמ׳ הבה נ
נבנה לנו עיר ומגדל ויהיה אנשי העיר באור לאנשי סדום
הנה נא לי שתי בנות וגו׳ רק לאנשי׳ האל וגו׳ היה טורח
על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו אבל
שופיים אנשי העיר כהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב ש
שלא היה ענין הזמה בנשים מרוחק מעיניו ולא היה עושה
עושה חמס גדול לבנותיו כפי דעתו ולכך דרשו רז״ל׳
בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו וחו
והורג או נהרג או נהרג וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן
אמר לו הקבה׳ לעצמך אתה משמרן · ודע כי הענין הזה
דומה לפילגש בגבעה ועוד הוא קשה ממנו שהרי בפילגש׳
בגבע׳ אעפ׳ שבאו בשביל האורח שתקו בפילגשו ובכאן ל
לא הו שותקים בבסירת בנותיו ועוד כי שם לא היהסכימו כל
אנשי העיר ובכאן מנער ועד זקן כל העם מקצה כך פי׳ הרמ
הרמבן׳ ז״ל׳ ובבראשית רבה רק לאנשים האל אלוהות הן
אלו עד כאן · כי משחיתים אנחנו · היה להם לומ׳ כי
משחית ה׳ אבל תלו הפעולה בעצמם ולא זזו משם עד שהו
שהודו על כרחם כי אין הדבר תלוי בהם אבל הם. שלוחים
מאת השי׳ זהו שהוצרכו לומ׳ וישלחנו ה׳ לשחתה וזהו שאמ׳
הכתוב הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישי׳ תהלה

וכתיב הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעי
בעיניו · הן בקדושיו לא יאמין אלו החסידים והנביאים וה
והקדושי׳ שנא׳ עליהם לקדושי׳ אשר בארץ המה שכן מצינו
במשה רבי׳ עה׳ שאמר והדבר אשר יקשה מכם וגו ונתפס
לו שבעונש הזה דין בנות צלפחד וכן שמואל הנביא עה ש
שאמ׳ לשאול אנכי הרואה וכשבא למשו׳ את דוד וראה את

אליאב אמ׳ אך נגד ה׳ משיחו ואמ׳ לו השי׳ אל תבט אל מראהו
וגו׳ כי האדם יראה לעינים וה׳ יראה ללבב וכן דוד עה׳ שאמ
תורתך בתוך מעי · טעה בדבר שאפי׳ תינוקות של בית
רבן יודעין אותו · וכן דבורה ששבחה את עצמה ואמר׳ עד
שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל נסתלק ממנו רוח הקדש
והוצרכו לומ׳ עורי עורי דבור׳ עורי עורי דברי שיר ובמלאכיו
ישים תהלה אלו המלאכי׳ שנשתלחו לסדו׳ שאמרו׳ משחיתי׳
אנחנו על שנתגאו ותלו הדבר בעצמ׳ נדחו ממחיצתן קלח׳
שנה באור זה שלא נשתלחו בשליחותו של הקבה׳ עד יעקב
שחזרו אליו בשליחותו שנ׳ והנה מלאכי אלהי וגו׳ וממהפכ׳
סדום שהיה אברהם אבינו באותה שנה בן צט׳ שנה עד ש
שבאו מלאכי אלהים הללו ליעקב תמצא קלח שנה וזהו שכ
שכתוב׳ שם עולים ויורדים בו כלו׳ אותם שעלו במהפכת סד
סדום עכשו יורדים בו · וכל הזמן הזה נענשו ולא הלכו
בשליחותו של מקום כלל׳ · ומכאן יש עונש גדול למי שהוא
תולה כבודו של הקבה בעצמו כי כל העול כלו ומלואו לא
נברא אלא לכבודו ית׳ ואין ראוי לתת כבוד לאחר אל תביט
אחריך · פי׳ רשי׳ ז״ל׳ אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם
אתה נצל אינך רשאי לראות בפורענותם · והרמבן ז״ל׳
נתן בהם טעם כי מנעו מהביט כפני שהראיה באויר במקום
שהדבר שם תזיק מאד ותדביק וכן בכל שאר בעלי החלים
הנדבקי׳ שהראיה תזיק מאד ותדביק אותם וכן המחשבה בה׳
כידוע מנשוכי החיות כי נשוך הכלב השוטה יראה בשתן ש
שלו דמות גורים קטני׳ ואם תעביר המים ההם במסננת לא
יראו שם כלל׳ תמתי׳ לסוף שעה יראה שם כבתחלה וידוע כי
מי שיש לו החולי הזה אינו שותה שום משקה כלל ואם אולי
ירא׳ שום משקה יצטער מאד ויראו לו דמות הכלב השוטה
שנשכו ובמדרש אל תביט אחריך · אמר להם אל תביטו
אחריכם שהרי ירדה שכינתו של הקבה׳ להמטיר על סדום
ועל עמ׳ ר׳ גפרי׳ ואש עיריש׳ אשתו של לוט נכמרו רחמיה על
בנותיה הנשואות בסדום והביטה לאחריה לראות אם הולכו׳
הן אחריה וראתה השכינה אחריה ונעשת נציב מלח · וה׳
המטיר · הזכירו רז״ל׳ בכתו׳ הזה ג׳ דעות וכך דרשו ר׳ יהודה
בר׳ סימון אמ׳ וה׳ המטיר זה גבריאל מאת ה׳ זה הקבה׳ אמר
רבי אליעזר בכל מקום שנ׳ וה׳ הוא ובית דינו · אמר ר׳ יצ
יצחק בתורה בנביאים בכתובים מצינו שהדיוט מזכיר שמו
שני פעמי׳ בתורה · ויאמר למך לנשיו נשי למך עכ במדרש
הרי לך ג׳ דעות בבאור הכתוב כי ר׳ יהודה ייחס השם
הראשון בגבריאל שהוא השליח לשחת ויקרא השליח בשם
השולח · ור׳ אליעזר אומר כי הוא ובית דינו הסכימו במשפ׳
ומאותו בא ור׳ יצחק אומר שהוא דרך הלשון · ועל דרך
הקבלה דעת ר׳ אליעזר הוא הנכון ובלל גדול אמרו כל מקו׳
שנ׳ וה׳ הוא ובית דינו · ויש לך להתבונן כי בית דינו הוא
שנ׳ עליו אנכי ה׳ אל בית אל והוא שתרגם יונתן בן עוזיאל
עה׳ עילאה בית שכינתיה הזכיר לשון בית ולשון שכינה וע
ועליו נאמר במשה רעה׳ בכל ביתי נאמן הוא והוא הכת הנ
הנאצלת מיסוד עולם כמו שהזכיר הרמבן ז״ל בפירושיו בפ
בפסוק בכל והוא שנא וה׳ הולך לפניהם יומם וסמיך
ליה ויסע מלאך האלהים ואינו סמוך רק באור. וכן הזכיר׳
למעלה וה׳ אמ׳ המכסה אני מאברהם

ואמר ושמרו דרך ה' ולא אמר דרכי ולמען הביא ה'
ולא אמר אביא וכן בכל מקום שתמצא שם המיוחד
בתוספת וא' הכונה בתוספת בית דינו ואב לכולן
וה' המטיר וכבר ידעת שהוא ל' כן מטרת ·
מאת ה' מן השמים · הוא השם הגדול כמו שאמר ואתה תש
תשמע השמים כי מאתו בא הענש ועל כן נזכר בו לשון א
ארדה נא ואראה כענין דור הפלגה שכתוב שם וירד ה והבן
זה · ויהפך את הערים האל · היה ראוי לומר את הערים ההם
ואמר האל מפני שהזכיר למעלה סדום ועמורה ורמז לך הכ
הכתוב כי היו ה' ערים כמנין ה כי לכך בקש אברהם חמ
חמשים צדיקים י' לכל כרך וכרך ומזה ויהפך את ה ערים ה
האלה והם היו סדום ועמורה ואדמה וצבויים וארץ הככר ·
ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח · יתכן לפרש מאחרי
המלאך ההופך שכתוב בו למעלה ויהפך כי הוא ההולך המ
הממטיר גפרית ואש מאת ה' מן השמים ועל כן לקתה בנ
בנציב מלח שהוא כמו האש · ומה שהזכיר משה אשר הפך
ה' על כן הוא אומר באפו ובחמתו והוא המלאך שקרא אף
וחמה · ותהי נציב מלח · כתב החכם רא זל' ותהי הארץ ועל
דעת ר"זל ותהי אשתו · וכן במדרש בא ענין על פתחה לשאול
ממנה מלח ולא רצתה ליתן לו ובשביל כן נענשה מדה כנ
כנגד מדה היא חטאה במלח ולקתה בנציב מלח ·· ויהי
בשחת אלהים זה המלאך · ויזכור אלהים את אברהם זה
הקב"ה · וישלח את לוט בזכרון אברהם הציל הדבקים בו
וטעם הדבר שאלמלא אברהם עדין היה לוט בחרן שהיא
ארצו ומולדתו אבל לכבוד אברהם יצא עמו כמו שאמר ה
הפסוק וילך אברם כאשר דבר אליו ה וילך אתו לוט ולכך
הזכיר הכתוב כי מתוך זכרון אברהם נצל לוט עמו והו שד
שדרשו ר"זל מצילין תיק הספר עם הספר ותיק תפלין עם ה
התפלין ואף על פי שהיו בתוך התיק מעות מצילין אותו לכבוד הס
הספר או לכבוד התפלין ללמדך אשרי הצדיקים ואשרי ד
דבוקיהן וכן מצינו בנח הצדיק ויזכור אלהים
את נח ואת החיה ואת כל הבהמה אשר אתו
בתיבה · בהפוך את הערים אשר ישב בהן
לוט · יש לשאול ההפכה הזאת והמשפט הגדול הזה בסדום
למה כי בודאי אומות היו בעולם שהם רעים וחטאים כמות
ולא היה בהם העונש כל כך ועוד אברהם שהיה שרש הא
האמונה היה אפשר לו להחזירם בתשובה והתשובה עולה
על הכל אבל מפני שהיתה עיר סדום מארץ ישראל על כן י
יהיה המשפט שם גדול כל כך למעלת הארץ הקדושה שא
שאינה סובלת עוברי עבירה והיא מקיאה אנשי התועבות ה
ההם ועל כן הקדימה עתה וקאה הגוי הזה משם · והנה
הענין הזה של מהפכת סדום היה אות וסימן לישראל הע
העתידים לירשה שאם לא יזהרו בירושת הארץ בשמירת ה
התורה והמצות תקיא אותם ממנה כאשר הקיאה וקאת אנ
אנשי סדום כאשר קאת אנשי הכנעניים אחריהם וכן הזכיר
משה רעה בסוף ימיו והזכיר להם החרבן של סדום ואמר שת
שתחרב הארץ אם יעזבו ישראל את התורה והוא אמרו נפ
גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כמהפכת סדום ועמורה וג
וגו על מה עשה ה ככה וגו' על אשר עזבו וגו' ·· וישב
בהר ושתי בנותיו עמו · מעשה בנות לוט ענין מחודש היה ו
והן היו צנועות ומתביישות לתבוע את אביהן שהרי בן נח מ

מותר בבתו ור"זל אמרו שנתכוונו לשם שמים כדי לישב הע
העולם כי היו רואות החרבן הגדול בדור ההוא והיו מתפחדו
לאבדון מין האדם ולפי שכבר נאבדה אמן בלקות נציב מ
מלח ואביהן היה יחידי בלא בת זוגו על כן הוצרכו לעשות
המעשה הזה בו כדי לחיות זרע מכנו ושלא יכלה המין ומזה
אמרו בטענתם ואיש אין בארץ וגו' · ומפני זה לא תמצא ש
שהזכיר בהן הכתוב לשון זנות בכל הפרשה לפי שכונת היתה
לשם שמים ועל כן זכתה הבכירה שיצאה ממנה רות המ
המואביה שקבלה עליה תרו מצות שישראל יתרים על בני נ
נח וזכתה הצעיר שיצאה ממנה נעמה העמונית שיצא ממנה
רחבעם בן שלמה ונמצא שתיהן זכו למלכות בית דוד וזהו
שאמרו ר"זל בענין עמון ומואב אל תצורם ואל תתגר בם בש
בשביל שתי פרידות טובות שאני עתיד להוציא מהם זו ר
רות המואביה ונעמה העמונית · הפרשה הזאת מפרשיות התור
שנקראים ומתרגמים והוא מאמרם בשלהי מסכת מגלה מעש
לוט ושתי בנותיו נקראין ומתרגמין פשיטא מהו דתימא נ
ניחוש משום יקריה דאברהם קמל · לכה נשקה · היה לו
לומר לכי ואמר לכה בלשון זכר כי הבכירה הזהירה את הצ
הצעירה לעשות מעשה זכר כי דרך הזכר לכבוש את הנקבה
ולתבוע בפה מה שאין ראוי כן לנקבה וכמו שדרשו ר"זל וכ
וכבשוה וכבשה כתיב איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה ל
לכבוש · ומכח שא ואיש אין בארץ לבא עלינו · התבאר
כונתם כי בחסרון הזכרים כן הדור צותה על אחותה לנהוג
בענה מנהג לכבוש ולתבוע ומפני ששנתה מנהג העולם ו
וענין דרך ארץ כך שנה בה הכתוב במלת לכה שהוא לשון
זכר כשם שהיא שנתה מנהג הנקבה בשל זכר והנכון לפ ד
דעתי התוספת הא במלת לכה מפני שאות הא רמז למדת הדין
כל כן וכתוב של למשה רעה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה
שעליה אמר הכתוב וזה לך האות זה אות הא שבמלת לכה וה
היין רמז למדת הדין כי על כן אמרו חכמי האמת אין מב
מברכין על היין אלא אם כן נתן לתוכו מים והנה הבנות הו
הוציאות גלך אמם אשר החטיאה את האד זוה דעת האומ
במדרש סוטה והביאה לו וכנגד החטא הזה נענשה בדם נ
נדה כי הבראה אומרת ויורש ממנה באותו מראה וזה סוד הל
הלשון שקרא הכתוב את היין בלשונ' דם הוא שבתו ודם ענב
תשתה חמר וכתי כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותה ותוספת
ההין לא לו נכוהה שאמ ר"זל איש מזריע לובן ואשה מזרעת
אודם והנה החטא האם והחטא הבנו' במעשה הזה שוה על ידי
היין הוא הגורם רעות העול ואולי רבנו את אבינו את אבינו
הראשון שגם הוא שתה על ידי אשה והבן · ותשקין את
אביהן יין בלילה ההוא היה ראוי שיאמ' בליל ההוא אבל מלת
הוא שמו של הקבה וזהו שדרשו ר"זל הקבה סייע באותו
מעשה ונזדמן להן יין במערה ·· ותלד הבכיר בן ותקרא שמו
מואב · דרשו ר"זל אל תקרי מואב אלא מאב לא היתה צנועה
ופרש הדבר שנגדד מאביה אבל הצעירה קראתו לשון נקיה
בן עמי ודרשו ר"זל בפרק כהן משיח אין הקבה מקפח שכר
שיחה נאה דאלו בכיר דקראתיה מואב אמר ליה רחמנא למ
למשה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא
דלא הא צעורי צערינהו ואלו צעירה דקראתיה בן
עמי אמר ליה רחמנא למשה אל

תצורם ואל תתגר בם כלל ואפי׳ צער ׳ וישלח אבימלך מלך
גרר ויקח את שרה ׳ אחר שנלקחה שרה במצרים אצל פרעה
ונעשה לו נס גדול שהוצרך לו להחזירה לו בעל כרחו על י
ידי נגעים גדולים מה היה חוזר עתה בגרר ואומר לכל א
אחותי היא וכי היה סומך על הנס בכל פעם ופעם ושמא א
אין עושין לו נס וכתב רבי׳ חננאל ז״ל כי עכשו כשבא
בגרר גרשה לפי שהיה ירא שמא יהרגוהו אם היה או׳ שהיא
אשתו ואעפ״כ לא הניחו השי׳ שיפרד ממנה ולא הניח את ה
הצדקת אצל הרשע כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצ
הצדיקים וגרושין הללו היה מפני הפחד וזהו שא׳ השי׳ והיא
בעולת בעל שלא גרשה רק מפני הפחד כי אנוס הוא ונמצא
שאין הגרושי׳ גרושין גמורין וזהו שאמ׳ אבימלך הגוי גם צ
צדיק תהרג כלו׳ הגוי שאין לו זה הדין אלא אפי׳ אנוס ג
גרושיו גרושין ועוד שהוא צדיק שלא קרב אליה תהרג ולא
עוד אלא שהוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה פע
פעם אחרי פעם אחי הוא בתם לבבי לקחתיה ובנקיון כפי ש
שעדין לא קרבתי אליה ׳ הגוי גם צדיק תהרג ׳ יתכן לפרש
כי היה אבימלך אומר על עצמו אם אתה הורג גוי זה תהיה
סבה שיהרג גם הצדיק ואמר זה על אברהם כי אם יהרג המ
המלך על המעשה הזה הלא עבדי המלך יהרגו לאברהם וגם
אמנה אמונ״ כפי אחותי בת אבי היא לא היתה בת תרח אלא
בת הרן היתה שהיה בנו של תרח שנ׳ בת הרן אבי מלכה וא
ואבי יסכה ויסכה זו שרה ובני בנים הרי הן כבנים ומזה א
אמ׳ בת אבי כלו׳ בת בן אבי ׳ ויהי כאשר התעו אותי אלדים
מבית אבי ׳ רמז שהיו בית אביו עובדי ע״ז ועל שהיו
מתעין אותו מבית אביו לעבד אלדים אחרים הוצרך לצאת
משם וללכת אל ארץ אחרת ולאמר לאשתו זה חסדך אשר
תעשי וגו הנה נתתי אלף כסף לאחיך ׳ אמר ה׳ על מה
שהזכיר למעלה צאן ובקר ועבדים ושפחות שהיו שוים אלף
כסף לאחיך אותו שאמרת שהוא אחיך והכסף הזה הוא לך
כסות עינים שיכסו עיני המביטים כך כשנתתי אותו לאחיך
הוא לך שאלו נתתי לך היו הכל מרננין ואומרי׳ ראו מה נתן
לה באתננה אבל עכשו שנתתי לאחיך יאמרו המלך הוצרך
לפדות עצמו ונתן ממון על כרחו והלא הוא שונא לאברהם
וחפץ בו שימות והענין הזה יהיה לך פתחון פה לכל האנשי׳
אשר אתך ועם כל באי עולם תוכלי להתוכח ולהצדיק את
עצמך ׳ ויש שפירשו ואת כל ונוכחת ועם כל זה היתה שרה
מתוכחת עמו ולא רצתה למחול לו עלבון התפיסה וכל זה מ
מתוך הענוה הגדולה אשר לה ׳ או יהיה ואת כל דבק למ
למעלה לכל אשר אתך ואת כל ויהיה ונוכחת כלומ׳ ראוי לך
שתהיי נוכחת מזה עתה ׳ ודעת ר״זל כסות עינים שהוא קללה
שנתקיים בזרעה ומכאן דרשו ז״ל אל תהי קללת הדיוט קלה
בעיניך ׳ ויש שפירשו עוד כי הנה הוא שתאמרי אחיך
כסות עינים ודרך מוסר ולמי לכל אשר אתך כלו׳ עם בני ב
ביתיך אבל עם כל העולם ונוכחת תהיי נוכחת שלא תאמרי
כן כי אפשר שתבאי לידי מכשול ובמדרש כסות עינים עשה
לה כסות שיהיו הכל מביטים ביפיו ולא בנויה ׳ דא כסות
עינים שהיא עשויה עינים עינים ׳ ויתפלל אברהם אל
האלדים ׳ על דרך הקבלה אל האלדים היא המדה העשירית

עליה הזכיר מיד וירפא אלדים לפי שנהפכה מדת הדין לפ
ולמדת רחמים ׳ כי עצור עצר ה׳ מדת רחמים שנהפכה עליו
לדין ׳ ואם תשכיל בכתובים של מעלה תראה שהזכיר
תחלה ויבא אלדים אל אבימלך בחלום הלילה כי נגלת א
אליו שכינה לכבוד אברהם ועל כן התפלל בשם אלף דלת׳
ואמר אדני הגוי גם צדיק תהרג והתנצל בכל הענין כשנגלת
אליו השכינה בחלום זהו שא׳ ויאמר אליו האלדים בחלום
הזכירו בהא הידיעה ודבר׳ עמו ואמר לו גם אנכי ידעתי כי
בתם לבבך כלומר אתה אומ׳ בתם לבבי ובנקיון כפ
כפי עשיתי זאת ואתה היודע גם אני ידעתי כי אנכי היודע
ועד ואחשוך גם אנכי אותך באר הכתוב ואחשוך גם אנכי
אותך כי גם מאת הסבה עליונה שהוא האחד הנסתר באה ל
לו מניעת החטא וזהו שאומר אנכי ולא אמר אני ממה שי
שידעת מדרך הקבלה כי אנכי פנימי יותר מאני לתוספת ה
הכף ׳ ואולי מטעם זה נסתרה האלף ממלת מחטו לי וכאר
לך הכתוב כי החוטא אל האלדים חוטא אל האחד הנסתר ו
וכל הממר בו ממר בשם המיוחד שבקרבו ׳ כי עצור עצר
ה׳ זה עצירת נקבים גדולים וקטנים ועל כן נכפל הלשון
בעד כל רחם זו עצירת לידה וזה כולל כל הנקבות באדם וב
ובבהמה וכל כח ׳ וכן דרשו ר״זל אפי׳ תרנגולת של בית
אבימלך לא הטילה ביצתה ׳ ובכתוב הזה נתפרש חלי המלך
וכל ביתו כי עד עתה לא הזכירתו הפרשה ולא ידענו במה
לקה ולא הזכיר הל קות בשם אבימלך כשם שהזכיר הרפואה
בשמו וירפא אלדים את אבימלך אבל הענין הזה כדי לחלו׳
כבוד למלכות ודרך מוסר וכבוד לשרה כשלא הזכירה תורה
כן ׳וה׳ פקד את שרה כאשר אמר בהריון ׳ ויעש ה׳ לשרה
כאשר דבר ׳ בלידה ׳ וזהו שאמר מיד ותהר ותלד ׳ ונסמכה
פרשה זו לפרשת כי עצור עצר ה׳ להודיע כי השם ית הוא
העוצר והוא הפוקד ואין זולתו׳ ובמדרש וה פקד את שרה
זה שא׳ הכתו׳ וידעו כל עצי השדה כי אני ה׳ השפלתי עץ גבוה
הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש אני ה׳
דברתי ועשיתי השפלתי עץ גבוה זה סנחרי׳ שנ׳ הנה אשור ארז
כלבנון יפה קומה וגו׳ הגבהתי עץ שפל אלו ישר׳ שמשפילי׳
עצמן שנ׳ וגם אני נתתי לכם נבזים ושפלים ׳ הובשתי עץ
לח זה אבימלך שנ׳ כי עצור עצר ה׳ הפרחתי עץ יבש זו שרה
אני ה׳ דברתי ועשיתי ׳ וה׳ פקד את שרה ׳ מהו פקד אמר ר׳
יצחק כתיב ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וזו נכנסה
לביתו של פרעה ויצאה טהורה לביתו של אבימלך ויצאה ט
טהורה אינו בדין שתפקד הוי או וה׳ פקד את שרה עכ״ בר׳ ׳
למועד אשר דבר אותו אלדים זה הקבה׳ ויזכיר זה על מה ש
שכתוב למעלה למועד הזה בשנה האחרת שתחלת הפרשה
ויאמר אלדים לאברהם שרי אשתך וגו׳ ויעש אברהם
משתה גדול אין ספק כי היו גדולי הארץ באותו משתה כי ה
היה הפלא גדול ביצחק גם העשר בבית אברהם
רב ואפשר שהיו שם מלכים ויועצי ארץ שכבר מצינו שהיו
מלכי הארץ דורשים שלומו ורוצים לכרות ברית עמו אבל
מפני שהיה ענין משתה ושמחה לא נתפרשו שמותם והנה מ
מצינו בבית האבל שהגבתו מפרש שמות הבאים שם אלו חבריו
של איוב שכתוב בהם ויבאו איש ממקומו אליפז התימני וב
ובלדד השוחי וצופר הנעמתי

ה ג

ומזה אמר שלמה עה׳ טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל ב
בית משתה באר לנו הכתוב כי כל שמחת העולם הזה הבל ו
וריק׳׳ ביום הגמל את יצחק · מנהג העולם שיעשה אדם
סעודה ביום שנולד לו בן או ביום המילה לכבוד המצוה ומ
ומה שאחר אברהם לעשות משתה יצחק עד יום הגמל אותו
יתכן לפרש שביום גמלו הניחו לתלמוד תורה ואין לתמוה
שהרי בן ג׳ שנים הכיר אברהם את בוראו ועל כן לא רצה
לעשות הסעודה לא ביום הלידה ולא ביום המילה והניח
הדבר עד יום הגמל אותו כדי שישמח בבנו בשמחת התורה
שכתוב בה פקודי ה׳ ישרים משמחי לב וכענין שכתוב את מ
מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב כי תכף שנ
שנגמל נתקדש להיות פרוש ונבדל לעבדת השם ומזומן ל
להיותו עולה תמימה · וידוע עוד כי אין אהבת האב לבן לא
ביום הלידה ולא ביום המילה אלא ביום שנגמל ואז תתחזק
אהבתו יותר ויותר · ובמדרש ביום הגמל את יצחק ביום הג׳
מל׳ את יצחק ומכאן יש סמך למנהגנו שאנו עושים סעודה
ביום המילה שהרי לפי המדרש הזה עשה אברהם משתה ג
גדול ביום ח׳ למילת יצחק · ומנהג כשר הוא ועליו אמר
דוד עה׳ אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח מצחק לשון
עז לשון רציחה לשון גלוי עריו׳ כי היו ישמעאל ויצחק נריבי׳
על הירושה והיה אומר ישמעאל ליצחק אני בכור ואני נ
נוטל פי ב׳ והיה יוצא לשדה וזורק בו חצים והוד במתלהלה·
היורה זיקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר הלא
מצחק אני · ולמדנו זה מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה׳
וגו׳ כך פי׳ רשי׳ זל׳ · והחכם רא׳ פי׳ מצחק משתעשע כדרך כל
נער ושרה אמנו קנאה בו שהיה גדול מבנה · אבל הרמבן
זל׳ פי׳ מצחק מלעיג ומפני זה אמר את בן הגר המצרית כלו׳
בן שפחה כי היה יכול לומר ותרא את ישמעאל מצחק ועל כן
אמרה לו שרה גרש האמה וגו׳ כי העבד המלעיג על אדניו ח
חייב מיתה אבל איני רוצה שתמיתהו אלא שתגרש אותו וא
ואת אמו והוקשה הדבר בעיני אברהם כמו שמעיד הכתוב
וירע הדבר מאד בעיני אברהם ואמר על אודו׳ בנו גלה בזה
מעלתו של אברהם שלא הוקשה לו על חשק הפילגש רק על
אודות בנו כי אלו אמרה לגרש הפילגש לבדה לא היה קשה
בעיניו · וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים היה לו
לתת לה כסף וזהב וגמלים נושאים אותו לפי שפע הממון ש
שהיה בבית אברהם כי בנו היה שהתפלל עליו לו ישמעאל י
יחיה לפניך אבל מפני שאמרה לו שרה שיגרש אותו ואת א
אמו והשם אמר לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע
בקולה על כן שמע לקול שרה וגרש אותו ואת אמו בלחם ו
וחמת מים כך פי׳ הרמבן זל׳׳ ויתכן לומ׳ כי מה שגרש אותו ב
בלחם ומים שיגלגל ענין אחר והוא שאברהם ראה במראה
הנבואה שעתידים בניו להשתעבד תחת ידי ישמעאל וכי
ישנאו אותם שנאה גדולה שאין אומה בעול׳ שיהיו שונאי׳
לישראל כבני ישמעאל ועל כן התנהג אברהם עמו כמו ש
שראוי להתנהג עם השונא ונתן לו לחם ומים הוא שכתוב א
אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי
שמע אלדים אל קול הנער באשר הוא שם כלומ׳ באותו ה
המקום שהוא שם שם אתן לו מים וישתה טרם שיפרד מן
המקום · ודרשו רזל׳ אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו ש

שבאותה שעה שנ׳ את קול הנער באשר הוא שם קומי שאי
את הנער אחר שישתה והחזיקי את ידך בו ודע כי לפי
סדור הפרשיות כבר היה ישמעאל בעת הזאת בן יו שנה ש
שהרי כשנולד היו לו לאברהם פו שנים שנ׳ ואברהם בן פ׳ ש
שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל וגו׳ ובן ק׳ שנה ה
הוליד אברהם ליצחק שנ׳ ואברהם בן ק׳ שנה בהולד לו את
יצחק בנו · וב׳ שנים אחר שנגמלתו ליצחק הרי לך יו שנה
לישמעאל במעשה הזה אעפ׳ שיקשה לזה מה שהזכיר הכתו׳
ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד היאך ישים על שכמ׳
בן יו שנה ואם תאמר שאין ואת הילד חוזר לכמה שאם על ש
שכמה הרי מצינו ותשלך את הילד ונראה שהיתה נביאתו
בחיקה ועתה בצער הצמא השליכתו מחיקה ועוד שקראהו
ילד כשם שקרא הכתוב את יצחק תכף שנגמל והוא בן שתי
שנים שנ׳ ויגדל הילד ויגמל ועוד שאמר לו השית קומי ש
שאי את הנער · והיה ראוי שיאמר לכי עם הנער ועוד
שכתוב אחרי כן ויהי אלדים את הנער ויגדל והמובן מזה כ
כי קטן היה במעשה הזה ואם אין הפרשיות כסדרן נצטרך
לומר אין מוקדם ומאוחר בתורה · אם תשקור לי ולני׳ני
ולנכדי · בקש אבימלך שתי בריתות האחת שלא יגרש
אברהם את בניו מארצם והשנית שלא ישחיתו להם פירות
הארץ זהו שאמר ועם הארץ אשר גרתה בה ואברהם נזהר
בדבר ואמר אנכי אשבע והבן היטב כי זאת השבועה היא
הראשונה הנזכרת בתורה ומפני שלשון שבועה נגזר מן ש
שבעה כידוע בקבלה לכך הציב אברהם שבע כבשות הצאן
וקרא המקום על שם השבועה באר שבע וכן ביצחק מצינו
שקרא הבאר על שם השבועה והענין כי הנשבע נכלל בש
בשבעה הנקראים צרור החיים ומאמין בתורה ובחיי הע
העולם הבא והעובר על השבועה הוא כופר בעקר ומוציא
עצמו מכלל השבעה ואין לו חלק לעולם הבא וכבר ידעת כ
כי ששה קצוות עליונים הם שמו ו׳ קצוות התחתונים חותמי׳
בשמו ועל כן בא המאמר לחכמי האמת בדבור לא תשא ש
שכל העולם כלו נזדעזע מה שלא אמרו כן בשאר הדברות
והבן סוד הלשון שלא תמצא ממנו פעל קל שיאמ׳ שבעו או
שבע אלא נשבעו ונשבע כי פי׳ נשבע הכניס עצמו בכלל
השבעה אם הוא מקיים שבועתו ואם הוא עובר על ש
שבועתו יהיה פי׳ נשבע הוציא עצמו מכלל השבעה והנה
היא מלה כוללת דבר והפכו וכן ודשנו המזבח והבן זה ויטע
אשל שם אילן ועל כן אמר ויטע כי כיון שהיה לו שם באר
רצה לטעת שם אילנות ופרדסי׳ להשקות ממי הבאר שחפר
שם כדי שיהנה מן הפירות הוא והאורחים הבאים על ביתו
ומפני שהשתדלות הצדיק בנטיעות אינו אלא הכונה לפ
לפעולות שכליות לכך סמך מיד ויקרא שם ובמדרש ויטע
אשל · א׳ אכילה שין שתיה למד לויה והן הן אותיות של
שאל כי אברהם היה אומר לכל עובר ושב שאל מה אתן ל
לך ונותן לו כל מה ששואל · ודע כי מצות לויה הוא גמר
המצוה באכסניא ותכלית השכר וכן כתו׳ ואברהם הולך עמ
עמם לשלחם ומתרגמי׳ לאלואיהון וסמך לו מיד וה׳ אמר
לבאר כי בזכות הלויה בא אליו הדבור לגלות לו ענין סדום ו
וכן כתוב כי יעקב בחר לו יה קרי ביה לויה · וכן נרמז
באליעזר באמרו אל תאחרו אותי וה׳ הצליח וגו׳ · ושיעור
לויה כתבתיו בסוף ק

ואברהם הולך עמם לשלחם · ובמסורת תרי ויטע בספרא
ראש פסוק האחד ויטע גן בעדן מקדם השני באברהם וזה
ללמדך שכל המחזיק במצות אכסניא יורש גן עדן · ויקרא
אברהם בשם ה׳ · לשון קריאה הכרזה · וכן יקרא איש חסדו
ושם ה׳ אקרא · וכונת הכתוב כי אברהם מכריז ומודיע
לבריות שהעולם מחודש ויש לו מנהיג יחיד וקדמון ועל כן
יאמר כי ההכרזה הזאת היתה בשם ה׳ היחיד אל עולם
הקדמון אשר הויתו ואלהותו קודם העולם זהו שאמר אל ע
עולם כלו׳ שקדם לעולם או יהיה ויקרא כמו ויתפלל כדעת
אנקלוס עה׳ והוא מלשון אליך ה אקרא · והאלדים נסה
את אברהם · זו היא פרשת העקדה אשר ישראל בטוחים
להיות זכות העקדה מגין עליהם בכל דור ודור ואין הנסיון
חס ושלום אצל השי׳ אלא אצל הבריות להודיע גודל מעלת
הצדיק או הנביא וכן אמר הכתוב ה׳ צדיק יבחן · ומה
שנסמכה פרשת עקדה לפרש׳ אבימלך או׳ במדרש נסה לשו׳
זעף כדמתרגמי׳ זעפים נסיסים וזה כנגד מה שהכעיסו ל
להקבה׳ כשבע כבשות שנתן לאבימלך שכנגדן נענשו בניו
שישב ארון הברית בשדה פלשתים שבעה חדשים · ודע כי
נסיון העקדה היה לפרסם בעמים גודל חיוב היראה והאהבה
בשי׳ כי האהבה על ג׳ חלקים · האחד מי שאוהב את המלך
ומתוך אהבתו יספר בשבחיו ויפרסם מעלותיו תמיד כל׳ ה
היום ויודיע לכל יבא גבורותיו אבל לא היה חוסר׳ ממונו כ
כלום בשביל אהבתו · השני מי שאוהב אותו יותר מן
הראשון יספר בשבחיו ויתן כל ממונו בשבילו אבל לא ימסו׳
עצמו למיתה בשבילו · השלישי מי שאוהב אותו יותר
משניה׳ יספר בשבחיו ויתן כל ממונו בשבילו וימסור עצמו
למיתה · והנה אברהם היה שלם בג׳ חלקים אלה האחד ספר
בשבחיו של מלך מלכי המלכים הקבה׳ פרסם אלהותו ויחודו
של עולם בענין שכתוב ויקרא אברהם בשם ה׳ אל עולם לפ
לפי שאנשי דורו היו נותנים הנהגת העולם אל הכוכבים וה
והמזלות והוא היה מדריכם בדרך האמת ומודיעם המנהיג ה
היחד שהוא אל עולם וכמאמר אליפז ואל אלדים אשים ד
דברתי יאמר כי הנהגת העולם לא ישימנה לכחות הגלגלים
ולצבא השמים רק לשי׳ · השני פזר נתן לאביונים בשביל
אהבת השם ית׳ הוא שהיה בעל אכסניא ופתחו פתוח לכל ע
עובר ושב וכן אמרו במדרש ד׳ פתחים היו לו לביתו של א
אברהם והיו לד׳ רוחות העולם וכל מי שנכנס בפתח זה יוצא
בפתח אחד כדי שלא יתבייש מפני עוברי דרכים וכן נרמז
בכתוב ויטע אשל בבאר שבע ודרשו ז״ל אבילה שכיבה ל
לויה ולא עוד אלא שהיה מחזר אחריהם ורץ לקראתם שנ׳
וירץ לקראתם ועליו אמר הכתוב יש מפזר ונוסף עוד ואין
ספק כי היה נותן את כל הון ביתו באהבת הש׳ ית׳ הג׳ מסר
עצמו למית׳ בשביל אהבת השם כשהושלך לכבשן האש על
קדושת הש׳ית׳ ולפי שהשיג מדרגת האהבה ועבר על ג׳ ח
חלקיה קראו השם ית׳ אברהם אהבי · אבל בענין זה של
העקדה הראה אברהם תוקף אהבתו בשי׳ שהיתה חזקה ועזה
אין להעריך אותה עם ג׳ חלקים הנזכרים ואין לדמותה למי
שמוסר עצמו למיתה בשביל אהבו או בשביל אדניו כי ר
ראוי היה אברהם אלו היו לו ק׳ גופין למסור את כלם למיתה
על יצחק אבל פעולה זו לא היתה כשאר הפעולות והנסיון

הזה לא היה כשאר הנסיונו׳ אין הטבע יכול לסבלו ואין הכ
הכח המדמה יכול לחשבו שיהיה אדם עקר וזקן בן ק׳ ולו
עושר ונכסים וכבוד והיה מתאוה לבן כתכלית התאוה והיה
לו בן אחר היאוש היה ראוי לחשב תוקף האהבה החזקה לבן
ההו׳ ותכפל האהב׳ יותר ויותר לסוף שנה ממה שהיתה בן ח׳
ימים ותכפל לחמש ועשר שנים יותר ממה שהיתה בהיותו בן
שנה שכבר הוא מגודל ומכיר ומבחין בין טוב לרע ותכפל ה
האהבה בהיותו קרוב למ׳ שנה הוא הזמן ששכלו של אדם
עומד על השלמות וזהו יצחק שהיה בן לז׳ שנה בזמן העקד׳
ותכפל יותר ויותר כשיצטוה לשחוט הבן הזה הוא בעצמו
בידיו והאהבה הזאת אין דבר בעולם ראוי לעברה ואברהם
מתוך שהיה שלם באמונה עם היות הפלגת אהבתו אל יצח׳
הכיר והתבונן כי ראוי שתתגבר אהבת השם ית׳ על אהבת י
יצחק ולחזק כח הפלגת האהבה החזקה הזאת שהיתה לו ל
לאברהם בשי היתה נקלה בעיניו אהבת יצחק ובקש לשחטו
אחר ג׳ ימים שנ׳ לו הדבור כי אלו יעשה כן בפתע פתאם במ
במקומו היתה פעולתו במהירות ובהלה אבל כשהיה אחר מ
מהלך ג׳ ימים כבר נעשה בישוב דעת ועצה והוא שאמר בב
בברא׳ רבה למה ביום שלישי ולא ביום ראשון ולא ביום שני
שלא יהיו אמות העולם אומרים הממו ערבבו והלך לשחוט
את בנו על כן עשה הפעולה ההיא ממש בידים ועמה נבחן
במדת היראה ובמדת האהבה יראה לא ליראת עונש והאהב׳
לא לתוחלת גמול כלו׳ על מנת לקבל פרס כי זאת לא תהיה א
אהבה גמורה שהרי יש שותה המשקה המר מדעתו שיועיל
לו באחריתו וזהו שא׳ עתה ידעתי כי ירא אלדים אתה וידוע
כי היודיעה בשם ית׳ בכל זמן אבל פי׳ הדבר יודע מעתה כי י
יצא מן הכח אל הפעל ·· וראה גם ראה זריזותו של אברהם
וחריצותו במצוה זו כי היה יכול להוליך עמו חבורת אנשים
מאנשי ביתו ולא הוליך עמו כי אם שנים הוא שכתוב ושני
נעריו עמו ישמע׳ ואליעזר ואפי׳ אותן שני נערי׳ לא היו עמו
בשעת העקדה אבל אמר להם שבו לכם פה עם החמור וה
והענין כדי שלא יבטלו ממנו המעש׳ הזה ושלא ימחו בידו ·
קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ·· האריך
הכתוב בלשון הצואה כדי להגדיל המצוה וזהו שדרשו ז״ל
קח נא את בנך אי זה בן אמר לו את יחידך זה יחיד לאמו וזה
יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת שניהם אני אוהב אמר לו א
את יצחק · ולך לך · י׳ נסיונות נתנסה אברהם ונמצא שלם
בכלם והראשון לך לך מארצך וענין עקדה היה נסיון
אחרון · אל ארץ המוריה · הר המוריה הוא ירושלם וקרא
הקבה׳ לכל הארץ ארץ המוריה על שם הר המוריה שבתוכו
ומה שנקראת ירושלם הר לפי שהוא מלשון אלך לי אל הר
המור והקנמון והבשם הטוב היה גדל שם · וכן דרשו ד״ל
קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים מ
ממנו · ואנקלוס עה׳ תרג׳ ארע פולחנא עשאו מן מורא כי
שם עתידין לירוא מלפני השם ית׳ ולעבד לפניו · וכמדרש
הר המוריה שמשם יצאה הוראה לעולם ·· והעלהו שם
לעולה היה ראוי שיאמר והעלהו שם עולה אבל על דרך ה
הפשט הלמד׳ הזאת באורה במקו׳ כלו׳ שתעלה אותו שם במ
במקום עולה וכמוהו הלבנה לאבן במקום אבן שאם יתפרש
לעולה עולה ממש איך יצוה הקבה׳ ואחר כך יחזור מצויו ז

נאברהם מתוך תוקף האהבה הבין עולה ממש והקבה׳ שבא לנסות לא כיון אלא במקום עולה וזהו אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ״ גם יתכ׳ שירמוז על סוד הקרבן ועל כן אמר לעולה שיעלהו שם לכדה העשירית המתעלה וכן הנכיו׳ הזה עשירי וכן באיל אשר הוקר׳ תחתיו בא הלשון הזה בעצמו כי לא אמר ויקח את האיל ויעלהו עולה אבל אמר ויעלהו לעולה ומפני זה הוסיף לומר תחת בנו שעליו נא׳ והעלהו שם לעולה ״ וכן אמר יצחק ואיה השה לעולה׳ וכן השיב אביו אלדים יראה לו השה לעולה בני והנה מלת לעולה היא המזבח שיזכיר בכמוך נהא׳ הידיעה והמשכיל יבין״ ויבקע עצי עולה׳ זריזותו במצוה כי אולי לא ימצא במקום ההוא עצי והוליכ׳ ג ימים או שהיה אברה׳ פוסל עץ שנמצא בו תולעת כדין התורה ולקח מביתו עצים טובים ראוים לעולה ועל זה אמר ויבקע עצי עולה בשכר שבקע אברה׳ עצי עולה זכה שבקע הקבה את הים לבניו שנ׳ ויבקעו המים אברהם לפי כחו והקבה׳ כפי כחו עכ״ד ״ וירא את המקום מרחוק׳ אמרו במדר׳ אמר לו אברהם ליצחק רואה אתה מה שאני רואה אמר לו רואה אני הר נאה ומשובח וענן קשור עליו אמר לנערים רואים אתם כלו׳ אמרו לו אין אנו רואים כלום אלא מדברות והרים אמר להם שבו לכם פה עם החמור עם הדומה להמור מה החמור אינו רואה אף אתם אינכם רואים שבו לכם פה ״ ואני והנער נלכה עד כה׳ מה היה בסוף שהקבה׳ אמ׳ לי כה יהיה זרעך׳ בן לז׳ שנה היה והכתוב קורהו נער אבל דרך הכתובים בכך וכן מצינו ביהושע כתוב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש והוא היה בן נו שנה ״ ונשובה אליכם׳ היה בדעתו של אברהם להשיב עצמותיו עמו ולכך אמ׳ ונשובה אליכ׳ בלשון רבים ״ ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני יש בפסוק הזה ד׳ מאמרות ולא ידעתי למה ״ ואמרו כבר׳ ויאמר יצחק אל אברהם בא סמאל אצל אברה׳ אמ׳ לא מה אי אבא בן שנתן לך לק שנה אתה הולך לשחטו אמ׳ לו על מנת כן הלך אצל יצחק אמר לו אי ברא דעלובתא הולך הוא לשחטך אמר לו על מנת כן ההד׳ ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי למה אבי שתי פעמים כדי שיתמלא עליו רחמים כאדם שמצר על עצמו ואומ׳ ווי ווי עכ׳ ״ ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה: והשיב לו אברהם אלדים יראה לו השה לעולה בני ואז הבין יצחק כי הוא העולה ואעפכ׳ וילכו שניהם יחדו ומפני זה הזכי׳ שנית וילכו שניהם יחדו כי בראשון לא ידע יצחק כי הוא העולה ועתה שידע לכדך הכתוב שנתרצה בדבר והלכו שניהם יחדו בכונה אחת זה לשחוט וזה לישחט ״ ורבים ישאלו אי זה מהם גדול כחו ומי משניה׳ הגדיל לעשות אם אברהם הבא לשחוט את בנו הוא בעצמו בידיו או יצחק המפקיר עצמו להשחט יש שאמרו גדול כחו שלאברהם יותר מיצחק לפי שהמפקיד עצמו ליהרג נקל הוא מאד מן האב שבא לשחוט את בנו בידיו שאם לא תאמר כן למה צוה הקבה׳ לאברהם לשחוט את בנו בידיו יצוה להרוג את עצמו או שתבא המצוה ליצחק אלא בודאי זה ראיה כי גדול כחו של אברה׳ יותר מיצחק ״ ויש שאמר גדול כחו של יצחק לפי

שאברה׳ נצטו׳ בזה מפי הש׳ וזה נצטוה מפי אביו ולכך גדו׳ כח אמונתו של יצח ״ ונרא כדעת האו׳ גדו׳ כחו של אברה׳ שהרי יצחק אעפ׳ שלא נצטוה מפי השם ית׳ יודע היה באביו שהוא נביא ונתחיב לשמוע ממנו כמפי השם ית׳ שהרי דבר נביא דבר ה הוא׳ וכתיב והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אנכי אדרוש מעמו׳ ומטעם זה כזאת המצוה צוה הקבה׳ לאברהם ולא ליצחק לבאר כי גדול כחו של אברהם׳ ויבן שם אברהם את המזבח בהא׳ הידיעה׳ ועל דרך הפשט׳ המזבח הידו׳ במצות התורה שלא יהיו אבנין גזית וכן מקומו הידוע בהר המוריה ״ ועל דרך המדרש המזבח מזבח אין כאן אלא המזבח הוא המזבח שהקריב בו אדם הראשו׳ הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהקרי׳ בו נח ובניו הוא המזבח שהקריבו בו הראשוני׳ ועל דרך הקבלה כאור המדרש הזה ידוע מי הוא הנקרא מזבח כי הוא המקבל תחלה והוא סוף הבנין וזהו שאמר ויבן ובוז אי הוא המזבח שהקריבו בו למעלה ולמטה׳ ובפרשת ויקרא ארמוז זה בעה׳ ויערוך את העצי׳ הידועים אותן שבקע בביתו שעליהן הזכיר למעלה ויבקע עצי עולה׳ או קראם בשם הידיעה לפי שאין כל העצים כשרים לקרבן ״ ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח׳ אמרו במדרש כשבא לשחוט אמר יצחק אבי אסור ידי ורגלי שלא אראה המאכל׳ ואזדעזע ויפסל הקרבן בבקשה ממך אל תעש כי מום׳ ממעל לעצים׳ אמ׳ ר׳ חנינא מלמד שעשה אברהם את המזבח מכוון כנגד כסא הכבוד כתיב הכא ממעל לעצים וכתיב התם שרפים עומדים ממעל לו ״ וישלח אברהם את ידו ויק את המאכל׳ ״ אמר לו אבי אל תודי׳ לאמי כשהיא עומדת על הגג או כשהיא עומד׳ על הבור שמא תפיל עצמה ותמות׳ כשרצ׳ לשחוט ויקרא אליו מלאך ה׳ מן השמי׳ ויאמר אברהם אברהם שני פעמים מפני שהיה ממהר לשחטו ״ ויאמר אל תשלח ידך׳ אמר לו מי אתה אמר לו מלאך אני כשא לי קח נא את בנך הוא בעצמו אמ׳ לי ועכשו אם הוא מבקש הוא יאמ׳ לי מיד ויקרא מלאך ה׳ שנית מן השמי׳ אמר לו בי נשבעתי נאם ה׳ וגו׳ אמר לו רבונו של עולם אתה נשבעת ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומ׳ לך מה שאני צריך לא כך אמרת לי כה יהיה זרעך ממי אמר לו מיצחק אמ׳ לו רבונו של עול׳ כשם שהיה בלבבי להשיבך אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע. ועכשו תאמר לי והעלהו לעול׳ וכבשתי את יצרי ולא השיבותי׳ כך כשיהיו בני חוטאין נכנסין לצרה תהא זוכר להם עקדה זו ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח וכאלו דמו זרוק לפניך על המזבח ותסלח לכל עונותם ״ וירא והנה איל׳ כבש זה מעשרה דברי׳ שנבראו בין השמשות ולכך נקרא איל ולא כבש כלשון הקרבנות בכשים בני שנה שכובשין עונותיהם של ישראל לפי שהכבש הגדול בשנים יקרא איל וכשהוא בן יומו יקרא כבש שנ׳ שור או כשב וגו׳ ״ ועוד שהאיל הזה הוקרב עולה ויש בו רמז לכנסת ישראל שנקראת אילת השחר שהיא אילותן של ישר׳ המקבלת מן השחר מגינה עליהם בכל דור ודור בזכות העקדה והיא המקבלת תחלה ״ אחר נאחז בסבך בקרניו׳ על דרך הפש׳ אחר שאמ׳ לו המלאך אל

תשלו׳ יו״ד אל הנ״ ר ראה את הכבש נאחז בסבך בקרניו ״
ובלת בסבך תורה שהיה המקו׳ ההוא יער ושם אילנות והוא
המקו׳ הנקר׳ בית יער הלבנון והוא שאמ׳ דוד עה על השכינ׳
במצאנוה בשדה יער והנה הוא בחלקו של בנימן שכתוב בו
בנימין זאב יטרף ״ ועל דרך המדרש אחר נאחז בסבך
בקרניו אחר שישראל בעברות כל ימות השנה ומסתבכין
בצרות נופלין בראש השנה השופר של איל ״ אחר שישרא׳
נאחזין בעברות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי וממדי ליון
ומיון לאדום סופן להגאל בקרבנו של איל שנ׳ וה׳ בשופר
יתקע ״ ודעת רז״ל כי שופר של מתן תורה שכתוב בו וקול
שופר חזק מאד שופר אילו של יצחק היה וברא׳ השנ׳ שהוא
יום הדין נצטוינו לתקוע בשופר ואעפ׳ ששנינו כל השופרו׳
כשרין מצוה מן המובחר בשל איל ״ וידוע כי מאמרם זה
שופר אילו של יצחק היה כונתו על מדתו של יצחק לא על
גופו ועצמותיו ממש שהרי האיל הזה כלו היה עולה כליל עם
קרניו ומלפיו אבל החכמים ירמזו לנו על מדת הגבורה
ששמענו מפיו אנכי ולא יהיה לך והוא פחד יצחק אשר אנו
מבקשים בעת צרה ואו׳ ענגו פחד יצחק הוא הקול הנשמע
במתן תורה ואליו אנו דומזים בקול השופר שאנו תוקעי׳
בראש השנה שהוא היום שנברא בו העולם והתבונן כי יום
מתן תורה תחלת קבלת מלכותו וכן יום שנברא בו העולם
לפי שאי׳ מלך בלא צבא ״ וצריך אתה לדע׳ כי מה שתמצא
בפרשה זו כי המכסה הוא האלדים ומלאך השי׳ מונע הענין
עם דרך הקבלה יתפקחו עיני הלב כי אין המלאך הזה מן
הנפרדים רק מן הנטיעות אשר אין להפריד ולקצץ בהם
שאלו היה מן הנפרדים לא היה אברהם
שומע לקולו בבטול מה שצוהו האלדים גם המלאך לא היה
רשאי לומר ולא חשכת ממני אלא ממנו אבל המלאך הזה
הוא מהנטיעות והוא המלאך הגואל והוא שעליו נאמר ויסע
מלאך האלדים ואינו סמוך רק באור ומה שהזכירו כאן
מלאך כלו׳ מלאך שבקרבו ה׳ והוא שנ׳ עליו כי שמי בקרבו
ומזה הזכירו בפסו׳ המלאך הגואל בקרב הארץ והוא האדון
אשר בו הרחמים ומפני שהוא האדון אמר לשון ממני ומפני
שהוא הרחמים אמר אחרי הקרבן בי נשבעתי נאם ה׳ וכן
תמצא שהזכיר קודם הקרבן אלדים יראה לו השה ואחרי
הקרבן הזכיר ה׳ יראה והבטיחו במדת רחמים שיברך את
זרעו ברבוי עצו׳ והשגחתי בלשו׳ ברכ׳ ומצאתיו כפול וידוע
כי הוא רמז לכח לפנים מכח בלשון שירה והלל והוא שאמ׳
כי ברך אברכך והרבה ארבה ואמר ככוכבי השמים וכחול
אשר על שפת הים ואומר וירש זרעך והתברכו בזרעך ׃
והזכיר בסוף עקב אשר שמעת בקולי וקולי הוא האלדים
המצוה ״ ויעלהו לעולה תחת בנו ״ פי׳ רש״י ז״ל מהו תחת
בנו אלא על כל עבודה ועבדה שהיה עושה ממנו הוא היה
אומר יהי רצון שתהא עבדה זו כאלו עשיתיה בבני כאלו בני
שחוט כאלו דמו זרוק כאלו בני מופשט כאלו הוא שרוף
ועשוי דשן ״ ה׳ יראה קרא שם המקום כן כלומר ה׳ יראה
לדורות שתעמד לישרא׳ זכות העקדה הזאת בכל דור ודור ״
אשר יאמ׳ היום וגם היום שאני בהר ה׳ יראה פעלי לפניו
ויגמלני כצדקי והנה אברהם התפלל לשעה ולדורות ״ כן
פי׳ הרמבן ז״ל ״ ונראה לי לפר׳ לישב לשון ה׳ יראה לשעה
אשר יאמר היום כלומר מה שעתיד להאמר היום בהר ה׳
יראה לדורות כלו יתקיים וירמוז למדר׳ רז״ל שכתבתי למעלה
שהתפלל בהר ואמ׳ רבונו של עול׳ אתה נשבעת ואני נשבעתי
שלא ארד מן המזבח עד שאומ׳ לך דבר כשיהיו בני נכנסים
לצרה תזכור להם זה ולכך נראה כי האמירה שבכאן היא
התפלה ומפני שהמקום הזה נקרא על ידי אברהם יראה ועל
ידי שם בן נח נקרא שלם לכך קראו הקבה ירושלם הוא גם
מחובר משני צדיקי עולם ״ ואמרו במדרש כי יצחק ראה
דמות אריה על גבי המזבח וענין האריה הוא פחד יצח׳ ואולי
הוא אריא דבי עלאה שהזכירו רז״ל במסכת חולין והנה
הוא נרמז בכתוב הזה שנ׳ בהר ה׳ יראה כי נראה לו דמו׳ אריה
בהר ה׳ ״ ובמד׳ ה׳ יראה הראה לו בית המקדש בנוי וחרב
ובנוי בנוי שנ׳ ה׳ יראה וכתיב יראה כל חסיך ״ חרב אשר
יאמר היום בהר ה׳ יראה כדא על הרציון ששמם יראה הרי
בנוי כדא כי בנה ה׳ ציון נראה בכבודו עכ׳ ׃
ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם היא ״ פי׳
הרמבן ז״ל בשורה זו שנתבשר אברהם באחיו הגדול שנפקד
בבנים רבים לבאר כי נחור ומלכה היו זקנים לא נפקדו
בבחורותם ועתה בזקנותם נעשה להם נס וילדה בדרך הנס
כמו שרה אחותה וזה טעם מלכה גם היא עכ׳ ״ ומה
יאמר הרב בפילגשו ואם נעשה נס במלכה אשתו של נחור
לכבוד אברהם מה צורך בפילגשו שהזכיר בה הכתוב ותלד
גם היא ״ והגיד הכתוב כי היו ח׳ כנגד בני יעקב שהיו ח׳
בני גבירות וד׳ בנים לפילגשו ראומה כנגד בני יעקב שהיו
ד׳ בני השפחות והשוה הכתו׳ משפחת נחור למשפחת אברה׳
וזכרון כל היחסין בלו והספור בפרשה כדי שיזכיר את רבקה
ולהודיע כי רבקה אשר יצא ממנה יעקב היתה מבית אביו
של אברהם וממשפחתו ״ וכל זה לבאר כי בני נחור
ראוים הם להדבק בזרעו של אברהם הדבקים בהקדוש
ברוך הוא כענין שכתוב ואתם הדבקים בה׳ אלדיכם חיים
כלכם היום ׃

ויהיו חיי שרה

ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה ׃ שלמה
עה הודיענו בכאן כי המשכיל המכיר תבונת העולם הזה
שהוא עולם ההפסד הוא יודע אורח חיים למעלה בעולם
העליון הנצחי ועל כן מסיר ומסלק עצמו מתאוות העולם
הזה ולא יעשה ממנו קבע זהו למען סור משאול מטה ״
והמשל בזה למי שדר בעיר אחת ויודע שאין דירתו לדור
בה אלא דירת עראי כי רצונו ומחשבתו ללכת ל׳ עיר אחרת
שהוא עתיד לדור בה דירת קבע אין ספק שלא ישתדל לקנות
שם שדות וכרמים ולא כלים וחפצי בית שהרי אין כונתו
לקבוע דירתו ולהתישב שם כן המשכיל היודע שיש אחר
חיים למעלה אינו משתדל בענין הגוף כלל בעול׳ הזה כי אם
במוכרחים ובאותם שהם הכנות לעבדת השם ית׳ שאי אפש׳

לו לעמד זולתם לפי שידע שהעולם העליון הוא דירת קבע והעולם הזה אינו אלא דירת עראי ·· ולפי שהעולם הזה הבל וריק ואין ראוי למשכיל לעשו׳ ממנו עקר כי אם ביראׄ השם ית׳ לכך התחיל שלמה עה׳ את ספרו הבל הבלים וחתם במ דת היראה ·· או יהיה פי׳ הכתוב ארח חיים למעלה למשכיל שידבר עם המשכיל ואו׳ לו אתה המשכיל דע שיש לך ארח חיים למעלה ולמען זה סור משאול מטה כלומ׳ יש לך להסתלק מן התאוות הגופניות כדי שתזכה לארח חיים אשר למעלה ולפי פי׳ זה תהיה מלת סור צווי לא מקור ויהיה הכתוב אזהרה וצווי למשכיל שאם ירצה לזכות אל החיים הנצחיים שיסור מתענוגי הגוף שהוא משאול מטה ··

ומה שהזכיר לשון ארח ולא דרך לפי שהוא מלשון ארח לפי שהאדם בעולם הזה כגר בארץ וכארח נטה ללון וכשם שהאורח הנכנס בפונדק ויודע עצמו שנסיעתו יום מחר ודירתו שם עראי והוא נכסף לשוב אל מקומו וארץ מולדתו כן המשכיל חושב עצמו גר ואורח בעולם הזה ויודע ומשיג שיש למעלה ארח חיים ונפשו נכספת לשוב אל שרשה שהוא מקור החיים ועל כן נקראת הנפש חיה והנה חיה בטבע ·· וכן אמרו חכמי המחקר וכי הנפש חיה בטבע מתה במקרה והמקרה הוא החטא והגוף מת בטבע חי במקרה כי חיותו אינו אלא כסבת חבור הנפש והגוף והפרדה היא מיתת הגוף וידוע כי מיתת הגוף סבת החיים לנפש ועל זה אמר שלמה עה׳ ויום המות מיום הולדו שבח יום המיתה מיום הלידה בין בעולם הזה ובין בעולם הבא לעול׳ הבא הוא שאי אפשר לנפש להשיג מעלת העולם העליון כי אם במיתת הגוף ובעולם הזה לפי שאין שבחיו של אדם ומעשיו הטובים נכרים ומפורסמים כי אם ביום המיתה שהרי ביום הלידה לא יזכירו מי הוא אבל ביו׳ המית׳ הכל מבידין אותו ומזכירין מעשיו הטובים וצדקותיו אשר עשה וכן דרשו ז״ל בשרה אמנו כ״ל זמן ששרה קיימת היה לה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל וכשמתה פסקו ונתפרסם זכותה עד שמתה בארץ ישראל ונקברה בארץ ישראל אחר שהאריכה ימים קכ״ז שנה הוא שכתוב ויהיו חיי שרה מאה שנה ושבע שנים שני חיי שרה · וכתיב אחריו ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען · ראויה היתה פרשה זו להדבק ולהיותה סמוכה למעלה אחר פרשת העקדה כי על שמועת העקדה מתה שרה ופרחה נשמתה ומן הידוע כי כל הפרשיות שבתורה כמו שהן מסודרות וסמוכות זו לזו יש טעם גדול לסמיכותן כי לא לחנם נסמכו אבל מתוך סמיכות הפרשיות תתבאר לנו לפעמים חכמה מבוארה כי בהוראת חדוש העולם או בסוד היצירה בענין פרש׳ זו או בחכמת הטבע כסמיכות פרשת נגעים לפרשת אשה כי תזריע וכן בשאר חכמות ומה שבאה פרשת נחור והפסיקה בנתים לומ׳ לך כי בזמן העקדה מיד אחר אותן התולדות נולדה רבקה בת זוגו של יצחק וכשנולדה רבקה כבר מתה שרה ולכך סמך ביד ותמת שרה׳ ומעתה נתבאר לנו סמיכות רבקה במשפט בין לפרשת העקדה שלפניה בין לפרשת שרה ש שלאחריה · ומה שאמרו במדרש שלכך נסמכ׳ מיתת שרה לפרשת עקדה עשה׳ המדרש רבקה ושרה כאלו אחת לפי שלא נולדה רבקה עד שמתה שרה ולפי שהיתה במקומ׳ וגם היא דומה לה במעשיה הטובים וכמו שדרשו שרה אמו והנה היא שרה אמו והוא המדרש שהזכרתי · ק שנה וכ״ש שנה ושבע שנים · היה הכתוב ראוי לומר מאה וכ׳ וזבע שנה · אבל על דרך הפשט מנהג הכתוב להזכיר שנה בכל פרט ופרט והטעם כדי לחלק בין חלקי המספר שהם ג׳ א אחדים עשרו׳ מאות וכן תמצא באברהם מאה שנה ושבעי׳ שנה וחמש שנים · גם בישמעאל הזכיר מאה שנה ושלשי׳ שנה ושבע שני׳ שני חיי שרה כלם היו שוים בזכות · ועל דרך המדרש מאה שנה וכ׳ שנה ושבע שנים · בת מאה כבת כ׳ לחטא ובת כ׳ כבת שבע ליופי · ובאגדה שהיה יפ יפיה הולך ומוסיף בהיותה בת עשרים שהוא זמן העמידה כמו בת שבע שהוא זמן התוספת בשכבר ידעת כי זמנו של אדם ג׳ חלקי׳ נערות ובחרות וזקנה הנערות הוא זמן התוספת והעלוי הבחרות הוא זמן העמידה בתכונה אחת הזקנה הוא זמן החסרון והירידה · ועוד על דרך המדרש מאה שנ׳ וכ׳ שנה ושבע שנים דבק עם שני חיי שרה ומנין ויהיו לז׳ כי מיו׳ שנולד יצחק עד יום העקדה לז׳ שנה היו והם היו עקר חייה של שרה כי קודם לכן לא היה לה בן ומי שאין לו בני׳ חשוב כמת ולכך יאמר ויהיו חיי שרה כי עיקר החיים שלה במספר ויהיו אבל שני חיי שרה כלו׳ כל השנים שחיתה קכז׳ שנה היו כיוצא בו ויחי יעקב בארץ מצרים יז׳ שנה כשפי כשפירש יוסף ממנו ויז׳ שנה במצרים הרי לד׳ מנין ויחי כי הם היו עקר חייו של יעקב וכל מה שבנתים היו חיי צער · ואפשר עוד לומר ויהיו חיי שרה על חיי העולם הבא נאמר ויהיו זה למה שתמצא בסמיכות הפרשה שמעה העקדה ופר ופרחה נשמתה · ולכן הזכיר ויהיו שהוא לשון קיום ולא הזכיר שני כי החיים ההם אינם נופלים תחת הזמן ואינם מחוברים משנים · שני חיי שרה הוא חיי העולם הזה ולכך הזכיר במספר ואמר בו שני כי הוא המספר המחובר משנים ותמת שרה בקרית ארבע׳ הודיענו הכתו׳ כי הצדקת הזאת מתה בארץ ישראל ונקברה בארץ ישראל שהדי במיתתה כ כתי׳ היא חברון בארץ כנען ובקבורתה כתי׳ בסוף הפרשה ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו וגו׳ היא חברון בארץ כנען ובא ולמד על זכותה הגדול כי מיתתה וקבורתה היתה במקום אשר שם עתיד להיות בית אלהי׳ ושם שער השמים · ו׳קרא הכתוב לחברון קרית ארבע על שם ד׳ זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה · או על ד׳ הגבורי׳ אחימן ששי ותלמי ואביהם שהיו דרים שם · או על שם שהיתה לחלק שבטו של יהודה שהיה הבן הרביעי ויתכן לומ׳ עוד כשם קרית ארבע היא חברון · היא נקראת חברון על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהי׳ עם ד׳ מחנות שכינה ולא לחנם חמדוה אבות העולם אלא שמשם זוכות הנשמות להתחבר לשרשן שהוא כסא הכבוד · וזהו קרית ארבע היא חברון · ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה אם היתה הכונה שבא ממקו׳ אחר היה מפרש הכתוב ואומר ויבא ממקום פלוני אבל פי׳ר פירושו שנתעורר בהספדה של שרה כי כל המתעורר באיזו מלאבה שתהיה יקראנו הכתוב בא אליה וזהו לשון רז״ל

במשנה במסכת תמיד בענין הפשט וניתוח של עו"ה אמ' בא
לו לדופן השמאלית בא לו לגרה והניח בו שתי צלעות בא
לו לעוקץ אני לא באתי לידי מידה זו ומה שיחזק לך זה כי
הזכיר לשון ביאה בלמד כי לא אמר ויבא אברה' ויספוד את
שרה ומה שא' לספוד לשרה כיון שהזכירה כבר בשמה ותמת
שרה היה ראוי לומר לספודה ולבכותה אבל דרך הסופדים
להזכיר שם המת בהספדן כענין בדוד שאול ויהונתן הנ
הנאהבים והנעימים · והיה ראוי לומר עוד ולבכותה
ולקברה כי הקבורה עקר גמילות החסד וגמר המספד והבכי
ועקר הדברים שתעורר אברהם להם היא הקבורה שהיא
ממדותיו של הקבה שהוא רב חסד אבל אלו אמר כן היה
נראה שהיו כל הדברים תכופים זה אחר זה מספד ובכי וק
וקבורה ולא כן הדבר אבל המספד והבכי היו תכופים ואין
כן הקבורה כי הוצרך תחלה לבקש מקום · ונראה לי עוד
כי היה הכתוב ראוי שיאמר ויבא אברהם ויצחק לספוד ל
לשרה ולבכותה כי בודאי ראוי היה יצחק לספוד לאמו הצ
הצדקת ולבכות עליה שהרי החיוב בו גדול מאד יותר ממה
שהוא באברהם ועוד שהיא אהבתו יותר אהבה יתרה שילד'
אותו על דרך הפלא והיתה נפשה קשור' בנפשו · אבל יתכן
שנ' שלא ידע יצחק באותו הפרק שמתה אמו כי לפי שמיתת'
היתה בשבילו בשמועת העקדה על כן העלימו ממנו מיתת'
ולא הגידו לו · ומן הטעם הזה לא ראינו שהזכירנו הכתו'
ליצחק כלל לא במיתתה ולא בקבורתה גם מעת שנעקד על
גבי המזבח לא ראינוהו. שהרי כשהלכו אברהם ויצחק להר
המוריה כתוב בחזרה וישב אברהם אל נעריו והיה ראוי
שיאמר וישובו אל הנעדים ולא הזכיר חזרת יצחק · ויתכן
שנשאר שם בהר המוריה שלש שנים עד שנשלמו לו מ' שנה
ונשא רבקה ומפני זה לא נזכר שובו עד שהביא לו העבד
את רבק' ואז הזכירו הכתוב הוא שאמ' ויצחק בא מבא באר
לחי רואי · ובמדרש ויבא אברהם · מהר המוריה בא
שמעה בעקדה ופרחה נשמתה ולכך נסמכה מיתתה לפרשת
העקדה · ויקם אברהם וידבר אל בני חת · א נשי המקום
היו בני חת וכן כתיב וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת וכ
וכולם בני כנען הם · ולמדנו הכתוב דרך ארץ כי המדבר
ברבים צריך לעמד וכן חזר לכטה ויקם אברהם וידבר אתם
לאמר ונראה כי המנהג היה כשידבר היחיד בפני רבים מדבר
מעומד ובכלותו לדבר' ישב במקומו וכן עשה אברהם דבר
דבריו מעומד ואמר גר ותושב אנכי עמכם ואח' ישב במק
במקומו וענו בני חת שמענו אדני נשיא אלהי' אתה וכאשר
רצה לדבר שנית עמד ודבר ועל כן הוצר' לחזור שנית ויקם
אברהם · ומה שאמר מעל פני מתו והיא היתה נקבה מפני
שהגוף לשון זכר ומה שימות מן האדם הוא הגוף לא הנפש
כי היא קיימת נצחית תנו לי אחזת קבר עמכם היה המנה'
להיו' לכל משפחה ומשפחה שדה בית הקברות בפני עצמו
והיה להם שדה אחד יקברו שם הגרים ועל כן אמר אברהם
גר ותושב אנכי עמכם כלומ' גר אנכי מארץ אחרת שבאתי
להתישב עמכ' ואין לי בית הקברות שיהיה לי נחלת אבות
ואתם תנו לי אחזת קבר עמכם שאהיה כאחד מכם אעפ'

שאני גר כאחד שאני רוצה להתישב עמכם והשיבו לו שמ
שמענו אדני אמר שמענו בלשון רבים ואמר אדני בלשון
יחיד כי היה יחיד מדבר עם הרבים ומפני כבודם לא רצה
לאמר אדננו ואמר אדני דרך מוסר ואמר נשיא אלהי' אתה
בתוכנו כלו' אינך נחשב בעינינו כגר אבל אתה בתוכנו נשיא
אלהי כי הגר הבא מן החוץ הוא נבזה ואתה בתוכנו נכבד
ונשיא כמלך ואנחנו ואדמתנו עבדים לך ועל כן בחר לך
איזה שדה בית הקברו' שתרצה ושם קבור מתך כי איש ממנו
לא יכנע ממך את קברו המיוחד לו והוא השיב להם אם יש
את נפשכ' וגו' כלומר אין חפצי לקבור מתי בשדה קבר אחר
אבל אם תרצו להטיב לי פגעו בעפרון בן צחר כך פי' הרמבן'
זל' · ויתן לי את מער' המכפלה · נקראת מכפלה על שם
שכפל שם הקבה' קומתו של אדם הראשון והיתה נקראת כן
מעולם ובני חת לא היו יודעים הטעם למה גם עפרון לא
היה מוכר על דעת שיש שם קבר ומה שאמר ויתן לי ואמר
יתננה לי כלו' אני אחשוב שיתננה לי מתנה אם בכסף מלא
יתננ' לי כי אברה' לא היה שואל מתנה כי אם מכירה גם לא
היה שואל השדה רק המערה אשר בקצה השדה כי די לו
בזה לקבורה ועפרון השיב לו דרך מוסר השדה נתתי לך וה
והמערה אשר בו כי נכבד כמוך לא יתכן לך שיהיה המער'
שלך והשדה לאחר אבל הכל אני נותן לך מתנה השדה והמ
והמערה ·· ולשון נתתי ירצה בו הרי הוא כאלו נתתי
וכן השיב אברהם לו נתתי כסף השדה כלו' איני רוצה מתנת
חנם רק שתמכרנה לי וענין הפרען הרי כאלו נתתי · ארץ
ארבע מאות שקל כסף · כתרגומו ארץ שהיא שוה כן או
יאמר כי עפרון קנה אותם או אבותיו הקדמונים בסך הזה ·
ודעת רזל' שלא היתה שוה כל כך אבל עפרון קצב הדמים
ביוקר גדול ואברהם מתוך נדיבותו הודה בדבר · ובמדרש
ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא הצדיקים
אומ' מעט ועושים הרבה מנין מאברהם שאמ' ואקחה פת ל
לחם וכתי' מהרי ג' סא' קמח סלת וכתיב ואל הבקר רץ אברה'
אבל הרשעים אומרים הרבה ואפי' מעט אינם עושים מנין
מעפרון שאמר לאברהם ארץ ארבע מאות שקל כסף וגו'
ולבסוף כתיב וישקול אברהם לעפרון · עובר לסוחר · עפ
עפרון רשע היה והיתה עינו צרה עפרן כתיב בגימ' רע עין
והנה אברהם שונא מתנות היה ולא רצה לקבל מתנה ממנו
כי אם בכסף מלא וכן דרכן של צדיקים · וכן מצינו בדוד
המלך עה' שקנה הגרן ולא רצה לקבל מן ארונה שהיה נותן
לו במתנה וזהו שכתוב ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדני
המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה והמוריגי' וכלי הבקר
לעצים והשיב לו דוד לא כי קנה אקנה מאתך במחיר ולא ע
אעלה לה' אלדי עולות חנם · וכתיב ויקן דוד את הגרן ואת
הבקר בכסף שקלים חמשים ויבן שם מזבח ה' ·· ויקם הש
השדה והמערה אשר בו · והלא כבר אמ' למעלה ויקם ש
שדה עפרון אשר במכפלה וגו' לאברהם למקנה · אבל ה
הראשון ויקם שדה עפרון היה אחרי הפרעו וקודם הקבורה
לומר כי קם שדה עפרון לאברהם למקנה ואחרי הקבורה ה
הזכיר ויקם השדה

והזכיר לשון אחזה כי כאשר קבר את מתו שם אז היה מוחזק
בקרקע והיה אחזתו ׳ ואמר מאת בני חת והיה ראוי לומר
מאת עפרון אבל בא הכתוב הראשון לומר כי מאת עפרון
היה לאברה׳ למקנה ולכן הזכיר שדה עפרון ולא השד׳ ובכאן
אמר ויקם השדה לוכר כי קם השדה לאברהם לאחזת קבר
מאת בני חת שלא ערערו בו מעולם ויש בפרשה זו ח׳ פעמי׳
בני חת ואחד בסוף הסד׳ השד׳ אשר קנה אברה׳ מאת בני חת
ואחד בסוף הספר בענין יעקב מקנה השד׳ והמערה אשר בו
מאת בני חת הרי י׳ ונראה כי זה זכות גדול לבני חת שהודו
מקום הקבורה שיהיו נזכרים בתורה י׳ פעמי׳ בקבורת כל
האבות ואמ׳ במדרש כמה דיואות משתפכין וכמה
קולמוסין משתברין לכתוב י׳ פעמים בתורה בני
חת כנגד י׳ הדברות ללמדך שכל המברר מקחו של צדיק כא
כאלו מקיים י׳ הדברות׳ וכן מצינו בדברי הימים כשקנה
דוד את הגורן מארונה היבוסי י׳ פעמי׳ ארנן ויש להתבונן
בפרשה הזאת הרומזת כי אף אם תגדל מעלת האדם והיה
העולם כלו ומלואו שלו אין לו בו אלא קברו של ד׳ אמות
שהרי אברהם כל הארץ נתנה לו במתנה ומה שקנה שם ד׳
ראשונה מערת המכפלה היה בקרית ארבע היא חברון ׳
ואעפ׳ שישר׳ בכניסתן לארץ לקחו רובה לפי חרב מצינו ג׳
מקומות שהיו מעולים מכל שאר המקומות אשר באו לידם
על ידי קנית כסף ואלו הן חברון והר גרזים והר עיבל והר
המוריה חברון הוא שכתוב כאן לאברהם למקנה וכתיב
השדה אשר קנה אברהם וגו׳ הר גרזים והר עיבל ששם כ׳
כרתנו ברית וקבלנו עלינו התורה באלה וכתי׳ עליו ויקן את
חלק׳ השדה׳ הר המוריה הוא שכתוב ויקן דוד את הגרן וגו׳
ואברהם זקן בא בימים באר הכת׳ כי מצד שהיה זקן
פחד על עצמו פן ימות טרם השיאו את יצח׳ ולא רצה לש׳
לשלוח שם העבד בלתי שבועה פן ימות טרם שיחזור מן ה
השליחות ועל כן השביע את עבדו כי ידע ביצחק שישמע
לעצתו ולא יעבור על דברי פיו ׳ ומה שלא השביע
בזה ליצחק לפי שאלו השביעו היה העבד מרמה אותו בט
בטענותיו ותחבולותיו כי כנען בידו מאזני מרמה ולחזוק
הענין יותר השביע את העבד׳ ובמדרש מפני ד׳ דברים
זקנה קופצת על האדם מפני היראה מפני כעס בנים מפני
אשה רעה מפני מלחמות׳ מפני היראה מנין שנ׳ ולא יכול
דוד לבא לדרוש אלהי׳ כי נבעת מפני חרב מלאך ה׳ וכתיב
בתריה והמלך דוד זקן בא בימים׳ מפני כעס בנים שנ׳
ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון בניו׳ מפני מלחמות
אחרי המלחמות אשר עשה יהושע שכתוב ויהושע זקן בא
בימים מפני אשה רעה שנ׳ ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו
את לבבו אבל אברהם אשתו מכבדתו שנ׳ ואדני זקן׳ וה׳
ברך את אברהם בכל׳ על דרך הפשט פירושו בכל דבר כלו׳
שהיה שלם בכל בעושר ונכסי׳ וכבוד ואורך ימים אינו חסר
בנפשו מכל אשר יתאוה רק שיראה בני לבניו ומפני שהת
שהתאוה לזאת השביע את עבדו שילך בשליחות זה׳ ועל
דרך המדרש וה׳ ברך את אברה׳ בכל׳ ר׳ מאיר אומר שלא
היתה לו בת ר׳ יהודה אומר בת היתה לו אחרים אומרים
בת היתה לו ובכל שמה כוון ר׳ מאיר לומר כי הברכה ה׳ א
שלא היתה לו בת מפני שלא היה יכול להשיא כי אם לבני

כנען הזרע המקולל ואף אם יתחתן עם אנשי ארץ מולדתו
גם שם היתה עובדת עז בכללם כי האשה ברשות בעלה ׳
וכוין ר׳ יהודה לומ׳ כי בת היתה לו ואפי ברתא לא חסריה
רחמנא והיא הברכה בכל׳ כי היה לו כל מה שיש בטבע בני
אדם להתאוות שיהיו להם בנים ובנות׳ וכונת אחרים
באמרם בת היתה לו ובכל שמה גלו לנו במאמר׳ זה סוד גדול
ובארו שאין הכונה בברכה זאת במה שהיתה לו בת או לא
היתה לו בת אין הכונה בברכת עסקי הגוף כלל כי אם בברכ׳
בעסקי הנפש׳׳ ועל דרך הקבלה באור הענין שזכה אברה׳
עה והשיג המדה ששמה כל אשר כל המתברך בה מתברך
בשמים ובארץ ומזה אמרו אחרים בת היתה לו כלומ׳ מדה
היתה לו מלשון אלפים בת יכיל׳ ואמרו ובכל שמה כ׳ מפני
שהיא בתוך מדת הכל נאצלת מן המדה ששמה כל והנאצלת
תקרא בת והיא בית דינו של הקב״ה ולכ׳ אמ׳ וה׳ ברך ולא אמ׳
ויברך ה׳ והבן הכלל הזה כי הענין נסתר והרמב״ן ז״ל גלהו נ׳ פי׳
והרחיב בו הבאור יותר מדאי׳׳ שים נא ידך תחת ירכי
על דרך הפשט שאל ממנו ב׳ דברים א׳ שיכרות ברית עמו
להשתעבד לו שעבוד משרת לאדון אומנגי׳ בלע׳׳ והשני
שישבע לו בה׳ אלהי׳ השמי׳ ואלהי׳ הארץ׳ ודע כי המשפט
בימים ההם היה לשום ידו תחת ירך מי שהוא ברשותו וכן פ׳
פי׳ רא׳ ז״ל שים נא ידך תחת ירכי היה מנהגם כי היה האדון
יושב וירכו על היד כטע׳ הנה ידי תחת רשותך לעשו׳ רצונ׳
וזה המשפט עודנו היום בארץ הודו עכ׳׳ ועל דרך המדרש
שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך וגו׳ הכל דבר אחד שכך
אמ׳ ז״ל השביעו במצות מילה שהיא המצוה המודעת לו ומ׳
ומה שהזכיר בה׳ אלהי השמים לפי שהתורה כלה שבועתיו של
הקב״ה ומצוה אחת מן המצות הלא היא חלק אחד מן השבו׳
והבן זה׳ ואלהי הארץ אל תתמה אם הזכיר אברהם אלהי
הארץ לפי שבארץ כנען היה כשהשביע את העבד והכתובי׳
מיחסי׳ האלהות תמיד על אומה מיוחדת ועל ארץ מיוחדת
והוא שכתו׳ אלהי ישראל אלהי ירושלם וזהו וידברו על אלהי
ירושלם כעל אלהי עמי הארץ ולא מצינו בכל הכתובים
שיתיחס השי׳ בשאר האמות ולא בשאר הארצו׳ לפי שהארץ
הקדושה היא נחלת ה׳ ביחוד ועל כן הזכיר אברהם שם אלהי
הארץ כי שם היה ואלו היה חוצה לאר׳ לא היה מזכיר זה ועל
כן אמר בסמוך ה׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ולא
הזכיר אלהי הארץ מפני שהזכיר בית אביו וארץ מולדתו שהם
בחוצה לארץ והיו עובדי׳ ע״ז ועל זה לא הזכיר כן כי לא רצה
אברהם לשום דברתו כי אם לאלהים עליון לא לאלהי חוצה
לארץ וזהו מאמרם ז״ל כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי
שאין לו אלוה שנ׳ כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר
לך עבוד אלהים אחרים׳׳ ובאור המאמר הזה דומה כמי
שאינו מן האומה המיוחדת ואין לו אותו אלוה המיוחד
עליה שהוא אדון הכל ית׳ והחכם רא׳ ז״ל פי׳ כי מה שהזכיר
הארץ לפי שבכל נשואין בארץ מן השמים הם וכענין שאמרו
רז״ל בת פלוני לפלוני ואפי׳ מעבר לים׳ אשר לא תקח אש׳
לבני מבנות הכנעני הזהירו בשבועה שלא יקח אשה לבנו
מבנות כנען

הרע המקולל לפי שהאשה מוכנת לפורענות תטה את האד׳
לצדה כי כן עשתה אם כל חי וכמו שידוע מענין שלמה עה׳
בנשים נכריות שנשא עמוניות מואביות צידוניות חתיות ש
שהעיד עליו הכתוב נשים הטו את לבבו ׳ ועל כן הוקבע
בישראל מנהג לקרוא פרשה זו לחתן ביום חתונתו להזכיר א
העם שיזהר בנשואין ושלא יקח אשה לשם יופי שהרי הכ
הכתוב אומ׳ שקר החן והבל היופי ולא לשם הממון כי
הממון עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים ולא לשם
שררת הקרובים ובני משפחות שיהיה נעזר בהם ויוכל להש
להשתרר לפי שהוא נכשל ונענש בכל אחת ואחת משלש מ
כונות אלו אבל יצטרך שתהיה כונתו לשם שמים ושידבק א
אחר משפחה הגונה לפי שהבנים נמשכים במדותיה בטבע
אחר משפחת האם כי כן טבע היין להיות טעמו נמשך אחר
הכלי אשר עמד בתוכו ״ ועוד יש בפרשה זו אזהרה לאדם
שישא אשה מבנות משפחתו ושידבק בקרובותיו כי כן עשה
אברהם שנ׳ כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה ל
לבני ליצחק ׳ וכן עמרם שכתוב בו וילך איש מבית לוי
ויקח את בת לוי כי כשהם יהיו מזדווגו׳ כל אחד ואחד אל מינו
השלום מתקיים ומתרבה בעולם ואם אולי ישא אשה למטה
ממדרגתו יהיה לבו גס עליה ויגיע לו קלון גם אם ישאנה
למעלה ממדרגתו תתגאה עליו וכל ימיהם יעמדו בקטטה
ומריבה וכבר המשילו רז״ל המשפחות הדבקות זו עם זו שכ
שכלם מתאימות כמעלה שוה משל לענבי הגפן בענבי הגפן
דבר נאה ומתקבל וכשאחת הגונה והאחרת לא כן אבל
המשל לענבי הגפן בענבי הסנה דבר כעור אינו מתקב׳ ועל
כן ראוי לאד׳ שישא אשה לשם שמים הטובי׳ ידבקו בטובי׳
והרעים לא יוכלו להדבק רק עם הרעים כי כל אחד הולך
אחר מינו והדומה לו שהרי הטובים מואסים את הרעים ועל
כן תבא המריבה בחבורם כי אין השלו׳ מתקיים אלא בשה׳
מזדווגים כל אחד ואחד אל מינו וזהו שכתוב הטיבה ה׳ לטו
לטובים ולישרים בלבותם קרא הכתוב המזדווגים אלו עם
אלו אשר כונתם לשם שמים טובים וישרי׳ והגיד הכתוב כי
כשהטובים דבקים עם הישרים והמטים עקלקלותם עם פו
פועלי האון אז יהיה שלום על ישראל ׳ פן תשיב את בני
שמה ׳ באורו פן תוליך את בני שמה כי לא היה אברהם
חפץ שיצא יצחק מן הארץ הקדושה לחוצה לארץ לפי שהי׳
עולה תמימה ואין קדש נעשה חול׳ ׳ וכל טוב אדניו בידו
היה הכתוב ראוי לומר ומטוב אדניו כמו שאמר כי גמלי א
אדניו כי י׳ גמלים לא יבילו כל טוב אדניו אבל על דרך
הפשט יעיד הכתו׳ על מעלת העבד ועל אמונתו ויגיד כי כל
כבוד עשרו ונכותיה של אברהם הכל היה ברשותו כי כבר
החזיק אצלו איש אמונים ונתן הכל בידו כלו׳ ברשותו כמו
ויקח את כל ארצו מידו ׳ ועל דרך המדרש וכל טוב אד
אדניו בידו זו דייאתיקי פי׳ שטר מתנה שכת׳ ליצחק כ׳ כל אשר
לו בדי שיקפצו לשלוח לו בתם ומלת בידו מוכיח וכן מלת
וילך מלמד שהלך עם כל טוב אדניו אשר בידו והוא שטר
המתנה ולכך חזר שנית ויקם וילך והוא ששם לדרך בעניי׳
והנה לדעת זו מה שכתוב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצ
ליצחק הכונה בזה שהחזיק אותו בנכסים בשעת פטירתו

שלא יערערו עליו בני קטורה וכענין שכתוב וישלחם מעל
יצחק בנו בעודנו חי וגו׳ ׳ ועשה חסד ׳ פתח העבד בתפלתו
בחסד וחתם אותה בחסד שא׳ ובה אדע כי עשית חסד עם
אדני ואין ספק כי כיון שנתגדל בבית אברהם היה חכם גדו׳
בתורה ובחכמה וידע כי זאת מדתו של אברהם ועל כן הת
התפלל בה ״ הנה אנכי נצב על עין המים ׳ יש להתעורר
בענין פרשה זו שהיא כפולה ודרשו רז״ל יפה שיחת עבדי
אבות לפני הקב״ה מתורתן של בנים שהרי פרשת אליעזר כ
כפולה והרבה גופי תורה נתנים ברמיזה ׳ ואין ספק כי זה
מופת ועדות גדולה על מעלת האבות שהם הם המרכבה
ובודאי כפל הפרשה לא לחנם כי אם לענינים צריכים
מוכרחים כאשר אפרש בפרשה ׳ והתעורר ונקח עינ׳ שם
שכלך כי כל המעשים האלה בהצלח השליחות על העין היו
והזכיר זה ג׳ פעמים במלות שונות זהו שאמר עין המים ואמ׳
ואבא היום אל העין ואמ׳ עוד ותרד העינה ויש לך להתבונן
בג׳ מלות האלה עין העין העינה ״ והיה הנערה אשר אמר
אליה הטי נא כדך דרשו רז״ל ג׳ שאלו שלא כהוגן לשנים ה
השיבו כהוגן ולאחד השיבו שלא כהוג׳ ואלו הם אליעז׳ עבד
אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי ׳ אליעזר עבד
אברה׳ דכתיב והיה הנערה אשר אומר אליה וגו׳ יכול אפי׳
חגרת אפי׳ סומא זמן לו הקב״ה רבקה ׳ שאול בן קיש דכתיב
והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן
לו יכול אפי׳ עבד אפי׳ ממזר זמן לו הקב״ה דוד יפתח הגלעדי
דכתיב והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי החוצ׳ והעליתיהו
עולה יכול אפי׳ דבר טמא זמן לו הקב״ה בתו והיינו דקאמ׳
להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם וכתוב
אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי ׳ אותה הוכחת
לעבדך ליצחק ׳ ראויה היא לו שהיא גומלת חסדים וראוי׳
להכנס בביתו של אברהם ׳ ובה ארע לשון תחנה הודיעני
נא שעשית חסד עם אדני ׳ ויהי הוא טרם כלה לדבר ׳
יש להתבונן בתוספת מלת הוא כי היה הכתוב ראוי לומר וי
ויהי ככלותו לדבר אבל מלת הוא שמו של הקב״ה וכן הוא עשנו
ולא אנחנו ועבד הלוי הוא ונרמז בלשון הוא כי היה עמו
סיוע אלהי בשליחות ההוא על ידי המלאך שהתפלל עליו
אברהם הוא ישלח מלאכו לפניך ורמז לך הכתוב כי המלאך
קדם לפניו ועד שלא הספיק לגמור את הדבר כבר היה שם
המלאך על עין המים להזמין לו את רבקה הוא שא׳ והנה רב
רבקה יוצאת כי מלת והנה לשון זמון הוא ומיד וירץ העבד
לקראתה מכח שראה שעלו המים לקראתה כמו שדרשו רז
רז״ל ואז התבונן העבד ממה שדבר לו אברה׳ כי מלאך הש׳
עמו וכן ספר הוא לבני הבית שא׳ לו אברהם הוא ישלח מל
מלאכו אתך והצליח דרכך ומפני זה תמצא כי מן העת הזאת
שהוברר לו כי המלאך עמו הוא נקר׳ בפרשה איש כי עד עת
קרא בשם עבד וישם העבד ויקח העבד וירץ העבד מכאן ש
ואילך נקרא איש על שם המלאך שהיה עמו שנקרא איש ו
וכענין שכתוב והאיש גבריאל ׳ ויאמר האיש נסער מזה על
וודעת רז״ל ועל כן יקראנו על שם המלא ההולך עמו והתחי׳
לומר והאיש משתאה כלו׳ מתעכב ושוהא בשבילה כי היה
מתבונן בענין המלאך שהובטח עליו מתוך שהיה

רואה הצלחת המעשים ומזה יזכירנו הכתו׳ בשם האיש ויקח
האיש ויקד האיש כה דבר אלי האיש ויבא האיש הביתה ·
ובאשר דרשו אותו לבן ובתואל לקחת את רבק ואמרו הנה
רבקה לפניך קח ולך שהוא גמר השליחות ותתימת הצלחת
הדרך חזר העבד לקדמותו והזכירו הכתו׳ בלשון עבד כמב
כמברא שונה הוא שא׳ ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ויקח
העבד את רבקה וילך ותאמ׳ אל העבד ויאמר העבד ויספר
העבד ליצחק · ואין להקשות מן התלכי עם האיש הזה כי
אינם דברי התורה רק דברי אחיה ואמה ולא יתכן להם לו׳
התלכי עם העבד הזה שאינו דרך מוסר ואין כבודה בכך ומ
ומה שכתוב ותלכנה אחרי האיש והן דברי תורה זה היה ל
לכבוד רבקה שאין לומר ותלכנה אחרי העבד כי התורה חש
חששה לכבוד רבקה ונערותיה · או אפשר עוד לומר כי
האיש משתאה לה רמז למלאך שהיה מתעכב ושוהה על עין
המים בשבילה ומשם ואילך קרא את העבד בשם האיש ומ׳
שיחזק לך הענין הוא אמרו בסוף הפרשה ותלכנה אחרי הא
האיש ויקח העבד את רבקה וילך באר כי האיש והעבד עני
ענינים חלוקים זה מזה · ותרד הנערה ותמלא כדה ותעל
ולא אמר ותשאב כשם שאמר בפעם שנית ותשאב לכל גמ
גמליו ומכאן דרשו רז״ל ותמלא כדה ותעל כל הנשי׳ יורדות
וממלאות מן העין וזו כיון שראו אותה המים עלו לקראתה
אמר לה הקבה׳ את סימן לבניך וזהו שכתוב מיד וירץ העבד
לקראתה שראה שעלו המי׳ לקראתה׳ ויש לך להשכיל כי נר
נרשמה ככאן המלה הזאת הראשונה של שם בן עב׳ הפועל
במים הנמשך מכו׳ ומכח זה עלו׳ המים לקראתה והיה סימן
לבניה להקרע להם הים ושיעלה הבאר לקראתם מכחו כי קר
קריעת הים ומים מן הצור על ידי מטה משה שבו היה חקו
חקוק שם של עב׳ אותיות· ותאמר גם לגמליך אשאב ·
הגבורה הזאת לרבקה לשאוב לכל גמליו לא היה בחק הא
האפשרו׳ כי אם בסיוע אלהי וכל שכן לפי דעת המדר׳ שהי
שהיתה בת ג׳ שנים אבל היה הענין בכלל ההצלה׳ שהבטיחו
אברהם הוא ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ועל כן תמצ׳
שנרמז בכתו׳ הזה השם הגדול הוא שם הגבורה וכאר עוד
כי משפט הגימל להיותה רגושה והאלף רשומה במלת ותאמ׳
והבן זה · ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים
מה היה צריך להודיענו המשקל אבל רמז לך במתנות האלה
שעתיד לצאת מבניה עם מקבלי התורה שיביאו שקלי׳ שכתו׳
בהם בקע לגלגלת ושיקבלו שני לוחות הברית שבהם י׳ הדב
הדברות ויש בכללם תיבות וזהו ושני צמידים על ידיה י׳ זהב
משקלם ועוד כי לשון שקל הוא נוטריקון אש קול רמז לנתן
תורה שכתוב שם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל
הארץ הראך את אשו הגדולה ומזה יש לך להתבונן בדבר
המן הרשע שאמ׳ ועשר׳ אלפי ככר כסף אשקול על ידי עושי
המלאכה כי כונתו הרעה להשמיד שונאי ישר׳ ולבטל ב
בעשרה שלו העשרה שנתנו על ידי האש והקול וזהו שרמז
כאן בתפלה אנכי בדרך נחני ה׳ כי זכות התורה שהיא אנכי
שעתידים בניה לקבל היתה עמו בהצלחת הדרך והנה כל ה
המאורעות האלה לרבקה הכל סימן לבניה והמקרי׳ שארעו

לעבד בהצלחת הדרך דוגמת המקרים שארעו לבניה בדרך
המדבר כשם שהיה מלאך עמו בדרך מכח תפלתו של אבר
אברהם שאמר הוא ישלח מלאכו לפניך כן מצינו בניה בד
בדרך המדבר הנה אנכי שולח מלאך לפניך ולפי שהיה המ
המלאך המיוחד שבנפרדי׳ לכך אמר מלאכו כלומר המיוחד
לו והוא שר האחד הנאצל ממדתו של אברהם וזהו כי ילך
מלאכי אברהם קראו בכאן מלאכו והקבה׳ קראו מלאכי ·
וכשם שעלו המים לקראתה כן בבניה בדרך המדבר עלי
באר ענו לה · והעבד שנתן לה המתנות האלה רמז לה בהן
כי כשם שקבלה היא המתנו׳ האלה על ידי העבד כן בניה ע
עתידים לקבל התורה על ידי משה עבד ה׳ שהוא היה העבד
הנאמן אשר כל טוב אדוניו בידו ממה שכתוב אני אעביר כל
טובי וכשם שנתן לה מתנות רבות מקצתן בדרך ומקצתן ב
בבית ואותן שבדרך הי׳ ונזם זהב בקע משקלו ושני צמידים
עשרה זהב משקלם כן בניה במדבר הביאו שקלים וקבלו ש
שני לוחות הברית שבהן עשרת הדברות וכשם שנתן לה מ
מתנו׳ בבית גם כן מלבד אותן שנתן לה בדרך הוא שכתו׳
ויוצא העב׳ כלי כסף וכלי זהב וגו׳ כן בניה בארץ מואב סמוך
לביאתן לארץ נתנו להם מצות רבות וכענין שכתוב אלה
דברי הברית אשר צוה ה׳ את משה לכרו׳ את בני ישר׳ בארץ
מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב ומזה דרשו רז״ל
תורה מגלה מגלה נתנה וכשם שנכפלה פרשה זו בענין
העבד שני פעמים וחזר העבד לספר כל הדברים שארעו לו
בדרך כן בניה קבלו התורה לוחות ראשונות ולוחות שניות
ומשה עבד ה׳ במשנה תורה חזר לספר בעבר הירדן כל
הדברי׳ שארעו להם בלוחו׳ ראשונות · והענינים האלה
נרמזו בנשואי יצחק ורבקה שהולידו ליעקב ובניו אשר יצאו
מהם עם מקבלי התורה ונרמז כל זה בשליחות העבד למעלת
האבות · ויאמר בת מי את · באורו וכבר אמר כי בודאי
לא נתן לה הנזם והצמידי׳ עד ששאל לה וכן תמצא בספור
העבד כי השאלה קודמת למתנות הוא שאמר ואשאל אותה
ואומ׳ בת מי את ואחר כך ואשים הנזם על אפה · וכמוהו
ויברכם וירד שפי וכבר ירד מעשות החטאת והעולה ·
ללין שם דבר · ומשמעותו לינה אחת וכן פי׳ רשי׳ ז״ל ורבקה
שנתה הלשון ואמרה ללון שהוא מקור שהוא משמש בכל
הזמנים כלם והיה דעתה נראה על לינות הרבה והנכון
לפרש ללין שהוא לשון יוצא ומשפט להלין ויאמר הכתוב הי׳
בית אביך מקום שתלינו אתנו ושנסתופף בצלכם כמנהג
האורח עם אדון הבית ורבקה השיבה גם מקו׳ ללון לא תצטר׳
שנהיה אנחנו מלינין אותך אבל אתה בעצמך תבחר מקום
לינה אתנו באי זה מקום שתרצה כמנהג אדון הבית לא
כמנהג האורח ומזה שנתה הלשון ואמרה ללון שהוא לשון
עומד · אנכי בדרך נחני ה׳ בית אחי אדני · יתכן לפרש
כי הכתוב הזה ירמוז שקפצה לו הארץ כדעת רז״ל כמי שאומר
אני הייתי הולך בדרך הגדול הזה הוא שאמ׳ אנכי בדרך נחני
ה׳ ואני בתחלת הדרך ומצאתי עצמי בית אחי אדני וזהו׳
שדרשו רז״ל ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי
ויפתח הגמלים פי׳ רשי׳ ז״ל התיר זמם שלהם · שהיה סותם פיה
פיהם שלא ירעו בשדות אחרים

ובן דרשו רז"ל בכל התיר ומזמין ר' הונא ר' ירמי' שאיל לר' חי' בר אבא לא היו גמליו של אברהם דומים לחמורו של ר' פינחס בן יאר ופי' הרמבן זל כי הכונ' במדרש הזה לומר כיו אי אפשר שתהיה החסידות גדול בביתו של ר' פינחס בן יאיר יותר מביתו של אברהם וכשם שחמורו של ר' פינחס לא היה צרי' להשתמר מן הדברי האסורים לבעליו להאכיל כל שכן הגמלים של בית אברהם ואין צריך לזמם ועל כן פי' הוא זל כי לשון ויפתח הגמלים שפתח מוסרי צוארם כי היה מנהגם להוליכם קשורים בלשון התפתחי מוסרי צוארך ומלת ויפתח חוזר אל לבן כי הוא המפתח והנותן תבן ומספ' ומים לרחוץ רגלי האנשים עכ' ׳ ׳ ויושם לפניו לאכל ׳ ׳ ויושם קרי ויישם כתי' בשני יודין ודרשו רז"ל סם המות הטילו לו בקערה כדי שימות ויטלו כל ממונו ולא עלתה בידם כי נתחלפה לו כשל בתואל ולכך כתוב ויישם כי את הוא ושני היודין כמספר השם ורמז לך הכתו' שהיה אוכל את הסם לולי ה' שהיה לו והצילו בזכות אברהם ולא אכל עד שדבר כל דבריו והזכיר בסוף הדברים ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו להוציא בני הבית שלא אכלו כי היו מתאבלי' על בתואל שמת על ידי הסם כי העבד נצל בזכותו של אברהם ויבא רשע תחתיו וזהו שכתו' ויאמ' אחיה ואמה ולא הזכיר אביה ׳ ׳ ותאמר שתה זה ספורו של אליעזר שהי' שהיה מספר לבני הבית והיה לו לומר ותאמר שתה אדני כי כן היה האמת וכן אמרה לו בראש דבריה אבל בבית אביה לא רצה להודיע זה דרך מוסר ׳ ׳ ויען לבן ובתואל ׳ רשע היה שהקדים לדבר קודם אביו ועוד יעידו דבריו על תכונתו הרעה שהקדים רע לטוב ממה שאמ' לא נוכל דבר אליך רע או טוב ׳ ׳ מה' יצא הדבר כלומ' המעשים שארעו לך מוכיחים ׳ ׳ ומכאן למדנו שענין הזווג הוא נגזר מן השמים בענין שאמ' רז"ל מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני ואפילו מעבר לים וזהו שהזכיר שלמה עה' בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת באר הכתו' מה שהאבו' מנחילים לבנים זהו הבתים והממון אבל אשה משכלת אין כח בידו להנחיל אותה להם כי מאת ה' תבא והודיענו בזה כי אשה משכלת יקרה היא מבית והון וכענין שכתוב אשת חיל מי ימצא ׳ ׳ ובמדרש תלים בא וראה כמה קשה כח הזווג שהרי מצינו שהקבה' יחד שמו על הזווג בג' מקומות בתורה בנביאים ובכתובי' בתורה שנ' מה' יצא הדבר ׳ ׳ בנביאים שנ' ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא בכתובים שנ' ומה' אשה משכלת ׳ וכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' ׳ ׳ ועוד דרשו במקום אחר שהנשואין נגזרין משעת יצירה שנ' העמוסים מני בטן הנשואי' מני רחם וזהו בת פלוני לפלוני ואפי' מעבר לים׳ ועל דרך הקבלה בת פלוני לפלוני ואפי' מעבר לים בת היא דוד' פלוני הוא הוא' לפלוני הוא האלף שהוא מעבר לים החכמה והכל דבק ומיוחד ולכך לא אמרו פלוני ישא פלנית או פלונית הנשא לפלוני כי רצו להקדים הנקבה ולהזכיר אביה ובעלה וזהו לשון גן בעדן מקדם ונטיעה זאת קודם יצירת העולם היותה והמשכיל יבין ׳ ויצחק בא מבא פשט הכתוב הוא מה שדרשו זל להיכן הלך להביא את הגר ואג תה שישבה על הבאר ואמרה להי העולמים ראה בעלבוני ׳ ויתכן לומ' כי ירמוז למדה הנקראת כנ"ת ישראל המכוון כנגד הר המוריה יאמר ויצחק בא מבא כלומ' מכנסת ישראל הוא הבאר האמור לחי העולמים שיראה אותו כלומר שישפיע בו ורמז הכתוב כי בעוד שהיה יצחק יושב בארץ הנגב היתה בת שבתו משוטטת בכנסת ישרא' והמשכת ממדתו ובא משם וזהו לשון עם באר לחי ראי ולא אמר בבאר ׳ ׳ לשוח בשד' להלך בין השיחים כלומר להשתעשע ולטייל בין האילנות לרוח היום זהו לשון הפשט ׳ ׳ ועל דרך המדרש לשוח בשדה אין שיחה אלא תפלה שנ' תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו ומכאן אמרו רז"ל יצחק תקן תפלת מנחה ׳ ועל דרך הקבלה לשוח בשדה ׳ המתפלל לשם המיוחד הוא מזכיר הכנויים ומתוך הכנוי כנוצא וזהו לשון לשוח בשד' וכן ויפגע במקום כי השיחה בשדה והפגיעה במקום וזהו לשון ואל תפגע בי ומה מועיל כי נפגע בו וכל הפעולות כיון מיוחסות אל הכנוי ומוציא אל הפעל בכח השם המיוחד וזהו שא' ירמיה כי ה' אלהינו הדימנו וישקנו מי רוש כי חטאנו לה' לו לא נאמ' אלא לה' והבן זה ׳ ׳ ותפל מעל הגמל ׳ אין הכונה שנפלה אלא לשון הטיה שהטתה את עצמה מעט לצד אחד אבל נשארה על הגמל וכן יורה לשון מעל כי אלו נפל' היה אומר ותפול מן הגמל ועל כן תרגם אנקלוס ואתרכינת הטיל בו תרגום הטי נא כדך שהוא ארכיני וכן הזכיר הכתוב בנעמן ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום שאין הכונה בו אלא שהטה את עצמו מעט במרכבה כנגד הרץ הבא ומזה אמ' לו אלישע כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך ׳ ׳ והחכם רא' פי' ותפל מעל הגמל ברצונ' כמו ויפול על פניו ותאמר אל העבד כי וכבר אמרה את כל הדברי' אשר עשה יבלול ענין הנחש אשר עשה באמרו הקרה נא לפני היום וגו' והיה הנערה וגו' והקשוטי' שנתן לרבקה בדרך והמגות שנתן לה ולאחיה ולאם ולאמה בבי' גם יבלול עוד ענין קפיצת הדרך שנעשת לו הכל הגיד לו ׳ ׳ ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ׳ הזכיר תחלת בכנוי כשא' ויביאה ואחרי כן הזכיר את שמה כשאמ' ויקח את רבקה והיה הכתוב ראוי שיאמר ויקח יצחק את רבקה ויביאה האהלה שרה אמו אבל יתכן לפרש בסוד העני כי כיון הכתוב להקדים שרה לרבקה במשפט לפי שקדמה לה ולא נולדה רבקה עד שמתה שרה ולזה אמר הכתו' ובתוא' ילד את רבקה וסמיך ליה מיד ותמת שרה ופי' שהרי מתה שרה בעקדה וכבר דרשו זל כי יצחק בן לז' שנה היה בזמן העקד' וכשמתה שרה בעקדה פרחה נשמתה ומתה והכתוב מעיד ויהי יצחק בן מ' שנה בקחתו את רבקה אם כן בת שלש שנים היתה כשלקחה ומעתה יבא הכתוב על נכון שהזכיר ויביאה בכנוי ויאמר הכתוב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה בן יצחק הביא האהלה שרה אמו כשלקח את רבקה ועל כן אמ' ויביאה כי התעורר האהבה הקדמונית ׳ ׳ והבן היטב כי לזה רמזו רז"ל במדרשם שאמרו שרה אמו והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה שרה פסקו ומשבאת רבקה חזר

וינחם יצחק אחרי אמו · יגיד הכתוב מעלת יצחק שלא ה
היה מקבל תנחומין על אמו עד שבאת רבקה והתנחם בה ׳
ובמדרש ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ׳ מכאן אתה
למד שאם מתה אשתו של אדם ויש לו בנים ממנה שלא יש
ישא אחרת עד שישיא את בניו תחלה ואחר כך ישא אשה
לעצמו שנאמ׳ ויביאה יצחק האהלה וכתיב בתריה ויסף
אברהם ויקח אשה ״ ולבני הפילגשים אשר לאברהם
דרש׳ רז״ל פילגש׳ כתיב והי׳ היא קטור׳ שהזכי׳ למעלה ונקראת
פילגש לפי שהיא ממשפחת העבדים ונקראת אשה לפי שכ
שכתב לה כתובה ״ וכן אמרו ז״ל נשים בכתובה פילגשים
בלא כתובה וכן כתוב בדברי הימים ובני קטורה פילגש
אברהם ״ ומה שלא פי׳ הכתוב בת מי היא יש שפי׳ לפי
שהיתה כנענית ועל כן קצר ביחוסה כי אלו היתה פלשתית או
מצרית או מאומה אחרת היה מפרש הכתוב יחוסה כמו שמ
שמצינו בעשו ויקח עשו את מחלת בת ישמעאל בן אברהם
ומפני שהיתה מן הזרע המקולל על כן קצר הכתו׳ וסתם ולא
פירש ואל יקשה בעיניך לאמר איך היה לוקח לעצמו אשה
כנענית והוא המזהיר והמשביע את עבדו שלא יקח אשה
לבנו מבנות כנען והטעם כי אין ההקפדה רק על יצח׳ שהיה
עקר הזרע וכענין שכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע וכיון
שנשלמה הכונה ביצחק אין להקפיד באברהם אם ישא
כנענית ״ ובמדרש קטורה זו הגר למה נקראת שמה
קטורה לפי שהיו מעשיה נאים כקטרת ״ ולפי המדרש ה
הזה יבא על נכון לשון ויסף אברהם לפי שהיתה שפחתו
כבר בחיי שרה והוליד ממנה ישמעאל ועתה כשהחזירה א
אמ׳ בה ויוסף בלשון ויוסף לדעתה ׳ זקן ושבע לפי
שנתברך אברהם בכל דבר והיה שלם בכל מיני העושר והכ
והכבוד הגיד עתה שיצא מן העולם הזה זקן ושבע מכל טוב
ומזה לא אמר ושבע ימים כי היה במשמע שהיה חסר
משאר הדברים ולא שבע מהם כי אם החיים ועל כן הגיד
לנו הכתוב מדותיו הטובות שיצא שבע מן העולם מכל דבר
כי לא היה מתאוה במותרות כענין שכתוב בדוד עה׳ תאות ל
לבו נתת לו ולא כשאר בני העולם שכתוב אוהב כסף לא י
ישבע כסף ״ וכן דרשו רז״ל אין אדם יוצא מן העולם וח
וחצי תאותו בידו יש בידו מנה מתאוה מאתים יש בידו מא
מאתים מתאוה לעשות ד׳ מאות שנ׳ אוהב כסף לא ישבע כס
כסף ויאסף אל עמיו ׳ מפני ש׳המיתה היא פרוד ההרכבה
ובהפרדה בכוד הנפש נאסף אל עמיו על כן אמר ויאסף
והוא חוזר אל הכבוד כי הנפש נקראת כבוד לפי שהיא חצו
חצובה מכסא הכבוד ושרשה שהיא עתידה לשוב שם הוא
כסא הכבוד וזהו למען יזמרך כבוד ולא ידום וזהו כבוד ה׳
יאספך כי כבוד הנפש נאסף שם ״ והזכיר לשון עמיו כ
כלשון האמור בנפש מקרב עמיה כי שאר הנפשות שלא ח
חטאו הם עמה ומשפחתה וכן בכאן ״ והזכיר בו לשון
גויעה ואין גויעה אלא בצדיקי׳ ותקשו בגמ׳ והא דור המבול
נא׳ בו גויעה ויגוע כל בשר הרומש על הארץ וכתי׳ כל אשר
בארץ יגוע ומתרץ גויעה ואסיפה קאמרינן ״ ויקברו
אותו יצחק וישמעאל בניו ״ היה לו להקדים ישמעאל כי
הוא הבכור אלא מכאן למדו רז״ל שעשה ישמעאל תשובה
בחיי אברהם לפי שהיה ישמעאל רגיל להנהיג

ליצחק לפניו וכיון שישמעאל בכור היה רגיל בכך
להנהיגו ליצחק בראש זה מעיד על מעלתו ושעשה תשובה
בחיי אברהם וזהו שאמרו בבבא בתרא מדכתיב ביצחק ויק
ויקברו אותו עשו ויעקב בניו ולא אדבריה עשו ליעקב
מקמיה ואדבריה ישמעא׳ ליצחק מקמיה שמע מינה שעשה
ישמעאל תשובה בימיו ודע כי לשון מיתה בבני אדם נחלק׳
לו׳ חלקים ג׳ בכתות הרשעים וג׳ בכתות הצדיקים ג׳ בכתות
הרשעים מהיה אבדן כרת ״ כחיה חמורה מכלן והיא מ
מיתת הרשעים שאין להם לא תורה ולא חכמה ואינן יודעים
ומכירים מעשיו של הקבה ונפלאותיו והם מתים במיתת הב
הבהמות והחיות ונשמתם אובדת באבדן גופם ומזה אמר
שלמה עה׳ ונר רשעים ידעך כי המשיל נפש הרשע לנר ובי
ובאר שהיא תלויה בגופו כשם שאור הנר תלוי בשמן ובכ
ובכלות השמן ידעך ״ והכת הזאת אין לה שכר ועונש לע
לעולם כגו׳ דור המבול שנמחו מן העולם הזה ומן העולם ה
הבא שכן דרשו ז״ל וימח את כל היקום בעולם הזה
וימחו לעולם הבא ״ אבדן היא מיתת הרשעים כגון פושעי
ישראל שמתו בלא תשובה והם נדונים בגיהנם הוא שכתוב
והאבדתי את הנפש ההיא והיא מיתה חמורה מכרת ״ כרת
הויא מיתת הרשעים שיש להן עבדות שנתחייבו עליהן כרת
ואחר שנדונו בכרת וקבלו דינם הרי הם זוכים לגן עדן ״
בכתות הצדיקים האחת גויעה ואסיפה וביאה שכלן
אמורים באברהם ויגוע ויאסף ״ וכתיב ואתה תבוא אל
אבותיך בשלום ״ ולשונות הללו נאמרים על הצדיקים היור
היורדים לגן עדן מיד בלא שום עונש וכן נאמר בישמעאל
ויגוע וימת ויאסף אל עמיו ומזה אמרו רז״ל שעשה ישמעאל
תשובה ״ הב׳ לקיחה ולשון זה נאמ׳ על הצדיקי׳ הנכנסים
לגן עדן חיים ולא טעמו טעם מיתה כענין בחנוך שכתו׳ בו
ואיננו כי לקח אותו אלהים ״ וכן באליהו כתו׳ אם תראה
אותי לקח מאתך ״ הג׳ מנוחה ולשון זה נאמ׳ על הצדיקים
בהבטח׳ תחית המתים לפי שבאותו הזמן יהיה שבת ומנוחה
והוא שנאמר לדניאל ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגורלך
לקץ הימין

ואלה תולדת יצחק

עט׳ת זקנים בני בנים ותפא׳ת בנים אבותם ״ שלמה
המלך עה׳ הודיענו בכתוב הזה לפי פשוטו שהבנים הם עט
עטרה וכבוד לאבות כמו שמצינו אברהם שנתעטר בו תרח
אביו זהו עטרת זקנים בני בנים אבל האבות הם תפארת ל
לבניהם כי כשהאבות צדיקים הבנים מתפארים באבותם וזה
להם לכבוד ולתפארת ועל זה אמר תפארת ולא אמר עטרת
שהרי עטרה גדולה מתפא׳ת לפי הפשט ושבח גדול יותר
ואימתי האבות תפארת לבנים כשהבנים עושים מעשה
אבותיהם אותה שעה הם להם לתפארת אבל אם אין אוחזין
מעשה אבותיהם בידיהם אין הדבר להם לתפאר׳ כי אם
לבשת וגם לחרפה וחסרון גדול כענף המכחש את השרש

ובמדרש עטרת זקנים בני בנים · הצדיקים מתעטרין בבניה' זה אברהם שנתעטר בזכות יעקב בן בנו כשהשליכו נמרוד לכבשן האש והצילו הקבה' בזכות יעקב בן בנו · ההד' לבן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם פדאו מן הכבשן הרי האבות שנתעטרו בבניהם ·· הבנים מתעטרים באבותם בשעה שיצא יעקב מאצל לבן רדף אחריו נגלה עליו הקבה' בדרך אמר לו השמר לך מדבר עם יעקב וגו' · כיון שבאו להתוכח בהר אמר לו לולי אלדי אברהם ופחד יצחק היה לי הרי שנתעטרו הבנים בזכות האבות שלא נשלמה כונת לבן הרשע להרשיע ליעקב וכן לא נשלמה גזרת פרעה שגזר כל הבן הילוד היאורה וגומר' ונהפכת עליו מרכבות פרעה וחילו ירה בים ·· וכן בזכות האבות לא נשלמה כונת המן שבקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים והקבה' הפך את עצתו ונתהפך עליו והוא שכתוב ויהפך ה' אלדיך לך את הקללה לברכה' וזהו שאמר הנביא כל כלי יוצר עליך לא יצלח ·· וכן דרשו רז"ל אמר לו אנדריאנוס קיסר לרבי יהושע בן לוי גדולה כבשה שעומדת בין שבעים זאבים אמר לו גדול הרועה שמצילה מידם ומשברם לפניו שנאמר כל כלי יוצר עליך וגו' ובאור הדבר על שם שסופם שיאבדו מן העולם וכענין שכתוב קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם ה' ·· וכן מצינו בכל אותן שבאו להרע לישראל שלא הצליחו ונאבדו בסוף כגון פרעה ועמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכד נאצר וטיטוס ואנדריאנוס וכיוצא בהם ולכך המשיל ישראל לקדש שהיא התרומה כי כשם שהתרומה נקראת קדש ואם אכל ממנה זר חייב מיתה כן הזרים האוכלים את ישראל עתידים שיכלו מן העולם זהו כל אכליו יאשמו ·· וכן מצינו כאברהם שנתעטר ביצחק בנו ויצחק נתעטר באברהם אביו לפי שהיו ליצני הדור אומרי' מאבימלך נתעברה שרה ויצח' בן אבימלך הוא לכך הוצרכה תורה להעיד שאברהם הוליד את יצחק וזהו שכתוב ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ·· דרשו רז"ל כשם שאתה מוצא באברהם כך את' מוצא ביצחק כך אתה מוצא בדוד שכשהלכו שלוחי דוד אצל נבל השיב נבל מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים וגומר ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה מיד זיין דוד את עצמו ואת אנשיו לעלות עליהם מה עשתה אביגיל התקינה דורון דכתיב ותמהר אביגיל ותקח מאתים לחם ותאמר לנעריה עברו לפני וכתיב ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימת מיד וישלח דוד וידבר באביגיל לקחתה לו לאשה כיון שבאה מיד פירש דוד ממנה ג' חדשים אחר ג' חדשים בא עליה ונתעברה ממנו והיו ליצני הדו' אומרי' מנבל היא מעוברת מה עשה הקבה' צר קלסתר פניו בדמות דוד ההד' והשני כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי מאי כלאב כלו אב ·· ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא' הכתוב היה ראוי לומר שהקדים העקר ולומר שאין הכונה שתהיה העקרות סבת התפילה שאם כן הסבה עקר והתפלה טפל לה אבל הכונה לשון הכתוב כי התפלה סבת העקרות ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר לפיכך הקדים התפלה שהיא העקר והסבה הראשונה שבשבילה בא העקרות לרבקה אמנו · וזהו שדרשו רז"ל מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקבה' מתאוה לתפלתן של צדיקים ·· ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע ·· ומטעם זה הזכיר לשון ויעתר ולא אמר ויתפלל או ויצעק ושאר הלשונות כי הוא מלשון עתר וכן הבינו רז"ל הוא שאמר בפרק קמא דסכה למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר מה עתר זה מהפך הגרן הז'ה ממקום למקום · כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקבה' ממדת אכזריות למדת רחמנות ·· באורו מה העתר מהפך את התבואה ממטה למעלה ואחר כך מפלת מבוררת מלמעלה למטה כך הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה אחר כך ממשיך ומוריד השפ' ממעלה למטה ·· וכן פירשוהו עוד מלשון רבוי תפלה מענין עתר ענן הקטרת עולה ·· ועוד מלשון מחתרת וכענין שדרשו במנשה ·· ודע כי ד' האמהות ג' מהן היו עקרות שרה הוא שכתוב ותהי שרי עקרה ·· רבקה' דכתיב בה כי עקרה היא ·· רחל שנאמר ורחל עקרה ·· ועל דרך הפשט יש לתת טעם לעקרות האמהות · שרה היתה עקרה לשתי סבות האחת כדי שיצא ישמעאל מאברהם שנאמר הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי ·· השנית כדי לשנות שמה ולמה הוצרך שנוי שמה כדי להורות אמונה נאמנה כי כשם שנברא העולם בהא' כך בטל כח המזל בהא' ולמדנו שהאדון שסדר מערכת הכוכבים הוא המנצחה והמבטלה ברצונו ואין זולתו' ורבקה גם כן ידוע כי יצחק בן מ' שנה היה כשלקחה וכשהוליד ליעקב ועשו היה בן ס' שנה ואם כן כ' שנה שהתה עמו שלא ילדה וזה טעם עקרותה כדי שלא יצא עשו לתרבות רעה בחיי אברהם שכבר הבטיחו הקבה' ואמר לו ואתה תבא אל אבותיך בשלום ועשה ישמעאל תשובה בימיו ·· וביום שנפטר אברהם בו ביום יצא עשו לתרבות רעה וזה הנזיד שעשה יעקב ·· והטעם ברחל כדי שתהא סבה לבלהה ולזלפה שיצאו מהן דן ונפתלי גד ואשר ·· ויתרוצצו הבנים בקרבה · ההריון הזה היה מחודש ומשונה משאר הריון הנשים שאין דרך הנשים להיות התאומים מתרוצצים ומתקוטטים בבטן ואלה היו מתרוצצים בקרבה ומצטערת הרבה ·· וממה שהיו מתרוצצים ומתגרין בבטן בתחלת היצירה היה זה רמז וסימן למה שעתידים להיותם זה כנגד זה שונאים נלחמים זהו שאמר לה הקבה' על ידי שם שני גוים בבטנך פי' אל תפחדי מזה כי הרצוץ הזה הוא בסבת שני בנים שיש בבטנך שעתידין לצאת מהם שתי אומות זו כנגד זו ·· ובמדרש שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גיים זה ר' ואנטונינוס שלא פסקו מעל שלחנם לא חזרת ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ואף על פי

שמצינו

שאמר בשעת פטירתו ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה שלי
האמת היה שנצטער בעצמו בגופו ולא נהנה כלל מתאוות
העולם כי אם במוכרחו ביותר אבל סדרי המאכלי והעדוני
היו לאנשיו ואוכלי שלחנו ·· אנטונינוס היה מלך גדול
מזרע עשו והיה למד תורה בסתר לפני רבינו הקדוש
והיה מתירא פן ירגישו בו עבדיו ואנשי מלכותו ·· ודרשו
זל׳ במסכת עז׳ הות ליה ההיא נקרתא דהות תותי ארעא
דהוה אתי בה מביתיה לבית ר׳ כל יומא הוה מייתי תרי עבדי
בהדיה חד קטיל אבבא דביתיה וחד קטיל ליה אבבא דר׳
אמ׳ ליה בעדנ׳ דאתינא לא אשכח איניש קמך יומא חד
אשכחיה לר׳ חנינא בר חמא קמיה אמר ליה לאו אמינא לך
דלא אשכח איניש קמך אמר ליה לית דין בר אינש אמר
ליה אי הכי ליזיל ולשדר לי ההוא גברא דגאני אבבא
אזל ר׳ חנינא אשכחיה דקטיל אמר היכי אעביד אימ׳ ליה
דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל קא
מזלזילנא במלכותא בעי רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר
ליה ידענא דאפי׳ זוטרי דאית בכו מחיי מיתי מיהו בעדנא
דאתינא לא נשכח איניש קמך כל יומא הוה משמש ליה
מאכיל ליה משקי ליה · כי הוה בעי ר׳ למיסק לפורייה גחין
קמי פורייה אמ׳ סק עלאי לפורייך אמר ליה לאו אורח ארעא
לזלזולי במלכותא כולי האי אמר ליה מי יתנני מצע תחתיך
לעולם הבא אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אין
אמר ליה והכתי׳ ולא יהיה שריד לבית עשו אמר ליה בעושה
מעשה עשו אמר ליה והכתיב שמה אדום מלכיה ושריה
מלכיה ולא כל מלכיה שריה ולא כל שריה פרט לאנטונינו׳
בן אסוירוס · ופרט לקטיעא בר שלום ·· והנה תומים
בבטנה · תומים חסר לפי שהאחד מהם רשע אבל תאומים
שבפרץ וזרח מלא ששניה׳ צדיקי׳ ·· ויצא הראשון אדמוני ·
אמרו במדרש בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון אני נגלה
לכם ראשון ופורע לכם ראשון ובונה לכם ראשון ומביא
לכם ראשון אני נגלה לכם ראשון שנ׳ אני ראשון ואני
אחרון ופורע לכם ראשון זה עשו הרשע · שנ׳ ויצא הראשון
אדמוני · ובונה לכם ראשון זה בית המקדש שנאמר כסא
כבוד מרום מראשון ומביא לכם ראשון זה מלך המשי׳ שנ׳
ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן ·· כלו כאדר׳
שער · פי׳ כלו שער כאדרת כי כן נולד ועל כן נקרא איש
שעיר שהוא כולו השער · גם השעירים שהם בחלק הכח
שלו · וכן אמרו במדרש שהכח שלו יש לו שער כנגד לבו
ובזמן הגאלה יפול אותו שער בתקיעת שופר שנ׳ וה׳ אלהים
בשופר יתקע והלך בסערות תימן ·· ויגדלו הנערי׳ · זה לבתי
כנסיות ובתי מדרשות וזה לבתי עז׳ וכן אמרו רזל׳ היתה
עוברת רבקה על בתי כנסיות ובתי מדרשות ויעקב מפרכס
לצאת שנ׳ בטרם אצרך בבטן ידעתיך עוברת על פתחי עז׳

ועשו מפרכס לצאת שנ׳ זורו רשעים מרחם ·· ויהי עשו
איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים ··
כוון הכתוב לומ׳ כי אעפ׳ שהיו האחים האלה תאומים נוצרו
בבטן בזמן אחד אין מעשיהם דומים זה לזה אבל הם שני
הפכים וכל מדותיהם חלוקות זו מזו כי עשו נמשך אחר
תענוגי הגוף ויעקב נמשך אחר עצת הנפש ועל כן אמ׳ ויהי
עשו איש יודע ציד והוא אומנותו של אד׳ בטל ומי שרודף
אחר תאוות העולם ·· איש שדה · כאלו אמר איש האדמה
ומזה נקרא שמו אדום נגזר מן אדום ומן אדמה כלומ׳ שהיה
עפריי ודבר ידוע כי השתדלותו של אדם במאכל ובמשתה
והיותו משתעשע בתענוגי הגוף בעולם הזה הלא הוא סבה
לבזות עבודת השם ית׳ ויראתו לעשותה טפל ותענוגי הגוף
עקר ·· וזאת היתה מדתו של עשו הוא שאמר ויאכל וישת
ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה ·· ובעל מדה זו מוצא
עצמו עקוב לסו׳ הוא שא׳ עשו ויעקבני זה פעמי׳ את בכורתי
לקח והנה עתה לקח ברכתי ·· ואם יטעם נפת וצוף
בתענוגי׳ אינו אלא לפי שעה והוא עתי׳ שידאג ויתנחם באחרי׳
ויצטער מאד על זה הוא שכתוב ויצעק צעקה גדולה ומרה ·
וכן הזכיר שלמה עה׳ בענין רדיפת התענוגי׳ נפת תטפנה
שפתי זרה וגו׳ ואחריתה מרה כלענה ·· זה דרכו של עשו
וכל התומכים אשורו ·· אבל דרכו ומדתו של יעקב בהפך
זה · כי איש תם הפך יודע ציד ויושב אהלים הפך איש
שדה · ועוד כי מה שרצה עשו לקנות רצה יעקב למכור
והוא רדיפת התאוו׳ ובקשת תענוגי העולם שהמשילם לנזיד
עדשים לפי שטוב העולם ושלותו וכבודו אינו אלא גלגל
כעדשה זו שהיא עגולה ועל כן רצה למכור ולהחליף חיי
שעה בחיי העולם היא עבודת השי׳ שהיתה בבכורות ·· ודע
כי ממה שהזכיר הכתוב בכל אחד ואחד מהם איש למדנו
שאין כל אחד למטה מיג׳ אך לפי חשבון שנותיו של
אברהם תמצא כי בזמן שמכר לו הבכורה היה כל אחד בן
טו׳ שנה שהרי אברהם היה בן ק׳ כשנולד יצחק והיה בן קמ׳
כשנשא יצחק את רבקה וכ׳ שנה של עקרות הרי שהיו לו
לאברהם מאה וששים שנה וכל שניו היו מאה ושבעים
וחמש שנה אם כן ביום שנפטר אברהם היו יעקב ועשו
בני טו׳ שנה ועוד תרמוז לנו הפרשה כי גיהנם מזומן לכת
של עשו וגן עדן מזומן לכת יעקב ובניו והוא שדרשו רזל׳
כי כשבאו ב׳ האחים האלה לפני אביהם ליטול הברכות
שנכנס עם האחד גן עדן ועם האחר גיהנם גן עדן נכנס עם
יעקב וגיהנם נכנס עם עשו כאשר יתבאר בכל אחד
במקומו ·· וכן דרשו רזל׳ היא העולה זו מלכות
הרשעה שהיא מעלה את עצמה שנ׳ אם תגביה כנשר וגומ׳ ·
על מוקדה זו גיהנם לעתיד לבא ובעולם הזה ויהיבת
ליקידת אשא ·· ויעקב איש תם ·

היה ראוי לומר ויעקב היה אישתם כמו שאמר ויהי עשו וכן אמר הכתוב ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה אבל הזכיר הויה בעשו כי כן היה שמו תמיד מיום הולדו לא נשתנה כלל אבל שמו של יעקב נשתנה אחרי כן בשם ישר׳ ומזה לא הזכיר בו לשון הויה שאין עיקר ההויה בשם יעקב כי אם בשם ישראל וכענין שאמר לו השי׳ כי אם ישראל יהיה שמך ·· ועוד יש להתבונן שהיה ראוי לומר ויעקב איש אמת כיון שמדתו אמת מכה שא׳ הנביא תתן אמת ליעקב אבל הוסיף באור במלת תם שהיא רומזת על מדת אמת ורומזת עוד שהוא המכריע מלשון תיומת שהיא אמצעית בין העלין לימין ולשמאל וכבר ידעת כי מספר יעקב עם ד׳ אותיות עולה קוף ·· ואמר ר׳ עקיבא קוף זה הקבה והבן זה ·· יושב אהלים על דרך הפשט של שם ועבר · ועל זה לא נאמר יושב אהל · ועל דרך הקבלה יושב אהלים אהל של מעלה ואהל של מטה שכבר ידעת שצורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד והנה זה באלו אמר יושב הכסא ·· ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו · יבאר הכתוב כי לא היה אוהב אותו בשביל בכורתו רק לפי שהיה מהנה אותו בצידו ולמדנו הכתוב כי עשו הרשע היה צייד משני צדדין כי יצוד החיות במדברות ובשדות ממה שהזכיר איש שדה ויצוד גם כן דעת אביו בשהיה מזמין ההנאות בפיו ומתוך ערמת דבריו וזהו כי ציד בפיו ··

ובמדרש היה עשו הרשע או׳ לאביו המלח חייבת במעשר והיה יצחק תמה ואומ׳ כמה בני מדקדק במצות היה אומר לו בני היכן היית היום אמר לו בבית המדרש ולמדנו הלכה פלנית וענין פלני · ורוח הקד׳ צווחת ואומרת כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו ·· ועוד דרשו רז״ל היה צד ומאכיל לאביו ונותן לו שחד כדי שיטול הברכות וזהו שכתוב כי השחד יעור וגו׳ · וכתיב ביצחק ותכהן עיניו מראות עכ׳ ·· ואנו רואים כי כשם שהיה עשו איש השחד כן אנו רואים את זרעו מקבלי שחד אוהבי הלעשות כמו שאמ׳ עשו הלעיטני נא ועליהם אמר דוד עה׳ מתרפס ברצי כסף והם מושכים כח מן השר שלהם שהוא מקבל שחד ביו׳ הכפורים וכן כל אומה ואומה מושכת כח מן השר שלה וכבר ידעת כי ממנו קבל הנחש כח להחטיא ולשפוך דם והיה הוא אב ושרש לכל בוחרי הדם והאוכלים אותו והוא העוזר לזרע עשו האדמוני לשפך דם והוא המקטרג של ישראל הנמולים והמתרחקים מלאכול הדם ·· ואליו כוין המקטרג הערו׳ אשר שנה הדת ובטל ברית מילה מן האומה והתיר להם הדם מפני שעלה בחלקו ועל כן החזיקם בו וזהו שא׳ הנביא עה׳ לזרע עשו אם לא דם שנאת ודם ירדפך יתנבא עליו אבדן מפני שנאתו דם מילה וזהו שאמר הכתוב ארור מונע חרבו מדם זה דם המילה ·· ויזד יעק׳ נזיד · היה ראוי שיאמר ויזד יצחק שהרי בעד אברהם אביו מתאבל מפני שהאבל אסור לאכול משלו לכך התקין יעקב המאכל הזה · ותבשיל של עדשים היה והמנהג לאכלן בבית האבל לפי שעדשה סגורה ועגולה בגלגל לומר גלגל הוא שחוזר בעולם ומה עדשה זו אין לה פה כך האבל אסור לדב׳ ואותו היום נפטר אברהם לבית עולמו וזכותו של אברהם היה

כשלא ראה עשו יוצא לתרבות רעה שהרי באותו היום יצא לתרבות רעה ·· וכן דרשו זל׳ ה׳ עברות עבר אותו רשע באותו יום בא על נערה המאורסה והרג את הנפש וכפר בתחית המתים וכפר בעקר ושט את הבכורה ·· בא על נערה המאורסה כתיב הכא ויבא עשו מן השדה וכתיב כי בשדה מצאה ·· והרג את הנפש כתיב הכא והוא עיף וכתי׳ התם כי עיפה נפשי להורגים ·· כפר בתחית המ תים כתיב הכא הנה אנכי הולך וכתיב התם כלה ענן וילך ·· כפר בעקר כתיב הכא למה זה לי וכתיב התם זה אלי ואנוהו ·· שט את הבכורה שנ׳ ויבז עשו את הבכורה ·· הלעיטני נא דבר בכסילות בלשון הזה והוא מלשון מלעיטין את הגמל ·· ועל זה דרשו רז״ל צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר ·· אליעזר עבד אברהם אמר הגמיאיני נא מעט מים ועשו אמר הלעיטני נא ·· צדיק אוכל לשובע נפשו זה אליעזר ובטן רשעים תחסר זה עשו ·· מן האדום האדום הזה ·· היו העדשי׳ אדומו׳ או היו מרוקחו׳ במרקחות אדומו׳ ועשו לא היה יודע איזה תבשיל היה וקראו האדום הזה ועל כן קראו הכל את שמו אדום דרך לעג מפני שמכר בכורה נכבדת במעט של תבשיל זה ·· ויתכן לפרש מן האדום האדום הזה · שירמוז ענין הכפל למה שידוע בחכמת הכוכבי׳ שכוכב מאדי׳ כחו על הד׳ ועל החרב ועל המלחמ׳ גם הפירות האדומים שבמין הצומח מושכים מכחו גם האבנים היקרות שבמין הדומם האדומות כגון גירגונץ ורובין וכיוצא בהם הם בחלקו · ועל כן אמר הלעיטני נא מן האדום הזה כלומר מן התבשיל האדום הזה המושך כח מן האדום הוא כוכב מאדים ששמו אדום אשר בו נולד והוא היה כוכב שלו ומזלו ועל כן היה שופך דמים ונתנו לו ברכת החרב ·· ובמדרש מן האדום האדום הזה ריש לקיש אמר הוא אדום תבשילו אדו׳ ארצו אדומה גבוריו אדומי׳ · לבושיהם אדומים · פורע ממנו אדום · בלבוש אדום ·· הוא אדום · ויצא הראשון אדמוני ·· תבשילו ·אדום · מן האדום האדום הזה ·· ארצו אדומה · ארצה שעיר שדה אדו׳ ·· גבוריו אדומים · מגן גבורהו מאד׳ ·· לבושיה׳ אדומי׳ · ואנשי חיל מתולעים ·· פורע ממנו אדו׳ · דודי צח ואדו׳ ·· בלבוש אדום · מדוע אדום ללבושך ·· מכרה כיום את בכורתך לי · אין מעלת הבכורה שבאותו זמן להיות לו פי שנים בנכסי אביו כמו שנצטוינו בתורה אחר כן אלא מעלת שררה וכבוד אחרי מות האב שיהיה הוא במקום האב לנהוג שררה על יתר׳ אחיו והם יכבדוהו כאביהם וגם בנכסים היה לו יתרון מעלה עליהן וזה דבר עשו למה זה לי בכורה ואומנותי שהוא הציד קרוב שאמות בן בחיי אבי בלכתי לצוד החיות בשדות ובמדברות ואם כן מה התועלת המגיע לי מן הבכורה · וזהו שא׳ ויאכל וישת ויקם וילך להורות כי אחר שאכל ושתה חזר לאומנותו והלך השדה אל צידו וזה דרכו ומשפטו כל הימי׳ לאכל׳ ולשתות ולצוד ולהמשך אחר התאוות וזה לו סבת בזוי הבכורה ·· ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים · כאן גלה הכתוב כי מה שהזכיר למעלה ויזד יעקב נזיד שהיה תבשיל של עדשים ויותר נכון היה

שיפרש זה למעלה ושיאמר ויזד יעקב נזיד עדשים ושיאמר
אחרי כן ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד ·· אבל יתכן לומר כי
נתכוין הכתו׳ להורות על גאותו וגאותו של עשו ועל פחיתותו
ומזה לא רצה להזכיר קודם המכירה אי זה תבשיל היה
שהשומע יהיה סבור שהיה תבשיל חשוב ונכבד כיון שמכר
בכורתו בשבילו ועל כן אחר המכירה להזכיר שם התבשיל עד
אחר המכירה כמו שאומר הבכורה שמכר על הנזיד שהזכיר
למעלה לא היה אלא נזיד עדשים וזה לאות על תכונת נפשו
הרעה שהיה מבזה את הבכורה ·· ויהי רעב בארץ מלבד
הרעב הראשון ·· כתב הרמבן ז״ל בזה אולי לא היה רעב
בעולם עד ימי אברהם ויש לתמוה עליו שהרי אמרו רז״ל י׳
רעבון באו לעולם· אחד בימי אדם הראשון · שנא׳ ארורה
האדמה בעבורך ·· ואחד בימי למך שנ׳ מן האדמה אשר
אררה ה׳ ·· אבל הנכון שיהיה באור הכתוב הראשון לומר
לא ראשון לעולם וכן פירש הרב הוא בעצמו כי היו זוכרים
הרעב הראשון ומספרים עליו כי מפני הרעב ההוא הוצרך
אברהם לצאת מן הארץ ולרדת למצרים ויצחק כמו רצה
ללכת בדרך אבותיו ולרדת למצרים עד שאמר לו המקום אל
תרד מצרימה ·· וכתב הרב ז״ל כי הפרשה הזאת בענין יצחק
עם אבימלך הכל רמז ודוגמא לגלות בבל כי גלות אברהם
למצרים מפני הרעב רמז שיגלו בניו משם ולכתו אל עיר
גרר אל אבימלך לא היה גלות כי ברצונו הלך כמו שכתוב
ויסע משם אברהם ארצה הנגב וגו׳ ויגר בגרר אבל גלותו
של יצחק שם כענין שכתוב וילך יצחק אל אבימלך מלך
פלשתים גררה ירמוז לגלות כי גלה ממקומו כבעל כרחו והלך
אל ארץ אחרת· והנה גלותו היה במקומו אל ארץ פלשתים
שהיא ארץ מגורי אביו וירמוז לגלות בבל שהוא מקום מגורי
אבותיו שהיו באור כשדים ·· ודין כי תגלה הגלות ירמוז
למעשה יצחק כאשר לא לקחו אשתו ולא היה להם רק
הגלות והפחד ובתחלה אמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות
יומת ולאחר ימים חזר בו ואמר לו לך מעמנו ואחרי כן חזרו
אליו בברית וכן בגלות בבל גלו שם מפני זלעפות רעב ומעט
היותם שם לא עבדום ולא ענו אותם אבל היו גדוליהם שרים
במלכות ואחרי כן אמרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו
ויעל והזהירו עליהם שרי עבר הנהר והפחות ואחר כן בטלו
הבנין והות בטילא עד זמן ועדן ואחרי כן חזרו ונתנו רשות
בבנין והזהירו ואנרו די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא
ומצליין לחיי מלכא ובנוהי ·· והגיד הכתוב כי כשהיה הרעב
הזה הלך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים והוא היה אותו
אבימלך שהיה בימי אביו שכרת עמו ברית והלך אליו אולי
ייטיב לו השי׳ בימי הבצרון ולא יצטרך לרד׳ למצרי׳ ואבימלך
זה מפני בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל אבל
אנשי המקום בקשו ממנו דרך שאלה בעבור אשתו וזהו
שכתוב וישאלו אנשי המקום לאשתו וגו׳ ·· ואעפ״כ לא נגע
בה המלך ולא איש מאנשיו כי היו נזכרים ברית אברהם
וזהו שא׳ לו כמעט שכב אחד העם את אשתך וגו׳ כלו׳ אני
לא נגעתי בה ונשמרתי ממנה אבל קרוב היה שיכשל בה
אחד מאנשי הארץ והיית מביא עלינו אשם כאשר בא

בזמן אברהם אביך עכ״·· גור בארץ הזאת · צוה אותו
שלא יצא חוצה לא״ץ וטעם הדבר לפי שנתקדש בהר
המוריה והיה עולה תמימה ועל כן הזהיר שלא יצא מן
הארץ הקדושה לעולם ושלא יטמא בארץ העמים ומה
שהוציא לשון הצווי כלשון גור אחר שא לו שכן כדי לרמוז
לו על גור אריה שהוא פחד יצחק ואין
לתמוה אם פחד יצחק ביום העקדה כיון שראה שם דמות
אריה על גבי המזבח כמה שדרשו רז״ל ויחרד יצחק חרדה
וגו׳ שתי חרדות חרד אחת על גב המזבח ואחת כאן ·· עקב
אשר שמע אברהם בקולי·· מכאן הוכיחו רז״ל בן ג׳ שנים
הכיר אברהם את בוראו לפי שהוא חיה קע״ה שנה ושמע
בקולו כמנין עקב שנים אם כן בן ג׳ שנים הכירו וישמר
משמרתי מצותי חקותי ותורותי ·· על דרך הפשט יאמר זה
על מצות שנצטוו בני נח כי מצותי הם גזל ושפיכות דמים ··
חקותי · אבר מן החי וכלאים של בהמה והרכבת האילן ··
תורותי · דינין וע״ז שאלו כלן נצטוו בהם בני נח והוא
השומר והעושה רצון בוראו ומשמר אפי׳ דקדוקין וחומרו׳
במצות שלהן וכמו שאמרו רז״ל ע״ז אברהם אבינו ארבע
מאות פרקי הוו· ומשמרתי שהזכיר תחלה יאמר על שניות
לעריות של בני נח ·· אבל דעת רז״ל ששמר כל התורה כלה
עד שלא נתנה וקיים תרי״ג מצות בשכל וזהו שאמ׳ מצותי
חקותי ותורותי כי לשלשה חלקים התחלקו תרי״ג מצות והם
מצות הנקראות עדות והמצוה שהן גזרת מלך
ואין להם טעם והם נקראים חקים והמצות המושכלות
הנקראות משפטים וזהו לשון הכתוב מה העדות · והחקים
והמשפטים גם לשון הכתוב בכאן מצותי חקותי ותורותי כי
המשפטים נקראים תורה ועוד יכללו תורותי תורה שבכתב
ושבעל פה ·· וכן דרשו ז״ל קיים אברהם אבינו אפילו ערובי
תבשילין וערובי תחומין וכן אמרו בפסוק ויתן להם יוסף
עגלות שפי׳ ממנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה ··
ויהיה מה משמרתי שבות לשבת ·· ולדעת זה של רז״ל יש
לתמוה כיון שהאבות קיימו כל התורה כלה עד שלא נתנה
היאך נשא יעקב את שתי אחיו בחייה והקי׳ מצבה ועמר׳ נשא
דודתו ומשה רעה הקים יב׳ מצבה · וכתב הרמבן ז״ל כי עקר
עשיית המצות בארץ והאבות שהיו מקיימין אותן עד שלא
נתנה התורה בארץ היה אבל לא בחוצה לארץ ויעקב בחוצה
לארץ נשא שתי אחיות וכן עמרם כי המצו׳ משפט אלהי
הארץ הם והמצבה מצוה שנתחדשה בזמן ידוע ומה שהיה
יוסף משמר השבת במצרים והיה חוצה לארץ לפי שהשבת
שקולה בכל המצות והיא מעידה על חדוש העולם ·· ויזרע
יצחק בארץ ההיא · ארץ קשה היתה והשנה ההיא שנת בצור
היתה ואעפ״כ וימצא מאה שערים והמקום הזה שזרע שם
גרר היה ושם ארעו לו נסים גדולים ונסתרים בענין הזריעה
במצאו מאה שערים בארץ יבשה וצמאון אשר אין שם מים
עד שהיה בעיניהם חדוש גדול · כשהיו אומרים מצאנו מאה
שערים · דרשו רז״ל בסוף מסכת כתובות בברכותיה של
ארץ ישראל בית סאה עושה הרבוא כישיבה של צוען בית
סאה עושה ע׳ כורין דתניא

אמר ר׳ מאיר אני ראיתי בקעה בית שאן בית סאה עושים ע׳
כורין ואין לך מעולה בכל הארצות יותר ממצרים שנא׳ כגן
ה׳ כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים כצוען
שנ׳ כי היו בצוען שריו ואין לך טרשין בכל ארץ ישראל יותר
מחברון דהוו בה שכבי ואפי׳ הכי חברון מבונה אחד משבע׳
בצוען שנ׳ וחברון ז׳ שנים נבנתה וגו׳ ובאור הדבר כי ז׳
פעמים ע׳ כורין הם תצ׳ כורין והני מלי במקום שיש טרשין
כחברון שאין בית סאה עושה אלא תצ׳ כורין אבל במקום
שאין טרשין כחברון יש להוסיף על תק ומסיים בגמ׳ שמבונ׳
אחד מז׳ בצוען בלא ברכותיה אבל בברכותיה כתיב ויזרע
יצחק וימצא ק שערים כלומר בברכותיה על אחד שבשאר
השנים נתברך למאה ק׳ פעמים תק הרי חמשת רבוא׳׳ וכל
הבארות אשר חפרו׳ יגיד הכתוב כי מתוך הקנאה שנתקנאו
בו פלשתי׳ סתמו כל הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו
בדי שלא יוכל יצחק להועיל עצמו בהן ולהשקות זריעותיו
ומקנהו ואחר כן נתגבר יצחק וחפר אותן וקרא להם בשמות
אשר קרא להם אביו ועשה כן לכבוד אביו וממה שהתורה
הודיעה זה נראה שנחשב לו לזכות ויש בזה התעוררות וקו׳
שלא ישנה אדם מדרך אבותיו שהרי יצח׳ אפי׳ שמות הבארו׳
שקרא אותן אביו לא רצה לשנותם וזה קו׳ לדרכי האבות
ומנהגותיהם ומוסר שלהם ואולי מפני זה לא נשתנה שמו
כמו שאר האבות וזו מדה כנגד מדה כן פי׳ הגאון ז״ל׳׳ ויש
שפי׳ כי הבארות הללו רמז לגרים שנתגיירו בימי אברהם כי
הם קלים לקבלת האמונה כמו הבארות שהם קלים לקבלת
המים ופתיחת הלב הסתום באמונה יכנה הכתוב חפיר׳ ולכך
יאמר מצד הקנאה׳׳ סתמום פלשתים׳ כלומר
סתמום את לבם והחזירום לסורם וזהו וימלאום
עפר כי תחת שמלא׳ אברהם חכמה ודעת את ה׳
באמונת היחוד מלאום פלשתי׳ אמונת הרעה כי יכנה הכתו׳
האמונה הרעה או העצה הרעה לעפר וזהו שאומר עפרא
לפומיה ואחר כך נתגבר עליהם יצחק והחזירן למוטב הוא
שכתוב וישב יצחק ויחפור את בארות המים אשר חפרו בימי
אברהם אביו ויסתמום פלשתי׳ אחרי מות אברהם ויקרא להם׳
שמות כשמות אשר וגו׳ כי כן דרך המתגיירים וכענין
ש׳ כתוב ולעבדיו יקרא שם אחר׳׳ ויחפרו עבדי יצח׳ בנחל
וימצאו שם באר מים חיים׳׳ פי׳ הרמב״ן ז״ל מה שהאריכה
התורה בספור הבארות הללו אין התועלת מגעת אלינו כל כך
מזה ולא לכבוד גדול ליצחק אבל טעם הספו׳ לפי שהם רמז
על העתיד כי באר מים חיים רמז לבית המקדש שכתו׳ מקור
מים חיים את ה׳׳ והבאר הראשון שקרא שמו עשק רמז
לבית ראשון שנתעסקו עמנו ועשו אתנו כמה מחלקות וכמה
מלחמות עד שהחריבוהו׳׳ ויקרא שם השני שטנה שם
קשה מן הראשון רמז לבית שני שכתוב בו ובמלכות
אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה
וירושלם וכל ימיו היו לנו לשטן עד שהחריבוהו וגלינו ממנו
גלות רעה׳׳ ויש לך להתעורר בשם הבאר הזה כי שם
נמצא השטן הוא שרו של עשו המשטין עלינו תמיד׳׳
ויקרא שם הבאר הג׳ שיבנה במהרה בימינו רחובות והזכיר

ויעתק משם ובאורו ויעתק שכלו מן הבית השני והשתכל
בבנין הבית השלישי זהו ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה
ויקרא שמה רחבות על שם שכתוב בבית שלישי העתיד
ורחבה ונסבה למעלה למעלה והוא יעשה בלא ריב ומצה
והקב״ה ירחיב את גבולנו שנ׳ ואם ירחיב ה׳ את גבולך כאשר
דבר לך שהוא מדבר לעתיד עכ׳׳ ומה שהזכיר את השם
בבאר השלישית ולא עשה כן בשתים הראשונות יתכן לומר
טעם מפני שהראשונים היו בנין בשר ודם על ידי שלמה
וכורש אבל השלישי יהיה מעשה ה׳ ובנין שמים ולא ישלוט
בו חורבן לכך הזכיר בו השם ית׳ ומצאתי מדרש סיוע לזה
שכן דרשו רז״ל וילכד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד
מפני מה נקראת על שמו של בשר ודם אלא לפי שהיה גלוי
וידוע לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה שבשר ודם בונין
אותה ובשר ודם מחריבה לכך נקראת על שמו של בשר
ודם אבל לעתיד לבא היא נקראת על שמו ית׳ שנ׳ והלכו אליך
שחוח בני מעניך והשתחוו וגו׳ וקראו לך עיר ה׳ ציון קדוש
ישראל׳׳ ואבימלך הלך אליו מגרר׳ מגורר שעלו בו
צמחים כלומר פצעים וחבורות כן דרשו בבר׳׳ מדוע
באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם׳ הזכיר
להם ג׳ ענינים האחד מדוע באתם אלי מגרר לבאר שבע
שאני בו עתה׳׳ השני ואתם שנאתם אותי להצלחתי ולרוב
המקנה אשר לי׳ הג׳ ותשלחוני מאתכם כלו׳ מגרר שהייתי
מתישב שם שאמרת לי לך מעמנו׳׳ והשיבו לו על שלשתם
אתה או׳ מדוע באתם אלי ראה ראינו כי היה ה׳ עמך כלומר
ראה בזריעה ראינו בבארות בכל פעלותיך ראינו הצלחתך
ונאמר תהי נא אלה וגו׳ ומה שאתה אומר ואתם שנאתם
אותי חס ושלום אם תעשה עמנו רעה וגו׳ ומה שאתה אומר
ותשלחוני מאתכם ונשלחך בשלום ואם כן מה תרעומת יש
לך עלינו אם תאמר שמא בארץ גרר היית מצליח ולא כן
בשאר ארצות ובשאר מקומות אתה עתה ברוך ה׳ הלא אתה
עתה בבאר שבע ברוך ה׳ ובכל מקו׳ ההצלחה תבא לקראתך
ויהי עשו בן מ׳ שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי
החתי ואת בשמת׳ דרשו רז״ל כל מ׳ שנה היה עשו צד נשי
אנשים ומענה אותן וכיו׳ שהגיע למ׳ שנה דמה עצמו לאביו
אמר מה אבא נשא אשה בן מ׳ אף אני בן מ׳ ועל אומתו
הזכיר אסף יכרסמה חזיר מיער ודרשו רז״ל מה חזיר מראה
טלפיו ואומ׳ ראו שאני טהור כך מלכו׳ אדו׳ גוזלין וחומסין
ונראים עצמן כאלו הם עובדי השי׳׳ והיו נשי עשו חתיות
והחתי משבעה עממין שנצטוו ישראל להחרימם שנ׳ כי
החרם תחרימם החתי והאמורי וגו׳ והגיד הכתוב כי הרשע
לקח נשיו מזרע הרשעים וזהו שכתוב והמטים עקלקלותם
יוליכם ה׳ את פועלי האון׳ כלומר מתחברים הם לבעלי
האון ואז שלום על ישראל שלא יתערב זרע פסול בזרעם
והנה עשו הלך אחר מינו׳׳ ואמרו רז״ל לא לחנם הלך
זרזיר אצל עורב אלא שהוא מינו׳׳ ויתי הדין מחיק שמא
ויסב להדין מחיקת שמא׳׳ ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבק׳
החפץ והדעת יקרא בלשוננו רוח מלשון רז״ל שיכול להלך
כנגד רוחו של כל אחד ואחד והכתוב יאמר באלו כי כל

אחת היתה מסרבת הרוח ליצח' ולרבקה כלו' שהיתה מכעסת אותם ועושה כל מה שעושה כנגד דעת'' והמדר' מור' רוח ' מריבות רוח כסלקו' רוח הקדש מיצח' ומרבקן'' וכאו הענין כי סלוק רוח הקדש מפני שני דברים האחד מפני הכעסות ומקרי' הבאים על האד' ומתוך כך הוא עצב ואין רוח הקדש שורה מתוך עצבון אלא מתוך דבר שמחה והב' מפני חברת הרע וכענין שמצוב באברהם אחרי הפרד לוט מעמו '' ואמרו זל' שהאחת מהן היתה בת כומרים ולא היה מקפד' על טנופת עז' ויצחק על ידי שהיה בן קדושים היה מקפיד על טנופת עז' לפיכך ליצחק תחלה'' ותכהן עיניו מראות ' על דרך הפשט כהוי העינים כמנהג הזקנה והכל נמשל למלת ויקרא וכן מצינו ביעקב ועיני ישראל כבדו מזוקן '' גם באחיה השלוני כי קמו עיניו משיבו '' ומה שכתוב במשה רעה' לא כהתה עינו ולא נס ליחה הנה זה נס '' ועל דרך המדרש ותכהן עיניו מראות אמרו כבר על ידי שנטל שחד מעשו כהו עיניו דכתיב כי השחד יעור וגו' '' וזה אזהרה לדיינין אמ'ר יצח' ומה מי שנט' ממי שהוא חיב לו כהו עיניו הלוקח שחד ממי שאינו חיב לו על אחת כמה וכמה ועל זה אמר הכתוב ושחד לא תקח '' דא' כדי שיטול יעקב את הברכו' '' דא' מפני עשן עז' שהיו מקטרות נשי עשו לעז' '' דא' כדי שלא יהא יוצא לחוץ ויאמרו עליו זה אביו של רש' אמר הקבה' אני מכהה את עיניו והוא יושב בבית וזהו שכתו' בקום רשעים יסתר אדם '' מכאן אמרו כל המעמיד בן רשע או תלמיד רשע עיניו כהות '' בן רשע מיצחק דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות ' תלמיד רשע מאחיה השלוני שהעמיד את ירבעם וכתיב ואחיהו לא יכול לראות כי קמו עיניו משיבו '' דא' ותכהן עיניו מראות בשכינה שהרי בשעה שנעקד על גבי המזבח והציץ בשכינה ונגזר עליו אותה שעה שיכהו עיניו ולא רצה הקבה להענישו מיד שלא היתה דעתו לא לגנות את אברהם וזהו שאמר מראות ולא אמר מלראות מלשון מראות אלדים '' ומשלו רזל משל למה הדבר דומה למלך שהיה מטייל בפתחפלטרין שלו תלה עיניו וראה בנו של אהבו מציץ עליו מן החלון אמר המלך אם אני הורגו עכשו אני מכריע את אהבי לא גוזר אני שיסתמו כל החלונות כך כשהביט יצחק בשכינה בשעת העקדה אמר הקבה' אם אני הורגו עכשו אכריע את אברהם אוהבי אלא גוזר אני שיכהו עיניו זהו שאמ' הכתוב מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו על' ידי שהיה יצחק מצדיק לעשו הרשע בשביל כי ציד בפיו לכך יסירו ממנו צדקת צדיקים זה משה שכתוב בו לא כהתה עינו ולא נס לחה וגו' '' ויקרא את עשו בנו הגדול ' אביו קראו גדול ואמו קראו גדול הוא שכתוב ותקח את בגדי עשו בנה הגדול ' והקבה' קראו קטן שנ' הנה קטן נתתיך בגוים '' לקבל תורא טבחא עשו גדול טבח גדול שנאמ' כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום '' ויעקב שנקרא קטן שנ' ותקרא ליעקב בנה הקטן הקבה' קראו גדול שנא' ומי גוי גדול '' ועתה שא נא כליך ' פרט בכאן החרב והקשת כי כך דרך היוצא השדה שיחגור חרבו והקשת שיצוד בו העופות והוא פשוטו ' וידמוז גם כן לזרע שיהיו בלי הזין שלהם '' ובמדרש שא נא כליך זה מלכות בבל שנ' ואת כל הכלים הביא בבלה '' תליך זה מדי שנ' ויתלו את המן '' וקשתך זה יון שנ' כי דרכתי לי יהודה קשת '' וצא השדה זה אדום שנ' ארצה שעיר שדה אדום '' וצודה לי ציד ' צידה כתיב הוא צוהו על השחיטה והזהירו מן ה' דברים המפסידין את השחיטה '' ועשה לי מטעמים בעבור תברכך נפשי ' אין כונת יצחק בשאלת המטעמים לתענוג הגוף וחוש הטעם '' אלא כדי שתהיה נפשו שמחה ומתענג' כי בהתחזק כחות הגוף יתעוררו כחות הנפש ומתוך שמחת הנפ' תחול עליה רוח הקדש והוא שאמרו רזל' אין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה שנ' והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' ''

ומטעם הזה יזכיר הנפש בכל פעם ופעם עם הברכה יאמר בעבור תברכך נפשי בעבור תברכני נפשך למען תברכך נפשי ' ומה שבקש מטעמים לשמחת הנפש ולא בקש כנור לנגן כמנהג הנביאים מפני שהיה עתיד לברכו בדברים גופניים טל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש ועל כן רצה שתהיה סבת השמחה מאכל ממין הדבר שהוא רוצה לברכו בו והנה זו דוגמת מה שדרשו רזל מפני מה אמרה תורה נסכו לפני המי בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה הביאו לפני עומר בפסח כדי שיתברך לכם תבואה שבשדות ' הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות שבאילן והכל מדה כנגד מדה שתחול הברכה באותו המין עצמו בשכר ההבאה והסוף ואין כונת רזל במאמר הזה שיהיה זה שכר עשית המצות הללו חס ושלום שהרי אמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כלום עקר השכר אינו בעולם הזה אבל השכר הוא פירות המצוה שאדם אוכל בעולם הזה במין המצוה בעצמה ובענין שאמ' זל' כל הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה' כל הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין וכיוצא בהן שאין עקר השכר משתלם לו בעולם הזה אלא פירות המצוה במינה '' שני גדיי עזים טובים ' לא צותה עליו בשני גדיי עזים דרך מקרה אלא בכונה ידועה וזהו שאמרו במדרש שני גדיי עזים טובים וכי מאכלו של יצחק שני גדיי היו ' אמר ר' ברכיה ב' גדיי עזים טובים טובים לך טובים לבניך טובים לך שעל ידם תטול הברכות טובים לבניך שעל ידם יתכפרו ביום הכפורים אמר טובים לך שעל ידי אלו זכה יעקב ונתגבר על עשו שהיה שעיר שנ' הן עשו אחי איש שעיר '' טובים לבניך אלו שעירי יום הכפורים שמתכפרים ישרא' מן החטא על ידם ונצולים משרו של עשו שלא יקטרג ' וזהו שא' זל' ונשא השעיר זה עשו ' את כל עונותם עונות תם '' והמטעמים שצותה כהן רבקה ליעקב לא היו מן החיות השוכנו' בשדה כי אם מן הדברים השכונים בישוב והוא שאמרה לו לך נא אל הצאן לפי שיעקב היה איש תם יושב אהלים ומואס בחרב כי לא כאלה חלק יעקב גם זרעו מקבלי התורה נאס' לה' להקרי' מן החי כי אם מן הבהמה שנ' אד' כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה וגו' '' אנכי עשו בכורך ' וכן אתה זה בני עשו ויאמר אני ' אין ספק שכל דבריו של יעקב אין בהם כי אם אמת

וכן הנביא מעיד עליו תתן אמת ליעק׳ והוא שאמ׳ וכל אשר
תתן לי עשר אעשרנו לך והיו יב בנים ואפרים ומנשה שא׳
עליהם כראובן ושמעון יהיו לי נמצא שהם יד הוצא מה ד׳
בכו ות לד אמהות שאין קדש מוציא קדש נשארו י ושבט
לוי הוא העשירי שהבדילו הבוה לשרתו ולכך בשמו הרי
שנתאמתו דבריו ״ גם בכאן כשאמר אנכי עשו בכורך
רוצה בו אנכי במקו׳ עשו ובכרך כלו׳ לבכו׳ר ובשביל הבכורה
רצה יצחק לברך את עשו ועל כן היו הברכות ראויות ליעק׳
במקומו שכבר לקח ממנו הבכורה והוא בכחו בא לבכורה
ולכל הראוי לה והבא מכחו של חברו הרי הוא כמוהו ועומד
במקומו שהרי המלאך כשהיה מדבר עם הנביא היה או אני
ה׳ וכן הנביא כשהיה מדבר עם ישראל ומפורש מצינו שא׳
המלאך ליעקב אנכי האל ביתאל כי ידבר בלשון ׳ שולחו
ומזה אמר יעקב אנכי עשו בכורך שאלו היה אומ׳ אנכי עשו
ושתק היה דברו בלתי אמתי ומפני זה הזכיר בכורך כי בסבת
הבכורה הוא בא במקום עשו וכן אמר אתה זה בני עשו
כלו׳ שיש לי לברך׳ ויאמר אני לא אמר אני עשו אלא אני
כלו׳ אני הו׳ שאת׳ ראוי לברך ״ ומה שא׳ עשיתי כאש׳ ברת
אלי והו׳ לא דבר כי אם לעשו כלת אלי כמו בשבילי ולטובתי
כי לולי שיצוה לעשו לא שמעה רבקה ולא צותה ליעקב ׳
ומה שא׳ ואכלה מצידי הוא לא צד כלל מלת מצידי ממזוני
שאני מביא לך מלשון צידה וכענין שכתוב ויקו׳ והאנשים
מצידם שפי ממזונם ״ קום נא שבה ועשו אמ׳ יקום אבי ׳
אמרו במדרש יעקב דבר כלשון כבוד כלשון התחנה קום נא
שבה נתן לו הקבה׳ שכרו באותו לשו׳ שכן משה שהו׳ מזרעו
אמר קומה ה׳ שובה ה׳ ׳ אבל עשו אמר כלשון גסות הרוח ׳
יקום אבי ויאכ׳ והקבה׳ נתן לו ענשו באותו לשון עצמו ש׳נ׳
יקים אלדים יפוצו אויביו ״ הקול קול יעקב ׳ אמרו
במדרש אין יעקב שליט אלא בקולו שנ׳ הקול קול יעקב ׳
ואין עשו שליט אלא בידיו שנ׳ והידים ידי עשו וכהא אלה
ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה אלדינו נזכיר ״ וכן
אמר משה למלך אדום ונצעק אל ה וישמע קולנו ׳ אמר
ר׳ אבא כר כהנא לא עמדו פילוסופים בעולם כבלעם בן
בעור וכאבנטימוס הגרדי נכנסו כל׳ אומות העולם אצלו
אמרו לו תאמ׳ שאנו יכולים להזדווג לאומה זו אמ׳ להם לכו
וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשו׳ שלהם אם אתם מוצאים
תינוקות מצפצפים בקולם אין אתם יכולים להם ואם לאו
אתם יכולים להם ׳

מפי גם ברוך יהיה מכל ואמר כן להורות כי המתברך בארץ
מפי האבות כמתברך מפי אלדי אמן וכמדרש ויחרד יצחק
חרדה שתי חרדות חרד יצחק אחת על גבי המזבח ואחת כאן
וה[illegible] עד מאד לומר שחרדה זו גדולה מאותה חרדה שחרד
על גבי המזבח ״ וכר׳ אפשר מי שיש לו שני בנים אחד
נכנס ואחד יוצא והוא חרד אתמהא אלא בשעה שנכנס עשו
נכנס עמו גיהנם ״ ויאמר מי איפה ׳ מי הוא שעתיד
לאפות כאן אני ובני אמר לו הקבה׳ לא אתה ולא בניך אלא
הוא הצד ציד הוא הלך לצוד ונצד ״ ולכה איפה מה
אעשה בני ׳ הכתוב הזה יורה שיעקב נתברך בפסוק ויתן
לך ברכה שלמה כוללת הגוף והנפש כי דגן ותירוש ומשמני
הארץ הם כפשטן בברכת הגוף והם רמזים גם כן בברכת
הנפש שאלו היתה הכונה בדגן ותירוש של ז עממים בלבד
מדוע יאמר ולכה איפה מה אעשה בני כי בודאי לעשו ברך
בטל ומשמני הארץ אלא הכונה שברכו ברכה כפולה בברכ׳
הגוף והנפש ולא נשאר לעשו כלום ״ ומה שנכתב ולכה
בתוספת הא׳ לרמוז על ה׳ בנים שהיו לעשו אליפז רעואל
יעוש יעלם קרח ועל כן אמר ולכה כלו׳ ולה׳ בנים שלך מה
אעשה כבר נתתי אתכם לו לעבדים ״ הנה משמני ״ האר׳
לא תמצא ב ברכת עשו כרון הש׳י׳ אבל בברכת יעקב הזכיר
ויתן לך האלדים וזה יורה כי נתן לעשו משמני וטל ולא
במתת אלדים כמו ביעקב אלא בדרך מסלות הכוכבי והמזלו׳
אשר זרעו של עשו ושאר האומות מסורים להם ונתנם לו
לזמן וזהו לשון מושבך כלו׳ בעוד שתשב בארץ לשכון
האמור בבני הקני איתן מושבך

ירמוז בשניהם כליון בסופם ׳׳ והזכיר בו לשון הנה שהוא
לשון הזמנה וכן מצינו בישמעאל הנה ברכתי אותו וזה מורה
שאין ברכתם אלא בעניני העולם הזה ועוד שאין ברכתו של
עשו אלא כשאין ישראל עושין רצונו של מקום כי הברכות
היו על תנאי בכל יעודי התורה שהם על תנאי ועל זה נאמר
ויתן לך האלדים כדין אם ראוי יתן ואם אינך ראוי לא יתן
אלא יהיה של עשו זהו שא׳ והיה כאשר תריד ופרקת עלו
מעל צוארך ואם כן אין הברכות לעשו מזומנו בעולם הזה
אלא כשאין ישראל ראוים ׳׳ ועל חרבך תחיה לפי
אומנותו שהיה איש שדה לצוד במדברות ובמקומות
החורבן והשממון היה ראוי לברכת החרב וכוכב מאדים
שהוא לשון דמים כהו גדול על החרבן והחרב ועל כן
זרעו של עשו יורש החרב והשר שלו שהוא הסמ הממית
מיוחסת לו החרב מן העולם ומן הטעם הזה מנעה התורה
החרב והברזל במשכן ובמקדש ׳׳ במשכן כתיב זהב וכסף
ונחשת ולא היה שם ברזל כלל ׳׳ ובבית המקדש כתיב
ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו לפי
שהברזל חרב והוא המחריב העולם ובית המקדש קיום
העולם ׳ ואת אחיך תעבד ׳ כשיעקב ראוי ׳׳ והיה
כאשר תריד ׳ כשאינו ראוי ׳ופרקת עלו מעל צוארך ׳
וזו כונת אנקלוס שתרגם עה כד יעברון בנוהי על פתגמי
אוריתא ׳׳ ויאמר עשו בלבו ׳ דרשו רז״ל הרשעים ברשות
לבם אמר נבל בלבו ׳ ויאמר עשו בלבו ׳ ויאמר ירבעם
בלבו ׳׳ אבל הצדיקים לבן ברשותן והנה היא מדברת על
לבה ׳׳ ויאמ׳ דניאל לבו ׳׳ ויש׳ דניאל על לבו ׳׳ דומי לבורא׳
ויאמ׳ ה׳ אל לבו ׳ יקרבו ימי אב אבי לא רצה להרגו בחיי אביו
כי נחד בנפשו פן יקלל אותו ותהפך לו הברכ׳ לקלל ׳׳ ולפי
שנתחבא מפחד עשו והלך מחוץ לעיר על כן הוצרכה רבקה
לשלוח בעדו אל המקום אשר הוא שם ׳׳ עד אשר תשוב
חמת אחיך ׳ על הבכורה ׳ עד שוב אף אחיך על הברכה ׳
ועל כן הזכיר הכתוב שתי חמות ׳׳ קצתי בחיי מפני בנות
חת ׳ תמצא ק׳ של קצתי זעירי במסורת וטעם הדבר מפני
שראתה רבקה ברוח הקדש שעתיד הבית וההיכל לחרב
שהיה מאה אמה מפני עון שיתחתנו ישראל בבנות הארץ
וכנגדה מצינו בספר תלים ק׳ רבתי הוא שכתוב גם צפור
מצאה בית ודרור קן לה לפי שדוד המלך הכין כסף וזהב
לרוב לבנין בית המקדש והיה מתפלל על בנין הבית וההיכל
שיהיה ק׳ אמה שכבר היה יודע השיעור הזה ברוח הקדש עם
שאר שיעורי כל הכלים הוא שאמר הכל בכתב מיד ה׳ עלי
השכיל כל מלאכות התבנית ׳׳ וישמע יעקב אל אביו ואל
אמו ׳ ויש לשאול כיון שבשליחותם הלך והם מחלו לו
למה נענש על מצות כבוד אב ואם כשנתעכב כב שנה
שפירש ממנו כב׳ שנה כנגדן
ואפש׳ לומ׳ כי דעת היה שיקח את לאה ושיחזו׳ מיד כשישלח
בשבילו אבל הו׳ נתן את עיניו ברחל הקטנה ליפיה והתחיל
ונכר אעבודך ז׳ שנים ברחל ואם כן כל הזמן שנתעכב היה
ברצונו ולכך נענש כנגדן ׳׳ וילך פדנה ארם אל לבן בן
בתואל הארמי ׳ כונתו היתה בלכתו שם כדי לישא אחת
מבנותיו של לבן ומפני זה אמר אל לבן כי כן צוה לו אביו

קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם
אשה מבנו׳ לבן אחי אמך ׳׳ ומה שאמ׳ אחי רבק׳ אם יעק׳
ועשו וכי לא היינו יודעין כי לבן אחי רבקה ורבקה אם יעק׳
ועשו ׳ אבל על דרך הפשט כוין הכתוב בזה לכבוד יעקב
ולומר כי מה שהלך יעקב להתחתן עם רשע בן רשע זהו
שאמר אל לבן בן בתואל הארמי אל תתמה מזה כי אחי
רבקה הוא אחי הצדקת וראויות הבנות להדמות לאחות
אביהן ואחרי כן הוסיף בשבח רבקה כי היתה אם יעקב ועשו
והיה ראוי לה לאהוב את שניהם בשוה כי הם בניה אשר
ילדתם ועוד היה ראוי לאהוב את עשו יותר מיעקב כי כן
מנהג האמהות בבן הבכור ואעפכ לא שמה רבקה עקר
אהבתה כי אם על יעקב מתוך שהיתה רואה יפי מדותיו
וכענין שכתוב ורבקה אהבת את יעקב ׳׳ ומפי הרב מורי
נר׳ כי מה שהוסיף אם יעקב ועשו כוין הכתוב לומר כי מה
ששלחתו רבקה אל בית לבן אחיה עשתה בכונה לפי שהוא
המקום שהקרובה שוה לשניהם ואינה רוצה שיגיע זה לזה כי
אם יעק׳ ועשו היא וג׳ לבן לא יסכי׳ שיזיק יעק׳ לעשו אם ילך
שם וכל שכן שלא יסכי׳ שיזיק יעקב הבא אצלו בצל קורתו ׳׳
ועל דרך חכמת הטבע אם יעקב ועשו ׳ ידוע כי שני בני׳
הנולדים תאומי׳ כל אחד ואחד הוא נוצר בפני עצמו בשליא
אחת שיש לו לכל אחד ואחד אבל יעקב ועשו היה הפלא
הגדול כי יצירת שניהם היתה בשליא אחת ומטעם זה היה
הרצוץ בבטן כענין שכתוב ויתרוצצו הבנים בקרבה ומפני׳
זה הוצרך לומר אחי רבקה אם יעקב ועשו כאלו סכלנו זו מי
היתה ׳׳ בברכו אותו ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנו׳
כנען ׳ מעשה אבו׳ יעשו בני׳ ועל כן צוהו שלא יקח מבנו׳
בי כנען אם ממשפחתו ומבית אביו כמו שצוה עליו אברה׳
אביו ומה שחזר וברכו עוד הוא שאמר ויברך אותו ויצוהו
חזר הברכה כמה פעמים שאמ׳ כי ברך יצחק את יעקב ואמ׳
עוד בברכו אותו כדי לקיים לחתום הענין משלם שלא תאמ׳
שנתברך תחלה שלא מדעת לכך חזר כאן וברכו ברצונו ׳׳
וזהו שאמר בבר׳ לפי שהיו הברכות מסופקות כאן נתאשרו
בידו עד כאן ׳ ויברך אותו אין קיום הגט אלא בחותמו שלא
תאמר שאלולי שרמה יעקב את אביו לא נטל הברכות תל׳
ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו עכ ׳׳ והנה בכאן חתם
ברכתו שברך אותו תחלה ׳׳ ומצינו שהברכה משתלשלת
מדור לדור מבריאת העול׳ באדם הראשון כתיב ויברך אותם
אלדים נתקלל העולם בדור המבול והוצרך לברכה וברך לנח
שנ׳ ויברך אלדי׳ את נח ואת בבניו ׳׳ חטאו בדור הפלגה ובא
אברהם ומסר הברכות בידו אמר לו והיה ברכה אתה מקור
הברכה לברך לכל מי שתרצה והיה אברהם ראוי לברך את
ישמעאל כי הוא הבכור והיה המנהג בראשונים כי הבכור
היה בידו הברכה והיה האב מברך אותו ואברהם לא ברך
לישמעאל מפני שהיה עקר זרעו יצחק שנ׳ כי ביצחק יקרא
לך זרע גם לא ברך ליצחק שלא להטיל קנאה ביניהם וכיון
שנסתלק מברכת שניה׳ בא הקבה׳ וברכו שנ׳ ויהי אחרי מות
אברהם ויברך אלדים את יצחק בנו ׳׳
ויצחק היה ראוי לברך את עשו כי הוא הבכור ועשה יעקב
המעשה ההוא כדי ליטול הברכות ואבד עשו הבכורה

והברכה ונתרוקן משניה יעקב כשהעמיד יב׳ שבטים ח
ז.יו הברכות לראובן שהיה הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה
בכורתו ליוסף וכשנתקיימו הברכות ליעקב שהוא שלישי ל
לאבות יש לנו בזה הבטחה גדולה בגלות אדום שהוא
שלישי שיתקיימו בנו בזמן הגאלה וכשם שמצינו ששרו ש
של עשו נסכם על הברכות שנאמר ויברך אותו שם כן בזמן
הגאלה עתידים מלכי הגוים שיסכימו בברכותנו
ושישתעבדו תחת רשותנו הוא שהבטיחנו הנביא עליו ה
השלום והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך אפים אר
ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני
ה׳ אשר לא יבושו קוי

ויצא יעקב

בברכת ישרים תרום קרת ובפי רשעים תהרס שלמה
המלך עה׳ הזכיר בספרו בלל כל המדות החמודות והמגונות
ושם בכלל דבריו הצדיק הפך הרשע והישר הפך הבוגד כי
כן טוען המדות ממש זו לעומת זו מדה כנגד מדה דבר והפ
והפכו ומקרא מלא הזכיר בזה הוא שכתוב כופר לצדיק ר
רשע ותחת ישרים בוגד נתן הצדיק לעומת הרשע וישר לע
לעומת הבוגד וכן הזכיר עוד צדקת ישרים תצילם וסלף ב
בוגדים ישדם וכן דרכו בכל מקום שהם בו לכוין ולסדר
המדות ממש זו כנגד זו להזכיר הצדיק הפך הרשע והישר ה
הפך הבוגד כי הוא הפכו הגמור וידוע כי הישר הוא הכביר
היושר והאוהב אותו והבוחר בו והוא שיבוטל כל דבר קשה
יחוייב לו היושר והוא הנכנע אל האמת והבוגד בהפך כ
כל זה איננו מכיר היושר ואף אם יכירנו לא יודה בו אבל
בכל פעלותיו יעשה הפכו ואף עלפי כן מצינו בקצת הכתובי׳
בספר משלי שלמה שהוא נותן בפסוק אחד מדת היושר ומדת
הרשע זה לעומת זה והכתוב הזה אומר בברכת ישרים תרום
קרת האיש הישר ייטיב לבני אדם והקריה אשר הוא יושב
בתוכה תתעלה ותתרומם בשבילו ולא די שייטיב להם בדב
בדברי פיו אלא אף בברכתו כלומר בכל מה שחננו השם
יתעלה והנה הרשע בהפך ממנו זהו שנאמ׳ ובפי רשעים
תהרס כי הרשע לא די שלא ייטיב לשום אדם מאש נתברך בו
אבל תהרס ותחרב בו העיר אשר הוא יושב בקרב בדברי פיו
ובגאות לבו ולמדנו שהריסות העיר בדברי פיו והצדיק
כבוד העיר אפילו במכונו וזהו שאמר בברכת ישרים תרום
קרת ובכלל הענין כי הצדיק סבת רוממות הקריה במעשיו ה
הטובים ודבריו להם יעשו פירות וזהו שכתוב אם יפול עץ
בצפון ואם בדרום שם יהוא כלומר זה אין צריך לומר כי
העץ הוא במקום דרכו שם יהוא פירותיו
וכאשר יחכר הצדיק מכנה ארעא דישראל גברא ר
רבה והנה יציאות מן העיר עושה רושם
אבינו אמרו במדרש וילך חרנה ומה
תל׳ ויצא כל לחרן שיצא ממנו
אלא ללמדך שכל זמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה
הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה
ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה

בארץ ישראל כי כן כתוב למעלה ביצחק ויעל משם באר
שבע ויקרא אותה שבעה על שם העיר בארה
שבע לא יצא מימיו חוצה לארץ והנה
הכ׳ ובים לא הזכיר׳ו אבל מתוך שיצא
שהזכיר ויצא אתה למד שה׳ך לשם השם ית׳
אם ילך לחרן כאשר צוו עליו אביו ואמו ומשום כבוד אביו
שעלה לשם ליטול רשות ושם הבטיחו הקבה אל תירא דר
דרשו רבותינו זל אמר יעקב כשם כשהלך אבא לבאר שבע
כך אני הריני הולך לבאר שבע אם נותן
לי רשות הריני יוצא ואם לאו איני יוצא
ודע כי לולי שרצה הקבה׳ רשות היה ראוי הכתוב
לומר ויצא יעקב מחברון כי כשבא אביו יצחק וש׳
נטל הברכות וסדר הענין עם ק וילך חרנה ויפגע
וילן שם יגיד לך הכתוב כשיצא פגע במקום הוא הר המורי׳
ואחר שלן ושכב במקום ההוא שם ונתן לו הקבה׳ ר
רשות לצאת בענין שאמר והנה אנכי עמך והשיבותיך אל
האדמה הזאת היא באר שבע שהיא
בארץ ישראל וישא יעקב רגליו וילך
ארצה בני קדם כי אחרי ששכב בבאר שבע השכים יעקב
בבקר ונשא רגליו ארצה בני קדם והנה כל הפרשה כולה עד
אשר נגע בהר המוריה ואחר שלן בבאר שבע כל הענין
באורו אחר שירד ומה שכלל כאן וילך חרנה פרט
וישא יעקב רגליו וילך להגיד כי אחר מראה החלום
ובמדרש ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה
הלך לו ביום אחד מבאר שבע עד חרן שיש שם מ
מהלך נרמז בלשון הכתוב שהוא מורה ע
על תכיפת דבר וזהו מבאר
שבע וילך חרנה וכן הלשון בסוף הפרשה תכף
שנשא רגליו וכן הלשון כתוב באליעזר ויקם וילך
קפצה להם אליעזר עבד אברהם ויעקב ואבישי
באליעזר דכתיב ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום
באת ובמקום אחר דרשו ויקם כי מטא לחרן
אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא
התפללתי בו יהיב אדעתיה למהדר קפצה ליה ארעא מיד וי
ויפגע במקום הוא הר המוריה ובאור
המדרש כי כאשר הגיע יעקב להר המוריה שיתפלל בו מיד
בפתע פתאום קפצה לו הדרך ולא הוצרך לחזור ולטרוח כלל
ולפי הענין הזה למדנו שתי קפיצות האחת בלכתו מבאר ש
שבע עד חרן שהלך שם ברצונו והשנית למען לא
יצטרך לטרוח ולשוב ובמדרש יב׳ אבנים לקח מאבני ה
המזבח שנעקד עליו יצחק עתידין לעבוד ממנו יב
שבטים ונעשו כלן אבן אחת שנ׳ ויקח את האבן אשר שם
שעתידין להיותם גוי אחד בארץ שנ׳ מי כעמך גוי אחד
וישכב במקום ההוא היה ראוי לומר ויש
וישכב שם כמו שאמר אבל יד׳ שנה
שנה ששמש בבית עבר ועסק בתורה לא שכב כך
אביו יצחק ללמוד תורה בבית עבר יד׳ שנה קודם שילך
לחרן אל בית לבן ויחלום אין חלום זה כחלומות הנהוגי׳
בין בני אדם וגם אינו חלום על רוח הקדש כדבר שאלו כן
היה אומר בסוף ויקץ יעקב משנתו והנה חלום אבל

חלום של נבואה גמורה מענין חלומות הנביאים שנ׳ ואתם
על שני חלקים אלה הוא שכתוב במרא׳ אליו אתודע בחלום
אדבר בו   והנה סלם מוצב ארצה על דרך הפשט במראה
הזו ראה שהיו רגלי הסלם בבאר שבע המקום אשר הוא ש
שוכב שם הוא שאמר מוצב ארצה והיה ראשו של סלם נ
נסמך ונדבק בשמים בנגד בית המקדש זהו שאמר וראשו
מגיע השמימה שהוא הפתח שמלאכי השרת נכנסים
ויוצאים שם זהו והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו
והקבה היה נצב עליו ואז ידע יעקב שהמקום הה
ההוא שהוא שוכב שם הוא שער השמים ושב להתפלל ובי
ובית המקדש הוא בית אלהים והוא העקר כי ראש הסלם
בנגדו והקבה׳ נצב עליו ועל זה אמר אין זה כי אם בית
אלהים וזה שער השמים זהו בית המקדש שכנגדו ראשו ש
של סלם מגיע ונסמך בשמים וזה שער השמים באר שבע
ששם רגלי הסלם וכן אמרו במדרש אמר רבי אלעזר ב
בשם רבי יוסי בן זמרא הסלם הזה עומד בבאר שבע
ושפועו מגיע עד בית המקדש מה שאמ׳ ושפועו כאורו וסוף
שפועו שהוא ראש הסלם מגיע עד בית המקדש כלומר עד
כנגד בית המקדש והכונה בו שהוא דבק בשמים כנגד בית
המקדש   ועל דרך המדרש סלם זה סיני חושבניה דדין
כחושבניה דדין   מוצב ארצה מענין שכתוב בת
בתחתית ההר וראשו מגיע השמימה   כענין שכתוב וההר
בוער באש עד לב השמים   והנה מלאכי אלהים זה מש ה
ואהרן כענין שנאמר ומשה עלה אל האלהים וכתיב וירד
משה וגו׳ ואל הזקנים אמר והנה ה׳ כענין שנ וירד ה׳ על ה
הר סיני   אני ה׳ אלהי אברהם אביך כענין שנאמ׳ אנכי
ה׳ אלהיך   ובפרקי רבי אליעזר הראה לו הקבה ארבע מ
מלכיות משלן ואבדן הראהו שר מלכות בבל עולה ע׳ עוקים
ויורד הראהו שר מלכות מדי עולה נב׳ עוקים ויורד הראהו
שר מלכות יון עולה קפ׳ עוקים ויורד הראהו שר מלכות
אדום עולה   ואינו יורד   אמר לו יעקב אף אל שאול
תורד וגומר אמר לו הקבה אם תגביה כנשר וגומר   לפי
המדרש הזה יש לו בחלום הנבואה הזאת הבטחה לישראל
שישובו למעלת בסוף כל הגלות שהרי כל האבות כלן ראו
במראה הנבואה כל העתיד להיות בזרעם עד סוף כל הדורות
וכשם שהראה הקבה׳ לאברהם בנבואת בין הבתרי׳ ענין ד׳
מלכיות כלן והוא שדרשו זל׳ והנה אימה זו מלכות בבל ה
חשכה זו מלכו׳ מדי גדולה זו מלכו׳ יון נפלת עליו זו מלכו׳
אדום כך הראה לו ליעקב במראה זו ממשלת ד׳ מלכיות מ
מעלתם וירידתם שהרי האמות יש להם שרים למעלה וכל
אחד מנהיג אומתו למטה וכענין שכתוב בדניא׳ ושר מלכ ת
יון ושר מלכות פרס עומד לנגדי זהו שהזכיר בכאן והנה מ
מלאכי אלהים עולים וירדים בו   כי הם המלאכים שרי
המלכיות והבטיחנו הכתוב על ירידתם אחר העלוי
ובר׳ והנה מלאכי אלהים של סדום שנדחו ממחיצתן ואחר
כך עלו   יורדים בו עבשו ללכת מעהה בשליחותו של
נ קם   דא׳ והנה מלאכי אלהים שלוהו מארץ ישראל
עולים ואחרים יורדים ללוותו בחוצה לארץ   עולים
ויורדי׳ בו עולים למעלה רואים דמות יעקב חקוקה בכסא
הכבוד יורדים אל מטה מוצאין אותו ישן   ועל דרך
השכל ענין הסלם רמז למציאו ולפי שהסלם יש בו מדרגות
רבות זו למעלה מזו לכך ימשיל בו הכתוב את המציאות על
שם שהמציאות נחלק לג׳ חלקים חלק המלאכים וחלק
הגלגלים וחלק העולם השפל   וכן סדרם דוד עה׳ ברכו ה׳
מלאכיו   ברכו ה׳ כל צבאיו   ברכו ה׳ כל מעשיו וכן
שלמה סדרם בשיר השירים בחכמתו בג׳ פסוקים זה אחר
זה האחד לחייו השני שהם ידיו השלישי שוקיו שהרי כנסת
ישראל כספרת שבחיו של הקבה׳ בחלקי הנבראים שברא
לחייו אלו המלאכים שמגידים הנבואה אל הנביאים
והמשילם לערוגת הבשם כי הבשמים יש בהם גונים משת
משתנים לבן ואדום כן המלאכים יש ממים ויש מאש
שפתותיו הם הנביאים המגידים לעם ולשון נוטפות
לשון נבואה הוא בלשון נוטף אל דרו והמשיל הנבוא׳ למור
שהנפש מתענגת בו   ידיו אלו הגלגלים וזהו לשון גלילי
ומצא כי אראה שמיך וגו׳   והמשילם לידי׳ שכל פעולותיו
של אדם תלויות בהן כן פעלות כל העולם כלו נמשכות מן
הגלגלים   ממולאים בתרשיש כי הגלגלים בעבים וחללם
ממולאים הם בכוכבים שקראן תרשיש שהוא למעלה כן ה
הזהב כי כן הכוכבים מעלתם גדולה מן הגלגלים   מעיו
עשת שן אלו יב מזלות זהו שאמר מעולפת ספירים בלומר
יב ספירים   שוקיו זה העולם השפל סוף המציאות כי כן
השוקים סוף הגוף ויהיה שוקיו נאמר על האש ועל הרוח ו
ואדני פז הם המים והעפר וכל המציאות הזה נקרא בכאן
סלם והודיע הקבה׳ ליעקב כי הוא ית׳ נצב על הסלם הזה מנ
מנהיג שלשת חלקי המציאות ומשגיח בכלן והתחיל מן הע
העולם הזה השפל אשר היה עומד בו וקרוב אליו ומסדר ו
והולך ממטה למעלה כי מצב ארצה זהו רמז לעולם השפל
וראשו מגיע השמימה הוא עולם הגלגלים כענין שכתוב ה
השמים מספרים כבוד אל   והכונה בו הגלגלים בתנועת׳
והנה מלאכי אלהים היו עולים המלאכים שהיא חלק
שלישי   ומזה דרשו רזל׳ המלאך שלישו של עולם שאין
ראוי להבין שלישו של עולם באורך וברוחב אלא שהוא ה
השלישי מן העולם כלו חלק שלישי כך פי׳ הרב בפרשת תרו
תרומה בענין הכרובים   ואמר עולים ויורדים רמז על
קיומם ובטולם שהכתוב יכנה הקיום לעליה והבטול לירידה
ובא לרמוז   כי יש מלאכים קיימים נצחיים לעד והם אות ן
שנבראו ביום שני ויש מהם בטלים וכמו שדרשו רזל׳ בכל
יום ויום בורא הקבה׳ כת של מלאכים ואומרים שירה
והולכים להם והם אותם שנבראו ביום חמישי   ומלת
בו חוזרת אל הסלם שהמשיל בו הכתוב את המציאות
והנה ה׳ נצב עליו   כי הקבה עליון על כלם משפיע כחו
במלאכים שהם נפש הגלגלים משפיעים כח בגלגלים
והגלגלים בתנועתם משפיעים כח בשפלים נמצאת למד ש
שסבת כל מפעל בשפלים הגלגלים וסבת הגלגלים המלאכי׳
וסבת המלאכים השם יתבר׳ שהשגחתו שופעת על הכל והוא
שאמר שלמה עה׳ אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במ

בכדינה כלומר בעולם השפל אל תתמה על החפץ והחשוב
שהוא משפט מעוקל לא כן הדבר כי המשפט אמת ודרכי ה
השׁ ית גבהו מכחשבותינו שהרי השגחתו בבל זהו כי גבוה
מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם הוא הקבה שהוא עליון על
הכל והוא כולל כל הגבהיו כלן ומה שהזכיר לשון רבים והוא
בלשון אלהי שנקר כן בלשון רבים וכן קדושי הוא שכתוב
כי אלהים קדושים הוא על שם שהו כולל הכחות והקדושות
כלן   ודעת הרמבן זל בענין הסלם כי קרא כלל הגלגלים
בשם הסלם ואמר מצב ארצה כי היה ראשו האחד בארץ ש
שהוא תחלת היסודות וראשו האחד בשמים שהוא ערבות כ
בענין שכתוב רוכב שמים וגומ ושם כל המרכב ובסלם הזה
יעלה כל מי שיעלה ומלאכי אלהים הם הנביאים כענין שכ
שכתוב וישלח מלאך וגומ וכתיב על חגי מלאך ה והנה הם
עולים עד שם במעלת נבואתם עד מדרגות ידועות ואחר כך
יורדים שמודיעי נבואתם ומלמדים את הבריות דרך ה זה
כתב בתחלת ספרו פרק טו אבל בפרק י מן החלק השני כתב
בזה ענין אחר והקדים תחלה כי הגלגלים נכללים בד גלגל
הלבנה מגיע יסוד המים וגלג החמה מגיע יסוד שהוא וגלגלי
ה מוכבי לכת הנבוכה מגיע יסוד הרוח וגלג שמיני אוה גלגל
המזלות והכוכבים הקבועים מגיע יסוד הארץ והנה הם יסוד
אחד וגלגל אחד ואמר כי מעתה יש להתבונן במה שדרשו
רבותינו זל כמה מעלות היו בסלם ארבע כלומ כיון שנכללו
כל הגלגלים בד ומגיעים ד יסודות   ונראה מדבריו בפרק
י זה שהשיג יעקב מתחלת היסודות עד ערבות זהו שאמר ס
סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה הוא המקיף שהוא
ערבות שהשם ית נצב עליו ומלאכי אלהים נראה שכונתו
על היסודות כענין עושה מלאכיו רוחות וגומ השנים עולים
למעלה והשנים יורדים למטה   ומה שהזכיר דרך ירידה
הגלגלים תחלה ואחר כך עלה שאמר והנה ה נצב עליו כן מ
מצינו ביחזקאל שהזכיר תחלה חיות הקדש שהם המלאכים
ואחר ירד אל האופנים שהם הגלגלים לדעת כל המפרשים ו
והיסודות לדעת הרמבם זל   ואחר כך עלה והזכיר ה
השגה מעולה משניהם והוא השגת החשמל   וראיה
לדעת הרב זל שהאופנים הם היסודות   לשון ה
הכתוב והנה אופן אחד בארץ כלומר מחובר בארץ שכן מצ
מצינו יסודות נקראים בשם ארץ   ועוד שהזכיר בהם
ומעשיהם להודות שהם מקבלים המעשה   ועוד שהזכיר
בהם בשרם וגביהם ולשון בשרם כי

והחכם בן תבון זל כתב כי הסלם הזה ירכח לאיכות ההשגה
שהמין האנושי אפשר לו להשיגה עד שיהי שלם בו ותתחיל

להודיע תחלה הדרך ההיא ואחר כך הודיע תכליתה והודיע
שהדרך ההיא סלולה בארץ לא לארכה ולא לרחבה אך היא
דרך עליה   וראשו בשמים
עד שאין   עכ לשונו
והנה הדברים שהרי כיון שעלתה

והנה ה נצב על דרך הפשט על הסלם   ועל דרך הקבלה
עליו על יעקב והמשילו הכתוב לכרוב שכתוב בו וירכב על
כרוב ויעף כי האבות הם הם המרכבה כדוגמת כרובים של
מעלה וכבר ידעת כי יעקב נקרא קטן ואמרו חכמי האמת ב
בענין הכרובים אפי רברבי ואפי זוטרי וזהו שאמ דוד עה
על דרך הקבלה חיות קטנות עם גדולות   והנני מאיר עיני
לבך כי צורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד ומזה אמר הכתוב י
יושב אהלים מעלה ומטה ומפורש מזה תמצא כמתן תורה ו
ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו בא לרמוז ישראל תחת
רגליו   וזהו שאמר בפרשה הזאת התחת אלהים אנכי ס
שלא בתמיהה   והבן זה   אני ה אלהי אברהם
אביך ואלהי יצחק   על דרך הפשט יבטיח הכתוב ליעקב
ולזרעו במתנת הארץ ושיהיה עמו ושישמרנו בכל דרכיו ב
כענין שכתוב במעלת הצדיקים כי מלאכיו יצוה לך לשמרך
בכל דרכיך ועל זה הזכיר בו לשון אני על דרך שכתוב אני
חלקך ונחלתך ללמדך שהוא חלק ה כענין שכתוב כי חלק ה
עמו יעקב חבל נחלתו לא חלק מלאכי אלהים שהזכיר   והנה
הפרשה הבטחה ליעקב לשעה שיהיה השם ית עמו ושיצליח
את דרכו אשר הוא הולך עליה ושישיבהו לבית אביו בארץ
הקדושה גם הבטחה לזרעו לדורות שיהיה עמהם בכל מקום
שיגלו ושישתעבדו בין המלכיות וכמו שדרשו זל בכל מקום
שגלו שכינה עמהם ושישמור אותם מן הצרות אשר להם ב
בגלות ושלא יכלו בהם ושישיבם לאדמתם לבסוף   זהו
והשיבותיך אל האדמה הזאת   כי לא אעזבך וכן כתוב
ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו   ועל דרך הקבלה אני ה
אלהי אביך ואלהי יצחק הזכיר בזה שתי המדות הגדולה וה
והגבורה   והמקום ההוא היה בית אל שאמר יעקב עליו אין
זה כי אם בית אלהים וקרא אותו בית אל זהו ויקרא שם המ
המקום ההוא ביתאל והוא ירושלם והוא לוז ואין זה בית אל
הסמוך לעי כי שני מקומות היו ששמם ביתאל האחד המקו
הזה בית אל שהוא ירושלם והשני ביתאל הסמוך לעי שב
העמיד ירבעם עגל אחד   ועל שתי מדות אלו אמר ה
הכתוב ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים
ולא בא הכתוב הזה לסתום רק לפרש וזהו שכתוב אלהים ק
קדושים אלהים שפטים ומזה תרגם אנקלוס מה נורא מה ד
דחילו ולא תרגם מה דחיל בלשון יחיד ועליהם כתוב שרפי
עמדים ממעל לו ולפי ששתי מדות האלו היו מכוונות כנגד
ביתאל העמיד ירבעם כנגדם שני עגלי זהב   ועל כן עשה

מן העגלים שנים כי מה שעשו ישראל אחד היו מבקשים מ
מנהיג במדבר ודי להם במנה׳ גישראל אחד אבל ירבעם
עשה שנים לכונה זו אחד כנגד הג׳ ולה כדי למשוך מכנו
ולהפסיק כחו כן הקו האמצעי שהוא מכחות ירושלם והשני
כנגד מדת הגבורה כי רצה שיתגבר הוא במלכות ושימשיך
המלכות אליו בכח מדת הגבורה שהיא מדתו של מלך
ומה שהעמיד חוץ לירושלם כוין בזה לעקור המלכות מבית
דוד מפני שירושלם נקראת עיר צדק ושם כח מלכות בית
דוד שהוא מדת הצדק והוא היה כחו ומדתו של דוד שנאמ׳
הן לצדק ימלך מלך גם בית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד
והוא רצה לבטל כח מלכות וכסאות המשפט שלו שהם כסא
הדין וכסא הרחמים ולכך העמיק מחשבה לצאת ממקו׳ בית
המקדש ומעיר ירושלם וכמו שדרשו רבותינו ז״ל וירבעם יצ
יצא מירושלם מפתקה של ירושלם והן החמש התחתונות ש
שהם בתות ירושלם שהוציא עצמו מרשותן והגביה מהש
מחשבתו ופנה למעלה אל הגדולה והגבורה לעשות שני ע׳ג
עגלים כנגדם ועקר המלכות העליונה ממקום יניקת למעלה
כדי לבטל ולעקר המלכות מבית דוד למטה והנה זה חטא
ע״ז כי קצץ בנטיעות והפריד המיוחד ומזה קראוהו חכמי ה
האמת איש משחית ונתנו לו לחבר גזל אביו ואמו כי כן הוא
גזל מן התפארת והכבוד הכח של מעלה וכאן יתבאר לך כי
קצוהו היה בין חמש לחמש וזהו שאמר רב לכם מעלות יר
ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך וגומ׳ יאמר מה
אתם מצטרכים לבתות ירושל׳ הנה אלהיך הגדולה והגבורה
שמהם בא השפע להם והנה ירבעם עבר בזה על לא תעשון
אתי וגומ׳ ואמר הכתוב וישם את האחד בבית אל ואת
האח׳ בדן ובית אל זה אינו ירושל׳ כי אם בית אל אחר הסבו׳
לע״י וכמו שהזכרתי למעלה והיה ירבעם מטעה לישראל ב
בזה ואומר להם שאין כונתו לע״ז כלל אבל בשתוף שתי המ
המדות לתועלת ישראל והיה מראה להם פנים שאין כונתו
לבטל את ישראל מעלית הרגל אלא מפחד שלא יהרגוהו ש
שכיון שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אם
יעלו ישראל לרגל ויהיו הכל רואים לירבע עומד ולרחבעם
יושב אז יהרגו לירבעם כי לא יחשבוהו למלך וזהו שכתוב
ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם
יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה׳ בירושלם ושב לב העם
הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רח
רחבעם מלך יהודה וכתיב ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב
ויאמר להם רב לכם וגו וכבר ידעת כי עמוס נתנבא פורענו׳
ועונש על בית אל ואמר כי היה רואה מדת הדין מבקשת לה
להחריב בית אל ודן שכתוב הנה ה נצב על חומת אנך ובידו
אנך ״ וכתיב ויאמר הנני שם אנך בקרב עמי ישראל לא
אוסיף עוד עבור לו כלומר לא אוסיף להעבי׳ על פשעיו אנך
הוא כי הדין והמשפט הנגזר מפי בד׳ של מעלה שהם ע״א מ
מנין אנך וכתיב בתריה ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל
יחרבו וקמתי על בית ירבעם בחרב והיה ראוי לומר במות יר
ירבעם אבל הכונה ונשמו במות ירבעם שעשאן כנגד מדתו
של יצחק ומזה נכתב ישחק בשין כי אות השין הוא אש

והוא רמז למדת הגבורה וכן בספר יצירה מם דוממת שין ש
שורקת ועוד שם המליך את שין באש ואמ׳ מקדשי על בית ל
ודן וכיון שהיה עמוס מתנבא פורענות זה בבית אל בא אמ
אמציהו שהיה כהן בית אל ונתן לו עצה שיברח משם ולא י
יתנבא בזאת בבית אל כי אם
בבית המקדש מפני שהנבואה הזאת לעקור הקדושה מב
בית אל ולהוסיף אותה בבית המקדש זהו שאמר לך אל ארץ
יהודה זה בית המקדש ואכול שם לחם ושם תנב׳ ובית אל
לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך ובית ממלכה הוא
מקדש מלך הגדול ובית ממלכה הגבורה וזהו שרמז כאן אבן
יש ה׳ שהוא מנין אנך׳ והיה זרעך בעפר הארץ על דרך
הפשט הבטיח השי׳ ליעקב בכתוב הזה על רבוי זרעו כעפר
והיה יכול לומר ככוכבי השמי׳ אבל יכלול כונה אחרת מלבד
הרבוי והוא שלשון עפר הוא כולל השפלות והמעלה השפלות
שיהיו זרעו בגלות בין האומו׳ שפלים כעפר ומדרך כף רגל
והמעלה שיעלו לבסוף על כל האומות ויתגברו באחרונה
כעפר הזה שהוא מדרך לכל והוא מתגבר ועולה באחרונה
על הדורכי׳ אותו וכענין שאמר הנביא והיו שובים לשוביה׳
ורדו בנוגשיהם ועל זה המשיל הכתוב זרע יעקב לעפר וכן
אמר הנביא בשפלותן של ישראל יגיענה עד עפר אמר ר׳ יו
יוחנן ומשם עתידים להגאל שנאמ׳ התנערי מעפר כן אמרו
בפרק ראוהו ב״ד ״ ובמדרש שיר השירים והארץ לעולם
עומדת אלו ישראל שנא׳ ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו
אתם ארץ חפץ ומפני כן סמך לו מיד ופרצת ימה וקדמה וצ
וצפונה ונגבה ״ והנה אנכי עמך׳ תרגם אנקלוס והא
מימרי בסעד ומה שכתו׳ במשה כי אהיה עמך תרג׳ ארי יהא
מימרי עמך והטעם כי מדרגתו של יעקב באל שדי לא בשם
המיוחד וכיון שהזכי׳ למעלה השם המיוחד הוא והנה ה נצב
עליו ויאמר אני ה על כן הוצרך לתרגם בסעדך כענין שאמ׳
היה לך לעזרני ״ אבל במשה המתנבא בשם המיוחד הוצ
הוצרך לתרג׳ מימרי עמך׳ ואם תקשה ותאמר הרי שתרג׳
ביעקב אנכי ארד עמך אנא אחות עמך ״ ויש להשיב כי
ענין מוברח היה לתרגם כן הן בלשון אחות שלא אמר אתג
אתגלי הן בלשון עמך שלא אמר בסעדך כדי לרמוז על מה
שאמרו גלו למצרים שכינה עמהם ״ וזה שער השמים
הזכיר הכתוב ג׳ פעמים זה ודרשו רז״ל הראהו בית המקדש
בנוי וחרב ובנוי בנוי מה נורא המקום הזה חרב אין זה בנוי
וזה שער השמים ״ ולפי זה לא ירמוז הכתוב רק שני מקד
בקדשים בלבד׳ ויתכן לפרש שיש בכתוב רמז לג׳ מק
בקדשים ממה שידוע כי מלת זה רמז לשכינה כמו זה אלי
ואנוהו ואמר מה נורא המקו׳ הזה על בית המקדש הראשון
ששרתה בו שכינה ״ אין זה על בית שני שלא שרתה בו
שכינה כן כתוב בנבואת חגי וארצה בו ואכבדה ואכבד
כתיב כי השכינה שהיא ההא נחסרה משם ״ וזה שער
השמים על הבית השלישי שיבנה במהרה בימינו שתחזור
העבודה והשכינה בירושלם כימי קדם ומזה הזכיר כאן שמ
שמים שיהיה מעשה שמים לא בנין אדם כמו הראשונים ש

שהזכיר בהם מקום ובית ׳׳ וכן רמז משה בברכת בנימן
שבית המקדש בחלקו הוא שאמר ישכון לבטח עליו זה בית
ראשון ששרתה בו שכינה שנקראת ידיד ה׳ חופף עליו
כל היום זה בית שני שלא שרתה בו שכינה ובין כתפיו שכן
זה בית שלישי העתיד שתשרה בו שכינה וכן תמצא במסכת
נזיר היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ המה זה מקדש ראשון ומקדש
שני ומקדש ג׳ שמ׳ תרי חרוב וג׳ יעמד לעולם עכ׳ ונראה
שהזכיר בשלישי לשון המה שהוא לשון מורה על דבר נצחי
וקיים כלשון ואדע כי כרובים המה וכן כי מעולם המה
וכן דרשו ז״ל בלשון בתית למאור בית ראשון עמד ת״י שנה
ובית שני ת״כ והכל במנין כתית וזהענין הזה נרמז בלשון כ
כתית לפי ששני המקדשים היו מרמס ושניהם נחרבו אבל
בית שלישי להעלות נר תמיד כלומר מעלתו תמידית ואורו ל
לא יפסק לעולם ובמדרש וזה שער השמים מכאן
אתה למד שהמתפלל בירושלם כאלו מתפלל לפני כסא הכ
הכבוד ששער השמים הוא פתוח לשמוע תפלתן של ישראל
שנ׳ וזה שער השמים והכונה כי הוא שער השמים לעלות מ
משם התפלות והקרבנות וישם אותה מצבה לא
העמיד מצבה במקום אשר שכב שהוא באר שבע כי אם
בבית אל הוא ירושלם והוא המקום שכנגדו ראש הסלם׳
ויצק שמן על ראשה יציקת השמן או נסוך היין על מצבה ב
כהקרבת קרבן על המזבח ורבינו סעדיה גאון ז״ל כתב כי
יציקת השמן בכאן היה להכיר כדי שיכיר את האבן
ויפרישנה בדעתו מזולתה כי השמן על גבי האבן רשומו נכ
נכר עכ׳ ואמרו במדרש כשחזר יעקב ללקט את האבנים
מצאן כלן אבן אחת ושם אותה מצבה בתוך המקום וירד לו
שמן מן השמים ויצק עליה שמן שנ׳ ויצק שמן על ראשה מ
מה עשה הקב״ה נטל רגל ימינו והטביע את האבן הזאת בע
בעמקי תהומות ועשה אותה צניף לארץ כאדם שהו׳ עושה
צניף לכיפה לפיכך נקראת אבן שתיה ששם אותה טבור הא
הארץ ומשם נפתחה הארץ ועליה היכל ה׳ עומד שנא׳ והאבן
הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ומשם נשא רגליו
והלך לחרן כהרף עין ואולם לוז שם העיר לראשונה ה
המקום שקרא בית אל והוא ירושל׳ מה היה הצור׳ להודיענו
שנקרא לוז מתחלה ומה התועלת המגעת אלינו מזה
ויתכן לומר כי בא הכתוב לרמוז לנו בשם הזה כי משם
התחיל העולם להשתכלל ולהתחדש והנה הוא ראשית
הבריאה והחדוש ועל כן גלה לנו כי שם העיר לראשונה לוז
מלשון לוז השדרה באדם שממנו עתיד להתנער ולהתחדש
ולבא לתחית המתים כי כשם שפלא החדוש הזה היה משם
כך פלא של תחית המתים יתחיל משם וכבר באר דוד המלך
ע״ה הענין הזה ואמר כי קריא׳ הארץ גם קריאת הנפש ותנוף
הכל מהאמצעית היא ציון וזהו שאמר אל אלהים ה׳ דבר ו
ויקרא ארץ ומציון מכלל יופי וגומ׳ יקרא אל השמים מ
מעל׳׳ וידר יעקב נדר לאמר דרשו רז״ל מאי לאמר
לאמר לדורות שיהיו נודרין בעת צרתן ואעפ׳ שהזהירה ת
תורה על הנדר ועל השבועה לדבר מצוה מותר וכן אמר
דוד ע״ה נשבעתי ואקיימה ׳׳ ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש

זאת שאלה הצדיקים מאת ה׳ לא ישאלו המותרות רק ההכ
ההכרחי בלבד שאי אפשר לו לאדם שיהיה בלעדיו ובידוע
כי נטיית אדם אחר בקשת המותרות הוא גורם לו מהומות ד
רבות ועל כן כל איש ירא את ה׳ ראוי לו שיהיה שמח בחלקו
ושיסתפק במעט ושלא יתאוה המותרות וייטיב לבו ביראת
ה׳ הוא שאמר שלמה ע״ה טוב מעט ביראת ה׳ מאוצר רב
ומהומה בו והביא לזה לאות ולעדות ולמופת הכתוב
שאחריו הוא שאמר טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אב
אבוס ושנאה בו יאמר כי ייטיב לבני אדם המעט בחברה ש
שתנעם להם יותר מן המעוטים בחברת השונאים והענין ה
הזה הביא למשל על מדת ההסתפקות וממנו יש ללמוד קו״ ש
שיש לו לאדם להתפיים ולהסתפק במעט באהבת השם ית׳
וביראתו יותר מתוספת הממון מן הגזל והחמס וכן שלמה
המלך ע״ה התפלל על מדת ההסתפקות הוא שאמר הטריפני
לחם חקי באר כי הרש והעושר מדות מגונות מביאות
אותו ״עבור על מצות התורה כי עם הרש יצטרך אדם להח
להחניף את הבריות בענין שכתוב תחנונים ידבר רש ועם
העושר יבא אדם אל המותרות ויקנה לעצמו גסות הרוח וג
וגובה לב כענין שנ׳ ועשיר יענה עזות עד שישימנו תועבת ה
שנאמר תועבת ה׳ כל גבה לב ומפני זה אמר רש ועושר אל
תתן לי הטריפני לחם חקי ודע כי לולי שיצר לב האדם
רע מנעוריו הולך אחר תאות ויתרון העושר והכבוד בעולם
הזה לא היה ראוי לו שידאג במה שלא קנה מן המותרות רק
שיבקש הדבר המוכרח כי מה שהוא מוכרח הקב״ה יזמינהו
לידו יום ביום וכענין שכתוב בפרשת המן ולקטו דבר יום
ביומו כי לא היה אפשר להם להצניע מן המן לזמן ידוע וא
ואפי׳ מיום אחד למחרתו ומתוך שהיו בוטחים בשי׳ היה
מזמינו להם יום יום וכבר דרשו רז״ל בענין הפרנסה הקב״ה זן
את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כנים וזהו שאמר
הכתוב ורחמיו על כל מעשיו וכבר אנחנו רואים
לעין בסדר העולם והנהגתו שהיא בחכמה עמוקה ונפלאה ש
שהקב״ה מזמין לבריותיו וממציא להם הדבר ההכרחי ומה ש
שהוא מוכרח יותר הוא מצוי יותר ומה שאינו מוכרח כל כך
אינו מצוי כל כך בענין המרגליות ומיני אבנים יקרות שא
שאינן מצויות כל כך בעולם ואינם תחת יד כל אדם לפי ש
שאינם מוכרחות כל כך שהרי הבריות יכולין לחיות זולתן
אבל המזון שהוא מוכרח יותר מן המרגליות הוא יותר מצוי
מן המרגליות שהרי תמצא התבואה והמזון בשווקים
וברחובות קריה במה שלא תמצא המרגליות והמים שהם
מוכרחים יותר מהמזון שהרעב יכול אדם לסבלו שנים וש
ושלשה ימים ולא כן הצמא כי אפילו רגע לא יכול אדם לס
לסבול על כן המים מצויים יותר מן המזון כי תמצאם בכל
מקום במדינות ואפי׳ בדרכים והאויר שהוא יותר מוכרח
מן המים שהרי חשק הצמא יוכל אדם לסבול מיל אחד או
פרסה אחת אבל האויר לא יוכל אדם ולא כל הי להתקיים א
אפי׳ רגע על כן הוא מצוי יותר שלא תמצא מקום רק מן
האויר ואפילו במקום שהכותל עומד שם האויר והוא
למדת שהדברים המוכרחים הם המצויים בעולם כי הקב״ה

בחכמתו הגדולה סדר את עולמו בהן והזמינן לבריותיו ועל
כן שאל יעקב הצדיק לחם לאכול ובגד ללבוש שהוא הדבר
המוכרח ושאל מדת ההסתפקות שהיא שאלת הצדיקים ולא
שאל המותרות כי התורה מואסת בהן עד שתמנע אות׳ ואפי׳
מן המלך הוא שכתוב לא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים
וכסף וזהב לא ירבה לו מאד כן כתב החכם בספר חובת
הלבבות ״ ושבתי בשלום אל בית אבי יתכן לומר כי
כל מה שהוציא יעקב מפיו בנדר הזה הכל נתקיים בו ושמ
ושמרני בדרך הזה והנה השם ית׳ שמר אותו בדרך ההוא וה
והלחם הוא הנשים שלקח מלשון קראן לו ויאכל לחם
וכן כי אם את הל חם אשר הוא אוכל ״ והבגד הוא
שנתעשר בסבת צאן לבן שהבגדים מן הצמר הם ״ ושבתי
בשלום הוא שכתוב ויבא יעקב שלם ״ והיה ה׳ לי לאלהי׳
הוא שכתוב ויקרא לו אל אלהי ישראל ״ והיה
ה׳ לי לאלהים ׳ אין זה תנאי חס ושלום כי אם נדר יאמ׳
שאם ישוב לארץ ישראל אשר שם בית אביו יצחק יהיה הש
השם המיוחד לו לאלהים כי שם יעבדנו בארץ המיוחדת וזה
על דרך מאמר רז״ל כל הדר בח״צה לארץ דומה כמי. שאין
לו אלוה ״ עשר אעשרנו לך קיים יעקב את דבריו כי
נתן לשם ית׳ מעשר מכל אשר לו ואפי׳ מן הבנים שכן מצינו
ביב׳ שבטים שהיו לו אפרים ומנשה שכתוב כהן כראובן וש
ושמעון יהיו לי הרי יד׳ הוצא מהם ד׳ בכורות לד׳ אמהו׳ שהרי
הבכור קדש אין קדש מוציא קדש נשארו י׳ והעשירי הוא
שבט לוי שהבדילו השם ית׳ לשרתו ולברך בשמו והוא ש
שזכתה לו התורה המעשר ודרשו רז״ל מן הכתו׳ הזה המבזבז
אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות שהרי מי שהפ
שהפריש מממונו שתי מעשרות ועשורא בתרא כי קמא הרי
זה חומש הממון ״ וירא והנה באר בשדה ׳ בכל אחד
מן האבות מצינו בארות ובכל אחד מהם נרמז העתיד להיו׳
ובענין יצחק קראו הכתוב באר מים חיים והענין בכלן כי
הבאר רמז לבית המקדש שהוא עתיד להעשות בזרעם
והמשיל בית המקדש לבאר לפי שמשם תצא תורה הנמשלת
למים ״ והנה שם ג׳ עדרי צאן היה אפשר לומר
והנה ג׳ עדרי צאן והוסיף מלת שם על דרך הכתוב והנה שם
כבוד ה׳ עומד וישראל נקראו צאנו׳ של מקום בענין שכתוב
ואתנה צאני צאן מרעיתי ׳ ובתיב ואנחנו עמך וצאן
מרעיתך ״ והזכיר ג׳ לפי שישראל ג׳ חלקים כהנים לוים
וישראלים והיו עולין שם ג׳ פעמים בשנה ״ כי מן הבאר
ההוא ישקו העדרים והאבן בכאן נרמז השם החקוק כב ת ה
המקדש ״ כי מן הב אר ההוא ישקו ׳ שמשם היו
שואבין רוח הקדש והאבן גדולה היא עטרת זהב גדולה היא
דלת של אחד היא הא׳ אחרונה שבשם ״ על פי הבאר ע
על פתח המקדש ״ ונאספו שמה כל העדרים
׳ רמז לכל ישראל המתאספים שם מלבא חמת עד נחל מ
מצרים ״ וגללו מלשון ויגולו רחמיך על מדותיך ״ את
האבן מעל פי הבאר ׳ כי בכח תפלתם היו ישראל מגללין
ומהפכין מדת הדין למדת רחמים ״ והשקו את הצאן׳
שהיו ממשיכין רוח הקדש להאציל עליהם ברכה מלפני לפנ
לפנים ׳ והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה ׳

באורו על כי היו מעלים בכחשבתן האבן שהיתה על פי
הבאר למקומה הראשון כלומר למקומה לשרשה ולמקום א
אצילותה וכענין שהזכיר בספר יצירה העמד דבר על בריו
והשב יוצר על מכונו ״ ובמדרש וירא והנה באר בשדה
ר׳ יוחנן פתר קראי בסיני באר בשדה זה סיני ״ והנה שם
ג׳ עדרי צאן ״ אלו כהנים לוים וישראל כי מן הבאר ההו׳
ישקו ׳ אלו עשרת הדברות ׳ והאבן גדולה זו שכינה ׳
ונאספו שמה אלו ישראל ׳ וגללו את האבן שיקבלו
את התורה ״ והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה א
אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ׳ לבן בן נחור ׳
היה ראוי לומר בן בתואל אבל בני בנים הרי הם כבנים ׳
וכמוהו אחותי בת אבי שפירושו בת בן אבי כי בת הרן בנו ש
של תרח היתה או יקראנו הכתוב בן נחור לפי שנחור אחי
אברהם היה איש השם והמעלה ולא היה לבן נודע בארץ ב
בשם בתואל אביו כי היה אדם גרוע ועל כן הוצרך לומר בן
נחור ויהי כאשר ראה יעקב ׳ הזכיר הכתוב הזה כמה
פעמים אחי אמו להודיע כי כל מה שהשתדל יעקב בצא׳ לבן
להשקותם ומה שהיה חומל על רחל בת לבן לא עשה לכבוד
לבן רק לכבוד אמו בשביל שהיה אחי אמו ומפני זה בכל
פעם שיזכיר הכתוב שמו של לבן הרשע יזכיר בכל פעם א
אחי אמו לבאר כי לא היה משקה צאנו של לבן כי אם
בשביל שהיה אחי אמו והזכיר בלבו את אמו אשר אהבתו ש
שנתנה לו העצה הזאת לבא אליו ׳ ועוד יש בזה טעם
אחר שהרי כשיראה אדם או ישמע מה שהוא חפץ הנה זה
סבה לתוספת כח בכח תולדתו ומפני שהיה אדם חושב כי
טבעו של יעקב בראותו את רחל נמשך אחר תאות גופנית ו
והוסיף בה כח בגלילת האבן מה שלא היה עושה מתחלה לכך
הוצרך לומר כמה פעמים אחי אמו להורות כי לא נתוס׳ כח
בטבעו לאהבת רחל ולא היה לו בראיתה שום התעוררות כ
כשאר טבעי בני אדם אבל הכל לאהבת אמו ומפני זה
הזכיר הכתוב את רחל ואת הצאן קודם שיזכיר ויגל את הא
האבן ולא אמר ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי
אמו ויגל את האבן ״ ויגש יעקב ויגל את האבן מעל
פי הבאר היה יעקב גדול בכח וגבורה כי האבן אשר לא
יכלו ג׳ עדרי צאן להניע אותה ממקומה הוא לבדו גלל אותה
מעל פי הבאר והוא עיף מצד הדרך אשר בא בה גם מצ
מצד התורה שנקראת תושיה מפני שמתשת כחו של אדם ש
שלמד עד עתה בבית עבר שהרי בידוע כי בשפרש מבית א
אביו יצחק לא הלך מיד לחרן אל בית לבן אבל הלך ללמוד
תורה בבית עבר ועמד שם יד׳ שנה ואעפ״ שאין זה נזכר
בכתוב ואין ראיה לדבר שכך מצינו שצוה עליו אביו בצאתו
קום לך פדנה ארם וקח לך משם אשה והוא הבין באותו צווי
תחת לשון אשה ענין נסתר והוא שהתורה נמשלה לאשה
ועליה הזכיר שלמה עה׳ בפניני משליו אשת חיל מי ימצא ו
ואמר אשת חיל עטרת בעלה ודרשו זל׳ אל תקרי מורשה א
אלא מאורשה ועל כן השתדל בנסתר תחלה והלך לשמש ב
בבית שם ועבר יד׳ שנה והנה רז״ל מקבלי האמת קבלו כן
והודיעונו הענין לפי חשבון שנותיו של יעקב מתוך שנותיו
של ישמעאל וכמו שהזכירו רז״ל במסכת מגלה כשנתברך

יעקב מאביו בן סג׳ שנים היה ובו בפרק יצא מביתו שנאמר וישמע יעקב אל אביו ואל אמו ותניא יד׳ שנה היה יעקב מוטמן ומשמש את עבר וכשעמד על הבאר בן עג׳ שנה היה ולפי זה קודם שילך אל לבן למד יד׳ שנה בבית עבר אעפ׳ שלא נזכר זה בכתוב״ וישק יעקב לרחל׳ קטנה היתה ולא היתה עדין ראוי׳ לבעל ועל כן מסר לבן הצאן בידה ולא מסרן ביד לאה הגדולה ממנה כי היתה ראויה לאיש ויושב׳ בבית״

או נאמר שהנשיקה הזאת היתה נשיקת הראש או הכתף כי לא אמר הכתוב כפי רחל״ וישא את קולו ויבך׳ מנהג הקרובים בפרידה״ ודעת רז״ל לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה ובמדרש למה בכה אמר יעקב אליעזר עבד אבא הביא בידו נזמים וצמידים ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו אחריו במצות אביו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בן עשו בחיקו של יצחק משך ידו אמר לו מה אעשה לצוויו של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת כי אחי אביה הוא קרוב לאביה וכן כי אנשים אחי׳ אנחנו׳ ובמדרש כי אחי אביה הוא אם לרמות הוא בא אני אחיו ואם אדם כשר הוא אני בן רבקה אחותו הכשרה״ הכי אחי אתה׳ מלת הכי אינה לשון מסופק רק לשון ודאי וכן הכי קרא שמו יעק׳ שתרגומו יאות״ ועבדתני חנם׳ יאמר הכתוב בודאי אחי אתה ועד עתה עבדתני חנם חדש ימים כי כן הזכיר הכתוב וישב עמו חדש ימים ואם חפץ אתה להתעכב עוד מכאן ואילך הגידה לי מה משכרתך״ ויעקב השיב לו אעבדך ז׳ שנים׳ ויש לתבוה בזה מה היתה בונת יעקב להתחיל להזכיר לו הזמן הגדול של שבע שנים להשתעבד בהם ואלו היה לבן מתחיל בזה שיאמר תעבדני ז׳ שנים היה ראוי לו ליעקב שימעיט הזמן ויאמר כי די לו בעבדת ב׳ ושלש שנים שהוא זמן השכיר ואיך יתחיל הוא בזה׳ ויתכן לפרש כי טעם אעבדך ז׳ שנים כדי שתשלים רחל יב׳ שנה ויום אחד ותהיה ראויה להריון כי קטנה היתה בת חמש שנים בשבאה עם הצאן ולא היתה ראויה לאיש כלל ומה שירדה על זה מה שא׳ לו ברחל בתך הקטנה כי בידוע שרחל קטנה מלאה׳ אבל באורו מצד שהיא קטנה איני יכול לנשאה עכשו ומפני זה אמתין לה ז׳ שנים ואעבד אותך ואעפ׳ שהיתה ראויה לביאה הנה יעקב גוף של קדושה לא חשב להיות עמה עד מלאת הימים שתהיה ראויה לבנים ויוכל לקיים המצוה כי יודע היה ביב׳ שבטים העתידים לצאת ממנו ומה תועלת שישא אשה ויהיה בטל ועל כן לא רצה לנשאה עד עבור ז׳ שני ותהיה ראויה להריון׳ ורבי׳ שלמה ז״ל פי׳ מה שהוסיף לומר בתך הקטנה לפי שהיה לבן אצלו בחזקת רמאי וחשב אולי יביא לו אשה מן השוק ששמה רחל לכך הוצרך לומר בתך ושמא יביא לו את לאה ויאמר זו כתי לכך הוסיף לומר הקטנה והנה יעקב נזהר בזה כדי שלא ירמהו לבן ואעפ׳ כן רמהו לבסוף ולא הועיל לו כלום והכנים לו לאה במקום רחל״ ועיני לאה רכות׳ כתב החכם רא בע׳ ז״ל זה לשונו ובן אפרים אמר כי מלת רכות חסר אלף וטעמו ארוכות והוא היה חסר׳ אלף עכ׳ טוב תתי אותה לך פי׳ רבי חננאל

אעפ׳ שנתינתה לאיש אחר טוב שאי אפשר לאשה בלא איש ולא איש בלא אשה כענין שכתוב לא טוב היות האדם לבדו טו׳ אתה מזולתך וזהו שני דברי׳ טובים והאחד טוב מחברו ועוד מצינו שני דברים רעים ואחד טוב מחברו טובים היו חללי חרב מחללי רעב״ ועוד מצינו שני דברי׳ האחד טוב והשני פחות טוב ילד מסכן וחכ׳ ממלך זקן וכסיל״ והאחד טו׳ מחברו טו׳ ארוח׳ ירק ואהב׳ שם משור אבוס ושנאה בו״ ועוד שני דברי׳ טובי׳ ויש שלישי טוב משניה׳ טו׳ אשר לא תדור משתדור ולא תשלם וטוב משניהם מי שידור וישלם״

וכמוהו ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה׳ וטוב משניהם את אשר עדן לא היה״ ויהיו בעיניו כימים אחדים׳ היה ראוי שיהיו בעיניו כימי׳ מרובים אבל לענין טורח העבדה אמר כן כי היו אצלו ימים אחדים לא מנין שנים ולא מנין חדשים וכן אמר כי מלאו ימי ולא אמ׳ שנותי וזה להמעיט בעיניו טורח ז׳ שני׳״ ואבואה אליה׳ כתב הרמבן ז״ל אין זה דרך מוסר אף כי בצדיקים אבל יאמר הכתוב ואבואה אליה לא שתתן אותה ואלך לדרכי אבל שאשאנה ואשלי׳ מעט הימים אשר עלי כי מעתה לא תירא ממני שאע׳ כך ואעזב המקנה שלך עכ׳״ ויתכן לפרש כי הדבור הזה ליעק׳ לא היה מצד התאוה שהיה בו רוע מוסר רק מצד השכל וידוע שאין הפרש אצל השכל בין אברי המשגל לשאר האברי׳ כגון הפני׳ והידים ומעול׳ אדם ואשתו לא עשו להם חגורות לכסות בשר ערוה עד שאכלו והמשיכו כח מעץ הדעת ונתלבשו בתאו׳ וכיון שכן היו האבות שכליים כמלאכי השרת אין לתמוה עליה׳ בדבו׳ הזה כי כל כונת בהשתמשם בכלי הגוף כדי להמשך אחר השכל גם האמהות רחל ולאה שהיו מריבות זו עם זו על הפעולה הזאת הטבעית כל דבריהם היו מן המין הזה כי היו יודעות ברוח הקדש ששנים עשר שבטים עתידים לצאת מיעקב מארבע נשים וזהו שאמרה לאה לרחל המעט קחתך את אישי וגו׳ והשיבה רחל לכן ישכב עמך הלילה ולאה שיצאתה לקראתו ואמרה לו אלי תבא כי שכור שכרתיך לא היתה כונתן רדיפת התאוות חס ושלום כי אם כונת המצוה בלבד כאשר ידעו בנבואה״ והדבור הזה בנבואה באבות שכל פעלותיהם נמשכות אחר השכל וכל דבריהם אפילו השיחה שלה׳ על פיו יחנו ועל פיו יסעו׳ גם באמהו׳ הנביאו׳ אין בהן כיעור ולא רוע מוסר וראיה ברורה לזה מה שדרשו רז״ל רחל שזלזלה במשכבו של צדיק לא זכתה להקבר עמו׳ לאה שתבעה ואמרה לו אלי תבא כי שכר שכרתיך נשתכרה שיצא ממנה יששכר והוו וישכב עמה בלילה הוא לא אמר בלילה ההוא אלא בלילה הוא לפי שהוא שמו של הקב״ה וזהו שאמרה לאה נתן אלדים שכרי כלומר שכרי כפי כונתי בלשון הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו׳ ועוד מתוך מה שכתוב וישמע אלדים את לאה יורה שהתפללה להקב״ה״ והא למדת כי על הפעלה הטבעית הזאת נענשה זו ונשתכרה זו׳ והשכר והעונש אינו כי אם על מעשה המצות והנה הענינים כלם יורו ויעידו כי כונתם

היתה למצוה׳ והנה היא לאה דרשו ז״ל וכי עד השתא ל
לאו לאה היא אלא יעקב מסר סימנין לרחל וכשראתה שמ
שמכניסין לו לאה אמרה עכשו תכלם אחותי עמדה ומסרה
לה סימנין רחל תפשה פלך שתיקה לאה תפשה פלך הודיה
רחל תפשה פלך שתיקה שהיה יעקב משלח לה סבלונות
ולבן נוטלן ממנה ונותנן ללאה ורחל שותקת לפיכך עמדו
כל בניה בעלי שתיקה שהרי בנימן היה יודע במכירתו של יו
יוסף ושתק שאול בן בנה מה כתיב ביה ואת דבר
המלוכה לא הגיד לו אסתר מה כתיב בה אין אסתר מגדת מ
מולדתה ואת עמה׳ לאה תפשה פלך הודיה אמרה
הפעם אודה את ה׳ עמדו כל בניה בעלי הודיה יהודה מה כת
כתיב ביה יהודה אתה יודוך אחיך דוד אמר הודו לה׳ כי
טוב׳ דניאל כתיב ביה ומצלי ומודה קדם אלהיה
גם את רחל מלאה׳ הכונה שאהב את לאה אבל לרחל
יותר וזה בהפך ממה שהוא טבע העולם לאהוב יותר האשה
שידע אדם ראשונה׳ וכמו שאמרו רז״ל אין אשה כורתת
ברית אלא למי שעשאה כלי ולפי שאהבה זאת היתה שלא
כדרך כל הארץ הוסיף ואמר גם את רחל כך פי׳ הרמב״ן ז״ל
׳ כי שנואה לאה חס ושלום שישנא יעקב את לאה
אבל יאמר עליה שנואה בערך רחל שהיתה אהובה ביותר או
אמר שנואה מרחל והשנאה בעבור הקנאה׳ ותהר לאה
ותלד בן׳ הזכיר בכלן ותהר ותלד להורות על תכיפת
ענין וסמך הלידה להריון על שם שהיו יולדות כל אחת לש
לשבעה חדשים שהרי בשבע שנים שניים של עבודת רחל נ
נולדו כל השבטים כלן חוץ מבנימן׳ והנני מזכיר לך
בכאן טעם הנולדים לשבעה שהם חיים והנולדים לשמנה מ
מתים׳ דע כי כל אחד ואחד משבעה כוכבי לכת מ
משמש חדש אחד וסדורם גם כן שצם חנכל׳ אבל סדר
הבריאה הוא חלם כצנש לשבעה ימי בראשית׳ והסדור ה
הזה של חדשי העבור שבתאי משמש חדש ראשון וצדק ח
חדש שני וכן בכלם עד לבנה שהוא שביעי והוא כוכב מם
ממונה על החיים ועל כן הנולד בשביעי יחיה אבל כשיכנס
כשבתאי שהוא חוזר חלילה והוא שמיני לפי שטבעו של ש
שבתאי קר ויבש שהוא טבע המיתה על כן אין הולד חי בשמ
בשמיני כי ימית אותו בטבעו שהוא טבע המיתה ויחזיר א
אותו טפה כשם שהיה בו מתחלה אבל כשיעבור השמיני יכנ
יכנס בתשיעי שהו׳ צדק והוא כוכב החיי והטו׳ אז יחיה והנה
רוב הנולדים הם לט׳ חדשים והם לכוכב צדק שהוא התשיעי
בחזרת חלילה ויש נולדים לי׳ חדשים והם למאדים ויש
נולדים לי״א חדשים והם לחמה׳ ורז״ל אמרו עובדא הוה
הדבה תוכפאה דאשתהי ולד עד תריסר ירחי שתא ואכשרי׳
כלום שאעפ שלא היה בעלה מצוי עמה אעפ״כ הכשירו ולא
החזיק אותו בחזקת ממזר אלא הבעל׳ דכל זמן דלא
עברו עדין יב׳ חדש אמרינן רוב בעילות הולך אחר הבעל
שלפעמים הולד שוהה יב חדש ודע כי ז כוכבי לכת
הללו השנים מהם טובים ומועילים מאד והם צדק ונגה וה
והשנים מהם מזיקים מאד והם שבתאי ומאדים והשנים
מהם בעלי אורה והם חמה ולבנה ונשאר כוכב שהוא מ

אמצעי מזוג טוב עם הטובים ורע עם הרעים׳ ותקרא
שמו ראובן קריאת שמות השבטים לאמותנו לאה ורחל
הכל היה ברוח הקדש על פי מדותיו של הקב״ה כי לאה בארבע
בניה רמזה כל העשר מלמטה למעלה קראה הראשון ראובן
כנגד מדת הדין היא הא׳ אחרונה שבשם לפי שממנה יבא
לה כח ההולדה כי ידעה זה מאברהם שנתוסף בשמו אות
הא׳ וכן דרשו רז״ל אברם אינו מוליד אברהם מוליד ולשון
ראובן מלשון ראיה כי הראיה מכח הה״א שהיא מדת הדין
ומטעם זה הוא גדול סח עין הרע וכן שמעון מלשון שמיעה
כי השמיע׳ מכח הוא׳ שבשם שהיא ו׳ קצוות ולכך אמרה כי
ראה ה׳ כי שמע ה׳ הרי לך ראובן ושמעון כנגד מדת הדין
ושש קצותיה הכלולין בה וכן כונתנו בכל שאר השבטי׳
בשמות הנני מבא לך כל אחד מהם במקומו הש״י אזנך בבאור׳
על כן קרא שמו לוי יחזור להקב״ה ולכך לא אמר קראה
כי הוא ית׳ הקורא והמחברו לעבודתו כי הוא העשירי בבני׳
והעשירי קדש לה׳ ולפי שידעה בבדור שיהיו לחלקה שלשה
בנים למעוט על כן אמרה כי ילדתי לו ג׳ בנים ובונה בו כנ
בנגד חבור השלשה של מעלה הרשומים במלת איש כנרמז
בספר הבהיר וזה טעם ילוה אישי כי שלשתם חבור אחד וד
ודבר אחד ומטעם זה היו בני לוי מורי התורה והחכמה שנ׳
יורו משפטיך ליעקב ונחלק שבט לוי לשתי משפחות כהנה
ולויה׳ וכשילדה הרביעי יהודה שהיה יותר מחלקה
רצת׳ לפרוט מה שבכב נכלל בשם לוי וקראה שמו יהוד׳ והוא
שנתנה הודאה לבינה שהוא מקום הבנים ואמרה הפעם א
אודה את ה ונמצא׳ למד שהכל נכלל בארב׳ בני לאה ראובן
ושמעון רמז לשכינה עם ו׳ קצותיה לוי ויהודה רמז לשלשה
שעל גביהן הפעם אודה את ה׳ הוא השם הראשון
שבי״ג מדות הוא מדת התשובה ולכך נרמז השם הזה בשמו
כי הודה ולא בוש וגרם לראובן שיודה ולכך יצא מזרעו דוד
ע״ה שהקים עולה של תשובה וכאשר נשלמו ללאה ד׳ בנים
ורחל אין לה כלל קנאה בה קנאה יתרה ובאה אצל יעקב
בכח שיתן לה בנים על כל פנים בכח תפלתו והוא השיב לה
כי אין הדבר בידו ואין המניעה ממנו כי אם מהשם ית׳ ואז
מסרה לו בלהה שפחתה כדי שתמשוך כח הלידה ממנה במ
במעשה ומן המחשבה והוא שאמרה לו הנה אמתי בלהה ב
בא אליה ולכך אמרה רחל אני אין משמי את הא׳ הנותנת כח
ההולדה כמו שיש לה ללאה וזלפה שפחתה אמנם יש
בבלהה שפחתי שתים בא אליה ותלד על ברכי מכח האחת ו
ואבנה גם אנכי ממנה מכח השנית ואז ילדה לו בן וקראה ש
שמו דן׳ התחת אלהים אנכי על דרך הפשט וכי במקומו
אני שיהיה לי כח שאפקוד את העקרות והלא מפתח זה לא
נמסר ביד שליח והוא שדרשו רז״ל שלשה מפתחות לא
נמסרו ביד שליח ואלו הם מפתח של חיה מפתח של גשמים
ושל תחית המתים ועל כן אמר התחת אלהים אנכי וכי במ
במקומו אני או שלוחו אני שאתן לך מה שמנע ממך ועל
דרך הקבלה התחת אלהים אנכי כבר רמזתיו למעלה
בתחלת הפרשה ואינה הא׳ התמיהה אלא הא׳ ודאית כמו
הנגלה נגלתי וכאלו אמ׳ תחת הא׳ שהוא אלהי׳ אנכי הודיע

אותה כי דיוקנו חקוק במרכבה ומזה הוא יודע כי האלדים
הוא המונע ועל כן דחקה עצמה למסור לו בלהה שפחתה כ
כדי למשוך כח הלידה ממנה מכח ההא׳ שהוא האלדים הם
המונע ואליו התפללה בסוף הוא שכתוב ויזכר אלדים את ר
רחל וישמע אליה אלדים ותאמר רחל דנני ׳ כשילדה בלהה
שפחת רחל הבן הראשון רחל ואמרה דנני אלדים וראוי
לאדם להזהר בדבריו כלם אף כי בתחלת דבריו וכבר דרשו ר
רזל ד פתחו באף ואבדו מן העולם ואלו הם נחש ושר
האופים ומרגלים והמן וכבר ידעת אחרית רחל שמתה
בלדתה כי מדת הדין נמתחה כנגדה ׳ ויש לך להבין איך ק
קראה שמו דן כי פרשה בשמו מה שרמזה לאה כשם ראובן
ולפי שמדת הדין כלולה ברחמים לכך הוסיפה עוד לומר וג
וגם שמע בקולי כנגד שמעון ׳ והשני קראתו נפתלי כנגד ה
הצדיק וגם זה ממטה למעלה ותאמר לאה בגד דדשו רזל׳
שנולד מהול ׳ ויתכן לפרש לפי זה כי מה שהוא חסר אלף
לרמוז עליו שהוא י׳ לנמולים והם אברהם יצחק ויעקב רא
ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי גד ומנין התיבה בגד ע
עולה ט׳ לרמוז כי אעפ׳ שהיו הנמולים לפניו תשעה והוא ה
העשירי אעפכ׳ אינם כי אם ט׳ עמו לפי שנולד מהול ומה׳ ש
שנמצא קרי בא גד באלף כי השם ית׳ זמן בפי לאה ל׳ קרותו
גד מלשו׳ גד גדי כלו׳ בעל מזל ועל כן אמרה בא גד כלו׳ בא
המצליח בעל המזל כי בני גד היו בעלי גבורה מצליחים ב
במלחמותיהם כענין שכתוב גד גדוד יגודנו והוא יגוד עק
עקב כלום׳ יצליח ויתגבר עליה׳ לבסוף ועל הכונה הפנימית
קראתו לאה גד מלשון המשכה בראותה שעמדה מלדת
הוצרכה לחזור ולמשוך מן המקום שפסקה משם כשילדה
ליהודה ובכח התפלה שאמרה גד גדי כלומר יתחזק מזלי
משכה כח הלידה וילדה לישכר שהוא כנגד הבינה שנאמ׳
ומבני יששכר יודעי בינה לעתי׳ והבן השני קראתו אשר כי
התפללה בו גם כן ואמרה יישר כחי ׳ שאתחזק ואלד עוד ות
ותהיה המשכתי דרך סלולה מלשון ואשר בדרך לבך ואז נת
נתנו לה זבלון שהוא כנגד הקו האמצעי המכוון עם הת
התשובה רצועה ישרה ונמצאת למד כי גד ואשר לא על פ
פי המדות נקראו אלא על שם התפלה בכח התפלה שה
שהתפללה בגד נתנו לה יששכר ובכח התפלה שהתפללה ב
באשר נתנו לה זבלון וזה מבואר ׳ וימצא דודאים בשדה
דודאים כצורת בן אדם יש להם דמות ראש וידים והוא המ
המועיל להריון והוא בדרך סגלה שיש בהם לא בדרך הטבע
כי התולדה שלהן ק״ה אבל הפרי והוא כדמות תפוחים יש
להם ריח טוב ומזה אמר הכתוב הדודאים נתנו ריח וראובן
לא הביא לאמו השרש כי אם הפרי להשתעשע בו ולהתענג
בריחו ורצתה בזה לכבוד יעקב לבשם יצועיו כענין שכתו׳
נפתי משכבי מור אהלי׳ וקנמון כן פי הרמבן זל ותקרא שמו
זבלון כנגד הקו האמצעי של מעלה שהוא מכוון כנגד קו
האמצעי של מטה ולכך נקרא בית המקדש של מטה זבול
והוא הבן הששי כנגד ואו שבשם וזהו לשון כי ילדתי לו
ששה בנים ותקרא את שמו זבלון ואחר ילדה בת ׳ ואחר
ילדה לאה ו׳ בנים ובת אחת ולשון ואחר באורו ובאחרונה ב

במו ואחר נגש יוסף ואולי כונה בת לזה כנגד הא אחרונ׳ ועל
כן יאמר ואחר שילדה לו ו׳ בנים שהם ששה קצוות עליוני׳
שהם כנגדם קצוות התחתונים שהם חתומים כשמו ילדה ב
באחרונה בת כי השכינה כלולה מששת קצוות והנה היא מ
מדת הדין וזהו ותקרא את שמה דינה שתי אותיות אמצעי׳
הכנוי משולבות עם שתי אותיות של שם הרחמים כי היא ב
בת מי זהב או נאמר כי לא כונה כלל אך כאשר ילדה ל
לזבלון לא רצתה לרדת ולקבל מן הכחות שלמטה ממנו ול
ולא חששה להם כיון שקבלה כבר כל הכחות של מעלה ש
שהם העקר וזהו שאמרו רזל חכמי האמת לאה התפללה ית
וחזרה נקבה וכונתם כזה לומר כי היתה לאה ראויה להנתן
לה יוסף אלא שלא רצתה וחזרה נקבה כי לא חששה לכל מ
מה שלמטה מזבלון ועל כן באה לידי מכשול וארע בה מה
שארע ׳ ולפי הפשט מה שהתפללה וחזרה נקבה לכבוד רחל
עשתה כן הוא שא׳ בברכות פרק הרואה שהתפללה תוך מ׳ יו
יום אמרה לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות מיד נהפכה ו
והיתה לבת שנא׳ ותקרא את שמה דינה ׳ אסף אלדים את
חרפתי ׳ כלו׳ שהיו מחרפין אותי ׳ אמרה יוסף ה׳ לי בן את
אחר בהזכרת שם יוסף רמזה ומה שאמרה בן אחר ולא אמ
אמרה בנים אחרים יורה שהיתה יודעת בכך לפי שכבר היו
ללאה ו׳ בנים ולבלהה ולזלפה שנים שני הרי י׳ וכיון שנולד
יוסף שהיה הי״א ידעה כי עוד יהיה לה בן אחר לתשלום יב׳
והנה רחל הזכירה בו שתי לשונות לשון אסיפה ולשון ת
תוספת באדה על הנגלה בלשון תוספת ועל הנסתר בלשון
אסיפה אסף אלדים את חרפתי להורות כי יוסף ירמוז על ה
הקו האמצעי שהוא מאסף לכל המחנות מחבר כל הקצוות
מעלה ומטה והנה ענפיו הנמשכים ממנו הנצח וההוד לכך
יצאו מיוסף שני שבטים מנשה ואפרים והיה בנימן כנגד
שתי המדו׳ שלמעלה ממנו אמו קראתו בן אוני כלו׳ בן כחי
שהוא מדת הדין ואביו קרא לו בנימן שהוא הרחמים כלו׳
בן ימין ושתי מדות אחרונות כבר רמזתן בדן ונפתלי והבן
כי דן ונפתלי צדק וצדיק ויוסף הקו האמצעי עם ענפיו וב
ובנימן ידי אביר יעקב המקבלות ממעל לו ואם כן הכל
בכלל וזה מבואר ׳ כי מעט אשר היה לך לפני ויברך ה׳ א
אותך לרגלי יאמר מיום שבאה רגלי לביתך באה לך הברכה
וכן הזכיר לבן נחשתי ויברכני ה׳ בגללך והברכה היא שפרץ
המקנה חוץ מגדרו של עולם ומתחלה לא מסר בידו אלא
שבעים ועלו לששים רבוא ואמרי לה לקב׳ רבוא וכן דרשו
בבר׳ ב׳ מעט אשר היה לפני ר׳ שמעון בשם ר׳ חזקיה אמר
מעט שבעים נאמר כאן מעט ונאמר להלן ויגר שם במתי מ
מעט מה להלן שבעים אף כאן ע׳׳ מתי אעשה גם אנכי ל
לביתי׳׳ כשאשתדל תועלת ביתי כמו שהשתדלת אתה עד ע
עתה בעבדה אשר עבדתיך או פי׳ מתי אעשה לביתי במו ש
שעשיתי לביתך ׳ ומה שאמר ארעה צאנך אשמור ׳ פי׳
אשמור אהיה שומר שכר ׳ אעבור בכל צאנך היום הסר מ
משם כל שה נקוד וטלוא והיו שברי אותן שיולדו מכאן ו
ולהבא נקדים וטלואים בעזים וחומים בכבשים יהיו

עליו ואם תמצא בצאני גון אחר בלתי זה הגון תדע שהוא
גנוב אתי והשיב לבן הן לו יהי כדברך לכוין הכתוב שקבל ל
לבן העזים רובן שחורות על כן אמר כל אשר לבן בו וקבל
הרחלים רובן לבנות ועל בן אמר כל חום בכשבים אלו השׂ
השחורות ולפי שפי׳ בתישים העקדים והטלואים בלא נק
נקודים ופי׳ בעזים הנקדות והטלואות בלא עקדים על כן
הוצרך לומר כל אשר לבן בו · מקל לבנה׳ מקל של לבנן ו
והוא ארז מעצי הלבנון כלו מטה של לבנן · לחן ולוז
וערמון · פירושו ומקל מאילן ששמו לוז והוא שקדים
ומאילן ערמונים · ויפצל בהם פצלות לבנות · מי׳ קלף
באותם מקלות כקצת הקלפות שהם שחורות ובמקום הקלף
נראה לבן ובמקום שהקלפה עומדת בו הוא שחור זהו בח
בחשוף הלבן החשוף הוא הלבן שעל המקלות והמקלות ה
האלה אשר פצל הציג אותם ברהטים בשקתות המים ·
כשהיה רוצה נקדים היה מקלף במקומות מן המקלות כלשׁו׳
נקודת הכסף כן היו נקדים נקדים מקום הסרת הקלפה היה
לבן ומקום הקלפה שחור ואז היו נולדים נקדים · וכשהיה
רוצה עקדים היה מקלף מקצת המקלות למעלה ומקצת ה
המקלות למטה נשאר בהם הקלוף · וכשהיה רוצה חום
בכשבים לא היה מקלף כלל אך הקלוף שהוא שחור נשאר
בו · ואז היו נולדים שחורים וכשהיה רוצה ברדים לא ה
היה מקלף כלל כי הגון ההוא היה שחור עשני ויעקב היו לו
מקלות רבות במיני הארז בגון זה · והיה הענין הזה ליעקב
דבר חכמה וסוד הטבע מעורב בנס כי היה ענין טבעי מצד
פצול המקלות ומצד אחר היה נס גמור שלא היו נולדי׳ כפי
האמהות אם שחורים אם לבנים לבנים ואם תאמר
שציור המקלות לעיני הצאן היה גובר על הטבע הפשוט מ
מכל מקום שיהיו כלם כגון המקלות שהוא הציור ואין גם
אחד שיהיה כגון האמהות אי אפשר זה בלא נס וכן אמר
יעקב ואלדי אבי היה עמדי · בא ללמ׳ כי לולי הנס וסיוע א
אלדי לא היה הענין נגמר בפצול המקלות בלבד וכן אמר ע
עוד ויצל אלדי׳ את מקנה אביכן ויתן לי יחס הענין לאלדי׳
שעשה עמו להפליא · ויחמנה הנקבות · ויחמו הצאן הזכרי׳
והיו הצאן מצד אחד מתקרבות אל הרהטים רהטות מים ומ
ומצד אחר היו מתפחדות מהתקרב אל המקלות והיו נרתעו׳
ושבות לאחוריהן והזכר בא ורובעה ומתקרבת אל המים ואז
היתה צורת המקלות שכנגד עיניהן הקוקה מצטיירת בלבם
ובמחשבתם בשעת החמום ומזה היו הנולדים עקדים נק
נקודים זהו שאמר ותלדנה הצאן עקדים נקדים וטלואים ·
ומה שאמר לנכח הצאן יחזור להצגת המקלות כי לנכח הצ
הצאן היה מציג המקלו׳ בעת שיחמו הצאן והנה הצאן דרכן
לילד שני פעמי׳ בשנ׳ כי הם היו יולדות לחמשה חדשים שכ
שכך אמרו רז״ל בהמה דקה מתעברת באחד ויולדת בה׳ וא
ואותם הנולדים בראשונה הם המקושרות בכבוד בע
בעת שכבר ובוער והם הנולדים בראשונ׳ ובשניה הם הע
העטופים תשושי כח האמהו׳ והנולדי׳ מהם ומתשישותן אין
משגיחין על מה שכנגדן ועל כן בהעטיף הצאן לא היה מ
משים מקלות ברהטים כי אם פעם אחת בשנה בימי ניסן ה
היה מציג המקלות אבל בהעטיף הצאן בימי תשרי לא ישי׳
כי לא ישאר ללבן עד פרסה · ודע כי מה שלקח לו יעקב מ
מקל לבנה לא עשה זה מעצמו רק על פי המלאך כי כן אמר
יעקב לרחל וללאה שאמר לו המלאך שא נא עיניך וראה כ
כל העתודים וגו׳ ואחרי כן ויקח לו יעקב מקל לבנה ואין מ
מוקדם ומאוחר בתורה והנה יעקב כשראה המראה הזאת
בחלום ידע שהקבה׳ עושה לו נס כדי שלא ירמה אותו לבן כ
כמו שא׳ ואלדי אבי היה עמדי ואמר לולי אלדי אבי אלדי
אברהם ופחד יצחק היה לי ואחר שראה כי מן השמים עו
עוזרים אותו הציג המקלות ההם לשני ענינים האחד
להעלים הנס ולהכתירו כדי שלא תשלוט בו עין הרע · וכן
תמצא שאמר אלישע לגחזי קח משענתי בידך ולך כי תמ
תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו ושמת מ
משענתי על פני הנער והיו הכונת אלישע כדי שלא ירבה
בדברים עם בני אדם ושלא יגלו שליחותו ולא ישלוט בו ע
עין הרע וגחזי לא נשמר מזה כאשר צוהו וגלה הדבר ושלט׳
בו עין הרע הוא שכתוב לא הקיץ הנער ואל תתמה בזה אם
כח עין הרע גדול כל כך שהוא שולט אפי׳ בדברים שהנס
מתפשט בהם שכן מצינו בלידת השבטים שבשביל דבור א
אחד של לאה שאמרה אודה את ה׳ שנהג הודאה בבן רביעי
על שהבירה שנטלה יותר בחלקה שלטה בה עין הרע הוא
שכתוב מיד ותעמד מלדת : ועוד מצינו בבני יוסף שהיה
הנס מתפשט בהם בדברים מברכת אביהם שאמר ליהושע
ואמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין כשאמרו ליהושע ואני
עם רב אשר עד כה ברכני ה׳ · השיב להם יהושע אם עם רב
אתה עלה לך היערה ודרשו ז״ל החביאו עצמכם ביערות כ
כדי שלא ישלוט בכם עין הרע · ועוד אין לך מעשה נס נ
נדול בענין מתן תורה ושם מצינו ששלטה בו עין הרע וכן
אמרו ז״ל למה נשתברו הלוחות ראשונות לפי שנתנו בפומבי
שלטה בהן עין הרע ונשתברו לוחות שניות שנתנו בצנעא
שנ׳ ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר לא ש
שלטה בהן עין הרע ולא נשתברו · ומזה עשה יעקב ענין ה
המקלות שהוא מעשה טבע כדי להעלים מעשה הנס שלא
יבינו לבן ואנשיו ולא ישלוט בו עין הרע · השני כדי
שיתקיים הנס על ידי מעשה הטבע כמו שמצינו שאמר הק
הקבה׳ ליהושע במלחמת העי שים לך אורב לעיר מאחריה
וכיון שכל מלחמותיהם של ישראל היו על ידי נס מה להם
לאורב אבל צוהו שיעשה דבר שיהיה מכה לנס · והנה יעקב
כשאמר לו המלאך שא נא עיניך וראה כל העתודים וגומר
הבין מיד כי לצורך משל ודמיון נאמר לו בענין מה שאמר ל
הקבה׳ להושע קח לך אשת זנונים שהרי דבר הזה מדין ה
התורה אסור וחכמה כל בו שכן דרשו רז״ל אסור להסתכל בעוף
ובבהמה בשעה שנזקקין זה לזה ואם כן איך יאמר לו המלאך
שיסתכל אבל הענין היה כי מתוך החלום הזה בא יעקב לע
לעשות הדבר ולהתנהג בחכמת הטבע בענין המקלות
לא לרמות את לבן חס ושלום אלא להשמר מלבן שלא יר
ירמהו · ומכמעשה הטבע שבפרשה זו יש ללמוד חיוב בני
אדם שיש להם שכל ודעה לקדש עצמם בשעה שנזקקין

שנז׳ קין עם נשותיהן שהרי אנו רואים אף בבהמות ציור ה
העובר יוצא כפי ציור המחשבה ועל כן אמרו רז״ל לעולם י
יקדש אדם עצמו בשעת תשמיש וקדושה זו היא טהרת המ
המחשבה שלא יחשב באשה אחרת ולא בדברים אחרים רק
באשתו וזהו ק״ו שאין עליו תשובה אם הבהמות שאין להם
דעת להכיר תועלת הדבר ונזקו ואינן עושות אלא מכח הט
הטבע יש להן כח לפעול בתולדת כפי הצורה המצטיירת ב
בלבם והקבועה במחשבתם קו לבני אדם אשר להם כח גדול
בנפש השכלית לצייר במחשבתם ובלבם העליונים
והתחתונים ויש להם כונה בדעת ובשכל להתכוין באותו הצ
הציור שצריכים לטהר מחשבתם בענין ההוא · אנכי האל
בית אל · על דרך הפשט שנגלה לך בבית אל · ועל דרך
הקבלה המלאך הזה שקרא עצמו אל הוא הטוב שנ׳ אני
אעביר כל טובי על פניך והוא הבית שנא׳ עליו בכל ביתי נ
נאמן הוא כי טוב האדם ביתו ועל כן אמר על עצמו אנכי
האל בית אל וכן ביעקב ויקרא למקום אל בית אל והנה הכ
הכתוב הזה נבון כפשוטו כי המלאך הזה שהוא אל הוא ב
בית אל והבן זה · ותגנב רחל את התרפים · דעת הרמב״ן ז״ל
בתרפים כי היו כלים לקבל השעות ויקסמו לדעת העתידות
והמלה נגזרת מלשון נרפים ויקרא להם רפים לרמוז עליהם
כי דבריהם כמו נבואה רפה תבא ברב ותכזב לעתים ר
רחוקות והיו מדברים בדרך חכמת השעות והוא שכתוב וה
והתרפים דברו און · ולמה גנבה אותם כדי שלא יגלו לאביה
אם ישאל בהם כי בורח יעקב ומה שאמר לבן ליעקב למה
גנבת את אלהי לאות ולעד כי התרפים היו אלהיו והנה לבן
היה קוסם ומנחש כענין שכתוב נחשתי וארצו חרן היא ארץ
קדם מלא קסמים הוא שכתוב כי מלאו מקדם וגו׳ גם בלעם
בן בעור הקוסם משם היה והוא שכתוב מן ארם ינחני בלק מ
מלך מואב מהררי קדם · וכתב רא״ז ז״ל הקרוב אלי שהתרפים
היו על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח העליונים ולא
אוכל לפרש והעד בזה התרפים ששמה מיכל במטה על שח
שחשבו שומרי הבית שהוא דוד · ומה שאמר הכתוב אין א
אפוד ותרפים שלא יעבדו את השם ולא עז עכ׳ · ורבינו
חננאל כתב כי מה שגנבה אותם כדי שיחזור בו ושיאמר א
אלוה הגנוב אין בו ממש כדבר יואש שאמר אם אלהי הוא
ירב לו הבעל כי נתץ מזבחו · וכמו שאנו משיבים לערלים
על אלהיהם ישו האמור תאמר אלהי אני לפני הורגיך ואתה
אדם ולא אל ביד מחלליך · ובמדרש למה גנבה אותם שלא
יהיו מגידים שיעקב בורח וכי התרפים מדברים והלא כתיב
לא יהגו בגרונם · אמר ליה אין דכתיב והתרפים דברו און ·
כיצד עושי׳ מביאי׳ אדם בכור ושוחטים אותו ומולחי׳ אותו
במלח ובבשמים וכותבי׳ על ציץ של זהב שם רוח טומאה ו
ומניחים הציץ בכשוף תחת לשונו ונותנים אותו בקיר ומ
ומדליקין לפניו נרות ומשתחוי׳ לו ומדבר עמהם בלחש וזהו
שכתוב כי התרפים דברו און · ומה שגנבה אותם כדי
לעקור ע״ז מבית אביה וכן הקב״ה הבטיח לבניה להעביר ע״ז
מן העולם הוא שכתוב והאלילים כליל יחלוף · ויגד ללבן
ביום השלישי · היה דרך שלשת ימים בין צאן יעקב לצאן

לבן וכשהלך המגיד להגיד ללבן ביום השלישי לקח לבן את
אחיו עמו וחזר ממקום הצאן עד פדן הרי ששה ימים שלש׳
ימים של מגיד ושלשה של חזרת לבן וביום השביעי ה
השיגו הוא שכתו׳ וירדוף אחריו דרך שבעת ימים נ
נמצא כל מה שהלך יעקב בששה ימים הלך לבן ביום אחד
וכמו שכת׳ רש״י ז״ל ואפשר שהתחיל יעקב לנסוע מפדן א״ם
ביום ראשון ויום השביעי שבו הלך לבן והשיגו היה יום ש
שבת · יש לאל ידי הרשעים מתהללים במעשיהם הרעים
וכן לבן הרשע היה מתהלל כבכאן במעשה רע ומה שאמר י
יש לאל ידי דבוק עם ואלהי אביכם אמר יש לאל ידי כל ה
העשרים שנה שהיית בביתי לעשות עמכם רע שלא היה לי
מונע שהרי אלהי אביכם לא נראה לי מעולם עד אמש וזה
לאות כי אין כונתי רעה עמכם ועתה שהלכת מטעם שנ
שנכספת לבית אביך למה גנבת את אלהי וכפל האמירה ב
בכתוב לחזק כלו׳ באמירה מוחלטת · מטוב עד רע טיבתו
היה רע אצל יעקב שהרי אם חשב לעשות עמו טובה שלא
יהרגנו אלא שיטול מטובו היה זה רע אצל יעקב לכך הו
הוצרך לומר מטוב עד רע וכמוהו והכרתי ממך צדיק ורשע
צדיק לבעל ורשע לבעל · והעד על פי׳ זה מה שאמר לו
יעקב לולי אלהי אבי וגו׳ כי עתה ריקם שלחתני כי הוא הט
הטוב שחשבת עלי · כי נכסף נכספת לבית אביך · כפל
הראשון לרמוז כי נכסף לאביו ונכסף לארץ הקדושה בלשון
נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות אלהי · ויתכן לומר כי
תוספת ההא׳ רמז לכבוד שכתוב בו בית קדשנו ותפארתנו ו
ואליו היה נכסף כי בית קדשנו הוא הכבוד ותפארתנו תפ
תפארת ישראל וכתיב עז ותפארת במקדשו והבן זה ומי
שלא נכסף אליו הוא החוטא ובלשון הזה מצינו שהוכיח ה
הנביא את ישראל כאשר לא היו נכספים ליראת השי״ וש
ושמירת מצותיו הוא שאמר התקוששו וקושו הגוי לא נכסף
עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה · מן החרם הזה נענשת
רחל שמתה בדרך ומכאן שיש לו לאדם להזהר מעונש הצ
הצדיקים ומקללתם · נגד אחינו הכר לך מה עמדי וקח לך ·
זה יורה על אמונתו ומעלתו של יעקב והוא דרך הצדיקים
שאינם חומדים ממון אחרים ואפי׳ מן הקרובים כי יעקב ש
שעמד בבית חמיו כ׳ שנה ונתברך בגללו כמו שהעיד עליו ל
לבן עצמו נחשתי ויברכני ה׳ בגללך היה מרשה לחמיו ל
להכנס בכל אהליו וכל חפץ שיכיר שהוא שלו שיקחנו לע
לעצמו וזהו שאמר הכר לך מה עמדי וקח לך וכן הזכיר למ
למטה כי משש את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך בא
וראה הצדיקים כמה הם מתרחקים מן הגזל · ויבא לבן
באהל יעקב ובאהל לאה · אחר שהזכיר ובאהל לאה ובאהל
שתי האמהות למה הוצרך לומר ויצא מאהל לאה היה לו ל
לומר ויצא מאהל שתי האמהות אבל יתכן לומר כי אהל ל
לאה היה גדול מכלן עד שהיה אהל שתי האמהות בתוכו ומ
ומשיצא מאהל שתי האמהו׳ עדין היה עומד באהל לאה ו
ולכך הוצרך לומר ויצא מאהל לאה · והנה לדעת רש״י ז״ל ה
היו כלם ג׳ אהלים כי אהל יעקב הוא אהל אחד ואהל לאה ה
הרי שנים ואהל שתי האמהות הרי ג׳ אהלים · אבל לדעת ה
הרמב״ן ז״ל היו

ה׳ אהלים אהל יעקב בפני עצמו כי שם תאכלנה עמו הנשי׳ והילדים על שלחנו ואהל לאה הרי שנים ואהל שתי האמהו׳ כלומר לכל אחת משתי האמהות ואמ׳ כי זה מצניעותו של יעקב שיהיו לו ד׳ אהלים לד׳ נשים לכל אחת אהל מיוחד כדי שלא תדע האחת את רעותה כי זה אסור מן התורה כי לא אוכל לקום מפניך זה יורה כי קודם מתן תורה היו הקדמוני׳ נוהגים טומאה בענין הנדה ומחזיקין אותה בטומאה כמו בטומאת המת׳ וכענין שאמרו רז״ל בנדה אסור לשאול בשלומה של נדה ר׳ נחמיה אומר אפי׳ הדבור היוצא מפיה טמא ואסור לדרוך עפרה שהוא טמא כמת ואסור ליהנות במעשה ידיה ועל כן החריש לבן ולא דבר עמה כלל רחליך ועזיך לא שכלו׳ בזכותי כענין שכתוב לא תהיה משכלה ועקרה בארצך״ ואילי צאנך לא אכלתי׳ כדרך הרועים בענין שכתוב את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריאה תזבחו והצאן לא תרעו׳ טרפה לא הבאתי אליך׳ כלו׳ שלא ארע בהם שום בהמה שיטרפנה חיה רעה כענין שנאמר חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף׳ וכתו׳ ארי טורף בדי גורותיו״ אנכי אחטנה מלשון אל השערה ולא יחטיא כלו׳ נתחייבתי לשלם אותה ואם חסרה לעצמי חסרה וכן וה והייתי אני ובני שלמה חטאים׳ מידי תבקשנה׳ האבודה שאני שומר שכר ואני חייב בה כענין שכתוב ואת הנדחת לא השבותם והאובדת לא בקשתם שכן הנביא מוכיח לרועי ישראל במרעיתם ומוכיחן על הדברים שהם חייבים בהם ויבאר יעקב ההצלחה הגדולה שהיתה לו במקנה בין מצד שמירתו הגדולה בין מצד הנס׳ וכן גנובתי יום וגנובתי לילה אני חייב בה שהרי שומר שכר חייב בגנבה ואבדה כענין שכתוב אם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו׳ וכן דרשו ז״ל ומה גנבה שקרובה לאונס חייב אבדה לא כל שכן ובאר יעקב בכאן שהכל היה משלם משלו האבדה והגנבה ואפי׳ הטרפה שהשומר פטור מן התורה שנ׳ הטרפה לא ישלם היה יעקב משלם״ זה לי כ׳ שנה בביתך׳ על דרך הפשט עבדתיך באמונה גדולה בזאת והיה לך לחוש לכבודי כל שכן כשאני חתנך שעבדתיך יד׳ שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ואתה לא כן עמדי כי תחליף את משכרתי עשרת מונים ובאור הענין כי היה מחליפו שתי פעמים בכל שנה ושנה וזה עשרת מונים כלו׳ י׳ מנינים שהרי שש שנים עבד אותו בצאן ושנה ראשונה עמד כך שהיה עקודים נקודים וטלואים אבל משנה ראשונה ואילך היה מחליפו בכל שנה ושנה שני פעמים מעקודים לנקודים ומנקודים לטלואים שהרי בהמה דקה יולדת שתי פעמים בשנה והרי לך י׳ מנינים בחמש שנים׳ ועל דרך הקבלה זה לי כ׳ שנה כמו כבו זה אלי ואנוהו וכן בעבור זה עשה ה׳ לי בצאתי ממצרי׳ ולפי שכבר הזכיר למעלה זה כ׳ שנה אנכי עמך לא היה צריך לחזור זה לי כ׳ שנה בביתך אבל הענין כי למעלה ידבר על עצמו ועתה ידבר בשכינה כי היה השי׳ עמו כל כ׳ שנה שהיה בביתו ומזה סמך לו לולי אלדי אבי אלדי אברהם ופחד יצחק היה לי והבן זה׳ ופחד יצחק היה לי על דרך הפשט כי שמפחד ממנו יצחק היה בעזרי וזאת כונת אנקלו׳ עה׳ ויש שפירש ופחד יצחק רמז ליום העקדה או ליום הברכה כי שם חרד יצחק חרדה גדולה שראה גיהנם תחתיו ואז קיים ברכתו של יעקב שאמר גם ברוך יהיה זהו שאמר כי עתה ריקם שלחתני כלו׳ לולי אותו פחד שהיה בשבילי ולתועלתי׳ ועל דרך הקבלה ופחד יצחק היה לי כמו במדתי ועם זה הזכיר ג׳ מדות האבות כסדר וכן הזכיר כסדר הזה בתפלה כנגד עשו וכמה שאמר תחלה לולי אלדי אבי על יצחק אביו אמר כן ואחריו הזכיר אברהם לפי שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו אחרי כן הזכיר כפי׳ פחד יצחק כסדר המדות והרמב״ן ז״ל כתב ופחד יצחק היה לי על דרך האמת יבא הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין של מעלה וממנו אמר הכתוב אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה׳ אלדיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה׳ ואל טובו באחרית הימים׳ יאמר כי יבקשו הרחמים ומדת הדין של מטה ויביאו פחד יצחק אל השם ואל טובו הנזכרים עכ״ל לשונו ז״ל׳ את עניי ואת יגיע כפי ראה אלדים ויוכח אמש׳ ויוכח אותך אמש כשלא נהרגתי ואם כן זכות יגיע כפיו הצילו מן ההריגה וזכות יראת שמי׳ הציל ממונו זהו שאמרו ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם וגו׳ וכאן יש ללמוד גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים׳ הבנות בנותי והבנים בני׳ כתב רבי׳ חננאל ז״ל כזב לבן באמרו והבני׳ בני שהרי כשאמרו בני בנים הרי הם כבנים לא אמרו כן על בני בנות וכן כמה שאמר והצאן צאני שהרי הוא נתנם לו בעבור פרחו ועמלו וכן במה שאמר וכל אשר אתה ראה לי הוא והרי אמר לו יעקב כי משש את כל כלי׳ מה מצאת מכל כלי ביתך ולא מצא מענה והענין הזה כענין בן הדד שאמר לאחאב כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא נשיך ובניך הטובים לי הם וכתיב דעו נא וראו כי רעה זה מבקש והנה על דבר יעקב שאמר ללבן למה דלקת אחרי השיב לו לבן הבנות בנותי כי באתי אחריך לראות בנותי׳ ולבנותי מה אעשה לאלה היום׳ מה אעשה טובה להן או לבניהן אשר ילדו אבל איטיב להן שתכרות לי ברית שלא תענה אותן ולא תקח נשים על בנותי׳ ובמדרש הבנות בנותי הבנות שתים בנותי שתים הרי ארבע ונראה מזה כי גם בלהה וזלפה היו בנותיו ממש מאשה אחרת או מגודלות בביתו׳ ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים׳ לאחיו של לבן וכמוהו ויאמר פרעה לאחיו מה מעשיכם לאחיו של יוסף ובמדרש לאחיו אלו בניו והיה קורא אותם אחיו שהיו גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו׳ והנה יעקב הרים אבן למצבה וצוה לאחי לבן שילקטו אבנים כמוהו שיהיו מצבות ולא אמר שיעשו גל אבל הם לקטו אבנים ויעשו גל והיתה כונתם כפי אמונתם ועבודתם שהיו עובדים החמה והיו דורשים בעד החיים אל המתים ועל כן הזכיר בכתוב גל שני פעמים שהרי יכול היה לומר ויאכלו שם עליו אבל עשה כן כדי לרמוז כונתם בשם גלגל כלו׳ גלגל חמה ונתבאר ענינו באותו שם שקרא לו לבן יגר שהדותא חשבונו גלגל חמה והוא היה אלוהו שהזמינו לעד׳ כי שנוי הלשון מורה על ענין חדוש בלי ספק ואולי התרפים היו מקבלים

היו מקבלים כח ממזלות החמה ועל כן אמר לבן הגל הזה עד
ביני ובינך לשון נופל על הלשון והזכיר שמו של הקבה כ
כלפי אמונת יעקב והזכיר בזה שתי המדות שבהם נברא הע
העולם מדת הדין ומדת רחמים הזכיר תחלה מדת רחמים ב
ברמז זהו שאמר והיה לעד ביני ובינך ומלת והיה הם
אותיות השם המיוחד וזהו שפי רשי זל והיה לעד זה הקבה
והזכיר עוד בפירוש יצף ה ביני ובינך ואחרי כן הזכיר מד
מדת הדין ואמר אלדים עד ביני ובינך ומזה אמר אלדי א
אברהם ואלדי נחור ישפטו בינינו אלדי אברהם מדת רחמ
רחמים ומדת הדין שהזכיר ואלדי נחור גלגל החמה שהוא
אלוהו שרמז לו בשם גל וזהו שאמרו זל אלדי אברהם קדש
ואלדי נחור חול וידוע כי כל מה שנקרא כל רקיע ורקיע ג
גלגל היה ראוי להקרא גל שהוא לשון גובה והכונה בזה לג
לגובה הגלגלים כענין שכתוב גבהי שמים מה תפעל אבל נכ
נכפלה המלה להורות על הקף סבובם ותנועתם ויעוד להורו
שפעולותיו וכחותיהם משתנים את זה לעומת זה והמצפה
אשר אמר נמשך למעלה למלת קרא ויאמר והמצפה ק
קראה מצפה אשר אמר יצף ה וזהו שכתוב עד מצפה ג
גלעד עד הגל הזה ועדה המצבה אחר אשר אמר אלדים
עד ביני ובינך למה הוצרך לחזור ולומר עד הגל הזה
אבל עשה כן כדי להעיד בזה שמים וארץ וכן
אמר שמואל הנביא לישראל עד ה בכם ועד משיחו ואם
אני לא אעבור אליך פירושו אשר אני והעברה ע לרעה
כמו שמוכיח סוף הכתוב כי כן מצינו לשון העברה בענין מ
מלחמה וחרב לא תעבור בארצכם והברית שכרתו שניהם ה
הוא שלא יעבור זה בגבולו של זה כי עשה גבול לארץ ישראל
כענין שכתוב ויראהו ה את כל הארץ את הגלעד עד דן וזה
שאם לרעה כלו על מנת להזיק זה לזה
וכן אמרו רזל לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר
בפרקמטיא ובלעם הרשע שהיה מזרע לבן
וכתרן ארצה בני קדם עירו התחיל לעבור על הברית הזה ה
הוא שכתוב ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו ואחריו
כרשן רשעתים הוא שכתוב ויחר אף ה בישראל וגו ועל זה
הותר לדוד להלחם כי בהצותו את ארם נהרים וכתיב וישם
דוד נציבים באדום ודע כי ארם נהרים הוא דמשק ונקרא
ארם נהרים על שם שני נהרות שבו שנ הלא טוב אמנה ופ
ופרפר נהרות דמשק ועליו נאמר לאליהו לך שוב לדרכך מ
מדברה דמשק ומשחת את חזאל למלך על ארם אלדי
אביהם שיעור הכתוב אלדי אברהם ואלדי נחור שהוא א
אלדי אביהם תרח ישפטו בינינו ויפגעו בו מלאכי אלדים
הנזכרים בראש הפרשה שהיו עולים ויורדים בו וזהו שאמ
כאשר ראם כלו הכירם שכבר ראם וכן כתוב ביחזקאל היא
החיה אשר ראיתי וגו ולפי מה שהתחיל ליעקב ואמר הלך ל
לדרכו היה ראוי לומר ויפגע במלאכי אלדים אבל היה זה ל
למעלת יעקב כאדם שאומר פגעו אנשים במלך והפגיעה הזו
היתה לשמור אותו כענין האמור בצדיקים כי מלאכיו יצוה
לך לשמרך בכל דרכיך ואמרו במדרש מי גדול השומר או
הנשמר הוי אומר הנשמר שנ על כפים ישאונך מי גדול הנ
הנושא או הנשוא הוי אומר הנשוא וכן כאן מי גדול
הפוגע או הנפגע הוי אומר הנפגע וכן מצינו באלישע
שכתוב וישכם משרת איש האלדים לקום ויצא והנה חיל ס
סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה
נעשה וכתיב ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר א
אתם וכתיב ויפקח ה את עיני הנער וירא והנה ההר מלא ס
סוסים ורכב אש סביבות אלישע ויקרא שם המקום ההוא
מחנים שתי מחנות מחנה יעקב ומחנה המלאכים והשוה ה
הכתוב מחנהו למחנה המלאכים כי הצדיקים בארץ כמלאכים
בשמים לעשות רצון קונם או ירמוז מחנים על העתיד
להיות בקבלת התורה כי שם ירדו המלאכים לרבואות ומחנ
ישראל ששים רבוא שיצאו ממנו וזהו שדרשו רזל מחנה
אלדים זה ששים רבוא היו כנגד מחנה ישראל ועל זה אמר
הכתוב שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו
בשולמית כמחולת המחנים

וישלח יעקב מלאכים

מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע אכול דבש
הרבות לא טוב וחקר כבודם כבוד שלמה המלך עה
הודיענו בכאן מעלת הצדיק כי הצדיק כשהוא נמכר ונופל
ביד הרשע והוא מתמוטט לפניו אותה התמוטטות הוא לש
לשעה אינו לעולם ועתיד הוא להנצל מיד כענין שכתוב כי
שבע יפול צדיק וקם וסופו שיחזור למעלתו ולכבודו ולמה ה
הוא דומה למעין שדולחין ורומסין ברגל וחוזר עכור לשעה
שאותו עכירות אינו לעולם ואין לו קיומא כי עתיד הוא שי
שיחזור לצלילותו כן הצדיק לא יוכל הרשע להשפיל כבודו
ולא להפיל אחד מפני מעלתו שלא ישאר בצדקתו כשהיה ב
כשם שהמעין לא יוכל איש לעכור מימיו שלא יחזרו את
כן לצלילותן וזכותן כשהיו ומה שדמהו לשני דברים
למעין ולמקור ידוע כי הנהר מושך מן המעין והמעין מן ה
המקור וכשם שהנהר מקבל מן המעין כך המעין מקבל מן ה
המקור ומפני זה נקרא מעין מלשון עין וכתו עין המים ש
שהרי העין מקבלת מי הדמעה הנמשכים מהמוח ולכך הש
המתמיד בדמעות מיבש את מוחו אבל המקור אינו מקבל מ
מאחר כי מימיו מעצמו המה יוצאים וממקומו מתרבים ונ
ונובעים ואינו פוסק לעולם ומפני זה נקרא הקבה מקור לפי
שכחו אינו פוסק לעולם ולעולמי עד והוא שכתוב מקור מ
מים חיים את ה וכתיב כי עמך מקור חיים ועל כן המשיל ש
שלמה עה הצדיק המתמוטט לפני הרשע למעין ולמקור שא
שאין רפוש המעין ולא השחתת המקור לעולם כי מי יוכל ל
להשחית מקור נובע שאינו פוסק ואחר שהודיענו בכתוב
הזה שאי אפשר להשפיל כבודו של צדיק כשם שאי אפשר
לעכור המים הצלולים שלא יחזרו לצלילותן הודיע בכתוב
השני כי יתחייב האדם לחקור הצדיקים ולספר בשבח מ
מעלתם והגיד לך כי ערך החקירה הזאת כחקר כבודם הוא
טוב מאכילת הדבש כי אכילת הדבש הרבות לא טוב וח
והרבות לחקור בכבודם הוא טוב וכבוד אצל המשכבת כי
אין ספק

שהמשבח את הצדיקי׳ תמיד אין זה כי אם מצד טבעו ומזגו
הטוב ולכך ספור שבחם אצלו מתוק מדבש והמשבח את
הרשעים אין זה כי אם רוע לב ומצד שיש לו קורבה באחת
מבדותיה׳ הרעי׳ ועל כן הספור בשבחם ימתק אצלו כענין
שכתוב אם תמתיק בפיו רעה ״ וכתיב עוזבי תורה יהללו
רשע כי כל אחד ואחד משבח את מינו ועל כן הזכיר שלמ׳
המלך עה כי לחקור כבוד הצדיקים והספור בשבחם ומעלת.
כבוד הוא אצל המשבח והזריז בדבר הרי זה משובח ורבוי
החקירה בכבודם טוב מאכילת הדבש וכן אמר דוד עה
ואת יראי ה יכבד הזהיר לחקור כבוד הצדיקי׳ ולספ׳ בכבוד
יראי ה׳ ולכבד אותם והמדה הזאת שם אותה בכלל מדות
החסידי׳ העולים במעלו׳ העליונות השוכנים בהר קדשו והו׳
שא׳ ה׳ מי יגור באהליך ומי ישכן בהר קדשך ׳ הולך תמים
וגו נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה׳ יכבד וכבר דרשו רזל׳
ואת יראי ה׳ יכבד זה יהושפט מלך יהודה שכשהיה רואה
תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו ר׳
ומרי ויש לתמוה איך שמו רזל׳ בכלל המדות העליונות האלו
מה שהיה יהושפט מקיי׳ ממה ששאר ההמון חייבין ועושין
כן ומאי רבות׳ דיהושפט משאר כל ישראל וכענין שאמ׳
רזל׳ נבלה וטרפה לא אכלתי ומאי׳ רבותיה דיחזקאל אבל
הכונה ביהושפט לפי שהיה מלך ולא היה חייב בכך משום
דכתי׳ שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ואעפ׳כ היה
עושה זאת והיינו רבותא ״ ובמדרש מעין נרפש ומקור
משחת צדיק מט לפני רשע זה יעקב שקרא לעשו אדני כמה
פעמים עכ׳״ ואעפ׳ שלבסוף נצל מידו וחזר לצלילותו
במעין הזה מכל מקום מצינו שהתמוטט ונכנע לפניו הרבה
שהוצר׳ לשלוח לו מנחה ושלח לו מלאכי׳ הוא שכתוב וישלח
יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום

מלת מלאכים כוללת השלוחים בבני אדם ומלאכי הש
השרת השלוחי׳ מאת הקבה ומפני שיעקב הוצר׳ ללכת לפדן
אדם מפני פחד עשו אחיו על כן יבקש עתה בשובו אל אר
ארצו להניח חמת אחיו ולדרוש שלומו ושלח אליו שלוחיו
עבדיו ואנשי ביתו ושלח עמהם מן המלאכי׳ שפגעו בו כענ
כענין שכתו׳ בפרשה של מעלה ויפגעו בו מלאכי אלהים וזה
כדרך שעשה אברהם זקנו התפלל לשי׳ שישלח המלאך עם
העבד הוא שאמר ישלח מלאכו לפניך ״ וכבר בארתי
בפרש׳ ויהיו חיי שרה כי המלאך הקדימו לעבד על עין המי׳
וזהו שא׳ בכאן וישלח יעקב מלאכים לפניו כי המלאכים
שפגעו בו בדרך ובאו לשמרו הלכו עם שלוחי׳ וקדמו לפניו
אל עשו אחיו ׳ שלא יוכל להזיקו שהרי מלת מלאכים ס
סובלת שני חלקי׳ מן השלוחים גשמיים ושכליי׳ ומה שיחזק זה
קצת הוא אמרו וישובו המלאכי׳ ואם לא היו מלאכי׳ רק בני
אדם היה ראוי לומר ויבאו המלאכים אל עשו ויגידו לו כך
וכך וישובו אל יעקב לאמ׳ הגדנו לו הדברים האלה אבל זה
יורה כי היו מלאכי השרת ועל כן אמ׳ וישובו שעד שלא הל
הלכו שבו ואחר כך אמר באנו אל אחיך אל עשו אלו בני
אדם ועל כן אמר באנו ״ ויתכן לומר בסוד הענין כי היו
השלוחים אנשים ומלאכים כענין האמור באברהם ולכך
הוציא הכתוב השלוחים בלשון מלאכים והכל אמת חיצון

ופנימי ונראה כי כן דעת החכם רא׳ ממה שכתוב בפרשת
וירא בלק והיש׳ כי האתון דברה ואם תבין סוד מלאכי אברה׳
גם יעקב אז תבין האמת עכ׳ ׳ וידוע כי יצחק אביו היה
יושב בארץ הנגב והיה לו ליעקב לעבור דרך אדום לפיכך
נתירא מעשו פן יצא לקראתו ועל כן הקדי׳ לשלוח שלוחיו
בארצו ודזל׳ תפשוהו ממה שדרשו בבר׳ מחזיק באזני כלב
עובר מתעבר על ריב לא לו אמר לו הקבה׳ לדרכו היה
מהלך והיית משלח אצלו ואמר כה אמר עבדך יעקב זהו
שא׳ והכתוב מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע
יעקב קרא לעשו אדני למדה תורה דרך ארץ לחלוק כבוד
למלכות רבי׳ הקדוש היה כותב לאנטונינוס המלך כה אמר
עבד יהודה של׳ לו אנטונינו׳ וכי עבדי את הלואי שאהא עב׳
עבדך לעולם הבא אמר לו לא אני גדול מזקני ולא אתה קטן
מזקנך שהרי יעקב זקני שלח לעשו כה אמר עבדך יעקב ״
כה תאמרון לאדני לעשו לא היה יעקב קורא לעשו אדני
שלא בפניו אבל פי׳ צוה אותם שיאמרו לכל שואל מעבדיו
ואנשי ביתו לאדני לעשו כמו שכתוב מנחה היא שלוחה
לאדני לעשו ״ עם לבן גרתי ׳ הוצרך יעקב בשליחות
הזה להודיע ג׳ ענינים ״ האחד כי מה שפירש מאביו כב׳
שנה לא היה זה מפני פחדו ויראתו כי לא נשמר ממנו כלל
רק שדר עם לבן בכובד עבודה כלשון כי גרתי משך ועל כן
הוצרך להתאחר עד עתה ׳ השני הודיעו שהוא עשיר וכי
השי׳ ברך אותו בשכר עבדתו והנה עשרו יגיע בפיו לא יר
ירושת אבות שיהיה לו בהם חלק וזהו שאמר ויהי לי שור
וחמור צאן וגו׳ ״ השלישי הודיעו שהוא דורש
שלומו ומבקש אהבתו ושואל חנו וזהו ואשלחה להגיד
לאדני למצוא חן בעיניך ויהי לי שור וחמור
צאן הזכיר עשרו ברוב מעוט שלא להתהלל כענין שכתוב
אל יתהלל עשיר בעשרו וכן דרך הצדיקים שממעטים את
עצמן ואת כל אשר להם אבל הרשעים מרוממין את עצמן
ואת כל אשר להם כגון עשו שאמר יש לי רב ״ והיה
הכתוב ראוי שיקדים הצאן כי כן דרך הכתובים להקדימו
מפני שהוא המין הנכבד והנבחר מכל הבהמות שכן כתוב
באברהם ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר גם ב
ביצחק כתיב ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ״
גם ביעקב כתיב ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים
וחמרים מין הצאן קודם לכל הבהמות ׳ ומה שלא הקדימו
בכתוב הזה לפי שלא רצה לפתוח לו בצאן לפי שעל ידו
הצאן נתרוקן עשו מן הברכות וזכה יעקב בהן כענין שכתוב
לך נא אל הצאן אבל כאשר חזרו המלאכי׳ אל יעקב הקדי׳
את הצאן ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר וגו
גם אחר שנתרצה לו וקבל מנחתו הקדים אותו הוא שאמר
אדני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ״
ובמדרש ויהי לי שור וחמור למה הקדים שור רמז רמז לו
בכור נולד יוסף שהו׳ שטנו של עשו הוא שכתוב והיה בית
יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכ
ואכלום נקרא יוסף שור שנ׳ בכור שורו הדר לו ״
וגם הולך לקראתך ׳ יתכן לפרש וגם לרבות שרו
של עשו שגם

הוא הולך לקראתו להלחם בו. והוא ענין הפרשה שכתוב ה ויאבק איש עמו וגם זה יחזק מה שכתבתי למעלה בענין המ המלאכים כי בני אדם מאין היו יודעים ענין המלאך,לה להאבק עמו וזהו כפל הלשון ויירא וייצר כי היראה מפני ע עשו · והצר׳ מפני שרו של עשו וארב׳ מאו׳ איש עמו מוכני׳ למלחמה ולא אמר אתו כי הוא לשון נאמר על הצדיקים וכן ביוסף באשר ה׳ אתו והזכיר לשון עמו כלשון הכתוב עמו ז זרוע בשר ועמנו ה׳ אלהנו לעזרנו · ויירא יעקב מאד ויצר לו · דרשו ז״ל ויירא שמא יהרג ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרי׳ וכיון שהבטיחו הקבה׳ והנה אנכי עמך ושמרתיך למה נתירא אלא שמא יגרום החטא כך דרשו ר״זל בפרק ראשון דברכות · ודרשו עוד כיוצא בדבר אתה אומר למה נקוד ב בלולא · כך אמר דוד לולא האמנתי לראות בטוב ה׳ רבונו של עולם מובטח אני כך שאתה עתיד לשלם שכר טוב לצ לצדיקי׳ לעתיד לבא · אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו וכיון שהיה קורא עצמו חסיד איך היה מסופק בזה אלא שמא יגרום החטא · ויש שפי׳ כי מה שנתירא יעקב ל לא עצמו כי הוא כבר הובטח אבל נתירא על בניו ועל א אנשי ביתו וזהו שכתוב ויחץ את הילדים ואמר עוד פן י יבא והכני אם על בנים לא אמר׳ והכני בלב׳ שלא היה מפחד על עצמו אלא על הכאת אם על בנים · ודע כי יש בפרשה הזאת באור למה שארע ליעקב עם עשו אחיו · ורמז גכ״ל לדורות למה שעתיד שיארע לנו תמיד עם בני עשו וראוי לנו לאחוז דרכיו של יעקב שהתקין עצמו לשלשה דברים ל למלחמה לתפלה לדורון למלחמה · הוא שכתוב ויחץ את הי העם אשר אתו וכתיב ויאמר אם יבא עשו וגו׳ · לתפלה הוא שאמר אלהי אבי אברהם וגו׳ · הצילני נא · לדורון · שכתו׳ עזים מאתים וגו׳ · וממנו ראה חזקיהו המלך וכן ע עשה שהתקין עצמו לשלשה דברים אלו כלפי סנחריב מלך אשור דכתיב ויתן חזקיהו את כל הכסף · וכתיב ויתן שרי מ מלחמות על העם · וכתיב ויתפלל אל חזקיהו אל ה׳ · וכן אנחנו צריכי׳ ללכת בדרכי האבות ולהתקין עצמנו להקביל פניהם במנחה ובלשון רכה ובתפלה לפני השי׳ אבל במלחמ׳ אי אפשר שנ׳ השבעתי אתכם בנות ירושלם וגו׳ השביעם ש שלא להתגרות מלחמה עם האמות אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו הם השפחות וילדיהן והמחנה אשר עמם ויכה אותם · והיה המחנה הנשאר לפליטה הם לאה ורחל ומחנה שעמם ומקרא מלא פיר׳ הכתוב ויחץ את הילדים על לאה ו ועל רחל ועל שתי השפחות לפליטה מן החרב כענין שכ שכתו׳ פלטים מחרב · ומכאן למד עובדיהו שעשה מן הנ הנביאים שני חלקים · שלא החביא אותם במקום אחד הוא שכתוב ואחביא מנביאי החמשים חמשים איש ואכלכלם לחם ומים ארז״ל לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שלי׳ בפרקמטיא שליש תחת ידו שנ׳ יצו ה׳ אתך את הברכה באסמיך זו פרקמטיא ובכל משלח ידיך זו תחת ידיך וברכך בארץ זו קרקע · ובמדרש אם יבא עשו אל המחנה האחת ו והכהו · אלו אחינו שבדרום והיה המחנה הנשאר לפליט׳ · א אלו אחינו שבגולה כונתם לומ׳ כי יודע היה יעקב אבינו כי

המחנה האח׳ ישאר לפליטה על כ׳ פנים והוא רמז לדורות שאין כל זרעו נופל ביד עשו ולא יבלו כלם כאיזך גלותם א אבל ישארו לפליטה על כרחו של עשו וכן דרשו רז״ל והיה ה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו והכונה כי אם יקום מלך רשע ויגזור עלינו גזרות׳ או אבדן גוף וממון באחת הארצות הנה מלך אחר במקו׳ אחר יקב׳ וירחם ולזה כונו רז״ל במדרש זה אלהי אבי אברהם · היה ראוי שיזכיר תחלה השם המ המיוחד ושיאמר ה׳ אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק האומר אלי · ועל דרך הקבלה אם יאמר כן היה השם המ המיוח׳ רמז לתשובה שהוא הדין והנה יעקב היה מדק׳ בתפל׳ לא רצה להכנס לפנים מן החסד כי כל מה שהוא לפנים מן החסד הוא דין וקו היושר והוא היה ירא שמא יגרום החטא ומפני זה התחיל אלהי אבי אברהם שהוא מדת החסד וסיים בשם המיוחד שהוא מדת התפלה והוא מדת רחמים ועל כן סדר המדות בתפלתו על הסדר הזה אלהי אבי אברהם זו מ מדת החסד ואלהי אבי יצחק זו מדת הגבורה ה׳ מדת רחמים והוא כלשון שאנו אומרי׳ בתפילה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכן כתוב בסדר של מעלה ויאמר ה׳ אל יעקב ש שוב אל א״ץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ומזה הזכי׳ כאן ואטיבה עמך · וכבר ידעת מאמר חכמי האמת האבות הן הן המרכבה ואין מרכבה פחותה מארבעה ואין קורין אבות אלא לג׳ שהרי השי׳ קרא את עצמו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא מצינו כן בשאר נביאים שיאמר א אלהי משה ואלהי יונה אעפי׳ שמצינו ויחל משה את פני ה׳ · אלהיו וכן ביונה ויתפלל יונה אל ה׳ אלהיו מכל מקום לא יחד הקבה׳ שמו עליה׳ שיקרא אלהי פלוני כי אם על אברהם יצחק ויעקב אבל מצינו זה בדוד הוא שכתוב אלהי דוד א אביך ומזה היה רגיל הרב אבי הקבלה ר׳ יצחק בן הרב ז״ל ל לומר בתפלתו אלהי דוד ובונה ירושלם כדי שיזכור בתפלתו המרכב׳ על שלמותה בארבע׳ אבות והכתו׳ שאמר איה אלהי אליהו אינו מן הענין הזה כי הוא תפלה ומה שלא הזכירו ה החכמים לדוד בכלל האבות כונתם היה כנגד ארבע חיות המרכבה שהשלשה בלבד פי׳ הכתו׳ את מקומם הוא שכתוב במרכבה של יחזקאל ודמות פניהם פני אדם ופני אריה מן הימין לארבעתם ופני שור לארבעתם ופני נשר לארבעתם · ומה שאמר ודמות פניהם לארבעת׳ פני אדם כאורו׳ באמצע ופי׳ הכתוב כי מן הימין פני אריה ומן השמאל פני שור אבל פני נשר שהוא הרביעי לא הזכיר את מקומו׳ כלל אם מן הי הימין אם מן השמאל או מלפניו או מל אחריו כי היא המדה שראוי להסתירה ועל כן הלכו חכמי האמת בדרך הזה שלא הזכירו האבות רק השלשה · קטנתי מכל החסדים · מכאן שראוי לאדם שיתבונ׳ בתפלתו חסרון עצמו ופחיתותו ואדנות האדון אשר הוא אליו לעבד זהו שאמר את עבדך ושיתבונן ברבוי חסדי השם ית׳ וטובותיו עליו וזהו שא׳ דוד ע״ה טובתי בל עליך יאמר מתבונן אני בדרכי השם ית׳ שהוא אדון לכל העולם מטיב אותם טובות האדון על העבד לא בחיוב רק חסד גמור זהו טובתי בל עליך · כלו׳ איננה חיוב שתהא מ מוטלת עליך · ואחר שיתבונן בכל זה ישאל צרכיו · וכן א אמר יעקב הצילני נא · ומה

שאמ׳ ובכל האמ׳ והו׳ הדין וטובו׳ הבה׳ וחסדיו על האד׳ אינם בדין רק בחסד לכך שנה אנקלו׳ בלשו׳ תרגו׳ ולא תרג׳ קשוט׳ ותרגם מכל הסדין ומכל טבוון כאלו היה בלשון העברי מ מכל החסדים ומכל הטובות ומה שה כיר הכתוב אמת בדרך הפשט לפי שמתנת הארץ שהבטיחו הבה׳ היא במדת האמת לפי שכבר נשבע לאברה בזה וזה ופשט הכתוב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם כלו׳ ומה שנתת הארץ לאברהם היה חסד שנתת לו הארץ שנשבעת לו׳ בזה אבל יעקב בדין היה לפי שכבר נשבעת לו לאברהם ׃ כי במקלי׳ ׃ מכאן ע חייב אדם שיזכור ימי הרעה בזמן השלוה כדי שיתבונן ביתרונו ויודה להקבה על זאת ׃ וכן אמר שלמה עה ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה ׃ פי׳ ביום טובה ראה ביום רעה ׃ הצילני נא מיד אחי מיד עשו שאינו נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע ׃ ויתכן לפרש כי התפלל לשעה ולדורות מיד אחי לשעה מיד עשו לדורות והוא שכת׳ והידים ידי עשו ׃ ועליו התפלל דוד עה׳ שבור זרוע רשע ׃ כי ירא אנכי אותו ׃ מפני שאין לו רחמנות ׃ וכן אמר הנביא עה׳ על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ׃ פן יבא והכני ׃ והכה אותי כך אם על בנים ׃ ועל דרך המדרש פן יבא והכני אם על בנים והלא צוית בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ובעופות כתיב לא תקח האם על הבנים והוא עתיד לקיים אם על בנים רוטשה ׃ מן הבא בידו ׃ ממה שהשיגה ידו מן הבא ולא מן הגזל שנ׳ והבאתם גזול את הפסח ואת החולה והבאת המנחה הארצה אותה מידכם או יהיה מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות ויש שפי׳ מן הבא בידו עוף הנקרא פלקון כי מפני שהיה ע עשו איש ציד הביא לו העוף הזה שיצוד בו ותהיה כן שיעור הכתו׳ ויקח מנחה לעשו אחיו מן הבא בידו כי מלת בידו תחזור לעשו כלו׳ ממה שנהג להביא בידו ׃ עזים מאתים ותישים עשרים ׃ הקדים העזים במנהגן בכל עדר שהעזי׳ והתישים קודמין לשאר הבהמות וכן כתו׳ והיו בעתודים לפ לפני צאן ועוד שהזכרים להם מרובים משל אחרים ׃ ואחר כך גמלים שהיו טו׳ כי הם ובניהם שלשים בין כלן נשארו פרות ואתונות שהזכרים שלהם שנים והם עשרה ׃ והקדים הטהור ואחר כך הטמא ובכלן הקדים הנקבות שהן מרובות מהזכרים ׃ ויש לפרש כי המנחה הזאת מסודרת לפי בנין חדשי העבור שהרי זמן עבורן של עזים ורחלים ה׳ חדשים של גמלים ו׳ חדשים ושל פרות ט׳ חדשים ושל אתונות יב׳ חדש ׃ והנה לפי מה שכתבתי למעלה שלא רצה לפתוח לו בצאן בפסוק ויהי לי שור וחמור למה פתח עתה במנחה בעזים ותישים והרי מן הצאן הם וכענין שב׳ שכתוב בפסח מצרים משכו וקחו לכם צאן וכתוב מן הכבשי׳ ומן העזים תקחו וכתיב ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים ומן העזים תקחו ׃ והענין כי קודם שהתפלל תפלתו לא רצה שיפתחו לו המלאכים בלשון צאן כי יהיה זה סבה לע לעורר שנאה ומזכרת חובה להזכיר לו ראשונות אבל עתה אחרי שהתפלל לא פחד ממנו כלל אבל רצה להפחידו ופתח לו בעזים לזכור אם זעתך להלחם כי לא תוכל שהרי קבלתי

הברכות על ידי שני גדיי עזים ואמר לו הוה גביר לאחיך ולך אמר ואת אחיך תעבד ומפני זה הזכיר לו באומנה אתונות ועיירים כלומ׳ עתיד אתה ליפול ביד בני באחרונה ליבוא המ המשיח שכתו׳ בו גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות ׃ והנה הפחידו ברמז במנחה הזאת בפתיחה ובחתימה ׃ ודבר ידוע כי לפי עשרם ומעלתם של יעקב ועשו לא היו דמי המנחה הזאת שוים כל כך ולולי שיש בה רמיזות בענין העתיד ׃ וכתב רבינו חננאל זל כי כלל ראשי הבהמות במנחה הזאת תקן ראשים ולפיכך קדמו מלכות אדום למלכות ישראל תקן שנה׳ ׃ ורוח תשימו בין עדר ובין עדר ׃ כדי להשביע עינו של אותו רשע ולתוהו על הדורון ׃ ובמדרש ורוח תשימו בין עדר ובין עדר ׃ אמר יעקב לפני הבה רבונו של עולם אם יבאו צרות על ישראל אל תביא להם זו אחר זו אלא הרוח להם מ מצרותיהן בא לרמוז שיהיו הכסים והארנוניות שיגבו בני עשו בריוח והפרש בין זו לזו ׃ ויעבור את מעבר יבק ׃ לראות אם יוכל לעבור המים ברגליו וכאשר ראה כי כן ויקחם ויעביר את הנהל וחזר אחרי כן ויעבר את אשר לו בצווי על ידי אחרים על כן נשאר יחידי באחרונה ׃ ויותר יעקב לבדו ׃ דרשו ר״ל לבדו קרי ביה׳ מלמד שחזר על פכין קטנים ללמד שממונם של צדיקים חביב עליהם כדי שיתרחקו מן הגזל כך פי׳ רשי׳ זל׳ ׃ והכונה כדי שלא יסתכנו הבנים הקטנים בדרך אם לא ישתו ולכך שם עצמו בסכנה לחזור והמקטרג נזדווג לו מיד ׃ ויאבק איש עמו ׃ על דרך הפשט כמו ויחבק אותיות אח׳הע׳ מתחלפות וכן לשון רבותינו זל׳ אבוק כמו חבוקה על שם העצי׳ שמתקשרי ומתחבקים זה עם זה כיחד ׃ ועל דרך המדרש ויאבק איש עמו׳ מלשון אבק כי נתמלא אבק האיש שהיה עמו ושרו של עשו היה ׃ ודבר ידוע כי לולי העון לא היה הפרש בין אדם למלאך אבל יהיה גדול ממנו כמאמר רבותינו גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת ועל כן יאמר הכתו׳ כי בקש המלאך למצוא לו עון אשר יתגבר בו עליו ולא מצא ומזה אמר וירא כי לא יכול לו כלו׳ לא היה לו יכלת להתגבר עליו מצד שום עון רק מצד עון שתי אחיות שנשא בחייהן זהו ויגע בכף ירכו והיה העונש במקום החטא ועוד יכלול ויגע בכף ירכו שנגע בצדיקים העתידים לצאת ממנו זהו דורו ש של שמד וזהו כי לא יכול להזיקו כי לא הורשה במה שעשה רק כדי להקע כף ירכו והיה הענין גם כן רמז לדורות שיבא דור שיתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן והיה זה בדורו של ר׳ יהודה בן בבא וחבריו שכן דרשו רז״ל אמ׳ ר חייא בר אבא אם יאמ׳ לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקבה הייתי נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול ומה היו עושין בדורו של שמד מ מביאי׳ כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותם תחת שחיהן ומשיאין נפשותיהם מהם ויאמ׳ שלחני ׃ היה המלאך כתירא אם ילין בלא רשותו פן ילקוהו מן השמים כפ בפולסי דנור כיו׳ שבא אליו להתאב׳ עמו בשליחותו של הבה׳

על כן חשב עצמו כחברש והיה מתחנן לו ואמ׳ שלחני כענין שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו ׳ כי עלה השחר ״ אמר לו יעקב וכי גנב אתה או קוביוסתוס אתה שאתה מתירא מן השחר אמ׳ לו לא גנב אני ולא קוביוסתוס אני אלא מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשו ולפיכך הוז יעו שהוא זמן אמירת שירה למלאכי הוא שכתוב ברן יח׳ כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהי׳ הוא זמן קדוש׳ שנ׳ וקרא זה אל זה ואמר והשיב לו יעקב לא אשלחך כי אם ברכתני שתודה לי על הברכות שברכני אבי ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל׳ כלומ׳ ש שהברכות נתונות לך בעקבה רק בשררה ודין או שרמית את לבן כי אם באמת ותמים עשית מה שעשית ועל כן נתנה לו מדת אמת לומר שהיה אמתי בכל דבריו ובכל מעשיו הוא שכתוב תתן אמת ליעקב״ כי שרית עם אלהים זה המלאך שרו של עשו ״ ועם אנשי׳ לבן ועשו ״ וככר׳ כי שרית עם אלהי׳ שאיקונין שלך למעלה ״ למה זה תשאל לשמי אין לנו שם קבוע כי שמותני ומשתני׳ לפי השליחו׳ ״או יאמ׳ למה זה תשאל לשמי אין דרכנו לגלותו שאין מלאך רוצה לגלות שמו שלא ליטול עטרה וכבוד גם זה עשה פלני כאלו תלוי בו הדבר ואינו אלא בעבד עושה שליחות וזהו שאמר המלאך למנוח למה זה תשאל לשמי והוא פלאי כלו׳ מכוסה אין אנו רוצי׳ לגלותו שלא ליטול עטרה וכבוד שאין הכבוד כי אם להקבה׳ כענין שנ׳ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וכתיב הבו לה׳ בני אלים הבו לה׳ כבוד ועוז ״ ויש שפי׳ למה זה תשאל לשמי ואני מנוצח ודרך העולם שהמנצח מגלה שמו כדי שיתכבד אבל המנוצח אינו רוצה לגלות כד שלא יתבייש ויברך אותו שם ׳ הודה לו על הברכות והסכים עליהן ״ ובמדרש ויברך אותו שם ברכת כהנים ברכו ״

ועל דרך השכל ויאבק איש עמו זה גבריאל והוא השכל הפועל לדעת חכמי המחקר והיא המעלה העשירית ממעלות המלאכים הנקראים אישי׳ ועל כן נקרא בכתוב איש ויעקב רצה לידע אם אפשר שתהיה נפשו שכלית בעודה משותפת בחומר במדרגת השכל הפועל הנקי הטהור מן החומר והו והודיעהו כי אי אפשר לו על זה עד עלות השחר כלומ׳ עד שיסתלק ממחשבי הגוף אל האור הצח והטהו׳ שבנהו כ״ח׳ והנני כותב לך כאן באור הפרשה על הדרך הזה כמו שפיר פילוסוף אחד מחכמי תורתנו ממשכיליה בפי׳ שיר השירים שחבר ולפי שהחבור ההוא לשון הגרי הנה תמורתו קדש כי׳ העתקתי לשון הפרש׳ אל לשוננו הקדוש וזה לשונו המועתק ויותר יעקב לבדו ׳ נתפשט יעקב במחשבתו מכחות הגוף עד שנשאר לבדו עם הנפש השכלית שלו ורצה לידע אם תהיה הנפש השכלית שלו במדרגת השכל הפועל שכנהו הכתו׳ במלת איש והוא גבריא׳ וידוע כי אין התאבקות בשני אנשים אלא אם כן שוין והכונה לומ׳ כי לא היה לו ליעקב יבלת בזה שיהיה שוה לשכל הפועל עד עלות השחר כלומר עד שיסתלק ממחשבי הגוף אשר כנהו שחר ״ וירא כי לא יכל לו ״ פי׳ עתה כי השכל הפועל לא היה לו יתרון על הנפש השכלי׳ שביעקב כלל אלא בענינן הזה בלבד והוא

בהכירו כי השכל הפועל נקי מן החומר והנפש השכלית א״ר ביעקב משותפת עם החומר זהו שאמר ויגע בכף ירכו המשיל החומר לכף הירך שכל הגוף נשען עליו ״ ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו הגיד הכתו׳ כי חסרון מדרג׳ הנפש השכלית שביעקב ממדרגת השכל הפועל הלא הוא מצד כף ירך יעקב כלו׳ מצד החומר ״ ויאמ׳ שלחני כי עלה השחר ׳ ירמוז עתה השכל הפועל כי הנפש השכלית שביעקב כשתפרד מן החמר והוא השחר שלה לא תצטרך אליו כלל כי מדרגתה שוה למדרגתו והזכיר המשל הזה כמי שמשלח את חברו ואינו צריך לו ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני ״ למד הכתוב כי הנפש השכלי׳ שביעקב מתאחזת בו ונקשרת עמו ועל כן תאמר לא אשלחך לא אפרד ממך אפי׳ רגע עד שתשפיע עלי שפע ותחזור במדרג השכלי׳ הנקיה מכל חומר ועל כן פרידתך ממני נמנעת עד השיגי מדרגה עליונית שאני משתוקקת אליה ״ ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך ׳ דע כי שם יעקב מורה על שפ שפלות מלשון וידו אחזת בעקב עשו כי העקב שפל מכל המקומות שבגוף ושם ישראל מורה על שררה ומעלה ועל כן אמר ראוי אתה להקרא בשם שיורה על הקדימה ועל המעלה לא שתקרא בשם המורה על השפלות והאחור ״

ובאר הטעם כי שרית עם אלהי׳ ועם אנשים באר כי מדרג׳ נפשו השכלית עלתה במדרג׳ השכלים הנפרדים בידיעת המ המושכלו׳ ואעפ׳ שהנפש שלך משותפת בחומר זהו שאמר עם אנשים כלו׳ אעפ׳ שהיא עם חברת הגוף בתוך בנין האנושי ומאחר שאמר עם אלהים לא היה צריך לומר עם אנשים שאם שרה עם אלהי׳ כל שכן עם אנשים אבל הכונה כי מדרגת נפשו השכלית של יעקב במדרגת אלהים שהם השכלים הנפרדים אף בהיותה מחוברת עם הגוף ״ הגיד׳ נא שמך ׳ רצה לידע אמתת עצמו שיודיעהו שם שיורה על מהותו ואיך המושכלות מושפעות עלינו מאתו ולא הוד הודיעהו זה רק השיב לו למה זה תשאל לשמי כלו׳ לא תצט תצטרך לשאלה הזאת כי כבר השגת הרבה ועלית במדרגת השכלים ״ ואמר אחרי כן על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה ׳ פירושו לפי שהנפש השכלית ראויה שתמש אחר השכל הפועל לא יתעסקו תלמידי ישראל בענין הת התאוות הגשמיות שהמשילן לגיד הנשה ״ וידוע כי התלמידים קרוים בנים כבר ידעת כי גידי הבהמה חזקים מאד כחבלי׳ ויותר מהם והכתוב המשיל׳ העון לחבל הוא שכתו׳ הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה לפי שתחלתו חלוש גם סופו הולך וחזק ומתוך חוזק התאוות ישכח השם ית׳ ועל כן קראו בשתי מלות הללו גיד הנשה ויחס בו האכילה ואמר לא יאכלו כי ערבות חוש ה הטע׳ ותענוגו אינו אלא לפי שעה ומן הידוע כי המעוט בן יפה ונעים שבו קיום הגוף והיתרון ממנו הפסד וחרבן הגוף כן יקרה לאדם עם כל שאר תאוותיו ״ אשר על כף הירך ׳ לפי שכל הגוף נשען עליו פן יכנסו כל שאר התאוות בכלל לשון אכילה ופירש ואמר עד היו׳ הזה כי נהוג בני אדם בעולם הזה בתאוות הללו עד הגיעם

לעולם הבא הנקרא יום ואמר הזה כלו׳ אחר הפרדו מן העולם
הזה ׃ כי נגע בכף ירך יעקב ׃ כלו׳ שהרי עלתה מדרגת
הנפש השכלית למדרגת השכלים הנפרדי׳ מן החומר אין
ביניהם הפרש אלא היותה משותפת בחומר זהו פי׳ כי נגע
בכף ירך יעקב ועל כן הזכיר יעקב ויחס כף ירך ליעקב ולא
לישראל ׃ ומפני ששם יעקב מורה על השפלות ועל
בקשת הענינים הגשמיי׳ השפלי׳ ושם ישר׳ בהפך ממנו מור׳
על המעלה והשררה ועל בקשת המושכלות וידיעת השכלי׳
הנפרדי׳ אמר הכתוב בענין אליהו ויקח אליהו שתים עשרה
אבנים במספר שבטי בני יעקב אשר אמר ה׳ אליו ישראל י
יהיה שמך ׃ ומה היה הצורך להודיענו אשר אמר ה׳ אליו יש
ישראל יהיה שמך כאלו סכ לנו אנחנו יעקב מי הוא אבל הע
הענין לפי שזיו ישרא׳ בזמן ההוא מורדים בהקבה׳ והיו מט
מטעין אותם נביאי הבעל שבהם באר אליהו כי היו נמשכי׳
אחר החומר והתאוות הגשמיות ומורה על כל זה שם יעקב ו
והיתה הכונה בהם שיהיו שכליים כמלאכי השרת כמו שכתו׳
אני אמרתי אלהי׳ אתם וגו׳ והם נטו מדרך השם ית׳ ׃ והלכו
אחרי נביאי הבעל ההולכים בחשך ולא אור ועל כן הזכיר ל
להם אליהו בענינם שם יעקב ושם ישראל ללמדם שאין ת
תכלית הכונה להמשך אחר החומר ואחר התאוות הגשמיות
כי אם להמשך זלה תקשר במדרגת השכלים הנפרדים כש׳
שלא היתה תכלית הכונה בשם יעקב כי אם בשם ישראל מן
הטעם הזה בעצמו וזהו שאמ׳ השם אמר ה׳ אליו ישראל
יהיה שמך וכמו שאמ׳ ז״ל ישראל עקר ויעקב טפל לו ומזה
אמר הכתוב כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל יחס
הנשים ליעקב שהן טפלות לאנשי ויחס הזכרי׳ לישרא׳ שהם
העקר ׃ עכ׳ לשון החכם הפילוסוף ׃ ואם אולי לא כונתי
יפה בהעתקת לשונו את באות לא היתה כונתי רק לשמור
כונתו בדרך הזה אשר הוא הולך עליך ואני אומר לפי הדרך
הזה שיתכן לפרש מה ששנה הכתוב קריאת שם המקום
פעם פניאל פעם פנואל כי בהיות מחשבתו משוטטת בענין
המלאך קרא את שם המקום פניאל ביוד לרמוז על המלאך
הזה שהוא העשירי במעלו׳ המלאכי׳ הנקראי׳ אישים וכאשר
עבר את המקום ההוא נתפשט מן המחשבה הזאת וחזר
כבתחלה להרגשות העולם הזה שהוא ו קצוות על כן הזכיר
פנואל בואו׳ וזהו שאמר והוא צולע על ירכו כי אז התבונן
בעניני הגוף והרגיש בהרגשותיו ׃ ועל דרך הקבלה ויאבק
איש עמו ׃ הוא כבוד נברא במלאכים וכבר נתבאר זה
בפרשת וירא אליו ה׳ ואין בכאן צורך להאריך וישתחו ארצה
ז פעמים ׃ היה אפשר לומר שלש פעמים בענין שכתוב
בדוד עם יהונתן ויפול לפניו ארצה וישתחו ג פעמים אבל
הזכיר ז ללמדך כי ז׳ יפול צדיק וקם ׃ וישקהו ׃ נקוד עליו
וידוע כי כל תיבה שהיא נקודה בכל הכתבים הענין להת
להתעוררות דבר וכאן למדך שנשיקה זו לא היתה בכל לבו
רק נשיקת אף כענין שכתו׳ ונעתרות נשיקות שונא ׃ ובא
הנביא עה ופי׳ ויטרוף לעד אפו ועברתו שמרה נצח ׃ יש
לי רב דבר בגאוה ובגודל לבב ואם תשתכל בכתובים
תמצא כי יעקב מאריך

בדבריו עמו והוא מקצר בהם והנה זה יורה על גאותו
וגאונו מלבד שתמצא ביעקב שהזכיר השי׳ בכל דבריו ואמ׳
הילדים אשר חנן אלהים את עבדך ׃ כראות פני אלהים
כי חנני אלהים ׃ ולא תמצא בעשו שיזכיר את השי׳ כלל
אחי יהי לך אשר לך ׃ דרשו רבנ׳ עד עכשו היו הברכות
מפוקפקות בידו ועכשו נתאששו בידו שנ׳ אחי יהי לך אשר
לך ׃ ויש כאן י׳ אותיות כמנין י ברכות שבברכת ויתן לך
ואם כן הרי שנתקיימו לו הברכות מפי אביו ומפי עשו גם מ
מן המלאך שלו ׃ כי על כן ראיתי פניך נראה לי באור
הכתו׳ ולקחת מנחתי מידי כי על כן כדי שתרצני ראיתי פניך
במנח׳ זו כמי שרואה פני השרים והשפטים שהמנהג להק
להקדימם במנחה ׃ ודרשו ז״ל כראות פני אלהים ׃ אמ
ר׳ יוחנן מותר להחניף את הרשעים בעולם הזה שנ׳ כי על
כן ראיתי פניך ׃ ופליגא דר׳ פדת דא״ר פדת דובר שקרים
לא יכון לנגד עיני. וכתיב כי לא לפניו חנף יבא ׃ דעת ר׳
יוחנן שמותר להחניף את הרשע מפני היראה שכאן החניף
יעקב לעשו ודעת ר׳ פדת שאף מפני היראה אסור משו׳ שנ׳
דובר שקרים ומה שהחניף יעקב לעשו חנופה כזאת מותרת
לפי שהוא לשון כולל שני משמעיות לשבח ולגנאי שהרי
ראיתי לשון בזוי וכן אלהים לשון ע״ז ואם יבין הרשע לשון
השבח אין לחוש בזה וכמו שדרשו רז״ל איהו מטעי נפשיה
אנא לא מטעינא ליה ׃ וכן התירו חכמים לתלמיד חכם
לומ׳ עבדא דנורא אנא כדי שיניחו לו את המכס לפי שהוא
כולל לשון ע״ז כגון מולך או עבד השם ית׳ שנמשל לאש
שכתו׳ כי אש אוכלה הוא ולשון כזה הנשמע לשני פנים מ
מפני היירא׳ מותר אפי׳ לדע׳ ר׳ פדת נסע׳ ונלכה ואלכ׳ בעבו׳
שהזכי׳ שני לשונו׳ בלשו׳ רבים בלשו׳ יחיד יתכן לומ׳ כי שא׳
ממנו שני דברים יאמר אם הרצה שנסע ונלך ביחד או
אתרחק ממך ואלך מנגד כלשון ותשב לה מנגד הרחק ויעקב
השיב שאי אפשר לו ללכת עמו ביחד והוא שאמר אדני
יודע וגו׳ ׃ אבל הלך לנגד זה נכנס לשעיר וזה לסכות ׃
ובמדרש נסעה ונלכה אמר עשו ליעקב נחלוק העולם הזה
והעול׳ הבא אמר לו יעקב הילדים רכים במצות ואם יברר
העולם הזה לחלקם ודפקום יום אחד ליום הדין ומתו כל
הצאן ישראל שנקראו צאן ולא יוכלו לסבול דיני גיהנם
יעבר נא אדני לפני עבדו ׃ יקח חלקו תחלה בעולם הזה
ואני אתנהלה לאטי ׃ אעמד בגלותי ושפלותי ומלשון
ויתהלך אט שהוא לשון שפלות כלומר לא אעורר מלחמה
ולא אתגבר בגלות כלל אבל אסבול עול השעבוד זהו לרגל
המלאכה וגו׳ ׃ ועד מתי יהיה זה השעבוד עד שיבא
לעתיד לשעיר ׃ עד אשר אבא אל אדני שעירה לא
היה כך דעתו של יעק׳ לשוב לשעיר אבל רצונו היה להתרח׳
ממנו ועל כן הרחיב לו הדרך וזהו שאמרו רז״ל שאלו להיכן
אתה הולך ירחיב לו הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו ׃
ובמדרש עד אשר אבא אל אדני שעירה ׃ לא מצינו
שהלך יעקב לשעיר מעולם אבל לימות המשיח יקיים דברו
שנ׳ ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ועל כן תמ
תמצא בסוף תיבות שרבנו בהן אליה והוא שכתוב

הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא׳ למה ה זה אמצא
חן בעיני אדני׳ למה זה איני דבק עם אמצא חן אבל הם
שני דברים׳ ויאמר למה זה תציג די לי שאמצא חן בעיני
ארני והנו אצלי טוב מחברת עם רב׳׳ ויבא יעקב שלם׳
יאמר כי בא יעקב מפדן לגבול ארץ ישראל אבל רז״ל
דרשו שבא לשכם לשון שלם ויהיה שלם לשון שלמות לא לשון מקום
וזהו שאמ׳ שלם בגופו שלם בתורתו שלם בממונו ודינה משם
יצאה ושם ארע לה כל הענין וכן אמרו רז״ל בשכם ענו את
דינה׳ ומה שאמ׳ ויקן את חלקת השדה כי לא רצה להיות
אכסנאי אבל רצה להחזיק בה ולא עשתה כן בבונה אבל
היה מאודע לרמוז על העתיד כי המקום ההוא יוריש לבניו
טרם הורישם את יושבי הארץ׳׳ וכתב החכם רא״ כי מה שא
ויקן את חלקת השדה. בא ללמד כי יש מעלה גדולה לארץ
ישראל וכל מי שיש לו חלק בה חשוב הוא כחלק העול׳ הבא׳
ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל על דרך הפשט קרא
יעקב שם המזבח בשמו של מלך לזכרון הנס׳ וכן קרא
משה ה׳ נסי׳ ועל דרך הקבלה יפרש הכתוב כי אלהי
ישראל קרא ליעקב אל וכן דרשו חכמי האמת אמר לו הקב״ה
ליעקב אתה אלוה בעליונים ואני
אלוה בתחתונים׳ והוא מה שדרשו ז״ל איקונין של יעקב
חקוקה בכסא הכבוד׳׳ והכונה שהשכינה שורה בארץ
ישראל׳ ומזה אמר בלעם מה אקוב לא קבה אל ואמר זה
על יעקב שאפי׳ בשעת כעסו לא קלל אלא אפס׳׳ ותצא
דינה בת לאה׳ נענש יעקב בענין דינה מכמה טעמים
האחד ממה שאמ׳ ללבן וענתה בי צדקתי ביום מחר׳׳ והשני
על שמנע את דינה מעשו אחיו כי שמא תחזירנו למוטב׳׳
והשלישי על שנטל שררה לעצמו׳ והוא שאמרו בבר׳ אמ׳
לו הקב״ה אל תתהלל ביום מחר אתה אמרת וענתה בי צדקתי
וגו׳ מחר בתך יוצאה ומתענה ועוד שם ויקח את שתי נשיו
ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה
מלמד שהכניסה יעקב בתיבה ונעל בפניה׳ אמר לו
הקב״ה לא בקשת שתנשא למהול תנשא לערל׳ לא בקשת
שתנשא בהתר׳ תנשא באסור מחר בתך יוצאה ומתענה׳׳
ועוד שם ויקרא לו אל וגו׳ אמר לו אתה אלוה בעליונים
ואני אלוה בתחתונים אמר לו הקב״ה אפילו חזן הכנסת אינו
נוטל שררה לעצמו ואתה נטלת שררה לעצמך מחר בתך
יוצאה ומתענה׳ לכך סמך ותצא דינה עכ׳׳ נראה
שהבינו שם שיעקב הוא האומר להקב״ה ולכך הענישו מיד
בענין דינה על שנטל שררה לעצמו׳ וענין
ותצא דינה למדך שיצאה מקושטת בשם שיצאה לאה אמה
שהזכיר בה הכתוב ותצא לאה לקראתו כלו׳ יוצאנית בת
יוצאנית והכתוב מגנה את האשה כשהיא יוצאנית׳ הוא
שכתו׳ הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה פע׳ בחוץ
פעם ברחובות׳ אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב
משבחה שנ׳ כל כבודה בת מלך פנימה׳ וכן כתוב בשרה
אמנו הנה באהל׳׳ ובמדרש בזמן שהאשה עומדת בתוך
ביתה מכפרת על ביתה כשם שהמזבח מכפר על הארץ הוא
שכתוב אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך׳

כתיב הכא בירכתי וכתיב התם זבחי מזבח ושחט אותו על ירך
המזבח׳ אם עשתה כן תעמיד בנים ראוים להמשח כשמן
המשחה שנא׳ בניך כשתילי זתים וכן דרשו רז״ל במסכת
יומא בתחלת פרק הוציא לו מעשה בקמחית שהיו לה ז׳ בני׳
וכלן שמשו בכהונה גדולה בחייה אמרו לה מה עשית שזכית
לכך אמרה להן מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי
ובאור אשתך כגפן פוריה המשיל האשה הצנועה לגפן לפי
שהמנהג לנטעו בתוך הבית בירכתי הבית וכאש יגדל הוא
יוציא ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש והנה השרש עומ׳
בתוך הבית וענפיו חוץ לבית כן האשה הצנועה ראויה ליושב
בירכתי הבית לא לפתח הבית פן יראו אותה עוברים ושבים
כענין שהזכיר שלמה עה׳ וישבה לפתח ביתה וכיון שהיא
עומדת בירכתי הבית ובניה יוצאין לחוץ לשדה למלאכתם
הנה הבנים הללו כשתילי זתים והמשילם לזתים מפני שאין
לך אילן שאינו מקבל הרכבה חוץ מאילן הזית שאינו מקבל
הרכבה כלל וכן הבנים בני אביהם שהרי אמם צנועה
בירכתי הבית לא נזקקה כי אם לבעלה ועוד המשילן
לזית לכונה אחרת והוא שהזית נושא פריו לט׳ חדשים וכן
האשה הזאת בשכר צניעותה אינה מפלת אבל תלד בניה
לט׳ חדשים וכן דרשו ז״ל בבכורות בהמה גסה טהורה לט׳
חדשים וכנגדה באילן זית וכן תמצא במעלות שהן טו׳ שבא
הכתוב הזה במעלה התשיעית סביב לשלחנ׳ כלו׳ יהיו מזומנים
לשרת אותך בעת שתאכל ועוד ידוע שכל האילנות יש
להן לב כשתחתוך אותם אבל אילן זית אין לו לב ואולי מפני
זה טבע הפרי משכח התלמוד ומטמטם הלב כמו שהזכירו
ז״ל בזית ויש שפי׳ עוד אשתך כגפן פוריה שהוא מדבר
בזמן נדותה שהיא רואה דם ועל כן אמר בגפן פוריה ואמ׳
בירכתי ביתך כלומר שתהיה מרוחקת ממך לצד אחד כמו
שאתה מתרחק מן האש ומזה אמר אשתך בסגול ולא בחירק
ואם תעשה כן עוד יהיו בניך כשתילי זתים שיהיו הגונים
ולא יהיה בהם שמץ פסול לראות בבנות הארץ באה לראות
בנות הארץ שהיו חולות במחולות כענין והיה אם יצאו בנות
שילה לחול במחולות ובמדרש לראות יצאה
לראות ונראת ויצא חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו
אמרו במדרש אמר לו יודע אני שאברהם זקנך נשיא היה שנ׳
נשיא אלהים אתה בתוכנו ואני נשיא הארץ תנו בת נשיא ל
לנשיא אמר לו יעקב אין נשיא אלא שור שנ׳ ואל הבקר רץ
אברהם וכתיב ורב תבואו׳ בכח שור ואתה חמור ואין יכולי׳
להזדווג שהרי התורה אמרה לא תחרוש בשור ובחמור יחדו
הנביא צווח לרעתך אתה מבקשה שנ׳ החוח אשר בלבנון
שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני ל
לאשה ותעבור חית השדה ותרמוס את החוח ותעבור ח
חית השדה אלו בני יעקב שנמשלו לחיות יהודה גור אריה׳׳
דן יהי דן נחש בנימן זאב יטרף נפתלי אילה שלוחה
ותרמוס את החוח ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר
וכן הנביא צווח וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו
שכמה למה כי זמה עשו ותדבק נפשו בדינה היתה
דינה באותה שעה בת ח׳ שנים וחד׳ אחר שכן דרשו ז״ל דינה
קודם׳

בסוף יד׳ שנה למאת יעקב לחרן ועבד ללבן כצאנו שש ש
שנים ויצא עשה בסכות יח׳ חדש ובא לשכם נמצא יוסף בן
ז׳ שנים וחצי ודינה היתה גדולה כמנו ז׳ חדשים נמצאת די
דינה באותה שעה בת ח׳ שנים וחדש אחד · אל חמור אביו
לאמר טעם לאמר שיאמ׳ כן ליעקב או לחזוק ו ענין כלומ׳
אמירה ודאית שתתקיים · וכן בלבן אמש אמר אלי לאמר ·
וכן באשת פוטיפר ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו ויענו
בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה · מן הראוי היה
שיד׳ כי יעקב כי לפניו היו אבל לפי שהיה להם הענין
לקלון לא רצו הכנים שידבר בו האב ויפתח פיו בזה כלל כי
הם ידברו במקומו ועשו זה לכבוד האב · וכתב הרמבן זל׳
ביון שענו ברצון אביהם ובעצתו ענו היא היודע כי דברו ב
במרמה אם כן למה כעס על שמעון ולוי שאמר להם עכרת׳
אותי ועוד שלא יתכן להשיא בתו לכנעני אשר טמא אותה ו
והנה כל האחים ענו כל המענה הזה במרמה ושמעון ולוי ל
לבדם עשו המעשה ואביהם ארר אפם להם לבדם והתשובה
כי המרמה היתה באמרם להמול להם כל זכר כי חשבו שלא
יעשו כן בני העיר ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כלם נם
נמולים יבואו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את א
אחותם מבית שכם וזאת עצת כל האחים וברשות אביהם וש
ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל העיר ועל כן ארר אפם
כאשר הרגו בני העיר אשר לא חטאו להם · והיתר שמצאו
בני יעקב שמעון ולוי לשפך דם נקי כתב הרמבם זל לפי
ש בני נח נצטוו על ז מצות והדינין בכללם ובן נח שעבר ו
ונגב או גזל או אנס בתו של חברו או פתה אותה חייב מיתה
בסייף ובן הרואה אחד שעבר על אחת מהן ולא דנהו ל
להרגו הרי זה הרואה יהרג בסייף ובפני זה נתחייבו כל אנ
אנשי שכם שהרי שכם גזל ואנס והם ראו וידעו ולא דנוהו
זה כתב הרמב זל · ולא יתכן לומר כן לפי שאין הדבר מסור
ליעקב ולבניו לעשות בהן דין אבל ההיתר שמצאו שמעון ו
ולוי מבואר הוא כי היו אנשי שכם רשעים עובדי עז מגלי
עריות וכענין שכתוב בהם כי את כל התועבות האל עשו אנ
אנשי הארץ וגו׳ ועל כן ראו כי דמם חשוב להם כמים ורצו ל
להנקם מהם והרגו המלך וכל אנשי העיר כי כלם אחוזים ד
דרכו עכ׳ · ות׳ את אחותנו · אחרי כן אמרו ולקחנו את בתנו
כי הם המדברים במקום אביהם ולכן הזכירו אחותנו כלפי
עצמם והזכירו בתנו כלפי האב · או יהיה בתנו כמו אחותנו
וכן מצינו בתוב ביורם בן יהושפט כי בת אחאב היתה לו ל
לאשה ואחאב לא היתה לו בת ופירושו אחות אחאב וכן תי׳
ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים · ידוע מדרך חכמת הט
הטבע כי כל שלישי חלוש בכל הנבראים כלם בין שהוא יום
שלישי ללידה בין שהוא יום שלישי מימות העולם שהרי יום
שלישי כוכב מאדים ומפני זה יגדל הכאב בכל מכה ביום ה
השלישי ויהיה הנולד ביום הג׳ ללידה יותר חלוש · ורז״ל
אמרו שמותר לעשות לנולד ביום שלישי ללידתו שחל להיות
בשבת כל מה שיצטרך כמו בחול ממש לפי שהוא מסוכן ב
ביום ג יותר משאר הימים · וחכמי התכונה כתבו כי יום
שלישי מזלו עקרב ומלכי מיכאל ומשרתו מאדים · ומזה

אמרו זל׳ אנשי מעמד היו מתעני׳ ביום ראשון חד אמר מפני
הנוצרי׳ וחד אמ׳ מפני שהוא יו׳ ג׳ ליצירי פי׳ ליציר׳ אד׳ הראשו׳
שנברא בששי וזהו טעם ברכת עצי בשמים במוצאי שבת
כדי לחזק כח הנפש השכלית בריח טוב · ויקחו שני בני
יעקב שמעון ולוי · מן הכתובים יש לנו ללמוד כמה שנים ה
היו להם כשהחריבו שכם · ידוע כי יעקב היה בבית לבן כ׳
שנה יד׳ בשתי בנותיו ושש שנים בצאנו ואחר ז שנים
שעבד ברחל רמהו לבן והכניס לו את לאה וילדה לראובן ב
בז׳ חדשים ואחריו נולד שמעון לז׳ חדשים נמצא כשפירש
יעקב מלבן לסוף כ׳ שנה היה שמעון בן יב שנה פחות ב׳ ח
חדשים נתעכב יעקב בסכות יח׳ חדש ובא לשכם נמצא שמ
שמעון בן יג׳ שנה וד׳ חדשים ולוי בן יב׳ שנה וט׳ חדשים ··
עכרתם אותי לשפוך דם חנם והזכיר לשון עכירה באדם ש
שעוכר היין בשמריו כן עכרתם אותי ביושב הארץ להוציא
עלי שם רע שיאמרו הלעו לאנשי שלומם · ובמדרש
עכרתם אותי · צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת
היא בין כנעניים שיפלו ביד בני אלא שהיו אומרים עד א
אשר תפרה ׳נחלת את הארץ לפיכך היו שותקין · ואני מתי
מספר · אנשים מועטים ·· הכזונה יעשה את אחתנו · כתב
רשי זל׳ כתרגו׳ ית אחתנא ולא הבנתי זה · ויאמר אלדים אל
יעקב ושב שם · טעמו שיתישב שכלו שם ושיעשה מזבח
באותה כונה לאל׳ הנראה אליו · הסירו את אלדי הנכר הם
פסילי שכם של כסף וזהב שלקחו במלחמה שהזכיר ואעפ׳
שהבל היה מותר בהנאה לפי שכבר בטלוה וגוי מבטל עז׳
בעל כרחו כדאיתא בעז׳ סטרו ובטלה וכיון שנתבטלה הו
הותרה להם · ומה שצוה להסיר אותה מביניהם עשה זה
לטהרת הקדש כדי שיהיו ראוים לעבוד את הש׳י בטהרה ול
ולהקריב לפניו קרבן כמו שאמר ונקומה ונעלה ביתאל כע
בענין שכתוב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלדים
והטהרו · למדך הכתוב כי העון קרוי טומאה וכת׳ ובגלולי
מצרים אל תטמאו ומי שעוזב העון נקרא טהור שנ׳ מכל ח
חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו · וכתיב המעט לנו את עון פעור
אשר לא הטהרנו ממנו ודוד עה׳ אמר תחטאני באזוב וא
ואטהר וכתיב ומחטאתי טהרני · והחליפו שמלותיכם·
למדך הכתוב שנטמאו הם ובגדיהם מטמאות עז׳ או
מטמאות החללים שבשכם · ויטמן אתם דין תורה באבוד
עז׳ אינו בקבורה אלא מפרר וזורה לרוח או מטיל לים כמו
שעשה משה במעשה העגל הוא שכתוב ויטחן עד אשר דק
ויזר על פני המים · אבל זה יורה כי מותרת היתה וכיון
שנתבטלה הותרה כמו שאמרנו ולפיכך די בקבורה או יש
לפרש כי אפילו היתה עז׳ ממש שהיא אסורה בהנאה ולא הי
היה בידו להוליכה לים המלח כי בדרך היה ואי אפשר לו זה
וגם לא היה יכול לשרפה פן יתעכב בזה ויתאספו עליו הע
העמים אשר סביבותיו לכך הוצרך לטמון אתם כי הוא הקל
שבידו · הוא וכל העם אשר עמו · וכתוב בספר מלחמות בני
יעקב כי נאספו שכני שכם ועשו עמהם שלש מלחמות גד
גדולות ולולי אביהם שחגר גם הוא חרבו וכלי מלחמתו ונ
ונלחם כם היו בסכנה גדולה וכן הזכירו רז״ל ביעקב אשר
לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי

ובקשתי ותכנסו כל כביבותיה להזדווג להם ויצר יעקב כלי
מהמתו כנגדן אבל דרך הכתובים לקצר בענינים כאלה כי
היה נס נסתר · ובן קצר הכתוב בענין אברהם באור כשדים
וגם לא הזכיר ככאן מלחמת עשו עם בני החורי כלל ובדי ל
להודיע הנס הגדול הנסתר הזה הזכיר הכתוב הוא וכל העם
אשר עמו לומר שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה הג
הגדולה · ויקרא למקום אל בית אל על דרך הפשט ויקרא ל
למקום אחר שנגלה בו אל בית אל · ועל דרך הקבלה ככר
בארתיו בפסוק אנכי האל בית אל · ותמת דבורה מינקת
רבקה נכנס הפסוק הזה בין כי שם נגלו אליו האלדים ובין
וירא אלדים אל יעקב עוד וזה יאמת דבר רזל בפסוק ותמת
דבורה מינקת רבקה שירכוז למיתת רבקה ועל כן קרא שם
המקום בכות וכן כתב הרמבן זל אין לבכות כל כך על המ
המינקת הזקנה שיקרא המקים עליו · אבל יעקב התאבל
ובכה על אמו אשר אהבתו ושלחה אותו שם ולא זכתה לר
לראותו בשובו והנה דבורה עם יעקב היתה ועל הרמז הזה נ
נגלה אליו השי לנחמו וכך אמרו רזל ויברך אותו ברכת א
אבלים ברכו וכן דרשו בפסיק ויהי אחרי מות אברהם ויברך
אלדים את יצחק בנו · ומה שיחזק זה אמר בסמוך ויבא יע
יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע ואלו היתה רבקה
אמו בחיים היה לו לומר ויבא יעקב אל אביו ואל אמו שה
שהרי היא שלחה אותו שם ויצחק צוה לו כן בעצתה אבל מ
מפני שמתה שלא לכבודה העלים הכתוב מיתתה וכך אמרו
במדרש את מוצא כשמתה רבקה אמרי מאן יפוק קמה א
אברהם מת יצחק יושב בבית עיניו כהות יעקב הלך לפדן א
ארם מאן יפוק קמה עשו רשיעא וימרון בריתא לייטין נז
נזייתא דהא כדין ינקין מה עשו הוציאו מטתה בלילה אמ
ר יוסי בר חנינא לפי שהוציאו מטתה בלילה לא פרסמו
הכתובים מיתתה אלא מן הצד ההד ויקרא שמו אלון בכות
שתי בכיות פי אחת על המיתה ואחת כשמתה שלא לכבודה
שמך יעקב · כתב הרמבן זל יאמר אעפ שהחליף שמך שרו
של עשו עודך אתה נקר יעקב שהרי לא נשתלח לך להחלי
שמך שרו של עשו אבל מעתה לא יקרא שמך עוד יעקב כ
כי אם ישראל יהיה שמך וזהו שאמר ויקרא את שמו ישרא
עכ ועל כן אמר הנביא וישראל מקוראי · ורבינו חננאל זל
פי שקרא שמו ישראל מוסף על יעקב כי מלת עוד פירושו
בלבד יאמר לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה ש
שמך כלו יעקב וישראל · וכמוהו ולא יאמרו עוד ארון ברית
ה בלבד כלו לא יאמרו על ארון ברית ה שהוא מקו השכינה
בלבד אלא אף ירושלם תהיה כלה מקום שכינתו הוא
שכתו בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה וזהו כי אם יש
ישראל יהיה שמך פעמים יעקב ופעמי ישראל וזהו שאמ
הנביא עה שמע אלי יעקב וישראל מקוראי וכתיב ואתה אל
תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל · אתן את הארץ כפל ה
הלשונות בתורה לא לחנם · ויתכן על דרך הקבלה כי הארץ
שהזכיר בראש הכתוב היא המדה אשר בה נתברכו שלשת
האבו בכל מכל כל ואמר נתתי לך אתננה כענין שכתוב וה
נתן חכמה לשלמה ועל כן חזר וכפל אתן את הארץ כלומר

ארץ ישראל שיתן לזרעו · וכן עשה בכתוב השני ויעל
מעליו אלדים במקום אשר דבר אתו שהוא מדבר גם כן ל
למעלה כלומר במקום המדבר עמו · וכן כתב הרמבן זל
וזהו לשונו על האמת עלה מעליו אלדי במקום המדבר עמו
כענין שנ ברוך כבוד ה ממקומו · ויאמר מה
שהזכירו החכמים האבות הן הן המרכבה עכ · על כן בא
הכתוב שאחריו ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו ה
חזר שנית במקום אשר דבר אתו שהוא מדבר למטה והוא
מקום בית אל ששם העמיד המצבה · ויצב יעקב מצבה
פירושו וכבר הציב ולא הציב אותה בחזרה כי בהליכתו הצ
הציב אותה בתחלה כיון שכתוב בתחלת פרשת ויצא ·
וההפרש שיש בין מצבה למזבח שהמצבה אינה כי אם אבן
אחת והמזבח אבנים רבות · גם המזבח בונין אותו לצורך ק
קרבן והמצבה לא לקרבן רק לנסוך וליציקת שמן · ומפני
שאמר לו השי לא יעקב יאמר עוד שמך וכתיב ויקרא את
שמו ישראל היה לו לומר ויצב ישראל אבל זה יורה כי לא י
יעקב יאמר עוד שמך אינו מניעה אלא שיקרא פעמים יע
יעקב ופעמים ישראל כאשר נתבאר למעלה ומזה קראו את
אחרי כן בפרשה הזאת בעצמה בשני השמות האלו הזכירו
בשם יעקב ויצב יעקב והזכירו בשם ישראל גם כן ויסע
ישראל · ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבא אפרתה
אפרת היא בית לחם ובהא לםטה ותקבר בדרך אפרת היא
בית לחם · והעיד הרמבן זל כי ראה בעיניו שאין
ממצבת רחל לבית לחם אפי מיל אם כן הפירוש שפי במל
כברת ארץ שהוא לשון כביר על שם שיש ביניהם מהלך רב
אינו · אבל הוא שם מדה כדברי רשי זל כי בית כמו
בת והכף שמוש איננה שרשית והוא שם למדה ידועה ב
בימים ההם · ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת דרשו רזל כ
כבוד הנשים שתהא קבורתן במקום מיתתן שהרי רחל מתה
בבית לחם ונקברה בבית לחם וכן מצינו בשרה ותמת שרה
בקרית ארבע היא חברון מתה בחברון ונקברה בחברון שנ
ואחרי כן קבר אברהם וגו · וכן מצינו במרים שנ ותמת שם
מרים ותקבר שם · ויט אהלה מהלאה למגדל עדר · בקרוב
למגדל עדר · כמו גש הלאה · החצים ממך והלאה · וכן
בכאן נטה אהלה מנגד למגדל עדר ושם באותו מקום
נשלמו השבטים כי בנימן שנולד שם הוא היה תשלום הש
השבטים ועל זה אמר הכתוב ואתה מגדל עדר עפל בת צ
ציון ·· וישכב את בלהה · דרשו רזל בלבל יצועי אביו וכן ב
בתוכחת אביו כתו אז חללת יצועי עלה לא קנטרו אלא על
העליה לומר לך שלא חטא בשכיבה אלא בבלבול וכן אמרו
רזל כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה ומפני שבלבל
יצועי אביו ולא מצא יעקב לשכב את בלהה העלה עליו הכ
הכתוב כאלו שכבה · וכן אתה מוצא בבני עלי אשר
ישכבון את הנשים הצובאות פתח אהל מועד · וכתיב ותהי
חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה · ואמרו רזל מפני
שהיו מעלין את קניהן לשילה לשהר והיו משהין אותן ומ
ומלינין אות. חוץ לבתיהן מעלה עליהם הכתוב. כאלו שכ
שכבום · ואם תחשוב מן ויסע ישראל עד שנים עשר
תמצא כד תיבות כמנין השם המיוחד . אולי

ואולי יש בזה רמז שלא חטא ראובן שהרי העיד בו הקבה׳
בשמו כמו שהעיד בשבותיהן של שבטים שחתם שמו בהם
הראובני השמעוני וכן כלן ׳ וכתב הרמבן כי מה שכתוב וי
ויהיו בני יעקב יב׳ להודיע שלא הוליד אחר היב׳ כי מה ש
שבלבל יצועי אביו עשה כן מיראתו פן יוליד עוד מבלהה ה
הפילגש ועל כן הודיע הכתו׳ כי לא הוליד אחרי כן כלל ועוד
יגיד לנו הכתוב ויהיו בני יעקב יב׳ כי כלם שוים במעלה את
אחת בהויה אחת וכשם שהם לא חטאו כך ראובן לא חטא
בכור יעקב ראובן במקום הזה עצמו שהוזכר חטאו הוזכר ב
בשם בכור ואעפ׳ שאבדה ממנו הבכורה בעונש זה בא ל
להודות שהבכורה שאבדה ממנו ונתנה ליוסף היתה בכורת
ממון או בכורת כבוד שיקראו בניו שבטים אבל בכורת יו
יוחסין ודאי נשארה לו כי מי יוכל ליטלה ממנו וזהו שאמ׳
בכור יעקב ראובן זהו בכורת יוחסין שהיה בכורו של
יעקב וכן תמצא בבר׳ ויהי בשכן ישראל אמר ר סימון קשה
לפני הקבה׳ לעקור שלשלת יוחסין ממקומה ההד׳ ובני ראובן
בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בב
בכורתו ליוסף בן ישראל ולא להתיחס לבכורה אמור מע
מעתה בכורת מכון נטלה ממנו ולא נטלה ממנו בכורת י
יוחסין ׳ ר׳ יצחק אמר אפי׳ בשעת הקלקלה אין מיחסין אלא
לראובן ההד׳ ויהי כשכן ישראל וגו׳ בכור יעקב ראוב׳ ר׳ יודן
אמר בכור לעבור בכור ללידה בב ר לתשובה ר׳ עזרי אומ׳
אף בכור לנבואה שנא׳ תחלת דבר ה׳ בהושע עב׳ ואת בשמת
בת ישמעאל אחות נביות ׳ באר בכאן כי שם העצם אשר
לבת ישמעאל הוא בשמת ואם כן מה שנקראת מחלת ב
במקום אחר ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות
נביות הוא כחזק מדר׳ רז׳ל שאמרו עשו נתן דעתו להתגייר
וג מוחלין לו על כל עונותיהם גר שנתגייר והעולה לגדולה ו
והנושא אשה ומוכיח מן הכתו׳ הזה שנקראת מחלת שנמח׳ ל
לו על כל עונותיו ׳ וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו שעירו
וילך אל ארץ שעיר כי שם היה מקומו כענין שכתוב למעל׳
וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה וכן כתיב וישב עמו ב
בהר שעיר ׳ וכתב רא זל׳ הר שעיר זה הוא קרוב לארץ
כנען שנא׳ ונעבור מאת אחינו בני עשו היושבים בשעיר ו
וכתוב יא׳ יום מחורב דרך הר שעיר ואינו הר שעיר הארץ
ששוכנים בה עכשו בני אדום ואין אותה הארץ אלא ארץ י
יון ׳ ותמנע היתה פילגש ׳ אחר שהזכיר הכתוב עיקר זרע
של עשו שהם בני עדה ובני אהליבמה שהם בני הגבירות ה
הזכיר כי עמלק היה מבני עשו ולא מבני הגבירות רק מן ה
הפילגש ששמה תמנע ובא הכתו׳ ללמדנו כי אין עמלק זה בן
השפח׳ נחשב בכלל זרעו של עשו שהם בני הגבירות כענין
שכתוב בישמעאל כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם
יצחק והוצרך הכתוב להודיענו זה כי תמנע היתה פילג׳
לאליפז בן עשו והיא אמו של עמלק לפי שנתחתנו בני ש
שעיר החורי עם בני עשו והיו המשפחות מעורבות ובאה הת
התורה והמצוה אחרי זאת להזהיר אותנו שנשמור מבני עשו
שלא נקח את ארצם ולא נתעב אותם כי עשו הוא אדום וב
וכתיב לא תתעב אדומי ׳ אבל בעמלק צוה אותנו להחרים
ולכרות את שב... ...ין ... תמחה את זכר עמלק וכדי ש

שנדע ונכיר המשפחות שנצטוינו בהם אי זו משפחה
נתחייבנו להשמיד אותה ואי זו נתחייבנו להניח ושלא ל
להרע לה הוצרך הכתוב להודיענו כי עמלק הבא להלחם א
אתנו בצאת ישראל ממצרים הוא בן תמנע הפילגש איננו נ
נחשב מכלל זרעו של עשו ואינו בכלל בני הגבירות כדי ש
שנתנהג בכל אומה ואומה על פי התורה והמצוה ודרשו ר
רז׳ל כי עשו בא על אשתו של שעיר וילדה תמנע זה ועל כן
לא מנה הכתוב לתמנע זה בכלל בני שעיר כי היתה בת א
אשתו של שעיר לא בת שעיר ומפני זה אמר ואחות לוטן
תמנע כי היתה אחות לוטן לא בת שעיר אביו ולמדך הכתו׳
כי מתמנע השפחה הפחותה והפגומה הזאת יצא עמלק הר
הרשע שהתחיל להיות לישראל קוץ מכאיב והנה היא פילג׳
לאליפז והיא אחותו בת אביו אליפז זה הוליד ממנ׳ בן ומתה
כאש׳ ילדתו בהקשותה בלדת׳ וקראו את הבן תמנע כש׳ אמו
כדי להזכיר את שמה ועל כן תמצא את השם הזה בבני עשו
הוא שכתו׳ אלוף תמנע אלוף עלוה כי היה האלו׳ הזה בנו של
אליפז בן תמנע פילגשו והפרשה הסמוכה לזו שהיא אלה ב
בני שעיר החורי לא נכתבה כי אם על ידי שכתוב בה וא
ואחות לוטן תמנע ובא ללמדנו כי תמנע זו היתה אדות אל
אלופי׳ ורצתה להדבק בזרעו של אברהם ולהיות לאחד מהם
לפילגש וזה להעיד על מעלת האבות ודע כי מפסוק ותמנע
יוצא שם של שמנה תיבות מספר אותיותיו ארבעי׳ והיודעי׳
אמרו כי כחו להנקם מזרעו של עשו ואומרים ארבעים יב
יבנו ׳ ואלה בני צבעון ואיה וענה ׳ משפטו איה וענה כי ה
הואו יתרה וכמוהו עבד אביך ואני מאז ששיעדו אני מאז
ויגיד הכתוב כי ענה בנו של צבעון ולמעלה הזכיר כי צבעו׳
וענה אחים בני שעיר וכדי שלא תאמר כי ענה הנזכר הוא
דודו של זה לכך הזכיר הכתוב הוא ענה אשר מצא את הי
הימים ודרשו זל׳ הוא ענה דמעיקרא לפי שבא צבעון על א
אמו והוליד ממנה ענה ומה שמנאו הכתוב בבני שעיר לפי
שהכל חשבו עליו שהו׳ בן שעיר אבל הכתו׳ יגיד לנו האמת
כי הוא דמעיקרא ואינו בן שעיר כי אם בן צבעון והוא בנו
והוא אחיו ועל כן הכתוב צווח הוא ענה אשר מצ
מצא את הימים במדבר הוא הפסול שהביא הפסולין לעולם
כי הוא מצא במחשבתו מין הפרדים שהוא היוצא מן ה
הנרכבים מין כשאינו מינו כגון המרכיב סוס על אתון או ח
חמור על סוסיא ויצא מביניהן פרד ונחש לו לחכמה באותו
הזמן ׳ ולפי דעת אנקלו׳ שתרגם גבריא יהיה הימי׳ כמו אמי׳
ויהיה פשט הכתוב כי באר על ענה זה מן האומה הנקראת א
אימים לפנים עם גדול ורם כענקים ורצו לגזול ממנו ה
החמורים של צבעון אביו והוא היה במדבר אין עוזר לו וה
והציל מידם ועל כן יאמר הוא ענה המפורסם בגבורה הזא׳
כך פי הרמבן זל ׳ ואלה בני דישן ׳ הוא דישן הנזכר למעל׳
בראש הפרשה והבן החמישי לשעיר ויקראנו הכתו׳ פעם ד
דישן פעם דישן כי הכל אחד כמו חירום וחירם דכתי׳ ויעש
חירום את הכיורות וכתיב ויכל חירם אבל כשהם בפסוק א
אחד יזכיר האחד דישן והאחד דישן כי שני אלופי׳ היו ועל
כן יזכירם בלשון שנוי כדי להפריד בין שניהם ׳ ואלה המ
המלכים אשר מלכו בארץ אדום ׳ על דרך הפשט המלכים

האלה יצאו מעשו והיו ח׳ ואלו הם כלע בן בעור יובב
ושם הדד בן בדד שמלה שאול בעל חנן בן עכבור הדד ·
ודרשו רז״ל כנגד ח׳ פעמים שאמר לו יעקב לעשו אדני
בתחלת הפרשה כה תאמרון לאדני לעשו ואשלחה להגיד
לאדני מנחה היא שלוחה לאדני · למצוא חן בעיני אדני
וכנגדם נמסר לנו שם של ח׳ תיבות מפסוק ותמנע לקטרגו
בהם וכבר הזכרתי למעלה והמקובל הא״ה שתזכיר הפרשה
לאדום הם בצרה ותימן בצרה הוא שכתו׳ כי זבח לה׳ בבצרה
וטבח גדול בארץ אדום ארץ התימני הוא שכתוב וחתו גב
גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל · וספר הכתו׳
שלא היו מלך בן מלך כמו בישראל ובאה הפרשה להזכיר ה
המלכים האלה לבאר כי נתקיימה ברכת עשו כמו שכתוב
ועל חרבך תחיה ועל כן יאריך הכתוב בספור המלכים
והאלופים אשר יצאו ממנו ושם אשתו מהטבאל בת
מטרד בת מי זהב כלומר בת עשיר שהיה כל ימיו טורד לצ
לצרף זהב והיה הזהב הולך בביתו כמים · ועל דרך המדרש
ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום · היו האלופים
האלה תולדות עשו כפשט הכתוב והוא דעת רז״ל שאמרו כ
כלן ביוצאי ירכו של עשו הכתוב מדבר והיו עובדי ע״ז וב
ובעלי זנות ועושר גדול גם המלכים גם האלופים וזהו שם
שאבדו בכר ושם אשתו מהטבאל מטיבי אלוהו׳ היו והיו
מטיבין עצמן לע״ז בת מטרד משהיו מטיבין אותה לבעלה
אחר כך היו טורדין אותה מבעלה בת מי זהב מאן דעת דין
אמרין מהו דהבא מהו כספא עכ׳ · ומלבד שהיו תולדותיו ש
של עשו לשעה · עוד יש בהם רמיזות לזרעו של עשו
לדורות שכן אמרו במדרש אלוף מגדיא׳ זה רומי ובפרקי ר׳
אליעזר פרק לח׳ בשכר שפנה את כליו מפני יעקב אחיו נת
נתן לו מאה מדינו׳ משעיר ועד מגדיאל ומגדיא׳ זה רומי שנ׳
אלוף מגדיאל אלוף עירם עכ׳ · והוא שהתנבא עליו דניאל
ויתרומם על כל אל ועל כן הזכירו בשם מגדיאל מלשון ג
גדולה וממשלה רבה והוא העשירי באלופי׳ האלה שכן הזכי׳
דניאל וקרניא עשר מינה מלכותא י׳ מלכין יקומון מן ארעא
והענין שעתידין למלוך על אדום י׳ מלכים והעשירי מהם י
ימלוך על רומי ומרומי תתפשט מלכותו על כל העולם וה
והאומה הזאת כתם הכתוב ענינה ולא פירש לנו את שמה
וכן מצינו שהנביאים יזכירו גודל ממשלתה תמיד אבל ל
לא יזכירוה בשמה · וכן מצינו בדניאל שהמשיל המלכיות
האחת כאריה והשני בדוב · והשלישית בנמר ולא הזכיר את
שמה של חיה רביעית רק שהזכיר בה דחילא ואימתני ות
תקיפא יתירא ושנין די פרזל לה אכלא מדקא ושארא בר
ברגלה רפסה · וכן ישעיה ע״ה הזכיר משא בבל
משא מצרים משא מואב · ובשבא להזכי׳ זאת אמר
משא דומה וגו׳ · ובמקו׳ אחר הזכירה פריץ חיות הוא שאמר
לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם וה
והלכו גאולים · וכן מצינו בירמיה הנביא שהזכיר המלכיות
כלן חוץ מן המלכות הרביעית הזאת הוא שאמר על כן הכם
אריה ביער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על עריהם כל הי
היוצא מהנה יטרף · ולא תמצא בכל התורה כלה שיזכיר ה
חיה הזאת בשמה כי אם משה רבינו ע״ה ואסף המשורר ש
שהזכירה יותר מפורש שפירש שם האומה ושם עירה שהיא
רומי הוא שאמר יכרסמנה חזיר מיער ותמצא הענין תלויה
וישאר לך רומי שהיא רומי הרשעה אשר אמונתה עבודת ת
התלוי ומפני זה כשהזכיר כאן האלוף העשירי אלוף מגדיא׳
שהוא רומז על רומי כפי מדרש רז״ל הוסיף באור ואמר א
אלוף עירם שאותיותיו מיער כלומ׳ אלוף מגדיאל זהו חזיר מ
מיער ואותיותיו מעיר על שם הכתוב והאביד שריד מעיר ש
שהוא עיר רומי · וכן הזכיר ישעיה ע״ה כי שמת מעיר לגל ק
קריה בצורה למפלה וזה אמור על רומי · ואותיותיו גם כן י
ירעם ועליו אמר דוד ע״ה ירעם בשמים ה׳ ועליון יתן קולו ב
ברד וגחלי אש שעתיד הקב״ה להאבידה · וכן התנבא עליה
דניאל עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקידת א
אשא · וכן מצינו עובדיה שהתנבא על חרבן רומי בהסכמת
בית דין של מעלה והוא שאמ׳ במדרש למה נכתב חזון בשני
נביאים כלבד ישעיה ועובדיה אלא חזון עולה ע״א ישעיה ק
קלל את האמות בבד׳ של מעלה ועובדיה דן למלכות רומי ב
בבד׳ שלמעלה ·· וכן דרשו רז״ל בפרקי היכלות עד שיאמר א
אדם לחברו הא לך רומי בפרוטה ויאמר לו אינה מתבקשת
לי עכ׳ ·· ועוד תמצא מכלל י׳ אלופים הללו אלוף עלוה
ובדברי הימים כתיב אלוף עליה כדי להזכיר השם כשניהם
שלם ובא לרמוז על זרעו של עשו הדוברים סרה על ה׳ בע
בענין אמונתם כי שקר בימינם ויתפאו על ה׳ דברים אשר
לא כן וכענין שכתו׳ ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו ·
ואמרו בבר׳ עד שלא מלך מלך בישראל נצב מלך באדום ש
שנ׳ ואלה המלכים וגו׳ והד׳ נחלה מבוהלת בראשונה נחלה
מבוהלת בראשונה זו מלכות עשו שקדמה בבהלה קודם מ
מלכות ישראל ואחריתה לא תבורך ועלו מושיעים בהר צ
ציון וגו׳ ·· ועל דרך הקבלה ואלה המלכים אשר מלכו בארץ
אדום ירמוז על העולמות שברא הקב״ה במדת הדין קודם ש
שברא העולם הזה וקודם שיתגלה מלכותו בעולם הזה וזהו ל
לפני מלך מלך לבני ישראל ומכאן שהיה בונה עולמות ומ
ומחריבן עד שברא את אלו ושתף בהם מדת רחמים ולא א
אוכל לפרש כי הדברים עמוקים נשגבים נעלמים עומדים ב
ברומו של עולם ·· ומדרך הקבלה הנאמנה אתה צריך לדעת
כי אין הפרש בין פסוק היהוד והיא פסוק שמע לפסוק ות
ותמנע ואין הפרש בין פרשה ואלה המלכים ופסוק ושם א
אשתו מהטבאל לפסוק ויסע מלאך האלהים ועשרת הדברו׳
כי הכל ענין אחד וקשור אחד · ויש לך להשתכל כי המלכי׳
האלה הם ח׳ ועם האשה מהטבאל והם ט׳ · ויש לתמוה מה ט
טעם להזכיר שם האשה במלך הזה יותר מבשאר המלכים ה
הנזכרים בפרשה ומי יתן וידענו האשה הזאת מי היתה ש
שלא מצאנוה בכל התורה כלה זולתי במקו׳ הזה ומה התועל׳
המגעת אלינו כשהזכיר הכתו׳ את שמה · ועתה אשכילך
ואודך הענין ואומר תחלה כי קרא שם המלך הדר ושם הנ
המלך האחר הדר ושניהם מלשון הוד והדר שהם מדות ופי׳
הדר בן בדד ינ׳ מדות הנבנות והנמשכות מעשר ספירות וה
והמשכיל ימצא ·· ודבר ידוע כי ינ׳ מדות הן מנהיגות העול׳
השפל הזה שהוא עולם הבחינה ועל כן קראו עוית לפי שבו
יצר הרע ו״מעות דרכו של אדם ושם יצא משפט מעוקל ל

לפי מחשבת הרואים ואמ׳ וימלוך תחתיו הדר ושם עירו פעו
כי משם פורחות הנשמות ועירו מלשון עיר וקדיש ׃ ושם
אשתו מהטבאל המקבלת ממנו נקראת מהטבאל לפי שהיא
מדת טובו של אל שעליה נאמר למשה אני אעביר כל טובי
על פניך ונקראת גם כן אל ונאמר למשה בכל ביתי נאמן
הוא כי טוב האדם ביתו ׃ וכשאמ׳ בת מטרד הוסיף לפרש
כי אשתו שהזכיר לא תבין בו אשה ממש כי אם מלשון מד
מדה מאלפים בת יכיל ופירש עוד ואמר כי היא מטרדת
המחשבה כי ממנה היה טעותו של אחר שאמרו עליו חכמי
האמת קצץ בנטיעות וחזר ופירש עוד כי היא מדה כלולה
מרחמי׳ ודי׳ שא׳ וזהו בת מי זהב כלומ׳ מדה של רחמי׳ ודין כי
השכינה הנקראת בת כלולה משש קצוות שבהם רחמים ודין
עוד ידוע מחכמת לשוננו הקדוש כי אות דלת מתחלפת באו׳
תיו באותיות דטלנת׳ ואם כן מלת מטרד כמו מטרת והוא
תרגום של משמרת ׃ ובמזמור אשא עיני ששה פעמים
שמירה כנגד ששה קצוות ועד כאן דבר בעליונים מכאן
ואילך מדבר בתחתונים שהם אלופי עשו הוא שכתו׳ אחריו
ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם ׃ והמקום יראנו
נפלאות מתורתו ויאר עיני שכלנו באור השנתו יזכה אותנו
לנבואת הושע להיות הלב בידי עתו כשחר נכון מוצאו וכמ
וכמעין נובע שכן נמשלה התורה למעין הוא שאמר שלמה
עליו השלום מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון וכן
כתוב לעתיד ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה

וישב יעקב

אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער ׃ כי ה׳ יריב
ריבם וקבע את קבעיה׳ נפש ׃ שלמה המלך עה׳ הוד׳ יענו
בשני הכתובים הללו עונש הגוזל את הדל וידוע כי ד׳ כתו׳
הן שהזהירה תורה על האדם לרחם אותם ושלא להרע להם
ואלו הם ענים יתומים אלמנות גרים ׃ וכן מצינו הכתוב
שהזהיר על ארבעתם בפסוק אחד הוא שכתוב ושמחת בחגך
אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנ׳
ודרשו זל׳ ד׳ שלי כנגד ד׳ שלך ואם אתה משמח את שלי
אני אשמח את שלך ׃ והזכיר הלוי כנגד הענים שהרי
לוים ענים הם שלא היה להם חלק בארץ אבל היו זוכין על
שלחן גבוה ונהנין מקדשי שמים והם חיל הבה׳ כענין שכתו׳
ברך ה׳ חילו והקבה׳ חלקם שנ׳ אני חלקך ונחלתך ׃ עניי׳
הם שהזהיר עליהם תורה במצו׳ עשה ובמצו׳ לא תעשה שנ׳
נתון תתן וכתיב פתוח תפתח את ידך לו ׃ מצות לא תעשה
שנ׳ ולא ירע לבבך בתתך לו וכתיב ולא תקפוץ את ידך ׃
ואחר שהתורה הזהירה על הגזל בלאו של לא תגזול לכל
העולם לכך לא הוצרכה להזהיר על גזל העני וחייב הוא
לתת לו ואיך יגזול ממנו ׃ ועל כן בא שלמ׳ עה׳ והוסיף
באור בעונש הגוזל את העני כי אין דרכו בכל ספר משלי
להזכיר מצוה מן המצו׳ הכתובות בתורה אלא אם כן יוסיף
באור או יחדש בה דבר כי מי האדם שיבא אחרי משה אם
לא לעשות סייג לדבריו ועל כן אמר אל תגזל דל כי דל הוא
ואין צריך לומר לדל כי אפילו לעשי׳ אסור לגזל ומה שהזכי׳
דל מפני שהוא מצוי שהכל גוזלין אותו לפי שאין לו עוזרי׳
ואין מי שידבר בעדו כאיש העשיר אלא הכל שונאים ומ
ומתרחקים ממנו ואפי׳ קרוביו כענין שכתוב כל אחי רש ש
שנאוהו אף כי מרעהו רחקו ממנו ועל כן יאמר אל תגזל ד
דל מצד שהו׳ דל והו׳ חסר הכח ויודע אתה שאי׳ לו עוז וסומ׳
כנגדך ואין מי ריב ריבו אל תדמה בנפשך זאת כי הקבה׳ י
יריב ריבו והוא הטוען שלו והוא יעניש את הגוזלים אותו ל
לא עונש ממון רק עונש הגוף והנפש זהו וקבע את
קבעיהם נפש שהיא מלה כוללת הגוף והנפש ׃ יתומים
ואלמנות הוא שהזהירה עליהן תורה בהרבה מקומות כל א
אלמנה ויתום לא תענון ׃ ודרשו רזל׳ אפי׳ אלמנות של מלך
אפי׳ יתומים של מלך והטעם לפי שנפשם שפלה ודמעתם מ
מצויה ודבר מצוי הוא שהדל מריעין ומענין אותם ואמר ה
הכתוב כי אם ענה תענה אותו יחזור לכל אחד מהם ליתום
ולאלמנה שהזכיר וכפל הענוי להתמדת הבריות בענוים וכ
וכשם שכפל הענוי כך כפל הצעק׳ גם שמיעת השי׳ זהו כי א
אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו ׃ ולפי ששאר
בני אדם המעונים יטרחו אחרי מושיעים וישימו בטחונם ב
בהם אבל היתום והאלמנה שאין להם מושיעי׳ אינם בטוחי׳
כי אם בהקבה ועל כן הבה׳ שומע צעקתם ומריב ריבם ׃ וכן
דבר שלמה עה על היתומים בפרשה זו כעצמה הוא שא׳ א
אל תסג גבול עולם ובשדי יתומים אל תבא כי גאלם חזק הו
הוא יריב את ריבם אתך ׃ גרים הוא שהזהיר עליהם תורה ב
בהרב׳ מקומו׳ והוא שכתוב וגר לא תונה ולא תלחצנו וגו׳ ׃
יזהיר שלא יונה אותו באונאת דברים ולא ילחצנו בגזלת מ
ממון כי גרים הייתם בארץ מצרים והוסיף טעם דכתוב א
האחר ואתם ידעת׳ את נפש הגר לא אמר את הגר אלא נפש
הגר כלו׳ נפשו שפלה ונכנעת ועיניו תמיד אל ה׳ ׃ וכן דרשו
רזל׳ היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך בא ללמוד
תורה לא יאמר לו פה שאכל נבלות וטרפות שרצים ורמשי׳
יבא וילמוד תורה שנתנה מפי הגבורה כי גרים הייתם בארץ
מצרים מום שבך אל תאמ׳ לחברך ׃ וכן מצינו הצדיקים נק
נקראים גרים ולשון גר מלשון גרגיר הנפרד מעקרו וכן הצ
הצדיק רואה עצמו יחידי אין דירתו בארץ כי אם דירת
עראי וזהו שא׳ דוד עה׳ גר אנכי בארץ אל תסתר מ
ממני מצותיך המשיל עצמו לגר שהוא מזומן לנסיעה ואינו
יודע העת ולפי שאינו יודע העת הוא צריך שיקח צידה לד
לדרך פן יבא עליו העת פתאם ומה היא הצידה קיום המצות
זהו אל תסתר ממני מצותיך ׃ וכן מצינו האבות כלם
שנקראו גרים אברהם הוא שכתוב גר ותושב אנכי עמכם ׃
יצחק הוא שכתוב גור בארץ הזאת יעקב זהו שכתוב וישב י
יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ׃ הזכיר וישב ולא אמר
ויגר יעקב מפני שהזכיר למעלה בעשו וישב עשו בהר שעיר
בתולדת עשו המלכים

והאלופי׳ שיצאו ממנו נתישבו בארץ אחוזם הארץ שיצאה להם לאחוזת עולם לכך הגיד כאן כי יעקב כי נתיש׳ הוא באר׳ הקדושה בארץ מגורי אביו ואמר לשון מגורי כי מצינו שכן שקראה הכתוב כן לתת להם את ארץ מגוריהם אשר גרו בה כי לפי שהאבות היה עקרם מעבר הנהר היו עתה גרים בארץ שהיתה לכנען כזמן ההוא ״ ובמדרש וישב יעקב כל מקום שנ׳ וישב אינו אלא לשון צער וישב העם לאכל ושתה ויקומו לצחק ״ וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו וגו׳ וישב יהודה וישראל לבטח ויקם ה׳שטן לישראל ׳ וישב ישראל בשטים ויחל העם וגו׳ ״ אף כאן וישב בקש לישב בשלוה קפץ עליו רגזו של יוסף אמר הקב״ה לא דיין לצדיקי׳ מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשי׳ לישב בשלוה בעולם הזה מה כתי׳ למעלה ואלה המלכים אשר מ מלכו בארץ אדום ׳ ואלה שמות אלופי עשו׳ ראה יעקב אלופי עשו נתירא אמר מי יוכל לעמד כנגד כל המלכים והאלופים הללו משל למה הדבר דומה לגמלים טעונים קש היה הצורף עומד ותמה היכן יכנס כל אותו הקש היה שם פקח אחד אמ׳ לו מה תתמה מן הקש ניצוץ אחד יוצא מכיר׳ שלך ויכלה כל הקש כך כשראה יעקב לעשו ואלופיו וגבוריו נתירא אמר לו הקב״ה ניצוץ אחד שלך יכלה אותם הוא שכתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום וזה שכתוב אלה תולדות יעקב יוסף כלומר ניצוץ יוצא מתולדותיו של יעקב והוא יוסף שיכלה כל תולדותיו של עשו שהיה יעקב מתירא מהם ״ אלה תולדו׳ יעקב יוסף ׳ היה ראוי שיזכיר תולדותיו כלן אבל על דרך הפשט כלל כל תולדותיו ביוסף להורו׳ שהוא כלול מכל מעלות שאר אחיו וכן דרשו רז״ל כל מעלות מדות השבטים היו בו בכורתו של ראובן שנ׳ ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף ״ מלכותו של יהודה שנ׳ ויוסף הוא השליט על הארץ ״ נבואתו של לוי שנ׳ ויהי כאשר פתר לנו כן היה ״ חכמתו של יששכר שנ׳ אין נבון וחכם כמוך ״ ועל דרך המדרש אלה תולדת יעקב יוסף הקיש יוסף ליעקב מפ מפני שהיה דומ׳ לו שנ׳ כי בן זקוני׳ הוא לו שהיה זיו איקונין שלו דומה לאביו ועוד שהיה דומה לו בכל ענייניו מה יעקב היה נרדף מפני עשו אחיו שהיה מבקש להרגו כך יוסף נר נרדף מפני אחיו שהיו מבקשים להרגו ״ מה יעקב היתה אמו עקרה אף יוסף היתה אמו עקרה ״ מה יעקב נולד מהול שנ׳ ויעקב איש תם שאינו נקרא תם אלא מהול שנ׳ התהלך לפני והיה תמים אף יוסף נולד מהול שנ׳ יעקב יוסף שהיה כמוהו בכל ענין מה יעקב נתקשת׳ אמו בשעת לידה אף יוסף נתקשת אמו בשעת לידה מה יעקב ילדה אמו שני׳ אף יוסף ילדה אמו שנים ׳ מה יעקב היה רועה אף יוס׳ כן מה יעקב נשא אשה בחוצה לארץ אף יוסף נשא אשה בחוצ׳ לארץ והוליד שם בני׳ ״ מה יעקב לוו אותו המלאכי׳ אף יוסף לוו אותו מלאכים ׳ אמר ר׳ ינאי ג׳ מלאכים נזדווגו לו שנ׳ וימצאהו איש וישאלהו האיש ויאמר האיש מה יעקב נתעלה על ידי חלום אף יוסף נתעלה על ידי חלו׳ מה יעקב נתברך בית לבן בגללו אף יוסף נתברך בית פוטיפ׳ בגללו ״ מה יעקב ירד למצרים וכלה את הרעב אף יוסף ירד למצרים וכלה את הרעב ״ מה יעקב מת במצרים אף יוסף מת במצרים ״

מה יעקב נחנט אף יוסף נחנט ״ מה יעקב עלו עצמותיו אף יוסף עלו עצמותיו ״ ועל דרך הקבלה יעקב יוסף יעקב הוא הכרוב ובן יוסף וזהו שאמר אפי רברבי ואפי זוטרי וכל אחד מהם נקרא נער הוא שכתוב כי נער ישראל ואהבהו ״ וכתיב ביוסף והוא נער ״ ויבא יוסף ׳ כל לשון מביא דבה הוא אי׳ אמת כי הוא מביא ראיה לדבריו וכל לשון הוצאת דבה הו שקר שמוציא דברי שקרים מלבו כלשון האמור במרגלים ויוציאו דבת הארץ רעה וכתי׳ מוצ מוציא דבה הוא כסיל והם דברי כזב כלשון ומלבם יוציאו מלי ״ את דבתם רעה ׳ ידוע כי כל דבה רעה אבל הזכיר רעה להפליג ״ את דבתם רעה ׳ פי׳ רש״י ז״ל כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלי׳ אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותם עבדים וחשודים על העריות ׳ ובשלשתם לקה ״ וכתב הרמב״ן שאם כן ראוי היה לבני השפחות להציל את יוסף מיד אחיו מאחר שהיה אוהב אותם וחס על כבודם והיה בא בשבילם כנגד בני לא׳ להגיד לאביו דבתם ואם נאמר כי היו בני השפחות מתי מתיראים מהם אין זאת כי היו ד׳ דן ונפתלי גד ואשר וד וראובן היה עמהם ויוסף עצמו הרי ששה כנגד ששה בני לאה ואנו רואים בודאי כי כל האחים הסכימו במכירתו מלבד ראובן הגדול שבכלן ובנימן הקטן שבכלן ועל כן פי׳ הוא ז״ל כי על בני השפחות היה מוציא הדבה והם בני בלהה ובני זלפה כנזכר בכתוב ויהיה שיעור הכתוב כלו אלה ת תולדת יעקב יוסף והוא נער בן יז׳ שנה היה רועה את אחיו בצאן שהם בני בלהה ובני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה של בני השפחות הנזכרים ״ ויאמר אחרי כן ויראו אחיו אלו בני לאה כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ונמצא יוסף שנוי מכלם מבני בלהה ומבני זלפה מפני הדבה שהביא אל אביה׳ ומבני לאה מפני שהיה יעקב אוהב אותו יותר מהם והם בני הגבירה כמוהו ״

וישראל אהב את יוסף ׳ מעת שקרא הקב״ה את שמו ישר ישראל ינהגו הכתובים המנהג הזה לקרותו פעם יעקב ופעם ישראל להורות כי מה שקראו ישראל מוסף על יעקב וכן כסמוך ויאמר ישראל אל יוסף ובתחלת הפרשה וישב יעקב וכן בסוף הפרשה ויקרע יעקב שמלותיו ״ ועשה לו כתנת פסים ׳ בגד מעולה היה כענין שכתו׳ כתנת תשבץ ועליו נתקנאו אחיו ומזה דרשו רז״ל לעולם אל ישנה אדם את בנו בין הבנים ׳ והכתנת הזה היה תחלת הסבות ועליו נתגלגלו הדברים בשעבוד גופותם במצרים וכן לאחר זמן פי׳ הרוגי מלכות כי כן הגוף כתנת הנפש ״ ולשון פסי׳ אמרו במדר׳ על שם שהיתה גדולה ומכסה שתי פסתיו ״ ד״א פסים על שהטילו פיים ביניהם באיזו מיתה ימיתוהו מד׳ מיתות בד׳ שנ׳ ויתנכלו אותו להמיתו כיון שמכרוהו הטילו פייס ביניה׳ מי יוליך הכתנת לאביו נפל הפיוס על יהודה זהו שא׳ לו הכ׳ נא ולכן נאמר לו הכר נא למי החותמת וכשאמר לו הכתנת

בנך פסקו חייו של יעקב לכך פסקו חיי בניו מן העולם זה עד
נאונן ע״ג ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם ״ ד״א
פסים כנגד ד׳ צרות שארעו לו פוטיפר סריס ישמעאלים מ
מדנים ״ ד״א כתנת פסים שמכר לו סוד כב׳ אותיות עכ׳ ״
והכונה בזה שהלבישו ידיעת ההכמה בשם בכ׳ אותיות כמו
שלמד מפי שם ועבר והבן זה ״ ולא יכלו דברו לשלום ·
זו מדה טובה בהם שהיו מראים השנאה שבלבם ולא היו
מחניפים ״ וכן אמר שלמה עה גבר מחליק על רעהו רשת
פורש על פעמיו ״ והנה הכתוב משבח לאבשלום שאמר
ולא דבר אבשלו׳ עם אמנון למרע עד טוב כי שנא אבשלו׳
את אמנון והנה אנחנו מאלמים אלומים היו רואים
בחכמתם כי הפתרון בחלום האלומו׳ שהיו משתחוים לאלומ
לאלומתו דוא מעלת המלכות וזהו שאמר וגם נצבה שהוא
מלשון מלכות כלשון הכתוב נצב מלך ומפני שידעו זה
בחכמ׳ הפתרון אמרו לו כמלעיגים המלוך תמלו׳ עלינו אם
משול תמשול בנו אבל נעלם מהם שעל ידי תבואה עתיד
לבא אליו המלכות ומן הידוע שכיון שהיו שונאים אותו
היה ראוי להם לפתור לרעה אבל הכל היה מאת השם ית׳ כי
זמן בפיהם הפתרון הזה למלכות והנה זה כענין האמור
בגדעון אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן יואש איש ישראל
לפי שאמ׳ השי׳ רד אל מחנה מדין ואם ירא אתה לרדת רד
אתה ופורה נערך אל המחנה וכאשר ירד אל מחנה מדין
שמע לאיש אחד ממחנה מדין שהיה מספר לרעהו חלום
ואמר לו חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים מתהפך
במחנה מדין וחברו השיבו אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן
יואש איש ישראל זמן הקב״ה הפתרון בפי חברו בדי שישמע
גדעון החלום והפתרון ויתחזק בדבר וכן עשה · גם כבאן
בענין יוסף זמן הקבה׳ הפתרון בפי אחיו להוציאו למלכות
והוא שאמרו המלוך תמלוך עלינו ״ ותמצא בכתוב ג׳
פעמים והנה כנגד ג׳ פעמי׳ שהוצרכו לרדת למצרי לאלומתו
והיתה להם הכנעה לפניו פעם ראשונה כשהיה רעב בארץ
כנען ופעם שניה כשאמר להם יעקב שובו שברו לנו מעט
אכל שבו נתגלה יוסף ופעם שלישי׳ כשחזרו אחיו עם יעקב
אביהם ואז נתקיימו כל החלומות ״ ותשתחוין לאלומתי גם
השמש והירח וי״א כוכבים שהשתחוו לו והם יעקב ובלהה
וי״א אחיו כענין שכתוב באחיו וישתחוו לו אפי׳ ארצה וכתיב
ביעקב וישתחו על ראש המטה ״ ויוסיפו עוד שנוא אותו
על חלומותיו ועל דבריו ״ באר כי השנאה ששנאוהו היתה׳
על׳ שני דברים האחד על חלום שחלם והשני על ספור שהיה
מספר אותו להם והיה מתהלל בו כגוי אשר צדקה עשה ואו
ואומר להם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי ״ ויגער בו
אביו רצה להבדיל החלו׳ בפני אחיו ועל כן גער בו לשכך
חמתם מעליו · ואמר הבא נבא אני ואמך ואחיך והלא אמך
כבר מתה כשם שאי אפשר באמך כך השאר כמ״ל
ואעפ״כ ואביו שמר את הדבר כי היה יודע גודל
החלום וכמתין שיתקיים בענין שכתו׳ ומלתא בלבי נטרית ·
ובבר ואביו שמר את הדבר רוח הקדש אומ׳ שמו׳ את הדבר
ויקנאו בו אחיו · בידוע כי השנאה ברוב תבא מצד הקנאה

והשנאה שהזכיר למעלה ויקנאו אותו היתה מפני קנאת
האהבה כמו שאמר ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל
אחיו ויקנאו אותו ואם כן למה חזר בכאן ויקנאו בו אחיו
ויתכן לפרש כי מתחלה לא היו מקנאין בו מפני יתרון מעל׳
שהיה לו עליהם רק מפני קנאת אהבת האב שהיה אוהב
אותו יותר מהם ולכך יקנאו בו והם היו גדולים ממנו והוא
נער בן יז׳ שנה ואין אדם מקנא בחברו אלא בכיוצ׳ בו ושוה
לו אבל עתה אחרי שספר חלומותיו והם חכמים מחוכמים
בפתרונים ראו כי הוא מעותד למלוך והתלבשו קנאה בזה
זהו לשון ויקנאו בו לא אמ׳ ויקנאו אותו כמו ויקנאו אותו
פלשתי׳ אלא בו במעלה שהיו רואים בו ״ ויבא שכמה
מקום הפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו את יוסף
בשכם נחלקה מלכות בית דוד מישראל והמליכו לירבעם
שנ׳ ויבא רחבעם שכמה כי בשכם באו כל ישראל להמליך
אותו כיון שנתחלקו השבטים המליכו שם לירבעם והיה שם
בית מלכותו שנ׳ ויבן ירבעם את שכם ״ כי שמעתי אומרים
יחסר מלת אותם כי שמעתי אותם אומרי׳ ״ נלכה דותינ׳
עשאוהו רז״ל במדרש מלשון נכלי דתות ״ כי המלאך
רצה לגלות ליוסף מחשבתם הרעה והנ׳ יוסף לא הבין הנסתר
שבתוך הלשון שהוא נכלי דתות והלך אחר הנגלה ורדף
אחריהם וימצאם בדותן והוא שאמר במדרש נסעו מזה
הסיעו עצמ׳ מן האחוה והלכו לבקש לך נכלי דתות שימיתוך
בהם וזהו שאמ׳ ויתנכלו אותו להמיתו היו מחשבין תחבולות
היאך יסבבו לו מיתה ושלא יצטרכו להמיתו הם עצמם ב
בידיהם ומזה דרשו רז״ל שאמרו נשסה בו את הכלבי׳ ואולי ב
כי כן עשו בטרם יקרב אליהם ולא עלתה בידם ועל כן
כשנתקרב אליה׳ אמרו להרגו בידים והוא שכתוב הנה בעל
החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו ״ לא נכנו נפש ·
קשה היה לראובן עצת האחי׳ והיתה כונתו להצילו ואלו אמ׳
לא נכנו סתם היה מראה עצמו בדבריו כי מניעתו זאת
לחמלה עליו ועל כן הוסיף להזכיר נפש כלומר שאינו מקפי׳
עליו רק עליהם שלא יכו נפש שום אדם וכן מה שאמר אל
תשפכו דם ולא אמר דמו כלומר גם אנכי ככם שנאתיו ואין
אני מקפי׳ על דמו כלל כי אם עליכ׳ שלא תהיו כשפכי דם ״
ויקחוהו · דרשו רז״ל שמעון לקחו ולכך כתיב ויקח מאתם
את שמעון כו׳ ״ והבור רק אין בו מים ״ אפילו היה בו
מעט מים יקרא רק ועל כן אמר אין בו מים הכונה שלא היה
בו מים כלל ״ ודרשו רז״ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבי׳
יש בו והוצרכו החכמים לומר כן מפני שיש בכתוב שני
מעוטין והבור רק מעוט אחד אין בו מים מעוט שני ואין
מעוט אחר מעו׳ אלא לרבות דבר המזיקו והו׳ נחשי ועקרבי׳
ודת׳ זל׳ פי׳ כי בא להם לרז״ל זה מדיוק הכתוב אין בו מים
ממה שכתוב במדבר וצמאון אשר אין מים והיו שם נחשים
כענין שכתוב נחש שרף ועקרב ״ וכתב הרמבן ז״ל היו
בחורי הבור נחשים ולא ראו אותם כלל כי אלו ראו אותם
ולא יזיקוהו היה מתברר אצלם שיעשה לו נס וזכיתו תצילנו
מידם ואיך יגעו במשיח ה׳ אשר חפ׳ בו ומצילו בענין שכתו׳
אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני ״
ובמדרש והבור רק נתרוקן בורו של יעקב אלו

בניו ולא ידעו התורה שנ' אין בו מים אין בהם דברי תורה
שנמשלה למים שנאמ' הוי כל צמא לכו למים ואינם יודעים
מה שכתוב בתורה כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני
ישר' והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא והם מכרו את אח
אחיהם "לכו ונמכרנו לישמעאלי' : הוא סבור בחלומותיו
שימלוך עלינו ושנהיה לו לעבדי' לכו ונמכרנו לעבד"
וישבו לאכל להם · לשון עכוב וקביעות קבעו עצמם
בסעודה" ובמדרש תלים ויש בו לאכל לחם אמר הקב"ה
לשבטי' אתם מכרת' אחיכ' מתוך מאכ' ומשת' שנ' וישבו לאכ'
לחם הרי בניכם נמכרים בשושן מתוך מאכל ומשתה שנ'
בשנת שלש למלכו וגו והמן בא ולוקח אתכם מתוך מאכל
ומשתה שנ' והמלך והמן ישבו לשתות וגו" ויעברו אנשים
מדינים סחרים וימשכו לפי הפשט העוברי' משכוהו ומכרוהו
לא האחים ולפי זה מה שא' להם יוסף אני יוסף אחיכ' אשר
מכרתם אותי מצרימה הענין כי השלכתם אותו לבור היתה
סבת המכירה וזהו שאמ' מצרימה כלומ' שנתגלגל מאדון
לאדון ונמכר פעמים רבות עד שהורד למצרים והחטא
שנמצא עליו המפורש בעשרה הרוגי מלכות הוא זה שהם
היו סבת המכירה וגדולי עולם במותם ראוים להענש על
השלכת אחיהם הנכבד לבור ולהחשב להם לרציחה כאלו
הרגוהו בידם כענין שכתוב ואותו הרגת בחרב בני עמון כי
אין הפרש בין ההורג את חברו בידים או המסבב לו מיתה
אלא דינא רבא ודינא זוטא" בעשרים כסף נצטוינו
בתורה בפדיון הבן שיהיה חמש סלעים הוא שכתוב ופדויו
מבן חדש תפדה בערכך כסף שקלים והסלע ד' דינרין ואם
בן ה' סלעים ד' פעמים הם עשרים כסף וזהו שתרגם אנקלוס
בעשרים כסף ולא תרגם בעשרין סלעין דכסף
והוא למדת למצות פדיון הבן שהוא ה' סלעים שהם עשרים
כסף לפי שבא לכפר על מכיר' יוסף בכורו של רחל שנתנה ל
לו הבכורה שנמכר בעשרים כסף · וישלחו את כתנת
הפסים ויביאו אל אביהם השלוחים הביאוה וזהו שאמרו
הכתנת כנך שאלו הביאים האחים היו אומ' הכתנת יוסף"
ויש שפ' וישלחו מלשון בשלח יעבורו ויחזור ויביאו אל
האחים וזהו אכזריותם כתנת בני · כלו' כתנת בני היא זו"
חיה רעה אכלתהו" על דרך הפשט אם הרגוהו לסטים
היו נוטלין הכתנת ועל דרך המדרש חיה רעה אכלתהו
נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה
לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו כל מי שיגלה ליעקב
ושתפו להקב"ה עמהם כן כתיב בפרקי ר' אליעזר · ובאור
הדבר כי הם היו תשעה ולכך שתפו להקב"ה כדי להשלים לי'
והחרימו הדבר · ואל יהי דבר קשה בעיניך שכן עשה
אברהם בענין סדום בקש צרופו של הקב"ה עם תשעה לכל
כרך וכרך אמר לו אתה צדיקו של עולם הצטרף עמהם ו
וינצלו ואם שאמר אינו דומה כי זה להצלה וזה לפורענות
אין זה פורענות כי אם הצלת כל ישראל וכבוד להקב"ה כי
פחדו לנפש שאמ' חס ושלו' יתגלה הדבר ליעקב יקללם קללה
עולמית ונמצאו ישראל התלוים בזרעו של יעקב בטלים מן
העולם ואין מי יפרסם האלהות וכענין שכתוב והכריתו את
שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול ·

ועל כן נראה לי כי הצרוף והשתוף ענין
מוכרח היה צורך גבוה והצלת כל ישראל · וכן מצינו
במשה שבקש צרופו של הקב"ה ובית דינו עמו בקבלת התור'
ואם אולי תשאל מנין ידע יצחק שדרשו ז"ל ויבך אותו אביו
ולא אבי אביו יש לומ' שהקב"ה הגיד לו וכן הגיד לבנימן ש
שידע זה ברוח הקדש שהרי אבנו של בנימן ישפה ודרשו
ז"ל יש פה ואעפ"כ שתק ולא גלה מפני החרם שכן הסכימו כל
התשעה והקב"ה בצרוף עמהם שלא יתגלה הדבר ליעקב שא
שאין הקפידה אלא על יעקב פן יקלל וכמו שהזכרתי"
ימים רבים אלו ז' ימי אבלו ואין לתמוה אם קראם
הכתוב רבים שהרי ג' ימים קרויים רבים כמו שדרשו
רז"ל ואשה כי תזוב זוב דמה ימים רבים" ימים שנים רבים
שלשה" ובמדרש ימים רבים כב' שנה משפירש יוסף ממנו
ועד שירד יעקב למצרים ביצד יוסף בן יז' כשפירש מאביו
וכתיב ויוסף בן ל' שנה בעמדו לפני פרעה וז' שני שבע
וכתיב כי זה שנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי כב"
שנצטער מיוסף כנגד כב' שנה שלא קיים יעקב כבוד אב
ואם והם כב' שני עם לבן יד' בשתי בנותיו ושש שני בצאן ושתי
שנים בדרך שנה וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל"
כל בניו · אלו השבטים" וכל בנתיו זו דינה וכדה בת
אשר" וימאן להתנחם לפי שאין אדם יכול לקבל תנחומין
על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרת שישתכח מן הלב
לא על החי" כי ארד אל בני אבל שאלה · כלומ' באבל
אקבר ולא אתנחם כל ימי חיי" ובמדרש שאלה גיהנם
לפי שהיה בוטח שלא ימות אחד מהסבתיו ובאשר היה
יוסף נאבד בחייו פחד לנפשו מעונש גיהנם לפי שהיה זה
מעיד על רשעו שאלו היה זכותו שלם לא ימות אחד מבניו
בחייו" ויבך אותו אביו · זה יצחק שהיה בוכה מפני
צרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שיוסף חי
ויהי בעת ההיא וירד יהודה היה ראוי להרביק פרשת ויוסף
הורד מצרימה עם פרשה זו של מעלה שהכל ענינו של יוסף
ועל דרך המדרש סמך לה פרשת יהודה ללמדך שהורידוהו
אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו לו אתה אמרת
לכו ונמכרנו לישמעאלי' אלו אמרת להשיבו היינו שומעים
לך" ועל דרך הקבלה סמך פרשת היבום לפרשת המכירה
כדי לסמוך גלגול לגלגול כי סוד היבום הוא סוד הגלגול ומן
הידוע שהחטא ההוא לא היה אפשר להתברר ולהתלבן רק
בסוד הגלגול בעשר' הרוגי מלכות כי אז הכח נשבר והנפשו'
נמלטו ועלו לשלום אל אביה' שבשמי' וכלל הדברים י' אחי
יוסף אלו י' הרוגי מלכות ער ואונן פרץ הר"ה וזרח שכתוב
וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה והנה זה מרמזי
התורה והמשכיל יבין" ומה שהיו י' הרוגי מלכות והאחים
בעלי המעשה לא היו אלא ט' יש לומר לפי שגם יוסף חטא
כי חטא האחים בו הלא הוא היה הסבה כשהיה משתרר על
אחיו הנכבדים הגדולים ממנו והיה מכעיס אותם ומתפאר
כנגדם בחלומותיו וכיון שהיה בכלל החטא היה בכלל העונש
ולכך נפקד עליו גם כן" או יש לומ' שלא נפקד על יוסף
בלל אבל נפקד על ראובן ולא בשביל חטא יוסף שהרי
ראובן לא חטא במכירתו

אבל חטא בלהה נפק עליו ועל כן היו עשר וראובן בכללם
על החטא שחטא במעשה בלהה וזה רמוז בפסוק ויהי מ״יו
מספר כי היו עשרה עם ראובן ושם אכתוב בעה״ית · בת
איש כנעני כתרגומו תגרא לא כנעני ממש כי יהודה הלך
בדרך אבותיו וחלילה לו שישא מבנות הכנעני והיו נשיהם מ
מצריות עמוניות מואביות ומייחסי ישראל ובני קטורה ומ
ומפני זה פרט הכתוב בשאול בן שמעון ושאול בן הכנענית
ללמד כי זו לבדה היתה בהם · ואפי׳ בזו סברו רז״ל שאינה ב
כנענית ממש ואמרו זו דינה שנבעלה לכנענית ·· והיה ב
בכזיב בלדתה אותו · מה בא הכתוב להודיענו שהיה יהודה
במקום פלוני בלדתה אותו · ופי׳ רש״י כי על שם שפסקה מ
מלדת נקרא המקום כזיב · והרמב״ן ז״ל כתב כי קראתו שלה
מלשון שגגה על שם המקום כי היה בכזיב בלדתה אותו וה
והשוגג הוא כוזב במחשבתו · ויתכן לומר כי יש בכתוב ה
הזה נסתר ומלת כזיב הוא מספר המתחלף כשם הגדול המ
המיוחד והוא טוב לתפלה כשבבר ידעת כי הוא נחקר מן ה
השלישית ששם מקום הבנים כידוע ממצות שלוח הקן ומ
ומתפלת חנה ·· וגלה לך הכתוב בזה כי אחרי שילדה שלה
שהוא השלישי היה יהודה מתפלל בכח השם ההוא כשילד
אותו שיתן לו בניו הגונים זרע אנשים כענין שנ׳ בחנה ונתת
לאמתך זרע אנשים לפי שהיה יודע ברוח הקדש שאין עקר
זרעו מאותן השלשה והנה נתגלגל הדבר בתמר כלתו וילדה
לו תאומים והוא שדרשו רז״ל ותהר לו צדיקים כיוצא בו גבדיו
כיוצא בו והנה מלת בכזיב לעד בכח כוזו זכה יהודה כת
בתאומים ·· וימת גם אותו · מלת גם הורה שניהם בעברה
אחת מתו ודרשו רז״ל בשלמא אונן כיון שא לו אביו והקם זרע
לאחיך חשב בדעתו שאין הבנים הנולדים נקראים זרעו לפ
לפיכך שחת ארצה אלא ער מאי טעמא עבד הכי כדי שלא
תתעבר ותכחיש יפיה והיה כונת יהודה כשאמר והקם זרע ל
לאחיך על אחיך שמת ·· כמו אמרי לי אחי הוא שפי׳ עלי ·
ומן הכתוב הזה למד רז״ל כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב
מיתה והשחתה זו שאמר ושחת ארצה הוא עון דור המבול ש
שכתוב בו כי השחית כל בשר · ונקרא ער רע בעיני ה׳ וכן ב
באונן וירע בעיני ה׳ ·· וכן באנשי סדום ואנשי סדום רעים
וחטאים לה׳ · עד יגדל שלה בני · מפני שלא היה שם א
אח גדול ממנו אמ׳ לה עד יגדל שלה בני אבל אם היה שם א
אח גדול לא היה אומ עד יגדל שלה מכאן אמ׳ רז״ל תולה בקטן
עד שיגדיל או בגדול עד שיבא ממדינת הים או בחרש או ב
בשוטה עד שישתפה אין שומעין לו · ומה שאמר הכתוב
שבנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם
לאנשים ויש שסוברין מכלל שאלו היה לה בנים במעיה ע
נולדו אחר מיתת אביהם בני יבום הם אינו כן שהרי כפירו׳
אמר הכתוב כי ישבו אחים יחדו שהיתה להם ישיבה אחת ב
בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו ·· כי אמר פן ימ
ימות גם הוא כאחיו · כי מוחזקת היא שימותו אנשיה שהרי
אמ׳ בתרי זמני הויא חזקה · כך פי׳ רש״י ז״ל · וכת׳ הרמב״ן ע
על זה אם כן למה יטעה אותה יהודה והיא אסורה לשלה
כמו שא׳ באיש אין בתרי זמני הויא חזקה ועל כן פירש

ראוי ליבם אבל לא רצה אביו שייבם אותה ועודנו נער כי
חשש יהודה פן יהיה משחית זרעו ויהיה חייב מיתה כיון
שהיה קטן ואיננו ראוי להוליד וכאשר ראתה כי גדל שלה
והוא עודנו נער לאביו אז עשתה המעשה הזה · כי כסתה
פניה · על דרך הפשט לפי שכסתה פניה חשבה לזונה כי
כן דרך הזונות לכסות פניהם כדי שתזננה אפי׳ מן הקרובים
ולא יכירום ·· ועל דרך המדרש כי כסתה פניה בבית חמיה
כלומר שמעולם לא גלתה פניה בבית יהודה ולפיכך לא היה
יהודה מכירה ועל זה דרשו רז״ל לעולם יהא אדם רגיל בק
בקרובותיו ·· הבה נא אבא אליך · היה ראוי הכתוב לומר
הבי אבל מפני שהית בעיניו זונה תובע כפה כמנהג הזכ׳ לב׳
שנה הכתוב ודבר לה בלשון זכר · ומצינו כיוצא בזה דכת
נשקה שהיה ראוי לומר רבי ושם בארתי · חותמך ופתילך ו
ומטך אשר בידך · על דרך הפשט חותמך טבעת שאתה ח
חותם בה אולי היה בחותמו של יהודה צורת אריה על שם גור
אריה יהודה ·· ופתילך פי׳ רש״י ז״ל שמלתך שאתה מתכסה
בה ·· וכתב עליו הרמב״ן ז״ל איננו נכון שיתן יהודה שמלתו
וילך ערום ממנה ואיך יקרא הכתוב לשמלה פתיל ויאמר עלי׳
למי החותמ׳ והפתילים ואם תאמ׳ על שם פתילי הציצית ות
וחלילה שיזלזל יהודה במצות ציצית לתת אותו אתנן ·· ועל
כן פי׳ ז״ל ופתילך סודר קטן שיעטוף בו קצת הראש ועוד הי
היום מנהג הנכבדים בארצות המזרח שיפרשו אותו על רא
ראשם ויקרא פתיל על שם שהוא קצר כפתיל והוא ת
תרגום שושיפא כתרגום ופרשו השמלה שושיפא ·· ומטך
המטה אשר בידו כמנהג השרים וכענין שכתו׳ מטה עז
שבט מושלים וכתי׳ לא יסור שבט מיהודה ·· ויש שפי׳
שבשלשה דברים הללו ששאלה ממנו ערבון רמזה לו ענין
שאר כסות ועונה ·· חותמך זו עונה לפי שהאדם חותם
באות ברית קדש · ופתילך · זה כסות ·· ומטך · זה
שאר והם המזונות וכמו שכתוב בשברי לכם מטה לחם
ועל דרך המדרש חותמך ופתילך ומטך כלן נתקימו בה
חותמך שיצא ממנה זרובבל שכתוב בה ושמתיך כחותם כי בך
בחרתי נאם ה׳ צבאות ·· ופתילך שיצא ממנו בצלאל שכתו׳
בו וקצץ פתילים ·· ומטך שיצא ממנו דוד שכתוב בו ויקח
מקלו בידו ·· הוציאוה ותשרף · וקבלו ממנו מיד ומכאן
אתה למד שהוא הדיין וכה משפטם להיות כל אשה מנאפת
לשרפה ·· ודרשו רז״ל תמר בתו של שם היתה והוא כהן
לאל עליון לפיכך דנוה בשרפה שכן דין תורה שנא׳ ובת
איש כהן כי תחל וגו׳ באש תשרף · היא מוצאת · לישרף
ודרשו רז״ל מכאן נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן
האש ואל ילבין פני חבירו ברבים שכך אמרה תמר אם יודה
מוטב ואם לאו הריני מטיל עצמי לכבשן האש ולא אלבין
פניו ·· ואעפ׳ שמלת מוצאת כתובה באלף יש לפרשו לפי
המדרש הזה מלשון ויצת אש בציון ·· ותמצא השם
המיוחד בראש תיבות כסדרן ויאמר יהודה הוציאוה ותשר׳
היא מוצאת להודיע כי בעת שהיתה מחשבת יהודה לשרפה
היתה מחשבתו של הקב״ה להצילה ורחמים והכל מבואר
ית׳ ·· והיא שלחה אל חמיה לאמר · כלומ׳ שאמרו לו

השלוחים בשמה לאיש אשר

אלה לו אנכי הרה כי הם בעצמם לא היו יודעים מה שביד׳
ועשתה כן כדי שלא יתבייש וכאשר ראתה שלא הודה בזה
וחשבה אולי שכח הענין אמרה לו היא בעצמה פני בפנים
הכר נא למי החותמת וגו׳ ולכך הזכירם בשמם ועדין
היתה בונתה שאם יודה בזה מוטב ואם לאו תשרף ולא
תלבין פניו׳׳ ובתרגום ירושלמי של היא מוצאת הזכיר כי
סמאל החביא אותם כדי שלא תמצאם ותשרף ותמר בקשה
רחמים לפני הקבה׳ להמציא לה ג׳ וינצלו ג׳ ואז תתן לו נ׳
ורמז הקבה׳ לגבריאל והחזירם לה והשליכתם לרגלי הדיינין
וזהו שאמרה לו הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה׳׳
צדקה ממני׳ כשהביאו לו החותמת והפתילים והמטה
הודה מיד ואמר צדקה ממני כלומר צדקה בדבריה ממני
היא מעוברת וכן דעת התרגו׳׳ והרמבן זל פי׳ צדקה ממני
יותר ממני שאני נתכונתי לזנותי והיא נתכונה למצו׳ יבום׳
וזהו שא׳ כי על כן לא נתתיה לשלה בני כלו׳ על נכון עשתה
כן כשלא נתתיה לשלה בני כי שלה הוא היבם ואני הגואל
אחריו אם לא יחפוץ לקחת את יבמתו׳׳ ובמדרש צדק ממני
יצתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים׳׳ ודרשו
רזל בשלהי מסכת מכות אמר ר׳ אלעזר בשלשה מקומו׳ הופיע
רוח הקדש בבית דינו של שם ובית דינו של שמואל ובית
דינו של שלמה׳׳ בית דינו של שם יהודה אמר צדקה ורוח
הקדש אמר ממני׳׳ בית דינו של שמואל שנ׳ עד ה׳ בכם ועד
משיחו היום הזה ויאמר עד היה לו לומר ויאמרו אלא רוח
הקדש משיבה עד׳׳ בית דינו של שלמה שנ׳ תנו את הילו׳
החי והמת אל תמיתוהו ורוח הקדש משיבה אליו היא אמו׳׳
ולא יסף עוד לדעתה׳ אחר שקיים המצוה אעפ׳ שהיתה מו
מותרת לו כל ימיו וכונת האומר ולא יסף עוד לדעתה ולא
פסק שמותרת היא לו ואשה הקנו לו בן השמים׳׳ ויקרא
שמו זרח׳ זרח על שם החמה פרץ על שם הלבנה ומלכות
בית דוד בא מפרץ שהוא כנגד הלבנה׳׳ וידוע כי ימות
הלבנה כט׳ יום ועל כן תמצא מפרץ בן יהודה עד צדקיה
כט׳ איש כיצד פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז
עובד ישי נמצא דוד י׳ לפרץ מדוד ועד יהויכין תמצא יז׳
מלכים כלם מלך בן מלך ואלו הם שלמה רחבעם אביה אסא
יהושפט יהורם אחזיהו יואש אמציה עזיהו יותם אחז חזקיהו
מנשה אמון יאשיהו יהואחז יהויקים יהויכין צדקיהו הם
כט׳ איש כנגד כט׳ ימות הלבנה וכשם שהלבנה שוקעת אחר
כט׳ כן מלכות בית דוד נפסק וחרב המקדש בימי צדקיהו
שהוא כט׳ לפרץ׳׳ אבל במדרש ואלה שמות רבה סדרו
חשבון זה בענין אחר והוא שכונו ימות הלבנה בתוספת ופחת
כנגד מלכי יהודה שהיו בהם מי שגבדה מלכותם כנגד ימי
התוספת ומי שחלשה כנגד ימי הפחת עד שפסקה המלכות
לגמרי כמו שארע ללבנה שהיא מוספת והולכת ואחר כך
פוחתת עד ששוקעת לגמרי והוא שדרשו החדש הזה לכם
עד שלא הוציא הקבה׳ לישראל ממצרים הודיע להם שאין
המלכות עומדת להם אלא ל׳ דור שנ׳ החדש הזה לכם הלבנה
ל׳ יום ומלכות שלהם ל׳ דור הלבנה מתחלת להאיר יום
ראשון של חדש וכל שהיא הולכת ומאירה עד טו׳ יום דסט

שלה מתמלא ומטו׳ יום ואילך מתחסר ובשלשים אינה נראת
כך ישראל מאברהם עד שלמה טו׳ דור אברהם התחיל
להאיר שנ׳ מי האיר ממזרח צדק וגו׳ וכתוב אני ה׳ קראתיך
וגו׳ בא יצחק אף הוא האיר שנ׳ ויזרע יצחק׳ וכתיב אור
זרוע לצדיק׳ בא יעקב והוסיף אור שנ׳ והיה אור ישראל
לאיש ואחר כך יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון
בועז עובד ישי דוד כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של
לבנה. וישב על כסא ה׳ למלך בכסאו של הקבה׳ מה כתוב בו
ודמות פניהם פני אדם בשלמה כתיב על המסגרות אשר בין
השלבים אחזת׳׳ וכתיב מעשה האופנים כמעשה אופן
המרכבה בכסאו של הקבה׳ אין דבר רע נוגע׳ שנ׳ לא יגורך
רע׳ ובשלמה כתיב אין שטן ואין פגע רע וגו׳ הקבה עשה ו׳
רקיעים והוא בשביעי ובכסא שלמה כתיב ו׳ מעלות לכסא
ויושב על מעלת ז׳ הרי נתמלא דיסקוס של לבנה ומשלמה
ואילך הת חילו המלכים פוחתין והולכין׳ רחבעם אביה ובן
כלם עד צדקיה כיון שבא צדקיהו ואת עיני צדקיהו עור
חסר אורה של לבנה׳ וכל אותם השנים אעפ׳ שהיו ישראל
חוטאים היו האבות מתפללים עליהם ועושים שלום בין
ישראל לאביהם שבשמים׳ שנ׳ ישאו הרים שלום לעם ואין
הרים אלא אבות שנ׳ שמעו הרים את ריב ה׳ והאיתנים מוסדי
ארץ ההר׳ ורב שלום עד בלי ירח׳ עד ששקעה הלבנה וחרב
המקדש לשלשים דור עכ׳׳ נמצאת למד מאברהם עד
שלמה טו׳ דור׳ כי המלך דוד היה יד׳ לאברה׳ וכן דוד עולה
יד׳ ושלמה בנו היה טו׳ לאברהם כנגד גמר המלוי מהלבנה
ובן צדקיהו היה טו לשלמה אלא ששלמה כנגד מלוי הלבנ׳
וצדקיה כנגד שקיעתה וידוע כי רובן של מלכים היו עוכדי
עז׳ עד שבא צדקיה שהיה המלך האחרון שמלך אחרי יהויכין
הרשיע כמותם ולא היה בנו של יהויכין ואז שקעה הלבנה
שחרב בית המקדש בימיו על ידי נבוכד נצר הוא שכתו׳
בירמיה בשנה התשיעי׳ לצדקיהו מלך יהודה בחדש
העשירי בא נבוכד נצר מלך בבל וכל
חילו אל ירושלם ויצורו עליה וכתיב בעשתי עשרה שנת
לצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר׳ וכתי׳
ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת יט׳ למלך נבוכד
נצר בא נבוזר אדן רב טבחים וישרוף את בית ה׳ ואת בית
המלך וגו׳ ודרשו רזל׳ במסכת הוריות פרק כהן משיח הוא
שלום הוא צדקיהו למה נקרא שמו שלום ששלמה מלכות
בית דוד בימיו ומה שמו מתניה שמו שנ׳ וימלך את מתניה
דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו ולמה נקרא שמו צדקיהו
אמר לו תהי מצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי וכתיב וגם
במלך נבוכד נצר אשר השביעו באלהים וגו׳׳ ועל דרך
הקבלה יש בכתוב הזה בשני הילודים האלה סוד גדול בסוד
מלכות בית דוד אגלה ממנו לך קצת ממסתריו והט אזנך
ושמע׳׳ ידוע כי שם אלהים הנזכר בבראשית הוא מלך
העולם והוא התשובה וזה אנו אומרים בראש השנה שבו
נברא העולם המלך הקדוש והמלך המשפט לפי שהיו ההוא.
והוא תחלת מעשיו שאין מלך בלא עם ואמ׳ הכתו׳ ויאמ׳ אלהי׳
יהי האור ויהי אור, לבארוכי מכח מלכות שמים הנקרא אלהי׳

אורים הללו ועל כן אמר ויהי אור ולא אמר כן כשאר מעשה בראשית ״

ויש לך להתבונן שאין הכונה שהיו שני אורים ממש רק שני כחות היו בו ׳ האחד כח זכרות ׳ והשני כח נקבות ׳ אבל האור הראשון לא היה אלא אחד והוא אחד כולל זכרות וכח נקבות ומן האור הזה נאצלו חמה ולבנה ביום רביעי וכמו שבארתי שם בסדר בראשית ונאצל כח הזכרות על החמה וכח הנקבות על הלבנה ״ ומעתה התבונן בענין יהודה ותמר ושני הילדים האלה פרץ וזרח יתבאר לך ממנו ענין מעשה בראשי׳ וזהו שא״רזל מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ״ והנה יקרא יהודה בשם הזה על שם ההודאה כענין שאמרה לאה הפעם אודה ה׳ והוא הרביעי בשבטי׳ והשם המיוחד רשום בו והיה מלך וראש מלכו׳ בית דוד ועל כן ראויה היתה תמר להזדוג ליהודה שתעשה המעשה ההוא מפני שהיתה שבה תמר הכולל כח זכרו׳ וכח נקבות כי הלולב הוא הזכ׳ והפרי שלו הוא התמר שהו׳ זכר מבחוץ ובגרעינתו שבפנים הוא נקבה כח שלא תמצא כן בשאר כל האילנות וראוים היו פרץ וזרח להיותם נאצלים מתמר כי הם כנגד חמה ולבנה הנאצלים מן האור הראשון הכולל זכר ונקבה כי זרח כנגד החמה שזורחת תמיד בענין שוה ׳ ופרץ כנגד הלבנה שהיא פעם מתמלאת פעם חסרה ונפרצת ׳ על כן יתחייב מלכות בית דוד הבא מפרץ להיותו בזמן מן הזמנים פעם קיים פעם בטל ״ ואם תשכיל בכתוב תמצא כי כשם שההכה מתאמת בלבנה כך זרח ופרץ מותאמים בבטן אחד ומותאמים בבכורה כי זרח היה הבכור בנתינת היד הוא שכתוב ויתן יד ואמר עליו זה יצא ראשונה ואמר גם כן ויהי במשיב ידו ולא אמר וישב את ידו ופרץ היה הבכור בהפטרו מן הרחם ומזה אמ׳ ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני כי היה זרח ה אחרו בפט רחם אעפ׳ שהיה ראשו׳ בנתינת היד ״ ודע כי הבכור הגמור משניהם היה פרץ שהוא הנפטר מן הרחם תחלה כי הבכור בפטר רחם תלה רחמנא וכן הכתוב יזכיר את שמו תחלה ומזה תמצא במלכות בית דוד גם אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ ״ ולפי שמלכות בית דוד בא מפרץ ופרץ כנגד הלבנה הזכירו חכמי האמת נחדוש הלבנה ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים ׳ והמאמר הזה על דרך פשוטו כי קרא הלבנה בשם דוד לפי שדוד בא מפרץ שהוא כנגד הלבנה ועוד שהלבנה נקראת המאור הקטן ׳ וכתיב בדוד ודוד הוא הקטן ובאמרו חי וקיים כונתו לומר נראת הלבנה ״ ועל דרך הסוד שאנו בו ירמוז המאמר הזה לכח הלבנה שקראו דוד מלך ישראל כלשון כנסת ישראל ועל כן הזכיר חי וקיים וזהו שרמזו לנו בפנימיו׳ דבריהם עד די כרסון רמיו שתי כסאות ״ ובמס׳ חגיגה פרק אין דורשין גלו לנו חכמים דעתם בזה׳ יש מי שאמר אחד לו ואחד לדוד ויש מי שא׳ אחד לצדקה ואחד לדין ויש מי שא׳ אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו ״ והחכמי׳ נראי׳ כחולקי׳ ואינו כן אבל כלן מסכימים לו עת אחת והכל ענין אחד ושרש אחד וזהו שכתוב ובקשו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם הוא כנסת ישראל ועל כח זה דרשו זל׳ ראוים היו ישראל שלא יגלו מן מקומם לעולם ולא

נזרה גזרה עד שכפרו שנ׳ אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישראל ״ ויש לך להתבונן כי אין הכתוב כפל לשון כדעת בעלי הפשט אבל הענין כי כפרו במלכות של מעלה וכפרו גם כן במלכות בן ישי למטה ועבדו ע״ז כי לכך אומר איש לאהליו ודרשו רבותינו זל׳ איש לאלהיו וזה מבואר ״ והזכיר הכתוב בזרח ד׳ פעמים יד והוא שכתוב ויתן יד ויקשור על ידו ׳ ויהי במשיב ידו ׳ אשר על ידו שני והם כנגד ד׳ חרמים שפשט ידו בהן עכן בן זרח והם חרם עמל׳ ׳ חרם סיחון ועוג חרם כנעניים חרם יריחו ״ ויוסף הורד מצרים׳ דרשו רז״ל בן אמה מוכר בן חורין עבד קונה אותו ׳ שהרי המדני מכרו אותו שהיו בני האמה בני הגר ופוטיפר היה עבד ונתקיים הכתוב ראיתי עבדים על סוסים ״ ושר הטבחים זה ממונה היה להרוג כל חייבי ההריגה בגזרת המלך והיה גבור חיל ובעל זרוע כמו נבוזר אדן שהיה שר גדול בענין שכתוב וישלח נבוזר אדן רב טבחים וכתיב ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזר אדן רב טבחים ״ וכן מצינו באריוך כתיב באדין דניאל התיב עטה וטעם לאריוך רב טבחי׳ די מלכא ״ ובמדר׳ ויוסף הורד מצרימה ׳ מעשה באנטונינו׳ המלך שבא לקסרין שלו ושלח אחר רבי הקדוש בא רבינו הקדוש ור׳ שמעו׳ בנו עמו ור׳ חייא הגדול ראה ר׳ שמעון שם דגיון אחד נאה ומשובח וראשו מגיע לקפלטירן של עמודי׳ אמ׳ לו ר׳ שמעו׳ לר׳ חייא ראה כמה פטימין עגלים של עשו נטרו ר׳ חייא והוליכו לשוק והראהו סל של תאני׳ וסל ענבים והזבובים עליהם אמר לו ר׳ חייא זבובים אלו ואותו לגיון שראית אי זה מהם משובח כשעלה ר׳ שמעון אצל אביו אמר לו כך אמרתי לר׳ חייא וכך השיב לי אמר לו אביו עד עכשו נתן לו הבבלי ממש שהשוה אותו לזבובים לפי שלגיונין אינם חשובים כלום אבל זבובים הבה׳ עוש שליחותו בהם שנ׳ והיה ביום ההוא ישרוקה׳ לזבוב אשה בארץ אשור ׳ וכן כתוב ושלחתי את הצרעה לפניך ״ ר וכן בכנים וצפרדעים

תדע שבשעה שבקש הקבה׳ לקיים גזרת ידוע תדע בקטן שבשבטים עשה שליחותו נכבר יוסף במצרים וירדו שם אביו ואחיו ופרעו את השטר לכך נא׳ ויוסף הורד מצרימה״ כי ה׳ אתו היה ראוי שיאמר כי אלהים אתו אבל אדני יוסף היה מצרי לא ידע ה׳ ועל כן יאמר כי בראותו הצלחתו הגדולה היה סבור כי דרך חכמת הכשפים הוא כמעשה ארץ מצרים שהם נהוגים בהם עד שראה שהיה מאת עליון כמראה שנראת לו בחלום או בעמוד ענן לכבוד יוסף וזהו שאמרו במדר׳ וירא אדניו לו כי ה׳ אתו היה רואה אותו מלחש ונכנס מלחש ויוצא אמר מזוג רותחין והיו רותחין מזוג פושרין והיו פושרין ומה אמ׳ יוסף תכן בעפרי הדשין במצרים עד היכן עד שראה שכינה עמדת על גביו ההד׳ וירא אדניו כי ה׳ אתו ״ וישרת אותו ׳ בנקיות ובזריזו׳ ׳ ויפקידהו על ביתו ׳ מנהו בן ביתו בענין שכתוב ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ״

וכל יש לו נתן בידו ״ מנהו שר האוצר בענין שכתוב לך בא אל הסוכן הזה אל שבנא אשר על הבית ״

ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף · המשילו הכתו׳ לארון
הנכרי׳ שכתוב בו וישב הארון עם בית עובד אדום בביתו ג׳
חדשים ויברך ה׳ את בית עובד אדום ואת כל אשר לו ״
בבית · זו ברכת הבית · בממון ובכלים ״ ובשדה · בתבואת
ובפירו׳ ובנטיעות עד עכשו היה ממונה בחשבון מכאן
ואילך בלא חשבון שנ׳ ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף ״
ובמדרש בבית ובשדה · בבית ו׳ חדשים בחרף · ובשדה ו׳
חדשי׳ בקיץ · מכאן אתה למד שעמד יוסף בביתו של פוטיפ׳
שנה אח׳ ובבי׳ האסורי׳ יב׳ שני׳ שב׳ מצינו יג׳ שני׳ משפי׳ מאביו
עד שמלך במצרי׳ ״ והיה זמנו לצאת מרשות פוטיפר לסוף
יא׳ שנים לפי חשבון יא׳ אלומות בחלום ראשון ויא׳ כוכבים
בחלום שני אלא שנתוספו לו שתי שנים בעונש שתי מלות׳
ולא ידע אתו מאומה · לא היה יוסף נמלך עמו כי אם
במטעמי סעודתו שנ׳ כי אם הלחם אשר הוא אוכל ״ ועוד
יכלול הלחם ההוא כנוי על אשתו בענין שכתוב קראן לו
ויאכל לחם וכתיב אכלה ומחתה פיה וכן באר בסמוך כי אם
אותך באשר את אשתו ״ ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה׳
גלה לנו הכתוב על יפיו אשר בעבודו תבעתו גבירתו ואמר
ויהי אחר הדברי׳ הא׳לה להגיד מעלת יוסף כי אחר שהשליטו
האדון ושמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו בענין הנזכר
והיה רואה עצמו אדון תבעתו גבירתו ולא קבל ״ ובמדרש
כיון שראה יוסף את עצמו בטובה הזאת התחיל לאכול
ולשתות והיה מסלסל בשערו ואמר ברוך שהשכיחני מבית
אבי אמ׳ לו הבה׳ אביך מתאב׳ עליך ואת׳ מסלסל בשערך הרי
אדונתך מזדונת לך ומצרה לך ״ וימאן ויאמר הן אדני ·
תחלת דבורו אמר לו הן אדני כלומר והלא אדני מצוי לך
ומה את עושה בי ״ והטעם שמלת וימאן מורה על אסור
הדבר ועל היותו נמנע אצלו ממאן בו בתכלית המאון שהרי
מתוך הטעמים שבתורה אנו מבינים מה שלא נכתב בה
בענין התנועות שבאדם שמתוכם נדע כונת לבו ״
ובמדרש הן אדני ראה איקונין של יעקב אביו ואמר לו יוסף
יוסף עתידים אחיך שיכתבו באבני אפוד רצונך שתהיה
הפ׳ כהם ותהיה רועה זונות ״ ותאמר שכבה עמי ·
דברה דרך פריצות וחציפו׳ בענין שכתו׳ והנה אשה לקראתו
שית זונה ונצורת לב ״ וזאת שיחה מאשה מנאפת אבל
אשה כשרה כגון רות בלשון נקיה אמרה ופרשת כנפיך על
אמתך ״ ויאמר אל אשת אדניו · היה אפשר לומר ויאמר
לה אבל הוסיף לומר אשת אדניו לבאר כי עם היותה גברת
אשת אדניו והיה ירא אות׳ את ה׳ היה ירא יותר ״ ואיך אעש׳
הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלדים · הגיד כי יעשה שתים
רעות האחת שיהיה בוגד באדניו הבוט׳ בו זהו הרעה הגדולה
הזאת היא הבגידה שיבגוד לאדניו והשנית שיהיה חוטא
לאלדים וזהו בלשון הכתוב שאמר עלי לבניו אם יחטא איש
לאיש ופללו אלדים ואם לה׳ יחטא מי יתפלל לו ״ ולא
שמע אליה לשכב אצלה · על דרך הפשט אפילו בלא
תשמיש להיות עמה בתשמיש שכן מצינו ביאה בלשון הויה
בענין שכתוב גם הייתי הלילה לאיש ״ ועל דרך המדרש
אמרה לו למה אין אתה שומע לי אין אדם יודע אותנו אמר
לה הפנויות שבכם אסורות לנו את אשת איש על אחת כמה

וכמה משל למה הדבר דומה לגוי אחד שאמר לישראל יש
לי מאכל נאה ומשובח להאכילך אמר לו ומהו אמר לו בשר
חזיר אמר לו ריקה שבעולם שחיטה שלכם בבהמה טהורה
אסורה לנו בשר חזיר על אחת כמה וכמה בך אמר יוסף
פנויות שלכם אסורות · אשת איש על אחת כמה וכמה ״
ולא שמע אליה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה
בגיהנם ״ ג׳ נאמנין הם בעל הבית המפריש מעשרותיו
כראוי ואינו נחשד על התרומה והמעשרות ואין לך נאמן
גדול מזה ״ רווק הדר בשכונת זונות ואינו חוטא · אין לך
נאמן גדול מזה · עני שהפקידו לו פקדון ולא נחשד עליו
אין לך נאמן גדול מזה ״ אי אתה מוצא נאמן כיוסף
שהיה במצרים שכתוב בהם אשר בשר חמורים בשרם והוא
בן יז׳ שנה והיא משדלתו בכל יום ולא נחשד על העריות ״
ג׳ כבשו את יצרם ואלו הם יוסף בועז פלטי בן ליש ״
ודרשו רז״ל בסנהדרין תקפו של יוסף ענותנותו של בועז
דאלו גבי יוסף כיום ואלו גבי בעז
בלילה דכתיב ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה
אשה שוכבת מרגלותיו וכבש את יצרו שלא קרב אליה כלל
עד אחר הנשואין ״ תקפו של בועז ענותנותו של פלטי
בן ליש דאלו בועז חדא ליליא ואלו פלטי בן ליש כמה זמן
שהרי בשעה שבעתתו רוח רעה לשאול נתן לו את מיכל בתו
שנאמר ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן
ליש אשר מגלים והיה יודע פלטי בן ליש
שלא היו קדושין תופסין באשת איש ושאול אנס את בתו
ונתנה לו ומפני שנתיר׳ משאול הראה עצמו שלקחה כי לא
היה חפץ בה וכיון שנתברר לדוד שאנסה שאול ושלא היה
חפץ פלטי בן ליש ה״ה שלח לבנו של שאול אחר שמת
שאול תנה את אשתי מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות
פלשתים ו׳לפי׳ כ׳ פיר׳ ואבר ויקחה בעם איש ולא אמר מעם
אישה ומה שכתוב וילך אתה אישה פירושו שהלך פלטי
ללותה לילך אל דוד אישה ומה שכתוב הלוך ובכה אחריה
עד בחורים מפני שהיה מתירא׳ מדוד שמא לא יאמינהו
ויגמלהו רעה ״ ויעזוב בגדו אצלה · למד הכתוב מעלתו
שלא רצה להתעצם עם אדנתו ולקחת בגדו ממנה אבל
הניחו אצלה לכבודה · וינס ויצא החוצה ״ יצא
לחוץ כדי שתתיאש ממנה ולא תתבענו או אולי מפני
שרצה הצדיק לכבוש את יצרו נתחכ׳ למצוא בזה דרך ויצא
החוצה להתקרר מפני שנתחממו לו כחות הגוף ״ ובמדרש
וינס ויצא החוצה · אמר לו הקב״ה אתה נסת היום הים ינוס
מפני ארונך שנ׳ הים ראה וינוס מה ראה ארונו של יוסף ״
ראו הביא לנו איש עברי · ולא פי׳ מי והכונה על בעלה ובמה
שלא הזכירה אותו הנה זה דרך מוסר בנשים ״ ומה שאמ׳
איש עברי היה מוחזק בארץ הוא ואבותיו באנשים עברים
על שם שהיו מעבר הנהר ״ לצחק בנו · כלשו׳ הכתו׳ כשחוק
לכסיל עשות זמה ״ בא אלי לשכב עמי · תפח רוחה היא
אמרה לו שכבה עמי · ואומר׳ בא אלי לשכב עמי ״ ובמדרש
בא אלי לשכב עמי זהו שא׳ הכתוב ומוצא אני מר ממות את
האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה ״
ר׳ יהודה בר׳ שלום אין לך קשה מן האשה תדע

שבמעשה העגל נאמר ויפל מן העם כשלשת אלפי איש ובמעשה זמרי על ידי אשה נפלו כד׳ אלף׃ טוב לפני האלדים ימלט ממנה׳ זה יוסף׃ וחוטא ילכד בה׳ זה זמרי׃ מהו אסורים ידיה׳ היו תופשות לאדם בשוק׃

כשברא הקבה׳ לחוה אמ׳ מאיזה מקו׳ אבראנה אם מן הראש תהיה רוחה גסה אם כן העין תהיה סקרנית אם מן הפה תהי׳ פטפטנית אם כן האזן תהיה צייתנית אם מן הידים תהיה גנבת׳ אם מן הרגלים תהיה פרדנית׳ מה עשה הקבה׳ בראה מן הצלע מקום צנוע כדי שתהא צנועה ויושבת בבית׳ ואעפ׳ שלא בראה מן הראש רוחה גסה שנאמר יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון׃ לא בראה מן העין והיא סקרנית׳ שנאמר ומשקרות עינים׳ וכתיב ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים׃ לא בראה מן הפה והיא פוטטת׳ שנאמר המעט קחתך את אישי׃ לא בראה מן הידים והיא גנבת שנאמר ותגנוב רחל את התרפים׃ לא בראה מן האזן והיא צייתנית שנאמר ושרה שומעת פתח האהל׃ לא בראה מן הרגלים והיא פרדנית שנאמר ותצא לאה לקראתו׳ ותצא דינה בת לאה׃

כדברים האלה עשה לי עבדך׳ זה ראי׳ למה שדרשו זל׳ שהי׳ סרי׳ בגופו ולא היה יכול לשמ׳ ומזה דרשו זל׳ בשעת תשמיש אמרה לו ואין הכונה תשמיש ממש שהרי סרים היה אבל התשמיש היה במיני המשמוש חבוק ונשיקה כי אלו היה תשמיש ממש איך אפשר שתודה במה שלא היה ותהיה נמאסת בעיני בעלה ואלו היה הדבר אמת היה ראוי לה להסתירו ואיך תכזב להעליל עליו לפגום את עצמה אבל באור כדברים האלה כמיני משמושין כי הרשעה הזאת העלילה על יוסף שבא כנגדה וקם עליה לאנוס אותה כמיני משמושים וחבוקין כמוהו׃ ויתנהו אל בית הסהר הוא הבור והוא בית בנוי תחת הקרקע שקורין לו שיגה׳ בלע׳ אשר לו פתח קטן מלמעלה יכניסו בו האסורים וממנו בא להם האורה והוא מלשון צהר תעשה לתיבה בחלוף סמך בצדי׃ ואחרי כן פי׳ שהוא בית הסהר המיוחד לגדולי המלכות זהו שאמר מקום אשר אסירי המלך אסורים כי שני בית הסהר היו שם אחד לגדולי המלכות גדול האורה ואחד לשאר העם קטן האורה׃ ומה שהוסיף ואמר ויהי׳ שם בבית הסהר כדי להסמיכו אל ויהי ה׳ את יוסף ולמד שמתוך בית הסהר היתה שכינה עמו׃

ויתכן שגם הרמזים המורים בעתיד וענוי יוסף בבית הסהר רמז לגלות ישראל שהוא נמשל לבור ומזה תקנו לנו בתפלה לשו׳ יעלה ויבא כי העומד בבור צריך שיעלה משם׃ וכשם שהשכינה שרויה עמו מתוך הסהר כן ישראל השרוים בגלות שכינה עמהם וכשם שכתוב ביוסף ברזל באה נפשו כן בגלות ישראל כתיב יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל׃ וכשם שכתוב ביוסף ויט אליו חסד כן ישראל בגלות כתיב בהם ובעבדותנו לא עזבנו אלדינו ויט עלינו חסד׳ וכתיב וחסדי מאתך לא ימוש וכתיב ביוסף ויתן חנו בעיני שר בית הסהר׳ כן ישראל מן הגלות כתיב בהם ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם׃ וכשם שיצא יוסף מבית האסורים כן ישראל מן הגלות עתידים לצאת ולהגאל שנ׳ לאמר לאסורים צאו׃ וכשם שכתוב ביוסף עד עת בא דברו אמרת ה׳ צרפתהו כן כתוב בגאלת ישראל ואתה דניאל סתום הדברי׳ וחתום עד עת קץ ישוטטו רבים ותרבה הדעת׃

ויהי אחר הדברים האלה אחר שהרגילה אותה ארורה לצדיק בפי כלן לדבר בו הביא להם הקבה׳ סרחון של אלו הסריסים שיפנו אליהם ולא אליו׃ ועוד שתבא הרוחה לצדיק על ידם׳ חטאו משקה מלך מצרים והאופה׳ אין הכתוב מבאר חטאם׳ אבל רזל׳ דרשו כי חטא המשקה היה שנמצא זבוב בכוס׳ וחטא האופה היה שנמצא צרור בגלוסקא שנתן לפני המלך ולפיכך כעס על שניהם הצרור בגלוסקא פשיעת האופה ועל כן נתלה אבל הזבוב בכוס לא היתה פשיעת המשקה שאחרי שמזג הכוס בשעה שפשט ידו למלך נפל הזבוב לתוכו לפיכך נצל׃ לאדניהם למלך מצרים׳ היה ראוי לומר לאדניהם לפרעה מלך מצרים ושיאמר אחרי כן סתם ויקצף על שני סריסיו אבל יתכן לפרש כי בתחלת זכרונו עתה יגיד הכתוב מראשי׳ אחרית מה שעתיד שתפרד מלכותו ממנו בססת ישרא׳ ומפני זה הזכיר הכתוב המלכות בפני עצמו והשם בפני עצמו׃ וכן תמצא בענין אחריתו על הים שינהוג הכתו׳ המנהג הזה הוא שכתוב ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה והיה ראוי לומר ויגד לפרעה מלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה והיה ראוי לומר ויגד לפרעה מלך מצרי׳ כי ברח הע׳ ויהפך לבו אבל הזכיר המלכו׳ בפני עצמו והש׳ בפני עצמו ללמד על אחריתו כי קרוב יום אדו שעתיד הקבה׳ להעביר מלכותו ממנו ולא ישאר לו כי אם השם לבדו׃ אב׳ בענין חוזק לבו הזכי׳ ויחזק ה׳ את לב פרעה מלך מצרים׳ הזכיר מלכותו ושמו ביחד להודות כי אעפ׳ שפרעה הוא מלך מצרים הנה הקבה׳ המלך הגדול עליו והוא המחזק את לבו ולבו בידו פלגי מים׃ ויקצף על שני סריסיו׳ דרשו רזל׳ הקציף הקבה׳ מלך על עבדיו להציל את הצדיק ומנו יוסף׳ והקציף הקבה׳ שני עבדים על המלך אחשורוש להציל את הצדיק ומנו מרדכי׃ מקום אשר יוסף אסור שם כל הגלגולים הללו על יוסף כדי להוריד יעקב ובניו למצרים לקיים דברו של הבה׳ שאמר כי גר יהיה זרעך׳ ויהיו ימים במשמר׳ שנה כענין שכתוב ימים תהיה גאלתו׃ וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו לאמ׳ מה צורך לכל האריכות הזה וכי לא היינו יודעי׳ שהסריסים היו אתו במשמר ומה צורך להזכיר סריסי פרעה ויספיק שיאמר הכתוב וישאל אותם לאמר מדוע׳ ויתכן לפרש כי מפני שהזכיר למעלה ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם וישרת אותם לבאר כי האדון הפקיד את עבדו ביד הסריסים שישרת אתם ותלה האדון הכבוד בה׳ באמרו את יוסף אתם הוצרך הכתוב לבאר כי לא היה יוסף את׳ אבל הסריסים שהיו סריסי פרעה גדולי המלכות היו אתו ותלו הכבוד ביוסף ועל כן אמ׳ את סריסי פרעה אשר אתו׃ ועוד הגיד הכתוב במוסרו של יוסף כי מצד שהיו אתו בחבורה אחת במשמר אחד ובית אחד חקר על ענינם ושאל׳ בשלומם וזהו שהזכיר סריסי פרעה

כלומ' אעפ' שהיו רשעי' עבדי מלך בליעל לא נמנע מלשאול
בהם מדרך המוס' · הלא לאלהים פתרונים המקרים
העתידים לבא בחלומות לאלהים הם כי הוא לבדו המחלים
והמודיע העתיד והוא עושה שלום ובורא רע ואין בדבורי
לכם תועלת והפסד ועל כן ספרו נא לי אולי ירצה השם
לגלותו אלי · בחלומי והנה גפן לפני ראוי אדם שיזהר תחלת
דבורו בספור חלומות כי שר המשקים זה היה תחלת דבורו
בחלומי שהוא לשון חלימות ובריאות שהו' מלשון והחלימני
והחייני ונצל ונדון לחיים וחזר למעלתו אבל שר
האופים התחיל כאף שאמר אף אני בחלומי ונדון למיתה
ודרשו רז"ל ד' פתחו כאף ואבדו מן העולם ואלו הם
נחש ושר האופים ומרגלים והמן וכבר נזכר זה בספר
בראשית כפסוק אף כי אמר אלהים ובגפן ג' שריגים
זמורות מלשון הלבינו שריגיה ·· והיא כפורחת · כלו'
כאשר פרחה מיד עלתה נצה כלומ' מיד שהתחילה לפרוח
עלתה נצה ויצא הנץ מן הגפן והוא הסמדר כלשון אם פרחה
הגפן ואחר כך פתח הסמדר · ומיד עלתה נצה שהוא
הסמדר ומיד ראה שהבשילו אשכלותיה ענבים ·· והנה
החלום הזה מורה כי ממהר האלהים לעשות הענין כי מיד
שפרחה הגפן מיד הנצה וגבר הפרי ושחט הענבים והוציא
היין ונתן על כף פרעה ומפני שראה פריחת הגפן ופתוח
הסמדר ובשול הענבים שהיו ענינים תכופים זה אחר זה מ
מורים על הנחוץ ועל מהירות הענין על כן ראה יוסף
בחכמתו לפתור בשלשת שריגים ג' ימים לקרוב הזמן ולא
פתר ג' חדשים או שנים ומלת שריגים הוא מלשון רז"ל שרגא
והוא לשון אורה והו' הדין בשלשה סלי חורי שפתר בו גם כן
שלשת ימים ואעפ' שפשוטו לשון חררה ועוד הוא כולל הא
האור והלבן מלשון חיור ·· וכן דרשו ז"ל חזאית את אחורי
מלשון אורה ·· וכן לשון חורים וסגנים כי הכתוב ימשיל
הגדולים במעלה למעלת האורה והקטנים שאין להם מעלה
ימשילם לחשך ויקראם חשוכים הוא שכתוב בל יתיצב לפני
חשוכים ·· ועוד שלשת הסלים עולה למספר שלשת ימים
הם · ועוד יש לפרש כי ראה יוסף לפתור שלשת שריגים
ושלשת סלי חורי בפתרון ג' ימים ולא חדשים ולא שנים
לפי שראה השריגים והסלים שוים כאחד ואין זה כי
אם בימים בלבד שהרי החדשים לא תמצא בכל השנה ג'
חדשים שוים לגמרי אבל משתנים ומתחלפים מזרע לקציר
מקור לחום ומקיץ לחורף ולא תמצאם שוים כי אם בימים ·
ועל שם ההויה הנמצאת בשלשה ימים מה שאין כן בג'
חדשים וכל שכן בג' שנים לכך ראה לפתור להם פתרון ימים
ואמר ג' ימים הם ·· ובמדרש ובגפן ג' שריגים · גפן אלו
ישראל שנ' גפן ממצרים תסיע ·· ג' שריגים אלו ג' רגלים
שישראל עולים בכל שנה ·· והיא כפורחת · הגיע זמן
של ישראל לפרות ולרבות וכהא ובני ישראל פרו וישרצו
·· עלתה נצה · הגיע זמן של ישראל להגאל וכהא'
ויז נצחם על בגדי ·· הבשילו אשכלותיה ענבים ·
הגיע זמנו של מצרים לשתות כוס התרעלה וכן תמצא
בפרשה ד' פעמים כוס כנגד ד' כוסות של פסח וכנגדם
עתיד הקב"ה להשקות לאומות העולם ד' כוסות של פורענות

שנ' קח את כוס היין החמה הזה מידי וכתיב כוס זהב בבל ביד
ה' וכתיב כי כוס ביד ה' יין חמר מלא מסך · וכתיב ימטר
על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם ·
ועוד דרשו רז"ל ובגפן ג' שריגים גפן זו תורה ג' שריגים זה ב
באר ועמוד ענן ומן ·· והיא כפורחת עלתה נצה ·· אלו
בכורים הבשילו אשכלותיה ענבים אלו נסכים ·· כי אם
זכרתני אתך · בקש ממנו שני דברים האחד שיזכרהו הוא ע
עצמו והשני שיזכירנו לפרעה ומפני זה כתוב ולא זכר שר
המשקים את יוסף וישכחהו כלומר שלא זכרו לעצמו וי
וישכחהו מלהזכירו אל פרעה וזה טעם ולא זכר וישכחהו
זהו והזכרתני אל פרעה חס ושלום שיתלה יוסף הצדיק
בטחונו בשר המשקים רק בשם לבדו אבל היתה כונתו
שהשם ית' הזמין אליו שר המשקים זה כדי שיעשה לו נס ע
על ידו כי מן הידוע שהצלת הקב"ה את הצדיקים על ידי סב
סבות היא ·· ומה שנענש באחורו שם שתי שנים עוד כמו
שדרשו רז"ל זה היה על דכוד שדבר עם שר המשקים מענין
הצלתו וחלה פניו לדבר ולפי שבקש סבה בשר המשקים ש
שיזכירנו ויוציאנו כמו שאמר לו והזכרתני והוצאתני ואין
ראוי לצדיקים כיוצא בו לבקש סבה לכך נענש בזה כי היה
לו לבטוח בהקב"ה לבדו שהוא בעל הסבות כלן שהוא יזמין א
אליו הסבות מבלתי שיבקש הוא אותם ולצדיק כמוהו
נחשב לעון שהרי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט
השערה וכן דרך הצדיקים השלמים בבטחון שלא יבקשו ס
סבה כלל וכן מצינו באליהו שעמד במדבר חסר המזון ובטח
בהקב"ה והקב"ה הזמין לו שם עורבים יכלכלו אותו שכתוב ו
והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב
והנה העורבים היו סבה לפרנסתו או כדרך הנס או משלחנו
של יהושפט והקב"ה הזמין לו אותה סבה והו' לא בקש אותה
והעולה לנו מזה כי יוסף הצדיק לא תלה בטחונו בבשר
ודם כלל והעונש היה על שבקש סבה ·· יום הולדת את
פרעה ·· באותו היום נולד בן למלך וקראו את שמו
פרעה כשם אביו ומנהגם היה לעשות משתה בכל שנה
באותו יום שנולד ·· וישא את ראש שר המשקים ואת ראש
שר האופים בתוך עבדיו · מנה שני סריסים אלו בתוך שאר
עבדיו ·· ולשון ישא מלשון כי תשא את ראש בני ישראל
· ומתוך שהזכירם בתוך המשתה בתוך השאר רצה לדון
אותם ולהוציא משפטם לאור האחד יצא זכאי וחזר למעלתו
והשני נתחייב ונתלה ·· ויש בענין הזה התעוררות
גדולה לבני אדם שכל מעשיהם נשקלי' על פי הענש והשכר
והם עתידים ליתן דין וחשבון לפני מי שאמר והיה העולם
וענין פרשה זו בא ללמדנו כי ראוי האד' שיבקש רצון המלך
ושיזהר מחמתו וכן הזהיר שלמה ע"ה על האדם שישתדל
אחר רצון המלך ושתהיה לו הסברת פניו הוא שאמר באור
פני מלך חיים רצונו כעב מלקוש ·· ושיזהר ויתרחק
מחמתו שלא יכעיסנו והוא שאמר חמת מלך מלאכי מות ··
וכתיב נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו המשיל ר
רצונו והסברת פניו לטל שהוא מפריח ומגדל הצמחי' שהם
מחיה לבח' וכדי ללמ' כמה קשה כעסו המשילו לאריה שהוא

משחית ומכלה לבעלי חיים האוכלים הצמחים ׃ וכונת שלמה בכל זה כדי שידון אדם קל וחומר בעצמו אם החוטא למלך בשר ודם והמכעי׳ אותו כעסו של מלך רע ומר וקשה כל כך אף כי המכעיס למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בחטאתיו על אחת כמה וכמה ועל כן חייב אדם מדרך השכל שישכיל בדעתו להפיק רצונו ולירוא מחמתו הוא שכתוב כי רגע באפו חיים ברצונו לפי שרצונו וחרונו תכלי׳ הטובה והרעה ואם הוא צריך להשמר מכעס מלך בשר ודם שנמשל לאריה ושיפיק וידרוש רצונו הנמשל לטל אף כי מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהמשילו הכתוב לארי לאריה שנאמר אריה שאג מי לא יירא והמשיל רצונו לטל ה הוא שכתוב אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך׃ שרשיו כלבנון

ויהי מקץ

בטח אל ה׳ בכל לבך ואל בינתך אל תשען ׃ שלמה המלך יזהיר בכתוב הזה על מדת הבטחון מפני שהוא מעקרי התורה והמצות יאמר שיבטח אדם בהקב״ה בכל לבו ולא י יבטח ולא ישען על בינתו והבונה בזה שאם יורהו שכלו ות ותלמדהו בינתו לבטוח בעשרו או בכחו וגבורתו שלא ישען בזה כלל רק שישים כל בטחונו בהקב״ה שהוא משיב חכמים אחור ודעתם יסכל ואין כל מעשיו ומחשבותיו כלם בלתי אם יגזר השי׳ וזהו שכתוב רבות מחשבו׳ בלב איש ועצת ה׳ היא תקום כי אם אסף עושר לרוב אין לו להחזיק טובה לע לעצמו כי עשרו לא בא אליו בכחו וקלותו וכן אמר שלמה ע״ה כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעי׳ חן כי עת ופגע יקרה את כלם וכן אמר עוד לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון ודבורו אשר בידו כי אם ביד הקב״ה וכל שכן שאר כל המעשים ולפיכך אין ראוי לו לבטוח ולהשען על בינתו ואין לו לתלות תקו׳ו בהשתדלותו רק בהקב״ה והו׳ שאמר דוד ע״ה אך לאלהים דמי נפשי כי ממנו תקותי כלומר לא בהשתדלותי וידוע כי בטחונו של אדם מתחלק על ח׳ חלקים האחד הוא בתחלת תולדתו בוטח על שדי אמו מפני שהחלב מזונו וחיותו וכענין שכתוב מבטיחי על שדי אמי ׃ והשני הוא שבוטח אחרי כן על אמו להאכילו מה שיערב לו ולהטעימו המתוק להכו וכענין שאמר דוד ע ע״ה אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו יאמר דוד ע״ה שהיה משוה ומדמה נפשו בבטחון השם ית׳ כגמול ה הבוטח על שדי אמו ׃ השלישי הוא שבוטח על א אביו כי אחר שיגדל ותפקחנה עיני שכלו מעט יראה כי הוא ואמו תלוים על אביו ואביו הוא עקר ואז יתלה בטחונו באביו ׃ הרביעי הוא שיבטח על כחו כאשר יגדל יותר וילמד אי זו מלאכה שתהיה באשר יוכל להתפרנס אז יסיר בטחונו מאביו וישים בטחונו בכחו ותחבולותיו ׃ החמישי

הוא שיבטח בהקב״ה כאשר יגדל יותר ויתחזק שכלו ומתוך ש שיראה שאין כחו ותחבולותיו כלום ויראה חסרון הבריות ופ ופחיתותם וצרכם הגדול לחסדיו ית׳ אז יסיר בטחונו אשר ה היה לו בכחו וישים בטחונו בהב״ה בעניני׳ שאין בידו כח ותחבולה להפיק אותם כענין צורך גשמים בזמן הזריעה או אם ילך בים והים הולך וסוער או במדבר חיות ולסטים או בישוב והדבר היה בארץ בכל הענינים האלה וכיוצא בהן ש שאין לו כח ותחבולה להמלט ישים בטחונו בהב״ה ומדרגה זו במדת הבטחון והיא טובה אבל אין לה שלמו׳ מפני שהוא כענין שאמ׳ הנביא ע״ה ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו הששי הוא שיבטח בהקב״ה אפי׳ בדברי׳ שיש לו בהן כח וקצ׳ תחבולה כגון מי שאפשר להתפרנס בסבת מלאכה ככדה ש שהיא כיגעת הבשר ומחזיר בטחונו להקב״ה שיפרנסהו בענין שיהיה נקל יותר ׃ השביעי הוא שיבטח בהב״ה בכל הסבות כלם בין שתהיה הסבה קשה או קלה ׃ הח הוא שיבטח בהקב״ה בכל לבו ולא יתלה מחשבתו לסב׳ מן הסבות רק שירצה במה שהוא רצון הקב״ה כלומר במה שהוא בריא או חולה או עשיר או עני חפשי או אסור בבי׳ האסורים וכיון שרצון הקב״ה שיהיה לו אחד מן המאורעו׳ והיסורי׳ ההם וה׳ חפץ דכאו בהם יש לו לחפוץ בזה ואין לו לבקש סבה כי אם הוא משתדל ומבקש סבה שינצל מן המאורע ההוא שהוא משים חלק אחד מלבו בבטחון אותה סבה ואיננו בוטח ב בהקב״ה בטחון שלם בכל לבו ומי שהוא שלם במד׳ הבטחון יש עליו לבטוח בהקב״ה בכל לבו שהו׳ ית׳ בעל הסבות כלן יזמין אליו הסבות כפי מה שיצטרך כן כתב הרב הגדול הח החסיד ר׳ בחיי בן פקודה ז״ל בספ׳ חובת הלבבות שחבר ׃ ויראה לי כי מפני זה אמר אל ה׳ ולא אמר בה׳ לבאר שהבטחון השלם בכל לבו הוא שיהיו כל מחשבותיו אל ה׳ כענין שכתוב עיני תמיד אל ה׳ ואין ראוי לו לצדיק השלם במדת הבטחון לבקש סבה והעד על זה ענין אליהו וכמו ש שהזכרתי בפרשה של מעלה והנה העורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו׳ והקב״ה הזמין לו אותה סבה והוא לא בקש אותה והנה זו מדרגה עליונה מאד במדת הבטחון ׃ והנה יוסף הצדיק הבוטח בהקב״ה לפי שבקש בשר המשקי׳ שיהיה לו סבה שיצא מבית האסורים לכך לא הגיע למדרגה זו של בטחון ונענש בזה שנשאר שתי שנים יותר בעונש ש שתי מלות שאמ׳ לו והזכרתני והוצאתני וזהו שכתוב ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור ׃ מקץ שנתים ימים לסוף שנתי׳ שפתר יוסף חלום שר המשקים והאופים היה החלום הזה של פרעה ׃ ודרשו ז״ל כי עכובו בבית האסורים שתי שנים אחרי זאת היה בעונש וה והזכרתני והוצאתני וכבר בארתי למעלה כי יוסף הצדיק שם ה׳ מבטחו בלבד ולא נגה אל שר המשקים רק שיהיה לו סבה מאת השי׳ ׃ ומה שהזכיר שנתים ימים למה הוצרך ימים והרי כתוב כי זה שנתים הרעב ולא הזכיר שנתים ימים אלא למדך כאן שהיו שתי שנים מלאים מיום ליום לכך הוסיף ימים ובמדרש מקץ שנתי׳ ימים זה שאמ׳ הכתוב קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות כל דבר

ודבר שיוצא מפי הקבה בקצבה הוא יוצא אפי הגשמים ל
בקצבה הם יורדין שהוא קוצב לבדיו כרא השנה וכשישראל
זוכים יורדים על הצמחים ועל האילנות וכשהם חוטאים הם
יורדים על המדברות ועל הימים זה שאמר הכתוב קץ שם ל
לחשך ·· קץ נתן ליציאת מצרים שנ׳ ויהי מקץ שלשים
שנה וארבע מאות שנה וגו׳ ·· קץ נתן ליוסף לצאת מבית
האסורים שנ׳ ויהי מקץ שנתים ימים · ופרעה חולם ·
ראוי שיאמר ופרעה מלך מצרים אבל מפני שהיה החלום ה
הזה בענין היאור והוא היה תהלת מפלתו · גם יש בו רמז
למה שעתיד שילקה במים על כן לא הזכיר בו הכתוב מלכות
כי אם השם לבדו ומפני זה תמצא שיזכיר בכל הפרשה שם
פרעה תמיד ולא תמצא שם כ״ל מלך מצרים רק בהיות המ
המעלה ליוסף שהזכיר בו הכתוב מלכות לכבוד יוסף הוא ש
שכתוב ויוסף בן ל שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים כי
אז הזכיר בו השם והמלכות לבאר כי מעלת יוסף היא סבת
מלכותו כי כל הארץ היתה אובדת לולי עצתו בהכמ׳ פתרונו
·· ודע כי החלומות מפני ג׳ סבות מפני מאכלים מפני מ
מחשבות מפני חזוק הנפש ·· המאכלים מולידים גסות
ומעלים עשן אל המוח והחלום הבא בסבת זה הכל עניני ה
הבל ודברים בטלים ·· החלום הבא בסבת מחשבות הוא
כשאדם כחשב בהם תדיר ומכח ציור המחשבה שהוא מח ש׳
בהם ביום יראה אותם בלילה הוא שכתוב בנבוכ׳ נצר רעיונך
על משכבך סליקו ·· והחלום הבא מפני חזוק הנפש הוא
האמתי הראוי מכלם שהוא מכחות הנפש שכח המדמה מצ
מצייר בעת השינה הדברים המורגשים שכבר חשב בהם וה
והשיגם בהקיץ וחקקם בדמיונו ובשעת השינה שההרגשות ב
בטלות הכח הזה מתחזק בו עד שיהיה הענין נדמה לו כאלו
ראה אותו בהרגש והחלום הזה צודק כשהכח המדמה חזק
באדם והוא שבא לאדם מבלי שיהרהר בו ושלא על דרך ה
הרגילות כלל וזו היא נבואה קטנה שאמר זל׳ שנתנה לשוטי׳
ולתינוקות מפני שאין להם דעת ולא הטריחו חושיהם
בהקיץ להשכיל בדברים המורגשים ולעצור אותם בדמיונם
ולפיכך כל מה שהכח המדמה שלהם ישתלח להם בהקיץ
ישתלח להם בעת השינה שהם מדמים דברים אמתיים
ומתקיימים ·· והחלומות שהם מהמין הזה הם באים
בין לצדיקים בין לרשעים מבלי שיהרהר אדם בענין זה כלל
ורצה הקבה להחלים את פרעה ולהפעים רוחו בחלו ולסכל
עצת חרטומיו וחכמיו כדי להעלות את יוסף אל המעלה ההי׳
והנה עמד על היאור · יאור ונהר הכל אחד וכן
תרגמו אנקלו׳ נהרא ועקר שניה׳ מלשון אורה וכן מצינו
שהגשמים קראן הכתוב אור׳ שנ׳ הן על כפים ישא אור׳
וכתיב יפיץ ענן אורו · וטעם הדבר כי הנהרות נעשין
ממי הגשמים והגשמים בסבת המאורות ועל כן ראוי ליחס
התולדות אל האבות ·· והיאור הזה הנקרא נילוס שהיה
עולה ומשקה את הארץ כי אין הגשמים יורדי׳ במצרי תדיר
ומה שהזכיר על היאור היה ראוי לומר על שפת היאור
כמו שאמר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאור ··
וכן פרעה בעצמו בספורו ליוסף הזכיר בחלומי הנני עמד

על שפת אבל יתכן לפרש כי לפי שזה ספור דתירה גלתה ל
לנו התורה בזה מחשבתו הרעה כי היה הלוכו מעני׳ מחשבתו
שהיה עושה עצמו אלוה והיה נילוס יאורו ומפני זה הזכי׳ על
היאור ראה בחלומו כי היה שליט על היאור ומושל עליו כ
בענין שכתוב לי יאורי ואני עשיתיני ופרעה בספורו שנה
הענין ואמר על שפת היאור כי היה נבהל בענין החלום והוא
שכתוב ותפעם רוחו ונתבייש לתת גדולה לעצמו שיאמר על
היאור ואמר על שפת היאור והנה מן היאור
עולות שבע פרות מחית ארץ מצרים היתה מן היאור הוא
שכתוב ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור יבש נדף
ואיננו וכתיב ואנו הדייגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה
וכתיב יבשו עובדי פשתים שריקות וכתיב והיו שתותיה מד
מדוכאים וגומ׳ ותרעינה באחו הבית נוספת כמו לבו
לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כי אחו הוא שם העש׳ עצמו
כמו ישגא אחו בלי מים וטעמו ותרעינ׳ אחו כי על שפ׳ היאור
היו רועות האחו וייקץ פרעה והנה חלום היה לו
לומר והנה חלומות כי שנים היו חלום הפרות וחלום השבלים
אבל אמר חלום שהוא בעצמו היה מכיר כי שניהם ענין
אחד אבל לא היה יודע פתרונם · ותפעם רוחו היתה
מקשקשת בתוכו כפעמון ובנבוכד נצר נאמר ותתפעם
לפי שהיו שני חלומות חלום הצלם וחלום האילן חלו׳ הצלם
שנאמר הוא צלמא רישיה דדהב טב חדוהי ודרעוהי די כסף
מעוהי וירכתיה די נחש חלו׳ האילן שנ׳ חזי הוית ואלו אילן
בגו ארעא רומיה שגיא ועוד נאמר בו ותתפעם מפני
שנתעלם ממנו החלום והפתרון הוא שכתוב מלכא לעלמין
חיי חלמא לעבדך יאמר ופשרא נהחוא ענא מ
מלכא ואמ׳ לכשדאי מלתא מני אזד׳ הן לא תהודעונני חלמא
ופשרא הדמין תתעבדון ובתיכון נולי יתשמון
והן חלמא ופשריה תהחוון מתנן ונבזב׳
ויקר שגיא תקבלון מן קדמי להן חלמא ופשריה החווני
ענו תנינות ואמרין למלכא חלמא יאמר
לעבדוהי ופשריה נהחוא ענה
מלכא ואמר הן חלמא לא תהודעונני חדא היא דתכון וגומ׳
ענו כשדאי קדם מלכא לא איתי אינש על יבשתא די מלת
מלכא יוכל להחוייא ומלתא די מלכא שאיל יקירא ואחרן
לא איתי די יחזינה להן אלהין די מדריהון עם בשרא לא א
איתוהי ודרשו רז״ל אמרו לו כשהיה בית המקדש
קיים היה אדם הולך אצל הנביא או אצל בני אהרן הכהנים
ושואל באורים ותומים ונגלה לו את הדבר וזהו רמז הכתוב
שאמ׳ ואחרן כאלו אמר ואהרן לא איתי די יחוינה שאותיו׳
את׳ הע׳ מתחלפות אמר להם נתתם לי עצה להחריבו
מיד בעס ואמר להובד׳ לכל חכימי בבל ודתא נפקת וחכימי׳
מתקטלין ובעו דניאל וחברוהי להתקטלא בא דניאל לפני נ׳
נבוכד נצר אמר לו האיתך כהיל להודעותני חלמא די חזית
ופתריה אמר לו אין אמר לו אימתי אמר לו לא לאח׳ שלשים
יום ולא לעשרים יום אלא המתן לי עד הלילה ולבקר אני
אומר לך אדין דניאל לביתיה אזל ולחנניה מישאל ועזריה

חברוהי מלתא הוד ע ודחמין למבעי מן קדם אלה שמיא על
רזא דנא די לא יהובדו דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל
אדין לדניאל בחזו די ליליא רזא גלי אדין דניאל בריך
לאלה שמיא · ואין פותר אותם לפרעה · דרשו רזל
פרעה ראה החלום ופתרונו עמו זכר החלום ושכח הפתרון
שרא והיו אומרי לו שב בנו את מולי שבע בנות אתה קובר
ויש לתמוה איך אפש שלא יוכלו חכמין הגדולים והחרטומים
להודיע לו פתרון החלום והדברים מוכיחין שהם מורים ז
שני שבע ושבע שני רעב שהרי הפרות היו סימן לחרישה כ
כענין שכתוב ורב תבואות בכח שור והשבלים גם כן סימן
הקצירה אבל הכל היה סבה מבעל הסבות ית ששכל עצתם
והשיב אחור חכמת כענין שכתוב משיב חכמי אחור ודעתם
יסכל ומנע מהם הפתרון לבעבור סבב את פני הדבר ולתת
גדולה ליוסף והוא דבר הנביא עה שאמר אך אוילים שרי צ
צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה יבאר כי הקבה סכל ע
עצתם זהו שאמר עצה נבערה וכתיב אים איפה חכמיך
ויגידו נא לך הכונה שהיה להם להבין לולי שהקבה מנע ם
מהם זאת ועל זה דרשו רזל בקש לץ חכמה ואין ודעת לנבון
נקל בקש לץ חכמה ואין זה חכמי פרעה ודעת לנבון נקל זה
יוסף ויריצהו מן הבור דרשו זל מתוך צרה רוחה ם
מתוך אפלה אורה מתוך נבולן של צדיקי
נשיאות שנ אם נבלת בהתנשא שכן מצינו בחנניה
מישאל ועזריה שנתרוממו מתוך נבולן שנ כפיתו בסרבליהו
פטשיהון וכרבלתיהון ורמו לגו אתון נורא יקידתא וכתיב
באדין מלכא הצלח לשדרך מישך ועבד נגו דניאל השלך
לבור אריות ונצל ונתרומם שנ ודניאל דנא הצלח במלכות
דריוש מרדכי כתיב ביה וילבש שק ואפר ונתרומם שנ ו
ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגומ אף כאן
ביוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו וכתיב כי
מבית הסורים יצא למלוך וכן דרשו רזל בפכיק ועלה מן ה
הארץ כתוך ירידה עליה ואני שמעתי עליך לאמר תשמע
חלום לפתור אתו תבין מלשון שמע ישראל שהוא ענין
התבוננות כלומר יש בך כח החכמה והבינה לפתור החלום
וכן אמר בלשצאר לדניאל ואני שמעתי עליך די תיכול
פשרין למפשר וקטרין למשרא · בלעדי השיב יוסף
אין כח החכמה והבינה בי אלא חוץ ממני זהו שאמ בלעדי
כלומר זולתי · אלהים יענה את שלום פרעה · הכל בא
מכח אלהי שהו בעל הכחות כלן והוא יעזור אותך מצער
החלום ונתרונו והזכיר אלהים כי מאתו המענה בחלומות
והוא הא האחרונה שבשם וכן אמר דניא ופשרה נאמר קדם
מלכא רמז לוא הא כי במה יודע פשר דבר כי אם בשתי
אותיו האחרונו והבן זה כי על כן אמר הוא גלי עמיקת כי כן
בודאי הא ואו שבשם גלי עמיקתא מהמשבת שפע הראשית
וכשם שהזכיר יוסף לפרעה בלעדי כך מצינו
בדניאל שאמר לנבוכד נצר ואנא לא בחכמה די איתאי בי
מכל חייא וגו ודע שאני חושב ענין בחלום פרעה שהוא
הולך בשבע על שבע ידוע כי פרעה ועמו רשעי מאמיני
הקדמות כופרים בידיעה ובהשגחה ובחדוש והיתה דעתם ב

בכל המעשים הנעשים בשפלים שכלם מסורים למקרים
ותחת ממשלת כוכבי לכת המנהיגים את העולם ומתוך
שהיה נמשך אחר הטבע והחומר ויסוד העפר נרמז בשמי
הראו לו מן השמים שתי חלומות אלו מתוך שתי היסודות ה
הכבדים שהם המים והעפר שבע פרות עולות מיסוד המים
ושבע שבלים צומחות מיסוד העפר והרמז בהן לענין שובע
ורעב שהוא מופת על ההשגחה בשפלי כמו שנגזר עליהם
בראש השנה ומזה תקנו בתפלה ועל המדינות בו יאמ אי זו
לרעב ואיזו לשבע והענין הזה היה מופת לפרעה מאתו
ית בענין ההשגחה להודיע כי הוא ית המשגיח בעולם
היסודות והנותן בו שבע ורעב והוא השליט המושל על ש
שבעה כוכבי לכת ובידו להגבירם ולהחלישם על פי השכר
והעונש והוצרך להודיע לו זאת לפי שהיה עושה עצמו
אלוה והיה אומר כי נילוס הנהר שלו בענין שכתוב לי
יאורי ואני עשיתני ומה שהיה החלום מתוך היאור יגיד ם
מראשית אחרית לרמוז על מפלתו בתחלת עשר מכות שלקה
היאור בדם ועל אחריתו שעתיד ללקות ולהאבד במים אם
לא יחזור בו מדרך האמונה הזאת וכאשר לא שב מרשעו וע
ועמד במרדו באמרו מי ה אשר אשמע בקולו לקה במי מדה
כנגד מדה ומפני שהיה יוסף יודע אמונתו הרעה הזאת
קפץ בתחלת דברו להזכיר לו שם אלהים ואמ בלעדי אלהים
כלומ אין חכמת הפתרון מכחי כי אם מכח אלהים הוא הם
המחדש והמשגיח והיכול והוא יענה את שלום פרעה כלו
יתן עזר וסיוע כי מענה שלום האדם ממנו ית לא מצד
הכוכבים והמזלות וראוי לאדם לשום דברתו אליו לא אליה
בענין שכתוב ואל אלהים אשים דברתי ומזה אמר הכתוב
אענה נאם ה אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ
תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר יגיד לך הכתוב כי
כשם שאין מענה הארץ כלום בלתי מענה השמים כן אין ם
מענה השמים כלום בלתי מענה השי ומזה הזכיר בכאן
אלהים יענה ועל הכונה הזאת יזכיר יוסף שם אלהים ת
תמיד בכל דבריו אמר את אשר האלהים עושה הגיד
לפרעה ואמר עוד אשר האלהים עושה הראה את
פרעה ואחרי כן אמר כי נכון הדבר מעם האלהים
וממהר האלהים לעשותו יחס המעשים לאלהים לבאר כי
אין מעשה האדם מסורין לכחות העליונים כמו שהוא סבור
כי אם לשם אלהי ולכך פתח בתחל דבריו בלעדי אלהי וסיי
בסוף דבורו וממהר אלהים לעשותו כי היה מדב עם פרעה
הכופ בחדוש העולם במעש בראשי ועל כן אחז דרך מעשה
בראשית שפתח בראשית ברא אלהים וסיים אשר ברא
אלהים לעשות ותמצא בפרשה זו ספור שבע פרות ושבע
שבלים ג פעמים האחד ספור התורה והשני ספור פרעה
ליוסף והשלישי ספור יוסף לפרעה וג פעמי יד הם מב
ולא יצא הספור לבטלה כי נתקיים הכל במצריים מכה שא
שאמר הנביא מצרים תהיה שממה ולא תשב מ שנה כי
שתי שנים התחילו במצרים שנ כי זה שנתים הרעב ואחרי
כן השלימו למב בחשבון ג הספורים שבתורה
בריאות בשר ויפות תאר ולמעלה הזכיר יפות מראה

זבריאות בשר וכן הלשון מתחלף במקצת תיבות׳ כי אין
פרעה מכפר הלוכו ליוסף כמו שראה ממש וכמו שהעידה
עליו התורה בספור של מעלה ועל כן דרשו רזל׳ אמר לו
יוסף לא ראית בריאות בשר ויפת תאר אלא יפות מראה
ובריאות בשר לא ראית דלות ורעות תאר אלא רעות מראה
ודקות בשר לא ראית מלאות וטובות אלא בריאות וטובות
לא ראית צנומות אלא דקות ושדופות קדים תמה פרעה
ואמר אחרי היית בחלומי שנ אחרי הודיע אלהים וגו׳
הוא שאביו מברכו בן פורת יוסף בן פרת עלי עי׳ בן הפרות
ועל השנות החלום אל פרעה פעמים׳ שנשנה שני פעמים
בלילה אחד בשני חלומות ולא היה אלא חלום אחד ״
כי נכון הדבר וממהר האלהים׳ והחכם רבי אברהם פי׳
כי השנות החלום בפרות ושבלים לעד כי הדבר נכון וקיים
אבל בעבור כי היה פעמים בלילה אחד לעד כי ממהר
האלהים לעשותו ״ ורבינו חננאל זל כתב פעמים מלבד
כי הראשון והשני ענין אחד הם ולמה פעמים כי נכון הדבר
מעם האלהים זו השובע וממהר האלהים לעשותו הרעב א
אחרי השבע מיד ״ ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם׳
יאמר יצטרך לאיש נבון וחכם שיהיה ממונה על כל הארץ
זהו וישיתהו על ארץ מצרים כלומ ישיתהו עליון על כל בני
ארץ מצרים ״ יאמר נבון שידע לנהל עם ארץ מצרים
בלחם לפי הטף מידו ולתת להם לחם כדי חיותם וימכור המ
המותר לארצות לאסוף ממון לפרעה ואמ׳ חכם שידע לקיים
התבואה שלא תרקב שיערב בכל מין דבר המקיים
אותו בטבעו ואמ׳ כן בעבור שיבחר בו המלך כי החכ עיניו
בראשו׳ כך פי הרמבן זל׳ יעשה פרעה אחד שליט
עליהם ואותו השליט יפקד פקידים כי לא יוכל עשוהו לבדו
״ וחמש את ארץ מצרים שיטול מכל בעל הבית
תבואה חלק אחד מחמשה או פירושו יזרזם מלשון וחמשים
עלו ״ ויקבצו את כל אכל׳ הוא החמישית ״
ואמר את כל אכל שיטלו אותה מן החטים ומן השעורים
והכוסמין ושבלת שועל ושיפון ואורז ודוחן ומכל אכל שהוא
כיוצא בהם ״ ויצברו בר לשון צבירה הוא תחת הקרקע
שנ׳ יצבור בעפר כסף ״ נתן לו עצה לטמון תחת
הקרקע וגם לעצור בחדרים על הקרקע כי לשון צבירה
כולל את הכל מלשון ויצברו אותם חמרים חמרים ״
תחת יד פרעה׳ ברשותו ובאוצרותיו ״ אכל בערים
כל מאכל הנצבר יהיה מצניעו באותו העיר ושמרו כלו׳
והוא שיהיה דבר המשתמר לאכילה זמן מרובה ״ והיה
האכל לפקדון כשם שהפקדון הוא לבעליו בכל מקום כך
יהיה זה פקדון שמור לאכילת בעליו לצורך הארץ לשבע ש
שני הרעב אשר תהיינה בארץ מצרים כדי שלא תכרת הארץ
ברעב כאשר לא מתו הפרות בכחישותן ״ וייטב הדבר
בעיני פרעה ראו כי עצה טובה היתה ותועלת רב למלך
ולגדולי המלכות ולדלת הארץ על כן מצא חן והודו לדבריו
ועליו אמר שלמה אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך ״
הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו׳ שכן מצינו
בנבוכד נצר שאמר לדניאל די אנא ידעית כי רוח אלהין

קדישין בך ״ אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת׳ ס
את כל החכמה הזא׳ אתה אמרת ירא פרעה איש נבון וחכם
כמוך ״ מאשר נתישב בלבם הפתרון והיה בכל דבריו
אלה נותן עצת חכמה היה הדבר בעיניהם כאלו בא הכל
כסד ועל כן אמר אחרי הודיע בלשון עבר ״ ועל פיך ישק
כל עמי יתפרנס ״ רק הכסא׳ שיהיו קורין לי מלך י
כסא לשון מלך׳ וכן ויגדל את כסאו׳ ואמר ראה נתתי
אתך על כל ארץ מצרים׳ וכן מצינו בדניאל אדין מלכא
לדניאל רבי ומתנן רברבן שגיאן יהב ליה והשלטיה על כל
מדינת בבל׳ ויסר פרעה את טבעתו׳ מסר לו
חותמו שהוא חותם בו למנות שרים ולהוריד שרים משרתם
כענין שכתוב וחתמו בטבעת המלך ובגדי שש הוא
מלבוש המלכים במצרים׳ ורביד הזהב׳ הוא המניכא
דדהבא ״ ומרכבת המשנה היא מרכבת שרוכב בה המשנה
של מלך ״ ויקראו לפניו אברך׳ משפטו הברך אותיות
אהוי מתחלפות ״ ודרשו רזל׳ אברך אברך אב בחכמה
רך בשנים וכתיב בדוד ואנכי היום רך ומשוח מלך והוא ש
שתי מלות אב ואזו מלשון כמו פרחח פרחי חח עבטיט טיט עב
ויש שפי׳ עוד אברך שתי מלות מלשון אב ואדון
מלשון האמור בהודורוס לאו ריכא ולאו בר ריכא
לפי שהיה תחלתו עבד ועלה למלכות ״ גם מלשון
התרגום יודע ציד גבר שרכן כלומר נחש רכן אדון מנחש כי
רוב אנשי הציד מנחשים הם אעפ׳ שהתרגו׳ המדוקדק נח ש
שירכן מלשון רזל׳ הכא כמאי עסקינן בגברא שרכא ״
כלומר אדם בטל שיש לו מנוחה מכל אומנות׳ ותרגום
והארץ שקטה ממלחמה שרכה ״ ונתון על כל ארץ
מצרים׳ כך היו מכריזין לפניו זהו שכתוב שנתנו מלך על
כל ארץ מצרים ״ אני פרעה ואני לבדי מוצא מתחת
רשותך כמו שאמרתי רק הכסא אגדל ממך אבל הכל תחת
רשותך ובלעדיך לא יהא לשום אדם להרים ידו להחזיק בכ
בכלי זין או להרים רגלו לרכוב על סוס בלא רשותך בכל א
ארץ מצרים והוא דעת אנקלו׳ צפנת פענח מגלה צפונות
ואין לו חבר במקרא אבל מצינו בתפלת יוצר המפענח
נעלמים ולפי זה היה המלך יודע שפת ארץ כנען הקרובה
אליו וכן בתיה בתו קראה שם למשה רבינו בלשון הקדש
על שם כי מן המים משיתיהו בת פוטיפרע כהן און דרשו
פוטיפרע הוא פוטיפר ונקרא פוטיפר על שם שהיה מפטם
פרים ועגלים לעז׳ וזהו לשון פוטיפר מפטם פר הוא נקרא
פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שם שנסתרס מאליו לפי שלקח
את יוסף למשכב זכור ודעתם לומר כי פוטיפר היה שר מש
משרי פרעה וכאשר נסתרס ושנו את שמו פוטיפרע נתבייש
בדבר ונעשה עצמו כומר בבית ע״ז וזהו שכתו בו כהן און
האלוה שלו הוא און וכן מצינו ביתרו שכתוב כהן מדין
ופי׳ כומר לפי שהיה מפטם עגלים לעז׳ ואמרו במדרש
כי אסנת בת דינה היתה משכם בן חמור ולפי שגרשה יעקב
מביתו והושיבה בתוך סנה אחד לכך נקרא אסנת מה עשה
יעקב קשר לה כתב בצוארה וכתוב בו כל המרבק בך מרבק
בזרעו של יעקב ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו

והוא שאמר לאביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה הראה לו
הכתוב הזה ·· ומה שכתוב בת פוטיפרע מפני שגדלה
בביתו שכן דרשו זל׳ כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו
הכתוב כאלו ילדו ·· ותעש הארץ תבואה בשבע שני השבע
לשון ·עשיה כבאן לשון רבוי הוא ובא ללמד שהקבה צוה את
הברכה בתבוא׳ שכן מצינו לשון עשיה בענין התבואה שנא׳
וצויתי את ברכתי לכם ועשת את התבואה ·· לקמצים ·
כמו לגמצים מלשון חופר גומץ כי החפירות העשויות בארץ
לא יקראו קמצים כי הקוף מתחלפת בגימל באותיות גיכק׳
וכן ויציקו את ארון האלהים כמו ויציגו מלשון והצגתיו
לפניך ·· ויקבץ את כל אכל · זה החומש שהיה מקמץ
מן השדות ויתן אכל בערים ·· זה שהזכיר כל אכל יורה
שקבצו כל הנאכל לאדם בר ולחם ומזון אפי׳ תאני׳ וצמוקים
וכיוצא בהם ·· אכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן ב
בתוכה · מכאן למדו זל׳ שכל עפר המקום שומר התבואה
של אותו המקום ·· עד כי חדל לספור מדידת האיפה
והוצרך לספור המקומות בלבד לפי שאין מספר לתבוא׳ שנה
אחרי שנה ·· בטרם תבא שנת הרעב · מכאן למדו
רזל׳ שאסור לשמש מטתו בשני רעבון אבל חשוכי בנים מ
מותרין · והנה יוסף קרא שמות לבניו על שם המאורע
כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי ·
מזה קורין זל׳ בית אביה של אשה כי נשא כלו׳ בית השכחה
על שם הכתוב על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק בא
באשתו וכן האשה בבעלה ·· ויהי רעב בכל הארצות
אבל בני ארץ מצרים שידעו שהרעב עתיד לבא אצרו
מפירותיהן מה שיאכלו שנה ראשונה שנ׳ ובכל ארץ מצרים
היה לחם ·· ותרעב כל ארץ מצרים בשנה השנית למד
שקרא הקבה לרעב כענין שכתוב כי קרא ה׳ לרעב וכתיב
ויקרא רעב על הארץ כל מטה לחם שבר ומפני הרע׳ ויצעק
העם אל פרעה ללחם כן דרך הרעבים לקרוא ולצעוק אל מי
שבידו להשביעם כענין שכתוב צמאים גם רעבים נפשם
בהם תתעטף וכתיב ויצעקו אל ה בצר להם ·· לכו אל
יוסף שהרי הוא במקומי לכל דבר ואין לי רק הכסא ועל כן
יש לכם לעשות כל מה שיאמר ·· ובמדרש לכו אל יוסף
הלכו המצרים אצל יוסף אמרו לו תנה לנו לחם אמר להם
אלהי אינו זן את הערלים לכו ומולו עצמכם ואתן לכם לחם
הלכו אצל פרעה ובכו לפניו אמרו לו הלכנו אל יוסף והוא
מדבר לנו דברים רקים ואומר לנו מולו עצמכם אמר להם
פרעה שוטי׳ מה תצעקו אלי מפני מה לא הנחת תבואה של ג
שנים ושל ד׳ שני׳ אמרו לו כל תבואה שבבתינו הרקיבה אמ׳
להם לא נשתייר פת לכם מאתמול אמרו לו אף פת שהיתה
מונחת בסל הרקיבה אמר להם לכו אל יוסף אשר יאמ לכם
תעשו זהו שאמר הכתוב מונע בר יקבוהו לאו׳ וברכה לראש
משביר · מונע בר זה פרעה וברכה לראש משביר זה
יוסף שנאמר ברכות אביך גברו על ברכות
הורי וגו׳ תהיינה לראש יוסף והרעב היה על כל
פני הארץ ·· אלו העשירים ונקראו פני הארץ שהכל
פונין להם ומכאן שלא התחיל הרעב אלא בעשירים ואמר

את כל אשר בהם כי את כל האוצרות אשר בהם בר וכן
אמר התרגום אוצריא די בהון עבורא ·· וישבור למצרי׳
מבר להם · ויחזק הרעב בארץ מצרים · שהיו
אוכלים ולא היו שבעים כענין שכתוב והרעב חזק בשמרון
כי חזק הרעב בכל הארץ שהיתה בממשלת פרעה ·
וירא יעקב · אין זה ראית עין אלא ראית לב · והראיה
הנה שמעתי ולא אמר הנה ראיתי ·· כי יש שבר במצרים
שבר לשון מכירה שנ׳ אכל תשברו מאתם · וראוי להתבונן
שלא הזכיר יעקב בלשונו לא אכל ולא בר אלא שבר וירא
יעקב כי יש שבר במצרים · הנה שמעתי כי יש שבר במצרי׳
ומה שהוציא התבואה בלשון שבר לפי שלשון שבר כולל ה
התבואה והבר וכולל גם כן השוד והשבר ולכך הוציא
הענין כלו בלשון שבר ואמר עוד ושברו לנו משם ולא
אמר ושברו לנו אכל משם וכל זה כדי שיכלול בלשונו ענין
התבואה לשעה ולרמוז בתוכו ענין הגלות לעתיד ומזה רמז
ואמר רדו שמה ולא לאמר לכו לפי שנשתעבדו שם מנין רדו
ואמר ושברו לנו משם לרמוז כי ראה להם השב׳ והגלו׳ משם
·· ונחיה ולא נמות ·שאפי׳ שעתידים להשתעבד שעבוד
גדול ברבוי הצרות רמז בתוך דבריו שלא יכלו וימותו מתוך
הצרות אבל יחיו באותו השבר וכענין שדרשו רזל׳ חצי אב
אכלה בם חצי כלין והם אינם כלים ·· ועוד הוציאו
רזל׳ מלת שבר לענין אחר והוא מלשון שבר ותקוה וזה
שדרשו וירא יעקב מהו וירא ראה באספקלריא של קדש ש
שיש לו עוד שבר במצרים כלומר תקוה ולא היתה נבואה
ממש שידיענו בפירוש שהוא יוסף למה תתראו למה
תהיו כחושין ברעב מלשון ומרוה גם הוא יורה כן פי׳ רשי׳ זל׳
ורבינו חננאל זל׳ פי׳ למה תתראו למה אין אתם מפורדים
למה תתערבו כלכם כענין שכתוב למה נתראה פנים וכתיב
ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה ·· והרמבן זל׳ פי׳
למה תתראו במקום הזה כי היה לכם ליסע מיד כאשר
שמעתם כי יש שבר במצרים כי כבר היו בסכנה אם לא
ימהרו לדבר הזה וזה טעם ונחיה ולא נמות ·· ובמדרש
למה תתראו אמר להם יעקב אתם גבורים אתם נאים אל
תכנסו בשער אחד ואל תעמדו במקום אחד שלא ישלוט ב
בכם עין הרע · וירדו אחי יוסף עשרה היה להם לומר
בני יעקב אבל למד שהיו מתחרטין במכירתו ונתנו לבם
להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו להם ·
או יש לפרש כי הכתוב יבאר כונת הטובה אצלו כי ירדו י׳
כדי שיתפללו עליו במנין שהרי אין קדושה בפחות מעשרה
שנ׳ ונקדשתי בתוך בני ישראל והרמבן זל׳ פי׳ וירדו אחי
יוסף עשרה כדי לקיים החלום הראשון של החלומות כי
הוא היה מספר אל אחיו העשרה כי כן אמר ויגד אותו
לאחיו ויוסיפו עוד שנא אותו ·· ולהם אמר והנה אנחנו
מאלמים אלומים כי בנימן איננו בכלל הזה ונתקיים עתה
החלום הזה כאשר השתחוו אליו והחלום השני שכתוב והנה
השמש והירח ואחד עשר כוכבים לא יוכל להתקיים עד שי
שיבא בנימן גם אביו ·· ובמדרש וירדו אחי יוסף עשרה
אמר להם יוסף כל מי שיכנס לשבור בר כתבו שמו ושם מ

אביו ושר עירו ולערב הביאו לי פתקיהן כיון שבאו בני יעקב כל אחד ואחד נכנס בשער שלו וכתבו שמותם לערב הביאו נתקיהן לפני יוסף זה קורא ראובן בן יעקב וזה קורא שמעון בן יעקב וכן כל השערים מיד אמר להם יוסף סתמו את האוצרות ופתחו אוצר אחד נתן שמותם לבעל האוצר ו ואמר לו כשיבאו אנשים אלו לידך תפוס אותם ושגרם לי עברו ג׳ ימים ולא באו מיד נטל עשר גבורים מבית פרעה ושגר בשבילם לבקר׳ אותם בשוק הלכו ומצאו אותם בשוק של זונות ולמה בשוק של זונות אמרו יוסף היה יפה תאר ויפה מראה שמא הוא בקובה של זונות מיד הפשו אותם והביאום לפני יוסף ׃ ויתנכ׳ אליהם ׃ כאשר ראה אותם מיד הכירם ופחד אולי יכירוהו הם ולכך התנכר להם כי שם המ המצנפת על ראשו וקצת הפנים ושנה את עצמו כענין שו אשת ירבעם קומי נא והשתנית ולא ידעו כי אשת ירבעם את וכתיב באי אשת ירבעם למה זה את מתנכרה ׃
או שהתנכר להם בדברים ודבר אליהם קשות ואמר להם כבעס כאלו לא יבא אדם לפניו לשבור מאין באתם לפני ו ויאמרו ומארץ כנען לשבר אבל וכאש׳ הכירו זה אז נתברר לו שהיו אחיו באמת וזהו שהוסיף עוד לומר ויכר יוסף את אחיו שנתוסף לו בהם הכרה וידיעה אמתית כך פי׳ הרמבן׳ זל׳ ׃ ובמדרש ויתנכר אליהם נעשה להם נכרי נטל הגביע והקיש בו אמר להם אני רואה בגביע שמרגלים אתם אמרו לו כנים אנחנו אבל צונו אבינו שלא נכנס בשער אחד אמ׳ להם בשוק של זונות מה טבכם אמרו לו אבדה אבדה לנו ו והיינו מבקשים אותה ואבדד היום ג׳ ימים אמר להם אני רואה בגביע שלי שנים מכם החריבו כרך גדול של שכם מיד נזדעזעו כלם ואמר לו׳ יב׳ עבדיך אחים אנחנו
אמר להם היכן השני׳ אמרו לו האחד איננו והקטן את אבינו היום אמר להם יוסף הביאו אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם ׃ שנים עשר עבדיך אחים אנחנו ׃ מתחלה אמרו כלנו בני איש אחד נחנו ונתנו מעם למה שנמצאו מקובצים אמרו מפני שהיינו כלנו מבני איש אחד לכך אנו מקובצים יחדו לא נפרד אחד מחברו ועוד פן יגזלו התבואה לאחד ממשרתנו לכך הוצרכנו כלנו לבא ביחד ׃ כנים אנחנו צדיקים בני צדיקים מעולם לא היינו מרגלים ׃ ודרשו ז׳ל אמר להם יוסף נכנסתם בעשרה פתחי׳ ועתה אתם נועדים במקום אחד אין זה אלא דרך מרגלים ועתה אמרו יב׳ עבדיך אנחנו בני איש אחד הרחיבו לו באור יותר כי הם עשרה והקטן היום אצל אביהם והאחד איננו והיו הולכים לבקשו והשיב יוסף בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבא אחיכ׳ הקטן ולא מצאו תשובה להשיב ׃ ותשובת חי פרעה אין לומר ביוסף הצדיק שהיה נשבע עליו לשקר ולא מצינו זה כלל אך קיים דבריו בשבועתו בכל פעם מה שאמר חי פרעה כי מרגלים אתם כלומר כיון שאתם אמר האחד איננו אלו הייתם מוצאים אותו מה הייתם עושים בו אמרו לו היינו פודין אותו בכל מ ממון שיפסקו עלינו אמר להם ואם לא היו רוצים להתו בשום ממון מה הייתם עושים ׃ אמרו לו על זה באנו להרוג
או ליהרג אמר להם חי פרעה כי מרגלים אתם וכן חי פ׳רעה אם תצאו מזה קיים דבריו שהרי נשאר שמעון ולא יצאו כלם ׃ ומה שאמר יב׳ עבדיך אחים אנחנו היה ראוי לומר היינו כי יש במשמעות אנחנו שכלם בחיים אבל למד הכתוב שנתנבאו שלא בכונה ביום השלישי זאת עשו וחיו זהו שאמ׳ הכתוב יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו זכות אבות סייען׳ שכתוב ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ׃ זכות התורה סייעתן ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויעשו כן למדך שכלם מסרו את עצמם ואמרו לו הננו כלנו לפניך קח מה שתרצה ׃ ויקח מאתם את שמעון עכב את שמעון יותר מכלם כדי להפרידו מאת לוי שלא יטלו שניהם עצה כנגדו כשם שעשו כנגד ש שכם לפי ששניהם היו מצויים יחד תמיד כענין שכתוב שמעון ולוי אחים כלי חמס ׃ וכמה שכתוב ויפתח האחד את שקו זה לוי שנפרד שמעון ממנו קראו הכתוב אחד והנה יוסף הוצרך לקחת אותו מהם אבל הם לא לקחוהו מ מכאן למדו זל׳ אמות העולם שאמרו לישראל תנו לנו אחד ונהרגנהו ואם לאו נהדוג את כלכם ילחמו ויהרגו כלם ואל ימסרו לו אחד מישראל להריגה אבל אם הם בררו מעצמם אחד מהם ואמרו לנו תנו את פלני הרי אלו נותנים להם ואל יהרגו שכן מצינו בשבע בן בכרי, שבא כנגד דוד כענין שכתוב ושם נקרא איש בליעל ושמו שבע בן׳בכרי א איש ימיני ויתקע בשופר ויאמר אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישראל וכאשר ברח לו ונכנס ב באבלה בית מעכה רדף אחריו יואב כענין שכתוב ויבאו ויצרו עליו באבלה בית המעכה וישפכו סוללה אל העיר ות ותעמד בחיל וכל העם אשר את יואב משחיתים להפיל ה החומה ואמר להם יואב איש מהר אפרים שבע בן בכרי ש שמו נשא ידו במלך בדוד תנו אותו לבדו ואלכה מעל העיר ותאמר האש׳ אל יואב הנה ראשו משלך אליך בעד החומה
שבר רעבון ביתיכם רמז מתוך לשונו שאין ראוי לאדם להמשך אחר תאות המאכל והמשתה כי אם בקיום גופו בלבד ולשבר רעבונו וכענין שכתו׳ צדיק אוכל לשובע נפשו ועל כן אחז לשון שבר רעבון ואף כי בימי הרעב וידוע כי עקר יראת השם הוא הפרישות מתאות העולם ומ ומזה התחיל ואמר את האלהים אני ירא ׃ אבל אשמים אנחנו על אחינו זה דרך הצדיקים כשחוטאים מודים בדבר ומצדיקים עליהם את הדין וכענין שכתוב אשם הוא אשום אשם לה ודרך הרשעים שחוטאי׳ ואומרי׳ איננו חטא הוא שכתוב אשר קניתן יהרגון ולא יאשמו ׃ אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ׃ זה יורה כדעת הסוברים שלא מכרוהו אחיו מעולם שאלו כן היה להם לומר אבל אשמים אנחנו על אשר מכרנו את אחינו והאש׳ היה השליכם אותו אל הבור כי אין ספק שהיה מתחנן להם שלא יעשו זאת ולא שמעו אליו ׃ על כן באה אלינו פירושו על הנכון כי זה אלינו הצרה הזאת על הנכון ועל הדין מלשון כן בנות צלפחד דברו׳ והנה הצדיקו עליהם את הדין כי כאשר לא חמלו עליו מראות צרת נפשו באה להם

הצרה הזאת מדה בנגד מדה ·· הלא אמרתי אליכם אל
תחטאו בילד ולא שמעתם פי' אמרתי לכם בשעת מעשה
שלא תחטאו כי ילד הוא ומפני נערותו חטא בכם וראוי
לכם להעביר עונו ·· וגם דמו עם האכזריות שהיה לכם
בשעה שהשלכת' אותו לבור הנה נדרש כי אעפ' שלא הרגתם
אותו בידים הנה השי' ידרוש מכם דמו ונחשב לכם המעשה
כאלו שפכתם את דמו כי אולי בבור מת מהיותו ילד
שעשועים ולא נסה ללכת א"ח ברגליו כך פי' הרמבן זל' ··
וימלאו את כליהם בר בלא מדה ·· ולהשיב כספיהם איש
אל שקו שלא מדעתם ולכך ויצא לבם ויחרדו · אבל
כסף שני מדעתם וענין הצדה שנתן להם דרך חסד היה כי
הודיעם שאין בלבו להרע אותם אם האמת אתם והנה הוא
נותן להם צדה כדי שיוכלו להביא את אחיהם ·· מה
זאת עשה אלהים לנו · מדת הדין כלומר עשה אלהים לנו
במדתנו את שני בני תמית · ארבעה בנים היו לו
לראובן ועל דרך הפשט יאמ' תחת אחד מבניך יהיו שני בני
ובמדרש ואת שני בני תמית אם לא אביאנו אליך
אמר יעקב בכור שוטה הוא זה וכי בניך הם ולא בני לא ירד
בני עמכם שתק בזה ולא השיב לו כלל ולא בטח בדבריו מ
מפני שכבר פשע באביו ומעתה לא יבטח בו אבל בטח
בדברי יהודה כי יהודה גבר באחיו וטענתו של יהודה אם
ישך משלח את אחינו אתנו וגו' ·· ואם אינך משלח וגומ'
וכן דרשו רזל' אמר להם יהודה הניחו לו לזקן עד שתכלה פת
מן הסל אמר יהודה אבא אם ילך בנימן עמנו ספק נתפס ס
ספק לא נתפס אם ילך עמנו נחיה ואם לא ילך עמנו כלנו מ
מתים מוטב שתניח את הספק ותטול את הודאי אנכי
אערבנו מידי תבקשנו ·· וחטאתי לך כל הימים · בעולם
הזה כלומר אהיה קרוי חוטא כל הימים להיות חלקי עם
החוטאים כגון גוזל אבותיו שנ' גוזל אביו ואמו ואומר אין
אין פשע · כי לולא התמהמהנו · פי' רבינו
חננאל זל' למדך הכתוב שדחקו עצמן במאכל ולא הטריחו
דברים כלפי אביהם עד שנתרצה מעצמו לפי שכבוד גדול
היו נוהגים בו וכיון שנתרצה הש' יאם עצה בחמשה דברים
האחד הורידו לאיש מנחה · השני וכסף משנה קחו בידכם
ג ואת הכסף המושב וגומ' אולי משגה הוא שמא הממונה ע
על הבית שכחו ע' וגו' ·· ואעפ' שטעותו של גוי מותר צוה
להם יעקב להחזירו מפני קדוש הש"ם ·· ד ואת אחיכם
קחו · ה' תפלה אמר להם ואל שדי יתן לכם רחמים לפני
האיש ·· ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימן ·
מה שלא הזכיר את שמעון בשמו נראה שלא היה רצוי אביו
על דבר שכם ועל כן לא אמר ושלח לכם את שמעון ושלח
לכם את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון כונתו בעת
התפלה להתפלל סתם גם על האח האחר אולי עודנו חי ·
ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש · דרשו רזל' לעולם
יקדים אדם תפלה לצרה שהרי יעקב קודם ששלח לבנימן
הקדים להתפלל ·· ובמדרש ואל שדי יתן לכם רחמים
בה ראה לברכם באל שדי ללמדך שהרבה יסורין עברו על
יעקב עד שהוא במעי אמו עשו מריב עמו שנ' ויתרוצצו

הבנים ·· כ"ה מפני עשו ללבן ונצטער ש נא' והייתי
ביום אכלני חרב וקרח בלילה וגומ' כיון שנמלט מלבן בא
עשו להרגו באה לו צרת דינה צרת רחל בקש לנוח
מעט בא לו רגזו של יוסף הוא שכתוב לא שלותי ולא
שקטתי ולא נחתי ויבא רגז · ולא היה מקבל תנחומין
שנ' וימאן להתנחם מיד באה לו צרת שמעון ואחר כך צרת
בנימן לפיכך התפלל באל שדי מי שאמר לעולם
די יאמר לצרותי די ·· וכן דרשו רזל יענך ה' ביום צרה
ישגבך שם אלהי יעקב אלהי יעקב וגו' ולא אמר אלהי
אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה שיכנס בעביה של קורה
רבי יהושע בן לוי פתר קרייה בגליות ואל שדי יתן לכם
רחמים לפני האיש זה הקבה' וכתיב ויתן אותם לרחמי לפני
כל שוביהם ושלח לכם את אחיכם אלו השבטים
אחר ואת בנימן זה יהודה ובנימן ·· ואני כאשר שכלתי
בחרבן ראשון שכלתי בחרבן שני לא אשכל עוד ·· מה
שדרש רבי יהושע זה הקבה' אפשר שכיון על מדת רחמים ו
ואמרו ואל שדי יתן לכם רחמים זה הקבה' כלומר יתן לכם
שמו שהוא מדת רחמים ובא לבאר כי הנביא נתן דעתו בת
בתפלתו גם לדורות בקבוץ גליות שהשכינה השורה עמנו
בגלות תתעלה ותתיחד עם הרחמים ·· ואפשר גם כן
שכיון על מלת האיש מפני שאי אפשר להבין זה על יוסף ש
שב ר אמר וקומו שובו אל האיש ודי שיאמ' יתן לכם רחמי'
לפניו ומה טעם שיחזור האיש פעם אחרת ומפני שדברי
הנביא מיוסדים על קו הכוון אף כי בתפלתו על כן הוצרך
לדרוש לפני האיש זה הקבה' שהוא אל שדי והוא כאלו אמ'
יתן לכם רחמים לפניו ומה שלא אמר לפניו כדי ללמדנו כי
קרא בכאן לאל שדי האיש וכן מצינו ה' איש מלחמה ··
ובמדרש שיר השירים אשכל הכפר בן נזירא אמר · אשכול
זה הקבה' איש שהכל בו ·· ויקחו האנשים את
המנחה הזאת על דרך הפשט מה שהזכירם בשם
אנשים ולא בשם אחים להורות על הליכתם בזריזות ג
גדולה כאנשים ·· ועוד כי היו נכנעים בארץ בפחד גדול
והיו מתנכרים שלא יכיר אותם שום אדם כאחים אלא
כאנשים נכרים ·· ועל דרך הקבלה הזכיר לשון אנשים
רמז לעשרה הרוגי מלכות ומן הכתוב הזה יתחיל הרמז ב
בהם ולכך תמצא שהזכיר בפרשה י' פעמים האנשים כאשר
אבאר בסוף הפרשה בעה' וטבוח טבח · צוה זה למנשה
בנו שהרי בני יעקב נזהרים היו על השחיטה ·· והכן זה נקור
החלב ·· או יש לפרש והכן שזמן אותם בערב שבת
ליום שבת כענין שכתוב והיה ביום הששי והכינו וגו' ··
וכן תמצא כבד' והכן אין והכן אלא שבת כמה דתימר והכינו
את אשר יביאו הדא אמרה ששמר יוסף את השבת ··
בצהרים זו' היא שעת מאכל השרים והשפטים שיש להם ל
להתעסק בצרכי צבור ·· וכן הכתוב יגנה האוכלי'
בשחר הוא שאמר שלמה עה' אי לך ארץ שמלכך נער
ושריך בבקר יאכלו וישבח האוכלים בצהרים הוא שאמר
אשריך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו ·

על דבר הכסף השב באמתחותנו · אמרו אין דרך הבאים למצרים משאר הארצות לשכור כי ללון בבית יוסף כי אם בשאר מקומות העיר ובפונדקאות ומה שאנחנו מובאים בבית זה אין זה אלא להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו כלומ' שיעלילו עלינו · וכן תרגו' לאסתקפא כתרגום עלילות דברי הסקופי מלין ·· ולקחת אותנו לעבדים ולקחת את חמורינו כי ידאגו על חמוריהם לפי שהבהמה בדרך היא חיי האדם וכל שכן כשלא יוכלו לשלוח לבתיהם בר ויכחדו מן ימותו ברעב ·· וכיוצא בו להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא הזכיר ביחד בהמתם עמם לפי שהבהמות היו חייהם במדבר אלהים יחנך בני כשאמר יעקב לעשו הילדים אשר חנן אלהי' את עבדך עדיין לא נולד בנימן ולכך ברכו עתה בחניג' כי נכמרו רחמיו · כמנהג האחים מאב ואם ·· ובמדרש כי נכמרו רחמיו אל אחיו שאלו יש לך אח כאם אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמ' לו עשרה בני יש לי ומה שמ' בלע ובכר ואשבל אמר לו ומה טבן של שמו' אלו אמר לו כל' על שם אחי והצרות שמצאוהו ·· בלע · על שם שנבלע בין האמות · ובכר על שם שהיה בכור לאמו · ואשבל שנשבה לבין האמות ·· גרא של שם שנגר בארץ אחרת בין האמות ·· ונעמן על שם שהיו מעשיו נעימים · אחי שהיה אחי מאב ואם ·· וראש שהיה גדול ממני ועטרה לראשי ·· מופים על שלמד תורה מפי אבי כל מה שלמד משם ועבר ·· וחפים שנתחפה עד היום הזה ·· דא מפים וחפים הו אלא נתיפה בחפתי ואני לא נתיפתי בחפתו ·· וארד על שם שאמר אבינו כי ארד אל בני אבל שאלה ·· ויש אומרים שהיו פניו דומים לורד ·· מיד ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה · וכן הוא נדרש גם כן במסכ' סוטה הבכור כבכורתו · כבה בגביע ואומר ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר זבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה תולדותיהן וכן כלם כיון שהגיע לבנימן אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי מיד ויתמהו האנשי' איש אל רעהו זה מדרש רז"ל · ויש לשאול מה היה כחשבתם בגביע אם תאמ' שהיה אצלם הגביע ההוא במעשה הכלים העשוי' לשעות או בחכמת הכוכבי' והמזלות ובכל ארץ מצרי' הורגלו בה הרבה ולא היה להם לתמוה בזה אבל נראה שהיתה חכמה נהודעת אצלם נוכר הקולות שהרי ידוע הוא כי בקול מתערב בו הדבור למי שיבין החכמה וכן אמרו קול ורוח ודבור וכמו שאמ' רז"ל בקול הנשמע בשבלים בימי ניסן בשעה שאין הרוח מנשבת כי אותה תנועה הוא שבח והד' והודאה להקב"ה והוא שאמרו ז"ל מנין שהשבלים אומרים שירה שנ' יתרועעו אף ישירו ובאותה תנועה יש קול ובאותו הקו' מתערב בו דבור למבי' החכמ' ההוא ועל כן היו אחי יוסף חושבים כי בהבאת הגביע היה דבור מתערב עם הקול ואין הדבור נשמע ומובן כי אם לבעל החכמה לבדו ועל כן אמר ויתמהו האנשי' איש אל רעהו כי לא היה הענין מן החכמות המצויות ביניהם רק היתה חכמה מחודשת היו תמהים עליה · חמש ידות · חלק בנימן עם אחיו וחלקו של יוסף וחלק אסנת

ומנשה ואפרים הרי חמשה ·וישתו וישכרו עמו באותו יום כי מיום שמכרוהו לא שתו יין עד אותו יום וגם הוא לא שתה ובן תרדה מלת עמו וזה שכתוב נזיר אחיו · כאשר יוכלון שאת · פירש הרמבן ז"ל יותר מן המגיע להם בכסף אשר הביאו לו ·· ושים כסף איש בפי אמתחתו כסף שני זה לדעתם שאם עשה זה כפעם הראשון שלא לדעתם היה לה' התנצלות בגביע שנעשה בו כאשר נעש' בכסף אבל היה זה לדעתם וידעו בכסף כאשר ידעו במשא כי הכירו כי נתן להם כאשר יוכלון שאת ואם היה שלא לדעתם אולי טוען עליהם כי היה הכסף גם בפעם הזאה מטמון ולא יתכן כן בגביע ומי יוכל לדון עם שר תקיף ממנו ודע כי בעבור היות השוברים רבים מאד בכל ארץ מצרים ומהומות רבות בתוכה היו הבאים נותנים שקיהם וכספיהם למשביר והוא מודד להם לפי הכסף הנמצא והם לוקחים הנתן להם כאשר דבר מלך שלטון ועוד כי באמונה הוא עושה ועל כן לקחו פעם ראשונה גם בשנית שקיהם סגורים ולא ידעו מה שבתוכה · והאנשים שולחו המה וחמוריהם · הם יצאו את העיר · גם זה מן הרמזים שסתורה כי מדת הדין מתוחה כנגדם מפני חטא המכירה · וכבר בארתי לך בענין הפלגה כי בכל מק' שתמצא בתורה השם המיוחד רשום למפרע הוא רמז למדת הדין ·· ומפני זה הוצרכו אחי יוסף לחזור לאחור בלכתם לכחוז חפצ' ·· לא הרחיקו כדי שלא יטריחו עליה' שיצטרכו לחזו' ממקו' רחו' ·· הלא זה אש' ישת' אדני בו · פי' הלא זה שלקחת הוא אשר ישתה אדני בו והעליל אתכם בגביע כדי להגדיל אשמת' כי הגונב כוס מבית המלך הלא הוא מבזה את המלכות והוא חייב מיתה ·· והוא נחש ינחש בו כלו' היה לכם להשוב באמת כי ישאל למנחשי' על זה וידע שאתם גנבתם אותו ·· ונתן בדבריו אלה טעם למה שרדף אחריהם יותר מכל הבאים שם משאר הארצות לפי שידע זה בחכמת הנחש שהם גנבוהו ·· והשיבו הם למה ידבר אדני כדברי' וגו' הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו השיבונו אליך ואיך נגנוב וזהו קו' שדרשו רז"ל מכלל דיני קו הנמצאים בתור' אם המציאה החזרנו קו' שלא נגנוב ·· גם עתה כדבריכם כן הוא · כן הדין אצלנו כדבריכם שכלכם א"יכ'ן בדבר עשרה שנמצאת גנבה אצל אחד מהם כלם נתפשין אבל אני אעשה לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים ·· בגדול החל · כדי שלא ירגישו שהרי ידוע שאין הגביע כי אם באמתחת בנימן ועשה זה כדי להתנכר ·· וימצא הגביע באמתחת בנימן היו מתביישין והיו קורין לו גנב בר גנבתא על שם שכתו' ותגנב רחל את התרפים והיו מכי' אותו על כתפיו ולפי שהיו חושדין אותו ואין בו זכה ששרת' שכינה בחלקו זהו שכתוב ובין כתפיו שכן ·· ומה שכתוב ויקרעו שמלותם אף בנימן בכלל ולפי שהיו חושדין אותו והיה זכאי זכה ולקח עטרה על זה שיצא ממנו מרדכי שקרע בגדיו על ישרא' שנ' ויקרע מרדכי את בגדיו אבל הם היו ראוים לזה שסבבתם יד קרע אביהם את בגדיו שנ' ויקרע יעקב שמלותיו והנה הענין

מ״ה הן לענ״ש הן לשכר ומה שקרעו אחי יוסף שמלותם הכל
היה על ידי מנשה שהרי כה שכתוב ויצו את אשר על ביתו
מנשה היה ולפי שהוא עשה כל הענין הזה והיה שליח לרדוף
אחריהם ולהתעולל עליהם בגביע והיה סבה שקרעו שמלות
לכך נקרעה נחלתו חציה בארץ כנען וחציה בארץ
הירדן ·· ויפלו לפניו ארצה · כל העשרה
ובנימין עמהם גם כן כדי לקיים ויא״ כוכבים משתחוים לי ··
מה נאמר לאדני בכסף ראשון מה נדבר עתה בגביע ומה
נצטדק מה טענה נטען ונצטדק האלהים מצא את עון
עבדיך · הצדיקו עליהם את הדין ואמרו ידענו כי נקים
אנחנו מכל זה אבל אנחנו חייבין ממקום אחר ומלפני הש״י
יצא המקטרג להזכיר את עון עבדיך הננו עבדים לאדני
גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו ·· חלילה לי מעשות
זאת כי שופט כל הארץ אני וחלילה לי מעשות חמס לכם ו
ונראה כי דעת יוסף היתה כי חיוב העשרה אשר נמצאת ג
גנבה ביד אחד מהם אינו אלא כשהם מתאספים כלם כיחד
לגנוב ולקח אחד מהם את הגנבה לדעת כלן אז יתחייבו אבל
כשנמצאת הגנבה ביד אחד מהם הוא לבדו חייב מ״ה
והאחרים פטורין כי אולי לא ידעו בגנבה ועל כן אמרו הם
הננו עבדים לאדני אנו קונסים את עצמנו להיותנו עבדים
לאדני זהו שאמרו גם אנחנו כלומ׳ גם אנחנו הנקים שלא
ידענו בגנבה גם אשר נמצא הגביע בידו אנו מקבלים על
עצמנו להיות הדין שוה כנו כאלו ידענו בגנבה והשיב יוסף
חלילה לי מעשות זאת לקחת אתכם לעבדים כי אולי לא
ידעתם בגנבה אבל האיש הנמצא הגביע בידו הוא חייב
מיתה וזהו שהוסיף הוא אבל איני רוצה להמיתו אלא יהיה
לי עבד ואתם הנקים אולי עלו לשלום אל אביכם ·· ועל
דרך הקבלה מה שנחתמה פרשה הזאת בפסוק עלו לשלו׳ אל
אביכם זה רמז לעשרה הרוגי מלכות אשר עלו לשלום אל
אביהם שבשמים אחר שנתלבנו ונצרפו מחטאו של יוסף
וכבר ידעת כי כתנת הפסים היה תחלת הסבות וראשית גלגול
הדברים ונחשב להם לאכזריות גדולה במה שטבלו הכתנת
בדם השעיר ואמרו לאביהם זאת מצאנו לפיכך י
היה העונש בהם בגופם שהתחיל השעבוד בהם אחרי מות
יוסף מיד ואחר זמן בהרוגי מלכות שנדונו בגופותם כי הגוף
כתנת הנפש ועל כן תמצא בפרשה זו י׳ פעמים האנשים
לרמוז על י׳ הרוגי מלכות והיה לו לומר אחי יוסף או בני
יעקב ·· ואלו הם ויקחו האנשים את המנחה הזאת · הבא
את האנשים · כי אתי יאכלו האנשים ויבא האיש את
האנשים וייראו האנשים ·· ויבא האיש את האנשים ·
ויתמהו האנשים ·· אמתחות האנשים והאנשים שלחו א
אחר האנשים · הרי י׳ פעמים את האנשים · ואלו הם י׳
י׳ הרוגי מלכות רבן שמעון בן גמליאל ר׳ ישמעאל בן אלישע
כהן גדול · ר׳ עקיבא בן יוסף · ר׳ יהודה בן בבא · ר׳
חנינא בן תרדיון · ר׳ ישבב הסופר · ר׳ אלעזר בן דמא ·
ר׳ חנינא בן חכינאי · ר׳ חוצפית התורגמן · ר׳ אלעזר בן
שמוע · עליהם אמר דוד ע״ה כי דורש דמים אותם זכר ולא
שכח צעקת ענוים ·· ויש לך לדעת שלא היו בזמן אחד ולא

נדונו כולן ביחד וכן תמצא בפרקי היכלות אמר ר׳ ישמעאל
אותו היום חמישי בשבת היה כשבאת השמועה מכרך גדול
שברומי שצוה לופינוס קיסר יתפשו ד׳ אנשים אלו מאבירי
ישראל רשב״ג ור׳ ישמעאל בן אלישע ור׳ אלעזר בן דמא
ור׳ יהודה בן בבא ומאתים ושמנה אלפים תלמידי חכמים
מירושלים פדיון שלהם וכיון שראה ר׳ נחוניה בן הקנה גזרה
זו עמד והורידני למרכבה ובקשתי שאלה מסוריא שר הפני׳
ואמר לי כך כתבו בבד של מעלה ונתנו לו לסמאל הרשע שר
שרו של רומי ואמרו לו לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח
טוב ירך וכתף להשלים גזרה וגונב איש ומכרו ונמצא בידו
מות יומת ושמורה לו להנקם ממנו עד שתגיע יפקיד ה׳ על
צבא המרום במרום בגדיים וכבשים של יום הכפורים ··
אמר ר׳ ישמעאל כל ההתראות הללו וגל התנאין הללו התירו
בו והתנו עם סמאל הרשע והוא אמר קבלתי עלי ויכחדו י׳
מאבירי ישראל ·· אמר ר׳ ישמע׳ מה עשה זהדיאל ה׳ אלהי
ישראל באותה שעה לא הספיק לומ׳ לספר כתוב גזרות ומכ
ומכו גדולו קשו ועזות ומבוהלות ונוראות וכבדות על רומי
מפני חמה שנתמלא על סמאל הרשע שקבל עליו כל התנאין
הללו אלא מיד נטל נייר וכתב עליו נקמה זו עתידה ושמור
לרומי הרשעה תעלה ענן אחד ותעמד למעלה מרומי ויורד
שחין לה על האדם ועל הבהמ׳ ועל הכסף ועל הזהב ועל ה
הפירות וכל מיני מתכות ואחר כך תעלה ענן אחר ותדחה
את חברתה ותעמד במקומה ששה חדשים אחרים ויורד
נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים על רומי הרשעה
עד שתבא שעה שיאמר אדם לחברו דילך רומי הרשעה
בפרוטה היא וכל אשר בה ויאמר לו אינה מתבקשת לי עכ״ל
בפרקי היכלות ·· אבל יש לתמוה ממה שכתו׳ כי ר׳ חנינא בן
תרדיון הוחלף בלופינוס קיסר ולופינוס קיסר הוא שנשרף
וכן כל השאר כי כן כתיב שם וכמו זה זאת לכל חכמי ישראל
ושמעתי בזה כי כשם שהוחלף יצחק באיל והוקבע לו שכר
כאלו הוקרב וכאלו אפרו צבור על גבי המזבח כן הוחלפו
חכמי ישראל באחרים וכיון שטעמו טעם מיתה במה שנתפסו
ונגמר דינם לכך הם קבלו ענשם והרי זה כאלו נהרגו ··
ומה שאמר הכתוב ושים כסף איש בפי אמתחתו ירמוז אל
הענין הזה כי הכתוב המשיל את הנפש לכסף צרוף והגוף
לאמתחת כי הוא אמתחת הנפש ·· וכן לפי דעתי מה שהזכיר
למעלה כי עתה שבנו זה פעמים ר״ל ז׳ למה שאמר הכתוב
על תשובות באנשי און וכתיב פעמים שלש עם גבר והוא
מאמר יהודה שהתחיל במצות יבום תחלה והבן היטב כי מזה
הזכיר בסוף וישובו העירה והי׳ אפשר לומר וישובו מצרים
אבל הוא מלשון עיר קטנה והמשכיל יבין ·· ומפני זה
נחתמה הפרשה ואתם עלו לשלום אל אביכ׳ והיה יכול לומ׳
לכו לשלום לדרככם אבל הפרשה מבוארת באחי יוסף לשע׳
ורומזת לעשרה הרוגי מלכות ולדורות אשר עלו לשלום אל
אביהם שבשמים · וכן דרשו רבותינו ע״ה חכמי האמת ז״ל
עשרת הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמד במחיצתן
וכן הכתוב הוא אומר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו

ויגש אליו יהודה

מענ׳ רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף · שלמה המלך עה׳ יזהיר בכתוב הזה על האדם לגדל נפשו ולהרגיל טבעו ולשו ולשונו במענה רך · כי המענה הרך ישקיט ויניח כעס הכעס והדברים המעציבים שהם בהפך מענה רך הם הם יולידו הכעס והחמה ·· ודבר ידוע כי הדבור יש לו כח גדול הן לטוב הן להפכו והוא עק׳ הוית האדם כפרי הזה שהוא עקר האילן ומזה אמר הכתוב ויהי האדם לנפש חיה באורו שעקר הוית האדם בשביל נפש חיה שהיא הנפש המדברת וכן תרגם אנקלוס לרוח ממללא ועל כן נקרא הדבור פרי והוא שכתוב בורא ניב שפתים כי הדבור פרי שפתים ומה שיחס הכתוב הדבור לבורא ית׳ מפני שהדבור הוא נאצל מכח השכל שהוא מצד הנפש המדברית שבאדם כי הבהמו׳ שאין להם שכל׳ אין להם דבור ועם הדבור יש לו לאדם יתרון על שאר בח׳ והוא שכתוב מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו ·· ויש בדבור שני דרכים דרך החיים ודרך המות והוא שכתוב מות וחיי׳ ביד לשון ואוהבה יאכל פריה וזה אזהרה למי שהוא בעל דברים או בדברי תורה ועניני המצות שהוא דרך החיים או כלשון הרע ושאר העברות התלויות בדבור שהוא דרך המות ·· ובא שלמה עה ואמר כי לפי רבוי דבריו בדרך הטוב יהיה פריו קדש הלולי׳ לה׳ ויהיה לו שכר טוב הרבה ולפי רבוי דבריו בדרך הרע יהיה פריו מר ורע ויהיה לו עונש הרבה ·· ומפני שהדבור הוא עקר גדול באדם להרשיע נפשו וגופו׳ או לה להאבידם בא שלמה עה׳ ולמד דעת את העם שיהיו מחזיקי׳ במדה זו של מענה רך כי הוא ישיב חמה ואפי׳ חמת מלך שכתוב חמת מלך מלאכי מות ·· והנה יהודה בן יעקב החזיק במדה הזאת שדבר ליוסף בלשון רכה ועל כן השיב חמתו שהיה מראה להם שהוא כעוס על דבר הגביע וידוע כי לא היה ראוי הכעס ליוסף המעליל אותם בענין הגביע כי אם ליהודה ויתר אחיו הנקיים שהיו מתנצלים ולא שוה להם ואעפב היה יהודה חכם גדול וגבור בגבורת הגוף ובג ובגבורת הנפש שכבש את יצרו ולא כעס אעפ׳ שהיה ראוי להם לכעוס ראה יהודה כי עתה לא היה מקום לכעוס אבל היה צריך למענה רך כדי להשיב חמת האדון יוסף ועל כן נגש אליו וכו׳ עמו רצה לגלגל הענינים כלן שארעו להם עמו עד עתה וכוין לשלשה דברים לדין לפיוס ולמ ולמלחמה ·· וזהו שכתוב ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה · מצינו לשון הנשה משמשת לשלשה דברי׳ דין ופיוס ומלחמה ·· דין הוא שכתוב ונגשו אל המשפט ושפ ושפטום ·· פיוס הוא שכתוב ויגשו בני יהודה אל יהושע למלחמה שנ׳ ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה ·· והנה יהודה כוין לשלשתם ומזה אמ׳ כי אדני כמי שבא וכלי מלחמתו בידו והוא ערוך מלחמה ואומר כי תמצא כל מה שתרצה אם לדין אם לפיוס אם למלחמה ·· או יאמר בי אדני העון כי מפני שנמצא עון הגביע לבנימן ואין ליהודה ואחיו בזה עון אשר חטא וזהו לבנימן לבדו על כן יחלה פניו לאמר לו שלא ישים העון בבנימן כי אם בו ושיעכב אותו כאלו נמצא הגביע בידו ושיפטור לבנימן כי זאת שאלתו של יהודה בכל ספורי דבריו והוא הדבר אשר היה מבקש שעליו אמר ידבר נא עבדך דבר · כי הדבר הזה הוא חליפי בנימן בו ·· ואל יחר אפך בעבדך · כלו׳ כשאני אומר לפטור לבנימן החשוד ולתפוש אותי שאני נקי טענ׳ יש לי בזה כי איש כמוך נגיד ומצוה לאומי׳ כפרעה ראוי לך שתשמע טענתי והסבה שעליה אני אומר לך כזאת לתפוס הנקי ולפטור החשוד ומספר טענתו והולך כי זאת לו בסבת הערבות שעשה אליו ומתחיל להזכיר ראשונות אדני שאל את עבדיו ·· ידבר נא עבדך דבר · נטל רשות ממנו שיוכל לדבר לפניו והתחיל לדבר בלשון רכה כ ענין שכתוב בארך אפים יפתה קצין ולשון רכה תשבר גרם׳ וכתיב מענה רך ישיב חמה ·· ודברי יהודה בפרשה זו הם דברי׳ וכוחין שם שבתוכח עם יוסף ומתוך חכמתו של יהודה רצה לגלגל עת׳ קצת מן הענינים שארעו להם עמו כדי להעיר רחמיו וכדי שיתפייס אליו ברבוי תחנוניו כי חשב שהיה ירא אלהים כמו שהזכיר להם את האלהים אני ירא ועל כן אמר אדני שאל את עבדיו לאמר כלומ׳ לא מעצמנו רק מאונס הגדנו באחינו זה מפני שאלת אדני ולא הודינו גם להורידו לפניך במצותך הראשונה רק אמרנו כי לא יוכל הנער לעזוב את אביו אבל לפי שאמרת לא תוספו לראות פני הוצרכנו להב להביאו בנפשנו מפני זלעפות רעב והוצרך אבינו לשלחו עמנו על כרחו בדאגה גדולה ועתה כראותו כי אין הנער ימות בנפש מרה ·· והורידו עבדיך · כנוי שהיה לו לומר והורדת או יאמר והורידו כי הם הגורמים ולכן תפול נא תחנתי לפניך שתתחסד עמנו ותרחם עלינו ועל הזקן וקח אותי תחת הנער עבד עולם כי טוב אני ממנו לכל דבר ולך תהיה צדקה ונמצאת אתה עושה כמה טובות תקנה עבד טוב כמנו ותקיים נפש הזקן ותציל אותי מן החטא כי אין תקנה בלא זאת ·· ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני וגו׳ כי איך אעלה אל אבי כלומ׳ טוב לי שאהיה עבד עולם ממה שאעלה אל אבי מבלעדי הנער ·· ובמדרש ויגש אליו יהודה עמד האריה כנגד השור יהודה נקרא אריה שנ׳ גור אריה יהודה יוסף נקרא שור שנ׳ בכור שורו הדר לו ··

ויאמר כי אדני אל תעביר עלינו מדת הדין ידבר נא עבדך דבר באזני אדני יכנסו דברי באזניך · זקנתו של זה על ידי שמשכה פרע׳ לילה אחת לקה הוא וביתו בנגעים גדולים שנ׳ וינגע ה׳ את פרעה וגו׳ הזהר שלא תלקה אבו של זה לא מתה אלא מקללתו של אביו שנ׳ עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה הזהר שלא תחול עליך קללה ·· שנים ממנו נכנסו לכרך שכם והחריבוהו בשביל נקבה וכאן בשביל זכר וכל שכן על אכסניא של הקבה׳ שנ׳ חופף עליו כל היום ·· כי כמוך כפרעה · מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה גוזר ואינך מקיים ·· וכי זו היא שימת עין שאמרת ואשימה עיני עליו מה פרעה להוט אחר הזכרים אף אתה להוט אחר הזכרים מה פרעה מלך ואתה שני לו כך

אבא מלך בארץ ואני שני לו ואם שולף אני חרבי ממך אני
מתחיל ומסיים אני בפרעה רבך״ ועזב את אביו ומת
ימות הנער כבאו בדרך מצד שהוא מעונג ורך ולא נסה ש
שיבא ארח ברגליו׳ ומלול עוד וכח שיבות גם אביו מצער
בנו ובא ללמד בזה כי היו האב תלוים בחיי הנער וכן באר
אחרי כן כי מצד שנפש יעקב קשור בנפש הנער אם אולי יק
יקראהו אסון לנער ימות גם אביו וזהו שאמר והיה כראותו
כי אין הנער ומת״ ילדה לי אשתי היה ראוי שיאמר ילדה
לי רחל אבל הענין כי לא לקח אשה מדעתו כי אם רחל
ולכן יאמ׳ עליה אשתי כלומ׳ שלא נולד לי מאשה שהיא אש
אשתי ברצוני רק שנים ושמתי עליהם אהבתי באלו הם
יחידים והשאר כבני הפילגשי׳ הם אלי וזהו שמקדים הכתו׳
בכל מקום רחל ללאה שנ׳ ברחל וכלאה אשר בנו שתיהן את
בית ישראל ויקרא לרחל וללאה השדה כי עקר הבית היתה
רחל ובפרשה זו כתיב בני רחל אשת יעקב ובלאה לא הזכיר
הכתוב כן פי׳ הרמבן׳ זל׳״ כי עבדך ערב את הנער׳
נכנסתי ערב בשבילו וקבלתי עלי תנאי שאין לו פדיון כל ה
הימים כל אחי מבחוץ ואני מבפנים להיות מנודה בשני
עולמות וזהו שהזכיר כל הימים בעולם הזה ובעולם הבא כ
בלשון הכתוב לטוב לנו כל הימים שפירושו כן׳ ונראה
כי כיון שהזכיר לשון אליך היה ראוי לומר וחטאתי לך ועוד
כי כן אמ׳ לו אם לא הבאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי
לך כל הימים אבל אמר וחטאתי לאבי כאלו אמר וחטאתי
לאלהים ויכלול יעקב אביו ואביו שבשמים כי מפני שכבר
הזכיר להם את האלהים אני ירא לכך יודיענו יהודה כי
נקשר בזה בקשר חזק ואמיץ להיות גוזל אבותיו וחוט׳ לשניה׳
בשני עולמות וזהו שאמר כל הימים כלומ׳ בכל הימים
ובמדרש כי עבדך ערב את הנער׳ זהו שאמר הכתוב
בני אם ערבת לרעך וגו׳״ דרך הערב לשאול מן הלוה
תרצה שאכנס ערב בשבילך על זה אמר נוקשת באמרי פיך
ודרך הערב גם כן שהוא מודה למלוה בכך ועל זה אמר
נלכדת באמרי פיך״ עשה זאת איפה בני והנצל כי באת
בכף רעך לך התרפס ורהב רעיך׳ רעיך השני מלא כלומר
שצריך להתרפס לפני שניהם לפני המלוה שימתין לו ולפני
הלוה שיוציאנו מן הערבות ׳ ועל מי נאמר מקרא זה על י
יהוד׳ שהי׳ ערב ליעקב אביו שאמר כי עבדך ערב את הנער
אמר לו יוסף כשם שאתה ערבת לבנימן לכה לא ערבת
לאחיך שאני רואה בגביע שלי שאתה מכרת לאחיך בכסף
וצערת את אביך עד שאמר טרוף טורף כששמע יהודה צ
צעק בקול גדול אמר כי איך אעלה אל אבי וגו׳ אמר לו בא
ונתוכח שנינו אמור מלך וסדר זינך אמר יהודה לנפתלי
לך וראה כמה שוקים במצרים קפץ וחזר ואמר יב״ אמר
יהודה לאחיו אני אחריב מהם ג׳ טולו כל אחד שוק אחד
אמרו לו יהודה אין מצרים כשכם אם החריב מצרים תחרי׳
את כל העולם כלו אמר לו בתחלה באת עלינו בעלילה
ואמ׳ת לנו מרגלים אתם׳ שניה לראות את ערות הארץ
באתם״ שלישית גביע גנבתם אני נשבע בחי אבי הזקן
ואתה נשבע׳ בחי פרעה הרשע אם אני מוצי׳ חרבי מנרתקה

אני מורכה על צואריך אמר לו אם אפתח פי אבלע אותך
אמר לו יוסף אם תפתח פיך אני כותמה באבן״
אמר יהודה מה נאמר לאבי אמר לו יוסף אמור לו הלך
החבל אחר הדלי׳ אמר לו דין שקר אתה דן אותנו אמר לו
אין דין שקר אלא מכירת אחיכם אמר יהודה נורא דשכם
דלוק בלבי אמר לו יוסף נורא דתמר כלתיך אנא מטפי אמר
יהודה רתח אנא ולית מהימן לי אמר יוסף רתח ; דידך אנא
מתבר אמר יהודה עכשו אני צובע שוקים שבמצרים בדם
אמר לו צבעים אתם כל ימיכם שכן צבעתם כתנת אחיכם
בדם ואמרתם לאביכם טרוף טורף יוסף הסכימה דעתם ל
להחריב את מצרים כיון שראה יוסף כן אמר אתודע להם
ולא יחריבו מצרים מיד ויאמ׳ יוסף לאחיו אני יוסף אחיכם
ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו׳ נראה מזה
כי הנצבים עליו שהיו שם בבני׳ המלכות היו מחלים פניו בזה
מפני שנתרכך לבם לתחנוני יהודה ויגיד הכתוב כי לא יכול
יוסף לסבול זאת ולחזק לבו כנגד כלם ומפני זה קרא הוציאו
כל איש מעלי ואחרי כן ויתן את קולו בבכי כלומר בצרתם
וישמעו מצרים וישמע בית פרעה ובמדרש ולא יכול יוסף
להתאפק׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמני בצרה גדולה הביא
יוסף נפשו באותה שעה שאלמלא הרגוהו אין כל בריה יכ
יכולה להכירו ואין כל בריה תובעו ולמה אמר הוציאו כל
איש מעלי אמר מוט׳ שאהרג ואל אלבין פניה׳ ברבי״ העוד
אבי חי׳ תחלת דבורו שאל להם על אביו העוד אבי חי
ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו לבשו חרדה
ואשתקלו מלולם מפני שמכרו אותו לעבד והיו רואים
אותו כמו מלך ועוד נבהלו כי יראו לנפש׳ שמא יגמלם רעה
וכענין שכתוב ונבהלו צירים וחבלים יאחזון ובמדרש
אמר להם יוסף לא כך אמרתם אחיו של זה מת אני קורא א
אותו והוא בא אצלי והיה קורא יוסף בן יעקב צא אצלי וה
והיו מסתכלין בארבע פנות הבית אמר להם מה אתם
מסתכלים אני יוסף אחיכם מיד פרחה נשמתם ולא יכלו א
אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו אמר ר׳ יוחנן ווי לנו
מיום הדין ווי לנו מיום תוכחה ומה יוסף כשאמר לאחיו אני
יוסף לא יכלו אחיו לענות אותו כשהקב׳ה עומד לדין על ב
בראיו על אחת כמה וכמה שנ׳ ומה תעשו ליום פקודה ולש
ולשואה ממרחק תבא וכתיב ומי מכלכל את יום באו ומי
העומד בהראותו״ גשו נא אלי ויגשו ראה אות׳ נבהלים
ונרתעים לאחוריהם אמר להם להתקרב אליו כדי להשקיט
אימה שנפלה עליהם״ ובמדרש גשו נא אלי הראה להם
ברית מילה״ אני יוסף אחיכם אעפ׳ שמכרתם אותי מצ
מצרימה אחיכם אני איני משתדר עליכם כלל״ והיית
קרוב אלי גשן קרוב למצרים היה והיה יודע יוסף באביו
שלא ירצה לעמד בעיר מצרי אשר שם הבירה למלכות ועל
כן שלח לו שיושיבנו בארץ גשן ומה שאמר וכלכלתי אותך
שם פן תורש יאמר שאם תתעכב בארץ כנען תורש ואני אי
אפש׳ לכלכלך שם פן יחשדוני אנשי האר׳ שאני שולח שם
תבואה למכור כדי לעשות שם אוצרות כסף ומטמוני מכת
מסתרים וכי רצוני לשוב בארץ מולדתי אבל בבא כלכם
לגשן קרוב למצרים ידעו הכל כי באו אלי אבי ואחי

לי המלך רשות כן פי' הרמבן ז"ל · והנה עיניכם רואות ועיני
אחי בנימן · השוה בנימן לשאר אחיו ללמד שאהבתם ש
שוה אצלו כאהבת בנימן שלא היה במכירתו · כי פי המדב'
אליכם בלשון הקדש וכתב הרמבן ז"ל כי זו אינו ראיה
שידבר אדם אחד כמצרים בלשון הקדש ורבים במצרים
יודעים אותו אף כי המושל כי מנהג המלכים והמושלים ל
לדעת הלשונות והראיה הגמורה כהזכיר שמו וענין המכירה
אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי אבל כונת הכתו' לומר
והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימן כי אני המושל וה
והאדון לכל מצרים המגיד לכם מפני כי אני אחיכם ומצוה
אתכ' להוריד את אבי לכלכלו · ובמדר' כי פי המדבר אליכ'
כפי כן לבי ולא נזכר לב בכתוב אבל דרשו רז"ל כן מפני
שהיה יכול לומר כי אני המדבר אליכם ומה שהזכיר כי פי
מפני שהדבור המושם.בפה הוא כלי הלב להוציא אשר ב
בתוכו · ומזה דרשו כפי כן לבי · ויפל על צוארי בנימן את
אחיו יגיד הכתוב כי יוסף נפל על צואר בנימן ובנימן גם כן
נפ' על צוארו כמנה' אחים בני אם אח' שאהבתם עזה כענין
שכתוב מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי · וכתיב כי יסיתך א
אחיך בן אמך · ומה שהזכיר צוארי בלשון רבים ידוע כי ה
הצואר שהוא אחורי האדם הוא הנקרא ערף שהוא כנגד ה
הפנים כענין שכתוב ערף ולא פנים ושלפני האדם גם הצ'
הצדדים נקראים צואר ועל כן יזכיר הכתוב צוארי בלשון
רבים · ובמדרש ויפל על צוארי בנימן אחיו בכה יוסף על
שני מקדשי' שעתידי' להיות בחלקו של בנימן ועתידין ליחר'
ומפני שהצואר בגובה גופו של אדם המשיל בו בית המקדש
שהוא בגובה ההר' ובנימן בכה על משכן שילה שעתיד
להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב · וינשק לכל אחיו
ויבך עליהם הודיעם שאין בלבו עליהם ודעתו ורצונו ל
להטיב להם ואחרי כן דברו אחיו אתו · כי עד עתה נש'
מהם הדבור.ולא יכלו לדבר עמו כי נבהלו מפניו ועתה נת
נתישבה דעתם ודברו עמו · ובמדרש וינשק לכל אחיו
מלמד שכל אחד ואחד היה מנשקו ובוכה שנאמר וינשק ל
לכל אחיו ויבך עליהם וכשם שלא פייס את אחיו אלא מ
מתוך בכיה כך אין הישועה באה לישראל אלא מתוך בכיה
שנ' בבכי יבאו ובתחנונים אובילם והקול נשמע בית פרעה
כבר היו יודעים כל מצרים כי יוסף היו לו אחים נכבדים ב
בארץ העברים כי הגיד להם ועתה כששמעו כבאם אמר וי
וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו כי מתחלה היה לה
להם לחרפה למשול עליהם איש נכרי עבד מבית הסורים י
יצא למלוך ועתה שמחו שמחה גדולה בראותם כי הוא נכ
נכבד.וכל בית אביו נכבדים · ובמדרש והקול נשמע בית פ
פרעה · כיון שהכירו אחיו ליוסף בקשו להרגו ירד מלאך מ
מן השמים ופזרם לארבע פנות הבית באותה שעה צוה י
יהודה בקול גדול ונפלו כל חומות שוקים שבמצרי' והפילו
כל המעוברות ונפל יוסף מכסאו וגבורים שהיו עומדים
עמו נהפכו פניהם שנ' שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים
נתעו הוי אומר והקול נשמע בית פרעה ואין קול זה אלא
קולו של יהודה שנ' שמע ה' קול יהודה ואכלו את חלב הארץ

פרעה נבא ולא ידע מה נבא וכן אמר כי טוב כל ארץ מצרים
לכם הוא רמז הכתוב למה שעתידים ישראל לעשות להם
בגאלת מצרים כענין שכתוב וינצלו את מצרים :· ואתה
צויתה זאת עשו · היה יודע פרעה טענתו של יוסף ונא
ונאמנותו שלא היה שולח כלו' לאביו ולאחיו זולתי אם יצוה'
עליו ועל כן הוצרך לאמר לו כן בדרך צואה · עגלות על פי
פרעה · שלח לו סימן שפי' ממנו בפרשת עגלה ערופה וזה'
שכתו' וירא את העגלות ותחי רוח יעקב וגו' · ולבנימן נתן
שלש מאות כסף · טעם שלש מאות כנגד מה שהיו האחי'
חייבים במכירתו כי י' פעמים שלשים שקלים ש"ם דמי
עבד הם שלש מאות וזה ממה שאמרו ה מוכר עבדו לגוי
קונסין אותו עד עשרה בדמיו כלו' בדמי העבד שהם שלשי'
וחמש חליפות שמלות · רמז לו שעתיד לצאת ממנו מרדכי
הצדיק שיצא בחמש לבושי מלכות שנ' ומרד כי יצא מלפני
המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך
בוץ וארגמן וזהו שכתוב בו בן קיש איש ימיני כי מבנימן
היה · ולאביו שלח כזאת כמנחה הזאת כשם שנתן
צדה לאחיו לדרך כך שלח לאביו לדרך ומה שלח י' חמורי'
ועשר אתונות שיהיה הכל שלו נושאי המשא והמשא ושלח
המנחה הזאת זכרים ונקבות כמנחה ששלח אביו לעשו עזים
מאתים ותישים עשרים · בר ולחם ומזון · בר זו תבואה
והוא.כולל חמשת המינין · ולחם אלו מיני קטנית כגון
פול ועדשים שמהם עושים לחם · ומזון אלו מיני פירות
שהם מזון לאדם כגון תאנים וצמוקים ותמרים וכיוצא בהם
ודע כי כל בר עושים ממנו לחם אבל כל לחם אינו מן הבר
וכן כל לחם מזון אבל כל מזון אינו לחם · וישלח את אחיו
וילכו · כל אחיו ראובן ושמעון וכל השאר ובנימן בכלל'
והנה יהודה קיים תנאו במה שנדר ונדה את עצמו אם לא
אביאנו אליך וחטאתי לך ומה שנענש על זאת כמו שאמ' רז
רז"ל כל אותן מ' שנה שעמדו ישראל במדבר היו עצמותיו
של יהודה מגולגלין בארון לפי שהנדר ההוא היה תלוי ביד
אחרים והיה הדבר ספק בידו אם יתקיים אם לאו ולפיכך
נענש אעפ' שהחזירו לאביו ומכאן למדו רז"ל נדוי על תנאי
ואפי' מעצמו צריך הפר' וכן דרשו רז"ל,במסכ' מכו' פרק ואלו
הן הגולין אמר רב יהודה אמר רב נדוי על תנאי צריך הפר'
מנא לן מיהודה שנ' אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך
וגו' · אל תרגזו בדרך · אל תפחדו מלשון ולב רגז · ורגזו
וחלו מפניך · ולפי שבנוהג העולם נושאי בר ולחם ומזון
בימי הבצורת הם מתפחדים כל שכן כשובם עם כל רכושם
ולא ימהרו לדבר לכן אמר להם שילכו בזריזות וימהרו לבא
כמו שאמ' מהרו ועלו אל אבי ולא יפחדו בדרך כלל כי שמו
עליהם שהוא המושל על כל ארץ מצרי' וחיי כל הארצות
ההם בידו וממראו יראו הכל וילכו ויבאו בשלום זה לשון
הרמבן ז"ל · ודרשו ז"ל אל תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר
הלכה מפני טורח הדרך ולא מנע מהם כי אם העיון הגדול
מפני הטורח אבל לא מנע מהם שלא ילמדו כלל חס ושלום
שהרי אמרו רז"ל שני תלמידי חכמים המהלכים בדרך ואין
ביניהם דברי תורה ראוים לישרף שנ' ויהי המה הולכים הלוך
ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם

כשהיו מדברים דברי ורה ויגידו הא לא היו כדברים ויו
נשרפים ויפג לבו · בלשון מאין הפוגות כלומ' אין הפסק
לדמעות ופירושו פסקה תנועת לבו והיה כמת וכן בדרך
הטבע כאשר תבא השמחה פתאם על האדם שית לך ויהי
כמת וטעם הדבר כי יפתח הלב ויתרחב פתאם והחום
הטבעי שבתוך הלב יצא ממני ויתפשט בחיצוני הגוף ואז
ישאר הלב מבפנים קר ומתוך כך בא לידי עלוף ·· והענין
הזה ברוב הו' נמצ' בזקני' ובבני אדם חלושי הכח בבא להם
השמחה פתאם ·· וכענין שדרשו רז"ל במסכת כתובות הות
יתבא דביתהו וקא נהלא קמחא דל עינה חזיתיה סוי לבה
פרח רוחה אמרו ז"ל עניה זו לשוא שמירה בעא רחמי עלה
ואחיה כי מרוב השמח' שבאה לה פתאם בראותה את בעלה
ויפג לבה ופרחה נשמתה ·· וידברו אליו את כל דברי יוסף
אשר דבר אליהם · כתב הרמב"ן ז"ל זהו שהגידו לו כה
אמר בנך יוסף שמני אלהי' וכי השי' שלחו למחיה להם ושיכ
ושיכלכל את אביו ואת אחיו · ובאמרו את כל דברי יוסף
אין בכללם שיגידו לו מה שאמ' להם אשר מכרתם אותי מ
מצרימה כי יעקב אבינו לא ידע זה מעולם אבל חשב כי ה
היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרוהו למצרים
והם לא הגידו לו כי לא יגידו חטאם ועוד כי יפחדו פן יקלל
אתם כמו שעשה לראובן גם לשמעון ולוי גם יוסף במוסרו
וענותנותו לא הגיד לאביו והראיה שלא ידע זה מעולם הב
הכתוב האומר ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו
לאמר אנא שא נא ואלו ידע יעקב בענין היה ראוי שיחלו
פני אביהם לצוות את יוסף שימחול להם ובודאי ישא פניו
ולא ימרה את דברו ולא יצטרכו לבדות דברים מלבם ·
ותחי רוח יעקב יעקב אביהם · תרגם אנקלוס ושרת רוח
נבואה לפי שהיה יכול לומר ויחי יעקב אביה' ומפני שהוסיף
מלת רוח תרגם רוח נבואה ·· ויאמר ישראל · עד שלא
באה אליו רוח נבואה הזכירו הכתוב בשם יעקב ותחי רוח
יעקב משבאה אליו הרו' הזכירו בש' ישראל ויאמר ישראל
ויסע ישראל ·· ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ·
ומה שהקבה קרא' יעקב יעקב והוא עצמו ית' קרא שמו
ישראל מכיון שנסיעתו למצרים היתה להיותו גולה שם לא
הזכירו בשם השררה רק בשם השפלות ואחר שהקבה קראו
בשם יעקב יזכירנו הכתוב גם כן בשם הזה ויקם יעקב
מבאר שבע · את יעקב אביהם · ומה שאמר וישאו בני
ישראל כי רצה להזכיר בירידה זו שני שמותיו של ישראל
ויעקב להורות שאעפ שהוא עתה יעקב בירידה עתידים הבנ
הבנים להגאל ולצאת ביד רמה ולחזור לשררתם ולגדולה
במנה ומזה הוצרך להזכיר בני ישר' כי יכול היה הכתוב
לומר וישאו בני יעקב את אביהם וזהו שכתו ואלה שמות
בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו כי הבאים מצרימה
הם יעקב ובניו והם עתידי להקרא בני ישראל ולהפקד בם
בספר שמות ·· רב עוד יוסף בני חי על דרך הפשט לפי
שאמרו לו שני דברים עוד יוסף חי וכי הוא מושל השיב
להם מה לי אם הוא מושל רב לי שיהיה חי ·· ועל דרך
המדרש רב עוד יוסף בני חי שכר הרבה ורבוי טובה

בעולם הזה ובעולם הבא כאשר יוסף בני חי ·· והוא כלשון
מה רב טובך ·· והוסיף מלת עוד הכורה על ענין להבא כמו
שכתו עוד יהללוך סלה · ונראה לי כי לזה רמז אנקלוס עה'
שתרגם סגי לי חדוא ואין רבוי שמחה כי אם לנפש לעולם
הבא כי שמחת העולם הזה דבר כלה ואף כי ליעקב שכל
ימיו מצאוהו צרות רבות וכמו שדרשו רז"ל אין הבט ה לצ
לצדיקים בעולם הזה וכלפי שא' כשאבד ממנו כי ארד אל
בני אבל שאולה מפני שמיתת בנו בחייו הוא המעיד על רש
רשעו ומפני זה היה מתירא מעונש גיהנם שהוא שאול אמ'
עתה כשראיתו חי כי בטוח הוא שיזכה לגן עדן ולעולם הבא
ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק · היה ראוי שיאמר הכתוב
ויזבח זבחי לה' וכשלא אמ' כן ואמר לאלהי אביו פי' כי הקרי'
קרבנותו לפחד אביו יצחק היא מדת הגבורה הקרובה אליו
כי כב' זכה הו' בחלקו ומפני זה יחוד הקרב' לאלהי אביו יצח'
ולזה נתכונו חכמי האמ' בלשונ' הנ' ת' שאמרו בכבר חיו' אד'
בכבו דאביו יות' מכבו' זקנו קרא אביו פחד יצח' ולמד' החסד
קרא זקנו והכונה הזאת בעצמה רמוז שם בלשון אחר והוא
שאמר בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואחר כן שואלים
בשלום הרב כלו' שהתלמיד אדם מצא תחלה והרב אחריהם
ולכך שואלים בשלומם תחלה ואחר כך בשלום הרב שהוא
האחרון לשואל ופנימי מן התלמידים ומפני שיצחק תלמיד
לאברהם לכך זכה יעקב לאלהי אביו יצחק ומכל מקום ראוי
היה יעקב להזכיר ליצחק יותר או מצד שהוא אביו או מצד
שהוא תלמיד לאברהם וזה מבואר · והקרבנות שהקריב
היו שלמים כי מפני שראה הגלות מתחיל עתה בזרעו והיה
מפחד מזה ועל כן הוצרך להקריב קרבן הזה לפחד יצחק
והיו שלמים כדי להשלים אליו המדות וכיון שהקריב קרבנ
קרבנותיו אל הכונה הזאת אז נראה לו פחד יצחק במדת
הדין רפה לבאר כי אעפ שיגלו שם בניו לא יכלו בגלותם
ועל כן אמר אלהים במראות הלילה כלומ' מדת הגבורה
ובמדת הדין רפה והוא שבשרהו בגאלה אחר השעבוד והע
והענוי ·· אנכי האל אלהי אביך · שמנעתיו לירד למצרי'
ואמרתי לו אל תרד מצרימה ועכשו אתה יורד למצרים אל
תירא מרדה מצרימה ·· וכן הכתוב אומ' אל תיראי תולעת
יעקב וגו' · וכתיב אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני
אלהיך ·· אנכי ארד עמך מצרימה על דרך הפשט הבטיחו
שיהיה עמו באותה ירידה ומפני זה אמר ארד עמך
ולא אמר אורידך כשם שאמר אעלך ואנכי אעלך רמז לו
שיקבר בארץ ישראל הגבוהה מכל הארצות אשר שם שער
השמים והוסיף גם עלה כי משם יתעלה בעליה אחרת ע
עליונ' לאור באור החיי וזהו כפל העליה ·· ועוד יתכן לפר
לפרש בכפל העליה כי הוא הבטחה לזרעו שיגאלם אחר
הגלות ויעלה אותם לארץ ישראל אחר שיהיו מיושבים
בארץ ישראל ששם עקר קיום התורה והמצות הבטיחם בע
בעליה אחרת והוא העולם הבא הצפון לזרעו ונרמז בזה מה
שארז"ל כל ישראל יש להם חלק לעה' הבא והוא דבר בלע'
מקטרג של ישראל שהודה על כרחו וראה זו בנבואה והוא
שאמר תמו' נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו רמז שאי'
בכל העולם אמות נוחלי גן עדן כי אם ישראל

ומזה אמר לו מיד הן עם לבדד ישכן וזהו שהזכיר לשון אנ
אנכי כי בזכות התורה שעתידים זרעך לקבל תהיה השכינה
עמה' בגלות מצרי' ויזכו לשתי עליות הללו אשר בהם תועלת
הגוף והנפש בשני העולמות·· ועל דרך הקבלה אנכי
ארד עמך מצרימה רמז לשכינה שירדה עמהם למצרים והו'
שדרשו רז"ל גלו למצרים שכינה עמהם וכדי לרמוז על זאת
תרגם אנקלוס אנא אחות ולא תרגם אנא אתגלי כענין וירד
ה' שתרגם ואתגלי ה' ואחר שהוא מכוין בכל מקום להרחיק
הגשמות ובורח מלהזכיר מלה מורה עליו היה לו לתרגם גם
כבאן אנא אתגלי אבל תרגם אנא אחות כי רצה לרמוז על
המאמר הזה גלו למצרים שכינה עמהם ומזה הזכיר בו לשון
ירידה כפשוטו אעפ' שהיא מלה מורה על גשמות·· ומה ש
שהזכיר הכתוב מצרימה כתוספת הא' וגם כן עלה אות הא ד
רמז לשכינה ועל כן נדשבת ההא' בירידה גם בעליה כי ירדה
עם יעקב למצרים והיא העולה עמהם והיא הא אחרונה שב
שבשם והיא שפרנסה וכלכלה את כל ארץ מצרים בחמש ש
שנים רעב·· וכן רמז יוסף בדבריו שא' הא לכם זרע וזרעת'
את האדמה·· וכתיב ונתתם חמישית והיא שהאבידה ה
המצרים במצרים ועל הים והיא הנקראת יד ונאמר במצרי'
במכה החמישית שנ' הנה יד ה' הויה והזכיר ה' מינין בסוסים
בחמרי' בגמלי' בבקר ובצאן ונאמ' על הים וירא ישראל את
היד הגדולה והיא שהזכיר יחזקאל הנביא בשעת הכעס כחר
בחורבן בית המקדש והוא שכתו' וגם אני הא דרכך בראשך
נתתי נאם ה' אלדי' וכבר הזכיר פעמי' לא אחמול מפרשת
לכן אבות יאכלו בנים בתוכך עד פרשת ואראה על הרקיע
תמצא ה' פעמים לא תחוס עיני ולא אחמול·· וכן הזכירה
דניאל שאמ' הא כדי פרזלא לא מערב בחסף טינא והזכיר
ה' מינין דהבא כספא נחשא פרזלא חספא·· והנה נזכרת
בתורה ג' פעמים בתורה בנביאים ובכתובים·· וכן נמצא
במס' רת הא' ג' בקריא' זרע וגם אני הא כדי פרזלא·· וההא'
הזאת עם ישראל בכל הגליות והוא שדרשו רז"ל גלו למצרי'
שכינה עמהם שנ' אנכי ארד עמך מצרימה וזהו לשון עמך
מלשון צרה רמז למה שכתוב עמו אנכי בצרה גלו לבבל שב
שכינה עמהם שנ' למענכם שלחתי בבלה·· גלו לאדום שב
שכינה עמהם שנ' מי זה בא מאדום וגו' תן אל לבך מי קורא
זה וכן הזכיר עוד זה הדור בלבושו וכתיב זה אלי ואנוהו
נמצאת למד שההא הזאת רמוזה רשומה בכל הגליות מצרי'
ובבל ואדום וזהו שהזכיר לו הקב"ה אל תירא מרדה מצרימ'
לא אמר אל תירא לרדת כענין שכתוב ואם ירא אתה לרדת.
וכן יוסף הזכיר לאביו רדה אלי אל תעמד ולא אמר רד אלי
לרמוז כי ההא הזאת ירדה עמו וכיון שההא הזאת ירדה עם
יעקב ושבעים נפש למצרים אין לך לתמוה על רבוי הברכה
שבזרע' בעני שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו
במאד מאד לפי שהשכינה עמהם והיתה ביניהם ושם צוה
ה' את הברכה עד שעלו לששים רבוא שבהם נתנה התורה
ונראת להם השכינה·· ומעתה יש לך להבין מאמר החכם
אשר היה דורש ברבים שהיה אומר אשה אחת היתה במצ
במצרים שילדה ששים רבוא בכרס אחד כי ענין הלידה
השפעת הכח·· ומה שהוצרך לדרוש ברבים המאמר הזה
והוא מאמר בתמיה למי שאינו מבין הכונה לפי שהעם היו

מתנמנמין ורצה החכם להעיר אותם מתנומת' במאמר
אחד מורה על הפלגה והגוזמא יתמהו עליו כל השומעים
מן ההמון אעפ' שהיה פשוט ומבואר בלתי מתמיה ליחידי'
ולחכמי' כירצא בו וכאשר הקיצו מתנומתם ואותם שלא
היו מביני' הוצרכו לשאול לו מנו אז השיב להם מפי השגת'
כפשטו של מאמ' זו יוכבד שילדה למשה שהיה שקול כנגד
ס' רבוא·· ומה שאחז לשון אשה הוא הלשון שהזכיר שלמ'
שלמה עה' בחכמתו אשת חיל מי ימצא ואמר אשת חיל
עטרת בעלה והבן זה·· בנותיו זו דינה·· וכן ובני דן
חושים·· ובני איתן עזריהו· מכאן למדו רז"ל האומר
נכסי לבני והיה לו בן ובת הבן יטול את הכל והקשו בגמרא
מי קרו אנש לברא בני אמר ליה אין דכתי' ובני פלוא אליאב
ובנות בניו ס"ח בת אשר·· ואלה שמות בני ישרא' הבאים
מצרימה יעקב ובניו שלשת האבות נקראו ישראל וכאן
נקרא יצחק ישראל שהרי אמ' כי יעקב ובניו הם בני ישרא'
ואם כן הרי יצחק נקרא בשם ישראל·· אברהם גם כן
נקרא ישראל ממה שכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו
במצרים שלשים וארבע מאות שנה וכבר ידעת כי החשבון
הוא משנולד יצחק וקרא אותם בכלל בני ישראל אם כן
הרי אברהם נקרא בשם ישראל ועל כן קרא התלמוד לעשו
ישראל משומד וכדאיתא בפרק קמא דקדושין בשמעתא
דגוי יורש את אביו דבר תורה לפי שהיה מז"ע האבות ולא
הלך בדרכיהם·· ובני יהודה ער ואונן ושלה ופ"ץ וזרח·
יחשוב הכתוב ער ואונן שכבר מתו מכלל השבעים הבאים
וזה תימה כיון שמתו כבר איך הזכירם הכתוב בכלל הבאים
אבל הענין הזה ידוע בקבלה והוא מפורש ומבואר בסדר
פינחס שאמר הכתוב בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן
בארץ כנען וסמך לו מיד ויהיו בני יהודה וזהו סוד הכתוב
האומר והיה לך למשיב נפש ומאמר השכנות יולד בן לנעמי
והיה ראוי לומר יולד בן לרות והבן זה·· כל נפש בניו
ובנותיו ל' ושלש· אין יעקב מחשבון השבעים ותחלת
חשבון השבעים מראובן ותמצא מראובן
עד דינה ודינה בכלל לב' והכתוב אומר שלשים ושלש אלא
זו יוכבד שנולדה בכניסתן למצרים והנה ע' נפש נמנים
בפרשה הזו לד' חלקים כנגד ד' הנשים והזכיר מלת נפש בכ
בכל חלק וחלק ואחרי כן כלל את כלן והזכיר כל השבעים
בלשון נפש הוא שא' כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה
ע' והבן זה·· יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כלומ' ש
שהם יצאי ירכו כדעת רז"ל שאמ' תאומות נולדו עם כל
השבטים לאחיותיהם נשאו השבטים כי מה טעם שיאמר
מלבד נשי בני יעקב הכנעניות אבל היו יוצאי ירכו גם כן
ולא פרסם אותם הכתוב ומה שאמר ס' ושש כי הארבע לא
היו מן הבאים כי במצרים היו והם יוסף ומנשה ואפרים ויו
ויוכבד שכתוב בה אשר ילדה אותה ללוי במצרים·· כל
הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה ע' היו ע' זולתי יעקב שכן
כתיב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב ע' נפש ועמו ע"א·· וכן
סוד אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ועם משה ע"א·
· וכן סנהדרי גדולה במקדש ע'· ועם הנשיא שעל גביהן
ע"א וכן באומות העולם ע'· ועם ישראל ע"א·

וכל זה דוגמא של מעלה כנגד ע' מלאכי הסובבי' כסא הכבוד ועם ה' אלהי ישראל ע"א והם הנקראים בית דינו ·· ועל כן כשהזכיר השבעים לא אמר ליעקב כמו שהזכיר בכתוב ש שלמעלה ממנו אבל הזכי' לבית יעקב כי יעקב עם ביתו רמ' לבית דינו של הקבה' וזה וזה ע"א ·· והתבונן מזה מעלתו של יעקב שנאצלו מכחו ע נפש שמהם יצאו ס' רבוא כנגד ע' ש בות שנאצלו מן השכינה שאין מנינם פחות מששי' רבוא והם תכלית כל הרעות ולכך לא היו ישראל ראוים לקבל את התורה עד שעלו לששים רבוא כי אז היו כנגד המספר העליון ואז נתנה התורה בהסכמת הכל והשכ' נה אינה שורה בישראל כי אם במנין ששים רבוא שהם ו' מאות אלף והענין כי השכינ' כלולה משש קצוות ויש בשש מאות אלף ו' פעמים מאה אלף הם י' רבוא לכל קצה וקצה י' רבוא ·· ומיום ששרתה שכינה בהר סיני במתן תורה לא זזה מישראל עד שחרב בית ראשון ומיום שחרב בית ראשון לא שרתה שכינה בישראל ·· כי בבית שני לא שרתה שכינה · ואין הכונה לומ' שלא שרתה שכינה בבית שני כלל שהרי מצינו שכינה שורה בשתי רבוא ממה שכתוב שובה ה' רבבות אלפי ישראל · וכתיב רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם ואין צריך לומר בארבע רבוא שהשכינ' שורה בה' ועוד שהבתו' מעיד וארצה בו ואכבד כלו' אשרה בו הכבוד שהו השכינה אלא שלא שרתה בו תדיר כמו בבית ראשון לפי שלא היו שם ששים רבוא שלא עלו מבבל כי אם מ' אלף שכן כתוב כל הקהל כאחד ארבע רבוא והוא שדרשו ר"זל וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב חסר הא לפי ש חסרו משם ה' דברים אלו הן ארון ושמן המשחה אש ושכינה ואורים ותומים ומ ומפני זה אמר ואכבדה לבאר כי הנ כבוד היה שם שהוא השכינה לא התפארת וזהו ואכבד למעט התפארת והסרון ההא' שהיא אחרונה שבשם על שם שחסרה משם שכינה שהרי היא מחמשה דברי' שחסרו והיא אך חסרה והכתו' אומר ואכבדה אלא שלא שרתה שם תדיר כמו בבית ראשון אלא חופף אבל לעתיד לבא יהיו ישראל רבי' בלא כסף הו' שכתו' והיה מספר בני ישראל כחול הים לא אמר והיה זרע ישראל כחול הים אלא והיה מספר כלומ' אותם שהיו באים במספר מבן כ' שנה ומעלה יהיו כחול הים ואז יחזור התפארת והכ והכבוד וכן הבטיח ישעיה קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח והבן זה ·· ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף · שלח לפניו את יהודה להכין לו בית בגשן לפי שהוא הגבור והזריז משאר האחים ודקדקו ר"זל אחר מלת להורות ואמרו להתקין בית תלמוד שיהא מורה שם הוראה שיהיו השבטים הוגין בתורה תדע לך שהוא כן שהרי יוסף כשפרש מאביו היו עוסקין בתורה בפרשת עגלה ערופה כיון שראה העגלו' נזכר שבפרשת עגלה ערופה פירש מכנו ואז האמין וזהו שכתו' וירא את העגלות וגו' וכתי' ותחי רוח יעקב ·· ובמדר' ואת יהודה שלח לפניו · אתמול שור וארי מנגחין זה עם זה ועכשו הולך אליו בשליחות זהו שאמ' הכתוב זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן זאב זה בנימין שנ' בנימין זאב יטרף וטלה אלו השבטים שנאמ' שה פזורה ישראל

ירעו כאחד שירד בנימן עמהם ז היה יעק' קבמר לא אירד בני עמכם כיון שהגיעה השעה וירד עמהם היו ממצעין אותו ומשמרים אותו ·· ואריה זה יהודה שנ' גור אריה יהודה ·· כבק' יאכל תבן זה יוסף שנ' בכו' שורו הדר לו נמצאו אוכלי כאח' שנ' וישבו לפניו הבכור כבכורתו הוי אותו ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף ·· ויאסר יוסף מרכבתו ·

דרשו' ר"זל אמר ר' יודן שני בני אדם ראו כבוד שלא ראה בריה מעולם ואלו הם יתרו ויעקב כשבא יתרו אצל משה מה כתיב ביה ויצא מ"ש ה לקראת חתנו מי ראה למשה יוצא ואינו יוצא מי ראה לאהרן יוצא והוא אינו יוצא מי ראה ע' זקנים יוצאים והוא אינו יוצא נמצאו כל אלו יוצאין אחר יתרו ·· וכן יעקב מי ראה ליוסף יוצא לקראת אביו והוא אינו יוצא מי ראה לזקני פרעה יוצאים והוא אינו יוצא מי ראה כל מחנה מצרים יוצאים והוא אינו יוצא לקיים מה שנ' ונגד זקניו כבוד ·· ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד · כתב הרמבן ז"ל אין להבין כי יוסף נפל על צוארי אביו כי לא היה מוסר אבל הראוי לנשק את ידיו או להשתחוות לו אבל הכל חוזר ליעקב כי יעקב נפל על צוארו של יוסף ובכה על צוארו עוד כאשר יבכה תמיד עד עתה כשלא ראהו וידוע מי דמעתו מצויה אם האב הזקן המוצא את בני חי אחר היאוש ואחר האבלות או הבן הבחור אשר המליכוהו על כל ארץ מצרים ··

והאנשים רועה צאן · כלומ משלהם ובדי שלא תבין כי היו הצאן באחרים והיו מתעסקים בשכר לכך הוסיף לומ' כי אנשי מקנה היו להורות שלא היו משל אחרים רק משל עצמם כי עשירים גדולים היו ·· ומה שבחרו השבטים ה אומנות הזאת והיא אומנות אבותיהם מפני שני דברים האחד שיש בה ריוח גדול בגיזה ובחלב ובולדות והיא אום אומנות צריכה יגיעה רבה וטורח גדול ומבלי עון · ועליה הזהיר שלמה בחכמתו ידוע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים והשני לפי שהשבטים היו יודעים שיגלו למצרים הם וזרעם ומפני שהמצרים היו עובדי' לצורות הצאן תפשו להם אום אומנות זו כדי שיהיו זרעם מורגלים בה ותהא עבודת הצאן רחוקה בעיניהם ·· וכן תמצא רוב הצדיקים והנביאים שהיו רועי' תמצא בהבל ויהי הבל רועה צאן ··

וכן במשה היה רועה ·· וכן שמואל הנביא ·· וכן שאול ודוד כלם רועי' והטעם בהם כדי שיתרחקו מן הישו' לפי שהרבה עברות נמשכות בסבת חברות בני אדם כגון רכילות ולשון הרע ושבועת שקר וגלוי עריות וגזל וחמס וכל מה שהאדם פור' מחבר' הבריו' הו' נמלט מן העברו' הללו ובל מה שהו' מתרח' מן הישו' הו' מתרחק מן העו' ומן הגז' והחמ' ושא' העברו' · והראי' מה שכתו' בלוט ויע' לוט מצוער וישב בהר הוצרך לצאת מסדום פן יספה בעונם ואחר שיצא משם הלך לצוער שימלט שם כמו שאמ' הנה נא העיר הזאת קרו קרובה לנוס שמה והיא מצער לפי שיושביה חדשים מקרוב באו לכך היו עונותיהם מוצערין ואעפכ עדין היה מתירא בצוער מפני פחד העונות המצויים בישוב על כן הוצרך לצאת משם אל ההר ··

ועוד

ששם מקום התבודדות לנבואה ואין אדם רואה שם דבר ש
שיטריד מחשבתו כן המחשבה בשי׳ וכבר ידעת כי מגדולי
הנביאים היו מתרחקים ופורשים מן הישוב ומתבודדים כמ
במדבר אפילו בלא מרעה והם אליהו ואלישע הוא שכתוב
באלישע ויב׳ צמדים לפניו ופרש מן האומנות הזו והלך
אחריו הוא שכתוב אלכה נא אשקה את אבי ואת אמי
ואלכה אחריך וכתיב וילך אחרי אליהו וישרתהו׃
וכן היה בלי ספק מנהג בני הנביאים בדור ההוא ואשר
לפניו להניח עסקי העולם וישובו ומניחים ההשגחה בעניני
הגוף ויוצאים אל המדברות להתבודד שם ולהיות מחשבת׳
דבקה בשם ית׳׃ רועה צאן עבדיך׳ כתוב בהא׳
במקום יוד׳ כי אותיות אהוי מתחלפות׃ כי אין מרעה
לצאן יאמר לכובד הרעב שבארץ כנען העשבים שהם
מרעה הצאן חזרו למאכל לבני אדם ועל כן אין מרעה
לצאן ויברך יעקב את פרעה ברכו בעושר והתנשאות מ
מלכותו כי כן דרך הזקנים והחסידים כבאם לפני המלכים
לברך אותם כענין שכתוב בדוד יחי אדנינו המלך דוד והזכ
והזכיר עוד שנית ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה
כי בצאתו מלפניו חזר וברכו׃ ודרשו זל׳ ברכו שיעלה
נילוס לרגלו׃ במה ימי שני חייך׳ נדמה לו זקן הרבה
משאר בני דורו ועל כן שאל לו כן ויעקב השיב ימי שני מ
מגורי לא אמר ימי שני חיי כמו שהזכיר פרעה אלא מגורי
כלומר הימים שאני בהם גר בעולם הזה שלשים ומאת שנה
כן דרך הצדיקים שחושבין עצמן גרים בעולם הזה אבל
אחר שהזכיר מגורי הזכיר ימי שני חיי כלומר חיי צער היו
אבל באבותיו שלא היה להם צער כל כך הזכיר בהם חיים
וכן לשון מגורי׳ וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא וגו
ויבא יוסף את הכסף הנזכר שהזכי׳ בו את כל הכסף והכתוב
מפרסם בכאן מעלת יוסף ונאמנותו הגדולה כי הביא הכל
אל גנזי המלך וקנה לו המקנה גם האדמה גם הגופות ועם
כל זה מצא חן בעיני העם כי מאת ה׳ היתה זאת׃
ועל דרך פשט הכתובים הכסף הזה לקט אותו בחמש שני׳
והביא אותו אל פרעה כי איך יתכן שיתום הכסף והמקנה
בשנה אחת אבל הספיק להם הכסף כל חמש שנים כי כן
דרך הארצות בזמן הרעב שהן דוחקין ומצמצמין את עצמם
וכספם וזהבם אתם יספיק אותם זמן גדול׃ ויזכי׳ הכתוב
כי אחרי שתם הכסף לסוף חמש שנים באו אל יוסף והיה זה
בשנה הששית ונתן להם במקניהם לחם והוצרך לנהל אותם
בו שיאכלו בצמצום ולא בהעדפה׳ ותתם השנה ההיא
אשר נהלם בלחם בכל מקניהם והיא השנה הששית ויבאו
אליו בשנה השנית לזו היא השנה השביעית שהיא שנית
לששית ואמרו לו שיקנה אותם ואת אדמת׳ בלחם שיאכלם
בשנה הזאת השביעית ואחר שתהיה הארץ לפרעה יתן להם
זרע שלא תשם הארץ כי הם היודעים כי כלו ז׳ שני רעב
ויהיה להם זרע וקציר וזהו שאמר לכה נכות לעיניך קנה
אותנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים
לפרעה שיקנה האדמה והגופות׃ כן יתפרש ענין הפרש ה
הזאת לפי הפשט׃ ועל דרך מדרש רזל ש א
היו אלא שתי׳ שנים רעב נצטרך לפרש ויבאו אליו ף
בשנה השנית לשני הרעב כי כשירד יעקב למצרים מיד

כלה הרעב בכניסתו ואם תאמר אם כן יחשדו אנשי הארץ
ליוסף בחכמתו בפתרון החלום שאמר ז׳ שני רעב ולא היו
רק שתי שנים׃ והתשובה בזה כי אחרי מות אביו חזר
הרעב לישנו ועם זה יתקיים הכל ויבא על נכון יתקיים
המדרש של רזל׳ שלא היו כי אם שתי שנים ויתאמת פתרון
של יוסף שאמר יהיו ז׳ שני רעב כאשר נשלמו אחרי כן כי
לא אמר יהיו ז׳ שני רעב רצופים וזהו שדרשו רזל׳ אמר רבי
יוסי כיון׳ שמת יעקב אבינו חזר הרע׳ לישנו וזהו שכתוב ויבר׳
יעקב את פרעה כמה ברכו שנמנעו שני רעב אעפ״כ שלמו
אחר מיתתו שנ׳ ואכלכלתי אותך שם וכתיב אחר מיתת יעקב
אנכי אכלכל אתכם מה כלכול האמור כאן בשני רעבון הכ
הכתוב מדבר אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב מ
מדבר רבי שמעון אומר אין זה קדוש השם שדברי צדיקים
קיימים בחייהם ובטלים לאחר מיתתן אמר רבי אלעזר בר׳
שמעון רואה אני את דברי רבי יוסי מדברי אבא שזה קדוש
השם שכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה בעולם נסתלקו מן
העולם נסתלקה ברכה מן העולם׃ וישב ישראל בארץ
מצרים בארץ גשן עיר גשן קרובה למצרים ומפני שהיו ש
שנים עשר בניו הגונים ונכבדים כל אחד מהם לפני מלכים
יתיצב לכך רצה יעקב לתתישב בארץ גשן ולא במצרים ממ
ממש אשר שם המלכות לבל יעשו מהם גזברים ושלטונים
וכמו שהזהירו רזל׳ אל תתודע לרשות׳ ואמרו עוד אל
תקרב אל פתח ביתה׳ זו המינות והרשות שאין מקרבין לו
לאדם אלא להנאתן׃ ונראה כפשט הכתוב הזה כי לפי
שהיה יודע יעקב אבינו כי ירידתו למצרי׳ סבת הגלו׳ לזרעו
וכי יתחיל בו עתה מפני זה יאמר וישב ישראל כלומ׳ נתישב
שם לא כמחשבת בניו שאמרו לפרעה לגור בארץ באנו כי
היו סבורים לחזו׳ לארץ כנען כבלות הרעב מיד ועל כן
אמרו לגור ולא להשתקע ואמר ויאחזו בה מלשון אחוזה
ונחלה ולא נתקיימה מחשבתם והיה הראוי לומר ויאחזו
בניו בה אבל הוא מלשו׳ השרש׳ הנאחז בקרקע ממנו נמשכי׳
הענפים ויפרו וירבו מאד ועל כן לא הוצרך הכתוב לפרש
אלא סתם ואמר ויאחזו לפי שכבר הזכיר ישראל שהוא ה
השרש אין ספק שהענפים נאחזים מן השרש׃ והנה
הצדיקים המשילם הכתוב לשרש הממלא כל הארץ הוא
שכתוב פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ וכתיב
הבאים ישרש יעקב ועל כן תמצא בפרשה זו ואלה שמות
בני ישראל הבאים מצרימה מה שאין כן ברשעים שהכתוב
ימשילם לאילן שאין לו שרש לפי שאין להם קיום ועמידה
שכן תמצא בסנחריב הרשע הנה אשור ארז בלבנון יפה ע
ענף וחורש מצל׃ גם בנבוכד נצר כתיב רבא אילנא
ותקיף והזכיר הכתוב רומו של אילן וגבוליו וענפיו ופריו
ולא הזכיר בו שרש בסתור החלום רק מה שאמר המלאך
ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו והיה זה לרמוז לו שתחזור
מלכותו אליו והוא שאמר דניאל ודי אמרו למשבק עקר
שרשוהי די אילנא מלכותך לך קיימא וכן אמר הכתו׳ כענין
הרשעים אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שורש בארץ גזעם
וכתיב שרשם יבש פריו בל יעשון׃ אבל הצדיקים יש
להם שרש ושרשם מתקיים לעד לעולם איננו מתמוטט וכן
אמר שלמה עליו השלום לא יכון אדם ברשע ושרש
צדיקים בל ימוט

ויחי יעקב

בארח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות׃ שלמה המלך
עה כא לפרסם בכתוב הזה על שבח מדת הצדקה כי ב מר
עקב רב וימים על ימי המחזיק בה תוסיף והנה היא תשועת
הנפש והגוף והיא העולה על משפט מערכת הכוכבים
שהרי כידוע כי חיי האדם נגזרים הם כפי משפט המערכה
ומעיד על זה מה שכתוב או יומו יבא כלו ותקרב זמני ויומו
האחרון וכן ויקרבו ימי דוד למות הן קרבו ימיך למות ואין
ענין קריבה אלא על עת הנגזר ואעפ שמערכת הככבים מ
מחייבת היות ימי האדם נגזרים יש על כח המערכה כח
עליון כפי השכר והעונש להוסיף על הנגזר כמו שהוסיף
לחזקיה שנ הנני יוסיף על ימיך טו שנה ולקצר מן הנגז כמו
שקצר מן יהורם בן אחאב בעונש שדרש בחליו לעז שכן א
אמר לו הנביא המבלי אין אלהים בישראל לדרוש בדברו
כה אמר ה׳ יען אשר הלכת לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון
לכן המטה אשר עלית שמה לא תרד ממנה כי מות תמות׃
ועל כן שלמה אמר כי הצדקה מדה עליונה ועצומה כחה
גדול ופריה חיים זהו שאמר באורח צדקה חיים כלומ
תוספת חיים על הנגזר וכמו שדרשו רזל בבנימן הצדיק ש
שהיה ממונה על קופה של צדקה באה לפניו אשה בשני
בצורת אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבדה שאין בקופה
של צדקה כלום אמרה לו אם אין אתה מפרנסני הרי אשה
ושבעה בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה בנימן
הצדיק ונטה למות אמרו לו מלאכי השרת לפני הקבה
רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל
כאלו קיים עולם מלא ובנימן הצדיק שקיים אשה ושבעה בנ
בניה ימות בשנים מועטות תנא הוסיפו לו כב שנה׃
ודרך נתיבה אל מות כלומר וכיון שכן בטוח הוא כי בדרך
נתיבה לא ימצא מות כי כל הדורך נתיבה לא יראה מות
קודם הנגזר וקודם זמנו לא ימות ובענין שכתוב וצדקה
תציל ממות כלומר שהיא מגינה עליו שלא ימות קודם זמנו
כי מאחר שהצדקה היא מוסיפה על הנגזר כל שכן שתגיע
והקרב הימים על הנגזר ולא ימצא מות קודם בא זמנו׃
ענין הצדקה היא שיתן אדם משלו למי שצריך והנה היא
מדרגות רבות׃ יש צדקה שיתן אדם פרוטה לעני מן
האמות׃ גדולה ממנה שיתן לעניי ישראל והוא מעניי עיר
אחרת׃ למעלה ממנה שיתנה לעניי עירו שנ את
העני עמך עני שעמך׃ למעלה ממנה שיתננה לעני קרובו
שנ ומבשרך לא תתעלם׃ למעלה ממנה שיפרנ את בניו
וכן אמרו רזל מאי דכתיב אשרי שומרי משפט עושי צדקה
בכל עת וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת אלא זה
הזן את בניו ובנותיו כשהם קטנים למעלה ממנה שהוא מכ
מפרנס אביו ואמו שהוא מקיים מצות כבוד אב ואם והיא צ
צדקה גדולה שאין למעלה ממנה על כן שברה אריכות ימים
הוא שכתוב למען יאריכון

ימיך זהו בארח צדקה חיים והנה זה מדה כנגד מדה
וכן מצינו ביוסף שפרנס את אביו יז שנה והיא מדה כנגד
מדה בזכות צדקה שעשה יעקב עמו שפרנס אותו יז
שנה שהרי כשפרש יוסף מאביו בן יז שנה היה שנ אלה
תלדת יעקב יוסף בן יז שנה ובזכות שפרנס יעקב את יוסף
יז שנה מצינו שפרנס יוסף ליעקב במצרים יז שנה מדה כ
כנגד מדה וזהו שכתו ויחי יעקב בארץ מצרים יז שנה ויהי
ימי יעקב שני חייו ז שנים ומ ומאת שנה׃ פרשה זו
סתומה מפני שני טעמים האחד לפי שעכשו היה מתחיל
הגלות ונסתם לכם מצרת השעבוד והשני לפי
שבקש יעקב לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו שהרי מה
שכתוב את אשר יקרא אתכם באחרית הימים הכונה לימות
המשיח בקץ הגלות הזה הארוך שאנו עומדים בו היום כי
כל עניני יעקב ומקריו הם רמז לגלותנו השלישי הזה כי כן
היה יעקב שלישי לאבות׃ ולפי שנרמז ענין
חמשי בכלל דבריו כמו שאמ עד כי יבא שילה באה הפרש
הזאת סתומה לרמוז הקץ הסתום שהיה רוצה לגלותו ונכתם
ממנו וכן אמר דניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עת
קץ ישוטטו רבים ותרבה הדעת וכן אמר ישעיה עה לסרבה
המשרה ולשלו אין קץ ובאה המם סתומה שלא כמשפט כי
משפט המם שבאמצע תיבה להיות פתוחה וזו סתומה לרמוז
כי הבעלה והמשרה של ישראל הלא היא סתומה בזמן
הגלות ומצינו בעזרא מם פתוחה בסוף תיבה וזו גם כן שלא
כמשפט והוא שכתוב בחומות ירושלם אשר הם פרוצים ו
ושעריה אכלו באש׃ ואמרו במדרש שבא הרמז כאשר
יפתכו חומות ירושלם שהם עתה פתוחים ופרוצים בזמן ה
הגלות אז תפתח המשרה שהיא סתומה׃ וכשם
שאותיות הללו באו שלא כמשפט שאר האותיות ויש
בהם רמז כן פרשה זו סתומה שלא כמשפט שאר פרשיות
לרמוז על מה שאמרנו׃ וכן אמרו בהגדה ראה יעקב
אבינו שהיו כל האותיות בשמות יב שבטים בניו חוץ מאו
ח וט אמר יעקב כיון שאין בהם חטא ראוי הן לגלות להם
את הקץ כיון שראה שאין בהם קוף וצדי אמר אינם ראוים
לגלו להם את הקץ לכך כתם ולא גלה ולכך פרש זו סתומה
יז שנה ממה שהגיד למעלה שאמר יעקב לפרעה
ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה וכאן פרט הכתוב כל
ימי חייו שהיו קמז שנה היינו יכולים ללמוד כי במצרים
עמד יז שנה ולמה הוצרך לכתוב ויחי יעקב בארץ מצרי יז
שנה אבל התורה כלה רמזים אין בה תיבה ואות שלא נאמר
לענין הכרחי ומוצרך ובא לרמוז מדה כנגד מדה מן הטעם
שהזכרתי בפתיחה והוא מדרש רזל׃ ויקרבו ימי
ישראל למות׃ מאין ידע אבל הכיר בעצמו שאפסו כחותיו
ורצה לצוות על יוסף אבל לא היה חולה׃ ואחר כך חלה
והוגד ליוסף הנה אביך חולה וכן מצינו בדוד ויקרבו ימי דוד
למות כי הרגיש בעצמו כן ומזה אמר הנה אנכי הולך בדרך
כל הארץ׃ ועל דרך הפשט מה שהזכיר ישראל ולא אמר
ימי יעקב למות כמו שאמר והתחי ויחי יעקב ויהי ימי יעקב
מעת שקראו הקבה בשם ישראל ואמר לו לא יעקב יאמר

עוד שמך כי אם ישראל הפרשיות טוהגות המנהג הזה
לקרותו פעם ישראל פעם יעקב כי מה שאמר יעקב ואמר
עוד ישראל אין זה מטעה אבל שיהיה שם ישראל עקר ושם
יעקב טפל לו גם זו הפרשה נוהגת המנהג הזה ויגד ליעקב
ויאמר הנה בנך יוסף ויתחזק ישראל· ואמר עוד
ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי·· וירא ישראל את בני
יוסף· וכתיב עוד בסוף הפרשה ויכל יעקב לצוות את
בניו·· ויחנטו הרופאים את ישראל ועל דרך השכל
כוה שהזכירו הכתובים בפרשה זו פעם יעקב פעם ישראל
הכל בהשגחה ובכונה ידועה כי שם יעקב נאמר על מדות ה
הגוף בעניני הגוף בעולם הזה כי מה שנקרא יעקב על שם
וידו אחזת בעקב עשו ושם ישראל נאמר על מדות הנפש
הוא שכתוב כי שרית עם אלהים וידוע כי עקר הכונה במ
במדות הנפש לא במדות הגוף מכל מקוסאי אפשר לו
לאדם לעקור לגמרי מדות הגוף ושלא ישתמש בהם כי לא
יוכל לחיות זולתם אבל הכונה להיות מדות הנפש עקר ומ
ומדות הגוף טפלין וזהו שאמרו ז"ל לא שיעקר שם יעקב מ
ממקומו אלא שיהא ישראל עקר ויעקב טפל לו וכל מי
שהוא עושה מדות הגוף עקר ומדות הנפש טפל שהיא עבד
השם הנה הוא מכית את נפשו ומזה אמ' דוד אכלו וישתחוו
כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה ק
קרא דשני ארץ המשכים אחר התאוה כי הם המזיקים במ
במדות הגוף ועושים אותם עקר ועושים עבדת השם טפל
ומזה הזכיר תחלה אכלו ואחר כך וישתחוו לפניו יכרעו כל
יורדי עפר אין כריעה זו לשון השתחויה אלא לשון השפלה
כלשון כרעו ונפלו כלומר יענשו וירדו לעפר לפי שאין אחד
מהם משתדל להחיות את נפשו·· וכן דרך הכתובים
להזכיר יעקב אצל הענינים החמריים והדברים המורכבים
הגופניים וישראל אצל הדברים הפשוטים הדקים הזכים ו
והרוחניי' וזהו לשון הנביא שאמר בוראך יעקב ויוצר ישראל
הזכיר אצל יעקב בריאה ואצל ישראל יצירה וכן הכתובים
מיחסים הבריאה לחשך והיצירה לאור הוא שכתוב יוצר א
אור ובורא חשך·· וכן מיחסים האנשים לישראל
והנשים ליעקב הוא שכתוב כה תאמר לבית יעקב ותגד
לבני ישראל·· וזהו מאמר הנביא ולא אתי קראת יעקב
כי יגעת בי ישראל יאמר כשאתה יעקב ונמשך אחר החומר
ועסקי הגוף לא אותי קראת אבל כי יגעת בי והשתדלת בע
בעסקי הנפש אתה נקרא ישראל·· ועל כן התחילה
הפרשה ויחי יעקב ואמר ויהיו ימי יעקב כי אצל חיי הגוף
בעולם הזה הוצרך שם יעקב בהמדת והזכיר שם ישראל
אצל המיתה כי מית הגוף בעולם הזה הוא חיי הנפש לעולם
הבא· וכן ואמר ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת וכן
וישתחו ישראל ויתחזק ישראל כשיזכיר המטה שמת בה
יזכירנו בשם ישראל וכן בסוף הפרשה התחיל לענינו
הראשון והזכיר יעקב הוא שאמר ויכל יעקב לצוות את בניו
ואחר שהזכיר ויאסף רגליו אל המטה הזכיר בשם ישראל
ויחנטו הרופאים את ישראל ומה שאמר ויגד ליעקב הנה
בנך יוסף כי תולדת יעקב יוסף ובשנולד יוסף יעקב היה ש

שמו ולא נקרא עדין בשם ישראל וכן ויאמר יעקב אל יוסף
אל שדי וגו' כי כתחלת המראה הזאת שהיה בלוז יעקב היה
שמו כי כן כתוב ויבא יעקב לוזה ומשם ואילך מזכיר ישראל
בכל פעם ומה שהזכיר ויקרא יעקב אל בניו ולא אמר ויקרא
ישראל אל בניו מפני שנסתלקה ממנו שכינה·· כי השרה
העצומה במעלת הנפש היא ראות פני השכינה·· ועל דרך
המדרש ויקרבו ימי ישראל למות זהו שאמר הכתוב כי גרי
ותושבים אנחנו לפניך ככל אבותינו כצל ימינו עלי ארץ
ואין מקוה ולואי כצל כותל או כצל אילן אלא כצל עוף ה
הפורח באויר שנ' ימיו כצל עובר ואין מקוה אין מת
יקוה שלא ימות זהו שאמר הכתוב אין אדם שליט ברוח
לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות· כשנטה
יעקב למות התחיל משפיל עצמו לפני יוסף אמר לו אם נא
מצאתי חן בעיניך· וכן אתה מוצא בדוד ויקרבו ימי
דוד למות עד עכשו קראו מלך שנ' והמלך דוד זקן בא בימים
כשנטה למות לא אמר ויקרבו ימי המלך דוד למות אלא
ויקרבו ימי דוד למות לקיים מה שנ' ואין שלטון ביום המות
ויקרא לבנו ליוסף לא קרא לראובן שהיה בכור ולא
ליהודה שהיה מלך אלא ליוסף למה לפי שהיה ספק בידו
לעשות·· אל נא תקברני במצרים· בקש ממנו שני
דברים שלא יקברנו במצרים ושיקברנו בארץ ישראל·
שלא יקברנו במצרים שלא יעשוהו מצרים ע"ז שהרי כשם
שנפרעין מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים שנא' ובכל
אלהי מצרים אעשה שפטים ושיקברנו בארץ ישראל לפי
שהאבות תובעי' ומחבבים קברות ארץ ישראל לפי שהיא א
ארץ קדושה מכפרת העונות כענין שכתוב העם היושב בה
נשוא עון וכתיב וכפר אדמתו עמו ושם שער השמי' להכנס
התפלות והקרבנות והנשמות הזוכות ונכנסות דרך שם
ושבות לשרשם על כן הצדיקים מתאוים למות בא"י ישראל
כדי שתמצא הנפש החכמה פתח פתוח ולא תצטרך לטרוח
ולהתגלגל·· ועוד שמתי ארץ ישראל חיים תחלה לימות
המשיח אבל מתי חוצה לארץ אינם חיים אלא על ידי צער
גלגול מחילות·· ושכבתי עם אבותי כלפי הנפש··
ונשאתני ממצרים· כלפי הגוף כלום מובטח אני שאפי'
תקברני במצרים עם אבותי אני הולך אלא תגרום לי גלגול
אמר רבי יצחק מכאן שיודע אדם יום מיתתו להיכן הוא ה
הולך אם למקום צדיקים אם למקום רשעים וזהו שהקדים
ושכבתי עם אבותי ואחר כך ונשאתני ממצרים כלום אפי'
מת אדם בקרון או בספינה או בנהר או במדבר או בישוב
נפשו קודכת והולכת אל אבותיו· ומצינו בר' אבהו
שראה מתן שכרו סמוך למיתתו שכן דרשו באלה הדברים
רבה בפרשת והיה עקב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך מ
מעשה בר' אבהו שנטה למות וראה מתן שכרו מה שעתיד
ליתן לו הקב"ה לעתיד לבא וכל טוב שמתוקן לצדיקים וכיון
שראה כל אותם הנחמות המתוקנות אמר כל אלין לאבהו
מיד נתאוה למות התחיל קורא מה רב טובך אשר צפנת
ליראיך·· וקברתני בקבורתם מכאן דרשו רז"ל
לעולם יקבר אדם צדיק אצל צדיקים שנאמר ויהי הם

קוברים איש והנה ראו את הגדוד וגו׳ וזהו שאמר הנביא ב
במותו וקברתם אותי בקבר אשר איש האלהים קבור שם אצ
אצל עצמותיו הניחו עצמותי   אנכי אעשה כדברך על
דרך הפשט הודה לו בדבר ״   ועל דרך המדרש אעשה
כדברך כשם שהשבעתני שאעלך ממצרים כך אני משביע
את השבטים שיעלו אותי ״   השבעה לי אחר שהודה
יוסף בדבר ואמר אנכי אעשה כדברך לא היה אביו חושדו
שלא יעשה כן   ומה שהצריכו שבועה כי חשב אולי
יטרידוהו עניני המלכות ולא יוכל להשתדל בקבורתו או
אולי לא יתן לו המלך רשות שיקבר במקום אחר זולתי במ
במצרים כדי שיהיה להם לכבוד ולזכות   וכדי שיהיה
הענין חזק בעיני פרעה שיהיה ליוסף פתחון פה בדבר על
כן רצה להשביעו וכן ארע בסוף שאם אבי השביעני לאמר
והשיב לו פרעה עלה וקבור את אביך כאשר השביעך כן
פירש הרמבן ז״ל ״   וישתחו ישראל   כיון שהודה יוסף
לדברי אביו ונשבע לו בזה השתחוה לו אביו   כדי לחלוק
כבוד למלכות ועל זה דרשו רז״ל תעלא בעדניה סגיד ליה
ודעת רז״ל וישתחו על ראש המטה שהשתחוה להקב״ה ונתן לו
הודאה על זה כי חולה היה   והשכינ׳ למעל׳ ממראשותיו של
חולה שנ׳ ה׳ יסעדנו על ערש דוי   ובין שתהיה השתחויתו
להקב״ה או ליוסף בכל מקום הזכיר בו הכתוב מטה מה שלא
מצינו באברהם ויצחק לפי שלא היתה מטת׳ שלמה אבל יעקב
מטתו שלמה וראויה להזכירה בתורה   וכן אמרו רז״ל אמר
יעקב שמא חס ושלום   יש פסול במטתי כאברהם שיצא
ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו ״   ועוד שהזכי׳
בו מטה לפי שהשכינה ירדה עמו למצרים   וכתיב ויאסוף
רגליו אל המטה וכתיב הנה מטתו שלשלמה וכהא׳ כבוד ה׳
יאספך וזה מבואר ״   ויתחזק ישראל ׳   דרשו רז״ל למה
צער עצמו   אמר יעקב אלו לגיון אחד שלח לנו בגדים
חייבים אנו לנהוג בו כבוד ויוסף מפני שהוא בני אנהוג בו
בזיון ״   כראובן ושמעון יהיו לי   בכאן נתן יעקב
הבכורה ליוסף ומה שכתוב ובחללו יצועי אביו   נתנה
בכורתו ליוסף מן הכתוב הזה נאמר כן ״   והנה דעת רשי׳
ז״ל כי בכורתו של יוסף לא לענין נחלה   רק לענין הכבוד
שיקראו בניו שבטים ״   והרמבן ז״ל דוחה זה כי אי אפשר
בשום פנים שיהיה יוסף כשאר השבטים בנחלה   ותהיה
הבכורה להקרא שני שבטים   אבל בכורתו של יוסף היתה
לענין נחלה וזהו שאמר הכתוב בנחלתם   וזהו שתרגם
אנקלוס תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא
שהוא חלק הבכור ואחסנתא ירושת הפשוט ״   ואני בבאי
מפדן ׳   מפני שעתה יצוה על יוסף לקבור אותו במערת
המכפלה על כן יתנצל אליו שלא קבר את רחל אמו   כשם
שקבר שם את לאה   ומפני זה יאמר מתה עלי רחל בארץ
כנען לומ׳ כי בארץ כנען מתה ולא נקברה בחוצה לארץ
אבל מתה פתאם בדרך ולא היה יכול להוליכה שם למערת
המכפלה מפני טורח הילדים וכובד המקנה   כי איך יניחם
בדרך וילך שם ואלו היה מוליכם עמו ולא היו מגיעים שם
קך בי מים רבים אעפ׳ שלא היתה המערה רחוקה משם כ

אם שיעור חצי יום ומפני זה אמר מתה עלי בדרך כי בדרך
מתה אבל לא נקברה בדרך כי אם ברמה שהוא עיר בארץ
בנימן וזהו שאמר ואקברה שם בדרך אפרת היה בספיק ש
שיאמר הכתוב ואקברה שם שכבר אמר בדרך בעוד כברת
ארץ לבא אפרתה אבל בא לרמוז מה שדרשו רז״ל שעל פי
הדבר קברה שם כדי שתהא עזרה לבניה כשיגלם נבוזר א
אדן והוא שאמר ישעיה הנביא קול ברמה נשמע נהי בכי
תמרורים רחל מבכה על בניה ומפני זה האריך הכתוב וא
ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם כלומ׳ בדרך שיעברו
בה בניה וכל זה היתה דרך התנצלות ליוסף שלא יחר לו
אבל כונת יעקב כשלא הוליכה שם כי יתבייש מאבותיו אם
יקבור שתי אחיות ביחד כן פי׳ הרמבן ז״ל ״   וירא ישראל
את בני יוסף ראיה זו בעין השכל היא איננה בחוש העין
שהרי נאמר בו ולא יכול לראות ״   מי אלה שאינם
ראוים לברכה   לפי שראה ירבעם שעתיד לצאת משבט
אפרים שהעמיד שני עגלים שנא׳ בהם אלה אלהיך ישראל
וראה ליהוא ובניו יוצאים ממנשה והשיב יוסף   ואמר בני
הם אשר נתן לי אלהים בזה הזכיר השם שעשה לו נסים וה
והגיע למלכו׳ עד שנתן לה המלך האשה הזא׳ וכמנה היו לי
הבנים הללו ואמר בזה כלומ׳ בענין הזה שאמרתי שנולדו לי
במצרים ׳   ודרשו רז״ל בזה שטר כתובה הראה לו ׃
ויקח יוסף את שניהם   הגישם יוסף לאביו כמו ש
שהיה ראוי ועל הסדר הנכון כי הגיש   את מנשה הבכור
לימין אביו והגיש אפרים לשמאלו והנה יעקב ידע ביוסף כי
יגישם לפניו כך ועל כן שלח יד ימינו על ראש אפרים הצ
הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה   לפי שהיה יודע ברוח
הקדש כי מעלתו של אפרים גדולה משל מנשה והוא שאמר
גם הוא יהיה לעם וגו׳ ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו ומפני
זה אמר שכל את ידיו ׳   פי׳ רבינו חננאל הרכיב ידו
זו על גב זו עכ׳   וכונתו לומר כי לא החליף את הנערים ו
ולא שנה אותם ממקומם אבל החליף את ידיו והרכיבם זו
על זו ושם את ימינו על ראש הצעיר ושמאלו על ראש מנ
מנשה שהיה הבכור ״   ואין זה נכון כי מה צורך להרכיב
הידים זו על גב זו ושנאמר כי לא שנה את הנערים רק ידיו
אבל הנכון לפרש שכל את ידיו מידיו של יוסף   כי ראה
יעקב ששם יוסף את מנשה לימין אביו   ואת אפרים
לשמאלו שכל את ידיו ושנה את הנערים   ויהיה שכל את
ידיו כאור לוישלח ישראל את ימינו ויאמר הכתוב וישלח
ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים ששנה את אפרים
ומשכו לימינו ואת שמאלו על ראש מנשה   ששנה מנשה
ומשכו לשמאלו ולא שנה את ידיו ולא הרכיבם כלל   אבל
שנה את הנערים וזהו באור שכל את ידיו   כלומ׳ מידיו של
יוסף כי לא הגישם לפניו כך רק מנשה לימין ישראל ואפרי׳
לשמאלו והיתה הברכה חלה עליהם בסמיכה זו כאשר כתו׳
ביהושע ויסמוך משה את ידיו עליו כדי שיתאצל רוח הקדש
על הנסמך ומזה הענין היתה הסמיכה בזמן החכמים   גם
ברכת כהנים בנשיאות כפים כי לא יתכן לכהן הנושא את

כפיו שיסמוך את ידיו על כל אחד ואחד מישראל ועל זה ה
היה פורש כפיו למעלה כדי להאציל כח הברכה למטה ממ
ממקור הברכה העליונה והוא שכל את ידיו מלשון שכל
וחכמה כי נתכון בעשר אצבעות ידיו להמשיך הברכה ממ
ממקור החכמה והשכל וכן אמר התרגום אחכמינון לידוהי
וזהו כענין שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ קדש היא החכמ׳
שהיא מקור הברכה והבן זה ·· כי מנשה הבכור אעפ״
שמנשה הבכור לפי שידע מעלת הצעיר עליו ·· והוא
כלשון רפאה נפשי כי חטאתי לך אעפי׳ שחטאתי
לך׳ וכן סלח לנו אבינו כי חטאנו׳ ויברך ה׳ את יוסף
ויאמר׳ פתח בברכת יוסף ולא׳ ברך כי אם הנערים׳
ועל דרך הפשט מכאן יש ללמד כי ברכת הנערי׳ היא היא
ברכת יוסף ומעלת הנערים הכל מעלת יוסף׳ ועל דרך
הקבלה יש בברכה הזאת רמז לכלל עשר ספירות כי האלהי׳
הגדולה והגבורה המקבלים מלמעלה וקראם א
אברהם ויצחק כי לפי הפשט היה ראוי הכתוב שיאמר
האלהים אשר התהלכו לפניו אברהם ויצחק אבל אמר הא
האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וזהו כי
שם נגלו אליו האלהים ואמר אחרי כן האלהים הרוע׳ אותי
הוא אביר יעקב וזהו שכתוב רועה ישראל האזינה נוהג
כצאן יוסף ולשון רועה מלשון רע כי במדה ההיא יש כח ש
שלום ורעות ואחר כן חתם דבריו באחרונה שקראה המלאך
הגואל ואמר בקרב הארץ כלשון כי שמי בקרבו וצריך אתה
לדעת כי אלו התחיל יעקב תפלתו מן המלאך היה בזה קצוץ
נ טיעות אבל התחיל במלת האלהים שהם המדות המקבלות
מן העליון וסיים במלאך הגואל לחתום תפלתו בו ואז יחד
את הכל יחוד שלם ואם תשכיל היטב תמצא הברכה הזאת
שברך את הנערים בכאן הנה היא כדמיון הברכה שברך א
את יוסף למטה הוא שאמר אביר יעקב משם רועה אבן
ישראל כי לשון ידי הוא שתי ידות שהכסא שלמה הגדולה
והגבורה שכנגדם הזכיר כאן אברהם ויצחק אביר יעקב
הוא תפארת ישרא׳ ולא תמצא בכל התורה כלה אביר אברה׳
ולא אביר יצח׳ אלא אביר יעקב וזהו שכתו׳ נדר לאבי׳ יעקב
ואנו אומרי׳ בתפלה עזנו אביר יעקב והכונה על תפארת
ישראל ועל כן לא תמצא הלשון הזה רק ביעקב אביר יעקב
או אביר ישראל שהוא יעקב וכנגדו הזכיר כאן האלהים ה
הרועה אותי משם רועה אבן ישראל בארו שמשם מיד אביר
יעקב שהוא תפארת ישראל מקבל כח ואצילות אבן ישראל
היא כנסת ישרא׳ והיא האב׳ הראשה החותמ׳ ולשו׳ אבן שהו׳
כבנין משלים הכל כנגדו הזכיר כבאן המלאך הגואל אותי
·· ומעתה אין לתמוה אם פתח יעקב בברכת יוסף וברך
את הנערים לפי שברכת הנערים היא הברכה ביוסף במעל׳
ובפנימיות ענין יוסף והנה לשון הכתובי׳ נאות מאד על זה
והוא מעיד עליו ·· וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל
ממנו הזכיר בהם גדול וקטן כלשון האמור בשני המאורות
את המאור הגדול ואת המאור הקטן והזכיר וזרעו יהיה כ
מלא הגוים על יהושע שהיה עתיד לצאת משבט אפרי׳ שכל
גוים ראו האות שנעשה על ידו הוא שנ׳ שמש בגבעון דם
וירח בעמק אילון ·· וכתיב וידום השמש וירח עמד עד
יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר ואמרו רז״ל

זה ספר בראשית שהוא ספר האבות אברהם יצחק ויעקב ש
שנקראו ישרים וכתיב ביה ויהי ה׳ את יהושע ויהי שמעו בכל
הארץ ·· בך יברך ישראל׳ ליוסף ידבר כי בזרעך יברך ע
עם ישראל ויאמר למתברך ישימך אלהים כאפרי׳ וכמנשה
· וישם את אפרים לפני מנשה׳ שהקדימו למנשה
בכל ברכותיו ואעפ׳ שהיה הצעיר עשה כן לפי שראה
מעלתו גדולה על הבכור וכן פירשו המפרשים ··
ויתכן לפרש לפני מנשה לפניו ממש ואין הכונה למעלת א
אפרים להיותו קודם לו אלא למעלת מנשה האח הגדו׳ והוא
כלשון ויפלו לפניו ארצה והכונה בזה ליעקב ללמדו מוס״
ודרך ארץ ושינהוג כבוד במנשה אחיו הגדול כאדם שהוא
משים את חברו בפני הגדול ממנו להיותו משועבד לו ונמ
ונמשך אחר עצתו ולפי שהיה עתיד אפרים הצעיר להיות
לו יתרון ומעלה על הבכור הוצרך הזקן לשומו עתה
לפני מנשה להזהירו על כבודו ושלא יתגאה עליו למעלתו
הגדולה וכמו שאמרו רז״ל ואו יתרה לרבות אחיך הגדול
ויאמר ישראל אל יוסף אחר שברך את הנערים ועשא׳
שני שבטים חזר אל יוסף והבטיחו בגלות ובגאלה והיה
אלהים עמכם בגלות והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם ב
בגאלה ·· שכם אחד על אחיך׳ על דרך הפשט יאמר
ככר נתתי לך בארץ ההיא החלק האח׳ אשר בידי לתתו הוא
חלק הבכורה שתהיה בו יתר על אחיך ליום שלקחתי אותו
מיד האמורי בחרבי ובקשתי וחלק הבכורה הזה הוא מה
שברכו שיהיו בניו נעשים שני שבטים בדגלים ובחנכת ה
הנשיאים ועוד יכלול חלק אחד והוא החלק אשר יש לו ב
בארץ כי אין בידו שיתן רק חלק אחד בלבד כי אי אפש׳ לו
שיגזול מאחד מבניו אבל חלק הבכורה נתן לו שהיה בידו
ליתנו למי שירצה מבניו ומה שאמר מיד האמורי כאלון
אמ׳ מיד הכנעני אבל הזכי׳ האמורי לפי שהיה תקיף שבכל
ומה שאמר בחרבי ובקשתי לומר כי ארץ כנען לא תכבש
לפניהם כי אם בחרב ובקשת ורמז למה שאמר הכתוב לא ת
היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל כי אם החוי יושבי
גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מה׳ היתה לחזק את לבם
לקראת ישראל למלחמה למען החרימם והיה לו לומר בחרב
וקשת ומה שיחס החרב והקשת אליו הכונה כי זכותו הוא הנ
הנלחם להם כמו שכתוב כי לא בחרבם יירשו ארץ וזרועם
לא הושיע למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם כלומ׳
בזכות האבות כי ימינך זה אברהם וזרועך זה יצחק ואור
פניך זה יעקב כי פני יעקב חקוקי׳ במרכבה ואנקלו׳ שתרג׳
בצלותי ובבעותי לזה כוין כי מלת בקשתי עשה מלשון
בקשה על כן תרגם בעותי ומה שתרגם
בחרבי בצלותי מפני שהתפלה המגינה על האדם כחרב
ביד גבור׳ או יהיה בחרבי בזכות התורה שהרי האבות יד
ידעוה בשכלם וקיימו אותה עד שלא נתנה׳ וכן דרשו כ
ביעקב עם לבן גרתי שקיים ברשותו תריג מצות ומצינו
שהתורה נמשלה לחרב פיפיות והוא שדרשו ז״ל חרב פיפיות
בידם התורה דומה לחרב פיפיות שהיא אוכלת משני צדדין
וכן כתוב בלוחות מזה ומזה הם כתובים ·· וכת׳ הרמבן ז״ל ק
קרוב הוא שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים נטה בידו ח
חרב כנגד ארץ האמורי

ודק שם חצים והיותה נכבשת לפניו כענין שעשה אלישע
וישם ידיו על ידי המלך ויאמר אלישע ירה ויור ועל זה
אמר בחרבי ובקשתי ומה שאמ׳ אשר לקחתי כי מאז לוקחה
הארץ לפניו עכ׳ ויש שפי׳ מיד האמורי הבכורה שלקחתי
מעשו שהיה עושה מעשה אמורי או שהיה צד אביו כאמרי
פיו נתתיה לך בחרבי ובקשתי בזכותי ועל דרך המדר׳ ואני
נתתי לך שכם אחד שכם ממש אמר לו אני מטריח אותך
בקבורה שתקברני במערת המכפלה ואני נתתי לך מקום
שתקבר שם הוא שכתוב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני
ישר ממצרי׳ קברו בשכ׳ ויקר׳ יעקב אל בניו אמרו במדר׳
התחיל יעקב ברכתו ממקום שפסק יצחק אביו לברך אותו
שנ׳ ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו והתחיל משה וזאת
הברכה ממקום שפסק יעקב ברכותיו והתחיל דוד ספר תלים
באשרי האיש במקו׳ שפסק משה ברכותיו אשריך ישראל מי
כמוך עם נוש׳ בה׳ ועל זה אמ׳ דו׳ ע״ה מזקני אתבונן באחרי׳
הימים הם ימות המשיח וראוי היה שיגיד להם דברים
עתידים כענין הגאלה הקרובה היא גאלת מצרים ואיך יתכן
שיניח הענין הקרו׳ ולא יזכור הגאלה הנפלאה ההיא וירמוז
הגאלה הרחוקה העתידה להיות באחרי הימים ויתכן לפר׳
שכבר רמזה לגאלת מצרים למעלה בתוך דבריו כי מה שא׳
והיה אלדים עמכם רמז להם גלות מצרים ומה שאמ׳ והשיב
אתכם אל ארץ אבותיכ׳ זו גאלת מצרי׳ שהרי ישראל ראוים
היו ליכנס לארץ תכף צאתם ממצרי׳ לולי עון מרגלי׳ שעכבם
במדבר מ׳ שנה ואחר שרמז לגאלת מצרים הוסיף לרמוז
הגאלה האחרונה הזו באחרית הימים לפי ששתיהן דומות זו
לזו וקבלה ביד הנביאי׳ שעתידה גאלתנו זאת שתהיה בדמיון
גאלת מצרים בהרבה ענינים מלבד שתהיה בה תוספת מעלה
והשגה בלבבות בידיעת השי׳ והזכיר בה שתי לשונות והם
האספו והקבצו לרמוז על שני קבוצים הם נדחי ישראל
ונפוצות יהודה על שם שכתוב ואסף נדחי ישראל ונפוצות
יהודה יקבץ ואמר הכתוב גכ׳ עוד אקבץ עליו לנקבציו כלו׳
עוד אוסיף קבוץ אחד זהו שבט יהודה ובנימן על הנקבצים
הם והם עשרת השבטים ולא מצינו קבוץ כל גלות ישראל
כי אם בגאלת ארץ מצרים ובגאלה זו העתידה ומזה אמר
הכתוב יוסיף ה׳ שנית ידו לקנות את שאר עמו אמר שנית
כנגד גאלת ישראל ממצרים ששם היו כל ישראל מקובצים
כי בגאלת בבל לא נתקבצו כלם שלא עלו מבבל רק אלפים
וארבע רבוא ורוב ישראל גלו בלחלח ובחבור נהר גוזן ועדי
מדי ושוב לא חזרו ומזה אמר הכתו׳ שנית הקבצו ושמעו
הזכיר להם שני שמותיו יעקב וישראל והזכיר הבנים אצל
יעקב כי בזמן שהיה שמו יעקב היו לו הבנים ואחר כך נקרא
בשם ישראל ואמ׳ לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל׳
גם יתכן לפרש הקבצו ושמעו דדברי בני יעקב ומה הם כלל
דברי שתשמעו להבה׳ זהו ושמעו אל ישראל אביכ׳ שבשמים
ישראל סבא ועל כן כפל השמיעה ומצאתי סיוע לזה מה
שאמרו במדר׳ משל לכה הדבר דומה לעבד שהאמינו המלך
על כל מה שיש לו קרא לבניו לעשותן בני חורין ולהראותן
דיאתיקי שלהם בא המלך ראה אותו העבד הפליג להם את
הדבר אמ׳ להם בבקשה מכם עבדיו של מלך כבדו אותו כש׳
שהייתי מכבדו כל ימי כך יעקב אבינו קרא לבניו להודיעם
הקץ מיד נגלה עליו הקבה אמר לו לבניך אתה
קורא ולי אי אתה קורא שנאמר
ולא אותי קראת יעקב כיון שראה אותו יעקב התחיל ואמר
לבניו בבקשה מכ׳ היו מכבדין להקבה כדרך שכבדוהו אבותי
שנ׳ האלדי׳ אשר התהלכו אבותי לפניו וגו׳ אמרו לו יודעין אנו
מה בלבך שמע ישראל ה׳ אלדינו ה׳ אחד כיון ששמע
יעקב כך השתחוה על המטה שנאמ׳ וישתחו ישראל על ראש
המטה ואמר בלחישה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד
ראובן בכורי אתה היה ראוי ליטול ג׳ מעלות הבכורה
והכהנה והמלכות ובחטאו אבדו ממנו הבכורה נתנה
ליוסף הכהנה ללוי והמלכות ליהודה וזהו שאמר פחז כמים
והוא מלשון רז״ל עמא פחיזא אבתי בפחזותיכו קדמיתו
ובאורו על שנמהרת בדרך פחיזות וקלות הדעת כמי׳ הנחפזי׳
והשוטפים אל תותר לא יהיה לך איתו יתרון שהיה ראוי
לך זהו הבכורה בכורי אתה והכהנה יתר שאת מלשון
נשיאות כפים וכתוב ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה
והמלכו׳ זהו שא׳ יתר עז׳ יתן עז המלכו׳ לשו׳ ויתן עז׳ למלכו
וכתיב ועז מלך משפט אהב כי עלית משכבי אביך באר
בכאן כי מה שכתוב וישכב את בלהה אין הכונה שכיבה
ממש אלא שבלבל יצועי אביו כמדרש רז״ל וזהו שלא תפש
אותו כי אם על העליה אז חללת מי שעלה על יצועי
ובאור הכתו׳ בשעלית משכבי אביך אז חללת אביך העליון
שעלה על יצועי זו שכינה שדרכו לעלות על יצועי ולכך
הזכיר משכבי לשון רבים ודרשו רז״ל בפרק במה בהמה
יוצאה אחרי׳ אומרי׳ שתי מצעות בלבל אחת של אביו ואחת
של שכינה שנ׳ כי עלית משכבי אביך והוצרכו אחרי לומר
כן לפי שהשכינה מצויה תמיד עמו ולא תפרד ממחשבתו
לעולם וכמו שדרשו ז״ל וישכב עמה בלילה הוא לא אמר
ההוא אלא הוא מלמד שהקבה סייע באותו מעשה ומכאן
אתה למד שכל המכבד את אביו מכבד השי׳ וכל המבזה כבו׳
אביו הרי זה מחלל את השם וזהו שהזכיר כאן חללת שהרי
כבוד אב ואם ומוראם שקלם הכתוב בכבודו של מקום
ומוראו וכבר שדרשו רז״ל ג׳ שותפין יש בו באדם הקבה
ואביו ואמו וכשאדם מכבד אביו ואמו אמר הקבה מעלה
אני עליכם כאלו דרתי ביניכ׳ וכבדתוני ובמדר׳ אז חללת
יצועי עלה אמר לו יעקב בני אין לך רפואה עד שיבא מי
שכתוב בו ומשה עלה אל האלדי׳ וכיון שבא משה ועמד בהר
עיבל ומנה שבטו של ראובן תחלה על הקללות ופתח פיו
שבטו של ראובן ואמר ארור שוכב עם אשת אביו ידעו כל
ישראל שהיה ראובן זכאי בע׳ וצריך שתשכיל כי ראובן
ירמוז למדת הדין שלמטה וכבר הזכרתי זה בלידת השבטים
ושם כתבתי מה שנרמז בשמו של כל אחד ואחד וזהו לשון
כחי וראשית אוני וכן פחז כמים לשון חפזון כשטף מים
שמעון ולוי אחים ידוע כי אחים היו אבל על דרך הפשט
שנתאחו כאחד בכלי חמס במעשה שכם

ולשון מכרותיהם סעודותיהם מלשון

יכרו עליו חברים והכונה בכלי חמס יחיו ויזונו ·· ובאר
בזה כי חמסו ע״ז כשהרגו שכם שלא חטאו להם אבל באו
בברית ונמולו ולא היה ראוי לעשות כן ועל כן יתנצל שלא
היה בעצתו זהו שא׳ בסודם תבא נפשי ·· ועל דרך המדרש
שמעון ולוי אחים בדינה ולא אחים ביוסף אחים בדינה שנ׳
אחי דינה ולא אחים ביוסף שהם מכרוהו תדע לך ראובן
שמעון לוי ויהודה היו הגדולים ראובן כתיב ביה למען הציל
אותו · יהודה · כתיב מה בצע כי נהרוג קא רמזת ששמעון
ולוי מכרוהו לפיכך כשירדו למצרים לא לקח מאתם אלא
שמעון עכ׳ בכר׳ ·· כלי חמס מכרותיהם כלים שבידם חמוסים
וגזולים הם לעשו שנ׳ מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ··
ועל דרך הקבלה שמעון ולוי אחים כבר כתבתי כי יש בהם
רמז לשש קצוות עם מה שלמעלה מהם כי הכל אחד ומיוחד
זה בזה והרמז עליה בודאי שמעון ולוי אחים ·· אחלקם
ביעקב · שלא יוסדו ·· ואפיצם בישראל שלא יקהלו ··
וכן היה כי נחלת שמעון נפלה בתוך נחל׳ בני יהודה שנ׳ ויהי
נחל׳ בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה והיו עריה מחולק׳ זו
מזו בתוך שבט יהודה ונחלת ללוי ערי מקלט מנופצות בכל
ישראל ומה שפזר אותם בכל ישראל הענין הזה לתועלת
ישראל בהוראותיהם וכענין שכתוב בהם יורו משפטיך
ליעקב ותורתך לישרא׳ ·· והנה יעקב לא ברך לראובן ולא
לשמעון ולא לוי אבל האשים אותם האשים לראובן על
מעשה בלהה ולשמעון ולוי על מעשה שכם ומכאן ואילך
מזכיר שאר השבטי׳ ומברך אותם ·· יודוך אחיך · על דרך
הפשט להיות להם מלך ·· ישתחוו לך בני אביך · לא אמ׳
בני אמך כי אין צריך לומר בני לאה אבל אלא אפי׳ בני רחל
ובני השפחות הכל ישתחוו לו והזכיר בו גור אריה והיה ראוי
לומר אריה יהודה אבל אמר גור על שם שהיה ילד וקרא
אריה על שם גבורתו כי האריה מלך שבחיות ונקרא גבור
הוא שכתוב ליש גבור בבהמה ונאמ׳ ביהודה כי יהודה גבר
באחיו ·· מטרף בני עלית · ממה שחשדתיך בטרף טורף יוסף
ואמרתי כי חיה רעה אכלתהו זה יהוד׳ שנמשל לאריה סלקת
עצמך ואמרת מה בצע כי נהרוג את אחינו · והזכיר לא יסור
שבט מיהודה עד כי יבא שילה שבא להורות על גאול׳ מצרי׳
העתידה הקרובה כי איך יתכן שיתחיל הגלות עתה ביעקב
תכודעו ולא יזכיר ענין הגואל הראשון הקרוב ולא יתנבא
עליו ולא יבשרם ויזכיר העתידה הרחוקה בגואל האחרון
שבאחרית הימים ומפני זה אמר עד כי יבא שילה והוא רמז
על משה וכאור הכתוב כי המלכו׳ ליהודה עד זמנו של משה
שתשוב המלכות והממשלה לבית לוי והוא משה רבי׳ הגואל
הראשון המולך על ישראל כענין שכתוב ויהי בישורון מלך
בהתאסף ראשי עם כי כל ישראל נאספו אליו ועל זה אמר
ולו יקהת עמים · וישראל נקראו עמים כענין שכתוב אף
חובב עמים ·· הרי לך הפרשה מבוארת בברכת יהודה בן
יעקב ובגאולה העתידה הקרובה להם ·· וכתב הרמבן ז״ל
בפשט הכתוב הזה לא יסור שבט מיהודה · כי יעקב הוריש
המלכות והממשלה ליהודה וברך אותו שלא יסור המלכות
משבט יהודה אל אחד משאר השבטים והבטיח כי כאשר
יהיה המלכות לישרא׳ לא יהיה רק משבט יהודה ואין ענין
הכתוב שלא יסור המלכות מיהודה מעת שיחל שהרי פסוק
מלא הוא יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך וגו׳ ואין
לנו היום מלך ושרים אבל בא הכתוב לומר שכל זמן שתהיה
המלכות לישראל ליהודה היא ראויה ואם תתבטל מלכותם
מפני חטא ליהודה תשוב וזאת הבטחת הכתוב הזה · ועל כן
אמר דוד עה ויבחר ה׳ אלדי ישראל בי להיות מלך על ישרא׳
לעולם כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבית
אבי בי וכתיב כי ה׳ אלדי ישרא׳ נתן ממלכה לדוד על ישרא׳
ולבניו ברית מלח ·· ולפי שלא נתנה המלכות כי אם לשבט
יהודה לכך נענשו המלכים שלא היו משבט יהודה ולא
הצליחה מלכות׳ כענין שאול המלך הראשון לישרא׳ שנהרג
הוא ובניו ולא היתה מלכות של קיימא וכענין החשמונים
שאבדה מלכות׳ ונענשו במדה כנגד מדה ותחת שהיו רוצים
למלוך ולא להם משפט המלוכה היו עבדים לעבדיהם כי
השי׳ המשיל עליהם עבדיהם והכריתום והוא מה שא׳ ז״ל כל
דאמר מבית חשמונאי קא אתינא עבדא הוא והוא מה שא׳
הנביא הם המליכו ולא ממני השירו ולא ידעתי ·
ומלבד טענה זו שלא היו החשמונים
מזרע המלוכה עוד יש בו טענה אחרת שלא היה להם למלוך
לפי שהיו כהנים ונצטוו בתורה תשמרו את כהנתכם לכל
דבר המזבח ולמבית לפרכת וכיון שכן לא היו ראוים לבקש
מלכות רק לעבד את עבדת ה׳ ומפני זה נענשו בענש זה וכן
אמרו׳ בירוש׳ אין מושחין מלכים מן הכהנים אמר ר׳ יהודה
למען יאריך ימי׳ על ממלכתו מה כתי׳ בתריה לא יהיה לכהני׳
וגו׳ עד כאן ·· ויש שפי׳ לא יסור שבט מיהודה כי לא מצינו
מלכות ליהודה עד עמוד דוד המלך ועל כן יאמר הכתוב
לא יגיע אחד מבני יהודה לשבט מלכות ולא יגיע אחד מבין
רגליו למחוקק ·· והוא מלשון אסורה נא ואראה סורה שבה
פה ·· עד כי יבא שילה · עד אשר יחרב משכן שילה
והוא מלשון כי בא השמש ·· וכן מצינו מפור׳ בכתו׳ שלא
היתה המלכות ליהודה עד שחרב שילה והוא שא׳ דוד ויטוש
משכן שילה אהל שכן באדם וימאס באהל יוסף ובשבט
בנימן לא בחר ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב
ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן שהרי אחר שנחרב
שילה בא שמואל הנביא ומשחו לדוד ·· ויתכן לפרש כי
הפרשה הזאת בפשוטה תבאר בברכ׳ יהודה בן יעקב ותרמוז
בשני המשיחים העתידים דוד המלך ומלך המשיח · ולפי
דעתי לכך נכתבו בברכת יהודה ג׳ פסוקים קודם שיתחיל
בברכת שבח ארצו ובכל אחד מהם הזכיר יהודה מה שלא
תמצא כן ביתר השבטים שיזכיר שמו של אחד מהם ג׳
פעמים כדי לרמוז על שלשתן על יהודה בן יעקב ועל דוד
המלך ועל מלך המשיח ·· הפסוק הראשון יהודה אתה
יודוך אחיך על יהודה בן יעקב שברך אותו בגבורה ובנקמת
אויביו ובהנהגת שררה על כל אחיו אפילו בני אביו ולכך
הוצר׳ להזכי׳ בו לשון אתה ·· הפסו׳ השני גור אריה יהודה על
דוד המלך וכנה אותו בשם יהודה לפי שהוא מזרע יהודה
והזכיר בו גור כי בימי שאול גור היה ואחרי מות שאול מלך

על כל ישראל ונעשה אריה ואמר מטרף בני עלית שנצל מטרף שאול שהיה רודף אחריו כרע רבץ כאריה בימי שלמה כמו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ״ השלישי לא יסור שבט מיהודה על מלך המשיח הגואל האחרון וזהו שא׳ עד כי יבא שילה כלו׳ בנו היוצא מזרעו וטעם מלת שילה שלא אמר בנו עשה זה יעקב בכונה כנגד אמונת אדום כי ידע ברוח הקד׳ טעות אמונתם ועל כן הזכיר המשיח בשם שילה כלומר בנו שיולד משלית אשה כדרך כל הנולדים מלשון ובשליתה היוצא׳ מבין רגליה ״ ותוספת ההא׳ שבמלת שילה רמז להא׳ אחרונה שבשם והיא בתו של אברהם והיא שנשאת לשלמה והיא היא מדתו של מלך המשיח עליו רמז הנביא עה״ה לשונות של שבח · הוא שכתוב ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳ והריחו ביראת ה׳ ״ שהרי בזמנו של מלך המשיח יהיה שפע הנבוא׳ והחכמ׳ והדעת במים לים מכסים ״ ויהיה באור הכתוב שלא תפסק המלכות ליהודה לעד כשיבא שילה ״ ובמדרש שילה שי לו יובילו שי למורא ״ ודעת אנקלוס שילה שהמלכות שלו · ופי׳ הרב מורי ר׳ שלמה ז״ל כי מלת עד במקום הזה כמו לעד ועל כן בא הטעם בעד להורות שאיננו נמשך אחר כי יבא שילה ומזה תרגם אנקלוס עד עלמא ותרגם כי יבא שילה דייתי משיחא והמתרגם עד דייתי משיחא טועה ״ וענין הכתוב כי בבא המשיח לא תפסק המלכות מיהודה לעד לעולם והוא בלשון האמור בדניאל די לעלמין לא תתחבל ״ ולפי שבעלי ריבנו חושבין להוכיח מן הכתוב הזה שכבר בא המשיח ואומרי׳ כי כיון שהבטיח לא תסור המלכות מיהודה עד שיבא משיח · ואנו רואי׳ המלכות והשבט מוסר מיהודה הנה זאת ראיה שכבר בא · ומורי ז״ל השיב להם כן כי הנביא הבטיח שלא תפסק המלכות מיהודה לעולם כשיבא משיח וכיון שאנו רואים אותו עד היו׳ מוסר מיהודה זה היה ראיה גדולה שלא בא עדין ״. ויש לך להתבונן כי באמרו עד כי יבא שילה נכ״ל הגואל הראשו׳ והגואל האחרו׳ שיהיה בנו של יהודה ומזרעו ויזכה אז להכנס בארץ הקדושה ולדעות צאנו של מקום וזהו מאמר רז״ל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה ״ ותמצא באלה הדברים רבה בפסיק פסל לך אמ׳ לו הקב״ה חייך כשם שנתת נפשך עליהם בעולם הזה אף לעתיד לבא כשאביא להם את אליהו שניכם באין כאחד בנין שכן כתוב ה׳ בסופה ובסערה דרכו · בסופה זה משה · דכתיב ותשם בסוף ״ ובסערה · זה אליהו דכתיב ויעל אליהו בסערה השמימה עכ ״ וזהו דבר הנביא כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אראך לא נאמר אלא אראנו כלומ׳ למי שראה תחזה אראנו עוד ״

ועל כן סמך לו מיד אסרי לגפן עירה וגו המדבר בשבח הארץ בברכת הפירות ברבוי התבואה והכן זה ״ ועל דרך המדרש יודוך אחיך כיון שהזכיר לראות מעשה בלהה ולשמעון ולוי מעשה שכם היה יהודה מתירא שלא יזכיר לו מעשה תמר לכך אמר לו יהודה אתה יודוך אחיך אתה הודית מעשה תמר לכך יודוך אחיך להיות להם מלך בעולם הזה ובעולם הבא ״ בעולם הזה · עמדו בכגו שלשים מלכים שנאמר ואלה תולדות פרץ ונגמר

ותחשוב מדוד עד יהויכין וכן בעולם הבא שנאמ׳ ודוד עבדי נשיא להם לעולם עכ׳ בכר׳ ״ מטרף בני עלית · יהודה הציל ד׳ יוסף תמר פרץ וזרח והקבה׳ הציל מזרעו דניאל חנני׳ מישאל ועזריה עכ׳ ״ כונת המדרש הזה כי כנגד מה שהציל ליוסף מן הבור הציל הקבה׳ לדניאל מבור האריות וכנגד שהציל לתמר ושני תאומי׳ בבטנה מן האש כך הציל הקבה׳ מזרעו לחנניה מישאל ועזריה מגו אתון נורא יקידתא ״ ועוד שם בית ראשון בנה שלמה שהיה מזרע יהודה בית שני בנה זרובבל בן שאלתיאל שהיה מזרע יהודה הוא שכתוב נאם ה׳ צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי · וכתיב ידי זרובבל יסדו את הבית הזה ״ וכתיב מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור ״ הבית האחרו׳ שיבנה במהר׳ בימינו עתיד המלך המשיח להיות מזרע יהודה שנ׳ והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עומד לנס עמים ״ ועל דרך הקבלה יהודה אתה יודוך אחיך · נרמז בשמו של יהודה התחלת ההתפשטות וזהו לשון יודוך אחיך כי שם כל ההודאה בין תבין ״ ומכאן יצא שם הגבורה כי יהודה גבר באחיו והוא רמוז בדברי רבקה וכן בתחלת ברכה שניה אוסרי לגפן עירה · נתנבא על ארץ יהודה שתהיה מושכת יין כמעין ושעור הכתוב איש יהודה יאסור עיר אחד לגפן אחד ויטעון אותה מגפן אחד וכן אתון אחת יטעון משורק אחד ״ ואמר כבס ביין משל לרבוי היין בארצו ״ ולפי דעת אנקלוס הכתוב מדבר על ישראל וירושלם אסרי לגפן אלו ישראל · עירה · זו ירושל׳ ולשורק׳ אלו ישראל שנ ואנכי נטעתיך שורק ״ בני אתונו תרג׳ עמא יבנון היכליה תרגם בני מלשון בנין ותרגם אתונו מלשון שער האיתון שכתוב ביחזקאל · או ירמוז הכתוב על מלך המשיח וע׳ כן אמר עירה ואמר בני אתונו כענין שכתוב בו ועל עיר בן אתונו ״ חכלילי עינים מיין · גם זה משל לרבוי היין אמר שכל אחד ואחד מארץ יהודה יהיה סחול עינים מן היין והמלה הפוכה ומשפטה כחלילי והענין כי כאשר יכחול אדם את עיניו כפוך כן יכחלו אותם בני ארץ יהודה ביין ״ ולבן שנים מחלב · משל גם כן לרבוי החלב ״ ובמדרש חכלילי כל חיך שטעמו אומ׳ לי לי ״ ודעת אנקלו׳ בכתוב כי ההרים שבארץ יהודה מתאדמים בכרמים ועל כן כנה אותם כלשון עיני העומדים בגבהו של גוף כן ההרים גבוהים על הארץ ואמר כי ילבינו הבקעות בתבואה ובעדרי הצאן שמהם החלב ״ תרגם שני׳ מלשון שני הסלעי׳ ״ ואם תסתכל בפרשה זו בברכת יהודה תמצא שם כל אותיות התורה רשומו׳ חוץ מאות זין והטעם לפי שמלכות ישראל הבא מיהודה אין עקר נצחונן בכלי זין כשאר האמות כי החרב ירושה לעשו אבל מלכות ישראל לא בחרבם ירשו ארץ ואינה נוהג׳ מנהג הטבע ובכח הידי׳ רק לפי הזכות והעונש בכח העליון ית׳ ומזה תמצא כשבט של יהודה שהמלכו׳ ממנו השם המיוחד שלם כי בשישר עושי רצונו של מקום ישראל עושה חיל ומלכותם מתגברת ומצלחת והשם המיוחד עמהם אין להם צורך לכלי זין ולכך נחסרה אות זין מברכת יהודה ומה שנתוסף בשמו על אותיות השם׳ אות דלת לפי שהיה רביעי בלידה או מפני שהשם בגלגל רביעי ונברא

ביום רביעי ומלכות יהודה נמשלה לשמש שנאמר וכסאו כ
כשמש נגדי · או אולי נאמר עוד כי לפי שמדת של יהודה
היא הנקראת זאת והיא מוכתרת בכתר על כן לא הוצרך
להזכירה כי כבר הזכיר אותה במה שא׳ ידך בערף אויביך
והוא הקשת שכתוב בו זאת אות הברית וזהו ללמד בני
יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר בא משה עה׳
ופיר׳ וזאת ליהודה וכן הזכיר שם ידיו רב לו ועוד נוכל לומ׳
טעם אחר למה נחסרה משם את הזין לפי שיהודה בעצמו
הוא לאבו׳ שביעי בנפשו׳ אסדר׳ יצח יעקב ראובן שמעון לוי
ויהודה ואם כן יהודה הוא כנגד יום שביעי של שבת ועל כן
הזכיר בו יודוך אחיך כי כן תמצא בשבת טוב להודות לה׳ וה
והזכיר מטרף בני עלית מלשון הטריפני לחם חקי · והכונה
לומ׳ יש לך לסלק עצמך בשבת אפי׳ ממזון אוכל נפש וכענין
שכתוב לא תעשה כל מלאכה · ואמר כרע רבץ באריה
וכלביא מי יקימנו כשם שכתוב בשבת שבו איש תחתיו ·
ומחוקק מבין רגליו רמז למילה שהיא דוחה את השבת ·
ואמר אסרי לגפן עירה בני אתונו שכן כתוב בשבת למען י
ינוח שורך וחמורך · כבס ביין לבושו רמז לקדוש היין בשבת
ואמר חכלילי עינים מיין ממה שמצינו בשבת שדרשו רז״ל
פסיעה גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם
ומהדר ליה בקדושא דבי שמשי ·· זבולן לחוף ימים ישכון ·
סדר השבטים כבאן על הסדר הנכון כפי תולדותם · והששה
הראשונים הם בני לאה · וסדר כאחד דן וגד אשר ונפתלי
בעבור שהם בני השפחות ואחר סדר יוסף ובנימן שהם בני
רחל · והיה ראוי להקדים יששכר לזבולן לפי שיששכר נו
נולד תחלה אבל הקדים זבולן מפני שתורתו של יששכר ע
על ידו וכן הקדימו משה רבינו עה שמח זבולן בצאתך וי
ויששכר באהליך · וטעם לחוף ימים ישכון על חוף ימים תה
תהא ארצו ושם יהיה מצוי תו׳ ויר שהרי הו׳ עוסק בפרקמטי׳
וממציא מזון לשבט יששכר העוסקים בתורה · ונמצא
זכותו של זבולן גדול לפי שהוא הסבה לתורתו של יששכר
וזהו שכתוב כי בצל החכמה בצל הכסף מלת בצל מלשון א
אצילות וביאורו אצילות החכמה מתקיימת באצילות הכסף ו
ומן הטעם הזה הקדים הכתוב זבולן ליששכר ·· ויש לך
להשכיל כי זבולן ירמוז לקו האמצעי המחבר מעלה ומטה
וזהו לחוף ימים כלשון ולמקוה המים קרא ימים וכן לשון ו
והוא כלשון והוא כחתן יוצא מחופתו וזה מבואר · יששכר
חמור גרם · על דרך הפשט המשיל שבט יששכר לחמור
חזק בעל עצמות שהבשר מועטת בו כן היו בני יששכר זכי
החומר דלי בשר סובלי עול תורה כחמור ש
שמטעינין אותו למשוי ·· רובץ בין המשפתים · כחמור
הרובץ ומהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא ר
רובץ רובץ בין תחומי העיירות · וירא מנוחה כי טוב · מאס
דרך מלחמה והחיילות וראה מנוחת התורה כי טוב זהו הג
הגיון התורה שצריכה מנוחת הגוף ויגיעת הנפש בהפך מע
מעסקי העולם שצריכין יגיעת הגוף ומנוחת הנפש · ומפני
שעסק התורה צריך פנאי והשקט הגוף ואי אפשר שתתקיי׳
במי שיש לו טרדות ואנחות על כן תקנו לנו רז״ל בתפלה ה
השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה והסר ממנו

יגון ואנחה · ואין הכונה במתפלל שישיב לנו השם ית
השפטים והיועצים כדי שינגדו עסקי תיבותיו ולא לזה כ
כוין ישעיה שאמר ואשיבה שפטיך כבראשונה ויועציך כב
כבתחלה · אבל עקר הברכה ההיא ודבר הנביא הוא סוד הע
העבור שאנו מבקשים את ה׳ ית׳ שישובו לנו השפטי׳ שהיו
יושבים בלשכת הגזית לשפוט בינינו כבראשונה ולתת עצה
כבתחלה ואז יהיו כל ישראל מוכנים לקבל המושכלות וא
ומשיגים באותו זמן ידיעת השם ית׳ כענין שכתוב ומלאה ה
הארץ דעה את ה׳ וגו׳ ולכך סמך לזה והסר ממנו יגון ואנחה
שאי אפשר להשיג ידיעת השם על השלמות עם היגון
והאנחה רק עם השמחה ועם המנוחה והנה ברכה זו תקנוה
אחר ברכת תקע בשופר שהיא מדברת בקבוץ גליות · כי טוב
כלשון כי לקח טוב נתתי לכם ·· ואת הארץ מלשון ומא׳ צר
יצאו שתרגומו ומאוריתיה · כי נעמה · על שם כי דרכיה
דרכי נעם ·· ויט שכמו לסבול · עול תורה · וכן כתוב במתן
תורה · ויט שמים וירד ·· ויכלול עוד ויט שכמו לסבול שהיה
משפיל עצמו · ומכאן ראוי לכל לומדי התורה להיות בהם
מדת השפלות ·· ויהי למס עובד · שהיה
משועבד לכל ישראל ומעלה להם מס בהוראות תשובות
וסדרי עבורין כענין שכתוב בדברי הימים ומבני יששכר י
יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מ
מאתים וכל אחיהם על פיהם · ועל דרך המדרש יששכר
חמור גרם כשבא יעקב מן השדה בערב שמעה לאה קול ה
החמור שהיה נועה מיד ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי ת
תבא וכתיב וישכב בלילה הוא ההו׳ יששכר חמור גרם חמור
גרם לו ·· ועל דרך הקבלה יששכר חמור גרם הזכיר בו רובץ
וכהא׳ והאם רובצת וזהו לשון בין המשפתים כין תבין כי
כן כתוב ומבני יששכר יודעי בינה שם בית הנפש מנוחתה
ונחלתה ולכך סמך לו וירא מנוחה ותרג׳ אנקלוס ואחסנתיה
בין התומיא וזה מבואר ·· דן ידין עמו · זה שמשון שהיה
משבט דן והיה שופט ישראל ועל כן הזכיר ידין כי היה ש
שופט לא מלך · כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים זה
יהודה שכתוב בו ידך בערף אויביך גם השופט הזה יגבר ע
על אויביו וינצחם ·· וכמדרש כאחד שבטי ישראל כיחידו
של עולם מה יחידו של עולם אינו צריך לאחרים שנא׳ פורה
דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם
בחמתי כך שמשון אינו צריך לאחרים לא לחרב ולא לחנית
ולא לקשת או שאר כלי מלחמה אלא בלחי החמור הביתי א
אלף איש · יהי דן המשילו הכתוב לנחש לכמה טעמים
האחד שלא היה שמשון נלחם כנגד איביו כשאר המלכים
או השפטים בחיילות רבות רק לבדו יוצא עליהם פתאום כ
כצפעוני היוצא ממאורתו ·· והשני מה הנחש מקבל לחש
כך שמשון מקבל לחש שנ׳ ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הי
הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות ויגד לה את כל לבו וכ
וכתי׳ אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי כאחד האדם ·
ועוד מה נחש נקרא שרף על שם שהאדם שורף כך שמשון
שרף באש קמות פלשתים דכתי׳ ויבער אש בלפידים וישלח
בקמות פלשתים ויבער מגדיש ועד קמה ומה נחש אין לו
רגלים, כך

שמשון חגר בשתי רגליו היה ׃ מה נחש אינו מכה אלא במ
במקום נמוך מפני קללת נחש הקדמוני על גחונך תלך וכ
וכתיב אתה תשופנו עקב כך שמשון הנושך עקבי סוס רמז
לשני עמודים אשר הבית נכון עליהם · ואמר ויפול רוכבו
אחור על שלשת אלפים אשר על הגג יקרא אותם רוכב הג
הנופל אחור כי כאשר ישוך הנחש בעקבי הסוס יגביה הסוס
ראשו ורגליו הראשונים ויפול רוכבו אחור · ומה נחש מכה
בלא הרב כך הרוגי שמשון בלא הרב שנ׳ ויהיו הכתים אשר
הבית במותו רבים מאשר המית בחייו · ותמצא בבר״כה
נחש נוקם כך שמשון נוקם שנ׳ ואנקמה נקם אחת משתי עי
עיני מפלשתים עכ׳ · ודע כי הכונה מפורשת בדן ומה
שנרמז בראובן נתפרש בדן וזהו לשון ידין עמו · וכן נחש
עלי דרך וזה מבואר · שפיפון עלי ארח · המין הקטן
שבנחשים נקרא שפיפון ובמדרש שפיפון עלי ארח · שמשון
הגר בשתי רגליו היה שכן כתיב בבלעם ותלחץ את רגל
בלעם אל הקיר וכתיב וילך שפי · וכאן כתוב שפיפון הגר
בשתי רגליו · לישועתך קויתי ה׳ · כתב הרמבן זל ני
הכתוב הזה תפלת יעקב לפי שראה ברוח הקדש כי היה שמ
שמשון המושיע אחרון לשפטים ואעפ שהיה שמואל אחריו
שמואל נביא היה ולא היה נלחם כמוהו ולפיכך כשראה יע
יעקב כי תשועת שמשון נפסקה עמו ומת במפלת הרוכב יח
יחדו אמר לישועתך קויתי ה׳ לא לישועת שמשון המשל ל
לנחש ושפיפון · ויתכן לפרש כי הוא תפלת שמשון כי ראה
יעקב אחרית השופט הזה האחרון כי הוא הנושך והמפיל
הרוכב אחור והוא המתפלל לישועתך קויתי ה׳ שכן התפלל ז
זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלדים ואעפ שמת
בכללם הנה זאת תשועתו שינקם מאויביו וימות עמהם כי
בזה היה חפץ כמו שאמ׳ תמות נפשי עם פלשתים · ודע
כי מעקרי השמות היוצאים מן הכתוב הזה השם שמועיל בד
בדרך כנגד השונאים וכן שמשון ההורג בשונאיו ואשר
הרבה את חלליהם מצינו שכתוב בו ויט בכח ויפל הבית על
הסרנים ועל כל העם אשר בו לא אמר הכתוב ויט בכחו א
אלא ויט בכח כלומר בכח השם עם כחו כי שתף כח ה׳ עם
כחו ונחלה בהם נקמה · והשם היוצא מן הכתוב הזה הוא בס
בסדר אותיות הכתוב והתיבות משולשות וידוע ומפורסם הו
הוא בנקודו וצריך אדם להזכירו כסדרו ולמפרע גם כן כדי
שילך נגדו דרך סלולה וישיב אויביו אחור ומזה סמך לו אחור
גד גדוד יגודנו וגו׳ שבח אותו בגבור ואמ כי יהיו לו מלחמו׳
רבות וגדודים יבאו עליו · והוא יגוד עקב כלומר באחרונה
הוא ילך בגדודו על הם ויתגבר או פי׳ והוא יגוד עקב והוא
יכריתם באחרונה · מלשון גדו אילנא · ומשה רעה פי׳
הכתוב הזה הוא שא׳ ברוך מרחיב גד כלביא שכן וטרף זרוע
אף קדקד · ובמדרש והוא יגוד עקב · כיון שראה יעקב
לשמשון הבא מדן אמר לישועתך קויתי ה׳ אין זה מביא את
הגאלה אלא מגד והוא יגוד עקב אותו שבא בעקב שנאמר
הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא שהוא מגד עכ בבר׳
מאשר שמנה לחמו · מאכלו שמן על שם רבוי הזתים שמצוא
בחלקו של אשר והוא מושך שמן כמעין · וכן פי׳ משה רעה״

וטובל בשמן רגלו · והיה הכתוב ראוי לומר אשר שמנה ל
לחמו אבל יתכן לומר כטעם תוספת המם שבא להורות על
הפלגת הדבר כי אין צריך לומר שתהיה הברכה בריבוי השמן
בחלקו של אשר כי גם בשאר הארצות תמצא ברכת רבוי ה
השמן מחלקו של אשר וזה טעם תוספת המם כי ממנו שפע
השמן ומאתו יובל לשאר הארצות · נפתלי אילה שלוחה על
דרך הפשט ברכו בקלות שיהיו בני נפתלי קלים כאילה ל
לרוץ ולבשר בשורות טובות ולהודיעם תחלה כאילה זו המ
המבשרת בכתב השלוח בין קרניה · ועל דרך המדרש
נפתלי אילה שלוחה זו בקעת גנוסר שממהרת פירותיה כא
כאילה · הנותן אמרי שפר · שהיו בני נפתלי מכבדין את ה
המלכים מפירותיהן והיו משפרין דבריהם והמלכים היו מ
מתרצים להן · דא נפתלי אילה שלוחה · מלמד שקפץ
למצרים כאילה להביא שטרי המערה לקבור את אביו ולא
הספיק לילך עד שעמד חושים בן דן והרגו לעשו על שהיה
מעכב על קבורתו של יעקב כן דרשו בבר׳׳ · ועל דרך
הקבלה נפתלי אילה שלוחה ירמוז לצדיק ויזכיר בו אילה ש
שלוחה לפי שהוא שלו והיא כנסת ישראל מלשון אילת הש
השחר וכן שלוחה מלשון שליח ונפתלי זה נותן אמרי שפר
להבה ואפשר שאנקלוס רמז לזה וכן אמרו רזל מלאך אחד
ממתין עד שתתפלל כנסיה אחרונה שבישראל ונוטל כל ה
התפלות ועושה אותם עטרה לראשו של הקבה שנא׳ ברכות
לראש צדיק וידוע מי שהוא ראשו של צדיק וזה מבואר ··
בן פרת יוסף · על דרך הפשט מלת בן מלשון ועול בן אמצת
לך ופירושו נטע שבו פארות רבות והו רמז לשני שבטים
היוצאים ממנו אפרים ומנשה ומפני זה הזכיר ב׳ פעמים ב
בן פרת · וזהו שהמשילו משה לשור ולראם ופי׳ ואמר והם
רבבות אפרים והם אלפי מנשה · ומה שהקדים השבח לשם
יוסף ולא נהג כן בשאר השבטים מפני שהוצרך לכפול שני
פעמים בן פרת כנגד שני השבטים ולא יתכן לכתוב יוסף ב
בן פרת בן פרת עלי עין וע׳ · וצריך להקדים השבח לשם יוסף
ואמר בן פרת יוסף בן פרת עלי עין ואמר בן פרת הראשון כ
כנגד מנשה הבכור ובן פרת השני כנגד אפרים ולפי שהיתה
מעלתו גדולה על מנשה הוסיף עלי עין · והרמבן זל פירש
בן פרת בן חן מלשון רזל אפריון נמטייה לר שמעון בסוף ב
בבא מציעא וכן לשון ברכה ושבח מלשון פורנא ליתמי ע
עכ׳ · בנות צעדה בנות המלכים במצרים היו עולות וצועדו׳
על החומות שבעיר כדי להסתכל בו ולא תלה עיניו לאחת מ
מהן לכך סמך לו ותשב באיתן קשתו · ועל דרך המדרש בן
פרת בן פרות שעל ידי פרות נתגדל · עלי עין · אל תקרי עלי
עין אלא עולי עין שעולים עלי עין זה זרעו של יוסף שאין ע
עין הרע שולטת בהם · ועל דרך הקבלה בן פרת ירמוז
לתפארת ישראל וזהו לשון בן פרת · וטעם עלי עין כי הוא
על הנהר היוצא מעדן מאציל על הנהר ומשפיע בו · ובעבור
היות הנצח מן הימין והוד מן השמאל לכך יצאו ממנו שני
שבטים אפרים ומנשה וזהו שאמ׳ בנות צעדה עלי שור ·
ותרגם אנקלוס תרין שבטין יפקון מבנוהי ומזה הזכיר משה
בברכתו בכור שורו הדר לו בא לבאר שתי המדות שנתנו ל
ליוסף השור מהשמאל והוד שהוא הנצח מהימין

והוא מבואר · מאל אביך · על דרך הפשט ממנו יבא הרצון ש
שיעזרוך ומשדי המשדד מערכת הכוכבים תבא לך הברכה
ברכות שמים · ומתהום שתהיה מבורך בשמים ובארץ וכן
ברכות שדים ורחם כלומר שיגיעו לך ברכות שברכוך אביך
ואמך כתרגו' ודעת אנקלוס בשדים שירמוז לאב על שם ש
שהזכיר פועל ירה כחץ מתרגום שדי בימא · ועל דרך
הקבלה מאל אביך הוא אביר יעקב יבא לך העזר אחר
קבלתי השפע מן השמים שהזכיר והוא השמים המקבל מעל
ועם שדי תהיה ברכתך והיא התהו' שהיא רובצת תחת והם ה
הם שדים ורחם בתרגו' ברכתא דאבוך וד אמך כענין כבד א
את אביך ואת אמך על דרך הסוד כי האב והאם כנגדם ··
ברכות אביך גברו על ברכות הורי · על דרך הפשט הורי הם
אברהם ויצחק ויאמר הברכות שלי תהיינה נוספות על בר
ברכות הורי · ועל דרך הקבלה ברכות אביך גברו · כלומ'
שפע אצילות אביך יקבל וימשך מלמעלה ויתגבר על כי כו'
הורי הם האבות העליונים והם המדות שהחזיקו בהם אברה'
ויצחק והם החסד והפחד והם ידי אביר יעקב שבארתי לך
למעלה וקראם הורים כי האבות הם הם המרכבה וכן דוד
המלך קראם הורים הוא שאמר אשא עיני אל ההרים ודרשו
רז"ל אשא עיני אל ההרים אלו האבות פי' העליונים · עד
תאות גבעות עולם עד שישלימו המדות ואז יהיה השם וה
והכסא שלם והבן זה כי הורי שהזכיר הם הם גבעות עולם
כלומ' כתרים לעולם מלשון ומגבעות תעשה להם שהרי כל
העולם כלו תלוי בהם והם הם זרועות עולם כמו הקמיע שה
שהגבור נושא בזרועו שהגבור נושא הקמיע והקמיע נושא
את הגבור ומעמיד אותו וכן תמצא שקראם דוד הרים ונ
ונבעות הוא שאמר ישאו הרים שלום לעם וגבעות בצדקה
ונקח עיני שכלך ותראה איך קראם יעקב גבעות עולם ומ
ומשה רבינו גבעות עולם ודוד המלך פתחי עולם כשבמר הז
הזכיר שאו שערים ראשיכם שהם המדות העליונות כי שע
שערים מלשון מדה ושעור והבן זה ·· בנימן זאב יטרף ·
על דרך הפשט המשיל את בנימן לזאב החוטף על שם ש
שעתידים להיות בני בנימין חוטפים שנאמר וחטפתם לכם
איש את אשתו · ועל דרך המדרש בנימן זאב יטרף · י' בנים
היו לו לבנימן כמנין זאב · בבקר יאכל עד ·· זה שאול בן
קיש שהוא משבט בנימן שהיה המלך הראשון והיה תחלה ב
בקרן של ישראל · ולערב יחלק שלל · אף משתשקע שמשן
של ישראל על ידי נבוכד נצר שיגלם לבבל יחלק שלל מ
מרדכי ואסתר שהם מבני בנימן יחלקו את שלל המן שנא' ה
הנה בית המן נתתי לאסתר · ועל דרך הקבלה בנימן זאב יט
יטרוף היה בנימן כלול משתי מדות שכל הבנין נכלל בהם ונ
ונקשר מעלה ומטה וכן השכינה השורה בחלקו כלולה מן ה
הכל והמשילו לזאב הטורף האוכל תמיד של שחר ותמיד ש
של בין הערבים ולפי שהוא כלול מן העשר הוליד בנים במ
במנינם וכנגדם וזהו לשון יחלק שלל כלשון ונות בית תחלק
שלל והיא השכינה · ומזה תרגם אנקלו' בארעיה תשרי·
שכינתיה והבן זה · ואחר שבארתי לך בכאן גם בפרשת
לידת השבטים שכל אחד מהם נקרא על שם מדה ידועה מ
ממדותיו של הקבה עוד תמצא אם תפקח עיני שכלך כי יב'

אבני חשן שבהם קבועים ומפותחים יב' שבטים גוון האבני'
ההם כפי גוון מדותיהם למעלה כי ראובן הרומז למדת הדין
אבנו אודם ובנימן הכלול מכל המדות אבנו ישפה שהיא כ
כלולה מגוונין הרבה · ובפסוק ועשית חשן משפט אזכיר זה
בנה ושם תראה · כל אלה שבטי ישראל יב' · היה הכתוב
ראוי לומר אלה שבטי ישראל ומה שהזכיר כל אלה לפי ש
שראובן ושמעון ולוי קנטרם ולא ברכם ללמדך הכתוב הזה
שכלן שקולין זה כזה וראוים לברכה כך פי' רשי ז"ל ·· ולפי
דעתי ירמוז הכתוב כי כל המציאות כלו מתקיים בזכו'
שבטי ישראל יב ועל כן הזכיר בהם לשון כל אלה כלשון ה
האמור בכל הנמצאים כלם ואת כל אלה ידי עשתה ובא ל
להודות שכל הנמצאים כלם מיוסדים על שבטי ישראל יב'
והוא מה שדרשו רז"ל מחשבתן של ישראל קדמה לעולם ועל
כן תמצא מספר יב' רשום בשלשת חלקי המציאות בעולם ה
העליון יב' מלאכים הסובבים כסא הכבוד שכנגדם כתיב בכ
בכסא שלמה ויב' אריים עומדים שם על שש המעלות מזה ו
ומזה · בעולם האמצעי יב מזלות · בעולם השפל יב' שבטי
ישראל ועל זה אמר שלמה בחכמתו גם את זה לעומת זה עש
עשה אלהים והבן זה · וזאת אשר דבר להם אביהם · על
דרך הפשט באור הכתוב וזאת הברכה אשר דבר להם אביה'
ועל דרך הקבלה מלת זאת היא כנסת ישראל שכתוב בה ז
זאת קומתך דמתה לתמר · והיא התרומה שנ' זאת התרומה
והיא התורה שנתנה בשם המיוחד שמענה שנ' וידבר אלהי'
ולזה רמז הנביא שאמ' נתן תהום קולו וזהו שכתוב בזאת יב
יבא אהרן אל הקדש כי זה השער לה' אשר צדיקים יבאו
בו אל הקדש כענין שנא' שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ו
והנה יעקב השיג המדה הזאת והיא שירדה עמו למצרים ו
ועל כן אמר הכתוב וזאת אשר דבר להם אביהם שהשכין ע
עליו הברכה הזאת ואמרו במדר' וזאת אשר דבר להם אביה'
אמר להם יעקב עתיד אדם כיוצא בי לברך אתכם וממקום
שפסקתי אני משם הוא מתחיל רמזו לנו בזה כי יעקב לא ה
השיג כי אם זאת האחרונה ועל כן הזכירה באחרונה
הפסיק דבריו בה אבל משה שזכה והשיג למעלה ממנה עד
החכמה לכך התחיל בזאת האחרונה ובה היו תחלת דבריו ומ
ומשם יעלה ויבא אל הקדש ועל כן תמצא שרמז משה עשר
ספירות בפרשה ההיא ושם אבאר זה בנה"ית · איש אשר
כברכתו ברך אתם · והלא כבר הזכיר ויברך אותם · ועל
דרך הפשט ויברך אותם אמר בכלל איש אשר כברכתו ברך
אותם בפרט או יאמר ויברך אותם לשעה ברך אותם ל
לדורות · ועל דרך המדרש לפי שנתן ליהודה
גבורתו של אריה ולנפתלי קלותו של אילה ולבנימן חטיפתו
של זאב יכול שלא כללן בכל הברכות תל' ברך אותם · ועל
דרך הקבלה איש אשר כברכתו ברך אתם · יב' שבטים הם
דוגמת יב' צנורות של מעלה ועליהם רמז דוד עה' ששם ע
עלו שבטים שבטי יה הזכיר שבטים על יב' של מעלה וש
ושבטי יה על יב' של מטה החתומים יוד הא בראש ובסוף ה
הראובני והשמעוני והוא שאמר איש אשר כברכתו ברך
אתם כברכתם של מעלה ברך אותם למטה · ויגוע ויאסף
אל עמיו · ולא הזכיר בו מיתה ודרשו

רז"ל יעקב אבינו לא מת · והנה הפר"שה הזאת מעידה שמת
ובי' חנטו אותו המצריים ובכו איתו ע' בעים יום ואחר כך ק
קברוהו בניו במערת המכפלה מקום קבורת אבותיו אבל פי'
לא מת לא טעם טעם מיתה · או יהיה ענין לא מת כי נפשו
של יעקב היתה מרחפת על גופו תמיד לתוקף קדושתו כי ש
שאר נפשות הצדיקים שאינם במדרגת הקדושה כמוהו חו
חוזרות לשרשן ולעקרן וכיון שעלו לא ירדו אבל יעקב לק
לקדושת גופו ומעלתו היתה נפשו עולה ויורדת והכח הגדול
הזה אינו נמצא רק לקדושים אשר בארץ יחידי הדורות כג
כגון רבינו הקדוש · ומזה דרשו רז"ל בכתובות פרק הנושא כ
כל בי שמשי הוה אתיר לביתיה יומא חד אתיא שבבתיה וק
וקא קריא אבבא אמרה ליה אמתיה שתיקי דד' יתיב כש
כששמע רבי תו לא אתא שלא להוציא לעז על הצדיקים ה
הראשונים כלום שחזרה נשמת לשרשה ולא הגיעו אל ה
המעלה הזאת להיות להם כח גדול כל כך כמו רבינו הקדוש
וכל שכן ביעקב אבינו שנתקדש בג' קדושות בקדושת א
אברהם שנתקדש במצות מילה קודם שיוליד יצחק ובקדוש'
יצחק שנתקדש בעקדה על גבי המזבח להיותו עולה תמימה
ובקדושת עצמו שהוא שלישי לאבות תשלום המרכבה ולא ה
היה בזרעו שום פסול ומטעם זה נראה לומר שנקרא הקב"ה
על שמו קדוש יעקב ולא מצאנו קדוש אברהם קדוש יצחק
ועל דרך הקבלה יעקב אבינו לא מת שלא היתה מדתו כענין
שאר מדות הקצוות שהם נודמות ההפכי' ובאור זה כי מדתו
הוא המכריע ואעפ"י שהוא כלול מכל המדות ומקבל מהן בע
בעבור שהוא עולה דרך סלולה עד ראשית הראשית שהוא
מקור החיים על כן אמרו ביעקב לא מת ולא אמרו כן על א
אברהם ויצחק לפי שהן מדות הקצוות לימין ולשמאל הנ
הגורמת ההפכים ולפיכך יעקב אבינו לא מת אך נשאר ק
קיים בגוף ובנפש הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנ
הנפש מתלבשת בצורות גוף ויש לו ממש אבל הוא דק עד
מאד מתלבשת בו לעתים מזומנות והוא מערב שבת לערב
שבת או מיום הכפורים ליום הכפורים והוא משוטט בעולם
בשליחותו של הקב"ה ומתראה למי שהוא חפץ בו · כי
הראשון הגס נחנט ונקבר כפשטו של מקרא וזהו מאמר הח
החכם שא' מקרא אני דורש שנ' הנני מושיעך ואת זרעך מ
מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כלומר מה
זרעו בחיים בגוף ובנפש אף הוא בחיים בגוף ובנפש והוא
הגוף שהזכרתי ונראה לי כי לזה רמזו באיכה רבתי שדרשו
שם ויבער ביעקב כאש להבה כשהפרענות באה לישראל א
אינו מרגיש בה אלא ביעקב שנ' ויבער ביעקב · וכשהטובה
באה לישראל אינו מרגי' בה אלא ביעקב שנ' יגל יעקב ישמח
ישראל עכ"ל · ומן הידוע כי לשון מרגיש אינו נופל על הגוף
שנחנט ונקבר כי אם על הגוף הדק שיש בו ממש והוא בע
בעל הרגש · וזהו ענין רבינו הקדוש שבכתובות והנהו קפ
קפוראי בכבכת שבת פרק השואל · וכל שכן ביעקב
שדיוקנו חקוקה בכסא הכבוד וזהו סוד הכתוב וצדקה תציל
ממות וזהו זוכר יצוריו ברחמים לחיים כי מציאות החיים מן
הרחמים והוא שקראו דוד ע"ה יעקב סלה והבן זה · ומזה
אמרו מקבלי האמת במדרש עולים ויורדים בו עולי' למעלה

רואים דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד יורדי' למטה
מוצאים אותו ישן · ויחנטו הרופאים · ענין החנטה היה ש
שהיו מרקחים אותו בבשמים וזהו כענין שכתוב באסא ה
המלך וישכיבוהו במשכב אשר מלא בבשמים וזנים
מרוקחים במרקחת מעשה וזה היה אחר הרחיצה ומה שאמ'
ויחנטו שצוו לעשות כן כי היו בקיאים בחכמת הטבע לא
שיגעו הרופאים בגופו הקדוש · שבעים יום · מ' יום של
חנטה ושלשים יום לאבלות · ויעברו ימי בכיתו · מכאן שאין
להתאבל לגדול שבישראל יותר משלשים יום שנ' ויעברו ימ
ימי בכיתו ומי לנו גדול ממשה ולא בכו אותו רק שלשים יום
וכתיב בו גם כן ויתמו ימי בכי אבל משה · והחכמים ז"ל היו
סבורי' להתאבל על רבינו הקדוש שנה תמימה עד שמצאו
מקרא זה במשה ויתמו ימי בכי אבל משה · בקברי אשר
כריתי לי על דרך הפשט חפרתי לי מלשון כי יכרה איש בור
ועל דרך המדרש כריתי לי מלשון כרי · נטל יעקב כסף
וזהב ועשה כמנו כרי גדול ונתן לעשו ואמר לו טול בשביל
חלקך במערה וזהו אשר כריתי לי · כלומר שקניתיו לי בדמי
הכרי · ויעל יוסף לקבור את אביו · מצינו ט' כתות שעלו ע
עמו לקברו · א' ויעל יוסף לקבור את אביו · ב' · ויעלו אתו
כל עבדי פרעה אלו השרים · ג' זקני ביתו · ד' וכל זקני ארץ
מצרים · ה' וכל בית יוסף אשתו ושפחותיו ובניו ועבדיו ו'
ואחיו אחי יוסף כלן · ז' ובית אביו הגדולים זולתי הטף · ח'
ויעל עמו גם רכב גם פרשים · ויעל עמו גם רכב גם
פרשים כדי להשמר בדרך ושלא יעכבום על הקבורה עשו ו
ובניו כי יוסף היה יודע זדון לבם כמו שנמצא כתוב בספר
יוסף בן גוריון כי צפו בן אליפז בן עשו ארב להם בדרך ו
והתקוטט על זה עמהם עד שערכו מלחמה ותגבר יד יוסף ו
ותפש אותו עם מבחר גבוריו והביאוהו למצרים ועמד שם
כל ימיו בבית האסורים עד שמת יוסף וכאשר מת יוסף ברח
משם והלך לארץ כנפניא ומלך על כתיים ברומי ונוסף מלך
על ארץ יון איטליא והוא היה המלך הראשון ברומי והוא ב
בנה ההיכל הראשון ברומי ועל כן אמר הכתוב גם רכב גם
פרשים כי מלבד הרכב והפרשים שעלו עמו דרך כבוד עלו
עמו אנשי מלחמה כגון תיירים ושומרים להיותם נלחמים כ
כנגדם אם הם צריכים לכך וזה טעם הגמין הבאים לרבות
ויהי המחנה כבד מאד · יתכן לומר כי ירמוז גם במחנה
העליונים שבאו לשברו עתה במותו כמו שבאו אליו לשברו
בחייו ויאמר' המחנה הזה הם את מלאכי אלהים שפגעו בו ש
שקראם מחנה אלהי' ומזה אמר כבד מאד ויש בשתי המלו'
רמז על השם המיוחד בחשבונו ומלויו · גרן האטד וכי יש גרן
לאטד והלא אטד אחד ממיני הקוצים הוא אלא שם המקום
נקרא כך כשם שמצינו ויבאו עד גרן כידון כי כידון אחד
מכלי המלחמה אלא נקרא גרן כידון על שם שהיה מסובב
מכלי המלחמה שנ' אמר דוד לגלית הפלשתי אתה בא אלי
בחרב ובחנית ובכידון · ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד
ט' מינין של מספד הם מספד נהי צעקה הילול נהי מרזח ק
קינים הנה הוי · מספד שנ' ויספדו עליו הוי אחי · נהי שנ' כי
קול נהי נשמע מציון · צעקה והילול שנ' זעק והילל בן אדם
נידה שנ' נידו לו כל סביביו · מרזח שנ' כה אמר ה' אל תבא
בית מרזח ואל תלך לספוד · קינים שנ' וכתוב

אליה קינים והגה והי · וכשהזכיר כאן מספד גדול וכבד מ
מאד יכלול כל ט׳ מינין של הספד הללו ולמדך הכתוב ט
בתות שעלו עם יוסף הספידו עליו ט מיני הספד · והנה
ההספד זכרון חסדי המת ויחוסו כגון שאול ויהונתן הנ
הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו · ולפי כאב
ההספד שנ׳ צר לי עליך אחי יהונתן · ולפי המאורע שארע
לו שנ׳ ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר
וכן צריך אדם לסדר הטובה שהיתה לו ונסתלקה ממנו כגון
בן אדם שא אל צור קינה ואמרת לצור היושבת על מבואות
ים וכתיב הנך ועזבונך מלחיך וחובליך מחזיקי בדקך וע
ועורכי מערביך וכל אנשי מלחמתך אשר בך ובכל קהלך יפ
יפלו בלב ימים ביום מפלתך ורזל הזכירו כן כי ענין ההספד
ספר חסדי המת כגון ההי · דר׳ פדת דפתח עליה הה׳ ספדנ׳
היום קשה לישרא׳ כיום בא השמש בצהרי׳ שנא׳ והיה ביום
ההוא נאם ה׳ והבאתי השמש בצהרי והחשכתי לאר׳ כן כתב
רבינו חננאל זל בפירושיו · וכתב עוד אנן ספדינן על אב
בד׳ עפר קברו מור ואהלות דורש נגעים ואהלות מי בסיד
ספקות ומבאר הלכות פסוקי׳ תור׳ רבין תלמידי׳ קבין כלובש
תשבץ בקרית יעכץ עב׳ אבל שבעת ימים · אבלות זו קודם
קבורה היה שכן כתוב אחרי כן וישאו אותו בניו ויקברו
אותו אבל האבלות שנצטוינו בדין תורה הוא אחר
הקבורה לאחר שיסתם הגולל · כאשר צום׳ · אמר להם
הזהרו במטתי שלא יגע בה אחד מבני הכנעניות וא
ואתם בעצמכם תשאו אותה בענין כך · יהודה ויששכר וז
וזבלון מן המזרח · ראובן ושמעון וגד מן הדרום · אפרים
ומנשה ובנימן מן המערב · דן ואשר ונפתלי מן הצפון
יוסף אל יטעון מפני שהוא מלך לוי אל יטעון שהוא עתיד
לטעון ארונו של מקום ואינו בדין שיטעון ארונו של מת א
אם אתם נושאים את מטתי במצותי עתיד הקבה׳ ל
להשרות אתכם דגלי׳ במדבר וזהו שא׳ רזל׳ וישאו אותו בניו
ולא בני בניו ·· וכל העולים אתו · רמז בכאן המלחמה הח
החזקה שהיתה להם בקבורת יעקב ועל כן הוצרך לבאר כי
הוא ואחיו וכל העולים אתו חזרו בשלוה לא נפקד ממנו א
איש לא באותה המלחמה החזקה ולא
בדרך כי עמד להם זכות הצדיק בהיותם מתעסקין בו · וכן
רמז הכתוב בענין זה במלחמה שכם כי שם הוצרך יעקב ל
לחגור כלי מלחמתו כנגדם · וכמו שדרשו רזל שאלמלא כן
היו נהרגים שמעון ולוי ולכך הוצרך הכתוב לבאר ויבא יע
יעקב לוזה אשר בארץ כנען וגו׳ והוסיף לכתוב הוא וכל
העם אשר עמו כוין לומר שלא נפקד מהם איש באותה המ
המלחמה העצומה · אחרי קברו את אביו · מה היה הצורך
שיפרוט הכתו׳ את יוסף בדבר הקבורה והלא הזכיר למעלה
ויעל יוסף לקבור את אביו ואמר עוד וישאו אותו בניו וה
והנה יוסף בכלל כי הוא האדון המנהיג והגדול שבכלן אבל
יתכן לפרש שהוצרך לפרש ולהזכיר אחרי קברו את אביו כ
כדי שלא יסתפק אדם בשבועתו של יוסף ולפיכך תלה ענין

הקבורה ביוסף לבדו כאלו לא היו שם שאר הבנים וכזה
הזכיר אחרי קברו את אביו ולא אמר אחרי קברם ויבך יוסף
בדברם אליו · תכף שהזכירו לו אביו בכה לגודל האהבה
והמית רחמיו · והנה אחיו בקשו ממנו מחילה ולא באר
הכתוב שימחול להם וכבר בארו רזל׳ שכל מי שחטא לחברו
ועשה תשובה אינו נמחל לו לעולם עד שירצה את חבירו וא
ואעפ׳ שהזכיר הכתוב וינחם אותם וידבר על לבם שנראה ב
בזה שהיה להם רצוי מיוסף מכל מקום לא ראינו שיזכור ה
הכתוב מחילה ביוסף ולא שיודה להם שישא פשעם וחטאת׳
ואם כן מתו בענשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר
עונם רק במחילתו ועל כן הוצרך העונש להיותו במוס ות
ותלוים להפקד אחר זמן בענין י׳ הרוגי מלכות · וקרוב אני
לומר שיש מזה רמז בכתוב ממה שנכפל הלשון ועשה כזה ב׳
חלקים פשע אחיך וחטאתם פשע עבדי אלהי אביך והיה
ראוי הכתוב לומר ועתה שא נא לפשעם אבל כיון הכתוב
לרמוז אם תשא פשע אחיך וחטאתם יהיה פשע עבדי אלהי
אביך נמחל ובאר הכתוב כי פשע עבדי אלהי אביו הוא פש
פשע אחיו כי יזכיר להם השם ית׳ עונות ראשונים והבן זה ·
אל תיראו כי התחת אלהים אני · יאמר אין להם לירא מפני
כי ירא אלהים אני משועבד אליו ותחת עבדתו · וזה דעת
אנקלו׳ שתרגם ארי דחלא דה׳ אנא לפי שתרגום של יראה ד
דחלא וכאלו אמר גוף של יראת השם אני ואין ההא של תמ
תמיהה אבל היא הא׳ ודאית כהא׳ הנגלה נגלתי אל בית אביך
וחזר והזכיר שנית אל תיראו כי הראשון יראת יוסף והשני
יראת הרעב ומזה אמר אנכי אכלכל אתכם לפי שכיון שמת
יעקב חזר הרעב לישנו וכמו שהזכרתי למעלה והוא דעת ר
רזל · וינחם אותם וידבר על לבם · דרשו רזל בדברי
תנחומין הללו שהיה אומר להם עד שלא ירדתם לכאן היו ה
הבריות מרננין עלי לומר עבד הוא ועל ידיכם נודע שאני
בן חורין ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות עלי כת
של בחורים מצא ואמר אחי הם לסוף הרג אותם כלום יש
אדם הורג אחיו · דא׳ עשרה נרות לא יוכלו לכבות נר אחד נ
נר אחד איך יוכל לכבות י׳ נרות · וירא יוסף לאפרים בני ש
שלשים · ראה יוסף לאפרים בנים רבעים ולמנשה ראה
בנים שלשים שהרי מלת בני סמוכה לשלשים והבונה בזה ש
שראה מזרע אפרים בנים רבעים והיה לו ליוסף בחייו רמז מ
מזה בברכת אביו שיהיה אפרים לגוי גדול ועצום יותר ממ
ממנשה הוא שא׳ גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם א
אחיו הקטן יגדל ממנו · ומלת גם יורה כי הבנים כלם בני א
אפרים ובני מנשה כלם נתגדלו בביתו של יוסף אבל לאהב׳
יוסף למנשה הבכור יחס גדול בניו ליוסף ולפיכך הזכיר ב
בהם יולדו על ברכי יוסף · ומה שהוצרך להזכיר בני מכיר
שהוא גלעד בן מכיר מנשה זקנן של בנות צלפחד כדי ל
להורות כי יוסף הצדיק גדל בביתו צדיקים שמהם יצאו בנ
בנות צלפחד שהיו חכמות וצדקניות שבדור · וישבע יוסף
את בני ישראל · היה הכתוב ראוי לומר וישבע יוסף את אח
אחיו אלא מלמד שהשביע לכל מי שהוא מבני ישר׳

ואפילו העתידים להיות ואמר להם פקוד יפקוד
אלדים א־כם ולכך השתדל משה רבינו עה
שהעלה את עצמותיו וחשש לשבועתו של יוסף
הוא שכתו׳ ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי
השבע השביע את בני ישרא׳ באר הכתו׳ כי מפני
השבועה שהשביע את בני ישרא׳ לקח׳ הוא בעצמו
באלו יוסף השביעו בזה ׳ והנה זכה יוסף שיעלה
משה רבינו עה את עצמותיו באבלוסא הוא
שכתוב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל
ממצרים קברו בשכם שהרי בידוע כי משפט הל
הלויה בקבורתו של צדיק הוא באכלוסא שהוא ש
שישים רבוא ׳ וכמו שדרשו רזל כנתינתה כך
נטילתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה
בששים רבוא ׳׳ והעליתם את עצמותי מזה ׳ ומן
המקום הזה יש שפירשו כי כל שבט ושבט העלו
עצמות השבטים כגון שתאמר שבט ראובן העלה
עצמות ראובן אביהם ושבט יהודה העלה עצמות
יהודה אביהם וכן כל שבט ושבט ׳׳ וימת יוסף
בן מאה ועשר שנים ׳ יוסף קבר ליעקב אביו
וקבל שברו במי שגדול משניהם הוא משה רעה
שנתעסק בעצמותיו שנ ויקח משה את
עצמו׳ יוסף עמו ׳ ודרשו רזל מה עשה משה נטל
טס אחד והטילו בנילוס וכתב עליו עלה שור עלה
שור ואמר לו יוסף יוסף אחיך נגאלים והשכינה
מעכבת בעדך וענני הכבוד מעכבי׳ בעדך אם
רצונך להגלות ולעלות עלה ואם לאו נקים אנו
משבועתך לפי שהמצריי׳ רצו להצניעו שלא
ימצאוהו אחיו לעולם ועשו לו ארון של מתכת
ונתנוהו בנילוס וזהו שכתוב ויישם בארון במצרי׳
גם משה עה שנתעסק ביוסף קבל שכרו בגדול מ
ממנו זה הקבה׳ שנ׳ ויקבור אותו בגיא ומכאן למ
למדנו שכל המשתדל במצות לעשותם יש לו שכר
גדול ועקב רב אם בחייו פעלתו הטוב׳ תביא פריה
ממחק ואם במותו שכרו אתו בספר שאינו נמחק
ימחק ועל כן יתחייב אדם שיעשה המצות בזריזות
לא בעצלתים לא לכבוד עצמו רק לכבוד שמים
לעבד עבדת השם יתעלה ולשמור משמרתו
להשתעשע בתורתו להתחזק בתחלתו כענין
שכתוב יחל ישראל אל ה׳ מעתה ועד עולם
וכתיב חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ ׳׳

ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ והיה
ה׳ מבטחו בטחו בה׳ עדי עד
כי ביה ה׳ צור עולמים ׳

חזק

דהורה שכ״ה תוכחת שנאמר ודרך חיים תוכחת מוסר שאם
זגיהוהו להרגיל טבעו בפעל ובהנהגה כאשר יגיע לזמן ש
שלכות שכלו ילאה להשיב אחור הנהגתו ואותה ההנהגה ה
הטובה היא אם רעה לא תפרד ממנו לעולם והוא שכתוב ח
חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה כי בימי
הזקנה רחוק הוא להחליף טבעו שכבר הורגל בו על כן ראוי
לו בעודו נער שישמור דברי התוכחת ועם זה יקנה לנפשו
תועלת רבה חכמת גדול והוא שאמר דוד עה׳ במה יזכה נער
וגו׳ ומפני זה יזהיר שלמה עה׳ תמיד להוכיח את הנער בשבט
מוסר הוא שאמר אולת קשורה בלב נער שבט מוסר יר
ירחיקנה ממנו יאמר אפילו כשתהיה האולת דבקה בלב הנ
הנער וקשורה שם בשכבר הורגל בה ימים רבים אל תתיא׳
ותאמר אין לו תקנה כי מאחר שהוא נער שבט מוסר
ירחיקנה ממנו יוכיחנו מעט מעט ויכנס בלבו התוכחת כי
דבור המוכיח רך ועם השקידה יעשה רושם בלב הנוכח כא
כאשר תראה בטפת המים שהיא רכה ונוחה ועם השקידה
יעשה רושם בלב הנוכח כאשר תראה בטפת המים שהיא
רכה ונוחה ועם השקידה תקיב חור כאבן הקשה ואם נת
נתיאש ממנו ולא השתדל בתוכחתו הנה זה שונאו והוא ש
שא׳ שלמה עה׳ חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו
מוסר ואמרו במדרש חושך שבטו שונא בנו זה דוד
ואוהבו שחרו מוסר זה יעקב ללמדך שכל המונע מוסר מב
ממנו לסוף יוצא לתרבות רעה שכן מצינו בישמעאל שהיו
לו גענוע׳ אצל אביו ולא רדהו ויצא לתרבות רעה שנ׳ ות
ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק
ואין מצחק אלא עז׳ שנ׳ ויקומו לצחק וכן מצינו בעשו
שהיו לו גענועין אצל אביו ולא רדהו ויצא לתרבות רעה וע
ועבר חמש עברות באותו יום וכן אדוניה בן חגית היה לו
גענועין אצל אביו ולא רדהו שנ׳ ולא עצבו אביו מימיו וכן
אבשלום לא רדהו אביו ויצא לתרבות רעה ושכב עם נשיו
וגרם לו להוציאו מירושלם ולעלות יחף וראש לו חפוי והוא
עולה ובוכה והפיל כמה רבבות מישראל ואוהבו שחרו מוסר
זה אברהם שיסר את יצחק והוליכו בדרכיו שנ׳ כי ידעתיו ל
למען אשר יצוה וגו׳ וכן יעקב יסר את בניו ולא היה בהם
פסולת ומפני שהיה יעקב אבינו עה׳ מוכיח חכם והיו השב
השבטים אזן שמעת על כן היו ככסף צרוף והיו נזם זהב ו
וחלי כתם והיו בני אביהם זהו שכתוב ואלה שמות בני
ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו׳ הספר
הזה היה ראוי שיתחיל אלה שמות בלא ואו׳ כספר אלה הד
הדברים אבל בא אות הואו לחבור ענין כי הענין מחובר ל
למעלה בסדר ויגש אליו ששם הזכיר ואלה שמות בני ישרא׳
הבאים מצרימה יעקב ובניו ובא ללמד כי הענין אחד וא
ואעפ׳ שהם שני ספרים ומנאן שם בחייהם חזר ומנאן כא
כאן לאחר מיתתם וזה למעלה ובבוד להם וכדי להודיע חו
חבתם כמאמ׳ זל שנמשלו ישראל לכוכבים שמוציאם במ
במספר ומכניסן במספר שנ׳ המוציא במספר צבאם לכלם ב
בשם יקרא׳ ולפיכך מזכיר שמותיהן תדיר וטפל אותם הכ
הכל דרך חבה כשם שמצינו ה׳ פעמים ישראל בפסוק אחד
הבאים לשון דבור מלשון הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח יש
ישראל׳ ולפי שלא ירדו למצרים רק ע׳ נפש והקבה׳ צוה ב
בהם את הברכה כענין שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וי
וירבו ויעצמו במאד מאד לכך הזכיר בהן לשון הבאים המ
המעיד על רבוי זרעם׳ מצרימה היא המדינה עצמה כי מ
מצרים שכתוב דכונה בו ארץ מצרים וזה הכתוב מעיד על
זה וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים ולא א
אמר ונשב שם כי ירידת האבות אל המדינה עצמה
והתישבותן של ישראל בארץ מצרים וכן אמר השם ליעקב
אנכי ארד עמך מצרימה היא המדינה עצמה אשר שם הב
הבירה למלך אבל לא נתישב שם כי אם בסביבותיה שנ׳ וי
וישב ישראל בארץ מצרים את יעקב עם׳ כמו את השמים
ואת הארץ׳ על דרך הקבלה וכן כי ששת ימים עשה ה׳ את
השמים ואת הארץ׳ איש וביתו באו׳ על דרך הפשט בא
הכתוב ללמדנו כי לא נשאו השבטים מבנות מצרים כי עם
נשותיהם באו שם׳ ועל דרך הקבלה איש וביתו באו׳ איש
על שם שכתו׳ ה׳ איש מלחמה׳ וביתו ובית דינו׳ ונרמז
בכאן מה שאמרו רזל גלו למצרים שכינה עמהם׳ ובמדרש
ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה והלא היום שמנים
שנה באו אלא כל שמנים שנה שהיה יוסף חי לא שעבדום
ומשמת יוסף נתנו עליהם עול כבד שנ׳ וישימו עליו שרי מ
מסים לכך כתו׳ הבאים כאלו אותו היום באו׳ ראובן שמעון
לוי ויהודה יששכר זבולון ובנימן׳ הזכיר הששה הראשוני׳
שהם בני לאה כסדר תולדותם והיה ראוי שיזכיר לבנימן
אחרון לכל אחיו כי הוא הקטן שבכלן ומה שהזכירו שביעי
מפני שהעולם השפל נחלק לשבעה אקלימים והאקלים הש
השביעי הוא ארץ ישראל שהוא אמצע הישוב והיא הנקדה
מזוגה מקור וחום יותר משאר הארצות מפני שהיא אמצעית
לקצוות ועל כן נכתב בנימן שביעי לרמוז על בית המקדש
שבאקלים שביעי שהוא בחלקו של בנימן

ואעפ׳ שחכמי המחקר שסדרו האקלימים כתבו
בקצת חבוריהם שארץ ישראל באקלים הרביעי הכל הו
הולך אל מקום אחד כי כיון שהארץ היא הנקדה ויש ג׳ א
אקלמים מכאן וג׳ אקלימים מכאן הנה היא רביעית לכל ג׳
וג׳ והיא אמצעית והיא שביעית וזה דמיון יום השבת שהוא
אמצעי לימות השבוע והוא יום שביעי ולא הוצרכו רזל ל
להודיענו שהמאורות נתלו ביום ד׳ כי אם לפרסם מעלת ה
השבת וידוע כי ערב שבת מתחיל מיום רביעי וכאש׳ תחשוב
יום ד׳ ה׳ וששי מלפני השבת ויום ראשון ושני ושלישי הנה
שבת שהיא שביעית אמצעית גם רביעית לכל השלשה וכן
בית המקדש שבאקלים הז׳ אמצעי ושביעי׳ והזכיר יוסף
באחרונה לשני טעמים האחד כדי שלא ישתררו בני ה
הגבירות על בני השפחות ועל כן נכתבו דן ונפתלי גד ואשר
שהם בני השפחות באמצע בין בנימן ויוסף׳ והשני מפני
שיוסף היה גדול שבכלן במעלה ובכבוד לכן הזכירו באחרונ׳
דרך שפלות כי כן דרך הצדיקים כל זמן שהקבה׳ מוסיף להם
כבוד וגדולה הם מוסיפים בעצמם שפלות וענוה שכן מצינו
ביהושע בן נון אחר שסמך משה רבי׳ עה׳ את ידיו עליו ו
ונתמנה פרנס על ישראל בחייו של משה גה כתיב שם ויד
וידבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא וה
והושע בן נון הזכיר הכתוב הושע ללמדך שלא נתגאה בס
בסבת מעלתו אלא השפיל את עצמו׳ ובמדרש

ראובן שמעון לוי ויהודה כל השבטים כלן על שם הגאלה נ
נקרא ראובן ראה ראיתי את עני עמי · שמעון וישמע
אלדים את נאקתם · לוי ונלוו גוים רבים אל ה׳ יהודה אודך
ה׳ כי אנפת כי יששכר כי יש שכר לפעלתכם זבלון
בנה בניתי בית זבול לך בנימן נשבע ה׳ בימיני · דן וגם את
הגוי אשר יעבדו דן אנכי · נפתלי על שם נפת תטופנה ש
שפתותיך · גד על שם והבן בזרע גד הוא · אשר על שם
ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ · ויוסף על
שם יוסיף ה׳ שנית ידו כך דרשו בתנחומא · ויב׳ שבטים
אלו מפני שעתידין שיעלו לששים רבוא בגאלת מצרים ת
ונמצא ראשי אותיות שלהן עולים ששים רבוא פחות ג׳
אלפים ואין לוי בכללם לפי שאינו בכלל פקודי בני ישראל
וכך דרשו בפסקתא אם מבקש את לידע כמה מנינן של י
ישראל טול ראשי אותיות השבטים ואתה יודע מנינם ריש
של ראובן מאתן אלפין שין של שמעון תלת מאה אלפין נון
של נפתלי חמשין אלפין וכן כל השאר נמצא שעולים ששי׳
רבוא פחות ג׳ אלפים ואותם ג׳ אלפים שהם חסרי׳ הם שנפלו
בעגל · ובתנחומא דרשו כן בפרשת כי תשא ויהי כל נפש ·
בהרבה מקומות מן הכתוב מצינו שמכנה גוף האדם נפש כ
כענין שכתוב נפש כי תחטא שבארו על גוף האדם כי ה
החטא איננו מצד הנפש וכן בכאן הכונה בנפש שהוא גוף
ועל כן אמ׳ יוצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף עם
יוסף שהיה במצרים וידוע כי במצרי׳ היה אך מפני שהגאול׳
העתידה תהיה כדמיון גאלת מצרים על כן ירמוז כי
תחלת גלות ראשון היו ע׳ נפש ובסוף בגלות אחרון עתידים
לירש ע׳ אומות זהו שא׳ ויוסף היה במצרים הזכיר יוסף ב
באחרונה לרמוז על משיח בן יוסף שעתיד לבא באחרונה
לגאול את ישראל · וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא
דרשו ז״ל אעפ׳ שמת יוסף אלדיה׳ קיים שנ׳ וימת יוסף וסמיך
ליה ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ·
למדך הכתוב שקודם השעבוד נשתלחה בהם ברכה ז ש
שריצה ועצימה ואחר שהתחיל השעבוד נפחת מהשריצה ו
והעצימה ונשאר בהם הפריה ורביה · וזהו שאמר וכאשר י
יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ובמדרש ובני ישראל פרו וי
וישרצו פרו מאי רבותיהו תל׳ וישרצו ששה בכרס אחד כש
כשרצים הללו יכול גמוכים כשרצים תל׳ וירבו בעלי קומה
יכול חלשי׳ תל׳ ויעצמו במאד מאד · במאד בעולם הזה מאד
בעולם הבא שנ׳ ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה · ויקם
מלך חדש · נחלקו רז״ל בזה יש מהם שאומ׳ חדש ממש ויש
אומרים שנתחדשו גזרותיו · ונראה לפרש כי המלך הזה
נולד בזמן שהיה יוסף בבית האסורים הוא שכתוב עליו יום
הולדת את פרעה כלומר יום שנולד בו פרעה כי קרא המלך
שם בנו בשמו ויהיה כדברי האומר חדש ממש. וזהו שאמר
אשר לא ידע את יוסף כי לא ידעו ולא הכירו כלל כי הוא בן
המלך הראשון הזקן ·

ובמדרש אשר לא ידע את יוסף כל הכופר בטובתו של ח
חברו סופו שיכפור בטובתו של הקב״ה שהרי כתיב אשר לא
לא ידע את יוסף ובסוף אמר לא ידעתי את ה׳ · משל למה
הדבר דומה לאדם שרגם אקונין של דוכוס אמר המלך הת
התיזו את ראשו למחר עושה בי כן והמדרש הזה נוטה למי
שאומר נתחדשו גזרותיו · הבה נתחכמה לו יש חכמה טובה
ויש חכמה רעה החכמה בתורה ובמוסר היא חכמה טובה וה
והחכמה בעניני ערמימות היא חכמה רעה וזה התחכמות ל
לא חכמה כי לא אמר הבה נחכמה ואמר הכתוב אל תתחכם
יותר הזהיר על ההתחכמות הזה שהוא מן החכמה הזאת כי
לא אמר אל תחכם יותר והתחכמות הזה הוא שבאו עליה׳
המצריי׳ בעלילות תחלה במכינם הוא שכתוב וישימו עליו
שרי מסים העלה עליהם מס כבד והיה מראה להם כי אין
זה מצד איבה כי כן דרך מלכי הארץ להטיל מס על הב
אנשיהם ואחר כך גזר עליהם שעבוד בגופן הוא שכתוב
ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך הפקיד פרעה את י
ישראל שכל אחד ואחד מהמצריים יהיה לו רשות לקחת מ
מישראל לעבד עבדתו זהו שאמ׳ בפרך והפרך הזה הוא שה
שהיו מעבידים אותם שיביאו העפר ויעשו החומר והלבנים
ושיבנו הבנין ולא היו נותנים להם אלא התבן ואחר כך ה
הוסיף בגזרה ומנע מהם התבן שנ׳ ותבן לא ינתן לכם ותכן ל
לבנים תתנו ואחר כך הוסיף בגזרה ומררו את חייהם בעול
כבד ונמאס יותר מזה וזה שכתוב וימררו את חייהם בעבדה
קשה בחומר ובלבנים ובכל עבדה בשדה כלומר מלבד ע
עבדה כדרך שהזכיר בכתוב הראשון שהיא עבדה קשה בח
בחומ׳ ובלבני׳ עוד מררו את חייה׳ בכל עבדה בשדה והעבד׳
בשדה היא חפיר המקומו׳ בשדות והוצאת הזבלי׳ וזהו שאמ׳
את כל עבדתם כלומר מלבד עבדתם אשר עבדו בהם בפרך
והנה פרעה הרשע בוין בכל מיני ענוין אלה להתיש כחם
של ישרא׳ ולהמעיט את זרעם שלא יפרו וירבו שהרי היגיע׳
מתשת כחו של אדם וממעטת את הזרע ולפי שראה שלא
היו מתמעטין בכל זה אבל היו מתרבין כמו שנא׳ וכאשר
יענו אותו כן ירבה לפיכך גזר עליהם הריגה וידוע כי אלו
רצה לצוות ולהרגם כאחד היה אפשר לו זה אבל מפני שיה
שיהיה הענין בגידה גדולה שיהרוג המלך את אנשיו אשר
באו לדור בארצו על אמונתו ותהיה זאת למלך לחרפה ב
בתוך העמים על כן לא רצה להרגם בפרהסיא אבל רצה ל
להתחכם עליה׳ להאביד בסתר ובמחשבה ושלא יודע החמס ה
הנעשה בהם ולפיכך צוה הדב׳ לשתי הנשי׳ המילדו׳ שיהרגו
את הזכרים על האבנים וזהו שכתוב ויאמר מלך מצרים למ
למילדות וגו׳ אם בן הוא והמתן אותו וצוה עליהן שיסתירו
הענין ולא יגלה זה לשום אדם כדי שיהיה הדבר סוד מן הכ
הכל אין צריך לומר מן המצריים אשר יחוש להם ויותר אלא
אפילו מישראל ואפילו היו לדות אמות הילדים בעצמן שה
שהרי אפשר למילדת לטעון ליולדת כך נולד מת · וכאשר
ראה פרעה ש בדה על המילדות יראת השם ית׳ יותר מיראת
המלך והיו מחיות את הזכרים וההתחכמות הזה לא שוה לו
הוצרך לגלות הענין למצריים וזהו שכתוב ויצו פרעה לכל
עמו וגו׳ · ועדין ישראל לא היו יודעים בזה כלל כי כשהיה י
ישראל אבי הילד מתרעם אל המלך או אל השופט אומרים
לו הבא עדים ואעשה לך נקמה · ואחר כך נתפרסם הענין ה
לכל העולם ואפי׳ לישראל והיתה הגזרה גלויה לכל והמצריים
היו נכנסים

בבתים כמצות המלך ומחפשים הילדים בלילות פן יצפינו
אותם אבותיה וזהו שכתוב ולא יכלה עוד הצפינו וגומ׳ למ
למדך הכתוב שכל אשה ואשה מנשי ישראל חדשי עבורה נ
נודעים למצריים החוקרים מצד המלכות כי יחקרו הדבר
ודבר לא יכחד מן המלך והיו באים במלאת ימיה ללדת עד
שאלו רצתה להצפין את בנה אין לה רשות והנה כל
ה התחכמות הזאת שעשו בנסתר ובנגלה לא הועיל להם כ
כלום והיתה הברכה משתלחת בזרעם ברבוי גדול כצמח
השדה הוא שכתוב וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ וכ
וכן אמר הנביא רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי
ואעפ׳ שהשליכו בניהם ליאור הנה המושיע נצל בסבה
מאת השם ית׳ כי לה׳ התשועה וההצלחה וכל הסבות לו הנה
והוא ית׳ הפר עצתם והאביד חכמתם כענין שכתוב משיב ח
חכמים אחור ודעתם יסכל ׃ וכמו כן יארע לנו בגלותנו
זה בכל דור ודור חושבים עלינו מחשבות רעות והם
מתחכמים להאבידנו מן העולם ואין לאל ידם כי לא כן
מחשבות השם ית׳ וכמו שדרשו רז״ל וכאשר יענו אותו כן
כן ירבה אמר הקב״ה אתם אומרים פן ירבה
ואני אומר כן ירבה ׃ ואמרו במדרש תלים במזמור למנצח
עלמות לבן האויב תמו חרבות לנצח שאל פלופוס את
רבי אליעזר לא כך אמר הנביא כי תאמר אדום רוששנו ונ
ונשוב ונבנה חרבות אמר ה׳ אלהים המה יבנו ואני אהרוס
וכל מה שבנינו קיים אמר לו לא דבר הכתוב כנגד הבנין א
אלא כנגד העצות שכל זמן שאתם יושבים בכל שנה ושנה
וחושבים לכלותנו הוא הורס עצתכם אמר לו חייך כך הוא
אנו יושבין בכל שנה ושנה לכלותכם ואתי חד סב מבטל לן
וכשם שהרעו המצריים לישראל תחלה בממונם ואחר כך
בגופם כך מדד להם הקב״ה מדה כנגד מדה ונפרע מהם
תחלה בממונם הוא שכתוב וימת כל מקנה מצרים ואחר כך
נפרע מגופם שנ׳ כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים א
אחר כך נפרע מהם במיתה שנ׳ כי אין בית אשר אין שם
מת ׃ ובמדרש הבה נתחכמה לו לעם הבה נתחכמה לו
למלכו של עולם אמר נשרפם הם בני אברהם שנצל מ
מכבשן האש אם נהרגם הם בני יצחק שנצל מן החרב אם
נסקלם באבנים הם בני יעקב שנתעלה באבן שנ׳ משם רו
רועה אבן ישראל ועוד מלכותם נמשלה באבן שנ׳ ואבנא
די מחת לצלמא הות לטור רב ומליאת כל ארעא ׃ אלא
נשליכם במים שהרי נשבע שלא יביא מבול לעולם לפיכך
הטביעם במים שנ׳ כי בדבר אשר זדו עליהם בתבשיל ש
שבשלו בו נתבשלו וכן אמר הנביא גם אני אבחר בתעלוליהם
ומגורותם אביא להם ׃ ועלה מן הארץ כנה הכתוב
כי היה לו לומר ועלינו ׃ ובמדרש ועלה מן הארץ כל
זמן שישראל בירידה התחתונים עולים זהו ועלה מן הארץ
מתוך הירידה עליה וכן אמר דוד ע״ה דבקה לארץ בטננו
וכתיב בתריה קומה עזרתה לנו ׃ וימררו את חייהם ׃
הנפש המדברת שהיא חיי הגוף כלשון הגואל משחת חייכי
גם יתכן שתהיה הכונה על הקב״ה שהוא חיי הנפש ומזה לא
אמר הכתוב וימררו את נפשם ואין לתמוה על זה שהרי

כפי דרשו רז״ל כי לוי בני ישר׳ עובדים כל המשעבדן מלמטה
כאלו משעבדן מלמעלה ויותר מזה מצינו מקרא מלא בכל
צרתם לו צר וכתיב עמו אנכי בצרה ׃ ויאמר מלך מצרים
ויאמר בילדכן שני פעמים ויאמר מפני אריכות הלשון או
יהיה ויאמר האחד חבור הענין למילדו׳ השני אזהרה וצווי
להן שיעשו כן וטעם על האבנים המשבר שכורעות שם
לילד נק״א אבנים על שם שירכותיה של יולדת מצטננות
כאבנים ׃ וכן נקרא משבר על שם שאבריה משתברים
וכן תרגומו מתברא ׃ ומלת אבנים יש להבין בו הא׳ בנים
ומזה דרשו רז״ל ששה בכרס אחד ועוד תרמוז מלת האבני
מקום הבנים שהיא הא הראשונה שבשם וכבר הזכרתי מזה
בפסוק והיה בכזיב ׃ ויעש להם בתים שתי המילדות
האלה היו כבר ומרים בתה נקראת יוכבד שפרה שמשפרת
הולד ונקראת מרים פועה על שם שפה האת הולד ובאור
הכתוב על דרך הפשט ויהי כאשר יראו המילדו׳ את האלהי׳
יותר מיראת המלך והיו מחיות את הזכרים ויעש להם בתים
לישראל כלומ׳ שהושיב להם שומרי׳ והעמיד בית מצרי את
אחד בין שני בתים של ישראל כדי שלא יוכלו להסתיר
הילדים מהם ׃ וכן ותען להם מרים חוזר לישראל לא
לנשים היוצאות אחריה ׃ ויש שפרשו בתים בתי כלאים
שיהיו סגורות שם לעולם ׃ ועל דרך המדרש ויעש להם
בתים ברכם בבתי אבות בתי כהונה ולויה מיוכבד ומלכות
ממרים ׃ וכן כתוב בית אהרן ברכו את ה׳ בית הלוי ברכו
את ה׳ ולפי המדרש הזה אין מלת ויעש חוזרת לפרעה רק אל
האלהים ומזה שהזכיר פרעה ולא אמר ויצו לכל עמו מוכיח
על זה כי מלת ויעש חוזרת לשי׳ ועל כן הוצרך להזכיר שם
פרעה ותחזור מלת להם למילדות והיה לו לומר להן כי כן
משפט הלשון בנקבות וכן הזכיר למעלה ויאמר להן מדוע
עשיתן אבל מצינו כי הוא דרך הכתובים במקומות כי כן
מצינו ויבאו הרועים ויגרשום ואחר כן הזכיר ויושיען וישק
את צאנם ׃ ואולי הטעם הזה כי המילדות האלה נתן
להן הכתוב מעלת הזכרים בשכר המצוה שהן מתעסקות
בה להחיות הזכרים ולכך הזכיר בהן ב׳ לשונות לשון נקבה
ולשון זכר פעם להם פעם להן ועוד מפני ששבט לוי כולל
הכהונה והלויה שהם כנגד הרחמים והדין והבן זה ׃
ויקח את בת לוי ׃ לוו ממש בן יעקב לא מיוחסת אליו ׃
וסמך פרשת הגואל לפרשת השעבוד והגלות להורות שה
שהזמין הקב״ה רפואה למכה ׃ ואין לקוחין אלו תחלת
נשואין שהרי כבר נולד אהרן קודם משה ומה שסתם כאן
חזר וגלה בסדר וארא הוא שאמר ויקח עמרם את יוכבד ד
דודתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה ואין מוקדם
ומאוחר בתורה אבל באור ויקח שהחזירה לפי שפרש ממנה
בגזרת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ׃ ודרשו
רז״ל בת ק״ל שנה היתה יוכבד כשילדה למשה כיצד הרי ה
הכתוב אומר אשר ילדה אותה ללוי במצרי׳ לידתה במצרים
ואין הורתה במצרים וישראל לא נשתעבדו במצרים א״א
רדו וכתיב ומשה בן שמנים שנה בעמדו וגו׳ ׃ נמצאת
כשילדה למשה היתה בת ק״ל שנה ׃ ומה שקראה הכתוב

בת שנולדו לה סמני נערות ·· ותרא אותו כי טוב הוא
על דרך הפשט יאמר כי היה יפה אף נעים ואפי׳ היה כעור
דרך האם לרחם על בנה ולשמרו מן הסכנה ולהצפינו ולא
היה צריך הכתוב לומר כשביל זה כי טוב הוא ועל כן
הוצרכו זל לעשות מדרש בזה כי יתרון הטובה שראתה בו
הוא שנולד מהול ·· ודרשו בו עוד שנתמלא כל הבי׳ אורה
בענין שנ׳ וירא אלהים את האור כי טוב ·· וכן דרשו
רזל באדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקבה שבראו מ
מהול ·· ועל דרך הקבלה כי טוב הוא היה מספיק לפי המ
המדרש הזה שיאמר ותרא אותו כי טוב כיון שהוציאו
אותו מלשון וירא אלהים את האור כי טוב אל הוסיף מלת
הוא כי הוא שמו של הקבה שנ׳ הוא עשנו ולא אנחנו אני
ה׳ הוא שמי ·· ומה שדרשו רזל בהא נברא העולם הב
הכונה בהא׳ ואו׳ של השם מפני שהשכינה כלולה מו׳ קצוות
וכמו שנרמז במזמור אשא עיני אל ההרים שהזכיר שם ד
דוד עה׳ ו׳ פעמים שמירה שהוא רמז לשכינה ומפני שעקר
האותיות וקיומם היא האלף לא מצינו השם כי אם באלף
ולפיכך הזכיר כאן במשה כי טוב הוא רמז במלת כי טוב
שנתמלא הבית אורה גם במה שהוסיף מלת הוא רמז לשכינה
שראתה עמו ·· וזהו שדרשו רזל ותפתח ותראהו את ה
הילד ותראהו ותרא מבעי ליה מלמד שראתה עמו שכינה
הרי לך מפורש שהוציאו לנו חכמי האמת רמז לשכינה מ
מתוספת הא׳ ואו׳ של ותראהו וכן אני אומר בתוספת כי טוב
הוא שהרי הדין נותן אם בתיה בת פרעה זכתה לראות פני
השכינה לכבוד משה כל שכן הצדקת אמו שתזכה לזה ··
ותצפנהו ג׳ ירחים בשבעה באדר נולד משה והמצריים ה
המתינו לסוף ט׳ חדשים כדרך העולם ועל כן לא יכלה עוד
הצפינו והם כלים בו׳ בסיון והזכיר ירחים ולא חדשים לפי
שהם חדשי הלבנה שהם שנים חסרים ואחד מלא
וכשתחשוב כט׳ כט׳ ב׳ פעמים הסרים הרי נח׳ וחדש מלא
של שלשים הרי פח׳ ימים וזה נופל בו׳ שה בסיון הוא היום
שנתנה בו תורה בו ביום הושלך ליאור והגיד לך הכתוב כי
ביום שנצטער ביאור בו נתעלה בשמים קול תודה מכיני
וזהו שאמר דוד עה׳ ביום קראתי ויענני תרהיבני לנפשי עז
ותקח לו תיבת גומא · לו לתועלתו והצלתו ודבר הכמה
עשת יוכב׳ אמו ותחבולה גדולה שהניחתו על שפת היאור כדי
שיראו אצטגנני פרעה שיאמרו כבר הושלך המושיע ביאור
כי ידוע זה מכח אצטגנינות ויגידו הדבר לפרעה ואז תבטל
הגזרה כי לא יחקרו אם יבואת אחר השלכתו ליאור אם לא
ואם יחפשו אחריו וזהו שדרשו רזל החוזים בכוכבים מ
מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך ולא כל אשר ··
והנה האצטגנני והחוזי אשר לפרעה כשל כח חכמתם ולא
מצאו ידיהם בחזיונם והקבה מציל מי שרוצה להציל ··
ותתצב אחותו מרחוק ·· על דרך הפשט זו מרים שהרז
מרים נתנבאה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל
וזהו שאמר לדעה מה יעשה לו לדעת מה יהא בסוף
נבואתה ·· ועל דרך המדרש ותתצב אחותו זו שכינה
ומנהג הכתוב כשהצדיק מצטער שכינה מזדמנת לו להצילו

ובענין שכתוב קראתי מצרה לי אל ה׳ ויענני ותכף שנצטער
משה ביאור נזדמנה לו מיד שכינה שעתידה ליתן תורה על
ידו ·· וזהו שדרשו רזל ותתצב אחותו מרחוק פסוק
זה כלו על שם השכינה נאמר ותתצב דכתי׳ ויבא ה׳ ויתיצב
אחותו דכתיב אמור לחכמה אחותי את מרחוק דכתי׳ מרחוק ה׳
נראה לי לדעה דכתי׳ כי אל דעות ה׳ מה דכתיב מה ה׳ אלהיך
שואל מעמך ·· יעשה דכתיב כה יעשה לי אלהים ··
לו דכתיב ויקרא לו ה׳ שלום ·· ותשלח את אמתה ·
דרשו רזל ר׳ יהודה ר׳ נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה
מאן דאמר ידה ששים אמה נשתרבבה אמתה של בת פרעה
ויש בזה רמז בכתו׳ שאמרה בת פרעה כי מן המים משיתיהו
יתיר הנון ושתי ההין כי היה הכתוב יכול לומר כי ממים מ
משיתיו ·· והחמול עליו דרשו רזל בא גבריאל והכהו
למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים ·· מינקת מן
העבריות · למדך הכתוב שלא רצה משה לינק מן המ
המצריות ·· וכן דרשו זל נטלתו והביאתו אצל המצרית
ופסל את דדיהן אמר הקבה פה שעתיד לדבר עמי יינק מן
המצריות ודהד׳ את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי
מחלב עתיקי משדים · והיניקהו לי ·· לבדו ולא אחר
עמו מכאן אמרו רזל מי שמקבלת להניק בן חברתה לא ת
תניק אחר עמו ·· ואני אתן את שכרך לא דיין לצדיקי׳
שמחזירים להם אבדתן אלא שנותנין להם שכר וכן מצינו
במרדכי הצדיק לא די שהצילוהו הוא ועמו מן ההריגה ·
אלא שהלבישוהו לבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדו
גדולה ·· ויהי לה לבן · היתה בת פרעה מחבבתו
ומנשקתו ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך ואף
פרעה היה מחבקו ומנשקו והיה משה נוטל כתרו מעל ר
ראשו ומשליכו בארץ מה שעתיד לעשות לו בסוף ויצא מ
מתוך פלטרין של פרעה שאבד אותו ואת מלכותו ויצאה
אש מתוכו ושרפתו כענין שכתוב בחירם מלך צור שאמ׳ לו
הקבה ואוציא אש מתוכך היא אכלתך ואתנך לאפר על ה
הארץ לעיני כל רואיך וכן לעתיד מתוך רומי עתיד לצאת
שיחריב אותה זה מלך המשיח הוא שנתנבא ישעיה כי הש
השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ
יגיענה עד עפר ·· וכתיב תרמסנה רגל רגלי עני פ
פעמי דלים ·· וכתיב שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה
סעפיה ·· ותקרא שמו משה · זכתה בזה בתיה בת
פרעה שנקבע לו לעולם אותו שם שקראתו היא על שם הנס
שנעשה בו נמשה מן המים ונצל מן המיתה ונתן הקבה׳ כן
לרבה ולא קראו הקבה בשם אחר אלא בו ·· איש
מצרי אביו של מגוף היה שנ׳ והוא בן איש מצרי ·· מכה
איש עברי ·· בעלה של שלומית היה והמצרי נתן
עיניו בה ובלילה היה מעמידו ומוציאו מביתו והוא חוזר
ונכנס לבית ובא על אשתו כסבירה שהוא בעלה וכשהזר
לביתו והרגיש בדבר היה מכה אותו ורודהו בכל יום ··
ויפן כה וכה · ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה
וירא כי אין איש · אין איש עתיד לעמוד ממנו שיתגייר
ויך את המצרי · ראוי היה משה משעת ימי בראשית

לעשות המעשה הזה ולהרג את המצרי כי כחו של מצרי
הוא כחו של קין שהוא מצד הטומאה · ומזה אמרו
רזל שחישת נכרי נבלה ומטמאה במשא כי הטומאה מצד
כחו והבן זה ·· ודע כי [illegible] ה זאת בלשון היתה כי ה
הבית אותו ברוח שפתיו ·· וכן דרשו רזל שהרגו ב
בשם המפורש והראיה ממה שכתוב הלהרגני אתה אומר ב
באמירה בלבד · ושם המפורש של מב אותיות היה ויש
בכתוב התעוררות על זה ·· וכן אמר דוד עה בך צרינו
ננגח ובשמך נבוס קמינו ואמר זה על מב אותיות ועל זה
נאמר כי נשגב שמו לבדו · וזהו כי אמר ויהי וזהו תולה
ארץ על בלימה והבן זה · ובכח השם הזה אמר משה עלה
שור עלה שור ·· וכן מצינו באלישע הנביא באותם נערי
שהתקלסו בו והיו אומרי לו עלה קרח עלה קרח הזכיר בו ה
הכתוב ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה והוא שם בן מב
אותיות ולכך נהרגו מב ילדים הוא שכתוב ותצאן שתים ד
דובים מן היער ותבקענה מהם מב ילדים ·· ובא לשון ויך
את המצרי כלשון ויצא מלאך ה ויך במחנה אשור שאין
הכונה הכאה יד כי אם הכאה כח ויטמנהו בחול אמ לישראל
אתם משולין כחול שנ והיה מספר בני ישראל כחול הים ··
החול הזה אדם נוטלו מכאן ונותנו בכאן ואין הקול יוצא
כך לא ישמע הדבר ·· שני אנשים עברים נצים דתן וא
ואבירם היו הם שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה הם
שכתוב עליהם וימרו על ים בים סוף · הם שהותירו את ה
המן · הם שעמדו במחלקתו של קרח מי שמך לאיש
ואתה עודך נער ותרצה להיות איש ומכאן למדנו שלא היה
למשה יג שנה שהרי בן יג שנה נקרא איש · וכן אמרו
במדרש אמ ר חנינ בן יב נתלש משה מבית אביו · וכנ
לשונות הללו שדברו כנגדו מצינו שלקח עטרה הם אמרו ל
לו מי שמך לאיש מצינו שנקרא איש שנ והאיש משה ענו
מאד · ונקרא שר שנ באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם
ונקרא שופט שנ וישב משה לשפוט את העם ·· אכן נודע
הדבר · נודע לי דבר שהייתי תמה עליו מפני מה ישראל
בגלות יותר משאר אמות יש ביניהם רכילות ולשון הרע וא
ואינם ראוים לגאלה ·· וכן אמרו במדרש תלים תינוקות
שהיו בדורו של שאול ושמואל עד שלא הביאו שתי שערות
היו דורשים את התורה במט פנים טהור ובמט פנים טמא
והיה דוד מתפלל עליהם ואומ אתה ה תשמרם תהא נטר
אוריתהון בלבהון תצרנו מן הדור זו לעולם דור שהוא חייב
כליה ואחר כל השבח הזה היו יוצאים למלחמה ונופלים ל
למה בשביל שהיו בהם דילטורין אמ דוד רבונו של עולם ס
סלק שכינתך מביניהם מה שכינתך עושה בארץ רומה על
השמים אלהים ·· אבל דורו של אחאב היו כלן עובדי עז
ולפי שלא היו דלטורין היו יוצאים למלחמה ונוצחים ולא
היה אחד מהם נהרג הוא שאמר עובדיה לאליהו
הלא הגד לאדני את אשר עשיתי ואחביא מנביאי ה חמשים
חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים מה תל לחם ומי
מלמד שהיו המים קשים מן הלחם ואליהו עומר בהר
הכרמל ומכריז ואומר אני נותרתי לבדי נביא לה וכל ע

עמא ידעין הלא מפרסמין למלכות · אלא בשביל לשון ה
הרע שכינה מסתלקת ·· וישמע פרעה דתן ואבירם ה
הלשינו עליו · ויבקש להרג את משה ויברח משה שהיה
פרעה מבקש להרג אותו אלולי שנת זלם וברח מפניו בכח ה
ההעלמה ·· ובמדרש מסרו לקיסטינר להרגו ולא שלטה
בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה ·· ויברח
משה מפני פרעה מכאן למד דוד וברח שנ ויברח דוד
וימלט וכתיב חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ··
ויקם משה ויושיען מהחמס שהיו הרועים עושים להן ש
שהיו בודאי כיון שהבנות דלות המים ומלאו הרהטים היו
המים היו שלהן ולא הספיקו המים שברהטים לכל הצאן
ולכן השקה את צאנן תחלה ·· איש מצרי הצילנו ·
דרשו רזל וכי משה בדמות מצרי היה אלא אלולי איש
מצרי שהרג היא יכנס למדין וישב על הבאר ג נזדוונו זוגן
מן הבאר ואלו הם יצחק ויעקב משה יצחק שנ ויצחק בא
מבא באר לחי רואי ·· וכתי בתריה וישא עיניו וירא והנה
גמלים באים ·· יעקב שנ וירא והנה באר בשדה
וכתיב בתריה ויהי כאשר ראה יעקב את רחל ·· משה
שנ וישב על הבאר · וכתיב בתריה ולכהן מדין שבע ב
בנות · ויבאו הרועים ויגרשום מאחר שהוא היה כהן וגדול
שבמדין היאך היו מגרשים הרועים את בנותיו אלא למדך
הכתוב שנדוהו ביניהם לפי שהוציא מביתו כל תשמישי עז
כשבא משה אצלו והסכימו ביניהם שלא יעשו עמו מלאכה
ולא ירעו את צאנו ועל כן הוצרכו בנותיו לרעות את צאנו
והיו הרועים מגרשין אותן ·· קראן לו ויאכל לחם
שמא ישא אחת מכם מלשון כי אם הלחם אשר הוא אוכל
ובמדרש בשכר שאמר יתרו קראן לו ויאכל לחם זכה וישבו
בניו בלשכת הגזית היא שאמר שלמה עה שלח לחמך על פ
פני המים כי ברוב הימים תמצאנו ·· דא ש ח לחמך זה
יתרו שאמר קראן לו ויאכל לחם על פני המים זה משה שנ
כי מן המים משיתיהו ·· כי ברוב הימים תמצאנו הוא ש
שכתוב ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם ·· ויואל
משה · מה ראה משה ליטפל ביתרו עובד עז אלא
היה משה בורח מפני פרעה ומתירא ממנו שמא ינלגל ע
עלילות בכל מקום שהו כדי שיהרגוהו ועל כן הלך להתחתן
עם אחד הכהנים שהם כומרים לעז מפני שהיו כל נכסיהם
בני חורין אין למלך עליהם שום נגישה ולא שום תב
תביעה כענין שכתוב רק אדמת הכהנים לא היתה לפרעה
וכתיב כי חק לכהנים מאת פרעה ·· ועל כן רצה להתחתן
עם אחד מהם ושישא בתו אחר שתתגייר ומה שבחר יתרו מן
הכהנים מי שהיו לו בנות רבות כדי שיעשה לו זרו ויר צו ב
בו לאלתר ולא ידקדקו עמו ומזה אמר ולכהן מדין שבע ב
בנות כי מה צורך להזכיר שהיו לו שבע בנות אלא שמן ת
הטעם הזה רצה להטפל במקום ההוא ורצה להשבע להם
בדבר שכן דרשו רזל ויואל משה אין אלה אלא שבועה ש
שכך שמעתי מפי הרב ר דן זל ·· ויתן את צפרה בתו
למשה נקראת צפורה מלשון צפור שהיא עוף טהור ל
שם שעתידה להתגייר ולישה מטומאת עז ולהזדווג למשה ·

ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה בורח מפני פרעה וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה חרה להם מיתת המלך אעפ׳ שהיה רשע מפחדים פן יקום אחריו רשע יותר ממנו ואמר ויזעקו מן העושק שהיו עושים להם בענין שכתוב מרוב עשוקים יזעיקו ״ אמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה כי אעפ׳ שהגיע הקץ כבר לא היו ראויי׳ לגאלה אלא מרוב שצעקו אל ה׳ מן העבודה קבל תפלתם ״ והזכיר שני פעמים מן העבודה ויאנחו בני ישראל מן העבודה ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה׃
ללמדך שאין תפלתו של אדם שלמה כאותה שהוא מתפלל מ מתוך הצרה והדוחק שהיא יותר מקובלת והי׳ העולה לפניו ית׳ וכן תמצא ביונה הנביא ע״ה שבאר הענין הזה הוא שאמ׳ בהתעטף עלי נפשי את ה׳ זכרתי ותבא אליך תפלתי אל ה היכל קדשך הכתיב הנביא שהתפלה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו ית׳ ״
ואפשר לומר כי הפרשה הזאת היא רמז לגאלתנו זאת ה העתידה שהיא תלויה בתשובה ובתפלה כי כן בגאלת מצ מצרים חזרו בתשובה והתפללו אל ה׳ העונה בעת צרה ונ ונתקבלה תפלתם ובא להם הגואל מיד ועל כן סמך לו ומשה לרמוז כי ביאת הגואל תלויה בתשובה ובתפלה ״ ועל דרך הקבלה יתכן לפרש כי נרמז כאן ענין התפלה ומתוך הצרה וגודל השעבוד כונו אל העשר ואל הראש ועד הסוף וכענין שכתיב אז תקרא וה׳ יענה ולכך נרמזו כלם בכאן ה הוא שאמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה וישמע אלהים ויזכור אלהים כנגד היראה והחכמה והבינה ״
את אברהם את יצחק ואת יעקב הגדולה והגבורה והיסוד ו ושני עמודים בכללן וירא אלהים כנגד התפארת וידע אלהים כנגד המלכות ותן לבך כי לא הזכיר בני ישראל אלא עם וירא אלהים כדי לרמוז על תפארת ישראל כי שם יצעקו בני ישראל ושם יתפללו בשאלת צרכיהם ואליו אנו מברכים בקדיש אמן יהא שמיה רבה מברך ואנו אומרים ועלם לעלמי עלמיא כי הזכיר עולמית כנגד הספירות שם שמשם ולמעלה וצריך הוא לחבר מלת עלמיא ליתברך וא ואין לו להפסיק בהם כלל כשם שאין להפסיק בהם כלל ה הכתר מאין סוף שמענה ואתה דע לך ״ וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים׳ על דרך הפשט מפני ש שהיו ישראל במצרי׳ משועבדים בעבדת פרך מעונים בכל מיני צרות משונות זו מזו והמצריים מערימים להצר להם ומתחכמים עליהם בזה פעם בנגלה פעם בנסתר על כן יאמר הכתיב וירא אלהים על הצרות שהיו מצרים להם בנגלה ש שהיו נראים לעין ״ וידע אלהים על הצרות שהיו עושים להם בנסתר שלא היו נודעות לשום בריה כי אם לשם ית׳ לבדו כי הוא היודע ועד ״ ועל דרך הקבלה וידע אלהים וירא אלהים כבר בארתיו והוא כענין יאר ה׳ פניו אליך ״ וידע אלהי׳ הוא מענין עץ הדעת כי נמשך שפע מן הרחמים אל הדעת לרחם על ישראל ״ וכן תמ תמצא בספר הבהיר מאי וידע אלהים למה הדבר דומה למ למלך שהיה לו אשה והעמיד ממנה בנים חבב בן וגדלן ויצאו לתרבות רעה שנאם ושנא אמם חזרה אמן עליה׳ בני למה אתם כך שאביכם שונא אותי ואתכם עד שחזרו לעשו׳ רצון אביהם ראה אביהם כך אהבם כבתחלה וזכר את אמם ה ההד׳ וירא וידע עכ׳׳ ועל זה נאמר ובן כסיל תוגת אמו ולא אביו לפי שאמו מרוחקת מאביו בשבילו ובכאן ר ראיה ברורה שכל זמן שישראל בגלות השפע והאצילות נפ נפסק מן המרכבה ומאור הפנים רחוק מהדעת ואז הבנים גולים וכשחוזרים בתשובה הוא ממשיך רחמיו אל הדעת ואוהב את הבנים כבתחלה ואז הבנים נגאלים וזהו שהזכיר כאן וירא וידע ומזה נגאלו וזה מבואר ״ ומשה היה רועה אחז משה רבינו האומנות הזה כמנהג הצדיקים הרא שונים כי כן מצינו בהבל הצדיק גם באבות העולם גם בשבטים והטעם כדי שירחק מן הישוב שהוא עלול אצל החטא ועוד כדי להתבודד בנבואה וכמה שאמר אחר המדבר למדך הכ הכתוב שהיה משה מתרחק מן השדות כדי שלא ירעה צאנו בשדה של אחרים ויבא לידי גזל ״ לא פי׳ הכתוב ככה שנים עמד משה במדין ודרשו רז״ל מ׳ שנה ישב מ משה במצרים ומ׳ שנה במדין ומ׳ שנה במדבר ״ וכן דרשו רז״ל על ר׳ עקיבא שהיו ימיו מאה ועשרים שנה כמ כמשה רבינו ואמרו עליו מ׳ שנה עסק בפרקמטיא מ׳ שנה למד מ׳ שנה למד ״ וכמו בן הלל הזקן ״ גם רבן יוחנן בן זכאי ״ ועל דרך הפשט ענין הפרשה הזאת כי משה השיג ג׳ ענינים ואלו הם האש והמלאך והשכינה ״
תחלה ראה האש שהיתה מתלקחת בסנה ואין הסנה נשרף וראה זה בעין הבשר ממש בהקיץ כי כשראה הסנה בוער באש הכיר שהוא אש והיה סבור שהוא אש גפרית של מטה וכשהיתה דעתו כן ולא היתה הסנה אכל על כן רצה להתקרב זהו שאמר אסרה נא ואראה את המראה הגדול הזה כלומר אראה הפלא הזה אם נשתנה הסנה משאר ה העצים או נשתנת האש משאר אשות שאלו היה סבור שה שהיה האש שלמעלה לא היה מתקרב ואחר שראה האש הזאת נתחזק שכלו בראית המלאך וזהו שאמר וירא אליו מ מלאך ה׳ בלבת אש מתוך הסנה משמעות הכתוב כי לבת אש ראה תחלה ואחר כך המלאך מתוך האש ״ ואחר שנתחזק שכלו בראית מלאך ראה במראה הנבואה כבוד הש השכינה וזהו שאמר וירא ה׳ כי סר לראות ויקרא אליו אלהים ומפני שעתה היתה תחלת נבואת משה רצה הקב״ה לחנכו מ מעט מעט ולהעלותו ממדרגה למדרגה עד שיתחזק שכלו מכל למה הדבר דומה לאדם היושב בבית אפל זמן מרובה אם יצא פתאם ויסתכל לעין השמש יחשכו מאותיו ועל כן צריך שיסתכל באור מעט מעט עד שיהיה רגיל בכך וכשם שיקרה זה באור השמש הוא הדין והוא הטעם בעצמו באור השכל כי הדברים השכליים כדמיון הדברים הטבעיים כי יקרה לשכל במקרה החושים וכחות הנפש הלא הם קשורים עם כחות הגוף וכן מצינו בישראל שחנכן הקב״ה בנתינת ה התורה מעט מעט תחלה נצטוו במרה במקצת מצות והם שבת ודינין ואחר כך נצטוו עשרת הדברות בסיני ואחר כך תשלום התורה בארץ מואב ״ לכן מצינו בענין השגחתו

ית׳ שיצטרך אדם לחנך שבלו מעט מעט ובזה תהיה השגתו
עולה ומתרחבת והולכת כענין אור השחר שמתחיל לזרוח
מעט אור ואחר כך הולך ומרחיב׳ וזהו לשון הנביא
ונדעה נרדפה לדעת את ה׳ כשחר נכון מוצאו למדנו הכתו׳
כי יש אנשים שאינם יודעים לרדוף ומבקשים להשיג
הידיעה בכת אחת ולזה אמר ונדעה נרדפה לדעת שנדע ת
תחלה איך נרדוף ובאר איכות ההרדפה ואמר כשחר וכן
נכון מוצא׳ כלו׳ לא בבת אחת אלא מעט מעט כשחר נכון
מוצאו ועל דרך המדרש ומשה היה רועה את צאן יתרו
חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ראה משה מ
מעלתן של ישראל במדבר אחר שנ׳ מי זאת עולה מן המדבר
עלויה מן המדבר׳ תורה מן המדבר משכן מן המדבר
כהנה ומלכות מן המדבר׳ באר מן המדבר׳ ענני כבוד
מן המדבר׳ לפיכך וינהג את הצאן אחר המדבר׳
אמר ר׳ שמעון בן לקיש הלכה צאנו של משה מ׳ יום ולא
טעמ׳ כלום כשם שהלך אליהו שנ׳ וילך בכח האכילה ההיא
מ׳ יום ומ׳ לילה׳ וירא אליו מלאך ה׳ בלבת אש כדי ללבבו
כשיבאו לסיני ויראה אותם אשות ולמה מתוך הסנה ולא מ
מתוך אילן ולא מתוך תמרה אמר הקב״ה כתבתי בתורתי ע
עמו אנכי בצרה בני נתונים בכור הברזל בתוך שעבוד אף
אני נגליה מתוך הסנה וממקום צר הוא סנה הוא סיני כתיב
הכא והנה הסנה בוער באש וכתיב בסיני והה׳ר בוער באש
ועל דרך השכל ענין הסנה ירמוז למציאות החומר השפל ה
הבוער באש העליונית והיה ראוי שיכלה החומר כיון שהו׳
ואשיו הווים ונפסדים ולכך בראיתו המראה הזה היה ראוי
להתקרב בהשנה מדוע לא יבער הסנה ואז הודיעו המלאך
כי אש אלהים הוא ומופת גמור׳ ויתבאר מזה עקר האמו
האמונה בחדוש העולם כחדוש המופת׳ או ירמוז הסנה
לעם השפל אשר ברזל באה נפשו והוא בוער תמיד באש
הצרות והצרות יקיפוהו מכל צדדיו וראוי שיכלה בצרותיו
והיא עומד ומתקיים בין האויבים בדרך המופת ואיננו
אכל וזהו חצי אכלה בם חצי כלין והם אינם כלים׳
אי ירמוז לפרעה כי כן הרשעים נמשלים לקוצי׳ הוא שכתו׳
ובליעל כקוץ מונד כלהם׳ והיה בוער באש המכות וראוי
שיכלה ואיננו אכל כי הקב״ה היה מעמידו כמופת למען ר
רנות מופתיו וכענין שכתוב ואולם בעבור זאת העמדתיך כ
בעבור הראותך את כחי׳ ולפי זה נאות לפי ענין הפרשה
שהרי מתוך מראה הסנה נאמר לו ועתה לכה ואשלחך אל
פרעה׳ ועל דרך הקבלה ומשה היה רועה כבר היה כי
לא אמר ויהי משה רועה כמו שאמ׳ ויהי הבל רועה צאן או
שיאמר וירעה את צאן וידוע כי מוכן היה מששת ימי
בראשית להרוג את המצרי ולכך הזכיר וירא מלאך ה׳ בלבת
אש וכבר יש לך התעוררות באותיות לבה וכמוהו לפי דעתי
איש היה בארץ עוץ איוב שמו כי היה אפשר לומר ויהי
איש בארץ עוץ איוב שמו כמו ויהי איש אחד מן הרמתים
ויהי בימי שפוט השפטים ויהי בימי אחשורוש׳ וכמה
שהזכיר פעם אחרת והיה האיש ההוא תם וישר הויה אחר
הויה נראה כי איוב היה בשלישית כי כן המדה פעמים שלש
עם גבר ומשם זכה לחיי עולם להיות נפשו צרורה בצרור ה

החיים בסוף אחרי שנתכפרו לו עונות ראשונים וכמה
שהזכיר אחר המדבר פתרונו שנכלל בו לשו׳ הנהגה מלשון
ידבר עמים תחתנו והכונה כי מתוך המרעה נתן לבו בענין
הפרנסה מאי זה מקום מתפרנס הכל ונכנס מענין לענין
ומחכמה לחכמה עד שהגיע אל הר האלהים חורבה כלומר
הר האלהים שהוא חורבה היא מדת הדין שהיא מדה שניה
לחסד שמשם באה הפרנסה לעולם שנ׳ נותן לחם לכל בשר
כל״ח׳ ואמר הר האלהים שהוא אחד מן האבות ואין הרים
אלא אבות שנ׳ שמעו הרים את ריב ה׳ והוא מלשון הורים ו
והזכיר לשון חורבה על מדת הדין מלשון ואשר חרב גאותך
שבאה על דרך הקבלה כי גאותן של ישראל אשור החרב
שהוא מדת הדין ומזה דרשו ז״ל לא הר חורב שמו אלא הר
סיני שמו ולמה נקרא שמו חורב שמשם יצאה חורבה לאומות
העולם׳ וכן תמצא באליהו בענין עוגת רצפים שמצא
מראשותיו בדרך המדבר וכתיב וילך בכח האכילה ההיא מ׳
יום ומ׳ לילה עד הר האלהים חורב וחז״ל הבינו מלת
אחר כלשון ההולך אחר חברו ומזה דרשו כל מקום שהיה מ
משה הולך במדבר היה המדבר בורח ונעשה ישוב וכונתם
בזה כי הקב״ה היה פותח לו שערי חכמה והיה רואה שעדין
לא הגיע למה שהיה דורש עד שבא אל הר האלהים והוא
חורבה כלומר מדת הדין והיא האש האוכלת הקרבנות שנ׳
ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל את העולה וגו׳ כנגדה באדם הנ
הנפש והיא האוכלת שנ׳ הנפש האוכלת ועל כן נראה לו
המלאך בלבת אש בענין הראוי למדת הדין ומתוך הסנה ועל
כן נהפך המטה לנחש וידו מצורעת והמים לדם ועל כן
היה כי בסוף הפרשה ויחר אף ה׳ במשה וכתיב אחריו ודבר ה
הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ונרמז בו השם לא
למפרע כשכבר הודעתיך בפרשה הפלגה שהוא מורה על מ
מדת הדין בכל מקום שהוא רשום למפרע וענין הפרשה מ
מוכיח כן באשר הוא שם׳ והנה המראה הזאת הוא רמז
רמז למשה למה שעתיד הקב״ה ליתן תורה באש על ידו במ
במקום הזה וישמעו כל ישראל אנכי ולא יהיה לך מפי ה
הגבורה׳ ודעת הרמב״ן ז״ל בפרשה הזאת כי מה שאמר
וירא מלאך ה׳ אליו בלבת אש ומה שאמר ויקרא אליו אלהי׳
הכל אחד וזהו שאמר מלאך ה׳ מתוך הסנה ואמר אלהים מ
מתוך הסנה׳ וכן תמצא על הים שכתוב ויסע מלאך
האלהים והוא באור לא סמוך ואל תתמה איך יסתיר משה
פניו מן המלאך כי המלאך הנזכר בכאן הוא המלאך הגואל
שכתוב בו אנכי האל בית אל וכן אמר בכאן אנכי אלהי
אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב והוא שנאמר
עליו כי שמי בקרבו׳ וירא ה׳ כי סר לראות׳ קבלנו
כי יש שם בן מאה אותיות ויוצא מפסוק זה והוא מסורת רבינו
שמואל הכהן ז״ל שקבל מרבו ורבו מרבו מפי רב הונא׳
מתוך הסנה דרשו רז״ל הוא סנה הוא סיני וכן אנו יכולים לד
לדרוש מתוך הסנה מתוך ניסן כי המראה הזאת למשה כ
בט״ו בניסן היה וזהו מתוך הסנה הוא יום הגאולה לשנה הבאה
ותצטרך עוד לזה לענין שאני עתיד לכתוב׳ משה משה
על דרך הפשט מה שקורין מלמעלה לנביא בשם כפול לפי
שהקול היה כחו גדול כענין שנ׳ קול ה׳ בכח ומכח הקול
ותקפו נשמע קול

הבריה וקריאת משה היתה פעם אחת ונשמע למשה שני פע
פעמים וכן לשאר הנביאים שנקראו שני פעמים וכענין
שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים
כלומ׳ מצד כח אלהים כי תלה הענין בכח הקול ״ ועל דרך
המדרש כל מי שנכפל שמו הוא כשני עולמ׳ נח נח אברהם
אברה׳ יעקב יעקב משה משה פרץ פרץ והרי כתיב תרח תרח
אף היא לא מת עד שעשה תשבה ועל דרך השכל מפני
שהנביא הנקרא נבהל בקריאה ראשונה ואם יבא אליו
הדבור מיד לא יבין לכך יצטרך להקרא שנית כדי שיתישב
ואחרי כן ידבר עמו ועל דרך הקבלה טעם הכפל במשה
ובשאר הנביאים כדי לבאר שהקריאה ההיא ומה שנמשך
אחריה הכל בהסכמת הרחמים והדין וקרוא השמות בלשון
כפל מאת הקבה׳ לא מצאנום בתורה כי אם ד ״ של נעליך
על דרך הפשט הזהירו בשלילת הנעל לקדושת המקום וכדי
שלא יקל את ראשו כנגד שכינה וזה דומה למה שאמר לו
השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו ועל דרך השכל של
נעליך לא אמר חלוץ כמו בעני היבו׳ שהזכי׳ בו וחלצה נעלו
ולא אמר שלוף כמו בענין הקנין שכתוב שלף איש נעלו אך
בענין הנבואה הזכיר של מלשון שלילה הזהירו שישלול
במנו ההמריות שהמשילם לנעלים לפי שהחומר דבק בגוף
כמו שהנעל דבק ברגל וכשם שיש ביד האדם לשלול נעלו
מעל רגלו כן בידו שישלול ממנו החמריות כדי שיהיה מוכן
לנבואה ור אוי להדבק באור השכ׳ והזכ׳ר ביהוד ביהושע של
נעלך כי הזכירו על שלילת מקצת לא על כלן וזהו מעלתו
של משה בהיותו משולל יותר מיהושע שהרי משה פירש מן
האשה ונאמ׳ לו ואתה פה עמוד עמדי ולא נאמר כן ליהושע
ועל דרך הקבלה של נעליך ירמוז שנגלת ל שכינ׳ בשני גווני׳
אש שחורה ואש לבנה שכן שכינה כלולה דין ורחמים ״
אל תקרב הלום של מפני אימת המלכות וקדושת המקום א
אמר לו של נעלך מעל רגליך ׳ ועוד ירמוז לו כי במקום
הזה תנתן התורה כתובה אש שחורה על גבי לבנה ומטעם
זה הזכיר הקבה׳ למשה לשון של יותר משאר לשונות ״
אדמת קדש הוא מלת אדמת סמוכה לקדש והוא הר סיני
שכתוב ה׳ בם סיני בקדש ועתה בתחלת נבואתו אמר לו
אל תקרב הלום כי מלת הלום רמז לשכינ׳ שהרי לשון מלכות
הוא כענין שכתוב הבא עוד הלום איש וכן כי הביאתני
עד הלום ולפי שהשכינה נאצלת מן הקדש פתח לו פתח
להתבונן בקדש והזכיר לו אדמת קדש ״ אנכי אלהי אביך
על דרך הפשט כאלו אמר אלהי אבותיך כעני׳ שכתיב אלהי
אבי וארוממנהו ששיעורו אלהי אבותי ׳ ועל דר׳ המדר׳ אלהי
אביך זה עמרם והוא כאלו אמר אנכי אלהיך אבל רצה
ליחד שמו על הצדיק שמת לא על החי ״ והנה משה
בשמע קול הקריאה משה משה דמות קולו של אביו שמע
וכן דרשו בתנחומא נגלה עליו בקולו של אביו עמרם שמח
משה אמר עמרם אבי הי אמר לו הקבה׳ אנכי אלהי אביך
בפתוי באתי אליך כדי שלא תתירא עכ׳ ומכאן שהנביאי׳
בשעת נבואתם נבהלים ונרתעים וצריכים פתוי כדי
שיוכלו לקבל ולסבול הנבואה שכן מצינו בשמואל שנגלה
עליו בקולו של עלי ״ ועל דרך הקבלה אלהי אביך אדם
הראשון כי כשהקריב הבל קרבן הציץ בשכינה יותר מן
ההשגה ועל כן נתחיב מיתה ומזה הזכיר כאן ויסת׳ משה
פניו כי ירא מהביט ממה שהביט כבר כאדם שמתבייש ממ
ממה שכבר ארע לו ״ ויסתר משה פניו כי ירא מהביט
וזהו שדרשו רז״ל בפרק קמא דברכות ויאמ׳ לא תוכל לראות
את פני אמר לו הקבה׳ למשה כשרציתי לא רצית עכשו
שאתה רוצה איני רוצה כלומר כשרציתי בסנה לא רצית ש
שכן כתוב ויסתר משה פניו ועכשו שאתה רוצה ואומר הר
הראני נא את כבודך לא תוכל לראות פני ופליגא דר׳ מאיר
דאמר ר׳ מאיר בשכר שלש זכה לשלש בשכר ויסתר זכה
לקלסתר ״ בשכר כי ירא זכה לוייראו מגשת אליו בשכר
מהביט זכה לותמונת ה׳ יביט ובאור זה כי בשכר שנתירא
עתה להביט אל האלהים הוא השכינה שהיא מדת הדין
ונקראת אספק׳ריא שאינה מאירה זכה לסוף שנסתכל
באספקלריא המאירה הוא מדת רחמים ״ ויאמר ה יש
לך להתבונן כי כל הפרשה בשם אלהים ובכאן התחיל שם
המיוחד שהוא מדת רחמים כי יבטיח עתה שירחם על עמו
ויושיע אותם במדת רחמים ״ ראה ראיתי יש
בכתוב הזה ג׳ ענינים זה למעלה מזה ׳ ראיה שמיעה
ידיעה למעלה מראיה שמיעה שהרי כח השמיעה זך ודק
מכח הראיה למעלה משתיהן ידיעה שאין השלמת הראיה או
השמיעה אלא בידיעה שאם יראה אדם דבר או ישמע קול
ולא ידע מה הוא הרי הוא כאלו לא ראה אותו דבר או לא
שמע אותו הקול ועכ׳ יבאו שני ענינים אלו בתורה במקו׳
הבנה שמיעה הוא שכתוב גוי אשר לא תשמע לשונו ראיה
הוא שכתוב ולבי ראה והיודע דבר אחד אעפ׳ שלא ראה
אותו ולא שמע אותו מעולם הוא כאלו ראהו או שמעו׳
ובמדרש ראה ראיתי שתי ראיות למה אמר הקבה׳ למשה מ
משה אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה ר
רואה אותם באים לסיני ומקבלים את התורה ואני רואה
אות׳ היאך מתבוננ׳ כי נשמטין אחר מטטראמולין שלי שנ׳
ופני שור מה שמאל ומכעיסין אותי כו ״ אעלה
אתכ׳ מעני מצרים אל ארץ טובה ורחבה מה צריך להאריך
הכתוב כל כך בשבח העצים והאבנים ועוד ספור
השבח במקום הזה למה כי הועם אשר ברזל באה נפשו והו׳
מיוסר ביסורין ביד אדנים קשה הלא די לו שמחה וששון ש
שיבשרו אותו בגאלה ואפי׳ על מנת לצאת בא״ץ תלאובות
אבל הענין כי כל השבחים הללו על שם התורה נאמרו ארץ
טובה ורחבה ארץ של טובה ושל רחבה טובה כי לקח
טוב וגו׳ רחבה שנ׳ רחבה מצותך מאד וכתיב ורחבה מני
ים ארץ זבת חלב ודבש שנ׳ דבש וחלב וגו׳ ואחר כך
הזכיר הארץ ממש ששם עקר התורה הזאת הוא שאמר אל
מקום הכנעני כלומר אתם תירשו מקום הכנעניים כי אינם
ראוים לדור במקום משכנות התורה וכן דרשו רז״ל
וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל ואין
חכמה כחכמת ארץ ישראל

ויש לדרש עוד אל מקום הכנעני לא אמר אל ארץ הכנעני
כאשר יאמר בשאר המקומות לרמוז שיירשו אותו ויכריתום
וישבו במקומם לא שידורו ביניהם כאבותיהם׳ צעקת
בני ישראל באה אלי והלא כבר הזכיר למעלה ואת צעקתם
שמעתי אבל על דרך הקבלה צעקת בני ישראל הוא כנסת
ישראל שבאה לפניו צועקת כלשון הכצעקתה הבאה אלי
וגם ראיתי את הלחץ פי׳ רבי׳ חננא ז״ל כפני שנכנסו למצרי׳
בע׳ נפש והושיבם יוסף בארץ גשן ולא היתה הארץ מכירה
אותם בארץ היתה הברכה בהם ומצרים לא היו מניחים א
אותם להתרחב בארץ אבל היו לוחצים ודוחקים אותם
והביאו ראיה לזה ממה שאמר הכתוב וילחצו האמרי את ב
בני דן ההרה כי לא נתנו׳ לרדת בעמק׳׳ ועתה לכה וא
ואשלחך אל פרעה היה לו לומר ועתה לך ועל דרך הפשט
תוכפת ההא להורות על ה׳ ימים שעתידין שיתנו בהר סיני
זהו מראש חדש סיון עד יום ששי שבו קבלו התורה ועל
כן אמר וזה לך האות את ההא הנוספת שהו׳ חשבון חמשה
ואמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על
ההר הזה חמשה ימים ובששי תקבלו את התורה׳ ועל
דרך הקבלה תוספת הא במלת לכה היא הא אחרונ׳ שבשם
ועל כן אמר וזה לך האות כי אות ההא יקרא זה כלשון זה א
אלי ואנוהו בעבור זה עשה ה׳ לי׳׳ ועל כן אמר כי אהיה
עמך׳ והנה אות הברית שיהיה עמו ואין לך אות גדול
מזה וראוי שיאמינו הכל׳׳ מי אנכי כי אלך אל פרעה׳׳
כתב הרמבן ז״ל אמר ה׳ ית׳ למשה שני דברים האחד שירד
להצילו מיד מצרים והיה אפשר שיצילם מידם בארץ גשן
עצמה או קרוב משם׳ והשני שיעלה אותם מן הארץ ה
ההיא כלם אל מקום הכנעני והנה משה נתירא משניהם
ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה׳ אני שפל אנשים רעה
צאן והוא ל גדול ואם אומר אליו לעזב את העם יהרגני
כענין שאמר שמואל ושמע שאול והרגני ועוד מי אנכי כי
אוציא את בני ישראל עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה מארץ
מצרים כי לא יחשבוני ללכת אחרי אל עמים גדולים
ועצומים והם בודאי ירצו לצאת מתוך השעבוד הגדול ההו׳
כי מי האדם שלא ירצה לצאת מעבודה קשה שאין כמוה
אבל העליה לארץ הכנעני לא ישמעו וכן היה הדבר שהיתה
מלחמת העמים קשה על ישראל כמצרים ומאז פחד עליה
תמיד וזאת היתה פחדתו של משה והשי׳ השיבו על שניהן
אמר לו כי אהיה עמך ואל תירא מפרעה וזה לך האות אל
העם אשר שלחתיך להם כי בהוציאך את העם ממצרים ת
תעבדון את האלהים על ההר הזה ומאז יקבלו עבודת ה׳ ית׳
ללכת אחרי מצותו ועל כן נגלתי לך בהר הזה בלבת אש כי
כן אהיה תמיד לעיני כל העם בעבד׳ אותי בהר הזה והנה
למשה רבי׳ אות במה שראה בתוך הסנה שלא יפחד מפרעה
כיון שהבטיח להצילו ולישראל גם כן אות שלא יפחדו מן
העמים בבאם אל הר סיני כי ישמעו להם לצאת אל מקום ק
קרוב דרך שלשת ימים עב׳ לשון הרב ז״ל׳׳ ואמרו לי מה
שמו מה אמר אליהם היה ראוי שיאמר מה אות כי האיש
הנביא אל העם בדבר ה אין מחזיקי׳ אותו בנבי׳ ולא יאמינו
בדבריו עד שיתן להם אות בעתיד ובא האות והמופת כאשר
דבר ובל שכן שלא ישמעו אליו ללכת אחריו ומה שאמר
משה ואמרו לי מה שמו ידוע כי זכירת שם אחד משמותיו ה
הקדושים של הקבה׳ איננו אות לישראל כלל כי אם ידעו
ישראל אותו שם גם משה אפשר לו שידענו בהם ומה ה
הראיה בהגידו אותו להם ואם לא ידעוהו ולא שמעוהו מ
מעולם מה הראיה והמופת בזכירת ה׳ שיאמין בו עתה מי
שלא היה מאמין בו מתחלה והרי אנו רואים כי משה אחרי
שהודיעו הקבה׳ השם ההוא אמר והן לא יאמינו לי והוצרך
הקבה׳ לתת להם אותות ועל דרך הפשט באור מה שמו מה
אמתת מציאותו ורצה לומר כי ישאלוהו ישראל על מציאות
ה׳ ועל דרך ההשגחה שהוא עקר האמונה ועל כן בקש ממנו
שיאמר לו שם שיורה הוראה שלמה על המציאות וההשגחה
אצל החכמים שבהם ועוד יאמינו בדבריו וישמעו לקולו
ועל כן השיבו ה׳ ית׳ אהיה אשר אהיה הודיעהו השם הזה
הנמצא אשר הוא הנמצא כלומר ראוי המציאות והודיעהו
לבאר להם והרמבן ז״ל כתב בפי׳ השם הזה הנמצא
אשר הוא נמצא כלומר ראוי המציאות והודיעהו לבא׳ להם
כי הוא נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יעדר ולפי
הענין הזה ששאלתו של משה היה בענין המציאו׳ וההשגחה
יש לתמוה בזה איך היו זקני ישראל מסופקים במציאות ה
השם ית׳ ובהשגחתו והמה חכמים מחוכמים ומקבלי האבות
איך יצטרכו לשאול בזה הוראת השם לברר להם עניני המ
המציאות וההשגחה והנה השם לא יהיה להם ראיה כלל כי
אלו היו בהם אפיקורוסין בבטול המציאות או מאמיני קדמ
קדמות העולם לא היה השם הזה שום ראיה לבטל מהם הד
הדעת הנפסד ההוא׳׳ וכתב החכם המחבר חובת הלבבות ו
ואמרו לי מה שמו ענינו מה עצמו כי מה שאנו מתארין א
אותו אלהי השמים ואלהי הארץ וכן אלהי הרוחות ומסכימין
אותו לזולתו מפני שאין אנו משיגים עצמותו אבל אלו
הבננו עצמותו לא היינו צריכים לתארו ולהסכימו לזולתו ו
ולכך בקש משה מה ישיב אם ישאלוהו מה עצמו׳׳ ומפני
שהשם נודע משני צדדים מצד המושכל ומצד המקובל על
כן השיבו והודיעו משם הזה שהוא המושכל שמתוכו
ישיגנו אדם מתוך מעשיו ובעבור שהעם לא יבינו המושכל
לכך הזכיר לו המקובל גם כן הוא שאמר ה׳ אלהי אבותיכם
שלחני אליכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב
שהידיעה הזאת היא מצד קבלת האבות וכענין שכתוב אש׳
חכמים יגידו׳׳ ועל דרך המדרש ואמרו לי מה שמו בקש
להודיע שמו הגדול אמר לו הקב׳ שמי אתה מבקש לידע לפי
מעשי אני נקרא כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים כ
כשאני עושה ברשעים מלחמה אני נקרא צבאות כשאני ת
תולה חטאו של אדם אני נקרא שדי׳׳ כשאני יושב
בכסא רחמים אני נקרא ה׳׳׳ כונת החכמים במדרש הזה
כי אין רבוי ביחוד ומה ששמותיו ית׳ רבים השכל יודע כי כ
כלם נאמרים לבורא אחד אבל הפה אינו יכול לכלול אותם
בכת אחת במלה אחת כאשר יכלול אותם השכל ועל כן
שמותיו ית׳ רבים מתרבים ומשתנים לפי הפעלות מצד
המקבלים לא מצדו׳׳ ית׳ ויש לך לדעת כי הזכיר כבא׳ ג׳
פעמים בפסוק אחד שם אהיה כנגד ג׳ הויות לרמוז שהוא
ית׳ שליט בג׳ זמנים היה הוה ויהיה׳ ושם אהיה לבדו כולל ג
זמנים הללו כי מלת אהיה כולל הזמן

ההוא ופירושו כאלו אמר אני הוה וכוללת גם כן לעתיד וכ
וכוללת גם כן לשעבר ויהיה פי׳ אהיה אשר אהיה אני הוא
אותו שהיה כבר ״ וכן בשם המיוחד נכללין ג׳ הויות וידוע
ומפורסם הוא ואין צריך להאריך בזה ואם כן הנה שניהם
מורים ענין א׳ ״ ועל דרך השכל בחכמת הצרוף שם אהיה
לבדו כולל ג׳ הויות הללו כי האלף ראשית האחדים כנגד ה
היה והא׳ אמצעות האחדים כנגד הוה והיוד סוף האחדים ות
ותכלית כל חשבון כנגד יהיה והא׳ אחרונה להורות כי הוא
בג׳ זמנים הללו וקיומו בכלם בהוה ״ גם השם המיוחד מ
מורה כן והושם אות היוד׳ בראש מפני שהא׳ ראשית
האחדים והט סוף האחדים וכשאנו חושבים ט ואנו רוצים
לחשוב יוד׳ נצטרך על כל פעם לחזור לאלף ואי אפשר
להשלים חשבון י כי אם האלף אם כן האלף ראשית ותכלית
כן הבורא ראשית ותכלית לנמצאים כלן והוכלעו
שתי אותיות אלה מהאלף והט׳ ונעשה מהם יוד והיא בראש
השם כדי לסתום הפתח ולהזהיר על השאלה הנמנעת והיא
שאלת מה לפנים מה לאחור כי שאלת מה לפנים היא האל׳
ושאלת מה לאחור היא הט״ת שהיא תכלית ועל כן
הושם במקום שתיהן את היוד׳ הכולל ראש ראשית ותכלית
היה ויהיה האלף כנגד היה והט״ת כנגד יהיה להודות כי
הוא ית׳ ראשית הכל ותכלית הכל לפניו לא נוצר אל ואחריו
לא יהיה ואז נשאר בשם הזה להשליש ג׳ אותיות ״

ועל׳ דרך הקבלה ואמרו לי מה שמו אי זה שם משמותיו
הקדושים שולח אותך כלומר באי זו מדה ממדותיו אתה ש
שלוח ״ וכתב הרמבן׳ זל׳ וזה לשונו על דעתי לא יסתפקו
זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב חלילה וחס
אבל משה רבינו היה גם כן בעת ההיא אב בחכמה גדול במ
במעלת הנבואה ובקש דרך שאלה מי השולח אותו כלומר
באי זו מדה הוא שלוח אליהם זהו ואמרו לי מה שמו כלומר
ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא שעמדה
לאבות שבה נעשו להם נסים נסתרים או במדת רחמים ש
שבה נעשו נסים מפורסמים מחודשים ביצירה משנים טבעו
של עולם ועל׳ כן שאל מה אומר אליהם והשם ית׳ השיבו א
אהיה אשר אהיה הודיעו שהוא שלוח אליהם במדת הדין
אשר במדת רחמים ואמר כה תאמר לבני ישראל אהיה
שלחני אליכם ולא צוהו לומר אהיה אשר אהיה שלחני א
אליכם הכונה שיזכיר להם השם האחד לבדו להורות על ה
האחדות ולכך צוהו עוד כה תאמר אל בני ישראל ה׳ שלחני
אליכם כי השם הזה מדת רחמים וידוע כי יוליך לימין משה
זרוע תפארתו ויחדש אותות ומופתים בעולם והנה פירש לו
כי אהיה צוהו לאמר להם הוא השם הגדול הזה והם שוים
בלשונם ובאותיות כי ב׳ אותיות האחרונות שבשם הראשון
הם הקודמות בזה כי בראשון יורו על חכמת שלמה שנאמר
וה׳ נתן חכמה לשלמה ובזה יורו על חכמת אלהים ואות הא׳
הראשונה הורה על הקדמות ועל היחוד והיוד׳ השנית על
עשר ספירות בלי מה ונלקחו שתי האותיות האלה האלף
והיוד׳ משני השמות הקדושים ונכתבו תחלה וסוף בשם
הנכתב ונקרא באלף דלת להורות כי הוא אצילתו מן הראש
ועד סוף ומדת הדין באמצע כי שמי בקרבו ומשם תבין למ
למה קבצותו עכ׳ לשון הרב זל׳ ״ באר דבריו בכלת שנים

כי האלף בזה הוא היוד׳ שבזה כי היוד׳ פי׳ הא׳ף והוא
כנגד ההא׳ נשאר יוד׳ הא׳ באחרונה שהם מורות על חכמת
שלמה כנגד ואו הא׳ שבזה שהן רמז לחכמת שלמה גם
כן אם כן הכל אחד ״ עוד מוסיף אני באור על דברי הרב
זל׳ כי שם אהיה ושם יהוה הכל אחד ושם אחד ודבר אחד ש
שהרי שם אהיה מספרו כמספר יהו שהוא עקר השם המיוחד
כי ההא׳ כפולה ״ עוד אני אומר כי יש בידינו קבלה כי
משה בקש לדעת מהותו של שם כדי שיוכל להשיב להם ת
תשובה ברורה וזהו שאמר מה שמו כלומר מהות שמו ומ
ומזה נרמז ונרשם בלשון שאלתו השם המיוחד ועל כן היה
הענין מוכרח להשיב ולומר לו אהיה אשר אהיה שהוא המ
המהות כי אה רמז לכתר עליון יה׳ רמז לחכמה הרי שתי ס
ספירות נכללות בשם אהיה ועוד שם אהיה רמז לתשובה ונ
ונקראת בשם שתי הספירות הקודמות לה לפי שהיא נאצלת
מכחם והנה אהיה הראשון בכתוב הוא התשובה והשני על
שתי הספירות הקודמות לה ויהיה פירוש אהיה אשר אהיה
המאושר מן אהיה הראשון והכל דבר אחד והשם הזה הוא
העליון שבכל שמותיו של הקבה׳ ועל זה רמז דוד ואמר כי
הגדלת על כל שמך אמרתך כלומר כי הגדלת על כל שם ו
ושם לך אמרתך והיא האמירה הזאת שאמר למשה הוא ש
שכתוב ויאמר עוד אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ולפי
שלא היו ראוין ישראל לגלות להם מה שנכלל בשני שמות
אלו גלה אותו למשה לבדו וצוה אותו שיודיע לישרא׳ אהיה
שלחני אליכם לא גלה להם בשמו׳ אלו כי אם הכח הנאצל
להם שהוא פנימיו׳ הרחמים וקרא אותו אהיה וגלה אותו ל
ליחידי הדור אותם שהיו מוסרין עצמם על הצבור והיו סו
סובלין המכות בשעבוד החומר והלבנים כדי להקל עול א
אחיהם ובכך זכו אלו למעלת גדולה במתן תורה שכתוב ב
בהם ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הס
הספיר והם הם שזכו עתה לידיעת שם אהיה וזהו שהזכיר
לבני ישראל אהיה שלחני אליכם מלשון לבנים ולא אמר
אל בני ואחר כך חזר ואמר כה תאמר אל בני ישראל ה׳
אלהי אבותיכם לא היו אלו גדולים במעלה כל כך וצוה א
אותם שיודיעם בשם המפורש גלוי הדבר המתפרש שאין ס
סוד ההעלמה בו כל כך ״ ואחרי כן הכנים את הזקנים ב
בסוד העבור הוא שאמר פקד פקדתי אתכם כלשון פוקד ע
עון אבות על בנים ״ והוא למדת שחלק הקבה׳ דבריו
לארבעת חלקים האחד למשה לבדו השני לאותם שיש בהם
זכות דלבנים הג׳ לשאר ישראל הד׳ לזקני ישראל והזכירם
באחרונה שמסר להם סוד השכינה שהיא האחרונה
שבספירות ״ וצריך אתה לדעת כי אהיה הכולל ב׳ ראשונות
ועוד אהיה שהוא רמז לתשובה ועוד אהיה השלישי בלתי ה
ההא׳ שהוא רומז לפנימיות הרחמים שהוא התפארת
שלשתם נכללין בשם המפורש כי היוד׳ רמז לחכמ׳ עם קוצ׳
הרומז לכתר הא׳ לתשובה ואו לתפארת הא׳ כנגד הא׳ ״
מכאן תבין כי השם המיוחד שתי אותיות ראשונות הם רמז
לאצילתו ושתים אחרונות רמז למדותיו כי אינן שם וה
והטעם בזה כי כאשר נזכיר שתי׳ ראשונות האחרונות
בכללן כי הן התחלה ואי אפשר להיות בהן קצוץ אבל
האחרונות שאינן שם אלו היו שם היה בזה

מציון ולכך לא נכתבו שתים אחרונות שם כפני עצמו והמקו׳
יראנו נפלאות מתורתו ·· אלהי אברהם אלהי יצחק
ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לע״ם וזה זכרי לדר דר
על דרך הפשט יאמר הכתוב בשם הזה אני רוצה להקרא ל
לעולם שיזכירנו בכל הדורות ויאמרו אלהי אברהם אלהי יצ
יצחק ואלהי יעקב ותוספת הואו דרך הכתובים כן כמו נפך
ספיר ויהלום ·· וכן בספר מיכה המורשתי ואשלח לפניך
את משה אהרן ומרים ·· ועל דרך המדרש זה שמי לעלם
וזה זכרי לדר דר· אמר הקבה לא כשאני נכתב אני
נקרא נכתב אני ביוד׳ הא׳ ונקרא באלף דלת וידוע כי השם
הזה ככתבו היה נזכר במקדש אבל לא במדינה אלא בכנוי
וכן אמרו במדרש תלים ר׳ חייא בר אדי אמ׳ למה היו אומר
השם הנכבד בבית המקדש בכתבו ובמדינה בכנויו ליראה
את השם הנכבד והנורא שנ׳ נכבדו׳ מדובר בך עיר האלהים
סלה השם הנכבד מדובר׳ כך כלומר במקדש ככתבו אבל
במדינ׳ בכנויו ש נ׳ עיר האלהי׳ סלה ·· ועו׳ דרשו רז״ל ומיום
שחרב בית המקדש דיו לעולם להשתמש בשתי אותיות שנ׳
כל הנשמה תהלל יה ·· ובאור זה כי בזמן שבית המקדש ק
קיים לא היו כל הנשמו׳ שוות בהלול אלא בבית המקד׳ בשם
המפורש ובמדינה בכנוי אבל משחרב בית המקדש והארץ
נשמה כל הנשמה תהלל יה כל הנשמות הן שוות בהלול ש
שאין מהללים אלא בחצי השם ·· ועל דרך הקבלה זה שמי
לעולם החסד והפחד והוא אלהי אברהם אלהי יצח׳ שהזכיר
בכתוב וזה זכרי מדת זכור והוא מדת התפארת שעליה
הזכיר ואלהי יעקב ולכך הוסיף אות ואו והוא הכח הנמשך
לעשירית הנקראת דור ·· ודעת הרמבן ז״ל כי זכרי הוא
יסוד והיסוד לדעתו הוא השבת הגדול והוא אלהי יעקב
והזכיר אצל הזכר לדור דור כנגד במנהג הכתובים בזכר ה
השם מפני שהעשירית נקראת דור שממנה נמשכים הדורות
וכהא קורא הדורות מראש וזהו סמיכות זכר אצל דור כי
כנסת ישראל בת זוגו של שבת וזהו אמר שבת לפני הקבה׳
לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג היסו׳ אמר כן לפי שהוא מכריע
והיסוד הוא מדת אבת השביעית בי״ג מדות כי רב חסד
נאמר על התפארת ואמת ע׳ היסוד ולכך לשון זכר נאמר
על היסוד וסימן זכר צדיק לברכה ולפי זה תהיה תוספת
הואו בואלהי יעקב לומר כי הוא מכריע וכל מכריע יש בו
זכיות ·· ולפי ענין באור הכתוב זה שמי לעלם וזה זכרי
לדור דור יהיה לשון זכרי כח רחמים בין שיהיה תפארת בין
שיהיה יסוד כי היסוד מעין הברכות וזהו שכתוב זכר צדיק
לברכה ועל זה נאמר צדיק ה בכל דרכיו כי דרכי העולם
וכל פעלותיו מסורות לו ולפי שהוא נוטה בהכרעתו אל ה
אל החסד אמ׳ וחסיד בכל מעשיו והוא קרוב לכל קוראיו
ורצון יראיו יעשה אבל שומר ה׳ את כל אוהביו נאמר על
העשירית הסמוך לו והנה זה מבואר ·· ועוד זה שמי לעול׳
רומז כי השם המיוחד סובב יב׳ צרופין שהם יב בתים שהם
מח׳ אותיות וזהו שתמצא במסכת סכה נשא אחתופל קו׳ ב״ע
בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי
שנכתב בקדושה בשמנה וארבעים אותיות ימחה על המים

לעשות שלום לכל העולם כלו על אחת כמה וכמ׳ וזהו כמוא׳
פקד פקדתי אתכם׳ שתי פקידות האחת לישראל והשגיה
לשכינה שירדה עם יעקב אבינו למצרים שהיה עמהם בצ
בצרה והיא ההא׳ הנרמזת בפסוק אנכי ארד עמך מצרימה
ואנכי אעלך גם עלה וכמו שכתבתי ש ם והיא כנסת ישראל
הנקראת בכתוב צעקת בני ישראל וזהו שאמר אתכם ואת
העשוי לכם במצרים כלומ׳ אתכם ואות הא׳ שהיא כצער ע
עמכם במצרים ולשון עשוי מלשו׳ הנני עושה את כל מעניך
כלומר מצטער על צרתכם והבן זה ·· עוד יש לפרש שתי
פקידו׳ האחת במדת רחמים על ישראל ומזה אמר הכתוב
פקדתי אתכם והשנית במדת הדין על המצריו׳ על מה שעשו
להם במצרים ומזה אמר ואת העשוי לכם במצרים כי כן
הבטיח לאברהם וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ··
אלהי העבריים נקרא עלינו על דרך הפשט תוספת היוד׳
רמז לי׳ מכות שעתיד להביא על מצרים ·· ועל דרך המדרש
על שם שעתידין לעבו׳ ים·· ועל דרך הקבלה תוספת היוד׳
לבאר כי האצילות אלהי העברים כי הם בני אברהם הנקרא
בתורה אברם העברי בעבור שהיה מעבר הנהר והיא
שהתחיל תחלה ביחודו של הקבה׳ והוא שאמר נעוץ סופן ב
בתחלת כשלהבת קשורה בגחלת ·· וכן רמז שלמה עה וזכור
את בוראיך מלא ביוד׳ ·· דרך שלשת ימים חס ושלום
שיהיה הדבור הזה ערמה כדי לברוח אלא כדי לקבל המצות
כי רצה הקבה׳ להכניסם במצות מעט מעט שהרי נצטוו ת
תחלה על השבת במרה וכענין שמצינו באברהם שלא אמר
לו מיד קח נא את יצח׳ אלא קח נא את בנך את יחיד׳ אשר
אהב׳ את יצח׳ ולא ביד חזק כאורו ולא ביד חזקה אחת כלו׳
לא ישלח אתב׳ ביד אחת במכה אח׳ אלא בידו הרבה כלומ׳
בעשר מכו׳ או יהיה ולא פירושו אלא ודרשו ז״ל פי׳ ולא ביד
חזקה שלו כלומ׳ הסרוב ההוא לא מצד כחו מיד חזקה שלו
אלא משלי שנ׳ כי ביד חזקה ישלחם כלומ׳ ביד חזקה שלי ו
וכן דעת אנקלוס ולא מן קדם דחיליה תקיף וזהו שסמך לו
ושלחתי את ידי·· והכתי את מצרים בכל נפלאתי
חסר ואו׳ לפי שאמר בכל נפלאתי ואי אפשר כל נפלאותיו
אלא מקצת מהם כענין שכתוב הן אלה קצות דרכיו ומה ש
שמץ דבר נשמע בו ורעם גבורותיו מי יתבונן ··
ויתכן לפי הקבלה כי מפני שהיו מכות מצרי׳ עשר כחשבון
י׳ ספירות מפני זה הזכיר בכל נפלאתי שהם רמז לכלל
ספירות כי האחרונה הנקראת כל נמשכ׳ ונאצלת מן האלף
שהיא פלא וכן היא נפלאת ורחוקה מלהשיג והנה כל הנסי׳
והנפלאות שנעשו מששת ימי בראשית הוא הם מכח האלף
הנעלמת כי הנסים המפורסמים והנגלים הם נמצאים מן
העולם הנעלם והנה נפלאתי חסר ואו׳ לרוב העלמ׳ ולחסרון
השגתה ולפי שנקראת אלף והיא דבר נעלם נקראו הנסים ה
הנגלים נפלאות מפני שמן הדבר הנעלם ימצא הנגלה
ולפיכך נרמז בשתי המלות ראשית האצילות וסופו ושיעור
הכתוב והכתי את מצרים בחשבון שהוא כולל כל נפלאתי
וזה טעם הכפל היד כתיב בסוף הפרשה הוא שאמ׳ כי ביד
חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם ויהיה סדר המכות

דצף ערש׳ באחב כסדר הספירות ממטה למעלה כי דם כ
כנגד מדת המלכות וכן כלן וזה מבואר ״ ושאלה אשה
משכנתה הם ושלום שיתיר הקבה לגנוב דעת הבריות
שישאלו מהם כלי כסף וכלי זהב ולא ישיבו להם אבל לשון
ושאלה הוא שתתן לה במתנה שכן מצינו בגדעון ויאמר א
אליהם גדעון אשאלה מכם שאלה ויתן לי איש נזם שללו כי
נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם ״ וכן מצינו בבת שבע
שאלה אחת קטנה אנכי שואלת מאתך יותן את אבישג
השונמית הרי מתנה שנקראת בלשון שאלה ומה שאמר
ושאלה אשה משכנתה היה לו לומר ושאל איש מאת המצרי
אבל זה קו׳ כי אם לנשים היו נותנים מתנו׳ כל שכן לאנשים
ובמוהו פסחים בזוז כז קו׳ הרצים כן כתב רבינו חננאל זל׳
מזה בידך חס׳ הא׳ לרמוז שלא נעשו על ידי המטה רק ה׳
אותות והם הנחש והברד והארבה והחשך וקריעת ים סוף
והשאר של׳ היו על ידי המט׳ מקצתן על ידי הקבה׳ ומקצתן
על ידי אהרן ״ ובמדרש מזה בידך מזה שבידך אתה ע
עתיד ללקות ״ השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש
יש לך להתבונן כי שנוי טבע שנהפך המטה לנחש היה ב
בכח הפוך האותיו׳ והנה זה רמוז בכתוב ובחזרת האותיות
להויתן חזר הנחש מטה וזהו שכתוב ויהי למטה בכפו ״
וכבר ידעת כי עקר השם המיוחד ג׳ אותיות כי ההא בפו׳ה
והבן זה ״ ויש לפרש כי בשני אותות האלה כלומ׳ אות ה
המטה ואות הצרעת רמז לו הקבה׳ שבידו להחיות את המת ו
ולהמית את החי כי המטה היה עץ יבש כמו מת ונעשה נחש
חי גם ידו שהיתה חיה נעשה כמתה שהרי הצרעת חולי ח
חשוב במיתה כענין שכתוב אל נא תהי כמת ושני האותות
האלה עשאם במדבר גם במצרים לישראל זהו שאמר לו ה
השי׳ באות הנחש למען יאמינו כי נראה אליך ה׳ וכתוב
והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול הא
האות האחרון והיה אם לא יאמינו גם לשני האותו׳ האלה
וגו׳ ומה שהוצרך לעשותם במדבר יש לתמוה בזה למה
שהרי׳ משה לא היה מסתפק בדבר השם ית׳ ולמה יצטרך
לעשותם עד הגיעו לישראל במצרים והתשובה בזה הוא מ
מה שקבלו רזל׳ כי שני האותות האלה כשנצטוה לעשותם
במדבר לעצמו הטעם היה באחד כדי לרמוז לו שספר לשון
הרע על ישראל כשאמ׳ והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי
אחר שאמ׳ לו הקבה׳ ושמעו לקולך ובשני כדי להענישו
עליו ועל כן הוצרך לעשותם שני פעמים במדבר לעצמו לו
על לשון הרע ועל העונש שלו ובמצרים לישראל למען יאמ
יאמינו ״ והאמינו לקול האות האחרון ״ הזכיר אחרון על
הצרעת שהוא אחרון לראשון שהוא אות הנחש ועוד שהיה
אחרון במדבר שעשה משה בינו לבין עצמו והיו לדם
ביבשת והיו והיו שני פעמים להורות שאחר שיראו
המים ביבשת ויהיה הדבר מתברר לעין הכל כי הם מים
יהפכו לדם וזה טעם והיו לדם ״ כי אדני לא איש דברים
אנכי ״ דרשו רזל׳ ז׳ ימים היה הקבה׳ מפתה למשה שילך ל
למצרים מתכול ומשלשום הרי ג׳ וג׳ גמין רבוין הרי ו׳ והיה
עמד ביום השביעי ומה שאמר כי כבד פה אמרו במדרש

משה נתגדל בפלטרין של פרעה והיה נוטל כתרו משליכו
לארץ ורצה המלך לדונו להריגה ואמרו לו אצטגנניו זהו
שאמרנו לך שהו׳ עתיד להושיע את ישראל ולהחרי׳ מלכותך
נתיעץ פרעה עם חכמיו והיו בכלל יועציו יתרו ואיוב וכל עם
זה אומר חייב מיתה הוא וזה אומר נער הוא ואין לו דעת
מה עשה הביאו קערה אחת נתנו בתוכה זהוב אחד וגחלת
של אש אמרו אם הוא ניטל הזהוב כידוע שהוא בן דעת
וחייב מיתה ואם הוא נוטל הגחלת בידוע שאין לו דעת ופ
ופטור מן המיתה היה רוצה ליטול את הזהוב ומלאך בא וה
והטה ידו ונטל הגחלת והכניסה לתוך פיו ונעשה ערל שפ
שפתים ״ ולפי המדרש הזה יאמר כי כבד פה וכבד לשון
אנכי מנעורי כל שכן עתה שאני זקן ואתה לא רפאתני
מאז דברך אל עבדך ותצוה אותי כשליחות זאת ״ ומה
שלא רפאו השם ית׳ ולא הסיר כובד פיו מפני שלא התפלל
ומה שלא התפלל מפני שלא היה רוצה ללכת ״ וכתב
רבינו חננאל זל׳ מה שהזכיר שני דברים כבד פה וכב׳ לשון
יורה כי משה רבי׳ לא היה צח הדבר באותיות זשצרס שהן
אותיות השנים זהו שאמר כי כבד פה גם לא באותיו׳ הלשון
שהם אותיות דטלנת ועל זה אמר וכבד לשון ״ או מי ישום
אלם האלמות הוא העדר הדבור ואין לשון שימה נופל בו
אבל מפני שיש באדם נפש מדברת וענין האלמות באלמי׳
הוא שיהיה אוטם בגידי הלשון ועל זה יחלשו מפני זה הזכי׳
בו לשון שימה ״ ובספר המורה כתוב כי המחבר קנין יאמר
בו שפעל האפיסה כי יאמרו במי שיכבה הנר שהביא החשך
עב׳ ״ ומה שאמר או חרש היה לו לומר או שומע או חרש
בדי שיהיה דבר והפכו ככל השאר אך מפני שחוש השמע
בקשר עם הדבור שהרי לא נודע המדבר שהוא מדבר עד כ
שנשמעהו שידבר ואם כן הרי השמיע׳ בכלל מי שם פה לאד׳
ועל כן לא הוצרך להזכיר או שומע והזכיר או חרש שהוא ה
הפכו ״ ויש להתבונן איך סדר הכתוב ג׳ מעלות זו למעלת
מזו ראשונה הדבור שהוא מצד הנפש אשר האלמות הפכו
והשנית חוש השמע שהוא למעלה וחוש הראות זהו שאמר
או חרש והשלישית חוש הראות הוא שאמר או פקח או
עור וזהו שאמר שלמה עה׳ מאור עינים ישמח לב שמועה
טובה תדשן עצם באר כי האור ירחיב הלב אבל חוש השמע
גדול יותר מאד כי מלבד שירחיב את הלב וישמח אותו עוד
ידשן את עצמותיו הנה כי רבה התועלת המגעת לאדם מן ה
האזן יותר מן העין וכן אמרו רזל׳ סימא עינו נותן לו דמי ע
עינו חרשו נותן לו דמי כלו ומפני שבאר הכתוב כי האזן א
אבר נכבד מן העין כתיב אחריו אזן שומעת תוכחות חיים ״
וידעתי כי לפי זה יקשה לך למה הקדימה לאה אמנו ראובן
לשמעון כי מאחר שקראה את שמם זה על שם הראיה וזה
על שם השמיעה היה לה להקדים אל הבכור שם השמיעה
והענין הזה לא יתבאר כי אם בקבלה כי הראיה מכח ההא׳
והשמיעה מכח הואו׳ ומזה הוצרכה להקדים אל הבכור שם
הראיה כדי להקדים אות הא׳ לאות הואו׳ כסדר אב׳ גד׳ והבן
זה ״ הלא אנכי ה׳ יהבן לומר כי הזכיר השם הזה על ה
הבינה שכתוב בה ונשמת שדי תבינם שכנגדה הסח המדבר
בגשמת האדם באבר הלשון וסימניך אומר אני מעשי למלך

למלך לשוני עט סופר מהיר. והמשכיל יבין ויתבאר לו עלוי האדם ביצירתו הנפלאה

ובבר הזכרתי מזה בפסוק נעשה אדם בדרך הרביעי ״ בי אדני שלח נא ביד תשלח · כבר נתבאר למעלה כי משה רעה' היה שלוח לישראל במדת הדין אשר במדת רחמים ועל כן יתחנן לפניו בבאן בשם הזה שהוא מדת הדין כי מד' הדין נתון בת'ך האלף והיוד משני שמות הקדושים שהוא נקמץ מהם ששניהם מדת רחמים והבן זה ״ ואמר ביד תשל' ביד הראוי לשלו' כי אני אינני ראוי לדב' אל המל' ועו' שאין כבודך בכך שיהיה שלוחך ערל שפתים ״ וכן תרגם אנקלוס ביד מאן דכשר דתשלח ״ ויחר אף ה' במשה · כל מקום שכתוב בהקבה' חרון אף עושה רושם וכאן עשה בו רושם והוא מה שדרשו רז"ל שאבדה ממנו הכהונה וזהו שאמר הלא אהרן אחיך הלוי כלומר מזומן תחתיך לכהונה ועוד דדשו בזה שעשה רושם שלא נתרפא לעולם והיה אפשר שיעשה לו כבוד שירפאנו כשם שעש' לו כבוד בקרון עור פניו וזהו הרושם כשלא רפאהו ״ וכן דרשו הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא ואתה לעולם לא תתרפא ״ וראך ושמח בלבו · לא היו מתקנאים במעלתם זה על זה זהו שאמר הכתוב הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד · ושמח בפיו לא נאמר אלא בלבו אמר ר' שמעון בן יוחי חל ששמח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים שנאמר והיו על לב אהרן ״ בני בכורי ישראל · פי' רבי' חננאל ז"ל מה שמסרתים בידך לשעבד אותם אל תחשוב שהוא מפני שהם קלים בעיני לא רציתי אלא ליסרם כענין שכתוב וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלדיך מיסרך · ואתה הכבדת עליהם עולך לפיכך אני עתיד להכות את בנך בכורך הי' מכה האחרונ' שבעשר מכו' וקראם בני בכורי ישראל דרך חשיבות ומעלה כעני' שכתוב בני אל חי ״ וכן הר סיני שהוא מקודש מכל הרים נקרא הר ה' ״ וכן בית המקדש המקודש מכל בית נקרא בית ה' בענין שכתוב כי ביתי בית תפלה וגו' עכ' ״ ולפי זה יהיה שיעור זה הכתוב וענין הפרשה ראה כל המופתים אשר שמתי בידך אלו עשר מכות ועשיתם לפני פרעה ואני אחזק את לבו בחמש מכות אחרונות ואמרת אל פרעה במכה אחרונה היא מכת בכורות בני בכורי ישראל מעתה יהיו נגאלים ותהיה הבכורה והמעלה נכרת בהם ומה שא' ואומר אליך שלח את בני ויעבדני היה לו לומר שלח בכורי מאחר שא' בני בכורי ישראל אב' הענ' כי בהיותו בגלות קרא ישר' בני כי איך יקראנו בכורי ואיה הבכורה והם עבדים ברשות אדניהם ובשעבוד גדול ואם תחפש בכתובים תמצא כי כשם שקרא הקבה' לישראל בכור במכת בכורות כך קרא את עצמו בכור הוא שכתוב קדש לי כל בכור ופי' קדש אותי כי כלל הבכור' ו והוא כמו ויקחו לי תרומה שפירושו על דר' האמת ויקחו אותי תרומה וזהו שא' ויקחו לי תרומה העשירי יהיה קדש ״ והעולה לנו מזה כי מה שקרא בכור לישראל לעצמו ית' אחרי מכת בכורות שהוא זמן הגאולה מה שלא קרא קודם לכן יתבאר מזה שהיה עמהם בצרת השעבוד ואין הבכורה נכרת בהם כביכול וכך מצאתי בספר הבהיר שאלו תלמידיו לר' אליעזר רבי מאי דכתי' קדש לי כל בכו' וכי הוי הקבה' בכור אמר להם אין קדש לי כל בכור אלא שנתקדש ונקרא על שם ישראל דכתיב בני בכורי ישראל כביכול עמהם היה בשעת שעבוד והיינו דכתיב שלח את בני ויעבדני ולא אמר שלח את בכורי ״ ויהי בדרך במלון · מלת ויהי חוזרת למשה והגיד לך הכתוב כי בשהיה משה בדרך במלון ויפגשהו ה' זהו מלאך ונקרא בשם המיוח' והוא מן הנפרדים לא מן הנטיעות ואעפב' נקרא בשם המיוחד כיון שנשתלח להשלים ולעשות רצון קונו ית' ״ וכן אמרו במדרש ויהי בדרך במלון חביבה מילה שלא נתלה למשה עליה אפי' שעה אחת לפי שהיה בדרך ונתעצל למול אליעזר בנו מיד ויפגשהו ה' ויבקש המיתו למשה אתה מוצא שמלא' של רחמים היה ואעפב' ויבקש המיתו ״ אמר ר' יוסי חס ושלום לא נתעצל משה אלא אמר אם אמול ואצא לדרך סכנה הוא לתינוק עד ג' ימי' אמול ואתעכב ג' ימים והקבה' צוני לך שוב מצרימה ומפני מה נענש מפני שנתעסק במלון תחלה כלומר היה לו למולו תחלה ואחר כך יתקן מלונו משום דאין מעבירין על המצות · ובאור מלאך של רחמים שלוחו של מדת רחמים היה ודע כי לפי המדרש הזה יש לתמוה כי כיון שהיה משה במלון למה אמר ותקח צפורה צור והראוי למשה שישתדל הוא בעצמו במצוה · ועל כן פי' רבינו חננאל ז"ל כי משה לא היה שם במלון כי כן הזכיר למעלה ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיב' על החמור ובאר הפסוק ששלח אותם לפניו ואחר כך ויש' משה מצרימה וכיון שכן לא היה משה עתה במלון ואמ' ויבקש המיתו כלומר לנער שהיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד מקום המילה ואז ותקח צפורה צר כי הבינה שהיה הענש על שאחרה זמן המצוה ולא מלה אותו ביום שמיני כן פי' רבי' חננאל ז"ל בראש סדר וישמע יתרו ופי' רשי' ז"ל ראיתי כי משה היה במלו' אבל היה חולה ולא היה יכול למולו ומלתו צפורה ״ וירף ממנו · המלאך וכן מצינו לשון זה נזכר במלאך הוא שנ' ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידך וזה היה אחר שכרתה את ערלת בנה ״ ויתכן לפרש כי לפי שהזכיר הכתוב לשון וירף ממנו ולא אמר וילך מאתו רמז רמז לה המלאך שעדין לא נשלמה המצוה ומיד הבינה צפורה זה והשלימה המצוה ועשתה לו פריעה ומזה אמרה חתן דמים למולות · כלומר שתי מולות מילה ופריעה ״ ומה שהזכיר חתן דמים שני פעמים להורות כי נתחייב מיתה על המילה ונתחייב על הפריעה כי שתיהן מעכבות ״ ויפגשהו בהר האלדים וישק לו ״ אמרו במדרש זהו שא' הכתוב מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחו' אשקך · וכתי' חסד ואמת נפגשו צדק ושלו' נשקו חסד זה אהר' שנ' תומיך ואוריך לאי' חסידיך ואמת זה משה שנ' בכל ביתי נאמן הוא ״ צדק זה משה שנ' צדקת ה' עשה וגו' ״ ושלום זה אהרן שנ' בשלום ובמישור הלך אתי ״ את כל דברי ה' אשר שלחו · יכלול המראה אשר ראה בסנה גם ענין השליחות שהיה מסרב בו ״ ובמדרש את כל דברי ה' רבנין אמרין גלה לו סוד שם המפו"ש ״ כונת המדרש הזה

שהגיד משה לאהרן השמות שהודיעהו הקב"ה למעלה וחם אהיה אשר אהיה אשר פירושם מדת הדין שבמדת רחמים והודיעהו כי שם אהיה ושם המיוחד הכל אחד וגלה לו כי שם אלף דלת יוצא מהם א' מן אהיה וד' מן יהוה בסוף ומדת הדין באמצע כי שמי בקרבו והנה הוא פירש להם כי אהיה אשר אהיה פי' מדת הדין שבמדת רחמים וכבר הזכרתי למעלה: והוא דעת הרמבן ז"ל: מי ה' אשר אשמע בקולו · אמרו במדרש באותה שעה הוציא פרע' דפתרא של אלהות התחיל קורא אלדי אדום אלדי מואב אלדי צידון אמר להם הרי קראתי ואין שם כתוב בדפתרא שלי שמו של אלדיכ': ובאור הענין כי פרעה בחכמתו הגדולה היה יודע גבולי הארצות ותחומי הישוב ושכל העולם נחלק לז' אקלימים והיה יודע כחות הכוכבים השולטים בכל אקלים ואקלים ועל אי זה אומה מן האומות שולטים וכן בז' אקלימים וכן בע' אמות וכיון שלא מצא לשם הזה שום שלטנו וממשלה בארץ בכלל שאר הכחות הידועים אצלו תמה ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו כי אין שם שום כח מושל בארץ שלא יהא כתוב אצלי בדפתרא שלי והוא לא היה יודע שהשם הזה עליון על כלם וכל שאר הכחות המושלים בארץ אין להם ממשלה וכח כי אם ממנו: ומשלו רז"ל משל בזה משל להד' לכהן שהיה לו עבד שוטה יצא הכהן חוץ למדינה הלך העבד חוץ למדינה לבקש את רבו הגיע לבית הקברות התחיל צווח לבני אדם שעומדין שם ראית בכאן רבי אמרו לו ולאו כהן הוא רבך אמר להם הן אמרו לו שוטה מי ראה כהן בבית הקברות מה למלך בבית המטבחים מה לכהן בבית הקברות כך אמרו משה ואהרן אלוהות אלו שאתה אומר מתים הם אבל אלדינו הוא אלדים חיים ומלך עולם אמר להם ומה מעשיו אמרו לו נוטה שמים ויוסד ארץ מפרק הרים ומשבר סלעים מוריד גשמים ומפריח דשאים מהעדא מלכין ומהקם מלכין אמר להם אני הוא אדון העולם ואני בראתי את עצמי ואת נילוס נהרי שנא' לי יאורי ואני עשיתיני מי ה' אשר אשמע בקולו אמר לו הקב"ה רשע ממי אתה לוקה נהפך לו' מי לים: דא מי ה' אשר אשמע בקולו שאתה חייב לשמוע בקולו והרי מעולם לא בא אצלי בא אצל אבימלך בחלום הלילה ואמר לו בתם לבבך עשית זאת אבל לי וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וכיון שכן איני מכירו לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח: אלדי העברים נקרא עלינו · יש לתמוה אחר שהשיב להם פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' למה היו חוזרין משה ואהרן לומר אלדי העברים נקרא עלינו אבל הענין כי השם ית' אמר תחלה ובאת אתה וזקני ישראל וגו' ואמרתם אליו אלדי העברים נקרה עלינו ובכאן אמרו לו כה אמר ה' אלדי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר הזכירו לו השם המיוחד כמו שנצטוו וכאשר השיב פרעה לא ידעתי את ה' אז נזכרו כי פרעה היה יודע שם אלדים שהוא אדון העולם ומנהיגו כי יזכירנו בדבריו תמיד אחרי הודיע אלדים אותך את כל זאת אבל לא ידע השם המיוחד ועל כן אחר שהשיב לא ידעתי את ה' חזרו ואמרו לו אלהי העברים נקרה עלינו

שה' אל שדי ולשון נקרה מלשון מקרה ופגע ועל כן פירשו המקרה פן יפגענו בדבר כי כן אמ' להם הש"י ב' סיק ואמרת' אליו ה' אלדי העברים נקרה עלינו כי המקרה הוא כולל מה שהם אומ' עכשו פן יפגענו ואין בדבריהם ענין חדש רק מה שנכלל בדברי השם ית' ועל כן פירשו לו המקרה ההוא והנה פרעה ברשעו וחכמתו לא השיב לדבריהם כלל רק דחה אות' בדברים אחרים ואמר למה משה ואהרן תפריעו וגו':

ונזבחה לה' אלדינו פן יפגענו בדבר או בחרב · באר הכתוב הזה סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה וזהו שאמר פן יפגענו בדבר כי לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו · ואמר או בחרב כי השם הוא השופט באש כלומר במדת הדין ובחרבו את כל בשר וכבר ידעת כי השכינה היא מדת הדין והיא האש הגדולה האוכלת הקרבנות וזהו שא' הכתוב וירא אליכם כבוד ה' והזכיר מיד ותפל אש ה' ותאכל וגו' · וזהו שכתוב את קרבני לחמי והוסיף ופי' לאשי והוא שהזכי' בתחלת המכתב אלדי העברים נקרה עלינו ואחר כך אמר נלכה ונזבחה לה' אלדינו ולא אמר לאלדינו כי הקרבן לאלדים והכונה לשם המיוחד · ואל זה רמז דוד ע"ה באמרו זבח לאלדים תודה ושלם לעליון נדריך · באר כי הקרבן לאלדים והכונה לאל עליון והבן זה: לכו לסבלותיכם · כלו' לעשות חפציכם ומה שאתם צריכים לעשות כי אין הכונה סבלות מצרים להשתדל בעבדת פרך כשאר ישראל לפי שהשעבוד לא היה על שבט לוי כי רצה פרעה להניח להם שבט לוי ל' נהיגם בחקי תורתם כאשר המנהג בכל עם שיש להם חכמים להורות להם תורתם ועניני יראתם ואיך יתנהגו בה: ובמדרש אמר ר' יהושע בן לוי שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך אמר להם פרעה בשביל שאתם פנוים אתם אומרי' נלכה נזבחה לאלדינו · לכו לסבלותיכם לישראל: לא תאספון לתת תבן · יתכן כי הגזרה הזאת לא עמדה כי אם פעם אחת שיעשו הלבנים ולא ינתן להם תבן וזהו תוספת האלף כן פיר' רבינו חננאל ז"ל: תכבד העבודה · נענשו על זה מדה כנגד מדה כמה שכתוב וינהגהו בכבדו: וכן בלשון לכו קחו לכם תבן · נענשו במה שכתוב ויולך ה' את הים וגו' וכן בלשון ויפץ העם נענשו במה שכתוב ברוח קדים אפיצם כי נפדרו בים: וכן לקושש קש לתבן נענשו כמו שכתוב יאכלמו כקש: ומה שא' ואל ישעו בדברי שקר כתרגומו בפתגמין בטלין ורצה לומר כן על דברי משה ואהרן המבטיחי' אותם בגאלה: למה הרעותה לעם הזה · השם הזה אלף דלת כי במדת רחמים לא היה משה מפחד שיריע לעם אבל היה מפחד ממדת הדין היא הא' נוספת במלת הרעותה ויאמר למה זה הנחת להרע במדת הדין לעם הזה למה זה שלחתני קודם שהגיע הקץ כי אין ראוי לך לשלוח שלוחך עד תרצה להצילם כן כתב הרמבן: ובמדר' למה הרעותה לעם הזה · אמר הקב"ה למשה חבל על דאבדין ולא משתכחין אמרתי לאברה' קום התהלך באר' וגומר בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד ששקל ד' מאות כסף וכן א' הרהר אחר מדותי אמר ליצחק גור בארץ הזאת וגומר: בקש מים לשתות ולא מצא שנאמר

ורינו רועי נרר ולא הרהר אחר מדותי ״ אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה בקש מקום לנטות אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ואתה החלות שליחותי אמרת מה שמך ועתה אמרת לי למה הרעות עתה תראה אשר אעשה לפרעה ולא תראה במלחמת שלשים ואחד מלכי שיעשה בהם יהושע מלחמה מכאן אתה למד שנטל משה את הדין שלא יכנס לארץ עכ׳ ״ ונראה לי משפט הכתוב לומר שאין חטא למשה בדבור למה הרעות וזה לשני טעמים האחד שבא להודיענו ענין הרע הזה ושה ושהוא ית׳ המטיב והמריע כי גם הרע בא ממנו ית׳ וזה דבר הנביא ע״ה היה מוכיח האומר לא ייטיב ה׳ ולא ירע וכתיב מי זה אמר ותהי וגו׳ וכתיב כפי עליון לא תצא וגו׳ השני שחזר והזכירו פעם אחר׳ בפרשת מתאוננים למה הרעות לעבדך ואלו הרגיש משה ע״ה הקב״ה חשבו לו לחטא לא היה חוזר עליו אבל החטא היה במה שאמ׳ ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה יאמר כי מעת שבא לפניו בשליחות השם הגדול הרע לעם הזה כי לא ידעו ולא נכנע מפניו כלל והדבור הזה היה כמהרהר אחר מדותיו ובמ׳ טיח דברי׳ כלפי השי׳ השם הגדול מהודיע לו נסנה ׳ ולכך השיב לו עתה תראה אשר אעשה לפרעה במכת שמי הגדול שיתפרס׳ אצלו וידענו וכל מה שהרע לעם יתהפך עליו עד שהוא בעצמו יודה בשלחם על כרחו ׳ ולפי שדרשו עתה תראה ולא תרא׳ מה שאעשה לשלשים ואחד מלכים יהיה עונש ונטירת הדין שלא יכנס לארץ ונ׳ צ׳אתי חזוק לדברי ממה שאמרו במדר׳ ומאז באתי אל פרעה אמר משה לפני הקב״ה רבונו של עולם באז חטאתי באז אני מקלסך באז חטאתי ומאז באתי אל פרעה באז אני מקלסך אז ישיר משה ״ והמדרש שהזכרתי למעלה אמר הקב״ה למשה תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך ועכשו אמרת לי למה הרעות הזכיר המדרש למה הרעות לפי שהוא תחלת הדברים למשה לא לכונת שיהיה הוא החטא מן הטעמים שאמרתי ״ וראיתי בפי׳ רבי׳ חננאל ז״ל שכתב שאין לשון למה הרעות לשון תלונה והטחת דברים אבל הוא לשון שאלה כי שאל משה לפני הקב״ה המדה הזאת למ׳ בצדיק ורע לו ורשע וטוב לו שהיה רואה לישראל כשעבוד גדול ועצום ובצרות רבות ולמצריי׳ הרשעים הכופרים ו׳ וה רואה הצלחה ושלוה ׳ ולפי שהיסורין באים על כמה חלקי׳ יש מי שיסורין באין עליו על עונות שעשה כענין שכתוב בעון בצעו קצפתי ואכהו הכתר ואקצוף ׳ ויש מי שיסורין באי׳ עליו כדי להטיב לו באחריתו כענין שכתו למען ענתך ולנסותך להיטיבך באחריתך והן הן יסורין של אהבה והוא שכתוב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה לפיכך כשראה משה כי מיום באו אל פרעה כדבר השי׳ הכביד עולו עליה ואמ׳ תכבד העבדה וגו׳ שאל לשם ית׳ למה הנחת להרע לעם הזה ובידך כח להצילם והצל לא הצלת ״ והוא כמו ותחיין את הילדים וכן וכל הבת תחיון כי אין ביד האדם כח להמית ול ולהחיות אבל הכונה להניח להם חיים וכן כאן למה הרעות למה הנחת להרע ומתירא אני שמא יוסיף להרע ׳ והנה השאלה הזאת היא שאלת הנביא ירמיה שאמר מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד שאל מאת הקב״ה אם שלות הרשעים היא גמול לחסד שעשו כבר בעולם הזה או הוא כדי לכפול ענשם ולהרבות להם יסורין והקב״ה השיבו שאין שלות הרשעים והצלחתם כי אם להוסיף עונש על ענשם וכענין שא׳ דוד תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך ״ וכן בכאן היתה תשוב הקב״ה למשה עתה תראה אש׳ אעשה יא׳ היסורין האלה לישראל אינן אלא לכפול שכר על שכרם וזהו עתה תראה וההצלחה והשלוה לפרעה כלומר כבר הכנתי לו המכות ומפני זה היתה הסבה מאתי שתכבד עליהם העבודה מיום ששלחתיך כדי לכפול עונש ענשם ולהגביר ולהאדיר שכר לישראל כשהם עומדים באותם יסורין וסובלים אותם באהבה ״ ודע כי עניני הגלות הזה הראשון רמז לעניני גלותנו זה האחרון שאנו עומדים בו בשעבוד ויסורין ברשות מלכות אדום ואנו מצפין לישועת השם יתעל׳ כענין שא׳ דוד ע״ה על הענין הזה נפשי לה׳ משומרי לבקר שומרים לבקר ממתינים וחוזרים וממתינים ואם תתאחר הגאלה לבא הכל להוסיף לנו שכר טוב ולהטיב אותנו באחריתנו וכדי להוסיף פורענות ועונש לאומות העולם המשתעבדים בנו וכשם שמצינו שנדחקה להם השעה לישראל במצרים מעת בא הגואל הראשון לפני פרעה ואמר לו בדבר השי שלח את עמי ויחגו לי במדבר ואחרי זאת כבדה עליהם העבדה ונתעררה עליהם השנאה ביניהם ונתוספה ביניהם מאד על מה שהיתה כן בגאלתנו זאת העתידה בהגלות הגואל האחרון תתעורר השנאה בין האמות לישרא׳ ויוסיפו שעבוד על שעבודם ויהיה הגואל נגלה וחוזר ונכסה כדי להתעות את האמות ולהקשיח את לבם שכן מצינו בגאלת מצרים שנגלה להם משה וחזר ונכסה מהם וזהו שדרשו רז״ל ויפגעו את משה ואת אהרן אמר ששה חדשים נגלה הקב״ה במדין ואמר לו לך שוב מצרימה בא משה ממדין ואהרן ממצרים ופגעו בהם שוטרי ישראל כשהם יוצאים מלפני פרעה ״ וכן דרשו במדרש חזית דומה דודי לצבי מה צבי זה הוא נראה ונכסה וחוזר ונראה כך גואל הראשון נראה להם וחוזר ונכסה מהם וחוזר ונראה להם ובמה נכסה מהם ר׳ תנחומא אומר ג׳ חדשים ההד ויפגעו את משה ואת אהרן ״ ר׳ יהודה בר׳ אימר לקריסין כלומר לשון פגיעה לפרקין היא ״ וכן הגואל העתיד יהי נגלה וחוזר ונכסה שהרי גאולה זו עתידה להיות כדמיון גאלת מצרים בהרבה ענינים וכן אמר הנביא כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ובאשר יתקרב הקץ תהיינה צרות רבות ומתחזקות והוא סימן הישועה לישראל ״ וכן אמרו במדר׳ כי יבא כנהר צר רוח ה׳ נוססה בו אם ראית הדור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנא׳ כי יבא כנהר צר רוח ה׳ נוססה בו וסמיך ליה ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה׳ ׳

וארא אל אברהם

ה׳ קנני ראשית דרכי קדם מפעליו מאז ״ שלמה המלך
עה יזכר בפסוק הזה בשם ו חכמה היא החכמה הנעלמת אף
ממלאכי השרת כענין שכתוב והחכמה מאין תמצא ״ וכתי׳
ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ודרשו זל ומעו׳
השמים אלו מלאכי השרת והיא החכמה שקדמה למעשה
בראשית כענין שכתוב ה׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים
בתבונה ״ וכתיב בדעתו תהומות נבקעו למדך שהשמים
והארץ והתהומות וכל אשר בם שהם כלל כל הנמצאי׳ כלם
מעלה ומטה כל׳ נבראו מכח החכמה וזהו שהזכי׳ בכאן באין
תהומות חוללתי באין מעינות נכבדי מים בטרם הרים
הטבעו וגו׳ ״ עד לא עשה ארץ וחוצות ״ ובפנימיו׳ הענין
תהומות זה קו ירוק והרים אלו האבות וארץ הכוף ״ והחכמה
הזאת קראה שלמה ראשית לפי שקדמה למעשה בראשית
ומזה היה הענין מוכרח ומוצרך להתחיל מעשה בראשית
במלת בראשית ׳ ולשון ראשי׳ הוא כולל קדימה בזמן וכולל
גם כן קדימת מעלה מלשון וראשית שמנים ימשחו שהוא
מבחר השמני׳ כי כשם שהשמן עולה למעלה על כל המשקין
כן החכמה למעלה על כל הנמצאים וזהו שאמר ה׳ קנני
ראשית דרכו אומרת החכמה ש היא ראשית ה׳ קנני כלומר
המקור העליון הנס׳ ור המציאני כי הוא הממציא
הראשון והוא מקור החכמה אשר החכמה נמצאת ממנו
ונמשכת מאתו והוא לבדו המקור ״ ומלת קנני מלשון קן
שהוא היסוד הראשון בהוית העופות ובאר בכאן כי המקור
הוא סבת החכמה שהוא הקן הראשון והחכמה שהיא הקן
סבת כל המפעלים כשם שהקן סבת האפרוחים וגלה לך
הכתוב הזה כי המפעלים כלם נמצאים בסבת החכמה שהיא
ראשית והחכמה נמצאת בסבת המקור העליון ואם כן אין
החכמה נבראת מאין ואפס כמו שסוברים קצת מן החכמים
אבל היא נמצאת ונמשכת מאין שהוא המקור העליון הנסתר
והוא דבר איום שגלה לנו הענין הזה שאמר והחכמה מאין
תמצא והוא דרך הודעה לא דרך שאלה ״ והנה תורתנו
הקדושה נאצלת ונמשכת מן החכמה הזא׳ ומפני שהי׳ לקוחה
ממנה נקראת לקח טוב ועליה נתקנאו מלאכי השרת ״ וכן
אמרו במדרש כשאמר הקבה ליתן תורה לישראל על הר
סיני נתקנאו מלאכי השרת אמרו לפניו רבונו של עול׳ חמד׳
גנוזה שיש לך בשמים אתה נותן לבני אדם בעלי טמאה
בעלי זיבה בעלי יצר הרע ההד׳ ה׳ אדוננו מה אדיר שמך
בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אל תתן הודך בארץ
אלא בשמי׳ אמר להם הקבה תורה שאני נותן לבני אדם מה
כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו וכי יש ביניכ׳ מלאכה ׳
כבד את אביך ואת אמך וכי יש לכם אב ואם ׳ לא תרצח
לא תנאף לא תגנו׳ וכי יש ביניכ׳ יצר הר׳ ״ את זה תאכלו ואת
זה לא תאכלו וכי יש ביניכ׳ אכילה ושתיה עכ׳ באו׳ המדר׳ הזה
לפי דעתי בלשון נתקנאו כי המלאכים אין ביניהם קנאה
לפי שהקנאה ממדות יצר הרע והמלאכים אין להם יצר
הרע וכן אמר אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה ולא קנאה
ולא תחרות ומפני שכלן נסכמים לדעת אחת והיא השגת
הבורא ית׳ והשגה הזאת היא מזונם וקיומם של מלאכי

השרת וכשם שהאדם נמשך אחר מזון הגוף שהוא קיומו ׳
כך המלאכים נמשכים אחר מזונם שהוא השגתו ית והוא
קיומ׳ וכיון שאין להם אלא רצון אחד ודעת אחת מן הנמנע
שתהיה הקנאה מצויה בהם ׳ ומן הידוע עוד כי הקנאה
המצויה במין האנושי איננה נמצאת כי אם באות׳ הקרובי׳
במעלה כי המלך לא יתקנא בכפרי והכפרי לא יתקנא במלך
מפני שהם בתכלית הרחוק זה מזה וכן אמרו רזל אין אדם
מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור עשיר בעשי׳ ״ וזה ברור
כי החכם איננו מתקנא בסכל לפי שאין לו צור׳ בו גם הסכל
איננו מתקנא בחכם כי אין לו דעת כלל כל כך שיזכיר ערך
עצמו וערך החכם כי שניהם שני הפכים ואב׳ איך יקנא
הדבר להפכו ועריון המדרגה איך יקנה למי שהוא שפל
המדרגה אבל ענין הקנאה במלאכי משל והכונה כי הי׳ רחו׳
ונמנע אצל שכל׳ של מלאכי השרת כי החכמ׳ שהיא נעלמת
מהם שהם שכל פשוט ואין יצר הרע להם שיתן הבור׳א ית׳
תורה לקוח ממנו לבעלי יצר הר׳ מזה אמרו נתקנאו מלאכי
השרת ואמ׳ חמדה גנוזה שיש לך בשמים אתה נותן לבני א
אדם כי בודאי יודעים היו שכל הענינים האלו נזכרים בת
בהדה וכי הם מצות גופניות בלתי אפשריות להתקיים רק ב
בבעלי הגוף ״ וטעם הקנאה הוא ענין המגיעה אצלם ש
שתהיה עלוי מדרגה למורכבים בעלי חומר יותר מן השכלים
הנפרדים מן החומר גם עלוי מדרגה אשר למשה רבי׳ עה׳ ש
שישיג הוא החכמה שהיא נעלמת מהם ״ המעלה הזאת הנ
הנקראת ראשית לא השיגה שום נברא כמו משה רבי׳ ׳ עה׳
ולזה העיד בו הכתוב וירא ראשית לו כי שם במעלה ראשית
חלקת מחוקק ספון ומשם זכה לקבל התור׳ והשגתו זאת לא
הודעה לו בנבואה רק מצד הסתכלותו בחכמה וזהו לשון
וירא ולא אמר וידע אך המעלה שקראוה רבו׳ זל׳ אספקלרי׳
המאירה והיא מדת הרחמים נודע לו בנבואה מה שאין כן
באבות העולם ושאר הנביאים כלן שידעו הש המיוח מתוך
גלוי שכינה שנגלת להם בנבואה אבל ה׳ המיוחד לא נודע
להם בנבואה וזהו שדרשו רבותינו זל׳ במסכת יבמות
בסוף פרק החולץ מה בין נבואת משה לנבואת שאר
הנביאים משה נסתכל ב אספקלריא המאירה ושא׳ הנביאים
לא נסתכלו באספקלריא המאירה ״ קרא המעלה הזאת
שבתוכה נתנבא משה אספקלריא המאירה והיא המדה שבה
יעשו נסים מפורסמים כחודשים ביצירה ואספקלריא של
אל שדי אשר בה יעשו נסים נסתרים קרא אספקלרי׳ שאינה
מאירה והיא השגת האבות ומלת אספקלריא נוטריקון הוא
ספק קלריא כלומר שפע אורה והיא מראה זכה מצוחצח ז
כענין הזכוכית הזך והמבהיק שאד׳ רואה מחו׳ מה שבתוכו ׳
ותרגום לא יערכנה זהב וזכוכית דהבא ואספקלריא ומה
שאמרו שאינה מאירה אין הכונה שלא יהיה שפע האור
גדול ועצום שהרי אספקלריא היא אבל הכונה לומ׳ שאינה
נותנת אור למסתכל בו כענין מעלת משה שהיא אספקלרי׳
המאירה שהיא בשפע אורה כפול ומכופל נותנת או׳
למסתכל בה ולכך קרן עור פניו ועל כן לא תמצא שיזכירו
הכתובי׳ הש׳ המיוחד בענין אברהם רק עם אלף דלת או אלף

דלת לבדו ובמשה לא יזכיר הכתו' שם שדי רק הש' המיוח'״
ושתי השגות אלה השגת האבות והשגת משה שמתוכה
התנבא משה הן הן שתי אספקלריאות אלה השם המיוחד
ואל שדי הוא ההפרש שיש בין נבואת משה ונבואת האבו'
וזהו שכתוב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי
ושמי ה' לא נודעתי להם ״ הזכיר לשון וידבר אלדים ולא
אמר ויאמר ה' כפני שלשון דבור לשון קשה כענין שכתוב
דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ומצינו בפרשת הסנה
יז' אמירות למשה מפי הגבורה ובכלן לא הזכיר בהן דבור
אבל בכאן על ידי שאמ' משה למה הרעות הזכיר לשון וידבר
ולשון אלדים גם כן הוא מדת הדין ובא להוכיחו ולדבר
משפט על זה׳ ויאמ' אליו אני ה' נאמן להפרע כשהוא אמור
אצל שכר באורו נאמן לשלם שכר וכענין שכתוב איש אמו
ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה נאמן לשלם שכר ״
וכשהוא אמו' אצל עונש כגון וחללת את שם אלדיך אני ה'
באורו נאמן ליפרע ״ והנה הקבה' הביא לו ראיה בתוכחת
זאת מן האבות שלא הגיעו למעלת הנבואה במדרגה גדולה
כמוהו ולא אמרו לו כן ולא הרהרו אחר מדותיו ועל זה
אמ' וארא שנראה לו האבות באל שדי כלו' באותו הכח שהוא
שודד המזלות אבל בשמי המיוחד שבו נהיה כל הווה לא
נודעתי להם לברא להם חדשות בנסים מפורסמים בשנוי
הטבע ״ ולפי מה שהתחיל וארא היה לו לומר ושמי ה' לא
נראתי או יאמר ואודע אל אברהם אל יצחק ואל יעקב
ושמי ה' לא נודעתי להם אבל לפי שהיתה נבואת האבות
במראות הלילה הוצרך לומר וארא ונבואת משה שהיתה
פנים אל פנים הוצרך לומר לא נודעתי להם כאשר נודעתי
לך ״ ומכה שהזכיר לשון נודעתי ולא אמר הודעתי בא
ללמד שהוא ושמו אחד וכן מצינו והיה בעבור כבודי ואמר
עד עברי לא אמר עד עבור כבודי אלא עד עברי מכא' שהוא
וכבודו אחד ״ וכתב הרמבן זל ועל דרך האמת יבא הכתוב
כפשוטו ומשמעו יאמר אני ה' נראתי להם באספקלרי' של
אל שדי כטעם במראה אליו אתודע׳ ואותי ה לא נודעתי להם
שלא נסתכלו באספקלריא המאיר' שידעו אותי כטעם אשר
ידעו ה' פנים פנים כי האבות ידעו השם המיוחד אבל לא
נודע להם בנבואה ולכן כשיזכיר אברהם השם יזכיר השם
המיוחד עם אלף דלת או אלף דלת לבדו והנה הענ' שהאבות
היה גלוי שכינה להם והדבור עמהם כמדת הדין רפה ונהג
עמהם בה ועם משה יתנהג ויודע כמד' הרחמים שהוא בשמו
הגדול כטעם מוליך ליכין משה זרוע תפארתו וכתוב כן
נהגת עמך לעשות לך שם תפארת ולכן לא יזכיר משה
מעתה שם אל שדי כי התורה בשמו הגדול נתנה שנא' אנכי
ה אלדיך והוא שנ' מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל
הארץ הראך את אשו הגדולה וכבר רמזתי פי' השמ' והקבה'
יגלה עינינו ויראנו נפלאות מתורתו׳ וטעם וגם הקימותי
את בריתי אתם וגם אני שמעתי כלומ' נראתי להם באל שדי
וגם הקימותי להם הברית ההוא לפני וגם בשמי הגדול שמעתי
עתה את נאקת בני ישראל ואזכר את בריתי אשר הקימותי
להם עמדי והמשכיל יבין עכ' לשון הרב' זל ״ לכן אמו' לבני

ישראל אני ה׳ א״ר שהזכיר למעל' ויאמר עוד אלדים אל
משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלדי אבותיכם וגו' וצוה
אותו שיודיע לישראל השם המיוחד חזר וצוהו עוד כאן
שיודיענו להם פעם אחרת וצוהו שיבטיח אותם בארבע
לשונות של גאלה והוצאתי והצלתי ׳וגאלתי׳ ולקחתי ׳
ובשר אותם בהם בד' בשורות הא' שיהיו נפטרים מן השעבו'
והם עומדים ברשותם ׳ הב' שיהיו נפרדים מהם לגמרי
מתחת רשותם ״ הג' שהבטיחם בקריעת ים סוף ״ הד'
שהבטיחם במתן תורה ״ שיהיו נפטרים מן השעבוד׳ זהו
שאמ' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והיא הבטחה
שיהיו נפטרים מן השעבוד והם תחת רשותם וכן מצינו
שעמדו כן ו' חדשים וכמו שא' זל' בר"א השנה בטלה העבדה
מאבותינו במצרים והיתה הגאלה בסמוך בטו' בניסן ״
שיהיו נפטרים מתחת רשותם לגמרי זהו שאמ' והצלתי
אתכם מעבדתם והיא הבטחה שיצאו מתחת רשותם ושלא
יהיו תח' מס שלת' למס עובד כלל אך יהיו בני חורי' גמורי' ״
ענין קריעת ים סוף זהו שאמ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה
ובשפטים גדולים וזהו רמז לקריעת ים סוף שאז נחשבו
גאולים כי העבד היוצא מתחת יד האדון הקשה אשר מרד
את חייו בכמה מיני שעבודין והוצרך לשלחו מאתו
ולעשותו בן חורין על כרחו עו' העב' ירא ומתפחד פן ירדוף
אדניו אחריו ואין הגאלה שלמה אצל העבד עד שיתברר
במיתת האדון וזהו שלא תמצא לשון גאלה ביציאת מצרים
רק אחר אבדן המצריים שנ' וינער ה את מצרים בתוך הים
וסמיך ליה ויושע ה ביום ההוא את ישראל כי אז נחשבו
גאולים ונושעים ואז היתה התשועה שלמה ״ ומה
שהזכיר בזרוע נטויה על שם שכתוב בקריעת ים סוף וירא
ישראל את היד הגדולה ועליה הזכיר הנביא עורי עורי
לבשי עוז זרוע ה'׳ והזכיר בשפטים גדולים על שם שנדונו
בים בכמה דינין ״ וכמו שדרשו רזל' סוס ורכבו רמה
בים הסוס קשור ברוכב והרוכב בסוס ושניהם עולים למרו'
ויורדים לתהום ואינם נפרדים זה מזה וכענין שכתוב ירדו
במצולות כמו אבן יאכלמו כקש צללו כעופרת׳ ענין מתן
תורה זהו שכתוב ולקחתי אתכם לי לעם וזאת הבטחה
במתן תורה׳ שכתוב בו היום הזה נהיית לעם׳ והייתי לכם
לאלדים תקבלו אלהותי וידעתם משם ואילך כי אני ה'
אלדיכם שאני העושה עמכם אותות ומופתים מחודשים
ביצירה בעבור שאני אלדיכם המוציא אתכם מתחת סבלות
מצרים כלומר אני הוא המוציא כי לפי מערכת הכוכבי' היו
ראוים עוד לעמד שם ״ והבאתי אתכם אל הארץ׳ כשם
שהיו כל השאר יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה
תכופין בזמן קרוב כן היה ראוי להכניסן לא"י מיד לולי חטא
המרגלים ״ ומצינו דוגמתן ד לשונות של גאלה לעתיד
לבא והוא שאמר הנביא והוצאתים מן העמים וקבצתים מן
הארצות׳ והביאותים אל אדמתם ורעיתים אל הרי ישראל׳
וכנגד ד' לשונות אלו תקנו לנו רזל' ד' כוסות בפסח וכן שכר
הצדיקים נמשל לכוס הוא שנ' דשנת בשמן ראשי כוסי רויה ״ וכתיב ה'
מנת חלקי וכוסי ״ וכתי' כוס ישועות אשא ״ וכתי' למען תינקו

ושבעתם משוד תנחומיה והכינה בו כוס של תנחומין ״ וכתוב ולא ישקו אותם כוס תנחומי ״ ותקנו לנו רז״ל לגמור את ההלל בכוס רביעי ולהתחיל בו שפוך חמתך והטעם בזה לפי שעתיד הקב״ה להשקות לאמות העולם ד׳ כוסות של פורענות הוא שכתוב קח את כוס היין החמה ״ וכתיב כוס זהב בבל ביד ה׳ ״ וכתיב ורוח זלעפות מנת כוסם וכתיב כי כוס ביד ה׳ ויין חמר מלא מסך ״ אשר נשאתי את ידי ׳ דברה תורה בלשון בני אדם ודרך משל הוא כאדם הנשבע שנושא את ידיו אל השמים וכן כי אשא אל שמים ידי ״ וכתב הרמב״ן ז״ל ועל דרך האמת נשאתי את ידי שהרימותי זרוע עזי אלי שאתן להם הארץ ״ וכן כי אשא אל שמים ידי שאשא היד הגדולה אל שמים להיות בה החיים ׳ וכן וירם ימינו ושמאלו אל השמים מן הענין הזה כי הוא נאמ׳ במראך לבוש הבדים שנשבע בחי העולם עכ״ ״ מורשה ולא ירושה לרמוז שלא יהיו יורשים אותה לפי שעתידין היו יוצאי מצרים למות במדבר אבל יהיו מורישי׳ אותה לבניהם ובניהם יכנסו לארץ ולא הם ולכך הזכיר לשון מורשה״ וכן יש לדרש בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה ולא אמר ירושה כי היה במשמע שהתורה לא תהיה ירושה כי אם לאותו הדור שקבלוה בלבד ועל כן אמר מורשה שצריך להורישם לבניהם וכענין שכתוב ושננתם לבניך כי גם הדורות העתידים חייבים הם בקיום התורה כאותם שקבלוה ועל דעת רז״ל שם היו וכענין שכתוב ואת אשר איננו פה עמנו היום ״ והנה הבטחה זו סיים בה אני ה׳ כי כן התחיל בלשון הזה ובא ולמד אני ה׳ המבטיח אני ה׳ המקיים ״ ולא שמעו אל משה ׳ לא מטעם שלא יבטחו בה׳ ובמשה עבדו רק בקוצר רוח ובעבודה קשה כאדם המשתוקק שימות בצער אשר וגא בו והוא מואס חייו ״ ובמדרש מקוצר רוח רמז להם לקץ הגאלה שהוא חשבון מקצר כענין שכתוב ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה ״ ויצום אל בני ישראל ׳ שישאו טרחם ומשאם ושלא יבעטו עליהם ושלא יקללו׳ אותם ׳ ואל פרעה מלך מצרים ׳ שיהיו נוהגים כבוד במלך וכבו׳ שדרשו ז״ל פן יפגעך לא נאמ׳ אלא פן יפגענו חלקו כבוד למלכות וכן משה רעה׳ נהג עמו כבוד שנ׳ וירדו כל עבדיך אלה אלי ולא אמר וירדת ׳ ובמדרש ויצום אל בני ישראל הזהירם על ע״ז שהיו ישראל עובדים במצרים וכן דרשו באדם הראשון ויצו זו ע״ז שנ׳ כי הואיל הלך אחרי צו וכן מפורש ביחזקאל שהיו ישראל עובדים ע״ז במצרים שנ׳ ביום בחרי בישראל ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו ״ אלה ראשי בית אבותם ׳ לפי שהגיע קצן של ישראל להגאל ובאו עתה להבדל מתוך המצריים יחס אותם הכתוב והזכיר בהם אלה כדי לגנול את המצריים ׳ והתחיל בראובן שהיה הבכור ויחס אותם עד לוי והכונה בזה כדי שיזכיר שני הגואלי׳ משה ואהרן שהן משבט לוי ״ ואלו התחיל אלה שמות בני לוי היה נראה שיהיה לוי בכור היחס ולכבוד משה לא עשה כן ולכן התחיל מראובן ומזכיר והולך עד לוי השלישי ״ ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון ׳ הודיענו

הכתוב הזה כי התערבה משפחת הכהנה עם משפח׳ המלכו׳ היא אלישבע אחות נחשון הנשיא הגדול שבישראל והזכיר אמו של פינחס שהוא גם בן כהן שזכה בה בעצמו וכן דרך הכתובים במלכי הארץ שמזכירי׳ שמות אמם כענין שכתוב ושם אמו מעכת בת אבישלו׳ ׳ ושם אמו עזובה בת שלחי ״ ואמר מבנות פוטיאל הוא יתרו או יוסף ׳ ולא אמר בת פוטיאל כי היו לפוטיאל בנות רבות ולקח אחת מהן ״ והנה בפרשה הזאת תמצא ששה נביאים שהם משבט לוי והם אהרן ומשה ופינחס שהוא אליהו ושלשת בני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף שכן מנאום רז״ל בכלל מ״ח נביאי׳ וששה אלה היו בדור אחד ואולי שלשה אלה בני קרח הם שאמ׳ עליהם הכתוב ובני קרח לא מתו ״ הוא אהרן ומשה ׳ הקדים אהרן למשה לפי שהיה גדול ממנו בשנים ואחרי כן אמר הוא משה ואהרן הקדי׳ את משה לפי שהוא גדול ממנו בנבואה וכן מצינו שהקדים יהושע לכלב שהיה גדול ממנו בנבואה והקדים כלב ליהושע לפי שהיה גדול ממנו ביחס הוא שכתוב ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים וכתיב כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון ״ וכן הכתו׳ הקדי׳ השמים לארץ למעלתם כי הנבראים השכליים נכבדים מן הגופניים מפני שאלו נצחיים ואלו כלים והולכים והקדים גם כן הארץ לשמים לפי ששם בית המקדש והשכינה שרויה בתוכו ודרשו רז״ל עקר שכינה בתחתונים היתה וזהו שכתוב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים ״ ומה שחזר ויהי ביום דבר ה׳ אל משה בארץ מצרים בעבור שהזכיר למעלה הוציאו את בני ישראל מאר׳ מצרים על צבאותם והיתה המצוה עליהם לשניהם שיוציאו אותם מארץ מצרים על כן בא ללמדך שהדבור עם משה לבדו ״ הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה ׳ למעלה כשבאה מצות הקב״ה לשניה׳ שתק משה כי חשב שיבא הדבו׳ לאהרן וכאשר חזר עתה ואמר לו לבדו את כל אשר אני דובר אליך חזר לטעון עוד הטענה של ערל שפתים שכבר הזכיר אותה ואמר הן אני ערל שפתים כלומ׳ אינני ראוי לדבר אל העם אף כי אל המלך והקב״ה השיבו ראה נתתיך אלהים כלומ׳ אל תחוש שלא תהיה נשמע לפרעה לפי שאני נותן אותך גדול עליו ומענין הדבור שאמרת אהרן אחיך יהיה נביאך כלומר יהיה המדבר ולשון נביאך מלשון ניב שפתים ׳ וכן תרגם אנקלוס מתורגמנך ׳ ודרשו רז״ל ראה נתתיך אלהים לפרעה פרעה היה עושה עצמו אלוה שנאמר לי יאורי ואני עשיתיני ׳ אמר לו הקב״ה כלפי שהוא עושה עצמו אלוה הודיעהו שאינו כלום הריני עושה אותך אלוה עליו ״ ואני אקשה את לב פרעה ׳ רבים שואלים בכאן אם הקב״ה היה מקשה את לבו שלא ישלח אותם למה הרבה עליהם המכות הגדולות הדם חנם והנה זה חכם כפי הנראה והשי׳ צדיק לא יעשה עולה ואם היה קושי הלב והסבוב לבלתי שלחם ממנו ומאתו איך היה מעניש על קשי לבו בכל המכות ההן ׳ והתשובה בזה כי פרעה היה רשע מצד אחר והיה חוטא בשכבר ואז

היה חטאו מניעתו לש'ח את בני ישראל והקבה' מחזק את
לבו באותה כניעה ומעונשו עליה היה בזה חמס אבל החטא
לפרעה הוא מבואר בכתוב שא' הנה עם בני ישראל רב ועצו'
כמנו הבה נתחכמה לו וכיון שהיה רשע וכופר מעצמו והזיד
עליהם הוא ועמו נתחייב למנוע ממנו דרכי התשובה הוא
שהיה הקבה' נותן בלבו שלא ישלח' כי אם היו חוזרין בתשוב'
אי אפשר להענישם והראיה מאנשי נינוה ועל כן הוצרך
למנוע מהם דרכי התשובה ואמר ואני אקשה את לב פרעה
כן כתב הרמבן' זל'" ובמדרש ואני אקשה את לב פרעה
אמר ר' יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו
שיעשה תשובה אמר ר' שמעון בן לקיש יסתם פיה' של מינין
אלא אם ללצים הוא יליץ מתרה בו פעם ראשונה שניה
שלישית ואינו חוזר בו הוא נועל בו דלת מן התשובה כדי
לפרוע ממנו מה שחטא כך פרעה הרשע כיון ששגר הקבה'
אצלו ה' פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקבה' אתה
הקשת ערפך והכבדת לבך הריני מוסיף טומא' על טומאתך'

ולפי הבדר' הזה יהיה פי' ואני אקשה את לב פרע' באחרונ'
כי בה' מכות ראשונות לא נאמר בהם רק ויחזק לב פרעה
ויכבד פרעה את לבו והנה לא רצה לשלחם לכבוד השם ית'
אבל כאשר גברו עליו המכות ונלאה לסבול אותן רך לבו
והיה נמלך לשלחם מכובד המכות לא לעשות רצון בוראו
אבל בה' אחרונות נא' בהן ויחזק ה' את לב פרעה כי הקשה
השם את לבו למען ספר שמו בכל הארץ ובענין שכתוב
והתקדשתי וגו'" ודע כי קושי הלב הזה כבר נרמז למשה
בתחלת נבואתו בפרשת הסנה הוא שכתוב וירא והנה הסנה
בוער באש והסנה איננו אכל המשיל הכתוב רבוי הצרות
והמכות באש והמשיל את פרעה הרשע בקוץ שהוא הסנה"
ונרמז לו למשה מזה מה שעתיד הבה' להקשות לבו של פרעה
שלא יכנע מפני המכו' כשם שהסנה איננו אכל מפני האש
וזהו שאמ' לו מתוך מראה זו של סנה ועתה לכה ואשלחך אל
פרעה וכמו שכתבתי שם" והוצאתי את צבאותי' קרא
הכתוב לישראל צבאותי לפי שהם כנגד צבא הגלגלים יב'
שבטים כנגד יב' מזלות ועוד שהם נמשלים לכוכבים שנאמ'
והנכם היום ככוכבי השמים לרב' ועוד ירמוז צבאותי אל
הצבא העליון ויהיה שיעור הכתוב והוצאתי את צבאותי
של מעלה עם עמי בני ישראל של מטה' וזהו שאמרו גלו
למצרים שכינה עמהם ואם שכינה עמהם בגלות קו' לשאר
העליונים וזהו שאמרו רזל' צבאות שם קדש הוא ואינו נמחק
לפי שלא נקרא צבאות אלא על שם שרי צבאות מעלה וזהו
שהזכיר יצאו כל צבאות ה' כלומר העליונים והתחתונים"
כי ידבר אליכם פרעה לאמר' הודיע השם ית' למשה שעתיד
פרעה שיבקש ממנו מופת ואין מחזיקין האיש בנביא עד
שיתן אות או מופת או שיעיד עליו נביא שכבר נתחז' בנבוא'

ובמדרש כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת הצדיקים
שואלים מנחת קו' הרשעים שכן מצינו בנח שאחר שהצילו
בן המבול אמר לו ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל
בשר אמר לו נח תן לי אות אמר לו את קשתי נתתי בענין
והיתה לאות ברית" וכן חזקיה כשחלה שלח הקבה' לישעיה
אמר לו מה אות כי אעלה בית ה' אמר לו הנני משיב את צל
המעלות הרי אומ' כי ידבר אליכם פרעה ויהי לתנין' תחלת
האותות שעשה לפרעה היה תנין והוא נחש כן אמר לו
הקבה' בבבת הד' והמטה אשר נהפך לנחש וזה שנהפך לנחש
ולא לשאר בהמות וחיות כגון סוס או שור ואריה וזאב
הטעם בזה לפי שהנחש חטא והחטיא את חוה בלשון וכן
פרעה הרשע חטא בלשון הוא שא' מי ה' אשר אשמע בקולו
לא ידעתי את ה' ומפני זה היה תחלה האותות נחש לרמוז לו
שיענש על חטאו כמו שנענש הנחש" ומצינו שכל המטיח
דברים כלפי מעלה נדון בנשיכת נחש והוא שכתוב וידבר
העם באלהים ובמשה' וכתיב וישלח ה' בעם את הנחשים
השרפים וינשכו את העם" ועוד כשם שהנחש מתעקם
ומתפשט ואינו מתקיים בענין אחד כך פרעה הרשע מקשה
את לבו ומתחזק ברשעו ולכובד המכות היה מודה לשלח את
ישראל ואחר כך חוזר ומכביד את לבו הוא שכתוב וירא
פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו' ומה שהכתו' הוציאו
בלשון תנין לפי שפרעה נקרא תנין שנ' התנין הגדול הרובץ
בתוך יאוריו" ורמז לו בזה כי כשם שבלע מטה אהרן את
מטותם כן עתיד הקבה' להבליע את פרעה וחילו בים סוף'
ובמדרש ויהיו לתנינים אמר פרע' כך מדתו של אלדיב' מכאן
יוצאים בשפים לעולם" ויקרא גם פרעה לרבות אשת
פרע' שהיא התחילה תחלה לקרא לחכמים ולמכשפים" גם
הם לא קרא תחלה אלא לתינוקות ואחר כך לחכמי' למכשפי'
לכך כתוב ויעשו גם הם אמ' ר' שמעון בן פזי מה ראו להקיש
דבת נחש למלכות דכתיב קולה כנחש ילך מה הנחש מתעקם
והולך כך המלכות מתעקמת דרכיה' מה נחש מלחש והורג
כך המלכות מלחש' והורגת תלה המטה כנגד פרעה אמר לו
מזה אתה לוקה' בלהטיסה" מעשה כשפים ועל ידי
מלאכי חבלה הם נעשים הומלה נגזרת מאש לוהט להכה
תלהט רשעים" והענין כי הם עושים על ידי לוהטים
מלאכי אש מלהט באדם ולא ידע ותבער בו ולא ישים על
לב ואולי יקראו כן המלאכים השוכני' באויר בגלגלי היסודו'
שקורין אותם שדים" בלטיהם' מעשה שדים ונקראו
כן לפי שבאים אל האדם בלט לפי שהם בעלי עופות מאויר
שאינו מורגש וזהו שאמ' לחכמים ולמכשפים כי חכמי
ההשבעות ואסיפת השדים היו ראשיהם זקניהם וחרטומי
מצרים יכלול את שניהם ומלת חרטומים מלה מורכבת חר
טמי בלו' הנחרי' בעצמו' כי רוב האומנו' הוא בעצמו' מתים או
בעצמו' חיות כן כת' הרמבן זל'" ויהיו לתנינ' לא אמ' ויהיו
תנינים אלא לתנינים בא ללמד שלא היה כח בחרטומים
לעשותם תנינים ממש רק שנדמו לתנינים בחכמת הכשפים
ואחיזת עינים והלשון הזה כלשון וימס לבב העם ויהי למים
שאין הבונה מים ממש אלא שנתרכך לבם תדבר הנתון
במים וכן וימת לבו בקרבו ויהי לאבן שאין להבין אבן ממש
ואם אתה אומר והלא במשה בא' הלשון הזה ויהי לתנין ולא
אמר ויהי תנין יש לפרש כי זה של משה שא' ויהי לתנין הוא
הויה אמתית הוא לשון ויהי האדם לנפש חיה האמור
במעשה ידיו של הקבה' שהוא הויה אמתית

אבל ויהיו לתנינים האמור בחרטומים דמיון והויה מזויפת ומפני שהלשון בשניהם אחד ויהי לתנין ויהיו לתנינים כדי שלא תבין שענין משה דומה לשל החרטומים לכך הוצרך לסמוך לו מיד ויבלע מטה אהרן את מטותם והנה זה ראיה כי מטה אהרן אחר שהיה תנין ממש בלע את מטות ולמדך הכתוב בזה כי חזר תנין ממש אבל של חרטומים לא היו תנינים ממש ומזה אמר את מטותם ולא אמר תניניהם ועוד שלא הזכיר בחרטומים שיעשו כן לפני פרעה ולפני עבדיו כמו שהזכיר במשה לפי שכל עניניהם זיוף אין בהם אמת אז אם נאמר שהיה כח כחרטומים לעשות תנינים ממש במעשה הכשפים וכמו שדרשו ז״ל למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעל׳ גם זה יתכ׳ ומה שא׳ ויהיו לתניני׳ יהיה תנינים ממש והוצרך לומר לתנינים בלמד לפי שמלת ויהיו חוזרת למטות בלומ׳ ויהיו המטות לתנינים וכן במשה ויהי לתנין ויהי המטה לתנין וכן דבר השי׳ יהי לתנין יהי מטך לתנין ויהיה מעשה החרטומים ומעשה משה הכל שוה בתנינים ממש אבל מלת ויבלע הוא היתרון והתגבורת הכח אשר לאהרן על חכמת החרטומי׳ בין שיהיה הבולע בו מטה כמדרש רז״ל בין שיהיה תנין בין שיהיה המעשה שוה דמיון ממש ״ וכלל הענין כי מלת בלהטיה׳ שנאמרה בחרטומים מעידה על סתירת חכמתם שאינה אמת רק זיוף ותחבולה ״

ומלת ויבלע מעידה על חכמת משה ואהרן שהיא אמתית ונוכר על חכמת החרטומים ופסוק ויבלע לעד כי הדומם בלע דומם או חי וכן מצינו בענין קרח שהדומם בלע חי ודומם שנ׳ ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיה׳ ״

בזאת תדע כי אני ה׳ אתה אמרת לא ידעתי את ה׳ ואינך מכירני אני אעשה שתכירני וכן כתוב וידעו מצרים כי אני ה׳ עוד בזאת תדע כי אני ה׳ על דרך הפשט במכה הזאת וכיוצא בה ראוי לך שתדע כי אני ה׳ ועל דרך הקבלה בזאת תדע כי אני ה׳ יבאר כי השם המיוחד הנעלם נודע על ידי המדה הנקראת זאת והיא היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרי׳ ובה ידעו את ה׳ בסוף והזכיר בפרעה לאכזריות לבו ולא שת לבו גם לזאת ״ הנה אנכי מכה במטה אשר בידי ׳ הנה אנכי בגזרתי למדך שנהפכו המים לדם ׳ במראה ׳ ב׳ עם׳ ובריח ׳ במראה שנ׳ ויך את המים אשר ביאור לעיני פרעה ולעיני עבדיו כי ראו כן בעיניהם ״ בטעם שנ׳ והדגה אשר ביאור מתה ׳ הדגי היות בקרירות המי׳ וכיון שנהפכו המים לדם שתו הדגים ממנו וחיותם אינו אלא במים צוגני׳ וכיון שנהפך הצונן לחמימות מתו מיד ״ ובריח שנ׳ ויבאש היאור ״ ויעשו כן חרטומי מצרי׳ בלטיהם אחר שלקו המי׳ על ידי משה ואהרן כאין מצאו החרטומי׳ מים להפוך אותו לדם ׳ והתשובה בזה כי לא נתהפכו המי׳ לדם בגזרת מטה ואהרן רק המים אשר ביאור שנ׳ הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם וכתיב וירם במטה ויך את המים אשר ביאור לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם׳ לא אמ׳ כל מימי מצרים לא כל המים אשר ביאור וכן כתוב ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ואם כן היו להם עוד מים מן הנהרות ומן האגמי׳

וזה אי אפשר לומר שהרי כפי׳ אמר הכתוב על מימי מצרים על נהרותם ועל יאוריהם ועל אגמיהם ׳ וכתו׳ ויעשו כן משה ואהרן ומה שא׳ ויך את המים אשר ביאור ולא אמר כל מימי מצרים כדבר השי׳ מפני שהיאור היה ראש לכלן וכל שאר הנהרות והאגמים נמשכים ממנו וכאשר הכה את היאור ונהפכו מימיו לדם כל שאר המימות הנמשכים ממנו נהפכו לדם גם כן ואם כן מאין מצאו החרטומים מים שיתהפכו לדם ׳ והתשובה בזה כי היו חופרין בקרקע ומוציאים מים ומהפכין אותן לדם כי הגזרה של משה ואהרן לא היתה כי אם במקומות ששם נקוים המי׳ בגלוי ולא היתה הגזרה במי׳ שתחת הקרקע. או אולי מה שיאמר ויעשו כן הכל עשיה מזוייפת כי כיון ששמעו כן החרטומים ההתראה למשה ואהרן שהתרו כן מתחלה לפרעה הקדימו במקומות שעדין לא נהפך שם המים לדם והראו את עצמ׳ עושים כן בלטיה׳ והיו אומ׳ כי נעשה כן מכחם ובודאי שלא על פיהם נהפכים כי אם בגזרת משה ואהרן זהו שא׳ ויעשו כן חרטומי מצרי׳ בלהטיהם כלומ׳ עשיה מזוייפת ולכך תמצא שהזכיר בשל משה ואהרן לעיני פרעה ולעיני עבדיו ולא אמר כן בשל חרטומים ״ או יתכן לפר׳ לפי פסוקי הפרשה שהקב״ה צוה ב׳ ענינים האחד הכאת היאור במטה כדי שיתהפכו מימיו לדם ״ והשני נטית היד במטה בלתי הכאה על שאר מימי מצרים על הנהרות ועל היאורים ועל האגמים ויהיו דם

ומה שאמ׳ הנה אנכי מכה במטה אשר בידי הכונה על אהרן כי אין משה מכה את היאו׳ לא במכ׳ דם ולא במכת צפרדעי׳ ואמר ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה ה׳ לבאר כי שניהם השלימו מצותו כי משה התרה לפרעה במכת היאור ואמר לאהרן לנטות ידו על מימי מצרים וכן עשה אהרן נטה ידו על מימי מצרים כמו שאמר השם ית׳ למשה וזהו שכתו׳ וירם במטה שהרים אהרן את ידו במטה ונטה ידו לד׳ רוחו׳ העול׳ על מימי מצרים כי כן צוה השי׳ למשה נטה את ידך והכה במטה את המים אשר ביאור ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם ועל כן חזר והזכיר בסוף ויהי הדם בכל ארץ מצרים כלו׳ בכח נטית היד ובא להורות כי מימי היאור נהפכו לדם בכח ההכאה במטה ויהי הדם בשאר המימות בכח נטית היד ״ מים לשתות ׳ המובן מזה שלא שתו כי לא אמר וישתו ואם לא שתו היאך יכולים לשהות ז׳ ימים בלא מים אך יש לפרש ששתו ויהיה לשתות כמו וישתו ויובן הלשון לב׳ צדדי׳ שלא שתו ושתו ויהיה באורו שלא שתו ממה שחפרו כי אפילו מה שחפרו נהפכו לדם אבל אפשר ששתו מן המים המלוחים שאינ גם ראוים לשתיה וזהו שאמר כי לא יכלו לשתות ממימי היאור שהיו מתוקים וראוים לשתיה כן פי הגאון רבינו סעדיה ז״ל ״ ובאר כי יש הפרש בין מימי ובין ומי כי לשון מימי נזכר על המים הראוים לשתות כלשון ונתן מימיו וסכך את לחמך ואת מימיך וכהא׳ יחזקיהו סתם את מימי גיחון ״ וכן מימינו בכסף שתינו ׳ ולשון מי נזכר על שאינם ראוים לשתיה כלשון האמור במבול ׳ מפני מי המבול ׳ מעבור מי נח ״ וכן בים כתיב וישב ה׳ עליה׳ את

מי הים ·· אשר הציף את מי ים סוף על פניהם וכן מה לך
לדרך מצרי׳ לשתות את מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות
מי נהר כי היו נהרות שאינם ראוים לשתיה ·· ומצינו
בירדן שהזכיר הכתוב את שניהם מימי ומי לפי שהירדן היו
קצת מימיו ראוים לשתיה וקצת שלא היו ראוים ·· וימלא
שבעת ימים · פי׳ הכתוב במכה הראשונה של דם שעמדה
המכה ז׳ ימים כטמאת הנדה מה טמאת הנדה ז ימים אף
מכת הדם במצרים ז׳ ימים ·· ותלה הכתוב במכת הדם
שהיא ראשונה והוא הדין לכל השאר שעמדה כל אח׳ ואחת
שבעת ימים וימי הרוחה כא יום הרי חדש ימים בין עמידת
המכה והרוחה וכן מצינו שיסד ר׳ אליעזר הקליר בפיוטו
ואמר ירח ימים הוקצב לכל מכה שלשה חלקים ויעד והכה
ורביעית שמשה ·· את כל גבולך · ולא גבול חם ומכאן
שהמכות היו מודיעות תחומי הארץ ·· וכן אמרו במדרש
בני חם ובני מצרי׳ היו חולקים בתחומין הכושיים אומרי׳ עד
כאן תחומנו והמצריים אומרי׳ עד כאן תחומנו כיון שבאו
הצפרדעים עשו שלום ביניהם הגבול שלא היו צפרדעים בו
היו יודעים שאינו של׳ מצריים שנאמ׳ את כל גבולך ולא של
אחרים ·· ובכה ובעמך · תוספת ההא׳ ללמדך כי כל מכה
ומכה שהביא הקב״ה על המצריים במצרים היתה של חמש
מכות ·· למתי אעתיר לך · פי׳ רש״י ז״ל אלו נאמר מתי
אעתיר לך היה משמע מתי אתפלל עכשו שאמר למתי אני
היו׳ אתפלל עליך שיכרתו לזמן שתקבע לי אמור לי לאיזה
יום תרצה שיכרתו עכ״· והנה משה בצאתו מעם פרעה
היה מתפל׳ מיד שתסור המכה למחר וכן תמצא במכת הערוב
שאמר הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל ה׳ וסר הערוב
מפרע׳ מעבדיו ומעמו מחר · וכתו׳ ויצ׳ מע׳ פרע׳ ויעת׳ אל ה׳
כי בצאתו היה מתפלל מיד שתסור המכה למחר וזה סיוע
לפי רש״י ז״ל ·· והתמה על הרמב״ן ז״ל שאמר שלא התפלל עד
למחר · ואמר כי למד למתי נוספת וכמהו למן היום אשר
יצאת מארץ מצרים · שאלו התפלל בו ביום כאשר סרה
המכה למחר היה ראוי לומר ויעש ה׳ כדבר משה ממחרת
וכיון שלא אמר כן נראה כי בשעת תפלתו היתה המכה
מסתלקת מיד וכיון שאין הסתלקות המכה עד למחר לא
התפלל עד למחר והנה הכתוב מוכיח כדברי רש״י שאמר הנה
אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל ה׳ לא אמר והעתרתי אל ה׳
מחר ולמדך בזה שתכף שיצא מיד התפלל שתסור מכת
הערוב מעבדיו ומעמו מחר כי כיון שהתחיל פרעה במכה
זו של צפרדעים להזכיר מחר ולהאריך הזמן עד למחר גם
משה הסכים בשאר המכות להאריך זמנם עד למחר לא
שיסורו מיד ומזה תמצא במכת הערוב למחר יהיה האות הזה
ובמכת הדבר כתוב מחר יעשה ה׳ הדבר הזה בארץ ובמכת
הברד כתיב הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד ובמכת
הארבה כתיב הנני מביא מחר ·· ומה שהאריך פרעה המכה
הראשונה עד למחר חשב כי הגיע עת סור המכה בעת ההיא
מדרך מערכת הכוכבי׳ ומשה היודע העת היה מבקש שיאמ׳
לו פרעה להסירם מיד ועל כן רצה לסכול דעתו להבחין את
משה בחכמתו והאריך הזמן עד למחר והשיב לו ואם משה

כדרך שלא יכלו היום עד מחר ומזה תוכל להבין כי אין
המכה בכח המערכת רק בכח השי׳ זהו למען תדע כי אין
כה׳ אלדינו ·· ויצעק משה אל ה׳ על דבר הצפרדעים · לא
תמצא בשאר המכו שיחזור להזכיר המכה עם התפלה אבל
יאמר סתם ויעתר אל ה׳ ויפרוש כפיו אל ה׳ אבל יתכן לפרש
כי הוצרך בכאן לומר על דבר הצפרדעים לפי שהקב״ה הזכי׳
למשה לשון עליה הוא שאמר ושרץ היאור צפרדעים
ועלו ובאו בביתך וכן אמר משה לאהרן והעל את הצפרדעי׳
וכן כתוב למעלה במעשה ותעל הצפרדע וכדי שלא תבין
בלשון עליה זה שהזכיר בכל פעם שבאו הצפרדעים בדרך
הטבע והמקרה מצד התחבולה והחכמה כחכמת החרטומים
ולא מאת ה׳ היתה זאת לכך אמר על דבר הצפרדעים אשר
שם לפרעה לבאר כי אדון הכל ית׳ שם המכה הזאת לפרעה
ולא כח הטבע ·· ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא
את הכנים · הזכיר ויעשו כן כי הכו את הארץ ואמרו
השבעת השדים במנהגם בשאר המכות וזה כדי להוציא את
הכנים ולא יכלו וזה יורה כי מה שהזכיר למעלה ויעשו כן
החרטומי׳ באות התנין ובמכת הד׳ שהכל עשיה מזוייפ׳ והכל
דמיו ואין להבין ויעשו כן שעשו והכתו׳ הזה מעיד עליה כן
שהרי אומר ולא יכלו ומה שהזכיר למעלה בשם חרטומי
מצרי׳ ויזכירם עתה בשם חרטומים סתם יתכן לפרש כי לפי
שהיו החרטומי׳ חכמים גדולים בעיני מצרים הזכירם הכתוב
למעלה שני פעמים בשם הידיעה באות התנין ובמכת הדם
הוא שכתוב באות התנין חרטומי מצרים בלטיהם ובמכת
הדם חרטומי מצרים בלטיהם והגיד בזה חכמתם שהיא
חכמת הכשפים וחכמת השדים ולכך הזכירם כן שני פעמים
בשם הידיעה והכנוד כי היו ידועים ואנשי השם בחכמות
ההם ואחרי כן במכת הצפרדעים נתמעטה חכמתם ומעלת׳
אצל מצרים ואבדו השם ההוא וקראם הכתוב חרטמים סתם
לא חרטומי מצרים כבתחלה וזהו שאמר ויעשו כן החרטומי׳
בלטיהם ויעלו את הצפרדעים ואחר כן במכת הכני׳ בטלה
חכמת׳ ונתמעטה מעלתם יותר ויותר כשהוצרכו להודות על
כחם אצבע אלדים היא אמרו כי היא מכה מאת ה׳ יתעלה
והזכירם בחסרון השם ובחסרון היכלת הוא שאמר ויעשו כן
החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו החרטמם
בתי׳ וממכת הכנים ואילך נאבדו מן הכתוב ולא נזכרו בשם
חרטמי מצרים אלא חרטמים סתם וחסרון השם חסרון
היכלת הוא שכת׳ ובמכת השחין ולא יכלו החרטמים לעמד
לפני משה כי נתביישו ולא יכלו להציל את עצמם ויאמרו
החרטמם אל פרע עד עתה הזכיר החרטמי׳ מלא ביוד אבל
במכה זו של כנים שהזכי׳ בה ולא יכלו הזכיר החרטמם
חסר יוד׳ כי בכאן חסרה חכמתם וכשל כחם והודו על כחם
ועוד יורה חסרון היוד על מה שדרשו רז״ל י׳ קבין מכשפות
ירדו לעולם ט נטלו מצרים ואחת כל העולם כלו ·· אצבע
אלדים היא · כאשר ראו החרטמים שלא יכלו להוציא את
הכנים הודו במעשה אהרן שהיה מאת האלדים ולכן לא
קרא להם פרעה מן העת הזאת והלאה וכדי להמעיט את
הענין אמרו אצבע אלדים כלומר מכה קטנה נאתו ולא

אמרו אצבע ה׳ כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק
בדברם עם משה כי הוא יזכירנו להם כן פי׳ הרמבן ז״ל׃
אבל החכם ר״א ז״ל כתב כי מה שאמר אצבע אלדים היא אין
זה הודאה שיודו במעשה אהרן רק אמרו כי מכה זו לא באה
מכח משה ואהרן בשביל ישראל רק מכח הכוכבים והמזלות
היתה מכה זו ראויה לבא על ארץ מצרים ומזה הזכירו שם
אלדים ולא אמרו אצבע ה׳ שהוא אלדי ישראל ועוד ראיה
אחרת שהתרה לו במכת הדם ובמכת צפרדע ולא התרה
במכת הכנים ועל כן אמרו לו שלא באה מטה משה מאת
השם ית׳ רק כפי מידכת הכוכבים על הארץ ומשה לא ידע
כן ועל כן לא התרה׃ ודע כי בשתי מכות ראשונות והם
הדם והצפרדע לא היתה בהן בריאה חדשה כי מכת
הדם הפוך תולדת המים לדם גם הצפרדעים מן היאור עלו
וזהו שאמר הכתוב ותעל הצפרדע כי נאספו ועלו ולא אמר
ויהיו הצפרדעים׃ אבל הכני׳ היתה כה׳ בריאה חדשה ועל כן
אמ׳ ויהיה לכנים והזכיר גם כן להוציא את הכני׳ כענין תוצא
הארץ נפש חיה ויהי כן ואין הכח ביצירת שום בריה ביצירה
בלתי לה׳ לבדו ולכך הזכיר בו לשון אצבע שבאורו פלא
כלשון האמור בגלגלים מעשה אצבעותיך כי בריאת הגלגל
אצל כחו ית׳ נקלה כבריאת היתוש וכן כת׳ רבי׳ סעדיה גאון
ז״ל מצינו לשון אצבע בג׳ דברים בגלגלים ובלוחות ובמכת
הכנים הגלגל כתכלי׳ הגודל שאין גוף למעלה ממנו והלוחות
למטה מהם בגוף ולמעלה מהם בזוהר והכני׳ כתכלי׳ הקטנות
והגריעות ואעפ״כ הזכיר בשלשתן לשון אחד להורות כי הכל
אחד ושוה אצל יכלתו ית׳׃ ודעת רז״ל במדרש במה שאמר
ולא יכלו שאין השד שולט על בריה פחותה מכעדשה ואם
כן אין צריך לומר שלא היה להם כח לברא אותם אלא
אפילו לאסוף אותם ולהביאם ממקומם אין להם כח לפי
שהם פחותין מכעדשה׃ הנני משליח בך את הערוב׳ לא
תמצא באחת המכות שיזכיר הכתוב את המכה בלשון ידיעה
והיה ראוי שיאמר הכתוב הנני משליח כך ערוב אבל הערו׳
הזה לא היה יצירה חדש׳ רק שהית׳ מכה משולח׳ להשליח בה׳
את הערוב שבמדבר כענין שכתוב בפורענות והשלחתי בכם
את חית השדה ומה שהזכיר למעלה את כל גבולך בצפרדעי׳
לא היה יצירה חדשה גכ׳ כי מן המים עלו והשריצו מן היאור
זה מזה׳ ובמדרש הנני משליח בך את הערוב׳ בנוהג
שבעולם בשר ודם שהוא מבקש להביא רעה על שונאו
מביאה עליו פתאם כדי שלא ירגיש בו אבל הקבה אינו כן
מתרה בו בכל פעם ופעם על כל מכה ומכה שנאמר הנני
משליח בך הנה יד ה׳ הויה במקנך׳ הנני נוגף׳ הנני ממטיר׳
הנני מביא מחר׳ וכן בכל המכות זהו שאמר הכתוב הן אל
ישגיב בכחו ומי כמוהו מורה תשובה לרשעים קודם אבדן
ואם אינם שבים מאבדן מן העולם שנא׳ אם ישמעו ויעברו
יבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימי׳ ואם לא ישמעו בשלח
יעבורו׃ והפליתי ביום ההוא׳ המכות הראשונות היו
עומדו׳ אין מן הפלא כל כך אם היו בארץ מצרי׳ ולא בארץ
גשן אבל מכת הערוב מכה משולחת וכאשר יבא מן המדבר

בגזרת הכל לעקו׳ את הכל היה ראוי אף בדרך הטבע שיבאו
גם בארץ גשן כי היא מכלל ארץ מצרים אלא שהקבה׳ הגלה
ביניהם כדרך הנס והפלא בשביל ישראל ומזה אמר אשר
עמי עמד עליה כלומר בשביל שעמי עמד עליה׃ למען
תדע כי אני ה בקרב הארץ שליט ומשגיח בקרב הארץ
להשחית את המורדים ולהציל את הבוטחים בי ואמר כן
כנגד פרעה הרשע שהיה כופר בהשגחה והיה מן הכת
האומר׳ עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך׃ וכתב
הרמבן ז״ל כי אני ה׳ בקרב הארץ׳ יתכן שיהיה כמו כי שמי
בקרבו והוא סוד נשגב ונעלם עכ׳׃ ושמתי פדות בין עמי
ובין עמך׃ כבר הזכיר שיפליא בין ארץ גשן ובין ארץ
מצרים אבל הפדות הזה הוא שאפי׳ בארץ מצרים אם ימצאו
שם החיות שום יהודי לא ירעו ולא ישחיתו בו כלל בכל
אנשי מצרים וכן אמר דוד עה׳ ישלח בם ערוב ויאכלם וזהו
לשון פדות כענין נתתי כפרך מצרים ותמצא מלת פדת
חסר ואו׳ מפני שגאלת מצרים גאלה שאחריה שעבוד אבל
גאלה עתידה אין שעבוד אחריה כי אם תשועת עולמים ועל
כן תמצא בגאלה העתידה פדות מלא ואו׳ הוא שכתוב
פדות שלח לעמו׳ וסר הערוב מפרעה מעבדיו ומעמו
מחר׃ יאמר משה לפרעה כדי שלא תחשוב עלי שהמעשים
שאני עושה הם בהחבולה וחכמה בחכמת השעות ותחשוב
שאני יודע השעה והעת שהמכה ראויה להסתלק ועתה הגיע
אותו העת לפיכך אני מאריך לך עת הסרת המכה עד למחר
כמו שאמרת לי במכת הצפרדעים ועל כן קבע לו משה זמן
בשאר המכות במלת מחר בין בהסרת המכ׳ בין בהבאתה׃
ויסר הערוב׳ לא אמר וימת הערוב כמו שאמר בצפרדעי׳
וימותו הצפרדעים כי כונת השם ית׳ במכות הוא לצער אותם
ולמרר את חייהם לא שיגיע להם מהם שום תועלת ועל כן
הוצרך להמית הצפרדעים ביניהם להיות להם לצער וכן
אמר משה בדבריו שאמר להכרית הצפרדעים והכרת הוא
המיתה ואעפ״ שאמר וסרו הצפרדעים רצה לומר כי בהסרת׳
ומותם תסור המכה ממנו והוצרך הערוב שישובו למקומותם
במעונותם כאשר באו משם לא להכרית ולהמית אותן
ביניהם כי תגיע להם תועלת בזה ואדון הכל ית׳ לא לכך
נתכוון׃ גם בפעם הזאת׳ במכות הקודמות שהיו דרך
באו החרטומים לפני פרעה בכל פעם ופעם והיו מחזקים
את לבו ועתה במכת הערוב לא באו לפניו כבתחלה כי כבר
ראו במכת הכנים את מעשה ה כי נורא הוא וכבר הודו
ואמרו אצבע אלדים היא ולפי שמצא עצמו יחידי עתה אין
מחזיק בידו לכך הזכיר גם בפעם הזאת׃ הנה יד ה׳ הויה׳
הזכיר במכה זו חמישית יד ה׳ הויה שהוא הא׳ אחרונה שבש׳
והזכיר לשון הויה והוא השם האחרון מצרוף השם המיוחד
הסובל יב׳ בתים כנרמז בכתו׳ זה שמי לעלם והזכיר גם כן ה׳
מינין מן המקנה והכן זה׃ במקנך אשר בשדה׳ התרה
אותם בהוה כי רוב המקנה בשדה כלשון ובשר בשדה טרפ׳
לא תאכלו שאף טרפה שבבית אסורה אלא דבר הכתו׳ בהוה
וכן בכאן כי הדבר היה אף במקנה שבבית כענין שכתוב

שכתו׳ ויכת כל מקנה מצרים ״ אבל הרמבן זל׳ כתב כי
הזכיר אשר בשדה מפני שכל המקנה שלהם היה בשדה לא
היו מאספין אותו אל הבתים כלל לפי שתועבת מצרים כל
רועה צאן ומפני כן היו מרחיקים אותו מן הערים והנה
המקנה היה רחוק מארץ מצרים בשדה גבול ארץ גשן והיה
הכל מעורב במקום המרעה מקנה מצרים ומקנה ישראל
ועל כן הוצרך לומר והפלה ה׳ בין מקנה מצרים ובין מקנה
ישראל או מפני שמכת הדבר הו׳ משנוי האויר והאוי׳ כלו היה
שוה במקום אחד ובזמן אחד והיה ראוי שיתפשט קלקול
האויר גם במקנה ישראל רק שעשה הקבה׳ עמהם נס ״
וישם ה׳ מועד לאמר מחר יעשה ה׳ היה לו לומר מחר
אעשה או שיאמר מחר יהיה הדבר הזה בארץ ועל דרך
הפשט יאמר כי השם ית׳ שם מועד למשה לאמר לישראל
מתי יעשה ה׳ הדבר הזה בארץ ״ ועל דרך הקבלה וישם ה׳
יעשה ה׳ הכונה הוא ובית דינו וכבר הזכיר למעלה בית דינו
במה שהזכיר הנה יד ה׳ הויה והוא השם המועד ומצינו
כיוצא בו ויאמר ה׳ אל משה עד אנה מאנתם וגו׳ ראו כי ה׳
נתן לכם השבת והיה ראוי לומר אנכי נתן וכן רבים ״
וזרקו משה השמימה ׳ ידוע כי כל מכה ומכה מי׳ מכות
גוללות נסים רבים וכאן הזכיר מלא חפניכם ואמר וזרקו
משה הגיד כי מלא חפני שניהם החזיק משה בחופן אחד
ולכך אמר וזרקו משה כי הדבר הנזרק בכח אינו כי אם ביד
אחד ועוד נס אחר כי כל ארץ מצרים נתמלא אבק מן הפיח
המועט ההוא זהו שאמ׳ והיה לאבק על כל ארץ מצרי׳ וגם ג׳
המכה בעצמה שהיה הפיח ההוא לשחין פורח על האדם
ועל הבהמה ״ ויחזק ה׳ את לב פרעה זו מכה ששית נאמ׳
בה ויחזק ה׳ כי בה׳ מכות ראשונות לא נאמר בהן כן כי אין
החזוק מאתו ית׳ כי אם מתוך כובד לבו של פרעה ומתוך
שהיו החרטומים מחזקים את לבו ומתפארים בחכמת אצלו
אבל עתה במכת השחין לא באו בהיכל מלך פנימה ולא נראו
לפני משה כלל כי יתביישו בהיותם מוכי שחין ואין מחזיק
ביד פרעה ואין מדבר על לבו ואולי היה נמלך לשלחם אלא
שהיתה סבה מאת השם ית׳ מכאן ואילך ״ את כל מגפותי
על דרך הפשט קרא למכת הברד כל מגפותי מפני שבמכת
הברד נכללות מגפות הרבה על האדם ועל הבהמה זהו
מאדם ועד בהמה ושבירת האילנות ואין צריך לומר אבוד
התבואה והפירות וכל טוב הארץ ברוב הפלגת קרידות
הברד ״ וכן אמר דוד עה׳ ושקמותם בחנמל הוא מין ממיני
הברד והוא הקרח החזק המשבר פרחי האילנות ומיבש
הלחות ואמרו רזל׳ למה נקרא שמה חנמל שהיה בא ונח על
השקמים ומל וכל שכן הברד הזה שהיה האש מתלקחת
בתוכו ״ ועל דרך המדרש את כל מגפותי היה הברד מכה
ומשבר האילנות והאש שורפת את השרשים ולא היתה צנת
הברד מתשש כח האש ולא כח האש מכלה צנת הברד משל
למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו שני דוכסין והם
שונאים זה את זה לימים יצא המלך למלחמה ונצטרך להם
והשלים ביניהם כך כתיב המשל ופחד עמו עושה שלום
במרומיו המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל מיכאל מן המים

גבריאל מן האש והקבה׳ עושה שלום ביניהם ״ וכן מצינו
בענין המרכבה שראה יחזקאל דכתי׳ ודמות החיות מראיהן
כגחלי אש ״ וכתיב ודמות על ראשי החיה רקיע וגום דרך
המים לרדת למטה ודרך האש לעלות למעלה והקבה׳ נתן האש
למטה והרקיע של מים למעלה ״ ותמצא בפרש׳ זו יד׳
פעמים ברד והטעם בזה לפי שהוא מכת המים וידוע כי
גלגל הירח מניע יסוד המים כשם שמניע גלגל חמה יסוד
האש ומזה נמצא תוספת הנחלים והנהרות בתוספת הלבנה
וחסרונם בחסרונה והנה הלבנה מתוספת והולכת עד יד׳
ימים מכאן ואילך מתחסרת והולכת ומתמעטת ״ ועל דרך
הקבלה את כל מגפותי כמו ולא יעיר כל חמתו שבארו כל
שהיא חמתו וכן בכאן כל מגפתי חסר ואו מגפתי כתיב
כל שהיא מגפתי ואמ׳ את לבך כנג׳ לבך כלומ׳ חזק לבך הקש׳
והודיע אותו כי יכניע את לבו החזק במדת כל שהיא מגפתו
והוצרך משה במכה זו להתפלל בנשיאות כפים מה שאין
כן בכל השאר מטעם שהיו בני אדם מתי׳ בה לפחד הקולות
ולמכת הברד שהיתה בהסכמת הוא ובית דינו כענין שכתוב
וה׳ נתן קולות וברד ולכך הוצרך בבטולה לישא את כפיו
כדי שיתקדשו כל העשר וישכון בהם לרום השמים שהודת
בו פרעה עתה שכונתו נשיאו׳ כפי׳ אליו לבעבור ימשיך
מלמעלה ויטפיע למטה להפסיק הפורענות ולרח׳ על הארץ
וזהו שאמר משה אפרוש כפי אל ה׳ כלומ׳ אפרוש כפי כנגד
העשר ויתקדשו ואכוין בהם אל ה׳ ומיד הקולות יחדלון ״
בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ ׳ הודיעו משה בכלל
דבריו ענין מציאות השי׳ וההשגחה והיכלת כי הוא ית׳ נמצא
ומשגיח ויכול נמצא הוא שהזכיר במכת הצפרדעים למען
תדע כי אין כה׳ אלדינו כלומר אין מציאות אחד הנמצאים
כמציאותו משגיח הוא שאמר במכת הערוב למען תדע כי
אני ה׳ בקרב הארץ כלומר משגיח כמלך בתוך המדינה
להיותו קרוב אל הקצוות יכול הוא שהזכיר כאן במכת הברד
בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ כלומר שאין בעל
יכלת כמוני והזכיר משה כן לפרעה לפי שהיה פרעה כופר
בשלשתן במציאותו והשגחתו ויכלתו ״ ובמדרש בעבור
תדע אתה אמרת לא ידעתי את ה׳ לפיכך מזכיר לו בכל פע׳
למען תדע בעבור תדע על כל דבר ודבר מזכיר חטאתו
ההד׳ אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי וגו׳
מתוך שהו׳ מתרפה ממנו בהגבהת העלי מן המכת׳ הוא שוכח
המכות כך פרעה הרשע בין הריפות של מכות בין זמן לזמן
היה מחזק את לבו ״ בעבור הראותך את כחי ׳ אבל לעתיד
יהיו גבורותיו גדולות ״ והזכיר יחזקאל בצורת הבית
הראותכ׳ בתוספת הא׳ הוא משא׳ למען הראותכ׳ הובאת הנה
והטעם לפי שבמצרים הראה מקצת כחו וגבורותיו ולעתיד
יראה יותר ויותר או תרמוז הה׳א לחזרת השכינה ״ אשר
לא היה כמוהו במצרי׳ אשר לא היה במצרי׳ כמוהו לא אשר
לא היה כמוהו במצרים ופי׳ לך הכתוב כי לא היה בכל
העולם כמוהו ולא במצרים והוסיף במצרים להגדיל להפלי׳
לפי שאין הגשמים יורדים במצרים תמיד ולא הברד ועל
כן היה הפלא גדול יותר ״ שלח העז את מקנך ׳ והנה

מצרי׳ ואולי המקנה הזה הביאו אותו משאר הארצו׳ ואנשי
מצרי׳ קנאוהו מהם ועליו צוה עתה שיאספוהו הכי׳ או יהיה
פי׳ וימת כל מקנה מצרים רוב המקנה כי רובו ככלו ״ או
יתכן שנ׳ וימת כל מקנ׳ מצרי׳ כל שאין לישרא׳ בו שותפו אבל
אותו המשותף עם ישראל הוא שנצל ממכת הדבר ״ קולו׳
וברד ותהלך אש ארצה ׳ ידוע כי בזמן הברד האויר משתנ׳
והחלים באים על כל בח׳ המורכבים כד׳ יסודות וסבת החולי׳
בהם שנוי האויר וקלקולו והתהפכות ד׳ יסודות כי כל זמן
שהם מזוגים יחדו ועומדים על מתכונתם בשוה הגופות
בריאים חזקים ובהתהפכותם בא החולי ועל כן יתכן לפרש
כי הזכיר הכתוב בכאן ד׳ יסודו׳ קולות וברד הם הרוח והמי׳
ותהלך אש ארצה האש והעפר והזכירם מהופכים להורו׳ כי
בבא הברד ישתנה האויר ויתהפכו היסודות מלמעלה למטה
והקב״ה עושה כרצונו עד שטבע האש שהוא עליון וזך מכל׳
חוזר בטבע העפר שהוא השפל והכבד שבכלם זהו שאמר
ותהלך אש ארצה ״ ה׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים ׳ יאמר
ה׳ שאתה בא אדי בשליחותו הוא הצדיק במשפטו וכענין
שכתו׳ צדיק אתה ה׳ וישר משפטיך ואני ועמי הרשעים
המכרבים מצותו ושאמרנו מתחלה הבה נתחכמה לו ׳ ומפני
שכבר אמר לכעלה בשם המיוחד באמרו מי ה׳ אשר אשמע
בקולו על כן התודה עתה והודה בו והזכירו בודוי בפירוש
גם ברמז בראשי התיבות והיה ראוי לומר ואני הרשע אבל
פחד לנפשו פן ילכד הוא בעון העם כיון שהי׳ מלך והי׳ ביזוי
לכחות ורא כחה ולפיכ׳ התודה על עונם ״ ורב מהיו׳ קולות
אלדים וברד ורב להושיע הוא וכן תרג׳ אנקלו׳ וסגי קדמוהי
רוח ״ ובאור הכתוב העתירו אל ה׳ כי רב להושיע הוא שלא
יהיו הקולות והברד ויחס הקולות לשם אלדים לפי שהקולו׳
ההן הם רעמים משברים את הלב ומרעישים את הגוף
ובאים כגבורה גדולה ׳ וכן אמרו רז״ל לכ״ה נבראו רעמים כדי
לשבר עקמומות שבלב והקדים קולות לברד כי כן
הזכיר למע״ה וה׳ נתן קולות וברד כי הרעמים באו תחלה
והיו מרעישים את לבם ומטרידים את דעתם ואחרי
כן יפול הברד עליהם ומתו וכן תמצא בתפלתו של משה
ויחדלו הקולות והברד כי הפורענ׳ שבא תחלה נסתלק תחלה

ולפי זה היה ראוי שיאמר הכתוב וירא פרעה כי חדל
הקולות והברד והמטר ויוסף לחטוא ומה שהזכירן בהפך כדי
שיסמוך ויוסף לחטא אל הקולות וזה להורות על כובד לבו
של פרעה כי לא הודה לשלחם רק מפחד הקולו׳ וכמו שאמרו
ורב מהיו׳ קולו׳ אדי׳ וברד ׳ והעד כי כאש׳ נסתלקו הקולו׳ ויוס׳
לחטא מיד ׳ ידעתי כי טרם תיראון והפשתה והשעורה נכתה
קשור הכתובים כן טרם שתיראון מפני ה׳ אלדים וקודם
שתתודה ותאמר ה׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים כבר לקתה
הפשתה והשעורה שהם בכירים ואין תקנה לה׳ אבל החטה
והכסמ׳ שהם מזון האדם לא נכו עדין והוא הנשאר לכם אם
לא תוסיפו לחטא כן פי׳ רבינו סעדיה גאון ז״ל ״ והפשתה
גבעול ׳ גבו על כלו׳ נכנס בו הזרע כבר ונו׳ גדל ולכן
נשתבר ״ כי אפילות הנה ׳ מצד שהם אפילות ולא גדלו
עדין ועל כן לא לקו ״ ובמדרש כי אפילו הנה פלאי פלאות

נעשו׳ בהן ובאור זה כי לא נצולו מן הלקות בעבור שהיו
אפילת כי לכובד סבת הברד ולחוז׳ צנתו היה ראוי שימותו
שרשי התבואה מתחת הקרקע ׳ או שישרפו לחוזק כח האש
המתלקחת אלא שהיה בדרך הנס ונעשו בהם פלאות ״ וזהו
לשון כי אפילות הנה קרי ביה כי פלאות הנה ״ ומטר לא
נתך ארצה לא אמר לא ירד אלא לא נתך ללמד שאחר שיר׳
מן השמים עמד בין השמים לארץ וכן דרשו רז״ל שעמדו
בין השמים ובין הארץ מא׳ שנה עד זמן יהושע זהו שנא׳ וה׳
השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו׳ ׳ ונקראו אבני
אל גביש ויחזקאל הנביא אמר להם ליפול שנ׳ ואתנה אבני
אל גביש לפי שעמדו על גב איש זה משה שנא׳ והאיש משה
ולא הגיעו בארץ עד אחר זמן ואפי׳ שאבני הברד מזהירין
כמרגליות לכך נקראו כן שכן תמצא במרגליות ראמות
וגביש לא יזכר ״ והקולות גם כן היו תלוים ואימתי ירדו
בימי אלישע שנ׳ וה׳ השמיע אל מחנה ארם קול רכב וקול
סוס קול חיל גדול ״ ויוסף לחטא ׳ הרשעים כשיש להם
צרה נכנעים וכשעברה מיד מתגאים וכן אתה מוצא בפרעה
כשבאה עליו הצרה נכנע והתודה ואמר ה׳ הצדיק ״ אחר
שעברה ויוסף לחטא ומצינו שגאותן של רשעים סבת
השפלתן שמתוך שנתגאה פרעה ואמר מי ה׳ אשר אשמע
בקולו וגו׳ באתה לו השפלה בים סוף ״ מתוך שנתגאה
נבוכד נצר ואמר הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה
לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי באת לו השפלה שנ׳ אמר
ומן אנשא לך טרדין ועם חיות ברא מדורך עשבא כתורין
לך יטעמון ושבעה עדנין יחלפון עליך הרי לך מתוך גאוה
השפלה אבל הצדיקים אינם מתגאים אלא משפילים עצמן
ומתוך שפלותם באים לידי מעלה וכבוד שכן אמר שלמה
ע״ה גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד ״

בא אל פרעה

אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה ׳ שלמה
המלך ע״ה יצוה בכתוב על האדם שיהיה רך הלבב ויהיה
מפחד תמיד בכ׳ עניניו ובכל פעלתיו ושיסתכל ויתבונן
בתכליתם ויזהיר אותו שלא יקשה את לבו פן יענש ״
והזכיר לשון אשרי ולא מצאנו מלה זאת בכל הכתובים
בלשון יחיד כי אם כלשון רבי׳ והטע׳ בזה לפי שאין מאשרין
ומהללים את האדם בעבור מדה טובה אחת או מעלה אחת
בלגד רק כהמצא בו מעלות ומדות טובות רבות וכן כתוב
אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך והנבחר והקרב והשוכן
בחצרות בית ה׳ אינו בשביל מעלה אחת בלבד כי אם רבות
עמו׳ וכן עוד אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם ובאור
מסלות מדרגות הלב במעלות רבות במדות היראה ובבטחון
וכן ה׳ צבאות אשרי אדם בוטח בך כי במדת הבטחון
נכללות כמה מעלות טובות וכמה מדות עצומו׳ מאושרות ׳
וכן אשרי האיש אשר לא הלך מנגה והולך רבוי מעלות לא

הולך לא עמד לא ישב ·· וכן בכאן אשרי אדם מפחד תמיד יאמר כי שהוא מפחד תמיד לדברים בכל פעולותיו שהוא עושה והוא מחשב בהם ומתבונן תכליתם בנזקם ותועלתם טרם שיפעלם בודאי יש לו מצות טובות רבות שבהם הוא טוב בעיני אלהים ואדם ·· ומפני שעל המדה הזאת הוא נמשך בזה אחר השכל ובא כנגד החומר לכך הזכיר אדם ולא איש לפי שרשו אדם נגזר מאדמה וכאלו אמר אשרי הנגזר מאדמה המקדק מהומר שמניח החומר ונמשך אל השכל שהוא מפחד תמיד בכל עניניו ובכל פעולותיו ונותן לבו אל תכליתם כי מי שעושה כן לא יחטא לעולם בענין המאכל והמשתה שאין ראוי שיכוין אדם בזה לחוש הטעם ולבראת התאוה כי בענין הזה הוא משתתף עם הבהמה אלא שיכוין אל התכלית ומה הוא התכלית שיהיה גופו בריא וחזק יוכל לעבד השם ית וכל השאר זולתי אל התכלית הזה הנה זה חטא ·· וכן בענין המשגל אין ראוי שיכוין להנאת הגוף כי גם בזה הוא שותף עם הבהמה רק שיכוין בזה אל התכלית ומהו התכלית לכונת פריה ורביה לקיום המין ולהמציא תולדו שיהיו עובדי השם ית וכל השאר זולתי אל הכונה הזאת הוא חטא וכן בענין קנין העושר ראוי לו שיסתפק במועט ושישא ויתן באמונה ושיהיה תכלית כונתו בצבירת כספו שיפזרנו במעלות ושיוציאנו בדברים שיהיו להקין גופו והצלחת נפשו ויזהר שלא יעשוק ושלא יגזול את חברו ולא שיונה אותו ויתבונן בתכלית שאם יגזול או יונה אותו והרויח לגופו בעולם הזה הנה הוא מפסיד נפשו לעולם הבא וחמדת אותו ממון לשעה שלא במשפט הנה הוא חטא בשפכות ישכיחהו העונש וימיתהו בכוף ויקרה לו כמקרה העוף הזה אשר חמדת התבואה שהיא בתוך הרשת תשכיחהו שהוא נלכד ברשת ועל זה אמר שלמה עה כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף והם לדמם יארובו יצפנו לנפשותם · ונשא המשל הזה על פועלי האון חומדי ממון שלא בדין רואין הנאת שעה לעצמם ואינם רואים סוף הפורענות ועל זה אמר שלמה עה ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ·· וכן בשאר כל פעלותיו יש לו להיות מפחד תמיד שלא יבא בשום דבר כנגד התורה לא מצד דבריו ולא מצד פעלותיו ·· ומקשה לבו יפול ברעה · מי שאינו מתבונן בתכלית פעלותיו הוא המקשה את לבו ואין זה כי אם רוע לב ומצד אכזריות שיש בו והרך המפחד תמיד הפך המקשה לבו כי המקשה את לבו אין פחד אלהים נגד עיניו איננו רואה תכלית השכר במצוה גם לא תכלית הפורענות בעברה ומי שהוא מפחד תמיד יראה הפורענות טרם באו כי יפחד ממנו ומי שהוא מקשה לבו לא יראנו עד באו עליו ·· המפחד לדברים תמיד יקרה לו בזה מצד הכנעה ושפלו ולכך יתרומם ויתעלה זהו שהזכיר לשון אשרי שהוא לשון עלוי ·· והמקשה לבו לדברים יקרה לו מצד הגאוה וגבהות הלב ועל כן הזכיר לשון יפול ואם יפול ברעה כלו אפילו ברעה אחת כענין שכתוב תמותת רשע רעה וכתיב כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה וכתיב כל פעל ה למענהו וגם רשע ליום רעה למדך הכתוב שהרשע

מוכן לפורענות ומזומן ליום רעה ואף ענשו ופורעניתו של רשע הוא למענהו כלו לכבוד השי כדי שיתקדש שם שמים ומענין שנאמר והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים כשם שמצינו בפרעה הרשע שהיה מקשה לבו ועל כן נגל ואבד בסופו הוא הכביד את לבו מעצמו כענין שנאמר ויכבד לבו הוא ועבדיו וכתיב ויכבד פרעה את לבו והקבה הכביד את לבו יותר כדי להענישו ולמען רבות אותותיו ומופתיו במצרים · זהו שכתוב ויאמר ה אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו ·· ודרשו זל כי עשר מכות דצך עדש באחב כמו שהם כסדורו בתורה כסדר הזה היו השתים בהתראה והשלישית שלא בהתראה דעך בהתראה ד בלא התראה עד בהתראה ש בלא התראה בא בהתראה ח בלא התראה מכת בכורים שהיא העשירית בהתראה כי יחזור לסדור הראשון זה דרשו רזל והפרשיות מוכיחות כן ·· ואם תסתכל בכתובים בכל הפרשיות תמצא כי השתים שהן בהתראה אחת יאמר התיצב לפני פרעה ובשנית יאמר בא אל פרעה התחיל במכת הדם לך אל פרעה בבקר ונצבת לקראתו על שפת היאור · ובמכת הצפרדעים הזכיר בא אל פרעה ·· מכת הכנים אין שם התראה ומכאן דרשו רזל מי שלקה ושנה שוב אין מתרין אותו ·· במכת הערוב חזר לסדורו הראשון והזכיר שם השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ובמכת הדבר הזכיר בא אל פרעה ·· מכת השחין אין שם התראה ·· במכת הברד חזר לסדורו הראשון והזכיר שם השכם בבקר והתיצב לפני פרעה ·· ובמכת הארבה שבכאן הזכיר בא אל פרעה ·· מכת חשך אין שם התראה ·· ועל כן נראה לי לפרש כי משה עה מודיעו המכה והיה עושה לו התראה פעם אחת על היאור ופעם שנית להיכלו וענין בא אל פרעה שיזכירו הכתובים בכל פעם ופעם באו שיכנס בהיכלו והכתובים מוכיחים כן כי מעת שהתרה לו במכת הדם על שפת היאור הגיד הכתוב כי מיד נכנס פרעה אל היכלו שנ ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת וטעם הדבר שהיו כל ההתראות בסדור הזה התראה אחת על יאורו והתראה אחרת בהיכלו · להורות על ענשו וגאותו וגאונו כי היה מתגאה על יאורו כענין שכתוב לי יאורי ואני עשיתיני · והיה נתגאה בהיכלו · והוא שכתוב ויבא אל ביתו · יאמר כי מצד שנכנס להיכלו ונתגאה בו היה בז לדברי משה ולא שת לבו גם לזאת שאם לא כן למה הוצרך להודיענו ויבא אל ביתו אלא שבא להודיענו שהיה מתגאה בהיכלו כענין בנבוכד נצר שאמר הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי וכתיב שלו הוית בביתי ורענן בהיכלי ובשם שהיתה גאותו של נבוכד נצר סבת שברו ומפלתו כן היתה פרעה · ועל כן היו ההתראות כלן מתוך יאורו והיכלו ומהם משפטו ושאתו יצא כי המקומות שנתגאה וחטא בהם ובשם באו אליו כל המכות ההם ·· והנה הודיעו הקבה שהכביד את לבו לשני טעמים האחד כדי שיתפרסם אלהותו בהראותו בעולם אותותיו ומופתיו אלה העוברות

והעתיד ומזה הזכי׳ לשון שתי׳ שהו׳ מקור הוא משמע לשעב׳
ה׳ עתיד שה׳ בין כלן י׳ וכאלו אמר למען שית׳ י׳ אותותי ועב׳
הזכיר בהן לשון בקרבו״ והשנית כדי שיספרו לדורות
עוצב גבורותיו וכח מעשיו״ את אשר התעללתי׳ על דרך
הפשט שחקתי בהם כשעשיתי בהם נקמות גדולות כלשון
יושב בשמים ישחק ה׳ ילעג למו״ וידעתם כי אני ה׳׳
לשעה ולדורות כי מתוך המוסר הזה שנתן הקבה במצרים
יכירו ישראל לדורות וידעו שמו הגדול גם אמות העולם
יתייסרו בהם וייראו ויקחו מוסר וכענין שכתוב בפלשתים
כשעכבו ארון הברית אצלם ולמה תכבידו את לבבכ׳ כאשר
כבדו מצרים ופרעה את לבם הלא כאשר התעלל בהם
וישלחו וילכו״ ויתכן לפרש אשר התעללתי שהוא לשון
עלה כי המעשים הנעשים בעולם הזה יקראם הכתו׳ עלילות
כלשון הודיעו בעמי׳ עלילותיו״ וכתיב ולו נתכנו עלילות
וזהו שתרגם אנקלוס ית נסין דעבדית במצרים׳ וכן
הזכיר דוד על הקבה׳ נורא עלילה על בני אדם ונקראו כל׳
הפעלות עלילות מפני שכלן נמשכות ונאצלות מן העלה
הראשונה וכל הנמצאים עלולים אצלו ובאר הכתו׳ כי מתו׳
עלילותיו ונפלאותיו שבמצרי׳ הראה עצמו עלה כמו שידוע
כי מתוך מצרים נתפרסם אלהותו בעולם׳ ומזה אמ׳ הנביא
עה ואנכי ה׳ אלהיך מארץ מצרים יאמר מארץ מצרים
התחילו הבריות לידע אותי ונודע בגוים שמי להיותי משנה
הטבעים בנסים המפורסמים״ ועל דרך המדרש את אשר
התעללתי אמר הקבה כשם שהם עוללו את כרמי כך אני
מעולל אותם כן העולם״ עד מתי מאנת לענות מפני מה
הקבה׳ דורש מן האדם ההכנעה והשפלו והוא דבר הנביא
ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד אל דברי׳ ויאמ׳ השמי׳
כסאי והארץ הדום רגלי וגו׳ ולא יכלכלו אותי כענין שנא׳
הנה השמים ושמי השמי׳ לא יכלכלוך אף כי הבי׳ הזה אשר
בניתי ואם כן אי זה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום שיהיה
לי כדאי ואעפ׳ כן מביט אני אל עני ונכה רוח ולמי שהו׳ חרד
אל דברי׳ עני הוא הנכנע וכתיב לב נשבר ונדכה״ ועל
כן תרגם אנקלוס עה׳ לאתכנעא והנה כובד המכות על פרעה
לכובד לבו כי כמה שאמ׳ אני הכבדתי את לבו פירושו מוסיף
כובד על כבדו לפי שא למעלה ויוסף לחטא ויכבד לבו הוא
ועבדיו וכבר ידעת כי אחאב מלך ישראל שהיה רשע עובד
עז ונכנע ועלה לו הכנעתו הוא שכתוב הראית כי נכנע
אחאב מפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי
בנו אביא הרעה על ישראל׳׳ נבוכד נאצר הרשע שלא
נכנע כבר ידעת ענשו שהכניעו השי׳ וגרש אותו ממלכותו
ולפי שהיה מתגאה ועשה עצמו אלוה והיה מגביה עצמו ומתעל׳
ממדרגת אנושית למדרגת אלהית לפיכך הכניעו הקבה
והשפילו ממדרגת אנושית למדרגת הבהמות והיה אוכל
העשב׳ ז׳ שנים כבהמה שפלה והיה ענשו מדה כנגד מדה
כי הרי ההכנעה וההשפלה ענשו של גאה שנ׳ לפני שבר גאון
כן פרעה הרשע מאן להכנע בגאותו וגאונו ועל כן אבד
בסופו״ הצומח לכם מן השדה׳ מכת הארבה היתה בניסן
לפי שבניסן התחילים האילנות להוציא פרח ונראו הנצנים

כארץ ומכת הברד הקודמת לה היתה בחדש אדר שהרי כל י׳
המכות בשנה אחת היו וכמו שאמרו ז״ל משפט המצריים
במצרי׳ יב׳ חדש ולפי שהברד שבא באדר שבר כל האילנות
והפשתה והשעורה שכבר צמחה נכתה במכת הברד אחרי
כן בחדש ימים בניסן שבו נגאלו צמחו האילנות והוציאו
פרח וצמחו גם כן החטה והכסמת שלא נכו במכת הברד
לפי שהיו אפילות ועל כן כתוב הצומח לכם מן השדה כי
מכת הארבה תבא עתה לעקור כל צומח וכל מה שהשאיר
הברד כן פי הרמבן ז״ל ונצטרך לומר לדבריו כי שלש
המכות היו בניסן והז׳ הקודמות היו ביא׳ חדשים ואם כן יבא
הענין שתעכב המכה יותר מז ימים ויהיו ימי ההרוחה בין
כל מכה ומכה שלשים יום ואנו מפסוק וימלא שבעת ימים
למדנו כי ההרוחה בין כל מכה ומכה ז׳ ימים וכן
כל המכות כלן ולפיכך יש לנו להשוות
זמני המכות וימי ההרוחה׳ בענין שוה ונאמ׳ כי כמו
בניסן היתה תחלת נבואתו של משה בסנה והיה הקבה׳
מפתהו ז׳ ימים לילך בשליחותו כמו שהוכיחו מפסוק גם
מתמול גם משלשו׳ ואותן ז׳ ימים היו ז׳ ימי פסח לשנה הבאה
כמו שרמזתי בפסוק כתוך הכנה אחר כא׳ בניסן הלך למדין
מיד והיה לו ללכת למצרים אלא שהוצרך ללכת למדין כדי
שיתיר לו שבועה שנשבע ליתרו שלא יצא מן הארץ אלא
ברשותו וזהו שכתוב וילך משה וישב אל יתר חתנו וכתיב
ויאמר ה׳ אל משה במדין אמר לו במדין נשבעת במדין לך
והתר שבועתך במדין הלך למצרים ומשה ואחרן נתראו
לפני המלך והתרו בו כה אמר ה׳ וגו׳ והשיב לא ידעתי את
ה׳ ועוד אמר להם למה משה ואהרן וגומר מיום שהתרו בו
הכביד עליהם העבדה וחזר ואמ׳ להקבה׳ למה הרעות והשיב
לו עתה תראה כל זה אפשר שהיה לפי פשט הכתובים
בח׳ ימים לתשלום ניסן נמצאו בהם שלשה חדשים איר סיון
תמוז כמו שדרשו מפסוק ויפגעו נמצאת אומר שהמכות
התחילו באב ושמשה מכת הדם ז׳ ימים באב וכא׳ ימי הרוחה
שאחריו וכן מכת הצפרדעים באלול וכא׳ ימי הרוחה וכן
כלן עד אדר שהיתה בו מכת הארבה ומכת החשך בניסן ז׳
ימים וימי הרוחה שאחריו ז׳ ימים הרי יד׳ ומכת בכורות
בליל טו׳ בניסן הוא יום הגאלה ועם הפי׳ הזה יבאו ימי
עמידת המכות וימי הרוחה בזמנים שוים׳ ומה שאמרו
משפט מצריים יב׳ חדש אין לומר כי עמדו המכות זמן כזה
אלא מיום שבא משה לפני המלך בתשלום ניסן ואמר לו
כה אמר ה׳ בני בכורי ישראל הנה אנכי הורג את בנך
בכורך מאותה שעה חל עליהם הדין ונגזר בהם המשפט
עד תשלום יב חדש שבו כלו כל המכות ונגאלו בו ישראל״
ויפן ויצא מעם פרעה׳ תכף שהתרה בו במכה
הגדולה יצא מלפניו והיה זה דרך חכמה ותחבולה ממשה
כדי שיטלו עצה לשלחם כי חשב במכת הברד הקודמת לזו
חשבו את עצמן מתים אף כי במכה זו הבאה אחריה לעקור
כל אשר השאיר הברד וכן עשו נטלו עצה שישלח אותם
ועל כן צוה המלך שישובו הוא שכתוב ויושב את משה ואת
אהרן״ עד מתי יהיה זה לנו למוקש׳ על דרך הפשט
בעבור משה אמרו כן וכן״

כתוב כי זה משה האיש שהרי על ידו היו באות המכות אשר
בהם הם יוקשים · ויתכן גם כן לפרש עד מתי יהיה זה כי
ירמוז למה שכתוב זה אלי ואנוהו · בעבור זה עשה ה׳ לי ·
וגלה לנו הכתוב בלשון הזה על מחשבתם הרעה כי כפרו בע
בעקר · כי חג ה לנו · זה חג שבעו׳ הוא יום מתן תורה שכבר
אמ׳ לו בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלדי׳
על ההר הזה ואין לפרש חג הפסח שהרי במצרים עשו את
הפסח גם אי אפשר לפרש סכות שהרי אין לו זכרון בהר
האלדים אבל הוא חג השבעות שבחדש סיון הוא שכתוב
בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה
באו מדבר סיני ויום זה ראש חדש סיון היה ונשתהו שם ה׳
ימים ולמחרתו ביום ששי נתנה תורה ·· ראו כי רעה נגד
פניכם · באור הכתוב כתרגומו בישא דאתון סברין למעבד
לקבל אפיכון אסתחרא כלומר מעותדת היא שתסוב נגד
פניכ׳ כי עליכם תחזור והוא מלשו׳ ולא תסוב נחלה שתרגו׳
לא תסתחר · וכן אמרו רז״ל דרך הבחורים והזקנים לזכות
שמא הקטנים והטף מי שאומר דבר זה אין דעתו אלא
לברוח ראו כי אותה רעה שאתם מבקשים לעשות שיש
בדעתכם לברוח היא תסוב נגד פניכם שלא תצאו מכאן
מדה כנגד מדה ·· ובמדרש ראו כי רעה נגד פניכם כוכב
אחד יש ששמו רעה ואמר להם פרעה רואה אני
באצטגנינות שלי כוכב אחד עולה לקראתכם במדבר והוא
סימן דם והריגה · והכוכב הזה הוא כוכב מאדים ועשו הרש׳
קרוי אדום ומזה נכפל בו הלשון מן האדום האדום הזה
וכמו שבארתי שם ופרעה הרשע שהיה אצטגנין גדול קראו
רעה לפי שהוא סבת הרעות כלן הוא כוכב מורה על הדם
והחרב והשממון והפצעים והמכות ושם נפל שדוד
מדה כנגד מדה כי נענ׳ במה שחטא הוא הקשה את לבו וכתי׳
ומקשה לבו יפול ברעה ועל כן נאבד בסוף · ואמ׳ נגד פניכ׳
כי הוא בכחו הגדול לנגדכם מביט אליכם ומעותד להזיק
לכם בדרך הזה במדבר והיה ראוי זה כנגד מה שחטאו
ישראל בעגל ונתחייבו מזה הריגה זהו שהזכיר בתפלתו למה
יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם כלו׳ אם אתה מכל׳ אותם
עתה במדבר בחטאם יתחלל שמך הגדול ויאמרו מצרים כי
היה זה בכח אותו כוכב ששמו רעה שהוציאם בו ולכך מתו
במדבר ויכחישו למפרע האותות והמופתים אשר ראו כבר
ויאמרו שגם הם היו בכח המזלות ואין הממשלה כי אם להם
חס ושלום מיד וינחם ה׳ על הרעה הפך הדם לדם מילה שמל
אותם יהושע הוא שכתוב היום גלותי את חרפת מצרים
מעליכם שהיו אומרי׳ לכם דם אנו רואים עליכם במדבר ··
וה׳ נהג רוח קדים · וה׳ הוא ובית דינו ·· רוח קדים מוכנת
לפורענות לעולם במצרים כתיב וה׳ נהג רוח קדים בים כתי׳
ויולך ה את הים ברוח קדים בשני שבטים כתיב ברוח קדים
אפיצם לפני אויב בעשרת שבטים כתיב יבא קדים רוח ה׳
ממדבר עולה ויבוש מקורו ויחרב מעינו · בזמן הגלות כתיב
הגה ברוחו הקשה ביום קדים ·· בצור כתיב רוח הקדים
שברך בלב ימים · ביונה כתיב וימן ה׳ רוח קדים חרישית ·
בפורענות גוג כתיב ברוח קדים תשבר אניות תרשיש ··

הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה · רוח מזרחית
הביאה הפורענות ורוח מערבית סלק את הפורענות הוא
שכתוב ויהפך ה רוח ים חזק מאד וישא את הארב׳ ויתקעהו
ימה סוף ומה שאמר הבקר היה לפי שפורענות הרשעים
בבקר וכן אמר הכתוב לבקרים אצמית כל רשעי ארץ
והזכיר משה בפורענות קרח בקר ויודע ה׳ את אשר לו ··
וכנגדו מצינו ישועת הצדיקים בבקר הוא שנ׳ למשה והיה
נכון לבקר וכתיב היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה ··
וכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך ·· ואחריו לא יהיה
כן במין אחד של ארבה כי אותו של יואל היה מינין הרבה
ושאר המינין היו גדולים ממין הארבה אבל בכאן במצרים
היו שם מינין הרבה גם כן ובא דוד ופירש אמר ויבא ארב׳
וילק ואין מספר וכתיב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה ··
ושבעה מינין הם של ארבה ואלו הם ארבה סלעם חרגול
חגב גזם ילק חסיל וכולן היו במצרים וזהו שתמצא בפרשה
ז׳ פעמים ארבה ומין זה של ארבה היה יתר על שאר המינין
ומזה אמר הכתוב ואחריו לא יהיה כן כלומר במין אחד של
ארבה ועל כן נקרא שמו ארבה על שמינו מרובה משאר
המינין שכן כתיב בארבה חילי הגדול ·· והרמבן ז״ל פירש
לפי שמכת הארבה תבא במנהג העולם ודרך המקרה ועוד
שבאה על ידי רוח הקדים כמנהג העיד הכתוב בזה לפניו
לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן במקרה העול׳ ··
ורבינו חננאל ז״ל פירש ואחריו לא יהיה כן על ידי נביא
וכמוהו כמה שכתוב בחזקיהו בה׳ אלדי ישראל בטח ואחריו
לא היה כמוהו באור זה כבטחון לא היה כמוהו אבל ביראת
חטא ובשאר מדות היה כמוהו ·· וכן מה שכתוב על יהושע
לא היה ביום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה׳ בקול איש כלומ׳
להעמיד חמה בדבור איש אבל העמיד הקבה׳ חמה למשה
ולנקדימון בן גוריון מעצמו בלא דבור איש ויכס את עין כל
הארץ ותחשך הארץ · יורה שלא הניחו מקום פנוי וכענין
שכתוב בעיר ישוקו בחומה ירוצון בבתים יעלו בעד החלונים
יבאו כגנב ·· ומלת עין מלשון גוון כי כל הארץ נשתנית
בגוונה לשחרות ·· חטאתי לה׳ לאלדיכם ולכם · הזכיר לכם
לפי שבזה אותם וצוה לגרשם מהיכלו הוא שאמר למעלה
ויגרש אותם מאת פני פרעה ·· ועתה שא נא חטאתי אך
הפעם והעתירו לה׳ אלדיכם · פי׳ הרמבן ז״ל היה ראוי
שיאמר העתירו לה׳ שישא חטאתי כי אין משה נושא עון
אבל הזכיר כן למשה שהוא אלדים לפרעה ואמר העתירו
לשון רבים לכבוד אהרן כי יודע היה פרעה כי משה לבדו
הוא המעתיר כי כבר אמר לו במה פעמים והעתרתי אל ה
למתי אעתיר לך וכתיב ויעתר אל ה׳ ·· רק את המות הזה ··
למדך שהיו בני אדם מתים במכת הארבה כשם שהיו
מתים במכת הברד ואולי היה הארבה מסמא את
עיניהם כענין הצרעה בזמן יהושע ·· או יאמר
את המות הזה לפי שכל פירות האדמה נשתרפו בברד
ואחר כן בא הארבה לכלות מה שהשאיר הברד ואחר שתי
מכות אלה לא נשתיירה מחיה לבני אדם בארץ והנה זה
להם מות ·· והזכיר לשון רק לפי שפעמים רבות
ארע לפרעה שהיה מחלה פני משה

להעתיר על המכה ובכור המכה היה חוזר בו ומכביד את
לבו על כן יאמר עתה איני שואל ככך שתעתיר לעולם כשב
כ בגילי ובלבד שתעתיר הפעם הזאת בלבד להסיר ממני
המות הזה וזה טעם רק למעט פעמי׳ אחרות ״ לא נשאר
ארבה אחד בכל גבול מצרים ׳ תפלתו של משה במכת האר
הארב׳ היא שעמדה עד היום שאין ארבה מפסיד בכ׳ גבו׳
מצרים ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים
אינו אוכל בכ׳ גבול מצרים כלום וזה דבר ידוע ״ והנה
דברי משה בתפלתו נאמנים לשעה ולדורות וכן כדברו
שאמ׳ לך ביאור תשארנה נשאר שם עד היום שרץ המים
הנקרא אלתמכח ושם מתגדל ו אומ׳ כי לפעמים יוצא כן
המים שבנהר נילוס שש׳ גדולו ויוצא אל שפת הנהר ובולע
מה שמוצא שנים ג׳ בני אדם ביחד ואין שולטין בגופו חנ
חנית והצי א״א אם יכונו לתקוע בבטנו ואמ׳ הרופאי׳ כי
יש לו ארס והנוגע בגופו מזיק לאדם אפי׳ אחר מיתה והוא
מין צפרדע והנ׳ מב׳ דברי משה נשאר השרץ הזה שם ומכח
תפלתו לא נשאר ארבה אחד בכ׳ גבול מצרים וכן פי׳ רבי׳
חננאל ז״ל ועל זה נאמר שיחו בכ׳ נפלאותיו ״ ויחזק ה׳ את
לב פרעה אין טבע האדם שיסבול המכות האלה שיוכל
לעמד שלא ימות לבו בקרבו והנ׳ נתבאר בכתוב רשעו של
פרע׳ ואכזריות לבו שהיה מתחזק במרדו בה׳ מכות ראשונו׳
שהיה לו חזק הלב מעצמו ברשעו ואולתו ומן המכה דחמ
החמישית ואילך היא מכת הדבר שכתוב בו ויכבד לב פרעה
ולא שלח את העם היה חזוק לבו סבה מאת הש״י וזהו שאמר
ויחזק ה׳ את לב פרעה לרמד כי האדם בידו של הקבה כחומ׳
ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וכתיב בתריה רגע אדב
אדבר על גוי ועל ממלכה וגו׳ ״ וכן אמר שלמה פלגי מ
מים לב מלך ביד ה׳ על כל אשר יחפוץ יטנו ״ נטה ידך
על השמים ״ וכן במעשה ויט משה את ידו על השמים
בשניהם היה לו לומר אל השמים כי משה לא נטה ידו על
השמים ממש כמו שעשה על הים שכתוב בו ויט משה את
ידו על הים אבל יתכן לפרש כי מפני שהגלגלים גשמיים
וכל מעשה הטבע נכללים בהם על כן אמר על השמים כי
כח האות והמופת למעלה מכחות הגלגלים שהם טבע ולמע
ולמעלה מהם אין שם הטבע תופש בהם רק אותיות ההויה
ומפני זה הזכיר על השמים ויהי כי אותות ההויה על השמי׳
ולא תמצא שיזכיר הכתוב על השמים כי אם בשתי מכות
בלבד והם הברד והחשך יאמר בהם הכתוב נטה את ידך על
השמים ויהי ברד נטה ידך על השמי׳ ויהי חשך לומר שאעפ׳
שנשתלשלו מן השמים והם הם בדרך מקרה העולם ב
כח הנס בה׳ למעלה מן השמים ומזה הזכיר בכל אחד לשון
הויה ויהי ברד ויהי חשך שהם אותיות ההויה למעלה מן הט
הטבע ומן הידוע שבאותיות ההויה יוכל אד׳ לשנות הטבע
ומה שהזכיר בכאן במכת החשך ויט משה את ידו ולמעלה
במכת הברד הזכיר מיד ויט משה את מטהו הכל הולך אל
מקום אחד כי במכת הברד המשיך משה כח אצילות מן המ
המטה הנרמז באלפא ביתא טן ים והוא המלכות הבקוע ים
לפני משה ומזה הזכיר מיד וה׳ נתן קולות וברד והוא כלשו׳

וה׳ המטיר על סדום וכן אמר מיד וימטר ה׳ ברד על ארץ
מצרים ׳ ומשם גם כן המשיך כח במכת החשך ועל כן הזכיר
בו יד כי נקראת היד הגדולה והאש הגדולה אשר החשך
הזה לקוח ממנה ועל כן נדונו בו המצריים גם רשעי ישראל
במדת הדין ׳ ותמצא בפרשה ג פעמים חשך ויהי חשך וימש
חשך ויהי חשך אפלה לרמוז כי ג׳ מיני חשך הם ואלו הם
עלטה אפלה ערפל ׳ עלטה הוא חשך של בין הבתרים
שנאמר ועלטה היה ״ אפלה הוא חשך של מצרי׳ שנ׳ ויהי
חשך אפלה ״ ערפל הוא חשך של מתן תורה שנ׳ ומשה
נגש אל הערפל ״ וימש חשך ׳ פי׳ ויחשיך חשך והוא מלש
מלשון אמש והכונה שיחשיך עליהם החשך יותר מחשך
הלילה ׳ או יהיה וימש מלשון לא ימיש ענין הסרה כלומר
אחר שיוסר חשך הלילה ומכאן שמכת החשך התחילה באור
הבקר אחר שעברה הלילה שאלו התחיל מן הלילה היו המצ
המצריי׳ חושבי׳ שהיה הלילה ארוך שיעור ג׳ ימים ולא היה
בזה פרסום האות וכדי שיפרסם האות אצל הכל לא חלה
המכה עד שיוסר חשך הלילה ונתבאר לכל שהוא יום ואז
בא החשך ומזה תרגם אנקלו׳ בתר דיעדי קבל ליליא ׳ וכן
באר אליהוא לכן יכיר מעבדיהם והפך אור הבקר לילה ויד
וידכאו הרשעים ואמר תחת רשעים ספקם במקום רואים
כלו׳ הרשעים והם המצריים ספקם תהתיה כלומר במקומות
כלשון ולא קמו איש מתחתיו באי זה מקום רואים כלומר
במקום האור ׳ ובמדרש וימש חשך נתן בו ממש עשו אותו
מלשון ממשש בצהרי׳ זהו שאמר הכתוב שלח חשך ויחשיך
משל למה הדבר דומה למלך שסרח עליו עבדו ואמר לאחד
מעבדיו צא והכהו חמשים הלך והכהו מאה והוסיף משלו
כך ית׳ שמו שלח החשך על מצרים ונתוסף חשך משלו ׳ הוי
אומ׳ שלח חשך יחשיך ויהי חשך אפלה ׳ מהיכן היה החשך
ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אומר מחשך של מעלה שנ׳ ישת
חשך סתרו ׳ ר׳ נחמיה אומר מחשך של גיהנם שנ׳ ארץ עיפ
עיפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים וגו׳ שבעה ימים שמש
החשך שנ ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים
לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו ג׳ ימים אחרים
הרי ו׳ ימים ג ימים היה קל וג׳ ימי׳ היה אבל כבד העומד
אינו יכול לישב היושב אינו יכול לעמד ויום השביעי מנו׳
ויהי הענן והחשך חשך למצרים ואור לישראל בכל מקום
שהם ומזה אמר במושבותם כי היה ראוי הכתוב לומר ולכל
בני ישראל היה

אור

בארץ גשן כמשפטו בכל אבל הזכיר במושבותם להורות כי
אף בבית המצרי אשר שם ישראל שם היה אור לישראל
ובאור המדרש הזה והסבה שבמכת החשך והממש שנתן בו
הוא שאין להבין שהחשיך השמש בגלגלו אך עמד באורו
ותקפו כל ימי החשך כמו בשאר הימים ועולם כמנהגו
נוהג אבל הענין היה שהושחר האויר בכל ארץ מצרים כי
נסתתמו שביליו ויסגיר ה׳ בעדם מהכנס האור בהם כי
בידוע שאור השמים נכנס ונוקע באויר וכשם שהקול
נכנס ונוקע בו עד שיגיע לאזני השומע כן אור השמש

נכנס ובוקע בשבילי האויר ובנתיבותיו עד שיראה הרואה
אותו צח ובהיר והכנס אור השמש באויר הוא סבת ראותנו
אור השמש והקבה׳ בטל סבה זו במצרים כל׳ ימי החשך מנ
ומנע מהכנס אור השמש באויר ואז חזר האויר שחור
ולא יוכלו לראות אור השמש והירח והכוכבים מפני שש
ששבילי האויר ונתיבותיו סגורים מהכנס האור בהם ואחר
שחזר האויר שחור הכבידו הקבה׳ כל כך עד שהיה בו ממש
והיו מרגישין אותו במשוש והיושב לא יוכל לקום ולא לפ
לפרוש את ידיו ואלו היו פרושות לא יוכל להשיבם אליו וה
והיה אור לישראל מפני שלא נסגרו להם שבילי האור והיה
האור נכנס באויר במושבותם והיו רואים וזה היה סבת הח
תחשך למצרים והאור לישראל ״ רק צאנכם ובקרכם יצג
למעלה במכת הארבה לא הרשה להם הטף רק הגברים הוא
שאמ׳ לכו נא הגברים ועבדו את ה׳ כי אמר אין דרך הטף ל
לזבוח וחשב שלא יברחו מאחר שהיו מניחים הטף ועתה ב
במכת החשך הרשה להם גם הטף הוא שאמר גם טפכם ילך
עמכם אבל רצה לעכב כרשותו עקר ממונם ותוקף עשרם
שהיה במקנה הוא שאמ׳ רק צאנכם ובקרכ׳ יוצג וחשב אם
אולי יברחו עם טפם הלא ישאר לי עושר במקנה והשיב לו
משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות כלומר גם אתה תתן
מקנה צאן ומקנה בקר לעשות זבחים ועולות וגם מקננו יל
ילך עמנו אין צריך לומר שמקננו ילך עמנו ולא תשאר פ
פרסה ומה שאמר זבחים ועולות ועשינו לה׳ אלדינו כאלו א
אמר ועשינו זבחים ועולות לה׳ אלדינו ואנחנו לא נדע מנין
הקרבנות שירצה הקבה׳ שנעבד שמא נצטרך יותר ממה ש
שבידינו כן פיר׳ הרמבן זל ״ לא אוסיף עוד ראות פניך
דרשו רזל אני איני בא אצלך אתה בא אצלי וזהו שאמר ו
וירדו כל עבדיך אלה אלי היה ראוי שיאמר וירדת אלא ש
שחלק כבוד למלכות ותלה הירידה בעבדיו אבל הוא בעצמו
ירד אליו מהיכלו בלילה כענין שכתוב ויקם פרעה לילה הו
הוא וכל עבדיו וגו׳ ויאמר קומו צאו מתוך עמי והנה לפי
הדבור הזה שאמר לו עוד נגע אחד אביא על פרעה בהיכלו
נגלת אליו השכינה ושם בא אליו הדבור והיה הענין כפני
שאמר לו משה לא אוסיף עוד ראות פניך כדי שלא ימצא ו
ובודאי נגלת אליו השכינה באותו מקום עצמו והוא מה ש
שאמרו זל קפץ עליו האלדים בביכול נכנס בפלטרין של פר
פרעה בשביל משה שאמר לא אוסיף עוד ראות פניך כדי ש
שלא ימצא בדאי את מוצא שלא דבר הקבה עמו בביתו ש
של פרעה אלא אותה שעה שנא׳ כצאתי את העיר אפרוש א
כפי אל ה׳ ועכשו קפץ הקבה׳ ודבר עם משה שנא׳ עוד נגע
וגו׳ ״ כשלחו כלה גרש יגרש ׳ כלומר כאשר ישלח אתכם כ
כלכם ישלח זהו כלה לא יניח אחד מכם בכאן זהו שהזכיר
הנביא עה׳ בקבוץ גליות ולא אותיר מהם עוד איש שם ״
וישאלו איש מאת רעהו ׳ אין שאלה זו כשאלה האמור בכ
בכלים שהיא שאלה על מנת לחזור אלא צוה שישאלו מהם
במתנה והקבה׳ יתן להם חן בעיני המצריים ויתנו להם ואין
זה׳ גנבות דעת שיצוה כה הקבה׳ הס ושלו׳ אבל היה הדבר מ
מותר להם שהרי העבדה שעשו להם אין לה ערך ואין לש
לשכר המלאכה ולשנויה סוף ותכלית והלא דין תורה הוא ב

בעבד שעבד את אדניו ז׳ שנים שהוא חייב בהענקה שנאמ׳
וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם הענק תעניק ל
לו מצאנך מגרנך ומיקבך על אחת כמה וכמה המצריים ש
שהיתה אצלם עבדת ישראל של רדו׳ שנים ״ ומה שהזכיר
לשון רעהו ורעותה ׳ יראה לי שקודם מתן ורה היו כל
הבריות חברים כאחד אבל לאחר מתן תורה שהחזיר
הקבה׳ את התור׳ על כל אומה ולשו׳ ולא קבלוה עד שקבלוה
ישראל יצאו כל שאר האמות מן האחוה והרעות ונשאר ה
השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום ה
הוא שכתוב למען אחי ורעי ״ וזהו שדרשו רזל לכל אבדת
אחיך אחיך ולא גוי וכן לא תשיך לאחיך אחיך ולא גוי ״
כה אמר ה׳ כחצות הלילה ׳ הקבה אמר לו כחצות כי כן הע
העידה התורה במעשה ויהי בחצי הלילה ״ וה׳ הכה כל׳ בכור
אבל משה אמ׳ כחצות דרשו רזל כדי שלא יטעו אצטגניני
פרעה ויאמרו משה בדאי הוא ״ ויש לשאול על המאמר הזה
כי בודאי אצטגניני פרעה וחרטומיו מן המכה השלישית
שהודו על כרחם ואמרו אצבע אלדים היא ׳ לא נתראו
לפני משה ולא באו בהיכל המלך כלל כי ראו במשה שהשיב
כל חכמתם אחור ודעתם יסכל ׳ ואם כן איך יתלו הטעות ב
במשה ויאמרו משה בדאי הוא והם היודעים כי נאמנים כל
דבריו בט מכות הקודמות ולא נפל מכל דבריו ארצה והנה
המה חכמים מחוכמים המבינים כי כל מעשיו של משה היו
מאת ה׳ כי כבר הודו בכך ׳ ועוד כי אף אם יתלו הטעות ב
במשה מה היה משה חושש להם שישנה בשביל כך הלשון
שנא׳ לו מפי הגבורה בחצות ויאמר להם בשמו כחצות ׳
והנראה לומר כי עד המכה השלישית היו האצטגנינים וה
והחרטומים חזקים באמונתם והענין ברור [illegible] כי כל מע
מעשיו של משה בדרך חכמה ותחבולה לא [illegible] אבל כ
כאשר היתה המכ׳ השלישית היו מכחישים [illegible] עצמם ומ
ומודים בנבואת משה ואז אמרו אצבע אלדים היא ומשם ו
ואילך היו רואים שהיו המכות באות בדברו של משה ואחר
התראתו מיד והיו רואים שהיו מסתלקות בכל פעם ופעם ב
בכח תפלתו אז היה הענין הולך ומתחזק בלבם והיתה נבואת
משה מתבררת אצלם והיה שם שמים נודע ומתקדש בעול׳
על ידו וכיון שנאמנו דבריו בכל המכו׳ והיה ענין החרטומים
והאצטגנינים הולך לאחור בשקריהם ופחזותם וענין אמת׳
נבואת משה מתגבר והולך לכך נתירא משה במכה זו הא
האחרונה שהיא חתימת י׳ מכות פן ימצאו החרטומים וה
והאצטגנני׳ מקום לטעו׳ בדבריו כיו׳ של׳ מצאו עד עתה בין
המכות הקודמות כי אם היו מוצאים עתה מקום לטעות יהיו
מכחישים כל המכות והאותות והמופתים למפרע ויתחלל
שם שמי׳ ועל כן היה העני׳ מוכר׳ למשה שהוצר׳ לשנות לשון
השם ית׳ פן יטעו הם ויכחישו למפרע ונמצא שם שמים מ
מתחלל וחשש כזה במכה האחרונה לפי שכל האותות הק
הקודמים תלוין בה ״ ונראה לי עוד לומר בכה ששנה ואמר
כחצות שהוצרך לעשות כן שיתקדש שם שמים כי מן הידו׳
אצל חכמי הכוכבים כראשי הימים שהם חלם כצנש׳ וראשי
הלילות בצגש׳ חלם׳ אם כן תחלת שעת שביעית של

לילי חמישי ולכך שנה משה כחצות כלומר קריב לחצות ויש
ו שיחשבו המצריים שהמכה היתה בסוף שעה ששית לצדק
שהוא כוכב החיים ויתברר אצלם שהמכה לא מכח הכוכ
הכוכבים ואלו אמר להם בחצות היו אומ׳ כי המכה למאדי׳
היא ולא מאת ה׳ היתה זאת להם רק שנתחייב כן מכח המ
המערכה אבל אצל המאמינים ידוע כי בחצי הלילה היתה
המכה בכיון ברגע התחלת מאדים וכן העידה התורה כי אין
הקבה׳ משנה הטבע אלא אחר ההכרח ולצורך גדול ורצה
להשתמש באחד ממשרתיו שהוא מאדי׳ כדי להרוג בשונאיו
וכענין שאמרו במבול נטל כוכב אחד מכימה והביא מבול
לעולם ׃ ואעפ׳ שהיה נס גדול ומפורסם בהיות המכה בתח
בתחלת מאדים אפי׳ לדעת הכופרים מפני שאין החוזים בכו
בכוכבים יכולין לתלות הכח במאדים להשמיד להרוג ולאבד
כי אם ליחיד או לשנים וזה בהיותו בבית שפלותו אבל כ
כרבוי עם ברגע אחד כמו שהיה בבכורי מצרים זה אי אפ
אפשר מכח המזלות אעפכ׳ רצה משה שלא ליתן פתחון פה
אפילו לאחד מהם מן הנפתים בהבליה׳ שלא יהיו מפרישין
בין יחידים לרבים עם שלא יאמרו שהיה בשעת ממשלת
מאדים כלל אלא בשעת ממשלת צדק שהוא בית החיים שה
שהרי רוב הנולדים לתשעה הם לצדק וכאשר תבא להם
המיתה בשעת ממשלת כוכב החיים אז יתפרסם להם כי זה
מכח עליון למעלה מן הכוכבי׳ והמזלות ׃ ומה שתמצא
במלת כחצו׳ ואמ׳ סיוע לדברי קצת שבסוף שעה ששית הוא
קרוב לחצות אבל בחצות הלילה בכוון באותו רגע התחילה
המכה במצרים הוא שכתוב רגע ימותו וחצות לילה יגועשו
עם כלשון ותגעש ותרעש הארץ ויעברו אלו ישראל שהרי
בלילה אמר להם קומו צאו מתוך עמי ׳ ויסירו אביר לא ביד
יסירו אימת פרעה והמצריים שהיו אבירים עליהם ולא בכ
בכח ידם ׳ ובמדרש כחצות הלילה זהו שאמ׳ הכתוב חצות ל
לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך ׳ זו ליל מכת
בכורות שהיה משפט למצריי׳ וצדקה לישראל להצילם ׳ אני
יוצא בתוך מצרים ׳ תרגם אנקלוס אנא מתגלי ודרשו זל״
כי הנה ה׳ יוצא ממקומו וירד וגו׳ יוצא ובא מדה כנגד מדה
תן לכן להבין זה ׃ ומת כל בכור ׳ בין שהוא בכור האיש בין
שהוא בכור האשה וזהו שאמר דוד עה׳ ויך כל בכור במצרי׳
ראשית אונים באהלי חם וכתיב ראשית לכל אונם ׳

הזכיר על בכור האיש ראשית לכ
לכל אונם והזכיר על בכור האשה ראשית אונים באהלי חם
לפי שהאשה נקראת אהל שנא׳ הם ומקניהם יעלו ואהליהם
מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה ׳ הזכיר
הגדול במעלה והשפל והפחות שהוא בעבדות הרחים ונע
ונענשו גם הם כדי שלא יאמרו יראתם תקפה ׳ ואחר
במעשה אמר עד בכור השבי והכל אחד ׳ אבל שמעתי
טעם בשנוי לשון כי העבדים היו עוכדים ביום עבודת הרחי׳
ובלילה היו מחזירים אותם אל הבור ועל כן הזכיר כאן כב
בנבואת משה שהיתה ביום בבור השפחה אשר אחר הרחי׳
כי כן זמן עבדתם ביום ובמעשה שהיה בחצי הלילה הזכיר
בכור השבי אשר בבית הבור כי בלילה היו מחזירים אותם
לבור ׃ וכל בכור בהמה ׳ אם אדם חטא בהמה מה חטאה

לפי שהיו עובדים אותה ובשהקבה׳ נפרע מן האומה נפרע
באלהיה תחלה וכן דרשו זל כשם שנפרעים מן העובדים
כך נפרעים מן הנעבדין ׳ לא יחרץ כלב לשונו ׃ על דרך
הפשט דמה מכת בכורות לכלב ללמד שבשעה שהנזק מצוי
לבני אדם הצדיקים נצלים ממנו כענין שכתוב יפל מצדך
אלף ורבבה מימינך ׳ ועל דרך הקבלה מה שהביא חריצות
הכלב אצל מכת בכורות ידוע כי הכלב היה נשמי לא ישבע
לעולם וכן אמר הנביא לא ידעו שבעה והכח המשחית לא
ישבע לעולם לאמר הב הב ובעבור כי הנבלה והטרפה לק
מצד כח המשחית לכך צותה התורה להשליך הטרפה והנבל׳
לנכרי שנא׳ או מכור לנכרי לפי שהאבות
מאותו צד הם וזהו שאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב
לשונו למרך כי הכלב חרוץ הלשון כענין שכתוב כנחש ומ
ומה יתרון לבעל הלשון והנה אצילות הכח המשחית יבא א
אליו מכח מדת הדין המכה כל בכורי מצרים ומדת הדין ע
עצומה היא בחצי הלילה ולפיכ׳ חלה בהם ומתו כל בכוריה׳
וגלה לך הכתוב כי בחצי משמרה שניה צועקי הכלבים במ
במצרים לפי שבא מלאך המות ביניה׳ וכפי׳ אמרו רזל כ
כלבים צועקים׳ מלאך המות בא לעיר כלבים שוחקים אליהו
בא לעיר ואמרו עוד בברכות לחלוק משמרות הלילה שהם
שלש משמרות ראשונה חמור נוער רמז למדת החסר והא כז
נזכר חמור בתורה עד שבא אברהם ׳ משמרה שניה כלבים
צועקים היא מדת הדין הרי ששמו בזה רמז כלבים צועקים
משמרה שלישית אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי
אמו שמו בזה רמז לפרנסה שהקבה מזמין פרנסה לכל בריות
באותה שעה וכן רמז שלמה ותקם בעוד לילה ותתן טרף ל
לביתה וחק לנערותיה התינוק הוא כלל העולם משדי אמו ה
היא האשה המספרת עם בעלה ואם יגיד לך הכתוב כח הנס
הגדול כי אותה שעה שהיה הכלב חורץ לשונו אל המצריי׳
לא היה חורץ בכל בני ישראל והוסיף באור למען תדעון א
אשר יפלה ה׳ בין מצרים ובין ישראל כלומר בין מצרים שה
שהוא מצד הכלב ובין ישראל שהם מצד השי׳ המפליא לע
לעשות ׃ צא אתה וכל העם אשר ברגליך ׳ יאמר אין אני וי
וישראל יוצאים ברשותך עד שתשלחנו אתה בעצמך ותצ
ותצוה אותנו בכך ואחרי כן אצא ׳ והנה בכאן נשתלחו י
ישראל והותרו ממאסרם בכח עליון ועל כן יוצא מן הכתוב
הזה השם הידוע לאשה המקשה ללדת וכחו עצום לפתח כ
מוסרות הולד שהוא אסור בבית הסורים להוציאו מבסג׳
לאויר העולם כדי שיזכה לתורה כי אדם לעמל התורה יולד
כשם שישראל יצאו ממאסרם לקבל התורה בחדש השלישי
והשם הזה ידוע הוא לבעלי השמות ומפורסם בנקודו ואמר
ר׳ עקיבא קוף זה הקבה׳ והכן זה ׃ לא ישמע אליכם פרעה ׳
בהתראת מכה זו עד שתחול עליו המכה בעצמו ׃ למען
רבות מופתי זו מכת בכורות והזכיר מופתי כדי שיכלול ע
עמה קריעת ים סוף וניעור המצרים בתוך הים ׃ ומשה
ואהרן עשו את כל המופתים האלה ׳ הם עשר מכות שסדר
אותם עד עתה והסימן כהן דצך עדש באחב׳ והוא הסדר ה
המסודר בתורה

והיו ד׳ חלקים בד׳ יסודות דם צפרדע מן המים וראוי היה ש
שתלקה הארץ תחלה כי היא היסוד האחרון אך מפני שכל ה
הארץ שתתה מן היאור על כן התחיל בלקות המים
כי בלקותו ילקו היסודות כלן ולפיכך לקו המ
המים וכתו פרטיו שהם הדגים ״ כנים ערוב מן העפר שה
שהוא חזק מן המים וכן כתוב כל עפר הארץ היה כנים וכ
וכתיב ותשחת הארץ וגו׳ ״ וכיון שחזק לבו ולא אבה לשלחם
הביא עליו מן השמים מכות בגופם מיסוד האויר דבר בגופי
הבהמות ומיסוד האש שחין בגופי האדם ומיסוד האויר עוד
ברד וארבה בצמחי האדמה ועדין לא שמעו על זאת והביא
עליהם מכות מן האויר והוא החשך אבוד נשמת רוח חיים א
אשר באפי הבכורות ומה שכתוב עשו כל המופתים ומשה ו
ואהרן לא עשו שום מעשה במכת ערוב ובמכת הדב׳ ובמכ׳
הבכורות אלא על הרוב ידבר · והנה בשבע מכות נאמר ב
בהם נטית היד חוץ משלשה אלו · והכתו׳ יבאר לך כי אחר
שנשלמו בהם י׳ מכות עדין חזק השם ית׳ את לבו לקיים וא
ואני אקשה את לבו הנאמר לו בתחלה ״ וכן מצינו על הים
שכתוב שם ויחזק ה׳ את לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי
בני ישראל ״ ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן · אעפ׳ שהזכיר
הכתוב לשניהם כדבור משה היה עקר וכן כתוב כבד את א
אביך ואת אמך האב הוא עקר ״ ומפני שאהרן טרח
במופתים כמשה על כן כללו הכתוב עמו ״ בארץ מצרים ·
חוץ לכרך לפי שהיתה מלאה גלולים כי לא אמר הכתוב בע
בעיר מצרים וכן הזכיר משה בצאתי את העיר ולא התפלל
בעיר ״ ומה ששרתה שכינה בארץ מצרי׳ דרשו ז״ל להודיעך
שעד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לד
לדבור משנבחרה ארץ ישראל נפסלו כל הארצות לדבור ע
עד שלא נבחרה ירושלם היתה כל ארץ ישראל כשרה לדבו׳
משנבחרה ירושלם נפסלה כל ארץ ישראל לדבור עד ש
שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלם כשרה לדבור
משנבחר בית עולמים יצתה ירושלם הוא שכתוב זאת מנ
מנוחתי עדי עד ״ עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל
ראוים לכהנה משנבחר אהרן יצאו כל ישראל ״ עד שלא
נבחר דוד היו כל ישראל ראוים למלכות שנאמר ואתם תהיו
לי ממלכת כהנים וגו׳ משנבחר דוד יצאו כל ישראל
ואף בחוצה לארץ לא היה הדבור נדבק אלא במקום טהור
או על הנהר שנ׳ ואני הייתי על אובל אולי וכתיב ואני הייתי
על הנהר הגדול הוא חדקל וכתיב ואני בתוך הגולה על נהר
כבר ובמדרש אמר ר׳ שמעון בן לקיש גדולה חבתן של י
ישראל שנגלה להם הקבה במקום עז׳ ובמקום הטומאה בש
בשביל לגאלן משל לכה הדבר דומה לכהן שנפלה לו תרומ׳
בבית הקברות אמר מה אעשה לטמא עצמי אי אפשר להנ
להניח תרומתי אי אפשר מוטב שאני מטמא עצמי שעה א
אחת וחוזר אני ומטהר ולא להניח תרומתי כך ישראל תר
תרומתו של הקבה שנא׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתו ה
היו בבית הקברות שנ׳ כי אין בית אשר אין שם מת וכתיב ומ
ומצרים מקברים אשר הכה בהם כל בכור אמר הקבה ואיך
אני גואלם להניחם אי אפשר מוטב כביכול להצילם שנא
וארד להצילו מיד מצרים כשהוציאם קרא לאהרן אמר לו

טהר אותי שנא׳ וכפר את מקדש הקדש וכפר על הקדש עכ׳
החדש הזה לכם ראש חדשים · לא אמר דברו אל כל עדת כ
בני ישראל החדש הזה לכם כי היה במשמע שהמצוה לכל א
אחד מישראל לקבוע חדשים ולעבר שנים ואין המצוה כי
אם לבד׳ מומחין כמשה ואהרן · על כן בא הדבר לשניהם ל
לפכך הזכיר לכם כלומר בית דין מומחה כיוצא בכם
ואמר החדש הזה הוא חדש
ניסן וקראו הכתוב ראשון הוא שאמר ראשון הוא לכם וכן
כתוב בראשון ביד׳ ומפני שתשרי ראש השנה לשנים על כ
יאמר הכתוב בכאן ראשון הוא לכם כלו׳ אינו ראש השנה
לשנים אלא לכם כלו׳ לגאולתכם ועל כן יקרא הכתוב לח
לחדש תשרי שביעי ובחדש השביעי באחד לחדש והכונה ש
שביעי לחדש ניסן כדי שיזכר הנס של גאלת מצרים ולכך ל
לא מצינו בלשון הקדש שמות מיוחדים לחדשי השנה אבל
יאמר הכתוב בחדש השני בחדש השלישי בחדש השביעי וכ
וכן עד תשלום חדשי השנה כדי להיות בזה זכרון לגאולת מ
מצרים שבניסן ומה שאנו מוצאים שמות
לחדשי השנה והם ניסן אייר סיון תמוז אב וכן כלם ה
הנה הם שמות חדשים עלו מבבל ושעם הדבר כי מתחלה ה
היה המנין זכר ליציאת מצרים אבל כשעלינו מבבל בזמן ב
בית שני נתקיים הכתוב לא יאמר עוד חי ה׳ אשר העלה את
ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא
את בני ישראל מארץ צפון על כן הוצרכנו לקרוא החדשים
בשמות אשר היו נקראים בבבל וזה גם כן לזכרון כי שם ע
עמדנו בגלות ומשם גאלנו הקבה׳ ולמדנו מכל זה שאין ל
לחדשי השנה שמות מיוחדי׳ בתור׳ כשם שאין לימות השבוע
שמות מיוחדים כמנהג האמות שקורין לכל יום ויום בשם
ידוע אבל אנחנו אין לנו בכל אחד מהם שם מיוחד וקורי׳
לכל אחד ואחד על שם השבת ואנו מונין אחד בשבת שני
בשבת ג׳ בשבת וכן כלם כדי שיהי׳ בזכרון כל יום ויום זכרון
השבת ״ וזה פשט הכתוב זכור את יום השבת לקדשו ·
וענין החדש הזה לכם ראש חדשים · אין כונת הכתוב
להזהיר אותנו לעבר שנים ולקבוע חדשים על פי ראית הל
הלבנה כי בקביעות החדשים אין עקר התורה לחוש לראית
הלבנה אם תראה מוטב ואם לא תראה ביו׳ הקביעות אלא
קודם לכן או אחרי כן ליום או יומי׳ אין אנו חוששין כי לא
נצטוינו בתורה לקבוע החדשים על פי ראית הלבנה כי אם
על פי החשבון ״ וכתב רבינו חננאל ז״ל קביעות החדשים א
אינו אלא על פי החשבון לא על פי ראית הלבנה והראיה ש
שבכל מ׳ שנה שהיו ישראל במדבר היה הענן מכסה אותם ב
ביום ועמוד האש לילה ולא ראו בכלם שמש ביום ולא ירח
בלילה והוא שאמר הכתוב ואתה ברחמיך לא עזבתם במדב׳
את עמוד הענן לא סר מעליהם יומם להנחותם בדרך ואת
עמוד האש בלילה להאיר להם ומהיכן היו קובעים חדשים
על פי ראית הלבנה אלא בודאי עקר המצוה כתו׳ על פי הח
החשבון והנה מסורת בידינו לעולם כי יב׳ חדשי השנה ה׳
חדשים מהם כל אחד שלשים יום וה׳ חדשים מהם כל אחד
בהם כט׳ יום וב׳ מהם פעמים שניהם שלשים יום ופעמים ש
שהם כט׳ כט׳ פעמים אחד מהם ל׳ והשני כט׳ ושני חדשים
הללו הם מרחשון כסלו

ומסורת בידינו כי ראש חדש תשרי ראש השנה לשנים
וכי לכל חדש הלכה למשה מסיני כט׳ יום ומחצה ותשצג׳ ח
חלקים · ומפורש תמצא בכתוב ומבני יששכר יודעי בינה
לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל א
אחיהם על פיהם ואין לך דבר שצריך חכמה ובינה לקבוע
עתים ומועדים כי אם החשבון שהוא סוד העבור · אבל
ראית הלבנה דבר ידוע כי כשהלבנה נראת הכל יודעין ש
שהוא ראש חדש וחג המצות בטו׳ וראש השנה באחד בת
בתשרי ויום הכפרים בעשרה בו וסכות בטו׳ בו אבל החשבון
אינו אלא לחכמים מחשבין ומודיעין לישראל והם עושים
על פיהם וזהו שכתוב לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מא
מאתים וכל אחיהם על פיהם יצאו ועל פיהם יבאו · וכן
תמצא מדברי דוד ליהונתן שאמר הנה מחר חדש ואנכי א
אשב עם המלך ומהיכן היה יודע דוד שמחר חדש לולי שע
שעל פי החשבון היו קובעים ואולי לא תראה הלבנה ולא י
יקבעו מחר חדש ולא עוד אלא שהדבר מוכיח שהיו קובעים
ב׳ ימים ראש חד׳ שנא׳ ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב ה
המלך על הלחם ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אם
אמר מקרה הוא וגו׳ · וכתיב ויהי ממחרת החד׳ השני ויפקד
מקום דוד ולא יתכן לומר כי ראש חדש אחר הוא לפיכך ק
קראו החדש השני שנאמ׳ ויאמר שאול ליהונתן בנו מדוע
לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם ויקם יהונתן מע
מעל השלחן בחרי אף ולא אכל ביום החדש השני לחם הלא
הדבר מוכיח שהיו באותו החדש שני ימים של רח׳ כמנהגנו
ועד עכשו בהיות החדש יוצא · כך היו נוהגים כל ישראל מ
לקבוע חדשים על פי החשבון אלף ומאה שנים מימות מש
משה רבינו ועד אנטיגנוס ראש גולה וראש סנהדרין והיו
בכלל תלמידיו שנים והם צדוק וביתוס וכשדרש להם אל ת
תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס נכנס
ספק בלבם וחשבו שאין ענש ושכר ויצאו לתרבות רעה וה
יפה כלבנה
והתחילו לעורר בזה בקביעות הירח ואמרו כי אין עקר המ
המצוה לקבוע חדשים על פי החשבון כי אם בראית הלבנה
והוא הדבר הצודק והמכון והוצרכו חכמי הדור להכחיש
דבריהם ולהודיע להם בראיות גמורות וכן אמרו זל כך אמר
רבן גמליאל אל תחושו לראית הירח החשבון הוא העקר כך
מקובלני מבית אבי אבא שאין חדשה של לבנה פחותה מ
מכט׳ יום ומחצה ותשצג חלקים והנה דבריו הללו מוכיחין
שלא היה רבן גמליאל סומך על ראית הלבנה כי אם על פי
החשבון ועוד משנה שלמה היא ראוהו בד׳ וכל ישראל
וחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה הרי זה
מעובר זו ראיה גדולה שלא היתה בידם עקר ראית
הלבנה שאלו היתה בידם עקר ובראיה היו מקדשין
איך אחרי ראיתה מעברין אותו · ועוד גדולה מזו
באו שני ואמרו ראינוהו בזמנו והוא אור ל׳ ובלילי עבורו
שהוא מוצאי יום שלשים לא נראה וקבלם רג׳ ואלו היה רג׳
סומך על ראית הלבנה ולא על החשבון בודאי נתברר שכיון
שלא נראה בלילי עבורו שהם עדי שקר אלא ודאי רג׳ על ה
החשבון סמך ולא על העדת העדים · וכה שתמצא דרזל׳
דמות צורת לבנות היו לו לרג׳ בעליתו על הטבלא בכותל ש

שבהן היה מראה את ההדיוטות הבונה בזה כי רג׳ עשה צו
צורות הללו לבאר לתלמידי צדוק וביתוס ידיעתו במהלך ה
הלבנה בכל חדש וחדש וכי הוא יודע בכל חדש וחדש
באי זו צורה תולד אם ארוכה אם קצרה וכמה תהיה גבוהה
בגלגל ולאי זה צדת היה נוטה והיה בכל חדש וחדש מבאר
לתלמידים ואומר להם הלבנה בזה החדש צורתה כך וכך ונ
ונטיתה לצד כך וכך ובאותה צורה שהיה מראה לתלמידיו
בה היו מעידים העדים בכל חדש וחדש וכיון שראו כך חד
חדש אחר חדש שנה אחר שנה נתברר להם שאין העקר א
אלא החשבון ובטלו דברי החולקים ואעפ׳ שהיו מקבלים הע
העדים זכר ודבר לא היתה סמיכת בד׳ כי אם על החשבון ו
ודברי הכל דת חק העבור הלכה למשה מסיני שהדרשו׳ ביד
בד׳ הגדול כשהוא גדול שאין למעלה ממנו בחכמה וביראת
חטא ולבי בחדרי תורה ובקביעות השנים הרשות בידו לק
לקבוע ו׳ עבר כפי מה שיראה לו מחקי סוד העבור וזו היא
הזות שצוה הקבה למשה החדש הזה לכם עכ׳ בפירושי רבינו
חננאל זל׳ · ודרשו רזל בכתוב הזה החדש הזה לכם ראש
חדשים · אלמלא לא זכו ישראל למצוה אחרת אלא להר ש
שמקבלים פני שכינה פעם אחת בחד שדים כתיב הכא ה
החדש הזה וכתיב התם זה אלי ואנוהו ·· וענין המדרש הזה
הו רמז לכנסת ישראל הנקראת עטרת המקודשת ומיוחדת
לישראל שהם עמוסי בטן ולכך תקנו בגרמת הירח עטרת ת
תפארת לעמוסי בטן ומפני שהמברך ברכת הלבנה הוא מ
מקבל פני שכינה לכך תקנו אותה לברך אותה מעומד ולא
מיושב מפני אימת מלכות שמים ·· וידוע כי כשיראה האד׳
הלבנה מחודשה ומברך עליה הנה הוא מעיד על חדוש הע
העולם שהוא עקר האמונה ומודה על אלהותו של יוצר בר
בראשית שחדש העולם כשם שמחדש הלבנה בכל חדש וח
וחדש ·· ואומר כי גוון השחרות הנמצא בה הוא כענין מ
מתאבלת על ישראל המונין ללבנה כשהם שרוים בגלות ו
ונעל זה אמר שלמה יפה כלבנה ברה כחמה נתן היופי ללבנה
והברירות לחמה לפי שהלבנה דוגמת האשה ביצירה הת
התחתונה שהיא מתפעל׳ מן הזכר כן הלבנ׳ מקבלת ומתפעל׳
מן השמש וכן אין אשה אלא ליופי אבל בחמה הזכיר ברה
כי האור שדה ברור וממה שהזכיר בחמה ברה אתה יכול
להבין שאין הלבנה ברה ואל תתמה בזה שגם השכינה שה
שהיא כח הלבנה היא שורה עמהם בגלות ומצטערת בצ
בצרת׳ שנא׳ בכל צרתם לו צר ·ובמדר׳ החדש הזה עד שלא
הוציא הקב״ה את ישראל ממצרים הודיע להם שאין המלכו׳
עומדת להם אלא ל׳ דור שנ׳ החדש הזה . כם מה הלבנה ל׳
יום אף המלכות שלהם ל׳ דור וכ
וכבר כתבתי מדרש זה בפסוק ויקרא שמו זרח ·· ועוד
במדרש החדש הזה לכם בעולם הזה החדש הזה לכם ובאו׳
הענין שלכם הוא שתהיו מונין בו לפי שישראל מונין לל
ללבנה ונמסרה הלבנה לישראל שימנו בה לומר לך מה הל
הלבנה נראת ביום ובלילה כך ישראל בעולם הזה ובעולם
הבא ·· והרעו של עשו מוני לחמה שהוא המאור הגדול וה
הרי המאור הגדול לקטן שהקבה קראו קטן שנא הנה קטן
נתתיך בגוים ·· והמאור הקטן לגדול זה ישראל

שהקבה קראו גדול שנא' ומי גוי גדול וגו' · וזרעו של עשו
הממונין לחמה עתידין הם שידונו בו שנאמ' ולהט אותם הי
היום הבא ·· משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנות
מועטות כיון שבא לנשאה כתב לה מתנות מרובות כך בע
בעולם הזה הקבה ארס את ישראל דכתיב וארשתיך לי ל
לעולם ולא כסף לה אלא הלבנה כלבד שנא' החדש הזה ל
לכם אבל לימות המשיח יהיו נשואין שנא' כי בועליך עו
עושיך ה' צבאות שמו ובאותה שעה הקבה מוסר להם את
הכל שנא' והמזהירי' יזהירו כזהר הרקיע · ומצינו
במסכת סופרים ובירושלמי גם כן אין מברכין על הירח א
אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלי' נאים ומישר את
רגליו כנגדה ורוקד לפניה ג' פעמים ומברך ברוך אשר במ
במאמרו ברא שחקים וגו' ·· ואומר ברוך בוראך ברוך יוצרך
ברוך מקדשך כשם שאני רוקד כנגדך ואני נוגע בך כך אם
ירקדו אחרים ויעמדו כנגדי לא יגעו בי תפול עליהם אימ
אימתה וגו' ·· בעשור לחדש הזה ויקחו להם · יהיה נלקח
בעשור ונשחט ביד' למדך הכתוב שהוא טעון ד' ימים ולכך
הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים ·· שה לבית אבות ·
למשפחה אחת ואם היו בני המשפחה מרובין יבור' שה אחד
לכל בית תל' שה לבית ·· ואם ימעט הבית מהיות משה · כלומר
אם בני הבית הם מועטין להיות להם שה אחד שאין יכולים
לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו התורה חסה
על ממונם של ישראל בז' מקומות · האחד בכאן
כי מאחר שהנותר עומד לשרפה לכך חסה עליך
התורה תחלה ואמרה ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח ה
הוא ושכנו כדי שלא תפסיד ממונך ·· והב' וחלב נבלה וחלב
טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו ·· הג' הוא
שכתוב בנבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור
לנכרי ·· הד' בית המנוגע שנא' וצוה הכהן ופנו את הבית לפי
שאם יתכבו הבגדים הצבועים יהיו נפסדים ויסור צבעם
ואם כלי חרש אם נטמאו אין להם תקנה אלא בשבירה לפ
לפיכך חסה תורה ואמרה ופנו את הבית · ולקחו מן הדם פי'
הרמבן זל בטעם המצוה הזאת בעבור שמזל טלה בחדש ניסן
בכחו הגדול כי הוא מזל הצומח לכך צוה לשחוט טלה ל
לאכול אותו להודיע שלא בכח המזל יצאנו משם כי אם בג
בגזרת עליון ·· ועל דעת רזל' שהיו המצרין עובדין אותו כל
שכן שהודיע במצוה הזו שהשפיל אלהיהם ובחם בהיותו ב
במעלה עליונה שלו ·· צלי אש ומצות · דרך צליה הוא בין
בשפוד בין על גחלים בין בתנור המחומם ביותר וביוצא ב
באלו היה מותר אבל צלי מים שקורין רושט אסור וזהו
שכתוב ובשל מבושל במים וכן כל שכן אם בשלו במים ע
עצמן שהוא אסור והנה התורה אסרה לאכלו נא או מבושל
במים כי אם צלי אש רל' צלי על גבי האש או בשפוד או ב
בגחלים או בתנור חם ולהוציא כלי כלומר לשומו בכלי ול
לצלותו בו אסור מה שאין כן בשאר קדשים שהם נאכלים
בין צלי בין מבושל ·· ומה שאמרו רזל מתנות כהונה
נאכלים צלי משום שנא' למשחה כדרך שהמלכים אוכלים
הכתוב דבר מעלה בעלם שיברור להם אכיל' יפה וזהו צלי
אש אבל אם רצה בהן לאכלם בין צלי בין מבושל הרשות ב

בידו מה שאין כן בפסח שאינו נאכל מבושל אלא צלי
וזהו שאמרה המשנה אינו נאכל אלא צלי ·· ומה שכתו'
תזבח את הפסח בערב וכתיב ובשלת ואכלת אין זה בושל
במים אלא בשול באש ממש כענין שכתוב
כיאשיהו ויבשלו את הפסח כמשפט שאין הכונה בו בשול
בכלי כענין שכתוב והקדשי בשלו בסירות ובדודי' ובצלחות
והוא למדת כי הבשול בפסח צלי אש ובלעז אשאונאר' מל'
מלשון הבשילו אשכלותיה ענבים ·· כי בשל קציר' · ואין
הכונה צלי אש בכלי ·· ובמדרש'
צלי אש בזכות אברהם שהצלתיו מן האש ·· מצות בזכות
שרה שלשה עוגות על מרורים כשם שנרדפו בניו במצרים
כך תרדפו עשו ·· לא תותירו כשם שלא נותרה נשמה
בבכורי מצרים כך לא תותירו מן הצלי ·· מתניכם חגורים
נעליכם ברגליכם ·· כבני אדם הנחפזים ללכת ·· וידוע כי
הפרשה הזו כאן בגוף הפסח היתה מצוה לשעה ולדורות אבל
מתניכ' חגורי' והדם על המשקוף אין זה בפסח דורות כי אם
בפסח מצרי' בלבד ·· ועברתי בארץ מצרי' · כל הפרשה היא
ספור משה ואהרן לכל עדת בני ישראל ועל כן היה הכתוב
ראוי לומר ועבר ה' בארץ מצרים ·· ועוד כן יעשו רזל מדרש
בזה אמרו ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך כלו' על ידי
מלאך שלוח מאתו במגפות כענין דוד וסנחריב ·· והכיתי כל
בכור אני ולא שרף פירו' כי גם המכה תהיה על ידי הקבה ל
לא כמלך שעשה נקמה בשנאיו לפניו על ידי אספקלטור
שלו שהם השרפים שמהם תצא אש שורפת באויביו כענין
אליהו בשרי החמשים · ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים
אני ולא השליח השלוח מאתו לכל המעשים הנעשי' בארץ
והוא המלאך הגדול הנקרא בעבור כן מטטרון כי פי' המלה
מורה הדרך וכן נקר' השליח בלשון יון מנטטור · אני ה' אני
הוא ולא אחר שהוא אחד ואין אלהי' עמו למחות על ידו כן כת'
הרמב' זל ובאור דבריו כי אלו היתה מכת בכורות על ידי שלוחיו
ומשרתיו הגדולים תהיה המכה במדת הדין מתותה אפילו ב
בישראל מפני שלא היו ראוים להצלה ועל כן היה הדין על
ידי הקבה בעצמו ובכבודו והיא השכינה שהיא כלולה במדת
הדין ובמדת רחמים כדי שינצלו ישראל וזהו לשון החכמים
לא על ידי השליח כלומר לבדו אלא הקבה בעצמו ובכבודו
ומזה תמצא במכת בכורות לשון אנכי שהוא רמז לשכינה ו
והוא שכתוב הנה אנכי הורג את בנך בכורך כלשון האמו'
ביעקב שירדה שכינה עמו אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם
עלה וזהו שכתוב וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי שה
שהרי הדין על ידי שכינה להרג המצריים ולהציל ישראל ז
זהו שכתוב בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל · ובמדרש
ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים · של עץ היתה נרקבת וש
ושל מתכת נמסת · ובמעשה שכתוב בפרשה וה' הכה כל בכו'
הזכיר שם מכת הבכורות ולא הזכיר השפטים האלה שהיו
באלהיהם כי למיתת הבכורות חרדו בלילה ההוא והשפטים
אשר נעשו לאלהיהם לא נודעו עד למחר שבאו לבית תו
תועבותם וראו בהם שפטים בענין שכתוב באלהי פלשתים
על שעבבו הארון אצלם והשכימו האשדודים בבקר והנה
דגון נפל לפניו ארצה וכתי' וראש דגון ושתי כפות רגליו

כרותות אל המפתן ואז ידעו כי מכתם ומכת פסיליהם היתה
מן השמים והוא שא"ר הנביא כדנא תאמרון להום אלהא
די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומתחות שמיא א
אלה " וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · אין הדם מונע
הנוגף ולא מניעתו מביא הנגף אבל למדך הכתוב כי מי ש
שהאמין בהקבה אמונה שלמה ותלה בו בטחונו ולא חשש ל
לאיבת פרעה וגזרתו וזבח בפרהסיא תועבת מצרים ונתן מד
מדם הפסח על המזוזות ועל המשקוף הרי זה צדיק ובטח ב
בהקבה ראוי הוא שיגין עליו מן הנגף והמשחית · ובמדרש
וראיתי את הדם "והא מי ידע מה בחשוכא וגו' וכתיב
גם חשך לא יחשיך ממך וגו' מה תל' וראיתי את הדם · אלא
רואה אני דם עקדתו של יצחק אביכם שנא' ויקרא שם הם
המקום ההוא ה' יראה · שבעת ימים מצות תאכלו · צוה בחג
המצו' שיהיה שבעת ימים וקרא היום הראשון והשביעי מקר'
קדש כי הראשון יום הגאלה והשביעי סוף הגאלה וכבר ידעת
כי שבעת ימים אלו כנגד ו' קצוות ע"ה השם שכלם שכחים
בשכחתו וזה טעם שהוזהרנו בשמחת יום טוב שקראה הכ
הכתוב חדות ה' והוא שכתוב בענין יום טוב כי חדות ה' ה
היא מעוזכם וזה מבואר " ושמרתם את המצות זהו שמור מ
משעת קצירה שלא יבאו עליו מים וגם כן שמור משעת ל
לישה שלא יבא לידי חמוץ ודרשו רז"ל ושמרתם את המצו'
קרי ביה את המצוות כשם שאין מחמיצין את המצה כך אין
מחמיצין את המצות שאם באה מצוה לידך אל תחמיצנה
אלא עשה אותה מיד " משכו וקחו לכם · דרשו רז"ל משכו
הצאן למצוה אמשיך אויביכם לים סוף ואטביעם כי
ובזכות זה ומשכתי אליך אל נחל קדרון את סיסרא · דא'
בפני שירידת אבותנו למצרים היתה על ידי משיכה שנא'
וימשכו ויעלו את יוסף ועליהם נאמר הוי מושכי העון כח
בחבלי השוא ובלשון הזה נכתב עליהם עונש שנא' ותמשוך
עליהם שנים רבות וישראל נקראו עם ממושך ומורט וכ
וכשחוזרין בתשובה נאמר עליהם משוך חסדך ליודעיך ·
וכתיב כי בני אדם נרוצה וכתיב בחבלי אדם אמשכם בע
בעבותות אהבה " למשפחותיכם · מכאן שחייב אדם לקרב
קרוביו כדי שישמחו עמהם בימים טובים וכן בימות הגאלה
הבטיחנו הקבה' להתקרב איש אל משפחתו שנ' בעת ההיא נ
נאם ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל " וראה את
הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות " על דרך הפשט מפני
שישראל היו סבה בפרסום האלהות בעולם בגאלה זו של מ
מצרים על כן נצטוו במצות הפסח לעשות ענינים
מפורסמים כנגד המלך הרשע שהיו ברשותו לבזות אמונת
המצריים לעיניהם ולקבוע בלב אמונת הקבה' ויראתו ומזה
נצטוו לשחוט אלהיהם ולאכלו צלי לא מבושל בקדרה כי
אם צלי אש ויהיות הענין נגלה ומפורסם יותר לכל הנכנסים
בבתים ואף לעוברי דרך יהא מפורסם בריחו וכדי לפרסם הענין
עוד נצטוו לתת מן הדם במשקוף ובמזוזות שהם מקומות
נגלים ומפורסמי' להורות שמדת הדין מתוחה כנגד המצרי'
ובענין שכתוב הך הכפתור וירעשו הספים וגו' " ועל דרך
הקבלה צריך אתה לדעת כי הכתוב הזה רמז לאותיות השם

המזוזה הזכיר זה למעלה דרך בנין הוא שאמ' על שתי
המזוזות ועל המשקוף כי כן דרך המסדר הבנין לסדר תחלה
המזוזות ואחרי כן ישים עליהם המשקוף אבל עתה הקדים
המשקוף ואחרי כן שתי המזוזות ומכאן תבין סוד הכתוב א
אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מז
מזוזות פתחי גם מאמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פ
פתחים ואחר כך יתפלל שני פתחים סד"א אימא שיעור ש
שני פתחים והנני מוסיף באור בכתוב הזה ועבר ה' לנגוף
את מצרים וראה את הדם השם בתשלומו וזהו והיה הדם ת
לכם לאות מלשון אותיות " על המשקוף הוא' ועל שתי
המזוזות שתי ההין זהו שא' ופסח ה' על הפתח לשון פסיעה כ
כלו ידלג משם ולא יתן המשחית לבא בו מפני שהוא חתום
בחותמו והבן זה " ואם כן היו ארבע מזבחות כנגד ד' אותיות
השם וכן אמרו במדרש ד' מזבחות היו לאבותינו במצרים ו
ואלו הם המשקוף ושתי המזוזות והסף והיה הסף כלי קטן
ועגול וכן עוד ד' כוסות של פס"ח כנגדם כוס ראשון של קד
קדוש כנגד אות יוד שהוא קדש וכן היא אומר שאו ידיכם
קדש " כוס שני שאומר על ההגדה והוא ספור הנסים כנגד
אות הא' שמשם נמשכים הנסים והמכות " כוס ג' של ברכת
המזון כנגד אות וא' שנקרא שמים ממה שכתוב ואתה תש
תשמע השמים ומשם בא המזון ממה שכתוב הנני ממטיר ל
לכם לחם מן השמי' כוס ד' שאומרי' עליו שפוך חמתך כנגד
הא' אחרונה שהיא מדת הדין וזה מבואר " ועל כן עוד לפי
הפשט כי אות הדם רמז לחיים ומיתה מיתה לשונאיהם היא
מכת בכורות וחיים לישראל כי הדם הוא הנפש וכיון
שנעשה בהם זכרון זה ולא יתן המשחית " וענין המשחית
הזה הוא מלאך המשחי' שאין להבין אותו על המכ' במצרים
כי הקבה' בעצמו ובכבודו הוא המכה ובאר הכתוב ופסח ה'
שהוא בעצמו המכה במצרים על הפתח ולא יתן רשות למ
למלאך המשחית בעולם בשעת המגפה שיבא אל בתיהם ו
וכענין שאמר בדוד ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה ת
הרף ידך ולמדנו הכתוב הזה כי אעפ' שהקבה'
היא המכה המלאך המכה היה שם הוא וכחותיו הרבים שכ
שכלן כחות מדת הדין הממונים על הדין כמלאך שהוא עו
עובר במקום לקום לעשות נקמה באויביו ובאין עמו ספ
ספקלטוריו אבל אותם ספקלטורין לא היו רשאין להכות כ
כלו' ולא מצאו ידיה' לנגוע בבנוי' בלילה במצרי' והוא כי
המניעה הזאת באה להם מאת הקבה' שהוא אינו רוצה לע
לעשות נקמה כי אם על ידו ולכך לא היו רשאין להשחית ב
במצרים כי הוא ית' מנעם מזה וכענין שדרשו אני ולא מל
מלאך אני ולא שרף אני ולא השליח אבל בישראל אין להם
מניעה והיה אפשר שישלוט עליהם אחד מן הכחות והם ה
המשחיתים ולכן הוצרכו לאות הדם כי לולי האות היו מש
משחיתים וזהו שאמר ולא יתן המשחית כלום ולא יתן רשו'
למלאך המשחית שיבא אל בתיכם והמובן מזה כי לולי הא
האות היה בא לפי שענין אפשרי היה לא נמנע כאשר על
מצרים ובעתה יהיה נמנע בסבת האות " וה' הכה כל בכור
בארץ מצרים " שלם להם הקבה' בעשר מכות הללו מדה כ
כנגד מדה ועל כן היו המכות דרך

עדש באחב׳ עק׳ בטחונם היה שהיה משקה שדותיהם ו
וכרמיהם ושעבדו לישראל לשאוב את מימיהם, לפיכך היו
מימי היאור לדם · והיו מעודדים ישראל משנתם ומקימים
אותם ממטתם בלילה לעבד עבדת פרך והיו מקרקרין מתוך
הסכל מכאב לב הביא עליהם צפרדעים בחדריהם ועל מט
מטותיהם שנ׳ בחדר משכבך ועל מטתך והיו הצפרדעים מ
מקרקרין במעיהם ״ מנעו מישראל מרחצאות והיו הכנים
מצערים אותם לפיכך החזישה אדמתם כנים · היו מצוים
להם צודו לנו חיות כגון אריות ודובים לכך הביא עליהם
ערוב ״ היו משתעבדים בהם לרעות מקניהם לכך ש
שלח להם דבר ״ היו משתעבדים בהם להחם להם חמין
הביא עליהם שחין ״ היו סוקלים אותם באבנים הביא
עליהם ברד ״ היו גוזרין עליהם להיותם כורמים בכרמיהם
הביא עליהם ארבה להשחית הפירות ״ היו מסגרים אותם ב
בבית האסורים בבתי כלאים ובמקומות החשך הביא עליהם
חשך ״ חשבו להרוג ישראל הנקראו׳ בכורו של הקבה שנא׳
בני בכורי ישראל לפיכך הרג בכוריהם ההד׳ וה׳ הכה׳ כל
בכור ״ ובמדרש ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקבה׳
שהביא המכות על פרעה וחילו בטכסיס המלכים שכן דרך
מלך בשר ודם הבא להלחם עם מלך אחר הוא מונע מהם ה
המים תחלה כך עשה הקבה בתחלה סכר להם אמת המים ש
שהפך מימיהם לדם והיו מתים בצמא זהו שאמר כי לא יכ
יכלו לשתות ממימי היאור ״ ואחר כן מביא עליהם
קולנים וחיילות מרעישות ברעש גדול במצהלות סיסים ומ
ומרכבות בענין שכתוב סוס דהר ומרכבה מרקדה
מרעישין הלב ומקרקרין בני מעיו של אדם
לגודל הפחד כן עשה הקבה׳ הביא עליהם צפרדעים שהיו
שורקים ומשמיעים קול ואחרי כן מביא עליהם רובי קשת ל
לירות בהם חצים כן עשה הקבה הביא עליהם כנים שהיו נ
נכנסין בגופם כמין חץ · ואחב׳ מוסיף ושולח בעד עמים ר
רבים מארצות רחוקות ומלשונות נכרים כן עשה הקבה׳
הביא עליהם ערוב והם חיות רעות מן המדבר במינים רבים
חלוקים זה מזה להשחית את הכל ״ ואחרי כן מתקרב יותר
ומביא עליהם דודכסאות פי׳ שולח להם רוכבי סוסים לרוץ ס
סביבות הארץ להרוג המקנה כן עשה הקבה׳ ה
הביא דבר במקניהם ״ ואחרי כן מתקרב יותר ומביא נפט ל
להרוג חיילות האויבים כן עשה הקבה׳ הביא עליהם שחין ״
ואחרי כן מתקרב יותר ומביא ומשליך עליהם אבני
בליסטרא להרוס חומות העיר כן עשה הקבה׳ הביא ברד ״
ואחרי כן מתקבצים האבלוסין והחיילות להכנס בעיר כן עש
עשה הקבה הביא עליהם ארבה שהיתה מכה ככלה כל · ש
שהותיר הברד כיון שנכנסו תפסו את אנשי העיר ונתנום ב
בבית האסורי׳ זה החשך ואחריכן הכה את כל הגדולי׳ שבהם
שנא׳ ומת כל בכור בארץ מצרים ״ וכל מכות שהביא הקבה
על המצרים במצרים עתיד הוא להביאם על אדום שנאמר
באשר שמע למצרי׳ יחילו כשמע צר כל צר שבמקרא וחסר
במלכות רומי הרשעה הכתוב מדבר מי שפרע מן הראשוני׳
יפרע מן האחרונים במצרים דם
ובאדום דם שנא׳ דם ואש ותמרות עשן ״ במצרים צפרדעי׳
שקולם נשמע ובאדום כתיב קול שאון מעיר קול מהיכל
במצרים כנים ובאדום כתיב ונהפכו נחליה לזפת ועפרה
לכנים ״ במצרים ערוב ובאדום כתיב וירשוה קאת וקפוד
וינשוף וערב וגו׳ ״ במצרים דבר ובאדום כתיב ונשפטתי
אתו בדבר ובדם ״ במצרים שחין ובאדום כתי׳ המק בשרו ו
והוא עומד על רגליו ״ במצרים ברד ובאדום כתי׳ ואבני
אלגביש ״ במצרים ארבה ובאדום כתיב בן אדם אמור
לצפור כל כנף הקבצו ובאו ״ במצרים חשך ובאדום כתיב
ונטה עליה קו תהו ואבני בהו · במצרים מכת בכורות
ובאדום כתיב כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ועל
עם חרמי למשפט · ובתי׳ חרב לה׳ מלאה דם הדשנה מחלב
וכתיב כי זבח לה׳ בבצרה וגו׳ וכתיב וירדו ראמים עמם
רבי מאיר אומר אלו רומיים רבי אבא בר כהנא אומר חשך
ואפלה שמשו במצרים אבל תהו ובהו לא שמשו בעולם
הזה ועתידים לשמש בכרך גדול שברומי שנא׳ ונטה עליה
קו תוה ואבני בהו לאמות העולם שלא קבלו את התורה ם
מתוך החשך שנאמר עליהם כי הנה החשך יכסה ארץ וע
וערפל לאומים ועל ישראל נאמר ועליך יזרח ה׳ וכבודו
עליך יראה ״ ותחזק מצרים על העם · אחר שלקו כי מכות
הוצרכו לשלחם בעל ברחם ועוד שנטלו מהם כל ממונם
זהו שאמר מיד וינצלו את מצרים ״ וכן דרשו ד״ל במדרש
מש לי מאי דכתיב ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו
ברזל בברזל יחד זה משה הצדיק ופרעה הרשע שהיו
מתנקשים זה עם זה בדברי׳ בשעה שנכנס משה לפני פרעה
אמר לו מי שלחך אמר לו אלדי העברים שלחני אליך אמר
לו ומה אמר לך אמר לו שלח את עמי ויעבדוני אמר לו וכי
יש אלוה בעולם שאיני מכירו חייך שכל אלוהות שבעולם
שלחו לי אגרות אבל אלוה זה שאתם מזכירים לא שלח לי
אגרת מעולם כיון שלא מצאו שמו של הקבה׳ אמר לו לא כ
כך אמרתי לך לא ידעתי את ה׳ מיד שלח והביא כל חכמי
מצרים אמר להם מימיכם שמעתם שמו של אלדיהם של א
אלו אמרו לו כך שמענו שבן חכמים הוא בן מלכי קדם שנ׳
אך אוילי׳ שרי צוען חכמי יועצי פרעה וגו׳ אמר להם שוטי׳
שבעולם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים חייכם שי
שאני מאבד חכמתכם מן העולם שנ׳ ואבדה חכמת חכמיו
אתה אומר לא ידעתי את ה׳ סופך לידעו וגם את ישראל
לא אשלח סופך לשלחם על כרחך משל למה הדבר דומה ל
למלך בשר ודם שא׳ לעבדיו צא והבא לי דג מן השוק הלך
והביא לו דג מבאיש אמר לו שלש אני מטיל עליך או אכול
הדג או תלקה ס׳ מלקיות או תתן ק׳ מנה אמר לו אני אוכל א
הדג לא הספיק לאכלו עד שאמר אני לוקה מאה מלקיות לק
לקה חמשים או ששים לא הספיק ללקות נ׳ עד שאמ׳ אני נו
נותן ק׳ מנה נמצא אוכל את הדג מבאיש ולוקה את המכות
ונותן מאה מנה כך עשה הקבה׳ למצריים לקו ושלחו את י
ישראל ונטלו את ממונם מי גרם להם על שנתקשו לפני הק
הקבה׳ אף הוא נתקשה להם על ידי משה שנאמר ברזל
בברזל יחד ״ טרם יחמץ וכן מצינו לעתיד שאמר הנביא י
ישבת מעיר מלוש בצק עד חומצתו · משארותם׳ שירי מצה
ומרור ויש אומר שירי פסחים שנא׳ ולא תותירו ממנו על ב
בקר · על שכמם · הרבה בהמות היו להם שכן כתוב מקנה
כבד מאד אלא שהיו מחבבין את המצות ״ כלי כסף וכלי
זהב ושמלות · המאוחר בכתוב חשוב יותר מחברו הזהב
חשוב מן הכסף

והפנימלות חשובים מן הזהב וכיוצא בו מארצך וממולדתך ו
ומבית אביך בית האב חשוב מארץ מולדתו ״ כשש מאות
אלף רגלי · הלשון יורה שלא היו שש מאות אלף שלמים ומ
ומני שהתורה לא הזכירה כוון חשבונם בדקדוק כמה היו
הגברים או כמה יחסרו מן השש מאות אלף נראה לומר ש
שלא היו חסרים כי אם אחד ולא רצה להזכיר מנינם
בחסרון וכן מצאתי בפרקי ר׳ אליעזר פרק לט׳ כשעלו ישראל
ממצרים נתיחסו כל הגברים ששים רבוא חסר חד מה עשה
הקבה נכנס במנין עמהם ועלה מספרם ששים רבוא
הוא שנא׳ ואנכי אעלך גם עלה עכ״ וגם צדה לא עשו להם
הגיד הכתוב מעלת׳ של ישראל כי האמינו בה׳ ובמשה עבדו
ולא אמרו איך נצא אל המדבר הגדול והנורא בלא צדה ו
והנה זה גודל מדת הבטחון ועל זה הקבה׳ משבחם · על ידי
הנביא הוא שאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך
לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ״ ומושב בני ישראל
אשר ישבו במצרי׳ מצינו בגאול׳ מצרים ג׳ קצים והם ת׳ שנה
תל׳ שנה רדו׳ שנה ת׳ שנה הם נמני׳ מתחלת גרות זרע אברהם
עם עניס ודלותם ולחצם של בניו שנ׳ ועבדום וענו אותם
ת׳ שנה ובזה נכלל׳ גרות ועבדות ״ תל׳ שנה הם נמני׳ מיצחק
משעה שנולד · רדו׳ שנה הם שישבו במצרים מנין רדו׳ ״
וכן תמצא בגאלתנו העתידה ג׳ קצים בכ״ דניאל אלף קנ׳
אלף רצ׳ אלף שלה׳ · הוא שכתוב תחלה ויאמר אחד קדוש ל
לפלמוני המדבר עד מתי החזון התמיד והפשע שומם תת וק
וקדש וצבא מרמס ויאמר אלי עד ערב בקר אלפים ושלש
מאות ונצדק קדש חשוב ימים ולילות ביחד וכיון שנחלקם
בימים הרי אלף קנ׳ שנה וכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שק
שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים וכתוב אחריו א
אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה
והיתה הסבה מאת הקבה׳ שהיתה גאלת מצרים על ג׳ קצים
כדי לחזק ידינו הרפות בגלותנו זה ושלא נאמר אבדה תק
תקותנו נגזרנו לנו כי מאחר שנתברר לנו כי ג׳ קצים אלו של
גאלת מצרים שלשתן היו אמת כן עלינו להאמין כי ג׳ קצים
המפורשין בדניאל בגאלתנו העתידה כלם אמת אעפ׳ שיש
שם מזות וחשבונות מתחלפות ועל כן נגזרו כאן וכאן ג׳ קצ
קצים שאם יזכו יהיו נגאלים בראשון ואם לא יזכו בראשון
יזכו בשני ואם לא יזכו בשני יזכו בג ואי אפשר שתתאחר
הגאלה מן הקץ הקצוב האחרון ואילך · כן כתב רבינו חננאל
ז״ל ״ וכל ערל לא יאכל בו· מכאן שמל אותם במצרים ועל
זה אמרו רז״ל נתן להם דם הפסח ודם המילה שנא׳ ואעבור
עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו׳ · ולכך הזכיר מיד כי עשו
כל בני ישראל כאשר צוה ה׳ את משה וזה יכלול שנמולו כ
כלן ועשו את הפסח וכן כתוב בפירוש כי מולים היו כל הע
העם היוצאים אבל למעלה במצות הפסח אמר ויעשו בני י
ישראל לא אמר כל בני ישראל לפי שהיו בהם טמאים ואי
אפשר לעשות הפסח בטמאה ״ וידבר ה׳ אל משה לאמר ״
על דרך הפשט מה שהוסיף לאמר לישראל או הוסיף לאמר
על הנסתר לפי שכל דברי התורה יש בהם נגלה ונסתר הנגלה
הוא פשטי המצות והנסתר הוא הפנימי שבתוכו שאין דעת

הפמון ראוי לו · וכן אמר דוד עה׳ אחת דבר אלהים שתים זו
שמעתי כי הדבור אחד ויש בו שתי משמעיות וכן אמר
שלמה עה׳ תפוחי זהב במשכיות כסף וגו׳ · המשיל הנגלה
לכסף והפנימי לזהב שהוא נסתר בתוך הכסף ומעולה יותר
ממנו והנה זה באור וידבר ה׳ אל משה לאמר ברוב מקומות
התורה וידבר ה׳ אל משה הוא פשט המצוה לאמר שיגלה לו
הנסתר שבה והרמבן ז״ל כתב בסדר וארא וידבר ה׳ אל משה
לאמר באמירה גמורה כלומר אמירה נראת לא מסופקת ל
לפי שנבואתו היתה מבוארת לא מסופקת פה אל פה ומראה
ולא בחידות · ועל דרך הקבלה וידבר ה׳ אל משה הוא הכח
הפנימי הנעלם לאמר על ידי שכינה וזהו שכתוב אשר בת
כתבתי להורותם חכ״ ואו׳ מלשון ואל׳ חדר הורתי ובבר
ידעת כי הדבור פנימי יותר מן האמירה כי הדבור הוא הת
התורה שבכתב והאמירה היא התורה שבעל פה וזה ידוע ל
לחכמי הקבלה וזהו מה שדרשו חכמי האמת בצ״ע אמרתו זו
פורפירא שלו ויש לך להתבונן איך עשאוהו מלשון אמרא
ופי׳ פורפירא מעיל כלומ׳ שפת המעיל ״ וכפורש אמרו רז״ל
כי מאסו את תורת ה׳ צבאות זו תורה שבכתב ואת אמרת
קדוש ישראל נאצו זו תורה שבעל פה ״ ובאור הלשונות כי
ויאמר מלשון אמרא שהוא שפת המעיל שאדם לובשו בצד
שמאל בענין שכתוב והוא עוטה מעיל ועטיה בצד שמאל
היא וזהו שכתוב עוטה אור כשלמה וזהו מדת הדין · אבל
וידבר מלשון דבורה והיא תורה שבכתב שהיא כוללת מדת
רחמים ומדת הדין לפי שהתורה שבעל פה נאצלת ממנה ו
וכן הדבורה כוללת מתיקו׳ ועקיצה כן תורה שבכתב כוללת
רחמים ודין והבן זה׳ · קדש לי כל בכור פטר כל רחם · היה
הכתוב ראוי לומר קדש לי כל בכור בבני ישראל באדם וב
ובבהמה שהרי מכת בכורות בין בבכור האב שהוא ראשית
אונו בין בבכור האם היתה שכן כתוב וה׳ הכה כל בכור וא
ואף בגדול שבבית אם אין שם בכור שאף הוא קרוי בכור
אבל הוסיף לכתוב פטר כל רחם שלא רצה וקדש מן
הבכורות כי אם בכור האם בלבד לפי שבכור האב יש לו ס
ספק מה שאין כן בבכור האם וגם בכורות הבהמה שהיו מ
מקודשים בכורי האם היו כי כן כתוב והעברת כל פטר רחם
לה׳ וכל פטר שגר בהמה וגו׳ · ולכך מצינו שהמשיל הנביא
אהבת הקבה׳ לישראל כאהבת האם לבן הוא שאמר התשכח
אשה עולה מרחם בן בטנה כלומר שלא תרחם בן בטנה ו
ולא אמר הישכח אב בנו ״ ופי׳ הרב מורי ר׳ שלמה שהכתוב
הזה שאמר התשכח אשה עולה להודיענו שני ענינים הא
האחד שאין להסתפק בעם ישראל שהם בני אל חי כשם ש
שאין להסתפק בראובן שהוא בן אמו הוא שאמ׳ דוד עה׳ה
הוא יקראני אבי אתה וגו׳ גם אני בכור אתנהו ״ והשני
כשם שאי אפשר לה להמיר את בנה באחר כך אי אפשר ל
להמיר ישראל בעם אחר והבטיח׳ גם אלה תשכחנה שישכח
מעשה העגל שכתוב בו אלה אלהיך ישראל ואנכי לא א
אשכחך שלא ישכח מעשה סיני שכתוב בו אנכי ה׳ אלהיך
וכן אמרו במדרש מכת בכורות היתה במצרים אף בנקבות
חוץ מבתיה בת פרעה שהיתה

בכורה ולא מתה שנמצא לה פרקליט טוב זה משה שנ׳ ותר׳
אותו כי טוב הוא ועליה אמר שלמה טעמה כי טוב סחרה
לא יכבה בלילה נרה כלומר נשמתה והוא הלילה של מכת
בכורות · כי בחוזק יד הוציא ה׳ אתכם מזה ולא יאכל
חמץ מה ענין חמץ אצל חוזק יד אלא בא הכתוב לרמוז
כי החמץ רמז למדת הדין ומפני שישראל השיגו היד הגדולה
שהיא מדת הדין על כן אסר והרחיק להם את החמץ לרמוז
להם שירחיקו מלהאמין במדת הדין לבד שלא יקצצו
בנטיעות ושלא יאמינו שמדת הדין בלבד עשתה זאת לפי
שהוא ית׳ ובית דינו היו שם וזהו שכתוב בבריאת עולם בר
בראשית ברא אלהים ואחר כן ביום עשות ה׳ אלהים וזהו
שאמר הנביא אף ידי עשתה זאת וימיני טפחה שמים הזכי׳
ידי ואחר כן ימיני ומלת אף כמו גם והוא לרבות ולהודות כ
כי לא היד כלבד עשתה זאת ועל כן אמר כי בחוזק יד הוצי׳
ה׳ אתכם כי ה׳ המוציא לא היד בלבד ·· וזה טעם אסור
החמץ על דרך הקבלה מזה העניש הכתוב את האוכל ח
חמץ כפסח בחיוב כרת מדה כנגד מדה כי כל אוכל חמץ בפ
בפסח הנה הוא מקצץ בנטיעות ועל כן ונכרתה הנפש
ההיא והכן זה·· ומה שאמר זכור את היום הזה הו׳
מצות ע״שה לזכור יציאת מצרים בכל יום ודרשו רז״ל למען
תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך ה
הימים כל ימי חייך הלילות זהו שאמרו ז״ל אמת ואמונה ע
ערבית ואמת ויציב שחרית הוא הזכרון ביום ובלילה שהוא
כנגד מדת רחמים ומדת הדין וזהו שאמר כי בחוזק יד מדת
הדין הוציא ה׳ מדת רחמים והוא שרמז משה בתפלתו
אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה בא׳ כי
ההוצאה לא כיד חזקה בלבד רק בכח גדול וביד חזקה ··
בחדש האביב ·· קבעה תורה חג הפסח בזמן האביב שהוא
זמן קציר שעורי׳ שהרי קנה השבלת נקרא אביב מלשון
אב כי הוא המוליד גרגרי החטה · וידוע כי כל
מועדי התורה תלויים בזמנים · חג הפסח
בזמן האביב חג שבועות בזמן הקציר והוא קציר חטים
שנ׳ וחג הקציר בכורי מעשיך חג הסכות בזמן האסיף לכך
תקנו לנו ז״ל בתפלה ובברכות לומר מקדש ישראל והזמנים
ולא אמר והמועדים כלשון הכתו׳ לפי שכל המועדי׳ תלוים
בזמן ועוד נקרא ניסן אביב לפי שהוא אב ליב׳ חדשים וכן
מזלו טלה אב ובכור ליב׳ מזלות ובמדרש בחדש האבי׳ חדש
שהוא כשר לכל לא חמה ולא צנה ולא גשמים וכה״א מוצי׳
אסירים בכושרות בחדש כשר ר׳ יוחנן אומר בכושרות אל
תקרי בכושרות אלא בכו שרות הללו בוכים והללו משוררי׳
הללו בוכים שנ׳ כי אין בית אשר אין שם מת הללו משוררי׳
שנ׳ קול רנה וישועה באהלי צדיקים והיה כי יביאך ה׳
וכן הפרשה הסמוכה לה תתחיל והיה כי יביא ה׳ פעם שנית
יביאך הראשו׳ מלא ביוד׳ ירמוז על ביאה ראשונה של יהושע
שנלחם י׳ מלחמות ואלו הם יריחו עי גבעון מקדה
לבנה לכיש עגלונה חברונה דבירה מי מרום והזכיר
בו אשר נשבע לאבותיך כי השבועה לאבות היתה וכענין
שאמר הנביא אשר נשבע לאבותינו מימי קדם והשני חסר
יוד׳ ירמוז לקבוץ גליות של עתיד שלא תצטרך שם מלחמה

והזכיר בו כאשר נשבע לך ולאבותיך על היעודים והנחמות
המופלאות שהתנבאו לנו הנביאים אחר האבות ואמר בו
ונתנה לך כי אז תהיה לנו הארץ מתנה עולמית לא תחרב
עוד מה שלא היה בשום זמן מן הזמנים ומה שאמר אל א
ארץ הכנעני הזכי״ר ארץ ישראל בשם הכנעני לפי שהיה ע
עבד מקולל ואי אפשר שלא יחזיק כה שאין העבד יכול ל
להחזיק בנכסי האדון ולכך נכס״ה לו ולא לאומה אחרת
במלך המוסר נכסיו ביד עבדיו שיתנם לבנו אחר שיגדל
מצות יאכל את שבעת הימים זה כמו בשבעת הימים וכמהו
מה שכתוב בחזקיהו ויאכלו את המועד ז׳ ימים ודרשו
רז״ל לרבות שמנה שעות מיום יד׳ או לרבות יום שמיני ב
בחוצה לא״ץ בעבור זה עשה ה׳ לי על דרך הפשט יאמר
בעבור זה עשה ה׳ לי אני עובד את העבדה הזאת ועל
דרך הקבלה יאמר הכתוב מה שעשה ה׳ לי במצרים
שיצאתי ממצרים בעבור שמו וכבודו היה והוא כמו זה א
אלי ואנוהו שהוא השכינה עד הויה העליונה והכונה כי אין
השכינה בישראל צורך הדיוט בלבד כי אם צורך גבוה
וזהו דבר יהושע והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה
לשמך הגדול והבן זה כי על כן נסמך לו מיד והיה לך לאות
על ידך וכארו והיה זה לך לאות על ידך ויהיה עשה מלשון
ותעש הארץ שתרגם וכנשת כלומר אספני למדותיו וזה
מבואר ·· הוציאך ה׳ ממצרים ולמטה אמר הוציאנו
בא ולמד על גאלת האבות שהיא גאלת הבנים וזה אנו
אומרים בהגדה לא את אבותינו גאל הקב״ה בלבד א״לא אף
אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא
אותנו אל הארץ אשר נשבע לאבותינו ושמרתם את החקה
הזאת למועדה מימים ימימה משנה לשנה ומצינו כיוצא כ
בו ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וכתיב הנה חג ה׳
בשילה מימים ימימה מימים מימה תלכנה בנות
ישראל לתנות לבת יפתח׳ וכתב רבינו חננאל ז״ל כמה
פעמים הזהירה תורה שמירה בפסח אבל הכתוב הזה לא
בא אלא להודיע שמזאת השנה תהיו יודעים זמן מועד ה
השנה הבאה ונזהירה לשמור אותה ומכאן ראיה שעל פי ה
החשבון היו קובעים עכ׳ ובמדרש למועדה יש
מועד שאדם מניח תפילין ויש מועד שאינו מניח יצאו שב
שבתות וימים טובים שהם עצמם אות ואינם צריכים אות
מימים ימימה ביום ולא בלילה יצאו לילות שאינם זמן
תפילין ד״א מימים ימימה מכאן שצריך אדם לבדוק
התפילין אחר יב׳ חדש נאמר כאן מימים ימימה ונאמר
להלן ימים תהיה גאלתו מה להלן שנה אף כאן שנה והעבר׳
כל פטר רחם לה׳ הזכיר בזה לשון העברה כלומר העברת
תורת חולין מעליו לפי שנקבע בקדושה ממעי אמו ··
וכל פטר חמור דוקא חמור ולא פטרי סוסים וגמלים והטע׳
בזה מה שדרשו רז״ל שר מצריים נמשלו לחמורים שנ׳ אשר
בשר חמורים בשר׳ וגו׳ ועוד שאין לך כל אחד ואח׳ מישראל
שלא עלו תשעים חמורים עמהם טעונים כסף וזהב ולכך
באה המצוה שנפדה פטר חמור ולא של שאר בהמות לפי
שמכת בכורות בבכורי מצרים היתה ·· והיה לאות על

יזכך ״ על דרך הפשט תוספת ההא׳ לרמוז על ה׳ בתים שבתפילין של ראש ד׳ בתים ושל יד בית אחד ודע כי תפילין של יד נקראו אות שנ׳ והי׳ לך לאות על ידך ותפילין של רא׳ נקראו זכרון שנ׳ ולזכרון בין עיניך וידוע כי הדבר הנעשה לאות מזכירים אותו תמיד ואם כן האות הוא סבת הזכרון ו ועל כן אמרו רז״ל כשהוא מניח מניח של יד ואח״כ של ראש ולכך אמ׳ הכתוב והי׳ לאות על ידכ׳ הקדי׳ תחלה תפילין של יד ואחר כך ולטוטפת בין עיניך ״ וכשהו׳ חולץ תפיליו חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד לפי שאם יחלוץ תפילין של יד תחלה כמו שהניחם תחלה איך ישארו תפילין של ראש שהם הזכרון ואין זכרון אלא באות ומפני כ ראוי להיות תפילין של יד ראשון ואחרון כי כן האות ראשון ואחרון ה האות הוא סבת הזכרון אבל הזכרון אינו סבת האות ומזה אמרו רז״ל כשהוא חולצן חולץ של ראש ואחר של יד שנא׳ ולטוטפת בין עיניך כל זמן שיהיו בין עיניך יהיו שתי׳ ועל דרך המדר׳ והיה לאות על ידכה יד כהה זו יד שמאל שאין בה כל כך כח כיד ימין ״ ועל דרך הקבלה תוספת ההא׳ היא הא׳ אחרונה שבשם והיא מדת הדין של מטה והיא החכמה שנתנה לשלמה ונקראת לב והוא שאמר ונתת לעבדך לב ש שומע ולכך תפילין של יד מצותן כנגד הלב והיא המדה הנ הנקראת כלה ותפילין של יד בית אחד ממה שכתוב אחותי כלה שהיא מאחת וכלולה בלב׳ נתיבות פלאות חכמה ״ וכדי לרמוז על ההא׳ הזאת באו בפרשת והיה כי יביאך חמ חמשה ההין מהוינות בתגין כמין זיינין ד זיינין על כל אחת והן הא׳ של ונתנה לך ושתי ההין של הקשה והא׳ של ויהרג והא׳ של ידכה וכל המלות מורות על מדת הדין ואין זה בס במשפט ספר תורה אלא במשפט תפילין של יד בלבד ״ ואחר כך מניח של ראש והם ד׳ בתים קדש לי כל בכור והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע קדש לי כל בכו׳ כנג׳ החכמ׳ שהיא ראשית ויורה על זה לשון קדש שהו׳ מ׳לשון קד׳ש ״ שאו ידיכם קדש ״ נאדר בקדש שהוא החכמה וכן לשון זכר והיה כי יביאך שמדבר ביציאת מצרים כנג׳ בינה להתבונן ביציאת מצרים והוא שכתוב חרה אף ה׳ וזהו סוד מצות תפילין ״ החכמה והבינה הגדולה והגבורה כנגד ד׳ פרשיות שבתפילין גם שין של ד׳ ראשים ״ והתפארת הם התפילין עצמן וזה סוד המאמר שהקב״ה מניח תפילין ״ והנצח וההוד כי כל הרישין של ג׳ ראשים והאחרונה הוא קשר של תפילין וזהו שאמרו וראית את אחורי הראהו קשר של של תפילין ״ והיות הרצועות מקיפות את הראש ירמוז ל להמשכות השפע עד האחרונה שהוא קשר הכל ״ והיות הרצועות בניעות עד הטבור ירמוז להמשכתם עד הקו הא האמצעי ומשם ולמטה והיותם שחורות מהלכה למשה בסיני ירמוז לעומק השגתם וטעם הנחתם בראש כי הוא מקומם הראוי ושם כח הנשמה ״ וכל מה שיש בתפילין של ראש יש בתפילין של יד ביריעה אחת ובבית אחד להורות שהאחרונה כלן כלולות בה והיא כוללת כ הם המדות של מעלה והקשר שבו רמז לצדיק ״ וטעם הנחתן בשמאל להורו׳ על קבלתה מן השמאל וצריך אתה

לדעת כי תפילין של יד וש׳ ראש שתי מצות ושתיהן מענין אחד והראיה שהן שתי מצות מה שאינם מעכבות זו את זו כלולב ומיניו עם האתרוג וכן אמרו רז״ל תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש הרי לך שהרשות בידך להניח אי זו מהן שיש לו ולפי ששתיה׳ רומז׳ ענין אחד אמרו רז״ל כשהוא מניח שתיהן ביחד שאין לשוח ביניהם והוא שאמר שח בין תפלה לתפלה עברה היא בידו וחוזרין עליה מעורכי המלחמה ודבר ידוע כי כיון ששתיהן רומזות ענין אחד היה ראוי ששתיהן מעכבו׳ זו את זו כלולב ואתרוג ומה שאינן מעכבות זו את זו מבואר הו׳ במה שאמ׳ רז״ל מנין שהקב״ה מניח תפילין ואמרו בספר הבהיר משל ל למה הדבר דומה למלך שהיה לו כלי נאה פעמים נוטלו כ בראשו פעמים נוטלו בזרועו ומטעם זה אין תפילי׳ של רא׳ ותפילין של יד מעכבות זו את זו ״ ונתבאר לך מזה כי הנחת תפילין בשמאל ירמוז למדת הדין המקבלת מן השמאל וענינו דומה לאתרוג בשמאל אבל ראיתי לאחד מחכמי הקב״ה שכתוב בחבורו שאין טעם תפילין בשמאל כטעם אתרוג בשמאל כי אתרוג בשמא׳ הוא ביד הראויה לו ואין כן בתפילין בשמא׳ אבל הנח׳ תפילי׳ שבשמא׳ הוא כנג׳ הימין שנ׳ מימינו אש דת למו והוא מביא ראיה ממה שכת׳ נצבה שגל לימינך בכתם אופיר על׳ ותמצא בתפילין של ראש כא׳ פעמים השם המיוחד וכן בתפילין של יד והכל בב׳ ״ ויש שמסבירין עוד בענין התפילין ואומר כ בשם שהשכינה שורה בד׳ חיות שבמרכבה על שני הכרבים כן המניח תפילין מרכב׳ לשי׳ והשכינ׳ שורה עליו בד׳ פרשיו׳ על שני אברים המיוחדים שבו והם המוח והלב המוח מכאן והלב מכאן וזהו סוד הכתוב האומר ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה ״ דרשו רז״ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו מוחזק הוא שלא יחטא שנ׳ והחוט המשולש לא במהרה ינתק ״ אמר רבי שמעון בן לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים שנ׳ ה׳ עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני ״

ויהי בשלח פרעה

מצרף לכסף וכור לזהב ובוחן לבות ה׳ ״ שלמה המלך ע״ה יזהיר בכתוב הזה על האדם שיזכך מחשבתו וישתדל במדות הלב לפי שהלב הוא עקר כל האברים שבגוף וכל האברים נמשכים אחריו ומשועבדים אליו והוא כאם באמצע הגוף מושל עליהם מנהיג אותם ומשפיע כחו בכלם וכלם עבדיו ומשרתיו ודמיונו כמלך באמצ׳ המדינ׳ משגיח בכל סביבותיה ומצוה על אנשי המדינה איך יתנהגו ולפי שחיי שאר כל האברים תלוים בלב לכך נקרא הקב״ה שהוא חיי כל הנמצאים כלם בלשון לב הוא שכתוב צור לבבי וח חלקי אלהים לעולם ״ וכשם שפעולות הלב להנהיג ולהשגיח על כל האברים כך הקב״ה מנהיג כל הנמצאים

כלם ומשגיח בכל הקצוות כענין שכתוב כי אני ה' בקרב
הארץ׃ עקר התורה כלה תלויה בלב וכן התורה והתומח
בלב מבראשית על לעיני כל ישראל לקוחה מן החכמה שיש
בה לב' נתיבות פלאות חכמה׃ ולפי שכל פעלותיו של אדם
תלויות בלב על כן יזהיר שלמ' שיזהר האדם במדות הלב וה
והודיענו שכל המחשבות הנעלמות בלב גלויות הם אצל הש'
ית' כי הוא יודע המחשבות ובחן הלבבות אי זה הוא לב
טוב ואי זה הוא לב רע וזהו שאמר מצרף לכסף וכור לזהב
ובוחן לבות ה'׃ יאמר כשם שהצורף בוחן את הכסף במצ
במצרף ואת הזהב בכור והוא כלי חרש העשוי לזקק בו הזה'
ורואה הכסף אם הוא כסף סיגים או כסף נבחר וכן הזהב כן
השי' בוחן לבות אי זה הוא שלם או חסר׃ ולמדנו מזה שהל'
השלם והמחשבה הטובה נמשלים לכסף צרוף והלב החסי'
והמחשבה הרעה נמשלי' לכסף סיגים הלב הטוב סופו שיבא
לידי פעלה טובה כשם שהכסף הנבחר סופו שיבא לידי מל
מלאכה טובה והלב הרע סופו שיבא לידי פעלה רעה כשם
שכסף הסיגים לא יצלח למלאכה׃ עוד יכלול ובחן לבות
שהוא מדבר ליום הדין הגדול של תחית המתים ומדבר
בבינונים והם כחצה עונות ומחצה זכיות ואם אין בכלל
אותם עונות עון פושעי ישראל בגופן דינן כצדיקים גמורי'
דקימ' לן כבית הלל ורב חסד מטה כלפי חסד אבל אם יש בכ
בכלל אותם עונות עון פושעי ישראל בגופן אי אפשר להם
בלא גהינם ואפי' לבית הלל וזהו הצרוף האמור כאן מצרף
לכסף וכור לזהב שעתיד הקב"ה שיצרפם ויבחנם כענין ש
שכתוב והבאתי את השלישית באש וצרפתים בצרוף את הכ
הכסף ובחנתים בבחון הזהב׃ ומלת כור תעיד על האש וכנת
גהינם שהוא מקום המשפט לכור שהוא כלי ההתכה וזהו
מצרף לכסף וכור לזהב׃ ולמי לבינוני' שיש בכלל עונותיהם
עון פושעי ישראל בגופן וזהו ובוחן לבות ה' כי לשון בחינ'
אינו נופל אלא על הבינוניים כי הצדיקי' הגמורים והרשעים
הגמורים אין בהם צורך בחינה שהרי דינם נגמר ונחתך ש
שאלו לחיי העולם הבא ואלו לגיהנם ובענין שכתוב אלה
לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם אבל הבינוניים
והם המעויינים הם הם שצריכים בחינה אם יזכו ויהיו מכת
הצדיקים או לא יזכו ויהיו מכת הרשעים זה צריך בחינת
השם ית' לפי שקול דעתו ית'׃ ועוד יכלול ובוחן לבות שהוא
ית' מביאם לידי בחינה ונסיון כי מלבד שהוא בוחן אותם
ויודע אותם לעצמו עוד הוא בוחן אותם לאחרים כלומר
מביאם לידי בחינה כדי לפרסם זכות לבם לבריות כענין
שכתו' וצרפתי' כצר' את הכסף ובחנתי' כבחון את הזהב וידוע
שאין הקב"ה בוחן אלא הצדיקים הוא שכתוב ה' צדיק יבחן
משל למה הדבר דומה ליוצר שמוכר הכלים אינו בודק
הרועע שבהם אלא החזק שבהם׃ הבחינה והנסיון אינו
צורך להקב"ה שהרי המחשבה הצפונה בלב גלויה היא אצלו
ולכך אמר ובוחן לבות ה'׃ וכן הזכיר שלמה ע"ה שאול וא
ואבדון נגד ה' אף כי לבות בני אדם באור הכתוב אם
הנעלם שבמעמקי הארץ הוא נגלה אצלו ית והוא כמפורסם
אצלו ונתון אליו כל שכן הלב שהוא משכן הנפש והחכמה

אשר האציל מרוח קדשו שהו' נגלה אצלו ובחון אליו אבל
הצורך בזה הוא לבריות העולם שאינם יודעים בנעלם רק
בנגלה ובמה שהוא נראה לעינים כענין שכתוב כי האד'
יראה לעינים וה' יראה ללבב׃ וכאשר יבחן הצדיק
ותצא מחשבתו הזכה ולבו הטהור מן הכח אל הפעל אז
יתפרסם גודל חיוב העבודה ויתקדש שם שמים בעולם כענין
הנסיון באברהם שכתוב בו והאלהי' נסה את אברהם ולא
היה הנסיון כי אם לפרסם חיוב העבודה אצל הבריות וזהו
שאמר לו השי' כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה
באורו הדבר נודע לכל מעתה כי ירא אלהים אתה
וכענין הנסיון בישראל כשיצאו ממצ
ממצרים שרוב הנסים אשר נעשו להם במדב' היו כדי לבחון
את לבם ולהביאם לידי נסיון כענין קריעת ים סוף שלא נ
נקרע הים להם ביחד לעשות להם בתוכו שביל ארוך
מתחלתו ועד כנגד אלא מעט מעט כי הים היה נס
מפניהם ומדי עברם היו רואים
הים לעיניהם וכן אמר דוד ע"ה הים ראה וינוס וכענין ירידת
המן שלא היה יורד להם ביחד לחדש אחד או לשני חדשים
אלא דבר יום ביומו ולמה הוצרך לעשות כן כדי להרגיל א
את טבעם במדרגת הבטחון ושיהיו עיניהם תלויים בכל יום
ויום לאביהם שבשמים וכדי להבחין את לבם לראות אם
יהרהרו אחר מדותיו של הקב"ה וכן כששלח פרעה לישראל
הוליכם השי' דרך המדבר והכל היה לנסותם ולבחון את לבם
כשיצאו עם נשיהם וטפם במדבר ההוא הגדול והנורא נחש
שרף ועקרב והיה אפשר להוליכם בדרך הקרוב הוא ארץ
פלשתים ולא עשה וזהו שכתוב ויהי בשלח פרעה את העם
ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר
אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה׃ פן
ינחם העם׃ אין ספק כלפי הקב"ה שהרי יודע היה כי ינחם
העם אם יוליכם הדרך הקרוב אבל באור פן ינחם כדי שלא
ינחם׃ וכן אמ' רז"ל כל מקום שנ' פן ואל אינו אלא לא תע
תעשה׃ וכמוהו ועתה פן ישלח ידו שפי' כדי שלא ישלח
ידו׃ יאמר אין ראוי לי לתת לו הזמנה שיקח מעץ החיים
ויאכל ממנו ותהיה נזרתי בטלה׃ וכן בכאן הוליכם בדרך
המדבר ולא דרך ארץ פלשתים שלא לתת להם הזמנה ש'
שישובו למצרים מן הדרך ההוא הקרוב׃ בראות' מלחמה
ואעפ' שראו מלחמה בדרך המדבר והיא מלחמת עמלק לא
היתה מלחמת עמלק ראויה שישובו בעבורה למצרים ועוד
שלא עמדו ישראל עליהם אבל הם באו ממרחק מתגברים
באותות ומופתים שנעשו לישראל שכבר שמעו אותם ורצו
לבא עליהם להלחם כנגדם במתגברים על הקב"ה׃ ודרשו
רז"ל מה אם כשהלכו דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה
מצרימה אלו הוליכם דרך פשוטה על אחת כמה וכמה׃
וכתב רבינו חננאל ז"ל שהוליכם דרך המדבר לסבה אחרת
והיא כדי להרבות להם אותות ומופתים כי אלו הוליכם דרך
ארץ פלשתים הקרוב ויתן הקב"ה בלבם שיתנו להם רשות
לעבור דרך ארצם ושלא יעכבו אותם כלל היה האות קל
ועל כן חייבה החכמה להסב אותם דרך המדבר להיות הא
האותות רבים וגדולים בירידת המן ועלית השלו והוצאת מים

מן הצער כי כפי מה שנתרחקו מן הישוב יגדל האות והמופ׳
שיעמד מן האדם במקומות ההם וכן דרך הש״י בעשותו
אותות ומופתים עם הצדיקים שהוא עושה להם נס בתוך נ
נס להגדיל האות והמופת כי כן מצינו בחנניה מישאל
ועזריה כשהושלכו לכבשן האש והיה אפש׳ באות קל בכבוי
האש ולהגדיל האות והמופת היה האש בתוקף כחו ולא ה
הזיקה אותן כענין שכתוב די לא שלט נור בגשמיהון ושער
ראשיהון לא התחריך וריח נור לא עדת בהון ״ גם דניאל
היה אפשר זה באות קל שימית הקבה את האריות ולהגדיל
האות הניחם חיים ולא הזיקוהו הוא שכתוב אלהי שלח מ
מלאכיה וסגר פום אריות ולא חבלוני ״ גם גדעון
שבא להלחם עם מדין היה מחנה מדין כחול אשר על שפת
הים והיה אפשר לעשות אות שינצח אותם בעשרת אלפים
איש או במחציתם ודי מזה אות גדול וכדי להגדיל האות נצ
נצח אותם בשלש מאות איש כי כן כתיב רב
העם אשר אתך מתתי את מדין בידך פן יתפאר עלי ישראל
לאמר ידי הושיעה לי ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי
ירא וחרד ישוב ויצפור מהר הגלעד וישב מן העם עשרים ו
ושנים אלף ועשרת אלפים נשארו וכתיב ויאמר ה׳ אל גד
גדעון עוד העם רב הורד אותם אל המים ואצרפנו לך שם
וכתיב ויאמר ה׳ אל גדעון בשלש מאות האיש המלקקים
אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך ״ ודע כי כל עניני
ישראל ומקריהם במדבר הכל היה נסיון גמור כדי שיגדלו
נפשם השכלית במדרגת הבטחון שהוא שרש האמונה ב
כדי שיהיו ראוים לקבל התורה ולסבה זו קרע להם את הים
מדי עברם לתוכו ולא נכת אחת גם אחרי צאתם מים סוף
אל מדבר שור ובאו למרה והיו המים מתוקים חזרו ונמררו
ועל ידי העץ חזרו למתיקותם וכל זה נסיון גמור ומענין
שכתוב ושם נסהו ״ גם ירידת המן דבר יום ביומו
ולא לימים רבים דכל נסיון גמור בענין שכתוב ולקטו דבר
יום ביומו למען אנסנו גם אחרי היותם ברפידים ורפו ידיהם
מן התורה שקבלו במרה ובעונש זה בא עמלק ונלחם בהם
כי בעון בטול תורה הצרות באות לעולם ״ כל הענינים
האלה היו נסיון גמור כדי לקבוע בנפשותם מדת הבטחון
ועל זה אמר שלמה להיות בה׳ מבטחך הודעתי היום אף אתה
יאמר מה שהודעתיך עד היום בספר הזה מן המוסרים והמ
והמשלים הכל היה להעלותך ולהגיע אותך אל שלמות מ
מדת הבטחון כמו שהגעתי אני אליה זהו שאמר אף אתה
באר לנו כי מדת הבטחון עקר גדול ויסוד התורה והמצוה
ובמדרש ויהי בשלח פרעה הפה שאמר וגם את ישראל א
אשלח הוא שאמר אנכי אשלח אתכם ואת טפכם ומה שב
שכרו לא תתעב מצרי ׳ הפה שאמר לא ידעתי את
ה חזר ואמר ה הצדיק ואני ועמי הרשעים ומה שכרו נתן ל
להם קבורה שנ׳ נטית ימינך תבלעמו ארץ ״ וחמושי׳
עלו בני ישראל על דרך הפשט יצאו ישראל ממצרים
חלוצים כאנשי צבא היוצאים למלחמה ואעפ שאין ישראל
כשאר העמים שיהיו צריכים להזדיין כנגד האויבים דרך
התורה לצוות שיתנהג אדם במקצת בדרך הטבע והמקרה

ואחרי כן יפעל הנס וכן מצינו שאמ׳ הקבה ליהושע ושים
לך אורב מאחריה ועם מלומדי הנסים ונפלאות למה יצ
יצטרכו לאורב אלא שרצון התורה בכך שיעשה אדם בדרך
הטבע כל מה שבידו לעשות והשאר יניח בידי שמים ״
וכן אמר שלמה עה סוס מוכן ליום מלחמה ולה׳ התשועה
כלומר חייבים בני אדם להשמר בנפשותיהם ולהכין כלים
וכלי מלחמה והקבה יושיע כי התשועה לו לבדו ית׳ ויש
שפי׳ וחמושים שיצאו ישראל לכל אחד מהם .בחמשה כלי
זין ״ ועל דרך המדרש וחמושים ערו אחד מחמשה
וארבעה חלקים מתו בג ימי החשך בדי שלא יראו המצריי׳
במפלתן ויש אומרי׳ אחד מחמשים ויש אומרים
אחד מחמש מאות מכאן ואילך צא וחשוב ושלישים על כ״ל
יש אומרים יצאו עליהם ג מצרי׳ על כל אחד ואחד מישרא׳
ויא שלשים ויש אומר ג מאות על במדר׳ ״ ובאור הענין כי
מי שאומר אחד מחמשה אם כן היו תחלה ישראל ה עמי׳
ס רבוא שהם שלש מאות רבוא ודעתו כי ושלישים על כלו
באורו שלש מאו׳ מצריי על כלו על כל אחד ואחד מישרא׳
ויעלה העם צ׳ אלף רבוא שיצאו המצריים עליהם וכן
מצינו במדרש כשירד הקבה למצרים ירדו צ אלף רבוא ש
של מלאכי חבלה בכהנה מצרים ״ ומי שאומר אחד
מחמשי׳ היו ישראל ג׳ אלף רבוא ודעתו כי ושלישים באורו
שלשים על כל אחד ואחד הרי שלשים פעמים ג אלף הם צ
אלף רבוא ״ ומי שאומר אחד מחמש מאות היו ישראל
תחלה שלשים אלף רבוא ודעתו כי ושלישים שלשה על כל
אחד ואחד והם צ אלף רבוא ״ הרי חשבון כל החכמים
מכוון שיצאו המצריי עליהם כתשעים אלף רבוא בין למי
שאומר אחד מחמשים בין למי שאומר אחד
מחמש מאות עם צרוף זה חשבון ושלישים
על כלו כפי דעתו וסברתו של כל אחד מהם ״ וכנגדן הוצ
הוציא עליהם הקבה צ׳ אלף מלאכי חבלה זה באור המ
המדרש הזה ״ ומלת וחמושים וחמר וא
וחמשים כתיב ללמדך שהתורה שניה לחמשי הוא תכלית
מה שעלו בני ישראל מארץ מצרים ועוד יש בו רמז לחמשים
פעמים שנזכרה יציאת מצרים בתורה ״ ויקח משה את
עצמות יוסף בעוד שהיו ישראל מתעסקים בצרכי הגוף
ומתעסקים בשאלת כסף וזהב היה משה מתעסק בצרכי הנ
הנפש כדבר מצוה וכענין שכתוב חכם לב יקח מצות והיה
ביד יוסף זכות קבורת אביו ולכך זכה בגדול ממנו זה משה
ומשה גם זכה בגדול ממנו זה הקבה שנ׳ ויקבור אותו בגיא ו
וכבר כתבתי זה בענין יוסף ״ ועוד מצינו שהוצרך משה
לקיים מצוה זו ומטעם מה שדרשו רזל בזכות יוסף נקרע הים
כתיב הכא וינס ויצא החוצה וכתיב התם הים ראה וינס מה ראה
עצמותיו של יוסף ראה ביוסף כתוב וינחם אותם וידבר על
לבם ובים כתיב בלב ים ״ וה הולך לפניהם יומם על דרך
הפשט מפני שאין לשון הליכה והעתקה נופל בהגה כאשר
הכתוב בן מה שעמוד ענן הולך לפניהם יומם לנחותם הדרך
ולילה בעמוד אש להאיר להם היה אות וסימן שהשם המיוחד
עמהם ביום ובלילה ״ ושני עמודים אלה שהיו הולכים

עמהם ביום ובלילה היו להם לעינים בדרך המדבר ולמנן ו
ולהצלה מן המצריים ועליהם אמר הכתוב ואשא
אתכם על כנפי נשרים ולפי שהיו להצלת ישראל
והמצריים נדונו בהם כענין שכתוב וישקף ה' אל מחנה מצ
מצרים בעמוד אש וענן על כן דרשו רז"ל והמים להם
חומה חמה כתיב חומה לישראל חמה למצריים וכן דרשו בח
בחילו של סנחריב והיה אור ישראל לאש אור לישראל אש
לסנחריב ועל דרך הקבלה וה' הולך לפניהם היה השם ש
שוכן בתוך עמוד ענן והולך לפניהם ביום ומדת דינו שוכן ב
בתוך עמוד האש והולך לפניהם בלילה וזהו שאמר הוא וכ
ו ית דינו ובארו הרחמים והשכינה וזהו זרוע תפארתו וזהו
חומה לישראל חמה למצריים וזהו שדרשו בפסוק ימינך ה
היתה ידו אחת מצילתן וידו אחת משקעתן וזהו בנגפו את
מצרים ואת בנינו הציל כי היד הגדולה היא המכה בהם וכח
הרחמים שבה הוא מציל וכל זה כטעם כי עין בעין נראה
אתה ה' ועננך וגו' ללכת יומם ולילה על דרך הפשט מרוב
חפצם וזריזותם לקבל התורה ביום חמשים היו ממהרים את
דרכם והיו הולכים ביום ובלילה לא כשאר הולכי דרך שהם
יגעים ביום ונחים בלילה ועל דרך המדרש ללכת יומם
ולילה הולכים לקבל תורה שכתוב בה והגית בו יומם
ולילה ועל דרך הקבלה ללכת יומם ולילה טעם הדיבתם
ביום ובלילה כדי שיהיו נבונים המרכבים אחר שתי המדות
האלה הנקראות יומם ולילה ולא אמר הכתוב ללכת ביום
ובלילה להורות כי יומם ולילה הולכים עמהם ובזמן שכן
הצרכו ישראל גם כן ללכת אחריהם ביום ובלילה והצרכו
ללכת אחר עמוד הענן ביום ואחר עמוד אש בלילה וזה
טעם לנחותם הדרך וזה טעם להאיר להם כי הוא באור זה
ביום וזה בלילה ולא הוצרך לכתוב ללכת יומם ולילה אלא
שהוא באור למדו והנה הליכתם של ישראל ביום ולילה אז
אחר יומם ולילה הוא כענין שכתוב ירא את ה' בני ומלך וע
ועל זה נשתבחו ישראל בדבר הנביא עה שאמר זכרתי לך
חסד נעורי אהבת כלולותי לכתך אחרי במדבר אחר ב' מדות
אלו שאהבום שהם כלולות זו בזו וזהו לשון כלולותיך הכ
הכלולות שלך כלומר שתי מדות שלך אשר בהם הוצאתיך מ
ממצרים הכלולות זו בזו והענין הגדול הזה שהיה לישראל כב
כבוד ותפארת בלכתם ביום ובלילה על הכונה העליונה ה
הזאת העצומה והנפלאה עוד היה סבה לפרעה ולכל מצ
מצרים מבעל הסבות ית' שיחשבו המצריים על ישראל כי
הם בורחים כיון שהם הולכים ביום ובלילה ואז תחזק ל
לבם וירדפו אחריהם על הים כדי שיטביעם שם וברוך השם
אשר לו נתכנו עלילות לאבד בורדיו ולהציל יראיו לא ימיש
עמוד הענן יומם חזר והזכיר זה להורות מה שדרשו ז"ל מ
מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים
לעמוד הענן וישובו ויחנו לפני פי החירות
צוה הקב"ה שישובו לאחוריהם כלפי מצרים לפני פי החירות
הוא פיתום ונקרא חירות לפי ששם נעשו ישראל בני חורין
ועוד הוסיף לומר לפני בעל צפון וכל הענינים האלה סבות
באשר יתחזק לבם וכן כתוב וחזקתי את לב פרעה

ורדף אחריהם והפרשה תבאר בזה ג' סבות האחד הוא שכ
שכתוב ללכת יומם ולילה כדי שיחשבו שהם בורחים וכמו
שבארתי השני הוא שכתיב וישובו ויחנו צוה להם
שישובו לאחוריהם כדי שיאמר פרעה בעבור זה בני ישראל
נבוכים הם בארץ ועל כן הם חוזרים כלפי מצרים
והג' הוא שכתוב לפני בעל צפון צוה להם שיקבעו מחנה ל
לפני בעל צפון והיא היתה ע"ז כמו בעל זבוב אלהי עקרון ו
וכן בעל פעור והיא היא שנשארה מכל אלהי מצרים שנע
שנעשו בהם שפטים בליל מכת בכורות והיה הענין כדי
להטעותם וכענין שנ' משגיא לגוים ויאבדם ואמר
נכחו תחנו על הים כלו' נכח בעל צפון ולכן אמר פרעה
סגר עליהם המדבר כלומר בכח בעל צפון ויש רמז בכתוב
במה שראו על הים ויעשו כן הגיד הכתוב
שבחן של ישראל ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב
אצל רודפינו אנו צריכין לברוח אלא אמרו אני אין לנו א
אלא דברי בן עמרם ויגד למלך מצרים כיון
שלא באו ישראל לסוף ג' ימים שקבעו לו ואמרו לו דרך ש
שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו לה' אלהינו והגד לו כי ברח
העם שהיו ישראל הולכים ביום ובלילה והלכו ביום טו' ב
בניסן ולילי יו' ויום יו' ופרעה ששלח עמהם אקטורין אותם
אקטורין חזרו ליל י"ז ויום יז' וליל יח' ויום יח' הגידו לפרעה
כי ברח העם והכריזו שיתקבץ החיל ביום יח' ובלילה ליל יט
יצאו למחרתו ביום יט' ובליל כ' ויום כ' אחרית היום הגיעו
על פי החירות ונשארו ליל כא' שלא קרב מחנה למחנה שנ'
ולא קרב זה אל זה כל הלילה ביום כא' בתחלת היום באו ב
בים ובאו המצריים אחריהם בו ביום ונשתקעו בים וישראל
אמרו שירה ואמרו במדרש ויגד למלך מצרים ה
הוגד לו נבואת בין הבתרים כי גר יהיה זרעך ת' שנה והם
לא נשתעבדו אלא רדו במנין ברח אז הוברר לו כי ברח
העם ויקח שש מאות רכב כתב רשי ז"ל ממי היו אם
תאמר משל פרעה היו הלא כבר נאמר הנה יד ה' הויה
במקנך אשר בשדה ואם תאמר משל ישראל והלא כבר נא
נאמר וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה
וממי היו מן הירא את דבר ה' מן המצריים באה תקלה לישראל
מכאן דרשו רז"ל במסכת סופרים אמר רבי שמעון בן יוחי
טוב שבגוים הרוג בשעת מלחמה וטוב שבנחשים רצ
רצץ את מוחו ודרשוהו מן הפסוק הזה ובאור הדבר כי
בשעת מלחמה בלבד הוא שמותר להרוג כי מאחר שהוא
נלחם עמך ובא כנגדך להרגך אף אתה השכם להרגו שלא
בשעת מלחמה אסור שהרי אף בשעת מלחמה נצטוינו ל
לקרוא להם לשלום ואפי' לשבעה עממים שכתוב בהם לא
תחיה כל נשמה אבל כשהוא בא כנגד הכה שהוא מכוין ם
לרדוף בו כענין המצריים אפי שלא בשעת מלחמה מותר
לפי שהיא מלחמה לה' שהרי המצריים כיון שראו כבר כמ
במכת בכורות שהקב' בעצמו ובכבודו הוא המכה ועכשיו
חוזרין על הים לא היתה כונתם אלא להלחם עם הקב' ולכך
אמר להם משה ה' ילחם לכם כלומר כיון שעדין רודפים
אחריכם מעתה המלחמה לשי"ת הוא ולכך נתחייבו להטביע

בים ״ ושלישים על כלו ׳ כתרגומו וגברין כמנן על
כלהון כלומ׳ שמנה ״ ושרי מאות שרי אלפי להיות
ממונים על כל החיל העצום ההוא ושינהיגו אותם ״
או יאמר ושלישים על כלו כי כל החיל ההוא נחלקו לג׳ כתות
ועל כן מצינו שנאבדו בים בג׳ כתות הוא שכתוב לכל חיל
פרעה הבאים אחריהם בים וכתיב מרכבות פרעה וחילו ירה
בים ״ וכתיב כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים
ופרעה הקריב כלומ׳ הקריב את עצמו ׳ ובמדרש הקריב
את הפורענות עליו לפי שזבח וקטר לבעל צפון לפי ש
שראה אותם חונים לפני בעל צפון וחשב כי בחו׳ סגרם כד
במדבר ולא היו יכולין לצאת ד״א ופרעה הקריב
את ישראל בתשובה לאביהן שבשמים וזהו שאמרו ז״ל מעמי׳
להם הקבה׳ מלך כהמן הרשע ומחזירן למוטב וזהו שאמר
מיד וישאו בני ישראל את עיניהם ויצעקו בני ישראל
אל ה׳ תפשו אומנות אבותיהם באברהם כתיב וישכם
אברהם בבקר אל המקום ״ ביצחק כתיב ויצא יצחק
לשוח בשדה ׳ ביעקב ויפגע במקום ועל זה נמשלו ישרא׳
לתולעת שנ׳ אל תיראי תולע׳ יעקב מה תולעת זו אינה מכה
את הארזים אלא בפיה והיא רכה ומכה דבר קשה כך אין
להם לישראל אלא תפלה שהרי האומות נמשלו לארזים שנ׳
הנה אשור ארז בלבנון וכתיב וישבר ה׳ את ארזי הלבנון
וישראל נוצחים בשביל התורה והתפלה שנ׳ ובקשתם משם
את ה׳ אלהיך ומצאת ׳ וכתיב אלה ברכב ואלה בסוסים
ואנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר ״ והנה מצרים נוסע
אחריהם היה ראוי לומר נוסעי׳ ועל דרך הפשט למד׳ שהיו
מצרים לב אחד כאיש אחד לבא על ישראל ועל דרך
המדרש והנה מצרים נוסע אחריהם שר של מצרים ראו ש
שהיה נוסע מן השמים לעזור את מצרים והוא היה עזא וכן
ראיתי במדרש יהושע עזא שר של מצרים ׳
המבלי אין קברים במצרים כתב הרמבן ז״ל איך יתכן
שהצועקים אל ה׳ והנושאים בפיהם ועיניהם אליו יחזרו
ויאמרו לו כי טוב היה שלא הצילם ויאמרו כי טוב לנו
עבוד את מצרים ממותנו במדבר ועל כן נאמנו דברי רז״ל
שהם כתות אמרו במדרש ד׳ כתות היו על הים הכת האחת
צועקת אל ה׳ אלו הם בני ישראל כלומ׳ החשובים שבהם
וזהו שכתוב וישאו בני ישראל את עיניהם וגו׳ ויצעקו
בני ישראל אל ה׳ כת ראשונה לא היתה חפצה בישועה
ועליהם אמר משה התיצבו וראו את ישועת ה׳ ועליהם אם
אמר הכתוב וימרו על ים בים סוף כת שניה אומרת לחזור
למצרים עליהם אמר הכתוב כי אשר ראיתם את מצרים
היום וגו׳ כת ג׳ אומרת להלחם עמהם עליהם אמר ה׳ ילחם
לכם ״ כיצד היו צועקים להקבה׳ שנ׳ ויצעקו בני ישראל
אל ה׳ עליהם אמר ואתם תחרישון עכ׳ ואנקלוס תרג׳
ויצעקו וצעיקו עשאו מלשון תרועות וכן ותלך הלוך וצעקה
ויזעק ברק את זבלון ואת נפתלי ״ ומצינו בפידוש ואת
צעקתם שמעת על ים סוף וכן רז״ל הבינו אותו מלשון ת
תפלה ממה שכתבתי למעלה ויצעקו תפשו אומנות אבותיה׳
ה׳ ילחם לכם ״ ידוע כי מדת הדין היא הנלחמת והמחרבת

ים ומה שהזכיר הש׳ המיוחד להורות כי גם בנס העצום הזה
באבדן המצריים שם היתה מדת רחמים משותפת עם מדת
הדין ואעפ׳ שנראה כי מדת הדין נמתחה עליהם לכלותם ל
לגמרי כליון חרוץ ממה שכתוב לא נשאר בהם עד אחד הרי
מצינו שם שתוף מדת רחמים שנתנו לקבורה ממה שכתוב
נטית ימינך תבלעמו ארץ והימין היא מדת החסד וכן מצינו
לעתיד בענין גוג שכתוב ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם ואין
ספק כי הוא נאמר על מדת הדין ואעפ״כ מצינו שם שתוף ר
רחמים והוא שיזכו לקבורה כי כן כתוב ביום ההוא
אתן לגוג מקום שם קבר ״ ובאור הדרש ה׳ ילחם לכם כי
כיון שראו במכת בכורו׳ שהקבה׳ בעצמו ובכבודו הוא המכה
ועדיין רודפים אחריכם אין כונתם לבא לנגדכם אלא כנגדו
ית׳ וכיון שהו׳ כן המלחמ׳ שלו היא ואין לכם אלא לשתוק או
יאמ׳ ואתם תחרישון תצטרכו שתחרישו שלא יהפ׳ מדת הדין
עליכם לפי שהייתם חוטאי כמות עוכדי ע״ז ומגדלי בלורית
מה תצעק אלי על דרך הפשט מלת אלי כלומ׳ אין הדבר
תלוי כי אלא בישראל דבר אל בני ישראל שהים עתיד ליק
ליקרע מפניהם ויבטחו ומיד היו נוסעים ועל דרך
הקבלה מלת אלי כמלת לי הנזכרת בתרומה וכמו שדרשו ע
עליו בספר הבהי׳ ויקחו לי תרומה ויקחו ליוד תרומה והמלה
תרמוז שאין התפלה והצעקה כי אם לשם המיוחד ולכך אם
דבר אל בני ישרא׳ ויסעו ממטה למעלה ואז יקרע הים
אבל התחנה היא למדת הדין והבן זה ״ והנה משה
עשה כן הודיע לישראל בנס הגדול הזה ובטחו בו ונסעו מ
מיד ואמרו רז״ל כי שבט יהודה קדש השם ונכנס לים תחלה
הוא שאמר במדרש בצאת ישראל ממצרים וגומ׳ היתה
יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מלמד ששבט יהודה קדש
הש׳ תחלה וזהו שכתוב הים ראה וינס מה ראה נחשון בן ע
עמינדב שקפץ תחלה לתוך גלי הים והיו שאר השבטי׳ מתעצמי׳
עמו ורוצים שיכנסו הם תחלה ושבט בנימן היה רוצה לירד
לתוך הים תחלה שנ׳ שם בנימן צעיר רודם אל תקרי רודם
אלא רד ים ואחיו בני יהודה היו מרגמין אותם באבנים שנ׳
שרי יהודה רגמתם שרי זבלון שרי נפתלי כלו היו מתעצמין
עם שרי זבלון ועם שרי נפתלי והנה יהוד׳ נבר באחיו שקפץ
נחשון לתוך הים תחלה לפיכך ישראל ממשלותיו של יהודה
ואמרו עוד במדרש כי לכך נקרא נשיא שבט יהודה נחשון
על שם שירד תחלה לתוך נחשול של ים ואתה הרם את מ
מטך ונטה את ידך אין להבין הכתוב הזה שירים משה את
מטהו על הים שהרי לא נאמר אלא ויט משה את ידו אבל
טעם הרם את מטך לסלקו מידו לפי שהיו מהעם מחוסרי
אמונה שבישראל אומרים שאין כח ביד משה לקרוע את ה
הים אלא בכח המטה שבידו לכך אמ׳ הרם את מטך סלקהו
מידך וכן נמצא במדרש אמרו אין כח ביד משה
לעשות דבר אלא במטה בו הכה את היאור בו הביא כל הם
המכות וכיון שבאו לים מצרים וישראל עמדים אמר לו ה
הקבה׳ הרם את מטך שלא יאמרו אלולי המטה לא היה יכול
לקרוע את הים ועל כן הוצרך לומר ויאמינו בה׳ ובמשה ע
עבדו ומה תל׳ ויאמינו והלא כבר נאמר ויאמן העם אלא

לפי שאזרו ולא האמינו הרצ׳ לומ׳ שעב״ו בקריעת ים סו׳
האמינו ולא קרב זה אל זה כל הלילה בלילה התחילו ליכנס
בים כי מה שהזכיר בפסוק של מעלה ויסע מלאך האלהים
בתחלת הלילה היה שנסע והכונה בו במדת הדין שנקראת מ
מלאך בקצת מקומות מן הכתובים ועל כן הזכיר האלהים
ואמר הרב ז״ל כי יתכן שאינה סמוכה כי אם באור והיה
הענין כי נסע המלאך הזה בעמוד האש בלילה מלפני ישר׳
והלך מאחריהם ונסע עוד עמוד והענן מפניהם ויעמד
מאחוריהם והנה שני העמודים מאחריהם׳ וכאשר היה
באשמורת הבקר נדונו המצריים בים׳ ויש רמז במלת
אשמורת בתרגומו והסדר היה בענין הזה מחנה ישר׳ תחלה
ואחר מחנה ישראל בסמוך להם עמוד האש ואחר עמוד
האש עמוד הענן ואחר עמו׳ הענן מחנה ישראל נמצאו שני
העמודים מפסיקים בין מחנה מצרים ובין מחנה ישרא׳
ואמ׳ זה על עמוד הענן שהפסיק בין מחנה מצרי׳ ובין עמוד
האש ויהי הענן והחש׳ בין מחנ׳ למחנ׳ ויא׳ את הלילה כי היה
לישראל אור בעמוד האש שהיה מאחריהם וסמוך להם כי
לא היה עמוד הענן מפסיק להם כמו שהיה למצרים ולא
קרב זה אל זה כל הלילה כי לא היה אפשר להתקרב מחנה א
אל מחנה לפי ששני העמודים מפסיקין והנה המצריי׳ שהיו
אחורי עמוד הענן היו רואין ישראל כי היו רואים עמוד הא
האש מתוך הענן כי מי שהוא יושב בחשך רואה את האור
מרחוק אבל ישראל לא היו רואים את המצריים כי מי שיש
לפניו אור אינו רואה את היושב בחשך ומפני זה עמו׳ האש
צורך גדול שהיה הולך לפני מחנה ישראל שיסע ויעמד מ
מאחריהם שאלו היה הולך לפניהם להאיר להם כשאר ה
הלילות היו ישראל נחפזים ללכת ולא יראו אותם המצריים
ולא היו באים אחריהם ובמדרש ולא קרב זה אל זה שלא
אמרו העליונים שירה׳ ובפרקי ר׳ אליעזר פרק מב׳ אל
תהי קורא ולא קרב זה אל זה אלא ולא קרא זה אל זה כל ה
הלילה כלומ׳ ממה שכתוב וקרא זה אל זה ואמר קדוש״
ויבקעו המים׳ באורו אחד שנבקעו המים כי בקיעת ה
המי׳ היה תחלה ואחר כך רוח קדים עזה כדי ליבש לחלוחי׳
קרקע הים כדי להיותו לחרבה וזה כדרך וירם תולעים שפי׳
אחר שבאש ובמדר׳ ויבקעו המים כל מימו׳ שבעולם נבקעו
והוצרכו לדרוש כן ממה שלא אמר ויבקעו מימיו״ ועוד
אודיעך סבת קריעת ים סוף ומשם תבין כי ענין מוכרח היה
שיבקעו כל מימות שבעולם ושישתנה הטבע בכלם״
וקבלו רז״ל כי עשרה נסים נעשו על הים וכלם למדין מן ה
הפרשה הזאת״ האחד הבקעו המים כפשט הכתוב
ויבקעו המים״ השני כי אחר שנבקעו נעשו כמין קובה
בדמות גגו מתוח ופרוש מלמעלה והכים מימין ומשמאל ומ
ומלמעלה והדרך באמצע הוא שכתוב והמים להם חומה
מימינם ומשמאלם בא חבקוק ופי׳ שהיה הדרך באמצע כמ
כמין נקב שנא׳ נקבת במטיו ראש פרזיו״ השלישי שלא
נשאר הקרקע כקרקע שאר נהרות שיש בהם טיט אלא ש
שנתקשה קרקע הים כקרקע יבשה הוא שכתוב הלכו ביבשה
הרביעי שהיה דרך והמצריי׳ לח כבי׳ טיט הוא שכתו׳ טבעו

בי׳ סוף׳ ומלת טביעה מורה על טיט ממה שכתוב טבעתי
ביון מצולה וכתיב ויטבע ירמיהו בטיט והנה פורענות
זו נס גדול לישראל ולכן הוא נחשב בכלל עשרה נסים ש
שנעשו להם בא הנביא ופי׳ חמר מים רבים״ החמישי שנ
שנקפאו המים הוא שכתוב קפאו תהומות והוא מלשון וכ
וכגבינה תקפיאני״ ונתקשו כאבנים שנ׳ ירדו במצולות
כמו אבן כלומ׳ במצולו׳ שהיו כמו אבן שהראשי׳ משתברי׳
עליהם בא דוד ופי׳ שברת ראשי תנינים על המים״ הששי
שלא נקפאו התיבה אחת אלא חתיכות רבות כענין אבני ם
רבות שהיו מסודרות קצתם על קצתם הוא שכתוב נצבו כמ
כמו נד שהוא לשון קבוץ כעין תל או גדיש שהעמרים
מסודרים זה על גב זה כן היו מי הים מקובצים חתיכות אלו
על אלו כמין פרדין בא דוד ופי׳ אתה פוררת בעזך ים״
ז׳ נעשו יב גזרין לי״ב שבטים ויש בזה רמז בשירה הוא ש
שכתוב זה אלי ואנוהו מנין זה יאמר הכתוב עזי וזמרת יה
במצרי׳ ויהי לי לישועה על הים שבו עשה לי דרכים כמנין
זה אלי ואנוהו וכן אמר דוד לגוזר ים סוף לגזרים
ח׳ שנקפאו כזכוכית והיו הגזרים ההם לבנים בהירי׳ כשהם
כדי שיהיו רואים אלו לאלו בעברם זהו שכתוב קפאו
תהומות בלב ים שהוא כולל משמעות אחד מלשון יקרות ו
וקפאון שהוא ענין אורה ודבר המזהיר בא דוד ופי׳ חשרת מ
מים עבי שחקים באר כי קבוץ המים היה בהיר כעבי שח
שחקים כעצם השמים לטהר״ ט׳ שהוציא להם מ
מים מתוקים מתוך מלוחים הוא שכתוב נוזלים שהוא מורה
מים מתוקים שנ׳ באר מים חיים ונוזלים מן לבנון״
י׳ שנקפאו ונתקשו אחר הזלת המתוק ואחר שלקחו מהם מה
ששתו עד שלא היו יורדים לארץ היו נקפאים בלב ים הוא
שכתוב נצבו כמו נד נוזלים קפאו כי הדבר הנוזל היה נקפ׳
בלב ים״ הנה אלה י׳ נסים שנעשו לאבותינו על ים סוף
וצריך אתה לדעת כי ג׳ פסוקי׳ אלו יש בכל אחד מהם עב׳
אותיות שהם בין כלן ירו׳ אותיו׳ ומשלשתם יוצא שם בן עב׳
תיבות כל שם ושם אותיותיו משולשות ושם בן עב׳ זה נחקק׳
מן הספירה הרביעית שהיא חסד ויסע כנגד החסד ויבא כ
כנגד הגבורה ויט כנגד התפארת׳ ויש לך להשכיל כי
האותות הראשונות מן הפסוק הראשון גם האחרו׳ מן הפסו׳
השלישי שהן יוצאות כסדרן ולצד ימין אבל האמצעיות
שהן יוצאות מן הפסוק השני שה׳ למדת הגבורה הן הולכות
למפרע ולצד שמאל כי הוא מתחיל מן הא אחרונה של ה
הלילה והנה שלשתם נאחזים זה בזה ונעשה מהם שם א
אחד של עב׳ וכל אותיותיו נקשרות ומשולבות בשלשת א
אבות המרכבה העליונה ודע כי זה הים שעברו בו ישראל
ים סוף היה ואעפ׳ שלא הזכיר זה כפי׳ שלא בצווי השם ולא
במעשה כי אם סתם והנה השירה שאמרו אחזה מדי עברם
הזכיר טבעו בים סוף וכן אחרי עברם הזכיר ויסע משה את
ישראל מים סוף והוא ים האחרון על כן נקרא ים סוף וכן ה
הזכי׳ דוד ויגער בים סוף ויחרב אבנם יש מדה הנקרא׳ ים
שעל ידה עברו ישרא׳ את הים וזהו וימרו על ים בים סוף
נקראת גם כן ים סוף כי הוא סוף המעלות

ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה ·· על דרך הפשט
יאמר בתוך המקום שהיה ים באו ביבשה · ועל דרך המ
המדרש אם בים למה ביבשה ואם ביבשה למה בים מכאן
אתה למד שלא נקרע להם הים אלא עד שבאו לתוכו עד ח
חוטמם ואחר כך נעשה להם יבשה רבי נהוראי אומר בת
ישראל עוברת ובנה בידה והיה בוכה ונוטלת תפוח אר
רמון מתוך הים ונותנת לו שנאמר ויוליכם בתהומות כמדבר
מה מדבר לא חסרו כלום שנ׳ מ׳ שנה ה׳ אלהיך עמך לא ח
חסרת דבר אף בתהומות לא חסרו כלום ·· והמים להם
חומה מימינם ומשמאלם ·· מכאן שהיה הדרך באמצע
שהרי המים היו מימין ומשמאל ומלמעלה ובמדרש
והמים להם חומה התורה נמשלת למים שהיו עתידים לקבל
היתה מגינה כחומה ומאבדת את המצריים וזהו
שכתוב חמה חסר ואו׳ חומה לישראל חמה למצריים ·
מימינם ומשמאלם · מימינם בזכות התורה שנ׳ מימינו
אש דת למו ומשמאלם אלו תפילין שנתנין בשמאל ויסר את
אופן מרכבותיו ·· על דרך הפשט כיון שהשקיף בהם בע
בעמוד אש השורף כל עץ שבכלי מלחמתם וענן שהיה מ
מלחלח הקרקע היו המרכבות נשמטות וסר כחם לגמרי ועל
דרך השכל אופן שם לגלגל שנ׳ ואופנים להם ענינו גלגלים
והנה אופן אחד בארץ ת׳ גלגלא ·· ויאמר הכתוב כי הגלגל
שממנו כח מרכבותיו הסירו מגבורתו וכחו וכיון שהסיר אופן
מרכבותיו למעלה וינהגהו בכבדות למטה · וכן דרשו
רז״ל אין אומה נופלת עד שתפול שרה תחלה והגלג׳ הזה הוא
גלגל מאדים שבו היו המצריים ראוים לנצח ולהתגבר ל
לולי ה׳ שהיה לנו ונלחם לישראל וכח הגלגל הוא סמאל
ומלת אופן שהוא הסר ואו׳ כחשבונו והרי לך שם הכח וה
והגלגל רמוזים בכתוב ·· ולא שהיה המזל שר של מצרים
כי שר מצרים היה עזא ·· והזכירו בשם מצרים למעלה והנה
מצרים נוסע אחריהם כי הכח הדבק באומה יקרא על שם ה
האומה כלשון הכנעני אז בארץ וכמו שבארתי שם ·· לפ
לפנות בקר לאיתנו על דרך הפשט לאיתנו מלשון תקף וכח
כי לשון תקף וכח כלשון איתן מושבך כלום לכחו הראשון ·
ועל דרך המדרש לאיתנו לתנאו
וכן רמז בבראשית ותראה היבשה כלום כמים ·· ובמדרש
תנאי התנה הקב״ה עם הים שיקרע לפני ישראל
א״ר אלעזר לא עם הים בלבד התנה הקב״ה אלא עם כל מה
שנברא במעשה בראשית שנ׳ אני ידי נטו שמים וכל צבאם
צויתי מיד שנטו שמים כל צבא׳ צויתי את הים שיהא נקרע
לפני ישראל צויתי את השמש ואת הירח שיעמדו לפני יה
יהושע שנ׳ שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ·· צויתי ה
השמש והארץ שישתקו לפני משה שנ׳ האזינו השמים ·
צויתי את העורבים לכלכל את אליהו שנ׳ והעורבים
מביאים לו לחם ובשר צויתי את האור שלא תזיק לחנניה
מישאל ועזריה שנ׳ וריח נור לא עדת בהון צויתי את הא
האריות שלא יזיקו לדניאל שנאמר אלהי שלח מלאכיה ו
וסגר פום אריות׳ וגו׳ צויתי את הדג שיקיא את יונה שנ׳ ויא
ויאמר ה׳ לדג וגו׳ במדרש בפרקי רבי אליעזר המדרש

הזה מוכיח מכל הנסים והנפלאות שעשה הש״י בכל הדורות
על ידי הנביאים כבר הושמו בששת ימי בראשית בטבעי
הדברים שנבראו כגון שתאמר ביום שני שנבדלו הים רוש׳
בטבע המים שיקרע לפני משה הים ולפני יהושע הירדן
וכן לאליהו ולאלישע וכן ביום ד׳ שנברא השמש הושם
בטבעו שיעמד ליהושע · ולפי זה לא היה שנוי הטבע
בבריאה חדשה בשום דבר מששת ימי בראשית ואילך כי
כל הנסים והאותות והמופתים שנעשו אח״כ הכל הושמו
בטבע כבר והמנהג שנשתנה לעיני הרואי׳ לא היתה בריאה
חדשה מן הטבע · ועוד דרשו רז״ל י׳ דברים נבראו בין ה
השמשות ואלו הם פתיחת פי הארץ פי הבאר פי האתון ה
הקשת המן המטה השמיר הכתב המכתב הלוחות וראוי לת
להתעורר כמה שייחד עשרה דברים אלו לבין השמשות וש
ושאר הנסים כלן הושמו בטבעי הדברים שנעשו בששה
ימים הקודמים · והעולה לנו מזה כי מששת ימי בראשית
ואילך אין שם שנוי טבע מחודש כי בעת שנברא אותו ה
הדבר ו׳ שם בטבעו שיהיה כך וכך בחפץ הש״י וזהו לשו׳
נבראו שהזכירו החכמים כי הטבע היוצא מן החפץ הקדמון
טבע ולעיני הרואים שנוי טבע וכאשר הגיע זמן השתנות
הטבע לעיני הרואי׳ לא יהיה בזה שנוי רצון מאת השם ית׳
שירצה בו עתה מה שלא רצהו תחלה ככן היה כרצונו ה
הקדום שישתנה הטבע בזמנו לעיני הרואי׳ על יד הצדיקים
שבדורות ומצרים נסים לקראתו היה ראוי לומר נסים
מפניו אבל הענין כי היו נסים מפני הים כדי שיצאו ממנו
והם באים לקראתו על כרחם זהו שאמר וינער ה׳ את מצ
מצרים בתוך הים ודרשו בו רז״ל כבשר המתנער בתוך הק
הקדרה הבאים אחריהם בים משפט כת׳ להיות ששה בריש
דפין והסימן הוא ביה׳ שמו ואלו הם בראשית יהודה אתה
יודוך הבאים אחריהם שמור ושמעת כרצא שפתיך
ואעידה בם ויתכן לומר טעם בזה שהוא רמז לחדוש ה
העולם שהקב״ה רוכב בערבות כענין שכתוב סולו לרוכב בע
בערבות ביה׳ שמו והשתכל איך השלים רמז הה״א של ביה
בענין הים שהזכיר שם משה עזי וזמרת יה ולכך הזכיר מי
כמוך שני פעמים הה״א הזאת והוספת הה״א כמו כמוכה
הראשון היא אחרונה שבשם והיא אחרונה שבספירות והוא
מלאך האלהים שהזכיר הכתוב בו וילך מאחריה׳ וכן בכאן
הבאים אחריהם בים כי ישועת הים על ידו ולפי מה
שדרשו ז״ל בהבראם בה״א בראם וא״ו בזכות אברהם תמצ׳
האותיות השניות לאותיות ביה׳ שמו שהם אברהם ותוספת
הוא׳ לבאר בו ו׳ קצוות של העולם נבראו בזכותו והכתוב
מעיד שנבנה העולם על מדת החסד שנ׳ כי אמרתי עולם ח
חסד יבנה וכתיב חסד לאברהם · וירא ישראל את היד
הגדולה על דרך הפשט יד לשון מכה כלשון הנה יד ה׳ הויה
כבדה מאד יד האלהים שם ועל דרך המדרש את היד
הגדולה מכאן דרשו ז״ל על הים לקו חמשים מכות והענין
מפני שבעשר מכות מצינו כתוב אצבע אלהים היא ומאחר
שעשר מכות הן אצבע והיד היא חמש אצבעות

ועל כל אצבע ואצבע י' מכות הנה הם חמשים מ
מכות · ועל דרך הקבלה את היד הגדולה היא הא' אחרונה
שבשם והיא כדת הדין רפה של מטה הנקראת מלכות שעל
ידו נקרע הים ולכך אנו אומרים בתפלה מלכותך ה' ראו ב
בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו הודו והמליכו רמז לזה
אלי ואנוהו וכבר ידעת כי בענין כים אמרו השירה· וטעם
הגדולה לפי שהיא שואבת מן החסד כי לכך נזכרת בשירה
בלשון ימינך · ויש לך להתבונן כתרגו' אנקלוס' ית גבורת י
ידא רבתא לפי שיפרש היד הגדולה אלא שהוסיף על הכתו'
לשון גבורה ובא לרמוז כי הגבורה שבה שהיא מדת הדין מ
מכה את המצריים והחסד שבה מצלת את ישראל · וכתב
הרמ' בנז"ל בפירושיו וזה לשונו ועל דרך האמת יאמר שנ
שנגלת להם היד הגדולה והיא מדת הדין שעשה ה במצרים
כי היתה שם במצרים מכה בהם וזהו כמו ועל הארץ הראך
את אשו הגדולה והיא הימין אשר תרעץ אויב והיא זרוע
ה' שאמ' הכתוב עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' הלא את היא ה
המחרבת ים ולא יתעלם ממך מה שאמר לבשי עוז ממה ש
שכתבנו בפסוק מידי אביר יעקב עכ"· וייראו העם ויאמינו
היראה והאמונה עקר לכל התורה וכתב רבי' חננאל כי הא
האמונה מתחלקת לד' חלקים אמונה בהקבה' שנ' האמינו
בה' אלדיכם ותאמנו וזהו שכתו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו א
אמונה בנביאיו שנתחייבנו לשמוע דבריהם שנ' מי האמין ל
לשמועתנו · אמונה בעולם הבא שיש להאמין כי יש עולם
הבא ויש שכר טוב מעותד לצדיקים וזהו שאמ' דוד עה' ל
לולא האמנתי לראות בטוב ה' אמונה בביאת הגואל שזה
פנה גדולה בתור' זהו שא' הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת
יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש וכל המאמין יש לו זכ
זכיו' הרבה הוא שנ' באברה' שהיה שרש האמונ' והאמין בה'
ויחשבה לו צדקה והנה הוא זוכה לגע' שנ' פתחו שערים וי
ויבא גוי צדיק שומר אמונים וזוכה לחיי העולם הבא שנ'
וצדיק באמונתו יחיה ומי שאינו מאמין בכל אלו עליו הכ
הכתוב אום לא יאמין שוב מני חשך וצפוי הוא אלי חרב ו
ואינו זוכה לגאולה שנ' וברותי מכם המורדים והפושעים כ
בי וכתיב אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושה גאוה פי'
השם ית' נוצר אמונים ועל אותן שאין בהם אמונה משלם
ענשם כי הם עושים בגאוה· ואינו זוכה לחיים שנ' הנה עו
עופלה לא ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה עכל'
הרב זל' · ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כלה תקנו לנו רז
רז"ל בתפלה ובברכות לענות אמן שהוא נגזר מלשון אמונה
ומלשון הודאה שמקבל עליו דברי המברך ומודה בהם וזהו
שא' זל' אמן קבל' אמן שבועה אמן קיו' ועל זה א' גדול העונה
אמן יותר מן המברך ובאור הענין כי המברך מעיד
בברכתו של הקבה שהוא מקור הברכה והעונה אמן הוא מ
מקיים השטר והוא העקר שאין קיום העדות בעד ראשון א
אלא בעד שני שהעדות נגמ' על ידו והעונה אמן הוא העד
השני וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך
כי עמו העדות קיים וכבר האריכו רז"ל לדבר במשפט הז
הזכרת אותיות התיבה הזאת ואיך יתחייב להגות בהם אדם
והו' שא' אין עונין לא אמן קטופה ולא אמן חטופה ולא אמן
יתומה אלא אמן ארוכה בן עזאי אומר העונה אמן חטופה
יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו יתומה יהיו בניו יתומים
ארוכה מאריכים לו ימיו ושנותיו וענין חטופה שהוא חו
חוטף האלף כשבא פתח והנה זה הפך האמונה ממה שכתו'
באמנון האמינון אחיך היה עמך ופרשי' זל' דשקריר בלעז ו
והא למדת שהעונה אמן חטופה הנה הוא מהפך הקערה על
פיה ומוריד לארץ יסודות חומות האמונה הנה בארתי ענין
אמן לפי שהוא נגזר מלשון אמונה מלבד שיש במלת אמן
סוד שהוא כולל השם המיוחד והכנוי והתפארת והכבוד ·
ויש בו עוד סוד מקובל כי מלת אמן הוא חבור עשר ספירות
מן האלף שהוא הכתוב והוא המקור הנובע עד המם שהוא
התשובה והוא מלך העולם · ומן המם לנון שהוא השכינה
שנקראת בלשון נקבה וכוללת זכר ונקבה והרמז באותיות
נון כפופה נון פשוטה וכיון שהם סכת הברכות מגעת לנון
משם מתפשטת הברכה לעולם השכלים הנפרדים ומהם אל
העולם השפל הזה וכשם שהתחיל מן המקור הנרמז באות
אלף והמשיך הברכה משם כמי שפותח המעין להשקות הצ
הצריכים השקאה כך יקבל העונה אמן שכרו שיפתחו לו
שערי גן עדן הוא שנ' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר
אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים אלו שעונין אמן וה
והנה שכרו אתו מדה כנגד מדה · וכבר ידעת כי מלת אמן נ
נוטריקון אל מלך נאמן · ויש לך להתעורר כי במלת נאמן
נון כפופה נון פשוטה לא לסתום רק לפרש והנון הפשוטה
שבמלת אמן כוללת זכר ונקבה לפי שנון כפופה היא נקבה
ונון פשוטה היא זכר ולפי שיש נון הכפופה בכלל הפשוטה
מפני כן כוללת זכר ונקבה ויש לך לדעת כי
האלף נקראת אמן והחכמה נקראת
אמן וזהו ואהיה אצלו אמון והכל אחד כי אין להפריד הח
החכמה מן הכתוב · ולפי שהברכה משם ובענין שכתוב ש
שאו ידיכם קדש הוא החכמה וברכו את ה' לכך גדול העונה
אמן יותר מן המברך וזה בגבולין אבל במקדש לא היו
עונין שלא היו צריכין לפי שהיו מזכירין השם ככתבו וש
ושתי אותיות ראשונות ירמזו למקור הברכה ולכך אין צורך
להזכיר אמן במקדש וכל המכוין והכופל אמן אמן זוכה ל
לשני עולמו' וכן אמ' דוד עה' בסוף מזמור מא' ברוך ה' אלדי
ישראל עושה נפלאות לבדו· וברוך שם כבודו לעולם וימלא
כבודו את כל הארץ אמן ואמן ועוד במזמור פט' ברוך ה' ל
לעולם אמן ואמן וזה המכבד את השם ית' באמת אשר עליו
אמר הכתוב כי מכבדי אכבד · וכל מי שאינו נזהר במלת א
אמן לכין הרי זה מבזה את השם ית' ועליו אמר הכתוב ובוזי
יקלו ומשבעה מדורין שיש בגיהנם מורידין אותו לאחרון
שבכלם שהוא כפול והוא נקרא ארץ עיפתה והוא ארץ שא
שאול תחתית כי שאול מדור אחד ותחתית מדור שני ואותו
תחתית נקרא אבדון וזהו שאול ואבדו נגד ה' מי שיורד ל
לאבדון שוב אינו עולה ועל זה א' הכתו' אותי עזבו מקור מים
חיים המבזים לענות אמן אמן עוזבי מקור מים חיים הוא ה
הטבע שנרמז למעלה ומה יהיה ענשם לחצוב להם בורות ב

ב..רות נשברים כלום הרי הן יורדים לגיהנם מדרגה אחר
מדרגה בעונש כפול וזהו שכפל בארו בארו והכל מדה כנגד
מדה בין בעונש בין בשכר ·· אז ישיר משה ובני ישראל ·
לשון הוה הוא ·· ואמרו רז"ל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן
רמז לתחית המתים מן התורה ·· ובמדרש אז ישיר משה · יש
אז לשעבר ויש אז לעתיד · לשעבר אז הוחל · ואז אמרה · אז
ישיר משה · אז ישיר ישראל · אז ידבר יהושע · אז אמר
דוד · אז אמר שלמה ·· ויש לעתיד אז תראי ונהרת · אז
יבקע כשחר אורך · אז ידלג כאיל · אז תשמח בתולה · אז
ימלא שחוק פינו אז יאמרו בגוים · הרי אלו עתידין ·· אמר
משה באז קראתי תגר לפני הקבה ומאז באתי אל פרעה לדב'
בשמך בלשון שסרחתי אני מקלסו ולקלס ליחיד שהוא
למעלה מן רקיעים · אמרו ישראל כשנפרע הקבה מדור
של אנוש שעלו עליו מי אוקינוס והציף שלישו של עולם
שנ' אז הוחל לקרא ואנו שעשה לנו דרך במים ונפרע מן
המצריים באז אנו מקלסים אותו ·· ומה שהזכיר משה ובני
ישראל לאמר ללמד כי משה ובני ישראל זכו לומר אותו קלום
בעצמו ואותה שירה שבחשבת המדה הנקראת זאת לה והיא
הכלה שמשבחת את המלך ואומרת שיר השירים אשר
לשלמה והבן זה ·· ובשירת הבאר ארמוז מזה בנה ·· ויאמרו
לאמר · כפל האמירה על שם שכפלו לשו' השיר כי כל פסוקי
השירה וכל עניניה הם כפולים וכן תמצא בהלל מן המצר
קראתי יה ענני במרחב יה עד זה היו' עשה הכל הלשון כפול
והקלו' הכפו' הו' רמז לכח לפני מכח ועל כן באה השיר בלשון
כפול כי הוא קלום למדת רחמים ולשכינה אשירה לה' ואחר
כך עזי וזמרת יה השמו ואחר כך ימינך שהוא מדת הדין
מי כמוכה באלים ה' ואחר כך מי כמוכה נאדר בקדש שהוא
אדיר במעון קדשו בשמים שאין בכל העליונים דומה לכבוד
שהוא אדיר במעון קדשו מכון לשבתך פעלת ה' ואחר כך
מקדש אלף דלת והבן זה · או יאמר ויאמרו לאמר בחתוך
שפתים וכן ויצעק משה אל ה' לאמר שצריך המתפלל לחתוך
בשפתיו ומצאתי סיוע לזה ממה שא' במדרש ויאמרו לאמר
רבי נחמיה אומר רוח הקדש שרתה על ישראל והיו אומרים
שירה כבני אדם הקורין את שמע · ועל דרך המדרש ויאמרו
התינוקות היונקים לאמר העוברים שבמעי אמן והוא
שדרשו כיצד אמרו ישראל שירה עולל מוטל על כרס אמו
התינוק יונק משדי אמו כיון שראו שכינה עולל הגביה את
צוארו ותינוק שמט דד מפיו ואמרו זה אלי ואנוהו שנ' מפי
עוללים ויונקים וגו' ואפי' עוברין שבמעי אמן אמרו שירה
על הים שנ' במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל ·· כי
גאה גאה · לפי שאין בכל הבהמות מתגאה כסוס והרוכב
מתגאה עליו באר הכתוב כי הקבה מתגאה על שניהם ·
ובמדרש כי גאה גאה ארבעה גאים הם אריה בחיות שור
בבהמות נשר בעופות · אדם על כלן שנאמר ורדו בדגת הים
ובעוף השמים וגו' · מה עשה הקבה נתן דמות כל הגאים
הללו בכסא הכבוד שלו שנאמר ודמות פניהם פני אדם ופני
אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתם
ופני נשר לארבעתם אמר הקבה הואיל והם מתגאים אני

מתגאה עליהם שנאמר כי גאה גאה הוי הוא מתגאה על כל
הגאים וכו' וזהו שכתוב רם על כל גוים ה' קרי ביה נאים ·
וזהו המתגאה על חיות הקדש · ועוד אמרו במדרש דא' כי
גאה גאה · נתגאה על כל המתגאים שכל המתגאים לפניו
במה שהם מתגאים נפרע מהם מצרים ופרעה נתגאו בנים
ולקו במי' דור המבול נתגאו במי' אמרו אין אנו צריכי' לטפה
של גשמים שנ' ואיד יעלה מן הארץ נפרע מהם במי המבול
שנא' ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה תהום עליון
ותהום תחתון · אנשי סדום נתגאו בעשרם ברבוי בכסף וזהב
ובקשו לכלות מהם רגל עוברי דרכים שלא יצטרכו לתת
להם והקבה כלה אותם מן העולם זהו שאמ' הכתוב פרץ נחל
מעם גר הנשכחי' מני רגל דלו מאנוש נעו וכתיב לפיד בוז ·
לעשתות שאנן נכון למועדי רגל וכתיב ישליו אהלים
לשודדים ובטוחות למרגיזי אל כתיב הנה זה היה עון סדום
אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד
עני ואביון לא החזיקה · פרעה נתגאה במרכבות שנ' ויקח
שש מאות רכב בחור נפרע ממנו במרכבות שנא' מרכבות
פרעה וחילו וגו' · סיסרא נתגאה ברכבו שנ' ויזעק סיסרא את
כל רכבו נפרע ממנו ברכבו שנ' הכוכבים ממסלותם נלחמו
עם סיסרא · שמשון במה שנתגאה בו נפרע ממנו נתגאה
בעיניו שנ' אותה קח לי כי היא ישרה בעיני נפרע ממנו
בעיניו שנאמר ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו · וכשם
שחטא בעזה שנ' וילך עזתה וירא שם אשה כן נפרע ממנו
בעזה שנ' ויורידו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתים · אבשלום
נשתבח בשערו לקה בשערו שנא' ויחזק ראשו באלה ·
סנחריב נתגאה ברכבו שנאמר ברב רכבי אני עליתי מרום
הרים ירכתי לבנון מה כתי' ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור ·
נבוכד נצר נתגאה ואמר אעלה על במתי עב וגו' · מה כתיב
אך אל שאול תורד וגו' אמר לו הקבה אתה הפרשת עצמך
מבני אדם לעשות עצמך אלוה אני אפריש אותך מבני אדם
להיות מדורך עם הבהמות הוא שכתוב ולך טרדין מן
אנשא ועם חיות ברא מדורך לכך כתיב גאה גאה ·· סוס
ורוכבו רמה בים · שהיו כלם לפניו כסוס אחד ורכב אחד ··
וכהא' כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב כלן
לפניו כסוס אחד ורכב אחד ·· סוס ורכבו הסוס קשור
ברוכב והרוכב קשור בסוס ועולים למרום ויורדים לתהום
ואין נפרדים זה מזה לכך נאמר רמה בים כנגד מה שעולים
למרום ולכך נאמר ירה בים כנגד מה שיורדים לתהום ··
ודרשו ז"ל סוס ורוכבו רמה בים היה הרוכב אומר לסוס
אתמול הייתי מושכך לנילוס ולא היית בא אחרי ועכשו אתה
משכני לים והיה הסוס משיבו רמה בים ראה מה בים רומו
של עולם אני רואה בים ·· עזי וזמרת יה · קראו עזי כענין
שכתוב צוה אלהיך עזך ·· וזמרת יה · וזמרתי ויהי כלשון
ונעים זמירות ישראל וכתיב זמרו לאלהים זמרו ·· ויהי לי
לישועה נקראת גאולת מצרים ישועה לפי שאחריה גלות
אבל גאלה העתידה שאין אחריה גלות נקראת ישועות שנא'
מי יתן מציון ישועות ישראל וכן נקראת תשועת עולמים
שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים ·· וכן
השירה הזאת נקראת שירה בלשון נקבה

על שם שעתיד לבא אחריה גלות כשם שהנקבה מתעברת ויולדת וחוזרת ומתעברת אבל לעתיד מצינו שיר בלשון זכר הוא שכתוב שירו לה׳ שיר חדש כי נפלאות עשה יגו׳ וכתיב והיה ביום ההוא יושר השיר הזה וגו׳״ זה אלי ואנוהו ׃ על דרך הפשט ואנוהו אבנה לו נוה ולכך הזכיר אל נוה קדשך ובי המקד׳ נקרא נוה שנ׳ צדק הר הקדש״ וע׳ דרך הבדר׳ זה אלי ואנוהו אנוה את שמו הנכבד בפני כל האמו׳ שיאמרו אין כה׳ אלוינו וכן אמר שלמה עה׳ מה דודך מדוד היפה בנשים שכך אתם מומתים על קדושת שמו שנ׳ על כן עלמות אהבוך על מות אהבוך אפילו הם מומתים אין כופרין בשמך שנ׳ כי עליך הורגנו כל היום״ ר׳ אליעזר אומר מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי שנאמר זה אלי ואנוהו ׃ ביחזקאל כתיב ואראה מראות אלדים ובשאר הנביאים כתיב וביד הנביאים אדמה כלומר בדמיונות ומראות אבל על הים ראו כלן עד שאמר כל אחד ואחד זה אלי ואנוהו ואין כונת החכמים בזה שתהיה מעלת השפחה בענין ההשגה והחכמה יתרה על השגת מעלת יחזקאל בן בוזי הנביא אלא הכונה שראתה שפחה על הים דבר שלא ראה יחזקאל״ דא ואנוהו התנאה לפניו בציצית טלית נאה סכה נאה לולב נאה״ אלדי אבי וארוממנהו ׃ אזכיר רוממותו״ ה׳ איש מלחמה ׃ לפי שאמר להם משה ה׳ ילחם לכם לפיכך אמרו הם ה׳ איש מלחמה ׃ ושמא תאמר מלחמתו בכלי זין לכך נאמר ה׳ שמו כלומר לא בעמל ולא ביגיעה אלא בשמו כענין שכתוב האל הגדול הגבור והנורא ה׳ צבאות שמו ׃ וכן בבריאת עולם כתיב יוצר אותה להכינה ה׳ צבאות שמו כלו׳ בשמו בראם ולא בעמל ולא יגיעה״ דא ואנוהו אני והוא כלומר אדמה לו כענין שכתוב והלכת בדרכיו ואמרו רז״ל מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא מלביש ערומים אף אתה מלביש ערומים ׃ מה הוא קובר מתים אף אתה קבור מתים״ וענין המדרש הזה בא

לרמוז על היותו יתעלה משותף עמנו בגלותנו ובגאלתנו בגלותנו כלשון ההבטחה אנכי ארד עמך מצרימה ודרשו רז״ל מכאן גלו למצרים שכינה עמהם ובמעשה כתיב את את יעקב איש וביתו באו וכמו שרמזתי שם ׃ ובגאלתנו גם כן מה שכתוב ויסעו בני ישראל מרעמסס וכתיב מיד ויסע מלאך האלדים ומקרא מלא הוא הושיעה ימינך וענני הצריך הכתוב ישועה אף לעצמו ית׳ ועוד שהם מלו׳ נאמרות בענין הגלות אני הוא שכתוב ואני בתוך הגולה הוא שכתוב והוא אסור בזיקים״ ומעתה

אל יקשה לך אחר הענין הזה שבארתי לך מה שאנו אומרי׳ בתפלה ביום ההושענא הגדולה אני והוא הושיעה נא והיה ראוי לומר כפי הנראה אני ואותך שהרי אתה רואה כי הם מלות מיוחדות על ענין הגאלה ועוד שרצה לדבר בנסתר לטעם אחר מפני שהוא ית׳ נסתר ונעלם מהשגת כל משיג והושיעה נא לנכח לבאר שאעפ׳ שהוא נסתר ונעלם נגלה הוא ונמצא בלבבות והוא כענין נוסח הברכות שתקנו ברוך אתה לנכח ואשר קדשנו נסתר וכן בכאן הושיעה נא לנכח אני והו נסתר כלומר במקום שהוא לפי שאין ידוע מקומו כענין שכתוב ברוך כבוד ה׳ ממקומו וזהו שכתוב ונקדשי

ימלוכה״ ימלכו מה כלומר כענין הזה והוא נגלה ונסתר וזהו שאמר מיד כבוד מלכותך יאמרו ׃ וכתיב גבורותיו וכבוד הדר מלכותו״ ודע כי אני והו בחשבונו אנא ה׳ ומנית אנא מספר השם המיוחד ב׳ פעמים ולכך אנו אומרים בתפלה אנא הושיעה נא אם כן אנא ה מספ׳ המיוח׳ ג׳ פעמי׳ שעולה ע״ח וזהו הוה והיה ויהיה והיה שמספרו כן וזה מבואר״ ויש לנו עוד קבלה בהם כי הם שמות הקדש והם מכלל ע״ב שמות הרשומים בפסוקי ויסע ויבא ויט ומודעת זאת לכל בעלי השמות כי שם כן ע״ב נחלק לחלקים ידועים ויש לכל חלק וחלק כח ידוע לפעלה ידועה עם ידיעתם בנקודם במשפט ושני שמות א״ו ב״ל אחר ראש לחלקו הידוע להם וזה לקרב פזורים וזה לאהבה ובכון שבן מה נעים ומה טוב שנזכירם בתוך תפלתנו לבקש בהם רחמים מאת השי׳ שיקבץ את פזורינו וישאהוב אותנו כימי קדם זה שמעתי מפי החכם רבי יצחק טודרוס ז״ל״ וע׳ דרך הקבלה זה אלי ואנוהו היא השכינה שנקראת זה וזאת בעבור זה עשה ה׳ לי וזאת אשר דבר להם ואף גם זאת בהיותם וגומ׳ כי השכינה עמהם בכל הגליות ועל זה נאמר ויסע מלאך האלדים שהיתה ישועת הים על ידו והוא שנא׳ עליו כי שמי בקרבו והוא אדון חולי ארץ שהזכיר דוד ואמר מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ומזה הזכיר עליו משה בכאן עזי וזמרת יה שהרי אין דרכו של משה בכל התורה כלה להזכיר שם יה כי אם השם שלם ומה שהזכיר כי יד על כס יה על כן הוצרכו רז״ל לדרוש כן שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק אבל מפני שהשכינה מדת הדין לכך הזכיר משה שם יה שהוא מדת הדין כענין שכתוב אם עונות תשמור יה אדני מי יעמד וכתיב באלף דלת וכאורו מי יוכל לעמד לפני מדת הדין ומלת תשמור איננה לנכח כי אם לשון נקבה נסתרה וכן כתיב עוד יסור יסרני יה וכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה״ ואמרו בבר׳ אשרי הגבר אשר תיסרנו יה הקב״ה אינו אומר אלא יה כמי שעומד לפני הדיין ודן אותו ע״כ״

ומצאתי במדרש תלים בפסוק עזי וזמרת יה בעולם הזה מקלסין אותו בשתי אותיות אבל לעולם הבא בשש אותיות שנ׳ כי ביה ה׳ צור עולמים״ והכונה במדרש הזה לדעתי ששתי אותיות הן מדת הדין שבה נברא העולם הזה אבל לעולם הבא ברחמים לפי שמות הדין יתעלה ברחמים ולא תהיה מדת הדין נוהגת כי באותו זמן הכל יהיה חסד ורחמים שאין בו יצר הרע ולא מיתה וזה באור מה שדרשו בא״ה שמות רבה לשעבר אני וכית דיני הייתי מתהלך לפניכם שנאמר וה׳ הולך לפניכם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנא׳ כי הולך לפניכם ה׳ ומאספכם אלדי ישראל הוא אלדי יעקב והכל מדה אחת״ ואנוהו ׃ אעלה אותו אל נוה עליון״ אלדי אבי ׃ חזכי משה אלדי אביו כלפי שבטו כי מדת הדין מדתו של לוי״ וארוממנהו ׃ בשם המיוחד הוא מדת רחמים הוא שנא׳ ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו שיתעלה ברחמים וזהו היחוד לקשור התכלית עם הראשית ולענין הסוף בתחלתו וכן תמצא בספר יצירה הבן בחכמה וחכם בבינה והעמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו ׃ פירוש אל מכונו למעלה והזכיר כן כדי ליחד כל הבנין ממטה למעלה״

מרכבו׳ פרעה וחילו ׳ מרכבו׳ פרעה הם שש מאות רכב בחור שלקח ממצרים וחילו זהו רכב מצרים ׳ ומבחר שלשיו זהו ושלישי׳ על כלו ולפי שהיה ראוי הכתוב לומר כן מרכבות פרעה וחילו ירה בים סוף ומבחר שלישיו טבעו בו יתכן לומר שיהיה באורו כי נדונו מרכבו׳ פרעה בים למעלה ולכך טבעו בים סוף למטה ׳ ודרשו רז״ל במדה שאדם מודד בה מודדין לו הוא גזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו לפיכך מרכבות פרעה וחילו רמה בים ׳ הוא גזר וראיתן על האבנים לפיכך ירדו במצולות ים כמו אבן ״ ימינך ה׳ ׳ ידוע כי כל מדה כלולה מחברתה וקרא למדת הדין ימין לפי שהיא כלולה ומעוטפת בכח הרחמים זהו לשון נאדרי בכח מלשון אדרת וכח הרחמים שבה היה מציל לישראל והיא עצמה שהי׳ מדת הדין היתה משקעת את המצריי׳ בים וזהו ימינך ה׳ תרעץ איב וזהו באו׳ מה שדרשו רז״ל היתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצילתן ״ תהרוס קמיך ׳ הזכיר לשון הריסה כנגד שהיו מבריחין אתם בבנין הלבני׳ והגיד לך הכתו׳ מדה כנגד מדה כי השי׳ יהרסם ולא יבנם וזהו כי בדבר אשר זדו עליהם ואמר קמיך והיה לו לומר קמינו אבל בא ללמדך שכל הקמים על ישראל כאלו הם קמים על השכינה וכן הזכיר דוד ע״ה כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש ופי׳ ואמר למה הם אויביך ומשנאיך לפי שעל עמך יעריכו סוד ויתיעצו על צפוניך ״ נערמו מים ׳ על דרך הפשט כתרגומו חכימו מיא ׳ והכונה בזה כאלו התחכמו המים כאשר קמו נד אחד להמציא בים דרך לעבור גאולים ולנער את המצריים בתוכו׳ אחרי כן כשישובו כבתחלה לאיתנם ״

ועל דרך הקבלה נערמו מים כמו ודשנו את המזבח ויהיה הפך ההתחכמות כאלו אמר אבדה ההכמה מן המים ובאור הענין כי פסקה ההמשכה ממדת החסד שלא קבלה מלמעלה ולכך לא אמר נערמו מי הים אלא נערמו מים כדי שתבין כפשוטו מים ממש ותבין עוד בלשון מים כי ירמוז למדת החסד וכאשר פסקה ההמשכה ממדת החסד ולא התפשטה למטה אל השכלים הנפרדים בקיום העולם כמנהגו וטבעו ועל כן נקרע הים ונבקעו כל מימות שבעולם כי שרה של ים מכלל הכחות הנפרדי׳ וראיה לדברי מה שמצאתי בתרגו׳ ירושלמי קפאו תהומות בלב ים כגו פלגס דימא רבא וזה היה סבת קריעת ים סוף והבן זה ״ מי כמוכה באלים ה׳ מי כמוכה נאדר בקדש ׳ תוספת ההא׳ שבשניהם רמז למדת הדין הא׳ של מי כמוכה הראשון היא מדת הדין רפה ועל כן הוא כרפה ומקבלת ממדת הדין של מעלה שהיא מדה קשה ולכך מי כמוכה השני בדגש והוא מקבל מן הקדש ולכך אמר נורא בקדש והבן זה ״ נורא תהלות ׳ כל הבריות יראים מלהגיד תהלותיו פן ימעטו במהלליו וכן אמר דוד ע״ה לך דומיה תה׳ ה׳ אלדים בציון ׳ התהלה שאדם יכול לעשות אל השי׳ היא השתיקה לפי שהתהלה על ג׳ חלקים החלק הראשון יותר מדי ׳ החלק השני הראוי ׳ החלק השלישי הקצור יותר מדאי ׳ הוא שיהלל המהלל את המהולל למדרגה גדולה ממדרגתו ׳ הראוי שלא יעבור על מדרגתו הקצור שישפילהו במדרגתו ולא ישלים חקו כמדרגת תהלתו ׳ שני חלקים הראשונים הם שקר בתארי

השי׳ ונשאר בו החלק השלישי והוא הקצור כי המשבח אותו מקצר בשבחו ואיננו מתאר אותו כראוי לו לפי חקו ולפיכך נאמר לך דומיה תהלה ׳ וכתיב מי ימלל גבורות ה׳ וגו׳ וכתיב ומרומם על כל ברכה ותהלה ׳ וכן דרשו רז״ל לך דומיה תהלה סמא דכולא משתוקא למרגניתא דלית ביה טימי כל כמה דאת משבח לה את פגים לה ״ והרמבן פי׳ נורא תהלות בעבור כי מלאכי הארץ נוראים בעשק ונלוז אמר כי השי׳ הוא נורא בדברים אשר הוא נורא בהם עכ״ל לשונו ז״ל ״ ומה שאמ׳ עושה פלא זה היה פלא גדול כי הרוח אחד ובו עשה דבר והפכו כי הרוח שהקפיא את המים כמו שא׳ וברוח אפך נערמו מים קפאו תהומות הוא המנשיר אות׳ והמזילם כמו שאמר נשפת ברוחך בסמו ים והנה זה דבר והפכו ״ ויתכן לומר כי מה שאמ׳ עושה פלא ולא אמר עושה נפלאות או עושה גדולות הכונה בזה על קריעת ים סוף שהיה פלא אחד כולל כמה נפלאות וכבר ידעת כי הנסים המפורסמים הם נקראים נפלאות לפי שהם דברים נגלים באים מכח נעלם כי לשון פלא הוא דבר נעלם ומכוסה וכל הנסים והנפלאות הלא המה מכח הנעלם שהוא האלף והוא כולל פלא ומפני שהחכמה נמשבת מן האלף לכך אמר הכתוב ואאלפך חכמה ״ ובמדרש נורא תהלות ׳ אר׳ יודן נורא אתה על כל תהלותיך כיצד מלך בשר ודם מקלסין אותו שהו׳ גבור והוא חלש שהוא עשיר והוא עני שהוא רחמן והו׳ אכזרי אבל הקבה׳ אינו כן יותר מכל מה שאדם מקלסו יש בו יותר ויותר מכאן שהוא נורא על כל תהלותיו ״ נטית ימינך תבלעמו ארץ ׳ דרשו רז״ל מכאן שזכו לקבורה בשכר שעלו עם יוסף בקבורת יעקב אבינו ״ ואמרו במדרש אין ימין אלא שבועה שנ׳ נשבע ה׳ בימינו לפי שהים פלט את המצריים ביבשה ולא רצתה היבשה לקבלם מפני שקלל הקבה׳ את האדמה כשקבל׳ דמי הבל עד שנשבע לה הקבה׳ שלא יתבע ממנה ההד׳ נטית ימינך תבלעמו אר׳ ״ נחית בחסדך ׳ בזכות ג׳ דברים נגאלו בזכות גמילות חסדים בזכות התורה בזכות הקרבנות ״ בחסדך זה גמילות חסדים ושלשתם הזכירם הכתוב שאמר כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו ״ בפיך זו התורה ובלבבך זו עבדה ״ לעשותו זו גמילות חסדים ״ שמעו עמים ירגזון ׳ הזכיר כבאן ד׳ חלקים מן האמות לד׳ רוחות העולם והם כלל הישוב ועל כן הזכיר פלשת ואדום ומואב וכנען כלו׳ פלשת וכל יושבי מערב ״ אדום וכל יושבי דרום ״ מואב וכל יושבי מזרח ״ כנען וכל יושבי צפון ״ והכונה באמרו שמעו עמים ירגזון כי כל האומות האלו וכל מה שאחריהם שהם בוללים כל הישוב לד׳ רוחות העולם נזדעזעו בקריעת ים סוף ונתפרסם לכל הפלא הגדול הזה ״ ובמדרש יושבי פלשת פחדו הפלשתים מישראל על שהרגו מהם מאתים אלף מבני אפרים שחשבו וטעו ויצאו שלשים שנה קודם הקץ ואלופי אדום פחדו מהם שלא יהיו נוטרים להם איבת עשו עם יעקב ״ ואילי מואב על המריבה שבין רועי לוט אביהם ורועי אברהם אבינו ויושבי כנען על שינחלו את ארצם כי היו חכמיהם יודעים זה בחכמת

האצטגנינות

תפל עליהם אימתה ופחד ״ על דרך הפשט אימתה על
הקרובים ופחד על הרחוקים כענין שכתוב כי שמענו את
אשר הוביש ה׳ את מי ים סוף מפניכם ״ ומלת אימתה כמו
אימה והתיו נוספת וכן קומה עזרתה לנו ״ ועל דרך
הקבלה אימתה אימת הא׳ המקבלת מפחד וכי התפלל משה
שתהיה מדת הדין מתוחה כנגד אויביהם והא׳ האחרונה
הזאת שבשם והיא השכינה שהיתה עם הארון וזהו וארון
האלהים נלקחה כי היה לו לומר נלקח אבל זה ירמה דבקות
השכינה עם הארון וזהו וארון האלהים נלקחה ולכך מצינו
שנקרא הארון בשם הא׳ הוא שכתוב ובנחה יאמר שובה
ה׳ ובנוח הא׳ כלו׳ בנסוע הארון ובנוח הארון ואמר קומה ה׳
שובה ה׳ ולא אמר קום שוב ועוד כי מלת ובנחה בהא׳ מורה
על נקבה כשהיא אחרונה בתיבה אמרה שמעה קראה גם
השכינה בלשון נקבה כי תרגום פני ילכו שכנתי תהך ולא ת
תרגם יהך והקבלה כך שהיא תהך בלשון נקבה והנה
השכינה שהיא חתימת הבנין מקבלת כח ממדת הגבורה הנק
הנקראת פחד ולכך אמר תפל עליהם אימתה ופחד כלומ׳
אימת שכינה המקבלת אצילות מפחד וזה מבואר · עד
יעבור עמך ה׳ · זו העברת נחלי ארנון ״ עד יעבור עם זו
קנית · זו העברת הירדן כענין שכתוב ובבא נושאי הארו׳
רגלי הכהנים נושאי הארון נטבלו בקצה המים וגו׳ ויעמדו
הכהנים נושאי הארון ברית ה בחרבה בתוך הירדן כן תרגם
אנקלוס עה׳ ״ עם זו קנית · הזכיר למעלה עם זו
גאלת מפני שמדבר בקריעת ים סוף עד שלא נתנה התורה
וכן כשמזכיר העברת נחלי ארנון והעברת הירדן קבלו את
התורה אמר עם זו קנית לפי שנעשו קנינו של הקבה בתורה
שנתן להם כבר ״ ובמדרש עם זו קנית ד׳ דברים נקראים
קנין ישראל עם זו קנית התורה שנ׳ ה׳ קנני ראשית דרכו ·
שמים וארץ שנ׳ קונה שמים וארץ ״ בית המקדש שנ׳ הר׳
זה קנתה ימינו ״ יבאו ישראל שנקראו קנין ויקבלו התור׳
שנקראת קנין שבזכותה עומדים שמים וארץ שנקראים
קנין ויבנו בית המקדש שנקרא קנין ״ תביאמו ותטעמו ·
מה שלא הכניס עצמו בכלל לומ׳ תביאנו ותטענו נבא
שלא יכנס לאר׳ ומה שאמר מכון לשבת׳ פעלת נמש׳ אל בהר
נחלתך ושעור הכתוב בהר נחלתך אתו שפעלת למטה מכ
מכון לשבתך כלומר שהוא מכוון כנגד שבתך ל
למעלה ועל אותו של מעלה הזכיר מקדשה כוננו ידיך זהו
בית המקד׳ של מעלה ועל כן תמצא במלה טעם בזקף גדו׳
ובאה הקוף דגושה לתוקף הקדושה כי הוא מקדש למקדש
וזהו שאומרים רז״ל תמיד בית המקדש של מטה מכוון כנגד
בית המקדש של מעלה ראה איך הזכיר בשל מטה לשון פ
פעלה ובשל מעלה לא הזכיר כן אבל אמר כוננו ידיך רמז
לעשר ספירות והבן זה ״ ה׳ ימלוך לעו׳ ועד׳ על דר׳ הפשט
יאמר כשם שהראה מלכותו עתה בקריעת ים סוף שהוא
מציל את יראיו ומאבד את המורדים בו כן יהי רצון מלפניו
שיעשה כן בכל הדורות לעול׳ וכענין שכתו׳ ימלך ה׳ לעול׳
אלהיך ציון לדור ודור הללויה · ונכתב ימלך חסר ללמדך
שאין הקבה בא בטרוניא עם הבריות שיהיה מבקש מהם

עבדה קשה אלא בנחת ודברים רכים כענין שכתוב עמי
מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי לא כמלכי הארץ שהם
שמתנהגים עם העמים בקושי ובתוקף גדול ״ ועל דרך הק
הקבלה ה׳ ימלוך לעולם ועד אחר שראו ישראל המלכות ב
בקע ים וקלסו לשם המיוחד ומלכותו סיים הקלוס בשם הג
המיוחד כמו שהתחיל בו אשירה לה׳ ״ ואנקלוס עשאו
כתרגום הווה כלשון הכתוב ה׳ מלך עולם ועד אבדו גוים מא
מארצו ואולי דעת אנקלוס שתרגם כן כי משה וכל ישראל
כוונו בכתו׳ הזה אל המלכות ועל כן תתמו השירה בו כי מת
מתחלה בדברי השירה פתחו בשם המיוחד הוא שאמ׳ אשיר׳
לה׳ ועתה רצו לחתום אותה במלכות ולפי הענין הזה מה
שנכתב ימלך חסר כי המלך עקר המלכות והוא לפעמים
משפיע בו השפע ולפעמים מחסרו כפי הרצון והבן זה ״
או אפשר עוד כי כונת אנקלוס בזה מפני שכל הזמנים ב
כלן העבר והעתיד בשו׳ הם בהווה כי הוא עד שלא זמן והזמ
והזמן לא יעברנהו ולכך תרג׳ הכתוב בלשון הווה ויש לדעת
כי פסוקי השירה הזאת הם יח פסוקי׳ ואפש׳ לומ׳ כי הם כנגד
יח חוליות שבשדרה שעתידים להתחדש בתחית המתים ולו
ולומר שירה וזהו שדרשו רז״ל אז ישיר משה ובני ישרא׳ שר
לא נאמר אלא ישיר מכאן רמז לתחית המתים מן התורה
וכן תמצא בשיר של עתיד והוא שהתנבא ישעיה ביום ההוא
יושר השיר הזה בארץ יהודה עד יחיו מתיך יח׳ פסוקים וכש׳
שהזכיר כאן בשירה זו עזי וזמרת יה כך הזכיר באותו שיר
בטחו ביה׳ עדי עד כי ביה ה׳ צור עולמים ״ והוסיף על שם
יה השם הגדול שלם לרמוז תוספת השנה שבאותו זמן על
שאר הזמנים כלם כי אז יהיה השם שלם והכסא שלם ״
כי בא סוס פרעה · נמשך למעלה לתחילת השירה אז ישיר
משה ובני ישראל כאשר בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו ב
בים והשיב השי׳ עליהם את מי הים ובני ישר׳ הלכו ביבש׳
יבאר הכתוב כי בהיות ישראל עוברים בתוכו בחרבה היו
משוררים השירה הזאת · ותקח מרים הנביאה · על דרך
הפשט אמר אחות אהרן כדי שיהיו שלשת האחים משה א
אהרן ומרים נזכרים בשירה הזאת · ועוד כי דרך הכתוב ל
ליחס האדם אל גדול האחים כענין שכתוב ואחות לוטן תמ
תמנע ואפשר עוד לומר שהזכיר אחות אהרן כדי שיסמיכנו
לתוף שהוא כנגד צדק וכתיב באהרן צדק לבשתי וילבשני
בשבכר ידעת כי במזמור הללו אל בקדשו יש בו עשר הל
הלולים ויש בו ט׳ מיני זמר מכוונים למשכיל כנגד ט׳
הגלגלים התוף הוא כנגד צדק ומחול כנגד מאדים וזהו שא
שאמר אהרן את התוף · ועל דרך המדרש הנביאה אחות א
אהרן ולא אחות משה אלא מלמד שהתנבאה בזמן שהיתה
אחות אהרן עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל עכ׳
ומה ששורה הנבואה על אשה נראה לומר שאין לתמוה ש
שהדי מין האדם היא ואדם נקראת שנאמר ויקרא את שמם
אדם והנה מזה אמרו היתה נבואה במרים או גדולה ממנה
שנקראת יסכה על שם שסוכה ברוח הקדש · ודרשו רז״ל כל
אשר תאמר אליך שרה וגו׳ מלמד שהיה אברהם טפל לשרה
בנבואה אבל הכתו׳ לא הזכי׳ נבואה עד מרים או מטעם
מדרש שהזכרתי או מטעם שרצה להמתין עד זמן

הגלות השכינה שעליו אמרו רז"ל ראתה שפחה על הים מה
שלא ראה יחזקאל והודיענו כי מרים הנביאה מקלסת לשכינה
וכל הנשים את יה ואומרת השירה הזו בעצמה כמשה וכבני
ישראל׃ ועוד תמצא עקרים גדולים שבתורה מפורשים
על ידי נשים כענין העולם הבא הנקרא צרור החיים על ידי
אביגיל וענין תחית המתים וסדרי תחנה על ידי חנה וענין
הגלגול על ידי התקועית וכל זה יורה שאין האשה דבר טפל
לגמרי אבל יש לה עקר׃ ודרשו רז"ל במסכת מגלה שבע
נביאות הן אלו הן שרה מרים חנה דבורה חולדה אביגיל
אסתר וזה כנגד שבע המדות המקבלות וזה מבואר בתופי׳
ובמחולות׃ היו הנשים האלה גדולות בחכמה וכמו שדרשו
ז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל והיתה
מהן שהיתה כונת לשמים ומהן שהיתה
כונתן רעה לכך היו יוצאות במחולות בשכבר ידעת
כי המחול כנגד מאדים ומזה המצא במעשה העגל וירא את
העגל ומחולות ושם אאריך בזה בעה׳׃ ויצאו אל מדבר
שור׃ נקרא מדבר שור על שם הסתכלות החכמה כי על כן
נקראו ישראל בשם ישורון וזה מלשון אשורנו והנה
ישראל היו הולכים ממעלה למעלה מחיל אל חיל מים
סוף שהשיגו שם כבוד שכינה ע"כ מדב׳ שור שש׳ היו מסתכלין
ונכנסין לפרדס מה שראו על הים׃ ומדבר שור זהו מדבר
איתם וכן כתוב באלה מסעי ויסעו מפני החירות ויעברו
בתוך הים המדברה וילכו שלשת ימים במדבר איתם ויחנו
במרה׃ ובמדרש ויצאו אל מדבר שור מקום שנתאוו ישראל
להעשות דגלים שורות שורות׃ ד"א מדבר שור עד שלא
נתנה התורה היה העולם מדבר משקבלו התור׳ היה עול׳ שור
כלומר חומה וכן לעתיד לבא ציון שהיא מדבר שנאמ׳ ציון
מדבר היתה יעשנה הקב"ה שור שנ׳ ואני אהיה לה נאם ה׳
חומת אש סביב׃ וילכו שלשת ימים במדבר׃ כבר הזכרתי
למעלה כי כל פעלה מפעולות המדב׳ היה נסיון גמור והליכת׳
במדבר הגדול והנורא עם נשיהם וטפם ועמדם בלתי מים
שלשה ימים בזמן הקיץ אין בעולם נסיון כזה ובאשר באו
מרתה אמרו רז"ל כי היו המים מתוקים ונמררו והיה כל זה
לנסיון וכענין שאמר ושם נסהו ובאשר התפלל משה בזה
והשליך דבר מר במים וחזרו למתיקותם היה כל זה לחזק
הנסיון ולקבוע בנפשם המשכלת מדת הבטחון וע"כ רצה
להמתיק בדבר מר נס בתוך נס ומזה אמרו רז"ל ויורהו ה׳ עץ
ר׳ נתן אומר הירדוף היה ר׳ אלעזר המודעי אומר עץ זית
היה ויש אומרים עקרי תאנה היה מכל מקום בין למר ובין
למר מר היה רשב"ג אומר כמה מופלאים מעשיו ודרכיו
מדרכי בשר ודם שכן כתיב באלישע קחו צלוחית חדשה
ושימו שם מלח נתן דבר המחבל לתוך המחבל לעשות נס
מתוך נס׃ וכתב רבי חננאל כי מה שאמר וילכו שלשת ימים
במדבר היה הדרך מהלך שלשת ימים והם הלכו ביום אחד
והסרון המים היה יום אחד ובאר הטע׳ שאין טבעו של בשר
ודם להתקיים ג׳ ימים בלא מים אף כי הטף והנשי׳ מעוברות
ומניקות שהיו בהם׃ ובמדרש וילכו שלשת ימים במדבר
ולא מצאו מים מים ששאבו להם בין גזרי ים סוף שלמו מהם
באותה שעה׃ דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה

שנ׳ הוי כל צמא לכו למים מכאן התקינו שיהו קורין בספר
תורה ג׳ ימים בשבוע כדי שלא ילכו ג׳ ימים בלא תורה׃ שם
שם לו חק ומשפט׃ על דרך הפשט הם חקי המדבר כי משה
היה כיתרון מלך מנהיג והיה כונתו אותם ומצוה עליהם
איך יתנהגו במדבר עם הנשים והילדים גם עם מחנות האמות
הבאים שם מארץ מרחקים למכור להם דברים רבים׃
ויש שפירשו שם שם לו חק ומשפט שלמדו הקב"ה חכמת
הצמחים וכחות שבהם בסגלותם וכטבעם לפי שיש מהם
עשבים מחיים וממיתים ויש מהם מרפאים ויש מהם
מחליאים ויש ממתקים את המר ויש שממררים את המתוק
וכל זה בין בטבע בין בסגלה וזהו לשון חק ומשפט חק הוא
הסגלה שאין טעמו נודע ומשפט הוא הטבע שמשפטו
שיהיה כן בטבעו׃ ושם נסהו הצמח הזה ולכך אמר אם
שמוע תשמע בקול ה׳ אלדיך כלומר אעפ׳ שכחות הצמחים
ידועים לפניך בסגולתם וטבעם ואדם יכול להתרפא מהם אין
ראוי לך שתהלה בטחונך בהם וברפואתם ותתיאש מהתפלה
ובקשת הרחמים אין לך לזוז ממצות התורה כי אני ה׳ רופאך
ולא הצמחים ומטעם זה גנז חזקיהו ספר רפואות והודו לו
לפי שעם ספר הזה היו הבריות מתרפאים מתחלואיהם
ומתיאשו מן התורה והמצות׃ ועל דרך המדרש חק ומשפט
המצות שנתנו להם במרה ואלו הם שבת ופרה אדומה
הנקראת חק והדינין וכן דרשו רז"ל שבת ודינין במרה
אפקוד׃ ואם תשכיל בפרשה הזאת תמצא כי מכאן
מתחלת המדבר במרה התחיל שר המדבר לקטרג עליהם
ולהחטיאם והוא הסבה לתלונות וזהו שתמצא בספר הבהיר
אמר להם השטן מים אלו אעפ׳ שמרים הם טובים הם לפי
שיספיקו לכם אבל כשתכנסו עוד במדבר לא תמצאו אפילו
לרחוץ פניכם כלל ועוד שם ובמאי ויורהו ה׳ עץ מלמד שעץ
חיים היה סביב המים בא שטן ונטלו משם כדי לערבב את
ישראל ולהחטיאם מיד וילונו העם מיד ויצעק משה אל ה׳
ויורהו ה׳ עץ׃ אותו עץ עץ החיים היה שהסיר השטן וישלך
אל המים וימתקו המים נתן הקב"ה ידו בשטן ומעטו
ואלמלא כן לא היו יכולין ישראל לעמד מפניו והיה שם שם לו
חק ומשפט לשטן ושם נסהו לישראל עכ"ל׃ ולכך הוצרך
משה לתפלה שינצל מידו והקב"ה נתן לו עצה איך ינצל וזה
בסבת עץ החיים שהוא הפכו וזהו לשון שם שם לו ירמוז כי
סמאל הוא שם וכן בלעם רמזו בפסוק אוי מי יחיה משומו
אל וזה מבואר׃ ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה׳׃ על
דרך הפשט יאמר אם תקיים את התורה לא תחלה לעולם
בשום חולי לא בחליי הטבע שהם מצד המאכלים הנכנסים
בגוף ולא בחליי המקרה שהם הבאים מחוץ לגוף׃ ובמה
שהזכיר בקול ה׳ אלדיך הכונה בזה על עשרת הדברות שהיו
כלן קול וכענין שכתוב קול דברים אתם שומעים כי כל
העשרה ששמענו מפיו שמיעת אזן כענין שכתוב וידבר
אלדים את כל הדברים האלה לאמר׃
ואחרי כן הזכיר ג׳ חלקי מצות שהן המושכלות והמקובלות
והחקים׃ והישר בעיניו תעשה אלו המשפטים
שהם המצות המושכלות וכן כתוב ונתן להם

מ׳ פטים ישרים ״ והאזנת למצותיו ״ אלו המצות המקובלות שא׳ ימצאם אדם בשכלו וצריך הוא להתבונן בהם ולהטות להם אזן ולכך אמ׳ והאזנת למצותיו ״ וכתי׳ אזן שומעת תוכחות חיים ׳ ושמרת כל חקיו אלו החקים שאין טעמם נגלה לכל ״ ויאמר הכתוב אם אתה מקיים כל זה תהיה נשמר מכל חולי אין צריך לומר שתהיה נשמר מכל מיני מחלת מצרים אשר ידעת וראית בעיניך שנתיסרו בהם ועל כן יפחידם באותה מחלה ׳ כי אף מן החולי הבא לאדם מחולי בטבע ובנוהג שבעולם תהיה נשמר כי אני ה׳ רופאך אשמור בריאותך שלא יבא שום חולי עליך כלל ״ וכתב הרמבן׳ כל המחלה אשר שמתי במצרים אין דרך שיבטיח אדם את עבדו אם תעשה כל רצוני וחפצי לא אבית אותך בתחלואים רעים ולא כן כל ההבטחות שבתורה אבל זו אזהרה שיזהירם שלא יהיו במורדיו כמצרים כי בשמעם בקולו ינצלו מכל אותה המחלה כי המחלה ההיא ראויה לבא על כל ע״בר רצונו כאשר באה על מצרים שלא שמעו׳ אליו וזה הדרך׳ והשיב כך כל מדוה מצרים אשר יגורת מפניהם ודבקו בך ואמר כי אני ה׳ רופאך הבטחה שאסיר מקרבך מחלה באה כדרך כל הארץ כאשר רפאתי המים עכ׳ ״ ועל דרך הקבלה ויאמר אם שמוע תשמ׳ בקול ה׳ אלדיך ויאמר׳ זה התפארת לקול זה כנסת ישראל והוא הכבוד שההלנו בו כי אם שמוע תשמ׳ בקולו ובאור הכתו׳ אם תשמע בקול ה׳ לאחר קול שתשמור מצות ה׳ וחקיו הוא התפארת כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך כלומ׳ הכבוד שהוא אני וזה מבואר ״ ובספ׳ הבהיר ויאמר אם שמ׳ע תשמע בקו׳ ה׳ אלדיך המק״א הזה נדרש על יצר הרע לפי שהתלונה שהזכיר בכתוב של מעלה מצד יצר הרע היתה ולכך אמרו שם אם שמוע תשמע בקול ה׳ אלדיך והאזנת למצותיו ולא מצות יצר הרע כל חקיו ולא חקי יצר הרע ומאי מרוח יצר הרע משל למה הדבר דומה למלך שהפקיד פקידים על מלכותו על סחורתו כל אחד ואחד ממונה על אוצרות המאכל הטוב ואחד ממונה על אוצרות האבנים באו כל העולם לקנות מאוצרות הטוב בא זה ממונה על אוצר האבנים ראה שאין קונין ממנו קנא מה עשה שלח שלוחיו להרוס הבתים החלשים כי בחזקים לא יוכל אמר בין כך ובין כך שישתדלו להרוס בית אחד מן החזקים יהרוס עשרים חלשים ויבאו כלם לקנות אבנים ממני ולא אהיה פחות מחברי והיינו דכתיב מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ ״ ולכך אמר ושמרת כל חקיו משתשמור כל חקיו כל המחלה אשר שמתי למה אמר כל אלא לסגור לו כל הדלתות כי כשלא ימצאך פעם אחת רך ופעם אחת קשה בשמרך כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים על ידו לא אשים עליך מאי כי אני ה׳ רופאך ומתי הכהו אלא כשיבא הוא ויכה ׳ אני ה רופאך עד כאן בספר הבהיר ״ ושמעתי עוד כי י׳ מכות שהסימן שלהם דצך׳ עדש׳ באחב׳ הסימן הזה עולה חמש מאות ואח׳ כמנין אשר ולכך יאמר הכתו׳ כל המחלה שהוא מנין אשר ששמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך ״ ויבאו אלימה ושם יב׳ עינות מים ושבעים תמרים ׳

על דרך הפשט מה שהאריך לספר כן ללמדך שהמקום הזה בהפך מן הראשון כי במקום הראשון היו המים רעים ומרים ובכאן היו יפים ומתוקים כי אין התמרים מתגדלים ומצליחים כי אם במקום שמימיו מתוקי׳ ׳ ועל כן נתעכבו במקום הזה הוא שאמ׳ ויחנו שם על המים כי הטבע נכסף בו בזמן הקיץ למים הקרים נוזלים ובענין שא׳ הנביא ירמיה עה׳ היעזוב מצור שדי ש״ג לבנון אם ינתשו מים זרים קרים נוזלים ׳ ועל דרך המדרש יב׳ עינות מים ושבעים תמרים רבי אלעזר המודעי אומר מיום שברא הקבה׳ את עולמו ברא שם יב׳ מבועין כנגד יב׳ שבטי ישראל ושבעים דקלים כנגד שבעים זקנים ׳ באור המדרש הזה כי מעת שנסעו ישראל מים סוף לא באו למקום טוב עד שהגיעו כאן באלים וכשם שנעשה להם נס על הי׳ במתיקו׳ מימיו וכשנים עשר גזרים ליב׳ שבטים כן היה בכאן באלים היו מימיו מתוקים מים חיים נוזלים ויב׳ מבועין ליב׳ שבטי׳ וכן שבעים דקלים לשבעים זקני׳ כדי לחלוק כבוד לכל שבט ושבט וכן לכל אחד ואחד מהזקנים ׳ ועל דרך הקבלה ויבאו אלימה ושם יב׳ עינות מים ושבעים תמרים בבאם עתה במקום הזה באלים נכנסו ׳ באותה השגה הנקראת אלדים וזהו לשון ויבאו אלימה ושם יב׳ עינות מים כי השיגו שם יב׳ מלאכים ג׳ לכל רוח מד׳ רוחות העולם וכל א׳ מהם עם צבאותיהם מחנה גדול והם הנקראים ד׳ מחנות שכינ׳ ושבעי׳ תמרים הם ע׳ מלאכים הסובבים כסא הכבוד וממונים על ע׳ אומות שבעולם כל אחד ואחד ממונה על אומתו ׳ וכן תמצ׳ בספר הבהיר ומאי ושם יב׳ עינות מים הקבה׳ נתנם להם בתחלה עינות מים אחד כך החזירם להם אבנים דכתיב ויב׳ אבנים מה טעם מפני שבתחלה היתה התורה בעולם נמשל׳ למים ואחר כך נקבעה במקום קבוע מה שאין המים עושים כן שהיום כאן ומחר כאן ומאי ע׳ תמרים מלמד ששבעים קומות יש להקבה׳ ושאבים משתים עשרה פשוטות כזה המי׳ הללו פשוטים אף הם פשוטים ׳ ומנא לן דתמר הוי קומה דכתיב זאת קומתך דמתה לתמר ולא עוד אלא בתמרים יש ע׳ מינים דכתיב ושבעים תמרים ולא היו דומים זה לזה ופע׳ ופעולת זה לזה וטעם זה אינו דומה לזה עכ׳

ולפי שכל אחד ואחד פועל מגויו כמו שנתמנה עליו ואינו רשאי ליכנס לגבול חברו ולכך אמר אינם דומין זה לזה ולא פעולתו של זה דומה לפעולתו של זה ׳ ונרמז לך בזה כי משתים עשרה עינות אלה שהם ד׳ מחנו׳ שכינה שואבים כח ע׳ תמרים הם המלאכים הסובבים כסא הכבוד שהמשיל׳ בתמרים על שם הקומה ׳ והנה דוגמתם יצאו מיעקב יב׳ שבטים הנחלקים לד׳ מחנות ומהם היו שבעים נפש ׳ והבן זה המעט ותמצא מעלת יעקב שנקרא אל כענין שכתוב ויקרא לו אל אלדי ישראל ודרשו רזל׳ מי קראו אל אלדי ישראל ותדע ותשתכל כל עניני האבות ומצות התורה הכל ציורים ודוגמא למצא ולדעת דעת קדושים ״ בחמשה עשר יום לחדש השני ׳ הוא חדש אייר והספיק להם הבצק שהוציאו ממצרים חדש אחד שלם משו בניסן עד טו׳ באייר וליל יז׳ אכלו ממנו וביום יז׳ באייר ירד המן ואכלו ממנו ויום יז׳ באייר של אותה

שנה חל באחד בשבת וזהו שכתוב ויהי ביום הששי לקטו
לחם משנה יום ששי לימות השבוע היה ויום ששי לירידת
המן · כי יתן מותנו ביד ה' · כלומר בשלשת ימי החשך שמ
שמתו בהם רשעי ישראל בארץ מצרים כן פירש רבינו חננ
חננאל ז"ל הנני ממטיר לכם לחם מן השמים · על דרך הפ
הפשט קרא את המן לחם לפי שהיו עושים ממנו לחם כי ל
לא היה כמטיר הלחם עצמו והוא כענין שכתוב ארץ ממנה
יצא לחם שטעמו שיצא ממנה החטה שעושים ממנו לחם ·
ודע כי היה המן דבר נלקט כעין גרגרים דקים ולכך הזכ
הזכיר בו לשון לקיטה ולקטו דבר יום ביומו והיה כמין זר
זרעוני קלופים ועגולים ממה שכתוב דק מחוספס ופירוש
מחוספס קלוף מלשון מחשוף הלבן כי הסכך בפולה וכן
התרגום דעדק מקלף ותרגום דעדק דגיר שהיה עשוי חמרים
וכן תרגם חמרים דגורין והיה לבן בכפור והיה מתוק וכתוב
אחד כולל שלשתן ומבאר שהיה עגול ולבן ומתוק הוא שכ
שכתו' וחמן כזרע גד לבן וטעמו כצפיחית בדבש ואולי כי
בפל הכתוב בא לרמוז על מה שהיה דורש רבי אלעזר המוד
המודעי גבהו של מן ס' סאה אתיא פתיחה פתיחה כתיב כמ
כמבול וארובות השמים נפתחו וכתיב במן דלתי שמים פתח
וכדאיתא במסכת יומא ריש פרק יום הכפורים ·· והיה
יורד בלילה והם ישנים על מטהם כדי שישכימו בבקר
וימצאו פרנסתם מזומנת וזה מן ההכנות המושגחות כבעל
ההשגחה ית' ודומה לו היה בבית המקדש שהיו יורדי הגשמי'
בלילי רביעיות ובלילי שבתות ולא ביום כדי שלא יתבטלו
ממלאכתם ·· וכן בחזקיהו שאמר להקב"ה אני אין בי כח
להרוג ולרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה
עושה אמ' לו הקב"ה אני עושה הה"ד ויהי בלילה ההוא ויצא
מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' ·· וכמו שדרשו במגלת איכה
רבתי ·· ותמצא פסוק אחד באר לכל זה כן יתן
לידידו שינא כי הוא יתעלה יתן לאוהביו בשעת השינה
מה שמשיגים משכימי קום מאחרי שבת אחר היגיעה והעמל
שעדיין הם אוכלים בעצבון ואם כן שוא למשכימים לכל
אותו טורח כי מה שהם מוצאים אחר הטורח נותנו הקב"ה
לאוהביו בשעת השינ' בלא טור' ·· ומה שכתו' בו ועינו כעין
הבדולח יורה שהוא מתולדת האור העליון שכתוב בו כעין
הקרח הנורא ·· והבדולח פירשו בו שהוא יהלום הנקרא
פירלא' שהיה חקוק בה זבלון וכן כתוב בספר מכלל בשרש
בדולח ·· והיה המן יורד כמין מטר דק וכענין שכתוב כפור
כאפר יפזר משלי' קרחו כפתי' ועל כן פי' דוד ע"ה ויצו שחקים
ממעל ודלתי שמים פתח וכתיב וימטר עליהם מן לאכול
ודגן שמים נתן למו וזה יורה כי האור העליון נתגשם ברצון
הקב"ה ולכך קראו דוד ע"ה דגן שמים והזכיר עוד שהמטיר
אותו בפתיחת דלתיו כי כן מצינו באור העליון נפתחו
השמים ואראה מראות אלהים ותמצא כבאן בפרשת המן ה'
פעמים מן כנגד מה שהזכיר בפרשת בראשית ה' פעמים אור
וזהו לרמוז כי המן הוא תולדת האור והאור יסוד המן וכשם
שנברא האור ביום ראשון כך תחלת ירידתו של מן היה ביו'
ראשון' ודרשו ז"ל לחם אבירי' אכל איש לחם' שמלאכי השרת
אוכלי' דברי ר' עקיבא אמר לו ר' ישמעאל טעית וכי מלאכי

השרת אוכלים לחם והלא נאמר להם לא אכלתי ומים לא
שתיתי אלא לחם אבירים לחם שנבלע באברים ומזה דרשו
רז"ל דק מחוספס בגימט' רמח אברי' ומכאן שלא היו צריכין
לנקביהם שהרי מזונם היה נבלע ברמח אברים שלהם שהיו
אוכלים וכן דרשו רז"ל עוד בפסוק עד אנה ימאנו הע' הזה
בכל אותותי אשר עשיתי בקרבו מהו בקרבו בבני מעין
שלהם שהיו אוכלים ולא היו מוציאים כלום ·· והרמב"ן ז"ל
כתב כי כונת המדרש הזה לר' עקיבא ולר' ישמעאל הוא ידוע
כי קיום מלאכי השרת בזיו השכינה וכמו שדרשו רז"ל ואתה
מחיה את כלם אתה מחיה לכלם ועליו נאמר ומתוק האור
שישיגו בו טוב טעם ולפי מדרשו של רבי עקיבא היו אנשי
המן ומלאכי השרת נזונין מדבר אחד ולכך תפש אותו רבי
ישמעאל לפי שקיום מלאכי השרת הוא באור העליון עצמו
ור' עקיבא היה משים קיומם בדבר המתגשם בתולדת האור
הנקרא לחם מן השמים ולדבריו לא היה הפרש בין מזון
אנשי המן ובין מזון מלאכי השרת הכל אחד ואין הדבר כן ·
ודע כי מעת שהשיגו ישראל לזיו השכינה על הים מאותה
השעה נתעלת נפשם להדבק בתולדותיו שהוא המן והיו
ראוים להנתן להם המזון הזה במדבר ע"כ כונת הדב עם
קצת לשונו ·· ונראה לומר כי מה שמצינו בפרשה לשון
זה הוא שכתוב זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו וגו' ירמוז
על זה אלי ואנוהו שא' על הים כי מן העת ההיא היו ראוים
לכך ·· וצריך אתה לדעת כי כשם שהמן היה מאכל גופני
קיים תולדת האור העליון ונתן למקבלי התורה כדי לזכך
שכלם ולעלות השגחם בידיעת השי' כן מצינו מאכלים
גופניים קיימים והם בעלי חיים מעותדים לעתיד לבא ועתיד
הקב"ה לעשות מהם סעודה לצדיקי' ואולי כי גם הם מתולדת
האור העליון ועל כן הם קיימים ואלו הם דג ששמו לויתן
עוף ששמו בר יוכני ונבראו שניהם ביום חמישי ונקרא בר
יוכני לפי שהוא מוכן לסעוד הצדיקים ·· וכן בהמה בהררי
אלף שנבראת ביום ששי שהוא מזומן ליום שצוה לאלף
דור ·· ואין ספק כי אלה הם מאכלים דקים וזכים מחדדי
השכל כמן ויותר ממנו שהרי באותו זמן יהיה שפע החכמה
ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ·· ועל דרך
המדרש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ·· כמה היו
ישראל חביבין לפניו ששנה להם מעשה בראשית בנוהג
שבעולם הטל יורד מן השמים והלחם צומח מן הארץ
ועכשו הלחם יורד מן השמים והטל עולה מן הארץ ··
ויצא העם ולקטו · שהיו יוצאים חוץ למחנה במדברות ··
דבר יום ביומו · שהיה בורא היום ובורא פרנסתו מכאן היה
ר' אלעזר המודעי אומר כל מי שיש לו מה שיאכל היום ואומ'
מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה ·· ובאור דבריו כי
האומ' כן מראה בעצמו שאין בטחונו אלא כמה שרואה תחת
ידו ועל כן הוא מקטני אמנה לפי שעק' האמונ' הו' להאמי' מה
שאין אד' רואה ושיתלה בטחונו בבע' הרחמי' שבר' אותו ואת
יומו שירחם עליו ויתן לו פרנסתו ·· ובמס' יומא ריש פרק יום
הכפורי' שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחי מפני מה לא ירד
המן לישראל פעם אחת בשנה אמר להם כדי שיהא כל
אחד מישראל ויאמר שמא למחר

לא ירד המן ונמצאו בניו ובנותיו מתים ברעב נמצאו
כלן מכונים לבם לאביהם שבשמים ·· דא׳ כדי שיהיו
אוכלים אותו כשהוא חם ·· דא׳ מפני משאוי הדרך ·· ועוד
שם צדיקים היו אוכלים אותו לחם בינונים יעשו אותו עוגו׳
רשעים וטחנו ברחים או דכו במדוכה ·· צדיקים היה יורד
על פתח ביתם שנ׳ וברדת הטל על המחנה לילה וגו׳ בינונים
היו יוצאין ולוקטין שנ׳ ויצא העם ולקטו ·· רשעים וטחנו
ברחים וגו׳ ·· וכן אמר דוד עה׳ וימטר עליה כעפר שאר וגו׳
אלו צדיקים ·· ויפל בקרב מחנהו אלו בינונים ·· סביב
למשכנותיו אלו רשעים ·· ועל דרך הקבלה הנני ממטיר
לכם לחם מן השמים ·· לשון ממטיר מלשון משמרת והיא
מדת הרחמים המקבלת מן השמים שעליה הזכיר
שלמה בחכמתו ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק
לנערותיה ·· ולשון הנני עומד ולשון ממטיר יוצא לשכינה
כי השם המיוחד עושה שתמטיר ולא היה הכתוב צריך
להזכיר השמים כי בידוע שכל מטר מן השמים אבל הכונה
כי המדה הזאת שהפרנסה באה משם לכל העולם כלו בין
בעליונים בין בשפלים מקבלת מן השמים כלו׳ מן הרחמי׳ וזהו
לפי דעתי אם על פיך יגה בינשר שדרשוהו רז״ל על השכינ׳
והזכיר מיד משם חפר אוכל למרחוק עיניו יביטו וכן הזכיר
שלמה ממרחק תביא לחמה כלומר כי
משם באה הפרנסה והמדה הזאת קראה שלמה בשיר
השירים אחותי רעיתי ·· ודרשו רז״ל רעיתי פרנסתי כי לה
היו מקריבים הקרבנות ומשם באה הפרנסה והברכה שופעת
על כל העולם ·· והיה המן יורד במשמרה שלישית של
לילה באותה משמרת שמדת רחמים משמרת שהרי שלש
משמרות היו בלילה כנגד הגדולה והגבורה והתפארת ונתנו
חכמים סימן למשמרה ראשונה חמור נוער ושניה כלבים
צועקים ושלישית תינוק יונק משדי אמו כלומר שהוא זמן
הפרנסה לכל באי העולם שהיא מזדמנת בזמן שמדת רחמים
משמשת ומכאן תבין שהמן עקרו משפע הרחמים שהוא
האור וזהו לשון מן השמים כמו ואתה תשמע השמים וכתיב
ודגן שמים נתן למו והוא היה זמן ירידת הטל הוא שכתוב
וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו אבל ישראל היו
מלקטין אותו ביום שנ׳ וילקטו אותו בבקר בבקר וכתי׳ ולחם
בבקר לשבוע · למען אנסנו הילך בתורתי אם לא · למדך
הכתוב שכל מי שמזונותיו מרווחין הוא חייב לעסוק בתורה
זהו שאמר למען אנסנו הילך בתורתי אם לא · וזהו שזכתה
תורה מתנות כהונה לכהנים הלוים והן התרומה והמעשרות
והוא שכתוב ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת לכהנים
הלוים למען יחזקו בתורת ה׳ · וכנגד מתנות כהונה תקנו
מתנות לחכמי ישראל המתעסקים בתורה שנ׳ היתה כאניות
סוחר ממרחק תביא לחמה · ודע שעקר הנסיון שהקב״ה
מנסה את בריותיו ה ואבדי לפרסם האמונה באשר הוא ית׳
גומל את הצדיקים ומעניש את עוברי רצונו ואין הנסיון
צריך לעצמו ית׳ כי הוא יודע תעלומות לב אבל הוא להודיע
לבריות העולם שאין יודעים ומטעם זה מנסה הקב״ה את
הצדיקים שנ׳ ה׳ צדיק יבחן כדי שיתפרסם מזה גודל חיוב

העבודה כשעמדו על הנסיון · ומצינו גם כן שהקב״ה מנסה
לכל בני אדם העשירים והעניים על דרך השכר והעונש
מנסה את העשיר היאך יתנהג בעשרו ובטובה שהשפיעו
אם יתן מה׳ צדקה אם לא גם את העני אם יסבול עניו ורשו
שלא יחליש ממנו כח יראתו או אם יבעט בו · ואין צריך
לומר הנפש בגוף שהיא באה בתוכו לנסיון כדי לנסות את
האדם אם ימשיך גופו אחר עצת נפשו או ימשיך נפשו אחר
תאוות גופו · ובכל הענינים האלה אשר האדם מתנסה בהם
תתפרסם לבריות אמונת התורה בעונש ושכר ויתקדש שם
שמים בעולם ויכירו שכר העבודה והמצות שהוא ית׳ גומל
את האדם או מענישו בעולם הזה ובעול׳ הבא הכל . לפי
המעשים · והיה ביום הששי והכינו · ששי היה לירידת המן
ולששת ימי בראשית שהרי באחד בשבת התחיל המן לירד
וכבר נתבאר׳ ה למעל׳ · בשמעו את תלונותיכ׳ על ה׳ ונחנו מה
הזכי׳ כבו׳ ה׳ שהוא מדת הדין וכענין שכתוב ומראה כבוד ה׳
כאש אוכלת ולכך נרמז כאן השם למפרע והוא רמז למדת
הדין בכל מקו׳ ·· בתת ה׳ לכם בערב בשר לאכול ולח׳ בבקר
לשבוע · על דרך הפשט מה שהיתה הפרנסה בשני עתים
האחד ביום ואחד בלילה ולא נתן להם הכל בבקר והנה זה
כנוהג שבעולם שהבריות אוכלים שתי סעודות בכל יום
אחת ביום ואחת בלילה וכמו שדרשו זל תשבו כעין תדורו
מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סכה אחת ביום ואחת
בלילה · ועל דרך המדרש בערב בשר לאכל ולחם בבקר
מכאן אתה למד שבפנים חשבות נתן להם השלו אבל המן
ששאלו כהלכה נתן להם בבקר בפנים מאירות ולפי שיש
שהות ביום כדי לתקן · ועל דרך הקבלה בערב בשר לאכול
ולחם בבקר יחד הפרנסה בשני עתים זה ביום וזה בלילה
כנגד מדת הדין ומדת רחמים והודיע הכתוב הזה כי פרנסת
הבשר מזדמנת בערב ופרנסת הלחם בבקר · ומה שדרשו
רז״ל במסכת עז שלישיות יושב וזן את העולם כלו מקרני
ראמים ועד ביצי כנים בפרנסת בשר הוא מדבר שהרי שעות
שלישיות מן היום משתים עשרה שעות שהוא היום הם
נקראות ערב וכן כתוב בין הערבים תאכלו בשר למדך
הכתוב ששני ערבים הם ערב אחד ג׳ שלישיות
ערב שני ג רביעיות שאז החמה שוקעת והבשר היה מזדמן
להם לישראל בין שני ערבים הללו זהו לשון בין הערבים
תאכלו בשר והוא זמן שחיטת הפסח שכתוב בו בין הערבים
פסח לה׳ אבל פרנסת הלחם היתה בבקר כנגד מדת רחמים
וזה יורה על מעלת המן שלא רבו האמצעיים ·· לא עלינו
תלונותיכם כי על ה׳ ·· למדנו מכאן שכל המריב עם הנביא
או תלמיד חכם כאלו מריב עם שכינה שהרי ישראל היו
מתלוננים על משה ואהרן הו׳ שבתו׳ וילנו על משה ועל אהרן
במדבר והוא אומר לא עלינו תלונותיכם כי על ה׳ · וכן
בסוף הפרשה אמר מה תריבון עמדי מה תנסון את ה׳ ··
שמעתי את תלונות בני ישראל · דרשו רז״ל אעפי׳
שמתלוננים בני ישראל הם · בני הם · אוהבי הם זרע אברהם
אוהבי ·· דבר אליהם לאמר · מהו לאמר
למדהו שידבר להם אחת קשה ואחת רכה לפי שלשון

דב״ר לשון קשה הוא ש״נ דבר אדני הארץ אתנו קשות ״
ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה׳ אלדיכם ״ ע׳ תברכו
את שמי על המזון כענין שכתוב ואכלת ושבעת וברכת את
את ה׳ אלדיך ״ ומכאן אמרו רז״ל משה תקן להם לישראל
ברכת הזן בשעת שירד להם המן ומזה אמרו ברכת המזון
דאוריתא אבל ברכת המוציא דרבנן מקל׳ וחמר ומה כשהוא
שבע מברך כשהוא רעב על אחת כמה וכמה ״ ויהי בערב
ותעל השלו ובבקר היתה שכבת הטל ״ השלו והמן התחילו
לבא באחד בשבת ועמד להם השלו מ׳ שנה כשם שעמד המן
ומה שכתוב ובני ישראל אכלו את המן מ״שנה הוא הדין
בשלו שאכלו אותו מ׳ שנה זה בא ביום וזה בא בלילה אבל
מפני שהיה הפלא גדול במן יותר מאד שנוצר להם יצירה
חדשה בשמים לכך הזכיר הפלא הזה לבדו כי עמד להם מ׳
שנה אבל השלו שהיה בא להם כאלו בענין הטבע והמקרה
בענין הרוח כענין שבאר במקום אחר ורוח נסע מאת ה׳
ויגז שלוים מן הים לא חשש להזכירו ״ ויראה לי כי מפני
שהשלו היה בא כדרך העולם כאלו הוא כטבע לכך הזכיר
בו ותעל השלו לא אמר להם ותהי אלא ותעל כלשון ותעל
הצפרדע אבל בפלא הגדול של ירידת המן שהיה תולדת
האור העליון הזכיר בו לשון הויה ובבקר היתה שכבת הטל
שכן תמצא לשון הויה במעשה בראשית באור העליון יהי
אור ויהי אור ״ ובמדרש כיצד היה המן יורד הטל יורד
ומשוה את פני הקרקע ואחר כך היה יורד המן עליו ותעל
המן אין כתיב כאן אלא ותעל שכב׳ הטל מלמד שהיה הטל
יורד מן השמים ומכסהו והיה טל מלמעלה וטל מלמטה
והיה מכוסה כמונח בקופסא ״ לפי המדרש יתפרש הפסוק
דבבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה זהו טל מלמטה כדי
להשוות פני הקרקע ״ ותעל שכבת הטל זהו טל מלמעלה
שהיה יורד על המן אחר שהיה המן על פני המדבר דק
מחספס דק ככפור ״ ומזה יש לך להתבונן ולהבי׳ דברי רז״ל
שא״פורס מפה ומקדש והכונה להם לתת על השלחן ב׳ מפות
אחת מלמעלה ואחת מלמטה והפת באמצע זכר למן שהיה
טל מלמעלה וטל מלמטה והמן באמצע ״ ורש״י ז״ל פי׳
ותעל שכבת הטל כשעלה הטל שהיה שוכב עליו לקראת
חמה ואז נתגלה זהו שא׳ והנה על פני המדבר דק מחספס ׃
מן הוא מלשון מנה אחת אפים ׳ וכן למשה היה למנה ועל
כן נותן הכתוב טעם כי לא ידעו מה הוא כלומר מפני שלא
ידעו מה הוא ק׳אוהו מתנה מן השמים ולא קראוהו בשם
המיוחד כי לא היו יודעים מהותו ״ ורבינו חננאל כתב
מן הוא כלומר מאין הוא לפי שלא
ידעו מה הוא ״ זה הדבר אשר צוה ה׳ לקטו ממנו איש
לפי אכלו ״ דרשו ז״ל אמר להם משה אל תאמרו שמא יבא
נחשון בן עמינדב וכל הגבורים וילקטו הרבה ויבא עני
שבישראל וילקט קמעא לכך נאמר איש לפי אכלו וכמה
היה לפי אכלו עמר לגלגלת שאם יאכל בשעור זה הוא בריא
פחות מכאן הרי זה מקולקל במעיו יתר על כן הרי
זה רעבתן ״ מה שאמ׳ מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו
תקחו ׳ לאשר באהלו זה אשתו שהיא ראויה להיות נמצאת

באהל׳ כ׳ נין שכתוב הנה באהל וכתיב כל׳ כבודה בת מלך
פנימה ולכך הכתוב בדרך אסמכתא שחייב אדם במזונות
אשתו ובניו הקטנים וזהו שא׳ מספר נפשותיכם כן פירש
רבינו חננאל ז״ל ״ ודע כי הכתוב הזה כולל שני עניני גדולי׳
שכל אחד מהם כולל העליונים והתחתונים ואלו הם ואותו׳
הפרנסה האותיות הוא מסודר באלפא ביתא והפרנס׳ שכתו׳
בה פותח את ידך וגו׳ והנה הכתוב הזה יכלו׳ ל׳ את שניהם כי
כב׳ אותיות התורה רשומות בו והוא מדבר בענין הפרנסת
ומזה דרשו רז״ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן ״ וקבלה
ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום מובטחלו
שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות ״ וילקטו אותו בבקר
בבקר ״ בקר שתי שעות ובקר שתי שעות הרי ד׳ שעות ומד׳
שעות ואילך וחם השמש ונמס והיו תולקין כתורת צדקה על
כל מי שפשע ו׳לא לקט בבקר ״ ונס גדול היה נעשה במן
כשם שהנביא היה מגיד הדברים הנעלמים כך המן כשברח
לו עבד ונמצא העבד ביד חברו זה אומר אתה מכרתו לי וזה
אומר ממני ברח אם היה העמר שלו נמצא בבית רבו ראשון
ידוע שהוא ברח ואם נמצא בבית חברו שהוא לשם בידוע
שהראשון מכרו וכן האשה שברחה מבית בעלה זאת אומרת
הוא סרח עלי והוא אומר היא סרחה עלי׳ אמר להם משה
לבקר משפט למחר נמצא העומר בבית בעלה בידוע שהיא
סרחה עליו נמצא העומר בבית אביה בידוע שהוא סרח
עליה והוא הוציאה מביתו כך דרשו רז״ל במסכת יומא מרמז
הכתוב כזרע גד שהמן היה מגיד לישראל ענינים נעלמים
ודין ומשפטים הרבה׳ שבתון שבת קדש לה׳ מחר ״ על
דרך הפש׳ט כפל שבו של׳ שבת כי כן עניני כל השבת כפולי׳
בעומר וקרבן ומזמור ״ ועל דרך הקבלה שבתון שבת
קדש לה מחר יאמ׳ שבתון של מחר כנגד השבת של העליונה
שהוא שבת קדש לה׳ ״ ורמה לא היתה בו ׳ מכאן רמז
וסמך שהמתים יש להם מנוחה בשבת ואין בכל המקרא
ורמה כי אם שנים האחד ורמה תכסה עליהם והשני ורמה
לא תהיה בו וזה לרמוז ורמה תכסה עליה׳ כשאר ימי השבוע
ורמה לא תהיה בו בשבת ״ אכלוהו היום כי שבת היום לה׳
היום לא תמצאוהו בשדה ״ ודרשו רז״ל היום לא תמצאוהו
אבל לעולם הבא תמצאוהו וכאור זה כי ביום שבת לא
ימצא המן אבל לעולם הבא ימצא יסוד המן הוא האור
העליון בעצמו ״ ונזכרה מלת היום ג׳ פעמים בכתו׳ לרמוז
על ג׳ סעודות בשבת ״ והנני מגלה סוד אשר הסתירו חכמי
האמת בג׳ סעודות וארמזנו לך בכאן ואומר כי סעוד ראשונ׳
היא סעודה הלילה היא מדת שמור ונקראת בשם מלכו׳ ומזה
האידו ז״ל את עינינו שהיו אומרים בערב שבת באו ונצא
לקראת כ״ה שבת מלכתא ואמרו באי כ״ה באי כלה ועל כן
הזכי׳ תחלה אכלוהו היום כי מלת אכלוהו מלשון כלה ואין
מקדשין את האיש כי אם האשה ״ סעוד׳ שני׳ היא של שחרי׳
והיא רמז למדת יסוד הנקראת שבת הגדול ועקר קדו׳ אינו
אלא ביום ועל כן נקרא קדוש היום קדושא רבה וכן תפלת
שחרית וערבית אנו אומרים אה״ב עול׳ ואותה של שחרי׳ קורי׳
רז״ל אהבה רבה ״ וידוע כי הלילה שמור והיום זכור ועל כן
אמר כי שבת

היום לה׳׳ סעודה ג׳ היא של מנח׳ והיא חתימת היום רמז לראשית הרא׳ שית שהוא עקר הבנין וראשו ועל כן אמר היום לא תמצאוהו כי מלת לא כמו אין כי החכמה מאין תמציא כל זה ממטה למעלה והם סעודות לנפש סחיים האמתיים בתענוג החיים והנצחי ומעתה הבן גודל מעלת המקיים שלש סעודות ושכרו וזכותו הגדול בבונה הגדולה והעליונה הזאת׳׳ ראו כי ה׳ נתן לכם השבת׳ אמרו במדרש תלים בפרשת מזמור שיר ליום השבת׳ מהו ראו אמר רבי יוסי מרגניתא דיהבית לכון אמר ר׳ יצחק כל עסקא דשבת כפול עומר כפול דכתיב שני העומר לאחד קרבני כפול וביום השבת ב׳ כבשים׳ ענשו כפול מחלליה מות יומת׳ שכרו כפול וקראת לשבת עונג ולקדוש ה׳ מכובד׳ אזהרותיה כולו זכור ושמור׳ מזמור כפול מזמור שיר ליום השב׳ זהו שהכתו׳ אומר הבל הבלים אמקהלת הבל הבלים הכל הבל ז׳ הבלים למה כנגד ז׳ ימי בראשית אמר שלמה מה נברא ביום ראשון שמים וארץ ומה סופם כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה ואמר הבל׳ מה נברא ביום שני רקיע וכתיב ונגלו כספר השמים ואמר הבל׳ מה נברא ביום ג׳ יקוו המים מה סופם והחרים ה׳ לשון ים מצרים ואמר הבל׳ מה נברא ביום ד יהי מארות ומה סופם וחפרה הלבנה ובושה החמה ואמר הבל׳ מה נברא ביום ה שרץ שנ׳ נפש חיה ועוף יעופף מה סופם אסף אסיפם מעל פני האדמה אסף עוף השמים וגומ׳ ואמר הבל׳ מה נברא ביום ששי אדם ומה סופו כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואמר הבל׳ מה נברא ביום ז׳ שבת חזר ונסתכל לכאן ולכאן ליתן בו פגם ולא היה מוצא לפי שכלו קדושה ומנוחה אמר רבי יצחק אחר הסתכל ורא׳ כשאדם חוטא בה מתחייב בנפשו ואמר הבל לכך הבל׳ הבל הרי ז׳׳׳

למשמרת לדורותכם׳ ג׳ משמרות נאמרו כאן דכתיב לפני ה׳ למשמרת לדורותיכ׳ וכתיב לפני העדות למשמר למשמר׳ לדורותכם למען יראו את הלחם זה דור המדבר לפני ה׳ למשמרת כלום בארץ ישראל לעתיד לבא לפי שצנצנת המן ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה והארון ובדיו וכל מלאכת המשכן נגנזו תחת כחלות ההיכל ומי גנזם יאשיהו המלך גנזם בשעה שמצא חלקיהו הכהן ספר תורה פתוח בהיכל וכן דרשו רז׳ל במסכת הוריות כהן משיח משנגנז ארון נגנזו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלדי ישראל שנ׳ ואת כל הזהב אשר השיבות לו תשימו בארגז מצדו ומי גנזו יאשיהו מלך יהודה שראה כתוב בתורה יולך ה׳ אותך ואת מלכך וגו׳ צוה וגנזם שנ׳ ויאמר המלך לכל העם הקדושים לה׳ תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל ואמר ר׳ אלעזר אתיא דורות דורות אתיא משמרת משמרת כתיב במקלו של אהרן השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי וכתיב הכא למשמרת לדורותיכם וכתיב לפני העדות למשמרת למדך שבמקום אחד נגנזו׳ ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת רא אמר ויקח משה צנצנת אחת ויתן שמה והה ראוי לומר כן שהרי אהרן לא נבחר עדין לכהן ואחרי זאת מצינו כי משה היה המקריב והמקטיר ראשונה באהל מועד עד שנתנה הכהונה לאהרן׳ ויתכן שנאמ׳ כי מה שצו׳ בזה לאהרן שבא לרמוז כי הכהנים הלוים מורי התורה שעתידין לצאת מאהרן יהיו מזונתום בהרוחה ולא בעמל כאוכלי המן וכענין שכתוב ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת לכהנים הלוים למען יחזקו בתורת ה׳ והזכיר תחלה והנח אותו לפני ה׳ לבאר כי מזון תלמידי חכמים שבכל דור ודור הוא מסור לשם ית׳ שהו׳ מונח לפני ה׳ ועל כן אמר והנח אתו לפני ה׳ למשמרת לדורותיכם כי הוא לפניו ית׳ מונח ושמור לדורות׳ והוצרך לרמוז זה לפי שהתורה היא ממקור החכמה העליונה והחכמה תחיה בעליה והיא היא מקור הברכה והחיים האמתיים וכענין שכתוב שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ ועל כן ראוי להיות הפרנסה והמזון שהם חיי הגוף דבקים בתורה שהיא חיי הנפש׳ ואחר כך לפני העדות כי הניח בן המן למשמרת לפני העדות להיות לאות ולעד לדורות למען יראו את הלחם ומפני זה הזכיר בינתים כאשר צוה ה׳ אל משה והיה הכתוב ראוי לומר ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת כאשר צוה ה׳ אל משה אבל בא׳ כי מזון בעלי התורה שמור ומונח לפני ה׳ כאשר צוה ה׳ את משה בהר סיני שאמר לו פסל לך שיהיה הפסולות שלו׳׳ וכמו שדרשו רז׳ל שמשם נתעשר ומשם זימן לו הקבה׳ פרנסתו׳׳ ובמדרש קח צנצנת אחת זה אחד מעשרה דברים שנבראו בין השמשות וכו שהיא אומר צנצנת איני יודע ממה היתה אם של כסף אם של זהב או נחשת וברזל ועופרת וטעמו אתה למד צנצנת דבר שהוא צונן מצנן מה שבתוכו ומשמר מה שבתוכו והוא משתמר בארץ שהוא חרש כדא׳ ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים׳׳ וכן היין אינו משתמר אלא בכלי חרש וזהו שכתוב והנח אותו לפני ה׳ למשמרת וירמיה הנביא עה׳ הוציאה לישראל הדור אתם ראו דבר ה׳ המדבר הייתי לישראל אם ארץ מאפליה אמר להם ירמיה לישראל מפני מה אי אתם עוסקים בתורה אמרו לו אם אנו עוסקים בתורה במה נתפרנס באותה שעה הוציא להם צנצנת המן ואמר להם ראו אבותיכם היו במדבר ועוסקים בתורה מאין היו מתפרנסין אף אתם אם תעסקו בתורה הקבה׳ מפרנס אתכם מדוע אמרו עמי רדנו לא נבא עוד אליך׳׳ ובני ישראל אכלו את המן מ׳ שנה׳׳ לפי הנראה לא היו מ׳ שלמים כי חודש אחד יחסר מהם שהרי המן התחיל לירד באחד בשבת חצי אייר היה ובצק שהוציאו ממצרים הספיק להם חדש אחד ואם כן היה ראוי שישבות המן בחצי אייר והכתוב מעיד ששבת בחצי ניסן כ׳ שהיו ישראל בערבות ירחו וכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי וישבות המן ממחרת על כן יש לומר כי טעם מ׳ שנה קרוב למ׳ שנה וכדי שלא תבין שהיו מ׳ שלמים לכך הוצרך לחזור סתם את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען כי כן תמצוה כתוב וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישר׳ מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההי׳ ולמדנו כי ישראל שירד להם המן כל ימי משה עוד ירד להם אחר

ש״ משה והם ברשותו של יהושע לח׳ ימים שהרי בז׳ באדר מת משה ובכו אותו כל ישראל ל׳ יום ועברו את הירדן בעשור לחדש הראשון כי כן מפורש ביהושע והמן לא פסק עד טו׳ בניסן וכאשר תחשוב מז׳ מאדר שמת משה עד טו׳ בניסן שפסק בו המן תמצא לח׳ ימים״ אבל רש׳ פירש כי היו מ׳ שנה שלמים וכתב בזה כי בז׳ באדר שמת משה בו פסק המן ואעפכ׳ היו מ׳ שנה שלמים משני טעמים האחד שהעוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהן טעם מן ואם כן לא יחסר חדש אחד״ השני כי כשפסק המן בז׳ באדר שמת משה המן שירד מיום שלפניו הספיק להם עד שהביא העומר ביו׳ בניסן ויתקיים בכל זה את המן אכלו מ׳ שנה שלמים״ והעומר עשירית האיפה הוא׳ אמרו רז״ל איפה שלש סאים׳ סאה ששת קבין קב ד׳ לוגין לוג ששה ביצי׳ והסימן גודו אילנא נג׳ צא הקב כד׳ ביצים הסאה קמד׳ ביצים איפה תלב׳ ביצים מג׳ ביצים וחומש ביצה הוא׳ שיעור בעיסה שנתחייבה בחלה והוא שעור ליש׳ה בפסח ומה שאחר עד עתה לפרש שעור מדת העומר היה ראוי שיזכירנו למעלה בצווי הש׳י או במעשה ושיאמר עמר לגלגלת הוא עשירית האיפה או וימדו בעומר הוא עשירית האיפה אבל הענין מפני שכל הפרשה מבוארת ענינו של מן ואחר שהשלים הספור בעסק המן הוצרך לפרש עתה באחרונה כמה השיעור או נאמר כדי שיסמוך השעור לענין רפידים כי כנוהג שבעולם כתוך שפע השלוה וריבוי הטובה יתרשל אדם מן העבדה ויתרפה בתורה ולא יעשה כן כספוק ובדבר הבינוני אך יתחזק בזה ועל כן הודיענו הכתוב כי ישראל מתוך הספוק והשיעור הבינוני לכל אחד ואחד שהוא עשירית האיפה רפו ידיהם ברפידים מן התורה על כן ויבא עמלק וזהו סמיכות הפרשיות זו לזו״ ומה שהיתה מדת העומר אחד מעשרה יתכן לומר כי טעמו כטעם מצות המעשר כי ישראל במדבר היו קדושי עליון מלאכים נופני׳ ובהיותם אוכלים השעור הזה מן המן העליון ההוא הדק והזך היתה מחשבתם משוטטת במדה העשירית ומתבוננים בעניינה וכענין שכתוב ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ובזה היו מוכנים לקבל המושכלות וראוים להשיג השגות עליונות במעמד הקדוש בהר סיני אשר שם הולכים יומם ולילה ילכו ולא ייעפו״ ומטך אשר הכית בו את היאור קח׳ ונהפך לרעה״ והכית בו בצור ויתהפך לטובה שיתהפך הצור לאגם מים ובמדרש אשר הכית בו את היאור ג׳ דברים הם כל אחד מהם דחה את הפורענות והביא הפורענות״ אלו הם הקטרת והארון והמטה״ הקטרת דחה את הפורענות שנ׳ ויתן את הקטרת ויכפר על העם הביאה הפורענות על נדב ואביהוא״ הארון הוא שהרג את עוזא ואנשי בית שמש שנ׳ ויך באנשי בית שמ׳ כי ראו בארון ה׳״ והוא שברך את עובד אדום הגתי שנא׳ ברך ה׳ את בית עובד אדום ואת כל אשר לו וגו׳״ המטה של סנפירינון היה הוא שהרג בכורי מצרים והביא המכות על מצרים והוא שהוציא מי׳ מן הצור עכ׳ במדרש ודע והתבונן שלא נשתמש שום נביא במטה אלא משה בלבד ומפני שהמטה היה תחלת האותות נמסר למשה שהיה תחלת הנביאים ואף

יהושע תלמידו שקבל ממנו לא נשתמש במטה אלא בכידון הוא שכתוב ויאמר ה׳ אל יהושע נטה בכידון אשר בידו ל העי וטעם הדב׳ כי המטה אשר ביד המוש׳ מורה על האדנות ועל היכלת ועל׳ הכח כענין שכתוב מטה עז שבט למשול אבל הכידון הוא מנהג כל יוצא למלחמה שנישאו בידו ואין זה סימן אדנות וממשלה כמטה״ והנה ההפרש שבין המטה והכידון כהפרש שיש בין נבואת משה לנבואת יהושע״ והמטה מספרו ידוע וכידון הוא המלאך והבן זה״ כי נבואת משה היתה מאמתת הכח העליון בלתי אמצעות מלאך ונבואת יהושע היתה על ידי המלאך שחזר למקומו אחרי מות משה עבד ה׳״ והחלוק שבין נבואת משה ליהושע כחלוק שבין השמים לארץ כי זה פועל וזה מקבל ולכך כל ימי משה אכלו לחם מן השמים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כיון שמת משה ובאו לרשותו של יהושע אכלו לחם מן הארץ שנא׳ ויאכלו מעבור הארץ

ומזה הענין היה שהטיל משה על יהושע מלחמת עמלק בארץ ולקח לעצמו מלחמת השמים להפיל כחו של עמלק ולעקרו מן העולם״ ועל ההפרש שיש בין נבואת משה ונבואת יהושע דרשו רז״ל פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובאור זה כי מעלת נבואת משה מן הפועל ומעלת נבואת יהושע מן המקבל כי כן המאורות האלה חמה ולבנה זה פועל וזה מקבל״ הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב״ הצור הזה שברפידים הוא הסלע שבקדש הכל אחד והוא היה בארה של מרים והלך כל ימי המדבר עמהם וזהו שאמר לשון הנני כלשון האמור במן הנני ממטיר לכם ללמד כשם שהמן עמד לישראל מ׳ שנה כן עמד הבאר הזה ועוד כי בשם שנגלת שכינה במן שנ׳ וראיתם את כבוד ה׳ כן נגלית כאן על הצור לבאר כי היה ענין הבאר פלא קיי׳ כפלא המן״ והכית בצור׳ אמרו במדרש מכאן שהמטה כספירינו׳ היה שנ׳ והכית בצור על הצור לא נא׳ אלא בצור״ היש ה׳ בקרבנו אם אין״ היה ראוי הכתוב לומר אם לא כמו הילך בתורתי אם לא אבל ירמוז על המדה הנקראת אין יראה ושניה לה נקראת יש ונקראת חכמה וזהו והחכמה מאין תמצא ועל כן סבך לו השם ואמר היש ה׳ והוא דבר יעקב שא׳ אכן יש ה׳ והוא מאמר שלמה להנחיל אוהבי יש וכבר ידעת שאין להפריד החכמה מן היראה ואל זה רמזו חכמי האמת ז״ל אמרם אם אין יראה אין חכמה אם אין חכמ׳ אין יראה כי הכל נקשר ומיוחד זה בזה והנה ישראל הפרידו בכאן וקצצו ונטעו ולכך נענשו מיד ויבא עמלק והבן זה׳ בחר לנו אנשים׳ היה עמלק גדול בחכמת האצטגנינות ובחר אנשי מלחמתו אנשים שלא יוכלו למות בשנה ההיא כי ידע זה בחכמת הכוכבים והמזלות ועל כן אמר משה ליהושע בחר לנו אנשים כיוצא בהם׳ שלא יוכל להתחכ׳ עלינו שיהרוג הוא מישראל וישראל לא יהרג אחד מהם וזהו שכתוב ויחלש יהושע ולא אמר ויהרג ומה שאמ׳ בחר לנו שהשוה אותו לעצמו ולא אמר בחר לי דרשו רז״ל מכאן יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך״ ומזה אחד׳ יבאר הכתוב כי משה כשהיה על ראש הגבעה פורש

נפיו למעלה היה אהרן מימינו וחור משמאלו והוא באמצע
נושא עשר אצבעותיו מקבל כח התמיכה משניה׳ ויה דוגמת
הקו האמצעי. שנבואתו מתוכו המקבל מהשרפים העומדים
ממעל לו׳ וכן מצינו בכהן גדול שהיה הסגן בימינו וראש
בית דין משמאלו ועשה משה דוגמת כן אבל השפע מלמעלה
דרך הקו של אמונה הנלחמת להם׳ ויהי ידיו אמונה׳ על
דרך הפשט יאמר כי כאשר תמכו בידיו אהרן וחור מזה
ומזה היו ידיו חזקות ולשון אמונה מלשון ותקעתיו יתד
במקום נאמן כי מתחלה כשהיה מרים ידו היו ישראל
מתגברים וכאשר יניח ידו כלומר על כרחו שלא היה יכול
להעמידם בזקיפה מטעם שהיו ידיו כבדים או מטעם
שדרשו רזל׳ אכור לאדם לעמד שלש שעות כפיו פרושות
השמים אז וגבר עמלק ועל כן הוצרכו אהרן וחור לתמוך
בידיו׳ ועל דרך המדרש ויהי ידיו אמונה קפץ משה להתפלל
בזכות האבות אברהם יצחק ויעקב אמונה זה אברהם שנא׳
והאמין בה׳ עד בא זה יצחק שנ׳ ויצחק בא מבא׳ השמ׳ זה
יעקב שנ ויזרח לו השמש עכ׳ וענין המדרש הזה לפי דעתי
כי כלפי שהיה עמלק בוטח ונשען על כחו של עשו זקנו
המתברך מכחו של יצחק הוא מדת הגבורה ורצה להתגבר
על ישראל בכח זה על כן הוצרך משה להתחכ׳ עליו והזכיר
בתפלתו שלשת אבות כי הוא בן יעקב והוא החוט המשולש
בזכות שלשתם׳ ועוד דרשו רזל׳ עד בא השמש כל המלכיות
אין עושים מלחמה אלא עד שש שעות מן היום אבל מלכות
הרשעה עושה מלחמה שחרית וערבית׳ ועוד דרשו בו
שעמד׳ חמה למש׳ בכא׳ עד בא השמ׳ היו מחשבי׳ את השעות
באסטרוגוליא מה עשה משה העמיד גלגל חמה ולבנ׳ וערבב
שעותיהן שנא׳ והיה כאשר ירים משה ידו וכתוב רום ידהו
נשא וכתיב בתריה שמש ירח עמד זבולה עכ׳ בתנחומא׳ ועל
דרך הקבלה ויהי ידיו אמונה היה משה מתכוין בעשר
אצבע׳ ידיו ונושא כפיו לרום השמים הוא הקו האמצעי
הנקרא רום בשורק׳ וזהו לשון ירים משה ידו׳ והכונה
למשה או לכהן בנשיאות כפים כי בפרישת העשר על הכונה
הזאת היו מתקדשי׳ כל העשר והשפע נמשך בהם ומהם
לשכלי׳ ובאותה שעה רפו ידי הכחות המקטרגים ואין כח
לאחד מהם לקטרג ואז היו ישראל נוצחים ומתגברים כי לא
היה אחד מן הכחו׳ נודד כנף ופוצה פה ומצפצף ולכך וגבר
ישראל בהרמת ידיו ובהנחתם וגבר עמלק והיה משה מוכרח
בהרמתן ובהנחתם בהרמתם כדי שיתבטלו המקטרגים
מפעולותם ויתגברו ישראל ובהנחתם שאלו לא היה מניחם
היו הכחות בטלי׳ לגמרי לא יפעלו פעולותם שנתמנו עליה
כלל ואין אדם רשאי לעשות כן כי לא תהו בראה לשבת
יצרה׳ והכחות במנויי׳ צריכים הם לעולם׳ וזה טעם האסור
כשהית ג׳ שעות וכפיו פרושות השמים וזה מבואר ואמר
ויהי והיה לו לומר ויהיו אבל מלת ויהי תחזור למשה
ובאורו ויהי משה פורש ידיו להמשיך כח אל האחרונה היא
מדת הדין הנלחמת לישראל הנקראת אמונה כענין שכתוב
ואמונתך בלילות׳׳ והוא שאמ׳ רזל׳ כל מי שלא אמר אמת
ויציב שחרית אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו
והטעם שלא הזכיר כל מדה ומדה בזמנה׳׳ ועוד נראה לי

שיכלול ויהי ידיו כי משפט הכהן הנושא כפיו שירשום
אותיו׳ ההויה בידיו וזהו לשו׳ ויהי ידיו וכן משפטו עוד שיהיו
אצבעותיו זקופים למעלה בעוצם כחו וחוזק כונתו ושלא
לחברם זו בזו וזהו לשון אמונה והטעם כדי שיתברך למעלה
כל אחד ואחד לבדו וכדי שלא לערב למטה אותיות ההויה
שהוא רושם באצבעותיו׳׳ ובספר הבהיר תמצא שאלו
תלמידיו למי נשאים כפים לרום השמים מנא לן דכתיב
נתן תהום קולו רום ידהו נשא הא למדת שאין נשיאות
כפים אלא לרום השמים וכשיש בישראל משכילים יודעים
סוד השם הנכבד ונושאים כפיהם מיד הם נענים שנאמ׳ אז
תקרא וה׳ יענה תשוע ויאמר הנני אם אז תקרא ה׳ יענה
מיד ומאי ניהו אז אלא מלמד שאין לה רשות
לאלף׳ לבדה להקרות אלא על ידי אותיות הדבקות עמה
היושבים ראשונה במלכות ועם אלף הם שלשה נשארו ז׳
מעשרה מאורות והיינו ז׳ וכתיב אז ישיר משה ובני ישר׳
גם כן עכ׳ לשון ספר הבהיר׳׳ ויחלש יהושע׳ הלת
ויחלוש מעידה שאין הקבה׳ משחית ומבטל מערכת הכוכבי׳
לגמרי ואינו מבריח הטבע שלא יעשה דרכו ומנהגו אלא
לצורך גדול ולענין הברחי לפי שהמערכה ומעשה הטבע
פעלותיו ואיך יבא כנגד פעלתו לעקור ולהשחית אבל הוא
ית׳ מתחכם על המערכה להציל מי שרוצה להציל ויוסיף
ויגרע ברצונו על פי השכר והעונש מבלתי השחת המערכה
וזהו לשון ויחלש שלא אמר ויהרג והקבה׳ הציל את ישראל
מיד עמלק והמערכה לא נשחתה וכן מה שדרשו צא
מאצטגנינות שלך אברם אינו מוליד אברהם מוליד ולמה
לא היה עושה שיוליד אברם אלא שלא תשחת המערכה׳׳
ויתכן עוד לומר ויחלש כי החלש כחו של מעלה ולא אמר
לעמלק אלא את עמלק לרבות שרו של עמלק שהחליש
יהושע בתפלתו או מכח נשיאות כפיו של משה עד שהשר
עצמו היה עוזר לישר׳ ובא כנגד עמלק׳׳ כי מחה אמחה׳
מחה תחלה בשמים ואחר כך אמחה בארץ וזהו שאמרו רזל׳
אין אומה נופלת עד שיפל שרה תחלה שנ׳ כי רותה
בשמים חרבי ואחר כך על אדום תרד׳׳ ובמדרש כי מחה
בעולם הזה אמחה לעולם הבא׳׳ מתחת השמים עליהם
אמר ירמיה תרדוף באף ותשמידם׳׳ ויאמר כי יד על כס
יה ויאמר חוזר למשה כי יד כך דרך הנשבע לשים יד על
חפץ ודרך משל הוא כלשון כי אשא אל שמים ידי׳ אשר
נשאתי את ידי ועל דרך הפשט כי יד על כס יה יאמר
כי השי׳ משביע לכל מלך ישראל שישב על כסא מלכות
שיעשה מלחמה לה׳ בעמלק׳׳ באר כי
המלחמה והשלל הכל יהיה אסור בהנאה ויהיה הכל
לה׳ לא לבני אדם ומפני זה בא העונש לשאול ומדורו של
שאול עד דורו של מרדכי וידע מרדכי כי שאול זקנו נענש
בזה בענש גדול והיה ענשו מדה כנגד מדה כי תלה הכתוב
שלמות הכסא בנקמת עמלק והוא לא נזהר בנקמתו ועל כן
נענש שאבד השם והכסא כי לא נשאר לו שם אחריו אלא
נהרג הוא ויהונתן בנו עמו ונפל כסא מלכותו׳׳
ומפני זה נזהר

מרדכי בדבר שלא ליהנות משלל המן שהיה מזרע עמלק
כענין שכתוב בפרשת המן ובבזה לא שלחו את ידם לפי
שהתורה הזהירה בכך תמחה את זכר עמלק · וכן מצינו
לעתיד המלחמה והשלל הכל לה׳ שנאמר והחרמתי לה בצעם
וחילם לאדון כל הארץ ·· ועל דרך המדרש כי יד על כס יה׳
לא אמ׳ על כסא ה׳ נשבע הקב״ה שאין הכסא שלם והש׳ שלם
עד שינקם מזרעו של עמלק ·· בדרך הקבלה יתבאר על הדרך
הזה ענין המדרש ועל דרך הקבלה כי יד על כס יה
היד הזאת היא מלחמה לה׳ שהיא מדת הדין של מעלה וגלה
לך הכתוב כי היא על כס יה כי שם יה מדת הדין של מטה
כענין שכתוב עזי וזמרת יה וכמו שבארתי במקומו על כן
יאמר כי היד אשר על כס יה שהיא מלחמ׳ ה׳ תהיה מלחמה
בעמלק מדור דור כי תעניש אותו מדת הדין של מעלה
שהיא מדת הדין הקשה כדי להאבידו מן העולם הזה והבא
על הפסק מהר כמנה ובעבור כן נלחמת בו על שפסקה מכנו
ונשאר השם והכסא כאלו חסר ·· ובאור מדרש השם
והכסא הם שפע מדות הרמוזות בוא״ו הא׳ שהם כסא למה
שלמעלה ·· או יאמ׳ כי יד על כס יה כי עמ׳ שלח ידו על כס
יה כלומר על וא״ו הא׳ שהם כסא ליו״ד הא׳ שהם ג׳ ראשונות
כבר שיודעת ובעבור כן מלחמה לה׳ בעמל׳ מדור דור ·· ולפי
דעתי זהו סוד הגתו׳ שמצינו בעשו אלוף עלוה ובדברי הימי׳
כתב משה עצמו אלוף עליה ביוד כדי לחבר הש״ם ובענין
שכתוב על ה׳ ועל משיחו ·· ועוד נכלל במלת כס שלא
אמר כסא לרמוז על הענינים המקיפים את הכסא שהם ז׳
כמה שכתוב מרשיז בתוספת זין וכשישראל עושים רצונו של
מקום העננים נפתחים בצורת כף וכשאינם עושים רצונו
של מקום נסגרין בצורה כמך וכענין שכתוב סכותה
בענן וזהו ויכס הענן את ההר ויכס הענן את אהל
מועד · וכבר ידעת כי ז׳ עננים היו לישראל
במדבר ·· וראיתי לאחד מן המקובלים שכתב
בזה דע והבן כי בכסא הכבוד הוא משפיע ברכה וכח
לשבעים מלאכים הכוכבים את הכסא שהם ממונים על ע׳
אמות והם שרים עליה׳ מנהיגי אותם והיה עמלק מזרע עשו
ולפיכך היה כחו גדול ועצום שהרי כחו של עשו זקנו היה
מתפרנס ומתברך מכחו של יצחק הוא מדת הגבורה והענין
הזה נרמז במלת ויחלש שלא אמר ויהרג אלא ויחלש כלומ׳
שחולש כחו הגדול של מעלה השואב כח ממדת הגבורה
והפסקו משם כדי שיפלו לפניו לפי חרב והנה עמלק אחד
מע אומות והכח שלו אחד מע שרי׳ וכאשר חטא עמלק זה
פסק השם יה׳ כחו מן הכסא שלא יתפרנס ממנו ושלא
ימשך כח ברכה מלפני לפנים רק מכח הכוכבים והמזלות
והפסק כחו מן הכסא הוא השבועה שבכאן שאמר כי יד על
כס יה והענין כאלו היה הכסא חסר והשם חסר כי כאשר
הוא מסלק כחו מן הכסא נראה הכסא חסר וגם השם נראה
חסר שנראה כאלו אינו מתקיים הכל ויש כח אחר זולתו
חס ושלום ועל כן הסר הא מן הכסא כי כחו הקדמון נסתלק
מן הכסא לצורך עמלק והוא״ו וההא מן השם אבל לימות
המשיח כשיפקוד הש׳ על צבא השמים ויבטל הממונים

העליונים ממנוים ובענין שכתוב בדניאל ותגדל עד צבא
השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם
יאבדו האמות על נק״ה באבדן השרים הממונים עליהם
ויש מן האומות הרבה שיחזרו לדתנו כענין שכתו׳ והחזיקו
י׳ אנשים וגו׳ וכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה
לקרא כלם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד ואין לך אומה בעולם
שלא יהיה לו חלק בהקב״ה אבל עמלק ועשו לא יהיה לו ם
חלק וזכרון עם שאר האבות הנשארים הוא שכתוב ולא
יהיה שריד לבית עשו באור הכתוב כי משאר האומות יהיו
שרידים ופליטים שישארו מהם לעבד את ה׳ ואין בו מזרע
של עשו אך ימחה מן העולם כענין שכתוב כי מחה אמחה
את זכר עמלק ואז יהיה השם והכסא על השלמות שהרי ג׳
אותיות שהן אלף הא וא׳ הם תשלום הכסא והשם ועל זה
אמר דוד ע״ה כי בחר ה׳ בציון אוה למושב לו יאמר לעתיד
כשהקב״ה יבחר בציון אז ישב על כסאו שלם וזה לשון אוה
שהוא השלום הכסא והשם וכן אמר דוד ע״ה האויב תמו
חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה וכתיב וה׳ לעולם
ישב כונן למשפט כסאו וה׳ לעולם ישב, הרי שהשם שלם
כונן למשפט כסאו הרי הכסא שלם ואז תהיה הממשלה לש׳
ית׳ לבדו כענין שנא׳ ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא וכתיב ועלו
מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה
והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא
יהיה ה׳ אחד ושמו אחד ··

וישמע יתרו

מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח ·· שלמה המלך
הודיענו בכתוב הזה גודל התועלת הנמצא בלשון כי הלשון
מרפא חולי הנפש ורפואתה עליונה ועל כל יתר הרפואות
כי יתר רפואות הסמים והמסעדים או העשבים הנה הם
רפואה מסופקת אם יתרפא בהם תהלה אם לא ואף אם
יתרפא בהם אין כל כח רפואתם והועלתם כי אם בהסרת
החולי אין בהם כח להוסיף על החיים אבל מרפא הלשון
אינה רפואה מסופקת כי אם רפוא׳ ודאית ויש בה כח להוסי׳
על חיי האדם כי היא עץ חיים והחיים דבקים עמה ·· וסלף
בה שבר ברוח · כשם שרפואת הלשון מעולה על כל יתר
הרפואות כן החולי המגיע מן הלשון והוא הבזיון והלעג
והלצנות שאדם מבזה את חברו ומלעיג ומתלוצץ עליו או
מלבין פניו ומפורש אמ רז״ל המלבין פני חברו ברבים אין
לו חלק לעולם הבא ·· והנה החולי הזה מן הלשון הוא קשה
מאד מחלי הגוף והחלי הקשה שבכל חלי הגוף הוא שבר
ברוח כלו׳ שבירת הרוח וכתיב רוח איש מכלכל מחלהו ורוח
נכאה מי ישאנה באור הכתוב כי הרוח והוא הנפש נושאת
מחלת הגוף כי היא מכלכלת חולי הגוף ימים מספר בלי
מאכל ומשתה אבל כשהנפש חולה מי ישאנה ובא הכתוב
ללמד כי חלי הנפש והיא שבירת הרוח קשה

מאר מחליי הנוף ועוד ידוע כי כשם שיש חולי כגוף כן יש חולי בנפש וחולי הנפש הם בעלי עברות ומי שיש בידו אומנת רעה והוא שהזכיר הכתוב להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה וכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה המשיל אמונה רעה לאשה זרה המאכדת אותו כסוף ועל כן אמר ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ״ וכתיב רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמכו ועם דבור הלשון שנתן באדם אשר עמו יש לו יתרון על שאר כח אפשר לו לרפאת למי שיש לו חולי הנפש ולקרב אותו תחת כנפי השכינה ולהנחילו החיים האמתיים הנצחיים ״ והמדה הזאת מצאנוה באברהם אבינו שהחזיק בה והמשיך רבים לאמונת השי׳ וכל זה ברפואת הלשון והיא המרגלית · שהיתה תלויה בצוארו שכן דרשו רז״ל מרגלית אחת היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא כשנפטר מן העולם נטלה ותלאה בגלגל חמה ״ וכאור זה כי המשיל המדה הזאת שהיא מאירת עינים למרגלית המאירת ואמר תלויה בצוארו לפי שהדבור הוא בגרון וכל מי שהיה לו חולי הנפש והיה שומע דבריו של אברהם מיד היה מתרפא מחליו וכשנפטר מן העולם לא השאיר אחריו שום נברא שיורה על אלהותו של הקב״ה ועל יחודו אלא גלגל חמה ולכך אמר נטלה ותלאה בגלגל חמה על דרך הכתוב האומר השמים מספרים כבוד אל ומש׳ מרפא לשון עץ חיים רפואת הלשון של אברהם היה סבה שנכנסו רבים תחת כנפי השכינה והיה לה׳ עץ חיי׳ וכענין שכתו׳ ואת הנפש אשר עשו בחרן · רפואת לשון של משה רבי׳ ע״ה שספר ליתרו כל האותו׳ והמופתי ההם שנ׳ ויספר משה לחתנו היה סבה שנתגייר יתרו שהיה נכבד גדול משפחתו והיה כהן מדין והניח עשרו ורוב בניו ונפרד מן הישוב והלך אל המדבר להכנס תחת כנפי השכינה תכף ששמע ענין יציאת מצרים וזהו שכתוב וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה׳ את ישראל ממצרים · יש בפרשה הזאת דעות חלוקות לרז״ל יש מהם אומ׳ יתרו קודם מתן תורה היה ויש מהם אומ׳ יתרו אחר מתן תורה בא ואלו ואלו יש להם ראיות על מה שיסמכו · האומרי׳ לאחר מתן תורה בא יש להם סיוע מן הכתובים שבפרשה והוא שנ׳ אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים שהרי בידוע הוא כי משה וישראל חנו בהר סיני שנה אחת וזהו שכתו׳ אשר הוא חונה שם כלומר שעדין חונה שם בהר האלהי׳ וזה יורה כי לאחר מתן תורה בא ועוד ממה שכתו׳ והודעתי להם את חקי האלהים ואת תורותיו ונראה מזה שכבר נתנה תורה ועוד ממה שכתוב בסוף הפרשה וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו גם זה יורה כי לאחר מתן תורה היה ועל כן שלחהו וחזר לארצו כי איך ילך ולא ימתין לנתינת התורה והנה לפי הדעת הזאת יש לתמוה ממה שאמר וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה׳ את ישראל ממצרים׳ ולא הזכיר ענין מתן תורה והיה ראוי לומר כי הוציא ה׳ את ישראל ממצרים וכי השמיעם את קולו מתוך האש ועוד כי מה שיזכיר ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה׳ לפרעה ולמצרים היה ראוי שיספר לו כ״כ ולו מעמד הר סיני בנתינת התורה ואם אמר יתרו על האותות והמופתים אשר נעשו במצרי׳ עתה ידעתי כי גדול ה׳ מכל האלהים כ״ש וכמה שהיה אומר כן על מעמד הר סיני כי בו יוכל יתרו להבחין אמתת עקר האלהות בראות הגדולות והנוראות אשר היו שם · ומכח הטעם הזה נראה כי הוא כדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא והסברא הזאת נכונה יותר וכן סדור הפרשיות כפשטן כי יתרו קודם מתן תורה בא זה דעת הרמב״ן ז״ל ומפני זה לא הזכיר ענין מתן תורה בכלל מה ששמע גם כן ממשה רבי׳ בספרו אליו את כל אשר עשה ה׳ לפרעה ולמצרים לא היה אפשר שיספר לו עדין ענין מתן תורה העתידה לבא ומה שאמר אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים אין להבין כי משה היה חונה שם בהר האלהים

אבל הענין כי משה היה ברפידים ויתרו יצא ממדין עם צפורה ועם בניה ובא אל רפידים שהוא מקום אחד במדבר סין אשר בין אלים ובין סיני והכתוב יספר שבא אל קצה המדבר אשר הוא שם ומה שאמר הר האלהים בעבור היה לכל ענין ההר ההוא ועל דעת שיעבדו את האלהים על ההר הזה יצאו ממצרים ולמדך הכתוב מעלתו של יתרו כי עזב ארצו ומשפחתו ללכת מן הישוב אל המדבר אל ההר ההוא לשמו של הקב״ה ומה שאמר והודעתי להם את חקי האלהים ואת תורותיו אינם חקי התורה שלא נתנה עדין אבל הם חקי המדבר ששם להם משה כבר וכענין שכתוב שם שם לו חק ומשפט · ואת תורותיו אלו המשפטים שכבר נתנו להם במרה שבת ודינין במרה אפקוד · ומה שכתו׳ בסוף הפרשה וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו אין הכונה שלאחר מתן תורה היה ושלחו משה וחזר לארצו כי לא אמר הכתוב וישלח משה את חותנו וישב למקומו אבל אמר וילך לו אל ארצו הכונה שהלך שם לגייר בני משפחתו וחזר למשה ועודנו בהר סיני וכן דרז״ל אמר יתרו הריני הולך ומגייר את בני מדינתי שאביאם תחת כנפי שמים יכול שהלך ולא חזר ת״ל ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים · ונסמכה פרשת יתרו לפרשת עמלק לפי ששניהם היו זה הפך זה כי עמלק בן עשו הקרוב לנו עשה עמנו רעה שבא ממרחק להלחם בנו במדבר ויתרו שהיה מן האמות עשה עמנו טובה שהיה לנו לעינים בדרך המדבר ונצטוינו לשלם לכל אחד ואחד כגמולו הראוי לו שנמחה את זכר עמלק כענין שנ׳ תמחה את זכר עמלק ושנטיב ליתרו שנזהר בבני הקיני שהם יושבים בקרב עמלק שלא נכרית אותם בהכריתנו את עמלק · וכן מצינו כתוב ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק · ויש בו עוד להם טעם בסמיכות פרשיות זו לזו פרשת יתרו לפרשת עמלק ואחריה פרשת בחדש השלישי ששם מתן תורה ואחריה פרשת ואלה המשפטים והוא שידוע כי זרעו של עשו קץ מבאיב לישראל בכל הדורות בין במלחמה הראשונה לישראל גם האחרונה ויורמוז הכתוב כי כשם שהמלחמה הראשונה נצחונה ע״י משה ויהושע כן האחרונה והוא הגלות הזה אשר אנחנו בידם עתידין אנו להגאל ע״י אליהו שהוא משבט

לוי כמשה ומשיח בן יוסף שהוא משבט אפרים כיהושע
וכשם שבגאולה ראשונה של מצרים נתגייר יתרו וחזר
לאמונתנו כן בגאולה אחרונה יתגיירו כל האמות ויחזרו
לדתנו ועל כן נסמכה פרשת בחדש השלישי שהי׳ מתן תורה
כי אז תחזיר התורה לאכסניא שלה ומלאה הארץ דעה את
ה׳ כמים לים מכסים ואחב׳ יהיה יום הדין של תחית המתים
ועל כן נסמכה פרשת ואלה המשפטים כי מתוך המשפטים
והדינין יוצאים בני אדם אלו זכאין ואלו חייבין וכן הענין
ביום הדין של תחית המתים שכתוב בו אלה ב׳ פעמים שנא׳
אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם · ואב״ כמיכות
הפרשיות רומזות ומגידות מראשית אחרית והנה הם
מסודרות בהשגחה ובכונה גדולה · כי הוציא ה׳ את ישראל
א״ר שהזכיר לשון עשה אלדים רצה להזכיר בהוצאה השם
המיוחד לבאר כי השם המיוחד הוא המוציא וכעני׳ שכתוב
כי בחזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים כי הוא המוציא בחזק יד
לא חוזק יד בלבד והכן זה כי כבר הזכרתיו ·· ושם האחד
אליעזר · היה ראוי לומ׳ ושם השני · ועל דרך הפשט זה מיוחד
לאמו וזה מיוחד לאביו גרשם שהיה הבכור היה מיוחד
לאביו ועוד שהצילתו מן המיתה כענין שנ׳ ותקח צפורה צר
וגו׳ ואליעזר היה מיוחד למשה שקראו כן על שם הצלתו ·
ויתכן לפרש עוד שהזכיר לשון אחד באליעזר מפני שכח
הרבוי הוא מכח האחדות ולפי שעתיד הקב״ה להשפיע כח
הרבוי בזרעו של אליעזר שהיה רחביה כעני׳ שנאמר בדברי
הימים ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ולא היה לאליעזר
בנים אחרים ובני רחביה רבו למעלה · ודרשו רז״ל למעלה
מששים רבוא · על כן הזכיר בו לשו׳ אחד להורות על הרבוי
מכח האחד · ועל דרך המדרש ושם האחד אליעזר אר׳ יוסי
בר׳ חנינא בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב״ה שהיה
עוסק בפרשת פרה אדומה והיה אומר הלכה משמו של ר׳
אליעזר עגלה ערופה בת שנתה ופרה אדומה בת שתי
שנים אמר לפניו רבונו של עולם כל העליונים והתחתונים
שלך ואתה אומר הלכה משמו של בשר ודם אמר לו עתיד
צדיק אחד לעמד בעולמי ואליעזר שמו ועתיד לעסוק
בפרה אדומה תחלה ואומר עגלה בת שנתה פרה בת שתי
שנים אמר לפניו רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שיהיה
מחלצי אמ׳ לו חייך שהו׳ מחלציך שנ׳ ושם האחד אליעזר ושם
אותו המיוחד אליעזר ·· ואשתך ושני בניה עמה · היה ראוי
שיאמר ושני בניך כשם שאמר חותנך ואשתך אבל דרך
הכתוב ליחס הבנים אל האשה וכן כתו׳ אלה בני לאה והבנות
לאב כי כן כתו׳ ואת דינה בתו ·· ויצא משה לקראת חותנו ·
דרשו רז״ל כיון שראה משה יוצא ולא יצא כל ישראל יצאו
לקראת יתרו ·· את כל התלאה · הזכיר כן על מי מרה וכליון
הבצק שהוציאו ממצרים ומלחמת עמלק כל זה ארע להם
בדרך ואעפ״כ ויצילם ה׳ · ויחד יתרו שבח בדבר מלשון עוז
והדוה במקומו · ועו׳ יש לומ׳ ויחד מלשון אחדו׳ לפי שנתגייר
ויחד את השם יתעלה וברך אותו שנאמ׳ ברוך ה׳ אשר הציל

אתכם · ובמדרש ויחד יתרו נעשה בשרו חדודין חדודין
והיינו דאמרי אנשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה
באנפיה · וביאור עד עשרה דרי כי יתרו היה עשירי למצרים
בנו של חם והיו המצריי׳ אנשי בריתו וקרוביו ואף בני מצרי׳
ובני מדין קרובי׳ היו שהרי מדין בנו של אברה׳ היה מקטורה
ואברה׳ יצא משם בן בנו של נח ומצרי׳ בן בנו של חם שנ׳ ובני
חם כוש ומצרים וכשם שהיו עשרה דורו׳ מנח ועד אברה׳ כך
תמצא עשרה דורות מחם בן נח עד מדין בן אברהם ועשרה
דורות ממצרים בן חם עד יתרו שהוא מבני מדין ועל כן
דרשו עד עשרה דרי שהרי יתרו אעפ׳ שנתגייר ונבדל לגמרי
מהם מכל מקום בשרו יכאב עליהם בפורענות אף בדור
עשירי ·· אשר הציל אתכם העיד הכתוב שתי הצלות הצלה
שיצאו מרשותם והצלה מן השעבוד בהיותם ברשותם · או
יחזור אתכם למשה ולאהרן ·· עתה ידעתי כי גדול ה׳ מכל
האלדים כי בדבר אשר זדו עליהם · יאמר כי היה מכיר
מעלת אלדי ישראל וגדולתו מכל האלדים בדבר אשר זדו
כלו׳ במה שהשיב להם גמול בזדון אשר עשו להם והכונה
כי לולי שזדו עליהם לא היה מענישם מפני שהיו מקיימים
גזרתו שאמר ועבדום וענו אותם אבל מה שהוסיפו על הנגזר
בכה שאמרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו הרי זה עקור
אינו בכלל עבודות ועינוי ועל התוספת הזה היה העונש · ומה
שהוסיף מלת כי ואמר כי בדבר באלדי מ׳ נענשו בדבר
אשר זדו וכן כתוב בספר עזרא כי ידעת כי הזידו עליהם ·
ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלדים · לא מצינו בכל הקרבנות
שם אלדים אלא השם המיוחד אבל יתרו לא ידע ה׳ עדין
והקריב לאלדים וזש׳ כמשה את כל אשר עשה ה׳ לפרעה
וביתרו הזכיר את כל אשר עשה אלדים למשה ·· עם חותן
משה לפני האלדים · לפני משכן האלדים · והוא עמוד הענן
ועמוד האש ששם משכן האלדים · וסעודה זו עשאוה לכבוד
יתרו שנתגייר במילה וטבילה והרצאת דמים כדין הגר הבא
לחסות תחת כנפי השכינה ואין ספק כי הסעודה הזאת לאהרן
ולע׳ זקנים וסעודת המטעמים ליצחק אבינו כונה אחת
להם כדי שתחול השמחה בנפש האוכל ותשרה עליו רוח
הקדש לפי שכחות הנפש נקשרים בכחות הגוף ובהתעורר
כחות הגוף אז יתחזקו כחות הנפש לאיזה ענין שיכוין אליו
האוכל וזה ענין הכנור בנביאים הבאים להעיר עליהם רוח
ממרום כעני׳ שכתוב והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳ ··
כי יבא אלי העם לדרוש אלדים · לא אמר לדרוש
ה׳ לפי שהוא היה מתעסק בענין המשפט ועל כן אמר אלדים
כי המשפט לאלדים הוא · וכן הוא אומר והודעתי את חקי
האלדים ואת תורותיו ולא אמר את חקי ה׳ ובאור הכתוב
צריכים הם שיעמדו לפני זמן גדול מן היום לפי ששואלין
ממני ענינים רבים יש מהם באים לפני שאתפלל על חוליהם
ויש מהם באים לפני שאודיעם מה שאבד מהם וכן מצינו
דרישת אלדים בשני ענינים אלו הוא שאמר ודרשת את ה׳
מאותו האחיה מחלי זה שיתפלל

עליו ויודיענו אם נשמעה תפלתו ובענין האמור סרבקה ות
תלך לדרוש את ה' ומצינו בענין האבדה לפנים בישראל כ
כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלדים לכו ונלכה עד הרואה
ועוד שאני שופט אותם כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי
ועוד אני מלמד אותם תורה והודעתי את חקי האלדים ותו'
נבול תבול גם אתה גם העם הזה · סתרגמו מלאה תלאי יא
יאמר אינך רשאי לסבול משא כבד כזה כי זה טורח גדול ו
ועייפות לך ולכל העומדים עליך כי יינעו לריק ולא יוכלו ל
להתקרב אליך הכל להגיש לפניך עצומותיהם ·· ובמדרש
נבול תבול · כתאנה הזאת שעליה נובלת שנא' כנבל עלה מ
מגפן וכנובלת מתאנה גם אתה לרבות אהרן ··
גם העם לרבות ע' זקנים ·· היה אתה
לעם מול האלדים · נגד האלדים להתפלל בעבדם · כלשון
הכתוב יום צעקתי בלילה נגדך ·· והבאת את הדברים אל ה
האלדים · הודה לו על הדבר הראשון שאמר לו כי יבא · א
אלי העם לדרוש אלדים והזהרת אתהם את החקים ו
ואת התורות הודה להם גם במה שאמ' והודעתי את חקי הא
האלדים ואת תורותיו אבל במשפט שאמרת ושפטתי בין א
איש ובין רעהו שים לך שפטים עמך כי כבד ממך דבר ה
המשפט יותר מן הכל וטוב לך ולהם להקל מעליך ולכך נתן
לו עצה שיבחר מכל העם אנשי חיל ·· ואתה תחזה היה
ראוי לומר ואתה תבחר כמו שאמר במעשה ויבחר משה א
אנשי חיל אבל לפי שהאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב על
כן הוצרך לומר לשון תחזה שהוא לשון נבואה מלשון מחזה
וחזון והכונה שיצטרך לנבואה בבחירה הזאת ·· או יאמר
ואתה תחזה בהכרת פנים בכח חכמת הפרצוף שהיה משה י
יודע ובקי בה בהיותו שלם שבשלמים גדול שבנביאים ות
וחכם הרזים ולכך הזהירו במלת ואתה כלו' ואתה בעצמך ו
ולא על ידי צורי ·· מכל העם אנשי חיל כל המדות שמזכיר
והולך והם יראי אלדים אנשי אמת שונאי בצע כלם הן כב
בכלל אנשי חיל כי אנשי חיל נקראים אותם שיודעים להנ
להנהיג את העם במשפט כי אי אפשר שיהיה המשפט על
הנכונה בלתי המדות האלה שיהיו יראי אלדי' וכמו שדרשו
רז"ל צריך הדיין להראות עצמו כאלו חרב מונחת לו בצוארו
מירכותיו וגיהנם לו פתוחה מלמטה והוא כאמצע זכה נצל
משניהם לא זכה נמסר ביד שניהם וצריכים גם כן שיהיו א
אנשי אמת כלומר שיהיו אוהבים האמת ובוחרים בו ושלא
יסכימו כי אם אליו ושלא יקבלו טענה של שקר כענין שב
שכתוב מדבר שקר תרחק שהוא אזהרה לדיין ·· וצריכים
גם כן שיהיו שונאי בצע כלומ' שונאי ממון ואין צריך ל
לומר ממון אחרים אלא אפילו ממון עצמם כענין שא' רז"ל
אפילו שורף גדישי אפילו קוצץ נטיעותי כהונן אני דנו
ולפי זה תהיה מלת בצע שם לממון כמו מה בצע כי נהרוג
את אחינו שתרגומו מה ממון מתהני לנא וכן והחרמתי לה'
בצעם ממונם או שתהיה מלת בצע שם הגזלה כלומר שיהיו
שונאים הגזל והעשק ושלא יסבול ובדעתם עשק וחמס בא
וראה כמה כי גודל מעלות המדות שלא נשתבחו הצדיקים
והנביאים בתורה כגון נח ואברהם ויעקב וזולתם בתארי

החכמה והתבונה והדעת כי אם בתארי המדות נאמר בנח
איש צדיק תמים היה ואמר באברהם והיה תמים וביעקב א
איש תם וכן במשה ענו מאד וכל זה להורות כי אין עקר ה
החכמה אלא יושר המדות כשם שאין האילן עקר אלא ה
הפרי וכן דרשו רבותינו ז"ל ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיה'
לכל לומדיהם לא נאמר אלא לכל עושיהם ·· ושפטו את
העם בכל עת · ענינו בכל עת שירצו כי אתה לבדך אי א
אפשר לך שתשפוט אותם בכל עת שירצו כי מי יוכל
להתקרב אליך בהיות ההמון הגדול מקובצים עליך ·· בחדש
השלישי · הוא חדש סיון · ביום הזה ראש חדש היה איזהו ת
יום שנקרא חדש הוי אומר זה ראש חדש הוא שכתוב ויהי
בחדש השני וישב המלך אל הלחם לאכול וכתיב ויהי
ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ולמדך הכתוב שהיו
שני ימים ראש חדש וזהו שכתוב ויאמר יהונתן מדוע לא בא
בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם · וכן דרשו רז"ל ביום
הזה ראש חדש היה כתיב הכא ביום הזה וכתיב התם החדש
הזה לכם ·· באו מדבר סיני · הוא חורב שכתוב בו ויבא אל
הר האלדים חורבה · ועליו נאמר בהוציאך את העם
ממצרים תעבדון את האלדים על ההר הזה · ויסעו מרפידים
כלומר ביום הזה הוא ראש חדש סיון · ויבאו מדבר סיני
ויחנו שם בו ביום וביום השני נעתקו וחנו כנגד ההר שנ' ויחן
שם ישראל נגד ההר ומה שהזכיר לשון ויחן ולא אמר ויחנו
למדך הכתוב מעלתם של ישראל שחנו כלם בלב אחד
לקבל התורה · שבכל מקום שנא' ויחנו היו נוסעים בתחלת
וחונים במחלקת אבל כאן כתי' ויחן ודרשו רז"ל ויחן שם ישראל
נגד ההר ישראל סבא · והענין כי מפני שמצינו במסעות
ויסעו בני ישראל מרעמסס ואחר כך ויסע מלאך האלדים כ
כן מצינו בחניה ויחנו במדבר ואחר כך מיד ויחן שם
ישראל ויהיה נגד ההר הכון כנגד ההר והכן זה · ולפי
הפשט טעם נגד ההר למזרחו של הר בו ביום נאמר למשה
כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל והזכיר האנשים ו
והנשים באותן מצות שהן חייבות בהן ואמר להם אתם
ראית' אשר עשיתי וגו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו' מ'
ויענו כל העם יחדו וגו' · ביום השלישי וגו' וישב משה את
דברי העם אל ה' · ביום רביעי אמר לו לך אל העם וקדשתם
היום ומחר ואמר כן על יום רביעי ויום חמישי · והיו נכונים
ליום השלישי של קדוש שהוא יום ששי לחדש והרי לך מב
מבואר כי בששה בסיון נתנה תורה · ודעת רז"ל שהתורה
נתנה ביום שבת שכן דרשו במסכת שבת פרק אמר ר' עקיבא
תנו רבנן בששה בסיון נתנו עשרת הדברות לישראל ר' יוסי
אומר בשבעה בו · אמר רבא לכולי עלמא בשבת נתנה תורה
לישראל כתיב הכא זכור את יום השבת וכתיב התם זכור א
את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מה להלן בע
בעצומו של יום אף כאן בעצומו של יום כי פליגי בקבועא
דירחא רבי יוסי סבר בחד בשבא אקבע ירחא רבנן סברי ב
בתרי בשבת אקבע ירחא ·· ואעפ"י שר' יוסי נמוקו עמו הלכה
היא כרבנן דבתרי בשבת אקבע ירחא וכיון שכן ביום ראש
חדש יום שני לבריאת עולם באו מדבר סיני למתרתו יום ג'

נעתקו משם וחנו נגד ההר וצוה הקבה׳ למשה מצות אזהרה
וכתיב ויענו כל העם יחדו וגו׳ יום רביעי וישב משה את דב
דברי העם אל ה׳ יום חמישי מצות פרישה והגבלה ואמר
לו וקדשתם היום ומחר שהוא יום ששי והיו נכונים ליום
השלישי הוא שלישי לקדוש והוא יום שבת ויום ששי בסיון
והא למדת כי בשבת נתנה התורה ומזה תקנו רזל׳ בתפלת ש
שבת ישמח משה במתנת חלקו לפי שהתורה נתנה בשבת ע
על ידי משה ׃ כה תאמר

לבית יעקב אלו הנשים ׃ כה תאמר בלשון הקדש כה תאמר
בנחת וצוה לדבר אל הנשים תחלה ללמדך מוסר ודרך ארץ
ועוד כדי להמשיך לבן אל התורה והמצות ולומר להן ר
ראשי פרקים מפני שאין דעתן מיושבת כאנשים ועוד
שהאשה הטובה היא סבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את
בנה לבית המדרש לפי שהיא מצויה בבית והיא מרחמת ע
עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר למוד הת
התורה בנעוריו וגם כי יזקין לא יסור ממנה ולכך ראויה הא
האשה להתפלל לשם ית׳ בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא
מצוה מוטלת עליה שיתן אליה השם בנים מאירים בתורה כי
התפלה יותר נשמעת בשעת עשית המצוה ובזכות נר שב׳
שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנאמר ו
ותורה אור ׃ וכן דרשו רזל האי מאי דרגיל בשרגי הויין ל
ליה בנים תלמידי חכמים ׃ ותגיד לבני ישראל ׃ צוה
דהודיעם אזהרות ועונשים וזהו לשון ותגיד דברים הקשים
כגיד ן ועל כן הוא מלא ביוד ובכל המקרא לא תמצא לש
לשון הגדה אלא חסר כגון הגד נא לי מה עשית והגד לעבי
פשעם אבל זה שנכתב ביוד לכך דרשו בו דברים הקשים כ
כגידין ׃ אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ׃ תחלת דברי
שיחותו באר להם ענין ההשגחה שהיא עקר התורה כי כא
כאשר יאבד הקבה׳ אומה כעונם ויציל אומה אחרת בזכותם
הנה זה ממופתי ההשגחה ומעקרי העונש והשכר ועל כן א
אמר אשר עשיתי למצרים שהבאתי המכות עליהם ואבדתי
אותם בים ואתם ראיתם זה בעיניכם ואתכם הצלתי מכל ה
המכות ההם במצרים ובים וזהו שאמר ואשא אתכם על כנ
כנפי נשרים׃ שהגנתי עליכם מן הצרות כנשר שמגין על בנ
בניו ׃ וכה שהמשיל זה לנשר דרשו זל מה נשר זה מלך ש
שבעופות אינו מתירא מעוף אלא מחץ ושאר העופות נ
נושאים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף שעל
גביהם אבל הנשר הזה נושאם על כנפיו הוא שכתוב כנ
כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף וגו׳ ׃ אמר מוטב יכנס בי ה
החץ ולא בבני כך ישראל כשיצאו ממצרים ובאו לתוך הים
היו המצריים רודפים אחריהם והיו שני העמודים עמוד ה
הענן ועמוד האש מפסיקים בין מחנה מצרים למחנה ישראל
והיו המצריים זורקים לישראל חצים ואבני בלסטראות וה
והיה עמוד הענן מקבלם ולפי המדרש הזה היה ראוי שיאמ׳
ואשא אתכם על כנפי נשר כי הכונה להמשיל חבת המקו׳
לחבת הנשר לבנים שנושאם על כנפיו ׃ ויתכן לומר כי
הזכיר נשרים רמז לשני העמודים כי משעה שיצאו ממצרי׳
שאמר הכתוב ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה מיד היה ע
עמוד הענן יומם לנחותם הדרך ועמוד האש לילה להאיר ל
להם והוא שכתוב ויסע מלאך האלהים ויסע עמוד הענן מ
מפניהם ׃ והייתם לי סגלה ׃ הממון
המוצנע והסמוי מן העין יקרא סגלה והוא מיוחד וחביב א
אצל המלך ותחת ידו לא יפקיד עליו פקיד ולא ימנה עליו ש
שוטר ומושל וכענין שכתוב וסגלת מלכים והמדינות וממ
וממעט זה אמר מכל העמים כלומ׳ שאין מעלה זו לשאר ה
העמים כי הם תחת ממשלת פקידי המלך ושוטריו ומפורש
אמר הכתוב אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים ואתכם
לקח ה׳ כי ישראל לקוחים לחלקו ית׳ וסגלה תחת ידו בזחוד ׃
כי לי כל הארץ ׃ ולא בחרתי באומה ולשון כי אם בכם ׃ ועל
דרך הקבלה כי לי כל הארץ כבר רמזתי ענין הארץ הנקראת
כל בפסוק בראשית ׃ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קד
קדוש ׃ על דרך הפשט תהיו לי לחלקי וקראם מלכים
וכהנים וקראם גם כן גוי קדוש בקבלת התורה ובאר לך הכ
הכתוב כי בכתר תורה נכללים כתר כהנה וכתר מלכות וכן
דרשו רזל׳ יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפני׳
ועל דרך הקבלה ממלכת כהנים ממלכת משרתי שנעבדוני
בעולם הזה וגוי קדוש לעולם הבא כי מלת גוי מוסבה כלומ
כלומר גוי של קדוש הוא האל הקדוש הנקדש ב
בצדקה וכמוהו ויבא גוי צדיק גוי של צדיק והנה הם
מובטחים בעולם הזה ובעולם הבא ׃ כל אשר דבר ה׳ נעש׳
הודו וקבלו עליהם עול התורה והמצות ועשו כן ברצונם ׃
ומה שדרשו רזל׳ כפה עליהם ההר כגיגית ואמ׳ להם אם א
אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכ׳
על התורה שבעל פה היה שיש בה אזהרות ועונשים וכמה
סייגים וגדרים אבל תורה שבכתב הכל הודו מדעתם בחפץ
גדול בשמחה ובטוב לבב ולא הוצרכו כפיה אלא בתורה ש
שבעל פה ׃ וישב משה ׃ יש שפירשו שהביא בידו התשובה
ולא הספיק להגידה עד שנגלה עליו דבורו של מקום שנאמ׳
הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו׳ ואז הגידה וזהו ויגד
משה ׃ ואפשר לפרש כי וישב משה הוא שאמר נעשה ויגד
משה הוא שתבעו שהיו רוצים לשמוע מפיו ית׳ והיה כאלו
יחדו שני דברים יחדו האחד נתפרש בכתוב והשני לא נת
נתפרש וישראל שתבעו כן מצאו פתח מדבריו של מקו׳ שאמר
אם שמוע תשמעו בקולי ולפיכך כשהשיב משה נעשה אמר
לו השי׳ בעבור ישמע העם ואז ויגד משה שהשמיעה מפ
מפיו היו תובעין וכן מצינו במדרש בתחלת שיר השירים
רבה ויגד משה את דברי העם אל ה׳ שאמרו רוצים אנו לש
לשמוע מפיו רצוננו לראות את מלכנו ׃ בעב הענן ׃ כתב
הרמבן הוא הערפל אשר שם האלהים והכל רואים ומכירים
כמו שאמר ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת וגו׳ ויאמר הכתו׳ הנה
אנכי בא אליך בעב הענן שתגש אתה אל הערפל בעבור
ישמע העם דברי ויהיו הם עצמם נביאים בדברי לא ש
שיאמינו כפי אחריך שנאמר באמיר ה׳ אלי הקהל לי את הע
העם ואשמיעם את דברי למען ילמדו ליראה אותי כל הימי׳
וגו וכך יאמינו לנצח בכל הדורות ואם יקום בקרבם נביא או
חולם חלום כנגד דבריך יכחישוהו מיד שכבר ראו בעיניהם
ושמעו באזניהם שהגעת למעלה העליונה
בנבואה והכריז להם מכך מה שכתוב אם יהיה נביאכם ה׳
במראה אליו

אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה וגו׳ · פה אל פה
אדבר בו ולכך אמר בעבו׳ ישמע העם בדברי עמך כי ישמעו
דברי מתוך האש וידעו שאני ה׳ מדבר עמך ויאמינו · בדברי
וגם כך יאמינו לעולם וכן מה שאמרו היום הזה ראינו כי י
ידבר אלדים את האדם וחי · לומר הנה נתקיים אצלנו
הדבור בראית עינינו כאשר היה חפץ האלדים ומעתה קרב
אתה שידענו כך שהגעת למעלה העליונה על כל הנביאים ״
וקדשתם היום ומחר · קדושה זו היא שלא יגשו אל אשה ג
גם להפריש עצמן מכל טמאה כי הנשמ׳ מן הטמאה נקרא
קדוש ״ וכבסו שמלותם · מכבוס הבגדים למדנו טביל׳ הגו׳
וכן דרשו זל במכלתא אין לך כבוס בגדים שלא יהא טעון
טבילה ״ אם בהמה אם איש לא יחיה ״ אין להבין בהמה
ממש דוקא אבל הוא כנוי אל הרשעים הנמשלים לבהמה יא
יאמר בין שהיה רשע או צדיק לא יחיה הנוגע בו וכן אמר
קהלת ומי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הב
הבהמה וגו׳ המשיל נפש הרשע לבהמה ואמר כי רוח הצדיק
שהיא בודאי עולה למעלה ורוח הרשע שהיא בודאי יורדת
למטה מי יודע אותם כלומר מי מכיר בהם בעולם הזה לומ׳
זו תעלה וזו תרד ובא ולמד כי בעולם הזה מקרה אחד לכל
לצדי׳ ולרשע כמות זה כן מות זה והוא דבק בפסוק שלפניו
כי הכל שב אל העפר ובעולם הזה כלם שוים מה שאין כן
בעולם הבא שמדרגותיהם חלוקות וכן אמר בכאן לא יחיה
עשה את כלם שוים בין צדיק בין רשע שלא יחיה בעולם
הזה ומזה אתה למד שמדרגותיהם חלוקות לעולם הבא כלו׳
לא יחיה הרשע בעולם הזה ובעולם הבא ולא יחיה הצדיק
בעולם הזה אבל יחיה בעולם הבא · והראיה נדב ואביהוא
שמתו בעולם הזה לפי שנגעו בהר המוזהר עליו וזכו לחיי
העולם הבא כי על כן נזכרה מיתתם ביום הכפורי׳ ״ במשוך
היובל · על דרך הפשט כשימשוך היובל קול ארו׳ הוא סלוק
השכינה והפסקת הקול והוא שופר של איל כן פירש רשי׳ זל
ושופר של אילו של יצחק היה · וכונתו לומר כי אעפ׳
שהאיל הנקרב עולה ועולה כלה כליל החזירו הקבה׳ להויתו
הראשונה ״ וכן דרשו רזל בפרקי רבי אליעזר רבי חנינא בן
דוסא אומר איל שנברא בין השמשות לא יצא ממנו דבר ל
לבטלה אברי הבשר של איל הוא יסוד שעל גבי המזבח הפ
הפנימי גידין של איל אלו י׳ נגונין של כנור שהיה דוד מנגן
בהם עור של איל הוא אזור מתניו של אליהו זכור לטוב ש
שנא׳ ויאמר אליו איש בעל שער ואזור עור חגור במתניו וי
ויאמ׳ אליה התשבי הוא · וקרנו של איל קרן שמאל הוא
הנשמע בהר סיני שנא׳ ויהי קול השופר הולך וגו׳ · קרן ימין
שהוא גדול משל שמאל הוא שעתיד לתקוע בו לעתיד לבא
שנא׳ והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול עכ׳ ומן הכתוב ה
הזה הוכיחו רזל׳ במסכת יום טוב תחלת פרק ראשון כל דבר
שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו והוא שאמרו שם בג
בגמר׳ כ כדי כתיב גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ת
ההוא במשוך היובל המה יעלו בהר למה לי שמ׳ כל דבר שנ
שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו · ובאור זה כי ממה
שכתוב אל מול ההר ההוא יש ללמוד בעוד שהשכינה ב
בהר ההוא נסתלק׳ שכינה ירעו ואם כן למה הוצרך במשוך
היובל המה יעלו בהר אלא כדי להתיר להם בצווי · וכמו
שהיתה להם המניעה בצווי ומכאן שכל דבר שנאסר במנין
צריך מנין אחר להתירו · ועל דרך הקבלה במשוך היובל ק
קול השופר הזה הוא פחד יצחק שהשיגוהו בהר סיני ולא ה
השיגו בו דבור זולתי קול · ויהי ויחרד
כל העם כלשון ויחרד יצחק · וכבר הזכרתי מ
מזה בפסוק והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו · והגבלת את
העם · תן גבול לעם כשעור אלפים אמה הן חסר הן יתר כדי
שלא יעלו בהר וכדי שלא יגעו בקצהו ״ כל הנוגע בהר
מות יומת · וכל שכן העולה ״ לא תגע בו יד · והלא
כבר נאמר כל הנוגע בהר אבל באורו לא תגע בו יד לא תה
תהא מיתתו בנגיעת יד כגון חנק ושרפה וכיוצא בהן כי אם
מרחוק כגון סקילה או בחצים וזהו שאמ׳ כי סקל יסקל או יד
ירה יירה ״ ויהי ביום השלישי בהיות הבקר · הוא ג לקדוש
וששי לחדש ״ ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר
הקולות היו קולות המלאכים שמקלסים להקבה׳ בכל בקר וב
ובקר שנא׳ ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלדים
והברקים הם מלאכים גם כן שנא׳ עושה מלאכיו רוחות מ
משרתיו אש לוהט · וכתיב ונוגה כאש ומן האש יוצא ברק ·
וענן כבד כדי להפריש בין ישראל ובין המלאכים שאם היו
ישראל רואים אותם נרעדים בראיתם וכן כתוב ביחזקאל
וענן כבד ואש מתלקחת ומתוכה דמות ארבע חיות זה כתב
רבינו חננאל עם היות שהפשט אמת ויציב והוא הראשון
משבעים פנים כי יום מתן תורה היה כמין יום המעונן בק
בקולות והם הרעמים כמנהגו של עולם והברקים וקצת ג
גשמים והוא שכתוב ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נ
נטפו מים · והיה תחלה הענן ואחר הברקים ואחר כך
הקולות והאחרון שבכתוב היה ראשון שכן מנהג לראות ה
הברק ואחריו הרע׳ ומה שהזכיר הכתו׳ שלא כסדר נראה לי
בטעם הדבר כי עשה כן לעלוי קול השופר שאלו הזכירם
כסדר שהיו היה סומך הקולות אל קול השופר והיה נראה ב
כי היו שוים או קרובים זה לזה במעלה ולכך רצה להקדים
הקולות כדי להרחיקם מקול השופר ולבאר כי יש רחוק גד
גדול והפרש ביניהם כהפרש שיש בין דבר נופני לדבר שכלי
ויוצא משה את העם לקראת האלדים מן המחנה · זה מחנה
ישראל שהיו ס רבוא ״ לקראת האלדים שיעורו לקראת
מחנה האלדים הם מלאכי השרת שירדו שם · ודרשו רזל׳
ששים רבוא מלאכי השרת ירדו שם כנגד ששים רבוא ו
ישראל ועליהם רמז יעקב שם המקום מחנים כי היו שתי ה
המחנות זה לעומת זה ועל זה אמר שלמה עה׳ כמחולת הם
המחנים ולפי שהיו ישראל משועבדים בשעבוד ד׳ מלכיות
וכל אחת מהם אומרת לישראל שישובו לאמונתם ויאמינו
בהם לכך הזכיר ד׳ פעמים שובי · ואנחנו היום בשעבוד הם
המלכות הרביעית האומרת שובי ונחזה בך כלו׳ נעשה מכם
שלטונין ונתן לכם כל מיני ממשלה והוא מלשון ואתה תח
תחזה מכל העם ״ ודרשו רזל׳ השולמית אומה ששלום
העולמים דר בתוכה ״ והיא משיבה מה תחזו בשולמית מה
אתם יכולים לתת ממשלה ומעלה וכבוד לשולמית שמא א
אתם יכולים למצא כדמיון שמחת מעמד הר סיני זהו
במחולת המחנים שתי המחנות שהיו

יוצאין זה לקרא׳ זה והמשיל תענוג ההשגה שהשיגו באותו מעמד למחול ובענין שדרשו רז״ל עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן ולכך אין לי לשוב לאמונתכם כי זכורה אני אותו המחול כלומ׳ מעמד הר סיני ״ ועוד דרשו רז״ל שהיו שם במעמד הקדוש הזה כב׳ אלף מלאכי השרת שנ׳ ר רכב אלדים רבותים אלפי שנאן והם היו הקרובים לשכינה יותר משאר המלאכים והיו כנגד כב׳ אלף הלוים שהיו סמ סבובים לאהל מועד ששם הארון ואשרי העם שככה לו כי ראו ארבע חיות המרכבה הרשומות במלת שנאן וראו ד׳ מ מחנות שכינה הרשומות במלת ארגמן כי ממה שהזכיר ש שלמה בחכמתו מרכבו ארגמן יתבאר למשכיל סוד האחד ה׳ הרוכב על ד׳ מחנות שכינה של כבוד ארגמן וידוע כי משם התאוו לרגלים ״ ואמרו במדרש כי ביום הזה של מתן תורה היתה עמידת חמה ותחית המתים ממה שכתוב נפשי יצאה בדברו ״ וכן דרשו בא״ה הדברים רבה ה׳ פעמים עמדה ח׳ חמה למשה יום של יציאת מצרים ויום של ים ויום של עמ׳ עמלק ויום של מתן תורה ויום של נחלי ארנון עכ׳ ״ ויתיצבו בתחתית ההר ׳ למטה מן ההר וחוץ לגבולו שהוזהרו להתרחק ממנו ״ ודע כי הכבוד היה בראש ההר שנא׳ וירד ה׳ על הר סיני אל ראש ההר וכתיב ומראה כבוד ה׳ כאש א אוכלת בראש ההר וכל ישראל עמדו בסוף ההר שנאמר וי ויתיצבו בתחתית ההר ״ ומשה זכה לעלות אל ההר לבא בתוך הענן שנא׳ ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וזכה ע עוד שנתקרב אל עב הענן הוא שכתוב הנה אנכי בא אליך בעב הענן ״ ועב הענן הוא הערפל אשר שם הא״דים וזהו כאור הכתוב וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן ו וערפל חשך הוא האש ואחר כך ענן ואחר כך ערפל שהוא עב הענן ולפי זה היו ד׳ מדרגות זו למעלה מזו וזו לפנים מז מזו ואלו הם תחתית ההר וראש ההר הענן ועב הענן ״ ומצינו דוגמתם בבית המקדש טער העזרה כנגד תחתית ה ההר והעזרה עצמה וההיכל לפני כנגד פנימיות הענן בית ק קדשי הקדשים שהוא לפנים מן ההיכל הוא כנגד עב הענן הוא הערפל אשר שם האלדים ״ והר סיני עשן כלו ההר היה עשן ולא האש כי האש שהיא לפני כבוד ה׳ אין ל לה עשן ״ ומה שאמ׳ כעשן הכבשן ידוע כי אין המשל דומ׳ לנמשל אבל מפני שאנחנו גשמיים אי אפשר לנו שנערוך ונדמה הענינים השכליים רק בדברים הגשמיים שאנו שק שקועים בהם רק הכתוב המשיל יופי השמש וזהרו ליופי בן אדם והמרוצה שלו בגלגלו למרוצת הגבור הוא שכתוב ו והוא כחתן יוצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ אורח ודבר יד ידוע שאינו בערכו ולא דומה לו על אחת מאלף אלפי אלפים ורבריבי רבבות פעמים ״ וכן הכתוב המשיל את ה הקב״ה לאריה שנ׳ אריה שאג מי לא יירא ה׳ אלדים דבר מי ל לא ינבא ״ והענין לפי שאין לנו ככל בח׳ גופניים יותר גבור ממנו וכדי לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע ו ועל כיוצא בזה אמרו רז״ל דברה תורה כלשון בני אדם ״ משה ידבר והאלדים יעננו בקול היה פלא גדול שכל ישראל שהיו מהלך ג׳ פרסאות שישמעו כ״ן קולו של משה ועוד ש שהיה שם קול השופר והיה ראוי לעכב ועל כן יבאר הכתו׳

הנס הגדול הנעשה בזה כי משה ידבר והאלדים נותן לו כח וסיוע בקולו שיוכל להגביהו בשיעור שישמעו כל ישראל קולו ויבינו ממנו ״ ומלת יעננו מלשון אענה נאם ה׳ אענה את השמים שהוא לשון עזר וסיוע ״ וירד ה׳ על הר סיני ׳ לשון ירידה בהקב״ה בכל מקום הוא ענין הראותו וגלויו כ בהשגת השכל והוא כלשון וירא אליו ה׳ האמור באברהם וכ וכן תרגם ואתגלי כתרגום וירא אבל אחז הכתו׳ לשון ירידה כי גלוי שכינה אל התחתונים ירידה היא אצל מעלת הג הגבוה ובאור וירד ה׳ בכאן שנראה השם המיוחד לעיני כל העם כי כן הזכיר למעלה כי ביום השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם כי מתוך שראו הכבוד כאש אוכלת בראש ההר ידעו והבינו כי שם השם המיוחד ואל הכונה הזאת נאם וירד ה׳ לא שיראו השם המיוחד שהרי כתי׳ כי לא יראני האדם וחי וכן הענין באברהם שנא׳ וירא אליו ה׳ יגיד כי השם המיוחד נראה לאברהם וכבר ידוע כי האבות לא השיגו השם המיוח׳ ולא נראה להם רק באל שדי שהוא השער לה׳ ולכך הוצרך לומר והוא יושב פתח האהל שהוא באור לוירא אליו ולמדך הכתוב כי הראותי לאברהם מתוך פתח האהל היה כדי שלא תבין שלא נראה לו השם המיוחד ממש

וכן בכאן בוירד ה׳ שוה בשוה כי גלוי השם המיוחד לעיני כל העם מתוך מראה הכבוד שהיו רואים כאש אוכלת היה ״ ונפל ממנו רב ׳ אפילו אחד מהם נופל הרי הוא כנגד מעשה בראשי׳ כי היה ראוי לומר ויפלו מהם רבים ״ וגם הכהנים הנגשים אל ה׳ ״ ע״י ידי הקרבנות נקראו הבכורות הכהנים כי העבדה בבכורות היתה ״ או יש לפרש הכהנים על בני אהרן ממש ונקראו כהנים על ש שם העתיד שעתידה הכהנה להנתן להם ״ וכמוהו הוא ההולך קדמת אשור שנקרא אשור על שם העתיד ״ יתקדשו ומזה כתוב בקרובי אקדש אמר בקרובי כנגד הנגשים ואמר אקדש כנגד יתקדשו ״ פן יפרץ בהם ה׳ ׳ ירמוז למיתתם כי פרץ בהם השם ולא רצה להענישם עתה במתן תורה שלא לערבב שמחת התורה והמתין להם עד יום ח׳ של מלואים ״ ואמר וגם לרבות ע׳ זקנים ״ והכהנים והעם וגו׳ עד וחי כי סדר הדברים היו במתן תורה בענין זה ׳׳ תחלה צות למשה והגבלת את העם שיתן בהר גבול ידוע לעם שלא יע יעברוהו והוא מה שאמר לו משה כי אתה העדותה בנו ל לאמר הגבל את ההר וקדשתו שהרי גבול העם הוא גבול הה ההר ״ ואחרי כן הזהירם שיפרשו ג׳ ימים מכל טומאת והצריכם טבילה הוא שכתוב ויקדש את העם ויכבסו שמ שמלותם וביום השלישי בבקר הוא ו׳ בסיון היו קולות וב וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ועדין לא י ירדה שכינה כענין שכתוב ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ו ומשבר סלעים לפני ה׳ לא ברוח ה׳ ואז נתלבשו חרדה מפחד הקולות ההם שנאמר ויחרד כל העם מאד ומשה חזק את ל לבם להוציאם לקראת האלדים ויתיצבו בתחתית ההר׳ ובהיותם שם בתחתית ההר מצפים ירד השם ית׳ על ההר ב באש ויעל עשנו עד לב השמים חשך ענן וערפל וחרד ההר׳ עצמו ונזדעזע כאשר יעשה ברעש הנקרא זלזלה או יותר מ מכן וכן אמר דוד עה׳ ארץ רעשה גם שמים

נטפו מפני אלדים זה סיני מפני ה' אלדי ישראל · באורו
נטפו אש ובאור זה בעד סיני מלשון ואתונא איזו יתירא וכ
וכן למיזא לאתונא · וכן מצינו בדבורה הנביאה ה' בצאתך
משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים
נטפו גם עבים נטפו מים · וכן אמר הכתוב ההרים רקדו
כאלים וגו' ואיננו משל כאשר איננו משל
משל הים ראה וינס וגו' · וכן אמר הנביא כי כתבור בהרים
ובכרמל בים יבא ·· ודרשו רז"ל שבשעת מתן תורה נבקעו
הרים הללו בארץ ישראל ועבר כרמל את הים ·· ואחרי כן
נתחזק קול שופר מאד ואז ראה העם וינועו ויעמדו מרחוק
יותר מן הגבול ויש לך לדעת כי פרשת וכל העם רואים את
הקולות וגו' · וירא העם וינועו קודם מתן תורה היה כי אז
אמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמע כי במרא' ובשמיעת
הקולות ההם נהפכו ציריהם עליהם ולא עצרו כחם ואם
ישמעו הדבור מפי הגבורה ימותו ומשה חזק את לבם ואמר
להם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם וגו' · ואז שמעו אליו
ויעמד העם מרחוק כי לא עשו ולא רצו בכל דבריו להתקרב
אל הגבול ומשה נגש אל הערפל לא בא בתוכו ואז דבר א
אלדים עשרת הדברים ·· והכהנים והעם אל יהרסו לעלות
אל ה' · והלא כבר הזכיר למעלה רד העד בעם פן יהרסו אל
ה' לראות אבל נראה כי שם הבין משה שההתראה שיתרה
בהם הוא שלא יעלו אל ההר ושלא יתקרבו אל הגבול המ
המזומן לראות מחוש העין והשיב משה בזה לא יוכל העם
לעלות אל הר סיני כי אתה העדותה בנו כה' לשונות של הת
ההתראה והוא שכתוב והגבלת את העם סביב לאמר · השמרו
לכם עלות בהר ונגוע בקצהו · כל הנוגע בהר מות יומת
לא תגע בו יד · וזהו תוספת ההיא במלת העדותה ולכך
הוצרך הקב"ה לחזור ולפרש לו שאין ההתראה על קרוב גבול
כי כבר הם מותרין ונזהרין בכך אבל היא על קרוב השגה
והסתכלות מחשבה וזהו שאמר לו לך רד ועלית אתה ואהרן
עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלות הזכיר לשון לעלות כ
כלומר עלית מחשבה למעלה מכח ההשגה ולכך השוה את
כלם כאחד הכהנים הע' והי' כעם ככהן שלא יסתכלו ושלא
יתאוו להשיג מה שאיננו מושג · ויש לדקדק בפסוק פן
יהרסו אל ה' לראות למה לא הזכיר פן יהרסו לראות את ה'
בשם שהזכיר כאן אל יהרסו לעלות אל ה' לראות · ויתכן
לומר כי אלו אמר כן היה נראה מזה שהראיה אפשרית א
אלא שהוא מונע אותה ועל כן אחר הראיה ואמר פן יהרסו
אל ה' לראו' כי יהרסו מחשבתם שיחשבו לראותו ובאר בזה
כי הראיה בלתי אפשרית אבל הוא דבר נמנע וכענין שכתו'
כי לא יראני האדם וחי · וידבר אלדים את כל הדברים
האלה לאמר · הוסיף לאמר להורות שכל הדברות האלה ב
באמירה אחת נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין
האזן יכולה לשמוע · וכן אמרו במדבר סיני רבה כתוב
אחד אומר מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא וכתוב
אחד אומר המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא בש
בשהקב"ה קורא אותן הוא קורא שמות לכלן באחת · או יש
לפרש לאמר על הנסתר כי כל דברי השי' יש בהם נגלה ונ
ונסתר ויבא הדבור על הנגלה והאמירה על הנסתר וזה

כטעם וידבר ה' אל משה לאמר ברוב מקומות שבתורה כי
הגיד למשה הנגלה והנסתר וכבר הזכרתי זה בפרשת קדש
לי ולכן הגיד לישראל כבאן כי נביאים היו כלם וזהו שכתו'
אחת דבר אלדים שתים זו שמעתי ודע כי דעת הרמבם ז"ל
במעמד הר סיני בפרק נ' מן החלק השני מספרו שהקול הג
העצום ששמעו ישראל היה נברא ושמעוהו בלא הבדל
אותיות ולא שמעוהו כי אם פעם אחת וזה בשתי דברות ר
ראשונות ועל זה אמרה תורה קול גדול ולא יסף · וכתיב
כשמעכם את הקול וכתיב קול דברים אתם שומעים קול ד
דברים ולא דברים וזהו שכתוב בעבור ישמע העם בדברי ע
עמך באורו ישמע העם הקול והדבור שיהיה עמך · וכן
אמרו רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וזהו ה
ההבדל שבין משה לישראל ישראל שומעים קול דברים ומ
ומשה שומע הדברים ועל כן היה משה משמיע להם בהבדל
אותיות ממה שכתוב אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם
את דבר ה' כלומ' שתי דברות ראשונות שהשגתם ממנו ולא
שמעתם אותם בהבדל אותיות · ומטעם זה תרגם אנקלוס ו
וידבר ה' אל משה לאמר וכן וידבר אלדים את כל הדברים
האלה ומליל ה' ותרגם בהשגתם של ישראל ואל ידבר עמנו
אלדי' ולא יתמלל עמנא ה' ולא אמר ולא ימלל עמנא כי לא
היה הדבור עמהם בהבדל אותיות אלא שמיע' הקול בלבד ו
ואחר ששמעו הקול בשתים ראשונות שם פרחה נשמתם כ
כענין שכתוב נפשי יצאה בדברו והיו חושבים שיוסיפו עו
עוד לשמוע הקול ופחדו מאד ואמרו למשה ועתה למה נמ
נמות וגו' ·· קרב אתה ושמע וגו' דבר אתה עמנו ונשמעה
וגו' · ומשה היה שומע כל הדברות אחת אל אחת ומשמיע ל
להם וזהו שכתוב משה ידבר והאלדים יעננו בקול נמצאת
למד כי שתים ראשונות היו ישראל כאשר שמעו
הקול במשה כמוך אלא כשישראל שמעוהו בלא הבדל א
אותיות ומשה בהבדל אותיות אמנם הדברות הנשארות לא
שמעום כלל מפי השם והיו להם מקובלות מצד נבואתו של
משה כמו שאר המצות וכן אמרו בתחלת שיר השירים רבה
תורה צוה לנו משה מצות כמנין תורה ·· אנכי ולא יהיה לך
אלא מפי הגבורה שמעום שהרי בשמיעת קול אחד השיגו
שתי הדברות וזהו שכתוב אחת דבר אלדים שתים זו שמ
שמעתי זו היא דעת הרב המורה ז"ל ·· אבל דעת הרמבן ז"ל
כי כל עשרת הדברות שמעו ישראל מפי השם וזו טעם וי
וידבר אלדים את כל הדברים האלה וכן הזכיר משה במשנה
תורה את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם וכתיב ויכתו'
על שני לוחות אבנים למדנו כי כאשר אמרם אל כל קהלכם
כן כתבם על הלוחות ·· ומה שא' רז"ל אנכי ולא יהיה לך
מפי הגבורה שמעום שהמובן ממנו ששאר דברות לא שמ
שמעום מפי הגבורה ומלת שמעום בוללת שמיעת אזן ממה
שכתוב אזן שמעת תוכחת חיים וכוללת הבנת הלב ממה שכ
שכתוב לב שומע ולא היתה לישראל שמיעה והבנה מפי ה
הגבורה כי אם בשתים ראשונות והשאר שמעום מפי השם
אבל לא הבינו אותם ולכך הוצרך משה להבינם להם הוא
שאמר הנני עומד בין ה' וביניכם להגיד

לכם את דבר ה׳ וזהו באור הכתוב משה ידבר והאלדים ל
יעננו בקול כלומ׳ מה שהאלדים יעננו בקול משה ידבר ״
לישראל ולשון עניה זו התחלה׳ כלשון ויען איוב ע
עניה שהקדים הדבור׳ כך כתב הוא ז״ל הדברים׳׳ ועל דרך
הקבלה וידבר אלדים זה פירושו וידבר ה׳ אבל הזכיר אלדי׳
כלפי השגחן של ישראל שהיה שומר והוא דבר הנביא עה״
נתן תהום קולו ועליו הזכיר למעלה ומשה עלה אל האלדים
ומטעם זה אמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום ו
ועל כן תרג׳ אנקלוס בחכמתו הנפלאה בכל שם אלדים ש
שבפרשה הזאת יקרא דה׳ או מימרא דה׳ לא לסתום רק לפ
לפרש כי הוא הכבוד עם השם המיוחד דולא מדבר כל ״
ובכל מקום שתזכיר בו הפרשה השם המיוחד לא יכנה א
אותו ולא יתרגם יקרא או מימרא כלל כמנהגו בשאר
מקומות התורה אבל תרגם וירד ה׳ על הר סיני ואתגלי ה״ כי
ביום השלישי ירד ה יתגלי ה׳ ובאר מזה כי השם המיוחד נג
נגלה על הר סיני בכבודו והוא מדבר עם משה והכבוד הז
הזה הוא אל שדי שהשם המיוחד נראה לאבות בו אבל לא
נודע להם השם המיוחד בנבואה והוא הנקרא אספקלריא
שאינה מאירה שבו נסתכלו כל הנביאים כלן ויש לך
להתבונן מעתה כי באחר שהשם המיוחד הוא המדבר היה ר
ראוי הכתוב לומר וידבר ה׳ את כל הדברים האלה כענין שכ
שכתוב את כל הדברים האלה דבר ה׳ את כל קהלכם בהר מ
מתוך האש קול גדול ולא יסף ועוד כתיב וידבר ה׳ אליכם מ
מתוך האש אבל מפני שהזכיר למעלה אשר ירד ה׳ עליו ב
באש ובאר כי שמו הגדול הוא השם המיוחד והוא מדת ה
התפארת שכן באש לכך הוצרך להזכיר וידבר אלדים כי וי
וידבר אלדים הוא באור למתוך האש כי ישראל מתוך האש
שמעו הקול וכן הכתוב אומר הן הראנו ה׳ אלדינו את כבודו
ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש ועל כן כשהזכיר וי
וידבר ה׳ אליכם הזכיר מיד מתוך האש וכן את כל הדברים
האלה דבר ה׳ הזכיר מיד מתוך האש כי לשון הערי״י הולך
אחר השגת ישראל ולכך הזכיר וידבר ה׳ ותרגם אנקלוס הל
הלך אחר השגת משה ולכך תרגם וידבר אלדים ומליל ה׳ ו
ולא תרגם ומליל יקרא דה׳ ולא ואתמלל מן קדם ה׳ כמו שת
שתרגם כהשגת ישראל בפסוק ואל ידבר עמנו

ואל יתמלל עמנא מן קדם ה׳ כי השגת משה לפנים מ
מהשגת ישראל וזהו שכתוב כי ביה ה׳ יבאר כי השם המ
המיוחד שהוא צור עולמים ביה׳ ובו ידבר ואומ׳ אנכי ה׳ א
אלהיך והוא בקרבו שנ׳ כי שמי בקרבו וזהו כוד הכתוב אני
ה׳ בקרב הארץ על דרך הקבלה ואמר אשר הוצאתיך כי ה
ההוצאה בשם המיוחד היתה וזהו שכתוב כי בחוזק יד
הוציאנו ה׳ וכתיב עוד כי הוציא ה׳ ואמר לא יהיה לך אלדי׳
אחרי׳ על פני אבל פני׳ שלי יהיו אלדיך והו׳ כמו אם תקח נשי׳
על בנותי אבל הבנות שלי יהיו נשיך ומזה תבין ודבר ה׳ אל
משה פנים אל פנים וכתיב אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים ״
וכשהזכיר בעם פנים בפנים דבר ה׳ עמכם על כן הוצרך ל
לפרש מתוך האש כח השם לפנים בכח מראה כהון מראה
וזהו שכתו׳ אשר עין בעין נראה אתה ה׳ וזהו סוד הכתוב לא
תעשון אתי והוא כמו על פני וזהו שכתוב ומשה עלה אל ה

האלדים ויקרא אליו ה׳ כי משה עלה אל האלדים והשם ה
המיוחד היה מדבר בקרבו וזהו שכתוב ואת קולו שמענו מ
מתוך האש כי הקול הוא קול השם המיוחד כענין שכתוב א
אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה׳ אלדינו עוד ומתנו וזהו
סוד מה שאמרו רז״ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כי זכור
מדת רחמים ושמור מדת הדין והוא הקול בזכור ושמ״ר כד
מדת רחמים במדת הדין ומטעם זה היו הלוחות שתים חמש
כנגד חמש לוח אחד כנגד מדת רחמים ולוח שני שיש בו ה״
דברות גם כן בה לאוין ומתחיל לא תרצח כנגד מדת הדין ו
ועל כן היו שנים ולא היה הכל בלוח אחד ״ ומשה רעה״
המשיג השם המיוחד הוא מדת התפארת היה שומע זכור ו
וכל ישראל שמור זהו שכתוב כי מן השמים דברתי עמכם
שהכונה בו מתוך השמים והוא כמו מתוך האש ולא תמצא
בשום מקום במתן תורה דבור השם המיוחד אלא אם כן יז
יזכיר בו מתוך האש והגה השם המיוחד כל ישראל שמעו
קולו מתוך האש אבל לא ראו אותו אפי׳ אצילי בני ישראל
שהרי כתוב בו כי לא יראני האדם וחי ״ ומה שכתוב כי
ביום השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם הכונה בזה כי בראות י
ישראל הכבוד הזה כאש אוכלת בראש ההר יתבוננו כל י
ישראל ויכירו כי בכ׳ בו השם המיוחד שלא יראהו האדם כ
כענין שכתוב כי לא יראני האדם וחי אבל יראה הכבוד הנ
הנקרא אלדים כי כן ראוהו אצילי בני ישראל שנ׳ ויראו את
אלדי ישראל וכתיב ויחזו את האלדים ״ ואם כן ענין
הירידה שבכתוב הנזכר בפרשה הזאת אין לך להאמין אותו
כי אם לכבודו אבל השם המיוחד בשמים ומשם בא הדבור
אל הכבוד שירד בהר סיני שממנו היה נשמע לאזנינו וכן
כתוב מן השמים השמיעך את קולו וגו׳ ״ וכן בעזרא כתוב
ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ״ ויש לך לדעת
כי הוא האלדים הנקרא שם והוא יושב הכרובים כענין שכ
שכתוב להעלות משם את ארון האלדים אשר נקרא שם שם
ה׳ צבאות יושב הכרובים עליו והוא שהמלך שלמה עה׳ בנה
לו בית המקד׳ ועל כן יזכיר בכל פעם ופע׳ לשמך והבי׳ אשר
בניתי לשמך׳ הוא יבנה בית לשמי ״ ואליו עבודת הקרבנו׳
וכן צוה דוד לשלמה ואתה שלמה בני דע את אלדי אביך וע
ועבדהו ותמצא כתוב בלוים כי הבדיל אלדי ישראל אתכם׳
כתב הרמב״ן ז״ל בפסוק כה אמר ה׳ אלדי ישראל שימו איש
חרבו על ירכו וגו׳ העבדה לאלדי ישראל ושם תמצא כפ
בפירושו׳ ובענין הקרבנות נאמר בפירוש ועולה לא העלו
בקדש לאלדי ישראל למדך הכתוב הזה כי עבודת הקרבנות
לאלדי ישראל ועוד כתוב מפורש תמצא כי את לחם אלדיך
הוא מקריב וכתיב לחם אלדיהם הם מקריבים וכתיב לחם א
אשה והוא מלשון אש וכן עולה אשה ריח ניחוח כמו עולת
אש ומה שלא אמר להם אש והזכיר בלשון אשה שהיא מק
מקבלת וזה באור גמור כי הקרבן למדת הדין ועל כן הזכיר
להם אשה׳ והאמת כי הקרבנות לאלדים אבל הכונה לשם
המיוחד׳ ומענין כונת התפלה הנה השי׳ מרומם מכל
מחשבות כתעלה על כל התהלות כענין שכתוב ומרומם על
כל ברכה ותהלה׳ ובלשון הקדיש לעילא מכל ברכתא
ושירתא תושבחתא׳ אבל דעת חכמי הקבלה כי באחד
יקראוהו ואליו יסבבו כל המהללים

והבונה אל השם המיוחד כי הוא קרוב לכל קוראיו ואימתי
כשיקראוהו באמת · וכן הזכיר הרמבן זל בפיוט שלו בשיר
אקרא הלא תענה כי בשתי לשאול מן המלך ועל הענין
הזה שהוא בין הפרטים עצמו מספר ולבו הכתובים כזה הוא
שהזכיר דוד עה אני אל אלהים אקרא וה' יושיעני · וכמזמור
ה' אל באפך תוכיחני אמר שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקח ·
ואם תסתכל בתפלת שלמה תמצא שהזכיר בלשון תפלתו
ה' אלהי ישראל ולא הזכיר אלהי ישראל והוא שהתפלל ואמ'
ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ
מתחת ואמר עוד ה' אלהים שמור לעבדך דוד אבי את אשר
דברת לו ועתה ה' אלהי ישראל יאמן נא דברך והודיענו
בכל זה שהתפלה למדת רחמים שבמדת הדין וכן הזכיר עוד
והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי
לשמך כי כונת התפלה לשם המיוחד ובנין הבית לכבודו
הנקרא שמו והזכיר ואתה תשמע השמים והוא מדת רחמים
מדת התפארת והזכיר בסוף תפלתו ויהיו דברי אלה אשר ה
התחננתי לפני ה' קרובים אל ה' אלהינו · ומעתה תוכל להבין
על נקלה סידור הברכות בנוכח הלשון שתקנו זל ברוך אתה
ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו ולא
אמרו קדשתנו במצותיך וצויתנו כי מלת ברוך אתה יחזור
לתשובה שהוא מלך העולם והתפארת נקרא עולם והעולם
הזה הוא אשר קדשנו וצונו במצותיו · וכן תמצא בספר
הבהיר ומאי טעמא אשר קדשנו וצונו ולא אמרינן קדשתנו
וצויתנו מלמד שחי העולמים כלולין בו המצות כלן
וברחמיו עלינו נתנם לנו כדי לקדשנו בהם ואולי נזכה מאי
טעמא כי בשעה שאנו נזכה בעולם הזה לעולם הבא הוא
גדול עכ לשון הבהיר ומכאן תבין שהשכינה בישראל לא
צורך הדיוט בלבד אלא צורך גבוה כי כיון שהשם המיוחד
המפורסם על ידי הכבוד הנה הכבוד מקבל תוספת רוח הק
הקדש וזהו יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו ולכך יש ל
להם כח לישראל להיות מחלישין או מוסיפים כח בגבורה ש
של מעלה כפי מעשיהם שכן כתוב צור ילדך תשי וכתיב
באלהי' נעשה חיל · והכבוד הזה הוא שהזכיר כאן וידבר
אלהי' · והוא הכתב והנותן שכן כתוב והמכתב מכתב אלהי
אלהים הוא וכתיב ויתן אל משה ככלותו באורו ויתן אלהים
שבסוף הכתוב והוא שקראו משה רבינו ידיד ה' השוכן
לבטח על בנימן שבית המקדש בחלקו ועמו יהיו ישראל לב
לבטח מפחד אויב · והוא שנקרא פי ה' לפי שכבר הזכרתי
למעלה שהשם המיוחד בו ידבר והוא שחטאו בו משה וא
ואהרן בענין הצור ועל כן אמר אשר מריתם פי מעלתם כי
לא האמנת כי כלום בשמי ושם אכתוב בעה ומשם תבין ס
סוד הענין מבואר · והוא הנקרא צור הצור תמים פעלו צ
צור ילדך תשי · הנני עומד לפניך שם על הצור וכמו
שאדכיז שם בסדר חקת התורה כהגיעי שם בגה ויש
לך להתבונן למה הוצרך לומר והכית בצור ולא אמר והכית
בו · והכבוד הזה הוא שאמ' ליעקב אנכי האל בית אל כי
הכבוד הזה הוא אלהי אביו שכן אמר לו אנכי אלהי אביך
אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה פניו

כי ירא מהביט אל האלהים ובאר לך הכתוב כי הכבוד הזה
בית אל שם נמצא השם המיוחד ושם ידבר עמנו ··
והוא הטוב שכתוב בו אני אעביר כל טובי על פניך והוא
העובר על פני משה שנ' ויעבר ה' על פניו ושם אבאר בעה
והוא שכתוב את פני האדון ה' אלהי ישראל ·· ויש לך
להתבונן במלת את פני האדון ואמר ה' אלהי ישראל שב
שבקרבנו ה' אלהי ישראל ·· ועל כן הזכיר את פני שהוא כיד
על פני וזהו ויחל משה את פני ה' אלהיו כי יתחנן משה למד'
הדין או יהיה ויחל כמו שפיר' הרמבן זל מלשון חחלה ובוין
לומר כי המשיך משה כח מן ההתחלה אל הסוף הנקרא פ
פנים ועל כן התפלל בלשון למה ה' כלומ' למה תתן רשות ל
למדת הדין שתהיה שולטת בעמך ·· והכבוד הזה הוא ש
שאליו התפלל משה בסיני הוא שכתוב במשנ' תורה ואתפלל
אל ה' ואומר ה' אל תשחת עמך ונחלתך אשר פדית בגדלך
אשר הוצאת ממצרים בכח גדול וביד חזקה והשם הזה כתו'
באלף דלת ויוד הא אחריו ועל כן יתחנן לפניו ויאמר אל ת
תשחת ובאור הכתו' אדון אשר כך הרחמים אל תשחת עמך
ועוד הזכירו בסיני שאמר ארני ה' אתה החלות שהכונה בו א
אדון אשר כך הרחמים אתה בסנה ·· וכן הזכירו עוד ילך נ
נא אדני בקרבנו ·· ועוד אמר ועתה יגדל נא כח ה וגו' ··
והכבוד הזה הוא שאנו מברכים ברוך כבוד ה' ממקומו ··
ובאור ממקומו מן המקו' שהוא מקבל ממנו הו' מדת הגבורה
כי משם הוא מקבל ומש' הוא ראוי להתברך מאין סוף ואחר
קדוש אנו אומ' ברוך ואנו מחלקים בין לשון קדושה ללשון
ברכה מפני שאין להשוות קדושה מעלה לקדושת מטה א
אעפי' שהברכה מן הקדושה הכל מיוחד ·· ובמדרש תלים וכי
מנין היה יודע משה בהר אימתי יום ואימתי לילה כל זמן ש
שהמלאכים מקלסין להקבה בקדוש היה יודע שהוא יום וכ
וכשהיו מקלסין בברוך היה יודע שהוא לילה וזהו שכתוב
ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ובאור זה התפארת
והכבוד ואנו אומרים אחר כך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון
חוזר ומחבר אותם כאחד ימלוך ה' לעולם התפארת אלהיך צ
ציון הכבוד וכן מצינו בהגדה כשתחזור שכינה לבית קדשי
הקדשים יהיו אומרי' ברוך כבוד ה' ממקומו · ולשון הבהיר
מאי ברוך כבוד ה' ממקומו משל למלך שהיתה לו מטרונית'
בחדרו שכל חיילותיו משתעשעין בה והיו להם בנים ובאים
כל היום לראות פני המלך ומברכים אותו אמר לו אנה אם
אמנו אמר להם לא תוכלו לראותה אמרו ברוכה תהא בכל
מקום שהיא עכ' ·· והכבוד הזה הוא הנקרא שכינה וכבר י
ידעת שהיא כלולה משש קצוות והנה היא ז' משפעת כח לש
לשש קצוות וכל ישראל שמעו עשרת הדברות מפי השכינה
מתוך האש ·· ומזה דרשו זל בשבעה קולות נתנה תורה והם
נזכרים בפרשה הזאת ויהי קולות וברקים וענן קלת כתיב וק
וקול שופר הרי ב' ·· וכתיב ויהי קול השופר וכתיב יעננו
בקול הרי ד' וכל העם רואים את הקולות קלת כתיב ואת קו
קול השופר הרי ו' והזכיר תחלה וידבר אלהים הרי ז' ·· וכן
בסדר ואתחנן אחר עשרת הדברות תמצא ז' קולות גם כן ו
ושם אכתוב בגה' והנה משה עה השיג במעמד הקדוש הזה ז'

קו״ות שהן ז׳ספירות ונקראי׳בלשון הקבלה ז׳ספירו׳ובלשון
רז״ל ז׳קולות ובלשון הנביאים שבעה ענגים והוא סוד ה
הכתוב על אבן אחת ז׳עינים מלשון גוונים ״ ומשה לבדו
הוא המתבונן בהם והמשיג אותם אבל ישראל שלא עלתה
השגתם כל כך היו שומעים הדבור מפי האלדים בקול אחד
בלבד זהו שכתוב את כל הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קה
קהלכם קול גדול ולא יסף כי לא שמעו הקהל כל הדברים א
אלא קול אחד בלבד לא השיגו מהם יותר ׳וכן תמצא בדוד
ע״ה שהזכיר ז קולות קול ה׳ על המים׳ קול ה׳ בכח׳ קול ה׳
בהדר הרי ג׳ והם החסד והפחד והתפארת ״ קול ה׳ שובר
ארזים זה הנצח קול ה׳ חוצב זה ההוד ״ קול ה׳ יחיל מדבר ז
זה יסוד ״ קול ה׳ יחולל אילות זה מלכות ״ ואחר שהשיג מ
משה ז׳ספירות הללו חזר ובקש למעלה מהם והוא שאמר ה
הראני נא את כבודך ושם אכתוב כנה׳ ״ וצריך אתה לדעת
כי השכינה שהיא שביעית משפעת כח לע׳ שמו׳ וע׳ שמות ל
לע׳ אמות שהם מבינים עליהם וכשהיה הדבור יוצא מפי ה
השכינה היה נחלק לז׳ קולות ומז׳ קולות לע׳ לשון ומזה שם
שמעה כל אומה ואומה הדבור לפי שהיה מתחלק לע׳ א
אמות וכן אמרו במדרש תלים ה׳ יתן אמר המבשרות
צבא רב היה הדבור יוצא ונח׳ לז׳ קולות ומז׳ קולות לע׳
לשון כאדם המכה על הסדן וניצוצות יוצאין לכאן ולכאן
כך המבשרות צבא רב ״ ומכאן תבין סוד השבועה והנדר כי
לשון שבועה נגזר משבעה וג׳ ספירות שהרי הנדר למעלה מ
מהשבועה ״ ומפני שאין עסק התורה אלא בז׳ הנזכרים וה
והתורה יצאה משם לכך אין השבועה חלה לבטל המצוה ש
שאי אפשר לשיעור לעלות למעלה משיעורו ואיך תתבטל
המצוה מפני השבועה ואין עקר המצוה אלא מעקר השבוע׳
אבל הנדר שהוא למעלה מן השבועה הרי הוא חל לבטל א
את המצוה מפני שעקרו של נדר עולה על עקר השבעה וע
ועל כן יש לו כח לבטל המצוה שהוא מן השבעה שהם למ
למטה ממנו ולשון נדר ושבועה שמם יוכיח עליה׳ ויורה על
ענינם כי הנדר אין לו קצבה ולשונו הרי הוא עלי מורה דב
דבר שאין לו קצבה וזכר לדבר עלי אלדים נדריך וכן
ונדריה עליה אבל השבועה יש לה קצבה שהרי חשבון ז׳
דבר קצוב הוא ״ ובדבור לא תשא אבאר סוד השבועה
וטעם חומ׳ האסור שבה׳ ובפר׳ ראשי המטות אבאר סוד
הנדר בנה׳ ״ והנה בארתי לך בפסוק זה עקרים מעקרי התור׳
לא אצטרך במקומות אח״ים להאריך בהם כי מכאן תוכל ל
להבינם ״ אנכי ה׳ אלדיך ״ זו מצות הלב ואינו כפור כי אם
מצות עשה שיודה אדם ויאמין בלבו אמונה שלמה כי יש ב
בורא נמצא אחד קדמון ואין עוד מלבדו וכן מלת אנכי תו
תורה על נמצא והאלף בראש תורה על היחוד והקדמות וש
ושאר האותיות כלן עדיות שהן מחלק האחד ואם כן כל
התיבה כלה מעידה על האחדות ״ ועוד מלת אנכי תעיד על
אחד כי אחד עולה פא׳ בחשבון מרובע ״ ועוד מלת אנכי
כוללת כל אותיות שבתורה שהן כב׳ אלף מג׳ אמות נ׳ מיב׳
פשוטות כף מז׳ כפולות וזה כלל כל האותיות ונחחמה המלה
ביוד שהיא מן הנעלמות ״ ועוד אמרו במדרש כי יש במלת

אנכי נוטריקון אנא נפשאי כתבית יהבית וראוי להעיר עיני
הלב בארבע תיבות הללו הרומזות שהתורה נתנה בשם הש
המיוחד וכבר ידעת כי כל אנכי האמור בהקב״ה תרגם אנ
אנקלוס מימרי חוץ מזה ״ והזכיר שני שמות מדת הרחמים
ומדת הדין שהמצוה הזאת יקראוה רבותינו זל קבלת מלכו׳
שמים והמדות האלה הלא הם מדות המלך כנגד העם כי ה
המלך יצטרך להעמיד הארץ במשפט שנא׳ מלך במשפט
יעמיד ארץ ויצטרך גם כן שיתנהג עמהם בחסד וכענין
שכתוב חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו׳ ואמר
אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדי לתת מופת על אלהותו וק
וקבלת מלכותו מכל מה שראו בעיניהם. והם יכולים להעיד
עליו והכונה׳ ומר חייבין אתם לי שתקבלו אלהותי עליכם
במה שראיתם בעיניכם האותות והמופתי׳ הנכללים ביציאת
מצרים ומפני זה לא אמר אשר בראתי השמים והארץ כי ל
לא ראו זה בעיניהם אבל רצה להביא להם ראיה על ה
האלהות ממה שראו הם בעצמם בעיניהם׳ ועוד כי
הוצאת אתם מארץ מצרים כוללת בריאת עולם שהנסים
הנמשכים אחר ההוצאה ההיא רבים וממה שנשתנה הטבע
בהם יתבאר מזה חדוש העולם כי עם הקדמות לא ישתנה ד
דבר מטבעו כלל ומפני זה אמר אשר הוצאתיך כי בדאי ה
היתה ההוצאה המורה על החדוש ועל ההשגה ועל היכלת
שתקבלו עליכם אלהותי ומלכותי ושאהיה אלדים לכם וא
ואדון עליכם ושתעבדוני אתם ותהיו עבדים לי כשם
שהוצאתי אתכם מבית עבדים מבית המצרים שהייתם עב
עבדים להם או יאמר מבית עבדים שהאדנים שלכם היו ע
עבדים שהרי המצריים בני חם הם שנאמ׳ ובני חם כוש ומ
ומצרים ופוט וכנען ואתם עבדים להם׳ או יהיה לשון
עבדים שם דבר וכאלו אמר מבית עבדות וכמוהו עבד עב
עבדים יהיה לאחיו שפי׳ עבד לעבדות עולם׳ ואפשר לפרש
עוד מבית עבדים מבית המזות שהם עבדים לי׳ וקרא את
המזלות עבדים לפי שהם מלכים למה שלמטה מהם שהם מ
ממונים עליהם ועבדים למה שלמעלה מהם׳

וידוע כי היו ישראל ראוין לשהות עוד במצרים לפי
משפטי הכוכבים והמזלות לולי ה׳ שהיה לנו שהשפיל הכח
ההוא והוציאם בדרך הנס וזהו שכתוב ויוציא אתכם מכור
הברזל ממצרי׳ לא אמר ממצרי׳ מכור הברזל כי המשיל כח׳
של מצריים אשר למעלה לכור הברזל שהיו ישראל ראוים
שיותכו בו כברזל המותך בתוך כור ואמ׳ הכתוב כי הקב״ה
הוציאם תלמה מאותו כור הברזל ואחר כך ממצרים זהו
מכור הברזל ממצרים׳ לא יהיה לך אלהים אחרים ע׳ פני
יזהיר שלא נקבל עלינו באלוה שום כח מן הכחות העליונים
שהם המלאכים הנקראים אלהי׳ ולא משאר כחות הכוכבים
והמזלות ושלא נאמין באחד מהם כלל׳ ומה שקראם אחרי׳
אמרו בספרי על כי הם אחרים לעובדיהם׳ ד״א אחרים
היום של זהב למחר של כסף למחר של עץ׳ והעקר כי נקר
נקראו אחרים על שם שמקבלים כח מאחר ואין להם כח
מעצמם וזהו לא תשתחוה לאל אחר לאל שמקבל מאחר

אלא להקב״ה בלבד שהוא אלהי ישראל שאינו מקבל כח
מאחר וכן דרשו רז״ל ומבלעדי אין אלהי׳ שלא קבלתי מלכותי
מאחר׳ · על פני על דרך הפשט על עצמי כמו ופניך הולכים
בקרב · או יאמר על פני על המקום שאני פונה
וזהו אזהרה על שום מקום בעולם לפי שהוא ית׳ בכל מקום
ועל דרך הקבלה סוד מלת על פני על הפנים שלי מה ש
שכתוב פנים בפנים דבר ה עמכם והסוד במלת אחרים שלא
יאמר לא יהיה לך אל אחר על פני ואמר אחרים כדרך אם
תקח נשים על בנותי כי לא יתכן אם אמר אם תקח אשה ע
על בנותי וכבר בארתיו בפסוק וידבר׳ · כתב הרמבן ז״ל כי
ענין עז׳ על ג׳ חלקים יש עובדים למלאכים ויש עובדים ל
לכוכבים ולמזלות כל צבא השמים וי ש עובדים לשדים
תחלה החלו הקדמונים בעבדת המלאכים כי ידעו להם כח
השררה על האמות כענין שכתוב שר מלכות יון ושר מלכות
פרס וכל אחד היה עובד לשר שלו שהוא ממונה עליו והוא
שכתוב בהקב״ה הוא אלהי האלהים כי המלאכים נקראים א
אלהים והשם ית׳ אלהים עליהם וכן השתחוו לו כל א
אלהים ואמר יתרו כי גדול ה׳ מכל האלהים וכן אמרו
רז״ל דקרו ליה אלהא דאלהי׳ אחרי כן חזרו לעבד׳ הכוכבים
והמזלות כל צבא השמים כי ידעו להם כח גדול ויכלת בש
בשפלים והוא שכתוב ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא הש
השמים אשרא הבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם וא
ואשר דרשום ואשר השתחוו להם כי היו
חכמים גדולים יודעים כח המזל כפי משטרו על הארץ ש
שלהם והיו חושבים כי בעבדת הכחו׳ ההם יגבר מזל ויועיל
להם ·· ואחרי כן חזרו לעבוד את השדים כעניין שכתוב
אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו ילעג להם הכתוב
שהם זובחים גם לשדים שאינם אלוה כלל שנ׳ יזבחו לשדים
לא אלוה שאינם כמלאכים הנקראים אלוה אבל הם אלהים
שלא ידעום אבותיהם כלו׳ שלא מצאו בהם שום אלהות וש
ושלטנות והם חדשים להם שלמדו לעשות כן מחדש מן המ
המצריים המכשפים ועל כן יזהיר לא יהיה לך אלהים אחרי׳
שהם המין הראשון וזהו על פני כאשר רמזתי סודו עכ״ ··
לא תעשה לך פסל וכל תמונה אחר שהזהיר לא יהיה לך
במחשבה הזהיר על המעשה שלא לעשות תמונת׳ כי אולי
יחשוב שהוא עושה בזה חפץ השי׳ ואינו עובר על רצונו ב
בלל אם הוא עושה צורת האמצעי שהשובה באה על ידו כ
בדי להיות זכרון לנסים ונפלאות שעשה הקב״ה לישראל ע
על ידי הסבה ההיא או על ידי האמצעי ההוא מפני שיאמר
והלא כמה מצות יש בתורה שהן לזכרון דבר בענין הסבה ש
שנאמ׳ בסכות תשבו שבעת ימים וסמך לו למען ידעו
דורותיכם כי בסכות ·· וכן אכילת הפסח על שם שפסח
המקום וכן המצה על שם שנגאלו ולא הספיק בצקה של
אבותינו להחמיץ אף הוא יחשוב לעשות הפסל ההוא או
התמונה ההיא לזכרון המצוה המעידה על שרש דבר
באלהותו של הקב״ה וביכלתו ועל כן באה התורה ואסרה
לעשות שום פסל ותמונה אמצעי שאם יעשה כן סופו
שישתחוה לו ואחר ההשתחויה יבא לעבדו כענין שכתוב

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא
עמד ובמושב לצים לא ישב ודרשו רז״ל מאחר שלא הלך
היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב אלא לומר לך שאם
הלך סופו לעמד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ
ואם לץ עליו הכתוב אומ׳ ולצת לבדך תשא אחרון
אחרון חביב והנה הוא נמנה עם כת לצים
שאינם מקבלים פני השכינה וכענין שכתוב ועתה אל
תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וכן בכאן אמר לא יהיה לך לא
תעשה לך לא תשתחוה להם ולא תעבדם ·· שאם עשה
סופו להשתחוו ואם השתחוה סופו לעמד ואחרון אחרון ח
חמור ·· ומה שאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה ואחרי
כן צוה במעשה כרובים הפה׳ שאסר הוא הפה שהתי׳ ולשון
וכל תמונה שום תכונה כמו לא תעשה כל מלאכה שום מל
מלאכה ·· או ירמוז וכל תמונה לתמונה הנקראת כל׳ יאמ׳
לא תעשה לך פסל ולא כל שהיא תמונה אשר בשמים ממעל
וכן כתוב באזהרה ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר בשמ
בשמים ממעל יזהיר שלא יעשה צורת המלאכים ושאר הת
התמונות הקדושות שהם למעלה בשמים כגון האופנים וה
והשרפים וחיות הקדש ·· ואשר בארץ מתחת שלא יעשה
צורת אדם ולא צורת בהמה חיה ועוף שהם למטה בארץ ··
ואשר במים מתחת לארץ שלא יעשה צורת השדים שב
שבתהום ולמדך הכתוב בזה שהארץ עומדת על המים ועל
כן אמר ואשר במים מתחת לארץ וכן הכתוב מעיד לרוקע ה
הארץ על המים ומן הידוע כי השדים ג׳ חלקים יש מהם ש
שוכנים באויר בגלגלי היסודות והם המחלימים את האדם
בלילה ויש מהם שוכנים בקרבנו והם המחטיאי׳ את האדם
ויש מהם שוכנים בתהומות ים ואלמלא נתנה להם רשות ל
לעלות היו מחריבים את העולם ודרשו רז״ל אשר בשמים
לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי
השרת ·· ואשר בארץ לרבות אדם ובהמה וחיה ועוף ··
מתחת לרבות שקצים ורמשים ואשר במים לרבות דגי הים
מתחת לארץ לרבות השדים ·· וכן אמרו ז״ל מתחת לארץ
לרבות הבוביא ·· לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום ע
עבדה כלל ואפילו תהא דעתו שלא להוציא עצמו מרשותו
של הקב״ה והנה תקן כל העבדות כלן לשי׳ ·· ודרשו רז״ל
לא תשתחוה להם ולא תעבדם אפי׳ בזיון כגון פוער עצמו ל
לפעור וזרק אבן למרקולים ·· לא תעבדם בין דרך עבדת
בכך בין שאין דרך עבדתה בכך · לא תשתחוה להם ולא
תעבדם אין צריך לומר ברצון אלא אפילו באונ׳ אינו רשאי
ויהרג ואל יעבור ולכך הפקירו עצמן חנניה מישאל ועזריה
שאם היה האונס מות לא היו מוסרין עצמן לכבשן האש לא
תשתחוה להם ולא תעבדם ואין צריך לומר במתכוין אלא
אפי׳ שלא במתכוי׳ וזוהי ששנינו מי שנתפזרו לו מעותיו
בפני עז לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לעז׳ ישב
לו קוץ בפני עז׳ לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה ל
לעז׳ אלא ישב על גבי קרקע ויטלנו מיושב ·· כי אנכי ה׳
אלהיך לבדי אין ראוי שתמירני באחר ואם תמירני אני אל
כלום׳ יש כח בידי להענישך ואני קנא שמי שמניח אותי וע

ועובד זולתי אפקד עליו עון זה עד ד' דורות" ואין
פקידה זו לטובה למרק העונות כאותה של יג' מדות אבל
היא להשמיד ולאבד את הכל ועל כן אמר לשונאי"
ודע כי לא תמצא בכל התורה קנאה בהקנה כי אם בעון ע
ע"ז והטעם כי כיון שקבלו ישרא' עליהם אלהותו של הקב"ה
בקבלת התורה הנה הם לקוחים לחלקו ביחוד והם עם מיוחד
לאדון יחיד וכאשר הם נשמטים ממנו ופונים אל אלהים
אחרים ראוי שיקנא בהם כאיש אשר יקנה באשתו כלכתה
לאחרים ומזה לא תמצא בכל ספרי הנביאים שיתפרש שום
נביא לשום אמה בענין ע"ז כי אם לישראל והוא שכתו' אשר
חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם ל
לקח ה'" ועושה חסד לאלפים לאהבי דדשו רז"ל
לעושים מאהבה ומה שכתוב לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף
דור לעושים מיראה" וכן אמרו האי בדסמיך ליה והאי
בדסמיך ליה כי אעפ' שאין העבדה שלמה לעושים מיראה
מכל מקום שכרם עד שמים יגיע" וכן דרשו רז"ל בפרק
מקום שנהגו כתיב כי גדול עד שמים וכתיב מעל שמים
לא קשיא כאן לעושים לשמה כאן לעושים שלא לשמה
ובדרב דאמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפי'
שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן" עושים לשמן
הם שעושים מאהבה עושים שלא לשמן הם שאינן עושים
מאהבה אלא מיראה ומה שאמרו בברכות כל העוס' בתורה
שלא לשמה נוח לו שלא נברא הוא שאינו עושה כלל אלא
מיראה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא היה
ראוי שיאמר לא תשא את שמי כי השם ידבר עד עתה וכת'
הרמבן ז"ל זה יאמת קבלת רז"ל שאמרו אנכי ולא יהיה לך מ
מפי הגבורה שמעום כי רצה הקב"ה שישמעו שתים אלו מ
מפיו כדי שיהיו כל ישראל נביאים באמונת מציאות השם וי
ויחודו ובאסור ע"ז ועל כן דבר עד עתה בלשון השי"ת ועתה
בדבור לא תשא התחיל ואמר את שם ה' אלהיך" ומה
שסדר המצוה הזאת של לא תשא אחר אזהרת ע"ז כי כאשר
ראוי ליראה את השם הגדול והנורא שלא לתת כבודו לאח'
כן ראוי לתת כבוד לשמו והנושא אותו לשוא מחלל כענין
שכתוב ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך
ויזהיר הכתוב הזה שלא ישבע אדם בשם לריק כגון שנשבע
על הידוע לשנותו או לקיימו והוא הנשבע על עמוד של
זהב שהוא של שיש או של זהב והזכיר לשון לא תשא ולא
אמר לא תשבע לפי שהוא כולל עוד שלא ישא אדם על ש
שפתיו השם לחנם כלשון לא תשא שמע שוא וכל אשא א
שמותם על שפתי כי הדבור יקרא כן בעבור שישא בו קול ו
וזה נקרא בלשון רז"ל מוציא שם שמים לבטלה
ודרשו רז"ל מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' חטאת אלא
עולה לה' חטאת לה' קרבן לה' והלא דברים ק"ו ומה אם מי שה
שהוא עתיד להקדיש אמרה תורה לא יחול על הק' כן ק"ו ל
למוציא שם שמים לבטלה עכ'" וטעם אסור
השבועה כי הוא מכחיש האמת מעקרו ואבדה האמונה מ
מפיו ובין שתהיה השבוע בנקיטת חפץ בין שתהיה בלא
נקיטת חפץ הרי הוא ככתוב בתורה או כמי שנתנה כיון שב

שבטל דבריו ועבר על שבועתו וכן כת' החכ' ר"א ז"ל העוב'
על השבועה כאלו מכחיש וכופר בשי' כי כונת השבועה כא
כאשר השם אמת כן יהיה דברי אמת ואם לא יקיים דברו
הרי זה כמכחיש את השי' ומנהג אנשי מצרים עוד היום אם
ישבע בחיי המלך ולא יקיים דברו כי בן מות הוא ואלו נתן
כפר משקלו זהב לא יחיה שהרי הוא בוזה את המלך בפ
בפרהסיא אם כן למלך בשר ודם שתחלתו הבל ומלכותו
הבל ואחריתו הבל על אחת כמה וכמה אלף אלפים פעמים
חייב אדם להשמר בשבועתו לשי' והנה ראינו בעבור
שנשבעו בני ישראל ברבים על דבר פילגש בגבעה ושם היה
פינחס כהן גדול ומצינו שנהרגו העוברים על השבועה והם
אנשי יבש גלעד אנשי' ונשי' וטף וכן לא יעש' אפי' במחללי
שבת גם ראיני כי בקש שאול להרוג ליהונתן בנו והוא לא
שמע השבועה שנ' ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם
וגדול מאד כח השבועה שהרי יהונתן לא עבר בזדון אלא
בשוגג ואעפכ' חייבו אביו מיתה עד שהוצרכו העם לפדותו
שנ' ויפדו העם את יהונתן ולא מת ופדאוהו בדין מפני
שאמרו שוגג היה ומכאן יש ללמוד שהעובר על השבועה ח
חייב מיתה כחייבי מיתות בד' בא וראה שהרי השוה הכתו'
עובר על השבועה לאסור אשת איש כתיב הבא לא ינקה ה'
וכתיב התם כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה"
וראינו שהביא השם ית' רעב בארץ בעבור שאול וביתו ש
שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעונים וכאשר
נהרגו בית הדמים אז ויעתר אלהים לארץ" ושלמה
אמר לשמעי הלא השבעתיך בה' והכלל לא מצאנו בע
בעשרת הדברות שכן מפורש רק בכבוד אב ואם ולא עונש
מפורש רק בע"ז ובשבועת שוא' ורבים חושבים כי
הנושא השי' לשוא לא עבר עבירה גדולה ואני אראה לו כי
הוא קשה מכל לאוין הבאין אחריו כי הרוצח והנואף שהם
עברות קשות לא יוכל לרצוח ולנאוף בכל עת שירצה כי
יפחד ואשר הרגיל עצמו להשבע לשוא ישבע ביום אחד כ
כמה שבועות בלא מספר ומרוב רגילותם לפני הדבור יקדימו
השבועה והוא להם לשון צחות" ואלו לא היה בישראל
רק עברה זו תספיק ו' האריך הגלות ולהוסיף מכה על
מכותינו ואני אראה להם שגעונם כי הרוצח אם רצח
אויבו מלא תאותו בנקמתו וכן הנואף לשעתו והגונב
להנאתו לשעתו ועד שקר להרצות או להנקם אבל הנשבע
לשקר מחלל השי' בפרהסיא בלא הנאה שיש לו עכ'"
ומצינו ישעיה הנביא שהוא מוכיח לישראל בעבדה זו והוא
כתוב שמעו נא בית יעקב הנקראים בשם ה' ישראל וממי י
יהודה יצאו הנשבעים בשם ה' ובאלהי ישראל יזכירו לא ב
באמת ולא בצדקה כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישראל
נסמכו ה' צבאות שמו" כוון ישעיה עה' ב' ענ' כתובים
אלו לומר שאי' לתמוה על שאר האמו' אם הם נכשלי' בענין
זה כי שאר האמות לא קבלו התורה ולא ראו אור ולא ידעו
ולא יבינו בחשך יתהלכו אבל התמ' הגדול על אות' שה' בית
יעקב ונקראים בשם ישראל שהם קבלו את התורה ושמעו
דבור לא תשא ולכך הזכיר בית יעקב בלשון האמור כאן ב

במתן תורה כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל כי
בבית תורה נתקיים להם שם ישראל הנגזר משררה כי ראו
שררת השם ית' וכבודו עין בעין ומזה נקראו ישרון ואמר
וממי יהודה יצאו כלומר מזרע יהודה והזכיר יהודה לפי ש
שתחלת נבואתו של ישעיה לשבט יהודה היתה הוא שכתוב
אשר חזה על יהודה וירושלים·· והנה הנביא עה'
כמתמיה כל שרנו על זאת איך אפשר לבית יעקב שקבלו א
את התורה והם נקראים בשם ישראל ויצאו משבט יהודה
שממנו האור המלכו' שיהיו נשבעים בשם ה' ובאלהי ישראל
יזכירו ואינם חוששין בהזכרת השי' תמיד והם מעיר הקדש
נקרא· והיה להם להיות קדושים כשם שנקראו ממלכת
כהנים וגוי קדוש ועל אלהי ישראל נסמכו כפיהם לא ב
בלבבם כענין שכתוב קרוב אתה בפיהם ורחוק בכליותיה'
ואמר ה' צבאות שמו כי הוא אדון כל הצבאות כלן
העליונים והשפלים ועל כן היה לכם לירוא ממנו··
ובמדרש הענו' על השבועה בעובר על החרם כי השבוע'
הוא החרם והחרם הוא השבועה גדול כח החרם מנין
מעכן שהרי עכן מעל בחרם ומתו עליו לו' צדיקים שנאמר
ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש אמר הקבה' ל
ליהושע חטא ישראל מה עשה יהושע נסתכל ביב' אבני ה
החשן וראה אבנו של יהודה מכהת אורה וידע ששב' יהודה
מעל בחרם הפיל גורלות למשפחות ומשפחות לגברי' ונלכד
עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה וכן מצינו
בשאול בן קיש שהחרים בלשון ארור שנ' ארור האיש אשר
יאכל לחם עד הערב וכתיב ויהונתן לא שמע בהשביע אביו
את העם מה שהחרים שאול בלשון ארור קרא הכתו' שבוע'
ואכל מעט דבש ותאורנה שתי עיניו כיון שראה שאול את
פלשתים מתגברים על ישראל מיד ידע שמעל ישראל בחרם
נסתכל באבני החשן ראה אבנו של בנימן מכהה אורה וי
וידע ששב' בנימן מעל בחרם הפיל גורלות למשפחות
וממשפחות לגברים וילכד שאול ויהונתן לקח שאול את ח
חרבו להרג ליהונתן שנאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף
כי מות תמות יהונת' עד שאמרו העם כי בשגגה היה והקריב
קרבן על שגגתו ונתב פר לו שנ' ויפדו העם את יהונתן ולא
מת וכן מצינו באחי יוסף שהחרימו ביניהם שלא יגלה
אחד מהם הדבר ליעק' אמרו אין אנו אלא תשע' ואין החר'
מתקיים אלא בעשרה מה עשו שתפו להקבה' עמה והחריכו
ראובן לא היה שם כשבא הגידו לו הדבר והחרם שהחריכו
ושמע ראובן את החרם ושתק ולא הגיד ליעקב ואף הקבה'
מפני החרם לא הגיד ליעק' וכתיב מגיד דבריו ליעקב ודבר
זה לא הגיד ליעקב אלא מפני החרם לא הגיד ליעקב עכ' ב
במדרש בפרקי רבי אליעזר ועל דרך הקבלה לא תשא
את שם ה אלהיך לשוא מלת שם נאמר' על השכינה כי לא
ינקה השם המיוחד את אשר ישא את שמו לשוא וכן
כתוב ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך יאמר
כי הנשבע בשמו המיוחד לשקר הוא מחלל שם
אלהיו כי הכל מיוחד זה בזה
וחומר אסור השבועה מפני שלשון שבועה נגזר משבעה נ
והם ז' קולות שהשיג משה במעמד הקדוש הזה וכל העובר
על השבועה הוא מעי' על עצמו שאין לו חלק לעולם הבא
ויצא מכלל השבעה ואמרו רזל מה בין שבועות לנדרים

שבועה כנשבע במלך עצמו נדרים כנודר בחיי המלך הם
עקרו של מלך ולפיכך חמור הנדר יותר מן ה שבועה זכר
לדבר חי ה' וחי נפשך חי ה' זהו המלך עצמו· והוא השבועה
וחי נפשך זהו חיי המלך והוא הנדר וידוע כי אין דרך הנש
הנשבע להקדים החמור ולאחר הקל ועל כן הקדים אליש'
הקל ואחר החמור ומטע' זה חייבה תורה קרבן תודה לעובר
על השבועה אבל העובר על הנדר אין שם קרבן כלל
וכבאן רבין אם הזכה כוד הנפש ועקרה
שהוא למעלה מן השבעה כי השבעה הוא המלך עצמו הנק
הנקרא שדי והשלש נשמה להם זהו ונשמת שדי תבינם כי
הוא מיסוד הבינה הוא התשובה ומה' שכתוב ויפח באפיו
נשמת חיים מעיד על זה כי כיון שהקבה' נפח באפיו על כל
פנים מרוחו נתן בו ובאור הכתוב ויפח באפיו נשמת שהיא
אצולה מחיי המלך שהן עקרו של מלך ולמעלה מן המלך
אם כן עקר נשמ' האדם מיסוד הבינה שהיא התשובה משם
עקרה ושם תשוב וזהו שכתוב והרוח תשוב אל האלהי' אשר
נתנה הזכיר האלהים והוא כמו בראשית ברא אלהים שהוא
התשובה· וצריך אתה לדעת כי משם באות הנש בית
לישראל דרך הקו האמצעי הוא התפארת הוא מזרחו
של עולם כשישראל עושי' רצונו של מקום שנאמ' ממזרח
אביא זרעך וכשישראל רעים באים מן הזרע שכבר בא לעול'
וכמו שדרשו בספר הבהיר·· וככל כתבתי מזה הפסוק
ויטע בסדר בראשית והענין הזה לישראל בלבד מה שאין
כן באומות העולם שהן באות משם דרך שמאל הוא מדת ה
הגבורה הנקראת האש הגדולה ולכך אמרו רזל שחיט' נכרי
נבלה ומטמאה במשא לפי שהם מצד שמאל ולפי שלא
קבלו התורה שכתוב בה מימינו אש דת למו הן נדונין ב
באשה של גיהנם וזוהי מעלת נשמותיהן של ישראל על
נשבות האמות ומזה אמר הנביא על מעלת ישראל וגם את
בניהם אשר ילדו לי·· באר כי ישראל הם הנולדים לש
לשמו הגדול כי הם באים דרך שם ומי שנתגייר מן האמות
ומקבל התורה שנתנה מתוך השבעה הרי הוא נצל מדין נ
גיהנם כי הוא נכנס תחת קו' האמצעי ומשם ישוב לשרשו ה
העליון ונחזו' לענינינו ונאמר כי מי שנשבע ומקי' שבועתו
הרי זה נוטל שכרו בשבעה הנזכרים ומעיד על עצמו שהו'
המעיד והמאמין בהם ונכנס אליהם עבר על שבועתו הרי
זה יצא מכללם ונענש בשבעה מדורי גהינ' כי כיון שלא הא
האמין בשבעה לא יזכה בהם אבל יענש בז' ואל הסוד הזה
רמזו חכמי האמת במדרשם והוא שאמרו השבעתי אתכם ב
בנות ירושלם בצבאות אם זכיתם הרי אתם כצבא של מ
מעלה ואם לאו הרי אתם כצבא של מטה עכ במדרש··
ובאור זה כי מלת השבעתי כאלו אמר הריני נותן לפניכם ז'
אלו או ז' אלו והרשות נתונה בידכם שתהיו כשתי צבאות
אי של מעלה אי של מטה אם תהיו זוכים תהיו בז'
רקיעים בתוך אותם ז' הנקראים צרור החיים ואם אין אתם
זוכים תהיו כצב' של מטה להיו נדוני בגיהנ בז מדורין שבו
וזהו באור אם זכיתם הרי אתם כצבא של מעלה ואם לאו
הרי אתם כצבא של מטה הקבה יצילנו מן הענש ויסתירנו
בצל כנפיו וישים חלקינו עם הצדיקים הבוטחים בו זכור
את יום השבת לקדשו אחר שצוה להאמין אמונת הלב ב

כשם המיוחד ושלא נחליפנו באחר וצוה לכבד זכר שמו צ
צוה גם כן שנעש בזה אות ווכרו בימי לקדש היום השביעי
והוא השבת להודיע שהוא ית חדש את העולם וברא הכל
יש מאין ·· ועל דרך הפשט זכור את יום השבת שנזכור
תמיד בכל יום השב שלא נשכחהו ושלא יתחלף לנו בשאר
ימים כי כשנזכור אותו תמיד נזכור מעשה בראשית בכל ע
עת וזה פנה גדולה באמונה כי מתוך החדוש יתבאר ענין
ההשגחה והנבואה ואמתת הענש והשכר · ואמר לקדשו
···זכיר קדושתו שיהיה בעינינו קדוש ושנפנה מחשבותינו כו
בעסקי הגוף ושנתעסק בו בדרכי השם ית שהוא עסקי הנפ
כי מתחייבנו ללכת בו אל הנביאי ואל החכמי שבכל דור ודו
לבקש תורה מפיה לשמוע דברי הש ית וכענין שאמרו רזל
מ·וע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת מכלל
ד·חדש ושבת בעי למיזל וכן אמר דוד כל היום היא שיחתי
היה לו לומר בכל יום אלא שרומז על היום המיוחד הוא ה
השבת שיהיה מתענג בו בעסק התורה כל היום ומפני קדוש
יום השבת קראו הנביא עונג שנ וקראת לשבת עונג כלומ
עונג הגוף כי המשכילים ויראי ה מתענגים בו בעסקי הג
הגפש ונפשם השכלית תתעדן עדון שכלי וחשקה בהשגת ה
השי חשק הצבא למים כענין שכתוב צמאה נפשי לאלהים
לאל חי · ועל דרך המדרש כל המשמר את השבת מוחלין
לו על כל עונותיו אפי עובד עז כדור אנוש מוחלין לו שנ
אשרי אנוש יעשה זאת וגו שומר שבת מחללו אל תקרי
מחללו אלא מחול לו מעשה בטורנוסרופוס הרשע שפגע
את ר עקיבא בשבת ואמר לו מה היום מימים אמר לו ר
עקיב ומה גבר בגוברין אמר לו דמריה צבי אמר לו ר עקבא
אנא נמי דמריה צבי כמו שרצה לכבדך כך רצה מלך
מלכי המלכים שנכבד את השבת אמר לו אם כן אלהיכם
למה הוא עושה מלאכה בשבת אמר לו ומה מלאכה הוא ע
עושה אמר לו כדדך שהוא עושה כחול הוא עושה בשבת
משיב הרוח ומוריד הגשם מעלה עננים מזריח חמה ולבנה
מדשן פירות אמר לו ר עקיב יודע אני שאתה בקי בתורתן
של עבריים שנים שדרין בחצר אחת זה נותן ערוב לזה וזה
נותן ערוב לזה שמא מותרין הם לטלטל בשבת אבל יחיד
הדר בחצר אחת גדולה אפי כאנטוכיא הוא מטלטל בחצרו
לפי שאין רשות אחר עמו והקבה השמים כסאו והארץ ה
הדום רגליו מלא הארץ כבודו אין לאחר שום רשות עמו ל
לטלט בעולמו ולא עוד אלא אוכלי המן מעידין עליו שבכל
ימי השבוע היה יורד ובשבת לא היה יורד ולא עוד אלא
נהר סבטיון יוכיח כל ש··ה ימים רץ ובשבת לא רץ אמר
לו הנח המן שלא היה בימינו ומנהר סבטיון איני מאמינך
אמר לו לך אצל אוב וידעוני שכל ימי השבוע עולה בידם
ובשבת אינו עולה לך ובדוק בקבר אביך ותראה כל ששה י
ימים עשן עולה מקברו ובשבת אינו עולה ועוד והמתים
יודעים שהוא שבת והחיים
לא ישמרוה הלך ובדק בקבר אביו וראה כי בשבת לא היה
עשן עולה אמר שמא נגמר דינו אמר לו למחר תראה באחד
בשבת ראה העשן עולה חזר ועשה כשפים והעלהו · מקברו
אמר ··ו בחייך לא שמרת את השבת במיתתן אתה משמר מ

מן אימת אתעבדית יהודאי אמר לו בני כל מי שאינו משמר
את השבת אצלכם בתקנה בא לכאן ומשמרה על כרחו אמר
לו ומה מלאכה אצלכם בימות החול אמר כל ימות החול אנו
נדונין ובשבת אנו נחין ובערב השבת בת קול מכרז ואומרת
הנח להם לרשעים וינוחו ומלאך ששמו דומה ממונה עליו
ודן אותנו כל הימים וכמוצאי השבת כשהסדרים נשלמים
צועק אותו מלאך ואומר חזרו רשעים לגיהנם שכבר
השלימו ישראל סדריהם עכ במדרש ·· וזהו שנהגו כל
ישראל שאין ממהרין בויהי נועם ובסדר קדושה אלא
מתעכבין הרבה ואומרי אותו בנחת ומן הטעם הזה אמרו
רזל אסור לשתות מים ערב שבת בין השמשות הוא שנמ
שנמצא במדרש שכל השותה מים בערב שבת בין השמשות
הרי זה גוזל את המתים וכונו בזה לקבוע בנפש אמונה כזו
שיש לרשעי גהינם ישראל מנוחה בשבת וכשהם יוצאין
בערב שבת הם שותים ורוחצים ומצטננין במים עד ש
שהשותה מים באותה שעה הוצרכו לומר שהוא גוזל אותן
מהן ועשו את השותה גוזלן ומחוסר אמנה ומטעם זה אין
אנו אומרים בערבית של שבת והוא רחום מפני ששלשה מ
מלאכים והם משחית אף וחמה שהם ממונים על הרשעים
ביסורי גיהנם אין להם רשות בשבת וכדי לקבוע בלב
שהרשעים יש להם מנוחה בשבת ואין אותם ממונים
שולטים עליהם בשבת ושלשתם רשומים בפסוק והוא רחום
ומדרש זה לא ידעתי היכן הוא אבל שמעתי כי נמצא לרזל
בספר הנקרא מסכת גן עדן או פרק גן עדן כעין
פרקי היכלות ופרקי מרכבות ופרקי דרך ארץ וכן כתוב שם
בנוסח אחר כל השותה מים בשבת בין מנחה לערבית תוך ש
שנה שמת לו מת הרי זה גוזל את מתיו ושם מפר הטע באות
פרקים לפי שהמתים יוצאים בשבת ושותים מים מן הנהר
היוצא מעדן ולכך אין ראוי לו לגזול את מתיו אבל לאחר ש
שנה קבל את דינו כבר ·· ועל דרך השכל במצות
השבת ידוע כי העולם הגופני הזה מתנהג באור ובחשך
יום ולילה שלא להטריח את הבריות בעמל תמיד ועל כן
נתן היום למלאכת הבריות כי בו יצא אדם לפעלו ולעבדתו
עדי ערב והלילה למנוחה ושינה כי יצטרכו הבריות לנוח מ
מטרחם ומעצבם במלאכות ויצטרכו גם כי לשינה שהוא ע
ענין טבעי באר שאין לך כל חי גופני בעול שלא יישן אפי
היתוש כי לא יוכל להתקיים מבלעדי השינה ואלו היה ה
העולם מתנהג באור בלבד יהיה עמל הבריות תמידי בה
בהמשכת זמן שאיננו פוסק ולא היה העול יכול להתקיים כן
מצות השבת שלא להטריח את הבריות בעמל תדירי בכל ה
הימים אלא שיהיה להם יום מנוחה בשבוע שינוחו בו מן ה
המלאכות ומטורח הגופות ומזה יהיה שביעית חייו של א
אדם במנוחה והשקט ומה שהיה יום שביעי ולא יום
חמישי או ששי מפני שהשבעה הוא הקף אמצעי מן ההקפי
ומצות רבית בתורה סובבות על אופן המספר הזה · ואעפ
שהשבת מקובלת ושרש התורה והאמונה בנוים עליה הנה
זה בדרך השכל אפשר להאמר כו · ועל דרך הקבלה
זכור את יום השבת דע כי השבת היא הספירה האחרונה כי

כי כן יום השב׳ אחרון תשלום כ׳ מלאכת בראשית ונקראת
כנסת ישרא׳ ועל דרך זה רמזו רז״ל ואמרו כנסת ישראל בת
זוגו של שבת ומזה קרא ליום השבת מטרונה הוא שדרשו
בענין קרבן בהמה עד שתראה פני מטרונה תחלה ונקראת
השבת ברית כש׳ שה״כ ירבא׳ת המילה זאת בריתי וכן באות
הקשת זאת אות הברית ומה שהזכיר הכתוב בכאן זכור הכונ׳
על השבת הגדול הוא מדת יסוד שמשם נמשכים רמח מצות
רמז בו זכור יה׳ והוא יום השבת וכשהזכיר במשנה תורה
שמור על הכונה בשבת הנקראת מקדש והוא׳ הכבוד שמש׳
נמשכי׳ שסה׳ מצות לא תעשה שהנשים חייבות בכלן וזהו ס
סוד את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו ומזה תמצא בירמ
בירמיה לבלתי עשות בו מלכה בו כתיב בה קרי ״ וה״ת
טאם׳ ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך באורו כי השבת ביום ה
השביעי כי יום הז׳ הוא יסוד עולם שהיא הספירה השביעית
והשבת בו כי הכל בכל וכן מציגו בפרש׳ כי תשא ויום הז׳
שבת שבתון קדש לה׳ וכתוב אחר כן לעשות את יום ה
השבת ברית עולם קרא ליום הז׳ שהוא יסוד עולם שבת ש
שבתון קדש לה׳ וקרא אל השבת המקבלת ממנו ברית ואחר
שתבין כל זה אין לך לתמוה מדוע קראו חכמים ז״ל לקדוש
היום קדושא רבא מה שאין כן בלילה כי היום כנגד
זכור והלילה כנגד שמור וזה מבואר ״ ועל הכונה הזאת
הוצרך הנביא לקרוא אל השבת עונג כענין שכתוב וקראת
לשבת עונג כי היא תענוג הנפשות ועל זה אמר דוד עה׳ צמ
צמאה נפשי לאלהים לאל חי כי כל דבר צמת לשרשו שהוא
עתיד לשוב אליו והוא הנהר המשקה את הגן הוא יסוד הש
השבת ועקרו וזהו מלת עונג עדן גן ממה שכתוב ונה׳ר יוצ׳
מעדן להשקות את הגן ולכך נקראת השבת עונג כי היא ת
תענוג העליונים והתחתונים ששת ימים תעבד ועשית
כל מלאכתך יאמר כל הששת אפשר לך שתעבד את הש׳
ית׳ עם עשית כל מלאכתך כענין האבות שהיו עובדים את
השם ית׳ עם עבודת המקנה ושאר ענינים הגופניים אבל
יום השביעי שבת כלו יהיה לה׳ אלהיך לא תעשה בו מלאכ׳
כלל זה שמעתי כשם הרמבם׳ ז״ל׳ כי ששת ימים עשה ה׳
על דרך הפשט שעורו בששת וכבוהו ושלש עשר׳ שנ מדות
ועל דרך השכל הששת ימים עשה ה׳ ובכלל החדוש הם וזה
תורה כי הזמן נברא ואלו אמר כששת ימים היה מדה כי ה
הזמן היה קדמון ״ ועל דרך הקבלה כי ששת ימים הוא
זמן עמיד׳ העולם בישובו והמשכת השמים והארץ העליוני׳
מלמעלה והשפעתם אל השמים והארץ למטה וזה מבואר
כבד את אביך ואת אמך׳ הזהיר עד עתה בכבוד האב
הראשון העליון ית׳ ועתה רצה לחתום הרו״ח בכבוד האב ה
האחרון התחתון ואמר כשם שצויתיך בכבודי כן אני מצוך
היום בכבוד אביך ואמך שהם שותפין עמי ביצירתך וסתם
הכתוב ולא פירש הכבוד הזה כי יש ללמוד אותו מכבוד
האב הראשון יתעלה וכשם שהזכיר באב הראשון יתברך
שיודה בו ובמציאותו שהוא אלהיו כן יתחייב שיודה
במולידיו שהם אביו ואמו וכשם שהזכיר לא יהיה לך שלא
בפור בו כן יתחייב שלא יכפור באביו לומר על אדם אחר

שהוא אביו ויתחייב עוד שלא ישבע שם אביו וחיי אביו ל
לשקר ולשוא ושלא יעבוד אותו מפני ירושת ממון אר
ירושת כבוד ומעלה ועוד יש בכלל הכבוד דברי׳ נצטוינו ב
בהם והחכמי׳ פרשו אותם והם מאכילו ומשקהו מלבישו מ
ומכסהו מכניסו ומוציאו ׳ וידוע כי לשון כבוד נופל על הם
הממון כלשון כבד ה׳ מהונך והכבוד שיכבד אדם להקב״ה׳
בממונו הוא שיתן צדקה לעניים ושיפריש תרומה ומעשרות
ולקט שכחה ופאה וכן באביו הוא חייב בכך שיתן לו ממ
ממונו לכל הדברים הנזכרים שהוא חייב בהם באביו בכ
בכלם הוא חייב שיתן אם אין לו לאביו ׳ ומה שקבע הכתוב
שכר הכבוד אריכות ימים הגאון רב סעדיה ז״ל נתן טעם
בזה כי מפני שלפעמים עתידים שיחיו האבות עם הבני׳ זמן
ארוך והאבות הם למשא כבד על הבני׳ והכבוד יכבד עליה׳
לכך קבע עליהם שכר המצוה הזאת למען יאריכון ימיך כ
כלומר עליך לכבדם ותחיה עמהם ואם אולי תצטער על
חייהם דע שעל חייך אתה מצטער עכ׳ הרי לך ה׳ דברות ל
הראשונות אלו שהיו בלוח אחד וקשורים זו בזו כי כך צוה
בדבור הראשון להאמין באלהותו ובמציאותו בו לבדו וכדי
שלא יאמר אדם שיאמין בו בשותפות לכך הוצרך מיד ל
לאסור השותפות ואמר לא יהיה לך אלהים אחרים וכדי
שלא יאמר אדם כיון שאסור השותפות אם כן ישא
את שמו לבטלה׳ לכך הזכיר על כבוד שמו ואמר לא תשא
ואחר שהזהיר על כבוד שמו הזהיר על כבוד השבת
ואמר זכור את יום השבת כי זכרון השבת הוא כבודו
ואחר שהזהיר על כבוד השבת
הזהיר על כבוד המולידים ואמ׳ כבד את אביך ואת אמך הנה
בארתי לך ה׳ דברות ראשונות שהיו בלוח הראשון והודעתי׳
באדם וקשורם זו בזו ״ לא תרצח ה׳ דברות אלו שהם ה׳
לאוין היו בלוח השני ועתה אבא לך סדורם ובאור׳ וקשור׳
גם כן זה בזה ׳ אחר שהזהיר למעלה על ע״ז בלאו הזכיר כ
כאן לא תרצח לא תנאף כי כן סדורם בעונש שלהם וכן
הזכירום רז״ל תמיד ע״ז ושפיכות דמים וגלוי עריות וכשא לא
תגנוב בגנבת נפש הכתוב מדבר דבר שיש בו חיוב מיתת ב
בד׳ דומיא דרציחה ונאוף והזהיר אחר הרציחה והנאוף הגנ
הגנבה ועדות שקר והגזל שהו׳ בכלל החמדה וסדר הלאין
האלה ראשון ראשון חמור יותר ועל כן נסדרו על הסדר הז׳
הנכון לא תענה ברעך לא אמ׳ באחיך כמשפט הכתובים
לא תשיך לאחיך לכ׳ אבדת אחיך וכיוצא בזה כי שם אנו
דורשים אחיך ולא גוי וכאן הזהיר אפי׳ על הגוי כי כן מצ
מצינו וישאלו איש מאת רעהו והוא נאמ׳ על המצריים ועוד
שאלו אמר באחיך היה נראה שהעדות כשרה בקרובים כי
לא יזהירנו אלא מעדות שקר אבל עדות של אמת בשר ואין
הדבר כן כי כל עדות פסולה בקרובים הן שיהיה שקר הן ש י
שיהיה אמת הן יהיה לתועלתו או להפסדו ׳ והיה הכתוב רא
ראוי לומר לא תענה ברע׳ עדות שקר ואלו אמ׳ כן לא היתה
האזהרה כי אם למעיד עצמו שלא יעיד הוא עצמו עדות ש
שקר אבל כשאמר עד שקר יתבאר מזה שהוא אזהרה שלא

היה נסבב להזמין עד שקר וזהו לשון לא תענה לא תסייע
ולא תזמין ברעך עד שקר שיעיד עליו · לא תחמוד · ידוע
כי החמדה תלויה בלב ועקר המצוה שיתיאש האדם מכל מה
שיש להברו קרקע ומטלטלין ויפנה לבו מן המחשבה הזאת
שלא יחשוב בהם ולא יחמדם כי מתוך החמדה יבא אדם
לידי רציחה שכן מצינו בעכן ואראה בשלל אדרת שנער אחת
טובה ואחמדם ואקחם והחמדה הזאת הביאתו לידי סקילה
וכן מצינו בענין אחאב שחמד כרם נבות היזרעאלי והיא
הסבה שהביאתו לידי מיתה ואמרו במדרש כל מי שהוא
חומד מה שאינו ראוי לו אין נותנין לו ומה שבידו נוטלין
ממנו שכן מצינו בנחש הקדמוני נתן עיניו בחוה וחמדה
ולא היתה ראויה לו מה שבקש לא נתן לו ומה שבידו נטלו
ממנו שהרי נתקלל על זאת על גחונך תלך עכ במדרש ״
ולולי שהגזל בכלל החמדה ומצד החמדה היה ראוי להכתב
בי הדברות בכלל הלאוין לאו של לא תגזול כי היא עברה
חמורה עד מאד ורוב העולם נכשלים בה ועוד שהיא מצוה
מושכלת כרציחה והנאוף והגנבה ועדות שקר אבל מפני ש
שהחמדה גולל אותו שאין אדם גוזל עד שיחמוד וכענין ש
שכתוב וחמדו שדות וגזלו לכך לא הוצרך להזכירו וכלל
אותו בלאו של לא תחמוד ועוד כי רצה לאסור אפי החמדה
שהיא תאות הלב בכל עת ובכל שעה אעפי
שאינו בא לידי מעשה כדי שילמד אדם קו לאסור הגזלה
שהוא המעשה ״ ואמנם מצינו חמדה שהיא מותרת והוא
חמדת התורה והמצות וכמו שאמ רזל קנאת סופרים תרבה
חכמה והחמדה והקנאה הזאת היא מותרת ויש לו לאדם שכ
שכר עליה ובכלל החמדה המותרת הוא מי שחומד בת חברו
לבנו דרך נשואין שהרי שנינו לא תחמוד בית רעך כלל ש
שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחמורו פרט מה הפרט דבר שאי
אפשר לו לבא ברשותך אלא ברצון יצא בתו לבנך או בנו
לבתך שהוא יכול לבא ברשותך שלא ברשות אביהם ״

הנה באריתי לך ה דברות שניות שכלות השני סדורים
ובאורם וקשורם זו בזו הוא כן כי התחיל לא תרצח והזהיר
שלא להמעיט את הבריות אעפ שהם רבים וכדי שלא יאמ
אדם באחר שהוא מוזהר שלא להמעיטם יוכל להרבותם
באסור ודרך זנות לפיכך הזכיר מיד לא תנאף וכדי שלא
יאמר כיון שהזהיר שלא להמעיטם ושלא להרבותם באסור
אם כן יכול הוא לגנוב בני אדם שאין זה חסרון ולא ממ
ממעיטן אלא שהוא מוליכן למקום אחר למכור ואין זה כ
בא כנגד גופם אלא כנגד ממונם לכך אמר לא תגנב וכדי
שלא יאמר גנבת נפשות אעפ שאינו ממעיטם אסור מ
מפני שזה מזיקו במעשה אבל להזיקו בדבור מותר לכך אמ
לא תענה וביון שאסר הדבור אולי יחשוב כי המחשבה הר
הרעה מותרת שיחמד בלבו ממונו וכל אשר לו לכן נאמר
לא תחמד ובא לאסור אף ההרהור · ומה שהיו הדברות ע
עשרה על דרך הפשט לפי שהוא חשבון שלם הכולל א
את הכל והוא תכלית כל המספר שאין לך מספר בעולם ש
שלא יהיה נכלל בי ועל דרך המדרש היו הדברות בעשרה
מפני שקודם לכן נצטוו הדורות בז מצות ואחרי כן עלו

לתשעה ועתה רצה הקבה לזכות את ישראל והרבה להם מ
מצות כנגד כלן ונתן להם את הכל שכן אמרו במדרש משל
למה הדבר דומה למלך שהיה לו מרתף גדול ובתוכו חביו
הרבה של יין טוב בא אוהבו של מלך נתן לו חבית אחת
בא השני נתן לו שתים לזמן בא השלישי נתן לו שלש בא
הרביעי נתן לו ד לזמן בא בנו של מלך נתן לו כל המרתף
כך כשנברא אדם הראשון נצטוה על ו מצות כדי שיתקיי
העולם בשש קצוות ״ בא נח ונצטוה על השביעית זו
אבר מן החי · אברהם על השמינית זו מילה יעקב על
התשיעית זו גיד הנשה כשבאו ישראל נתן להם י הד
הדברות שהן כוללות תריג מצות ועל זה אמר הכתוב
בקרבנות יב נשיאים כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת ·
מלאה תריג כי הקוף מתחלפת בדלת המדרש הזה מבאר
לנו כי תריג אותיות שבעשרת הדברות תריג מצות נכללו
בהן ״ ועל דרך השכל היו הדברות עשרה כנגד עשרה גלג
גלגלים ״ דבור ראשון אנכי כנגד גלגל השכל והתעורר לזה
לא יהיה לך אלהים אחרים כנגד גלגל המקיף והזכיר בו
אלהים אחרים כי רבים חשבו בו שהוא הבורא בעבור שאינ
שאינו גוף לא תשא כנגד גלגלת מה ״ זכור כנגד גלגל
לבנה ״ כבד כנגד גלגל צדק ״ לא תרצח כנגד גלגל מא
מאדים ״ לא תנאף כנגד גלגל שבתאי ״ לא תגנוב כנגד
גלגל נוגה ״ לא תענה כנגד גלגל המזלות · לא תחמד
כנגד גלגל כוכ ויש התעוררות גדולה בכוון כל דבור ודבור
כנגד כל גלגל וגלגל ואם תכוין בהם תמצא הענין מורה על
נפלאות הית וחכמת יצירותיו ועוד ענין אחר כי היו עשרה
כנגד עשרה אברים שרשיים שיש באדם שהוא עקר הויתו
ושרש בנינו שכן מצינו בנין האדם כבנין התורה יש בתורה
רמח מצות עשה שסה מצות לא תעשה י הדברות וכן כבנין
אדם רמח אברים שסה גידים י אברים שרשיים ואם
תשתכל בהם תמצאם מכוונים כנגד י הדברות כל דבור ודב
ודבור מכוון כנגד כל אבר ואבר ממונה עליו והוא גסד אל
אליו ואלו הן הלב והאזן והפה והמוח והידים והכבד ·
וברית מילה · והרגלים · העין והכליות · ואם תתעורר בהם ב
כוונם תמצאם · ועל דרך הקבלה היו י הדברות כנגד
י ספירות ותמצא בהם תריג אותיות כנגד תריג מצות הגא
הנאצלות והנמשכות מהן וז אותיות הנוספות בהם על תריג
להורות כי תריג האותיות ותריג המצות נתנו מתוך הז
הידועים שהזכרתי למעלה וז האותיות עם תריג ישלימו
לכתר אותיות כי כן הז נאצלים מן הכתר · ויען אשביעך
ואודך בדרך הזה אסדרם בכאן איזה דבור כנגד איזו ספירה
דבור ראשון אנכי כנגד הכתר לא יהיה לך כנגד חכמה ·
לא תשא כנגד תפאר זכור כנגד עטרה והיא כנסת ישראל
כבוד כנגד חסד · לא תרצח · כנגד פחד · לא תנאף כנגד י
יסוד לא תגנב כנגד נצח ״ לא תענה כנגד תשובה ״ לא
תחמד כנגד הוד ויש לך לקנות לב ולהתבונן כוונם אעפ
שאין הספירות כסדרן כמו הדברות וצריך אתה לדעת כי
בה שהוקבע דבור אנכי ראשון מפני שהוא מצות היחוד
להאמין בנמצא הראשון שהוא ראשון לכל הראשונים

והוקבע לא יהיה לך בדבר׳ שני כי אעפי׳ שהמלאכי׳ נמצאי׳
ראשונים בבריאה הנה הם במעלת השניות אצל מציאות
ה׳ ית׳ ועכ׳ נבראו ביום שני ומזה נקראים שנאנים והוקבע
דבור לא תשא כשלישי כי הנשא שמו לשוא הוא מ
מחריב העולם הנשען על ג׳ דברים על התורה
ועל העבודה ועל גמילו׳ חסדים והוא נענש בנ׳ השחתות
שהוא מכלה את עצמו ואת עציו ואת אבניו וחזר והזכיר א
אשר ישא את שמו לשוא כדי לרמוז על גודל העברה מפני
שהנכשל בה הוא מקל בכבוד ה׳ ית׳ ופורק מעליו עול הכ
הכבוד והמורא והוא שאמר הנביא אם אב אני איה כ
כבודי ואם אדנים אני איה מוראי זכור ברביעי מפני ש
שיום השבת רביעי ליום רביעי וזה כנגד המאורו׳ שנבראו
ביום רביעי כי חמה בגלגל רביעי היא וכן הלבנה בגלגל
רביעי לחמה על דרך שצם חנכל כי המאורו׳ הם מרובעי׳ וכן
שבתאי שהוא כוכב של שבת תמצ׳ שהוא רביעי לגלג׳ השכל
כי למעלה משבתאי גלגל שמיני שבו הכוכבים ועליו גלגל
תשיעי הוא ערבות ועל ערבות גלגל השכל וכן עניני
השבת מרובעים ד תפלות בשבת שאין זו דומה לזו וכן
דברי הנביא בענין השבת מרובעים הוא שאמר אם תשיב מ
משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי כבד בחמישי מפני
שטבע תולדת האדם נמשך מכח חמשה והם האב והאם
והיסודות והזמן והקבה׳ האב ממנו הגידין והעצמות כל
אשר לבן בו האם ממנה כל חלק האדם כגון הבשר ו
והדם והשער והשחור שבעין והאי שחור אדום הוא אלא
שלקה היסודות הם ד׳ יסודות שכל מורכב מהם מתקיים ב
בחבורם הזמן הוא שיעבר הזמן ויאריך עליו השיעור ה
הימים הראוים כי אז תגמר המלאכה הקבה׳ הוא הנופח
בו נשמה שהיא העקר להחכימו ולהשכילו כי מבלעדיה אין
לפעלת הקודמים עקר וכן מצינו בטבע התולדה מיני
בח׳ שהם ה׳ אדם ובהמה ועוף דגים ושרצים ובדבור זה
החמישי הזכיר על האדמה בטבע תולדתה ה׳ דברים שדה
תבואה שדה כרמים גן של ירק פרדס יער צומח עצים
גם מיני מתכות הנמצאים באדמה הן ה׳ זהב וכסף ונחשת
ברזל ועפרת לא תרצח בששי כי שש מדות המה שנרמזו׳
הרציחה והן הקנאה והתאוה והאיבה והכעס והקלות
והשכרות והרוצח רצח את האדם שנברא ביום ששי
לא תנאף בשביעי מפני שאסורי עריות הן ז׳ ואלו הן א׳ שת
איש אשתו נדה אלמנה בתולה משכב בהמה משכב זכור
גויה וז׳ ענינים אסורים בה והן הראיה והשמיעה והיחוד
הדבור המשוש הנשיקה המעשה לא תגנב בשמיני
מפני שכלל הגנבות הן ח׳ ואלו הן בחשבון במדה במשקל
במציאה גונב נפש מאחיו וגונב ממון גונב דעת גונב ל
לעצמו הוא שנעשה אפוטרפוס של יתומים והחזיק ב
בממונם בהיתר שהשיא לבנו הבת היתומה ועליו נאמר לא
תעשק את רעך ולא תגזול לא תענה בתשיעי ידוע כי
גלגל התשיעי הוא ערבות שבו כסא הכבוד ושם אוצר
הנשמות וזה שמעיד שקר כופר באותו מקום בגלת הנפשות
ולא תשוב נפשותם למעלה לא תחמד בעשירי

כי החומד הוא מכת פועלי העון וכיון שחומד ממון אחרי׳
כש׳ שיחמד מכון עצמו שלא יפריש ממנו מעשר וע׳ כן
הוקבע דבור לא תחמד בעשירי להזהיר על המעשר כי
החוכד גוזל ומי שהוא גוזל את המעשרות לעצמו גוזלן כי
הארץ תחניף לו ומפני זה הוצרך לקבוע עשירי דבור לא ת
תחמד ועם המצוה הזאת נשלמו עשרת הדברות כנג׳ עשרה
גלגלים ועשר ספירות אמודות ומה שלא בספר הגלגלים
והספירות המופלאות הנה זאת עדות ואות למאמר החכמים
יודעים סודות הנוראות שאין מוקדם ומאוחר בתורת ה׳ צ
צבאות בהם גדלנו אלהינו והנחילנו מעלה וזכות
בהם שם על ראשנו כתר מלכות שם בכל חכמו׳ רמות רזים
ותעלומות שם תריג המצות רשומות שם כל האותיות
חתומות זולתי אות טית משם נסתרת ואיננה נזכרת והטעם
בזה על דעת החכמים בקבלתם יודעי עשר הדברים על
יסודותם לפי שהלוחות עתידין להשבר וכדי שלא יאמרו
פסקה טובתם וכונתם בזה לפי שאות הטית מורה על הטוב
וטית ראשונה שבתורה רשומה במלת טוב ולפי דעתי
טעם היות אות טית נעדרת אשר היא רמז לאבן העשירית
גולת הכותרת מטעם אסור החמץ בפסח כי בשמו הגדול
יצאנו ממצרים מאפלה לאורה וכן בהר סיני בשמו הגדול
נתנה התורה וסיוע לדברי מה שרמזו במדר׳ דורשי רשומות
כי לשון טיטא סימן הרינה בין האמות והמשכיל יבין יחקור
ויאזין ובזאת יאמין שהרי אות הטית רמז למדת הדין ואל
תשומם אם היא בלוחות שניות נזכרת כי כן ראוי לפי ש
שהדבור ההוא שמור הוזהרנו בו לשמור משמרת והכל
מיוסד על אבני השכל והתבונה והדברות חצובות ממקור
החכמה והתבונה העליונה אשרי אזנים שמעו אותן וסיפר
בתחלתן כי התחיל במצות הלב וסיים במצות השם על דרך
מאמר איתן האזרחי בספרו אשר בו צדיקים יכתירו והם
והמשכילים כזהר הרקיע יזהירו בענין עשר ספירות בלי
מה אשר הם תחלת כל מפעל וראש כל ממשלת נעוץ סופן ב
בתחלתן כשלהבת קשורה בגחלת וכל העם ראים
את הקולות ראיה זו ענין השגה וכן ראה ריח בני כי אין
הקול והריח נראים או יאמר ראים לפי שהיה הקול בא
באש וכענין שכתוב קול ה חוצב להבות אש והיו ראים
את האש ועל כן אמר ראים את הקלת ובעבור תהיה יראתו
על פניכם דרשו רז״ל׳ זו הבושה כי היראה ממדות הלב אבל
לפי שהבושה נכרת ומתראת בפנים לכך אמר על פניכם וה
והזכיר לבלתי תחטאו ללמדך שהבושה מביאה לידי יראת ח
חטא ויעמד העם מרחוק ומשה נגש והלא כבר נאמר
וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק אבל יתכן לפרש כי
הראשון רחוק מקום שנתרחקו עוד מהגבול שהרשה להם
משה לעמד בו ועתה בא לרמוז רחוק השגה ולומר שאעפ׳
שזכו כל ישראל להיות נביאים במעמד הקדוש בששמעו
עשרת הדברות מפיו של הקבה׳ אין להשוות השגתם
להשגת משה וענין שכתוב לבאר כי השגת העם עמדה
מרחוק במקום שמשה נגש ומלת ערפל הנזכרת
בכתובים תמיד פרשו המפרשים שהוא חשך כענין ענן וע

וערפ׳ סבימו והענין כי הכבוד מסתתר ומתעלם אפילו מן
המלאכים המשרתים וזהו שכתו׳ ישת חשך סתרו סביבותיו
סכתו׳ והנכון לפרש כי ערפל הוא אור צח סהיר ובאור
המלה ערפ׳ ערוף אפל כלומר שהאפל מעורה ונעדר משם
והוא שם נאמר על עוצם האור הגדול כי כשם שהחשך
מסתיר הדבר כרובו שאיננו נראה כן עוצם האור התקף ה
החזק של פני הכבוד מסתיר ומונע המסתכל להסתכל בו ות
והעד כמלת ערפל שהוא אור הוא מה שהזכיר כאן אשר ש
שם האלהים כמה שכתוב ונהורא עמיה שריה וזהו שאנו
אומרי׳ בתפלה ונגלית עליהם בערפלי טהר והנה משה
לא נכנס בתוך הערפל אבל נתקרב אליו כאדם המתקרב א
אל שער המלך ולא נכנס לפנים מן השער וזהו לשון ומ׳ ת
נגש ותרגם אנקלוס לצית אמטתא כלומר לעוצם גבול
ההגעה שהיה משה מגיע עד שם ולא משם ואילך וזה טעם
אשר שם האלהים ואז וידבר אלהים׳ וישמעו כל ישראל
וזהו שאמר לו תחלה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור
ישמע העם בדברי עמך ׳׳ וענין הפרשה הזאת וכל העם
רואים את הקו׳ת קודם מתן תורה היה כי כן מוכיח הלשון
וערפל זהו עב הענן שהזכיר במשה הנה אנכי בא אליך
בעב הענן וכל ישראל הנצבים בתחתית ההר היו רואים ל
לעיניהם מראה הכבוד כאש אוכלת בראש ההר ׳׳ אתם
ראיתם כי כן השמים דברתי עמכם ׳ מפני שכל ישראל
עדים במה שראו בעיניהם האותות והמופתים הגדולים תח
תחלה י׳ מכות של מצרים עד סוף מתן תורה לכך הזכיר ה
הקבה׳ להם אתם ראיתם בין בתחלה בין בסוף כי כן
בפרשת הברית והתנאים התחיל ואמר אתם ראיתם אשר
עשיתי למצרים ועתה יאמר להם אתם ראיתם כי מן השמי׳
דברתי עמכם כי כבודו היה בהר סיני והדבור היה מן השם
השמים וכבר נתבאר זה ׳׳ לא תעשון אתי על דרך
הפשט לא תעשון בשתוף אתי שום צורה מכסף וזהב לשם
אלהות וחזר לא תעשו לכם כלל אפי׳ שלא לשם אלהות ויש
לפרש לא תעשון אתי כשאת׳ עומדי׳ בתפלה אתי לא תחשבו
בכסף וזהב אשר עמכם שאם תעשון כן מעלה אני עליכם
כאלו עשיתם אלהי כסף ואלהי זהב ׳׳ וכתב רש״ זל׳ לא
לא תעשון אתי בא להזהיר על הכרובים יאמר כי הכרובים
אשר אתם עתידים לעשות אתי שלא יהיו של כסף שאם
שניתם לעשותם של כסף הרי הם חשובי׳ לפני כאלוהות לא
תעשון לכם שלא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות
ובבתי מדרשות כמו שאני עושה בבית עולמים ודרשו
רזל׳ במסכת עז׳ לא תעשון אתי לא תעשון מה שאתי ובא
הכתוב לאסור עשית הצורות בין בשמשין שבמדור העליון
כגון חיות הקדש ואופנים ושרפים ומלאכי השרת ושבמדו׳
התחתון כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ׳׳ וכיון
שאסר הכתוב לעשות צורת מלאכי השרת שהן בצורת בן
אדם ונוסף בהם שהם בעלי כנפים הייתי מבין שיהיה מותר
לעשות פרצוף אדם לבדו לכך הוצרכו לדרוש עוד לא ת
תעשון אתי לא תעשון אותי והוא דמות אדם כדי שיהיה כ
בכלל אסור לא זה כל השמשין כלן שבמדור העליון שב

ושבמדור התחתון וכן פרצוף אדם ובסנהדרין דרשוהו
אזהרה לצבור שלא ימנה דיין בשביל ממון אלא בשביל ח
חכמה הוא שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב א
אלוה הבא מחמת כסף וזהב ׳ ועל דרך המדרש לא ת
תעשון אתי אלהי כס׳ ואלהי זהב לא תעשון כדרך שבני אדם
עושים כיראתם כשהטובה באה׳ עליהם מכבדי׳ יראתם
שנאמר נתן אלהים בידינו את שמשון אויבנו וכשהפורענו׳
באה עליהם מקללין ליראתם שנ׳ והיה כי ירעב והתקצף וק
וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה ׳ אבל יש לכם להודו׳
בין על הטובה בין על הרעה שכן אמר דוד עה׳ כוס ישועות
אשא ובשם ה׳ אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא ׳
וכן אמ׳ איוב ה׳ נתן וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך ועל
דרך הקבלה לא תעשון אתי כבר פירשתיו בפסוק וידבר ש
שהוא כמו על פני ויש להוסיף עוד כבאורו כי הוא באלו כ
אבר אתי בצרי׳ תחת האלף כלשון ואראה את ה׳ שהרי כתו׳
כי לא יראני האדם וחי והנה מנשה הרשע טעה בזה בשלא
דקדק במלת את ועל כן תפשו לישעיה הנביא שאמר לו רבך
אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה את ה׳ והוא
שדרשו ביבמות סוף פרק החולץ אמר לו מנשה לישעיה רבך
אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה אמר ידענ׳
ביה דלא מקב׳ אי אמינא ליה אשויה מזיד אמר שם אבלע
בארזא פש קיצא די תכלתא מלבר אתיוה לארזא ונסרוה כי
מטא להדי פומיה נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא
שפתים אנכי יושב ומלת את ואות הכל אחד והוא מה שכת׳
במצות התכלת וראיתם אותו שהוא מלשון אות ׳
ומזה דרשו רזל׳ לא תעשון אתי לא תעשון אותי הרחיבו כ
באור לכל משכיל כי מלת את הוא האות והבן זה ׳׳ בכל
המקום אשר אזכיר את שמי היה לו לומר תזכיר כי בכל
מקום שיזכיר אדם שמו של הקבה׳ בבית התפלה או בשאר
המקומות שם יתברך העובד ועל דרך הקבלה אמר אזכיר
כי הכתוב הזה יש בו פתח להבין ענין הקרבנות והמתוכים ה
האלה דבור השם המיוחד ועל כן יאמר מזבח אדמה תעשה
לי לכדי לשם המיוחד תעלה עליו הקרבנות ובכל מקו׳ אשר
אמשיך הרצון לשמי על ידי הקרבנות אבא אליך וברכתיך
הרי הברכות נמשכות לך מעתה כי כשהברכה נאצלת לשמו
ממקור הברכה אז העולם מתברך ומלת אזכיר מלשון
אזכרתה שהוא הסמיכת ריח וכן מזכיר לבונה וכן בזכור ב
בניהם מזבחותם נזכירה דודיך מיין ויהיה אזכיר את
שמי כאלו אמר אריח את שמו ובאורו אמשיך את הרצון
לשמי ומה שהזכיר בכל המקום בהא׳ הידיעה ירמוז על בית
הקרבנו׳ שנקרא מקום שכנאו שלמה לשמו של הקבה׳ כענין
שכתוב. והבית אשר בניתי לשמך ומזה לא אמר בכל מקום
כי אי אפשר להקריב הקרבנות בכל מקום והוא שכתוב הש
השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם
במקום אשר יבחר וגו׳ לא תבנה אתהן גזית ׳ טעם
אסור בנזית במזבח שלא יהיה כבוד המזבח שתהית מקצת
האבן בנויה במזבח ה׳ ומקצתה מושלכת באשפתות כן פי׳

החכ' רא' זל' · והרמבם זל' כתב טעם בזה בכלל טעמי המצו'
שהוא הרחקה שלא יבאו לעשות בהן צורה ותהי' אבן משכית
אבל הרמבן זל כתב . נתן טעם בזה : והוא הנכון יותר ט
מכל מה שנ' בו לפי שהחרב כחו של עשו מברכת ועל חרבך
תחיה והנה ע"ו שנאו הקבה' כענין שכתוב · ואת עשו שנ
שנאתי והנה הוא מרוחק מן המזבח ואין הגזית עקר האסור
כי אם הנפת הברזל וכן כתוב לא תניף עליהם ברזל ואלו ע
עשאן גזית בכלי כסף או בשמיר הרי זה מותר מדין התורה
אבל האסור אינו אלא כדי להרחי' הברזל מן המזבח והוציא
הכתוב הברזל בלשון חרב לפי שהוא מחריב העולם ולכך יר
ירחיקנו הכתוב מן המזבח שהוא שלום העולם וקיומו ועל כ
כן לא נמצא בכל מלאכת המשכן זכרון ברזל כלל · אלא
זהב וכסף ונחשת גם בבית המקדש כתוב מגורש ומקבות וה
והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו ״ ואמרו
בספרי בבית לא נשמע אבל נשמע בחוץ ״ ובמדר' כי חרבך
הנפת עליה מכאן אמרו המזבח נברא לאריכות ימיו של א
אדם והברזל לקצר ימיו של אדם אינו בדין שיונף המ
המקצר על המאריך ״ ומכאן אתה למד כי יש לכל מצוה ו
ומצוה ממצות התורה כמה פנים ודברי תורה כפטיש יפוצץ
סלע כתחלקים לכמה טעמים ויש בכלן תועלת הגוף והנפ'
והם חיים למוצאיהם ״ וכן אמר שלמה עה' כי חיים הם למ
למוצאיהם ולכל בשרו מרפא :

ואלה המשפטים

גם אלה לחכמים הכר' פנים במשפט בל טוב ״ שלמה המלך
עה סדר משליו והוכיח בדבריו מראש הספר ועד כאן לכלל
הפתאים והנערים וכן הודיע בראש הספר כי משליו לתת ל
לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה ״ ועתה יוכיח לחכמים ה
היושבי' על המשפט זהו שאמ' גם אלה כלומר גם המשלים ה
האלה לחכמים להוכיח אותם בהם ומהי התוכחת הכר פנים
במשפט בל טוב יאמר אין זאת מדה טובה בחכמים שיכירו
פנים במשפט ואעפ' שהתורה הזהירה על זה לא הכירו פנים
במשפט חדש שלמה בזה כי התורה הזהירה ולא ענשה ובא
שלמה ולמד העונש ואמר כי מלבד שהוא עובר על מצות ה
השי' והוא זעום ה' עוד הוא זעום הבריות כי הכל יקללו
אותו ולכך סמך לו מיד אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמ
עמים יזעמוהו לאמים כי הדיין האומר לרשע בדינו צדיק א
אתה שמזכה אותו והוא חייב ובל שכן אם יחייב את הזכאי
המון העם יזעמוהו וירחיקוהו כהטותו המשפט ״ ולפי
שהתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל תלויה במשפט ל
לכך אמר בל טוב ולא אמר לא טוב כענין שכתוב ומשפטי'
בל ידעום ״ וידוע כי המשפט מכון כסא הכבוד שנ' צדק ו
ומשפט מכון כסאך ומי שהוא מעמיד המשפט מעמיד הכ
הכסא ומי שהוא מטה המשפט ופוגם אותו פוגם הכסא ועל
כן הזכיר בל טוב איננו זוכה לטוב הצפון שכתוב בו מה ר
רב טובך אשר צפנת וגו' ״ ולמדנו שלמה בזה כי המכיר פנים
פנים במשפט נענש בעולם הזה ובעולם הבא ״ המשפט
הוא סבת השלום ולכך מצינו ביתרו אתה עצה שנתן
למשה בדבר המשפט שהזכיר בה שלום הוא שכתוב אם א
את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים וגומר על מקומו יבא ב
בשלום ״ והשלום הוא קיום העולם ועל כן המשפט נמסר
לחכמים כי החכמים מרבים שלום בעולם ולפיכך אסור ל
להביא המשפט כי אם לפני חכמי ישראל וזהו שכתוב ואלה
המשפטים אשר תשים לפניהם ״ דרשו זל במסכת גיטין פ
פ"ק המגרש לפניהם ולא לפני גוים
לפניהם ולא לפני הדיוטות · ופי' רש"י זל' שם בפירושיו לפ
לפניהם לפני ע' סנהדרין שעבדו בהר קודם מתן תורה כד
כדכתי' ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן וגו' ״ ומסיק
הת' דאעג' ד אנן הדיוטו' אנן שליחותיהו קא עבדינ' ״ ולפי
שהי' הכתו' ראוי לומ' אשר תשי' לפניה' כענין שכתו' שם שם
לו חק ומשפט לכך הוצרכו רזל' לדרוש כן לפניהם ולא לפ
לפני גוים להורות שאסור ללכת ולדון בערכאות של גוים ו
ואפילו היו דיניהם כדיננו וידוע כי כל המניח דיני ישראל
ודן בערכאות של גוים הנה זו עבודה אחת שהיא חומר לכמה
עברות כי משרשה יפרו וירבו ענפי חטאים גדולים גם בכ
בכנפיה נמצאו נזקים ומכשולות הרבה עד לאין קץ ויותר
חמורה היא מרציחה ואבאר לך כיצד · ידוע כי הרציחה מן
העברות החמורות שבתורה והעונש גדול וחמור מאד לפי
שהוא שופך דם האדם ומאבד נפש אחת מן העולם ולא א
אבד את הנרצח לבדו כי אם העתידים לצאת ממנו ואין ל
להם סוף שהרי אדם הראשון יחידי היה וכל הבריות של ש
שבעים לשון שיש בעולם כלן תולדותיו ואם כן הרי לך כל
המאבד נפש אחת כאלו אבד עולם מ"א ״ וכן לענין
ההצלה והטובה כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מ
מלא ״ והא למדת כמה גדול עון הרציחה אעפ' שעון
הרציחה חמור עון הגזל וחלול השם חמור ממנו כי הרוצח נ
נמחל לו בתשובה וכמו שמצינו בקין ולא כן הגזל אין
התשובה מועילה לו עד שיחזיר הגזל ואם אינו מחזירו
אינו נמחל לו לעולם ״ וכן חלול השם אין התשובה מועילה
בו כי הוא חמור יותר מכריתות ומיתות בד' שכן זהרמב' זל ע'
עבר על כריתות ומיתות בד' ועשה תשובה תשובה ויום ה
הכפורים תולין ויסורין ממרקין שנ' ופקדתי בשבט פשעם ו
ובנגעי' עונם אבל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה
לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא כיסורין למרק אלא ב
בלן תולים ומיתה ממרקת שנ' ונגלה באזני ה' צבאות אם ים
יכפר וגו' ״ ושתי עברות אלה חמורות יותר מן הרציחה וה
והן הגזל וחלול השם שתיהן כלולות בעון ערכאות של גוים
חלול השם שהרי זה בודאי מחלל את השם ונותן כבוד ל
לאחר ותהלתו לפסילים והוא מיקר שם ע"ז להחשיב אותה ו
ואמר הכתוב כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כלומר
כשאויבינו פלילים והנה למכה הזאת ולשברות הגדול ה
הזה במקום שיודעים זה ועוברין וכענין שא' הנביא שכרו ול
ולא יין תעו ולא שכר שהרי הם מניחים העקר ונותנים ל
לע"ז מוהר וחשיבות והוא שאמר דוד עת ירבו עצבותם אחר
מהרו כיום מניחים העקר

ונותנים בהר קא׳ אחר לעבדו ״ גזל שכל המניח דיני
ישראל ובו גיא בערכאות שלהם הרי זה גזל גמור ואינו ח׳
דושב לגזול ויול כן אינו מחזיר ולפיכך אין לו מחילה לע
לעולם ״ ומה שהזכיר לשון תשים ללמד שצריך השופט ל
להשים לפני בעל הדין אותה ראיה שהוא דן בה ושהוא מו
מוציא את הדין ממנה וכן אמרו רז״ל כתבו לי מאיזה טעם
דנתוני כותבין ונותנין לו ״ ובמדרש ואלה המשפטים אשר
תשים לפניהם · כל מקום שנ׳ אלה פס׳ את הראשונים
אלה תולדות השמים והארץ פסל את ה
הראשונים אמר דין הניין לי ודין לא הניין לי · אלה תולדת
נח פסל את הראשונים אלו דור אנוש ודור המבול ״ אלה
תולדת יעקב פסל אלופי עשו · כל מקום שנ׳ ואלה מוסיף ע
על הראשונים ואלה שמות בני ישראל מוסיף על של מעלה
בני ראובן בני שמעון אף כאן ואלה המשפטים מוסיף על
הראשוני׳ מה הראשוני׳ מסיני אף אלו מסיני התורה דינין
מלפני ודינין מאחרי והתור׳ באמצע דיני׳ מלפני הוא שכתו׳
למעלה שם שם לו חק ומשפט ועוד ושפטו את העם בכל ע׳
עת דינין מאחריה ואלה המשפטי׳ ועשרת הדברות באמצע
והד׳ בארח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט ״ דא׳ מגיד
דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל · מגיד דבריו ליעקב
אלו עשרת הדברו׳ חקיו ומשפטיו לישראל ואלה המשפטי׳
לא עשה כן לכל גוי ומשפטים לא נתן הכל אלא לישראל א
אדם הראשון נצטוה כשש מצות בא נח הוסיף לו שביעי זה
אבר מן החי בא אברה׳ הוסיף שמיני׳ זו מילה בא יעקב הוסי׳
לו תשיעית זו גיד הנשה באו ישראל נתן להם עשרת הדברו׳
נתן להם את הכל וזהו שכתוב כף אחת עשרה זהב מלאה ק
קטרת זו התורה שנתנה מכף ידו של הקב״ה לכף ידו של מש
משה והיא תורה אחת והב עשרת הדברות מלאים תריג׳ קט
קטרת בגי מטריא בחלוף קוף בדלת באותיות את בש כע
כשעמדו על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע
אמר להם הרי כל התורה נתונה לכם הוי אומר לא עשה כן ל
לכל גוי ומשפטים · ר׳ אליעזר אומר אם יש דין למטה אין
דין למעלה אין דין למטה יש דין למעלה כיצד אם יעשו ה
התחתונים משפט אינו נעשה מלמעלה אמר הקב״ה אלו ה
הייתי מבקש שעה אחת לעמוד את הדין לא יהיה העולם יא
יכול לעמד שהרי אמר ישעיה ע״ה אפשעה בה אציתנה יחד
אם אני פוסע בדין פסיעה אחת אשרוף העולם כלו למה א
או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי כלומר או י
יתעסקו בדיני התורה · וכן דרשו רז״ל לא אבדו ישראל אלא
בשביל התורה והמשפט שנ׳ מבקר לערב יוכתו מבלי משים
אלה המשפטים אשר תשים לנצח יאבדו · אשר תשים
לפניהם זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות
ובאור זה שלכך הזכיר לשון תשים מלשון סם להורות שאם
הדיין שופט בצדק הוא לו סם חיים ואם לא נעשה לו סם ה
המות · ודומה לזה מה שדרשו רז״ל בפסוק ושמתם את דברי
אלה מלשון סם הוא שאמרו זכה אדם בדברי תורה נעשו ל
לו סם חיים לא זכה נעשו לו סם מות ״ כי תקנה עבד עברי
בונה התורה להתחיל הדין הראשון בעבד עברי מפני שיש ב

בו זכר ליציאת מצרים וזכר למעשה בראשית · זכר
ליציאת מצרים שהיו ישראל עבדים להם והקב״ה הוציאם
מתוכם להיות עבדים לו לבדו והוא שכתו׳ כי לי בני ישראל
עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים והזכיר
בדינין דין עבד עברי ראשון כשם שהזכיר בדברות אשר ה
הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים דבור ראשון · זכר
למעשה בראשי׳ כי כשם שהשבת הוא זכר למעשה בראשי׳
שהשי׳ ברא עולמו בששה ימי׳ ויום השביעי הוא יום מנוחה
כן הדין הזה זכר למעשה בראשית כי השנה השביעית לע
לעבד זמן המנוחה ממלאכת האדון כמו יום השביעי כי ה
השביעיות נבחרות לעולם בימים ובשביעי הימים והשנים
יום הז׳ שהוא שבת ובשנים השנה השביעית שהיא שמטה
גם כן נקראת שבת ובשביעי השנים שמטה שביעית והיא מ
מצות יובל וכל זה עקר אחד נובע ממקור אחד והוא סוד י
ימות העולם הנזכר בפרשת בראשית עד ויכלו ששת שנים
יעבד · בעבד שמכרוהו בד׳ בגנבתו הכתוב מדבר כמו שנ׳ ואם
אין לו ונמכר בגנבתו · והזכיר יעבד לא עבדה כבדה ולא ע
עבדה של בזיון שהרי הקישתו תורה לשכיר שנא׳ כשכיר כ
כתושב יהיה עמך מה שכיר באומנתו אף זה באומנתו ומה
שכיר ביום ולא בלילה אף זה ביום ולא בלילה · ובשביעית
שביעית למכירה שנאמ׳ ו׳ שנים יעבד ולא שביעית לשמטה
לחפשי מלמד שאינו צריך גט חרות · חנם שאם חלה העבד
ברשותו אינו יכול לומר לו תן לי מעות כנגד שכר בטולך או
שכר מזונות ושכר הרופא לכך כתיב חנם חנם בלא מעות ו
ובלבד שלא יחלה יותר מג׳ שנים שהרי זה חייב להשלים לפי
שהתורה הקישתו לשכיר וכתוב ג׳ שני׳ כשני שכיר וכתיב כי
משנה שכר שכיר וגו׳ · אם בגפו יבא כלומר אם אין לו אשת
עדין אלא הוא פנוי אין לו לישא בת ישראל והוא בעבדות
שאין לו ממון להספיק לה שאר כסות ועונה אלא עד ש
שישלים ויצא לכך הוצרך הכתוב לומר בגפו יצא · וכן אין
רבו מוסר לו שפחה כנענית כיון שנכנס שם בלא אשה ש
שהרי מצות התורה הוא שיצא העבד מרשותו כמו שנכנס
אם נכנ׳ פנוי יוצא פנוי ואין רבו מוסר לו שפחה כנעני׳ זהו
שאמ׳ אם אדניו יתן לו אשה או יהיה ענין בגפו כלומר שלם
בגופו כמו שבא כן יצא שאינו יוצ׳ בשן ועין ובראשי אברי׳
בעבד כנעני ״ ודע כי עבד עברי יצא בה׳ דברים ואלו הן ·
שש שנים · יובל · מיתת האדון · גרעון כסף · רציעה · ואמה
העבריה גם כן יוצאה בה׳ דברים הללו ובמקום רציעה שא
שאינה באשה הרי זה יוצאה בסימנין שאינן בעבד ״ ואם
אמר יאמר העבד · דרשו רז״ל בכפל לשון זה עד שיאמר
וישנה ״ העבד כשהוא עבד · פרט לאומר בסוף שאינו עבד
אהבתי את אדני · רבו אוהבו והוא אינו אוהבו אינו נרצע
הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו נרצע שנ׳ כי טוב
לו עמך רבו חולה והוא אינו חולה אינו נרצע שנ׳ עמ׳ הוא
חולה ורבו אינו חולה אינו נרצע שנ׳ כי טוב לו ״ את אשתי
ואת בני ״ אם אין לו אשה ובנים אינו נרצע ״ אמר בתחלת
שש ולא בסוף שש אינו נרצע דסמיך ליה ליציאה כענין ״
הנושר על הדלת · שומע אני בין עקרו׳

נין שאינה עקידה תל׳ מזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מע
מעומד ״ ורצע אדניו ״ר׳ א׳ נו ולא שלוחו ולא שליח בד׳
את אזנו ולא אזנה שאין רציעה באשה ״ במרצע׳ ולא
אמר במרצע ממש מיוחד שבמרצעין ״ ועבדו לו ולא לבן
מכאן שהוא קונה עצמו במיתת האדון ״ לעולם לעולמו ש
של יובל כן דרשו רז״ל במסכת קדושין ״ ודבר ידוע הוא בנ
בנוהג שבעולם בטבע העבד שעומד ברשות אדניו שהוא מ
מואס את נפשו וקץ בחייו מפני עבדתו שהוא מתאוה שיהיה
בן חורין וזה שהוא חפץ ש שאר בעבדתו ושיהיה עליו אדון
זולתי השם ית׳ הנה זה דבר מחודש מאד ׳ ועל כן בא הדין ב
בזה שהאדון בעצמו אשר בחר בו העבד ואשר אהבו שיג
שיגישהו לפני בד׳ ושירצע אותו בדלת זה כדי שילקה אותו
אבר שחטא כששמע בסיני לא תגנוב והלך וגנב או מפני ש
שכתוב כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך
וקנה אדון לעצמו מכל מקום מאיזה שיהיה הרי זה
נחשב לו לחטא כי יתנכר אל האדון העליון ית׳ אשר הזהירו
בקבלת התורה מעבדות זולתו והוא פורק ממנו עתה עול מ
מצותו ״ ולפי דעתי מפני זה לא אמר כי תקנה עבד ישראל
והיה ראוי שיאמר כן או שיאמר כי תקנה ישראל לעבד בע
בעבור כי ישראל הוא השם הנכבד שנתקיים בנו אחר מתן
תורה והנה זה בא כנגד מה ששמע במתן תורה ואיננו ראוי
שיקרא בשם ישראל וקראו הכתוב בשם עברי הוא שם הי
היחס הוא השם שהיה להם לישראל בהיותם במצרים באין
תורה שנקרא אלהי העברים ועל כן צותה התורה שילקה
אבר החוטא ששמע המצוה ועבר עליה ושילקה על ידי הא
האדון אשר בחר בו כדי שיתבאר מזה כי הוא והאדון שלו
שניהם יחדו כעבד באדוניו מוזהרים בעבדת האדון העליון
ית׳ אשר לו כל הממשלה והאדנות לא לבשר ודם וזהו שאמ׳
והגישו אדניו אל האלדים הוא מקום הבד׳ שהוא מקום המ
המשפט כי המשפט לאלדים ואמר זה כנגד מה שהתנכר א
אדנות בדת הדין שהיתה מכת בכורי מצרים להציל את י
ישראל מעבדו׳ וחזר ופי׳ יעוד והגישו אל הדלת או אל המזוזה
כנג׳ מה שהזה נכ׳ את הדם שעל הפתחי׳ על המשקו׳ ועל שתי
המזוזות שבו יצאו ישראל מעבדות לחרות לכך ורצע אדניו
את אזנו ויוציא דם ממנו והכל מדה כנגד מדה ואעפ׳ שאין
הוצאת הדם מן האזן מעכב שהרי אם נקב את אזנו בסם י
יצא מכל מקום רוב הנרצעים אינו בסם ודם יוצא מהם ונ
ונקרא שם הכלי מרצע כי הוא כנגד מה שרצה להוסיף על
עבדות ת׳ שנה של מצרים ״ ואמרו במדרש והגישו אל
הדלת אמר הקבה׳ אני פתחתי לו פתח הבית לצאת חפשי וה
והוא סגר עליו פתח הבית להיות עבד לפיכך ילקה בפתח ׳
ויש לך להבין עוד כי יש במלת הדלת סוד ועל כן נזכרה המ
המלה בלשון ידיעה והגישו אל הדלת וכן מצינו במשנה תו
תורה ונתתה באזנו ובדלת והוא כי הדלת מקום כניסה לבית
שאי אפשר להכנס בבית כי אם בדלת ולשון דלת מלשון א
אות דלת׳ של פסוק שמע שהיא כנסת ישראל והוא השער ל
לה׳ אשר צדיקים יבאו בו ומה שאמר אל המזוזה הוא מספר
הבנוי וזה כבואר ׳ והעבד העברי הזה לא ידע ולא יבין א

את זאת והחליף אדנות קדש באדנות אחר ועל כן באה המצ
המצוה שיעבד אדניו עד הזמן אשר בו כל המשועבדים יה
והאדנים בעליונים ובשפלים יכרעו לפני אדני האדנים וב
ויכירו הכל כי ה׳ הוא האלהים ״ ועבדו לעולם קבלו רז״ל
כי הוא עולמו של יובל הוא שנת החמשים כי זמן חמשים ש
שנה נקרא עולם שכן מצינו בשמואל הרמתי וישב שם עד
עולם והוא עולמו של לוי שנ׳ מבן חמש ועשרים שנה ועד בן
חמשים שנה וכל ימיו של שמואל לא היו אלא חמשים וש
ושתים שנה ושתי שנים היו לו או זה שע״ה והדין הזה ביובל
בין שיהיה הזמן קרוב או רחוק ״ או יהיה טעם לעולם כל י
ימי עולם כי כיון שעבד עד שנת היובל הרי הוא עבד כל
ימי העולם ובא לרמוז כי כל ימי העולם הוא היובל הגדול
והוא ענין הכתוב דבר צוה לאלף דור כי דור חמשים שנה
גם כן כמו עולם ״ וכן רמז שלמה עה׳ והארץ לעולם עומד׳
הוא עולמו של יובל העולם והבן זה ״ ובפרשת בהר סיני א
אזכיר זה בהגיעי שם בנה׳ ״ וכי ימכר איש את בתו לאמ׳
נתנה תורה רשות לאב למכור את בתו כשהיא קטנה ״ לא
תצא כצאת העבדים כנעניים שיוצאים בשן ועין בכל מק׳
שמצינו עבדים או עבד ואמה סתם בכנעניים הכתוב מדבר
שהרי בעברי מפרש הוא כי תקנה עבד עברי ואזהרה זו אל
האדון שאם בא להוציאה מרשותו בשן ועין שהוא עובר ב
בלאו זה אלא יש לו לשלם לה דמי שן ועין ותשאר אצלו ל
ליעוד עד הזמן ״ אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה ׳
להיות לו לאשה ״ כתב הרמבן ז״ל כי הקונה בת ישראל
לקחתה לו לאשה יקנה אותה והיא מיועדת לו מן הסתם וע
ועתה לא יחפוץ בה והפדה האב הנזכר כי אסור לו להניחה
עוד ביד האדון מעת שאמר לא חפצתי לקחתה ולא יכול ל
למכרה לעם נכרי והוא מניעה לגמרי מן הנכרי שלא ימכו׳
את בתו לגוי לשפחה שאעפ׳ שהתיר הכתוב זה בעבד עברי ו
ונמכר לגר תושב עמך בא הכתוב לבאר שלא יעשה כן בא
באשה לפי שלא יבאו הגוים לזלזל בבנות ישראל וזהו פש
פשוטו של מקרא שלא ימכור אדם את בתו לגוי לשפחות ע
עכ׳ ״ בבגדו בה ׳ הוא כנגד בבתו אם ימכור אותה רק למי ש
שיוכל לישא אותה לאשה ״ ובמסכת קדושין פרק קמא
נחלקו ר׳ אליעזר ורבי עקיבא במלה זו של בבגדו בה זה מ
מבין מלשון בגידה וזה מבין מלשון בגד ר׳ עקיבא סבר יש א
אם למקרא כיון שפרש טליתו עליה שוב אינו רשאי למכרה
ר׳ אליעזר סבר יש אם למסורת הבין ר׳ עקיבא מלת בבגדו
מלשון בגד ממש כמו ותתפשהו בבגדו ולכ׳ אמר כיון שפר׳
טליתו עליה והם הקדושין כענין שכתוב ופרשת כנפיך על
ונו׳ שאלו היה מלשון בגידה היה הכתוב ראוי לומר בבגדו
בקמץ חטף אבל הוא לשון בגד ושלית ומה שאמ׳ בה כמו
עליה כלשון הכתוב הבהמה אשר אני רוכב בה שהוא כמו
עליה ״ ור׳ אליעזר הבין מלת בבגדו מלשון בגידה ואעפ׳
שלא אמר בבגדו בקמץ חטף ואמר בבגדו בחירים תחת הב
הבית מלשון בגידה הוא ולשון מקור הוא כמו בשברי לכם
מטה לחם ולכך הזכיר לשון בה שהרי לשון בגידה לא מצ
מצאנוהו כי אם בבית והוא שכתוב אשר בגדת בה וכתיב
ובאשת נעוריך אל תבגד ״ וכתיב בה׳ טו ב

בגדו כי בנים זרים ילדו ·· ור׳ שמעון סבר יש אם למקרא
ולמסורת ודרשינן כלהו מלשון בגד ומלשון בגידה
ובמדרש וכי ימכר איש את בתו לאמה אמר הקבה׳ ילישר׳
בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם לאמה שאין אתם מוציאין
אותה אלא חבושה בארון לא תצא כצאת העבדים נהגו בה
כבוד ששכיתם אותה מא צלי שנ׳ עלית ומרום שבית שבי ·
אם רעה נ עיני אדניה אם ישראל רעים שאינם מקיימים
את התורה והפדה האב כלומר תסתלק השכינה מהם והרי
בבתן תורה לעם נכרי לא ימשול למכרה לא נתנה לאומה
מאמות העולם אלא לישראל וישראל בוגדים בה · ואם
לבנו ייעדנה אם רצה האדון ליעדה אין צריכין קדושין א
אחרים אלא כסף קנייתה ואומר לה הרי את מקודשת לי כ
בכסף שקבל אביך כדמיך ואם לא רצה ליעדה לעצמו א
אלא לבנו כמשפט הבנות יעשה לה שיתן לה האדון משלו
במהר הבתולות כי בת ישראל היא והאדון במקום אביה ו
והכתוב צוה בזה כמו שצוה בהענקה והכל חסד מאת הקבה
או יהיה באורו כמשפט הבנות יעשה לה ומהו משפט הב
הבנות כי אם יקח אשה אחרת על אשה עבריה שארה כס
כסותה ועונתה של זאת לא יגרע · ורש זל פי׳ שארה אלו
מזונות כסותה במשמעו · ועינתה תשמיש · ותפש עליו
הרמבן בפירושיו ואמר כי מה שאמרוהו בכתובות דאי תנא
סבר מזונות דאוריתא הוא דתניא שארה אלו מזונות וכהא׳
וימטר עליהם כעפר שאר בודאי דברי יחיד הם והעולה מ
מסוגית הגמרא דמזוני תקינו לה רבנן ואינן דבר תורה ועל
כן פי׳ הוא זל שארה זה קרוב בשר כי שאר בכל מקום בשר
הדבק והקרוב לבשרו של אדם מלשון שאר בשרו הנה
ודרשו זל כי אם לשארו זו אשתו והוא כענין ודבק באשתו
והיו לבשר אחד והנה שארה קרוב בשרה
וכסיתה כסות מטתה כמו שנאמר
כי היא כסותה לבדה וגו׳ במה ישכב · ועונתה הוא עתה
שיבא אליה לעת דודים וזהו משפט הבנות והטעם לא יה
יהיה האחרת יושבת לו על המטה לפי כבודה והיו כם ל
לבשר אחד וזאת עמו כפילגש ישכב עמה בדרך מקרה ועל ה
הארץ כבא אל אשה זונה · ובן אמרו זל׳ שארה זה קרוב בש
בשר שלא ינהוג בה מנהג פרסיים שמשמשין מטותיהן כל
בלבושיהן כי דרך הכתוב בכל מקום להזכיר המשכב בלשון
נקיה ושלשה ענינים אלו הם לאדם עם אשתו בחבור ויהיו
המזונות והלבושי האשה תקנה מדברי סופרים · ואם שלש
אלה · כלומר היעוד לעצמו או לבנו או שיפדנה האב כמו
שכתוב והפדה · ויצאה חנם אין כסף כלומר כי כיון שלא נ
נעשה בה אחת מג׳ ונשארה אצלו בתורת אמהות ויצאה ח
חנם אין לו רשו׳ לאב למנעה ובל׳ שכן האדון שאינו רשאי
לעכבה לכך כתיב ויצאה חנם ואם תאמ׳ יש על האדון לומ׳
לאביה תן לי מעותי ותצא לכך נאמ׳ חנם ואם תאמר יתן
לה האדון משלו ת׳ אין כסף כלומר אין לה עליו כסף שהרי
לא נשאה מכאן שנינו האמה קונה עצמה בסימנין ·· מכה
איש ומת מות יומת · אחר שהשלים דין עבד עברי שהתחיל
בו כנגד דבור ראשון שבלוח ראשון התחיל בדין הרציחה כ
כנגד דבור ראשון שבלוח שני ומפני ששם הזהיר ולא ענש

בא עתה ופי׳ העונש ואמ׳ מכה איש ומת מות יומת וזהו במזי׳
ואשר לא צדה בשוגג · וענין לא צדה שלא הזכיד בדבר ולא
היה צודה את נפשו לקחתה והאלדים הזמין לידו שהרגו מ
מפני שכבר נתחייב הריגה מעון אחר ולכך הזכיר האלדים
כלומר במדת הדין וזהו שאמר שלמה עה׳ ויש נספה בלא מ
משפט כלומר בלא משפט מאותו עון אלא מחמת עון אחר
שנתחייב בו כבר וכבר הביאר רזל׳ משל על זה בשני בני א
אדם אחד הרג מזיד ואחד הרג שוגג והקבה׳ מזמנן לפונדק
אחד זה שהרג שוגג עלה בסולם ונפל על אותו שהרג׳ מזיד
והרגו נמצא זה שהרג מזיד נהרג וזה שהרג שוגג גולה ·
ומה שאמר מכה איש ומת כדי שלא תבין איש ולא קטן לב
לכך הוצרך לכתוב במקום אחר ואיש כי יכה כל נפש אדם
כדי שיתבאר מיה אפי׳ קטנים · ואם כן למה נאמר איש ל
להוציא את הנפלים ושמתי לך מקום · כלומר מקום מיוחד
במדבר שיהיה קולט הרוצח בשוגג · וזה מחנה לויה · ויראה
לי על כן הזכיר מלת לך כדין הזה · מה שאין בן בשאר
הדינין כנגד משה שהיה משבט לוי ·· וכי יזיד איש על
רעהו להרגו · בארו והרגו · והוצרך הכתוב להזכיר לשון כ
בערמה בדין הרציחה לפי שכל מי שירצח את חברו במ
במזיד הוא מערים בדבר לבקש שעה הצריכה לו שיעשה כ
כן בידים ועוד שהוא מושך כח מן הכח הערום שהחטיא א
את הוה שממנו נולד קין המרצח הראשון ולכך קוראים ה
החכמים לכל המערים בחטא רשע ערום והוא שאומרים ת
תמיד איזהו רשע ערום ונקרא בלשון התורה רשע רע שנ׳
אוי לרשע לפי שהוא מושך כח מן הכח ההוא שנקרא רע
שהוא נפש לגלגל מאדים אשר משם תפתח הרעה על כל יו
יושבי הארץ וכן כוכב מאדים נקרא רעה בלשון הכתובים
וכבר הזכרתי זה בסדר בא אל פרעה · מעם מזבחי תקחנו י
ואמר הכתוב אין צריך לומר אם נס אל אחת מערי מקלט
שהזכיר למעלה ושמתי לך מקו׳ שמוציאין אותו משם אלא
אפי׳ הלך והחזיק בקרנות המזבח כיואב · דכתיב וינס יואב
אל אהל ה׳ ויחזק בקרנ׳ המזב׳ מוציאין אותו משם והורגין
אותו · וזה באמת מדיני היושר ומכלל חקים ומשפטים צד
צדיקים שאפילו זה שהיה חושב להיות נעזר בהקבה או בב
במזבח המיוחס לו כיון שהוא רוצח ונתחייב מיתה צוה הי
הכתוב להוציאו משם ולמסרו ביד בעל דינו · ואין ראוי
לחמול ולרחם עליו כי הרחמנות במקום הזה אכזריות הוא ד
על הנבראים · ודשי זל פי׳ מעם מזבחי · אפי׳ כהן ועובד
עבדה והוא מדרש רזל ומה שהחזיק יואב בקרנות המזבח ס
כבר אמרו רזל במסכת מכות פר אלו הן הגולין שטעה שהי׳
סבור שקרנותיו קולטות ואינו קולט אלא גגו · שנ׳ מעם מז
מזבחי ולא מעל מזבחי · והוא תפש בקרנותיו או שהיה סב
סבור כי אין הכתוב אלא בהורג בעדים ובהתראה ועל פי
בד׳ וזהו לשון תקחנו למות ואין ממיתין אלא בעדים
ובהתראה אבל בנהרג על פי מלכות היה סבור שיהא קולט
ויש לומר מעם מזבחי שיחזור אל העד ולומר שאם היה הע
העד עומד ומקריב על גבי המזבח משם תקחנו לבות להעיד
עליו · ויש לנו לזכור מכאן כי כליון הרשעים והכרתם מן
העולם ועשות בהם משפט נבחר לה׳ מזבח

ומכה אביו ואמו מות יומת׳ הכאה שיש בה חבורה שיצא
ממנו דם כענין שכתוב ויכהו האיש הכה ופצוע׳ והכונה
אביו או אמו ׳ וכן ויעבד אלדים אחרים וישתחו להם וגו׳ ׳
אינו משתחוה ביחד אלא לשמש או לירח או לכל צבא הש
השמים ומיתה זו היא מיתת חנק שכן בארו לנו רז״ל מיתה ה
האמורה בתורה כתם זוהי מיתת חנק׳ וגונב איש ומכרו׳
מה שנכנס הכתוב הזה בין מכה ומקלל׳ כתב הגאון רבינו
סעדיה ז״ל לפי שרוב הנגנבים הם קטנים׳ וכשחוזרין אחר
זמן אינם מכירי׳ אב ואם ומכין ומקללין אותם והנה הגונב
סבה הוא שמכה ומקלל׳ ועל כן ראוי שיתחייב מיתה׳
והרמבן ז״ל כתב בזה כי סמך גונב למכה׳ לפי שמיתת שנ
שניה׳ שוה והיא מיתת חנק ועל כן הוצר׳ לאחר ומקלל אביו
שמיתתו בסקילה שכן כתוב אביו וא
ואמו קלל דמיו בו׳ וכל מקום שנ׳ דמיו בו אינו אלא
בסקילה שנ׳ באבן ירגמו אותם דמיהם בם׳ ומה שהחמירו
יותר במקלל מן המכה שהענישו הכתוב בסקילה שהיא חמ
חמורה מארבע מיתות בד׳ לפי שיותר מצוי מי שיקלל אביו
ואמו ממי שיכה אותם והעברה כפי מציאותה תמיד צריכה
יסור גדול׳ או מפני שיש בקללה חטא גדול יותר שהוא
בהזכרת השם ית׳ והנה צריך להענישו על חטאו באביו ו
ובאמו על אשר נשא שם אלדיו לפשע וחטאת עכל ז״ל ויש
לומר כמה שנכנס הכתו׳ הזה בכאן כדי להגדיל אשמת גונב
נפש ולהודיע חומר האסור שבו כי הוא חמור במכה ומקלל
אביו ואמו ולכך הושם באמצע בין המכה והמקלל וכן
בעשרת הדברו׳ הכניסו הכתו׳ בין הנאוף ועדות השקר ואלו
לא הזכירו הכתוב כי אם באחרונה אחר מכה ומקלל היה
נראה שהוא עון יותר קל מן המכה והמקלל ולא היה יכול ל
להקדימו כי כבר התחיל בדין הרציחה מכה איש ומת
והוצרך לסדר אחריו מכה אביו ואמו׳ והנה לגודל העון
נענשו עליו האחים בעשרה הרוגי מלכות ולא יתעלם ממך
ענין כפל המיתה ממה שכתבתי במקום אחר׳ ונמצא בידו
פרט למצויין בידו כגון בנו ותלמידו או סמוך על שלחנו ש
שלא יתחייב מיתה בהם אם מכרן׳׳ באבן או באגרוף באור
אגרוף היד שיתקבצו בה האצבעות והוא לשון רז״ל אגרופו
של בן אבטיח של בית דוד בעלי אגרופין היו׳ והכתוב
הזכיר שתי הכאות אחת קשה ואחת קלה לא תמית על הרוב
לומר כי בשתיהן צריך אומד וחובשין אותו ואם ימות
ישלם שבת ורפוי ׳ופי׳ הכתו׳ כי כאשר יתחזק המוכה והוא
מתהלך תמיד בחוץ בשוקים וברחובות על משענתו כמשפט
החלושים שנתרפאו מחולי ונקה המכה ולמד שאפי׳ פשע ב
בנפשו ומת בחולשתו אחר כך לא יומת׳ ודבר הכתוב בהוה
כי המוכים שנפלו למשכב לא יתהלכו בחוץ עד שתחיה המ
המכה ויצאו מידי סכנה׳ וזה טעם והתהלך בחוץ כי אם
יקום והתהלך בבית על משענת לא ינקה׳ ובמכלתא אם
יקום והתהלך׳ שומע אני בביתו׳ תל׳ בחוץ׳ אי בחוץ שומע
אני אפי׳ מתענה תל׳ אם יקום וגם זה נכון מאד שיאמר הכ
הכתוב אם יקום ממשכבו לגמרי והוא מתהלך תמיד
בחוצות שלא יחזו׳ למשכבו כבאו מן החוץ כמנהג המתנוני׳
אעפ׳ שהוא חלוש ונשען על משענת ונקה המכה׳ והכלל
כי כל זה כמין משל בהוה והדין הוא שיאמדוהו לחיים וזהו

שחוזרים אומדים אותו למיתה׳ ואמר רק שבתו יתן ורפא ירפא
ולא אמר שבתו ורפואתו יתן להגיד שיתן השכר לרופאים ו
וירפאו אותו ׳ ולא יוכל לתבוע שיתן לו השכר והוא יעשה
בו דברים אחרים רק ירפא אותו על כל פני׳ כן כת׳ הרמבן
ז״ל׳׳ ורפא ירפא׳ כל רפואה בבשר ודם׳ לא מצאנוה בכל
הכתובי׳ כי אם בדגש׳ וכן רפאנו את בבל ולא נרפאת׳ אבל
בהקבה׳ ברפי׳ והוא שכתוב רפאני ה׳ וארפא׳ וכתיב הרופא
לשבורי לב׳ ארפא משובתם׳ וירפא אלדים את אבימלך ל
כי אני ה׳ רופאך׳ והטעם בזה כי הרפואה בבשר ודם אינה
אלא על ידי צער וטורח׳ והוא שיסבול הסם או המשקה
המר׳ אבל רפואה של הקבה בנחת אין שם צער כלל׳ כי
ברכת ה׳ היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה׳ ומה שאמרו רז״ל
ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאת ולא אמרו א
אלא במכה שבחוץ שהכתוב מדבר בה׳ אבל חולי מבפנים
אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופא כל בשר אשר ב
בידו נפש כל חי וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט
עבד ואמה סתם הנזכרים בכתוב בכנעניים הכתוב מדבר ו
ועוד הרי הוא בפירוש כי כספו הוא׳׳ והרמבן ז״ל פי׳ כי
הזכיר בשבט בלשון ידיעה לפי שדרך מושל ואדון להיות ב
בידו שבט והזהיר כי אעפ׳ שהוא שבט מוסר וכענין שכתו׳
שבט מוסר ירחיקנה ממנו ואינו מקל יד ישמר ממנו ולא י
יכה בו אפי׳ העבד הכנעני מכת בלתי סרה וזה טעם תחת י
ידו שהיה מכה רבה עד שמת׳ ואמר נקום ינקם ולא הוצרך
לפרש משפטו כפירוש אבל אמר שלא יפטר בעבור שהוא
בספו רק נקום ינקם בנקמת כל מכה איש ומת שאמר בו מו
מות יומת׳ וכאור נקם ינקם חיוב מיתה בסייף כענין שכתוב
חרב נוקמת וגו׳ ורבי חננאל ז״ל פי׳ כה שהוציאו בלשון נקם׳
לפי שהאדון נתכון להמיתו כשמת תחת ידו ובא לו בדרך ע
ערמה כאדם הרוצה להנקם מאויבו אבל לא שימיתנו וכיון
שהיתה כונתו להמיתו לכך הוציא הכתוב מיתת האדון ב
בלשון נקמה כלומר אף האדון נקום ינקם׳ אך אם יום או
או יומים יעמד אלו הזכיר הכתוב יום בלבד היינו מבינים י
יום של תורה שהוא לילה ויום כיום של מעשה בראשית ש
שכתוב בו ויהי ערב ויהי בקר אבל הוסיף יומים כלומר יום
שהוא כיומים והכונה בזה שיקח משני ימים והוו מעת לעת
ולפי שבתחלה אמר ומת תחת ידו והיה בכשמע שימות בעת
הבאתו מיד שב לבאר שאם עמד ביום ההכאה על רגליו או
אפי׳ לא היה יכול לעמד כלל ביום ההוא ועמד ביום המחרת
יפטר האדון אבל אם לא עמד כלל חייב אעפ׳ שמת ביום ה
השני דמת תחת ידו קרינא ביה׳ ולא הזכיר עמידה ביום
השלישי כי כיון שחיה שלשת ימים פטור הוא דלא קרינא ב
ביה ומת תחת ידו׳ ויש לשאול מדוע לא הזכיר כבאן דין ה
האב המכה את בנו מכת אכזרי ומת תחת ידו מה דינו ומה
ענשו והתשובה בזה שאין הדבר מצוי שיתכוין האב להכות את
בנו מכת מות אבל האדון שיכעיסהו העבד בדבר גדול והכהו
מכת בלתי סרה ומתכוין להמיתו אך אם יום או יומים יעמד
כי הוכיח סופו על תחלתו שלא היתה כונתו להמיתו ולא יו
יוקם כי כספו הוא ואין אדם מתכוין להפסיד ממונו ולהמית
עבדו שהוא קנין כספו׳ ונגפו אשה הרה ׳לא היו מתכוני׳
לה׳ ולא יהיה אסון באשה׳ כאשר ישית עליו

בעל האשה׳ ולא כאשר תשית עליו האשה לפי שאי
לאשה חלק וזכות בולדות׳ שאעפ״שהזכיר ילדיה אין
הכונה שיהיו שלה אבל הם פקדון אצלה כאדם המפקיד בר
ברשות חברו ופקדון כל היכא דאיתיה ברשותיה דמריה א
איתיה ולפיכך יש לו לקצוב הדמים כשלו ושיענש החובל כ
כפי דברו ואם היה נותן עונש גדול יותר מכדי דמיהם לכך
אמר ונתן בפלילים כלומר לפי ראות עיני הדיינין׳ וכן
דרשו במכלתא כאשר ישית עליו שומע אני כל מה שירצה
הל׳ ונתן בפלילים ואין פלילים אלא דיינים״ ואם אסון יהיה
באשה״ ונתתה נפש תחת נפש׳ נחלקו רז״ל בזה יש מהם א
אומרים נפש ממש שהרי רוצח הוא שהרג את האשה ואעפ״
שלא נתכון לה חייב ויש אומרים ממון לפי שלא נתכון לה
ונתכון להרוג את זה והרג זה פטור ובמדרשו של ר׳ שמעון
בן יוחי ראיתי כי ינצו אנשים זה מיכאל וסמאל ונגפו אשה
הרה זו כנסת ישרא׳ ויצאו ילידה בגלות ענוש יענש סמאל
כאשר ישית עליו בעל האשה זה הקב״ה שנ׳ ונתן בפלילים״
עין תחת עין׳ קבלת רז״ל בזה דמי עין ולא עין ממש והראיה
מה שהזכיר למעלה רק שבתו יתן ורפא ירפא ואם נעשה ב
באיש אשר יכה את רעהו כאשר עשה בו מה ישלם אחרי כן
והוא גם הוא צריך שבת ורפוי ועוד כי זה שהוציא עין חב
חברו אלו עשינו לו כן והוצאנו את עינו לא כל הטבעים ש
שוים ואולי השני ימות בהוצאת עינו מפני שטבעו רך מן ה
הראשון והתורה אמרה עין תחת עין ולא עין ונפש תחת עין
ואם כן אין בזה השוית היושר והמשפט לכל טבעי בני אד
אדם זולתי בדמים ועוד הכתוב שאמר ואיש כי יתן מום ב
באדם כאשר עשה כן יעשה לו שבר תחת שבר עין תחת עין
שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו אי אפשר ש
שיתקיים הכתוב הזה אלא כפי קבלת רז״ל בדמים ולא נש
נטילת אבר ממש לפי שאי אפשר לאדם לעשות חבורה ב
באותה שעשה לו חברו בארך וברוחב ובעומק ולא יתכן לו
לצמצם ואם יעשה פחות או יתר לא קיים כאשר עשה כן י
יעשה לו אלא מכאן שאינו ממש אלא דמים כדמי מה שע
שעשה לא פחות ולא יותר׳ ויש לשאול היאך נקיים הכתוב
כאשר עשה כן יעשה לו ואם לא בעשית חבורה ממש שהרי
הוא חבורה עשה ואם זה שעשה חבורה הוא חייב לשלם דמ
דמים היאך יתקיים כאשר עשה כן יעשה לו״ ויש לומר כי
פירוש כאשר עשה כן יעשה לו כאשר הרע כן ירעו לו וה
והראיה מדברי שמשון שאמר כאשר עשו לי כן עשיתי להם
והלא הם גזלו את אשתו והוא שרף את תבואתם והרי מע
מעשה שלהם לא היה כמעשה שלו אלא ודאי כיון שהרעו
זה לזה כאלו השתלמו הגמול״ וכן מצינו בדברי הנביא ש
שמתנבא על עשו כאשר עשית יעשה לך גמולך ישיב בר
בראשך׳ כי כאשר שתיתם על הר קדשי והוא למדת מן הד
הדעת ומן הכתוב ומדברי חכמים שאין פי׳ עין תחת עין מ
ממש אלא דמים כן כתב רבינו חננאל ז״ל״ והנה הכתוב
הזכיר ז׳ דברים עין שן רגל כויה פצע חבורה שיש בכל אחד
דבר שאינו בחברו ואי אפשר שנלמוד האחד מן השאר״
עין נברא עמו אבל שן לא נברא עמו ואינו מן הבנין של ר
למט׳ אברים שיש באדם כי כל אבר ואבר מרמ״ח אברים יש

לון בשר וגידין ועצמות ולפיכך לא היינו יכולי׳ ללמוד שן
מעין שאין השן מכלל האברים אלא שהוא כלי הטחינה ובן
כלן״ וכי יכה איש את עין עבדו׳ מצות התורה בעבד כנ
כנעני שיוצא בשן ועין והטעם בזה מפני שלא נשתעבדו א
אלא בשן ועין שנ׳ וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד ל
לשני אחיו בחוץ ראה בעינו והגיד בפיו ונתקלל ע״ז ארור
כנען עבד עבדים יהיה לאחיו וכיון שלקו האברים החוטאי׳
נפטר הגוף מעונש עבדות׳ ואמרו רז״ל ושחתה עד שיתכוין
לשחתה אבל נתכון לרפאתה והשחיתה אין עבד יוצא בה
לחרות״ וסדור הפרשיות מן וכי יכה איש את עבדו כי ה
התחיל מרציחת העבד שהיא חמורה ואחר כך כתב וכי
ינצו שבו דין הולדות שהוא קל מזה שלא ידע אדם אם יצ
יצליחו ואחר בדין אברי הישראלים וזהו תחת עין ואחר כך
בדין אברי עבדים כנעניים שהוא הקל שבכלן ומשם ואילך
במשפטי הבהמות ובנזקיהן והכל בסדר נכון ובהשגחה גד
גדולה״ וכי יגח שור את איש׳ הזכיר באדם לשון נגיחה א
אבל בבהמה בשור שהמית שור הזכיר נגיפה ואמר וכי יגוף
ואמרו רז״ל בבבא קמא אדם דאית ליה מזלא הזכיר בו נגיח׳
כלומר שעשה במתכוין ובהשגחה פרטית בהמה דלית לה
מזלא הזכיר בה נגיפה כלומ׳ בדרך מקרה״ סקול יסקל
השור׳ אין מיתת השור לקחת הדין מן השור אלא לקחת ה
הדין מבעליו כדי שיזהר בשמירתו ואם לא יזהר הרי הוא י
יודע שיפסיד ממונו׳ זהו על דרך הפשט והוא דעת הרמבן
ז״ל אמנם יש דעת אחרת כי שור שהמית את האדם והוא ה
הדין חיה ועוף שהמית על כל פנים נקשר בו הכח שנקשר
בנחש הקדמוני ולכך המשילו חכמים מכת הדבר לנגיחת ה
השור ממה שאמרו במסכת תענית ריש פרק סדר תעניות ה
האמור שלשה מתים ביום אחד אין דבר בשלשה ימים בזה
אחר זה הרי זה דבר וכן בשור אם נגח שלשה פעמים ביום
אחד אין זה מועד שלשה פעמים בג׳ ימים זה אחר זה הרי זה
מועד שנ׳ ואם שור נגח הוא מתמול שלשום דברי ר׳ יהודה
ופליג עליה רבי מאיר דאמר רחק נגיחותיו חייב קרב נ
נגיחותיו לא כל שכן ואעפ״כ קיימא לן כר׳ יהודה׳ ואמרו
עוד שהשור בימי ניסן השטן מרקד לו בין קרניו ויודע כי ה
הוא מושך כח ממדת הדין שכתוב ופני שור מהשמאל״
ומעשה עשו חכמים בתרנגול שהרג את הנפש והביאוהו לב
לבד׳ וסקלוהו ודבר הכתוב בהווה כשהזכיר שור אבל הוא ה
הדין לשאר ב״ח וכבר ידעת כי בזמן התלמוד היה השטן מ
מתדמה ומתראה לעיני הבריות עד שהוצרכו לבקש רחמי׳
שיתעלם מהם׳ והמית איש או אשה ודרשו רז״ל שהכתוב ה
הזה מופנה הוא להקיש ולדון ממנו גזרה שוה לכל הנזקים
שבתורה אחד האיש ואחד האשה ואעפ״שאין אנו דנין עכ
עכשו דיני קנסות מכל מקום אי תפס לא מפקינן מיניה ומ
ומשמתי ליה להוא גברא דקבע היזקא בביתיה מדר׳ נתן
מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו שנ׳ ולא תשי׳ דמי׳
בביתך׳ ואמרו רז״ל בבבא קמא האי מאן דבעי למהוי חס
חסידא לזדהר במלי דנזיקין חסידים הראשונים היו קוברים
את קוציהן וזכוכיותיהן בדי שלא

תוציאם המחרישה ומעשה באחד שהיה מפנה אבני מביתו
וזרק את ברשו' הרבי' אמר לו זקן אחד ריקה מפני מה אתה
מפנה ממקום שאינו שלך למקו' שלך לגלג עליו אותו האיש
לימי' הוצרך האיש ומכר את ביתו ונתקל באותן האבני' מיד
הזכיר דבריו של אותו הזקן אמר יפה אמר לי מפני מה אתה
מפנה אבנים ממקום שאינו שלך למקום שלך וזהו שאמר
הכתוב וזכור את בוראיך בימי בחורותיך ״ וגם בעליו יומת
אין זה בדיני אדם שהרי אמרו רז״ל על רציחתו אתה הורג ו
ואי אתה הורג על רציחת שורו אלא בידי שמים הוא כלשו'
והזר הקרב יומת ומתו בו כי יחללוהו שפי' בידי שמים ״ אם
כפר יושת עליו ״ אין אם זה ספק אלא חובה כמו אם כסף
תלוה ״ וכל כפר הוא כפרה בענין הקרבנות ואין כופין
אותו לבא לבית דין לחייבו בכך ואפילו אם חייבוהו אין מ
ממשכנין אותו ״ ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו ׳
מלמד שאם נתן בכל אשר יושת עליו פדיון נפשו הרי הוא
ניצל שנא' פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר וזה הדין בחייבי
מיתה בידי שמים כגון זה שלא הרג אלא היה סבה לשורו ש
שהרג כשלא שמרו יש לו פדיון אבל ההורג אין לו פדיון ש
שנ' אך כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת ״
או בן יגח או בת יגח ״ לפי שהזכיר בתחלת הפרשה וכי יגח
שור את איש או את אשה שמשמע גדולים הזכיר כבאן ש
שאפילו נגח את הקטנים כמשפט הזה יעשה לו ״ שהשור
יסקל וגם בעליו יומת בידי שמים ״ אם עבד יגח השור א
או אמה ״ כנעניים הם ״ וכסף שלשים שקלים אפילו עבד
נוקב מרגליות אפי' עבד מוכה שחין ״ כי יגנוב איש שור או
שה וטבחו או מכרו ״ על דרך הפשט העברות שהן מצויות
יותר בהן הוא ראוי להגדיל העונש יותר ולפי שהתורה ח
חייבה לגנב לשלם תשלומי כפל על כן תחייב לגונב מן הב
הבהמות הדקות שהן מצויות חוץ למדינה בשדות ובמדברו'
לשלם כפל הכפל וזהו ארבע צאן תחת השה גם הבהמות
הגסות הגנבה מצויה בהן יותר לפי שאי אפשר לרועה ל
להעבירן מלפניו כאשר בדקות ועל כן החמיר בגנבתן יותר
והוסיף אחד ואמר חמשה בקר ישלם תחת השור' כ״ן כתב הר
הרמב״ן ז״ל ״ אבל רז״ל בארו לנו בזה שני טעמים אמרו כי
מה שהוסיף עונש בגנבת השור יותר מן השה מפני שהגנב
מרכיב השה על כתפו וכדי בזיון בזה מה שאין כן בשור ש
שהלך ברגליו והוכיחו מזה גדול כבוד הבריות שדוחה את ל
לא תעשה שבתורה הקב״ה חס על כבוד הבריות ובשור שב
שבטלו ממלאכתו מה שאין כן בשה החמיר בו הכתוב יותר
והוכיחו מזה גדולה מלאכה ״ ומה שחייבה תורה לגנב
שישלם פי שנים ואין הגזלן משלם אלא קרן כבר נתנו רז״ל
טעם בזה לפי שהגזלן השוה את העבד לקונו אבל הגנב חל
חלק הכבוד לעבד יותר מקונו שנא' הוי המעמיקים מה' לס
לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יו
יודענו וכתיב ויאמרו לא יראה יה וגו' ״ ועל דרך המדרש
כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו לפי ששור נגבנו
ועשינו עגל לפיכ' חמשה בקר ישלם תחת השור שלמנו עליו
שמתו אבותינו עליו במדבר ״ וארבע צאן תחת השה ׃

תחת שגנבנו ליוסף עשינו ד' מאות שנה משועבדים במצ
במצרים ומלכו בנו ד' מלכיות עכ' לשון המדרש ״ ומה
שמתו אבותינו עליו במדבר נראה שהזכיר בן על אותם שנ
שנהרגו על יד בני לוי שהיו כשלשת אלפי איש וכן במגפה
על ידי הקב״ה אבל מפני שהזכיר מספר חמשה נראה לי כי ה
עונשין קבלנו עליו תחת השור ואלו הם הריגה בסיף על י
ידי בני לוי ׳ מגפה על ידי הקב״ה שנ' ויגוף ה' את העם ׳
הורקת פנים על ידי משה שנתבוון לבדקן כסוטות ׳ חורבן
בית המקדש שנ' קרבו פקודות העיר ולשון פקודות הוא מ
כנגד הלשון שהזכיר כאן וביום פקדי ופקדתי לכך אמר פ
פקודות ׳ זכירה לדורות כי אעפ' שהקב״ה פוקד העון הרי
הוא נזכר בכל דור ודור ׳ ובפסוק פוקד עון אבות אבאר זה
בגה ״ אם במחתרת ימצא הגנב ׳ לשון במחתרת שחתר
בחשך בתים ״ אין לו דמים ׳ אין לו חיוב מיתה למי שימיתנו
שהרי בודאי כיון שהוא נכנס בלילה על עסקי נפשות בא ש
שאם יעמד בעל הבית כנגדו להציל ממונו הרי הוא הורג ל
לבעל הבית ״ אם זרחה השמש עליו ׳ כלומר שנכנס שם
ביום או שנתעכב שם עד הבקר שהתפשטה השמש בעולם
דמים לו חיוב מיתה יש לכל מי שימיתנו לפי שלא נמצא ש
שבא על עסקי נפשות ובודאי לא יהרוג שכבר הוא יודע ש
שהכל יודעין בו ויתפשוהו להריגה ׳ והזכיר בלשון נקבה
אם זרחה השמש ולא אמר אם זרח כי כן דרך להזכיר הכתו'
בלשון נקבה כשרוצה לדבר בזמן שהשמש מתפשטת בע
בעולם ומתרחבת ברוחב חללו ׳ וכן לעיני השמש הזאת
וכשהוא מתחיל לזרוח ורוצה לצאת ולהתנוצץ בזהרו נק
נקרא בלשון זכר כלשון ויזרח לו השמש וכתיב השמש יצא
על הארץ וכתיב ישיש כגבור לרוץ אורח ׳ ועל כן הזכיר
כבאן בלשון נקבה יאמר שאם התפשטה השמש בעולם שה
שהוא יודע שיתפש ולא יוכל להנצל מידם דמים לו למי ש
שימיתנו ויש לו לשלם מה שגנב אם אין לו ונמכר בגנבתו ׳
מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם ׳ הוכיחו רז״ל מכאן הנזקין
שמין להם מן העדית שאם היית אומר בבינונית או בזבורי'
יהיה כל אחד ואחד גוזל את חברו עדית שלו וישלם מן ה
הזבורית או מן הבינונית ולכך אמרה תורה מיטב שדהו ומ
ומיטב כרמו ישלם שיתחייב לשלם לנגזל מן העדית שלו כ
כדי שיאמר מפני מה אני גוזל וחומס למחר בד' יורדין לנ
לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי וסומכין על מה שכתו' בתורה
מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם וזהו ששנינו הנזקין שמין ל
להם בעדיתו בעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזבורית דין
בעל חוב שיהיה נפרע מן הזבורית מן התורה שנ' בחוץ תע
תעמד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט ה
החוצה מה דרכו של בעל הבית להוציא פחות שבכלים אבל
תקנו חכמים שיהא נפרע מן הבינונית שאם תאמר מן הז
הזבורית ננעול דלת בפני לווין ׳ כתובת אשה בזבורית מה
טעם שיותר שמה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא ״
כי תצא אש ׳ מעצמה ׳ שלם ישל' המבעיר את הבערה ׳ מ
שהבעיר את האש היה סבה שאלמלא הוא שהבעיר
תאהאש לא היתה האש יוצאה מעצמה ושורפת את

הגדיש או הקמה׳ ודרשו רזל מקרא כבבא קמא ע׳ חורבן
בית המקדש שכתוב שם בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך
אבותינו היה לשרפת אש ואנו גרמנו שקלקלנו והבטיחנו ה
הקבה שישלם כא׳ו הוא הבעיר את הבערה ״ כי יתן איש
אל רעהו כסף או כלים דדשו רזל ד׳שומרים הם שומר חנם
שומר שכר השואל והשוכר׳ ודיניהם ג׳ פרשה זו מדברת ב
בשומר חנם שכן דרך כל אדם לשמור בחנם פקדון של כסף
או של כלים ׳פרשה של אחריה כי יתן איש אל רעהו חמור
או שור או שה וכל בהמה לשמור מדברת בשומר שכר ש
שאין דרך לשמור בהמות של אחרים כי אם בשכר ׳ וכי
ישאל איש מעם רעהו זה השואל ׳ אם שכיר הוא בא בשכרו
זה השוכ׳ ודע כי כלל ד׳שומרי׳ הללו שומר חנם פטור על
הכל מגנבה ואבדה ואין צריך לומר מאונסין והוא עושה ח
חסד לבעל הממון כשרוצה לשמור פקדונו בחנם ״ שואל
חייב על הכל מגנבה ואבדה ואפי׳ מאונסין והוא נוטל חסד
מבעל הממון וכמו שאמרו רזל דכל הנאה לדידיה היא ול
ולפיכך בשומר חנם כל הנזקין הבאים על הממון הרי הן ל
לבעל הממון ולא לשומר ובשואל כל הנזקים הבאים ע׳ה
הממון הרי הן לשואל ולא על בעל הממון ״ שומר שכר
ושוכר הרי הם משותפים בתועלת זה משכיר בהמתו או כליו
לחברו ונוטל שכרותו וזה משתמש בהם וכיון שהתועלת ב
ביניהם ראוי שיתחלקו הנזקים ביניהם ״ נזקי גנבה ואבדה
הרי הן לשומ׳ שכר ולשוכר ולא לבעל הממון ונזקי האונסין
כגון מת או נשבר או נשבה הרי הם של בעל הממון ולא של
שומר שכר ושוכר ״ כל אלה דיני היושר ומדות שוות וחקי׳
ומשפטי׳ צדיקי׳ ״ ונקרב בעל הבי׳ אל האלדי׳ עד האלדי׳ יבא
דבר שניהם אשר ירשיעון אלדים ׳ הזכיר כבאן ג׳ פעמים
אלדים ומכאן דרשו רזל אין בד׳ פחות משלשה ולא תמצא
בכל דינין שבפרשה מתחלת הספר ועד כאן שיזכיר השם
המיוחד כי אם שם אלדים והטעם בזה כי המשפט לאלדים
הוא אבל בענין השבועה הזכיר השם המיוחד ואמר שבועת
ה׳ וזה מבואר לפי שהקו האמצעי הוא עקר השבעה על כן
וחס השבועה לשם והנה מלת שבועת חסר וא׳ שבעת כתיב
כי הוא נגזר משבעה וזה כבר נזכר ונשנה ״ אם לא שלח
ידו במלאבת רעהו ״ הכונה בפקדון שמסר בידו וכן דעת ה
התרגום במה דמסר ליה חבריה והוציא הפקדון בלשון כל
מלאכה כי ממונו של אדם יקרא מלאכה וכן כתוב לרגל המ
המלאכה והזכיר זה על המקנה ובא לומר שאסור להשתמש
בפקדון בלל שאם היה הפקדון בעל חיים שאסור שיעשה ב
בהם מלאכתו ואם הפקדון כלים אסור לו להשתמש בהם כי
השמוש בכלים יקרא גם כן מלאכה שהרי הכלים עשויים ל
למלאכה ולתשמיש ״ ודקדקו רזל בגמ׳ בבבא מציעא בסוף
פרק המפקיד ואמרו אם שלח ידו חייב כלו אם נשתמש כלל
בו ועשה בו מלאכתו כל עקר ואפי׳ ברא שנפחת דמיו חייב
ושם הולקים רב ולוי חד אמר שליחות יד צריכה חסרון וחד
אמר אינה צריכה חסרון והעלו שם בגמרא שאינה צריכה
חסרון ואין לו להשתמש בו כלל ואפי׳ תשמיש שאין בו פחת
אלא אסור להשתמש בו כל עקר ״ מכשפה לא תחיה ׳ ענין

הכשוף הוא חבור דברים חלוקים מזה ומזה וכאשר יחבר א
אותם הדברים למטה זה עם זה כן יתחברו ויתערבו דגות
אשר למעלה זה עם זה ותצא כביניהם פעולה נפלאה גכ׳י׳
ואסור כלאים נוטה לזה קצת כי הוא מערבב הכחות ר׳ם
למעלה אשר הפרוד והרחוק ראוי בהם והחבור בהם מזיק
מאד ״ והנה חרטומי מצרים עקר חכמתם היתה ענין
הכשוף והיו עושים בהם דברים נפלאים בדרך ו שבע ״
ודרשו רזל למה נקרא שמן כשפים שמכחישים פמליא של
מעלה והכחשת הפמליא הוא כשאדם עושה למטה הרכבת
דברים שהם הפך הכחות הפשוטים הנגזרי׳ בתנועת הגלגלים
ובגזרת עירין שהם נפש להם והם הנקראי׳ פמליא שלמעלה
וראוי אדם שיניח העולם שיתנהג כמנהגו וכפי׳ טבעו הפ
הפשוט שהוא רצון בוראו ית׳ שבראו כך ואם תתעסק
בכשפים יש בזה צד הכחשה וכן דעת הרמבן זל ״ אבל דעת
רבינו חננאל זל כפי׳ במסכת סנהדרין מכחישים כאלו
מכחישים ואמר כי אין לכשפים פעולה כי
אם מה שיגזור השי׳ וכענין שאמ׳ רבי חנינא ל
לאותה אשה אין עוד מלבדו כתיב ואעג׳ דמשני התם שאני
רבי חנינא דנפיש זכותיה שניא הוא ולא מסכנין עליה וכ
וכדר׳ חנינא אתי תברן ׳ ואם תשאל כיון שאין לכשפים פע
פעולה אלא במקום שהקבה גוזר למה אסרתם תורה ולמה ח
חייבה מיתה למכשף והטעם מפני שעבר על גזרתו של
הקבה׳ לעשות מה שמנע כמו השתא ומה מי שעבר על גז
גזרת מלך בשר ודם חייב מיתה על גזרתו של מלך מלכי המ
המלכים הקבה׳ על אחת כמה וכמה עכ׳ דבריו זל׳ ומפני
שישראל מורגלים בחכמה הזאת כי הם היוצאים ממצרים ע
עתה מחדש וקרוב הדבר מאד שיטעו בני אדם אחריה על
כן הוצרך הכתוב למנוע מהם ולאסור החכמה הזאת וכדי ל
להוסיף חומרא בדבר לא אמר הכתוב מכשפה מות תמות א
אלא לא תחיה כי רצה הכתוב להחמיר הענין בלאו שלא ל
להחיותם כשם שהחמיר בשבעה עממין ואמר לא תחיה כל
נשמה׳ והזכיר מכשפה לא תחיה ולא מכשף מפני
שהכשפים מצויים בנשים יותר ואין מעשה האוב נעשה כי
באשה ולכך אמר הכתוב איש או אשה כי יהיה בהם אוב א
או ידעוני וכבר הזכירו בספרי הכשפים כי ענין האוב א
אשה עומדת בקבר המת על מראשותיו והאיש מרגלותיו וג
ונער באמצע והקשקוש בידו מצלצל ומקשקש בו והנה זה
הורגל בין האמות גאות הזמנים במאד מאד כמנו נעתק ב
במלכו׳ אדום שאנו שרויים ביניהם שיש להם כלי הק
הקשקוש שהם מקשקשים בהם על מגדלי בתי עז׳ שלהם וא
ואין זה לאומה אחרת יצא להם מן השרש הזה שהוא שר
פורה ראש ולענה ״ זובח לאלוים יחרם ׳ מפני שהזהיר
בדבור שני על עז דרך כלל ולא פי׳ העונש לכך פי׳ כבאן כי ה
הוא חייב מיתה בענין שכתו׳ אך כל חרם אשר יחרם מן הא
האד׳ לא יפדה מות יומת ואמ׳ יחרם מדה כנגד מדה הוא
זבח לאחר שנ׳ והיית חרם כמוהו וגו׳ כי חרם הו׳ ועל כן יחר׳
ועוד יבלול הזובח והזבח שגם הוא אסור בהנאה ומה שה׳ יד
זביחה הוא הדין להשתחויה ולנסוך וקטור ולשאר העבודו׳
אבל המכבד והמרבץ

והמגדף והמנסך אינו חייב מיתה כשלא כדרכה אבל
כדרכה אם דרך עבודתה בכך חייב מיתה בכל ענין ואפי׳ פוער
עצמו לפעור ופי׳ רש״י ז״ל לאלהים כפתחות המלמד לאותם
שהוזהרתם עליכם בסיני לא יהיה לך אלהים אחרים והם
המלאכים ועל דרך הקבלה מלת לאלהים תרמוז סוד
הקרבנות וכענין שכתוב את קרבני לחמי לאשי ודרשו ז״ל
יכול לחמי תל׳ לאשי לאישים אתם ניתנים ואמת הדבר
אבל הכונה לשם המיוחד וזהו שהזכיר כאן בלתי לה׳ לבדו
ועל כן תרג׳ אנקלוס אלהין לשמא דה׳ בלחודוהי ״ וגר לא
תונה באונאת דברים ולא תלחצנו בגזלת ממון ׳
בכמה מקומות כתוב בתורה והזהיר הקב״ה על הגר לפי ש
שהגר הוא מוצא עצמו יחידי בארץ נכריה ולכך נקרא גר מ
מלשון גרגיר הנמצא יחידי בראש ענף האילן מבזים אותו
ומריעים לו על כן אמר השי״ת אל תחשב שאין לו מי שיריב
את ריבו כי אני הוא הרב את ריבו והעושה נקמה בעושקיו
וזהו שנתן טעם ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם ב
בארץ מצרים לא אמר ואתם ידעתם את הגר אלא את נפש
הגר כלומ׳ ידעתם כי כל גר נפשו שפלה עליו ואין לו למי ש
ישא עיניו כי אם אלי ועל כן ארחם עליו כמו שרחמתי ע
עליכם שהייתם גרים בארץ מצרים וצרף אליו האלמנה וה
והיתום לפי שבלן תשושי כח והבריות מקילות בהם להרע ול
ולהצר אותם והנה דמעת מצויה כי שערי דמעה לא ננעלו
ועל כן צריך אדם להזהר בהם להטיב ולהתחסד עמהם בין
בגופו בין בממונו וכן הזכיר הנבי׳ ותפק לרעב לחמך והזכיר
עוד ותפק לרעב נפשך אם יש לך ליתן לו לחמך ואם לאו
נפשך שיאמין לו עצמו להמציא לו קורת רוח בדברים ומה
שהזכיר לשון כל אלמנה אפי׳ עשירה ובעלת נכסים מפני ש
שדמעתה מצויה ונפשה מרה לה ״ אם ענה תענה אותו ׳
יחזור לכל אחד ואחד בין היתום בין האלמנה שהזהיר עליהם
לא תענון וכל לשון הכתוב הזה הוא כפול כי כפל הענוי וה
והצעקה והשמיעה ׳ ויתכן לפרש כזה כי דרך בני העולם
שהם עלובים באי זה דבר שיהיה שיטרחו אחרי מושיעים
ועוזרים והיתום והאלמנה הם תלושי הכח אין להם עוזרים
ולכך לא יבטחו באדם כי אם בהקב״ה שהוא עוזר ומושיע ו
ומגן ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרים יותר מכל אדם
ובענין שכתוב בהם כי גואלם חזק הוא יריב את ריבם א
אתך ״ ומפני שדרך הבריות לענותם תמיד כל היום לכך כ
כפל הענוי והיה ראוי שיאמר אם ענה תענה אותם ליתום ו
ולאלמנה שהזכיר ואמר אותו להזהיר שלא לענות אחד מהם
פעם אחד כעס שאם יעשה כן כי אם צעוק יצעק אלי בלומ׳
כי יצעק אחד מהם אלי שמוע אשמע צעקתו של כל אחד
ואחד וכן כל צעק וצעק של כל אחד ואחד ועל׳ הוצרך הכתוב
לכפול הצעקה והשמיעה כדי ליתן שמיעה על כל צעקה וצ
וצעקה ״ וכן מצינו חלקי השמיעה ומדרגותיה כפי הצ
הצעקה והצער שיש לו בצעקתו והוא שכתוב שמעה תפלתי
ה׳ ושועתי האזינה הזכיר בתפלה שאדם מנענע בה שפתיו
לשון שמיעה והזכיר בשועה שמצטער יותר וצועק האזנה
שהוא הטיית האזן וגדול משמיעה ובדמעה היוצאה מתוך

הכנעה וצער גדול יותר הזכיר אל תחרש והוא הפקת רצונו
ותכין מזה איך הקב״ה מדקדק בנתיבות השכר למדוד לכל
אחד כמדתו ״ ודומה לזה תמצא במדרש אם יש עליו מ
מלאך מליץ אחד מני אלף לא אמר מלאך אחד מני אלף א
אלא מליץ אחד מני אלף כלומ׳ זכות אחד מני אלף חובה ׳
או יאמר שמוע אשמע צעקתו שמוע שאשלם לו החמס ש
שעושה לו חברו ״ אשמע שאני נפרע ממי שעושה לו ה
החמס וזהו כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני ולשון חנינה
מדת הדין היא כלומ׳ מדת הדין תהא מתוחה כנגדו ״
וחרה אפי מדת הדין שהיתה מכה במצרים כדי להציל אתכם
שהייתם גרים ואמר זה כנגד הגר שהזכיר ״ ואמר והיו
נשיכם כנגד כל אלמנה ובניכם יתומים כנגד היתום הכל
מדה כנגד מדה ״ וכל זמן שאתם נזהרים בהם ומרחמים
עליהם מדת הדין תתהפך לרחמים שהרי מדה טובה מרובה
ממדת הפורענות ובזה תאריכו ימים אתם ובניכם ולכם ת
תהיה צדקה לפני השי״ת שהרי פרי הצדקה אריכות ימים שנ׳
וצדקה תציל ממות וכתיב בארח צדקה חיים ודרך נתיבה אל
מות וגדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר עשה צדקה ו
ומשפט נבחר לה׳ מזבח

אם כסף תלוה

מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה ׳ שלמה המלך
ע״ה בא לשבח מדת הצדקה שהיא דוחה את הצרות ומסלקת
הפורענות כשהיא נעשית בסתר ומתן בסתר הוא שלא ידע
הנותן למי ניתן גם העני לא ידע ממי נוטל ״ ומן הידוע
כי דרכי נותני הצדקה נחלקים לח׳ חלקים והם ח׳ מדרגות
זו למעלה מזו ״ החלק האחד יש נותן צדקה לעני ונותנה
לו בעצבון ״ החלק השני שיתן לו פחות מן הראוי בסבר
פנים יפות ״ החלק ג׳ שיתן לעני בידו קודם שישאל ״
החלק ד׳ שיתן לעני וידע העני ממי נטל ולא ידע הנותן למ
למי נתן כגון גדולי חכמי התלמוד שהיו הולכים וצוררים מ
מעות בטליתותיהם ומפשילין לאחוריהם ובאים העניים ו
ונוטלים אותם והיו עושים כן כדי שלא יתביישו ״ החלק
החמישי שיתן וידע למי נתן אבל העני לא ידע ממי נטל כגון
גדולי חכמי התלמוד חסידי עליון שהיו הולכים בסתר
ומשליכים מעות בפתחי העניים ״ החלק ו׳ שיתן צדקה
לעני ולא ידע הנותן למי נתן ולא ידע העני ממי נטל והנה
זאת מצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש שהיו
צדיקים נותנים בה והעניים בני טובים מתפרנסים בה בח
בחשאי וקרוב לזה הנותן לתוך קופה של צדקה שהוא צדקה
הנתנת בחשאי שאין הנותן יודע למי נתן ואין הנוטל יודע
ממי נטל וצדקה זו דוחה את הפורענות ועל כן אמר שלמה
מתן בסתר יכפה אף יאמר כי גם אם הפורענות ראויה לבא
עליו זכות מתן בסתר יסלקנו מעליו והנה זה בהפך מפעולת
השחד שהוא אבן חן אצל הנוטל וכן אמר שלמה אבן חן
השחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישכיל ובאר הכתו׳

הכתוב כי הנותן מתן בסתר שהוא מחסר לעצמו הלא החסרון
זה מרויח שידחה הפורענות מעליו שהוא ראוי לבא עליו וה׳
והשחד שהוא נוטל בידו ומביאו אל חיקו בסתר וביתרון הזה
יפסיד שיביא על עצמו חמה עזה ·· והא למדת שהחסרון
הזה למצוה גורם לו שכר והיתרון הזה בגזל וחמס גורם לו
ופסד וחלק השמיני והיא צדקה גדולה מכלן המלוה מעות
לעני לפי שההלוא׳ גדולה מן המתנה שהוא מחזיק בידו ואינו
מתבייש בזה ולפיכ׳ נצטוינו במצות עשה שבתורה על חיוב
ההלואה לעני וזהו שכתוב אם כסף תלוה את עמי את העני
עמך ·· קבלו רז״ל אם זה חובה · וכמוהו ואם מזבח
אבנים תעשה לי · וכן אם כפר יושת עליו · ובאור הכתוב
אם כסף תלוה חייב אתה להלוות כס ולמי אל עמי שאם בא
אוהבך גוי ללות ממך וישראל גם כן ישראל קודם ·· את
העני אם באו ישראל וגוי ללוות ממך גוי ברבית ועני בחנם
עני קודם שנ׳ את העני עמך ·· עשיר ועני עני קודם עניי
עירך ועניי משפחתך עניי משפחתך קודמין שנ׳ עמך ··
עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין · שנ׳ עמך
אותם שעמך את העני אתה עני כלומ׳ חייב אתה ללוות
לו ואם לאו דע כי העניות עמך זה ואת העוני עמך לא
תהיה לו כנושה · לא תהיה לו כמלוה שהוא מושל בלוה
כענין שכתוב עבד לוה לאיש מלוה אלא תהיה לו בכל דבר
כאלו לא לוה ממך מעות ולא תשים עליו נשך שהוא נשך כ
בכף נשך אבל אבל תהי׳ ההלוא׳ חסד רא תכול ממנו תועלת
בכוד ולא תועלת ממון ואפי׳ להקדים לך שלום אם אינו
רגיל בכך והוא שכתוב במקום אחר נשך כל דבר אפי׳ דבו׳
אסור ·· ובמדרש אם כסף תלוה את עמי כל בריותיו של
הקבה׳ לווין זה מזה היום לוה מן הלילה ואין דנין זה עם זה
כמו הבריות שנ׳ יום ליום יביע אומר ולילה לילה יחוה דעת
אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם ·· הלבנה
לוה מן הכוכבים והכוכבים לוין מן הלבנה וכשהקבה רוצה
אינו מוציאן שנ׳ האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יח
יחתום ·· האור לוה מן השמש והשמש לוה מן האור שנ׳ ש
שמש ירח עמד זבולה ·· החכמה לוה מן הבינה והבינה ל
לוה מן החכמה שנאמר אמור לחכמה אחותי את ומודע ל
לבינה תקרא ·· השמים לוין מן הארץ והארץ מן
השמים שנ׳ יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מ
מטר ארצך בעתו ·· בריותיו לוין זה מזה ומשלמין זה לזה
ובשר ודם לוה מחבירו ומבקש לבלעו ברבית זהו שאמר הכ
הכתוב כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח בא וראה
שכל מי שיש לו עושר ונותן צדקה לעניי׳ ואינו מלוה ברבית
מעלה עליו הכתוב כאלו קיים את כלן שנ׳ עושה אלה לא
ימוט לעולם ומי זה זה עובדיה שהיה עשיר ואפטרופוס של
אחאב מלך ישראל היה שנ׳ ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר
על הבית והיה עשיר יותר מדאי והוציא כל ממונו בצדקה
שהיה זן את הנביאים שנ׳ ואחביא מנביאי ה׳ מאה איש המ
חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים וכיון שב
שבא כל אותו רעב הוצרך ללוות מן יהורם בן אחאב כדי ל
להציל נפשות ושיהא מספיק לנביאים והיתה מחשבתו שלא

יתננו זה קיים כספו לא נתן בנשך אבל יהורם נחשב בלבו
ליטול הרבית אמר הקבה׳ יבא יהוא ויהרגנו שנ׳ ויהוא מלא
ידו בקשת ויך את יהורם בין זרועיו ויצא החצי מלבו לקיים
מה שנ׳ על ידי יחזקאל בנשך נתן והרבית לקח וחי לא יחיה
לכך מזהיר הכתוב אם כסף תלוה · דא׳ אם כסף תלוה את ע
עמי אמר הקבה׳ מי הם עמי העניים שנ׳ כי נחם ה׳ עמו ועניו
ירחם וכתי׳ ובה יחסו עניי עמו מדת בשר ודם אם היו לו
קרובים עניים והוא עשיר אינו מודה בהם שנ׳ כל אחי רש
שנאהו וכתיב גם לרעהו ישנא רש והקבה׳ אינו כן הוא עש
עשיר שנ׳ והעושר והכבוד מלפניך · וכתיב לי הכסף ולי הז
הזהב אמר ה׳ ואיני מחופף אלא על העניים שנ׳ כי ה׳ יסד צ
ציון ובה יחסו עניי עמו לכך נאמר אם כסף תלוה את עמי
את העני עמך · אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא הש
השמש תשיבנו לו בכסות יום הכתוב מדבר ובמדרש אם
חבול תחבול שלמת רעך זהו שאמר הכתו׳ כסף נמאס קראו
להם · את מוצא כשגלו ישראל מירושלם הוציא אותן ב
בקולרין של ברזל אמרו האויבים כבר מאסם הקבה׳ שהוא
אלהיהם שאמר להם כסף נמאס מה הכסף נצורף ונעשה כלי
ושוב נצרף ונעשה כלי אחר ובאחרונה אדם ושוב אינו נע
נעשה למלאכה כך ישראל אין להם תקומה שכבר מאסם א
אלהיהם כששמע ירמיה כך אמר המאוס מאסת את יהודה
משל למה הדבר דומה למלך שמכה את אשתו אמר לו
שושבינה אם לגרשה אתה מבקש הכה אותה עד שתמות
ואם לחזור דעתך עליה למה תדקדק עמה אמר לו המלך א
אפילו פלטרין שלי חרבין איני מגרשה כך אמר ירמיה ל
להקבה אם לגרשנו אתה רוצה הכה אותנו עד שתעמיד זכ
זכרנו שנ׳ כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד ואם
לאו מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא אמר לו הקבה׳ העת שאני
מחריב את עולמי אני מגרש את ישראל שנ׳ כה אמר ה׳ אם
ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני
אמאס בכל זרע ישראל וגומ׳ אלא אעפ״כ התניתי עמהם ש
שאם יחטאו יהא בית המקדש מתמשכן על ידם שנ׳ ונתתי
משכני בתוכם אל תקרי משכני א
אלא משכוני וכן אמר בלעם מה טובו אהליך
יעקב משכנותיך ישראל משכנותיך כשהם חרבות אמר ה
הקבה לא בשביל שאני אוהב את אומו׳ העולם אני ממשכן
לכם מקדשי אלא עונותיכם גרמו לי שנ׳ איזה ספר כריתות
אמכם אשר שלחתיה וגו׳ הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם
שולחה אמכם · אם חבל תחבול בשיעברו ישראל על
המצות אני ממשכן שתי משכונות ועד מתי עד בא השמש
עד שיבא משיח שכתוב בו וזרחה לכם יראי שמי שמש צ
צדקה ומרפא בכנפיה וכתיב לפני שמש ינון שמו באותה
שעה תשיבנו לו עכ׳ במדרש וידוע כי ישראל נקראו רעי׳
למקום שנ׳ למען אחי ורעי והמשיל בית המקדש לשלמה על
שם לבון השלמה שהיא מלובנת ומחוורת וכן שלמה המלך
עה׳ קראו והמשילו ליריעות שנ׳ כיריעות שלמה ומשה
רבינו הזכירו בשם לבנון שנ׳ ההר הטוב הזה והלבנון והרגם
אנקלוס בית מקדשא ושמעתי כי חנון אני פי׳ הרמבן׳ זל׳ ט

שלא יאמר אדם אותו עני הנחבל אינו ראוי אינו הגון ואין
לי חטא ממנו אם אני לוקח שלמתו ואיני משיבו כי צעקתו
לא ישמע לכך כתוב כי חנון אני כלום חונן ומקבל תחנת
כל אדם אעפ״ש אינו הגון כי חנון מגזרת חנם ״ וכמו
שדרשו רז״ל וחנותי את אשר אחון אעפ״ שאינו ראוי והענין
שהוא שומע צעקת כל המתחנן אליו ״ אלהים לא תקלל
יזהיר על הדיין שלא יקללנו כשחייבו בדין ׳ ונסמך הדין
הזה לאם כסף תלוה מפני שלפעמים תבא הכחשה בין מלוה
ולוה ויצטרכו לבא אל השופט שידין ביניהם ואולי מי
שיצא מחוייב בדין יקללנו ולכך יזהיר עליו ״ ונשיא
בעמך ׳ הוא המלך שהוא הנשא על העם והזהיר הכתוב ש
שאם יחייבנו המלך בדינו שלא יאור אותו וכן הזהי׳ שלמה
עה׳ גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל ע
עשיר כי עוף השמים יוליך את הקול ׳ והקדים השופט ש
שהוא החכם למלך וכן אמרו רז״ל בסדר המעלות חכם קודם
למלך ״ ודרשו ז״ל שהכתוב הזה אזהרה על ברכת השם ו
ואפי׳ בכנוי והזהיר תחלה על המלך העליון ית׳ ואחר כן על
המלך המולך בארץ וכן אמר שלמה ירא את ה׳ בני ומלך ״
ובמדרש אלהים לא תקלל וכתיב מלאתך ודמעך אם קללת
את הדיינין תבואתך אתה מקלל את מוצא כשהדיינין
מתקללין התבואה מתמעטת שנ׳ ויהי בימי שפוט השפטים
ויהי רעב לכך נאמר מלאתך ודמעך וגו׳ לא תפרישם שלא
כתקנן אלא כתקנן תרומה ואחר מעשר ראשון ואחר כך מ
מעשר שני ואם הפרשת כתקנן יהיו לך בני זכרים שנ׳ בכור
בניך תתן לי ״ כן תעשה לשורך ׳ אם נתת אי אתה נותן
משלך אלא משלי וכהא׳ כי ממך הכל ומידך נתנו לך ואם
עשיתם כן ואנשי קדש תהיו׳ לי הקב״ה יעשה אתכם תרומתו
של עולם שנ׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה ובשביל שא
שאתם תרומה אין לכם רשות לאכול טרפה שנ׳ ובשר
בשדה טרפה אמר הקב״ה חייבים אתם לכלבים בשעת ש
שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים קוברים מתיה׳ בלילה
והם הכלבים נובחין ולישראל לא היו אומרים כלום שנ׳
ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו לפיכ׳ לכלב תשליכון
אותו ועל זה נאמר ואנשי קדש תהיון לי עכ׳ במדרש ״
מלאתך ודמעך לא תאחר בא להזהיר על תרומת התירוש ו
והיצהר כי מלת מלאתך שם המשקה היוצא מן הענבים
וכענין שכתוב וכמלאה מן היקב ׳ ומלת ודמעך שם ה
המשקה היוצא מן הזתים על ידי סחיטה וכתישה כדמעה ה
היוצאה מן העין לכך קרוי דמעך ׳ ואנשי קדש
תהיון לי ׳ היה ראוי שיאמר ואנשים קדושים אבל הכתוב
ירמוז כי כנסת ישראל הנקראת קדש היא כחן של ישראל
ונקראת קדש שהיא מושכת מן הקד׳ שהיא החכמה הרמוזה
באות יוד בראש השם המיוחד ועל כן הוסיף מלת לי כלשון
ויקחו לי תרומה כי ישראל מקודשים ומיודעים לשמו וכיון
שכח מעלתם גדול כל כך אין להם לאכול בשר טרפה ש
שלקחה מצד הכח המשחית והזכיר בשדה לתוספת באור
כי שם כחו של עשו הרשע שהיה איש שדה והוא כחו של
סין ראש המרצחים שהזכיר בו הכתוב ויהי בהיותם בשדה

גם הכלבים מן הצד והטרפה ראויה להם ולכך אמ׳
לכלב תשליכון אותו ׳ לא תשא שמע שוא ׳ לא תקבל
שמועה ממי שיראה בעיניך שיעבור עליה עד שתחקור הדבר
היטב שמא לשוא הוא נשבע ״ דא לא תשמע דברי בעל
דין אחד שמא שוא הוא מדבר עד שיבא בעל דין חברו
ואם אולי ישקר בדבריו יכחישנו וכן אמר שלמה צדיק
הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו ״ ודעת רז״ל שהכתוב הזה
אזהרה למקבל לשון הרע וכן אמר התרגום לא תקבל שמע
דשקר אל תשת ידך עם רשע ׳ תביעת שקר ש
שהבטיחהו להיות לו עד חמס ״ לא תהיה אחרי רבים
לרעות ״ על דרך הפשט אפי׳ ראית רבים מבני אדם
שאין נוהגים כשורה לא תהיה עמהם ״ ודרשו רז״ל
אזהרה שלא ילכו בדיני נפשות זהו לרעות ברוב דיין אחד
עד שיהיו המחייבין על המזכים שנים אבל לזכות יש לך
לחתוך את הדין ברוב דיין אחד זהו אחרי רבים להטות ׳
ולא תענה על ריב ׳ אזהרה לדיין שלא יהיה טוען לבעל
דין ואזהרה גם כן לכל היושבים לפניו שלא יטענו לאחד
מבעלי הדין ושלא יענו על ריב אלא בעל דין בלבד התובע
יתחיל והנתבע יענהו וזולתו לא יענה על ריב לא לו ׳
ודרשו עוד לא תענה על רב לא תענה על רב לפי שהו׳ חסר
יוד ולמדך הכתוב שאין לך לעמד בדין לפני רבך או לפני
מי שגדול ממך ״ עזוב תעזוב עמו ׳ זו מצות פריקה
ודרשו רז״ל בבבא מציעא שהכתוב מיותר כי היינו יכולים
ללמוד אותו ממה שכתוב הקם תקים עמו שהיא מצות ט
טעינה וקל וחומר הוא ומה טעינה שאין בה צער בח׳ אמרה
תורה הקם תקים עמו מצות פריקה שיש בה צער בעלי חיים
לא כל שכן ואעפכ׳ נכתב ללמדך שהם שני דינין חלוקים ח
חלוקה מצות טעינה ממצות פריקה ומצות פריקה ממצות
טעינה ובא הכתוב לומר פריקה בחנם טעינה בשכר ושם
העלו בגמ׳ כי הכתוב הזה עזוב תעזב לפריקה בחנם אתא מ
משום דצער בח׳ דאוריתא ׳ ונקי וצדיק אל תהרג רשע
שיצא נקי וצדיק בדינו ובא אחד שידע לו עדות לחובה מנ
מנין שאין מחזירין אותו ת״ל ונקי וצדיק אל תהרג כי לא א
אצדיק רשע אם הצדיקוהו בד׳ של מטה שלא מדעת לא יצ
יצדיקנו הקב״ה בבד׳ של מעלה ״ ושש שנים תזרע את
ארצך ׳ היה ראוי לומר את הא״ץ כן תעשה לכרמים ול
ולזתים והזכיר כל הלשון לנכח ׳ וכן מצינו בשבת בא
הלשון לנכח תעשה מעשיך שורך וחמורך בן אמתך והגר
הנה השבת והשמטה שוים בזה מה שלא תמצא כן ביובל
שאין הלשון שם לנכח כי אם נסתר והוא שכתוב לא תזרעו
ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה והנה זה
טעם הדבר כי השבת והשמיטה אחר שתעבור השבת עתיד
הוא לחזור למלאכתו במוצאי שבת וכן בשמטה אחר עבור
השנה השביעית שהוא אסור בעבדת קרקע עתיד הוא ש
שיחזור לעבודה במוצאי שביעית ולכך אמר שדך כרמך ז
זיתך כענין שלך אבל ביובל שהו׳ קדש שישבתו כל הפעולות
והכל שבת ומנוחה ואין מלאכה אחריו בא הלשון נסתר וה
והוא שאמר ספיחיה להורות כי לה׳ הארץ ומלואה ואין לך

בה כלום וכן יורה הלשון בעצמו שהזכיר כאן בשמטה
תשמטנ׳ ונטשתה כלום שאנו חייבי׳ להשמיטה אבל אינה
נשמטת ממנו כי עתידין לחזור לעבדת קרקע אחר השמטה
מה שאין כן ביובל שהיא נשמטת ממנו וחוזרת לאשר לו
אחזת הארץ וכבר נתבאר זה ״ למען ינוח שורך וחמורך
באר זה למען ינוח שורך וחמורך כלום מצות השבת
שתעבד ששה ותנוח בשביעי למען זה ינוח שורך וחמורך
ובן אמתך והגר כי אין כונת הכתוב במצות שבת כדי שינוח
השור והחמור׳ וכמוהו למען תזכור את יום צאתך מא
מארץ מצרים אשר באורו למען זה תזכור את יום צאתך ״
ג׳ רגלים תחוג לי בשנה ״ וחזר עוד והזכיר בכאן שלש
פעמים בשנה יראה כל זכורך ונאמר במקום אחר שלש פ
פעמים יראה כל זכורך בחג המצות ובחג השבועות ובחג
הסכות אלו שאמר פעמים ולא אמר רגלים הייתי אומ׳ שילך
שם שלש פעמים בשנה בתוך ג׳ או ד׳ חדשים ועל זה נאמר
בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסכות ואם כן למה נאמ׳
רגלים ובלשון רגלים פרט לבעלי קבין להוציא את החגר ו
ואת הסומ׳ ואת החולה והזק׳ והקט׳ שאין יכולי׳ לעלו׳ ברגליה׳
ובמדרש שלש פעמים שלש רגלים ולהלן הוא אומר
תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים אזהרה לישראל שלא
יעלו אלא ברגליהם וכהא׳ מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב
למועד חדש האביב דרשו רז״ל מכאן אמר רבי יהודה בן
בתירא שלא תהא מביא אלא בחדש האביב ואם לא השיגה
התבואה מעברין השנה ואמר ולא יראו פני ריקם כלומר
בלא קרבן והיה לו להביא על כל פנים עולה ושלמים׳ אל
פני האדון ה׳׳ שלשת חגים הם בשלשה זמנים חג הפסח
הוא זמן האביב וחג השבועות הוא זמן הקציר וחג הסכות
הוא זמן האסיף ושלשתם מועדים על התבואה ועל כל צמ
צמחי הארץ ונתחייבנו בהם להודות לה׳ כי טוב ולראות ב
בהם את פני האדון ה׳ המפרנס את עבדיו הזן את העולם כ
כלו ודרך הקבלה במלות את פני האדון כתבתי בפסוק
וידבר לא תזבח על חמץ דם זבחי פי׳ הרמב״ן ז״ל היה לו
לומר לא תזבח על חמץ זבחי כי הדם איננו נזבח ובא ללמד
על מאמר רז״ל לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אבל
שיעור הכתוב לא תזבח על חמץ ולא דם זבחי יהיה על חמץ
ובא ללמד שני דברים שלא ישחט את הפסח ושלא יזרוק א
את הדם ועדין חמץ קיים ראשית בכורי אדמתך הבכורי׳
אסורין בהנאה ודרשו רז״ל שלכך נסמכה מצות בכורים למ
למצות לא תבשל גדי לומר לך מה בשר בחלב אסור בהנאה
אף בכורים אסורין בהנאה ועוד דרשו בו שאין להביא
בכורים אלא מן המבושלות לא מן הסמדר׳ לא תבשל
גדי בחלב אמו הכתוב הזה נזכר בתורה ג׳ פעמים ודרשו
רז״ל אחד לאסור אכילה ואחד לאסור הנאה ואחד לאסו׳
בשול ומה שהוציאו הכתוב בלשון בשול לפי שדרך ב
בשול אסרה תורה ולוקה מן התורה בבשולו וכן באכילתו׳
דרך בשול וכל שאינו דרך בשול אינו אסור מן התורה אלא
מדרבנן וכן דעת מורי ז״ל ומה שלא הזכיר בו לא תאכל
שאלו אמר לא תאכל הייתי מבין שהוא כשאר האסורין

שאין חיוב באכילתן אלא בדרך הנאתן אבל שלא בדרך ה
הנאתן פטור ועוד שהיה אסור הנ ה בכללו שהרי אמרו כל
מקום שנ׳ לא תאכל לא תאכלו אחד אסו׳ הנאה ואחד אסור
אכילה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב ועל כן לא הוציא
הכתוב בלשון אכילה ללמדך שאם אכלו שלא כדרך הנאתו
כגון שבלעו חם עד ששרף גרונו חייב מלקות מן התורה מה
שאין כן בשאר האסורין לפי שלא הזכירה לשו׳ אכילה
לכך הוצרך פסוק שלישי לאסור הנאה אבל מן התורה אינו
לוקה אלא על בשולו ועל אכילתו אפי׳ שלא כדרך הנאתו ׳
וכן תמצא במסכת פסחים פרק שני שאמרו בשר בחלב
להכי לא כתב רחמנא אכילה בגופיה למימרא שלוקין עליו
שלא כדרך הנאתו ושתי מצות בלבד הן שאדם לוקה בהן
באכילתם אפי׳ שלא כדרך הנאתן בשר בחלב וכלאי הכרם׳
וכן אמרו הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהם אפי׳ ש
שלא בדרך הנאתן מאי טעמא משום דלא כתיב בהו אכילה
אלא פן תקדש ודרשינן פן תוקד אש׳ ועל דרך
הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמטם את הלב שה
שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזגו רע ומוליד אכזריות
ואחד מטעמי האסור שבו שאינו מקבל שנוי וה
והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים ולכך טבעו הרע
נשאר בתוכו בלי שנוי ואעפ׳ שנשתנה עכשו מדם לחלב
וקבל שנוי והתפעלות שהועתק לדבר אחר בכל מקום
כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הרא
הראשון כבתחלה והתערבם כיחד מטמטם הלב ומוליד ג
גסות ותכונה רעה בנפש האוכל וכן דעת הרופאי׳ כתערובת
דג וגבינה שנתבשלו כאחד שמוליד תכונה רעה וחולי הצ
הצרעת׳ ומה שנזכרה מצוה זו לעולם אצל החגים כדי
להזהיר את ישראל העולים בכל שנה ג׳ פעמים לרגל למקום
הנבואה שלא יטמטמו את הלב במאכלים אסורים אלא
שיהיה חומר שלהם זך וצלול להתבונן בדרכי התורה ויהיה
לבם מוכן כהשגת ידיעתו ית׳ והרמבם ז״ל כתב בזה טעם
בטעמי המצות כי מפני שהיה מנהג עובדי ע״ז שהיו אוכלים
בשר בחלב בבית תועבותם בימי חגיהם על כן באה התורה
לאסור אותו ויאמר הכתוב כשתבא שלש פעמי׳ בשנה לבית
ה׳ אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו בעני׳ מנהיגי ע״ז שעושי׳
כך ולכך נזכר הכתוב הזה בשני מקומות בכלל החגים כי
כן דרך התורה לאסור הדברים שהם לע״ז ותצוה עלינו לע
לעשות ההפך כדי לעקיר שרש ע״ז מן העולם זה כתב הרב
ז״ל בטעם המצוה הזאת ואעפ׳ שאין זה לשונו זו כונתו ״
ומן הנראה כי הטעמים האלה בלתי מספיקים ואינם עקר
בטעם המצוה אלא לדחות את השואל שהרי מצוה זו בכלל
וה חקים הי׳ מכלל פרה אדומה ושעיר ה
המשתלח ״ וכן דרשו רז״ל לעתיד לבא הקב״ה מגלה להם
לישראל מפני מה בשר בחלב ופרה אדומה ושעיר המשתלח
וכיון שכן דעת החכמים שהמצוה הזאת מסתרי התורה כי
בודאי לעתיד לבא לא יהיה שם לא טמטום הלב ולא ע״ז ש
שהרי אנו מובטחים בהבטחת ומל ה׳ אלהיך וכן בהבטחת
כי אז אהפוך אל עמים שפה ברור וגו׳ ״ אבל המצוה הזאת
יש לה סוד ועל דרך הקבלה כבר ידעת כי כל המצות כלן

א היות וכל אחת מהן מצויירת לציורי דמיו' של מעלה אף
כי החקים זכרון ודוגמא של מעלה כי על כן נקראו חקים ל
לפי שהם חקוקים למעלה והבש' והחלב דוגמא ורמז כנגדם
למעלה דברים מיוחדים וכשם שהבשר והחלב כל אחד מ
מותר בפני עצמו כן הדברים החם כל אחד ואחד מיוחד כפ
בפני עצמו וכשם שאין עקר האסור אלא החבור והתורה
הרחיקתו וגזרה ביניהם הבדל ורחוק כן הדברים ההם יש
לנו להבין כי יש ביניהם הבדל ואין להשוות קדושה של מע
מעלה לקדושה של מטה אעפ' שהכל מיוח' זה כזה ובעולם
הזה שיש בו יצר הרע נצטרך ליחד אותם ומיחדין ואומרי'
כי הוא ושמו אחד' ועל כן אמרו חכמי האמת
לעתיד לבא הקבה' מגלה להם לישראל מפני מה בשר בחלב
בונו במאמר זה כי אעפ' שהיא מצוה מוטלת עלינו ניהגת
בגזוננו ומאכלנו בעולם הגופני הזה אין העולם הזה כד
כדאי ואיננו ראוי להתגלות בו הטעם והסוד מפני שהעול'
הזה יש בו יצר הרע ולא תסבלהו דעת הבריו' אולי יחשבו
על ה' ויהרהרו אחר שתי רשויו' חס ושלום אבל לעתיד לבא
בזמן בטול יצר הרע והוא זמן תחית המתים שם יבינו הכל
הסוד מעקרו ושם יוסיף מעלה והשגה ונוכל להבדיל ונכיר
שהוא אחד ושמו אחד כדבר הנביא ביום ההוא יהיה ה' א
אחד ושמו אחד וכן כתוב באותו זמן לכן ידע עמי שמי וזה
גלוי הטעם להקבה' ובעבור כי אין גלוי הטעם והסו' בעולם
הזה אלא באותו זמן שכן יהיה באסור בשר בחלב כטל ומ
ומכאן תתעורר למה שאכלו המלאכים בשר בחלב שנ'
ויקח חמאה וחלב ובן הבק' כי המלאכים אין להם יצר הרע
שאף בבני אדם הגופניים לא תהיה נוהגת מצוה זו בזמן ב
בטול יצר הרע' ולכך דרשו זל' את חקותי תשמרו אני
ה' אני חקקתים ואין לך רשות להרהר בהם כלום' חקקתים
למעלה ואי' לך רשות להרהר בהם כי ההרהור בטעם מן ה
החקים כיוצא כזה הוא מזיק בעולם הזה מצד יצר הרע הם
המכשיל את האדם' ובפשוטו יש לומר ביום ה
ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד לענין העבודה שלא יעבוד
הכל אלא הקבה' ואז יהיה אחד בפי הכל ושמו אחד ל
לענין הקריאה שלא יקרא באלף' דלת' כמו שנקרא בעולם
הזה אלא ביוד הא' ככתבו' הנה אנכי שולח מלא' לפניך'
על דרך הפשט ענין הפרשה הזאת שהקבה' הודיע למשה כי
ישראל עתידי' שיחטאו בעגל ולכ' אמר כי לא ישא לפשעכ'
בלשו' יחיד ולא אמר לחטאתיכם ועל כן אמר להם שישלח
עמהם מלאך מאחר שאינם ראוים שתלך שכינה עמהם'
והנה משה רבינו עה' בכח תפלתו בטל זה שלא נתקיי' בימיו
אבל נתקיים אחריו בימי יהושע שחזר המלאך הזה למקומו
וטעם לשמרך בדרך שישמור אותם בדרך המדבר וטעם
אשר הכינותי כלומר לשבתי כענין מכון לשבתך פעלת וה'
בית המקדש והוא הלשון שהזכיר שלמה על הבירה אשר ה
הכינותי' והמלאך הזה על דעת רבינו חננאל זל'
היה מיכאל השר הגדול כענין שאמר גבריאל לדניאל ובעת
ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך וכתיב
ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם והוא

שנראה ליהושע והוא שאמר לו אני שר צבא ה' עתה באתי
ופי' זל' כי מה שיזכיר בו כי שמי בקרבו כאורו שנקרא שר
צבא ה' כענין שכתב כי שמך נקרא בבית הזה שנקרא ב
בית ה'' ומה שאמר כי לא ישא לפשעכם כלומר
יש לכם להשמר מפניו שלא תחטאו שאעפ' שאני שולחו א
איני שולחו לשאת עון כי אני הוא הנושא והמוחה' כענין
שכתוב אנכי הוא מוחה פשעיך עכ'' גם זה דעת רבי
אברהם זל' שהמלאך הזה הוא מיכאל' וראיתי אחד מבעלי'
הקבלה שאינו מרחיק הדעת הזאת ואומר כי קרוב אל הד
הדעת שיהיה המלאך הזה מיכאל והוא ממונה על הסליחה
כי הוא שר החסד ומזה אמר כי לא ישא לפשעכם
כלומר אעפ' שהוא ממונה על כך אין
צריך לומר שיעשה מה שאינו ממונה עליו והוא השרף שנ
שנראה לישעיה שהזכיר בו הכתוב ויעף אלי אחד מן הש
השרפים ובידו רצפה' ודבר ברור הוא שהיה מיכאל ש
שכן דרשו זל' בפר קמ' דברכות גדול מה שנאמ' במיכא' יותר
במה שנאמר בגבריאל דאלו במיכאל כתיב ויעף אלי אחד
מן השרפים ובגבריאל כתיב והאיש גבריאל אשר ראיתי ב
בחזון בתחלה מועף ביעף ואומר שם בגמרא מאי משמע
דהאי קרא במיכאל דכתיב והנה מיכאל אחד השרים ה
הראשונים וגומ'' ואמר רבי יוחנ' אתיא אחד אחד כתיב
הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתיב והנה מיכאל אחד
מן השרים'' ומה שקרא הכתוב למיכאל שרף והוא של
מים הכל לפי הענין כי היה בידו רצפה של אש ועוד לפי
שנהפכת מדת רחמים למדת הדין הוא שכתוב לך ואמרת א
אל העם הזה שמעו שמוע וגו' השמן לב העם הזה וגו' הוא
שאמר לו וסר עונך וחטאתך תכפר וזה ראיה שהוא
ממונה על הסליחה ומפני זה המלאך שבפרשה הזאת הוא ה
השרף שבישעיה ולכך הזכיר בכאן כי לא ישא לפשעכם
והכונה לומר כי אפילו מה שהוא ממונה עליו אין לו רשות
לעשות בלא רשותי'' ואפשר לומר כי הדעת הזאת רמוז
בכאן באמרו כי ילך מלאכי לפניך'' והנה גזרת המלאך
הזה שנתבטלה כל ימי משה כי משה בטל אותה בכח תפלתו
שלא יהיו ישראל נמסרים ביד מלאך כל ימי חייו של משה
כי הוא היה במלא מקומו של מלאך אבל אחרי מות משה
חזר המלאך למקומו הו' שכתוב אני שר צבא ה עתה באתי
וזה מיכאל כי זה הוא מן ד' מחנות שכינה שהוא שר צבא
מחנהו' ודרשו רזל' עתה באתי אני הוא שבאתי בימי
משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך וגו'' ועל דרך
המדרש הנה אנכי שולח מלאך לפניך' אלו זכיתם אני ב
בעצמי נעשתי להם שליח בדרך שנעשתי להם במדבר ש
שנ' וה' הולך לפניכם יומם ועכשו שלא זכיתם הריני מוסר ל
לכם לשליח הוי אומר הנה אנכי שולח מלאך לפניך את מו
מוצא כשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה נעשה ונשמע
אמר הקבה' צויתי לאדם הראשון מצוה אחת שיקיימנה וה
והשויתיו למלאכי השר' שנ' הן האדם היה כאחד ממנו אלו
שקבלו תריג מצות אינו דין שיהיו חיים וקיימים לעולם'
חרות על הלוחות רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר

חרות מן המלכיות ר׳ נחמיה אומר חרות מן מלאך המות ו
וזהו שכתוב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל
במות מן המדבר נתנה תורה מתנה לישראל ומתוך התורה
שנתנה מתנה נחלו אל לעולם ומנחליאל במות ומתוך ש
שהיתה הכונה שיהיה לעולם בא מות אמר הקב״ה בשטתו
של אדם הראשון הלכתם שלא עמד בנסיונו ג׳ שעות

אני אמרתי אלהים אתם וגו׳ אכן כאדם תמותון לש
לשעבר היית׳ משתמשים על ידי רוח הקדש ועכשו אי אתם
משתמשים אלא על ידי מלאך הוי אומר הנה אנכי שולח
מלאך לפניך זהו שאמר הכתוב ואני אמרתי איך אשיתך
בבנים ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים אמר ה
הקב״ה אני ואתם חשבתם שתהיו אתם בנים ואני האב
איך עשיתם שאבנים אמות העולם ביני וביניכם שנאמ׳
איך אשיתך לשון הבדלה שנ׳ וישת לו עדרים לבדו ויתן
לך ארץ חמדה ארץ שחמדוה גדולי עולם אברהם אמ׳ לבני
חת תנו לי אחזת קבר עמכם הקב״ה אמר ליצחק גור בארץ
הזאת יעקב אמר בקברי אשר כריתי לי נחלת צבי מה
צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל אינה מ
מחזקת פירותיה צבאות גוים ארץ שנתאוו לה מלכי עולם
כיצד כתי׳ מלך יריחו אחד מלך העי אשר מצד לבית אל
אחד ואין בין יריחו לעי יותר משלשה מילין והוא אומר
כן אלא כל מלך שהיה מולך בחוצה לאר׳ ולא היה לו מקום
בארץ ישרא׳ לא היה נקר׳ מלך למה לפי שהיו מתאוין לארץ
ולפירותיה אמ׳ ר׳ פרנך בשם רבי יוחנן ראה מה כתיב וארא
בשלל אדרת שנער פורפירא בבלאה שהיה מלך בבל לובש
ושולח ביריחו ואומר אבי תקדאי לי שהוצאתי אתכם מ
ממצרים וקרעתי לכם ים סוף ואתם עשיתם עגל לא חסרתי
לכם דבר ואתם בגדתם בי אמות העולם בגדו בי נתתי
להם שרים לשמרם אף אתם אני נותן לכם מלאך שיהא מ
משמר אתכם הוי אומר הנה אנכי שולח מלאך ועל דרך
הקבלה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך המלאך
הזה אינו מן הנפרדים החוטאים שכתוב בהם ובמלאכיו י
ישים תהלה והתהלה היתה ממה שתלו הכח בעצמם בענין
סדום כשאמרו כי משחיתים אנחנו אבל הוא מן הנטיעות
וזהו שדרשו במדרש תנחומא כי לא ישא לפשעכם לפי ש
שהוא מן הכת שאינן חוטאין והוא מטטרון שר הפני׳ ולכך
אמר לשמרך בדרך כי תרגום משמרת מטרת והוא מדת ה
הדין ולכך אמר לפניך כלשון לפניו ילך דבר ויצא רשף
לרגליו ואמר כי ילך מלאכי לפניך וזהו לשון מלאכי כלומר
מלאכי החביב אצלי שעל ידו אני נודע בעולם ועליו נאמ׳
פני ילכו כשבקש משה ואמר הודיעני נא את דרכך בקש
ממנו מדה שיהיה נודע בה והשיב לו פני ילכו וזהו מלאך
פניו הושיעם מלאך שהוא פניו ועל כן אמר וצרתי את
צורריך על ידו ואמר עוד והכחדתיו כי במדת הדי׳ נכחדים
האויבים ומה שנקרא מלאך והוא אינו מן הנפרדים מפני
שהנהג׳ העולם בו שהו׳ מדת הדין ומה שאמ׳ השמ׳ מפניו כי
במדת הדין יש לו לאדם לישמר שלא יענש בחטאו ולכך
הזכיר בו לשון שמירה ולשון פנים ואמר ושמע בקולו א
אזהרה שלא יקצצו בנטיעות ולכך אמר מיד אל תמר בו

ודרשו רז״ל אל תמר׳בו אל תמירני בו אלא שיתבונן כי הכל
אחד והכל מיוחד בלי פרוד כי לא
ישא לפשעכם ואמר כי המלאך הזה יש לו כח לשאת
הפשעי׳ והסליחה מסורה בידו ואעפי׳ כן לא ישא לפשעכ׳
אם תמר בו כי כל הממר בו ממר בשמי המיוח׳ שבקרבו ומה
שהזכיר דוד כי עמך הסליחה ודרשו רז״ל לא מסרת אותה
למלאך באור זה למלאך מן הנפרדים כי שמי בקרבו
שמי המיוחד בקרבו כי ביה ה׳ וזהו שתרג׳ אנקלוס ארי בש
בשמי מימריה והכונה בזה כל מה שהוא אומר אינו אומר
אלא בשמי ובאר בזה כי קולו הוא קול אל עליון וזהו
שאמר כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר לא
אמר ידבר לבאר כי קולו הוא דבר השם ורצונו כי בו ידבר
זה משפיע וזה מושפע השולח הוא המשפיע והמלאך הוא
המושפע שנאצל ממנו כשם מיצירה התחתונ׳ נאצלה אשה
מאיש שנ׳ לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת וכן
מצינו בכל מקום שבתוב בתורה מנחה הוא והכתוב והאשה
ההוא כתיב הוא וקרינן היא לבאר כי היא בכלל הוא וכן
תמצא בפסוק ראשו׳ בראשו וסופו הא׳ וא׳ וענין זה רמזו
הרב ז״ל בפסוק כל המנחה וכאשר חטאו ישראל בעגל
נסתלק מביניהם המלאך הזה וזהו שאמר השם ית׳ כי לא
אעלה בקרבך כי כל זמן שהמלאך הזה אשר השם המיוחד
בקרבו מתהלך בקרב ישראל לא יאמר השי׳ כי לא אעלה ב
בקרבך כי כיון ששמו בקרבו הנה הוא בקרב ישראל אבל
כיון שנסתלק מהם בחטאם רצה הקב״ה שיהיה אחד מן הנ
הנפרדים שולח לפניהם הוא שכתוב ושלחתי לפניך מלאך
וגרשתי את הכנעני וגו׳ כי לא אעלה בקרבך והמלאך הזה
מן הנפרדים אשר יבטיח בו לגרש הוא גבריאל וסמך לזה
מיד וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו כי היו
מתאבלים בהסתלקות המלאך הזה שר הפנים אשר השם ה
המיוחד בקרבו ופחדו לנפשם מעתה פן יפלו ביד האויבים
עם אחד מן הנפרדים ועם הדעת הזאת של קבלה
יאכנו דברי רז״ל שדרשו שכל ימיו של משה לא היה מלאך
עמהם כלום׳ מלאך שר צבא כי היה הולך עמהם המלאך ה
הזה שהוא מן הנטעות אין זה מלאך שר צבא כי אין זה מן
הנפרדים ומה שכתוב ושלחתי לפניך מלא׳ והו׳ מן הנפרדים
זה לא נתקיים כי משה בטל הדבר בכח תפלתו והוא היה מ
ממלא מקום המלאך מן הנפרדים אבל אחר שמת חזר המ
המלאך שר צבא למקומו ודעת הרמבן ז״ל במלאך שר ה
הצבא שחזר בימי יהושע שהיה גבריאל ומשה כל ימי חייו
הוא הממלא מקומו של גבריאל השר כנרמז בפסוק כאשר
ירים משה ידו וגבר ישראל אשר באורו שר גבריאל ובימי
יהושע חזר למקומו ללחום מלחמת ה׳ בעד ישראל ועל כן
נראה ליהושע וחרבו בידו שנאמ׳ וחרבו שלופה בידו ולכך
תמצא שם נקמות גדולות באבוד האויבים במיני נקמה מ
מחודשים מאד ובענין שכתוב וה׳ השליך עליהם אבנים גד
גדולות מן השמים עד עזקה ודומותו גם בענין אבדן
המלכים ההם והיתה מדת הדין מתוחה בהם להאבידם בגוף
ובנפש מה שלא תמצא כן במרחמ׳ שעשה משה שלא יזכיר

בהם הזכיר כי אם אבדן הגופו' והחרימ' כעני' שכתו' במלחמ'
סיחון ועוג והחרם כל עיר מתים הנשים והטף ולא הזכיר
שם נפש כלל אבל במלחמת יהושע הזכיר נפש בכל
מלחמותיו ובכל הערים אשר לכד והנה בכל אחת ואחת ה
הזכיר נפש ובסוף הזכיר ואת כל הנשמה החיים לבאר כי
אין צריך לומר שהשמיד הגופות וכלה אותם כי גם הנשמות
החיים שתהיינה נכרתות מן העולם הבא ועל כן הוצרך
ללכת עמו המלאך הזה שהוא ש' הגבורה להיות על ידי ה
האויבים תחת אלהי הצבאות ויפלו לפני ישראל לאלפים ו
ורבואות · והאל יזכנו לראות מתורתו נפלאות · והביאך
אל האמורי והחתי והפרזי והכנעני והחוי והיבוסי לא
הזכיר השביעי שהוא הגרגשי וזהו שדרשו רז"ל הגרגשי פנה
כלומר פנו להם הארץ מעצמם ולא הוצרכו ישראל להלחם
כנגדם ·· ועבדתם את ה' אלהיכם · כנגד מה שעובדים
עז שהזכירם למעלה חושבים שעם העבודה ההיא ישיגו כ
כל חפצם ויגבר מזלם ותבא להם ההצלחה והברכה
במעשה ידיהם הזכיר עתה ועבדתם את ה' אלהיכם ר
שאין ראוי לכם שתעבדו כי אם לשם המיוחד ממנו תבא ל
לכם הברכה וכל התועלת הוא שאמר וברך את לחמך ואת
מימיך ·· והסירותי מחלה מקרבך · יש תחלואים בתוך
הגוף מצד המאכלים והמשקים הנכנסי' בגוף ויש תחלואי'
מחוץ לגוף מצד שנוי האויר כפי השתנות מערכת הכוכבים
ועל כן יבטיח הכתוב כי עם התורה והעבודה יברך הש"י את
מזון האדם שיהיה כפי תולדתו ויסיר התחלואי' מעליו ועם
ההבטחה הזאת הצדיק המקיים התורה לא יצטרך אל רופא
וזהו שכתוב וגם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים ·
גם בכלל מחלה שלא יהיה בהם משכל ועקר שהוא חולי
באדם ודע כי היה הכתו' ראוי לומר והסיר כמו שאמר וברך
אבל באור הכתוב כי האלהים יסיר מחלה מקרבנו בעבדנו
השם המיוחד ורקן העבודות כלן לשם המיוחד והכן
זה ·· את אימתי מדת הדין בלשון תפול עליהם אימתה ופחד
וענין הצרעה הוא מין עוף כגון יתושים וצרעים וזבובים
ודבורים והם מינים הרבה שם הכלל צרעה כמו שתמצא מ
מכת הארבה של מצרים שהיו מינים הרבה ·· ודרשו רז"ל
כי העוף הזה היה מטיל להם ארס ומסמא את עיניהם ומיד
מתים וצרעה זו עלתה עם יהושע ועברה את הירדן כמו ש
שכתוב בספר יהושע ומה שכתוב ג' מהם ולא יותר והוא שא
שאמר החוי ואת הכנעני ואת החתי לפי ששלשה אלה היו
החזקים שבכל ז' עממין והיו יושבים במבצרים נשגבים ו
ובא להודיע פלא גדול ונס נכתר שעם בריה חלושה שבכל
הנבראים והיא הצרעה בה יכרית הקטה' את החזקים שבכל
המקומות · מעט מעט אגרשנו מפניך יאמר הכתו' הצרעה
תגרש אותם מכח מדת הדין מעט מעט והם יהיו מתמעטים
והולכים ואתם מוסיפים ופרים ורבים עד שתנחלו את הארץ
מים סוף ועד ים פלשתים · ים סוף הוא לצד דרום ים
פלשתים הוא המערב והוא הים הגדול והוא תחום ארץ
ישראל וכן כתוב עד הים הגדול מבא השמש יהיה גבולכם
והים הגדול איננו ים אקינוס כי ים אוקינוס הוא מקיף את

כל הישוב · וממדבר לצד מזרח ועד הנהר הוא פרת לצד
צפון ·· ואל משה אמר עלה אל ה' · על דרך הפשטי' ז
קודם מתן תורה ומזה אמר ונגש משה לבדו אל ה' ס
ובאור אל אל עב הענן והוא הלשון שאמר ומשה נגש אל ה
הערפל שכן אותה פרשה גם כן של והעם רואי' את הקולות
קודם מתן תורה היתה · ועל דרך הקבלה ואל משה אמר ה
השם המיוחד · עלה אל ה' זהו מטטרון ששמו כשם רבו
וכן דרשוהו רז"ל · ונקרא כשם הזה לפי שבשם הזה
נכללים שתי לשונות המורים על ענינו והוא אדון ושליח
אדון מלשון חכמים שקורין אל הגברת בעלת ממשלה כט
מטרונה · שליח מלשון יון שקורין לשליח מנטטור ··
ועוד יכלול ענין שלישי מלשון שמירה כי תרגום משמרת מ
מטרת ועל שהוא שומר העולם והוא הנקרא שומר ישראל
והנה מתוך הוראת שמו השגנו שהוא אדון לכל מה שתחתיו
שכל צבא העליונים והתחתונים הלא הם ברשותו ותחת ידו
והוא השליח למי שעליו ולמעלה ממנו שהשליט
על הכל ושמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו · ויש לך לד
לדעת כי לפי משמעות לשון אדון יהיה הטי"ת כשם בכפולה
וטעם כפל הטי"ת כי שני טתין עולה חי ושאר כשם מרון ש
שהוא אדון או יהיה כפל הטי"ת לפי שהוא הטוד העשירי מו
מושך כח מתשעה והנה הוא נכתב במקומות לבעלי הקבלת
בתוספת יוד פעם נקרא בשש אותיו' כנגד שש קצוות ופעם
בשבע · ומן הידוע שהוא נקרא נער ולכך הזכיר הכתוב
בכורי ישרא' בשם נערים שנאמר וישלח את נערי בני
ישראל · ויש לך לדעת כי העליה הזאת לא הוצרכה עתה
בשביל אהרן ובניו ושבעים זקנים ומה שאמר ונגש משה
אל ה' הכונה על מטטרון גם כן והיה הכתוב ראוי לומר ונ
ונגשת לבדך כי השם המיוחד הוא המדבר והדבור הזה למ
למשה לבדו שאמר לו עלה אל ה' אתה ואהרן וכל השאר
והשתחויתם כלכם מרחוק · ומה שמדבר כלשון נסתר ו
ונגש משה לבדו אל ה' אולי כי האומר ונגש משה אל ה' הוא
מטטרון שאמר כן על עצמו והוא לשון צואה שהוא מצוה
לאהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל וסמך לו מיד וי
ויראו את אלהי ישראל ומשה לבדו נגש יותר שכן נאמר לו
עלה אלי ההרה והיה שם והעליה הזאת לתוספ' השגה היתה
עד שבא בתוך הענן שנ' ויבא משה בתוך הענן וכבר ידעת
כי המלאך הזה הוא שטעה אחר בענינו ונכשל בו
להסתפק בשתי רשויות ויצא לתרבות רעה וכן כל מי
שלא נזהר בענינו והנה הוא חוטא בנפשו ומסבב לו מוקש
ואשמה רבה לא יוכל כפרה ואולי מפני זה נסמכה
פרשת ואל משה אמר למלת מוקש כי ענינו למי שאינו נזהר
בו מסוס טעות כי נוקש ונלכד הא כה"א שן גם הבנים במ
במדבר גם נדב ואביהוא והצדיק השלם רבי עקיבא
שנזהר בענינו ונכנס בשלום ויצא בשלום והוא שדרש בו
ואתה מרבבות קדש אות הוא ברבבה של ה' צבאות שמו א
אדון הוא בצבא שלו והבן זה ויבא משה ויספר לעם את כל
דברי ה' מצות פרישה והגבלה ואת כל המשפטים אין לפר'
הדינין שבסדר ואלה המשפטים שכבר התבאר כי פרשה
זאת קודם מתן תורה היתה אבל המשפטים

שבראן הם שבת ודינין ופרה אדומה שנצטוו במרה ויכתו
משה את כל דברי ה' הם התנאים והיה אם שמוע תשמעו ב
בקולי ושמרתם את בריתי וגו' וישכם בבקר ויבן מזבח
תחת ההר זה היה בחמשה בסיון כל הדברים אשר דבר ה'
נעשה פי' רבינו חננאל ז"ל כי נעשה היא מצוה כוללת מצות
עשה ומצות לא תעשה כי הנמנע מלעשות דבר שהוזהר ע
עליו שלא לעשותו יקרא שעשה מצוה שהרי קיים האזהרה
שהוזהר עליה ומקרא מלא הוא אף לא פעלו עולה בדרכיו
הלכו בא' הכתוב כשלא פעלו עולה הרי הוא כאלו בדרכיו
הלכו וישלח את נערי בני ישראל בכורות היו ועל דרך
הפשט קראם נערי כי היו טהורים להקריב קרבן שמעולם
לא טעמו טעם חטא ולא נגשו אל אשה וכן דרשו רז"ל ע
עתידין בחורי ישראל שלא טעמו חטא מעולם ליתן ריח
כלבנון שנ' ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון ועם הקרבן הזה
נגמר הברית בקבלת התורה שהרי בג' דברים נכנסו ישראל ל
לברית במילה וטבילה וקרבן מילה כשיצאו ישראל ממצ
ממצרים נמולים היו כי היו כלם מקובלי האבות במצוה זו
טבילה הוא שכתוב וקדשתם היום ומחר וכבסו קרבן הוא
הקרבן הנזכר כבאן וכן מי שבא להתגייר חייב בשלשתן שנ
ככם כגר וחייבין בית דין למולו ולהטבילו וכשיבנה בית המ
המקדש יביא קרבנו ודרשו ז"ל שמודיעים אותו תחלה קצת
מצות ועונשים שבהם וטעם הודעת העונשים כדי שלא ית
יתגייר שאין הגרים תועלת לישראל בכ"ל שהרי ערב רב גרים
היו והם היו סבת העגל וגם היו סבת המגפה בענין בשר תא
תאוה שהל עליהם הדבר שנ' והאספסוף אשר בקרבו התאוו
תאוה ובמדרש אמ' רז"ל קשים גרים לישראל כספחת שנ' ונ
ונספחו על בית יעקב והטעם לפי שאין בקיאין בדקדוקי
מצות וישראל למדים ממעשיהם ויש שפי' מודיעים אות
קצת עונשים שהטעם בזה כדי שלא יאמר אלו הייתי יודע
לא הייתי מתגייר ונמצא גרותו בטעות וע"ל כן יש לנו
להודיעו מקצת עונשין כדי שיהיה גרותו בלב שלם ושיקבל
עליו הכל ומה שאמרו רז"ל קשין גרים לישראל אין זה נאמר
לגנאי הגרים אלא לגנאי ישראל כלו' כיון שהקב"ה רואה מח
מחשבתם שעזבו משפחתם וארץ מולדתם ובאו להדבק בש
בשכינה הנה הם מחייבין את ישראל כשאין עובדים להקב'
בלבב שלם וכן מצינו במדרש אמ' ריש לקיש גדולים גרים
בז זמן הזה יותר מישראל כשעמדו על הר סיני שה' ראו את
את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר והנפלאות הגדולות
והנוראות והגרים לא ראו מדבר זה כלום ובאים בצער ובמ
ובמצוק להסתופף תחת כנפי השכינה זבחים שלמים לה'
פרים כל ימי המדבר ישראל היו מתפחדים ממדת הדין
לפי שהיו במקום החורבן והשממון ולכן היה הקרבן פרים ו
והכן זה ויקח משה את הדם ויזרוק על העם הזה מן
הדם עליהם כדי שיכנסו בברית עם הקב"ה כדם ואותו
כתם הדם שעל בגדיהם קרא הכתוב עדי לפי שהיה עדי להם
וכבוד גדול והיה להם עדות ואות שנכנסו בבריתו של הקב"ה
ועל כן כשחטאו בעגל ועברו על הברית אמר להם הורד עד
עדיך מעליך כלומר שיסירו מעליהם אותם הבגדים שהיו

עדי להם וזהו שאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים אותם ה
הבגדים שנזרק עליהם דם הברית שהיה בין הקב"ה וביניהם
ולמה כרת הקב"ה עמהם ברית בדם רמז להם אם אתם
מקיימים את התורה מוטב ואם לאו הריני מתיר דמכם ל
לכרת ולמיתה זה כתב רבינו חננאל ז"ל וכן פי' רש"י היה
מזה על בגדיהם מן הדם והיה הענין להחשיב כענין שכתוב
באהרן ויז על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו
וכונת אנקלוס ע"ה כשאמר על העם כי זרק הדם על המזבח
לכפר על העם שכן תרגם ואריק על מדבחא לכפרא על ע
עמא ויש שפירש ויזרוק על העם כנגד העם כלו לפניה
לא על בגדיהם וכן ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע
השמים שפירושו כנגד רקיע השמים ויראו את אלהי
ישראל הכונה בזה על הכבוד האחרון שהזכירו למעלה ול
ולכך הוציא בו את שהוא השכינה שהשם המיוחד שהוא א
אלהי ישראל כתוב בו כי לא יראני האדם וחי ולכך תרג' אנקלוס
וחזו ית יקר אלהא דישראל והוא הכבוד שראה יחזקאל כמ
כמראה אדם עליו מלמעלה כי ראה תחלה חיות הקדש וה
והאופנים למטה אצל החיות וחזר וראה הרקיע הנטוי על ר
ראשי החיות וראה הכסא על הרקיע ועל דמות הכסא דמות
כמראה אדם עליו מלמעלה ותחת רגליו כמעשה לבנת
הספיר על דרך הפשט יבאר הכתוב כי משה אהרן ובניו
וע' הזקנים ראו עתה במעמד הר סיני אלהי ישראל על ה
הכסא והכסא על הרקיע והוא הרקיע הנטוי על ראשי הח
החיות אמר תחלה ותחת רגליו שהוא הכסא וכן תרגומו
כורסיה יקריה והזכיר כמעשה לבנת הספיר כי כן כתוב כמ
כמראה אבן ספיר דמות כסא וספיר הוא אבן יקרה לבנה
לדעת רבינו סעדיה גאון ז"ל ועל כן אמר לבנת מלשון לובן
ועינינו זכות גדול שהאור נראה מאחריו אבל דעת החכם
רא"ז ז"ל כי ספיר הוא תכלת ואמר כי לבנת אינו מלשון לובן
אלא מלשון ואתה קח לך לבנה ואמר לבנה ואמר לבנת הס
הספיר כמו שראה יחזקאל אבן ספיר והעד על פי' זה שאמ'
כמעשה ולא אמר כמראה לבנת או כעין לבנת כי על גוון
הלובן אין לשון במעשה נופל בו ויהיה באור הכתוב כי היו
רואים כסא הכבוד כמעשה לבנה של ספיר זך ובהיר ותחת
אותו כסא שהוא כמעשה לבנת הספיר ראו עצם השמים ל
לטוהר והוא הרקיע כעין הקרח הנורא הנטוי על ראשי הח
החיות ומזה הזכיר יחזקאל היא החיה אשר ראיתי תחת הר
הרקיע והרקיע תחת הכסא והכסא תחת אלהי ישראל אבל
הכתוב קצר כזה וכן כתב הרמבן ז"ל כפי' כי הכתוב תפש
דרך קצרה שהרי למעלה מן החיה רקיע למעלה מן הרקיע
הכסא למעלה מן הכסא אלהי ישראל ונכה שהזכיר עצם
השמי' ולא הזכי' חיות הקד' אשר תחתיו יתכן לפרש כי רצה
להסתירם לפי שמשם היה החטא לישראל ששכטו אחד
מכטטראמולין שלו והכעסוהו בו ועל דרך המדרש כמעש'
לבנת הספיר כדי לזכור שעבוד של ישראל בלבנה ובאור
הענין ללמ' שהקב"ה מצר כשהאומות מצרין לישראל והוא
מה שאמרו כל המשעבדן מלמטה באלו משעבדן מלמעלה
ומזה הענין הוא מה שכתוב כי ידעתי את מכאוביו
ומזה אמ' בירושלמי דמסכת סכה

מעשה אין כתיב אלא כמעשה היא וכל ארגליא שלה היא והסל והמגרפה עב׳ ׃ וע׳ זקנים ׃ אלו הם השטרים המוכים על הצבור להקל מעליהם עול הלבנים ולכך זכו מדה כנגד מדה להשיג כמעשה לבנת הספיר ׃׃ ועל דרך החכמה כמ כמעשה לבנת הספיר הוא השיג׳ במראה הנבואה אמתת החומר הראשון התחתון שהיה משלג שתחת כסא הכבוד והוא שדרשו רז״ל שמים מהיכן נבראו מאור לבושו שנ׳ עוט אור כשלמה נוטה שמים כיריעה הארץ נבראת משלג שתחת כסא הכבוד שנ׳ כי לשלג יאמר הוא ארץ וגו׳ ואנקלו׳ שתרג׳ ותחות כורסיה יקריה עשה רגליו שבים אל הכסא ומלת רג רגליו סבותיו כמו ורגליהם רגל ישרה ועמדו רגליו ׃׃ והכונה בו שהחומר ההוא מאצלו והוא סבתו המחייב מציאותו והוא בראו וחדשו אחר העדרו ׃ ואמר כמעש׳ לפי שהחומר מתפעל ומקבל צורה ׃׃ ואמר לבנת כי הלובן ההוא שתחת הכסא היה חומר לארץ ולא אמר כלבנת הספי׳ לפי שאין הכונה במראה הלובן כי הספיר איננו לבן כי אם היה לו מראה המראים כלן ומקבלן מאחריו אבל הוא נעדר מכל מראה ולפיכך הוא מקבל כל מראה כן החומר הוא נעדר הצורות כלן ואין לו דמות וצורה כלל על כן הוא מקבל כל צורה וצורה וזה דעת הרמבם ז״ל בספר המורה בחלק שני פרק כו׳ וזה לשונו ׃׃ ועל דרך הקבלה כמעשה לבנת הספיר ידוע אצל חכמי המרכבה כי כסא הכבוד מיוסד מג׳ יסודות אש רוח מים שהם נאצלי׳ מג׳ מדות חסד דין רחמים והם ג׳ מראות לבן אדום תכלת ותן אל לבך כי הזכיר לבנת על מ מראה הלובן וספיר על מראה האודם וכעצם השמים על מ מראה התכלת ולכך תא׳ ותחות כורסיה יקריה והוא שאמר התכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד ׃׃ וראוי שתתבונן איך הזכיר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר שהוא באור גמור כי יש תחת הכסא כמעשה לבנת הספיר שהוא כסא אחד וזה יורה על שני כסאות והנה הדבר אמת ויציב כי יש כסא לכסא ועל כן גלה לך הכתוב בפירוש כי תחת הכסא העליון יש כסא אחר שהוא כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים וג׳ יסודות לכל כסא וכסא הרי ו׳ וזהו סוד הכתוב הנזכר בכסא שלמה שש מעלות לכסא וגו׳ וכתיב וישב שלמה על כסא ה׳ כי רצה שלמה בחכמתו הגדולה לכלול בכסאו מעלות שני הכסאות שעליהם נא׳ בעת רצון כי שמ׳ ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד ונאמר בשעת הכעס עד די כרסון רמיו ׃׃ ויש שפי׳ כמעשה לבנת הספיר כי המשיל השגת האצילים לענ׳ לענין הספיר הלבן שהוא מראה מה שבתוכו שהוא פנימי ונסתר שם והפנימי הזה הנסתר הוא נראה מתוך החיצון אבל עצמותו איננו נראה ואינו נודע לעצמו וזהו וארא אל אברה׳ וגו׳ כי הפנימי הנסתר נראה אל הרואים כספיר אבל לא נודע להם ועל כן יבאר הכתוב השגתם במשל יפה מאד יובן ממנו הנמשל וזהו לשון כמעשה בכף הדמיון כי ענין ההשגה בהם גם בכל הנביאים כלן גם בישראל בהר סיני היא הנקראת פנים בפנים כח לפנים מכח ולכך אמר כמעש׳ מעין מה שיעשה הספיר הלבן שהפנימי הנעלם נראה מתוך

החיצון אבל עצמותו איננו נראה כי הוא נסתר ונעלם מן ההשגה ואמר וזה מבואר ׃׃ ואל אצילי בני ישראל ׃ נקראו אצילי׳ מלשון אצילות כלומר שנתאצל עליהם רוח נבואה במעמד הקדוש הזה והאצילים הא״ה היו נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל לא שלח ידו מכאן שהיו ראוים לשליחות יד ׃ ויחזו את האלהים הוא מה שנזכר ל למעלה ויראו את אלהי ישראל והכונה בזה כמה שא׳ ויראו את אלהי ישראל ויחזו את האלהים שחזו את האלהים ולא הרסו לעלות אל ה׳ ׃ ויאכלו וישתו ׃ על דרך הפשט עשו יום טוב מפני שזכו ונכנסו לאותה המראה הנכבדת ונצלו ויצאו בשלום כענין שכתוב כי ראיתי אלהי׳ פנים אל פנים ותנצל נפשי ׃ וכן היה כהן גדול עושה סעודה גדולה במוצאי יום הכפורים מפני שנכנס בשלום ויצא בשלום לקדש הקדשי׳ ונצל ׃ ויש שפי׳ ויאכלו וישתו שלא היתה מעלתם כמעלת משה שהעיד עליו הכתוב ויהי שם עם ה׳ מ׳ יום וארבעים לילה ונזון מ׳ יום בלא מאכל ומשתה כי אחרי שזכו למדרגה זו חזרו למדרגתם האנושית מיד שאכלו ושתו ׃ ורש״י פיר׳ ויחזו את האלהי׳ ויאכלו וישתו כי בעוד שהיו אוכלים ושותי׳ היו מסתכלים אותו בלב גס ועל דרך המדרש ויאכלו וישתו וכי קילור ע״ה עמהם לסיני כן דרשו בויקרא רבה פרשת אחרי מות פי׳ קילור עוגה ׃ אלא ויאכלו וישתו א״ר יוחנן אכילה ודאית שנ׳ באור פני מלך חיים ובאור זה כי מזון הנפ׳ ועדונה באותה המראה הנפלאה יכנה הכתוב לאכילה ושת ושתיה שהוא עדון הגוף וכן אמר דוד ע״ה כמו חלב ודשן תשבע נפשי כי כיון שהגוף מתקיים מן המזון הגשמי הבא מסבה אחר סבה על אחת כמה וכמה שתתקיים הנפש בהת בהתקשרה בסבה העליונה הראשונה ית׳ והוא המזון האמתי הקיים והאכילה הודאית הנצחי׳ וכענין שכתו׳ ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ׃ ועוד יש לפר׳ ויאכלו וישתו קריביה וישיתו כי מפני שמצינו אחר מתן תור׳ כפור ענוה ולא שתו איש עדיו עליו ולא נזכר השכר הגדול וההוד העצום הזה בפרשת מתן תור׳ לכך הוצרך לרמוז כאן כי מה שחזו את האלהים הוא ש ששתו העדי ההוא וענין ושמחים שמחת הנפש כמי שנהנ׳ ושמח באכילה ושתיה זה שמעתי מפי הרב ר׳ דן נרו ׃ ועדין נשאר לשאול למה לא נזכר במתן תורה בפי׳ ולמה לא יזכי׳ ענין העדי הזה כאשר זכינו אליו וזכירנו כשאבד ממנו ׃ ונראה לי לומר כי לא היה צריך כלל כי העם אשר יצאו לקראת האלהים מן המחנה לקבל תורה מן השמים וראו הקולות והלפידים וקול השופר ואותם הגדולות והנוראות אשר ראו עיניהם אין צריך לומר שהתלבשו עדי האור והת והתעטרו והתקדשו בקדושת שמות המלאכים כי כל המתקרב אל השמן אין צריך לומר שימשח ממנו וכמו שאמרו רז״ל׳ קרב לגבי דהנא ואדהן ׃ והנה זה כענין ספור העולם הבא שלא נזכר בתורה לפי שלא היה צריך לפי שכל מה שתאריך התורה בספור היעודים הגופניי׳ איננו אלא מפני שהם הכנה לירש חיי העולם הבא ועל כן לא הוצרך כבאן להזכי׳ העדי כשזכינו אליו כי כיון שהזכי׳ הכתוב ויוצא משה את

העם לקראת האלהי' מתוך הכלל ההוא יש להבין הפ"ט אבל כאשר חטאו במעשה העגל הוצרך להזכיר חסרונם שאבדה מהם המעלה העצומה הזאת · ועל דרך הקבלה ויחזו את האלהי' ויאכ"ו וישתו · וה"א כבר הזכיר ויראו את אלהי ישראל אבל יתכן לפרש כי האצילים חזו את האלהים כלום' סינבאו בו שלא במחיצה שלא תאמר כשאמ' ויראו ראיה ממש לכך חזר ואמר ויחזו לשון נבואה מלשון מחזה והנה השגתם היתה למעלה מהשגת ישראל ולמטה מהשגת משה כי השגת ישראל היתה במחיצת ענן וערפל והאצילים היתה נבואתם בו שלא במחיצה ומשה רבינו ראה אותו ממ' כי כן הבטיחו וראית את אחורי והוא הכבוד האחרון · ומה שהזכיר מיד ויאכלו וישתו יורה כי נהגו קלות ראש בראיה זו ולכך היו ראוין לשליחות יד במדת הדין אלא ש שרצה להמתין להם כדי שלא לערבב שמחת התורה·· עלה אלי ההרה ·· גם פרשה זו קודם מתן תורה נאמרה והלשון מוכיח כן ·· ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה ופי' רש"ז ז' והיה שם מ' יום ·· אשר כתבתי פירוש קודם שנ שנברא העולם שהרי התורה היתה כתובה לפניו באש שחר שחורה על גבי לבנה או יחזור אשר כתבתי אל לוחות האבן שהזכיר שהיו כתובי' באצבע אלהים ·· להורותם · על דרך הפשט לומר שהתור' והמצו' מסלול ודרך לשוב הנפש לשרשה וזהו להורותם כלומר להורותם הדרך לעולם הבא כן אמר שלמה עה ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה ·· ועל דרך המדרש להורותם זה תלמוד וכן דרשו בברכות את לחות האבן אלו הלוחות והתורה זו תורה שבכתב והמצוה זו משנה אשר כתבתי זו נביאים וכתובים להורותם זה תלמוד מלמד שכלן נתנו למשה מסיני ·· ועוד תמצא להורותם הלמד והם שבעים ובאמצע תורה וזהו ע' פנים לתורה ·· ועל דרך הקבלה להורותם כתיב והוא ראיה למה שפי' כי התור' והמצוה ידריכו האדם אל המדה הזו היא כנסת ישראל ומשם תתעלה הנפש אל העולם הבא כטעם הכתוב ואחר כבוד תקחני אתה והבן זה ·· ויהיה להורותם כענין ואל חדר הורתי ·· ויקם משה ויהושע משרתו · היה יהושע מכלל שבעים זקנים שהזכיר למעלה שחזו את האלהים והוא היה גדול מכלן ·· ויש לשאול מדוע יזכירנו הכתוב בכאן יותר מן השאר וכתב הרמבן ז"ל אפשר לומר שזה כבוד כי כל מ' יום שהיה משה בהר היה יהושע ממתין אותו בתחתית ההר ומפני זה הזכיר בכאן כי היה משרתו עמו ללוות אותו עד הגבול המזומן בהר ויעל משה אל הר האלהים להודיע שכל זמן שהיה משה בהר הם המתינו יהושע בתחתית ההר וראי' לזה שהרי כשירד משה מן ההר הזכיר הכתוב מיד וישמע יהושע הוא שכתוב וישמע יהושע את קול העם ברעה והכתוב הזה יורה כי לא היה יהושע עם ישראל במחנה אבל היה מתיצב בתחתית ההר ומתין למשה עד רדתו · וישכן כבוד ה על הר סיני · הוא מה שהזכיר למעלה וידבר אלהי' את כל הדברים האלה ושם כתבתי והרחבתי באור ·· ומה שא' ויכסהו הענן ששת ימים זהו מראש חדש סיון עד ששי בו ובכאן נתנה תורה

ויקרא אל משה ביום השביעי זה לכחדתו אחר מתן תורה ונתעכב שם מ' יום ומ' לילה הוא שנא' ויהי משה בהר מ' יום ומ' לילה וששת ימים שהיה מכוסה בענן היו בכלל מ' ·· ואם תשאל כיון שמשה נתעכב שם ולא ירד עד יז' בתמוז שהוא תשלום מ' למה הוצרכה קריאה זו אבל מצינו בזה לרז"ל דע דעות הוא שאמרו בפרק קמא דיומא ויקרא אל משה ביום השביעי לא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה דברי ר' עק עקיבא רבי נתן אומר לא בא הכתוב. אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו כדי לשוות למלאכי' השרת רבי מתיא בן חרש אומר לא בא הכתוב אלא לאיים עליו כדי שתהא תור' נתנה באימה וביראה ברתת ובזיעה שנ' עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה ·· ובמדרש בא וראה שכל מעשה בראשית נברא בששה ימים והתורה נתנה לסוף מ' יום אשרי מי שנותן מעשה ששה ונוטל מעשה מ' · ויראה לי במסבר ה הזה כי מן הידוע כי השיג משה בחכמת התורה תכלית ההשגה אשר המין האנושי יכול להשיג אבל אי אפשר לו אל המין האנושי לבא אל תכלית אותה ההשגה בפחות מן ה הזמן הזה ועל כן הוצרך להתעכב שם ללמוד התורה מ' יום ומ' לילה ·· ומזה הורגלו רז"ל לומר תנא מניה ארבעין זמנין ודמיא ליה כמאן דמנחא בכיסתיה ·· גם יראה לי שבזכות מ' יום הללו זכה לקרון עור פנים מ' שנה שחיה אחרי כן כי כל שנותיו היו ק' ועשרים שנה וההוד הגדול ההוא לא נפרד ממנו עד יום מותו שהעיד עליו הכתוב לא כהתה עינו ולא נס ליחה · ו' ימים שעמד בהר ג' פעמים מ' יום היו מאה ועשרים יום כמנין שנותיו מ' יום ראשונים בלוחות ראשונו' ללמוד פירוש התורה מ' יום שניים להתפלל על מעשה העגל מ' יום שלישים לקבל לוחות שניות ·· מתוך הענן מפני שהי' משה מכוסה בענן כל ו' ימים אבל לא בא כתובו לכך יאמר הכתוב כי עתה ביום השביעי קרא למשה מתוך הענן והביאו להוכו וכענין שאמר ויבא משה בתוך הענן ·· וכבר דרשו רז"ל נק' דיומא שעשה שביל בתוכו נא' כאן בתוך הענן ונאמר בים ויבאו בני ישראל בתוך הים מה להלן שביל שנ' והמים להם חומה תו' אף כאן שביל · ומראה כבוד ה' בלשון התורה נקרא כבוד ה' ובלשון חכמים שכינה וזהו ש וישכן כבוד ה' על הר סיני וכתיב לשכן כבוד בארצנו והיא מדת הדין הנקראת יד שבה נברא העולם כלו שנ' ואת כל אלה ידי עשתה הזכיר כל הנמצאים כלן בשם אלה שכלן נתהוו מכח מדת הדין הוא שאמר הכתוב ויהיו כל אלה וכן במעשה בראשית אלה תולדות השמים והארץ כלל כל הנמ הנמצאים כלן העליונים והשפלים במלת אלה וזה בכלל הנמצאים גם בפרטי הנמצאים בדברים שהם קיום העולם מצינו שהזכיר בהן הכתו לשון אלה ואלו הם האור והחשך והתורה והמשפט וקבוץ גליות וישראל והתבואה והמטר ·· האור והחשך הוא שכתוב יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה ·· התורה שנ' וידבר אלהי' את כל הדברים האלה · המשפט שנ' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם · ישראל הוא שנ' בשבטי ישראל כל אלה שבטי ישראל יב' ·· ובקבוץ גליות נאמר הנה אלה מרחוק יבאו ואלה

ואלה כצפון ומים ואלה מארץ סינים ·· וכתיב ואמרת בלבב
מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה וא״ת
מי גדל הן אני נשארתי לבדי ואלה איפה הם ·· הרסואת
היא שכתו׳ כי זרע השלו׳ הגפן תתן פריה והאר׳ תתן את יבול׳
והשמים יתנו טלם ·· והנחלתי את שארית העם הזה את כל
אלה · המטר הוא שאמר הנביא היש בהבלי הגוים מ
מגשמים ואם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא ה׳ א
אלהינו ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה

ויקחו לי תרומה

קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר ·· שלמה המלך ע״ה
הזהיר כאן את האדם על מדת הזריזות שישתדל ויטרח ב
במוסרי התורה ואל ישתדל ויטרח בקנוי הכסף לפי שב
שבמוסרי התור׳ יקנה האד׳ תועלו׳ רבו׳ בעו״ל הזה ובעול׳ הבא
ודברי הכסף אין בו תועלת אבל יש בו נזקים ומכשולים רב
רבים שהוא סבה לדאגות רבות וכמו שאמרו רז״ל מרבה נ
נכסים מרבה דאגה וידוע שאין בכל הדברים שבכל המדו׳
שום תועלת כי אם בדברי התורה ·· ודעת מחרוץ נבחר
טעמו וקחו דעת התורה שהוא מחרוץ נבחר ·· והזכיר לש
לשון קחו לומר שיקחו מוסר התורה והמצות בזריזות והש
ונשתדלות כמי שלוקח הדבר בידים שהוא מזדרז בו ולא
שיקחם בעצלה וביאוש כי אם יתעצל בהם אי אפשר שינ
שינצל מן הענש אפילו כשהוא מקיים המצוה כי אם הוא
מיוחד השי׳ בפיו ובשפתיו ולבו רחק ממנו גדול עונו מנשוא
כי מצד אחד עשה מצוה ומצד אחר הוא נענש בעשותו א
אותה כשלא עשאה על השלמות כי אם בעצלה והוא הדין
והטעם בענין התפלה אם התפלל ולא כוון לבו בתפלתו
אלא שהוא מחשב בהבלי הזמן בסחורתו וכספו וזהבו הנה זה
חוטא וכמעט שעליו נאמ׳ לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי
זהב כלומר כשאתם אתי ועומדים בתפלה לפני אל תחשבו
בכסף וזהב אשר עמכם כי המתפלל העושה זאת מתנכר במ
במחשבתו אל המלך ה׳ ית׳ לפני מלך בשר ודם לא היה עוש׳
כן · וכן אלו הניח תפילין ונתעצל ולא נזהר שלא יישן בהם
ולא יפיח בהם אין המצוה שלמה וכן המצות כלן · והוא לפ
למדת שהעצל אף כעשותו אחת מן המצות יקרה לו חטא
ועון בסבת העצלה והנה התועלת שהשיג בקיום המצוה אינ
איננה מבלתי ענש כשם שתועלת החומץ שאדם שותה פעם
פעמים לרפואה איננו מבלתי נזק שהוא מזיק לשנים או
תועלת חם האש שאיננו מבלתי העשן המזיק לעינים ועל
זה אמר שלמה ע״ה כחומץ לשנים וכעשן לעינים כן העצל
לשולחיו · ועל כן יגנה שלמה תמיד את מדת העצלה הוא
שאמר מתאוה ואין נפשו עצל יאמר כי מי שנפשו מתאוה
לאיזה דבר שיהיה ואין לו כלומר שלא השיגו עצל הוא כי
לא השתדל בו כל הצורך וכמו שדרשו רז״ל לא יגעתי ומ
ומצאתי אל תאמן יגעתי ולא מצאתי אל תאמן יגעתי

ומצאתי תאמן · ועל כן יתמיד שלמה ע״ה מוסרו על הזרי
ויזהירנו בנמלה הוא שאמר לך אל נמלה עצל ראה דרכיה
וחכם כי מכנה נלקח קל וחומר ובה יראה דבר חכמה כי
היא פחותה שברמשים ויש בה מדת הזריזות שאוספת בזמן
הקיץ מה שתאכל בזמן החורף · וידוע כי הזריז בעניני התו
התורה והמצות גם הזריז בתקון מדותיו הנה הוא עולה ממ
ממדה למדה וממדרגה למדרגה והולך כל היום לפנים ולא
לאחור והנה העצל בהפך ממנו כי הוא הולך כל היום לאחור
ולא לפנים הוא שאמר שלמה ע״ה דרך עצל כמשוכת חדק
שאי אפשר לו ללכת ולעבור אל המקום אשר לבו חפץ ויצ
ויצטרך לשוב לאחור כן העצל אינו יכול לעלות ממדה לם
למדה אבל הוא מחייב את עצמו מבית ומחוץ כי הוא משו
משומם נפשו וגופו בדמיון השדה החרב מבפנים ותחת חטה
יצא חוח וחרב מבחוץ שהכותלים והגדרים שהיו
מסביב הכל נהרס ועל זה אמר שלמה ע״ה על שדה איש עצל
עברתי וגו׳ והנה עלה כלו קמשונים · המשיל העצל שאינו
מתקן נפשו ומדותיו והוא בהנהגתו הרעה מחריב נפשו
וגופו מבית ומחוץ לעצל המונע עצמו מעבוד שדהו ומניח
אותו שתחרב מבית ומחוץ ועל כן הזכיר שלמה ע״ה בכאן
קחו מוסרי ואל כסף שיקחו הבריות מוסר התורה בזריזות
ולא ברפיון ובעצלתים ואמר ואל כסף בהפך מהמון העם
שהם משתדלים לקנות הכסף בזריזות ובחריצות וזה דרכם
בכל לבם באשר לא יעשו במוסר המצו׳ ככה ולפיכ׳ אמר קחו
מוסרי ואל כסף כלומר התורה כי התורה נקראת מוסר כענ
כענין שכתוב ודרך חיים תוכחות מוסר ועמה אדם זוכה אל
החיים הנצחיים להתענג מזיו שכינה כי שכינה דבקה בתו
בתורה והוא שדרשו רז״ל כי ישרים ישכנו ארץ ישכינו שכינ׳
בארץ במתן תורה כתיב וישכון כבוד ה׳ על הר סיני כי היא
הסבה שהשכינה שורה בישראל בהר סיני לעיני כל ישראל
בנגלה ובמשכן בנסתר בהר סיני בנגלה הוא ששכן הכ
הכבוד בהר סיני לעני כל ישראל
שנ׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני
ישראל · במשכן בנסתר הוא שנצטוינו לעשות לו בית מיו
מיוחד כדי שישכון עליו בנסתר ועל זה התנדבו ישראל תר
תרומה לעשות ממנה משכן וזהו שכתוב ויקחו לי תרומה
מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי · ויקחו לי ·
על דרך הפשט לשמי ולשון תרומה הפרשה כלומר
שיפרישו ישראל נדבה ממונם למלאכת המשכן · וענין
המשכן היה דתמת הר סיני והכבוד ששכן על הר סיני
בנגלה הוא ששכן על המשכן בנסתר וכשם שמצינו בהר
סיני שאמר הכתוב הן הראנו ה׳ אלהינו את כבודו ואת גדלו
כן מצינו במשכן שחזר שני פעמים וכבוד ה׳ מלא את המש
המשכן · וכשם שמצינו בהר סיני שכתוב בו מן השמים
השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה
וכתיב ודבריו שמעת מתוך האש כן במשכן היה הקול מדבר
אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים ·· וכשם שמצינו בהר
סיני שכתוב בו ויראו את אלהי

ישרא' כן מצינו כמשכן שהי' אלהי ישר' יושב הכרובים רו'
שכתוב בו וכבוד אלדי ישראל עליהם מלמעלה היא החיה א'
אשר ראיתי תחת אלדי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים
המה ״ הקחו את תרומתי׳ אחר שהזכיר נדיבות הלב
שאמר תרומתי כי אז יהיה רצונו דבק בה כי אין רצון הש'
מצרי העין ועוד להורות כי כיון שהתנדב המתנדב תרומת
השם היא ואם אינו נותנה נענש ואם נתנה כבר יצאה מר
מרשותו ואין לו בה כלום ״ ויתכן לפרש כי מה שהזכיר ב
בכאן שלש תרומות ויקחו לי תרומה את תרומתי וזאת הת
התרומה ״ שהם כנגד ג' תרומות שהעולם נתרם מהם והם
החכמ' והתבונ' והדעת כענין שכתו' ה' בחכמ' יסד ארץ כונן
שמי' בתבונ' בדעתו תהומ' נבקעו ונרמז במעש' המשכן לפי
שהמשכן שקול כבריא' עולם ומפני זה הזכ' בכאן ג' תרומו'
כנגדם וכנגד תרמו ישראל במדבר ג' תרומות האחת תרומ'
המשכן והיא האמורה בפרשה זו ״ השנית תרומת שקלים
והיא האמורה בפרשת שקלים בסדר כי תשא ״ השלישית
תרומת המזבח והיא האמורה בסדר במדבר סיני שנמנו יש
ישראל על ידי שקלים שנתן כל אחד מהם מחצית השקל ו
ואותם שקלים היו לקרבנות צבור ״ וג' תרומות הללו השתי'
קדש והשלישית חול השתים קדש היא התרומה שבכאן ות
ותרומת המזבח שהם קדש כי היו שתיהן לצורך הקבה' ול
ולכבודו אבל השלישית והיא תרומת שקלים היתה לצורך י
ישראל ולתועלתם שבה היו מתכפרין כענין שכתוב ונתנו
איש כפר נפשו׳ וכנגדם נצטוו ישראל בג' תרומות
כשנכנסו לארץ השתים קדש והשלישית חול
והיא תרומת חלה ולא נצטוו ישראל בשתים להביאם כח
בחוצה לארץ כי אם בארץ הקדושה לפי ששתיהן קדש אבל
תרומת חלה מפרישין אותה אף בחוצה לארץ כדי שלא תש
תשתכח תורת חלה מישראל ״ וכדי לבאר שהמשכן שקול
כנגד בריאת העולם הזכיר בו הכתוב שלש תרומות של הע'
העולם והוא שכתוב בבצלאל ואמלא אותו רוח אלדים בח
בחכמ' בתבונה ובדעת ״ ועל זה דרשו רז"ל יודע היה בצלאל
לצרף אותיות שבהן נבראו שמי' וארץ כתיב הכא ואמ' א
אותו רוח אלדים בחכמה בתבונה ובדעת וכתיב התם ה' בח
בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נ
נבקעו רצו החכמים לרמוז בזה כי המשכן שקול כנגד בר
בריאת העולם ״ ותמצא בפרקי ר' אליעזר כשלשתן בנה ש
שלמה בית המקדש שכן הזכיר הכתוב על חירם בן אשה א
אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צורי חורש נחשת וי
וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת וכן בשלשתן ע
עתיד להבנות הוא שהזכיר עליו שלמה ברוח הקדש בחכמה
יבנה בית ובתבונה יתכונן ובדעת חדרים ימלאו׳ ושלשתן
עתיד הקבה' ליתן לישראל במתנה שנ' כי ה' יתן חכמה ונומ'
נתן אין כתי' כאן אלא יתן מפיו דעת ותבונה ושלשתן ינתנו
למלך המשיח שנ' ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו' רו
רוח דעת ויראת ה' ״ ועל דרך המדרש ויקחו לי תרומה
מאחר שנתתי לכם תורתי שכתוב בה כי לקח טוב נתתי לכם
תורתי וגו' הביאו לי תרומה כי לקח טוב נתתי לכם משל לש

לשני סוחרים אחד בידו מטכסא ואחד בידו פלפלין החליפו
נטל זה פלפלין וזה מטכסא כל אחד הכיר מכה שבידו אבל
התורה אינו כן זה שונה סדר זרעים. למי שבידו סדר מועד
וזה שונה סדר מועד למי שבידו סדר זרעים כל אחד ואחד
מרויח ונשאר לו מה שבידו כבר זהו כי לקח טוב נתתי וגו' ״
מעשה באדם אחד שהיה בספינה עם סוחרים הרבה והיו א
אומ' לו היכן פרקמטיא שלך אמר להם פרקמטיא
שלי גדולה משלכם בדקו כל הספינה ולא מצאו. כלו' התחילו
משחקים עליו נפלו לסטים עליהם בים שללום ונטלו כל מ
מה שהיה בספינה יצאו ליבשה ונכנסו למדינה ולא היה ל
להם להם לאכול ובגד ללבוש מה עשה אותו חכם נכנס לבי'
המדרש נהגו בו כבוד וגדולי העיר מלוין אותו כשראו הס
הסוחרים כך באו אצלו ופייסו אותו בבקשה ממך עשה ע
עמנו חסד ולמד עלינו זכות לפני בני העיר כדי שנתפרנס ו
ונחיה ולא נמות שכב' ראית מה שאבדנו בספינה אמר להם
והלא אמרתי לכם שלי גדולה משלכם שלכם אבד ושלי קי
קיים ׳ ועוד כל העושה פרקמטיא לא כל שעה הוא משתכ'
וכשהוא משתכר פעמים שהוא עומד בידו ופעמים שאינו
עומד בידו אבל התורה עומדת לעד לעולם הזה ובעולם הב
הבא הוי אומר כי לקח טוב נתתי לכם ״ ועל דרך הקבלה
ויקחו לי תרומה ויקחו אלי כנסת ישראל שהיא תרומה והיא
הנקראת זאת ולכך אמר וזאת התרומה וכן כתיב וזאת אשר
דבר להם אביהם ושם באר' וכתי' מאת ה' היתה זאת ״
ואמר ויקחו לי ליחד את הכל ממטה למעלה ומלמעלה למטה
ולפי שהכל תלוי במחשבה וכבונת הלב על כן אמר מאת כל
איש אשר ידבנו לבו ולזה רמזו במדרש הוא שאמרו
ויקחו תרומה אין כתיב כאן אלא ויקחו לי אותי ל
לוקחים כביכול אמר הקבה' קחו אותי שאדור ביניכם ׳ ועוד
אמרו במדרש וזאת התרומה אשר תקחו כנסת ישראל שהיא
תרומה שנא' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה ובספר הבהיר
המצא מפורש ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא י
יוד והיא עשירית ומנא לן דעשירי' קדש דכתיב העשירי י
יהיה קדש לה' לקדש ומאי נינהו קדש ראשית כל בכורי כל
דכתיב ראשית חכמה עכ' ״ ומה שהזכיר ככמוך ככל אשר
אני מראה הכונה כי אני הוא המראה וכן כאשר הראה ׳ א
אותך בהר יחזור למלת אני ומלת אני במקום הזה מדת הדין
וכן מצינו בדוד בכלי המקדש שאמר הכל בכתב מיד ה' עלי
השכיל כל מלאכת התבנית ויד ה' הוא מדת הדין והוא ענין
שבאר בכאן כי אני הוא המראה לו תבנית המשכן ותבנית
כל כליו ׳ ויש לך לדעת כי מן ויקחו לי עד וזאת התרומה מ
מדבר בתרומה העליונה ״ אשר תקחו מאתם זהב וכסף
ונחשת מדבר בתרומת המקדש ובאור הענין כי כשיביאו י
ישראל תרומת המשכן שהיא זהב וכסף ונחשת וכל השאר
יביאו. עמה התרומה העליונה וזה באור ועשו לי מקדש זו
התרומת המשכן ושכנתי בתוכם זו תרומה העליונה וזה סדר
הכתוב יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת שפירושו עם ת
תרומת ה' ואמר הכתוב קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב ל
לבו יביאה את תרומת ה' קחו מאתכם תרומה

העליונה יביאה את תרומת ה׳ זו תרומת המשכן ועל כן אמר
זהב וכסף ונחשת וזה מבואר כי כשיביאו תרומת המשכן מ
מיד יביאו עמה התרומה העליונה וישכינו שכינה למטה. כ
ביניהם ״ זהב וכסף ונחשת · הזכיר שלשה מיני מתכות וש
ושלשה מיני צמר ולא מצינו משי בנדבת המשכן אלא לפי
שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכ׳
שמים אלא דבר טהור וכענין שאמרו בתחש · וצבע תולעת
השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגרים שהתולעת בת
בתוכם ״ ואחר כך הזכיר וש״ש שהוא הפשתים והזכיר וע
ועזים שהוא הצמר וזהו שלא ת״א ועזיא אלא ומעזי שפי׳ ד
דבר הבא מן העזים והוא הצמר ואעפ״ שבגד צמר ופשתים
אסרה לנו התורה אין הכהנים נכנסים לשמש במקדש אלא
בצמר ופשתים ״ ובסדר קדושים אבאר סוד הדבר בגה׳ ״
ועורות תחשים · מין חיה ודרשו רז״ל בפרק במה מדליקין ת
תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה וקרן היה לו
במצחו ולפי שעה נזדמן למשה ועשה ממנו משכן ונגנז
כלומר שהתחשים ההם שנזדמנו במדבר לא נזדמנו אלא
לצורך המשכן בלבד ולכבודו של הקב״ה לקחת מהם
עורותיהם שהיו מצויירים בציור נפלא ומעולה ואחר כך
נתעלמו · ודקדקו רז״ל מדקאמר קרן היה לו במצחו שנאמר
ותיטב לה׳ משור פר מקרין מפריס מקרין תרתי משמע מקרן
כתיב · ועוד שלא הוכשר למלאכת שמים אלא בהמה טה
טהורה בלבד שנ׳ למען תהיה תורת ה׳ בפיך מן המותר בפיך
והרבה גוונים היו להם ולכך ת״א ססגונא מתפארת בגוונין ש
שלה ״ ועצי שטים · מאין היו להם במדבר דרשו רז״ל
יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעת ידין ישראל לבנות מש
משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטען שם וצוה את ב
בניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים ״ שמן למאור · שמן
זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד · בשמים לשמן
המשחה ולקטרת הסמים · באורו ולקטרת יביאו הסמים לפי
שהבשמים הם המאכלים הנקראים מסעדים שהם מבושמי׳
בריח הטוב והסמים הם התרופות שאינם למאכל כמו ל
לבונה או חלבנה וכיוצא בהם · ומה שהזכיר בכאן זהב בר
בראש התרומה לרמוז שכבר נמחל להם עון העגל שהיה ש
של זהב ומפני זה הזכירו הכתוב בראש לכל שאר התרומה
וכן דרשו רז״ל בבמה שהזכיר הכתוב שור או כשב או עז כי
יולד שהזכיר שור בתחלת הפרשה כי זה לבאר שכבר נמחל
להם העון ההוא ומפני זה נצטווה משה בכאן בתרומת המ
המשכן ומצוה זו היתה למחרת של יום הכפורים ואעפ׳ שה
שהעון ההו׳ קודם למעשה המשכן שהרי העון היה בתמוז ו
ומעשה המשכן היה לאחר יום הכפורים בסמוך מכל מקום
התורה שכל דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום רצתה
להקדים ענין מעשה המשכן שהוא הכפרה קודם שיזכיר ה
העון ההוא כי כן מדתו של הקב״ה שמקדים רפואה למכה ו
ובענין שדרשו רז״ל הקב״ה בורא רפואה לישראל תחלה וא
ואחר כך מכה אותם שנ׳ כרפאי לישראל · ונגלה עון אפרים
ובדי לרמוז שכבר נמחל להם לגמרי על כן הזכיר מלת זהב
תחלת התרומה ללמדך כי במה שחטאו נתרצו וכהא׳
ברעתם ישמחו מלך · ובמדרש זהב וכסף ונחשת זהב כנגד מ
מלכות בבל דכתיב בנבוכד נאצר אנת הוא רישא דדהבא ·

וכסף כנגד מלכות מדי שנ׳ ועשרת אלפים ככר כסף אשקול
ונחשת כנגד מלכות יון שהוא פחות מכלם · אלים מאדמים
כנגד מלכות אדום שנ׳ ויצא הראשון אדמוני מה כתיב א
אחריו שמן למאור זה מלך המשיח שנ׳ שם אצמיח קרן לד
לדוד ערכתי נר למשיחי · בשמים לשמן המשחה שעתיד למ
למשוח כהן גדול · ולקטרת הסמים · כענין שכתוב בריח ני
ניחוח ארצה אתכם · אבני שהם · אלו אבני כדכד שנ׳ וש
ושמתי כדכד שמשותיך · ואבני מלואים אלו אבני אקדח ש
שנ׳ ושערך לאבני אקדח · ועשו לי מקדש זה בית המקדש ש
שיבנה במהרה בימינו · ושכנתי בתוכם לעולם ולעולמי ע
עולמים · אבני שהם ואבני מלואים לאפוד ולחשן שיעור ה
הכתוב אבני שהם לאפוד ואבני מלואים לחשן · אבני
שהם היו שתים אבני מלואים היו יב׳ ופירש הרמבן ז״ל כי
טעם מלואים שהיו שלמות וכן תרגם אנקלוס אשלמותא
כלומר שלא יהיו אבנים חצובות ממחצב גדול ולא שיחסר
מהם כלום כי אין כח האבן ו למותה וסגלתה כי
אם כשהיא שלמה ומתחלת תולדתה נבראת כך ועל כן אמר
באבני חשן ומלאת בו מלואת אבן וכתיב יהיו במלואותם ול
ולא נאמר כן באבני אפוד כי אבני אפוד היו שתים ·
אפשר שתהיה כתיבת שמות השבטים רשומה וחקוקה בהן
כענין רשימת החותם מפני שנ׳ בהן פתוחי חותם תפתח ונאמ׳
בהן מעשה חרש אבן פתוחי חותם אבל באבני החשן שהיו
יב׳ לא נאמר בהן מעשה חרש אבל הזכיר בהם פתוחי חותם
וצוה בהן יהיו במלואותם ועל כן הוצרך משה רבנו ע״ה
לתשתמש בהן בשמיר כי איך אפשר שיהיו אבני החשן פת
פתוחי חותם וישארו במלואותם בלי חסרון זה מהנמנע כי
אם על ידי שמיר וכן דרשו רז״ל במסכת סוטה בשלהי פר
פרק אחרון אבנים הללו אינן כתובין בדיו שנ׳ פתוחי חותם
ואין מפרישין עליהם באזמל שנאמר במלואותם אלא כו
כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר והן נבקעין מאליהן כת
כתאנה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום וכ
וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסרה כלום עכ׳
ויש לך לדעת כי כלל הדברים שבפרשת זו שהזכיר הכתוב
תרומה הן טו׳ כי הבשמים והסמים הכל אחד וכנגדן מצינו
בפסוק בראשית טו׳ הברות מן הנקוד חוץ מהעבדים
כי המשכן דוגמת בריאת העולם וטעם הדבר כבריאת עולם
ובמשכן כדי לרמוז מה שכתוב כי ביה ה׳ צור עולמים גם כ
כנגדן נמצאו טו׳ פעמים תק׳ בשבעה רקיעים כי כל רקיע ו
ורקי׳ תק׳ ובין רקיע ורקי׳ תק׳ הרי יד׳ פעמי׳ תק׳ והקב״ה למעל׳
מהכל ״ כנגדן תקנו חכמי האמת בישתבח טו׳ שבחים שיש
בו ובאחרונה אנו אומרין לשמך ה׳ גדול וכנגדם תקנו טו׳
שבחים באמת ויציב שכל השבח ההוא נקשר בואוין חוץ
במלת אמת שהיא בראש והיא שמו של הקב״ה כענין שנ׳ ו
וה׳ אלהים אמת ״ כנגדן אמר דוד טו׳ שבחים להקב״ה לך ה׳
הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים וב
ובארץ לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש והעשר והכבו׳
מלפני׳ ואת׳ מושל בכל ובידי׳ כח וגבור׳ ובידי׳ לגדל ולחז׳ לכל
וכנגדן הזכיר טו׳ פעמי׳ שיר המעלו׳ וכנגדן מצינו טו׳ תיבות
בפסוק את ה׳ האמרת וגו׳ · וכנגדן טו׳ תיבות בברכת כהנים
ועשו לי מקדש ״ קרא המשכן מקדש על שם שהוא מקודש
בשריית השכינה ויתכן לומר לפי שהוא דוגמת בית המקדש

של מעלה ״ ובמדרש ועשו לי מקדש אמר להם הקב״ה
לישראל אתם צאני ואני רועה אתם צאני שנ׳ ואתנה צאני
וכתיב רועה ישראל האזינה עשו דיר לרועה שיבא וירעה א
אתכם אתם כרם שנאמר כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל ואני
שומר שנ׳ הנה לא ינו׳ ולא יישן שומ׳ ישראל עשו סכה לשומ׳
שיב׳ וישמור אתכ׳ את בני׳ ...ני אביכ׳ את בני׳ שנ׳ בנים את׳
לה׳ אלהיכם ואני אביכם שנ׳ כי הייתי לבית ישראל לאב ״
כבוד לבנים כשהן אצל אביהם וכבוד לאב כשהוא אצל ב
בניו וכה״א עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ע
עשו בית לאב שיבא וישרה ביניכם הה״ד ועשו לי מקדש וש
ושכנתי בתוכם כענין שכתוב ושכנתי בתוך בני ישראל קרי
בית ושכנתי ״ ויש בגמלת ושכנתי רמז למנין השנים
שעמד בית ראשון ובית שני בית ראשון עמד ת״י שני׳ כמנין
לשכני בתוכם וזהו ושכנתי ושכן ת״י ובית שני עמד תכ׳
שנים וזהו ושכנתי ושני תכ׳ וזה מבואר ״ את תבנית המשכן
ואת תבנית כל כליו ׳ ידוע כי המשכן וכליו הכל ציורים
נפניים להתבונן מהן צורין עליונים שהם דוגמא להם ומ
ובכלל הענינים הנפלאים הנכללין בו הוא מה שתמצא המ
המשכן על ג׳ חלקים לפנים מהכפרת חוץ לפרכת שהוא אה
אהל מועד חצר המשכן כנגד המציאות שנחלק לג׳ חלקים
עולם המלאכים עולם הגלגלים עולם השפל וכן מצינו הא
האדם שהוא עקר הכל שהוא דוגמת המציאות בג׳ חלקיו ונ
ונקרא עולם קטן והוא נחלק לשלשה חלקים עולם הדבר
ועולם החיות ועולם הטבע החלק הראשון שבמשכן לפנים
מהפרכת ושם הארון והלוחות והכרובי׳ שהם כלים פנימיים
נעלמים והם המרכבה לשי׳ כמו שכתוב וכבוד אלהי ישראל
עליהם מלמעלה וכתיב יושב הכרובים וזהו כנגד עולם המ
המלאכים שהן צורות נפרדות נעלמות והם שכלים נפרדין
מרכבה וכסא להקב״ה וכנגדן באדם עולם הדבר והוא הר
הראש שהוא משכן החכמה ושם השכל שופע על המוח כי
הצדיק השלם מרכבה להקב״ה וכמו שהיו אבות העולם
ושכינה שורה עליו במצות תפילין שבראשו ובידו כנגד המ
המוח והלב שהם כנגד שני הכרובים ומכאן תוכל להתבונן
דוגמת המניח תפילין וכמה גדול כחו ״ החלק השני מחוץ
לפרכת הוא אהל מועד ושם השלחן והמנורה ומזבח הקטרת
שהן כלים נכבדים פניטיים לא כמעלת פנימיות הראשוני׳
והם כנגד עולם הגלגלים שהן נמצאים נכבדים מספרים כב
כבוד אל והעולם מתקיים בתנועתם וכנגדן באדם עולם הח
החיות והוא הלב שהוא מהאברים הפנימיים שכל החיות ת
תלוי בו וכל הגוף מתקיים בתנועתו החלק הג׳ חצר המשכ׳
בו היה מזבח הנחשת והוא מזבח העולה אשר עליו למקריבי׳
הקרבנות ושם בית מקבלין הפסד והוא כנגד עולם השפל ה
הזה שהוא בעל הויה והפסד וכנגדן באדם עולם הטבע והוא
מהטבור ולמטה כי משם באה ההויה והוא ראשית הפסד הג
הגוף כי ההפסד הוא סבת ההויה שאם לא נמצא הפסד בע
בעולם לא היתה מצטרכת הויה ״ הא למדת שהמשכן על ג׳
חלקים כנגד ג׳ חלקי המציאות שעליהם אמר דוד ע״ה ברכו
ה׳ מלאכיו גבורי כח ברכו ה׳ כל צבאיו ברכו ה׳ כל מעשיו וכ
וכן שלמה בנו אחז הדרך הזה ורמז בג׳ פסוקים זה אחר זה ב
בפסוק ראשון לחייו כערוגת הבושם ״ השני ידיו גלילי זהב
הג׳ שוקיו עמודי שש ״ ... ובמדרש

למטה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה אש אדומה אמר לו
בכל אש׳ אני מרא אות׳ וגו׳ אמ׳ לו עשה כזה מלה״ד למלך שיש
לו לבוש מרגליטון אמר לאחד מעבדיו עשה לי כזה אמר לו
אדני המלך ומנין יש לי לבוש מרגליטון כך אמר לו משה ל
לפני הקב״ה רבונו של עולם ומנין יש לי אש ירוקה אש ש
שחורה אש לבנה אש אדומה אמר לו אתה כסמניך ואני בב
בכבודי ולא עוד אלא שאם עושה אתה מה שלמעלן למטן
אני מניח סנקליטון שלי ויורד ומצמצם שכינתי ביניכם למ
למטה מה למעלה שרפים עומדים אף למטה עצי שטים
עומדים מה למעלה כוכבי׳ אף למטן כוכבים אמר רבי חייא
בלמד שהיו קרסי זהב נראים במשכן ככוכבים הנראים בר
ברקיע ׳ ועשו ארון עצי שטים ׳ בכל הכלים נאמר ועשית
ועשית כפרת ועשית שלחן ועשית מנורת וכאן כתב ו
ועשו ודרשו רז״ל בזה אמר רבי יהודה בר שלום אמר הקב״ה
יבאו הכל ויתעסקו בארון כדי שיזכו הכל בתורה ״ והעסק
הזה הוא שיתנדבו כלן ״ ועל דרך הפשט היה הארון כמין ת
תיבה מיוחדת להצניע בתוכה לוחות העדות ומפני שהתורה
הוא ראשית לכך קדם הארון לשאר הכלים ומה שנקר׳ ארון
מלשון אורה על שם שהתורה שבתוכו נקראת אור ״ ומה
שהזכיר ואמה וחצי קומת׳ לאמה של הגרה בת ו׳ טפחי׳ נמצ׳
קומתו של ארון ט׳ טפחים
והכפרת שבאה הקבלה לרז״ל שיהיה עביו טפח מגש׳ של פני
פני היה משלימו לעשרה ׳ וכן מצינו מספר י׳ רמוז בשלחן
גם כן כי גם בו הזכי׳ הכתו׳ ואמה וחצי קומתו והיה תשעה
טפחים ומסגרת טפח היה משלימו לעשרה ״ וכן במנורה כ
כתיב תיעשה המנורה ביוד ולכך עשה שלמה עשרה מנורו׳
שאין הכונה שתצוה התורה מנורה אחת ושיבא שלמה ויע
ויעשה מהם עשר וכן עשר שלחנות ועשרה כיורים ונמצא
עובר על בל תוסיף אבל הקב״ה מודיע למשה בדבר כי כשיבנו
בית המקדש יעשו עשרה והיו הדברים קבלה בידם עד ש
שהגיע בנין בית המקדש ועשה שלמה כאשר היתה קבלה ב
בידם ״ ועוד יש במעשה המנורה רמז למספר עשרה זקנים
וכפתור וגביע ופרח הרי עשר ׳ וכן במשכן הזכי׳ ואת המשכ׳
תעשה עשר יריעות גם גבהו של משכן עשר אמות בגובה
הקרשים שנא׳ עשר אמות אורך הקרש גם במזבח העולה מ
מצינו במספר עשרה והוא שכתוב חמש אמות אורך וחמש
אמות רוחב הרי י׳ אמות שהיה המזבח בין ארך ורוחב ועוד
שהיה גבהו של מזבח עשר אמות כאשר אבאר בסוף הפרש׳
ונמצאת למד כי מספר עשרה רשום בכל כלי המשכן ״ ועל
דרך המדרש יש בו רמז ועדות לדרך הקבלה ועשו ארון ת
תכיב מעשה הארון בכסא הכבוד של מעלה שנ׳ מכון לשבת
פעלת ה׳ למדך שהמקדש כנגד כסא הכבוד ושני כרובים ח
חביבים הן כנגד שמים וארץ שהיה בהם מושבו של הקב״ה
והמשכן כלו לא נעשה אלא בשביל הארון בלבד שהשכינה
בתוכו וכל נסים שנעשו לישראל היו נעשים בארון
שהשכינה שרויה בתוכו וכתיב וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם
והיה הורג נחשים ועקרבים והורג כל שונאיהם של ישראל
אמר רבי אלעזר בן פדת בשם ר׳ יוסי בן זמרא שני ניצוצות
היו יוצאות מבין בדי הארון והורגים נחשים ועקרבים וש
ושורפים את הקוצים והיה עולה ומתאמר וכל העולם מ
מתבשם מן הריח והאומות אומרות מי זאת עולה מן המדבר׳

אבקת רוכל עב׳ במדרש · ויש לפרש עוד ועשו ארון עצי ש
טים · אלו המסייעים לעוסקי תורה וצפית אותו זהב טהו׳
על שם שהקבה׳ עתיד לעשות צל לשניהם יחד לעוסקי הת
התורה ולמסייעין אותם שנ׳ כי בצל החכמה בצל הכסף · וכ
וכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא
למחזיקים בה קו׳ ללומדיה · והבאת את הבדים בטבעות ·
אלו ההמון שחייבין להעמיד ולהחזיק לומדי התורה כשם ש
שהיו הבדים מעמידין את הארון זהו לשאת את הארון ב
בהם כי מאחר שהוא עוסק בתורה הוא מתנשא בשבילם כ
כמו שדרשו רזל גדלוהו משל אחיו · ודומה לזה דרשו רזל׳
יבעון רחמי אתכליא על עליא שאלמלא עליא לא מתקיימין
אתכליא · והמשל הזה לומר כי אין הכונה כנטיעת הגפן א
אלא לצורך הפרי שהוא האשכול והוא העקר ולא העלה וא
ואמנם העלים צורך גדול להגין מרבוי החום והקור ומתוקף
הרוחות ושאר המקרים · ודרשו רזל כל האמות שבארון ה
היו שבורות מכאן לתלמיד חכם שיהא נכנע ולבו נשבר בק
בקרבו · ועל דרך השכל ועשו ארון יתכן לפרש ענין הארון
שבו לוחות הברית והכפרת אשר עליו עם שני כרוביו שהו׳
רומז לג׳ דברים שיש באדם הגוף והנפש והשכל · וירמוז
לתכלית הגמול הטוב והשכר העצום אשר להם בידיעת הת
התורה כי הארון היה מעצי שטים שבמדבר רמז לגוף הא
האדם וד׳ טבעות שבארון כנגד ד׳ יסודות שבגוף האדם שה
שהם מעמידין ונושאין אותו ושני בריחים בטבעות כנגד
שני חוטין שבגוף האדם מראשו ועד רגליו והם חוט הש
השדרה והוט אחר קרוב לצדו · שני לוחות הברית שבו כ
כנגד שני אברים מיוחדים שבגוף האדם אשר בהם יקבל ת
חכמת התורה והם המוח והלב ושני הכרובים רמז לנפש ול
ולשכל האחד זכר והאחד נקבה כי הנפש והשכל בדמיון ז
זכר ונקבה זה פועל וזה מקבל וכבר ידעת כי הזכר הוא הע
העקר והוא מאמר שלמה עה׳ גם בלא דעת נפש לא טוב ב
באר כי אין שלמות לנפש מבלעדי השכל ואין צריך לומר
ביצירה התחתונה בעולם השכל כי גם בעולם האמצעי הוא
עולם הגלגלים יש זכר ונקבה והם השמש והירח שבעולם ה
האמצעי ולכך נמשלו בתורה בחלומו של יוסף לזכר ולנקבה
שבשפלים גם השמש והירח שבעולם האמצעי הוא דוגמא
לזכר ונקבה אשר בעולם העליון כלומר פועל ומקבל · והיו
הכרובים מקשה לפי שהכונה בנפש שתשוב שכלית אלהית
והיו שניהם לקוחים ונאצלים מזהב הכפרת עצמה הכפרת
רמז לכסא הכבוד כי שם שרש הנשמה החכמה וכפרת מל
מלשון כפרה ותשובתה לשרשה אי אפשר מבלתי הכפרה ומ
ומבלתי ידיעת התורה שהיא משיבת נפש לשרשה והעולה
לך מזה כי עם ידיעת התורה שבארון הנפש והשכל לקוחים
ונאצלים מכסא הכבוד מתעלין למעלה למעלה וחוזרי׳ לשרש׳
ומזה אמר הכתוב סוככים בכנפיהם על הכפרת לרמוז כי
שם שרשה ואמר פורשי כנפים למעלה. על שם שמתעלים ל
למעלה למעלה · ועוד אפשר לפרש כי הארון ירמוז לגן וש
ושני לוחות שבו הלוח האחד דימו מצות שכליות והלוח ה
השני מצות גופניות כנגד עץ החיים ועץ הדעת וכפרת רמ
רמז לערבות היא העליון הוך המכסה כל שאר רקיעים והכ
והכוכבים שעל הכפרת רמז למלאכי׳ שהם למעלה מערבות
שהנבואה יוצאה מביניהם לכל שאר הנביאים והיו פורשי׳
כנפים למעלה לקבל שפע מאת הבורא ית׳ שנבואתו של מש
משה בלא אמצעי ובא לו הדבור ממנו לבין שני הכרובים ·
ועל דרך הקבלה ועשו ארון · הארון דוגמא לכסא הכ
הכבוד וזהו שאמר ואת תבנית כל כליו שהראהו הקבה׳ תב
תבנית כל כלי המשכן שלכך היו פורשין על הארון בגד תכ
תכלת שהתכלת דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד וה
והוא שכתוב בפרשת במדבר סיני ופרשו בגד כליל תכלת
מלמעלה ולשון כליל תכלת שכלו היה דומה לתכלת של
מעלה דוגמת מקום השכינה למעלה שכלו תכלת ומפני
שכסא הכבוד מיוחס מג׳ יסודות כג׳ מראות כמו שהזכרתי
בפסוק כמעשה לבנת הספיר לכך הוצרך בצלאל לעשות ג׳
ארונות וזהו שדרשו רזל׳ שלש ארונות עשה בצלאל שנים
של זהב ואחד של עץ שקע של עץ בתוך של זהב ושל זהב
בתוך של עץ וצפה שפתותיו זהב שנ׳ מבית ומחוץ תצפנו
נמצא כצופה זהב מבית ומחוץ ·· היו ג׳ ארונות ונראים
ארון אחד ולכך תמצא בפרשה זו של ארון כל אותיות
האלפא ביתא חוץ מאות ג׳ שרצתה תורה להעלימה כבאן
להעלמת יסודו הכס׳ שהם ג׳ ובא בצלא׳ ורמז כחשבו׳ ארונות
שעשה וכנגד ג׳ מראות שבכסא תמצא ג׳ מראו׳ בקשת ומפני
זה נכתבה מלת קשת ג׳ פעמים בפרשת הברית של נח ויש
לך להתבונן בנפלאות הארון כי כשם שכסא הכבוד נושא׳
אותו החיות והוא נושא אותם שכן דרשו רזל׳ בפרקי רבי
אליעזר החיות נושאות את הכסא פי׳ נושאות · נראות כאלו
נושאות והן נשאות ומזה אמר הפייט חיות נראות כנושאו׳
והכף בשבא ·· וכן הארון היה נושא הכהנים הנושאים
אותו על כתפיהן שכן דרשו רזל׳ במסכת סוטה כשעברו יש
ישראל את הירדן נשא ארון את נושאיו ועבר שנ׳ ויהי כאשר
תם כל העם לעבור ויעבור ארון ה׳ והכהני׳ לפני העם וכתיב
נתקו כפות רגלי הכהנים וישובו מי הירדן למקומם פי׳ נזקו
לאחוריהם אל השפה שהיו עומדים שם ומיד שבו מי הי
הירדן למקומם ואם כן היאך עבר הארון אלא שאמר נשא
ארון את נושאיו ועבר את הירדן זהו לשון ויעבור ארון ה׳
והכהנים ולא אמר ויעברו ·· וכשם שהכסא נושאים אותו
ד׳ חיות כך הארון היו נושאין אותו ד׳ בני אדם שכן תמצא
בפרק שתי הלחם כשנושאין ארון על כתפיהן פנים כנגד
פנים ואחוריהם לחוץ ובדיו מונחים לרחבו של ארון וארבע
היו נושאין אותו שנים מצד זה שנים מצד זה עכ׳ ·· וכשם
שהיו יוצאים מבין שני בדי הארון ניצוצות של אש וכמו
שהזכירו במדרש כן מתוך זהרורי כסא הכבוד הצח והנורא
נמצא מציאות החשמל אשר ממנו שפע חיות הקדש והח
והחשמל והחיות מקיפין את הכסא · ובענין הכרובים
אגלה לך קצת סודו של חשמל ·· ומה שנקרא הארון
בשם ארון על שם האורה ועל שם שהוא כולל הכח הגדול
הנקרא נורא שהוא נחבא בתוכו ובענין שכתוב את מעשה
ה׳ כי נורא הוא וכן מצינו שהארון נקרא אדון כל הארץ
שנאמר הארון הברית

ארון כל הארץ ·· כי השכינה דבקה בתורה ותמצא כדה׳
אהה וארון עוזיך מלא ביוד׳ ומה שנקרא ארון העדות לפי
שהיה עדות לשכינה ששורה בישראל כשלא היה הארון מן
המדה והוא שדרשו רז״ל מקום ארון אינו מן המדה והכונה
לומר שלא היה מחזיק מקום כלל כי בנס היה עומד ·· וכן
הכבוד אין יודעים מקומו ומזה אומרים המלאכים ברוך כב
כבוד ה׳ ממקומו כך דרשו בפסיק׳ נא ·· רצפית אותו זהב
טהור מבית ומחוץ תצפנו · דרשו רז״ל מכאן לתלמיד חכם
שיהא תוכו כברו כשם שהיה הארון שהיה זהב מבפנים ומ
ומבחוץ ולזה רמז הכתוב באמרו צדק לבשתי וילבשני פירו׳
מבפנים ומבחוץ ודרשו רבותינו זל למה נמשלו דברי תורה
לזכוכית שנאמר לא יערכנה זהב וזכוכית לומר לך מה זכ
זכוכית זך ומראה לך כל מה שבתוכו כך תלמיד חכם ראוי
שיהיה תוכו כברו ·· ועשית עליו זר זהב סביב · בשלחן
ובמזבח הקטרת תמצא ועשית לו וכאן בארון ועשית עליו
והטעם בזה כי השלחן רמז לכתר מלכות ומזבח הקטרת רמ
רמז לכתר כהנה והמלכות והכהנה הנה הם לאדם ירושה
שאין המלכות אלא למי שהוא מזרע דוד ולא הכהונה
אלא למי שהוא מזרע אהרן וכענין שכתוב במלכות וכתב ל
לו את משנה התורה ונומ׳ למען יאריך ימים על ממלכתו ··
וכתיב בכהנה והיתה לו ולזרעו אחריו אבל בארון שהוא ר
רמז לתורה ואין התורה ירושה לאדם על כן כתוב ועשית ע
עליו ולא אמר ועשית לו כי אינה ירושה לו כענין המלוכה
והכהנה ·· ובמדרש ועשית עליו הזכיר בארון עליו מה ש
שאין כן בשלחן ובמזבח ללמדך ש כתר תורה עליון הוא על
הכל זכה אדם לתורה כאלו זכה לכלן שנ׳ זר זהב סביב ··
ונכתב זר בלא יוד ללמדך זכה אדם בתורה נעשת לו זר לא
זכה בתורה נעשת לו זר ·· דא׳ זכה אדם בתורה שהוא לומד
ומקיים הרי הוא זר זהב ואם לאו זרה ממנו כלומ׳ תסתלק מ
ממנו ואל תתחבר עמו לכך כתיב זר בלא יוד לשון זרה ··
ונתת על ארבע פעמותיו · פירש רש״י זל פעמותיו כי היו הט
הטבעות נתונות בזויות העליונות סמוך לכפרת ·· והנכון
כה שפירש הרמבן זל פעמותיו מלשו׳ פסיעות כלשון מה יפו
פעמיך כי היו הטבעות נתונות בזויות התחתונות סמוך לש
לשולי הארון כי דרך כבוד היה להגביה הארון למעלה וש
ושיהיה נשא וגבוה מעל כתפות הכהנים לרמוז על דוגמתו
שהוא רם ונשא גבוה ותלול למעלה למעלה לא יסורו ממנו
ודרשו זל ביומא פרק בא לו שלא היו הבדי׳ זזים מן הטבעות
לעולם וכל המוציא הבדים מן הטבעות עובר בלאו זה ושם
עוד והבאת את הבדים בטבעות מלמד שהיו הבדי׳
הולכים ובאים יכול היו נשמטים מן הטבעות תל׳ לא יסורו
ממנו יכול לא היו זזין ממקומן תל׳ והבאת את הבדים בט
בטבעות הא כיצד מתפרקן ואינם נשמטים ·· ופירש רש״י
זל שם כי היו הבדים דקים באמצעותם ולכך והבאת כלומר
שהיו הולכים ובאים ועבים בראשיהם ולכך לא יסורו ממנו
והיו מתפרקין ואינם נשמטין ·· ועשית שנים כרובים זהב
על דרך הפשט הכרובים · מקדש ובמשכן מופת ועדות למ
למציאות המלאכים שכשם שנצטוינו באמונת מציאות ב
השם ית׳ והוא העקר הראשון מעקרי התורה וכענין שכתו׳

אנכי ה׳ אלדיך כן נצטוינו שנאמין מציאות המלאכים והוא
העקר השני לפי שהמלאכים הם המשפיעים כח השכי׳ ומ
ומשימים הדבור בפי הנביאים במצות השם ית׳ שאלמלא כ
כן אין נבואה ואם אין נבואה אין תורה ומפני זה צוה הכ
הכתוב מעשה הכרובים להורות על מציאות המלאכים ומה
שהיו שנים ולא אחד כדי שלא תחשוב שהוא צורת האלו׳
הנעבד ואם תאמר יש לך להסתפק בשתי רשויות אין זאת
שהרי היו פורשים כנפים למעלה מקבלים שפע כח הכא ל
להם מלמעלה · זהו דעת הרמבם זל בענין הכרובים עם קצת
לשונו ·· ומפני שהכרובים לדעתי הם רמז למציאות המ
המלאכים והמלאכים רבים על כן נוכל לומר לפי זה כי כ
באה מלת כרובים לרמוז על לשון רבים והשם אלדי ישרא׳
עליהם כאמרו יושב הכרובים ואם כן מלת כרובים מורה ש
שני ענינים לשון רבים ולשון נערים מלשון רביא ולשתי מ
משמעיות הללו תהיה הכף נוספת וטעם התוספת לפי שאות
כף מורה על כסא שהרי שם הכסא נתיסד על אות כף לענין
נעלם וכן מורה על כבוד ויתבאר מזה כי המלאכים כסא כ
כבוד לקבל הכבוד כי כן כתיב וכבוד אלדי ישראל עליהם
מלמעלה ·· ועוד נוכל לומר לפי זה כי טעם היות הכרובים ע
עומדים בשליש המשכן וכן בבית המקדש בשליש הבית ו
וכמו שאמרו רז״ל בריש פרק קמא דסכה והוא השליש
התחתון היה זה מפני שהמלאך שלישו של עולם כלומר חלק
שלישי מן העולם ולפיכך הונחו בשליש התחתון כדי לבאר
שאעפי׳ שהמלאכים חלק שלישי והעליון הלא הם התחתון
אצל העליון הרוכב עליהם מה שאין כן במזוזה שנתונה בש
בשליש העליון לטעם שאכתוב שם בהגיעי׳ שם בנה״ ·· ומה
שהזכיר בצווי ועשית שנים כרובים זהב ולא אמר שני כ
בעבור כי שני לשון השוה כמו שני לוחות העדות שני
כבשים שני השעירים ולכך הוצרך לומר שנים כי חלוקים
הם בעניניהם זה זכר וזה נקבה וחזר ואמר מבין שני הכרובי׳
וכן ויעש שני כרובים זהב לרמוז על השויתם בזהב
ובאחדות · ועל דרך הפשט שנים כרובים זכר ונקבה היו ל
להודיע כמה ישראל חביבין לפני הקבה׳ כחבת זכר ונקבה
וכן דרשו זל במסכת יומא פרק אמר להם הממונה אמר רב
קטינא בשעה שישראל עולים לרגל היו מגלים להם את הפ
הפרכת ומראין להם הכרובים שהם מעורים זה בזה ואומרי׳
ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר עם נקבה וכן כתיב
כמער איש ולוית אמר רבה בר שילא כאיש המעורה ב
בלויה שלו · וצריך שתתבונן במאמרם זה כי היו הכרובים
בצורה הזו למשל נמרץ להעיד על הפלגת הדבקות שבין ה
הקבה׳ לישראל בלא שום אמצעי כי הוא ית׳ בדד ינחנו ב
בישראל ואין עמו אל נכר כשאר האומות אשר חלק להם ש
שרים של מעלה והיה אפשר שהיו הכרובים האחד בצורת
אדם גדול השני בצורת ילד קטן כענין שראה יחזקאל
פני א׳ פני הכרוב והשני פני אדם ודרשו רז״ל היינו כרוב
היינו אדם אלא אפי רברבי ואפי זוטרי ויהיה זה להעיד על
אהבתו לישראל כאהב׳ האב לבנו שהי׳ אהבה חזקה אבל רצה
לעשות משל כדבקות גופני שאין למעלה ממנו ושאי׳ אפש׳
באמצעי והוא יותר חזק כי הוא מנעורים כענין שטהוב וש
ושמח מאשת נעורי׳ וכל זה כדי שנדע ונשכיל שדבקותו ית׳

ע״כ נר דבקות נדו׳ וחזק כלא ש׳ אמצעי ׳ולפי שדבקותו ית׳ עם
שאר האומו׳ אינו אלא על ידי אמצעיים כשרצה להודיענו
בתורה שדבקותו עמנו בלא שום אמצעי אי אפש׳ להודיענו
אלא על ידי משל זה בהגרת ועוד טעם אחר כדי שנתעורר
בתפלותינו ובכל שאר העבודות שלא נשים אמצעי
בין הבה׳ ובינינו שכן הטעם הזה הונחו לפני לפנים במקום
השכינה הוא התל שהכל פונים בו לתפלה ואם תשכיל
בדעת הרמב״ם ז״ל בענין הכרובים תמצא כי הם כנגד
הכרובים שראה יחזקאל הנביא ע״ה והם חיות הקדש ואעפ״
שראה ארבע חיות הכל חיה אחת ומזה הזכיר יחזקאל היא
החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי
כרובים המה אחר שהזכיר למעלה ארבע חיות החזירם אחר
כן לחיה אחת ואמר כי הם הכרובים ואחר שהזכי׳ השגתו
הראשונה והיא חיות הקדש חזר והזכיר השגה שניה שהיא
האופנים שהם אצל החיות ולמטה מהם כענין שכתו׳ וארא
והנה אופן אחד בארץ אצל החיות וכבר הזכיר בהשגה
ראשונה של החיות וארא והנה רוח סערה וגו׳ ואחר כך
הזכיר השגה שלישית עליונה מכלן והי׳ השגת החשמל ואמ׳
וארא כעין חשמל ועל ג׳ השגות הללו שהשיג הזכיר ג׳
פעמים וארא וזה יורה שהם ג׳ השגות חלוקות והם ממטה
למעלה אופנים וחיות וחשמל וג׳ השגות אלה הם הנקראים
מעשה מרכבה שכן דרשו רז״ל במסכת חגיג׳ עד היכן מעשה
מרכבה רבי אומר עד וארא בתרא רבי יצחק אומר עד ח
חשמל מגמרינן אומרי מכאן ואילך מסרינן ראשי פרקים
אמר רבי מן וארא עד חשמל מסרינן ראשי פרקים מכאן
ואילך אם היה חכם מבין מדעתו אין אי לא לא הרי שרבי׳
הקדוש סובר ששלשת השגות שהשיג יחזקאל הם הנקראים
מעשה מרכבה ואין ללמד מהם אלא ראשי פרקים ודעת יש
אומרים כי השגת חשמל אין מלמדין ממנו כל עקר ואפי׳ ב
במסירת ראשי פרקים אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו א
אין אי לא לא וכבר נתבאר למעלה כי מציאות החשמל
נמצא מזהורי כסא הכבוד ויש לך לדעת כי הוא מקיף
את הכסא והוא מוליך דבור הכבוד לחיות הקדש ולמלאכי׳
ולכל צבאות המרום ומה שדרשו רז״ל חשמל חיות אש ממ
ממללות לא יובן מזה שיהיה חשמל חיות הקדש אלא
בארו לנו על מעלת חשמל כי חיות הקדש הם שפע החשמל
וכשם שחיות הקדש הן מנהיגי את האופני׳ כי אין לאופנים
תנועה מעצמם כן חשמל הוא מנהיג את חיות הקדש וכל
הנהגתם על ידו ועל ידו החיו׳ חשו׳ לקול המלול ועל זה נקר׳
חשמל להורות על פעולתו כי הוא סבה שהחיות חשות וממ
וממהרות שהוא מורז אותם לאמר חושו מן המלול מפני
קול ה׳ חוצב להבות אש ומיד החיות קופצות כמראה הבזק
ואמרו החכמים המעמיקים בסוד המרכבה כי חשמל יש בו
שלש מאות ושבעים ושמנה מיני מאורות כמספרו וקטן ש
שבכלן כזיו גלגל החמה והו׳ מתהפך ברגע אחד בכל הגוונין
ובכל מיני המאורות ההם וכלן צורות נבדלות מתהפכות ב
בדמות זכר ונקבה ומתחברות אלו עם אלו וכשאינם מ
מחוברו׳ כאחד אין להם צורה והו׳ נחקר מן הספיר הרביעי׳
היא חסד והדומה לו בנבראים השפלים כרג׳ וי גווניו הוא
הטווס שיש בו שס״ה גוונים ומיני צבעונים כמנין ימות ה

החמה והנה הוא חסר מגווני החשמל יג׳ גוונים ואלמלא ש
שהוא חסר יג׳ גוונים אלו כל השומע קולו של טווס אחזתו
עוית ׳׳ והיו הכרובים מקשה׳ להורות על האחדות ש
שכן ארבעתן חיה אחת ומה שהיו זהב מפני שחיות הקדש
הן של אש תקיף חזק והזהב מראהו כמראה אש ומה שהיו
שנים ולא אחד כשם שהכל חיה אחת ענין מוכרח היה כדי
להורות שהם פועלות מעולות כפי מה שהם מקבלות מלמ
מלמעלה ועל כן הוצרכו להיות שנים זכר ונקבה להורות
על פועל ומקבל כי הן הן הפועלות והמקבלות׳ וזה סדר
השגת המרכבה ליחזקאל תחלה ראה חיות הקדש כ נגדם ה
הכרובים במשכן ובמקדש׳
ואחכ׳ ראה הרקיע הנטוי על החיו׳ ואחכ׳ ראה הכס׳ על הרקי׳
ומה שהיו הכרובים מן הכפרת עצמה כי כן אשן של חיות
הקדש ראשו של רקיע שוה והכל עקר אחד ולכך נבראו ביו׳
אחד הוא יום שני של בריאת עולם וכן דרשו רז״ל המלאכים
נבראו ביום שני של בריאת עולם והרקיע נברא ביום שני
שנ׳ יהי רקיע זה רקיע של ראשי חיות׳ וצריך אתה לדעת
כי חיות הקדש הם ברקיע השביעי שהוא ערבות וכן הזכירו
רז״ל במסכת חגיגה כי ערבות הוא השביעי וקצת מחכמי
הקבלה אמרו כי יש למעלה מערבות רקיע שמיני ששמו
מעון ושם נהרי שמחה ולכך אנו אומרי׳ שהשמחה במעונו
ולמעלה ממנו רקיע תשיעי ששמו מכון ושלשתם יחדו
השביעי והשמיני והתשיעי נקראים ערבות והנה חיות הקד׳
הם באותו רקיע שביעי ששמו ערבות והרקיע ששמו מעון נ
נטוי על ראשיהם וכסא הכבוד שעליו השכינ׳ הוא בתשיעי
ששמו מכון הנקרא ערבות גם כן והוא שאמר דוד ע״ה סולו
לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב מכון לשבתך עולמים ועל
דרך הקבלה שני כרובים במשכן ובמקדש כנגד הקול והאש
שבהר סיני הנזכרים בפסוק מן השמים וגו׳ והיו שניהם
זהב כי הכל מקבל מן החסד והדין והיו מקשה להורות על ה
האחדות והיו זכר ונקבה להורות על משפיע ומושפע והיו
כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה כי כן האחד
ראש הבנין התחתון והאחד סופו וזהו לשון מן הכפרת תע
תעשו את הכרובים על שני קצותיו׳ והיו הכרובים פורשי
כנפים למעלה כדי לקבל מלמעלה׳ והיו פניהם איש אל
אחיו ודרשו רז״ל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום
אל הכפרת יהיו פני הכרובים כתלמיד הנותן עיניו למטה מ
מפני אימת רבו והבן זה כי הכפרת עם כרוביו ירמוז לחמש
תחתונות שהם פורשי כנפים למעלה חמש כנגד חמש׳
ובעתה התבונן מה נעים ומה טוב להיות לוחות העדות למ
למטה מהם בארון כי מהם שמענו התורה שנ׳ ביום דבר ה׳
אליכם בהר מתוך האש ומה שחזר שנית ואל הארון תתן את
העדות אשר אתן אליך אזהרה שלא יהיה ארון בלא לוחות׳
בענין שאמרו בשלחן שלא ילין שלחן בלא לחם כי הלוחות
בארון רמז למה שכתוב כי ביה ה׳ וכן כי שמי בקרבו וזה
מבואר׳ והכרובי׳ שראה יחזקאל שהם חיות הקד׳ הם כנגד
וזהו שאמר ואדע כי כרובים המה כי מתוך שראה הכרובים
שהם חיות הקדש ידע כי למעלה מהם כרובים אחרים ש
שלא ראה אותם אשר הכרובים שראה תבנית להם והנה
הכרובי׳ שראה ושבמשכ׳ ושבמקד׳ הכל תבני׳ לאותם כרובי׳

עליונים שידע

והם גם כן כסא כבוד לקבל העליון והם שעליהם אמר ה
הנביא בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וכבר יד
ידעת שהקול היה נשמע למשה משם מבין שני הכרובים מ
מתוך שיעור שפח כי שם צמצם הקב״ה שכינתו אעפ״שב
שכתוב בו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה׳ וכן
תמצא במדרש תנחומא רבי יהושע דסכנין אמר משל למ
למערה שהיא על שפת הים געש הים נתמלא המערה והים
לא חסר כלום כך צמצם הקב״ה שכינתו בין שני הכרובי׳
ואעפ״כ הודו על ארץ ושמים עכ׳ ומחכמת היצירה כתבנית
האדם שהתוו בו ג׳ אברים מיוחדים שכל אחד ואחד כשעור
הצמצום הזה וכהם רשומים היו״ד וההא׳ והוא״ו בגוף האדם
ממטה למעלה והלב שהוא מיוחד גם כן כנגד הא׳ אחרונה
והבן זה׳ ובמדרש סיני רבה דרשו רז״ל כי הכפרת שעל
הארון כנגד השרפים שעל הכסא שנאמר שרפים עומדים מ
ממעל לו והם ועצי השכינה שנים כרובים כנגד שמי וארץ
שבהם מושבו של הקב״ה והבן זה׳ סוככים בכנפיהם על
הכפרת הכתוב הזה יורה על הכרובים האלו שהיו קומתם
י׳ טפחים שהרי מכאן הוכיחו רז״ל חלל הסכה י׳ טפחים מ
מלבד הסכך וכרובים בשליש המשכ׳ היו עומדי׳ כלומר
בשליש רום המשכ׳ שהיה רומו י׳ אמות שהם ס׳ טפחי׳ ואם
כן מראשי הכרובים עד הכפרת היו י׳ טפחים שהיא קומתם
וכשאמרו בשליש המשכ׳ היו עומדי׳ כלומר עצם גופם אבל
כנפיהם למעלה מן השליש היו וזהו לשון סוככים בכנפיהם
על הכפרת שהיה החלל י׳ מתחת כנפיהם עד הכפרת והסכך
למעלה מראשיהם וכמו שנזכר בריש פרק קמא דסכה׳׳

ועשית שלחן כבר נתבאר כי הארון צורך גדול היה להיות
לוחות העדות מונחים בתוכו והכפרת גם כן הוא הכסוי אשר
עליו כמו וכפרת אותה שתרגו׳ ותחפי יתה והכרובי׳ שהיו מן
הכפרת להורות על מציאות המלאכים אבל השלחן מה היה
משמש ומה צורך היה במשכן ובמקדש לעשות בהם שלחן
ועל דרך הפש׳ הוצרך השלחן בבית ה׳ כמזבח אשר עליו להיות
שרש דבר שתחול הברכה בו והלחם אשר עליו היה נאכל לכ
לכהנים משרתי המקדש והיה מספיק לרבים מהם מעט ממ
ממנו ובענין שאמרו רז״ל כל כהן שהיה מגיעו כפול היה ש
שבע ועל כן נקרא שלחן שהקב״ה שולח ברכתו בלחם שעליו
ומש׳ הברכה משתלחת בכל המזונות ויבא שבע לכל העולם
והברכה הזו היתה יש מיש כמעשה הנביאים וברכת׳ שהיתה
יש מיש כי אין להם כח לעשות יש מאין והעד זה אלישע ב
בענין אסוך שמן גם אליהו בענין כד הקמח • אבל בריאת
יש מאין אין הענין מסור ביד בשר ודם ולא מצאנו זה אחר
הבריאה כי אם בבריאת עולם במעשה ה׳ כי נורא הוא
ודע כי ארכו של שלחן היה ארכו יב׳ טפחים ורחבו ו׳
וקומתו י׳ עם המסגרת והיה מונח ארכו לאורך הבית ורחבו
לרוחב הבית כך דרשו רז״ל בפרק שתי הלחם׳ ועל דרך
המדרש ועשית שלחן עצי שטים ׳שלום טובה ישועה מ
מחילה וכן מצינו בארון ובמזבח כי כל הטובות האלה נ
נכללות בה ובאת בספתם גם בספת השלחן כי הוא מזבח
כפרה לאדם והלחם שעל השלחן הוא חשוב בקרבן על גבי

המזבח כשאדם טוב עין מטיב ובאכילת של העניים והוא ש
שדרשו רז״ל והמזבח עץ ג׳ אמות וגו׳ וידבר אלי זה השלחן
אשר לפני ה׳ פתח במזבח וסיים בשלחן אלא בזמן שבית
המקדש קיים אדם מתכפר על ידי מזבח עכשיו שאין בית ה
המקדש קיים אדם מתכפר על ידי השלחן ומנהג חסידים
שבצרפת שעושי׳ משלחנם ארון לקבורה להורות כי האדם לא
ישא מאומה בידו ולא ילונו בעמלו כי אם הצדק שעש׳ בחייו
והטובה שהוא מטיב על שלחנו ולכך אמרו רבותינו ז״ל הם
המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו וצפית אותו
זהב טהור מכאן רמז לג׳ ברכות של ברכת המזון מן התורה
זהב זן ברכת הזן את העולם ה׳ הארץ כ׳ נוגה ירושלם
ועשית לו זר זהב במלות זר זהב תמצא רמז למלכות בית
דוד ועל דרך הקבלה השלחן בזר זהב רמז למדת הדין ש
של מעלה ולכך היה מונח בצפון שהוא השמא׳ וכתי׳ מצפון
זהב יאתה וזהו העצה שיתעשר יצפין יתכוין למדת הצפון
היא הגבורה ו׳ כך היו על השלחן ב׳ בגדים אחד שני ואחד
תכלת השני כנגד מדת הדין של מעלה התכלת כנגד
מדת הדין של מטה הכלולה מכל המדות ובך היה הענין
תחלה היו נותנים הלחם תמיד על השלחן כדא אמצעות הוא
שכתוב ולחם התמיד עליו והיה כלו על השלחן עצמו והיו
פורשין על הלחם בגד תכלת ועל הבגד הזה היו נותנים כל כ
כלי השלחן ואחר כך היו פורשין על הכלים והשלחן בגד ת
תולעת והיה עליו על הכל בגד שני בלמעלה ובגד תכלת מ
מלמטה כנגד מדת הדין של מעלה ומדת הדין של מטה וא׳
כן שתי מדות אלו רמוזות בשלחן בשני הבגדים כי מדת ת
הדין של מעלה משפעת כח של מטה הנקראת מלכות ונרמזת
במלת זהב שבה רמז על דוד ובמלת מלכות בית דוד למטה
גם במלכות של מעלה הוא דוד מלך ישראל חי וקים וידוע כי
ברכת הספוק והרבוי תלוים במלכות כענין שכתוב ויין ל
מלכות רב כיד המלך וכן אמרו רז״ל השלחן סימן לכתר מ
מלכות וכל הענין כי משם תבא הפרנסה לכלכל העולם ב
בעליונים ובשפלים כי היא המדה הנותנת טרף לביתה וחק
לנערותיה ומכאן תבין טעם היות קומת השלחן עם המסגרת
י׳ טפחים והגה השלחן עם מה שעליו יורה על שתיהם והבן
זה ועשית קערותיו דפוס הלחם יקראנו הכתוב קערה
ופי׳ רשי קערותיו דפוסיו והיה הדפוס עשוי כדפוס הלחם
והיה הלחם עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולים
לו מלמטה וכופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כתלים ול
ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן והיו
עושים לו דפוס של זהב ודפוס של ברזל בשל ברזל היה
נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בש
בשבת שמסדרו על השלחן׳ וכפותיו הם בזיכין שנותני׳
בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותני׳ על שתי
המערכות שנ׳ ונתת על המערכת לבונה וקשותיו כמין
חצאים קנים חלולים דוגמתם עושה של זהב מבדילים בין
לחם ללחם ותכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו׳ ומנקיותיו׳
כמין יתדות זהב עומדים בארץ וגבוהים עד למעלה מן הש
השלחן הרבה כנגד גבה מערכת הלחם ומפוצלים ששה פצ
פצולין למעלה מזה וראשי קנים שבין לחם ללחם

סביבים על אותם פצולין כדי שלא יכבד הלחם העליונים
והתחתונים וישברו ולכך הא׳ מכילותיה שפי׳ סובלותיו
והרמבן׳ ז״ל פי׳ מנקיותי מדותיו ואמר כי המדו׳ המצודקות
יקראם הכתוב מנקיות לפי שהם נקיות מן השקר ומן
האונאה ותרגום איפת צדק מכילן דקשוט ואמר כי אין
מכילן כלשון ארמי אלא מדות ולא סובלות כי מכילתיה ש׳
שהיו סובלות אינו אלא לשון עברי מלשון נלאיתי
בלכל ועניין המד׳ כי היה דפוס עשוי לבצק כמו שאמרו רז״ל
ג׳ דפוסים היו שם לחם פנים לפני תמיד על דרך הפשט
נקרא פנים על שם שהיו לו פנים רו
רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה וכותליו זקופים
כנגד שפת השלחן ׳ ועל דרך המדרש נקרא פנים שהיה ע
עביו טפח וכן דרשו רז״ל אין פנים פחותים מטפח כתיב ה
הכא אל פני הכפרת וכתיב התם מאת פני יצחק אביו ועל
דרך הקבלה נקרא פנים על שם לפני תמיד וסוד הפנים כב
כבר החבאר בפסוק לא יהיה לך והנה זה מבואר ׳ ועשית
מנורת זהב טהור על דרך הפשט היה עניין המנורה במשכן
ובמקדש כדי לקבוע בנפש מעלת הבית ויראתו וכדי שתהי׳
יראת המקום ההוא קבוע בלבבות ורשומה במחשבות
וכעניין שכתוב ומקדשי תיראו ומזה הוצרכה להיות מחוץ ל
לפרכת ולא לפנים מן הפרכת שכן כתיב מחוץ לפרכת הע
העדות באהל מועד יערוך וגו׳ כדי שיהיה העניין נראה
מפורסם לכל יוצא ובא ויראו רבים וייראו ועו׳ כדי להורות
שאינו צרי׳ לאורה שלנו ולפיכ׳ היתה של זהב שהוא מעולה
שבכל המתכות והיו הנרות שבעה שהוא חשבון בינוני כה
בהיותו היקף אמצעי וידוע כי הנשמה נהנית בהדלקת
הנרות והיא מתהלכת בעדוני ההוד והשבחה ומתפשטת ו
ומתרחבת מתוך הנאת האורה מפני שהיא חתיכ׳ אור חצובה
מאור השכל ומן הטעם הזה נמשכת אחר האור שהוא מינה
אעפי׳ שהוא אור גופני והנשמה אור רוחני זך ופשוט ועל
כן המשילה שלמה עה׳ לנר הוא שאמר נר ה׳ נשמת א
אדם וע׳ דרך המדרש המנורה בשבעת הנרות כנגד ז׳ כב
כוכבים שמשוטטים בכל הארץ כך דרשו בתנחומא וכאור
זה כי ז׳ כוכבי לכת הם נרות ברקיעים ופועלים בשפלים ומ
ומנהיגים את העולם השפל הזה תמיד ביום ובלילה ׳ וכן ז׳
הנרות היו דולקות ביום ובלילה לפני ה׳ תמיד והנר האמ
האמצעי כנגד גלגל חמה שהוא תדיר באמצע והוא אמצעי
לשבעה כוכבי לכת ועל דרך שצם חנכל וכן היום הרביעי
הוא אמצעי בז׳ הימים ועל כן נבראת החמה ביום רביעי
ועל דרך השכל המנורה בז׳ נרותיה תרמוז לתורה הנקראת
אור שנ׳ כי נר מצוה ותורה אור והיא כוללת שבע חכמות
ועל כן היו נרותיה ז׳ ׳ וששה קנים יוצאים מצדיה ׳ כנגד
ששה קצוות של עולם התלוים בתורה שנתנה בששה בסיון
שהעולם מתקיים בשבילה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה
ג׳ גביעים משוקדים בקנה האחד ׳ בכל קנה היו ג׳ גביעים
ואם כן הרי הם יח׳ גביעים לששה הקנים ׳ ובמנורה
ארבעה גביעים אחרים הרי כב׳ גביעים והם כנגד כב
אותיות התורה וכנגד כב׳ חלקים שבעולם השפל ואלו הן
רוח ומים אש ז׳ כוכבי לכת יב׳ מזלות וכנגד כב׳ חלקים ש

שבגוף האדם הראש והלב והכליות ז׳ נקבים שבראש יב׳ א
אברים ׳ ומצינו במנורה ג׳ דברים והם כפתור גביע ופרח ׳
כפתור תפוח עגול בולט ויוצא סביב הקנה האמצעי מן המ
המנורה ׳ הכפתור כנגד עולם המלאכים שהם מתענגים
מזיו השכינה בתענוג שאין לו סוף ותכלית וזהו כפתור שהוא
עגול כי העגול אין לו ראש וסוף ועל תענוג הזה רמזו ז״ל
במדרשם עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא וכ
ובכודו ביניהם כי המחול הוא עגול ואין לו ראש וסוף ולכך
המשיל תענוג הנפשות שאין לו סוף למחול שאין לו סוף ׳
הגביע הוא כלי שיש לו בית קבול והוא משקה ומרוה כנגד
עולם הגלגלים שהם מקבלים כחות העליונים ומשפיעים כ
כח בעולם השפל ׳ הפרח הוא כנגד העולם השפל הזה
ששם כל גדולי הארץ צמחים ופרחים וציצים ׳ ובא זה
לרמוז כי מתוך כב׳ אותיות התורה אדם משיג ג׳ חלקי המצ
המציאות ׳ ומלקחיה ומחתותיה ׳ ידוע כי העצה והמחשבה
הם מלקחים לתורה כעניין שכתוב ונבון תחבולות יקנה וה
והמחשבה היא בלב והמשיל הלב למחתה כי כשם שהמחת׳
הוא כלי לקחת ממנו האש להדלי׳ הנרות כן הלב כלי השכל
שישתמש בו האדם באור התורה והיתה משקלה ככר זהב
לא פחות ולא יותר על שם שהתורה אין להוסיף עליה א
ואין למעט ממנה כעניין שנ׳ לא תוסי׳ עליו׳ ולא תגרע ממנו
והוא שכתוב תורת ה׳ תמימה ׳ והיתה מקשה
להורות על האחדות על שם שכתוב תורה אחת והיתה מונח׳
בדרום מפני שרוב החכמה בדרום ונקראת ארץ ישראל אר
ארץ הדרום לפי שהיא מונחת כמבחר המקומות באמצע ה
האקלימים מז׳ אקלימים שהעולם נחלק להם והיא מזוגה
יותר מקור וחום ומוכנת לקבל המושכלות וזהו שדרשו רז״ל
וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל
ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל ועוד דרשו אוירא דארץ
ישראל מחכים ׳ והתבונן איך הונחה המנורה נכח השלחן
כי המנורה בדרום והשלחן בצפון ושתי רוחות אלה הם זה
כנגד זה והוא שכתוב ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת
המנורה נכח השלחן והטעם לפי שאין החכמה יכולה
להתקיים באדם זולתי במאכל ובמשתה כי השלחן בצפון ר
רמז לעושר וכתיב מצפון זהב יאתה ׳ ועל דרך הקבלה הם
המנורה תרמוז לכל האצילות ומה שהיתה מקשה רמז
לאחדות גמורה וששה קנים היוצאים מן הקנה האמצעי כנ
כנגד השש המשתלשלות מן הקו האמצעי והנר הדולק ׳
עליהם כנגד הבינה שהיא למעלה מן ה״ש היא נר ה׳ נשמ׳
נשמת אדם ומה שהיתה בדרום כנגד החכמה וזהו סוד
הרוצה להתחכם ידרים והשמן נקרא יצהר כנגד הכתר ש
שהוא המאור הגדול וזהו סוד שמן המשחה שבו היו מושחין
הכהנים והמלכים כמין כף שהוא רמז לכתר ויש אומרים
כמין כי שהוא רמז אל האצילות הראשית והסוף ובאה מלת
מנורת בסמיכות ויש בו טרחא ואעפ׳ שדרך הכתובים בכך
כמו ואת תורת זבח השלמי׳ אפשר לומ׳ בכאן שבא לפרש
שהיא סמוכה למנורה אחרת שהיא דוגמתה כי הסמיכות
אינו למלת זהב בלבד כי אין שם טעם מפסיק וכן מצינו
זכריה הנביא עה׳ שהזכירה בלשון סמיכות הוא שאמר ראיתי

והנה מנורת זהב כלה ואעפ׳ שהזכירה בלשון סמיכות הט
הטעם שבה יורה להרחיקה ממלת זהב להורות כי רחוקה ונ
ונפלאת מן הדבר הגופני והסמיכות אינו אלא לדוגמתה
כי הסמיכות מורה על דבר נסתר שנסמכה אליו ורחוק הט
הטעם במלת זהב מורה על רחוק דוגמתה ממנה ומכל דב
דבר גופני שאין לדוגמתה ולהמשילה אליו כלל · ככר זהב
טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה · המנורה עם
נרותיה הוא במשקל הככר אבל שאר הכלים כגון המלקחים
והמחתות לא היו מהככר אלא זהב טהור ושיעור הכתוב כ
ככר זהב טהור יעשה אותה כלומר גוף המנורה ועצמותה
שהם הקנים היוצאי׳ מצדיה זהב טהו׳ יעשה את כל הכלים
האלה וזה לבאר שאין הכלים נכנסין בכלל הככר · וכן כתב
הרמבן זל׳ ככר זהב טהור יעשה אותה
את כל הכלים האלה יעשה זהב טהור וכן
הזכי׳ במעשה ככר זהב טהור עשה אותה ואת כל כליה כלו׳
ואת כל כליה זהב טהור לא מן הככר כי אין משקל הככר
רק במנורה ונרותיה בלבד וכן שנינו במנחות ככר זהב ט
טהור ועוד אומר יעשה את כל הכלים האלה מנורה ונרותי׳
באה מככר ואין מלקחיה ומחתותיה באים מככר ומה
אני מקיים את כל הכלים האלה שיהיו כלם של זהב · ודע
כי הגאון רבי׳ סעדיה גאון זל׳ פיר׳ בפי׳ החומש ברמז הכלים
האלה כי הארון רמז לצדיק החכם שהוא צריך להיות תוכו
כברו כשם שהיה הארון מצופה זהב מבית ומחוץ ובשם ש
שקרקעו׳ הארו׳ אמתי׳ וחצי על אמה וחצי בתכריתא׳ ד׳ אמו׳
פחו׳ רובע אמה כן הצדי׳ צרי׳ לגרוע ממנו מד׳ יסודו׳ שבגוף
ויוסיף בצדקו ובמעשים טובים וכשם שקירות הארון היו
יב׳ אמות לפי שהקירות הארוכות הן ז׳ אמות וחצי והקירות
שעל הרוחב ארבע אמות וחצי כן הצדיק ראוי לקיים יב׳
דברים המפורשים במזמור ה׳ מי יגור באהליך · למעלה מן
הצדיקים מעלת הנביאים וכנגדן הכפרת אשר על הארון
רמז לנביאים שהם למעלה מן הצדיקי׳ והיתה הכפרת זהב
כלו וכן הנבי׳ כלו צדק שנ׳ בצדק כל אמרי פיו הכרובים ש
שעל הכפרת רמז למלאכים שהם למעלה מהנביאים והם
פורשי׳ כנפי׳ למעלה רמז לשכינה שהיא למעלה מהמלאכים
כי המלאכים כסא הכבוד לקבל כבוד השכינה וזהו שכתוב
אל הכפרת יהיו פני הכרובים שהיו מסתכלים למטה בכפרת
ולא היו רשאין להסתכל למעלה וזהו שכתוב אל הכפרת
יהיו פני הכרובים הקב״ה למעלה מהכל שנ׳ אשר נקרא שם
שם ה׳ צבאות יושב הכרובים עליו וכן עשה שלמה במקדש
כרובים של עץ שנ׳ ויעש בדביר שנים כרובים עצי שמן
והשלחן כנגד מלכי ישראל שמסדרין על שלחנם רבי ישרא׳
שנאמר ולבני ברזילי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי ש
שלחנך · וכתיב ויהי לחם שלמה ליום אחד וגו׳ והיה מצ
מצופה זהב טהור בענין המלכות שאינה עשירה אלא לפני׳
כגון שאול שאמר לשמואל כבדני נא נגד זקני עמי ונגד
ישראל והיה אמתים ארכו כנגד שני דברים שצריכים מ
מן המלך המשפט והמלחמה שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא
לפנינו ונלחם מלחמותינו שיעור קירותיו ט׳ אמות
כנגד ט׳ מצות שנצטוה המלך לא ירבה לו סוסים ולא יש

ישיב את העם מצרימה ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו
וכסף וזהב לא ירבה לו וכתב לו את משנה התורה הזאת וק
וקרא בו כל ימי חייו לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור ב
מן המצוה ימין ושמאל · והיתה המסגרת כדי שלא ישכט
ממנו לחם הפנים והיתה משמשת לשמור מה שבשלחן כנגד
הכהנים והנביאים ששומרים את המלכים שלא יכשלו שנ׳
ויעש יואש הישר בעיני ה׳ כל ימיו אשר הורהו יהוידע
הכהן וכתיב בעזיהו ויהי לדרוש אלהי׳ בימי זכריהו המבין
בירא׳ אלהים וכלל הדברים בכלים האלה הארון
והשלחן והמנורה ומזבח העולה ומזבח הזהב · הארון כנגד
הצדיקים תופשי התורה השלחן כנגד מלכי ישראל המנורה
כנגד חכמי ישראל מזבח הזהב כנגד הכהנים מזבח העולה
כנגד ישראל עכ׳ וראה ועשה בתבניתם מן הנראה שהיה
לו לומר כתבניתם בכף שהוא כף הדמיון הנזכר תמיד ב״ב
בכתובים אצל הענינים הדומים זה לזה כחלק אחד לא בכל
כי האמנם אי אפשר לו למשה לעשות בתבני׳ אותם הדברי׳
אשר היה מראה כהר כי שם היה רואה הדברים שכליים ר
רוחניים וכך נצטוה לעשותם גופניים ואם כן אי אפשר
לומר כתבניתם בבית אלא בכף שהוא כף הדמיון להורות כ
כי יש בהם דמיון מצד אחד ומה שהזכיר בתבניתם בבית
נראה לי שעור הכתו׳ כן וראה בתבנית אש׳ אתה מראה בהר
ועשה כלומר בסמניך כי איך יאמר כתבניתם ואי אפשר
לעשות כתבנית הדברים ההם ממש והם כמו שדרשו רזל׳
שאמר משה להקב״ה וכי מנין יש לי אש אדומה אש לבנה
אש ירוקה אש שחורה ויש לך להתבונן בלשון הקדושה הפ
ההפרש שיש בין בית לכף בין שיאמר כתבנית בין בתבנית
ותדע ותשכיל זה ממוצא דבר הכתוב הנזכר שאמר
בבראשית בצלמנו כדמותנו שהזכיר אצל הצלם בית ופי׳
שהצלם ענינו צורת השכל והנפש השכלית שבאדם עם
השכלים הנפרדי׳ הכל מין אחד והצור בהם אחד היא ולכך
הזכיר בצלמנו שהוא כאותו צלם ממש אבל אצל הדמות
הזכיר כף כי ידמה האדם לדמות המלאכים בפרצוף אבל
אין הדמות בהם אחד ומזה הזכיר בצלמנו בבית כדמותנו ב
בכף וזה מבואר · ואת המשכן תעשה עשר יריעות הזכיר
המשכן כאן בהא הידיעה לפי שכבר צוה למעלה ועשו לי מקדש
ושכנתי בתוכם והיה לו להקדים במעשה המשכן למעשה
שאר הכלים אבל הקדים הארון כי הוא מוקדם במעלה א
אבל במעשה מצינו שהקדים בצלאל המשכן לשאר הכלים
ארך היריעה האחת שמנה ועשרים באמה · ידוע כי
מעשה המשכן הכל ציורין כנגד מעשה שמים ומפני
שהמאורות קבועים בשמים וכל הפעולות באות משם בעו
בעולם השפל בעתים נגזרים לכך הזכיר לשון יריעה על ש
שם שכתוב נוטה שמים כיריעה והיו עשר יריעות כנגד עש
עשר גלגלים ואמר כח׳ כנגד כח׳ עתים שבספר קהלת ועליה׳
נאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ועליהם אמר דוד
אברכה את ה׳ בכל עת והזכיר עוד בידך עתותי או יהיה
כנגד ימי יתרון הלבנה ופחיתותה ובמדרש תנחומא שמנה ו
ועשרים באמה היתה גדולה היריעה וגם גדול היה היכן מצ
מצינו יריעה אחת

כח׳ אמות ׳׳ רבי תנחומא אומר מעשה נסים היה ולשעה
נבראת ונגנזה תדע לך שכתוב ארך היריעה האחת שלשים
באמה מהיכן אתה מביאה ולא תאמר ביריעות אלא אף בק
בקרשים היו מעשה נסים עכ׳ · ועשית יריעות עזים לאהל
על המשכן צוה תחלה ואת המשכן תעשה עשר יריעות ש
שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני ואמר ארך היריעה
האחת כח׳ באמה וביריעות אלו של עזים אמר ארך היריעה
האחת שלשים באמה והזכיר בראשונות עשר יריעו׳ ובאלה
הזכיר עשתי עשרה יריעות והנני מבאר הענין דרך כלל
דע כי המשכן היה ארכו שלשים אמה ורחבו עשר אמות
וקומתו עשר אמות · ארכו שלשים אמות שכן מצינו
בקרשים ועשית קרשים למשכן כ׳ קרש לפאת נגבה תימנה
והיו הקרשים נתונים מעומד שנ׳ עצי שטים עמדים והיו
נתונים לארכו של משכן והיה רוחב כל קרש וקרש אמה וח
וחצי הוא שכתוב ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד וה
והקרשים הללו היו עשרים לפאת דרום ועשרים ד
לפאת צפון הרי לך שש ברוחב הקרשים והיו
ל׳ אמות · ורחבו י׳ אמות ממה שכתוב ולירכתי
המשכן ימה תעשה ששה קרשים · וכתיב ושני קרשים ת
תעשה · וכתיב והיו שמנה קרשים כין כלם לצד מערב
והו שאמר ולירכתי המשכן ותרגו׳ ולסיפי כי המערב סוף
המזרח וכשם שקרא הכתוב מזרח פנים ומערב אחור כך י
יכול לקרותם ראש וסוף והרי לך שמנה קרשים שהיו לצד ה
המערב יש בהם יב׳ אמות לפי חשבון רחב הקרש אמה וחצי
וקבלת רזל׳ במשכן שרחבו י׳ אמות ואותם ב׳ אמות
העודפות הן הנכנסות בשיעור רחב הקרשים של צד צפון
ולצד דרום והיו עובי הקרשים בולעים אמה אחת לכל צד
נמצא חלל רחב המשכן י׳ אמות לא יותר והנה לצד מזרח
שבו פתח האהל לא היו קרשים כלל כי אם ד׳ עמודים שע
שעליהם תלוי המסך כענין שכתוב ועשית מסך לפתח האהל
וקומתו עשר אמות זה מבואר ממה שכתוב עשר אמות ארך
הקרש כי קומת המשכן כקומת הקרשים · ודע כי היריעות
היו נתונות על המשכן ארכן לרחבו של משכן שהרי אורך
היריעות כח׳ אמה וכשתפרשם לרוחב המשכן והרי כל קרשי
המשכן מכסין גב המשכן שרחבו י׳ אמות ושתי קירות ה
המשכן לצפון לדרום שקומתם י׳ אמות מזה ט׳ אמות מזה
הרי ל׳ אמות של היריעה כלין בזה ואם כן כשאמר הכתוב
תחלה ואת המשכן תעשה עשר יריעות
ואמר ארך היריעה האחת שמנה ועשרים באמה נ
נמצאו שתי אמות מן הקרשים מגולות אמה אחת לצד צפון
ואחת לצד דרום ועל כן בא הכתוב עתה לומר ועשי׳ יריעו׳
עזים לאהל ולמכסה על המשכן שתהיין יריעות של עזים ה
הללו מכסות יריעות הראשונות. שהן של שש משזר ותכלת
וארגמן והזכיר ארך היריעה האחת ל׳ באמה כי ארך היר
היריעות הראשונות היו כח׳ ועתה צוה ביריעות הללו להיות
ארכן שלשים כדי שיכסו אותן שתי אמות שנשארו מגולות
מן הקרשים · ודרשו רזל׳ מכאן למדה תורה דרך ארץ ש
שיהא אדם חס על היפה כלומ׳ שלא יגיעו לארץ כדי שלא
יתטנפו בעפר ובגשמים כי היריעות הראשונו׳ שהיו חשובו׳

ונכבדות יותר שהיו שש משזר ותכלת וארגמן לא היו מס
מספיקות כל כך כיריעות הללו של עזים ועוד שבראשונות
הזכיר י׳ יריעות ובאלה הגיד עשתי עשרה וזהו בפרשה
א והאמה מזה והאמה מזה בעודף פירוש לצד
צפון ולצד דרום בארך יריעות האהל יהיה סרוח
כדי לכסות שתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשי׳ ביריעות
הראשונות שהיו כח אמה ואותה היריעה העודפת על הר
הראשונות שהזכיר כאן עשתי עשרה באר הכתוב לכפלה
כלפי האהל והוא שכתוב וכפלת את היריעה הששית כא״ו
אמר את יריעת עשתי עשרה העודפת וצוה לכפלה חצי הי
היריעה כלפי מזרח לפתח האהל כמו שכתוב אל מול פני ה
האהל וכמו שדרשו רזל׳ דומה לכלה צנועה שמשימה צניף
על פניה וחצי היריעה היה נותן לצד מערב כמו שכתוב
תסרח על אחורי המשכן ומערב נקרא אחור כנגד מזרח ש
שנקרא פנים ועשית את הקרשים היה ראוי לומר ועש
ועשית קרשים כמו שאמר ועשית יריעות עזים ומה
שהזכירם בהא׳ הידיעה לרמוז על הקרשים שהוציאו
ישראל ממצרים והן הן שהביא יעקב למצרים ארזי׳ ונטעם
שם וצוה לבניו להיות מזומני׳ בידם ליטלם משם למלאכת
המשכן · עצי שטים עומדים על דרך הפשט הזכיר
עומדים על שם שהיו הקרשים מונחים בעומד ובמא
שהזכרתי למעלה ועל דרך המדרש עצי שטים עומדים
במה מיני ארזים הן ומכלם לא בחר הכתוב אלא בזה ששמו
שטי׳ לפי שישרא׳ חטאו בשטים לקו בשטי׳ נתרפאו בשטי׳
חטאו בשטי׳ שנ׳ וישב ישרא׳ בשטי׳ ויחל העם · לקו בשטים
שנאמר ויהיו המתים במגפה וגו׳ לכך רצה הקבה שיתכפרו
במשכן בעצי שטי׳ ולכ׳ צוה להבי׳ עצי שטים והד׳ כי אעלה
ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה׳ וכתיב ברעתם ישמחו
מלך ועל דרך הקבלה עצי שטים עומדים כלשון שרפים
עומדים ממעל לו והזכיר עומדים על הכחות העליונים ש
שאין לך דבר במשכן וכליו שלא יהיה מצוייר למעלה שנא׳
את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן אמר דוד עה׳ הכ
הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל כל מלאכות התבנית וכתיב ת
תבנית כל אשר ברוח והענין לומר כי אעפ׳ שהמשכן והב
והמקדש עתידים ליחרב וכלי הקדש הגופניים עתידים ש
שיאבדו בגולה אין להבין שכשם שפסקו למטה כך פסקו ל
למעלה תבניתם ודוגמתם חס ושלום אבל הם עומדים
וקיימים לעולם ואם פסקו למטה עתידים לחזור לקדמותם
וזהו מאמר רזל׳ במסכת סכה פרק לולב וערבה וכן במסכת
יומא סוף פרק בא לו כהן גדול עצי שטים עומדים שמעם
שמעמידים את צפוין שמא תאמר אבד סברן בטל סכיין ת
תל׳ עצי שטים עומדים שעומדין לעולם ולעולמי עולמים ס
קרא צפוין הכח שהן מצפים לו ומה שאמר שהן מעמידין
אותו הכח תלה הגדול בקטן ושמא תאמר מאחר שהן מעמ
מעמידין אותו כשאבדו למטה אבד סברן למעלה כלומר
שאבד אותו הכח שהן מקוין או שמא בטל הכח שמשקיפין
לו עומדים לעולם ולעולמי עולמים והיו ח׳ קרשים · שני
קרשים היו נבלעים בירכתים אחד לצפון ואחד לדרום נש
נשארו ששה קרשים באמצע בכות׳ מערבי וכן אמ׳ ולירכתי
המשכן ימה תעשה ששה קרשים.

ופסוק זה מבאר סוד היות שכינה שהיא במערב כלולה מ
מששת קצוות ולרמוז על זה נקרא המערב בשם ים כי הים
בית קבול למים וכדר ד׳ רוחות העולם במרכבה
העליונה הם אבות עולם ודוד דרום תחלה שכן אברהם תח
תחלת האבות וכתיב בו ויסע משם אברהם ארצה הנג׳ צפון
שכן יצחק התגבר בעקדה מזרח שכן כתוב ביעקב ויזרח
לו השמש והמשילו יוסף בנו לשמש ודרשו רז״ל אמר יעקב
מי הגיד לזה ששמי שמש מערב הוא הסוף והוא׳ כנור של
דוד המנגן מאליו והוא הנקרא ים וזהו הים האחרון
שתרגומו ימא מערבא׳ וכדי לרכו׳ על ד׳ אלה נקראו ד׳ רוחו׳
העולם בשמות אלו וזה מבואר והבריח התיכון בתו׳ הקרשי׳
מבריח מן הקצה אל הקצ׳ פירש רשי ז״ל חמשה בריחים היו
לכותל צפון וחמשה בריחים לדרום וחמשה למערב וחמשה
אלו שלשה הן שהרי בריח העליון שני חצאין היו וכן בריח
התחתון אבל התיכו׳ היה כלו שלם ארכו שלשי׳ וזהו מן הקצ
אל הקצ׳ מן המזרח ועד המער׳ ואמרו רז״ל בנס היה עומ׳ אב׳
בתוספות פירשו שהיה מבריח לג׳ רוחות כותל צפון לאמות
וכותל דרום גם כן ל׳ אמות וי״ב אמות למערב הרי שהיה ח
הבריח התיכון ע׳ אמות ששתי האמות היו נבלעות בידכתים
ותן לבך כי הבריח התיכון המבריח הקצוות וחוגר המשכן
כלו לכל הצדדים וסובל אותן היה כנגד קו האמצעי היכל
הקדש הנושא לכל הקצוות וסובלן ומשפיע כחו בכל ע׳ ש
שרי מעלה והוא מדתו של יעקב שמכחו יצאו ע׳ נפש וז ז
כן ראוי היה יעקב אבינו להורידו למצרים שכן אמרו במד
במדרש תנחומא הבריח התיכון ירד עם יעקב אבינו למצ
למצרי׳ אמר להם לבניו כשתהיו נגאלין טלו אותו עמכם ״
והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים היה
לפנים מן הפרכת הארו׳ והכפרת עם כרוביו מונח על אבן
שתיה שהיתה בכערבו של קדש הקדשים ולפני הארון צנצ
צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה
ופרחיה ובגדיו של כהן גדול והיה מחוץ לפרכת השלחן וה
והמנורה ומזבח הקטרת והשלחן בצפון והמנורה בדרום ו
ומזבח מכוון ביניהם משוך קמעא לצד חוץ ועשית את ה
המזבח עצי שטים זו מזבח העולה והיה מונח בחצר המ
המשכן ועליו מקריבים הקרבנות והיה מצופה נחשת והיה
רבוע כנגד רגל רביעי שבמרכבה הוא אות רביעי״ של שם
ועל זה אמר רבוע יהיה המזבח׳ ודע כי המזבח הזה היה
גבהו י׳ אמות זהו שאמר ושלש א
אמות קומתו על מקום המערכה נאמר והראיה שהיה גבהו
י׳ אמות מכה שאמרו רז״ל רבוע יהיה למאי אתא כופנה הוא
דכיון דאשמעינן חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב רבוע
יהיה הוא שכתוב ועשית מזבח מקטר קטרת אמה ארכו וא
ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קומתו מה מזבח הקטרת ג
גבהו פי שנים ברחבו אף כאן פי שנים ברחבו אם כן מה א
אני מקיים ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ועוד
ראיה ממה שדרשו רז״ל במסכת סכה פרק החליל מורביות
של ערבה היו נותנים בצדי הבית וראשיהן כפופין על המ
המזבח תנא רבות וארוכות היו י״א אמה כדי שיהיו נוחות
על המזבח אמה והנה זה ברור שהיה גבהו של מזבח י׳ אמ

אמות ועוד דרשו רז״ל במסכת זבחים מזבח שעשה משה ה
היה י׳ אמות שהכתוב הקישו למשכן שנ׳ את קלעי החצר
ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח מה
משכן י׳ אמות אף מזבח י׳ אמות ועו׳ פסוק מלא הוא במזבח
שעשה שלמה שהיה גבהו י׳ אמות שכן כתוב בדה׳ ויעש מ
מזבח נחשת עשרים אמה ארכו ועשרים רחבו ועשר אמות
קומתו וכן המזבח לעתיד ובמדרש ועשית את המזבח עצי
שטים למה מזבח הנחשת מכפר על מצח נחשת שנ׳ וגיד
ברזל ערפך ומצחך נחוש׳ מזבח מחילה זכות ברכה חיים
וכן שטים שלום טובה ישועה מחילה חמש אמות אורך
וחמש אמות רוחב כנגד שני לוחות הברית חמש דברות מ
מכאן וחמש דברות מכאן ושלש אמות קומתו כנג׳ ג׳ גואלי׳
משה אהרן ומרים׳ ועשית בדים למזבח בדי עצי שטי׳ היה
ראוי לומר ועשית בדים למזבח עצי שטים או שיאמ׳ ועשית
למזבח בדי עצי שטים כמו שאמר בארון גם בשלחן והבאת
את הבדים בטבעות ומה שהוצרך לאריכות לשון בבדים ול
לרמוז על מה שכתוב ויאריכו הבדים שהיה מעשה נס כמו
שהזכירו רז״ל אמר הקב״ה עתידין הם הבדים להאריך תת׳
שנה לצאת בני ישראל ממצרים שנ׳ ויאריכו הבדים נבוב
לוחות תעשה אותו מרובע היה כי כן כתוב רבוע יהיה ו
והיו הלוחות של עצי שטים לד׳ רבעיו וחלול באמצע וכן
תא׳ חליל לוחין והוא כלשון ואיש נבוב ילבב כי האדם
בילדותו הוא חלול מבלי דעת והשכל ואחרי כן ילבב כלומ׳
יקנה לב והנה בחלל המזבח הזה היו ממלאים אותו אדמה ב
בשעת חנייתן כדי להקריב עליו והו׳ מה שכתו׳ מזבח אדמה
תעשה לי ומזבח זה נס גדול היה נעשה בענינו שהאש
דולקת בו ביום ובלילה ולא היה עץ נשרף ולא היה מזבח
זה הנחשת נתך ומן הנסי׳ שהיו במקד׳ הוא שמעולם לא כב ו
גשמים אש של מזבח זה והיה מונח בעזרה במקום מגולה ב
בדמיון חצר דמשכן במשכן׳ ואמרו במדרש היה משה
מתירא שמא ישרוף האש העץ שבמזבח אמר לו הקב״ה מ
משה מה אתה מתירא מי צוה האש לשרוף למד מכך כש
כשנכנסת לתוך ערפל של אש והיית מהלך בין גדודין של א
אש ולא עוד אלא שהיית בא אצלי שנ׳ ומשה נגש אל הע
הערפל אשר שם האלהים ובגדודי אש אוכלה הוא שנ׳ כי
ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא ולא נשרפת אף מזבח הנחשת לא
אעפ׳ שכתו׳ בו אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה לא ה
הנחשת נתך ולא העץ נשרף ואם תאמר שעביו עכה אמר
ר׳ נחמיה עוביו דינר היה׳ אמר רבי פינחס בר חמא מזבח
שעשה משה חביב ממזבח שעשה שלמה׳
אבל המזבח שעשה שלמה הוא יותר גדול שנ׳
אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא ועשית את חצר
המשכן לפאת נגב תימנה׳ כשבא לבאר על ארכו של
חצר הוצרך להקדים הדרום להודיע כי קלעי הדרום היו מ
משוכים ק׳ אמות וכן קלעי הצפון שכנגדו וכן עשה משכן
כשבא לבאר על ארכו הקדים הדרום ואמר עשרים קרש
לפאת נגבה תימנה ואחריו הצפון שכנגדו ויבאר כאן כי
חצר המשכן ארכו ק׳ אמות ורחבו חמשים ואתם חמשים
של ארכו החיצוניים הם הם חצר שלפני המשכן והמשכן

היה נתון בחמשים של ארכו הפנימיים שהרי פתח המשכן
שבמזרח היה נתון כשפת חמשים פנימיים והיה כ״ה ארך ה
המשכן לסוף שלשים אמה כמדתו ונמצא שהיה עשרים ר
ריוח בין יריעות שאחורי המשכן לקלעי החצר של צד מער׳
ורחב המשכן שהיה י׳ אמות כשהיה נתון כרוחב החצר שהו׳
חמשים אמה נמצאת אומר שהיו עשרים אמה ריוח לצפון
ועשרים לדרום ולמדת מכל זה שארכו של משכן נתון בא׳
בארכו של חצר בתוך אותן חמשים פנימיים ו ש למשכן ר
ריוח לכל צדדים כ׳ אמה מאחריו למערב ועשרים לצפון ו
ועשרים לדרום וחצר של חמשים על חמשים
ועל המשכן ואם כן ענין מוכ״ח היה להקדי׳ הדרום ואחריו
צפון כדי ללמדך על ארכו וכשבא ללמד על רחבו הוצרך ל
להזכיר מזרח ומערב ומה שהקדים מערב למזרח כפני ש
ששלשתן הרוחות מכוסים בקלעים היו דרום צפון ומערב
אבל המזרח לא היה מכוסה כלו בקלעים שהרי פתח השער
היה באמצע שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה וזהו
שכתוב לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה לא אמר קלעים ח
חמשים אמה כמו שאמר לפאת ים קלעים חמשים אמה כי
מזרח היה רחבו חמשים אמה אבל לא היו כל החמשים של
רחבו מכוסים בקלעים אלא טו׳ אמות מצד זה וטו׳ אמות מ
מצד זה ושאר החצר באמצע שהו׳ כ׳ אמה ואם כן כשהזכי׳
כאן ארבע רוחות כסדר הזה והזכיר מזרח אחרון לא ה
הזכיר זה אלא לפי סדר כסוי הקלעים לא כפי הרוחות כי
סדר הרוחות שלהם הוא כן מזרח ומערב צפון ודרום וכן ה
הם נזכרים בפי הכל על הסדר הזה כי השמש יתחיל לזרוח
מן המזרח ושוקע במערב וכשאדם פונה למזרח ימינו לדרו׳
ושמאלו לצפון אחוריו למערב וכן מצינו מסודרים בכתוב ה
הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו · שמאל בעשותו
ולא אחז יעטוף ימין וגו׳ והטעם בהקדים צפון לדרום והית
ראוי להקדים הדרום שהוא ימין מפני ששלשת הרוחו׳ הללו
רובם מיושבים הם אבל הדרום אין בו ישוב אלא מעט לר
לרוב שפע חמימות שהשמש דר ברומו של רוח ולכך ה
הזכיר דרום אחרון ולמדת מזה כי סדר הרוחות בפרשה
זו דרום וצפון ומזרח ומערב לפי סדר כסוי הקלעי׳ והסדר
שלהם מזרח ומערב צפון ודרום לפי סדר הישוב בעולם הש
השפל והסדר האמתי למעלה במדור העליון דרום וצפון
מזרח ומערב לפי סדר המרכבה העליונה וכבר הזכרתיו לם
למעלה בפסוק והיו שמנה קרשים · והקלעים הללו היו של
שש משזר והיו כעין רשת עשויה נקבים נקבים והם היו
כותלים לחצר סביב

ואתה תצוה

שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש · שלמה
המלך ע״ה יזהיר על האדם בכתוב הזה לרחם על הגר שגלה
ממקומו ומארץ מולדתו · ומפני שהתורה הזהירה עליו
בכמה מקומות שלא להונו׳ אותו לא בדברים ולא בממו׳ שנ׳
וגר לא תונה וכתיב וגר לא תלחץ וכתיב ואתם ידעתם את
נפש הגר לכך בא שלמה והוסיף וחדש כאן כי האיש הנו
הגולה והנודד ממקומו יתחייב האדם עליו בשתים · האחד
שיספיק לו מזונותיו · השני שיסביר לו פנים והנה הוא נ
נקשר עם הכתוב של מעלה שאמר כצפור נודדת מקנה כן
איש נודד ממקומו · המשיל את האדם שיצא מן המקום
אשר נולד שם בעוף היוצא מקנו ששם תחלת הויתו וסבת
תולדתו וסמך לו מיד שמן וקטרת וכנה המזונות כלם וכל
מה שמתבשל על האש בשמן וקטרת שהוא העשן העולה מן
המזון המתבשל והודיענו בזה כי יתחייב אדם לשמח לב הא
האיש הנודד ממקומו בספוק מזונות שהוא שמן וקטרת כי
שמן וקטרת ישמח לב ויתחייב עוד בהסבר פנים וזהו ומתק
רעהו שימתיק לו דבריו והסברת פניו כי מלבד שיצטרך ש
שמן וקטרת עוד יצטרך מתק רעהו במתק שפתים ורפות ה
הדברים ואמר מעצת נפש כלומר שיהיה אותו מתק והסברת
פנים מעצת נפשו השכלי׳ דרך אהבה וחבה ולא דרך׳ חנופה
כי ייטב לו מתק שפתים יותר ממה שהוא נותן לו וכן
אמרו רז״ל בכתובות טוב המלבין שני׳ לחברו יותר ממשקהו
שנ׳ ולבן שנים מחלב אל תקרי׳ לבן שנים אלא לבון שנים
וכן הזכיר הנביא הלא פרס לרעב לחמך והוא שמן וקטרת
והזכיר עוד ותפק לרעב נפשך והוא מתק רעהו · ובמדרש
שמן וקטרת ישמח לב שמן המנורה שהיה מתקרב בזמן ה
הקטרת שנ׳ ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטי׳
יקטירנה משמח לבו של הקב״ה ובאור זה כי כשם שהזכיר
הכתוב שמחה בהקב״ה אחר מעשה בראשית והוא שאמר
דוד יהי כבוד ה׳ לעולם ישמח ה׳ במעשיו כך מצינו שמחה
בהקב״ה אחר מעשה המשכן שצוה בהדלקת המנורה ובהם
ובהקטרת הקטרת ושרתה בו שכינה ועל זה אמר שלמה ע״ה
שמן וקטרת ישמח לב וכבר ידוע כי מעשה המשכן שקול
במעשה בראשית וכשם שמצינו אחר מעשה בראשי׳ שנברא
באחרונה מי שהיה מכיר את השם ועובד ומיחד והוא האד׳
כן מצינו אחר מעשה המשכן שהוצרך לצוות שיהיה במ
במשכן עובד ומיחד והוא הכהן הגדול ולפי ששרתה שכינ׳
במשכן על ידי הקטרת על זה אמר שמן וקטרת ישמח לב
וכבר ידעת מה שנקרא קטרת על שם שריח הקטרת מתקשר
במדות ושכינת המדות מתרבת על המקטיר ועל ידו
הברכה נמשכת ונשפעת אל התחתונים והנה השמן הזה
שהיה מתקרב בזמן הקטרת היה שמן זית לפי
שהזית הביא אורה לעולם שנ׳ והנה עלה זית טרף וגו׳ ועל
כן צותה התורה במצות הדלקת המנורה בשמן זית זהו
שכתוב ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך
כתית למאור להעלות נר תמיד ויקחו אליך לשעה כי
בפני שאמר בסוף הפרשה חקת עולם הייתי אומר כי מצוה
זו לדורות ולא לשעה על כן הוצרך לומר אליך לשעה לומר
לך שהמצוה לשעה ולדורות והזכיר שמן זית למעט שאר
שמנים שמן שומשמין שמן אגוזים וכיוצא בהם ואמר
זית זך כלומר השמן הראשון פרט לשני ולשלישי · כתית
שמן היוצא על ידי כתישה למעט שמן היוצא מאליו למאיר
כתית למאור ולא למנחות הראשון למנורה והשני למנחות

ובנוהג שבעולם מי שיש לו שמן רע דולק כנר ומי שיש לו
שמן טוב נוהגו לתבשיל ואוכלו אבל כאן בהפך הראשון
שהוא הזך למאיר והשני למנחות ובמדרש כתית זה המקד׳
הראשון שעמד ת׳ שנה מקדש כ׳ תכ׳ שנים והמדרש הזה
ירמוז לב׳ בקדשים והיה ראוי לרמוז גם הג׳ העתיד אבל
יתכן לומר כי המדרש הזה אפש׳ שירמוז על המקדשי׳ שהיה
זמנם קצוב ולפי ששניהם עתידים ליחרב ולהיותם מרמס ל
לכך נאמר הרמז בשניהם בלשון כתית שהוא לשון כתישה
ומרמס אבל הבית הג׳ העתיד אעפ׳ שלא בא בחשבון לפי ש
שאין זמנו קצוב הנה הוא נרמז במלת למאור והוא בלשון
קומי אורי כי בא אורך והוא הבטחה בבית הג׳ בחזו׳ השכינ׳
והוא שאמר דוד עה׳ ה׳ אורי וישעי ואמר עו׳ אל ה׳ ויאר לנו
ולפי שאין זמן לעמידת בנינו אבל הוא עומד לעד לעולם ל
לכך אמר להעלות נר תמיד כלומר כי מעלתו תמידית ושוב
אינה פוסקת · להעלות נר שם הכלל כמו נרות וכן
ויהי לי שור וחמור וכן כי נשמדה מבנימן אשה וכן
ודמות על ראשי החיה והיו ד׳ חיות · תמיד שלא תשאר ה
המנורה בלא נר או יאמר נר שהוא תמיד וירמוז לנר
מערבי שהוא עקר כל הנרות שכל הנרות פונות כנגדו והוא
היה פונה כלפי שכינה שהיא מדת עשירית וזהו לשו׳ תמיד
והכן זה ובמדרש להעלות נר תמיד זהו שאמר הכתו׳ תקרא
ואנכי אענה למעשה ידיך תכסוף אתה סובל את כל העולם
ש״נ אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט ואתה מצוה
לבני קהת להיות נושאין ארון כבודך על הכתף שנאמר
ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עליה׳ בכת׳ ישאו אתה זן
את כל העולם ואתה מצוה את קרבני לחמי אתה מאיר לכל
העולם ואתה מצוה להעלות נר תמיד הוי אומר למעשה יד
ידיך תכסוף ואמר הקבה׳ לא שאני צריך לאור בשר ודם ש
שבאורו אני מאיר לכל העולם אלא כדי להעלות אתכם
ולזכות אתכם ועוד שם אמר ר׳ מאיר אמר הקבה׳ חביבין ע
עלי נרות שאהרן מדליק מן המאורות שקבעתי בשמים למה
שבשעה שהקריבו הנשיאי׳ חנכת המזב׳ ולא הקריב שבט לוי
היה נפשו של אהרן עגומה אמר לו הקבה׳ כל השבטים
הקריבו חנכה אחת ואתה לכך תעשה חנכה לעצמך הוא
שכתו׳ תאית ענוים שמעת ה׳ וזהו שכתו׳ מחוץ לפרכת וגו׳
יערך אותו אהרן ובניו עב׳ ויהיו רמז לחנכת של נרות ח
חשמונאי ואם כן כשאמ׳ יערך אותו אהרן ובניו ירמוז לשע׳
ולדורות · לכבוד ולתפארת על דרך הפשט שיתכבד
ויתפאר בהם ולפי שהכהן הגדול מלא׳ ה׳ צבאו׳ אצל היחידי׳
בענין העבדה יצוה עתה להלבישו בגדי מלכות ולהיותו מ
מלך נכבד ומפואר אצל הזמן ואז יהיה שלם בכל כי הב
הבגדים האלה בגדי מלכות המעי׳ כמו שכתו׳ כי כן תלבשני
בנות המלך הבתולות מעילים ובכת׳ תשבץ הו׳ כתנת פסים
האבוד ביוסף ועשה לו כתנת פסים · והמצנפת מנהג ה
המושלי׳ והמלכים בארצות ישמעא׳ שיתעטפו בה הצואר
והראש · ועל דרך הקבלה לכבוד ולתפארת יאמר ועשית
בגדי קדש לאהרן אחיך שיהא משב׳ בהם לכבוד ולתפארת
כלומר לכבוד השם השוכן בתוכם ולתפארת ישראל וכבר

ידעת כי היה המשכן דוגמא למקדש העתיד והנה בית המ
המקדש קראו הנביא בית קדשנו ותפארתנו הכונה בית ש
של קדשנו הוא הכבוד ושל תפארתנו הוא תפארת ישראל
וזהו כי מקדש מלך ובית ממלכה הוא וזהו שאמר לכהנו לי
בתוספת ואו לרמוז על המדה הששית ומלת לי כמו לה׳ נח
והוא הכבוד וזה מבואר · ואתה תדבר אל כל חכמי לב
ועשו סמך ועשו לחכמי לב לרמוז שתהיה עשית הבגדים מ
מתוך מחשבת חכמה והוא שהיו צריכין עשיה לשמם ואמ׳
ועשית שיהיו נעשין על כונתו ותמצא בפרשה זו ג׳ פעמים
לכהנו לי והיה ראוי לומר לכהן לי וג׳ ווין הנוספין לרמוז על
יח׳ כהנים גדולים ששמשו במקדש ראשון ואלה הבגדים
אשר יעשו דרשו רזל׳ במסכת ערכין כשם שהקרבנות מ
מכפרין כך בגדי כהונה מכפרין ומזה נסמכה פרשת קרבנו׳
לבגדי כהונה חשן מכפר על הדינין שנ ועשית חשן מ
משפט · אפוד מכפר על עז׳ שנ׳ אין אפוד ותרפים וכתיב
ויעש אותו גדעון לאפוד · מעיל מכפר על לשון הרע שנ׳
ונשמע קולו וגו׳ יבא דבר שבקול ויכפ׳ על מעשה קול ולשון
הרע זה לשו׳ הרע שבפרהסי׳ אבל לשון הרע שבצנעא קטר׳
מכפרתו כתנת תשבץ מכפר׳ על שפיכו׳ דמי׳ שנ ויטבלו את
הכתנת בדם וכתנת זו כמין חלוק היתה וסמוכה לבשרו ה
היתה ומשובצת זהב כחלוק זו שנותנין בה פריש׳ והוא שכ
שכתוב ושבצת הכתנת שש מלשו׳ משבצות זהב
מצנפת מכפרת על גסי הרוח יבא הדבר שבגובה ויכפר על
מעשה גובה · ואבנט מכפר על הרהור הלב ודרשו רזל׳
כי היו באבנט לב׳ אמות · ציץ מכפר על עזות פנים שנ׳
והי׳ על מצח אהרן וכתי׳ ומצח אשה זונה היה לך והיו בגדי
כהן גדול שמנה והזכיר הכתוב ו׳ מהם לא הזכיר ציץ מפני
שהוא כלי זהב אינו בכלל הבגדים ולא הזכיר מכנסי הבד
כי לא רצה להזכיר רק הששה שהיה משה מלבישם לאהרן ו
ולכך הזכירם ביחד בכתוב הזה וכתוב בסוף הפרשה
והלבשת אותם את אהרן וגו׳ וכתיב אחריו ועשה להם מכנסי
בד לבאר כי המכנסים הם היו הלובשים אותם לעצמם בהצ
בהצנע כדי שלא תבין שהיו המכנסי׳ בכלל והלבשת הנזכר׳
בהכרח להזכירם באחרונה ואי אפשר לו שיכללם ביחד עם
שאר הבגדים והמכנסים מכפרין על העריות ועל הליכת הר
הרגלים ההולכים לעשות עבירה · ועשו את האפוד · לפי מ
מה שהקדים הכתוב ואמר חשן ואפוד ומעיל היה ראוי להק
להקדים ולומר ועשית חשן משפט ואחר כך ועשית את הא
האפוד · ויתכן לפרש כי עשה כן מפני שהאפוד הוא ע
עקר כי החשן היה תחת האפוד כמין שולים והאפוד הוא
עקר הבגד ועל כן הקדימה הפרשה האפוד לחשן במעשה
ומה שהזכיר תחלה חשן ואפוד היה זה למעלה שם המפור׳
הנקרא אורים ותומים שהיו נתונים בין כפלי החשן ודע
כי הבגדים האלה חשן ואפוד ואבנט היו צמר ופשתים וא
ואף על פי שהתורה אסרה לכל ישראל צמר ופשתי׳ לכהני׳
מותר בשעת עבדה שאין הכהנים לובשים בשעת עבדה א
ואף צמר ופשתים וזהו שכתוב באפוד ועשו את האפו׳ זהב
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר וכתיב בחשן ועשית

חשן משפט זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר וכן
באבנט התכלת הוא הצמר הצבוע כעצם השמים ארגמן הוא
הוא הצמר הצבוע אדום ותולעת השני הוא הצמר הצבוע
בתולעת ושש משזר השש הוא פשתים ודע כי חשן ואפוד
היו חמשה מינין ופרכת ד׳ ורמוני המעיל ג׳ מינין כיצד בח
בחשן האפוד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר ו
וכתי׳ בפרכת ויעש את הפרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ו
ושש משזר וכתיב ברמונים ויעשו על שולי המעיל רמוני ת
תכלת וארגמן ותולעת שני משזר לא נאמר בו שש שלא היו
רמונים אלא שלשה מינין שזורין ודרשו רז״ל במסכת יומא
פרק בא לו כל מקום שנ׳ שש חוטן כפול ששה משזר שמנה
פי׳ משזר בלא שש כמו ברמונים מעיל יב׳ פרכת כד׳ חשן וא
ואפוד כח׳ וביאו׳ זה כי הפרכ׳ שהוא ד׳ מינין ונאמר בו שש
בל מין ומין ששה חוטין הרי הפרכת כד׳ רמונים
שיש בהם שלשה מינים ולא נאמר בהם שש כל מין ומין ח
ח׳ הרי כד׳ דילפינן משזר משזר מפרכת מה משזר דפרכת ש
שהוא ארבע מינין כד׳ אף משזר רמונים שהן שלשה מינים
כד׳ מעיל יב׳ דילפינן תכלת תכלת מפרכת מה פרכת ששת
חוטין של תכלת אף מעיל כן וכתיב כליל ופי׳ גדיל ואין גדיל
פחות משנים והרי יב׳ חשן ואפוד שיש בו מין חמישי נוסף
על השא׳ והוא הזהב הנה הוא כח׳ חוטין ד׳ מינין ששה ששת
הרי כד׳ זהב שהוא מין חמישי אי אפשר לומר עליו ששה ש
שהרי כתוב בו וקצץ פתילים ופירש רש״י ז״ל שם במסכת יו
יומא פתילים שנים וכשבא לקצץ הרי ד׳ אם כן חשן ואפוד
כח׳ חוטין ששה משמותם שקרא להם אבותם כתולדותם
למד הכתוב שיהיו השבטים כתובים כסדר לידתם ראובן ש
שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי ששה אלו באבן אחת ובאבן
השנית יששכר זבולון גד ואשר יוסף ובנימין כי כן נולדו ז
זה היה באבני האפוד שהיו שתים והיו שמות יב׳ שבטים ח
חרותין בשני אבני אפוד הללו שהיו של שהם ו׳ שבטים על
האבן הא׳ וששה על השני׳ והיו כפותחי פתוחי חותם כי היו
מעשה חרש כענין שכתוב בהם מעשה חרש אבן ולא נאמר
בהם במלואותם ולא הזכיר בהם מעשה חרש ולפי שאי אפ
אפשר שיהיו מפותחות פתוחי חותם והאותיות מבוקעות ב
בצורותם ושישארו האבנים במלואיתם כי אם על ידי שמיר
לכך הוצרך משה רבינו לשמיר באבני החשן כמו שהזכירו
רז״ל ולא הוצרך כן באבני האפוד לפי שאין כתוב בהן ב
במלואותם והיו מעשה חרש וכך היה מעשה האפוד רחבו
כרחב גבו של אדם מכתף לכתף וארכו כנגד אצילי הידים מ
מאחורים עד הרגלים ותופר עליו שתי כתפות שנ׳ שתי
כתפות חוברות כדי שיהיו על כתפות הכהן וקובע על כל כת
כתף וכתף אבן שהם מרובע משוקע בבית של זהב ומפתח
שמות יב׳ שבטים על כל אבן ואבן ששה ועשית חשן מש
משפט מעשה חושב כך היה מעשה החשן אורג בגד מע
מעשה חושב מן התכלת ומן הארגמן ותולעת שני ושש וה
והיה לוקח חוט אחד של זהב ונותנו על ששה חוטין של תכ
תכלת וכופל השבעה חוטין כאחד וכן היה עושה חוט אחד
של זהב עם ששה של ארגמן וחוט אחד של זהב עם ששה
של פשתן והוו שכתוב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש כח׳
חוטין שכתוב וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בת
בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך ה
השש מלמד שחוט של זהב כפול בתוכם אר׳ כי ש׳ חשן
שני זרתות ורחבו זרת וכפול לשנים נמצא זרת על זרת מר
מרובע וקובעים בו ד׳ טורים אבן וכל אבן ואבן היה מרובע
ומפתח שמות יב׳ שבטים על יב׳ אבנים ראובן היה מפתח ע
על אבן אודם שמעון על פטדה וכן כלם ומלבד יב׳ שבטי׳
שהיו כתובים על יב׳ אבנים הללו היו כתובים שמות האבות
אברהם יצחק יעקב ושבטי ישורון וכסדר הזה היו כתובים
ראובן א׳ על אודם שמעון ב׳ על פטדה לוי רהם׳ על בר
ברקת יהודה י׳ על נפך יששכר צ על ספיר זבולון ח׳ על
יהלום דן ק יעק על לשם נפתלי ב׳ על שבו גד שבטים
על אחלמה אשר ישו׳ על תרשיש יוסף רן על שהם
בנימין על ישפה הרי לך שבכל אבן ואבן ו׳ אותיות להורות
כי ששת ימי המעשה תלוים ביב׳ שבטים והיו באבני חשן
עב׳ אותיות כי יב׳ פעמים ו׳ הם עב׳ והם כנגד עב׳ אותיות של
השם הגדול להורות בזה קיום העולם שנברא בעב׳ שעות ש
שהרי העולם נברא ביום שנ׳ ביו׳ עשות ה׳ אלהי׳ ארץ ושמי׳
וששת ימי המעשה עב׳ שעות יש בהם יב׳ שעו׳ בכל יום וזהו
שאמר הכתוב אמרתי עולם חסד יבנה בגימטריא הסד׳ ולמדנו
מזה שהעולם שנברא בעב׳ שעות מתקיים בזכות השבטים
שבהם עב׳ אותיות והנה בנימין שהיה מפותח על ישפה היה
מלא ולא היה בו סכך אותיות כמן האבות כשאר השבטים כי
לא נשתיירו מבני בנימן במעשה פלגש בגבעה כי אם ו׳ מא
מאות בזכות בנימין שהיה מפותח באבני החשן ו׳ אותיות ו
ודע כי נמצא כתוב בספרי חכמת הטבע כי כל האבנים היק
היקרות שהם עקריות ושרשיות אינן אלא יב׳ והם אבות לכ
לכל שאר האבנים וכל השאר מיניהן ענפיהן ותולדותיהן
ומה שנתן אבן אדם לראובן על שם שהאדימו פניו בחטא
בלהה בשבלבל יצועי אביו והודה ולא בוש והאבן הזאת נ
נקרא רובין והוא גדל במקומות ידועים בים והוא סלע גד
גדול ומוצא כמוצא הכסף וכמוצא הזהב והסלע והמוצא ה
ההוא קורין אותו כלאש ורובינו וכלאש הכל מין אחד וח
וחתיכה אחת אלא שהרובין הוא אדום בתכלית וכן תרגמו
סמקן והוא מבחר האבן כמין ענפי׳ שבולטי׳ ממנו ונמשכי׳
ממנו הבלאש הוא למטה ממנו מאד במעלת האדמימות ו
ומפני זה נקרא מבחר האבן הזאת בלשונו אודם כי מראהו
אדום כדם וסגולתו שכל אשה שנושאתו אינה מפלת לעול׳
נפלים ואומ׳ שהוא טוב לאשה המקשה לילד ואם חוק
שוחקים אותה ומערבים באכילה ובשתיה יועיל הרמה ל
להריון בדודאים שמצא ראובן שם דמות אדם ועל כן נכ
נכתב אודם חסר ואו להורות על אדם כי המקרא יורה עצ
עצמותו של אבן והמכתב על הסרון ואו יורה על פעולתו ומ
ומפני זה היה ראובן מפותח על אבן אודם שמעון היה
מפותח על אבן פטדה והיא אבן ירוקה בברכי הים כבתי
ובן ורגום ירקן ונקראת פראשמ׳ והי׳ ממין נפך שהי׳ מרקדי
שהו׳ נב׳ ירו׳ כבתי ודע כי פראשמ׳ ומרקדי הכל מין אחד
וחתיכה אחת ענין שבארתי לך ברובין ובלאש אלא הבא
שהמרקדי הוא המובחר והוא המלוק והמתוק ממנו והוא
בתכלית הירקות וזיוו מבהיק ואורו מתנוצץ עד מאד וה
והפראשמא ירוק גם כן אבל הוא למטה ממנו עד מאד בין

בירקית בין בזיו האור וכה שנתנה האבן הזאת לשמעון על
שם שהוריקו פניהם פניו של זמרי בן סלוא נשיא שבט שמ
שמעון וכן כל מי שחטאו משבט שמעון בבנות מואב הוריקו
פניהם וכן דרשו רזל סימן לעברה הדרוקן וסגלת האבן הז
הזאת של פטדה שהיא מקררת את הגוף ועל כן היא מצויה
בארצות כוש שהם חמים ושטופי זמה וצריכים אליה לקרר
אותם וזהו שכתוב לא יערכנה פטדת כוש יחס אותה לכוש ש
שהיא מצויה בארץ כוש · לוי היה מפותח על ברקת והוא ה
הקרבונקלא נקראת ברקת על שם שנוצצת כברק ומאיר כנר
וכן תרגו׳ ברקן והוא אבן שתלה נח בתיבה כמה שכתוב צהר
תעשה לתיב׳ והוא קרא׳ אקדח שנ׳ ושעריך לאבני אקדח על
שם שקידח׳ כגחלת והוא מלשון קודחי אש ונתנה ללוי מפני
ששבט לוי היו מאירין בתורה כענין שנאמר יורו משפטיך
ליעקב ותורתך לישראל · וכן משה שהיה משבט לוי כ
כשנולד נתמלא כל הבית אורה ונאמר בו כי קרן עור פניו ·
וכתיב חכמת אדם תאיר פניו · וסגולת האבן הזאת שהיא מ
מחכימת פתי ומאירת העינים מלבד משתמשין בעצם גופם
כמו שמשמשין בעצם אור הנר ואומרים כי אם שוחקין א
אותה ומעריבין במאכל ובמשתה או בשאר הסמים יועיל הר
הרב׳ מאד להחכים ולפתות הלב ·· יהודה היה מפותח על נפך
והוא כראקדי בלשון ערבי זמורא והתרגום כולל שתי לש
לשונות הללו ועל כן אמר איזמרגזין מורכב מלשון זמורה ו
ומלשון כראקדי והאבן ירוקה כברתי והוא ממין ו פראשמא׳
כמו שהזכרתי ונתנה ליהודה על שם שהוריקו פניו במעשה
תמר ונתגבר על יצרו והודה ולא בוש והוריקו פניו גם כן על
שחשדו אביו על יוסף הוא שכתוב חיה רעה אכלתהו וכשבא
לברך את בניו אמר לו מטרף בני עלית אז נעשו פנים זבי׳
ומבהיקים כנפך הזה שזיוו מבהיק וכן כתוב ביהודה ידך בע
בערף אויביך וסגלת האבן הזאת שכל מי שנושאה אויביו ה
הופכין לו ערף ולכך נקראת נפך וכן כתיב ביהודה ידך בע
בערף אויביך וכן מצינו תגבורת כל זמה ונצחון בכל שבט י
יהודה בדוד כתיב ודוד ורבבותיו ובמשיח כתי׳ וברוח שפתיו
ימית רשע ·· יששכר על ספיר והוא הנקרא שפילים והוא מ
מראה תכלה ונתנה ליששכר לפי שהיו גדולים בחכמת הת
התורה שנא׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו׳ ולוחות
התורה של סנפירינון היו וכן מצינו במתן תורה ותחת רגליו
כמעשה לבנת הספיר · וידוע כי נפש בעלי התורה צרורה ב
בצרור החיים תחת כסא הכבוד שכתוב בו כמרא׳ ספיר דמות
כסא וצבע זה של תכלת אינו צבע של גאוה כצבע של אד
אדמימות או צבע ירקות שקורין גרוק ששניהם צבעים של י
גאוה אבל התכלת צבע של ענוה ושפלות נאה לבחורים ונ
ונאה לזקנים וזהו שכתו׳ מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל
רוח וסגלת האבן הזאת שהיא טובה לאור העינים ולכך מע
מעבירין אותה על העינים וכן התורה מאירת עינים ואומר׳ כ
כי האבן הזאת תועיל ו כל כאב ונפיחה באי זה מקום שתהיה
בגוף וכן התורה מרפא לכל הגוף וכן אמרו רזל חש בראשו י
יעסוק בתורה ·· זבולון על יהלום והוא הנקרת פירלא׳ והיא ל
לבנ׳ כלה על שם שהכס׳ לבן והו׳ סימן לעשרו של זבולון שנ׳

זבולון לחוף ימים ישכון · לכך נתנה לזבולון והיא מצלחת ב
בפרקמטיא וסגלת האבן שמביאה שינה על האדם שכן אמ
אמר הכתוב הפעם יזבלני אישי דן על לשם והוא הנקרא א
אשטופסי׳ ונמצא בה פרצוף אדם מהופך על שם שהפכו ש
שבט דן את הקערה על פיה והפכו לשם לסמל בפסל מיכה ו
וכתיב בספר יהושע בענין חלוק הארץ ויקראו לשם דן כשם
דן אביהם · כי היא שב העיר מארץ ישראל ·· נפתלי על
שבו והיא נקראת טורקישא והפרשים מתמידי׳ לנושאה וכן
תרגומו טרקיא וסגולת האבן הזאת שהי׳ מכשת האדם על ה
הרכב ומצלח׳ אותו בענין הרכיבה כל ימיו ולכך נקראת ש
שבו ועל שהיא מחברת אותו אל הרכב נתנה לנפתלי שהוא
לשון חבור על שם נפתולי אלהים נפתלתי ·· גד על אחלמה
והוא הנקרא׳ קרשטל ולכך תרגומו עין עגלא והאבן הנקרא׳
ליאמן דומה לה אלא שיש בה אדמימות ונתנה אחלמה לגד
שהשם אחלמה והוא קרשטאל מצוי הרבה אצל בני אדם ו
והכל מכירים אותו כך שבטו של גד היו מרובין והרוגיהם
נכרין והוא שכתוב וטרף זרוע אף קדקד וסגלת האבן הזאת
שמחזקת את הלב שלא ירך בלכתו למלחמה ולכך נקראת מ
מלשון חזק וכענין שנ׳ ותחליכני והחייני וכתיב
יחלמו בניהם בבר׳ אשר על תרשיש והיא הנקרא׳ קריאוליק׳
וגוון שלה דומה לגוון השמן ·· ויש שפי׳ שהיא האבן שצבעה
תכלת ותרגו׳ כרום ימא שהוי גוון הים כעין תכלת ומצינו
ים ששמו תרשיש וימצא אניה באה תרשיש וסגלת האבן
הזאת לעכל המאכל וכל שכן למי ששוחק אותה ומערבה ב
במאכלו ונעשה כזה עב ושמן והוא שכתוב מאשר שמנה ל
לחמו ·· יוסף על שהם והוא נקראת איניקלי וסגלת האבן ה
הזאת להתת חן לאדם בעיני כל רואיו ונקראת שהם ויש בה א
אותיות השם על שם ויהי ה׳ את יוסף ויהי איש מצליח וכתי׳
ויתן חנו בעיני שר בית הסהר ומי שנושאה בבית המלכות ת
תועיל הרבה ויצליח ויהיו דבריו נשמעים ·· בנימן על
ישפה והיא הנקראת נשפים והיא כלולה מגוונים הרבה אד
אדומה שחורה ירוקה וסגולת האבן הזאת לעציר הדם ונתנה
לבנימין לפי שנשתנה לבו לגוונים הרבה וחשב מחשבות ב
במכירתו של יוסף אם יגלה הדבר לאביו אם לא ואעפ״כ נת
נתגבר עם יצרו והיה מעציר לרוחו ולא גלה הדבר לאביו ו
ולכך נתנה לו האבן הזאת ונקראת ישפה שתי מלות יש פה ו
וזה יורה על מעלתו שאעפ״ שהיה לו פה והיה לו לגלות הד
הדבר שתק ולא גלה ·· אלה יב׳ אבנים הקבועים בבגד הח
החשן ואלה שמותם ושמות יב׳ השבטים מפותחים בהם כס
כסדר לידתן שבט ושבט וכתוב על אבן המיוחדת לו והכל
בהשגחה גמורה ובכונה נפלא׳ · וראיתי בספר האבנים שח
שחבר הפילוסוף שהאבנים צריכות טהרה וידוע מסגולתם
שהנושא אותם בטומאה יתבטל כחם אליו או יחלש ואם י
ישוב ויטהר תחזור האבן לכחה הראשון כבתחלה והסבה ו
והטעם בזה לפי מעלת רוחניות הכח העליון שהאבן מוש
מושכת כמנו שהוא מדבק בטהרה ומתרחק מן הטומאה וכן
כתב החכם בחבורו וראוי להאמין כן שהרי אין לך כל אבן
ואבן מן האבנים היקרות

שלא תמשך כח עליוני כענין שאמ' בעשבים אין לך כל' עשב ו
ועשב מלמטה שאין לו מזל למעלה ·· ונמצאת למד
שהכהן הגדול בבגדי האפוד והחשן היה מוקף מלפניו ומ
ומאחריו משמות יב' שבטים החשן אשר על' לבו מלפניו היו
קבועים שמות יב' השבטים על יב' אבניו כל שבט ושבט על א
אבנו גם האפוד שהיה מאחוריו על שתי כתפיו ששם שתי א
אבני שהם שהם קבועים בהם מפותחים יב' שבטים ו' על אבן
זו וששה על אבן ז' והכהן כאשר ילבש' היה לובש' כחד האפו'
עם החשן שהרי מחובר היה זה בזה שנא' ולא יזח החשן מעל
האפוד והיה החשן על לבו מלפניו והאפוד מאחריו חשב ה
האפוד היה קשור על לבו תחת החשן ושתי כתפות האפוד ע
על שתי כתפיו ושתי עבותות הזהב יורדות מעל' כתפו' מכאן
ושתי עבותות הזהב מכאן מכתפות האפוד עד טבעות החשן
ושני חוטין של תכלת מרוכסין מתחת אצילי ידיו משתי טב
טבעות בכתפות האפוד התחתונות שהן למעלה מן החשב ··
ועל דרך הקבלה תמצא פריאה וחכמה נוראה ביב' אבני חש
חשן אלו כמה שנתן לכל אחד מן השבטים אבן אחת ידועת
בגוון ידוע הכל כפי גוון מדותיהם למעלה ראובן הרומז
למדת הדין אבנו אודם ושמעון הרומז לשש קצוות אבנו פט
פטדה וגוון שלה ירוק כזהב לוי הרומז לחבור השלשה של
מעלה אבנו ברקת שאורו מתלהט ומתנוצץ יהודה הרומז
לתהו שהוא קו ירוק אבנו נפך שהוא ירוק כברתי זבולון
הרומז למדת רחמים אבנו יהלום שהיא פירלא' לבנה ·
יששכר לספיר שגוונו תכלת הנוטה לירוק ככרתי דן והרומז
למדת הדין כמו ראובן אבנו לשם ויש בה צורת אדם ··
נפתלי הרומז לזכור אבנו טורקישא והיא שבו ויש במינה ז
זכר ונקבה יוסף הרומז למדת רחמים כמו זבולון אבנו שהם
שיש בה אותיות השם · בנימן הכולל מן הכל אבנו ישפה
שהיא כלולה כגוונים רבי' והמקו' יגלה לבנו להביט מתורתו
נפלאות · משובצים זהב יהיו במלואתם כלומר האבנים יה
יהיו במלואתם משובצים זהב והכתוב יצוה שיהיו האבני'
על הזהב והאותיות על האבנים והיו עב' אותיות כנגד עב'
שמות וי"ש בכאן התעוררות גדולה על מעלת התורה כי היא י
יקרה מפנינים וכל' חפצים לא ישוו בה כי מפני שהכסף וה
והזהב חמדת בני אדם והאבנים היקרות למעלה מן הזהב ע
על כן בא הכתוב לעורר כי כל' התורה על כל הקנינים כלם
שהרי הזהב בסיס לאבנים היקרות והאבנים בסיס לאותיות ו
וכן לעשות בסיס מן הנקלה לנכבד ואם כן האותיות עקר ה
הכל שבהם נברא העולם שכל הקנינים נמצאים בו · ונתת
אל חשן המשפט את האורים ואת תמי' הזכירן בהא' הידיעה
ולא זכרו בשום מקום עד עתה כי לא מנאם עם יתר הכ"י
במלאכת האומנים שיאמר בהם ועשית את האורים והתמי'
כמו שאמור ביתר הכלים או שיאמר ויעש האורים והתמים
והנה זה עדות שלא היו מעשה חרש כי אם מעשה שמים ומ
ומפני זה נזכרו בלשון ידיעה בלשון וישכן מקדם לגן עדן
את הכרובים ולא נזכרו הכרובים קודם לכן כן כתב הרמבן זל
וכלל הדבר באורים ותמים שהיו שמות קדושים כמתם ידע
הכהן העתיד וישמיע לכל שואל הבאות והשמות האלה ש

שני חלקים האחד מכחם יאירו אותיות השבטים הקבועים
באבני החשן והם הנקראים אורים בהיותם מאירי' לעיני ה
הכהן והשני מכחם יבא בלב הכהן שידע להצמיד ולחבר ה
האותיות ולהוציא התיבה מהם כדי שיהא מכוין בתשובת ה
השאלה ומכח השמות האלה יהיה לב הכהן תמים בידיעת
האותיות וברוח הקדש שבו יבא בלבו כי זה חבורן וסדרן וה
והם הנקראים תמים ·· ושני חלקי השמות הקדושים האלה
הנקראים אורים ותמים על שם פעולתם היו נתונים בין כ
כפלי החשן כי על כן היה כפול ואחרי שהלביש משה לאהרן
האפוד והחשן אחרי כן היה נותן בין כפלי החשן האורים וה
והתמים והוא שכתוב ויתן עליו את האפוד וגו' וישם עליו
את החשן ויתן על החשן את האורים ואת התמים והענין ה
היה מדרגה ממדרגת רוח הקדש למעלה מבת קול למטה מן
הנבואה · ואמרו בריש פק' דברכות למה נקרא שמן אורים
ותמים אורים שמאירים דבריהם תמים שמשלימים דב
דבריהם ונקרא גם כן כרתי ופלתי כרתי שכורתין דבריהם
פלתי שמופלאין מעשיהם · ומי שבא לשאל את הכהן
באורים ותמים כך היה הענין היה הכהן עומד פניו כלפי ה
הארון והשואל עומד מאחרי הכהן ולא היה שואל בקול רם
ולא מהרהר בלבו אלא כאדם שמתפלל בינו לבין עצמו וה
והיה מוציא הדבר בפיו ומיד היה הכהן מתלבש ברוח הקדש
ומביט בחשן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא תעלה ב
באותיות שהיו בולטות מן החשן כנגד פניו ואין שואלין א
אלא צבור ומלך כדאיתא במסכת סוטה ועשית את מעיל ה
האפוד · זה יורה שהמעיל היה דבק עם האפוד וכן כתב רש
רשי' זל שהאפוד נתון עליו כחגורה · כליל תכלת · למדך
שהמעיל היה כלו תכלת אין בו צבע אח' והוא כדמות גלימא
שלנו שאין לה בית ראש שחלוק הפתוחה לפניה והיה צוארו
חגור בנקב פי המעיל והיו לפניו שתי כנפים מגלה אותם ומ
ומכסה אותם כרצונו והיו על' שוליו סביב עב' רמוני תכלת
וארגמן ותולעת שני לו' מצד כנף של ימין ולו מצד כנף
של שמאל והיו רמונים חלולים ובתוכם עב' פעמונים · וכן
דרש' רזל בזבחים היו עב' זוגי' ובתוכם עב' ענבלים והיו לו'
מצד זה ולו' מצד זה ולפי זה מה שכתוב פעמון זהב ורמון פ
פעמון זהב ורמון כאלו בתוך רמון כלו' מכוסה בתוכו אבל
רשי' גם הרמבן זל פירשו פעמון זהב ורמון שהיו הפעמונים
פעמון אחד בין שני רמונים · וכן כלם על שולי המעיל סביב
אבל לא היו הפעמונים בתוך הרמונים ממש
טמונים בתוכם ·· והיה פי ראשו בתוכו · נראה לי כי מה שד
שדרשו יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה קול נכלל בו עוד
כל הדובר שקרים והמועל בדבורו ויש לו שפתים חלקים ולב
רע כי לכך נקרא מעיל שבא לכפר על הפועל לפיכך כ צוה
על המעיל והיה פי ראשו בתוכו ויש בזה רמז אזהרה לאדם
שראוי לו שיהיה דבורו שוה למה שבתוכו שיהיה תוכו כברו
ושפתו לפיו סביב לעצור במלין והוא אינו עושה כן אלא מע
מעשה אורג כפל דבריו כאורג הזה שכופל חוטי אריגתו וכן
בפי תחרא כפי השריון שטבעותיו כפולים ועל כן בא הם
המעיל לכפר על עון זה כי הוא מרוחק אצל הש"י

ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו ״ ונשמע קולו בבאו אל
הקדש ׳ קולו של אהרן כי בבאו אל הקדש בלבישת שמנה
בגדים בטכסים הזה ישמע קולו ותהיה תפלתו מקובלת ויכ
ויכלול עוד קולו קול המעיל בהרעשת הפעמונים והיה זה מ
מדרך המוס׳ ולמדה תורה דרך ארץ לאדם הרוצה להכנס ל
לפני המלך שיהיה נוקש בפתח ההיכל תח׳ה כדי שלא יכנס
פתאם ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא כי כל הבא
בהיכל המלך פתאם הרי זה חייב מיתה בטכסיסי המלכות כ
כענין שכתוב במלך אחשורוש אשר לא יקרא אחת דתו לה
להמית ׳ ועוד לטעם אחר כדי שיודע הדבר שהכהן הגדול
רוצה להכנס ואעפ׳ שהכל גלוי וידוע אצל השכינה גם אצל
המלאכים משרתי הקדש אשר לפניו ודבר לא יכחד גם מהם
טעם הדבר היה כדי שלא יפגעו בו מן המלאכים הקדושים
אשר לפניו אלו היה נכנס פתאם ולא היה ענין הפעמונים
לחדש הודעה לשכינה ולא למלאכים אשר שם אבל הענין
מוכרח כולל תועלות גדולות כי הוא אזהרה למלאכי׳ שיפנו
מקום לאוהבו של מלך לכבוד המלך כדי שיוכל להכנס ול
ולעבדו ביחוד ועוד שלא ינזק הכהן בבאו שם פתאם ושם
הסימן הזה יהיו נדחים מפניו ומפנים לו מקום לעבד המלך
ובצאתו גם כן היתה סימן הקריאה כאלו הכהן קורא אותם
שישובו לשרת לפניו כבראשונה כי כבר כלה עבודתו והוא י
יוצא ״ ואמר ולא ימות ׳ להורות שאם יבא שם מבלי ש
שישמיע קולו ויכנס פתאם ימות כי המשרתים אשר שם סב
סביב השכינה יפגעו בו ״ ומבואר דרשו בירושלמי במסכת
יומא וכל אדם לא יהיה באהל מועד אפי׳ אותם שכתו׳ בהם
ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד ועל׳ כן נצטוה
הכהן שישמיע קול בפעמונים ובענין שנ׳ אשר יחדו נמתיק
סוד בבית אלהים נהלך ברגש ״ וסימן הקריאה ונטילת
רשות זה היה בכל ימות השנה והו שא׳ ונשמע קולו בבאו
אל הקדש ולא לפני לפני׳ מפני שלפני לפנים לא היה צריך
השמעת קול ולא היה נכנס שם בבגדי זהב אלא בבגדי לבן
בלבד והוי מעלתם של ישראל שהכהן הגדול היה נכנס ל
לפני לפנים ביום הכפורים בלא סימן הקריאה ובלא נטילת
רשות ״ ובמדרש מה טעם יב׳ השבטים באבני החשן שיהיה
הקבה׳ מסתכל בבגדי הכהן בכניסתו ביום הכפורים ונזכר ב
בזכות השבטים אמר רבי יהושע בן לוי משל לבן מלכים ש
שהיה פדגוג נכנס אצלו מלמד על בנו כנורי׳ והיה מתירא
מן העומדים עליו שמא יפגעו עליו מה עשה הלבישו פו
פורפירא שלו ושיהו רואים אותו ומתיראים ממנו כך אהרן
היה נכנס בכל עת לבית קדשי הקדשים ואלו לא היו לו זכ
זכיות הרבה שהיו נכנסין עמו ומסייעין לו לא היה יכול ל
להכנס למה שהיו מלאכי השרת שם מה עשה הקבה׳ נתן לו
מדמו׳ לבושי הקדש שנ׳ וילבש צדקה כשרין וכו׳ ועשית ציץ
זהב טהור ׳ כך היה מעשה הציץ עושה טס של זהב רחב ש
שתי אצבעות ומקיף מאזן לאזן וכותב עליו שני שטין קדש
לה׳ קדש למטה לה׳ למעלה והיו האותיות בולטות והיה נקוב
שני קצותיו ופתיל תכלת לכטה מבנו מנקב לנקב שיהא
בקשר בפתיל כנגד העורף ״ ופי׳ הראבד׳ ז״ל קדש למד

מלמטה בסוף שטה ראשונה ולכך קראו למטה לפי שהוא ב
בסוף ה׳ למעלה בראש שטה שניה יקראו למעלה ולפי שה
שהוא על ראש המעיין וסמוך לו ועם זה היה השם בראש ש
שטה ויהיה נקרא בסדר קדש לה׳ והנה הציץ הוא מכלל ח׳
בגדי כהונה ואינו בגד אבל הוא תכשיט ומה שיזכירו רז״ל
תמיד ח׳ בגדי כהונה הם הולכים אחר הרוב כי הז׳ מהם הן
בגדים שהכהן גדול מתלבש בהם ״ ודע והבן כי הם כנגד
שבעה רקיעים ׳ ובסוף סדר צו אבאר לך זה והציץ של ז
זהב שבראשו הוא עליון על כלם וירמוז על כלם המדה שב
שכתוב עליה כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב ל
לבושה והיא העשירית ועל כן הציץ של זהב והיה ראוי לפי
לפתח בו קדש לה׳ הוא שכתוב פתוחי חותם קדש לה׳ וכתיב
והיה על מצח אהרן וכתיב והיה׳ על מצחו תמיד בשכבר י
ידעת כי כהן גדול הוא דוגמא גם כל בגדיו שהוא לובש בש
בשעת עבודה הנה הם דוגמא ולכך תמצא שהזכיר הכתוב ל
למעלה באבני אפוד על שתי כתפיו לזכרון גם בחשן הז
הזכיר כן לזכרון לפני ה׳ תמיד ומלת זכרון היא דוגמא כי
עמו יזכרנו דבר אחד ואם כן היה הכהן בשעת עבודה מוקף
ומעוטר מיב׳ שבטים בחשן מלפניו ובאפוד מלאחריו ועב׳
פעמנים של שולי מעילו למטה ושכינה למעלה על ראשו מ
מדת הדין שבה הרחמים משגחת על ישראל וזהו לשון ציץ
מלשון מציץ מן החרכים ושהי׳ מקבלת ממקור העליון מל
מלשון ויצץ ציץ הוא העליון בפרי ומתוך הענין הזה יש לך
להתעורר בשאר הענינים ובסדר לבישת הבגדים כי יש בו
ענין גדול מורה נפלאות תמים דעים והבן זה ״ והיו על
אהרן ועל בניו ׳ שיעור הכתוב יהיו על אהרן ח׳ בגדי
הכהונה שהזכיר מתחלת הפרשה ועד כאן שהם חשן ואפוד
ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסי בד ׳ ועל
בניו ארבעה בגדי כהנה הוא שכתוב ולא ישאו עון ומתו ש
שהרי כהן גדול ששמש בפחות משמנה או כהן הדיוט שש
ששמש בפחות מד׳ הרי נקרא מחוסר בגדי׳ ואם עבד עבדתו
פסולה והוא חייב מיתה בידי שמים כמו ששמש שנאמר וח
וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והיתה להם כהנה לחקת ע
עולם כזמן שבגדיהם עליהם כהנתם עליהם אין בגדיהם ע
עליהם אין כהנתם עליהם והרי הם כזרים וכתיב והזר הק
הקרב יומת ״ חקת עולם לו ולזרעו אחריו ׳ שיהיה כהן גדול
לובש ח׳ בגדים בשעת עבודה וכהן הדיוט ד׳ בשעת ע
עבודה והם מכנסי בד וכתנת וכ׳ צנפת ואבנט ופלא גדול הי
היה בכהנים המקריבים קרבנות בכל יום שלא היה נוגם לב
לבוש אלא הכתנת לבדה שהיא חלוק והם סובלים הקור ב
בימות הגשמים ולא היו מתים ועל כן אמרו רז״ל שמעמידין
על הכהנים ממונה אחד לבקר אותם ולרפא תחלואיהם ל
לפי שהיו רובם חולים מחולי בני מעים מפני שהיה עבדת׳
בכל ימות השנה בחלוק לבדה בשעת עבדה ועוד שהיו עו
עומדי׳ תמיד על הרצפה והם יחפי רגל וזה הדבר אשר תעשה
להם היה ראוי שיאמר וזה אשר תעשה להם כש שא׳ בסמוך
וזה אשר על המזבח והוסיף מלת הדבר לפי שהפרשה הזאת
פרשת הקרבנות ורמז לעתיד כי מי שאין לו קרבן יביא
הדברים ויתכפר לו וכענין שכתוב קחו עמכם

דברים וכתיב ונשלמה פרים שפתינו במקום
פרים שפתינו ״ לקח פר אחד בן
בקר ואילים שנים הרי שלשה כנגד ג׳ אבות העולם אברהם
יצחק ויעקב ״ובמדרש פר אחד בן בקר ואילים שנים ההד׳
כנגד כראשית אחרית פר אחד כנגד אהרן אילים שני׳ כנגד
אלעזר ואיתמר רמז ששני בני אהרן עתידין למות על ידי
קרבן ואין משמשין אלא שנים ״ואת בשר הפר ״נר חטאת
זה היה לכפר על מעשה העגל ׳ והזכיר תשרף באש כטעם
שרפת פרה אדומה. וכודה יודע מן הש עיד המשתלח
והסמיכה בבנים שאו׳ וכמבו אהרן ובניו כפני שהקבה׳ ה
התאנף על אהרן להשמידו והוא כלוי הבני׳ על כן הוצרכו
להתכפר בו׳ כל הנוגע במזבח יקדש ׳ דרשו רזל שומע אני
בין ראוי ובין שאינו ראוי תל׳ וזה אשר תעשה על המזבח כ
כבשים בני שנה מה כבשים בני שנה ראוין אף כל ראוי ד
דא׳ כל הנוגע במקדש ׳ כל כהן הבא להקריב תחלה יתקדש
בין מעלה לא ירד׳ וזה אשר תעשה על המזבח
׳ עשיה זו היא סדור אברים על מערכות אש והיה
זה בשעת הנץ החמה אבל שחיטת התמיד היתה בקום בש
בשעת האיר מזרח וששה כהנים היו מקריבים האחד היה נו
נושא את הרגל ואת הראש השני שתי ידים והשלישי
העוקץ והרגל הרביעי החזה והגרה ׳החמישי הדפנות הששי
הקרבי׳ ונסך רביעי׳ ההין יין לכבש האחד כתב רבינו הננאל
זל כיון שמחה לנסך הגיף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא
בצלצל ודברו הלוים בשיר הגיעו לפרק תקעו והשתחוה ה
העם על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה וזהו שב
שכתוב מפורש וכל הקהל משתחוי׳ והשיר משורר וחצוצרות
מחצצרים הכל עד לכלות העולה וככלות העולה כרעו הם
המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו ׳ והיו הלוים משוררים
במקדש על הקרבנות בכל יום ויום השיר שהיו אומרי׳ באחד
בשבת לה׳ הארץ ומלואה וזה כנגד בריאת העולם שכתוב ו
והארץ היתה תהו ובהו ויבא מלך הכבוד כנגד ויאמ׳ אלדים
יהי אור שכבוד השכינה אור גדול ׳בשני שיר מזמור לבני
קרח גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלדינו וגו׳ וכתיב אלהים
בארמנותיה נודע למשגב שהבדיל בין הקדש ובין קדש הק
הקדשים בין עזרת הכהנים ובין עזרת ישראל שהם ארמ
ארמנותיה כנגד יום שני שבו הובדלו מים העליונים מן הת
התחתונים שנ׳ ויהי מבדיל בין מים למים ״ בשלישי מזמור
לאסף אלדי׳ נצב בעדת אל וכתיב שפטו דל ויתום עני ורש
הצדיקו כלומר שיתקבצו השפטים לדין כל אחד ואחד כר
כראוי לו וזה כנגד יקוו המים שכתוב בו ועץ עשה פרי למ
למינו אבן כאדם תמותון כלומר בראתי אל האדם גן עדן ו
וכיון שחטא נטרד משם כן אתם ׳ ברביעי אל נקמות ה׳ כנגד
עובדי חמה ולבנה שנבראו ביום רביעי וכתיב אשיב נקם ל
לצרי בחמישי לנ נצח על הגתית לאסף הרנינו לאלדים עו
עוזנו וכתיב בו המעלך מארץ מצרים והיה פרעה דומה לת
לתנין שנ׳ התנין הגדול ובו ביום כתיב ויברא אלדים את ה
התנינים הגדולים ׳ בששי ה׳ מלך גאות לבש כנגד בריהו
שנ׳ בצלמנו בדמותנו וירדו והוא לבדו ית׳ שמו גאה על כל
גאים ורודה בכל הרודים וכתיב עוד אף תכון תבל בל תמוט

בשביעי מזמור שיר ליום השבת וכתיב בו שתולים בבית ה׳
ויתכן שיש באלו השירות יותר ממה שהזכרנו מן הראיות ש
שהם כנגד ימי בראשית עכ׳ לשון הרב ״ זל במנחת הבקר ו
וכנסכה תעשה לה׳ כ׳ בסדר פינחס במנח׳ הבקר ובנסכו ת
תעשה אשה ואמר ונסכו כי יחזור למלת הבקר וכאן אמר ו
ובנסכה כי הוא חוזר אל המנחה. ומה שהוסיף בכאן לה׳ הנה
הדוש כי לא מצינו כן כשאר המקומות ויתכן שירמוז אל ה
המדה העשירית המתעלה והבן זה׳ ונועדתי שמה חוזר אל
המזבח שהזכיר הוא מזבח העולה. ומכאן למדו רזל שהקבה׳
כדבר עם משה מעל מזבח הנחשת משהוקם המשכן ויש מן
החכמי׳ שהיו אומרי׳ כי מעל הכפרת היה מדבר שנ׳ ודברתי
אתך מעל הכפרת ובזה שהזכיר אשר איעד לכם שמה לד
לדבר אליך שם אין הכונה על המזבח כי אם על אהל מועד
שהזכיר פתח אהל מועד לפני ה׳ ונקדש בכבודי ״ שתשרה
שכינתי בו ״ ובמדר׳ ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא
במכובדים שלי רמז לו במיתת בני אהרן ומכאן אמר משה
הוא הדבר אשר דבר ה׳ בקרובי אקדש והיכן דבר בקרובי א
אקדש בשא׳ ונקדש בכבודי ״ וידעו כי אני ה׳ אשר הוצאתי
אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם יאמר כי ההוצאה היתה
על מנת לשכני בתוכם כי לולי כן לא הוציאם וזה יורה בי ה
השרא׳ השכינ׳ בישרא׳ צורך גבוה הוא גם כן לא צור׳ הדיוט
וזהו לפי דעתי לפי מה שא׳ הנבי׳ הושע עה׳ ואנכי ה׳ אלדיך
אשר הוצאתיך מארץ מצרים ואלדי׳ זולתי לא תדע ומושיע
אין בלתי יאמר כי לא הוצאתיך מארץ מצרים אלא בשביל
אנכי ה׳ אלדיך כדי שתקבל עליך אלהותי וכדי שלא תדע א
אלדים זולתי ולכך הזכיר מארץ מצרים כאמצע וכן מצאתי
במדרש תלים בפסוק בצאת ישראל ממצרים רבי יהושע בן
לוי אמר בזכות המשכן נגאלו ישראל ממצרים שנ׳ וירא א
אלדים את בני ישראל׳ וכתיב וירא משה את כל המלאכה
ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו אשר הוצאתי אתכם מארץ
מצרים על תנאי לשכני בתוכם עכ׳ לשון המדרש וזהו שכ
שכתו׳ אוה למושב לו וכתי׳ זה אשב כי איתיה ורבו המקרא׳
המעמידים על זה וכבר הזכרתי בפסוק וידבר ועשית מזבח
מקטר קטרת ״ כתב הרמבן ז״ל היה מזבח הקטרת מן הכלים
הפנימיים וראוי להזכירו עם השלחן והמנורה שהוא מנח ע
עמהם. באשר הזכיר כן בסדר ויקהל ומה שהזכירו כאן אחר
המשכן וכל כליו והקרבנות בעבור שאמר בתשלום הכל ונ
ונקדש בכבודי ושכנתי בתוך בני ישרא׳ אמר כי עוד ית
יתח יבלהם שיעשו מזבח מקטר קטרת להקטי׳ לכבוד השי׳
וזהו שנמסר למשה שהקטרת עוצר׳ המגפה כי הקטרת מדת
הדין שנאמר ישימו קטורה באפך מן ותרה אפי והוא מה ש
שאמר בקטרת זרה ועל פני כל העם אכבד שידעו כבודי כי
לא ישא לפשעכם ויזהרו בכבודי עכ׳ ״ וכיון שבאר׳ לנו ח
הרב בכאן ענין הקטרת בסודו מעתה ראוי לכל משכיל ל
להרחיק דעת הרמבם זל שכת׳ בזה בטעמי המצו׳ כי לפי ש
שהיה אהל מועד מקום ששם מתכין נותחי הקרבנות הד
ורוחצים הקרבים על כן צוה להקטיר באותו מקום כדי ל
להסיר ולדחות אותו הריח ושיהא הריח הטוב מתגבר ועול׳
במקום ההוא

נם בבגדי המשרתים שם והנה הר"ב הבריחו לומר כן
הדרך אשר דרך בה כשאר המצות אבל חס ושלום שנת לה
העקר הגדול שבכבוד הקטרת שחייבה עליה תורה כרת לעו
לעושה כמוה במתכונתה בטעם החלוש הזה ובענין נדב ו
ואביהוא אבאר לך בוד הקטרת אם יהיה אלהים עמדי ״
בבקר בבקר ״ וכתמיד לא נזכר אלא בבקר אחד שנ׳ את
הכבש אחד תעשה בבקר לפי שהקטרת קודם לתמיד של
שחר ״ בין הערבים יקטירנה ידוע כי ריח הקטרת נודף
באחרית היום יותר מקטרת של בק׳ ועל זה אמר הכתוב
תכון תפלתי קטרת לפניך לא אמר חטאת ואשם שהן באים
על חטא המעשה ולא עולה שהיא באה על חטא המחשבה
אלא קטרת שאינה באה על החטא כלל כי אם על השמחה
כי דוד היה מבקש מאת הש״י שתהיה תפלתו מקובלת לפניו
כקטרת ולכך אמר שית ה׳ שמרה לפי ומלת שיתה נראה
לי שהיא נמשכת למלת לפי שמרה לפי יאמר שישים הש״י
בפיו הדבור הראוי על דרך מי שם פה לאדם ויבקש ממנו גם
כן שישמור מפיו הדבור בלתי ראוי ואמר נצרה על דל שפ
שפתי כמו על דל׳ שפתי כלשו׳ שמו׳ פתחי פיך לפי שהשפתי׳
הלא הם נפתחים ונסגרים כדלת וכן דלתי פניו מי פתח הם
שפתיו של לויתן ומלת נצרה היא צווי כמו מסרה כיוס ש
שלחה הנער אתי והדגש שבצדי נוסף בדגש מקדש ה׳ כוננו
ידיך והוא כמו נצור וכן נצרה כי היא חייך הדגש שבצדי׳
נוסף ׳ משאת כפי מנחת ערב ׳ יבקש ממנו ית׳ שתהיה
תפלתו רצויה יותר מקטרת של שחר והזכיר משאת כפי על
הקטרת שהוא נושא בכפיו וכמו שכתוב ומלא חפניו קטרת
סמים דקה או מנחת ערב מלשון ערבות במו וערבה לה׳ כנ
מנחת יהודה וירושלם ״ ולפי שאין בכל הקרבנות ממהר
לרצות יותר מן הקטרת שהיא מעלה עשן מיד לכך הזכיר
בתחלת המזמור ה׳ קראתיך חושה לי ״ לא תעלה עליו קט
קטרה זרה׳ הזהיר הכתוב שלא יקריבו והעלות על המזבח
שום דבר לקטרת הסמים לא קטרת יחיד ולא קטרת צבור
שיביאוה נדבה וכל שכן אחרת או יזהיר שלא יעלו על המזב
המזבח קטרת מסמים אחרים כי אם מאותם שיפרוט מהן
הכתוב ואם עשה כן יקראנה זרה ויעבור בלאו הזה ״ ועולה
כגון דם עולת עוף שהוא דבר מועט ״ ומנחה כגון קומץ
של מנחה ״ ונסך אפילו נסוך המים ״ וקבעה התורה זמן
הקטר׳ הקטר׳ בזמן שהשמן מתקרב כמה שהזכיר והקטי׳ עליו
אהרן קטרת סמי׳ בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה
ובהיב ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה ״
ועל זה אמר שלמה שמן וקטרת ישמח לב ובמדר׳ שמן וקטר׳
ישמח לב שכן שנמשח כהן גדול בשמן המשחה וקטרת שה
שהיה מקטיר לפנים והיה מתמר ועולה ישמח לב היו
כל יש רא׳ שמחי׳ והיו יודעים שנתכפר להם ונתקבלו מעשיו
את מוצא שלא נשתבחו קרבנות מעולם כקרבנות הנשיאים
למה שהקריבו הקטרת תחלה שנאמר כף אחת עשרה זהב
מלאה קטרת ואחר כך פר אחד בן בקר ולפי שהקב״ה משנה
קרבנותיהם זה קרבן פלוני וזה קרבן פלוני וכן את מוצא ב
באחז שבטל התורה שנ׳ צר תעודה חתום תורה בלמודי ועכב
עז והרבה להכעיס חד לו הקב״ה כל שאר העברות ולא וחד
לו בטול הקטרת שכן כתיב וגם סגרו דלתות האולם ויכבו
את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי
ישראל ויהי קצף על יהודה וירושלם ויתנם לזועה ״ כמה
חביב קטרת לפני הקב״ה שנעשה המשכן וכל כליו ושחט את
הקרבנות וערך על המזבח וסדר השלחן והמנורה ולא ירדה
שכינה עד שהקריבו הקטרת וכן מצינו שלמה בחכמתו שכ
שבאר זה ואמר שהקטרת מקובלת וחביבה לפני הקב״ה
יותר מן העולה הנשחטת בצפון ומן השלמים הנשחטין בכ
בדרום הה״ד שאמר עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו
יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו

כי תשא

יראת ה׳ תוסיף ימים ושנות רשעי׳ תקצרנה ״ שלמה המ״ך
ע״ה למדנו בכתוב הזה כי שנות האדם מתארכים או מתקצ
מתקצרים לפי הזכות והענש וזה בדרך נס נסתר וידוע
שהנסים כלם נחלקים לשני חלקים יש נסים מפורסמים ויש
נסים נסתרים המפורסמים הם האותות והמופתים הגדולים
אשר נעשו לעיני העמים באותות של מצרים בעשר מכות
ובקריעת ים סוף וירידת המן והשלו והוצאת המים מן הצור
המשנים טבעו ומנהגו של עולם ״ הנסתרים הם
המעשים והמקרים שארעו לאבות אברהם יצחק ויעקב
כמלחמת אברהם עם המלכים ההם ונצחונו והתגברותו עלי
עליהם כי אעפ״י שנראה כדרך מנהגו של עולם הכל היה נס
נסתר ״ וכן תוספת ימי הצדיקים וקצור ימי הרשעים הכל
גם נסתר ועל זה אמר שלמה יראת ה׳ תוסיף ימים לפי שהד
שהדאגה והיראה מתלישי׳ כח האדם בדרך הטבע ומקריבי׳
ימי מיתתו ואמר שלמה כי מי שיש בו יראת ה׳ ודואג על ע
עונותיו יאריכו ימיו והנה נס נסתר ׳ ושנות רשעים תקצרנ׳
לפי שהתענוגים מרחיבין לבו של אדם בדרך הטבע מם
ומשיכי׳ ומאריכין ימיו על כן יאמ׳ הרשע המתעדן והנמשך
אחר תענוגי הגוף לא יועילו לו תענוגיו כי תקצרנה שנותיו
וגם זה נס נסתר ולמדך הכתו׳ הזה שאין אריכות ימים וקצ
וקצורם תלוי אלא לפי הזכות והענש ובענין שדרשו רז״ל
כי בבית ראשון לא שמשו אלא יח׳ כהנים גדולים ובבית
שני שמשו שלש מאות כהנים גדולים והיה זה לפי שהכהני׳
בבית ראשון היו צדיקים גמורים והאריכו ימים והכהנים
שבבית שני קלקלו מעשיהם ולא האריכו ימים ועל כן היו
מרובים כל כך והנה הכתוב הזה איני דין נחתך שהצדיק י
יאריכו ימיו והרשע יקצרון ימיו שהרי אנו רואין רשעים
מאריכין חיים וצדיקים מתים בקוצר ימים אבל הכתוב הזה
מבאר פעולות הש״י ורצונו לעתים שהוא מאריך ימי הצדיק
כמו שהאריך לחזקיה ומקצר ימי הרשע כמו שעש׳ לבן הדד

מלך ארם ואם אינו מאריך ימים לכל צדיק ואינו מקצר ימי
כל רשע נוכל לומר שאינו צדיק גמור ואינו רשע גמור ואם
אולי יהיה זה הנה זה לתת להם גמול כמעשה ידיהם לעולם
הבא כדי להאדיר השכר לצדיק ולהגדיל הענש לרשע וכין
כך ובין כך אין התוספת והקצור אלא נס גמור כי קצור ה
הימים קודם הנגזר ותוספת הימים על הנגזר אין זה כי אם
נס גמור והוא הנסתר מעיני הבריות שאינם רואים בזה אלא
מנהגו של עולם וטבעו והענין הוא יסוד התורה כלה שאין
לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שיאמין שכל דברינו
ומקרינו כלם נסים נסתרים אין להם טבע ומנהגו של עולם
לא ליחידים ולא לרבים אבל בעשותו המצוה יצליחנו
שכרו ובעשותו העברה יכריתנו ענשו וזהו ענין יעוד התורה
בברכות וקללות שאין לך כל יחיד ויחיד בישראל שלא יא
יארעו לו בכל יום נסים נסתרים והוא אינו יודע וכן דרשו
זל אין בעל הנס מכיר בנסו וכדי להורות שהנסים הנסתרים
הם עם האדם בכל יום לכך בארו לנו רזל מאמר אחד הוא
שאמרו הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה
אלדי ואלדי אבותי שתשלח ברכה בכרי הזה ואם מדד
ואחר כך ברך הרי זו תפלת שוא שאין הברכה מצויה לא בדב
בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר
הסמוי מן העין שנ יצו ה אתך את הברכה באסמיך בדבר ה
הסמוי מן העין כוננו חכמים לומר בזה שהנסים הנסתרי הם
בכל יום ויום והנס הנסתר כשאינו מפורסם ולכך הכונה הזאת
אמרו מדד ואחר כך ברך הרי זו תפלת שוא שכיון שנמדד
אי אפשר בזה נס נסתר ועין הרע שולטת בעצם הדבר הנמ
המדוד וכן בעצם הדבר השקול והמנוי ומטעם זה צותה ה
התורה שלא ימנו ישראל לגלגלותם אלא בשקלים כדי שת
שתהיה הברכה חלה עליהם ברבוי זרעם בנס נסתר ושלא י
ישלוט בהם עין הרע השולטת בעצם הדבר המנוי ומתוך ש
שכל אחד ואחד מישראל יתן כפר נפשו מחצית השקל יודע
מנינם בחשבון חצאי השקלים וזהו שכתוב כי תשא את ר
ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה בפקוד
אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ׳ ועל דרך הפשט
אמר כי תשא ולא הזכיר בו זה דרך צווי כדי שיכנס ויכלול
בזה לשעה ולדורות כי מה שהזכיר הכתוב לשון כי תשא לי
למדך שימנם עתה לשעה זו וגם יכלול עוד כי כשימנם לד
לדורות שימנם כן ולא ימנם לגלגלותם ׳ ומפני זה שבא תל
הלשון סתום בכאן ולא נתפרש אם הכנין היה לשעה או מ
מצוה לדורות גם כן על כן טעה דוד ומנאן בלא שקלי הוא
שצוה ליואב ואמר לו שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד
באר שבע ופקדו את העם וידעתי את מספר כפקד העם וכ
וכתיב ויאמר יואב אל המלך ויוסף ה אלדיך אל העם כהם
וכהם מאה פעמים ואדני המלך רואה למה חפץ בדבר הזה
וכתיב ויחזק דבר המלך אל יואב וכתיב ויך לב דוד אותו א
אחרי כן ספר את העם ויאמר דוד אל ה חטאתי מאד אשר
עשיתי ״ ובמדרש כי תשא אמר לו הקבה למשה במה
תרום קרנם של ישראל שנאמר ומי כעמך כישראל גוי אחד
בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שאמות העולם
עושים אינם עושים אלא כדי שתמשך מלכותם שנ להן מל

מלכא מלכי ישפר עלך וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במיחן
עניין הן תהוי ארכא לשלותך ״ ונתנו איש כפר נפשו לה
בפקוד ׳ אותם במדבר ״ ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ׳
לדורות לכך הזכיר פעם שנית בפקוד אותם ׳ או יהיה
הראשון לשון מנין והשני לשון השגחה מלשון בעת פקדתם
יאבדו ושעור הכתוב כן ונתנו איש כפר נפשו לה במנות א
אותם כדי שלא יהיה בהם נגף כהשגיחו אותם ונגלה לך הכ
הכתוב כי העם הנפרט במנינו כל אחד לגלגלותם הנה הוא
מושגח מבעל ההשגחה ית וכל מעשיו נפרטין לפניו ואז י
יחול הנגף מה שאין כן בתחלה שהיה ענינו נמשך בכלל ה
הרבים אבל עתה בהיות כל יחיד ויחיד וכל מעשיו נפרטין
אי אפשר מבלתי ענש וכענין שהשיבה השונמית לאלישע
בתוך עמי וגו׳ כלומ איני רוצה שתתפלל בשמי לפני המלך או
אל שר הצבא מוטב לי שיהיה עניני נכלל בכלל הרבים ולא
נפרטת פן אענש וידוע כי אותו היום שכתוב בו ויהי היום י
יום ראש השנה היה ומכאן ראוי אותו היום שכל באי עולם
עוברין לפניו כבני מרון שיהיה יום הדין ופקידת ענש לע
לעולם ולהתפחד ולדאוג בו כיון שכל יחיד נפרט וכל מע
מעשיו נפרטין לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ״ וכן תמצא
בספר רות וילך איש מבית לחם יהודה הזכירו הכתוב סתם
וכשנפרט אחר כך ונזכר ושם האיש אלימלך מה כתיב שם
וימת אלימלך ״ מחצית השקל בשקל הקדש ׳ על דרך
הפשט לפי שהיה משה מלך ישראל וכענין שכתוב ויהי בי
בישורון מלך על כן קבע לו מטבע של כסף וקראו שקל מ
מפני שהיה המטבע כלו במשקל שלם כי היה הכסף מזוקק
בלא סיגים וקראו קדש מפני שכל המצות הם עקר הקדושה
ויש בקצת המצות צריך למטבע ההוא כמצות פדיון הבן
שהמצוה חמשת שקלים ׳ גם כן מצות הערכין שהם נקראי
קדש צריכה לשקלים ׳ ומן הטעם הזה אנחנו קורין לשון
תורתנו לשון הקדש מפני שהוא לשון של קדושה כולל
כמה מיני קדושות וכל עניני קדושה ישתמשו בו כי הוא ה
הלשון שבו הקבה דבר עם בני ישראל עשרת הדברות ובו מ
מדבר עם הנביאים ועם המלאכים וע שמות שיש לו כלם הם
לשון הקדש גם שמות המלאכים נקראים כלשון הקדש ש
שהרי גבריאל נקרא על שם הגבורה ורפאל לשון רפואה ויש
מהם רבים חתומים בשם אל לומר לך ששמו משותף בהם ו
וזהו שכתוב רכב אלדים רבותים אלפי שנאן ה בם וכן כלם
והוא הלשון שבו נברא העולם וכמו שדרשו רזל העולם נב
נברא בלשון הקדש שנ לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה ז
זאת והראיה בקריאת השמות אדם חוה קין הבל שכלן לשון
הקדש וכן כל שאר השמות והוא הלשון ׳ שכל האומות וכל
הלשונות עתידים לחזור אליו שנ כי אז אהפוך אל עמים ש
שפה ברורה לקרא כלם בשם ה ולעבדו שכם אחד ״ ומה
שהיה מחצית השקל מפני שישראל עמדו במעשה העגל על
עשרת הדברות ומחצית השקל הוא עשר גרות שהדי שקל
שלם כ גרה הוא ולפיכך היה מביא כל אחד ואחד מישראל
עשר גרה להיות להם לכפרה על שעברו על עשרת הדברות
ולא היה מביא אלא מבן עשרים שנה ומעלה לפי שאין בד
של מעלה מענישים בפחות משל

של עשרים ·· וכן מחצית השקל היה אחד מעשרה מפדיון
הבכור שהוא ה׳ שקלים שנא׳ ופדויו מבן חדש תפדה בערכך
כסף חמשת שקלים וגו׳ ·· ועל דרך המדרש מחצית השקל
לפי שחטאו במחצית היום לפיכ׳ יתנו מחצית השקל והד׳ כי
בשש בשה באו שש ·· ועל דרך השכל היה מחצית השקל
והיה יכול להיות שקל שלם מן עשר גרות אבל בא לרמוז ש
שראוי לכל משכיל שישקול מעשיו בשוה וישים בעצמו
לתת לגופו ולנפשו לכל אחד מהם חלקו וחקו כמשקל השלם
והנכון והראוי שימשיך את גופו אל עבודת השם ית׳ וילך בה
אחר נפשו שהיא העק׳ ולעתים גם כן שימשיך נפשו אחר
גופו בעניניו ההכרחים כגון האכילה והשתיה והמלבוש ש
שאי אפש לו שיהיה זולתם וכמו שאמרו רז״ל בענין יום טוב
כתיב עצרת ליה׳ אלהיך וכתיב עצרת תהיה לכם ר׳ יהושע אומ׳
הלקהו חציו לה׳ וחציו לכם וראוי שתהיה כונתו בהשתדלותו
בצרכי גופו כדי שיבא מזה תועלת הנפש שכן מצינו כי
ביעקב אבינו שהשתדל בעסקי הנפש יד׳ שנה ששמש בבית
עבר והשתדל בעסקי הגוף בעבודת החומר יד׳ שנה גם כן ב
בשתי בנותיו של לבן ותכלות כונתו בעבודת החומר היתה
לתועלת הנפש השכלית שהוא כמחצית השקל ראוי שיהיה ל
לנפש כי ישקל מעשיו ופעלותיו כלם ·· ויחלקם בדרך
השוה לכל אחד מה שראוי לו ·· והזכיר בשקל הקדש כי
אז יהיו כל שקלי מעשיו והנהגותיו שקולים בשקל הקדש
ויעלה מזה למדרגות הפרישות והקדושה ·· ועל דרך הקבלה
מחצית השקל לפי מה שהזהרו במחשבת להת קצרן וחציצה
בין האש והקול שבהר סיני על כן הוצרכו להביא מחצית ה
השקל להיות כפרה על חטאם ·· ולפי שהקצרן באחת מן ת
העשר יקרא קצרן לכך הוצרכו להביא עשר גרה במחצית ה
השקל ולא בשקל שלם ולפי שמבקעי ביחוד לכך נקרא כסף
זה בקע ולפי שעשר ראש מן הסוף ועליון מן התהום הרובצת
תחת לכך נעשו בכסף זה האדנים הנתונים במשכן להיות ה
המשכן נתון עליהם כדי שיתבאר מזה הפך מחשבתם ··
וכאשר נשקלו משקל השם הגדול שהוא שקלי הקדש השלם
כמו צאו הכרים ובענין שכתו׳ תקל תקלתא במאזניא והשתכחת
חסיר ·· ומפני שהוא החטא הגדול וענשם נגע עד נפש לכך
נתחייבו לתת מחצית השקל זה תרומה לה׳ והוא כפר לנפש
תרומה לה׳ יש בפרשה זו ג׳ פעמים תרומה לבאר כי התרומות
הן ג׳ תרומת המשכן ותרומת השקלים ותרומת המזבח וכבר
הזכרתי זה בסדר ויקחו לי תרומה ושם הרחבתי באור ··

תרומת שקלים המפורש כאן ממנה נעשו האדנים שהרי כ
בכסף זה עלה ומאת הככר שכן כתוב באלה פקודי ובסף פק
פקודי העדה מאת ככר ונכנס כלו באדנים שבמשכן ואדני
המשכן היו ק׳ והיה ככר אחד בכל אדן ואדן כענין שכתוב כ
ככר לאדן וכיצד היו האדנים ק׳ הרי שהיו הקרשים כ׳ לפאת
צפון ועשרים לפאת דרום וכתוב והיו שמנה קרשים והיו ל
לצד מערב הרי לך מח קרשים ולצד מזרח לא היו קרשים כ
כלל הם שני אדנים לכל קרש וקרש כענין שכתוב שני אד
אדנים תחת הקרש הרי לך צו׳ אדני׳ והיו לצד מזרח ד׳ אדנים
שעליהם היו תלוים הפרכת הרי מאה אדנים שהיו במשכן ו

והם הם שנעשו מתרומת השקלים זו ·· ונתת אותו על עבדת
אהל מועד ·· כבר הזכרתי כי מפני שבעון העגל קצצו
בנטיעות וחטאו בעשותם מן הסוף ראש ועל כן צוה שיהיו
השקלים כי הם כפר הנפש לצורך עבודת אהל מעד והם הא
האדנים שהם יסוד המשכן ותחתיתו כי המשכן השקול כנגד
בריאת העולם הזה היה נשען עליהם ומפני זה אמר והיה ל
לבני ישראל לזכרון לפני ה׳ לכפר על נפשותיכם יגיד כי יע
יעשו בבנין דבר מיוחד ובסויים מבכף השקלים יהיה הדבר
ההוא לבני ישראל לזכרון כי יזכרו חטאם תמיד ויתנחמו כ
כטעם וחטאתי נגדי תמיד ויהיה לפני ה׳ לכפר כי יתרצה ל
להם בהיות האדנים יסודו של משכן ואז יפנו למעלה ראש
ולכך קרא לכסף זה ככף הכפורים · ומה שנסמכה פרשה
כיור לפרשת שקלים מפני שהיו מי הכיור מרבים הגשמים ו
והשקלים היו צדקה ובזכות הצדקה הגשמים מתרבים
ובבטולה נעצרים · וכן דרשו רז״ל אין הגשמים נעצרים לא
בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותני׳ שנא׳ נשיאים ורוח
וגשם אין איש מתהלל במתת שקר ·· ובין המזבח · כתב רשי׳
ז״ל הוא מזבח העולה שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור
משוך קמעא ועוד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מ
מפסיק כלל בנתים משום שנ׳ ואת מזבח העולה שם פתח מ
משכן אהל מועד מזבח לפני אהל מועד ואין הכיור לפני א
אהל מועד הא כיצד משוך קמעא כלפי דרום כך שנויה בז
בזבחים עב׳ · וכיור זה היה כמין דוד גדולה שיש בה יב׳ דדין
שיוצקין בהם מים כנגד יב׳ כהנים העוסקי׳ בתמיד שמקדשים
באחד ואעפ׳ שהכהני העוסקי׳ בתמיד היו יג׳ ויג׳ עבודות נשנו
במשנה אין השחיטה צריכה כהן לפי שכשרה בזר ואינה צ
צריכה קדוש ידים ורגלים אפילו בכהן · ורחצו אהרן ובניו
ממנו את ידיהם ואת רגליהם היה מקדש רגליו וידיו בבת אח׳
ושנינו בזבחי׳ כיצד קדו׳ מניח ידו הימני׳ על גבי רגלו הימני׳
וידו השמאלי׳ על רגלו השמאלית ומקד׳ וע״ד הפש׳ טע׳ רחיצת
הידים מטכסיסי המלכות כי כן דרך המשרתים המתקרבים
אל שלחן המלך לרחוץ ידיהם תחלה מפני שהידים עסקניות
הן ורחיצת הרגלים לפי שהיו משרתים יחפים · ועל דרך
הקבלה טעם רחיצת הידים והרגלים לרמוז על עשר ספירות
שכן ראשית האדם עשרה בהגביהו ידו למעלה וסופו עשרה
והוא הטעם שתקנו לנו רז״ל נטילת ידים בתפלה ולשון נט
נטילה ירמוז לזה שהו׳ לשון הגבהה כלשון שאו ידיכם קדש
וזהו ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי וגו׳ ולכך תרגם אנ
אנקלוס מלת ורחצו לשון קדושה שאמר ויקדשון ולא תרגם
ויסחון כמשפטו בשאר המקומות לרמוז כי הכהן העובד מת
מתלבש ומתקדש בקדושת עשר ספירות ויש בצורת האדם ר
דוגמא להם בעשר אצבעות ידים וברית הפה בנתים וכן
עשר אצבעות רגלים וברית מילה בנתים ·

ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור · צוה בפרשה זו
במעשה השמן בה מינין והם מר וקנמון וקנה וקדה ושמן זי
זית ונצטוה בזה למשוחבו הכהנים אהרן ובניו והמשכן וכל
כליו ואמר לעשות דוגמתו וקרא קדש הוא שאמר שמן מש
משחת קדש · והסכימו המפרשים והרמבם

זל׳ כי מר דרור הוא אל׳ מסך וכו׳ דעת רבינו סעדיה גאון זל׳
וידוע כי המסך הוא דם נצרר בגרון החיה הידועה בארץ ה
הודו הדומה לצבי ובזמן הקיץ בזמן וחמימות הגדול כשהיא
מהלכת בין האילנות מגררת בג׳ ח ההוא והדם יוצא צריר ול
ולוקטים אותו בני אדם מבין העשבים וכן הזכיר בו הכתוב
לשון לקיטה אריתי מורי ואמר דרור לומר שהוא נקי וחפשי
מן התערובת והזיוף ׳ אבל הרמבן כתב בפירושיו כי מלת ד
דרור אינה חוזרת למר אלא לאותה חיה הדומה לצבי כלומר
שיוקח ממנה המר בהיותה מהלכת חפשית בין ערוגות הב
הבשמים והיא מתענגת ברצונה כי אם תלכד ותעמד ברשות
אדם לא תעשה ממנה כי אם מעט וגם איננו מבושם והנה זה
לפי דעת המפרשים כי מר הוא מוסך אבל אי אפשר לפרש
כן שיהיה מר מוסך ממה שאמרו במדרש צרור המר דודי
לי זה אברהם מה המר הזה ראש כל מיני בשמי׳ כך אברהם
ראש כל הצדיקים מה המר הזה אינו מפיח אלא באור כך
אברהם אינו ממרק ומסגף עצמו כי אם ביסורין ׳ והנה זה
ראיה שאין המר מוסך כי המסך הוא מפיח בלתי אור ולכך
פירש הוא זל׳ שהמר אינו מסך אבל הוא הסם הנקרא בלשון
ערבי לאמר ובלשון רומי מירא ובלשון פרסי אמרנון והנה
כל הלשונות שוות בו וזהו שאומר במדרש כל מי שלוקטו י
ידיו מתמרדות שהוא מר כלענה ומה שאמרו שהוא ראש
לכל מיני בשמים כלו׳ הזכירו בראשם ואין לומר שהוא ברא׳
כלם במעלה ״ ואמר דרור לפי שמזייפין אותו תמיד ואמרו
רזל׳ דברים שאי אפש׳ לדעתם כגון המערב מים ביין קומוס ב
במר קומוס הוא צמג ערבי והוא דומה למירא ועל כן אמר
שהוא נקי מן הזיוף והתערובת ומה שהזכיר זה ראשון לבש
לבשמים שהוא בהקטרה משובח מכלם וענן תמרות עשנו
עולה ומזה אנו אומרי׳ במגלה ו׳ חדשים בשמן המר כי ממנו
מוציאין שמן כמו שמוציאין מן המצטכי וזולתו מן הצמגים
עב ״ ומן הנראה שאין זה הכרח כי מר שבכאן אפש׳ שיהיה
המסך בדעת הגאוני׳ וצרור המר שבמדרש יהיה אותו הנקר׳
מירא ויהיה זה וזה ראש לכל מיני בשמים זה ראש לכל מיני
בשמים להקטרות ועלות על גבי האור וזה גם כן ראש לכל
שאר הבשמים להיותו מפיח בלא אור ״ וכן בתוב מר
ואהלות קציעות כל בגדותיך ״ מחציתו חמשים ומאתים
ידוע כי מחצית תק׳ הוא נר ולמה האריך לומ׳ חמשי׳ ומאתים
אבל רזל׳ קבלו כי משקל הקנמון תק׳ כמר דרור אבל מר
דרור היה שוקלו תק׳ בבת אחת אבל הקנמון גזרת הכתוב
שהיה שוקלו שני פעמים נר׳ בכל פעם ופעם כדי להכריע
בו שתי הכרעות שאין שוקלים עין בעין וכך היא שנויה
בברייתות ״ שמן משחת קדש יהיה זה לי ״ פירש
הרמבן זל׳ היה ראוי שיאמר יהיה זה לאהרן ולבניו ואמר
יהיה זה לי למשוח בו משיח קדשי אשר אבחר בו לדורותיכ׳
כדי שלא תבין הכתוב האומר ואשר יתן ממנו על זר ונכרת
שיהיה זר כל מי שאינו מזרע אהרן הכהן ואם כן מלכי ישרא׳
שלא היו כהנים איך נמשחו בשמן המשחה ולפיכך בא הכ
דכתוב הזה יהיה זה לי להכניס בכלל הכהנים והמלכים כי
שניהם משיחי השם וזהו שהזכיר בדוד קום משחהו כי זה ה

הוא ואמר הכתוב גם כן מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי מש
משחתיו כלו׳ בשמן שהוא משחת קדש לי ועל כן אמר בכאן
על בשר אדם לא ייסך ויש להבין מלשון אדם הדיוט ולא מ
מלך ״ וצריך שתשכיל כי מה שהקדים הכתוב פרשת השמן
בראשונה ופרשת הקטרת באחרונה מפני שהם כנגד הראש
והסוף כי השמן היו מושחין אותו כמין כף הוא העליון על
כל המשכן וממנו בודאי משחת קדש כענין שאו ידיכ׳ קדש
וזהו׳ לשון שמן משחת קדש וכתיב ויעש את שמן המשחה ק
קדש והקטרת להא׳ אחרונה שבשם הוא שכתוב ישימו קט
קטורה באפך ומטעם זה היו בשמן המשחה חמשה מינין כ
כנגד חמש ראשונות ובקטרת ט׳ מינין כי כן היא בלולה מכ
מכלם ובאה פרשת הקטרת בלשון ויאמר והבן זה ״
ובמדרש שמן משחת קדש יהיה זה לי תנא ר׳ יהודה בר׳ א
אלעאי שמן המשחה שעשה משה במדבר נסי נסים נעשו בו
מתחלה ועד סוף שמתחלה לא היה בו אלא יב׳ לוג שנ׳ ושמן
זית הין אם לסוך בו העצים לא מפסיק על אחת כמה וכמה
שהאור בולע והיורה רותחת והסמנים בולעין וממנו נמשח
המשכן וכל כליו וכל כלי המזבח והכיור וכנו וממנו נמשחו
אהרן ובניו שבעת ימי המלואים וממנו נמשחו כהנים גדולי׳
וכלו קיים לעתיד לבא שנא׳ שמן משחת קדש יהיה זה לי זה
בני מטריא תריסר לוגי וכן דרשו רזל׳ יא סמנין נאמרו לו ל
למשה בסיני סמים תרי נטף ושחלת וחלבנה הא חמשה סמ
סמים הא עשרה ולבונה זכה הא יא ״ בד בבד יהיה ׳לא
פירש משקל כל אחד כמו שפי׳ בשמן המשחה אלא באר ש
שיהיו כלם בהשויה אחת זה כמו זה ומה שלא הזכיר מן ה
היא׳ כי אם ד׳ אלה לפי שאין הכתוב מקפיד אלא בארבעה
אלו שתמרות עשנן עולה הרבה ושאר הסמים אין בהם קפ
קפידא ״ והרמבן פי׳ כי מה שאמר קח לך סמים באורו ס
סמים הנזכרים והוא חוזר לבשמים שבשמן המשחה כי סמ
סמים ובשמים הכל אחד וכל הבשמים שבמעשה השמן היו
נכנסים בקטרת ״ והנה היו במעשה הקטרת תשעה אלה
המפורשים בכתוב ה׳ בשמן המשחה וד׳ בקטרת והוסיף לב
לכתוב שנית סמים להוסיף על התשעה הנזכרים סמים אחרי׳
והם שבלת נרד וכרכם׳ וקרא הכתוב מעשה הקטרת טהור
וקדוש ״ נטף ושחלת וחלבנה ׳ נטף הוא צרי ופירש
רשי זל׳ צרי תריאקא והרמבן זל׳ כת׳ כי זה אינו אמת
לפי שהנטף הוא בושם אחד לבד בדמיון שחלת וחלבנה ול
ולבונה והטריאקה היא הרכבה שמרכיבים ענינים רבים זה
עם זה ונותנין בו שאור ודבש ואבק של עקרבים שרופים ו
ובשר האפעה וחס ושלום שיתנו בקטרת שקראו הכתוב טה
טהור קדש בשר שקצים ורמשים גם לא שאר ודבש שאמר
הכתוב כי כל שאור וכל דבש ״ אבל הנטף שהוא צרי
בשם אחד מיוחד והוא שרף מעצי הקטף האילן נקרא ק
קטף לפי שבשקוטפין הענף השרף זב שהוא כעין שמן זב מ
ממנו ממקום קטיפה וזהו שאמרו רבותינו זל׳ רשבג אומר
אינו אלא שרף היוצא מעצי הקטף והוא בשם חשוב מאד
שכן אסרו רבותינו זל׳ בפרק במה מדליקין להדליק ממנו וא
ואמרו אין מדליקין בצרי והטעם למעלתו וחשיבותו גזרה

שמא יסתפק מכנו׳׳ והלבנה ריחה רע ואעפכ׳ הכניסה ח
הכתוב בכלל הבשמים החשובים וכא לרמוז שאין לנו להקל
ברשעים פושעי ישראל שלא יהיו בכלל תעניותינו ותפלתנו
וכמו שאמרו רזל׳ כל אגדה שאין בה מפושעי ישראל אינה
אגדה ובאור זה כי שם שמים מתעלה ומתקדש כשעה שה
שהרשעים חוזרים בתשובה ונמנין בכלל הצדיקים שאם לא
כן הצדיקים נתפשים עליהם מפני הערבות שהרי כל ישראל
ערבים זה לזה ומטעם זה נצטוינו במצות לולב ליקח ד׳ מ
מינים באגדה, אחת ולתת ערבה שאין לה טעם וריח רמז ל
לרשעי ישראל שאין להם תו״ה ומצות בכלל האתרוג שיש
בו טעם וריח ובכלל הלולב שיש בו אוכל וההדס שיש בו ר
ריח ואני מרצים והקבה בכלם כאחד ׳׳ ממולח ׳ היו
נותנים בקטרת מלח והוא שאמרו רזל׳ מלח סדומית רובע ו
ואפשר לפרש ממולח מעורב כתרגו׳ שיערבנו יפה כדי ש
שלא יהיו הסמנין נכרים ולכך נקראים אנשי הים מלחים
על שמערבים המים במשוטות והוא מלשון מלחיך וחבליך׳׳
ראה קראתי בשם בצלאל׳ נכן הזכיר משה לישראל ראו
קרא ה׳ בשם׳ והענין כי אי אפשר בטבע שימצא בישראל
שום אדם שיהיה בקי ושלם כשום אומנות בעולם לפי
שישראל היו משועבדים במצרים בעבודות פרך ובלומדים כ
בחומר ובלבנים ולא היה ראוי שימצא בהם שום אדם שי
שיהיה בקי בשום מלאכה דקה כי לא ראו אותה ולא למדו
אותה ממלמד׳ ולא אחד בהם שאמן את ידיו בזה ואלו
היה בהם חכם ובקי במלאכה אחת היה ראוי שישכחנה כה
בהתעסקו במלאכת החומר והלבנים ובאשר יהיה בהם אחד
חכם שלם ובקי באומנות אחת דקה ויפה וכל שכן אם היה
בקי ושלם בכל האומניות כלם בכסף ובזהב ובנחשת וב
ובחרושת אבן ובחרשת עץ וחושב ורוקם ואורג הנה זה פ
פלא גדול ועוד שיהיה שלם בחכמה ובתבונה ובדעת כל זה
נמצא בבצלאל׳׳ ודרשו בו רזל׳ יודע היה בצלאל לצרף א
אותיות שנבראו בו שמים וארץ כתיב הכא ואמלא אתו ד
רוח אלדים בחכמה ובתבונה ובדעת וכתיב התם ה׳ בחכמה
יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ועל כן
אמר ראה קראתי בשם כלומר ראה זה הפלא הגדול שאני ק
קורא הדורות מראש וקראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור
להבין סוד המשכן ׳ וכליו ולהתעסק במלאכתו ויהיה טעם
בצלאל לפי פשוטו כשמו של בצלאל אבל רמז זה יש בשם
שהוא השם יתעל ואדעך בשם ויבא לרמוז כי בצלאל והוא
הדין לשאר הנביאים כלם שנאצלו בשם הגדול ולזה רמזו
במדרש שאמרו הראה לו הקבה׳ למשה ספרו של אדם
הראשון ׳ ואף בצלאל מאותה שעה התקנתיו שנ׳ ראה קראתי
בשם בצלאל כא לרמוז כי בצלאל היה בשם כלומר מאותה
שעה שנאצלו הדורות והנבראים כלם מן החכמה וכן יורו
המלות בשם׳ בצלאל בין בהקב׳ בין במשה וזה מבואר כי על
כן נקרא בצלאל לפי שמתחלה היתה נשמתו רשומה וחקוקה
גבה אצילות אל ואחרי כן יצא חוצה וישב בצלו של אל לע
לעשות הארון שהיה צל של תורה שבכתב והכפרת עם כר
כרוביו והסוככים בכנפיהם שהיו צל לארון ומששת ימי בר

בראשית היה מתוקן לו׳ ועוד במדרש ראה קראתי בשם
ומשה אמר ראו ראה בעליונים ראו בתחתונים ההד׳ ומצא
חן ושכל טוב בעיני אלדים ואדם כך דרשו בתנחומא ׳ ודע
כי בצלאל במעשה המשכן ׳ היה בן יב׳ שנה ׳ וכן דרשו זל׳
בסנהדרין פרק בן סורר ומורה כתיב הכא ובצלאל בן אורי בן
חור וכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את
חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי בר תליסר שנין
דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ותניא שנה
ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקימו ושלח מרגלים
וכתיב בן מ׳ שנה אנכי בשלוח משה עבד ה׳ אותי מקדש בר
ברנע כמה הוי מ׳ כל ארבסר דהוה בצלאל פשא להו עשרין
ושית ׳ כל תרתי דתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני
אוליד ובמדרש ראה קראתי בש׳ בצלאל הראה הקבה׳ למשה
ספרו של אדם הראשון ואמר לו כל אחד ואחד התקנתיו
מאותה שעה ואף בצלאל מאותה השעה התקנתיו שנ׳ ראה
קראתי בשם בצלאל׳ ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן א
אחיסמך למטה דן אמר רבי חנינא אין גדול משבט יהודה
ואין לך קטן משבט דן שהיה מן הלחנות אמר הקבה׳ יבא ל
להזדוג לו שלא תהא רוחו גסה שגדול וקטן שוים לפני ה
הקבה׳ המשכן נעשה בשניהם זה משבט יהודה וזה משבט
דן ואף בית המקדש בשני שבטים אלו שלמה משבט יהודה
וחירם משבט דן מצד אמו שכן כתוב בדברי הימים
בן אשה אלמנה מבנות דן׳׳ ואת בגדי השרד ׳ טעמו כתרגו׳
לבושי שמושא והיו מכסין בהם כליהמשכן והיה שם בגד
תכלת שהיו מכסים בו הארון ׳ ובגדי ארגמן׳ שהיו מכסים
המזבח וכנגד שני שהיו מכסים בו את השלחן והיה ראוי לומ׳
תחלה ועשית בגדי כליל תכלת לכסות הארון ובגד ארגמן לכ
לכסות את השלחן והנה בגדי קדש שקראם בשם הידיעה
כבר הזכירם למעלה ואלה הבגדים וגו׳ אבל בגדי השרד אלו
מאן דכר שמיהו שיקראם עתה בשם הידיעה והם לא הוזכרו
בשום מקום וכתב הרמבן זל׳ כזה לא ידעתי למה צוה תחלה
לעשות בגדי השרד כאשר עשה במלאכת המשכן ובגדי אה
אהרן ובניו עכ׳ ׳ ומי זה שיבא אחרי המלך אבל כמחלה ממנו
אומר כי נראה לי על דרך הפשט שכבר נרמזו בגדי השרד
בפרשת הבגדים בראש סדר ואתה תצוה אמר תחלה ועשית
בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת ׳ ואחר כך אמר
ועשו את בגדי אהרן בלשון ידיעה כלו הנזכרי׳ ואלה הבגדי׳
בלשון ידיעה גם כן וחזר ואמר ועשו בגדי קדש לאהרן
ולבניו ולא אמר את בגדי הקדש כמו שאמר את בגדי אהרן
ומכאן נראה שהזהיר בכאן על בגדי קדש אחרים הם בגדי׳
השרד שיעשום עם אותם של אהרן ובניו שכלם נקראים
בגדי קד׳ ולכך חזר פעם אחרת ועשו בגדי קדש והוא תחלת
צואה אחרת כמו שהזכיר בבגדי אהרן בתחלת צואה ועשו
בגדי קד׳ ומה שקרא בגדי השרד בגדי קדש מפני שה׳ משרתי
כלי הקדש ובחופפין עליה׳ ומפני זה קרא׳ עתה בלשו׳ ידיעה
מפני שכבר׳ נזכרו בכלל בגדי אהרן ׳׳ וכת׳ רשי׳ זל׳ בגדי השר׳
היו עשויים כמין קלעי דמתרגמינן סרדין ועל כן נקרא בגדי
שרד׳׳ ועל דרך המדרש ואת בגדי השרד אלמלא הם לא

משונאיהם של ישראל שריד ופליט וכן דרשו רז״ל במסכת
יומא פרק בא לו מעשה בימי אלכסנדרו׳ מוקדון שנתעטף
שמעון הצדיק כהן גדול בבגדי כהנה ויצא לקראתו וכיון
שראהו המ״ך ירד מעל מרכבתו והשתחוה לו אמרו לו עב
עבדיו מ״ך כמותך ישתחוה ליהודי זה אמ להם דמות דיוקנו
כנצח לכני בבית מלחמתי והוא המלאך שהיה כהן מתדמת
לו ·· ועוד שם בגדי השרד בגדים שהיו ורדין אותם
ומשרדים אותם מהם כלו׳ מעט שאינו ארוג ומחטטין אותו
במחט ·· ותרגו׳ ירושלמי מעשה אורג עובד גרדי · ועל
דרך הקבלה את בגדי השרד יתכן כי ההא׳ שבמלת השרד
תרמוז להא׳ אחרונה שבשם ובדין הוא שירמזנה הכתוב
בבגדי השרד לפי שהם כסוי כלי הקדש וכלי הקדש מכוסים
ונעלמים בתוכם ועל ידם מתגלים וכן הא׳ אחרונה שבשם
כסא לשם הנעלם על ידה והמשכיל יבין ·· אך את שבתותי
תשמרו · למדך הכתוב שאין מלאכת המשכן דוחה השבת
וזהו שאמר אך שבתותי תשמרו יאמר אעפ׳ שאתם עוסקים
במלאכת המשכן אל תדחה השבת מפניה וכן דרשו רז״ל יכול
יהא בנין בית המקדש דוחה שבת לכך נאמר את שבתותי
תשמרו ומקדשי תיראו לפי זה תהיה מלת אך כמו אכן יאמר
הנה צויתי לכם במלאכת המשכן אמנם את שבתותי
תשמרו ולא תדחו את השבת מפני מלאכת המשכן ·· ומ
ומפני שלשון אך מעוט וכמו שדרשו רז״ל אכין ורקין מעו
מעוטין · נראה לי לפרש שבא למעט שמירת שבת בענ
בענין הקרבנות שהיו דוחים את השבת וכמו שדרשו רז״ל
במועדו ואפילו בשבת וכדרך שדרשו כאך בעשור לחדש
יום הכפורים הוא שהוא גם כן מעוט ובא לדרוש למעט
בפרה לשאינם שבים והוא הטעם בעצמו בכאן אך את שב
שבתותי תשמרו לענין מלאכת המשכן ומלת אך למעט חש
השמירה בענין הקרבנות ·· ודעת רז״ל שבא למעט שמירת
שבת בפקוח נפש שכן דרשו רז״ל במסכת יומא סוף פרק יום
הכפורים אך את שבתותי יכול לכל כלומר אפי׳ לפקוח נפש
ת״ל אך חלק ·· ודע כי מצות השבת היא המצוה ראשונה
שנתנה לישראל קודם מתן תורה והיא עקר האמונה והיא
שקולה כנגד כל המצות כ״ן ועם מצות השבת יאמין אדם
בחדוש העולם כי נברא בששת ימים וביום השביעי שבת
ודרשו רז״ל לא חרבה ירושלם אלא בשביל שחללו את השב׳
שנאמ׳ ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם ·· וכן
מצינו ירמיה שהיה מזהיר לישראל בשמירת השבת והיה
אומר שבשמירת השבת תתקיים ירושלם ומלכות בית דוד
והיה מתנב׳ אלהים שאם אינם משמרים את השבת שתחרב
העיר ·· הוא שאמ׳ ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום הש
השב׳ ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושל׳ בי׳ השבת והצתי
אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה ·· ודרשו
רז״ל אלמלא היו ישראל משמרים אפילו שתי שבתות מיד נג
נגאלי׳ שנ׳ אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתרי׳ והביאותים
אל הר קדשי ·· ואמרו עוד כל המשמר את השבת כ
בהלכתה אפילו עובד ע״ז כדור אנוש מוחלי׳ לו שנ׳ אשרי
אנוש יעשה זאת כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא

מחול לו ·· ומה שהזכיר שבתותי בלשון רבים על דרך
הפשט מפני שהרבה יש בשנה ·· ועל דרך הקבלה את
שבתותי תשמרו זכור ושמור ותן אל לבך איך הזכיר
בשניהם אות היא ולא אמר אות הם וכאר בזה כי השבת
שהיא כנסת ישראל היא אות על השבת הגדול ולכך אמר כי
השבת היא אות ביני וכו׳ וכו׳ ניב׳ לדעת כי אני ה׳ וזה כטעם ויר׳
ישרא׳ את היד הגדולה שהיא כנסת ישראל והוא האות ואמ׳
וייראו העם את ה׳ כי מתוך שהשיגו היד הגדולה יראו העם
את ה׳ וכאלו אמר כי זה אות על זה וכבר הארכתי בסוד מצ
מצות שבת בפסוק זכור את יום השבת ושם תמצא סוד הענ
הענין מבואר ·· ושמרתם את השבת אחר שהזכיר את ש
שבתותי תשמרו חזר לומר ושמרתם את השבת כדי לרמוז
שמירה אחר השבת ושמירה קודם השבת שמירה קודם הש
השבת בבעוד יום ושמירה אחר השבת שיוסיף מחול על הק
הקדש וכן דרשו רז״ל לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד
אש לילה מגיד שעמוד ענן משלים לעמוד האש וכן
עמוד האש לעמוד ענן שעד שלא ישקע זה עולה זה · וכן
דרשו רז״ל מערב עד ערב תשבתו שבתכם כל שביתה שאת
שוב׳ את׳ מוסיף עליה בין מלפניה בין מלאחרי׳ ·· מחלל׳ בנ׳
יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה · באר הכתוב ש
מחלליה מות יומת בסקילה אם יש עדים והתראה כגון שע
שעשה בסתר ונכרתה הנפש ההיא ·· לעשות את
השבת ·· על דרך הפשט לתקן לצרכי שבת מלשון ומהר
לעשות אתו ·· וכן ובן הבקר אשר עשה הכל לשון תקון ··
ובאר הכתוב שיהא אדם זהיר בכבוד שבת להשבר מכל
מלאכה ולהשתדל שיכין לצורך השבת כדי שיהא לו מנת
יפה לשבת וכמו שאמרו רז״ל כחד שביך לשבתיך וזהו שאמ׳
הנביא וקראת לשבת עונג מלשון קרואים כלו׳ שתזמין אותו
ותתענג בו כאדם המזמין את אוהביו ·· ועל דרך הפשט
לעשו׳ את השב׳ כל המשמ׳ את השב׳ מלמט׳ כאלו עש׳ למעל׳
ובאור זה כי המקיים מצות שבת למטה הנה זה עדות שהו׳
מודה ומאמין בשרשה ועקרה החקוק למעלה והמבטל
אותה כאלו מבטל של מעלה ומזה הזכיר לעשות והנה
המכתב היה ראוי שיאמר לשמור את השבת אלא
כוין להמשילה לשבת של מעלה שהזכיר בה הלשון הזה גם
בעצמו לעשות את השבת ·· ביני ובין בני ישראל אות היא
לעולם · יתכן לפרש כי מלת לעולם היא באור כי השבת
אות וסימן לחדושו של עולם ולכך הוסיף לפרש כיצד היא
אות לחדושו של עולם כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים וא
ואת הארץ ·· ולשון ביני ובין בני ישראל מורה על דבר נ
נסתר הנמסר בצנעא וירמוז על הענין הנסתר שיש במצות
השבת כי המלך שהוא מצוה אל בנו או לעבדו הנאמן תזכ
תוסד הדברים אשר ביני ובינך הנה הם נסתרים אינם נ
נאמרים אלא מפה אל פה ולא נתנו ליכתב ומזה דרשו רז״ל
במסכת יום טוב אמר ר׳ שמעון בן יוחאי כל המצות שנתן
הקב״ה נתן להם בפרהסיא חוץ מן השבת שנתן להם בצנעא
שנאמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם ואיך נתנת
מצות השבת בצנעא והלא בפרהסיא נתנה שהרי מכלל עש
עשרת הדברות ששמעו אותן כל האמות וכן

הכתוב אומ׳ לא בראש בסתר דברתי וכן דוד עה׳ אמר
יודוך ה׳ כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך ׳׳ אבל טנו חב
חכמים על הענין הנסתר שבמצות השבת כי הוא הנתן ב
בצנעא ולכך הזכיר לשון ביני וביניכם ׳׳ ויתן אל משה ׳
שיעורו ויתן אלדים אל משה והוא נמשך אל השם הנזכר ב
בסוף הפסוק באצבע אלדים כי הדבור בסיני גם מעשה הל
הלוחות גם המכתב הכל היה בשם אלדים והיא הא׳ אחרונה
שבשם וכבר הזכרתי זה בפסוק וידבר וכבר ידעת כי כל שם
אלדים הנזכר במעשה בראשית הוא התשובה ומה שהזכיר
אחרי כן בהבראם בהא׳ בראם היא ההא׳ האחרונה הזאת כ
כי ההא׳ ברא בכח התשובה וכדי שלא תחשוב שהיא העקר
והיא הסבה שאין למעלה ממנ׳ על כן היא זעירי ולפיכ סמך
מיד ביום עשות ה׳ אלדים סמך העשיה לשם המיוחד שהוא
העקר וכן הזכיר דוד עה׳ טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו
אמר על זה השם המיוחד ולכך דבר בנסתר ואחר כך הזכיר
יודוך ה׳ כל מעשיך אמר כן על מדת הדין ולכך דבר לנכח
וזה טעם והסידיך יברכוכה מלא כהא׳ וסמיך ויה כבוד כל
מלכותך כי שם יה הוא מדת הדין כלשון עזי וזמרת יה וכ
וכמו שהזכרתי שם ׳ ככלותו ככתו כתיב שנמסרה לו תור׳
במתנ׳ ככלה זו הנכנס׳ לחתן שאם לא כן לא היה יכול ללמו׳
התורה במ׳ יום ׳ ובמדרש וכי כל התורה כיה למד משה
במ׳ יום והלא כתיב ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אלא
כללים למדו הקבה׳ אמר ריש לקיש כל מי שמוציא דברי תו
תורה ואינם ערבים על שומעיהם ככלה זו שאינה ערבה ע
על בעלה נוח לו שלא אמרם שבשעה שנתן הקבה התורה ל
לישראל היתה חביבה על ישראל ככלה זו שהיא חביבה על
בעלה אמר רבי שמעון מה כלה זו צריכה כד׳ מיני קשוטין
שנ׳ ויביאה אל האדם מנין ויבאה מלמד שקשטה הקבה
וחוה בכד׳ מיני קשוטים והם אמורים בישעיה כך תלמיד ח
חכם צריך שיהיה נקי ומקושט בכד׳ כפרים ׳ וכן השבת ש
שהיא נקראת כלה מצינו שהמד רב אשי במסכת שבת נכד׳
ברקים ׳ ומה שנקראת שבת כלה כי לפי שהשבת ס
סוף ששת ימי בראשית ותכלית מעשה שמים וארץ כי כן ה
השבת של מעלה סוף דאצילות וכן מנהג של עולם הגופני
היה שמבקשים הכלה באחרונה וכן צוה שלמה עה ועתדה
בשדה לך אחר ובנית ביתך ומלת אחר צווי כמו פלג לש
לשונם ׳׳ שני לוחות העדות ׳ עדות היו לישראל שהשכינה
שורה בתוכם כמי שמביא בידו חותמו של מלך ׳ ועל דרך
הפשט מה שלא היתה לוח אחד שיכתבו עליו י׳ הדברות והיו
שנים לפי שנקראים לוחות העדות ואין עדות אלא בשנים ׳
ועוד לוחות העדות האבן מן הארץ והכתב מן השמים וכ
וכענין שכתוב ואעידה בם את השמים ואת הארץ ׳ ועל
דרך המדרש שני לוחות העדות כנגד שמים וארץ כנגד חת
חתן וכלה כנגד ב׳ שושבינין כנגד ב׳ עולמים ׳ אמר רבי
חנינא לוחות כתיב לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה ולמה
של אבן שרובם של עונשים בסקילה דא׳ וזאת אבן שנתנו
בזכותו של יעקב אבינו שנקרא אבן שנ׳ משם רועה אבן י
ישראל דא בזכות בית המקדש שנ׳ הנני יסד בציון אבן עכ׳

ועל דרך הקבלה מה שהיו הלוחות שנים כבר כתבנו במקו
וידבר ׳ ומלת שני תורה שהיו שוין כלשון שני כבשים שני
השעירים וצריך שתתבונן כי אעפ׳ שהיו שוים בעצם גופם
היה גדול בכ כתבונן ראוי כי כן כדת הדין מקבלת שפע וה
והמשכה ממדת רחמים ׳ ותמצא בלוח ראשון השם המיוחד
בכל דבור ודבור ולא תמצאנו כלל בלוח השני אבל ברשומו
בו ג׳ תיבות וזה מבואר ׳ ודע כי הלוחות היו מרובעות ו׳
טפחים בארך וששה טפחים ברוחב וכן דרשו רזל בבבא ב
בתרא פרק השותפין הלוחות ארכם ו׳ ורחבם ו׳ ועבים ג׳
וכבר נתבאר אצלך כי עם החשבון הזה היו חתימות ה
הלוחות כחותמו של מלך בהיות בהם י׳ הדברות הא׳ בלוח ז
זה והא׳ בלוח זה והבן זה ׳ ואם תשכיל עוד במדת הלוחות ב
בין אורך ורוחב ואורך ועובי תמצא כי היה בכל לוח ולוח ק
קח טפחים והסימן בזה שם שם לו חק ומשפט ובשני הל
הלוחות ירו׳ טפחים והיה זה כנגד ירו׳ אותיות שבעב׳ שמות
הנמשכות מצרוף השם המיוחד והסימן ויעבור ה׳ על פניו
כי הכל נתפרש על משה בסיני והשגנו מזה כי כשהיו הלוחו׳
נתונות בארון היה שם שם המיוחד עם כל אותיות צרופו׳ ׳
וידוע כי הלוחות היו של סנפירינון ולוקחו מכסא הכבוד וכן
מצינו בכסא הכבוד במראה אבן ספיר דמות כסא ומלת ל
לחת באת׳ כש׳ כסא והכך שכינה שורה עליהם כמו על כסא
ולפי שהלוחות לוקחו מכסא הכבוד נקראת התורה כבוד ש
שנ׳ כבוד חכמים ינחלו וכן הנפש השכלית שרשה בכסא ה
הכבוד ונקראת כבוד שנא׳ למען יזמרך כבוד ונפשו של א
אדם המתעסק בתורה זוכה לשוב לשרשה שנאמר תורת ה׳
תמימה משיבת נפש ׳׳ וירא העם כי בשש משה לרדת מן ה
ההר ׳ זה היה ביו׳ מ׳ כי בתכוז כיצד הרי שנתנה תורה בששה
בסיון וכל ששה הימים כסה הענן את ההר זהו שכתוב ויכסהו
הענן ששת ימים ובו ביום בששי נתנה התורה וביום הם
דבור זה עלה שנ׳ ויקרא אל משה ביום השביעי ועמד שם א
ארבעים יום הוא שכתוב אחריו ויהי משה בהר ארבעים יום
וארבעים לילה ׳ ונמצאו הם כלים ביז׳ בתמוז שהרי אמר להם
לסוף מ׳ יום אני בא לשש שעות מן היום והם טעו בחשבון
וחשבו יום ז׳ שעלה בו מן החשבון והם כלים
ביום יו׳ של תמוז וזהו וירא העם כי בשש משה ראו כי
באו שש שעות מן היום ומשה לא בא וחשבו שנתעכב שם
ושוב לא יבא ואמרו במדרש כי השטן הביא חשך וערבוביא
לעולם והראה להם לישראל דמות מטתו ולכך אמרו קום ע
עשה לנו אלדים ומשה אמר להם מ׳ יום שלמים ויום שביעי
שעלה בו אינו מן המנין ואז היו כלים ביז׳ בתמוז וזהו שכ
שכתוב וישכימו ממחרת הוא מחרת יו׳ שהוא יז׳ בתמוז שבו
הקריבו קרבנות העגל ובו ביום לו׳ שעות בא משה ושבר
הלוחות והוא שקבלו רזל ביז׳ בתמוז נשתברו הלוחות ל
למחרתו ביח׳ בתמוז שרף את העגל ודן את עובדיו וצוה לבני
לוי להרגם למחרתו ביט׳ עלה אל האלדים וישב שם מ׳ יום ב
בתפלה בתחנון ובתפלל לכפר עליהם על מעשה העגל הוא
שכתוב במשנה תורה את ארבעים היום ואת מ׳ הלילה אשר

החנפלתי אימתי היו כלים בראש חדש אלול ובראש חדש
אלול עלה להר שכן נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני וישב
שם מ׳ יום אחרים לקבל לוחות שניות ואימתי היו כלים ביום
הכפורים בו נתכפר לו אותו עון והוריד בידו לוחות שניות
והיה יום סליחה וכפרה ומחרתו של יום הכפורים והתחילו
בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן והא למדת מזה כי עון
העגל היה קודם פרשת כי תשא וכפי מדרש רז״ל ונתנו איש
כפר נפשו שבא לכפר על מעשה העגל ואין מוקדם ומאוחר
בתורה ״ ויעשהו עגל מסכה ׳ כתב הרמבן מה שעשו
צורת עגל אהרן הוא שהוציא את הצורה הזאת כי השואלי׳
אמרו סתם קום עשה לנו אלדים לא גלו דעתם לאמר לו מ
מה יעשה שור או כשב או עז והכונה לאהרן היתה מפני ש
שהיו ישראל במדבר חורב שממה והחרבן והשממות לעולם
יבאו מן הצפון שנ׳ מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ
שאין הכונה במלך בבל כלבד כאשר יראה בנגלה׳ מן הכתו׳
אבל כי מן השמאל תבא מדת הדין לעולם להשיב על כל יו
יושבי הארץ כרעתם והנה במעשה המרכבה׳ ופני שור מ
מהשמאל לארבעתם ולכך חשב אהרן כי המחריב יורה על
החורבן כי שם כחו הגדול ובהיות עובדי׳ שם לאל יערה רוח
ממרום כאשר נאצל על משה וזהו שאמר חג לה׳ מחר שיהיו
העבדה והזבחים לשם המיוחד להפיק רצון ממנו אל בעל
הצורה כי בהיותה לפניהם יכונו אל ענינה ״ ורז״ל למדו
אותנו הענין הזה והם שגלו סודו אמרו ראה ראיתי את עני
עמי אמר לו הקבה למשה משה אתה רואה ראיה אחת ואני
רואה שתים אתה רואה אותם באים לסיני ומקבלי׳ תורתי ו
ואני רואה אותם היאך מתבוננין כי שאני יוצא בקרובין ש
שלי ליתן להם את התורה שנאמר רכב אלדים רבותים וגו׳
ושומטין אחד ממטטראמולין שלי שכתוב ופני שור מ
מהשמאל לארבעתם ומכעיסים אותי בו טטרא פי׳ ד׳ מולין
פי׳ רדות כמו מולאות של ביתר וטטרמולין הוא משל לד׳ ח
חיות הנושאות המרכבה עכ׳ ׳ והחכם רא״ז״ל אמר כי אלדים
במקום הזה שאמר קום עשה לנו אלדים הוא כבוד חונה כ
בצורת גויה ואם תשים לבך אל המסע הראשון תבין זה עכ׳
והמסע הראשון הוא מה שכתוב ויסע מלאך האלהים וגו׳
וכלשון שאמר כבוד חונה כצורת גויה תפש עליו הרמבן ואמ׳
איננו נכון בעיני שלא נעשה במלאכת חכמ׳ המזלות להיות
בצורתו כבוד חונה או הדבור עכ׳ ׳ והאמת כי אין מעשה
העגל כמעשה הצלמים לקבל רוחניו׳ כוכב או מזל להמשיכו
שם כי הכונה היתה למעלה מן הכוכבים והמזלות והוא שכ
שכוין אהרן לעשו׳ בעגל גוף מקבל כח אחד׳ ממטטראמולין
של הקבה׳ והוא שור שבח המרכבה שהוא מן השמאל מצד
מדת הדין כדי שיורה להם ודרך כי המחריב יורה דרך הח
החורבן וישראל היו במדבר במקום החורבן משהוא מחלק
כוכב מאדים וכל תחותיו נשפעים ויונקים כמדת הדין וזאת
היתה כונת אהרן בעשית העגל להיות מסעם של ישראל על
פיו מצד מדת הדין כמו שהיה על פי משה מצד מדת הדין
בענין שכתוב על פי ה׳ ביד משה ואחר שגמר עשיתו בנה
מזבח לפניו והיה בזה קצרן בנטיעות אלא שהיתה כונתו ב

בקרבנותיו לשם המיוחד הוא שאמר חג לה׳ מחר ולא אמ
לאלהים או לעגל שאם היתה כונתו למדת הדין כלבד היה
בזה קוצץ ויש לך לדעת כי מה שאמרו אלה אלהיך ישראל
אלו אמרו כן על הכונה השוגה לא היתה בזה עז׳ כי האמנ׳
שמדת הדין סייעה אותם באותה עליה בענין שכתוב ויסע
מלאך האלהים אבל החטא היה במה שכתוב וישתחוו לו וי
ויזבחו לו כי כונת אהרן שהיתה בעגל למדת הדין ושלא
להוציא מרשותו של השם המיוחד הפכוה ישראל כגוף הע
העגל עצמו כשהיו עבדים אליו וזהו וימירו את כבודם כתב
כתבנית שור וגומ וזהו לשון אהרן ויאמר להם למי
זהב התפרקו וגומ ואשליכהו באש ואמר אמרתי להם למי
זהב ואשליכהו באש לפי שכונתי למדת הדי׳ ויצא העגל הזה
שאתה רואה לפניך כי אילו היו מכונים ומשתחוים והזבחים
והנה הוא כהפך מכונתי שאני עשיתיו שיהיה מסעם מצד
מדת הדין ושתהיה הכונה לשם המיוחד לבדו׳ ונקריב אליו
העולה והזבחים והם חטאו בו וקצצו וכיון שהוציא אהרן
הצורה הזאת על הכונה שיהיה מסעם מצד המדה ההיא לא
לעשות דוגמא אליה חס ושלום אין לך לשאול למה בחר
ב זהב ואמ׳ פרקו נזמי הזהב ולא בחר ב כסף כשכבר ידעת
כי הזהב למדת הדין ומראהו במראה אש ודרשו רז״ל זהב
פרוים שדומה לדם פרים והיה בית הקדבנות כלו זהב גם מ
מזבח הקטר׳ והכרובים ודרשו בכרובים שאם עשאן של
כסף הרי הם כאלהי כסף וכאלהי זהב ״ ובמדרש ויעשהו
עגל מסכה ״ כיון שהשליך הזהב לכור באו מכשפי ערב
רב ש עלו עמהם ממצרים ועשאהו בכשפים ׳ ויש אומרי׳
מיכה היה שם שיצא מתוך דימוס בנין שנתמכ׳ בו במצרי׳
והיה בידו שם שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות
ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל
גועה כשהוא מקטרג התחילו אומרים אלה אלהיך ישראל
על כן נקרא מיכה על שם שנתמכך בבנין ׳ וראיתי בפרקי
רבי אליעזר מצא אהרן בין הנזמים ציץ זהב אחד כתוב
עליו שם הקדש וחרוט עליו כצורת העגל ואותו לבדו השלי׳
בכו האש שנאמר ואשליכהו באש
ואשליכהו בכור אין כתוב כאן אלא ואשליכהו באש ויצא
העגל גועה ור אוהו כל ישראל וטעו אחריו ״ רבי יודא
אומר סמאל נכנס בתוכו והיה גועה להתעות את ישראל שנ׳
ידע שור קונהו עכ׳ בפרק מה׳ מן הפרקים ״ אלה אלהיך
ישראל ׳ דרשו רז״ל מלמד שאוו לאלוהות הרבה ודקדקו
זה מלשון אלה שהוא לשון רבים שאם לא כן היה לו לומ׳
זה אלהיך יש׳ כלשון שא׳ עזרא אף כי עשו להם עגל מסכה
ואמרו זה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ״ וירא
אהרן ראיות הרבה ראה ׳ ודרשו רז״ל מה ראה ראה חור
בנה של מרים שהלגוהו ככר ׳ ויבן מזבח לפניו ׳ התבונן מן
המזבח לפניו ואולם היה אהרן חושש שאמ׳ ימסור עצמו
להריגה יתחייבו ישראל כלם כליה כענין שנ׳ אם יהרג במקד׳
ה׳ כהן ונביא ורצה שיתלה בו החטא ולא בהם ׳ ועוד ראה
אם הם בונין את המזבח זה מביא אבן וזה מביא צרור ונ
ונעשה הכל כאחד ומתוך שאני בונה את עצל בו ניבא מ
משה בנתים ׳ ועוד

נובל לומר שרצה שאין העשיה בכלל יהרג ולא יעבור אלא
בלאו לא תעשה לך פסל ולכך לא מסר עצמו עליה · לך רד
כי שחת עמך · והיה לו לומר נשחת אבל טעמו שחת למעל
ומשה במחשבה ובמעשה · וענין השחתה הריסת בנין והוא
מה שקורין לו רזל קצץ בנטיעות ואין ספק כי היה זה כמ
במעשה האב הראשו שחטא בעץ הדעת במעשה ובמחשב
ומעשה אבות יעשו בנים ואל זה רמזו רזל באמרם עליו ש
שהקריב שור כי רצה להתכפר במה שחטא והבן זה · וכמדר
לך רד כי שחת עמך · כבר גרמו לי הבריות לירד תראות ב
בקלקולם שנ׳ וירד ה׳ לראות וגו׳ אף אתה רד מגדולתך דיו ל
לעבד להיות כרבו ·· סרו מהר · טעם מהר לפי ששכחו
הנפלאות והם שראו עיניהם במעמד הקדוש ועבדו עז׳ בע
בעוד שהשכינה בהר סיני וכענין שכתוב עד שהמלך ב
במסבו נרדי נתן ריחו והוא הלשון שאמר דוד מהרו שכחו
מעשיו לא חכו לעצתו שלא המתינו לעצתו עד למחר אל ה
התורה שנקראת עצה שנ׳ עצות מרחוק וגו׳ · ובמדרש סרו
מהר מן הדרך · עלובה כלה שזנתה תוך חופתה וכהא׳ עד שה
שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו בעוד שמ״ך מלכי המלכים ב
במסבו ברקיע נרדי נתן ריחו הבאיש ריחו במעשה העגל ·
עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו · יש לתמוה בפרשה הזאת
במה תמיהות האחת ישראל שהיו כמלאכי השרת ושמעו ב
בסיני עשרת הדברות מפי אלדים איך היו מבקשים מאהרן
לעשות להם עז׳ ועוד היאך אפש׳ שהיו פתאים גמורים שהיו
חושבים שכלי הזהב שהיו באזניהם הוא אשר העלם ממ
ממצרים שאמרו עליו אלה אלדיך ישראל וגו׳ · ועוד אהרן
שהיה בחיר ה׳ אין בכל ישראל גדול כמוהו אחר משה רצונ
איך לקח הענין בדרך תבות ולא מסר עצמו למיתה והלא ב
בענין עז׳ יהרג ואל יעבור · ועוד תמה באהרן איך השיב ה
אהרן אל משה אל יחר אף אדני ובמה ראוי אדם לכעוס ול
ולשפוך חמה אפו כי אם על עבירה חמורה כזו · והתשובה
בזה שלא היתה כונת ישראל בענין העגל שיעשוהו עז׳ חס ו
ושלום שהם לא בקשוהו לאלוה׳ כי אם למנהיג זהו אמרם א
אשר ילכו לפנינו לא אמרו אשר נעבדהו אלא אשר ילכו לפ
לפנינו שיהיה מנהיגנו ויורה לנו דרך המדבר לפי שאבד ל
להם משה שהיו המסעות על פיו היו מבקשים משה אחר ש
שיורה להם הדרך וזהו שבאר כי זה משה האיש אשר העלנו
וגו׳ · נתן טעם לשאלתם כי משה שהיה מנהיגם אבד מהם
ולא ידעו מה היה לו ודבר ברור שישראל לא חשבו במשה
שיהיה אלדים לישראל שיאמרו עשה לנו אלדים שאבד מ
ממנו אלדים שלנו אבל כשם שהיה משה מנהיג כן היו מב
מבקשים מנהיג אחר במקום משה שאבד מהם ומה שת
שהתעסק אהרן במעשהו כונתו היתה כדי שיתאחר גו ובין
כך ובין כך יבא משה ויבטל הענין ולא רצה למסור עצמו ל
למיתה שלא נתחייב לעשות כל כך כיון שלא שאלוהו לשם
עז׳ · וכה שיתאמת זה שלא היתה הכונה עז׳ וכל שכן כונת
אהרן מה שהשיב אהרן למשה שאמר לו אל יחר אף אדני כ
כלומר אל הכעיס כל כך כי הם לא בקשו ממנו עז אבל בק
בקשו מנהיג כמקומך וזהו שהוסיף לומר ויאמרו לי עשה

לנו אלדים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש כלו׳ לפי שא
שאתה אדני היית מתאחר לרדת בקשו ממני לעשות להם
מנהיג שיורה להם הדרך ואם אתה אדני היית בא בעתים כ
מיד יניחוהו וילכו אחריך כבתחלה וזהו לא תמצא בפרשה
שיזכיר קום עשה לנו אלדים אלא אם כן יזכיר מיד כי זה
משה האיש באר טעם לשאלה כלומר בקשת אלדים זה א
אינו אלא בחסרון משה זה והרי לך מכאן שלא היתה כונתם
לעז׳ על אחת כמה וכמה בכונת אהרן וזהו שאמר חג לה׳ מח
מחר ודרשו רזל חג לעגל אין כתיב כאן אלא חג לה׳ לומר
כי לא היתה כונתו רק לשם המיוחד והראיה הגדולה שלא
בקשוהו לשם עז כי כשירד משה מן ההר ושרף את העגל ה
הניחוהו לשרפו ואלו היתה כונתם כששאלוהו לעז׳ איך יני
יניחוהו לשרוף הן ישרוף את תועבותם לעיניהם ולא
יסקלוהו כן פירש הרמבן זל׳ ·· ויש לשאול כאן כיון שלא ה
היתה כונתם לשם עז׳ בבקשת העגל למה נענשו כל כך ב
בהריגה על ידי בני לוי שנ׳ שימו איש חרבו על ירכו וגו׳ · וב
ובמגפה על ידי הקבה׳ שנ׳ ויגף ה׳ את העם · והתשובה בזה כי
היה דבר העגל תחלתו שוגג וסופו מזיד והוא שכתו׳ ויזבחו
לו וישתחוו לו והיו ישראל בזה נחלקים לכתות יש שהיתה
כונתם לטובה מזה שכתוב ויעלו עולות ויגישו שלמים כי
לא אמ׳ ויעלו לו ויגישו לו ויש שהית׳ כונת׳ לרע׳ ממה שכתו׳
וישתחוו לו ויזבחו לו ומפו׳ אמרו במדר׳ כי ערב רב שיצאו
עמהם ממצרים עשאוהו והכתוב מוכיח שאמר אלה אלדיך
ישראל והוא דבר ערב רב שאמרו לישראל אלה אלדיך י
ישראל שאלו עשאוהו ישראל היה לו לומר אלה אלדינו י
ישראל אשר העלונו וזהו קשים גרים לישראל כספחת בב
בבשר החי ועוד זה אמרו במדרש שאמר לו הקבה׳ למשה ל
לך רד כי שחת עמך עמך הם ולא עמי אמרתי לך ביציאת
מצרים והוצאתי את צבאותי את עמי ואתה קבלת ערב רב
ורצית לקבל הגרים עמך הם ולא עמי ומכל מקום אעפ׳ שע
שערב רב היו תחלה עקר המעשה הרע מצינו שטעו ישראל
אחריו ונענשו ג׳ בל׳ ·· ויחל משה את פני ה׳ אלדיו · התחנן
משה למדת הדין כי מלת פני הוא מדת הדין כלשון ושמתי
אני את פני פני ה׳ בעושי רע והוא סוד על פני וכבר הזכרתי
זה בפסוק וידבר ושם נתבאר · ומלת ויחל מלשון חלו נא פ
פני אל ·· או יהיה מלשון
תחלה כלומר שהמשיך ההתחלה אל הסוף הבינה אל הדעת
ומה שהזכיר אלדיו ולא מצאנו כן בכל התורה שיהיה הכ
הכתוב מיחד האלהות על משה לא בפירוש שיאמר אלדי מ
משה כענין באבות ודוד ולא נכנוי רק במקום הזה הנראה
לי בטעם הדבר כי היה זה למעט ורמזה לנו התורה שאין ה
הקבה׳ לאלדים לישראל בחטא הזה וכן הוא ית׳ הזכיר עמך ו
ורמז כי אינם עמו והענין כי היו מנודים לשמים וכפרו עת
עתה באלהותו ·· למה ה׳ יחרה אפך בעמך · תפלה זו
שבכאן הוא שבאר שם במשנה תורה ואמר אדני ה׳ אל תש
תשחת עמך ונחלתך · ודרשו רזל מה בא להזכיר כאן יציא׳
מצרים אלא כך אמר משה רבונו של עולם מהיכן הו
הוצאת אתם לא מארץ מצרים

שהרי כ"ם עובדי עז' עובדי ט"אים אם הם עשו את העגל ל
לכך אמר אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת א
אותם ׃ זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך · אם כן
משה רבינו אדון כל הנביאים הוצרך להזכיר בתפלתו זכות
האבות קו' אנו שיש לנו להזכיר בתפלה אלהי אברהם א
אלהי יצחק ואלהי יעקב ולכוין בזה כי בזה הוא ית' חפץ ל
להיותו נזכר בכל דור ודור ׃ ובמדר' זכור לאברהם ליצחק
ולישראל · ולא נענה משה עד שהזכיר את המתים וזהו ש
שנמשלו ישראל לגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע מה הגפן
הזה היא חיה ונשענת על העצים והם העצים שמגביהין א
אותם עליהם כך ישראל חיים וקיימים ונשענים על המתים
אלו האבות וכן אתה מוצא כמה תפלות התפלל אליהו בהר
הכרמל שתרד אש מן השמים והוא שאמר ענני ה' ענני ולא
נענה עד שהזכי' את המתי' שנ' ה' אלהי אברהם יצחק וישרא'
היום יודע כי יש אלהים בישראל מיד ותפל אש ה' ותאכל א
את העולה אף משה עמד בהר מ' יום לבקש רחמים על י
ישראל על עון העגל ולא נענה עד שהזכיר את המתי' ואמ'
זכור לאברהם מיד וינחם ה' על הרעה זהו שאמר הכתוב וש
ושבח אני את המתים שכבר מתו אפילו מצדיקים חיים שנ
שגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן ׃ ד"א ושבח אני
את המתים הראשונים מן החיים של עכשו תדע לך שם
שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזרותיהן של
מלכים עכשו שהרי משה תקן כמה תקנות ובאותה שאמרו
רז"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל משה תקן להם
לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום וכן מצינו ע
עזרא תקן כמה תקנו' שהם נוהגו' היום הרי אומר ושבח אני
את המתים ׃ ונחלו לעולם · · שינחלוה לדורות ואעפ' שי
שיגלו ממנה לא תהיה נחלה לעם אחר כי אם להם לבדם כ
בענין שכתוב בהבטחת אברהם לאחזת עולם ועוד יכלול
ונחלו לעולם שינחלו אותו עולם שהוא מכוון כנגדה ואם כ
כן יש בכתוב הבטחה בעולם הזה ובעולם הבא ׃ ויפן וירד
משה מן ההר · כתב רבינו חננאל מלמד שהיה משה פניו ב
בלפי הענן וירד כדרך עליה כה עלייתו פניו אל הענן שעל
ההר אף בירדתו כן וכך היה כהן גדול ביום הכפורים יוצא
מבית קדשי הקדשים דתנן יצא ובא לו דרך כניסתו כן דר
דרשו בו ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם ויצא ועשה
כאשר נכנס כן יצא ועשה את עולתו וכן כתוב בשלמה ויבא
שלמה לבמה אשר בגבעון לירושלם ׃ ואעפ' שיש לומר כי
זה שכתוב לבמה מן הבמה הוא כענין שכתוב הבאים למ
למלחמה ובארו הבאים מן המלחמה אבל כך היה המעשה
שהיה בשעת יציאתו מבמה נותן פניו אליה כמו שבא אליה
שנ' שויתי ה' לנגדי תמיד ומנין שהשכינה היתה בהר בשעת
ירידת משה מן ההר שנ' ואפן וארד מן ההר וההר בוער בא
באש וגו' ׃ ושני לוחות העדות על שתי ידי · וכן התלמיד
חייב כשיפטר מרבו שילך לאחוריו פניו כנגד רבו עד שי
שיתכסה ממנו וכן מנהג כל ישראל עד עכשו כשמשלימין
תפלתם נמשכים לאחוריהם ג' פסיעות עכ' ׃ ותמצא בפסוק
זה עם הפסוק שאחריו קח' תיבות כנגד קח' טפחים שהיו ב

בלוחות ובשניהם ירו' טפחים כנגד ירו' אותיות שבעב' מלות
היוצאות מן השם הגדול שהרי הלוחות ארכן ששה רחבן ששה
ועבין ששה אם כן ג' פעמים לו' הרי קח' טפחי' בכל לוח ולוח
וכשהיו הלוחות מונחות בתוך הארון זה באחר מפורש כי ה
השם היה בארון עם כל צרופו וכן תמצא מן ויפסל עד ויס
ויקרא קח' אותיות גם כן ואחר כך הזכיר בשם ה ויעבור ה'
על פניו והוא באור גמור כי השם המיוחד שממנו עב' שמ
שמו' יש בהם ירו' אותיות כי כל זה נתבאר למשה בפירוש ב
בסיני ׃ לוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובי'
זה היה פלא גדול שהכתב היה נקרא בסדורו משני העברים
מה שאין כן בכתב שלנו כי מלפנים הוא כסדורו ומאחריו
מהופך ׃ ואמר מזה ומזה משני הצדדין והם פנים ואחור
ויתכן לפרש משני עבריהם שבא לרמוז כי יש למשמעות ד
דברי תורה שני עברים נגלה ונסתר כענין שאמ' שלמה עה'
תפוחי זהב במשכיות כסף וכתיב כי כפלים לתושיה יבאר כי
התורה כפולה ומלבד פשטי התורה יש בה עוד תעלומות ח
חכמה ועל זה אמר הכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי
והלוחות מעשה אלהים המה · אין הפעולה והכונה פעולת
מלאכותית אלא מעשה אלהים כדברו שנ' כדבר ה' שמים נ
נעשו וכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים · והמכתב
מכתב אלהים הוא כתב הרמבן כי הכתוב שבא בשבח הל
הלוחות היה ראוי להיותו למעלה סמוך לפסוק ויתן אל משה
אבל הענין כשבא משה בכאן לשבור הלוחות רצה להזכיר ה
הכתוב שבחן ומעלתן להודיע' שעם כל זה לא נמנע משה מ
מלשברם בראותו המעשה הרע ההוא כן פי' הרב זל' · ומכל
מקום יש לתמוה על משה עבד ה' נאמן ביתו איך ערב לבו ל
לשבר הלוחות שהיו מכתב אלהים ואם ישראל חטאו ולא ה
היו ראויים אל התורה היה לו לחזור התורה לאכסניא שלה
ולבקש מאת הקבה' מה יעשה בה אלו מלך בשר ודם שולח ה
כתבו חתום בידו עבדו נאמן ביתו לשרי המלכות והם אינם
רוצים לקבלו ראוי העבד הנאמן להחזירו אל המלך לא שי
שינהוג בו בזיון ויקרענו אבל שבירת הלוחות למשה היה מ
מפני שראה שפרח הכתב מן הלוחות כשנתקרב בגבול העגל
במקום הטומאה והחטא וכל מה שהעם נוהגים כבוד בכ
בכתבו של מלך אינו אלא מפני החותם וכיון שפרח הכתב ב
בכאן נסתלק החותם של מלך וידוע כי היה הכתב בלוחות דו
דוגמת הנפש בגוף וכהסתלק הכתב נשארו הלוחו' גוף בלא
נפש וגוף בלא נפש ראוי לקברו תחת הקרקע ועל כן הס
הסכימה דעתו לשבר אותם תחת ההר וראיה לזה שפרח הכ
הכתב מעל הלוחו' מה שדרשו זל' הזהרו בזקן ששכח תלמודו
מחמת אונסו' דאמר רבי אמי לוחות ושברי לוחות מונחין ב
בארון כלומר שברי לוחות שפרח מהן הכתב ועל כן מביא
ראיה מזקן שפרחה ממנו התורה והיה תיק התורה כבר · וזהו
שדרשו זל' שנפלו הלוחות מידו מתוך הכובד שהיו כבדות
שהרי מתחלה כתיב ושני לוחות העדות בידו כלומר בידו א
אחת וכשראה העגל ומחולות אמר וישלך מידיו את
הלוחות שאף בשתי ידיו לא היה יכול לסבלן וכן האדם כל
זמן שהנפש בתוכו והוא בחיים אין כבדו כל כך כמו שהוא
אחר מותו שיצאה הנפש

במנו · וכן חתיכת הברזל כשיוצאת מן האור והיא מלהטת
היא קלה מפני האור שהוא הנפש שבה ונושא · אותה וכמו
שאמרו רז״ל חי נושא את עצמו ואחרי כן כשתצטנן ותצא
האור ממנה בצאת נפשה כי מתה הנה היא ככדה כב
כבראשונה · את קול העם ברעה · כתיב בהא כי היו
מריעין לפני העגל בה קולות כשם שהיו עושין לצלם הזהב
שעשה נבוכד נצר שכתוב בו קל קרנא משרוקיתא קתרוס ס
סבכא פסנתרין וסומפוניא ועוד הכלול מלת ברעה כי היו מ
מושכין כח מן הכוכב שהוא מאדים ששמו רעה ולכך הזכי׳
מחול שהוא כלי זמר כנגד כוכב מאדים ולכך הזכיר לו א
אהרן אתה ידעת את העם הזה כי ברע הוא כי הרע משך
מן הכח הנקרא רעה · והנה יהושע לא עלה עם משה להר ג
גם לא היה עם ישראל כי מלת וישמע תורה כן אך היה בת
בתחתית ההר מצפה למשה עד רדתו ושם המן יורד לו לבדו
וכן דרשו רז״ל ביומא ריש פרק יום הכפורים לחם אבירים א
אבל איש זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל כתיב הכא
אבל איש וכתיב התם איש אשר רוח אלדים בו · ואימר
משה דכתיב והאיש משה ענו מאד דנין איש מאיש ואין
דנין איש מ האיש · וירא את העגל ומחולות · מכל כלי זמר
שהיו שם לא הזכיר אלא מחול והטעם כי תמצא בכתוב ז׳ מ
מיני זמר שהם כנגד ז׳ כוכבי לכת טצם חנכל · כנור כנגד ש
שבתאי · תוף כנגד צדק · מחול כנגד מאדים · מינים כנגד
חמה · עוגב כנגד נגה · צלצלי שמע כנגד כוכב · תרועה
כנגד לבנה זהו שכתוב הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכ
וכנור הללוהו בתוף ומחול הללוהו במינים ועוגב
הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה
והנה הם בין כלם ט׳ מיני זמר כנגד ט׳
גלגלים ·· ובעלי חכמת המוסיקא יודעין לכוין כל מין ומין מ
ממיני זמר הללו כנגד כל גלגל וגלגל ושופר ונבל הנשארי׳
בכתוב השופר כנגד גלגל התשיעי המקיף והנבל כנגד גלגל
שמיני שבו הכוכבים ·· ומפני זה הזכיר במעשה מחול יותר
מכל שאר הכלים אשר היו שם לפי שהמחול כנגד כוכב מא
מאדים כי היו במדבר במקום חורב שממה והכוכב הזה שר
שולט עליו וזהו שתמצא על הים ותצאן כל הנשים אחרי׳
בתופים ובמחולות כי היו שם נשים שלא היתה בינתם לשמי׳
והתוף כנגד כוכב צדק וזהו שכתוב ותקח מרים הנביאה א
אחות אהרן את התוף בידה הזכיר אהרן וסמך לו את התף ל
לפי שאהרן היה כלי צדק כענין שכתוב צדק לבשתי ויל
וילבשני ·· אבל החכמים עשו בם דרשם מחולות מלשון מח
מחילה ובאור הענין כי כל מיני זמר שהיו בידם לא נזדמן ל
לו למשה שיראה מהם כי אם מחולות והוא אות וסימן למ
למחילה שהיה עתיד הקב״ה למחול להם אותו עון וכמו שא
שאמרו רז״ל סימנא מלתא היא וכיון שראה משה סימן נז
נזדרז בדבר ויקח את העגל אשר עשו וישרף אותו באש ·
ויזר על פני המים וישק ·· המים שזרה בים השקה אותם ד
דרך בזיון כדי שיוציאוהו דרך הנקבים ובענין שכתוב בענין
ע״ז תזרם כמו דוה צא תאמר לו ועוד כיון משה לבדוק א
אותם כסוטות כדי שירוקו פניהם ויתפרסם ביניהם מי שש
ששמח בלבו על העון ההוא כי אותם שחטאו ועשו בו מע
מעשה והם המשתחוים והזובחים והמקטרים ביניהם והיה ד

דן אותם על פי עדים ומחייבן מיתה אבל מי ששמח בלבו
לא היו יודעין והיו צריכים לבדוק על ידי המים והוא שד
שדרשו רז״ל זבח וקטר בסיף גפף ונשק במיתה שמח בלבו ב
בהדרוקן ויש אומרים אותם שהיו בהם עדים והתראה בסיף
עדים ולא התראה במיתה היא מיתת מגפה לא עדים ולא ה
התראה בהדרוקן כן דרשו ביומא פרק שני שעירי ··
ואלו היה הנס בהדרוקן פניהם בלא השקאה היה פתחון פה
אצל מקצתם לומר כי ענש זה מצד עון אחר הוא וכיון שש
ששתו היה הדבר מתברר אצלם שהעונש היה מצד העון ה
הזה ·· ואמר ויטחן כדי שישוב אפר דוגמת עפר קרקע המ
המשכן שהיה הכהן נותן במים להשקות הסוטה ואשליכהו
באש ויצא העגל הזה ·· כל מה שהזכיר עד עתה בענין הע
העגל קורין רז״ל עגל ראשון והספור הזה אשר לאהרן קורין
עגל השני והוא שאמרו מעשה עגל ראשון נקרא ומתרגם
והשני נקרא ולא מתרגם מאי טעמא משום יקרא דאהרן כ
כך דרשו רז״ל בסוף מגלה ובאור הענין כי אעפ״ שנזכר למ
למעלה ב׳ פעמים אחת בספור התורה ויעשהו עגל מסכה וא
ואחת בספור השם למשה עשו להם עגל מסכה הכל נחשב
ענין אחד והכל נקרא ומתורגם אבל כאן בספור אהרן שה
שהוא עצמו יספר בחטאו בפיו אלו היה מתרגם לא היה כב
כבודו ועוד שהזכיר בו לשון ויצא כלו יצא מעצמו והיה ב
בזה לבעל הדין לחלוק ולומר כיון שיצא מעצמו היה בו ממ׳
ממש · לשמצה בקמיהם · פירש רש״ז״ל וכל המפרשי׳ מלשו
הוצאת דבה מלשון רז״ל שמץ פסול ·· וירא משה ·· כי אהרן
היה סבה שהדורות הבאים יוציאו דבה על ישראל לומר ש
שכלם היתה כונתם בו לע״ז עד שתתפשט בזה הדבה בקמ
בקמיהם ויהיה להם לחרפה ומשל בגוים ·· והנכון מה שפי׳
הרמבן ז״ל כי מלת לשמצה לשון מעוט כמו ותקח אזני שמץ
מנהו ·· וכתיב ומה שמץ דבר נשמע בו ויאמר משה כי היה ס
סבה בזה כדי להחליש זכותם ולהמעיטם לפני האויבי׳ ב
בלכתם למלחמה כענין שכתוב והמעטתים לבלתי רדות הג
בגוים וכתיב יסרני ה׳ אך במשפט אל באפך פן תמעיטני כ
כה אמר ה׳ אלדי ישראל ·· לא מצינו בזה דבור להקב״ה אעפ״
שלא נכתב הוא ית׳ צוה לו כן והזכיר אלדי ישראל על מח
מחשבת עושי העגל שהיו חושבים לזבוח לאלדי ישראל ו
והנה מדת הדין פוגעת בהן שקצצו בנטיעות כי המשפט ל
לאלדים הוא והוא שכתוב בלוים כי הבדיל אלדי ישראל א
אתכם מעדת ישראל כי העבודה לאלדי ישראל כן פירש הר
הרמבן ז״ל כי על ידי בני לוי נתקדש השם בפרהסיא כשם
שחללוהו ישראל בפרהסיא וזהו ענין שכתוב ולא תחללו את
שם קדשי ונקדשתי למדך שעון חלול השם הוא מתכפר כ
כשכנגדו והוא קדוש השם · אנא חטא העם הזה ·· מכאן
היה כהן גדול ביום הכפורים מזכיר לשון אנא וממשה יקח ת
תכסיס הלשון לומר אנא השם חטאתי וכן דרשו במסכת יו
יומא נאמרה כפרה בחורב אילי אכפרה מה להלן באנא אף
כאן באנא ומנין שבשם אתיא כפרה מעגלה ערופה מה ל
להלן בשם דכתיב כפר לעמך ישראל אשר פדית ה׳ אף כא
כאן בשם ·· ודע כי דרך המתפללים באנא להזכיר השם כ
כענין אנא ה׳ הושיעה

נא ובן כהן גדול ביום הכפורים אנא השם וכן בשמשון אנא ה׳ זכרני נא וחזקני נא אך הפעם ומה שלא הזכיר משה כן אפשר לומ׳ שנתבייש מהזכיר השם המיוחד שבו נתנה התורה כיון שישראל חטאו בו ובאו כנגד התורה ואעפ׳ שלא הזכירו רמזו כמ״ת אנא שהוא לשון בקשה והוא כולל שתי השמות שבינ׳ מדות או אפשר עוד לומר לפי שהיה צריך לפרוט את החטא ולהזכיר ויעשו להם אלהי זהב על כן לא רצה להזכיר השם ש אין יחוד בבקו׳ פרוד וכענין שדרשו מה למלך בבית המטבחים מה לכהן בבית הקברות וכן מצינו כיון שעשו אלהי זהב נסתלקה מהם שכינה ולא היתה שורת ביניהם אלא מחוץ למחנה שנאמר והיה כל מבקש ה׳ יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה ·· מחני נא מספרך· על דרך הפשט הוא ספר התורה ורצה לומר שלא יהיה נזכר בתורה ושלא תנתן על ידו ·· ועל דרך המדרש מספרך קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנא לן ממשה שאמר מחני ואעפ׳ שנתכפר לה׳ עון העגל נמחה שמו מפרשת ואתה תצוה שלא נזכר שם שמו של משה כלל ועל דרך השכל מספרך קרא מערכת הכוכבים ספרו של הקבה׳ שכשם שהספר הוא חקיקת וציור אותיות בעניני החכמות כן במערכת הכוכבים חקיקה וציורי כחות בעניני האדם ובמספר ימי חייהם בעולם הנזכר והחקוקים שם כדבר החקוק והנכתב בספר וכן אמר דוד גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו והנה כח האדם אשר למעלה הוא יסוד העמדתו וקיומו מלמטה ומחות דכח ובטולו הוא מיתתו ולכן יבקש משה בתחנה מאתו יתעלה שאם לא ישא לפשעם שימחה כחו ממערכת הכוכבים כלומר שיהרגנהו כי לא יוכל לראות ברעתם והוא כענין שכתוב במקום אחר הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך והוא לשון הצדיקים המצטערים הדואגים על חייהם וכן אמ׳ אליהו קח נא את נפשי ממני כי לא טוב אנכי מאבותי וכן יונה בן אמתי אמר קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי ומה שהוסיף אשר כתבת הכונה אשר חדשת כי המחודש יעיד על מחדש כשם שהכתיבה תעיד על כותב וכוין משה לאמר בזה כי כיון שהוא יתעלה חדש הכחות ההם בידו לבטלם והשיב לו הקדוש ברוך הוא מי אשר חטא לי אמחנו מספרי לגודל קצפו עליהם הזכירם בדרך סתם ולא רצה להזכירם בשמם ואמר למשה אתה אינך ראוי לענש זה כי אתה לא חטאת בזה כלל אבל מי אשר חטא לי הוא הראוי שאמחנו מספרי כלומר שאבטל כחם מן המערכה ובזה יתבטלו מן העולם וכענין שהזכיר למעלה ויחר אפי בהם ואכלם ·· ועל דרך הקבלה מספרך כן הספירות והוא כאלו אמר משש קצות של מעלה שהם ששת ספירות כי הם ד׳ ראשית כל מפעל והם נקראים מלאכת שמים וארץ וזה סוד הכתוב ימחו מספר חיים מלשון ספירות גם כן וכאלו אמר מ׳ מצרור החיים ומכאן יש לך להבין מאמר חכמי האמת ג׳ ספרים הם נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים והכונה כי ג׳ ספירות שהם חסד דין ורחמים צדיקים גמורים נכתם החסד רשעים גמורים נכתם הדין ובינוניים נכתם הרחמים שהוא׳

המכריע בנתים והמלך שאנו ממליכין בראש השנה פועל בשלשתן · וישמע העם את הדבר הרע הזה · מראה לי כי ישראל קבלו עליהם מיני צער מדה כנגד מדה כי היו מתחלה עטרותיה׳ בראשיהם ושמחת עולם על ראשם ועתה כאשר שמעו כהסתלקות שכינה נסתלקה השמחה ולכך יתאבלו ומה שאמ׳ ולא שתו כי כיון שהפשיטו מכבוד השכינה שהיה מחופף עליהם הפשיטו את עצמם מן העדי שלהם שכן מצינו הכתוב שהמשיל סלוק השכינה להפשטת הבגד ה״א שאמר הושע פן אפשיטנה ערומה והצגתיה כיום הולדה יאמר פן אפשיט מישראל כבוד שכינתי שהיו מתלבשים בה וישארו ערומים ממנה כמו שהיו עד שלא נתנה תורה הוא כיום הולדה וכן תי׳ דלמא אסלק שכינתי מנה ואעדי יקרה ואשוינה רטישא כיומא קדמאה עד לא אתקרבת לפולחני ·· ועתה הורד עדיך מעליך · הם הם המלבושים שלהם שנזרק עליהם דם הברית והוא דם הקרבנות שהקריבו הבכורות בסיני ונקראו עדי לישראל תפארת וכבוד גדול בהיות בהם הדם ההוא אות וסימן על קבלת בריתו של הבה׳ וכבר הזכרתי זה בסדר ואלה המשפטי׳ והוא דעת רבינו חננאל זל וכיון שכפרו עתה במעשה העגל בברית ההוא צוה עליהם טיפשיטום והוא ויתנצלו בני ישראל את עדים יגיד כי עשו כדבר השי׳ והפשיטו בגדיהם · ומה שהזכיר למעלה ולא שתו איש עדיו עליו כאלו אמר כל עדיו לומר כי מעצמם נמנעו שלא שתו כל אחד ואחר עליו כל עדיו אלא מקצת עדיו אבל עתה כשנצטוו כפי השי׳ הורד עדיך סלקו כל העדי לגמרי והפשיטוהו מה ולפי מה שדרשו זל׳ שהעדי הזה שם המפורש היה יהיה באור הכתובים ולא שתו איש עדיו בגדיהם מם ש הורד עדיך הוא עדי שם המפור׳ ולכך לא נאמ׳ הפשט עדיך אלא לשון הורד ולשון מעליך׳ כי ירדו מאותו עלוי ונסתלק׳ אותה המעלה מעליהם וכן דרשו רזל׳ זיינאות חגר להם והוא כלי זין של שם המפורש שהיה בידם מהר חורב וכמו שדרש ו חרות על הלוחות חירות ממלאך המות כי היו כידי שמותיו של הקבה׳ ולא היו ראויין שתשלוט עליהם מיתה ולזה רמז אנקלוס שתרגם תיקן זיניהון וזהו לשון ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב אותו עדי שהיה בידם מהר חורב ולכך תרגם אנקלוס הורד אעדי לשון חסרת כח וכן ויתנצלו ואעדיו והכונה לומר כי אותן מעלות ומאירות שהיו להם כל אחד ואחד כמלאכי השרת מיד חרב נסתלקו ואבדו מהם ומשה לקחם והוא שהם מיך לו ומשה יקח את האהל מלשון בהלו נרו וכן מה טובו אהליך וכאשר אבאר שם בנה וכבר בארתי זה בסדר ואלה המשפטים מה שנם הזכירה תורה המעלה הגדולה בעדי הזה כשאבד מהם עתה ולא הזכירתו במתן תורה כשזכו בו ומשה יקח את האהל · זה לשון הווה כי היה נוהג כן תמיד ואמר הרחק מן המחנה כי המחנה היה מתרחק ממחנה ישראל לפי שהיו כמנודין לשמים בעון העגל והיה דורש מנודה לרב מנודה לתלמיד זהו והיה כל מבקש ה׳ יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה למדך שלא היתה שכינה

שורה בתוך המחנה · והיה הכתוב ראוי לומר כל מבקש משה אלא מכאן שנקרא משה בשם המיוחד וכן מצינו שנקרא יעקב בשם אל וכן מצינו בשם הצדיק שנקרא בש׳ המיוחד הוא שכתוב ות״ך לדרוש את ה׳ וכתיב ויאמר ה׳ לה ודרשו רז״ל על ידי שם כי השם המיוחד ר״א דבר עמה כלל וכן מצינ׳ במל׳ המשי׳ שנק׳ בש׳ המיוח׳ שנ׳ וז׳ שמו אש׳ יקרא׳ ה׳ צדקנו וכן ירושל״ם ושם העיר מיום ה׳ שמה אל תקרי שמה אלא שמה וטע׳ הדבר בכל׳ כי הדבק בדב׳ נקרא על שם הדבר שידבק בו ונקרא השליח בשם השולח ומזה מצינו שהמלאכים נקראים בשם המיוחד במקומות מן הכתובים וכענין שכתוב ויאמר ה׳ אל אברה׳ למה זה צחקה שרה שהוא מלאך ונקרא בשם המיוחד וכמו שבארתי שם וכן וה׳ המטיר שהוא גבריאל לדעת רז״ל מאת ה׳ מאת הקב״ה ·· ובמדרש ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק וגו׳ הרחק זה כב׳ מטחוי קשת ושיעורו מיל כענין שכתוב אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה ·· והיה כל מבקש ה׳ כל מבקש משה אין כתי׳ כאן אלא כל מבקש ה׳ מכאן אמרו כל המקבל פני זקן כאלו מקבל פני שכינה שנאמר והיה כל מבקש ה׳ אפילו המלאכים והשרפים מבקשים אותו אומרים אלו לאלו הרי הוא נתון באהלו של מש׳ חמה ולבנה מבקשי׳ לבא אומרים הרי הוא נתון באהלו של משה ·· והשתחוו איש פתח אהלו לא היו עומדים ומשתחוים מפני עמוד הענן אלא מפני הכבוד השוכן בתוכו כענין ספר תורה שאין אנו עומדים מפניו ומשתחוים לו מפני המפה והתיק והתפוחים והקלפים אלא מפני התורה הכתובה בו ·· פנים אל פנים על דרך הפשט יתכן לפרש שהוא נמשך למטה והוא דבק עם כאשר ידבר איש אל רעהו ושיעור הכתוב כן ודבר ה׳ אל משה כאשר ידבר איש אל רעהו פנים אל פני׳ שאין אמצעי ביניהם כן היה דבור האל ית׳ עם משה בלתי אמצעי ובאור הכתוב הזה מעלת נבואתו של משה שהיתה בלא אמצעי מה שאין כן בשאר הנביאי׳ ועל דרך המדרש פנים אל פנים לשון כעס אמר הקב״ה למשה משה לא אמרתי לך כשאני עליהם בכעס אתה ברצון וכשאתה עליהם בכע׳ אני ברצון אבל עכשו אני בכעס ואתה בכעס שוב אל המ המחנה אל תקרי ושב אל המחנה אלא ושוב אל המחנה אם שנינו בכעס מי יקרב את ישראל ·· ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים אמר רבי יהושע בן לוי אין אנו יודעים אם השפל הגביה את עצמו או הגבוה השפיל אלא כביכול גבהותו של עולם הרכין עצמו שנ׳ וירד ה׳ בענן ·· ועוד דרש׳ו בברכות בפרק הרואה ושב אל המחנה אמר לו הקב״ה השב האהל אל המחנ׳ ואם לאו הרי יהושע משרתך נער לא ימיש מתוך האהל כתוכם וישמש תחתיך ואעפ״כ לא יצא הדבר לבטלה ·· ועל דרך הקבלה ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים כמו פה אל פה אדבר בו ואיננו כמו פנים בפנים דבר ה׳ עמכם כי זה היה בהשגתם של ישרא׳ שהיתה מראה בתוך מראה כענין שכתוב כי עין בעין נראה אתה ה׳ וזה מבואר ·· ומשרתו יהושע בן נון נער · כל ימותיו של יהושע היו ק״י שנים מ׳ בימי שהלכו במדבר וי״ד שנים בארץ ז׳ שנים שכבשו ושבע שנים שחלקו אם כן בן נ״ו שנה היה · ואיך

יקראנו הכתוב נער אבל ענין נער משרת כי האדון נקרא איש והמשרת יקרא נער וכן יבאר הכתוב נערי המלך מ משרתיו כי מלת משרתיו באור לנערים ·· הודיעני נא את דרכיך ·· ועל דרך הפשט דרכיך מדותיך כי דרכי השי׳ הם מדותיו וכן באר דוד ע״ה יודיע דרכיו למשה והזכיר המדו׳ מיד רחום וחנון ה׳ ארך אפים ורב חסד והנה משה בקש הודעת השי׳ מתוך דרכיו ומדותיו כלומר מתוך דרכי פעולותיו והשיב לו השי׳ על זאת אני אעביר כל טובי על פניך ומשה בקש שתי שאלות האחת אפשרית והיא הודיעני נא את דרכיך והשנית נמנעת והיא הראני נא את כבודך ועל שאלת הראני נא השיב לו הקב״ה לא תוכל לראות את פני ·· ועל שתי׳ אלה הזכי׳ שלמה בחכמתו כבוד אלהי׳ הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר באר כי ידיעת השם ית׳ על שני חלקים החלק האחד נמנע וזהו שאמר כבוד אלהים הסתר דבר ·· והחלק השני אפשר ויכול אדם לחקור עליו וזהו וכבוד מלכים חקור דבר כלומר חקירת מלכותו מצד פעולותיו וכן אמר הנביא ע״ה כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה׳ עושה חסד משפט וצדקה בארץ באר כי ידיעת השם ית׳ היא ידיעת מדותיו שיכיר אדם חכמתו איך ינהיג בהם עולמו זהו שא׳ כי אני ה׳ עושה חסד משפט וצדקה בארץ וגו׳ ·· שהרי אין תחבולה בעולם להכיר אותו ית׳ מצד עצם כבודו רק מצד פעולותיו לפי שהוא רחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו והוא קרוב מכל קרוב מצד דרכיו ופעולותיו כלומר כיחתו ואורו המאיר לארץ ולדרים עליה אז יעמד על מציאותו וישתמש לאורו ויגיע אל הענין המבוקש ממנו ואם יטרח שישיגנו מצד ענולו ושיכוין להביט בעיניו אל עין השמש תכהינה עיניו ולא יהנה מהשמש כן יקרה בהשגת השי׳ מצד פעולותיו כלומר מצד חכמתו מהם ומצד יכלתו בכל ברואיו נשכיל ונבין ענינו ואז יאיר שכלנו אבל כאשר נטריח בעצם כבודו שנמשיל אותו ונדמהו במחשבתנו הלא אנו מעורי׳ עיני שכלנו מהשיג בו שום דבר ועל זה נאמר כבוד אלהים הסתר דבר ·· ועל דרך השכל הודיעני נא את דרכיך תאריך כלו׳ פעולותיך והם הנמצאות שבבראשית שהוא ית׳ מתואר בהם כי בהם ידענו האדם וזהו שאמר ואדעך והיודע אותו ית׳ הוא המוצא החן זהו שאמר למען אמצא חן בעיניך ובכלל תאריו שהם פעולותיו הם הפעולות הבאות ממנו ית׳ בעולם והם המדות שהזכיר לו הבורא ית׳ ולכך אמר וראה כי עמך הגוי הזה כלומר שאני צריך להנהיגם בפעולות איך בהם בדרך פעולותיך והשיב לו פני ילכו מלשון כעס כענין ופניה לא היו לה עוד ·· והנה משה בקש השגה אמיתית והיא ידיעת התארים ובקש גם כן השגה נמנעת כשאמ׳ הראני שהיא בקשת עצמו ואמתתו ית׳ והשיב לו הבורא ית׳ על שאלת הודיעני נא שהיא ידיעת תאריו שהם פעולותיו אני אעביר כל טובי והטוב הזה הוא שהודה לו שיראו פעולותיו שהן הנמצאות כלן שכתוב בהם וירא אלהי׳ את כל אשר עשה והנה טוב מאד כלומר שישיג טבעם והקשרם קצתם בקצתם וידע הנהגתו להם איך היא בכ״ל ובפרט· ועל שאלת הראני נא השיב לו לא תוכל לראות פני כלומר אמתת עצמי כי לא יראני האדם

חי אבל הנה מקום אתי כלומר יש מקום עיון שתשיג ממנו
תכלית מה שאפשר לאדם להשיגו · ומה שאמר וראית
את אחורי הם הנמצאי׳ כל׳ ומה שקי״א אח״רי כמי שמשליך
הדבר אחריו ונשא המשל הזה לזכר שמציאותם רחוקה
ממציאותו ית״ע ומזה תא׳ ית׳ דכתראי כלומר כל הנמצאות
כלם שהם אחריו וטפלים אליו ·· ומה שאמר ופני לא
יראו הוא אמתת עצמותי כמו שהוא לא תושג בשום פנים
ולפי תא׳ ודי קדמאי ירמוז שיש נבראות עצומות אי אפשר
להשיגם בשום פנים כפי מה שהם והם הדעות הנפרדות
ויחס אותם לבורא ית׳ לומר שהם לפניו ובין ידיו תדיר לחזק
תהשגה בהם תמיד והנה מנע ממנו השגה זו המכונה בפנים
ויעדו בהשגה למטה ממנה והיא המכונה באחור ·· וכדי
לבאר שההשגה הזאת נכנעת אמר ויעבר ה׳ על פניו ומלת ע
עב״ר במקום הזה כלשון והוא ירה החצי להעבירו שהו׳
מלשון מושאל למי שיחטיא כונה אחת ויכוין כונה אחרת
ותכלית אחרת ומלת על פניו כנוי לבו״א ית׳ ענין הכתוב כי
הבורא ית׳ העלים ממנו ההשגה ההיא המכונה בפנים ששאל
עליה באמרו הראני נא את כבודך כי מתוך התשובה שהושב
ופני לא יראו יתבאר כי השגת הפנים בקש ממנו ועל כן אמר
ויעבר ה׳ על פניו שהעלים ממנו והעביר מדעתו ההשגה
ההיא המכונת בפנים והעברה לענין אחר והוא ידיעת הת
התארים שהודיעו הפעולות הבאות ממנו ית׳ והם יג׳
מדות שהזכיר והיא השאלה שבקש תח״לה הודיעני נא את
דרכך · ולפי דעת אנקלוס שתרגם ואעבר ה׳ שכנתיה יהיה
הדבר שעב׳ כבוד נברא בלי ספק והיא השכינה שהוא כבוד
נברא ·· ופסוק והיה בעבור כבודי מחזק דעתו ··
ועל פניו יחזור למשה והוא כמו לפניו כמו ותעבו׳
המנחה על פניו ·· או יהיה ויעבר ה׳ על פניו כאלו אמר
ויעבר קול ה׳ על פניו כי מצינו לשון עברה בקול ויעבירו
קול במחנה ומלת ויקרא תחזור לקול וכפל ה׳ ה׳ כמו אברהם
אברהם משה משה דעת הרמב״ זל בספרו הנכבד וזה לשונו
עליך לבחור אי זו מן האמונות שתרצה אם שיהיה המעמד
הגדול הזה כלו מראה הנבואה בלא ספק וההשתכלות כלו
השגות שכליות אשר בקש או אשר נמנע ממנו ואשר השיגה
הכל שכלי אין חוש בו כמו שפירש שם או יהיה שם עם
השגת חוש ראות אבל לדבר נברא בראיתו יגיע שלמות
ההשגה השכלית כמו שכתב אנקלוס זה אם לא היתה
השגה המראית ההיא גם כן במראה הנבואה כמו שבא
לאברהם והנ׳ תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים או
שהיה עם השגת חוש האזן גם כן ויהיה הקול הוא אשר עבר
על פניו אשר הוא הברא גם כן בלא ספק בחר אי זו מן
הדעות שתרצה כי הכונה כלה שלא תאמין אמ״הנה ויעבר
כמו עבור לפני העם הזה כי הש׳ ית׳ איננו גוף ולא תכשר עליו
התנוע׳ ואי׳ אפשר שיאמ׳ שהוא עבר לפי ההנחה הראשונה
בלשון עכ׳ לשונו זל׳ בתחלת ספרו בפרק בא׳ וענין המדות
האלה שהן מיוחסות לאל ית׳ לא שהוא ית׳ יתפעל בהם
כרחמי האדם על חברו או רחמי האב על הבן אי אפש׳ שיבא
אלא ההתפעלות והבית רחמים והתועלת הזאת במדת
הרחמנות תבא מאתו ית׳ מבלי התפעלות ושנוי ולזה נקרא
רחום וחנון כי כשהאד׳ נותן למי שאין לו חק עליו יקרא על
כן חנון והוא הדין לשאר המדות שהם כלם מדות רחמים·
הדעת הזה הוא דעת הרמבם זל׳ ורובו לשונו · והגאון רבינו
סעדיה פירש כי לא תוכל לראות פני ראשית האור כי לא
יראני האד׳ וחי וראית את אחורי אחרית האור אבל ראשיתו
לא תוכל לראות ואפש׳ כי על זה אמר יחזקאל וארא כענין
חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה זהו
מראשית וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש זהו
האחרית ועל זה אמר הכתוב לפי דרך זה לפניו ילך דבר ויצא
רשף לרגליו באורו כי לפניו והוא הראשית ילך דבר כלומר
כי לא יראני האדם וחי אבל רגליו והוא האחרית הוא יוצא
כמו רשף כמו שאמר יחזקאל ראיתי כמראה אש כי הוא
אפשר וכן נאמר למשה וראית את אחורי וזהו שכתוב אש
לפניו תאכל וסביביו נסערה מאד כלומר לפניו אש תאכל
אבל סביביו אפשרי שיקרה לו לאדם סער׳ · ועל דרך הקבלה
הודיעני נא את דרכך · נתיבות טובך שאתה מנהיג עולמך
בו ואשר בו אתה נודע והם הם דרכי הצדיק יסוד עולם
שכתוב בו צדיק ה׳ בכל דרכיו והדרכים האלה שבקש משה
הם הם שהזכיר שלמה המלך ע״ה שהיו נפלאים ממנו הוא
שאמר שלשה אלו נפלאים ממני וארבעה לא ידעתים דרך
הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר
בעלמה וכוין שלמה כי פעולת צדיק יסוד עולם בעולם
הנופני הזה נפלאת ממנו ועל כן הזכיר האויר והמים והאד׳
כי זה כלל כל העולם השפל שהעופות מצויים שם לפרוח
באויר ובעלי חיים לדרוך העפר ויורדי הים לרכוב באניות
ומין האדם שהוא זכר ונקבה זהו דרך גבר בעלמ׳ ויגיד כי כל
זה דרך העולם ומנהגו אבל מה שנפלא ממנו ההנהג׳ באי זה
ענין הוא ומהות פעולת הצדיק מה היא וזה הענין הנ
הנפלא כשלמה הוא שבקש משה עתה ואמ׳ ואדעך ואדע
ליחד אותך למען אמצא חן בעיניך ולמדך כאן שהיודע
ליחד את השם ית׳ הוא המוצא חן בעיניו וראה כי עמך הגוי
הזה שאני מנהיג אותם ועל כן אצטרך שתודיעני זה·
השיב לו ית׳ פני ילכו הוא השליח מטטרון שבו אני נודע
בעולם על המעשים הנוראים והנפלאות הגדולות באותות
ובמופתים שיעשו על ידו שכתוב ידעו אותו הבריות ויראוני
בענין שכתוב וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה׳
במצרים וייראו העם את ה׳ ויאמינו בה׳ ·· והניחותי לך
מלשון נחת רוח כלומר אניח אותו לך שלא יתנהג עמך במד׳
הדין קשה אלא במד׳ הדין רפה כלולה מן הרחמי׳ והשליח הזה
הוא הכבוד הנקרא שכינה ולכך תא׳ שכינתי תהך ומשה לא
נתרצה בו מפני שהוא מדת הדין ולכך השיב אם אין פניך
הולכים אל תעלנו מזה גם אין פניך
בעצמ׳ ובכבוד׳ זהו מדת התפארת והכבוד אל תעלנו מזה כי
בשתי מלות האלה הוציאנו אתם ממצרי׳ שנ׳ בכח גדול וביד
חזקה לא ביד חזקה בלבד ומן דרשו רז״ל בגאולת מצרי׳ לא על
ידי מלא׳ ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח שהוא מטטרון

אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו כלומר התפארת והכבוד והנה הודה לו בכך גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה ומלת גם הורה שהוא כאלו אמר את הדבר אשר דברתי לך פני ילכו גם את הדבר אשר דברת אתה אעשה כיון שהודה לו בזה ומצא עת רצון בקש למעלה מזה ואמר הראני נא את כבודך והוא הכתר ולא נענה בזה והשיב לו לא תוכל לראות את פני ותרגם אנקלו' אפי שכינתי כי מפני שהשכינה ברושים ביתה כסוף האצילות לכך קרא תחלת האצילות פנים כי תחלת כל דבר ועליוני יקרא פניו ועל כן השיב לו לא תוכל לראות את פני כלומ' הפנים העליונים פני האצילות אבל הנה מקום אתי וראית את אחורי הוא אחרית האצילות והוא מה שהודה לו כבר אני אעביר כל טובי ולשון אחורי מלשון אחור שהוא מערב כלשון אחור וקדם צרתני וידוע כי השכינה במערב · ופני לא יראו ראשית האצילות · ומפני שהשיג משה כבר הכבוד והתפארת יאמר הכתוב והוא הנ הנכון יותר בקשור הענין הנה מקום אתי הריני נותן לך מקום השגה עליונה שתשיג הספירה הנקראת חכמה וזהו וראית את אחורי ותהיה האלף נוספת ומלשון חיור שכן החכמה נקראת לבנון והתוספת לא לחנם אבל להורות שהיא ראשונה לענין השגתנו ועל זה רמזו חכמי האמת ז"ל באמרם הראה לו קשר של תפלין כלומר תפלין של ראש שהוא כמין דלת' וידוע כי דלת יסודה חכמה כי כן נאמר בספר יצירה בענין בגד' כפרת' ועליה רמז שלמה ודלת ראשך כארגמן א אבל הכתר לא ישג זהו ופני לא יראו ואז וירד ה' בענן ולשון ירידה בכאן השגה כלשון יורדי המרכבה ובאור הכתוב כי משה השיג השם המיוחד מתוך הכבוד הבא בענן ויתיצב עמו שם מי נתיצב עמו שם הכבוד שנקרא עם כלשון ומשם יפרד כי משם ולמטה עולם הנפרדים ונקרא גם כן שם להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם וכן הזכיר משה למעלה ואתה אמרת ידעתיך בשם ואמר ויקרא בשם ה' באורו ויקרא הכבוד בשם ה' ומלת בשם היא סמוכה לשם המיוחד וכן ת"א בשמא דה' · ויעבר ה' · הוא הכבוד וכדי לקיים לו אני אעביר כל טובי ומה שאמר על פניו הכונה על פניו של משה ולפי שהכבוד הזה שעמד הוא השכינה לכך ת"א ואעבר ה' שכנתיה על אפוהי · ומלת ויקרא חוזרת לכבוד כי הוא הקורא יג' מדות שהן במדת התפארת הוא השם המיוחד מדת הרחמים שכן תמצא כל יג' מדות רחמניות ולכך קורין אותם החכמים מכילן דרחמי יחס את כלן למדת התפאר' היא הרחמי' · והנה משה רבינו · ע"ה אחר שלמד סדרי תפלה ותחנונים השתחוה אל העובר על פניו ובקש מלפניו שילך תמיד בקרבם הוא שנ' אם נא מ מצאתי חן בעיניך במדת הדין ילך נא ה' הוא השכינה וכן ת"א תהך כען שכינתא דה' בינגא והתפלה הזאת למשה הוא שבקש שיהיה הענין כן תמיד מכאן ואילך שתלך השכינה בקרבם בכל מקום שיהיו ולפי שהם עם קשה ערף ויצטרכו לכך כי טוב להם בשכינה שהיא מדת הדין רפה יותר מם ממלאך שהזכיר לו למעלה ושלחתי לפניך מלאך שהכונה בו על מלאך מן הנפרדים והנה הקב"ה הודה לו בזה והבטיחו

בשתי המדות שישכון שכינה בקרבם היא ושיהיה תפארתו עם משה שישכון שכינה בקרב הם הוא שאמ' לו הנה אנכי כורת ברית הוא מלאך הברית היא השכינה ואמר נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו · ושיהיה תפארתו עם משה הוא שאמר את מעשה ה' כי נורא הוא והיה ראוי שיאמר את מעשה ה' כי נוראים הם אבל הכונה על התפארת שהוא הרחמים ולכך אמר את מעשה ה' ואמר אשר אני עושה עמך היא הבטחה שיהיה עמו במדת רחמי' ומעתה משה ובני ישראל מובטחים בפרשה זו במדת התפארת והכבוד כי כן שאל ממנו ית' ונפלינו אני ועמך אני במדת התפארת ועמך בשכינה ·· והנה כל הפרשה כלה מבוארת וכבר הזכרתי בסדר וישמע יתרו בפסוק וידבר אלהים כי משה ע"ה השיג ז' ספירות והם ז' קולות שנרמזו שם בפרשה ושם בארתי הכל ·· וכאשר בקש הראני נא את כבודך למעלה מז' הז' בקש שהוא פני האצילות ולא נתן לו וזהו שכתוב לא תוכל לראות את פני · וכן דעת הרמב"ן ז"ל בקבלתו ·· אבל דעת החכם ר"א ז"ל פני ילכו הוא המלאך הזה מטטרון פנים של זעם אם אין פניך פנים של רחמים הוא התפארת שימחול ויסלח לפשעים והודה לו בזה גם את הדבר אשר דברת אעשה כיון שהודה לו חזר ובקש למעלה מזה הראני נא את כבודך והם הכתרי' החסד והתפארת וכל זה כדי שלא יחזור ריקם בתפלתו שאלו לא יענה על יד האחד שיענה על ידי מי שלמעלה ממנו ואז השיב לא תוכל לראות את פני ובאור זה תחלת המדות ו לפי דעתי זאת לא השיג משה רבינו ע"ה מן התפארת ולמעלה ולא השיג כי אם ספירות לבד וזה דעת החכם ז"ל · אבל העקר הוא מה שקבלנו והוא דעת הרב ז"ל וכבר הזכרתיו כמבואר מפסוק וידבר ·· הראני נא את כבודך · יש כבוד למעלה מכבוד ומה שהשיג משה במתן תורה ז' ספירות לכך בקש עתה למעל' מהם והכבוד הנזכר כאן הוא הכבוד הגדול העליון הנקרא בהר אספקלריא המאירה יהוה ועל כן ימצא המלה חסרת ואו ובמלת את יתכן לומר כי היא לרבות החכמה כמו שכתב רז"ל במה שדרשו את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים או יאמר כבודך על כבוד אהרן ואמר הראני כי בקש לראו' בחוש העין ·· ויש לדקדק אם היה זה מן הנמנע שיראה האדם בכבוד בעודו בחומר איך חשב להשיגו אבל משה הגדול בנבואה מפני שכבר השיג ונתגדל חמרו במ' יום שהתענה חשב בעצמו שלא יפסי' חמרו השגתו אלא שיהיה כמי שאינו ושיג עתה מה שישיג אחר הפרידה מן החמר והשיב לו השי' כי לא יראני האדם וחי כלומר אדם שהוא מחובר מגוף ונפש אי אפשר שישיג זה בעודו מחובר אלא אחר הפרד וכענין שכתוב ואחר כבוד תקחני ·· אני אעביר כל טובי על פניך ·· היה לו לומר לפניך כמו שאמר וקראתי בשם ה' לפניך ·· ועל דרך הפשט נראה לי לומר שבא לרבות מה שדרשו ז"ל שהוקשה לו למשה בי"ג מדות מה שהזכיר ארך אפים ולא

הזכיר ארך אף אמר לו הקב״ה צדיקים ורשעים אמר לו
משה רבונו של עולם רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך
לדבר זה כשארע חטא מרגלים התחיל ועתה יגדל נא כח ה׳
כאשר דברת לאמר ה׳ ארך אפים כלומר זכור אותו דבור
שאמרת לי בין לצדיקים בין לרשעים וכזה הוצרך לומר על
פניך לרמוז על דבור זה שהוא עתיד להשביע שלא כרצונו
או נוכל לומר עוד שהזכיר על פניך כלומר אני אעביר כל
טובי על פניך ·· וכמנו התעלה שיחול האור על פניך והיא
מעלת קרון פנים שזכה אליה כנקרת הצור וכמו שדרש
רז״ל ·· ועל דרך המדרש אני אעביר כל טובי על פניך טובי
וכל טובי מדת הטוב ומדת הפורענות וחנותי את אשר אחון
באותה שעה הראה לו הקב״ה למשה כל אוצרות מתן שכרן
של צדיקים כל אחד ואחד לפי מעשיו והוא שואל האוצר
הזה של מי הוא והוא אומר לו של בעלי תורה והאוצר זה ש
של מי הוא של מכבדיהם ואחרכך הראה לו אוצר גדול מ
מזה אמ׳ לו רבונו של עולם האוצר הגדול הזה של מי הוא
אמ׳ לו של מי שיש לו מעשים טובים אני נותן לו מאוצריו
ומי שאין לו לחנם אני עוש׳ ונותן לו מזה שנ׳ וחנותי את אש׳
אחון ·· ועל דרך הקבלה אני אעביר כל טובי על פניך
הטוב הזה הוא מה שכתו׳ וראית את אחורי ובאורו כל שהוא
טובי וזהו כי לי כל הארץ כי כל בשמים ובארץ וזה מבואר
כי לא יראני האד׳ וחי ·· על דרך הפשט שיחיה וזהו שהזכיר
בענין מנוח מות נמות כי אלהים ראינו וכי בראית המלך
יאמר הכתוב כן אף כי בראית השי׳ שלא יגיע לראיה כי תפ
תפרד נפשו ממנו אבל לאחר מיתתו רואה וזהו שדרשו רז״ל׳
בחייהם אינם רואים אך בשעת מיתתן רואים וכהא׳ לפניו
יכרעו יורדי עפר ·· וכן מצינו בר׳ אבהו שראה מתן שכרו
סמוך למיתתו ואמר כל אילין לאבהו ·· ועל דרך הקבלה כי
לא יראני האדם לא אמ׳ כי לא יראה אותי מפני שהמניעה
הזאת אינה מאת ה׳ שהרי כתוב בישעיה ואראה את ה׳ וכן
ויראו את אלהי ישראל כי לא אמר ויראו אלהי ישראל אבל
הוסיף את וכאשר באותי שם והוא שאמר יחזקאל ואשמע
את מדבר אלי וכן ואת כל הרשעי׳ ישמיד כי מדת רחמי׳ שומ׳
כל אוהביו ומדת הדין תשמיד הרשעים והזכיר האדם כהא׳
הידיעה כי לפי הפשט היה הכתוב ראוי לומר כי לא יראת
אותי אדם וחי אבל הכתוב מבואר כי המניעה אינה אלא
בעצמותו ומהותו של השם המיוחד ואפי׳ מן האדם המחוקק
בחיות המרכבה זהו באור כי לא יראני האדם וחי ·· וזהו
שאמרו במדר׳ כי לא יראני האד׳ וחי רבי עקיב׳ אומ׳ אף חיות
הנושאות אינן רואות את הכבוד אמר ר׳ שמעון בן יוחאי
אף מלאכי השרת שחייהן חיי עולם אינן רואין את הכבוד ·
פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי · פי׳ וכתבתי
באצבעי שהרי כתוב באצבע אלהים וזהו לשון כראשונים
וכתבתי יאמ׳ כי הכתיב׳ תהיה מכתב אצבע אלהים כלוחות
ראשונים · ובמדרש פסל לך שני לוחות אבנים זהו שאמר
הכתוב עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים עת להשליך
אבנים וישלך מידיו את הלוחות ועת כנוס אבנים פסל לך
שני לחות אבנים

זהו שאמ׳ הכתו׳ ברכת ה׳ היא תעשיר זו ברכת משה שאמר
לו הבה׳ פסל לך והראה לו מחצב של סנפירינון בתוך אהלו
ופסל ממנו ואמר לו הקבה׳ פסל לך הפכילת לך ומשם
נתעשר ונעשה מלך מכאן אתה · למד שכל העוסק בתורה
פרנסתו מן התורה שכן כתוב כי אז תצליח וגו׳ ואז
תשכיל ולא יוסיף עצב עמה שלא נצטער לילך במקום
אחר אלא מתוך אהלו זמן לו הקבה׳ פרנסתו ·· דבר אחר
פסל לך משל למלך שהלך למדינת הים והניח אשתו עם
השפחות ומתוך שהיתה עמהן יצא עליה׳ שם רע שמע
המלך בקש להרגה שמע שושבינה וקרע כתובתה אמר אם
יאמר המלך כך וכך עשתה אשתי אומר לו עדין אינה אשת׳
בדק המלך אחריה ולא מצא בה ערות דבר אלא השפחות היו
מיד נתרצה לו אמר לו שושבינה אדוני המלך עשה לה כתוב׳
אחרת שנתקרעה הראשונה אמר לו אתה קרעת אותה הבא
את הנייר משלך ואני כותבה כתב ידי לכך נאמר פסל לך ·
והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני אבל הכתוב ירמוז
למדת הבקר יאמר והיה נכון לבקר לקבל כחו של בקר
שהוא מדת רחמים · ועלית בבקר וזהו ענין שכתוב ה׳ בקר
תשמע קולי בקר אערוך לך ואצפה יתפלל דוד עה׳ למדת
רחמים שהוא כח בבקר שישמע קולו בכל בקר שיערוך לו ··
ואיש לא יעלה עמך · מכאן דרשו רז״ל שלוחות שניות נתנו
בצנעא מה שאין כן בלוחות ראשונות שניתנו בפרהסיא
להודיעך כמה גדול עין הרע ואף בדבר שהנס חל עליו ולכך
נשתברו ראשונות ושניות לא נשתברו · ויעבר ה׳ על פניו
ויקרא ה׳ ה׳ אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר
חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה · על דרך הפש׳
המדות האלה מדות המלך אצל העם כי כלם נכללות במדת
חסד ואמת כי יצטרך המלך להנהיג עבדיו ואנשי מלכותו
במדת החסד שירחם עליהם ושיתנהג עמהם לפנים משורת
הדין ויצטרך גם כן שיעשה משפט ושיתנהג לפעמים במדת
הדין והוא שאמר שלמה חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד
כסאו כי יכון מלכותו במדות אלו ויצרוהו וכאשר יקיים את
וצריך אתה לדעת כי כל המבין יג׳ מדות ויודע פירוש ועקרן
ומתפלל בהן בכונה אין תפלתו חוזרת ריקם אלא אם כן היו
בידו עבירות שמעכבות זה והנה בזמן הזה שאנחנו שרויים
בגלות בשעבוד האומות אשר לא ידעו את ה׳ ואין לנו כהן
גדול לכפר על חטאתינו ולא מזבח להקריב עליו קרבנו׳ ולא
בית המקד׳ להתפלל בתוכו לא נשאר לנו לפני ה׳ בלתי אם
תפלתנו ויג׳ מדותיו כתוך יג׳ מדות אלה למדנו סודי תפלת
ובקשת רחמים מאת אדון הכל ית׳ ודע כי השם הראשון
הוא עצם ולא מדה והשם השני מדה והוא מדת רחמים
בלא תשובה ובלא שאלה אלא כאב רחמן שהוא מרחם על
בנו ויורד: בו מה שהוא צריך ונותן לו מבלי שישאל ממנו וכן
הוא ית׳ מרחם הוא על הרשע אפילו בלא תשובה שכן כתוב
רחמיו על כל מעשיו ואפי׳ על אומות העולם

שכן דרשו ר״זל מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה
לפני ואפילו על הבהמות שנא׳ אדם ובהמה תושיע ה׳ • אל
הוא מדת הסליחה בשאלה וכן הכתוב אומר אל נושא היית
להם רחום וחנון הם שתי מדות הסליחה בשאלה עם תשוב׳
ויסורין שכן מצינו לשונות אלו נופלים על היסורין הוא
שכתוב והוא רחום יכפר עון ולא ישחית וזה יורה שהתחיל
בו השחתה כבר ועוד מצינו כי אל רחום ה׳ אלהיך לא ירפך
ולא ישחיתך ומצינו לשון השחתה ביסורין שנ׳ כן משחת
מאיש מראהו ופסוק מפורש ויחננו ויאמר פדעהו מרדת
שחת מצאתי כפר • ארך אפים מדה כוללת הצדיקים
והרשע וכן אמר משה לפני הקבה׳ יש לך לעשות למען מד׳
זו שיש בך שאתה ארך אפים לכל ואם אתה אומר שה׳ רשעי׳
גמורים ואינם ראויים לאריכות אף אלא הם חייבים כליה
הנה אתה רב חסד ועשית חסד עם כו׳ דורות שהיו מבריאת
עולם עד מתן תורה שלא היו להם תורה ומצוה וזנת וכלכלת
אותם במדת החסד ואם אתה אומר אותם כו׳ דורות לא קבלו
התורה ולא עברו עליה ולכך לא נתחייבו כל כך כמו אלו
שקבלו ועברו יש לך לעשות למען מדה זו שיש בך שהיא
מדת אמת והוא חסד של אמת שאינו מצפה לתגמול ואם
אינך מוחל להם בשביל מדה זו הנה אתה נוצר חסד לאלפים
ויש לך למחול להם בזכות האבות שאתה נוצר חסד לאלפים
ויש לך לנצור לישראל חסד האבות הכיחס ואם אתה אומר
תמה זכות אבות עשה למען מדה זו שבך שאתה נושא עון
והם הזדונות ופשע והם המרדים וחטאה והם השגגות ונקה
והם הנסתרות והוא שכתוב מנסתרות נקני •• והיה ראוי
להקדים חטאה לעון ופשע שהרי אם הוא סולח הזדונות
והמרדים אין צריך לומר השגגות ודרשו רז״ל בזה כי משה
התפלל שהזדונות יחשבם לשגגות ולהכי הקדים זדונות
לשגגות ועוד לטעם אחר כי עון העגל היה תחלתו שוגג וסופו
מזיד כמו שכתבתי למעלה על כן לא רצה משה להקדים
השגגות כי יהיה משגגת עון ועל כן נכרבה מלת וחטאה
באחרונה •• ועל דרך המדרש ויעבר ה׳ על פניו למד הקבה׳
למשה היאך ילמד סניגוריא על ישראל אמ׳ לפניו רבונו של
של עולם אלו לא היה להם זכות היית מאבדם זכור לאברהם
ליצחק ולישראל עבדיך הרי אומר ה׳ ה׳ אל רחום וחנון ארך
אפים לצדיקים ולרשעים אמר לו משה רשעים יאבדו אמר
לו הקבה׳ חייך שתצטרך לכך כשאירע ענין המרגלים אמר
משה ועתה יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת לאמר ה׳ ארך אפים
בין לצדיקים בין לרשעים •• ויש לך להתעורר במה שהוא
ארך אפים מרחיק רגז כי ירמוז למלאכים הממונים להשחית
שהם רחוקים ממחיצתו של הקבה׳ וכן תמצא בירושלמי
במסכת תענית אמר רבי לוי מהו ארך אפים מרחיק רגז משל
למלך שהיו לו שני לגיונין קשים אמר המלך אם דרים הם
עמי במדינה עכשו בני מדינה מכעיסין אותי והם באים ומ
ומכלים אותם אלא הריני משלחם לדרך רחוקה שאם יכ
יכעיסוני בני מדינה עד שאני משלח אחריהם בני מדינה
מפייסין אותי כך אמ׳ הקבה׳ אף וחמה שני מלאכי חבלה אם
דרים הם עמי עכשו ישראל מכעיסין אותי והם מכלים אותם

אלא הריני משלחן לדרך רחוקה שאם יכעיסוני ישראל עד
שאני משלח אחריהם הם עושים תשובה ואני מקבלם בה
טעם שנ׳ באים מארץ מרחק ומקצה הארץ ה׳ וכלי זעמו ••
אמ׳ ר׳ יצחק ולא עוד אלא שנועל לפניהם • בה
טעם שנ׳ פתח ה׳ את אוצרו ויוצא את כלי זעמו
עדרו פתח עדרו טרם רחמוהי קריבין •• תאני בשם ר׳ מאי׳
כי הנה ה׳ יוצא ממקומו יוצא לו ממדה למדה יוצא לו ממד׳
הדין ובא לו למדת רחמים עכ׳ בירושלמי • ודרשו ז״ל בכפרי
ברית כרותה לי״ג מדות שאינם חוזרות ריקם שנ׳ הנה
אנכי כורת ברית וכשם רבו עונות הופך מדותיו הוא שכתוב
עזבו את ה׳ נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור מאי עזבו את
ה׳ אמר הקבה׳ אני קראתי ה׳ אל רחום וחנון ואתם בשביל
עונותיכם נעשתי אכזרי והפכתם מדותי ההד׳ נזורו אחור
נזורו המדות אחור ועל דרך השכל ויעבר ה׳ על פניו ויקרא
ה׳ ה׳ אל הרי ג׳ שמות והשאר מדות והן עשר והמדות נאם
באמרו על השמות ג׳ השמות כנגד ג׳ עולמות עולם המלאכי׳
ועולם הגלגלים והעולם השפל וכנגד שני העולמות שהם
קיימים נצחיים בלתי משתנים הזכיר שני שמות שאינם ה
משתנים והם דומים זה לזה כי כן שני העולמות דומים זה
לזה בענין הקיום והנצחות וכמאמר דוד ע״ה כי הוא צוה ונ
ונבראו ויעמידם לעד לעולם והזכירם למעלה שא׳ הללוהו
במרומים הללוהו כל מלאכיו וכנגד העולם השפל הזה שהוא
משתנה והוא בעל הויה והפסד הזכיר אל שהוא שם התאר
והוא מתהפך ממדת הדין למדת רחמים וכה״א אלי אלי למה עזבתני
והג׳ הוא מדת רחמים במקום הזה שאין אומ׳ למדת הדין למה
עזבתני נשארו י׳ מדות שהבורא ית׳ מנהיג בהם עולמו ••
רחום וחנון שתי מדות נאמרות על ההשגחה כללית ופרטית
רחום הוא מדה כללית כאמרו ורחמיו על כל מעשיו וחנון
מדה פרטית ולא תמצא המדה הזאת כי אם בענין האדם
הוא שכתוב ויחננו ויאמר פדעהו וגומ׳ וכתיב אלהים יחנך
בני ומפני שהאדם נכבד מכל נבראי העולם השפל לכך
יחד לו בענין ההשגחה מדה בפני עצמה •• ארך אפים
היא מדה שהכל צריכין לה בין צדיקים בין רשעים דכתיב
כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא רשעים
אין צריך לומר ואין מדה זו נמצאת כי אם במין האדם ב
לבדו כי היא על דרך ההשגחה עונש ושכר נשארו ז׳ מדות
ג׳ לטובים ד׳ לרעים •• רב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים
לטובים •• נושא עון ופשע וחטאה ונקה לרעים •• נושא
עון הוא חטא המחשבה עון הרהור הלב פשע וחטאה הוא
עון המעשה זה מזיד וזה שוגג ונקה אמרו רז״ל ונקה לשבים
כי לא יתכן שהבורא ית׳ ינקה לשאינם שבים כי אין ראוי
לסלוח לרשע העומד במרדו שאם כן מצינו חוטא נשכר
וגיהנם ומדותיו לא נבראו אלא בשבילו ונמצא העונש
והשכר בטל •• ועל דרך הקבלה ויעבור ה׳ על פניו
ויקרא ה׳ ה׳ אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר
חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה •• י״ג מדות אלו
כלם הם נמשכות מן הכתר שהרי לשון מדות כלים אי מ
מקבלים •• וזה סדר קריאת המדות בספ
בספירות ה׳ ה׳ החכמה והבינה ••

אל רחום הגדולה וחנון ארך אפים הגבורה ״ ורב חסד
ואמת התפארת ״ נוצר חסד נושא עון הנצח ופשע וחטאה
ההוד ״ ונקה היסוד ״ לכל ספירה שתי מדות חוץ מן היסוד
שאין לו במדות אלא אחת והשם הנכבד שעבר על פניו הוא
הקורא יג׳ מדות אלו הנמשכות מן הכתר ׳ אבל דעת הרמבן
זל׳ וקבלתו בינ׳ מדות כי השם הראשון הוא אל עליון השני
והשלישי התפארת והכבוד ושלשתם הרי הם עצמותם של
שם ואחרי כן עשר מדות ״ רחום חנון ארך אפים הם כאל
עליון לכך לא הזכיר מרחם מחונן ומאריך כי הוא עצם פעו׳
למדו׳ ההם והו׳ רב׳ חסד ואמת נוצר חסד בתפארתו ונשא
עון ופשע וחטאה נקה בכבודו וידוע כי בין השם הראשון
והשני יש הפסק ביניהם וכל מי שלא הפסיק עתיד ליתן את
הדין ״ ועוד יש בענין יג׳ מדות דרך אחרת לקצת בעלי
הקבלה כי כל המדות כלן הולכות על ד׳ ד׳ והוא כי אחר
השם הזה הראשון העליון שהמדות מתאחדות בו והוא אינו
מדה תמצא יב׳ מדות והן מיוסדות לארבע ארבע הזכיר
תחלה ד׳ מדות למדת רחמים ואחרי כן הזכיר ד׳ מדות למדת
החסד ואחרי כן ד׳ מדות למדת הדין והנה זה על דרך ג׳
הספירות שהם שלשת האבות שאמרו עליהם חכמי האמת
הם הם המרכבה ומכאן תבין כי משה כששבח את השם בג׳
שבחים והוא שאמר האל הגדול הגבור והנורא כל יג׳ מדות
אלו כלל בשלשתן כי האל שהזכיר כנגד ה׳ ראשון שהוא עצ[
לא מדה וכשהזכיר הגדו׳ כלל בו ד׳ מדות של חסד וכשהזכי׳
הגבור כלל בו ד׳ המדות של מדת הדין וכשהזכיר הנורא כלל
בו ד׳ המדות של מדת רחמים והוא למדת כי ג׳ שבחים אלה
למשה הם כל יג׳ מדות שנאמרו לו בסיני ומפני שהעובר על
פניו של משה הוא הטוב שבוטח בו לבעלה אני אעביר כל
טובי והוא הקורא יג׳ מדות כמו שהזכרתי כבר על כן תמצא
בספר התורה תגין כשם של ויעבר ה׳ על פניו שני תגין בהא
ראשונה ושניתנין בהא אחרונה אבל בשני השמות שהם
ה׳ ה׳ אין בהם שום תג וידוע כי התגין בכל מקום שהם הם
רמז להשגה והתבוננות והנה ההשגה אפשרית היא באמתת
העובר הקרא ולא כן במי שאנו מיחסים לו המדות
כי בו כשל כח ההשגה והבן זה ״ וכתב רבינו האי גאון זל׳ כי
יג׳ מדות אלו הם ענפי תולדות נמשכות מי׳ ספירות ואעפ״
שאלו נקראים מדות ואלו ספירות הכל נובע ממעין אחד
ואף על פי שמצינו שלש עשרה מדות ולא מצינו שלש עש׳
עשרה ספירות סוד הענין מפני שהשלש המאורות העליונות
שהם על עשר ספירות אין להם התחלה כי הם שם ועצם
לשרש השרשים ׳ וקבלת הגאון כשמותיהם שהם אור קדמון
אור מצחצח אור צח ושלשת שכו׳ אלו כלם ענין אחד ועצ׳
אחד דבקים דבוק אמיץ בשרש כל השרשים ומשרש כל
השרשים נאצלו י׳ ספירות ועליו׳ רמזו חכמי האמת בקוצו
של יוד ובבר הזכרתי זה בסדר בראשית והקבה׳ ימחול לנו
ויראנו מתורתו נפלאות ׳ פוקד עון אבות על בנים ועל בני
בנים ועל שלשים ועל רבעים ׳ הכתוב הזה מצאנוהו בתורה
בארבע מקומות שתים בעשרת הדברות ראשונות ואחרונות

ושתים במדותיו של הקדוש ברוך הוא האחד בכי תשא
והשני בסדר שלח לך בענין המרגלים ׳ אותם שבעשרת
הדברות הם פקידת נקמה להכריתם ולמחות שמם מן העול׳
שכן כתוב בו לשונאי אבל השתים שבמדותיו של הקבה׳
הם פקדת עונש להוסיף ולהרבות להם יסורין
שיהיו כפרת עונותם וכדי להטיבם באחריתם ׳ ואמנם מה
שהקבה׳ פוקד עון האב על הבנים יש לתמוה כי
נראה כי אין זה משפט צדק והלא הקבה צוה בתורה
לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש
בחטאו יומתו ׳ אבל הענין הזה כבר בארוהו לנו רזל׳
שהכתוב הזה של פוקד עון אבות מדבר כשאוחזין מעש׳
אבותיהם בידיהם ויזכיר הכתוב כי הפקידה הזאת נמשכת
ארבע דורות והטעם לפי שאפילו שיאריכו ימיו של אדם
ויראה ארבעה דורות כענין שכתוב באיוב ויראה את בניו
ואת בני בניו ארבעה דורות וכן כתוב ביוסף וירא יוסף ל
לאפרים בני שלשים מלת בני סמוכה והם רבעים והודיענו
הכתוב עד היכן גבול הקורבה כי חמלת האבות עדי פה תבא
ולא תוסיף ועל כן הרשע אשר ראה אביו ואבי אביו וזקני
שהיו עושי רשעה והנה גם הוא אחריהם אוחז הדרך ההוא
ומתחזק ברשע כמותם ראוי להביא עליו יסורין ולפקוד עליו
עון כלם ׳ וכאן הבן שואל כיון שהמדה כך היא שהפקידה
הזאת עד ארבע דורות ולא יותר אם כן מדוע אמר הכתוב
וביום פקדי ופקדתי עליהם ודרשו רזל׳ אין לך דור ודור
שלא יהא בו אוקיא מעון העגל ׳ ובלשון אחר הזכיר במקו׳
אחר אין לך פורענות שבאה על ישראל שאין בה קצת מ
מפורענות של עגל ואכ׳ איך יפקד הקבה בכל דור ודור קצת
מאותו עון ׳ ומדת הפקידה ואף כשאוחזין מעשה אבותיה׳
בידיה׳ אינה מתפשטת אלא עד ד׳ דורות ״ והתשובה בזה כי
מה שאמר פקוד ופקדתי אין זה לשון פקיד׳ בכאן אלא לשון
זכירה שהקבה׳ זוכר עון העגל כשהדור חוטא ׳ אבל אינו
פוקדו כי בחורבן בית המקדש נפקד הכ׳ ונמחה העון לגמרי
כי בודאי היה החרבן ההוא והאבדה ההיא העצומה שאבדו
ישראל שיתמרקו בה עונותיהם ולא ישאר להן מעון העגל
כלום ׳ והנה מצינו בחרבן בית המקדש שכתוב קרבו פקודו׳
העיר ואיש כלי משחיתו בידו ובמלת פקודות רמז מקרא זה
וביום פקדי ופקדתי וכן מצאתי במדר׳ איכה עד היכן חטאו
של עגל קיים רבי ברכיה אומר עד עגלי ירבעם שנ׳ כרפאי
לישראל ונגלה וגו׳ ר׳ שמואל בר נחמני אומר עד חרבן בית
המקדש שנ׳ קרבו פקודות העיר הזאת ׳ הא למדת שאין עון
העגל נפקד כלל מחרבן הבית ואילך ׳ ואעפ׳ שאינו נפקד
נזכר הוא שהקבה׳ זוכרו וזהו שדרשו רזל׳ בפרק אין דורשין
כשחרב בית המקדש נתמעטו כנפי החיות אותן שמכסות
בהן רגליהם שנ׳ וכף רגליהם ככף רגל עגל אידלא אתמעוט
מנא ידע ליה ולכך נתמעטו כנפי הרגלים והטעם כדי
להזכיר עון העגל ׳ ועוד אזכור במצות ציצי׳ מספר הכנפים
שנתמעטו ״ ואם כן הרי העון נזכר שאם לא היה זוכר
היה מתנהג עמהן במדת רחמים והזכירה

ההיא מונעת הרחמים״ אבל לעתיד לבא ישכחנו לגמרי
כבן הבטיחנו עי׳ נביאו גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך
ועל דרך הקבלה פוקד עון אבות על בנים זהו יסוד העבור
כי יפקוד על הרשע פעמים שלש עם גבר ועמו הן רבעים
והדין הזה הוא ענין המח׳שבות שאמרה התקועית לדוד
שהקבה׳ מחשב לבלתי ידח ממנו נדח ׳ ויש לך לקנו׳ לב ולהבין
המאמר הנמרץ שבספר הבהיר ״ א׳ר רחמאי האור קדם
לבריאת העולם שנ׳ יהי אור ויהי איד אמ׳ לו קודם יצירת בנך
תעשה לו עטרה אמר להם משל למה הדבר דומה למלך
שהתאוה לבן ומצא עטרה נאה ומקלסה אמר זה לבני לראשו
אל׳ ויודע הוא שבנו ראוי אל׳ שתקו כך עלה במחשבה עלה
ונודע שנא וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח עכ׳ ״
והוא חסד השי׳ לישראל שלא יהיו אובדין מן העולם הבא
אלא שיזכו הכל לפניו ומפורש אמרו כל ישראל יש להם חלק
לעולם הבא שנ׳ ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ ״
ואל הסוד הזה רמז שלמה באמרו מה שהיה הוא שיהיה וגו׳
ואמר דור הולך ודור בא וגו׳ כי על דרך הפשט היה ראוי
שיאמר דור בא ודור הולך לפי שהנולדים הם באים והמתים
הם הולכים אבל אמר דור הולך ודור בא כי ההולך הוא בא
וזהו לשון דור שהוא מלשו׳ כדור אל אר׳ רחבת ידי׳ וזה מבוא׳
וימהר משה ׳ על דרך הפשט השתחויה זו הודאה על מדת
החנינה והרחמים שהודיעו וחס ושלום להאמין דבר הרא׳
שפירש כדי שלא יאריך עוד לומר על חמישי ׳ כי לא היה
מפסיק דבר השי׳ וחלילה מזה והנה למלך בשר ודם אין
עושין כן ״ אבל באור הכתוב כי אחר שהשלים השי׳
דבריו מהר משה בזריזות גדולה והשתחוה אל הכבוד העובר
על פניו כמי שמקבל פרס מבית המלך ומשתחוה ונותן לו
הודאה על מה שנתן לו כשיצא מלפניו ׳ ועל דרך המדרש
וימהר משה מה ראה רבי חנינא בן גמליאל או׳ ארך אפים
ראה רבנין אמרי אמת ראה כן דרשו במדרש תלים ובאור
זה כפשוטו כי דעת ר׳ חנינא שנתן משה הודאה על ארך אפי׳
כי היא מדה שיצטרכו לה כל ישראל בכל הדורות שהקב׳
יאריך אפו להם ולא יכלם בעונם ודעת רבנן שנתן הודאה
על מדת אמת שהיא רבת הסליחה לרחם עליהם לגמרי ושל׳
יזכור עונם כי ארך אפים מדה קשה קצת מאריך אפיה וגבי
דיליה ועל דרך הקבלה ארך אפים כה ראה אמת ראה רבי
חנינא ורבנין נראין כחולקין ואינן חולקין ׳ כי ארך אפים
הוא הכח הנמשך מן הגבורה והוא המכריע והוא דעת רבנן
שא׳ אמת ראה ולא שנו הלשון אלא כדי להודיענו אם הם
המדות הנזכרות מלמעלה למטה או ממטה למעלה ר׳ חנינא
היה מונה ממטה למעלה ׳ והיה מסיים ארך אפים כמכריע
ולכך אמר ארך אפים ורבנין היו מונין ממעלה למטה והיו
מסיימים ואמת כמכריע ׳ ולכך אמרו אמת ראה ״ ועוד
שם במדרש תלים על אי זו מהם נשתחוה ״ רבי אליעזר בן
יעקב אומר על ארך אפים רבנין אמרי על מדת רחמים ״
והעולה לנו מזה כי הכל אחד והכריעה וההשתחויה אל האמ
האמת וזה מבואר וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו לרוב
ענותנותו של משה כלל עצמו עמה׳ כי היה לו לומר לעונם
לחטאתם וירמיה שהיה משבטו למד ממנו שאמר אם

עונינו ענו בנו ה׳ עשה למען שמך ׳ ולא אמר עונם ״ ואם
ונחלתנו ׳ והיה לו לומר ותנחילנו אבל באורו שתנחיל
אותנו שאנחנו נהיה נחלה שלך וזהו דבר הנביא שאמר
חלקי ה׳ אמרה נפשי על כן אוחיל לו ״ אמר הכתוב נפשי
אומרת חלקי ה׳ כלומ׳ אין לי חלק בארץ זולתי עבדת השם
ית׳ שהוא חלקי על כן אוחיל לו שנחלק לחלקו זשה׳ כי חלק
ה׳ עמו ״ אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים ׳ אמר
זה על עמידת השמש ליהושע ועל קרון פנים של משה ולכך
אמר אשר אני עושה עמך וכיון שהובטח משה בכאן בנסי׳
ונפלאות שיעשו על ידו ובאותות שיברא הקבה׳ שמעול׳ לא
נבראו לכך הוצרך משה לומר בענין קרח ואם בריאה יברא
ה׳ ושם אזכיר זה בגה׳ ״ אלהי מסכה לא תעשה לך כמו
שעשיתם עד עכשו שעשו עגל מסכה לפי שטעו והדהרו
אחר מדת הדין ולכך סמך לו ואת חג המצות תשמור כלומר
שיזכרו מדת רחמים שהמצה מדת רחמים היא ולא יהיו
אחר מדת הדין ״ ותן אל לבך איך צוה כאן במצה והזהיר
על החמץ לא תשחט על חמץ ונראה לי לומר כי הכתוב
ראה לבאר שהמצה והחמץ ירמזו למדות ובן הבשר והחלב
שבו השלימה הפרשה ולכך הזכירם לו השי׳ בפרשת יג׳ מדות
ומה שתמצאם גכ׳ באם כסף תלוה כסדר הזה בעצמו מפני
ששם התחיל ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי
תשבות ״ וידוע כי ששת ימי בראשית עם השבת הם מדות
והמצות האלה מכללם ולכן הזכירם גם שם ״ כל בכור
בניך תפדה ולא יראו פני ריקם מי שזוכה שהוא בכור מעלת
גדולה היא והוא רמז להקבה׳ שהוא בכורו של עולם ועבודת
הקרבנות מימות עול׳ בבכורות היתה ולכך קנאה יעקב אבינו
גמכרה עשו הרשע שבזה עבדת השם ית׳ ואחרי כן נפסלו
הבכורות במעשה העגל והופרשו הלוים במקומם שתהיה
העבדה בהם ולא בבכורות ואעפ׳ שאין העבדה בהם יש
להם מעלה ויתרון על שאר בני אדם מצד שהם בכורות ״
ודרשו רז׳ל כל דבר שנא׳ בו לי הוא בעולם הזה ובעולם הבא
ישראל הם בעולם הזה ובעולם הבא שנ׳ ואבדיל אתכם מ
העמים להיות לי הלוים שנ׳ והיו לי הלוים ׳ הארץ שנ׳ כי לי
כל הארץ בכור שנ׳ כי לי כל בכור בעולם הזה ובעולם הבא
עכ׳ ׳ ואין מצות בכור נוהגת בנקבות אלא בזכרים שנ׳
פטר כל רחם בבני ישראל וכתיב כל בכור אדם תפדה ׳
ויצטרך הבכיר שיחזיק בתורה וביראת שמים יותר משאר
בני אדם מצד מעלה שבו שהוא בכור ושיחזיק אביו במצות
פדיונו כי היא מצוה מוטלת על האב לא פדאו האב הרי הוא
חייב לפדות את עצמו ואם אינו פדוי או מצד אביו או מ
מצד עצמו הרי הוא נענש שכן דרשו רז׳ל למה סמך עלית
הרגל לפדיון הבכור לומר לך שהבכורות שנפדו מקבלין פני
שכינה וזוכין לראות בנין בית המקדש הא לא נפדו לא יראו
ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבות הזכיר מצות שבת
באמצע הרגלים כי סמך אותו לחג המצות ולקדוש הבכורות
לפי שבכלם זכר למעשה בראשי׳ ונאמר בחריש ובקציר תש
תשבת כלומ׳ אפי׳ בזמן חריש וקציר שהם עקר חיי האדם
בעבודת האדמה תשבות ביום השבת ולא תעשה בו מלאכה
כן פירש הרמבן ז׳ל ״ יראה כל זכורך ולא

הנקכות שהנסכו׳ פטורות מן הראיה וכן הסומים והחגרים וכיוצא בהם וטעם הדבר בסודה מפני שהכבוד היה נראה בענן לעיני כל ישראל והענן ההוא היה זך ובהיר מאד כמראה של זכוכית שכל המסתכל בה נראת צורתו מתוכה ומה שבתוך הענן לא היה נראה לחוץ ומפני שאינו דרך כבוד לשכינה שיהיו נראים אלו מתוכה לכך נפטרו מן הראיה וזהו שאמר בעלותך לראות את פני ה׳ אלהיך ודרשו רז״ל סומא באחת מעיניו פטו׳ מן הראיה שנ׳ יראה כל זכורך יראה יראה כשם שבא לראות כך בא לראות מה לראות ב בשתי עינים אף לראות בשתי עינים וכן תמצא שקראו אברהם בשתי לשונות אלו שאמר ה׳ יראה בהר ה׳ יראה

כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי א אתך ברית על דרך הפשט כתב לך הוא שיכתוב התנאים שבין הקבה׳ לישראל והיאך קבלו התורה בנעשה ונשמע כ כשם שעשו בלוחו׳ ראשונו׳ וצוה משה שיעשו בזה ספר ומה שחזר והזכיר כי על פי הדברים האלה פעם שניה והיה יכול לומר על פיהם דרשו רז״ל בזה דברים שמסרתי לך בכ בכתב אי אתה רשאי לאמר׳ על פה ודברים שמסרתי לך על פה אי אתה רשאי לכתבם ויהיה זה פירוש הכתוב אם קיימת הדברים האלה מה שבכת׳ בכת׳ ומה שבעל פה על פה כרתי אתך ברית ואם שנית לא כרתי אתך ברית ובמדרש אמר רבי יהודה בר שלום בקש משה רבינו עה׳ להיות המשנה א אף בכתב אמר לו הקבה׳ למשה אכתוב לו רובי תורותי אכ׳ במו זר נחשבו וכל כך למה מפני שהמשנ׳ מסתורי׳ של הקב׳ ואין הקבה׳ מגלה מסתוריו אלא ליראיו שנ׳ סוד ה׳ ליראיו עכ׳ ונראה לי באמרו שהמשנה מסתורי׳ שהמשנה מגלה מסתורים ותורה שבכתב היא המסתורים כשבכ׳ ידעת כי המשנה כנגד הא שניה שבשם שהיא פי׳ השם הנסתר והנעלם ועליה נקרא השם המפורש וכן המשנה פירוש לתורה שבכת׳ ותורה שבכתב מתגלה ומ ומתפרשת על ידה ומטעם זה רצה הקבה׳ שתהיה כתובה על לוח הלב ולא נתן רשות למשה לכתבה כי יהיה בזה גלוי מסתורים ויהיו שאר האמות שלא קבלו התורה ולא רצו בה שוים עם ישראל וזהו שאמר כמו זר נחשבו שיהיו הכל שוים בכתיבתה ואין למקבלי התורה יתרון עליהם ועוד לטעם אחר כדי שלא יהא לאמות פתחון פה ליום הדין וא ואמשול לך משל למה זה דומ׳ למלך ששלח כתבו חתו׳ לבניו על ידי עבדו נאמן ביתו יצוה להם באותו כתב היאך יתנהגו עמו ועם בני העולם ומסר לעבד דברים על פה שיגיד להם תשלום דברי הכתב והמלך קבע שכר גדול לכל מי שיבא ב בבריתו ויקיים דברי כתבו במצותו בה עשו בני המדינה הע העתיקו הכתב אמרו אף אנו יש בידינו כתבו של מלך ואנו מקיימין אותו לזמן בא המלך ליתן שכר באו בני המדינה ו ועומדין לפניו והוא שאל אם עסקו בדברי כתבו לעשות כ במצותו וכיון שלא ידעו אותם דברים על פה אמר תיפח נ נפשם ולזה רמזו בריש פק׳ דעז׳ לעתיד לבא מביא הקבה׳ ס ספר תורה ומניחו בחיקו כלום יש בכם מגיד זאת שנ׳ ומי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנ׳ וזאת התורה מיד יו

יוצאין מפניו בפחי נפש ורבינו הקדוש שחבר המשנה תלמ׳ אותה ברבים וכתבוה הכל בימיו כונתו היתה כדי שלא תשכח תורה מישראל שראה מלכות הרשעה מתפשטת בעולם וישראל מתפזרין בגלות על כן הותר לו לעשות כן משו׳ שנ׳ עת לעשו׳ לה׳ הפרו תורתך וכתב וחבר המשנ׳ שהיא תורה שבעל פה ועל כן קראה משנה לפי שהי׳ שניה לתורה שבכתב ודומה לשון הקדש צח כתורה שבכתב ואחרי כן נת נתמעטה החכמה וקצרו הלבבות ועמדו רבינא ורב אשי וחב וחברו התלמו׳ שהוא פי׳ המשנה כי לרוב חכמת רבינו הקדוש וחכמת בני דורו היה פי׳ התורה אצלם מבורר ופשוט מתוך המשנה ואצל דורות דרבינא ורב אשי היה עמוק וסתום מאד ומזה אמרו בתלמוד תמיד על המשנה חסורי מחסרא והכי קתני שאין הכונה להיות המשנה חסרה כלל חלילה אבל הכ הכונה שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעין לעומק חכמת דור׳ של חכמי המשנה ולפיכ׳ עשו רבינא ורב אשי פי׳ על המשנה והוא התלמוד ובארו ספקות המשנה והאריכו לשונם על לשון העמוק והסתום ומה שא שאמר אתך כלומר בעבורך כי בזכותו עשה עמהם ויהי שם ה׳ לשון עם ה׳ יורה שהוא נזון ממדת החסד ומזיו האור העליון שהרי כתי׳ כי עם ה׳ החסד וכתיב ונהורא עמיה שרי וכן צדיקים לעולם לבא חיים ונזונים ממדת החסד ומזיו ה האור העליון הוא שכתוב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם ב בצל כנפיך יחסיון ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ומה שאמ׳ לחם לא אכל ומים לא שתה ידוע כי הלחם והמים מזון הגוף וב ובסבת הגוף תתקיים ותעמד הנפש בגוף וכיון שכן ראוי מ מקל וחמר שיעמד הגוף ויתקיים בסבת מזון הנפש וכיון ש שהיה משה נזון מזיו האור העליון שהוא מזון הנפש אין לת לתמוה אם נתעכב שם כל הזמן הזה בלא מאכל ומשתה׳ והאמת כי מזון הגוף בא מסבה אחר סבה ודבו האמצעות ו והאמצעיים והסבות עד הסבה העליונה יתעלה שהוא מקור חיים ואם כן משה שהיה דבק בסבה העליונה עצמה הוא ה המזון האמתי והוא שאמרו רז״ל בפסוק ויחזו את האלהים ו ויאכלו וישתו אמר רבי יוחנן אכילה ודאית שנ׳ באור פני מ מלך חיים ובמדרש ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה מנין היה יודע משה אימתי יום ואימתי לילה כשהיה הקבה׳ מלמדו תורה שבכתב היה יודע שהו׳ יום וכשמלמדו תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה שהיום והלילה שוין ל לפני הקבה׳ שנ׳ ונהורא עמיה שרי וכתיב גם חשך לא יחש יחשיך וגו׳ ועוד דרשו כשהיה רואה הכוכבים והמזלות כורעים ומשתחוים לפני הקבה היה יודע שהוא יום וכשהיה רואה גלגל חמה כורע ומשתחוה לפני הקבה׳ היה יודע ש שהוא לילה שנ׳ וצבא השמים לך משתחוים׳ ויכתוב על הלוחות יחזור אל השם הנזכר לא למשה חס ושלום ומפורש הוא בכתוב פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי זה יורה שגם השניות היו מכתב אלהי׳ והיה ראוי לומר וכתבתי על הלוחות הדברים ומה שהוסיף את לרבות למען ייטב לך שבלוחות אחרונות שהרי בראשונות לא היה בהם את טית

ובבר הזכר תי זה בסדר וישמע יתרו ודרשו רזל
ויהי שם עם ה׳ ויכתוב על הלוחות כי בעוד שהיה משה עם
ה׳ כתב השם על הלוחות והנה ארבעים יום אלה היו אר
ארבעים שלישיים כי כבר עמד שם מ׳ יום אמצעיי׳ להתפלל
על אותו עון וכמו שכתוב במשנה תורה ואתנפל לפני ה׳ את
ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי · והנה
קרן עור פניו מיני האור חלוקים יש אור חכמה ויש אור
שיצא מן החשך אור הכמה הוא האור שבו נברא הכל והוא
טדרשו בו רזל כבר היה לפי שקדם למאמר יהי אור והוא ש
שנקרא ראשית והאור הזה השיג משה כלמו וכו נבדל מש
משאר הנביאים ונתעלה על כלם · אור שיצא מן החשך ה
הוא האש היכודי הוא הנקרא האור המורגש והוא אשר חל
על משה וקרן עור פניו · ומעלת הקרון שזכה בה עתה ב
בלוחות שניות מה שלא זכה בלוחות ראשונות כשאמר ויפן
וירד משה מן ההר לפי שכל ישראל היו שם כמתן תורה ב
בלוחות ראשונות וכלם עדים כדבר כמה שראו בעיניהם א
אבל כאן בלוחות שניות שהוזהר ואיש לא יעלה עמך נתן לו
מעלות הקרון כדי שיהא אות לישראל על מחן תורה או
נאמר כי משה ראוי לקרון עור פנים מן הראשונות גם
מוחזק היה בעיני כל ישראל לנביא לה׳ שלא יצטרך לאות
עמהם אבל לפי שהיה גלוי וידוע לפניו ית׳ שעתידין
הראשונות להשתבר לכך אחר ו׳ו מעלה זו עד השניות
הקיימות ויראו מגשת אליו דרשו רזל׳ כמה גדול כח העון
עד שלא חטאו ישראל היו רואין מתוך הכבוד שבע מחיצות
של אש ולא היו מזדעזעין שנ׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת
בראש ההר לעיני בני ישראל · ויש בזה שבע תיבות כמ
כמספר המחיצות שהיו לעיני בני ישראל וכשחטאו אפי׳
פני הסרסור לא היו יכולין לראות שנ׳ וייראו מגשת אליו
והנה משה זכה לקרני האור מן המערה ממה שכתוב והיה ב
בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור מנקרת צור זכה לקרון
עור פני וכן הוא אומ׳ וקרני׳ מידו לו ושם חביו׳ עוזו וכן נרמז
בו כי מן הלוחות היה קרון עור פניו כענין שכתוב חכמת א
אדם תאיר פניו וכמדרש והנה קרן עור פניו כל ההוד ש
שנטל משה בעולם הזה לא היה אלא פירות מתן שכרו אבל
הקרן קיים לו לעולם הבא שנ׳ קרנים מידו לו· עכ׳ ונראה לי
בבאור זה כי הקרון בהיות פניו כפני חמה שהם הפירות
בעולם הזה היה בדמיון הפרי הנופל מן האילן אבל לעולם
הבא הקר׳ קיים לו באורה של מעלה היא אספקלריא המאיר׳
וזהו שאמרו נובלת אורה של מעלה גלגל חמה ועשה המ
המדרש מלת קרן כוללת הקרן והפירות ויכל משה מדבר
אתם ויתן על פניו מסוה למודך הכתו׳ שכשהיה משה מדבר
עם ישראל פירוש המצות היה מדבר עמה׳ בלא מסוה ובלא
מחיצה כלל וכן כשהיה מדבר עם הקבה׳ ומה שאמר ובבא
משה אל אהל מועד לדבר אתו הוא ספור ענין שהיה נוהג כו
תמיד אחר מתן תורה ויודיענו הכתוב כי מאותו יום ואילך
כן נהג עם ישראל כל ימיו כבא משה אל אהל מועד יסיר ה
המסוה ובצאתו משם גם יצא בלא מסוה ודבר עם ישראל
את אשר יצוה אך כשהיה משלים דבורו עם ישראל ישיב את

המסוה על פניו כדי שלא יזונו עיניהם מן האור שבפניו ש
ש׳א בשעת דבורו עמהם והנה מעלת האור המורגש הזה ב
בקרון עור פניו מיום שקנה אותה בהר סיני לא זזה ממנו א
אבל היתה עמו כל ימי חייו ואפילו ביום מותו העיד
עליו הכתוב לא כהתה עינו ולא נס ליחה · ויראו בני ישראל
את פני משה ראוי שתתעורר בכאן למה הזכיר הכתו׳ משה
ג׳ פעמים ועוד יהיה אפשר לומר כי קרן עור פניו והשיב את המ
המסוה ועל דרך הפשט אפשר לפרש כי זה כנגד ג׳ פעמים
מ׳ יום שהיה מעמדו בהר וידוע שבכל מעמד ומעמד נתוסף
בו יתרון השגה ותוספת אורה ועל כן הזכירה בו הפרשה
ג׳ קרינות כי נאצל עליו והוד והדר בכל ארבעים יום ומהם
ראשונים שניים ושלישים ובא הרמז כאן בפרשה הזאת בג׳
קרינות ובכתוב הזה ג׳ פעמים משה וג׳ פעמים פנים מפני ש
שעתה׳ בלוחות שניות נשלמו ארבעים יום שלישיים והזכיר
הכתוב משה ג׳ פעמים להורות כי בכל פעם ופעם היה עולה
מדרגה שראוי להקרא עליה משה כי מלת משה נגזר׳ מן כי
מן המים משיתיהו ומה שהיה בילדותו משוי מן המים היה
רמז למה שעתיד להיות בזקנותו משוי ממי החכמה בהר ס
סיני ועל כן אמרו אין מים אלא תורה וכשמו כן התעוררנו
ורמז למה שעתיד לשמוע קול דבור השכינה מבין שני הכ
הכרובים ועל דרך הקבלה יתכן לומר כי טעם שהזכיר ה
הכתוב הזה ג׳ פעמים משה וג׳ פעמים פנים כדי לבאר על
מעלת משה בהר כי נתעלה במעמד הקדוש ההוא והוקש כב
כבודו לכבוד השם ית׳ והוא שאמרו רזל׳ אמר הקבה׳ למשה
כמה כבו׳ כבדתיך אמרה קומה ה׳ קומה ה׳ שובה ה׳ שובה ה׳
התורה נקראת על שמי שנ׳ תורת ה׳ תמימה קראתיה על שמך
שנאמר זכרו תורת משה עבדי ישראל נקראו על שמי שנ׳
לה׳ עמי שומע לי אמרתי יקראו על שמך ויזכור ימי עולם מ
משה עמו דברתי עמך באמירה ובדבור שנ׳ וידבר ה׳ אל
משה לאמר · ויאמר ה׳ אל משה לאמר · אף אתה דברת ל
לפני בדבור ובאמירה שנ׳ ויאמר משה אל ה׳ וידבר משה א
אל ה׳ אני אין לפני אכילה ושתיה עשיתיך כמוני שנ׳ לחם
לא אכל ומים לא שתה אני אלהים ואותך נתתי אלהים שנ׳
ראה נתתיך אלהים לפרעה לי נביאים ולך נתתי נביא שנ׳
ואהרן אחיך יהיה נביאך · אני אין כל בריה יכולה להסתכל
בי שנאמ׳ כי לא יראני האדם וחי ואתה כן שנאמר וייראו
מגשת אליו כי כתיב וראית את אחורי ובך כתיב והביטו
אחרי משה עכ׳ כמדרש ונראה לי לומר כי חכמי האמת כ
במדרשם זה דברו דרך כלל ודרך׳ קצרה במעלותיו של משה
שבהם נתעלה ונתדמה להקבה׳ והפרטים רבים נוכל להבין
הפרט מתוך הכלל והוא הדין שהיה אפשר לומר אני יש לי
משרת הנקרא נער ואתה יש לך משרת הנקרא נער שנ׳ וכ
ומשרתו יהושע בן נון נער ומזה הענין היה מוכיח להקרא י
יהושע נער והיה בן נו׳ שנה וכן אפשר לומר עוד אני יש
לי ע׳ שרים של מעלה שאצילות כחם מכחי ואתה יש לך ע׳
זקנים שאצילות כחם מכחך שנ׳ ויאצל מן הרוח אשר עליו
ויתן על שבעים איש הזקנים וכשם ששבעים שרים של
מעלה סביבות כסאי כך כתי׳ בך ויעמד אתם סביבות האהל

ואחר מנס־כל איך גלה לנו המדר׳ הזה על כבודו של משה
ואיך המשיל פניו לפנים של מעלה מעתה אודיעך ואאלפך
חכמה כטעם שהזכיר הכתוב ג׳ פעמים פנים ידוע למבין
כי עשר מעלות הם נחלקות לג׳ מעלות של שלש שלש כי ה
הראשונה נקראת אין ואין להזכירה והמעלה הראשונה נקר
נקראת כבוד עליון והמעלה השני׳ נקראת כבוד אמצעי
והמעלה השלישית נקראת כבוד אחרון וזהו סוד המשנה ב
במצות תקיעת שופר סדר תקיעות של שלש
שלש וכל המעלות בכלל נקראות כבוד ופנים וזהו שכתיב
לא תוכל לראות פני זהו כבוד ראשון ·
ופני לא יראו זהו כבוד אמצעי · פני ילכו זהו
כבוד אחרון ואעפ׳ שהשיג משה הכבוד האחרון גם האם
האמצעי מכל מקום מצינו כי כשם שכתב הקבה׳ בעצמו נ׳
פעמים כך כתב בכתוב הזה נ׳ פעמים משה ושלש פעמים
פנים ומעתה השתכל מעלת הנביא עה׳ שהמשילו הכתוב
לבורא מה שלא זכה שום ילוד אשה א׳ המדרגה הזאת ·
גם מן הטעם הזה הזכיר נ׳ פעמים משה שניהם מניעה והא
והאחד השנה והבן זה ·· עד באו לדבר אתו היה לו לומר
עד באו לדבר את ה׳ והנה הכתוב יכפול כמה פעמים שמו
של משה ולא יכנהו ומדוע יכנה עתה את השם המיוחד במ
במקום הצריך להזכירו ולא יזכירנו אבל יתכן לומר כי הכל
מעלה וכבוד למשה כדי שתבין גם מזה עד בא השם לדבר ע
עם משה ולמדך הכתוב כי משה יבא לדבר אל השם והשם
אל משה וכענין שכתוב כאשר ידבר איש אל רעהו זה מדבר
וזה משיב בלא אמצעי ולא היה נבהל כלל והמעלה הזאת
אחת מן המעלות אשר למשה בנבואתו אשר בה היה יתר מ
על שאר הנביאים ועמה יתעלה וירום על כלם וגבה ונשא
מאד והיא הנקראת ידיעת פנים אל פנים וכן העיד עליו
הכתוב בסוף התורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר
ידעו ה׳ פנים אל פנים ועל המעלה הזאת הבטיח הנביא
ליראי ה׳ ולחושבי שמו שיזכו בה לעולם שכולו ארוך הוא
שאמ׳ מלך ביופיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים

ויקהל משה

אכול בני דבש כי טוב ונופת מתוק על חכך כן דעה
חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ·
שלמה המלך עה׳ המשיל החכמה שהיא תענוג שכלי לדבש
שהוא תענוג גופני וכן הוא תמיד נוהג ברוב דבריו בספר מ
משלי לדבר על ידי משלים כדי שיזהיר האדם שיוכיח שכ
שכלו וטבעו לפי שהאדם כלול מטני דברים שכל וטבע
ואי אפשר לו שיוכיח שכלו לטבעו כי אם על ידי משל מעין
הדברים המורגשים אשר הטבע שקוע בהם וידוע כי חלקי
הנבראים השפלים ד׳ זה למעלה מזה והם הדומם והצומח
והחי והמדבר · הדומם הם ההרים והגבעות ואין לחלק זה
נפש כלל לא נפש צומחת ולא נפש התנועה אף כי נפש ש
שכלית למעלה ממנו הצומח שיש לו יתרון מעלה על הדו
הדומם לפי שיש בו נפש צומח׳ למעלה מן הצומח שאר בע״ח
חיים שיש להם נפש התנועה ונפש הצומחת למעלה מבעח
שאינם מדברים הוא האדם שהוא כולל את כלם בנפש ה׳
הצומח ונפש התנועה שבו ויש לו יתרון על כלם בנפש הש
השכלית · וכן תמצא סדר׳ היותם בבריאתם במעשה ב
בראשית הדומם הוא שכתוב ותראה היבשה הצומח הוא
בבת״ב אחריו תדשא הארץ החי הוא שכתוב ביום חמישי
ישרצו המים שרץ נפש חיה · המדבר הוא שכתוב ביום ו׳
נעשה אדם בצלמנו כי הנבראים השפלים תמצא אחרון א
אחרון משובח כהפך מן הנבראים העליונים שהם ראשון ר
ראשון משובח האור ביום ראשון הרקיע ביום ב׳ ש
שהוא למטה מן האור הצומח בג׳ והמאורות נברביעי שהם
למטה מן הרקיע ולפי שהאדם משותף עם הצומח בנפש
הצומחת ועם הבהמה בנפש התנועה לכך הוצרך להיות לו
נפש שכלית להחכימו ולהורו׳ אותו דרך השכל כדי שיתגב׳
שכלו על טבעו הא למדת כשם שנתעלה הצומח על הד
הדומם כך נתעלה החי על הצומח והמדבר על הדומ׳ ואעפ׳
שזה ברור ומוחש לעינים עוד יודוע הכתובים בזה הוא שכ
שכתוב מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו · ועם
היתרון הזה שהוא השכל יבחן ערך השכל וערך הטבע כל
אחד מהם באיזה מדרגה הוא וכאשר האדם מגביר שכלו
על טבעו הנה הוא כמלאך השם צבאות וכאשר יגביר טבעו
על שכלו נמשל כבהמות נדמו ומזה יזהיר דוד המלך עה׳ א
את האדם שימשך אחר השכל הוא שאמר אשכילך ואורך
בדרך זו תלך איעצה עליך עיני ויזהירנו עוד שלא ימשך
אחר הטבע הוא שאמר אחריו אל תהיו כסוס כפרד אין בה
הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך והנה שלמה
הודיענו בספר משלי תועלות השכל ונזקי הטבע והוא שה
שהטבע מתעצל מלבקש מאכל ומשתה ומלבוש ודירה שה
שהם פעולות הכרחיות והשכל מכיחו שיזדרז במוכרח ומ
ומראה לו אחרית הדברים והוא כי עם המאכל ינצל מן
הרעב ועם המלבוש ינצל ויסתתר שלא יעמד ערום ועם
הדירה ינצל מן הקור והחום כי השכל יודע ומבחין כל זה ואין
הטבע יודע בזה כלום ועל זה אמר שלמה לא יחרך רמיה צ
צידו והון אדם יקר חרוץ באורו איש רמיה לא יתקיים
בידו ממונו ולפי שדרך הצייד לשרוף כנפי העופות כדי
שלא יברחו לכך יאמר כי הגנב ועולה בצידו לא יגיע לחרוך
כי יברח ממנו העוף טרם שיחרוך והוא משל למקבץ ממון
שלא כדין כי לא יצליח ויחרוך מן ושער רש הון לא
אתחרך· אבל ההון היקר לאדם והמתקיים בידו שתהיה
לו מדת החריצות הטבע מבקש הגזלה והגנבה והאונאה
והפעולות האלה יערבו לו לעשות והסבה בזה שהוא מרגיש
בענגו הצורך והדוחק שיש לו והשכל מעורדו ומוכיחו ב
בזה ומראה לו התכלית כי יגיע לו מזה בשת ופגם וחרפה בע
בעולם הזה והענש החמור לעולם הבא ועל זה אמר שלמה
ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ הטבע מבקש
השמחה והשחוק והמשגל והסבה בזה הוא ענין התאוה הנט
הנטועה בו לקיום המין וימצא מתיקות במלאת שבק תא

תאותו והשכל יוכיחנו וכראה לו התכלית כי המתיקות ישו׳ לו למרירות ועל זה אמ׳ שלמה עה׳ כי נפ׳ תטיפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ה הזכיר חרב פיות כי לא יוכל האדם להמלט מן הנזק כחרב שיש לה שתי פיות כזה או בזה כן הנמשך אחר הטבע לא יו יוכל להמלט מנזק הטבע שלא יענש בעולם הזה או בעולם הבא ומפני שכל בעל חיים וכן הבהמות והחיות כשיראה האש יברח ממנו לפחדו פן ישרף בה גם יברח מן המים הע העמוקים לפחדו פן יטבע בהם גם אם ישמע קול מבהיל יב יברח ויתחבא מפני הפחד וכל זה בטבע על כן יודיע השכל לטבע כי כן יש לו להשמר אם יראה פעולה רעה שיברח מ ממנה או אם ישמע דבר שאינו ראוי שיברח וילך לו ויביא לו ראיה מהנהגתו וטבעו שהרי הוא בורח מן האש ה השורפת ומן הבור ומן הנהר העמוק ועל כן יזהיר שלמה ת תמיד על הענינים השכליים וישא עליהם משל במשלים ה הטבעיים הבטחון בהקבה׳ ימשיל למגדל עוז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב לפי שבדרך הטבע המתפחדים מן האויב ישגבנו במגדל עוז ושם תושבים עצמם בטוחים וכש׳ שהטבע יודע זה ורואה אותו תמיד כן יש לו לדעת שהבוטח בשמו ית׳ הו׳ יושב לבטח כיושב במגדל ויותר ממגדל כי בו ירוץ כלומר בשם ה׳ ירוץ הרץ ונשגב מן הצדה ואין דרך לרוץ ב במגדל וגם לא להשגב שם מן הצרה לפעמים כי אפשר שהאויבים יתצו המגדל ואין היושבים שם נשגבים מצרתם לבו של מלך ביד הקבה׳ נמשל לפלגי מים הוא שאמ׳ פלגי מ מים לב מלך ביד ה׳ וגו׳ בחטא הגזלה הביא משל עופות ה הנלכדים ברשת לחמדת התבואה שרואים בתוכו והחמדה ההיא תביאנו למות בהלכדו ברשת כן הגוזל הזה חמדת הם הממון תביאנו למות ועל זה אמר שלמה עה׳ כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף והם לדמ׳ יארובו יצפנו לנפשותם כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח ובחטא הזנות הביא משל לנפילת הבור העמוק הוא שאמר כי שוחה עמוק׳ זרה ובאר צרה נכריה וכתיב שוחה עמוקה פי זרות זעום ה׳ יפול שם וחטא כגלה כעיר המשילו לקריה שאין לה חומה הוא שאמ׳ עיר פרוצ׳ אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו וחטא אשת איש המשילו למהלך על הגחלי׳ שאי אפש׳ שלא ישרף וזהו שאמ׳ היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנ׳ אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה הזכי׳ המש׳ בשני ענינים חתיית האש בחיקו הוא משל על הנגיעה כאחד מאבריה ב בלבד כי אעפ׳ שאין גופו נשרף בגדיו נשרפים וההולך על הגחלים משל אל הביאה ממש זהו שאמר כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה כלו׳ מדינ׳ של גהינ׳ ולמדנו בבי׳ שאי אפשר לו מבלתי ענש או בשרפת בגדיו על המגע בלבד או בשרפת גופו בגיהנם על הביאה וכל זה כדי לקרב הטבע לצד השכל שהם רחוקים זה מזה ויש ביניהם הפרש גדול כ כהפרש שיש בין האור ובין החשך זשה׳ וראתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך הטבע אינו מבחין רק מה שהוא לפניו אינו מתבונן ומשגיח ב

באחרית הדברים כי מי שזורע החטה כמה הוא חסר בעיני הטבע כי הוא טומנה בקרקע ומשחית אותה והטבע היה רו רוצה לאכלה ולא ללכלך אותה ולהטמין הדרה ויפיה אבל השכל ייסרנו ויורנו אחרית הזריעה כי עם זה יעמיד אדם כיוצ׳ בו וינוסי׳ על מדה אחת כמה מדו׳ שאם לא כן יכרת מן התבואה וימותו הבריות וראה מן הכתוב כי השכל מתבונן באחרית הדברים הוא שכתוב לו חכמי ישכילו זאת יבינו לא לאחריתם ואל הכונה הזאת תאריך התורה בספורי הדורות ללמד על אחרית הצדיקים שהיו נמשכים אחר השכל ואח ואחרית הרשעים הנמשכים אחר הטבע בענין ספור דור ה המבול שנאבדו במבול על שהיו רשעים והצלת נח ובניו מן המבול לפי שהיו צדיקים כי השכל הוא המשגיח ומבין אחרית כל דבר הטבע בוחר לדבר כזבים ולשון הרע אוהב המנוחה והעצלה מואס הצדקה מפחד פן יורש ומואס התע התענית פן יחלה ומואס החכמה כדי שלא יטרח ולא יתעמל בה והשכל יזהירנו להמנע ממין המנוחה והעצלה ועל זה אמר שלמה בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף ה הבית וכתיב מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ולא ימנע ממנו לדבר כזבים שנאמר יפיח כזבים עד שקר ואמר דוד ע עה׳ דובר שקרי׳ לא יכון לנגד עיני וכן נמנע ממנו לשון הרע הוא שאמר מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה יצוה עליו שישתדל במדת הצדקה הוא שאמ׳ וצדקה תציל ממות וכתיב יש מפזר ונוסף עוד והודיענו שבשביל נתינת הצדקה לא יחסר ממונו הוא שאמר נותן לרש אין מחסור יצוה עליו ש שישתדל בלמוד החכמה כי הוא המכיר ערכה לא הטבע וגי וגלה לנו שעם החכמה יקנה לו שכר באחריתו בעולם הזה ו ובאחרית נפשו לעולם הבא באחריתו בעולם הזה הוא שאמ׳ שלמ׳ עה׳ שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך באחרי׳ נפשו לעולם הבא הוא שאמר שלמה כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית למדנו שלמה כי החכמה שאד׳ יודע היא לנפשו כי לא אמר דעה לך חכמ׳ אבל אמר דעה חכמה לנפשך כלומ׳ כי היא לנפש׳ אם מצאת אות׳ כלו׳ אם השגת אותה ויש אחרי׳ ותקות׳ לא תכר׳ באר בכאן כי הגמול והשכ׳ הוא נצחי לא יפסק לעולם וקשור שני הכתובי׳ כן בני כשם שאכילת הדבש הוא טוב לגוף ומתוק לחכך כן דעה חכמה שתשתדל בה ותמצאנה מתוקה והתועל׳ ההיא תהיה לנפשך ומה שהמשיל החכמה לדבש ולא לשאר המטעמים הטעם בזה לפי שחוש הטעם מרגיש המתיקות והדבש הוא כמזג הכבד כי הכבד הוא דם ולח והדבש גם כן חם ולח ועל כן תתעורר אליו התאוה הנטועה בכבד יותר מזולתו ויתאוה ה האדם אליו מכל המטעמים כי מזג הדבש במתיקותו הוא נ נאות למזג הכבד ועל כן המשיל שלמה החכמה לדב׳ ויאמ׳ כשם שגופך מרגיש מתק הדבש כן יתחייב שתרגיש נפשך מ מתק החכמה ועל כן אמ׳ כן דעה חכמה לנפש׳ כי אין תועלת הדבש רק לגוף ותועלת החכמה היא לנפש. אם מצאת החכמה ויש אחרית שהחכמה תועיל לך בעולם הזה ובעולם הבא מה שאין כן בדבש שאין תועלתו ותשמישו כי אם

בעולם הזה ותקותך לא תכרית שהחכמה קיימת לעולם מה ש
שאין כן בדבש ושאר המטעמי׳ שהם נכרתים ופוסקים אבל
החכמה אינה פוסקת לעולם וזהו ותקותך לא תכרת ומה
שהמשיל החכמה לדבש לפי שאין אצלנו מאכל יותר מתו׳
מן הדבש אמנם החכמה מתוקה יותר וכן אמר דוד אבינ
ומתוקים מדבש ונופת צופים אך אין בידינו להביא משל
אלא מן הדברים המורגשים הנמצאים בינינו והכונה לומר
כשם שהגוף מתענג בטעם הדבש כן הנפש מתענגת
בתענוג החכמה וכן מצינו במתן תורה ויחזו את האלהי׳
ויאכלו וישתו המשיל תענוג ראית פני שכינה שהיא האכ
האכילה הודאית לתענוג אכילה ושתיה וכן היתה עמיד׳
משה בהר מ׳ יום בלא אכילה ושתיה כי היתה נפשו מתענג׳
בעדון שהיה גופו מתקיים בו כענין האדם שאוכל ושותה ו
ונפשו מתקיימת בו במזון גופו והמעלה הזאת למשה זכה
בו קכ׳ יום משסה בסיון עד יום הכפורים שבו הוריד לוחות
שניות כיצד בששה בסיון נתנה תורה למחרתו ביום ז׳ עלה
אל ההר עמד שם מ׳ יום שהם כלים כ״ז בתמוז שמו ירד ב
בשש שעות מן היום ושבר את הלחות למחרתו ביום י״ח שר
שרף את העגל ודן את עובדיו בי״ט עלה אל ההר ועמד שם
מ׳ יום שניים להתפלל על אותו עון והם כלים בר״ח אלול ב
בר״ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני ועמד שם מ׳
יום שלישיים לקבל לוחות שניות והם כלים ביום הכפורים
וכבר הזכרתי זה בסדר כי תשא בו ביום הוריד הלוחות והיה
יום סליחה וכפרה כשעלה בר״ח אלול יום שני היה וכשירד
ביום הכפורים יום חמישי היה ולכך קבעום רבותינו יום דין
שפעמים בשבת כתי דינין קבועים ויושבין וזהו דרשו ה׳
בהמצא ראוי לדרוש בב׳ וכה׳ כדי שיהיה נמצא כמו שעש׳
משה למחרת יום הכפורים נצטוה על המשכן והוא
ההקהל הנזכר כאן וזהו שכתוב ויקהל משה את כל עדת בני
ישראל ויאמר אליהם זה הדבר אשר צוה ה׳ לעשות אותם
אם תשכל בסדרים אלה תמצא מעשה המשכן וכל כליו
נזכר שם הרבה פעמים הקב״ה הזכירו למשה שני פעמים תח
תחלה הזכירו בפרט בסדר ויקחו לי וחזר והזכירו דרך כלל
בכי תשא בפרשת ראה קראתי בשם שלישית הוא שהזכירו
משה עתה לכל ישראל בדרך כלל וצוה אותם עליו באמרו
וכל חכם לב בכ׳ יבאו ויעשו את כל א״ש צוה ה׳ את המשכן
את אהלו ד׳ הוא ספור התורה אחר מעשה השם הוא שכ
שכתוב ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה והזכיר על כל ד
דבר ודבר ויעש ויעש חמישית אחר שנשלמה כל מלאכה
בפרשת ויביאו את המשכן אל משה והיה הענין להזכירו
ה׳ פעמים הכל למעלת המשכן ודרך חבה כשם שמצינו ש
שהזכיר הכתוב ה׳ פעמים ישראל בפסוק אחד בסדר
בהעלותך הוא שכתוב ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ול
ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את עבדת בני ישראל בא
באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה נגף בבני
ישראל בגשת בני ישראל אל הקדש והכל דרך חבה
ומעלה ודרשו רז״ל למה זה דומה למלך ששלח בנו לבית
הספר כשבא שאל אכל ברי שתה ברי דמך ברי אזל ברי לב
לבית ספרא אתא ברי מבית ספרא וכן דרשו רז״ל במה ש
שהאריכה תורה בספור אליעזר שכל דבריו כפולים אמרו י

יפה שיחת עבדי בתי אבות לפני הקב״ה מתורתן של בניהם ש
שהרי פרשת אליעזר שכל דבריו כפולים שנים ושלשה דפ
דפין היא אמורה וכמה מצות בתורה תלוין באות אחת וב
וכתיבה אחת והן הן גופי תורה וכמודש ויקהל משה תבא ק
קהלת משה ותכפר על קהלת אהרן דכתיב ויקהל העם על א
אהרן תבא אמירת משה דכתיב ויאמר אליהם משה ותכפר
על אמירת אהרן שנ׳ ויאמרו לו קום עשה לנו אלהים תבא
אלה הדברים ותכפר על אלה אלהיך ישרא׳ יבא זהב התנופ׳
ויכפר על זהב העגל׳ אלה הדברים אשר צוה ה׳ לעשות
אותם וסמיך ליה ששת ימים תעשה מלאכה בא ולמדך כי
אלה הדברים של מלאכת המשכן צוה ה׳ לעשות אותם בש
בששת ימים ולא ביום השבת לפי שאין מלאכת המשכן דו
דוחה את השבת ומה שאמ׳ תעשה מלאכה ולא אמר תעשה
לנכח להודות שבזמן שישראל עושין רצונו של מקום מל
מלאכתן נעשת על ידי אחרים ובזמן שאין עושין רצונו ת
תעשה אתה בעצמך ולא עוד אלא שמלאכת אחרי׳ נעשת
על ידם וכן במשמע תעשה אתה אפי׳ לאחרים׳ וביום
השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לא מצינו שהזהי׳ משה
על השבת בכאן כמו שנצטוה בפרש׳ של מעלה שיאמר לה
להם ושמרתם את השבת אך את שבתותי תשמרו על כן נ
נראה לי שנרמז לנו בכאן שאין לגלות ענינים נסתרים ב
בהמון ולכן הזכיר למעלה אך את שבתותי תשמרו שהם רמ
רמז לזכור ושמור ואמר ושמרתם את השבת ולא אמר את
יום השבת לפי שהוא בשבת העליונה וכן ושמרו בני
ישראל את השבת לעשות את השבת כמו שרמזתי שם
וענינים נסתרים אלה הנכללים במצות שבת נצטוה משה
מפי הקב״ה לגלותם ליחידי ישראל ולכך הזכיר שם דבר אל
בני ישראל שיודיע להם ענין השבת בנגלה ובנסתר אבל
כאן משה ידבר בהמון לכל עדת ישראל האנשים והנשים
ועל כן לא הזכיר מרמזי השבת העליונים ומן הנסתר שבת
דבר ולא רצה לדבר להם כי אם כפשט המצוה בנגלה שבת
בלבד ובדרך קצרה והנה משה פתח לו פתח מתוך דבריו
להעלים סתרי התורה ועוד ראיה ממה שדרשו במסכת מ
מגלה על אנקלוס כשתרגם החומש יצתה בת קול ואמרה
מי הוא שגלה סתרי לבני אדם ואם בתרגום החומש כך ש׳
למי שמרחיב באור יותר בסתרי תורה בפני ההמון שהוא
נקרא מגלה סתרים ורכיל מגלה סוד׳׳ כל העושה בו מלאכ׳
יומת וסמיך ליה לא תבערו אש בכל מושבותיכם יתכן לפר׳
כי כתובים אלה להזהיר על המלאכה ולאסור אותה בשבת
אמר תחלה כל העושה בו מלאכה יומת כלומ׳ מלאכת המ
המשכן ועל זה לא אמר כל מלאכה במשפ׳ התורה והכתובי׳
בענין השבת ואחר כן הזכיר והזהיר לדורות לא תבערו אש
בכל מושבותיכם ביום השבת והוא כאלו אמר לא תעשו כל
מלאכה בכל מושבותיכם וכלל כל המלאכות במלאכת אש
כי בידוע שרוב המלאכות שבני אדם מתעסקין בהם אינם
אלא על ידי האש כי האש סבתם ועקרם ולכך תקנו לנו
רז״ל במצות הבדלה במוצאי שבת שהו׳ תחלת התר המלאכו׳
לברך על האש בורא מאורי האש לפי שהאש תחלת המ
המלאכות במעשה בראשית ובעני׳ שכתוב ביום ראשון ויהי
אור והנה ארבע ברכות ההבדלה רשומות שם לכל פ

משכיל ברכת היין רמוזה בפסוק בראשית במלת האר׳ שהוא
הגן והגפן בגן והוא היין המשומר בענביו מששת ימי ב
בראשית ברכת עצי בשמים רמוזה במלת ורוח אלהים
כי הריח באמצעות הרוח והוא שאמר שיש אף האדם האויר
ויכנים אותו בחוטמו ועוד ממה שידוע כי הרוחות מניעות
הריח מאורי האש שנ׳ יהי אור המבדיל בין קדש לחול
שנ׳ ויבדל אלהים בין האור ובין החשך והבן זה יביאת
את תרומת ה׳ כבר הזכרתיו בסדר ויקחו לי ״ ויצאו כל עדת
בני ישראל ויבאו הכתוב הזה יורה זריזותם של ישראל
כי הביאו הנדבה בזריזות ובחריצות והנשים קדמו וזהו לשון
הכתוב ויבאו האנשים על הנשים כי לשון על הנשים יורה
כי הנשים באו שם בתחלה וכאשר באו האנשים כבר מצאו
שם הנשים שהביאו שם נדבתם תחלה וזאת מעלה גדולה
בנשים כי במעשה העגל לא רצו לתת תכשיטיהם שכן כתי׳
ויאמר להם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם
ובנותיכם · וכתיב ויתפרקו כל העם את
נזמי הזהב אשר באזניהם ולא אמר
באזני נשיהם כי לא רצו הנשים בכך והוא שרמז שלמה
על זה אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי
ורמזו למה שכתוב אלה אלהיך אבל עתה בענין המצוה בנ
בנדבת המשכן רצו לתת תכשיטי הזהב שלהם בחפץ גדול
עם היות ענין טבעי בנשים להשתעשע ולשמור בתכשיטיהן
והם הם עקר שמחתן וחמדת׳ והביאו הח ונזם טבעת עגיל
וכומז כל כלי זהב וקדמו במצוה הזאת לאנשים כי כן יורה
לשון על כלשו׳ נחה ארם על אפרים כי המלחמה ההיא ל
לאפרים ואפרים היה בהחלה שם ובפרקי ר׳ אליעז׳ נתן הכח
לנשים שכרן בעולם הזה ובעולם הבא לפי שהיה זה כח׳
בעולם הזה שמשמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים ובע
ובעולם הבא שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים שנ׳
המשביע בטוב עדייך תתחדש כנשר נעוריכי ומה שאמ׳
הכתוב כל נדיב לב הביאו חח ונזם הנשים הם המביאו יראה
לי ענין הכתוב שהוא כאלו הוא מסורס ושיעורו ויבאו
האנשים כל נדיב לב על הנשים שהביאו הח ונזם ואחר
וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן כי לא היה התכלת
והארגמן מצוי אצל הכל אלא למקצת אנשים חשובים ש
שבהם והזכיר עוד וכל אשר נמצא אתו עצי שטים
כי היו יותר מעטים שבידם עצי שטים ב׳ מרים
תרומת כסף ונחשת הבכף אין צריך לומר הנחשת היה מ
מרובה יותר מן הזהב כי הזהב לא היה מצוי כי אם אצל
הנשים בתכשיטיהן והכסף והנחשת מצוי הרבה אצל רוב ה
האנשים בכלים ובמטבע ועל כן הזכיר בכסף ובנחשת לשו
תרומה והזכיר בזהב לשון תנופה למעלה וחשיבות כי
המתנדב הזהב ינופף ידו לעלוי נדבתו גם המקבלים אותה
יפרסמוה לפרסם על מעלת המתנדב ואעפ׳ שמצינו לשון
תנופה בנחשת והוא שכתוב ונחשת התנופה שבעים ככר
הזכיר בו הכתוב לשון תנופה לחשיבות הנחשת ההוא כי
היה נחשת כמורק ומוצהב מאד והנה הוא יקר וחשוב הרבה
כי זה מצוי יותר ממנו · וכל אשה חכמת לב בידיה

טוו מכאן שאין ראוי להיות חכמת האשה אלא במטוה ובז
ובזריזות צ״כ ביתה ובכוד בעלה ולכך מנעו רז״ל ללמ׳ תורה
לבנות שנאמר ושננתם לבניך ולא לבנותיך ואמרו כל
המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות וכן דרשו ביומא
פ״ק שעירי יום הכפורים וכל אשה חכמת לב בידיה טוו אין
חכמה לאשה אלא בפלך ״ והנשיאים הביאו את
אבני השהם לפי שדרך הנשיא שמתגאה על העם כענין ש
שכתוב במלך לבלתי רום לבבו מאחיו לכך הביאו הנשיאים
אבנים שיהיו על לב אהרן כדי שיתכפרו על גובה לבם
ולכך הזכיר בנדבתם הא׳ הידיעה כלומ׳ אבני השהם ואבני
המלואים שחסרו ישראל וכונת הנשיאים היתה שיתנדבו
הכל ראשונה למלאכת המשכן ושישלימו הם אחר כך מה
שיחסרו כל ישראל ואעפ׳ שהיתה כונתם לטובה נחשב להם
לחטא ולחסרון לפי שהיו סומכין על הדבר הזה כי אולי היו
ישראל מביאים האבנים ולא תשלם כונתם כי היו משלימין
את הכל ולא יהיה לנשיאים חלק במצות המשכן ולכך תמ
תמצא והנשיאים חסר והנשיאם כתיב ומכאן ענש לכל
שאפשר לו להיות מן הקדמין במצוה ואינו קודם ומפני
זה נכתב שמם בחסרון ויש שפירשו כי אבני השהם ושאר
הדברים כדרך הנס באו לישראל וכדי שתהיה מלאכ׳ המשכן
נשלמת הביאום ענני כבוד להוך אהלו של משה וזהו לשון
והנשיאים הביאו מלשו׳ מעלה נשיאים מקצה הארץ ·
מלא אותם חכמת לב נתיבות החכמה הם ל״ב כנגדם נצטוינו
במצות ציצית שיש בה לב חוטין ח׳ לכל כנף וכנף וכאשר
אבאר שם במקומו בפרשת ציצית בעה׳ וכן נאמר בספר יצ
יצירה בל״ב נתיבות פלאות חכמה ומפני שהחכמה נעלמת מן
ההשגה לכך הזכיר בה לשו׳ נתיבות כי לשו׳ דרך הוא רחב
אבל נתיב הוא צר עד מאד ומזה אמר הנבי׳ עמדו על דרכי׳
וראו ושאלו על נתיבות עולם הזכיר לשו׳ עמידה בדרך
שהוא רחב וכי הבטה שא״ר וראו אבל בנתיב שהוא צר ם
מזכיר לשו׳ שאלה ואמר ושאלו · והנה מרוב העלמת
החכמה אי אפשר להשיג שרשה כי אם על ידי הנתיבות כד
כדמיון חוטי השלהביות שהם נתיבות לגחלים ועל ידי חו
חוטי השלהביות אדם רואה את הגחלת וכן כדמיון החוט
הנמשך מן הפקע שעל ידי החוט ילך אד׳ למקום הפקעת וכ׳
כדמיו׳ הסעיפים שבאילן ששרש האילן מחופה תחת הקרק׳
ול״א נודע במקומו ועל ידי הסעיפים והגידי׳ הנמצאי׳ מתחת
בחלות הקרקע ילך האדם אחר השר׳ וימצאנו וכשהזכי׳ כאן
חכמת לב הכל והגדיל ולהאדיר מעלת בצלאל ואהליאב כי
הוא כאלו אמר מלא אותם חכמת השכינה כענין שכתוב
ויתעצב אל לבו וכעני׳ שאלת המלך שלמה ונתת לעבדך לב
שומע וכן כתיב וה׳ נתן לשלמה · ולפי שהיו שניהם גדול
האומנים וראשי החכמים העושים במלאכה לכן המשיל הכ
הכתוב חכמתם לחכמת השכינה והזכיר מלת בהמה כתוספת
הא׳ והיה לו לומר בהם והענין בפני שהמשיל חכמתם כבר
לחכמת השכינה והשכינה נרמזת באות הא׳ כאשר הזכרתי
לך פעמים ומבנה תבא החכמה והתבונה בהם או אולי לא
הזכיר הלשון בהם לפי שאי אפשר לבשר ודם להשיג תכלית

החכמה ונמשל כבהמות נדמו נבער כל אדם מדע ומהשיג
אפילו בקצות דרכי החכמה וכענין שכתוב איש בער לא י
ידע וכסיל לא יבין את זאת הזכיר איש שהוא לשון חשיבות
ומעלה ולומר כי אף האיש שהוא גדול בחכמה בער הוא תל
הרגו בהם בעיר והג הוא נחשב כבהמ אצל חכמת השכינה
ונחנחוכא וימלא אותו רוח אלהים לא אמר בצלאל בלבד
אלא כל מי שעסק במלאכת המשכן נתן בו הקבה חכמה וב
ובינה ודעת הלא תאמר בבני אדם אלא אפי בהמה וחיה ומ
ומכולם לא נתפרסם אלא בצלאל עכ מרבים העם להביא
מדה מרבים מורה כי לא היו פוסקי מלהבי והגיד לך הכתו
מעלה גדולה בנדבת כ״ל ישראל האנשים והנשים כי הא
האנשים הנדבו הכסף והנחשת והתכלת והארגמן ותולע
שני והנשים התנדבו תכשיטי הזהב שלהם ועקר כל הנדבה
הזאת המיאה ביום אחד אצל משה כי כן לשון הפרשה מ
מורה על לשון מהירות כלשון ויצאו כל עדת בני ישראל
ויבאו ועוד מה שאמ הכתו והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר
בבקר והמוב מזה כי אחר שהביאו עקר כל הנדבה ביום
ההוא עוד נשארו מהם מעטים שהביאו אליו נדבה בבקר ב
בבקר כלומר למחרתו בהשכמה וגלה לנו הכתוב על מעלת
החכמים העושים המלאכה באמונתם הגדולה כי הגידו זה
למשה והם היו טרודים ומתעסקים במלאכתם והניחו
מלאכתם לאמר למשה כי כן יורה לשון איש איש ממלאכתו
אשר המה עושי וזהו לשו ויאמרו אל משה לאמ פעם אחר
פעם וגם מעלת משה המולך עליה שלא היה בוחר בכספם
ובזהבם ועל כן כתיב ויצו משה ויעבירו קול במחנה למנוע
הענין והמלאכה היתה דים כנגד כל המלאכה שיש להם
לעשות אותה ועדין יותיר ממנה ועל דרך הפשט יאמר
המלאכה יש להם די הצורך ממנה ואני שואל כאן למה
הוצרך הכתוב והלא הזכי זה למעלה מרבי העם להביא מדי
העבודה למלאכה אשר צוה ה׳ לעשות אותה והותר ומשם ת
היותי כבין הספוק והיתרון ואפשר לומר כי הכתוב הזה
ירמוז לנו שהמשכן של מטה מכוו כנגד בית המקדש של
מעלה שנאמר מכון לשבתך פעלת ה׳ מקדש ה׳ כוננו ידיך
וכבר ידעת כי שם ה׳ הוא בית המקדש של מעלה ולכך
הזכיר המדרש לשון היכל ויהיה שיעור הכתוב והמלאכה
של מעלה היתה דים והותר לכל המלאכה לעשות אותה
כלומר כנגד כל המלאכה של מטה המוטלת עליהם ולעשות
אותה וכבר ידעת כי משם יבא הספוק והפרנסה לבית המ
המקדש של מטה ולכלל העולם העליונים והשפלים ולכך
הזכיר הכתוב שני פעמים לשון מלאכה והזכיר בשל מעלה
לשו הווה ובשל מטה לשון עשיה זהבן זה ויעש בצלאל את
הארון ידוע כי הארון היה מקודש שבכל הכלים שהוא מש
משכן התורה ועל כן הזכיר במעשה הארון את בצלאל בש
בשמו שהיה מלא רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ועוד
שהיה הארון צריך כונה שיעשה על כונתו ובשאר הכלים
שלא הזכיר בהם בצלאל כלל אלא שהזכיר בכל אחד ואחד
ויעש סתם וחוזר אל כל חכם לב ולכל אחד מן החכמים הת
העושים במלאכה שהזכיר ודע כי פרשיות אלו הסמוכות

זו לזו ויעש בצלאל את הארון ואחריה ויעש את השלחן וא
ואחריה ויעש את המנורה ואחריה ויעש את מזבח הקטרת
כן היו במשכן ובמקדש כסדר הארון לפני לפני מן הפרכת
והשלחן מחוץ לפרכת בצפון והמנורה בדרום ומזבח
הקטרת היה בין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי חוץ עד
שהכהן נכנס להטיב את הנרות במזבח פוגע תחלה ומזה
אמרו דשון מזבח הקטרת קודם להטבת חמש נרות לפי שאין
מעבירין על המצות ועוד יש רמז בד פרשיות אלו בסמ
בסמיכתם לד׳ אותיות שבשם כי קומת הארון עם הכפרת כנ
כנגד יוד שבשם והשלחן שבצפון הוא סימן למלכות
המקבלת שפע מן החמישית שהיא השמא המקבלת מן הה״א
הראשונה כנגד הא ראשונה שבשם ולכך הקדים הכתוב
שלחן למנורה המנורה בו קני כנגד ואו שבשם מזבח הזהב
כנגד הא אחרונה שבשם כי הקטרת למדת הדין ממה שכתו
ישימו קטורה באפך ומעתה אל תתמה ממה שאמרו יודע
היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ כי
היוד רמז לחכמה והה״א שממנ אצילו הוא רמז לתבונה וה
אחרונה היא הדעת וזהו שאמר ואמלא אותו רוח אלהים ב
בחכמה ובתבונה ובדעת ובמדרש ויעש בצלאל את הארון
אמר ר׳ דצפריי ג׳ ארונות עשה בצלאל שני של זהב ואחד
של עץ שקע של עץ בתו של זהב ושל זהב לתו של עץ וצפה
שפתותיו זהב שנאמר מבית ומחוץ תצפנו אמר לו אעפ
שהעץ נתן באמצע היו נוהג בו כבוד אשר שברת ושמתם
בארון לוחות ושברי לוחות מונחי בארון אעפ שאתה רואה
בני תורה עניים נוהג בהם כבוד והארון אעפ שהוא של עץ
נוהג בו כבוד שהתורה נתונה בתוכו הארון היה של עצי
שטים לכפר על מעשה שטים כשאמר הקבה למשה לעשות
המשכן על כל דבר ודבר אמר לו ועשית ובארון כתיב ועשו
שלא יהא פתחון פה לאחד מישראל שיאמר לחברו אין לך
חלק בתורה לפיכ צוה שיביאו הכל נתנה תורה במדבר מה
מדבר הפקר לכל אף דברי תורה מופקרים לכל מי שירצה
שלא יאמר אדם אני בן תורה והתורה נתנה לי ולאבותי וא
ואתה ואבותיך לא היו בני תורה אלא גרים היו לכך כתיב
תורה צוה לנו משה מורש קהלת יעקב לכל המתקהל ביעקב
אפילו עוסקים בתורה והם גרים שקולין הם ככהן גדול שנ
אשר יעשה אותם וחי בהם כהן ולוי וישראל לא נאמר אלא
האדם ראה מה כתיב בבני יתרו וממשפחות סופרים יושבי
יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים תרעתים שהם יושבים
בשערי בית המדרש שמעתים ששומעין ולומדים סוכתי
שהיו משימין אזניהם לשמוע בכוון לשון הסכת ושמע דא
תרעתים ששמעו תרועה בסיני שמעתים שאמרו נעשה ונ
ונשמע ומי הם הקיני הבאים מחמת אבי בית רכב והיו בני
בניו של יתרו ובמסכת יומא סוף פרק בא לו שלש ארונות
עשה בצלאל פנימי של זהב שמנה אמצעי של עץ תשעה ח
חיצון של זהב עשרה ומשהו מאי משהו זר׳ במראות
הצובאות היו מראות אלה של נחשת קלל מוצהב מ
מאד והיה ראוי שיזכרם למעלה בכלל נדבת הנשים עם תח ונזם

ושבעת וכומז אבל התכשיטי' ההם היו של זהב ולא רצה ל
לערב עמהם המראות שהיו של נחשת ולכך הזכיר' כפני עצ
עצמן ועוד לטע' אחר כי נדבת הזהב נתערב' כלה כמלאכ'
המשכן אבל המראות נעשה מהם כלי מיוחד כפני עצמו ה
והוא הכיור ומן הטעם הזה דרשו רז"ל' שהיה משה רבינו
מואס במראות מפני שעשויות ליצר הרע אמר לו הקב"ה' אלו
חביבי' מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במ
במצרים ולא דרשו כן בכומז כמו שדרשו במראות והיה
לו למשה רבינו למאוס בו יותר אבל הענין כי שם נתערבה
כל הנדבה וכאן נעשה כלי מיוחד מן המראות ולכך הוקשה
לו למשה עד שאמר' לו הקב"ה' אלו חביבי' מן הכל וכבר
ידעת כי הכיור הנעשה מן המראות היה לשום שלום בין א
איש לאשתו שמשם היו נוטלין מים להשקות לאשה שקנא
לה בעלה ונסתרה והחכ' רא' פי' כי הנשי' האלה שהתנדבו
המראות היו פרושות וסרו מתאוות העולם והיו עובדות ה
השם ית' ונתנו מראותיהן נדבה ומה שאמ' אשר צבאו
פתח אהל מועד כי היו בהן צובאות באות בכל יום ו
ויום פתח אהל מועד להתפלל' ולשמוע ודבר שתרגם אנקלו'
דאתיא לצלאה לתרע משכן זמנא וענין אהל מועד שהב
שהביאו הנשים הנדבה ההיא אל אהל מועד שקראו משה
אהל מועד כענין שכתוב ומשה יקח את האהל וקרא לו אהל
מועד כי אהל המשכן לא נעשה עדין ויעש החצר לפאת
נגבה תימנה הקדים רוח דרום הנקרא ימין כי הוא לימין ה
הנכנס בחצר ויש מחכמי התבונה שאמרו כי הדרום הוא
ראש והתחלה לשאר הרוחות והצפון הוא סוף הרוחות ונכון
ולכך הושם ראובן שהיה בכור בדרום ודן בכר' בצפון

ודע כי הספור בענין המשכן וכליו והחקירה בתבונת
צורותיו ומובאיו ושיעור ארכן ורחב' וקומת' אע"פ שאי' בית
המקדש קיים מצוה גדולה היא עד שמים יגיע שכ"ה ותורה
היא וללמוד אנו צריכי' וכן הזכירו רז"ל' בענין הקרבנות כי
כל המתעסק בלמו' פרשיות' וישא ויתן בלבו ענייניהם כאלו
הקריב הקרבן עצמו הוא שאמרו כל העוסק בפרשת ע
עולה כאלו הקריב עולה בפרשת חטאת כאלו הקריב חטאת
וכן כלם הא למדת מזה על הספור בפה בלבד שכרו אתו
ופעולתו לפניו כאלו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח
והוא הדין בספור עניני המשכן והמקדש שיש לנו זכות ע
עצומה ועקב רב כאשר נהגה בהם ונשתדל להבין פשוטן ו
ונגליהם על אחת כמה וכמה אם נזכה להשיג תוכם להשכי'
אחד ברמזיהם והוא שהזכיר דוד על הענין הזה על הנסתר
והנגלה סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה שיתו לבכם לחילה
פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון ובזכות הסבוב וה
וההיקף בנגלה ובנסתר ישיב שכינתו לתוכו שנ' כי זה
אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות

אלה פקודי

טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו טוב ארוחת ירק

ואהבה שם משו' אבוס ושנאה בו שלמה המלך עה' הזכיר
שני כתובים אלה על מדת ההסתפקות ויזהיר בהם על הגזל
והכן לפרשם על ג' דרכים פשט ומדרש ושכל על דרך הפש'
טוב מעט בידאת ה' יזהיר שלמה עה' את האדם על ענין הג
הגזל לפי שהוא מצוה בושכלת מכלל המצות המושכלות כי
כל מי שיש בידו עון הגזל קשה הוא מכל שאר עונות ובן
דרשו רז"ל סאה מלאה עונות אין מקטרג בכלם אלא גזל
ודור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל שנ' קץ כל
בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס ואם אין מחזיר הגזל
אין לו מחילה עולמית ועל כן היא עבירה חמורה מכל
השאר ועל כן אמר שלמה טוב מעט ביראת ה' ויאמר טוב
המועט והוא המותר מן המרובה והוא אסור וכן אמר
בסמוך טוב מעט בצדקה מרוב תבואות בלא משפט ובא לה
להזהיר את האד' על הגזל שלא יחוס על כספו וזהבו שיאמ'
איך ירחיקנו מבין ידיו כי טוב מעט שישאר לו בצדקה
מרוב תבואות בלא משפט ועל זה אמר טוב מעט ביראת
ה' ובאהבתו מרבוי אוצרות וגנזי כסף וזהב ומהומה בהם ו
והביא על זה לראיה ועדות הכתוב השני שאחריו טוב אר
ארוחת ירק ואהבה שם כי אחר שהזהיר על הגזל שהוא
ענין שכלי הביא עליו משל טבעי למופת כי טבע בני אדם
שירצו אכילה מועטת וקלה כגון ארוחת ירק וכיוצא בה בח
בחבורת אוהבים יותר ממה שירצו שורים מפוטמים בחבר'
שונאים ומזה יוכל הטבע להבין ולהשכיל ודין קו' ממה ש
שהוא מפורסם ומוחש לעין אם באהבת בשר ודם יבח' אדם
ויערב לו אכילה קלה יותר' מסעודת מטעמים ומשמנים כ
בחברת שנאה כל שכן שראוי לו שיבחר מעט ביראת ה' וא
ואהבתו שהיא טובה לו מכל אהבת שום אדם ומכל רבוי
אוצרות וכל ממון שבעולם' וכל הענין הזה אזהרה והעדה
ודרך חיים שלא יתלכד אדם לחמדת הממון ושלא יעשה כ
כספו וזהבו עקר אמונתו והוני ורכושו קרית עזו והוא
שאמר שלמה עה' הון עשיר קרית עזו וכחומה נשגבה
במשכיתו אמר הכתוב כשם שטבע בני אדם לשום בט
בטחונם בקרית עוז שיש בה חומה ומגדל כן העשיר שם
בטחונו בהונו והכתוב הזה אזהרה לאדם להתרחק ממדה זו
שלא יבטח אדם בעשרו ולא ישימו קרית עזו רק שיהיה ש
שם ה' בלבד הונו קרית עזו והוא נקשר עם הכתוב של
מעלה שהוא מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב וסמך לו
הון עשיר קרית עזו הכונה כי שם השם הון עשיר כי הצ
הצדיקים ישימו כספם וזהבם בשעבוד התורה והמצות
והרשעים ישימו התורה והמצות בשעבוד כספם וזהבם ל
לפיכך אין ראוי לאדם לשום בטחונו ותקותו רק בשם הם
המיוחד והענין הזה בארו אליפז התימני לאיוב הוא שאמר
ושית על עפר בצר ובצור נחלים אופיר אמר לאיוב ראוי
לך שתשים הממון במחשבתך במדרגת עפר ותשים זהב א
אופיר כצור נחלים שלא יבטח בו אדם כי אין בו תועלת וא
ואחר שהזכיר שלא ישים בטחונו ותקותו בממונו חזר להז
להזהירו שישים בטחונו בשי' הוא שכתוב והיה שדי בצריך
וכסף תועפות לך וכתוב כי אז על שדי תתענג ותשא אל

המדרש טוב מעט ביראת ה' טובים ישראל לפני הקבה' שנ'
בהם כי אתם המעט מכל העמים · ביראת ה' שקבלו את
התורה כדי שייראו את השם ית' שנ' כי לבעבור נסות אתכם
בא האלדים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ·
מאוצר רב אלו ע' אומות שנמשלו לאוצר של יין ש כן דרשו
רזל הביאני אל בית היין אלו ע' אומות ·· ומהומה בו שעתיד
הקבה' להומם ולהענישם ליום הדין ·· טוב ארוחת ירק
ואהבה שם טובה סעודת ירק שאכל שלמה המלך אצל העני
משור אבוס שאכל אצל העשיר · אמרו במדרש בשעה שירד
שלמה ממלכותו היה מחזר על הפתחים והיה אומר אני קה
קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם פגעו בו שני בני אדם
שהיו מכירין בו אחד מהם נשתטח לפניו אמר לו אדני המ
המלך אם רצונך גלגל עמי היום הלך עמו והעלהו לעליתו
הביא לו שור אבוס ועשה לו כמה מטעמים והביא לפניו וה
והזביר לו עניני מלכותו אמר לו זכור כשהיית מלך שעשית
כך וכך ביום פלוני כיון שהזכיר לו מלכותו געה בבכיה ולא
אכל כמל אותה סעודה ולא זז מלבכות עד שעמד מאותה
סעודה שבע בבכיה פגע בו השני נשתטח לפניו ואמר לו א
אדני המלך רצונך שתגלגל עמי היום אמר לו שמא רצונך
לעשות לי כדרך שעשה לי חבירך אתמול אמר לו איש עני
אני אם רצונך גלגל עמי היו' במעט ירק שיש לי הלך לביתו
כיון שהגיע שם רחץ לו ידיו ורגליו והביא לפניו מעט ירק
התחיל מנחמו ואמר לו אדני המלך שבועה נשבע הקבה' לד
לדוד אביך שאין המלוכה פוסקת מזרעו לעולם שנאמר נש
נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה אבל מדת הקבה' כך מו
מוכיח את האדם וחוזר ומתרצה שנ' כי את אשר יאהב ה' ·
יוכיח וכאב את בן ירצה ועתיד הקבה' להחזירך למלכותך
כיון ששמע שלמה המלך כך נתקררה דעתו ושמח מאותה ס
סעודה של ירק ועמד משם שבע ושמח וטוב לב כיון שחזר
למלכותו כתב בחכמתו טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור א
אבוס ושנאה בו טוב ארוחת ירק שהאכילני אותו עני מ
משור אבוס שהאכילני העשיר שהזכירני צערי ·· ועל דרך
השכל טוב מעט ביראת ה' יזהיר שלמה את האדם שיתבונן
בענינים השכליים כי השגתו בחלק האפשר ולא ירצה ·· ל
להתחכם ולהטריד שכלו בחלק הנמנע שעליו אמר אל תת
התחכם יותר כי טוב מעט ביראת ה' כלומר טוב שישכיל וי
וישיג לו השגה מועטת ויירא את השם ית' מאוצר רב כלו'
מרבוי החכמה יותר מכדי השגתו כי יבא מזה לידי מבוכה ו
ומהומה וזהו ומהומה בו לפי שעם המעט התעלה ותתענג
ועם הרבוי יאבד ויתבולבל ותהיה נפשו נטרדת מן החיים ה
הנצחיים האמתיים מאותם המעדנות הראויות לתת ל
לה מבית המלך ובענין הדבש שהוא ערב לגוף במעוטו ור
ורבויו יזיק לו ועל זה אמר שלמה דבש מצאת אכול דייך פ
פן תשבענו והקאותו יזהיר עליו שיאכל ממנו די ספקו ו
וישאר בקרבו כי אם יאכל ממנו בשפע ורבוי יותר מכדי צ
צרכו יקיא את הכל ואפי' המעט שכבר קנהו יפסיד אותו כן
יקרה לו שיחשוב להשיג יות' משיעור ומכדי השגת' בשיחפו'
ללכת לפנים ישוב על כל פנים לאחור ורזל' בארו לנו משל

על ענין זה והוא שאמרו בפרק חלק נמי בלעם שהלך למדין
ליטול שכר כד אלף שהפיל מישר' גמלא את לבבעי קרניו
ואדני דהוו ליה גזזינהו מיניה שנ' ואת בלעם בן בעור הק
הקוסם הרגו בחרב כלומר הוא בקש ליטול מה שאינו שלו ו
ומה שהיה לו אבד ממנו · ומה דרשו' זל בענין החכמה דבש
מצאת אכול דייך זה ר' עקיבא פן תשבענו והקאתו זה בן ז
זומא · אחר שהורה להשכיל ולחקור בחלק האפשר והזהירו
שלא לחקור בחלק הנמנע בא לדבר בחלק ההשגה והזהיר ע
עליו שתהיה השגתו צרופה ומזוקקת מבלי סיגים זהו שאמר
טוב ארוחת ירק ואהבה שם אמר טוב להשיג השגה ק"ה עם
אמונת השכינה הנקראת אהבה שנ' אם תעירו ואם תעוררו
את האהבה עד שתחפץ · וכתיב אם יתן איש את כל הון ב
ביתו באהבה · ואנו אומרים באהבה תרום קרננו להורות ל
לך וליחדך משור אבוס מן ההשגה הגדולה המטעה את הא
האדם כאותה השגה שהשיגו ישראל במדבר שעשו את ה
העגל וימירו את כבודם בתבנית שור ושנאה בו זו מדת הדין
זהו שהזכיר משה למה ה' יחרה אפך בעמך · וכלל הכתוב
לפי הדרך הזה שהוא משבח עבודת השכינה ומגנה העון ה
ההוא ולפי שלא היתה כונתם לעז' אלא שב
שבק אוהו למנהיג לכך נמחל להם העון והראיה שנמחל ל
להם מיד ששרתה שכינה במשכן כי זה היה מופת ועדות ש
שנמחל להם העון ולכך נקרא אהל מועד שבמדבר משכן
מלשון שכינה ונקרא המשכן משכן העדות · ודרשו רזל'
חטאו באלה ונתרצו באלה חטאו באלה אלה אלהיך
ישראל · ונתרצו באלה אלה פקודי המשכן משכן העדות א
אשר פוקד על פי משה עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן
הכהן על דרך הפשט אלה פקודי המשכן יחזור אל הנזכרים
למעלה יאמר כי המשכן וכליו שהוא הבית והחצר וכל הנ
הנעשה להם פקודי עבודת הלוים אשר פקד משה ביד א
איתמר · אבל כלי הקדש שהם הארון והשלחן והמנורה והמ
המזבחות אינם בכלל המשכן והם פקודת אלעזר ·
ועל דרך המדרש אלה פקודי המשכן משכן למה שני פעמים
משכן אלא ללמד שהיכל של משה מכוון כנגד היכל של מ
מעלה שנ' מכון לשבתך פעלת ה' וגו' אל תקרא מכון אלא
מכוון שקול היה המשכן כנגד בריאת העולם בבריאת העולם
כתיב הנוטה כדוק שמים וימתחם · ובמשכן כתיב ועשית
יריעות עזים לאהל · וכתיב נוטה שמים כיריעה · בבריאת
העולם כתיב יקוו המים · ובמשכן כתיב ועשית כיור נחשת
בבריאת העולם כתיב יהי מאורות ובמשכן ועשית מנורת ·
בבריאת העולם ועוף יעופף ובמשכן והיו הכרובים פורשי
כנפים · בבריאת העולם כתיב ויברא אלדים את האדם
ובמשכן כתיב ואתה הקרב אליך · בבריאת העולם כתיב
ויכלו השמים ובמשכן ותכל כל עבודת · בבריאת העולם
ויברך אלדים את יום השביעי ובמשכן ויברך אותם משה וכ
וכתיב ויקדש אותו ואת כל כליו · בבריאת העולם כתיב כי
בו שבת ובמשכן כתיב כי ששת ימים תעשה מלאכה ואחר ה
השביעי אמר קחו מאתכם תרומה להודיעך ששקולה מ
מלאכת

הרשב׳ כנגד שמים וארץ עכ״ב במדרש כל מה שהזכירו חכ
חכמים במדרש הזה בענייני המשכן ועיקור כנגד העולם כ
נראה שדברו דרך כלל אבל הפרטים נמשכים ויוצאים מ
מן הכלל ונראה לי כי כנהוג וכלל הזה שלמדנו נוכל לחדש
ולהוציא קצת מן הפרטים והוא שמצאתי מן הענינים הא
האלה כי כשם שכתוב בבריאת העולם אלה תולדות השמי׳
והארץ כנגדו מצינו במשכן אלה פקודי המשכן ״ וכשם
שנברא העולם בה׳ שנ׳ בהבראם ודרשו רז״ל בה׳ בראם כנ
כנגדו מצינו במשכן וכבוד ה׳ מלא את המשכן כי ה״א כבוד
ה׳ ה״א היא הכונה כמו שהוזכר ענין המשכן פעמים בתורה כ
כמו שכתבתי בראש פרשת ויקהל׳ וכן לשון משכן
לשון שכינה והוא שכתוב לשכון כבוד בארצנו ״ וכשם
שהעולם עלה במחשבה להבראות תחלה ואחר כך נעשה ה
המעשה בו׳ ימים כנגדו תמצא במשכן לחשוב מחשבות ו
ואחר כך לעשות ״ וכשם שהעולם נברא ולא חובה רק דרך
נדבה וחסד שנ׳ עולם חסד יבנה כן המשכן נבנה דרך נדבה
שנ׳ אשר ידבנו לבו כל נדיב לב יביאה ״ וכשם שהזכיר שם
אלדים בכל מעשה בראשית ואחר כך השם המיוחד שנ׳ ביום
עשות ה׳ אלדים כנגדו תמצא במשכן אחר שהזכיר וכבוד ה
ה׳ מלא את המשכן שהוא כנגד שם אלדים הזכיר השם המ
המיוחד ואמר כי ענן ה׳ על המשכן ״ וכשם שהעולם נברא
בשתי מדות מדת רחמים ומדת הדין כנגדו המשכן נעשה ב׳
ב׳ שני אומנים בצלאל משבט יהודה כנגד השם המיוחד וא
ואהליאב משבט דן כנגד מדת הדין ״ גם יתכן שנבין מלת
משכן מלשון ומשכה ולפי שהמשכן וכליו ציורים ודוגמא ל
למקדש של מעלה כי בית המקדש של מטה מושך כח מם
מן קדש של מעלה הנקרא זבול ולכך אמר שלמה עה׳ בנה
בניתי בית זבול לך וזהו סוד הכתוב ומזבולון מושכים בש
בשבט סופר כי יש מושכים למטה מזבולון והנמשך הוא ז
זבולון ויובן ממנו עוד כי מזבולון הם מושכים והנמשך הוא
סופר והוא מלשון ספירה והכונה על הראשונה והבן זה ״
וכשם שכתוב בבריאת עולם ביום עשות ה׳ אלדים כן במשכן
תמצא כנגדו ויהי ביום כלות משה ״ וכשם שכתוב
בבריאת העולם וירא אלדים את כל אשר עשה והנה טוב מ
מאד כן תמצא במשכן וירא משה את כל המלאכה והנה ע
עשו אותה ״ וכשם שבריאת העולם מלאכת העולם לא דח
דחה את השבת שנ׳ וישבות ביום השביעי כן במשכן מלאכת
המשכן לא דחה את השבת שנ׳ ששת ימים תעשה מלאכה ״
וכשם שנברא העולם ועתיד להבטל ולהתחדש אחר השבת
כן המשכן והמקדש עתיד ליבטל ולהחרב ׳ וכשם שמצינו
בבריאת העולם ויצו ה׳ אלדים על האדם לאמר כן תמצא ב
במשכן ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר ״ וכשם
שמצינו בבריאת העולם נקרא הקבה׳ שדי על שאמר לעו
לעולמו די כנגדו תמצא במשכן והמלאכה היתה דים זו כל
במלאכה של מעלה הנקראת על דרך הקבלה מלאכת שמים
וארץ ״ ובפרקי ר׳ אליעזר תמצא למה נקרא שמו אל שדי ש
שאמר לשמים די ועמדו לפי שהיו מותחין והולכים עד ש
שאמר להם די ״ וכשם שיש בבריאת עולם שמים וארץ שו
עדות לישראל בבריתו ותורתו שנ׳ העידותי בכם היום את
שמים ואת הארץ כן במשכן משכן העדות ״ כשם

שבבריאת העולם ז׳ ימי בראשית כן במשכן ז׳ ימי המלואים
וכשם שבבריאת העולם לב׳ נתיבות אלדים עד לעשות כן ב
במשכן מלא אותם חכמת לב ואין ספק כי יש בזה דברים א
אחרים מלבד אלה שהזכרתי שלא כתבתים וגם אני יודע א
אותם והפרט הזה שהזכרתי וחדשתי הוא פתח להבין שאר
הדברים ״ ועוד אמרו במדרש אלה פקודי המשכן משכן למ
למה משכן שני פעמים לפי שבנית המשכן עתיד להתמשכן
שני פעמים בית ראשון ובית שני שנ׳ חבל חבלנו לך עכ׳ ״
ואם תשכיל במלת המשכן משכן העדות תמצא בהם רמז ל
למספר השנים שעמד בית ראשון ובית שני וכן מיציאת
מצרים עד שבנה שלמה את הבית כי המשכן במספרו עם ה
האותיות רמז לבית שני וכן משכן במספרו רמז לבית רא
ראשון וכן העדות חסר וו׳ וחשבונו תפ׳ שנה משיצאו ממ
ממצרים עד שבנה שלמה את הבית ומה שיחסר אחד מן ה
החשבון לפי שבשנה השנית לצאתם נבנה המשכן ״ וכל
אלו החשבונות ראה אותם משה ברוח הקדש וזהו אלה פק
פקודי המשכן ״ דא משכן העדות אמר רבי שמעון בן יוח
יוחאי אין עדות אלא תורה שנא׳ אלה העדות והחקים והמ
והמשפטים משל למלך שהיה לו בת ובנה לה פלטרין
והושיבה לפנים מז׳ קלקלים אמר כל מי שנכנס על בתי כא
כאלו נכנס על כבודי כך ב׳ שמות למשכן כתוב אחד אומר
משכן העדות זו התורה וכתוב אחד אומר לפני משכן ה׳ אמ
אמר הקבה׳ מי שמבזה את בתי כאלו מבזה את כבודי ׳
תדע לך שכשנכנס אנדריינוס קיסר לבית המקד׳ היה מחרף
ומגדף אמר דוד רבונו של עולם יודע כמביא למעלה בסבך
עץ קרדומות העולה עליהם היו עולים לקוץ ארזים ועושין
סולמות לעלות לרקיע אלא שאין יכולים ומניחין אותך וב
ובאים עלינו שנ׳ באו גוי׳ בנחלתך ״ אמר רבי חייא בר אבא
למה אומות העולם דומים לאדם שהיה שונא את המלך וה
והיה מבקש להתגרות בו ולא היה יכול מה עשה הלך אצל
אדריאנוס שלו ובקש להפילו והיה מתירא מן המלך שלא
יהרגנו נטל צפורן של ברזל והכניסהו תחתיו אמר מתוך ש
שאני מפיל הבסיס האדריאנוס נופל כך אמרו אומות העולם
לישראל שנ׳ יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ וע
ועל משיחו ״ משל למי שאינו יכול להכות את החמור מכה
את האוכף ״ משל למי שאינו יכול להכות את הארי מכה א
את החמור ״ ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה כ
באור עשה צוה לעשות לחכמים העושים המלאכה כי הוא
לא עשה כי אם הארון בלבד ולכך נתיחד שם שכתוב ויעש
בצלאל את הארון ודרשו רז״ל אפי׳ דברים שלא אמר לו רבו
הסכימה דעתו למה שנ׳ למשה בסיני ״ ובמדרש בצלאל
והאהליאב היו האומנים הבקיאים שבכלם בצלאל משבט י
יהודה שנקרא גור אריה ואהליאב משבט דן שנקרא דן גור
אריה והמקדש היה דומה לאריה שכן שנינו ההיכל צר מא
מאחריו ורחב מלפניו ודומה לאריה דכתיב הוי אריאל אר
אריאל קרית חנה דוד ובאריה נענשו שנ׳ עלה אריה מסבכו
ובאריה עתידין להתקשר בזמן הישועה שנאמר והיה שארית
יעקב בגוים כאריה בבהמות יער ״ וכסף פקודי העדה מאת
ככר ככף של מחצית השקל לכל אחד

מששים רבוא ישראל עלה למאת ככר שהרי שש מאות חצ
חצאי שקלים הם ג׳ מאות אלף שקלים שלמים ולפי שישרא׳
נמנו במדבר סיני ועלו ו׳ מאות אלף ושלשת אלפים וחמשי׳
על כן כשהיה בידם מאת ככר חצאי שקלים נשארו שלשת
אלפים וחמש מאות וחמשים שהם אלף ושבע מאות וחמש
ושבעים שקלים שלמים ששכח משה ״ וכתב רש״י כפי׳ הככר
ששים מנה ומנה של קדש היה כפול היה הככר קכ׳ מנה וה
והמנה כה׳ סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים
ומאה ככרים הרי שלש מאות שקלים
שהרי תר׳ חצאי שקלים והיתרים שהיו שלשת אלפים תקן ת
חצאי שקלים הם אלף ושבע מאות ושבעים עד כאן
ומעתה כיון שחצי שקל לכל אחד מששים רבוא עולה מאת
ככר שקל שלם לכל אחד עולה מאתים ככר מכאן ואילך צא
וחשו׳ בשקלי המן שהיו עשרת אלפים ככר כסף שנתכו׳ לתת
בשביל כל אחד מששים רבוא ישראל הערך הגדול שבתורה
שהוא חמשים שקל כענין שכתוב בפרשת ערכין ״
וכשתחשוב חמשים שקל לכל אחד מששים רבוא חמשים פ
פעמים מאתים ככר הם מאה פעמים מאה ומאה פעמים מ
מאה הם עשרת אלפים ככר ״ או נאמר
כי מפני שידע המן חטא שבטי ישראל במכירת יוסף בע
בעשרים כסף שהם חמשת שקלים ועונש החטא ההוא לא נ
נפקד עליהם עדין על כן חשב מחשבה לקנות כל ישראל ל
לתת בשביל כל אחד מס׳ רבוא חמש ז׳ שקלים כי חשב שיצ
שיצליח בזה ויעלה בידו לגודל חטאם וכענין שאמרו במ
במדרש וישבו לאכל לחם אמר להם הקב״ה אתם מכרתם א
את אחיכם מתוך משתה חייכם שבניכם נמכרים בשושן מת
מתוך משתה שנ׳ והמלך והמן ישבו לשתות ׳ ולפי זה
היה די שיתן בשבילם אלף ככר כסף כי כן חשבון חמשה ש
שקלים לכל אחד מששים רבוא שעולה אלף ככר לפי חשבו׳
חצי שקל לכל אחד שהוא עולה למאת ככר אבל אפשר לומ׳
שרצה לכלול בזה כונה אחרת שרצה ליתן מן האלפים ע
עשרה ועשה כן כנגד י׳ הדברות שהיה חושב לדחותם בע
בעשרה שלו זהו שאמרו ועשרת אלפים ככר כסף אשקול ל
לבטל בעשרה שלו זכות העשרה שנתנו מתוך האש והקול ו
והוא לשון אש קול והקב״ה ברחמיו הפליא לעשות עמנו וג
וגבר עלינו חסדו עד שאפילו קומץ שעורים שלנו דחה י׳ א
אלפים ככר כסף שלו ונתהפך בביתו צליל שעורים סערת ה
החמה להחליש כחו הגדול למעלה ונהרגו י׳ בנין מלמטה ׳
ומה שאמר וכסף פקודי העדה מאת ככר וכן ונחשת הת
התנופה מאת ככר זה יורה כי משה נתן להם חשבון על כל ד
דבר ודבר והיה נותן הכל ביד איתמר לפי שלא יהיו ישראל
חושדין אותו כשנתמנה גזבר על המשכן יחידי ׳ ואמרו
במדרש עליו הכתוב אומר איש אמונות רב ברכות ואץ ל
להעשיר לא ינקה איש אמונות זה משה שנ׳ בכל ביתי נאמן
הוא ׳ רב ברכות שהביא הקב״ה ברכות על ידו
ונעשה גזבר על מלאכת המשכן ׳ ואץ להעשיר זה
קרח שהיה לוי ובקש כהונה גדולה לפיכך לא ינקה מה כתיב
ביה ותפתח הארץ את פיה ׳ וכשם שצריך אדם לצאת ידי ח

חובת המקום כך צריך לצאת ידי חובת הבריות שכן שנו רז״ל
אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל
ולא באפונדתו ולא באנפליא שמא יעשיר ויאמרו מתרומת
הלשכה העשיר או שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני וכן
צריך אדם להזהר שלא יהיו הבריות מרננין ומשיחין אחריו
שכן דוד התפלל ואמר תפלטני מריבי עמי ופסוק מלא הוא
והייתם נקיים מה׳ ומישראל וכתיב ומצא חן ושכל טוב בע
בעיני אלהים ואדם ׳ ואת האלף ושבע המאות וה׳ וע׳ ״
נראה לי שהזכירם בלשון ידיעה בעבור שכבר הזכירם למ
למעלה בחצאי שקלים הוא שא׳ מחצית השקל בשקל הקדש
לו׳ מאות אלף וג׳ אלפים וחמש מאות וחמשים שהיו ג׳ א
אלפים תקן חצאי שקלים הם אלף ז׳ מאות ה׳ וע׳ שקלים
שלמים ודרשו רז״ל כלשון זה כשבא משה לתת חשבון על
כל דבר ודבר חסרו מן המשקל אל׳ ז׳ מא׳ וה׳ וע׳ שקלי׳ ושכחו
ולא היה יודע מה עשה מהם יצתה בת קול ואמרה ואת ה
האלף ז׳ המאות ה׳ וע׳ עשה ווים לעמודים לקיים מה שנא׳ ל
לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא עב׳ ׳ ואם תשכיל
תמצא כי מפני שישרא׳ חטאו בעגל בה׳ וע׳ שבשם הוא
האש והקול על כן ישראל שהיו ו׳ מאות אלף הביאו שקלים
לצורך האדנים שהם יסוד המשכן להיות להם כפרה על מה
שחטאו בהא׳ ואותם שהיו יתרים על תר׳ אלף שלא היה להם
חלק באדנים עשו משקליהם ווים להיות להם כפרה על ה
הו׳ וזהו שאמר עשה ווים לעמודים והבן זה ׳ ואפש׳ שירבוז
לזה ואת האלף כדי לחבר הו׳ עם הה׳ ושלא להפריד ב
ביניהם וכן אמר דוד הללוהו במרומים ״ וירקעו את פחי
הזהב כתב הרמב״ן לא הוסיף בכל מלאכת הקדש לפרש דרך
האומנות איך נעשה זולתי בכאן והראוי שיאמר ויעשו את
האפוד זהב תכלת וארגמ׳ כי כן דרך בכלן ויתכן שספר כאן
המחשבה שחדשו בחוטי הזהב כי היה תמה בעיניהם להיות
זהב טווי ושזור כאשר יעשו בצמר ופשתים כי לא נשמע עד
היום ההוא לעשות כן עכ״ל ״ ויעשו את הכתנות שש ואת
המצנפת שש ואת פארי המגבעת שש ואת מכנסי הבד שש
משזר יש בשני פסוקים אלה חמשה פעמים שש עם הבד ש
שהוא גם כן שש האחד לגופיה והשאר לדרש והוא שדרשו
במסכת יומא פרק בא לו על שני פסוקים א״ו ואמרו חמש׳
קראי כתיבי כלומר תרי קראי שיש בהם חמשה פעמים שש
והיה די באחד מהם שיכתבנו בכוף חד לגופיה דכתנא כלו׳
מדכתיב במקום אחד כתנת בד והכא כתיב את הכתנת שש
יורה שהשש הוא כתנא וכמו שאמרו שם בד שעולה מן
הקרקע בד בבד והוא הפשתים שש שיהא חוטיו כפול ששה
שש שיהיו שזורין שש לדברים שלא נאמר בהם שש כגון מע
מעיל שש לעכובא פי׳ שלא תאמר למצוה בלבד אבל אינו
מעכב לכך הוצרך עוד להוסיף שש לעכובא ומה שכתוב ב
בפסוק שלישי ואת האבנט שש משזר לא הוצרך לגופיה ש
שהרי נאמר ובאבנט בד אלא לשאר מינין של אבנט הוצ
הוצרך שיהא כל אחד מהם שש ״ את נרותיה נרות
המערכה על דרך הפשט הוסיף נרות המערכה כדי לבאר כ
כי נרותיה הם שבעה אותם שיערוך אהרן ובניו בין הערבי׳
ובא ללמד שאין להוסיף בהם ולא לגרוע מהם ״ ועוד

אפשר לומר שירמוז הכתו' כי ז' נרות הם כנגד ז' כוכבי לכת שהם נרות ברקיעים לכך הוסיף לומר נרות המערכה לבאר כי נרות המנורה הטהורה כנגד נרות המערכה העליונה וכ וכבר בארתי מזה בסדר ויקחו לי תרומה ·· ודרך הקבלה בענין המנורה כבר כתבתיו במקומו שם בדרך הרביעי ··

כן עשו בני ישראל את כל העבודה היה לו לומר את כל המלאכה אבל הכתוב קרא למלאכת המשכן עבודה שעשו א אותה לעבודת השי' כענין שכתוב ועבדתם את ה' אלהיכם ו וכתיב ואותו תעבדו ·· וירא משה את כל המלאכה זו מלאכת המשכן ופי' וירא בחר כענין שכתוב ככל אשר אני מראה א אותך וכתיב אשר אתה מראה בהר · והנה עשו אותה במדבר ובמדרש וירא משה את כל המלאכה זו מלאכת בראשית את כל מלאכת המשכן לא נאמר אלא להודיעך ששקולה ה מלאכת המשכן כנגד מעשה בראשית מיד ויברך אותם מ משה כה ברכה ברכן אמ' יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם מיד אמר ויהי נועם ה' אלהינו ומעשה ידינו כוננה ע עלינו מפני שת חלתו תפלה למשה איש האלהים ·· וטעם מעשה ידינו נשיאות כפים שעשה אהרן ביום ההקמה שזה לשון עלינו ומעשה ידינו כנגהו על ההצלחה במעשה ידיהם ולא כדעת רבי דוד קמחי ז"ל שפירש שהוא לשון כפול ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד לד לדעת רז"ל שהיה משה מעמידו ומפרקו ג פעמים בכל יום ש שנ' הוקם תקים ויקם אחת לתמיד של שחר ואחת למלואים ו ואחת לתמיד של בין הערבים ·· ובפרשה זו תמצא הקמות ג' הללו תקים את משכן אהל מועד וכתיב הוקם את המשכן י וכתיב בתריה ויקם משה את המשכן ·· ובמדרש היו בצלאל ואהליאב וכל חכם לב טורחים להעמידו ולא עמד וזהו ש שאמר הכתוב ויביאו את המשכן אל משה והיה משה מיצר על כך לפי שלא היה לו חלק במשכן אמר הקב"ה למשה אי אפשר הקמתו ביד בשר ודם אלא עסוק אתה בו והוא עומד מאליו כדי שידעו כל ישראל שאם על ידך אינו עומד שוב אינו עומד לעולם ואני כותב הקמה על ידך שנ' ביום החדש הראשון תקי' את המשכ' אמר משה ריבנו של עול' איני יודע והעמידו אמר לו עסוק בידך ואתה נאה דהעמידו והוא ע עומד מאליו שנ' הוקם את המשכ' ואני מכתיב הקמתו על שכך שנא' ויקם משה את המשכן זשה' לדקמות תוכל למרך זה המשכן שהיה מצוייר שנ' ורוקם בתכלת ובארגמן תוכל למלך זה משה שנ' ויהי בישורון מלך ·· בתולות אחריה אלו ישראל שנקראו בתולות שנ' גן נעול אחותי כלה ·· רעותיה שהם רעים להקב"ה שנ' למען אחי ורעי ·· מובאות לך שהביאו המשכן אל משה ·· כן עשה זה תשלום העשיות ש שבספור המשכן · ומפסוק ועשו לי מקדש ועד כאן תמצא רמ"ח עשיות במלאכת המשכן וכליו אחת לאחת למצוא ח חשבון והם כנגד רמ"ח מצות עשה שבתורה ובלבד שתסיר א את אלהי הנכר אשר בתוכם שאותם עשיות אינם מכלל ה החשבון מפסוק קום עשה לנו עד ואדעה מה אעשה וכל ה השאר תמצאם רמ"ח בכוון ולפי שישראל אמרו נעשה ונ ונשמע ובטלו נעשה בשעשו את העגל על כן אותם עשיות שבספור העגל יצאו מן הכלל לפי שאין עז במקום יחוד ·

ועוד הם כנגד רמ"ח אברים שבאדם גם כן כי כשם שהמשכן שקול כנגד העולם וכולל כל העולם כן הוא כולל כל התורה ברמ"ח עשה שבה גם את האדם ברמ"ח אברים שבו ולולי הא האריכות הייתי מרחיב לך באור בענין זה כי האלהים עשה את זה לעומת זה ·· הוקם המשכן דרשו רז"ל מלמד שמשכן אחר הוקם עמו והוא משכן הנער ששמו מטטרון ששמו כ כשם רבו עכ' במדרש ·· ועוד במדרש בהר סיני רבה בפסוק ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ועוד בפרק אין דו דורשין אמר רבי סימון בשעה שאמר הקב"ה לישראל להקים את המשכן רמז למלאכי השרת שיעשו אף הם משכן ובעת שהוקם למטה הוקם למעלה והוא משכן הנער מטטרון ש שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם ולכך כתיב את המשכן שמשכן אחר הוקם עמו ··

ויקם משה את המשכן דרשו רז"ל בפרק שתי הלחם מעלין בקדש ואין מורידין ·· מעלין בקדש מנין מן המחתות של ע עדת קרח שנעשו צפוי למזבח · ולא מורידין מן הכתוב ה הזה ויקם משה את המשכן ויקם את אדניו שהרי כמה פע פעמים ביום היה משה מקימן ומפרקן ולא הזכיר הפרוק ש שיאמר בשום מקום ויורד משה את המשכן אלא ויקם ··

ויקטר עליו קטרת סמים משה רבינו עה' הוא המקטיר והם והמקריב הראשון הוא הקריב כל שבעת ימי המלואים כי כן צוה לו השם ית' בכל העבודות וערכת את ערכו והעלית את נרותיה והעלית את העולה ואת המנחה והנה הקטרת בכלל שאר הקרבנות והיה בכל שאר העבודות הכהן הראשון עד יום השמיני של מלואים שנתחנך אהרן בכהונה גדולה ונ ונטל את שלו וכן מצינו במשה שקראו כה, שנ' משה וא ואהרן בכהניו ·· ויכס הענן את אהל מועד כן כתיב בהר ס סיני ויכס הענן את ההר והיה אהל מועד מכוסה מכל צד ב בענן ·· ואמר וכבוד ה' מלא המשכן כי תוך המשכן היה מלא כבוד ה' כי הכבוד שוכן בתוך הענן, תוך המשכן כי כן כתיב בהר סיני ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ·· כי שכן עליו הענן יאמר כי מפני ששכן עליו הענן על כן לא היה י יכול משה לבא אל אהל מועד כלומר בלא קריאה אבל ב ק בקריאה הרי הוא רשאי לבא שם ולא שהקריאה משה תהיה לו היתר להכנס בעוד שהכבוד שם

אלא שתהיה לו אות שכבר נסתלק שפע אור הכבוד מן המ המשכן זולתי מן הכרובים ועם זה היה משה רשאי לבא אל המשכן ·· וכן מצינו בהר סיני ויקרא אל משה ביום הש השמיני מתוך הענן וכתי' ויבא משה בתוך הענן וזהו שהוצ שהוצרך לכתוב ויקרא אל משה בסמוך כי הכל דבק וכתיב כר ואעפ' שהספרים נפרדים הכל נקשר קשר א' איש באחיהו ידובקו יתלכדו ולא יתפרדו ·וכתב הרמב"ן יתכן שהכתוב שא' פעם אחרת וכבוד ה' מלא את המשכן ירמוז אל הכבוד השוכן בקרבו עכ' לשונו ז"ל והנני מעירך כי יש כאן ה' פסוקים ובכל פסוק ופסוק יזכיר ענן והם כנגד חמש ספירות שהן קולות שהזכירו החכמים בה' קולות נתנה תורה ·

ואעפ שהשיג משה ז' קולות שהן ז' ספירות

וכמו שבארתי בסדר וישמע יתרו בונחם ה

היתה באמרם בה' קולות על הקולות הנסתרים שהם המשה ולכן אמרו בה' קולות נתנה תורה

שהרי השנים שהם התפארת והכבוד מב
מבוארים הם בכתוב והם ה' אלדים וזהו
ה' אלדיך וכנגדם הזכיר כאן וכבוד ה' שני
פעמים כדי לרמוז על התפארת השוכן ב
בקרבו הכבוד והב' זה כי ל'ה כיון הרב ז
זל כרשונו שכתבתי שחזר והזכיר פעם א
אחרת וכבוד ה' וכן מצ נו בבית המקדש
הוא שכתוב בדברי הימים וככלות שלמה
להתפלל והאש ירדה מן השמים ותאכל
העולה והזבחים וכבוד ה' מלא את הבית
ולא יכלו לבא אל בית ה' כי מלא כבוד ה'
את בית ה' הא למדת שהזכיר כאן שבעה
כפירות ה' פעמים ענן שני פעמים וכבוד
ה' כי כן נרמזו בהר סיני ז' קולות שהיו
השנת משה וכמו שבארתי שם כי ענן
ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו היה
ראוי שיאמר הכתוב ענן ביום ואש תה
תהיה בלילה אלא שבא לרמוז על מדת יו
יום ומדת לילה וידוע כי עצם המלה
יום אבל נכפלה המלה כי כן שם מדת רח
רחמי' מלה כפולה ומלת לילה עצם המלה
ליל והה"א באחרונה רמז למדת הדין ש
שעקר ממשלתה בלילה וכמו ידעת
שנמתחה כנגד בכורי מצרים בחצי הליל'
והוא סוד הלשון בתיבות המקרא וכן מה
שכתוב והגית בו יומם ולילה היה ראוי ש
שיאמר והגית בו ביום ובלילה אבל בא ל
לרמוז כי ספר התורה כלול מן הרחמים ו
והדין תורה שבכתב ותורה שבעל פה ומ
ומכאן תבין דבקות השכינה כי שם היו
כאהד במדבר יושבים באהלים כענין ש
שכתוב ושבו איש פתח אהלו וכתיב מה
טובו אהליך והנה למעלה הזכיר בני
ישרא' לפי שהזכי' שם ענ' והו' ענ' ה' ובכאן
הזכיר כל בית ישראל בכל מסעיהם לפי ש
שהזכיר הענן והאש ומה נאה במדב' דגלי
ישראל מחנות קדושים שקולים כמחנה מ
מלאכים ותרשישים בהיות השכינה נר
נראת בענן לכלם אנשים ונשים ודרשו
זל אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד ב
בארצנו אמר הקבה בעול הזה השריתי
שכינתי ביניכם בבית המקדש ובשביל ע
עונותיכם נסתלקה מכם אבל לעתיד לבא
אינה זזה מכם שנא' ונתתי משכני בתוכב'
ולא תגעל נפשי אתכ' והייתי לכם לאלדי'
עכ' ובאור הדבר כי לעתיד תחזור הנ
הנבואה לישראל בקדמותה והשכינה על
מכונתה ויסודותה ילמדו הכל דעת את
ה' כשפע חכמ' ולא ילמדון עוד מלחמ' לב
חרש יברא ולב אבן יוסר ויקרע אין שטן
ואין יצר הרע וזאת נחמתנו בגאלתנו זו
האחרונה לשוב בקרב ישראל התפארת ו
והכבוד כמבראשונ' כי כן הבטיח ישעיה
עה' בחתימ' ספרו במבח' חזיוניו במלו' כי
בא אורך וכבוד ה' ואם בגאולה ראשונה
אהבנו מלכנו אשר טובו דודיו מיין ונ
ונרא' לנו בכבודו בחוש העין מתו' מחיצת
ענן בארץ ערבה וציה וה' שם היה וכענין
שכתוב כי עין בעין נראה אתה ה הלא ל
לעתיד לבא תרבה השגתנו יותר והכבוד ע
עין בעין נראה מבלי מחיצה נבדל' ומבלי
ענן כתראה כהבטחת הנביא עליו השלום
קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין ב
בעין יראו בשוב ה' ציון

תם ונשלם תהלה
לאל עולם
ישמח
הכותב ויגל הקורא

חזק

ספר ויקרא

עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים ״
שלמה המלך עה' הודיענו בפסוק הזה
שבמדת הענוה יש כמה מעלות טובות נ
נקשרות עמה ״ ועל דרך הפשט באור
הכתוב כי השכר והתועלת המגיע מן ה
הענוה בעולם הזה הוא ארבעה דברים ״
והן יראה ועושר וכבוד וחיים כי מדת ה
הענוה היא מדה גופנית בחברת הבריות ו
והוא שיהיה האדם ביישן וסבלן מכבד ה
הבריות ומדבר בטובתן ויהיה שומע
עלבונו ושותק ומתוך המדה הזאת הגופני'
יעלה האדם למדת היראה שהיא מדה ש
שכלית ויבא גם כן לידי עושר כי בעל ה
הענוה הוא שמח בחלקו וידוע כי הון ע
עתק ימעט בעיני האדם עם הגאוה ויספי'
לו מעט עם הענוה וכיון שהוא מסתפק ב
במועט ואיננו מתאוה אל היתרונות והוא
שמח בחלקו הנה זה עושר וכמו שדרשו
זל' איזהו עשיר השמח בחלקו ויבא גם כן
לידי כבוד כי בשהוא נמנע מהתאו' והוא
שפל רוח ושיספיק לו מה שעלה לחלקו ה
הנה זה לו כבוד והוא שכתוב ושפל רוח י
יתמך כבוד וכתיב ולפני כבוד ענוה כי מי
שיש לו כבוד מדת הענוה קדמה לו כבר ו

ויבא לידי חיים כי המתאוה אל היתרונות
הנה הוא דואג כאשר לא יעשיר ולא יקום
חילו כאות נפשו וחייו חיי צער על שלא ה
השיג כל חפצו והדאגה מקצרת החיים ונ
ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו אבל
השמח בחלקו לא ידאג על מה שלא קנה ו
וימלט מן הדאגה ויחיה חיי שלוה ״ ועל
דרך המדרש עקב ענוה יראת ה' מה שע
שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענ
ענוה עקב לסוליתה דכתיב ראשית חכמה
יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה' עשו
מלת עקב מלשו' עקב ולמדנו מזה כי מדת
הענוה גדולה מן החכמה כי היראה שהיא
בראש החכמה הלא היא עקב לרגלי הע
הענוה וידוע כי לכל מדה מהמדו' יש שתי
קצוות קצה ראשון וקצה אחרון ועוד יש
שלישי והוא המצוע ומדת הענוה היא מ
ממוצעת כי היא אמצעית בין הקצה ה
הראשון שהיא הגאוה והקצה השני שהוא
השפלות והנה המצוע בכל המדות הוא ה
הדבר הבינוני והטוב לאדם שיבור ילו וש
ושיתנהג בו ושלא יטה לאחד מהקצוות
שהוא דבר רע ומר ועל זה אמר שלמה
עה' פלס מעג' רגליך וכל דרכיך יכונו בוין
בזה

להזהיר את האדם שידריך את עצמו במצוע שתי הקצוות בלשון הפלס שהו ממוצע בין ש׳ הכבות שוה בשוה ואינו יוצא לחוץ ואז יכונו כל מדרתיו כי הוא הדרך הישר ללכת בו וזהו שהוסיף באור ואמר אל תט ימין ושמאל כלומ׳ שיל׳ באמצע ולא יטה לאחת מהקצות אבל במדת הענוה הוזהרנו בה שיטה האדם את עצמו אל הקצה האחרון שהוא מדת השפלות ולא יבחר להשאר בדרך המצוע פן יתקרב לגבול הגאוה שהיא המדה המגונה המזקת האדם והמטרדת אותו בגוף ובנפש מן החיים המקריים ומן החיים הנצחיים ועל זה אמרו רז״ל במוסרים מאד מאד הוי שפל רוח ובפלו המלה כאמרם מאד מאד ללמד דעת את העם שיטה עצמו אל הקצה האחרון שהוא השפלות לפי שמדת הענוה מפוארה ומעולה ומעלתה עצומה ומפורסמת לעין לכך הזכיר דוד המלך ע״ה על עצמו לב נשבר ונדכה ואעפ״ שהיה מלך גדול ונביא וגדול שבשבעים זקנים וכענין שכתוב יושב בשבת תחכמוני הגליג על מדת הענוה וקרא עצמו לב נשבר ונדכה וכן מצינו במשה רבי׳ ע״ה שהיה ראש הנביאים כלם ולא שבחו הכתוב בשאר המדות העליונות שהיו בו רק במדת הענוה והוא מה שאמר והאיש משה ענו מאד והזכיר מאד לבאר כי משה רע״ה ל׳ רצה לעמד על המצוע בלבד שהוא לשון ענו אבל הטה עצמו מן המצוע אל צד השפלו׳ וע״כ הזכיר מאד ומגלל ענותנותו ושפלותו מה שמצינו שלא רצה לבא אל אהל מועד בעוד שהיה האהל טמון ומכוסה בענן הכבוד כענין שכתיב ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה׳ מלא את המשכן ואף על פי שכבר נאמ׳ לו מפי הגבורה ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובי׳ לא ערב את לבו לבא אל אהל מועד לא להתנבא בתוכו ולא להתפלל ולהקריב קרבן עד שנתן לו הקבה׳ רשות וקרא׳ וזהו שכתוב ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד לאמ׳

סדר ויקרא אל משה

לשון קריאה הוא לשון כבוד לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנ׳ וקרא זה אל זה ואמר ומצינו שמתוך קריאתו של הקבה׳ לנביא תתברר אמתת ג׳ ענינים שהם שרשי התורה ופנת האמונה ואלו הן חדוש העולם וענין מתן תורה לישראל וענין תחית המתים וג׳ ענינים אלה הר הראשון בראשית הזמן והשני באמצעות הזמן והשלישי בסופו וכל אחד ואחד מחייב להברו כי נבואת הנביא עדות ברורה על ההשגחה וההשגחה מופת על חדוש העולם וכיון שהעולם מחודש וההשגחה שופע׳ שם ראוי שתנתן בו תורה שבה יזכו הבריות לתחית המתים שהוא סוף התענוג ותכלית השכר בתכלית הזמן ובכל אחד מג׳ ענינים אלו מצינו לשון קריאה׳ מתן תורה הוא שהזכיר ישעיה הנביא שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני הוא אני ראשון אף אני אחרון הזכיר בכאן ג׳ הויות הוה והיה ויהיה והנה הכתוב הזה מדבר במתן תורה וידוע כי באותו מעמד נתפרסם הקבה׳ ש שהוא ראשון ואחרון הווה בכל הזמנים כלן ומזה אמר וישראל מקוראי כי הוא המקורא בסיני בשני שמות אלה יעקב וישראל הוא שכתוב כה תאמ׳ לבית יעקב ותגיד לבני ישראל הרי שהזכיר בענין מתן תורה לשון קריאה׳ חדוש העולם הוא שהזכיר בכתוב שאחריו אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו אם יעמדו יחדו להורות כי חלקי המציאות כלו והם מעלה ומ ומטה נקשרים זה בזה אי אפשר להמצא זה בלא זה׳ תחית המתים מצינו כי גם כן לשון קריאה הוא שאמר דוד ע״ה אל אלהים ה׳ דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מ מבואו וכתיב יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו ד דרשו רבותינו ז״ל יקרא אל השמי׳ מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף׳ והכונה בדי לתת דין וחשבון לזמן תחית המתים הא למדת שקריאתו של הקבה׳ לנביא כוללת שלשה ענינים אלה שהם עקרי התורה׳ ויש בכל אחד ואחד מהם לשון קריאה ולכן התחיל הספר השלישי ה הזה בלשון קריאה׳ חדוש העולם הזכירו בספר בראשי׳ מתן תורה בספר ואלה שמות׳׳ תחית המתים בספר ויקרא ה הרי לשון ויקרא כולל את שלשתם׳׳ ודע כי היה הכתוב ראוי לומר ויקרא ה׳ אל משה וידבר אליו ומה שאמר ויקרא אל משה סתם להורות כי אף על פי שספר ויקרא הוא ספר בפני עצמו הכל מחובר ודבק עם מה שכתוב למעלה כי כל התורה כלה בנין אחד וקשר אחד ומלת ויקרא חוזרת אל הכ הכבוד הנזכר וכבוד ה׳ מלא את המשכן והכבוד הקורא היא ההא של בהבראם שהיא זעירי ולכך האלף של ויקרא היא זעירי וזה מבואר

ומה שאמר מאהל מועד דרשו ז״ל כתב׳ שהיה הקול נפסק ו
ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול כפני שהקול נמוך תל׳ את ה
הקול מהו הקול המתפרש בכתובים קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר
קול ה׳ שובר ארזים אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד ש
שהיה הקול נפסק כיוצא כי וקול כנפי החיות נשמע עד הח
החצר החיצונה כקול אל שדי בדברו יכול מפני שהקול נמ
נמוך תל׳ כקול אל שדי בדברו וכתיב ואשמע את קול כנ
כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המולה כקול
מחנה׳ ובאור זה כי המשיל הנביא את הקול לארבעה ענ
ענינים המשילו למים רבים להתמדת הקולות׳ לקול שדי
להשראת הקולות׳ קול המולה לרבוי הקולות׳ קול מחנה
לקבוץ תנועת הקולות והקול הנפלא המרעיש הזה היה נג
נגבל תוך החצר ולא היה נשמע חוצה לו ובאור כקול אל ש
שדי בדברו כלומר בדברו בהר סיני כמה שכתוב שם קול ג
גדול ולא יסף וכתיב נפשי יצאה בדברו ולא היה נשמע חוץ
למחנה ישראל וכן בכאן קול כנפי הכרובים לא היה נשמע
חוץ לחצר׳ מצורף לזה תמצא בענין שמואל הנביא שהרי
בתחלת נבואתו כשהלך אצל עלי פעם ראשונה השיב לו ע
עלי לא קראתי בני שוב שכב לפי שחשב עלי אולי לא קרא
שום אדם ושמואל הוא שטעה כסח המדמה אשר בו וכאשר
חזר אליו שנית אז ידע בברור כי קראוהו אבל לא ידע מי ה
הקורא אם היה אדם או מלאך ועל כן השיבו לא קראתי ש
שוב שכב ועדין לא היה יכול לדון בעצמו שיהיה הקורא מ
מלאך וכאשר הלך שמואל מלפניו היו אזני עלי קשובות א
אולי ישמע קול הקורא כמותו וידע בזה כי הקורא בן אדם
ואם לא ישמע עלי וישמע שמואל יתבאר לו מזה כי הקורא
מלאך כי כן משפט הנבואה וכאשר הוסיף לקרוא שמואל
בפעם השלישית ועלי לא שמע כלום אז הכיר הדבר אצל
עלי כי קול הקורא מלאך וזהו שכתיב ויבן עלי כי ה׳ קורא ל
לנער׳ וכשם שמצינו זה שהוא ממשפטי הנבואה בפעולת
השמע כן מצינו בפעולת הראות כי הקב״ה יראה ענין אחד ל
למי שירצה ויסתירנו ויעלימנו ממי שירצה והכל בזמן אחד
ובמקום אחד הוא שכתוב בדניאל וראיתי אני דניאל לבדי
את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה וכ
וכן מצינו באותות ובמופתים שעשה הקב״ה במצרים שה
שהיתה המכה למצרים וההצלה לישראל׳ וכן היה החשך ל
למצרים ג׳ ימים׳ ולכל בני ישראל היה אור במושבות והכל
במקום אחד ובזמן אחד וזה לשון הגאון רבי סעדיה ז״ל׳
דבר ברור הוא כי קול הדבור הנשמע לנביא הוא דבר מח
מחודש ופעולה מפעלו השם ית׳ והנה נבואת שאר הנביאים
היתה באמצעות מלאך כי המלאך היה שומע הקול הנפלא
והיה מודיעו אל הנביא ומשה רבינו היה ממלא מקומו של
מלאך כי הוא היה שומע קול הדבור הנפלא בעצמו בלא א
אמצעי וזהו שכתוב. פנים אל פנים ואמר אשר ידעו ה׳ ו
וזאת מעלת משה ויתרונו על שאר הנביאים ועל זה העיד ע
עליו הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה כי היה נבדל
מהם ומעולה עליהם בשלשה ענינים׳ האחד שהיתה נבואתו
בלא אמצעי׳ והשני בענין התשובה כי כל שאר הנביאים

בעת הנבואה היו חרדים ונרתעים ואין מענה בפיהם ולא ה
היו יכולין להשיב עד שיסתלק מהם כבוד השכינה כידוע מ
מישעיה ויחזקאל אבל משה רבינו ע״ה יפה סחו ונתגלה ענ
עניניו והיה משיב במקום ההוא בעצמו כענין שכתוב משה
ידבר והאלהים יעננו בקול׳ והשלישי בענין מדרגות הנ
הנבואה כי שאר הנביאים תבא להם הנבואה מתוך תשע
מחיצות והוא שמצינו ביחזקאל תשע מראות שנא׳ וכמראה
המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת הע
העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ואפל על פ
פני׳ וכן מצינו בדניאל תשע מראות הוא שכתוב ואשא ע
עיני ואראה וגו׳ וכתיב ופניו כמראה הבזק וכתי׳ וראיתי אני
דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו א
את המראה ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה הגדול
הזאת ואמר תחלה ובינה לו במראה הרי ט׳ מראות אבל מש
משה רבינו ע״ה מתוך מחיצה אחת מתוך מראה אחת הוא ש
שכתוב ומראה ולא בחידות ע״כ ל׳ ז״ל ומעתה צריך שתתבונן כי
תשע מראות הללו הם תשע אספקלריאות ואין הכונה על
תשע ספירות כי אין נבואת הנביאים כלן זולתי משה אלא
בתוך העשירית ועל כן האספקלריאות הללו הם מדרגות ש
של נבואה זו למעלה מזו כענין האמור ביחזקאל רוח סערה
ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל
אופנים וחיות רקיע שעל ראשי החיות דמות כסא דמות כ
במראה אדם הנה בכאן תשע מראות שהזכיר עליהן תחלה ו
וראה מראות אלהים ואחר התשע משיגים העשירית שה
שהיא כמראה אדם אבל נבואתו של משה רע״ה היתה מתוך
אספקלריא המאירה ומעתה צא ולמד מה בין נבואתו של מ
משה לשאר הנביאים כלן והבן זה׳ ועוד אגיד לך כי יש
מן החכמים שסוברים כי תשע מראות האלה הן תשע מראו׳
כל חיות הקדש בתשעת הגלגלים כי הנביא יחזקאל ע״ה נפ
נפתחו לו השמים והם תשעה הגלגלים וראה בגלגל התשיעי
המקיף ארבע חיות המרכב׳ אשר שם הקרובים לכבוד ומתוך
זוהר שלהן התקיף והעצום נראה בכל רקיע ורקיע דמות א
ארבע חיות גם כן ועל זה דרשו רז״ל בברייתא של מעשה בר
בראשית הארץ התחתונה יש בה חיות הקדש ואופנים וכסא
הכבוד והיא הדום רגליו של הקב״ה שנ׳ והארץ הדום רגלי ו
ואמרו זה על רצפת גלגל הלבנה ועל זה כתוב והנה אופן א
אחד בארץ ותי׳ מלרע לרום שמיא כי ראה מראה זו גם בש
בשטח גלגל הלבנה וכן בכל גלגל וגלגל בכל התשעה יש ד
דמות ארבע חיות ומתוך זוהר ד׳ חיות העליונות שבגלגל הע
העליון המקיף ומפני תוקף זוהר המראו שבשמנת הגלגלי׳
לא היה כח לנביא להסתכל ולראות בדמות ארבע חיות הם
המרכבה שבתשיעי המקיף הקרובות לכבוד לא בפני אדם
ולא בחשמל המקיף את הכסא ולא בענן המבדיל בין הכ
הכבוד ובינו לפי שאור המראות שבשמנת הגלגלים מונע א
אותו מלהשיג זה׳ וכדי לרמוז על תשע מראות האלה ש
שבתשעת הגלגלים שהמציאם הקב״ה לכבוד יעקב התקיק ב
במרכבה נכתב בכל המקרא תשע פעמים עבדי יעקב׳ וזכר
זה ברמוזי התורה׳ ובמדרש ויקרא אל משה זשה״א

תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמד כי טוב אמר ל
לך עלה הנה אף משה לא עלה עד שקראו הקבה שנ׳ ויקרא
אר משה ושה׳ גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד כ
כל מי שרודף אחר השררה שררה בורחת מכנו וכל מי שב
שבורח מהשררה השררה רודפת אחריו שאול ברח מן הש
השררה בשעה שבא למלוך שנא׳ הנה הוא נחבא אל הכ
הכלים החביא עצמו עד ששאלו באורים ותומים השררה ר
רדפה אחריו שנ׳ הראיתם אשר בחר בו ה׳׳ אבימלך בן
ירובעל רדף אחר השררה וברחה ממנו שנ׳ וילך אבימלך בן
ירובעל שכמה אל אחי אמו דברו נא באזני בעלי שכם וגו׳ ·
וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך ובין בעלי שכם · משה
ברח מן השררה שנ׳ לא איש דברים אנכי וגומ׳ ואמר שלח
נא ביד תשלח השררה רדפה אחריו שנ׳ ויקרא אל משה וכ
וכתיב ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו · דב׳
אל בני ישראל · צוהו שיודיעם ענין קרבן העולה בכלל וא
ואמרת אליהם בפרט שיודיעם פרטי הפעולות שבקרבן ה
העולה והוא שיהא מפשיט ומנתח וענין השחיטה שתהיה ב
בצפון ולא כשאר הרוחות וכן שיודיעם מי השוחט והעצי׳
שהם כשרים לקרבן וזה באור דבר אל בני ישראל ואמרת
אליהם בכל מקומות שבתורה הדבור על כלל המצוה וה
והאמירה על פרטיה וכן דבר אל בני ישראל שבמצות צי
ציצית שיודיעם תהלה מצות ציצית בכלל ואמרת אליהם ב
בפרט והפרט הוא מה שבא בקבלה שמנה חוטין בכל כנף
שהם לב׳ על ארבעת רבעיו לכונה ידועה וחמשה קשרי׳ גם
כן כל זה נכלל במה שאמר ואמרת אליהם כי פרטי המצות
לא יתבארו מהכתובים כלל ׳׳ אדם כי יקריב מכם · מתוך
הלשון הזה היה נראה כי אפשר להקריב קרבן מן האדם ל
לפי שהיה לו לומר אדם מכם כי יקריב קרבן אבל הכתו׳ הוא
מניעה ובאורו אדם כשירצה להקריב מכם קרבן לה׳ מן הב
הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו לא מן האדם וזהו כמא
מאמר הנביא אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי
ומפני זה התחילה פרשת הקרבנות במלת אדם לומר כי אד
אדם יהיה המקריב ולא הקרבן והמדקדקים אמרו כי משפט
הכתוב הזה אדם מכם כי יקריב וכמוהו אף אש צריך תא
תאכלם משפטו אף צריך אש תאכלם · וכן לי יזעקו אלהי י
ידענוך ישראל משפטו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך וכן
אשר יאמר כי הוא זה משפטו כי זה הוא ורבים כן על דרך
קדימה ואחור · ובמדר׳ אדם כי יקריב מכם למה נאמר אדם
מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף א
אתם לא תקריבו מן הגזל וכן הוא אומר שונא גזל בעולה ·
קרבן לה׳ · כל מקום שנ׳ קרבן לה׳ אמור ביוד הא׳ שלא ל
ליתן פתחון פה למינין לרדות לא אמר הכתוב לה׳ קרבן אלא
קרבן לה׳ ומזה דרשו רזל מנין שלא יאמר אדם לה׳ עולה ל
לה׳ מנחה · לה׳ שלמים · אלא עולה לה׳ · מנחה לה׳ · תל׳ קרבן
לה׳ · והרי דברים קו׳ ומה אם מי שהוא עתיד להקריב אמרה
תורה לא יחול שמי אלא על הקרבן · על אחת כמה וכמה ה
המזכיר שם שמים לבטלה ׳׳ מן הבהמה ולא מן החיה הכשיר
הכתוב לצורך קרבן הבהמות שהן נרדפות

ופסל החיות שהן רודפו׳ · ומזה דרשו רזל
הוי מן העלובין ולא מן העולבין מן הנרדפין ולא מן הר
הרודפין שהרי אין לך נרדפין בעופות כתורים ובני יונה וה
והכשירן הכתוב לגבי מזבח ואם כן בין בבהמות בין בעופו׳
לא הכשירה תורה למזבח אלא הנרדפי׳ וזהו שאמרו הוי מן
העלובין ולא מן העולבין מן הנרדפין ולא מן הרודפין הו
הוכיחו אותו רזל מן הפסוק שאמ׳ ואוהביו כצאת השמש ב
בגבורתו וענין הכתוב כי קרא הכתוב העלובים אוהביו ויש א
משלם בשמש לפי שהשמש היה עלוב כשקטרגה הלבנה וא
ואמרה אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד וכשם ש
שהמשיל עלבונם לעלבון השמש כן המשיל שכרם וזכות א
אור נפשם לזכות אור השמש כצאת השמש בגבורתו · עוד
יש לפרש שהכשיר הכתוב הבהמות אצל המזבח כדי להורו׳
על מדת התמימות ובה ראוי שיתנהג האדם כי מין הבהמו׳
תם ומשכנם בישוב ובהם בחר יעקב אבינו שאמרה לו אמו
לך נא אל הצאן והוא היה בוחר במדת השלום ונקרא איש
תם שתרגומו גבר שלים והתור׳ שנתנה לזרעו כלה
שלום שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום ולכן
ישראל נקראו שולמית לפי שהם אומה ששלום העולמי׳ דר
בתוכה לפיכך בחר הקבה המין הזה לקרבן כי הקרבנות הם
שלום בעולם ופסל את החיות כי עשו הרשע המרוחק ממדו׳
השמש היה איש שעיר איש מדברי כענין שנאמר יודע ציד
איש שדה ובחר המין ההוא של חיות אשר משכנם המדב׳
מקום החרבן והשממון והנה זה בהפך מדת השלום ומטעם
זה תרחיק התורה הגזית מהמזבח מפני הברזל שהוא החרב
המחריב העולם והוא ירושה לעשו וזהו שכתוב כי חרבך הנ
הנפת עליה ותחלליה ומפני שהמזבח מאריך הימים והחרב
מקצר׳ אותם דרשו רזל בזה אינו דין שיונף המקצר על ה
המאריך ודרשו רזל מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן מן הב
הבהמה למעוטי רובע ונרבע מן הבקר למעוטי נעבד מן ה
הצאן למעוטי מוקצה ׳׳ ואו׳ יתרה למעוטי נוגח ׳׳ אם עולה
קרבנו מן הבקר קרבן עולה קודם בפרשה לשאר הקרבנות ו
ועל דרך הפשט לפי שהמחשבה היא ראשית הכל וחטא הם
המחשבה קודם לחטא המעשה על כן היה בדין להקדים עג
עולה וסדר הכתו׳ בקרב׳ עולה תחל׳ פר ואחכ׳ צאן ואחכ׳ עוף
פר הוא קרבן עשיר לפי שלבו גס בו ומתגא׳ ובוטח בעשרו
ועל כן חייבו להביא פר ולאדם בינוני שאין לבו גס כל כך
ואינו מתמיד בחטא כמוהו חייב אותו צאן ואדם עני שלבו
נכנע והוא שפל על שאר בני אדם חייבו להביא עוף שהוא
דבר מועט והרי קרבנו של כל אחד ואחד לפי חטאו · ועל
דרך הקבלה הקדים עולה כי היא לבינה ולכן סדור הפרשיו׳
בגופי הקרבנות עולה תחלה ואחר כך שלמים ואחר כך פר כ
כהן משיח שהוא חטאת וזה כסדר שלשה שמות שבשלש ע
עשרה מדות העולה למעלה מן המדות השלמים למכריע
ביניהם כדי להשלים החטאת לכנסת ישראל כי כן כתוב
מפורש וחטאתם לפני ה׳ · וסמך ידו על ראש העולה ידו ש
כי הסמיכה בשתי ידים היא שכך דרשו כתב׳ וסמך אהרן
את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים וזה בנין אב לכל

הסמיכות שיהיו בשתי ידים עכ׳ אבל מה שנכתב ידו בכאן ב
בלשון יחיד בא למעט את השליח כי אעפ׳ שבכל מקום ש
שלוחו של אדם כמותו לא נאמר כן בסמיכה ולכך נכתב
ידו והסמיכה לא היתה אלא בעזרה ותכף לסמיכה שחיטה
וצריך שיסמוך בכל כחו בשתי ידיו על ראש הבהמה שכן כ
כתוב על ראש העולה לא על הצוא׳ ולא על הצדדי׳ ״ ושחט
את בן הבקר ׳ קבלת רזל׳ שהשחיטה כשרה בזר ולכך אמר
ושחט בלשון יחיד ולא אמ׳ ושחטו כמו שאמר והקריבו ו
וזרקו בלשון רבים ׳ וחזר בלשון יחיד ואמר והפשיט את ה
העולה כלומר מי ששחט הוא יפשוט או לוי או ישראל וכן
כתוב והלוים מפשיטים ומה שהזכיר לשון בקר הוא בן שתי
שני׳ שלכך לא הזכיר לשון פר ועגל כי עגל הוא בן שנה ופר
בן שלש שנים וכן בכל מקום שנא כבש או כבשים הוא בן
שנה איל או אילים הוא בן שתי שנים ׳ ובפרק ארבעה רא
ראשי שנים היה ר׳ מאיר אומר כל מקום שנ׳ בתורה עגל ס
סתם בן שנה בן בקר בן שתים פר בן שלש ׳ ובתב׳ עגל בן
שנה שנ׳ ועגל וכבש בני שנה בן בקר שתי שנים שנ׳ עגל בן
בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים השוה בן בקר לאיל תמ
תמימים אף בשנים עכ׳ ׳ אבל בשעיר בשהוא מקטני העזים
תוך שנה או בן שנה נקרא שעיר סתם ואחר שנ
שנה נקרא שעיר עזים ״ ונתנו בני אהרן הכהן אש על המ
המזבח ׳ דרשו רזל במסכת יומא פרק הוציאו לו לא כהו בני
אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן מאי דרוש ונתנו
בני אהרן הכהנים אש על המזבח אמרו אעפ׳ שהאש יורדת
מן השמי׳ מצוה להביא מן הדיוט וכתב הגאון רבי סעדיה זל
בזה טעו נדב ואביהוא שחשבו כי מלת ונתנו פי׳ שישימו א
אש מן החוץ על המזבח ואינו כן אב׳ מלת ונתנו הוא
בלשון ובערו שכן מצינו לשון נתינה שפי׳ הבערה והביא ר
ראיה במה שאמר חזקיה ונתון את אלדיהם באש ואמר כי
בכאן יש להוכיח כמה צריך אדם להזהר בדקדוק המלות ב
בלשון תורתנו שאפי׳ נדב ואביהוא שאין בכל ישראל למ
למעלה מהם אחר משה טעו במשמעות לשון ונתנו וטעותם
היתה סבה להם שהביאו אש זרה מן החוץ ונענשו בחיוב מ
מיתה כי אמרו שבשאמר משה מפי הגבורה ונתנו בני אהרן
הכהנים אש פירושו שישימו על המזבח אש מן החוץ ולא ח
חשו בזה שישאלו למשה והגיע להם העונש הזה ועל כן היו
נזהרים חכמי התלמוד לדקדק בלשון רבן שלא לשנות הב
הכינה בשום פנים ומזה אמרו חייב אדם לומר בלשון רבו ו
ולרוב גודל הזהירות שחייב אדם להזהר בדברי התורה במ
במלות לשון הקדש קרא הכ׳ זו׳ מי שהוא משנה כונת המלות
בלשוננו הקדוש כהפך דברי אלדים חיים הוא שאמר ירמיה
הנביא עה׳ וכי ישאלך העם הזה או הנביא או כהן ואמ׳ מה
משא ה׳ ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי אתכם נאם ה׳ ׳
והנביא והכהן או האיש אשר יאמר מה משא ה׳
ופקדתי עליו כה תאמרו איש אל רעהו ואיש אל אחיו מה
ענה ה׳ ומה דבר ה׳ ומשא ה׳ לא תזכרו עוד כי המשא יהיה א
איש ופי׳ דברו כלו׳ אין פירוש המשא לכם כי אם לאיש ה׳
הנבי׳ השומע דברו ואם אתם מתחכמי׳ על פי׳ המשא זולתי

בפי מה שיצו׳ הנבי׳ ואת׳ משני׳ כונ׳ דבריו תהפכו דברי אלדי׳
חיים זהו שאמר והפכתם דברי אלדים חיים ה׳ צבאו׳ אלדינו
תאר השם ית׳ בג׳ שבחים אלה לבאר כי בעשותם זה הם ב
באים כנגד האבות וכנגד הנביאים וכנגד הקבה׳ שנגלה על
הר סיני אמר אלדים חיים על שם הר סיני שנאמר השמע ע
עם קול אלדים חיים ואמר ה׳ צבאות על שם הנביאים הוא
שכתוב אשר שלח ה׳ צבאות ברוחו ביד הנביאים הראשונים
ואמר אלדינו על שם האבות שנ׳ כי ה׳ אלדינו המעלה א
אותנו ואת אבותנו וגו׳ מכאן ראיה מפורשת כמה חייב אדם
להזהר בפירוש ספרי הקדש בפסוקים ובמלות עכ׳ והוא זל פ
פירש מלת ונתנו בלשון ערבי וישעלון כלשון ובערו ובענין
שכתוב ובער עליה הכהן עצים ״ את הנתחים את הראש ל
לא היה הראש בכלל ההפשט שכבר הותז בשחיטה ועל כן
הזהירו הכתוב בפני עצמו ולמה נאמר הפדר לומר לך שמ
שמעלה הפדר עם הראש ומכסה בו בית השחיטה ומלת הפ
הפדר הוא החלב וכן תרגו׳ תרבא ונק״א פדר והיא מלה הפ
הפוכה כאלו אמר הפרד על שם שהוא מפריד בין הקרבים
העליונים והתחתונים והיה דרך כבוד למעלה כשהיה פורכו
על בית השחיטה וכן היום מנהג נכבדי ארץ כאמות העולם
שהם פורסין אותו על הצלי ״ והקטיר הכהן את הכל המזבח׳
עולה אשה ריח ניחוח לה׳ ׳ על דרך הפשט טעם הקרבנות
הכל לתועלת האדם כי חפץ ה
השם ית׳ באדם שהוא מבחר המין ושבשבילו נברא העולם
שיהיה כלו שכלי כמלאך ה׳ צבאות בלא חטא והיה כי
יחטא ואש׳ מצד היצר הר׳ הנטוע בו ראוי לו שיתנחם ויכיר
ויתבונן בפחיתות עצמו ובערך רוממות האדון ית׳ אשר המ
המרה את פיו ויתחייב שישים אל לבו כי חטא לפניו בגופו
ובנפשו ומפני שכל פעלות האדם נכללות בשלשה דברים
והם המעשה והדבור והמחשבה שהם שלשת חלקי החטא ע
על כן תחייב התורה את האדם להביא קרבן על חטאו וש
ושיסמוך את ידיו עליו כנגד המעשה ושיתודה בפיו כנגד
הדבור ושישרוף כלי העצה והמחשבה שהסכימו בחטא והם
הקרב והכליות כנגד המחשבה כדי שיתכפר בשלשה דברים
אלו על שלשת חלקי החטא וראוי לו שיזרוק דמו של קרבן
על גבי המזבח כנגד דמו וכאשר יעשה כל הענינים האלה
יחשוב בלבו כי הוא כמה חייב מיתה לשם בחטאו וראוי להענ׳
בארבע מיתות בד׳ שהם סקילה שריפה הרג וחנק כשהוא ל
לוקח הבהמה ומשליכה ודוחף אותה לארץ הרי זה בענין ס
סקילה ובאלו מודה שהוא חייב סקילה וכששוחט אותה ות
ותוקף בשעת שחיטה בצואר׳ כדי שלא ישהה הרי שעשה
הרג וחנק ובאלו מודה שהוא חייב הרג וחנק וכשהוא שורפה
באלו מודה שהוא חייב שרפה ודומה לזה דרשו זל׳ בענין
העקדה ויעלהו לעולה תחת בנו מהו תחת בנו אלא על כל ע
עבודה שהיה עושה אברהם באיל היה מתפלל יהי רצון מל
מלפניך שתהיה עבודה זו עשויה בבני כאלו הוא שחוט כא
באלו דמו זרוק באלו הוא נשרף ונעשה דשן וכיון שהחוטא
ראוי שיהיה דמו נשפך בדם הקרבן וכו׳ יהיה גופו נשרף כג
כגוף הקרבן והקבה לוקח קרבנו ממנו תמורתו ובפרו׳ הנה ז

גמור אשר גמלהו השי' ברחמיו וברב חסדיו לקחת נפש הב
הבהמה תחת נפשו ושית כפר בה וטעם זה נכון ומתישב על
הלב ·· ואע"פ שאין התועלת בקרבנות לפי הדרך הזה כי אם
לחוטא המקריב לבדו הנה הקרבן יקראנו הכתוב אשה ריח
ניחוח לה' מפני שרצונו של הקב"ה דבק בחוטא הזה אחר ש
שנחם על חטאו והקריב קרבנו והוא ית' צוה לו כזה ונעשה
רצונו ·· ועל דרך המדרש כתיב אם ארעב לא
אומר לך כי לי תבל ומלואה כי לא אקח מביתך פר
ממכלאתיך עתודים כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף
אמר ר' שמעון יג' מדות של רחמים כתוב בהקב"ה שנ' ויעבר
ה' על פניו וגו' יש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי הוי אומ' אם
ארעב לא אומר לך אמר ר' יהודה בר סימון אמר הקב"ה
עשר מיני בהמות טהורות מסרתי לך ג' ברשותך וז'
שלא ברשותך ג' ברשותך שור שה כשבים ושה עזים ז' שלא ב
ברשותך איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר וכאלו ש
שאינן ברשותך לא הטרחתי עליך שתביא לפני קרבן מהן ·
אלא מאותן שברשותך מן הגדלי' על אבוסיך הוי אומר אם
ארעב לא אומ' לך אמ' ר' יצחק' את קרבני לחמי וכי יש לפניו
אכילה ושתיה למד ממלאכי השרת שכתוב בהם משרתיו א
אש לוהט מהיכן נזונין מזיו השכינה שנ' באור פני מלך ח
חיים רבי שמעון בן לקיש אמר למד ממשה רעה' דכתיב ו
ויהי שם בהר מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ו
ומה משה שהיה בשליחותו לחם לא אכל ומים לא שתה הרי
אני אם ארעב לא אומ' לך ·· ועל דרך השכל ענין הקרבנות
ותועלתם הוא כי כל חוטא הן במחשבה הן במעשה הוא מ
מצד רוח הטומאה שהוא מתלבש בו וכאשר ירצה שיתכפ'
לו יצטרך שיבלה ויבריח ממנו אותו רוח הטומא' ועם זה
היה נטהר ומכופר מעונו ולכך יש לו להקריב העז או השעי'
שהם מחלק רוח הטומאה ומהצד ההוא ואש המזבח תשרף
ותכלה הכל ביחד שהרי החוטא שרף את עצמו באשו של י
יצר הרע ותבא אש המזבח ותשלוט עליו לכלותו לגמרי כ
כליון חרוץ וזהו שאמרו אש אוכלת אש · אש של מזבח
אוכלת אש אחרת של מעלה וכן למטה אש אוכלת אש ·
אש של מזבח אוכלת אש של יצר הרע ועל כן לא תכבה לע
לעולם ·· ובספר המורה כתב הרב ז"ל בטעם הקרבנות כי ב
באו בתורה כדי לעקור עז' מן העולם לפי שהיה מנהג הק
הקדמונים מהאמות שהם עובדי עבודה זרה שהיו בונים הי
היכלות ומקריבין קרבנות לכוכבי העליונים והיתה מחשבתם
כי יתעורר ויתגבר מזלם בכך וימשיכו בזה כח הצלחה ות
ותוספת טובה שכן מצינו המצרי' והכשדים שהיו עובדים ל
לבקר ולצאן המצריים היו עובדים לצורת הצאן לפי שהיו
יודעים כחו הגדול למעלה שממנו העולם מתברך במין הצ
הצאן שהוא גורל הדיוח ורב התועלת בגזה ובולדות ובחלב
ולכבוד כחו ויסודו אשר למעלה שהוא מזל טלה לא היו א
אוכלין אותו כלל וגם לא היו משתמשין בו להיות אנשי מ
מצרים רועי צאן ביותר האמות והוא שכתוב כי תועבת מצ
מצרים כל רועה צאן ·וכן הכשדים היו עובדין לצורת בקר
לפי שהבקר סבת החרישה שהוא קיום העולם בענין שכתוב
ורב תבואות בכח שור ולפי שהיו יודעים כחו בתוכו
ויסודו למעלה והוא מזל שור לכך היו נוהגין איסור בשחיט'
הבקר ולא היו אוכלין אותו לכבוד כחו שממנו העולם מת
מתברך במין הבקר ועוד היום אנשי הודו נזהרים שלא י
ישחטו בקר וע"כ תצוה התורה לשחוט המינים האלה ל
להקב"ה וזהו שאמר מן הבקר ומן הצאן כדי שיתפרסם בי
הדבר שהיו הם חושבים שהוא תכלית העבודה הוא תכלי'
הכפרה כי בהקריבם אותם להקב"ה בו יתכפרו העונות ש
שהרי אמונות דעות שהן חליי הנפש לא יתרפאו כי אם ב
בהפכן כשם שחולי הגוף אינו מתרפא כי אם בהפכו וכל כ
כונת התורה אינה כי אם לעקור זכר עז' מן העולם ולשרש
אותה משרשיה ולברוח ממנהג עובדיה ושלא לעשות גם
במעשיהם אפילו לשמים ועל כן היו הקרבנות אשה ריח ני
ניחוח לה' כי כאשר יסכימו הכל להקריב להקב"ה ולעבדו ש
שכם אחד לו לבדו ולא לעז' אז יתיחד בזה שם שמים כי אין
יחוד במקום עז' ומן הטעם הזה הם רצונו ית' · זה דרך הרב
רבי משה ז"ל וסברתו · וכמה היה טעם נכון ומספיק לולי ש
שמצינו צדיקים וגדולים שהקריבו קרבנו' בזמן שלא היה ע
עז בעול' כי אדם הראשון הביא קרבן והבל הביא גם הוא גם
נח ובניו בצאתם מן התיבה הקריבו קרבנות ונתקבלו קרבנ'
והזכיר בו הכתוב ריח ניחוח שנ' וירח ה' את ריח הניחוח וא
ואין בכל העולם עדין מצרי או כשדי · אבל ענין הקרבנות
אשר הם סימות עולם הוא ענין פנימי וסוד נעלם · ולדרך
היחוד מדרגה וסולם · אעורך עליו ואליו אשא דעי בדרך
הזה הרביעי · כל היודעו חייב להעלימו ולהסתירו · ואין
ראוי לו למסרו · כי אם לכבוד יוצרו · ליחידים החסידים הח
החרדים אל דברו · הלא סבת סודו לפניך אקים · ברמזים
קרובים למבין מדבש מתוקים · וממי שאינו מבין רחוקים
כי הדברים עתיקים מים עמוקים · ועל דרך הקבלה אומ' כ
כי הקרבן הוא היחוד וזהו לשון קרבן כלומר קרוב הכחות ו
ושמותיו של הקב"ה וכל מי שהוא מקריב אליו השמות הוא
מיחד וכשאמר והקטיר הכהן את הכל המזבחה בתוספ' הא'
לא בא לסתום כי אם לפרש כי היא האחרונה שבשם הם
המקבלת תחלה ונקראת מזבח ומשם תתחיל המחשבה מע
מעלוי לעלוי עד המחשבה הטהורה וכן תמצא בדברי הימי'
ויאמר יחזקיהו להעלות העולה להמזבח לא אמר למזבח א
אלא להמזבח בתוספת הא' וכן ועולתך ידשנה
סלה בתוספת הא עולה אשה אמר עולה כי עשן הקרבן היה
עולה עד ההא וההא מגעת אותו משם ולמעלה ואח"כ כלות
העשן חוזר הבשר ומתהפך לאש וזהו שאמר אשה ו
ואחר שיתבטל האש חוזר להיות רוח ואותו רוח מתקרב ו
ומתערב להתיחד ברוח וברוח עד המחשבה הטהורה וזהו ש
שאמר ריח כלומר המשכת הרצון והשפע היורד לה' כלומר
למדת רחמים וזהו לשון ריח ניחוח לה' מלשון נחה רוח א
אליהו על אלישע כן הרוח העליון תנוח ותרד למדת רחמים
שהוא קיום העולם וזהו כאשר מלת עולה אשה ריח ניחוח ל
לה' כי מתחלה יש להעלות האשה לה' וריח הוא

המשכה מלמעלה להוריד לה״וד שו רז״ל כתב עולה אש
ריח ניחוח לה׳ עולה לשם עולה אשה לשם אשים ריח לשם
ריח ניחוח לשם נחת רוח לה׳ לשם מי שעשה את העולם ״
ובאור זה עולה לשם עולה לשם העשירית המתעלה ולא ש
ששם תכלית הכונה אלא שמשם תתחיל המחשבה ומשם ת
תבא אל הקדש ״ אשה לשם אישים הוא הכביד המקבל מן
הפחד ושניהם נקראים אישים וזהו את קרבני לחמי יכול ל
לחמי תל׳ לאשי לאשים אתם נותנין וכן במדרש שיר השירי׳
הנך יפה רעיתי פרנסתי אמר הקבה לישראל מה שאתם נו
נותנין לאישים כביכול כאלו אתם מפרנסים אותי ועל כן
באה מלת אשה בהא והיא נוספת כהא׳ צנה ואלפים כלם כי
עקר המלה אש וטעם ההוספת שלא אמר אש כדי שתהיה ה
המלה כפשטה ועוד לרמוז על הא׳ אחרונה שבשם ועל הח
החמישית גם כן הנקראת האש הגדולה ״ ריח לשם ריח
כלומר לשם המקים שמשם כל ההמשכות נמשכות למטה
ומשם תנוח ותרד ההמשכה לה׳ שהוא הרחמים ואז יתברכו
העליונים והשפלים השמים והארץ וכל אשר בם וזהו לשם
ריח ניחוח אשה לה׳ כלו׳ ירידת ההמשכה והנחת הרוח משם
לה׳ למדת רחמים שבו העולם מתקיים זהו שאמ׳ לה׳ לשם מי
שעשה את העולם כאלו אמרו למדת רחמים שאין קיום הע
העולם אלא בו וכמו שאמרו ראה שאין העולם מתקיים בד
בדין ושתף עמו מדת רחמים והנה כל מדה ומדה היתה מס
מסתפקת מן הקרבן והכונה להמשיך ולהניח הרוח העליון
במדות ולהקריב המדות אליו וזהו היחוד וזהו לשון תשמרו
להקריב לי לא אמר לקרב לי אלא להקריב כלומ׳ להקריב לי
הכחות והמדות ולכך נקרא קרבן שהוא קרוב הכחות והמדו׳
וצריך שתתעורר במה שאמרו במס׳ יומא סוף פק אעפ׳ שה
שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט כי בהיות
שם שתי אשות מעורבות היה אות וסימן כי יש קשור ל
להדיוט עם הגבורה על ידי הקרבן וכמו ששתי אשות א״ום
מתערבות ומתיחדות זו עם זו כן רצון ההדיוט עם הגבוה מ
מתיחדים זה עם זה וכן העשן העולה מפעלת הקרבנות למ
למטה היתה סבה לפעלה והתעוררות למעלה כהדלקת הש
השפע כמי צרצי אוריו בצנורו׳ המדות וזה בדמיון שתי נרות
זו על זו כשתדליק התחתונה מתוך העשן העולה ממנה תת
תתאחז השלהבת בעליונה ותדליק ״ גם צריך שתתעורר ב
במה שהיה קרבן עולה זכר ולא נקבה והחטאת נקבה ולא ז
זכר והשלמים אם זכר אם נקבה הטעם הוא כי תכלית הכ
הכונה בקרבן עולה למעלה מהמקום ששם מתחלקין זכר ו
ונקבה כלומר למעלה מן המדות שיש בהן פועל ומקבל אבל
קרבן שלמים היה בין זכר בין נקבה כי הוא לקו האמצעי
המשלים בין המדות והכלול מהן וכן שלמים אותיות משלי׳
וכבר הזכרתי זה למעלה ולכן כתו׳ בשלמים אם זכר אם נק
נקבה והחטאת נקבה ולא זכר כי הוא למדת שמור ובדין ש
שיהיה הקרבן נקבה ״ ומה שהיה קרבן אשם זכר כי האשם
בא על חיוב כרת וכדי שיתכפר בו החוטא ותשוב נפשו אל
האלהים אשר נתנה כלומר אל הבינה אשר שם יסוד הנ
הנפשות ושמה תשובתן על כן היה זכר כי המקום הזה הוא
למעלה מן המדות וזהו שאמרו רז״ל במקום שבעלי תשובה

עומדין צדיקים גמורים אינן יכולין לעמד ובאור סוד המ
המאמר הזה כי צדיק יסוד עולם מעונו של עולם אבל בעלי
תשובה תשובתם המתה כי שם ביתם ״ על ירך המזבח
צפונה ״ דרשו רז״ל רוח צפונית אינה מסובבת וכסא של ש
שלש רגלים אינו עומד ויצטרך רגל רביעי ולכך הקרבנות
רגל העולם וכן הכתוב אומר הר ציון ירכתי צפון ומזה שנינו
איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון כ
אין ספק כי התנא הזה היה יודע כי בית המקדש הוא מקום
הקרבנו׳ אבל מה שהזכי׳ בלשו׳ שאלה איזהו מקומן של זבחי׳
הכונה באי זה רוח והוא משיב שחיטתן בצפון כי כן הוכיחו
רז״ל מן הכתוב הזה הנזכר בקרבן עולה ומה שאמר ודמן טע
טעון הזיה על בין הבדים פירושו כנגד הבדים שהוא מקום
שהשכינה שם וכענין ש כתוב בין שדי ילין כלומר בין שדי י
ובאור אותיותיו שני בדי הארון ״ ובפרקי ר׳ אליעזר ארבע
רוחות נבראו בעולם מזרח שמשם האור יוצא לעולם דרום
שמשם טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם ״ מערב
שמשם אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמים יו
יוצאין לעולם ״ צפון שמשם החשך יוצא לעולם ורוח צ
צפון בראו ולא גמרו אמר הקבה כל מי שיאמר אני אלוה י
יבא ויגמור הפנה הזאת שהנחתי ״ ועל דרך הקבלה צפונה ה
היא מדת הגבורה כדי להשלימה אליו וזהו ששנינו עולה ל
לכבש כלל הבנין נקרא כבש ופנה לסובב הוא ראשית ה
הראשית המקיף את הכל ובא לו במחשבה לקרן דרומית ה
היא מדת החסד וזהו שכתוב ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה
שהרי הכהן היה מעורר על ישראל החסד שהיא מדתו ומ
ומהדרומית למזרחית הוא תפארת ישראל שמשם הרחמים
יוצאים וממזרחית צפונית כדי להשלים לו מדת הגבורה ״
ומצפונית למערבית שהיא מלכות וזהו שאמרו שכינה במ
במערב ומשם יפרד לעולם הנפרדים ואז יתברך העולם הש
השפל וממערבית לדרומית שהוא חוזר למקום שהתחיל ״
מן התורים או מן בני היונה ״ על דרך הפשט בחר הכתוב
הגדולים בתורים מפני הדבקות כי הנקבה מהם כשיאבד בן
זוגה לא תדבק באחר לעולם וכן ישראל הדבקים בהקבה לע
לעולם לא ימירוהו באחר ולכן פסלן קטנים קודם היותם ר
ראוים לזווג ״ ומן היונים פסל את הגדולים מפני שהם קנ
קנאין לכל אחר ויבאו לידי פרוד ולכך בחר בקטנים קודם
היותם ראוים לזווג ומה שלא הכשירה תורה תרנגולים לג
לגבי מזבח לפי שהם בעלי זמה ״ ועל דרך הקבלה התורים
יסודם מים ולכך הוכשרו גדולים לרמוז כי החסד צורך גדול
לעולם בכל דבר ״ והיונים יסודם אש וכענין שכתוב כיונה
ואברותיה בירקרק חרוץ כי הזהב הירוק הוא גון האש וה
והכפל בירקרק לתוקף הדין ולכך נפסלו הגדולים והוכשרו
הקטנים כי המעט ממנו מספיק ״ והסיר את
מוראתו בנוצתה ״ המוראה הוא האוכל שבתוך הזפק והכהן
היה נוטל הזפק בעורו וכנוצה שעליו והיה משליך הכל אל
מקום הדשן והזפק שהוא כלי המזון לא היה מספיקו שירחצנו
ויקטירנו כשם שהיה רוחץ הקרבים בבהמה ומקטירם מפני
שהעוף הולך אנה ואנה ונזון מן הגזל מה שאין כן בבהמה

וכן דרשו רז״ל בהמה שאגבלת על אבוס בעליה נאמר בה
והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר אב׳ בעוף שהוא גזון
מן הגזל נאמר בו והשליך את מראתו כלומר ישליך המעים
שאכלו הגזל ויש בכאן התעוררות גדולה לבני אדם בענין
חומר הגזל כי כשם שהב״ה מרחיק מן המזבח כלי המזון שבע
שבעוף ולא זכה ליקרב על מזבח השם מפני שהוא כלי הגזל
ולכן ירחיק האדם שיש בידו גזל שלא יעלה ויראה לפניו
ולא יזכה להיות במחיצתו של הקב״ה אם לא יחזירנו וגלה
לנו הנביא ע״ה ענשו החמור שהוא טורדו מן העולם הזה
והבא הוא שאמר עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו
יעזבנו כלומר לעושר או העושר אליו ובאחריתו לעולם הבא
יהיה נופל מכסא הכבוד המכוון כנגד מקום מקדשנו כי
עונש הגזל בעכב שלא תשוב נפשו לשרשה שהוא כסא
הכבוד וזה קשור הפסוק עם חברו וכבר באר דוד עליו
השלום כי הזוכים לעלות לפניו הם אותם שהם נקים מהגזל
הוא שאמר מי יעלה בהר ה׳ ומי יקום במקום קדשו נקי כפים
ובר לבב ״ ושסע אותו בכנפיו ׳ עם כנפיו אינו צריך למרוט
כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח
ריח כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב י
יקריב כדי שיהיה כל המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני
ונפש כי תקריב קרבן מנחה ׳ הקרבן הזה סלת ושמן ולבונה
כענין שכתוב סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה ל
לבונה והיה הכהן קומץ מבנה מלא קומצו והיה נותנו לאש
ומקטירו על גבי המזבח והנשאר היה שלו כי כן כתיב וה
והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי ה׳ ״
והזכיר כאן מלא קמצו בקמצו שלא יעשה מדה לקומץ מלא
קמצו יכול מכורץ תלמוד לומר בקמצו יכול אפילו בראשי
אצבעותיו תל׳ מלא קמצו הא כיצד חופה שלש אצבעותיו ע
על פסת ידו וקומץ במחבת ומרחשת ומוחק בגודלו
מלמעלה ובאצבע קטנה מלמטה זו היא עבודה קשה
מהעבודות הקשות שבמקדש עכ׳ ופירש רשי׳ ז״ל וקומץ
במשמע לשון העברית ופי׳ הדבר כי מלת וקמץ הוא תרגום
של חור וחור הוא לשון עברית תרגום וימלא טרף חוריו בק
בקמיצה ואם כן מלת וקמץ כבארת שעקר המצוה בקמיצה
והוא מה שבתוך החור ולא נאמר נפש בכל הקרבנות אלא
במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני ׳ אמר הקב״ה מעלה אני
עליו כאלו הקריב נפשו והזכיר כאן אשה ריח ניחוח לה׳ כש
כשם שנאמר בעוף כך נאמר בבהמה וכנגדן נאמר כן ודרשו
רז״ל לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין ל
לבו לשמים ״ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה
לה׳ ׳ כתב הרב ז״ל בספר המורה כי מנהג האמות שהם עובדי
ע״ז שבכל מנחתם היו מקריבין חמץ והיו מערבים הדבש ב
בכל קרבנותיהם ולכן אסרם לגבוה ׳ ובענין זה אמרו רז״ל ב
במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מ
מפני שעשאוה חק לע״ז כמו שאמר אשר שנא ה׳ אלדיך ׳
ועל דרך הפשט כי הקרבן לכפר בו על כל עונותינו ולולי ה
המסית והמדיח שהוא יצר הרע לא היה אדם חוטא ולא הי
היה צריך לקרבן כלל והשאור והדבש הן הם יצר הרע עצ

עצמו כמו שאמרו רז״ל לענין חמץ ומצה בפסח שצריך א
אדם לפנות לבבו מיצר הרע והוא אמרו לא תאכל עליו ח
חמץ לענין קרבן פסח וקרבן פסח היה כפרה על ע״ז שעבדו
במצרים ולכן הוא מרחיקם מיצר הרע שלא לשוב לע״ז ׳
ודבש גם כן יצר הרע כי דבש בגימטריא אשה והיא זה הי
היא יצר הרע כי כן מצינו באדם הראשון כשחטא אמר זה
האשה אשר נתתה עמדי רל יצר הרע שיצרת בי ׳ והאשה
אמרה הנחש השיאני ׳ וזה סוד נחש והאשה והאיבה ׳ ולכן
הורחקו השאור והדבש מהקרבן כי לא יתכן שני הפכים בנ
בנושא אחד ועוד כי היה נמצא טובל ושרץ בידו ודי למ
למבין ׳ ועל דרך הקבלה השאור והדבש רמז למדת הדין כ
כידוע מלשון חמץ ולפי שהם דברים שיצאו ממזגם לכך הם
ברוחקים מן המזבח על כן אמר לא תקטירו ממנו אשה לה׳
כי כיון שהכונה לשם המיוחד לא תאפה חמץ ולא תקטירו
שאור ודבש ׳ במלח תמלח ׳ היה מספיק שיאמר ובכל קרבן
מנחתך תתן מלח או תמלח ׳ ואמר במלח תמלח לבאר
שצריך להיות המלח בינונית לא גסה יותר שלא תהיה ש
שואבת הדם ולא דקה יותר מדאי כי תהיה נמחת בלחות הב
הבשר והנה המליחה הכשרה לנו עכשו הנה היא כדמיון מ
מליחת בשר הקרבן ׳ ועל דרך הפשט טעם המלח בקרבנות
לפי שלא יהיה דרך כבוד בקרבן השם שיהיה תפל מבלי מ
מלח ולמדה תורה דרך ארץ דמלכותא דרקיעא כעין מלכות
דארעא וכדרך הקריבהו נא לפחתך ׳ ודעת הרב רבי׳ משה
ז״ל כטעם המלח כי מנהג עובדי ע״ז להרחיק המלח מן
הקרבנות ומואסין בו ולא יקריבוהו כלל מפני שהמלח ב
בולע הדם וההרחסה כדי שלא ילך אפילו טפה מן הדם ל
לאבוד כי היו נמשכין אחרי מאדים וכחותיו וכדי להרוס בו
סגנתם תצוה התורה לא תשבית מלח ׳ ועל דרך המדרש ויש
ויש בו באור לדרך הקבלה ברית כרותה למלח מששת ימי ב
בראשית שהובטחו מים התחתונים ליקרב במלח ובנסוך המ
המים בחג ׳ וכן אמרו במדרש מים התחתונים נקראו מים
בוכים ולמה נקראו מים בוכים כי בשעה שחלק הקב״ה את ה
המים נתן אלו למעלה ואלו למטה התחילו מים התחתונים
בוכים וזהו שכתוב מבכי נהרות חבש אמר ר׳ אבא בבכי נת
נתפרשו המים התחתונים מן העליונים אמרו אוי לנו שלא
זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו מה עשו העיזו פ
פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות עד שגער בהן הקב״ה
שנתן בים דרך ובמים עזים נתיבה גוער בים ויבשהו אמר
להם הקב״ה הואיל ולכבודי עשיתן כל כך אין להן רשות למ
למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם שנאמר
מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה הם אומ׳ אדיר
במרום ה׳ ולא עוד אלא שעתידין אתם ליקרב על גבי הם
המזבח במלח ובנסוך המים ״ ועוד
דרשו במקום אחר העולם כלו שלישו מדבר שלישו ישוב ש
שלישו ים עמד ים לפני הקב״ה אמר לפניו רבונו של עולם
במדבר נתנה תורה בישוב נבנה בית המקדש אני מה תהא עלי
אמר לו עתידין ישראל שיקריבו מלח על גבי המזבח ״ ועל
דרך הקבלה יש במלח ב׳ כחות משתנים

זה הפך זה והם המים והאש ובכח חמימות האש המיבשו
והמגלידו הוזר מ״ח ואכ׳ יש בעצם המלח כח המים והאש ש
שהם כנגד שתי המדות שבהם קיום העולם והם מדת רחמי׳
ומדת הדין ומטעם זה אמר ולא תשבית מלח ברית אלדיך ק
קרא ברית אלדיך מ״ח לפי שבו יתקיים ויכרית העולם וכמו
שאמר ראה שאינו יכול להתקיים בדין שתף עמו מדת רח
רחמים ׳ וכן המלח מקיים ומברית
כי הוא מקיים ומעמיד הבשר זמן מר
מרובה ונותן טעם בכל המאכלים והוא מכרית גם כן כי המ
המקום המלוח לא יעלה בו כל עשב וכענין שכתוב ארץ מל
מלחה לא תשב וכתיב גפרית ומלח שרפה כל ארצה ״ לא
תשבית מלח ברית אלדיך מעל מנחתך אם לקרבן מנחות ש
שהוא סלת כבר נאמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ואם
לקרבן בשר הרי נאמר על כל קרבנך ואם כן למה הוצרך
לכתוב לא תשבית מלח ברית אלדיך פירש בזה החכם ר״א
ז״ל שהוא שבועה כמי שאומר אני משביעך בברית אלדיך
שלא תשבית מלח מעל מנחתך עכ׳ ׳ ואמר על כל קרבנך
תקריב מלח אלו לא הזכיר על כל קרבנך הייתי מבין שלא צ
צוה לתת אלא בכברות הלחם שהם מנחה וזהו שהזכיר מנח׳
בכל פעם קרבן מנחתך מעל מנחתך כי המנחה ההיא שהיא
סלת קרויה קרבן מנחה כענין שכתוב ונפש כי תקריב קרבן
מנחה אבל בשאר הקרבנות שאינן מנחה כגון חטאת ואשם
ועולה ושלמי׳ לא הייתי מבין שצריך לתת בהן מלח לכך ה
הוצרך לומר על כל קרבנך תקריב מלח כלומר אפילו
בשאר הקרבנות של בשר תתן בהם מלח ״ חלבו האליה
תמימה ״ חלב בלשון הקדש הוא השומן הנפרד מן הבשר ו
והוא נקלף ממנו כי השומן המתערב עם הבשר ואינו נפרד
ממנו ההוא יקרא שומן כענין שכתוב וישמן ישרון שמנת
עבית וכמו חלב ודשן תשבע נפשי וכן אמרו רז״ל על השומן
הזה שהוא נפרד מן הבשר תותב קרום ונקלף וקראוהו בשם
הזה על שם שהוא לבוש שהבשר מתלבש בו כשמלה והוא ק
קרום והוא נוח להקלף הא למדת שאין שניהם שוים ל
לא בשמם ולא בטבעם לא בשמם שהשומן הנפרד והנקלף
מן הבשר נקרא חלב ושאינו נפרד ומתערב בבשר נקרא ש
שומן ולא בטבעם כי השומן הנפרד קר ולח ויש לו גסות וע
ועובי קשה להתבשל באצטומכא והשומן המחובר בבשר ה
הוא חם ולח ובעתה יש לשאול כיון שהשומן הנפרד נקרא
חלב בלשון הקדש איך יאמר הכתוב חלבו האליה תמימה כי
בודאי אין באליה חלב כלל כי כלה שומן מחובר שם ואינו
נפרד ממנה ואם נאמר כי פירוש חלבו האליה שמנו מה נ
נאמר בפסוק כל חלב וכל דם לא תאכלו כי בודאי אם
השומן נקרא חלב יש לנו לאסור כל השומן שבבהמות ואין
לאכול כי אם הבשר האדום לבדו ולפיכך יש לפרש חלבו
האליה תמימה שאין הכונה בו על שומן אלא על החלב ואם
תאמר מה חלב יש באליה כך פירוש הכתוב חלבו האליה ח
חלבו עם האליה לומר שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה ו
והכונה כי כאשר יסיר האליה התמימה עם העצה יוסר עמה
חלב רב שהוא מחובר בה בצד הפנימי וכך פירש הגאון רבי׳
סעדיה ז״ל׳ כי פירוש חלבו האליה כאלו אמר חלבו והאליה

כענין שכתוב אדם שת אנוש ששיעורו ושת ואנוש וכן
קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו וכן לעולה למנחה שי
שיעורו ולמנחה כי אין העולה מנחה וכן אין לומר כי
אדם הוא שת הוא אנוש וכן בכאן אין לומר כי האליה הוא
החלב ״ לעומת העצה יסירנה מלת עצה כוללת מלשון עץ
ומלשון עצה מלשון עץ כי הוא קצה השדרה וכן תרגמו ש
שדרתא מלשון עצה כי היה מסיר אותה למעלה מן הכליות
יועצות וזהו שאמר על הכליות יסירנה ״ נפש כי תחטא
בשגגה ״ מלת נפש הוא חבור הנפש עם הגוף יחדו כי תמצ׳
במעשה בראשית שכתוב וייצר ה׳ אלדים את האדם עפר מ
מן האדמה וכשהתחברו שניהם הגוף והנפש קראם נפש ה
הוא שאמר ויהי האדם לנפש חיה כי מלת אדם הוא חבור ה
הגוף והנפש וכן מלת הנפש ענינה חבור הגוף
והנפש כי הזכות והחטא לשניה׳ ביחד וכל אחד לבדו אין לו
פעלה לא שיזכה ולא שיענש בה וזהו שכתוב ונתתי פני
בנפש האכלת את הדם ואנחנו רואים הגוף כי הוא האוכל ו
והשותה וכל עניני שאר החושים ואמר בנפש האכלת וזה
ראיה כי חבור הגוף והנפש קורא הכתוב נפש וזהו שסיים
הכתוב והכרתי אותו מקרב עמו אחר שהזכיר לשון נקבה ח
חזר אל הגוף בלשון זכר וכן אמר בכאן נפש כי תחטא בש
בשגגה ועשה הזכיר ועשה שהוא לשון זכר והזכיר מיד אם
הכהן המשיח יחטא כי הוא מחובר מנפש וגוף וכיון שם
שמצינו במעשה בראשית שהזכיר חבור הגוף והנפש
בלשון נפש לכך הזכיר במקצת המצות נפש נפש ואין הכונה
על הנפש בלתי הגוף אלא גוף האדם עם נפשו׳ ולפעמים ת
תמצא בכתו׳ אדם אדם והענין ׳ הנפש עם הגוף
ביחד ואולם מצינו לפעמים הגוף לבדו נזכר בלשון נפש
והוא שכתוב אולי יחיה את נפשך וכן תמות נפשי מות י
ישרים כי אין מיתה לנפש ודרשו רז״ל נפש כי תחטא לרבות
הגרים והעבדים ״ וכמדרש נפש כי תחטא בשגגה זהו שאמ׳
הכתוב גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא זה אח
אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שהיו חוטאים בירושל׳
ולא דים אלא משגלו לבבל היו מוסיפין חטא ומה היו ע
עושין בירושלם היו נביאי שקר והניחו אומנתן בבבל וה
והיו מסרסרין זה לזה בעריות היה אחאב בן קוליה נכנס א
אצל גדולי המלכות ואומר אני פלוני נביא הקבה׳ שלחני ל
לומר דבר לאשתך והיה אומר לו הרי היא לפניך היה נכנס
ומתיחד עמה ואומר לה הקבה׳ מבקש להעמיד ממך נביאי׳
לכי שמשי עם צדקיה בן מעשיה ותלד ממנו נביאים והיתה
שומעת לו והיה משלחת אחר צדקיה ובא ומשמש עמה אף
צדקיה היה מסרסר לאחאב כך וזו היתה אומנתן בא וראה
כמה היו רשעים והוציאו להם שם בבבל שהם נביאים גד
גדולים אם היתה האשה מעוברת היו אומרים לה שתלד זכ
זכר והיו אומרי׳ לשכנותיה שתלד נקבה אם ילדה זכר היתה
היא אומרת נתקיימו דבריו של נביא ואם ילדה נקבה היו
שכנותיה אומרות לה כך אמר לנו הנביא אבל לא רצה לצ
לצער אותך והיו עושין כך עד שהגיעו לאשתו של נבוכד
נצר אמר לה צדקיה הקבה׳ שלחני אצלך לכי שמשי עם את
אחאב ותלדי ממנו נביאים אמרה לו איני עושה זה אלא מ
מדעת המלך הגידה הדבר למלך שלח המלך

בשבילם אמר להם כך אמרת לאשתי אמרו לו הקבה רוצה
להעמיד ממנה נביאים · אמר להם המלך אני שמעתי
מאלהיכם שהוא שונא זמה זמרי בן סלוא על שפירץ ב
בזנות נפלו מישראל כד אלף ואתם אומרים כך אם אתם נ
נביאי אמת או נביאי שקר איני יודע אלא בודקני לחנניה מ
מישאל ועזריה והסקני את הכבשן שבעה ימים ויצאו ש
שלמים ולכם איני מסיקו אלא יום אחד אם תנצלו יודע אנ
אני בודאי שאתם נביאי אמת ואם כים על פיכם כל מה שת
שתאמרו אמרו לו חנניה מישאל ועזריה היו שלשה והנס
על ידי שלשה נעשה ואנחנו שנים אמר להן יש כאן שלושי
ביוצא בכם אמרו לו יש יהושע בן יהוצדק כהן גדול הם ח
חשבו שינצלו בזכותו השליכוהו עמהם לכבשן נשרפו של
שניהם והוא נצל הוא שכתוב הלא זה אוד מוצל מאש ומן
אחאב וצדקיה לוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בב
בבבל לאמר ישימך אלהים כצדקיה וכאחב אשר קלם מלך
בבל באש מי גרם לרשעים הללו לישרף על שהיו אצים כ
ברגליהם אחר העברות לכך נאמר ואץ ברגלים חוטא ··
אם הכהן המשיח יחטא · סדר החוטאים המביאים קרבן ש
שבפרשה הם כהן גדול והסנהדרין ומלך ישראל ואחר כך
המון העם ורצה להתחיל מן הכהן שהוא האדם הגדול ומ
ומלאך ה' צבאות הוא וממנו יראו וכן יעשו כל ישראל שי
שיזהרו לשוב בתשובה כי מתוך שיראו שהמזהיר שבהם ה
הכהן הוא הראש מביא קרבן על חטאו הכל יראו ויקחו מ
מוסר וילמדו ממנו קו אם הקבה מכפר למי בשהוא קרבא
אליו שלא היה ראוי לחטוא אף כי יכפר בעד שאר העם כי
מהידוע כי לפי מעלת האדם יכבד פשעו ועל זה אמר ש
שלמה עה' כי ברב חכמה רב כעס לפי מה שהוא יותר חכם
וצדיק יכבד כעס חטאו ושגיאתו אצל הקבה והראיה ממשה
רעה'·· לאשמת העם לפי מנהג העם ודרכם שהם אשמים ·
ועל כן הוסיף לאשמת העם כדי להזהיר על התשובה ושלא
יבוש החוטא לשוב מחטאו וכן פירוש הכתוב על אחת מכל
אשר יעשה האדם לחטוא בהנה כלומר ממה שהוא לבוד ל
לעשות ועלול אצל החטא ובא לומר שיקריב קרבנו ויתכפר
לו כי הוא אם רגיל לחטוא ודרכו בכך וכן דרך העם באשמה
ועון דרך השי' לכפר לו חטאו כי כן מדתו ומזה אמרו במ
במדרש איכה נחנו פשענו ומרינו כמדותינו אתה לא סלחת
במדתך שהרי מדתו של הקבה אפילו לרשע הגמור המרבה
לחטוא הוא מרבה לסלוח אם ישוב וזהו שהנביא מזהיר
יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו ולשון רשע הוא המ
המתגאה והכופר בעקר וחושב שאין אלהים בשמים ואין
ההשגחה בארץ וכענין שכתוב רשע כגובה אפו בל ידרוש
אין אלהים כל מזמותיו ואעפ כשהוא חוזר בתשובה הקבה
מקבלו ואין צריך לומר שימצא סליחה במדת רחמים כי
אפי' במדת הדין ימצא סליחה זהו שאמר וישוב אל ה'
וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח כלומר אפילו במדת
הדין וכן מצינו במזמור נאם פשע לרשע שכתוב שם ה' ב
בהשמים חסדך והמזמור ההוא מיוסד על מעשה הרשעים
הכופרים ולכך הזכיר שם מדת החסד לפי שחסדו של הקבה

מתפלאם בעמים כסליחת הרשעים ומפני שהזכיר כי החסד
בשמים על כן הוסיף את הה' כי ההא צורת פתח והיא רמז
לעולם הזה וכדי ללמד שאפ"ו בארץ בעולם הזה שנברא
בהא ימצא פתח פתוח לתשובה אפי הרשע המוחלט וימ
וימשיך הקבה חסדו אליו אם ירצה לשוב ·· ואם כל עדת
ישראל ישגו · אלו סנהדרין כי אי אפשר שכל ישראל יסכימו
בחטא ועל כן אמר מעיני העדה כי הסנהדרין והנביאים
והחכמים הם עיני העדה וכענין שכתוב ויעצם את עינ
עיניכם את הנביאים באר כי עיניהם הם הנביאים
וכן דרשו רזל ואם כל עדת ישראל יכול בכל העדה הכתוב
מדבר תל עדה ולהלן הוא אומ' ושפטו העדה מה להלן בד
אף כאן בד' מה להלן עדה האמורה בג' אף כאן בג'
תל' כל עדת ישראל עדה המיוחדת לכל ישראל ואי זו זו סנ
סנהדרין גדולה היושבת בלשכת הגזית · והקריבו הקהל פר
בן בקר לחטאת והביאו אותו אל פני אהל מועד חטאו של
אדם הראשון וחטא ישראל במדבר דומין זה לזה ולפיכך אמ'
חכמי האמת כי אדם הראשון הקריב שור ומפני זה
נתעוררו במדרשם ואמרו מפני מה נאמר אל פתח אהל מ
מועד בפר מה שלא נאמר בקרבנות משל לאוהבו של מלך
שהביא דורון נאה למלך אמ' המלך תלו אותו בפתח פלטרין
כדי שיודעו הכל מה דורון נאה הביא לי אוהבי ·
והרב הגדול מורי ר' שלמה שי פי' כי הדורון הנאה הזה הוא
התשובה שהרי מי שנטה אחר לבו וחטא בדבר אין דבר נא
נאה לו כשובו בתשובה עם אותו דבר שנטה אחריו כי אז
יראה לכל שהוא מודה ועוזב וחוזר בתשובה שלמה וזהו שה
שהזכיר למעלה והביא את הפר אל פתח אהל מועד ואמר
ושחט את הפר לפני ה' ואמר והזה מן הדם ז' פעמים לפני ה'
עכ' וכבר הזכרתי מזה בבראשית בפסוק ויאכל · והזות
שבע פעמים לפני ה' את פני הפרכת ולמעלה בכהן משיח
הזכיר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינת
אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כלה סרחה א
אין פמליא שלו מתקיימת אף כאן כשחטא הכהן המשיח ע
עדיין קדושת המקום על המקדש וכשחטאו כלם חס ושלום
נסתלקה הקדושה · חטאת הקהל הוא מלת הוא חוזרת אל
הפר ויתכן לפרש כי בא לרמוז בכללו כי כן היה חטא קהל
ישראל במדבר כמאמר רזל ששמטו אחר מטטראמורין ש
שבמרכבה שנאמר ופני שור מהשמאל לארבעתם והנה
הקרבנות בכהן משיח והקהל שוים הן כי כן אהרן התחיל
לעשותו וישראל טעו אחריו וכתיב אשר עשו את העגל אשר
עשה אהרן ויש לך להתבונן עוד איך הזכיר הכתוב למעלה
בפר כהן משיח תמים לה' ולא הזכיר כן בכאן בפר של צבור
שהרי בפר כהן משיח אמר פר בן בקר תמים לה' לחטאת
ובכאן אמר והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת ולא הזכיר
בו תמים ומל זה לרמוז כי כונת אהרן היתה תמימה לה'
ובאמרו חג לה' מחר והקהל היה בהם מי שלא היה לבו תמי
לה' כי מקצתם שאלוהו למנהיג ומקצתם עשו כמנו עז
וכענין שכתוב וישתחוו לו ויזבחו לו · אשר נשיא יחטא ·
לשון אשר כלשון אם

ששיעורו אם נשיא יחטא וכמוהו את הברכה אשר תשמעון
ששיעורו אם תשמעון אי אפשר לומר שהוא לשון ודאי ול
ולזה לא נכתב אם נשיא יחטא כמו שאמר אם הכהן המשי
יחטא ואמ׳ גכ׳ ואם כל עדת ישראל ישגו כי הכהן הגדול נזהר
מן החטא לפי שעניני כל ישראל תלויות עליו בין לענין צ
צרכי גופם ומזונות בין לענין כפרת נפשותם וכן הסנהדרי
גם כן נזהרים הם מן החטא לפי שרוח הקדש נוספת עליהם
ולפיכך הזכיר בהם בחטאם לשון ספק אבל במלך הזכיר הח
החטא בלשון ודאי לפי שהמלך לבו גס מאד בו ומדת הגאוה
שהיא סבת החטא מצויה עמו לגודל ממשלתו ולזה הזהירה
התורה את המלך ותוכיחנו בסדרה הזאת הוא שכתוב לבלתי ר
רום לבבו מאחיו ומפני זה כתוב והנשיאם הביאו את אבני
השהם מה ענין שהתנדבו אבנים יותר משאר דברים אלא
לפי שהאבני׳ היו על לב אהרן לזכרון להם לפני ה׳ והנשיאי
לבם גס בהם לפיכך הביאו אבנים שיתכפר להם ״ ובמדרש
אשר נשיא יחטא לשון אשרי אמר רבן יוחנן בן זכאי אשרי
הדור שהנשיא שלו מביא קרבן חטאת על שגגתו · אם
הנשיא שלו מביא חטאת על שגגתו צריך לומר מה מביא ע
על זדונו · אם הנשיא מביא חטאת צריך לומר הדיוט
נשיא יכול נשיא שבט כנחשון תל׳ ועשה אחת מכל מצות ה׳
אלדיו ולהלן הוא אומר למען ילמד ליראה את ה׳ אלדיו מה
הנשיא האמור להלן שאין על גביו אלא ה׳ אלדיו אף נשיא
האמור כאן שאין על גביו אלא ה׳ אלדיו וכן תמצא ביחזקאל
והנשיא אשר בתוכם על כתף ישא ופי׳ המלך והכונה על צ
צדקיה מלך יהודה לפי שהמלך הוא הנשיא בעם וזהו שכתו׳
אלדים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור הזהיר תחלה בברכ׳
המלך העליון ואחר כך על המלך המולך בארץ ודרשו רז״ל
כי כשהעם חוטאים המלך נתפס על חטאם דכתיב חטאת ה
הקהל הוא וסמיך ליה אשר נשיא יחטא מכאן אמרו כל מי
שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס על הכל ״ או הודע
אליו · שיעורו או נודע או שיאמר וידע חטאתו וכמוהו זרזיר
מתנים או תיש כאלו אמר זרזיר מתנים ותיש · כן דעת
המפרשי׳ אבל מה שהוצרך לומ׳ הודע סה״א ולהוסיף מלת או
מפני שקרבן חטאת להא׳ אחרונה שבשם ולכך אמר שעירת
עזים תמימה נקבה וההא׳ מביאה עליו יסורין להודיע אליו
חטאהו כדי שיזכר ויביא קרבנו ולפי שהיא מן והוא מן
ה׳ לכך הוצרך לומ׳ או כי בזה יהיה ריח ניחוח לה׳ והמשכיל
יבין ״ ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה · אמרו במדרש בא
וראה כי כשנבראו העליונים והתחתונים בחצי השם נבראו
שנ׳ כי ביה ה׳ צור עולמים אל תקרי צור אלא צר ולכה לא
נבראו בכל השם כלו כדי שלא להזכיר בו את השם שלם א
אוי להם לרשעים שמחרפין שמו של הקב״ה ומזכירין אותו
תמיד חנם ראה מה כתיב בקרבנות אדם כי יקריב מכם קר
קרבן לה׳ אינו אומר לה׳ קרבן לה׳ עולה ובני אדם מחרפין ש
שמו הגם זהו שאמר שלמה עה אל תבהל על פיך ולבך אל י
ימהר להוציא דבר לפני האלדים שנו רז״ל לא יהא אדם מ
מישראל פרוץ בנדרים ואין לו להתמיד בשבועות אפי׳ על ה

האמת ומעשה בהר המלך שהיו שם שני אלפים עיירות וכ
וכלן חרבו על שבועת אמת כיצד היה אדם אומר לחברו ב
בשבועה שאני הולך למקום פלוני ואוכל ואשתה והולכין וע
ועושין ומקיימין שבועתן ומה הנשבע באמת כך הנשבע לש
לשקר על אחת כמה וכמה כשיבא הקב״ה לדון את הבריות ה
הרי הוא דן הנשבעים לשקר עם המכשפים והמנאפים הוא
שכתוב וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים
ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר אמר הקב״ה
פה שנתתי לכם להיות מהללים ומשבחים אותי בו אתם מ
מחרפי׳ ומגדפי׳ ונשבעים בשמי לשקר שכל הבריות לקלסי
בראתי׳ שנ׳ כל פעל ה׳ למענהו ולא די לכם שאי׳ אתם מקלסי׳
אותי אלא שאתם מחרפים אותי וזהו שכתוב והרשעים כים
נגרש כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט מה הים
הזה הגלים שבתוכו מתגאין ועולין וכיון שהגיע כל אחד מ
מהם לחול הוא נשבר וחברו רואה אותו שנשבר ונתגאה ו
ועולה ואינו חוזר בו כך הרשעי׳ רואין אלו את אלו מתגאין
ואינן חוזרים לפיכך נמשלו לים ואין להם נוח בעולם כי ה
השקט לא יוכל אבל הצדיקים יש להם השקט שנ׳ ושב יעקב
ושקט ושאנן ואין מחריד ״ והוא עד או ראה או ידע · פיר׳
הרמבן ז״ל שאינם ג׳ ענינים כי אין עד בלא ראיה ולא ידיעה
אבל יאמר אם שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר
שהוא עד בין בידיעה בין בראיה אם לא יגיד ישא עליו עון
עכ׳ והאמת כי בגוף הממון אי אפשר שיהיה עד בלא ראיה
ובלא ידיעה אבל אפשר להבין מלשון הכתוב ג׳ ענינים כל
אחד זה בלא זה עדות בפני עצמו ראיה בלא ידיעה וידיעה
בלא ראיה ועדות בלא ראיה ובלא ידיעה בלא ראיה ובלא י
ידיעה כגון שנתן לו מנה בפניהם אבל לא ידע אם הוא
הלואה או פרעון או פקדון שהיה שליח בשביל אחר שיקבל
ממנו · ידיעה בלא ראיה כגון שהודה פלוני בפניו שהלוה מ
מנה אבל לא ראה הממון · עדות בלא ראיה ובלא ידיעה זו
חתימת העדים שזה מכיר חתימתן ועדותו של זה תועיל לב
לבעל הדין אעפ׳ שאין בו לא ראיה ולא ידיעה ועל עדותו ש
של זה מוציאים הממון מתחת ידו של זה וזהו והוא עד או
ראה או ידע ודרשו רז״ל אם לוא יגיד במקום הראוי להגיד
כלומר בב״ד שאם כבש לו עדותו בינו לבינו אינו נענש בזה
אלא כשיכבוש עדותו בב״ד דומיא דעכן אצל יהושע שלא
היה מתחייב באותה הגדה אלא בבית דינו של יהושע וזהו ש
שכתוב והגד נא לי מה עשית שני בעלי דינין ועד אחד וג׳
בד׳ הרי ששה ולכך הוסיף בו ואו׳ והגד נא לי ולא אמר הגד
נא לי וכן בכאן כתיב אם לוא יגיד מלא בואו כלומר אם לא
יגיד בב״ד ונשא עונו למדך שההגדה צריכה שתהיה בב״ד כי
עמהם הם ששה · ויתכן לפרש עוד והוא עד כי באור הכתו׳
הוא שאם הוא כובש עדותו ולא יגיד זה בבית דין לא יאמר
ומי יודע בדבר אם אני כובש עדות זה לכך נאמר והוא עד
שמו של הקב״ה עד שכן מצינו לשון הוא שהוא שמו של הש
הקב״ה מכה שכתוב אני ה׳ הוא שמי וכתיב הוא עשנו ולא א
אנחנו וכתיב והוא כחתן יוצא מחפתו וכתיב ועבד הלוי.

הוא ורבים כן ולכך יאמר והוא עד שמו של הקב״ה עד כי
הוא בוחן לבות וכליות ויענישנו על זאת ויתכן עוד לומר כי
תוספת הואו במלת לוא ירמוז על ששת ימי בראשית ובא
להורות כי מי שכובש ערות לחברו מעלה עליו הכתוב כאלו
כבש להקב״ה עדות של חדוש העולם שנברא בו׳ ימים כי מ
מתוך שהאדם רגיל להכשל בעון קל יבא לסוף שיכשל בעון
חמור ״ והתודה אשר חטא עליה שנתן אל לבו וזכר החטא
אחר שנעלם ממנו והיה מסופק בו חזר לודאי וזהו והתודה
מלשון ודאי ורז״ל דרשו שהכתוב הזה יורה כי כל חטאת
טעונה ודוי וכן דרשו בספרי בפסוק ואשמה הנפש ההיא
בנין אב לכל המתים שיטענו ודוי ׳ והביא את אשמו לה׳ על
חטאתו אשר חטא נקבה וגו׳ פרשה זו קראוה רז״ל קרבן עולה
ויורד ופירוש אשמו לקבנו ולא היה אשם כי אם חטאת
כמו שאמר כשבה או שעירת עזים לחטאת ונקרא הקרבן
בלשון אשם מפני שהאשם סבת הקרבן כשם שהכתוב קור׳
לחכמה לב מפני שהלב סבת החכמה כי המחשבה והחכמה
בלב ודע כי מה שקראו החכמים הקרבנות הללו קרבן עולה
ויורד מפני שאם היה עשיר בשעה חטאו ואחר כך העני
מביא קרבן עני חזר ונתעשר מביא קרבן עשיר ולכך
קראוהו קרבן עולה ויורד קרב׳ עשיר כשבה או שעירה לח
לחטאת ׳ קרבן עני תורים ובני יונה ׳ קרבן דלי דלים
עשירית האיפה וקבלו רבותי ז״ל כי דמי הכבשה או השעירה
שהוא קרבן עשיר הוא שני שקלים כענין שכתוב באיל אש׳
בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם ומעוט שקלים ב׳
ויש לו להביא קרבן שיהיו דמיו שני שקלים הללו לפחות
ושני שקלים הללו הן י׳ שקלים ערביים וקרבן הדל שהוא
תורים ובני יונה דמיו עשירית של דמי הבהמה וקרבן דלי
דלים שהוא עשירית האיפה דמיו עשירית של דמי תורים
ובני יונה וזהו שתמצא עשירת האיפה חסר יוד׳ רמוז על
שיעורי ג׳ קרבנות הללו ״ וכפר עליו הכהן ונסלח לו מן הש
השמים כי העון מתבטל עם הקרב על ידי הקב״ה וזהו לשון
וכפר מלשון אכפרה פניו אבל הסליחה לגמרי אינה מסורה
ביד בשר ודם אלא להקב״ה כלבד בענין שכתוב כי עמך ה
הסליחה וכן תמצא הלשון הזה בכלן וכפר עליו הכהן ונ
ונסלח לו חוץ משבועת בטוי שהזכיר שם וכפר עליו הכהן
מחטאתו ולא הזכיר ונסלח לו ״ נפש כי
תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה׳ ׳ הקדים כאן
בפרשת הקדש מעילה לחטא ובפרשת פקדון ודברים שבין
אדם לחברו הקדים חטא למעילה הוא שאמר נפש כי תח
תחטא ומעלה מעל בה׳ וכן הזכיר כאן וחמישיתו ובפרשת
פקדון וחמישיתיו והטעם בכל זה כי לשון מעילה הוא מזיד
כאמרו יד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה ולשון
חטא הוא השוגג מלשון ולא יחטיא ולכך הקדים בהקדש
שהוא בחקי הקב״ה מעילה לחטא ושם הדבר שוגג ועל כן
אחר לשון חטא שהוא השוגג אבל בחקי הבריות בתביעות
שבין אדם לחברו הקדים חטא למעילה ושם הדבר זדון
ולפיכך הזכיר מעילה באחרונה וכל זה מחסדי הש״י כי
החמיר יותר בחקי הבריות בין זה לזה יותר ממה שהחמיר

בחקי יתברך והנה זה עקר גדול בלשון והפרש עצום יש
בין המלות בהקדמת המאוחר ובאחור המוקדם אעפ״שנרא׳
שהכל אחד ואינו מעלה ומוריד וכענין שכתוב תפשום חיי׳
ואמר חיים תפשום והוא מה שאמר בן הדד מלך ארם על
העם שיצאו משמרון אם לשלום יצאו תפשום חיים ואם למ
למלחמה יצאו חיים תפשום פירוש תפשום חיים תפשו אית׳
והניחו להם חיים כלומר אל תהרגום ופירוש חיים תפשום
כי צוה להרגם ולתפוש חיותם מהם ומצינו במקומות רבים
שהקב״ה חזק משפט הנהגותיהן של בריות אשר בין זה לזה
וחס על כבודם יותר מכבוד עצמו שכן מצינו באברהם
ומקללך אאור יחס הנקמה לעצמו ית׳ ואמר אאור ובכבוד
עצמו אמר כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו אמר יקלו ולא אמר
אקל ״ וכן בענין ירבעם כשהיה מקריב לע״ז לא יבשה ידו
וכאשר הקל בכבוד הנביא ושלח ידו כנגדו יבשה ידו הוא
שכתוב וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשוהו
ותיבש ידו אשר שלח אליו ולא יכול להשיבה אליו נמצאת
למד שחס הקב״ה על כבוד נביאיו יותר מכבוד עצמו וכן
בעני החיל של מלך ארם לא הוכו בסנורים כבאם כנגד
הקב״ה כשהיו הולכים לבתי תועבותם לעבד פסיליהם וכש
וכשבאו כנגד אלישע לתפשו כתיב ויכם בסנורים כדבר
אלישע ׳ ומה שכתוב וחמישיתו בפרשת פקדון יש לפרש
שאחר שחטא וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד
והוסיף על חטאתו פשע שנשבע על זה לשקר ראוי שיוסיף
חמישיות הרבה ודרשו רז״ל שאין הכונה לשלם חמישיות
הרבה בבת אחת אבל בא לומר שאם היה מסרב ולא רצה
לתת החומש יתחייב לשלם חמישיות הרבה תחת הסרוב ש
שלא רצה לשלם חמש אחד ״ ודרשו רז״ל נפש כי תחטא
ומעלה מעל בה׳ אמר רבי עקיבא מה ת״ל ומעלה מעל בה׳
לפי שכל מלוה ולוה אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך
כשהוא מכחש הוא מכחש בעדים ובשטר ״ אבל המפקיד
לחברו אינו רוצה שידע בו אדם אלא השלישי שביניהם
לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם ״ ולא ידע
ואשם ונשא עונו ׳ פרשה זו במי שבא ספק כרת לידו ולא
ידע אם עבר עליו אם לאו כגון שהיה לפניו חלב ושומן
וכסבור ששניהם היתר ואכל אחת מהן אמרו לו חתיכה
אחת של חלב היתה ולא ידע אם אכל של חלב או של שומן
הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו
שודאי חטא ואם נודע לו מביא חטאת אי נמי כגון אשה
במטה ספק אשתו ספק אחותו ׳ ודרשו רז״ל בפירוש היינו
נזיר ולא ידע ואשם ונשא עונו על דבר זה ידוו כל
הדווים ׳ ויש לשאול שהרי בפרשה של מעלה כשהודע א
אליו חטאתו חייבו הכתוב קרבן וקרא שם הקרבן חטאת
וכאן שחטא בשוגג גם כן ולא נודע לו חטאו יחייבנו הכת׳
קרבן ויקראנו בשם אשם וידוע כי לשון חטאת מלשון שגג׳
ולשון אשם מלשון שממה להורות שהחוטא כדבר שהוא
ראוי שיהיה שמם בו ׳ ואם כן איך יחמיר הכתוב
בלא הודע יותר מהודע שהוא קורא קרבן הודע חטאת ׳
וקרבן של לא הודע אשם ׳ ועוד שקרבן

הודע שעירות עזים וק"בן לא הודע איל שדמיו מרובים יות
אבל הטעם בזה מפני שהחטא הנודע לו הוא דואג ומצטע'
עליו והדאגה על החטא הוא מזבח כפרה ומין אחד ממיני
התשובה וכענין שכתוב כי עוני אגיד אדאג מחטאתי אבל
זה שחטא ולא נודע לו לא דאג ולא נצטער ולא התודה כו
לפיכ' ראוי שתחמיר עליו התורה יותר ומזה קרא החוטא א
אש' הוא. שכת' ולא ידע ואשם וקרא קרבנו אשם הוא שכתו'
אשם הוא אשום אשם לה' כלומר אש' הוא קרבנו של זה אשר
אשם כשלא נודע חטאו שלא דאג ולא נצטער עליו לה'
ליודע הנסתרות ולפי שאין לו ידיעה בחטא זה כי אם לה'
כך הזכיר בו אשו' אשם לה' וכענין שדרשו בשעיר של ראש
חדש שנאמר בו חטאת לה' חטאת שאין מכיר בו אלא ה'.
ובכדר' ולא ידע ואשם ונשא עונו ר' יוסי הגלילי אומ' הרי
הכתו' ענש את מי שלא ידע על אחת כמ' וכמ' שיעניש את מי
שיד' ר' יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקי' צא
ולמד מאדם הראשו' שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה
ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו וכי איזו
מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה
אם מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו
ולדורותיו מדה טובה מרובה היושב לו מן הפגולי' והנותרו'
והמתענה ביום הכפרים על אחת כמה וכמה שיזכה לו
ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות ר' עקיבא אומ'
הרי הוא אומר על פי שנים עדי' או שלשה עדים יקום דבר
אם מתקיימת העדות בשנים למה נאמר בשלשה אלא להבי'
שלישי להחמיר עליו כאלו הועיל ולעשות דינו לענין ענש
והזמה כאלו על ידו תתקיים העדות אם כן ענש הכתוב
לנטפל לעוברי עברה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה
שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושה מצוה ר' אלעזר
בן עזריה אומר הרי הוא אומר כי תקצור קצירך בשדך
ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחת ו וגו' למען יברכך וגו'
קבע הכתוב ברכה למי שבאה על ידו מצוה בלא ידיעה אמור
מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה ממנו ומצאה העני
ונתפרנס בה הרי הכתו' קובע לו ברכ' או גזל או עשק את
עמיתו הפרש יש בין גזל לעשק וזהו שכתוב לא תעשק את
רעך ולא תגזל פרט כל אחד בלאו בפני עצמו כי שני דברי'
הם גזל המודה לו שיש בידו הגזלה אבל אינו רוצה להשיבו
אליו עשק הוא שמכחיש ואמר כבר החזרתיו לך וכבר
פרעתי לך שכרותך והו שאמר בבבא מציעא איזהו גזל
ואיזהו עשק יש לך בידי ואיני נות' לך זהו גזל נתתיו לך
זהו עשק והיה כי יחטא ואשם כפל הלשו' להורות כי הוא
חוטא להקבה' ולבעל דינו' ולמדך כאן כי כי
שבידו גזל וחטא בו לחברו גם להקב"ה הוא
חוטא והחטא הזה שבפרשה הוא מזיד ולכך התחיל' נפש
כי תחטא ולא אמר כי תחטא בשגגה ובכל החטאים כלם
הזכיר בהם בשגגה בכל פרשה ופרשה וידוע כי כל הקרבנו'
לא יבאו רק על השוגג אבל מצינו מהם ד' בלבד שבביאי'
קרבן על המזיד והן הבא על השפחה והנזיר שנטמא
ושבועת העדות ושבועת הפקדו' והשיב את הגזל' אשר גזל
היה מספיק הכתוב לומר והשיב את הגזלה למה הוצרך אשר
גזל שלא תאמר והשיב את הגזלה דמי הגזלה לכך הוצרך
אשר גזל לא אמר אותו דבר עצמו שגזל שבכל זמן שהגזלה
בעי' חייב להשיבה בעין אם היא אצלו בעי וכמו ערב

אחזה במבו' המותר הדי' בזה לשלם דמי הגזלה' והוא
שאמרו רז"ל בבק' גזל מריש ובנאה בבירה ב' שמאי אומרי'
מקעקע כל הבירה כלה ומחזיר מריש לבעליו וב"ה הלל
אומרי' אין לו אלא דמי מריש בלבד מפני תקנת השבים
והלכה כבית הלל ותשובת אנשי נינוה שהעיד עליהם הכתו'
ומן החמס אשר בכפיהם ואמ' עליהם רז"ל גזל מריש ובנאו
בבירה מקעקע כל הבירה כלה ומחזיר מריש לבעליו לפנים
משורת הדין עשו ודרשו רז"ל אשר גזל כעין שגזל לומר לך
שאם הוזלה לאחר מכאן חייב לשלם כשעת הגזלה והוא
הדי' נמ' בעושק ובפקדו' ועל כן הזכיר בהם אשר עשק כעי'
שעשק' אשר הפקד אתו כעין שהופקד אתו לאשר הוא לו
יתננו למי שהממו' שלו כלומר לנגזל כי יתחייב להשיב
הגזלה לנגזל בעצמו או יהיה ענין לאשר הוא לו למי שראוי
להיות הממון שלו כלומר שיחזיר ליורשי הנגזל אם מת
הנגזל ביום אשמתו ביום שיתבונ' וישיב ללבו אשמתו שגזל
ממנו זהו ביום אשמתו ויכלול עוד בו ביום שגזל ממנו
ולמדך. שהוא עומד במרדו כל שאינו מחזירו שהרי העברות
שני חלקים הא' עברות שבין אדם למקום שהנפש מתנכר'
להקבה' במחשבות רעות ופעלות רעות ואו' החוטא חוכם
בזה כי אם לנפשו וכעני' שכתוב משחית נפשו הוא יעשנה
והב' עברות שבין אדם לחברו כגון שבזה אותו כדבורו או
שהכה אותו על גופו שהחוטא הזה הוא חוטא לאחד אבל
הגזל הוא חטא כפול כי הוא חוטא לאלהי' ולנך אמור
הגזל חמור כענין שאמרו רז"ל סאה מלאה
עונות אין מקטרג בכלן אלא גזל ודור המבול לא נח
נחתם נזר דינם אלא על הגזל שנ' קץ כל בשר וגו' כי מלאה
הארץ חמס מפניהם וכן מצינו ביחזקאל הנביא עה' שהזכיר
לישראל כמה עברות בפרשת התשפוט את עיר הדמים
והודעת' את וגו' הו' שכתו' בדמך אשר שפכת אשמת ובגלולי'
אשר עשית טמאת וגו' ואמר קדשי בזית ואת שבתותי חללת
ואמר אנשי רכיל היו בך למען שפוך דם נשך ותרבי'
לקחת ואותי שכחת נאם ה' ובאחרונה הזכיר הגזל הש' והנה
הכיתי כפי על בצעך אשר עשית ודרך משל לא הכה כפו
עד שהזכיר הגזל מתוך חומר האסור אשר בו והזכיר אחריו
היעמד לבך אם. תחזקנה ידיך לימים אשר אני עושה אותך
ואעפ' שעון הגזל הוא לאו שנתק לעשה ויש לו תקנה בה
בהשבה מכל מקו' ראוי להיות האסור חמור מאד כי לפעמים
לא ימצא הנגזל או שמת או שהוא דר במקום רחוק או אם
ימצא הנגזל לא ירצה למחול אותו גם ולפעמים יאבד את
ממונו ואין לאל ידו להשיב הגזלת שכן העושר בעל תמורה
מתחלף ממקו' למקו' ואם הוא קרוב היו' מן העשיר מהרף עין
ירחק ממנו בגובה גדול מן הנשר וכן אמ' שעה' התעיף עיניך
בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים
גם לפעמים שלא יכיר הגזלן לנגזל כגון הגוזל לרבים ולכי
יחזי' והו' אינו יוד' למי גזל' ועל זה אמ' הכתו' ואת אשמו יבי'
לה' כי אחר שהשיב את הגזלה ונקה עצמו בממו' הצריכו המקו'
קרבן לחומר האסו' כי בעוד שיש בידו גזל אין הקרבן מועי'
ולא התשובה מכפרת שהרי אין התשובה יוצאה מן הדברים
רק מן המעשה והמעשה הוא השבת הגזלה הוא שאמ' הנבי'
רחצו הזכו הסירו רע מעלליכ' וגו' ואמ' למדו היטב וכתי' אם
יהיו חטאיכ' כשני כשלג ילבינו ואם חבריך לאיו אם או ביד'

הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה וזהירו בכתוב הזה בענין הגזל בנגלה ובנסתר אם און בידך הרחיקהו זהו בנגלה ואל תשכן באהליך עולה זהו בנסתר כלומר מה שהוא נסתר בתוך האהל חייב לחפש אחריו ולהוציאו משם אם הוא גזל וזהו שאמר אחר כך כי אז תשא פניך ממום והיית מוצק ולא תירא כי אז תשא פניך ממום כלומר תוכל ללכת בפנים מגולים כנגד מה שזהרא בנגלה והיית מוצק ולא תירא כלומ' תהיה חזק בסתר ואין לך ליראה בנסתר ומזה אמר דוד עה' מדבר בתפלה ובתודה לך לבדך חטאתי למד שהיה נקי בחטא הגזלה ולא היה בידו חטא אצל שום אדם כי אם ביני לבין המקו' ית' וזהו שאמר לך לבדך חטאתי' וכן מצינו שהתפלל לשי' במקום אחר שינקה אותו מהנסתרות והם העונות ששגג בהם ולא יזכור אותם והוא שאמר שגיאות מי יבין ונסתרות נקני כי מן הזדונות הוא נשמר מהם ונזהר מלהכשל בהם ודמי ירו ע כי כל הנזהר מהם שכרו אתו ופעלתו לפניו וזוכה לרב טוב הצפון הוא שאמר גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב

צו את אהרן

הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך " שלמה המלך עה' למדנו בכתוב הזה מוסר ודרך ארץ שישתדל האדם לקנות אוהבים ושיחזר אחר חברתם ולפעמים ישחר פניהם ללכת לביתם לא שיתמיד בזה כי לכך הוא מונע רבוי וההתמדה בהכנס לביתם תמיד כל היום נראה שכונתו כי הדרך הממוצע בזה הוא טוב לפי שחברת האוהבים כשהם נועדים ונאספים במקום אחד יש בה תועלת כי עם החברה תתרבה האהבה ותתחזק הברית ויתמיד השלום ביניהם וכן אמ' שלמה עה' איש רעים לתתרועע ויש אוהב דבק מאח יאמר הכתוב כי מי שיש בו מעלה שיודע לקבץ הרעים והחברים ראוי הוא שישבחוהו בני אדם ובאו' להתרועע להשתבח מלשון בצלצלי תרועה כי מי שהו' איש רעים בודאי נאספו בו שתי מעלות אלה האחת השפלו' שעם הגאוה לא היה מקבץ אותם אך יברחו ממנו והשנית שאינו ירא מן הבריות והנה הוא נצול משני נזקים גדולי' המגיעים במדת העוני והעושר והוא שאמר תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות כי מהעוני יבא נזק שיצטרך העני שיירא מן הבריות ומן העושר יבא נזק והיא מדת הגאוה אשר יעניקנו עשרו ועל כן הזכיר הכתוב למעלה ממנו שהוא מדבר במדות העוני והעושר והוא שאמר תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות כוין שלמה עה' בזה לגנות העוני והעושר וכענין שאמר במקום אחר רש ועושר אל תתן לי וגו' ונתן טעם לדבריו פן אשבע וכחשתי ופן אורש ונגנבתי וכן אמר החכם רבוי העושר מזיק לנפש כרבוי הדם לגוף " ובאור הכתוב כי העני יצטרך לדבר תחנונים כי הוא ירא מן הבריות והעשיר עשרו יגיעהו למדת הגאוה ולענות עזות וסמך לו כיד איש רעים להתרועע לבאר כי איש רעים נצול משני נזקים אלה כי כיון שהוא איש רעים לא יירא מן הבריות כי רעיו יחזקו דבריו וכיון שהוא איש רעים אין בידו מדת הגאוה כי עמה לא היה מקבץ הרעים רק עם השפלות ואיש כזה ראוי הוא לכל שבח ומעלה שהרי יש בידו התועלות הבאות מן העוני והעושר ומן הנזקים שיגיעו מהם אין לו חלק בהם למדנו מכל זה שמחברת האוהבים יגיעו לאדם תועלות גדולות אמנם יזהיר שלמה בכאן שעם היות חברת האוהבים טובה ותועלתה רבה ראוי לו לאדם שיוקיר רגליו מבית רעהו ושלא יתמיד כל כך לבא לביתו תמיד כי המעוט יפה וההתמדה והרבוי יזיק כי יחזור על רעהו למשוי וטורח כי ישבעהו עד שישנאהו כענין אכילת הדבש שמעוטו יפה ורבויו מזיק כן חברת האוהבי' להכנ' אל ביתם ועל כן הזהיר בפסו' שלמעלה ממנו דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו כדי להמשיל חברת הרעים לאכיל' הדבש וקשור הכתובים יבא כן כשם שאכילת הדבש מעוטו יפה שהוא ערב ומתוק לגוף ורבויו מזיק עד שיקיאנו כן בית רעך מעוט ההכנס בו יפה ורבויו מזיק שישבעך עד שישנא' וישליכך מעליו וכן הרבוין שבכל המדות אין בהם תועלת שהרי המטר חיים העולם ורבויו מזיק ובאור הכתוב הוקר רגלך מבית רעך לא אמר מבית הרע כי אין צריך לומר הפחות או הבינוני אלא אפילו כאותו החשוב הנבחר שהוא רעך והוא בדוק אצלך ומוחזק באהבה יתרה יש לך להתרחק ולהוקיר רגלך מהכנס לביתו תמיד בשעות שאינן ראויות כגון בשעת אכילה ושתיה או בשעת השינה ושעת עשית שאר הצרכים ונתן טעם בזה פן ישבעך ושנאך כלומר כדי שלא ישבעך שהרי אם תכביד עליו להכנס לביתו תמיד בשעות הללו בודאי ישבעך ושנאך ואז תתגבר השנאה על האהבה אשר אהבך מתחלה וכענין שכתוב בענין אמנון כי גדולה השנאה אשר שנאה מהאהבה אשר אהבה " ועל דרך המדרש הוקר רגלך מבית רעך כתיב הוקר רגלך מבית רעך וכתיב אבא ביתך בעולות לא קשיא כאן בחטאות וא זמנת כאן בעולות ושלמים כך דרשו רז"ל בפק' דחגיגה " ובאור המדרש הזה קרא בית המקד' בית רעך וכן דרשו רז"ל בישרא' שנקראו רעים למקום שנ' למען אחי ורעי וכן אמר שלמה עה על הקבה' רעך ורע אביך אל תעזוב ואמר זה דודי וזה רעי והכוונה בזה שיזהיר האדם שלא יחטא ושלא יתמיד להכנס לבית המקדש בחטאות ואשמות לפי שחטאת ואשם הם קרבנות ש באים על חטא המעשה והקבה' חפץ באדם יותר שלא יחטא ולא יביא קרבן כלל ממי שיחטא ויביא קרבן וכן אמר הנביא הנה שמוע מזבח טוב ועל כן יאמר הוקר רגלך מבית רעך אל תנהוג קלות ראש בעצמך ותרבה כל היום עונות וחטאות ותלך לבית המקדש ותקריב שם קרבן פן ישבעך הבה' ושנאך כי הוא שונא הקרבנות ההם כי על זה נאמר זבח רשעים תועבה כי הרשע בעת שיביא קרבנו כונתו חוזר על החטא ולכך הוא תועבה כי הקבה' יתעב אותו וישנאנו אבל בעולו' ושלמי' על זה אמר דוד עה'

אבא כיתך בעולות כי העולה אינה באה על חטא המעשה רק על חטא המחשבה והרהור שאין אדם נצול ממנה ומן הידוע כי ההרהור מצוי הוא בלילה יותר ממה שהוא מצוי ביום ועל כן קבעה תורה זמנה של עולה בלילה כדי שתהיה הכפרה בזמן העברה וזהו שכתוב צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על המוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו ׃ ועל דרך הפשט פרשה זו של עולה כוללת ארבעה ענינים האחד בא ללמדנו כי קרבן עולה הוא הנכבד שבכל הקרבנות כלן ותועלת כפרתו עצום והשני בא להודיע גודל חיוב הנברא לעבוד את בוראו ׃ והשלישי הפלא העצום והנס הגדול הנעשה במזבח הזה ׃ והרביעי גודל עונש הרשעים שאינם רוצין כפרה שהם נענשין ביסורי גיהנם שאין להם קץ ותכלית וכמו שאמרו זל גיהנם כלה והם אינם כלים ׃ דע כי כל מיני הקרבנות הם יג במספר יג מדות חמשה מהן באות מהקמח והן מנחת סלת מנחת מרחשת חלות רקיקין וכלן נקראין קרבן השמני מהם הם בעלי חיים והם עולה חטאת אשם תודה שלמים בכור מעשר פסח יש מהם נאכלין כגון חטאת ואשם ובכור ויש מהם נאכלין לבעלים כגון מעשר ופסח ותודה קרבן תודה בא על הנס והוא לשון הודאה אם היה חולה ונתרפא מביא קרבן תודה הוא שכתוב ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה או שאר שמחות כגון שמחת חתן וכלה שנאמר קול ששון וקול שמחה מביאים תודה בית ה׳ ויש שאינו נאכל לא לכהנים ולא לבעלים והוא קרבן עולה שאין לבני אדם בו שום חלק אלא כלו להקבה וזהו לשון כליל וקרבן זה של עולה הוא הנכבד שבכל הקרבנות כלן וכן מוכיח הלשון שאמר היא העולה הוסיף לומר היא העולה למעלת הקרבן וחשיבותו וכן היא החיה אשר ראיתי גם פרי מעשיה גדול שמכפרת על הרהור הלב ממה שאמר באיוב והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם וזהו לשון עולה שמכפרת על העולה על הרוח והיה קרבן עולה קרב כל הלילה עד הבקר לפי שהאדם מחשב בלילה וחוטא ביום הוא שאמר הנביא הוי חושבים רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה ועל כן צותה התורה שתהיה הכפרה בזמן העברה ולפי שעקר העברה היא ברוח היה הכל כליל באש ושב אל הרוח ולא היה רשות לדבר גופני ליהנות ממנו ׃ זהו הענין האחד ׃ הענין השני גודל חיוב הנברא לעבד את בוראו דבר ידוע כי האדם צריך שיהיה נכנע ושפל להקבה בעמדו בתפלה לפניו או כעשותו מצוה או אחת מיתר העבודות הקלות או החמורות שיתהדר בהם לכבוד השם ית׳ ושלא יחוס על כבוד עצמו אלא שיכיר בעצמו כי הבשר והדם דל הוא ואין ידו משגת לחובה העצומה וראוי לו להכנע ולהשפיל עצמו כענין שכתוב באברהם ואנכי עפר ואפר והמלך דוד עה אמר נבזה בעיני נמאס וזהו שאמר כאן ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן הודיענו בכאן שאף הרמת הדשן שהיא עבודה קלה צריכה בגדי כהנה כי מדו בד הוא הכתנת ואמר לשון מדו שתהא כמדתו על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין הכתנת לבשרו ולא כין המכנסי לבשרו וגם אם היו מכנסיו קצרים ולא היו מגיעים עד רגליו ועבד כהן עבודתו פסולה ונראה שהזכיר אלה השנים בלבד כתנת ומכנסים הוא הדין לשאר בגדים כי כיון שהודיענו שהרמת הדשן צריכה בגדי למדנו בודאי שצריכה ד׳ בגדים בכהן הדיוט וח׳ בכהן גדול וכן אמרו בספרי ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט ׃ ויש לפרש עוד מדו בגדיו כמו מעל למדיו וכן על פי מדותיו ואם כן יכלול כל בגדי כהנה וזהו שתרגם אנקלוס לבושין ולמדנו מזה כי גם במצות הרמת הדשן שהיא עבודה קלה צוה הקבה שיתהדר בה הכהן לפנו שילבש בגדי כהנה וכהם ירים את הדשן וכל זה הערה ודרך חיים לכל מי שמתקרב להקבה באחת מהעבודות או מי שמתעסק באחת ממצותיה של תורה שיתהדר לפניו ית׳ כשעושהו אחת מכל מצות ה׳ שישפיל כבוד עצמו לכבוד השם ית׳ אפי׳ בעבודה קלה שבהן וכן דוד עה׳ אמר עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר עורה כבודי אין כבודך חשוב כלום אצל כבוד קוני וכתיב ודוד מכרכר בכל עז לפני ה׳ וכתיב ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני וגו׳ וידוע מדרך חכמת ההגיון כי האדם אינו נקרא עבד עד שיהיה לו אדון ואין שם האדון ראוי אלא למי שיש לו עבד והנה הם ב׳ שמות אין אחד מהם קודם לחברו וכיון שהאדם עבד להקבה ונתחייב לעבד אותו אי אפשר שתהיה העבדות שלמה עד שיקבל העבד עליו כל מדות העבדות והם ההכנעה והשפלות לפניו לא שיתנהג לפניו במדת אדנות ושררה כי יהיה מבזה כבוד אדניו ואמר שלמה עה׳ אל תתהדר לפני מלך וכש׳ לפני מלך מלכי המלכים הקבה׳ לפי שהגאוה היא לבושו וכענין שכתוב ה׳ מלך גאות לבש והעוטה לבוש המלך הרי הוא מבזה את המלך ומפני זה הכהן העובד המיוחד לעבדת המקדש צוה אותו הכתוב שירים את הדשן בכל יום שהיא עבודה קלה שבעבודות כדי שישפל ויכנע לפני ה׳ ית׳ וכן מצינו בהלל הזקן כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה מרקד ואומר אם אני כאן הכל כאן אם אין אני כאן מי כאן וגם רג וגדולי החכמים היו מרקדין שם בבית המקדש והיו נוהגין בעצמם קלות ראש לכבוד שמים וכבר ידעת שהם קודשים שבבני ישראל היו בני לוי ומנה אותן הכתוב שילכו אחרי העגלות שהוא מנוי קל אצל בני אדם הוא שכתוב ויקח משה את העגלות ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבודתם ואת ארבעת העגלות ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי נמצאת למד שחייב אדם למעט כבוד עצמו אצל כבוד שמים וכן דרשו זל הממעט בכבוד עצמו ומרבה בכבוד שמים כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה וכל המרבה בכבוד עצמו וממעט בכבוד שמים כבוד שמים במקומו עומד וכבודו מתמעט ועל ענין זה מצינו שנענש יששכר איש כפר ברקאי שהיה מחלל קדשי שמים ומכבד עצמו שכך דרשו רזל בפסחים בשלהי פרק מקום שנהגו וכו׳ צווחת צווחה

עזרה ראשונה צאו מכאן בני עלי ששמאו היכל ה׳׳י עוד
צוחה עזרה צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי שהיה מכב׳
עצמו ומח׳ל קדשי שמים׳׳ עוד צוחה שאו שערים
ראשיב׳ ויכנס יוחנן בן נדבאי תלמידו של פלקאי וימלא
כרסו מקדשי שמים עוד צוחה הביאו ר׳ ישמעאל בן פאבי
זיו של כהנה וישמש בכהנה גדולה ע׳ גבי המזבח ומיד
מזכיר שם ענשו של יששכר זה דאמרינ׳ הת׳ מלכא ומלכתא
הוו יתבי מלכא אמ׳ גדיא יאי מלכתא
אמרה אמרא יאי אמרי מאן מוכח כהן גדול דקא כסיק
קרבנות כולי יומא אתיוה ליששכר אתא אתוי בידיה אם
גדיא יאי יסק לתמידא אמר מלכא הואיל ולא הוה ליה אים
אימתא׳ דמלכתא לפסקוה לידא דימיניה יהב יששכר שחד
ופסקו לשמאליה שמע מלכא אמר דלהדור ולפסקה לימיני׳
אמר רב יוסף בריך רחמנא דשקליה ליששכר למטרפסיה
בהאי עלמא כלומר כי טוב היה לו כשנטל ענשו בעולם הזה
במה שיענש לעולם הבא וכן מצינו בשבנא אשר על הבית
שהיה כהן כפי דעת מקצת רז״ל ממה שכתוב והלבשתיו כת״ג
כתנתך ולפי שהיה מבזה הקרבנות נענש והרגו סנחריב מלך
אשור ועליו נאמר תמרש היתד התקועה במקום נאמן
והתנבא על פורענותו׳ הענין השלישי הנס הגדול הנעשה
במזבח המזבח הזה היה מזבח העולה והיה של עצי שטים
והיה מצופה נחשת כעובי דינר זהב והאש על המזבח תמיד
לא תכבה לעולם ולא היה הנחשת נתך ולא העץ נשרף והי׳
נס גדול מיה׳ נסים שהיו במקדש ועל זה חזר בו פעם שנית
והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה שהרי כבר נאמר ואש
המזבח תוקד בו אלא בא לרמוז הנס הזה וכאלו אמר ראה
דבר פלא הנעשה במזבח שהאש על המזבח תוקד בו לא
תכבה והמזבח קיים׳׳ הענין הרביעי גדול עונש הרשעים
ביסורי גיהנם ומזה הזכיר פעם שלישית אש תמיד תוקד על
המזבח לא תכבה לפי שהמזבח הוא מקום כפרה ורשעים לא
בעו כפרה רמז לך הכתוב שהם נדונין באשה של גיהנם באש
תמיד מאחר שכפרו באש תמיד והוא הענין בעצמו שהיה
ישעיה הנביא ע״ה מזהיר בו ומוכיח הרשעים הוא שאמר
פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים כי יגור לנו אש
אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם היה מפחידם על אותו אש
תמיד שבציון שנ׳ פרו בו ולא חזרו בתשובה ולא רצו כפרה
וזהו שמסיים הכתוב מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מ
מוקדי עולם בא להפחיד על אשה של גיהנם שכתוב בה כי
תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה כלשון האמור כאן תמיד
לא תכבה׳ ועל דרך המדרש היא העולה על מוקדה זו מלכ
מלכות רומי שהיא מתגאה ומעלה את עצמה סופה על מוקד׳
להיותה נדונת באש וכן כל מי שמתגאה ומעלה את עצמו
סופו להיותו נדון באש שהרי דור המבול על שנתגאו ואמרו
מה שדי כי נעבדנו נדונו באש שנאמר בעת יזורבו נצמתו
בחומו נדעכו ממקומם אנשי סדום על שנתגאו שנ׳ הנה זה
היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה
להולבנותיה נדונו באש שנ׳ וה׳ המטיר על סדו׳ ועל עמורה
גפרית ואש׳׳ וכן פרעה על ידי שנתגאה ואמר מי ה׳ אשר

אשמע בקולו ואמר לי יאורי ואני עשיתיני נדון באש שנ׳
ירעם מן שמים ה׳ ועליון יתן קולו ברד וגחלי׳ אש וכתי׳ ויהי
ברד ואש מתלקחת וכן סנחריב על ידי שנתגאה ואמר אני
עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ונו׳ נדון באש שנ׳ ותחת כבודו
יקד יקוד כיקוד אש׳׳ וכן נבוכד נצר על ידי שנתגאה ועלה
את עצמו ואמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון ואמר ממ
מעל לכוכבי אל ארים כסאי לפיכך נדונו חיילותיו כאש
את מרצא שכשנכנסו לחנכת צלמא מנה הכתוב שמנה אמ
אמות שנ׳ כאדין מתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא
אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא הרי
שמנה ובשניה אין שם אלא ד׳ אומות שנ׳ ומתכנשין
אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא ואינון ד׳ אומות
קטיל המון שביבא די נורא וכן לעתיד מלכות אדום הרשע׳
על ידי שמתגאה ומע׳ה את עצמה הוא שכתוב אם תגביה
כנשר ואם בין כוכבים שים קנך לפיכך נדונת באש שנ׳
חזה הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקידת
אשא׳ עכ׳ במדרש׳׳ ומה שהזכיר צו את אהרן ואת בניו
הקדים הכתוב אהרן לבניו לפי שבכל סדר ויקרא כתיב
ודקו בני אהרן וערכו בני אהרן ואהרן לא הוזכר שם שנ׳
שנתרחק על מעשה העגל אמר משה לפני הקב״ה רבונו של
עולם באר שנואה ומימיה חביבין אם לעצים חלקת כבוד
בשביל בניהם דתנן כל העצים כשרין למערכה חוץ משל
זית ושל גפן קו׳ לאהרן בשביל בניו לכך נאמר צו את אהרן
ואת בניו הקדים אהרן לבניו׳׳ וע׳ דרך השכל זאת תורת
העולה היא העולה ירמוז הכתוב על מעלת הנפש השכלית
וכאלו אמר זאת תורת הנפש העולה היא העולה בזכות
התורה שנקראת היא שנ׳ עץ חיים היא למחזיקים בה וכתיב
תורת ה׳ תמימה משיבת נפש כלומר נפש לשרשה׳׳ על
מוקדה על המזבח בא לבאר על מעלת הנפש המשכלת שהי׳
עולה על מעלת הגלגלים ועל מעלת המלאכים כי מלת על
מוקדה כוללת הגלגלים ומלת על המזבח כוללת כל המלאכי׳
ופירוש על מוקדה כאלו אמר על האש כאמרו יקד יקוד
כיקוד אש ורז׳ על האש על השמש כי גלגל השמש מגיע
יסוד האש כשם שגלגל הלבנה מגיע יסוד המים והנה המלך
שלמה ע״ה שכל׳ דבריו בספר קהלת היו תחת השמש הזכיר
בענין הנפש העולה היא למעלה כלומר למעלה מהשמש
שהוא על מוקד׳ וידוע כי גלג׳ השמ׳ כול׳ כל הגלגלי׳ כי׳ בהיותו
אמצעי ובכל הדברים כלן עקר הדבר אמצעיתו ובא לרמוז
כי הנפש למעלה ממעלת הגלגלי׳ ובאמרו על המזבח היא
כנוי על מעלת המלאכים ומלת מזבח שם כולל להם לפי
שכשם שהמזבח מקום מיוחד לקרבנות שהם רצון השם ית׳
וכמו שכתוב ריח ניחוחי ותרגו׳ לאתקבלא ברעוא ואמר
הכתוב יעלו על רצון מזבחי כן המלאכים קרבים אליו
לעשות רצונו גבורי כח לשמוע בקול דברו׳ ובאמרו כל
הלילה עד הבקר בא לבאר באי זה זכות היא עולה וכמה
במה זה על מעלת הגלגלים והמלאכים בזכות שהיא עוסקת
בתורה כל הלילה עד הבקר שהיא מתעלה ומשבחת כל ימי
היותה בגוף שהוא חשך

ואפלה עד הבקר כלומר עד שתפרד ממנו ותשוב אל בית
אביה כנעוריה שהוא הבקר האמתי שלה בקר לא עבות
באמרו ואש המזבח תוקד בו הכונה לומר כי עם היות אש
המלאכים יוקדת ואשן גדולה וחזקה היא העולה על כלן
וזה על דרך מאמר רזל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת ׃
ועל דרך הקבלה היא העולה כמו והיא כתהלכת והיא המדה
המתעלה אל המקום אשר חוצבה משם ממנה תתחיל
מחשבת המקריב וכבר הזכרתי ענין זה בפרשת ויקרא וזאת
תורת המנחה כבר היא אמורה בסדר ויקרא ונפש כי תקריב
קרבן מנחה אבל נזכרה בכאן בשביל ד׳ מצות שנתוספו בה
האחת שתהא נאכלת מצות שנ׳ מצות תאכל ׃ והשנית שתהא
נאכלת בחצר אהל מועד שנ׳ בחצר אהל מועד יאכלוה ׃
והשלישית שיאכל אותה כל זכר בבני אהרן ״ והרביעית ׃
שיקדש כל אשר יגע בה אם יגעו בה קדשים קלים או חולין
יקדשו להיות כמוה שאם היתה פסולה יפסלו ואם כשר יאכלו
כחומר המנחה ״ זה קרבן אהרן דרשו רזל בארבעה דברי׳
נתקשה משה וזה אחד מהם וסימן שלהם מקשה ׃ ובאר
הכתוב בכודו זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה׳ כי המדה
הנקראת זה יקריב לה׳ בהקריבם עשירית האיפה וכן הזכיר
הנביא לעתיד בתחלת כהונתו של כהן גדול ביום חנוכו שהוא
מקריב עשירית האיפה הוא שאמר יחזקאל וביום באו אל
הקדש אל החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו ואמ
ואמרו בפרק אלו מגלחין חטאתו זו עשירית האיפה שהוא
מלשון חטוי וטהר ״ וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל ׃
פירוש וכל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה כלה שוה לגבוה
ודרשו רזל כהן ולא כהנת כי יש הפרש בכהנים בין הזכרים
לנקבות בדברים רבים שהרי מנחת כהן אינה נאכלת אבל
מנחת כהנת נאכלת כהן מוזהר מן הטומאה אבל לא כהנת
שכן דרשו רזל בני אהרן ולא בנות אהרן וטעם הדבר לפי
שהנשים גרמו מיתה לעולם וכן בהקרבת קרבנות כהן ולא
כהנת וכן באכילת קדשי הקדשים כגון חטאת ואשם ומנחה
ולחם הפנים כהן ולא כהנת וכן עוד כהן אסור בגרושה אבל
כהנת מותרת במגרש וכן במתנות כהנה כהן ולא כהנת אינן
מתחלקין על דרך החק כי אם לזכרי כהנה ׃ והרב זל כתב
בספר המורה כי טעם וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל
בעבור שכל כהן המקריב קרבנו הוא בעצמו אם יקריב מנ
מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאלו לא הקריב דבר כי מנחת
יחיד לא יקריב ממנה כי אם הלבונה והקומץ ולא די מעוט
הקרב׳ אלא שיאכלנו וידמה שלא הקריב קרב׳ כלל ולכך
ישרפו את כלה ״ זאת תורת החטאת וקראה קדש קדשים
כמנחה וכן תורת האשם שהזכיר אחריה קרא׳ קדש קדשים
וזהו סדור הפרשיות הזכיר תחלה פרשת עולה ואחריה פר
פרשת מנחה ואחריה פרשת חטאת ואחריה פרשת אשם
וקראם קדש קדשים והוא שאמ׳ הכתוב אחר סדור הפרשיו׳
זאת התורה לעולה למנחה לחטאת ולאשם ורצה לבאר
תחלה דיני קדשי קדשי׳ כי משפט אחד להם ואחר כך יבאר
דיני קדשים קלים כגו׳ שלמים ותודה ״ במקו׳ אשר תשחט
העולה תשחט החטאת והעולה שחיטתה בצפו׳ והיא באה

על הרהור הלב כמו שנתבאר למעלה וכדי שלא יבוש
החוטא הזהיר הכתוב כי קרבן חטאת הבא על חטא המע׳ ש׳
שישחט באותו מקום עצמו שהעולה נשחטת כדי שלא
ירגישו בני אדם בזה שמביא קרבנו אם חטא בהרהור או
במעשה ״ הכהן המחטא אותה יאכלנה ׃ אין לפרש כי
הכהן המשתדל והמתעסק בהקרבתה ומקטיר דמה וחלבה
הוא שיאכלנה בלבד ושלא יהיו לשאר הכהנים בה שום
חלק כי זה יהיה סבת מחלוקת ומריבה בין הכהנים שאם כן
יאמר כל אחד אני רוצה להתעסק בה אבל פירוש המחטא
הראוי לחטא להוציא את הטמא שאינו ראוי לעבדה וכל
מי שהיה מן הכהנים טמא טומאה קלה או חמורה או
אפילו בעל קרי לא היה לו חלק בקרבן חטאת ואשם עם ש
שאר הכהני׳ ולא במנחה וחזה ושוק שבקרבן השלמי׳ בקרבן
חטאת לפי שכתוב הכהן המחטא אותה יאכלנה באשם
לפי שכתו׳ הכה׳ אשר יכפר בו לו יהיה בשלמים לפי שכתוב
בהם המקריב את דם השלמים במנחה לפי שכתוב וכל מנח׳
אשר תאפה בתנור לפי שכל אלה קדשי קדשי׳ הם ואין הת׳
אכילת׳ אלא ליום אחד וזה שאינו ראוי לאכול ביומו לט׳ מ׳
לטמאתו אי אפשר להיות לו בו חלק וגם אי אפש׳ להצניעו
למחר ״ תכבס במקום קדוש ׃ כבר למדנו הכתוב למעלה
כי הוא חצר אהל מועד כמה שאמר בפרשת מנחה מצות
תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד וכנגדו בבית המקדש
העזרה וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר כלומר במקו׳ קדוש
כשם שהכבוס הוא במקום קדוש ואם בכלי נחשת בושלה
ומורק ושוטף במים נמשך גם כן אל מקום קדוש הנזכר
תחלה כי הכל היה במקום קדוש הכבוס והשבירה והשטיפה
פרשי׳ זל׳ ישבר לפי שהבליעה הנבלעת שם נעשת נותר ומ
ומורק לשו׳ תמרוקי הנשים ומגרק ושוטף לפלוט את בליעתו
אבל כלי חרש למדך הכתו׳ כאן שאינו יוצא מידי דפנו
לעולם עכ׳ הנה הודיענו הכתוב הזה כי כלי נחשת והוא
הדין לכל שאר מיני מתכות שנתבשל בהן האסור דינו
בהגעלה ולא תספיק בהם הדחה בעלמא אבל כלי חרש שנ
שנתבשל בו אסור אין לו תקנה אלא בשבירה ולא תספיק ב
בו הגעלה ומן הידוע כי יש למים ג׳ כחות והם המים הקרים
והפושרים והרותחים ״ הקרים אם נתן בהם האסור דין ה
הכשר הוא להדיח הכלי במים קרים ״ הפושרים אם נתן
בהם האסור אין הכשרו בהדחת מים קרים אלא בהדחת הפ
הפושרים ׃ הרותחים אם נתן בהם האסור אין הכשרו
של כלי לא במים קרים ולא בפושרים אלא ברותחים לפי ש
שהכלי שנתן לתוכו הדבר האסור אין פליטתו אלא כדרך
בליעתו וזהו שאמרו בעני׳ אסור כלי של חמץ בפסח דברים
שנשתמש בהם על ידי צונן כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות
מדיחן ומטבילן והן טהורים ׃ דברים שנשתמש בהם על
ידי חמין כגון יורות וקומקמוסי׳ ומחמי חמי׳ מגעילן ומ
ומטבילן והם טהורים ״ דברים שנשתמש בהם ע׳ ידי
האור כגון השפודין והאסכלאות מלבנן ומטבילן והם טה
טהורים הא למדת שאין האסור נפלט מן הכלי אלא כדרך
שנבלע בו ״ ומה שאמר ישבר

הלא אמר תשבר כמו שאמר תכבס לפי שלשון שבירה ענינו שישבור הכלי שנים ושלש׳ שברים כדי שלא יצלח למלאכ׳ ההיא שהיה ראוי תחלה. ואלו אמר תשבר היה כתבאר מזה לשברו שברים קטנים יותר מדאי עד שלא יוכל האדם להשתמש באחד מחלקי השברי׳ לשום דבר בעול׳ כגון תשב׳ אניות תרשיש וישברו הכדים ולא בא הכתוב לומר אלא שישברנו שבירה קלה שיתבטל הכלי מתשמישו הראוי וזהו שכתוב כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו ולא אמר תשבירו וכמו שאמרו רז״ל נשברו טהרו כלומר שכבר יצא מתורת כלי ומותר להשתמש באחד מחלקיו וכן ועצם לא תשברו כי׳ אפילו שבירה קלה שכן דרך בני חורין שלא להעסק בעצמות ודרשו רז״ל שהיו החרסים נבלעים בקרקע העזרה שאם לא כן היתה העזרה כלה מתמלאת חרסים והיה זה מיח׳ נסים שנעשו במקדש ואלו הן לא הפילה אשה מריח בשר הקדש מעולם ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא ארע קרי לכהן גדול ביום הכפרים ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובו׳ חם הפנים כלומר שלא ארע כהן מעולם שום פסול טומאה ושלשתן נחשבין אחד ולא כבו גשמים אש מעצי המערכה ולא נצחה הרוח עמוד העשן כלומר עשן אשו של הדיוט כענין שכתוב ונתנו בני אהרן אש על המזבח שאעפ׳ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט שהרי אש של מעלה אין לה עשן שכך אמרו במסכת יומא חמשה דברים נאמרו באש של מערכה רבוצה כארי וטהורה כחמה ויש בה ממש ואוכלת לחים ויבשים ואינה מעלה עשן רבוצה כארי והאמ׳ ר׳ חנינא סגן הכהנים אני ראיתיה רבוצה ככלב לא קשיא באן במקדש ראשון כאן במקדש שני׳ עומדים צפופי׳ ומשתחוים רוחים לא הזיק נחש ועקרב בירושלם ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום כשעולין בירושלם אלו הן י׳ נסים הזכירום רז״ל במקום אחד ביחד במסכת אבות נשארו ח׳ אלו הן כלים של חרס שנתבשל בהן חטאת והיו החרסים נבלעי׳ בקרקע מזבח העולה אשר עליו אש תמיד והיה מצופה נחשת כעובי דינר והיה מעצי שטים ולא היה הנחשת נתך ולא העץ נשרף׃ נרות המערב׳ היה בכל נר ונר שמן כמדת חברותיה ומעולם לא נכבת אחת מהן קודם השחר ואם הלילה היתה קצרה לא הותיר מן השמן ואם היתה ארוכה לא חסר ממנה הנר האמצעי לא היה בו שמן אלא כמדת שאר הנרות וממנה היה מדליק לכל השאר ובה היה מסיים לשון של זהורית היו תולין על פתחו של היכל ביום הכפורי׳ ולערב היה מלבין׃ השעיר שהיה משליך לעזאזל קודם שיגיע לעקרו של הר לא היה נשאר בו אפי׳ אבר אחד שלם׃

וראיתי במדרש תנחומ׳ בתחלת סדר ואתה תצוה כיון שהיו מדליקין את המנורה כל חצר שבירושלם היתה משתמשת לאורה לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור׃

הכהן המקריב את עולת איש אין לפרש דוקא הכהן המקרי׳ ולהוציא שאר הכהנים שלא יהיה להם בה חלק כי הלשון הזה הוא כלשון הכתוב למעלה הכהן המחטא אתה יאכלנה אין הכונה להוציא שאר הכהנים אבל אמר הכהן המקריב לומר כי כל הראוי להקריב יש לו חלק בעור להוציא את הטמא שאינו ראוי להקריב שאין לו בה חלק ומשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירות בזמניהם כי׳ דרשו רז״ל במסכת יומא סוף פק׃ ועוד שם לחם הפנים היה משתמר חמימותו בתוכו ח׳ ימים שנ׳ לשום לחם חם ביום הלקחו אמ׳ ר׳ יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנ׳ לשום לחם חם ונו׳ שהיו מסלקין אותו חם כשם שמסדרים אותו חם ומקשה והו ליכא והאם לוי מקום ארון אינו מן המדה ואמר שמואל כרובים בנס היו עומדים ומשני ניסי דבראי קא חשיב ניסי דגואי לא חשיב ומה שהוסיף הכתוב לומר אשר הקריב פירוש שכבר הקריב אותה ובא לבאר כי כשהכתוב מזכה לכהן עור העולה זהו לאחר שנתקרב על גבי המזבח ובעליה יצאו ידי חובתן בהקרבה אבל אם נשחטה ונמצאת טרפה או נשפך דמה ולא נזרק כראוי אין הכתוב מזכה לו העור׃ ורז״ל דרשו כי כל הקרבנות היו בודקין אותן קודם הקרבתן כדי שלא יקריבו טרפה על גבי המזבח או שהיו הכהנים מביאין את הטרפה בדוקין שבעין ובשאר סימנין קודם שחיטתן ולזה הוסיף אשר הקריב כלומ׳ שכבר עלתה לו בחשבון קרבן ׳לכהן המקריב אותה יכול לו לבדו תל׳ לכל בני אהרן תהיה יכול לכלן תל׳ לכהן המקריב אותה הא כיצד לבית אב של יום המקריבין אותה כלומר אנשי משמר שהרי הכהנים היו נחלקין לכד׳ משמרות והיו מתחלפין בכל שבת ושבת וכמאמר יהוידע באי השבת עם יוצאי השבת וכל מה שיזדמן להם מן הקרבנות בכל שבת ושבת היו חולקים אותו ביניהם בשוה הוא שאמ׳ הכתו׳ חלק כחלק יאכלו ונו׳ והזכיר הכתוב כל המנחות בשמותם מאפ׳ תנור ומרחשת ומחבת ואחר כן חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא ממה שיש לזה ואפי׳ מנחת הסלת בה יחלוקו׳ ואמר הכתוב הדין הזה במנחות וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובים שראוי להם לחלוק בשוה כי שכר ההקרבה לכהנים הטוהרים הנמצאים שם שכלם הם הם המקריבי׳ ביד או בצור׳ כי היחיד מהם או השנים והנ׳ הם המקריבים בשליחו׳ כלן הם עושין ובשליחות כלן עומדין על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלקו׳ לשון הרמבן׳ זל׳ ׃ וזאת תורת זבח השלמים קרבן זה שני מיני׳ תודה ושלמים קרבן תודה היה מביא עמו לחם מצה׳ וחמץ והיו מ׳ חלות עשר של מצה ועשר של חמץ ועשר של רקיקין עשר של רביכין וזהו שכתוב והק״יב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן וסלת מרבכת חלות בלולות בשמן ואחר כך אמר על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו הרי ד׳ מינין ואמר הכתוב והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה׳ באר שיקח משלש מינין אלו מכל אחד ואחד מהם תרומה כלומר י׳ וזהו תרומת מעשר שנותן לוי לכהן מעשר מן המעשר הנקרא תרומת מעשר ואם כן הרי מ״ל מצה ועשר׳ חמץ ודרשו רז״ל כי משקל עשר של חמץ כמשקל שלשים של מצה וכן נראה מן הכתוב שחלק אותן והלשון מוכיח כי הזכיר חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים

בשמן וסלת מרבכת חלות בלולות בשמן הודיענו בזה השואתן כי כל מין מהן עשר והזכיר אחר כך על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו וקרבן השלמי׳ אינו בא על ההודאה והוא נדר או נדבה בענין שכתוב ואם נדר א׳ נדבה זבח קרבנו ואין המביאו חייב להביא לחם ומה שהיה מקריב לחם חמץ בקרבן תודה והלא אמרה תורה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו אבל הענין כי לא היה קרב על גבי המזבח ואין הכונה בו לקרבן רק לתנופה׃ וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה פרט לדם דגים וחגבים ודם ביצים וידוע כי דם ביצים אין אסורו אלא מדרבנן ודוקא כשנמצא בחלמון אבל נמצא בחלבון זורק את הדם ואוכל את השאר זהו דעת הרב אלפס ז״ל אבל דעת בעלי התוספו׳ ז״ל כי כשנמצא הדם בקשר בין בקשר החלמון בין בקשר החלבון אסור וטעם האסור מדרבנן כשנמצא הדם בחלבון שאסור לדברי הכל היינו משום חשש רקום שיש לחוש כי מאותו מקום שנמצא הדם משם התחילה הביצה להתרקם ונמצא שהאוכל ביצה זו עובר משו׳ השרץ השורץ על הארץ׳ את החזה להניף אותו תנופה לפני ה׳ לפי הפשט שהיה מניף החזה עם החלבים ולא השוק שהרי בשוק נאמר ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן ולא הזכיר בו תנופה ואמנם מצינו כתוב מפורש שוק התרומה וחזה התנופ׳ על אשי החלבים שנראה מזה שהשוק והחזה על החלבים היה מניף ביחד ואחר התנופה היה מקטיר החלבים בענין שכתוב והקטי׳ הכהן את החלב המזבח׳ והשוק והחזה היו נתנין לכהנים הוא שכתוב והיה החזה לאהרן ולבניו וכתיב ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן וכך היתה תנופה זו היה נותן החלבים על ידי הבעלים וחזה ושוק למעלה מהם ומניף אותן לפני המזב׳ ותנופה זו בחזה ושוק מענין תנועת הלול במוליך ומבי׳ מעלה ומוריד מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ונראה לי בטעם שני אברים הללו שהם חזה ושוק שנתיחדו לתנופה על גבי המזבח לפי שהם כבת התנועה באדם גם כשאר בח׳ כי הרב המתנועע הוא במקו׳ החזה וכן תנועת כל בח׳ בשוקים היא ולפיכך באה המצוה הזאת בקרבנות שיניע לפני המזבח שני אברים הללו שהם בעל׳ התנועה להודות ולשבח בזה לאדון הכל המעמיד כל העול׳ כולו בכח תנועת הגלגלים וזהו שאמרו למי שארבע רוחות העולם שלו ולמי שהשמים והארץ שלו ועוד יש לומר בענין מוליך ומביא ומעלה ומוריד בין בתנועת חזה ושוק בין בתנועת הלולב שבזה רמז לגלות ולגאולה מוליך על שם וילכו בלא כח לפני רודף ומביא על שם הנני מביא אותם מארץ צפון׳ מעלה למי שהעלה שכינתו מקרב ישראל שנ׳ ויעל כבוד ה׳ מעל תוך העיר ומוריד למי שעתיד להורידה ולהשרותה בישראל שנ׳ כן ירד ה׳ צבאות על הר ציון ויש בו עוד רמז להחית המתים מוליך על שם שכתוב רוח הולך ומבי׳ על שם שכתוב ותבא בהם הרוח ויחיו מעלה על שם שכתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ומוריד ע״ש שכתו׳ ונפחי בהרוגים האלה ויחיו׃ זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים׳ לפי סדור הקרבנות בכתוב הזה תמצאם מסודרים בפרשיות פרשת עולה ואחר כך פרשת מנחה וכן כל השאר ומה שהכניס מלואים בין אשם וזבח השלמים ואין בפרשיות הנזכרות קרבן מלואים אם נאמר כי הכונה על מה שכתוב לפנים קח את אהרן שהיא פרשת מלואים לא יהיה הסדור נכון אבל הענין כי הזכיר למעלה מלואים ובזה יבא הסדור על נכון שהרי אין קרבן מלואים קרבן מיוחד כחטאת ואשם וזולת׳ אבל יש במלואים קרבנות רבים חטאת ועולה ושלמים וזהו לשון מלואים בלשון רבים ובודאי אותן הקרבנות כבר הם נזכרים והנה הכתוב הזה הקדי׳ עולה וחתם בשלמים הקדי׳ עולה כמשפט כי הוא הנבחר והוא הנכבד מכל הקרבנות וחתם בשלמים לפי שראוי לחתום במדת השלום שהוא קיו׳ העולם ודרשו רז״ל למה נקרא שמן שלמים שמטילין שלום בעולם וידעת כי היה השם נמחה על המים כדי לשים שלום בין איש לאשתו ולפי שאהובה מדת השלום תקנו לנו אנ׳ אנשי כנסת הגדולה חתימת תפלת שמנה עשרה במדת השלום והיא ברכת המברך את עמו ישראל בשלום וכן שלמה עה׳ חתם שיר השירים במדה הזאת שאמר אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום ואמרו רז״ל אפילו העליונים צריכין שלום שנ׳ המשל ופחד עמו עושה שלו׳ במרומיו ודרשו רז״ל זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם וגו׳ כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה בפרשת מנחה כאלו הקריב מנחה בפרשת חטאת כאלו הקריב חטאת והענין שהוא מתבונן בבאור הפרשה אל אי זה ענין היא רומזת כי מתוך כך יתגלו עיני שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות ובזה ישתדל יותר בקיום התורה והמצות ויהיו עונותיו נמחלין לו כאלו הקריב קרבן כי אין לומר שתהיה הכונה שיהגה ויגרוס לשון הפרש׳ בפסוקיה הערומים בלבד מבלי שיתבונן בם בפירושם וכיוצא בזה אמרו כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העול׳ הבא הכונה כי מתוך שיתבונן כמ׳ שיורו הפסוקים ואל מה שירמוז אז יכיר ויבחין נפלאות תמים דעים ויתחזק לבו באמונת השם ית׳ ועבדהו וכזה ייר׳ חיי העולם הבא ומטעם זה תקנו רז״ל בסדר תפלתנו משנת איזהו מקומן לאמרה בכל בקר ובקר ואמרו על זה אמר הקב״ה בזמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני ובמדרש זאת התורה לעולה למנחה ולחטא׳ ולאשם וגו׳ גדולה תורה יותר מכל הקרבנות כלן שנא׳ זאת התורה לעול׳ למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים כל העוסק בתור׳ כאלו הקריב עולה כאלו הקריב מנחה כאלו הקריב חטאת כאלו הקריב אשם ומלואים ושלמים ודע ורבן כי חלקי הקרבנות כלן הן תשעה בין קרבנות שיש להם מקום מיוחד ושחיטתן בצפון ובין אותן ששחיטתן בכל מקו׳ בעזרה ואלו הן עולה מנחה חטאת אשם תודה שלמים בכור מעשר פסח וכבר ידעת כי השבון תשעה תכלית האחדי׳ ותכלית כל המושג ואין השנה לעלה מתשעה ועל כן באו הקרבנות בחשבון הטעה לדורות שאין כונת העבדה בקרבנות כי אם לשם המיוחד והוא

שאמרו כתב׳ שלא נמצא בתורה בענין הקרבנ׳ת לא אל ו
ולא אלהים ולא אלהיך אלא השם המיוח׳ שלא ליתן פתחון
פה לבעל הדין לחלוק ועוד אמרו אשה ריח ניחוח ריחן שכל
העבודות כלן לשם המיוחד והקרבן היה קרב על גבי המזבח
והמזבח היה גבהו עשר אמות שכן כתוב כדה׳ ועשר אמות
קומתו ומה שכתוב בתורה ושלש אמו׳ קומתו מקו׳ המערכה
בלבד והמזבח הזה מקומו מכוו׳ ומיוחד בבית המקד׳ ואסור
לשנותו ממקומו לעולם הוא שכתוב וזה מזבח לעולה
לישראל והוא המקום שנברא אדם משם כמו שזכרו רז״ל א
אדם ממקום כפרתו נברא והוא המקום שהקריבו בו אדם ה
הראשון וקין והבל בניו ושם בנה נח את המזבח לעולה ושם
בנה אברהם את המזבח ושם נעקד יצחק אבינו נמצאת לם
למד שהמקום הזה מיוחד לקרבנות לכל הצדיקים ולכל הח
החסידים שבדורות ולפי שהמקום הזה מיוחד לכל חלקי הק
הקרבנות שהן תשעה תמצא כשלשת האבות שהם אברהם י
יצחק ויעקב שנרמזה מלת מקום ט׳ פעמים בפרש׳ העקדה
תמצא ד׳ פעמים מקום ויקם וילך אל המקום וירא את הם
המקום ויבאו אל המקום ויקרא אברהם את שם המקום זה
אברהם ויצחק ותמצא ביעקב ויפגע במקום ויקח מאבני הם
המקום וישכב במקום אכן יש ה׳ במקום מה נורא המקום ו
ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ויפגע במקום אינו מן
המנין שאינו מדבר בדבר גופני אלא שפגע בשכינה והנה
הם בין כלם תשעה כשחרב בית המקדש נבלע המקום הזה
הוא שהזכיר ירמיה טבעו בארץ שעריה וטית של טבעו ה
היא זעירי רמז לטביעת המקום הרמוז בתורה ט׳ פעמים ול
ולהעדר הקרבנות שהם ט׳ חלקים אשר צוה ה׳ את משה
בהר סיני דרשו רז״ל כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני
כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן והנה מצות של ויקרא שנינ׳
בהר סיני ואמנם על דרך הפשט מה שאמר בהר סיני וחזר
והזכיר במדבר סיני פי׳ הכתוב זאת התורה לעולה ולקרבנות
שצוה השם בהר סיני ביום צותו במדבר אחר שאמר בהר
סיני הזכיר במדבר סיני כדי שלא תבין מזה כי היה בהר מ
ממש במקום הכבוד ששם דבר עמו עשרת הדברים והוצרך
נכ׳ להזכיר במדבר סיני כדי שלא תבין במדבר סיני אחרי
שנסעו מלפני ההר ומפני זה הזכיר הכתוב את שניהם בהר
סיני במדבר סיני וענין בהר סיני לפני הר סיני והזכיר
הכתוב כי היה זה במדבר סיני לפני ההר בתחומו וקרוב לו
ושם אהל מועד כמו שאמ׳ בתחלת הענין ויקרא אל משה
וידבר ה׳ אליו מאהל מועד לאמר הודיע אותנו עתה מקום
אהל מועד וכן מה שאמר הכתוב עולת תמיד העשויה בהר
סיני פירושו לפני הר סיני כי בהר ממש לא הקריבו כן כתב
הרמבן זל׳ ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם
לה׳ במדבר סיני׳ הנה באר בכאן בפירוש כי הקבה׳ צוה
בקרבנות ואם כן יש לשאול מה שאמר הנבי׳ כי לא דברתי
את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח אבל
הענין כי בודאי הכתוב הוא שצוה בקרבנות והיה זה מחסדיו
חרבים לפי שבשר ודם עלול הוא אצל החטא ואי׳ שום אדם
נצל ממנו ואפילו הצדיקים וכענין שכתו׳ כי אין אדם צדיק
בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ועל כן באה מצות הק׳
הקרבנות מאתו יתע׳ להיותה לפניו כפר עונותינו שיתע׳ את

לנו האלהים ולא נאבד ואמנם רצונו הוא שנשמע בקולו
ולא נחטא ולא נצטרך לקרבנות אבל שנביא קרבנות ולא נ
נשמע בקולו לא צוה בקרבנות הללו ועל זה אמר הנביא
ולא צויתים על דברי עולה וזבח ומצינו בכתוב מפורש
הנה שמוע מזבח טוב ומקרא מלא אמר דוד עליו השלום
זבח ומנחה לא חפצת אבל מה אתה חפץ שנשמע בקולך
זהו שאמר אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת כי מן
הידוע שעקר הקרבנות הוא שמוע בקול השם ית׳ ומזה
הזכיר מיד כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו
בקולי ואם בעל הקרבן שומע בקול השם ית׳ הלא קרבנו מ
מרוצה ומקובל וכענין שכתוב רגזו ואל תחטאו אמרו
בלבבכם וסמך לו זבחו זבחי צדק ובאורו תרצו לזבוח זבחי
צדק שלא תחטאו ואם אינו שומע בקול השם ית׳ אין קרבנו
מקובל אלא נקרא זבח רשעים ואמר הכתוב זבח רשעים תו
תועבה ותפלת ישרים רצונו באורו של כתוב כי טובה
תפלת הצדיקים ויותר מקובלת היא מקרבנו של רשע וכן
אמר שלמה עליו השלום וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח
יאמר וקרוב השם לשמוע תפלת הצדיקים וחפץ בה מאשר
יחפוץ זבח הכסילים ומן הענין הזה הזכיר ישעיה עה׳ על
הרשעים המקריבים קרבן והם ברשעם שהוא נחשב להם
לעברה גדולה הוא שאמר שוחט השור מכה איש זובח השה
עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר וגו׳ כאו׳ כי הרשע
השוחט השור להקריבו קרבן הרי הוא כהורג נפש וזובח
השה להקריבו כאלו עורף כלב להקריבו לפניו והמעלה מ
מנחה כאלו מעלה דם חזיר לפניו והנה הכלב והחזיר
שניהם טמאים אבל יש בכל אחד מהם סימ׳ טהרה
שהרי הכלב מפרים פרסה והחזיר מפרי׳ פרסה ושוסע שסע
ולכך המשיל הרשעים בהם שהם מראים בעצמם שיש בהן
קצת מעשה טוב בהקריבם קרבן והנה הם טמאים כמ
במעשים רעים וזהו באור הכתוב כי לא דברתי את אבותיכ׳
ולא צויתים על דברי עולה וזבח כלומ׳ בלא שישמעו בקולי
ותקהל העדה אל פתח אהל מועד מעשה נס היה וזה אחד
מן המקומות שהחזיק המועט את המרובה כיוצא בו
ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע וכן אמרו
במדרש ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד אמ׳ לפניו
משה רבונו של עולם ששים רבוא אנשים וששים רבוא
בחורים היאך אני יכול להעמידן פתח אהל מועד אמר לו
הקבה׳ על זה אתה תמה והלא השמים כדוק עין היו ואני
מתחתים מסוף העולם ועד סופו שנ׳ הנוטה כדוק שמים
וימתחם כאהל לשבת וכן בהר סיני נגלה הקבה׳ על הר
סיני בכב׳ אלף מרכבות של מלאכי השרת שנאמר רכב
אלהים רבותים אלפי שנאן ועל כל מרכבה ומרכבה
כמרכבה שראה יחזקאל והיאך היה ההר מחזיק אלא מ
מעשה נסים היה שהיה הקבה אומר להר הרחב וקבל בני
אבונים וכן כשעברו את הירדן נכנסו כל ישראל
בין שני בדי הארון שנ׳ ויאמר יהושע אל כל בני ישראל גשו
הנה ושמעו את דברי ה׳ אלהיכם וכן לעתיד כל אותן
אבלוסי׳ שיצאו מאדם הראשו׳ עד שיחיו המתים היכן הם
עומדי׳ והן עתידין לומר צר לי המקום גשה לי ואשבה אלא
אני מרחיב את ירושלם שנ׳ הרחיבי מקום אהלך ויריעות

משכנותיך וכתיב ורחבה ונסבה למעלה למעלה עכ׳ כסדר׳׳
ויתן עליו את הכתנת ויחגור אתו באבנט וגו׳ בגדי כהונה ס
סדר לבישתן כך היא כתנת אבנט מעיל אפוד חשן מצנפת
ציץ הזהב והנה הם ז׳ שהיה משה מלבישן לאהרן ונותנן
עליו ועם הכ כנסי׳ שהיו לובשין הם עצמן תחלה הן ח׳ וסדר
לבישתן כסדר ז׳ רקיעים מכנסים שהיו לכסות בשר ערוה
כנגד הרקיע הראשון שבו לבנה שהוא מכסה לאהל העולם
השפל בשגם הוא בשר כתנת כנגד הרקיע שבו כוכב אבנט
כנגד הרקיע שבו נגה · מעיל כנגד הרקיע שבו חמה ·
אפוד כנגד אפדת הרקיע שבו מאדים חשן כנגד הרקיע ש
שבו צדק ולכך היו בכפלו אורים ותומים שהיו מצודקין כ
בדבריהם מצנפת שהיה עליון בראש כנגד הרקיע שבו
שבתאי שהוא עליון על כל השבעה והכתוב קראו ראש ט
כוכבים הוא שכתוב וראה ראש כוכבים כי רמו ציץ שכתוב
בו קדש לה׳ כנגד כסא הכבוד שהוא למעלה משבעה ויש
עוד בשבעה שהיה משה מלבישן רמז לשבעה הידועים כי
הראשון הוא כתנת בד לבן והשני אבנט שהיה חוגרו והסת
והגבורה במתנים והמעיל שכלו תכלת והאפוד שהיה הדר
וחשן משפט שוק שמאל והמצנפת ראויה לחתן והשביעי ה
הציץ שהיה של זהב והיא הכלה והבן זה׳׳ ויתן אל החשן
את האורים ואת התומים · כתב של שם המפורש היה
וכבר נתבאר זה בסדר ואתה תצוה ומדרגה היתה ממדרגות
רוח הקדש למטה ממדרגת הנבואה ולמעלה מבת קול ודע
כי ההפרש שיש בין נבואה לרוח הקדש הוא שהנביא כעת
שתבא בו הנבואה כל הרגשותיו וכחותיו בטלו והוא משולל
מכל דרכי העולם הזה ומופשט מן החומר ומתבודד עם ה
השכל לבדו והנה זה בהקיץ וזו היא מעלת ח׳ נביאים · ורוח
הקדש הוא שלא תתבטל אחת מהרגשותיו והוא מדבר
כדרך כל אדם אבל יעורר אותו רוח עליוני ויופיע הדברים
על לשונו וידבר עתידות בסיוע אלהי וזו היא מעלת
הכתובים אבל מעלת התורה שצוה לנו משה למעלה מכל זה
כי נבואתו של משה למעלה מכל הנביאים כלן ומטעם זה
תמצא לרז״ל שיזכירו בכל מקום תורה נביאים וכתובים כ
כסדר המעלות ומדרגות הנבואה וכפירוש אמרו מניחין ת
תורה על גבי ספרים אבל לא כתובים על גבי נביאים כל זה
הוצרכו החכמים ז״ל להעיד על מדרגו׳ הנבואה כדי שיתבונן
האדם והחי יתן אל לבו מאין תוצאות הנבוא׳ ואיך המעלות
זו למעלה מזו ומה בין נבואת משה לשאר הנביאים כלן ··
ויתן על תנוך אזן אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל
בהן רגלו הימנית · ויראה לי בסדור אברים הללו כי מפני
שנחלק המציאות לשלשה חלקים עולם המלאכים ועולם הג
הגלגלים והעולם השפל ונצטוה משה על המשכן הכולל
חלקי המציאות הזה לפנים מן הפרכת כנגד עולם המלאכי׳
בחוץ לפרכת שהוא אהל מועד כנגד עולם הגלגלים חצר ה
המשכן כנגד העולם השפל על כן הוצרך המשכן הזה להיות
שם מכיר את בוראו מיוחד לעבד עבודת השם ית׳ והוא הכהן
הגדול ושיהיה גם כן כולל בגופו ובתכונת צורתו שלשה ח
חלקים אלו וזו היא צורת אדם שבו עולם הדבר והוא הראש

כנגד עולם המלאכים ועולם החיות זהו מן החזה ועד כתניו
כי באמצעות גופו הוא הלב שהוא בעל התנועה כנגד עולם
הגלגלים ועולם הטבע ממתניו ולמטה כנגד העולם השפל ו
ולפי שהקרבנות הם קיום העולם ושהוא נחלק לשלשה
חלקים אלו הוצרך משה רבינו ע״ה לתת מן הדם שהוא כפר׳
הנפש בג׳ אברים הללו מן הגוף שהן שלשת חלקי הגוף של ה
הכהן המכפר וזה שאמר על תנוך אזן אהרן הימנית זהו ע
עולם הדבר כי אבר האזן בראש ועל בהן ידו הימנית
זהו אמצעות הגוף הוא עולם החיות · ועל בהן רגלו ה
הימנית זהו עולם הטבע · ודע כי הבהן שהוא לשון
התורה נקרא בלשון חכמים גודל שהוא העבה מכלם ויש ש
שפירשו כי העבה מכלם נקרא זרת והקטן שבכלם נקרא
גודל וכן סדור חמשה אצבעות היד בשמותיהן והם אצבע
אמה קמיצה גודל זרת והראשון והוא העבה נקרא זרת לפי
שבו נשלם הזרת כשמודד בזרתות והשני לו נקר׳ אצבע וזהו
וטבל הכהן אצבעו מן הדם שלישי לו נקרא אמה והוא
האמצעי וארוך מכולן ואמת הזרוע נשלמת בו · רביעי לו
נקרא קמיצה וזהו וקמץ הכהן משם מלא קמצו חמישי לו נ
נקרא גודל והוא הקטן שבכלן והוא סוף האצבעות ולכך
נקרא גודל מלשון גדילים שהן חוטין בסוף הכנף · אמנם
בתחלת בתובות אמרו זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו
גודל ופרש״י ז״ל שם זו זרת מן הקטנה מודדים זרת של חשן
זו קמיצה שאצל הקטנה דופה שלש אצבעותיו על פס ידו ה
הקמיצה והאמה והאצבע והקומץ זו אמה גדולה אמת בנין
ואמת כלים · זו אצבע להזות דכתיב באצבעו זו גודל
לבהן ידו דאהרן כל אחד מהם יש בו צורך ואף בצרכי
גבוה עכ׳ לשון הרב ז״ל וחכמי הטבע כתבו בספריהם כי
כשם שכל אבר ואבר מאברי הגוף נברא לתועל׳ מיוחד בגוף
ויש ברובן שבכל אחד ואחד כולל שתים שלש תועלות ואין
בו דבר לבטלה כך חמש אצבעות שביד כל אחד ואחד המ
מהם נברא לתועלת מיוח׳ והוא כי כל אחד מהאצבעו׳ הוא
משרת לחוש אחד מחמשה חושים שבאדם שהם עקר האדם
ובהם מתגלים כחות הנפש הראשון משרת לקנוח הפה והוא
שבו חוש הטעם · והשני תוך הנחירים שבו חוש הריח ·
והשלישי לחוש המשוש למשש בכל חלקי הגוף ולפיכך הוא
ארוך מכולן · והרביעי לקנח העין · והחמישי לקנח
האזן והקב״ה ברא בגוף האדם חמשה חושים ומסר להם חמ
חמשה משרתים שהן האצבעות וזהו שלמות הטבע כי אין
הטבע עושה דבר לבטלה · ואנו רואין כי כל אחד ואחד
מהאצבעות הולך לחוש שלו תמיד שלא בכונה יתברך וית׳
היוצר יוצר בראשית אשר יצר את האדם בחכמה · כי
שבעת ימים ימלא את ידכם · וכן אמר לו הקב״ה בסדר
ואתה תצוה שבעת ימים תמלא את ידם ועל דרך הקבלה
היו ימי המלואים שבעה כנגד השבעה הידועים כי כבר יד
ידעת דוגמתו של כהן גדול מהו שבתוכו התנבא משה ע״ה
כענין שכתוב מוליך לימין משה זרוע תפארתו ולכך נצטוה
משה שיסתפל באהרן ושימשחנו כי כן הזכיר למעלה ויצק
משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו ולכך

ולכך נקראו ימי מלואים מלשון שלמות כי השלמתם שלמות הכל וכבר ידעת כי משה שמש כל שבעת ימי המלואי וחנוך כהנתו של אהרן על ידי משה היתה ודבר זה׳ כאשר עשה ביום הזה צוה ה׳ לעשות לכפר עליכם׳ דרשו רז״ל במסכת יומא ריש פ״ק כאשר עשה ביום הזה הוא יום שמיני למלואים שאתם משמרים ז׳ ימים לפניו כך צוה ה׳ לעשות אלו מעשה פרה שתשמרו ז׳ ימים קודם לשרפת פרה מג״ש דצוה צוה כתיב הכא צוה ה׳ לעשות וכתיב בפרה זאת חקת התורה אשר צוה ה׳׳ לכפר עליכם אלו מעשה יום הכפורים שיפרוש הכהן הגדול ז׳ ימי׳ קוד׳ ליום הכפורים והיינו דתנן ז׳ ימים קודם יום הכפורים מפרישי׳ כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ותנן נמי ז׳ ימים קודם שרפת הפרה מפרישין הכהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה וזה באור ה הכתוב כאשר עשה ביום הזה שיש לפניו שבעה כן צוה ה׳ לעשות בפרה ז׳ ימים לפני שרפתה וכן לכפר עליכם הוא י יום הכפורים שהכהן גדול פורש שבעה ימים לפניו׳ ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים׳ הזהירם שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה כלום עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותו העת והיא מצוה נוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה וזהו שאמר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומ׳ בשעת עבודה ואם עשה כן חייב מיתה שנ׳ פן תמותו ומכלל לאו אתה שומע הן׳ ומה שהזהירם שלא יצאו מן הפתח לא ביום ולא בלילה כונת הפסוק כש בשעות הראויות לישב שם שהרי בשר ודם הוא מוכרח רע לעשות הענינים הגופניים כיוצא בו אמר הכתוב בבנין בית המקדש ויבנהו שבע שנים ואת ביתו בנה יג׳ שנה שאין לכ לכלול בהם השבתות והמועדים כי הכונה בימים הראוים למלאכה אף כאן הזהירם שלא יצאו מן הפתח בש בשעות הראויות לישב שם׳ ובמדרש ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה אלו ז׳ ימי אבלות של נדב ואביהוא שהרי הקב״ה שמר עולמו תחלה כאדם שהתאבל ז׳ ימים על העולם שעתיד ליחרב בדור המבול שנאמר ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ ואמרו שם ומתאבלין על ה המת קודם שימות אלא אדם שאינו יודע מה שעתיד להיות אינו מתאבל עד שימות המת הקב״ה שיודע מה שעתיד ל להיות שמר עולמו תחלה אף כאן אמר הקב״ה ופתח אהל מ מועד תשבו יומם ולילה שבע׳ ימים שמרו על אחיכם שבעה כדרך ששמרתי אני את עולמי שבעה וזהו שכתוב ושמרתם את משמר ה׳׳ אשר צוה ה׳ ביד משה כתב הרמב״ן ז״ל לא אמ׳ כאשר צוה ה׳ את משה כאש׳ יאמר בכל מקו׳ לפי שבניו לא עשו כאש׳ צוה ה׳ אבל עש׳ כל הדברי׳ אשר צוה ה׳ ביד משה ועוד הוסיפו על המצוה מה שיאמר הכתוב כאש זרה אשר צוה אותם עכ׳ ופרשה זו של מלואים נאמרה ז׳ ימים קודם הקמת המשכן שהרי משה בכ״ג באדר נצטוה בהקמ׳ המשכן והקי׳ אותו ולסו׳ שבעת ימי׳ קראו הקב״ה שהו׳ יושב הכרובים וצוהו על הקרבנות בכל הפרשיות שבתחלת סדר ויקרא עכ׳׳

והנה המשכן נתחנך בקרבן מלואים ולפי מה שכתבתי למעלה בפסוק כי שבעת ימים ימלא את ידכם בדין היה ש שיתחנך בו כי קרבן מלוא״כ קרבן הוא כולל חטאת עולה ושלמים וכן ענינם כולל כל הבנין ולכך שמש משה כל שבעת והלביש לאהרן ז׳ מן הראשון שהוא בנת בד עד ה השביעי שהוא הציץ כדי להמשיך השכינה הכלולה משבעה ואז שרתה למחרתו ביום שמיני שהיה באחד בניסן וטעם המלואים שיהיו חטאת ועולה ושלמים לפי פשוטו הוא כי הקריב חטאת לכפר על המזבח כענין שכתוב ויקדשהו לכפר עליו והעולה לרצות על הכהנים והשלמים להודות לה׳ כי טוב עשה עמם בצוותו אותם לעשות לו משכן ובית תפאר׳ וכן בבית המקדש לעתיד יקריבו קרבן מלואים עם חנכת ה המזבח וכשם שהקריבו הנשיאים במשכן חנכת המזבח וה והקריבו בשבת כך לעתיד יקריב הנשיא חנכתו בשבת כמו שמפורש ביחזקאל המקום יזכנו לראות בבנינו ולהקריב שם קרבנות על גבי המזבח שיהיו לרצון ויקיים לנו ברחמיו ה הבטחת ישעיה עליו השלום שאמר כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר

ויהי ביום השמיני

חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה׳ שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת׳ שלמה המלך ע״ה בפסוקי פרשה זו בא לדבר על אמונתנו ועל אמונת האומות והמשיל אמונתנו לאשה ח חכמה וזריזה והמשיל אמונת האומות לאשת כסילות הומיה המשיל אמונתנו לאשה חכמה הוא שאמר חכמות בנתה ביתה יכנה חכמת תורתנו במלת חכמות על שם שכוללת כל החכמות ואמר כי חכמת התורה כאשה שבנתה ביתה על עם עמודים רבים כדי שיהיה חזק לא ימוט לעולם וחשבון שבעת לאו דוקא אבל הוא בענין כי שבע יפול צדיק וקם והנה היא משתדלת לטבוח טבח והכין ולמסוך היין והיא בעצמה עורכת השולחן לא בצווי וזה טעם אף ועוד תקרא לקרואי׳ והם הנשים אשר בגילה גם לפתי ולחסר לב והנה זה משל על חכמת תורתנו שהיא שלמה בכל מיני שלמיות שנא׳ לא תחסר כל בה והיא המורה דרך ה׳ תמיד וכשיתבונן בה האדם היטב שם ימצא תשובה לכל החולקים עליה כגון מאמיני ה השנים ומאמיני השלוש ועובדי שאר הכחות שהם כמין מיני עז׳ עד שהתורה היא ערוכה ומסודרת לפני כל מבין כשלחן ערוך המזומן לפני הרעב שיאכל והתורה הזאת היא הנותנת חכמה כפתאים וכענין שכתוב עדות ה׳ נאמנה מח מחכימת פתי ותזהיר את הבריות שיתעסקו בה ושיעזבו פתיות והוא שכתוב מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו ומה היא אומרת לפתי ולחסר לב לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי ע עזבו פתאים וחיו ואשרו בדרך בינה כי בי ירבו ימיך וגו׳

והמשיל אמונת האוכות לאשת כסילות הומיה הנותנת עצת
להכשיל הרבי' והמחזקת ידי עובדי עברה והמשבחת הפתיות
והמעשים הרעים הוא שכתוב אשת כסילות הומיה פתיות ו
ובל ידעה מה וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת באר
הכתוב כי האשה הזאת הפך הראשונה כי הרא שונה חכמה
וזו אשת כסילות הראשונה בנתה וטבחה ומסכה וערכה והי'
שותקת וזו איגה יודעת לעשות אחת מאלה והיא הומיה וזהו
ובל ידעה מה וכשם שהאשה הראשונה שלמה בכל מיני
שלמות וזריזות כן זאת חסרה מכלן שאינה יודעת לעשות
דבר רק שהיא יושבת לפתח הבית זהו וישבה לפתח ביתה ב
במקום מגולה שאינה נכנסת לפנים ואיך תכנס ואין שם
דבר מתוקן כן האמות שהם עובדי עז' אינן רוצין להתכסו'
בצלו של הקבה' אבל הם יוצאין מתחת רשותו ולא זכו להכ
להכנס בפנים זהו וישבה לפתח ביתה במקום מגולה שאינה
נכנסת לפנים ובן השיב רבי יהושע בן חנניה למלך ק
קיסר אלוהות שאתם עובדין אם תרצו לעבדם עבדו אותם
חוץ מן העולם שברא הקבה' בעולם שתעשו לכם כי אין
ראוי שתעבדום ברשות שלו והודיענו הכתוב כי האמות שה
שהם עובדי עז' עם היותם חסרים מכל השלמיו' הם מתגאים
במעשיה' הרעים וזהו שאמר על כסא מרומי קרת כי למעלה
הזכיר על גפי וכאן על כסא וכתיב לקרוא לעובריי דרך הם
המישרים ארחתם כי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו ומה
היא אומרת מים גנובים ימתקו ולהם סתרים ינעם כי כשם
שהראשונה והחכמה תוכיח הפתאים לעזוב פתיותם כן זו ש
שהיא אשת כסילות מלמדת אותם להחזיק בפתיותם וכשם
שהראשונה מלמדת דרך החיים ואומרת כי בי ירבו ימיך כן
זו מלמד' דרך המו' זהו שכתוב ולא ידע כי רפאים שם בעמקי
שאול קרואיה הפך מקרואי הראשונה ובמדרש
חכמות בנתה ביתה זו התורה שבנתה כל העולמות חצבה ע
עמודיה שבעה שנחצבה מ שבעה רקיעים זכה אדם והתעס'
בה נוחל שבעה ארצות ואם לאו מכתלק משבעת ארצות כ
באורו ז' ארצות העולם הזה שהוא נחלק לז' אקלימים וכאלו
אמרו נוחל העולם הזה ומסתלק מן העולם הבא והמדרש
הזה עשה חשבון שבעה דוקא לפי שהוא החשבון המכוון ה
הכולל העליונים והשפלים והוא החשבון הנמצא כהרבה מ
מצות שבתורה שהן סובבות על חשבון שבעה כמצות הש
השבת והשמטה והיובל כי הז' ביעי מקודש בימי' שהו' השבת
ובשנים והיא השמטה ובשבתות והוא היובל גם ימי הפסח
שבעה וימי הסכות שבעה וארבעה מינין שבלו'ב חוזרין ל
לשבעה גם ימי האבלות שבעה כימי השמחה והכל ענין אחד
ויכוון לשבעת ימי בראשית גם בלעם הקריב בשבעה מזבחות
ואמר את שבעת המזבחות ערכתי גם ימי המלואים שבעה כי
כן נתפרש בכתוב כי שבעת ימים ימלא את ידכם וכל
הדברים האלה הסובבים על שבעה עקרן ושרשן אחד ומ
ומוצאן ממעין אחד · ומה שלא נתחנך אהרן בכהונה
גדולה ביום שביעי עצמו כי אם למחרתו ביום שמיני לפי ש
שהכהן הגדול מיוחד בבית המקדש לעבודת אל אחד וחשבון
שמנה אחד השבעה הנה הוא במעלת האחד · על כן צוה

הכתוב להיות תחלת כהונתו של כהן אחרון וחנוך עבודתו ב
ביום השמיני וזהו שכתוב ויהי ביום השמיני קרא משה לא
לאהרן ולבניו ולזקני ישראל · חנוך כהונה גדולה ביום ש
שמיני כולל עוד טעם אחר והוא שמצינו שרוב עניני המש
המשכן והמקדש סובבי' על חשבו' שמנה שהרי בגדי כהן ג
גדול היו שמנה ואלו הן ציץ וחשן ואפוד ומעיל וכתנת
תשבץ מצנפת ואבנט, ובגדי בד בושמי שמן המשחה וה
ו קטרת היו גם כן שמנה בשמ' המשחה ארבעה מר וקנמון
ו קנה וקדה ובקטרת ארבעה נטף ושחלת וחלבנה ולבונה גם
הבדים היו ח' שני בדי הארון ושנים לשלחן ושנים למזבח ה
הזהב ושנים למזבח העולה גם הקרבנות שהיו מקריבים לא
הוכשרו ליקרב כי אם אחר ח' ימים הוא שכתוב ומיום ה
השמיני והלאה ירצה גם השיר שהיו הלוים אומרים על ה
הקרבנות היו ח' לחנין למנצח על נגינות ע' מחלת על עלמ
עלמות הכשא על הנחילות על שושנים על הגתית על השמ
השמינית היום השמיני הזה ראש חדש ניסן היה שבו ה
הוקם המשכן ונטל עשר עטרות כלומ' עשרה מיני כבוד ומ
ומעלה נתקבצו באותו יום היה ראשון לשנת צאת ממצרים
ראשון לכהונת אהרן שבו נתחנך ובו היה תחלת כהונו רא
ראשון לקרבנות ראשון שנתברכו ישראל ברכת כהנים רא
ראשון לירידת אש מן השמים על מזבח הנחשת ראשון לש
לשעי' ראש חדש ראשון לשחוטי חוץ שבו נאסרו הקרבנות
להקריב אלא אם כן הביאום תחלה אל פתח אהל מועד רא
ראשון להשראת שכינה ראשון לקרבנות הנשיאים שבו ה
הקריב נחשון בן עמינדב את קרבנו ראשון לשלוח טמאים
ממחנה ישראל וכן לשון תב' אותו היום נטל עשר עטרות
ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים ראשון לכהנה ר
ראשון לעבודה ראשון לירידת האש ראשון לאכילת קדשים
ראשון ראשון לראשי חדשים ראשון לשכון שכינה
בישראל ראשון לברך את ישראל · ובמדרש ויהי
ביום השמיני זהו שאמר הכתוב אמרתי להוללים אל תהולו
לחוללים אל תחולו ענין מחולות כמחולות המחנים להול ב
בחולות לפי שהשמחה אינה ממתנת לאדם בעולם הזה לא
בל מי ששמח היום שמח למחר ולא כל מי שמצר היום מצר
למחר זהו שאמר שלמה עה' לשחוק אמרתי מהולל תדע לך
שהוא כן שהרי בבריאת העולם היתה שמחה גדולה לפני ה
הקבה' שנאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו וכתיב
וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד מה כתיב בס
בסוף וינחם ה' וגו' ויתעצב אל לבו לכך נאמר אמרתי
להוללים אל תהלו אמרתי לחוללים ומה אם הקבה' לא המ
המתין בשמחתו בני אדם על אחת כמה וכמה · אברהם
שמח שמחה גדולה נתגדל והרג כמה מלכי' ונתן לו הקבה' בן
לזקנתו ולבסוף אמר לו קח נא את בנך את יחידך וגו' חזר
מהר המוריה לקבור לשרה ובקש מקום לקברה ולא מצא עד
שקנהו בארבע מאות שקל כסף יצחק שמח שמחה גדולה
אמרו לו ראו ראינו כי היה ה' עמך נצל מן החרב ומאנשי ג
גרר ולבסוף ותכהין עיניו ומה יצחק שהוא עולתו של
הקבה' לא המתין בשמחתו בני אדם על אחת כמה וכמה ·

יעקב שבח שמחה גדולה ראה סלם ומלאכי אלהים עולים
ויורדים בו והנה ה' נצב עליו ולבסוף ארעוהו כמה צרות צ
צרת לבן צרת עשו צרת יוסף צ"ת דינה ומה יעקב הצדיק ש
שאמר לו הקב"ה ישראל אשר בך אתפאר לא המתין בשם
בשמחתו בני אדם על אחת כמה וכמה • יהושע שמח
שמחה גדולה הנחיל לישראל את הארץ הרג שלשים ואחד
מלכים ונתנו לו כל ישראל כבוד ואמרו לו כל איש אשר
ימרה את פיך ולא ישמע אל דבריך לכל אשר תצונו יומת ו
ומה יהושע שלא זכה והזקין ומת בלא בנים הצדיקים כך ה
הרשעים על אחת כמה וכמה • עלי הכהן שמח שמחה
גדולה שהיה מלך וכהן ואב בד' שנאמר ועלי הכהן יושב
על הכסא על מזוזת היכל ה' ראה מה כתיב ויהי בהזכירו את
ארון האלהים ויפול מעל הכסא אחורנית ותשבר מפרקתו וי
וימת וכתיב ושני בני עלי מתו חפני ופנחס ומה עלי הצדיק
כך הרשעים על אחת כמה וכמה • אלישבע בת עמינדב
אין לך איש ואשה בעולם שראתה שמחות גדולות כמותה ש
שראתה בעלה כהן גדול ומשה אחי בעלה מלך ונביא ושני
בניה סגני כהונה ואחיה נחשון בן עמינדב ראש כל נשיאי
ישראל ולא המתינה בשמחתה אלא נכנסו שני בניה להקריב
קרבן ויצאו שרופים לכך נאמר אמרתי להוללים אל תהלו ••
קרא משה לאהרן ולבניו • דרשו רז"ל קריאה זו לגדולה
שכך אמר לו משה לאהרן אחי הקב"ה רוצה למנותך כהן גד
גדול אמר לו אתה יגעת במשכן ואני נעשה כהן גדול אמ'
לו אעפ"י שאתה נעשה כהן גדול שמח אני כאלו נעשתי אני
שכשם ששמחת בגדולתי כך אני שמח בגדולתך ואימתי
בשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לך ואשלחך אל פרעה אמרתי
לו שלח נא ביד תשלח תעביר מעלי השליחות שאחי גדול
ממני אמר לו אעפ"כ וראך ושמח בלבו אמר ר' שמעון בן
יוחאי הלב ששמח בגדולתו של אחיו ילבש אורים ותומים
שנאמר ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפיכך
כל שבעת הימים שהיה משה מתעסק במשכן היה זורק את
הדם ומקטיר קטרת אמר הקב"ה מה אתה סבור שאתה נעשה
כהן גדול קרא לאהרן שישמש בכהונה גדולה וזהו שכתוב
קרא משה לאהרן ולבניו וגו' למה קרא לזקני ישראל לגדלו
בפניהם אמר לו הקב"ה קום קרא לזקנים ומנה אותו בפניהם
כדי שלא יאמרו מעצמו נעשה כהן גדול • ויאמר אל
אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת לכפר על מעשה העגל שכ
שכתוב בו אשר עשה אהרן • ובמדרש קח לך עגל למה
לא אמר קח לך פר אלא קח לך עגל לפי שעל ידי עגל
נתפקפקה ה... הנה בידך ובעגל היא מתקיימת בידך • קחו
שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה •
אמרו במדרש מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אתם
יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף בתחלה וישחטו שעיר ע
עזים בסוף עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה
שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל • ויראה לי כי מה
שצוה לאהרן להיות העגל שלו חטאת וצוה בשל ישראל
להיותו עולה כדי שיתבאר מזה זכות לבו של אהרן שאעפ"י
שעשה העגל בידו לא חטא בו במחשבתו כלל אבל

כונתו היתה לשמים וכן יראה לי ממה שהוסיף הכתוב לומר
אשר עשה אהרן כי בודאי כבר נתפרש זה באמרו ויקח מ
מידם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה ולמה הוצרך א
אשר עשה אהרן אבל בא לומר שאין הכתוב תופש עליו א
אלא על המעשה לבד ולא על המחשבה והוא כאלו אמר
כפירוש כי חטא במעשה ולא במחשבה ומפני זה הביאו
חטאת לפי שהחטאת באה על החטא במעשה ובאותו של
ישראל צוה להיותו עולה לפי שהעולה באה על הרהור הלב
וידוע כי ישראל חשבו בו מחשבה רעה והנה חטאו בו
במחשבה ובמעשה • ושור ואיל לשלמים • דרשו רז"ל
בתכ' למה הקריבו ישראל שנים עגל ושור לפי שנדמו עבדה
לשני מינין שנאמר עשו להם עגל מסכה ולהלן הוא אומר
וימירו את כבודם בתבנית שור יבא שור ויכפר על מעשה
שור יבא עגל ויכפר על מעשה עגל תדעו שנתרצה המקום
לכפר על עונותיהם עברה שאת מתיראין ממנה כבר נזכתה
לפני המקום שנאמר לזבוח לפני ה' •• כי היום נראה
אליכם • היה לומר נראה בסגול וכך הלשון נראה לזכר
ונקבה נראה בקמץ ומזה יתכן לומר לפי דרך הקבלה כי
הוא נפעל עומד לנקבה והוא רמז למדת הדין שנראתה
באותו יום והוא שכתוב וירא כבוד ה' אל כל העם ומפני זה
אמר לשון נראה והוא כלשון אם עוגת תשמור יה שאינו
לנכח כי אם לשון נקבה נסתר וכבר ידעת ענין הכתוב ומראה
כבוד ה' כאש אכלת וזהו שאמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו
וירא אליכם כבוד ה' היה מספיק שיאמר אשר צוה ה' תעשו
וירא אליכם ומלת וירא חוזר אל השם אבל הוסיף לומר כבוד
ה' כדי לבאר על המצוה ית' ועל הכבוד הנראה ••
קרב אל המזבח • על דרך הפשט אל צפון המזבח כי
החטאת והעולה שחיטתן היתה בצפון • ועל דרך המדרש
היה אהרן רואה את המזבח בתבנית שור והיה מתירא ממנו
נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא ממה שאתה מתירא
אלא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך נאמר קרב אל המזבח
וכתב הרמב"ן ז"ל אין הכונה במדרש הזה שהיה רואה על
המזבח תבנית שור אבל הענין כי אהרן לא היה בידו עון א
אחד זולתי עון העגל והיה העון ההוא קבוע במחשבתו כע
כענין שכתוב וחטאתי נגדי תמיד והיה רואה את המזבח כ
כאלו היתה שם צורת עגל שיעכב על קרבנותיו שיקריב מכ
מכאן ואילך ועל כן אמר לו משה אין לך להתירא מ
מזה שכבר נמחל לך העון •• ובעד העם ועשה את קרבן
העם אמר תחלה וכפר בעדך ואחר כך בעד העם שתעשה
קרבן העם או יש לפרש ובעד העם הבונה על משפחתו כלומ'
בית הלוי ואחר כך קרבן העם אלו ישראל • ואת הדם יצק
אל יסוד המזבח לכפר נפש האדם שקיומה בדם כי כן כתוב
כי נפש כל בשר דמו הוא וכתב כי הדם הוא בנפש יכפר
ועל כן היה מקטיר ג' דברים הללו החלב והכליות ויותרת ה
הכבד לפי ששלשתן מסכימים בחטא ומטים האדם מדרך
טובה לדרך רעה וזהו שאמר ואת החלב ואת הכליות ואת
היותרת מן הכבד מן החטאת הקטיר המזבחה החלב הוא
הוא השומן המביא את האדם לידי גסות הרוח והוא הסבר

שטבעו של אדם גס ומתגאה כאמרו וישמן ישורון ויבעט
שמנת עבית כ׳ שית ויטוש וגו׳ וכתיב כי כסה פניו בחלבו׳
הכליות הן מקור העצה הוא שאמרו כליות יועצות צרפה כ
כליותי ולבי אף לילות יסרוני כליותי הכבד משום הנפש
המתאוה המתפשטת באדם והיא המולידה החמה והכעס וה
והמבקש׳ הטרדה ותענוגי הגו׳ וכל זה היה מקטיר לצפון כי
משם תפתח הרעה והכל בא לכפר על חטא האדם היוצא מ
משומן הלב וממחשב׳ הלב ומתאות הכבד ׳׳ וישא אהרן את
ידיו אל העם ויברכם׳ שיעור אל העם לצורך העם
ולתועלתם ובעלי ריבנו הלובשים אדרת שער למען כ
כחש טועים בכאן ואומרים כי אהרן היה נושא את ידיו ומ
ומרמז בהן את העם לכאן ולכאן כשם שה׳ נוהגין על אכת׳
בתנועת יד ימינם והביאו ראיה לטעותם ממאמר רזל׳ ידיו
ידו כתי׳ ותשובתנו להם לסבור פיהם הדובר עתק כי ידיו
קרי ושתי הידים היה מרים והנה טענתם בטלה בתנועת יד
אחת והיא הימין ומה שאמרו רזל׳ ידו כתיב לפי שהיה הימין
יותר נכבד מן השמאל לענין נסתר נגלה אצל היחידים ועל
כן אמרו מקבלי האמת ידו כתיב ואז תתקיים המקרא והמ
והמסורת ידיו ידו וכן תמצא בנשיאת כפים שעשה משה ש
שהזכיר שם הכתוב ידיו וידו והיה כאשר ירים משה ידו ויהי
ידיו אמונה ולא הזכיר השמים כי אין צריך שהרי בידוע כי
ההרמה לשמים היתה והוא הדין בלשון וישא ואם היה כ
כדברי׳ בעלי הדין כי אהרן היה פורש את ידיו בלפי העם ו
והיה מברכם היה ראוי לומר וישלח אהרן את ידיו אל העם
כן דרך האב כשרוצה לברך את בנו לשום ידו על ראשו כד
כדרך שעשה יעקב אל יוסף שכתוב וישלח ישראל יד ימינו
אבל אמר וישא להורות כי היו ידיו זקופות למעלה כ[illegible]ן
הכתוב הנאמר בשלמ׳ ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה׳ את
כל התפלה והתחנה הזאת וכפיו פרושות השמים ויעמד ויב
ויברך את כל קהל ישראל באר הכתוב כי היו ידיו זקופית ל
למעלה וברך את ישראל ׳׳ ויבא משה ואהרן אל אהל מ
מועד ויצאו ויברכו את העם נכנסו שניה׳ שם כדי שילמדנו
משה מעשה הקטרת לפי שאהרן כל שבעת ימי המלואים ל
לא היה רשאי ליכנס לפנים מפתח אהל מועד הוא שכתוב
ופתח אהל מועד תשבו וגומ׳ ועכשו ביום השמיני הורשה ל
ליכנס שם ונכנס משה עמו ללמדו מעשה הקטרת כי
משה היה מקריב הקרבנות מתחלה ומקטיר הקטרת הוא ש
שתמצא בכל העבודות ויקח משה ויזרוק משה ויתן משה ויק
ויקטר עליו קטרת סמים כי עד היום השמיני הזה שנתחנך
אהרן בכהונו והתחיל בעבודה משה היה מתעס׳ בכל העבודות
כלן והוא היה הכהן הראשון והרי הכתוב קוראו כהן
משה ואהרן בכהניו ואמר ויצאו ויברכו את העם כלומ׳ סס
סמוך להקטרת הקטרת מיד לפי שבאותה שעה התפלה מק
מקובלת יותר וכך מנהגו של כהן גדול ביום הכפורים היה נ
נכנס לפני לפנים להקטיר קטרת ומניח המחתה בפני׳ ויוצא
ומתפלל על צרכי העם בכפים מחיתם ומזונתיהם וכירידת
המטר ובשאר הצרכים ומזה אמר דוד עה׳ תכון תפלתי קטרת
לפניך הזכיר הקטרת יותר משאר הקרבנות לפי שהוא הק

הקרבן הנסתר והנרצה יותר גם התפלה באותה שעה יותר מ
מקובלת׳ ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל על המזבח הנה
עתה ביום השמיני שנתחנך המשכן בקרבנות הנזב״ים הם
המובאים לכפר על מעשה העגל ירדה אש מן השמים לקבל
אותם והאש הזאת היא שעמדה עד דורו של שלמה ש
שבנה הבית כל ימי הבית היתה האש קיימת לא כבתה עד
שחרב ועל זה רמז הכתוב אש תמיד תוקד על המזב׳ לא תכבה
וכן מצינו יב׳ אשות שנפלו מן השמים בדורות בזמני׳ חלוקים
ו׳ מהן היו לקבלת הקרבנות ודרך רצוי ורחמנות והו׳
הנותרים דרך כעס ונקמה הא׳ היא האש הזאת שירדה ל
לקבל הקרבנות הללו שנתחנך בהם המשכן שכתוב בה ות
ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל על המזבח את העולה ואת
החלבים הב׳ היא שירדה בימי גדעון כאשר שאל אות
מן המלאך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי אל נא תמוש מ
מזה עד באו אליך וכתיב וגדעון בא ויעש גדי עזים וכתיב
ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן הצור ומפני שצוהו לעש
לעשו׳ ז׳ ה׳ ענינים שאל ממנו אות כדי שיתאמת הדבר בלבו
תחלה אמר לו קח את פר השור אשר לאביך כלומר קח אותו
לעצמך והכונה שיעקר אותו מן העולם שלא יהא נעבד ופ
ופר השני שבע שנים פירוש שני לבטן והרסת את מזבח ה
הבעל אשר לאביך ואת האשרה אשר עליו תכרות ובנית מזב
מזבח לה׳ אלהיך על ראש המעוז הזה במערכה ולשון הם
המעוז הוא הר צוק וקשה מלשון עזאזל ועל זה הוצרך לאות
כדי שיעשה ענינים אלו׳ והג׳ האש שירדה בימי
מנוח כשנגלה המלאך לאשתו וכתיב אם תעצרני לא אוכל
בלחמך וגו׳ וכתיב ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה וי
ויעל על הצור לה׳ וכתיב ויהי בעלות הלהב מעל המזבח ה
השמימה פירש׳ רבי׳ סעדיה זל׳ כי תחלה קרא את ההר צור
ויעל על הצור ואחר שנתקבל הקרבן קראו מזבח והיה האות
בזה למנוח ולאשתו כדי שיתאמתו דברי המלאך בלבם ש
שבשרם בבן והד׳ בימי דוד כשבא הדבר על העם וקנה
דוד המקום בגורן ארונה היבוסי וכתיב ויבן שם מזבח לה׳
ויעל עולות ושלמים ויקרא אל ה׳ ויענהו ה׳ באש מן השמי׳
על מזבח העולה והה׳ בימי שלמה כשנשלם בנין בית המ
המקדש דכתיב וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן הש
השמים ותאכל את העולה והזבחים וכבוד ה׳ מלא את הבית
ואם ישאל שואל למה הוצרך האש הזאת וכבר ה
היתה שם האש שירדה בימי משה ותשובת הדברים כי מזבח
הנחשת לא היה מכיל הקרבנות שבימי שלמה לרבוים ורובן
היו מקריבים בחצר הוא שכתוב ביום ההוא קדש המלך את
תוך החצר ובאר הסבה למה ואמ׳ כי מזבח הנחשת אשר לפ
לפני ה׳ קטן מהכיל את העולה ואת המנחה ולא היו רשאין
להביא אל תוך החצר אש מן החוץ כי תהיה אש זרה גם לא
היו רשאין לקחת מן האש שעל מזבח הנחשת ושיוציאו א
אותו אל תוך החצר כי יחללוה ומעלין בקדש ולא מורידין ו
ועל כן הוצרך בית המקדש לאות זה שתרד אש מן השמים
אל תוך החצר והו׳ בימי אליהו הוא שכתוב ענני ה׳ ענני
הראשון בירידת האש השני בירידת המטר לפי שהוא

נשבע אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו׳ או בא לומר
ענני הראשון שתרד אש ותקבל הקרבנות ענני השני בתוספ׳
ו׳ כי׳ האש כדי שלא יוכ׳ ו המים כבתה אבל היא תלחוך
המים כענין שכתוב ואת המים אשר בתעלה לחכה׳ וב
וכברכות פק׳ ענני ה׳ אמר ר׳ אמי ענני שתרד אש מן השמ
השמי׳ ותאכלם ענני שתסיח דעתם שלא יאמרו מעשה ההו
הם׳ מעשה כשפים הם׳ והו׳ שירדו דרך כעס ונקמה׳
האחת היא האש הזאת בנדב ואביהוא הוא שכתוב נ
ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל אותם השנית בתבערה
כשנתרעמו העם על משה דכתיב ויהי העם כמתאוננים רע
וכתיב ותבער בם אש ה׳ השלישית במחלקתו של קרח
דכתיב ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל את החמשים ומאתים א
איש׳ הד׳ בענין איוב שנאמר אש אלהים נפלה מן
השמים החמישי׳ והששי׳ שניהם על ידי אליהו שירדה א
אש מן השמים ושרפה לשר חמשים וחמשיו ובפעם שנית
ירדת אש ושרפה לשר חמשים השני וחמשיו הוא שכתוב
ותרד אש מן השמים ותאכ׳ אותו ואת חמשיו ונענשו שניה׳
על שדברו לאליהו בגאוה ובגודל לבב האחד אמר המלך ד
דבר רדה והשני אמר כה אמר המלך מהרה רדה׳ ויתנו ב
בהן אש וישימו עליה קטרת׳ על דרך הפשט החטא
שנענשו בו נדב ואביהוא הוא שהביאו אש זרה מן החוץ כי
משפט הקטרת היה לקחת אש מן המזבח ולהקטיר בו את ה
הסמנין שנאמר ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח וה
והם חשבו שהאש של מזבח היה צריך לעצמו לכלות הקרבן
ועל כן הביאו אש מן החוץ והיה זה עברה בידם כי היה
נראה מיעוט אמונה שהרי האש יורדת מן השמים ועל
שהחלישו בלבם כח הנס ובעיני רואיהם נענשו כי היה קצת
חלול השם בדבר כך פי׳ הראבד׳ ז״ל׳ ועל דרך
המדרש שתויי יין נכנסו למקדש ולכך סמך לו׳ מיד יין ו
ושכר אל תשת וגו׳ אמר להן הקבה׳ אני אכבד אתכם יותר
ממה שכבדתם אותי אתם הקרבתם לפני אש טמאה אני
אשרוף אתכם באש טהורה כיצד היתה מיתתן שני חוטין
של אש יצאו מבית קדש הקדשים ונחלקו לד׳ שנים נכנסו
בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה׳ ועל דרך הקבלה
תבין חטאם ממה שאמר ה כתוב וישימו עליה ולא אמר
וישימו עליהם כשם שאמר בענין קרח ויתנו בהן אש וישימו
עליהן קטרת וכן הזכיר עוד ונתתם עליהן קטרת כי מ״ת
עליה תרמוז למדת הדין והכתוב הודיענו מחשבתם בזה ויד
וידוע כי הקטרת למדת הדין שנאמר ישימו קטרה באפך ול
ולשון קטרת התקשרות הרוח במדות תרגו׳ ותקשור
וקטרת ומתוך ההתקשרות ההוא בא שפע ההמשכה ממעלה
למד׳ הדין וממד׳ הדין יבא שפע הברכה על המקטי׳ והמקט׳ר
למד׳ הדין אין ראוי לו שיכוין אלא לשם המיוחד לבדו נדב
ואביהוא טעו בכאן אחרי מדת הדין ולא כונו אל השם
המיוחד אלא למד׳ הדין בלבד ולכך לא היה אשה ריח ניחוח
לה׳ ומדת הדין עצמה פגעה בהם הוא שכתו׳ ותצא אש מ

מלפני ה׳ ותאכל׳ אותם ולדעת רוב המפרשים ז״ל הכניסו
קטרת זה לפני לפנים וראיתם על זה פרש׳ אחרי מות כי שם
הוזהר אהר׳ שלא יכנס לפנים א״א בקטרת שלא ימות כדר׳
שמתו בניו וזה דעת רשי׳ והחכם רא׳ בע׳ ז״ל אבל דעת הרמב׳
ז״ל כי לא הכניסו לפני לפנים אלא באהל מועד וכן כתב
בתחלת פרשת אחרי מות איך יעלה על דעתם לבא היום אל
המקום אשר לא נכנס שם אביהם ולמה יכניסו שם הקטרת
שלהם לפנים משלו כי אהרן לא הקטיר קטרת על מזבח
הפנימי אלא באהל מועד שכן כתוב ויבא משה ואהרן אל
אהל מועד וביאה זו ללמדו מעשה הקטרת׳ ותצא אש מ
מלפני ה׳ ותאכל אותם וימותו לפני ה׳ חטאו באש ולקו באש
ומיתה זו שהזכיר הכתוב וימותו לפני ה׳ היתה פרוד הנשמה
מן הגוף שנכנסה האש בתוך גופם דרך חוטמיהן ואז נפרד׳
נפשם מגופם כי אין לומר שנשרפה נשמתם חס ושלו׳ שהרי
קרובי קרא׳ הכתוב בקרובי אקד׳ ואמרו רז״ל אמ׳ משה לאהרן
אחי יודע הייתי שיקדש הבית והייתי סבור או בי או בך
עכשו יודע אני שהם גדולים ממני וממך ואין ספק כי
מערת נפשם גדולה לעולם הבא שהרי מיתתם היתה כפרה
על עונותם שלכך נזכרה מיתתם ביום הכפורים בפרשת א
אחרי מות וכן מצאתי בירושלמי דמסכת׳ יומא מפני מ
מה נזכרה מיתתן של נדב ואביהוא ביום הכפורים ללמדך ש
שמיתת צדיקים מכפרת וגם אין לומר שנשרף גופם ומ
ומלבושם שהרי הכתוב מעיד וישאום בכתנתם כי חק
הכהונה להיות להם כתנת כענין שנ ולבני אהרן תעשה
כתנות ומיתה זו קראה הכתוב שרפה הוא שכתוב יבכו א
השרפה אשר שרף ה׳ ונראה שמזה למדו רז״ל מיתת
שרפה שהיא מכלל ד׳ מיתות בד׳ ומיתת השרפה היתה ש
שהיו מתיכין עופרת ופותחין פיו של זה שנתחייב שרפה ומ
ומלעיטין אותו לתוך גרוני והסימנין נשרפים ונשמתו
מסתלקת כי אין דין תורה לשרוף את גופו אלא דוגמת מיתת
בני אהרן בידי שמים שלא נשרף גופם כלל וכן אמרו רז״ל
כמין שני חוטי אש נכנסו לתוך שני נקבי חוטמיהן ויצאת
נשמתן וכענין זה היתה מיתת חילו של סנחריב שהתנבא
עליו ישעיה עה׳ שנ׳ כי כל סאון סואן ברעש ושמלה מגוללה
בדמים והיתה לשרפה מאכולת אש מלת סאון הפוכה כמו
אסון ובאור הכתוב כל שאר המלחמות ההרוגים הם נהרגים
ברעש וקול המולה ובגדי אנשי המלחמה הם צבועים ומ
ומגוללים בדם אבל מלחמה זו של סנחריב תהיה לשרפה ומ
ומאכולת אש ולא כשאר הרוגי המלחמות וזהו שכתוב ויצא
מלאך ה׳ ויך במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף
וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים וכל המגפה הזאת ה
היתה לסנחריב בכח התפלה שהתפלל חזקיה וישעיה אל ה
השמים ונשמעה תפלתם הוא שכתו׳ בדברי הימים ויתפלל
יחזקיהו המלך וישעיהו בן אמוץ הנביא על זאת ויזעקו הש
השמים וישלח ה׳ מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנ׳
מלך אשור וישב בבשת פני׳ לארצו ויבא בית אלהיו ומיוצאי

מעיו שם הפילוהו בחרב ומפני שמיתתן היתה מיתת שריפה
שנשרפה נשמתן מבפנים ונשארו הם ובגדיהם שלמים לכ
לכך אמר הנביא ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש כלומר
ביקוד אש של נדב ואביהוא ואמר ותחת כבודו כאלו אמר
ותחת בגדיו ומו שאמרו רבותינו זל׳ רבי יוחנן הוה קרי ל
להו למניה מכבדותי כי בגדיה׳ היו קיימין כבגדי נדב ואביהו׳
שהזכיר בהם הכתיב וישאום בכתנותם וע׳ זה אמר הנביא
וכבוד יערו וכרמלו הם חיילותיו המרובין כעצי היער מנ
מנפש ועד בשר יכלה והיה כמסוס נוסס כלומר והיה כבוד
יערו הנזכ׳ כמו סס והוא תולע׳ שנוסס בעץ מבפנים ומשיר
הקלפה שלמה מבחוץ יאכלם סס והכונה בזה ששר׳ נשמתם
ושייר גופם ובגדיהם והחיל היה מבני יפת שהיה להן זכות ה
הבגדים בשבר שכתוב ויקח שם ויפת את השמלה שכסה א
את ערות אביו ושם שאנחנו מבניו זכה על זה למצות ציצית
ומלת אותם שהוא מלא ירמוז לאש הששי דשכינה שכן אמ
אמרו במסכת יומא שש אשות הן אש אוכלת ואינה שותה
שותה ואינה אוכלת אוכלת ושותה · אוכלת לחים ויבשים
אש דוחה אש אוכלת אש · אוכלת ואינה שותה דידן ·
שותה ואינה אוכלת דחולי׳ אוכלת ושות׳ דאליהו אוכלת לחי׳
ויבשים דמערכה · אש דוחה אש דגבריאל · אש אוכלת אש
דשכינה · דאמר מר הושיט אצבעו ביניהם ושרפם ·
ועוד יש בו רמז משמה דעות שבאו להם לרזל׳ בחטאם ··
הוא אשר דבר ה׳ לאמ׳ בקרובי אקדש והיכן דבר אלא בש
בשני מקומות דבר האחד במעמד הר סיני שהזהיר הכהנים
שלא יסתכלו יותר מדאי הוא שכתוב וגם הכהנים הנגשי׳ אל
ה׳ יתקדשו פן יפרוץ בהם ה׳ כשם שמצינו בנדב ואביהוא
שפרץ בהם וזהו שאמר בכאן בקרובי אקדש ושם אמר
הנגשים אל ה׳ ושתי לשונות אלו מצאנום סמוכים ביחד ב
בפני׳ והקרבתיו ונגש אלי והשני באה׳ מועד שאמ׳ ונועדתי
שמה לבני ישרא׳ ונקדש בכבודי וזה רמז לגלוי שכינה
לבני אהרן באמרו בכבודי הזכיר ונקדש לרמוז בקרובי אק
אקדש והזכיר בכבודי לרמוז ועל פני כל העם אכבד · ומלת
בקרובי בלשון רבים שהקבה׳ מתקדש בקרוביו כלומר על
ידי הדברים הקרובים לו אבל בספר תורה שאינו נקוד אפש׳
לקרוא בקרובי לשון יחיד והוא המלאך הקרוב לו ויהיה בק
בקרובי אקדש כמו ונקדש בכבודי ותמצא המלה חסרת
ואו בקרבי כתיב כענין בקרבך קדוש וכן על כי אין אלהי
בקרבי וזה לפי שמדת הדין פגעה בהם על שלא כונו אל הנ
הוא׳ וכמו שהזכיר למעלה · וידם אהרן השתיקה אחת
ממשפטי האבלות והם מפורשים על ידי יחזקאל עה׳ דכתיב
בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך לא תספד ולא
תבכה ולא תבא דמעתך האנק דם מתים אבל לא תעשה פ
פארך חבוש עליך ונעלי׳ תשים ברגליך לא תעטה על שפם
ולחם אנשים לא תאכל אמור לבני ישראל הנני מחלל את
גאון מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם ועשיתם כאשר
עשיתי כי היה מתנבא על חורבן בית המקדש ועל הגלות ש
שיהיו גוים בארצות אויביהם ואין מספיקין בידם להשלים

ולעשות חקי האבלו׳ וכתיב והיה יחזקאל לכם למופת ודע כי
בכלל אבל לא תעשה יכנסו חמשה דברים רחיצה סיכה תש
תשמיש המטה משא ומתן של סחורה למוד התורה כי כל א
אלו נקראים שמחה והשמחה הפך האבלות ושמחת התורה
והסחורה תמצאם בפסוק אחד הוא שכתיב שש אנכי על א
אמרתך כמוצא שלל רב למד על׳ שניהם שנקראין שמחה ו
וכתיב כאשר יגילו בחלקם שלל · בני עזיאל דוד אהרן ·
פרשי זל׳ עזיאל אחי עמרם היה שנ׳ ובני קהת עמרם ויצ
ויצהר וחברון ועזיאל ומה בא הרב זל׳ ללמדנו וכי לא היינו
יודעים שעזיאל אחי עמרם היה אלא צריך פירוש לפירושו
כי לכך הזכיר דוד אהרן לבאר שהיו עזיאל ואהרן דומים ב
במעשיהם זה לזה והקיש עזיאל לאהרן מה אהרן אוהב ש
שלום ורודף שלום כך עזיאל היה אוהב שלום ורודף שלום
ולא הוצרך הרב זל׳ לפרש כי עזיאל אחי עמרם היה אלא ב
בשביל דוד אהרן · ועל כל העדה יקצוף יהיה קצף שאין
ראוי לומר שיחול העונש שלהם בעם ישראל שאין הקבה׳
מעניש אומה בעון אחרת והכהנים עם בפני עצמן הם ואין
הכונה שיקצף השם על ישראל אם יפרעו הכהנים ראשיהם
ויפרמו בגדיהם אבל פירושו יחול הקצף על כלל ישראל ב
כאשר יצטרכו להתאבל ולבכות עליהם וכמוהו ויאור להם
בחברון שפירושו ויהי אור וכן בכאן יקצוף יהיה קצף וכש׳
שמצינו במשה רעה׳ ויבכו בני ישראל את משה בערבות
מואב גם באהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל
כן אמר בכאן ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה
כי בידוע שאין בכל ישראל גדולים במעלה
כנדב ואביהוא שהיו במדרגה עליונה על כל הזקנים אחר
משה ואהרן הוא שכתוב ואל משה אמר עלה אל ה׳ אתה וא
ואהרן נדב ואביהוא וע׳ מזקני ישראל ועוד הוסיפו והגדילו
בבכיתם עליה׳ יותר ממה שעשו למשה ואהרן לפי שהמצוה
היתה להם מאת משה רעה׳ באמרו ואחיכם כל בית ישראל
יבכו את השרפה כן כתב רבינו סעדיה זל׳ · יין ושכר אל
תשת דרשו רזל׳ בספרי אין לי אלא יין מנין לרבות שאר המ
המשכרים תל׳ ושכר אם כן למה נאמר יין על היין במיתה ו
ועל שאר המשכרים באזהרה · אתה ובניך אתך
בבאכם · הזכיר בבאכם כלומר בזמן שתהיה עבדת משמ
משמרתכם כי הכהני היו נחלקין לכד׳ משמרות וכל משמרה
כהן עבדת שבת אחת ואותה שבת כלבד אסור להם שתית ה
היין לאותה משמרה והם מותרים בשאר משמרות בשאר הש
השבתות וכן כל משמר ומשמר מותרים בכל המשמרות זול
זולתי באותה שבת כלבד שהם עובדין בה וזהו ענין בבאכם
והוסיף לומר אתך בדומין לך שיהיו ראוים לכהנה כי אלו א
אמ׳ אתה ובניך ולא אמר אתך היה במשמע שיזהיר על שתית
היין לכל בני אהרן ואין הכתוב מזהיר אלא לאותן הראוין
לכהונ׳ כי אפש׳ שיהיו בני אהרן מזרע אהרן ולא יהיו ראוין
לכהנה כגון שנשאו נשים פסולות גרושה או חללה ואז תהיה
כהנתם מחוללת וזהו שאמ׳ הכתו׳ אמר אל הכהנים בני
אהרן לאמר בני אהרן בלבד אלא הכהנים שהם ראוין לכה
לכהנה ואמר חקת עולם לדורותיכם שיבגים בכלל הזה כל

שבת בלבד שהם עובדין בה וזהו ענין כבאכם והוסיף לומר
אתך בדומין לך שיהיו ראוים לכהנה כי אלו אמר אתה
ובניך ולא אמר אתך היה במשמע שיזהיר על שתית היין לכל
בני אהרן ואין הכתוב מזהיר אלא לאותן הראוין לכהונה
כי אפשר שיהיו בני אהרן מזרע אהרן ולא יהיו ראוין לכהנה
כגון שנשאו נשים פסולות גרושה או חללה ואז תהיה מזג
כהנתם מחוללה וזהו שאמר הכתוב אמר אל הכהנים בני
אהרן לא אמר בני אהרן בלבד אלא הכהנים שהם ראוין
לכהנה ואמר חקת עולם לדורותיכם שיכנים בכלל הזה כל
המשכנות נוב וגבעון ושילה וירושלם ולפי שאמר הכתוב
ולהבדיל ולהורות בואו רמז לנו הכתוב שיהיה בכלל הדין
הזה מי שיצטרך להבדיל בין הקדש ובין החול או יצטרך
לעשות הוראה שהוא אסור ביין וידוע כי היין בטבעו מוליד
ג' דברים ·· שינה ונסות הרוח ובלבול השכל ושלשתן נרמזו'
בפרש' זו מוליד שינה זה דבר מפורסם כי משתית היין יעלה
אל הראש עשן חם ולח מתולדת השינה ממנו וזהו בבאכם
אל אהל מועד לרמוז על אסור השינה באהל זהו שכתוב
ביעקב וייקץ יעקב משנתו ונומ' ואנכי לא ידעתי כלומר שאם
ידעתי לא ישנתי גם לא השכיבה וזהו שכתוב ונר אלהים
טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' שיעורו טרם יכבה בהי
בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו וטעם האתנחתא שבמלת
שוכב מורה כן גבי לא השיבה כי אם בעמידה שנ' ושרת בשם
ה' אלהיו בכל אחיו הלוים העומדים וכתיב לעמד לשרת
בשם ה' ·· מוליד גסות הרוח לפי שהוא מהמם כחות הלב
ויגיע לו מזה גסות הלב וזהו שאמ' ולהבדיל בין הקדש ובין
החול כי עם גובה הלב הכל שוה אצלו לא יבדיל בין קדשן
לחול ובין טמא לטהור ·· מוליד בלבול השכל לפי שהעש
העולה לב וח הנה הוא מחיצה מבדלת בין השכל ובין שאר
כחות הגוף בענן הנטוי ברקיע שהיא מחיצה מבדלת בין אור
השמש והעולם הזה כן פעולות האדם נחשכות ואינו יכול
להבחין ביניהם וזהו שאמר ולהורות את בני ישראל לפי
שההוראה במצותיה של תורה צריכה שכל זך ודעת צלולת

והנה שלמה עליו השלום גנה רבוי השתיה מהיין ואמ'
אל תרא יין כי יתאדם פירשו רז"ל כי יתאדם יתאוה לדם
כי יתן בכוס עינו מלשון ועינו כעין הבדלח בכוס בכיס כת
כתיב כי כשהוא נמשך אחר הכוס יבא לידי חסרון כיס
יתהלך במישרים כופו למכור כל כלי ביתו ולא ישאר לו
כלום עד שלא יהיה בביתו שום חפץ שיכשל בו וזהו יתהלך
במישרים סוף שיהיה ביתו ריקן מן הכל אחריתו כנחש ישך
כשם שהנחש פתה חוה בטעם יופי הפרי שנ' כי טוב העץ
למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ואחר
כך הביאה למיתה כך היין מפתה למי שנמשך ביופי מראהו
וטעמו ובסוף יביאהו לידי מיתה ודרשו רז"ל מה נחש נתק
נתקללה אדמה בעבורו שנ' ארורה האדמה בעבורך אף
היין נתקלל שליש העולם בעבורו שנ' וייקץ נח מיינו וכתיב
ארור כנען ·· וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר
בניו הנותרים וכבר הזכיר למעלה ויאמר משה אל אהרן
לאלעזר ולאיתמר בניו והיה ראוי שיהיו פסוקים אלו סמוכים

זה לזה כי הכל דבור משה לאהרן ולשני בניו שוה בשוה
ומה שהפסיק ביניהם בפרשת יין ושכר אל תשת כדי ללמוד
דרך ארץ שחייב אדם לנחם אבלים כי אהרן היה מתאבל
כאן על שני בניו נדב ואביהוא ובא הקב"ה לנחם אותו וכמו
שדרשו רז"ל בפסוק וירא אליו לבקר את החולה וזהו שתמצ'
הדבור לאהרן לבדו כאמרו וידבר ה' אל אהרן לאמר וכן
דרשו רז"ל מה הוא רחום אף אתה היה רחום מה הוא חנון
אף אתה היה חנון מה הוא מנחם אבלים אף אתה היה מנח'
אבלים מה הוא מבקר חולים אף אתה היה מבקר חולים
מה הוא קובר מתים אף אתה קבור מתים וכן אמרו במדרש
קהלת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה מוטב
שילך האדם במדה שנוהגת בחיים ובעתיד ממדה שאינה
נוהגת אלא בחיים אמר הקב"ה למד ממני שהנחתי שמחת
בני במשכן ונגלתי לאבל נדב ואביהוא אבל רז"ל הוכיחו מם
ממקום אחר שהוא ית' מנחם אבלים ממה שכתוב ויהי
אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו ובותם
בברכה זו תנחומי אבלים היתה ··

ואכלוה מצות אצל המזבח וכתיב ואכלתם אותה
במקום קדוש כדי שלא תבין דוקא אצל המזבח ממש לכך
הוסיף ואמר ואכלתם אותה במקום קדוש הרשה להם שיוכ
שיוכלו לאכלה בכל החצר כי כל חצר אהל מועד נקרא
קדוש ומה שאמר אצל המזבח ללמד כי כל מה שיתקרב ל
לאכלה אצל המזבח יהיה טוב ויותר ראוי ·· תאכלו במקום
טהור אתה ובניך ובנותיך אתך לא אמר במקום קדוש לפי
שהתיר אכילתם לנשים והנשים לא היו רשאות ליכנס לחצר
אהל מועד וכמו שאמרו אשה בעזרה מנין כי חצר המשכן
דוגמתו העזרה שבמקדש · זאת החיה אשר תאכלו מכל הב
הבהמה אשר על הארץ · אם תסתכל בפרשה הזאת וכפ
ובפרשיות הסמוכות לה תמצאם מסודרות בסדור גדול וכב
ובכונה נכונה על סדר ד' יסודות ממטה למעלה כשכבר
ידעת כי סדור היסודות ממעלה למטה הוא סימן ארמע אש
רוח מים עפר וכן סדרם שלמה ע"ה בספר משלי בפסוק מי
עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי
הקים כל אפסי ארץ אבל בפרשיות אלו תמצאם מסודרים מ
ממטה למעלה והסימן עמרא' כי התחיל מיסוד העפר וזהו ש
שכתו' זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ
ובאר בפרשה זו הבהמות והחיות המותרות והאסורות שהן
מיסוד העפר ובפרשה שניה הזכיר יסוד המים ובאר הדגים
המותרים והאסורים ואמר את זה תאכלו מכל אשר במים
ובפרשה שלישית באר בריות הרוח שהן העופות האסורים
והמותרים ואמר את אלה תשקצו מן העוף ובפרשה רביעית
רמז על יסוד האש שהוא היסוד הרביעי והדק מכלן ואמ' זה
להם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החלד והעכבר והצב
למינהו והצב שני מינין האחד שמו ערוד והשני שמו
סלמנדרא ונרמזה סלמנדרא זו במלת למינהו שהוסיף הכתו'
בשבילו והיא חיה מתולדת באש בתנור שנתחמם ז' שנים
רצופין יום ולילה וכל כך גדולה שם שאם תפרד רגע מהאש
מיד תמות כדגים שמתי' בהפרדם

מן המים לפי שהמים גדולן וחיותן וכן סלמנדרא זו עקר
חיותה היא האש הגדולה ועל זה דרשו רז״ל כשהיה מגיע
רבי עקיבא אצל מקרא זה והצב למינהו היה אומר מה רבו
מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית בראת בריות גדולות בים ברי
בריות גדולות ביבשה שבים אלמלא יוצאות ליבשה מיד מ
מתות ושביבשה אלמלא נכנסו לים מיד מתות בראת חיות
גדולות באש בריות גדולות באויר שבים אלמלא יוצאות
לאויר מיד מתות ושבאויר אלמלא נכנסות באש מיד מתות
הוי אומר מה רבו מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית׳ ויראה לי
בטעם שהזכיר מלת אלה בבריות הרוח הוא שאמר ואת
אלה תשקצו מן העוף גם בפרשת בריות האש הזכיר גב׳
מלת אלה באמרו אלה הטמאים לכם לפי שמלת אלה מלה
רוחנית ידועה משם אלהים שהיוד׳ והמם׳ כנוי לרבים ועקר
המלה אלה ובא לרמוז כאן כי שתי היסודו׳ שהם האש והרו׳
הם יסודות דקים ולרוב דקיתם יחסם הכתוב כשם אלהים
בהרבה מקומות כאמרו ורוח אלהים מרחפת על פני המים
אש אלהים נפ׳ וכו׳ ובשתי הפרשיו׳ הראשונות כשהזכיר יסו
יסודות העפר והמים שהם יסודות כבדים גופניים לא
תמצא כאן מלת אלה כלל׳׳ ועוד יש לומר שהזכיר בשתי י
יסודות הללו לשון אלה כדי לרמוז על ע״ז שכתוב בה אלה
אלהיך ישראל וכבר ידעת כי יש מן האמות שהן עובדין
הרוח והאש בהיותם יסודות קלים ומשרתים להם כדי ת
שתחול עליהם רבוי הטובה וההצלחה ויתגבר מזלם לפי דע
דעתם׳׳ ובמדרש זאת החיה אשר תאכלו זהו שאמר הכתוב
עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים בשעה שבקש הקב״ה ליתן
תורה לישראל עמד ומדד את הארץ ונתן התורה לישראל
במדבר בפרהסיא לכך כתיב עמד וימודד ארץ דמם התיר
להם שנ׳ והנוים ורוב יחרבו נפ״ש התיר להם שנאמר לא
תחיה כל נשמה מכונם התיר להם שנ׳ ואכלת את כל העמים
רבי שמעון בן יוחי אומר ילדן שנ׳ לתור את הארץ רבי אחא
אומר הקפיצן לגיהנם שנ׳ לנתר בהן על הארץ רב הונא
דצפורי אמ׳ התירן כענין שכתוב מוסר מלכים פתח רבי
תנחום בן חנילאי אומר התיר להם את האסורין שקצים
ורמשים למה הדבר דומה לבעל הבית שהיה לו גרן והיה ע
עמו חמור וכלב טען עליהם התבואה הכלב היה משליך הם
המשוי כי לא נסה מה עשה בעל הבית התיר מעליו את
המשוי כך הקב״ה כיון שראה את האמות שאין בהן לחלוחית
ואינן מקיימין את המצות למה הדבר דומה לרופא שהלך
לבקר שני חולים אחד יש בו סכנה אמר להן תנו לו כל מה
שמבקש לאכול נכנס לשני אמר להן תנו לו מאכל פלוני וא
ואל תתנו לו מאכל פלוני לימים זה שהתיר לו המאכלים ב
כלם מת זה שהתיר לו מקצת ואסר לו מקצת נתרפא אמרו לו
מה זאת אמר להן זה שראיתי בו סימני חיים התרתי לו זה
ומנעתי ממנו זה וזה שראיתי בו סימני מיתה התרתי לו את
הכל כך התיר הקב״ה לאמות שקצים ורמשים וכל העברות ל
לפי שהם מוכנים לגיהנם אבל ישראל שהם לחיים אמר לה
להם את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו ולכך אמר זאת החיה
שהוא לשון חיים לפי שישראל דבקים בחיים שנ׳ ואתם הד
הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כלכם היום׳׳ את הגמל וגו׳ ואת

השפן וגו׳ ואת הארנבת וגו׳ ואת החזיר וגו׳ לא התירה
תורה בהמה וחיה אלא בשני סימנין אלו והם פרסותיו סדו
סדוקות ומעלה גרה ומה שלא הזכיר הסוס והחמור כי אין
בהם אחד מסימנין הללו ולכך הוצרך לפרוט ד׳ אלו שיש בכ
בכל אחד מהם סימן אחד של טהרה ואעפ״כ הם טמאי׳ כיון
שאין בהם שני הסימנים של הכשר אלא אחד בלבד והתור׳
לא התירה אלא בשנים וכשהזכיר הכתוב החזיר אף הכלב
בכלל שהרי הוא כמותו שאינו מעלה גרה אבל פרסותיו ס
סדוקות וכן הנביא המשילם זה לזה הוא שאמר זובח השה
עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר והזכיר ג׳ חיות בלשון זכר וכ
ובידוע שהנקבות בכלל האסור לפי שהנקבה בכלל הזכר
אבל הארנבת אלו כתב הארנב היתה הנקבה בכללו גם כן
כמו השאר ולכך הוצרך הכתוב להזכיר הארנבת בלשון נק
נקבה כדי לרמוז שמין הארנבת הם האנדרונינוס ויש בהם
כלים לזכר ולנקבה והם מולידים ויולדים׳׳ ובמדרש הזכיר
כאן ד׳ חיות אלה בד׳ פסוקים כל חיה וחיה בפסוק בפני עצ
עצמו לרמוז על ד׳ מלכיות שהיו בזמנים חלוקים כל אחד
ואחד גלות בפני עצמו ודרשו רז״ל את הגמל זו מלכות בבל
שנאמר בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמל
לנו ואת השפן זו יון שבטלה התורה מפי הנביאים שנאמר
הנה ימים באים נאם ה׳ והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם
ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה׳ וכתיב ונעו מים
עד ים ואת הארנבת זו מדי שעשתה את ישראל פאה והפקר
להשמיד להרוג ולאבד וכן שם אשת תלמי ארנבת שם הי׳׳
ואת החזיר זו מלכות אדום שנאמר יכרסמנה חזיר מיער
אבל במשנה תורה בסדר ראה הזכיר שלשתן בפסוק אחד
הוא שכתוב את הגמל ואת השפן ואת הארנבת כי מעלה
גרה המה וגו׳ והזכיר הרביעי בפסוק בפני עצמו הוא שכתו׳
ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה והיה זה לרמוז
כי הג׳ גליות אף על פי שהיו זמניהם חלוקים היו כאלו הם
מחוברים לפי שזמנם מועט וקצר אבל הגלות הרביעי הזכ
הזכירו בפני עצמו בין בפרשה זו בין במשנה תורה להורות
כי הוא גלות ארוך בפני עצמו ושקול כנגד כולן ובנגד ד׳
מלכיות הללו הזכיר דוד המלך ע״ה ארבע פעמים הודאה
במזמור הנקרא הלל הגדול הזכיר תחלה הודו לה׳ כי טוב כי
לעולם חסדו על מלכות בבל והזכיר שנית הודו לאלהי
האלהים על מלכות יון והזכיר שלישית הודו לאדני האדנ
האדנים על מלכות מדי והזכיר ג׳ הודו רצופין כנגד ג׳ חיות
שהזכיר משה ביחד והזכיר בפסוק אחרון מן המזמור הודו
לאל השמים כנגד מלכות אדום לפי שראה ברוח הקדש
ישועה והצלה לישראל מכלן לכך נתן הודאה כנגד כלן והזכ
והזכיר בהודאה זו השמים מפני שבגאלה זו ישמחו השמים
ותגל הארץ׳׳ ובמדרש תנחומא למה נמשלה אומה זו לחזיר
שעתיד הקב״ה להחזיר עליהן מדת הדין׳׳ ויש נסחאות שכת
שכתוב בהן שעתיד להחזיר עטרה לישנה והענין כי שני ה
המקדשים נבנו על ידי ישראל בית ראשון בנה שלמה שהו׳
מזרע יהודה בית שני בנה זרובבל שהיה גב׳ מזרע יהודה
שנאמ׳ ידי זרובבל יסדו וגו ונעשה על ידי כורש שנתן רשות
בזה אבל הבית השלישי עתידה אומה זו לבנותו.

וזהו שאמ׳ עתיד להחזיר עט״ה לישנה לפי שהוא והחריבו
ויש נכחאות שכתוב עתיד הקבה׳ להחזירו לנו וההמון מביני׳
שעדין יהיה טהור לישראל אבל באור הענין על הכח שלו
שהיא מצר לישראל ולעתיד ישוב עם שאר׳ כל הכחות לעזר
ולתמוך לישראל כי ירבה השלום בעולם שנ׳ וגר זאב עם כ
בכש וגו׳ וכתיב לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי · כל אש׳
לו סנפיר וקשקשת אותם תאכלו · טעם הסנפיר והקשקשת
לפי שבעליהם שוכנים לעולם בעליוני המים ובצלוריהם
ויקבלו גדול באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה
מהם שפעת הליחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנ
הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכין
לעולם בתחתית המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת הח
החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי ליחה קרה ק
קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימו׳ כאנמי׳ המעופשים
כן כתב הרמבן זל׳ ״ מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו
אחר שאסרם באכילה בא לבאר ואת נבלתם תשקצו לומר
שאסור לסחור כהן זהו ואת נבלתם תשקצו שכך דרשו רז״ל
דגים טמאים לא יעשה בהן סחורה שנ׳ ואת נבלתם תשקצו
והנה הם שמנה דברי׳ שאסור לסחו׳ בהן ד׳ למעלתן וחשיבות׳
וד׳ לפחיתותן · ד׳ למעלתן הוא שאמרו רז״ל אין משתכרי׳
בשל הקדש לפי שההקדש הוא להקבה׳ והקבה׳ אין לו צורך
בריוח והרחבת ממון כי הכל שלו שנ׳ לי הכסף ולי הזהב א
אמר ה׳ צבאות ונזכר ההקדש ולא היה רשאי לסחור בו ולא
להרויח בו אלא שיהיה מוצנע ברשותו לבדק הבית וזה
בהקדש סתם אבל הקדש תנאי כגון המקדיש ממון על תנאי
שילוו אותו וירויחו בו והרי זה מותר ולכך נהגו בכל הקהלות
שהממונים על ממון ההקדש מלוים אותו ומרויחים בו שעל
תנאי זה הקדישו הבעלים אבל בהקדש סתם אסור ליגע בו
ואין להרויח בו כלל ועליו אמרו אין משתכרין בשל הקדש
ואף לא בשל צדקה לפי שהממונה על הצדקה אסור שיכחו׳
כמעות של צדקה ולהוציאן מרשותו כלל כי לפעמים יבא
שבוי ויצטרך לפדותו ולא יהיו בידו מעות מזומנים או יצט
יצטרך לזון את העניים ואין בידו וימותו ברעב או יצטרך
לכסות את הערומים ואין זה ריוח אלא הפסד גדול · וגם
אין לסחור בבכור ומעשר שנפלו בהן מום ואי אפש׳ לשחטן
במקדש אלא שיאכלם בענין שכתוב בשעריך תאכלנו אבל
לא שיסחור בהן וגם פירות שביעית אסור לסחור בהן שכך
דרשו רז״ל לאכלה ולא לסחרה · והד׳ לפחיתותן ואלו הן בש׳
נבלות וטרפות ש׳ קצים ורמשים אם ישנן ברשותו מה״ר
למכרן שכן אמר הכתוב או מכור לנכרי לומר שהתיר לך
הכתוב למכור בהמה שהיתה כשרה וכונתך לאכול אותה
לולי סבת המקרה שקרה בה אבל אין הכתוב מתיר בה
שתוכל לסחור בהן כשאר הבהמות הכשרות והטהורות
ושקצים דגים טמאים הוא שכתו׳ כאן ואת נבלהם תשקצו
ולכך הוסיף זה להיות האסור בו שוה בין מת בין חי ״ ואת
אלה תשקצו מן העוף כלומר מן העוף הטהור ולמוד
שהעופות הטהורים מרובים על הטמאים וכן הזכירו רז״ל

לפיכך פרט לך הכתוב בטמאים מכאן אמרו לעולם ילמד
אדם לתלמידו דרך קצרה כאדם האומר לחברו ברוך לך זה
מתוך זה שהדעת נותנת שאותו מין שהוא סדר מתוכו מ
מרובה הוא מן הנבדל ועל זה אמר הכתוב והבדלתם בין
הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא
לטהור הקדים בבהמת הטהורה לטמאה ובעוף הקדים
הטמא לטהור כלומר תבדלו הבהמה הטהורה מן הטמאה
וזה יורה כי הבהמות הטמאות יותר מן הטהורות ותבררו
העוף הטמא מן הטהור וזה יורה כי העופות הטהורים מ
מרובים מן הטמאים ולכך פרט לך הכתוב בטמאים ללמדך
דרך קצרה · וכתב הרמבן ז״ל כי הסימן בעופות הטמאי׳ היא
הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא וכמו שהזכירו רז״ל
כי התורה הרחיקתו מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור
וגס ומוליד המרה השחורה השדופה ונותן אכזריות בלב
וענין הדריסה הוא הצד ציד שירדוף ויתפשם חיים וידרסם
בידו ויאכל אותם אשר יעשה הנץ הגס הנקרא אכטור׳
והנץ הנקרא אשפרויר וטעם אסור העופות מפני אכזריות
תולדותם והבהמות יתכן שיהיו מפני כן שאין במעלי הגר׳
והמפריסים הפרסה והשסועה דורס והשאר כלן יטרפו
והנה נמצא בתולדתם שנוי ממה שהזכירו החכמים ז״ל שכל
חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כלן אינו נקפה ולא
יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן מזה שיזיקו באברי
הזרע ויהיה הזרע המתאסף מהליחה שבהם קרה ולחה ולא
תוליד כלל או לא תוליד בטוב ונכון מלבד שיש במותרי׳
טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי בקצת ספרי הרפואות
שחלב החזיר אם יינק היונק ממנו יהיה אותו נער מצורע
וזה לאות שיש בכלן סגלות רעות מאד עכ׳ ״ ועוד יש לתת
טעם באסור העופות כי לפי שהקבה׳ בוחר הטוב ואוהב
השפלות וכל שאר המדות הטובות ושונא האכזריות וכל
שאר המדות הרעות לכך בחר בקרבנו בבריות השפלות
והתמות ומאותן שהוא ית׳ בחר בהן לקרבן צוה את ישראל
שיהיה מאכלם מהן וכשם שהוא ית׳ מרחיק העופות הטמ
הטמאים לצורך קרבן כן מרחיק אותם לצורך מאכלם של
ישראל וכל זה ללמדנו שהוא ית׳ שונא מדת הרע והאכזריות
ואוהב מדת הטוב והשפלות והתמות ומטעם זה ימשלו
הנביאים את הרשעים ובעלי הטבע האכזרי לעופות טמאי׳
דורסים הוא שכתוב הנה כנשר יעלה וידאה ויפרוש כנפיו
על בצרה וכתיב ישא ה׳ עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר
ידאה הנשר וכן ימשילום עוד לבהמות וחיות דורסות הוא
שכתוב על כן הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר
שוקד על עריהם והזכיר דוד עה׳ מלתעות כפירים נתוץ ה׳ נ
נפשי בתוך לבאים וימשילו הצדיקים בעלי המדות הטובות
אוהבי השלום והתמימות לבהמות תמות ולעופות תמימים
הוא שכתוב רעו כבשים כדברם וכתיב ויצאתם ופשתם
כעגלי מרבק וכתיב יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ
אשור וכתיב וכיונים אל ארובותיהם ״ ועוד יש לנו׳ טעם
אחר באסור העופות לפי שאין מנחשין אלא בעופות טמאי׳
והתורה אמרה לא תנחשו ולכך אסר׳ כל העופו׳ הטמאי׳ מצד

הנחש ומצד שהם דורכים כי כל עוף שיש לו מעלה בדיבור
יש לו מעלה ג נחוש והוא ראוי לסמוך עליו יותר וחכמי רג
הנחוש אומרי כן ונחש העוף הטמא הוא שישתנה מעשהו
וישנה מושבו כמקום לכקום ולפעמים ימרוט כנפיו והכל
יודעין ומכירין שהוא מגלה דבר אלא שאין הכל מבינין
אותו אלא החכם המנחש ונחש העוף הטהור אינו נקרא
נחש כי מה שהוא מגלה לבני אדם אינו אלא בקול הקריאה
והצפצוף וזה אפילו בטמאים אינו נקרא נחש אלא, חכמה
כמו ש אמרו רזל שיחת דקלים ושיחת עופות שיחת אילנות
ועל זה אמר שלמה בחכמתו כי עוף השמים יוליך את הקול
שאין זה נחש מעשה כי אם נחש דבור ואינו נקרא נחש א
אלא חכמה היא ממיני החכמות ודומה למה שאמר הכתוב
ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בה"
הדוכיפת זה תרנגול הבר שהודו כפול וכרבלתו כפולה והוא
הביא שמיר למקדש וכן אמרו בגטין פר' מי שאחזו במעשה
של אשמדאי אמר ליה לדידי לא אמסר ליה שכירא לשרה
דימא אמסר ליה ולא יהיב ליה אלא לתרנגולתא ברא דם
דמהימן ליה אשבועתיה ומאי עביד ביה ממטי ליה לטורא
דלית ביה ישוב ומנח ליה אשיבא דטורא ונפקעי טורי ומ
ומנקיט ומייתי בזרני דאילני ושדי התם וקיימי והיינו דם
דמתרגמינן נגר טורא" והחומט והתנשמת" הזכיר שמנה
שרצים ואמר בהם אלה הטמאים לכם והנחש אינו בכללם
ויש לתכונה בזה כי ראוי היה בודאי שיהיה הנחש טמא ומ
ומטמא כי הוא שרש הטומאה והזוהמה כידוע מן הנחש
הקדמוני ואם כן למה לא הכניסו הכתוב בכלל השרצים
הטמאים אבל הענין הוא מכלל דרכי התורה שכל נתיבותיה
שלום שלא רצתה לטמא הנחש במגעו שאם כן היה אדם נ
נמנע מלהרגו כדי שלא יטמא ומזה הזכיר כל הולך על גחון
שהוא הנחש והולך על ד' שהוא עקרב ומרבה רגלים והוא
שממו גדל מפני שהן בריות מזיקות לבני אדם כארס שלהם
ויש בהם כחליאות ויש בהם ממיתות והזכיר בהם לא תאכלו
כי שקץ הם לא אסר כי אם האכילה אבל טהר את המגע
מה שאין כן בשמנה שרצים שאין להם ארס כלל" וכי יתן
מים על זרע וגו' מכאן דרשו רזל' שהמים מוכשרין לקבל
טמאה וכיון שנפל על הפירות מים לעולם הרי הם מכשרי'
לקבל טומאה אעפ' שהפירות יבשין וטעם הדבר שהלחות
הוא מדביק לכחות הטומאה ואם אנו גוזרין טומאה על
הלחיים ולא על היבשים נתת דבריך לשיעורין ואין ראוי
שנגזיר טומאה לחצאין לפיכך גזרה תורה טומאה על הפירו'
אעפ' שהם יבשים עכשו כיון שהיו לחים" וכי ימות מן
הבהמה היה ראוי שיאמר וכי תמות אבל אלו אמר כן היה
במשמע שאין הנבלה מטמאה במגע אלא כשהיא שלמה
כלה אבל חלק ממנה אינו מטמא וכשאמר וכי ימות יורה
שאף חלק ממנה מטמא במגע ועל כן הזכיר וכי ימות מן
הבהמה בלשון זכר והנה הוא בלשון וכי יפול מנבלתם
שהרי נבלה לשון נקבה היא והזכיר יפול בלשון זכר על הת
החלק ממנה ודרשו רזל' הנוגע בנבלה והאוכל מנבלתה להב
להביא הקרנים והטלפים והעור והשער והעצמות וכן

מצינו בישראל שהביאו כמה בלים של עור ממזנה מדין
והכתוב הכשירם בהזאת מי נדה ואלו היה עור נבלה מטמא
כבשר נבלה עצמה לא היה מספיק להם שום הכשר שהרי
נבלה אין לה הכשר וכן מצינו בשלמה עה' שעשה כסא של
עצמות הוא שכתוב ויעש המלך כסא שן גדול והוא עצם
הפיל" והאוכל מנבלתה בנבלת עוף טהור הכתוב מדבר
שאינו מטמא במגע ובהמה מטמאה במגע עוף טהור אינו
מטמא במגע אבל מטמא בגדי' בבית הבליעה כלומר בגדיו
מקבלין טומאה בשעה שבולעו ולפי זה כשאמר מן הבהמה
יכלול גם העוף ואין צריך לומר חיה שכבר נתבאר כי חית
בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה ואל תתמה בקבלת רזל' שדרשו
בנבלת עוף טהור הכתוב מדבר ושהבינו עוף בכלל בהמה
שהרי מצינו ומכה נפש בהמה ישלמנה ובודאי גם העוף
בכלל כי כן השכל מחייב לכל מי שמזיק דבר שיתן תשלום
תשלומין אבל דרך הכתובים לדבר ולפרוט במה שהוא יותר
מצוי וכן כתוב שורך וחמורך וכל בהמתך ובודאי גם העוף
בכלל שאסרו לו להפריח יונים שלו בשבת גם בענין הפקדון
מצינו כתוב וכל בהמה לשמור" וכל השרץ השורץ על
הארץ שקץ הוא לא יאכל אלו המתילדים בפירות והם הת
התולעים שבתמרים וגרוגרות והזיזין שבעדשים ושבפולים ו
ושאר הפירות והזכיר אחר כך לכל השרץ השורץ על הארץ
והם המתילדים מזכר ונקבה וזהו לשון השורץ מלשון פרו
וישרצו שרצו בארץ ורבו בה והאדם מתעכב באכילתן והם נ
נחש ושלשול ועקרב וחפושית וגדל וכן דרשו רזל' כל הולך
על גחון זה נחש כל לרבות שלשול קטן הולך על ד' זה עקרב
כל לרבות חפושית והדומה לחפושית מרבה רגלים זה גדל
שיש לה רגלים רבים כל לרבות דומה לדומה והזכיר אחר
בכל השרץ השורץ על הארץ והם המתילדים מהעפוש" בכל
השרץ השורץ לא אמ' הארץ כמו בראשוני' שאלו אמר כן היה
במשמע שלא יהיה משקץ נפשו בשרץ המים ודבר ידוע כי
עכבר שני מינין אחד ביבשה ואחד בים וכן כשאר השרצי'
שלא ידעו ועל כן אמר בכל השרץ השורץ כלומ' אפי' בשרץ
הים כי האוכלו הוא משקץ נפשו ומטמא עצמו ולכך הזהיר
שלא ישקץ נפשו ולא יטמא בהם" ולא תטמאו בהם ונטם
ונטמתם בם" יאמר ולא תטמאו בהם באכילתן בגוף שאם
תעשו כן ונטמתם בם בנפש והמלה חסרה אלף שהו' לשון
טמטום והטעם שהלב מטמטם באכילת הדברים האסורין
ואין רוח הקדש שורה בו" ניתכן שנאמר כי מפני שאות אלף
היא מורה על היחוד והקדמות על כן יחסר האלף מהמלה
לפי שהשכינה מסתלקת ממקום הטומאה והחטא וכענין ש
שכתוב כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך וגו' ולא יראה בך
ערות דבר ושב מאחריך וזהו חסרון האלף במלת מחטולי
והטעם הזה בעצמו נוכל לומר במה שנקרא קדוש בלשוננו מ
מי שהוא מיוחד ונבדל בעבודת השם ית' והמיוחד למעשה הזנות
יקר' קדש בחסרון וא' כי הוא"ו היא מאותיות השם הקדוש ולכך
נחסרה הוא"ו משמו כי אין קדושה במקום טומא' ומזה תוכל
להבין כח לשוננו הקדוש כי במעט שנוי לשון שיש בין טבע
לטבע תדוים כמה הרי הרים • ודרשו רזל' ולא

תטמאו בהם ונטמתם בם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה · אדם מטמא עצמו מלמטה מטמאי אותו מלמעלה · מטמא עצמו בעולם הזה מטמאים אותו לעולם הבא ולכך סמך והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני והתקדשתם בגוף והייתם קדושים בנפש לעולם הבא כי קדוש אני ·· והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני הקדוש הזאת לישראל יותר משאר האמות אינה אלא במעשה התורה והמצות כי עם התורה והמצות יתחזק כח השכל ויחלש כח התאוות וידוע כי התאוה חזקה בטבעה והנה היא כאדם קודמת לשכלו כי התאוה מוטבעת בו מתחלת נעוריו שהוא נמשך אחר ההנאות הגשמיות ועמהן הוא הולך וגדל עד שהיא מתגברת על השכל אשר בשבילו נוצר האדם ועוד שהתאוה מחוברת מכחות הטבעים ומן היסודות ויש לה מחזקים ועודדים הרבה והם המאכלים ושאר התאוות הגשמיות והשכל שהוא עצם רוחני והוא ננזר מן העולם העליון הוא נכרי בעולם הנפשות העכים הגשמי מפני שהוא נכרי אין לו מחזיק ועוזר אלא הכל כנגדו וכדי הוא שיחלש השכל ותתגבר התאוה עליו בסבת שני ענינים האחד מפני שהתאוה כאדם קודמת לשכל והשני מפני שהתאוה יש לה מחזיקים ולא כן השכל ולפיכך הוצר האדם אל התורה והמצו׳ לחזק כח השכל ולהחליש כח התאוות ומפני זה נצטוינו במצות המאכלים האסורים ובמצות העריות ובמצות התפלה והתענית והצדקה וגמילות חסדים שכלן להחליש כח התאוה וזהו שאמרו רז״ל בספרי והתקדשתם זו קדושת מצות ואחר כך והייתם קדושים והכ והכונה במאמר הזה כי על ידי המצות יחלש כח התאוות ויתגבר כח השכל שבשבילו נברא האדם · ויש לפרש עוד והתקדשתם מלשון פרישות כי הפרוש והנבדל מתאוות העו העולם נקרא קדוש וכן דרשו רז״ל בתכ׳ והתקדשת והייתם קדושים כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים והענין שיפרוש האדם מן התאוות ולא ישתמש בהם רק בהכרח שאם ימשך האדם אחר המאכל והמשתה והמשגל יותר מדאי יחריב נפשו וגופו והוא הנקרא בלשון תורה כסיל ואויל וכל הממעט א אף בדבר ההכרחי ופורש עצמו מן המותר הגמור הוא הנ הנקרא קדוש כי אם הוא ממלא נפשו בתאוות מן המותר יהיה כסובאי יין וזוללי בשר ויהיה נבל ועובר ע״י התורה ועל כן הוצרך הכתוב הזה לומ׳ והתקדשתם להזהיר על הפרישות הזה שיגדור האדם את עצמו ויפרוש מרבוי המאכל והמשתה המותר ויפרוש גם כן מן הדבור שאינו ראוי מפני שכתוב שומר פיו ולשונו וגו׳ זה כתב הרמב״ן ז״ל וכן מצינו שלמה ע״ה שהזהיר על הדבור האסור הוא שאמר לשון חכמים תטיב דעת ופי כסילים יביע אולת וסמיך ליה בכל מקום עיני ה׳ צופות וגו׳ באר כי השגחת השם בכל מ מקום והוא משלם גמול על האולת ועל הדבור הנמאס והוא שאמר הנביא על כן על בחוריו לא ישמח ה׳ וגו׳ וכל פה דובר נבלה הזכיר הבחורים לפי שדרכם בכך ודרשו רז״ל כל המנ המנבל פיו מעמיקין לו גיהנם שנ׳ זעום ה׳ יפול שם וכן

מצינו יחזקאל הנביא ע״ה שהתנבא עונש ופורענות על הר הדבור שאינו ראוי והודיענו שהקב״ה משגיח על זה והוא שאמר בפורענות הרשעים יען אמרך שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה וה׳ שם היה יניד הכ הכתוב כי הוא ית׳ היה שם משגיח על הדבור לשלם גמול והזכיר בו עוד לשון וה׳ שהכונה בכל מקום הוא ובית דינו ודעת רז״ל במדרש בכתוב הזה שהוא אזהרה לאדם שיהי׳ נקי בגופו ובידיו כי כל זה בגדר הפרישות והוא שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש אני זה שמן ערב אני ה׳ אלהיכם זו ברכ׳ והכונה בזה שצריך האדם בעת המאכל והמשתה שהוא סבה להשכיח העקר שיתקדש בשלש קדושות השתים לטהרת הגוף והשלישית לעורר כח הנפש בריח טוב ואז תהיה ראויה לברך השם יתברך וכן הוא אומר שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ ··

אשה כי תזריע

שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב · שלמה ע״ה הודיענו בכתוב הזה כי האיש בדברו כשהוא מדבר דב דבריו בחכמה יש לו שמחה על זה לפי שהדבור הוא מצד השכל בסבת הנפש השכלית, שבאדם אשר בה יש לו יתרון על שאר בה׳ ועל כן נתיחס הדבור להקב״ה הוא שכתוב בורא ניב שפתים והנביא שבח בו להקב״ה בשם שבח אותו במציאות השמים שהם עצמיים שכליים שאמר בורא השמים ונוטיהם ואמר כי כאשר יבין האיש לדבר דברים נכוחים וה ומתוקנים ומסדר אותן בחכמת השכל ישמח על זה לפי שלא הוציא הדברים בשפתיו עד שסדרם בלבו וידוע כי תדור הדברים במחשבת האדם הוא ביד האדם ולא כן הדב הדבור כי הדבור יבא מאת ה׳ וכענין שכתוב לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון וכאשר כוין במענה לשון והוציא דבריו בשפתיו על הנכונה הנה זה דבר גדול כי הוא בסבת סיוע אלהי הגיע לו מזה שמחה זהו שאמר שמחה לאיש במענה פיו אעפ׳ שכל דבריו שהוא מדבר כלן מיושרים אין ראוי לו לדבר רק דבר בעתו כי מי שהיה מדבר שירים בבית האבל או עניני אבל בבית שמחה מה מאד יהיה ענין בלתי מסודר וראוי והוא דבר של׳ בעתו שהרי אמרו רז״ל בשעת חדוא חדו׳ ובשעת אבלא אבלא ומן הענין הזה הוא מה שאמרו שואלין הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג ומי שהיה דורש הלכות סכה בפסח או הלכות פסח בסכות גם זה ענין מבולבל ומעורבב ואין זה דבר בעתו ועל זה הז הזכיר שלמה ע״ה בכאן שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב יאמר כי אף על פי שהאדם מדבר נכוחות וענינים שכליים אמתיים יש לו להתגבר על תאותו ולמשול ברוחו ש שלא ידבר מן הכוונות ההם

הזם רק דבר בעתו זהו על דרך הפשט ועל דרך המדרש
סמכה לאיש זה וקכה שנ' איש מזח הכבענה פיו שנ'
ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ודבר בעתו כה טוב שנ'
וירא אלהים את האור כי טוב עכ' וידוע כי בששת ימי
בראשית בכל יום ויום מן הששה הזכיר הכתוב כי טוב ומה
שנברא בו בכל יום ויום היה דבר בעתו ואעפ"שכל העו
העולם כלו ומלואו העליונים והשפלים נבראו ברגע אחד
הכל אמת ועל זה הבי' אר רז"ל משל לאכר שזרע ששה זרעים
כ"דו אחת ברגע אחד וכל אחד ואחד הופיע ביומו אעפ"ש
שהזריעה בבת אחת וזהו טאם שלמה עה' את הכל עשה
יפה בעתו ואמר בכאן ודבר בעתו מה טוב כל דבר ודבר
שנברא ביומו היה בעתו והיה הכל טוב מן האור שהיה
ראשון בנבראים העליונים עד אדם שהיה אחרון בנבראים
השפלים הכל נעשה בעתו הראוי לו ולא היה אחרון לחסרון
כי אם לגדולה ומעלה שהדי הדברים האחרונים במעשה הוו
ראשונים במחשבה ועל כן הדברים המעולים תמצאם
אחרונים כי אדם שהוא תכלית הכונה בבריאת העולם לה
להכיר בוראו ולעבדו היה אחרון לכל הנבראים ונבחר מכלן
וכן יום שבת היה אחרון לכל הימים ומקודש מכלן וכן
העולם הבא הוא אחרון לעולם הזה כי העולם הזה קודם לו
ואין האדם יכול לקנות חיי העולם הבא כי אם בכשרון הם
המפעלים בעולם הזה וכן ישרא' היו אחרונים בבריאה והיו
ראשונים במחשבה הוא שכתוב קדש ישראל לה'
ראשית תבואתה לא אמר קדוש או קדושים רק קדש וזה לע
לעלוי וההפלגה במעלתן של ישראל כי הם מושכין מן הקדש
ובענין שכתוב ואנשי קדש תהיון לי לה' וחלק לה' כענין שכ
שכתוב כי חלק ה' עמו לא חלק הכוכבים והמזלות שהם לח
לחלק האמות ראשית תבואתה מבחר תבואתה כמו ראשית
שמנים ימשחו התבואה ה' מינין חטה ושעורה שבלת שועל
שיפון כוסמין ולכך הבואה היא ומבחר התבואה היא החטה
החטה כן ישראל מבחר האומות שקבלו חמשה חומשי תורה
שהיא מבחר התורות ועל זה אמרו במדרש משל למלך שק
שקדש אשתו בחמש טבעות שנ' וארשתיך לי בצדק ובמ
ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת כי
אני ה' וזה לשון ראשית שהוא כולל שתי קדימות קדימת
מעלה וקדימה זמנית קדימת מעלה מן וראשית שמנים
קדימה זמנית מלשון ותהי ראשית ממלכתו בבל והא ומדת
שהם קדומים וראשונים במחשבה אחרונים בבריאה שהרי
עשו ואלופיו קדמו ליעקב ולכל זרעו שכן כתוב בעשו ויצא
הראשון אדמוני וגם תולדותיו של עשו קדמו לתולדותיו של
יעקב כי עשו לקח אשה בן מ' שנה ולא היתה תכלית הכונה
בתולדות עשו הקודמות כי אם בתולדותיו של יעקב שבאו
באחרונה והם היו תחלת המחשבה וזהו שאמר דוד עה' נ
נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וכמו שאמרו חכמי המחקר
תחלת המחשבה סוף המעשה והמשל בזה ראובן רוצה ללמ
ללמוד תורה ואין לו בית המדרש יצטרך שיבנה תחלה יסוד
הבית ויגביה הבנין על היסוד ויפרוס גג הקורה על הבנין
ואז ילמוד שם והנה הלמוד באחרונה במעשה והוא היה
תחלה במחשבה וזה דומה למה שדרשו רז"ל אל תצרם ואל

תתגר בם לכה הזהיר הכתוב כן בעמון ומואב מפני שתי
פרדות טובות שאני עתיד להוציא מהן רות המואביה ונעמה
העמונית הא למדת מכל זה שהאחרון הוא המעולה ומה
שנברא אחרון עלה במחשבה ראשון למה הדבר דומה למי
שאבדה לו מרגלית בין החול מביא כברה וכובר כל החול ע
עד שמוצא המרגלית וכן מצינו בצמחים שאם תקח גרגיר
זרע ותזרענו הנה הוא משתרש בקרקע ומשלח שרשים לכ
לכאן ולכאן עד שנעשה כמו אילן גדול שממנו יצא הפרי
שהוא גנוז ומתעלם בתוכו וידוע כי הפרי שבא באחרונה
הוא היה עקר הכונה בזריעת הגרגיר וגדול האילן והוא היה
תחלת המחשבה וכשם שמצינו במעשה בראשית כי
הבהמות והחיות והאילנות והצמחים קדמו ליצירת אדם
והוא היה ראשון ואחרון כענין שכתוב אחור וקדם צרתני
כאלו אמר ראשון ואחרון צרתני ראשון במעלה ואחרון בב
בבריאה והכף שבראו מסר בידו מצות עשה ומצות לא
תעשה כן מצינו שסדרה התורה שלש פרשיות אחת בבהמות
וחיות שביסוד העפר והיא זאת החיה אשר תאכלו שניה
בדגים שביסוד המים והיא את זה תאכלו מכל אשר במים
שלישית בעופות שביסוד הרוח והיא ואת אלה תשקצו מן
העוף ובאחרונה הזכיר יצירת האדם ומיד הטיל עליו מצ
מצוה והיא המילה להודיע שאין עקר לידתו של אדם בעולם
הזה כי אם למצוה ובענין שכתוב כי אדם לעמל יולד פירוש
לעמל התורה והמצות ולכך הטילה תורה יצירתו בתוך המ
המצות והקיפתו בהן לפניו ולאחריו לפניו אלו מצות המ
המאכלים וכן דרשו רז"ל מאי דכתיב אחור וקדם צרתני
אחר שברא כל הבהמות והעופות שקצים ורמשים ברא אותו
כך התינוק הזה עד שלא יצא כמעי אמו אמר הקב"ה אני
מצוה אותו את זה תאכל ואת זה לא תאכל וזה לכם הטמא
את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו וכשהוא נקבר עליו כל
המצות שבתורה אחר כך נולד לאחריו זו מצוה המילה וזהו
שכתוב אשה כי תזריע וגו' היה ראוי הכתוב לומר אשה כי
תלד זכר אבל באה מלת תזריע לרבות ילדתו כהוי כלומר
שנוצר בצורת אדם ואחר כך נמוח שאמו טמאה לידה וכמו
שפרשי' ז"ל ומן המלה הזאת דדשו רז"ל אשה מזרעת תחלה
יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה והכונה בלשון
מזרעת על זרע הנקבה שהוא דם הנדות כי האשה אין לה
זרע אבל הדם שלה שברחם הוא הזרע שלה והוא הנקרא א
אודם וזרע הזכר הוא הנקרא לובן והאודם והלובן כל אחד
מהם יקרא זרע וכן אמרו רז"ל בסוף פרק המפלת שלשה ש
שותפין יש בו באדם הקב"ה אביו ואמו אביו מזריע לובן שמ
שממנו מוח וגידין ועצמות וצפרנים ולובן שבעין אמו מזר
מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין
והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמ
ושמיעת האזן ודבור שפתים והלוך רגלים ודעה ובינה והש
והשכל ומלת תזריע יוצאת ועל דרך הפשט פירושה תס
תסור הזרע כי הוא פקדון אצלה מן הזכר כזרע השדה שהוא
פקדון בגוף השדה ויוצא בעתו וכזה אמר הכתוב כאשר ישית
עליו בעל האשה לא כאשר תשית עליו האשה כי הילדים
שלו והוא הראוי לתת בהם ערך ובכר

בחגותי שם · אבל חכמי הטבע אומרים כי כל גוף העובר
לאשה ואין בו לאיש רק הכח הנקרא בלשונם היולי שהוא
נותן צורה בחומר, כי הזרע כהתערבו עם האשה נותן בו הצ
הצורה והתיקון ומבדיל ממנו המותרים שלא יצליחו בעובר
ובקפיא אותו כענין הקיבה המקפיא החלב ויש להם ראיות
לדעתם האחת מביצת הדרנגולת שהיא מגדלת אפרוח כ
כשהיא באה מן הזכר וכשהיא מן המתפלשת בעפר אינה
מגדלת אפרוח כלל לפי שהזכר נעדר ממנה שהוא
נותן הצורה ·· וכן דעת רז״ל בפק׳ דמסכת יומא יהבו ליה
ביעי דספנא מארעא אזל אותבינהו ולא אפרוח · והב״מ
מבקצת העופות שמולידין בחבוק בלבד ולא נראה בהם
פליסת זרע וזה ראיה כי זרע האיש איננו חלק מהעובר ·
והשליסית מדג הנקר׳ה שתוליד ביצים מעצמה ואחר כן
כשיפיל הזכר זרעו עליהם כל מה שיפול הזרע עליה׳ יהיה
מהם דג, וכל הביצים שלא יפ׳ל עליהם לא יהיה מהם דג
כ״ל ואין זה נמצא בבח׳ בלבד אלא גם בצמחים שאם תקח
עץ התמר הזכר ותרכיבהו עם התמר שהיא נקבה אז יצליח
לעשות פרי והענין כי הזכר נותן לנקבה חמימות עמו ישלם
בשול התכרים זה דעת החכם ראש הפלוסופים עם קצת
ראיותיו ·· וטעם הדבר באשה מזרעת תחלה יולדת זכ׳ איש
מזריע תחלה יולדת נקבה לפי שכשהאשה מזרעת תחלה זרע
הזכר שהוא אחרון בא ומתגבר עליו ולפיכך יולדת זכר
דעילאה נכר איש מזריע תחלה טפת הנקבה׳ באה באחרונה
ומתגברת עליו ולפיכך יולדת נקבה והענין כי הטפה ה
הראשונה אשר תהיה מהזכר או מהנקבה היא כמו השדה
שזורעין בו והטפה האחרונה בדמיון הזרע שזורעין בשדה
ולפיכך תלד זכר כמוהו וזהו לשון תזריע ואם הזכר יזריע
תחלה הרי הטפה ההיא כשדה וטפת הנקבה שבאחרונה
הוא הזרע ותלד נקבה כמותה ·· ועל דרך חכמת הטבע אשה
מזרעת תחלה יולדת זכ׳ כי כשהאשה משתוקקת לבעלה
ומתחממת בחשקו כל רצונה ומחשבתה עליו ומציירת צ
צורתו בלבה ומתוך אותו חשק כ מורדת ומזרעת תחלה ובכח
אותה המחשבה המצטיירת בלבה תלד זכר שכנגד לבת
וע׳ניה וזהו ענין המקלות ליעקב אבינו שהיה עושה כהן
ציורין והצאן כשהיו מתחממות היו מתעברות דוגמת אותן
הצורות שהיו רואות בשעת תשמיש ונשתוו כדבר זה זכרים
ונקבות והוא הדין במין האדם וכל שכן הוא שהרי אם במין
הבהמי יש לו כח בציור המחשבה על אחת כמה וכמה המין
השכלי וכבר הזכרתי זה בענין המקלות ומי שהוא יכול
לכבוש את יצרו ומשהא את עצמו כדי שתזריע היא תחלה
קבל שכרו כי היא יולדת זכר מן הטעם הזה וזהו שדרש׳ זל׳
בפסוק הנה נחלת ה׳ בנים שכר פרי הבטן אלו המשהין
עצמם על הבטן כדי שיזריעו נשותיהן תחלה ויולדות זכר
וזהו שכר פרי הבטן ·· ויש שפירש ועוד אשה מזרעת תחלה
יולדת זכר מפני שיש בזרע האשה כח גנוז והוא כח הזכר
ולכך יולדת זכר כשם שיש בזכר כח גנוז והוא דם הנקבה
והראיה מאדם הראשון שהיתה חוה בנויה ממנו והיתה נג
נגוזה כמוהו כן כח הזכר גנוז בזרע הנקבה וכשם שהנקבה נ
נאצלת מן האדם כך היא ראיה שיהיה הזכר נאצל ממנה
שנקבה היא ומזרעת תחל׳ה יולדת זכר שהוא הכח הגנוז כ

כח ואם הזכר מזריע תחלה יולדת נקבה הכח הגנוז בו הא׳
שכשניהם יש כח להעמיד הבנין השלם ובכר ידעת שלא
נזכר השם בשלמותו בכל מעשה בראשי׳ עד שהגיע ליצירת
אדם ודרשו רז״ל על וייצר ה׳ אלהים את האדם שם מלא על
עולם מלא ואיך אפשר להם לומר על עולם מלא ועדין לא
נבראת האשה אלא שכחה גנוז בו והרי היא כאלו נבראת
והרי עולם מלא והראיה מ׳כל אחד מהם עולם מלא כי כשם
שנקרא שם מלא על יצירת האדם שנ׳ וייצר ה׳ אלהים כך נ
נקרא שם מלא על האשה שנ׳ ויבן ה׳ אלהים את הצלע ואם
כן ראוי כל אחד ואחד להעמיד הבנין השלם כי זה כלול מזה
וזה מזה ומקרא מלא מצינו אלה בני לאה אשר ילדה ליע
ליעקב ואת דינה בתו הזכרים ייחס אותם ללאה וייחס הנ
הנקבה ליעקב וזה דבר ברור כי כח הזכר נגוז בנקבה וכח
הנקבה בזכר · לא שיהיה הזכר מוליד זכר והנקבה נקבה כ
כי על זה אמרו בירושלמי לית ספר דמספר לנרמיה ·· ועל
דרך המדרש אשה כי תזריע וילדה זכר קדמה האשה יולדת
זכר שנ׳ אשה כי תזריע וילדה זכר קדם האיש יולדת נקבה
שנ׳ ואם נקבה תלד מעשה נסים עושה הקב״ה עם התינוק
הזה אדם שהוא נתון בבית הסהר יום אחד נפשו מפרכסת
לצאת והתינוק הזה נתון במעי אמו תשעה חדשים והקב״ה
משמרו אמ׳ ר׳ מאיר מעשה נסים עשה הקב״ה עם התינוק
הזה כיצד עד שלא תלד האשה מושכת דמים וכשהיא יולדת
מסתלק לשדים ונעשה חלב והתינוק יונק ממנו ·· ועל דרך
השכל שלשה עולמות חולפים על האדם · האחד כשהוא
במעי אמו והוא הנקרא עולם היצירה והוא תחלת הויתו
ובו יכיר האדם נפלאות הבורא ית׳ וגודל מעשיו הוא שע״ז
אמר דוד ע״ה אשר עשיתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ והכר
הזכיר למעלה מזה אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים
מעשיך כי הוא מדבר בנפלאות החכמה ובנסתריה המגולי׳
והמתבארים מתוך תכונת היצירה ומזה תקנו לנו אנשי כ
כנסת הגדולה בתחלת ברכותינו שבכל יום אשר יצר את
האדם בחכמה וחותם ומפליא לעשות ומזה הזכיר קהלת
באשר אינך יודע מה דרך הרוח בעצמים בבטן המלאה ככה
לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה את הכל יאמר כי
כל מעשה האלהי׳ הוא נסתר ונפלא ויביא ראיה מן המורגש
והוא העובר במעי אמו שנקראו עצמים והוא דבר נעלם
נמשך אחר הנס אך הוא מתקיים בתומו ומה הסבה שדוחה
אותו לצאת משם והמשיל זה לדרך הרוח לבאר כי הוא דבר
נעלם בהעלמת דרך הרוח וכשם שדרך הרוח והעצמים בב
בבטן המלאה דברים נסתרים נעלמים כן כל מעשה האלהי׳
נסתר ונעלם כשל בו כח ההשגה ועל עולם זה הזכיר איוב
זכר נא כי כחמר עשיתני וגו׳ הלא כחלב תתיכני וכגבנה
תקפיאני עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידין תסוככני
נ והוא העולם שבו האדם עומד זמן קצוב ט׳ חדשים והמ
והמאחר יותר ולפעמים המוקדם יב חדש אין לו שם שכל
ודעה ולא שום הכרה ולרצונו היה עומד שם לעולם כי שם
מזונותיו מצוין מבטן האם וכאשר יפרד משם הוא אנוס
ונוכרח והוא מאמר החכמים זו״ל על כרחך אתה נוצר ועל
כ׳ יבכה ויצטער בהולדו להורות כי העולם הזה והוא עולם
הצער המהומה אותו עולם היצירה נעתק אל העול׳ הזה כי

והוא העולם הזה ויש לו כזה יתרון מעלה על העולם הזה
שבא כמנו כי בעולם הזה כשם שגופו גדל כן יגדל שכלו
ותרבה חכמתו עד שהוא מתחכם בתורה ובמצות ועמם ישיג
ידיעת השם ית' ואף בעולם הזה שיש לו יתרון בכל הכבוד
הזה והמעלות האלה הוא עומד שם זמן קצוב שנ' ימי
שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמנים שנה וכאש'
יפרד מן העולם הזה הוא אנוס ומוכרח וזה מאמר רז"ל חכמי'
זל' על כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת כי לרצונו היה
עומד שם לעד לעולם ומן העולם הזה הוא נעתק אל העולם
השלישי שהוא העול' הבא שאין לו זמן קצוב ואין לתענוג
הזוכה בו סוף ותכלית בו ישולם לו שכר צדקותיו אשר עשה
בעולם הזה ואם כן מבואר הוא כי האדם הולך מטוב אל
טוב ומעלוי לעלוי בשלשה עולמות אלה הראשון עולם
היצירה שהוא חשך ולא אור העולם הזה השני יש בו חשך
ואור כי הוא מתנהג על פי שני המאורות הנה עולם הבא
שכלו טוב שכלו ארוך שכלו אור אין בו חשך וג' עולמות
אלה רמזם קהלת ע"ה בפסוק אחד הוא שאמ' טוב שם משמן
טוב ויום המות מיום הולדו וכאורו של פסוק לפי הדרך הזה
טוב האוצר לנפשו למעלה אוצרות זכות לעולם הבא
משמן טוב כלומר מן האוצר לגופו אוצרות ממון ושמן טו'
ושאר קניני העולם הזה כענין שכתוב אוצר נחמד ושמן
בנוה חכם וטוב יום המות שהוא העולם הזה מיום הולדו
כלו' יותר מעולם היצירה בא לבאר כי יש יתרון לעולם הבא
על העולם הזה כשם שיש יתרון לעולם הזה שהוא יום
המות על עולם היצירה כי מתוך המורגש והמוחש לעין
נוכל להעיד על מה שאינו מוחש ״ וטמאה שבעת ימים
גזרת הכתוב הוא שהטומאה ז' והטהרה כמו כן ז כי הימים
טהורים בבעלת השביעית הם ממטה למעלה גם השמחה ז'
והאבלות כמו כן והכל דרך אחד להם ״ כימי נדת דותה
תטמא ׳ דותה לשון מדוה הוא כי הנדות הוא חולי בטבעה
של אשה וכן אמרו רז"ל ראשה ואבריה כבדים עליה ואעפ'
שהוא נקוי לאשה במותרות מכל מקום הוא חולי בטבע
תולדתה ולשון נדה מרוחקת וכן לשון מנוד מרוחק כדילנא
כזנך דלא יתיבנא כד' אמות דילך ונקראת נדה מפני שבני
אדם מנדין ומרחיקין אותה גם הנשים מרחקות ממנה
והיא יושבת בדד וכן מצינו מימות עולם שהיו האומות
מרחיקין אותן רחוק גדול ואף העפר אשר תדרוך הנד' עליו
היה טמא בעיניהם גם דבורה אצלם היה טמא כמו שמצינו
ברחל שאמרה ללבן אביה אל יחר בעיני אדני כי לא אוכל
לקום מפניך כי דרך נשים לי ולא השיב לה כלל וזה יורה
כי היו יושבות בדד באהל מיוחד שהיו נוהגין שלא לדבר
עמהן וגם אינן רשאות להתקרב לאדם כלל מפני שהריח
וההבל שלהן מזיקים שאם לא כן היה ראוי לה לרחל
שתקום מפני אביה ולהתקרב אליו ולנשוק את ידיו וידוע
כי אפילו המבט שלה רע ומוליד היזק וכב' בארו חכמי
הטבע מפלאות התולדות שאם תסתכל הנדה בתחלת נדות'
בדרב מלוטשת או במראה שיתראו שמה טפין של דם וזה
אות ומופת שאפי' הטבט שלה מזיק ואין צריך לומר אם

״ שכב' איש אותה ״ וביום השמיני ימול ׳ ביום ואפילו בשבת
ודוקא מילה ודאית כגון שנולד ליל שבת או יום שבת אבל
מילת ספק כגון שנולד ערב שבת בין השמשות בשעה שהוא
ספק יום ספק לילה אין מלין אותו אלא עד יום ראשון
שהוא עשירי שכך אמרו רז"ל קטן נמול לשמנה לתשעה
ולעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר כדרכו
לשמנה נולד בין השמשות בשאר ימות השנה לתשעה נולד
בין השמשות ערב שבת נמול לעשרה יט' אחר השבת לאחד
עשר שני ימים טובים של ראש השנה נמול ליב' היה
חולה מאחרין אותו עד שיתרפא ׳ ובמדרש שאל
טורנוס רופוס הרשע את ר' עקיבא אי זה מעשים נאים של
הקבה' או של בשר ודם אמר לו של בשר ודם אמר טורנוס
רופוס הרי השמים והארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם
אמר לו ר' עקיבא לא תאמר לי במה שהוא למעלה שאין
בריות שולטין עליו אלא אמור דברים המצויין בבני
אדם אמר לו לכה אתם מלין אמר והלא הייתי יודע שבדבר
זה אתה שואלני ולכך הקדמתי לך שמעשה בשר ודם נאים
משל הקבה' הביא לו שבלים וגלוסקאות אמר לו אלו מעשה
הקבה' ואלו מעשה בשר ודם אמר לו טורנוס אם הוא
רוצה במילה למה אין הולד יוצא מהול ממעי אמו אמר לו
רבי עקיבא ולמה שוררו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו
חותכתו וכה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול לפי שלא
נתן הקבה' את המצות אלא לצרף בהן את ישראל שנ'
כל אמרת אלוה צרופה ״ ושלשים יום ושלשת ימים ׳
על דרך הפשט היו ימי הטהר לג' כדי שיהיו עם ז' ימי
הטומאה מ' יום כמספר הימים אשר הזכר נגמר
בבטן אמו ׳ ועל דרך הקבלה נתנו לאשה לג' ימי טהר
כנגד הכלה שבשיר השירים דכלולה מהחכמה שבה ול"ב
נתיבות ועמה יהיה ההתחברות ועל כן היו לג' ימים ולא לב'
לרמוז על הכלה המתחברת אל החכמה שהיא נושאת אותן
לב' ונחשבת עמהן ״ תשב פי' רשי זל' אין לשון ישיבה אלא
לשון עכבה כמו ותשבו בקדש ימים רבים ׳ ושיעור הכתוב
ושלשים יום וג' ימים תמתין עד שלא תגע בכל קדש ולא
תבא למקדש אעפ' שהם ימי טהר אצל הבעל ׳ וזה טעם
בדמי טהרה לומר שאעפ' שרואה טהורה והרמבן זל' פיר'
תשב לשון תשמיש כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא
תהיי לאיש כי האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו
וכלפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים בימי נדת דותה
שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעת ימים אמר כי אחרי הש
השבעה תשב לבעלה לג' ימים בדמי טהר אבל לא תגע
בקדש ולא תבא אל המקד' אעפ' שלא תרא' ותשב עם בעלה
אעפ' שתראה כי רז"ל יש להם קבלה שהיולדת טהורה אחר
השבעה לחולין ולבעל בספירות ז נקיים וזהו שאמ' בשבעת
בימי נדת דותה תטמא ובימי' אלה אמ' שתטמא לקדש
ולמקדש לא לחולין ולא לבעל ׳ וכן כתב הרמבם זל' בספ'
קדוש' פר' יא וזה לשונו זה שתמצא במקצת מקומות ותמצא
תשובות למקצת הגאונים זל' שיש דת זכר לא תשמש מטתה

עד סוף מ' ויולד נקבה עד כוף פ' ואעפ"י שלא ראתה דם אלא
בתוך ז' אין זה מנהג אלא טעות הוא באותן התשובות ודרך
מינות באותן המקומו' ומן הצדוקי' למדו דבר זה ומצו' לטפ'
כדי להוציא מלבן של צדוקי' ולהחזיק בדברי חכמי' שתספו'
ז' נקים בלבד כמו שכ' ארנו עכ' בדמי טהרה דם שהוא
טהור והוא כנגד דם הנדה ואינו מטמא וכתב החכם
רא' זל' גזר השם על הזכר במספר הימים אשר תשלם צורתו
בבטן והנקבה כפלים שנגמרת לשמנים ולפיכך טומאת הנ
הנקבה נמשכת כפלים גם הטהרה נמשכת כפלים
אבל דעת רזל' שהצורה נגמרת לארבעים
יום בין בזכר בין בנקבה וטעם הכפל לדעתם מפני שטבע ה
הנקבה קר ולח והיא צריכה נקיון רב לרוב הלחיות
המוטבעו' בה ועל כן תצטר' להמתין כל הזמ' הזה כדי שתהי'
מנוקה מלידה ומבטן ומהריון כי כן יצטרכו בני אדם שט
שטבעם קר ולח זמן ארוך בנקיונם מאותן שטבעם חם
וכפר עליה' אין לשון כפרה נופל כי אם על החטא
ולפיכך קרבן זה של יולדת מחודש כקרבן הנזיר כי מה חט
חטאה בזמן הלידה שתצריכנה התורה קרבן ואם זה הקרבן
הוא על שבאה בסכנה ונצלה מהמיתה היה ראוי לה שתביא
תודה ולמה תביא עולה וחטאת ויתכן לפרש שאין ה
הקרבן הזה מצד חטא של עצמה רק מצד אמה שהיא היתה
אם כל חי כי לולא החטא ההוא היה האדם מולי' עם אשתו
שלא כדרך תאוה וחשק אלא כדרך הטבע הנמור בטבע
האילן המוציא פירותיו בכל שנה שלא בתאוה והיולדת הזו
באמה בתה במעשה החטא כי הענפים הם מקולקלים בק
בקלקול השרש ועל כן יצריכנה הכתוב קרבן לכפר על ה
החטא הקדמוני שכן נצטות בסבת אותו החטא על שלש
מצות והן נדה וחלה והדלקת הנר ולפי שהחטא ההוא היה
תחלה במחשבה ואחר כך במעשה מפני זה הזכיר בקרבן יו
יולדת אחד לעולה ואחד לחטאת כנגד חטא המחשבה
וחטא המעשה ומפני זה הקדים עולה לחטאת מה שאין כן
בשאר הקרבנות שהחטאת קודמת לעולה בכלן וזהו
ששנינו בזבחים אחד לעולה ואחד לחטאת לא הקדימה הכ
הכתוב אלא למקראה והכונה שלא הקדים הכתוב עולה ל
לחטאת להיותה קודמ' במעשה אבל ענין הקדימה במקראה
הוא מטעם זה לרמוז על חטא המחשבה ההוא שקדם לח
לחטא המעשה ולדעת רזל' חטא היולדת הוא שעברה על ה
השבועה ממה שאמרו בשעה שהיא כורעת לילד קופצת ונ
ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי ולפי שהיא נשבעת מתוך ה
הצער ואין השבועה ראויה שתתקיים מפני שהיא משועבד'
לבעלה על כן יצריכנה הכתוב קרבן לכפר על חטא חמ
המחשבה " אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או
בהרת ' שנינו במשנה ד' מראות נגעים הן שאת ותולדתה
בהרת ותולדתה בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל
שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה וגוון ארבעתן לבן
והלובן הזה זה למעלה מזה במדרגה וספחת הוא שם הנגע
המצטרף משניהם משאת ובהרת מלשון ספחני נא אל אחת

הכהנות מהסתפח בנחלת ה' ומראות נגעים הללו אינן צ
צרעת אבל אפשר שיבאו לידי צרעת ומפני זה הרחיקה תו
תורה החולי הזה בתחלתו וזהו שאמרו חכמי הרופאים זל' נ
נירא מהן מן הצרעת וזהו שאמר הכתו' נגע צרעת כלו מכה
של צרעת גמורה אבל אחר ההסגר כשימצאו סימני טומאה
גמורין ויאמר הכתוב צרעת היא זהו צרעת גמורה ועל כן
תמצא שיאמר לפעמים וטמאו הכהן נגע צרעת היא או
יאמר נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אותו הכונה לומר
שיטמאנו מעכשו כי הוא נגע שבודאי יבא לידי צרעת ור
וראוי שיבדל מן העם מעתה וכן כשהוא אומר וטמא אותו
הכהן נגע הוא באורו שהוא נגע גדול שלא יתרפא ממנו לע
לעולם אבל יגדל כל היום ויפשה כן פיר' הרמבן זל' "
והנה הפשיון ושער לבן ומחיה ועומק העור הכל סימני
טומאה הן " ובמדרש אדם כי יהיה בעור בשרו למה אינו א
אומר בפרשה זו דבר אל בני ישראל כמו שכתוב בשאר הפ
הפרשיות כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע ללמדך
שאין הקבה' חפץ לחייב שום בריה שנ' חי אני נאם ה' אלהי'
אם אחפוץ במות המת וכמה חפץ להצדיק בריותיו שנ' ה'
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר חפץ הוא להצדיק בר
בריותיו ולא לחייבן ולפיכך לא אמר בפרשת נגעים דבר א
אל בני ישראל ' דא' לא יגורך רע אין שמו של
הקבה' נזכר על הרעה אלא על הטובה תדע שהו' כן שבשעה
שברא הקבה האור והחשך וקרא להם שמות הזכיר שמו על
האור ולא הזכיר שמו על החשך שנ' ויקרא אלהים לאור יום
ולחשך קרא לילה וכן את מוצא שכשברך לאדם ולחוה הז
הזכיר שמו עליהם שנ' ויברך אותם אלהים וכשקללו לא ה
הזכיר שמו עליהם אלא אל האשה אמר ולאדם אמר ואם
תאמר על הנחש הזכיר שמו בקללתו שנ' ויאמר ה' אלהים אל
הנחש כי עשית זאת כך שנו רזל' על שלשה דברים הזכיר ש
שמו אעפ' שהם לרעה על המסית זה נחש שהסי' את האשה
ואמר לה כי יודע אלהים כי ביום אכלכם מ
ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים תהיו כמותו מה הוא
בורא עולמות אף אתם תבראו עולמות שכל אומן שונא בנ
בני אומנותו ולפי שהסית וספר לשון הרע הזכיר שמו ע
עליו ועל העובר על דברי חכמים שחייב מיתה שנ' כה אמ
אמר ה' אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי
הברית הזאת ועל העושה בטחונו בבשר ודם שנאמר כה א
אמר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן
ה' יסור לבו אימתי הוא ארור בשעה שמן ה' יסור לבו וכן את
מוצא בנח כשברך לשם הזכיר את השם ואמר ברוך ה' אלהי
שם וכשקלל כנען לא הזכירו שנאמר ארור כנען וכן א
באלישע הנביא שהזכיר את השם בתפלתו בענין הצלה שנ'
ה' פקח נא את עיניו ויראה וכשקלל את הארמים אמר הך
נא את הגוי הזה בסנורים ולא הזכיר השם בפורענו' וכשחזר
והתפלל עליהם בהצלה הזכיר את השם ואמר ה' פקח נא א
את עיני אלה ויראו הוי אומר שאין שמו של הקבה' נזכר על
הרעה ואפילו ישראל חלק להם כבוד ולא הזכירם על הרעת

ביאר כשבא להזהיר על הקרבנות מהו אומ' דבר אל בני ישראל וגו' אדם כי יקריב מכם קרבן לה' אבל כשבא לחזור על הנגעים לא הזכיר אלא אדם כי יהיה בעור בשרו על מה הנגעים באים על הזנות וכן אתה מוצא בירושלם על ידי שהיו שטופין בזמה לכך לקו בצרעת מה כתיב שם ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון והלכנה נטויות גרון מה עשה להן הקבה הלקן בצרעת שנ' ושפח ה' קדקד בנות ציון ואין שפח אלא צרעת שנ' לשאת ולספחת ולבהרת · אדם כי יהיה בעור בשרו שאת זהו שאמר הכתוב איום ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא הכתוב הזה מדבר באדם הראשון שבראו הקבה' בדמותו שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו וכשבראו בראו מסוף העולם ועד סופו שנ' כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך והיה שולט בכל העול' כלו שנ' ורדו בדגת הים ובעוף השמי' וגו' ממנו משפטו שאתו יצא זו חוה שיצאה ממנו שגרמה לו מיתה שנאמר ותתן גם לאישה עמה ויאכל · ד"א איום ונורא הוא זה פרעה הרשע שהיה שליט בכל העולם שנאמר מושל עמים ויפתחהו · ממנו משפטו ושאתו יצא זה משה שהיה מתגדל בביתו והיה מכבד שהוא בן ביתו שנ' ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ועמד והביא עליו עשר מכות שנ' ועתה לך ואשלחך אל פרעה אמר ר' יהודה כר אמי המטה משוי ארבעים סאה ושל סנפירינון היה ועשר מכות חקוקות עליו בכתב נוטריקון דצך עדש באחב ומשה היה מביט במטה ורואה איזו מכה ראויה לבא אל פרעה ומביאה עליו הרי אומר איום ונורא הוא · ד"א איום ונורא הוא זה אדום שנ' וארו חיוא רביעאה דחילא ואמתני ותקיפא יתירא ושנין די פרזל לה · ממנו משפטו ושאתו יצא זה עובדיה הנביא שהיה גר אדומי והתנבא עליו אבדן ·· אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרע' דרשו רזל' שאת זו בבל שנ' ונשאת המשל הזה על מלך בבל ספחת זו מלכות מדי שהיה המן כספחת עם אחשורוש להש להשמיד להרוג ולאבד בהרת זו יון שהיתה מבהרת על ישראל ואומרת כל מי שיש לו שור יחקה על קרן השור כי אין לו חלק בה' אלהי ישרא' ואם לאו גוזרי עליו להרינה והי' בעור בשרו לנגע צרעת זו מלכות אדו' שהקבה' מלקה אותו בצרעת ואת השר שלה שכן התנבא ירמיה עה' מדוע נסחף אביריך לא עמד כי ה' הדפו ומלת נסחף כמו נספח מלשו' ספחת ואמר אביריך ביוד לפי שהשר שלה הוא גודל כל הא האבירים שתחת ידו יבא אביר יעקב ויפרע מאותו אביר וצריך שתתעורר כי לא מצינו מלת אביר בהקבה' בדגש כי א אם רפה והכונה מדת רחמים ותהו מידי אביר יעקב נדר לאביר יעקב ובתפלה עננו אביר יעקב והוא כחו של יעקב אבל בכחו של מלכות אדום הזכיר אביריך בדגש גם כדואג האדומי תמצא אביר בדגש הוא שכתוב ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול ואעפ' שהיה ישראל ומכלל הס הסנהדרין כבר דרשו רזל' שנקרא כן על שם עירו שהיא אדום ומסיים המודש ואומר ומה נעמן על ידי ששבה מ מישראל נערה קטנה נצטרע מלכות אדום הרשעה תד

שטעבדו בישראל על אחת כמה וכמה ומנין שפורע הקבה' ממנה ומן השר שלה בצרעת שכן התנבא זכריה וזאת תהית המגפה אשר יגוף ה' את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עומד על רגליו וגו' עכ' במדרש ונסמכה פרשה זו של נגעים לפרשת יולדת ללמדך כי כל מי שאינו נשמר מן הנדה יהיה הולד מצורע ונמצא בספרי חכמת הטבע גם רזל' דרשו כן כי כל מי שישמש עם האשה ביום ראשון לנדתה יהיה הולד מצורע לעשר שנים ואם הוא משמש לשני ימים לנדתה יהיה מצורע לעשרים שנה ואם בג' לנדתה יהיה מצורע לשלשים שנה וכן עד ז' ימים ואם ביום ז' יהיה מצורע לע' שנה ומכאן שיש בכל סמיכות הפרשיות שבתורה זו לזו עקר גדול וחכמה מבוארה הן בחכ בחכמת הטבע הן בשאר החכמות שהתורה כלולה מכלן ·· וראה הכהן את הנגע · דרשו רזל' אין הכהן רואה את הנגע ביום ראשון שהרי צריך להסגירו ז' וכתיב וראה הכהן אותו ביום הז' ואי אפשר לראותו בשבת ולא ביום שני שאם יצטרך להסגירו שתי שבועות יבא יום שביעי של הסגר יום שני בשבת שהוא יג' ולכך אומר שתי שבועות שהוא יג' ימי' ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמוק מעור בשרו · פרשי' זל' כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל וכתב הרמבן זל' בפירוש זה כי יש לובן נתן זוהר ולט ולטישות בעינים כמראה החמה והעין אינו מקב' גוון הלובן ההוא ועל כן יראה אצלו בעמוק כי מראה החמה שהיא עמוקה מן הצל הוא מפני שהעין הוא מקבל גוון השחרות והוא נקבע בו וסובל אותו אבל גוון הלובן אין העין מקבלו וכפזר כח הראות ומתרחק לו ועל כן יראת בעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז בשלג הראות נחלש ממנו כאשר יחלש במקום החמה ובעבור שלא יהיה בו שער שחור כי אז יתפוש כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו · והשאת היא לבנה אבל אין הלובן מזהיר ולא יחלש הראות ויתפש בו ויתקרב א יר ויראה כקרובה אליו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהם נראים כמו גבוהים ברקיע והנה הנגע עמד בעיניו במ במראיתו כלשון ועינו כעין הבדולח כעין הקרח הנורא אבל בתכ' שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו בעיני ת תל' ואם בעיניו עמד הנתק ואם כן פירושו ואם בעיני הכהן הנזכר והיחיד ושערה לא הפך לבן · עמד הנגע כלו שעמד על עמדו ולא שנה את מקומו ולא פשה לפי מראית עיני ה הכהן ולשון מורגל הוא דברי רזל' כך אני בעיניך וכן בכתוב תיקר נא נפשי בעיניך ורמוז הכתוב כי לפי מראית עיניו ישפוט הכהן בפשיון ואינו צריך למדוד את הנגע והיא הפכה שער לבן פירוש שתי שערות · וטעם היות שער לבן סימן טומאה לפי שהשחור הוא טבע ותולדה וכיון שהוא לבן ונשתנה טבעה הנה זה חולי · ומחית בשר חי בשאת פירוש או מחית בשר חי כי אנו צריך לשניהם לשער לבן ולמחיה שהרי בפרשת של מעלה טמא הכתוב בשער ל לבן לבדו שכן בהוב ושער בנגע הפך לבן נגע צרעת הוא ור וראהו הכהן וטמא אותו וגם כן המחיה לבדה סימן טומאה

ורזל דרשו ליתן שיעור למחיה שההא כדי לקבל שער לבן
כ הוא שתי שערות ודע כי בכל מקום שתמצא שער לבן
שער שחור אנו הולכין אחר עקר השרש כל שער שאם היה
בנגע שער לבן והיה עקרו שחור דנין אותו בשחור וכן אם
היה בו שער שחור ועקר שרשו לבן דנין אותו כשער לבן
נתק הוא כך שם הנגע נתק על שם שהשער נתק מאותו מקום
מלשו רזל לאו שנתק לעשה וכן בכתוב נתקו בנות ואחר
שנתק משם השער הראשו שהוא טבעי אם נולד שם השער
הצהוב הזה הדק הלקוי הנה הוא סימן טומאה והנה הנתק ק
מטמא בשער צהוב וכפשיון ושער שחור הוא סימן טהרה
כי כן כתוב ושער שחור צמח בו נרפא הנתק טהור הוא
וטהרו הכהן טמא הוא טמא יטמאנו הכהן וכן הזכיר ל
למעלה טהור הוא וטהרו הכהן גזרת הכתוב הוא להיות ה
הטומאה והטהרה על פי הכהן ולמדך שאעפ שהכהן
ראה בנגע סימני טהרה או טומאה צריך הוא להוציא מפיו
טהור או טמא ודרשו רזל זה אחד מהדברים שעליהם עלה
הלל מבבל פי עלה לחכמי ארץ ישראל לידע טעם הדבר
והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע
ועל שפם יעטה אמרו במדרש והצרוע זה בית המקדש
אשר בו הנגע זו עז שמטמאה בנגע בגדיו יהיו פרומים
אלו בגדי כהנה וראשו יהיה פרוע זו שכינה שנסתלקה מ
משם ועל שפם יעטה שבטלו את התורה וטמא טמא
יקרא זה חרבן ראשון וחרבן שני בבגד צמר או בבגד פש
פשתים דרשו רזל אין בגדי צמר מטמאין בנגעי אלא צמר
בהמה טהורה אבל לא צמר בהמה טמאה היה הבגד מעורב
מצמר בהמה טמאה וצמר בהמה טהורה אם רובו של בהמה
טהורה מטמא בנגעים ואם רובו של בהמה טמאה אינו מ
מטמא בנגעים או בכל כלי עור דרשו רזל להוציא את
הצבועים שהרי כבר הזכיר או בעור או בכל מלאכת עור
ושרף את הבגד או את השתי או את הערב ואמר עוד והנה
לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב ואמר עוד וקרע א
אותו מן הבגד או מן העור או מן הערב פירש הרמבן זל
כי מה שהזכיר כמה פעמים בכמה פסוקים הבגד או העור ו
והשתי והערב על דרך הפשט לבאר כי הוא דבר נסי
והבגד או השתי או הערב או כל כלי עור אשר תכבס הזכיר
בכתובים של מעלה כי הבגד שנראה בו הנגע אחר הכבוס
ראוי לקרעו מהבגד ואם יראה עוד שם פורחת היא וראוי ל
לשרפו ואם יסור אותו נגע בכבוס הבגד יתחייב לעשות לו ט
טבילה ואז יהיה טהור זהו שאמר וכבס שנית וטהר ודע
כי הנגעים היו אות ומופת על החטא שכן דרשו רזל משל ל
למה הדבר דומה לעבד רע שהיה נמכר כשבא רבו לקנותו
היה יודע שהוא עבד רע לקח עמו כבלים שאם סרח רודה
אותו בהן כך הן שסיח הביא אותן כבלים וכבלו כך הקבה היה
גלוי וידוע לפניו שהאדם עתיד לחטוא והתקין יסורין הללו
שאם חטא יהא רודה אותו בהן וכך היו הנגעים באים ה

האבנים היו לתקן תחלה זהו שכתוב ונתתי נגע צרעת בבית
ארץ אחזתכם עשה תשובה מוטב ואם לאו מלקהו בבגדיו וה
והבגד כי יהיה בו נגע צרע חזר בו מוט ואם לאו מלקהו בגופו
וכיצד בגופו מעט מעט מתחיל ממריטת הר אש שנ ואיש
כי ימרט ראשו ועדין יש ממש במריטת ראשו ספק לטמא
ספק לטהר חזר בו מוטב ואם לאו מלקהו בשחין שנ אדם
כי יהיה בו בעורו שחין חזר בו מוטב ואם לאו מלקהו בנגעים
קשים שאת וספחת ובהרת וכן דרשו רזל במדרש רות אין
בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה ממי אתה למד מאיוב
לקה תחלה בממונו ואחר כך בבניו ובני ביתו ואחר כך בגופו
וכן במצרים תחלה בממונם שנ ויך גפנם ותאנתם ויסגר ל
לברד בעירם ואחר כך ויך כל בכור במצרים ואף בנגעים כן
תחלה באין על ביתו חזר בו הרי הן טעונין חליצה שנ וח
וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע ואם לאו טעונים נתיצה
שנ ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואחר כך באין על
בגדיו חזר בו מוטב ואם לאו טעונין קריעה שנ וקרע אותו
מן הבגד ואם לאו טעונין שרפה שנ ושרף את הבגד ואחר
כך באין על גופו חזר בו מוטב ואם לאו בדד ישב מחוץ למ
למחנה מושבו עכ במדרש והנה הנגעים היו מ
מורים השגחה גמורה ולא היה ענין טבעי אלא נס גדול ולא
היה הענין בחוצה לארץ כי אם בארץ ישראל כי כשיקרה ל
לאחד מישראל חטא ועון היה מתראה הנגע בביתו או בב
בבגדו או בגופו להעיד עליו כי יש בידו עון כענין שכתוב ו
ובנגעים עונם וכדי שישוב בתשובה ויטהר ויתלבן מעונו ו
והוא שרמז על זה גכ כלו הפך לבן טהור הוא כלומר מן הנ
הנגע ומן העון ועל זה אמר הכתוב ונתתי נגע צרעת בבית
ארץ אחזתכם וזהו שכתו עוד כי תבאו אל ארץ כנען אשר
אני נותן לכם לאחזה להורות שאין הענין נוהג אלא בנחלת
ה לא בחוצה לארץ שהוא ארץ העמים והיא חול והטומאה
מצויה שם ולא בירושלם שהיא בית ה מיוחד לשמו ולא נ
נתחלקה לשבטים אלא בארץ הנקראת אחזת ה שנתחלקה ל
לשבטים היא הארץ הקדושה והנבחרת הנקראת ארץ אחזת
אשרי מי שיזכה לראותה בבנינה הקדוש ברוך הוא יזכנו לה
להיות מן היושבים בצלה שהיא מכוונת כנגד בית המקדש
של מעלה שעליה אמר דוד עה אשרי תבחר ותקרב ישכון
חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך

תורת המצורע

מפרי פי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע שלמה
המלך עה הודיענו בכתוב הזה גודל כח הלשון הן לטוב הן
לרע כי אם הוא משתמש בלשונו בדברי תורה ויוכיח ויזכה
את הרבים הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו ואם בדברי רכילות
ולשון הרע הנה ענשו מעותד ומזומן ותשבע בטנו מבטנו

ויהיה תחלת הכתוב מפרי פי איש תשבע בטנו על עונש לש
לשון הרע וסופו כשאומר תבואת שפתיו ישבע על שכר לשון
הצדיק המצדיק והמזכה את הרבים בלשונו והכתוב שאחריו
נקשר עמו ובאור אליו והוא שאמר מות וחיים ביד לשון וא
ואוהבה יאכל פריה יאמר מאחר שיש מות וחיים ביד לשון
מי שאוהב הלשון והוא החפץ לדבר תמיד ישתדל להרבות א
אליו שכר וידבר בעניני חכמה ותוכחות חיים והאמת וה
והשלום ויאכל פרי הלשון ויהיה שכרו רב כי חיים ביד לשון
וכאשר הוא רגיל לדבר יותר משאר בני אדם כן ירבה שכ
שכרו ובעניין ההפך גם כן אם אוהב הלשון לדברי רכילות ו
ולשון הרע הלא ענשו גדול ויאכל פרי העונש ועל כן י... לז
להזהר בזה כי מות וחיים ביד לשון והתורה תודיע ... אותנו ב
בעונש לשון הרע כי מי שאינו נזהר ממנו הוא ... נענש ולוקה
בצרעת ומזה נקרא כשם מצורע אשר כ... ומוציא שם רע
כי שם העונש מבאר החטא שנענש ... עליו והצריכנו הכתוב
קרבן לכפר על חטא הלשון ואי... טהרה אלא על ידי כהן
וזהו שכתוב זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא א
אל הכהן ודרשו רז"ל אין הנגעים באין אלא על
לשון הרע שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך כלומר
אל תתן רשות להוציא דבר מפיך לחטיא את בשרך להלקו'
את גופך ואל תאמר לפני המלאך הממונה עליך כשגגה הוצ
הוצאתי הדבור מפני שכל דבור ודבור שיוצא מפיך בספר נכ
נכתבין בין טוב בין רע בין שוגג בין מזיד למה יקצוף הא
האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך אלו הידים והגוף ש
שלוקין בנגעים ד"א אל תתן את פיך דברה תורה בלשון
נקיה אם אמרה לך אשתך שהיא נדה אל תחטיא את גופך
ותפגע בה ואל תאמר לפני המלאך הממונה על צור הולד ש
שוגג הייתי לא הייתי יודע למה יקצוף וגו' וחבל את מעשה
ידיך אלו הבנים שלוקין בנגעים ד"א אל תתן פיך ל
לחטיא את בשרך אם עשית כזדון תטעה לכהן גדול שנק
שנקרא מלאך שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יב
יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ואל תאמר לפני הכ
הכהן בשגגה חטאתי לעצמך אתה מטעה למה יקצוף הא
האלהים וגו' מעשה ידיך אלו הבנים שלוקין בצרעת ומה
שאמר ביום טהרתו ביום שירצה להטהר והובא אל הכהן
למדך שאין לו טהרה לעולם כי אם על פי כהן כי אין הענין
שיבא המצורע אל הכהן אבל הכהן היה יוצא אליו אל מח
מחוץ למחנה כאשר הוא שם וזהו שהזכיר ויצא הכהן אל מ
מחוץ למחנה ואמרו במדרש מות וחיים ביד לשון ה
הכל תלוי בלשון זכה לחיים לא זכה למיתה עסק אדם בת
בתורה בלשונו זכה לחיים והיא התורה שנקראת עץ חיים
שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה קי' והיא רפואתו של לשו'
הרע שנ' מרפא לשון עץ חיים עסק בלשון הרע מתחייב בנ
בנפשו למות שקשה לשון הרע משפיכות דמים שכל מי ש
שהורג אינו הורג אלא נפש אחת אבל המספר לשון הרע ה
הורג שלשה האומרו והמ... ומי שנאמר עליו האומרו מ
מדואג האדומי שאמר לשון הרע על אחימלך בן אחיטוב
ונהרג שנאמר ויאמר שאול מות תמות אחימלך ונהרג
שאול דכתיב וימת שאול במעלו אשר מעל באלהים וכן

שאול אמר עמד נא עלי ומתתני כי ... אחזני ה... ושבץ קטינדריא
של נוב עיר הכהנים ואין שבץ ... אלא בגדי כהונה שנאמר ונע
ועשית משבצות זהב ... ודואג האדומי נשתרש מחיי העול'
הזה ומחיי העולם הב... שנ' גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך
מאהל ושרשך מ... ארץ חיים סלה מי קשה המכה בחרב א
או המכה בח... המכה בחרב אינו יכול להמית אלא בקרוב
והמכה ... בחץ אינו כן אלא זורק את החץ ומכה בכל מקום
מי... הוא רואה אותו ולכך נמשל מספר לשון הרע לחץ שנאמ'
חץ שחוט לשונ' מרמה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובק
ובקרבו ישים ארבו וכן הכתוב אומר בני אדם שניהם חנית
וחצים ולשונם חרב חדה קשה לשו' הרע משפיכות דמי'
ומגלוי עריות ומע"ז משפיכות דמים דכתיב ויאמר קין
אל ה' גדול עוני מנשוא מגלוי עריות דכתיב ואיך אע
אעשה הרעה הגדולה הזאת מע"ז דכתיב אנא חטא העם
הזה חטאה גדולה ואלו בלשון הרע כתיב יכרת ה' כל שפתי
חלקות לשון מדברת גדולות לכך נאמר מות וחיים ביד
לשון במרים ותדבר מרים ואהרן במשה מה היה ענשם
צרעת דכתיב ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת וכתיב וי
ויחר אף ה' בם וילך אהרן בכלל מה כתיב זכור את אשר ע
עשה ה' אלהיך למרים בדרך והלא דברים קו' ומה מרים ש
שלא דברה אלא באחיה ושלא בפניו ושלא נתכונה אלא לה
להחזירו לאשתו כך המספר לשון הרע בפני חברו על אחת
כמה וכמה מה כתיב למעלה מן הענין השכר בנגע הצרעת
ואף אהרן שהיה כהן נגעה בו ידו של הקב"ה שנאמר ויחר
אף ה' בם וילך בם באהרן ובמרים אלא שאהרן נתרפא מיד
ומרים אחר ז' ימים שנאמר ותסגר מרים מחוץ למחנה שב
שבעת ימים וכן אתה מוצא בנחש הקדמוני שעל שספר לש
לשון הרע על בוראו לפיכך נצטרע שנ' ויאמר ה' אלהים
אל הנחש כי עשי' זאת ארור אתה ארור בצרע' וכתיב צרע'
מבארת היא אמר רב הונא בשם ר' יהושע בן לוי הסלעים
שהן על הנחש זוהי צרעתו ולא עוד אלא שבעלי מומין
מתרפאים לעולם הבא והוא אינו מתרפא בבני אדם שנא'
אז ידלג כאיל פסח ותרן לשון אלם וכן חיות ובהמות זאב ו
וטלה ירעו כאחד אבל נחש עפר לחמו שאינו מתרפא לע
לעולם לפי שהוריד את הבריות לעפר ומי גרם לו שספר ל
לשון הרע שתי צפרים חיות טהורות כל העופות הטהורי'
נקראים צפור שנאמר כל צפור טהור תאכלו פרט לעופות
טהורות פרט לעופות אסורין כגון צפור עיר הנדחת או
עוף שהרג את הנפש ולכך הוצרך טהורות שיהיה העוף ט
טהור ומותר ובמדרש שתי צפרים חיות טהורות אמר ה
הקב"ה יהא קרבנו צפרים שקולן מצפצף יבא הקול ויכפר
על הקול ועץ ארז ושני תולעת ואזוב אחז הכתוב הגדול
והקטן שבכל מיני הצמחים וכן הזכיר הכתוב בשלמה מן ה
הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר ודרשו רז"ל
מה תקנתו של זה שנתגאה ונטה כארז ישפיל עצמו כאזוב ו
ויתכפר לו על פני השדה על דרך הפשט לפי שהצרעת הוא
חולי דבק על כן יש לשלחה במקום שאין בו ישוב כדי שלא
תדבק הצרעת וזה טעם טומאת מצורע כפני רוח הטומאה
שפרחה עליו מכתות כחות הטומאה הנאצלות מן הנחש ה

חקדמוני אבי אבות הטומאה שהוציא שם רע על בוראו
ומצורע זה נענש על שהלך בדרכו והוציא שם רע ונתדמה
לו ועל כן הקיש המצורע למת שהוא אבי אבות הטומאה
ועוד ירמוז על פני השדה הכונה לפורחות השדה כי הצפור
החיה טבולה בדם הצפור השחוטה היה משלח לפורחות ה
השדה והם כת המשחיתים למטה ממדרגת שר המדבר הם
המקבל שחד ביום הכפורים והיא עשאת עונות המצורע כ
בענין השעיר המשתלח לעזאזל המדברה ולא היה רשאי ל
לשלחה לא למדבר ולא לים וזהו שדרשו רז״ל כתב על פני
השדה שלא יעמד ביפו וישלחנה לים שלא יעמד בגבת
וישלחנה למדבר׳ ובא אשר לו הבית דרשו רז״ל בפק ד
דיומא מי שמיוחד ביתו לו כלומ׳ שאינו רוצה להשאיל כלים
או שאיני מכנים אורחים לביתו שהנגעים באים על צרות
העין וזהו שאמר ובא אשר לו הבית׳ והגיד לכהן לאמר
כנגע נראה לי בבית׳ ובמדרש ובא אשר לו הבית׳ זה ה
הקבה והגיד לכהן לאמר זה ירמיה כנגע נראה לי בבית זה
צלם שהעמיד מנשה בהיכל׳ וצוה הכהן ופנו את הבית ה
התורה חסה על ממונן של ישראל ואפי׳ על כלי חרס שהרי כ
כלים הללו שהזכיר בהן ופנו את הבית ולא יטמא כל אשר
בבית בכלי חרס הוא מדבר שאם היו כלי שטף יטבילם והם
טהורים ואם היו שם אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו
הא ודאי אינו מדבר אלא בכלי חרס לפי שאין להן טהרה ב
במקוה׳ והנה הנגע בקירות הבית׳ עד כאן הזכיר עש
עשרה נגעים בגופו של אדם והם שאת ספחת בהרת נתק
מריטת הראש חוץ לגופו בבגד צמר בבגד פשתים בכל כלי
עור בקירות הבית ותמצא הפרשיות מסודרות בסדר הזה ות
והיו הנגעים עשרה כנגד עשרת הדברות בזמן שהיו ישראל
מקיימין התורה והמצות בארץ היו נצולין מהן ואם לאו היו
לוקין בהן׳ שקערורות דרשו רז״ל שהיו מראיהן שוקעין
ומה שבא לשון הפרשה בלשון רבים וחלצו את האבנים ות
והשליכו ושרפו ולקחו והביאו לפי שהוא ושכנו שניהם ח
חייבים בהוצאה ושותפים בבנין כי על זה אמרו אוי לרשע
אוי לשכנו אבל אחרי כן חזר לדבר בלשון יחיד יקציע את
הבית וכן יקח וטח לבאר שהוא לבדו מי שהנגע בכותלו חייב
בהוצאות ההקצעה שהוא הקלוף ובקיחת העפר ובטיט
ובטיחה׳ והבא אל הבית דרשו רז״ל בית מוסגר אינו מ
מטמא הבא אליו כי נ׳ והבא אל הבית דרך פניו אל הבית ו
והבא אליו דרך פניו אם שהה בו שיעור אכילת חצי פרס הוא
טמא ובגדיו וכל מה שעליו שאף הם בכלל והבא אל הבית
ואם לא שהה שיעור זה אינו טמא אלא הוא לבדו וכפר
על הבית וטהר פירש הרמבן ז״ל כי בעבור שאין עונש הנגע
הנראה בביתו של אדם כעונש הנראה בגופו לא הצריכו ה
הכתוב לאשם וחטאת כי די לו בכפרה שיביא המצורע למ
למהרתו שהן הצפרים ועץ הארז ואזוב׳׳ זאת התורה לכל
נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית ולשאת ולספחת ול
ולבהרת אף על פי שקבלת רז״ל היא האמת והיא המעידה ע
על עניני הצרעת שבתחלה מלקה אותו בביתו כדי שיכניע
לבבו ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה חזר בו מוטב ואם ל
לאו מלקהו בבגדו חזר בו מוטב ואם לאו מלקהו בגופו סמ׳

אין סדור הענין כן בפרשיות כי פרשת נגע צרעת כי תהיה
באדם היא הקודמת ואחריה פרשת והבגד כי יהיה בו נגע
צרעת ואחריה פרשת ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם
ואחזה התורה הדרך הזה כי הזכירה תחלה צרעת הגופות וא
ואחר כך צרעת הבגדים ואחר כך צרעת הבתים לפי שהת
שהתורה כל דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום וכדי ש
שלא יהא הסדור מסודר בפורענות הולך וגדל וכמו שהיה ה
הענין אלא הולך ומתמעט׳ כנ״ל בסדר הפרשיות׳ איש
איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא׳ פירש״י ז״ל זובו
טמא למד על הטפה שמטמאה זוב דומה למי בצק של ש
שעורים ודומה ללובן ביצה המוזרת שכבת זרע קשור כלובן
ביצה שאינה מוזרת ואמר רר בשרו את זובו לומר שזובו כ
כמו הריר שיוצא צלול או החתים בשרו שיוצא עב ונסתם פי
האמה ונחתם בשרו מחמת זובו וטעם טומאת הזוב באיש מ
מפני היותו חולי כבד מן החלים הנדבקים והצריכו הכתוב
קרבן שתי תורים או שני בני יונה אחד חטאת ואחד עולת
הצריכו חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי וקר
וקרבן עולה כדי לתת הודאה להקבה שרפא אותו וטהרו׳׳
וידיו לא שטף במים׳ כונת הכתוב טבילת הגוף והיה ראוי
לומר וידיו לא רחץ במים אבל כנה הטבילה לשון שטיפת
לפי שהטבילה צריכה שלא יהא בה דבר חוצץ אלא
שישטוף גופו בידים במים בלשון ושורק ושוטף במים נחל
שוטף וכתב רש״י ז״ל הוציא הכתו׳ טבילת גופו של זב בלשון
שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים א
אלא אבר גלוי כמו הידים׳׳ ורחץ במים את כל בשרו
לא תמצ׳ בכל שאר הטמאי׳ כל בשרו כי אם בבע׳ קרי ואפי׳
בזב שהיא טומאה חמורה ממנו לא הזכיר בו כל בשרו
והטעם לפי שהאדם מורכב מד׳ יסודות ואעפ״ שסדור היס
היסודות כגלגליהם ארמע׳ סדורם כבריאת העולם לא כן כ
בבריאתם נברא הרוח תחלה ואחר כן המים ואחר כן האש ו
וכן נמצא בספר יצירה שלש אמות אמש׳ ק״אן אמות שהן
אמות לכל הנמצאים כ״ן והם אויר מים אש וכך הסדר מים
מרוח אש ממים מים מרוח וזהו שכתו׳ בהו וחשך זהו אש ומ
ממים ורוח אלהים מרחפת על פני המים זהו מים מרוח
כי לכך אנו אומרים בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם אש
ממים שהרי מן המי׳ מוציאין האש ומן האש עפר והו׳ הדשן
ונמצאו באדם המרה הלבנה כנגד המים והאדומה כנגד ה
האש והשחורה כנגד העפר ויסוד הרוח שבו הוא הראשון
והוא המתגבר על שאר היסודות והוא המוציא כלי למעשהו
כי הוא העקר וידוע כי כל יסוד ויסוד הוא מורכב מד׳
יסודות וכיון שכן בשיתגבר באדם הרוח המתאוה יתעוררו אז
כל חלקי הרוח שבשאר היסודות ואעפ״ ששאר היסודות בעת
השינה מתים הנה יסוד הרוח שהמציא אותם הוא ער ולא
ינום ולא יישן והוא הפועל פעולה זו והוא מעורר כל חלקי
הרוח הנחים בשאר היסודות בכח ומפני זה יצריך הכתוב
לבעל קרי להביא במים כל בשרו כי ד׳ יסודות שהם מתפשטי׳
בכל חלקי הבשר מלבד יסוד הרוח שהוא ראשון יש בכל א
אחד ואחד מהשאר חלק הרוח והטפה הזאת אינה ראויה לז
לזרע ואין לה עקר בכח התולדת מפני ששאר היסודות לא

היו כה בהסכמה אחת כי יו"נים ונרדמי' היו ואין כח כי אם
כח הרוח בל"בד והזכיר כסמוך ואשה כי ישכב איש אותה ש
שכבת זרע כלומר שהיו ארבע יסודות בהסכמה הזכיר ורח
ורחצו במים ולא אמר כל בשר' לפי שלא היה בה כח הרוח
לבדו כמו בבע"ל קרי ועוד יש לומר כי כשיוצא בכונה הרי ח
הוא מוכן לקבל הרוח חיים כפני שרוב חלקיו הוא הרוח הט
הטבעי שהוא בלי לנפש גוברת עליו הכח האוירי ואעפ"' שהו'
גם כן טמא לא הזכיר כל בשרו אבל בבעל קרי שיוצא בלא
כונה דומה לבשר המת וזה טעם הטומאה בבעל קרי שהז
שהזכיר בו כל בשרו וענין הכתוב שאמר וכי יהיה בך איש
אשר לא יהיה טהור מקרה לילה והיה לפנות ערב ורחץ במ
במים ולא הזכי' כל בשרו יהיה פירוש ורחץ במים כמו שנ'
במקום אחר את כל בשרו ״ ואשה כי תהיה זבה דם יהיה
זוב בבשרה פירוש דם יהיה הזוב שלה לא לובן כאיש שבעת
ימים תהיה בנדתה אפילו לא ראתה אלא ראיה אחת שבעת
ימים תהיה בנדתה והנה פרשה זו מדברת בענין הנדה והם
והמקראות סתומות בעניניה שהרי אין בה זכרון טבילה ב
כלל אלא במי שנוגע במשכבה שהצריכו הכתו' טבילה הוא
שאם הנוגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים ונמצא כתוב
בתשובת שאלה למר יהודאי גאון ז"ל טבילת הנדה מן התורה
קו' מנוגע במשכבה וכל שכן לנוגע בעצמה וקו' לנדה עצמה
שהיא בטומאתה עד שתבא במים ׳ וכך סברו רז"ל שבעת
ימים תהיה בנדתה בנדתה תהא עד שתבא במים שהרי בימי'
וטבילה תליא רחמנא ויש מהגאונים ז"ל שלמדו זה מן הכתו'
ורחצו במים זה בנין אב לכל הטמאים שיהו בטומאתן עד
שיטבלו ואמרו ז"ל כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה
עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פ
פניו ידיו ורגליו מזיגת הכוס הרגל הוא לעברה ואם שנתת
בו להכירא מותר כדאמרינן דביתהו דשמואל מחלפא ליה
בידא דשמאלא ולא להושיטו מיד שמאלה לידו קאמ' שזו א
אפילו בכלים דעלמא אסור אלא שמוזגת ומנחת לו על הש
השלחן כיד שמאלה להכירא דביתהו דאביי מנחא ליה א
אפומא דכובא דביתהו דרבא אבי סדיא הצע' המטה בפניו
אסור שלא בפניו מותר הרחצת פניו ידיו ורגליו אין צ
צריך לומר בחמין אלא אפילו בצונן אסור ואין צריך לומר
אם היא נוגעת ורוחצת בידיה דהא איכא קרוב בשר ואסור
ליגע בה ואפילו באצבע קטנה אלא אפילו היא מוצקת והו'
רוחץ אסור אעפ' שיש בדבר קרוב הדעת ויצטרך האדם ש
שיתרחק ביותר ושינהוג חומרא במגע הנדה וכן פירשו רז"ל
לא תקרבו לגלות ערוה שום קורבה המביאה לידי גלוי
ערוה כי כפני שבאשה כלי היצירה צריך שיתנהג האדם ע
עמה בטהרה כדי שתהיה היצירה טהורה וראויה לקב' הנפש
הטהורה ומן הידוע כי כל מדות הנפש נמשכות אחר עקר
היצירה שני רז"ל הבא על הנדה חייב כרת ואפילו שתישן ב
בבגדיה עם בעלה במטה אחת אסור שנאמר ואל אשה בנ
בנדת טומאתה לא תקרב שהרי הקב"ה הזהיר את ישראל על
הטהרה ועל הקדושה שלא יעשו כמעשה הגוים שהרי כל ה
הגוים בני נדות הן וחייבין כרת שנ' יושבי.

חבל הים גוי כרתים אמ' ר' ישמעאל מנין שהגוים חייבין כ
כרת שנאמר כי יכרית ה' אלהיך את הגוים ואם תסתכל בפ
בפרשה זו תמצא שלא חייבה תורה קרב' בנדה וחייבה בזבת
והטעם לפי שהנדות הוא חולי בטבעה של אשה ולא נתרפ
נתרפאת לעולם מחולי זה ולכך טמא אותה שבעה ימים בין
שתראה יום אחד בין שתראה בכלן כי הנשים כטבען לא ת
תהיה בהן יותר משבעה זולת בהיות בהן שפע יותר בחולי
אבל הזיבה אינו חולי בטבעה ולפיכך הזכיר בה הכתוב וא
ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה כלומר ב
בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת כזוב זוב דמה ימים
רבים אחר השבעה הנה הוא חולי כזוב האיש והצריכה הכ
הכתוב קרבן כאשר תתרפא כמשפט הזב ודע כי החולי ה
הזה המוטבע באשה לא מצאנוהו בנקבות שאר המינין א
אלא במין האדם בלבד היא האשה והיה זה על דרך העונש
מפתקה של חוה שנ' לה הרבה ארבה וגו' ולכן אינו כשאר ה
המינין לפי שהבהמות אין להם שכל ואין ענינם נמשך אחר
העונש והשכר ואפשר לומר כי מטעם שפרחה עליה מאז
רוח הטומאה יש בכח האשה הנדה להראות טפי דם במראת
או בזכוכית אחר שתביט בהם בתחלת נדותה הבטה גמורה
ויש לך עוד לדעת כי אעפ' שהוא חולי בטבעה הנה הוא ת
תועלת ומעי"ה לולד כי תתנקה האשה מן המותרו' ותגרש
אותם עד שיהיה הולד נוצר מן הדם הזך והמובחר בדי שיה
שיהיה מוכן לקבל השפע האלהי הוא אור השכל כענין הכ
הברזל שמגרשין ממנו החלודה ואז יהיה ראוי ומוכן לקבל
אור השמש לא קודם לכן ומטעם זה היה ראוי שינהוג זה ב
במין האדם ולא בנקבות שאר המינין שהונחו שדיהן להני'
החלב במקום הערוה ולא כן במין האד' היא האשה שהונח
במקום השכל כדי להעיד כל אחד מה היתה תכלי' בריאתו
ימים רבים ׳ קבלת רז"ל ימים רבים ימים שנים רבים ש
שלשה וכן אמרו ימים שני' יכול ימים הרבה אמ' רבי עקיבא
כל ששמועו מרובה ושמועו מו' עתפשת מרובה לא תפשת
תפשת מועט תפש' אמ' ר' נחמיה וכי למה בא הכתו' לפתוח
או לנעול והלא לא בא לנעול אלא לפתוח ואם אתה אומר
ימים עשרה אינן אלא מאה אינם אלא מאתים אינם אלא
אלף אינם אלא רבוא וכשאתה אומר ימים שנים פתחת אם
אמר רבי מונא ימים שנים יכול ימים הרבה אם מרובים הם
והלא כבר נאמר רבים הא לא דבר הכתוב אלא בימים מו
מועטין כמה הם הוי אומר שנים רבים ג' יכול רבים עשרה
נאמר ימים ונאמר רבים מה ימים מעוט ימים שנים אף ר
רבים מעוט רבים ג' יכול שנים ושלשה הרי חמשה וכי נאמ
נאמ' ימים ורבים והלא לא נאמר אלא ימים רבים הא כצ
כיצד רבים הללו יהיו מרובין על שנים וכמה הן הוי אומר
שלשה ׳ ובמדרש ימים רבים והלא ימי נדה שבעה הן למה
קורא אותן ימים רבים וכן ויהי מימים הרבים ודבר ה' היה
אל אליהו בשנה השלישית לאמ' לך הראה אל אחאב ואתנה
מטר וגו' והלא לא היו שלש שנים אלא חדש אחד מהשנה ה
הראשונה וכל אותה שנה וחדש מהשלישית אלא לפי שהיו
ימי רעב נקרא' ימים רבים כיוצא בו ימים רבי' עשה יהושע

את כל המלכי' האלה מלחמה כיוצא בו ימים רבים לישראל
ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה אלא על שעבדו
עז קראם רבים אף כאן אשה פורשת מבעלה והן של צער ל
לפיכך קראם ימים רבים׳ ואם טהרה מזובה כלומר כאשר
יטהר הזוב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר יספור הזב
שכתוב בו וספר לו שבעת ימים לטהרתו ואחר תטהר בטהר׳
הזב והיה נראה מזה שתצטרך טבילה במים חיים כמשפט ה
הזב שכתוב בו ורחץ בשרו במים חיים וטהר אבל כונת רז״ל
שבא הכתוב של ואחר תטהר לרבות לה טהרה לפי שלא הי
היה צריך לכתוב ואחר תטהר שהרי בודאי האשה בכלל ה
האיש היא ומה שהוצרך לכתוב ואח׳ תטהר רבה לה טהרה
כלומר להקל׳ בטהרת הזבה שתטהר במי מקוה כדרך שא׳ ה
הנטהרים שבתורה ולא תצטרך מים חיים׳ וספרה לה
שבעת ימים אינה חייבת לברך בספירה זו כספירת העומר ל
לפי שכל המצות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן וזו אם
ראתה ברוך השבעה סותרת מה שספרה למפרע ונמצאת כ
ברכה לבטלה ומטעם זה אי אפשר לה לברך במצוה זו וטע׳
המצוה הזו שנתנה לאשה הוא מה שאמרו רז״ד במדרש היא
שפכה דמו של אדם לפיכך תשפך דמה וכן כתוב שופך דם
האדם באדם דמו ישפך וכן חלה והדלקת הנר הנה היא ט
טמאה חלתו של עולם וכבתה נרו של עולם לפיכך תשמור
החלה ותדליק את הנר בשבת׳ והזרתם את בני ישראל מ
מטמאותם אמרו רז״ל מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו
מנשותיהן סמוך לוסתן וכמה אמ׳ רבינא עונה וכמה עונה ו
או יום או לילה ומפורש במסכת נדה שאם היא
רגילה לראות דם בחצי היום או בשעה עשירית או באחת ע
עשרה מן היום חייב לפרוש כל אותו יום אבל כל הלילה ש
שלה שמותרת לשמש כל הלילה או נמי היתה רגילה לראות
בשעה שניה מן היום אותה שעה אסורה לשמש אבל כל
הלילה מותרת לשמש ואם היא רגילה לראות בלילה אפילו
בסוף הלילה אסורה לשמש כל אותו הלילה אבל כל היום ש
שלפני הלילה מותרת לשמש ואפילו רגילה לראות בשעה ש
שניה מן הלילה אינה צריכה לפרוש מבעלה אלא אותה ש
שעה ראשונה מן הלילה לבדה וכל יום שלפניה מותרת וכל
מי שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה אפילו הויין לו בנים כ
כבני אהרן מתים שנ׳ והזרתם את בני ישראל וגו׳ וכתיב וה
והדוה בנדתה וסמיך ליה אחרי מות שני בני אהרן כלומר א
אפי׳ היו לו קודם לכן בנים חשובים כבני אהרן הן מתים בע
בעון אביהם שנ׳ והזרתם כלומר חייבין אתם להזהיר את ב
בני ישראל שיזרו מנשותיהן סמוך לוסתן כדי שלא יבאו על
הנדה ואם לאו מתים בניהם כמו שמתו בני אהרן בחיי אב
אביהם׳ והדוה בנדתה סדור פרשיות של מעלה הוא כן
תחלה מדבר בפרשת הזב איש איש כי יהיה זב מבשרו ואחר
כן ואשה כי ישכב איש אותה כי הכתוב של מעלה בבעל ק
קרי הוא מדבר ועל כן הזהיר בכאן זאת תורת הזב ואשר ת
תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה ואחר כן הזכיר פרשת ו
ואשה כי תהיה זבה ועליה הזכיר כאן והדוה בנדתה ואחר כ
כן אמר בסוף הפרשה ואם שכב ישכב איש אותה ותהי נד

נדתה עליו ואחר כן הזכיר פרשת ואשה כי יזוב זוב דמה ימ
ימים רבים ועליהם אמר כאן והזב את זובו לזכר ולנקבה
ולאיש אשר ישכב עם טמאה ולפי סדר הפרשיות היה ראוי
שיקדים ויאמר ולאיש אשר ישכב עם טמאה ושתסיים הפ
הפרשה לזכר ולנקבה ושיאמר כך והדוה בנדתה והאיש א ש
אשר ישכב עם טמאה והזב את זובו לזכר ולנקבה כי כן סדר
סדור הפרשיות אם תסתכל בהן אבל לפי דעתי שנה הענין
מפני שיהיה סיום הפרשה במלת טמאה כדי להסמיך אותו
למיתת בני אהרן ולרמוז בזה כי מיתתן היתה על שנכנסו ל
למקדש בטומאה כי זו אחת מן הדעות שבאו לחכמים ז״ל ב
במדרש בחטאם של נדב ואביהוא יש אומ׳ על אש זרה
וכן מפורש בכתוב ויקריבו אש זרה וכתיב בתריה ותצא אש
מלפני ה׳ ויש אומ׳ שתויי יין נכנסו מדדריש סמוכין שסמך הכתו׳
לחטאם יין ושכר אל תשת ויש אומרי׳ הורו הלכה בפני רבן
מדסמיך ליה ולהורות ויש אומרי׳ על שהיו עומדין בלא נשי
שלא היו רוצין להנשא והרבה היו עגונות אלא שהיו מת
ממתינות להם והיו נסי הרוח ואומ׳ אחי אבינו מלך אבינו
כהן גדול אחי אמנו נשיא ישראל אנו סגני כהנה אי זו אשה
אשה הגונה לנו ועל כן נענשו שנאמר בחוריו אכלה אש וב
ובתולותיו לא הוללו למה בחוריו אכלה אש על כי בתולותיו
לא הוללו ויש אומרי׳ על קריבת הר סיני שהציצו יותר מד
מדאי ובשביל כך מתו והמתין להם הקב״ה עד עכשו שלא
לערבב שמחת התורה וזהו שכתוב אחרי מות שני בני אהרן
בקרבתם לפני ה׳ כלומר על קריבת הר סיני לפי ששם הזהיר
משה ככר ואמר להם והכהנים והעם וגו׳ ויש אומרים על ש
שנכנסו למקדש בטומאה פירוש בלא קדוש ידים ורגלים ש
שהוא במיתה שנ׳ ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו ולפיכך
סיימה הפרשה ולאיש אשר ישכב עם טמאה וסמיך ליה את
אחרי מות׳ הרי בכאן שש דעות בחטאם ואפשר שחטאו
בכלן ואולי מה שכתוב ותאכל אותם מלאכו או ירמוז לזה
מלבד שיש בו רמז למה שהזכירו רז״ל בסוף פרק דיומא ס״ש
אשות הן וכבר הזכרתים שם׳ ובמדרש והדוה בנדתה הש
המשיל הכתוב טומאתן של ישראל לטומאת הנדה שהנדה
מטמאת ומטהרת שנ׳ כטומאת הנדה היתה דרכם לפני לא
אמר כטומאת המת אלא כטומאת הנדה שהמת בעוד שהוא
בבית אין הכהן נכנס לשם שהוא מטמא אבל המשיל אותם
לנדה שהרי הנדה הכהן נכנס עמה ויושב על האצטבה כך
אלו המשיל את ישראל לטומאת המת אין השכינה חוזרת ע
עליהן לעולם אלא המשילו לנדה שהכהן נכנס עמה בבית
ואינו חושש כך הקב״ה משרה שכינתו על ישראל אעפ״שהן
טמאים בין הגוים שנ׳ השוכן אתם בתוך טומאתם אמר ה
הקב״ה בעולם הזה אתם מטמאים אבל לעתיד לבא אני מט
מטהר אתכם טהרה עולמית שנ׳ וזרקתי עליכם מים טהורי׳
וטהרתם מכל טומאתיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם׳׳

אחרי מות

כי תשב ללחום את מושל בין תבין את א״שר לפניך שלמה
המלך ע״ה יזהיר בכתוב הזה על האדם שלא ירדוף אחר הש
השררות ואחר המנויין בבית המלך שהוא מושל הארץ שלא
יקרב אליו יותר מדאי פן ינזק לפי שהמלכות נמשלת לאש
הכוללת תועלת ונזק תועלת בחומה ואורה נזק למתקר׳
אליה יותר מדאי כי תשרפנו וכן הזהירו רז״ל בזה ואמרו וא
ואל תתודע לרשות ונקראת המלכות רשות לפי שהרשות
והיכולת בידו לעשות כל דבר לפתוח לסגור להצי׳ ולהשמיד
ועוד אמרו הוו זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא
לצורך עצמן נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו
לאדם בשעת דחקו שאם הוא נותן להם אין מכירין אותו ו
ואם אינו נותן הוא מסתכן מלבד שיגיע לו בזה נזקי אחרים
שעל כרחו יתרשל בחקי הקב״ה ובעבודתו מפני אימת המלך
וישתדל בחקי המלך תחלה ועל כן אמר שלמה ע״ה ירא את
ה׳ בני ומלך ועם שונים אל תתערב יאמר שישתדל תחלה
ביראת השם ואחר כן ביראת המלך ואל ישנה הדבר
שישתדל תחלה בחקי המלך ושיעשה מהם עקר כי זה יהיה
חלול השם וכן מצינו בשונמית שהיתה אשה חכמה בענין
שכתוב ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה כלומר ח
חשובה וכשאמר לה אלישע היש לדבר לך אל המלך או אל
שר הצבא השיבה לו בתוך עמי אנכי יושבת ועל כן אמר
שלמה ע״ה כאן כי תשב ללחום את מושל כשתרצה
להתקר׳ אל בית המלך להיות באוכלי׳ שלחנו יש לך להתבונן
אותן שהיו לפניך כבר בזמן שעבר שנתקרבו אליו מה הגיע
אליהם כי לא כל המגיע אל המלך מגיע לתועלת ולא כל מ
שסחר הרויח וזהו שכתוב רבים מבקשים פני מושל ומה׳
משפט איש יאמר כי המבקשים רבים ואין המצליחים בבק
בבקשתם רבים והכל במשפט מהשם ואם אתה בע׳ נפש ר
רחבה לרדוף אחר המעלות יש לך להמנע מזאת שלא יערב
לך הלחם הגופני ההוא והו׳ שכתוב אחריו ושמת סכין בלועך
אם בעל נפש אתה זהו דרך הפשט ועל דרך השכל הכתוב
הזה מדבר במלכות שמים שהוא אזהרה שלא יתקרב האדם
בהשגתו למעלה מן המושג שהרי הקב״ה נקרא ככתוב מושל
וכן אמר דוד ע״ה כי לה׳ המלוכה ומושל בגוים ולכך יאמר
כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך
בשתתישב להתבונן בהשגת החכמה שהיא מזון הנפש כשם
שהלחם הוא מזון הגוף ותרצה להשיג השגת המושל ית׳ בין
תבין את את אשר לפניך בין תבין אותו מאשר לפניך כלום׳
מתוך דרכיו ופעולותיו הנפלאים הנראים והנגלים לחוש כע
כענין שכתוב כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו׳ זהו בין
תבין את אשר לפניך וכפל בין תבין כלומר בינה אחר ב
בינה לפי שהבורא ית׳ עלה איננו מושג בתחלת המחשבה א
אלא אחר שיחשוב ויחזור ויחשב בענין שכתוב והשבות אל
לבבך כי ה׳ הוא האלהים וכן מצינו באליהו והנה רוח גדולה
וחזק ונומר לא ברוח ה׳ ואחר הרוח רעש לא ברעש ה׳ ואחר
הרעש אש לא באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה ועל כן
כפל הלשון בין תבין לפי שהוא ענין שצריך התבוננות אחר
התבוננות ואם אתה בעל נפש שכלית יש לך להמנע

מהשנה למעלת המושג זהו ושמת סכין בלועך אם בעל נפ
נפש אתה כי הלחיים אכל סולל המאכר והדכור ודבר ידוע
כי מי שאינו נמנע מזאת וירצה להטריד מחשבתו במה ש
שאינו מושג יאבד וישומם כענין שכתוב אל תתחכם יותר ל
למה תשומם שכן מצינו בבני אהרן שנענשו לפי
שהשתדלו במעמ׳ הר סיני לה שיג למעלה מן המושג וחזו את
האלהים והרסו לעלות אל ה׳ אחר שהזהירם משה מפי הגב
הגבורה והכהנים והעם אל יהרסו ולפי שנתקרבו לפני ה׳ יו
יותר מדאי לכך נגזרה עליהם מיתה וזהו שכתוב אחרי מות
שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ וימותו׳ הדבור הזה היה
למשה אחר שמתו שני בני אהרן וטעם בקרבתם לפני ה׳ וי
וימותו שיעורו כי בשרתם לפני ה׳ מתו כך פירש הרמב״ן ז״ל׳
ועל דרך הפשט יראה לי כי הכתוב הזה מבאר שתי עברות
שהיו בידם האחת במחשבה אשר עליה נגזרה עליהם מיתה
והשנית במעשה שמתו בה חטא המחשבה קריבתם לפני ה׳
בהר סיני אחר שהתרה משה בהם וממנה נתחייבו מיתה הו׳
שדרשו רז״ל ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו בכאן שהיו
ראוין לשליחות יד אלא שנצולו לפי שעה כדי שלא לעכב
שמחת התורה וזהו לשון בקרבתם ולא אמר בהקריבם׳
חטא המעשה שמתו בו הוא הקרבת אש זרה כענין שכתוב
ויקריבו לפני ה׳ אש זרה ואש זרה היתה שהכניסו אש בלא
קטרת ויהיה שיעור הכתוב אחרי מות שני בני אהרן וימותו
אחר שנגזרה מיתה על שני בני אהרן בחטא המחשבה״ בק
בקריבתם לפני ה׳ בהר סיני שזנו עיניהם בהשכינה וימות
באחד בגיסן בחטא המעשה בהקרבת אש זרה אמר הקב״ה
למשה נדבור ובא מירה שיאמר לאהרן שיזהיר שלא יבא ב
בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אלא בקטרת כענין שכתוב
בפרשה והביא מבית לפרכת ונתן את הקטרת על האש לפני
ה׳ וכסה ענן הקטרת את הכפרת ולא ימות הא אם נכנס שם
בלא קטרת ימות בדר׳ שמתו בניו והנה חטא׳ מפור׳ והפרש׳
תעיד על החטיה זה במעשה שנכנסו שם בלא קטרת ועל כן
יזהיר בזה לאהרן ומה שיחזק לך הפירוש הזה הוא מה שא
שאמרו במדרש וימת נדב ואביהוא לפני ה׳ בהקריבם אש ז
זרה לפני ה׳ במדבר סיני וכי במדב׳ סיני מתו מה תל׳ לפני ה׳
במדבר סיני אלא שהיתה לפני ה׳ שמהר סיני נטלו אפופסין
שלהם למיתה׳ ועל דרך המדרש אחרי מות שני בני א
אהרן ד׳ בני אהרן היו ראוין למות מפני עון העגל והתפלל
משה עליהם ועשה תפלתו מחצה מה כתיב שם ובאהרן התא
התאנף ה׳ מאד להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים שנ׳
ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת כיון שהתפלל משה עש
עשה תפלתו מחצה אמר לו הקב״ה לא כך כתבתי בתורתי
על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל
אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם
אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו על כל דבר פ
פשע על שור ראוי להעניש מי שפשע כשור שנ׳ וימירו
את כבודם בתבנית שור על חמור אלו המצריים שכתוב בהן
אשר בשר חמורים בשרם והן ערב רב׳

שנת נירו ועלו עמהן ממצרים והיו כבת העגל על שה אלו
ישראל שנקראו שה פזורה ישראל שהרי ערב רב התחילו
במעשה העגל ונטפלו ישראל עמהם על שלמה אפילו הג
הגדולים שבהם שכתוב עליהם שמלה לכה קצין תהיה לנו
על כל אבדה שהיו תועין כשה אובד במדבר והיו מבקשין מ
מנהיג וכן הוא אומר צאן אובדות היו עמי אשר יאמר כי ה
הוא זה שאמרו אלה אלהיך ישראל וכתיב כי זה משה האיש
עד האלהי׳ יבא דבר שניהם זה משה שכתוב בו ראה נתתיך
אלהי׳ לפרע׳ שבאו לפני משה ודן אותם אשר ירשיען אלהי׳
זה אהרן שהרשיעו משה שנקרא אלהים ואמר לו מה עשה
לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה ״ ישלם שנים
לרעהו אלו שני בני אהרן שמתו דכתיב אחרי מות שני בני
אהרן זשה׳ הכל כאשר לכל מקרה אחד לכל לצדיק ולרשע
לטוב ולטהור ולטמא ולזובח ולאשר איננו זובח כטוב כח
כחוטא הנשבע כאשר שבועה ירא שלמה ע״ה היה מביט וצ
וצופה בכל הדורות בצדיקים וברשעים ורואה דברים שם
שמגיעים לרשעים ובגיעים לצדיקים ואומר זה רע בכל א
אשר נעשה תחת השמש מקרה אחד לצדיק ולרשע לצדיק
זה אברהם שנא׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ב
ביתו אחריו וגו׳ ולרשע זה נמרוד שהמריד כל העולם כלו ל
להקבה׳ זה מת וזה מת הוי אומר מקרה אחד לצדיק ולרשע
לטוב זה משה שנ׳ ותרא אותו כי טוב הוא ולטהור זה דוד ש
שנ׳ וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי ו
ולטמא זה נבוכד נצר דוד יסד בית המקדש ומלך מ׳ שנה ו
ונבוכד נצר החריבו ומלך מ׳ שנה הוי אומר מקרה אחד לכל
ולזובח זה שלמה שנ׳ ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר ז
זבח לה׳ בקר עשרים ושנים אלף ולאשר איננו זובח זה יר
ירבעם שבטל ישראל מעלות לרגל לבית המקדש שנ׳ רב לכ
לכם מעלות ירושלם זה מלך אחר זה
כטוב זה משה שנא׳ ותרא אותו כי
טוב הוא כחוטא אלו מרגלים שכתו׳ בהן חטאים תרדף רעה
משה לא נכנס לארץ מרגלים לא נכנסו לארץ הנשבע זה צ
צדקיה שכתוב בו וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו
באלהים ועורו את עיניו כאשר שבועה ירא זה שמשון שנ׳
ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ״ ד״א כטוב כחוטא כט
כטוב אלו בניו של אהרן כחוטא זה קרח ועדתו שחלקו עם
משה ונשרפו שנאמר ואש יצאה מאת ה׳ ותאכל אותם בניו
של אהרן שנכנסו להקריב נשרפו שנאמר ותצא אש מלפני
ה׳ ותאכל אותם הוי אומ׳ מקרה אחד לכל ועל זה אמר אליהו
אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו וכה עצים יבשים שהניחו
בחייו של עולם הפריחו ועשו פירות ויצאו חיים בני אהרן ש
שנכנסו חיים ויצאו שרופים אף לזאת יחרד לבי ויתר ממ
ממקומו זשה׳ לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה א
אמ׳ ר׳ אחא שלמה אמר דברי׳ ששחקה עליו מדת הדין כתי׳
לא ירבה לו נשים וכתיב ויהי לו נשים שבע מאות ופילגשים
שלש מאות וכתיב ולא ירבה לו סוסים ויהי לשלמה ארבעים
אלף ארוות סוסים כתיב וכסף וזהב לו ירבה לו מאד וכתיב
ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים אין כסף נחשב בש
בימי שלמה למאומה ׳ ולשמחה מה זו עושה אמ׳ לו הקבה מ
מה העטרה הזאת בידך רד מכסאך כאותה שעה בא מלאך
בדמות שלמה וישב לו על כסאו והיה שלמה צווח בכל בתי
כנסיות ובתי מדרשות ואומר להן אני קהלת הייתי מלך והיו
מכין אותו בקנה ונותנין לפניו קערה של גריסין כאותה שע
שעה אמר זה היה חלקי מכל עמלי ״ ד״א לשחוק אמרתי מ
מהולל זה השחוק ששחקה מדת הדין על אלישבע בת
עמינדב שראתה ארבע שמחות ביום אחד ראתה יבמה מלך
ובעלה כהן גדול ואחיה נשיא ושני בניה סגני כהונה כיון ש
שנכנסו להקריב יצאו שרופים הוי אומר לשחוק אמרתי מ
מהולל זשה׳ אם על פיך יגביה נשר וכי ירים קנו סלע ישכון
ויתלונן על שן סלע ומצודה משם חפר אכל למרחוק עיניו י
יביטו ואפרוחיו יעלעו דם ובאשר חללים שם הוא אמר הק
הקבה׳ לאיוב אם על פיך יגביה נשר אם על מימר פומך הי
הייתי משרה שכינתי על גבי הארון כשם שעשיתי על ידי א
אהרן ועל מימר פומך הייתי מסלק שכינתי מעל גבי הארון
סלע ישכון ויתלונן זה מקדש ראשון על שן סלע ומצודה זה
מקדש שני וקורא סלע אבן שתיה שהיתה שם לפני הארון ו
ולמה נקראת אבן שתיה שממנה הושתת העולם משם חפר א
אכל מתוך אותה אבן שתיה היה כהן גדול מתפלל על ישראל
בספוק מזונותיה׳ ואומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתהא
שנה זו הבאה עלינו גשומה וטלולה ושחונה שנת שובע שנ
שנת רצון שנת ברכה שנת משא ומתן שנה שלא יצטרכו ע
עמך ישראל לפרנס זה לזה ולא לעם אחר ושלא יגביהו שרר׳
זה על זה ׳ למרחוק עיניו יביטו שהיה יודע מה יהיה בסוף
השנה כיצד היה עשן המערכה עולה לדרום שובע גדול ל
לאנשי דרום עולה העשן למערב שובע גדול לאנשי מערב ו
וכן למזרח וכן לצפון היה עולה כלפי הרקיע היה יודע שב
שכל העולם כולו שבע כל המעלה הזאת וכל השבח הזה ה
היה לאהרן ואעפכ׳ ואפרוחיו יעלעו דם דחמי אפרוחיו מג
מגעגעין בדם ושריק אלא באשר חללים שם הוא שם היתה
השכינה עכ׳ במדרש ׳ ועל דרך הקבלה אחרי מות שני בני
אהרן וגו׳ בקרבתו יתכן לפרש כי כפל המיתה כענין יחי ראובן
ואל ימות כתרגום אנקלוס ועוד שהרי העיד הכתוב ובנים ל
לא היו להם וכבר ידעת כי מי שמת בלא בנים הוא בכלל
הענין הזה ומכלל רמז התורה מה שכתוב ובת כהן כי תהיה
אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מ
מלחם אביה תאכל קרא הנפש בת כהן כי היא משתלשלת מ
מן הבינה דרך ימין שהוא החסד ואמר כי תהיה אלמנה מן
הגוף שאבד כמנה ותהיה גרושה שלא תשוב לשרשה כאשר
זרע אין לה ואחר שישלימו לה ימי הגרושין שתהיה מגורשת
מן המקום שהיא ראויה לשוב שם ושבה אל בית אביה כנ
כנעוריה מלחם אביה תאכל שהוא קדוש כלומר תהנה מזיו
השכינה ׳ דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש ו
ולא ימות כדרך שמתו בניו וכשלו רז״ל משל למה הדבר דו
דומה לרופא שנכנס אצל חולה ואמר לו אל תאכל צונן ״
ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תש
תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מ
מהראשון ׳ כי בענן אראה על הכפרת לא אמר

הכתוב כי אראה בענן על הכפר׳ שאלו אמ׳ כן היה במשמע
כי ההת־אות יהיה בענן ואם כן מה המעלה היתרה ש
שהיתה לכהן גדול יותר משאר כל ישרא׳

והלא כל ישרא׳ היו רואין הכבוד בענן היא שכתוב והנה
כבוד ה׳ נראה בענן אל כל בני ישראל ועוד כתיב וראה כל
העם את עמוד הענן אבל עתה כשאמר כי בענן אראה על ה
הכפרת באר כי לאחר שיבא שם בענן ישמט הכבוד מן ה
הענן ויהיה מתראה על הכפרת ומפני זה סמך ההתראות א
אל הכפרת וכן דרך הכבוד בכל שאר ימות השנה להתראות
שם על הכפרת וכהן גדול אינו רשאי להכנס שם בשאר ימ
ימות השנה כי אם ביום הכפורים ולפיכך היה צריך ביום
הכפורים לקטרת כדי שיהיה לו כסות עינים ולא יזונו ע
עיניו מזיו הכבוד ורז״ל דרשו כי בענן אראה על הכפרת ב
בענן הקטרת ׃ ומכאן שהיה צריך לעשות ענן הקטרת לפ
לפני לפנים לא שיתקן מבחוץ ויכנים כדעת הצדוקין ׃ וכן
הכתוב מוכיח בפרשה שאמר ובסה ענן הקטרת את הכפרת
אשר לפני ה׳ ולא ימות ולכך העמידו בגמרא כי שני כתובי׳
אלו זה לעונש וזה לאזהרה כי בענן אראה הוא לאזהרה וכ
וכסה ענן הקטרת לעונש ׃ בזאת יבא אהרן אל הקדש ׃
על דרך הפשט בזאת במדה הזאת כלומר בסדור הקרבנות ו
והמעשים וכל סדר יום הכפורים שהוא מסדר והולך ׃ ועל
דרך המודש בזאת בית ראשון היה קיים ת״י שנה כמנין בז
בזאת ובא לרמוז זמן עמידת המקדש העתיד הקרוב ׃ ועל
דרך הקבלה בזאת היא כנסת ישראל והעד על זה לשון יבא
בי משם יתחיל ויעלה ויבא אל הקדש שהיא החכמה והיא מ
מקור הברכה והוא שכתוב שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ ׃
ומזה אמרו חכמי האמת במדרש והוא באור לזה בזאת יבא
אהרן אל הקדש כשהיה כהן גדול נכנס לבית קדשי הקדשי׳
חבלות חבלות של מצות יש ביו״ד בזכות התורה וזאת התורה
בזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו בזכות שבת שנאמר א
אשרי אנוש יעשה זאת בזכות ירושלם זאת ירושלם בתוך ה
הגוים שמתיה ׃ בזכות השבטים וזאת אשר דבר להם אביהם
בזכות יהודה וזאת ליהודה בזכות ישראל זאת קומתך דמת׳
לתמר בזכות התרומה וזאת התרומה בזכות המעשרות וב
ובחנוני נא בזאת בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן אל הק
הקדש כל הדברים האלה רומזים אל המדה הזאת כי ענין א
אחד לכלם והכל הולך אל מקום אחד הוא העשירי קדש ש
שמשם יבא אל הקדש וזה מבואר ׃ כתנת בד קדש ילבש
ומכנסי בד ואבנט בד ובמצנפת בד הזכיר ד׳ בגדים שהן של
בד והזכיר בכל אחד מהם בד ובתכ׳ אמרו בד להוציא את ה
החשן בד להוציא את האפוד בד להוציא את המעיל בד ל
להוציא את הציץ והטעם לפי שבגדי כהן גדול הם שמנה ד
ד׳ מהן בד ובד׳ מהן יש בהם זהב ולא היה רשאי ליכנס לפני
לפנים בבגדי זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור ולפיכך ה
הזכיר עם כל אחד מהן בד למעט שאר הבגדים שכתוב ב
בהם לפני ה׳ לפי שנ׳ בחשן לפני ה׳ תמיד ונאמר באפוד לפני
ה׳ ונאמר במעיל בבאו אל הקדש לפני ה׳ ונאמר בציץ לז
לזכרון לפני ה׳ יכול יכנס בהם לפני לפנים לכך נאמר בד ל
להוציא את החשן בד להוציא את האפוד בד להוציא את ה

המעיל בד להוציא את הציץ ׃ ואמר בגדי קדשהם ללמוד
כי כהן גדול המשרת לפני לפנים בבית המקדש של מטה ת
הוא דוגמא לשירות הנעשה בבית המקדש של מעלה ומה ש
שהוא משרת שם בד׳ בגדים דוגמת ד׳ מחנות שכינה
שמשרתים לפניו במרום או דוגמת חיות הקדש בארבע כנ
כנפים וארבעה פנים ׃ והיה הכתוב ראוי לומר בגדים קד
קדושים הם אבל אמר בגדי קדש לבאר שהם דגמא והם מב
מכוונים כנגד וזהו שתמצא
שאמרו במדרש ויקרא רבא כשירות של מעלן כך שירות ש
של מטן מה שירות של מעלן ואיש אחד כתוב לבוש הבדים
כך שירות של מטן כתנת בד קדש ילבש עכ׳ ׃ ולבוש בדים
הוא מיכאל ׃ והתכוין כי לא הוכשר הכהן להכנס לפני
לפנים בבית הרחמים כי אם בבגדים ׃ ואם תשכיל בלשון
בד תמצאנו כולל כמה בונות מופלאו׳ כי ירמוז על ההכנעה
והשפלות וירמוז על היחוד ובגוון שלו על המחילה ׃ ומספרו
על הקו האמצעי ירמוז על ההכנעה שהרי הבד צמח עולה
מן העפר להכנע העובד שהוא עפר מן האדמ׳ מה שאין כן
בצמר שהוא עולה מבעלי חיים וכן אמרו במסכת יומא כי
דבר העולה מן הקרקע בד בבד וזהו לשון בדים וענפים ׃
ירמוז על היחוד שבן לשון בד יחידי וכן הידוע שהחוט שלו
יחידי אינו נחלק כלל כמו הצמר שהחוט שלו נחלק וכן
השער באדם וזה שאמר בד בבד כלומר יחידי שאינו נחלק
ואם כן הרי יש בו סימן ורמז ליחוד ׃ וכן הבד הוא לבן
וגוון הלובן הוא סימן המחילה ׃ ופרש״י ז״ל שם במסכת יומא
ריש פרק בא לו בד דבר העולה מן הקרקע הוא הפשתן שא
שאינו יוצא אלא כן הקנה האמצעי מה שאין כן בקנבוס ש
שהוא יוצא מבחוץ סביב העץ והנה מספרו של בד שש וכן
נקרא הבד בלשון שש רמז לקו האמצעי הנרמז בואו׳ שבשם
שהכהן דוגמתו וכבר ידעת שה כרובים שלפני לפנים נרמזי׳
הם בהא׳ ואו׳ והנה ההא בכלל הואו וזהו לשון בד שבו נכנס
לפני לפנים שמספרו שש ׃ ועוד נראה לי בכתוב הזה ענין
והוא שידוע כי חלקי גוף האדם שלשה כנגד שלשת חלקי ה
המציאות וזה להורות כי הוא כולל כל העליונים והתחתונים
ומזה יש לו כח להמשיך הברכ׳ ולהשפיע כח עליון בתחתונים
אף כי הכהן הגדול המיוחד לעבודת המקדש וזהו שאמר ומ
ומכנסי בד יהיו על בשרו זהו ממתניו ולמטה שהוא החלק ה
השפל באדם כנגד העולם השפל ובאבנט בד יחגור
זהו אמצעות הגוף כנגד העולם האמצעי והוא חלק עולם ה
הגלגלים ובמצנפת בד יצנף דרך המצנפת להניחה בראש ו
והראש הוא החלק העליון באדם והוא מכוון כנגד עולם ה
המלאכים שהוא עליון ונכבד מן השאר והנה סדר הלביש׳
ממטה למעלה והיתה מחשבת הכהן משוטטת בשלשת חל
חלקי המציאות ממטה למעלה בסדר לבישת הבגדים ומ
ומתקדשת בקדושת העליונים וזהו שהתחיל הכתוב בקדש ו
וסיים בקדש ׃ והעמיד אותם לפני ה׳ ׃ שני
השעירים האלה היו מתנה להקב״ה לפני הגורל ואחרי הגורל
לפני הגורל הוא שאמר והעמיד אותם לפני ה׳ לבאר כי שנ
שניהם היה נותנן במתנה להקב״ה ומעמידן לפניו ואחרי הג
הגורל הוא שאמר והשעיר אשר

עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' לומר שאף אותו של עזאזל היה נותנו להקבה' ומבואר בפרשה כי השעיר א אשר לה' היה נשחט הוא שכתוב ועשהו חטאת אבל השעיר אשר לעזאזל לא היה נשחט אבל היה משתלח על פני המדב' כטעם צפרי מצורע על פני השדה ובטעם עגלה ערופה בנ בנחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע וכונת התורה איננה להקריב לעזאז' חלילה זה שאין כל העוב' שיתכוין בתפלתו עבודתו כי אם להקבה' לבדו וכענין שכתוב זובח לאלהים יח יחרם בלתי לה' לבדו ואלו נתכוין לאמצעיים אין עבודתו מ מקובלת ואין זבחו מרוצה אבל הוא זבח רשעים תועבה וזה ענין כל הקרבנות כולן שאנו חייבין לכוין בעבודתנו לה' לב לבדו שהוא היחיד והקדמון ואם אולי יקבלו שאר הנמצאי' על ידי עבודתנו צד קבול אין אנו חוששין לזה כלל כי בכך נ נצטוינו שיהיה כונתנו תקועה בשם המיוחד ית' לבדו ומפ ומפני זה היו השעירים האלה שניהם מתנה לשם ית' לבאר שאין כונתנו בשניהם כי אם לשם המיוחד בלבד ולכך היה הכהן עושה כיון בתחלת מעשיו שני דברים אלו היה נותן ש שניהם מתנה לשי' והיה מטיל עליהם גורלות לפי שהדבר ה הנחלק על ידי גורל הוא החלק הבא מאת ה' כענין שכתוב בח בחיק יוטל הגורל ומה' כל משפטו כי אלו היה הכהן מקדיש אותן בפה ואומר עליהם זה לה' וזה לעזאזל היה משוה ענין לענין והיה הענין כעין עבודה לעזאזל ולא יתכן להעשות כן אבל עתה שהיה על פי הגורל הנה השם ית' נותן השעי' ההוא לעזאזל ומאתו בא אליו והוא יסחר ולא אנו ומזה תרגם א אנקלוס גורל אחד לה' לשמא דה' כי אותו השעיר אשר לה' הוא לשמו ולא לעזאזל והשני הוא לעזאזל ולא לשמו של ע עזאזל כך פירש הרמבן זל ובפירוש אמרו רזל במסכת יו יומא ריש פרק טרף בקלפי שאם לא הגריל לא עשה כלום ו ושם העלו דהגרלה מעכבה ועל דרך הפשט באור מלת ע עזאזל הקשה מלשון עוז כי היה הר גבוה צוק קשה כענין שכ' וב ארץ גזרה וכן מצינו בתב' לעזאזל למקום הקשה ש שבהרים יכול בישוב תל' המדברה ומנין שיהיה צוק תל' אל א ארץ גזרה וכן פרשי' זל' ועל דרך המדרש אמרו בפרקי ר רבי אליעזר לפיכך היו נותנין לו לסמאל שחד ביום הכפורי' שלא יקריב קרבנ' שנ' גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקבה' לקרבן עולה וגורלו של ישראל שעיר חטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנ' ונשא השעיר עליו את כל ע עונותם ראה סמאל שלא נמצא בהן חטא ביום הכפורים א אמר לפני הקבה רבון העולמים יש לך עם אחד כמלאכי הש השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקבה שומע עדותן של ישראל מהקטיגור שלהם ומכפר על המקד' ועל המזבח ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנא וכפר אל' את מקדש הקדש ועל אהל מועד ועל המזבח יכפר ועל הכ הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר עכ' בפרקי רבי אליעזר פר מו' ומלת שלא יקריב את קרבנם יש נסחאות שכתוב שלו ב באו' ויש שכתוב שלא באלף וכין שכתיב שלו בואו' או ב באלף לא ידעתי פירושו כי אין הלשון מתישב לפי הענין ל לא בזה ולא בזה ואפשר שיהיה נסח הלשון שלא יקריב את קרבנם באלף ושתהיה מלת יקריב מלשון קרב מלחמה וכאלו אמר שלא יקטרג את קרבנם שהוא המליץ הרע וידבר טוב ע על ישראל ועל דרך הסוד אשר גלה הרב מסתריו מתוך המדה הזה שהוא מבואר בו מלת עזאזל כח חזק והמלה כ כאלו נכתבה עוזיאל מלשון עז ואילות כי בן הכחות העליוני' חתומים בשם אל וזהו שכתוב מציל עני מחזק ממנו ורזל ד דרשוהו על יצר טוב ועל יצר רע ובשם שנקרא חזק כך נק נקרא מלך שכן שלמה עה קראו מלך זקן וכסיל וכבר ידעת מאמר רזל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות ואם תתעורר במספר אותיות המלך תמצאנו כמספר אותיות מא מאדים וזה המופת כי הוא מולך בכל כח אשר תחת השמש והוא נפש הגוף ההוא וידוע הוא כשמו כי חותם שמו אל כ כשמות שאר המלאכים ויש בשמם התעוררות כי הוא סם ה המות לכל מי שאינו נזהר ממנו ועוד שהוא עומד לשמאלו של אדם ועוד שהוא כולל לשון סמיות לפי שהוא מקבל ש שחד וכתיב כי השחד יעור וחכמי האמת הרחיבו באור בזה מכה שאמרו במדרשם ונשא השעיר עליו את כל עונותם עו עונות איש תם שנ' ויעקב איש תם והמדרש של פרקי רבי א אליעזר באור גמור לכל זה כי שם הזכירוהו בשמו והנה הו הוא כח חזק מ... מבואר מתוך מלת עזאזל וכמו שהזכרתי וכן עוד מלת עזאזל כוללת לשון עז איל ותמצא ממלת ע עזאזל הראשון עד מלת עזאזל לג פסוקים אחר המלה ההיא ומזה כתב החכם רא' זל ברמז הענין וזה לשונו ואם יכלת להבין המלה הסוד שהיא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד ש שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו עכ' לשונו ומעתה יתגלה לנו מכל זה השעיר המשתלח למי הוא משתלח ומה שמו ומ ומה ארצו וכל מקומות ממשלתו כי הם מקומות השממון וה והחרבן כי הוא שר המדבר וכל המלחמות והמהומות וכל מ מכת חרב והרג ואבדן ישתרגו מאצילות כחו וכל שולטי ח חרב בעמים ימשכו כח ממנו והוא המסבל השעיר הזה כי יש ע העזים והשעירים מהבהמות בחלקו מהאומות זרעו של עשו שנקרא שעיר שנ' הן עשו אחי איש שעיר גם אומתו נקראת שעיר שנ' והיה ירשה שעיר איביו וכן בחלקו השדים המשטינים והמזיקים הנקראים שעירים שנאמר ושעירים ירקדו שם ואמרו במדרש שהקבה' הפילו ולכת שלו מן הש השמים והיה אוחז בכנפיו של מיכאל להורידו עמו ופלטו ה הקבה' ולכך נקרא מיכאל פליט ואם כן למטה מן הספירות הוא והוא מחיצה מפסקת בין הספירות ובין הקרבנות ואיך יעלה קרבנו לשם המיוחד ואדני הוא באמצע שהל בדרך עו עומד להשטין

מעכב על קרבנו ולכך אמ׳ שלא יקטרג כלומר שלא יפסיק ב
בין השם המיוחד ובין קרבנו כי כאשר נתן לו זביחה זו כמו
כמשלין פרוסה לכלב כדי שלא ינשכנו אז יעלה קרבנו דר
דרך סלולה לשם המיוחד בלי קטרוג כיון שאנו מוכנים לו ו
ולכחותיו ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וישוב הק
הקטיגור סניגור ׳ ואעפ׳ שהוא נהנה עם כחותיו אין כונתו
אלא לאדון הכל שצונו בכך שנתן כתנה לאחד משריו וע
ועבדיו לטוב כדי שיליץ טוב בעדנו והמתנה הזאת אינה
באה אליו ממנו אנחנו אלא ככנו ית׳ עד שאפילו בשעת הכ
הגורל לפעמים של עזאזל בימין ושל שם בשמאל לא היה ל
להם לשנותו ״ וכן אמרו בגמרא דמסכת יומא שאלו את ר
רבי עקיבא מהו לשנותו של שמאל בימין ושל ימין בשמאל
כדי שיחזור של שם בימין והשיב להם אל תתנו מקום למ
למינים לרדות כלומר שאם היו משנים יאמרו המינין עז
עזאזל רשות אחת בפני עצמה אבל יש רשות אחרת גדולה
ולכך הוצרך לכבדה ולהחזירה בימין ואינן יודעין שהן ג
גזירות של הקבה׳ והוא בעצמו הנותן ומוחל על כבודו
לתועלתנו ואם זה נהנה במה שאנו נותנין אין אנו נותנין לו
כלום ולא מכונים אליו כלל אלא לשם המיוחד ״ וכן מצינו
במלאך של מנוח שנהנה כשעלה בלהב המזבח ולא היתה
כונת מנוח למלאך חס ושלום אלא לשם המיוחד וכן המנות
בקרבנות שזכתה תורה לאהרן ולבניו ואעפ׳ שהם נהנים בזה
אין נדבר שום צד עבודה לכהנים כמקריבי הקרבנות אלא ל
לעשות רצון אבינו שבשמים שצונו בכך ״ על פני הכפרת ק
קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים ׳ היו ההזאות ביום
הכפורים שמנה אחת למעלה ושבע למטה וכאן ארמוז לך
אחת למעלה כנגד המעלה הראשונה העליונה הסוללת עמה
החכמה והבינה ושבע למטה כנגד השבעה ושנינו במסכת י
יומא פ״ק הוציאו לו וכך היה מונה אחת אחת ואחת אחת ו
ושתים אחת ושלשה אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש א
אחת ושבע והכן כי כשאמרו אחת הוא השלשה וכשאמרו
אחת ואחת פירוש השלשה והגדולה וכן כלן עד הסוף ״
ואמרו שם בגמרא דכולי עלמא מיחת הזאה ראשונה צריכה
מנין עם כל אחת ואחת מאי טעמא ר׳ אלעזר אומר כדי ש
שלא יטעה בהזאות ר׳ יוחנן אומר אמר קרא ולפני הכפרת י
יזה שבע פעמים שאין תל׳ יזה ומה הל׳ יזה למד על הזאה ר
ראשונה שצריכה מנין עם כל אחת ואחת מאי ביניהו איכא
ביניהו דלא מנה ולא טעה פירו׳ שלא מנה הזאה ראשונה ע
עם כלן ולא טעה ״ ובאור הענין דר׳ אלעזר יצא כיון ש
שלא טעה לר׳ יוחנן לא עשה ולא כלום אעפ׳ שלא טעה כיון
שלא מנה הראשונה עם כלם התבונן מה שהיתה כונת הח
החכמים האלה בטעם מנין ההזאות והיתה ההזאה בדם מה
דם זה שעליה אמרו לי מדם של יום הכפורים שהיה כהן ג
גדול מזה לפיכך נתנה על הארון ולמה נקרא שמה כפרת ש
שמכפרת על עונותיהן של ישראל ״ השוכן אתם בתוך ט
טומאותם אעפ׳ שהם טמאים שכינה ביניהם וזה היה דעת
רבי יהודה זל׳ במסכת סכה שהיה אומר שמסככין בדבר ה
המקבל טומאה ומטעם הכתו׳ הזה היה אומר כן אעפ׳ שאין
הלכה כמותו וכן דרשו רזל׳ ורחץ את ליח בגדיו אפילו ריח

סנדיו ודרשו עוד עלית למרום וגו׳ אף סוררים לשכן יה א
אלהים אפילו יש בתוכם סוררים ופושעים שכינה ביניהם ו
ודרשו עוד כי שנה שלא אמר אלהי ישראל בכל ספר מל
מלאכי הזכיר צבאו׳ וכאן אלהי ישראל אלא אעפ׳ ששנאתם
ונשלחתם אלהיכם אני ולכך הזכיר אלהי ישראל ובמדרש
השוכן אתם בתוך טומאותם אעפ׳ שישראל בגלות והם טמ
טמאים בתוך האבות שהן טמאות שכינה שורה עמהם ״
וכל אדם
לא יהיה באהל מועד דרשו רזל׳ במסכת יומא ירושלמי אפ
אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם לא יהיו ב
באהל מועד ומה נהדר כהן גדול במעלה הגדולה הזאת עד
שאפילו חיות הקדש מפנין לו מקום לעבודתו כדי שיכנס ל
לפני המלך ויעבדנו ביחוד כי מלאך ה׳ צבאות הוא ואותו כ
כהן צדוקי שתקן מבחוץ והכניס מבפנים ובא מלאך וחבטו
על פניו בעזרה היה ולא היה לפני לפנים בשעה שהוא נכ
נכנס להקטיר קטרת וכן שנינו בבריתא במסכת יומא פרק
ראשון תני רבי חייא כמין קול נשמע בעזרה שבא מלאך וה
והבטו על פניו ונכנסו אחיו הכהנים ומצאו בעין רגל עגל
בין כתפיו שנאמר וכף רגליהם ככף רגל עגל וארע לו כן מ
מפני שלא היה מאמין לדברי חכמים שיש בה קבלה שאין ל
לתקן מבחוץ אלא מבפנים והטעם מפני ריח הקטרת שיש ל
לו עקר בשעת התקון והוא היה רוצה להתחכם כנגד הקבלה
ולפיכך נענש הקבה׳ יצילנו מן העונש ויגמלנו למען צדקו
איש עתי דרשו זל׳ איש אפילו זר עתי אפי׳ בטומאה שאם כ
נטמא נכנס לעזרה ומשלחו עתי אפי׳ בשבת כלומר שאם ח
חלה השעיר מרכיבו על כתפו בשבת והולך ואין צריך לומר
אם לא חלה דחי נושא את עצמו אלא אפי׳ חלה דהוי כמו
שכפות והוי כמשוי אעפכ׳ מותר להרכיבו על כתפו בשבת וז
וזהו עתי אפילו בשבת ״ והניחם שם שלא ישתמש בהם כיו׳
הכפורים אחר כך דדרשו רזל׳ בגדים שנשתמש בהם יום הכ
הכפורים זה אל ישתמש בהם יום הכפורים אחר שנאמר וה
והניחם שם מלמד שטעונין גניזה ואמרו כי משקל הבגדים
היו יח׳ מנה וזהו לשון והניחם ״ ותמצא עוד בירושלמי
דמסכת יומא תני ר׳ חייא ולכשם יבלו שם שם היו מרקבין
ולא היו כשרים ליום הכפורים הבא עכ׳ וזה רמז מפורש לג
לגניזתם ״ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם ׳ הכתוב
הזה הבטחה לדורות כי יום הכפורים הוא יום מיוחד לסליח׳
וכפרה וכו׳ יטהרו ישראל מכל חטאתם שעשו לפני ה׳ והוא
שדרשו רזל׳ עברות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר ו
ושבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את ח
חברו וכשהיה כהן גדול מתודה ביום הכפורים היה אומר
הכתוב הזה בתפלתו והשם שהיה מזכיר בכתוב הזה הוא שם
בן מב׳ ולכך אנו אומ׳ בתפלתנו ביום הכפורי׳ לפני ה׳ תטהרו
כלומר לפני שם בן מב׳ וכן דעת מורי הרש׳ וכן עקר כי
יום הכפורים יום רחמים בדין והשם הזה ז׳ תיבות כל תיבה ו
ותיבה בת ששה אותיות הששה תיבות מדת רחמים והשביעי׳
מדת הדין וכהן גדול היה צריך להתחנן אל הדיין וידוע כי
השם של מב׳ זה בו נברא העולם והוא יוצא מבראשית

תמידו ידוע והוא נחקר ממדת הגבורה ושלש אתיות רא
ראשונות הן הן שלש אתיות ראשונות של אלפא ביתא לל
ללמדך כי בששה ימים נברא העולם לשש קצוות בששה חו
חותמות וכמו שבארתי בסדר בראשית בפסוק יום הששי וה
והתיבה השביעית תחלתה שין שפירושה אש וזהו שין ש
שורקת שהיא מדת הדין ומשפ׳תיבה זו להיות מנקד׳ כשורק
ונחתם בה השם כלו כי כן תמצאנה רמוזה בחתימת פרש׳ ז
זו הוא שסמך מיד שבת שבתון היא הקוף היא ק
קדש קבוע והוא רוח הקדש וזהו שאמר ולבש את בגדי הבד
בגדי׳ הקדש הוא׳ הכתוב של אחרין וכפר את מקדש הקדש
וחתימת הפרשה כאשר צוה ה׳ את משה והבן כל זה ״ ויש
מן הגדולים שדעתם כי השם המיוחד היה מזכיר והגאו׳ רבי׳
סעדי׳ ז״ל מכלל׳ והם אומ׳ כי מה שאנו קורין לפני׳ ה׳ תטהרו
לפי שבין׳ שאנו אומרים וכך היה אומר ואנו מעידי׳ עליו על
מה שהיה אומר איך נוכל להעיד עליו שהיה אומר לפני הש
השם תטהרו כלומר לפני השם שאין אני רשאין להזכירו כ
ככתבו אבל הוא היה רשאי בכך שהיה מזכירו עשרה פע
פעמים במקדש ביום הכפורים וכן אמרו במסכת יומא פרק
טרף בקלפי תנו רבנן י׳ פעמים מזכיר פהן השם בו ביום ג׳ כ
בודוי ראשון ׳ וג׳ בודוי שני ׳ וג׳ בשעיר המשתלח ׳ ואחד
בגורלות וכן תמצא בפרשה זו עשרה פעמים השם המיוחד
מן ויאמר ה׳ אל משה עד תשלום הפרשה והדעת הראשונה
היא העקר אצלנו כי השם של מב׳ היה מזכי׳ וכמו שהזכרתי
למעלה ומזה אנו אומרים בנוסח אתה תפלה וכשהיו שומ
שומעין את השם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה וב
ובטהרה היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומר י׳
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ׳ אלא מתוך המחשבה
וכך אמרו חכמי המרכבה אין שמותיו של הקבה׳ נקראין בק
בקדושה אלא מתוך מורשי לבו של אדם והכונה להם לומ׳
שאלו יוצאים בשפתיו הנה הם מתפשטין באויר והאויר בא
לידי טומאה ונמצא שם שמים מתחלל ולפיכך היה הכהן מ
מבליע היה מתחיל להזכירו בהוצאת שפתים ואחר כך מש
משלימו בבליעתו ושמעתי כי ההבלעה היתה בתיבות הא
האחרות שהיו אותיות ההויה נזכרים בהם עם נקודם כגון א
אליהו הנביא ישעיהו הנביא וכיוצא בו וזהו היתה ההבלעה
וזהו פירוש מבליעין שאמרו רז״ל בספר׳ עשרה יוחסין שם בן י
יב׳ אין מוסרין אותו אלא לצנועים וצנועים שבכהנה מ
מבליעים אותו בנעימות אחיהם הכהנים ׳ והיה שם של
מב׳ מזכירו בהוצאת שפתיו בתיבותיו ונקודה המקובל ול
ולדעת האומר שהשם המיוחד היה מזכיר היה מזכירו גם כן
בהוצאת שפתיו באותיותיו ובנקידו המקובל אעפ׳ שאין ע
עקר הקדושה בהזכרת שם ההויה אלא ומסורת ביד חכמי
האמת שאין מוסרין את השם אלא על המים שנ׳ קול ה׳ על ה
המים ׳ דם יחשב לאיש ההוא דם שפך מפני שבזמנו של א
אדם הראשון היו כל הבה׳ אסורין למאכלו כי לא הותר א
אלא בפירות כענין שכתוב הנה נתתי לכם את כל עשב זרע
זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ עד שנתחייבו כליה בדור
המבול ונצולו בזכותו של נח ואז התירו למאכלו ועל כן יאמ׳

בכאן כי מי שישחט במחנה או חוץ למחנה ואל׳ פתח אהל
מועד לא הביאו תחלה דם יחשב לאיש ההוא דם שפך כ
כאלו שפך דם האדם כי יחזור לאסורו הראשון שהיה בזמנו
של אדם שוחט השור כמכה איש כפרש׳ ״ ולא יזבחו עוד
את זבחיהם לשעירים ׳ היו ישראל ממצרים להוטים אחר
החכמה הזאת ונמשכים אחריה מאד לדעת מהן עתידות ונ
ונקראו שעירים לפי שהם מתדמים בדמות שעירים או על
שם שהאדם משתער בראיתם וכן נקראו שדים על שם ש
שהם שוכנים במקום שדוד וחרב כגון המדברות וקצוי הצ
הצפון הרבים שאין שם ישוב כלל לרוב הקרירות וכתב
הרמבן ז״ל כי עקר הויתם משתי יסודות קלים והם האש וה
והרוח ועל כן יטוסו לרוב דקותם וקלותם וכשם שכל הנ
הנבראים בעולם השפל הזה בכלל בין בח׳ ובעלי הצמח
והדומם הם מורכבים מד׳ יסודות כן היתה יצירת השדים כ
במעשה בראשית מורכבת משני יסודות אלה אבל היו
המורכבים מהד׳ יסודות גוף גס ומורגש להשגת האדם
והשדים המורכבים משני יסודות אלה הם גוף דק איננו מו
מורגש ולא מושג לחושי האדם אבל הם מתדמים ומתלבשי׳
צורה לעיני הרואי׳ והנה הם גוף רוחני כי כן היסודו׳ האלה
רוחניים וכשם שהמורכבים מהד׳ יסודות הויתם וק
וקיומם הוא חבור היסודות ובריאותם מזג היסודות וחליים
כאשר יגברו זה על זה ומיתתם פירודם זה מזה כן הוית הש
השדים וקיומם הוא חבור שני היסודות ומיתתם בהפרדם ז
זה מזה וזהו שאמרו רז״ל ששה דברים נאמרו בשדים ג׳ כ
כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסין כמ
כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת יו
יודעין סד׳ אלא אומ׳ שומעין מה׳ שעתיד להיות כמלאכי הש
השרת ובאור הענין כי לפי שהם שוכנים באויר בגלגלי הי
היסודות מקבץ העתידות משרי המזלות וזה קו׳ מעופות אם
העופות יודעים העתידות מהם ומגידין אותם בצפצופן ומן
העופות יודעים המנחשים המכירים והבקיאין באותה חכמ׳
קו׳ לשדים שאפשר להם לדעה זה משרי המזלות ומה
שיודעים השדים גם העופות אינו אלא עתידה קרובה לא ר
רחוקה לימים רבים ״ שלשה כבני אדם אוכלין ושותין כב
כבני אדם פרים ורבים כבני אדם מתים כבני אדם ׳ אין
הכונה בזה מזון האדם כי האדם המורכב מד׳ יסודות והוא
גוף גס מורגש הנה מזונו כיוצא בו עב וגס אבל השדים שה
שהם גוף רוחני דק הנה מזונם גם כן כיוצא בהם דק וא
ואכילתם ושתיתם היא ריח האש ולחות המים כי חלק האש
שבהם הוא מיבש חלק הרוח שבהם וצריך להחזיר הלחות ה
ההוא שאבד ממנו וזהו אוכלין ושותין כבני אדם כי מזונו
של אדם הוא על הדרך הזה כי לחות גופו מתיבש בתוכו לש
לשתי סבות ״ האחת מפני האויר המקיפו מבחוץ והשנית מ
מפני החום הטבעי המיבש לחותו מבפנים ׳ ועל כן יצטרך
למזון להחזיר הלחות שאבד ממנו וכזה הוא מזון השדים כי
הם לוחכים לחות המים כענין שכתוב והמים אשר בתעלה ל
לחכה וזהו ענין הקטרת שמקטירין להם כי העשן העולה וה
והלחות ההוא הוא מזונם והנה הם נהגים בזה ומתחברים אל
האדם ומגידים לו עתידות מידוע באותה חכמה

הנקראת נגרומנציא ״ ועניין המיתה שבהם שאמרו מתים
כבני אדם הוא כשם שמיתת האדם הוא פרוד חבור ד׳
יסודותיו כי מיתת השדים פרור חבור יסודותיהם ועניין חט
הטיסה שאמרו טסין כמלאכי השרת לרוב קלות שתי יס
יסודותיהם וזה קו׳ מן העופות אם הגוף המורכב מד׳ יסודות
פורח באויר בקלות רב מפני שגברו עליו האש והרוח וה
והמים והעפר מעטים בו מאד אף כי השדים שהם מיסודי
האש והרוח בלבד שהם יסודות קלים ומן היסודות הכבדי׳
אין בהם כלום ״ כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם
על המזבח ״ כתב הרמבן זל׳ באסורי הדם טעמים רבים הא׳
מפני שהוא חלק ה׳ כמו החלב כי כשם שמקטירין את החלב
דכתיב כל חלב לה׳ כן זורקין את הדם על המזבח ולפיכך אם
אסרה תורה החלב והדם מפני שהם חלקו ית׳ ומה שנאסר ד
דם חיה שאינו חלק השם שהרי אינה ראויה לקרבן לפי ש
שאין לגזור אסור לחצאין ולכך רצה הכתוב לאסור כל דם
בין של בהמה בין של חיה ״ ועוד טעם אחר מפני שהוא נ
נפש והקבה׳ לא התיר בעולם את הנפש שכן מצינו באדם ה
הראשון שנאסרו לו כל בח׳ ולא הותר לו למאכלו אלא הע
העשבים והפירות עד שבא נח והתיר לו הקבה כל בח׳ לפי
שלא נצולו אלא בזכותו ומה שהתיר לו בהם דוקא הגוף לא
הנפש ואם כן הנפש עומדת באסורה הראשון ״ ועוד טעם
אחר מפני שהדם הוא הנפש הבהמית אין ראוי לנו שנערב
טבעה בטבענו ואנו מקבלי התורה צריכים שנהיה זכי הג
הגופות ראוין לקבל המושכלות ונצטוינו שנגדל טבענו לה
להיותו רך ורחמני לא אכזרי ואלו היינו אוכלין הדם היה מ
מוליד בנפשנו אכזריות ונכות טבע וקרוב שתהיה בנפש הב
הבהמית כי הדבר הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל ויוליד לו
טבע כיוצא בו ואין הדם כשאר המאכלים שישתנה בעכול
לכך אמר כי נפש כל בשר בדם היא כי לכל בשר נפש בדם
ואין ראוי לנו לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת אלא שת
שתהיה לה לכפרה על המזבח כל הטעמים האלה לרזל ״
והרמבם זל׳ כתב בטעמי המצות באסור הדם כי היא הרחקה
שלא יתעסק האדם במלאכת השדים כי בצאת ישראל ממ
ממצרים היו בקיאין בחכמה זו ומדגלין בה מהמצרים ש
שהיו שטופים ונמשכין אחריה והחכמים מהם כשירצו ל
לאסוף אותם עושים גומא וזורקים שם את הדם והשדים ב
מתאספים שם סביבות הגומא וכאשר ירצו להנבא עתידות
יאכלו מן הדם וזהו שהזהיר הכתוב לא תאכלו על הדם וכ
והנה העם חוטאים לה׳ לאכול על הדם ומפני זה אסרה תו
תורה אכילת הדם כי כונת התורה לעולם להרוס בניני סכ
סכלותם בהפוך מחשבותיהם וזהו טעם אסורו שאסרו הכ
הכתוב באכילה ובחר בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח
לכפרה ולפי שהענין הזה מין ממיני עז׳ הזכיר הכתוב בו
ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שהזכיר בנותן מז
מזרעו למולך זה דעת הרב זל׳ בספר המורה ״ והרב הנזכר
כתב עליו כי אלו היה זה עקר הטעם למה יזכיר הכתוב נפש
נפש בכל פעם ופעם שיזכי׳ אסו׳ הדם ועל כן כתב כי הדברי׳
מתישבי׳ על הלב אבל לשון הכתוב לא יורה כן ולפיכך פירש

באסור הדם כל הטעמים שכתבתי למעלה עוד צריך שב
שנבאר בפסוקי הדם הוא שכתוב כי נפש הבשר בדם היא ו
וכתיב כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ושני פסוקים אלה י
יורו כי הנפש בדם והדם בנפש ששניהם מעורבים ביחד כ
כענין היין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בח
בחברו ואחר כך פירש ואמר דם כל בשר לא תאכלו כי נפש
כל בשר דמו הוא בא לבאר שהדם הוא הנפש עצמו שהיו
לבשר אחד לא יתפרדו ולא ימצא דם בלא נפש ולא נפש ב
בלא דם כענין החומר והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא
זה בלא זה ודם זה שהוא הנפש הוא הנקרא דם שותת שהוא
שותת ואינו יכול לצאת בקלוח והוא הדם שנעשה בו חלל וז
וזהו רביעית אחרון אבל כל הדם הראשון שהוא דם קלוח
נקרא דם הנפש אבל אינו נפש עצמו כי לא ימות בו אדם ו
ובהמה אלא ברביעית אחרון ולענין כרת אין צריך לומר ד
דם שותת שאף דם קלוח בכרת ״ ואמרת אליהם אני ה׳
אלדיכם ׳ על דרך הפשט ואמרת אליהם בשמי כך פירש ה
הרמבן זל ״ ועל דרך המדרש אני ה׳ אלדיכם אני הוא
שאמרתי בסיני אנכי ה׳ אלדיך וקבלתם עליכם אלדותי קב
קבלו מעתה גזרותי ר׳ אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לינתק
בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה׳ אלדיכם
דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר ועל דרך הקבלה אני ה׳
אלדיכם לא יחסר מלה אבל הוא כפשוטו כי אלדי ישראל ה
הוא אני כמו ככל אשר אני וכן כי אני ה׳ רופאך ״ אשר
יעשה אותם האדם וחי בהם ׳ יחזור למשפטים שהם חיי ה
האדם בישובי הארצות והם קיום העולם ועמידתו הוא שב
שכתוב מלך במשפט יעמיד ארץ וקבלת רזל׳ וחי בהם ולא ש
שימות בהם שהרי המצות נדחות מפני פקוח נפש וככלם נ
נפסקה ההלכה יעבור ואל יהרג חוץ מג׳ ואלו הן עז גלוי
עריו׳ שפיכות דמים שעליהן אמרו יהרג ואל יעבור ובשאר
המצות כולן שאמרו יעבור ואל יהרג דוקא בצנעא אבל ב
בפרהסיא אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבר כך העלו בג
בגמרא ״ ובמדרש וחי בהם לעולם הבא ואם תאמר בעולם
הזה והלא סופו מת וכן תא׳ ויחי בהון חיי עלמא והנה מיני
החיים לגוף ולנפש במעשה המצות נחלקים לארבע חלקים
ובלת וחי כוללת ארבעתן הא׳ מי שמכוין בעשית המצות וי
ויעשה אותן ע׳ מנת לקבל פרס והולך בהם בדרך השמאל
בדי שיהיה לו כהן שכרו עושר ונכסים וכבוד כדי שיחיה י
ימים רבים וזהו שכתוב ובשמאלה עושר וכבוד ופירשו ר
רזל׳ למשמאילים בה עושר ונכסים וכבוד ״ הב׳ מי שמכוין
בהם כדי שיטול שכרו לעולם הבא ואף על פי שהוא מש
משתדל בקיומ׳ ועוש׳ אותן שלא לשמ׳ על מנת לקב׳ פרס לעול׳
הבא מכל מקום נפשו זוכה להיות שם ״ ועל שני מינין
הללו אמר הנביא להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים
הג׳ מי שמכוין בהם לעשותן מאהבה כדין וכראוי שלא על מ
מנת לקבל פרס עם עסקי העולם הזה זה זוכה לחיי העולם
הזה ולחיי העולם הבא כאברהם יצחק ויעקב שעבדו מ
מאהבה עם עסקן בעניני העולם הזה בענין זריעת האדמה
גם עבדת המקנה וזולתם מן העסקים הגופנים ״ הד׳ מי
שמשתדל במעשה המצות ואינו משתדל בשום

עסק גופני כאלו לא היה בעל גוף כלל אלא לבו ומחשבתו ב
בהקבה הנה הוא זוכה אל החיים הקיימי׳ לעולם ולא ישלוט
עליו מיתה כלל אבל ישוב אלדי בגוף ובנפש כחנוך ואליהו
שנסתלקו מן העולם בגוף ובנפש · עוד מצינו ד׳ מיני חיים
שהאדם זוכה בהם בקיום התורה והמצות הא׳ חיים כדרך ב
בני אדם שהם חיים בהמשכת הזמן ונפשם מתקיימת בגופם
בהתמדת בריאותם · הב׳ חיים אחרי החולי ואחר הגיע
לנקודת המות ומין זה מחודש של חיים מחודשים כדמיון הכ
הכלי הישן והבלוי שנתחדש וחזר לתחלתו וכענין שכתוב ר
רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו · הג׳ חיים של סליחת
אחרי היותו רשע שהוא חשוב כמת וכיון שחזר בתשובה הרי
הוא חי וכענין שכתוב אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשובו
מדרכו וחיה · הד׳ חיים אחר המות והוא לשון תחית המתים
וד׳ מיני חיים אלו נכללים במלת וחי בהם ״ איש איש אל כל
שאר בשרו לא תקרבו וגו׳ הכתוב הזה יאסור המשגל בשאר
הבשר ושאר הבשר הוא מה שמונה והולך בפרשה לפי שאין
קיום המין מן השאר ואין התולדה ראויה ועל כן יאסור הכ
הכתוב ביאה כזאת ומכאן אתה למד שענין המשגל אסור מ
מן התורה זולתי לקיום המין בלבד וזהו שכתוב כי את שא
שארו הערה למדך הכתוב כי מפני השאר ירחיק הענין וענין
נדה שאסרה התורה יורה כן שלא התירנו התורה אלא לקיום
המין שהרי אין קיום המין מדם הנדות כי העובר נוצר מדם
האשה או כלו או רובו אבל מדם הנדות לא יהיה נוצר כלל
כן כתב הרמבן זל׳ · ומה יאמר הרב בפצוע דכא שהוא
מותר לבא בקהל ה׳ כגון גיורת ומשוחררת וזה ראיה שכל ש
שאינו לקיום המין אינו אסור וכמו שאבאר בהגיעי שם בע
בעה׳ והנה הראבד פירש בספרו בשער הקדושה כי התשמי׳
על חמשה חלקים הא׳ חובה לקיום המין והב׳ מצות עונה וה
והג׳ לרפיאה והד׳ להנצל מן ההרהור · והה׳ והוא אסור דרך
תענוג תאוה כתאות הבהמות · וכתב הרב זל׳ בספר מא׳
בספר המורה כי טעם אסור העריות הוא למעט המשגל ול
ולמאוס בו והעריות מהנקבות כלן יקבצם ענין אחד והענין
ההוא הוא שכל אחת מהן נמצאת על הרוב עם האיש שב
שנאסרה עליו תמיד בביתו והוא נסתר עמהן · וכזה דעת
החכם רא״ז אבל הרמבן זל׳ כתב כי זה טעם חלוש מאד שה
שהכתוב יחייב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ו
והתיר שישא האדם נשים רבות למאות ולאלפים · ומה יזיק
אם ישא את בתו לבדה במותר · כבני נח וישא שתי אחיות
כיעקב אבינו ואין לאדם נשואין הגונים כמו שישיא את ב
בתו לבנו הגדול ממנ׳ וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי
הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידינו דבר מקובל ב
בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבוק
בנפש והוא בכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו עכ׳ לשון הרב
ז׳ · והנני מבאר לך טעם אסור העריות דע כי הקורבה על
ג׳ חלקים · האחד קורבה שלא היתה שם פרוד מעולם ·
השני נפרדים שלא היתה שם קורבה מעולם · השלישי
קרובים בשאר בשר שהיו נפרדים כבר · קורבה שלא היתה
בה פרוד מעולם מותרין לבא זה בזה כענין קורבת אדם הר׳

הראשון עם בניו ובנותיו שהיו כלן מותרין לבא זה בזה כענין
השרש המתאחז בענפיו והוא שדרשו רזל׳ עלו למטה שנים
וירדו שבע׳ קין ותאומתו הבל ושתי תאומותיו כי היו שבעתם
סימן ליחוד כענין שבעת קני המנורה היוצאין מהעקר אחד
כן היו התולדות האלה מעקר אחד ומשרש אחד כענין אדם
וחוה שהיו שנים והיו זה מזה · ועל זה דרשו רזל׳ ראויה
היתה לו בתו לאדם הראשון אלא שעשה חסד עם קין ונתן
לו בתו שנא׳ עולם חסד יבנה וקורבה זו שמעולם לא היתה
שם פרוד היו מותרין אלו באלו לפי שהיתה בריאתם כאחת
כענין השרש שהכל מתאחד בו ״ נפרדים שלא היתה שם קו
קורבה מעולם מותרין לבא זה בזה גכ׳ שכיון שהיו רחוקים ו
ונפרדים מותרין אלו באלו כענין הענף הנכרת מהאילן שנ
שנוטעים אותו להחזירו שרש כן הרחוקים ראוים להאחד
ולהעשות שרש · הקרובים שהם קרובים יותר
מדאי אסורין לבא זה בזה לפי שהיו נפרדים כבר ועל זה נכ
נכתבה פרשה זו של עריות שהתורה תאסור הקרובים שהיו
נפרדים כבר קודם הקורבה ההיא לפי שאי אפשר לנפרדים
שיהיו אות וסימן ליחוד כיון שהיה פרוד ביניהם כבר וכלל
הדבר הותרו הרחוקים לבא זה בזה כדי להראות סימני הי
היחוד ונאסרו הקרובים יותר מדאי לבא זה בזה לפי שהיה ב
ביניהם פרוד ואין בתולדות אלו סימני היחוד כיון שלא נב
נבראו בריאה אחת כענין באדם וחוה והבנים · ושא עיניך ו
וראה כי הענפים צריכים שיתאחדו עם השרש וזה טעם הת
התיר הרחוקים וכן השרש שיתפרדו הענפים ממנו כי לא ת
תתפרסם מעלתו כי אם על ידי הענפים וזה טעם הקרובים
וזה טעם הפרשה באסור העריות שכל הבא עליהן כאלו מק
מקצץ ביחוד ועל כן נזכר השם המיוחד בתחלת הפרשה של
עריות הוא שאמר אני ה׳ והבן זה ״ ודרשו רזל׳ במסכת
סנהדרין איש איש אל כל שאר בשרו איש איש לרבות
הגוים שמוזהרין על העריות כישראל · וכן איש איש כ
כי יקלל אלדיו איש איש אשר יתן מזרעו למולך לרבות הג
הגוים שמוזהרין על ברכת השם ועל עז׳ ״ ערות אביך וערו׳
אמך לא תגלה · על דרך הפשט הכל לאו אחד ובאור הכתו׳
לא תגלה ערות אמך שאם עשית כן אתה מגלה ערות אביך
שהרי ערות אמך ערות אביך היא וכן בסמוך ערות אחי א
אביך לא תגלה וידוע כי אין האזהרה אלא בנקבות ועל כן
פי׳ אל אשתו לא תקרב דודתך היא כאלו אמר ערות אחי א
אביך לא תגלה ומהו ערות אחי אביך שלא תקרב אל אשתו
שאם עשית כן אתה מגלה ערות אחי אביך · ועל דרך מדרש
רזל׳ הן שני לאוין שכן דרשו ערות אביך זו אשת אביך וע
וערות אמך זו אמו שאינה אשת אביו ומה שחזר ואמ׳ ערות
אשת אביך לרבות לאחר מיתה ״ ערות אחותך בת אביך
שאינה מאמך או בת אמך שאינה מאביך מולדת בית או מו
מולדת חוץ כלומר בין שתהיה אחותך מן הנשואין בין שת
שתהיה מן הזנות יש לך לנהוג בה כבוד האחות ולא תגלה
ערותה ומה שחזר ואמ׳ ערות בת אשת אביך מולדת אביך ה
הכל אחד עם מה שהזכיר ערות אחותך בת אביך שאינה מ
מאמך אלא לעבור עליה בשני לאוין כי מי

ששוכב עם אחותו בת אביו שאינה מאמו עובר
משום אחותך בת אביך ומשום ערות בת אשת אביך מולדת
אביך ״ ערות בת בנך או בת בתך ולא הזכיר ערות בתך שזה
קו׳ וכענין לא תבשל גדי שלא אסרה האכילה בפירוש לפי
שלמד הוא גם כן מקו׳ אם הבשול אסור כש׳ האכילה ״
ושם בארתי למה הוציאו הכתוב בלשון בשול ולא אמר לא
תאכל וכיון שלא הזכיר בתך רז״ל למדוהו במסכת יבמות מ
מגש׳ דהנה הנה וכך אמרו אמר רבי יצחק בר אבדימי אתיא
הנה הנה אתיא זמה זמה כתיב בבת בנך ובת בתך כי ערותך
הנה וכתיב באסור אשה ובתה ובת בנה ובת בתה שארה הנה
זמה היא מה להלן מפרש שנאסרה בתה הוא הדין בבת בנו ו
ובת בתו שנאסרה בתו דגמרי׳ ג״ש דהנה הנה ״ ואשה אל
אחותה לא תקח כאלו אמר לא תשכב כי הביאה יכנה אותה
הכתוב פעם בלשון שכיבה ופעם בלשון קיחה ופעם בלשון
ידיעה כי אין לומר שתהיה קיחה זו בכסף קדושין אבל שלא
בכסף קדושין מותר שהרי אסור הוא לשכב עם אשה וא
ואחותה בכל ענין וכן בסדר קדושים כתיב ואיש אשר יקח
את אשה ואת אמה זמה היא ואיש אשר יקח את אחותו וא
ואיש אשר יקח את אשת אחיו שעני׳ כלם אשר ישכב ״ ואל
אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע פירש החכם רא״ז ז״ל כי ה
המשגל ג׳ חלקים האחד לפריה ורביה והשני לרפואה להקל
מליחות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמית וא
ואמר הכתוב לזרע כלומר אפי׳ החלק המשובח שבהן והנה
היא אסורה לגמרי והרמבן ז״ל פירש כי הוצרך לכתוב לזרע
שאלו אמר לא תתן שכבתך בלבד היה נראה שהכתוב יחייב
כרת אפילו בשוכב עמה לחבק ולנשק כי בפרשה הזאת יז
יזהיר נחייבי כריתות ועל כן הוצרך לפרש השכיבה לזרע כ
כדי לבאר כי המשגל יזהיר ויחייב כרת עכ״ ונמצאת למד
מכאן שהבא על אשת איש בכרת ובשיש עדים והתראה מ
מיתתן בחנק שנ׳ מות יומת הנואף והנואפת והנה שלמה צו
צוח ברוח הקדש שהבא על אשת איש לא ינקה מדין של ג
גיהנם והנוגע בה לא ינקה מעונש הגוף הוא שאמר היחתה
איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על ה
הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה
כל הנוגע בה ״ ובה שהוצרך לשני משלים כדי לרמוז על ש
שני עונשין עונש הגוף ועונש הנפש עונש הגוף לנוגע הוא
שאמ׳ כל הנוגע בה עונש הנפ׳ לבא עליה הוא שאמ׳ כן הבא
אל אשת רעהו והמשי׳ עונש הגוף לבגדי׳ שהבגדי׳ נשרפי׳ לא
הגוף כן הגוף נענ׳ בנוגע לא הנפ׳ אבל עונש הנפש המשילו
לגחלים שהנפש נענשת בהם בגיהנם והזכיר באמצע לא י
ינקה כלומר שלא ינקה מדין של גיהנם אם בא עליה וכן ל
לא ינקה מעונש הגוף אם נגע בה וסוד אשת איש בבר׳ בא
בארתיו למעלה ועוד ארמוז בו בסדר נשא ״ ומזרעך לא
תתן להעביר למולך ׳ ע״ז היתה ששמה מולך וחק העבדה
הוא שהאב היה מעביר את בנו בין שתי מדורות של אש עד
שישרף וימות והיתה דעתם כי בהעביר האב אחד מבניו נצ
נצולו שאר הבנים ויחיו והוא יצליח בכל אשר יפנה והזכיר
למולך בלשון ידיעה לפי שהיתה ידועה אצלם במצרים ונ
ונקראת מולך מלשון מלכות ואדנות והיא הנקראת מלכום
שהיתה תועבת בני עמון והיא הנקראת אדרמלך וענמלך כ
כענין שכתוב והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך א
אלדי ספרוים נקראת אדר מלשון כבוד וען מלשון עונה וכל
כ״ם ושם משותף בלשון מלך שהוא לשון מולך ואם כן מולך
ומלכום ואדרמלך וענמלך הכל ע״ז אחת נקראת בכל השמו׳
הללו אבל הגאון רח״ ז״ל פירש כי אדרמלך וענמלך כל אחת
ע״ז בפני עצמה והוא שכתב בפירושיו בסדר כי תשא יש עו
עובדי ע״ז גונין הרבה יש מי שעושה פסלו צורת אדם ויש
מעשה צורה כרוב או צורת בהמה או חיה או עוף כענין
שכתוב אנשי בבל עשו את סכות בנות ואנשי כות עשו את נ
נרגל ואנשי חמת עשו את אשימא והעוים עשו את נבחן ו
ואת תרתק והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך
כלן שמות פסילים הם סכות בנות תרנגולת ואפרוחיה נרגל
תרנגול הבר הוא השכוי אשימא הוא חתול נבחן כלב תרתק
חמור אדרמלך קוף ענמלך טווס וקרוב אני לומר שנקראו
הפסילים על שמות הכוכבים כענין שכתוב ונשאתם את סכ
סכות מלכבם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשית׳
לכם ׳ סכות מלכבם הם שמות הכוכבים הוא שכתוב אנחנו
מקטרים למלכת השמים קרא הכוכבים מלכת השמים כיון
צלמיכם הוא הנקרא זחל שהוא שבתאי כוכב אלהיכם הוא
מז׳ כוכבי לכת נב׳ ונקרא כוכב חמה עכ׳ לשון הגאון ז״ל וה
והפסילים ההם היו מושכים כח מהכוכבים ונקרא כוון על
שם שהיו מכינים מגישים לפניו מיני מאכלים כי דרך הע
העבדה בכך או מפני שהיו מכוני׳ דעת׳ ולבם להם ומתקנין
אותן בכונה גדולה וזהו שבתו׳ לעשות כונים ובתיב עשינו ל
לה כונים ומלת נבחן יש ספרים שכתוב בנון והחכם רא׳ א
אומר שאינו כי אם בזין והיא כלה מורכבת על שם שנובח ו
ומראה שיניו ומה שהזכיר להעביר למולך ולא אמר להעביר
באש דבר ידוע כי ההעברה באש היתה כי כן כתיב מעביר
בנו ובתו באש וכתיב באחז אביו של חזקיהו וגם את בנו הע
העביר באש כתועבות הגוים ועל כן הוצרכו רז״ל לומר על ח
חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא וכתיב עוד וגם את בניהם ה
העבירו להם לאכלה אבל דעת רז״ל כמה שאמר ומזרעך לא
לא תתן להעביר למולך ולא אמר להעביר באש שהיה זה כדי
לחייבו מטעת העבדה משתמשול בו האש כגון שנתפש האש
באחד מאבריו ומה שסמך פסוק זה שהוא אזהרת ע״ז לאשת
איש יתכן לפרש בענין הסמיכו׳ כי כן הקב״ה מקנא בישראל
בעבדם אלדים אחרים כאשר הבעל מקנא לאשתו בלכתה
לאחרים וכן מצינו בענין ע״ז כי אנכי ה׳ אלדיך אל קנא ״
ושמרתם אתם את חקותי למה הוצרך לומר אתם להוציא ש
שאר האומות שאם רצו לשמור את המצות אינם יכולין וכן
אמרו רז״ל בן נח חייב מיתה וזהו לשון ושמרתם אתם אין ח
חייבין בשמירת המצות אלא אתם ׳ ולא תקיא הארץ
דבק עם פסוק שאחריו כי כל אשר יעשה ובאלו אמר
לא תקיא הארץ אתכם בלבד כאשר קאה כלומר אל תח ש
שתהיו נפטרין

בכך אך תענשו בעונש כרת · ונכרתו הנפשות העושות ·
הכריתות שבתורה מצאנום על ג חלקים יש כרת לגוף לבדו
ויש כרת לנפש לבדה ויש כרת לשניהם לגוף ולנפש כרת ל
לגוף לבדו יהיה בשנים או בימים · כי מי שהוא צ
צדיק ורובו זכיות ונכשל בעברה של חיוב כרת ימות בחצי י
ימיו כענין אותו תלמיד שהיה עם אשתו בימי לבונה הוא
בבגדו והיא בבגדה ולא היה נכשל בעברה אחרת ומת בחצי
ימיו כדאית׳ במסכת שבת זהו כרת של שנים אבל כרת של י
ימים הוא כגון זקן שעבר על חיוב כרת שאי אפשר להיות ל
לו מעתה כרת של שנים שהרי כבר עלה לימי הזקנה אבל י
יהיה לו כרת של ימים שלא ימלא את ימיו הקצובים לו וזהו
שאמרו רזל במועד קטן פרק אלו מגלחים בסופו רב יוסף כ
כי הוה בר שתין שנין עביד יומא טבא לרבנן אמר נפקי לי מ
מכרת דשני אמר ליה אביי נהי דנפיק מר מכרת דשני מכרת
דיומי מי נפק מר אמר ליה נקוט מיהא פלגא בידך ומפני
שכרת זה של שנים הוא מפורסם וכרת של ימים אינו מפ
מפורסם ואינו נודע לפיכך אמרו רזל שהקבה׳ מפרסמו והו׳
שימות הזקן לג׳ ימים והנה זה אות שעבר על חיוב כרת וזהו
שאמרו בירושלמי זקן שאכל את החלב או שחלל את השבת
מי מודיע שהוא בכרת ושם בתרץ מת ליום אחד הרי זו מ
מיתה של זעם לשני ימים מיתה של בהלה לג׳ ימים מיתת כ
כרת ועל כרת זה שהוא לגוף לבדו נאמר ונכרת האיש ההוא
בקרב עמו כלומר שיכרת גופו בשנים או בימים אבל נפשו
תהיה זוכה תכף הפרדה מן הגוף בעולם הנשמות גם לתחית
המתים גם לעולם הבא ש׳אחר התחיה · כרת לנפש לבדה
מי שחטא בעבירה חמורה של חיוב כרת כגון שאכל חמץ ב
בפסח או אכל או עשה מלאכה ביום הכפורים או חטא בע
בעריות והיו עונותיו מרובין מזכיותיו עונש הכרת מגיע לנ
לנפשו לאחר שתפרד מן הגוף שתהיה נכרתת מחיי עולם ה
הנשמות ועל כרת זה נאמר ונכרתו הנפשות העושות ונכרת׳
הנפש ההיא מעמיה ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכן זה
והאבדתי את הנפש ההיא למד על כרת שאינו אלא אבדן ו
ואפשר שאין לו כרת בגופו אלא בנפשו כי פעמים שיחית
ימים ארוכים וחיי שלוה כענין שכתוב ויש רשע מאריך בר
רעתו כרת לשניהם לגוף ולנפש בכרת חמור בעובד ע ז ש
שכתוב בו את ה׳ הוא מגדף ולא מצינו בהדה כרת כפול מי
אם כי שנכרת גופו ונפשו והוא נטרד מהעולם הזה ומ
ומהעולם הבא ועל כרת זה נאמר הכרת תכרת הנפש ההיא
עונה בה ודרשו רזל הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא ול
ולפי ענין זה בכרת הנפש לבדה תהיה הנפש המתחייבת כרת
בין בכרת קל בין בכרת חמור מתבטלת לגמרי מן הקיום הר
הראוי מאחר שהכרת הוא אבדן ואם כן יהיה ענין הכרת יש
שתהיה הנפש נכרתת מן החיים הנצחיים ומתבטלת לגמרי
וזהו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ופירוש מעמיה שתכרת מ
מחיות שאר הנפשות שהן עמיה כי חיות הנה וזו לא תחיה
הלל אבל תתבטל לגמרי ולא ישא אלהים נפש והוא הלשון
יעצמו שאמר ונכרתה הנפש ההיא מלפני כי הוא ית׳ בכל
מקום וזו תתבטל לגמרי מכל מקום ·· זה דעת החכם רא׳

זל׳ גם הרמבם זל׳ סובר כן ממה שכתוב בפרק ח׳ מהלכות ת
תשובה שכר הצדיקים הוא שיזכו לנועם חיי העולם הבא וי
ויחיו בטובה ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלא יכ
יכרתו וימותו וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שא
שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ונאבד כבהמה וזהו
כרת שכתוב הכרת תכרת מפי השמועה למדו הכרת בעולם
הזה תכרת לחיי העולם הבא כלומר שאותה הנפש שפרשה
מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא אלא גם מ
מן העולם הבא נכרתה עכ׳ל׳ לשון הרב ·· ויש לתמוה מזה כי
הרשע הגמור שמת בלא תשובה לא נכלא גיהנם אלא כש
בשבילו וכשם שהצדיק הגמור נפשו מתענגת בתענוג נצחי
כן הרשע הגמור ראוי שתענש נפשו בעונש נצחי ואם היא
מתבטלת בטול גמור כדעת החכמים האלה א״ה העונש וה
והשלום ·· ואם תאמר שיהיה גיהנם נברא לבינונים אם
כן נוח להם לרשעים הגמורים יותר מן הבינונים וזה דבר ש
שאין השכל מקבלו ועוד אם היה הדין כן איך החכמים הא
האלה לא ימנו החטאים האלה בנפשותם המחוייבות כרת ו
והמתבטלות לגמרי עם אותן ששנינו במשנה שאין להם חל
חלק לעולם הבא פירוש אין להם חלק ידוע בפני עצמן אבל
הם נהנים ונזונין מכמה או צדקות של צדקה הנגנזים לאותן
שלא זכו כעני שאין בידו מה יאכל וסומך על שלחן חברו ו
ואפילו אותן הפושעים המחלטים היורדים ואינן עולין יש
להם מנוחה בשבתות וימים טובים ·· ועל כן יש לפרש כי
הנפש השכלית אי אפשר לה שתתבטל כלל ובאור ונכרתה
הנפש ההיא מעמיה מהמקום שחוצבה משם היא ·· ועוד
איך נוכל לגזור התבטל הנפש לגמרי שהרי אמרו נדונין שם
לדורי דורות הרי שאין הכונה בבטול אלא בקיומם בעונש
נצחי לדורות ובודאי אין לך רשעים גמורים מכ
מכחישים בה׳ וכמשה עבדו יותר מקרח ועדתו שנאבדו מן
העולם הזה והבא ומכל לא נתבטלו כי הם חיים בגיהנם קי
קיימים בענשם ולעתיד יזכו לתחית המתים שנאמר מוריד
שאול ויעל ·· ושאר הנפשות שהן עמיה שתהיה נכרתת מן
המקום ההוא ולא תשוב שם וכן יהיה לשון ונכרתה בענף ה
הנסרת מהאילן שממנו יהיה אבל תהנה נפשו מזיו השכינה
שלא במקומו׳ מאחר שקבל׳ את דינה שנכרת׳ ממקום שחוצב׳
ממנו זהו פירוש מעמיה כלומר מעקר תולדתה וממינה והו
והוא המקום שנחצבה משם וזה דעת הרמבן זל ׳ וכן כש
כשאומר ונכרתה הנפש ההיא מלפני פירוש ממקום שמשר׳
שכינתו והוא ארץ ישראל כי שם שער השמים ומשם עולו׳
הנשמות ועל כן יתאוו החסידים למות שם והוא כענין הא
האמור ביונה בן אמתי הנביא עה׳ כי מלפני ה׳ הוא בורח ש
שפירושו ממקום שמשרה שכינתו שם תמיד וזהו ארץ י
ישראל כי הוא היה בורח מארץ ישראל לחוצה לארץ כדי
שיתרחק ממנו הדבור שאין הנבואה נגלת לנביא ברוב כי א
אם בארץ ישראל וכן כשאומר בטמא מת ואיש אשר יטמא
ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל מתנהגים בט
בטהרה וזה פירש מהם לכך תכרת נפשו ממקומה ולא תנוח
במחיצתה אבל ודאי תחנה שלא במקום אחר שקבלה דינה

דינה בכרת שנכרתת מן המקום שלה ולא תהיה כנפש הב
הבהמה שתתבטל חס ושלום ׳ והנה מחכמת אנקלוס עה׳ לא
תמצא שיתרגם בכל התורה כלה ונכרתה הנפש ההיא אלא ו
וישתצי אינשא ההוא ומה שתולה הנפש בגוף האדם ראיה
שהוא סובר שאין הנפש נכרתת ומתבטלת לגמרי אך היא נ
נכרתת מן המקום שחוצבה ממנו ונהנת ומתענגת במקום
אחר לא כשיעור אותו התענוג שהיתה ראויה לו כמקומה ה
הראשון אלו זכתה אליו ׳׳ ואמנם חכמי הפילוסופים
כוכרים כנפש האדם שהיא הכנה לקבול למוד החכמה וה
ו תורה בגוף האדם ומביאים ראיה ברורה לא יוכל האדם
להכחישה כי מתחלת היצירה שהנפש באה בגוף אין לו דע
דעת ולא תבונה וכיון שהיא מתחכמת והולכת ותגדל הכ
חכמתה כל זמן שהגוף הולך וגדל זה יורה שאין הנפש אלא
הכנה שאלו היתה הנפש חכמה בשעת בואה בגוף יתחייב ש
שיהיה הגוף חכם בצאתו מרחם אמו וידוע כי אין דעות הפ
הפילוסופים אצלנו עקר לפי שאינם אלא מצד המחקר ולא
ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו אבל משכילי ישראל אין ל
להם אלא דברי רזל חכמי האמת אשר מפי הנביאים קבלו
האמת והם אשר ידעו הדברים כלם על אמתתם כי הנפש ב
בשלמותה וחכמתה באה בתוך הגוף מתחלת היצירה והעד
על זה ויפח באפיו נשמת חיים צא ולמד מי הנופח ואם כן
הנה הנפש נצחית קיימת עליונה בתכלית העלוי לרוב הפ
הפלגת עלויה לא נזכרה בה בריאה כמו בשאר מעשה בר
בראשית ואפילו ברמיזה והחכמה הזאת אשר לנפש בעוד
שהוא במעי אמו היא משתכחת ממנו בהולדו וצאתו לאויר
העולם וחכמי האמת כנו החכמה הזאת במדרשם לנר דלוק
שמכבין אותו כשהוא יוצא לאויר העולם והוא שאמרו בג
בגמר׳ בסוף פרק המפלת נר דלוק מונח על ראשו וצופה ומ
ומביט מסוף העולם ועד סופו ואל תתמה שהרי אדם ישן כ
כאן ורואה חלום באספמיא שנא׳ בהלו נרו עלי ראשי כיון
שיצא לאויר העולם בא מלאך וסוטרו על פיו ומשכח ממ
ממנו כל התורה כלה שנ׳ לפתח חטאת רובץ וכן אמרו עוד
במדרש מניחין לו נר דלוק על ראשו
וצופה בו מסוף העולם ועד סופו שנ׳ בהלו נרו עלי ר
ראשי לאורו אלך חשך כבקר נוטלו המלאך ומוליכו לגן ע
עדן ומראה לו הצדיקים שהן יושבין ועטרותיהן בראשיהם
והמלאך אומר לו תדע מי הללו שאתה רואה הללו נוצרו כ
כמותך בתוך מעי אמן ויצאו בעולם ושמרו מצותיו של הק
הקבה׳ ולכך זכו ונזדמנו לטובה זו ואתה סופך לצאת לעולם
ואם תזכה ותשמור את התורה תזכה לישיבתם ואם לאו תש
תשב במקום אחר לערב מוליכו לגיהנם ומראה לו הרשעים
שמורדין אותן מלאכי חבלה במקלות של אש וקורין ואי
ואי והמלאך אומר לו תדע הללו שנשרפין מי הם הללו נו
נוצרו כמותך ויצאו לעולם ולא שמרו מצותיו של הקבה ול
ולכך נענשו ובאו לחרפה זו ואתה סופך לצאת לעולם הוי צ
צדיק ואל תהי רשע למען תחיה ומנין שכן הוא שנ׳ ויורני ו
ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה כשהגיע זמנו

לצאת לאויר העולם מיד המ׳ אך מכה אותו ומכבה נרו ומ
ומוציאו בעל כרחו ושוכח כל מה שרואה ומוציאו לאויר ה
העולם ועל זה התינוק בוכה תכף שיוצא לאויר העולם עכ׳
וביארו לנו בזה כי הנפש בחכמתה ושלמותה באה אל הגוף
אבל המלאך משכח אותה תכף הולדו כגזרתו של הקבה׳ כ
כדי שישתדל ויטרח. בלמוד ויקבל שכר וכתב הרמבן זל כי
מה שהזכירה תורה כרת בנפש החוטאת היא העדות
והמופת על קיום הנפשות שלא חטאו׳ שאין מדרך המלך ת
הישר שיעניש עבדו בעברו על מצותו ושלא יגמלהו טובה
כאשר יקיימנה ובודאי מתוך עונש הכרת המפורש בנפש ה
החוטאת יתבאר השכר והגמול לנפש הצדיק והנה נשמת ה
האדם נר ה׳ נופחה באפיו מפי עליון ונשמת שדי׳ כמו שנ׳ וי
ויפח באפיו נשמת חיים והנה היא כענינה שלא תמות ואינה
מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמ
כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד כשכלים הנפ
הנפרדים ועל כן הוא מוסיף באור בענין הכרת ואמר עונה ב
בה כלומר כי העון שבה הוא יכריתנה ולכך לא יצטרך הכ
הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה כי זה ידוע אבל
יאמר כי בעונש העברות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום
הראוי והוא מה שאמרו רזל מקרב עמה ועמה שלום כי ה
הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא
חטאו והן עמה שהן בשלום וזהו שתזהיר התורה בענין ה
הכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי וענין
טבעי כי כל דבר ודבר חוזר ליסודו ולעקר מוצאו וסבתו ה
הראשונה כי היסודות חוזרים לסבתם והעפר לעקרו והנפש
לשרשה ויסודה שהוא הכינה כענין שכתוב וישוב העפר על
הארץ כשהיה והרוח תשוב אל אלדים אשר נתנה ״

קדושים תהיו

תאוה נהיה תערב לנפש תועבת כסילים סור מרע ״ שלמה
המלך עה׳ יזהיר בכתוב הזה על האדם שלא ימשך אחר הת
התאוות אלא שיכניע אותם ויסלקם מעליו כי כר המסלק א
אותם מעליו ומתגבר עליהן הנה הוא במדרגת מלאך וכל ה
המגביר תאוותיו עליו הנה הוא במדרגת בהמה שהרי מצינו
במעשה בראשית שהיו כל הנמצאים כלן ביום ששי קודם
שנברא אדם על שני חלקים שכליים וארציים שכליים הם
הנבראים העליונים שהם שכל גמור נבדל מן החומר ״
ארציים הם האילנות והצמחים ושאר כח׳ שהם חומר גמור
אין בהם שכל ושני חלקים אלו יעשו פעולותיהם שנתמנו ע
עליהם אלו בשכל ואלו בטבע וכל אחד מהם מוכרח בפע
בפעולתו זה בשכלו וזה בטבעו ואין מונע לאחד מהם ול
ולפיכך חייבה החכמה לברוא ביום ששי נברא שלישי מו
מורכב מהם משותף משניהם והוא הכולל אותם בשכל
ובטבע בשכל כמין השכלים הנפרדי׳ ובטבע כמין הארציי׳
וזהו האדם והיתה פעולתו שכלית וטבעית לא הכרחית בש

בני החלקים כי אם רצונית שהרי הבחירה והרצון בידו ש
טימשך לאיזה צד שירצה אם אחר השכל או אחר הטבע
שהוא התאוה ואם הוא זריז ויצא ונלחם בתאוות ההם הנה
נתפשט מהחומר ובא במדרגת מלאך ואם ימשך אחריהם ה
הנה נתפשט מן השכל ובא במדרגת הבהמה כי כן אדם הר
הראשון עד שלא חטא והתאוה תאויה היה כמלאך ה׳ צבאות
כלו שכל גמור יפה ומום אין בו והיה ראוי שיחיה לעולמי׳
כאחד מן המשרתים העליונים והונח בגן עדן הארץ שהוא
מבחר המקומות וכיון שחטא ונמשך אל התאוות נתפשט מן
השכ׳ ונתלבש בחומר ואז גורש מן הגן ונתן לו העשב למ
למאכלו כבהמה הוא שכתו׳ בו ואכלת את עשב השדה תחת
אכלו תחלה פירות הגן שהיו מטע ה׳ להתפאר ועל כן רא
ראוי לכל משכי׳ לשב׳ תאותו ולהכניעה ושיהי׳ שברו׳ התאוה
לנפש המשכי׳ דבר ערב ועל זה אמ׳ שלמה עה׳ בבאן תאוה
נהיה תער׳ לנפ׳ התאוה הנשבר׳ דבר מתוק וערב לנפ׳ המשכי׳
ומלת נהיה כלשו׳ נהייתי ונחליתי וכן הנה יד ה׳ הויה והענין
ראוי המשכיל שיסיר ויס״ק מעליו התאוה הנקראת רע שנ׳
כי יצר לב האדם רע מנעריו וכתיב וכל יצר מחשבות לבו ר
רק רע כל הים ומפני שחמשבר תאותיו הוא סר מרע על כן
אמר ותועבה כסילים סור מרע כי מה שהוא ערב לנפש ה
המשכיל הוא דבר מתוע׳ לכסיל לפי שהוא הפכו זהו ותועבת
כסילים סור מרע וידוע כי הנמשך אחר התאוות עובר על ה
התורה כלה והמשך אחר התאוות הוא על ארבע׳ חלקים הא׳
במחשבתו הב׳ בדבורו הג׳ במאכלו הד׳ בגופו הא׳
במחשבתו כי ימשך האדם אחר מחשבתו בהרהורים רעים
ומחשבות רעות וכבר גלה לנו שלמה עה׳ ולמד דעת את הע
העם כי האדם הוא נענש על חטא המחשבה כאלו חטא ב
בפועל והוא שאמר לב שמח ייטיב פנים כי שמחת הלב היא
אם במצות אם בעבדה הנה היא נכרת בגוף לפי שהלב שרש
הגוף ולחות השרש מתגלה בענפים והרי זה כאלו חטא בפ
בפועל הב׳ בדבורו בחטא לשון הרע ורמילות ונבלות
הפה שהחלק הזה מהדבו׳ מגונה ומשוקץ ואסור מדין התור׳
ועל זה אמר שלמה עה׳ ופי כסילים יביע אולת וסמיך ליה
בכל מקום עיני ה׳ צופות רעים וטובים כלומר ישגיח בדבו׳
הזה להענישו וכן התנבא ישעיה עה׳ בתוכחותיו ואמר וכל
פה דובר נבלה ולפי שדרך הבחורים בזה המין מהדבור לכך
התחיל הכתוב על כן על בחוריו לא ישמח ה׳ הג׳ במאכלו
שימשך אחר תאותו במאכלים שאסרה תורה או במותרים
שגם זה אסור מדין התורה ועל זה אמר דוד עה׳ ותורתך
בתוך מעי שבח את עצמו שלא נתן בתוך מעיו מעולם ולא
היה מאכלו כי אם על פי התורה ואין צריך לומר שהיה
נזהר מהמאכלים האסורים אף כי מן המותרים במותרות
היה נזהר כי צדיק אוכל לשובע נפשו ואמר הכתוב שומר
פיו ולשונו שומר מצרות נפשו · הד׳ בגופו שימשך אחר
תאותו בענין העריות ואין צריך לומר במה שאסרה התורה
ממנו כי גם המותר במותרות הוא חטא והרי לך ד׳ חלקים
שהאדם מוטבע להמשך אחר תאותו בהם ומנין שהנמשך

אחר התאוו׳ הוא עובר על [redacted] כלה הלא המלך שלמה עה׳
גלה לנו הענין הזה שאמר לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה
יתגלע יאמר כי מי שרודף אחר התאוה ומבקש אותה ימצא
עצמו נפרד כלומר יחידי שלא ישאר לו רע ועמית שהכל
בורחין ממנו ומסתלקים מעליו לרוע הנהגתו והנה זה בועט
ומגלה פנים בתורה זהו בכל תושיה יתגלע ומפני זה נצטוו נ
נצטוינו בתורה שנפרוש מהתאוות ואין צריך לומר בדבר
האסור כי גם במותר וכך אמרו רז״ל קדש עצמך במותר לך
וכל הפורש עצמו מן התאוות נקרא קדוש שכן מצינו בנזיר
שלא פרש אלא מהיין בלבד ונקרא קדוש שנ׳ קדוש יהיה
גדל פרע שער ראשו וכן ישראל בסיני נקראו קדושים בשע
בשקבלו התורה כענין שכתוב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים
וגוי קדש וכדי שיפרשו מהתאוות נצטוו על מדת הקדושה
והו שכתוב קדושים תהיו כי קדוש אני ה אלהיכם · על
דרך הפשט לשון קדושה הוא ענין פרישות והבדל והפרשת
הזאת אזהרה לכל ישראל שיהיו פרושים וגדורים במדותיה׳
שיתבונן כל אחד ואחד על יולדיו ויעיד עליהם שיעיד הבן
על אביו ואמו שהם לו כענין הבורא ויעיד על הבורא שהוא
האב העליון יתע׳ שחדש עולמו זהו שהזכיר מיד איש אמו ו
ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כי מצות השבת עדות ומ
ומופת על חדוש העולם ומה שהקדים האם לאב לפי שמנהג
הבנים שיקלו ביראת אמותם ואין כן המנהג באב לכך הק
הקדים בענין היראה האם לאב אבל אצל הכבוד הקדים ה
האב לאם הוא שכתוב כבד את אביך ואת אמך ואם היו שנ
שניהם מסכימים בכך שתחלל את השבת לכך סמך ואת ש
שבתותי תשמרו אני ה׳ אלדיכם כלומר של כלכם כי אתה
והם חייבין בכבודי וסמך לו מיד ע״ז הוא שאמר אל תפנו אל
האלילים כי הכופר בחדוש כעובד ע״ז ולשון אל תפנו לשון
פניית הלב הוא וזיהיר הכתוב שלא יפנה לבבו להם שיאמין
שיש בהם ממש אלא שיהיו בעיניו הבל וריק והוא כענין א
אשר לבבו פונה היום ואם יפנה לבבך ולא תשמע ואמר לא
תעשו לכם שלא תעשינה בידים ואף על פי שדעתו שאין
בה ממש אני ה׳ אלדיכם נאמן לשלם שכר אלדיכם דיין ל
להפרע ·· ויתכן לפרש קדושים תהיו זו קדושת המחשבה
כענין שאמרו לעולם יקדש אדם עצמו בשעת תשמיש ולפי
ששלמות הקדושה לזרע ישראל תלויה ביצירת לכך אמר ה
הנביא וגם את בניהם אשר ילדו לי קרא את ישראל נולדים
לו כי הם מיוחדים לשמו ואחר שהזכיר פרשת עריות למעל׳
במין האסור יזהיר עתה ויאמר קדושים תהיו במין המותר ה
הראוי לכם להדבק בו כי הדבק במינו בקדושה גם הנשמר
מהעריות קדוש יאמר לו והזכיר באזהרת הקדושה הזאת כל
עדת בני ישראל כדי לכלול בזה גם הנשים לפי שהאזהרה ל
לכל אנשים ונשים וכענין שכתוב בנדבת המשכן ויקהל מש
משה את כל עדת בני ישראל כי הנדבה היתה לכל ישראל
אנשים ונשים יחדו לפי שהאב והאם סבת הבן על כן אמר
איש אמו ואביו תיראו לפי ששלשה שותפין יש בו באדם ה
הקבה׳ ואביו ואמו והקדים האם למעלתה כי הקדושה מעלה
יתרה באשה יותר מבאיש ואחר האם הזכיר האב שהוא הע

העקר ואחריהם השותף השלישי ית' העליון על הכל ומזה
סיים הכתוב אני ה' אלדיכם הוא השותף המטיל בו נשמה ש
שהיא העקר ואמר את שבתותי תשמרו לפי שעקר עונה כש
בשבת ומלת תשמרו כלשון הכתוב ואביו שמר את הדבר ול
ולשון רז"ל שמור לי על הפתח וזהו שכתוב כי כה אמר ה' ל
לסריסים אשר ישמרו את שבתותי לסריסים והם המסרסים
עצמן כל ימי השבוע אשר ישמרו את שבתותי שהם
ממתינים לשבת שהוא עקר עונה וכמו שדרשו רז"ל אשר פ
פריו יתן בעתו זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת וה
והשכר שלהם שיתן להם לעולם הבא יד ושם טוב מבנים
ומבנות שיש להם בעולם הזה ויש שפירש כי מה שהזכיר ס
סריסים במצות שבת לפי שמצות שבת נצטוית לדורות שנ'
לדורותם ברית עולם והסריסים כיון שאין מולידים ואין בהם
דורות יחשבו עצמן פטורין מהשבת לכך הזהירם שישמרוה
ויתן להם שכר טוב מבנים ומבנות וסמך אל תפנו לפי ש
שאסור להסתכל בנשים וכן דרשו רז"ל כל המסתכל בנשים
עובר משום אל תפנו אל האלילים ולפי שאסור לחשב ב
באשה אחרת לכך סמך לו ואלדי מסכה לא תעשו לכם שכל
המשמש מטתו ומחשב באשה אחרת אותן בנים נקראין א
אלדי מסכה ·· ועל דרך המדרש קדושים תהיו אמר הקב"ה ה
הואיל ונתקדשתם לשמי עד שלא בראתי העולם הוו קדושי'
כשם שאני קדוש שנ' קדושים תהיו כי קדוש אני ה' וביאור ז
זה כי לפי שישראל היו תחלת המחשבה ונתקדשו טרם הוית
ההויות ובענין שאמר הנביא קדש ישראל לה' ראשית
תבואתה לכך יזהירם שיהיו קדושים אחר ההויה זהו קדושי'
תהיו משל למה הדבר דומה למלך שקדש אשה אמר לה הו
הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואת מלכה כשם שהוא כ
כבודי כך הוא כבודך למה שאת אשתי כך אמ' הקב"ה למשה
לך וקדש את ישראל שנ' לך אל העם וקדשתם היום ומחר ק
קדשם הקב"ה ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי ק
קדוש לכה כי קדוש אני ה' אלדיכם אף אתם קדושים תהיו·
רבי לוי אומר עשרת הדברות כתובין בפרשה זו אנכי ה'
אלדיך וכתיב הכא אני ה' אלדיכם לא יהיה לך וכתיב הכא ו
ואלדי מסכה· לא תשא ·וכתיב הכא ולא תשבעו בשמי ·
זכור את יום השבת וכתיב הכא את שבתותי תשמרו · כבד
את אביך ואת אמך וכתיב הכא איש אמו ואביו תיראו לא
תרצח וכתיב הכא לא תעמד על דם רעך לא תנאף וכתיב
הכא אל תחלל את בתך וגו' לא תגנב וכתיב הכא לא תגנבו
לא תענה וכתיב הכא לא תלך רכיל לא תחמוד וכתיב הכא
ואהבת לרעך כמוך עכ' במדרש וכן ביאר שלמה דברכות ··
ועל דרך הקבלה קדושים תהיו קדושים נמשכין מן הקדש ו
וכן מצינו במתן תורה ואנשי קדש תהיון לי איש אמו ואביו
תיראו החכמה והיראה ולכך הקדים אמו כדי להסמיך ה
היראה אל האב שהוא ראשית חכמה ואת שבתותי תשמורו
זכור ושמור שהם השבת הגדול ובת זוגו ומזה לא אמר שבתי
אני ה' אלדיכם הכל מיוחד בלי קצוץ ופרוד · אל תפנו אל ה
האלילים הם השכלים הנפרדים שהם למטה מעשר וקראם
אלילים לפי שיש בהן אילות וכח וכפל המלה למעוט הכח ל

לפי שאין כחם מעצמם אלא מזולתם והוא השם המיוחד ומ
ומזה אמר הכתוב כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עש
עשה שמתוך בריאת השמים יתפרסם שלמותו וכחו הבא לו
מעצמו ולא מזולתו ואלהי מסכה כחות הכוכבים והמזלות ש
שהן למטה מהשפלים והפסילים ההם מקבלי כח הכוכב או
המזל קראן אלהי מסכה כלשון הכתוב הפסל נסך חרש אני
ה' אלהיכם השליט על מדרגת כל הנמצאים כלן וכענין שכ
שכתוב כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ·· ועוד
יכלול אל תפנו ממה שאמר דוד כידך עתותי בא לרמוז ש
שהשם הגדול שדרשו בו זה שמי לעולם לעלם כתי' כולל ב
בצרופו השעות שהן יב' ביום ויב' בלילה וכולל גם הרגעים ש
שהסימן בהם אפשעה' מה שהרי בגלגל אות ראשון
לארבעתם כולל כמנין הרגעים ולכך מסיים הכתוב אני ה' י
יזהירנו שלא יפנה לבו בכל שעותיו ורגעיו כי אם בשם הג
הגדול הכולל את כלם והבן זה ·· לא תעשו לכם אני ה'
אלדיכם סיים כאן בג' פסוקים אני ה' אלדיכם וכן במצות הנ
הגר ובמצות מאזנים וקצת מצות אחרות ·· והטעם בזה
כי המצות כלן אלהיות והמצות המעשיות כלן עדות על הא
האלהות ולכך אמרו רז"ל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי
שאין לו אלוה כי מי שהיה עוסק בתורה תמיד ולא היה מש
משתדל במצות המעשיות אין לו שלמות כלל וקרוב הוא ש
שיכפור · כיון שאינו מעיד במעשיו על האלדות והדעות ה
האמתיות אינן מתקימות אלא בפעולות ומטעם זה תזכיר
התורה תמיד בספור קצת המצות אני ה' אלדיכם ·· וכי
תזבחו זבח שלמים לה'·· כשתרצו לעבד עבדה לא תעשו כן
לאלילים ואלדי מסכה אלא לשם המיוחד זהו שאמ' לה' ולא
תעשו זה על מנת לקבל פרס אלא לרצונכם כלומר שתהיה כ
כונתכם לעשות רצונו בלבד ושיהיה לרצון לכם ומה שאמר
תזבחהו ולא אמר תזבחו כשם שאמר בסדר אמור אל הכ
הכהנים וכי תזבחו זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו דרשו בו
רז"ל תזבחהו כתיב חסר ואו' ובא ללמד שאין אדם שוחט כמ
במוקדשין שני זבחים כאחד אלא זבח אחד ולא שני בני אד
אדם שוחטין זבח אחד ומדאסר רחמנא במוקדשין שמ' ד
דבחולין מותר וזו' היא ששנינו השחט שני ראשים כאחד
שחיטתו כשרה שנים אוחזין בסכין ושוחטין כך דרשוהו ר
רז"ל במסכת חולין ·· ויתכן לומר לפי הקבלה בתוספת ההא וה
והואו שבמלת תזבחהו ממה שידוע כי שתי אותיות אחרונו'
של השם המיוחד הן שתי מדות הרחמים והדין · ולפי
שהזכיר הכתוב הזה קרבן שלמים והשלמים באים להשלים
המדות על כן הוצרך להוסיף בכאן שתי אותיות הללו לרמוז
על שתי המדות כענין תוספת הא ואו של ותראהו את הילד
שאמרו והוא מבעי לה ודרשו בו מלמד שראתה עמו שכינ'
אבל שם בתודה שהוא קרבן הודאה לשם המיוחד לא הזכיר
את הא ואמר תזבחו וזה מבואר · ביום זבחכם יאכל מצוה
לאכלו ביום ראשון עצמו · וממחרת מותר לאכלו וגם אם נו
נותר מיום ראשון וזהו שלמים נאכלים לשני ימים ולילה א
אחד היא לילה האמצעית שבין שני הימים כי הלילה שאחר
שני הימים אינו נאכל לפי שהוא נותר וגם אינו נשרף עד
הבקר לפי שהשרפה ביום וזהו שאמר והנותר ממנו

עד יום השלישי באש ישרף לא בא להתיר באכילה בלילה א
אלא שתהיה השרפה ביום ·· ובקצרכ' בלשון רבים כי כן
התחיל לשון הפרשה ועוד כי המנהג בזמן הקציר שיקצרו ר
רבים ביחד ואמר לא תכלה בלשון יחיד כי יזהיר במצות ה
הפאה והלקט ליחיד בעל השדה וכן ליחיד בעל הכרם במ
במצות העוללות והפרט ודרשו רז"ל שדך אין לי אלא שדך
היה לו שדה בשותפות מנין שחייב בפאה ת"ל ובקצרכם את
קציר ארצכם וכרמך לא תעולל כלום כשתבצור כרמך לא
תבצור העוללות שהם הקטנים שאינן מעורין באשכולות ו
ונקראו עוללות לפי שהן לשאר האשכולות כעולל לאיש ו
ואסור לו לבעל הכרם לבצרם אלא באין עניים ובוצרין א
אותן לעצמן ופרט כרמך הגרגרים הנופלים והנפרדים מ
מהענבים הן הנקראין פרט וכן גרגרי התבואה יקרא הכתוב
פרידות על שהם נפרדים זה מזה והוא שכתוב עבשו פרדות
תחת מגרפותיהם כי יתנבא הנביא שממה על הארץ בתבואה
ובפירות ועל כן יאמר כי כשיתעפשו הגרגרים והנפרדים הנ
הנזרעים בארץ תחת העפר שיהיה שם ויהיה עבשו כמו ע
עפשו ובמגרפותיהם כלשון אגרוף ובא לשון רז"ל כלל ופרט
וכלל כי הכלל הוא הדבר המקובץ והחלק הנפרד הוא הפ
הפרט ובמסכ' מגלה האי תיבותא דאפרט והוא הפרד כאלו
אמר דאפרט כלומר שנתקלקל ונחלק ודרשו רז"ל בפרט הכ
הכרם נפל אחד או שנים הרי זה פרט נפלו שלשה בבת אחת
אינו פרט יהיה הן של בעל הכרם וכן אמרו בשורה שתי ש
שבלים לקט ג' אינן לקט והרי הן של בעל השדה ·· לא
הגנבו יחזור ללשונו ללשון רבים ולפי שבעשרת הדברות נכ
נכתב לא תגנב בלשון יחיד כתב כאן בלשון רבים ולא רצה
להשוותם לפי שהם ענינים חלוקים כי שם מדבר בגנבת דבר
שבו חייב מיתת בד' דומיא דלא תרצח לא תנאף וכאן מדבר
בגנבת ממון שפטור בתשלומין · דרשו רז"ל בבבא מציעא ל
לא תגנבו אפי' על מנת למקט כלומר שאין הכונה לעכב הג
הגנבה לעצמו אלא כדי שיצער חבירו ויקניטנו ומלת למקט
כמו להקניט מלשון הכתוב נקטה נפשי בחיי ונקטותם בפ
בפניכם והוצרכו רז"ל לדרוש כן לפי שהוא קרא יתירא דהא
כתיב לא תגזול וכל מי שגונב גוזל הוא ואם כן הרי אסור גנ
גנבה בכלל לא תגזול ולמה נכתב כא' לא תגנבו אפי' על מנת
למקט ואמר לא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו שאם גנב ס
סופו לכחש סופו לישבע לשקר סוף הוא מחלל את השם לפי
שעברה גוררת עברה · ולא תשבעו בשמי והלא כבר נאמר
לא תשא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לר
לרבות כל הכנוין ת"ל ולא תשבעו בשמי כל שם שיש לי כך
דרשו רז"ל · ועל דרך הקבלה ולא תשבעו בשמי השם הגדול
כמו ושמו את שמי ואם נשבע בו לשקר הרי זה מחלל את ה
השם כי הוא מפריד ממנו כחו ועקרו זהו שאמר וחללת את
שם אלדיך וכן כתב הרמבן ז"ל וזה לשונו על דרך האמת לא
תשבעו בשמי לשקר הוא השם המיוחד וחללת את שם א
אלדיך הוא האלדים שממנו יתרבו כל הכנוין ושם נאמר ת
חלילה לא תשא את שם ה' אלדיך וכן לא ינקה ה' בשמו הגדול
המיוחד וזה טעם וחללת את שם אלדיך כי כאשר ישבע בש

בשם המיוחד לשקר יהיה מחלל שם אלדיו עכ"ל ·· ותמצאת
לכד שכל הנשבע בשמו מחלל שם אלדיו והנוש' שם אלדית
לא ינקה ה' וזה להודות כי הכל דבק ומיוחד וכלול זה בזה ··
לא תקלל חרש הזכיר הכתוב חרש כדי ללמוד ק"ו אם החרש
שלא ישמע כשהוא מקלל אותו הזהירה עליו תורה אין צריך
לומר מי שישמע והתקצף ונתבייש וכל זה שיהיה האדם גד
גדור בדבורו ושלא ירגיל את נפשו בתכונה רעה ואין האסו'
מצד חבירו השומע אלא מצד עצמו ואם הוא גדור בזה אצל
החרש כש"כ אצל השומע ולכך הזכיר הכתוב חרש והוא בנין
אב לכל השאר ועוד מפני שדבר הכתוב בהווה שבני אדם
מקללים החרש ומכשילים העור ולא ייראו מהם ועל זה אם
אמר ויראת מאלדיך שכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת
מאלדיך וכן הזכיר שלמה עה' כי תאמר הן לא ידענו זה ה
הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע והשיב לאיש
כפעלו וזהו שאמרו רז"ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן
שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין ·· בצדק תשפט עמיתך
יזהיר שיהיה המשפט בצדק כלומר שיצדיק משפט איש ול
ולא יעותנו שכל מי ששפט בצדק הנה הוא מעמיד כסא ת
המלך שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך ואם יעות המשפט
הלא הוא פוגם הכסא אשר למלך ויזלזל בכבודו ואמרו במ
במדרש אם הוא שופט בצדק שכינה עמו שנ' אלדים נצב ב
בעדת אל ואם לא שכינה מסתלקת שנאמ' משד עניים מא
מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וגו' ורוח הקדש צווחת
ואומרת רומה על שמים אלדים על כל הארץ כבודך ·· את
חקותי תשמרו ומה הם בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא ת
תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ·· על דרך
הפשט טעם אסור הכלאים מפני שכל הנבראים הנבראים ב
בארץ בין חי בין צומח יש לו כח ומזל למעלה וכל אחד וא
ואחד נברא למינו כי כן יסד המלך ית' במעשה בראשית ש
שיהיה כל אחד ואחד למינו ומי שהוא מרביע או מרכיב
שני מינין הרי הוא משנה ומכחיש מעשה בראשית שכתוב
שם למינהו והוא עושה הפך השם שרצה להבדיל בין הם
המינין וכאלו מראה את עצמו שהוא חושב כי לא יספיקו ת
הנבראו' שברא הקבה בעולמו והוא רוצה להתחכם ולהוסיף
עוד שם מינין מחודשים על כל מה שברא חי העולמי' ואחר
החרישה בשור וחמור נכ' נמשך אחר הטעם הזה כי מנהג ע
עובדי אדמה אחר חרישתן שיביאו הצמד בפעם אחת ויבאו
לידי הרכבה להוליד מינין זרים משונים בתולדות להכחיש
מעשה בראשית ·· ועל דרך המדרש שדך לא תזרע כלאים
זשה ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר נתן הקבה תורת
לישראל כדי להנחילם חיי העולם הבא ולא הניח דבר שלא
נתן בו מצוה לישראל בא לחרוש לא תחרוש בשור וחמור
יחדו בא לזרוע שדך לא תזרע כלאים · בא לקצור ולקט קצ
קצירך לא תלקט בא ללבוש לא תלבש שעטנז ובגד כלאים
שעטנז לא יעלה עליך ·· ועל דרך הקבלה בסוד מצות הכ
הכלאים מצוה זו מכצות הנקראות חקים ואין תכלית הבנת
החקים האלה בענינים הגופניים

בלבד רק הכחות השכליים הנמשכים מן השמי' ולכך נקראו
חקות שמים כענין שכתוב הידעת חקות שמים והחקי' האלה
לא נתנו רק לישרא' הוא שכתוב חקיו ומשפטיו לישראל וכ
וכתיב כי חק לישראל הוא וכל הכחות העליונים השכליים כ
כל אחד ואחד ממונה על פקידותו ועל ממשלתו והפעולות
בעולם השפל הזה משתלשלות כסבתם ובזה העולם מתקיים
ועומד על השלמות וכבר ידעת מאמרם ז"ל אפילו העליונים
צריכים שלום שנ' עושה שלום במרומיו והשלום שלהם הוא
קיומם ושיפעלו פעולתם כמנוים ואב' המעמיד תולדות למ
למטה מין במינו גורם השלום למעלה כי הכחות הממונים ה
הם משלימין מנויים הראוי כמו שצריך העולם השפל והם
והמעמיד תולדות למטה מין בשאינו מינו הרי זה גורם הפך
השלום כי הוא מערבב הכחות העליונים ומבטל אותן ועוקר
אותן ממנוים וזהו סוד הלשון של כלאים שהוא לשון מניע'
כלומר בטול הכחות מלשון לא תכלא רחמיך ממני וכן בית
הכלא כי הותן שם הוא מתבטל ממלאכתו וזהו לשון חקים מ
מלשון חקיקה וציור כי הם ציורי ענינים שכליים של מעלה
והמרביע בהמה כין כשאינו מינו או הזורע צמח מין בשאינו
מינו והם יונקים זה מזה הרי זה מערבב הכחות העליונים ה
הניתנים כח ההולדה או כח הצמיחה וכמו שדרשו רז"ל אין
לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה א
אותו ואומר לו גדל שנ' הידעת חקות שמים וגו' ומפני
שהשנים הנולדים בעולם ראשונה היו כלאים זה מצד הרוח
הטובה וזה מצד הרוח הרעה ואנחנו נצטוינו להמשך אחר
הרוח הקדש ולהתרחק מן הרע שהוא מצד רוח הטומאה ע
על כן נאסר לנו הכלאים כי הוא חבור שני קצוות שהם שני
הפכים אין ראוי לחבר אותן כי אין חבורן עולה יפה " אבל
ראוי להרחיק ולהפריד זה מזה והכפרי' מיניה' גוד' שלו' בעול'
והמחבר אותן יחד מסלק השלום מן העולם כי הוא מערבב
הכחות העליונים ומשים קטרוג בין פמליא של מעלה.
והכלאים נאסרו לנו בשלשה דברים בבהמות ובזרעים כב
ובבגדים · מה שנאסר לנו בבהמות לפי שמנהג אדם ובהמה
טבע התולדה בהם שוה ומה שנאסר לנו בזרע השדה לפי
שהאשה הוקשה לשדה בהיותה מוכנת לקבל תולדה כשדה ו
ומה שנאסר לנו בבגדי' והוא הצמר והפשתים לפי שהנולדי'
ראשונה קרבנם היה צמר ופשתים זה הביא
הצמר וזה הביא הפשתים ולכך נאסר לנו חבור הצמר
והפשתים יחדו לפי שחבור שניהם בכרס אחד לא עלה יפה
כי היה בזה ערבוב כחות וגורם למה שהוא הפך השלום וס
וסיפו הוכיח על תחלתו כי רצח זה את זה בסוף ונאבדו שנ
שניהם מן העולם וזהו שאמרו רז"ל שעטנז שוע טווי ונוז כי
זה לבדו וזה לבדו מותר ולכך נקרא הפשתי' בלשו' הקדש בד
כלומר יחידי שאסו' לחברו עם הצמר וכן הצמר עם הפשתים
כי החבור הוא האסור והלובש בגד זה למטה מערבב הכחו'
העליונים והנה ישראל הוזהרו מחבור הזה שהם שני הפ
הפכים כדי להתרחק מרוח הטומאה ולהתקדש ברוח קדש ·
ואמר לא יעלה עליך כלומר רוח הטומאה באר כי בלבשו ב
בגד כלאים שעטנז יעלה עליו רוח הטומאה כי הוא חבור

שני הפכים אשר אין חבורן עולה יפה ·· ומה שהותר
הכלאים בציצית גם בבגדי הכהנים ובלבד בשעת עבודה לפי
שכל הכחות המשתנים זה מזה כולן כלולין במצות ציצית
בין הלבן והתכלת וזהו סוד הכתוב שאמר אשת חיל והיא מ
מדת התכלת דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה יאמ' כ
כי המדה ההיא דורשת וחוקרת אחר העוסר ומחברת צמר ופ
ופשתים יחדו כדי להטנישו ומצד אחר ותעש בחפץ כפיה ב
בציצית ואם כלן כלולי' במצות ציצית אין צריך לומר בבית
המקדש בשעת עבודה שכל הכחות כלולין שם כי כל ענינ' ב
בית המקדש של מטה כלן הן דוגמת עניני בית המקדש של
מעלה · בקרת תהיה · יש בו לבקר את הדבר שלא לחייבו
מיתה כדין אשת איש ואעפ' שהיא מקודשת כי לא חופשה
כלומ' שתהיה אשתו גמורה וזהו לשון נחרפת לאיש כלומר
מיוחדת אליו ונעודה שלו לתשמיש ולא לאשה גמורה וכן
לשון בקר שאדם יכול לבקר בין הצורות והערב הפכו שהצ
שהצורות מתערבות בו ודרשו ז"ל בקרת תהיה תהא בקריא' כ
כלו' תלקה שהדיינין המלקין היו קורין על הלוקה ומכאן ש
שהיא במלקות ולא הוא ומזה אמר בקרת תהיה ולא אמר י
יהיו שהוא אינו בכלל כך דרשו רז"ל · והטעם לפי שכבר
חייבו הכתוב קרבן שנאמר והביא
את אשמו וזהו ששנינו אשם שפחה חרופה אבל היא שהיא
שפחה ואין לה כלום ממה שתביא קרבן תלקה · ובשם
הגאון רבינו סעדיה ז"ל אמרו כי הזכיר הכתוב מלקות בלשון
בקרת על שם שהמלקות ברצועה של בקר או יהיה הבית' ב
בחלוף פא כלומר כי היא הפקר לפי שלא חופשה ועל כן ל
לא יומתו אבל יש לה מלקות ·· ג' שנים יהיה לכם ערלים
לשון ערלה לשון כסוי הוא וכאלו הפירות מכוסים באילנות
שאין לו רשות ליגע בהם ולא ליהנות מהם ועל דרך הפשט
טעם המצוה לתת כבוד להקב"ה מהפרי הראשון הגמור הטו'
שבארצנו ושלא נאכל ממנו עד אשר נביא שנה אחת כל
פריו הלולים וידוע כי האילן בתוך ג' שנים פריו מועט ואין
בו טעם או ריח ולכך איננו
ראוי שנקריב אותו לפני ה' ורוב האילנות אינן
מוציאין פירות עד השנה הרביעית לפי שכחו איננו נגמר ב
בתוך ג' עד שתכנס השנה הרביעית וכן בטבע התולדות כמ
במין האדם עצמו והוא שאמרו באשה פחותה מבת ג' שנים
ויום אחד בנותן אצבע בעין דמי בתוליה חוזרין וד' צריכה יו
יום אחד כנגד השנה הרביעית שהפרי קדש ועל כן באה ה
המצוה הזאת שלא נטעום מהנטיעה שנטענו עד הביאנו כ
כל פריו הראשון הנגמר הראוי והמובחר קדש הלולים לה'
לאכלו שם ולהלל את שמו עליו · ומדרך הטבע עוד כי הפ
הפרי בתוך ג' שנים הוא מזיק מאד לגוף מפני שיש בו לחות
מושפע מכח יניקת הארץ ועדין לא עבר עליו זמן כל כך ש
שיתחמם בכח השמש ויתחמם בכח האויר
ועל כן הפרי כלו עפריי מימיי תגבר ע
עליו הליחה מאד ויזיק האוכלו כענין הדג שאין לו קשקשת
שהליחה גוברת עליו ביותר לרוב לחות המים שהוא שוכן
בהם בתחתוניהם ובמעמקיהם ·· ועל דרך המדרש ג' שנים
יהיה לכם ערלים מדבר בתינוק שאינו

יכול להסיח ולדבר עדין ובשנה הרביעי' קדש שאביו מקדשו
להורה חלולים לה' שהוא מהלל להקבה' ובשנה החמישית ת
תאכלו שהוא מתחיל לקרוא בתורה מכאן ואילך להוסיף לכ
לכם מכאן שנו רזל' בן ה' שנים למקרא בן עשר למשנה לפי
שבעולם הזה אדם מישראל מוליד ומוליך בנו לבית הספר י
יגע בתורה ומתוך עונות מת ואינו שמח מבנו אמר להם הק
הקבה בעולם הזה על ידי שיצר הרע מצוי בכם אתם חוטאי'
ובניכם מתים אבל לעתיד לבא אני מסיר בכם יצר הרע וא
ואתם מולידים ושמחים בהם שנאמר לא ייגעו לריק ולא יל
ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם • ועל
דרך השכל בטעם המצוה הזאת השמים והארץ הם סבה ל
להוצאת הפרי בכח עליון והם כדמיון הזכר והנקבה זה פועל
וזה מקבל וזהו ענין הכתוב על המטר הבא מן השמי' שאמר
והולידה והצמיחה ועד ג' שנים אין הארץ מסכמת בבשול ת
הפרי ולא השמים מסכימים לתת בו כח תבשול וכיון שכן כ
כל האוכל מן הפרי תוך הג' שנים הנה זה כמר זה עצמו שאין
לו חלק בשמים ובארץ ואין לו חלק בהקבה' והנה הוא נוטלו
בלא רשות של מעלה ושל מטה ולכ' אסרתו תורה תוך שלש
והרב ר' משה זל' נתן במצוה הזאת טעם בספר ז' מספר המור'
כי היו לעובדי עז' בזמנים ההם מיני כשוף שהיו עושין בע
בעת נטיעת האילנות והיה מזומן ביד כל אחד מהם דבר ש
שיזרו אותו שם בשעת נטיעה במקום האילן או כביביו והיו
חושבין שיהיה האילן ממהר להוציא פריו יותר מהנהוג בט
בטבעו של עולם ולכך צותה תורה באסור הפרי הבא
קודם ג' שנים שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם כי ר
רובי האילנות יביאו פרים בשנה הרביעית ושנאכלהו לפני
ה' הפך אכלם אותו לפני עז' כי מחלת הנפש שהיא אמונה ר
רעה בדמיון מחלת הגוף אינה מתרפאת אלא עם ההפך ״
ועל דרך הקבלה מצות ערלה שהרחיקה תורה הנטיעה שלש
שנים כנגד השלש העליונות הראשונות שאין לנו בהם הש
השנה וכנגדם גם כן תהו ובהו וחשך • והשנה הד' כנגדה נכ'
ורוח אלדים מרחפת על פני המים כי איננו הסתר גמור ולא
השנה גמורה כן השנה הד' איננו התר גמור כי מותר הוא בפ
בפדיון ואסור הוא בלא פדיון והשנה החמישית כנגד הא' י
יהי אור שהיא צורה גמורה כי כן השנה החמישית התר גמו'
וזהו להוסיף לכם תבואתה בתוספת הא' כי כן האור נזכר ת
חמשה פעמים בפרשה ולכך הזכיר כאן ג' פעמי' ערלה שאמ'
וערלתם ערלתו יהיה לכם ערלים לרמוז כי כל שנה ושנה י
יש לה ענין בפני עצמו שהוא דוגמתו ושלשתם הסתר גמור
וה מבואר • לא תאכלו על הדם • יזהיר הכתוב הזה על מין
ממיני הכשוף שהיה נהוג בזמן ההוא שהיו שופכים הדם כ
בתוך גומא והיו השדים מתקבצים שם ואוכלים סביבות הג
הגומא והשדים גכ' עמהם ומתוך שהיו אוכלין ונהנים היו מ
מגידין להם עתידות והיה הענין מורגל אצל המצריים וי
וישראל למדו מהם עד שהיו זונים אחריהם ולכך הוצרך ה
הכתוב לאזהרה זו ואמ' רזל לא תאכלו על הדם הוא אזהרה
שלא יאכל אדם קודם תפלה והוא שאמרו לא תאכלו קודם
שתתפללו על דמכם • ועוד דרשו בו לא תאכלו על הדם אז

אזהרה לדיינים שלא יהיו דנין דיני נפשות אלא כבוקר
ומטעם זה צותה תורה להתענות ביום הכפורים שהוא יום
הדין בדיני נפשות כדי שלא תטרידנו אכילתו ממצוא
חפצו בדב' כי התשובה והסליחה ואם בנפש אחד הוא מוזהר
מהכתוב הזה קו' שיש לו להזהר בנפש עצמו שלא יפשע ש
שאם פשע איהו דאפסיד אנפשיה ומשחית נפשו הוא יע
יעשנה ואין צריך לומר בדיני נפשות אלא אף בדיני ממונו'
אמרו כן משום שנ' דינו לבקר משפט ״ ואמרו אבל ושתה
אל יורה ״ לא תקיפו פאת ראשכם • הזהיר הכתוב בגלוח שני
הצדעים בין בפני עצמן בלא גלוח הראש בין עם גלוח הרא'
כאחד אם גלח שניהם לוקה שתים על כל פאה ופאה ״ ולא
תשחית את פאת זקנך • על דרך הפשט טעם האסור כדי ש
שלא יבטל הסימן שהקבה' רשם במין הזכר כדי להבדילו מ
ממין הנקב' כי העוש' כן הפך הש' הוא עוש' כמי שזורע כלאי'
ובכל מה שעשה במעשה בראשית כתב בהם למינהו ואלו א
אמר את זקנך היתה השחתת כל הזקן בלאו אבל לפי שאמר
שאמר את פאת ויש בזקן חמשה פאות שתים בימין ושתים ב
בשמאל ואחת למטה והוא מקום הזקן בין פרקי אם גלח ו
והשחית את אלו חייב חמשה מלקיות ולפיכך אמר פאת ל
לחייב על כל פאה ופאה ״ ועל דרך השכל טעם המצות הז
הזאת לפי שכל פעולותיו של אדם נמשכות אחר ה' חושים
שבו ואין ראוי לו להשביתם ממלאכתם כי לא יחיה זולתם א
אבל ראוי לו שיסתפ' מהם בדבר המות' והמוכרח ושישאירם
לו במקצת לצורך קיום גופו ועל כן נאסרה ההשחתה בתער
בה' פאות כנגד ה' חושים והוא אזהרה לאדם והתעוררות ור
ורמז שאי אפשר לו להעביר ממנו ה' חושים לגמרי כי היה
מאבד גופו ומשחית את עצמו אבל הותר הגלוח במספרים
להשאיר קצת השער ואין זה קיוי השחתה כנגד מה שראוי
להשאיר פעולת החושים במקצת יחיה ויתקיים בהם ״ ועל
דרך הקבלה טעם אסור ההשחתה לפי שאותיות ההויה של
השם הנעלם רשומו בתבנית הגוף היוה' וההא' והואו כמיל'
ובפה ובלשון וזהו אסור השחתת זקן העליון וזקן התחתון כי
האסור שוה בהם והתבונן נפלאות אל כי כן חכמי הטבע ב
בתבו בספריה' כי מקומו' שוי' הם בצמיחת שערו' יש שבונא
ויחס ביניהם וגידין יוצאין ממקום זה למקום זה וכשיצמח
שער במקום זה יצמח בזה ומטעם זה אין לנשי' ולסריסים ז
זקן מפני שהשכונה הזא' תחסר מהם ואין בהם גידין יוצאין
ממקום זה למקום זה ומפני שמצינו בשני מקומות האלה ה
השויה ואחדות והנה הם רמז וציור לאחדות אמרו רזל לע
לעולם יקדש אדם את עצמו בשעת תשמיש והמצוה אזהרה
למוחק אותיות השם וזה מבואר ״ וכתבת קעקע • פרשי
זל' כתב המחוקה ותקוע שאינו כחוק לעול שמקעקעו במחט
והוא משחיר לעולם קוארה בלעז ״ ודרשו זל' כתב' יכול אפ
אפילו כתב ולא קעקע יהא חייב תל' קעקע אי קעקע יכול א
אפילו קעקע ולא כתב תל' וכתבת הא כיצד אינו חייב עד
שיכתוב ויקעקע בדיו או בכחול ובכל דבר שהוא רושם רבי
שמעון בן יוחי אומר אינו חייב עד שיכתוב שם השם שנ' וכ
וכתבת קעקע לא תתני בכם אני ה' כ' ומר לא תתנו בכם ש

שמי שהוא ה׳ ״ את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו׳ על
דרך הפשט יזהירו הכהנים תמיד על השבת כשם שמזהירין
תמיד על עז והענין לפי שהיא שקולה כנגד כל המצות ומי
שאינו משמר את השבת מכחיש מעשה בראשית ״ ועל
דרך המדרש את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו הזכיר שמ
שמירה לשבת ומורא למקדש יכול יהא ירא מן המקדש תל׳
את שבתותי תשמרו מה שבת לא מן השבת אתה ירא אלא מ
ממי שציוה על השבת אף מקדש לא מן המקדש אתה ירא א
אלא ממי שצוה על המקדש אין לי אלא בזמן שבית המקדש
קיים בזמן ש אין בית המקדש קיים מנין תל׳ את שבתותי תש
תשמרו ומה שמירת שבת לעולם אף מוראת מקדש לעולם
ועוד דרשו בו בכתוב הזה בתכ׳ יכול יהא בנין בית המקדש ד
דוחה שבת תל׳ את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו ״ ועל
דרך הקבלה את שבתותי תשמרו כבר בארתי בסדר נשא גם
בתחלת הסדר הזה אבל בכאן הוסיף באור כשאמר ומקדשי
תיראו וכאר בזה כי השבת האחד הוא השבת הגדול והוא ז
זכור והאחר הוא המקדש שהיא כנסת ישראל בת זוגו של ש
שבת והוא שמור ולכך אין ראוי שתהיה מלאכת בית המקדש
דוחה שבת והמקדש וזה מבואר ״ מפני שיבה תקום ׳ אפי׳
זקן אשמאי כלומר בור תרגום לא תשום לא חכור ״ והדרת
פני זקן אפילו יניק וחכים וכמו שאמרו אין זקן אלא זה שק
שקנה חכמה שנאמר ה׳ קנני ראשית דרכו וכן דעת התרגו׳
אבל תלה החכמה במלת שיבה שתרגם מפני שיבה מן קדם ד
דסבר באוריתא כלומר מפני שיבה תקום זו תורה שבכתב וזה
והדרת פני זקן זו תורה שבעל פה ״ לא תעשו עול במשפט
כבר הזהיר למעלה לא תעשו עול במשפט לא תשא פני ד
דל אבל המשפט אשר שם הוא דיני התורה הכתובי׳ בסדר
משפטים ושבכאן הוא משפטי המדינות וחקיהם וסדוריהם
כ ניני המשקל׳ והמדות וכענין שכתו׳ שם שם לו חק ומשפ׳
שהוא על דרך הפשט משפטי המדבר וחקיו במדה זו חלוקת
קרקע כגון האחין שחלקו קרקע ומדדו לאחד מהם בימות ה
הגשמים אין מודדין לשני בימות החמה באותו חבל לפי ש
שהחבל הוא לח בימות הגשמים לדברי לחות הזמן והוא ם
מתארך ומתרבב כל צרכו אבל בימות החמה הוא כווץ ומ
ומתקצר והרי השני מתאונה ׳ במשקל׳ שלא יטמין
משקלותיו במלח וזו אזהרה למוכר שלא יחסר מדותיו ולא י
יפסיד ללוקח ולפי שהמלח שואב ומוציא את בלעו המשק׳ ״
מקל וכן אמרו בירושלמי מפני שהמלח שואב את המשקל
ובמשורה דרשו רז״ל שלא ירתיח ׳ משורה זו מדת הלח
וכשהמוכר ממלא את המדה ומרתיח נמצאת המדה חסרה ל
לאחר זמן והרתחה זו היא אופיא שעל פני המדה הנקראת
אשקומ׳ בלעז ועל כן יש להשוות המדה מעט עד שתחסר כ
כל צרכה ויחזור וימלאנה כראוי ועוד יכלול ובמשורה שד
שדרשו בו רז״ל שלא ירתיח שיש לו להזהר שיתן המשקה בנ
בנחת כדי שתתמלא כראוי שאם הוא נותן מדת היין או הש
השכן בחפזה ובמהירות יתכנס האויר בתוך המדה ויתנשא
המשקה ונראת המדה מלאה לשעתה ויהיה החסרון נכר ל
לאחר זמן ודרשו רז״ל שהמשורה היא מדה קטנה מאד
והוא שאמרו קו׳

ומה משורה שהיא אחד מל״ו בלוג הקפידה עליו תורה קו׳ ל
להין וחצי הין ושלישית הין ולוג וחצי לוג ושלישית לוג ולא
נכתב משורה אלא לעבור עליה משעת הרתחה ואעפ׳ שלא מ
מכר לו כשם שאמרו במשקל לעבור עליו משעת עשיה וא
ואעפ׳ שלא נשתמש בו וכן מצינו שהזכיר שלמה ע״ה על מד
מדות הלב הרעות וסמך והזהיר מיד על מדות עץ ואבן והוא
שאמר מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי וסמך לו מיד א
אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה׳ גם שניהם לבאר כי כשם ש
שיענש האדם על המחשבה הרעה ואעפ׳ שלא הוציאה לפ
לפועל כן יענש על עשית מדות השקר והעול ואעפ׳ ש
שלא שקל ולא הונה בהן הרי הוא עובר משעת עשיה וכמו
שדרשו רז״ל בענין ע״ז משעת עשיה קם ליה בארור שנא׳ אר
ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וכן עוד משעת עשיה ק
קם ליה בחטא שנאמר ואת חטאתכם אשר עשיתם את הע
העגל ולכך נכתב משורה שהרי בודאי אם יש במשורה זו ש
שוה פרוטה תפוק לי משו׳ לא תגזול אם אין שם שוה פרוט׳
אינו עובר בלאו שהרי אין גופו ממון ואם כן למה נכתב לח
לחייבו משעת הרתחה ודרשו רז״ל אמר רבי לוי קשה ענשן
של מדות מענשן של עריות משום דעריות אפשר בתשובה
כל זמן שלא הוליד אבל אם הוליד ממזר הר
הרי זה מעוות לא יוכל לתקון וכמו שדרשו רז״ל ביבמות אבל
ענשן של מדות שגוזל הבריות אי אפשר בתשובה שאינו יו
יודע למי ישיב ׳ אשר יתן מזרעו למולך מות יומת עם הארץ
ירגמוהו באבן ׳ דרשו רז״ל אשר יתן מזרעו מקצת זרעו חייב
כל זרעו פטור ׳ ובאורו פטור מסקילה כי כשנתן מקצת זר
זרעו הוא חייב סקילה ויש לו כפרה באותה מיתה כיון שקבל
דינו בעולם הזה שהרי כל מי שמתחייב מיתה מארבעת מ
מיתות בית דין הרי הוא מתודה ומתכפר והוא זוכה לחיי הע
העולם הבא וכן דרך כל המומתין שמתודין וכמו שמצינו ב
בעכן שנתחייב מיתת בית דין והתודה ואמר לו יהושע יע
יעכרך ה׳ היום הזה ודרשו בו רז״ל היום הזה אתה עכור ואי
אתה עכור לעולם הבא אבל זה שהרשיע כל כך והעמיק שח
שחת לתת כל זרעו למולך פטור הוא ממיתת בית דין ואינו
מתודה ואינו מתכפר לו לעולם אבל ענשו צרור ומונח לק
לקשה מזה בידי שמים במשפטי גיהנם ויסוריו באחד ממ
ממדוריו כי העון רשום בנפשו וקבוע בה בענין הכרת חכ
תכרת הנפש ההיא עונה בה האמור במגדף שגופו נכרת ו
ונפשו נכרתה מן העולם הבא וטעם מות יומת בבד׳ עם הא
הארץ ירגמוהו באבן אם אין כח ביד בד׳ וכל זה בעדים הו
והתראה ואם אין שם עדים ואני אתן את פני באיש ההוא ו
והכרתי אותו אם עשה כן בינו לבין עצמו ואין עדים בדבר
ואם יש עדים בדבר והעלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מ
ממנו מפני פחד בני המשפחה לבלתי המית אותו הנה הקב״ה
ימרית אותו ואת כל הנסכמים עמו והמחפים עליו ולכך הז
הזכיר משפחתו בכלל העונש הוא שאמר ושמתי אני את פני
באיש ההוא ובמשפחתו ״ והרב ז״ל כתב בספר המורה בטעם
המולך כי עובדי האש בזמנים ההם היו עושין תחבולות ל
לחזק אמונתם במנהג האומות והיו מפרסמים שכל מי שלא
יעביר בנו

וכתו׳ באש ימותו בניו ואין ספק כי כל אחד ואחד היה משת
משתדל לעשות כן לרוב חמלתו ופחדותו על הבן ולמעוט
היזק הבן תלקותו בכך שלא היה אלא להעבירו על האש וכש׳
שהיו משתדלים בזה יותר בהיות ענין רבנים הקטנים מסור
לנשים והיות הנשי׳ דעתן קלה עליהן ושכלון חלוש להאמין
כל דבר ומפני זה עמדה התורה בכנגד זאת הפעולה
מאד ועשתה בה מן החזוקים מה שלא עשתה בשאר מיני
עז׳ למען טמא את מקדשי והגיד לך הכתוב במי׳ שעושה כן
ש הקבה׳ יכרית זרעו זהו שאמר ושמתי אני את פני באיש
ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו כי כנגד מה שחשב במעשה
הזה שיחיו בניו ויתקיים זרעו הודיענו שיאבד ויכרת זרעו מ
מדה כנגד מדה עכ׳ וכבר כתבתי מזה בפסוק ומזרעך לא
תתן כי דעת קצת המפרשים שהיה הבן נשרף בהעביר׳ אותו
באש הרבה פעמים עד שימות ולא כן דעת הרב בכאן כי לא
היה נשרף אלא העברה בעלמא ולדבריו כמו שכתוב כי גם
את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם איננה מולך
כי אם עז׳ אחרת ואני אתן את פני באיש ההוא וכתב
הרמבן׳ ז״ל ולא תמצא בכל התורה כלה בשום כרת שיזכיר
מלת אני רק בכרת המולך שאמר ואני אתן את פני ושמתי
אני את פני והכונה בזה כי שמו הגדול יכרית אותו וכמו
שנהנה מן העול׳ הזה בלא ברכה אמרו כל הנהנה מן העולם
הזה בלא ברכה כאלו גוזל הקבה׳ וכנסת ישראל שנאמר
גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית
ואין אביו אלא הקבה׳ ואין אמו אלא כנסת ישראל וזהו
ובפשעיכם שלחה אמכם חבר הוא לאיש משחית חבר הוא
לירבעם שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים על אחת
כמה וכמה המקריב למולך פרי בטנו שהוא גורם שתסתלק
שכינה מישראל ואמר למען טמא את מקדשי ולחלל את ש
שם קדשי כי הוא מטמא כנסת ישראל המקודשת לשכנ
והוא מחלל שמו הגדול עכ׳ לשון הרב ז״ל ובאר לנו מתוך
דבריו כי מלת אני ברוב מקומות התורה הוא מדת הדין
זולת במקום הזה שהוא מדת רחמים לפי שהזכיר פני ובענ
ובענין המבול גם כן ואני הנני מביא את המבול ובתחלת
וארא וגם אני שמעתי וכל אחד מבואר ולמד מענינו׳׳
ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו
דרשו רז״ל אשת איש פרט לקטן אשת רעהו פרט לגוי מכאן
שאין קדושין לגוי ואת הבהמה תהרגו פרשי׳ ז״ל אם אד׳
חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על
ידה לפיכך אמרה תורה תסקל קו״ל מי שיודע להבחין בין
טוב לרע וגורם תקלה לחברו לעבור עברה על אחת כמה
וכמה כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומו׳
קו׳ ומה האילנות שאינן רואין ולא שומעין על שבאה תקל׳
על ידן אמרה תורה השחת שרוף וכו׳ המתעה חברו על אחת
אחת כמה וכמה ואיש אשר יקח את אחותו וגו׳ חסד הוא
על דרך הפשט יכנה השכיבה בלשון קיחה כי האיש הלוקח
את האשה על דעת שישכב עמה יקחנה וכן הזכיר למעלה
ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה וכן איש אשר יקח את
אשת אחיו כלם כנוי לשכיבה ואמר חסד הוא מלשון חסדך

שומעו ותרגם חרפה חסודא כלומ׳ דבר מכוער והרמבן ז״ל
פירש חסד הוא שאין להוציאו מפשוטו כי הוא בורה על
הפלגת דבר בין לשבח בין לגנאי כי העושה המעשה הטוב
והראוי ביותר יקרא חסד ודרך תפלגה להפליג על הטוב גם
העושה המעשה הרע המגונה מאד יקרא גם כן חסד
להפליג על הרע וזהו שאמר חסד הוא כי השחית והתעיב
עלילה והפליג בבעור ועל דרך המדרש ואיש אשר יקח את
אחותו וגו׳ חסד הוא זה קין שנשא אחותו חסד הוא חסד
ממש שנא׳ כי אמרתי עולם חסד יבנה מכאן אמרו ראויה
היתה לו בתו לאדם הראשון אלא שעשה חסד עם קין ונתן
לו בתו וזהו שאמר חסד הוא שאלמלא כן לא היה העולם
מתישב ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא אין הכונ׳
נדה ממש בשפע דם אלא בלשון שאמר זמה היא וכן חסד
הוא ולומר שהשכיבה זאת של אשת אח נדה היא כלומר
מאוסה היא כנדה ודרשו רז״ל נדה היא לאסור בה הערוה כ
כזבה שהערוה מפורשת בה שנאמר את מקורה הערה׳׳
ובמדרש נדה היא מה נדה יש לה התר אף אשת אח יש לה
התר והנה כל העריות שהוזכרו בפרשה זו כבר הזכירם ל
למעלה בסדר אחרי מות אבל שם הזכירם בלאו ולא הזכיר
העונש כלל וכאן חזר ושנה כהן כדי להזכיר העונש והזכיר
את כלן חוץ משתי אחיות לכבוד יעקב ומה שאמר ערירי׳ יהי׳
והכתוב של מעלה אמר ערירים ימותו כאור זה אם יש ל׳
בנים קוברן זהו ערירים ימותו ואם אין לו בני מת בלא בני׳
זהו ערירי׳ יהיו׳ ואני אתננה לכם בשלש מלות אלו יבא׳
הכתוב כי השם המיוחד יבטיח לתת הארץ המיוחדת לישר׳
שהם עם מיוחד זהו שאמר ואני אתננה לכם כי הארץ
ההיא ארצי ואתם עמי ביחוד לא השלטתי עליכם שום כח
כוכב ומזל גם לא מלאך ושרף כי אתם לחלקי לא לחלקם
ואני לאלהים לכם לא לשאר האומות רק אני לכם אלהי
האלהים כך פירש הרמבן ז״ל ואעפ׳ שאין זה לשונו זאת היא
כונתו׳׳ ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי חכמת התורה
חייבה לנו להיותנו מובדלין מהאומו׳ במאכלנו ובמשתנו
ובמלבושינו ומתוך שאנו מסוגלין במצות התורה הם מקנא׳
בנו ומתוך קנאתם ישנאו אותנו וכענין שדרשו רז״ל הר
חורב שמו ולמה נקרא שמו סיני שמשם יצאה שנאה
לאומות העולם׳׳ ובמדרש ואבדיל אתכם מן העמים להיות
לי אם מובדלים אתם מן העמים הרי אתם שלי ואם לאו הרי
אתם של נבוכד נצר וחבריו לא יאמ׳ אדם אי אפשי ללבוש
כלאי׳ אי אפשי לבא על הערוה אי אפשי לאכול בשר חזיר
אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי׳ ונמצ׳ פורש
מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים׳׳ ומה שהזכיר
לשון העמים כאלו אמר חשכים תרגו׳ כהה עמיא כי האומ
האומות כהו עיניהם מראות אור התורה לפי שאין להם תור׳
והולכי׳ בדרכי החשך ובענין שכתוב והיה במחשך מעשיהם
ומזומנים הם לגיהנם שנקרא חשך שנאמר כל חשך טמון
לצפוניו וכתיב ורשעים בחשך ידמו אבל ישראל׳ זוכים הם
לאור הגנוז הצפון לצדיקים לעתיד לבא בזכות שקבלו התור
התורה הנקראת אור שנאמר נר׳ לרגלי דברך ואור לנתיבתי

שפתים ישק משיב דברים נכוחים · שלמה המלך עה׳ למד בכאן על מעלת החכם אשר דבריו ערבים על הבריות והכל חפצים לשכען מפני שהוא מדבר דברים נכוחים ומשיב בהם לכל שואל ואין הכונה שראוי לנשקו בשפתים כי מה יבא ללמד נו שאם היה בן היה לו לומר שפתים יושק אבל יאמר כתוב שפתי השומעים ישק כי שהוא משיב דברים נכוחים והכונה לומר כי אזני הבריות קשובות לדבריו ולבם נכון ושלו עמו לשמען באלו היה הוא נושק שפתי השומעי׳ לפי שהוא רצוי אחיו ודבריו נשמעי׳ ומקובלים להם וזהו על דרך הפשט · ועל דרך הקבלה שפתים ישק משיב דברים נכוחים קרא דברי החכמה דברים נכוחים בענין שכתוב כלם נכוחים למבין׳ ולשון ישק לפי שהנשיקה דבקות׳ גב׳ נוטפני יבא המשל על דבקות שכלי בלשון וישקני מנשיקות פיהו ומלת שפתים מלשון שפת הנהר ש ענינו גבול ובאור הכתוב כי החכם המתבונן בעקרי החכמה העליונה שאין מחשבתו נ נפרדת ממנה לעולם והוא המשיב כה לכל שואל דברים נכוחים שפתים ישק הלא הוא ב סוף דבק כנבולי החכמה ההיא ומעלת הדבקות הזה היא מיתת נשיקה שהוא הדבקות בשם הנכבד והיא מעלת החשק שהזכיר דוד עה׳ כי כי חשק ואפלטהו והצדיק הזוכה אל המעלה הזאת אין מיתתו על ידי הכח המשחית כשאר בני העולם והנה משה ואהרן ומרי׳ זכו אליה שהזכיר בהם הכתוב על פי ה׳ והיא מיתת נשיקה אבל במרים לא נאמר על פיו וכן באבות העולם שכתוב בהם בכל מכל כל גם רבי הקדוש זל זכה אליה לפי שגנאי הדבר מתוך שנתעלה בהשגת החכמה ולא היתה מיתתו על ידי המלאך המשחית ודרשו רזל בשעת פטירתו של רבי זקף י׳ אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה שלי יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתי יצתה בת קול ואמרה יבא שלום ינוח על משכבו ואמרו בירושלמי כד דמך רבי יהודה נשיאה אכריז רבי ינאי אין כהונה היום וטעם הדבר מפני שהכהנים מוזהרין על טומאת המת לפי שהם משרתי עליון מקודשים לעבודתו וכיון שמיתתו היתה שלא על ידי הכח המשחית אלא על ידי שכינה לא היתה שם טומאה ולכך המדיז רבי ינאי אין כהונת היום לפי שהכהנים נתעסקו בקבורתו ונסתלקה מעליהם תורת כהונה היום אבל שאר בני העולם שמיתתן על ידי הכח המשחית שהוא סבת טומאת המת הנה הכהנים מוזהרין בזה שלא יטמאו וזהו ש שכתוב אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו · אמר תחלה אמור אל הכהנים והחזיר עוד ואמרת אליהם ושיעורו אמור אל הכהנים הפרשה של מעלה כי הם כלי התורה מזהירים את העם ואמרת אליהם פרשה זו · ורזל פירשו אמור ואמרת להזהיר הגדולים על הקטנים והאזהרה הז לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידי ובאו

כזה אזהרות רבות בתורה כפי מה שדרשו רזל בדם ובשרצים וכטומאה ומהם נלמוד לכל אסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הן לדעת עצמן אין אנו מצווין ליקחם להפרישם ויאמר הכתוב לפי המדרש הזה אמור אל הכהנים בני אהרן והחזיר ואמר להם שלא יטמא ושיהיו כל בני ארן נשמרי׳ בזה ואפילו הקטנים ובמדרש אמור ואמרת אמירה ראשונה שיטמא למת מצוה אמירה שניה שלא יטמא לאחרים ומה שהוצרך דבחוב דוס הכהנים והיה הכתוב ראוי לומר אמור אל בני אהרן אבל היה זה להוציא החללים מכלל הפרשה כי אעפ׳ שהם בני אהרן אינם כהנים ולכך הוצרך לבאר הכהנים׳ בני אהרן דרשו רזל ולא בנות אהרן שאין אזהרת טומאת בת בנשים וטעם הדבר כתבתיו בסדר צו לפי שהנשים גרמו מיתה לעולם ·· ומה שנסמכה פרשת זו של כהנים לפסוק אוב וידעוני אמרו במדרש צפה הקבה׳ שעתיד שאול למלוך על ישראל ולהרוג נוב עיר הכהנים ולדרוש אוב וידעוני שנ׳ ויאמר שאול אל עבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה ואדרשה בה ושת וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים אמר להם אם יאמרו לכם אומות העולם הניחו את האלהים בשמים ודרשו אל האובות ואל הידעונים אמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש הלא ישראל הניח אלהיו וידרוש אל המתים כשם שאמר אליהו לאחזיהו המבלי אין אלהים בישראל לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון למה נדרוש אל המתים לאלהות מתים פה להם ולא יראו עינים להם ולא יראו בעד החיים שכתוב בו הוא אלהים חיים ומלך עולם אם תאמר ממי נדרוש הרי הוא אומר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם׳ ודרשת אומר רבי יהושע דסכנין בשם ר׳ יהושע כן לוי הראה לו הקבה למשה דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור ומלכיו חראהו שאול המלך והוא ובניו נופלים בחרב אמר לפניו רבונו של עולם מלך ראשון שיעמד ידקר בחרב אמ׳ לו אמור אל הכהנים בני אהרן עכ׳ ובסדר שפטים אבאר לך בעה׳ ענין בעלת אוב כי יש שם דעות וחלוק סברות ·· כי אם לשארו · שארו זו אשתו שהיה לו בה קרוב בשר הקרוב ולא ארוסה אליו ולא גרושה כן דרשו רזל ואעפ׳ שהכהן נקרא קדוש והכתוב מזהירו לגודל מעלתו שלא יטמא דבת הנה הכתוב מצוה עליו שיטמא לאשתו ואם לא רצה כופין אותו על כך וכמו שדרשו רזל מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו ערב הפסח ולא רצה להטמא וטמאוהו בעל כרחו · וטומאה זו ה״א שיעמוד בבית תחת אהל אחד וזה לאמו ולאביו וכל השאר אבל אין להטמא ולהכנס בבית הקברות על אחד מהם כלל וכן אמרו רזל כי ראה כהן בבית הקברות לאמו ולאביו הקדים

האם לאב ובכהן גדול הקדים האב שאמר לאביו ולאמו לא יטמא ואפשר לומ׳ כי מה שהקדים כאן אמו לאביו לפי שהזכיר שארו והתיר להטמא לכך הוצרך להקדים אמו כדי לסמוך אביו לשארו ושיזכיר הנקבות כפני עצמן שאם היה אומר כי אם לשארו לאביו ולאמו יבא הלשון בלתי מסודר להכניס הזכר בין הנקבות ״ א הקדים אמו מפני שהיא ודאי שהיא אמו וכדי לדרוש כי אין צ״י לומ אמו אלא אפי׳ לאביו שאפשר להסתפק ב אם הוא אביו יטמא אבל כלא יטמא הקדים אביו כי אין צריך לומ׳ אביו שהוא ספק אלא אפילו לאמו שהיא ודאי לא יטמא ״ ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ״הקרובה לרבות ארוסה ״ אליו • לרבות בוגרת ״ אשר לא היתה לאיש • לרבות מוכת עץ וככר נ נפ׳קה הלכה להטמא לא״ר ״ לא יטמא בעל בעמיו • פרשי׳ ז״ל לא יטמא הבעל לאשתו פסול׳ שהוא מחולל בה מכהונ״ו והרמבן ז״ פי בעל נכבד כמו בעלי יהוד ה הנכבדי ׳שבירוד אמר לא יטמא נכבד בעמיו להקל את כב״ד׳ כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו • יזהירנו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ודרשו״ז״ל בעמיו במת שהוא בתוך עמיו יצא מת מצוה ״ קדושים יהיו לאלהיהם שיהו פרושים אפילו מן הדברים המותרי׳ לישראל כטומאת המתים ונשוא י זונה וחללה כי הזונה היא שנבעל׳ לפסול לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וחללה היא שנולדה מה׳ פסולין שבכהונה כגון בית אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט שהרי כהן הדיוט לא הוזהר אלא בזונה וחללה אבל באלמנה מותר וזהו שכתוב והאלמנ׳ אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו כי יש מן הכהנים שמותרין באל באלמנה וזהו כהן הדיוט וטעם הזקף קטן שבאל מנה מ רח כ׳ ״ באש תשרף אלו אמר תשרף בא ש היה נראה להיות מ משפט השרפה באש כלומ׳ בהקף עצים ומדורת אש ודין תורה במיתת שרפה אינו כן לשרוף תבנית הגוף חס ושלום וכן מצאתי שדקדקו רז״ל ממה שדרשו בפסחים פרק כיצד צולין באש תשרף לרבות כל השרפות הבאות מחמת האש ואמר רב מתנה לפתילה של אבר כי פרים הנשרפי׳ כתי׳ ושרף אותו על עצים באש כאש אין מדי אחרינא לא הכא כתו׳ באש תשרף לרבות כל השרפות הבאות מחמת האש וה והוצרכו לומר כן כי הכונה במיתת שרפה דוגמת שרפת בני אהרן שרפת נשמה וגוף קיים ״ והכהן הגדול מאחיו • על דרך הפשט אחר שהחמיר על כהן הדיוט ואסר עליו טומאת מת זולתי במתים ידועים ואסר עליו גכ׳ הנשים והן זונה וחללה וגרושה זולתי אלמנה הוסיף עתה והחמיר על הכהן הגדול שהוא מקודש ופניבי יותר מיוחד לעבדת ה׳ לא ימיש מתוך המקדש שיהיה אסור לו להטמא בשום מת בעולם ואפילו על אביו ועל אמו ושיהיה גכ׳ אסור בכל הנשים זולתי הבתולה הכשרה וטעם הדבר כדי שתהיה נמשכת לדעתו ולרצונו והכהן הגדול יצטרך שיהיה גדור ביותר בענין המשגל ולכך נאסרה עליו אם היתה רגילה תחלה באיש אחר פן תמשכנו היא לדעתה ״ ועל דר׳ המדר׳ והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בה׳ דברים בנוי בכ

בכח בעושר בחכמה במבור ׳אם אין לו אחיו חכהנים מעשירין אותו שנ׳ והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל׳ אחיו ומעשה בפ״נח הסתת שמנוהו כהן גדול ויצאו את היתמה׳ נ וראו אותו חוצב אבנים ומלאו המחצב לפניו דינרי זהב ״ ועל דרך הקבלה הכהן הגדול ידוע מי הוא דוגמתו וככר הזכרתי מזה בסדר צו והיה הסגן בימינו וראש בית אב מ״ש משמאלו דוגמת הכתרי׳ וזהו שאמר המלאך ליהושע הכהן הגדול ונתתי לך מהלכים רמז לו מקומו ודוגמתו ותרגם יונתן בין שרפיא האילין ממה שכתו׳ שרפים עומדים ממעל לו ואמרו במסכת יומא פרק הממונה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ועוד תניא ג׳ מהלכים בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן בשמאלו וכן מצינו בשלשה מלאכים שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע גבריאל מימינו רפאל משמאלו ״ ואם תזכה תבין כי לכך הזכיר בו הכתוב הלשון הזה הכהן הגדול כענין שכתוב את כל מעשה ה׳ הגדול והנורא שהרי עבודתו של כהן גדול לשם הגדול וזהו שאמרו רז״ל במסכת הוריות פ״ק כהן משיח את ראשו לא יפ״ע ובגדיו לא יפרום לא יפרום כלל דברי ר׳ יהודה ר׳ שמעון אומר אינו פורם מלמעלה אבל פורם הוא מלמטה כל מר תחת בגדיו לא בבגד העליון כמשפט הקריעה בכהן הדיוט וכשאר ישראל ובא לרמוז שהפרימה אינה אלא למי שהוא למטה ממנו וזהו כהן הדיוט ולכך כהן גדול פורם מלמטה לפי שאין בדוגמתו ירידה אלא התעלות למעלה למעלה עד אין סוף ולשון פרימה קריעה כתרגומו יבזע • כי אם בתולה מעמיו למה הוצרך והלא ככר הזכיר והוא אשה בבתוליה יקח אלא מכאן למדנו שאסור לכהן גדול לקדש בביאה לפי שסוף ביאה קונה וכשהוא קונה אותה בסוף ביאה הרי אינה בתולה שבעולת עצמו היא וכהן גדול מוזהר הוא בבעולת עצמו כמו בבעולת אחרים וזהו שאמ׳ כי אם בתולה מעמיו יקח ולא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה וכדאיתא בפרק קמא דקדושין ״ דבר אל אהרן לאמר. איש מזרעך כתב הרמבן ז״ל לא אמר בכאן דבר אל אה״ן ואל בניו לאמר כאשר יאמ׳ בפרשיו׳ כולן והטע׳ כי שם יצוה בתורת הקרבנו׳ זאת תורת העולה זאת תורת המנח׳ והחטאת והאשם וכיוצא בזה אבל אם אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמ׳ איש מכם לדורותיכם ולא ירצה להזהיר אהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קודש ה׳ כולו יפה ומום לא יהיה בו אבל יזהירנו על זרעו שיורש ויזהיר אותם להורותם ואמרו רז״ל׳ כהנים במומין פסולין והזכיר תחלה המום בחסרון האברים עור או פסח ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואחרי כן בשברון העצמות אעפ׳ שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצם פסול ואחרי כן פסל אפילו בכעור התאר כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין ואחרי כן בכשר הגוף שצריך שיהיה נקי וחלק ואחרי כן ה סיף בעל הרוח אשר ביציו נפוחים בו ואמר אשר בו מום וחזר ואמר מום בו כי בין שנולד המום עמו בין שנפל בו המום אחר שנולד הרי זה פסל לעבודה וחזר והזכיר מומי הבהמ׳ כי בהם נפסל׳ לקרבן ופסל בבהמות אפילו מומי הנצירה ואין צריך

לומר מומי המקרה מן מי היצירה שרוע וקלוט שהם מומים
מן הבטן כומי המקרה הן עורת או שבור או חרוץ או יבלת
או גרב או ילפת ועורת הוא אשר בו עורון שפחתה עינו ·
ובארצכם לא תעשו לפי שהזכיר למעלה ומעוך והוא
המסורס לכך סמך ובארצכם לא תעשו כן לסרס שום בעל
חי ואפילו טמא וכשאמר בארצכם לא נאמר שלא נצטוינו
אלא בארץ שהרי הסרוס חובת הגוף הוא בכל מקו' ולא בא
אלא לרבות כל שבארצכם ואפי' דברים טמאים שלא תס
תסרסום או יהיה מלת תעשו הפך העשיה והוא בטול כח
התולדה וכמוהו בקהלת כי אינם יודעים לעשות רע כלומר
לבטל הרע ולהסירו וכן אשר עשה לו בנו הקטן שדרשו בו
רז"ל סרסו ומזה לפי דעתי משחי' נפשו הוא יעשנה כי החוט'
כנאוף הוא משחי' נפשו וכי שמשחי' נפשו בודאי יבטל את'
ויסירנה ממעלתה הראויה לה כי אין ביד האדם לעשות
הנפש ויש בידו להשחיתה ולבטלה ·· שור או כשב או עז כי
יולד אמרו במדרש שור או כשב יבא שור ויכפר על תבנית
שור שנ' וימירו את כבודם בתבני' שור וכן דרשו בתרומת
המשכן שהזכיר זהב בראשונה הוא שאמר זהב וכסף ונחשת
יבא זהב שבתרומת המשכן ויכפר על זהב העגל זהו שאמר
הכתוב ברעתם ישמחו מלך וכי מה אתה רואה בשור לעשותו
ראש לכל הקרבנות אמר רבי לוי משל למטרונה שיצא
עליה שם רע באחד בגדולי המלכות בדק המלך בדברי' ולא
מצא כהן ממש מה עשה המלך עשה סעודה והושיבו בראש
המסובין להודיע שבדק המלך ולא מצא בדברים ממש כך
בדק הבה' ומצא שלא עשו ישראל את העגל אלא הגרים
שהיו ביניהם אלו ערב רב שנתגיירו בגאלת מצרים הוא שא
שאמרו לישראל אלה אלהיך ישראל לפיכך נעשה ראש
לכל הקרבנות הזכיר בטרונה והכונה על ישראל ואומר אני
לפי הקבלה כי אחד בגדולי המלכות הוא אחד מטטרא
בולין של הקבה' וכדי לפרסם שלא התחילו ישראל בעבדה
ההיא לפיכך הקדים שור בראש הקרבנות וכן הקדים הכתו'
פרי עץ הדר לכפות תמרי' כי החטא היה בו לבדו והנה אדם
הראשון חטא במחשבה ובמעשה במחשבה כאחד מגדולי
המלכות ובמעשה בפרי עץ הדר ובמעשת אבות עשו הבנים
וכשם שהקריבו ישראל עגל לכפרת העגל כן
הקריב אדם שור לכפרת חטאו הוא שדרשו רז"ל שור שהק
שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו ומצינו
פסוק אחד שצרף את שניה' חטא המחשבה וחטא המעש'
הוא שכתוב בכור שורו הדר לו הזכיר שור וצרף לו הדר
ומזה אמר הנביא ברעתם ישמחו מלך כי כשם שאנו מרצים
ל..ניו בפרי עץ הדר שבו היה החטא כך אנו מרצים אותו
בקרבן שור שבו היה החטא והזכיר למעלה כפסוק זה והמה
כאדם עברו ברית באר בפירוש כי חטאם של ישראל שבו
ישבחו להקבה הוא היה חטאו של אדם הראשון ומה
שהכשירה תורה לצורך קרבן ג' מינין אלו שור או כשב או
עז דרשו רז"ל שור בזכות אברהם שנא' ואל הבקר רץ אברה'
כשב בזכות יצחק שנ' וירא והנה איל עז בזכות יעקב שנ' לך
נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים טובים לך

טובי' לבני' טובים לך שעל ידך חטול את הבכור' טובים לבני'
שעל ידן יתכפרו ביום הכפורים וזשה' שור או כשב או עז כי
יולד וזשה' מה שהיה הוא שיהיה ואשר להיות כבר היה
והאלהים יבקש את נרדף אם יאמר לך אדם שאם לא חטא
אדם הראשון הרי הוא חי וקיים אמור לו הרי אליהו שלא
חטא והוא חי וקיים לעולם ואשר להיות אם יאמר לך אדם
שעתיד הקבה' להחיות את המתים אמור לו כבר היה ככר
עשה כן על ידי אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל··
והאלהים יבקש את נרדף צדיק רודף צדיק ·
רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף צ
רשע רודף צדיק והאלהים יבקש את נרדף תדע לך שכן
היא הכלל נרדף מפני קין מה כתיב וישע ה' אל הבל ואל מ
מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה נח נרדף מפני דורו מה
כתיב ונח מצא חן וכתיב וימח את כל היקום·· אברהם מפני
נמרוד מה כתיב אשר בחרת באברם · יצחק מפני פלשתים
מה כתיב ראמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך ·· יעקב מפני
עשו מה כתיב כי יעקב בחר לו יה ·· יוסף מפני אחיו מה
כתיב ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ·· משה מפני פרעה
מה כתיב לולי משה בחירו ·· ישראל מפני האומות מה כתיב
ובך בחר ה להיות לו לעם סגלה אף כאן שור או כשב או עז
שור נרדף מפני ארי כשב מפני זאב עז מפני נמר אמר הקב
הקבה' לא תביאו לי קרבן מן הרודפין אלא מן הנרדפין ··
והיה שבעת ימי' תחת אמו משל למלך שנכנס למדינ' והוצי'
כרוז ואמ' כל האכסנאין שבאו לכאן אל יראו פני עד שיראו
פני מטרונ' תחל' כך אמר הקבה לישרא' לא תביאו לפני קרב'
עד שתעבור עליו השבת שאין שבוע בלא שבת ואין מילה
בלא שבת כך דרשו רז"ל והמטרונה היא הא' אחרונה והיא
ראשונה למחשבת המקריב וזה מבואר ·· ושור או שה אתו
ואת בנו הדין הזה נוהג בנקבות ולא בזכרים שהרי מותר
לשחוט האב והבן ביום אחד שהלכה כדברי האומר אין
חוששין לזרע האב וזהו שתרגם אנקלוס ותורתא או שיתא
לומר שנוהג בנקבות ולא בזכרים ולפי הדין הזה היה הכתוב
ראוי לומר ופרה או כשב אותה ואת בנה אלא מפני שהזכי'
שור או כשב או עז והזכי' האם והבן והיה שבעת ימים תחת
אמו אבר כי יש במינים הנזכרי' האלה שהם שור ושה עוד
מצוה אחרת כי אותו ואת בנו הנזכרים לא תשחטו ביום אח
אחד כן פי' הרמבן ז"ל ובמדרש ושור או שה אותו ואת בנו
לא תשחטו ביום אחד זשה' יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי
רשעי' אכזרי יודע צדיק נפש בהמתו זה הקבה' שאמר ושור
או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ורחמי רשעים א
אכזרי זה המן הרשע שכתב להשמיד להרוג ולאבד ·· יודע
צדיק נפש בהמתו זשה' לא תקח האם על הבנים ורחמי
רשעים אכזרי זה סנחריב הרשע שכתוב בו אם על בנים רטשה
רטשה ·· ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל
חלול השם הוא עון חמור ביותר ומצינו שותר הבה' על עז'
ולא ותר על חלול השם והוא שאמר הנביא ואתם בית ישראל
איש את גלוליו לכו עבדו ואת שם קדשי לא תחללו
עוד ואמרו רז"ל ע' עון זה

שאין כח כיום הכפורים לכפר ולא כתשובה לתלות ולא כי ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה ממרקת ואמנ׳ מצינו תקנה לעון חלול השם כשיקדש את השם כנגד מה שחלל ולכך סמך לו ונקדשתי וכן אמר הכתוב בחסד ואמת יכופר עון כלומר עון הרשע והשקר שהם הפך חסד ואמת כענין החולי שאינו מתרפא אלא בהפכו ומפורש אמרו רז״ל חטא אדם בלשון הרע יעסוק בתורה חטא בעיניו יזילם דמעות וכן אמר דוד פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך לא שמרתי לא נאמר אלא לא שמרו ועוד אמרו רז״ל אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות רגלים ממהרות לרעה יהו רצין לדבר מצוה ידים שופכות דם נקי יקשור תפילין על ידו יתן צדקה לעניים ״ ובמדרש הזה מצ מצית עשה שבתורה לקדש את השם ברבים וכן דרשו רז״ל ונקדשתי בתוך בני ישראל מסור עצמך לקדש את שמי יכול ביחיד תל׳ ונקדשתי בתוך בני ישרא׳ וכשהו׳ מוסר את עצמו ימסור עצמו על מנת לכות שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנ׳ והן לא ידיע להוי לך מלכא די לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגוד מציל ולא מציל ידיע ליהוי לך ועוד הוכיחו רז״ל מן הכתוב הזה שכל דבר שבקדושה צריך עשרה והוא שאמרו בברכות אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתי׳ הבדלו מתוך העדה מה להלן עשר׳ אף כאן עשרה ופי׳ הר׳ יעקב ז״ל שאין נסחא זו מדוקדק שאין להביא ראיה מעשרה מרגלים לדבר שבקדושה אבל עקר הנסחא היא כן אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך וכתיב התם לשבר בתוך הבאים מה להלן עשרה אף כאן עשרה ועכשו יביא ראיה מעשרה אחי יוסף שהיו צדיקים לדבר שבקדושה ״ אלה הם מועדי והזכיר השבת בכלל המועדים כי יום מועד הוא והזכיר כי שבת היא לה׳ אלהיכם בכל מושבתיכם ולא אמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם שאלו אמר כן היה במשמע שינהוג אסור המלאכה בכל מושבות לדורות ואפ׳ בבית המקדש אבל עתה כשהזכיר בכל מושבותיכם בא הכתוב לאסור מלאכת השב׳ בכל מושבותינו בלבד לא בבית המקדש ״ אלה מועדי ה׳ ״ יתחיל עתה בסדור המועדים ויחס אותן לשם המיוחד והזכיר בהם אלה כי לשון אלה מורה קיום ובא לרמוז שאין המועדים בטלים לעולם אבל הם נוהגין כל זמן שהעולם הזה הגופני נוהג בנהוג של עכשו וכן כתיב לנו ולבנינו עד עולם וכן אמרו במדרש גוי אחד שאל לרבי עקיבא אמר לו למה אתם עושין מועדים לא כך אמר לכם חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי אמר לו אלו נאמר חדש ומועד שנא׳ נפשי הייתי אומר כן אלא לא נאמר חדשיכם ומועדיכם אלא בשביל אותן מועדות שעשה ירבעם שנ׳ ויעש ירבעם חג בחדש השמיני החדש אשר בדא מלבו מלבד כתיב כלומר מ מלבד שבתות ה׳ וכתיב ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל ויעש חג לבני ישראל אבל המועדים האלה אינן בטלים לעולם שהרי הם נקראין מועדי ה׳ ע׳ נאמר אלה מועדי ה׳ וכתיב וידבר משה את מועדי ה׳ ועליהם נאמר סמוכים לעד לעולם עשוי׳ באמת וישר על׳ אשר תקראו אתם כתיב ודרשו בו אשר תקראו אתם מכאן שקדוש המועדים מסור לבד״ ואפילו שלא בזמנו ואפי׳ בטעות והוא שדרשו רז״ל אתם אפי׳ שוגגין אתם אפי׳ מוטעין וכן אמר הכתוב החדש הזה לכם כלומר שלכם הוא וכן תמצא בפרקי רבי אליעזר בכת׳ באלול נבראו חמה ולבנה ימים ולילות תקופות ועבו ועבורין היו לפני הקבה׳ והיה מעבר את השנה ואחר כך מסרן לאדם הראשון שנ׳ זה ספר תולדות אדם ואדם מסרן לחנוך שנ׳ ויתהלך חנוך את האלהים וחנוך לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב עד שבאו למצרים שנא׳ בארץ מצרים לאמר מהו לאמר אמר הקבה׳ לך אמור להם עד עכשו היה אצלי סוד העבור מכאן ואילך שלכם הוא לעבר את השנה וכך היו ישראל נוהגין לעבר את השנה בארץ כשגלו לבבל היו מעברין

אותה על ידי הנשארים בארץ בקש יחזקאל לעבר את השנ׳ בבבל אמר לו הקבה׳ אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ ישראל שבארץ יעברו את השנה מכאן אמרו אפילו צדיקים וחכמים בחוצה לארץ ורועי בקר בארץ אי׳ מעברין את השנה אלא על ידי הדיוטות שבארץ וכיצד מעברי׳ השנה היו מביאין ספר תורה לפניהם והיו עושין גרן עגולה ויושבין הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ונותנין פניהם למטה לארץ ועומדין ופורשים כפיהם למעלה לאביהם שבשמים וראש ישיבה מזכיר את השם ושומעין בת קול בלשון הזה וידבר ה׳ אל משה לאמר ואם עון הדור גורם אין שומעין כלל ואשריהם העומדין במקום ההוא בשעה ההיא שנא׳ אשרי העם יודעי תרועה ה׳ באור פניך יהלכון באור פניו של הקבה׳ הם מהלכין עכ׳ ״ ומכאן יש ללמוד מעלת הארץ הקדושה וכמה היא חביבה לפני המקום וכן אמרו בירושלמי בפק׳ דסנהדרין ואל יתר זקני הגולה אמר הקבה׳ ביותר הם עלי זקני הגולה חביבה עלי כת קטנה בארץ ישרא׳ מסנהדרי גדולה בחוצה לארץ וכשהיו הזקנים מתקבצים בלשכת הגזית שבמקדש והיו אומרים מקודש מקודש אחר שקבלו עדותן של עדים והיה אותו יום נקבע בשמים על פי סנהדרי גדולה של מעלה לישב בדין לדון העולם כרש׳ והיה הקבה׳ והסנהדרין של מעלה מסכימין על ידן וגומרין את דעתם ועל זה אמר הכתוב אקרא לאלהים עליון לאל גומל עלי כלומר שהיה מסכים ומשלים עמהם ״ וכן אמרו במדרש תלים כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו אמר ר׳ אושעיא אין לך אומה שמעכבת על אלהיה כאומה זו כיצד בשעה שהזקנים יושבין לעבר את השנה הקבה׳ מסכים על ידיה והוא משלי׳ וגומר כל מה שישראל עושין ועליהם אמר דוד עה׳ אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי אימתי כרש׳ שהסנהדרין יושבין לעשות ראש השנה ביום פלוני מיד הקבה׳ מושיב סנהדרין של מלאכים ואומר להם לכו וגמרו מה שהתחתוני גוזרין אומרים לפניו רבונו של עולם בניך גזרו שיהא ראש השנה ביום פלוני מיד הקבה׳ יושב באותו יום לדון עולמו שנאמר עלה אלהים בתרועה והבסאות מוצעות

והספרים נפתחים וסנהדרין של מלאכים עומדים לפניו שנ'
שנא' חזה הוית עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב א"ר
מלמדים זכות ואלו מלמדים חובה למה כי חק לישראל הוא
מישראל גזרו חק ראש השנה והרי הוא משפט לאלהי יעקב
שהוא מקיים גזרותם ומסכים עמהם הוי אומר אקרא לאלהים
עליון לאל גומר עלי תדע לך שהוא כן שהרי כתיב יום תרוע'
יהיה לכם לא אמר אלא לכ' וכתיב אלה מועדי ה' אלה הם
מועדי אמר הקב"ה אין לי מועדים אלא אלו שלכם שכל הם
המועדים שאנו מקדשים שלו הם שנאמר כה' אלהינו בכל
קראנו אליו ואין קראנו אלא קדוש מועדים שנא' מקראי ק
קדש הרי אומר כה' אלהינו בכל קראנו אליו עכ' במדרש ·
עד ממחרת השב' השביעית תספרו כבר ידעת שאין הספירה
אלא מט' ועל כן תמצא טעם במלת תספרו ואינה דבקה למ
למלת חמשים אבל דבק לוהקרבתם כי הספירה מט'
והקרבן ביום נ' שלא הזכירה תורה חג שבועות ביחוד כשאר
החגים ושיאמר בו בחדש השלישי בששי בו חג השבועות
כמו שאמר בפסח בחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות
בא ללמד כי הוא חג נגרר אחר מצות העומר ומט' יום הם
הספורים בין ראשון של פסח עד השבועות הנה הם סורו
של מועד בין ראשון של סכות ושמיני עצרת ·· ממחרת
השבת יניפנו הכהן אין הכונה שבת בראשית אלא ממחרת
יט' ראשון של פסח וכן תרגם אנקלוס מבתר יומא טבא וזה
והוא יו' בניסן ועד שיגיע יו' בניסן אסרה הורה לאכול מן
החדש זהו ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו וגו' חקת עולם
לדורותיכם בכל מושבותיכם והזכיר כאן באסור חדש בכל
מושבותיכם חקת עולם לדורותיכם ללמדך שהחדש אסור
מן התורה בכל מקום ואפילו בחוצה לארץ בזמן גלותנו ועל
כן אמר בכל מושבותיכם שהיא מצוה נוהגת לדורות בכל
מושבות בין בארץ בין בחוצה לארץ וכן דרשו רז"ל אמר ריש
לקיש שלשה דברים תלוין בארץ ונוהגין בין בארץ בין בח
בחוצה לארץ החדש והערלה והכלאים החדש מן התורה
והערלה הלכה למשה מסיני והכלאים מדברי סופרים ·
וספרתם לכם כמו ולקחתם לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל
אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר בקבלת רז"ל ומה שכתוב בזב
וזבה וספר לו וספרה לה אינו מהענין הזה אלא לומר שלא
ישכחוהו והנה עקר המצוה הזאת שיתחיל לספור מיום יו'
בניס שהוא תחלת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרמל
מנחה לשם ית' ויקריב עליו קרב' תמספר הזה ישלם בתחלת
קציר חטים ואז יביא ממנו סלת חטי מנחה לשם ית' ויקריב
עליו קרבן והנה המנחות עקר המצוה לא הקרבנות כי לא
היו הקרבנו' באים כי אם בשביל המנחות ומלת חדשה לומ'
שלא יביאו מנחה בבית ה' עד שיביאו המנחה הזאת של חט
חטים ביום חמשים הוא חג השבועו' והוסיף להזכיר בשבית'
החג הזה חקת עולם לדורותיכ' בכל מושבותיכם לפי שהנפת
העומר ומנחה חדשה הם תלוין בחג הזה ובא ללמדך שא
שאפילו בזמן הזה שאין עומר ומנחה תצוה התורה באסור
ה זדש ובשביתת חג השבועות ולפי שהזכירו בחג הזה לא
הוצרך להזכירו ביום הזכרון ולא בחג הסכות כי כל המועדי'
דין אחד להם חיובן בין בארץ בין בחוצה לארץ ומה

שהזכירו ביום הכפורים כפרתנו בו תלויה בקרבנות ועל כן
הוצרך להזכיר חקת עולם ללמדך שאין הקרבנות מעכבין
וכן לא הזכיר כאן בחג המצות חקת עולם בכל מושבותיכ'
לדורותיכם אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן כפני
שתלה שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו הוצרך
לומר שיהיה חקת עולם בכל מושבותיכם · כן כתב הרמבן
זל ·· אשה ריח ניחוח לה' וכתוב ועשיתם שעיר עזים אחד
לחטאת יש לך להשכיל איך הזכיר כאן ביום נ' אשה ושעיר
לחטאת לפי שהקרבן לשכינה ובסוף סדר פינחס בפרשת
וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' לא תמצא שם
לא אשה ולא חטאת כי הקרבן לשם הגדול ובונה הורה
לרמוז לך בזה על מה שארע לנו ביום מתן תורה שראינו א
את כבודו ואת גדלו וכנגדם במשכן מצינו וכבוד ה' מלא את
המשכן שני פעמים וכן בבית המקדש שנקרא בית קדשנו
ותפארתנו וזה מבואר כי עצרת זה ירמוז לתפארת ולכביד
כי בו כתיב יראה כל זכורך ובו הראנו את אשו הגדולה
ודבריו שמענו מתוך האש אבל בעצרת של שמיני לא
תמצא בו יראה כל זכורך כי ירמוז לכבוד לבדו והכן זה ··
ובקצרכם כתב רש"י ז"ל חזר ושנה עליהם לעבור בשני לוין
אמר רבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח
ועצרת מכאן ורה' ויום הכפורים והחג מכאן ללמדך שכל הנ
הנותן לקט שכחה לעני כראוי מעלה עליו הכתוב כאלו
בנה בית המקדש והקריב לתוכו אני ה' אלהיכם נאמן לשל'
שכר ·· זכרון תרועה ·· זכרו פסוקי שופרות לזכור להן עקד
עקדת יצחק שקרב תחתיו איל ולא באר לנו הכתוב במה
תהיה התרוע' אם בשופר אם בחצוצרות וכן טעם הדרישות
למה ועל מה גם לא באר שהיום הזה הוא יום הדין ונסתר ה
הכתוב בשתי מלות אלה זכרון תרועה וסבך על הקבלה כי ל
לא מסרה הכתו' אלא לחכמים והם קבלו שהתרועה הזאת
בשופר מגש' דתרועה תרועה האמור גבי יובל והעברת שופר
תרועה ומה התם בשופר אף כאן בשופר ומה שהוא יום
הדין נרמז במלת זכרון כי הוא לשון נופל על הדין כזכרת
עון והוא מזכיר עון להתפש וכן לשון פקידה במדת רדין מ
מלשון פוקד עון אבות ובפירוש אמרו ז"ל פקדונות הרי הן
בזכרונות נמצא שהכתוב באר ברמז כי היום הזה יום הדין
ראוי לשמוע בו קול תרועה בשופר כמו שקבלו רז"ל ·· ומה
שבאה פרשה זו סתומה יותר משאר פרשיות המועדי הענין
הוא מה שידוע בעניני תורתנו הקדושה אותם שהן בפנית
הדת ומעקריה כי כל מה שהענין יותר נעלם ויותר פנימי הר'
יותר מסותם ובא הלשון בו בדרך קצרה ובמלות מעטות
בענין המצוה שבת תפלין שהזכיר בו הכתוב היה והיה לאות
על ידכה ולטוטפות בין עיניך ואולי הקבלה לא היינו עומדין
על עקר מצוה זו מה היא גם לא מנין הפרשיות כמה הן גם
לא היינו משיגים ממשמעות הכתובים המקומות שבגוף
המיוחדים להם שבהם ראוי להניח; וכן מצות ציצית שאמרו
רז"ל שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה לא היינו יודעי'
משפטה בשמנה חוטין וחמשה קשרים לולי קבלת רז"ל כי
לשון הכתובים בזה סתום מאד

גם בכאן באחד לחדש שהוא תחלת חשבון העשרה הנשלם
ביום הכפורים יש בו מן הסוד וההעלמה שראוי הכתוב להת
לסתום ולחתום כדרך שאר עניני התורה הסתומי׳ וסתימתן
כפי רוב העלמתן וזהו הענין שאין זכרון עולם הנשמות מ
מפורש בתורה אלא ברמזים וסתימתו לרוב העלמתו כי
התורה להמון ישראל נתנה לא ליחידים שבהם בלבד וענין
העו״ה ההוא אין כל היחידים משיגין אותו איך הוא אף
כי המון העם כי כשם שאין הדג המתגדל במים ידע ומשיג
יסוד האש לפי שהוא הפכו כן העולם ההוא השכלי בהפך מ
מן העולם הזה הגשמי ואין בעל החומר יכול להשיגו בעוד
שהוא בחומר ועל כן הוצרכה התורה לבאר היעודים הגופנ
הגופניים המושגים להמון לחוש העין ומתוך אותן יעודים
שהם הכנות מה שיצטרך האדם יבא האדם אל התכלית
ההוא שהו׳ עקר הבונה ״ ובמדרש באחד לחדש יהיה לכם
שבתון זכרון תרועה מקרא קדש באחד לחדש זה אברהם
שכתוב בו אחד היה אברהם זכרון תרועה זה יצחק מקרא
קדש זה יעקב ״ כונת המדרש הזה כי תקיעות ראש השנה
רמז למדות וכשם שמדת הפחד למעלה הרחמים מקיפין
אותה שאלמלא כן היה מחריב ושורף את העולם כלו
בשלהבותיו כן התרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה
ואלו היינו תוקעין תרועה לבדה היה נראה כזה קצוץ נטיע
נטיעות ולפי הדרך הזה ידי׳ כבתוב מפורש כי יום ראש הש
השנה יום הדין הוא מלשון תרועה והוא ברחמים מלשון
זכרון ואם כן יהיה זכרון תרועה כמו שופר תרועה יום תרו
תרועה וזה מבואר ״ אך בעשור לחדש על דרך הפשט אם
אמנם כלומר באחד לחדש השביעי צויתי לכם שיהיה יום
הדין שבו תעמדו לפני כבני מרון אמנם בעשירי בו יהיה
יום הכפורים שאחתום גזר דין שלכם לכפרה ״ ועל דרך
המדרש אך בעשור אכין רקין מעוטין הן מכפר הוא לשבי׳
ואינו מכפר לשאינן שבים כלומר אף על פי שצויתי לכם
יום הדין באחד לחדש השביעי והוא שוה לכל אני מיחד לכ׳
בעשירי בו יום כפרה ולא תהיה הכפרה שוה בכל אלא לשב
לשבים זהו לשון אך ״ וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום
הזה כי יום כפורים הוא מתוך שהזכיר הכתוב כאן לשון
כפרה ולשון עצם מפני שלא תאמר כיון שלא הזכיר קרבן
בפרשה אם אין מקדש ואין קרבן אין יום הכפורים מכפר
לכך בא לומר שאין הכפרה תלויה בקרבן ולא בשום דבר
אחר אלא עצמו של יום מכפר ויש לו סגלה זו שהוא מכפר
ובלבד לשבים וכענין שדרשו מלשון אך בעשור וכענין
שהזכרתי ׃ אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם
יש לשאול כאן והלא כבר נאמר למעלה בחמשה עשר יום
לחדש השביעי חג הסכות אלא דרך הכתובים כן מפני
אריכות הענין וכל מה שהפסיק בנתים ׃ ועוד נראה לי
לומר כי למעלה הזכיר ענין הקרבנות שהם חקי השם ית׳
ושם ירמוז על של מעלה הוא שאמר ביום הראשון מקרא
קדש וביום השמיני מקרא קדש אבל בכאן לכך יבאר כשל
מטה ויזכיר שם חקי ישראל שיחגו חג ה׳ שבעת ימים בזמן
האסיפה ושיטלו בו מצות הלולב לכפ׳ על קלקולו של אבינו

הראשון שוחה כזמן הזה חוא שסמך לו מיד ולקחתם ׃ לכם
וזה נראה לי נכון ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר
כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ׃ על דרך הפשט ד׳
מינין אלו הם גדלים על המים וצריכין להשקאת מים יותר
משאר פירות ולכך נצטוינו בחג הסכות שהוא זמן נסוך
המים והוא יום הדין על גשמי השנה שנרצה להקב״ה על
המים עם ד׳ מינין אלו המורים על המים וקבלו רז״ל אתרוג
אחד לולב אחד ג׳ הדסים ושתי ערבות ויש לפרש כי כל זה
במשמעות לשון הכתוב אתרוג אחד׳ כי כן הלשון מוכיח
פרי שהוא לשון יחיד וכדאמרינן בגמרא פרי אחד אמר רח
רחמ׳ ולא שנים וג׳ פירות לולב אחד כי כן לשון כפות ׃ לשון
יחיד כפת והאמנם כי לפי דיוק הלשון היה לו לומ׳ כף התמר
והוצרך לומר כפות תמרי׳ בתמרה שאלו אמר כף היה במשמע
אפילו עלה אחד לכך קרינן כפות שמשמעותו עלין רבים
והוא מצות הלולב והוא כתיב כפת כי החסרון הוא שלא
תאמר שהמצוה שני לולבין אין המצוה אלא לולב׃ אחד
דהיית הענין נשלם עם הכתוב והקרי ומלת תמרים לפי שהם
שנים זכר ונקבה ואם לא ינטעו כן לא יחיו כי בכל המינין
כלן גם בצמחים גם בדומם מצינו בדרך הטבע זכר ונקבה ג׳
הדסים זהו וענף עץ עבות ומאין לנו ממשמעות הכתוב כי
עקר המצוה ג׳ בדי הדס כי זה אינו מתבאר בגמרא כלל אך
מלת עבות תורת לענף והכונה שיהיו ג׳ ענפים כלומר ג׳
בדין של הדס ופירוש ענף שיהיה מחופה בעלין שאם לא כן
אין זה ענף אלא עץ והתורה אמרה ענף עץ גם עבות תור׳
גב׳ לעלין שיהיו ג׳ ואעפ׳ שהכר שיעורו שלשה טפחים זהו
מדאוריתא ג׳ עלין לחין די בלבד שיה׳ וב״א כ׳ אחד ואחד
והא למדת מתוך משמעות הכתו׳ כי המצוה ג׳ בדי הדס ובכל
אחד ג׳ עלין ומעתה מאין לנו שצריך שיהיו העלין יוצאין
מעקר אחד לכך כתיב עבת חסר ואו לומר שאותו הדס
הנקרא עבות שמשפטו ג׳ ענפים וג׳ עלין בכל אחד צריך ש
שיצאו מעקר אחד הוא שאמר תלתא תלתא כהוד קנא
ושתי ערבות זהו וערבי נחל במעוט ערבי שתים ׃ ועל דרך
המדרש פרי עץ הדר זה אברהם כפות תמרים זה יצחק וענף
עץ עבות זה יעקב וערבי נחל זה יוסף כאור המדרש הזה
הזכיר לשון פרי שהוא לשון יחיד והמשיל בו את אברהם כי
כן אברהם התחיל ליחד השם בעולם ולפרסם אלהותו והיו
דבריו עושין פירות וכהא׳ ואת הנפש אשר עשו בחרן וכתי׳
אחד היה אברהם ׃ עץ ׃ כשם שהעץ יבש בהעדר המים
וחוזר ועושה פירות כך אברהם לאחר שנתי אש תוליד בן
למאת שנה ׃ הדר שהדרו הקב״ה בזקנה וכמו שדרשו עד
אברהם לא היה זקנה ולא היו מפרישים בין אב לבנו בא
אברהם ונתן לו זקנה והדר ואברהם זקן בא בימים וכתיב
והדר זקנים שיבה כפות תמרים זה יצחק על שם שהיה כפות
ונעקד על גבי המזבח כי כפות לשון כפות תמרים מלשון
כתמרות עשן על שם שהיה עולה תמימה וכתיב מי זאת עולה
עולה מן המדבר כתמרות עשן ״ וענף עץ עבות זה יעקב
כשם שהענף מסוכך בעלין כך יעקב מסוכך בבני׳ בי״ב שבטי׳
וערבי נחל זה יוסף מה ערבה זו לחה בכמוש ויבשה כך יוסף

בתחלתו היה לח שהיה משנה למלך למצרים ושליט על
הארץ · כבוש שמת אביו בחייו והיה חסר מלחתו · יבש
שמת קודם אחיו והכונה בכל זה שאנו רומזין במצות הל
לול ב זכותן של אבות ומבקשים רחמים לפני הקבה שיגין
עלינו בזכותם שכן מצינו משה ארון כל הנביאים שמתפלל
בזכות האבות הוא שאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל
עבדיך ועוד לפי הדרך הזה ד מינין הללו רמז לד אברים ש
שבגוף האד שהם עקר כל פעולותיו הן לכל המצות הן לכל
העברות והם העינים והלב וכמו שדרשו רזל לבא ועינא ת
רי סרסורי דחטאה נינהו שנ ולא תתורו אחרי לבבכם וא
ואחרי עיניכם והשפתים גכ מצות הרבה וכנגדן עברות
הרבה תלויות בהן ·· והשדרה גכ כי היא עקר הגוף והכח
הנשפע בה מהמוח וזהו שאמר במדרש אתרוג דומה ללב
לולב לשדרה הדס לעינים ערבה לשפתים והכונה בזה כי
בהכשל האדם בעברות של ד אברים אלו ימצא כפר כד ם
מינין אלו שהם כנגדן ודומין להן לפי שבכל עברה תמצא
כפר כשיעשה האדם מצוה כנגדה וכן דרשו רזל על הר
הורדוס המלך שהרג אלפים ורבבות מישראל ושאל לשם
לשמעון בן שטח אם אפשר שיהיה לו תקנה והשיב לו כי
אפשר אם ישתדל בבנין בית המקדש ואמרו הוא כבה אורו
של עולם כלומר על שהרג כמה מישראל ילך ויעסוק באורו
של עולם והענין הזה מאיר עיני הלב כי בודאי יש תקנה
לעברה בעשית מצוה שכנגדה ועל מצות לולב הדומה לש
לשדרה אמ דוד עה כל עצמותי תאמרנה ה מי כמוך ··
ועוד במדרש פרי עץ הדר יש בו אכל וטעם וריח כפות תמ
תמרים יש בו אכל ואין בו ריח ענף עץ עבות יש בו ריח
ואין בו אכל וערבי נחל אין בו לא אכל ולא טעם ולא ריח ··
האתרוג רמז לצדיקים שיש בהם תורה ומעשים טובים ··
ולולב רמז לאותן שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים
הדס רמז למי שיש בו מעשים טובים ואין בו תורה · ערבה
רמז למי שאין בו תורה ולא מעשים טובים אמר הקבה
יבאו כלן אגדה אחת לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם
ודומה לזה מצינו בסמני הקטרת שהן בעלי הריח הטוב וצ
וצוה הכתו להכנים בתוכן חלבנה שריחה רע להורות על
רשעי ישראל שיכנסו בכלל הצדיקים בעלי הריח הטוב
ויעשו כלן אגדה אחת לפניו והוא מקבלו בתשובה ועוד
דרשו בד מינין הללו שהם רמז לד מלכיות והוא שאמרו
בזכות ד מינין שבלולב אני מצילכם מד מלכיות אתרוג
זה מלכות בבל מה אתרוג זה דומה לזהב כך בבל רישא די
דהבא · כפות תמרים זה מלכות מדי הלולב ארוך והמן נת
נטלה על עץ ארוך · וענף עץ עבות זה מלכו יון מה הדס זה
עשוי קליעה קליעה כך מלכות יון וערבי נחל זו מלכות אר
אדום ·· מה ערבה זו קנה שלה אדום כך אדום ועוד במדר
תנחומא ד הם קטני ארץ אלו ד מינין שבלולב והמה חכמי
מחוכמים שהם מתחכמים ומלמדים זכות וחובה לפני מי ש
שאמר והיה העולם עכ · ועוד לפי הדרך הזה נראה לי ל
לומר בד מיני אלו כי האתרוג והלולב הן רמז לשכר העולם
הזה והעולם הבא · וההדס והערבה הן רמז לדרכי התשובה

והן הצער וההכנעה פרי עץ הדר ירמוז לשכר העולם הזה
לפי שיש מצות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה לשנה ·
כשם שהאתרוג דר באילנו משנה לשנה ·· כפות תמרים ·
ירמוז לשכר העולם הבא כשם שהלולב גדול כך שכר העול
הבא גדול · כשם שהלולב עלין שלו זו למעלה מזו · כך מד
מדרגות העולם הבא זו למעלה מזו : וכשם שהלולב אין פריו
אלא לסוף ע שנה · כך שכר העולם הבא אינו אלא בסוף
ימיו של אדם שכתוב בו ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו
הדס יש בו מרירות וריחו טוב ירמוז על הצער שהוא מדרכי
התשובה והוא שיצער אדם עצמו ושיסגף את גופו בתעניות
ומלקיות ובגדרים רבים כפי מה שחטא ושיצטער כפי בח
שנהנה ועם זה יעלה ריחו לשמים ·· וערבה רמז להכנעת
ושפלות ולכך לא היא גדלה על הרים אלא היא גדלה בנחל
במקום נמוך ושפל כדי שיכניע לבו וישפיל עצמו ויתכפר
לו · ולפי הדרך הזה נאה ליטול ביד ימין הלולב עם ההדס
והערבה כי ילמוז על השכר הגדול · שכר העולם הבא
המעותד לו בסוף עם הצער וההכנעה · וכן אתרוג רמז לש
לשכר העולם הזה ליטלה ביד שמאל שכן העול הבא נמשל
לימין · והעולם הזה נמשל לשמאל ממה שכתוב ארך ימים
בימינה ובשמאלה עשר וכבודו · דרשו רזל למימינים בה
ארך ימים למשמאילים בה עשר וכבוד וזבאור למימיני בה
למי שהולך במצות לצד ימין ומכוין בהם לשכר העולם
הבא למשמאילים בה למי שהולך בהם לצד שמאל ומכוין
בהם לשכר העולם הזה לזה נותן ארך ימים ולזה נותן עשר
וכבוד ועל דרך השכל בטעם ד מינין שבלולב לחות הפרי
הוא חיותו ולכך נצטוינו בצמחים הללו שיהיו הדר והיות
לחותן שהוא חיותן משומר בתוכן ועמהם נעשה אות וסימן
לדרכי החיים ולכך בחר הכתוב בצמחים האלה ארבעתן כי
הם רעננים כל השנה ומתקיימין בלחותן יותר משאר פירות
והנתונה לנו בסיני נקראת ארח חיים ואנחנו שקבלנוה
נקראין חיים כענין שכתוב ואתם הדבקים בה אלהיכם
חיים כלכם היום ולכך באה המצוה שנטול הצמחים האלה
בעלי הנפש הצומחת שבהן סימן החיים לקלס בהן לפני
אדון הכל הנקרא אלהים חיים ואלו היו הצמחים האלה
יבשים לא היה בהן אות וסימן לדרכי החיים כי הלחות שב
שבה הוא חיותן כענין הדם בגוף החי ומז אמרו בירושלמי
לולב היבש פסול משום שנ לא המתים יהללו יה ·· ועל דרך
הקבלה פרי עץ הדר הדומה ללב ירמוז אל הכבוד הכלול מ
מלב נתיבות והוא הדר הכל הדר שיר השירים כענין שכתו
מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה כפות תמ
תמרים הוא סוף הבנין הנקרא יסוד והוא ראש הנבצאים כ
כלן ולולב דומה לשדרה כי הוא מבריח וקו אמצעי והזכיר
תמרים ולא תמר על שם שכתוב צדיק כתמר יפרח ומשפיע
כח במדה שכתוב בה זאת קומתך דמתה לתמר וזהו לשון ת
תמרי ולכך כתיב כפת על שם אחדותו והזכיר תמרים לרמוז
על שניהם וכן אתרוג שהוא לב וכן לולב שהוא לבה של תמ
תמרה וענף עץ עבות הגדול והגבורה והתפארת וזהו שדרשו
בספר הבהיר ענף עץ עבות משל לאדם שיש לו זרועותיו וב
וסמם יצן על ראשו והרי

זרועותיו שני וראשו נ"ה ואינו ענף לשמאל עבות לימין
נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ מפני שהוא שרש
אאילן והדס דומה לעינים וערבי נחל הנצח וההו' הנקראי'
למודי ה' וערבה דומה לשפתים שכן הנביאים כלם מקבלים
הנבואה משם ועד ש ם נבואתם מגעת ולא עוד וערבה היא
שביעית ולכך הוכיחו חכמי האמת ערבה מלשון ערבות
הוא שכתוב סלו לרוכב בערבות וגו' שכן הוא הרקיע השביעי
בספר הבהיר מאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועין
בו ששמו נחל כלומר שהם מכלל הנחל שכל השבעה
נקרא נחל ואמרו עוד שם ערבי נחל כנגד שוקי האדם
שהם שתים עכ' ולמדנו בארבע מינין אלו שבלולב שהם חו
חוזרי' לשבעה שהם כנגד השבעה ונראה כי כן דעת הרמבן
זל' וראיתי בזה דעת אחרת לאחד מהמקובלי' שכתב פרי עץ
הדר הוא הכתו' למעלה ממנו וסמיך ליה כפות תמרים שהוא
יסוד למעלה מכפות תמרים וסמך לו ענף עץ עבות והן אח
אחד על גבי שנים התפארת והנצח וההוד ומכאן שהיה רא
ראוי להכשיר אפילו הדי וחד כלומר שנים למטה ואחד ל
למעלה אלא שאין הכונה רמוזה בו ולפי זה יהיה הצדיק ע
עומד בין ההדסים ולכך נקראו הצדיקים בשם הדסים על ש
שם שהם דבקים בצדיק העומד בין ההדסים למעלה מענף
עץ עבות וסמך לו ערבי נחל והם הגדולה והגבורה והנה כל
זה יבא בסדור מכוון ממטה למעלה ומן שידמו ערבי אל
הנצח וההוד כדעת הרב זל' או אל הגדולה והגבורה כפי הד
הדעת הזאת הנה הערבה שביעית ממ' בין למעלה בין
למטה וכל הדעות כולן אין כונת הלולב עם מיניו אלא דת
דונכא אל השבעה וצריך שתשכיל כי מפני
שהלולב כנגמר ירכות לצדיק הפרישו חכמי האמת
בדין קטימת הלולב וההדס נקטם ראשו פסול וכהדס אפי'
נ קטומים כשר דידוע כי הקטימה רמז לקצוץ ובהדסים א
אין לחוש לקצוץ שהרי בידוע שהאחד כלול מן השנים גם
השנים הפכים הם מקבלים ויונקי' מלמעלה מן הבינה ולכך
אין לטעות בהדסים ואין לחוש בהם חשש קצוץ אבל בלולב
שהוא צדי' יסוד ויודעין בו שהשפע שלו מקבלו מיד מיוחד
והמיוחד מן השנים והשנים מן הבינה לכך יש לטעות בו ו
ולחוש לקצוץ שמא יאמר בו אדם שאינו צריך לכח שיש מ
מן הבינה ולמעלה שהוא ראשית האצילות על כן
אמרו בו נקטם ראשו פסול כי זה בודאי יהיה קצוץ יותר ת
עליו וחזק מקצוץ ההדסי' וכמה נאה ליטול את הלולב שיש
בו שבעה אלו בז' ימי סכות שהן כנגד אותן ז' ובהם לכינת
נקרא בענין הקרבנות שהיו להמשיך ומזה דרשו רזל' כל ה
המקיים לולב באגדו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו
בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד
קרנות המזבח וזה מבואר ומפני שהלולב והאתרוג רמז לז
לזכור ושמור על כן הלולב נטל בימין ומצותו ביום ולא ב
בלילה והאתרוג בשמאל וכל אחד נטל בידו הראיה לו ומ
ומשפט הנענוע הוא לשש קצוות ארבע רוחות העולם וה
ומעלה ומט' שלש פעמי' לכל רוח שהם בין כולן יח' נענועין
כי כן העולם חתום בחותמו של הקבה' שהוא שלש אותיות
הוא מתחלק לשש ג' אותיו' לכל רוח שהם יח' אותיות ולכך

יצטרך יח' נענועין ואעפ' שלא מצינו בגמרא אלא מוליך
ומביא מעלה ומוריד ולמדו זה מתנופה מדכתיב אשר הונף
ואשר הורם מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד
למי שהשמים והארץ שלו ובזה נתעורר על היחוד כי לפי
שקצץ אבינו הראשון וחטא באתרוג לבדו אין אנו מביאין
האתרוג לבדו אלא נביאהו עם שאר הפרי ליחדו עם כלן וב
וכלן עמו ובזה אנו מתקנין את אשר עותו ומרצין בו המקום
התכונן כסוד מדרש תנחומא שכתבתי למעלה ותראה איך
קרא לד' מינין אלו שחוזרין ז' כלשון מתחכמים בעבור כי
הם כנגד השבעה שנאצלו מן החכמה ועם ד' מינין א"ו נ
נמשך כח במדות והעלו שם אמר רבא וכן ב' ולב יש ל
לומר כי לשון מוליך ומביא משמש לד' רוחות וזהו למי שה
שהרוחות שלו ומצינו רח' זל' שכתב נענוע זה שאמרו היכן
היו מנענעין זולתי מוליך ומביא מעלה ומוריד וכן קבלנו א
מרבי רח' זל' והעמידו על עקר דבר זה מהירושלמי דגרסי'
אם צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר ר' זעירא בעי א
הכין חד והכין חד או דלמא הכין והכין חד כלו' אם הולכה
והובאה אחת היא ויש בה ד' נענועין הבאה אחת הן ויש
כאן תשעה נענועין שיש בהולכה והובאת ממזרח למערב ו
ומצפון לדרום וכן עליה וירידה ג הולכה והובאה אחת ו
ועליה אחת וירידה אחת והוו יח' נענועין לשש קצוות לכל
אחת ג' נענועין לכל קצה וקצה ולא אפשיטא בעיין ו
להומר עבדי' דעבדי' יח' נענועי' עד כאן לשון הגאון זל' ומה
שאנו אוגדין הלולב עם מיניו לרמוז על אחדות השבעה וב
ומה שאנו מתירין אותו ביום שביעי כדי לרמוז אל הקו הא
האמצעי המכריע ושנראהו ושנכוין אליו איך כל הנמצאי'
כלן העליונים והשפלים תלוין בו גבוה כשם שהעלין שב
שבלולב דבקים ונקשרים כלן ותלוין בשדרה ומפני זה יצט
יצטרך שנכוין אל השביעי ביום ז' וזה מבואר ועוד
דקדקתי בארבעה מינין שבלולב וראיתי שיש בהן נגלה ונ
ונסתר כשם שיש בד' אותיות שבשם הגדול נגלה ונסתר והוא
כי השנים נגלים כשמם והן כפות תמרים וערבי נחל והש
והשנים הסתיר הכתוב שמות' והן פרי עץ הדר וענף עץ עד
שהוצרכנו לקבלת החכמים זל' שהם אתרוג והדס וכן בשם ה
הגדול נכ' נגלה ונסתר הנגלה בו' והנסתר נכ' בו' כי היוד כ
כפשוטה תכפל במספרה בקריאתה וכן ההא' וכן הואו וכן
ההא ויצא לנו מזה כי אותיות השם הגדול יורו שהוא אחד
בין בנגלה בין בנסתר ונרמז הענין הזה של נגלה ונסתר גם
במצוה הזאת שהיא מצוה מורה על האצילות הנרמז בשם ה
המיוחד שהוא נגלה ונסתר והוא ברחמיו יגלה עינינו להבי'
נפלאות מתורתו ויסתירנו בצל רחמיו וחמלתו כי
בסכות הושבתי את בני ישראל יש מרזל' שאמרו סכות מ
ממש עשו להם ויש שאמרו ענני כבוד דעת האומר סכות מ
ממש עשו' להם מפני זה נצטרכנו לעשו' סכות דונמתן כדי ש
שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות הסכות גודל מעלתן של ישר
ישראל במדבר שהיו הולכי' עם כובד האנשים והנשי' והטף
במקום ההוא אשר אין בטבע האדם להיות בו והוא
שהעיד הכתוב ארץ ציה ושממה לא מקום זרע ותאנה וגפן

וכן אמר הנביא לישראל המדבר הייתי לישראל אם ארץ
מאפליה יאמר לא הראיתי להם לישראל שהיו במדבר ובא
ובארץ מאפליה כי שם באתו מקום הכנתי להם כל צרכם
לא חסרו דבר ולפי דעת זו אפשר שבאו להם צמחים מ
מארץ מרחקים על ידי סוחרים דעת האומר ענני כבוד
היו מפני שהיו הולכין בעמוד ענן יומם ובעמוד אש לילה
כענין שכתוב לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה
לפני העם והיו מוקפין ומסובכין מכל צד בענני כבוד וזהו
העקר והנכון כפשט הכתוב ועל כן אמר כי בסכות הושבתי
את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים וידעו להורות
הפליאה והאות כי הסכות הללו יהיו ענני כבוד וכדבר הנביא
שאמר וברא ה' על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם וע
ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחרב והיא סכה של ענני כבוד וס
וסכה תהיה לצל יומם מחרב והיא סכה של ענני כבוד ומ
ומיני מאורות לצדיקים לעתיד לבא · ועליו אמר דוד
כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו כתיב ·
ודרך הקבלה במצות הסכה אזכירנו בעה' בסוף פרשת ראה
על המנורה הטהורה · כתב הרמבן ז"ל בפרשת ואתה ת
תצוה לא אמר על המנורה הטהורה אלא יערוך אותו אהרן
ובניו כי אותה פרשה אינה עקר במצות הנרות כי פירוש וא
ואחת הצוה סיפך לצוות את בני ישראל ופרשה זו היא הע
העקר במצוה ההיא ועל כן פי' על המנורה הטהורה שהרי כ
כשאמר שם יערוך אותו אהרן ובניו היה במשמע על המנורה
או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה כשוכבם מן ה
הגולה ועכשו אמר בפירוש על המנורה הטהורה כי בא
לבאר כאן כעקר המצוה שלא תהיה אלא על מנורה טהורה
ודרשו רז"ל על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא
יסובכם בקסמין וכצרורות יערוך את הנרות לפני ה' שלא
יהיו בחוץ ויבנים מבפנים תמיד אפי' בשבת תמיד אפילו ב
בטומאה · ונתת על המערכת לבונה זכה · היו
לחם הפנים ולבונה מעכבין זה את זה כאתרוג עם הלולב א
או תכלת עם הלבן בזמן שהתכלת מצוי · והנה זה
שלכך לא תמצא במנחת סוטה לבונה וכן במנחת החוטא ח
הוא שכתוב לא יצוק עליה וגו' ולא יתן עליה לבונה לפי ש
שמדת הדין מתוחה כנגדה · והיתה הלחם לאזכרה לפי
שלחם הפנים לא היה בו חלק לגבוה אך הלבונה שעליו ש
שבכל מערכה היו מקטירין הלבונה ולכך אמרה תורה והית
הלבונה ללחם לאזכרה כי מתוך שמקטירין הלבונה שעל ה
הלחם הלחם נזכר למעלה והברכה תחול בו ממנו למזונות
העולם · ומזה תבין מה היתה סבת הברכה בלחם הפנים
שכל מזונו' שבעולם מתברכין בשבילו והבן זה כי על כן היו
יב' חלות מסודרות על השלחן ומשם הברכה באה כנגד יב'
מלאכים הסובבים כסא כבודו ונקראים ד' מחנות שכינה שמ
שמשם העולם מתברך לד' רוחותיו והם עומדים ג' לכל רוח
בענין ד' דגלים של מדבר וכנגדם בכסא שלמה יב' אריים ו
והיו כיב' חלות אלו כד' עשרונים והתעוררו לזה ·
ויצא בן אשה ישראלית מדרש ויצא מבית דינו או ממקום מ

משפטו בתוך בני ישראל שבא ממקומו אל תוך העם ·
וינצו במחנה ויתכן לפרש כי לשון ויצא שלא פירש
מהיכן כלשון ויצא הרוח ובענין שכתוב וכבן ראיתי ר
רשעים קבורים ובאו וזהו שכתוב ערום יצאתי מבטן אמי ו
וערום אשוב שמה והראה לי לזה רמזו החכמים ז"ל במדרשם
שאמרו ויצא בן אשה ישראלית ר' לוי אמר מעולמו יצא
ולכך נסמכה פרשת ויצא לסלת עולם ופי' מעולמו יצא כי
האדם עולם קטן וזהו שכתוב ומארצו יצאו וכתיב מחאש י
יצאו אשו של בשר ודם וזה מבואר · ובמדרש ויצא בן
אשה ישראלית מהיכן יצא מפרשה של מעלה יצא לגלג וא
ואמר ביום השבת ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת
חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעת ימים מתנית' אמרה
מבית דינו של משה יצא מחוייב כא ליטע אהלו בתוך מחנ
מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להן מבנות דן אני א
אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם ולא לבית אם
אמותם נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף ·
והוא בן איש מצרי שהרג משה שהיה נוגש וממונה על כע
בעלה של שלומית · בתוך בני ישראל מלמד שנ
שנתגייר · וינצו במחנה יש לשאול אם היו שניהם מריבים
זה עם זה למה זה יברך את השם על זאת היה ראוי לו להת
להתרעם על משה או שיכנו ויהרגנו אבל יתכן לומר כי איש
הישראלי ספר לו ענין אביו הנהרג והזכיר לו היאך היתה
מיתתו כי משה הרגו בשם המפורש ולפיכך ויקב בן האשה
הישראלית את השם ויקלל כלומר את השם ששמע בסיני פ
פירש וקלל ולפיכך נסמכה פרשת מקלל לפרשת בהר סיני ולפי
שלא רצה לבא אל אהל מועד לפיכך ויביאו אותו אל משה
ולזה לא אמר אל משה ואל כל העדה כמו שנאמר במקושש
ואני שואל כאן למה הוצרכה תורה בספור המעשה הזה ש
שארע להם במדבר והיה ראוי להסתיר הענין לכבוד השם
ולא לגלותו כלל רק שיודיע הדין לישראל בכלל ויאמר איש
כי יקלל אלהיו ונשא חטאו ונוקב שם ה' מות יומת כי גם בני
נח הם מוזהרין על ברכת השם ואין צריך לומר ישראל
ונראה לומ' כי כונה התורה בספור המעשה הזה לשתי תועלות
האחת להודיענו שאין אחד מישראל נכשל בחטא עצום כ
כזה כי אם הפושע הרשע המוחלט אשר הוא בעקר תולדתו
פגום מצד אביו ואמו והשנית כי מכאן יתבאר ל
לנו עקר גדול ופנה עצומה בברכות וכיצד יתחייב האדם ל
לברך את השם שהרי המקלל בתחלה פירש את השם באותיותיו
ואחר כך קללו זהו שאמר ויקב בן האשה הישראלית את השם
ויקלל ונתחייב על זה בעונש מיתה וכן כנגדו לענין הברכה
והשכר צריך המברך כשהוא מברך את השם שיתבונן תחלה
בלבו בפירוש אותיות השם וכמה שהן טורות ולכוין בהם ב
במחשבתו ואחר כך יברך את השם ויזכירנו בפיו ועם זה
יקבל שכרו משלם ויחיה חיי עד זכר לדבר מה שכתוב א
ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד יאמר ארוממך
ארוממך תחלה במחשבתי ובכונת הלב ואחר כך ואברכה
ובענין שאמרו לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואחר כך

ויקלל · בן הישראלית בא לה' ידיע כי הגוי הבא על בת יש
ישראל הולד אינו ישראלי ואעפ' שפסקנו בגמרא כגוי הבא
על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי א
אמרו מזהמין את הולד לומר שהוא פסול לכהונה וכל שכן
שאיננו ישראל כשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי
לשמות מטות אבותם כתוב בהם כן כתב הרמבן זל' · ושם
אמו כל מי שנראה בו סימני עזות ופסלות ראויה לבדוק א
אחר אמו כי אין ספק שנתערבה באותה טפה תערובת פסול
או במחשבה או במעשה וראוי היה הכתוב לומר ויצא בן א
אשה ישראלית ושמה שלומית בת דברי למטה דן אלא שלא
רצה להזכיר שמה עד שהזכיר חטא הכן הוא שאמר ויקב א
את השם ויקלל ואחר כך אמר ושם אמו לבאר כי היא היתה
סבת החטא והמעל · וטעם הדבר לפי שהעובר נוצר מדם
הוסת ומתגדל בבטן אמו זמן קצוב גם אחרי הולדו וצאתו ל
לאויר העולם יונק שדי אמו ולכך יתחייב שיהיה טבעו · נק
נקשר בטבע האם יותר מטבע האב ומעשיו דומין למעשי ת
האם יותר ממה שדומין למעשי האב ומזה הזכיר הכתוב ב
במלכי ישראל שמות האמות הוא שאמר ושם אמו עזובה ב
בת שלחי ושם אמו מעכה בת אבישלום לבאר כי טבע האדם
מתדמה לטבע האם ונמשך אחריו והוא הדין אצל הטובה
כי כשהאדם צדיק ובעל ענוה ואיש מדות הנה זה מופת על
אמו שהיתה צנועה ובעלת מחשבה טובה · ועל כן זכתה
אליו כי הענף הטוב יעיד על מעלת השרש · וזהו שכתוב
ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה הזכיר הכתוב · הצ
הצדיק שנשא צדקת ויצאו מביניהם · צדיקים הוא שכתוב
ותלד לו את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם וכן הזכיר ה
הכתוב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל כי אלעזר ל
לקח מבנות פוטיאל שהוא זה"ע יוסף הצדיק ויצא מביניהם
צדיק והוא שכתוב מיד ותלד לו את פינחס וכן מצינו בדוד
המלך ע"ה שאמר אני עבדך בן אמתך מכה שפרסם הכתוב
שמה של זו למדנו שבחן של ישראל שלא היתה בהם שום ז
זונה אלא זו לבדה ואל תתמה ותאמר היאך היתה זונה והיא
היתה סבורה שבעלה היה בכר נתבאר כי זונה של תורה ה
היא כל שנבעלה לפסול לה · שלומית שהיתה שואלת
בשלום הכל מפטפטת ואומרת שלם עלך שלם עלך · בת
דברי למטה דן בא"ד שהרשע גורם גנאי לאביו ולאמו וגנאי
לשבטו כיוצא בו הצדיק גורם שבח וגדולה לו ולאביו ולשב
ולשבטו הוא שכתוב ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ·
בנקבו שם יומת · סמך לו מיד ואיש כי יכה כל נפש אדם
מות יומת · מכאן דרשו רז"ל כל הסוטר לועו של חברו
כאלו סוטר לועו של שכינה · ומכה נפש בהמה ישלמנה ·
ומכה אדם יומת וסמך לו משפט אחד למדך שהדין שוה ב
בדיני נפשות ובדיני ממונות לענין דרישה וחקירה · משפט
אחד משפט של אחד הקב"ה שהוא אחד אתו משפט שנתן
לכם בהר סיני ד"א משפטי האומות ודיניהן · כגר כא
באזרח יהיה הנכרי בא מארץ אחרת ונפרד מארצו נקרא
גר מלשון גרגיר הנפרד מן האילן וכמו שאבותיו מן העיר נק
נקר' אזרח מלשון מתערה כאזרח רענן כדמיון הנטיע הנוטעת

מימי קדם ולכך אמר כי המשפט הזה יהיה שוה לכלן · כי
אני ה' אלהיכם · אם עשיתם אותו משפט אני ה' אלהיכם ו
ומכלל הן אתה שומע לאו שכל מי שאינו נוהג אותו משפט
הרי זה כאלו הוציא עצמו מאלהותו וכפר בעקר שהרי דבר
ידוע שכל האומנות שיש לאומות ומשפטיהן פירוש התורה
הן והמשפטים שבתורה הן מעקרי התורה וכשאין אנו עוש
עושין בהם הנה זה חלול השם ואותן שאפשר להם למחות
ואינו מוחין הרי הם מחללים את השם וחולקין כבוד לעז ו
ומבזים תורת משה ומכלל ממונן של ישראל שכל העולם כלו ת
תלוי בדינין הלא נתן הקב"ה דינין אלא לישראל שנאמר מגיד ד
דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ו
ומשפטים בל ידעום הללויה

בהר סיני

לב צדיק יהגה לענות ופי רשעים יביע רעות · שלמה הע
המלך ע"ה למד בכתוב הזה על הצדיק והרשע איך הם שני
הפכים בעלי שתי הקצוות איש על עברו מקצהו ונלה לנו ע
על מדת השפלות אשר לצדיק ועל מדת הגאוה אשר לרשע
כדי שיתרחק האדם ממדת הגאוה ויתחזק במדת השפלות א
אמר כי הצדיקים לבו יהגה ויחשוב תמיד כל היום מחשבת הה
ההכנעה והשפלות ומלת לענות מן לענות מפני שתרגו' לה
להתכנעא וכיון שזאת מחשבתו בידוע שדבורו כן לפי שה
שהדבור באדם מגלה מצפון המחשבה וכמו שאמרו חכמי
המוסר הלשון קולמוס הלב כי מאחר שנסתרו ומצפונו טוב
הלא נגלהו כמוהו כי הוא שלוחו וקולמוסו ומעיד עליו והנה
הרשע בהפך שאין צריך לומר שהוא מחשב הרעות במצפון
לבבו ודברי גאוה ובוז אך יביע אותן בפיו כי יוציא מפיו וי
ויפרסם אותן ואמר לכל סכל הוא · והנה בהפך הצדיק
בנסתרו ובנגלהו ודבר ידוע כי השפלות מדה עליונה ומעלת
רמה שכן דרשו רז"ל אין העולם מתקיים אלא בכמי שמשים
עצמו כשירים שנאמר ומתחת זרועות עולם וזה משפט הצ
הצדיקים שמשפילין עצמן שכן באברהם שאמר ואנכי עפר
ואפר ובמשה ואהרן כתיב ונחנו מה ודוד ע"ה אמר ואנכי ת
תולעת ולא איש וגו' ואין השכינה שורה אלא בשפלי הרוח
הוא שכתוב מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח ואין התורה
מתקיימת אלא בשפלי הרוח הוא שדרשו רז"ל למה נמשלה ת
התורה למים שנאמר · הוי כל צמא לכו למים מה המים מ
מניחים מקום גבוה והולכין למקום · נמוך כך התורה
אינה מתקיימת כמי שרוחו גבוהה אלא כמי שדעתו שפלה
וכן אמרו במדרש לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח כ
באותן שמתגאין עצמן עד לשמים אלא כמי שממית עצמו
עליה שנאמר אדם כי ימות באהל · וכן מצינו בשכינה
שאעפ' שעקר דירתה ומכון שבתה בשמים דרשו רז"ל עקר
שכינה בתחתונים היתה שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים מ

מתהלך בגן לרוח היום והזכיר דוד עה׳ על דרך הסוד ואמר
והסידה ברושים ביתה וכיון שחטא אדם נסתלקה ואחר כך ח
חזרה ושרתה בהר סיני שהוא השפל שבהרים ובכל ההרים
הגבוהים שבעולם לא בחר הקבה׳ למתן תורה אלא בו שנ׳
ההר חמד אלהים לשבתו ובהר הזה נתנו כל המצות כלן
וזהו שכתוב בפרשת שמטה וידבר ה׳ אל משה בהר סיני ל
לאמר נתעוררו החכמים זל׳ מה טעם הזכיר בכאן בהר סי
סיני והיה ראוי שיאמר וידבר ה׳ אל משה לאמר כמשפטו ב
בשאר מקומות התורה ומזה דרשו כתב׳ מה ענין שמטה לע
לענין הר סיני והלא כל המצו׳ נאמרו מסיני אלא מה שמטה
נאמרו כלליה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות כלן
נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני וכתב הרמבן זל
כי פירוש הבריתא הזאת שבתב׳ שאמר מה שמטה נאמרו
כלליה ופרטיה ודקדוקי׳ מסיני הכונה לומ׳ שהשמט׳ נאמרו
כללותיה מסיני דכתיב בפרש׳ ואלה המשפטים והשביעית
תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ואלו דיני השמטה
בדרך כלל ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני נאמרו עוד כל פר
פרטיה שהיו כלן נזכרו בפרשה זו בסוף הענין כתיב אלה
המצות אשר צוה ה׳ את משה אל בני ישראל בהר סיני להקי׳
כל המצות אל השמטה הנזכרת שכלן היו כן שנאמרו בכלל
ופרט והכ׳ מסיני כנל׳ וזה כפתר ופרח עד כאן לשון הרב זל
ולפי דעת הרב זל׳ יהיה בהר סיני בלוחות שניות כי מצות ח
השמטה בדרך כלל נאמרה בברית הראשון ואחרי כן בברית
השנית נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ויתכן לומר
בטעם שהזכיר בהר סיני כי מפני שישראל שמעו מצות ת
השבת מפי הגבורה בהר סיני והשמטה והיובל מצות נמשב
נמשכות אחר השבת על כן הוצרך לבאר כאן כי גם השמט׳
והיובל נצטוו בהר סיני כי טעם אחד לכלן ולפי
כה שדרשו כתב׳ יהיה בהר סיני נמשך לפניו ולאחריו לפניו
זה שאמר ויקוב בן האשה הישראלית כי השם ששמע בהר
סיני פירש וקלל לאחריו לענין שמטה ויובל ומה שמטה
ויובל מסיני אף כל המצות מסיני ושבתה הארץ שבת
לה׳ קדש הקבה׳ השביעי בימים ובשנים ובשמטות קדשו ב
בימים זה השבת וקראו שבת שנאמר ויום השביעי שבת לה׳
אלהיך קדשו בשנים זו שמטה וקראה גם כן שבת שנאמר ו
ושבתה הארץ שבת לה׳ קדשו בשמטות זה יובל וקראו קדש
שנאמר כי יובל היא קדש תהיה לכם ועל דרך ה
הפשט ושבתה הארץ שבת לה׳ שתהיה הארץ בטלה מכל מ
מלאכת אדם בשנה השביעית ולא ישתדל כלל בעבדת הק
הקרקע לא בחרישה ולא בזריעה כמו שאמר שש שנים תז
תזרע שדך וגו׳ ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ וא
ואפי׳ מה שצמח מעצמו מבלתי חרישה אסור לו לקצו׳ זהו
את ספיח קצירך לא תקצור מה שצמח מעצמו והוא נספח
להציר השנה שעברה נקרא ספיח מלשון ונספחו על בית יע
יעקב וכן הגפן שלא נעבד ולא נעדר ולא נזמר נקרא נזיר
לפי שהזירו ממנו כדבר שאינו שלו וכלל הענין הוא שאינו
רשאי שינהג בשדהו ובכרמו מנהג אדון כלל אלא שיהיו כל

פירותיו הפק׳ לכל העולם ושיזכה בהם אפי׳ הדיוט שבישרא׳
כמהו ולכך צותה התור׳ מציה זאת שיהיו כל מיני הממשלת
והאדנות שבתחתונים בטלים בעבדת הארץ כדי שיתבונן ה
האדם בלבו כי אין עקר האדנות והממשלה אלא לאדון הכ
הכל ברוך הוא ועל דרך הקבלה ושבתה הארץ ש
שבת לה׳ כנגד וחד חריב שהוא כלו שבת ומנוחה לחי הע
העולמים והוא העולם הבא שאחר התחיה וזה טעם השמט׳
שהארץ היא בטלה ותרבה מכל עבודה בשנה השביעית ומ
ומפני זה החמירה תורה בשמט׳ יותר מכל חייבי לאוין וגזר
עליה גלות הוא שכתוב אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן
שנו רזל׳ גלות באה לעולם על עוני הדין ועל השמטת הארץ
והנה הכופר במצות השמטה כבופר בחדוש העולם ובעולם
הבא וזה מבואר שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי
שבע שבתות השנים וגו׳ מה צורך להוסיף ולומר והיו לך וכי
לא היינו יודעים שבספר שבע שנים שבע פעמים הן מט׳
שנה אבל יתכן לומר בסוד הענין כי בא הלשון בספור הם
המצוה המעלה הזאת לבאר על ההוה ולרמוז על העתיד כי
המספר הראשון רמז למצות היובל שהם מט׳ שנה ושנת הח
החמשים קדש ולכך הזכיר בו וספרת לשון ספירה והמספר
השני רמז ליובל הגדול שהוא סוף כל ימי העולם אשר הויתו
מט׳ כי כספר מט׳ בימים ובשנים ובאלפים ובשערי הבינה
שנמסרו למשה הכל ענין אחד ירמוז לזמן עמידת העולם ו
וקיומו בנרמז בתחלת קהלת והארץ לעולם עומדת והוא ע
עולמו של יובל העולם וזה סוד חמשים שערי בינה נבראו ב
בעולם וכלן נמסרו למשה חוץ מאחד שנ׳ ותחסרהו מעט מ
מאלהי׳ באור זה כי למדו בכל אלף ואלף שער בינה אחד וה
והודיעו כי ההויה מראש ועד סוף חוץ מן היובל קדש שהו׳
שער החמשים הפנימי של בינה וזהו ותחסרהו מעט מאל
מאלהים והשער ההוא קראו מעט לרוב דקותו ופנימיותו מ
משערי אלהים שהוא הבינה ולכך הזכיר במספר אלף
שנה כמספר הזה והיו לך לשון הויה ועוד הוסיף ואמר ימי כ
כי כל ימי העולם מספר לך ועל זה אמר והיו לך ימי ולזה רמ
רמז דוד עה׳ באמרו מלכותך מלכות כל עולמים ומקרא מ
מלא הוא דבר צוה לאלף דור כי דור כמו עולם וזה וזה חמ
חמשים שנה ובא הרמז במלת כל ובמלת לך כי הכל בונה א
אותו וזה מבואר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל
היא פירשי זל׳ כי נקרא המועד בשם יובל על שם שתוקעין
בו בשופר מלשון במשוך בקרן היובל שופרות היובלים וכן
דעת המפרשים אבל הרמבן זל׳ כתב כי אין פירושם נכון כ
כי במשוך בקרן היובל ושופרות היובלי׳ הוא שופר של איל
ואין מצותו אלא בראש השנה כדי לזכור אילו של יצחק וא
ואין כן ביום הכפורים כי יום הכפורי׳ מצותו בשל יעל ועל
כן פירש הוא זל׳ שלא נקרא יובל על התקיעה אלא על הד
הדרור שאם היה נקרא על שם התקיעה היה ראוי הכתוב ל
לומר והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש
יובל היא אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל
היא כלומר שיהיו כלן בני חורין לדור בכל מקו׳ שירצו יובל

אבל היא שכה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו ועל כ
כן נקראת הפירות והתבואה גם כן יבול מלשון הבאה גם
המקומות העמוקים שבהם מים נקראין גם כן פלגים יבלי מ
מים כי שם יבאו המים עכ׳ וטעם מצות היובל על דרך
הפשט כי כל השדות חוזרות לבעליהן ואפי׳ העבדים הנר׳
הנרצעים יצאו חפשים במועד היובל וזהו לשון יובל כי כל
דבר ודבר יובל אל אחוזתו ואל משפחתו ועל דרך
הקבלה יובל היא מלשון ועל יובל ישלח שרשיו ורמוז כי כ
כל הדורות יובלו אל הסבה הראשונה ולכך נקרא היובל כ
בשם דרור כי הוא היובל אשר שם שרשי הדורות והנבראים
כלן כי משם נאצלו בביאת עולם שנאמר בראשית ברא
אלהים ושמה תשובתם והבן זה כי כל אחת מן הש
השבע פועלת ז׳ אלפי׳ והנה הם מט׳ וכשישלמו לעולם מט׳
יהיה תהו ובהו וישוב הכלל ליובל כמו שנאצל מש׳ והבן זה
וזהו לשון הכתוב בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו
בשנת היובל ישוב וחכמי המחקר הזכירו בלשונם הכל היה
מהסבה הראשונה והכל שב אל הסבה הראשונה ואם תזכה
להבין סוד השמטה והיובל לא יתעלם ממך מה שהזכיר ב
בשמטה שדך כרמך ספיח קצירך ענבי נזיריך בלשון לנכח
כי לאחר שתעבור שנת השמטה שקראה הכתוב שבת לה׳ ש
שהיא שבת ומנוח להי העולמים יהיו שלך בקדם והשתכל
בנ תוב הנמרץ שבמזמור שיר ליום השבת הרומז מה יהיה
אחר השבת והוא שאמר צדיק כתמר יפרח וכתיב יפרח כי
בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח וגם זה רמוז בפרשה ויב
ויכלו את שהזכי׳ ויבר׳ אלהי׳ את יום השביעי כדי להודיע מה
יהיה אחר יום השביעי חתם הפרשה במלת לעשו׳ כלו׳ לעשו׳
פעולות ולקרוא הדורות מראש ומפני זה הזכיר במצות ה
השמטה שדך כרמך קצירך נזיריך כענין שלך ולא הזכיר כן
ביובל אלא ספיחיה נזיריה לפי שהם שלה ואין לך בהם כל
כלום וכבר הזכרתי זה בסדר ואלה המשפטים ומזה אמר ה
הכתוב לאשר לו אחוזת הארץ לא אמר נחלת הארץ כי ענין
נחלת הוא מה שהאדם נוחל מאחר אבל אמר אחוזה שהוא
לשון מורה על הבעלים הראשונים העקריים וזהו שכתוב
כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם וזה מבואר
וכי תמכרו ממכר וגו׳ אל תונו פי׳ רש״י ז״ל זו אונאת
ממון ובא להזהיר על האונאה לומר כאשר תמכור או תקנה
קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור הם
המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל
ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה
לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה צריך
לקנותה לפי הזמן ודרשו רז״ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך כ
כשתהיה מוכר מכור לישראל חברך או קנה מיד עמיתך א
אם באת לקנות קנה מישראל חברך ומה שנסמכה פרשה זו
לפרשת שמטה ויובל אמרו במדרש שהיא אזהרה לישראל
שיקיימו מצות שמטים ויובלות שכך אמרו אם לא שם אדם
מצות שמטה ויובל לסוף מוכר מטלטליו שנא׳ וכי
תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד

ליד אלו מטלטלין חזר בו מוטב ואם לאו סוף שמוכר
שדהו שנאמר וכי ימוך אחיך ומכר מאחזתו חזר בו מוטב
ואם לאו סוף שמוכר ביתו שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב
חזר בו מוטב ואם לאו חוזר על הפתחים שנ׳ וכי ימוך אחיך
ומטה ידו עמך חזר בו מוטב ואם לאו סוף שמוכר עצמו ש
שנ׳ וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך חזר בו מוטב ואם לאו ס
סוף נמכר לגוים שנאמ׳ ונמכר לגר תושב עמך או לעקר מ
משפחת גר עד כאן במדרש וכן מצינו שגרש
לישראל על אשר לא שמרו את השמטה שנאמר וישיבו א
העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשו׳ לעבדים
ולשפחות ובעונש זה נמכרו לגוים בימיו של צדקיהו שהריב
הבית הוא שכתוב ויעל עליהם את מלך כשדים
ויהרג את בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על בחור
ובתולה וזקן הכל נתן בידו וכל כלי בית האלהים הקטנים ו
והגדולים ואוצרות בית ה׳ ואוצרות בית המלך ושריו הכל ה
הביא בבלה ולא תונו איש את עמיתו ויראת מ
מאלהיך זו אונאת דברים שלא יקניט את חברו ולא
ישיאנו עצה שאינה הגונה לו ואמרו ז״ל כל השערים ננעלו
חוץ משערי אונאה שנאמר הנה ה׳ נצב על חומת אנך ובידו
אנך והטעם לפי שהמתאונה מצטער ביותר ומחליש דעתו
והוא נכנע על צרתו ומתפלל מתוך דאגת לבו בכונה ונשמ
ונשמע ואם הוא אומר ומי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נא
נאמר ויראת מאלהיך מה נאכל בשנה השביעית
והלא יכולין היו לאכול מן הששית אלא בשנה השביעית ד
דבק עם הן לא נזרע ולא נאסוף וכאלו אמר מה נאכל בש
בשמינית שהרי בז׳ לא נזרע ועשיתם את חקותי
שמטה ויובל הנזכרים שהם מכלל החקים ואת משפטי תש
תשמרו אלו דיני חזרת הממכרים והעבדים ביובל ודיני הא
האונאה כי כלן נזכרים בפרשה זו וישבתם על הארץ לבטח
שהרי ישראל גולים מן הארץ בעון שמטה שנא׳ אז
תשבת הארץ והרצת את שבתותיה ולא היו שבעי׳ שנה של
גלות בבבל אלא כנגד שבעים שמטות שבטלו עד
בא תבואתה כמו תבואתה לשמינית לא לתשיעית ושיעור ה
הכתוב כן וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה
ישן עד בא תבואתה תספיק לכם עד השנה התשיעית וכש
וכשאומר לשלש השנים אינם שלש שלמים כי באור בשנת
הששית חצי ששית וכל השביעית שאינן זורעין וחצי שמיני׳
כן פירש החכם ר׳ אברהם ז״ל והארץ לא תמכר ת
לצמיתות למדך שאם הלוקח כובשה לשדה זו ואינו מחזירה
לבעלים ביובל עובר בלאו זה ולשון צמיתות הוא מכירה ע
פסוקה ומוחלטת וכן תרגו׳ לחלוטין כי לי הארץ אל תרע
עינך בה כי העולם שלי ורוצה אני בכך כך דרשו רז״ל ועל
דרך הקבלה כי לי הארץ עתידה לחזור לי ביובל ולזה רמז
דוד ע״ה באמרו לה׳ הארץ ומלואה ולא יתעלם ממך כונת ק
תחלת המזמור באות למד׳ שהוא הגדול שבכל האותיות וה
וקראוהו חכמי האמת מגדל הפורח באויר אחר שתבין מה
שכתבנו למעל׳ או יאמ׳ לי הארץ העליונה ובשנה השביעית

אינה פועל' בתחתונה וכאלו אין התחתונה שלי לכך לא תהא
שלכם וזהו שאברו במדרש כי גרים ותושבי' אתם עמדי אל
תעשו עצמכם עקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשה
כשהי' שלי הרי היא שלכ' ובאחר' זה כשהיא שלי בשאר השני'
שהיא פועלת באר' הרי היא היא שלכם אבל בשביעית שאי
ש אינה פועלת בארץ וכאלו אינה שלי לכך לא תהא שלכם
לפי שדיו לעבד שיהא כרבו וזה מבואר' וכי ימוך
אחיך ומכר מאחזתו מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו
אלא מפני דוחק ועוני מאחזתו ולא כל אחזתו למדה
תורה דרך ארץ שישייר לעצמו' ובא גואלו הקרוב אליו
וגאל את ממכ' אחיו הדין הזה שצות תורה הוא דרך רחמנות
במוכר שדהו מתוך דוחק ועוני שיוכל לגאול אותו לזמן קצ
קצוב הוא בעצמו אם השיגה יד ומצא כדי גאולתו או אח
אחד מקרוביו כדי שישוב לאחזתו קודם היובל ואם לא מצ
מצאה ידו ואין לו גואל קרו' שיוכ' ל' איל' אז יצרך להמתין
עד היובל ויצא ביובל בחנם ושב לאחזתו ובמוכר שדה זו
אינו יכול לגאו' כי אם אחר שתי שנים לפי שצריך שתעבד
ביד הלוקח שתי שנים שיאכל תבואתה וזהו שכתוב במספר
שני תבואות ימכר לך כי מלת שני כולל לשון שנים ולשון ש
שנים ו...וך שתי שנים אלו אינו יכול לגאול אלא משם
ואילך והנה זה בהפך מבית שהוא יכול לגאול שנה ראשונה
בענין שכתוב ימים תהיה גאולתו ומשם ואילך אינו יכול
לגאול זהו שאמר ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה ו
וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה לצמיתות' ובמדר'
וכי ימוך אחיך אלו ישראל שהם מכין מן המצית'' ומכר
מאחזתו שהם נמכרים ביד צוררי אומות העולם ובא גואלו
זה הקבה' שנאמר גואלם חזק ה צבאות שמו הקרוב
אליו דכתיב קרוב ה' לכל קוראיו זהו שאמר הכתוב אלך וא
ואשובה אל מקומי אין כתוב כאן אלא אלך אשובה שאלו
אמר אלך ואשובה לא היתה להן תקנה לישראל אלא אמר
הכה' אעפי' שאני הולך עושין תשובה ואני חוזר לכך כתו' אלך
אשובה ומתוך הצרה הבאה עליהם יעשו תשובה ויבקשו פני
שנאמר בצר לך ומצאוך ואני מחזיר להם שבינתי'' ואיש
כי ימכור בית מושב עיר חומה אחרי שהזכיר למעלה ומכר
מאחזתו שהוא השדה וצוה בו הכתוב שיצא ביובל מפני ש
שהוא עקר חיי האדם ומשם תצא פרנסתו הזכיר עתה מ
מכירת הבית שגדול בשתו עד מאד כשיצטרך למכור את
ביתו ולכך רצה התורה שיגאלנו תוך שנה ואין
הלוקח יכול לעכב ובמדרש
ואיש כי ימכור בית מושב זה הקבה' שמכר ביתו לב
בשדים בית מושב דכתיב כי בחר ה' בציון אוה למושב
לו כה ארע בו דכתיב וישרף את בית ה' ואת בית המ
המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש'
עד יתומה' דכתיב ואת כל חומות ירושלם סביב נ
נתצו כל חיל כשדים ימים תהיה גאולתו בתוך שנת'
ימים זהו שאמרו רזל' שני אלפים ימות המשיח אני ה'
אלהיכם אשר הוצאתי אתכם דרשו רזל' אני הוא
שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכ

בכור אני עתיד ליפרע מן המלוה מעותיו ברבית ואום'
של גוי הם וזהו שאמר אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת
מאלהיך וכן הזכיר בעבד לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך
ואמר לא תרדה בו בפרך לא יאמר לו החם לי את הכוס וא
ואינו צריך חמום הנפש תחת הכפן עד שאבא שמא תא...ר
מי מכיר בדבר אם לצרך אם לאו הרי הדבר מסור ללב לכך
נאמר בו ויראת מאלהיך לעקר משפחת גר על דרך
הפשט גוי עכו"ם שמעולם לא נתגייר והוא ממשפחת גר ובא
וכאור הכתוב כי בין שיהיה נמכר לגר שהוא תושב עמנו או
לעקר כלום' לגוי עצמו וכן תרגו' לארמאי מכל מקום אח' י
נמכר גאולה תהיה לו כי הדבר מסור לכל אחד מישראל ות
והוא שאמר אחד מאחיו יגאלנו או הקרובים שהם קודמים
וזהו או דודו או בן דודו יגאלנו או שיגאל הוא את עצמו
זהו השיגה ידו ונגאל ועל דרך המדרש לעקר זו מלכות
רומי וקראהו עקר על שם שעתיד הקדוש ברוך הוא לעקרה
מן העולם שנאמ' והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא וזהו ש
שאמרו במדרש וכי תשיג יד גר ותושב גר זה נבוכד נצר מ
מלך בבל ותושב זו מלכות מדי ונמכר לגר תושב עמך זו מ
מלכות יון או לעקר משפחת גר זו מלכות רומי הוציא לנו
המדרש מן הכתוב הזה רמז ד' מלכיות ולפי דעתי עשו זה
בכונה גמורה לפי ענין הפרשה כי יש בפרשה התעוררות ור
ורמז והבטחה לישראל מנא...ת שעבוד ארבעה מלכיות
ואם יש בה עוד רמז כי הגאולה תלויה בתשובה ואף אם
לא יעשו תשובה אי אפשר להתאחר מזמן הקץ הקצוב וכה
וכהגיע תור הקץ הקצוב לא ישאר לישראל שום עבודה בל
בלתי עבודת השם ית' ויש בה עוד רמז שעתיד הקבה' ל
להביא האומות לחשבון לפי ששעבדו בישראל וזה מזמן
השעבוד עד שנה הגאולה העתידה שקראה הכתוב יובל
והנה כל הפרש' בעינה מעידה על זה ומפני זה לקחו החכמי'
זל' רמז וסימן מן הכתוב לארבע מלכיות וס...ך למלכות הרב
הרביעית שקראת עקר אחרי נמכר גאולה תהיה לו וידוע כי
לשון אח...י הוא מופלג ורחוק וירמוז לגלות האחרון הזה וא
ואמר אחד מאחיו יגאלנו והוא משיח בן דוד שהוא משבט
יהודה מיוחד שבכל השבטים ועוד יכלו' אחד מאחיו כלומ'
שיהיה רגואל בשר ודם כשאר האחי' נולד מאב ואם כמשה בן
משה שהיה הגואל הראשון שבמצרים והזכיר לשון זה כנגד
אמונת המלכות הרביעית ודעת' כי הלשון הזה הירס אמונת'
ומקטע' רגליהון דרשיעיא ואמר או השיגה ידו ונגאל כלו'
בכסף והיא הגאולה בתשובה הנמשלת לכסף כי כשם שה
שהכסף לבן וטהור כך התשובה מטהרת הנפש ומלבנת הע
העונות ואמר וחשב עם קונהו הוא הקבה' הקונה שמים וא
וארץ שיביא לחשבון כל אומה ואומה ששעבדו לישראל מ
משנת המכרו לו כלומר מהזמן שהתחילו להשתעבד בהם עד
שנת זמן הגאולה וקרא הגאולה שנת היובל לפי שהיובל זמן
חרות שנאמר וקראתם דרור באר' לכל יושביה יובל היא וע
ועוד על שם יובילו שי למורא ועל שם שכ...וב והביאו את כל
אחיכם מכל הגוים מנחה לה' ואמר אם עוד רבות בשנים
אם מעט נשאר בשנים כלומר שהפדיון יהיה לפי השנים

בי לפי גודל התשובה תתקרב הגאולה או תתרחק ואמר ואם
לא יגאל באלה שאם לא ינאל על ידי תשובה בשנות הגאולות
האלה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו כלומר שלא יתאחר
זמן הגאולה מן הקץ הקצוב ואילך וזהו דעת רבי יהושע
שאמר בין עושין תשובה בין אין עושין תשובה מיד נגאלין
שנאמר אני ה' בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה ו
ואמר הוא ובניו עמו רמז לשני הקבוצים העתידים והם הנ
הנדחים והנפוצים עמהם זהו שאמר הוא ובניו עמו וזהו
שסמך לו כי לי בני ישראל עבדים כי כשהגיע תור הגאולה וה
הקצוב אינן מתעכבין אפי' שעה אחת ולא יהיו עבדים כי א
אם להקב"ה ואמר עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצ
מצרים להשוות גאולה זו לגאולת מצרים כי כיון שהגיע הק
הקץ מיד יצאו ״ אני ה' אלהיכם המבטיח אתכם בזה
לעתיד ׳ וחשב עם קונהו יזהיר הכתוב שידקדק עמו ב
בחשבון ולא יבא עליו בעקיפין לפי שגזל הגוי אסור מפני
חלול השם ובגוי שתחת ידו הכתוב מדבר ועפ"כ הזהירה ע
עליו תורה שיזהר עמו שלא יגזול אותו וכך אמרו רז"ל וכן
העלו שם בגמרא רבית' מציעא עד כי גוי מותר שנאמר לנכרי
תשיך וכתיב לא תשיך לאחיך אחיך ולא גוי אבדתו מותרת
שנאמר לכל אבדת אחיך ולא גוי טעותו מותר שנאמר לא
תונו איש את עמיתו עם שאתו בתורה ובמצות וכדא' שטעת
מעצמו אבל להטעותו אסור שהרי יש בזה חלול השם ואם
החזיר לו טעותו הרי זה קדוש השם ומפני זה צוה יעקב
לבניו להחזיר טעותו של גוי הוא שכתוב ואת הכסף המושב
בפי אמתחותיכם תשיבו בידכם ואעפ' שהיו המצריים עובדי ע
ע"ז צוה להחזיר אותו מפני קדוש השם והיה זה קודם מתן
תורה וכל שכן בזמן הזה שהאדם חייב בכך נגזלו אסור מכת
שכתוב ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך בזמן
שמסורין בידך ועוד מהכתוב הזה וחשב עם קונהו שיש לו
רמז שנשאר את העבד לדקדק עם הגוי אדוניו בחשבון כפי ש
שניו שאם לא דקדק וגזל ממנו יש בדבר חלול השם יותר מ
בהגוזל לישראל וכן מצינו בתוספתא דבבא קמא הגוזל את
הגוי חייב להחזיר חמור גזל הגוי מגזל ישראל מפני חלול ה
השם עכ' טעם הדבר כי הגוזל לישראל חברו אינו
קורא תגר ואינו נותן דופי באמונת ישראל אבל הגוזל
את הגוי קורא תגר ונותן דופי באמונת ישראל ובתורת משה
והרי זה מחלל את השם מעתה לזה תמצא שהתפלל שלמה
ע"ה להקב"ה כי כשיבא ישראל להתפלל בבית שבנה לשמו
שיתן לו שאלתו כפי מה שידע שראוי לכך זהו שאמר כא
כאשר תדע את לבבו ואם יבא הנכרי שם להתפלל שיתן לו
שאלתו על כל פנים זהו שאמר ועשית ככל אשר יקרא אליך
הנכרי כלומר בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו והטעם לפי
שהישראל אינו קורא תגר והגוי קורא תגר ׳ ואם לא יגאל
באלה דרשו רז"ל בפ"ק דקדושין או דודו זו גאולת קרובים א
או השיגה ידו זו גאולת עצמו ונגאל זו גאולת אחרים ולכך אמ'
ואם לא יגאל ויצא בשנת היובל על כרחו של גוי שהרי כמו
שתחת ידך הכתוב מדבר וכדאית' התם בגמר בגוי שאינו תחת
ידך כה אפשר לעשות כן וגם דרשו מה גאולת עצמו לשח

לשחרור אף גאולת קרובים לשחרור ומה גאולת עצמו לשחר
לשחרור אף גאולת אחרים לשחרור וכך העלו בסוף ואמרו
במקרא נדרש בין מלפניו בין מלאחריו והכל לשחרור לא
תעשו לכם אלילים קרא הכחות הנעבדים של עכו"ם
אלילים מלשון אילות ולא אמר אילים אלא אלילים להעיד
על מעוט כחם שאעפ' שהוא גדול אינו מעצמם כי אם מ
מזולתם ואחר שהזכיר אלילים שהם הכחות העליונים הזכיר
פסל ומצבה שהם מעשה ידי אדם הנעשים לקבלת אותן הכ
הכחות ומה שהזכיר ענין ע"ז בפרשה הזאת דרשו רז"ל כנ
כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי ע
עובד ע"ז אף אני אעבד ע"ז הואיל ורבי מגלה עריות אף אני
אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבתות אף אני אחלל שבתות
הואיל ורבי שופך דמים אף אני אשפוך דמים תל' לא תעשו
לכם אלילי' ואבן משכי' לא תתנו אפי' לשמי' מנהג עובדי ע"ז
היה שהיו מציירין אבן בציור נאה ונותנין האבן לפני הצלם
ומשתחוים עליה לפניו וזה כענין המצבה שאסרה תורה אפ
אפי' לשמים וכן נטיעות אילן אצל המזבח כי כל זה נהגו בהם
עובדי ע"ז ודרשו בספרא בארצכם להשתחוות עליה בארצכ'
אי אתם משתחוים אבל אתם משתחוים
על האבנים שבבית המקדש ״ את שבתתי תשמרו ומקדשי
תיראו דרשו רז"ל בתכ' הזהיר הכתוב על המדות וכתב הר"מ
הרמב"ן ז"ל כי פי' המדרש הזה שבא הכתוב להזהיר העבד הנ
הנמכר לגוי על ע"ז ושבת וגם מורא המקדש שיבא שם בכ
ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אלת
שהן אבות ללמד על כלן ויש גורסים הזהיר כאן ואם הנ
הגרס' כך רמזו שכל המצות בכלל שבת והמקדש והמשכיל
יבין עד כאן לשו' וביאור דבריו כי השבת והמקדש זכור ו
ושמור וידוע כי כל המצות שהן מצות עשה ומצות לא תע
תעשה בכללם וזה מבואר ׳ אני ה' הנותן שכר בקיומו או
המעניש העובר עליהן וכל מקום שנאמר אני ה' הוא לחומר
המצוה לגודל השכר או לגודל העונש ולכך סיימה פרשה זו
אני ה' בשתי מצות הללו שהרי המלך שהוא מצוה לעבדו ו
ואומר לו בגזרה עשה כך וכך ואחר כך מוסיף על אותה מצ
מצוה ואומר אני הוא המלך המצוה הנה הדבור הזה לחזק
מצותי בא וכל הפושע בה מתחייב בנפשו והמקיימה יש לו
שכר גדול וכן אמרו במדרש תנחומא ובפרשת בראשית יצא
ולמד מתן שכרן של מצות כשאמר פרעה ליוסף אני פרעה ב
במה גדלו ונתן לו שכר שנאמר ויסר פרעה את טבעתו תו'
הקב"ה שאמר על כל מצוה ומצוה אני ה' על אחת כמה וכמה
ללמדך שאין קצבה למתן שכרה עד כאן ׳ ענין המדרש ה
הזה כי יש בכל מצוה ומצוה שהזכיר בה אני ה' שכר עצום ו
ועקר לב וסו' מבשר ודם ולכך הזהיר שלמה ע"ה על האדם ש
שישמור כל מצוה שהקב"ה מזכיר בה לשון אני שהוא
כבודו של מלך הו' שאמר אני פי מלך
שמור ועל דברת שבועת אלהים·

אם בחקותי

עטרת חכמים עשרם אולת כסילים אולת . שלמה המלך
עה"ה הודיענו בכתוב הזה כי העושר היא מדה שהחכמים זוכ
זוכין בה ופושעים יכשלו בה כי כשהעושר ברשות
החכם הנה הוא לו עטרה וכבוד מפני שכל זמן שהוא חסר ה
העושר חכמתו בזויה ודבריו אינם נשמעים ועם העושר יש
לאל ידו להרים ראש האמת ולהשפיל השקר . ואת כל ה
הדוברים אותו . ועוד שפזר אותו במעלות
ובמעשים שהוא מתעטר ומתכבד בו ולכך הכתוב כי הע
העושר הזה שהוא עטרה לחכמים הוא לכסילים אולת לפי
שהכסילים מתגאין בעשרם ובו ירימו קרן להחזיק ידי כל ע
עובדי עבירה והגבר ידם לעשות כל דבר פשע והנה העושר
כדמיון השמש שהוא עושה שתי פעולות זו הפך זו מלבין ה
הבגד ומשחיר פני הכובס והכל לפי המקבל . כן העושר
בענינו יש בו שתי פעולות זו הפך זו עטרה לזה אולת לזה ו
והכל לפי דעתו של אדם ובא כפל הלשון שהזכיר שתי פע
פעמים אולת לומר כי העושר לכסילים אולת לנפש וכלל ה
הדבר כי הכסילים עשרם יכשילם ויאבדם אבדן הגוף ואבדן
נפש אבל החכמים נזהרין שלא ינזקו בו אבל הם מתכבדים
בו ומקבלים ממנו תועלת הגוף והנפש לפי שהם יודעים כי
העושר וההצלחה בעולם הזה אינו אלא הכנה לצורך הנפ'
כדי שתלמד החכמה ותקבל המושכלות ומזה הזכיר עוד אר
אולת שמחה לחסר לב ואיש תבונה יישר לכת כי השמחה ו
ושפע השלוה הוא אולת לחסר לב יגיע לו מזה שיעשה
אולת אבל איש תבונה יגיע לו מזה שיתקן מדותיו בסבת הש
השמחה והשלוה זהו יישר לכת יתקן בה מדות גופו ונפשו
ועל כן תאריך התורה תמיד בעשיית המצות ביעודי הצלחת
הגוף ושפע השלוה והטובה בעולם הזה וידוע שאין הדברי'
ההם תכלית כי הם יעודים גופניים שכלם בתאוות והוויות
הכנות לנפש השכלית לדרוש ולהשיג ידיעת השם . כדי
לזכותה בסוף באור פני מלך חיים שהוא התכלית ולכך תב
תבטיח התורה כי בעשותנו החקים והמצות
יגיעו אלינו הכנות העולם הזה שבהם נזכה ונהיה חיי עד מ
מה שלא הגיעו לנו מעולם על השלמות לא במקדש ראשון
ולא במקדש שני זהו שכתוב אם בחקתי תלכו ואת מצותי ת
תשמרו ועשיתם אותם . החקים שהזהיר בהן כאן הם השם
השמטה והיובל שהזכיר בפרשה של מעלה ואמר עתה כי
אם נלך בהם ונשמור המצות שיתן הגשמים בעתם ויברך ל
לנו התבואה והפירות וכל צמח האדמה כדי שיהיה לנו בזה
השפע והשלוה כי יתר ההכנות . ונתתי שלום בארץ א
אחר שהזכיר שפע הברכה והטובה והשובע התם במדת הש
השלום ודרשו רז"ל שמא תאמר הרי מאכל והרי משתה אם
אין שלום אינו כלום לכך נאמר אחר כך ונתתי שלום בארץ
שהוא שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא א
את הכל . ועל דרך הקבלה ונתתי שלום בארץ יב
יבטיח הכתוב שיתן יסוד עולם מחובר בארץ שנברא שית כי
עם זה יתברך העולם והוא כענין שכתוב וגם את העולם נתן
בלבם כי הלב הוא הארץ וזה מבואר כי על כן אמר בארץ ב

בלבם כי הכל בכל כאשר יהיה האופן בתוך האופן ולפי שה
שהשפע בא אל היסוד מהנצח וההוד שהם למודי ה' והם
המשפיעים כח בו על כן אמרו רז"ל תלמידי חכמים מרבים
שלום בעולם והוכיחו זה ממה שכתוב וכל בניך למודי ה' ו
ורב שלום בניך . ורדפו מכם חמשה מאה ומאה
חמשיות מכם רבבה ירדפו והנה יבא החשבון מכוון ושוה
כי כשם שיש במאה כ' חמשיות כן יש ברבבה כ' פעמים ה'
מאות שהם מאה חמשיות . ודרשו רז"ל ורדפו מכם חמשה
מאה ומאה מכם רבבה ירדפו היה לו לומר ומאה מכם שני
אלפים ירדפו לפי חשבון ה' מאה אלא אינו דומה מועטין ה
העושין את התורה למרובין העושין את התורה . ופניתי
אליכם שיהא רצוני דבק בכם וידוע כי זה תכלית השכ' כי רצון
השם ית' הוא חיי העולם הבא וכענין שכתוב כי רגע באפו
חיים ברצונו וגם זה מרמזי התורה שבה עניני' שהם הבטחה
לעתיד ועל כן תמצא בפרשה זו יעודים גופניים ושכליים
כי מה שאמר והתהלכתי בתוככם אין להבין אותו יעודי
הגוף אלא יעודי הנפש לעולם הבא וכענין שכתוב מתהלך
בגן ודרשו רז"ל מהפסוק הזה והתהלכתי בתוככם אמר עתיד
הקב"ה לטייל עם הצדיקים בגן עדן וכבודו ביניהם והמשיל
השגת התענוג אשר לנפשות למחול שהוא עגול כי העגול
אין לו התחלה וסוף וכן אותו התענוג אין לו סוף ותכלית ולפי
שהעגול סובב תמיד הנקודה והנקודה באמצע ולכך אמר ו
וכבודו ביניהם וכן הזכיר בכאן בתוככם כי המשיל את יש
ישראל למחול ולעצמו לנקודה ואחר שאמר והתהלכתי ב
בתוככם אמר והייתי לכם לאלהים והוא מה שאמר וכל אחד
אחד ואחד מראה לו באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה והוא
משל לקרוב הידיעה וההשגה כמי שיש ידיעה בחברו והוא
מבחין אותו ומכירו בברור ואין להבין לשון זה ממש כדבר
העומד לפני האדם אבל הוא כענין כי זה משה האיש שכב'
היתה להם ידיעה בו ולא היה עומד עמהם ונתבאר כאן ש
שכר עולם הנשמות וערב אותם הכתוב בכלל היעודים . ה
הגופנים וסמך על שכלו של משכיל שיבינהו מתוכם ולרוב
מעלת העולם ההוא . לא תזכיר התורה בשום מקום ע
עניני מפורש כי הוא נעלם ועמוק מהשגת היחידים בעוד
שהם בחומר ואפי' הנביאים לא נתנבאו עליו וכן דרשו רז"ל
כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא לימות המשיח . אבל
לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך בארו בכאן רוב ע
עומקו והעלמתו שאפילו הנביאים לא נתנבאו עליו .
והנה כל הפרשה הזאת בין ביעודים גופניים בין ביעודים ש
שכליים הבטחה עתידה היא כי בעולם לא נתקיימה . אבל
תתקיים בזמן השלמות . ונתתי משכני בתוככם ולא
תגעל נפשי אתכם . געילה לשון פליטה וכן כי שם נגעל
מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין את העור בשמן ובזה
הענין לא מאסתים ולא געלתים לא פלטתי אותם כלום לא
רחקתי אותם וכן תרגם אנקלו' ע"ה ולא ירחיק מימרי .
ועל דרך הקבלה ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי את

אתכם נפשי האמור בהקבה הבונה על השכינה וזה אשר לא נשא לשוא נפשו כמה שכתוב לא תשא את שם אלהיך ותרגם אנקלוס לשום את שמו לאשראה שכנתיה וזהו אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי כי מדת הדין היא וזהו ותקצר נפשו בעמל ישראל כי השכינה מצרה כעמל ישראל ובכל צרותם לו צר וזהו במסתרים תבכה נפשי מפני גוה וקראוהו חכמי האמת בתי בראי ומפורש אמרו בספרי וגעלה נפשי אתכם זו סלוק שכינה אבל בכאן מפני שהזכיר משכני שהוא השכינה נצטרך לומר כי כשהזכיר נפשי הכונה למעלה על הבינה שהיא נפש המדות שאלו היתה הכונה על השכינה מה טעם שיאמר שלא תגעל אותנו כי כיון שהיא בתוכנו אין צריך לומר שלא תרחיק אותנו אבל ענין הכתוב שאמר ונתתי משכני זו שכינה. הכוללת והם והמושכת כח שבעה ולא תגעל נפשי על נפש המדו' שתקבל אותנו כי הנשמות משם שרשן ושמה תשוקתן ולכך באר שאחר שתקבל אותן שלא תפליטם והיא הבטחה שלא נצ נצטרך לגלגול ·· ורמז בכאן כי כל הבנין שלם כי היא הבטחה הזמן השלמות ויהיה זה כענין שכתוב בעמוס נשבע אדני אלהים בנפשו כי האדון אשר בו הרחמים נשבע בנפשו הוא נפש המדות והוא כענין שאם דוד עה' כאמונתך ענני שהיא החכמה והיא שבועה וכן אמר הכתוב בפירוש נשבעת לדוד באמונתך וזה מבואר ·· ואולך אתכ' קוממיות בכל הזכרתי למעלה כי פרש זו עם הבטחותיה הנפלאות לא נתקיימה לעולם בשני המקדשים אך תתקיים לעת"ד ומפסוק זה הוכיחו רז"ל שהקומות יחזרו לעתיד למאתים אמה והוא שדרשו רז"ל במסכת סנהדרין וכן בפ' הספי' קוממיות שתי קומות של אדם הראשון דבר' ר' מאיר רבי יהודה אומר מאה אמה כקומת ההיכל שנ' מחוטבות תבנית היכל ומה שאמר שם עתיד הקבה להביא אבנים טובות ומרגליות וחוקק בהם עשר ברום עשרים ומעמידן בשערי ירושל' שנ' ושעריך לאבני אקדח שהנראה מזה שיהיו הקומות עשרים אמה לא יותר לכך הוצרכו לומר שאין זה נאמר בשערי הבתים כי מאין יכנסו אותם הקומות אלא בשערי החלונות והנה בפרשה זו ביעודים הטובים הללו התחילה באלף אם בחקותי וסיימה בתיו קוממיות והנה זה להורות שאין הברכות האלה לישראל בתשלומין אלא בזמן שיקיימו כל התורה כלה מאלף ועד תיו ופרשת האלות הסמוכה לנו תתחיל בואו ואם לא תשמעו לי ותסיי' הפרש' כלה בהא בהר סיני ביד משה והוא חצי השם ועל שם שכתוב עמו אנכי בצרה ודע כי פסוקי האלות רבים מפסוקי הברכות וכן באל באלות של משנה תורה והיה זה כדי לאיים על הבריות ולהפחידם על העברות ברבוי הקללות ·· וכן מצינו בשכינה שהיא מדת הדין היתה כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל והרחמים בקרבה וזה סוד הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה כאורו כי המדה הנקראת כל שהיא מדה כבודה כל כ"ונר מדת הכבוד בת מלך היא בפנים אעפ' שהיא לבושה מבחוץ ממשבצות זהב · ואמרו במדרש לא תאמר כשבא לברך מעט בברכות וכשבא לקלל רבה בקללו' לכך בברכות מתחיל באלף ומסיים בתיו שהן אותיות רחוקות זו מזו

ללמד שהברכות יהיה להן עקר אבל בקללות מתחיל בואו ומסיים בהא לרמוז שילכו להן מהר שאין להן עקר שהרי מם מוא להא לא כלום ·· ואם לא תשמעו לי שלא תלמדו התורה ומונה והולך ז' עברות זו למעלה מזו אחת ולא תעשו כיון שאינן לומדין אין עושין הרי שנים ואם בחקתי תמאסו הרי ג' מפני שאין טעם החקים נודע מואסין בהן ואם את משפטי תגעל נפשכם מואסין את הדינין כגון משפטי הגזל והעריות שרוב הבריות חומדים אותן והן עול גדול הכבד על הרשעים וכדי להודות כמה קשה מי שמואס במשפטי השם ית' התחיל בהם בכאן בפרשה זו וסיימה בהן הפרש' בסוף כל האלות שנאמר יען וביען במשפטי מאסו והרי ד' לבלתי עשות לא די שאין עושין אלא שמונעים אחרים מלעשותן והרי חמשה ·· את כל מצותי יבא מזה שיכפור בכל המצות כי לא אמר את כל המצות והרי ו' ·· להפרכם את בריתי עד שיהיה כופר בעקר והרי ז' · והא לם למדת שיש כאן ז' עברות כי עברה גוררת עברה ומתוך שאין אדם לומד יבא אל השנית ומן השנית אל השלישית עד שיביאהו אל השביעית לכפור בעקר ·· אף אני אעשה זאת לכם · על דרך הפשט אפקוד עליכם כזאת לפי שם שמדותיו של הקבה' מדה כנגד מדה וכשם שחטאתם בז' עברות שהזכיר כך אפקוד עליכם בז' פורעניות המבהילות אתכם את השחפת ואת הקדחת הרי שנים וכדי שלא יחשבו בעצמו שיחיה מתוך המכות הללו תל' מכלות עינים ומדיבות נפש כלומר שימות בהן הרי ג' וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו הרי ד' ונתתי פני בכם ונגפתם הרי חמשה ורדו בכם שונאיכם הרי ו' ונסתם ואין רודף אתכם הרי שבע פורעניות ומזה אמר הכתוב שבע על חטאתיכם כלומר שבע פורעניות על חטאתיכם שהם ז' והזכיר עוד שנית ז' פורעניות אחרות ואלו הן ושברתי גאון עזכם זה בית המקדש שנ' הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם הרי א' שמיכ' כברזל הרי ב' ארצכם כנחושה הרי שלשה ותם לריק הרי ד' ולא תתן ארצכם הרי ה' ועץ הארץ לא יתן הרי ו' פריו והרי ז' כי מלת לא יתן תשמש לשניהם לא יתן העץ ולא יתן הפרי והרי לך ז' פורעניות והזכיר עוד שלישית ז' פורעניות אחרות ואלו הן והשלחתי בכם את חית השדה והיא אחת וכוללת נ' גרוי חיה גרוי בהמה גרוי שאר שרצים והוא שכתוב ושן בהמות אשלח בם עם חמת זוחלי עפר ושכלה אתכם הרי ד' והכריתה הרי ה' והמעיטה הרי ו' ונשמו הרי ז' · והזכיר עוד רביעית ז' פורעניות אחרות והן חרב נוקמת נקם ברית הרי א' ונאספתם אל עריכם הרי ב' ושלחתי דבר הרי ג' ונתתם ביד אויב הוא החרב שהזכיר בשברי לכם מטה לחם הרי ד' ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד הרי ה' והשיבו לחמכם הרי ו' ואכלתם ולא תשבעו הרי ז' · והזכיר עוד חמישית שבע פורעניות אחרות אכילת בשר בנים ובנות הרי אחת השמדת במות והכרתת חמני' הרי ב' שמתוך השמדת הבמות החמנים נופלים ונוף העז' נקרא חמנים לפי שנעשית לשם מזלות החמה ונתתי את פגריכם הרי ג' וגעלה נפשי זו סלוק שכינה הרי ארבע עריכם יהיו חרבה הרי חמש שממון מקדש מן הגדודיות הרי ו' ולא אריח

בריחת ניחוחכם הרי שבע והשמותי אני את הארץ אין זו
פורענות אלא מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים
נחת רוח בארץ · ועל דרך הקבלה אף אני אעשה זאת לכם מ
מלת אני רמז אל מדת הדין וכן ככל אשר אני ומזה אמר
הרמבן זל כי הוא כאלו הוא הפוך אף אני זאת אעשה לכם
לבאר כי מלת אני היא המדה הנקראת זאת וזאת הא אחרונה
מיסרת את האדם בשעת הכעס ולכן אמר ויספתי ליסרה
אתכם בתוספת הא ולא אמר ליסר ועני׳ ויספתי אתן תוספת
במדת הדין שהיא ההא של ליסרה אתכם כי בבית ראשון
היו תוכחות אלו ושם התפארת והכבוד וכן אמר הנביא עה
עוד בית קדשנו ותפארתנו ודומה לזה לא אוסיף לקלל
שענינו לא אתן תוספת במדת הדין לקלל עוד והוא הסרסור
והאדריכל שהזכירו רזל במדרש כבר והיא המקרבת אותו
בשעת הרצון ולוחמת בעדו כנגד אויביו ועליה אמר דוד עה
אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח וכן אמר הנביא
שובו אלי ואשובה אליכם אשוב לא נאמר אלא אשובה
וזהו ויסרתי אתכם אף אני לא די שאני אדון הדין אלא
אף אני איסר עב ומה שאמר שבע על חטאתכם המדה הנ
הנקראת זאת והיא האומרת ויסרתי והכיתי נקראת גם כן
שבע ובת שבע והיא היתה אם שלמה וזהו ובפשעיכם שלחה
אמכם וזה מבואר ·· ואם תלכו עמי קרי זו דרך התורה כאש
יצליחו עניניו של אדם ויצאו לו על הנכונה שיתבונן
בעצמו וישית אל לבו כי הוא חסד השם ית׳ לא מפני זכותו
ומעשיו הטובים ובענין שכתוב לא בצדקתך וביושר לבבך
וכאשר יבאו עליו צרות ומקרים שיודה עלי פשעיו לה׳
ויחשב כי אין זה אלא מצד חטאו ולא שיתלה אותם במקרה
כי אם יתלה זה במקרה הנה הקבה יוסיף לו מאותו מקרה
וזהו שאמר ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי בקרי
והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי וכן אמר עוד ואם בזאת ל
לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי
כלומר אשפכנו עליהם בחמה ·· ואפו עשר נשים · החשבון
הזה נאמר על רבוי כהרבה מקומות בתורה וכן זה עשר
פעמים תכלימוני ועל שם שהוא סוף כל החשבון והכל נכלל
בו על כן לוקח החשבון הזה להורות על הרבוי וכן מצינו
חשבון שבעה שהוא נאמר גב על הרבוי כי שבע יפול צדיק
וקם וכתיב ביעקב וישתחו ארצה שבע פעמים וכתיב עד
עקרה ילדה שבעה כלומר רבוי בנים והטעם כשבעה שהוא
נאמר על הרבוי מפני שלא תמצא בכל אותיות אב זוג
אותיות כסדר שיהו עולין שבעה אלא גד והפכו דג שהוא מ
מין הרבוי בענין שכתוב וידגו לרב ועל כן לוקח חשבון
השבעה לרבוי כחשבון העשרה · והשמותי את מקדשיכם ·
אף בשעה שהם שוממין בקדוש הן העומדין וכן אמרו במדר
תלים אמר רבי פדת בין שחרב בית המקדש בין שלא חרב
אין השכינה זזה מתוכו שנאמר ה׳ בהיכל קדשו ה׳ בשמים
כסאו אעפ שכסאו בשמים השכינה בבית המקדש וההיכל כ
בקדושתו עומד שנ׳ והיו עיני ולבי שם כל הימים וכן הוא א
אומר ויענני מהר קדשו סלה אעפ שהוא הר בקדושתו עומ
סלה וכהא כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ושכנתי כתי
אף על פי שחרב ונעשה שדה שכינתי בשדה אמר רבי אחא
לעולם אין השכינ זזה מכותל מערבי שנ׳ הנה זה עמד אח

כתלנו ·· ושממו עליה אויביהם · שממה תהיה לאויביהם ש
שלא ימצאו בה נחת רוח וכשורה טובה היא לישראל וכן ד
דרשו רזל בתכ׳ זו מדה טובה לישראל שלא יהו ישראל א
אומרים הואיל וגלינו מארצנו עכשו האויבים באים ומוצ
ומוצאים עליה נחת רוח שנ׳ ושממו עליה אויביכם היושבים
בה אף האויבים הבאים אחריכם לא ימצאו בה נחת רוח
עכ׳ ומזה אמר שאף היושבים בה ינהגו שממה עליה שלא
יבנו עליה חומה ומגדל וכל האומות ישתדלו לבנותה ואין
להם כח ויש בזה סימן גדול לישראל שמיום שחרבה לא ק
קבלה אומה ולשון ולא תקבל עד שישובו אפרוחיה לתוכה ··
וכשלו איש באחיו · דרשו רזל בעון אחיו מלמד שכל ישראל
ערבים זה לזה וכן אמר משה כל איש ישראל כל ישראל
נתפסים בעון איש אחד וכן אתה מוצא בעכן שהוא החוטא
וכל ישראל נתפשין כחוטאו שנא׳ חטא ישראל וגם גנבו וגם
כחשו וגם שמו בכליהם חטא היחיד תלאו על כל ישראל ומזה
אמרו בשיר השירים רבה אל גנת אגוז ירדתי למה נמשלו
ישראל לאגוז מה אגוז אתה נוטל אחד מן הכרי כלן מרדדין
ומתגלגלין זה אחר זה כך לקח אחד מהם כלן מרגישין שנאמ׳
האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף בשבתכם עליה מ
בפסוק אז תרצה עד כאן תמצא עשר שמטות כי כן בשבעי׳
שנה של גלות בבל יש י׳ שמטות שבטלו אותם וכל התורה
כלה אינה אלא רמזים ואז ירצו את עונם מכאן דרשו רזל
יסורין מכפרין כשם שהקרבנות מכפרין כתיב הכא ואז ירצו
וכתיב בקרבנות ונרצה לו לכפר עליו ולא עוד אלא שהקרבנו׳
בממון והיסורין בגוף ·· וזכרתי את בריתי יעקוב · מנה
הכתוב בכאן שמות האבות למפרע ועל דרך הפשט מה
שהקדים יעקב לומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו
כדאי הרי יצחק עמו ואם אין יצחק כדאי הרי אברהם עמו
ונאמרה זכירה בשניהם וביצחק לא נאמרה זכירה שאפרו
צבור ומונח על גבי המזבח ·· ועל דרך המדרש נאמר באב
באברהם וביצחק אף שיצאו מהם ישמעאל ועשו וביעקב
לא נאמר בו אף שמטתו היתה שלמה אין לי אלא אבות אם
אמהות מנין תל׳ את את ואין אתין אלא אמהות שנאמר
שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את
יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברתי את את לאה וכן דרשו
בתכ׳ ·· ולפי דעתי מה שהזכיר באברה׳ ויצחק לשון אף לפי
שמלת אף רמז למדת הדין כלשון האף תספה צדיק עם רשע
רשע והזכירה מדת הדין בשניהם כי היו שוין בה בענין
העקידה זה מתגבר על יצרו לשחוט את בנו
וזה מתגבר על יצרו להשחט ומזה
הזכיר הכתוב בהם וילכו שניהם יחדו כלו בכונה אחת ומה
שנכתב יעקב מלא בואו מצינו בה׳ מקומות שנכתב יעקוב מ
מלא וכה׳ מקומות נכתב אליהו חסר ודרשו רזל יעקב נטל
אות אחת משמו של אליהו ערבון עד שיבא ויבשר לבניו ··
ועוד בדרש למה הזכיר זכות הארץ עמהם אמר ריש לקיש
משל למלך שהיו לו שלש בנות ושפחה אחת מגדלתן כל
זמן ששואל בשלום הבנות אומר שאלו לי בשלום המגדלת
עב וקרא שלש מדות האבות בשם בנות ·· ועל
דרך הקבלה וזכרתי את בריתי יעקוב הקדים יעקב
לשאר האבות כדי להקדים זכור שהוא

הרחמים ולסדר המדות מכמטה למעלה ופרט המדות שבעה יעקב נכלל עמו שני עמודי שמים וקו האמצעי והרמז בתוספת ואו של יעקוב ויצחק ואברהם והארץ הרי זה ז וזהו לשון בריתי יעקוב בריתי שהוא יעקוב וכן בכלן בריתי יצחק בריתי אברה׳ וקרא לכל אחד ואחד מהאבות של מעלה ברית על שם שבלן נכללין כברית והארץ שהיא שמורה כלולה מהם אזכר גם כן והסדור הזה בעצמו אחז הכתוב האומר ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים בפניו זה יעקב מבקשי פניך יעקב סלה בכחו זה יצחק והגדול זה אברהם ועוד הקדים יעקב כדי שיהיה הכבוד כסהכל בדמות החקוק בחיות המרכבה ומרחם על ישראל ׃ ומה שנכתב יעקוב בלא בואו ירמוז על השטית שהיא מדתו והיא הוא שבשם הג דול מלבד שיש במלת יעקוב כשרוא מלא בואו התעודות ורמז כי ביו׳ פני החיה המרובעת קבועין פני יעקב ומכאן תבין רביעית יין לכבש ולא כן לפר כי אם חצי ההין ולאיל שלישית ההין גם עליו הזכיר יחזקאל עה׳ וידי אדם מתחת כנפיהם באחרית התיבות תם ל הורות עליו ויעקב איש תם ומזה אמר יושב אהלים והוא כאלו אמר יושב הכסא ועוד אהלים של מטה ושל מעלה וכבר הזכרתיו בסדר תולדות יצחק והצריך לומר והארץ אזכור כדי להזכיר המרכבה בשלמותה שאין מרכבה פחותה מ מארבעה ׃

ודעת הרמבן ז״ל בסוד הכתוב כי יעקב והוא והשם המיוחד ידבר ולכך יעקוב מלא בואו ועל כן יאמר וזכרתי כלומר אמשיך שפע אצילות סלמעלה ואשפיע על האבות העליונים והארץ הכלול מכלם אזכור גם כן ואז ארחם על ישראל והרי כל הבנין שלם והמדרש שקרא את הארץ הזאת בשם בגדולת כלפי הבדות שהם למ למעלה מכנה ובאו לרמוז בזה כי האבות שהזכיר הכתוב אין הכונה בהן כשל מעלה וקראן ברית לפי שכלן נכללים בארץ הנקראת ברית וכמו שהזכרתי ׃ ואף גם זאת על דרך הפשט יאמר אעפ׳ שאני עתיד להביא עליהן זאת הפורענות לא אמאסם בגלות אבל אשמור להם הברית ׃ ועל דרך המ המדרש אמר זאת על התורה שכתוב בה וזאת התורה ובא לרמוז שהתורה לא תזוז מהם אפי׳ בהיותם בגלות בארץ איביהם כענין שהבטיח בפסוק כי לא תשכח מפי זרעו ומ ובזה דרשו רז״ל בתכ וכי כה נשתייר להן לישראל שלא נמ נמאסו ושלא נגעלו והלא כל המתנות הטובות שנתנו לישראל נטלו מהם ולולי התורה שנ שתיירה להן לא היו להן האומות כלום כונו בזה למה שאמרתי ׃ לא מאסתים בימי אספסיינוס ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן אני ה׳ אלהיהם בימי גוג ומגוג שאין כל כדי׳ יכולה לשלוט בהם ׃ תמצא בפרשה זו מן ואת לא תשמעו לי עד נעלה נפשם שע׳ תיבות בכוון ואין בכלן זכרון השם ובא לרמוז על שע׳ שנים שחטאו השבטים בארץ ועל שם שאמרו אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי וגו׳ ׃ ותמצא בדברי הימים ושבועתו לישחק בשין וקרי בצדי׳ שנשבע לו הקבה׳ שאם אין בניו חוטאים יותר מש׳ע׳ שנים שלא יגלה אותם מן הארץ והוא שאמר יחזקאל ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום יום לשנה יום לשנה נתתיו לך ׃ ועל דרך הקבלה ואף גם זאת לרמוז כנסת ישראל שנקראת זאת מאת ה׳ היתה זאת וזאת אשר דבר להם אביהם והכונה שבכל מקום שגלו ישראל שכינה עמה׳ וזהו שאמר לא מאסתי׳ ולא געלתי׳ לכלות לכלתם סתי׳ בשביל כלתם לא אפר בריתי אתם וזהו שהזכיר אסף הבט משמים וראה ופקד גפן זאת הבט משמים וראה כמו ואתה תשמע השמים ופקד גפן של זאת ובא׳ בתוך דבריו כי הגפן של זאת מכורסמת מן האומה הנקראת חזיר מיער והעין תלויה לרמוז על אמונתם וכבר הזכרתי זה מפסוק ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום ושם תראה ׃ ודע כי מ מדרך הקבלה יש הפרש גדול בין לשון אף ללשון גם אעפ׳ ששניהם לשון רבוי כי לשון אף ירמוז למדת הדין בכל מק מקום ולשון גם ירמוז למדת רחמים מלשון גמילות חסדים כענין וגם שמע בקולי והשמיעה ברחמים וזהו ואף גם זאת כי מלת זאת כלולה מן הדין והרחמים וזה מבואר ׃ וזכרתי להם ברית ראשונים אחר שהזכיר בפסוק וזכרתי שלש בריתות בעליונים יזכיר עתה שתים בתחתונים הוא שאמר להפר בריתי אתם וזכרתי להם ברית ראשונים ואמר ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם אין צריך לומר שלא אמאסם ולא אפר בריתי אתם הוא ברית של סיני שכתוב בו כרתי אתך ברית ואת ישראל אבל אזכיר להם ברית ראשונים כ כלומר ברית דורות ראשוני׳ יוצאי מצרים הוא שאמר אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים להיות להם לאלהים ולומר לה׳ אנכי ה׳ אלהיך ׃ ועל דרך הקבלה ברית ראשונים ברית שלשה העליונים שהם ראשונים לשבעה כמו הראשון אדם תולד כי בעבור שהזכיר למעלה בפסוק וזכרתי הראשון שלשה אבות העליונים ממטה למעלה והמצאם בפרטם ש שבעה וכמו שהזכרתי על כן יזכיר כאן בפסוק וזכרתי השני על שלשה העליונים כדי להשלים הבנין ועוד כי מדת הרחמים הרמוזה בו׳ שהיא מכלל השבעה כלול׳ מן הרחמי׳ והדין ולכך יוסיף שנית ויבטיח׳ כי בהיותם בארץ איביהם יזכיר להם ברית ראשונים שהם עצם הרחמים העליונים ואמ׳ אשר הוצאתי אתם כלומר לפי שאני הוצאתי׳ ממצרים כדי להיות להם לאלהים וזה מבואר ׃ איש כי יפליא נדר לא אמר ידור נדר אלא יפליא מלשון פלאות חכמה כי הנדר מושך מהחכמה והחכמה למעלה מהנדר ואמרו רז״ל בסדר המעלות חכם קודם למלך וכן הנדר למעלה׳ מהשבועה שהרי הנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות ועל כן הזכיר בנדר לשון יפליא ׃ בערכך נפשות כתב רשי ז״ל׳ ערכך כמו ערך וכפל הכפין לא ידעתי למה ועל דרך הפשט הפרשה הזו בדיני הערכין מדיני היובל היא וכן הוא מזכיר ענין היובל במקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה וענין הערך הוא לשון דמים כי האומר ערך דבר שנפשו תלויה כי יתן ערך נפשו והיה ערכך הזכר בין נכבד בין הדיוט יתן כפי ש שניו והוא הערך הקצוב בפרשה לזכר ולנקבה ׃ ועל דרך המדרש בערכך נפשות אמר הקבה׳ לישראל אם אתם מביאין לפני ערכין מעלה אני עליכם כאלו הקרבתם נפשותיכם לפני אמר הקבה׳ לישראל בזכות הערכין אני מציל אתכם מעדיכות גיהנם שנ׳ כי ערוך מאתמול

תפתה ואערוך לפניכם שלחן לעתיד לבא שנ' תערוך לפני
שלחן עכ' ומה שאמר בערכך ולא בערך משפט הלשון כן
שיוסיף אות כף בתחלת תיבה וכן באמצעיתה וכן בסופה
בתחלתה לדמיון כמו והייתם כאלהים והנה שכה כבשרו
באמצעותה הוא שנוסף על תיבת אני ויאמר אנכי בסופה
בערכך הכהן כסף הערכך בערכך נפשות י"י ועל דרך הקבלה
אומר אני כי יתכן לומר כ טעם תוספת הכף מקום הזה מ
מפני שכסא הכבו' בצורת אות כף זקוף כלפי מעלה מעותד
לישב עליו ועל זה אמרו בהגדה באלפא ביתא דרבי עקיבא
עמד כף לפני הקבה' ואמר רבונו של עולם רצוני שבי תברא
העולם שבי קוראין כסאך כתרך וכנוייך ומפני זה נתיסדה
תיבת כסא על אות כף וממה שהחיות שפניהם פני אדם
נשאות הכסא תבין סוד הכתוב אחור וקדם צרתני ותשת ע
עלי כפכה קרי ביה כף שלך ומן הידוע כי שרש הנפש הש
השכלית בכסא הכבוד וכשאמר בערכך נפשות לה' כיחוד
בלת בערכך בערך כף ונתבאר מזה כי הנפשות אשר לה'
הב' בערך כסא הכבוד כי גם הנה מרכבה לו יתע' ואמרו רז"ל
שלשה נ כנסו זה לפנים מזה משה ומשה נגש אל הערפל
לפנים כבנו צדק ומשפט שנ' צדק ומשפט מכון כסאך
לפנים כהם נפשותיהן של צדיקים שנא' אשר בידו נפש כל
חי ואומר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה'
אלהיך ותמצא מלת נפשת חסרת וזאו' לרמוז שאין כל
הנפשות לה' וכמו שאמרו ראיתי בני עליה והיו מועטין "
מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה היה ראוי להיות סדור
הכתובים אם מבן חדש ועד בן חמש שנים ואם מבן חמש
שנים ועד בן עשרים שנה ואם מבן עשרים שנה ועד בן
ששים שנה ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר וסיום
הפרשה אבל מפני שהתחיל הפרשה איש כי יפליא הוצרך
להתחיל מבן עשרים שהרי בן חדש ובן חמש שנים קטן
הוא ולא איש ועוד שהם אינן מעריכין את עצמן אלא
הגדול אומר ערך בן חדש זה עלי או ערך בן חמש שנים זה
עלי ואחר שהתחיל מבן עשרים הוצרך לסדר אם מבן חמש
ועד עשרים שהתחיל בו ואמר אחרי כן ואם מבן חדש ועד
בן חמש שנים שהתחיל בו ואמר אחרי כן ואם מבן ששים
שנה ומעלה כך פירש הרמבן ז"ל " ואם מך הוא מערכך
דרשו רז"ל החייהו מערכך לומר שאם נדר ערכי עלי והוא
חייב לתת הערך הקצוב בפרשה לפי שניו כדי לצאת ידי יד
נדרו והקדשו והוא עני ואינו רוצה ליתן בד' נכנסין לביתו
וממשכנין אותו ומשיירין לו כדי חייו מהערך עצמו ונוטלין
את השאר ויצא בזה ידי הקדש ואעפ' שלא השלים כל
ערכו ואעפ' שנתעשר שוב אינו חייב כלום והדין הזה במ
במעריך כמו בבעל חוב שאם אין לו ללוה כשיעור החוב
שליח בד' הנכנס לביתו משייר לו הצריך לו כדי חייו ונוטל
א' השאר וגמרינן מיכה מיכה כתיב הכא בערכך ואם מך
הוא מערכך וכתיב בבעל חוב וכי ימוך אחיך מה להלן מס
בסודרין אף כאן מסדרין

אבל הפרש זה יש בינידן שהרי בבעל חוב חייבה
תורה להחזיר המשכון כסות יום וכסות לילה ולא חייבה כן
במעריך שאין בד' חייבין להחזיר לו כסות יום וכסות לילה
טעם הדבר מבואר בגמרא בבבא מציעא בסוף בפרק

הבקבל דאמרינן התם אמר קרא ושכב בשלמתו וברכך מי ש
שצריך ברכה כלומר דהיינו הדיוט יצא הקדש שאינו צריך
ברכה דשם מקשה ולא והכתיב ואכלת ושבעת וברכת ושם
דהקדש צריך ברכה הוא מדקא מזהיר וברכת ומתרץ אלא
היינו טטמא משום דכתיב ולך תהיה צדקה מי שצריך
צדקה יצא הקדש שאינו צריך צדקה שכל הצדקות שלו
ויש לך להשכיל איך העלה שם בגמרא שהקדש אינו צריך
צדקה אבל ברכה צריך וזה מבואר למשכיל " והעמידו
לפני הכהן והעריך אתו הכהן יעריכנו הכהן והעריך הכהן
בערכך הכהן והעריכו הכהן כאשר יעריך אותו הכהן וחשב
לו הכהן לכהן תהיה אחזתו וחשב לו הכהן עשרה כהנים
כתובין בפרשה זו ואמרו רז"ל בשלהי מסכת מגלה הקרקעות
תשעה והכהן ואדם וכיוצא בהן ובאור זה כי מי שהקדיש
קרקע ובא לפדותו צריך עשרה בני אדם לשומו והתשעה
יהיו ישראלים ואחד מהן כהן ומזה אמרו בגמרא עשרה
כהנים כתובין בפרש' זו דל חד לגופיה ואידך הוי מעוט אחר
מעוט אין מעוט אחר מעוט אלא לרבות שיהיו
התשעה ישראלים ואחד מהן כהן " לא יחליפנו ולא ימיר
אותו טוב ברע או רע בטוב הטעם בזה מפני שירדה תורה
לסוף דעתו של אד' שהוטבע בו יצר הרע וכיון שנדר והקדיש
אולי יחזור בו וינחם וירצה להחליף הבהמה שהקדיש
במתנה כמנה כי מאחר שהיא קדושה קדושת הגוף ואינו
יכול לגאול אותה יחליפנה ועל כן כתם הכתוב שלא יחליף
כלל טוב ברע או רע בטוב שאם יתיר לו להחליף רע בטוב
יבא להחליף הטוב ברע ויאמר טוב הוא ואם המר ימיר
קנסו הכתו' ואמ' והיה הוא ותמורתו יהיה קדש ומהטעם
הזה בעצמו אמר הכתוב במי שהקדיש את ביתו ורוצה לג
לגאול אותו שיוסיף חומש כי אעפ' שנדר והקדיש אפשר
שיתנחם ולכך הטיל עליו הכתוב שיצטרך בזה להוסיף
חומש אם יפדה אותו והוא שכתוב ואם המקדיש יגאל את
ביתו ויסף חמישית כסף ערכך וכן כתב הרמבן ז"ל " אך בכו'
אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו " מכאן שאין
משנין את הקרבנות כגון עולה שאין לשנותה לשלמים ולא
שלמי' לחטאת וכן כלן ואמרו בספרי אין לי אלא בכור מנין
לכל הקדשים שאין משנין אותן מקדושה לקדושה תל'
בהמה לא יקדיש איש אותו כלומר שהוא למד בעצמו כש
כשאמר בבהמה לא יקדיש איש אותו קדושה אחרת אלא
שיעמוד בקדושתו הראשונה " כל חרם אשר יחרם מן
האדם לא יפדה מות יומת פרש' ז"ל היוצא ליהרג ואמר אחד
ערכו עלי לא אמר כלום מות יומת הרי הוא הולך למיתה
לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך אבל הרמבן ז"ל פירש
כי הכתוב הזה על דרך הפשט יאמר כי כל החרמים משלו
בין אדם בין בהמה ושדה אחזתו הוא קדש לשם' שהן
חרמי כהנים ואין הן פדין אבל החרמים בהאדם שאינו
שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרין נדר אם נתן תתן
את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם בזה ודאי אין דעתו
של נודר לתתו לכהנים רק שיהיה הכל אסור בהנאה ויבוער
כל הנמצא בהם כי נתנו להשמידם ולהכריתם ומהכתוב
הזה יש להוכיח כי כל נלך ישראל או כנהדרי' גדולה
בבעמד כל ישראל שיש

להם רשות במשפטים אם יחרימו על דבר אי יחרימו על
עיר בהלחם עליה העובר על זה חייב מיתה וזהו חיובן של
אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו על הם
המצפה וזהו חיובו של יהונתן גכ׳ שאמר לו אביו כה יעשה
לי אלהי׳ וכה יוסיף כי מות תמות יהונתן ומה שכתוב ביהונתן
ויפדו העם את יהונתן ולא מת והיה ראוי למות לפי שעבר
על שבועת המלך אביו טעם הדבר לפי ששוגג היה וזהו
שתי׳ כי עם אלהים עשה היום הזה ארי קדם ה׳ גלי דבשלו
עבד יומא דין ״ומעתה צא ולמד טעותו של יפתח שטעה
בבאן כהקריבו את בתו עולה כי הוא חשב שכשם שמלך
ישראל הנודר או המחרים דבר חרמו או נדרו חל להמית
איש או אנשים וגם כל העובר על חרמו חייב מיתה הוא הדין
גכ׳ כשנודר בעת מלחמהו לעשות זבח מאיש או אנשים
שיחול הנדר ובודאי טעה בזה טעות גדולה כי כשיחול חרם
המלך והסנהדרין ושבועתם דוקא על המורדים בהם או על
העובר על גזרתם ותקנותיהם אבל אינו חל לעשות קרבן
מדבר שאינו ראוי לקרבן וזהו שאמרו רז״ל אפילו הקדש ד
דמים לא היה חייב ומעשה שעשה הוכיח שלא היה בן תורה
ואל תהי נפתה בהבלי רא׳ האומר כי פירוש והעליתיהו
עולה לה׳ לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה
והיה לה׳ שיהיה פרוש מדרכי העולם לגמרי לשרת בשם ה׳
בתפלה והודות לשם ואם יהיה הדבר ראוי ליקרב אעלה
אותו עולה ויפתח עשה בית לבתו מחוץ לעיר והתבודדה שם
וכלכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה צרורה שם ואלה
דברי רוח כי אב נדר שיהיה לשם איננו שיהיה פרוש אבל
יהיה כמו שמואל שאמר׳ אמו ונתתיו לה׳ והיה משרת בבית
ה׳ לא פרוש ולפי משפטי התורה אין כיד האדם שידור
ביוצאי פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר אין בידו להעלותם
עולה ואם ידבר. כן היתה בתו הבוכה על בתוליה ורעותיה
עמה כזונות לקלס אתנן כי היו קובעות ארבעת ימים בשנה
לחנות לבת יפתח מפני שלא נשאת לבעל וחס ושלום שתהי׳
חק בישראל כזה כי עדין אפשר לה לעבד את השם בטהרה
אבל היה הדבר ממש כפשט הכתוב שהקריב את בתו עולה
בן כתב הרמבן ז״ל וכמדרש פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות
חכם אם יהיה האדם צדיק ואינו עוסק בתורה אינו כלום
אלא פרי צדיק עץ חיים שנאמר עץ חיים היא למחזיקים
בה שמתוך שהוא בן תורה ילמד היאך לוקח נפשות שנא׳
ולוקח נפשות חכם את מוצא ביפתח שמתוך שלא היה בן
תורה אבד את בתו אימתי בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר
שנאמר וידר יפתח נדר לה׳ ויאמר אם נתן תתן את בני
עמון בידי והיה היוצא מדלתי ביתי החוצה והעליתיו עולה
לה׳ וכתי׳ והנה בתו יוצאת לקראתו בתופי׳ ובמחולות וכתיב
ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו ויאמר אהה בתי הכרע
הכרעתיני ואת היית בעוכרי והלא פינחס היה שם אלא
בנסות הרוח שהיתה בו ביפתח שלא רצה ללכת לפניו אמרה
כהן אמר אני שופט ישראל ראש הקצינים אשפיל עצמי
ואלך לפניו אמר פינחס אני כהן גדול בן כהנים גדולים אלך
אצל עם הארץ מבין תרויהון אבדה הדא עלובתא מן עלמ׳
ושניהם נענשו עליה פינחס נסתלקה ממנו רוח הקדש

ויפתח נתפזרו אבריו כמוהו שנאמר ויקבר בערי גלעד ״
תחת השבט אין חיוב מעשר בהמה בבהמות שלקחן או
שנשתתף עמהן אלא בבהמות הנולדות בעדרו והוא הדין
בחיוב בכורה שנאמר בבקרך ובצאנך ואם לקח טלאים מן
השוק פטור מלעשר ופטור מן הבכורה וכן כלאים ונדמה
ויוצא דופן ויתום והיא בהמה שנילדה ומתה אמו בשעת
לידה זה פורש למיתה וזה פורש לחיים כל אלו אינן נכנסין
לדיר להתעשר לפי שאינן ראויין לקרבן ואנו למדין מעשר
בהמה מקרבן וכן אמרו רז״ל בפ׳ אחרון של מס׳ כתיב הכא
תחת השבט וכתיב התם והיה שבעת ימים תחת אמו ודרשי׳
שור או כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה כי יולד פרט
ליוצא דופן והיה שבעת ימים תחת אמו פרט ליתום מה
התם פרט לכל השמות הללו כלאים ונדמה ויוצא דופן
ויתום שכלן ממעטין מן הכתוב אף כאן דכתיב תחת
השבט פרט לכל השמות הללו ״ העשירי יהיה קדש לה׳
ליקרב על גבי המזבח דמו ואמוריו והבשר יהא נאכל לבע
לבעלים ולא היה נתן לכהנים כי אין מעשר בהמה מכלל כ
כד׳ מתנות כהונה ואסור למכרו כשהוא תם שהרי נאמ׳ בו
לא יגאל ומפי השמועה למדנו שאף אסור מכירה יש בו ש
שאינו נגאל ונמכר כלל וכן הבכור יש לו דין זה בעצמו ש
שאינו נמכר כשהוא תם כלל ואעפ׳ שהוא מכד׳ מתנות כהו
כהונה ונאכל לכהנים אין לכהן בו זכות שיוכל למכרו כיון
שהוא עומד לקרבן דמו ואמוריו והבשר נאכל לכהנים וכן
כתב הרמבם ז״ל הבכור והמעשר מעשה שניהם אחד והם
קדשים קלים ומה שכתוב ואת דמם תזרוק מפי השמועה למ
למדו שכתוב זה נאמר בבכור ומעשר ששניהם קרבי׳ לגבי
המזבח הדם והאמורין אבל הבשר נאכל לכהנים בבכור
ולבעלים במעשר ״ ועל דרך הקבלה העשירי יהיה קדש לה׳
העשירי כנגד העשירי שהוא קדש לה׳ ראשית כי הבכור
והמעשר עקרם אחד וזהו נעוץ סופן בתחלתן לחבר וליחד
הסוף עם הראשית וזה מבואר ״ אלה המצות אשר צוה ה׳
את משה אל בני ישראל בהר סיני דרשו רז״ל אלה המצות
אמר רבי אילא אם עשיתן כתקנן הריהן מצות ואם לאו
אינן מצות ודרשו רז״ל כתב׳ אלה המצות שאין נביא רשאי
לחדש דבר מעת׳ ״ אשר צוה ה׳ את משה כדאי השליח לשלחו
את משה אל בני ישראל כדאי השליח למי שנשתלח אצלו
אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכלן נאמרו
בסיני עכ׳ בתורת כהנים ״ובונת המדרש הזה להם כי מה ש
שנחתם הספר בלשון אלה המצות היה להורות כי המצות
נצחיות קיימות לדורות כי כן מלת אלה לשון עמידה וקיום
לעד כדברים שקיומם לא יבטל לא ימוט ולא ימעד כלשון
הכתוב אלה תולדות השמים והארץ שהם עומדי׳ לנצח מצד
בריאתם ״ וכן בישראל אלה פקודי בני ישראל למשפחותם
ולבית אבותם והודיענו הכתוב הזה מי צוה בהן ועל יד מ
ולמי ובאיזה מקום דבר פנים בפני׳ עמו אמר תחלה אשר
צוה ה׳ להעיד על מעלת המצוה ית׳ אשר כבודו ראו עיני
ואת קולו מתוך האש שמע אזני וכדי להעיד ע
אמתת נבואת השליח

המבוררת במחשבותינו הרשומה בנפשותינו ׃ לא על פי
אותותיו ומופתיו רק על פי עדותנו ׃ עינינו ראו ולא זר ולא עד
לא עשה ולכן אמ את משה ׃ ולהעיד על העם
שקבלו התורה אשר מחשבתם קדמה כ
בטרם יולדו הרדי אל ׃ אמר
אל בני ישראל ולהעיד על
המקום שבו
נתנו

ובו ורלדו רעיוני ׃ הזכיר בהר סיני שם כל יקר ראתה עיני
בראותי יקרו שם נפשי יצאה בדברו זרח משעיר והופיע
מהר פארן ׃ ושם אתא אלי מרכבו
קדש ׃ שם ראיתי רכב אלהי
רבותים אלפי שנאן ה׳
בם סיני בק
בקדש

בריך רחמנא דסייען ׃

חזק הכתב וברוך הקורא

ספר במדבר

פלס ומאזני משפ׳ לה׳ מעשהו כל אבני כיס ׃ שלמה המלך ע״ה כוין בכתוב הזה כי כל מעשיו של אדם נשקלים וכל המשקלות כלן הם לשם ית׳ המשקל הגדול היחידי הוא הפלס גם המשקל הקטן שהם שנים ועל כן נקראין מאזנים בכפל הלשון בענין התיבות הנמצאות בכתובים בענין זה שהן מורות על שנים והנה הוא ית׳ שוקל פרטי המעשי׳ כלן בכל אבני כיס והכונה בזה כי כשם שיש לו כל המשקלות מ מהגדול ועד הקטן כן יש לו כל האבנים מהגדול ועד הקטן שבכלן בנון שתאמר מן הככר שהוא שיעור המשקל הגדול על האוקיא וחצי האוקיא ושלישיתה ורביעיתה וכן עד סוף השעור הקטן בתכלית וכל זה משל להבין ולהורות כי הוא ית׳ שוקל העברו׳ כלן החמור ו׳ והקלות ומעניש עליהן כפי גודל העברה והחמודה וכפי קטנות העברה הקלה ואין שכח׳ לפניו ית׳ ע׳ וראיה שהוא ית׳ מחזר לשקול העברות הקלות אחר ששקל העברות החמורות מה שאמר הנביא בשם הקב״ה הנני שולח לדייגים רבים נאם ה׳ ודיגום ואחרי כן אשלח ד לרבים ציידים וצידום הזכיר לשון צידה אחר לשון דיגה באדם המפנה כלי הבית וחוזר ושונה עוד עליהם אם נשאר עוד מהם שם ובאר הכתוב כי הפלס והמאזנים וכל אבני כיס אמר לה׳ הכל משפט כלומר דין אמת ומה שהזכיר לשון כיס לפי שמנהג הוא לתת האבנים בתוך הכיס כדי שישארו בנקיותן ולא יקבלו שום לכלוך ולא יהיו נשחקים

ברוב ההתמדה שהאדם משתמש בהן וכדי שיהיו מכוונים במשקלן ויתכן לפרש שיכלול עוד לשון כיס לפי שהאבנים נחבאים ונסתרים בתוך הכיס ואין אדם יודע מה בתוכו כי הם טמונים ונעלמים שם כן המשפט אשר לה׳ באבני משקלו נסתר ונעלם מן הבריות אי אפשר לו לאדם לדעת זה כי כח השכל האנושי הוא דל ואין ידו משגת א איך הוא ית׳ שוקל מעשה הצדיקים והרשעים והוא שאמר דוד ע״ה צדקת כהררי אל משפטיך תהום רבה באר הכתוב כי צדקת ה׳ וחסדו ורחמיו גבוהים ומפורסמים כהררי אל המפורסמים והנגלי׳ לעין כל אבל משפטיו נסתרי׳ ונעלמים הם כתהו׳ רבה שאין אדם יודע לו סוף וזהו שאמרו במדרש צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה כשאתה מביא צדק׳ בעולם מפורסמת היא כהרים הללו אבל המשפטים הם נסתרים כתהום רבה כיצד כשחרבה ירושלם בט׳ באב חרבה וכשהראה לו יחזקאל הפורענות הראהו בעשרה בחדש אבל כשבא לגדל את ישראל הוא מפרסם את ישראל באי זה מקום במדבר סיני באי זה יום באחד לחדש לאי זה חודש ל לחדש השני באי זו שנה בשנה השנית לאי זה דבר לצאתם מארץ מצרים וזהו שכתוב וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה
השנית לצאתם מארץ
מצרים לאמר

סדר במדבר

בכדבר סיני ״ במדבר שבו היה הר סיני ״ ובמדרש במדבר
סיני בשלשה דברים נתנה תורה באש במים במדבר באש
דכתיב והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה׳ באש ׳
במים דכתיב ה׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ
רעשה גם שמים נטפו גם עבים נזלו מים ׳ במדבר דכתי
וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני ולמה נתנה בשלשה דברים
הללו לומר לך מה אלו חנם לכל באי עולם אף התורה חנם
לכל וכהא׳ הוי כל צמא לכו למים ולמה במדבר לומר לך
שאין אדם קונה התורה עד שיעשה עצמו הפקר כמדבר ״
באהל מועד הוא המשכן ומשעה שקראו משם שנאמר ויקר׳
אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד לא דבר עמו אלא משם
לפי שהכבוד שהיה בהר סיני הועתק שם ועל כן יצוה בכאן
להגביל את המשכן שיהיו הלוים חונים סביביו והזר הקרב
יומת כשם שהגביל את ההר ואמר לא תגע בו יד והזהיר על
המשכן ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזב׳ כשם
שהזהיר בהר סיני והכהנים והעם אל יהרסו וצוה עליו ולא
יבאו לראות כשם שצוה בהר סיני והכהנים והעם אל יהרסו
אל ה׳ לראות ועוד יצוה שיחנו הלוים סביב לאהל מועד והיו
כב׳ אלף הלוים כשם שירדו עמו בהר סיני כב׳ אלף של
מלאכי השרת הוא שכתוב רכב אלהים רבותים וגו׳ והיו
ישראל ד׳ דגלים כשם שראו בהר סיני ד׳ מחנות שכינה׳
ובמדרש באהל מועד עד שלא עמד אהל מועד דבר עמו
בסנה שנ׳ ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה אחר כך דבר עמו
במצרים שנא׳ ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן בארץ מצרים
ואחר כך דבר עמו במדין שנאמר ויאמר ה׳ אל משה במדין
ואחר כך דבר עמו בסיני שנאמר וידבר ה׳ אל משה בהר סיני
לאמר כיון שעמ׳ אהל מועד אמר יפה הוא הצניעות שנאמ׳
והצנע לכת עם אלהיך התחיל מדבר עמו באהל מועד וכן
אמר דוד כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה
בת מלך זה משה שנאמר וסכרתי את מצרים ביד אדנים
קשה אלו המכות שבאו על המצרים ומלך עז ימשול בם זה
משה שהיה מלכה של תורה שנקראת עז שנ׳ ה׳ עז לעמו
יתן וכתיב בי מלכים ימלכו לפיכך כל כבודה תמלך פנים׳
מכאן אמרו רז״ל כל אשה שהיא מצנעת עצמה אפילו
ישראלית ראויה שתנשא לכהן גדול ויעמיד ממנה כהנים
גדולי׳ שנאמר ממשבצות זהב לבושה אמר הקבה זהו כבוד
שיהא מדבר בפניה שנאמר ובבא משה אל אהל מועד לדב׳
אתו וישמע את הקול אמר ר׳ יהושע בן לוי אלו היו יודעין
אומות העולם מה בית המקדש מועיל להן היו מקיפין אותו
חיילות כדי לשמרו שהיה יפה להן יותר ממה שהיה יפה
לישראל שכן שלמה סדר בתפלתו וגם אל הנכרי אשר לא
מעמך ישראל הוא ואתה תשמע השמים ועשית ככל אשר
יקרא אליך הנכרי ובישראל כתיב ונתת לאיש ככל דרכיו
אשר תדע את לבבו אמר שלמה ע״ה רבון העולמים אם הוא
ראוי תן לו ואם אינו ראוי אל תתן לו לפי שישראל מכיר׳
בהקבה׳ ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה
בעצמו ובחטאו אבל הגוי קורא תגר ואומר בית ששמו הולך
מסוף העולם ועד סופו נתיגעתי בכמה דרכים ובאתי
והתפללתי בתוכו ולא מצאתי בו ממש כמו שאין ממש בע״ז
לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי ולא תאמר בית
המקדש בלבד יפה להן אלא אפילו ישראל שאלמלא ישראל
לא היה מטר יורד לעול׳ ולא השמש זורחת אם לא בשבילן
שנא׳ אם לא בריתי וגו׳ ולעתיד לבא יבאו האומות שהקבה׳
מדבק עם ישראל ובאים גם הם לדבק בהם שנאמר נלכה
עמכם כי שמענו אלהים עמכם ׳ ובאחד לחדש השני צוהו
בתקון הדגלים ואיך יסעו ואיך יחנו כי לא נסעו אלא עד
עשרים יום לחדש השני ׳ ומה שנסמכה פרשה זו של חומש
הפקודים לפרשת תמורה של מעלה אמרו במדרש ללמדך
מה הקבה׳ יחיד ואין לו תמורה שנ׳ אין קדוש כה׳ כי אין
בלתך כך לא ימיר ישראל באומה אחרת וזהו שכתוב דודי
לי ואני לו אני קדוש ואתם קדושים אל תמירוני כשם שאין
אני ממיר אתכם אתם קרויין צאן כשם שאין ממירין בהמ׳
בבהמה כך איני ממיר אתכם ״ שאו את ראש כל עדת בני
ישראל ׳ אין עלוין של ישראל אלא בקיום התורה ועל כן
אחז הכתוב לשון שאו שהוא לשון כולל שני ענינים דבר
והפכו האחד נשיאות ראש והשני הסרת הראש וכן אמרו
במדרש שאו את ראש אמר הקבה׳ לא חבבתי אומה יותר
מכם לפיכך נתתי לכ׳ תלוי ראש כש׳ שיש לי תלוי ראש על כ
כל באי עולם שנאמר לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש
לקיים מה שנ׳ וירם קרן ללעמו וכהא׳ ונתנך ה׳ אלהיך עליון
על כל גויי הארץ ״ הסרת הראש מלשון ישא פרעה את
ראשך מעליך כמי שאמר לקוסטינר ארים רישיה דפלן ולכ׳
אמר שאו ולא אמר גדל או רומם כלומר אם זכו הרי לשון
עלוי אם לאו יסתלק עלוין ואמר למשפחתם לבית אבותם
כי מטפחת האם אנה קרויה משפחה ״ בבספר שמות׳

לא אמר במספר שמותם כמו שאמר ושא את מספר שמותם
ויתכן לפרש כי פקודי ישראל בקבלת התורה בסיני היו
כנגד פקודי מחנות המלאכים שנגלו שם במעמד הקדוש
והיה המספר במחנות ישראל בד׳ דגלים כמספר המלאכים
שבד׳ מחנות שכינה ועל כן אמר במספר שמות כלו׳ במספר
שמות המלאכי׳ כי היו ישראל באותו מעמד הקדוש מלאכי׳
נופניים כמספר המלאכים המשרתים במרום וזהו שאמר
תפקדו אותם לצבאות כלומר כנגד צבאות השמות שהזכיר
כי ישראל צבאות מטה כנגד צבאות של מעלה ואמר הכתו׳
והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל ויש להתבונן
בכתוב שאמר יצאו כל צבאות ה׳ מארץ מצרים והיה ראוי
לומר יצאו כל צבאות ישראל אבל אמר כל צבאות ה׳ לכלול
בגלות עליונים ותחתונים ויותר מזה אמרו גלו למצרים
שכינה עמהם ואין ספק כי אחר שהשכינה עמהם בגלות
הלא צבאות ד׳ מחנות שכינה עמהם ומזה אמר בגאלתם
שיצאו עמהם ומה שיונזק לך זה לפי דעתי מה שאמר הכתוב
ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם הכונה על צבאות
מטה וחזר פעם אחרת ויהיו כל הפקודים הכונה על צבאות
מעלה כי היו שוים במספר וזהו שלא הזכיר כאן ישראל
והשתכל עוד אחר סדור המסעות ותמצא הלשון הזה עצמו
כפול הוא שא׳ אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם הם
צבאות מטה כל פקודי המחנות לצבאותם והם צבאו׳ מעלה
שבד׳ מחנות שכינה ׳׳ מבן עשרים שנה ומעלה לפי שאינו
חזק כל כך למלחמה אלא מבן עשרים וכמו שאמרו רז״ל בן
עשרים לרדוף כל יוצא צבא כל הראוי לצאת בצבא בישראל
להוציא ערב רב תפקדו אותם לא אמר תספרו אותם כי לא
היו ישראל נמנין לגלגלותם אבל הזכיר לשון פקידה שהוא
ענין השגחה כלומר שישגיחו עליה׳ לידע כמה הם וההשגח׳
הזו על ידי חצאי השקלים לצבאותם כי היו צבאות רבות
ויש לכל שבט ושבט צבא גדול ׳׳ ובמדרש תפקדו אותם
לצבאות זש״ה מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך אמר
לו הקב״ה ליעקב יקיר אתה בעיני שקבעתי איקונין לך
בכסא כבודי ובשמך המלאכים מקלסין אותי ואומרין ברוך
ה׳ אלהי ישראל מן העול׳ ועד העולם יקיר אתה בעיני שלכל
האומות לא נתתי להם מנין ולך נתתי מנין משל למלך שהיו
לו גרונות הרבה והיו כלן מלאין תבן וקשין ולא היה מדקדק
במנין היתה לו גרן אחת מלאה חטים אמ׳ לבן ביתו מנה לי
כמה כורין יש בו כמה מודיאות יש בו המלך זה הקב״ה
הגרן אלו ישראל שנ׳ מדשתי ובן גרני התבואה ששם קדשי
שנא׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה בן ביתו זה משה שנ׳
שנאמר בכל ביתי נאמן הוא כך האומות נמשלות לתבן
וקש שנאמר יהיו כתבן לפני רוח וכמוץ גנבתו סופה וכתיב
ובית עשו לקש אבל ישראל חטים ברורים הם צדיקים דם
שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ לפיכך הוא
מדקדק במנין רל׳ ׳׳ לבני יוסף לאפרים׳ אחר שהזכיר בני
לאה תחלה הזכיר בני יוסף והזכיר אפרים קודם מנשה כי
כן עשה יעקב אביהם שנאמר וישם את אפרים לפני מנשה
ואחרי כן הזכיר בני בנימן לכבוד רחל הקריבן לבני

השפחות ואחכ׳ הזכיר בני השפחו׳ והתחיל מדן שהוא בכור
השפחות וצרף לו אשר שהוא חונה בראש על דגל דן שנ׳
והחונים עליו מטה אשר כי נסמך לו להאיר על חשכו ואחרי
כן הזכיר גד שהוא בכור שפחת לאה וצרף לו נפתלי׳׳
ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני בו ביום שהיה
הדבור למשה הקהיל כל העדה והתחיל לפקוד אותם אבל
לא נשלם המנין ביום אחד ועל כן הצריך לומר ויפקדם
במדבר סיני שהשלים מנינם במקום ההוא לא ביום ההוא
כן כתב הרמב״ן ז״ל ׳׳ ויתילדו על משפחותם׳ בקשו מתי
נולדו בעבור חשבון עשרים שנה או נכתבו תולדות ונתיחס
כל אחד ואחד על שבטו כן פירש החכם ר״א ז״ל ׳׳ ויהיו בני
ראובן בכור ישראל ׳׳ הקדים ראובן כיון שהוא הבכור אעפ׳
שדגל יהודה קודם לדגלו ואחר ראובן שמעון כי כן נולדו
ואחריו גד כי הוא בכור שפחת לאה ואחרי כן הזכיר דגל
יהודה ואחריו יששכר זבולון כי הם חונים עמו ואחרי כן
הזכיר דגל אפרי׳ ואחריו מנשה ובנימן החונים עמו ואחרי
כן הזכיר דגל דן ואחריו אשר ונפתלי החונים עמו וכן הם
מסודרים כסדר הזה בחנכת המזבח והשבטים הנמנים הללו
הם י״ב כי לוי ויוסף אינן בכלל והיו שני בני יוסף במקום
אביהם והשבטים הללו היו עומדין לד׳ רוחות העולם ג׳ לכל
רוח ורוח ולא מצינו בכל השבטים גבורים כשבט יהודה
הנמשל לגור אריה וכשבט דן שכתוב בו גב׳ דן גור אריה
ולכך היו הם ראשונים ואחרונים ומה שהזכיר לגלגלותם
בראובן ושמעון ולא נהג כן בשאר השבטים אחז הכתוב
דרך קצרה או מפני שראובן ושמעון צערו אביהם והיו
צריכין לכפרה כפלים משאר השבטים והוסיף לומ׳ פקודיו
בשמעון מה שאין כן בשאר השבטים ולא ידעתי למה אולי
מלת פקודיו אינה לשון מספר כי אם פקידת עון ושיעור
הכתוב כן לבני שמעון פקודיו תולדותם למשפחותם לבית
אבותם ויהיה במספר שמות נמשך למטה עם פקודיהם ובא
לומר כי בני שמעון היו ענושין של הקב״ה ראוין להפקד
עליהם עון שמעון אביהן במכירת יוסף כי הוא היה שלקחו
והשליכו לבור ממה שדרשו רז״ל ויקחהו וישליכו אותו ויקחהו
כתיב שמעון לקחו ולכך כתיב ויקח מאתם את שמעון והנה
מספרם שעלה בכאן תשעה וחמשים אלף ושלש מאות
לרמוז ששלט השטן במספרם ועל כן כשחטא הנשיא שלהם
נגמר דינם ונחסר מנינם עד שחזרו לפחות הרבה מחצי
המספר שבכאן ומה שהזכיר בכל השבטים לבני ובנפתלי
הזכיר בני נפתלי מפני שנשתנה שבט נפתלי משאר השבטי׳
שהרי בשבט נפתלי היו הבנות מרובו׳ מן הבנים ולכך נרמז
בברכת יעקב בלשון נקבה נפתלי אילה שלוחה ומפני זה
הזכיר בו בני כמי שבודר הבנים מן הבנות ׳׳ ויהיו כל פקודי
בני ישראל לבית אבותם מבן עשרים שנה ומעלה׳ יש
שפיר כי בא הכתוב הזה לומר שלא נפקדו בני עשרים
אלא מעשרים ומעלה ואחר כך חזר ואמר ויהיו כל הפקודי׳
שש מאו׳ אלף וגו׳ כי ספר כמה היו ׳׳ויתכן לומ׳ בכה שהזכי׳
שני פעמים ויהיו כי הראשון הוית המספר והשני הוית
הקיום והעמידה כי מפני שעין הרע שולטת

במנין לכך נזכר בהם הקיום כי כן מצינו לשון הויה
במעשה בראשית בדברים הקיימים כגון האור ונפש האדם
הוא שכתוב ויהי אור וכתיב ויהי האדם לנפש חיה כי על כן
חזר והזכיר לשון הויה עם הדבר הנברא בעצמו לבאר כי
גזר בהם הקיום לעד במאמר הנביא עה' כה אמר ה' נותן ש
שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה ונו' וכתיב
אחריו אם ימושו החקים האלה מלפני גם זרע ישראל יש
ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים ·· ואתה הפקד א
את הלוים על משכן העדות באור הוא למה שאמר אך את
מטה לוי לא תפקד ולומר כי מה שלא התפקדו הלוים בתוך
בני ישראל אינו אלא למעלתם כדי שיהיו משרתי המשכן
ובמדרש ואתה הפקד את הלוים כל מי שמקריב עצמו מעט
מקריבי' אותו הרבה מנין מבני לוי שקרבו עצמן מעט דכתיב
מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי לפיכך אמר הקבה' הם
קרבו אלי אף אני מקרבן ועושה אותן משרתי וגדולי ביתי ו
ואיני מפקיד ביתי אלא להם שנאמ' ואתה הפקד את הלוים
על משכן העדות ועל כל כליו ועל כל אשר לו הבה ישאו א
את המשכן ואת כל כליו והם ישרתוהו אמ' על משכן העדות
והוא הארון שבו העדות ועל כל כליו הם המנורה והשלחן וה
והמזבחות ועל כל אשר לו כל הכלים המה ישאו את המשכן
הם הנשאים בנסוע המחנה והם המשרתים בחנותם ·
ובנסוע המשכן יורידו אותו הלוים ובחנות המשכן יקימו א
אותו הלוים והזר הקרב יומת · כבר הודעתיך כי בכל מ
מקום שתמצא השם רשום למפרע כהפו' אותיותיו מורה על
מדת הדין כי כן הזכירו הבן הרשע בהפך אותיותיו ואמר
וכל זה איננו שוה לי בכל עת ונתהפכה מדת הדין עליו
והנה בכאן בענין עבדת הלוים הזכיר תחלה בכתוב הזה ה
השם הנ עלם ואחרי כן הזכיר השם המפורש שני פעמים ל
למפרע להורות על מדת הדין שהיא מתוחה על הזר הקרב
לעבדת הלוים ובענין שארע בעוזא שכתוב בו ויחר אף ה'
בעוזא והשתכל איך התחיל הרמז בכל' פעם ממלת הלוים ממ
ממה שידעת כי מדתו של לוי מדת הדין היא והיא הא
אחרונה שבשם ולכך התחיל רמז הה'א בכל פעם ממלת
הלוים וזה מבואר ובאור הכתוב יורידו אותו יסירו הבדים ל
לעמודים ובחנותו היו הם מקיפין אותו וה
והזר הקרב לעבדה יומת בידי שמים · על עדת על אחת מ
מעדת כן עשו שנזהרו שלא נגעו במשכן לעולם · איש על
דגלו באותת מלשון אותות השמים והם סימנין
שיהיו בכל דגל ודגל היה בדגל ראובן צורת אדם
רמז לדודאים והיה בדגל יהודה צורת אריה שכן המשילו א
אביו לגור אריה והיה בדגל אפרים צורת שור בענין
שכתוב בכור שורו הדר לו והיה בדגל דן צורת נשר עד ש
שהיו דומין לכרובים שראה יחזקאל ויתכן לפרש
באותות מלשון בכל אות נפשך שכן ישראל נתאוו לדגלים
במעמד הקדוש כשראו שם דגלים של מלאכי השרת וכן
אמר שלמה עה' דודי צח ואדום דגול מרבבה ודרשו רזל' כש
בשיר השירים רבה שבא הקבה' לסיני עם מלאכי השרת עש
עשוין דגלים ועוד דרשו שם הביאני אל בית היין זה הר ס

סיני שמו נתנה התורה שנמשלה ליין ודגלו עלי אהבה זו שכ
שכינה וכן באר הכתוב טוב ארוחת ירק ואהבה שם על דרך
הקבלה ולכך אוו ישראל שיהיו עליהם דגלים כמותם וכך
היה סודו' הדגלים כפי מה שמצינו בכתובים כבר ידעת שה
שהיו יב' שבטים נחלקים לד' דגלים ג' לכל רוח ורוח מד' ד
רוחות העולם כשם שיב' שבטי מעלה הידועים נחלקים לד'
מחנות ג' לכל רוח והם הנקראים ד' מחנות שכינה והיה להם
יב' מפות מפה לכל שבט ושבט והיו המפות משתנו' בגווניה'
וצבעוניהן חלוקים זה מזה כענין דגלים של מעלה שראו ב
בסיני שהן כדמות להבי אש במיני גונין וצבעונין ויהודה ו
וישכר וזבולו' שהיו במזרח יהודה צבע מפה שלו כעין ה
השמים מצוייר בו אריה · ויששכר צבע שלו דומה לכחל
מצוייר בה שמש וירח על שם שהיו בקיאים בתקופו' ומזלות
זבולון צבע מפה שלו לבנה סימן לעשרו שהכס' לבן מצוייר
בה ספינה · ראובן ושמעון וגד שהיו בדרום ראובן מפה
שלו אדומה מצוייר בה דודאים שמעון מפתו ירוקה מצוייר
בה שכם גד מפה שלה חציו לבן וחציו שחור מצוייר בה גן
גדוד · אפרים מנשה ובנימן שהיו במערב אפרים צבע מ
מפה שלו מצוייר בה שור · ובשל מנשה ראם · בנימן מפ
מפתו כלולה מכל הצבעים מצוייר בה זאב · דן ואשר
ונפתלי שהיו בצפון · דן מפתו שחורה מצוייר בה נחש ·
אשר צבע מפתו דומה לאור השמן מצוייר בה אילן זית ·
נפתלי צבע מפתו דומה ליין צלול מצוייר בה אילה · ועתה
הבן היטב ואסדרם כלן בשמותיהן שבטים שבטי יה' של מ
מעלה ושל מטה · דגל מחנה יהודה היה נוסע תחלה והית
במזרח ולפי שהיה בעל גבורה נמשל לאריה שנאמר גור א
אריה יהודה ועמו מטה יששכר ומטה זבלון וכתוב בהם ר
ראשונה יסעו והמלה הזו תרמוז לחכמה כי כן היו כלם בעלי
תורה שנאמר יהודה מחוקקי וכתיב ומבני יששכר יודעי ב
בינה לעתים וכתיב ומזבולון מושכים בשבט סופר ועל
כן הם ראוים לשבת יחדו ושלשתם נקראים מחנה יהודה
והיו דוגמת מחנה גבריאל עזריאל שמעיאל מלפני השכינה
ושלשתם נקראים מחנה גבריאל ויש לכל אחד מהם כמ
כמה מחנות וכמה צבאות מלאכים שהם ממונים עליהם כש
כשם שהיו במטה יששכר ובמטה זבולן כמה אלפי' ורבבות
מישראל ומעתה הבן הרמז הנמרץ אשר רמז הכתוב באמרו
כי יהודה גבר באחיו בא לרמוז כי מחנה יהודה דוגמת מחנ'
גבריאל דגל מחנה ראובן היה בדרום והיה בעל תשובה
והתשובה היא חסד גדול מהבורא ית' על נבראיו והוא פתח
תחלה בהצלה ורחמים שנאמר וישמע ראובן ויצילהו ועמו
מטה שמעון שנולד אחריו ומטה גד שהוא בכור שפחת לא
לאה וכתיב בהם ושניים יסעו כי כן הבינה שניה לחכמה
ושלשתן נקראין מחנה ראובן והיו דוגמת מחנה מיכאל כוכ
כוכביא' פדיא' מימין השכינה ושלשת' נק'אי' מחנה מיכאל
הוא שרמזו משה רבינו עה' בשפת' בשירת הים מי כמוכה
וסיים בתורה ·· אין כאל ישורון הרי מיכאל וידעת כי
הוא מלאך החסד והרחמים ואחרי זאת כתיב ונסע אהל מ
מועד מחנה הלוים בתוך המחנות וידעת כי מחנה הלוים

כב׳ אלף היו שנא׳ כל זכר מבן חדש ומעלה שנים ועשרים
אלף דוגמת המלאכים שירדו בסיני שהם כב אלף שנאמר
רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וכב׳ אלף הללו היו קרובים
לשכינה והנה הלוים משרתי המקדש זכו אל המעלה
העליונה הזאת כי היה במספרם כמספר מלאכי השרת הק
ה רובים לשכינה ואין ספק כי ירדו שם צבאות רבות ומחנו׳
עצומות של מלאכים מלבד אלף והיו רחוקים לשכינה מפני
שלא היתה מעלתן כל כך וכן היו פקודי ישראל רחוקים מן
הארון כענין שכתו׳ מנגד שהוא לשון רחוק כלשון ותשב ל
לה מנגד הרחק ויש לך לדעת כי כשהיה מחנה ישראל
ד׳ דגלים לד׳ רוחות העולם מקיפין למחנה הלויה הוא שאמ׳
מחנה הלוים בתוך המחנות כלומר שמחנה הלוים היה באמ
באמצע תוך ד׳ מחנות ישראל כן היו מחנה הלוים מקיפין ל
לאהל מועד לד׳ רוחות העולם שהרי משה אהרן ובניו היו ב
במזרח ובני גרשון במער׳ ובני קהת בדרו׳ ובני מררי בצפון
ואהל מוע׳ היה באמצ׳ תוך הלוי׳ ומה שאמ׳ הכתו׳ ונסע אהל
מועד מחנה הלוי׳ בתוך המחנות פי׳ כך ונסע אהל מועד
בתוך מחנה הלוים ומחנה הלוים בתוך המחנות של ישראל
נמצא אמצעות הנקדה לאהל מועד שד׳ מחנות ישראל מק
מקיפין לו כנגד וזה כנגד השכינה שד׳ מחנותיה מקיפין לה
והו שאמר בפרשת מרכבה ושכינת אל רם ונשא באמצע וכ
וכסאו נכון ותלול למעלה דגל מחנה אפרים לצ
לצבאותם ימה ידעת כי ירבעם חטא והחטיא את הרבים
והוא היה משבט אפרים לפיכך היה צריך רפואה לרפאת א
את שרו ועמו מטה מנשה ומטה בנימן וזהו שכתוב לפני
אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך והיו חונים במ
במערב ואמרו רז״ל שכינה במערב וכתיב בהם ושלישים יס
יסעו ומהראוי לסמוך לתורה ולתשובה גבוהה כדי שישוב
האדם בתשובה ויתגבר על יצרו ושלשתן נקראים מחנה
אפרים והיה דוגמת מחנה רפאל זבדיאל אחזיאל מאחרי
השכינה ושלשתן נקראים מחנה רפאל הוא שרמזו משה
רבינו עה׳ על מי הצריך רפואה ואמר אל נא רפא נא לה הרי
רפאל דגל מחנה דן צפונה מן הידוע כי שבט דן ק
קבלו שני עגלי זהב שעשה ירבעם הוא שכתוב את האחד נת
נתן בביתאל ואת האחד נתן בדן והיה ראוי להיותו בצ
בצפון לפי שמשם העושר יוצא לעולם ודן החשיך כל הע
העולם בעז׳ ואמר הכתוב והיה במחשך מעשיהם כי המזרח
השמש יוצא משם גם הדרום השמש הולך שם בגבהה הרוח
לכך נקרא דרום שהוא דר רום כלומר שדר ברומו של רוח
גם המערב כיון ששוקע שם הנה הוא מתהלך באותו רוח
אבל רוח צפון אין השמש זורחת שם לעולם כי לכך נקרא
צפון שהשמש צפון משם וכלו חשך והוא הרוח הראוי לש
לשבט דן שהחשיך בעז׳ את העולם ולפיכך היה צריך כפרה
שיכפר לו הקבה׳ ושיעיר עליו וכענין שכתוב כי אשב בחשך
ה׳ אור לי ועמו מטה אשר ומטה נפתלי להעיר על חשכו מ
כמה שכתוב טובל בשמן רגלו שהשמן קרוי אור וכתיב ב
בנפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה׳ וכתיב בהם לאחרונה

יסעו ולפי הכתוב בשאר הדגלים היה לו לומר ורביעים יסעו
ואמר לאחרונה לרמוז על האבן הראשונה העשירית ההא׳
האחרונה ושלשתן נקראים מחנה דן והיו דוגמת מחנת
אוריאל דגעיאל רמאל משמאל השכינה ושלשתן נקראים
מחנה אוריאל הוא שרמזו דוד עה׳ בענין כפרת הקרבנות
אל ה׳ ויאר לנו הרי אוריאל ודע והבן כי כשם ש
שהיה סדור ד׳ דגלים שבמדבר דוגמת ד׳ מחנות שכינה כן
הסדור בעצמו בד׳ חיות הקדש וכך הוא הסדר לכל חיה שש
ששמה אריה ומחנה גבריאל ודגל מחנה יהודה למזרח חיה
ששמה שור ומחנה רפאל ודגל מחנה אפרים למערב חיה ש
ששמה אדם ומחנה מיכאל ודגל מחנה ראובן ל
לדרום חיה ששמה נשר ומחנה אוריאל ודגל מחנה דן לצ
לצפון והבן היטב מה שזכרתי ותבין כח תורתנו הקדושה ו
ואיך הם צבאות ישראל למטה נקשרים ונאחזים עם צבאו׳
מלאכי השרת למעלה ואז יתגלו לך תעלומות חכמה וכדי ל
לבאר כי יב׳ שבטי בני יעקב כנגד יב׳ מלאכי שבטי מעלה א
אלה שהזכרתי שכלן חתומים כשם אל תמצא שמות נשיאי
השבטים העומדין לד׳ רוחות שהותמם בשם אל גם כן והנה
נס זה ענין נפלא והיה ראוי להסתירו כי הנשיא העומ לרוח
מזרח בדגל יהודה שמו נתנאל והנשיא העומד לרוח דרום
בדגל ראובן שמו שלומיאל והעומד לרוח מערב בדגל אפ
אפרים שמו גמליאל והעומד לרוח צפון בדגל דן שמו נגי
פגעיאל ולא תמצא בשאר השמות שיהיה חותם אחד כחם ב
בשם אל זולת אלו הד׳ העומדים בד׳ דגלים לארבע רוחות ה
העולם וכן תמצא זה מפורש בפרשת קרבנות הנשיאים שה
שהקריבו כסדרן בסדור הדגלים ואמר ביום הראשון נחשון
בן עמינדב למטה יהודה ביום השני נתנאל בן צוער נשיא
יששכ׳ ביום השלישי נשיא לבני זבולון אליאב בן חילון ביום
הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור ביום החמישי
נשיא לבני שמעון שלומיאל בן צורי שדי ביום הששי נשיא
לבני גד אליאסף בן דעואל ביום השביעי נשיא לבני אפרים
אלישמע בן עמיהוד ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל
בן פדה צור ביום התשיעי נשיא לבני בנימ׳ אביד׳ בן גדעוני
ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן עמי שדי ביום עשתי
עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן ביום שנים
עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן הרי לך יב׳
נשיאי השבטים איך הקריבו קרבנם כסדרן כפי הסדור ש
שהיה בדגלים ממש ואם תצרף הארבעה
ימים שהקריבו בהם הד׳ נשיאים שחותמם בשם אל ביום ה
השני שהקריב נתנאל וביום הה׳ שלומיאל וביום השמיני ג
גמליאל וביום עשתי עשר פגעיאל יצא לך מחשבון השני
והחמישי והשמיני והעשתי עשר מספר השם המיוחד ובע
ובענין מספר ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש ש
שעלה לט׳ והוא שם היחיד כאשר ידעת ובמדרש איש
על דגלו באותות באותות שמסר להן אביהן כשנפטר יעקב
אבינו צוה לבניו שלא יגעו במטתו אחד מן המצריים ולא

לא מבני בניו לפי שיש בהם מי שנשא מבנות כנען וסמא׳
ויעשו בניו לו כאשר צום וישאו אותו בניו ארצה כנען ולא
בני בניו אמר להן יהודה וישש כר וזבולון ישאו מן המזרח ה
ראובן ושמעון וגד יטענו לדרום אפרים ומנשה ובנימן מן
המערב ד׳ ואשר ונפתלי מן הצפון יוסף אל יטען מפני ש
שהוא מלך לוי אל יטעון לפי שהוא טוען ארון ה׳ ומי שהוא
טוען ארונו של חי העולמים אינו בדין שיטעון ארונו של מ
מת אם תטענו מטתי כמצותי עתיד הקבה׳ להשרו׳ אתכם ד
דגלים במדבר ועכשו היה משה מצר על סדור הדגלי׳ שלא
תפול מחלקת בין השבטים מי במזרח מי במערב אמר לו
הקבה׳ אינך זקוק לטרוח בזה שכבר היה דבר זה מסורת ביד׳
מאביהם יחנו בני ישראל מנגד רחוק מיל וכענין שנאמר
ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה
בדי שיוכלו לבא שם בשבת להתפלל והיו הדגלים שרים לכל
רוח ורוח והיו משה ואהרן סמוכין לארון שנ׳ והחונים לפני
המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה אהרן ובניו א
אמר הקבה׳ שאם כעסתי על בני יהיו אלו עושים פשרה ביני
וביניהם זשה׳ נרננה בישועתך זו תשועת הים ובשם אלהינו
נדגול אלו דגלי מדבר ימלא ה׳ כל משאלותיך חבה יתרה ה
חבבן לעשותם דגלים בדי שיהיו נכרים בני ראובן לעצמן ו
ובני שמעון לעצמ׳ וכהא׳ הביאני אל בית היין ודגלו עלי א
אהבה למה הדבר דומה לעשיר שהיה לו אוצר מלא י
יין נכנס לבדקו מצאו כלו חומץ בא לצאת מתוך האוצר מצ
מצא שם חבית אחת של יין טוב אמר חבית זו חביבה עלי מן
האוצר כך הקבה׳ שבעים אומות ומכלן לא מצא הנאה אלא
מישראל יין בגימטריא ע׳ כמספר שבעים אומות ועל כלן וד
ודגלו עלי אהבה ואומר ששים המה מלכות והם אלופי בני
שעיר ושמנים פילגשים נח ובניו ועלמות אין מספר בני יש
ישמעאל אחת היא יונתי תמתי שלא נתערבה באומות הע
העולם ר׳ יהודה אומ׳ הביאני אל בית היין למרתף גדול של
יין זה סיני שמשם יצאה תורה שהיתה נדרשת במ״ט פנים
טהור ובמ״ט פנים טמא זשה׳ מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה
כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות מלמד שהאומות היו רו
רואין אותן איומין בדגליהם ואומרים להם שובי שובי השו
השולמית הדבקי בשכינה שובי שובי ונחזה בך נעשה מכם
שלטונין והגמונין כמה דתימר ואתה תחזה מכל העם שהו׳
לשון שררה וישראל משיבין מה תחזו בשולמית מה שררה
תתנו לנו שמא כמחול המחני׳ יכולי׳ אתם לעשות לנו כאותו
כבוד שהיה הענן חופף עלינו והחונים קדמה מזרחה ומונת
והולך יהודה ועמו יששכר וזבולון והיו סמוכין למשה אהרן
ובניו כי כן יזכיר למטה והחונים לפני המשכן קדמה לפני
אהל מועד מזרחה משה אהרן ובניו ולפי שהיו סמוכין לם
למשה ולאהרן נעשו גדולים בתורה שנ׳ לא יסור שבט מ
מיהודה ומחוקק מבין רגליו וכן יששכר ומבני יששכר יודעי
בינה לעתים וכן זבולון ומזבולון מושכים בשבט סופר ועל
שהיו שלשתן שכני התורה נעשו כלן בני תורה זהו שאמר ש
טוב לצדיק טוב לשכנו והיו בני קהת בדרום וסמוכין להם

ראובן ושמעון וגד ושלשתן היו שכני קרח ועדתו ונאבדו
במחלקתו של קרח זהו שאמר אוי לרשע אוי לשכנו והיו ש
שבעה ענני כבוד מקיפין אותן ד׳ מד׳ רוחות ואחד הולך לפ
לפניהם דרך שלשה ימים וענן שכינה שהיה ביניהם ואחר
מסך על גביהן שנאמר וענן ה׳ עליהם יומם בנסעם מן הם
המחנה הענן שהיה הולך לפניהם היה הורג הנחשים והעקר
והעקרבים ומשוה להן את הדרך ומשפיל להן את הגבוה ומ
ומגביה את השפל ואותו שהיה מסך עליהם שלא יראו שרב
ולא צנה ארבעי׳ שנה ועל אותו הדור אמר שלמה עה׳ ברוח
הקדש יפה את רעיתי כתרצה שאני מתרצה להן ומעמידם
ומושיבם ואמר משה רבינו עה׳ ימצאהו בארץ מדבר
יסובבנהו שהבינם בדרכי תורה יצרנהו כאישון
עינו עשה להם דגלים כמלאכים שנאמר דגול מרבבה
וכתיב רכב אלהים רבותים אלפי שנאן עד כאן במדרש׳
ראשונה יסעו דרשו רזל׳ את מוצא יהודה בכל מ
מקום בתחלה בין להניח בין לנסיעה בין לקרבנות בין לם
למלחמה׳ לחניה והחונים קדמה מזרחה
דגל מחנה יהודה׳׳ לנסיעה ונסע דגל
מחנה יהודה לקרבנות ויהי המקריב ביום הראשון
נחשון בן עמינדב למטה יהודה׳ למלחמה מי
יעלה לנו אל הכנעני בתחלה ויאמר ה׳ יהודה יעלה ואף
לעתיד כשיבא המבשר יהודה יתבשר תחלה שנאמר מה נא
נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו׳ וכתיב חגי יהודה חגיך
ונשיא לבני גד אליאסף בן רעואל בריש׳ ולא בדלת׳ כי כן
כתוב במסרת על זה ליות בותיה בכל שבטיא וחד בן רעואל
המדיני אכ׳ הפסוק שהזכיר בראש הספר לגד אליסף בן דע
דעואל בדלת׳ כאחר שהזכיר על
זה דלית בותיה בכל השבטים והוא נקרא פעם בדלת׳ ופעם
בריש׳ והכל אחד כי הענין שרצה באל וידע אותו׳׳ אלה
פקודי בני ישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מ
מאות וחמשים׳ כבר הזכיר המספר הזה למעלה ומ
ומה שהחזירו פעם שנית להודות על הפלא העצום שהיה ב
בהם כי לא מת אחד מהם מן הגוי הגדול הזה מיום שנפקדו
ועד יום הנסיע׳ והיו עשרי׳ יום שהרי בעשרי׳ לחדש נסעו׳
ואלה תולדות אהרן ומשה׳ הזכיר משה לפי שלמ
שלמדם תורה כי תלמידיו של אדם הן הן תולדותיו העקרי׳
והיו תולדות אהרן בהולדה ותולדות משה בלמוד התורה ול
ולזה הזכיר הר סיני שבו נתנה תורה ואמר ביום דבר ה׳ את
משה בהר סיני וכן דרשו רזל׳ כל המלמד את בן חברו תורה
מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ואח״כ הזכיר ואלה שמות
בני אהרן לבאר שהיו בנים לאהרן לבדו הלזה הזכיר ארב
ארבעתם בשמותם ואחרי כן הזכיר שלישית ואלה
שמות בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא וגו׳ ויתכן לפ
לפרש על דרך הפשט כי הוצרך זה ללמדך שהקבה׳ מדקדק
עם הצדיקים אלו כחוט השערה שנאמר וסביביו נשערה מ
מאד ועל כן הוסיף הכהנים

המשוחים ולומר כי אפילו אנשים גדולים כאלה הכהנים ה
המשוחים אשר מלא ידם לכהן לא נשא פניהם כשחטאו ל
לפניו אבל העגישם מיד בעונש מיתה וזהו שכתוב אשר ל
לא ישא פנים לזקן וכתיב אשר לא נשא פני שרים ולא נכר
שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם · ויתכן עוד שיהיה ב
בכתוב סוד כי בניאהרן יחזור לנדב ואביהוא בלבד שבכר
מתו והוא שהזכיר ימות נדב ואביהוא לפני ה' ואמר הכהנים
המשוחים ומפני שא־בעתם היו משוחים לכך הוצרך לפרש
אשר מלא ידם לכהן קרי ביה לכהן כלומר אותם אשר מלא
ידם לכהן אחר והוא פינחס בן אלעזר והוא שב
שכתוב ותלד לו את פינחס אלה וגו וזהו שהזכירה תורה מ
מיתת נדב ואבי הוא בפרשת פינחס וזהו שכתוב בתחלת פר
פרשת פינחס בן אלעזר בן אהרן כי כל התורה כלה רמזים ו
והערות ועל כן הזכיר כבאן ג' פעמים אלה לרמוז על ג' הו
הויותם הראשונה הויה שכלית כלפי משה והשנית הויה גופ
גופנית כלפי אהרן והשלישית הויה מחודשת כפי מדותיו ש
של הקבה' ומפני ששתי הויות היו בזמ' אחד לכך הזכיר כהן
ואלה בקשור ואו מה שאין כן בהויה מחודשת שבה הזכיר
אלה בלא ואו והואיל והזכירם פירש מיתתם וחטאם שמתו
בנ ·· מבן חדש ומעלה תפסדם אמרו במדרש זשה צ
צדיק כתמר יפרח מה תמרה זו צלה רחוק כך מתן שכרן ש
של צדיקים רחוק מה היא עושה תמרים ועושה נובלות אף
ישראל יש בהם בני תורה ויש בהם עמי האר' מה היא עושה
נובלות שאין נכנסין לאוצר ויש בה תמרים שנכנסין לאוצר
כך ישראל במדבר

מלכות ידמת למדת הדין ובגד תולעת שני מכסין אותו בעו'
תחש והמנורה מכסין אותה תחלה בבגד תכלת
ועל התכלת עור תחש ומזבח הזהב המיוחד לקטרת פורשין
עליו בגד תכלת ועל הבגד עור תחש ומזבח הנחשת שהוא מ
מזבח העולה פורשין עליו בגד ארגמן
שהוא אדום יותר מבגד שני מי ססן זורקין הד
הקרבנות ועל הארגמן עור תחש נמצאת למד שכל הכלים
בגד תולעת שני לפי שהוא אדום והשלחן שהוא סימן לכתר
בין שיהיה כהן תכלת או שני או ארגמן כלן מכוסין בעור
תחש והוא המכסה העליון הנראה על כלן חוץ מהארון שלא
רצה הכתו' להעמידו במכס' עור תחש בשא' הכלי' אלא שיהי'
המכסה העליון תכלת מן הטעם שהזכרתי · ופקדת אלעזר
בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים כתב הרמבן ז"ל כי
מה שאמר ופקדת אלעזר ולא אמר ומשא אלעז' כמו שאמ'
משא בני קהת נראה מזה שלא היה אלעזר נושא אותם אבל
היה פקיד עליהם אבל מן הירושלמי מצינו שהיה אלעזר נ
נושא אותם הוא בעצמו ובודאי היה משא גדול שהרי הקט
הקטרת שסה' מנה היה ושמן המאור לשנה שלמה היה קפנ'
לוגין והיה בלי ספק מעשה נס עכ' לשון הרב ז"ל ומצאת י
בירושלמי בפרק המצניע שמן המאור בימינו במנחה קטרת
דסמים בשם אלו ומנחת התמיד של יום תלויה בזרועו
ושמן המשחה בימין צלוחית קטנה תלויה לו באפונדתו ··
אל תכריתו את שבט הקהתי צוה הקבה'
לאהרן ולבניו להזהיר הלוים בני קהת ולשמור אותן שלא יב
יבאו לידי כרת וחס הקבה' על שבטו של לוי שמסר עצמו על
קדושת השם בעגל שנאמ' והרגו איש את אחיו ואיש את ר
רעהו ואיש את קרובו ולכך אמר אל תכריתו ובמדרש
אל תכריתו כך שנו רז"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרין מ
מידי כרתן שנא' והפילו השופט כתיב ארבעים יכנו וכתיב
ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא אחיך ולמה ארבעים אלא
האדם הזה נוצר לארבעים יום ועבר על התורה שנתנה ל
לארבעים יום אמרה תורה ילקה ארבעים ויצא ידי ענשו ו
וכך אתה מוצא באדם הראשון כשנצטוה ועבר עליו לקה
העולם בארבעים עונשין אדם הראשון עשרה וחוה עשרה
והנחש עשרה והאדמה עשרה ולפיכך כשיעבור האדם
על המצוה ילקה ארבעים כן אתה מוצא במדבר בעונש
מרגלים שלקו ארבעים שנה במדבר · משפחות
הקהתי ולא אמר משפחות קהת אמר הקבה' גלוי וידוע לפני
שעתידין קרח ועדתו לערער על משה ואהרן ואעפכ' אמר
הקבה' אל תכריתו נטל חצי שמו ונתן אותו על קהת ואמר
הקהתי משל למלך שהיה לו בן ונדבק עם הלסטים ונתפסו
אמר המלך בשביל בני אני פודה אותן עכשו ועל זה
אמר הכתוב למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לב
לבלתי הכריתך · ולא יבאו לראות כבלע הקדש ·
לשון כבלע הסרת דבר ובטולו וכן ידרך ארחותיך
בלעו ועל דרך הפשט יאמר ולא יבאו לראות
באשר יוסר בנינו ויוסר מסך הפרכת ואז יתגלה הארון שהו'
קדש וכאלו אמר ולא יבאו לראות את הקדש כבלע ·
ועל דרך הקבלה ולא יבאו לראות כבלע כשהכבוד מתבלע ו
חוזר אל מקומו הראשון אל הקדש למעלה וידוע כי כל

השנה היה הכבוד נשמט מן הענן לפני לפנים לגמרי ומ
ומתגלה על הכפרת זהו שכתוב כי בענן אראה על הכפרת ל
לא אמר כי אראה בענן אבל אמר כי בענן אראה כלומר א
אני בא בעמוד ענן ואחר כך אשמט מן הענן ואראה על
הכפרת וכבר הזכרתי זה במקומו ולפיכך לא היה רשות
לכהן גדול ליכנס לשם כי אם פעם אחת בשנה ביום
הכפורים ואף ביום הכפורים אינו רשאי ליכנס לשם כי
אם בקטרת ולא שיכניס הקטרת עשוי אלא שיעשנו לשם
ויעלה תמורת עשנו שם ויהיה הכבוד נכסה מעיניו וכענין
שכתוב וכסה ענן הקטרת את הכפרת וזהו שהזהיר
את הלוים ולא יבאו לראות כשהכבוד מתבלע
אל הקדש שהוא חביון עוז וכענין שכתוב
ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו
ושם חביון עזו

נשא את ראש

שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און •
שלמה המלך עה הודיענו בכתוב הזה כי המשפט שבו
קיום העולם הוא מחתה ופחד אצל הרשעים ושמחה אצל ה
הצדיק וידוע כי לשון שמחה יותר גדול מן גילה והרנה
והמשוש והוא שכתוב גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם י
ישמח בו הזכיר לשון גילה אצל הצדיק והשמחה שהיא יו
יותר גדולה ואצל החכם אשר בו שתי המעלות חכם וצדיק
כי אין שלמה עה משבח חכם רשע וזהו שכתוב שמחו צ
צדיקים בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב צרף בכתו'
הזה שלש לשונות של שמחה והם שמחה וגילה ורנה והזכיר
תחלה השמחה שהיא גדולה ויחס אותה לשם ית' לרוב מ
מעלתה כי לא אמר שמחו וגילו בה' צדיקים וכאור הכתוב
כי הצדיק ישמח בהעשות משפט בעיר וכשאין ביניהם גזל
וחמס ואם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה ידאג
ויאנח על זה כי כן מדתו של צדיק" ומחתה לפועלי און
עשות משפט הוא מחתה ויראה ופחד לפועלי און כי ייראו
לנפשם כאשר יוכיחו בעיר עושי רשעה והענין להם למ
למחתה פן יענשו על מעשיהם הרעים ואם כן באר לך
הכתוב כי עשות המשפט שהוא מחתה לפועלי און הוא
שמחה אצל הצדיק והנה שלמה עליו השלום בזין הזה
להודיענו שיתחייב האדם להיותו שמח במצות כשיעשה א
אותן או יראה אחרים עושין וזהו שאמר עשות משפט
ולא אמר עשותו משפט וידוע כי השמחה במעשה המ
המצות מצוה בפני עצמה וכשם שהמצוה עבודה לשי' כך
השמחה על המצוה נקראת עבודה וכן כתוב תחת אשר
לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה והוא שכתוב עבדו את ה'
בשמחה באר כי השמחה שלמות העבודה ועל כן היה
ענין השיר במקדש ובמשכן בשיר הפה והכלי שהוא מביא נ
נפש האדם לדרך השמחה ומכאן אמר הכתוב בלוים לעבד

עבודת עבודה ודרשו רזל אי זו היא עבודה לעבודה הוי א
אומר זה השיר כי היו הלוים מוזהרין ומצווין לשורר ולעורר
השמחה על מצות הקרבן כדי להיות מעשה המצו' בשמחה
ומן הידוע כי עקר זמנו ותקפו של אדם בתכונת כח הגוף ו
וכשורת המלכות הוא מזמן של שים שנה עד חמשים וכמו
שאמרו בן שלשים לכח ומן החמשים ואילך הכח תשש והק
הקול נפסד והלוי נפסל כי איך ישיר את שיר ה' כיון שנפסד
קולו ונשתנה וזהו ששנינו לוים כמומין כשרים בשנים
פסולים • ועל זה אמר הכתוב ומבן חמשים שנה ישוב מ
מצבא העבודה ולא יעבד עוד ומפני זה נצטוו הלוים להמנות
מבן שלשים ועד בן נ' שהוא זמן עבודתם וזהו שכתוב
נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם
מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה אמר גם הם
כלומר כמו שנשאת בני קהת כי כן הזכיר בפרשה של
מעלה ולפי שהיו בני קהת ראשונים במעלה שהיו נושאין ה
המקודשים לכך צוה למנותן תחלה אעפ' שגרשון היה הב
הבכור וכבר הזכרתי בסדר של מעלה כי כשם שהיו
ישראל במדבר ארבע דגלים לארבע רוחות העולם כן
היו הלוים ארבע חלקים לארבע רוחות העולם כי משה וא
ואהרן ובניו היו במזרח ובני גרשון היו במערב ובני קהת
בדרום ובני מררי בצפון" ומכסה התחש אשר עליו לא
הזכיר גם כן מכסה עורות אילים מאדמים כי היו דבוקים זה
עם זה או אחז הכתו' דרך קצרה ופרש' זו תבאר משא הלוים
ועבודתם כי משא בני גרשון היתה קלה כי היו נושאים הבג
הבגדים והם יריעות המשכן והמכסאות והקלעים והוא
ששנו רזל בני גרשון היו ממונין על כלי הארג והנה
היא עבודה קלה משל מררי אבל בני מררי עבודתם כבדה
שהיו ממונין על הנחשת ועל העצים והן קרשי המשכן ו
ובריחיו ועמודיו ואדניו והיה איתמר ממונה על בני גר
גרשון ובני מררי כי בחנות המשכן היו מחזירין כל הכלים ע
על ידו" לעבד עבדת עבדה • זה השיר שהיה
עבדה לעבדה אחרת וכן הקרבנות וכהוא עבדו את ה' ב
בשמחה ופסוק מלא הוא שקורא עבודה לשיר הוא שכתוב כ
בדברי הימים והמשוררים בני אסף על מעמדם אין להם ל
לסור מעל עבדתם והשיר הזה היה בכנורות ומצלתים והיו
אומרים שירות וזמירות להקבה' בשעת הקרבן ואמרו רזל'
כמה נימין היו בכנור שבעה שנאמר שובע שמחות את פניך
אל תקרי שובע אלא שבע וכן דוד עליו השלום א
אומר שבע ביום הללתיך ולימות המשיח שמנה שנאמר למ
למנצח על השמינית על נימא שמינית ולעתיד לבא עשרה
שנאמר בנבל עשור זמרו לו ואומר עלי עשור ועלי נבל כן
דרשו רזל במסכת ערכין בפרק אין בערכין בסופו"
ובאור הענין כי העולם הזה על שבעה מזלות ולימות המשיח
תרבה ההשגה בתוספת מעלה ולעולם הבא תהיה ההשגה
על השלמות במעלה שהיא כלל המעלות כולן" ודע כי
לא נתפרש ענין השיר עד שבא אדננו דוד עליו השלו'
והנה הוא נחלק לשמנה חלקים כי מספר הלוים המשוררים
שמנה חלקים והם אסף הימן ידותון איתן האזרחי הרי

ארבעה ולוי היה שם ששמו כן הלי חמשה ועל הגתית הוא מ
משפחת הגתי והוא משפחת עובד אדו הרי ששה ובני קרח
הרי שבעה ובני משה הרי שמנה כי תפלה למש׳ ענינו לבני
משה והיו משוררי׳ גם כן בשמנה כלי׳ ואלו הן על נגינות על
מחלת על עלמות שיר המשא שנאמר וכנניהו שר הלוים ב
במשא יסור במשא כי מבין הוא והוא קול חז
חזק וגבוה מלשון וישא את קולו ודרשו רז״ל במסכת
ערכין אל תקרי ישור אלא ישיר במשא דכתיב לעבד עבדת
עובדה ועבדת משא ועל הנחילות והוא מלשון חליל וכתיב
והעם מחללים בחלילים ועל שושנים על הגתית על הש
השמינית ״ על פי ה׳ פקד אותם ביד משה לא תמ
תמצא בפקודי בני ישראל שיזכיר בהם על פי ה׳ והזכיר זה
בלוים לרמוז על כחם שהיא מדת הדין והיו ממונים להש
והשמיע קול וכן תולדת האש לשרוק ועל זה אמרו
בספר יצירה שין שורקת מם דוממת ומלכד מנוי עבדת הש
השיר היה ממונה עוד על המשפט ולשמור המקדש והיה
אפשר לו לשחוט כי הכהן לא היה שוחט וכן כתיב
ושחט אותה לפניו ועל כן תמצא שיזכיר הכתוב תמיד בלוים
על פי ה׳ הוא שכתוב ״ ויפקד אותם משה על פי ה׳ כאשר
צוה וקרוב כיעני לומר כי לכך חייבה התורה למנות מבן ח
חדש ומעלה כי הוא הקף הלבנה המושלת בלילה ומדת הל
הלוים היא כמדת לילה הנקראת אמונה ואמר הכתוב ואם
ואמונתך בלילות וישלחו מן המחנה זה מחנה שכינה
שהרי הצרוע והזב וטמא מת שהם טמאים טומאת שבעה
משולחים הם ממחנה שכינה אבל בשאר מחנות והן מחנה
לויה ומחנה ישראל דין שלשתן חלוק שהצרוע משתלח וע
חוץ משלשתן שהן מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל
שכן מצינו במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו והוא מ
מחנה ישראל והזב ובעל קרי משולח מן השתים ממחנה ש
שכינה ומחנה לויה ומותר במחנה ישראל שכך דרשו רז״ל כ
בפסחים בענין בעל קרי וכי יהיה בך איש אשר לא
יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה זו מחנה
לויה כל שכן שאסור ליכנס למחנה שכינה

מאיר אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שנא׳
בסאסאה בשלחה תריבנה סאה בסאה ותני רבי חייא מיום
שחרב בית המקדש אעפ׳ שבטלה סנהדרי גדולה ובטלו ד׳
מיתות בד״ דין ד׳ מיתות בד׳ לא בטלו מי שנתחייב סקילה או
נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שרפה או נופל ב
בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הרג או נמסר למלכות
או לסטים באין עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או
מת בסר״ונכי וכן בכוטה במדה שמדדה
בה מודדין לה היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים לפ
לפיכך הכהן משקה אותה מים המרים בכלי חרש היא
עמדה על פתח ביתה לראותו והכהן מעמידה על שער
נקנור ומראה קלונה לכל היא פרסה לו סודר נאה
על ראשה כדי להתנאות לפיכך ופרע את ראש האשה
היא קשטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות היא ב
כחלה עיניה לפיכך עיניה בולטות היא האכילתו
מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה היא עשתה בסתר
המקום מפרסמה בגלוי ההד תכסה שנאה במשאון
תגלה רעתו בקהל ״ ואם תשכיל היטב בכה שאמ
שאמר בכלי חרש תמצא שיש בו רמז שלא תזכה לקום עמו
בתחית המתים אך תהיה כחרס הנשבר שאין לו תקנה אם
זנתה תאבד מן העולם הזה והעולם הבא שהמזנה תחת בע
בעלה כעובד כוכבים רשויות ועל כן אמר בכלי חרש
ולא אמר בכלי זכוכית שהזכוכית יש לו תקנה בנפיחה ורמ
והמתים עתידין לחיות קל וחומר מזכוכית וזה סוד מה
שדרשו אמן מאיש זה אמן מאיש אחר כלומר אמן מאיש
זה שהיה בן זוגה בנשמה ובגוף אמן מאיש אחר שתחיה עמ
ממנו שהכרת נפשה מחכמים ולא תהיה עם אחד מהם והבן
זה ״ מנחת קנאות היא וביד הכהן יהיו כ
כבר הודעתיך בפרשת הפלגה שבכל מקום שתמצא השם ה
המיוחד לבפרע הוא רמז למדת הדין ובאותו ענין שנרמז ש
שם מדת הדין מתחת וכבר העירותיך למעלה כי נר
תיבות היו כתבין לסוטה שהיו נמחים על המים שהוא
אמצעות שם הכנוי שהיא מדת הדין המחותה כנגדה ״
מי המרים המאררים ׳ על שם טופן נקראו מרים
וכן ובגדי ערומים תפשיט וכן קחי רחים וטחני קמח ומה
שאמר מאררים על שם האלות הנמחות במים שהן מקרדין
אותה והחכם רבי אברהם זל׳ הזכיר בו סוד וזה לשון בלת
מי סכוך ומלת המרים תאר השם אב׳ סודו ידוע עד כאן
ואומר אני כי צדק כדברו שהוא שם התואר והנני מב..ד כן
סודו כי קרא הכתוב אל הכחות העליונים מרים כי כן קרא
איוב מרירי יום ואוררי יום הוא שאמ׳ יבעתוהו כמרירי יום
והכף נוספת כב׳ כמשוגי גבול ואמר יקבוהו אוררי יום שהם
הכחות העליונים העתידים לעורר ולרצץ ראשי לויתן וכן
דרשו רז״ל עתיד גבריאל לעשות קנוניא עם לויתן ואלמלא
הקבה׳ עוזרו אינו יכול לו שנאמר העושו יגש חרבו והת
והתבונן לשון מי המרים המאררים כי המרים הם המאררים
אותה וכשהיה הכהן משביע את האשה בשם הנכבד והמים

במים שמן השמים ומעפר שמן הארץ ואמרו במסכת סוטה
אמר רבא מפני מה אברה תורה הבא עפר לסוטה זכתה יוצ
יוצא ממנה בן כאברהם אבינו שכתוב בו ואנכי עפר ואפר
לא זכתה תחזור לעפרה ע״ב בכלי חרש דרשו רז״ל היה רבי מ

בידו היה מכוין לשתי המדו׳ מדת יום ומדת לילה המסכימים
להעני שה אם נטמאה או לתת לה שכר פרי הבטן אם
נקתה ושתי אלה המדות נרמזות במלת מרים למשכיל והנה
הן מאצילות ומשפיעות כח לכל הכחות העליונים הנקראין
אוררי יום ועל כן ייחס את המים למלת המרים ואמר
המרים המאררים כלומר מים של המרים המאררים אותת
ומזה אמר החכם הנזכר שהוא תואר ולא שם ומה שאמר ו
ובאו בה המים המאררים למרים שנראה שהוא שם ולא תו
תואר זה פירש ובאו בה המים המאררים שהם למרים כי
האלות אשר במים מאררים אותה בכח המרים והמרים בכ
בכח מדת יום ומדת לילה הנרמזים בפרשה ״ ונקה
האיש מעון דרשו רז״ל בזמן שהאיש מנוקה מעון המים ב
בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין
את אשתו והנקיון הזה הוא שלא בא עליה משקנא לה ונסת
ונסתרה ויש שפירש אם בעל שום ביאה אסורה כל ימיו אין
המים בודקין את אשתו ואפילו בא על ארוסתו בבית חמיו ש
שאסורה מדרבנן אין המים בודקין את אשתו שנאמר ונקה
האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה בזמן שהאיש מ
מנוקה מעון אשתו נושאה את עונה לפיכך אם היתה אשתו
אסורה עליו מחייבי לאוין או מחייבי עשה אפילו שקנא לה
ונסתרה אינה שותה אלא תצא בלא כתובה ודרשו רז״ל במ
במסכת סוטה משרבו הנואפים פסקו מי סוטה שנאמר לא
אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי
הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט
כלומר לא יעשה עוד בהם הנס הגדול הזה שהוא נעשה להן
לכבודן של ישראל ולהיותם עם קדוש וכדי לנקותם מן הם
הממזרות לפי שאינן מנוקין מביאה אסורה זהו כי הם עם
הזונות יפרדו כלומר מלשון פרדה שאינה עושה פירות כ
כך הם שטופים בזנות כפרדים וסוסי׳ ולא לעשות פירות א
אלא למלאת תאות ועם לא יבין הטובה הזא׳ ילכד בסכלותו
וכן ואויל שפתים ילבט וכתרגו׳ ירושלמי וסכלא בספוותיה
מתאחד ״ איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר נסמכה
פרשה זו של נזירות לפרשת סוטה לומר שכל הרואה סוטה
בקלקולה יזיר עצמו מן היין כך דרשו רז״ל וכהא׳ זנות יין ו
ותירוש יקח לב ״ ועל דרך הפשט הזהי׳ הנזיר מן היין
כי כל הנמשך אחריו נמשך אחר
התאוות והוא מביא לידי חטאים ומכשולים רבים ונצטוה
בגדול שער לפי שמגלי׳ הדאגה ויהיה לבו נכנע בעבדת הש״י
בהיותו מנוול בשערו ויהיה נזהר מהמותרות המנוולים א
אותו כי כן השער מותר הטבע באדם מהעשנים הנולדים ב
בגוף והוא לשון יפליא יעשה דבר פלא כי רוב העולם ה
הולכין אחר תאותם וזה פורש מהתאוות וזהו לשון נזיר
מלשון וינזרו מקדשי בני ישראל שהוא לשון הפרשה
או יהיה נזיר מלשון נזר הקדש כי נזר אלהיו על ראשו והוא
ענין עטרה וכתר מלכות ונקרא בשם הזה על שם שהוא מ
מלך מולך על התאוות הפך משאר בני העולם שהם עבדי ה
התאוות ״ להזיר לה׳ כי כונתו בנזירות לה׳ היא ל
לפי שהיין מפסיד השכל ואי אפשר שתהיה עבדת האדם ש
שלמה ״ מיין ושכר יזיר יין הוא הישן שכר הוא התירוש

ותרג׳ אנקלוס כי היין הוא היין החדש ושכר הוא היין הישן
שהוא משכר אבל עקר תרגום אנקלוס מחמר חדת ועתיק נ
והוא שנצטוה שיתרחק מחמשה דברים היוצאים מן הגפן
היין והענבים והצמוקין והחרצן והזג׳ ועל כל מאחד חמש
אלו עובר בלאו והבוסר בכלל ענבים הוא והחומץ בכלל יין
הוא לפי שמתחלה היה יין ואסורו לא הופקע מחמוצו ואם
ואמרו במסכת נזיר אכל ענבים לחים ויבשים חרצנים וזג
וזגין וסחט אשכל של ענבים ושתה לוקה חמש״ ועל
דרך הקבלה איש כי יפליא לנדור נדר נזיר כבר באתי לך
בסדר אמור כהן גדול דוגמת מי הוא והנה הנזיר למעלה
ממנו כי הוא למעלה מן המדות דבק בעצם הרחמים הע
העליונים ולפי שהוא מכותר במעלת הנזירות נקרא נזיר מ
מלשון כתר וזהו כי נזר אלהיו על ראשו תער לא יעבר
על ראשו גדל פרע שער ראשו וקדש את ראשו וזהו כי
יפליא מלשון פלאות חכמה ולנדור נדר מקום הבינה והוא
מוזהר מג׳ דברים׳ מן היין ׳ומן התגלחת׳ ומטומאת המת ׳
ועשה הכתוב בזה שלשה חלקים הזכיר בהם שלשה פעמים
כל ימי חלק ראשון אך כל ימי נזרו מכל אשר יעשה וגו׳
חלק שני כל ימי נזרו תער לא יעבור על ראשו חלק ג׳ כל
ימי הזירו לה׳ על נפש מת לא יבא הוזהר מן היין וטומ
וטומאת המת כדי להתרחק מן השמאל והוזהר בתגלחת
לפי ששערותיו של אדם הם כחו וכן בשמשון אם גול
גולחתי וסר ממני כחי ואין להם סוף והם גדלים כל ימי חיי
האדם גם אחר מותו אם יעמד במקום לח וכל זה ירמוז לענ
לענפי השם ונטיעותיו וכחותיו שהם הויות דקות ופנימיות
והם עשויות כעין חוטי שלהביות המתפשטות לכל צד ואין
להם סוף ותכליתם אין להם קץ ועל כן נצטוה לגדלם הוא
שאמר גדל פרע שער ראשו והוזהר שלא יכרות אותם כי נ
נזר אלהיו על ראשו ואם יכרות שער ראשו שהוא דוגמת ה
הנטיעות יהיה כמקצץ ומפריד השם מענפיו והנה שם
שמשון כשכרת שער ראשו נחשב לו כמקצץ ומיד סר כחו
מעליו והו׳ כח ה׳ וזהו לשו׳ ותאלצהו שיהזור למדת הדין קרי
כיה ותאעלהו והוא מניעת האצילות שנסתלקה ממנו רוח נ
נבואה לפי שכח השם סר מעליו בעבור שקצץ וצותה תורה
בנזיר כשיגלח ראשו שיתן שערותיו על האש אשר תחת
זבח השלמים מפני שהם קדש ודוגמא לקדש והחמיר בו ה
הכתוב יותר מכהן גדול שלא יטמא לאביו ולאמו והכן כל ז
זה כי הנזיר בשערותיו הוא דוגמא ואמרו רז״ל חמשה לקו מ
מעין דוגמא של מעלה אבשלום בשערו שאול בצוארו
שמשון בכחו אסא ברגליו צדקיהו בעינו ועל ההויות הא
האלו אמר שלמה קווצותיו תלתלים וכן דניאל ושער די
רישיה כעמר נקיא וזה מבואר ויש שכר שהזכיר הכתוב
על כל דבר שישתכר האדם ממנו ומלת חרצנים אין לה הכר
בכל המקרא וכן מלת זג והנה חרצן הוא הגרעין וזג הוא ת
הקלפה שהיא מבחוץ והחכם רבי אברהם ז״ל פירש כהפך כ
חרצן הוא החיצון וזג הוא הפנימי״ בפתע פתאם כמו
ארמת עפר והנה הוא מביא קרבן על המזיד וכן אמרו רז״ל

כפב׳ של כריתות ארבעה מביאי׳ קרבן על המזיד ובשוגג ואלו
הן נזיר ושבועת הפקדון ושבועת העדות ואש׳ שפחה חרופה
שהיא לוקה והוא מביא קרבן נאמר בנזיר בפתע שהוא שו
שוגג פתאם הוא מזיד לפי שנאמר ופתאים עברו ונענשו ע
עשה בו מזיד כשוגג וכן שבוע׳ העדות לא הזכיר בו הכתוב
ונעלם ובכלן הזכיר ונעלם ובשבוע׳ העדות לא הזכיר ונעל׳
לחייב על המזיד בשוגג שבועת הפקדון למד משבועת העדו׳
בגש׳ דתחטא טחתא הבא על שפחה הזכ״ר בו ונסלח לו לע
לעשות מזה בשוגג כלומר שנסלח לו בקרבן זה באיזה ענין
שיהיה בין שוגג בין מזיד ׳ ביום מלאת ימי נזרו טעם הק
הקרבן הזה בנזיר ביום מלאת ימי נזרו לא נתגלה כי לא מצ
מצינו בכל התורה כלה קרבן כי אם על עון שקדם לשעבר
וזה שקדם וזכה לעשות מצוה והיה כל ימי נזירותו קדוש ופ
ופרוש בתאוות העולם ועתה ביום מלאת ימי נזרו תחייבנו
הורה להביא קרבן הנה זה ענין נפלא ומחודש וכן אמרו
רז״ל במסכת נזיר חדוש הוא שחדשה תורה בנזיר והרמבן ז״
זל׳ נתן בו טעם על דרך הפשט ואמר כי האיש הזה חוטא נ
נפשו במלאת הנזירות כי הוא עתה נזור מקדושתו ועבדת ה
השם ית׳ וראוי היה לו שיזור לעולם ויעמ״ כל ימיו בקדושתו
נזיר וקדוש לאלהיו כענין שנאמר ואקים מבניכם לנביאים
ומבחוריכם לנזירים השוה אותו הכתוב לנביא וכדכתיב כל
ימי נזרו קדוש הוא לאלהיו ועל כן הוא צריך כפרה בשובו
להטמא בתאוות העולם עד כאן לשון הרב זל׳ ועם כל ה
הטעם הזה לא יצא קרבנו של נזיר מן החדוש כי היכן מצינו
קרבן על העתיד אבל טעם הקרבן והחדוש איננו מתבאר
כי אם על דרך הקבלה והזכרתיו בנזירותו בבר ודבק בעצם
הרחמים העליונים והוא רוצה עתה לצאת מקדושתו נראה
כמתו הק ורוצה לסלק עצמו חס ושלום מאותה מעלה שב
שכבר דבק בה ולכך הצריכתו תורה קרבן ביום מלאת ולא
לכפרה כי לא תמצא בו לשון כפרה או מליחה אך הכונה
בקרבנו לקרב הבחנות וליחד ולהמשיך להם שפע מן המקור
ויתפקו המדות ואחר כך יחזור להנאותיו כבתחלה ועל כן
היה הקרבן שנצטוה בו עולה ושלמים וחטאת כבש לעולה
איל לשלמים כבשה לחטאת ובסוף אמר ואחר ישתה הנזיר
יין כלומר ואחר שישלים חובו לכל צד ויסתפקו המדות י
ישתה הנזיר יין ויחזור להנאותיו כמנהג בני אדם בעולם ה
הגופנות ׳׳ כה תברכו את בני ישראל על דרך הפשט כע
כענין זה תברכו וכן כה תעשה להם לטהרם ועל דרך המ
המדרש כה תברכו מסר להם הקב״ה הברכות לכהנים במתנ׳
שיהא כח בידם לברך את ישראל ולפי שעתיד למסור להם ב
כד׳ מתנות כהונה ועם זו הם כה לכך הזכיר הלשון הזה כה
תברכו כלומר עם ברכת כהנים הם כה׳ ודרשו רז״ל כה ת
תברכו בלשון הקדש כה תברכו בעמידה כה תברכו בקול
רם כה תברכו פנים כנגד פנים בנשיאות כפי׳ דכתיב וישא
אהרן את ידיו אל העם ויברכם בקול רם דכתיב אלה יעמדו
לברך את העם מה התם בעמידה ובלשון הקדש ובקול רם א
אף כאן פנים כנגד פנים דכתי׳ כה תברכו את בני ישראל
אמור להם ׳ על דרך הפשט בענין זה תברכו וכה תעשה

להם לטהרם ׳ כה תברכו בשם המפורש נאמר כאן ושמו א
את שמי ונאמר להלן לשום את שמו שם ׳ ועל דרך הקבלה
כה תברכו מלת כה היא המדה העשירית שמתוכה מתנבאי׳
הנביאים תמיד ואומר כה אמר ה׳ ועל כן אמר כה תברכו כ
כלום תמשיכו הברכה ממדת החסד שהיא מדתו של כהן אל
העשירית ועם זה היה העולם מתברך בנשיאות כפיו של כהן
ובכונת לבו ולכך תמצא הא׳ במלת כה תברכו והיא רמז
להא׳ אחרונה שבשם וכן אמר דוד עה׳ הללויה במרומים א
אחר שהקדים ואמר הללויה כדי להשלים השם המיוחד ו
ומפני שמלת כה היא מדת הדין רפה המנהגת את ישראל ו
והיא כלולה ברחמים לפיכך כשאמר לו הקב״ה לאברהם כה
יהיה זרעך חשבה לו לרחמים שנאמר ויחשבה לו צדקה ׳
אמור להם אמור מלא אמר להן הקב״ה לכהנים לא מפני
שאמרתי לכם שתהיו מברכין את ישרא׳ תהיו מברכין אותן
באנגריא ובהלות אלא תהיו מברכין אותן בכונת הלב לכך נ
נאמ׳ אמור מלא ׳ ועוד יכלול אמו׳ מלא שהו׳ רמח׳ עם המלה
כי הברכה נבלעת ברמח׳ אברים שבאדם וחסרון האחד הוא
אבר הלב שממנו יש תרגו כל שאר האברים ובלן תלוים בו ו
ומת׳ שנסתר מן המספר כי הוא כנגד השכינה השורה על כפ
כפי הכהן ונסתרת שם שהיא לב השמים שממנו יתברכו הע
העליונים והתחתונים ועוד יכלול אמור להם בסתם לא כמ
במפורש כי יש זמנים שהכהנים מזכירין את השם בנשיאות
כפים בפרסום ויש שאין מפרסמין אבל מבליעין אותו וכן
דרשו רז״ל משרבו הפרוצים היו מבליעין אותו ולכך יאמר ד
הכתו׳ כי יש עתי׳ במפור׳ וזהו כה תברכו את בני ישראל בשם
המפורש ויש עתים בסתם וזהו אמור להם בסתם ועוד יכלול
אמור להם זכו אמור להם לא זכו אמור סתם
שהרי הכתוב היה ראוי לומר ותאמרו להם אבל אלו אמר כ
כן היה במשמע שהברכה נמשכת להם לעולם בין ראוין בין
שאינן ראוין ולכך כתיב אמור להם שהמובן ממנו זכו אמו׳
להם לא זכו אמו׳ סתם ולא להם ׳ וכב׳ הודעתיך בפרש׳ ויבא
עמלק שהכהן כשנושא העש׳ יתקדשו כל העשר והשפע יו
יורד לשכלים הנפרדים והשכלים וישראל מתברכין וזהו
כה תברכו את בני ישראל את לרבות מלאכי השרת אמור ל
להם לכלן מעלה ומטה והבן זה ועוד יש לדרוש אמור מלא
שליח צבור צריך לומר בברכת כהנים לכהנים הנושאין כ
כפיהם ולהקרותו להם מלה במלה והן עונין וזהו אמור לשון
אומר יחיד לרבים ׳ ומה שהיה שליח צבור מקרא הג׳ פס
פסוקים לכהן הנושא כפיו מלה במלה תוכל להבין מעלתו ו
וכחו כי כן דיגמתו של כהן למעלה שהוא מתברך ומקבל ה
הברכה מעצם הרחמים העליונים ומברך לכנסת ישרא׳ וזהו
סוד כה שדרשו רז״ל כל כהן המברך מתברך שנאמ׳ ואברכה
מברכיך ואם כן הכל דוגמא וכן הברכה משתלשלת משליח
צבור המתעטף בטלית לבנה לכהן ומהכהן לישראל וזה
מבואר ׳ ועוד יכלול אמור להם שהכהנים חייבין לברך
את ישראל כשישראל אומרים להם וזהו לשון א
אמור להם ותרג׳ אנקלוס כד יימרון להון ואחר האזהרה הם

הם עוברין בעשה זה אבל בלא אזהרה אינן עוברין שכן מצ
מצינו בירושלמי רבי שמעון בן פזי כד הוה תשיש הוה קאי
אחורי עמודיה ר׳ אלעזר נפיק לבראי כלומר כשהיו חלשים
ולא היה אחד מהם יכול לישא את כפיו זה היה מתחבא בין
העמודים וזה היה יוצא חוץ לבית הכנסת כדי שלא יזהירו
אותן לברך ונמצאו עוברין בעשה זה אם לא היו מברכין א
אחר האזהרה ״ ובשם הר׳ יצחק הזקן בעל התוס׳ ז״ל אמרו ש
שאין כהן נושא את כפיו אלא אם כן נשוי ובאמת נראה ש
שיש עקר לזה לפי שאין האדם שלם בלא בת זוגו ואינו ר
ראוי לא לברך ולא להתברך ומטעם זה היו נדב ואביהוא ר
ראוין ליענש שלא רצו להנשא והיו בנות ישראל ממתינות
להם ויושבות עגונות כל ימיהן וכבר כתבתי כי זאת אחת מן
הששה דעות שבאו רז״ל במדרשם על חטאם ומזה אמ׳ הכתו׳
בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא הוללו מה טעם בחוריו אכלו
אש משום דבתולותיו לא הוללו ומכאן נענשו לאחת מן הד
הדעות כי לא היו ראוין שיתברכו ישראל על ידם ועל כן יצ
יצטרך שיהיה הכהן שלם עם בת זוגו דוגמת המדות שהוא
ממשיך הברכה מהן וזה מבואר ״יברכך ה׳ וישמרך׳ על
דרך הפשט הברכה תוספת ורבוי טובה ועם הברכה שמירה
מה שאי אפשר כן למלך בשר ודם שיש כח בידו להעשיר א
את האדם אבל אין בו כח שיהא נשמר בידו וכן אמרו רז״ל
מלך בשר ודם יש לו אוהב בסדיא והוא יושב ברומי שלח ה
המלך אחריו ובא אצלו נתן לו מאה ליט׳ של זהב טענן ויצא
לדרך נפלו עליו לסטים נטלו כל מה שנתן לו המלך וכל מה
שהיה אצלו שמא יכול לשמרו מן הלסטים ועל דרך המדר׳
יברכך ה׳ וישמרך יברכך בעושר וישמרך שתהא עושה המ
המצות ״ יאר ה׳ פניו אליך יעמיד בנים ממך שיהיו בני תו
תורה שנא׳ כי נר מצוה ותורה אור׳ יאר ה׳ פניו אליך יעמיד
ממך כהנים שמאירים את המזבח שנא׳ ולא תאירו מזבחי ח
חנם וכתיב והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ״ ויחנך שנה
רבי חייא הגדול יחנה ה׳ אצלך ״ דא׳ ויחנך יעמיד ממך
נביאים שנאמר ושפכתי על בית דוד ועל יושבי ירושלם ר
רוח חן ותחנונים׳ דא ויחנך יתן חנו עליך בכל מקום שאתה
הולך במו שכתוב ותשא חן בעיניו ״ ישא ה׳ פניו אליך וכתיב
אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד הא כיצד עשה תשובה ע
עד שלא נתחתם נזר דין ישא ה׳ פניו כיון שנחתם גזר דין א
אשר לא ישא פנים ״ דא׳ יברכך ה׳ וישמרך יברכך בבנים
וישמרך בבנות שהנקבות צריכות שמירה וכא׳ ה׳ שומרך ה׳ צ
צלך על יד ימינך ״ יאר ה׳ פניו אליך יאר לך מאור פניו
ואין יאר אלא חיים שנאמר באור פני מלך חיי׳ וכהא׳ אלדים
יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה ישא ה׳ פניו אליו בכל מק
מקום שתפנה יהיו פניו נשואות לך לשום לך שלום ותנצל מ
מכל פגע ומכל מקרה וזה השגחה פרטית ויתרה וכהפך זה א
אעלים עיני מכם ודרשו במסכת ברכות ישא ה׳ פניו אליך ו
וכי הקבה׳ נושא פנים והלא כבר נאמר אשר לא ישא פנים
אמר הקבה׳ בשם שהם נושאין לי פנים כך אני נושא להן ב
כיצד כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלדיך וא
ואדם יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שביעה ו

והם נושאין לי פנים ומברכים ומדקדקים על עצמן עד כזית
ועד כביצה לפיכ׳ ישא ה׳ פניו אליך ז שה׳ הנה מטתו שלשלמה
ששים גברי׳ סביב לה מגבורי ישראל׳ וכי שמירה היה צריך
שלמה אלא שחקק סביב למטתו ברכת כהנים שהוא ששים
אותיות ״ דא׳ הנה מטתו שלשלמה אינו מדבר אלא במלך
שהשלום שלו׳ מטתו זה בית המקדש ולמה נמשל בית
המקדש למטה מה המטה הזו נתנה לפריה ורביה כך בית ה
המקדש כל מה שבתוכו היה פרה ורבה שנאמר ויאריכו הב
הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש וכהא׳ והזהב זהב פרוי׳
שהיה עושה פירות וכהא׳ ויבן את בית יער הלבנון למה נמ
נמשל ליער לומר לך מה יער פרה ורבה אף בית המקדש כל
מה שבתוכו היה פרה ורבה לכך נאמר הנה מטתו שלשלמה
ששים גבורים סביב לה אלו ששים אותיות שבברכת כהנים׳
כלם אחוזי חרב כל אחד ואחד שמו של הקבה׳ נזכר בו יב
יברכך ה׳׳ יאר ה׳׳ ישא ה׳ ״ איש חרבו על ירכו מה ראה הי
הירך להיותה נזכרת כאן אלא אפילו רואה אותו בחלומו ו
והחרב שלופה בצוארו וקוטע את ירכו משכים בבקר והולך
לבית הכנסת׳ מפחד בלילות מפחד שראה בחלומו ורואה כ
כהנים נושאין כפיהם והחלום רע הוא מתבטל ממנו לכך
אמר הקבה׳ למשה שיזהיר לאהרן ובניו שיהו מברכין לישר׳
אמר הקבה׳ לשעבר הייתי זקוק לברך בריותי ברכתי לאדם ו
ולאשתו שנא׳ ויברך אותם אלדים ויאמר להם אלדים פרו ו
ורבו ברכתי לנח ולבניו שנ׳ ויברך אלדים את נח ואת בניו ב
ברכתי לאברהם שנאמר וה׳ ברך את אברהם בכל אמר הק
הקבה׳ לאברהם מכאן ואילך הברכות מסורות לך שנאמר וה
והיה ברכה מה עשה הוליד שנים יצחק וישמעאל ולא ברכן
משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו פרדס נתנו לאריס וה
והיה בתוך הפרדס אילן אחד של סם המות ואילן אחד של ס
סם חיים מורכב על גביו אמר האריס אם אני משקה לאילן
של סם חיים הרי אילן של סם המות שותה אמר אני אעביר
זמני ואשלים ומה שהמלך רוצה לעשות בפרדס עושה המ
המלך זה הקבה׳ והפרדס זה העולם והאריס זה אברהם ש
שמסרו לו הקבה׳ אמר לו והיה ברכה היו לו שני בנים אחד צ
צדיק ואחד רשע יצחק וישמעאל אמר אברהם אם אני מב
מברך ו יצחק ישמעאל מבקש להתברך והוא רשע אלא אע
אעבור אני לפי שאני בשר ודם וכשנפטר מן העולם נגלה
הקבה׳ על יצחק וברכו שנאמר ויהי אחרי מות אברהם ו
ויברך אלדים את יצחק בנו ויצחק ברך ליעקב ויעקב לשני׳
עשר בניו שנא׳ כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת אש
אשר דבר להם אביהם ויברך אותם מכאן ואילך אמר הק
הקבה׳ למשה הרי הברכות מסורות לכם הכהנים יהיו מברכי׳
את בני עכ׳ במדרש׳ ושמו את שמי על בני ישראל׳ כאשר
יזכירו את שמי עליהם אני אברכם לכלם כהנים לוים
שהרי השם בכל פסוק ופסוק מהשלשה ועוד על דרך
המדרש בשלשה פסוקים אלו יש בפסוק ראשון ג׳ תיבות
ובשני ובשלישי ז והסימן נהז׳ פסוק ראשון כנגד שלשה א
אבות שיזכור להם ברית אבות פסוק שני

כנגד חמשה חומשי תורה שהתורה נתנה בזכות הא
האבות פסוק שלישי כנגד ז' רקיעים · מצאתי בירושלמי דס
דסנהדרין עבור השנה מתחילין בשלשה ונושאים ונותנים
בחמשה וגומרים בשבעה · ג' כנגד יברכך · בחמשה כנגד
יאר · בשבעה כנגד ישא · בג' כנגד שומרי הסף בחמשה
כנגד חמשה מרואי פני המלך · בשבעה כנגד שבעה רואי
פני המלך · ועל דרך הקבלה יברכך ה' וישמרך סדר הברכות
הא"ה כמטה למעלה כסדר הכונה בקרבנות כי הכהן היה מ
מברך לישראל ברכות אלו אחר שהשלים מעשה הקרבן הו
הוא שכתוב ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים
ושיעורו ויברכם אחר שירד ובשעה שהיה מקריב קרבן היה
מכוין תחלה אל ההא · שהיא האחרונה שבשם וכמו
שבארתי בסדר ויקרא בתוספת הא של המזבחה · וכן ההא
אל הואו ומשם ואילך אל המחשבה הטהורה כ
כי עקר הכונה בקרבן להמשיך רצון מן המחשבה הטהורה
אל שמותיו העליונים כי עם זה יתברך המדור העליון והמ
והמדור התחתון וזה סוד ג' פסוקים אלה בסדר הזה יברכך ה'
וישמרך זו כדת שכור וזהו לשון וישמרך · יאר ה' הוא הקו
האמצעי ופניו פני עצמו שהם פני הרחמים ·· ישא ה' הוא
הגינה וכלת פניו היא מדת הפחד שיסלקנה מעליך ואז גם
בסלוקה ישם לך שלום שהן שלשה אבות כי תתגלגל מדת ה
הרחמים למעלה בחסד בלבד ואז תהיה שלום בלי פחד וה
והענין הזה מבואר מכמטה למעלה ולשון הברכה שבכל פס
פסוק ופסוק הוא מוסיף ועולה והבן זה כי ג' ברכות אלו הן כ
כלל עשר ספירות כך קבלתי ·· אבל דעת הרמב"ן בפי' אלו
שהן ממעלה למטה ובאורם כן יברכך ה' הכונה שישפיע ב
ברכתו דרך הקו האמצעי עד שמור זהר וישמרך ישמור לם
לבזוזך שהיא כנסת ישראל והשמיר התלויה ביד ישראל וב
ובזה הם נשברים ·· יאר הקו האמצעי פניו שהיא מאור ש
שכינתו לצרכך ויחנך שימציא חנו למדחך כי בזה תבא הב
הברכה והחנינה לישראל ·· ישא ה' פניו כלומר שישאנה א
אליו כענין כי אשא אל שמים ידי ·· אליך לצרכך ·· וישם
לך לצרכך · שלום בינו ובין מוחך כי השלום הוא מכריע ב
בין הרחמים והדין ·· ושמו את שמי המיוחד ·· ואני כלשון
כי אני ה' רופאך והנה זה מבואר ·· וכבר הזכרתי למעלה
בפסוק אמור להם כי יש עתים שהיו מזכירין את השם המ
המפורש בפרסום וזהו שדרשו רז"ל כה תברכו בשם המפורש
ופרשה שבות אלו הם הנקראים שם המפורש של יב' וכך ה
היה הכהן מזכיר לו עת הבהיר יברכך יפעל יאר יפעל ישא י
יפעול וכן גדריש שם על דרך ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך ·· ואם
תשכיל לנקוד שלשת היודין של יברכך יאר ישא אז תבין יר
יראת ה' ודעת קדושים תמצא כי תנועתם בנקודם תימוז ע
על הזכרת השם המפורש בענין זה והבן זה ·· אמנם קבלת
אשכנז קבלתי בלחישה ההרה הרודף ירדוף והמשכיל יבין ··
וכבר כתבתי בפסוק ויהי ידיו אמונה כי הכהן בנשוא כפיו ה
היה רושם אותיות ההויה בידיו אבל יש שפירשו כי הא
האותיות שם היה רושם דלת כגודל יוד כורת שהוא
הקטן שין בג' אמצעיות ·· ותמצא עוד בספר הבהיר יברכך
ה' יאר ה' ישא ה' זה השם בן יב' אותיות מלמד ששמותיו של

הקבה' ג' חיילים וכל חיל וחיל דומה לחברו ושמו כשמו וכלן
חתומין ביוד הא ואו הא כד' פעמים יוד הא ואו הא היינו ח
חיל אחד וכן השני וכן השלישי והיינו עב' שמותיו של הק
הקבה' ובא ולמד שהגבורה שר על כל הצורות הקדושות מ
משמאלו של הקבה' והוא גבריאל ומימינו שר על כל הצורו'
הקדושות וזהו מיכאל ובאמצע הוא האמת שהוא שר על כ
כל הצורות הקדושות וכל שר כד' צורה ואין חקר לגדודיו ש
שנאמר היש מספר לגדודיו ואם כן הרי הם עב' ועב' אמר
ליה לא דבעת שישראל מקריבין קרבן לפני אביהם שבשמי'
מתיחדים יחד והיינו יחודו של אלדינו ואמאי אקרי קרבן א
אלא על שם שמקרב הצורות הקדושות כדא' וקרב אותם א
אחד אל אחד קח לך עץ אחד והיו לאחדים בידך ואמרים ר
ריח ניחוח ואין ריח אלא באף ואין נשימה שהיא הרוח א
אלא באף ואין ניחוח אלא ירידה דכתיב וירד ומתרגמינן ונ
ונחת הרוח יורד ומתיחד בצורות הקדושות ומתקרב על ידי
קרבן והיינו דאקרי קרבן עכ' ואחר שתבין זה יתבאר לך מה
היתה כונת הנשיאים בחנכת המזבח שהקריבו כד' פרים הוא
שכתוב וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים כי כונ'
הקרבן היתה להסתפק כל מדה ומדה ממנו ולכך הקריבו כ
כד' פרים והוא כנגד החיל האחד שהוא מצד שמאל היא מ
מדת הגבורה והם כד שמות כמו שנתבאר במדרש הבהיר ו
וצריך אתה לדעת כי יש בפסוק ראשון יח' אותיות וב
ובשני היה' אותיות ובשלישי יהי' אותיות והרי זה מורה שה
שהשם הגדול הנזכר בהם ג' פעמים הוא שליש בג' זמנים ה
הוה והיה ויהיה והרי לך ששים אותיות ועליהן אמר שלמה
עה' ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל ומה שהתחיל ה
הרמז בהוה מפני שהזמנים כלן הם בהקבה' שלא עברו מש
משנותיו כלום כענין שכתוב ואתה הוא ושנותיך לא יתמו ו
ולכך אנו מחברים בתפלתנו ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך ל
לעולם ועד לרמוז ג' חלקי הזמ' שהם הוה היה ויהי' וכבר ידעת
כי אינו פסוק אחד כי אם פסוקים מפוזרים תמצא בספר ת
תלים כסדר הזה והזכיר תחלה ענין ההוה וזהו שתמצא במ
במזמור העשירי שהוא למה ה' תעמד ברחוק ה' מלך עולם וע
ועד אבדו גוים מארצו והתבונן כי לא הזכיר דוד מלכות ש
שמים עד המזמור הזה שהוא עשירי ותמצא גם כן במזמור
העשרים שהוא עשירי לעשירי שהזכיר בו ה' הושיעה המלך
יעננו ביום קראנו ואחר כן הזכיר בכל הספר לשון מלך שה
שהוא לשעבר הוא שאמר מלך אלדים על גוים ועוד אמר
ויאמרו בגוים ה' מלך ועוד אמר ה' מלך תגל הארץ ועוד ה'
מלך ירגזו עמים ואחר כן בסוף הספר הזכיר העתיד ואמר
ימלוך ה' לעולם אלדיך ציון לדור ודור הללויה והרי לך. ש
שהזכיר דוד עה' שלשתן כסדר וידוע כי ה' ימלוך לעולם ועד
פסוק מלא הוא אמרו משה בשירת הים ·· ודע כי מפסוק ש
של יברכך יוצא שם בן כב' מן יברכך עד יאר ה' תמצא כב'
כב אותיו ויוצ' ממנו בחלוף אלפא ביתות והתפלה בעת צרה
נשמעת בו והוא נחקק מן הששית שהיא מדתו של יעקב ··
ויהי ביום כלות משה · נכתב זה אחר ברכת כהנים כי כן הי
היה שהרי

ביום שנשא אהרן את ידו אל העם התחילה חנכת המזבח
ופסק' זה כודה בדברי רזל' שהיה משה סדר את המשכן בש
בשבעת ימי המלואים ומשחם בשמן המשחה ויקדש אותם
בהזאה ובמדרש ויהי ביום כלות משה זשה' נצר תאנה
יאכל פריה ושומר אדניו יכובד אין הקבה' מקפח שכר כל ב
בריה אלא בכל מה שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הק
הקבה' מקפח שכרו לכך נאמר נצר תאנה וגו' תדע לך ש
ששלמה בנה בית המקדש ובשביל שנתן דוד נפשו עליו נ
נקרא על שמו שנאמר מזמור שיר חנכת הבית לדוד לשלמה
אין כתוב כאן אלא לדוד וכן את כרצא במשכן שבשביל שנ
שנתן משה נפשו על המשכן

אמר הקבה' איני כותבו אלא על שמו שנא' ויהי
ביום כלות משה הוי אומר נצר תאנה יאכל פריה ״ דבר
אחר ויהי ביום כלות משה זה שאמר הכתוב היטיבה ב
ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם אז תחפוץ זבחי צד
צדק עולה וכליל לפי שבעולם הזה הקריבו קמעא שנאמר ו
ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון וגו' קרבנו
קערת כסף אחת כף אחת עשרה זהב שעיר עזים אחד ול
ולזבח השלמים בקר שנים הרי כל הקרבן למה הדבר דומה
למלך שיצא לדרך והיו מביאין לפניו סעודה לפי הדרך ול
ולפי הפונדק אמר להן המלך כך אתם מכבדין אותי וכך א
אתם נותנין לי ואני מלך ושליט בעולם אמרו לו אדננו כד
כדרך אנו נותנין לפי הדרך ולפי הפונדק הכנסנו לך אלא כ
כנכנס למדינה וכשתכנס לפלטרין שלך אווה רואת כמה אנו
מכבדין אותך כך כשהוקם המשכן הקריבו כל הנשיאי' דורון
קער' אחת כף אחת פר אחד שעי' עז' אחד איל אחד אמ' להן
הקבה' כך הוא כבודי אמרו לפניו רבונו של עולם במדבר א
אנו נותנין לפי המדבר הקרבנו לך אלא כשתכנס לפלטרין
שלך אתה רואה כמה פרים וכמה קרבנות נקריב לפניך ש
שנ' היטיבה ברצונך את צ
ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מז
מזבחך פרים ולא פר אחד וכן אתה מוצא כשלמה כשבנה ב
בית המקדש ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה' ב
בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו א
את בית ה' המלך וכל בני ישראל וכן בימי עזרא מה כתיב וי
והקריבו לחנכת בית אלהא דנא תורין מאה דכרין מאתן וצפ
וצפירי עזין לחטאה על כל ישראל תרי עשר כמנין שבטי
ישראל ד"א ויהי ביום כלות משה אמר ר' יוחנן כלות לשון
כלה הוא שעד שלא הוקם המשכן המזיקין מצוין בעולם כ
כשהיה משה עולה להר היה אומר המזמור יושב בסתר ע
עליון בצל שדי יתלונן מי שיושב בסתרו של עליון בצלו ית
יתלונ' שלו ש"ס יוס קכ' כמגי' צל' אומ' לה' שהו' כחסי ומצודתי
אלהי אבטח בו אמר לו הקבה' כי כפתחת אני עושה כי הוא י
יצילך מפח יקוש במצודהו של דוד שנתפש ליהרג ושאול ו
ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם ותחת כנפיו ת
תחסה צנה וסוחרה אמתו אמר ר' שמעון בן לקיש צנה אני
עושה לך וכל מי שסוחר בתורה לא תירא מפחד לילה מחץ
יעוף יומם יש מזיק שהוא פורח כעוף ומקטב ישוד צהרים ז

זהו קטב מרירי שכל מי שרואה אותו אין לו חיים בעולם ב
בין אדם בין בהמה וחיה כיצד עשוי ראשו דומה לעגל יש
וקרן אחת יוצא מתוך מצחו ושולט מיז' בתמוז ועד ט' באב
לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך זה אהל מועד
עד שהוקם המשכן היו המזיקין מצויין וביום שהוקם כ"ו ונ
ונראה לפי המדרש הזה כי מה שאומר על שחל ופתן וכפיר
ותנין הם הם ד' כתות שהשדים נחלקים להם מד' אנשים וכ
וכמו שהזכרתי ואחות תובל קין נעמה ׳ וכן לדורות
בירושלם היו אומרים השיר הזה וכן הזכירו בתחלת שבועות
אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא וכהן ו
וסנהדרין של ע"א ואורים ותומים ושתי תודות ושיר וכן אמ'
הכתוב ועשו לי מקדש כלומר בכענין זה שכל דברים אלו ה
היו בימי משה וכן תעשו לדורות והשיר הוא שיר של פגעים
זהו שהיו אומרים אותו בירושלם להגן מן המזיקין כשם ש
שאמרו משה בהר במעשה המשכן ׳ אמר ר' שמעון בן לקיש
מה לי ללמוד מספר תלים נלמוד ממקומו שנאמר יברכך ה'
וישמרך ישמור אותך מכל רע אימתי ביום שהוקם את המ
המשכן אמר ר' יהודה בר' סימון יום שהוקם המשכן נכנס מ
משה והיה שומע קול הדור קול נאה קול משובח אמר משה
אשמעה מה ידבר האל ה' אמר לו הקבה' משה שלום אני מ
מדבר להן שאין בלבי על בני כלום שנאמר כי ידבר שלום
אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה אך קרוב ליראיו י
ישעו אימתי ביום שהוקם שעד שלא הוקם המשכן היתה ת
תחרות בין הקבה' לישראל ׳ אמר ר' שמעון בן לקיש מה לי
ללמוד מספר תלים אפילו במקומה אינה חסרה כלום מה כ
כתיב למעלה מן הענין ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום ״
להקים את המשכן נכתבה ההקמה על שמו אבל מעצמו הו
הוקם בידי שמים שנאמ' הוקם את המשכן ׳ ובמדרש
להקים את המשכן זהו שאמר הכתוב מה טובו אהליך יעקב
משכנותיך ישראל אם אהליך למה משכנותיך ואם משכ
משכנותיך למה אהליך אלא אהליך אלו האהלים משכנותי'
אל תקרי משכנותיך אלא משכונותיך אמר לו הקבה' למשה
שיעשו לו משכן שאם חטאו יהא מתמשכן על ידיהם תדע
לך שהוא כן שכיון שחטאו מה כתיב לכן שטע אלהים וית
ויתעבר ואש נשקה ביעקב ויטש משכן שילה זה המשכן ש
שלא נעשה אלא שאם חטאו יהא מתמשכן על ידיהם דבר
אחר להקים את המשכן אמר רבי סימון בשעה שאמר הק
הקבה' לישראל להקים את המשכן רמז למלאכי השרת ש
שיעשו אף הם משכן ובעת שהוקם למטה הוקם למעלה וה
והוא משכן הנער ששמו מטטרון שבו מקריב נפשותיהן של
צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם ולכך כתיב את המ
המשכן שמשכן אחר הוקם עמו וכהא' מכון לשבתך פעלת
ה' עכ' במדרש ״ שש עגלות צב ׳ על דרך הפשט הוא מין מ
ממיני השורים המושכין את העגלות וכן בצבים ובפרדים א
או יאמר צב מלאות כלשון ואת כטנך צבה ״ ועל דרך
המדרש שש עגלות צב כנגד ששה רקיעים ולא שבעה הם
אמר ר' אבין ההוא דמלכא שדי אמר משה לפני הקבה' ר
רבונו של עולם שמא תמות אחת מן הפרות וישבר אחד מן
הגלגלים ונמצא קרבנן של נשיאים פסול

ונמצאת עבדת המשכן כשלה מיד ויאמר ה' אל משה לאמר
קח מאתם והיו נתן להם הריה שיהיו חיות וקיימות לעולמי ע
עולמים ועד היכן היו קיימות רבנין אמרין בבית עו
עולמים הקריבום שנ' ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר ז
זבח לה' בקר עשרים ושנים אלף אי זה בקר הוי אומר את ש
שתי העגלות ואת ארבעת הבקר רבי מאיר אומר עד עכשו
הן קיימות לא הוחמו ולא הוזקנו ולא הטליפו אלא הן חיות
וקיימות והרי דברים קו' ומה אם הפרות על ידי שנדבקו במ
במלאכת המשכן נתן להן הריה והן חיות וקיימות לעולם י
ישראל שהם דבקים בחי העולמים על אחת כמה וכמה שנ'
ואתם הדבקים בה' אלדיכם חיים כלכם היום עכ"י במדרש
שיר השירים רבה בפסוק יפה את רעיתי כתרצה נאוה ומה
שאמרו בבית עולמים הקריבום ולומר שעמדו בחיים עד זמ
זמן שלמה נל' בזה שמצאו סמך ורמז מן הכתוב שהסמיך ם
מלת בקר לשם ית' כי היה הכתוב ראוי לומר עשרים ושנים א
אלף בקר ועל כן ראו לתת להם חיים ארוכים או שהיה זה ק
קבלה אצלם ובא ר' מאיר והוסיף ונתן להם קיום נצחי על
שנדבקו במלאכת המשכן וכהם נקח קו' לישראל הדבקים ב
בשם ית' והיו בין העגלות והבקר חי' כמספרו " את שתי
העגלות נתן לבני גרשון כפי עבדתם ואת ארבעת העגלות נ
נתן לבני מררי כפי עבדתם שעבדת בני גרשון היתה קלה מ
מעבדת בני מררי ולפיכך נתן לבני מררי כפלים כי עבדת ב
בני גרשון קלה היתה והן היריעות והמכסאות והקלעים א
אבל עבדת בני מררי כבדה מאד כמבואר בכתוב

וכמו שנזכר בתחלת הפרשה ויקרבו
הנשיאים אלו נשיאי ישראל וחזר ש ני ויקריבו הנשיאים ב
כי ידבר בעליונים והנה הראשון ביוד' אחרונה שהוא לשון
רבוי והשני חסר יוד' באחרונה שהוא לשון יחוד כי הקרבן ה
הוא קרוב הכחות והוא היחוד השלם שהקבה' מתיחד בו ב ע
בעליונים ובשפלים " ויהי המקריב ביום הראשון נחשון ש
שבט יהודה הוא הקודם לכל הדברים בין ברגלים בין לחנכת
המזבח גם למלחמה גם לנחלת הארץ גם בגאלה לעתיד
בבנין נאמר קרבנו ובנחשון שהוא ראשון נאמר וקרבנו וה
והטעם כדי שלא יתגאה על האחרים לומר אני ראשון לכ
לכלם לכך התחיל בו וקרבנו כאלו הוא שני לאחרים ובכל
השאר נאמר קרבנו כאלו כל . חד ואחד היה ראשון ומטעם
זה לא הזכיר בו נשיא ובכל השאר שהקריבו אחריו הזכיר ב
בכל אחד נשיא " ביום השני הקרב נתנאל בן צוער נשיא י
יששכר ' הקרב חסר יוד' ודרשו רז"ל למה בכל הנשיאים נא
נאמר קרבנו וכאן נאמר הקריב את ק
קרבנו שעל פי הדבר הקריב שבקשו שאר השבטים להקריב
שהיו גדולים ממנו והבריעו אותו מן השמים ובעצתו שבט
יששכר להתקרב לקרבן המזבח ולהקריב קרבנו תדע לך ש
שכך כתיב הקרב חסר יוד שהיה רחוק ונתקרב לבא כל כך
למה על שהיו יודעין בתורה לכך כתיב ומבני יששכר יודעי
בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל
אחיהם על פיהם לבדך שכלן מסכימים להלכה על פיהם "
ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד " ויש
אומרים שביעי לחנכת המזבח היה ויש אומרים שביעי ל

לבריאת עולם שהקריבו ביום שבת אעפ' שהוא יחיד הוראת
שעה היתה וכן דעת רז"ל " ובמדרש ביום השמיני נשיא לבני
אפרים אמר הקבה' ליוסף אתה שמרת מצות לא תנאף עד
שלא נתנה תורה חייך אין קרבן יחיד דוחה שבת אבל קרבן
בנך דוחה שבת לכך נאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים
ולא עוד אלא שאין שבט מפסיק בין שני בניך בקרבן אלא ב
ביום הז' נשיא לבני אפרים ביום השמיני נשיא לבני מנשה
אלישמע אלי שמע ולאדוניו לא שמע בן עמיהוד עמי הי
היה הודו ולא עם המצרית גמליאל אמר יוסף גמל אל חס
חסדי' עמי בן פדה צור צור פדהו מצרתו מבית הסה' וכן כתיב
יגמלני ה' כצדקי כבורי לנג' עיניו ודבר של אדם כשהוא עני
ירא מהקבה' כשהוא עשיר בוטח בעשרו ויוסף היה ירא מ
מתחלתו ועד סופו בתחלתו מהו אומר ואיך אעשה הרעה ה
הגדולה הזאת וחטאתי לאלדים וכשנעשה מלך הוסיף יראת
שנ' את האלדים אני ירא כשהיה עבד היה מברך על מזונו ו
ואדניו רואהו מלחש בפיו שאלו מה אתה מלחש והוא אומ'
לו מברך אני להקבה' שנותן מזון לכל בריה אמר לו הראהו
לי אמ' לו הרי חמה אחד ממשמשין שמשמשי' לפניו במרו'
אי אתה יכול להסתכל בה הקבה' על אחת כמה וכמה וב
ובשבילו נגלה עליו הקבה' שנ' וירא אדניו כי ה' אתו זשה' לי
גלעד ולי מנשה אפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי לי גלעד
אמר ריש לקיש אם יאמרו לך המינין שאין הקבה' מחיה מ
מתים אמור לו הרי אליהו מעיד שהחיה את המת הוי אומר
לי גלעד שהיה מתושבי גלעד ואם
יאמרו לך שאין הקבה' מקבל שבים הרי מנשה מעיד שק
שקבלתי אותו בתשובה שנא' ויתפלל אליו ויעתר ל
לו וישמע תפלתו וישיבהו למלכותו ' הוי אומר לי מנשה א
אפרים מעוז ראשי אם יאמרו לך שאין הקבה' פוקד עקרות
הרי אלקנה מהר אפרים מעיד שפקדתי את חנה אשתו ש
שנאמר כי פקד ה' את חנה הוי אומר אפרים מעוז ראשי •
יהודה מחוקקי אם יאמרו לך שאין הקבה' מציל מן האש ה
הרי חנניה מישאל ועזריה מעידין שהצלתי אותן מן הכבשן
שנאמר ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה
הוי אומר יהודה מחוקקי דא לי גלעד ולי מנשה אם יאמר
לך אדם למה בנה אליהו מזבח בכרמל והקריב עליו ובית ה
המקדש קיים באותה שעה והלא משה אמר איש איש מבית
ישראל אשר ישחט ואל פתח אהל מועד לא הביאו אמו' לו
כל מה שעשה אליהו לשמו של הקבה' עשה ועל פי הגבורה
שנ' ויהי בעלות המנחה ' ויגש אליהו הנביא וגומ' ובדברך ע
עשיתי את כל הדברים האלה הוי אומר לי גלעד שהיה מ
מתושבי גלעד ולי מנשה אם יאמר לך אדם למה הקריב ג
גדעון בבמה והיה אסור שהיתה שילה קיימת אמר רבי א
אבא בר כהנא ז' דברים עשה גדעון הקריב פר הנעבד ופר
המוקצה ובנה מזבח וכרת עצים מהאשרה והקריב בלילה על
ידו בלא כהן גדול היה ניזן הכומרים וכל מה שעשה מפי הג
הגבורה עשה שנ' ויהי בלילה ההוא ויאמר לו קח את פר ה
השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים ובנית מזבח לה' א
אלדיך על ראש המעוז הזה במערכה הוי אומר לי מנשה א
אם יאמר לך אדם הרי דוד עבר על לא תעשה שבתור' אמר

הקדוש ברוך הוא דוד למד את ישראל כסופר שמלמד את ה
התינוקות שנא׳ אלמדה פושעים דרכיך הוי אומר יהודה מת
מתוקקי אם יאמר לך אדם למה חלל יהושע את השבת ב
בירחו אמור לו על פי הגבורה עשה שנאמר ויאמר ה׳ אל יה
יהושע ראה נתתי בידך את ירחו ואת מלכה וסבותם | את הע
העיר כל אנשי המלחמה הקף את העיר פעם אחת כה תעש׳
וימים ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים
לפני הארון וביום השביעי תסבו את העיר שבע פ
פעמים ומנין ששבת היה לפי שאין שבעה ימים בלא שבת
לעולם ועוד עשה יהושע מדעתו שלא נאמר לו כיון שנ
שנכבשה חומת ירחו שבת היה ואמר השבת כלו קדש וכל ש
שכבשנו בשבת יהא קדש לה׳ וכל כסף וזהב וכלי נחשת וכ
וברזל קדש הוא לה׳ ארצר ה׳ יבא אמר רבי כריביה הכהן בע
בעיר הנדחת עשאה והרי עיר הנדחת אסורה בהנאה שנא׳
ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל אמר ר׳ יהודה ה
הלוי בעין חלה עשאה דכתיב ראשית עריסותיכם חלה ת
תרימו תרומה אמר ר׳ יהושע הואיל וכבשנו אותה תחלה נק
נקדיש שללה קדש לה׳ אוצר ה׳ יבא אמר הקב״ה וכך עשית
הרי קרבנך מסייע את שבטך ודוחה את השבת לכך נאמר
ביום השביעי נשיא לבני אפרים ״ קערת כסף יב׳ וגו׳ ׳ כיון
שהזכיר בכל אחד ואחד כף אחת ככר היינו יודעים שכללם
יב׳ אבל הענין לומר שאם שקלן כלן כל אחד ואחד או כלן
ביחד היה המשקל שוה ואין כן בכלי הדיוט ומזה דרשו רז״ל
לא ככלי הדיוט כלי בית עולמים כלי הדיוט שוקלן אחד א
אחד וחוזר ושוקלן כלן ביחד פעמים מרבה פעמים ממעט ו
והנה כל אחד ואחד מהנשיאים כיון במנחתו שתהיה כמנחת
חברו וכן בשיעור משקלה והיתה כונת כל אחד ואחד מ
מהנשיאים כנגד שבטו נחשון חשב כי שני שבטים עתידין
לצאת ממנו והן שלמה ומלך המשיח שהן עתידין למשול ב
בים וביבשה ומפני זה הביא קערה שהיא דוגמא לים שהים
מקיף את העולם כלו ודומה לקערה ״ ל׳ ומאה שביום ג׳
הקוה הקב״ה כל המים למקום אחד וקראן ימים ימים
בגימטריא ק׳ הוסיף ים אחד למלאכ׳ המקד וקו׳ ל׳ יסוב אותו
הרי קל׳ מזרק אחד כנגד העולם שהוא עשוי ככדור והרי לך
בקערה רמז לים ובמזרק רמז לישוב שהוא היבשה ע׳ שקל כ
כי שני המלכים האלה עתידין למשול על שבעים אומות ש
שבים ושביבשה שניהם מלאים שיביאו להם מנחות מכלן ס
סלת המסולאים כפז בלולה בשמן זהו שם טוב שנאמר טוב
שם משמן טוב כסף בכמה דתימר כסף נבחר לשון צדיק כף
אחת עשרה זהב י׳ דורות מפרץ ועד דוד שהיו כלן צדיקים
מלאה קטרת מעשיהם טובים בריח הקטרת פר אחד כנגד
אברהם איל אחד כנגד יצחק כבש אחד כנגד יעקב שעיר
עזים אחד לחטאת לכפר על מעשה יהודה שהביא הכתנת ל
לאביו ולזבח השלמי בקר שנים כנגד דוד ושלמה שהתחילו
במלכות והיו צדיקים והיתה המלכות שלמה אילים חמשה ע
עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד טו׳ מלכים שה
שהיו מירבעם ועד צדקיהו שהיו מלך בן מלך מהם צדיקים
גמורים מהם בינוניים מהם רשעים גמורים זו היתה מחשבתו

של נחשון ״ נתנאל בן צוער חשב בו טעם אחר על צד הת
התורה לפי ששבחו של אותו שבט בחכמת התורה קערת כס
כסף כנגד התורה שקרויה לחם שנאמר לכו לחמו בלחמי וכ
וכתיב בלחם הפנים ועשית קערותיו וכפותיו ״ זבולון
חשב והקריב על שם פרקמטיא שלו שהיה טורח ונותן לתוך
פיו של יששכר ונוטל שכר עמו קערת כסף כנגד הים זבולון
לחוף ימים ישכון וכן כל אחד ואחד כמו שכתוב במה״ש כל
שבט ושבט היה מכוין וחושב טעם אחר בפני עצמו בקרבנו
וכלן הסכימו לדעת אחת ולמנחה אחת ובשיעורי המשקל ה
היה הכל לטעם ידוע אצלם כל אחד אומר טעם בפני עצמו
ומה שהיה הצורך לכתוב יב׳ פרשיות כלן מענין אחד בק
בקרבנות הנשיאים ובכמה גופי תורה תלוין בתורה במלה אח
אחת או באות אחת הנכון בטעם זה שהקב״ה חולק כבוד ל
ליראיו ומכבד מכבדיו כאמרו כי מכבדי אכבד ואלו היה מ
מזכיר ומכבד הראשון ואומר זה קרבן נחשון בן עמינדב ש
שיאמר וכן הקריבו כל הנשיאים איש איש יומו יהיה זה קצ
קצור בכבוד האחרים ועוד שכל אחד מהם חשב בקרבנו ט
טעם בפני עצמו שלא כטעם חברו ולפי שהיו הטעמים ח
חלוקין שהיה כל אחד מהם רומז לשבטו לכך באו הפרשיות
חלוקות לכל אחד ואחד פרשה בפני עצמה כדי לחלוק להם
כבוד ולהורות כי כשם שהיו שוין בקרבנם בעצה ובהבאת ה
הקרבן ובשיעורי המשקל כך היו שוין בזכות ולפי שכבוד כ
אחד שוה בעיני המקום כך תאריך התורה בספור כל אחד מ
מהן בשוה ואעפ׳ שגלוי וידוע לפני הקב״ה שהן עתידין לקלק׳
בענין קרח ולהיותן מכלל חמשים ומאתים אין הקב״ה דן את
האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה וחלק להן כבוד לפי
שהקריבו לכבודו ״ ועל דרך השכל הוצרכה תורה לחזור ק
קרבנות של יב׳ נשיאים כנגד יב׳ מזלות ויש לכל מזל ומזל גל
גלגל בפני עצמו ולכך הביא כל אחד מהנשיאים קערה שה
שהיא עגולה כי כן הגלגל עגול והיה שלשים ומאה משקלה
בנגד מנין הכוכבים הידועים ״ מזרק אחד שבעים שקל כי מ
מן המזלות נזרקים המקרים ובאות הגזרות על שבעים אומו׳
כף אחת עשרה זהב כנגד גלגל השכל שהוא מרומם על הכל
ולכך היה זהב על שם שהוא מעולה משאר הגלגלים ועוד ע
על שם הצורות הקדושות ששם חיות ושרפים ומלאכי אש ה
הדומים לזהב ״ כל הבקר לעולה הקרבן הזה לנשיאים
בחנוכת המזבח יב׳ פרים יב׳ אילים שנים עשר כבשים יב׳ ש
שעירי עזים כנגד יב׳ שבטים של מעלה וכבר ידעת כי הכ
הכבוד שירד בהר סיני הוא שנעתק אל המשכן וכשם שי
שירד בהר סיני בדגלי מלאכי השרת כן ישראל בנסוע המ
המשכן עשויין דגלים וכשם שהגביל להר סיני ואמר לא ת
תגע בו יד כן הגביל את המשכן והזר הקרב יומת וכן הענין
כאן כשנשלמה חנוכת המזבח והוקם המשכן הקריבו יב׳ ק
קרבנות כנגדו בהר סיני בנה משה יב׳ מצבה ליב׳ שבטי י
ישראל והקריבו כאן כד׳ פרים כנגדו בהר סיני ויזבחו זבחי׳
שלמים לה׳ פרים ויתכן שהיו כד׳ וזה וזה כנגד החיל השמאלי
שהוא כד׳ שמות כאשר כתבתי בברכת כהנים כי לא הזכיר
הכתוב כמה היו ומה שהקריבו גם כן אילים

ס' נתודים ס' כבשים ס' כבר ידעת כי ששים מעלות הם כנ
כנגד שש קצוות עשרה לכל קצה ועל כן הקריבו ששים כנ
כנגד הששים כנגדו בסיני ושבעים מזקני ישראל והוסיף
עשרה כנגד הקצה השביעי שהוא קדש וכשם שהזכיר כב
בכאן ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו כנגדו בסיני וב
ובבא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה ·· וישמע
את הקול בהא הידיעה הוא הקול ששמע בסיני והכתוב הזה
מבאר כי הדבור בא לו למשה מבין שני הכרובים ומשם יו
יוצא לו הדבור לאהל מועד שכן אמר אל אהל מועד לדבר
אתו ומי שהיה חוץ לאהל מועד לא היה שומע הקול ומה ש
שהוסיף וידבר אליו פרשו ז"ל למעט את אהרן ויתכן לפרש
וידבר אליו כי משה הוא המדבר ובא להורות מעלת משה ע
על כל שאר הנביאים כי לא היה נרתע ונבהל בנבואתו מל
מלהשיב כענין שכתוב ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כ
כאשר ידבר איש אל רעהו ודרך האדם עם חברו זה מדבר ו
וזה משיב וכן אמר בכתוב הזה כי הקול היה מדבר אל משה
מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו כלומר ומשה מ
מדבר אליו מיד בכל עת שירצה כענין שכתו' עמדו ואשמע'
והזכיר זה במשכן כשם שהזכיר בסיני משה ידבר והאלדי'
יעננו בקול שפירושו משה ידבר אחר שהאלדים יעננו בקול
כי הכתוב הזה מעיד על מעלתו בנבואה שהיה שומע הקול
מפי הגבורה ולא היה נבהל ונרתע לאחוריו מה ששאר הנ
הנביאים נבהלים ונרעדים אף ממראה המלאכים ולא נש
נשאר בהם כח וכן בכאן יזכיר כי הקול היה מדבר למשה מ
מבין שני הכרובים ומשה הגדול בנבואה ידבר אליו גם כן ו
ולא יבהל זהו וידבר אליו ובכאן גלה לנו הכתוב כי השיג מ
משה תכלית השגת המין האנושי כל מה שבכחו להשיג ויד
וידע השם ית' ידיעה ברורה כנאמן בית יודע אדניו ויוצא ו
ונכנס ברצונו ומדבר ומשיב בכל עת ברצונו ולכן נקרא נ
נאמן ביתו של הקב"ה הוא שכתוב לא כן עבדי משה בכל ב
ביתי נאמן הוא

בהעלותך

אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך ·· שלמה המלך עה'
המשיל נפש צדיק לאור מפני שהנפש אור שכלי לוקח מכ
מכסא הכבוד והאור ההוא אינו אלא מעצמותו וגופו איננו
בא לו ממקום אחר ואיננו תלוי בדבר אחר והמשיל נפש הר
הרשע לנר שאור הנר איננו מעצמו אבל הוא תלוי בדבר א
אחר והוא השמן והפתילה כי מיד שיכלה השמן והפתילה י
ידעך הנר מיד כן נפש הרשע תלויה בקיום גופו כי אין עקר
שמחתה רק בשמחת הגוף ועל כן תכלה בכלות הגוף והכליון
הוא שלא תאור באור החיים ואעפ"י שאין לנפש מות תענש
בעונש מר ממות ולפי שלא השתדלה בדרכי האור אלא בד
בדרכי החשך ועל כן תחול עליה מדת החשך והנה זה כליון
חרוץ לנפש והוא העונש שאין לו סוף ויסורין שאין להן קץ
וזהו שאמר שלמה עה' במות אדם רשע תאבד תקוה לא אמר
במות רשע אלא במות אדם רשע לבאר כי הנמשך אחר ע
תולדת האדמה והמשתקע בתאות הגופניות נקרא רשע ו
ועל כן במותו תאבד תקותו עמו כי לא היתה תקותו כי אם
בעניני גופו לא בעניני נפשו ומפני זה באבדן גופו תאבד ת
תקותו ומזה אמר ידעך שהוא בטול האור והוא העונש לנ
לנפש הרשע ונראה לומר שאין לשון דעיכה בטול לגמרי א
אלא שלא תאיר ותזכה לנועם הראוי לה ·· וכן אמר בלדד ג
גם אור רשעים ידעך ולא יגה שביב אשו אך לשון כבוי הו
הוא בטול לגמרי והעד דעכו כפשתה כבו ·· אבל במעלת
נפש הצדיק הזכיר ישמח והוא השכר כי לשון שמחה תוספת
השגה ורוח הקדש וזהו אנכי אשמח בה' וכן ישמח ה' במעשיו
ולפי שהצדיקים עובדין להקב"ה בשמחה על כן זוכים לם
למעלת השמחה לעולם הבא כי מדת השמחה תחול עליהם
ושואבת נפשם ומקיימת אותם לנצח ועוד לטעם אחר המ
המשיל נפש הצדיק לאור לפי שנבראת ביום ראשון עם ב
בריאת האור הראשון ויש פסו' מדבר בנפשותיהן של צ
צדיקים מעיד על זה הוא שכתוב בדה' וגם המלך במלכותו י
ישבו שם והיא מעותדת לאותו האור הנברא ביום ראשון ו
ומצינו ה' אורים בפרשה וכן לנפש ה' שמות האור ההוא הח
תחלת הנבראים היה ועליו אמר דוד עה' פתח דברך יאיר מ
מבין פתאים ודרשו רז"ל פתח דברך יאיר מפתח פומך לן ה
הוה נהורא שנ' ויאמר אלדים יהי אור ויהי אור האור ההוא
הוציאו הקב"ה מתוך החשך לא כמלך בשר ודם מלך בשר ו
ודם מדליק נר מנר שמא יכול להדליק נר מתוך החשך וא
ואלו הקב"ה הוציא אור מתוך החשך דכתי' וחשך על פני תה
תהום וכתי' בתריה יהי אור ויהי אור וכן אמר הכתוב מגלה ע
עמוקות מני חשך ויוצא לאור צלמות וכן אמר דניאל והוא
גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה ש
שרי ודרשו רז"ל עמיקתא זה מעשה מרכבה ומסתרתא זה מע
מעשה בראשית ידע מה בחשוכא וחשך על פני תהום ונה
ונהורא עמיה שרי ויאמר אלדים יהי אור כיון שהוציא הק
הקב"ה האור מתוך החשך אינו צריך לאור של בשר ודם ש
שכן אמר דוד עה' גם חשך לא יחשיך ממך ול
ולילה ביום יאיר כחשכה כאורה וכיון שהכל הוא לפניו ית'
שוה כחשכה כאורה מהו זה שכתוב ישת חשך סתרו זה כנוי
לרוב הסתר השגת השם ית' כי המשיל השגתו לחשך מפני ש
שהמקום החשוך אי אפשר להשיג מה שבתוכו ורמז לך הכ
הכתוב כי החומר שלנו הוא המסך המונע והחשך המבדיל ב
בין השם ית' ובינינו שאין בנו כח לראותו וזהו לפי דעתי הנה
זה עומד אחר כתלנו יאמר כי זה אלי ואנוהו כותל מפסיק ב
בינינו ובינו והוא החומר והבן זה · ואם כן סתרו חשך מצד
השגתנו שהיא קצרה בהיותנו בחומר וכלו אורה מצד עצם
כבודו וזהו שאמ' כחשכה כאורה ואעפ"י שכלו אורה ואינו
צריך לאורה שלנו נצטוינו במשכן ובמקדש לכבוד הבית ש
שהשכינה שורה עליו שנדליק נרות המנורה וזהו שכתוב ב
בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבע' הנרות
לשון בהעלותך על שם השלהבת שהיא עולה מאליה
והחכמים ז"ל עושין אותו מלשון

עלוי שכך אמרו במדרש בהעלותך אמר הקב״ה לא שאני צ
צריך לאורה שלכם אלא שתאירו לפני כדרך שהארתי לכם
במדבר בעמוד האש כדי לעלות אתכם בפני האומות שיהו
אומרים היאך ישראל מאירים לפני הקב״ה לפי שהוא מאיר
לכל והלא מתוך החשך הוצאתי אורה ואיני צריך לאורה ש
שלכם והרי העינים שבאדם יש בתוכן לבן אינו רואה הלבן
אלא מתוך השחור ועוד הברק הזה תולדת אש של מעלה ו
והוא יוצא ומבהיק לכל העולם שנ׳ ודמות החיות מראיהן כג
כגחלי אש בוערות במראה הלפידים ומן האש יוצא ברק ומ
ומבהיק לכל העולם ואיני צריך לאורה שלכם ולמה צויתי א
אתכם בשבילי להעלותך כדי לעלות אתכם בפני האומות ע
עכ״ל תמצא שזה אהרן בפרשה זו בהדלקת המנורה לשעה ול
ולדורות דבר אל אהרן לשעה שהמנורה מסידה לו וחיוב הה
ההדלקה מוטל עליו ואמרת אליו לדורות ולפי שהמצוה אף
לדורות לא תמצא בפרשה זו שיזכיר באהל מועד כמו שאמ
במקום אחר באהל מועד יערוך אותו אהרן ובניו שלא תאמ
כי באהל מועד היו צריכין לאורה זו לפי שלא היו שם ח
חלונות אבל בבית המקדש שהיו שם חלוני שקופים אטומי
אין צריך לכך סתם הכתוב ודע כי החלונות שהיו בבית המ
המקדש היו צרות מבפנים ורחבות מבחוץ וזהו שדרשו רז״ל
דרך העולם כשאדם בונה בית עושה לו חלונות צרות מבחוץ
ורחבות מבפנים כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מב
מבפנים אבל שלמה לא עשה כן בנה בית המקדש ועשה שם
חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כדי שיהא האור יוצא
מבית המקדש ומאיר לחוץ להודיעך שכולו אור ואינו צריך
לאורה וזהו שכתוב ויעש לבית חלוני שקופים אטומים פ
פירוש שקופים פתוחים לצד חוץ אטומים סתומים לצד פנ
פנים כלומר קצרים ומזה אמר הכתוב ביחזקאל וחלונים לו
ולאלמיו סביב סביב כחלונות האלה לא אמר כחלונות א
אלא כהחלונות בתוספת הא׳ לרמוז כי חלונות המקדש היו כ
בדמיון צורת הא שהיא צרה מבפנים ורחבה מבחוץ כדי ש
שתצא האורה משם לחוץ ועוד דרשו רז״ל כהחלונות האלה
לא אמר כחלונות אלא כהחלונות בתוספת הא׳ לרמוז כי ח
חלונות המקדש היו כדמיון צורת הא שהיא צרה מבפנים ו
ורחבה מבחוץ כדי שתצא האורה משם ולחוץ ׃ ועוד דרשו
רז״ל כהחלונות כחלונות לא נאמר אלא כהחלונות לשון כהה
כלומר חלונות כהות שהיו כהות מצד פנים ורחבות מבחוץ
לצד חיצון של מזרח ועל כן נקרא בית המקדש אריאל מ
מלשון אריה מה אריה צר מאחוריו רחב מלפניו כך חלונות
המקדש ופרשה זו למדה ג׳ ענינים׃ הא׳ שיהיו פני הנרות מ
מכוונות כלפי האמצעי הוא נר מערבי ׃ והב׳ שתהיה המנורה
זהב לכתחלה אבל אם עשאה של שאר מיני מתכות כשרה ו
ובלבד שלא יוסיף ולא יגרע בנרות שצריך שיהיו שבעה לא
פחות ולא יותר ׃ והג׳ שתהיה מקשה כלומר כלה אחדית מח
מחתיכה אחת ולכך חזר וכתב מקשה היא לבאר כי מקשה מ
מעכב אבל הזהב אינו מעכב ׃ אל מול פני המנורה יאירו
שבעת הנרות אם תדקדק בלשון הכתוב תמצא כי היה לו ל
לומר יאירו ששת הנרות שהרי מול פני המנורה הוא הא
האמצעי והמערבי וכל הששה היו פונים כנגדו ׃ ועל דרך

הפשט שיעור הכתוב בהעלותך את הנרות אל מול פני הם
המנורה תעלה אותם ועמו יהיו שבעה וזהו יאירו שבעת הנ
הנרות ולכך לא היה אפשר לומר יאירו ששת הנרות שהרי ס
שבעה הם הנרות המאירים ׃ ועל דרך הקבלה הכתוב נכון
וברור כפשוטו והוא מדבר במנורה של מעלה ופירו׳ אל מול
כנגד יאמר כנגד המנורה של מעלה שהן ז׳ ספירות בחכמה י
יאירו שבעת הנרות של מטה וזהו לפי דעתי סוד הלשון שה
שהוציא ההדלקה בלשון עליה בהעלותך את הנרות ואמר ה
העלה נרותיה ואמר ובהעלות אהרן את הנרות ויעל הנרות ל
לפני ה׳ וזהו שתמצא במנורת זכריה ושבעה נרותיה עליה ש
שבעה שפי׳ על הדרך הזה ושבעה נרותיה עליה כנגד שבעת
של מעלה ואחר כך ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה ג
גם בפרשה זו תמצא זכרון המנורה ד׳ פעמים שנים ראשוני׳
שמדברים במנורה של מעלה הם מלאים והם אל מול פני
המנורה יאירו אל מול פני המנורה העלה ושנים אחרונים ח
חסרים שמדברים במנורה של מטה והם וזה מעשה המנורה
מקשה זהב זו מנורה של מטה ולכן הזכיר זהב ואמר עד יר
ירכה עד פרחה לבאר כי הוא מדבר במנורה עפנית והוא חס
חסר ואו כן עשה את המנרה חסר ואו ולא נמצא בכל הת
התורה המנורה מלא כי אם ג׳ שנים בפרשה זו והג׳ תיעשה ה
המנורה וכך נמצא במסורת ג׳ מלאים בתורה וסימניך תעש׳
יאירו העלה וזהו שבאר כמראה אשר הראה ה׳
את משה למעלה כן עשה את המנורה למטה ׃ שבעת הנרו׳
ענין המנורה נעלם מאד והוא פלאי כבר רמזתיו בסדר ויקחו
לי תרומה ושם תבין מתוך הנר האמצעי פלאי אל עדות ל
לישראל ׃ וכמדרש שבעת הנרות משל למה הדבר דומה ל
למלך שהיה לו אוהב ואמר לו המלך הוי יודע שאצלך אני ס
סועד התקן לי מקום הלך והתקין כפי כחו כיון שבא המלך
באו עמו שמשין וסנקליטין מכאן ומכאן ומנורות של זהב
מכאן ומכאן כיון שראה אוהבו כל הכבוד הזה נתבייש וה
והטמין כל מה שהתקין לו אמר לו
המלך לא אמרתי לך שאצלך אני
סועד ולמה לא התקנת לי כלום אמר לו אדני המלך ראיתי
כל הכבוד הזה שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה שה
שהתקנתי אמר לו המלך חייך שאני מניח את כל כלי שה
שהבאתי עמי ואיני משתמש אלא בשלך בשביל אהבתך כך
הקב״ה כלו אורה והוא מצוה לישראל לעשות לפניו מנורה
ולהדליקה תמיד כיון שעשה משה משכן ומנורה ובאה הש
השכינה מה כתיב שם ולא יכול משה לבא אל אהל מועד מ
מיד ויקרא אל משה ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו ו
וישמע את הקול מדבר אליו ומהו הדבור בהעלותך את הנ
הנרות אמרו ישראל הקב״ה ברא חמה ולבנה שמאירים את
העולם כלו והוא חפץ שנדליק לפניו נרות כשחרב בית המ
המקדש נגנזה המנורה בשביל כח קדושתה כמו שדרשו רז״ל
שנתקשת משה במלאכתה וצוהו הקב״ה שישליך ככר זהב
לתוך האש ויצתה עשויה מאליה שנ׳ תיעשה המנורה מאלי׳
וכתיב מקשה כלומר מה קשה עשייתה ׃ וזה מעשה המנורה
גבהה של מנורה יח׳ טפחים כמנין וזה מקשה מלמד שנ
שנתקשת משה וכן דרשו רז״ל בארבע דברי׳ נתקשה משה עד

עד שהוצרך הקב״ה להראות לו באצבע ואלו הן המנורה
שנא׳ וזה מעשה המנורה ״ הקרבנות שנאמר זה קרבן אהרן
השקלים שנ׳ זה יתנו ״ הירח שנא׳ החדש הזה לכם וזהו לש
לשון מקשה׳ מנורה קרבן שקלים החדש ואעפ׳ שאמרו רז״ל
תפשו הקב״ה למשה ואמר לו את זה תאכלו ואת ·זה לא
תאכלו ובשרצים שכתיב וזה לכם הטמא לא אמרו נתקשה
אלא בארבעה דברים ״ קח את הלוים מתוך בני ישראל
נסמכה פרשת הלוים לפרשת המנורה כי המנורה מצוה מ
מסורה לכהנים ולכך סמך לה פרשה זו שהיא מצות, הלוים
ש·יתחילו לעבד ואחריה מצות הפסח שהיא מצוה מוטלת
על כל ישראל וזהו שאמר ויעשו בני ישראל את הפסח וגם
בן הפרשיות מסודרות בהשגחה גדולה כסדור המעלות
כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל ואמר קח את הלוים מתוך
נו״כי מעורבים היו מהר סיני וכן כל השבטים קודם נסעם
אל הדרך ״ וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת
של אפר פרה והיה זה מפני טמאי מתי׳ שבהם שהרגו בעושי
העגל שנא׳ הרגו איש את אחיו ואיש את רעהו וגו׳ והעבירו
תער על כל בשרם אפי׳ הזקן אבל לא הפאות הטעינ׳ תגלחת
כ·צירע שכתו׳ בו וגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת
גבות עיניו לפי שהלוים היו חליפי הבכורות שנפסלו בעגל
ועז׳ קרויה זבחי מתים ומצורע חשוב כמת ואלו לא היו מ
מטהרין בכענין זה שהזכירה הפרשה לא היה אפשר ליכנס
לעבוד וכן כתוב בסוף ואחרי כן יבאו הלוים לעבד את
עבדת אהל מועד ״ והניף אהרן תנופה תזכיר תנופה ג׳
פעמים בפרש׳ זו והניף אהרן תנופה לפני ה׳ וכתיב והנפת
אותם תנופה לה׳ וכתיב והנפת אותם תנופה ופרש״י ז״ל כנגד
בני קהת ובני גרשון ובני מררי תנופה ראשונה כנגד בני
קהת לכך נאמר בו והיו לעבד את עבדת ה׳ שהרי בני קהת
הם נושאי המקדש והדברים המקודשים הארון והשלחן
והמנור׳ והמזבחות וכתיב כי עבדת הקדש עליהם׳ שניה
לבני גרשון לכך נאמר בה תנופה לה׳ שאף הם היו נושאין
יריעות הקדשים הנראים בבית קדשי הקדשים ועבדת
הקדש עליהם גב׳ ג׳ לבני מררי שהיו נושאין קרשי המשכן
ובריחיו ועמודיו ואדניו שהם כלי הנחשת והעצים ואמר
בהן תנופה סתם ולא הזכיר לפני ה׳ ולא לה׳ שהרי מעלותיהם
חלוקות זו מזו ומצינו בסוף הפרשה שהזכיר על כלל הלוים
וינף אהרן אותם תנופה לפני ה׳ כדי ללמדך שכלן זכאין
וחביבין לפניו ״ ומה שאמר נתונים נתונים המה לי באורו
נתונים לעבדת משה נתונים לשיר או יאמר על שנתנו
נפשם על מעשה העגל נתונים המה לי ומזה תרגם אנקלוס
מסירין יהיבין ״ ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישר
ישראל אל הקדש כי הלוים ימנעם מליכנס ולבא במחיצתם
ותמצא בפסוק זה ה׳ פעמים ישראל מי הזכירם במה פעמים
במקום אחד דרך חבה ומעלה וכבוד כאדם המזכיר בנו תם
תמיד על כל דבור ודבור ורז״ל משלו משל בזה לתינוק שהלך
לבית הספר ובא אביו לשאול עליו אכל מיי שתה ברי דמך
ברוי אזל ברי לבי ספרא אתא בדי מבי ספרא מזכירו על כל
דבור ודבור דרך חבה וכן ענין המשכן שהוא נזכר בתורה

ה׳ פעמים והכל דרך חבה וכבוד וטעם ה׳ כישראל והמשכן
כנגד ה׳ חומשי תורה שהיא קיום העולם שנברא בהא שנ׳
בהבראם בה׳ בראם כי לא היתה ראויה להנתן כי אם
לישראל ואין ישראל מתקיימין אלא בשביל התורה וידוע
במשכן כי הוא וכליו דוגמא אל העולם הזה שנברא
בהא ״ ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל
ללוים משה רעה׳ היה מעמיד את הלוים הוא שכתו׳ והעמדת
את הלוים לפני אהרן ולפני בניו ואהרן היה מניף אותם
הוא שכתוב והניף אהרן את הלוים תנופה לפני ה׳

והתנופה הזאת היא שהיה אהרן לוקח לכל אחד ואחד מן
הלוים ומגביהו מן הקרקע מעט והיה מניף אותו ובזה נה
נתפרסם אהרן בגבורה גדולה ונס עצום שיניף את הלוים
שהיו כב׳ אלף ביום אחד הוא לבדו או היה זה בדרך נס בהיות
אהרן איש הרחמים בלול מן החסד והגבורה כי כן דוגמתו ני
וזהו שכתוב בשלום ובמישור הלך אתי ולפיכך בחר בצורת
שור שכתוב בו ופני שור מהשמאל והיה מכפר על עונותיהם
של ישראל הנעשים מצד צפון וישראל היו סומכין ידיהם ע
על הלוים הוא שכתו׳ וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים
והנה היה לכלם מעשה נס בדבר ״ וזאת אשר ללוים׳ על
דרך הפשט זאת הקצבה ״ ועל דרך המדרש זאת אשר ל
ללוים אין זא׳ אלא תורה שנא׳ וזאת התורה והלוים היו מורי
התורה בענין שכתוב יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל
ועל דרך הקבלה זאת אשר ללוים כמו מאת היתה זאת והיא
הברית שנ׳ זאת בריתי ובשבט לוי כתיב ובריתך ינצורו וב
ובפקודי הלוים נאמר על פי ה׳ כי זאת היא מדתם ״ מבן ח
חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבא צבא בעבדת אהל מ
מועד ולמעלה בסדר נשא אמר ומבן שלשים שנה ועל דרך
הפשט מבן שלשי׳ לעבדת משא ומבן חמש ועשרים לעבדת
האהל וזהו שהזכיר כאן לצבא צבא כלומר להמנות עם צבא
העובדים במשמרותם עם הזקנים ועל דרך מדרש רז״ל מבן
חמש ועשרים ללמוד הלכות עבודה חמש שנים ומבן של
שלשים לעבודה ומכאן למדו כל תלמיד שלא ראה סימן יפה
במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה ״ ויעשו את הפסח ב
בראשון ·כתב הרמב״ן ז״ל על דעת רז״ל לא עשו ישראל פסח
במדבר אלא בשנה זו בלבד שלא היו יכולין לעשותה לפי שנ
שנולדו להם בנים ועבדים ולא יכלו למול אותם מן הטעם ש
שהזכירו שהיה להם לסכנה כמו שמפורש ביבמות אבל בס
בספרי אמרו ויעשו את הפסח בראשון בגנות ישראל הכתו׳
מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד ובהא׳ הזבחים ומנחה ה
הגשתם לי במדבר ארבעים שנה דרשו כן מן הכתוב הזה ש
שאמר ויעשו את הפסח בראשון כיד׳ במדבר סיני כי הוא מ
מקרא יתר כי די במה שאמר ויעשו את הפסח ככל אשר צוה
אבל הזכיר היום והמדבר לרמוז שלא עשו אותו במדבר רק
ביום הזה וזה גנותם עכ׳ ונכתבה כאן פרשת הפסח לפי ש
שחנכת המזבח היתה בחדש הראשון ואז נבדלו הלוים ולפי
שכתוב במצות הפסח והיה כי תבא ואת הארץ והיה כי ימא׳
צוה עתה שהם חייבין בו גם במדבר ״ עמדו ואשמעה מה י
יצוה ה׳ לכם ״ פרש״י ז״ל המתינו לי פתח אהל מועד ואשיב

לכם מענה אשרי ילוד אשה שכך מובטח לו ונראה שהיה ר
ראוי לומר מה ידבר ה' אלי ומפני ענותנותו לא אמר כן ומה
שאמר ואשמעה בתוספת הא יתכן שידמוז להא אחרונה ש
ש בשם הוא הקול הנאמ' בו אם שמע תשמע בקול ה' אלדיך
שתעשה הישר בעיני ה' וכן אמר בכאן כי כן ההא ישמע מה
יצוה ה' ואנקלוס ירמוז לזה שאמר מה דאתפקד מן קדם ה'
אמר זה כנגד השנתן של ישראל ומה שנתעלם ממנו דין זה
ולא נחשב לו לעונש בשם שנחשב בפרשת בנות צלפחד ש
שכתוב בסדר פינחס ויקרב משה את משפטן לפני ה' ואמרו
שנתעלם ממנו דין בנות צלפחד בשבי' שנטל עטרה לעצמו
שנאם' והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי תו' הענין הוא
מפני שירושת הבת במקום שאין בן הוא דבר תלוי בסברא ש
שראוי להקדים אותה לשאר יורשי האב ואף אומות העולם
שאין להם תורה מורין כן כדבר ומוצאים בשכלם שיוצאי
ירכו של אדם קודמין לירשו אם בן אם בת וכיון שנתעלם
ענין זה ממנו חשבוהו לעונש אבל דין הפסח בדחיית הט
הטמאים מניסן לאייר דבר שצריך קבלה הוא ואינו תלוי ב
בסברא שנחליף חדש זה בחדש זה ולכך לא חשבוהו לעונש
ורז"ל דרשו מנש' דקריבה קריבה ״ או בדרך רחוקה נקוד על
רחוקה לומר לך שאינה רחוקה ודאי אלא שהיה עומד חוץ ל
לאסקופת העזרה כל זמן שחיטת פסח שני מצה וחמץ עמו
בבית ואין שם יט' ואין אסור חמץ אלא עמו באכילתו כמ
כפירש' ז"ל וכבר בארתי אסור חמץ בפסח על דרך הקבלה
כי הוא כדי שלא יטעה האדם ויאמר כי במדת הדין בלבד
היתה ההוצאה ולא בשם המיוחד ויהיה זה מקצץ בנטיעות
אבל בפסח שני שהוא חוץ לזמני אפשר להיות מצה וחמץ
עמו בבית ולא היה בזה קצוץ כי בשניהם נגאלו ״ והרמבן
ז"ל כתב יתכן שטעם הנקודה שהיא רחוקה לו בעשיה הפ
הפסח לא רחוקה ממש ולכך חזר ואמר ובדרך לא היה ולא
הזכיר רחוקה ״ על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו ה
היה הכתוב ראוי לומר על פי ה' יסעו בני ישראל ויחנו לא ש
שיאמר על פי ה' יחנו אבל ממה שידעת בפסוק וה' הולך לפ
לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש באור הכתוב על
פי ה' יסעו זו מדת הדין וזהו לשון יסעו כי הנסיעה למלחמה
היתה ועל פי ה' יחנו זו מדת רחמים וזהו לשון יחנו כי כל ח
חניה היא מנוחה וכן כתוב ויהי בנסוע הארון קומה ה' ש
שהוא מדת הדין ולכך אמר קומה בהא ולא אמר קום ה' ועוד
אמר ויפוצו משנאיך מפניך ובנחה יאמר שובה ה' מלשון בש
בשובה ונחת שבכל זמן שישראל נאספים אלפים ורבבות ל
לאגדה אחת מדת רחמים עמהם ושתי מדות אלו הם כלולות
זו בזו עליהן אמר הנביא זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כ
כלולותיך לכתך אחרי במדבר ועמהם היו נצולים ואויביהם
נגפים תחלה במצרים הוא שכתוב ואנכי ה' אלדיך מארץ מ
מצרים וכתיב בגאולת מצרים כי ביד חזקה הוציאנו ה' ממ
ממצרים ובתפלתו של משה אשר הוצאת מארץ מצרים בכ
בכח גדול וביד חזקה ואחב' ממצרים לים סוף הוא שכתוב ז
זה אלי ואנוהו וכן ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ
אויב ומים סוף לסיני הוא שכתוב במתן תורה הן הראנו ה

אלדינו את כבודו ואת גדלו ומסיני למשכן הוא שכתו' ויכס
הענן את אהל מועד וכבוד ה' וגו' וכתי' ולא יכול משה לבא
אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' וגו' ואחרי כ
כן לבית המקדש שנקרא בית קדשנו ותפארתנו · וכן לעתיד
קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' וגו' והבן כל זה ״ ואל תתמה
באמרי פי ה שהוא מדת רחמים בכאן כי כיון שהמדות כ
כלולות זו בזו הלא כל אחת פי ה' זו לזו והבן זה ובהאריך
הענן יבאר לך הכתוב מעלתן של ישראל בהנהגתם על פי ה
הענן כי היו במדבר מקומות חלוקין נוחין ושאינן נוחין ו
והעד בזה מרה ואילים ויש מקומות נוחין שרוצו לעכב
שם ומיד בהעלות הענן היו נוסעים ויש שאינן נוחין ורוצו ל
לנסוע משם אבל בהאריך הענן יצטרכו להתעכב ולא יסעו
סוף דבר לא היו הולכין אחר רצון עצמן אלא אחר רצון הש
השם יתעלה וכפי הנהגת הענן ״ ועוד יבאר לך הכתוב חסד
הי' עמה' שכל נסיעותיה' וחניותה' במדבר לא היו אלא בבקר
הוא שאמר יומם ולילה והיה לו לומר או לילה ויום כי כן ס
סדר בראשית אבל אלו אמר כן היה במשמע כי תחלת נס
נסיעת היתה בליל' ומעול' לא ארע להם זה שהיה הענן שוכן
בלילה ויום אחריו כי תהיה נסיעתם בלילה ולא רצה הקבה' ל
להטריחם להיות תחלת נסיעתם וחניתם לעולם בלילה אלא
ביום ״ עשה לך שתי חצוצרות כסף · על דרך הפשט
היו חצוצרות הללו של כסף והיו מקשה לשני דברים היו מ
משמשים · הא' להקהיל העם או הנשיאים והב' לנסיעה הוא
שכתוב והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות כשהיו
תוקעין בשתיהן היה סימן להקהיל העם וכשהיו תוקעין ב
בחצוצרות אחת בלבד היה סימן להקהיל הנשיאים הוא שכ
שכתוב ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים לפי שהם
המיוחדים שבעם לפיכך היו תוקעין באחת והיה סימן להם ו
וזה' וזה בתקיעה שהיא פשוטה והפשוט' רמז למדת רחמים כ
כי כן ימיני פשוטה לקבל שבים אבל למסע את ה
המחנות היו תוקעין בתרועה שנאמר תרועה יתקעו למסעיה'
לפי שהנסיעה סימן למלחמה שהרי מחנות ישראל לקראת ז'
עממין היו הולכים להלחם בהם ולכבוש את הארץ ולכך הי
היו מריעין בתחלת נסיעתן כי התרועה רמז למדת הדין והיא
המנצחת במלחמה ומפני זה יזכיר הכתוב במסעות על פי ה'
ביד משה וזהו שכתוב וכי תבאו מלחמה בארצכם והרעותם
והזכיר משה ויפוצו משנאיך מפניך כלומר ממדת הדין וכן
היה סדר הענין במסעות היו תוקעין לכל רוח ורוח מארבע ר
רוחות העולם כי ד' מחנות של ד' דגלים היו עומדין לארבע
רוחות העולם והוא שכתוב ותקעתם תרועה ונסעו המחנות
החונים קדמה ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים
תימנה והרי לך מחנות המזרח ומחנות דרום תרועה יתקעו ל
למסעיהם למסעות הנשארים כלומר שיתקעו תרועה ש
שלישית למסע מחנות המערב ותרועה רביעית למסע מחנ'
הצפון כי לכל דגל מסע בפני עצמו כמו שמפרש הכתוב וה
והולך ונסע דגל פלוני וכן כלן ״ ועל דרך המדרש עשה לך
שתי חצוצרות כסף זשה' שאו שערים ראשיכם שהיו הפ
הפתחים שפלים ואמר הנשאו פתחי עולם אמרו לו השערי'

מי זה מלך הכבוד השיב שלמה עה ה׳ עזוז וגבור חד׳ ואמר ו
ושאו פתחי עולם אמרו לו מי הוא זה מלך הכבוד השיב וא
ואמר ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה שאלמלא שאמר להם
ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד בקשו השערי׳ ליפול עליו ולהריץ
את גולגלתו וכיון שהשיב להן כיד נפתחו השערים וכיון שח
שחלק כבוד להקבה אמר להן הקבה׳ חייכם כשאחריב את
ביתי אין בריה שולטת בכם תדע שכל כלי בית המקדש גלו
לבבל שנאמר ויתן ה׳ ביד נבוכד נצר את יהויקים מלך יהוד׳
ומקצת כלי בית האלדים אבל שערי בית המקדש נגנזו במ
במקומן שנאמר טבעו בארץ שעריה ״ ונקרא הקבה׳ מלך
הכבוד לפי שהוא חולק מכבודו ליריאיו כיצד הוא נקרא א
אלדים ובמשה כתיב ראה נתתיך אלדים לפרעה ברא מחיה
מתים ובאליהו כתיב ראי חי בנך נקרא מלך דכתיב עלה א
אלדים בתרועה וגו׳ ובמשה כתיב ויהי בישורון מלך מה ה
המלך כשהוא יוצא תוקעין לפניו אף אתה עשה לך שתי ח
חצוצרות כסף שבשעה שתהא מכנים את ישראל יהיו תוקעין
בהן והם מתכנסין שנאמר ותקעו בהן ונועדו אליך כל הע
העדה אל פתח אהל מועד ״ עשה לך ׳ לך אתה עושה ואין
אחר משתמש בהן תדע ״ אפילו יהושע תלמידו לא נשתמ׳
בחצוצרות אלא בשופרות כשבא להלחם ביריחו שהיא תח
תחלת כבושה של ארץ ישראל מה כתיב שם ויריעו העם וי
ויתקעו בשופרות ולא עוד אלא אפי׳ משה עצמו בחייו נגנזו
שכן הוא אומר בשעת פטירתו הקהילו אלי את כל זקני שב
שבטיכם ושוטריכם והיכן היו החצוצרות שהוא אומר להם
הקהילו ולא אמר תקעו בחצוצרות ויתכנסו אלא שנגנזו לק
לקיים מה שנ׳ אין שלטון ביום המות ובדוד המלך כתיב ויע
ויעמדו הלוים על עמדם והשיר משורר והחצוצרות
בחצצרים אבל דוד עצמו משתמש בכנור שנ׳ עורה כבודי
עורה הנבל וכנור אעירה שחר כנור היה תלוי למעלה ממ
ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת
בו ומנגן מאליו מיד היה דוד עה׳ עומד וכל התלמידים שהיו
עוסקין בתורה ומנדדין שינה מעיניהם עד עמוד השחר ד
דרך השחר לעורר בני האדם משנתם ודוד מעורר השחר שנ׳
עורה כבודי אין כבודך כלום לפני כבוד יוצרי ״ ועל דרך
האמת היו שתי חצוצרות רמז לתקיעה ותרועה כי כשאמר ל
לו השם ית׳ והיו לך למקרא העדה ולמסע כאלו אמר יהיו לך
לתקיעה ולתרועה ואם כן באר בפי׳ שירמת
לתקיעה ולתרועה שהן המדות שישראל חונים ונוסעים על
פיהם בענין שכתוב על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו את משמר׳
ה׳ שמרו וסמך לו מיד עשה לך שתי חצוצרות כסף ומעתה ת
תבין גדולתו של משה בשתי חצוצרות שהן סימן המלך במ
במלכותו וצוה הקבה׳ בזה לכבוד משה כי בן תכסים המלך ש
שתוקעין לפניו בשופר כי יצוה לאסוף חיילותיו ובעבור שע
שעלתה השגתו להתנבא בשם הגדול מדת רחמים לכך צוה
אותן לעשותן של כסף ולא היה כשרה לעשותן משאר מיני מ
מתכות שכן אמרו במסכ׳ מנחות החצוצרות היתה באה מן
העשת של כסף. עשאוה מגרוטאות של כסף כשרה משאר
מיני מתכות פסולה׳ ובעבור שנתיחד לו דבור הרחמים פ
פנים אל פנים מראה בתוך מראה לכך היו שתים והיו מקשה

ר זהו סוד אמרו ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה התמיעה ב
בשתיהן שהיו סימן להקהיל כל ישראל ירמוז לדבור הרחמים
מתוך האש לכל ישראל זהו שכתוב ביום דבר ה׳ אלדיכם ב
בהר מתוך האש והתקיעה באחת שהיה סימן לנשיאים המ
המיוחדים בעם ירמוז למשה המיוחד על כלן שהיה שומע מ
מתוך התקיעה הוא קול השם המיוחד והוא לבדו המשיגו וה
והמתבונן בו והתרועה במסע המחנות הנוסעים למלחמה ת
תרמוז להשגתם של ישראל שהיא התרועה ולפי שלא עלה
שום נביא למדרגה זו בנבואה׳ לשמוע מן השם המיוחד אלא
הוא לבדו לכך צוהו שלא ישתמש בחצוצרות אלא הוא ל
לבדו לא זולתו הוא שכתוב עשה לך ודרשו רזל לך אתה ע
עושה ואין אחר משתמש בהן והוסיף עוד ואמר והיו לך כ
כלו׳ והיו המדות לך לבדך ולא לאחר זולתך ומרוב קדושת ה
החצוצרות ובהיותם כלי שההשגות נרמזו בו היו טעונין גנ
גניזה ונגנזו בחייו של משה ואל תתמה בהיותן שתיהן של׳ כ
כסף כי כיון שהיו מקשה אי אפשר לעשותן אלא של כסף ׳
ובענין הכרובים שהיו זהב ומקשה כי הרחמים הוא מכריע
וכלול מן הדין וכן בכאן בחצוצרות מדת הדין רפה היא
וכלולה מן הרחמי׳ ומטעם זה לא נשתמש בחצוצרות אפילו
יהושע תלמידו שלא עלתה השגתו בכך ׳ אמנם נשתמש
בשופר להריע בו להיות מדת הדין מתוחה כנגד האויבים כי
היא מדתו וגם היא מדתו של דוד שנשתמש בכנור והיא הת
התכלת הצבוע מדם חלזון שהוא הדג המצוי בים כנרת ש
שלכך נקראת מדה זו כנור דוד שהיה מנגן מאליו׳ נמצאת
למד שכל אחד ואחד נשתמש בכלי הראוי לו לפי השגתו ונ
ונבואתו ומדתו שהיא שוה ממנה וזה מבואר ״ ויאמר משה
לחובב׳ כתב הרמבן זל׳ שחובב הוא יתרו שקראו לו שם חדש
כשחזר לתורת ישראל כי כן דרך כל מתגייר כי לעבדו יקרא
שם אחר והוא אבי צפורה ורעואל היה זקנה ואמר הכתוב
אל רעואל אביהן כאשר אמר יעקב אלדי אבי אברהם וא
ואמר הכתוב על בלשצאר שהוא בן נבוכד נצר והוא בן
בנו וכן דרשו רזל ז׳ שמות יש לו ליתרו ומה שאמר לא אלך
כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך משה חלה פניו ללכת עמ
עמהם ואמר לו סתם והיטבנו לך והוא חשב שיתנו לו מן ה
השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה לו נחלה בת
בתוכם ועל כן לא היה חפץ וחשוב כי אם אל ארצי ואל מו
מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד אז אמר לו משה
אל נא תעזוב אותנו כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעינים בכ
בכבוש הארצות ותודענו הדרך אשר נעלה בה ומכל הטוב א
אשר ייטיב ה׳ לנו נטיב לך רמז לתת לו אחוזה וארץ טובה
בשכרו על טרחו ועזרתו כאשר יעזרם בכבוש הארץ ועל ד
דעתי כי נתרצה אליו ועשה כן עכ׳ לשונו זל ״ והתיית
לנו לעינים להורות לנו הדרך וכיון שישראל היו נוסעים ע
על פי הענן והוא המורה להם הדרך מה צורך היה להם ב
ביתרו אבל משה אמר כן כדי לחזק לב קטני אמנה שהיו ב
ביניהם אשר לבם היה יותר מתנחם ומתחזק במנהיג בשר ו
ודם או יאמר והיית לנו לעינים לעדות בפני האומות במה
שראית בעיניך האותות והמופתי׳ הגדולי׳ ויראו ויקחו מוסר

ויכנסו תחת כנפי שכינה וזה דעת אנקלוס עה' שתרג' ונבחרן
דאתעבידא׳ לנא חזיתא כעינך ״ ובמדרש והיית לנו לעינים
כל דבר המתעלם מעינינו תהא מאיר עינינו ״

דא' תהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנ' ואהבתם א
את הגר ״ ויסעו מהר ה׳ נסעו ישראל מהר סיני והענן לפ
לפניה' והארון היה הולך אחרי הענן ולא שכן הענן בשום
מקום עד היום השלישי בערב כי היה מבקש להם מקום טו
טוב לחנות' וזהו שאמ לתור להם מנוחה ודרשו רזל' מהר ה'
מאחרי ה' כלומ' צשהתאוו תאוה וזה היה כב' באייר שהרי כע
בעשרים לחדש השני נעלה הענן ויום ראשון של ג' ימים ש
שהזכיר כאן דרך שלשת ימים הוא יום עשרים עצמו ואכ' ב
בכב' כאייר התאוו תאוה ואכלו בשר עד כב' בסיון ומה שה
הוצרכו לדרוש כן לפי שהשגיחו שלא נמצא בתורה אלא
הר האלדים ויבא משה אל הר האלדים וכן אל הר האלדים
חורבה וכן נמצא במסורת שאין בתורה אלא ב' בהר ה' יראה
ויסעו מהר ה' וכיון ששנה הלשון ואמר מהר ה' הוצרכו לד
לדרוש שנסעו מאחרי ה' ״ ויהי בנסוע הארון ׳ הפסיק כאן
בשני פסוקים אלה והיה ראוי להדביק ויהי העם כמתאוננים
עם בנסעם מן המחנה מפני שישראל אחר ,שנ
שנסעו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ונתרחקו ממנו ובאו ע
עתה בתוך המדבר הגדול והנורא דרך ג' ימים היו מצטערי'
מאד ומתאוננים על פחד הדרך כי אמרו איך נוכל לסבול ה
הצער והעינוי ואם כן כיון שהכל ספור אחד וענין אחד לא
היה ראוי שיפסיק ביניהם בפרשת ויהי בנסוע ״ ועל דרך
הפשט ענין ההפסק לפי דעתי הוא זה ״ ידוע כי חלקי העול'
השפל הם ג' חלקים ואלו הן ים מדבר וישוב וכן דרשו רזל'
העולם שלישו ים שלישו מדבר שלישו ישוב והנה ישראל כ
כשנכנסו לארץ עברו על ג' חלקים אלו ונתבאר להם חדוש
העולם במופת באותן הנפלאות הגדולות והנוראות אשר רא
ראו בעיניהם והנסים המפורסמים הנעשים להם בכל חלק
וחלק נסי הים ונסי המדבר ונסי כבוש ארצות שבעה עממי'
כי היו נסים נגלים לעיני השמש ומפני שהגלבי מדברות כי
ידאו ההרים הגבוהים והצורים החזקים השרשיים שהם יס
יסודות הארץ תתאמת מהם לבעלי הטבע אמונת קדמות ה
העולם ועל כן חייבה חכמת התורה להפסיק פרשה זו בענין
הארו' שבו לוחו' העדו' והוצר' משה להזכי' ויפוצו אויבי' וינוסו
משנאיך כדי לבטל דעת האמונה ההיא הנפסדת כי התורה
המונחת בארון עם נפיצת אויביהם של ישראל הוא המעיד
על חדוש העולם ועל כן נעשו נסים לישראל גדולים ונפ
ונפלאים במדבר משנים הטבע כדי לקבוע בלבבות אמונת
החדוש ולהעיד עליו מתוך המקום שהוא מחייב אמונת הק
הקדמות אצל המאמינים אותו ומזה תקנו לנו ואמרו במשנ'
על ההרים ועל הגבעות ועל המדברות אומר ברוך עושה מע
בראשית לבאר כי אעפ' שנראה לבני אדם שהוייתם נצחי'
ואין בריאתם מחודשת הכל נברא מבראשית יש מאין והמ
והמברך כן הוא מעיד על חדוש העולם ״ ועל דרך מדרש
רזל' בפרק כל כתבי הקדש פרשה זו עשה בה הקבה' סמנין מל
מלמעלה ומלמטה לומר שאין זה מקומה ר' אומ' לא מן הש

השם הוא זה אלא שספר חשוב הוא בפני עצמו מאן הוא ד
דפליג עליה דר' רשבג' היא דתניא רשבג' אומר עתידה פר
פרשה זו שתעקר ממקומה ולמה כתובה כאן להפסיק בין פ
פורענות ראשונה לפורענות שניה ויסעו מהר ה' אותו היום
סרו מאחרי ה' פורענות שניה ויהי העם כמתאוננים עכ' ״
ושלש דעות בדבר דעת תק' שהיתה ראויה פרשה זו להכתב
בדגלים בפרשת במדבר סיני שכתוב שם ונסע אהל מועד מ
מחנה הלוים בתוך המחנות כי באהל מועד היה הארון ושם
היה ראוי לכתוב ויהי בנסוע הארון וע' כן עשה לה הקבה ס
סימניות כדי להבדילה בין הסמוכות לה בתחלה ובסוף וכדי
ללמדנו שנכתבה שלא במקומה ״ ואם תמנה הפר שיות שי
שיש מן ויהי בנסוע הארון עד ונסע אהל מועד תמצאם המ
חמשים ולכך היו הסמניות מנון ללמדך שפרשה זו פונה לס
לסוף חמשים פרשיות שהוא מקומה ״ ודעת רבי שהפרשה
הזאת נכתבה במקומה שהרי בענין המסעות נכתבה וכבר ה
הזכיר למעלה בתחלת הפרשה ויהי בחדש השני בעשרים ל
לחדש נעלה הענן ואמר ויסעו בני ישראל ומונה והולך מס
מסעות הדגלים ועל כן אמר לא מן השם הוא זה כלומר שא
שאין זה טעם הדבר שהסמניות היו לפי שאין כאן מקומה
אלא שהוא ספר חשוב בפני עצמו ועל כן היו הסימניות ל
להבדילה מן הפרשיות הסמוכות לה מעלה ומטה וכיון כזה
לומר שהתורה שהיא חמשה חומשי תורה נחלקת לשבעה ס
ספרים וספר וידבר נחלק לג' ספרים ואמרו בגמרא כמאן א
אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמ' ר' יונתן חצבה ע
עמודיה שבעה אלו ז' ספרי תורה כמאן כר' ומאן האי דפליג
עליה רשבג' היא ודעת רישבג' שהוא מקומה אבל עתידה שת
שתעקר ממקומה לימות המשיח שיהיו כל הפורעניות בטלי'
ויצר הרע בטל ומה שנכתבה כאן להפסיק בין פורענות לפ
לפורענות ״ ועל דרך הקבלה ויהי בנסוע הארון פרשה זו ר
רומזת על כל ימי עולם כי נרשמו בה שבעת אלפים כמו כפ
בפסוק ראשון ודרשו רזל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד ח
חריב והענין הזה רוצה לרמוז אותו במקום המדבר שהוא מ
מקום החורב והשממון וכיון שהתורה כלה בנויה ומיוסדת
על חדוש העולם יש להבין שיש לו סוף כי כל דבר שיש לו
התחלה יש לו סוף בהכרח וזהו שכתוב אני ראשון אף אני
אחרון והכתוב הזה יורה כי העולם יש לו סוף כי בשם שהיה
הקבה' ראשון לנבראים ב"ם כן עתיד שיהיה אחרון לכלם ו
ואלו ישאר בעולם שום נברא לא יהיה הוא אחרון ודוד ע
עה' באר זה ואמר לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים
המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ו
ויחלפו ואות אלף הששי רשומה במלת אלפי לרמוז שיתא
אלפי והשביעית נחתמה במלת ישראל ופירוש ישראל בכאן
הסרת הכחות כי תפסק המשכתם באותו זמן הוא זמן האלף
השביעי שעליו אמרו וחד חריב וכן מצינו הכתו' בשורי מ
מהם בשין במקום סמך והוא מלשון הסרה ובטול ובעבור כ
כי מ' ת' ישראל כוללת דבר והפכו ואפשר שתתפרש על שת
שתי לשונות אפשר לומר כי כשם שמורה על החורבן כן תו
תורה על הבריאה שלאחר החורבן כי הוא כולל שררת הכ

חכחות ורמז לך כי אחר חורבן האלף השביעי ואחר בטול ה
הכחות והסרתם תחזור השררה ותתחדש בעולם בשהיה וז
וזהו סוד הכתיב ועל נהרות יכוננה ולא אמר כוננה כמו ש
שאמר יסדה כי דבר על החורבן כתחלת המזמור שישוב הכל
לסבה ראשונה ודבר גב' ל החדוש ומזה תמצא במזמור שי
שיר ליום השבת שהזכיר שם צדיק כתמר יפרח רמז להויה ש
של אחר השבת והוא סוד חתימת פרשת ויכולו במ
במלת לעשות לרמוז מעשה אחר השבת וכבר הזכרתי שם וז
וזהו יפרח בימיו צדיק בכל שמטה ושמטה ורב שלום עד ב
בלי ירח באורו שילך הענין כן עד היובל הגדול שיתבטלו כל
כחות העולם והשמש והירח בכללם ויחזור העולם לתהו וב
ובהו והסוב שאמר עוד כל יבי הארץ יורה שיש לארץ זמן
קצוב והוא עולמו של יובל ולכך הזכיר שלמה עה והארץ ל
לעולם עומדת הוא עולמו של יובל כי אין הדבר אל לא תכ
תכלית וכן דעת דוד אביו עה ממה שכתוב לפניהם הארץ י
יסדת ומעשה ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמד ומזה שא
שאמר הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים כי הוא צוה
ונבראו ויעמידם לעד לעולם ואמר עוד יסד ארץ על מכ
מכוניה בל תמוט עולם ועד אין ענינו שיגזור בהם נצחיות
אלא מצד תוקף בריאתם וחוזק חמרם התקיף אמר כן שהם
ראוין לעמד לעולם ושלא יתמוטטו כלל עד שיגזור בבטולם
מי שבראם ומפני שלא תבין כי הטדור והנוהג הזה של שמ
שמטות העולם ילך אל לא תכלית לכך הפרשה מסיימת כנ
בנונין כתחלה ובסוף לבאר כי ילך עד היובל הגדול שהוא א
אלף דור והיה העולם בטל ויחזור לתהו ובהו ומה שבאה ה
הנון הפוכה כי כשם שמכתב האות בתקונו כראוי מודה על
קיום דבר כך הפוך האות ובטולו מסדרו וראוי מורה על ב
בטול דבר וחרבנו ועל כן הנון היא הפוכה ואמר הכתוב הם
המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו וכתיב על כן לא
נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים ביובל הגדול שי
שיתמוטטו ההרים והשמים והארץ יחזרו אל יסודם וכדי ל
לחזק הענין היו הנונין ב' ומפני שעתידין השמים והארץ ש
שיתחדשו אחר היובל יתכן לומר כי על כן היו ב נונין והזכיר
לשון ויהי אחר כל נון ונון להורות על ההויה אחר כל יובל ו
ויובל וזה סוד הנון שחסר נעים זמירות מן המזמור הנקרא
תהלה לדוד לפי שאות נון הורה על נפילה וכיובל הוא עתיד
ליפול ויחזור לתהו ובהו וכדי לבאר שעתיד להתחדש אחר ה
היובל רמז הנון אחרי כן שאמר סומך ה' לכל הנופלים הזכי'
סמיכה אחר הנפילה כשם שהזכיר כאן הויה אחר הנונין ו
וכדי להעיר הלבבות על הענין הזה באו בתורתנו הצרופים
מצות השמטה והיובל שהם מן המצות המקובלות ויען יהיה
הענין קבוע בלבך נטוע בשכלך אבריח לך מה הסבה בחרבן
העולם ובחדושו בשמטות ומה הסבה גם כן בבטול המציאו'
ובחדושו ביובלים ידוע כי ששת ספירות פעלו בששת ימי ב
בראשית כל ספירה וספירה יומה כגון שתאמר יום אחד הח
הבינה ויום שני החסד ויום ג' הגבורה וכן כלן עד שנכנס יום
ז' והוא היסוד ופעל פעולתו ומה היתה פעלתו העונג וה
המנוחה כי היתה מנוחה לעצמו ומנוחה לכל הששה כי בש

בשביתתו שבתו כלן ושביתתו ומנוחתו היא פעולתו וזהו כי
ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וינח ביום הש
השביעי כי עשה שש ספירות ותשלים מלאכתו בהם והיתה
המנוח ביום ז' שהוא יסוד וכן הענין בששת אלפים כי חוזר ח
חלילה והתחיל לפעול באלף ראשון בבינה ובשני בחסד וב
ובשלישי בגבורה וכן כלן עד שיכנס האלף השביעי שהוא י
יסוד ולכך הוא שבת ומנוחה ויהיה העולם חרב בהכרח לפי
שפעלו כל ספירה וספירה אלף שלה הנה ההמשכה פוסקת
מהתחתונים בהיות כלן חוזרין ומתעלין למעלה לקבל מן ה
הבינה ומאחר שהתפאר' והכבוד שהם מנהיגי חמה ולבנה מ
מתעלין למעלה על כל פנים יתחייב שתפסק ההמשכה וזהו
החרבן שיהיה העולם חרב אבל לא יהיה תהו ובהו כי עת
עתידין הן שיחזרו כבתחלה וישפיעו למטה מה שקבלו למ
למעלה ואז יתחדש העולם וכן יהיה הענין מז' לז' עד היובל
הגדול וכשיגיע היובל הגדול יחזרו כל העשר לשרשם שהוא
אין סוף וזהו סבה שיהיה העולם בהכרח תהו ובהו ונגלו כס
כספר השמים וכל צבאם יבול וכן הארץ כנגד תבלה כי הת
התפארת והכבוד שכנגדם חמה ולבנה והשמים והארץ נב
נבלעו אל הקדש וחזרו ליסודם והענין הזה מבואר לדוד הם
המלך במזמור לה' הארץ ומלואה כי שם הזכיר חזרת הע
העליונים והתחתונים אל יסודם הראשון " והתחיל
בתחתונים וסיים בעליונים הוא שאמר בסוף על הסתלקות
המדות מהמשכתם למטה ועל התעלותם וחזרתם לאין סוף
אמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם והמשכיל י
יבין הפסוקים ההם כי אינני רשאי להרחיב בהם באור "
ואם כן יתחייב שיהיה כל המציאות כולו בטל ונעדר ואחר
היובל יתחדש המציאות כלו כי יחזרו העשר כבתחלה ל
להתגלות מאין סוף ותחזור ההמשכה בעליונים ובשפלים כ
כימי קדם וכן מיובל ליובל עד יח' אלף יובלין כי כל ספירה ו
וספירה תפעול אלף יובלין וזה כנגד עשר ספירות למעלה ו
ועשר ספירות למטה ומפני שלא תבין שילכו היובלין הדור
אל לא תכלית ולאין סוף לכך הזכיר שובה ה רבבות להורות
שעתיד הקבה לישב עולמו שתי רבבות שהם עשרים אלף י
יובלין ואמר אלפי ישראל לבאר שסמיר שני אלפים מן הר
הרבבות וזהו רכב אלדים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנ
שנאן אלא שאינן כלומר שהם אין ולכך אין להזכיר האלפים
ועל כן הם יח' אלף יובלין וזהו סוד הכתוב סביב יח' אלף וכן
בפק דעז' איבעית אימא רוכב על כרוב קל ושט ועובר ביח'
אלף עולמות שלו שמע מינה רכב אלדים רבותים וגו' אל
תקרי שנאן אלא שאינן כן מלת ישראל במקום הזה מלשון
הסרה שתסיר שני אלפים משתי רבבות שמענה ואתה דע לך
והנה זה מן הדברים הנמנעים שאין לנו להרהר בהן והוא ש
שאמרו מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור והקבה
ימחול לנו ויזכנו להמנות עם יראיו וחושבי שמו ויתן לנו מ
מהלכים בין העומדים לפניו " עוד יש טעם כנון הפוכה ו
והוא כי מלת בנסע ירכוז למספר יעקב ועל שם שהאדם הח
החקוק בחיות המרכבה מהפך את פניו לפנים ואחוריו לד' רו
רוחות העולם על כן באו הנונין בהפוך

בפרשה זו לפניה ולאחריה ·· ויהי העם כמתאוננים מלשון
מה יתאונן אדם חי כי היו כואבים ומצטערי בהכנסם עתה
במדבר והתאוננות זה היה רע באזני השם לפי שלא היו ה
הולכים שמחים אלא מוטרחים ודואגים ואמר כמתאוננים
בכף הדמיון להורות שהיו מנמנמין זה ולא היו מפרשין אותו
מפני פחד משה כדי שלא ישמע ולכך אמר וישמע ה׳ כ׳ לומר
ולא משה ·· והאספסוף שנאספו אל ישראל ולא היו מישרא
והם ערב רב ונכפלה המלה כמו מלת סחרחר וכן חמרמרו מ
מעי ·· את הקשואים ואת האבטיחים היו מבזים
המזון הנכבד שהיה להם כמן וכדי להוציא עליו דבה היו מ
מביאין ראיה מהפירות הפחותים שהיו להם חנם וידוע
כי היו בארץ מצרים פירות לרוב וכענין שכתו׳ כגן ה׳ כארץ
מצרים אבל לא הזכירו מן הפירות החשובים כי מהחשובים
לא היו נותנין להם וכן מה שהזכיר הדגה כי היו נותנין להם
מהדגים הנבאשים שהיו להם ד׳ או ה׳ ימים שנצודו כי מ
מהחשובים שהיו חיים שנצודו בו ביום לא היו נותנין להם ו
ועל כן לא אמר זכרנו את הדגים או שיאמר זכרנו את הדג
כי בכל מקום שתמצא דגה הוא הדג הנבאש ממה שכתוב ו
והדגה אשר ביאור מתה ויבאש היאור גם תמצא ביונה הנ
הנביא וימן ה׳ דג גדול הזכירו תחלה בשם דג וכאשר בלעו ו
והשלים מעיו ומת קראו דגה הוא שכתוב ויתפלל יונה אל
ה׳ אלהיו ממעי הדגה ומזה אמר מבטן שאול שועתי שמעת
קולי כי היישוב בבטן שאול וכה שאמר אחר כך ויאמר ה׳
לדג ויקא וגו׳ דג שני היה לפי שאין כבודו להיות בבטן המת
ולכך קבלו דג שני ובלעו ונצטוה להקיאו אל היבשה וכלל
הדבר כי היו קצים במתנה החשובה וכל עקר כונתם לא ה
היתה אלא להטיל דופי במן ולהוציא עליו דבה ועל כן יזכי׳
בכל הפרשה העם שהוא לשון גנאי והמקום הזה נקרא קב
קברות התאוה והוא תבערה שהזכיר כי במקום ההוא בעצמו
שהתאוננו ובערה בם האש שם התאוו תאוה ומזה נסמכה
לפרשה זו פרשת ותדבר מרים שהוציאה דבה על משה וג
ונסמכה לפרשת מרים גכ׳ פרשת מרגלים שהיו מוציאי דבת
הארץ ועוד יתכן לומר כי מה שהזכירו הפירות האלה יורה
על רוע טבעם ועל חוזק תאותם כי האספסוף גם מגדולי ה
העם שנטו אחריהם ונמשכו אחר התאות והענינים ה
הגופניים והו כפל הלשון לחזק הענין שאמר התאוו
תאוה כלומר המשיכו תאוות מהנפש המתאוה והיתה מדת
התאוה חזקה בהם בלבתם אחרי שרירות לבם בכל מיני הת
התאוות אשר לנוף וכמו שאמר בסמוך בוכה למשפחותיו ו
ודרשו רז״ל על עסקי משפחותיו על העריות האסורות להן ו
ולא היו משגיחין בענינים שכליים של מעלה זהו שאמר ב
בלתי אל המן עינינו כי לפי שהמן היה מיסוד אחד בלבד ו
והיה עצם פשוט לא מורכב כשאר המזונות והיה מחדד הש
השכל ומגיע את האדם לידיעת המושכלות על כן היו מ
מואסין ומבזין אתו ואמר בלתי אל המן עינינו כי זה היה ה
הפך טבעם ולחוזק תאותם ולחסרון שכלם ה
היו חושבין המעלה הגדולה הזאת לחסרון כי טבעם הרע ה
היה מעור עיני שכלם בבקשת הענינים הגופניים ומזה

והזכירו שני חלקי מאכל המתגדלים בשתי היסודות הנטפלו
והם המים והעפר אשר טבעם לרדת למטה הוא שאמר זכ
זכרנו את הדגה את הקשואים תו׳ הזכיר הדגים מיסוד המי
והקשואים והאבטיחים וזולתם מיסוד העפר ועל כן לא הז
הזכיר פירות האילן לפי שיש בהם חלק מיסוד הרוח אבל א
אלו שהם פירות האדמה ובהם יסוד העפר יותר חזק ··
ודרשו רז״ל במסכת יומא ריש פרק יום הכפורים כי מה שה
שהזכיר הפירות האלה לפי שהמן היה מתהפך לטעם כל ש
שאר המינין ולטעם אלו החמשה לא היה מתהפך לפי שט
שטעם ה׳ אלו קשה לעוברות ומניקות · משל למי שאומר
לא תאכל האשה דבר פלוני מפני התינוק · וכתב הרמב״ן ז״ל
מה שאמר נדגה חנם כי היו המצריים מעבידים אותן למשוך
הדגים מהמצודות והיו נותנין להם חנם כי כן מנהגם עכ׳
אבל רז״ל אמרו במסכת יומא ריש פרק יום הכפורי׳ מאי
חנם מהפקרא מייתו להו דאמר מר הקב״ה מזמין להם דגים ב
בבדיהם וכדאיתא במסכת סוטה ·· ובמדרש אשר נאכל
במצרים חנם אם תכן לא היו נותנין להם חנם שנא׳ ותבן לא
ינתן לכם דגים היו נותנין להם חנם א״א מאי חנם חנם מן
המצות והכונה כי עתה מרו את דבר ה׳ וקצו בעבדתו ובאו
לפרוק מעליהם עול מצותיו והיו מזכירים ישיבתם במצרים
והם בני חורין מן המצות וכענין שכתוב גוי מקרב גוי כי ה
היו שם המצריים הולכים בחקותיהם ועובדי ע״ז ומגדלי כ
בלורית כמותם ·· שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו ל
לשון שטו כמו משוט בארץ וזה יורה שלא היה יורד זה עם
זה מקובץ במקום אחד רק מפוזר ומפורד ומה שאמר ול
ולקטו למדך שהיה ראוי לאכלו כך ודבר ידוע כי יש מזון ר
ראוי בתקון אחד לא יועלת בתקון אחר ולכך יגיד הכתוב מנ
מנפלאות המן כי היה ראוי בכל מיני התקון ללקטו ולאכלו
כאשר הוא גם לטחון אותו ברחים של יד גם לדוכו במדוכה
של עץ ושל אבן גם לבשלו בקדרה ובכל מיני התקון האלה
היה טעמו טעם נכבד כטעם לשד השמן והשבח הזה כנגד
מה שאמר נפשנו יבשה היה כי לא תיבש נפש האוכלים אך
אכל ירוה וילחלח אותה והוא נוטריקון לישנא שמן דבש כ
כלומר לחלוחית של שומן כמו עיסה שנלושה בשמן וקטופה
בדבש והלשד שרשית וכן נהפך לשדי בחרבוני קיץ כלומר
שנהפך שמני יבש ומלת השמן שמן כמשמעו ויאמר כי טע
טעם המן כטעם לשד שהוא לחלוח השומן שהוא חשוב מ
מכל שמן ולמעלה ממנו ובפסוק זה במלת העם ולקטו וט
וטחנו ברחים או תמצא בו התעוררות ורמז כשתקח אות א
אחת מכל תיבה והפסוק מסיים במן בנון וזהו לשון ממטיר
שהזכיר במן ומה שהתחיל במלת שטו מלשון משוטט וזה
מבואר · ותמצא פסוק כיוצא בו בענין יפתח כששלח למלך
בני עמון ואנכי לא חטאתי לך ואתה עשה אתי רע להלחם
בי ישפט ה׳ השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון וה
והרמז מתחיל מן מם של היום ממטה למעלה וכשתבקש הנ
הנון תמצאנה בסוף פסוק כי הוא מסיים בנון וזה מבואר ··
ואם ככה את עשה לי · מלת את כנוי למדת הדין וכן הזכיר
ויחר אף ה׳ מאד והוא כמו ואת תדבר אלינו וכן את כרוב מ
ממשח הסוכך שהוא כנוי אלה כרוב השני הנקרא

כבוד כי שני הכרובים הם כבוד תפארת וכמו שבארתי בס
בסדר ויקחו לי תרומה כי בספר תורה שאינו מנוקד יוכל הא
האדם לקרוא ואם כבה את עושה לי בקמץ תחת השין כי
הצוהיות כשאינן ממקדות סוגלות כמה כונות ומתחלקו
וכבה ניצוצות ומפני זה נצטוינו שלא לנקוד ספר תורה כי
משמעות כל מלה ומלה לפי הנקוד ואין משמעותה עם הנ
הנקוד כי אם ענין אחד ובלתי נקוד יוכל האדם להבין בה ב
כמה ענינים נפלאים רבים ונכבדים והבן זה תצטרך אותו ב
בהרבה מקומות כגון עתה ידעתי כי ירא אלדים אתה שיכול
האדם לקרוא עתה ידעתי בחרק תחת היוד והדלת בדגש מל
מלשון ידעת השחר מקומו ובאורו עתה הודעתי
בעולם במצוה זו שצויתיך ועמדת עליה כי ירא
אלדים אתה וכן ותשלח את אמתה ותקחה שהוא לשון שפ
שפחה ואנו יכולין לקרא אמתה מלשון באמת איש וכן הבינו
אז זה רזל במדרש שאמרו אשתרבובי אשתרבב ורבים ז
זולתם הרגני נא הרוג יתכן לומר כי הכפל ירמוז אל
הראשונה כלומר תהיה עתה הריגתי על ידך לא על ידי בשר
ודם כי היה מפחד פן יהרגוהו ישראל וכבדרש הרגני נא ה
הרוג אמר משה לפני הקבה רבונו של עולם הרוג את ההרוג
אם אדבר רישראל יהיו הורגין אותי ואם לא אעשה שליחות
אתחייב הריגה לפיכך בין כך ובין כך הרוג אני הרוג את הה
ההרוג אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי
הם זקני העם ושטריו אשר ידעת אותם שידעת שהם זקני
העם ושוטריו שלקו על הצבור במצרים מיד הנוגשים שהיו
מצריים והשוטרים הללו היו מרחמים עליהן ומקילין מהם
עול העבודה והיו מוכין על כך על ידי הנוגשים שנאמר ויכו
שוטרי בני ישראל כי הם יודעים להנהיג העם ולסבול א
אותם ונראה לי כי אעפ שהזכיר עתה אספה לי כבר היו עם
ישראל במצרים שבעים זקנים כי מאז מיום שירדו למצרים
שבעים נפש ונשתלחה הברכה בזרעם מנו עליהם שבעים ז
זקנים להנהיגם וללמדם חקים ומשפטים צדיקים כי היו חכ
חכמים גדולים מקובלי האבות ויודעים כי שבעים נפש היו ד
דוגמא ולכך מנו עליהם במצרים שבעים זקנים והוא שכתו
לך ואספת את זקני ישראל והיו שבעים והם היו במתן תורה
הוא שכתוב ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני י
ישראל ומה שהזכיר כאן אספה לי שבעים איש היו אחרים
שנבחרו עתה מחדש כי אותן שבעים זקנים של מתן תורה מ
מתו בתבערה כי היו ראוין לשליחות יד בסיני ולכך הוצרך
לומר שיאסוף אותם מחדש ואסף אותן על ידי פתקין כמו
שהזכירו רזל ומה שאמר אשר ידעת כי הם זקני העם כלומר
שהיו כבלומר אותם השוטרים שהיו במצרים שהיו לוקין ע
על הצבור וביום שירדו למצרים שבעים נפש לא חדר המ
המספר הזה מישראל לא במדבר ולא בבית ראשון ושני ודע
כי היו שבעים זקנים ומשה על גביהם ועמו היו עא כדוגמת
שבעים שרים של מעלה שהם שרי שבעים אומות והקבה ע
עליון על כלן ועמו הם עא וגם מספר הזה היו יורדי מצרים ו
ועם יעקב עא גם הסנהדרין בבית המקדש היו ע והם
דנקראין סנהדרי גדולה ועם הנשיא שעל גביהן הם עא ות
ותמצא בפרקי רבי אליעזר אמר הקבה לשבעים מלאכים ה

דכוכבים ככא כבודו כאן ונבלבל לשונם והם הם בית דינו
של הקבה שנ עליו והנבלה נבלבלה בקוב הוא ובית דינו ומעתה הב
הבן ובכתוב שאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה
את יעקב הם שבעים נפש מכחו של יעקב וכנגדם איש וביתו
באו שהכונה בו הוא ובית דינו באו ושם כתבתי השם הגדול
המפורש מספרו ומלויו עא וכן תמצא שם הכנוי אלף דלת
שהיא מדת הדין שהוא עא כשהוא מלא כואו כדי לכלול ה
הוא ובית דינו והוא שכתוב הנה אדני נצב על חומת אנך ו
ואמר הכתוב ויעמד אותם סביבות האהל שהעמיד משה עה
שבעים הזקנים סביבות האהל כשם שהעמיד הקבה שבעי
מלאכים סביבות כסא הכבוד ועתה ראה גם ראה מעלתו ש
של משה כי היתה נבואתן של שבעים זקנים נאצלת מרוחו
של משה כשם שכחות שבעים המלאכים נאצלים מכחו של
הקבה זהו ויעמד אותם סביבות האהל כי הארון שבאהל הוא
דוגמא לכסא הכבוד וכמו שכתבתי בסדר ויקחו לי תרומה ו
ובמדרש אספה לי מצינו שלשה עשר דברים מיוחדין
ולהקבה אלו הן הכסף והזהב והכהנים
והלוים וישראל והבכורות והמזבח והתרומה ושמן
המשחה ואהל מועד ומלכות בית דוד והקרבנות וארץ
ישראל והזקנים הכסף והזהב דכתיב לי הכסף ולי הזהב
הכהנים דכתיב לקדש אותם לכהן לי הלוים דכתיב והיו
לי הלוים ישראל כי לי בני ישראל עבדים בכורות
כי לי כל בכור מזבח מזבח אדמה תעשה לי תרומה
ויקחו לי תרומה שמן המשחה יהיה זה לי אהל מועד
ועשו לי מקדש קרבנות להקריב לי מלכות בית דוד
כי ראיתי בבניו לי מלך ארץ ישראל כי לי הארץ הזקנים
אספה לי זשה הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יס
יסדה משל למה הדבר דומה לפלטרין שהיתה בנויה על גבי
הספינה כל זמן שדפני הספינה מתחברין שעל גבה עומד כ
כך הבונה בשמים מעלותיו בשביל ישראל אימתי יש להן ע
עמידה בזמן שאגדתו על ארץ יסדה וכהא ויהי בישורון מלך
בהתאסף ראשי עם זשה דברי חכמים כדרבונות מה דרבן זה
מלמד את הפרה לחרוש להשוות את התלמי אף דברי חכמים
מבונין את לומדיהן לומר על אסור אסור ועל מותר מותר ו
ומראין פנים והוראות מן התורה שנאמר הט אזנך ושמע ד
דברי חכמים ושלשה שמות נקראו לו דרבן מלמד מרדע
דרבן שהוא דר בינה לפרה מלמד שמלמד אותה לחרוש
מרדע מורה דעה לפרה ובמסכת חגיגה פק דברי חכמים כ
כדרבונות למה נמשלו דברי תורה לדרבן מה דרבן זה מכוין
את הפרה לתלמיהל הביא חיים לעולם אף דברי תורה מכ
מכונים לב לומדיה
מדרכי מות לדרכי חיים אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי ת
תורה מטלטלין תל וכמשמרות אי מה מסמר זה חסר ולא
יתר כלומר שמתחסר והולך באורך הזמן אף דברי תורה ח
חסרים ולא יתרים תל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף
דברי תורה פרים ורבים וכמשמרות נטועים מכאן אמרו חכ
חכמים אסור לקרות בספרים החיצונים שהרי כתיב נטועים
ומה מסמרות כהנים כד אלף אף הספרים שראוי להיותם נ
נטועים כד לפיכך כתיב וכמשמרות כשין בעלי אסופות

אלו סנהדרין דכתיב אספה לי שמא תאמר הרי שזה אוסר ו
וזה מתיר זה פוסל וזה מכשיר זה מטמא וזה מטהר היאך א
אני למד תורה מעתה כלן רועה אחר אמרן שנאמר נתנו מ
מרועה אחד והכונה כי כל דקדוקי המצות כלשון הכתוב הם
ואצלתי מן הרוח אשר עליך יאמר הכתוב בעת אדבר עמך
אמשיך מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ועם זה יהיו לך
שותפים במשא העם ולא תשא אתה לבדך וזה תשובה למה
שאמר לא אוכל אנכי לבדי לשאת ומה שאמר ודברתי עמך
שם כלומר וישמעו גם השבעים והקבה נתן לו עצה זו שי
שיהיה לו עזר במשא העם והיא היתה שכרו מפני שמסר נ
נפשו עליהם באמרו הרגני נא הרוג ועוד שאמ ואל אראה
ברעתי והוא כנוי שהיה לו לומר ברעתם אלא שכנה הכתוב
והנה משה נתעלה באותה עצה עלוי רב בהדמותו לקונו י
ית המאציל אצילות שפע על שבעים שרים של מעלה שהם
בית דינו כן עשה למשה שיהיה הוא המאציל על ע זקנים ל
למטה שהם בית דינו של משה והוא הנשיא על גביהם וע
ועליון על כלן והאצילות הזה ממשה לא היה אלא בשעה ש
שהקבה מדבר עמו והוא לשון הכתוב וירדתי ודברתי עמך
שם ואצלתי וכן במעשה וידבר אליו ויאצל כי הוא ית בעת
הדבור עם משה משך מן הרוח אשר עליו ונתן עליהם וזו
תשובה למה שאמר ומצא להם כלומר היאך אתה מסתפק כ
בדבר אם אני מספיק לישראל לתת להם בשר שלא כדרך ה
הנס אלא בדרך הטבע והמקרה זולתי בקר וצאן ודגים וה
והלא הרוח שלך אחד ואני אעשה שיספיק לע הזקנים ::
ואם תשאל הדבור מה היה אפשר שהיה כמשפט הסנהדרין
שיהיה הנשיא על השבעים ואב בד יושב לימינו ושיהיו כל
שאר הסנהדרין יושבין לפני שניהם ושיהיו יושבים כחצי
גרן עגולה גם משפט הסמיכה בנסמכין :: ודע כי עקר לשון
אצילות הוא המשכה ורבוי וזה דעת אנקלוס שתרג ואצלתי
וארבי וכן ויאצל ורבי וזהו שהזכיר במעשה לשון ויתן שת
שהוא לשון רבוי מלשון ועץ השדה יתן פריו זה רבוי שכלי
וזה רבוי טבעי וכן דעת חכמי הלשון ויודעין כי לשון אצ
אצילות נאמר על דבר הנמשך והנאצל מכח המאציל ומ
ומאצלו ואין המאציל חסר כלום ודרשו רזל למה היה משה
דומה באותה שעה לנר שהוא מונח על גבי מנורה הכל דו
דולקין ממנו ואין אורו חסר כלום ועוד אמ במדר משל למה
הדבר דומה לאדם שהיה לו פרדס והפקידו לשומר שכר ל
לאחר זמן אמר לו השומר איני יכול לשמרו לבדי אלא הבא
אחרים שישמרו עמי אמר לו המלך לך נתתיו ועכשו אתה א
אומר הבא אחרים שישמרו עמי הריני שומע לך והוי יודע
שאיני נותן שכר שמירה משלי אלא מתן שכר שנתתי לך מ
משם הן נוטלין שכרותן כך אמר לו הקבה למשה כשעה ש
שאמר לא אוכל אנכי לבדי לשאת אני נתתי לך רוח וד
ודעת לפרנס את בני ולא היית צריך לבקש אחרים אלא ש
שתתיחד אתה באותה גדולה ועכשו אתה מבקש אחרים עם
עמך הוי יודע שמשלך הם נוטלין ואעפכ משה לא חסר כ
כלום הדע שלאחר מ שנה אמר הקבה למשה קח לך את יה
יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו ונתת מ
מהודך עליו. מה כתיב שם ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי
סמך משה את ידיו עליו אמר הקבה בעולם הזה היחידים נת
נתנבאו אבל לעתיד לבא כל ישראל נעשין נביאים שנאמר
והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם וב
ובנותיכם זקניכם חלומות יחלומון בחוריכם חזיונות יראו ו
וצריך אתה לדעת עוד בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם
חלומות יחלומון בחוריכם חזיונות יראו וצריך אתה לדעת ע
עוד בלשון אצילות כי האצילות קודם לבריאה והבריאה וה
והיצירה והעשיה שבכל מעשה בראשית נכללין בכח הא
האצילות כי האצילות קודם לכלן וקרא הכתוב לע זקנים
שבמתן תורה שמתויבתבערה אצילי בני ישראל על שם ש
שהשיגו בידיעת האצילו וראו בסופו וענין האצילות נזכר
בכתובים ובדברי חכמים בשמות מתחלפים והכל לפי הענין
כי המלך שלמה עה כנהו בשיר השירים בשם אפריון הנ
הנעשה מעצי הלבנון כלומר דבר נאצל מדבר והדמיון הק
הקרוב במדליק נרות מנר אחד שכל הנרות הדולקים מ
מתפשטין ונמשכין מהנר הראשו ההוא ואין אור הנר חסר
כלום כן המאציל אינו חסר כלום ועוד הזכירו שם כאותו ה
הספר בשם לקיטה הוא שא וללקוט שושנים וחכמי האמת
יכנוהו בשם עקירה על שם שנאצל מדבר ונעקר ממנו והוא
שדרשו רזל ישבעו עצי ה ארזי לבנון אשר נטע אמר ר
חנינא כקרני חגבים היו ועקרן הקבה ושתלן בגן עדן ובאורו
עקרן ממנו והזכיר אשר נטע והוא כענין שנאמר ויטע ה א
אלהים גן בעדן ולא הזכיר הנטיעה מהיכן היתה ובא שלמה
עה ופירש מעצי הלבנון אמר ר ישבעו עצי ה ישבעו חייהם
ישבעו מימיהם ישבעו מטעתן הזכיר הסבות שהן זו למעלה
מזו ועל שם שכל נטיעה צריכה השקאה כי היא מושבת מן
המים והמים מן החיים והחיים ממקור החיים ולכך הזכיר ח
חייהם מימיהם מטעתן כיון שהמשיל אצילות ההויות לע
לעקירה המשיל בריאתן וגדלתן לנטיעה וזהו אמרו עקרן ה
הקבה ושתלן בגן עדן :: ואל העם תאמר התקדשו למחר ׳
כתב הרמבן זל כי מה שאמר ואל העם תאמר התקדשו למ
למחר ולא הודיעו לומר הנני נותן לכם בשר ממחרת כלשון
האמור בשאר הנסים הנני ממטיר לכם הנני עומד לפניך ש
שם על הצור הבין משה כי אין רצון השם ית כנתינת הבשר
שיהיה בדרך הנס מאתו ית אלא בדרך הטבע ׳ לא יום אחד
תאכלון ולא יומים כפל ולא חמשה ימים כנגד אצבעות היד
האוכלין ולא עשרה ימים כפל בשתי ידיו ולא עשרים יום כ
כמשל האמור יאכל כל מה שיוכל באצבעות ידיו ורגליו עד
חדש ימים עד שוב הקף הלבנה למקומו כשהיה ::

עד אשר יצא מאפכם

פירושו עד אשר יצא הריח כי הריח באף ׳ והיה לכם הבשר
לתאוה זרה כי ישוב לכם חשק התאוה למאוס גדול ובענין
שכתוב באחות אמנון כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהב
אשר אהבה ומזה נכתבה מלת לזרא באלף להפלגת המאוס
כי כל תיבה שצריכה להכתב בהא ונכתבה באלף הכונה ל
להפליג הדבר וכמהו קראן לי מרא שהיה משפטו בהא וכ
ובאורו לא תקראו לי מרה כשאר כל אשה מרה אבל קראן
לי מרא להפלגת המרירות וזהו כי המר שדי לי מאד וכמהו
לוד ויצא בחמא גדולה להשמיד ולהחרים רבים שנכתבה
מעת בחמא באלף להגדיל החמה וזהו שאשר גדולה וכן כבאן

מ׳לת לזרא להגדיל המאוס זהו שאמר עד אשר יצא מאפכם
וכן יקרה לכל הנמשכים אחר תאוות העולם הזה מתאוננים
ובוכים על אשר לא השיגו אות נפשם והם מגנים העניינים
השכליים ונותנין בהם דופי וסוף שיצאו התאוות מאפס עד
רדתם לשאול וכן אמר שלמה עה׳ והמשיל תאוות העולם ה
המתוקים בראשונה לנפת הוא שאמר נפת תטופנה שפתי
זרה וחלק משמן חכה ובאר מה יארע בסופו הוא שאמר וא
ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ״ שש מאות אלף
רגלי העם אשר אנכי יושב בקרבו מלכד הפחותים ואתה א
אמרת בשר אתן להם וגו׳ הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם
חלילה שיסתפק משה ביכלתו של בורא בספוק צרכיהם א
אבל אמר שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו
כלומר והן מחוסרי אמנה ואינן ראוין לנס וכדרך הטבע אין
דבר שיספיק להם הצאן ובקר סיש להם שהוציאו ממצרים
או כל דגים שבים שיכולין לצוד כאותו צד המדבר שהם בו
ישחט ויאסף להם ומצא להם היספיק להם כתביה ״ והנה ד
דעתו של משה עה׳ כי שאלתם אינה ראויה להתמלאת לא ב
בדרך הנס ולא כדרך הטבע לא כדרך. הנס שאינן ראוין לכ
לבך שהרי מחוסרי אמונה היו ולא עשו כי אם לנסו׳ וכן כתו׳
וינסו אל כ׳לבב׳ לשאול אכל לנפש׳ ולא בדרך הטבע שבדרך
הטבע לא יספיק להם והשיבו הקבה׳ היד ה׳ תקצר לתת להם
שאלתם ולהספיקם בשר אפילו כדרך הטבע והמקרה ושלא
בדרך הנס כלל עתה תראה שיקרך דברי שאמרתי לך אספה
לי שבעים איש מזקני ישראל כי הרוח אשר עליך אני מא
מאצילו על ע׳ ומספיק להם זהו שאמר מיד ויצא משה ו
וידבר אל העם את דברי ה׳ ויאסף שבעים איש וגו׳ וירד
ה׳ בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח ומאריך והולך בענין א
אלדד ומידד וכשם שהרוח שלך אחד ומספיק לע׳ איש הז
הזקנים כך אני יכול להספיק בשר לאותו רבוי מן העם שא
שאמרת שש מאות אלף רגלי שלא בדרך נס כלל אלא בד
בדרך טבע ומקרה הוא שכתוב אחרי כן ורוח נסע מאת ה׳
ויגז שלוים מן הים וזה היה בדרך הטבע שהוציאן מהים ב
כשכבר היו שם ולא היו בריאה חדשה וזהו לשון ויגז שלוים
כי היו מקובצים בפאת ים והפריחם לסם מלשון כי גז חיש ו
ונעופה והנה הודיעם בפרשה זו שהוא ית׳ אין ידו קצרה ל
להמציא להם ולהספיקם בשר גם בדרך הטבע זולתי צאן ו
ובקר ודגי הים כן פירש הרמבן זל׳ ומה שאמר היד ה׳
תקצר היה ראוי לומר הידי תקצר אבל הוא כמו ואל משה א
אמר עלה אל ה׳ ורשי׳ זל׳ פירש הצאן ובקר ישחט להם כדי
שיהרגו הוא שאמר למעלה עד אשר יצא מאפכם ומצא ל
להם ותהא אכילה זו מספקתן לעולם וכי שבחך הוא זה מש
משל לסוס שאומרים לו טול כור שעורים ונחתוך ראשך ה
השיבו הקבה׳ היד ה׳ תקצר אם לא אתן להם בשר יאמרו ש
שידי קצרה הטוב בעיניך שיד ה׳ תקצר בעיניהם מוטב יא
יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תבא יד ה׳ קצרה לפני אפ
אפילו שעה אחת עתה תראה היקרך דברי אם לא אי אפשר
לעמד על בקשתן מאחר שאינן אלא מבקשי עלילה לא ה
תספיק להן סופן לדנן אחריך אם אתה נתן להם בשר בהמה
גסה יאמרו דקה בקשנו ואם דקה יאמרו גסה בקשנו ׳ חית
ועוף בקשנו דגים וחגבים אם כן יאמרו שידי קצרה ״ והחכ׳
רבי דוד הקמחי פירש בשם אביו זל׳ הצאן ובקר ישחט להם
כי כאשר התאוו תאוה היו להן צאן ובקר הרבה אך לא היו ׳
יכולין לאכול מהם עד שיביאום לפתח אהל מועד בעבור ז
זריקת הדם והקטר חלבים ואברים כדכתיב איש איש מבית
ישראל וגו׳ ועוד אם לא היו בני ביתו טהורים לא יאכלו מ
מהם הוא שכתו׳ אשר יאכל מזבח השלמים וטמאתו עליו ו
ונכרתה ועל כן יאמר הצאן ובקר ישחט להם כלומ׳ שיוכלו
לשחוט בכל מקום ומצא להם באמת יספיק להם אבל אם זה
לא יהיה איך יאכלו בשר שיספיק להם ענהו הקבה׳ היד ה׳ ת
תקצר אני אתן להם בשר שיספיק זולתי צאן ובקר ודגים בן
כתוב בשרש מצא בספר מכלל והוא פירוש נכון אלא ש
שלשון כל דגי הים אינו מתישב על הלשון לפי הענין ״ וירד
ה׳ בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על ע׳ א
איש הזקנים כתב החכם רא׳ זל׳ אמרו חכמים שלקח משה מ
מכל שבט ששה ששה והן עב׳ ובעבור שאמר לו השם ית׳ ש
שבעים איש הניח השנים וזהו נכון עב׳ לשו׳ ״ ובמדרש נטל
משה עב׳ פתקין וכתב על שבעים זקן ועל השנים חלק מי ש
שעלה בידו זקן בידוע שנתמנה מי שעלה בידו חלק מאת ה׳
באלו שלא היה ראוי להתמנו׳ אלדד ומידד היו במחנה והיו
בעלי ענוה הרבה ולא היו רוצין ליטול עטרה ולילך אל הא
האהל ליטול מן הפתקין אעפ׳ שהיו ראוין לכך כמו שהעיד
הכתוב והמה בכתובים כלומ׳ מן המובחרים שבישראל ל
להיותם סנהדרין ומרוב ענוה לא יצאו האהלה וזהו שאמר
וישארו שני אנשים במחנה כי היו מתבישין מן האחרים וב
ובזכות מדת הענוה שהיתה בהם זכו לרוח הקדש ועל זה אמ
אמר ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה יבאר כי בזכות ענ
ענותנותם שלא יצאו האהלה זכו שיתנבאו במחנה עצמו ו
ומצינו מקרא מלא שבזכות הענוה אדם זוכה לרוח הקדש ש
שכן כתיב ורוח ה׳ אלדים עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים
ובזכו׳ הענו׳ שהית׳ בה׳ היה להם יתרון מעלה על הזקני׳ שהרי
הזקני׳ לא נתנבאו כי אם עד למח׳ שנ׳ ואל הע׳ תאמ׳ התקדשו
למחר ואלו התנבאו עד ימות המשיח בענין מפלת גוג ומגוג
בענין שכתוב ביחזקאל כה אמר ה׳ האתה הוא אשר דברתי ב
בימים הקדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ה
ההם שנים להביא אותך עליהם ודרשו רזל׳ אל תקרי שנים
אלא שנים ׳ ועוד שהרי הזקנים לא נתפרשו שמותם ואלו
נתפרשו שמותם ועוד שהזקנים לא היו מתנבאים אלא מ
מרוחו של משה ואלו היו מתנבאים מרוח השם ית׳ הוא שא
שאמר משה ליהושע המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה׳ ב
נביאים כי יתן ה׳ את רוחו עליהם פירוש כשם שנותן מרוחו
באלו הזקנים ועוד כי הזקנים מתו במדבר לא נכנסו לארץ ו
ואלדד ומידד נכנסו לארץ אלדד הוא אלידד בן כסלון ומ
ומידד הוא קמואל בן שפטן שנבחרו לנחול את הארץ הא ל
למדת שבזכות הענוה זכו לרוח הקדש והיה להם יתרון מע
מעלה על הזקנים ומה שאמר ויהי כנוח עליהם הרוח פירוש
מאת משה כי כן הזכיר ויאצל מן הרוח אשר עליו ומה ש
שאמר באלדד

ומידד ותנח עליהם הרוח פירוש מאת השם ית׳ ״ ודע כי מ
מפסוק זה וירד ה׳ בענן וידבר אליו יוצא שם גדול וקדוש ״
וירץ הנער גרשום בן משה היה וטעם משרת משה מבחוריו
מן המונהרים לשרת משה כי אחרים היו עמו ״ אדני משה
כלאם שימ׳ בבית הכלא לפי שהיו אומרים משה מת ויהושע
מכנים ישרא׳ לארץ והרמבן ז״ל פירש זה ואמר כי יאמר
יהושע כיון שלא יצאו אל האהלה ועושין עצמן מכלל הנ
הנאצלים הנה הם כממרים בדבריו ולכך תנם בבית הכלא
כי אולי רוח שקר בפיהם ורוח רעה מבעתתם וצריך לשומם
בבית הכלא באיש משוגע ומשה בענותו השיב ומי יתן כל
עם ה׳ נביאים כי יתן ה׳ את רוחו עליהם כי השם ית׳ נתן
עליהם רוח מבלתי אצילות הרוח שעליהם ומי יתן והיה זה
בכל העם ועוד הוסיף בטעם כלאם לפי שבאו כנגד המנהג
להתנבא במקום שהיה משה שם כי מנהג היה בישראל שלא
יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו אבל הולכים
אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים וכן אמרו בסנהדרין
בשלמא למד׳ משה מת היינו דקאמ׳ יהושע כלאם אלא למ
למד׳ על עסקי שלו הוא מתנבאים אמאי כלאם דהוה ליה כמ
כמורה הלכה לפני רבו וכך אמרו במגלה בענין חולדה
ובמקום דקאי ירמיה היאך מתנבאה איהי אלא חולדה
קרובת ירמיה היתה ״ ומי יתן כל עם ה׳ נביאים יתכן לומר
כי רמז משה בכאן ימות המשיח אמר מי יתן ויגיע אותו עת
שיהיו כל עם ה׳ נביאים שהוא ית׳ עתיד ליתן את רוחו
עליהם ובאותו זמן יבטל יצר הרע ולא תהיה שם קנאה
כלל וזהו שכתוב בעת ההיא אשפוך את רוחי על כל בשר
וכתיב ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים ואעפ׳
שלא נתקיים בעולם הזה יתקיים לעתיד לבא בזמן השלמות
ומצאתי רמז לזה בספר תלים בפסוק מי יתן מציון ישועות
ישראל למה נכתב פסוק זה בספר תלים שני פעמים אחד
בספר ראשון ואחד בספר שני אלא אחד אמר הרב ואחד
אמר התלמיד הרב אמר מי יתן והיה לבבם זה והתלמיד א
אמר מי יתן כל עם ה׳ נביאים בעולם הזה לא נתקיימו אלא
דברי הרב אבל לעתיד לבא שניהם מתקיימין דברי הרב מ
מנין שנאמ׳ ונתתי לכם לב חדש דברי התלמיד מנין שנאמר
אשפוך את רוחי על כל בשר ״ ויאסף משה אל המחנה
הוא וזקני ישראל הלך בלווי׳ עם הזקנים לחלוק להם כבוד
והפורענות לא בא עד שהלכו להם איש לאהלו ׳ מכה רבה
מאד דבר היה ומה שלא התפלל משה עליהם כמו שהתפלל
במכת האש יתכן לומר כי אולי נתבייש מפני חטא׳ הגדול
ומעוט אמונתם בהקבה׳ כי היו כפויי טובה והוסיפו עון על
עונם אחר שהיו מתאוננים ביציאתם אל המדבר התאוו
תאוה ולא לקחו מוסר מן הראשונים שנשרפו באש ועוד
נתבייש ממה שנתרעם בלפי שכינה ואמר למה הרעותה
לעבדך כי פחד במדת הדין שהזכיר למעלה ויחר אף ה׳ מאד
ויהיו בחצרות דבק עם ותדבר מרים כי בשבילה ישבו שם ׳
ותדבר מרים היא דברה ועל כן נענשה היא ואהרן הודה או
החריש ומצינו שנענש גם כן שנ׳ ויחר אף ה׳ בם כלל את
שניהם בחרון אף וכל מקום שנא׳ חרון אף אצל המקים

עושה רושם אבל במרים שהתחלת כלשון הרע נתפרסם
העונש אבל באהרן לא נתפרסם אלא לכבודו ׳ על אודות
האשה הכושית היא צפורה שהי׳ מדינית ומדני׳ הם ישמעאלי
והם דרים באהלים כדכתיב ירגזו יריעות ארץ מדין ואין
ביניה׳ לבן מפני תוקף חמימות השמש וטע׳ כי אשה כושית
לקח הוא הדבור שדברה מרים והיו חושבים שלא נמנע מ
משה מהיות עם צפורה אלא בשביל שאינה יפה ואנקלוס
שתרגם אתתא שפירתא כנוי הוא דרך כבוד כמו שקורין
לעור סגיא נהור ולכך הזכיר והאיש משה ענו מאד כי
הכתוב יעיד על ענותו שלא ידע בה אם היתה יפה אם לאו
כענין הנזכר באברה׳ אבינו עה׳ ורשי׳ ז״ל פירש אשה כושית
אשה יפה ועל שם בריה נקראת כושית כאדם הקורא לכתו
נאה כושית שלא תשלוט בה עין הרע ויהיה פירוש על
אודות האשה הכושית על אודות גרושיה כי אשה כושית
לקח ועכשו גרשה וכן כושית בגימטריא יפת מראה ״ הרק
אך במשה׳ אם בשביל קדושת השם פרש מאשתו אין ענין
זה אסור לנביאים שלא הוזהרו בתורה על כן ה״ק אך שני
מעוטין הן דרך צחות וכן המבלי אין קברים ומה שאמר בם
במשה גם בנו לפי שהנביא הוא כלי לרוח הקדש לכך נופל
על הלשון לשון בית וזהו לא ידון רוחי באדם לעולם באר כי
גוף האדם הוא כלי לרוחו ית׳ כי מלת ידון הוא מלשון נדנה
הוא שכתוב את כרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה ועניינו
תיק וישמע ה׳ דרשו רז״ל אף בפניו של משה דברו שנאמר
וישמע ה׳ והאיש משה ודרשו׳ סמוכין לבא׳ כי משה שמע
הדבר והוא מרוב ענוה סבל ושתקו והקבה׳ קנא לדב׳ ״ והאיש
משה ענו׳ מלת ענו בחסרון יוד והוא היה שלם במד׳ הענוה
אבל מפני שחסר אות יוד בכב׳ד הש׳ית׳ בענין הצור שאמ׳
המן הסלע הזה נוציא לכם מים והיה לו לומר יוציא כלפי
השם ית׳ לפיכך חסר אותה הכתיב בכבודו מדה כנגד מדת
כך שמעתי ונאה היה אלא שהתיבה באה במשפטה שלא
בחסרון ומה שהוסיף מאד כי הדרך הישרה שיבור לו האדם
בכל שאר המדות הוא המצוע אבל במדה זו ראוי שיטה מן
המצוע ושיתרחק אל הקצה האחרון ומזה אמרו רז״ל מאד מ
מאד הוי שפל רוח׳ ומה שהוסיף אשר על פני האדמה כדי
שלא תבין כי אם בתחתונים והכן זה כי הוא כענין וינחם
ה׳ כי עשה את האדם בארץ הוסיף בארץ לענין מבוון ולא
אמר באדמה בעבור כי הארץ מלה כוללת אבל כשבא לומר
אמחה פרט ואמר מעל פני האדמה ושם כתבתי במקומו
והוא שכתוב להודיע לבני האדם גבורותיו ויש לך להבין בנוי
גבורותיו ומלכותו וזה מבואר ״ פתא׳ פרש׳ ז״ל נגל׳ עליה׳
פתאם והן טמאין בדרך ארץ והיו צועקי׳ מים מים להודיעם
שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית שכינה
עליו תדיר ואין עת קבוע לדבור ויש מפרשים פתאם כדי
שלא ישובו לפי שהיה בדבורם זה חלול השם שכ׳ המספר
בגנותן של נביאים כאלו מדבר בשכינה וחלול השם הוא מן
העברות החמורות שמעכבין את התשובה וזהו לשון פתאם
קודם שישובו בתשובה וכענין שאמר אין מקיפין בחלול
השם מפי

אא׳ר׳ נתן זל׳ ״ אם יהיה נביאכם ה׳ כמו והנבואה עודד הנ
הנביא ושיעורו אם יהיה נביאכם נביא ה׳ ויאמר מי שיהיה
מכם נביא אפי׳ יהיה נביא ה׳ אינו מתנבא בשמי הגדול רק
במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מהנביאים לא ישיגו
לזה אבל יהיו נביאיכם ברוח הקדש בענין שאמר רוח ה׳
דבר בי והיא יד ה׳ האמורה ביחזקאל ומה שאמר במראה
אליו אתודע ולא אמר במראה אליו אראה והפסוק הזה
כפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי
ושמי ה׳ לא נודעתי להם יאמר כי השם הגדול יהיה במראה
וכה יהודע אל הנביא לא בשמו הגדול כמו שאמר ושמי ה׳
לא נודעתי להם ואמר כי הדבור יהיה בחלום ולא כן עבדי
משה כי בכל ביתי נאמן הוא אשר יראו בו הנביאים
חלומות נאמן הוא ויודע בעצמו כל המדות ומפה אל פה
יהיה לו הדבור מאתי והתבונה יביט בה לא יראנה בחלום
ובכאן למד מה בין נבואת משה לשאר הנביאים ״ במראה
אליו אתודע ׳ על דרך הפשט ו מראות הלילה וזהו שאמר
בחלום אדבר בו ״ ועל דרך הקבלה במראה היא מראות
הספירות הנקראות נצח והוד ונקראות צבאות גם כי עד
שם נבואת כל הנביאים מגעת כי כשהם נכנסים דרך השער
הראשון והפתח המזומן לנביאים להכנס בו הנה נבואתן
עו׳ה ו נגעת עד המקום ההוא ולא עוד והסימן מזה במראות
הצובאות אשר צבאו פתח אהל מועד ומש׳ עולין ומתנבאין
במראות הצובאות וראוי שתתבונן כי בשכל בכאן כל מעלות
הנבואה בין במשה רעה׳ בין בשאר הנביאים איך הזכיר
בשאר הנביאים לשון מראה בקבוץ שהיא מלה מורה על דמ
דמיונות ובלבול הנבואה והנראה בטעם הדבר כי רצה לה
להמשיל נבואת שאר הנביאי׳ למי שמסתכל במראה והוא
לשון רז׳ל אין רואין במראה בשבת והיא מראה של זכוכית
שהמסתכל בו נראית לו מתוכו דמות צורתו מכח לטישת המ
המראה אבל אין בתוכו כלום כן נבואת שאר הנביאים מ
מתוך שרואין אותן הצורות הקדושות הטהורות והמאורות
העליונים מתוך זוהר ובהירות האורות העצומי׳ הם נראים
להם דמיונות ורואין שם צורתם כצורת בן אדם וכענין
שכתוב וביד הנביאים אדמה אבל משה רבינו עה׳ מתוך
שהיתה נבואתו עליונה על כלן לא היה רואה מאותן הדמ
הדמיונות כלום אלא מראה אמתית קרובה אל השכל ולנגד כ
נודע ומכיר מתוך ברור נבואתו שאין שם דמות ולא צורה
כלל כי אם לכבודו הוא שכתוב ותמונת ה׳ יביט ייחס התמ
התמונה אליו לא שיש לו תמונה חס ושלום וכן בצל׳ אלהים
לא שיש לו צלם ודמות חו וזהו שדרשו רז׳ל כל הנביאים
כלן נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה והביאו ראיה מ
מיחזקאל שכתוב בה גבה מראות ואראה מראות אלהי׳ וארא
כעין חשמל וכמה מן הדמיונות אבל משה עה׳ נסתכל
באספקלריא המאירה ש נאמר ומראה ולא בחידות ״ בכל
ביתי נאמן הוא על דרך הפשט בכל ביתי הוא שיכנס בלא
רשות וידבר כל כה שיצטרך ״ ועל דרך הקבלה בכל ביתי
עוא בית אל שנ׳ עליו אנכי האל בית אל רוא הטוב שנ׳ ע
הליו אני אעביר כל טובי והוא שחטא בו אביו הראשון

ולא מצא בו נאמן לכך נאמ׳ על משה בכל ביתי נאמן הוא
בלום׳ הוא ולא אביו ודעת קצת מן המקובלים בכל
ביתי שהוא בית של בראשית והוא מקו׳ התפלה וזהו ושמחתי׳
בבית תפלתי ולשון תפלתי כאור וכן כי ביתי בית תפלה יקרא
ולזה רמזו רז׳ל בענין הלל הזקן אמר הקב׳ה אם תבא לביתי
אני אבא לביתך ׳ ״ פה אל פה אדבר בו ׳ הכונה בלא אמצ
אמצעות מלאך ומראה כלומר ומראה אני לו הדבר כמות
שהוא כענין צורת המשכן שכתוב בו וראה ועשה כתבנית ״
בעבדי במשה ׳ דרשו רז׳ל בעבדי אפילו לא היה משה במ
במש׳ אפילו לא היה עבדי וכל שכן שהוא עבדי והוא משה ׳
והענן סר מעל האהל ׳ הענן הזה אלו היה הענן שירד לכבוד
משה שהזכיר בו למעלה ויעמד פתח האהל היה ראוי לומר
והענן סר מפתח האהל ועל כן יתכן לפר׳ כי הוא הענן שהיו
ישראל כל ימי המדבר נוסעים וחונים על פיו וכיון שסר מ
מעל האהל היו ישראל סבורין ללכת אחריו כמנהג והקב׳ה
צוה אותו להתעכב ז ימים זהו שאמר תסגר שבעת ימים
וכשאמר והעם לא נסע כאלו אמר והענן לא נעלה כי סר מ
מעל האהל להכירא אבל לא נעלה עד מלאת ז׳ ימים והיה
הענין כדי שיהיה נודע ומפורסם לכל ישראל כי עכובם שם
ז׳ ימים לכבוד מרים היה ״ אשר נואלנו כך ׳ ואשר חטאנו
בשכינה וטעם לשון נואלנו לפי שהזכיר באותו ענין אולת
היא לו למדבר ״ במסכת זבחים פרק טבול יום אמ׳ כרים
מי הסגירה אם תאמר משה זר היה ואין זר רואה את הנגעי׳
ואם תאמר אהרן קרוב היה ואין קרוב רואה את הנגעים אלא
כבוד חלק הקב׳ה למרים באותה שעה אמ׳ אני כהן ואני מ
מסגירה ואני חולטה ואני פוטרה ״ אל נא תהי
כמת יאמ׳ אהרן למשה איני יכול לראות את הנגע לפי שאני
קרוב וכהן קרוב פסול לראות את הנגע ואין כהן אחר בעול׳
ולפיכך אם אי אתה מתפלל עליה אין לה תקנה ותעמד
בצרעתה ולא תרפא לעולם וזהו שאמר אשר בצאתו
מרחם אמו כי מי שנולד כך מצורע מרחם אמו אין לו
טהרה עולמית וכן הזכירו רז׳ל ולכך יאמר תצטרך אתה על
כל פני׳ להתפלל עליה שלא תהיה אחותינו כמצורע שחשוב
כמת בצאתו מרחם אמו שאין לו טהרה לעולם או יאמר
הכתוב לא עתה תהיה אחותנו כנפל המת כי כאש׳ יצא מרח׳
אמו נאכל חצי בשר וכן בשר המצורע ״ ויצעק
משה אל ה נצטער על אחותו והתפלל עליה וטעם לאמר
כי התפלה היתה באמרה מוחלטת לא במחשבה וזהו שאמרו
רז׳ל המתפלל צריך שיחתוך בשפתיו וטעם החתוך כדי
שיצטיירו האותיות ברוח פיו של אדם בקול ורוח ודבור
ותעלה התפלה מצויירת ברוח לפניו ית׳ ״ אל נא רפא נא
לה אלו שהכח בידך בבקשה ממך רפא עתה לה והשם הזה
דין כלול ברחמים אבנה ברוב המקומות מצאנוהו מדת
החסד כמו אלי אלי למה עזבתני וכן אל אלהים ה׳ דבר ויקרא
ארץ שהוא סדר המדות חסד דין רחמים שבהם נברא העול׳
וכן כתוב חסד אל כל היום וכתיב אל נושא היית להם ומה
שכתוב ואל זועם בכל יו׳ באורו בכל יום שהדין נכנע שלא
ימצא כי מדת החסד דוחה אותו כענין הנזכר באברהם ״
ואביה ירק ירק בפניה ׳ אלו אביה כעס עליה וירק

בפניה הלא תכלם לראות פניו שבעת ימים קו' שדברה
והקלה כנגד מורא השכינה לזולז' כנביאו שהיא ראויה
להענש ולה ותה נכלמת יד'יום אלא דיו לבא מן הדין להיות
בנדון כך דרשו זל'וקראו השכינה בא מן הדין ואמרו דיו
כלומר אינו רוצה יותר אלא כדין אביה שהוא הנדון ולפי
זה נראה כי הרקיקה משל על הכעס וההכלמה לא על החטא
שאם נאמר כי הוא משל על החטא היה ראוי לומר ואם
ירק ירקה כפני אביה כי מרים היתה החוטאת ויבא משל
הרקיקה על החטא לפי שהחטא שחטאה בו היה הדבור
הנמאס הנרמז במלת נואלנו ועל כן המשילו לרקיקה שהוא
דבר נמאס כענין הרקיקה בסוד מצות היבום ואם נדחוק
ונאמר כי כשאמר ואביה ירק ירק בפניה הוא כנוי לכבוד
אביה ולכבודה אי אפשר לומר כן שהיה לו לומר כי יכלם
כי ההכלמה אינה למבזה כי אם למי שקבל הבזוי אבל הנ
הנכון כזה כי הרקיקה משל על הכעס וההכלמה ומפני
שהקבה הכלימה בצרעת אמר עתה למשה ואיך תאמר
שארפא אותה ואלו אביה ירק ירק בפניה כלומר שהכלימות
מפני חטאה כנגדו הלא תכלם שבעה כל שכן בשבילי
שהכלמתיה אני והלקיתיה בצרעת על מה שחטאה ושדברה
בך ובאה כנגדי ולכך תסגר שבעה ואחר תאסף ומטעם זה
זה תפש משל הרקיקה שיכלימנה בו אביה לפי שהוא עון הצ
הצרעת שבו הכלימה אביה העליון ית' וענין זה של מרים
נקרא אצל רזל' נזיפה וג' נזיפות הן יש נזיפה שהיא יום אחד
ויש נזיפה שהיא שבעה ויש שהיא שלשים יום מי שפוקר
בתלמיד חכם שמדבר בו או עושה דבר כדי לצערו ולהקניטו
והוא יודע כאתו תלמיד חכם דנקיט ליה בלביה צריך לנ
לנהוג בעצמו נזיפת יום אחד ואינו צריך התר אחר שאין
דבר זה אלא להפיס דעתו של תח' ויום אחד זה צריך שיהיה
כלו שלם ואין אומרים בו מקצת היום ככלו מי שמדבר
בנביא או באחד מן החכמים הגדולים צריך שינהוג נזיפת
שבעת ימים ולמדנו זה ממרים שדברה בנביא והצריכה
תורה שתנהוג נזיפה שבעה ואין אומרים בשבעה ימים אלו
מקצת היום ככלו מי שמדבר בנשיא צריך לנהוג נזיפת
שלשים יום ואין אומרין בה מקצת היום ככלו וסימניך
לשלשת מיני נזיפה הללו האבן האזל ואמרו בירושלמי
אין נזיפה פחותה משבעה שנאמר תסגר שבעת ימים ואין
נדוי פחות מל' יום שנאמר עד חדש ימים עד אשר יצא מ
מאפכם ומה שהתחיל ואביה כואו והוא תחלת דבור דרך
הכתובים כן במקומות רבים וכמהו וידבר ה' אל אהרן ואני
נתתי לך וכן ויתן לך האלהים וכן עוד ויעשו בני ישראל את
הפסח וכן ויאמר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואין ספק כי
יש לכל אחד ואחד טעם מכוון אלו השגנוהו ומפני שמדת
קו' מדה אחת מיג' מדות שהתורה נדרשת בהן והיא הראשונה
לכולן ראיתי לסדר איתן בכאן כמו שפירשו אותן רזל'
והוא ששנינו בברייתא אמר רבי ישמעאל ביג' מדות התורה נ
נדרשת מקו' ולמדוהו מן הכתוב הזה ואביה ירק ירק בפניה
ועוד מכה שכתוב כי תראה חמור שונאך ומן השונא למדנו
קל וחומר לאוהב וזו מדה ראשונה שניה גש' והוא מה שכתוב

ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה ולא
אסר אלא הבת וכתוב אחר איסור ערות אשה ובתה לא
תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שאר
הנה זמה היא ולמדנו גש' מהנה הנה מה להלן אשה ובתה
ובת בנה ובת בתה אף כאן בתו ובת בנו ובת בתו ג' מבנין
אב וכתוב אחד והוא שכתוב בחג המצות אך אשר יאכל
לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם שהתיר לנו הכתוב אוכל נפש
בלבד בחג המצות ובשאר המועדים לא התיר אוכל נפש
ולכך אמרו רזל' זה בנין אב לכל המועדים ועוד ממה
שכתוב דמיו בו ואמרו זל' כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם
בם אינו אלא סקילה דכתיב באוב וידעוני באבן ירגמו אותם
דמיהם בם אינו אלא סקילה זהו בנין אב וכתוב אחד מבנין
אב משני כתובים הוא שכתוב במומי אדם או גבן או דק או
תבלול בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך ולא הזכיר
יבלת ובמומי בהמה הזכיר יבלת שנאמר עורת או שבור או
חרוץ או יבלת ואמרו זל' כל מקום שנמצא בתורה מום סתם
נותנין עליו מומי אדם ומומי בהמה זהו בנין אב ושני
כתובים ד' כלל ופרט והוא שכתוב לא תלבש שעטנז שהוא
משני מינין ואחר כך פרט לנו צמר ופשתים יחדו ומדי
אחרינא לא אבל בכל מקום שנמצא בתורה כלל ופרט
אין בכלל אלא מה שבפרט ה' פרט וכלל והוא שכתוב
בהשבת אבדה כי תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו והם
והמובן מזה שאלו אתה חייב להשיב ולא שאר דברים
ואחר כך כלל וכן תעשה לכל אבדת אחיך אבל בכל מקום
שנמצא בתורה פרט וכלל הלך אחר הכלל ו' כלל
ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט והוא מה שכתוב
על כל דבר פשע כלל כל פשע שבעולם ואחר כך פרט על
שור על חמור וגו' ואחר כן כלל על כל אבדה ולכך אי אתה
דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו
ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאינן
מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות דכתיב והתנחלתם
אותם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעולם בהם תעבדו
יצאו שטרות שאעפי שהן מטלטלין אין גופן ממון ועוד
ממה שכתוב ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר
ובצאן ביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר
וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט
מפורש פרי וגדולי קרקע אף כל פרי וגדולי קרקע ז' מכלל
שצריך לפרט והוא שכתוב פקוד כל בכור זכר אם אמר זכר
ולא אמר בכור הייתי אומר כל זכר בין בכורים בין שאינן
בכורים לכך אמר בכור וזהו כלל שצריך לפרט ח' כל דבר
שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא
אלא ללמד על הכלל כלו יצא והוא שכתוב במולך איש איש
מבית ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למולך
מות יומת ומולך בכלל שאר התעובים היה ולמה פרט ענשו
יותר מכלן לא ללמד על עצמו יצא שהוא בסקילה אלא
ללמד על שאר התעובים יצא כמו כן שהן בסקילה ט' כל
דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא כענינו יצא
להקל ולהחמיר הוא שכתוב כין

תקנה עבד עברי וגומ' והוציא אמה העבריה מן הכלל דכתיב
וכי ימכור איש את בתו לאמה והלא אמה העבריה בכלל ע
עבד עברי היתה דכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העברי'
למה יצאה מן הכלל לטעון טעון אחר שלא כענינו של עבד
שהעבד אינו יוצא בסימנין ואינו יוצא במיתת אדון אפי'
בתוך שש יצא להקל שהדבר הוקל עליה שיוצאת בתוך שש
ולהחמיר שאדניה מקדשה על כרחה " י כל דבר שהיה בכ
בכלל ויצא לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא
להחמיר והוא שכתוב ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב
עצים וגו' מכה נפש בשגגה בכלל רוצח היה דכתי' מכה אד'
יומת בין בשוגג בין במזיד ויצא מכה בשוגג מן הכלל לטעון
טעון אחר שהוא כענינו של מכה במזיד שזה המית וזה
הכית ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שנצל בערי מקלט זהו
ולא להחמיר יא' כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר חדש
אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו
בפי' והוא שכתו' וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו
ויליד ביתו וגו' וכתוב בכלל יליד ביתו היתה בין פנויה בין
נשואה ויצאה לדון בדבר חדש שלאחר שנשאת אינה
אוכלת בתרום' דכתי' ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא
בתרומת הקדשי' לא תאכל הואיל והוציאה הכתוב מן הכלל
אי אתה יכול להחזירה לכללה אפילו אלמנה וגרושה אם לא
יחזירנה הכתוב לכללה בפירוש דכתיב ובת כהן כי תהיה
אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה וגו' יב' דב'
הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו והוא שכתוב בענין שבת
שבו איש תחתיו ואין לומר שישבו תחתיהם כל היום כלו
אלא שלא יצא איש ממקומו אלפים אמה זהו דבר הלמד מ
מענינו אבל דבר הלמד מסופו הוא מה שכתוב בענין עריות
איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אסר לך
כל שאר שבעולם ובסוף כל הענין פירש כל האסורות הוא
שאמר ערות פלו' ופלו' לא תגלה ומהן נוכל ללמוד המותרו'
זהו דבר הלמד מסופו " יג' ושני כתובין המכחישין זה את
זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם והוא שכתוב
בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ונראה מזה
שהשמים נבראו תחלה וכתיב ארץ ושמים נראה שהארץ
נבראת תחלה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם לומר
שאין בהן הכחשה דכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה
שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו וכן עוד אתם ראיתם כי
מן השמים דברתי עמכם ונראה מזה שלא דבר עמהם בהר
וכתיב במשנה תורה פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך
האש בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם לומר שאין בהן
הכחשה דכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל
הארץ הראך את אשו הגדולה וגו' וכן עוד כל חלב וכל דם לא
תאכלו ונראה מזה בין של חיה בין של בהמה וכתיב כאשר
יאכל את הצבי ואת האיל בא הכתוב השלישי והכריע בינ
ביניהם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו " והעם לא נסע
לפי שלא נעלה הענן והכבוד גדול נעשה לה שהמתינו לה
הענן וכל ישראל ז' ימים עד שתתרפא ודרשו
ז"ל במסכת סוטה במדה שאדם מודד בה מודדין לו שמשון

הלך אחר עיניו שנאמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני מה
כתיב ביה וינקרו פלשתים את עיניו " אבשלום נתגאה
בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פילגשי אב
אביו תקעו בו עשר נבליות שנאמ' ויסבו עשרה נערים
נושאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימות ולפי שגנב שלש
גנבות לב אביו ולב בד' ולב כל ישראל לפיכך נתקעו בו ג'
שבטים שנאמר ויקח ג' שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום
עודנו חי בלב האלה וכן לענין הטובה יוסף זכה בעצמות
אביו אין באחיו גדול ממנו שנ' ויעל יוסף לקבור את אביו מי
לנו גדול מיוסף של' נתעסק בו אלא משה " מש' זכה בעצמו'
יוסף אין גדול ממנו בישראל שנאמר ויקח משה את עצמ
עצמות יוסף עמו מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא
שכינה שנא' ויקבר אותו בגי וכן מצינו במרים שמדדו לה
מדה כנגד מדה היא המתינה למשה שעה אחת כשהו' שלך
ביאור שנא' ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו כל ישרא'
בשבילה והמתינו לה ז ימים שנ' והעם לא נסע עד האסף מ
מרים עכ וזה דבר ידוע בכמה מקומות שמדתו של הקב"ה
בכך וכן דרשו רז"ל אעפ' שבטלו ד מיתות דין ד' מיתות לא
בטלו והוא מופת על ההשגחה הפרטית בשכר ובעונש וזה
מנתיבות הצדק והמשפ' כי אלהי משפט ה' אשרי כל חוכי לו

שלח לך אנשים

סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה " שלמה המלך ע"ה
יזהיר על האדם בכתוב הזה שיעשה לכל דבר שיצטרך
לעשות בדרך הטבע כל מה שבכחו ושימסור השאר בידי
שמים ' כי הנס אינו חל אלא בחסרון הטבע ועקר יצירת
האדם בנוי על מדת הטבע ועל כן יצטרך שיעשה האדם
פעולות וענינים שיהיו הכנות להשיג בהן חפצו ולעמד על מ
משאלות לבו כמי שרוצה ללכת למלחמה על אויביו שראוי
לו שיכין כלי זין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה שאם אינו
מכין וי סמוך על הנס ימסר ביד אויביו או כמי שיש לו
חולה שהוא ראוי לתקן לו מסעדים וסמים למאכלו ומאכילו
המאכלים המועילים ולמנוע ממנו המאכלים המזיקים
ואחר שעשה לו כל יכלתו והשתדל בכל כחו ועשה בדרך
הטבע כל הכנותיו אין ראוי לו לבטוח שיגיע אל רצונו רק
בשם יתעלה לא בהכנות האלה כי יש אדם שיאבד במלחמת
עם כל ההכנות ויש שינצל מבלעדיהן ויש חולה שימות עם
המאכלים המועילים ויש שהגיע לו רפואה עם המאכלים
הרעים המזיקים ואם כן אין עקר התשועה בענין המלחמה
ולא בענין הרפואה להכנותיהם רק בשם יתע' שכן כתיב
הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם וכתיב לא בגבורת
הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה וכתיב שקר הסוס
לתשועה זאת כונת התורה ורבי הפסוקים מוכיחין כן ולכך
תצוה התורה לישראל

להשתדל בהכנות האלה שיצאו חלוצים בעלות למלחמה על אויביהם ושישימו אורב ושישלחו מרגלים בערי האויבים כי כל הענינים האלה הם הכנות לעשית מה שבכח האדם לעשות בדרך המנהג והטבע ואחר כן יפעול הנס על מען מעשה הטבע ואעפ׳ שישראל לא היו צריכין לזאת לפי שלא היה נצחונן בדרך המנהג והטבע כי אם על פי הזכות והעונש ואם היו זכאין מעט מהם ינצחו עמים רבים ואם היו חייבי מעט מן האויבים ינצחו רבים מהם ממ׳באה מצות התורה לישראל לעשות כל השתדלותם בהכנות האלה ואחרי כן למ למסור הענין למי שהתשועה לו כי התורה לא תסמוך על הנס לעולם ומטעם זה צוה הקבה׳ לנח מעשה התיבה כי בידוע שהיה ביכלתו יתעלה שיעביר נח וכניו ברגליהם על מי המבול ולא יצטרך נח להתנהג בזה בדרך הטבע שיעשה תיבה מעץ ידוע וממדה ידועה באורך וברוחב אבל התורה תצוה לנו בכך שנשתדל בהכנות בכל הענינים ועם כל השתדלותנו שתהיה אמונתנו שאין עקר התשועה בהם רק בשם יתעלה וזהו שאמר שלמה בכאן סוס מוכן ליום מלחם ולה׳ התשועה וכן מצינו בדוד עה׳ כששאל באורים ותומים השיבו הקבה׳ הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאים צ צוה להשתדל בדרך המנהג והטבע כמנהג שאר האמות הנוצחין בטבע וכן מצינו במלחמת העי שאמר השם ית׳ ליהושע שים לך אורב לעיר מאחריה והוא הטעם בעצמו במרגלים ששלח משה רבינו עה׳ ממדבר פארן שהבה׳ צוהו בכך וזהו שכתוב שלח לך אנשים ויתורו וגו׳ יאמר הכתוב אחר שהם שאלו הענין ורצו כו שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ שלח לך אנשים שידעו הדרכים ומבוא הערים כענין שכתוב הראנו נא את מבוא העיר ושיתנו להם עצה באי זו עיר ילחמו תחלה ומאי זה צ צד יהיה נוח להם לכבוש את הארץ · ורשי׳ זל׳ פירש שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך כוין הרב לומר כי אעפ׳ ששליחות המרגלים על פי ה׳ ומצותו לא היתה המצוה ברצונו אלא כדי לשהלים רצון ישראל שהיו חפצים בכך וכענין המלך שהיתה מצות השם שום תשים עליך מלך אבל לא היתה ברצונו כי כן יעיד הנביא אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי וימ׳ שלח לך לתועלתך כלשון ואתה קח לך מכל מאכל עשה לך שתי חצוצרות כסף ועשי׳ לך ארון עץ וכן כל לך שבתור׳ והתועלת היה שנתארכו ימיו של משה כל ימי המדבר שאל שאלמלא חטא אם היו נכנסין לארץ מיד ואי אפשר לו ליכנס מפני גזרת חטא הצור שכבר נגזר עליו בשליחות פרעה שאמר לו הקבה׳ עתה תראה ולא הראה במלחמת לא׳ מלכים ומה שהיו המרגלים יב׳ ודי שיהיו שנים שלשה כענין שנ שנאמר ביהושע שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לפי שרצה הקבה׳ שתהיה השליחות הזאת בהסכמת כל שבטי ישראל איש אחד מכל שבט ושב׳ כדי שאם יצליחו בשליחותן יהיו כל ישראל שותפין בזכות ואם לא יצליחו יהיו כלן שותפין בעונש כמו שאירע בהם ׳ובמדרש מרגלים ששלח משה כסילים הי׳ מרגלים ששלח יהושע צדיקים היו שנ שנאמר וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר מהו חרש שעשו עצמן קדרין והיו צ צווחין מי שירצה לקנות קדרות׳ יבא ויקנה וכל כך למה שלא ירגיש אדם בהם שהם מרגלים חרש לאמר קרי ביה חרס ומי היו פינחס וכלב היו וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה הרגיש בהם מלך יריחו מה עשתה רחב בקשה להטמינם אמר לה פינחס אני כהן וכהן נמשל למלא׳ שנא׳ כי שפתי כהן ישמרו דעת ותור׳ יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא וכן נביא נמשל למלאך שכן במשה כתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים וכתיב ויעל מלאך ה׳ מן הגלגל אל הבוכים והוא פינחס לפיכך אמר לה כשאני רוצה אני נראה וכשא׳ני רוצה איני נראה וזהו שכתו׳ ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו ולא אמר ותטמנם ללמדך שלא הטמינה אלא לכלב אבל מרגלים ששלח משה כסילים היו שנ׳ ומוציא דבה הוא כסיל עכ׳ ״ ומה שאומר המדרש הזה כסילים היו לפי שקלקלו אחר כך שהרי משה צדיקים בחרן ועל פי ה׳ ולכך הזכירם בלשון אנשים כלשון זרע אנשים אבל הם קלקלו שליחותן ועליהם אמר משה כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם למד שנתבררו צדיקי׳ וחזרו רשעים וזהו ומוציא דבה הוא כסיל משהוציאו דבה חזרו כסילי׳ ״ למטה יוסף למטה מנשה ולמעלה הזכיר למ למטה אפרים כי הקדי׳ אפרים למנשה למעלתו ומה שהזכיר י יוסף בכאן עם המרגלים מפני שאף הוא הוציא דבה שנא׳ ויבא יוסף את דבתם רעה ולכך הזכירו הכתוב עמהם והזכירו עם מנשה כי גדי בן סוסי מן המוציאים דבה אבל שבט אפרים נצל מזה ״ ומה שלא הזכיר כלב ויהושע זה אחר זה כדי שיהא כלב מוקף מן המרגלים לפניו ולאחריו כי כן היה בפיו עמהם ואת׳ שהענין כן ביהושע על כן הזכירו אחרי כן בפני עצמו שלא היה מכלל׳ · אלה שמות האנשים והלא כבר הזכיר ואלה שמותם אבל בא להורות כי כן היו שמותם לעולם ולא נשתנו כהושע ״ ויקרא משה להושע בן יהושע דרשו רזל׳ בתוספת היוד׳ שהתפלל משה עליו יה יושיעך מעצת מרגלים לפי שצפה ברוח הקדש שעתידין הן להוציא דבה ולכך התפלל עליו ״ ועוד דרשו בו טעם אחר כי יהושע וכלב שעמדו באמונתם נטלו שכרם לכלב נתנה חברון שנ׳ ויתנו לכלב את חברון יהושע נטל שכר עשרה מרגלים בארץ הוא שכתוב בעשרה מרגלים וימותו האנשי׳ מוציאי דבת הארץ רעה וסמיך ליה מיד ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים כלומר אלו אבדו ואלו בשתיירו במקומם ודרשו בו רזל׳ סמו תחתיהם לחיים כלומר לנחלה ולכך הוסיף בו היוד ונראה מכאן כי קודם שלוח המרגלים הושע היה שמו ואכ׳יש לשאול מפני מה נזכר בתורה בשם יהושע כמה פעמים קודם השליחות הזה הוא שכתוב ומשרתו יהושע בן נון נער וכתיב ויעל משה ויהושע משרתו וכן ויען יהושע בן נון משרת משה ונוכל לומר כי לכבוד משה שהיה עתיד לקראו יהושע לא רצתה תורה לזכ להזכירו בשם אחר ומה שהזכירתו כאן למטה אפרי׳ הושע בן נון כאן גלה לנו שעקר שמו היה הושע ומשה בשליחו׳ זה קראו יהושע וכן מצינו בבתיה בת פרעה שקראה

שמו משה ולכבודה שהיתה בת מלך ונתגיירה לא קרא
הבה בשם אחר אלא בו״ עלו זה ב נגב מטה שלו מסר להם
כדי שינצלו מידם כתיב הכא עלו זה וכתיב התם ואת המטה
הזה ויש אומרי׳ מסורת שם בן יב כסר לה׳ כענין שכתוב זה
שני לעולם כדי שילכו בשלום בדרך וינצלו מיד הענקים
כך ראיתי במדרש ״ ויבא עד חברון לא אמר ויבאו כי
יהור לכלב לבדו שבא למערת המכפלה בקרית ארבע היא
חברון ונשתטח על קברי אבות כמו שדרשו רז״ל שבא להתפלל
שם שינצל מעצת מרגלים כי יהושע כבר נצל מזה כשקבל
ברכתו ממשה שאמר לו יה יושיעך מעצת מרגלי׳ וראיתי
במדרש ויבא עד חברון זה הקבה׳ שבא לחברון להודיע
לאבות שהגיע זמן שישראל נכנסין לארץ מפני השבועה
שנשבע להם ״ וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים
על דרך הפשט בא להודיע שהיא קדמונית למלכות צען ״
ועל דרך המדרש היתה חברון מבונה אחד משבעה בצען
ובאור זה כי חברון היתה פסולת של ארץ ישראל ולכך
הקצוה לבית הקברות והיתה מבונה על אחת משבעה בצען
שהיא עקר מלכות מצרים שנ׳ כי היו בצען שריו וכתיב בם
במצרים כגן ה׳ כארץ מצרים ובא הכתוב להודיענו בזה
שבחה של ארץ ישראל ״ וישאוהו במוט בשנים מה תל׳
בשנים בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול ואחד נטל
תאנה ואחד נטל רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום שכל
עצמן להוציא דבה נתכונו כשם שפירותיה משונים כך
עמה משונה אם חפץ אתה לידע כמה משוי כל אחד מהם
צא ולמד מהאבנים שהקימו עליהם איש אבן אחת על
שכמו ושקלום רז״ל משקל כל אחד מ׳ סאה וגמירי דטונא
דדארי אניש על כתפיה אינו אלא שליש משוי במשוי
שמסייעין אותו להרים ״ זה לשון רש״י ז״ל ׳ וראיתי
במדרש וישאוהו במוט בשנים אלו יהושע וכלב ובמחובר
נקרא זמורה וכשנתלש קראו מוט ולא היה כהם בכל הע
העשרה כח לשאת אותו מוט ויהושע וכלב נשאוהו לבדם
ולכך וישאוהו במוט בשנים וזה היה רמז להם שהם ראוים
ליכנס לארץ ולהיות להם אחוזה בתוכה ״ וישיבו אותם דבר
שלא הלכו לאהליהם אלא כיון שבאו הלכו למחנה ישראל
להודיעם ולהוציא דבה והדבה היא שאמרו ארץ אוכלת
יושביה ודרשו רז״ל שהביא הקבה׳ דבר על הכנעני באותו זמן
כדי שיהיו מתעסקין בקבורתם ולא יתנו לב למרגלים ויוכלו
להפור את הארץ כרצונם ובנכסים עצם, שהיו נעשים להם
כהם הוציאו דבה והיו מיראין ומפחידין אותן בעמלק הוא
שאמרו עמלק יושב בארץ הנגב ברמז שאין שם רוח רבא
בארץ כשם כי כלם גבורים שהרי עמלק בדרום והכנעני
במערב ובמזרח והאמרי בהר הגידו שליחותם ויניאו לב הע
העם ברמז מפני פחדן של משה ואהרן והנה כלב שתק אותן
והראה דעתו שהוא עמהם ורוצה לדבר כנגד משה כדי
שיהיה לו מקום לדבר ביניהם ואמר עלה נעלה וירשנו אותה
אם הם חזקים הלא אנחנו נחזק מהם ומיד השיבו המרגלים
אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו כה שהיה
מתבאר בתחלה מכלל דבריהם שדברו ברמז אמרו עתה

בפירוש ומה שאמרו לעלות אל העם ולא אמרו לא נוכל
לבא אל הערי׳ דרך גוזמא וזכה אמרו כן כי אילו לעם אם
יצאו אלינו בשדה לא נוכל לעלות אליהם להלחם בם אף כי
נכבוש מהם ערים בצורות גדולות מאד וטעם לשון עליה
והוא בשדה כן הלשון בנלחמים במערכה ואחר שהרעו
והניאו לב העם ברמז עוד הוסיפו להרע על דבריהם ועוד
העמיקו שחתו באמרם ארץ אוכלת יושביה וכבר העידו הם
בעצמם כי הם חזקים גבורים והיו דבריהם סותרין זה את זה
וכשאמרו כי חזק הוא ממנו זה כלפי למעלה כביכול אין
בעל הבית יכול להוציא כליו משם עוד הוסיפו להרים
ולהפחידם במה שאמרו ושם ראינו את הנפילים כי למעלה
הזכירם בלשון ילידי הענק ועתה אמרו הנפילים שכל הרואה
אותן לבו נופל וזהו שחזר מן הנפילים כלומר הקדמונים
שבבראשית שעליהם נאמר הנפילים היו בארץ וגו׳ שמות
נקראו להם נפילים ענקים רפאים נפילים היו ראשיהם
המשפחה אותן שהיו בני האלהים שהזכיר בבראשית ולא
היו כשאר בני אדם להסתכל בהם וכל המסתכל בהם חרדה
גדולה נופלת עליו ואחר כך נתמעטו מן הכח והגבורה וג
ונקראו ענקים על שם שמעניקין חמה בקומתן כלומר
אצל הרואה כי היו ראשין להסתכל בהם כמי שמסתכל
במגדל גבוה ואחר כך כשחזק הדורות שהיו מתגלגלין והיו
מתרחקין מגבורת אותן נפילים נתמעט כחן יותר ונתרפה
ונקראו רפאים ועוג מלך הבשן היה מהרפאים והיה פסו׳ת
שלהן שכך אמרו במדרש תנחומא והוא נשאר מיתר הרפאי׳
זה עוג שהרג אמרפל וחבריו והיה פסולת שלהם בפריצי
זתים הפלטים בתוך הגפת שנאמר ויבא הפליט זה עוג ומה
שזכה להנצל מן המבול בזכות אברהם וגם בזכות ישראל
כדי שתתישב הארץ הקדושה על ידי אנשים כמותן סוף
דבר התנכרו בנפלאות השי״ת וגבורותיו וחזרו להיות מקטני
אמנה ולא זכרו נסי מצרים ונסי הים ונסי המדבר גם מל
מלחמת עמלק שכתוב בו ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו
שהיו עכשו מיראין אותן בעמלק ואומר עמלק יושב וג׳
עוד הפליגו לדבר סרה באמרם לו מתנו בארץ מצרים או בם
במדבר הזה לו מתנו ולמה ה׳ מביא אותנו אל הארץ הזאת
לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלא טוב לנו שוב מצ
מצרימה ״ נתנה ראש ונשובה מצרימה והקבה׳ אמר לא
תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד וכששמעו משה ואהרן כל זה
נפלו על פניהם ונתביישו בשת גדול על שהיו מחללים את
את השם בפרהסיא ועל שנתפתו הכל אחר דברי המרגלים
ועליהם אמר שלמה עה מקצה רגלים חמס שותה שולח
דברים ביד כסיל מי שהוא מקצה רגלים לקצה אחד כלומר
שמשיכן לאחור ואינו הולך למלאכתו חמס שותה וכן שולח
דברים ביד כסיל והנה יהושע וכלב קרעו בגדיהם לזאת
והתחיל לפייסם אם חפץ בנו ה׳ אך בה׳ אל תמרדו וה׳ אתנו
אל תיראום והם העיזו פניהם ואמרו לרגום אותם באבנים הרי
כמה עברות נגררות זו אחר זו וכמה חסדים היה עושה
הקבה׳ עמהם שלא היה מאבדן מן העולם על כל ההכעסות
הללו ״ ושלא היה הכן נמנע מלירד דבר יום ביומו ״

ותשא כל העדה ויתנו את קולם · על דרך הפשט · נתנו קול
בבכי גדול לעת ערב הוא סוף יום שבאו המרגלים אל
אהליהם כי בע״ב באו והביאו חשך לעולם וזהו שכתוב
ויבכו העם בלילה ההוא הוא שכתוב בכה תבכה בלילה וליל
תשעה באב היה כיצד כך אמרו רז״ל שנה ראשונה עשה מש״
את המשכן שניה הקימו ושלח מרגלים דכתיב ויהי
בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן
בשארו ט׳ מאייר שהוא חסר לעולם וכתיב ויסעו מהר ה׳
דרך שלשת ימים ויום ראשון מהני תלתא לא חשבי׳ שהוא
יום עשרים לעלית ענן ואמר רבי חמא בר׳ חנינא אותו יום
סרו מאחרי ה׳ דכתיב והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה
וישובו ויבכו גם בני ישראל הלכ׳ הוו להו כב״ מאייר וכתיב
עד חדש ימים הוו להו כב׳ בסיון וכתיב ותסגר מרים
שבעת ימים הרי כט׳ בסיון ותניא בכט״ בסיון שלח משה
מרגלים וכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום נמצאו
בלין בט באב יום שלשים דסיון שהוא מלא וכט דתמוז
שהוא חסר לעולם הרי שלשים וט׳ באב הרי לט׳ לכך הקשו
בגמרא אם כן בציר חד יומא כלומר מן הארבעים ותמוז
דההיא שתא עבורי עברוה כלומר תמוז של שנת המרגלים
מלא היה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי זמן עלי מועד
לשבירת בחורי בט״ באב וכתיב ותשא כל העדה ויתנו את
קולם ויבכו אמ״ר יוחנן אותו היום ט׳ באב היה אמר הקב״ה
אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע אותה לכם בכית
לדורות שחרב בו הבית בראשונה ובשניה ולכן כפל הנביא
לשון בכה תבכה ודרשו בו רז״ל בכה בחרבן ראשון תבכה
בחורבן שני ועוד דרשו בו בכה תבכה בכה על ממלכת
ישראל תבכה על ממלכת יהודה בכה על ירושלם תבכה על
ציון בכה על עשרת השבטים תבכה על יהודה ובנימן ומצ
ומצינו חורבן בית ראשון שהיה בלילה שכן כתוב מפורש
ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל אנשי המלחמה
ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך וכן התנבא ירמ״
עוד ואמר קומו ונעלה בלילה ·· וחרבן בית שני היה גכ׳
בלילה שכן כתוב אוי נא לנו כי פנה היום כי ינטו צללי
ערב וכשבא טיטוס הרשע והחריב ירושלם והצית האש
בתוכה יצאו ישראל ונגלו מירושלם ובאו במחנה טיטוס והיו
שם בני ישמעאל וערב רב ולקחו ארבע מאות ילדים וילדות
ופרשו לים בלילה והשליכום בשבי לארצם והילדים אמרו
נשליך עצמנו לים אמרו אלו לאלו מתיראין אנו אם יהיה
לנו חלק לעולם הבא והיו משיבין אלו לאלו והלא מקרא
כתוב כה אמר ה׳ מבשן אשיב אשיב ממצולות ים שטעו
הילדות והשליכו עצמן נשאו הילדים קו׳ בעצמן ומה אלו
שדרכן בכך כך אנו על אחת כמה וכמה וכל המאורעות
האלה לישראל היו בלילה בעונש הבכיה שעשו בלילה הזה ·
ועוד מצינו שבלילה היה נגזר החורבן ו׳ פזור לישראל
בגלות הוא שכתוב וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה׳
וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים
לזרותם בארצות וכן כתו׳ ביחזקאל גם אני נשאתי את ידי
להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות
הרי לך מפורש מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שבב

שבכי׳ זו הקבע לדורו׳ שיהיו מפוזרין מן האומו׳ ובמדר׳ ותש׳
כל העדה ויתנו את קולם זשה׳ נתנה עלי בקולה על כן
שנאתיה אותו קול שבכיתם גרם לבם ללקות ועל אותו
הדור אמר ישעיה עה׳ ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך
תפריחי נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש עד שלא בא
השרב פרחתם נד קציר ביום נחלה ביום שעלתי ליתן לכם
נחלת אבותיכם נעשיתם כנוז בעולם וכאב אנו״ש הפורענות
שנטלתם ירושה לדורות שבכו כל העדה בליל ט׳ באב אמר
הקבה׳ אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכית
לדורות ומאותה שעה נגזרה גזרה על בית המקדש שיחרב
שכן הוא אומר וישא ידו להם להפיל אותם במדבר נשיאות
יד כנגד נשיאות קול ולנשיאות קול זה רמז ירמיה שאמר
זית רענן יפה פרי תאר קרא ה׳ שמך לקול המולה גדולה
הצית אש עליה יאמר כי כנגד קול המולה שנשאו ישראל
במדבר בבכי הצית הקבה׳ אש בעלי הזית שהזכיר בראש ה
הכתוב ועל דרך הקבלה ותשא כל העדה כנסת ישראל
שכתוב בה כל תשא עון וקח טוב ומזה לא אמר וישאו כל
העדה וכן רמזו חכמי האמת במדר״ש בא יבה רבתי בכה
תבכה בלילה קרי ביה בבה תבכה פי׳ שהוא לשון יוצא בכיה
ומבכה כנסת ישראל עמה שנאמר ותשא כל העדה ויהיה
רמז הכתוב ותשא כל העדה כנסת ישראל שהיא על העדה
ויתנו את קולם מלאכי השרת ויבכו העם אלו ישראל בלילה
ההוא כלו׳ כל זה נגזר בלילה ההוא · אך בה׳ אל תמרדו ·
לפי דרך הכתוב שיראת העם הוא מרד בהקבה׳ וכן אמר שלמה
עה׳ חרדת אדם יתן מוקש החרדה שיחרד האדם מבשר ודם
היא הנותנת מכשול ומוקש לנפשו וכן היא גורמת שישכח
האדם להקבה׳ והוא שאמר הנביא מי את ותיראי מאנו׳
ימות ומבן אדם חציר ינתן ותשכח ה׳ עושך ·· סר צלם מ
מעליהם יכנה הכח שיש להם למעלה בלשון צל לפי שהוא
מגין על האומה כצל המגין מפני החמה והענין לפי שאין
אומה נופלת למטה עד שיפול שרה למעלה תחלה ומזה
הוסיף לומר מעליהם ·· ובמדרש שיר השירים ונסו
הצללים אלו שרי אומו׳ העולם · והרמבן זל׳ פירש סר צלם
מעליהם שהוסר הצל מעל ראשם מטה שידוע כי בליל
החותם הגדול של הושענא רבה הוא יום כו׳ לבריאת עולם
לא ימצא צל לראש מי שעתיד למות באותה שנה וזה כאלו
אמר כבר נגזרה עליהם מיתה זאת כונתו ואעפ׳ שאינו
לשונו ·· ונראה כי זאת כונת הכתוב שאמר עד שיפוח
היום ונסו הצללים יאמר כי כשיגיע הזמן שיפוח האד׳ ויצא
הרוח מפיו אז יסתלק צלו ויתקרב לצל של השם הרשום כד״
התיבות שכתוב בו ה׳ צלך ולפי זה היה יכול לומר וגם הצל
אבל אמר ונסו הצללים כי הם שנים באדם בבואה ובבואה
דבבואה ·· ואפשר לומר בטעם הענין הזה שהוא פלאי כי
הצל ראוי לכל הנבראים שבעולם השפל כין שיהיה אדם
ובהמה ועוף או עץ ואבן או עשב השדה מפני שאור השמש
הזורח עליהם בא ויורד למטה בגבולם וברשותם ולכך אין
כח בשמש להאות את צלם אבל הוא נראה מפני צ
צלם שהרי צלם הוא

נראה במקום שהשמש ראוי לזרוח ולא רצה הקבה שיהיה
אחד מהנמצאים משיג גבול חברו וכיון שכן ראוי לכל דבר
שבעולם השפל שיהיה לו צל כי צלו מורה על הויתו בעולמו
ובמקומו וכאשר יחסר צל ראש האדם בליל החתימה הנה זה
אות וסימן כהעדר צלו שהויתו נעדרת מחיי העולם השפל ר
ונכתב ונחתם בטבעת המלך למות בשנה ההיא והיתה הלבנה
מופת בענין זה לפי שהיא ממונה על כל כח שבשפלי' בידוע
בחכמת המחקר ואני תמה למה הוצרך הלשון הזה לומר סר
צלם מעליהם וה' אתנו כי כיון שה' אתנו אפילו לא סר צלם
מעליהם אין ליראה מהם שהרי כחן של ישראל גדול מכל
האלהים ולא כצורנו צורם ·· אבל הנכון כעיני כי יאמר
אין לכם ליראה מן העם ולא מן השרים שלהם לא מן העם
הוא שאמר אל תיראו לא מן השרים הוא שאמר עוד אל
תיראום ונתן טעם לכל אחד שלא ייראו את עם הארץ כי
לחמנו הם לפי שסר צלם מעליה' כחם הקשה שמאז פחדתם
ממנו כבר נכתלק למעלה ויראתם את העם לא היתה אלא
מפני השרים שלא ייראו מפני השרים הוא שאמר וה' אתנו
כלומר מתוך עמוד הענן ועמוד האש שהולכים עמנו אתם
רואים כי השם ובית דינו אתנו וכיון שכן אפי' לא סר צלם
מעליהם אלא שהיו ממונים עליהם בתוקף כחם כיון שהוא
ובית דינו בעזרנו מה אנו חוששין להם על כן אל תיראום
לשרים · ויתכן לפרש עוד כי לפי שהיה ביד ישראל זכות
הלח׳ והצל לכך יאמר כי לחמנו הם בזכות מצה בפסח ··
סר צלם מעליהם · בזכות צל סכה · וה' שהוא צלן של
ישראל אתנו כענין שכתוב ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך על
כן אל תיראום ·· עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה ·
אמרו במדרש אמר הקבה' אני צוחתי שתי צוחות מפניכם
סופכם לצוח ד' בשעבוד מלכיות עד אנה ה' תשכחני נצח
עד אנה תסתיר את פניך ממני עד אנה אשית עצות בנפשי
יגון בלבבי עד אנה ירום אויבי עלי צוחתי עד מתי לעדה
סופכם לצוח ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' עד מתי ·· בכל
האותות אשר עשיתי בקרבו · לא אמר בקרבכם אלא בקרבו
בלשון יחיד ·· ועל דרך הפשט בעת שהיו לב אחד לאביהם
שבשמים ·· ועל דרך המדרש בקרבו שלא היו צריכין
להפנות כדא' והקרב והכרעים ודרשו במסכת יומא מן שהיו
ישראל אוכלין במדבר היה נבלע באברים הא נוה אני בק
מקיים ויתד תהיה לך על אזניך בדברים שתגרי אומות
העולם מוכרין להם ועוד יש מי שאומר שם לאחר שסרחו
שהרי אפילו דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להם מן
היה כפינן אלא לאחר שסרחו ואמר להם הבה' אני אמרתי
תהיו לפני כמלאכי השרת ועכשו אני מטריחכם שתצאו ח
חוץ למחנה ג' פרסאו' דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות
ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוי
תלתא פרסי ·· ושמעו מצרים כי העלית בכחך ואמרו אל
יושב הארץ הזאת · אחר שהזכיר ושמעו ואמרו פירש השם
השמיעה ואמרו שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין
בעין נראה אתה ה' כענין שכתוב ומראה כבוד ה' כאש
אוכלת וכתב הרמבן ז"ל על דרך האמת עין לשון מראה וכן
ועינו כעין הבדלח וארא כעין חשמל יאמר אשר מראה כמ

במראה נראה הוא שמך הגדול וכן תמצא כתוב ביחזקאל
ובמראה המראה אשר ראיתי כבאי לשחת העיר עכ' ומה ש
שהשיב משה כבאן ושמעו מצרים וכן במעשה העגל למה
יאמרו מצרים נראה מזה שאלמלא טענת מצרים היה מ
משה סובל בטולן של ישראל בתועלת עצמו שיהיה הוא ל
לגוי גדול ובודאי היה לו להשיב שאינו רוצה תועלת עצמו
בבטול ישראל שהרי כבר מסר עליהם נפשו באמרו מחני
נא מספרך אבל הכונה למשה בתפלה הזאת לומר יחשבו מ
מצרים ויאמרו כי יש כח באלהי כנען להציל מידך כי עש
עשית במצרים ובאלהיהם שפטים עד שהוצאת העם מ
מקרבו ולא יכלת לעשות כן באלהי כנען והנה יהיה חלול
השם ויחזיקו ידי עוכרי עברה ויאמרו מצריים לאנשי ארץ
כנען מבלתי יכלת ה' כלומר יש כח ויכלת מבלתי כחן של
ישראל ומפני חלול השם' לא היה רוצה משה לסבול תועלתו
שיהיה הוא לגוי גדול בבטול ישראל וזהו שאמרו רזל' תשש
כחו בנקבה לפי שהנקבה נפעלת ומקבלת כח מן הזכר כי
יאמרו שכחן של ישראל אינו סבת הסבות שהרי יש כח אח
אחר מתגבר עליו ופועל בו ככח הזכרות הפועל בנקבה כן
פירש הרב הגדול רש' שיחיה · ועתה יגדל נא כח ה' · על
דרך הפשט מי שהוא ארך אפים יש לו כח גדול לשבור
כעסו וזהו כאשר דברת לאמר המדות לכך סמך לו ה' ארך
אפים או יהיה ענין לאמר בעת צרה וכמו שדרשו רזל'
בפסוק וידר יעקב נדר לאמר מאי לאמר לדורות שיהיו
נודרין בעת צרתם · ועל דרך המדרש ועתה יגדל נא כח
אדני תנצח מדת רחמים למדת הדין ודע כי א תיות השם
ית' אלף דלת ויוד' של יגדל רבתי ומשל למה והדבר דומה
לשושבין שנכנס לפני המלך להליץ זכות על בתו מצא המלך
ואת הדיין עסוקין בענין הבת התחיל השושבין תמה אמר מה
אעשה אם אני מתחנן לפני המלך צריך אני לדיין אם אני
מתחנן לפני הדיין צריך אני בכבוד המלך מה עשה כלל את
שניהם והזכיר את המלך בראשונה זהו ועתה יגדל נא כח
אדני מיד מחל לו המלך ואמר סלחתי כדברך · ועל דרך
הקבלה ועתה יגדל נא כח יושפע וימשך הכח הפנימי במ
במדות ולא יסתלק למרום מרומים וכאור הענין כי
כשישראל מקיימין התורה והמצות השם ית' רוכב שמים
וזהו רוכב שמים בעזרך כלומר בעזר ישראל משפיע כחו
במדותיו ובזה מוסיפין כח כגבורה של מעלה שנאמר באלהים
נעשה חיל וכשאין מקיימין התורה והמצות הוא מתרחק ממ
ממדותיו שנאמר ובגאותו שחקים כלומר שהוא מתגאה ומ
ומסתלק למרום מרומים ובזה משפיע כחו במדות ובזה מ
מתישין כח של מעלה שנאמר צור ילדך תשי ולפי שהיו
ישראל חייבין כליה במקום הזה והיו מתישין כח של מעלה
הוצרך משה לומר עתה בתפלתו ועתה יגדל נא כח אדני כדי
להמשיך ולהשפיע הכח הפנימי במדות ושלא יסתלק למעלה
וזהו לשון יגדל כיוצא .בו אמר דוד עה' ישישו וישמחו בך
כל מבקשיך ויאמרו תמיד יגדל אלהים אוהבי ישועתך ורזל'
חכמי האמת כנו ההמשכה והשפע בלשון עזר והוא שדרשו
רזל' במס' שבת בשעל המטה

למרום מצאו להקב״ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו
משה אין שלום בעירך אמר לו רבונו של עולם כלום יש עב
עבד שנותן שלום לרבו אמר לו אעפ״כ היה לך לעזרני מיד
אמר ועתה יגדל נא כח אדני ובאור מלת לעזרני להמשיך ל
לו כח ועזר ודע כי מה שהזכיר ה׳ ארך אפים ולא הזכיר ה׳
אל רחום וחנון ולא הזכיר ואמת ונוצר חסד לאלפים גם ל
לא הזכיר וחטאה לא עשה במקרה כי אם בהשגחה גמורה
ולמדנו משה בכאן סדרי תפלה ובקשה איך יתפלל המתפלל
ויתחנן המתחנן כדי שיתרצה אל אדניו ועל כן מהי״ג מדות
שנמסרו לו בסיני לא הזכיר מהן כאן כי אם ו׳ וחסר הז׳ לא
הזכיר ה׳ אל רחום וחנון כי הם מדות למי שרובו זכיות ו
וישראל היו עתה רובן עונות ולא הזכיר ואמ׳ כי במדת אמת
והיו חייבין לפי שהן מדת הדין וכמו שדרשו רז״ל אמת לא ע
עביד לפנים משורת הדין והיו מאמינים לדברי המרגלים א
אשר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם ולא הזכיר נוצר חסד
לאלפים לפי שלא היה משה מתפלל עכשו בזכות האבות לפ
לפי שהם עתה מואסין בארץ שבחרו בה האבות ומזה לא
אמר זכור לאברהם ליצחק כמו שאמר במעשה העגל ש
שהתפלל עליהם בצרתם ולא הזכיר וחטאה כי היו מזידין ו
והוצרך להזכיר בתפלתו ה׳ שהוא השם הראשון שהזכיר לו
השם בי״ג מדות ובמסכת ראש השנה ה׳ ה׳ כאן קודם שיחטא
אדם ויעשה תשובה כאן לאחר שיחטא ויעשה תשובה והו׳
מרחם אפילו על מי שרובו עונות אולי ישובו וכענין שכתו׳
טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו אב׳ משה בכא׳ לא הזכירו
אלא פעם אחת שהוא בנגד ה לאחר שיחטא לפי שישראל
היו בכאן חוטאים ולא עשו תשובה ובאור זה ה׳ לאחר שי
שיחטא כי אין בו שנוי והתפעלות אחר החטא בקודם החט׳
מה שאין כן במלך בשר ודם ויש להשכיל עוד במה שלא
הזכירו משה אלא פעם אחת כי הוא המלך העליון שממנו נ
נמשכת המדות ועמו ידבר ויבקש ממנו לרחם עליה אולי
ישובו ואם לא ישובו הלא אתה ארך אפים לצדיקים
ולרשעים ומזה לא אמר ארך אף וגדולה מזו שאתה רב חס
חסד למי שהוא מחצה זכיות ומחצה עונות כמי שרובו זכיות
ואפילו בלא תשובה ואם שב בתשובה אתה נושא לו עון נפ
ופשע כלומר אפילו הזדונות והמרדים ונקה לשבים לא ינ
ונקה לשאינן שבי׳ ואעפ׳ שאינו מנק׳ אינו מכלה זרעם ולא
מכריתם מן העולם אבל הוא פוקד עון אבות על בנים על
שלשים ועל רבעים ועל כן אין לך להכותם כדבר כמו שא
שאמרת ולהכרית זרעם אבל תוכל להפרע ולגבות חובך מ
מהבנים מעט מעט והקב״ה השיבו סלחתי כדברך שאמרת
עליהם ולא אכריתם מן העולם ואאריך אפי להם ואם
יש להם שום חסד מהאבות אהיה נוצרו לאלפים אבל איני
מוחל להם לעולם העון והפשע כי ימותו במדבר ושם יתמו
אבל בניהם יבאו לארץ ואפקוד העון על בנים ועל שלשים
ורבעים כמו שאמרת ומן הענין הזה היתה הגזרה שהוקבעה
להם בכיה לדורות כי פקד עונם על זרעם והנה משה בתפלה
הזאת מתוך שראה כי חטאתם כבדה מאד לא בקש בתפלתו

שימחו׳ל על עונם רק אריכות אף לבד ש יאריך להם כמו ש
שאמר פוקד עון אבות על בנים ולא ישחיתם מיד פ׳ עם מיד
ועל כן הודה לו הקב״ה מיד סלחתי כדברך שאאריך להם וא
ואפקוד עונ׳ על זרע׳ אך האנשי׳ הרוא׳ את כבודי וא׳ אותותי
וינסו אותי ימותו במדבר והבנים יכנסו לאר׳ סלחתי כדברך
הבינו רז״ל פסוק זה בהדבה מקומות בתלמוד שעל מעשה ה
העגל נאמר והוא שאומר תמיד מ׳יום שלישיים נתנו לוחות
שניות ויום הכפורים היה יום סליחה וכפרה שאמ׳ לו סלחתי
כדברך עון העגל אבל עון זה של מרגלים איני סולח אבל ה
האנשים הרואים את כבודי וינס׳ אותי יענשו שימותו במ
במדבר ובניהם יירשו את הארץ ולזה כונו החכמים ז״ל שא
שאמרו על עון העגל נאמר ובן תאמ׳ שעל עון העגל נאמר
אעפ׳ שהוא נכתב בעון המרגלים ״ ובמדרש סלחתי כד
כדברך הודה הקב״ה לדבריו ואמר כדברך עתידים המצריים
שיאמרו כדברך אשרי העבד שרבו מודה לו כי כל האנשי׳
שיעורו אם כל האנשים ובאור הכתובים ואולם חי אני כלו׳
אני חי וקיים לעולם וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ אם כל ה
האנשים הרואים את כבודי וגו׳ אם יראו את הארץ וגו׳
כביכול אין הדבר כן והנה זה לשון שבועה אבל
הלשון חסר לכבוד מעלה וכתב הרמב״ן ז״ל על דרך האמת
ואולם חי אני הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו
את כל הארץ בזרעם ולא בהם ״ באור דבריו חי אני כ
כנסת ישראל ידבר כי חי העולמים והוא אלהים חיים יאמר
שימלא כבוד ה׳ את כל הארץ התחתונה וישרה בניה׳
כבודו ורחמיו בארץ בזרעם אבל לא בהם וזה בודאי הכט
הבטחה בסליחה ואמר על עצמו כבוד ה׳ כמו שאמר יהי כ
כבוד ה׳ לעולם ״ וצריך שתשכיל כי בכל מקום שתמצא
חי אני אלהים חיים ובן אל חי ובן חי ה׳ הכל נאמר על כנסת
ישרא׳ וכשאמ׳ וישבע בחי העולם הוא השם הגדו׳ וכשאמ׳
חי נפשך הוא מקום הנדר והבן זה ״ וכל מנאצי מבני בנ
בניהם לא יראוה ויהיה רמז לבכיה לדורות לזמן החורבן ו
והגלות שלא זכו לראותה ״ רוח אחרת עמו אחרת מן הם
המרגלים כי הצדיק אחר הוא מן הרשע וכן תמצא בשת כי
שת לי אלהים זרע אחר כי שת הצדיק שהיה תחת הבל היה
אחר בקין הרשע כי הטוב הוא אחר מן הרע וכן הרע הוא
אחר מן הטוב וזהו אלהים אחרים לא תשתחוה לאל אחר ו
ואם כן מלת אחר כשהיא נזכרת אצל הרע הוא טוב וכשהי׳
נזכרת אצל הטוב הוא רע ״ והביאותיו אל הארץ אשר
בא שמה וזרעו יורישנה והעמלקי גם בכאן רמז השם
המיוחד למפרע להורות כי מדת הדין מתוחה כנגדם ועל כן
ינזור עליהם שישתקע במדבר וילכו למפרע ויחזרו לא
לאחוריהם דרך ים סוף ומזה היה אומר להם משה כשהיו ר
רוצין ללכת לפניהם ולעלות אל ההר למה זה אתם עוברים
את פי ה׳ והיא לא תצלח ולכך אמר להם כי על כן שבתם מ
מאחרי ה׳ ומזה נתחייבתם לחזור לאחוריכם ולא יהיה שמי
הגדול עמכם וטעם יושב בעמק לארוב לכם ״ במדבר
הזה יפלו פגריכם נראה כי היו ישראל בחטא זה ג׳ כתות

מהם כבו בהם התלוננו על משה ועל אהרן ואמרו לו מחנו
כהם אמרו נתנה ראש וכנגדם הזכיר הכתוב פגריכם ג' פעמי'
והזכיר לשון פגריכם כדי שלא תבין בהם אבדן הנפשות רק
הפגרים לבדם מתו ויש להם חלק לעולם הבא וזהו שאמר
בסוף דבריו במדבר הזה יתמו כלומר הפגרים לא הנפשות ·
וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה שבט
לוי לא היה בכלל זה כי מספרם מבן חדש ומעלה ·· אם
אתם תבאו אל הארץ · הדבור הזה למשה ולאהרן
היה ביחד שיאמרו כן לישראל כמו שהזכיר אמור אליהם ו
ויתכן לומ' כי כיון שדבור הפרש' הזו בא לשניה' הרי הם בכלל
אם אתם תבאו אל הארץ ורמז להם שלא יכנסו לארץ וכשם
שרמז משה בעצמו תביאמו ותטעמו והוציא עצמו מכללם
ואעפ' שמשה ואהרן היו עתה צדיקים גמורים לא חטאו ומ
ומפני כבודן ישראל לא רצו ליכנס לארץ ומתו במדבר רצה
הכתוב לרמוז שאף המנהיגים הצדיקים עתידין שימותו שם
ולא תעלה זכותם שיכנסו לארץ ולכלול עוד ברמז זה כי כש
כשם שמתו הם ומשה ואהרן עמהם במדבר ולא זכו ליכנס ל
לארץ כך הם עתידין שיקומו בתחית המתים ומשה ואהרן ע
עמהם ויכניסו אותם לארץ ויהיו רועים שלהם כבראשונה
ויועציהם כבתחלה ובעלוי השג ה ויותר ממה שהיה במדבר
לפי שנתאוה משה בחייו להכנס לארץ ולהשלים המצות הת
התלויות בה שלא היה יכול לקיימם בחוצה לארץ ועל כן
יזכה לתחית המתים ותזכה נפשו במעלה והשגה שלמה וז
הראויה למי שקיים כל המצות כלן וכן ישראל מהדור ההוא
שמתו במדבר הם הם שקבלו התורה וראו המעמד הקדוש ו
ונוראה כבוד ה' עין בעין מאחר שקבלו דינם יזכו לתחית המ
המתים ויתעלו בהשגה ובמעלה גדולה יותר ממה שהיו כב'··
יום לשנה יום לשנה היה לו לומ' שנה ליום שנה ליום כלומ'
אני מעניש אתכם ונוזר עליכם שתהיו מטולטלין במדבר כ
כאהל רועים המטלטל למקום ממקום שנה אחת לכל יום ו
ויום אשר תרתם את הארץ ולפי קשור הענין היה לו להקדי'
הפורענות אבל בא להודיענו שמתוך ענשו ותוכחתו למדנו
רחמנותו כשאמ' יום לשנה יום לשנה ובא לרמוז מה שדרשו
רזל' והלא ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע
מאות פרסה והיאך הספיקו ללכת במ' יום אלא גלוי וידוע
לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין שיגזור עליהם שנה
ליום וקצר להם את הדרך ולפיכך אמר יום לשנה יום שנה
כאב המכה את בנו לא מכת אכזרי אלא כרחם אב על בנים
ובאורו הנני קצרתי לכם את הדרך כדי שימעטו שבועותי ·
אני ה' דברתי נזר דין זה כי הוא גזר דין שיש עמו שבועה
ואינו נקרע ואעפ' שאינו נקרע נדחה הוא שכן דחאו משה
בתפלתו ארבעים שנה · במגפה לפני ה' באותה ההנוגה
להן מדה בנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד
טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נ
נאמר במגפה וזהו לפני ה' באותה מדה הראויה להם על פי
מדותיו של הקבה שהו' מודד מדה בנגד מדה בפרשי' זל' והוא
לא תצלח על דרך הפשט העליה הזאת אל ראש ההר לא
תצלח ועל דרך הקבלה מלת והיא הוזרת לפי ה' ומה שב

שכתוב והוא וקרי והיא לרמוז על פועל ומקבל וכת" הרמבן
זל' והיא לא תצלח על דרך האמת כמו והיא מתהלכת בין החי
החיות · ויעפילו לשון עופל ובחן כלומר שעלו
אל הערפל ומדרשו כמו ויאפילו מלשון אופל כלומר הלכו
בחשך שלא כרשות ובדרך רעה וארון ברית ה' ומשה
השוה הכתוב משה לארון הברית וכן כתוב ויאמר משה שש
מאות אלף רגלי וזה מרמזי הכתוב כי הסמיך משה לשש מא
מאות אלף רגלי לומר לך שהיה משה שקול כששים רבוא ש
שאם לא כן היה ראוי לומר העם אשר אנכי בקרבו שש מ
מאות אלף רגלי כי תבאו אל ארץ מושבותיכם ועשיתם
אשה לה' נסמכה פרשה זו לפרשת מרגלים כדי לח
לחזק לב הבנים המתאבלים ולנחם אותם ולהודיעם שיבאו
לארץ ויקריבו שם קרבנות וכמדרש כשם שהאב משת
משתדל על בנו בה' דברים למולו וללמדו תורה ולפדותו מן
הכהן וללמדו אומנו ולהשיאו אשה כך עשה הקבה לישראל
מל אותם על ידי יהושע שנאמר עשה לך חרבות צורים מה
האב חייב לפדותו אף הקבה פדה לישראל שנאמר ומי כע
כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו
לעם ללמדו תורה אף הקדוש ברוך הוא לכדם תורה שנאמ'
ולמדתם אותם את בניכם וכתי' אני ה' מלמדך להועיל ללמ
ללמדו אומנות אף הקדוש ברוך הוא למדם את המצות שנ
שנאמר אלה המצות אשר צוה ה' להשיאו אשה אף הקדוש
ברוך הוא אמר להם פרו ורבו מה האב מאכיל ומשקה וסך
ורוחץ ומלביש את בנו אף הקבה לישראל שנאמ' וארחצך
במים ואשטף דמיך מעליך ואסוכך בשמן ואלבישך רקמה ו
ולחמי אשר נתתי לך סלת ודבש ושכן האכלתי עלי באר ענו
לה מה האב נותן נכסים לבן וכבנו חייב להעלות לפניו דו
דורון אף הקבה אמר לישראל כי תבאו אל מושבותיכם ·
ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה מצות חלה לא נהגה
במדבר אבל נתחייבו בה מיד בכניסתן לארץ ומה שהזכיר
לשון מלחם הארץ והוצרך לומר כן לפי שבמדבר היו אוכלין
לחם השמים שהיה קדוש ולכך צוה כי כשיבאו לארץ ויא
ויאכלו מלחם הארץ שיקדשו אותו במצוה והיא מצות חלה ו
ועל כן הזכיר בו את השם ואמר מלחם הארץ תרימו תרומה
לה' ומצוה מן התורה להפרי' החלה מן העיסה שנאמ' ראשי'
עריסותיכם חלה תרימו תרומה והמפריש מברך אשר
קדשנו במצותו וצונו להפריש חלה בין בארץ בין בחוצה ל
לארץ ועקר מצוה חלה מן התורה אינו אלא בארץ שנאמר
והיה באכלכם מלחם הארץ ובזמן שכל ישראל
שם שנאמר בבאכם בביאת כלכם אמרתי ולא בביאת מקצ
מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בארץ
ישראל אינו אלא מדברי סופרים ומה שאנו מפרישין חלה ב
בחוצה לארץ עכשו מדברי סופרים הוא כדי שלא תשתכח
תורת חלה מישראל ואין לחלה שיעור מן התורה אפילו הפ
הפריש כשעורה פטר את העיסה אבל מדברי סופרים שמ
שמפרישי' אחד מכד' מהעיסה כדי שיהא בה מתנה לכהן ש
שנאמר תתן תתן לו דבר הראוי ליתן במתנה וחלה בזמן ה
הזה הואיל ועקר החיוב מדבריהם אינה אסורה באכילה א

אלא לכהן שטומאה יוצאה מגופו כגו׳ בעלי קרין וזבין וזבות ונדות ויולדות ומצורעים אבל שאר הטמאים במגע הטום הטומאות ואפילו טמא מת מותרין באכילה לפיכך נותנין א אותה לכהן קטן שלא ראה קרי עדין או לקטנה שעדין לא ראתתה נדה ואין צריך להפריש שניהם לא״ש׳ ועל דרך הקבלה מצות הת״ה שהיא מצוה יחידה בעיסה תרמת לכנסת ישראל שבתו כה אחת היא יונתי תמתי והיא המעשר והתרומה כי נקראת תרומה שנ׳ ח״ה תרימו תרומה ונקראת ראשית שנ׳ ראשית עריסתיכם כי היא כלולה מן החכמת העליונה הנקראת גם כן ראשית שהיא ראשית הראשים הנרמזת במלת בראשית ואם תשכיל זאת תדע עקר הטעם במה שאין חיוב המצוה מן התורה אלא בארץ ובזמן שהש שהשכינה שורה במקדש זהו בביאת כלכם ולא בביאתן מ מקצתכם ואולי מפני זה הוקבעו בכתוב הזה עשרה תיבות ׃ והם הביאו את קרבנכם אשה לה׳ וחטאתם לפני ה׳ ו

כתב הרמבן ז״ל הרי זה כמו שאמרו ה הוא ובית דינו אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפניו והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת ה הדין והזכיר זה בעז׳ והזכיר ולגר הגר בתוכם כי הגרים מ מכשלים תמיד בחטא זה עד כאן׳ באור דבריו כי לפ לפני ה׳ כרוב המקימות מדת הדין בלבד ואין כן לפני ה׳ שב שבכאן אך הכונה בו הוא ובית דינו ויאמר הכתוב והם הב הביאו את קרבנם אשה לה הוא השם העליון מקום העולה וחטאתם הביאו לפניו כלומר אל פניו שהם הוא ובית דינו והזכיר ונסלח שני פעמים כי החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר לשון שגגה בתחלה ובסוף וכן בתחלת הפרשה ובסופה לומר כי ראוי לסלוח להם כיון שהם הקריבו את קרבנם עולה ועשו חיובם בכל שהרי שגגה היא׳ כי דבר ה׳ בזה כל התורה בכלל קרא דבר ה׳ שכיון שהוא עובד עז׳ כמזיד הרי הוא בוזה כל התורה כלה ויתכן לפרש דבר ה׳ על דרך הפשט על דבור ראשון של עשרת הדברות שהוא עובר על מצות אנכי ובוזה האלהות ואת מצותו הפר היא מצות לא תעשה של לא יהיה לך שהפר אותה ועבר עליה וכ וכלל הדבר כי בזה אנכי ובשל לא יהיה לך׳׳ ועל דרך ה המדרש כי דבר ה׳ בזה זה המגלה פנים בתורה ואפיקורוס ול ולמדונו רז״ל בכאן כי תלמיד חכם הוא דבר ה׳ מפני שהוא מגיד את דבר ה׳ והמצדיק את הרבים וכענין שכתוב גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו והאפיקורוס המבזה א אותו הוא בוזה את דבר ה׳׳׳ ויהיו בני ישראל במדבר ידוע כי כל ענין המרגלים וענין מקושש גם מעשה קרח ב במדבר היה ומה טעם שיזכיר בכאן ויהיו בני ישראל במ במדבר ויתכן לפרש על דרך הפשט כי להפליג על גודל חטא המקושש ולכך הוצרך להזכיר במדבר ולומר כי במדבר ש שהיו בו ישראל והמן יורד בכל יום שהוא מן הנסים הם המפורסמים המורים על חדוש העולם שם נמצא מקושש זה לחלל שבת ולבא כנגד החדוש או יאמר ויהיו בני ישראל ב במדבר לפי שנגזרה גזרה בחטא ברגלים שיתעכבו שם כע בענין שכתוב למעלה במדבר הזה יתמו ושם ימותו והוצרך

לומר עוד ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש ב ב׳ ו׳ בדין היה שיהיו בני ישראל במדבר מלבד הגזרה שנגזרת בחטא המרגלים לפי שיש ביניהם עברות אחרות כגון מ מחללי שבתות ומזלזלים במצות ציצית וזהו סמיכות הפר הפרשיות והרי כל ישראל ערבים זה לזה כמה שדרשו רז״ל וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו׳ ויתכן לפרש עוד כי לפי שאמר למעלה והעמלקי והכנעני יושב בעמק כלומר לארוב לכם מחר פנו וסעו לכם המדבר שתחזרו לאחוריכם דרך ים סוף הגיד כבאן הכתוב כי עשו כדבר השם ית׳ ונסעו לאחוריהם המדבר דרך ים סוף ותכף באם שם במצות השם׳ יתעלה ארע ענין המקושש ולפיכך אמר ויהיו בני ישראל במדבר לבאר כי הם גרמו עברה זו מפני חטאם שהוצרכו ל לחזור לאחוריהם׳ שהרי עברה גוררת עברה או אפשר לפרש עוד כי הוא דבק עם פרשת עז׳ הסמוכה לה כי התחילה הפ הפרשה וכי תשגו לבאר משפט הצבור העובדים עז׳ בשוגג ותסיים במשפט עובד עז במזיד והנפש אשר תעשה ביד ר רמה הכרת תכרת עונה בה ודרשו רז״ל בזמן שעונה בה כלו׳ שלא עשה תשובה ולכך הזכיר ויהיו בני ישראל כי כן היה ע ענין בני ישראל במדבר בעשותם העגל שעבדו שם עז׳ ותחלתן שוגג הוא שאמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש ולבסוף מזידין היו הוא שכתוב וישתחוו ל ויזבחו לו ואעפ״כ נסלח להם הוא אמרו סלחתי כדבריך עוד אפשר לומר שיבלול עוד מה שהזכיר המדבר בחטא הם המקושש לרמוז על כל מי שהולך במדבר בדרך רחוקה ואינו יודע איזה יום הוא שחייב לשמור את השבת ואינו רשאי ל להפטר בכך כיצד יעשה מונה ששה ושובת יום אחד כמו שהזכירנו רז״ל׳ והטעם בזה על דרך האמת לפי שכל אחת אחת מן השבעה היא שבת שהרי בששת ימי בראשית כל ית השבעה פעלו ושבתו וכאשר באה שבת ופעלה פעולתה תם המנוחה והתענוג אז שבתו כלן בפעולתה ואז היתה מנוחה לכלן גם לעצמה ואעפ׳ שישראל במדבר היו מבונים הימים והשנים על פי החשבון ואי אפשר להם לטעות רמז לך הכ הכתוב על כל מי שהולך בדרך ואינו יודע באי זה יום שבת שהוא חייב מיתה אם לא ישמור את השבת אפילו בם במדבר׳ ועל דרך המדרש ויהיו בני ישראל במדבר צלפחד בן חפר היה כתיב הכא במדבר וכת וכתיב התם אבינו מת במדבר׳ ויקריבו אותו ליל מוצאי שבת המוצאים אותו היה לו לומר אשר מצאו אותו אלא ל ללמדך שעדין היו מוצאין אותו מקושש עצי אחר ההתראה לפי שהתרו בו ולא היה מניח עצמו מלקושש ויש להתעורר במה שהזכיר בפרשה זו כמה פעמים אותו ויקריבו אותו הם המוצאים אותו ויניחו אותו ולא אמר ויניחוהו כמו שאמר במקלל והנה הם בכ׳ הפרשה ו׳ ועוד למה נקרא בלשון מקושש היה לו לומר מלקט עצים ביום השבת כי לשון קושש אינו נופל כי אם על תבן וקש שנאמר הם ילכו וקששו להם תבן וכן לקושש קש לתבן ולשון לקיטה נופל על עצים שנא׳ הג האבות מבערים את האש והבנים מלקטים עצים ונ בזה ענין ידוע כי העולם ו׳ קצוות ונבראו בב׳ז השם הג

אנעלם כששה חותמות כל קצה וקצה בחותם אחד ונבראו
בששה ימים והנה השבת נקראת אות והמקושש הזה כפר ב
באותו האות ובחדוש העולם ועשה הקדש חול והשבת כשא
כשאר הששה ועל כן נק״א מקושש בלומר מקו ו״כי יצא
מהקו האמצעי של ו׳ קצוות וכפר בשביעי שהוא היכל הקד
הקדש והבן זה ״ כי לא פורש מה יעשה לו אי זו מיתה
ימות אבל יודעין היו כי מחלליה מות יומת והשם יתעלה פ
פירש ואמר מות יומת האיש רגום אתו באבנים כלומר מת
יומת שכתוב מחלליה מות יומת פירו׳ סקילה׳ דבר אל
בני ישראל מצות ציצית בכלל ואמרת אליהם פרט המצוה
וכן הדין בכל הפרשיות שבשאר מצות שיאמר בהן דבר אל
בני ישראל ואמרת אליהם שפירוש וכן כי כל מצוה יש לה
כלל ופרט וכבר הזכרתי זה בראש סדר ויקרא ועשו להם צ
ציצית על שם ארבע פתילי׳ התלוין בה כמו ויקחני בציצי׳
ראשי׳ ועשו להם ציצית ולא מן העשוי שלא יוציא כ
נימין מן הטלית ויעשה מהן ציצית וכיצד עשית הציצית וכ
וכמה חוטין נותן בה ד׳ שתוחב בה ארבע חוטין בחור הטלי׳
וכופל באמצע והיו להו ח׳ ומניחן בתוך ג׳ אצבעות בכנף ה
הטלית וצריך להרחיק קביעות הציצי׳ משפת הבגד כמלוא
קשר גודל כשיעור הצפורן ובשר עד פרק ראשון ולא יהא
אורך החוטין מתחלתן פחות מארבעה אצבעות בגודל אבל
אם נתמעטו אחר כך ולא נשתייר מהן אלא כדי לענבן וכן
אם נתמעטו זויות הבגד שבין מקום קביעות החוטין ובין
סוף האריג אפילו לא נשתייר מן האריג אלא כל שהו כשר
אבל אם נפסק אפילו חוט מעקרו הרי זו פסולה ולוקח אחד
מן החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן וזהו ה
הנק״א גדיל ומניח שני שלישי ענף פנוי והקפת החוט נ׳ פ
פעמים על שאר החוטין נקרא חוליא והפוחת לא יפחות מ
מז׳ חוליות בכל כנף והמוסיף לא יוסיף על יג׳ כנגד ז׳ רקי׳
רקיעים וששה אוירין שביניה׳ ועל שם שהתכלת דומה לים
והים דומה לרקיע אנו מדמים סדוריו לסדורי הרקיע כדי
לזכרנו לטובה׳ וכתב הרמבן זל׳ במנין החוטין שהם ש
שמנה שהשכעה לבנים רוצה לומר שאינן צבועין והשמיני
תכלת משום שנאמר פתיל תכלת משמע חד וזה התכלת הוא
חוט של צמר צבוע בדם חלזון שהוא דג שדומה עינו לעין
הים ודמו שחור כדיו וכים המלח הואמצוי ושורין אותו צמ
צמר תחלה בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומ
ומשילין ביורה רותחת הדם ההוא והצמר עם סמנין כמו א
אהל וצריף כדרך שעושין הצבעים כד שילקוט הצמר את
העין ויש אומרים שהשנים חוטין של תכלת והששה לבן וכ
וכיצד הוא עושה לוקח חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה
אחת על שאר החוטי׳ בצד הבגד ומניחו ולוקח חוט התכלת
וכורך בו שני כריכות בצד כריכה של לבן וקושר ואלו הג׳
כריכות נקראות חוליא כמו שאמרנו וזהו הנקרא קשר הע
העליון ומרחיק מעט ועושה חוליא שניה בחוט של תכלת
לבדו ומרחיק מעט ועושה חוליא שלישית וכן עד חוליא א
אחרונה שהוא כורךבה ב׳ כריכו׳ של תכל׳ וכריכה אחרונ׳ של

לבן מפני שהתחיל בלבן מסיים בו שבך כתיב ונתנו על צ
ציצית הכנף פתיל תכלת ואמרו רזל׳ הכנף מין כנף שיהא
סמוך לכנף מינה ואחר כך פתיל תכלת ומסיים בלבן משום
דמעלין בקדש ולא מורידין וכיו׳ שהקדימו הכתו׳ למין כנף
שמ׳ חשוב הוא ואם היה מסיים בתכלת כמדיד הוא׳ ולפי
שהמצוה של תכלת שיהיה הפתיל כלו תכלת לא נעשה
מהלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף מין כנף ושאר
החוליא עם החוליות כלן בתכלת חוץ מכריכה אחרונה שח
שהיא בלבן הואיל והתחיל בו וכן כתבו הגאונים זל׳ בח
בחבוריהם ובתשובות ושאלות שלהן ועכשו שאין לנו תכלת
עושין לבן בלא תכלת דקיים׳ לן התכלת אינה מעכבת את
הלבן וכן הלבן אינו מעכב את התכלת כלומר שאם עשה ל
לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת ל
לבדו כשר והלבן הן חוטי הענף שעושין על כנף הבגד מב
ממין הבגד ונקרא ציצית לפי שהוא דומה לציצית הראש ד
דכתיב ויקחני בציצית ראשי וענף זה נקרא לבן לפי שאין
אנו מצווים לצבעו ואעפ׳ שאין אחד מהם מעכב חברו אינן
שתי מצות אלא מצוה אחת והלובש טלית שיש בה לבן או
תכלת או שניהם כאחד הרי זה קיים מצות עשה אחת מש
משום שנאמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת והיה לכם
לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת ותניא היה רבי מאיר א
אומ׳ קשה ענשו של לבן כשאינו מניחו מענשה של תכלת מ
משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו הביאו לי שתי חותמות
שהיו עושין לעבד חותם להיות סימן עבדות בשקונין אותו
לאחד אמר לו חותם של זהב לאחד אמר לו חותם של טיט
פשעו שניהם ולא הביאו איזהו ענשו מרובה הוי אומר זה
שאומר לו של טיט שהוא מצוי ולא היה לו להמנע וכן זה
שלא הטיל לבן שהו׳ מצוי יותר מן התכלת ועכשו שעושין
הכל לבן לוקח אחד משמנה חוטין וכורך אותו עד שלישן
ומניח שני שלישיתן ענף וכריכה זו אם רצה לכרוך אותה
חוליות חוליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזהו מנת
מנהגנו ואם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה כללו של
של דבר יתכוין להיות הכרו׳ שליש והוא למעלה והענ׳ שני
שלישין והן למטה וכן אמר זל׳ במזוזה מצוה להניח׳ בשליש
העליון ומה שאנו עושין ה׳ קשורים לפי שאמרו שקולה מצ
מצות ציצית בכל התורה כולה שכל המצות שהן תריג׳ רמ
רמוזות במצות ציצית וציצית בגימטריא תר׳ וח׳ חוטין וח
וחמשה קשרים הם יג׳ הרי תריג וזהו שכתוב וראיתם אותו
וזכרתם את כל מצות ה׳ ואל תקשה עלי מלת ציצית
הנזכרת בפרשה שלשה פעמים שהיא חסרת יוד׳ ציצת כתי׳
שהרי למד׳ לציצית באה להשלים ג׳ היודין ומטעם שיהזכר
בפרשה ג׳ פעמים כנגד ג׳ מצות שכל אחת שקולה שד כל
התורה ואלו הן עז׳ ושבת וציצית והוא סדר הפרש כנג
וכתב רשי׳ זל׳ חוטין שבו כנגד שמנה ימים ששהו׳ ישראל
משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים עד כאן׳ ל ת
ודבר ברור הוא שבשביעי של פסח אמרו ישראל שירה ע ת
הים ולא בשמיני אבל באור דבריו משיצאו ממצרים מש ע

שנתן להם רשו׳ ויום יד׳ של שחיטת הפס׳ הוא בכלל זה לפי
שהפסח הוא קדשים וכקדשים אין היום הולך אחר הלילה
הוא שכתוב ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר אבל
ללילה ראוי הוא ולפיכך כשאמרו ישראל שירה על הים היה
שביעי לימי הפסח ושמיני ליציאת מצרים משעה שנתן ל
להם רשות והיא ליל טו׳ שהיא מיום יד׳ שעבר ·· ועל דרך
המדרש ועשו להם ציצית ציצי׳ לשון ראיה מלשון מציץ מן
החרכים והלובש ציצית צריך שיזהר מן העברות שהרי כסא
הכבוד רואה׃ שהוא דומה לתכלת ובלשון החכמים נקרא ט
טלית והוא מלשון עלוי ורוממו׳ מלשו׳ ונטילה מן ארעא וזה
רמז להקבה׳ שהו׳ מעולה ומרומ׳ על הכל ונצטוינו להתעט׳
בו ממה שדרשו ויעבר ה׳ על פניו אלמלא מקרא כתוב אי א
אפשר לאמרו כביכול מלמ׳ שנתעטף הקבה׳ כשליח צבור
והראה לו למשה בסיני ואמר לו כל זמן שישראל חוטאים
עשה לפני כסדר הזה ואני מוחל להם והכונה במאמר הזה
שבא ללמדנו סדר תפלה ובקש׳ איך נתחנן לפניו, ושנתעטף
בטלית ושנזכור לפניו יג׳ מדות בכונה וימחול לנו בזה ובאמ
ובאמרו נתעטף פירוש בטלית לבנה שהוא סימן סליחה וכפ
וכפרה כי כשם שהדבר האדום סימן החטא כך הלובן סימן
המחילה הוא שכתוב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו
ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו וכה שהאדם לובש הטלית ו
ומתכסה בו רמז להקבה׳ שהוא מכסה בריותיו ומלבישן כענ
בענין שכתוב ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור ויל
וילבישם וגם רמז לעתיד שהקבה׳ עתיד להחיות המתים ול
ולהקימם בלבושיהם הוא שכתוב תתהפך כחומר חותם ויתיצ
ויתיצבו כמו לבוש ולפי שמצוה זו רמז לתחיה לגוף האדם
תמצא שכוללת את הגוף כי הציצית הם פתילים תלוים כד
כדמיון שער הראש הוא שכתוב ויקחני בציצית ראשי והנק
הנקבים שעושין בטלית לתלות בהן החוטין הם בדמיון הע
העינים וחמשה קשרים כנגד ה׳ חושים שבו שמנה חוטין כ
כנגד יום ח׳ שנמול בו ומזה אמרו שכל מי שאינו נמול אינו
זוכה לתחית המתים ובכל ענף וענף תמצ׳ חמשה קשרים וה
והם כ׳ קשרים לד׳ ענפים בחשבון הידים והרגלים שבהם כ׳
אצבעות והרי לך כלל הגוף · ומה שכל ענף היוצא
מנקבי הטלית שלישי כחובר וכרוך באחד למעלה ושני של
שלישין הם מפוזרין ומחולקין זה מזה למטה הענין לרמוז
שאף על פי שישראל עכשו מפוזרין בגלות בין האומות שה
שהן אדום וישמעאל והם במדרגה התחתונה עתידין הם בז
בזמן הגאולה שתהיה ידן על העליונה כאמרו ולתתך עליון
על כל גויי הארץ ושתי האומות שהן אדום וישמעאל יהיו ל
למטה בפזור ושעבוד תחת ידינו וכבר רמז הענין הזה הנב
הנביא שאמר והיה בכל הארץ נאם ה׳ פי שנים בה יכרתו
ויגועו והשלישית יותר בה
ואמרו במדרש והשלישית יותר בה אלו ישראל שנאמ׳ והיה
ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה ׃ ודרשו עוד כל המקיים
מצות ציצית זוכה ומשמשין אותו אלפים ושמנה מאות עב
עבדים שנאמר והיה ביום ההוא והחזיקו עשרה אנשים מ
מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי

שמענו אלהים עמכם שבעים אומות הם עשרה אנשים מכל
אומה הרי תש׳ בכנף אחד ולארבע כנפות אלפים ות׳ מאות
וכל המבזה מצות ציצית עליו הכתוב אומר לאחוז בכנפות ה
הארץ וינערו רשעים ממנה · ועל דרך הקבלה ועשו להם
ציצית המצוה הזאת בלב׳ חוטין שבה תרמוז לכלה שבשיר
השירים המעוטפת וכלולה מלב׳ נתיבו׳ פלאות חכמה ועליה
הזכיר שם וריח שלמותיך כריח לבנון וידוע כי אין השלמה
דבר זולתה וכמו שדרשו רז״ל בכה׳ ויאמר אל האיש לבוש ה
הבדים כהדין קמצ׳ דלבושיה מניה ולכך נצטוינו בעטיפת
הטלית בלב׳ חוטין משום שנאמר והלכת בדרכיו ומצוה זו ש
שקולה בכל המצות שבתורה לפי שהיא האבן הראשה הכו
הכוללת תרי״ג אבנים יקרות ולב׳ נתיבות וכל נתיב ונתיב מ
מתחלק לשנים טוב ורע בזכור ושמור מצות עשה ומצות ל
לא תעשה והנה הם סד׳ וכל אחד כלול מעשר ספירות הרי ת
תרם׳ הרצא מהן כז׳ אותיות התורה הנה הם תרי״ג מצות וזהו
שאמר במסכת שבועות וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות
ה׳ שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות כולן כן כתב הח׳ ר׳
עזריאל ז״ל בפי׳ שיר השירים שחבר · ועוד יש במצוה ה
הזאת סוד נפלא והוא שבה ישראל מתדמין לחיות המרכבה
וכבר ידעת כי כל המצו׳ כולן שני חלקי׳ מקובלו׳ ומושכלות
וחכמי האמת ז״ל תקנו לנו נוסח הברכות למצות המקובלות
ולא תקנו למצו׳ המושכלות לפי שהמקובלות הן הן עקר
הקדושה ועליהן אנו נקראים קדושי׳ על כן תקנו בהם ברכה
לומר אשר קדשנו במצותיו וידוע לכל משכיל כי המצו׳ המקובלו׳ שנצטוינו
לעשותן בכלים גופניים כלן רמז ודוגמא לענינים שבליים ו
והנה החכמים ז״ל המשילו האדם בעמדו מתפלל לפני השם
ית׳ לחיות הקדש והוא שאמרו רז״ל המתפלל צריך שיכוין את
רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה הביאו ראיה אל המתפלל
מחיות הקדש ומעתה שמע לפירוש המצוה הזאת אשר בה י
ישראל מתדמין לחיות הקדש דע כי ארבעה חיות הן נושאי׳
הכבוד והם לו מרכבה ועל כן נקראו חיות המרכבה ואין א
ארבעתן כי אם חיה אחת ומה שנבראו ד׳ חיות זהו כתוך מ
מציאות הענן והחשך ושאר המראות המקיפות אותו והנה
זה בדמיון האילן כי עצם האילן וגופו אחד והענפים רבים
מתחלקים זה מזה אעפ׳ שכלן משרש אחד ועל כן הזכיר הב
הכתוב ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא ונו׳ כי
אחר שהזכי׳ ארבע חיות חזר להזכירן חיה אחת ולא אמר על
ראשי החיות והנה לכל חיה וחיה מארבע חיות יש לה ד׳
כנפים שהן יו׳ כנפי׳ לארבע חיות ויש לכל אחת ארבעה פנים
שהן יו׳ פנים לארבע חיות הוא שכתוב וארבעה פנים לאחת
וארבע כנפים לאחת להן והנה הן לב׳ בין הכנפים ו
והפנים ויש לכל זה שרשים ועניינים עצומים ולדעת יונתן כ
כתרגומו מנין הפנים לארבעה חיות סד׳ ומנין הכנפים ואר
לארבעה חיות רנ״ו והיה כאור הכתוב וארבעה פנים לאחת
לכל חיה וחיה ארבעה פנים וכל פן ופן מרובעת הרי יו׳ פנים
שיש לכל חיה וחיה ועומדת בארבעה פנים לכל רוח ורוח מ
מד׳ רוחות העולם והן סד׳ פנים לארבעתן ומה שאמ׳ וארבע
כנפים לאחת להן פירוש לכל פן ופן ובכן שיש לכל חיה

חיה וחיה יו׳ פנים הן ארבעה פנים לכל פן ופן הרי סד׳ כנפים
שיש לחיה אחת וכן לכל חיה וחיה הן כד׳ כנפים לחיה שבמ
שבמזרח וסד׳ לחיה שבמערב וכן לצפון ולדרום נמצאו כ
כנפי ארבע חיות במספרם נור׳ וסימנך גלגלוהי נור׳ דליק
וכן תי׳ שיתא עשר גפין לכל אפא ואפא שיתין וארבעה גפין
לבריתא חדא והוי כנין גפיא דארבע כריתא מאתן וחמשין ו
ושיתא גפין ומשחרב בית המקדש נתמעטו כנפי החיות שכן
דרשו רז״ל בחגיגה פרק אין דורשין כתוב אחד אומר שש כ
כנפים לאחד וכתוב אחד אומר וארבע כנפים לאחד להם ל
לא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית
המקדש קיים בביכול נתמעטו כנפי החיות הי מניהו אמעוט
אמר רב חננאל אמ׳ רב אותן שאומרות בהן שירה כתיב הכא
ובשתים יעופף וכתיב התם התעוף עיניך בו ואיננו רבנן א
אמרי אותן שמכסות בהן את רגליהם שנאמר ורגליהם רגל
ישרה אי דלא אבעוט מנא ידע עד כאן׳ מספר הכנפים
שנתמעטו היו שמנה לכל חיה וחיה כ׳ ולדעת רבנן הן אותן
שהיו מכסות כהן רגליהן והיה זה כדי להזכיר עון העגל ונש
ונשארו להן רמח׳ כנפים שבהן משרתים להקב״ה ואומרים
שירה כנגד רמח׳ מצות שנצטוינו לעבוד בהן השם יתעלה ו
וכנגד אותן שמנה שנתמעטו יש לנו מצות ברית מילה לשם
לשמנה והיא המגינה עלינו בכל הדורות ויש לך
להשכיל כי הקב״ה כוון בבריאת האדם להיותו בארץ כאחד
מן המלאכים שבשמים או כחיות הקדש והנה האדם גוף א
אחד ומשתרגים ממנו חלקים מיוחדים כדמיון גוף האילן
שמשתרגין ממנו ענפים ועלים כן משתרגים מגוף האדם א
ארבעה אברים מיוחדים להיות האדם מרכבה כמו חיות הק
הקדש ותשרה השכינה עליו והם המוח והלב וברית לשון וב
וברית מילה וע״כ נצטוה בעטיפת הטלית להיות ארבע כ
כנפות הטלית מחופפין על החיה הוא שכתוב גדילים תעשה
לך על ארבע כנפות כסותך וזהו כוד הלשון שהזכיר במצוה
זו מלת כנפים והיה יכול לומר על ארבעה צדי או רבעי וכן
הזכיר בכאן על כנפי בגדיהם הכנף פתיל תכלת וכדי לרמוז
בנין הכנפים והפנים שב כל חיה וחיה באה הקבלה להיות ח׳
חוטין בכל כנף כדי שיהיו לכ׳ חוטין וכשם שהחיה הנחלקת
לארבעה חיות מחופפין עליה הכבוד ושכינת עזו כן גוף הא
האדם שממנו נחלקין ד׳ אברים שהזכרנו נצטוה בטלית ה
המחופף עלינו שיהיה הציצית לבן ושיתן בו פתיל תכלת כ
כדי שיתדבק לחיות המרכבה ואמנם הלבן הוא העקר וזהו
שאמרו מתחיל בלבן ומסיים בלבן כי הוא כסוד ה
הזרועה שיש פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה והנה הציצי׳
והתכלת בדמיון הלולב והאתרוג וכשם שהלולב והאתרוג מ
מעכבין זה את זה כן הציצית והתכלת מעכבי׳ זה את זה בזמ
בזמן שהיה התכלת מצוי אבל עכשו שאין לנו תכלת מניח
הלבן בלא תכלת כי הוא העקר והנה התכלת הוא
האתרוג שנקרא הדר ובמדרש תלים
והדרך על כניהם והדרך זו תכלת שבמצות ציצית שישראל
מתכסין בה שנקראו בנים למקום ועוד דרשו ציצית אין לו
שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה. וכן דרשו בלולב
לולב אין לו שיעור למע׳ה אבל יש לו שיעור למטה וכדי ש
שלא יפריד האדם בין הציצית והתכלת ולא יקצץ בנטיעות
הוצרכו רז״ל לדרוש ולא תתורו אחר לבבכם זו מינות כלום׳
שלא יחשבו בה לומר שתי רשויות יש רק ליחד הכל ביחוד
שלם ועוד אני מוסיף באור אם תסתכל בפסוק הנמרץ
שאמר שלמה ירא את ה׳ בני ומלך שעניננו על הדרך הזה ירא
ה׳ זו מצות ציצית ומלך זו התכלת שהיא
מדת המלכות ותכלית הספירות וכדי שתיחד יחוד שלם ול
ולא תקצץ אמר ועם שונים אל תתערב אל תחשוב כלכך ש
שניות כי אם יחוד שלם וזהו שדרשו רז״ל ולא תתורו אחרי
לבבכם זו מינות ולפי הענין הנזכר יהיה וראיתם אותו מ
מלשון אות וסימן כאלו אמר וראיתם חותמו והוא חותם הת
התכלת ואם תזכה תבין ובספר הבהיר תמצא מפורש מאי ט
טעמא דתכלת משל למה הדבר דומה למלך ובתו שבקשו ל
לילך למרחוק פחדו מאימת המלך נתן להם סיבנו פחדו מן
הבת נתנה להם סימן אמרה מעתה בשני סימנין אלו ה׳ ישם
ישמרך מכל רע ישמור את נפשך ובמדרש תנחומא ועשו ל
להם ציצית זשה׳ ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ת
הקב״ה נתן תורה לישראל להנחילם חיי העולם הבא ולא ה
הניח דבר שלא נתן בו מצוה לישראל יצא לחרוש צוהו לא
תחרוש בשור ובחמור יחדו לזרוע לא תזרע כרמך כלאי׳
לקציר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא ת
תשוב לקחתו לתרום תרומה ומעשרות ללוש ראשית עריס
עריסותכם חלה תרימו אכל ברך על מזונו לגזוז וראשית
גז צאנך תתן לו ילדה יתן בכורה לכהן לשחוש ונתן לכהן ה
הזרוע והלחיים והקיבה כי יקרא קן צפור שלח תשלח ש
שחט חיה ועוף ושפך את דמו וכסהו בעפר׳ בא ללבוש
לא תלבש שעטנז׳ נולד לו בן ימול אותו נישמור מאשתו
עתים ידועים נטע נטיעות וערלתם ערלתו קבר מתו לא ת
תתגודדו גלח שערו לא תקיפו בנה ביתו ועשית מעקה לג
לגגך קבע שערים וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך נ
נתכסה בטליתו ועשו להם ציצית משל לאדם שטבע במ
במים מה עשה הקברניט הושיט לו את החבל אמר לו ת
החבל בידך ואל תניחהו שאם תניחהו
אין לך חיים אף כאן אמר הקב״ה לישראל כל זמן ש
שאתם מדבקין במצות יש לכם חיים שנאמר ואתם הדבקי׳
בה׳ אלהיכם חיים כלכם היום עד כאן׳ וראיתם א
אותו מצוה שיהא נראה ומכאן שאין מצות ציצית בלילה ו
ולפיכך הנשים פטורות בה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא
וזכרתם את כל מצות ה׳ ועשיתם אותם הראית
מביא לידי זכרון והזכרון מביא לידי מעשה׳ ולא תתורו
אחרי לבבכם ואחרי עיניכם הלב והעין מסרסרי׳ העבירו׳
העין רואה והלב חומד והגוף עושה העברה ואם עשה כן כ
כאלו רואה כסא הכבוד שהוא דומה לתכלת והנה הציצית
יהיה לאות ולסימן שלא ירדוף האדם אחרי הרהור הלב וכל
אשר שאלו עיניו ומה שהקדים הלב לפי שהלב מנהיג כל ה
הגוף וכל האברים שבגוף נמשכין אחריו׳ למען תזכרו ו
את כל מצותי דרשו רז״ל בחיוב קש׳ בבקר ובערב צריך לה

להתיז זין של תזכרו והטעם בזה כדי שלא תתבלבל המלה א
אצלינו ושלא יובן מזה תשכרו בשין שהוא לשון שכירות לפי
שאין לעשות המצות על מנת לקבל פרס   נוכל לומר בזה
שהוא כדי לרמוז על חמשה חומשי תורה הנחלקים לז׳ שהרי
שכללה מצוה ע כנגד כל התורה   עוד אפשר לום בהתזת
הזין שירמוז אל השכת הגדול וענין הכתוב לומר אני מצוה
לכם מצוה זו בתכלת שתעשוה למטה למען תזכרו למעלה ה
המדה שהיא בתוך מדת הכל שהיא השכת הגדול   ואמר
ועשיתם את כל מצותי   לפי שכל המצות נכללות שם ו
וזה מבואר ·   אני ה׳ אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ
מצרים להיות לכם לאלהים אני ה׳ אלהיכם   באר ב
בכאן כי ההוצאה היתה כדי שיהיה לנו לאלהים   ואם כן
אין הענין צורך הדיוט בלבד כי אם צורך גבוה וזהו שאמר
יהושע והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגד
הגדול כי אם אין עם אין מלכותו של מלך מתפרסמת והפ
והפסוק הזה התחיל אני ה׳ אלהיכם וסיים אני ה׳ אלהיכם כ
כלומר בעולם הזה ובעולם הבא   או יאמר אני ה׳
אלהיכם בגאולה ראשונה זהו שאמר אשר הוצאתי אתכם מ
מארץ מצרים בגאולה אחרונה של קבוץ גליות והבטיחנו ב
בכאן בחזרת שכינה בקבוץ גליות כמו שהיתה בגאולת מצ
מצרים מה שלא מצינו בגאולת בבל שלא שרתה שכינה בב
בבית שני שזה מכלל החמשה דברים שחסרו משם ממה שכ
שכתוב וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב והשוה הכתוב גאולה
אחרונה לגאולה ראשונה   וזהו דבר הנביא יוסיף ה׳ שנ
שנית ידו וכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות

ויקח קרח

שוחר טוב יבקש רצון ודורש רעה תבאנו ·   בוטח בעשרו
הוא יפול וכעלה צדיקים יפרחו ··   שלמה המלך
ע״ה יזהיר בכאן האדם שישתדל בטובת חברו ואל ישתדל ב
ברעתו ונזקו לפי שהוא מעותד שיאכל פרי מעשיו וישתלם
לו בכל אשר יעשה מדה כנגד מדה   וכל אחד ואחד יאכל מ
מה שזרע וילקוט פרי מה שנטע בין צדיק בין רשע הוא ש
שכתוב בצדיק אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו
וכתיב ברשע אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו ולשון ש
שוחר מענין תפלה כלשון ומשחרי ימצאונני   ועל כן
יאמר שוחר טוב יבקש רצון מי שהוא דורש טובת חברו ומ
ומתפלל עליו   הנה הוא מבקש רצון השם יתעלה   וכן רז״ל
הזהירו על זה ובארו לנו התועלת הוא שאמרו המתפלל על
חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה   שנאמר וה׳
שב   את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו   וכן מי שהוא
פרנס ויחיד בדורו שחייב להתפלל על בני דורו ואם לא הת
התפלל הוא נענש בכך שכך דרשו רז״ל ברוצח שוגג שגולה
לערי מקלט וישב שם עד מות הכהן הגדול מפני מה תלה ה
הענין במיתתו של כהן גדול לפי שהיה לו לבקש רחמים על
בני דורו ולא בקש כלומר היה חייב שיתפלל בעדם שיהיו
זכאין עד שלא יארע בימיו עון הרציחה ההיא וכל מי שנם
שנמנע מלהתפלל נקרא חוטא   שכן מצינו בשמואל
הנביא ע״ה שאמר חלילה לי מחטוא לה׳ מחדול להתפלל בע
בעדכם קרא מניעת התפלה חטא   וכן מצינו בדוד ע״ה שה
שהיה מתפלל על הבריות על מקריהם ועל חלייהם הוא ש
שאמר ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ותפלתי ע
על חיקי תשוב ואמר עוד כי עוד ותפלתי ברעותיהם כלומר
בעוד שאני בחיים אתפלל עליהם בשביל רעותיהם ומתוך
מה שכתוב ותפלתי על חיקי תשוב למדנו שהמתפלל בעד ח
חברו שהתועלת חוזר אליו מדה כנגד מדה וזהו שאמר ש
שוחר טוב יבקש רצון והוא הדין בהפך שאם השתדל בדבר
כנגד חברו ומסבב לו רעות שהנזק חוזר אליו זהו שאמר וד
ודורש רעה תבאנו כי לא ... אינו דורש שלמו וטובתו א
אלא שהוא דורש רעתו לכך תבאנו מדה כנגד מדה ·
בוטח בעשרו הוא יפול רוב הדורשים רעה הם הבוטחים ב
בעשרם כי העושר סבה שיתגבר לב האדם על הבריות להנק
ולהרע להם   ועל כן סמך לו בוטח בעשרו כי מלת הוא ת
תחזור לבוטח   והנה גם זה הוא מדה כנגד מדה הוא בוטח
בעשרו ועל כן יפול בסבת עשרו וכענין שכתוב עושר שמור
לבעליו לרעתו או מלת הוא תחזור לעושר כי בעונש שבטח
בעשרו יפול עשרו   כענין שכתוב ואבד העושר ה
ההוא בענין רע ואמר התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה
עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים   וכעלה צדיקים
יפרחו מהירות הצלחתו של צדיק המשילו לפריחת העלה הם
הממהר לפרוח וקודם לפרי והנה הוא בהפך בוטח בעשרו כי
הבוטח בעשרו יפול מהרה והצדיק הבוטח בהקב״ה יפרח ב
מהרה בענין שכתוב צדיק כתמר יפרח זהו על דרך הפשט
ועל דרך המדרש שוחר טוב יבקש רצון זה מרדכי ודורש ר
רעה תבאנו זה המן בוטח בעשרו הוא יפול זה קרח כלו׳ שאב
הוא גם עשרו שנאמר ואת כל הרכוש   וכעלה צדיקים
יפרחו זה משה ואהרן שכתוב בו והנה פרח מטה אהרן לבית
לוי   שני עשירים גדולים היו בעולם אחד בישראל
ואחד באומות העולם קרח בישראל המן באומות העולם שנ
שניהם שמעו לנשותיהם ונפלו
המן שמע לעצת אשתו ונפל שנאמר ותאמר לו זרש אשתו
וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים אמה וגו׳ ועשה כן ונתהפכה
מחשבתו עליו קרח שמע לעצת אשתו ונפל   כשבא מבית ה
המדרש אמרה לו מה הלכה חדשה לכם משה היום בבית המ
המדרש אמר לה פירש לנו מעשה תכלת אמרה לו מהו מע
מעשה תכלת אמר לה כך ד״ש משה נאמר לי מפי הגבורה ש
שתעשו לכם ציצית על ארבע כנפי בגדיכם ושיהא בו חוט
אחד של תכלת שנאמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת
אמרת לו כמה הוא משחק בכם אני אעשה לך טלית שכלה
תכלת עמדה ועשתה לו טלית שכלה תכלת מה עשה כנס מ
מאתים וחמשים ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן מה ע
עשה הלבישן כולן טליתות של תכלת אף הוא   לקח טלית

של תכלת ובא לו אצל משה וזהו שכתוב ויקח קרח בן יצהר
בן קהת בן לוי מה לקח לקח טליתו ובא לו אצל משה ולזה נ
נסמכה למעלה פרשת ציצית ועל דרך הפשט ויקח קרח
באור ויקח והחזיק במחלוקתו וכן תרגו' ואתפליג והחכם ר
רבי אברהם זל' פירש כי מק' קצר הוא ושיעורו לקח אנשים
או יאמר ויקח קרח דתן ואבירם ואון ולפי זה ו או' ודתן תהיה
נוכפת והנה דתן ואבירם ואון שלקח קרח לעצמו החזיקו ב
במחלוקת הזה ואחזו דרכו ותמכו אשורו ונתרצו בזה מפני
שחשבו כי משה רעה' הסיר הבכורה מראובן אביה' ונתנה
ליוסף וחשדו למשה שעשה כן בעבור יהושע משרתו שהיה
משבט אפרים ועשה לו דגל בפני עצמו ולפי שהיה קרח כ
בכור כענין שכתוב ובני יצהר קרח ונפג וזכרי וכן חמשים
ומאתים נשיאי העדה היו גב' בכורות ועבדת הקרבנות ה
היתה בבכורות גם הקטרת קטרת מימים רבים על כן לקחם
קרח לחבירתו לטעון כנגד משה רעה' בחזיפי הבכורות והס
והסבה לקרח במחלוקת הזה שני דברים האחת שהחלבש במ
במדת הקנאה והיא מדה רעה ומכה שאין לה לפואה והשני'
שטעה בשלשלת העתידה לצאת ממנו · האחת מדת
הקנאה הוא שידוע כי כאשר יקנא האד' במי שהשיגו עושר
ונכסים יוסיף דאגה על דאגה עד שישיג כמהו ואם השיג
יגיע מזה אל אהבת הכבוד ובקשת מיני הממשלה בקניני ה
העולם הזה ומאהבת הכבוד יעלה אל הגררה ומהשרריה יג
יגיע מזה לעבוד עז' ואם לא השיג יהיו כל ימיו מכאובי' וחיי
צער יחיה וסוף שימית את עצמו או את חברו את עצמו ש
שכן אמר שלמה ורקב עצמות קנאה וכן אמר אליפז ופותה
תמית קנאה מי שמתפתה אחר מדת הקנאה תמיתנו וכן
דדשו רז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן ה
העולם · את חברו שהרי מתוך הקנאה יבא לידי שנאה וכן
השנאה לידי רציחה שכן כתוב וכי יהיה איש שונא לרעהו
וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת ומזה אמר שלמה עה' ור
וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנא
קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח הזכיר כל עמל והם
קניני הגוף כגון עושר ונכסים וכבוד ושאר מעלות השררה כ
כל כשרון המעשה תורה ותשובה ומעשים טובים כי היא ק
קנאת איש מרעהו בין בעושר בין בחכמה אי אי זו מעלה ש
שתהיה הלא הקנאה מצויה בין איש לחברו גם זה הבל גם ב
בחטא זה נכשל הבל שנתקנא בקין אחיו כשהביא מנחה ל
לה' ועמד הוא ו תדמה בקרבנו לאביו שהביא כח ומתוך הק
הקנאה באו לידי שנאה והיתה מריבה ביניהם על ירושת ה
הארץ עד שנהרג והנה המדה הזו חורבן העולם גם מלאכי
השרת נתקנאו גן באדם הראשון עד שהחטיאוהו
והפשיטוהו בגדי השכל ולבש בגדים אחרים בגד בוגדים עד
שנטרד מגדולתו ונסתלקה שכינה מן התחתונים וכן קנאתו
של קרח הטרידתו מן העולם וקנאתו זאת לקרח ולכל
האוחזים דרכו והסרים אל משמעתו היתה בחלוק המנוין ות
והמעלות בישראל והיו חושבים כי משה היה עושה זה מ
מדעתו שהרי מה שאמר להם משה כי לא מלבי נוכל ללמ
ללמד כונתם הרעה שהיו אומרים כי מלבו עשה והיו טוע
טוענים כי מה שהחליף הלוים תחת הבכורות לא עשה אלא

כדי לתת גדולה ומעלה לבני לוי שהם ממשפחתו גם בני קה
קהת שהגדיל מעלתם על כל שאר הלוים לשאת הדברים ה
המקודשין לפי שהם הקרובים אליו יותר כי קהת היה זקנו ו
ומה שקשרו עליו הלוים לפי שהיו נתונין לאהרן ולבניו ות
ותשבו והחולקים כי עשה זאת לתת גדולה לאהרן ולבניו גם
אליצפן בן עוזיאל מנה אותו נשיא ולפי שהיה עוזיאל אחד
מאחי אביו של משה והקט' שבכלם לפיכך הוקשה לקרח ע
על נשיאות אליצפן בנו ונתקנא על זאת וזהו שדרשו רזל'
מה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנ' בנשיאותו של אליצפן
בן עוזיאל אמר קהת אחי אבא ארבעה היו עמרם ויצהר וחב
וחברון ועוזיאל ועמר' נט' הבכורה שני בניו נטלו גדולה א
אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא א
אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה את הנ
הנשיאות על ידי אחיו הקטן מכלן הריני חולק עליו ומבטל
את דבריו מה עשה כנס מאתים וחמשים ראשי סנדראות
רובן משבט ראובן מה עשה הלבישן כלן טליתו' של תכלת
וזהו שאמרו ויקח קרח מה לקח טליתו ובא אצל משה וכן
כלן אמרו לו טלית שכלה תכלת חייבת בציצית אמר להן ח
חייבת התחילו לשחק עליו אמרו אפשר טלית של מין את
אחד חוט אחד של תכלת פוטרתה טלית שכלה תכלת לא כל
שכן בית מלא ספרים מה הוא שיהא פטור מן המזוזה א
אמר להן חייב אמרו לו התורה כלה מאתים ושבעים וחמש
פרשיות שבתורה וכלן אין פוטרות את הבית ושתי פרשיות
שבמזוזה פוטרות את הבית דברים אלו לא נצטוית עליהם
ומלבך אתה בודאם וקרח מרוב חכמתו שאל שאלות אלו
והיו מעין המחלוקת ויש בכללם עוד רמז משל על ישראל כ
כי המשילם לטלית שכלה תכלת ובית מלא ספרים וכוין ב
בזה לומר כי ישראל שכלם קדושים וכלם חשובים מלאים
מן המעלות לכה יצטרכו למשתררים ולמתנשאים עליהם ו
וחמשיל המשתדלים לחוט של תכלת ולמזוזה והשנית שט
שטעה בשלשלת העתידה לצאת ממנו שכן דרשו רזל' עינו
הטעתו ראה שלשלת גדולה שיוצאה ממנו שמואל ששקול
כמשה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמוא' בקוראי
שמו אמר בשבילו אני נמלט וכד' משמרות יוצאין מבניו
ומתנבאין ברוח הקדש מבני הימן אמר אפשר כל הגדולה הז
הזאת יוצאה ממני ואני אדום ולכך נשתתף לבא נחזקה ש
ששמע מפי משה שכלן אובדין ואחד פולט שנאמר אשר י
יבחר ה' הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ובמדרש ויקח קרח
בן יצהר בן קהת בן לוי אמר רבי לוי קרח שעשה קרחה ב
בישראל בן יצהר בן שהרתיח כל העולם כצהרים בן קהת בן
שקהה שני מולידיו בן לוי בן שעשה לויה לגיהנם ודתן שא
שעבר על דת אל ואבירם שאבר לבו מלעשות תשובה וא
ואון שישב באנינות בן פלת שנעשה בו פלא בן ראובן בן
שראה והבין קריאי מועד שהיו נקראים אל אהל מועד א
אנשי שם קודם צאתם ממצרים ומכלל חמשים ומאתים א
אלו היו יב' הנשיאים שהקריבו בחנכת מזבח וכן דרשו רזל'
מנש' קריאי קריאי בתי הבא נשיאי עדה קריאי מועד וכתי'
במדבר סיני אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם וכן

וכן פרשי זל אליצור בן שדיאור וחבריו האנשים אשר נקבו בשמות ואעפ שלא פרסמן הכתוב נתן סימניהן ו ומתוך המקומות אתה מבין אותם משל לבן טובים שגנב כ כלים מבית המרחץ ולא רצה בעל הגנבה לפרסמו התחיל נו נותן סימנין אמרו לו מי גנב את כליך אמר להם אותו בן ט טובים בעל קומה שניו נאות שערו שחור חוטמו נאה מש משנתן סימניו ידעו מי הוא אף כאן אעפ שלא פרסמן ולא פיר שכותם מתוך סימניהם אתה יודע מי הם עכ׳ והנה זה מדרכי התורה שכלה דרכיה דרכי נעם שפרסמן אצל הם המצוה והזכות בחנוכת המזבח וכאן אצל הפורענות הסתירן ואפשר לומר כי מלבד הסימנין יש רמז בשם האנשים ה הראשון שנקרא אליצור בן שדיאור כי מאת חצור תושלך ע עליהם אש וכענין שכתוב ואש יצאה מאת ה׳ כלם קרושי על הבכורות אמר כן כענין שכתוב קדש לי כל בכור ומדוע התנשאו להיות המלכות למשה והכהנה לאהרן ״ וישמע משה ויפול על פניו ׳ לא כלל בזה אהרן שיאמר ויפלו וזה לגודל ענותו ומוסרו לפי שהיה עקר המחלוקת על כהנתו א אבל משה ראה עלבון אחיו וחס על כבודו ולפיכך נפל על פ פניו הוא לבדו ואולי בנפילת אפים זו העניש משה לקרח ול ולכל עדתו ומכאן למד רבי אליעזר שהעניש לרג׳ בנפילת א אפים כמו שנזכר בסוף פרק הזהב וידוע לכל משכיל כי ה התחנה למדת הדין וביד שמאל כי היא היד הראויה לזה ופ ופסוק מלא הוא אליך ה׳ אקרא ואל אדני אתחנן וכתיב אם אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן וכן הזכיר משה וא ואתחנן אל ה׳ וסמך מיד אלף דלת ארון אשר בו הרחמים וכ וכן הזכיר שלמה בתפלתו ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה׳ לא אמר לה׳ אלא לפני ה׳ כלשון וחטאתם לפני ה׳ ע על שגגתם וזה מבואר ״ ובמדרש וישמע משה ויפל על פניו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך אמר כמה פעמי׳ אטריח את המלך אף משה אמר כך חטאו בעגל ויחל משה במתאוננים ויתפלל משה במרגלים ויאמר משה אל ה׳ ושמעו מצרים ׳ במחלקתו של קרח נתרשלו ידיו אמר עד כמה פעמים אני מטריח את המקום לכך ויפל על פניו ״ בקר ויודע ה׳ את אשר לו כלומר אתם אומרים ש שאנחנו מתנשאים על קהל ה׳ ואני עושה המעשים מלבי ל למחר תדעו זה כי בבקר יודיע השם יתע׳ אתכם את אשר לו כלומר אם הלוים שלו שכתוב כהן והיו לי הלוים או אם הב הבכורות עדיין שלו שכתוב בהם קדש לי כל בכור ואת הק הקדוש להיות כהן גדול הוא אהרן שכתוב בו ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ״ ובמדרש בקר ויודע ה׳ את אשר לו אמר רבי נתן אמר הקבה אם יתקבצו כל חרטומי העולם ל לא יוכלו להפך בקר לערב וכשם שהבדלתי בין אור לחשך כ כך הבדלתי את אהרן להקדישו קדש קדשים ״ זאת עשו קחו לכם מחתות יאמר משה אתם אומרי׳ שאני החלפתי ה הלוים תחת הבכורות כדי לתת גדולה לאהרן אחי ולבניו וע ועשיתי שיהיו הלוים משועבדין לאהרן ועשיתי כל זה ומ מלבי ולא מאת ה׳ היתה זאת אם כן זאת עשו הקריבו אתם

הקטרת שיש בו עונש מיתה בידי שמים לזרים שעל זה אם אמרה תורה והזר הקרב יומת ואם אתם נצלין מן העונש אז אודה לדבריכם שאין הקבה מקפיד בין שבט לשבט וא ואינו מבדיל בין איש לאיש וזהו שדרשו דרך משל סם הם המות נתן להם בתוכו והכונה עצה שיענשו בה עונש מיתה שאלו חיינו כפרשי׳ סם המות ממש היה פתחון פה לרשעי׳ לומר שלא היה העונש ההוא מן השמים ודע כי כל קטרת ש שבפרשה הזאת לא תרגם בו אנקלוס קטרת בוסמין כמנהגו אלא קטרת כמשמעו ונראה ש שדעתו כי לא הקטירו קטרת ממש שהוא קדש אלא לבונה וכיוצא בה לנסיון וכן תרגם בבני אהרן ואולי עשה כן כי לא רצה להוסיף בו בוסמין אלא כשהוא נעשה במצות התורה בסמניו אבל דעת רזל ש שהיה קטרת של קדש והוא הנכון כך פירש הרמבן זל ״ רב לכם בני לוי ׳ מה שנתן לכך ומפרש והולך אחרי כן המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם ודע שלא תמצא בכל הפרשה הזו שיזכיר משה בכל דבריו רק השם המיוחד אבל כאן לפי שהזכיר בני לוי הוצרך להזכיר אלהי ישראל כדי לרמוז על מדתם ״ שמעו נא בני לוי ׳ הדבור הזה כלפי טענות הלוים והדבור שלמעלה מזה היה לקרח ועדתו כלפי טענת הבכורות ״ המעט מכם ׳ דבר מועט הוא אצלכם כ כשאתם מתעסקין בעבודת משכן ה׳ ולעמד לפני העדה ל לשרתם בהבאת קרבנותם ״ לכן אתה וכל עדתך הנועדים כלומר שאתם נועדים על ה׳ אתם נועדים כלומר לא עשית ׳ ועד עלינו כי אם על ה׳ עשיתם כענין שכתוב ורוזנים נוסדו יחד וגו׳ וכענין שכתוב בהצותם על ה׳ ״ ואהרן מה הוא מה הוא עושה לכם ומה פשעו אצלכם שאתם מערערים על כ כהנתו ״ ויאמרו לא נעלה היה אהל מועד במקום גבוה וכן אמר למטה העלו מסביב ״ המעט כי העליתנו כנגד מה ש שהתחיל להן משה המעט מכם כי הבדיל יאמרו הם המעט כי העליתנו כלומר הדבר קל הוא שהעליתנו מארץ זבת חלב ודבש היא מצרים והבא משם לארץ כנען הוא עולה כי היא בדומה של ארץ ישראל כי תשתרר עלינו גם השתרר עלינו כלומר העליתנו ממצרים שתשתרר עלינו גם שררות רבות או כ כאמר שכפל השררה להבין מזה שררת המלכות למשה וש ושררת הכהנה לאהרן ושאר השררות והם עלות של בני לוי ובני קהת גם נשיאות אליצפן בן עזיאל כלן נכללות במלת גם שהוא לרבות ״ אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו יאמר אתה הוצאתנו ממקום טוב ואלו הביאותנו למקום ט טוב כמוהו ונתת לנו שדה וכרם כאשר הנחלנו במצרים ותבקש להשתרר עלינו היינו סובלים אותך רק הוצאתנו משדותינו וכרמינו ולא הביאתנו אל מקום כמוהו ואם כן למה תשתרר העיני האנשים ההם תנקר אלו הענשת אותנו בנקור עינים לא נעלה וכאמרו האנשים ההם כנה כי היה ראוי לומר הע העינינו ויש שפירש התרצה לנקר עיני האנשים ההם שלא יראו והזכיר האנשים ההם על היוצאים ממצרים וכאלו א אמרו התרצה לנקר עיניהם שלא תראינה כי בודאי זה שע שעשית דבר נכר ונראה

לעינים והלא משל הדיוט שאומרים בני אדם עיני פלוני ס
סגורות הן לכך אינו רואה והנה הרשעים פיהם הכשילם ב
בתחלה ובסוף תח״ת דבריה׳ סבלות שהתחילו לומר לא נעלה
גם בסוף דבריהם סיימו לא נעלה ״

ובמדרש העיני האנשים ההם תנקר׳ לא נעלה לא נלך לא נ
נבא אין כתוב כאן אלא לא נעלה פי כסיל מחתה לו פתחו
פיהם לפורענות לומר שהם מתים בירידה ולא בעליה כשם
שאמרו כך מתו ״ אל תפן אל מנחתם ׳ ידוע כי העולה
והמנחה נותנת אריכות אף על הרשעים ועל כן התפלל ש
שלא יאריך להם אלא שיענישם מיד ורש״י ז״ל פירש אל תפן
אל מנחתם הקטרת שהם מקריבים לפניך מחר אל תפן א
אליה ״ נראה שדעתו כי מנחתם לדתן ואבירם יחזור וכן
דעת הרמבן ז״ל ואם כן יש לשאול למה יתפלל משה עליהם
לבדם כי הם לא היו עקר ועוד שלא ידע להם זכות שתעמד
להם שיתירא ממנו ועוד שהיה לו להתפלל על כללם
להענישם כעונש שוה על ראש כ״לם יותר ו״מה יפרוט ב
בתפלתו את אלו בלבד ״ על כן נראה לי לומר כי מנחתם יח
יחזור לנשיאים על הקרבן שהקריבו בחנכת המזבח כל אחד
מהם קערה ומזרק שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה
וזה טעם מנחתם ומשה לא חשש שיתפלל על דתן ואבירם
שלא היו עקר ולא נודע להם זכות ״ ועוד כי מעת שאמרו
לא נעלה ידע כהם כי פיהם הכשילם והיו אבודים בעיניו א
אך התפלל על הנשיאים שהיו עקר החמשים ומאתים ומ
ומכללם וארע להם זכות גדול ביום החנכה הוצרך להתפלל
שלא תעמד להם זכות אותו קרבן ושיכלו בענשם ואחר שה
שהתפלל על הנשיאים בבטול זכותם חזר והתנצל על דברי
דתן ואבירם לא חמור אחד מהם נשאתי שהוא תשובה על
מה שאמרו כי תשתרר עלינו גם השתרר ודעת רז״ל
שהתפלל משה שלא יתקבל חלקם בתמידי צבור שכל אחד
ואחד מישראל יש לו חלק בהם על ידי השקלים ״ לא חמור
אחד מהם נשאתי מנהג המושלים כעם הנוהגים עליהם ש
שררות שישתמשו באנשים שבהם גם בבהמות שלהם כפי
מה שיצטרכו למלאכתם ועל כן משה ידבר בתפלה ויתנצל
כי מעולם לא התנהג בשררה זו על ישראל שישתמש בחמו׳
אחד משלהם לשום עליו משא אף כי באנשים ואיך הם א
אכרים שאני משתרר עליהם וכן מצינו בשמואל הנביא ע
עה׳ שהתנצל בזאת ואמר הנני ענו בי נגד ה׳ ונגד משיחו א
את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי ואת מי
רצותי ומיד מי לקחתי כפר וגו׳ ״ ויקהל עליהם קרח את הב
הבכורות הסכימו עמו בטענת שהיה משה פוסלן גם שבט
לוי בטענת שצוהו משה שיהיו נתונים לאהרן ולבניו שאר
שבטי ישראל למה הסכימו עמו שאומר ויקהל עליהם קרח
את כל העדה דרשו רז״ל שהיה קרח אומר להן ראו מה עשה
לכם בן עמרם ראובן בכור ישראל והוא הקדים נחשון בן ע
עמי נדב לשאר השבטים בחנכת המזבח וזהו הסבה שנ
שנטפלו עמו הכל וזהו ויקהל עליהם קרח את כל העדה בא
וראה כמה גדול כח היחיד החוטא וכמה גדול כח לשון הר
הרע ״ הבדלו מתוך העדה הזאת הם עדת קרח שהרי משה

ואהרן היו עמהם פתח אהל מועד ומשה חשב כי העדה הז
הזאת על כל ישראל אמר ולפיכך השיב לו האיש אחד
יחטא ועל כל העדה תקצף והקב״ה פירש לו מיד כי העדה
שאמר על עדת קרח הוא וזהו העלו מסביב למשכן קרח וא
ואם כן העלו הוא פירוש הבדלו ומה שהוצרך לומר הבדלו
והקב״ה יש בידו להמית ולהחיות ולא היה צריך הבדל אצלו
שהרי יכול הוא להמית את הרבים ולהציל את היחיד בתוכם
וכמו שאמרו רז״ל שנים ושלשה יהיו מתכסין בטלית אחד ה
השנים מתים והאמצעי נצל וכענין שכתוב יפול מצדך אלף
ורבבה מימינך אליך לא יגש ואם כן מה צריך לומר הבדלו
אלא כדי שלא ידבק בהם האו׳ הרע שבמב׳ הדב׳ בעני׳ האמו׳
באשתו של לוט ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח או מ
מטעם שאמרו רז״ל כשמדת הדין מתוחה אינו מבחין בין צ
צדיק לרשע או אפשר לומר שאמר כן לכבוד הצדיקים שה
שהקב״ה לא ישלח ידו בהם בעוד שהצדיקים ביניהם ״ ויפלו
על פניהם להתפלל ומכאן לנפילת אפים בתפלה ודעכ׳ י ענ
ענין נפילת אפים בתפלה יש בו ג׳ כונות ׳ האחת למורא הש
השכינה ׳ והשנית להראות צער והכנעה ׳ והשלישית
להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו ׳ האחת למורא
השכינה כדי שיתלבש בזה בשת וצניעות כי כסוי הפנים מ
מדרכי הענוה והבשת ולפי שבונת המתפלל שהשכינה כנ
כנגדו וכענין שכתוב שויתי ה׳ לנגדי תמיד לכך תקנו
בטכסיסי התפלה כסוי הפנים והכל ליראת השם ית׳ כענין ש
שכתוב במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים
והלשון הזה של נפילת אפים הזכירוהו רז״ל גם בחיות הק
הקדש וכך דרשו ז״ל חיות הקדש נופלות על פניהן כדי שלא
יציצו בפני השכינה כענין שכתוב והחיות רצוא ושוב כלומ׳
שאינן רשאות להתעכב באותה מרוצה ולהציץ למעלה מן
הרקיע הנטוי על ראשם מפני אימת השכינה לכך הזכיר מ
מיד ושוב כלומר שממהרות להשיב ראשיהם מתחת הרקיע
וזהו כמראה הבזק ולא אמר כמראה ברק לפי שהברק הוא
משתלח למטה והבזק עולה ויורד ולשון בזק מלשון זיקות ו
ודרשו רז״ל כמראה הבזק כזה שבוזק גפת בכירה כי כשהוא
משים פסולת של זתים בכירה מיד עולה השלהבת בכבשן ו
והלהב עולה ויורד וזהו ענין רצוא ושוב ודעת יונתן ברצוא
ושוב ענין אחד והוא שתרגם ובירייתא חזרן ומקפן ית עלמא
ותיבן בריא חדא וקלילן בחיזו ברקא בונתו לומר כי כש
כשליחותן מקיפות את העולם לד׳ רוחות שהרי יש לכל חיה
ארבעה פנים לכל רוח ורוח ואחר כך שבות חיה אחת ב
בהשלים שליחותן כי כן תמצא במרכבה השנית היא החיה
אשר ראיתי וגו׳ וכן הוכיחו רז״ל כוון הרגלים בשגם הוא מ
מטכסיסי התפלה מפסוק ורגליהם רגל ישרה האמור בחיות
הקדש ׳ השנית להראות צער והכנעה והוא כי הנופל על פנ
פניו מצטער ונכנע וההכנעה מעקרי התשובה ואז תפלתו
מקובלת והקב״ה חושש על צערו וממלא שאלתו וכן אמרו ר
רז״ל על הצדיק המצטער חלש דעתיה ואזא מטרא אכסיף
ואתא מטרא ודומה לזה אמרו בבבא מציעא שלהי פרק הזה׳
דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דר״ג הואי מההוא עובדא וא
ואילך לא הות

שבקה ליה לרבי אליעזר למנפל על אפיה כתחנונא והעני
בדי שלא יצטער ומתוך הצער וההכנעה והעלבון יעניש א
את רג׳ אחיה שהיה ראש ישיבה ושברכוהו כעצתו והא לם
למדת שלא היתה מתיראה הגברת הזאת שיענישנו בתפלתו
אלא בתוך נפילת אפים ושם גומר המעשה שמתוך נפילת א
אפים העניש שהיא לא נזהרה ביום אחד שהיתה סבורה בו
שהיה ראש חדש ולא חששה לשמרו באותו יום ואז נפל על
פניו ושמעה קל שפורי בי רג׳ אחיה ואמרה ליה קטלתיה ל
לאח ״ השלישית להראות אסירת חושיו וכטול הרגשותיו ו
והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו והוא מסכים
בכחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו ואינו יודע דרכו וע
ועניניו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקבה מסכים על י
ידו וכענין שכתוב כי לא לאד׳ דרכו וכאלו הרגשותיו כטלות
ואסורות ממצוא חפצו ועיניו ושפתיו כסותמין לא יוכל לר
לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון השם ית׳ וזה דוגמת מה ש
שמסכים עם לבו במון רגליו בתפלה כאלו רגליו כבולים א
אין חפצו תלוי בעצמו והנה האומות מראים הכונה הזאת
בכון הידים בבקשת תחנונים והם עצמן אינן יודעין למה
הורגלו בכך והטעם בזה הוא להראות בטול כח עצמו כאלו
ידיו אסורות והוא מוסר אותו למי שמתחנן אליו ולפי שת
שהנועת הרגלים גדולה מתנועת הידים לקרב תועלתו ולד
ולדחות נזקו לכך נהגנו בכון הרגלים ולא הידים וכשם ר
רבינו האיי גאון ז״ל כי מן הראוי לאדם ליפול על פניו בצד
שמאל ונתן טעם בזה כדי לשעבד בנפילת אפים היד ת
הרומזת חירות בליל הפסח ״ והנה התפלה שהתפלל משה
בנפילת אפים זהו שאמ׳ אל אלדי הרוחות לכל בשר וענינו אל
תקיף שתוכל לכלות כרגע אבל אתה אלדי הרוחות והרוחות
בידך הן ואתה יודע מי אשר חטא לך ומי אשר זכה לבו וט
וטהר מחטאתו ואין מדתך במדת בשר ודם מלך בשר ודם א
אם סרחה עליו מקצת מדינה נפרע מכלן לפי שאינו יודע מ
מי הוא החוטא אבל אתה בוחן לבות וכליות האיש אחד יח
יחטא הוא קרח ועדתו שהקהיל על משה ועל אהרן כל הע
העדה ועל כל העדה תקצף והוא ועדתו החטיאום וחטא ה
הרבים תלוי בהם והתפלה הזאת למשה ולאהרן בנפילת אפ
אפים היתה קצרה וכן משה כשהתפלל על מרים קצר ב
תפלתו ואמר אל נא רפא נא לה ושם כפר שבחו של בורא
באמרו אל והתפלל בלשון תחנונים באמרו נא וכבאן ה
האריך יותר לספר בשבחו וכמו שאמ׳ רז״ל לעולם יספר א
אדם בשבחו של הקבה ואחר כך ישאל צרכיו ועל כן תקנו
בתפלה אבות וגבורות וקדושת השם ואחר כך ברכות אם
אמצעיות שהן שאלת צרכים ונר׳ שיאמ׳ הכתוב אל אלדי ה
הרוחות שהוא אלדי המלאכים שהן רוחות וכענין שכתוב ל
להן אלדין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי והוא גם כן א
אלדים לכל בשר והכונה אדון העליונים והתחתונים אתה
וראוי לך שתשפוט משפט צדק האיש אחד יחטא ועל כל ה
העדה תקצף ״ עוד נל׳ לפרש כי קראהו משה ואהרן אלדי
הרוחות כשם שקראוהו האבות אלדי השמים ואלדי הארץ ו
והכונה שהוא האלדים המושל בארבע רוחות העול׳ כלשון
הכתוב אני ה׳ בקרב הארץ כי הוא ית׳ כמלך אשר היכלו ב
באמצע המדינה משגיח על ד׳ רוחותיה ולפי שהאבות

קלסוהו באלדי השמים ואלדי הארץ שהן שתי קצוות מע׳
ומטה רצה משה לקלסו בד׳ רוחות העולם כדי להשלים השבח
השבח בשש קצוות כי הוא ית׳ שולט על כלו ואין לו מונע ו
ומי יאמר לו מה תעשה ״ העלו מסביב למשכן קרח דתן וא
ואבירם היה ראוי שיזכיר עמהם און בן פלת כי כן הוזכר ב
בראש הפרשה בכלל הנכנסים במחלוקת שנחלקו על משה ו
ועל אהרן אבל רז״ל דרשו שחזר בו ונבדל מן המחלוקת וכ
וכך אמרו במדרש און בן פלת אשתו הצילתו אמרה לו מה
אכפת לך אי משה כהנא רבא את תלמידא אי קרח כהנא ר
רבא את תלמידא ועליה נאמר חכמות נשים בנתה ביתה זו
אשתו של און ואולת בידיה תהרסנו זו אשתו של קרח שהיא
פתתו ובעצתה בא כנגד משה והיתה סבת כל המחלוקת ור
ורבים חללים הפילה ״ וילכו אחריו זקני ישראל ׳ הם
שבעים זקנים ״ ואל תגעו בכל אשר להם שאם יבאו להציל
ממונם ירדו שאול כמותם ומה שאמר יצאו נצבים אמרו ב
במדרש היו מחרפין ומגדפין נאמר כאן יציאה והצב׳ ונאמ׳
בגלית יציאה והצבה שנאמר ויצא איש הבינים ויגש אל הפ
הפלשתי השכם והערב ויתיצב מ׳ יום מה יציאה והצבה ה
התם בגדופין אף כאן בגדופין לכך פתח משה בזאת תדעון
וגו׳ ״ אם כמות כל האדם וגומ׳ ״ בזאת תדעון כי ה׳ שלחני ל
לעשות את כל המעשים האלה להחליף הבכורות בלוים ול
ולפי שהבכורות נפסלו בעון העגל בענין שכתוב ויעלו עולת
ויגישו שלמים והמקריבים ההם היו בכורות ובני לוי שהיו
מנוקין מאותו עון ושהרגו עובדי העגל נתקדשו תחת הב
הבכורות ונבחרו לעבדת ה׳ וכל מי שלא היה מאמין בבחירת
הלוים וחלופיהן תחת הבכורות היה מעיד על עצמו שלא נ
נשלם עון העגל אצל השם ית׳ והנה זה עון פלילי וסתירת ה
הכתובים ״ אם כמות כל האדם משלו רז״ל למה הדבר דו
דומה לשושבין בתו של מלך שהיו עדותיה בידו עמד אחד
מהמסובין וקלל את השושבין אמר לא היו בתולים לבתו ש
של מלך עמד השושבין לפני המלך ואמר לו אם לא תעשה
לי נקמה מזה אף אני אומר בודאי לא נמצאו בתולים לבתו
של מלך אמר המלך

מוטב להרוג את זה ואל יוציא הנאמן שם רע על בתי כך א
אמר משה אם ימותו עלמותיהם כדרך שכל בני אדם מ
מתים והרופאים מבקרין אותן בכל החולים אף אני כופר ו
ואומר לא ה׳ שלחני אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין ק
קרח חלוק עלי וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום אף אני
אומר לא דבר ה׳ בי וכן אמר אליהו היום יודע כי אתה א
אלדים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי וגו׳ ענני ה׳ ענני
וידעו העם הזה כי אתה ה׳ האלדים ואתה הסבות את לבם א
אחורנית כלומר ואם אי אתה עונה אותי אומר שאתה הס
הסבות את לבם ודבר ידוע הוא שהמחלוקת הזה היה סבת ב
בטול התורה כלה שזה חולק עליו היום בעני׳ אחד וזה חולק
עליו למחר בענין אחר וכן מענין לענין עד שיבאו לכפור
בעקר ולומר אין תורה מן השמים אלא שהכל בדא משה מ
מלבו ועל כן היה ענשם חמור ולפי שהם באו כנגד התורה
שהיא קיום השם והארץ כענין שכתוב אם לא בריתי יומם
ולילה וגו׳ נ׳ ענשו בעונש חמור מן השמים ומן

ומן הארץ מן הארץ בבליעה ומן השמים כשרפה והנה זה
אמת הנה נכון לפי הפשט כי ראוין היו לעונש גדול וחמור
כזה והם גרמו לעצמן לפי שהמורד בדברי משה כמורד בש
בשכינה אבל יש לשאול ולתמוה תמה גדול בענין הפרשה
הזאת על שני דברים האחד משה שהיה רועה נאמן
שהתפלל על ישראל כמה פעמים על כמה עבירות שעשו כע
כענין מעשה העגל וחטא המרגלים וזולתם אך לא התפלל
עליהם בכאן ואיך לא היה מחזירן למוטב והרי התשובה עו
עולה על הכל ואין לך עבירה בכל התורה כלה חמורה ש
שבחמורות שלא תהא לה תקנה בתשובה והלא ימינו פשוט'
לקבל שבים ואפי' אל המורדים והפושעים בו ואם היו
מסופקים בדברי משה והיה בחשבתם בו שהיה מחלק מנ
מנויי המעלות והסדרות כרצונו ולא מאת השם יתעלה ה
היתה לו היה אפשר למשה לתת להם אות שיאמינו בדבריו כ
כי פקחים וחכמים גדולים היו ומתוך האות ההוא היה מ
מתברר אצלם כי אהרן הוא הקדוש הנבחר למעלת הכהנת
והוא הדין שיאמינו בשאר מנויי המעלות שהכל כאשר לו
כפי הגבורה ואין משה בודה אותם מלבו ועוד אם חטאו
וסרדו בה וכמשה עבדו והם המסבבים לעצמן כל העונש
הזה מה חטאו הקטנים הכוטלים בעריסה שהיו בכלל הע
העונש הזה כענין שכתוב ונשיהם ובניהם וטפם והטף מתי
חטאו והשם צדיק לא יעשה עולה והאמנם אם בקשנו ל
להלום פרשה זו בדרך הפשט יקשה עלינו כל זאת אבל אי
אפשר להלמה כי אם בדרך הקבלה הנאמנה והנני רומז רמ
רמזים שמענה ואתה דע לך תמצא בדור הפלגה הבה נבנה
לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם וכתיב בהם ו
וזה החלם לעשות ותמצא באנשי סדום ואנשי העיר אנשי
סדום נסבו על הבית ובאור הכתוב כי אנשי העיר והמגדל
הם אנשי סדום ואמ' עליהם ואת האנשים אשר פתח הבית הכו
בסנורים ותמצא באנשי סדום ואנשי העיר ובפרשה זו כע
בעדת ק"ח ויקומו לפני משה והיה ראוי לומר על משה אבל
רמז כי היו לפני משה ומפני זה קראם אנשי שם ותרגם אנ
אונקלוס ויקח ואתפליג רמז על דור הפלגה והזכיר בכאן כ
בענשם העיני האנשים ההם תנקר כמי שמפחיד חבירו במ
במכה שכבר באה לו ומשל למה הדבר דומה לאב רחמן שה
שהיה לו בן בסי"ל ואינו נוהג כשורה בתחלה נער בו שניה
מכהו ומיסרו שלישית מתיאש מבנו ומשלחו ביד פשעו כן ד
דור הפלגה שכתוב בהם וזה החלם לעשות מה עשה הפיצם
ואנשי סדום הכם בסנורים ועדת קרח נאבדו מן העולם כי
היו ראוין שיעמ"ו מן העולם והנה כונת השם ית' שהוא ע
עושה חסד לאלפים היתה בטלה בהם ועל סוד הענין הזה
אמר קהלת טובים השנים מן האחד והזכיר אחריו והחוט ה
המשולש שהוא הפעם השלישית וממה שאמ' לא במהרה ינ
ינתק אתה למד כי לפעמים ינתק אפילו בשלישית אבל ר
רחוק הוא ואינו דבר מצוי ולכך אמר לא במהרה ינתק וב
ובספר הבהיר מצינו בפי' אמר רבי עקיבא מאי דכתיב דור
הולך ודור בא שכבר בא משל למה הדבר דומה למלך
שהיו לו עבדים והלבישן בגדי משי ורקמה כפי יכלתו קלקלו

השורה השליכן ודחפן מעליו והפשיטן והלכו להם לקח ה
הבגדים ורחצם היטב עד שלא נשאר בהם שום סיג והניחן
אצלו מזומנים וקנה עבדים אחרים והלבישן הבגדים ההם
והוא לא ידע אם הם טובים אותן עבדים אם לאו והרי זכו
בבגדים שכבר באו לעולם ולבשום אחרים לפניהם עכ"ל
ומעתה תתבאר לך הפרשה באר היטב ונסתלקה הקושיא ל
לגמרי ממה שלא התפלל משה עליהם וממה שחל העונש ג
גם בטף והבן זה ואולי כי לזה רמזו רז"ל שאמרו במדרש ת
תלים למנצח לבני קרח על עלמות שיר כך אמרו בני קרח מ
מעולמין הן הדברים שראינו ואין אנו יודעין מה ראינו
ובמדרש אמר רבי ברכיה בא וראה כמה קשה המחלוקת ש
שהרי ב"ד של מטה אין עונשין עד שיביא שתי שערות והוא
בן יג' שנה ויום אחד וב"ד של מעלה עד עשרים שנה וכאן א
אבדו אף יונקי שדים שנאמר ותבלע אותם ואת בתיהם ואת
כל האדם אשר לקרח וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה
ומלת אותם חוזרת לדתן ואבירם שהזכיר למעלה ונשיהם וב
ובניהם וטפם שהיו כלם נצבים גדולים וקטנים באותו מע
מעמד ואם בריאה יברא ה' הזכיר לשון בריאה שהיא לשון
מורה על מציאות יש מאין ובא להודות כי היה הפלא בנס ה
הגדול הזה כפלא חדוש העולם ונראה כי היה הכתוב ראוי ל
לומר ואם בריאה יברא אלהי' כלשון בראשית ברא אלהים כי
זאת בקש משה שתהיה מדת הדין מתוחה כנגדם כענין ש
שאמר ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם וגו' ומה ש
שהזכיר השם המיוחד בה משפט של משה בכל התורה שלא
יזכיר בדבריו כי אם השם המיוחד והעני' מפני שאין נבואתו
ושליחותו אלא בשם המיוחד וכן הזכיר למעלה בזאת תד
תדעון כי ה' שלחני כי מהמדה הנקראת זאת יודע היום כי
הוא שליח השם המיוחד ומפני שחטאת החוטאים האלה כ
כבדה מאד והעמיקו שחתו בעקרי התורה לעקור היסודות כ
כמעמיק ומקצץ שרש האילן ויהיו באים כנגד נבואתו של מ
משה המתנבא בשם המיוחד ואמר ואם בריאה יברא ה' כ
כלומר ואם בריאה חדשה ופלא מפורסם עתיד השם ית' ל
לברוא נגד כל ישראל כאחד מן הזמנים כמו שהבטחתני כ
בסיני נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו יברא ה'
עתה כי עתה הגיעה השעה ועת לעשות לה' הפרו תורתך ש
שאין ראוי שתעשה הנקמה על ידי מלאך כי אם על ידי הש
השם המיוחד וכענין שכתוב במכת בכורות ועבר ה' לנגוף א
את מצרים ודרשו רז"ל במכה ההיא לא על ידי מלאך ולא ע
על ידי שרף ולא על ידי השליח אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו
ואחר כך אמר וידעתם הזכיר לשון ידיעה בתחלת דבריו וב
ובסוף דבריו כי עם ישראל ידבר בדבריו אלה וידוע כי כ
כשם שאלו לא נשתלחו ישראל במכת בכורות היה חלול הש
השם בוכר וכמו שבארתי שם במקומו כך אלו לא אירע זה ה
העונש בקרח ועדתו נפלה עטרת התורה והיה שם שמים מ
מתחלל ותבקע האדמה אשר תחתיהם ותפתח הארץ את
פיה ותבלע אותם כתב הרמב"ן ז"ל מה שהוצרך לומר ותפתח
הארץ אחר שהזכיר ותבקע האדמה שלא תאמר כי בקיעת
האדמה

היתה בטבעו של עולם ומנהגו שהרי יש מדינות נבקעות מ
מפני הרעש הנקרא אלזלזלה והיה הענין כטבע גמור אין כז
בזה נס כלל לפיכך בא להשמיענו אחרי כן ותפתח הארץ א
את פיה לבאר שהית נס גדול וענין כמוהו לא היה מעולם ש
שפתחה הארץ את פיה ובלעה אותם ואחר כך נתכסה המקו׳
זהו שאמר ותכס עליהם הארץ ואין זה ענין טבעי כי
בבקיעת האדמה בקצת מדינות כנודע שבעול׳ אחר שהמקום
ההוא מתבקע הוא נשאר פתוח אבל בכאן אחר הבקיעה הז
הזכיר שפתחה הארץ את פיה ותבלע אותם וחזרה לכסות ע
עליהם וזה היה נס גדול מן הנסים המפורסמים ומפני זה ו
הזכיר הכתוב לשון בריאה ואם בריאה יברא ה׳ שהוא לשון
המצא יש מאין והענין המחודש הזה היה פלא עצום וחדוש
גדול בחדוש המצא יש מאין עכ׳׳ ואת כל האדם אשר
לקרח אלו בני ביתו וכל הסרים אל משמעתו גם בניו בכלל
שנבלעו בארץ אבל לא מתו הוא שכתוב ובני קרח לא מתו
ודרשו רז׳׳ל מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו והיה יכול
לומר ואת כל האנשי׳ כמו שהזכיר למעלה כי נאצו האנשים
האלה אבל הזכיר כל הנבלעים בשם אדם על שם ענשם
שנבלעו באדמה ואת כל הרכוש הגיד הכתוב כי נבלעו הנ
הניפות והכתים והממון כי העונש הזה הגדול חל על הכל
ודרשו רז׳׳ל אפילו מחט שאולה שלהם ביד אחד מישראל ה
היתה מתגלגלת ויורדת ונבלעת בקרקע ומה שאמר אשר ל
לקרח ולא הזכיר בליעת קרח עצמו בפירוש אין צריך כי מ
מאחר שדתן ואבירם עם בני ביתם נשיהם ובניהם וטפם גם
בני ביתו של קרח כלם נבלעו בעון קרח אף כי הוא עצמו ש
שהיה ראש המעשה ושרש המחלוקת ואעפ׳ שלא באר בכאן
הנה במקום אחר מצינו כתוב מפורש ותבלע אותם ואת קר
קרח וכבר מצינו כיוצא בזה מרכבות פרעה וחילו ירה בים ו
ולא באר הכתוב טביעת פרעה אבל מקו׳ יתבאר הדבר וא
ואעפ׳ שסתם הכתו׳ ולא באר טביעתו בא דוד עה׳ ובאר הע
הענין הוא שאמר ונער פרעה וחילו בים סוף ודעת רז׳׳ל שה
שהיה קרח נבלע ונשרף כי לפי שהיה סבת המחלוקת נעשו
בו שני דינין וזה ממה שכתוב ותבלע אותם ואת קרח במות
העדה באכול האש למדך הכתוב כי קרח נבלע גם היה ב
באכול האש כי באכול האש נמשך אל קרח ומה שלא הז
הזכירו כאן בפירוש עם שרפת החמשים ומאתים מקו׳ י
יודע הענין כי כיון שכלם מקריבי הקטרת וכל אחד ואחד
מחתתו בידו גם כן נשרף עמהם ואעפ׳ שלא הזכיר זאת אין
צורך כי אין עונש כ״ן רק בשבילו או נאמר לפי שכל הא
האתין רבויין כי כאמרו ותאכל את החמשים ומאתים איש
בא לרבות קרח ׳׳ וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה יר
ירדו למדור אחרון של גיהנם כי ז׳ מדורין יש לה לגיהנם ו
ושאול הוא המדור האחרון וכן כתוב ישובו רשעים ל
לשאולה כל גוים שכחי אלדים ודרשו רז׳׳ל לדיוטא התחתונה
שבשאול ומה שאמר ישובו ולא אמר ירדו ירמוז לתוקף ת
היסורין שאין להם קץ אחר שהן נאכלין באשה של גיהנם
חוזרים ומתחדשים בבתחלה כדי שיהיו עוד למאכולת אש
וכן תחזרין חלילה לדורי דורות וזהו לשון ישובו ׳׳ וראיתי

במדרש סדורו של עולם שאול מדור שביעי הוא חציו אש
וחציו ברד והרשעים קופצין שם מאש לברד ומברד לאש
ומלאך של גהינם טורד אותם כרועה המודד את צאנו מהר
לגבעה ומגבעה להר שנ׳ כצאן לשאול שתו מות ירעם עכ׳׳
ויאבדו מתוך הקהל מכאן שהבאים כנגד התורה ורוצים ל
לעקור יסודותיה אין להם חלק לעולם הבא וזה שאמ׳ מתוך
הקהל כי כל קהל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואלו א
אבדו חלקם מתוך קהל ישראל וכן דרשו רז׳׳ל בפרק חלק א
אמר ר׳ עקיבא ותכס עליהם הארץ בעול׳ הזה ויאבדו מתוך
הקהל לעולם הבא ויראה לי כי על כן הזכיר לשון הקהל ש
שהיה ראוי לומר ויאבדו מתוך ישראל אבל הוא כלשון הכ
הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל ואל תתמה ותאמר
למה יהיו נענשים ונטרדים מן העולם הבא כיון שנענשו ב
בעונש חמור וקבלו דינם בעולם הזה והלא מצינו בעכן שא
שאמר לו יהושע יעכרך ה׳ היום הזה ודרשו רז׳׳ל היום הזה א
אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא הנה חלק רשעים הע
העמיקו שחתו יותר והיו ראוין לעונש חמור והוא אבדן הג
הגוף מן העולם הזה גם הנפש מן העולם הבא ואעפ׳ שלא ז
זכו להיות להם חלק לעולם הבא והוא עולם הנשמו׳ שלאחר
המיתה מיד באים הם לתחית המתים שכן דרשו רז׳׳ל ל
לעתיד לבא חוזרין שנ׳ ה׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ׳׳
נסו לקולם נראה מזה כי כמו שהיו יורדין ונבלעין בארץ ה
היו צועקים על נפשם אולי היו אומרים משה אמת ותורתו
אמת כמו שהזכירו רז׳׳ל במעשה דההוא טייעא אמר רבה ב
בר בר חנה זמנא חדא הוה אזילנא בארחא אמר לי ההוא
טייעא תא אחוי לך בליעי דקרח חזאי תרי בזעי דהוה נפיק
קוטרא מניהו שקל גבבא דעמרא אמשיה מיא ואותביה
בריש רמחא התם ואחרך אמר לי אצית מאי שמעת ושמעי
דהוו אמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והם בדאין ׳ וידוע
כי כן משפט הרשעים בגיהנ׳ לצעוק מתוך היסורי׳ ולהצדי׳
עליהם את הדין ועל כן נקרא גיהנם גיהמין בו ׳׳ ואש
יצאה מאת ה׳ מדותיו של הקבה׳ מדה כנגד מדה קרח בקש
מעלה רמה שאינ׳ ראויה לו ובא בזה כנג׳ השם ית׳ לפיכ נדון
בירידה הוא והנסכמים עמו וכענין שדרשו רז׳׳ל ומכמות הג
הגיא כי ענינו של קרח אב לכל המתגאים המבקשים ליטו׳
שררה שלא כדין גם בכאן בעונש השרפה היתה מדה כנגד מ
מדה כי חמשים ומאתים אלה שהיו בבורות באו להקריב ק
קטרת על גבי האש ומחתותיהן בידיהן ועל כן נדונו באש ו
ועליהם אמר דוד עה׳ ותבער אש בעדת להבה תלהט רשעי׳
את מחתות החטאים האלה בנפשותם הוסיף בנפשות לענין
שרמזתי לך למעלה ׳׳ ולא יהיה כקרח וכעדתו ׳ מכאן
הוכיחו רבותינו ז׳׳ל כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו ובאר
הכתוב ולא יהיה כקרח וכעדתו מן הנבלעים והנשרפים רק
שילקה בצרעת זהו כאשר דבר ה׳ ביד משה לו רמז על תת
החולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה כמ
בצרעת בידו דכתיב ויאמר ה׳ לו עוד הבא נא ידך בחיקך ׳
וילונו כל עדת בני ישראל אחר שנענשו בהם שני דינין ב
בליעה ושרפה מה נשאר

בהנשאר להם להתלונן שלא יאמינו בענין אמונה שלמה א
אבל הרמבן זל׳ כתב הנכון לפרש כי אחר השרפה היו מאמ
מאמינים בכהנת אהרן שכבר יצאה אש מלפני ה׳ ותאכל ק
קרבנותיו אבל היו ישראל חפצים שיהיו הבכורות משרתי ה
המשכן במקום הלוים ולא ירצו בחליפין שיעשו בהן כי היו
חפצים שיהיה לכל השבטים חלק בעבדת בית ה׳ ועתה
יתלוננו אתם המתם את עם ה׳ שנתת העצה הזאת שיקריבו
קטרת ככהנים והם היו ראוין לעבודת לויה לא שיהיו כב
ככהנים מקריבי קטרת וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי ע
עכ״ כי יצא הקצף מלפני ה׳ החל הנגף מלאך יש ששמו קצ
קצף ענף וכח נמשך ממדת הדין ולכך החל הנגף ומשה היה
נזכירו ממתן תורה והוא שדרשו בתנחומא בפסוק לך רד כ
כיון שעשו את העגל פגעו בו מלאכי חבלה חמשה ואלו הן
אף וחמה וקצף והשמד וחרון כיון שהזכיר ג׳ אבות נגערו מ
ממנו ג׳ נשארו אף וחמה וזהו שאמ׳ כי יגורתי מפני האף וה
והחמה אמר לו עמוד אתה באחת שנא׳ קומה ה׳ באפך ואני
באחת שנא׳ לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמ
חמתו מהשחית ׳ ומה שאמר ויעמד בין המתים ובין החיים
נראה לי שאלו אמר בין המתים והחיים היה משמע שהיו ה
המתים לפניו ואין חיים ביניהם והחיים לאחריו ואין מת ב
ביניהם ועמד אהרן באמצע אבל עתה שאמר בין המתים וב
ובין החיים ודרה כי היו המתים לפניו ואחריו ובין החיים לפ
לפניו ואחריו והוא באמצע וזהו לשון ויעמד בין המתים וב
ובין החיים וזה היה כשבא ונתן הקטרת כי אז נעצרה הם
המגפה כיד ונשארו ישראל כמו שמצאם חי שחיה מוצא ב
בין המתים לא היה מת ומת שהיה בין החיים לא היה נעקר
ונלכוד מזה כי מתחלה קודם בואו היה המלאך משחית ומ
ומחבל את הכל ממית את החיים ועוקר את המתים וכן תמ
תמצא במדרש תנחום׳ מהו החל אמ׳ ר׳ יהוד׳ בר סימון היה
המלאך נוטל על תדר ולא היה מניח לא מת בין החיים ולא
חי בין המתים אלא על הדר שנא׳ והנה החל הנגף בעם כד
כדא׳ מהחל חרמש בקמה כשם שהקוצר קוצר על תדר עכ׳
וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה כ
כבר העיר הכתוב כי מיד שבא אהרן ונתן הקטרת מיד ת
ותעצר המגפה קודם שישוב אל פתח אהל מועד ואם כן ל
לכה הוצרך פסוק זה אלא למדך שכפגו אהרן למלאך ל
להוליכו לפני משה פתח אהל מועד וכן דרשו רזל מצא א
אהרן למלאך עומד ומחבל עמד כנגדו ולא היה מניחו לח
לחבל אלא ויעמד ,בין המתים ובין החיים אמר לו אהרן מ
משה שלחני אמר לו המלאך אתה שלוחו של ב
בשר ודם ואני שלוחו של הקבה׳ אמר לו אהרן הרי הקבה ון
ומשה פתח אהל מועד נלך אצלם לא השגיח המלאך עד ש
שעצרו אהרן במתניו והוליכו לשם שנא׳ וישב אהרן אל מ
משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה ׳ אמר רבי יצחק
מלמד שהוליכו פתח אהל מועד ועצרו לשם זהו פתח אהל
מועד והמגפה נעצרה בשבא ליפטר מן העולם מה כתוב ב
ברך ה׳ חילו ופעל ידיו תרצה זהו הקטרת שבידו שכפף את
המלאך ,ועצרו במתניו להודיעך כמה הקטרת חביבה עכ׳ב

בתנחומא ״ כי מטה אחד לראש בית אבותם ׳ כלומר אעפ׳
שנחלק השבט לכהנים ולוים מטה אחד לראש בית אבותם
והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשכתי מעלי ׳
הכתוב הזה יורה כי עדין היו מתלוננים אחר שנעשו בהם ג
ג׳ שפטים בליעה ושרפה ומגפה ועל כן הוצרך השי׳ לעשות
להם אות פריחת המטה אחר שלשת השפטים האלה כי ב
בליעת קרח וחבריו היה אות ומופת שהקבה׳ פסל הבכורות ש
שהרי קרח בכור היה וכמו שבארתי למעלה והשרפה למ
למקריבי הקטרת אות על הכהנה שהקבה׳ בחר באהרן ל
להיות כהן גדול ולהקטיר לפניו ועל כן נשרפו מקריבי ה
הקטרת ויותר הוא לבדו ועל התלונה שעשו שלא היו רוצים
בחליפין בא להם עונש המגפה ועדין היו מתלוננין אחרי ה
המגפה שנאמ׳ והשכתי מעלי את תלונות וגו׳ ועל כן הוצרך
אות פריחת המטה להורות צמיחת פורענות לכל החולקים ו
והיה לאות על הלויה כי הקבה׳ בחר בלוים תחת הבכורות וז
וזהו שאמר הכתוב לבית לוי למדך הכתוב שפריחת המטה ה
היה אות ומופת על הלויה והנה נתבאר בכל האותות האלה
כי נבואת משה אמתית וקיימת ונשתברו דברי החולקים המ
המסתפקים בדברי משה האומרים עליו כי הוא היה עושה
המעשי׳ מדעתו ואז ידעו בברור כי הכל מאת השם ית׳ ומטה
אהרן בתוך מטותם ׳ שלא יאמרו לפי שהניחו לצד השכינה
פרח והנה פרח מטה אהרן לבית לוי שהוא מטה בית לוי ״
ויוצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים ׳ מה שגמל שקדים ול
ולא פרי אחר לפי שהוא פרי מבכר וממהר לצאת משנה ל
לשנה יותר משאר פירות ומפני זה נקראו שקדים מלשון
שקדיה כי שוקד אני על דברי לעשו׳ והפרי הזה מר מתחלתו
וכן לשון זה של שקדים נזכר על מדת הדין לעולם ׳ ויגמול
שקדים מקל שקד אני רואה כלומר ענף עם השקדים שבו
שהם מרים רמז על פורענות ועל מרירות מדת הדין הם
המתוחה בחרבן בית המקדש על ידי נבוכד נצר שכן אמר
גב׳ סיר נפוח אני רואה ופניו מפני צפונה וכן כתוב מפורש
וישקד ה׳ על הרעה ואם כן המטה הזה שגמל שקדים מתוך
שם הפרי ומהירותו וטעמו אנו למדין שכל המערער על הכ
הכהונה הקבה׳ ממהר להפרע ממנו ומותח כנגדו מדת הדין
כמו שמצינו בעזיהו המלך ששלח ידו להקטיר קטרת במקו׳
כהן וכתיב בו והצרעת ,זרחה במצחו ״ ויראו ויקחו איש מט
מטהו ׳ כי הכיר כל אחד מהם מטהו מתוך
שכתוב בו את שמו ׳ הן גוענו ׳ די לנו שגוענו ואבדנו והנה
כל הקרב אל משכן ה׳ ימות וכפל הקריבה שהזכיר יב׳ אחר
קריבה לומ׳ כל מי שיקרב אל האהל יותר מחברו ימות כמות
השרופים ״ ומי יתן ותמנו לגוע אז אמר השם ית׳ לאהרן
שמנהו נשיא על שבט לוי להזהיר שלא יכשילו הלוים את י
ישראל ויתכן לפרש הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו שבאר הכ
הכתוב שלשת השפטים הנעשים במחלוקת הזה הבליעה ות
והשרפה והמגפה וכמו שבארתי כבר ויאמר הן גוענו בש
בשרפה אבדו בבליעה הוא שכתוב ויאבדו מתוך הקהל כ
כלנו אבדנו במגפה שהיו המתים במגפה יד׳ אלף ושבע מ
מאות וכן תר׳ גם אנקלוס הא מננא קטלת חרבא הא מננא
בלעת ארעא הא מננא דמיתו ׃

במותנא תרגום נועגו קטלת חרבא והוא כנוי לאש ש
שיצאה מאת ה׳ שהוא מדת הדין וכן חרבו של הקב״ה היא מ
מדת דינו בענין שנא׳ יפקד ה׳ בחרבו הקשה וגו׳ ׃ תשאו
את עון כהנתכם ׃ אם לא תשמרו הכהנה העון עליכם
ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות כלומר אתם תהיו לפני
אהל העדות כלומר אתם תהיו לפני תמיד ודרשו בספרי הכ
הכהנים היו מכפנים והלוים מבחוץ כלומר
לשמור אותו וללכת כלילות סביבותיו דרך כבוד ומעלה ׃
ולא ימותו גם הם גם אתם מכאן שאין הכהנים רשאין לבא
בעבדת הלוים ולא הלוים בשל כהנים ואף הכהנים והלוים
בעצמם מעבדה לעבדה אלא כענין שכתוב איש על עבדתו
וכו׳ וכן דרשו בספרי אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יק
יקרבו הרי אזהרה ׃ ולא ימותו הרי עונש מכאן שאין
הכהנים נכנסין לתוך עבודת הלוים ולא הלוים בתוך עבדת ה
הכהנים תל׳ גם הם מעבדה לחברתה מנין תל׳ גם אתם ובבר
בקש ר׳ יהושע בן חנניה להגיף דלתות ואמר לו רבן יוחנן חז
חזור לאחוריך שאתה מן המשוררים ואין אתה מן השוערי׳
ושמרו את משמרת אהל מועד והשמירה לגדולה ומעלה כמ
כמו שאמרו אינו דומה פלטרין שיש עליה שומרי׳ לפלטרין
שאין עליה שומרים ׃ עבדת מתנה אתן את כהנתכם ׃ עבדת
הכהנה שאני מטיל עליכם אינה עבדת זלזול אלא עבדת ג
גדולה ומתנה ממני לכם לפי שהיא לכם כבוד ותפארת מלבד
מה שאתם מתפרנסים בה ׃ ומה שחזר והזר הקרב יומת כ
כלו׳ הזר מהכהנים ואפי׳ לוי ועולת שמואל שהוא לוי
הוראת שעה היתה כמעשה גדעון המנשי וגם הפרש׳ הזו מ
מורה כי במדבר סיני היה כשהוקם המשכן ונבחרו הלוים ונ
ונפסלו הבכורות ׃ וידבר ה׳ אל אהרן ואני הנה נתתי לך את
משמרת תרומותי כאן קיים לו הכהנה אחר שבאו עליה ע
עוררין ומשל למה הדבר דומה למלך שנתן שדה לאוהבו ו
ולא כתב ולא חתם לו השטר ובא אחד וערער עליו אמר לו
המלך כל הרוצה לערער יערער הנני כותב וחותם לו וכאן נ
נתנו לו כ״ד מתנות כהנה וכך דרשו רז״ל בפרק הזרוע כ״ד מ
מתנות כהונה הן וכלן נתנו לאהרן ולבניו בכלל ופרט וב
וברית מלח כל המקיימן כאלו קיים כלל ופרט וברית מלח ו
וכל העובר עליהן כאלו עובר על כלל ופרט וברית מלח ואלו
הן עשר מתנות בבית המקדש ועשר בגבולים וארבע
בירושלם ׃ עשר במקדש ׃ חטאת בהמה וחטאת העוף
אשם תלוי זבחי שלמי צבור לוג שמן של מצורע שתי הלחם
לחם הפנים שירי מנחו׳ מותר העומר ׃ ארבע בירושלם ׃
בכור ׃ בכורים ׃ איל נזיר עורות קדשים ׃ עשר בגבולין
תרומה תרומת מעשר ׃ חלה ׃ ראשית הגז ׃ מתנות ׃ פדיון
הבן ׃ פדיון פטר חמור ׃ שדה אחזה ׃ שדה חרמין ׃ גזל הג׳ ׃
בקדש הקדשים תאכלנו ׃ קדש הקדשים אינו מקום אכילת
הקרבנות שהרי במקום הארון הוא לפנים מן הפרכת כענין
שכתוב והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים
ואין בקדש הקדשים אכילה ושתיה שאין נכנס שם כי אם כ
כהן גדול ביום הכפורים אבל באור הכתוב שת
שתאכלנו בקדושה חמורה שלא תנהוג בו מנהג קדשים

קלים אלא שיהיה אצלכם קדש קדשים א׳ כאמר שהזכיר ק
קדש הקדשים על אהל מועד ונקרא קדש קדשים כנגד חצר
המשכן ׃ כל חרם בישראל לך יהיה ׃ כל מי מישראל
שיחרים סתם שום דבר מנכסיו נאסר לו ולכל ישראל ויהא
לכהנים העובדים באותה משמרה ובמקום אחר הוא אומר
כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו ואם פירש לשי׳ יתננו ל
לבדק הבית ודרשו רז״ל מעשה באשה אחת שהיתה לה רחל
באתה לגזוה ובא הכהן אצלה שתתן לה ראשית הגז
כשילדה בכור נטלו כהן ראתה שהדבר כן שחטה בא כהן ו
נטל המתנות אמרה יהא בשר זה חרם נטל הכל ׃ ופדויו מ
מבן חדש תפדה ׃ יחזור אל בכור אדם ׃ ברית מלח עולם
היא לפני ה׳ על דרך הפשט ברית כרותה כי מקום המלח נ
נכרת וכהא׳ ארץ מלחה לא תשב ׃ ועל דרך הקבלה ברית מ
מלח עולם היא יאמר כי הברית מלח עולם היא כלומר קיום
הבשר והמלח עקרו מים ובכח השמש השולט עליו נעשה מ
מלח ואם כן יש בכח המלח מים ואש וכן הברית כלולה ממ
ממדת הרחמים וממדת הדין וזה סוד בת מי זהב ויבאר לנו ה
הכתוב כי הברית הזאת מלח העולם היא כלומר קיום הע
העולם כי בו יתקיים ויכרת כשם שהמלח המקום שבו נע
נעשה הוא נכרת ולא יעלה בו שום צמח וכעני׳ שכתוב ארץ
מלחה לא תשב וכתיב גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגם ה
היא מקיים׳ הדבר במליחה והנה זה דבר והפכה האחד כלול
בחברו והפעולות משתנות אבל הענין אחד ודע כי בשתי פ
פרשיות אלו הסמובות זו לזו נתבארו משפטי המתנות של כ
כהן ולוי ופרשיות אלו בא הדבר לאהרן לבדו בלשון וידבר ו
ובלשון ויאמר חקי התרומה ושאר המתנות שהן בין כלן כד׳
שהן לבית אהרן אמורים בלשון וידבר חקי המעשר לבית לוי
אמורים בלשון ויאמר בשכבר ידעת כי מדת הכהן היא תו
תורה שבכתב ומדת הלוי תורה שבעל פה ועל כן זכתה לו ת
תורה כד׳ מתנות כהנה כנגד כד׳ ספרים ותמצא בפקודי ה
הלוים שנזכר בהם על פי ה׳ מה שלא תמצא בפקודי בני י
ישראל וזה רמז למדת שהיא תורה שבעל פה ודרשו רז״ל כי
על פי הדברי׳ האלה כרתי אתך ברי׳ לא כרת הקב״ה ברית עם
ישראל אלא בשבי׳ תורה שבע״פ ופקח עיני הלב ותרא איך
באר הכתו׳ כי נחלת הכהן אני ממה שאמ׳ אני חלקך ונחלתך
והוא מדת רחמי׳ במקו׳ הזה כמו וגם אני שמעתי ונחלת הלוי
הוא המעשר שהוא רמז אל העשירית ומזה אמר ולבני לוי
הנה נתתי את כל מעשר בישראל לנחלה וכן תמצא לוי בן י
יעקב שהיה עשירי בבנים שהרי כתיב וכל אשר תתן לי עשר
אעשרנו לך אפילו מבניו נתן מעשר להקב״ה והעשירי הוא
קדש וכן ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ודרכו ר
של רועה כשהוא מבנים צאנו לדיר ורוצה לעשרן שמוציאן
אחד אחד ומי שנכנס אחרון יצא ראשון כך השבטים כש
בשהתחיל למנות מבנימן שהוא אחרון יהיה לוי עשירי
בבנים וכן תמצא בפרקי ר׳ אליעזר פר׳ ל״ז לא עשר יעקב א
אלא למפרע התחיל מבנימן שבמעי אמו ועלה לוי קדש לה׳
ועליו הכתוב אומ׳ העשירי יהיה קדש לה׳ ירד מיכאל הם
המלאך ונטל את לוי והעלהו

לפני כסא הכבוד אמר לפניו רבונו של עולם זה גורלך חח
מעשרך פשט יד ימינו וברכו שיהיו בני לוי משרתי לפניו ב
בארץ כמלאכי השרת בשמי אמר מיכאל לפני הקבה רבונו
של עולם המשרתים למלך אינו נותן להם טרף מזונם ל
לפיכך נתן להם לבני לוי כל קדש שעלה לשמו שנאמר אשי
ה ונחלתו יאכלון עכ בפרקים והנה הלוי מקודש ואמנם
הכהן מקודש יותר מכנו והדוי מפרס מעלת הכהן שיתחייב
לתת לו מעשר מן המעשר שהרי הלוים משועבדים הם לכ
לכהנים הוא שכתו ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו
והסתכל ותראה איך הזכיר הכתוב בכהן היא וכלוי הוא ב
בכל אחד ואחד הזכיר הפך מדתו אמר בכהן ברית מלח עול
היא ואמר בלוי הוא ללמדך שאין פרוד במדות אלא חבור ו
ויחוד שלם וזו כלולה בזו ומפני זה הזכיר בכאן לשון היא ה
המורה על מדת הדין מצד אחד באמרו היא ומורה על מדת
רחמים שהוא חציו ראשון של השם המיוחד ומלת הוא שה
שהזכיר בלוי מורה על מדת רחמים מצד אחד באמרו הוא
בלשון זכר ומצד אחר מורה על מדת הדין בהיותו מלל חצ
חציו האחרון של שם שהוא מדת הדין ללמדך שהאחת כ
כלולה בחבדתה ובדמיון זה תמצא ביעקב אבינו ודוד המלך
עה שהזכיר כל אחד הפך מדתו יעקב שכתוב בו תתן אמת ל
ליעקב אמר האלדים הרועה אותי ודוד עה שכתוב בו מש
משפטיך למלך תן אמר ה רועי לא אחסר והנה באר כל אח
אחד ואחד בענין הפרנסה בהפך מדתו ״ בארצם לא תנחל
דרשו רזל בארצם לא תנחל בשעת חלוק הארץ וחלק לא י
יהיה לך בתוכם בבזה ׳ אני חלקך על שלחני אתה אוכל כלו
שיזכה משלחן גבוה באותן חקים שזכתה לו תורה ולבני לוי
לפי שמצינו בכהנה והיתה לו ולזרעו אחריו שהכהנה נמ
נמשכת לזרעו של אהרן לעולם דור אחר דור אבל בלויה ל
לא מצינו לשון אחריו ואם כן מאין לנו שהלויה נמשכת לע
לעולם כמו הכהנה לכך אמר הכתו ולבני לוי ואו מוסיף על
ענין ראשון מה הכהונה לעולם שכן הזכיר בה למעלה חק
עולם ברית מלח אף הלויה חק עולם ברית מלח ״ וכפרשיו
הללו נתקיימה הכהנה והלויה לזרע אהרן אחר שנדונו הם
המערערים ונלכדו בפח מעשיהם ונפלו ממועצותיה ומפני
זה היתה פריחת המטה אות בענין שכתוב פרח מטה אהרן
לבית לוי כמו שהזכרתי למעלה והפריחה הוא סימן מהירות
וצמיחות פורענות לכל מערער כשם שמצינו בעזיהו וכן מ
מצינו בכתובים שהפריחה היא סימן מהירות בין לפורענות
בין לשכר לפורענות הוא שכתוב בפרוח רשעים כמו עשב ל
לשכר שכן נאמר בזמן הגאלה פרוח תפרח ותגל אף גילת ר
רנן כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל והשרון המה יראו כב
כבוד ה הדר אלדינו וכתיב אהיה כטל לישראל יפרח כש
כשושנה ויך שרשיו כלבנון וכן אמר שלמה עה וכעלה צ
צדיקים יפרחו וכן אמר דוד אביו עה צדיק כתמר יפרח ב
כארז בלבנון ישגא שתולים בבית ה בחצרו אלדינו יפריחו
בני שמור אמרי ומצותי תצפון אתך ״ שמור מצותי וחיה

זאת חקת התורה

ותורתי כאישון עיניך ״ שלמה המלך עה ידבר תמיד בספר
משלי בשם החכמה וקרא כל המצות שבתורה שהן תריג אם
אמרים ומצות וכן קראן דוד אביו עה אמרות הוא שאמר א
אמרות ה אמרות טהורות המצות כלן על ג חלקים מצות מ
מקובלות ומצות מושכלות ׳ ומצות שאין טעמן נגלה ומבוא
מצות מקובלות הן המצות שאין האדם מוצאם בשכלו בלתי
קבלה כמצות התפילין והציצית והמילה והסכה והשופר ו
והלולב וכיוצא בהן והנה כלן הן מצות אלדיות והן הנקרא
עדות לפי שהן עדות גמורה על האלדות ועדות גמורה על ח
חדוש העולם כמצות השבת והשמטה והיובל ומזה יקרא ת
החלק הזה בכתובים עדות ואדברה בעדותיך וגו גם עדותיך
שעשועי ״ מצות מושכלות הן המצות שהאדם ימצאם יבש
בשכלו אלו לא נתנה התורה כענין הגזל והאונאה והרציחה
והגנבה וכיוצא בהן ומצות הללו יקראם הכתוב משפטים ׳
מצות שאין טעמן נגלה ומבואר הן מצות הכלאים ובשר בח
בחלב ושעיר המשתלח ופרה אדומה ואלה יקראם הכתוב ח
חקים וזהו שנזכר במשנה תורה וכי ישאלך בנך מחר לאמר
מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה אלדינו אתכם
ואמרת לבנך עבדים היינו לפרע במצרים ויוציאנו ה וגו ב
באר הכתוב כי האלדות הזתחל להתפרסם בין האומו בצאת
ישראל ממצרים ולפי שנתפרסם בשבילנו ושעשה עמנו ל
לתפליא לכך נתחייבנו לקבל מצותיו אלה שהם ג חלקים ע
עדות וחקים ומשפטים הזכיר עדות על המצות המקובלות ו
והזכיר משפטים על המצות המושכלות והזכיר חקים על ה
המצות שאין טעמן נגלה בתורה וכן אמר שלמה עה בכאן
בני שמור אמרי על המצות המקובלות ׳ שמור מצותי וחיה
על המצות המושכלות שבהן יחיה האדם ובהן ישובו הם
המדינות ואמר ומצותי תצפון אתך על החקים שהם צפונים
ונעלמים ואין טעמן נגלה בתורה אלא שהן חקה וגזרת מלך
כענין פרה אדומה הנקראת חקה וזהו שכתוב זאת חקת הת
התורה אשר צוה ה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פ
פרה אדומה תמימה וגו נסמכה פרשה זו לפרשת מתנות כ
כהנה לפי שפרה אדומה היא טהרתן של ישראל ללמדך ש
שאף טהרתן של ישראל על ידי כהן ״ חקת התורה פירשו
המפרשים לשון חק וגזרת מלך בדבר שאין טעמו נודע ל
לבריות והן תמהין עלין כענין פרה אדומה שהיא מטהרת א
את הטמאים ומטמאת את העוסקים בעבדתה והאמת בי פ
פרה אדומה מכלל החקים שאין טעמן נגלה ונודע אבל ע
עקר לשון חקה מלשון חקיקה ירמוז לדבר החקוק ומצוייר
למעלה והנרמז לישראל בפרה אדומה ולכך נקרא חלק א
אחד מן המצות חקים נאמר כאן חקת התורה ונאמר בשעיר
המשתל והית זאת לכם לחק עול ובכלאי את חקותי השמרו

ועוד נקראים חקים מלשון גבול כענין שכתוב אשר שמתי
חול גבול לים חק עולם לא יעברנהו חקות ירח וכוכבי לאור
לילה כלומר גבולי היום והלילה וזה להורות שנעצור המ
המחשבה מלהרהר בהם ולא נעבור גבול מפני עומק השגת
וצריך אתה לדעת שיש הפרש בין חק לחקה כי המצוה הנ
הנקר את חק היא הנמשכת ממדת זכור כענין שכתוב בפסח
מצרים לחק לך ולבניך כי חק הוא מכריע וכן בספר יצירה ו
ולשון חק מכריע בנתים ובברכת מילה חק בשארו שם וב
ובתפלת יום הזכרון כי חק לישראל הוא והמצוה הנקרא׳ ח
חקה נמשכת ממדת שמור וזהו את חקתי תשמרו הנאמרת ב
בכלאים ובאשת אח והזכיר לשון שמירה וכן ושמרת את ה
החקה הזאת למועדה וכן בכאן הזכיר זאת חקת התורה וה
והיתה זאת לכם לחקת עולם ״ אשר צוה ה׳ היה לו לומר א
אשר צויתי אבל הוא כלשון ואל משה אמר עלה אל ה׳ ״
דבר אל בני ישראל ולא אמר דברו לפי שמשה הוא העקר ו
ויקחו אליך טעם אליך שיעשה כן במדבר לשעה ואחרי כן
יצוה שתהיה לבני ישראל ולגר לחקת עולם שיעשו כן לד
לדורות וכן ויקחו אליך שמן זית זך וכמו שכתבתי שם ״ פרה
אדומה תמימה ולא תמימות קומה שאם היתה נגסה כשרה כ
כשאר קדשים אלא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי ש
שערות שחורות או לבנות פסולה לכך היו לוקחין אותה כ
בדמים יקרים ״ וכתב הרמבם׳ ז״ל בהלכות פרה פרק מצות
פרה אדומה שתהיה בת ד׳ שנים או בת ג׳ ואם היתה זקנה כש
כשרה ואין לוקחין עגלה ומגדלין אותה לא מצאו פרה אלא
עגלה פוסקין עליה דמים ותהיה אצל בעליה עד שתגדיל ות
ותעשה פרה שנא׳ ויקחו אליך פרה אדומה ׳ מותר ליקח מן
הגוי פרה אדומה ואין חוששין שמא רבעה שאין אדם מפסי׳
בהמתו ״ כל המומין הפוסלין בקדשים פוסלין בפרה אדומה
שנאמר אשר אין בה מום כא ללמד שהמום פוסל בה כק
בקדשים אעפ׳ שאינה קריבה לגבי המזבח הואיל והכתוב ק
קראה חטאת יתרה פרה על הקדשים שהעבודה פוסלת בה ש
שנ׳ אשר לא עלה עליה עול ובעגלה ערופה הוא אומר אשר
לא עובד בה אשר לא משכה בעול מה עול האמור בעגלה ע
ערופה עשה בה שאר עבודות כעול אף עול האמור בפרה פ
פוסל בה שאר עבודות כעול אלא שהעול פוסל בה בין בשעת
עבודה בין שלא בשעת עבדה ושאר עבודו׳ אינן פוסלות בש
אלא בשעת עבודה ״ ביצד קשר עליה עול אעפ׳ שלא חרשה
בו פסולה הכניסה לדוש אינה נפסלת עד שידוש בה וכן כל
כיוצא בזה רכב עליה נשען עליה נתלה בזנבה עבר בה את
הנהר כפל עליה את המוסרה נתן עליה טלית אפילו כסות
של סדין פסולה אבל קשרה במוסר׳ אם היתה מורדת וצריכה
שמירה כשרה ואם לא היתה צריכה שמירה פסולה שכל ש
שאינה צריכה שמירה מטוי הוא עשה לה סנדל שלא תחליק
פרש עליה טליתו מפני הזבובין כשרה ׳ זה הכלל כל שהוא
לצרכה כשרה ולצרך אחר׳ פסולה נעשה בה מלאכה מאליה
או שעלה עליה עול מאליו אם לרצונו פסולה שנא׳ אשר לא
עובד בה ולרצונו הרי זה במי שעבד בה לפיכך אם שכן ע
עליה עוף בשרה עלה עליה זכר פסולה ואין צריך לומר ש

שהמעוברת פסולה הכניסה לפטמה בתבואה ודשה מאליה
כשרה ׳ הכניסה כדי שתינק ותדוש פסולה שהרי עשתה
לרצונו וכן כל כיוצא בזה פרה שנולד בה פסול תפדה וכן
אם מתה תפדה מפני עורה אבל לא להאכיל בשרה לכלבים
נשחטה לשם חולין אינה מכפרת לקחו פרה מצא אחרת נ
נאה הימנה הרי זו תפדה אעפ׳ שאי׳ בה מום אף כהן הדיוטן
כשר לפרה כשרפתה שנאמר ונתתם אותה אל אלעזר הכהן
קבלת חכמי׳ היא שזו היתה מצותה בסגן אעפ׳ שעדין אהרן
קיים ושאר הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט נשרפות
בד׳ בגדי כהן הדיוט ׳ אין שורפין את הפרה אלא חוץ להר
הבית שנא׳ והוציא אותה אל מחוץ למחנה חוץ להר הבית ל
לג׳ מחנות וכהר המשחה היו שורפי׳ אותה ושחט אותה לפניו
זר שוחט ואלעזר רואה אותה שלא ישחט דבר אחר עמה ול
ולא יתעסק עמה במלאכה אחרת שנ׳ ושרף את הפרה לעיניו
שיהיו עיניו בה עד שתעשה׳ אפר ״ ולקח אלעזר הכהן מד
מדמה באצבעו שלא יקבל דמה בכלי אלא שוחט בימין ומ
ומקבל הדם בשמאלו ומזה באצבעו הימנית מן הדם שבכפו
השמאלית שבע פעמי׳ ומכוין בהזאותיו ממקומו כנגד פתח
אהל מועד וצריך שיהא רואהו משם שנא׳ והזה אל נכח פני
אהל מועד ׳׳ גמר מלהזות מנקה ידיו בגופה של פרה ויורד מ
מן המערכה ומצית את האש והכהן עומד מרחוק ומשמר ל
לה עד שיצית האור ברובה ותבקע בטנה ואחר כך נוטל׳ ע
עץ ארז ואזוב אין פחות מטפח וצמר צבוע ב תולעת משקל
חמש סלעים ואומר לעומדים שם עץ ארז זה עץ ארז זה ש
שני תולעת זה שני תולעת זה ג׳ פעמים על כל דבר ודבר והם
אומרים לו הן הן שלשה פעמים על כל אחד ואחד וכל כך ל
למה לפי שמיני ארזים הן ז׳ ומיני אזוב ארבעה והצבוע
אדום יש שצובעין אותו בפואה ויש שצובעין אותו בתולעת
הנקרא גראנה והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר ד
דומין לגרעיני החרובין והתולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מ
מהם לפיכ׳ מודיע לכל ומגלה להן שאלו הן המינין האמורין
בתורה והאזוב האמור בתורה הוא האזוב שאוכלין בעלי ב
בתים ומתבלין בו הקדרות וכורך האזוב עם הארז בלשון של
שני ומשליך לתוך בטנה שנא׳ אל
תוך שרפת הפרה לא קודם שיצית ברובה של
פרה ולא אחר שנעשת אפר עמדה שרפתה חובטין אותה במ
במקלות היא וכל עצי המערכה שנשרפה כהן וכוברין הכל
בכברות וכל שחור שאפשר שיבתת ויהיה אפר בין מבשרה
בין מן העצים כותשין אותו עד שיעשה אפר ׳ המים
שנותנין בהן אפר הפרה אין ממלאין אותן אלא בכלי מן ה
המעינות הנובעים ומן הנהרות המושכין שנאמר ונתן עליו
מים חיים אל כלי ונתינת אפר פרה על המים שנתמלאו הוא
הנקרא קדוש והמים הללו משנתן בהן האפר נקראין מי חט
חטאת והן הן שקראן הכתוב מי נדה מעלות יתרות עשו בט
בטהרת חטאת זה שהאדם הטהור אפילו טבל לקדש ועמד
ומשמש על גבי המזבח אינו טהור לחטאת לא לשריפתה ול
ולא למלוי המים ולא לקדשן ולא להזות עד שיטבול לשם
חטאת ואחר

כך יהיה טהור לחטאת וכן הכלים אפילו מזרק שבעזרה א
אינו טהור לחטאת עד שיטבילוהו לשם חטאת רבי יוחנן בן
גודגדא היה אוכל בטהרת הקדש כל ימיו והיתה מטפחתו ב
כמדרס הזב לענין חטאת וכיצד מטהרין טמאי מת במי נדה
לוקח אדם טהור ג׳ קלחין של אזוב ואוגדן אגדה אחת בכל
בד ובד גבעול אחד וטובל ראשי גבעולין במי נדה שבכלי ו
ומתכוין ומזה על האדם או על הכלי ביום הג׳ וביום ז׳ אחר
שהנץ החמה וכיון שנגע כל שהו ממי נדה בכל מקום מעור
בשר של טמא עלתה לו הזאתו אפילו נפלה ההזאה על ראש
ראש אצבעו או על ראש שפתו אבל אם נגעה בלשונו א
אינה כלום אעפ״י שהלשון היא כאברים הגלוי לענין טומאה
אינה כאברים שבגלוי לענין הזאה וטבילה עכ״ל לשון הרב ז״ל
מספר טהרה בהלכות פרה אדומה ״ ועל דרך המדרש והוא
כתוב בפירוש רש״י ז״ל ויקחו אליך פרה אדומה ויקחו אליך מ
משלהם כשם שהם נשתתפו בעון העגל ופרקו נזמי הזהב כ
כדכתיב ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב כך ישתתפו לכפרה
ויביאו משלהם פרה משל לבן שפחה שטנף פלטרין של
מלך אמ׳ תבא האם ותקנח צואת בנה כך תבא פרה ותכפר
על מעשה העגל ״ אדומה על שם שהחטא קרוי אדום אם
יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ״ תמימה על שם שהיו
ישראל תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליה׳
ויחזרו לתמימות ״ לא עלה עליה עול כשם שפרקו מעליהם
עול מלכות שמים ״ אל אלעזר הכהן כשם שנקהלו על אה
אהרן הכהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה העגל לא נתנה
לו עבדה זו שאין קטיגור נעשה סניגור ״ ושרף את הפרה
כשם שנשרף העגל ״ עץ ארז ואזוב ושני תולעת ג׳ מינין כנ
כנגד ג׳ אלפים שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות ו
ואזוב נמוך מכולן סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל עצ
עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו ״ למשמרת כשם שפשע ה
העגל שמור למשמרת לכל הדורות לפורענות שאין לך פק
פקידה שאין בה מפקידת העגל שנ׳ וביום פקדי ופקדתי ע
עליהם חטאתם וכשם שהעגל טמא כל העוסקין בו שע״ז מט
מטמאה היא דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים
וכתיב תזרם כמו דוה צא תאמר לו כך פרה מטמאה כל הע
העוסקים בה וכשם שנטהרו באפרו שנא׳ ויטחן עד אשר ד
דק ויזר על פני המים כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטא׳
ונתן עליו מים חיים אל כלי ״ ובמדרש פסיקתא פרה אדומה
תמימה פרה זו מצרים שנא׳ עגלה יפיפיה מצרים ״ אדומה
זו בבל שנאמר אנת הוא רישא די דהבא ״ תמימה זו מדי
דאמר ר׳ חייא בר אבא מלכי מדי תמימים היו אין להקב״ה ע
עליהם אלא ע״ז שקבלו מאבותיהם בלבד ״ אשר אין בה
מום זו יון אלכסנדרוס מוקדון כד חזי לשמעון הצדיק קאי
על רגלוהי אמר בריך אלדיה דשמעון הצדיק אמרו ליה בני
פלטין דידיה מקמיה יהודאי את קאים אמר להו כד אנא נ
נחית לקרבא דמות דיוקניה אנא חמי ונצח ״ אשר לא עלה
עליה עול זו מלכות אדום שלא קבלה עליה עולו של הקב״ה
ולא די שלא קבלה עולו אלא שהיא מחרפת ומגדפת שנ׳ מי
לי בשמים וגו׳ ״ ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה
וגו׳ שהוא עתיד לדחוף את השר שלה ממחיצתו ״ ושחט

אותה לפניו כי זבח לה׳ בבצרה וטבח גדול וגו׳ אר׳ ברס של״ח
גדול בארץ אדום ״ ושרף את הפרה לעיניו ההד׳ ויהיבת ל
ליקידת אשא ״ את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה
ישרוף ״ היא ודוסטיה ואסטרטליטיה שנא׳ הוניך ועזבוניך
מלחיך וחובליך מחזיקי בדקך ועורבי מערבך עכ׳ ״ ובמדרש
תנחומא ויקחו אליך פרה אדומה אמר הקב״ה למשה אליך פ
פרה לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחרים חקה דאמר רבה
הונא כתיב כי אקח מועד אני מישרים אשפט וכתיב והיה ב
ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון דברים המכוסין מב
מכם בעולם הזה עתידין להיות צפויין לכם לעולם הבא כה
כהדין סמיא דצפי שנאמר והולכתי עורים בדרך לא ידעו ב
בנתיבות לא ידעו אדריכם אלה הדברים עשיתים ולא ע
עזבתים אעשם לא נאמר אלא עשיתים שכבר עשיתים לר׳
עקיבא וחבריו ״ דא׳ דברים שלא נגלו למשה נגלו לר׳ עקיב׳
וחבריו וכל יקר ראתה עינו זה רבי עקיבא אמר שלמה כל ז
זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני אמרתי
אחכמה זה שכתוב ויתן אלדים חכמה לשלמה וכתיב ותרב
חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים ומה
היתה חכמתן של בני קדם שיודעים במזלות וערומים ב
בחכמת הטיאר הוא עוף שדרשו עליו כי עוף השמים יוליך
את הקול אמר רשב״ג בשלשה דברים אוהב אני את בני מז
מזרח שאין נושקין בפה אלא ביד וכשחותכין בשר אין ח
חותכין אלא בסכין וכשנוטלין עצה אין נוטלין אלא בשדה
שנא׳ וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו ומה
היתה חכמתן של מצרים את מוצא בשבקש שלמה לבנות ב
בית המקדש שלח אצל פרעה נכה אמר לו שלח לי אומנין ב
בשכרן שאני מבקש לבנות בית המקדש מה עשה כנס כל א
אצטרגולין שלו צפו וראו בני אדם שעתידין למות באותה
שנה ושלחם לו כשבאו אצל שלמה צפה ברוח הקדש שהם
מתים באותה שנה נתן להם תכריכיהן ושלחם אצלו ואמר
לו לא היה לך תכריכין לקבור מתיך הרי לך הם ותכריכיהן
ויחכם מכל האדם מאדם הראשון ומה היתה חכמתו של א
אדם הראשון את מוצא שבשעה שבקש הקב״ה לברוא את
האדם נמלך במלאכי השרת ואמר נעשה אדם בצלמנו כ
כדמותנו אמרו לפניו מה אנוש כי תזכרנו אמר להם אדם
שאני רוצה לברא חכמתו מרובה משלכם מה עשה כנס כל
בהמה חיה ועוף והעבירן לפניהם אמר להם מה שמותן של
אלו לא ידעו כיון שברא אדם העבירן לפניו אמר לו מה ש
שמותן של אלו אמר לזה נאה לקרותו ארי ולזה שור ולזה ס
סוס ולזה חמור ״ ולזה גמל שנא׳ ויקרא האדם שמות
לכל הבהמה והנה הם שמות מושכלות שהשכיל בחכמת הא
האותיות לקרוא השמות כפי טבעי הבריות בגבורה וקלות ו
ואכזריות ותמות וכבר הזכרתי זה בסדר בראשית אמר לו ו
ואתה מה שמך אמר לפניו אדם שנבראתי מן האדמה אמר
לו הקב״ה ואני מה שמי אמר לו ה׳ אמר לו למה אמר לפניו
שאתה אדון כל בריות דכתיב אני ה׳ הוא שמי שקרא לי אדם
הראשון הוא שמי שהתניתי לבין בריותי מאיתן האזרחי זה
אברהם שנא׳ משכיל לאיתן האזרחי והימן זה משה שנאמר
בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף שנ׳ ויכלכל יוסף אמרו

המצרים כלום מלך עלינו עבד זה אלא בחכמתו מה עשו ת
הביאו שבעים פתקין וכתבו בהם ע׳ לשון והניחום לפניו וק
וקרא כל אחד ואחד כלשונו ולא עוד אלא שהיה מדבר ב
בלשון הקדש שלא היו הם מבינים שנ׳ עדות ביהוסף שמו
ודרדע זה דור המדבר שהיו כלן בני דעה · בני מחול בנים
שמחלה להם שכינה עון העגל ·· וידבר שלשת אלפים משל
ויהי שירו המשה ואלף אמ׳ר שמואל בר נחמני חזרנו על כ
כל המקראות ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמנה
מאות פסוקים אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שאמר הביא ע
עליו כך וכך טעמים כך וכך משלים ·· וידבר על העצים
אמר מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שב
שבנמוכים בעץ ארז ואזוב על ידי שהגביה עצמו כארז לק
לקה בצרעת וכיון שהשפיל עצמו כאזוב נתרפא ונטהר ב
באזוב וידבר על הבהמה והעוף אמר מפני מה בהמה נתרת
בשני סימנין ועוף בסימן אחד על שהבהמה נבראת מן הי
היבשה שנא׳ תוציא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וח
וחיתו ארץ ועוף נברא מן המים שנאמר ישרצו המים וגו׳ או
מן הרקק נברא ועל הרמש אמר מפני מה שמנה שרצים שב
שבתורה הצדן והחובל בהן בשבת חייב ושאר שרצים פטור
מפני שיש להן עורות ועל הדגים שאינן טעונין שחיטה ש
שנאמ׳ הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים יאסף להם
הנך בשחיטה והנך באסיפה אמר שלמה עה׳ בכל אלה עמ
עמדתי ובפרה אדומה לא עמדתי אמרתי אחכמה והיא רח
רחוקה ממני והיא רחוקה בגימטריא פרה אדומה ומצינו ש
שנעשו תשע פרות אדומות משנצטוו במצוה זו עד שחרב ה
הבית בשניה ראשונה עשה משה שניה עשה עזרא ושמעון
ויוחנן עשו שתים ושביעית שרף אליהועיני ושמינית שרף
חנמאל ותשיעית שרף ישמעאל בן פאבי עשירית עתיד לש
לשרוף מלך המשיח במהרה בימינו זהו שאמר הכתוב מי ב
כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו
ישונא ·· מי כהחכם זה הקבה׳ שנאמ׳ ה׳ בחכמה יסד ארץ ··
ומי יודע פשר דבר זה הקבה׳ שפירש התורה למשה · חכמת
אדם תאיר פניו אמר רבי יודן גדול כחן של נביאי׳ שמדמין
דמות גבורה של מעלה לצורת אדם שנא׳ ואשמע קול אדם
בין אולי · ר׳ יהודה בר׳ סימון אמר מהכא ועל הכסא דמות כ
כמראה אדם עליו מלמעלה · ועוז פניו ישונא שהוא מש
משתנה ממדת הדין למדת רחמים על ישראל כך דרשו ב
בתנחומא ועוד דרשו ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם
וכתיב בהם חקה · אשת אח · כלאים · שעיר המשתלח · פרה
אדומה · אשת אח דכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה וכתיב
בה ושמרתם את כל חקותי ואם מת בלא בנים ולא נתן לה ג
גט יבמה יבא עליה · כלאים שנא׳ לא תלבש שעטנז וסדין
בציצית של תכלת שהוא של צמר מותר · שעיר המשתלח ד
דכתיב והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו הוא עצמו
הולך למיתה ומכפר לאחרים וכתיב והיתה זאת לכם לחקת
עולם ·· פרה אדומה דתנן כל העוסקים בפרה מתחלה ועד
סוף מטמאים בגדים והיא עצמה מטהרת הטמאים וזש״ה מי

יתן טהור מטמא לא אחר כגון אברהם מתרח חזקיהו מאחז
מרדכי משמעי ישראל מאומות העולם העולם הבא מן הת
העולם הזה מי עשה כן מי צוה כן מי גזר כן לא יחידו של ע
עולם · תמן תנינא בהרת כגריס באדם טמא והוא כחצי פול
ואם פרחה בכלו טהור עכ׳ באר לנו המדרש הזה החדוש ה
הגדול הנמצא בד׳ מצות אלו שנקראו חקות אשר לב כל חכם
קטן מהכיל דעות נשגבות שבהן ויצר הרע מתפתה אחריה׳
וכ״ו במצות פרה שיש לתמוה ע״ה שהיא בעצמותה וגופה
כוללת דבר והפכו טומאה וטהרה שהיא מטמאה כל הע
העוסקין בה והיא מטהרת הטמאים באפ״ה ואפילו הכי א
אבות הטומאה כגון חרב וכל שאר מיני מתכות שנגעו במ
במת הרי הן טהרין מטומאתן בהזאת שלישי ושביעי והיאך
אפשר להמצא טהרה מתוך טומאה ומי יוכל להוציא טהור
מטמא ולכך הביא פסוק מי יתן טהור מטמא וכן נגע הבהר׳
שהאדם טמא כשיעור חצי פול שיהיה במקום אחד מגופו ו
ואם ישוב כל גופו בהרת מראשו ועד רגליו הנה גם זה פלא
ודבר תמה והוא גם כן טהור מטמא וכן במסכת נדה פק׳ מ
מי יתן טהור מטמא זה חלב מן הדם דם האשה נעכר ונעש׳
חלב ומטעם זה יסד הקליר בסלוק פרשת פרה שא׳ המת
בבית הבית טהור יצא מתוכו הבית טמא וקרא לבטן האשה
בית והוא פירוש מה ששנינו במסכת חולין פרק המקשה ה
האשה שמת ולדה בתוך מעיה והושיטה החיה את ידה ונגע׳
בו החיה טמאה טומאת שבעה והאשה טהורה עד שיצא הו
הולד · ועל דרך הקבלה פרה אדומה רמז לתורה שבעל פה
מדת הדין הקשה שהיא הגורמת כל טומאה והנה עבדה זו
מסורה ביד אלעזר כדי שתעשה על כונתו למדת הדין הקש׳
ולא יחשבו מחשבה רעה בעבור שהוא נשחטת בחוץ ועל כ
כן הקדים ואמר זאת חקת התורה כלומר זאת המצוה הם
המחודשת שאתה רואה שצריכה תורה לעשותה חוץ למקד׳
אל החשוב שתהיה הכונה חוץ להקבה׳ חו׳ כי נחקקת היא מן
התורה היא תורה שבעל פה והיא מדה ששית ואעפ׳ שענין
הפרה עמוק עמוק מי ימצאנו במדה ששית תמצאנו כי היא
הגורמת כל טומאה וכן הטומאה מתפשטת עד שש מעלות ו
וכמו שאבאר בסמוך ·· והמדה הזאת הששית היא מדתו של
יצחק העקודה ממדת החסד הסוד ויעקד את יצחק בנו ש
שאלמלא כן תחייב את העולם כדין ותשרפנו בשלהבותית
ועל כן בעל הרחמים יתע׳ אשר מחשבותיו אלינו הפליא לנו
העצה הגדיל תושיה כיצד יקחו ישראל מדת הדין הקשה ל
להשלימה ותחזו׳ רפה זהו לשון ויקחו אליך פרה והיא אדומ׳
והיא תמימ׳ בלי מום והוא אשר לא עלה עליה עול השעבוד
בשאר המדות אשר למטה ממנה שכן בית המקדש נק׳א ב
בית קדשנו ותפארתנו וכתי׳ ויתן לשבי עוזו ותפא׳תו ביד צ
צר והכרובים גלו עם שאר הכלים ולא מצינו בהם גניזה כי
אם במנורה ובארון אבל זו שלמעלה מהם נקראים בתי גנזי
וכבר הזכרתי זה בסוף בראשית והבן זה ·· ומה שהיתה
נשחטת חוץ למקדש מפני שהיא להעבי׳ רוח הטומאה ולכך
מטהרת הטמאים במים חיים אל כלי כי כן הטהרה נשפעה
ממדת החסד שהיא למעלה ממדה

זו נירמת כל טומאה וצריך שתשכיל כי קצת ממשכילי
האמת נסתפק להם במה שנעשת חוץ למקדש אם ה
היה להורף קדושה שתהיה קדש קדשים לגמרי ומדרגתה יו
יותר מכל הקרבנות דנ״עשים במקדש עד שאי׳ להשוחה להם
או אם היה למיעוט קדושה שהיא חול עד שאין ראוי לע
לעשותה במקום הקדש ושא״ו בזה אם היא קדש קדשים ה
היאך היא מטמאת את הטהורים ואם היא חול היאך היא מ
מטהרת את הטמאים וקצתם השיבו כי האמנם קדש קדשי׳
היא ומה שהיא מטמאה את הטהורים בעבורה הטהור יש
ישוב טמא בגשתו אל הקדש הטהור של מעלה ועל כן היא
מטמאה את הטהורים כי כל המעלות הטהורות טמאות
לה בקרבתם אליה ועל כן אמר הכתוב כל הנוגע במזבח
יקדש כלומ׳ ישרף כי הקדש הנמור ידחה מפני הקדש של
מעלה ממנו וכן הטהור הגמור נדחה מפני הטהור שלמעל׳
ממנו ״ ואמרו אש דוחה אש אש אוכלת אש והוא אש
דשכינה דאמר מר הושיט אצבעו ביניהן ושרפן כדאיתא
במסכת יומא ימה במלאכי השרת מצינו אש אוכלת אש
וכן אמרו במדרש כשעלה משה למרום הגיע עד מקום מ
מחניאל המלאך אמר לו משה עלה עד מקום סנדלפון הם
המלאך אמר לו מתיר אני שמא ישרפני אש סנדלפון
עד כאן והנה לדעת קצתם תהיה קדש קדשים לגמרי אבל
הנכון לפי מה שהזכרתי למעלה שקצתה קדש וקצתה חול ק
קצתה חול בהעבירה רוח הטומאה וקצתה קדש שהכתוב ק
קראה חטאת ולכך עשו בה מעלות יתרות על שאר הקדשי׳
ועל כן היא מטמאה את הטהורים מצד קדש שבה ומטהרת
הטמאים מצד חול שבה בהעבירה רוח הטומאה מעליהם ו
וכדי ללמוד על טעם פרה שהיא להעביר רוח הטומאה לכ
לכך הערכה הפרשה להזכיר מיד טומאת המת ושאר הט
הטומאה כי אין טומאה כעלי חיים המתי׳ אלא בסבת הכח
המבית והכח הזה נקרא רוח המושל ונקר׳ גם כן ההר הגדול
אשר לעתיד יהיה למישור בזמן מלך המשיח שישרוף העש
העשיר ת״ הנוגע במת הוא יתחטא בו במי אפר פרה ש
שהיא טהרת טמא מת ומכאן יצא המנהג שלנו ברחיצת י
ידים אחר שבאים מן המת רמז למי אפר פרה והוא גם כ ר
רמז לתחית המתים שכל העולם יהיה נזהר מן הטמאתו הו
הוא שאמר הנביא וזרקתי עליכ׳ מים טהורים וטהרתם גם
תלישת העשבים רמז לזה כי העשב לעת ערב ימולל ויבש
ובבקר יציץ על שם שכתוב יציצו מעיר כעשב הארץ ״
ולא יתחטא את משכן ה׳ טמא אם נכנס לעזרה אפילו
בטבילה בלא הזאה ג׳ ושביעי וטעמו את שמשכן ה׳ טמא
וכן לכל יבא נכורתך לכל שיבא דרכים כן בחברון שין ולמ
ולמטה כשהוא אומר כי את מקדש ה׳ טמא טעמו כאשר את
מקדש ה׳ טמא מלשון כי יקרא קן צפור ואמר משכן אעפ׳
שאין קדושתו כדושת עולם כבית עולמים ואמר מקדש
אעפ׳ שלא נמשח בשמן המשחה כמשכן והרמב״ן ז״ל פירש
כי בכאן חייב כרת על הנכנס למשכן בטומאה אפילו טבל
כיון שלא הזה עליו מי אפר פרה ולמטה שאמר מקדש׳ חייב
כרת על האוכל בשר קדש בטומאת ונגבר חייב כרת באוכל מ

מקדש׳ זכה השי״מים וטמאתו עליו ויהיה מקדש ה׳ כמו
קדש ה׳ את מקדשו ממנו והפרשה תכלול חיוב כרת על
טומאת מקדש וקדשיו ויתכן לומר כי משכן ומקדש בא
לרמוז כי בית המקדש של מטה הוא דוגמת בית המקדש ש
של מעלה וכנגדו וכהא׳ מכון לשבתך פעלת ה׳ מכון לשבתך
בכאן המשכן כנגד המקדש׳ והמונה שהוא מטמא המש כן
המקדש גם כן שהוא כנסת ישראל בית המקדש של מעלה
ועל זה כתב הרב כי את מקדש ה׳ טמא רמז למקדש המקדש
וכלומר לכנסת ישראל שהיא מקדש למקדש של מטה
ושורה שם או לכנסת ישראל שהיא מקדש למקדש של מעל׳
והוא השם המיוחד ומפני שמקדש של מטה כנגד של מעלה
לכך אמ׳ משכן ומקדש וכן כתיב בנה בניתי בית זבול לך
בית מכון כנגד זבול ופסוק מלא מציני ירושלם הבנויה
בעיר שחוברה לה יחדו וזהו סוד הלשון בשם ירושלם
המורה על שנים כלשון עינים אזנים וכיוצא בהם ואות יוד
שחסר הוא בית המקדש של מעלה היא הא׳ אחרונה שבשם
ולכך תמצא ה׳ ירושלם מלאים במקרא לרמוז כי ההא חו
חוברה לה בזמן השלמות ״ אדם כי ימות באהל הוא הדין
בבית אבל הזכיר אהל מפני שישראל במדבר היו יושבי א
אהלים והכתוב אזהרה לשעה ולדורו׳ ומכאן שאין מטמאין
באהל אלא ישראל הקרוין אדם שנ׳ אדם אתם ואעפ׳ שמ
שמצינו באומות ונפש אדם יו׳ אלף ככר תרצו התם ביבמות
פרק הבא על יבמתו התם משום בהמה וכן נמי מה שכתוב ד
דבוא אדם אשר לא ידע וגו׳ התם נמי משום בהמה כלומר ש
שלא נקראו האומות בשום מקום אדם בלבד אלא אם כן יז
יזכיר הכתוב בהמה ומה שכתוב במקום עלינו אדם כבר ד
דרשו בו בפק׳ דמגלה אדם ולא מלך ״ ומה שכתו׳ ואתן אדם
תחתיך כבר דרשו בברכות אל תקרי אדם אלא אדום ״ ומה
שכתוב אשר יעשה אותם האדם ודרשו ז״ל כהן לוי וישראל
לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי
הוא ככהן גדול כן דרשו בסנהדרין אף פי׳ בזה כי היא סיתור
ההא שבא לרבות אפילו גוי שהרי לא אמ׳ אשר יעשה א
אותם אדם אם כן לא נקראו האומות בשום מקום בשם אד
אדם אלא גבי בהמה או בענין בזיון ופורענות לא בענין מע
מעלה וחשיבות כישראל ומה שאמר ירמיה אשר שמתי לך
אותות ומופתים בארץ מצרים ובישראל ובאדם הם
המצריים לפי שהמכות ההם היו פורענות ״ כל הבא אל
האהל טמא וכל שכן הנושא את המת שהרי בנבלה כתיב וה
והנושא את נבלתה ומה נבלה שאינה מטמאה טומאת ז׳ מט
מטמאה במשא קל וחומר המת שמטמא טומאת ז׳ שמטמא
במשא אבל שתק הכתוב מלהזכיר טומאת משא במת מפני
שהוא קל וחומר מאהל ומה כל הבא אל האהל טמא לא כל
שכן הנושא ושתק הכתוב כדרך ששתק מאסור הבת שהוא
קל וחומר מבת הבת או אסור אכילת בשר בחלב שהוא קל
וחומר מבשול ״ בחלל חרב או במת היה לו לומר בחלל או ב
במת ומה שהזכיר חרב דבר הכתוב בהוה וכשאמר בחלל חר
חרב הוא הדין בחלל אבן ועץ ודרשו ז״ל חרב הרי הוא כחלל
והטעם לפי שהחרב עלול הוא אצל הטומאה והרי הוא אבי
אבות כחלל עצמו

כשנגע במת כי הוא סבת ההשחת׳ ומצד הכח המשחית ומת
שיש לו דין חלל הוא לטמא אדם וכלי׳ טומאת ז׳ אבל לא
לטמ׳ באהל ממה שכתו׳ אדם כי ימו׳ באה׳ אדם מטמ׳ באהל
ולא חרב שאלו היה החרב שנגע בו האדם מטמא באהל היו
כל הכהני׳ אסורין ליכנס בבתי׳ שבכלן יש חרב טמא ויהיה
מטמא את׳ באהל ובעניין ששלח הר׳ חיים ז״ל מאשכנז לר׳
לרתם׳ ז״ל אי זה בית אשר תבנו לי ומה שאמרו חרב הרי הוא
כחלל אין להבין בו חרב דוקא אלא הוא הדין לכל מיני מ
מתכות שאם נגעו במת דינן כמת עצמו ואין להבין בו ח
החרב שנהרג בו החלל כדעת מקצת הגאונים ז״ל אלא ודאי
כל שאר מיני מתכות יש להם דין חרב וכולן כחלל עצמו א
אם נגעו באבי אבו׳ הרי הן אבי אבו׳ ואם נגעו׳ באב הטומא׳
הרי הן אב הטומא׳ זה הכל׳ כל מיני מתכו׳ דינ׳ כחלל להיות׳
עלולים אצל הטומאה כמי שנוגעין להיותם כמוהו וזה ממ
ממה שאמרו במסכת שבת פרק הזורק אמר שמואל והוא ש
שקשורה בשלשלת של ברזל והמ׳ לענין טומאה דרחמנא א
אמ׳ בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל וזה מבואר שהחרב ו
והשלשלת של ברזל שוין לענין טומאה ועוד בפק׳ דפסחים
הכא בנר של מתכת עסיקינן דרחמ׳ אמ׳ בחלל חרב חרב הרי
הוא כחלל וזה ביחד כשנגע הנר במת לא שנהרג בו ושנינו
במשנה אבות הטומאה השרץ ושכבת זרע וטמא מת וכיון
שהנוגע במת הוא אב הטומאה הרי המת עצמו אבי אבות ה
הטומאה ומן הידוע כי הטומאה מתפשטת עד ששה מעלו׳
ולא יותר ואלו הן שש מעלות הטומאה אבי אבות שני לו
אב הטומאה שלישי לו ראשון לטומאה רביעי לו שני
בחולין חמישי לו שלישי בתרומה ששי לו רביעי בקדש ול
לא מצינו טומאה עולה למעלה מו׳ כי הטהרה דבקה במעל׳
והשביעית הנקראת מים טהורים בזמן הגאולה כענין ש
שכתוב וזרקתי עליכם מים טהורים ובזמן הגלות נקראת ש
שערי דמעה שהדמעה באה בכח המים ואמרו רז״ל כל הש
השערים ננעלו חוץ משערי דמעה והמעלה השביעית נק
נקראת אצל רז״ל מים העליונים והיא מדת החסד שהיא ש
שביעית ממטה למעלה ונקראו מים חיים הוא שאמר הנ
הנביא ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם והיא ירושלם
של מעלה ומזה תמצא בפרשת יום שני ה׳ פעמים מים ויום
שלישי שני פעמים מים והכל שבעה כי בלאכת המים לא נ
נגמרה עד יום שלישי ודרשו רז״ל במסכת מכשירים פרק ח׳
שבעה משקין הן המים והיין והשמן והדבש והדם והטל וה
והחלב הראשון כנגד המים שהם משקה ׳ וירשה כנגד
ששה תולדות שיש בו וכל אחד משבע משקין הללו הזכיר ב
בו הכתוב לשון שתיה או לשון השקאה המים דכתיב ויצאו
ממנו מים ושתה העם וכתיב השקיני נא מעט מים היין
דכתיב יין ושכר אל תשת וכתיב השקית אותם יין השמן
דכתיב משתה שמנים הדם דכתיב ודם חללים ישתה וכתיב
ואכלתם בשר ושתיתם דם ׳ הטל נקרא מים דכתיב וימץ טל
מן הגזה מלא הספל מים ׳ הדבש דכתיב ויניקהו דבש
מסלע החלב דכתיב ותפתח את נאד החלב ותשקהו והזה
הטהור על הטמא דקדק רבי עקיבא בגמר׳ דיומא ממה שכ
על הטמא ולא אמר עליו שבא ללמד שאם הזה על הטמא

טהור ועל׳ הטהור טמא ואמר כי על זה אמר שלמה ע״ה אמ
אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ׳׳ ומזה מי הנדה יכבס
בגדיו כיון שהוא טהור והוא מטהר את הטמא למה יטמא
שהוא טעון כבוס בגדים אבל הוא טמא מקלחת המים שהוא
חוזר על המזה שמקבל טומאה ממנו ולכך יכבס בגדיו כך
שמעתי אבל דעת רז״ל בגמ׳ דיומא שאין המזה טעון כבוס
וכך אמרו מאי מזה נושא והאי דאסיק קרא למזה כלומר נ
נושא משום דנושא מי נדה אינו טעון כבוס בגדים אלא כ
כשיעור הזאה דהיינו כדי שיטבול ראשי גבעולין ׳׳ וכל
אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא ׳ פי׳ הנפש
הנוגעת במת שיגע בו הטמא תטמא והוא שאמרו ז״ל דקי״ב
בדיקרב ׳׳ כל העדה מדבר צין עדה שלמה שכבר מתו דור
המדבר ועתה באו הבנים אל ארץ כנען בחדש הראשון שנת
הארבעים היה ודע שאין בתורה כלל שום מעשה או שום
נבואה רק בשנה ראשונה ובשנת הארבעים ׳ וישב העם
בקדש ׳ קדש הוא שם עיר והיא מדבר צין וכן כתוב במסעות
בסדר אלה מסעי ויחנו במדבר צין היא קדש ואין זה
קדש ברנע כי קדש ברנע מדבר הוא שכן כתיב יחיל ה׳ מד
מדבר קדש ומדבר צין אינו מדבר סין הכתוב בסמך כי א
אותו הכתוב בסמך הוא מדבר אחר בין אילים ובין סיני ו
והוא שכתוב ויסעו מאילים ויבאו אל מדבר סין אשר בין א
אילים ובין סיני וזה יורה כי מדבר סין בסמך מדבר בפני עצ
עצמו אינו מדבר צין הכתוב בצדי וגם אינו מדבר סיני ש
שכן כתוב באלה מסעי ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין וכ
וכתיב ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני ומונה והולך חמ״ז
מסעות בין מדבר סין ומדבר סיני ודע כי ימים רב ים ישבו
בני ישראל בעיר הזאת ששמה קדש הוא שכתיב ותשבו בק
בקדש ימים רבים ודרשו ז״ל כל מקום שנא׳ וישב אינו אלא
לשון צער ולפיכך כתיב ותמת שם מרים וסמך מיד ענין הסלע
שהיה סבה למיתת משה ואהרן במדבר ולא זכו ליכנס לארץ
ולא היה מים לעדה כשמתה מרים נסתלק הבאר
כי היה הבאר בזכות מרים שהיה לה זכות המים ממשה
שנא׳ ותתצב אחותו מרחוק ומה שנסתלק עתה במיתתה ר
ראיה שבזכותה היה עמהם ומכאן שכל ארבעים שנה היה
להם הבאר ואמרו במדרש אז ישיר ישראל את השירה הזאת
שירה זו נאמרה בסוף ארבעים שנה והבאר נתן להם מ
מתחלת ארבעים ׳׳ ולו גוענו בגוע אחינו במיתת אחינו הם
דור המדבר שמתו ׳׳ ויפלו על פניהם להתפלל ׳ וירא כבוד
ה׳ אליהם אבל לא נראה לעיני בני ישראל ׳ והשקית את
העדה ואת בעירם מכאן שחס הקב״ה על ממונם של ישראל
ודברתם אל הסלע לעיניהם הסלע הזה הוא הצור שכתוב
והוא בארה של מרים על דעת רז״ל ומצינו לו בתורה ד׳ שמו׳
עין משפט ׳ וצור ׳ וסלע ׳ ובאר ׳ עין משפט הוא שכתיב ב
בלך לך וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש ונקרא כן ע
על שם שבו נדון משה ׳׳ צור שנ׳ הנני עומד לפ
לפני׳ שם על הצור בחרב ונקר׳ צור על שם השכינה שנגלית
שם וכאן בקדש שלא נגלית נקרא סלע שנ׳ ודברתם אל
הסלע ׳׳ באר שנא׳ היא הבאר אשר אמר ה׳ אל משה ולפי ש
שנסתלק במיתת

מריס חזר עתה בזכות משה ועל כן הזכירו כהא הידיעה שנ
ודברתם אל הסלע · ודע כי רבו הדעות בפרשה הזאת ונ
ונחלקו המפרשים זל בחטאו של משה מה היה דעת רשי
זל כי משה רבינו עה לא נצטוה בהכאה רק שידבר אל הס
הסלע שיוציא מים בשמו של הקבה שנ ודברתם אל הסלע
ומה שצוה עליו לקחת המטה לא בשביל ה הכאה שהרי מצ
מצינו כל האותות שהיה משה עושה מטה האלדים בידו
בענין שכתוב ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את
האותות אבל החטא היה במלת ויך שהכה את הסלע ולא ד
דברו כמו שנצטוו ודברתם אל הסלע ועל כן חל העונש
בשניהם כי שניהם הסכימו בהכאה ולא דברו ובזה היו
מחלישין כח הנס שהיה ראוי הסלע להוציא מים במצותו ש
של הקבה בדבור בלבד ואלו נעשה כן היה השם מתקדש ש
שהיו אומרים ומה סלע זה שאינו יודע ואינו שומע מקיים
דברי השם קו אני אבל כשנעשה על ידי הכאה היה פתחון
פה אצל מחוסרי אמנה לומר שהיה ענין נעשה בדרך חכמת
ו תחבולה ולא על דרך נס ועל זה אמר יען לא האמנתם בי
להקדישני לעיני בני ישראל כי עם הדבור בלבד היו מ
מקדשים שם שמים ·· ודעת הרמבם זל כי החטא למשה כ
במלת המורים שכעס עליהם באמרו כן ומשבא לכלל כעס
בא לכלל חטא והקבה דקדק עליו שיהיה אדם גדול כמוהו
כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס וכל
כיוצא בזה בדין האיש ההוא חלול השם מפני שתנועותיו כ
כלן אל הצלחת העולם הזה והעולם הבא ואיך יראה עליו הכ
הכעס והוא מן הפעולות הרעות ולא יבא כי אם מתכונה ד
רעה בנפש ועל זה אמר מריתם את פי כי היו ישראל חכמים
גדולים אשה קטנה שבהם היתה כיחזקאל בן בוזי וכאשר ר
ראוהו שכעס והוא עה אין בו פחיתות מדה חשבו כי השם י
יתעלה כעס עליהם בבקשת המים ולולי זה לא היה משה כו
כועס ואנחנו לא מצאנו בזה כעס לשם יתע עכל זל · דעת
רח זל החטא היה במלת נוציא כי כשאמרו נוציא לכם מים
בלשון רבים ולא אמרו יוציא תלו הגדולה בעצמן וחשבו ק
קצת ישראל שכיון שנגלה השם יתעלה על ה
הצור בחורב וכאן לא נגלה כי משה ואהרן עשו כן בחכמתן
שהוציאו מים מן הסלע ולא מאת ה היתה זאת וזהו שאמר
להקדישני שאתקדש בעיניהם ויהיה לא האמנתם בי לשון
יוצא אל בני ישראל והנה הכתובים יסבלו במקצת דעת הרבני
האדירים הא ה אבל אין ענין הפרשה מתישב על הלב כפ
בפירושו אחד מהם כי נכון היה פרשי זל אלו היה הדבור ב
בלבד נס ולא כן ההכאה אבל בודאי ההכאה נס גדול כמו ה
הדבור אצל הסלע הכל שוה וכיון שאמר לו השם ית קח את
המטה לא לחנם רק להכאה גם דברי הרמבם זל שאמר על ע
ענין שהתיר בזה קשר אחד מספקות התורה היו נכונים א
אלו מצינו כעס למשה בי שמעו נא המורים היה תוכחת ה
ולא כעס ואהרן שנענש גם הוא לא כעס מעולם כי מדתו ה
היתה מדת השלום ·· גם לפרח זל אלו אמר הכתוב מן הסלע
הזה נוציא דרך פשיטות היו תולין הגדולה בעצמן והיה פ
פירוש נכון וברור ועם כל זה הוא מתישב על הלב יותר מכ

מכלן אבל בדרך האמת אמרו כן המן הסלע הזה יש לנו כח
שנוציא לכם מים אלא שהקבה יפליא לעשות עמכם בדרך
הנס · ועל דרך הקבלה החטא היה במלת פעמים ועם זה גם
נסתלקו כל הקושיות ונתרו כל הקשרים ובאור הענין בכודו
כי השם המיוחד שירד על הר סיני הוא שנגלה בחורב על ה
הצור שהוא מקום לה משכנות לאביר יעקב וכתיב הנה מק
מקום אתי ונצבת על הצור וכן כתיב בחור הנני עומד לפניך
שם על הצור בחורב וצוה לו בהכאה שנא והכית בצור וב
ובאור הנני הנה אני כי מלת אני במקומות הוא השם הם
המיוחד ומפני שכל ישראל היו רואין בעיניהם כבוד ה והיו
יודעין בזה כי שם השם המיוחד על כן לא הכה אלא פעם
אחת אבל כאן בצור של קדש לא פירש לו כן ולא נגלה להם
כבוד ה כאשר נגלה שם אלא שנצטוה לקחת המטה להכות
הסלע לעיניהם ועל כן הסכימו שניהם להכות פעמים כנגד
הצור והשם שחשבו שהשכינה עמהם בכעס וצריך להמשיך
הנח והרצון מן הברכה העליונה מפני לפנים והנה הם לא
חטאו במחשבתם בזה כלל אבל חטאם היה מצד שלא נת
נתקדש השם לעיני בני ישראל וזהו ויתעבר ה בי למענכם
וכתיב גם בי התאנף ה בגללכם חשבו ישראל שמא הותשש
כחה וזהו החטא כי היה מעוט אמונה באלדים והיה ראוי
להאמין בו ומזה אמר לא האמנתם בי לא שמתם אמונה ב
בשמי הוא האלדים אשר נקרא שם הוא אלוה יעקב ההפכי
הצור אגם מים וזהו לשון מריתם פי הוא הנקרא בכל מקום
פי ה וכן אמרו במדר שצדיק הוא ה
כי פיהו מריתי פיהו ופום סרסירו והוא משל הסרסור וה
והאדריכל שהזכירו רזל בבריאת עולם ובמקום אחר הזכיר
מעלתם כי כלומר כפרתם בי בשמי והנה החטא מבואר ומ
ומפורש בכתובים כי מתוך מה שהכתוב מאשים אותם ב
בלשונות אלו לא האמנתם בי מריתם פי מעלתם
כי אנו מבינים במה היתה החטאת הזאת להם שלא חטאו ל
אלא שנרמו · וכן דרשו רזל מעלתם כי גרמתם שלא נתקד
השם ויורה על זה לשון משה בתחנתו כשהיה מרצהו שאמ
לו אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכ
וכגבורתיך · ויש לך להתעורר כי כשם שמצינו בתחלת כ
נבואתו של משה בסנה שנעשו שם אותו ראוין למדת הדין
כענין המטה שנעשה נחש וידו מצורעת והמים דם כן אם
אמרו חכמי האמת בכאן כי בתחלה הטיף הצור דם והוא
שדרשו הן הכה צור ויזובו מים ואין זיבה אלא דם שנ כי י
יזוב זוב דמה ולא מצינו בנבואת משה רמז בזה אבל בדברי
הקבלה שהם נביאים וכתובים דוד אמר הן הכה הצור ויזובו
מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזובו מים וזה נרמז בלשון
ההפכי הצור אגם מים כלומר מדם למים ולפי שחטאו ב
בצור היא הארץ שבפסוק בראשית לפיכך היה ענשן שלא י
יכנסו לארץ מדה כנגד מדה ·· ונתן מימיו היה ראוי שיאמר
וניתן מים אבל אלו אמר כן היה נראה שהיו המים מתחת הס
הסלע בבקעת סלעים שיש מעינות מתחת שרשיהם ועל כן
הזכיר מימיו להורות כי מגוף הסלע יצאו או יהיה פירוש ונ
ונתן מימיו הנגזרים מששת ימי בראשית שכבר הזכירו רזל
בארה של מרים מכללי דברים שנבראו

בין השמות ומפני ש בלשון מומיו יוכל אדם להסתפק
אולי היה הענין שבעי שיהיו מימיו מתחתיו מופקדים שם
לכך הוצרך לומר והוצאת להם מים מן הסלע כלומר מגוף
הסלע והזכיר גם כן לשון הוצאה שהוא לשון נאמר על
דבר נס וחוץ מן הטבע כלשון אשר הוצאתיך מאור כשדים
אשר הוצאתיך מארץ מצרים ובענין זה הזכיר ישעיה עת
מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזובו מים אחר שהזכי מים
מצור כדי שלא תבין שהיו מופקדים שם מתחת הצור לכך
הוסיף לומר ויבקע צור או יאמר ונתן מימיו בו בעצמו
כלומר שיזלו המים ממנו בתוכו ומסביבותיו ״ והוצאת לה
מים שיצאו ממנו נהרות מושכין שהרי אי אפשר לכל
ישראל הנשים והאנשים והטף לשתות על גוף הסלע גם
להשקות בעירם שם אלא אם כן ימשכו משם נהרי ויאורי
רחבי ידים והוא לשון הכתוב ויוצא נוזלים מסלע ויורד
בנהרות מים ויוצא נוזלים מסלע באור ונתן מימיו ויורד
בנהרות מים כאור והוצאת להם מים ״ לכן לא תביאו דר
דרשו רז״ל אין לכן אלא לשון שבועה שנ׳ לכן נשבעתי לבית
עלי נשבע הקב״ה שלא יכנסו לארץ ואעפ״י שידע משה כן
לא נמנע מלעשות שליחותו בענין הארץ וזהו שסמך לו
מיד וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום לפי שכבר
נגזר עליו שלא יכנס לארץ ומקדש שלח שלוחיו בענין
הארץ ״ המה מי מריבה אמרו במדרש מכאן אתה למד
שבקדש היה נגזר שיענש משה על המים ראה מה כתי׳
וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש עין משפט של משה
היא קדש ונקרא קדש על שם להקדישני ״ ויקדש בם
במשה ואהרן מדותיו של הקב״ה מדה כנג׳ מדה הם גרמו שלא
נתקדש לפיכך ויקדש בם נתקדש עליהם שמו של הקב״ה כע
כענין שכתוב בקרובי אקדש וחטא זה התחיל על ידי ישראל
ובשגגה ממשה ואהרן ועל זה אמר הכתו׳ ויקציפו על מי מ
מריבה וירע למשה בעבורם משל למה הדבר דומה לשתים נ
נשים שלוקות בבד׳ אחת קלקלה ואחת אכלה פני שביעית א
אמרה להם אותה שאכלה פני שביעית בבקשה מכם הודיעו
לבריות על מה אני לוקה שלא יאמ׳
אף אני קלקלתי הביאו עמה פגי שביעית ולקתה כך אמר מ
משה רבונו של עולם הרי גזרת עלי למות במדבר עם הדור
שהכעיסוך שנא׳ כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון כ
כתוב עלי על מה נענשתי וידוע שאלמלא חטא הצור היו נ
נכנסין לארץ שהרי שבט לוי אינו בכלל גזרת המדבר שכן
כתוב לכל פקודיכם לכל מספרכם ושבט לוי לא נמנה בכ
בכלל ישראל רק בפני עצמו ״ מקדש אל מלך אדום קדש
שם עיר ואינו קדש ברנע שהרי קדש ברנע במדבר הוא שנ׳
יחיל ה׳ מדבר קדש וכבר הזכרתי זה למעלה ״ כה אמר אחיך
ישראל ״ כלומר אחים היינו בני אברהם שנא׳ לו כי גר
יהיה זרעך ועל שנינו היה החוב מוטל לפרוע ״ אתה ידעת
את כל התלאה אשר מצאתנו לפיכך פירש אביכם מעל א
אבינו שנ׳ וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב ה
המוטל עליו והטילו על יעקב לבדו לפיכך סבלנו רעות ר
רבות ״ ולאבותינו שמתו בגלותם ודרשו רז״ל ולאבותינו א״ל

האבות מכאן שהאבות מצטערין בקבר כשפורענות בא ע
על ישראל ״ וישמע קולנו בברכה שברכנו אבינו שאנו צ
צועקין ונענין שנ׳ הקול קול יעקב ״ וישלח מלאך מ׳ אך
ממש כענין שכתוב ומלאך פניו הושיעם ״ או יאמר מלאך
על משה כענין שנ׳ ויאמר חגי מלאך ה׳ כי משה היה מוחזק
בעיני ישראל כמלאך השם ית׳ אין ענינו נמשך אחר עסקי
הגוף ואחר מקרה בני אדם וראיה לזה מה שאמרו בהעדרו
כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים כלומ׳ כי זה ם
משה שחשבנוהו מלאך איש הוא וקרה לו כמקרה בני אדם
כי לא ידענו מה היה לו ״ נעברה בארצך אין לך לערער על
הירושה של ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב ״ לא נעבר
בשדה ובכרם ״ שלא נשחיתם ״ לא נשתה מי באר ״ אפילו
מי הבארות לא נשתה זהו פשוטו ומדרשו לא נשתה אפילו
מי הבאר שלנו ונקח מכם ״ דרך המלך נלך הדרך שהמלך
הולך בה או הדרך שיצוה המלך שהוא מלך אדום עד אשר
נעבור גבולך לא אמר עד אשר נבא אל הארץ אעפ״י שזו היתה
הכונה כי נתירא להזכיר לו את הארץ פן יאמר מלך אדום
בא יעקב אביהם במרמה ולקח בכורתי וברכתי כי לולי כן
היתה הארץ שלי אבל בסיחון פרט הארץ והזכירה כפירוש
לא תעבר בי דרך מדינתי הוא הדרך הקרוב אל ארץ כנען
אבל עברו דרך ארצו כשסבבו הר שעיר וזהו שהזכיר משה
במשנה תורה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר ש
שהיו משה וישראל שואלין מסיחון לתת
להם רשות לעבור דרך ארצו כמו שעשו בני עשו ושם א
אכתוב כנה״ית ״ פן בחרב אצא לקראתך אתם מתנאים בק
בקול שירשתם מאביכם ואומרים שאתם צועקין ונענין וא
ואני אצא לקראתך במה שהורישני אבי שנ׳ ועל חרבך תחיה
במסלה נעלה הנה תחלה היו אומרים לבא בעדים רק י
ישתמרו שלא יכנסו בשדה ובכרם כדרך מחנות עם רב שש
שמשוללים את הגינות נכנסין בכרמים אבל ילכו בדרך המלך
שהוא דרך הרבים ולא דרך היחיד והיו אומרים שלא ישתו
המים אשר להם בבארות כלל אחרי כן שלח להם שלא יק
יקרבו לעדים כלל אבל ילכו במסלה העולה לארץ ישראל
אשר היא סלולה וכבוש׳ לכל ואם ישתו מי הנהרו׳ בדרך הם
והבהמות בעברם כנהר׳ יתנו דמיהם על כן אמרו רק אין דב
דבר שאין בזה שום דבר כן כתב הרמבן ז״ל ״ ברגלי אעבור
טעם ברגלי צבאותי ומכאן אפשר לך ללמוד כי ועמדו רגליו
על הר הזתי׳ האמור בהקב״ה הכונה בו צבאותיו כדי להרחיק
ממנו ית׳ כל מדות הגשמות ״ ואם יאמר אומר שאינו דומה
שהרי צבאות השפלים ראויין להקרא כן לפי שהרג׳ כלי הה
ההליכה ואין דרכן של שפלים ללכת בלא רגלים אבל כע
בצבאות העליונים שאין להם כלי ההליכה ואין לשון התנ
ההנעה נופל בהם איך יתכן לקרא אותם בשם הזה ותשובת
הענין כי זה שם משותף שהרי עליון כל דבר יקרא ראשו ו
וסוף הדבר יקרא רגליו וכיון שהוברר שהבורא יתעלה ראש
הנמצאים כלם יתכן להקרא צבאות כל הנמצאים רגליו ״
או יהיה רגליו סבותיו כדעת הרמבם ז״ל וזה כשאר השמות
שהם שמות אברים גשמיים שבאדם שהם נאמרים בבורא י
יתעלה כגון פי ה׳ עיני ה׳ אזני ה׳ וכבר בארתי כל

הלשונות הללו כפסוק ויתעצב אל לבו ·· העדה
הזכיר כל העדה לפי שיצא אדום לקראתם ולהלחם
נם וכדי להודיע שלא נפקד מהם איש כשבאו מעיר אדום
להר ההר ואמרו במדרש הר ההר הר על כי הרג כמין תפוח
קטן על תפוח גדול והיה אהרן קבור באותו מקום ששמו ה
הר שנא׳ וימת אהרן שם בראש ההר ואעפ״שהענן הולך לע
לפניהם ומשוה את ההרים ג׳ הרים נשארו הר סיני לתורה
הר ההר לקבורת אהרן הר נבו לקבורת משה קח את אהרן ב
בו בלשון שקרבו לכהנה ואמר לו קח את אהרן כו בלשון א
אמר לו לעלות להר · ויפשט משה את אהרן את בגדיו בגדי
כהנה גדולה הפשיטו והלבישן לאלעזר בפניו ועכשו נטל מ
משה את שלו והקבה׳ את שלו משה הפשיטן ממנו ונטל מה
שנתן לו שהוא הלבישן לו כשנתחנך בכהנה גדולה שנ״ וי
וילבש משה את אהרן את בגדיו ואחר כך נטל הקבה׳ מה שנ
שנתן לו שבך דרשו רזל״ אמר לו משה הכנס למערה ונכנס
ראה מטה מוצעת ונר דולק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט
ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד מ
משה ראותה מיתה וזהו שנאמר לו כאשר מת אהרן אחיך כ
באותה מיתה שנתאוית לה ודרשו רזל׳ כתב מעשה נסים נע
נעשו בבגדים הללו והלא התחתונים הם תחתונים לעולם ו
והעליונים הם עליונים לעולם אלא מעשה נסים עשה הם
המקום לאהרן יותר מבחייו שהפשיטן לו משה כסדרן וכן
מצינו בו לשון הכתוב שוה בהלבשה והפשטה בהלבשה נא
נאמר וילבש משה את אהרן את בגדיו· ושוכן בהפשטה
ויפשט משה את אהרן את בגדיו כלומר ויפשט כענין וילבש
ודע כי המקום הזה שהוא הר ההר היה לצד דרום וראוי היה
שיקבר שם אהרן כי מדת הימין היא מדתו ומרים בקדש ש
שהוא בין צפון לדרום ומשה בהר נבו שהוא אמצעי ביניהם
ויכול אדם לעבור משם לכל קבר וקבר ולכך נקרא הר הע
העברים שהוא פתוח לכ׳ עברים ולכך לא נקברו האחים כמ
במקום אחד כדי שיהיה כל אחד במקום הראוי לו ועוד כדי
להגן על ישראל ולכפר עליהם באותן המקומות שהיו עלולין
אצל החטא ומה שנסמכה אסיפת אהרן לפרשת מלך אדום
אמרו במדרש זשה״ בהתחברך לרשע פרץ ה׳ את מעשיך על
שנתחברו לרשע הזה לעבור גבולו חסרו אותו צדיק ·· וימת
שם אהרן בראש ההר דרשו רזל״ ג׳ מתו בנשיקה משה ואהרן
ומרים במשה ואהרן נאמר בהם על פי ה׳ אבל במרים לא נ
נאמר על פי ה׳ לפי שגנאי הדבר ויש לתמוה שלא מצינו כ
כאן שהזכיר הכתוב במיתתו של אהרן בראש ההר על פי ה
ה׳ כשם שנאמר במשה וימת שם משה עבד ה׳ בארץ מ
מואב על פי ה׳ שלא רצה להזכיר גם כן במקום הזה לפי שם
שבמקום זה המרו את פי ה׳ בחטא הכאת הסלע פעמי׳ וכמו
שנתבאר למעלה ואיך יתכן שיזכיר במקום זה שהיתה מיתתו
על ידי כי שהמרהו והוא פי ה׳ שכתוב בו על אשר מריתם א
את פי ומפני שלא הזכירו כאן הוצרך להזכירו במקום אחר
בסדר אלה מסעי הוא שבאר שם ויעל אהרן הכהן אל הר ה
ההר על פי ה׳ וימת שם ·· ויבכו את אהרן שלשים יום כל ב
בית ישראל האנשים והנשים ובמשה לא נאמר בית אלא וי
ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום לפי ש
שהיה אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומטיל ש
שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו ·· וישמע הכנעני
מלך ערד יושב הנגב · הוא עמלק שנ׳ עמלק יושב בארץ הנ
הנגב ושנה לשונו לדבר בלשון כנען שאם יתפללו ישראל
לשם ית׳ שיתן בידם הכנעניי לא יהא הוא בכללם והנה י
ישראל נשמרו מזה שהתפללו סתם אם נתן תתן את העם הז
הזה ולא אמרו הכנעניים ·· דרך האתרים על דרך הפשט ת
המרגלים ולומר כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב הרגישו
בהם יושבי הארץ ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב הנגב
ובא בדרך שהלכו הם עד שהגיעו למחנה ישראל והוא דעת
המתרגם ·· ועל דרך המדרש דרך האתרי׳ דרך התייר הגדול
הוא ארון ברית ה׳ הנוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור ל
להם מנוחה ·· ויא׳ שהוא סיחון מלך האמורי ונקרא כנעני
כי כל אמורי כנעני ודרשו רזל׳ מה שמועה
שמע שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וזהו שכתוב וי
ויראו כל העדה כי גוע אהרן ואמר רבי אבהו אל תקרי ויר
ויראו אלא ויראו שעד עכשו לא היו נראין לאומות שהיו
מכוסין בענני כבוד וכן במדרש תנחומא כיון שמת א
אהרן נסתלקו ענני כבוד ונראו כאשה ראשה פרוע ·· ויסעו
מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום לפי שלא נתנם
לעבור בארצו וחזרו לאחוריהם ז׳ מסעות כמו שהזכירו רזל׳
מזה שכתוב ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה ש
שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שח
שחזרו והספידוהו שם ·· כי אין לחם ואין מים יש לתמוה ו
והלא המן היה יורד להם בכל יום ויום וגם רבוי המים היה
להם מנס הסלע שנתחדש להם עתה אבל זו היתה תלונתם
אמרו הנה עינינו משוגה אין לנו לחם ומים כשאר האומות
כי שאר האומות אם היו זכאין או חייבין יש להם ל
לחם לשובע ואין צריך לומר המים אבל אנו עקר כל ה
הנהגותינו ומאכלינו ומשתינו בענין מחודש כי אין לנו להם
ביום אחד לימים הרבה כשאר האומות שנפשם שבעה כס
בספוק המזון שרואין בין ידיהם ועמהם ואינו עמנו כי אם ד
דבר יום ביומו ואפילו המים שהן הפקר לכל העולם ואין ל
לאדם מחיה זולתם כבר נסתלקו ממנו כשמתה מרי׳ שנסתלק
הבאר ומאחר שכל ענינינו נמשכין אחר העונש והשכר הנ
הנה אנו מחודשים בהנהגה יותר משאר האומות ועוד כי א
אותו הלחם הבא אלינו דבר יום ביומו לחם קלוקל הוא וע
ועתיד הוא להתקלקל בבני מעים ונפשנו קצה בו ומי יש ול
ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא וזו היא הדבה שהוציאו ב
במה שהיה להם לכבוד ומעלה היו נותנין בו דופי כי למ
למעלת דור המדבר שהיו כמלאכי השרת היה המן בא להם
דבר יום ביומו כדי שיהיו עיניהם תלויות תמיד אל ה׳ כענין
שכתוב הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם וגו׳ והענין היה
להם להרגיל נפשם במדה הבטחון והאמונה בשם ית׳ ולפי ש
שחטאו בהוצאת דבה נענשו בענש נחש המוציא דבה זהו
שכתוב וישלח ה׳ בעם את הנחשים השרפים ודרשו רזל׳ יבא נחש
שאוכל מינין הרבה וכולן בפיו טעם אחד ויפרע מאוכלי ה
המן שאוכלין מין אחד וטועמין מינין הרבה ועוד שנענשו
בעונש זה כי הנחשים האלו

כי נענשו בהם והיו הנחשים עצמן שהיו במדבר למינין
הרבה הוא שכתוב המוליכך במדבר הגדול והנורא וגו׳ וכל
מ׳ שנה לא נזוק בהם אחד מישראל שהיה ענן אחד מז׳ ענני׳
לפניהם והורג נחשים ועקרבים שלא יזיקום והיה הענן
ההוא מיוחד לפלא הזה ועכשו בשנת המ׳ כשהוציאו דבה
בדבר שהוא להם מדה טובה ומעולה שלח הבה׳ בהם את ה
הנחשים השרפים וזהו שלא אמר וישלח ה׳ בעם נחשים
שרפים אלא הנחשים השרפים שבדבר כלשון הנני משליח
בך את הערוב כלומ׳ הערוב שבמדברות כי לא היו בריאה
חדשה לשעה אלא שכבר היו הנחשים והערוב במדבר והיה
מכפיק הנחשים והוסיף השרפים קרי ביה השרופי׳ השורפי׳
ומפני שעד עכשו היה הענן שורפם כדי שלא יזיקו לישר׳
ואז היו השרופים וכיון שחטא ישראל היו הם השורפים ״
וענין בלחם הקלוקל לשון בזוי הוא קל שבקלים ״ ויאמרו
חטאנו כי דברנו בה׳ וכך בקשו מחילה ממשה והתודו על
חטאתם ומשה התפלל עליהם שנאמר ויתפלל משה בעד
העם ומכאן למי שמבקשין מחילה ממנו שלא יהא אכזרי
וכן מצינו שהתפלל אברהם על אבימלך וכן איוב בהתפללו
בעד רעהו ואם אינו מוחל נקרא חוטא שנ׳ גם אנכי חלילה
לי מחטא לה׳ מחדול להתפלל בעדכם והזכי׳ הכתוב שם כע
בענין שמואל שאמרו לו ישראל חטאנו ״ ויסר מעלינו את
הנחש היה לו לומר הנחשים אבל הזכירו בלשון יחיד כי
ידמוז לנחש של מעלה הוא הכח הממית הוא שר המדבר
ששם דירת הנחשי׳ השרפי׳ וזהו לשון מעלינו ולא אמר ויסר
ממנו כלשון סר צלם מעליהם ומזה תבין והזהיר הרי
נחשת שהזכיר הרב המורה בפר׳ עשירי הוא ההר הגדול
שעתיד להיות לפני זרובבל למישור ״ עשה לך שרף וכתיב
ויעש משה נחש נחשת הבין משה רעה׳ כי רצון הש׳ לעשות
נחש אלא שלא רצה להזכירו בש׳ עצם שלו שהוא נחש לפי
שהיה סבת החטא וגרם מיתה לעולם ועל כן אמר שרף
הזכירו כשם תאר כי הוא בעל ארס שורף ומה שהזכיר לך
ולא יאמ׳ עשה שרף כי יאמר השם יתע׳ על מה שדברו
בנגדי הריני מוחל להם בזכות תפלתך אבל מה שדברו
כנגדך עשה לך שרף צריך אתה לעשות מעשה בידים כדי
שיתפרסם כמה קשה לפני מי שמדבר כנגד נביאי ״ והביט
אל נחש הנחשת וחי הפך הטבע כי הנשוך מסתכן כהביטו
אל צורת הנושך ועשאו משה מנחשת קלל שהוא מאדים
דוגמת הנחשים השרפים וכן נתרפא חזקיהו במריחת דבלת
תאנים על השחין ונמתקו מי מרה באותו עץ שהיה מר והנה
זה היה נס בתוך נס גם בכאן שיתרפאו כהביטם אל צורת
הנחש והיה נס בתוך נס כי ידוע מחכמת התולדת בנשוכי
הכלב השוטה אם יביטו למים יראה להם בו את הכלב או
דמות המזיק וימותו וכן הזכירו חכמי הרופאים בספריהם
ורז״ל הזכירו זה במסכת יומא פרק יום הכפורים כי כל נש
נשו׳ מכלב כל תליסר ירחי שתא לא שתי מיא אלא בגובתא
דנחשא דלמא חזי ליה לכלבא ומסתכן ״ וכן הרופאים
יזהירו מי שיזכיר בפני הנשוכים שם הנושך כי נפשם דבקה
במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה עד שאפי׳ בשחן שלהם
יראו דמות גורים וכיון שענין זה אמת ויציב מנפלאות
חכמת התולדת היה ראוי לישראל נשוכי הנחשים השרפים
שלא יראו נחש ושלא יזכירוהו כי אפילו הזכרון מזיק כש׳
הראיה ולכך היה הענין הזה נס בתוך נס להסיר הנזק מהם
במזיק ולרפאת החלי במחליא וצוה הקבה׳ למשה לעשות
דמות שרף הממית אותם ואז׳ יתרפאו להודיע כי אין
הנחש ממית אלא החטא וכמו שאמ׳ אין ערוד ממית אלא
החטא ״ ויסעו בני ישראל ויחנו באובות אמרו במדרש
שנעשו אויבים למקום ויחנו בעיי העברים שהיו מלאים
עברה ויחנו בנחל זרד לא היה הנחל אלא מלא זרת ולא
יכלו לעברו לה׳ שנה וזהו שכתוב ועברו לכם את נחל זרד
וכתיב והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את
נחל זרד שלשי׳ ושמנה שנה משם נסעו ויחנו מעבר ארנון
שנתרצה להם הקבה׳ עכ׳ ״ ונראה לומר כי מה שאומר
נתרצה להם הבה׳ שכוין בזה לפי מה שא׳ מעבר ארנון והיה
ראוי לומר ויחנו בעבר ארנון אבל אמר מעבר כי נסתלקה
מהם אותה עברה שכל לה׳ שנה היו נזופין ולכך אמר ש
שנתרצה להם הקבה׳ וכן מצינו שמיד בא הדבור למשה
ואמר לו הקבה׳ מיד קומו סעו ועברו את נחל ארנון ובענין
שכתוב באלה הדברים ״ על כן יאמר בספר מלחמות ה׳ על
חניה זו ונסים שנעשו בה בספר מלחמות ה׳ ספר היה בפני
עצמו וכתוב שם מלחמות ה׳ בעבור יראיו ויתכן שהי׳ מימות
אברהם כי ספרים רבים אבדו ממנו בגלות ואינם נמצאים
אצלנו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירת
שלמה ומשליו כך פירש הרא׳ זל׳ ״ אז ישיר ישראל את
השירה הזאת על דרך הפשט עקר השירה הזאת על החללים
של אמוריי׳ שנמצאו בנחל ארנון ונתערב דמן עם מי הבאר
ומזה הזכיר למעלה את והב בסופה ואת הנחלים ארנון וב
ובאור הכתוב לפי דעתי על כן יאמר בספר מלחמות ה׳
בכלל חשבון מלחמות ה׳ ויהיה בספר מלשון ספירה כלומר
מי שחושב מלחמות ה׳ והנסים הגדולים העצומים שנעשו
לישראל ראוי שיחשוב בכללם את והב בסופה שהשמיד
הקבה׳ את העיר ששמה והב בסופה ובסערה ואת הנחלים
אשר לארנון ״ ודרשו רזל את והב בסופה מה שנתן להם
בים סוף ואת הנחלים ארנון ומה שהפליא לעשות עמהם
בנחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים
ואשד הנחלים שפיכת הנחלים דם וזהו שתרגם אנקלוס
תרגום אל שפך הדשן מישד קוטמא והכונה שנשפך שם
דם האמוריים שהיו נחבאים שם כי היו ההרים גדולים
והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכין זה לזה אדם עומד בצד
זה ומדבר עם חברו בצד זה והדרך עוברת תוך הנחל אמרו
האמוריים כשיכנסו ישראל תוך הנחל לעבר נצא מן המ
המערות נהרגם בחצים ובאבני בלסטר אות כיון שבאו
ישראל לעבור נזדעזע ההר על האמוריי׳ כשפחה היוצאה
להקביל פני גברתה ונתקרבו ההרים זה אצל זה ונכנסו
אותן שדים באותן בקעי׳ והרגום ואבדו וכל האבלוסין כשם
שאבדו אבלוסי ים סוף ולכך הקיש הכתוב את והב בסופה
ואת הנחלים ארנון וזהו שאמר אשר נטה כלומר שהצור
נטה ממקומו ונקרב לצד מואב ונדבק ״ ומשם בארה

משם באה האשד אל הבאר הוא הסלע שהזכיר למעלה והבאר היה מעלה דם ההרוגים וישראל רואים נקמה זו ואיך הקבה נלחם בשבילם והורג בשונאיהם והם אינן יודעין בזה כלום עד שהבאר הזה הודיעם ומיד אמרו שירה ומה שירה אמרו עלי באר ענו לה ולשון השירה נמשך עד תשלום הפרשה עד הישימון ·· באר חפרוה שרים הם משה ואהרן וקראם שרים ונדיבי העם כי הם חפרוה וכרוה במשענותם שהכו במטה ולפי שהשוה הכתוב שניהם בחפירתה לכך הוצרך להזכיר במחוקק והוא משה ולומר כי אחר שנסתלק הבאר במיתת מרים לא חזר אלא בזכות מחוקק ·· וממדבר מתנה ומן המדבר שהוא ארץ ציה וצמאון נתנה לנו מתנה גדולה כזו והיא מתנת הבאר ומן המתנה הזו באו לנחלי ארנון שנעשו שם כל הנסים הגדולים וכן כל לשון השירה הוא כפור חסדיו של הקבה וטובותיו שהגדיל לעשות עם ישראל ומנחלי ארנון באו לבמות כלומ׳ למלחמת סיחון ועוג שהיו מלכים אדירים וקראם במות ומבמות הגיא עד ראש הפסגה הנשקפה על פני הארץ שהיא כלה יליל ישימון אין בה נחל אחר כי אם זה ·· ועל דרך המדרש אז ישיר ישראל את השירה הזאת היה לו לומ׳ את השירה הזאת לה׳ ושיזכיר גם כן שמו של משה כשם שמצינו בשירת הים אבל מפני שלקה משה על ידי הבאר הזאת ובשבילה נגזר עליו שלא יכנס לארץ לכך לא נזכר שמו של משה בשירה זו לפי ששירה זו ספור שבחים של באר וכיון שנענש משה על ידו איך ישבחנו אין אדם מקלס לספקלטור שלו ומתוך שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקבה׳ משל למה הדבר דומה למלך שזמנוהו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני הולך שם ואם אין אוהבי שם איני הולך ·· וממדב׳ מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא רבי יהודה אומ׳ מן המדב׳ זכו ישראל ש שנתנה להם תורה על ידי משה שנ׳ ויתן אל משה וממתנה נחלו עז ואמרו אלה אלהיך ישראל ומנחליאל במות ומ ומשנחלו עז באו מות שנ׳ במדבר הזה יתמו ושם ימותו ומבמות הגיא שנרמז לאותו צדיק שיקבר בגיא שלא יכנס לארץ הוא שירמיה אומר ראי דרכך בגיא כך דרשו במדרש תלים במזמור למנצח על הנחילות ·· ובתנחומא וממדבר מתנה אם אדם משים עצמו הפקר כמניעת התורה כמדבר שהוא הפקר לכל נתנה לו תורה במתנה שנ׳ וממדבר מתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל שנ׳ וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה ואם הגיס דעתו הקבה׳ משפילו שנ׳ ומבמות הגיא ואם חוזר בו הקבה׳ מגביהו שנ׳ כל גיא ינשא ·· ועל דרך הקבלה אז ישיר ישראל את השירה הזאת השירה כמו התפלה ממשיך הכונה במחשבתו ממעלה למטה כך היחיד או הרבים האומרין שירה ממשיכין הברכ׳ ממעלה למטה ודע כי שירה בגימטריא תפלה וכתי׳ יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי שירה כתיב ·· ואמר את השירה הזאת כבר ידעת מהו זאת כי זאת נאצלת מזאת זו שאמר תפלה לאל חיי אומרה לאל סלעי וזהו סוד הכתוב קומי רני בלילה עם המלכות ידבר הזאת לראש

אשמורות כי לא אמר בראש ובעלי הפשט שלא ידעו זה הוצרכו לומר כי הלמד במקום בית ·· עלי באר ענו לה יתחיל ממטה למעלה כדי להעלות המדה העשירי׳ אל מקום מוצאה ואחר כך ממשיך הברכות משם וממשיך והולך מממעלה למטה וזהו שאמר עלי באר ענו לה כלומר עלינו לשבח המדה הזאת ולומ׳ לה עלי באר וקרא המדה הזאת באר לפי שהיא מקבלת כח מכלן ונאצלת מהם כי כן הבאר בית קבול למים ולכך ימשילנה תמיד בספר הבהיר לכסא וכלי ואומר שם למלך שהיה לו כסא למלך שהיה לו כלי נאה ומבושם ומזה הזכיר ומשם בארה בתוספת הא׳ והיא האחרונה שבשם וענין עלי באר התעלי אל המקום אשר נחצבת ממנו ·· חפרוה שרים החכמה והבינה נדיבי העם הגדולה והגבורה והתפארת הם אברהם יצחק ויעקב שנקראו כן שנ׳ נדיבי עמים נאספו במחוקק זה צדיק יסוד עולם ·· במשענותם הנצח וההוד הרי כל הבנין ברמז בלשון השירה הזאת כמו שנרמז בשירת הים ·· וממתנה נחליאל אמרו בספר הבהיר אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל אלו השבעה דאקרו נחל וממתנה היינו המוח כלומר החכמה שכל השבעה נאצלים ממנה והנחלים האלה הולכים אל הים דרך יסוד וצריכין הם להעלות ולקבל ולשאוב שפע מן המקור העליון שקראו במות וכן תרגו׳ רמתא והוא שהזכי׳ הנביא רום ידיהו נשא והוא הסגולה שאחר הזרקא כי הזרק׳ רמז לעשירי׳ המתעלה אחר הסגולה שהיא למעלה מן הכל ולכך הסגולה ג׳ נקדות והיא למעלה מן התיבה וזהו סוד כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו כי היוד עם סוצר וההא היא הסגולה ·· ומבמות הגיא כי אחר שעלו לשאוב הם מריקים הגיא אותו אשר בשדה מואב אל תקרי מואב אלא מאב אותו שנאמר עליו עקב אשר שמע אברה׳ בקולי והכונה על מדת החסד שהיא ראשית המדות ולכך אמר ראש הפסגה וזהו באור הכתוב כשמן הטוב על הראש כנה השפע בשמן הטוב ואמר שהוא מורק על הראש הוא הבמות והסגולה והשפע ההוא יורד תחלה על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו ממש ·· ונשקפה על פני הישימון על פני השמים ומתרגמי׳ שמיא והענין כי בהתברך המדות בקבלת שפע הברכה מלמעלה מתברך עולם הנפרדים והשמים וכל צבא׳ כי עז גבול בני עמון גבולו חזק ותקיף ומהו החוזק התראתו של הקבה׳ שאמר לישראל אל תצורם וזהו שאמר כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון למדך הכתוב כי חשבון משל מואב היתה ומפני שלא היו ישראל רשאין להלחם עם מואב מפני שהזהיר הכתוב אל תצר את מואב לפיכ׳ הודיענו כי סיחון לקחה מהם וישראל ממנו דכתיב כי חצי ארץ בני עמון היתה לישראל ולקחוה מיד האמורי שלקחוהו מתחלה מיד בני עמון ומה שאמר הכתוב על עמון ומואב שלא יתן השם ית׳ מארצם לישראל עד מדרך כף רגל כלומר הארץ שהיתה אצל׳ באותו עת וזהו שאמרו רזל׳ עמון ומואב טהרו בסיחון כלומר הוכשרו לישראל בסיחון כי באה להם בהתר מיד סיחון ולכך הוצרך הכתוב להזכיר דברי המושלים

בעבור חשבון שלקחו ישראל כי כן אמר הכתוב וישב ישרא
בכל ערי האמורי בחשבון ובכל בנותיה ורז״ל הזכירו הפלגת
על גבורת מלך סיחון ועל תוקף עיר חשבון והוא שדרשו
ז״ל אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה
לכבשה ואלו היה סיחון בבקעה אין כל בריה יכולה לשלוט
בו ואין צריך לומר שהיה סיחון יושב בחשבון גבור גדול
ושרוי בעיר מבצר וזהו שהזכיר למטה לסיחון מלך האמרי
אשר יושב בחשבון ודרשו בו למה נקרא שמו סיחון שהכל
מסיחין בגבורתו וגם בבנו של סיחון אמרו רז״ל שהיה גבור
גדול והוא שדרשו ויכו אותו ואת בניו בנו כתיב שהיה לו בן
קשה ממנו ·· על כן יאמרו המושלים הבודים משלים מלבם
והם היו בלעם ובעור אביו על דעת רז״ל כי היו נושאים מש
משלים בעתידות והיו אומרין באו חשבון שלא היה סיחון
יכול לכבשה הלך ושכר את בלעם וקללו וזהו שאמר בלק כי
ידעתי את אשר תברך וגו׳ ·· תבנה ותכונן בשם סיחון להיות
עירו · ודרשו רז״ל בפרק המוכר את הספינה על כן יאמרו
המושלים אלו המושלים ביצרם באו חשבון באו ונחשב
חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה
כנגד הפסדה אם אתה עושה כן תבנה ותכונן תבנה בעולם
הזה ותכונן לעולם הבא · עיר סיחון אם משים אדם עצמו
כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה מה כתי׳ בתריה כי אש יצ
יצא מחשבון תצא אש ממי שמחשבין ותאכל את מי שאינן
מחשבין ולהבה מקרית צדיקים שנקראו סיחון דכתיב
והולכי על דרך שיחון · אכלה ער מואב זה שמהלך אחר
יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה בעלי במות ארנון
אלו המגיסין דעתן דאמר מר כל המגיס דעתו בעובד עז׳ ··
ונירם אמר רשע אין לם אבד חשבון אבד חשבונו של עולם
עד דיבון המתן עד שיבא דין ונשים עד נפח עד שתצא אש
שאינה צריכה נפוח עד מידבא עד שתדוב נשמתן ואמרי
לה עד דעבד מאי דבעי ·· כי אש יצאה מחשבון רמז לאנשי׳
שקשרו בחשבון על מלכה אכלה ער מואב שם מקום במו
מבית לחם יהודה ·אוי לך מואב קללוהו שימסר בידו כמוש
שם אלהי מואב נתן בניו הנותן נתן בניו פליטים · פליטי
חרב כלומר בורחים או נתן יחזור לכמוש יאמר הכתוב כי
היה עם מואב עובד לכמוש אלוהו בונה במות ובוטח בו יות׳
מכל עם כענין שכתוב והיה כי נראה כי נלאה מואב · אל
הבמה וגו׳ וכתי׳ ויצא כמוש בגולה ולכך היו המושלים אומ׳
דרך לעג כי כמוש נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית כמו
שנקראו עמו וכן כתוב ובעל בת אל נכר כן פירש הרמבן
ז״ל · ונירם יאמר משה כאשר ידינו אותם אבד חשבון עד
דיבון ונשים עד נופח אז היתה שממה כל הארץ או יהיה
ונירם לשון ניר שאמר והניר שלהם הוא ניר חשבון אבד ··
אל תירא אותו לא היה ראוי למשה שיירא מזרע בשר כי
כיון שהשכינה עמו מה יעשה לו אדם והלא הנביא מזהיר
לישראל מי את ותיראי מאנוש ימות כי יראת בשר ודם לצ
לצדיק הירא את ה׳ מפחיתות הנפש ומשה עצמו יזהיר
לישראל אל תיראו ואל תערצו מפניהם לא תערצון ולא

תי׳ אוזן מהם אבל נתירא ממנו מזומת שידע לו מענין
אברהם והוא שדרשו רז״ל במסכת נדה פר׳ האשה שהיא
עוש׳ צריכה מבדי סיחון ועוג אחי הוו מפני מה נתירא מעוג
ולא נתירא מסיחון מתשובתו של הקב״ה אתה מכיר מה בלבו
של אותו צדיק אין אומ׳ אל תירא אלא למתירא מלמד
שנתירא משה שמא תעמד לו זכות אברהם שנ׳ ויבא הפליט
ויגד לאברם העברי ואמר מר זה עוג שפלט מן המבול ·
והנה החכמים ז״ל סוברין בעוג זה שהוא אותו עוג של מבול
שהגיד לאברהם והאריך ימים רבים ויש שפירש שעוג זה
אינו אותו של אברהם עצמו אבל היה ממשפחתו ומזרעו
ומשה נתירא ממנו שרא תעמד לו זכות אבי אביו שהיה
בזמן אברהם ולפי זה כשאמרו כאן סיחון ועוג אחי הוו אם
הכונה אחים ממש מן האב והאם היה לו למשה להתירא מ
מסיחון נכ׳ כי גם הוא ראוי ליטול חלק בזכותו של עוג אבי
אביו אבל היו אחים מן האם ועקר זרעו של עוג הפליט לא
נשאר אלא בעוג זה שהו׳ ממשפחתו ועקר זרעו מן האב ועל
כן נתירא משה מעוג ולא נתירא מסיחון אבל אנו אין לנו
אלא מה שקבלו החכמים ז״ל בעוג זה שהוא ממש אותו עוג
של אברהם וכן אמרו במדרש תנחומא ויבא הפליט ויגד
כונתו היתה כדי שיצא אברהם ויהרג נתן לו הקב״ה שכר
רגליו והיה כל אותם שנים ומצד אחר גבה ממנו שנפל ביד
בניו וכשבא משה לעשות מלחמה עמו נתירא ממנו אמ׳ אני
בן מאה ועשרים שנה וזה יותר מחמש מאות אלולי שהיה לו
זכות לא חיה כל השנים הללו אמ׳ לו הקב״ה אל תירא אותו
כי בידך נתתי אותו אתה בידך הרגהו ועשית לו כאשר עשית
לסיחון עכ׳ ·· ויש לדעתם כיון שסיחון ועוג אחים
היו קודם המבול ועוג לבדו הוא שפלט ואנו רואים שלא
נצולו כי אם ח׳ שבתיבה אם כן סיחון זה מהיכן יצא והיאך
היו אחים שא׳ עליהם אחי הוו וראיתי במדרש סיחון ועוג
בני שמחזאל היו שהיה מבני האלהים ושמחזאל בא על
אשתו של חם סמוך לכניסתם לתיבה וסיחון נולד בתיב ולכך
שמש חם בתיבה כדי לחפות על אשתו ולדעתם ז״ל נצטרך
לומר בסיחון שגם הוא האריך ימים בעוג אחיו ואריכות
הימים של כל אחד היתה סבה לסבה ידועה מבעל התבו׳ית
ומי יודע מחשבות השם יתעלה ומה שאמרו בפרק הרואה
מחייה בקרבוליה וקטלוה ירמוז כי משה בטל׳ זכותו ושבר
פסיעותיו וכמו שפי׳ הרב הגדול מורי רש נר׳ בפי׳ ההגדות
שחבר נמצאת למד שלא היתה יראתו של משה רעה׳ על כחו
וגבורתו ועל גבה קומתו רק בזכותו שהרי רצונו של הבה׳
אינו דבק באדם לפי הגבורה והכח כי אם לפי הזכות שכן
אמר הכתוב לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש
ירצה רוצה ה׳ את יראיו את המיחלים לחסדו ··

וירא בלק

ברב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון ״ שלמה המ
המלך עה׳ באר בכתוב הזה כי רבוי העם הוא הדרת מלך
וכבודו לפי שיש בין אנשיו גבורים וחכמים שוין לו או
למעלה ממנו אבל מעלתו והתנשאותו על שאר השרים
והסגנים הוא רבוי חיילותיו ורוחב מלכותו וממשלתו וזאת
היא הסבה שהוא מעולה ומהודר מכלם וכאשר יחבר לו
העם ויפרדו מעליו זהו מחתת האדון ומלת רזון מלשון
רוזנים ולפי מה שאמר הדרת מלך היה לו לומר מחתת מלך
אבל בא לומ׳ כי העדר העם מחתה לו עד שהוסר ממנו שם
המלכות וחזר כאחד הרוזנים המושלים בעם ועל כן יקראנו
הכתוב בשם רזון לא בשם מלך לפי שאין מלך בלא עם ואם
כן למדך הכתוב הזה כי בטחון המלך תלוי בבשר ודם כיון
שהדרתו ומעלתו ברבוי העם ומחתתו כהסרונם ועל הטעם
הזה לא היה רצון השי׳ שיהיה בינינו מלך לפי שבטחון הע׳
במלך והמלך בטחונו בעמו ואנחנו מקבלי התורה נצטוינו
בה שנירא את השי׳ כענין שכתוב את ה׳ אלהיך תירא גם נצ
נצטוינו שלא נירא מן האומות בענין שכתוב לא תירא מהם
וכתיב אל תיראו ואל תערצו מפניהם וכיון שהתורה אסרה
לנו הבטחון בבשר ודם וצותה אתנו להיות כל אחד ממנו
בטחונו בשי׳ לבדו וכקיימנו זה לא נצטרך למלך ויהיה כל
אחד מישראל בטוח יותר מן המלך אבל לפי שהיה גלוי
וידוע לפניו ית׳ שעתידין ישראל לקלקל השורה לשאול להם
מלך כשאר האומות אשר להם מלכים ושלטוני על כן קבע
להם בתורה מצות עשה לדעתם למנות להם מלך אחר
שיחטאו בשאל׳ אותו והוא שכתוב ואמרת אשימה עלי מלך
ככל הגוי׳ אשר סביבותי שום תשים עליך מלך וראוי היה
שיחשב זה להם לחטא כיון שהקבה׳ הפליא עניגם מכל
העמים ורומם חלקם מכל אמה ולשון להיותו מולך עליהם
כי מי שאדון העולם הוא מלכו ושכינתו בקרבו מה חפצו
במלך בשר ודם ולכך הוקשה בעיני הקבה׳ כששאלוהו וס
וסופו הוכיח על תחלתו שאבד המלך ההוא בסופו ועל כן
אמר שלמה עה׳ כבאן ברב עם הדרת מלך ולמדנו בכתוב
הזה שהצדי׳ הבוטח בשי׳ הוא בטוח יותר מהמלך כי המלך
ישים עקר בטחונו בעמו ואכ׳ ראוי שיהיה בטוח יותר
הבוטח בהקבה׳ מן הבוטח בעם כי המלך הבוטח בעם
לפעמים יפול ביד אויביו וכל חיילותיו לא יועילו ולא יצילו
אותו וכן מצינו בסיחון ועוג שהיו בוטחין ברבוי חיילותיהם
ובאין כנגד משה וישראל ולא הועיל להם כלו׳ שהרי ההיזק
וההצלה ממנו אינו תלוי ברבוי עם אלא בגזרת השם ית׳ כי
לפעמים אין התשועה ברב עם כענין שכתוב אין המלך
נושע ברב׳ חיל גבור לא ינצל ברב כח ומן הידוע כי היו מלכ
מלכים אדירים חזקים בגבורה ועריהם בצורות חזקות
וחיילותיהם כחול אשר על שפת הים וכיון שנאבדו כלם
ונפלו ביד משה לכך נתירא בלק מלך מואב בשבבר מתו
גבוריו אשר היה חוסה בהם ופחד לנפשו ממה שעשה
ישראל לאמרי וזהו שכתוב וירא בלק בן צפור את כל אשר
עשה ישראל לאמרי ״ בלק בן צפור מלך מואב היה׳ כי כן
יזכיר בסמוך ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא ואם כן

היה ראוי שיאמר וירא בלק בן צפור מלך מואב ויתכן לפר׳
כי כאן גלה לנו הכתוב פחדו הגדול ממה שחסרו שני
המלכים האלה סיחון ועוג ועל כן באר הכתוב כי מן היום
שראה את כל אשר עשה ישראל לאמרי לא היה מחשיב
עצמו במלך ומפני זה הזכירו הכתוב בשמו סתם לא בשם
מלך ויהיה בעת ההיא בעת שנאבד האמרי כלומר כשמתו
אבל כשמתו לא היה מחשיב עצמו במלך ״ לאמרי הידוע
זה סיחון ועוג ולא היה במלכי כנען כאלה כענין שכתיב
ואנכי השמדתי את האמרי מפניכ׳ אשר כגובה ארזים גבהו
וחסון הוא כאלונים משל למלך שהושיב שומרים לשמרו מן
הגייס והיה בטוח בהם שהיו גבורים עבר הגיים והרגם והיה
מרתת על עצמו אף בלק ראה מה נעשה בסיחון ועוג שהיה
מעלה להם שכר לשמרו והם היו שקולין כנגד כלם שנאמר
לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען
לפיכך ויגר מואב ׳ ובמדרש וירא בלק כל ראיתם של רש
רשעים לפורענות וירא בלק הביא בלעם הרשע שבא לעקור
אומה שלמה וירא חם אבי כנען ויראו בני אלהים את ב
בנות האדם ויראו אותה שרי פרעה ויר׳ אותה שכם בן חמור
ויאמר מואב אל זקני מדין והלא שונאים היו זה את זה שנ׳
המכה את מדין בשדה מואב כלומר שבאו מדין על מואב
למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם משל
לשני כלבים שהיו צהובין זה לזה בא זאב על אחד מהם
אמר בלבו אם איני עוזרו היום הורג את זה ולמחר יבא
עלי נתחברו שניהם על הזאב ולמה נטלו עצה ממדין לפי
שראו שישראל נוצחין שלא כדרך העולם אמרו מנהיגם
של אלו במדין נתגדל נשאל להם מה מדתו אמרו להם אין
כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שאין כחו
אלא בפיו שהיו סבורין שמשה רעה׳ כשאר אצטגנונין ״
פתורה על דרך הפשט שם מקומו הוא וזהו שאמר ארץ בני
עמון וארמיים היו כי כן כתיב מפתור ארם נהרים ׳ ועל
דרך המדרש פתורה נקרא פתורה מלשון פתרון לפי שמ
שמתחלה היה פותר חלומות ואחר כך חזר קוסם ואחר כך
עלה לרוח הקדש ״ כי ידעתי את אשר תברך וגו׳ מלמד
שהיה מחזק שקללתו חלה על המקולל כענין שאמר אל
תהי קללת הדיוט קלה בעניך ודעת החכם רא׳ זל׳ שמתוך
חכמת המזלות שהיה יודע כשהיה רואה מזלו של אדם
שהיה בשפל והגיע עת רעתו היה מקלל אותו וכאשר תבא
אליו הרעה יחשבו הבריות שקללתו גרמה לו ולכן הטרים
לדבר אל שרי בלק שאמר לא אוכל לעבר את פי ה׳ כי אין
יכולת בנוצר לשנות מעשה היוצר או גזרותיו ודעת רזל׳
איננו כן וקסמי׳ בידם מבאר שהיה בלעם קוסם שהביאו לו
קסמי׳ בידם כדי שלא יוכל לדחותם ולומ׳ אין בידי עתה
כלי וקסמים וים׳ וקסמים ושבר קסמים כלומר שהביאו ל
כסף וזהב בשכרו ״ לינו פה הלילה מרוב גאותו וגאונו
נראו לו שרי ומואב פחותי׳ ועל כן אמר להם לינו פה הלילה
לינה בעלמא אבל כששלח שלוחים אחרים רבים ונכבדים
מאלה אמר להם שבו נא בזה שהוא לשון עכוב כמו ותשבו
בקדש ימים רבים ועד שחלה פניהם שהוסיף לשון נא ״
ויבא אלהים אל בלעם גלוי זה לכבוד ישראל

היה כי כן מצינו שהשכינה נגלית להדיוטות בשביל הצדיק׳
בענין שנ׳ ויבא אלהי׳ אל לבן הארמי בחלום הלילה וכן ויבא
אלהים אל אבימלך ״ ויאמר מי האנשי׳ האלה עמך לא מצינו
בכל רבתובים שישאל הקבה׳ אלא לרשעים לאותן שהוא
רוצה להטעותן כדי להאבידם ולהשמידם עדי עד כענין
שכתוב משגיא לגוים ויאבדם וזהו שכתוב בקין אי הבל אח
אחיך לפי שהיה כופר בהשגחה ואמר לית דין ולית דיין
ולית עולם אחרן רצה להטעותו שישאל לו כמי שאינו יודע
וכן בכאן בבלעם רצה לשאול לו כדי להטעותו שיאמר
עתים יודע ועתים אינו יודע וכן אמרו במדרש משגה
רשעים בדרך רע בשחתו הוא יפול ותמימים ינחלו טוב
זה בלעם הרשע לפי שבתחלה היו חבריו גדורין בעריות
שנ׳ ורחל באה עם הצאן אשר לאביה וכתיב ולכהן מדין
שבע בנות עמד בל עם והטעה את הבריות בעריות בשחיתו
הוא יפול כשם שהטעה את הבריות כך הטעהו הקבה׳ ואמר
לו כי האנשים האלה עמך אמר אתו רשע אינו יודע יש
עתים שאינו יודע אף אני אעשה בבניו כל מה שאני
חפץ ״ לא תלך עמהם מה טעם שלא תוכל לקלל אותם כי
אני ברכתים ״ ובמדרש לא תלך עמהם אמר לו אם כן
אקללם במקומי לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם
כי ברוך הוא אינם צריכין לברכתך אומרים לצרעה לא מ
מדובשיך ולא מעוקציך ״ ויאמר אל שרי בלק לא הזכיר
זקני מדין לפי שבלק הוא העקר והוא השולח לקראתו ״ כי
מאן ה׳ לתתי להלוך עמכם אין חפץ השם בשליחות זה כלל
כי בחשבתו של בלעם היתה שלא ירשהו השם ללכת כלל
ואפי׳ עם שרים רבים ונכבדים מן הראשונים והנה בלק
חשד אתו כי מעצמו אמר דבר זה כדי להרבות לו מחיר
וזהו שכתוב ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מ
מאלה להראות לו כי הוא חפץ בו מאד כדי לתת לו רון
ועושר בכל אשר ינזור עליו ובלעם השיב להם בכל ממונו
לא אוכל לעבור את פי ה׳ כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות
קטנה או גדולה אם אעבור את פיו ״ ובמדרש כי מאן ה׳
להתי ולהלוך עמכם אלא עם שרים גדולים ומכאן אתה למד
שהיו בו שלשה דברי׳ עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה ״ עין
רעה דכתי׳ וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן
לשבטיו ״ רוח גבוה דכתיב כי מאן ה׳ לתתי להלוך עמכם ״
נפש רחבה דכתיב אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וזה
לבדנו שהיה כחמד ממון אחרים אמר ראוי הוא שיתן לי
בל כסף וזהב שיש לו שהרי צריך הוא להשכיר חיילות
וספק נוצח וספק אינו נוצח ואני בודאי נוצח ״ ויאמר אל
עבדי בלק אם יתן לי בלק למעלה הזכיר שרי בלק באותן
שהיו פחותין ובאלו שהיו רבים ונכבדים אמר עבדי בלק
והענין כי בלעם היה גבה עינים ורחב לבב והראשוני׳ שבאו
לפניו בהכנעה ודברו לו בלשון רכה הזכיר בהם שרים
אבל אלו שדברו אליו דרך גאוה כה אמר בלק בן צפור אל
נא תמנע מהלוך אלי קראם עבדים לבאר כי היו שפלים
בעיניו ולא היה מחשיבם רק כעבדים ועוד לבאר כי כשם
שהיו הם עבדי בלק שהי׳ מלך בשר ודם ואין רשאין לעבור
מצותיו כלל על אחת כמה וכמה שאינו רשאי לעבור על מצ

מצות השם ית׳ וזה שאמר אם יתן לי בלקוגו׳ ״ ועתה שבו
נא בזה במקום הזה גם אתם הלילה לכך נפרע הקבה׳ ממוא׳
בלילה כי בלילה שודד ער מואב כי בליל שודד קיר מואב
נדמה כנגד שתי לילות הללו שנשתלחו שלוחי מואב לבלע׳
כך דרשו רז״ל ״ אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם
והלא כבר נאמר לא תלך עמהם אבל הוא כענין שלח לך
אנשים אמר לו הקבה׳ שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך
לפי שכבר אמרתי להם במצרים אעלה אתכם מעני מצרים
אל ארץ טובה ורחבה ואמרתי להם אחרי כן עלה רש והם
לא האמינו אבל אמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו
את הארץ ורצה הקבה׳ לילך אחר דעתם ואמר למשה שלח
לך אנשים אף כאן אמר הקבה׳ לבלעם לא תלך
עמהם ואחר כך אמר לו קום לך אתם רצה לילך אחר דעתו
מכאן אתה לומד שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו
ויש מפרשי׳ כי מה שא׳ לא תלך עמהם באורו על מנת לקלל
ואחרי כן אמר אם לקרוא לך באו האנשים לקריאה בלבד
שתלך עמהם קום לך אתם על מנת שלא לקלל ״ אך את
הדבר אשר אדבר אליך אפי׳ לומר לך לברך
שתברך אותם ״ ובכאן יש לשאול אם היה כח בדבר בלעם
להזיק ולהועיל אם לא אם תאמר היה היאך אפש׳ שיהיה כח
בבשר ודם לשנות גזרת הבורא ואם הבורא גזר על ישראל
שנ׳ כי ברוך הוא היאך יש כח בקללתו לשנות מה שגזר כבר
ואם תאמר לא היה ממש בקללה ואם כן למה מנעו הקבה׳
ואמר לו לא תאור את העם יקלל בלעם כל היום ובלבד
שיברך הקבה׳ כענין שכתוב יקללו המה ואתה תברך ״
והתשובה בזה כי בלעם לא היה כח בדברו כלל שתחול
ברכתו או קללתו וראיה שאין בקללה כח בדבורו מה שמצ
שמצינו מבוא׳ שאין בברכ׳ כח בדבורו כי אלו הי׳ כח בדבורו
בענין הברכה כשהוכרח לו הדבר שאין רצונו של הקבה׳
לקלל את ישראל כמו שהיה בלק מציה עליו למה לא ברך
לבלק ועמו והנה תשלם בזה כונתו של בלק שלא ישלוט בו
ישראל או למה ידחוק עצמו בשכירות כסף וזהב של בלק
יברך את עצמו שיהיה מלך גדול על כל המלכים בלין ולא
יצטרך לכספו ולזהבו וכבר מצינו מפורש שברך את עצמו
באמרו תמות נפשי מות ישרים ולא נתקיימה ברכתו אלא
שהיתה אחריתו רעה ותקותו מפח נפש שהרי מת מיתה
משונה דכתיב ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב נמצ
נמצאת למד שלא היה כח בדבורו לקללם זהו מצד דבורו
אבל מצד חכמתו שהיה יודע לכוין השעה שהקבה׳ בועס בה
היה בודאי כח בדבורו לקלל ומם׳ עדין הקושיא במקומה
עומדת כי מאחר שהקבה׳ לא כעס באותן הימים נמצא שב׳
דברו וחכמתו בטל ובטל כחו מצד דבורו וחכמתו שהרי אין
כח בקללתו אלא בשעת הכעס וכיון שאין שעת הכעס רפו
ידי חכמתו ואם כן למה לא הניחו לקלל ואמר לו לא תאור
את העם התשובה בזה כי גלוי וידוע לפניו ית׳ דבר המגפה
העתיד להיות ובדי שלא יאמרו בשביל קללתו של בלע׳ באה
המגפה על כן מנעו מלקלל אבל ודאי לא היה לבלעם שו׳ כח
מצד דברו לא בברכה ולא בקללה רק מצד

חכמתו כבוון השעה שהקב״ה כועס בה ״ ויחר אף ה׳ כי
הולך הוא בכונה שיקלל ״ ויתיצב מלאך ה׳ בדרך לשטן לו
בלעם נשתמש באומנות שאינה שלו הפה נתן ליעקב. שנ׳
הקול קול יעקב ולפיכך נשתמש המלאך באומנות שאינה
שלו שהרי מלאך של רחמים היה ונעשה לשטן וזהו שכתוב
הנ׳ אנכי יצאתי לשטן מד׳ כנגד מדה ״ ותר׳ האתון את מלא׳
ה׳ נצב בדרך ראיה זו הרגשה היא איננה ראית עין כי אין
המלאכים מושגים לעיני אדם כש׳ לעיני הבהמות ואין צ
צריך לומר כי׳ איננ׳ הראית שכל כי הבהמה אין לה שכל
אבל ענין ראיתה שהרגישה בדבר מפחיד אותה ושהיה מ
מעכבה מלעמוד ולא ידעה מה הוא שלא היתה השנתה בכך
שאכ׳ היה לה לומר בדבורה מלאך ה׳ עומד לנגדי וחרבו
שלופה בידו ועל כן הוצרכתי לעכבך כך פירש הרמב״ן ז״ל ״
ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה חפץ גדול היה לאותו
רשע לקלל את ישראל שאין לך אדם בעולם שיראה בדלך
הסימנין שראה הוא שלא יחזור וכש׳ מנחש וקוסם כמותו
שכל אומנותו היתה לקראת נחשים כי מתחלה נטתה האתון
מן הדרך הישר ועקמה כנגד השדה זהו שאמר ותט האתון
שניה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם רמזה לו בטול
נסיעותיו ועכוב הליכתו כי אין ירצון הקצה על הבינה שהי׳
הולך ״ שלישית ותרבץ תחת בלעם שרבצה תחתיו ולא
רצתה ללכת כלל וכל אלה רמזים לו כי אותו הדרך לא כחד
כו ה׳ רביעית הנס הגדול שנעשה בדבור האתון וכבאן פי׳
לו כי כונתו רעה בענין הדבור והודיעו מי שם פה לאדם
או כי ישום אלם והנה השם ית׳ יכול למנוע ממנו הדבור
ולשומו בפי הבהמה ועל כן אין לו להתנאות בכח הדבור
חמישית נתפרש לו הדבר יותר כדי לבטל הליכתו על
הכונה שהיה בה ועל כן נגלה אליו מלאך ה׳ ואמר לו בפירוש
הנה אנכי יצאתי לשטן בעבור כי היה הולך על הכונה רעה
וירט הדרך כי הקב״ה אמר לו שילך בדרך על מנת שלא
לקלל זהו שאמר קום לך אתם והוא ירט הדרך כלומר
עוות הדרך והולך לנגדי ואח׳ כל זה הזכי׳ שיחזור מן הדרך זהו
שאמר לו לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם
אם רע בעיניך אשובה לי ״ ויפתח ה׳ את פי האתון על דרך
הפשט דבור האתון נס גדול וחוץ מן הטבע והיה זה לכבוד
ישראל כי הקב״ה הפליא לעשות ורצה לשנות סדרי בראשית
בדבור הבהמה לומר שאפילו הבהמה תכיר ותדע שאין
השליחות הזה ראוי להעשות והנה זה כאדם שאומר להרים
שיכסוהו ולגבעות שיפלו עליו ואי׳ צריך לומר המין האנושי
שהוא משכיל כי אפי׳ הבהמה שאין לה שכל תשכיל שאין
ראוי להסכים בקללת עם כי ברוך הוא ואם תשכיל בנסתר
בענין הפרשה תמצא כי דבור האתון כדבור הנחש וזה וזה
לא מדעת עצמן כי אין בהם נפש מדברת וטעם זה סמך
לו ויפתח ה׳ את פי האתון ויגל ה׳ את עיני בלעם וירא את
מלאך ה׳ כי תכף שדברה ומתה נגלה לו המלאך ודבר עמו
ולכך הזכיר בפרשה ג׳ פעמים ותרא האתון את מלאך ה׳ כי
נטיתה מן הדרך ולחיצת הרגל והרביצה שהם ג׳ סימנין כל
אחד ואחד היה מצד המלאך ואין צריך לומר הסימן הד׳

הרביעי שהוא הדבור והשתכל בדבור המלאך שא׳ לו על מה
הכית את אתונך זה ג׳ רגלים השוה עם הדבור של אתון
שאמר לו מה עשיתי לך כי הכיתני זה ג׳ רגלים ותשכיל בכאן
נ״ אנשים נצבים שהיו אנשים ממש והיו מלאכים ממש וזה
תבין כדברי המלאך שהזכיר לו יצאתי והיה יכול לומר הנה
אנכי לשטן אבל אמר יצאתי כלומר אחר דבור האתון יצ
יצאתי אני לדבר לך ולהשטין לך וזה מבואר ״ כי היה תעללת
כי היה ראוי בלעם שיתמה כפלא הגדול הזה של דבור
האתון ושירגיש הנס המחודש והמבהיל את כל ההולכים
עמו בדרך והיה לו לחשוב ולהתבונן כי מאת ה׳ היתה זאת
לסכל עצתו ולהשיב חכמתו אחור אבל מתוך אכזריותו ורוע
טבעו ומרוב חפצו ללכת לקח הענין בדרך תמות ולכך הש
השיב כאדם שמדבר עם חברו כי התעללת בי ושרי מואב
ושני נעריו שראו הפלא הזה ולא שאלו לו ולא דברו מאומה
אפשר לומר כי היו כלם קודמין לו בדרך ובהשארו יחידי
אחור ארע לו הנס הזה והם לא ראו כי לא היו במעמד אחד
או אולי היו הכל במעמד אחד ולא היו רואים ושומעים כי
אם בלעם לבדו כי כן יקרה לאנשי רוח הקדש כענין שכתו׳
בדניאל וראיתי אני לבדי את המראה והאנשים אשר היו
עמי לא ראו ״ וחרבו שלופה בידו רמז לו שסופו שימות
בחרב ההד׳ ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב ״ אולי
נטתה מפני לולי שנטתה מפני כאשר הרגתיה הרגתיך
ואותה החייתי מכאן שמתה האתון אחר שדברה או מטע׳
המדרש שאומר שלא יהו האומרים עושים מסנה ע״ז או מ
מטעם שכבר השלימה מנויה כפי מה שנגזר מששת ימי
בראשית בין השמשות כענין שמצינו בדג של יונה שאמר
הכתוב וימן ה׳ דג גדול לבלוע את יונה וטעם גדול בשנים
אעפ׳ שהיה גדול בגוף היו דגים רבים בים גדולים ממנו
והכונה בלשון וימן שמנהו לכך מששת ימי בראשית וזהו
שאמר לבלוע ולא אמר ויבלע וכיון שבלעו ועשה כנויו מת
הדג כי לא נברא אלא לכך וזהו ששנה הלשון אחר כך מדג
לדגה דכתיב ויתפלל יונה אל ה׳ אלהיו ממעי הדגה ׳ ועל זה
אמר מבטן שאול שועתי ״ ויאמר בלעם אל מלא׳ ה׳ חטאתי
דרשו רז״ל מכאן כל החוטא ואומ׳ חטאתי אין רשות למלא׳
ליגע בו כי לא ידעתי הוא היה משבח עצמו ואומר ויודע
דעת עליון ועכשו אמר לא ידעתי אותו דכי׳ ולמעלה אמר
לו אותו תעשה וזה יורה כי המלאך נגלה אליו להזהירו על
הדבור ״ במות בעל בג׳ מקומות בנה בא׳ מזבחות ז׳ בבמות
בעל וז׳ בשדה צופים ראש הפסגה וז׳ בבעל פעור הרי בא׳
והיה מקריב על כל מזבח פר ואיל ונמצא שכל קרבנותיו בג׳
מקומות אלו מב׳ קרבנות ומה שהזכיר בקר וצאן פרשי
ז״ל דבר מעט ויש לתמוה מה ראה הרב לפרש כן כי בקר
שם הכלל הוא ואפש׳ שהוצרך לפרש׳ כן כי עשה זה במתכוי׳
כדי שלא יאריך בסעודה ויקלל לישראל אבל אין במשמעות
הלשון מעוט ״ וירא משם קצה העם ולא כלם לפי שהיו
חונים בד׳ רוחות השמים והיה בלק מתכוין בכל פעם
ופעם להעלות את בלעם במקום גבוה שיראה העם
משם ויתכוין אליהם בכח ההבטה

שיכיש בהם כי זה מפחות הנפש ובענין הנכזר כדברי רז"ל
דלי נבינאי דבעינא לבחייה דלי ליה יהב ביה עיניה ונח
נפשיה וטעם הענין הזה שהיה נהוג אצל החכמים ז"ל היה מ
מפני חלישות דעתו של החכם השלם שאי אפשר לו בלא
הרהור תורה ואפילו רגע ומתוך שבחלישין דעתו ומחשבתו
נפסקה מהחכמה שהוא מחשב בה תמיד ומישנור' לו בן הרי
הוא כמקצץ בנטיעות וראוי שתחול הקללה עליו ומזה אמר
הכתוב. ובוקע עצים יסכן בם כי הגורם להפסיק ולבקע
החכמה שהיא עץ חיים ראוי שיסתכן בעצמו ואעפ"י שמצינו
בחסידי עליון גדולים בחכמה שאין דבורם וחלישות דעת
עושה רושם כי הענין הוא סגלה בנפשו ומלבד חכמת האד'
צריך עוד שתהיה סגלה זו בנפשו השכלית וכאשר יצטרפו
בו שני דברים הללו שתהיה החכמה נטועה בו והסגלה
הזאת בנפשו אז יפליא לעשות בכל מי שיחליש דעתו לה
להיותו נבוה בנחלתו ״ וילך שפי תרגום יחידאי ואין לו
חבר והחכם ז"ל פי' שהוא מלשון על שפיים שהוא מקו' גבוה
ושעורו וילך אל שפי וכן נסעו העם חצרות כי היה נוסע מ
ממקום למקום כמנהג מנחש עכ"ו ״ וירמוז לך הכתוב אעפ"י
שהיה מחזר אחר מקום גבוה כדי שיראם מקובצים במקום
אחד ויכוין בהם בקללה אעפ"כ לא מצא אלא מפוזרים לד'
רוחות העולם וזהו מלת שפי שה פזורה ישראל ״ ובמדרש
שפי יתנר ברגלו אחת אבל שמשון חגר בשתי רגליו כתיב
הכא שפי וכתיב התם שפיפון ״ ויקר אלהים אל בלעם על
דרך הפשט לשון מקרה כי לכבודן של ישראל בא אליו
הדבור בדרך מקרה ועל כן הזכיר בו הכתוב ויבא אלהים אל
בלעם כי לא מצינו הלשון הזה בשום נביא רק כמי שלא
הגיע למדרגת נביא כגון אבימלך ולבן ועוד יכלול לשון
ויקר כי קרה לבלעם כמקרים אשר יקראו לאותם שיש להם
רוח הקדש בעת שהם מתבודדין ושהם מתלבשין ביחוד
ועומדין מרעידין ואחרי כן הזכיר ויקר ה' אל בלעם כי גדלה
השגתו ועלה ענינו להתנבא בשם המיוחד בנבואת משה
ובזה הכיר כי אי אפשר בקללתם כלל כי מדת רחמים עמהם
להצילם ומתחלה כשהיה שומע במדת הדין היה מיחל
שימצא מקום לקללתו שתהיה מדת הדין מתוחה כנגדם
אבל אחר ששמע במדת רחמים נכזבה תוחלתו והמעלה
הגדולה הזאת אשר עלה אליה לא היתה אלא לפי שעה
לכבודן של ישראל כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר
ליום הדין אלו היו לנו נביאים כישראל היינו חוזרין למוטב
וכדי שיהיה פתחון פה לישראל כנגד אומות העול' וישישמעו
אומות העולם הבטחות נפלאות על ישראל מפי הנביא
שלהם שהוא קטיגור של ישראל והנה כאשר השלים נבואתו
באותן הבטחות נסתלקה הנבואה ממנו וחזר לקסמיו שנ'
ואת בלע' בן בעור הקוסם הרגו בחרב וזה יורה כי מת קוסם
ולא נמשכה הנבואה אחר כן ״ ועל דרך המדרש ויקר אלהי'
אל בלעם מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העול' נביאי
ישראל נתגלה עליהם ביום שנ' ביום דבר ה' אל משה נביאי
אומות העולם בלילה שנאמ' ויבא אלהים אל לבן הארמי
בחלום הלילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויבא
אלהים אל בלעם לילה ״ משל למלך שהיו לו אשה ופילגש
כשבא אל האשה לא היה מתכוי' לבא אליה ביו' לעיני הכל
אבל כשב' אל הפילגש היה בא בהחב' בלילה נביאי ישראל
מתגלה להם בדבור שלם שנאמר ויקרא אל משה נביאי
אומות העולם בחצי דבור שנ' ויקר אלהים אל בלע' נביאי
ישראל מדבר עמהם בלשון טהרה וקדושה שנ' ויקרא ה' אל
משה כדא' וקרא זה אל זה ואמר קדוש נביאי אומות העול'
בלשון טומאה וקרי שנאמר ויקר אלהים אל בלעם משל למה
הדבר דומה לשני אנשים המבקשים בפתחו של מלך אחד
אוהבו של מלך ואחד מצורע אמר המלך אוהבי יכנס מצ
מצורע לא יכנס שלא יטמא פלטרין שלי אלא אני הולך
לקראתו שנ' ויקר אלהים אל בלע' הלך לקראתו ״ את שבעת
המזבחות ערכתי על דרך הפשט את שבעת המזבחות שבנה
בלק ערכתי עליהם הקרבנות כדי שיהיו לרצון לפניך ולכך
הזכירם בלשון ידיעה ״ ועל דרך המדרש לכך הזכירן
בלשון ידיעה לפי שמצינו צדיקים שעשו מזבחות מיום שנ
שנברא העול' ועד בלעם ואלו הם אדם קין הבל נח אברה'
יצחק ויעקב כל אחד בנה את שלו ובלעם כנגד כלם לכך
הזכיר בהא הידיעה ״ ועל דרך החכמה את שבעת המזבחו'
ערכתי אחז הכתוב חשבון שבעה לפי שהוא הקף אמצעי כי
מן הידוע שד' הקפים הם הקף היום והשבוע והחדש והשנה
הקף היום הוא שהשמש מקיף בגלגלו ביום אחד ממזרח
למערב וזהו הקף ראשון שהוא התנועה היומית וכשנשלם
היום חוזר חלילה וכן בכל יום ויום ויש הקף אחר והוא
הקף השבוע שהרי כשנשלם השבוע חוזרין חלילה ומונין
שבוע אחר ועוד יש הקף אחר והוא הקף הירח בכל חדש
וחדש והקף האמצעי אשר בין היום והחדש הוא הקף ז' ימי
השבוע ולפיכך הקף השבעה הוא אמצעי בין היום השמשי
וחדש הירחי ולפי שכל עניני הטבע נמשכין אחר ההקף הזה
האמצעי ועניני התורה יתקרבו תמיד לעניני הטבע לכך
באו מצות רבות בתורה לחשבון שבעה כגון ימי הפסח
וכיוצא בהם לפי שהוא חשבון ההקף האמצעי כנגד ז' כוכבי
לכת אשר כל עמודי הטבע נשענים עליו שאין לומר
שיהיו ימי הפסח שנה תמימה שהוא הקף רביעי בשתכלה
השנה וחוזרין חלילה ומונין שנה אחרת לפי שלא היה
הדבר נכר ואלו היה יום אחד בלבד היה זמן מועט ואלו
היה חדש אחד היה זמן מרובה ולכך רצתה התורה להתקרב
אל הטבע להיות זמן הפסח בחשבון הקף האמצעי והבינוני
ולפי הטעם הזה עשה בלעם מהמזבחות ז' לרמוז על ההקף
האמצעי הזה כי בלו היה טבעי וחכם בחכמת המזלות זה
דעת הרמבם ז"ל ״ ועל דרך הקבלה את שבעת המזבחות
ערכתי מה' שעשה מהם שבעה ומה שהזכירם בהא הידיעה
הכל בהשגחה גמורה וכונה ידועה כי בלעם ברוב חשקו
לקלל רצה להמשיך רצון מהמחשבה הטהורה אל כל' הז'
ולהשפי' כח בה ולא הספיק אצלו שיעש' מזבח אחד ועש' מה'
ז' מזבח של בקרבן שלו כדי שיפעלו בל' המדות רצונו ויפסיקו
מחשבתו בהמשכ' הרצו' ועלו קרבנותיו בג' המקומו' מב' והג' ז'.

המזבחות האלה הם שבעת ימי בראשית וז' נדות המנורה
והם הנקראים צרור החיי' כי הם ענין מיוחד למעלה מתפרד
למטה לפי המקבלי' וזה באור הכתוב את ז' המזבחו' של מעל'
ערכתי למט' והחכם ז"ל במליצתו הצחה כוין לזה אם תתכוין
בה הוא שאמר ובתת שלם לשלם אז תתחדש רוח בינה" מן
ארם ינחני בלק ממזרח ואומ' לך ארה לי יעקב פרשי' ז"ל במה
הוא תפש שיטלטלני ממקומי כדי לקלל העם הנקרא חלק
ה' ואל מלא הם לא באנו לעולם שבזכות אברהם בא בלק
מלך מואב מזרע לוט שנ' ויהי בשחת אלהים ערי הככר
ויזכור א'להים את אברהם וישלח את לוט ובזכות יעקב
באתי אני שלא היו ללבן בנים מתחלה אלא בנות שהרי ד
רחל רועה ומשהלך יעקב אצלו זכה לבני' שנאמר וישמע את
דברי בני לבן וכן לבן אמר נחשתי ויברכני ה' בגללך ואתה
אומר לי לקלל את שניהם נמצינו שנינו כפוי טובה" לכה
ארה לי יעקב הזכיר שני השמות יעקב וישראל ומכאן ש
שצריך לקלל בכל שמותיו מי שרוצה לקלל ושיקלל במדת
יום ובמדת לילה וזהו שסמך מיד מה אקוב לא קבה אל ולא
אבר זעם כענין שכתוב ואל זועם בכל יום אלא שכוין
להזכיר שתי המדות וזהו דבר איוב יקבוהו אוררי יום אבל
כה שהזכיר יאבד יום והלילה בזה היתה כונתו רעה לכפור
בעקר ועל זה דרשו ז"ל רגם את האקונין קלל את השלטון וכו'
יצטרך לראותו בעיניו כי יועיל הרבה לחול בו קללתו בעת
ההבטה ומפני זה העלה בלק את בלע' למקומות הגבוהי' בכל
פעם ופעם ובענין הברכה גב' כשירצה לברכו' צריך הוא
שיזכיר שמותיו ענין שבכתוב מה טובו אהליך יעקב
משכנותיך ישראל' ולשון ארה לי היה לומר ארה ליעקב
אבל בלעם היה אומר כן הנה בלק אומר לארר את עצמי
כי' שהוא אומר לארר את יעקב וכן אמרו במדרש אמ' לו
בלעם מי שהוא מארר את אלו לעצמו הוא מארר שכן
כתיב ומקללך אאור וכן כל לשון קללה שיזכיר בלק על
ישראל בכל פעם ופע' היה מחזירה כלפי עצמו ארה לי קב'
לי קבנו לי וקבתו לי" מה אקוב לא קבה אל אף כשהיו
ראוין לקללה כמעשה העגל לא זז מלחבבן לא פסקו ענני
כבוד והמן והבאר' וכן כתוב בעזרא אף כי עשו להם עגל מ
מסכה ויאמרו זה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים
ויעשו נאצות גדולות ואתה ברחמיך הרבי' לא עזבתם במדב'
את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחותם בדרך ואת
עמוד האש בלילה להאיר להם את הדרך אשר ילכו בה
ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים
נתת להם לצמאם' ויתכן לפרש מה אקב לא קבה אל אמ'
כן על יעקב שנקרא אל שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל
ודרשו רז"ל מי קראו אל אלהי ישראל ולומר שאף בשעת
כעסו כשקלל לא קלל אלא אפס" ומה אזעום לא זעם ה'
בכל הימים הללו וכל כחי וחכמתי אינה אלא בשעת כעסו'
כי מראש צורים אראנו על דרך הפשט הוא המקום הגבוה
שהזכיר למעלה וילך שפי' ועל דרך המדרש צורים אלו
האבות ומגבעות אלו האומות וקרא האבות צורים לפי שהם
נמשלים להרים שנאמ' שמעו הרים את ריב ה' וכתיב קום

ריב את ההרים ולפי שהיה אברהם ראש להם וראש האמונ'
והיחוד לכך קראו הכתוב ראש צורים וקרא לי"ב שבטי יעקב
גבעות כי הם למטה ממדרגת האבות כשם שהגבעות למטה
מהצורים הגדולי' ואחר שהזכיר מעלת ראשיתם ההרים
שהיו עקר תולדות ושרש יחסם שהיו השורש הטוב שממנו
תפרס' מעלת הענפים והוסיף לפרש מעלת אחריתם הוא
שאמ' הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב ויהיה קשור
הכתובים כן אמר מה אקב ומה אזעם ואני רואה אומה זו
שיסודה ועקרה גדול ועקירת' אינו דבר קל לא מצד ראשית'
ולא מצד אחריתם לא מצד ראשיתם לפי ששרשם חזק
כחוזק הצור שאין כח באדם לעקרו כי הם משתלשלי' ובאים
מן הצורים והגבעות הם האבות והשבטים שזכותם חזק מ
מצור ועל כן אי אפשר לי לבא כנגדם לא מצד ראשית' ולא
מצד אחריתם. לפי שהם עתידין שינחלו העולם באחרית
הימים וכל האומות יהיו אובדין והם לבדד קיימין וזהו
שאמר לבדד ישכון ולשון בדד הוא יחיד כענין שנ' ישב בד
בדד ונקרא היחיד בדד לפי שהיחיד מתבודד ומלת לבדד כ
כוללת בדד וכוללת לבדד כי התיבה תשמש לשני פנים
והכונה כשאמר לבדד כי הוא עם מיוחד לא יתחשב כשאר
העמים אבל הוא מובדל מהם בתורתו ואמונתו ובענין
שכתוב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי וכשאמר לבדד
הכונה שהם עם מיוחד לבדד כלומר לשם המיוחד שכתוב
בו ה' בדד ינחנו ומפני זה הזכיר לבדד כי היה ראוי לומר
הן עם בדד ישכון כענין שאמר משה וישכון ישראל בטח
בדד אבל הענין לרמוז כי העם מיוחד בשאר הגוים לא
יתחשב והוא מיוחד לשם המיוחד שהוא אלהי ישראל אשר
באלהי הגוים לא יתחשב והנה משה רע"ה רמז בדבריו ככת
באמרו אשריך ישראל מי כמוך ובאמרו אין כאל ישורון
באר כי ישראל עם מיוחד אין כמוהו בשאר העמים וכן אלהי
ישראל מיוחד אין כמוהו באלהי העמים וכן מצינו שהתנבא
דניאל באבדן כל האומות ושתהיה המלכות קיימת לישראל
לעול' הוא שהזכיר באבדן מלכות רומי והובד גשמה ויהיבת
ליקידת אשא ועל אבדן שאר האומות ושאר' חיותא
העדיו שלטניהון וארכא בחיין יהיבת להון עד זמן ועדן
ועל קיום ישראל לעולם אמר אחריו על מלך המשיח וארו
עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה ועד עתיק יומיא מטא
וקדמוהי הקרבוהי וליה יהיב שולטן ויקר ומלכו וכל עממי'
אומייא ולשנייא ליה יפלחון שולטניה שולטן עלם די לא
יעדי ומלכותיה די לא תתחביל" ועל דרך החכמה צורי' הם
ז' כוכבי לכת גבעות אלו י"ב מזלות והמשיל הכוכבים שהם
קבועין בגלגל לצורים הקבועי' בארץ כי כשם שאבני הבנין
לשוכני בתי חומר נגזרים מן הצורים כן בניני העולם השפל
הזה והפעולות שבו נגזרות ובאות מן הכוכבים והמשיל
הגלגל לראש שהוא תחלת הגוף ועליונו כן הגלגל תחלת
הסבות וראשית הפעולות בכח הבורא וגזרתו והאיש הזה
הקוסם לא היה לו חלק באלהי ישראל אבל היה חלק
הכוכבים והמזלו' ומתוך חכמתו הגדולה בחכמת התכונה
היה רואה במשפטי הכוכבים

ובחכמת המזלות המעלה הגדולה אשר ישראל מעותדים לה
לעתיד שישכנו לבדד ולא יתערבו בגוים ולא ימירו כבוד א
אמונתם כאמונה אחרת וזוהי שאמר הן עם לבדד ישכון
ובגוים לא יתחשב׃ מי מנה עפר יעקב על דרך הפשט מי
יכול למנות בני יעקב שהם כעפר ומי יוכל לתת מספר כח
בחלק רביעי שבישראל ולשון רובע ישראל המנה על דגל
אחד כי ד׳ דגלים היו ואמר תמות נפשי מות ישרים כי
התאוה למות וכלבד שתהיה אחריתו כאחרית ישראל שהם
חלק ה׳ ולא חלק הכוכבים והמזלו׳ כמוהו והיה רואה אחריתו
מתוך החכמה הזאת שהוא עתיד ליפול בחרב ולכך התפלל
על זה׃ ועל דרך המדרש מי מנה עפר יעקב מי מנה המצ
המצות שישראל מקיימין בעפר לא תחרוש בשור וחמור ש
שדך לא תזרע כלאי׳ אפר פרה עפר סוטה עכ׳ והמצות
הללו כמעטות הן והכונה על שכר המצות הללו שאין תכלי׳
לשכרן הטוב׃ ד״א מי מנה עופרין של ישרא׳ שהגיעו לעונת
אשה וכובשין יצרן ואינן עוברין עברה׃ ועל דרך החכמה
יתכן לפרש מי מנה עפר יעקב כי ירמוז לענין תחית המתים
כי אחר שבאר על זמן הגאלה באחרית הימים שישכנו ישר
ישראל לבדם סמך לו מיד ענין תחית המתים ואמר מי מנה
עפר יעקב אלו ישני עפר שבזמן התחיה אין להם מנין ומ
ומספר וכן כתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו והזכיר ב
בהם שתי לשונות מנין ומספר לפי שישרא׳ נמשלו לכוכבים
וכתוב מונה מספר לכוכבים והזכיר בהם שתי לשונות יעקב
וישראל ממה שכבר נתבאר כי יעקב רמז לגוף וישראל רמז
לנפש וכן הנביא אומר בוראך יעקב ויצרך ישראל ייחס הב
הבריאה ליעקב והיצירה לישראל וכן כתוב יוצר אור ובורא
חשך ייחס הבריאה לחשך והיצירה לאור והשתכל אמרו עפר
יעקב ולא אמר עפר ישראל ואמר את רובע ישראל לרמוז
כי הנפש תחזור את ארבע יסודות העפר ואמר תמות נפשי מ
מלת נפשי במקום הזה הוא הגוף כי הנפש לא תמות וכן ונ
ונפש כי תחטא והנפש האוכלת כי הנפש השכלית אינה ח
חוטאת ולא אוכלת והרי אנו מעידין על הגוף שהוא האוכל
אבל מפני שאין הגוף כלו׳ כלא נפש והנפש עקר לכך יכנו
הכתובים הגוף בלשון נפש וגלה לנו בכאן על עולם הנשמ
הנשמות ועל עולם הבא שהוא אחר התחיה שהוא התכלית
המבוקש ותקות כל מקנה והוא אחרית הטוב הגנוז והצפון
ודבר ידוע כי עולם הנשמו׳ הוא הבא לאדם מיד תכף אחר
הפרדה מן העולם הזה על כן בקש זה שיזכה אחר מיתה מיד
לעולם שזו היא מיתת ישרי׳ ובקש עוד שיזכה כאחרית הזמן
אל העולם הבא שהו׳ מזומן למי שהוא עתה בעולם הנשמות
וזהו שאמר ותהי אחריתי כמוהו כי העולם הבא שהוא אחר
התחיה והוא אחרית עולם הנשמות וסוף כל התענוגים ולמ
ולמדנו בכלל דברי המשל הזה שיספר בשבחן של ישראל
ומעלתן הגדולה מצד ראמונתן ואחר יתן שינחלו כל העולם
הזה שיזכו לתחית המתים לחיי העולם הבא שאחר התחיה
ובאר בזה כי ישראל לבדם הם נוחלי׳ כל זה עד שהוא עצמו
כשבא לקלל ברך עצמו בברכתם ואלו שמענו האבטחות מ

מופלאות כאלו מפי נבי׳ אחד מנביאי ישראל לא היה כ
כבודנו ותפארתנו כל כך כמו עתה ששמענו מפי נבי׳ אומ׳
העולם שהוא קטיגורנו ונאמן בזה יותר מאחר שהוא מלאך
רע ועונה אמן בעל כרחו׃ התיצב כה על עולתיך ואנכי
אקר כה אמר ב לעם הנה ישראל נשענים בזכות הקרבנות
ממה שהבטיח הקב״ה לאברהם כה יהיה זרעך והם נשעני׳
בזכות ברכת כהנים שכתוב בה כה תברכו את בני ישראל
וכן אמר משה כנגד מלך אדום כה אמר אחיך ישראל ולכך
התיצב כה על עולותיך וטול אתה האחד ואני אטול את ה
השני וזהו שאמר ואנכי אקרה כה אתה בקרבניך ואני בח
בחכמתי כך דרשו רז״ל׃ לא איש אל ויכזב בדבריו שאם
שאמר לי לא תאור את העם אכ׳ איך תוכל לומר וקבנו לי מ
משם ההוא אמר ולא יעשה אם הוא חוזר להקב״ה יהיה ב
בתמיה ואם בברור ובלשון ידיעה יחזור לבן אדם שהזכיר
שהוא מתנחם כי הוא אומר ולא יעשה ומדבר ולא יקיי׳ ולא
כן הקב״ה שהוא גוזר ומקיים ובמדרש לא איש אל
ויכזב לפי שצפה בלעם שעתיד אדם אחד להטעות את הע
העולם ולומר שהוא אלוה התחיל צווח איש נעשה אל
אלוה עתיד הוא להתנחם ואומר דבר ואינו יכול לעשותו י
שנאמר ההוא אמר ולא יעשה לא איש אל ויכזב בטובה ש
אבל כשהוא אומר להביא רעה חוזר בו שנאמר ההוא אמר
ולא יעשה תדע לך שהרי אמר לאברהם וספור הכוכבים ונ
ונתקיים שנאמר והנכם היום ככוכבי השמים זהו לא איש
אל ויכזב בטובה אבל ברעה ההוא אמר ולא יעשה אמר ל
לישראל כי אתם לא עמי חזר ואמר ואמרתי ללא עמי עמי
אתה הוי ההוא אמר ולא יעשה כך דרשו בתנחומא הנה
ברך לקחתי לשון הזמנה כמו הנה משמני הארץ והכונה
לומר קבלתי הברכות מלמעלה כי הקב״ה משים הדברים בפי
ומדך לא אשיבנה ועל כן לא אוכל להשיב הברכה כי אין ה
הדבור כי אם מיד השם ית׳ וכענין שכתוב ומה׳ מענה לשון
לא הביט און ביעק׳ על דרך הפש׳ אין בהם און שאלו כן לא
תתקיים בהם הטובה שהרי דברי השי׳ כלם על תנאי הם ומ
ומפני שאין בהם און ועמל ה׳ אלהיו עמו השכינה עמהם ו
ותרועת מלך בו כי במחנה ישראל בכל מסעיהם תרועה יתק
יתקעו כי כן מנהג חילות המלכות ושמעתי שהוצרך בלעם
להזכיר בברכתו מלך לפי שהקללה אלמלא שנהפכה היתה
כלם באותו רגע שהוא שעת הכעס והקב״ה המשי׳ דבר בפיו
נתן בלבו להפך המלה שהיא כלם ואמר מלך וזהו ויהפוך
ה׳ אלהיך לך את הקללה לברכה ויש מפרשים א
אימתי ה׳ אלהיו עמו כשתרועת מלך בו כשיש להם דבקות
עם המלך והוא מלשון רעות כי אז יהיו למעלה מן המזלות
ועל דרך הקבלה ה׳ אלהיו עמו ותרועה מלך בו לפי שיציאת
מצרים היתה בכח גדול וביד חזקה והוא דבר
משה שאמר אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חז
חזקה לכך הזכיר כאן ה׳ אלהיו עמו ה׳ שהוא אלהיו והוא
כח גדול ותרועת מלך בו הוא יד חזקה ולזה סמך מיד אל מ
מוציאם ממצרים וזהו שתרג׳ אנקלוס ושכינת מלכהון וד

והוא מלשון רעיה והיא הכלה שבשיר השירים וזה מבואר אל מוציאם ממצרים לא מעצמו יצא כמו שאמרת הנה עם יצא ממצרים רק התקוף הוא שהוציאם כנגד המזל שהיה מ מחייב שיעמדו שם והראה בשבילם אותות ומופתים לעין כ כל ולמה שהזכיר כאן תרועה הזכיר כאן מוציאם וכה"א אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו · כתועפות ראם ל לו כתוקף ראם יש לו והמשיל תקפו לראם כשם שהמשילו ה הכתוב לאריה שנאמר ה כאריה ישאג · כי אין בינינו כ כנבראים הגשמיים גדולים מהם כגבורה ודברה תורה כל כלשון בני אדם כדי לשכך את האזן ·· ובמדרש כתועפות ראם לו אמר בלעם חטאר קמנא מורידן כעוף ש שנאמר אפרים כעוף יתעופף כבודו וכשהוא מרומם מרו מרומם כעוף שנאמר מי אלה כעב תעופינה ·· כי לא נחש ביעקב כיון שתרועת מלך בו ויש לו דבקות עם הש השם ית' לא יצטרכו למנחשים וקוסמים כי כל עת יאמר ל לישראל בנבואה מה יפעל אל כי כל פעולותיו נגזרות כתח בתחילה וכמדרש כעת יאמר ליעקב ולישראל מה כאותה עת שנאמר ובעת ההוא יעמד מיכאל השר הגדול וגו' · יאמר ליעקב ולישראל מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכתיב כי ליושבי לפני ה' יהיה סחרה וגו' הן עם כלביא יקום רמז שינצח מלכי כנען ויותר נכון שיהיה רמז על מלחמת מ מדין שלא נשמע מלחמה כמוה שלא נפקד איש מישראל ו ומתו חמשה מלכים ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו מ משכב זכר שנים ושלשים אלף ·· ודם חללים ישתה המלקוח וכל חילם ובמדרש הן עם כלביא יקום כשהם עומדין ממטתן הן מתגברין כארי וחוטפין המצות ציצית ותפילין ולקרא קש ובלילה לא ישכב עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא קש' ואומר בידך אפקיד ר רוחי והקב"ה נלחם בעדו · ועוד דרשו לא ישכב עד יאכל טרף התנבא על משה שלא ימות עד שינקם מהם שנאמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף · ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים בעבור שנאמר לו כי לא נחש ביעקב על כן ויהי עליו רוח אלהים · וישת אל המ המדבר פניו כי שם ישראל בערבות מואב וכדי שיראה אותם ויכוין נפשו בהם שיחול עליו הדבור מאת השם ית רש"י ז"ל פירש וישת אל המדבר פניו כתרגומו שהיה מתרגם בו ושוי למדברא דעבדו ביה עגלא אפוהי ואין כן בנוסחאות מ מדוקדקות ולדעת הרב ז"ל הזכיר להם קטיגור העגל אולי י ימצא מקום לקללתם אבל לפי הנוסחאות שאין כתוב נהם בן אפשר לומר שכוין כאן לרוח הטומאה לפי שמתחלה היה מכוין לדרך האמונה וכשרצה שיבאלו הדבור מאת השם ית הזכיר כי חלת קרבנותיו ויעל בלק ובלעם פר ואיל ורצה שיסייענו בלק כדי שיהא בלעם שוחט למדת רחמים ו ובלק זורק למדת הדין אבל אחרי כן נטה מדרך האמונה וכ וכוין לרוח הטומאה השורה במדבר זהו וישת אל המדבר פניו ולכך הזכיר כאן ויעל פר ואיל ולא הזכיר בלק כי לא רצה עתה בסיוע כדי שלא יגלו מחשבתו ·· וירא את ישראל

שוכן לשבטיו ראה דגלים מסודרין ושאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה כדי שלא יעשו היזק ראיה זה לזה מיד אמר מה טובו אהליך ·· נאם הגבר קרא עצמו גבר כי המשיל ע עצמו לתרנגול היודע לכוין השעות ואין בעולם מי שיוכל לכוין שעת כעסו של הקב"ה כי אם בלע' בבני אדם ותרנגול בעופות ושניהם שוין בחכמה זו ואומר כי התרנגול קורא ז' פעמים בלילה וכן בבלעם מצינו וישא משלו שבעה פעמים והתרנגול נואף מכל העופות ולכך לא הוכשרו התרנגולין ל לגבי המזבח וכן בלעם היה נואף כמו שדרשו רז"ל מן ההסכן הסכנתי שהוא מלשון ותהי למלך סכנת וכן היתה עצתו לה להכשיל את ישראל לזנות בבנות מואב ·· שתום העין פתוח העין והוא הפך סתום וכלשון רז"ל כדי שישתום ויסתו' באורו כדי שיפתח ויסתום וידוע כי כל ההשגות הם שלשה והם ראיה ושמיעה וידיעה ושלשתם תמצאם בבלעם ראיה הוא שאמר שתום העי' שמיעה שומע אמרי אל ידיעה ויודע דעת עליון ושלשתן מצאנום בפסוק אחד בהקב"ה שנאמר ראה ראיתי את עני עמי וגו' ולפי שהראיה והשמיעה ב באנשים ואינן נופלי בהקב"ה יהיה באור הכתוב איך ראיתי ואיך שמעתי כי ידעתי את מכאוביו כי הידיעה כוללת את שניהם ·· אשר מחזה שדי יחזה למדנו הכתוב שלא הגיע מעלתו למעלת האבות ואין צריך לומר למעלת נבואת משה אבל היה חסר ממנה שתי מדרגות כי נבואת האבות היתה ב בא' שדי ונבואתו של זה במחזה שדי וכן כתב הרמב"ן ז"ל מחזה שדי אינו שדי כי האבות באל שדי ובלעם במחזה של שדי ולכך קרא עצמו גלוי עינים שהוא ממדרגת בני הנ הנביאים שנאמר פקח את עיני זה ונאמר בו ויגל ה' את עיני בלעם ומה שדרשו רז"ל אבל באומות העולם קם אין הכונה שתהיה נבואתו של בלעם שוה לנבואת משה חו' אבל כונתם ז"ל לומר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' אין הכתוב משוה משה לבלעם במעלת הנבואה רק בענין הידיעה ולומר כי כשם שהשם יתעלה ידעו למשה פנים אל פנים והיתה נבואתו מבוררת לו כאד' שמדבר עם חבירו כך באה הנבואה מבוררת לבלעם לכבודו של ישראל מכל מה שהתנבא בעניינם בכל העתיד לבא להם זאת כונת הרב ז"ל עם קצת לשונו · או יאמר אבל באומות העולם קם בשעת ברכה כי הוצרך להתנבא במדת הרחמים כמשה כי זולתה לא היו ישראל מתקיימין אבל לאחר הברכה נסתלקה נבואה ממנו וחזר לקסמיו ·· נופל כמו ותרדמה נפלה על אברם גלוי עינים כלומר רואה הוא אעפ' שהוא ישן כענין שכתוב אני ישנה ולבי ער ·· מה טובו אהליך יעקב ומשכנותיך ישראל על דרך הפש' התנבא עתה על ישובן של ישראל בא"י ·· ועל דרך המדרש מה טובו אהליך על האהלים שבמדבר שהיו ישראל יושבין באחדים ועל שר שראה פתחיהן שלא היו מכוונין אלו כנגד אלו אמ' מיד מה טובו אהליך ·· ועל דרך הקבלה מה טובו אהליך יעקב ל למעלה והוא שדרשו רז"ל צורתו של יעקב חקוקה בכסא הכ

הכבוד ומלת טובו מלשון בהטיבו את הנרות ואהליך מלשון
בהלו נרו והאלף נוספת ופי' אור " משכנותיך ישראל למטה
שהם מושבין כח מן השוב והתבונן איך הזכיר לשון טובו ב
באהליך ובמשכנותיך סמך לו מיד כנחלים נטיו ולשון נטיה
נופל על דבר גשמי ויחזור למשכנותיך כי המשכנות היו נט
נטוים " כנחלים נטיו ' הזכיר בכאן ארבע לשונות בנח
בנחלים כגנות כאהלים כארזים והם כנגד ארבע דגלים שב
שבמדבר ולשונות הללו מיני תענוג הם ' ודרשו רז"ל במסכת
תעניות טובה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל מברכ
מברכתו של בלעם שזה קללן בקנה שנאמר והכה ה' את יש
ישראל כאשר ינוד הקנה במים ' את מוצא שהקנים
מתנועעין לכאן ולכאן ואין כל הרוחות יכולין לעקרן ממ
ממקומן ועוד שגזען מחליף ' וזה ברכן כארז שהרוח
באה ועוקרתו ושוב אין גזעו מחליף " יזל מים מדליו
על דרך הפשט מדליותיו והם הענפים ועל דרך המדרש
יזל מים מדליו הזהר בבני עניים שמהם תצא תורה שנאמר
יזל מים מדליו ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא ל
לכו למים ' מדליו מן הדלים שבהם " וזרעו במים רבים
הרוה במים רבים והוא גדל וצומח בכל יום כענין שאמר י
ישעיה עה' בהצלחתן של ישראל ביום נטעך תשגשגי ובבקר
זרעך תפריחי " וירום מאגג מלכו הוא שאול שהיה המלך
הראשון ואמר מאגג על שם ששאול תפש את אגג מלך עם
עמלק " מברכיך ברוך כמו בנות צעדה וצדיקים
בכפיר יבטח " ועתה ברח לך אל מקומך פי' החכם רדק
בשם אביו ז"ל כי אין זה בריחה ממש אלא כמי שאומר מהר
ללכת ואמר כי כמוהו ברחו מכשדים כי כיד רמה ובקול רנה
יצאו ישראל מבבל וכן ביונה לברוח תרשישה ולא היתה ב
כונת יונה שיוכל לברוח מהקבה' אלא שימהר ללכת
לתרשיש וזהו שאמ' מלפני ה' ולא אמר מפני ה' כמו שאמ'
ואנה מפניך אברח ומה שמהר ללכת היתה כונתו כדי שלא
יתן לו הקבה' אות ומופת לאנשי נינוה וישובו ותהיה תש
תשובתן גורמת כליה לישראל ועל זה אמר אחרי כן על כן
קדמתי לברוח תרשישה ואין לך אות גדול מאות הים כי א
אותם שהטילוהו הכירוהו כשיצא מן הים ואז ויגע הדבר א
אל מלך נינוה ויפה פי' אלא שרז"ל הבינו בריחה ממש מארץ
ישראל כדי שלא תחול עליו הנבואה ולא ילך כ
בשליחות זה אמרתי כבד אכבדך טעם כפל הלשון א
אמרתי כבד בפעם ראשונה אכבדך בשניה כי בשתי פעמים
בשני המקומות הייתי מקוה לך שתקללם ושאכבד אותך על
זה אבל עתה בשלישית שבבר הוחזקה ברכתך עליה' שלשת
פעמים ואמרת אורריך ארור ומברכיך ברוך אני רואה כי מנ
מנעך ה' מכבוד ומעתה אני מתיאש כי אין לי תקוה לבא כנ
בנגדם ועל כן אמר לו שיברח ועתה הנני הולך ל
לעמי לך איעצך אתן לך עצה שתעשה להכשילם והוא שה
שהפקיד בנות מואב לבני ישראל לפי שידע שאלהיה' שונא
זמה ומה שסתם כאן פירש במקום אחר הוא שאמר הן הנה
היו לבני ישראל בדבר בלעם וגו' " אשר יעשה כלומר א

איעצך ואגיד לך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרי' הימים
הוא שאמר ומחץ פאתי מואב אבל עתה אין לך לפחד מהם
כי לא ירעו לך והרמבן ז"ל כתב איעצך אגיד לך ה
עצה היעוצה מאת ה' אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית
הימים ונגלה לו בנבואה זו ש"א יפו' עמו ביד ישראל עת
רק באחרית הימים והנה היו ד' נבואות ראשונה הוא שאמר
שישראל חלק ה' ונחלתו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא
יתחשב שניה התנבא בכבוש האר"ץ ושיהרגו מלכים אדירים
שבה דכתיב הן עם כלביא יקום וגו' שלישית ראה ישיבתן
בארץ במנוחה והשקט ואמר מה טובו אהליך יעקב
ושיעמידו מלך שינצח את אגג ושתנש' עוד המלכות שראה
דוד מתנשא למעלה שנאמר וידע דוד כי הכינו ה' למלך
ועתה בנבואה הזאת הרביעית הוסיף לראות ענין המשיח ו
ולכך הרחיק הענין מאד שאמר אראנו ולא עתה אשורנו ו
ולא קרוב ' מה שלא אמר כן בכל הנבואות הראשונות י
ואמר שזאת עצת ה' שיעץ באחרית הימים וקרא עצמו עתה
שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כאשר עשה בנבואה ש
שלישי' והוסיף לקרוא עצמו יודע דעת עליון והאומר כן יו
יודע דעת עליון ירצה לומר שהוא יודע מה בדעתו של אל
עליון לעשות בעולמו באחרית הימים וזה כענין כי יום נקם
בלבי ואמרו רז"ל לבא לפומא לא גלי עד כאן ' ולפי שה
שהדבר הנסתר הוא צפון בלב לכך נקרא השם הנסתר לב ח
הוא שבתו' צור לבבי וחלקי אלהים לעולם והמלאכים
שהם שלוחיו נקראים פיו שהם משתלחים אל הנביאים להג
להגיד להם העתידות ואם כן הנביאים הם פי המלאכים וה
והמלאכים פי הקבה' והוא לבא לפומא כי לא גלה הקבה' ה
הקץ אפילו למלאכים כל שכן לנביאים ודניאל לא ידעו א
אבל נאמר לו כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ '
אראנו ולא עתה על דרך הפשט התנבא על דוד עליו השלו'
ואמר ולא עתה כי אחרית ת' שנה היתה נבואה זו כי הוא מ
מחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת ושת היה עקר תולדותיו
של אדם או ירצה לומר בני שת היסודות מן כי השתות
כלומר וקרקר ויהרוס המדינות " והיה אדום ירשה מצ
מצינו בדוד שגברה ידו על אדום ושעיר וירד מיעקב יקים
רודה מיעקב והאביד שריד מעיר כלומר מכל עיר אדום וה
והוא דוד שכתוב בו עד הכרית כל זכר באדו' ורש"י ז"ל פי'
וירד מיעקב ועוד יהיה מושל אחר מיעקב והאבד שריד מע
מעיר החשובה של אדום היא רומי " וירד מיעקב
זהו המשיח שנאמר עליו וירד מים עד ים והאבי' שריד זהו
שכתו' ולא יהיה שריד לבית עשו ועל דרך המדרש
אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח
דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה מ"ך המשי'
ומחץ פאתי מואב זה דוד שכתוב בו ויך את מואב וימדדם
בחבל וקרקר כל בני שת זה מלך המשיח שכתוב בו וירד מ
מים עד ים והיה אדום ירשה זה דוד שנאמ' ותהי אדום ל
לעבדים לדוד והיה אדו' ירשה שעיר אויביו וישראל עושה
חיל זה מלך המשיח שנאמ' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט

את הר עשו׳ וירא את עמלק כרוח נבואה ופתח החלה ב
בעמלק שהוא מזרע עשו ומזרעו באה לו המלחמה בראשונ׳
ובאחרונה היום היא מלכות אדום ולכך חתם בנבואתו באב
באבדן כתים שהיא מלכות רומ׳ מזרע עשו שאמר עליו
ו אחריתו עדי אובד עד שיביא מי שעתי׳ להעבירו מן העולם
שנאמר מחה אמחה׳׳ וירא את הקני משפחת יתרו כמו
שכתוב המה הקינים וכתיב חבר הקיני ושים בסלע קנך על
שם ששכנו קיני הזכיר במשלו קן כלומר אלו היית משים מ
מרשבך החזק גבוה כקן העוף משם תרד כי אם יהיה לבער
קין עד מה אשור תשבך כלומר עד מתי תשבך אשור לא יע
יעזבך כי אם היית לבער ואשור לשון נקבה וטעמו מחנה
אשור כמו ותפול שבא וכן ותערך ישראל׳׳ אוי מי יחיה
בשומו אל על דרך הפשט כן הגזרות האלה ששם אל בעולם
על ידי מלך אשור שהרי הוא נצח את כל הגוים ובלבל כל
האומות ועל דרך המדרש אוי מי יחיה משומו אל על
ישמעאל שהרי בני קין מזרעו של ישמעאל הם וכה שאמר
כי אם יהיה לבער קין כלומר כי אם יהיה קין לבער אש ומ
ומה שנקרא זרע ישמעאל קין על שם שישבו באחזת קין ו
וכהא׳ וחבר הקיני נפרד מקין והלא כל בני קין נכרתו במי
המבול אלא על שם שישבו באחזת קין נקראו בניו בני קין
וישיבהם מלכות אשור אמר בלעם מכל שבעים לשון שברא
הקבה׳ בעולמו לא שם שמו א״א לישראל ולישמעאל שנא׳
וקראת שמו ישמעאל וביון שהשוה הקבה׳ שמו של ישמעאל
לשמו של ישראל אוי מי יחיה משמואל אוי מי יחיה בימיו
כך דרשו בפרקי רבי אליעזר׳ ואם תשכיל תמצא כי
המקטרג הזה שבארץ רמז בפסוק זה שם המקטרג הגדול ש
שיש לישראל בשמים והוא שר המדבר טרף מעופף ונפש
ג״זל מאדים כי בעבור שראה שנפל ממועצותיו ולא הועיל
קטגורו בכל נבואותיו ולא במדת הדין ולא במדת רחמים על
כן וישת אל המדבר פניו להעזר בו כנגד ישראל ולכך
התחיל לצעוק מי יחיה מגזרותיו וכלומר מי יחיה בגלות עשו
וכ׳ הוין רמז ליב׳ כנפיו וזה מבואר׳׳ וצים מיד כתים
אחד שהזכיר שאשור ישבה הקיני אמר עתה שיבא ע
עת שיענה אשור ועבר והטעם העברים אשור כי רקינים
היו רודין על ישראל וצים לשון רבים מלשון וצי אדיר ובכ
וכתים מבני יון הוא ואשר שהוא רמז למלכות יון הרשעה
ודעת הרמבן ז״ל כתים הם רומיים והוא מלכות אדום שהיא
רחיה הרביעית שאנו היום בידו והנה חתם נבואתו זאת ש
שהיא הרביעית באבדן כתים היא רומי והיא החיה הרביעי׳
שהתנבא עליה דניאל עד די קטילת חיותא והובד גשמה
ויהיבת ליקידת אשא׳׳ ויקם בלעם באשר כלה להתנבא
נבואה זו קם על רגליו כי לא היה כתנבא מעומד כי אם
נופל דכתיב נופל וגלוי עינים׳׳ וישב למקומו חזר לקסם
לקסמיו כי לא התנבא אלא לפי שעה לכבודן של ישראל כא
כאשר הזכרתי למעלה׳׳ וישב ישראל בשטים זהו שכתו׳
ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים והלא היה
בערבות מואב כי לא זזו משם ומשם שלח יהושע מרגלים׳

ובמדרש וישב ישראל בשטים מעין היה בשטי׳ שהיה מגדל
נואפים כי יש מעינות מגדלות גבורים וחלשים ונאים
ומכוערין צנועים ושטופים בזמה ומעין של שטים של זנו׳
היה והיה משקה סדום ולכך כתיב איה האנשים אשר באו
אליך הלילה וגו׳ ולפי שנתקלל אותו מעי׳ עתי׳ הקבה׳ ליבשו
ולחדשו שכן התנבא יואל ביום ההוא יטפו ההרים עסים וה
והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מ
מבית ה׳ יצא והשקה את נחל השטים׳׳ ויחל העם עשה ק
קדושתו חול כלשון ויחל נח שהרי הנדור מהעריות נקרא
קדוש והזונה הפך ממנו וכל מקום שנאמר העם לשון גנאי
הוא ויהי העם כמתאוננים וירב העם וידבר העם באלהים
עד אנה ינאצוני העם וכל מקום שנאמ׳ עמי לשון שבח הוא
לו עמי שומע לי והוצאתי את צבאותי את עמי נחמו נחמו
עמי כך דרשו בתנחומ׳׳ לזנות את בנות מואב דרשו ר
רז״ל היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא לעקריה קאי
מי פתח בזנות תחלה לוט אבי מואב שנאמר ותאמ׳ הבכירה
אל הצעירה וקראה שמו מואב כלומר מאב והבנות תפשו פ
פלך אמם והיו מתקשטות ויוצאות מבושמות לפני ישראל ו
ומפתות אותם בדברים ואוכלים ושותין עמהם׳׳ ויאכל
העם וישתחוו לאלהיהם ישראל ובנות מואב׳׳ ויצמד
ישראל לבעל פעור מלשון צמד בקר והענין שנצמדו איש
ואשה ויש חלוק בין לשון הצמד ולשו׳ דבקו׳ כי אין הצמד׳
קרוב וחבור כמו הדבקות ואלו אמר וידבק ישראל חו׳ לא ה
היתה תקנה לישראל ומזה דרשו רז״ל בסנהדרין פרק ד׳ מית
מיתות בד׳ הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל אבל ישראל
אינן כן ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם כשתי תמרות הדבוקו׳
זו בזו במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמידים על י
ידי אשה ואתם הדבקים דבוקים ממש׳׳ קח את כל ראשי
העם והוקע אותם אין צווי זה להמית ראשי העם אלא הנ
הנצמדים במעבד הראשים וזהו שתרגם אנקלו׳ ודון וקטול
דחייב קטול ולא תרגם וקטול יתהון וכן הזכיר במעש׳ העגל
ויאמר משה אל שפטי ישרא׳ הרגו איש את אנשיו ושופטי
ישראל הם ראשי העם ואעפ׳ ש״א באר הכתוב שעשו הש
השפטים כן כיון שהקבה׳ צוה למשה ומשה לשפטים יש ב
במשמע שעשו כן אבי יל׳ שלא הספיקו לעשות כן עד שקם
פינחס ועשה המעשה הזה פתאם בזריזות ובחריצות גדולה
מיד ותעצר המגפה׳׳ לה׳ לקדש שם שמים׃ נגד השמש
שיתקדש השם בפרהסיא כמו שחללוהו בפרהסיא או יאמ׳
נגד השם׳ לפי שחטאו בפעו׳ כנגד מדתו של יעקב הנקראת
שמש וכמו שאמרו במדרש אמר יעקב מי הגיד לזה ששמי
שמש לכך הוצרך לומר נגד השמש שתהיה לקותם מעין חט
חטאם׳ או יאמר נגד השמש כל זמן שהשמש בעולם
כיון שתשקע יהיו נקברים ממה שכתיב לא תלין נבלתו על
העץ׳׳ ובמדרש נגד השמש אמר משה לפני הקבה׳ רבונו
של עולם מי מודיעני הנצמדים אמ׳ לו אני מפרסמן היה
הענן מתקפל והחמה זורחת על כל מי שטעה ותולין אותו מ
מיד׳׳ ויקרב אל אחיו את המדינית נהנה למשפחתו והיה
דאוי שיאמר הכתוב והנה איש בא ושמו זמרי נשיא בית

אב לשמעוני ויקרב אל אחיו את המדינית ושמה כזכי בת צ
צור אבל לא רצה הכתוב להזכיר הרשע הזה בשמו שהיה
סבת המגפה עד שנעשת בו נקמה ועד שנתן לפנחס שכרו ו
ואז הזכירם בשמם ושם איש ישראל המוכה וגו׳ ושם
האשה המוכה וזה להודיענו שבחו של פינחס שאעפ׳ שזה
נשיא וזו בת מלך לא נמנע מלהרגם ״ לעיני משה ולעיני
כל עדת בני ישראל לא חלק כבוד לשמים ולבריות ״ והמה
בוכים היו בני ישראל בוכים מפני המגפה שהתחילה כהם
חרון אף של מקום ודרשו רזל׳ שהיו בוכים על שנתעלמה ה
הלכה ממשה שהרי אמר לה זמרי השמעי לי אמרה לו איני
נשמעת לך אלא למשה ולאלעזר שאני בת מלך
אמר לה אני גדול במותן שלעיניהם אני מביאך תפשה בב
בבלוריתה והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה א
או מותרת אם ת אמר אסורה בת יתרו מי התירה לך מיד נת
נתעלמה ממנו הלכה געו כ״ם בבכיה היינו דכתיב והמה
בוכים פתח אהל מועד למה בוכים וכי תעלה על דעתך שרפו
ידיו של משה שעמד כנגד ששים רבוא שנאמר ויקח את
העגל אשר עשו וישרוף באש אלא כדי שיבא פינחס ויטול
שכרו ועל זה נאמר זרזיר מתנים או תיש וגו׳ ודרשו רזל׳
על זמרי ומלך זה משה שלא היתה לו תקומה עמו לפי שנת
שנתעלמה ממנו הלכה ״ וירא פינחס ראה מעשה ונזכר
הלכה אמר לו לא כך למדתני מסיני הבועל ארמית קנאין
פוגעין בו אמר לו קריינא דאגרתא איהו להוי פרונקא מיד
ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו ובשכ״ זה נתנו המתנות
שהם הזרוע והלחיים והקבה׳ הזרוע כנגד ויקח רומח בידו
הלחיים כנגד ויעמד פינחס ויפלל והקבה כנגד ואל האשה
אל קבתה׳ והועילה מצוה זו לפינחס בעולם הזה ובעולם
הבא בעולם הזה המתנות וקיים הכהנה לזרעו ועוד שחיה וה
והאריך ימים בעולם הזה ת״שנה הוא שכתוב בשבת ישראל
בערער ובבנותיה ובחשבון ובבנותיה ש׳ שנה ומצינו מיפתח
ועד גבע בנימן מאה שנה ובאותו זמן כתיב ופינח׳ בן אלעזר
עמד לפניה׳ בימים ההם בעולם הבא שנתנה לו מדת השלו׳
כשנסתלק אחר ת׳ שנה זכה לחיי עד ויב׳ נסי׳ נעשו כדבר זה
דרכן לפירוש זה מזה והדביקן המלאך כתם פיה׳ שלא יצווחו
כוין הברזל כנגד ערות שניהם האריך הברזל כדי שידקור א
את שניהם הגביה המלאך המשקוף כדי שיצאו שניה׳ תלוין
לעיני הכל הפכם כדרכן בראש הברזל נתן כח בזרועו לסב
לסבלן וכח במקל לעמד בהם ושלא נשמטו מן המקל ושלא
נשפך עליו מן הדם ושתלה אותם לעיני הכל והיה ראוי שי
שיטמא פינחס טומאת חבורין כיון שהוא נוגע ברומח הנו
הנוגע במת וידוע שאם נגע ראובן במת הרי הוא טמא ושמ
ושמעון שנגע בראובן טמא והנפש הנוגעת במה שינגע בו ה
הטמא תטמא ונגיעה זו אם היא בחבורין כלומר ששמעון נ
נוגע בראובן בעוד שראובן נוגע במת הרי הוא טמא טומ
טומאת שבעה שלא בחבורין לאחר שפירש ראובן מן המת
אין לו אלא טומאת ערב ואדם הנוגע בכלים הנוגעים במ
במת יש לו טומאת שבעה ממה שכתוב במדין׳ וכבסתם א
את בגדיכם ביום השביעי ומה שלא נטמא פינחס והוא הנ
הנוגע בכלי הנוגע במת לפי שהכלי ההוא הרומח היה פשוט

ופשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה׳ אי מטעם ש
שאמר במדרש שמר הקב״ה את רוחותיהם כדי שלא ימותו
ויטמא והוא הנס האחרון תשלום היב׳ שהזכרתי ״ ואף כ
בבית קבול כדעת המדרש שהיה שם ברזל׳ ולא היה מטמא
כיון שלא מתו בעוד שבידו הרומח׳ ואחר שנעשו לו כל
הנסים האלו והוציא אותן תלוין לעיני הכל שבט שמעון
היו מקיפין אותו ועומדין בפתח רצו ליגע בו ואז החל הנגף
בעם וזהו שאמר ויהיו המתים במגפה ארבעים ועשרי׳ אלף
וכלן היו משבט שמעון וכן יש ללמוד מן החסרון הגדול ש
שמצינו במנינם שבסדר פינחס מן המנין שהיו בראשונה ב
במדבר סיני ומה שנפלו מישראל במקום הזה כך ובעון הע
העגל לא נפלו אלא כשלשת אלפי איש ששם לא היה כי
אם עז׳ אבל בכאן זנות ועז׳ ובזו קדושתן של ישראל לזנות
עם האומות ובא פינחס וקנא קנאתו של הקב״ה והשיב חרון
אפו מישראל ומסר עצמו לסכנה כנגד כל המשפחה שהיו
עם רב כשראה חלול השם בפרהסיא ולא השגיח על כבודו
של רשע שהיה נשיא שבט שמעון ולא לכבוד המדינית שה
שהיתה בת מלך וקנא על כבוד השם יתעלה כדי ללמד את
הבריות שאין כבוד העול׳ ומ׳ואו כי אם לכבודו הוא שכתוב
כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו. אף
עשיתיו ולכך נקרא הקב״ה מלך הכבוד הוא ש
שאמ׳ דוד ע״ה מי הוא זה מלך הכבוד ה׳
צבאות הוא מלך הכבוד סלה

פינחס בן אלעזר

מגדל עז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב׳ שלמה המלך ע״ה בא
ללמדנו בכתוב הזה על מדת הבטחון ובשר הכתוב כי
הבוטח בשם ה הנה הוא כאדם שהוא במגדל עוז והוא
יושב שם לבטח ולא יירא משום אדם וכענין שכתוב ה׳ לי ו
ולא אירא מה יעשה לי אדם ״ בו ירוץ צדיק
ונשגב מן הצרה וכענין שכתוב ובוטח בה׳ ישוגב כלומר מ
מכל צרה ומהאויב כי אם יעלה על ההרים הרמים או
יסתר בשפל הבקעות איננו נשגב מן האויב ואמנם שם ה׳
ישגבהו ממנו ומלת בו איננה חוזרת למגדל אלא לשם ה׳ כי
אין אדם רץ במגדל עז אבל כל מי שרץ ישגב במגדל ועל
כן יאמר כי הצדיק ירוץ בשם ה׳ ולא יכשל ומפני שדרך הר
הרץ ליכשל אפילו במישור יאמ׳ כי הבוטח איננו כן כי ירוץ
ולא יכשל כענין שכתוב ואם תרוץ לא תכשל ומה שאמר
מגדל עוז ולא אמ׳ הר גבוה שם ה׳ לפי שהמגד׳ צורך גדול
לבני אדם בעת צרה ובעת מלחמה כענין שכתו׳ באבימלך
ומגדל עז היה בתוך העיר וינוסו שמה על כן המשיל ש״ה
למגדל עז לפי שבטחו הבריו׳ בשם ה׳ יצילם מכל צרה הוא
שכתוב יענך ה׳ ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב והוא
המגדל החזק אשר בו ישגבו הבריות בעת צרתם ובן
אמר דוד עליו השלום ממתקוממי תשגבני ואמ׳ גם כן לגלית
אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואני בא אליך בשם ה׳

אלהי מערכות ישראל וכשם שהמשיל שלמה עליו השלום
שם ה למגדל כן המשילו ישעיה עליו השלום לחדר שהאדם
סוגר הדלת אחריו ונשגב בו הוא שכתוב לך עמי בא בחדריך
וסגור דלתך בעדך ומצינו בפסוקים שהוא יתעלה נמשל ב
בכל מקום כמעון כחדר כמגדל כסלע ·· במעון ה"
מעון אתה היית לנו ·· בחדר לך עמי בא בחדריך · במגדל
מגדל עז שם ה' כסלע ה' סלעי ומצודתי · ולפי שהוא
יתעלה בכל מקום לכך הוא נמשל בכל מקום ורז"ל כנו שמו
מקום לפי שהוא ית' מלא המקום וכל החלקים והוא מקומו
של עולם וידוע שאין אדם נקרא צדיק אלא הבוטח בו כע
כענין שכתוב וצדיקים ככפיר יבטח כי כל אחד מהם בוטח
בשם יתעלה ככפיר הבוטח בכחו ולמדך הכתוב כי הצדיק
ירוץ בבטחונו להשתדל במצוה ויעבד השם ית' לילה ויום ו
ויטרח לכבוד שמו ולא ילאה כי נפשו השכלית תאמצהו ו
ותוסיף בו כח וכן אמר הנביא וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר
כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו באו זה כי יטרחו
טורח גדול ולא ייגעו כי יש מצות צריכות טורח גדול ועמל
יותר כגון פדיון שבויים והצלת נפשו' שהם מצות שצריכות
זריזות גדולה ועל זה אמר ירוצו ולא ייגעו ירצה לומר כי
הצדיקים מחליפין כח וגבורה בעבודה ובמצות ועל כן אינן
נלאים וזהו שכתוב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו
המשילם לשמש בגבורתו שאיננו נלאה וכן יש מצות שהם
צריכות שקידה והתמדה כגון תלמוד תורה וקנין מדות ה
היראה צריך האדם שירגיל עצמו בהם עד שההרגל בהם יח
יחזור לו לטבע ואמר על זה ילכו ולא ייעפו ולשון ילכו מ
מלשון התהלך לפני שתרגו' הליך בדחלתי והכונ' שישתדלו
במדת היראה ולא יחזור להם לעייפות וידוע כי ממדת היר
היראה יגיע האדם למדת הבטחון הוא שכתוב יראי ה' בטחו
בה' ועל כן אמר שלמה עה' בכאן מגדל עז שם ה' בו ירוץ
צדיק ונשגב באר כי שם ה' הוא מגדל עז לצדיק הירא והוא
היכול לרוץ והבטוח שלא יכשל במרוצתו ושתי מדות אלו
מצאנום בפינחס שהיה ירא את ה' ובטח בו כדי לקדש את
שמו הוא שכתוב בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם ל
לו מורא וייראני ומפני שמי נחת הוא באר הכתוב כי נתן לו
שתי מדות אלו שהם החיים והשלום בשכר שתי מדות שהיו
בו היראה והבטחון היראה זהו ואתנם לו מורא בשכר המ
המורא שיירא אותי הבטחון זהו מפני שמי נחת הוא שבטח
בשם יתעלה לבא כנגד כל השבט להרוג הנשיא שלהם וכת
המלך והיה קרוב להיותו נהרג ונחתות מפני שמו ועל כן זכה
וזכה בעשותו המעשה הזה וקנא לשם הגדול והשיב את הח
החמה זהו שכתוב פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' השיב
את חמתי פיר' קצת המפרשים הניח מלשון בשובה ונחת כי
בקנאתו הניח למדת הדין כענין והנחותי לך אך המובן ממ
ממלת השיבה שהחמה היתה ראויה ללכת על ישראל אלא
שפינחס השיבה לגמרי ולא הלכה ויש לומר ואיך לא הלכה
ומתו מישראל כד' אלף אבל זה ראיה שכלן היו משבט שם
שמעון ולא נפקד אחד מישראל משאר השבטים וזהו
השבת החמה משאר ישראל וזהו באור השיב את חמתי מעל

בני ישראל שלא חלה מדת הדין חוץ מן השבט זהו ולא
כליתי את בני ישראל בקנאתי ולא כליתי אחד מישראל ג
נמצאת למד שהשבת החמה גרמה קיומן של ישראל שאלמ
שאלמלא כן היו כלין ואכ' פינחס גרם לישראל אורך ימים
ושנות חיים מאותו זמן עד סוף העולם ואותם השנים אין ל
להם סוף ותכלית ולכך זכה לחיות לאין תכלית מדה כנגד מ
מדה כי פינחס זה אליהו כענ' שאמר הנביא בריתי היתה א
אתו החיים והשלום ונאמר כאן את בריתי שלום ··
בקנאו את קנאתי על דרך הפשט שמה במקומי שהיה בתי
בהקבה' אל קנא · ובמדרש בקנאו את קנאתי שתי
קנאות האחת כאן והאחת שעתיד לקנא בימי אחאב וכן
כתיב שם ויהי דבר ה' אליו ויאמר לו מה לך פה אליהו ויאמ'
קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישרא' שתי
קנאות אחת בימי משה ואחת בימי אחאב וכן כתיב
בשפטים בימי פילגש בגבעה ופינחס בן אלעזר נגיד היה ע
עליהם לפנים וה' עמו ודעת רז"ל כי פינחס זה אליהו למדנו
אותו ממה שאמרו בבבא מציעא אשכחיה רבה בר אבוה לא
לאליהו דהוה קאי בבית הקברות של גוים אמר ליה לאו ב
כהנא את כלומר היה תמה עליו על שלא היה נזה' בטומאת
אהל ואמר ליה שאין הגוים מטמאין באהל אלא ישראל ש
שנאמר אדם כי ימות באהל וכתיב ואתנה צאני צאן מרע
מרעיתי אדם אתם ישראל קרוין אדם ואין אומות העולם ק
קרויין אדם ולכך מצינו שנשתטח על בן הצרפית המת לפ
לפי שהיה בן גויה ·· לכן אמור מכאן רמז לברכת כהנים
שכתוב בו אמור להם ·· הנני נותן לו את בריתי שלום על
דרך הפשט הבטיחו בברית שלום שלא יפחד מאחי זמרי ש
שלא ינקמו נקמתו ומה יהיה שכרו והיתה לו ולזרעו אחריו
ברית כהנת עולם שתהיה לו הכהנה נצחית · ועל דרך ה
המדרש הנני נותן לו את בריתי שלום ואו דשלום קטיעא
ללמדך שאין הברית לכהן אלא כשהוא שלם בלא מום אבל
אם חסר פסו"ל כך דרשו בקדושין פרק האומר וכן מצינו
במסורת ואו דשלום זעירי ושמעתי שהמלה היא נוטריקון
שלא למות וזה מחזק קבלת רז"ל כי פינחס זה אליהו וכן
מצינו הוא בעצמו שאמר קח נא את נפשי ממני כי לא טו
טוב אנכי מאבותי כלומר מאבותי שמתו כפני שמאס חיי
העולם הזה נתן לו חיי עולם ועלה בסערה השמימה ועל
דרך הקבלה הנני נותן לו את בריתי שלו' הבטיחו במתנת
המדה הנקראת ברית שהיא כנסת ישראל והיא מדת הדין ו
והמדה הזו היא שהיתה לו כענין שאמרו באברהם בת היתה
לו ור'זה אמרו בכאן והיתה לו ברית כי הברית תהיה לו והב
והבטיחו שיהיה השלום דבק בברית כלשון ונתתי שלום כ
בארץ ומכאן היה ראוי שיחיה לעולם וכן כתוב בריתי
היתה אתו החיים והשלום כי החיים מכח הרחמים וזהו שא
שאמר אשר קנא לאלהיו כלשון צדק ושלום נשקו שהוא ה
החבור העליון שהעולם מתקיים בו שכנגדו ביצירה התחתונה
ענין הזוג והחבור הראוי לכך כשראה פינחס חבורו לבלתי
ראוי קנא ומכאן תבין במדת השלום שנתן לו שהיא מדה כ
כנגד מדה ויתכן לומ' כי על שם סופו שנסתלק וחזר אלותי

נקרא אליהו שהוא כולל שני שמות דין ורחמי׳ אל הוא הדין
והוא הברית יוד הא ואו והוא הרחמים והוא השלום והנה ת
הוא כלול מכח הדין והרחמים וזהו בריתי שלו׳ ולכך העניש
לשר החמשים וחמשיו מכח הדין והחיה המת בכח הרחמים
ועוד רמז במספר שמו פי שנים בשם המיוחד והיה פינחס
דור שביעי ליעקב אבינו כשם שהיה חנוך שביעי לאדם וה
הם כנגד יום ז׳ שהוא שבת והוא יום המנוחה והחיים וזה ס
מבאר ״ והיתה לו ולזרעו אחריו נראה מזה כי לולי
שעשה המעשה הזה לא נתקיימה כהנתו כהונת עולם והיאך
אפשר זה והלא נתנה הכהנה לאהרן ולבניו וכבר נמשחו כ
בלן בשמן המשחה ומעתה כל הכהנים שיולידו הם בכלל ה
הכהנים אבל הענין היה כן כי פינחס נולד קודם המשח את
אהרן ובניו ואין הבאים בכלל כהונה רק הבנים שיולדו לה
להם אחרי משיחתן ואם כן פינחס שנולד קודם משיחתם ל
לא נתכהן ולא בא לכלל כהונה ועל ידי המעשה הזה
שעשה נתנה לו הכהנה לעולם וזהו שאמ׳ כהנת עולם וזהו
שאמרו רז״ל לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי וכתב החכם
רבי אברהם ז״ל כי הכהנים הגדולים היו מבני פינחס ומלת א
אחריו לאות טמת ואינו אליהו עד כאן ״ אבל האמת הוא
כדעת רז״ל כי פינחס הוא אליהו ובאור מלת אחריו אחר הס
הסתלקותו ברית כהונת עולם לא הזכיר בו מלח כשם ש
שהזכיר באהרן ובכל זרעו לפי שהם הובטחו בשני עולמות
שהם זכן הברית והקיום להיותו כזונין בעולם הזה משלחן
גבוה והם המתנות ושיהיו לעולם הבא נחלת ה׳ וכן כתי׳ אני
חלקך בעולם הזה ונחלתך לעולם הבא ולכך הזכיר בהם מ
מלח שהוא כולל הברית והקיום אבל כאן בפינחס המושך כ
כח מן החסד ורמז בשמו פני חסד שהיא מדתו של כהן ל
לא הזכיר בו מדה כי הבטיחו בקיום נצחי ושלא תשלוט
עליו מיתה ״ ויכפר על בני ישראל ללמדך שהשופך
דמן של רשעים כאלו הקריב קרבן וכי כתוב מעם מזבחי ת
תקחנו למות אפילו כהן ועובד עבודה על גבי המזבח משם
תקחנו למות ושם איש ישראל המוכה כשם שייחס הכתוב
את הצדיק לשבח כך הוא מיחס את הרשע לגנאי ללמדך ש
שכל הפוגם את עצמו פוגם משפחתו עמו ״ נשיא בית אב
לשמעוני נשיא היה לבית אב אחד מחמשה בתי אבות שהיו
לשבט שמעון ועליו נאמר ופורץ גדר ישכנו נחש שמעון
אביו שגדר הזנות במעשה שכם עם דינה ואמ׳ הכזונה
יעשה את אחותנו ועתה בא הבן ופרץ אותו גדר ״ כזבי
בת צור בת מלך היתה שהרי צור מחמשת מלכי מדין היה ש
שנאמר את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמש׳
מלכי מדין וגו׳ ומתוך שנאתם של מדינים לישראל רצו לה
להפקיר בת מלך לזנות כדי להחטיאם ״ צרור את המדינים
אחר שנתן שכרו הטוב לצדיקים צוה להפרע מן הרשעים ו
ואמר לו צרור את המדינים ול״א את המואבים בשביל רות
המואביה שהיה עתיד דוד לצאת ממנה ״ ובמדרש צרור
את המדינים כי צוררים הם לכם מכאן אמרו חכמים ז״ל הב
הבא להרגך השכם להרגו ״ בנכליהם אשר נכלו לכם ב
בהתבולות ובעצות רעות שנכלו לכם וזה יורה כי זקני מדין

חשבו המחשבה הרעה ונתנו עצה לבלעם להחטיא בניהם
עם ישראל כדי להדיחם ולהצמידם לבעל פעור ״ ועל
דבר כזבי בת נשי׳ מדין היה יכול לומר בת צור כמו שאמר
למעלה כזבי בת צור אבל הזכיר מדין לדורות כי זאת עצת ז
זקני מדין היתה לשלוח בת המלך לזנות עמהם ״
שאו את ראש ׳ כה שצוה למנותן עתה משלו רז״ל משל
לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה
אותן לידע מנין הנותרות ועוד שבתחלה נמנו כשיצאו ממ
במצרים עכשו שהגיע עת פטירתו והוצרך להחזיר לו צאנו
מחזירן במנין ״ לבית אבותם ׳ על שבט האב מיחסן ולא
על שבט האם ״ חנוך משפחת החנוכי פרשי׳ ז״ל לפי
שהיו האומות מבזין אותן ואומר על מה אלו מתיחסים על
שבטיהם לבית אבותם סבורין הנ׳ שלא שלטו המצרים בנ
בנשותיהם לפיכך הטיל הקבה׳ שמו עליה׳ הא׳ בתחלה ויוד׳
בסוף לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו
שמפורש על ידי דוד ע״ה השלום ששם עלו שבטים שבטי
יה עדות לישראל השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם ולפ
ולפיכך בכלן כתיב החנכי הפלואי הכרמי החצרוני אבל ב
בימנה לא הוצרך להזכיר הימני לפי שהשם קבוע בו יוד׳ בת
בתחלה והא בסוף ״ ותבלע אותם ואת קרח במות העדה
באכל האש הבנים הכתוב קרח באמצע בין ותבלע ובין
באכל האש ומכאן שהיה ק״ח נבלע ונשר׳ וכבר
הזכרתי זה ׳ ויהיו לנס לאות שלא יחלוק שום חולק ע
על הכהנה ״ ובני קרח לא מתו ׳ דרשו רז״ל מקום נ
נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ׳ מקום הבליעה שהוא
מקום המשפט נקרא גיהנם או יהיה גיהנם ממש שנתקרב
שם פתחה של גיהנם הקבוע בארץ כדעת רז״ל ומצינו מבני
קרח שהיו משוררים בבית המקדש וזהו שכתוב לבני קרח
מזמור שיר מזמור לבני ק״ח ״ בני שמעון למשפחתם
ואחר כך בני גד בני יהודה בני יששכר בני זבולון בני יוסף
וכשהגיע לאפרים הוסיף ואמר אלה בני אפרים וכן בבני ד
דן אלה בני דן ולמה שנה הכתוב הסדר בשבט
אפרים ובשבט דן יותר משאר השבטים להזכיר בהן אל״ה ו
ויתכן שבא לרמוז בלשון אלה על ענין ע״ז שהיה ירבעם מ
משבט אפרים ועשה שני עגלים את האחד נתן בבית אל ואת
ואת האחד נתן בדן ולכך הוסיף אלה באפרים ודן לרמוז על
אלה אלהיך ישראל גם המשפחות תחלתן אות שין בין בשב׳
אפרים ובשבט דן שהוא מתחיל לשותלח לשוחם ויש בו הת
התעוררות למלת שור גם אות שין ירמוז למדת הדין ממת
שנאמר בספר יצירה מם דוממת שין שורקת ובדי ל
להורות כי העון ההוא נמחל וכל השבטים יב׳ שהם שבטי י
יה ראוי להשרות עליהם שכינה בארץ לכך אמר לאלה תח
תחלק הארץ כלומר אלו נאבדו ומתו במדבר בענין שכתוב
ובאלה לא היה איש מפקודי משה אבל אלה אחרים הם ל
לאלה תחלק הארץ הזכיר בהם לשון אלה כלשו׳ אלה הא׳מר
בלוים שהיו נקיים מאותו עון הוא שכתוב ואלה פקודי הלוי
והשוה אותן יחדו להורות שהכל נמחל ״ שש מאות אלף
ואלף שבע מאות ושלשים דע כי המספר הזה גם אותו ש

שבמדבר סיני שעלו שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש
מאות וחמשים אין להם סוף ותכלית ולא ידענו מזה מספ"
ישראל שהרי ישראל לא נמנו כאן וכאן אלא מבן עשרים
שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל ובודאי היו בישראל בא
באותן שהם מבן עשרים שנה ומעלה כמה זקנים . וכמה
חולים וחלושי הכח ואינם מן המנין לפי שלא היו ראוין לפ
לצבא ואינן בכלל יוצאי צבא ואם כן מספר בני ישראל לא
נזכר בכתובים בשום מקום ולא ידענוהו כלל כי מעט שירדו
למצרים בשבעים נפש כשתלחה הברכה בהם שעלו לששים
רבוא שיצאו משם הגברי' לבד מטף והם הם שקבלו התורה
בחדש השלישי לצאתם ונשלחה הברכה בהם עוד בחדש הש
השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים שעלו לששים ר
רבוא מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא ולמדנו מזה ש
שבהר סיני כשקבלו התורה היה להם מספר ידוע ובזמן מוע
מועט כמו עשרה חדשים ממתן תורה עד שנמנו במדבר ס
סיני עלה מספרם לאין סוף והאמת שאין ישראל באין בנגד
חשבון ומעולם לא נודע מנינם בכל הדורות ולא נחקר מ
מספרם על הכוון באחד מהזמנים כי מי יוכל לספור מה ש
שחדל לספור ואין לו מספר והנה הם בהבטחת ושמתי את ז
זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב וכן אמר הקבה לא
לאברהם וספור הכוכבים והבטיחו ואמר לו כה יהיה זרעך ו
וכן מצינו במשה שאמר להם בשנת הארבעים והנכם היום
ככוכבי השמים לרב גם בלעם מקטרג שלנו העיד עלינו וא
ואמר מי מנה עפר יעקב ומספר רבע ישראל ומצינו בדוד
עה' כשצוה ליואב למנותם שעלו אלף אלפים ושלש מאות
אלף איש שולף חרב הוא שכתוב ויתן יואב את מספ' מפקד
העם אל המלך ותהי ישראל שמנה מאות אלף איש חיל ש
שולף חרב ואיש יהודה חמש מאות אלף וידוע שאום' אשר
אנשיה וגבוריה שולפי חרב עלו לחשבון העצום הזה אין ס
ספק שאין סוף ותכלית למספר ההמון ודלת העם והנערים ו
והזקנים והנה השכל מעיד על זה גם הכתובים מוכיחים כן
שהם עדות ברורה יותר מן השכל וכן מצינו לעתיד שהבט
שהבטיחנו ישעיה הנביא עה' שיהיו ישראל ברבוי העם עצ
עצום יותר מכל אומות שבעולם הוא שאמר כי רבים בני ש
שוממה מבני בעולה אמר ה' ושיתקבצו מארבע כנפו' הארץ
ברבוי גדול עד מאד הוא שאמר הנה אלה מרחוק יבאו
ואלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים ואמרת בלבבך מי יל
ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי
גדל הן אני נשארתי לבדי ואלה איפה הם הזכיר הנביא עה
שלשה פעמים אלה לרמוז שתחזור עמהם השכינה הכלולה
מששה קצוות כי כן כנגדה הזכיר דוד במזמור אחד ששה פ
פעמים שמירה " לרב תרבה נחלתו לשבט שהיה
מרובה באכלוסין נתנו חלק רב " אך בגורל יחלק את ה
הארץ ענין הגורל היה מפני החלק היפה והחלק הרע מי ש
שבא לחלקו חלק יפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו ח
חלק רע על פי הגורל היה לו מעלין בכספים ומי שהיה לו ח
חלק יפה היה מעלה לו כספים למי שבידו חלק רע והנה ח
חלוקת הארץ היתה בסדר הזה אלעזר היה מלובש באורים ו
ותומים וכל ישראל עומדין לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחו
תחומין מונחין לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר אם
זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי שבטים ועלה
בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין עלה בידו תחום עכו ות
והיה מכוין עוד ברוח הקדש ואומר אם נפתלי עולה תחום
גנוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי
בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גנוסר ובן כל שבט
ושבט והשבט היה מחלק חלקו לבתי אבות לפי יוצאי מצרי'
והשבט שהיו רבים בתי אבות בצאתם ממצרי' נטלו חלקים
הרבה ואעפ' שהם עתה מעטים שנאמר לשמות מטות אב
אבותם ינחלו אלו יוצאי מצרים ולהוציא הגרים "על פי
הגורל תחלק נחלתו דרשו זל' ז'שה' מדינים ישבית הגורל וב
ובין עצומים יפריד ובא לשבח חלוקת הגורל כי מדה
חשובה היא לחלוק מפני שהוא משבית מדיני' וסבה למניע'
החמדה שלא יחמד שום אדם מעתה חלק חברו כיון שעל יד
ידי גורל באה לו אלא יאמר מאת ה' היתה לו וכענין שכתוב
בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו ובין עצומים יפריד
בין המחלוקות והמריבות כלשון הגישו עצמותיכם . ואלה
פקודי הלוי למשפחות' לגרשון התחיל מן הבכור והזכיר לבני
בנו ולא הזכיר שמעי כי לא היו לו בנים או היו ומת בלא ב
בנים " ויהיו פקודיהם שלשה ועש
ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומעלה כבר בארתי בתחלת
סדר נשא מאיזה טעם נמנו הלוים מבן חדש ומעלה כי אם
כלב בן יפונה הקדי' כלב ליהושע כי כן יקדימנו השם ית'
לעולם על שהקדים עצמו יותר מיהושע בקנאתו של הקבה'
בענין המרגלים הוא שכתוב ויהס כלב את העם ועד שקרא'
עבדי אבל משה יקדים יהושע לעולם קודם לכלב וזה למעלת
החכמה ומה שאמר ולא נותר מהם איש דרשו רזל' איש ולא
אשה מכאן שלא היו הנשי' בגזרת המדב' ומזה נסמכה פרש'
בנות צלפחד לפקודי ישראל ממה שאמרו במדרש האנשים
היו שונאין את הארץ ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה
אבל הנשים מחבבות את הארץ אמרו תנה לנו אחוזה לכך
נסמכה כאן פרשת בנות צלפחד " למשפחות מנשה בן
יוסף האריך הכתוב ליחס הבנות האלה עד יוסף לפי שהוא ח
חבב את הארץ שנאמר והעליתם את עצמותי וגם בנותיו
מחבבות את הארץ וללמדך שכלן כשרי' שכל מי שמעשיו
ומעשה אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו
הוא צדיק בן צדיק ואם מיחסו לגנאי כענין שכתוב ב
בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה בידוע ש
שכל הנזכרים עמו היו רשעים . אבינו מת במדבר
והוא לא היה וגו' כתב הרמבן זל' לפי דעתי על דרך הפשט
שאמרו כבה בעבור שחשבו כי משה רעה' היה שונא עדת ק
קרח יותר מכל החוטאים שמתו במדבר שהם היו מקנאים ב
בנגדו וכופרים בכל מעשיו וחשבו אולי בשנאתו אותם יא
יאמר אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יזכר עון
אבותיו אל ה' על כן הודיעוהו כי לא היה אביהם מהם חמ

ורמז עוד שאינו במתי המגפה אבל מת במדבר על מטתו
עכ' כי בחטאו מת חטא יחידי כשאר היחידים החוטאים
ואמרו בשם רבי יהודה הלוי זל' כי בחטאו מת דכך עם
ובנים כאשר יאמר היום בעונות ארע כך וכך ״ למה יגרע
שם אבינו בתוך משפחתו כי אין לו בן בשביל שאין לו בן
אמרו אם במקום בן אנו עומדות יתנו לנו ירושת נו ואם
לאו תתיבם אמנו ליבם ״ ויקרב משה את משפטן לפני ה'
יש שפירשו כי כיון שגלו בנות צלפחד בטענתן שלא היה
אביהן מעדת שונאיו של משה היה בזה קרוב הדעת למשה
ואלו היה דן את דינן היה כאלו נוטל שחד דברים ועל כן
חשך עצמו מן הדין ולא רצה לדון אותן ואין זה נראה נכון
שאם כן היה לו למשה למסור הדין ביד אחד משפטי ישראל
שרי אלפים ושרי מאות שהיו שם כיון שהוא בעצמו לא
היה יכול לדונן אבל הנכון והאמת כדעת רזל' שנתעלם
ממנו הדין ולא ידעו כלל ומפני שאינו דין עמוק אבל הוא
מן הפשוטים והתלוים בסברא עד שהאומות מדרך השכל
דנין בו על כן נחשב לו לעונש כי העלמתו ממנו לא לעמקו
כי אם בעונש שאמר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי
ועל כן ויקרב משה את משפטן ומה שבא אות הנון גדול
רמז לתלמיד חכם שהוא גדול כתהיה ולכדה תורה דרך ארץ
שלא ידון אדם בפני מי שגדול ממנו אלא צריך הוא שי
שיקריב את המשפט לפניו מכן עשה משה שלא רצה לדון
דין בנות צלפחד עד ששאל מהקבה' ואם אתה אומר לא
ידעו כי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא והיה בקי בכל סתרי
התורה ותעלומות חכמה היאך אפשר שלא ידע הדין הקל
הזה אלא שלא רצה לדון עד כשאל כדי ללמד קו' לדורות ״
אבל לדעת רזל' שנתעלם הדין ממנו ולא ידעו כלל יתכן
שנאמר שתהיה אות הנון סימן ורמז על שער החמשים
שלא ידעו כלל ולא נמסר לו כי הוא לפני ה' כענין הפנימות
הדק שאיננו כו׳ וזהו שאמר את משפטן לפני ה' כי נעלם
ממנו המשפט הזה כנון שלפני ה' הוא השער העליון שער
החמשים ואעפ' שאין טעם ההעלמה בהן שוה כי זה מצד
העונש וזה מצד העומק ״

ואמרו במדרש בנות צלפחד באו לשאול הדין
נחלה לשרי עשרות ושרי עשרות שאלו לשרי חמשים כדין
לחלוק להם כבוד ראו שרי חמשים כך אף הם חלקו כבוד
לשרי מאות ושאלו מהן ראו שרי מאות כך אף הן חלקו
כבוד לשרי אלפים ושאלו מהן ראו שרי אלפים כך חלקו
כבוד למשה ראה משה כך חלק כבוד לשכינה וזהו ויקרב
משה את משפטן לפני ה' ואמרו רזל' ראוי היה דין זה ליכתב
על יד משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן ״ כן בנות
צלפחד דברות מלת כן כמו באמת ותרגומו יאות אשרי מי
שהקבה' מודה לדבריו ״ נתן תתן להן אחזת נחלה וגו' שני
חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו
בנכסי חפר כי צלפחד יצא ממצרים בן עשרים ובן חפר
אביו מת במדבר לכך נטלו בנותיו חלקו שהיה לאביהן עם
אחיו דבת הבן הרי היא במקום בן לירש עם האחין כמו
ששנינו ובכל הקודש' בנחלה יוצאי ירכו קודמין ״ והעברת את
נחלת אביהן להן מה שהיה ראוי שיקח צלפחד תקחנה
בנותיו והזכיר לשון העברה על שהבת מעברת נחלה משבט
לשבט שהרי בנה ובעלה יורשין אותה שמצות לא תסב
נחלה לא היתה אלא לאותו הדור בלבד וכן והעברתם את
נחלתו לבתו בכלן הוא אומ' ונתת' ובבת הוא אומ' והעברת' ״
ואל בני ישראל תדבר לאמר נצטוו ישראל במצוה זו ע'
ידי נשים ויתכן לומר בטעם זה לפי שהמיתה סבת הנחלות
והנשים גרמו מיתה לעולם על כן היתה ראויה פרשת נחלות
ליכתב על ידי נשים לפי שהנחלה נוהגת בחיים בסבת המתי'
ומה שזכו לזה בנות צלפחד לפי שהיו מחבבות את הארץ
הנקראת ארץ ה' המכוונת כנגד ארץ החיים ״ איש כי
ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו אמרו רזל' יש לו
בן הבן קודם לירש את הכל וכן בת הבן עד כמה דורות
קודמין לבת הראשונה ואין צריך לומר לזרעה והוא שאמ'
בבבא בתרא פרק יש נוחלין וכן אין לו עיין עליו כלום
אנו מוכיחין מיתור היוד שהיה לו לומר אין לו בלא יוד
בענין שכתוב מאן יבמי שהוא בלא יוד אלא מתוך יתור
היוד ירצו רזל' לדרוש בו שצריך לעיין אם ישאר לבן
אחריו שם זרע כלל ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו
פי' החכם ראבעזל' אחים מן האב או אחים מן האם שכלן
קודמים לאחי אביו ואין צריך לומ' לאחי אמו אבל רזל'
אמרו שמשפחת האם אינה קרויה משפחה ואין אחי האם
יורשין זה את זה אלא אחי האב ואם בן אחי אביו קודמין
לאחיו מן האם והבן יורש את אמו והיא אינה יורשת את בנה
אלא קרובי אביו ואחות יורשת את אחיה אם אין לו אב ולא
אח כשם שהבת יורשת את האב במקום שאין לו בן ואם כן
מלת לאחיו יכלול האח והאחות כאחד ואחר שהזכירה
הפרשה שהבן יורש את האב הוא הדין גם כן שהאב יורש
את הבן אבל לא רצתה תורה להזכיר זה מפני שהוא דרך
פורענות וידוע הוא כי כל מנחיל גם הוא נוחל שהרי הקורב
שוה ולכך לא הזכיר הכתוב הדין הזה או אולי שלא ארע זה
לעולם בבאם לארץ שימות הבן בחיי האב ועל כן לא דבר
הכתוב אלא במה שעתיד שינהוג ביניהם כן פירש הרמבן
זל' ״ ונתת את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו מכאן
סמכו רזל' שהבעל יורש אשתו ואמרו מוסיפין וגודעין
ודורשין ונתת את נחלת שארו לו ושארו זו אשתו ״ והיתה
לבני ישראל לחקת משפט הזכיר בענין הנחלות חקת מש
משפט להורות שהמשפט הזה של נחלות יהיה חק בישראל
לעולם ומפני שלא תבין שלא נתנה פרש' נחלות שתהיה
נוהגת אלא בבאי הארץ בלבד לכך הוצרך חקת משפ' כלומ'
לשעה ולדורו ורזל' בבבא בתרא למדו מכאן מלשון חקה
שאין אדם יכול להוריש בלשון ירושה למי שאינו ראוי
לירשו ולא לעקור הירושה מן היורש אעפ' שזה ממון הוא
וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים בדבר של ממ
ממון כגון המקדש את האשה על מנת שאין לה עליו מזונות
ומלבושים אבל בפרשת נחלות שכתוב בה חקת משפט בא
לומר שחקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בין שהיה המ
המצוה בריא או שכיב מרע בין על פה בין נכתב אינו מועיל
לפיכך האומר איש פלוני בני בכורי לא יטול פי שנים איש
פלוני בני לא יירש עם אחיו איש פלוני שאינו בני יירשני
במקום שיש לו בתבתי תירשני במקום שיש לו

בן לא אמר כלום וכן בכלן על הסדר הזה ״ כאשר צוה ה׳
היה לו לומר כאשר צויתיך כי הכל דבור השם ית׳ אבל הוא
כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳ עלה אל הר העברים הזה
ונסמכה פרשה זו לפרשת נחלות לפי שבקש משה לדעת מי
ינחל נחלתו ״ וראיתה אותה ונאספת אל עמיך גם אתה
למה הוצרך לחזור וראיתה אותה והלא כבר הזכיר וראה את
הארץ אלא וראיתה אותה מצויירת למעלה בשנאספת
אל עמיך ותוספת הה״א במלת וראיתה אולי בא לרמוז כי
הראיה מכח ההא ועוד שהארץ העליונה היא הה״א האחרונ׳
שבש׳ והיא כבוד ה׳ אשר יאספהו ולכך נתוס׳ יוד׳ במלת עמיך
וכן בכל עמי׳ האמו׳ במש״ה רעה׳ מצינו שהם בתוב׳ ביודוהם
ונאספת אל עמיך אחד תאסף אל עמיך ומות בהר אשרם
אתה עולה שמה והאסף אל עמיך ״ הם מי מריבת קדש זה
יורה שלא חטאו משה ואהרן מעולם חטא אחר אלא זה
ועל זה אמר הם כלומר הם לבד ואין בהם עון אחר ״ וידבר
משה אל ה׳ לאמר כדבור משה אל ה׳ לא הוצרכה מלת לאמר
אלא מפני גדולתו של משה כדי להקיש תלמיד לרב וכמו
שאמרו במדל׳ דברתי עמך בדבור ואמירה וידבר ה׳ אל משה
לאמר אף אתה דברת לפני בדבור ואמירה וידבר משה אל ה׳
לאמר ״ יפקד ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר אתה היודע רוחו
של כל אחד ואחד ומי הוא הראוי להיות פקיד עליה׳ אשר
יצא לפניהם במלחמה ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם על
ידי אחר ולא כמלכי האומות שמשלחין חיילותיהן והם יושבין
בבתיהם אלא כמו שעשיתי אני עם סיחון ועוג שנ׳ אל תירא
אותו וכדרך שעשה יהושע שנ׳ וילך יהושע אליו ויאמר לו
הלנו אתם אם לצרינו וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא
ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש ״ קח לך את יהושע
בן נון לשון לך את שבדוק לך ואתה מכירו כדאי הוא שיטול
שכר שמושו שלא מש מתוך האהל זהו שאמר שלמה ע״ה
נצר תאנה יאכל פריה ״איש אשר רוח בו כתרגומו ודרשו
רז״ל שיוכל להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד ׳ וסמכת את
ידך עליו כדי שיראו ישראל שהוא במקומו ודרשו רז״ל תן
לו תורגמן וידרוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרי׳
ראש בימי משה ״ ונתת מהודך עליו תחלוק לו כבוד כנגד
כל ישראל ודרשו רז״ל מהודך ולא כל הודך פני משה כפני
חמה פני יהושע כפני לבנה והמשל הנפלא הזה בא להורות
על מדרגות הנבואה של כל אחד ואחד כי מדרגת נבואת מ
משה בשם המיוחד שהוא כח החכמה ומדרגת נבואת יהושע
בכבוד שהוא כח הלבנה והנה זה לנמשל אבל לענין המשל
כשם שאור הלבנה לא מצד עצמה הוא רק מצד החמה
שהלבנה מקבלת אורה ממנה כן יהושע קבל ממשה וכשם
שהחמה מקבלת אורה מצד אחר ומזה אמר הכתוב יהי
מאורות ולא אמר יהי אורים אלא מאורות כלומר מקבלי
אור כן משה רעה׳ קבל מן השם המיוחד ״ ושאל לו במשפט
האורים לא הזכיר התומים וזה יורה כי האורים עקר השמו׳
שמכחם היו האותיות מאירות לעיני הכהן לדעת בהם
העתידות והתומים לא היו אלא לתום האותיות עם זו

להתמים אותן בתמור התיבות עד שיהיה לב הכהן תמים
בידיעתן וחבורן ועל כן הזכיר מה שהוא עקר ושתק מן
התומים אבל לעולם לא היו האורים בלתי התומים כי
שניהם דבר אחד ושניהם שלמות הענין והיו מונחין בין
כפלי החשן ומפסוק זה דרשו רז״ל ביומא פרק בא לו גזרת
נביא חוזרת אבל גזרת אורים ותומים אינה חוזרת
שנאמר ושאל לו במשפט האורים מה משפט אינו חוזר אף
גזרת אורים ותומים כן והנה אמר למשה יהושע במקומך
והוא וכל בני ישראל על פיו יצאו כלומר על פיו של אלעזר
יצאו ועל פיו יבאו כלומר לא תזוז השררה משבטך ״ הוא
וכל בני ישראל אתו וכל העדה ׳ הערה בכלל כל בני ישראל
הם אבל יאמר וכל העדה אפילו החולקים שנקראו עדה
בכל מקום כלן יהיו כפופין לו ודרשו רז״ל וכל העדה אלו
הסנהדרין שהם עיני העדה המיוחדים שבעדה ועל כן
פרט העדה ומה שהזכיר בצווי והעמדת אותו לפני אלעזר
הכהן ולפני כל העדה ראיה וחזוק לדברי רז״ל ׳ וכן הזכיר
במעשה ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה ״
ויסמך את ידיו עליו הקב״ה אמר לו וסמכת את ידך עליו
והוא סמך בשתי ידיו כלומר בעין יפה ודרשו רז״ל עשאו כ
מלא חכמה ככלי מלא וגדוש ״ את קרבני לחמי לאשי ׳
נסמכה פרשת קרבנות לכאן לפי שכבר נצטוה משה שיזהי׳
את ישראל על הקרבנות שהם חייבין לעשות ועכשו כשראה
שלא יכנס עמהם לארץ הודיעם ענין הקרבנות והתחיל מ
קרבן עולת התמיד אעפ״י שכבר הזכירו בסדר ואתה תצוה
ושם היתה אזהרה לימי המלואים ׳ ועל דרך הפשט קרבני
זה הדם את לרבות מלח דכתיב על כל קרבנך תקריב מלח
לכך טובלין לחם המוציא במלח שהקרבן נקרא לחם ״ לחמי
אלו אמורין ׳ לאשי הנתנין לאש על מזבחי תשמרו שיהיו
כהנים לוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מ
מעמדות ״ במועדו כלומר בכל יום ויום הוא מועד התמידין
אבל בא לומר שלא יקדים כלום קודם עולת הבקר ולא יא
יאחר כלום אחר עולת הערב ״ במועדו אפי׳ בשבת ואפי׳
בטומאה ״ ואמרת להם אזהרה לבד ״ זה האשה היה לו
לומ׳ זה הקרבן לפי מה שהתחיל קרבני אבל הוא כאחד לחמי
לאשי ״ אשר תקריבו לה׳ לצורך ה׳ שלא יפגל כבשים ולא
שאר בהמות ״ בני שנה לא יום ולא שעה יותר ״ תמימים
שנאמר כל מום לא יהיה בו תמימם כתיב חסר יוד שיהיו
שניהם שוים והם תשל״ כבשים לשנה שהם שס״ה יום לשנת
ושני פעמי׳ שס״ה הם תשל׳ וזה רמוז במלת תמימי שני׳ ליום
בראשי תיבות שנים ליו׳ פרקליט׳ הן מליצין הן כנגד ישראל
וכנגד היום שוטטן ״ עולה תמיד זאת העולה תהיה תמיד
מליץ יושר על ישראל ליום עולה כשעולת היום היה אומר
פרק פרקאי ומטעם זה לא נאמר עולה בסדר ואתה תצוה
לדרוש ״ את הכבש אחד היה לו לומר האחד אבל בא לרמוז
שהיו עסוקין בתמיד יג׳ כמנין אחד ולכך אמר את הכבש
אחד לרמוז את הכבש של אחד כלומר לשם ה׳ אחד ובסדר
ואתה תצוה אמר את הכבש האחד המיוחד שבעדר

תעשה בבקר הוא בגימטריא לארבע שעות כי כן העיד ר׳ יהודה בן בבא על תמיד של שחר שהיה קרב בד׳ שעות בבקר משהנץ החמה עד שיפרוש זריחתו בעול׳ לפי שהעולם נברא ביום שנא׳ ביום עשות ה׳ אלהי׳ ארץ ושמים העשויה בהר סיני כאותה שנעשת בימי המלואים קודם שנעתק הכבוד מהר סיני אל המשכן ונראה מכאן כי אחר סיני לא הקריבו ישראל במדבר עולות כלל ובפק׳ דחגיגה אמרו רבי אלעזר אומר עולת תמיד העשויה בהר סיני מעשיה נאמרו בסיני והיא עצמו לא קרבה רבי עקיבא אומר קרבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה שבטו של לוי שלא עבדו ע״ז הקריבוה עכ׳ והא למדת שאפילו לרבי עקיבא דאמר קרבה ושוב לא פסקה לא הקריבו ישראל במדבר עולות כלל ר ואעפ״כ לא פסקו עולות במדבר על ידי בני לוי ״ הסך נסך שכר המשכר בן ארבעים יום פרט ליין מגתו כפרש״י ז״ל ״ והרמבן ז״ל כתב על זה שאין זה נכון שבכבר אמרו יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר והנה אינו מתמעט מן הכתו׳ אלא מעלה מדרבנן לכתחלה אבל שכר להוציא את המזוג שהוא פסול ואפילו דיעבד וכך הוא נדרש בספר ושם אמרו בקדש הסך שית שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו עכ׳ ׳ ובכפל הלשון הסך נסך לרמוז על שני נסכין נסוך המים ונסוך היין ״ ועל דרך המדרש את קרבני לחמי נסמכה פרשה זו לפרשת יפקוד ה׳ אמ׳ הקב״ה למשה עד שאתה מצוה אותי על בני צוה את בני עלי זש״ה האותיות שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני משל למלך שנשא אשה והיה לו שושבין כל זמן שהמלך כועס על אשתו השושבין מפייס למלך ומתרצה לאשתו כשהגיע זמנו לכות התחיל מבקש מהמלך אמר לו בבקשה מכך תן דעתך על אשתך אמר לו המלך מה אתה מצוני על אשתי צוה לאשתי עלי שתהא זהירה בכבודי ״ את קרבני לחמי שני כבשים בכל יום ולא שניהם בבת אחת אלא את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבי׳ ולחם שלמה היה הרבה מזה שנאמר ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשי׳ כור סלת וששים כור קמח ועשרה בקר מריאים זש״ה צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר צדיק אוכל לשובע נפשו זה אליעזר עבד אברהם שאמר לרבקה הגמיאיני נא מעט מים ובטן רשעים תחסר זה עשו שאמר ליעקב הלעיטני נא כתוב אחד אומ׳ שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתוב אחד אומר הן אל ישגיב בכחו ומי כמהו מורה כיצד יתקיימו שני כתובין הללו אלא כשהוא נותן לישראל נותן זה׳ כפי כחו וכשהוא מבקש מהם אינו מבקש אלא לפי כחן ראה כה כתיב ואת המשכן תעשה עשר יריעות לכך כתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא ונו׳ וכשנותן להן נותן כפי כחו שנ׳ ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר שכל אילן ואילן מחדש בכורים אחרים בכל חדש וחדש לא כמגדי חדש זה מגדי חדש זה וכשמבקש אינו מבקש אלא לפי כחם שנ׳ ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרי׳ וכשהוא נותן נותן לפי כחו שנ׳ אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו וכתיב תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס ונו׳ ״ ועל דרך הקבלה את קרבני לחמי לאשי כל אחת מג׳ מלות אלו מדה על מדת הדין כי הוא המדבר התחיל את מלשון ואשמע את מדבר אלי וכן קרבני לחמי מלשון קרב ומלחמה וכן לאשי מלשון אש׳ ריח ניחחי באורו שהקרבן הזה הוא המשכת ירידת השפע אלי תשמרו כלומר תזהרו שתהיה כונתם לשם המיוחד כדי להקריב לי ונאמרת לחם זה האשה אשר תקריבו אני בעצמי לה׳

כשתקריבו כבשים בני שנה שנים ליום עולה תמיד וקרבן התמיד הזה שצוה בו הכתוב הוא להקריב בכל יום ויום כבש אחד בבקר וסלת למנחה עשירית האיפה שהוא שיעור העומר ויין רביעית ההין לנסך וכזה היה קרבן של בין הערבים וידוע כי הקרבת דברים אלו עקר מזונות האדם ולפי שצמיחת המזונות וגדולן ובשולן בסבת שני המאורות שהם השמש והירח שהם סבת הבקר והערב אנחנו מקריבין הקרבן הזה לעטרת תפארת שמשם נאצלו השמש והירח והממשלה אשר להם בעולם השפל הזה בין בתולדות הארץ ובכל המתהוות ממנה בין בבני אדם משם באה להם ומפני זה היה האחד בבקר והשני בין הערבים ולא שניהם ביחד ובבר ידעת כי תמיד של שחר היה נשחט במערב כנגד המזרח ושל בין הערבים היה נשחט במזרח כנגד המערב וכמו שמתבאר בגמר׳ יומא פרק שעיר יום הכפורים ׳ וזהו שאמר שנים ליום ודרשו שם כנגד היום כלומר כנגד זריחת השמש בין בשל שחר בין בשל הערבים כי הכונה לקו האמצעי שהוא כח השמש ׳ וקרבן התמיד הזה היה מכפר ומגין על ישראל וסימנך עטרת תפארת תמנך ומזה רמזו לנו חכמי האמת ז״ל בברכת הלבנה שהם עטרת תפארת לעמוסי בטן וכזה היה העולם מתקיים ומתפרנס והיו המזונות מתברכין כי הברכה היתה מתפשטת ונמשכת מלפני לפנים אל העדן ומן העדן לגן ומשם יפרד אל הנפרדים והבן זה ׳ וביום השבת שני כבשים כשל׳ וש׳ התנים גם בראש חדש וכן בראש השנה ויום הכפורים תמצא בכל יום ז׳ כבשים מלבד עולת התמיד וכאן בשבת לא צוה להקריב כי אם שני כבשים וצריך שיהיו שוין למצוה וכן אמרו בספר׳ שני שעירי מוספין ודאי בעינן שוים ופירוש למ למצוה לאלעכובא וטעם שלא היו כי אם שנים מפני שהשבת בכודו כפול זכור ושמור את שבתותי תשמרו ולכך באו כל עניני שבת כפולים ׳ עומר כפול אזהרותיו כפולות שכרו כפול ענשו כפול שירו כפול קרבנו כפול ובמדרש אמר הקב״ה אין אני רוצה שתכבדני בשבת יותר מכם מה אתם שתי סעודות אף אני שני כבשים עכ׳ ״ ושני עשרונים כנגד לחם משנה ולא הזכיר כאן בשבת והקרבתם ולא תקריבו שלא תקריבו קרבן מוסף במדבר כי לא נצטוו עד עתה ״ עולת שבת בשבתו כלומר בכל שבת ושבת כמו דבר יום ביומו ״ על עולת התמיד כלום עולת התמיד ונסכה ואחר כך עול׳ השב׳ ׳ ובראשי חדשיכם לא אמ׳ ובראש׳ שאלו כן היית׳

כבין ראש חדש ניסן שנקרא ראש חדשי לכך אמר ובראשי
חדשיכם כלומר לכל חדש וחדש תקריבו מחדשי השנה ועוד
שיש לכל חדש שני ראשים בערב נראת הירח וכבקר היו
מקריבין הקרבן וקרבן ראש חדש לא היה בלילה בעת שיראה
הירח כי אין קרבן בליל אל קרבן פסח ולאחר קרבן התמיד
היו קרבין ״ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה
ז׳ תמימים דרשו ז״ל פרים כנגד אברהם דכתיב ואל הנער רץ
אברהם איל אחד כנגד יצחק דכתיב והנה איל אחר נאחז
בסבך כבשים כנגד יעקב דכתיב והכשבים הפריד יעקב
ושעיר עזים אחד לחטאת כנגד השבטים דכתיב וישחטו
שעיר עזים וראוי להתעורר במה שהיו יא׳ שני פרים ואיל
אחד ז׳ כבשים ושעיר הרי יא קרבנות שהיו מקריבין בר״ח
וזה כנגד יא׳ שעות שהחמה גדולה מן הלבנה שהחמה נראת
כיום ד׳ והלבנה בו ביום אחר יא׳ שעות וכנגד יא ימים
שיתרים ימות החמה על ימות הלבנה שהרי ימות החמה
שס״ה וימות הלבנה שנד׳ ומה שהיו מקריבין פרים כנגד
אברהם לפי שהיה כשני אנשים טומטום ואנדרוגינוס וזכר
אברם ואברה׳ ומה שהיו מקריבין איל כנגד יצחק שהיה
המיוחד שבעדר ואילו היה מששת ימי בראשית שבע׳ כבשי׳
כנגד יעקב לפי שצורתו חקוקה בכסא הכבוד למעלה
משבעה רקיעים וג׳ עשרונים ס״ת מנחה בלולה בשמן לפר
האחד כנגד ג׳ פעמים שכתוב וירא ה׳ אל אברהם ושני
עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד כנגד שני
פעמים שכתו׳ וירא ה׳ אל יצחק ועשרון עשרון לכבש האחד
היה לו לומר שני עשרונים ואמר עשרון כנגד פעם אחת
שכתוב בו וירא אלהים אל יעקב ומה שכפל ואמר עשרון
עשרון כנגד שני שמות שיש לו יעקב וישראל ועוד כנגד
שתי עשירויות של ברכות שקבל עשר ברכות כשנקרא יעקב
ועשר ברכות כשנקרא ישראל וכן כתוב בו׳ עשר אעשרנו לך
זה לוי בנו העשירי כבנים והלקו של לוי מעשר והלוי נותן
לכהן מעשר מן המעשר ואמר הנביא אפרים בכורי הוא מ
מאפרים ולמעלה עד לוי י׳ הרי מעשר גרשון קהת ומררי ל
לבני שמעי עמרם יצהר חברון ועזיאל אהרן הרי י׳ לכך
כתיב ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ונסכיה׳ חצי ההין
ו׳ לוגין שההין יב׳ לוגין יהיה לפר בו׳ שעות מן היום כחם
היום באו אליו המלאכים ורץ אל הבקר ושלישית ההין הוא
ארבע לוגין לאיל כנגד יצחק שהוקרב בארבעה שעית ביום
ורביעית ההין הוא ג׳ לוגין יח׳ ביצים לכבש כנגד יעקב
שהתפלל יח׳ ברכות שנאמר ויפגע במקום ואין פגיעה אלא
תפלה דכתיב אל תפגע בי ויש להתעורר שלא מצינו בכל
התורה כיה שעור רביעית יין בפר ואיל כי אם בכבש לבדו
ויש בענין סוד ונפסיק וזכרתי את בריתי יעקב דמזתי מזה׳
זאת עולת חדש בחדשו שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב א
אין לו תשלומין ״ ושעיר עזים אחד לחטאת לה׳ על דרך
הפשט לשם ה׳ כמו עלה עליו הגורל לה׳ ועשהו חטאת או
יאמר חטאת לה׳ על החטא שהאדם עושה לה׳
כי כן לשון חטאת בלשון הקדש הבא עם למד אין וחטא
דבק כי אם באדם החוטא כמו והטאתי לאלהים חטאתי
לאבי ולפי מה שדרשו בו רז״ל הוא בהפך והענין׳ ׳ססג׳

התורה׳ ועל דרך המדרש לחטאת לה׳ חטא שאין מכיר בו
אלא ה׳ כן דרשו במסכת שבועות והוא כי שעיר של ראש
חדש מכפר על מי שנכנס למקדש בטומא׳ כשוגג בלא ידיעת
כלל ועוד דרשו בו אמר ריש לקיש מה נשתנ׳ שעיר של ראש
חדש דכתיב בו חטאת לה׳ אמר הקב״ה שעיר זה יהא כפרה
עלי על שמעטתי את הירח ובפרק אלו טרפות ר׳ שמעון
בן פזי רמי כתיב ויעש אלהים את ב׳ המארת הגדולים וכתי׳
את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני
הקב״ה רבונו של עולם אפשר לב׳ מלכים להשתמש בכתר
אחד אמר לה הקב״ה לכי ומעטי את עצמך אמרה לפניו
רבונו של עולם בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את
עצמי אמר לה לכי ומשלי ביום ובלילה מאי רבותיה בשרגא
בטיהרא אמר לה לכי וימנו בך ישראל ימים ושנים דידית
נמי לא סגיא דלאו ביה דכתיב והיו לאותות ולמועדי׳ ולימי׳
ושנים אמר לה לכי ויקראו צדיקים על שמך יעקב הקטן
שמואל הקטן דוד הקטן לא הוה מיתבא דעתה אמר הקב״ה
הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח והיינו דאמר ריש
לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו חטאת ל
לה׳ אמר הקב״ה שעיר זה יהא כפרה עלי על שמעטתי את
הירח ״ ובאור הענין הזה כי מלת הגדולים תורה שהיו הש
השמש והירח שוין באורה ואחר כך נתמעטה הירח וזהו
שחזר ואמר את המאור הגדול ואת המאור הקטן ונתמעטת
על ידי הקטרוג שקטרגה ואמרה אפשר לשני מלכי׳ והש
להשתמש בכתר אחד ולכבודו של מקום אמרה כן שנראה
שאין לו יכולת לעשות שמשים שיהיה כל אחד ואחד אור
כ... ... ... לקבל וכמעט
שיאמרו האומות מבלתי יכלת ה׳ להשפיע אור לכל אחד
ואחד וקטרוג זה היה כמה שהרהרה אחר מדותיו של
הקב״ה ואחר שנתמעטה ונתבישה מחטאה אמר לה לכי ומ
ומשלי ביום ובלילה ועוד וימנו בך ישראל ימים ושנים
ועוד צדיקים יקראו על שמך ועשה הקב״ה כל זה כדי להפיס
דעתה ולא נתפייסה עד שחלק לה כבוד בקרבן ראש חדש
שיהיו מקריבין לפניו בכל זמן שהיא מתחדשת וזהו
שאמרו אמר הקב״ה הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח
וכל זה להורות שאין הקב״ה חפץ שיהיה קטרוג במעשה
בראשי׳ בין בריותיו ועוד אפשר שיכלול ענין אחר כדי ליתן
פתחון פה לבעלי תשובה ומהם יראו התחתונים ויקחו מוסר
שאם ישובו אחר שחטאו שהקב״ה יתפייס להם כשם שנ
שנתפייס ללבנה וקבע קרבנות כפרה ביום חדושה גם כן
וקבע גם כן ראש השנה שהוא יום תשובה ביום חדושה וכל
זה להודיע שהקב״ה מקבל תשובת הרשעים כשם שקבל
הלבנה ונתפייס לה מעון הקטרוג ולכך הצדיקים נמשלים
לשמש שהיה עלוב מן הלבנה והוא שכתוב ואהביו כצאת
השמש בגבורתו ולשון עלי כתב הרב הגדול רבי יצחק אלפ׳
ז״ל בהלכותיו שהוא כמו אלי וכן פירשו רוב המפרשים ״
ועל דרך השכל לחטאת לה׳ ולא ללבנה ובא שעיר
זה לעקור אמונת עובדי הלבנה כי היה מנהג האומות
בימים קדמונים להקריב קרבנות ללבנה בכל

ראשי החדשים ולכך הוצרך הכתוב להזכיר לה׳ כלומר לה׳ ולא ללבנה שלא יחשוב הרשב שאנו מקריבין ללבנה ועושין כמעשה האומות ולא מצינו בשאר שעירי הרגלים שיזכיר בהן בלל חטאת לה׳ אלא חטאת סתם שהרי היו נאכלין ולא נשרפים ולכך אי אפשר שיזכיר בהן לה׳ ומה שנזכר כאן בשעיר זה והוא נאכל גם כן היה זה כדי למעט עבדת הלבנ׳ ולהסיר המחשבה ההיא מלב כל מסתפק בה זה דרך הרמבם ז״ל ·· ועל הדרך הזה יהיה באור המדרש לרז״ל כי השמש והירח בתחלת הבריאה שוין באורה והוא לשון שני המארת הגדולים כי היה השמש עליה פנים כפנים והיה לזה אור ביום ולזה אור בלילה מצד השמש שעליו ואין הכונה שהיה אור הלבנה בתחלת הבריאה גדול כאור השמש אלא שנבראו שניה׳ בגדלן כי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בצביונן נבראו וזהו שהזכיר את שני המאורות הגדולים וחזר והזכיר המאור הגדול לומר שעמד כן בגדלו ואת המ המאור הקטן שלא עמד כן כגדלו אלא שנתמעט וכן הוא מתמעט והולך שאינו כשמש שאינו מקבל תוספת ומגרעת גם אין לומר שהיו בגודל גוף כי גוף השמש והירח בתחלת הבריאה היו כמו שהם היו׳ זה גדול וזה קטן לא נשתנה גוף הירח ולא נתמעט אלא באור וענין המעטת האור הוא כ בשראתה הירח שהיא משתמשת באור השמש ולא היה האור מעצמה אמרה אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד והכתר הנה כנוי ומשל לזהר האור ולכך אמרה כיון שאני צור׳ בעור׳ השפל כמו השמש לפעול בו ולהנהיגו ואני בלך כמהו ומה לא יהיה לי כתר בפני עצמי שאם אין האור שליצה כאור השמש מה יהיה מעצמי ולא אקבל מאחר ודבר הגון אמרה אמר לה הקבה׳ לכי ומעטי עצמיך כלומר סבורה את שהאור הזה בעצמו הבא לך מהשמש שיהיה כן תמיד אין זאת אלא בלכתך תהי מתמעטת וזהו לכי ומעטי את עצמיך אמרה לפניו רבונו של עולם בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה מה שבראתיך בענין זה שתקבלי אורה מהשמש לצורך היה אבל בשביל שאמרת דבר הגון יביאו בני כפרה וקרבן בכל עת שאת מתחדשת ·· ודעת רבי שמעון ז״ל במאמר זה שהיו מתחלת שוין באורה ממש והיה אור הלבנה גדול כאור השמש ואח׳ כך מעטה הבורא ית׳ לתועלת העולם ולישובו שאלו לא מעטה היה הזמן כלו יום והתועלת המגעת מהלילה לבת׳ השפלי׳ יהיה בעד ומציאותו בטל ולא היה העול׳ מתקיי׳ ולכ׳ שנה הקבה׳ טבע הלבנה וחסר אורה לצורך ישוב העולם כשם ששנה טבע המים להקוות כלן אל מקום אחד והוא ים אוקינוס וזהו שאמרו במדרש קהלת מעות לא יוכל לתקן מ משנתעותו מימי בראשית ונתנס באוקינוס שוב לא נתקנו משנתעותו מאורות מששת ימי בראשית חסר הקבה׳ שנת הלבנה משנת החמה כמה קצים וכמה חדשים לא נתקנו עב׳ כבדר׳ קהלת · ועל דרך הקבלה לחטאת לה׳ אמר הקבה׳ הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח לשון עלי׳ למה שעלי׳ שמעטתי את הירח בשבילי ובסבתי ובאור המדרש על דרך זה אמרה ירח לפני הקבה׳ רבונו של עולם אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר הכבוד לפני הבינה אפשר לשני מלכים שהם התפארת והכבוד שישתמשו בכתר אחד אמר הכבוד לפני הבינה אפשר לשני מלכים שהם התפארת והכבוד שישתמשו בצנור אחד ושלא יהיה לכל מלך ומלך צנור כפני עצמו לקבל ולשאב מלמעלה מלפני לפנים רצה הכבוד שיהיה לו צנור בפני עצמו למשוך מן הבינה כמו התפארת לא שיצטרך למשוך מן התפארת אמ׳ לה לכי ומעטי עצמיך המעטה זו היא הפסקת השפע הבא אל הכבוד מלמעלה בשביל שאמרתי דבר הגון יפסק השפע ממני אמר לה לכי ומשלי ביום ובלילה אמר לה ימנו כך ישראל ימים ושנים ויקראו צדיקים על שמך יעקב הקטן שמואל הקטן ובאור על שמך שהוא אדני הקטן לא נתפייס עד שאמר הקבה׳ שנקריב לו קרבן בכל יום החדש וזהו שאמר אמר הקבה׳ כלומר בעל הרחמים אמר הביאו כפרת לכבוד ותהיה הכונה למה שעלי שמעטתי את הירח כלומר על שנתמעט ונפסק שפע הרחמים מכח הירח וחזרה דין ועל כן תצטרכו להביא כפרה בכל חדש בזמן חדושה כדי להמשיך לה שפע הרחמי׳ מלמעלה ויתברך העול׳ · וזהו סוד זאת עולת חדש בחדשו כי היא המדה המתעלה ועולה לקבל שפע הרחמים ולעתיד לבא יהיה השמש עם הירח שוין באורה כמו שהיו בתחלה וכמו שתעיד על זה מלת הגדולים וכן יהיו בסוף וזהו דבר הנביא עה׳ והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימי׳ כלומר אחר שיהיה אור החמה שבעתים והטעם בזה לפי שכח הלבנה שהוא מדת הדין תתאחד ותתעלה ברחמים ובבר הזכרתי מזה בפסוק זה אלי ה׳ מבואר ·· ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה׳ לא הזכיר כאן בין הערבים שהרי כבר ידוע והנה לא הזכיר עולת שבת כ שבעת ימי הפסח כאשר לא הזכיר עולת התנופה של עומר האמורה בסדר אמור אל הכהנים ואמר כל מלאכת עבודה ולא אמר כל מלאכה כמו בשבת לפי שיטת הותר באוכל נפש וכשהזכי׳ במקום אחר כל מלאכה לא יעשה בהם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש ·· וביום הבכורים חג השבועות נקרא בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם התחלה למנחת חטים הבאה מן החדש ויש לך להתבונן למה לא הזכיר כאן בשעיר של עצרת חטאת כשם שהזכיר בכל המועדים שבפרשה זו והטעם בזה על דרך הפשט לפי שעצרת זמן מתן תורה ושם היו ישראל בגודל זה כלא חטא ועל דרך הקבלה ירמוז לעצרתו של עולם שבו יבטל יצר הרע לגמרי וגדר אבניו נהרסה ·· תמימים יהיו לכם ונסכיה אף הנסכים יהיו תמימים מכאן דרשו רז״ל עלו כיין סמחים פסול לנסכים שהרי אין ראוי להקריב על גבי המזבח אלא דבר המובחר במינו וכל שאינו פסול אין מקריבין אותו לכתחלה שאם היה חייב קרבן עולה לא יביא שה כחוש ומעור ויאמר הרי אין בו מום שעל זה נאמר וארור נוכל ויש בעדרו זכר אלא צריך שיביא מן המובחר וכן היו ישראל עושין בזמן שבית המקדש קיים היו מביאין אילים ממואב וכבשים שגביהם רחבה מחברון וגוזלות מהר

המלך ושמן מתקוע הכל היה מובחר במינו וכן מצינו
בקרבנו של הבל והבלה יא גם הוא מבכורות צאנו
ומחלבהן ונתרצה קרבנו ונאמ בקין שלא הביא מן המובחר
ואל קין ואל מנחתו לא שעה וכן כ׳ יב וכל מבחר נדריכם
וכתיב בהרימכם את חלבו ממנו ואפילו עצי המערכה ש
שהיו עורכין בקרבנות על גבי המזבח נצטוינו בהם שיהיו
מובחרין שלא יהא בהן תולעת ואין מביאים עצים מבנין
שנסתר אלא חדשים לעולם וכל העצים כשרין למערכה
חוץ משל זית ושל גפן מפני ישוב ארץ ישראל וכן נצטוינו
בשמן של מנורה להביא מן המובחר ואין כל השמנים
כשרין למנורה אלא שמן זית היוצא מן הכתית בלבד
ומטעם זה אסרו רזל שמן שנפל בו עכבר להדליקו ממנו נ
נרות של בית הכנסת ודעת הגאונים זל׳ שאם נמוח ויש
בשמן ששים שמותר באכילה ואם אינו נמוח זורקו והשמן
מותר בששים ממנו ואעפ׳ שהשמן מותר באכילה פסול גם
למאור שנא׳ הקריבהו נא לפחתך דבעינן דבר המובחר ״
והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח לה׳ פרים בני בקר שלשה
עשר פרי החג שבפרשה זו הם ע׳ כנגד ע׳ אומות והיו מקריבין
אותן ביום ראשון יג׳ וביום ב׳ יב׳ וביום ג׳ יא וכן כלן מתמ
מתמעטין והולכין והיה זה סימן כליה לע׳ אומות שיהיו כלן
כלין מן העולם וכבר ידעת כי יש לע׳ אומות ע׳ שרי׳ למעלה
שהרי כל אומה ואומה יש לה שר ממונה עליה ומנהיגה
בענין שכתוב ושר מלכות פרס וגו׳ והנה שר יון בא ולא תמ
תמצא בכל הפרשה הזו בכל שבעת הימים שיזכיר בהם לה׳
כי אם ביום ראשון בלבד והכונה כי מה שישראל מהנין לכל
אותן הכחות לפי שטובות העול׳ באות על ידן כדי שיתיחדו
הכחות זה בזה ויודה כל אחד ואחד למי שהוא מקבל כח על
ידו מאת הסבה העליונה ונמצאו כלן מבירין ומודים
שאדון יחיד מושל עליהם ולכך הזכיר בכאן ביום ראשון
בלבד לה׳ לומר כדך שתהיה הכונה בכל ע׳ פרים לה׳ בלבד שהוא
ראש הממשלות והמערכות כולן וזהו שאמרו רזל במסכת
סכה אוי להם לאומות העולם שאבדו ואינן יודעין מה אבדו
בזמן שבית המקדש קים היה המזבח מכפר עליהם האידנא
כאן מכפר עליהו למדו אתהנו בזה שהיו ישראל מקריבין כל
ימי הסכות ע׳ קרבנות לכפר על ע׳ אומות והקרבן היה לקרב
הכחות זה בזה שיכיר כח כל אומה ואומה הכח שהוא
למעלה ממנו וכן מכח לכח מעליון לעליון ומגבוה לגבוה
עד הסבה הראשונה העליונה על הכל וכולן מודים ומיחדים
שאין להם גדולה ומלכות אלא ממנו והוא אינו חסר כלום
וזהו היחוד השלם וזהו לשון קרבן שהוא קירוב הכחות שכלן
מודין למי שמקבלין כח ממנו ״ ובמדרש והקרבתם אשה
זשה הדת אהבתי ישטנוני ואני תפלה את מוצא כד׳ג ישראל
מקריבין ע׳ פרים על אומות העולם לפיכך היו צריכין
שיהיו אוהבין אותנו ולא די שאין אוהבין אותנו אלא
ששונאין אותנו שנ׳ תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה ועוד
דרשו בפרי החג למדה תורה דרך ארץ בקרבנות הללו שאם
יתארח אדם אצל חבירו יום ראשון מקבלו יפה ומאכילו
עופות למחר מאכילו דגים למחר מאכילו ירק וכן פוחת
והולך עד שמאכילו קטנית ״ ובנהתם ונסכיהם דרשו רזל׳

במסכת תעניות נאמ׳ בשני ונסכיהם ובששי ונסכיה ובשביעי
כמשפטם מם יוד מם הרי כאן מים מכאן סמכו חכמים זל׳
רמז לנסוך המים בחג ויש לך להשכיל איך התחיל רמז המים
מן היום השני לפי שביום שני נבדלו המים במעשה בראשית
ועל כן פעלת יום השני גדולה במים ואמרו רזל׳ אנשי מעמד
היו מתענין בשני מפני יורדי הים וכן היום הששי שבו
נברא אדם והוצרך למים כענין שכתוב ואד יעלה מן הארץ
וגו׳ וכתיב וייצר ה׳ אלהים וגו׳ והשלים הרמז בשביעי לפי
שהשביעי תשלו׳ מעשה בראשית ואמרו במסכת ראש השנה
אמר הקבה׳ נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי
שנה והנה כל שבעת ימי החג היו מנסכין המים על גבי המ
המזבח וזה הלכה למשה מסיני ועם נסוך היין של תמיד של
שחר היה מנסך המי׳ לבד ובקרן דרומית מערבית היה מנסך
למעלה מחצי המזבח והכל יורד לשתין וכיצד היו עושין צ
צלוחית של זהב מחזקת ג׳ לוגין היה ממלא אותה ממי
השלוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו ועלה בכבש
ופנה לשמאלו ונותן המי׳ מהצלוחית לתוך הספל שהיה שם
ושני ספלים של כסף היו שם מערבי היה בו מים מזרחי
היה בו יין ומנוקבין היו כמין שני חוטמין דקין ושל מים
היה נקב שלו דק משל יין כדי שיכלו המים עם היין כאחד
זה שמנסך המים היו אומרים לו הגבה ידך שפעם אחת נסך
אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן שאמרו מין
הוא שהמינין אומ׳ שאין מנסכין המים ואמרו רזל מי שלא
ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו ונקרא בית
השואבה על שם ושאבתם מים בששון שהיו שואבין מים
בלילה כל שבעה לצורך תמידין ״ ביום השמיני עצרת תה
תהיה לכם ״ על דרך הפשט מלת עצרת שתהיו עצורים מ
מעשית מלאכה ודרשו רזל שמיני עצרת רגל בפני עצמו
לענין פזר קשב פיים בפני עצמו זמן בפני עצמו רגל בפני
עצמו קרבן בפני עצמו שיר בפני עצמו ברכה בפני עצמה
כלומ׳ ברכה ותפלה שמזכירין בו את היום שמיני חג העצרת
הזה ואין יושבין בו בסכה ולענין שדהיינו ולענין אבלות
שהקובר מתו ערב הרגל בטלה ממנו מחמת שמיני זה גזרת
שלשים שנתנו חכמים לאסור תספורת כמו שאמרו יום אחד
לפני החג חשוב כז׳ ימי אבלות והחג שבעה ושמיני שלו שהרי
כשבעה הרי כאן כא׳ יום וימנה עוד תשעה ויהא מותר
בתספורת ודרשו רזל׳ במסכת סכה כתיב הכא פרי׳ והכא פר
הכא כתיב וביום והכא כתיב ביום ובאור הענין כי בשאר
הימים היו מקריבין בכל יום ויום פרים אבל ביום שמיני
פר אחד ובשאר הימי׳ הזכיר וביום אבל ביום שמיני הזכיר
ביו׳ בלא ואו לומר שהוא רגל בפני עצמו ״ ועל דרך המדר׳
ביום השמיני עצרת עצרתי אתכ׳ לפני כמלך שזמן את בניו
לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנו אמר בבקשה מכם
עכבו עמי יום אח׳ שקשה עלי פרידתכם ובגמר׳ דסכה פרק
החליל אמר אביי ע׳ פרים כנגד ע׳ אומות פר יחידי למה
כנגד אומה יחידה משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו
לי סעודה באחרונה אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי
שאהנה מכך ״

ועל דרך הקבלה

עצרת זו כנסת ישראל כי שם נעצר הכל והוא לשון מלכות בכו זה יעצור בעמי וכן יורש עצר ולכך יום שמיני רגל בפני עצמו והוא האתרוג שהוא בפני עצמו ואינו נאגד עם הלולב והוא החג של יום מתן תורה שקראוהו זל׳ עצרת הוא הלשון בעצמו שקראתו התורה ליום שמיני זה וכן ביום שמענו דבריו מתוך האש אבל יום שביעי של פסח שהוא מכלל הרגל קראו הכתוב עצרת והוא היסוד ונקרא כל אחד בשם עצרת כשם שנקרא כל אחד בשם שבת שהרי כנסת ישראל בת זוגו של שבת ועל היסוד היה מקלס דוד עה׳ ואמ׳ מזמור שיר ליום השבת ועל כנסת ישראל היה מקלס למנצח על השמינית ותן אל לבך לשון עצרת תהיה לכם בלשון להיות לכם לאלהים וכסדר אמור אל הכהנים נאמר עצרת היא ופירוש עצרת של היא כי המלה סמוכה והוא כאלו אמר עצרת של שבת שנקראת אות היא ביני וביניכם ותן אל לבך כי על כן קראו חכמי האמת ליום שמיני זה סעודה קטנה והיא א׳ זעירי של ויקרא והוא הא זעירי של בהבראם והיא יוד זעירי של תשי והוא סוד מה שאמרו תשעה וקטן מצטרפין כלומ׳ להפלה ולזמון לתפלה אריבא דמאן דאמ׳ ולזמון שהוא פרנסת עולמו ודברי הכל והוא סוד מה שאם טאמרו עוד נער הייתי גם זקנתי פסוק זה שר העולם אמרו וכן הזכיר ישעיה עה׳ בבית ראשון ואמר זעיר שם זעיר שם כל אלה ענין אחד ודרך אחד להם אלה תעשו לה׳ במועדיכם לבד מנדריכם ומנדבותיכם והיה ראוי הכתוב לומר לעולותיכם ולשלמיכם שהן קרבנות הבשר ואחר כך ולמנחותיכם ולנסכיכם אבל הקדים העולה שהוא הקרבן הקודם לעולם וכמו שדרשו רזל׳ העולה עולה ראשונה שאין לך דבר קרב קודם לתמיד של שחר וחותם בשלמים כי השלמים באים להשלים המדות ודרך הכתוב לחתום בשלמים וזהו שכתוב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולמלואים ולזבח השלמים וגדולה מדת השלום וראוי לחתום בהוכשם שהזכיר למעלה השם המיוחד בראש הפרשה כן הזכיר עתה בסוף הפרשה שנאמר אלה תעשו לה׳ וגו׳ והזכיר ע׳ פרים באמצע להורות שלא תהיה הכונה בכלן כי אם לש׳ המיוחד אבל ביום שמיני זה שהוא מיוחד אנו מקריבין כנ קרבן מיוחד שהוא פר יחידי לאלהי ישראל שהוא אדון מיוחד על עם מיוחד וזהו מאמרם ע׳ פרים למה כנגד ע׳ אומ׳ אומות כלומר כנגד שרי ע׳ אומות פר יחידי למה כנגד אומ׳ יחידה כלומר כנגד אלהי אומה יחידה על ידי קרבנות הללו היה העולם מתברך וכל כח וכח מכיר הכח שלמעלה ממנו ובן מכח לכח עד הכח העליונה ית׳ כענין שנאמר כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ••

ראשי המטות

ירא את ה׳ בני ומלך ועם שונים אל תתערב •• שלמה המלך עה׳ יזהיר בכתוב הזה את האדם שיירא מן המלך העליון יתע׳ תחלה ואחר כן שיירא מן המלך בארץ והשוה את שניהם יחד במדת היראה כי יאמר כשם שאתה ירא מהבה׳ הנמצא בכל מקום ופרש מן העון ליראתו ואעפ״ש שאין אתה רואהו כן יש לך לירוא מהמלך שתפרוש מעצמך בכה שתתחייב מיתה ליראתו ואעפי׳ שאי אתה עומד לפניו כי אפשר למלך בשר ודם להמצא בכל המקומות ועל כן תצטרך שתהיה אימת המלך וצורתו חקוקה בלבך כהעדרו מן המקום ולא תראנו כאלו ראית אותו בעיניך כשם שאתה ירא מן המלך העליון ית׳ שלא ראיתו מעולם בעיניך ועם שונים אל תתערב יזהיר שלא ישנה הדבר שלא יירא ממלך בשר ודם כי יש עובדין על רצון השם ית׳ ליראתו של מלך והנה הם יראים ממלך בשר ודם תחלה ועושין יראתו עקר ולא יתכן לעשות כן אבל הראוי שיהיה השם ית׳ תחלת יראתו ועקר מחשבתו ופעולותיו כלן ולפי שהשם יתע׳ מלך מלכי המלכים הקבה׳ ראשית כל ראשית ואין מלכות המ המלכים רק ממנו ומלכותו לעד לעולם ומלכות בשר ודם כלה ואובדת ואין ראוי כלל להשוותן לכך הפסיק בהם הכתוב במלת בני כי היה ראוי הכתוב לומר בני ירא את ה׳ ומלך כמנהגו בשאר הכתובי׳ שמתחיל בהם במלת בני אבל רצה להפסיק ביניהם לבאר כי אעפ״ שהשוה אותן הכתוב לענין היראה אין ענינם שוה ואין לשתף ביניהם שהרי יש הפרש גדול ביניהם ויתרון כיתרון האור מן החשך וענין הכתוב כי יראת המלך היא קיום הארץ וצורך גדול לבריו׳ וכמו שדר׳ רזל׳ הוי מתפלל בשלום׳ של מלכו׳ שאלמלא מורא של מלכו׳ איש את רעהו חיי׳ בלעו אבל העקר הגדול והעצום והמעלה העליונה שיירא תחלה מן המלך העליון ית׳ אשר חיי המלכים כלן ומלכותם תלוין בידו ומזה אמר שלמה בספר קהלת אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים יאמר אני אומר לך פי מלך שמור שתשמור פי המלך ולעשות מה שיצוה ועל הדברים כלן שתשמור שבועת אלהים ובא לומר שאם המל׳ יתכוין להעבירו על מצותיו שלא ישמע לו אלא שיזכור תחלה יראת ה׳ והשבועה שנשבע בסיני לקבל עליו התורה והמצות וכן אמרו במדרש אני פי מלך שמור מזומן אני לשמור פי מלכי האומות המושלים כנגד כמסים ונלגליות וארנוניות ועל דברת שבועת אלהים ואצל דברת שבועת אלהים לא אשמור פי המלכים, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכד נצר לא חשחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך ומתחיל הפסוק ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכד נצר לא חשחין וגו׳ אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכא אלא כך אמרו לו את מלכא עלנא למכסים ולגלגליות אבל על דנא שאתה אומר לנו לעבוד עבודה זרה נבוכד נצר את ולאו מלכא את ואת ובלבא שוין כלומר שאין אנו רשאין לבא בנגד השבועה שנשבענו בהר סיני זהו ועל דברת שבועת אלהים וידוע כי ענין השבועה מגדר היראה שלא ישבע אדם בהקבה׳ כל עקר ואפי׳ על האמת אין צריך לומר

על שקר ומעשה היה בינאי המלך שהיו לו אלפים עיירות בהר המלך וכלן חרבו על שבועת אמת כיצד אדם אומר לחברו בשבועה שאני הולך למקום פלוני ואוכל ואשתה כך וכך וכן כל דבייהם ומקיימין שבועתן וכלן נחרבו ומה הנשבע באמת כך הנשבע לשקר על אחת כמה וכמה ואיך יהיה האדם זהיר במדת היראה אם ישבע בהקדוש ברוך הוא לשקר או על האמת לבטלה ומפני שאין בכל העבירות כלן עברה חמורה כעובר על השבועה ויצר לב האדם רע מנעוריו והוא כועס תמיד ומתוך כעסו קופץ ונשבע לכך הוצרכה תורה להקדי׳ רפואה למכה ולצוות על התר הנדרי׳ על פי יחיד מומחה או ג׳ הדיוטות וזהו שכתוב וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה׳ ועל דרך הפשט לבני ישראל שיאמרו כן לבני ישראל אבל רז״ל דרשו ראשי המטות רמז ליחיד מומחה לבני יש ישראל רמז לג׳ הדיוטות כשם שדיני ממונות בג׳ הדיוטות ומה שנסמכה פרשה זו לשל מעלה שהיא פרשת המועדים לפי שהזכיר שם נדר גבוה ואמ׳ לבד מנדריכם ומנדבותיכם וזה טעם אשר צוה ה׳ כי שם יחזור ללמדך כי מלבד הנדרי׳ האלה הנזכרים עוד יש נדרי הדיוט שהוא חייב לקיים דבריו ועוד טעם אחר מה קדוש המועדים ביחיד מומחה אף התר נדרים ביחיד מומחה ״ איש כי ידור נדר לה׳ על דרך הפשט הזכיר נדר לה׳ לא שהנדר והשבועה צריך הזכרת ה שהרי האומר נזיר אני נשבע אני שאעשה כך או שלא אעשה כך הרי זו שבועה גמורה וחייב עליה בלא הזכרת השם ועל זה לא אמר או השבע שבועת לה׳ ומה שהסמיך השם לנדר ואמר נדר לה׳ ללמדך שהנדר חל אפי׳ על דברים שהם לה׳ כגון מי שנדר לבטל את המצוה שאסור לו לעשותה אלא אם כן יתחרט ויתירו לו וכן אמרו רז״ל נדר לה׳ מלמד שהנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות ובשבועה אינו כן שהנשבע לבטל את המצוה לוקה משום שבועת שוא ויקיים המצוה וקבלת רז״ל בטעם הדבר שיהיה הנדר חל על דבר מצוה משום דנדר אסר חפצא אנפשיה שהרי הוא אוסר על עצמו הדבר הנדור והרי אותו דבר הוא שנאסר ואותו דבר אינו מושבע מהר סיני אבל שבועה הוא אסר נפשיה אחפצא כי הנשבע אוסר עצמו מלעשות דבר שכבר נשבע בו שיעשנו ועצמו מושבע מהר סיני הוא ואין שבועה חלה על שבועה ועל ההפרש הזה שבין נדר לשבוע׳ מצינו לשון הכתובים מוכיחין עליו שהרי מצינו בשבועה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב להרע לעצמו או להטיב לעצמו כגון שיתענה היום או שיאכל וישתה היום שהן דברי הרשות ובלשון הנדר מצינו ככל היוצא מפיו יעשה כלומר בין שיהיה דבר מצוה בין שיהיה דבר הרשות ומה שהזכיר איש כי ידור עד שידור כשהוא איש מיג׳ שנה ומעלה אם נדר מי״ב שנה ומעלה בודקין אותו אם יודע לשם מי נדר דבריו קיימין וכן הקדשו הקדש וזה הלכה למשה מסיני וכן דרשו במסכ׳ ערכי׳ איש כי יפליא לנדור נדר נזיר לאתויי מופלא סמוך לאיש כיון שנתבאר שהנדרי׳ חלין על דבר מצוה כדבר הרשות לפיכך הנודר שיצום בשבת או ביט חייב לצום מה שאין כן בנשבע וכן הנודר שום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו כלומר שאסר על עצמו אכילה באות׳ הימי׳ דהוי מיס׳ חפצא עליה ופגע בו יט׳ או ערב יו׳ הכפורי הרי זה חייב לצו׳ מה שא״ כן בנשבע שלא יאכל אבל אם פגע בו ראש חדש או חנוכה ופורים שהם מדרבנן וגזרו בהן שלא להתענות יש אומרים ידחה נדרו ואל יתענה בהן לפי שהחכמים עשו חזוק לדבריהם יותר משל תורה וזהו שאמרו יחיד שקבל עליו תענית שני וחמישי ושני של כל השנ׳ כלה וארעו בה׳ ימים טובים הכתובים במגלת תענית אם נדרו קוד׳ לגזרתנו יבטל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתנו ואעפ׳ שהנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות וימים טובים ושבתות צריכין פתח זה אינו חל מפני החזוק שעשו חכמים ז״ל לדבריהם יותר משל תורה וכן דעת הרמבם ז״ל ״ ויש מפרשים ידחה נדרו שילך אצל חכם ופותח לו בחרטה כשם שפותחין בשבתות ובימי׳ טובים וזהו הנכון אבל אם הוציא נדר בלשון שבועה שנודר שלא יעשה כך וכך ושבועה שעשאה בלשון נדר שיאמר כן בשבועה עלי שלא אעשה כך זהו מחלוקת בירושלמי וחוששין לנדר ולשבועה להחמיר ובדא׳ בנודר או נשבע מעשות מה שנצטוה עליו לעשותו אבל אם נדר או נשבע לעשות שום דבר שנמנע מלעשותו או לאכול שום דבר אסור הוה ליה כנשבע לבטל את המצוה בידים והלכת׳ לוק׳ ואינו עושה ואינו אוכל ואפילו באסורי חכמים כגון לשתות סתם יינן או לאכול כלאי הכר׳ בחוצה לארץ או בשר עוף בחלב שכל אלה מדברי חכמים ז״ל תדע לך שהרי שופר של ראש השנה אין עולין עליו באילן שעלייתו גזרת חכמים ז״ל ומצות שופר מושבעין עליה מהר סיני וכן הוא אומר בכאן או השבע שבועה לאסור אסר׳ על נפשו אמרו ז״ל לאסור את המותר ולא להתי׳ את האסו׳ הנשב׳ או הנודר אחד מפי עצמו ואחד מפי אחרים וענה אמן אפי׳ השביעו גוי או קטן וענה אמן חייב שכל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו למלקות ולקרבן וכן כל דבר שענינו כאמן כגון שאמ׳ כן או שאמר מתוייב אני בשבועה זו קבלתי עלי שבועה זו ובין שנשבע בשם ה מיוחד או בכנוי מן הכנויין במי ששמו חנון או רחום או ארך אפים שלא יעשה כך או יעשה כך או באלה או בארור למי ששמו חנון מי שיאכל דבר פלוני ואכלו הרי זה נשבע על שקר וכן דין הנודר בכל אלו ומי שנתכוון לשבועה וגמר בלבו שלא יאכל היום ושלא ישתה ושדבר זה אסור בשבועה עליו הרי זה מותר בו הואיל ולא הוציאו בשפתיו שנ׳ לבטא בשפתי׳ עד שיוציא ענין שבועה בשפתיו ודברים שבלב אינן דברים וכן אם טעה והוציא בשפתיו דבר שלא גמר בלבו כגון שנתכוון להשבע שלא יאכל אצל ראובן ואמר אצל שמעון הרי זה מותר לאכול עם שניהם עם ראובן שלא הוציא בשפתיו ועם שמעון שלא נתכוון לו וכן אם נתכוון להשבע על פת שעורים ונשבע על פת חטים מותר בשניהם וכן דין הנודר עד שיהיו פיו ולבו שוין לפיכך מי שנשבע בפנינו שלא יאכל היום ואכל והתרו בו ואמר אני

לא היה בלביאלא שלא אצא היום וטעה לשוני והוציא אב
אכילה שלא היתה בלבי הרי זה אינו לוקה אבל הנשבע על
דעת אחרים אינו יכול לומר כך וכך היה בלבי שלא נשבע
זה על דעתו אלא על דעתם וכיון שהיה פיהם ולבם שוין הר
הרי הם כמקומו והחוזר משבועתו תוך כדי דבור והוא כדי
שיאמר תלמיד לרב שלום עליך רבי ואמר אין זו שבועה א
או נחמתי או חזרתי בי וכיוצא בזה שענינו שהתי׳ מה שאסר
נעקרה השבועה שזה דומה לתוהא כן כתב הרמבן זל׳ בפב׳
מהלכות שבועות ׳ ועל דרך המדרש איש כי ידור נדר ל
לה׳ אמר להם הקבה׳ לישראל הוו זהירין בנדרים ואל תפ
תפרצו בהן שכל הפורץ בהם סופו למעול בשבועות וכל המ
המועל בשבועות כפר ואין לו מחילה בעולם הזה שנאמר
כי לא ינקה ה׳ וכתוב אחר אומר ונשבעת חי ה׳ באמת במ
במשפט ובצדקה אמר להם הקבה׳ לישראל לא תהיו סבורי
שהותר להשבע בשמו באמת אי אתם רשאים להשבע בשמן
כלל אלא אם כן יש בכם כל המדות הללו את ה׳ אלהיך
תירא אותו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע
אם יש בך כל המדות הללו אתה רשאי להש
להשבע בשמי ואם לאו אי אתה רשאי להשבע בשמי עכ׳
ועל דרך הקבלה איש כי ידור נדר לה׳ נדר מלשו׳ דירה לה׳
הוא דירתו של עולם אלהים שבבראשית שברא העולם וה
והשבעה נאצלים משם והמקיים נדרו דעתו שהוא מאמין
באותה דירה בשתשוב נשמתו שם והעובר על הנדר הנה ה
הוא מוסר מאותה דירה וזהו לשון נדר שמשמ׳ דבר והפכו
קביעות דירה והכ׳ דירה וכן לשו׳ נשבע כי המקיי׳ שבועתו
נכנס בתוך השבעה ועוב׳ עליה מוסר מהם ויש לך להתעורר
בלשון משה שאמר זה הדבר אשר צוה ה׳ איש כי ידור נדר
לה׳ בי מטעם זה הוצרך להזכיר לה׳ ולא אמר כי ידור נדר
אלין וזהו כח הנדר שהוא למעלה מן השבועה שהוא לשון
ננזר משבעה ולכך ראוי הנדר שיחול על המצות כי המצות
מתוך השבעה נתנו והם ז׳ קולות שבמתן תורה ובבר
באורתיו שם ולפיכך באה השבועה בכל התורה כלה בלשון
בית כענין אשר נשבעת להם בך אחת נשבעתי בקדש בי נש
נשבעתי ובשמו תשבע נשבע ה׳ בימינו כי הימין מכלל
השבועה והעד על זה מלת נשבע והנדר הוא כלמד נדר
אביר יעקב וכן בכאן כי ידור נדר לה׳ לה׳ הארץ ומלואה
שהמשכת תפסק מן העליונים והשפלים וישוב הכל ליס
ליסודו הראשון ומכאן תבין בבאור מאמר חכמי האמת ש
שאמרו שהשבועה הוא כנשבע במלך עצמו והנדר הוא כנ
כנשבע בחיי המלך כי חיי המלך עקרו של מלך וזה מבואר
לא יחל דברו לא יחלל שלא יעשה דבריו חולין
ודרשו רזל׳ הוא אינו מחלל אבל אחרים מחללין לו כלומר
שאם מתחרט על שנשבע ונדר מעקרו ואמר אלו ידעתי ש
שכן הוא והיתה לי באותה שעה דעת של עכשו לא הייתי
עשה מתירין לו דהוה ליה כמו טעה ואין אדם רשאי להתיר
שבועת עצמו ונדרו ואף לא נדרי אשתו בנדרי׳ שאין הבעל
מפר לאשתו לפי שאשתו כגופו בדא׳ שיהיה במקום יחיד מ
מומחה אבל אפשר שיהיה מכלל ג׳ הדיוטות ומחלוקת היא

בין המפרשים ואין אדם רשאי להתיר שבועה או נדר במק
במקום שיש גדול ממנו בחכמה ולא במקום רבו אלא מדע
מדעת רבו ׳׳ ככל היוצא מפיו יעשה דרשו רזל׳ במסכת
נדרים הרי הוא אומר לא יחל דברו ומה תל׳ ככל היוצא מפ
מפיו אלא מכאן שכנויי נדרים כנדרים כנויי שבועות כשב
כשבועות ובאור זה שאם הנשבע היה עלג בשפתיו כגון מ
בקומות העלגים שאומר על שבועה שקוקה או שבוקה וכ
וכיוצא בזה אם היה דרכן שקורי׳ לשבועה מומתא והוא א
אומר מותא וכיוצא בזה הרי זו שבועה עבר עליה הרי זה נש
נשבע על שקר שאין הולכין אחר התיבה עצמה אלא אחר מ
משמעות הענין שהרי הכל יודעין שלשונם כך וכן כנויי נ
נדרים אם היו אומרים כאותו מקום על נדר נזק או בזק וה
והוא שמפסידין התיבה ומוציאין אותה מהויתה אין הולכין
אלא אחר הכונה ועל זה נאמר ככל היוצא מפיו יעשה שה
שהרי זה שבועה גמורה ונדר גמור שהרי גמר בלבו והוציא
בשפתיו מה שהוא יודע ואעפ׳ שלא הזכיר את השם כלל ולא
אחד מהכנוין חייב הוא בשבועה זו שאין הנדר או השבועה
צריכים הזכרת השם ואם עבר עליה הרי זה נשבע על הש
השקר וכל זה לאומר לשון השבועה אלא שאינו לוקה ואינו
מביא קרבן כיון שלא הזכיר השם ולא אחד מהכנויין
אמרו רזל׳ התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיס
שיסמכו כלומר שדברי קבלה הן ואין להן עקר בתורה שבכ
שבכתב וכן קבלו רזל׳ שהנדר או השבועה אפשר שיהיה לה
התר על ידי חכם או על ידי ג׳ הדיוטות ובלבד שיתחרט ור
ורצתה תורה לתקן עותתו של אדם שלפעמים מתגבר עליו
כעסו ואי׳ לו מעצו׳ כלל וקופ׳ ונשבע בשם הגדו׳ שיעשה כך
או שלא יעשה כך ועוד מוסי׳ ומרבה בשבועתו בשעת כעסו
ואומ׳ בלא שום צד התר וחרטה כעול׳ ולאח׳ שיתישב ונהפ׳
והיה לאיש אחר יתחרט מעקרו ותשתנה דעתו לדעת אחרת
ועם החרטה שיתחרט יש לו התר על פי חכם וחוזר להתרו ה
הראשון וצריך הוא שיתחרט תחלה על מה שנשבע שלא יק
יקח מזה שום התר ויתירו שבועה זו תחלה ואחר כך יתחרט
בעקר שבועתו ויתירוהו ובלבד שלא ישבע על דעת רבים כי
הנשבע על דעת רבים אין לו הפרה ורבים הם ג׳ שכן אמרו
רזל׳ ימים רבים ישבו בני ישראל ימים שנים רבים ג׳ ובריש
פק׳ דשבועות אמר להם משה לישראל הוו יודעין שלא על ד
דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי ועל דעת המקום
ומקשינן בגמרא ולימא להו על דעתי על דעת המקום למה
לי כי היכי דלא ליהוי הפרה לשבועתיהון ופי׳ הרמבן זל׳ בח
בחדושיו על דעת המקום וכנסת ישראל קאמ׳ והוא מה שא
שאומ׳ הוא ובית דינו והוי דעת רבים ולא ליהוי הפרה לע
לעולם שהרי במשה לא היו צריכין אלא מפני שהיה שליח
בית דין לאביהם שבשמים ומה שאמרו שהנשבע על דעת ר
רבים אין לו הפרה לדבר מצוה יש לו וכגון מצוה שרבים צ
צריכין לו כחזן וסופר ומלמד שאין מדקדק כמוהו במק
במקומו וזה דעת רת׳ זל׳ וכן דעת הרמבם זל׳ והוא שכתב
בפב׳ מהלכות שבועות נשבע על דעת רבים או שנדר על ד

דעת רבים אין מתירין לו לעולם. אלא לדבר מצוה כיצד נש
נשבע ותלה שבועתו בדעת רבים שלא יהנה בפלוני לעולם
והוצרכו בני אותה העיר ללמוד תורה או למי שימול בניהם
או שיזבח לרם ולא נמצא אלא זה בלבד הרי
זה נשאל לחכם או לג' הדיוטות ומתירין לו שבועתו ועושה
להן מצות אלו וניטל שכרו מאותן האנשים שנשבע שלא
יהנה מהם עכ' וחומרא יתירא היא לומר כעין אותה מצוה
דוקא ולא אחרת אבל דעת רשי' ז"ל במי שנדר או נשבע על
דעת רבים שיש לו התר לדבר מצוה לאי זו מצוה שתהיה ו
והטעם לפי שאין דעת הרבי' אלא לקיים המצות לא לבטלן
וכן פירש רשי' ז"ל בפירושיו במסכת בכורות פרק אלו הן ח
הגולין בשמעתא כגון שהדירה על דעת רבים וזה דעת
הרמבן ז"ל וכך אנו נוהגין להתיר נדר שהודר על דעת רבים
לצורך כל מצוה ·· ואשה כי תדור נדר לה' אשה בת
יב' שנה ולמעלה תקרא גדולה ונדריה ושבועותיה קיימין ו
ומיא' שנים ולמעלה שהיא קטנה בודקין אותה כל אותה ש
שנה אם יודעת לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה דבריה
קיימין בדין הקטן מיב' שנה ולמעלה אבל קודם יכן אין
דבריהם כלום ולאחר יב' לאשה ולאחר יג' לאיש אעפ' שאין
יודעין לשם מי נדרו והקדישו דבריהם קיימין והפרשה הז
הזאת תבאר לנו בעניני הנדרים ענינים גדולים רבי' במלות
מועטות ובאו דיני האשה על ארבע חלקים ואלו הן נערה
ארוסה נשואה אלמנה ·· נערה היא מתחלת יב' עד
סוף ששה חדשים אם יש לה אב הרי היא ברשותו והוא
יכול להפר כל נדריה ושבועותיה ביום שמעו דחזקה שעל
דעת שירצה אביה נדרה וכאלו התנתה בפירוש מה שאין ב
בן כבן וכענין מכירת הבת שהאב רשאי למכור את בתו לא
לאמה ואין בן כבן מששה חדשים אלו ואילך נקראת בוגרת
והרי היא ברשות עצמה והוא שאמרו רז"ל כיון שבגרה שוב
אין לאביה רשות בה וכל נדריה ושבועותיה כנדר אלמנה ו
וגרושה שכתוב בה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה אם
נדרה בעודה ברשות אביה והפר לה ביום שמעו הכל בטל ו
וכה שאמר וה' יסלח לה דקדקו רז"ל במה הכתו' מדבר
בדבר שצריך סליחה כגון שהפר לה והיא לא ידעה ועברה ע
על נדרה כבי מתכונת ובודאי מי שהוא שב שעושה עברה א
אעפ' שאינו עושה צריך סליחה ·· ארוסה הוא שכתוב וא
ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה הויה זו לשון ארוסין וזה
מדבר בנערה המאורשה שאין לה הפרה על ידי האב לבדו א
אי על ידי הארוס לבדו אלא על ידי שניהם וכן שנינו נערה
המאורשה אביה ובעלה מפירין נדריה והרי זו כאלו נדרה
בפירוש על דעת שניהם וצריך שישמעו שניהם ביום אחד ו
ויפרו בו ביום ואם בת הארוס חזרה לרשות אביה ואביה מ
מפר לה כאלו נדרה קודם שנתארסה ואם מת האב אחר
שנתארסה ונדרה אחר מותו אין הארוס מפר נדרי ארוסתו
עד שתכנס לחפה ·· ושמע אישה והחריש לה זהו ארוס
שלה ·· וקמו כל נדריה אפילו הפר האב שאין הפרת האב
כלום בלא הפרת הארוס · ואם ביום שמוע אישה יניא
אותה וגומ' וה' יסלח לה כלומר בהפרת האב שכיון

שברשותו היא צריכה להפרו שכבר הזכיר בנעוריה בית א
אביה כלומר כל זמן שהיא בנעוריה ברשות אביה היא ·
נשואה הוא שכתו' ואם בית אישה נדרה והבעל מפר נדרי
אשתו משתכנס לחופה עד שתבגר אבל נדרים שנדרה בהן
קודם שבאה לרשותו אין כח בידו להפר וזהו שאמרו רז"ל א
אין הבעל מפר בקודמין ולפי שכל הנודרת על דעת בעלה
היא נודרת עשאו הכתוב כאלו התנת' עליו בפירוש על מנת
שירצה בעלי משום שלום הבית ואפילו בנדר של תורה ונש
ונשואין מדרבנן יכול להפר מטעם זה כגון בת יב' שנה שא
שאין לה אב ויודעת לשם מי נדרה והשיאתה אמה או אחיה
· אלמנה הוא שכתוב ונדר אלמנה וגרושה אלמנה מן
הנשואין שאלו מן הארוסין חזרה לרשות האב אבל מ
מכיון שנשאת שוב אין לאביה רשות בה ומכאן לחפה מן
התורה לירשה ולטמא לה בעלה כהן ולהפר נדריה לבדו וש
ושיהיו מעשי ידיה שלו ·· כל נדר וכל שבועת אסר לע
לענות נפש למדך הכתוב כי מה שנתנה תורה רשות לבעל
להפר נדרי אשתו אין זה בכל הנדרים שבעולם אלא דברים
שיש בהן ענוי נפש כגון שלא תרחץ ושלא תתקשט בבגדי צ
צבעונין ושלא תאכל בשר ושלא תשתה יין ושלא תכחול וש
ו שלא תפקוס וכיוצא בהן ואפילו אסרה על עצמה פירות ח
חנוני פלוני יפר וכל שכן שמפר דברים שבינו לבינה
בעניני צניעות ממה שכתו' בין איש לאשתו ובשני ענינים
אלו הוא שיש לבעל כח להפר לפי שהיא משועבדת לו ב
בשני דברים של ענוי נפש שיראה אותה יפה ושלא תתענה
ולא תצטער וכמו שאמרו רז"ל כי היא היתה אם כל חי
לחיים נתנה ולא לצער דברים שבינו לבינה אין צריך לומר.
שהיא משועבדת לו בהן ובודאי כל הנודר' באותן שני עניני'
על דעת בעלה היא נודרת כיון שמשועבדת לו בהן אבל
דברים אחרים חוץ מהן שנדרה בהן האשה אין לבעל כח
להפר אלא צריכה התר חכם על ידי הרטה כשאר בני אדם
· מיום אל יום מגיד שהפרת נדרים כלומר מת
מתחלת היום עד סופו כיום האמור במעשה בראשי' ובאותו
ואת בנו שהיום הולך אחר הלילה שעבר כענין שכתוב ויהי
ערב ויהי בקר יום אחד ואינו מעת לעת הלכה נדרה בלילה
יש לה זמן הפרה כל אותה הלילה וכל אותו היום של המחר'
ואם נדרה ביום אין לה אלא עד שקיעת החמה ולפיכך הב
הבעל מפר לאשתו אפילו נדרים שאינן צריך. השבת אעג'
דדסי לדן את הדין שאם לא עכשו אימתי אבל חכם אינו
מתיר נדרים אלא אותן שהם לצורך השבת דחכם על ידי ח
חרטה שרי ליה למחר וליומא אחרינא כי האידנא וזמן ה
הפרה אינו ביום שנדרה לבד אלא ביום שמע אביה וביום
שמוע אישה אפילו לאחר כמה ימים משנדרה ואם קיים ב
בעלה את נדרה משמע בו וחזר והפר לה וסמכה עליו הוא
ענוש החתיה ועל זה נאמר כאן ואם הפר יפר אותם אחרי
שמעו ונשא את עונה ומכאן שהגורם תקלה לחברו הוא נכ
נכנס תחתיו לכל עונשיו · וכתב הרמבן ז"ל נראה שהאשה
הזו שוגגת או מוטעת כי הכתוב ידבר בבעל ששמע ואין
האשה יודעת בו ואחר זמן הפר ואמר לה שהוא יום שמעו ו

ולמדוו הכתוב שני דברי' שהבעל' נושא עון כאלו הוא נדר
ויחל' דברו ושהיא פטורה ואין עליה מעונש השגגות כלל
אבל' אם האשה יודעת שלא הפר ביום שמעו דבקיאה בדין
זה הנה היא חייבת וגם הבעל' אינו גורם התקלה אבל ענשו
במי שיכול למחות ולא מחה והזכיר הכתוב זה כבעל' ה
הוא הדין לאב אבל דבר הכתוב בהוה כי האב ישתמר מזה
לאהבת בתו והבעל' אולי ישנא אותה וחושב לתת עליה אשם
עכ"ל לשונו ז"ל ·· בין איש לאשתו בין אב לבתו עשו רז"ל'
בספרי מן הכתוב הזה הקשא מה הבעל' אינו מפר אלא ד
דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהן ענוי נפש אף האב א
אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהן ענוי
נפש דברים שבינו לבינה כבית הוא אם נדרה שלא
תשמשנו כראוי וכן הוא כפורש בירושלמי כל נדר ושבועה
אסר לענו' נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו אי' לי אלא נדרי'
שיש בהן ענוי נפש נדרים שבינו לבינה מנין ת"ל' בין איש
לאשתו עכ' כבעל' באב מנין מה הבעל' אינו כפר אלא נדרים
שיש בהן ענוי נפש ודברים שבינו לבינה אף האב אינו מ
מפר אלא נדרים שיש בהן ענוי נפש ודברים שבינו לבינת
עכ' בירושלמי וכן דעת הרמבן' ז"ל' בהלכות נדרים שחבר
אבל הרמבם ז"ל לא סמך בזה והורה שהאב מפר לבתו נערה
כל נדריה ואסריה כפשט הכתוב גשם שאין לומר בה דברים
שבינו לבינה אלא כבעל' כך אין אומרי' בה נדרי ענוי
נפש ואמרו כי חכמי לוניל ז"ל תפשוהו בחייו · הנודר'
נדרים כדי לכוין דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה נדר נאה ומ
ומשובח כיצד מי שהיה זולל ואסר על עצמו הבשר שנה או
או שנתים ומי שהיה שוגה ביין ואסר היין על עצמו לזמן מ
מרובה או כל ימי חייו כענין נזיר וכן מי שהיה רודף שלמ
שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו מתנות או הנא' אנשי
מדינה זו וכן מי שהיה מתגאה ומשתר' ונדר ועשה נדרי' על
עצמו כלן דרך עבודת השם יתעלה וכיוצא בזה אמרו רז"ל"
נדרים סיג לפרישות כן כתב הרמבם' ז"ל' וכן נשבעין להזדרז
לשום מצוה לכשתזדמן לידו כדי שלא יתרשל בה כענין ש
שכתוב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך וכתיב
וידר יעקב נדר לאמר ודרשו רז"ל' מאי לאמ' לאמר לדורות
שיהו נודרין בעת צרתן וכתיב וידר ישראל ·· נקום
נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמיך
שאיני מתחרט משבועתי שנשבעתי לכן לא תביאו לכך נ
נסמכה לפרשת נדרי הדיוט שהוא מתחרט ·· אחר תאסף
יש אומרי' הראה ותשבח בנקמת אויבין ואמרו במדרש ה
הקב"ה' אמר נקמת בני ישראל ומשה אמר נקמת ה' אמר לו
משה להקבה רבונו של עולם אלו היינו ערלים או עובדי ע
ע"ז לא היו שונאין אותנו ועל מה שונאין אותנו בשביל הת
התורה והמצות שנתת לנו הנקמה שלך ונ"ך אמר לתת נק
נקמת ה' במדין שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הק
הקבה' · מאת המדינים והלא המואבים היו תחלה בדבר
שנאמר וילכו זקני מואב וזקני מדין אלא שהמואבים לא נ
נכנסו לדבר אלא מחמת יראה שנאמר ויגר מואב מפני ה

העם לפי שהיו שוללין אותן שלא נאמר אלא אל תתגר בם
מלחמה אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם ועוד שעתיד
דוד לצאת מרות המואביה ·· החלצו מאתכם ·· חגרו ת
חלוציכם אעפ' ששמע שמיתתו תלויה בדבר לא עכב ואמרו
במדרש יהושע לא עשה כן כשבא להלחם עם לא מלכים א
אמר אם אני הורגם מיד אני מת כשם שא"ע למשה מיד כ
כשנצח מלכי מדין מה עשה התחיל באחד ומעכב במלחמתן
שנאמר ימים רבים עשה יהושע את המלכים האלה מלחמה
אמר לו הקבה ובך עשית אני מקצר שנותיך עשר שנים שר
שראוי היה לחיות קכ' שנה כמשה רבינו עליו השלום ולא
חיה כי אם קי' שנים ההד' רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' ה
היא תקום וימסרו מאלפי ישראל דרשו רז"ל' מלמד שנם
שנמסרו על כרחו' מפני חבתו של משה לפי שראו שפטירתו
של משה תלויה בנקמת מדין ·· אותם ואת פינחס שהיה ש
שקול כנגד כלן ולמה הלך הוא ולא הלך אלעזר אמר ה
הקבה' מי שהתחיל במצוה גומרה הוא השיב את חמתי והכה
את המדינית הוא יגמור המצוה אבל משה שנתגדל במדין ו
וישב על הבאר לא הלך היינו דאמרי אנשי בירא דשתית מ
מניה מיא לא תרמי ביה קלא וכלי הקדש זה הארון ו
והציץ ואמרו במדרש כי מלכי מדין היו עושין כשפים עם ב
בלעם והיו פורחים באויר כראותם המלחמה הזאת ואמר ל
להן משה לישראל אם תראו אותן עושין כשפים הראו להן
את הציץ והן נופלין בארץ וזהו שכתוב ואת מלכי מדין
הרגו על חלליהם שנפלו מן האויר על חללי מדין והרגום ו
וכן בספר יהושע כתי ואת בלע' בן בעור הרגו על חלליהם ··
והחצוצרות התרועה בידו · כשהיו נוסעין
נוסעין בחצוצרות וכן כשהיו מתכנסין וכשהיו הולכין למ
למלחמה הכל היה בחצוצרות ·· ויהרגו כל זכר הגדולים
כי הטף עם הנשים בזזום ·· ואת צור אביה של כזבי ··
חמשת מלכי מדין הוצרך לכתוב חמשת ללמדך שהשוו
המשתן בעצה אחת לפורענות על ישראל ובלעם הלך עמה'
ליטול שכר העצה שנתן שבשבילה נפלו כד' אלף
מישראל והיו אומרים לישראל והלא כשהייתם ששים ר
רבוא לא היה בכם כח להלחם והיאך אתם באים עכשו ל
להלחם ביב' אלף ·· ואת כל המלקוח באדם ובבהמה כלומ'
המלקות שהוא השבי של אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי
אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה ·· ויביאו
אל משה מגיד חשיבותן שלא שלחו יד בבזה שלא ברשות ו
ועליהם נאמר בקבלה שניך כעדר הרחלים אף אנשי המ
המלחמה שבך כלן צדיקים ·· ויקצף משה על פקודי החיל
כמו פקודי מלשון יפקד ה' ·· שרי האלפים ושרי המאות ה
הם קלב' ולמדנו שבל סרחון הדור תלוי בגדולי' שיש
כח בידן למחות ואינם מוחין ·· וכל אשה יודעת איש ל
למשכב זכר הרגו אחר שהתחיל ואמר הרגו כל זכר בטף
הוסיף לומר הרגו והוצרכו שניהם הראשון והשני אם נאמר
הראשון ולא השני הייתי מבין שהפסוק דבק עם שאחריו ו
ושהמצוה להחיות כל אשה יודעת איש עם הטף בנשים א

אשר לא ידעו איש ולכך הוצ'ך להפסיק בינתים במלת הר'
הרגו ואם נאמר השני ולא הראשון ושיאמר חכתוב כן ועתה
כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרגו הייתי
מבין שאין המצוה להרוג כל זכר בטף אלא מבן תשע שנים
הראוי לביאה דומיא דאשה יודעת איש למשכב זכר אבל
מבן תשע ולמטה שאינו ראוי לביאה אין המצוה להרגו ול
ולכך הוצרך הראשון שיאמר הרגו כל זכר בטף להודות ש
שהמצוה להרוג כל קטנים בזכרים ואפילו המוטל בעריסה
ואם תשאל ותאמ' מאין היו יודעי' את שידעו איש כך דרשו
זל' היו מעבירין אותן לפני הצי' ואותה שידעה איש היו פניה
מוריקות וזהו שאמרו סימן לעטרה הדרוקן ופורענות זו ה
הבאה על ידי הצי'ץ דוקא באומות העולם אבל בבנות
ישראל על ידי חביות שכן דרשו רז"ל ביבמות פרק הבא על
יבמתו וימצאו מאנשי יבש גלעד ארבע מאו' נערה בתולה
אשר לא ידעה משכב זכר מנא ידעי אמר רב כהנא הושיבו
על פי חביו' של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף
ומקשינן התם ולעבירינהו לפני ציץ אמר רב כהנא לרצון כ
כתיב והיה על מצחו תמיד לרצון לפני ה' לרצון ולא
לפורענות אי הכי במדין נמי אמר רב אשי להם כתיב להם
לרצון ולא לפורענות אבל לאומות העול' אפילו לפורענ' ׃

ואתם חנו מחוץ למחנה שלא יכנסו בעזרה מפני הכ
הכבוד השוכן בתוכם ׃ כל הורג נפש ונגע בו על ידי הב
חבור חרב דומיא דנוגע להוציא ה"ז רק בו חץ והרגו שלא נ
נטמא ׃ תתחטאו במי נדה כדין טמא מת שאעפ שהגוים
אינן מטמאין באהל מטמאין הן במגע ובמשא ׃׃
אתם ושביכם לכשיתגיירו ומקבלין טומאה צריכין הזאה ׃׃
וכל מעשה עזים כלים הנעשים מן הקרנים והטלפים ות
והעצמות הכל יהיה עמכם עד שתתחטאו ׃׃ אך את
הזהב אעפ' שנטהרו הכלים מטומאת המת עדיין אתם צ
צריכים ליזהר מגעולי גוים להגעיל ול' הפליט את הכלים מ
מבליעת נבלות שלהן ודרשו רז"ל לשון אך שיהיה המתכת כ
כמות שהוא מלמד שצריך להעביר החלודה שלו קודם ש
שיגעילנו ׃׃ כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש כדרך
תשמישו תהא הגעלתו ׃ אם תשמישו בחמין יגעילנו
ברותחין ואם תשמישו על ידי האש ממש כגון השפוד והא
והאסכלא מלבנו באור ׃׃ אך במי נדה יתחטא עוד צריך ש
שתטהרנו מטומאתה על ידי מים של אפר פרה שנאמר ב
בהם מי נדה לא זורק עליו אעפ שנטהר הכלי מבליעת הס
אסור ומכאן דרשו רז"ל שאפילו להכשירן מיד גוי ליד
ישראל טעונין כלי מתכות טבילה ואפילו חדשים ואפילו
כלי חרס המחופין בעופרת ומי נדה שכתוב כאן הן המים ת
הראויין לטבול בהן את הנדה והן ארבעים סאה וזהו
שהוסיף כאן ואמר וטהר הוסיף הכתוב טהרה שניה ׃׃
וכל אשר לא יבא באש שאין תשמישו על ידי האור כגון כ
כוסות וצלוחיות וקיתוניות שתשמישן בצונן ולא בלעו אס
אסור תעבירו במים מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות ואמרו
רז"ל לא אסרה התורה בכלי מדין קודם הגעלה ולכון אלא ק
קדירה בת יומה דהויא נותן טעם לשבח והוי אסור בליעה

בכלל לא תאכלו כל נבלה דטעמו ולא ממשו אסור
מן התורה אלא שאין לוקין עליו אבל דלאו בת יומה דנו
דנותן טעם לפגם מדאוריתא שריא דכתיב לא תאכלו כל נ
נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה נבלה הראויה לגר
קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבלה ואפי' כ
בכמשו של אסור ומדרבנן הוא דאסי' לבשולי ביה לכתחלה
ואפילו לאחר כמה שנים משבשל בה הגוי גזרה משום בת
יומה ואם עבר ובשל מותר באכילה דקיימא לן דסתם כ
כליהם של גוים אינן בחזקת בני יומן ואכ' לא צוה הכתוב
להכשיר כלי מדין מגעולי גוים אלא בידוע שהן בני יומן וד
ודע כי מה שהזכיר כאן במלחמת הגעלת כלי מדין מאסורי
גוים ולא הזכיר כן במלחמת סיחון ועוג בכליהם כי גם את
שללם לקחו כמו שאמר רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים
אשר לכדנו טעם הדבר כי שם במלחמת סיחון ועוג
היתה ארצם מנחלת ישראל והותר להם כל שללם אפילו
האסורין כענין שכתוב ובתים מלאים כל טוב ודרשו רז"ל ק
קודלי דחזירי אשתרו להו אבל מדין לא היתה ארצ' משלהם
ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו כ
כל שללם ולכך נהג האסור בכליהם וכן בדין הטומאת
שהזכירם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה וגומ' כי במלחמת ס
סיחון ועוג היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור גם המ
המכס שהורם בכאן במלחמת מדין ונתן לכהנים הלוים מה
שאין כן במלחמת סיחון ועוג כן הטעם הזה בעצמו מפני ש
שהיה השלל הזה מנקמת ה' בארץ לא להם ועל כן היה ענין
המכס הנתן לכהנים הלוים אבל שם לא די שלא נתנו להם
אבל הוזהרו שלא ליתן להם כלום שנאמ' וחלק לא יהיה לך
בתוכם אפילו בבזה וכן כתב הרמבן ז"ל ׃ ואחר תבאו
אל המחנה זו מחנה שכינה שהרי טמא מת לא היה משתלח
ממחנה לויה כל שכן ממחנה ישראל ׃׃ שא את ראש מ
מלקוח השבי כלקוח הוא הבהמה והשבי הוא האדם וש
ושיעורו מלקו' והשבי כמו שמש ירח וראשי אבות העדה הם
הנשיאים ׃ וחצית את המלקוח מלקוח שבכאן הוא ש
שם כלל לאדם ולבהמה וצוה הקבה שיחלקו הכל בין תופ
תופשי המלחמה ובין כל העדה ושיתנו תופשי המלחמה
בחלקום מכס לכהנים אחד מחמש המאות ושישראל יתנו
ללוים מכס מחלקם אחד מנ' ויהי המלקוח יתר הבז מה
שבא לכלל הלוקח ולכלל מכס חוץ מהמטלטלין וממה
שאכלו והזכיר מספרם כי היה מספר רב ולא שמענו שלל ב
במוהו וכן הזכיר המכס כי גם הוא רב ומלת מכס כמו חלק
מלשון תכסו על השה ׃׃ ויקרבו אל משה הפקודים ב
כמו הפקידים והם הממונים עבדיך נשאו את ראש אנ
אנשי המלחמה אשר בידינו ברשותנו ולא נפקד ממנו
איש זה היה פלא עצום ומהנסים הגדולים שאדעו לישראל
ארע להם בכאן במלחמת מדין שהיו עם רב כחול אשר על
שפת הים והרגו ישראל מהם ושבו מהם אלפים ורבבות ות
והכתוב מעיד שלא חסר מישראל אחד במלחמה זהו שאמר
ולא נפקד ממנו איש והנס הגדול הזה לפי שהיו ש

שלמים בזכות וזהו שדרשו רזל ולא נפקד ממנו איש לדבר
עברה אמר להן משה אם כן קרבן זה למה אמרו לו לכפר ע
עלינו מהרהור הלב ·· ונקרב את קרבן ה׳ במחשבה או
או כפה ומכאן שהקדש דמים קרוי קרבן אצעדה הוא כלי
על הרגל שצועדין בו וצמיד הוא על הזרוע וזהו ושני צ
צמידים על ידיה טבעת כאצבע עגיל על האזן וכומז
דפוס של בית הרחם כאן מקום זמה ·· ויקח משה ואלעזר
הכהן את הזהב מאת׳ כל כלי מעשה למדך הכתוב שלא היה
בהן כלי שבור והביאוהו אל אהל מועד לכלי שרת לזכרון ל
לפני ה׳ ·· ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד הזכיר ת
תחלה בני הגבירה ואחר כך בני השפחה ויבאו בני גד הם ה
היו בעלי העצה תחלה לכך הקדימן הכתוב ועוד שהיו בעלי
גבורה יותר מבני ראובן כענין שכתוב וטרף זרוע ולא
היו מתפחדים מאנשי הארץ לשבת במקומות אלו אעפ״ש
שהיו רחוקים משאר השבטים שהיו מקובצי בארץ הקדוש׳
וכמדרש ומקנה רב העושר כשבא מן השמים הוא מתקיים
וכשאינו בא מן השמים אינו מתקיים שני עשירים עמדו ב
בעולם קרח מישראל והמן מאומות העולם ושניהם אבדו מ
מן העולם שלא היתה מתנתן מן השמי׳ שהיו חוטפין אותה
להם וכן את מוצא בבני גד ובבני ראובן שהיו עשירים הר
הרבה והיה להם מקנה רב וחבבו את ממונם וישבו להם חו
חוצה לארץ והפרישו עצמן מאחיהם בשביל קנינם לפיכך
גלו תחלה מכל השבטים שנאמר ויגלם לראובני ולגדי ולח
ולחצי שבט המנשי זשה כי לא ממוצא וממערב ולא ממ
ממדבר הרים לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך מ
ממזרח למערב עושה עושר ולא ממה שהוא מחזר על הם
המדברות הוא מתרומם זהו ולא ממדבר הרים מלשון רום
רוממות אלא מה הקבה׳ עושה נוטל ממונו של זה ונותן ל
לזה שנאמ׳ כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ולמה נקרא
שמן נכסים שנכנסים מזה ונגלין לזה וכן אמרה חנה ה׳ מור
מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם באף שהוא מביא לזה מ
ומרומם את זה לכך נאמר ומקנה רב זשה׳ לב חכם לימינו
לב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד שעשו את העקר
טפל והטפל עקר למה שחבבו את נכסיהם יותר מן הנפשו׳
חייכם אין בו ברכה שנאמר נחלה מבהלת בראשונה
ואחריתה לא תבורך לכך נאמר אל תיגע להעשיר מבינתך
חדל ואיזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפך כי תא
תאכל אשריך וטוב לך עכ׳ ·· עטרות ודיבון מארץ סיחון
מלך האמורי היו ויש מהן מקומות של עז׳ שהאמריים עוב
עובדין שם והכ נבו ובעל מעון וכענין שכתוב כרע בל קרס
נבו ותרגם אנקלוס הפסוק הזה שכללתא ומלכשתא שופן ב
בית נמרז ובית חושבנא ובעיל דבבא וסיען בית קבור דמשת
ומעון הזכיר בקצתם לשון בית כי כן לשון רזל׳ בתלמוד שק
שקודי׳ כן המקומו׳ של עז׳ כגון בי נצרפי בי אבידן בי דורבי
עבודה דכי נורא ובני ראובן כשבנו את אלו קראו אותן בש
בשמות אחרים וזהו שכתוב מוסבות שם כי שנו את שמן לה
להקרא בשם אחר למען לא יזכר שם עז׳ ולכך אמרו רזל ז

בברכות לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מק
מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון הזכירו הכ׳ זה הזה
לפי שיש בהן שמות של עז׳ שלא תאמר כיון שהתרגום הוא
פירוש הכתוב אין לנו לתרגם הפסוק הזה כי יש בו זכרון עז׳
ועל כן באו החכמים זל׳ לומר שאף בפסו׳ הזה ראוי להזכירו
שלא להקל בו ·· וצריך שתתבונן כי עוד יש בבנין ערים
אלו ובשמותן ענין נסתר והכתוב הזה יבאר בתחתוני׳ וירמוז
בעליונים בשמות הבנין העליון ותמצא כפ אק זה תשעה ש
שמות כנגד תשעה ויאמר שבברשית כי העשירי אין לו
להזכירו כי הוא אין ועל כן הוצרכו לומר בראשית נמי מ
מאמר הוא ובפסוק זה יש בו התעוררות על אצילות המא
המאמרות שבהן נברא העולם שהן נחלקות לשלש שלש
וזהו סוד המשנה סדר תקיעות שלש של שלש שלש ומה שת
שהביאו לנו חכמי האמת ראיה מפסוק זה שישלים אדם פ
פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום הבונה לש
לשלש הכתוב ולקרותו שלשת פעמים להתבונן באותן שלש
מעלות שבבנין הנחלקות לשלש שלש ואפילו עטרות ודיבון
לבאר כי אפילו פסוק המורה על שמות הערים ואין בו צורך
גדול כל כך לפי העולה בתחלת המחשבה תמצא בו ענין גד
גדול ועקר שהכל תלוי בו לפי שכל התורה כלה קשור אחד
ובנין אחד ואין הפרש בין פרשת אלופי עשו ובין עטרות
ודיבון והדומה להם ובין עשרת הדברות כי הכל מעקר אחד
וממוצא אחד ומימיו מן המקדש המה יוצאים וכלן נתנו מ
מרועה אחד וזה באר הכתוב עטרות ודיבון ויעזר ונמרה
וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובעון עטרות עטר׳ כתיב ודיבון
הוא הנהר היוצא מעד׳ שאינו פוסק לשו׳ הבה צור ויזובו מ
מים ויש בו רמז לעב׳ שמות ודיבן כתיב ויעזר הוא ההוד ש
שכן כתיב עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך וכתיב הד
הדר כבוד הודך והוא שוק שמאל ולכך יצטרך האדם עזר
ממנו ונמרה זה הנצח והוא נוטריקן ימין ה׳ רוממה והוא
שוק ימין על שם שנאמר נעימות בימינך נצח וחשבון זה י
יעקב הוא שכתוב ישראל אשר בך אתפאר והוא שם ה׳
במספר חשבון ואלעלה זה יצחק שהוא עולה תמימה וזהו
רשון ואו עלה עולה לאל׳ ולרמוז על מדתו נכתב בה א׳ כי
בפרשה זו בעצמה נכתב אלעלא באלף וכן נרמז במקום א
אחד ישחק בשין לרמוז על מדתו שהוא האש הגדולה ושבם
זה אברה׳ והוא נוטריקן אבר׳ טבא ונבו זה הבינה ובעון זו
החכמה והפך אותיותיו נבע ובעון כתיב מלשון מקור נובע
ועוד מלשו׳ מעין מעונה שהוא רמז אל החכמה ומזה תמצא
במקום אחר בפרשה זו עצמה שחזר וקראה מעון הוא שבת
שכתוב ואת נבו ואת בעל מעון והא לך כי שמות אלו מורים
ענינים גדולים עקריים נראים מקריי׳ בתחלת העיון והוצרך
הכתוב לרמוז האצילות בשמות הערי האלה שהם חלק סיחון
ועוג ללמדנו שהיו עובדים בהם עז בקצוץ נטיעות בדור ה
הפלגה שאמרו ונעשה לנו שם והם היו תולדותיו של קין וי
וכנה הכח שהחטיא לאד׳ בקצוץ נטיעות ולכך בני גד ובנ
ראובן כאשר ידעו זה הסבו שמות הערים לשמות אחרים

רצו להתישב בהם ולעבד שם הקבה וליחד אותו תחת הקצ
הקצוץ שהיו הם מקצצין וזהו שאמר אם מצאנו חן בעיניך
יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה כלומר כיון שתכלית
הכונה בבאי הארץ היא העבדה והיחוד גם בכאן נוכל ליחד
את השם ואם נעבור את הירדן יבאו עמים מן הקצוו לשמע
הארץ שהיא ארץ מקנה וירצו להכנות בה ויחזרו לעבוד
שם עז בקצוץ נטיעות במנהג שהיה שם בתחלה ולכך יותן
את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה נהיה סבה לבטל עז וליחד
השם ית׳ בלתי כלב בן יפונה הקנזי דרשו רזל חרגו של
של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל כאשר
אדני דבר וכתיב את אשר דבר ה׳ אל עבדיך כן נעשה
כלומר כי דברי משה הם דברי ה׳ כי הוא כלי לרוח הקדש
מוכן לנבואה בכל עת ובכל שעה ודבריו דברי ה׳ הם או אולי
שקראו את משה בשמו של מלך כי כן נקרא במקום אחד ב
בשמו והוא שדרשו רז״ל והיה כל מבקש ה׳ מבקש משה אין
כתוב כאן אלא מבקש ה׳ מי הדבק נקרא על שם מי שהוא ד
דבק בו ומטעם זה נקראו הנביאים והמלאכי׳ בשם המיוחד
בכמה פסוקים מן התורה וכבר הזכרתי זה פעמים נחנו
נעבור חלוצים לפני ה׳ היה לו לומר אנחנו אבל מפני שהיו
בני גד בעלי הכח והגבורה בכל המקומות לטרוף טרף הא
האויבים ושבחו עצמם בלשון חלוצים לפני ה׳ לכך המעיטו
עצמם בלשון נחנו דרך ענוה ושפלות כלשון ונחנו מה זה
אפשר לומר כדרך הפשט אמנם קבלנו כי התחלת פסוק זה
בנון היה כונה כפסוק שאמר ירמיה נחנו פשענו ומרינו כי
טם הוצרך לאות נון בפני האלפא ביתא ובן בכאן הוצרך
להתחיל בנון כי יא׳ פסוקים הם במקרא שמתחילין בנון ומ
ומסיימין בנון וזה אחד מהם ואם כן לא היה יכול לומר
אנחנו והוצרך לכתוב נחנו וידוע כי שם המפורש יוצא מיא׳
פסוקים אלו והוא מיג׳ אותיות ואם תזכיר הפסוקים עם השם
היוצא מהם לא תירא מפחד כי הוא השם המועיל לפחד
והנה בני גד לא היו מתפחדים לשבת במקומות אלו מעבר ל
לירדן מזרחה מפני האומות אשר סביבותיהם אעפ׳ שהיו רח
רחוקים מאחיהם שאר השבטים כי היו מזוינים בשני מיני
כלי זין כח הגוף ובכח הזכות ולשון חלוצים לפני ה׳ יכלול
את שניהם ועל זה אמר ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן כ
כלומר אעפ׳ שאתנו אחזת נחלתנו מעבר לירד׳ לא נירא מה׳
כי אנחנו חלוצים לפני ה׳ וכן ביהושע כתיב והחלוץ עובר
לפניהם ודרשו רז״ל אלו בני גד ובני ראובן שקיימו תנאם כי
היו בוטחים בגבורתם ובחם בזכות המצות שבידם וכענין
שדרשו ז״ל וטרף זרוע בזכות תפילין שבזרוע אף קדקד בזכ
בזכות תפילין שבראש ויקרא לה נבח בשמו ההא כ
ברפה ואמרו במדרש רות לפי שלא עמד לה אותו השם
כלומ׳ כאלו הוא משמש לא באלף וכמהו לבנות לה בית בא
בארץ שנער לה ברפה כי הנבי׳ היה שואל אנה המה מוליכות
את האיפה ותי׳ לאן מגלן ית עמא דהוו נסכין ויהבין במב
במבלתא דשקרא והמלאך השיב לו לבנות לה בית בארץ שנ
שנער ואמר זה על קצה יהודה ובנימן שנתעכבו בבבל ולא
רצו לעלות לירושלם אפילו לאחר שהותחל בנין הבית ולכך

ולא נכתב לבנות לה במפי׳ לפי שאין קיו׳ לשקר ולא תשועת
למי שאינו הולך כדרך ה׳ וכן אמר שלמה עה׳ שפת אמת ת
תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר יאמר כי הדברים שהם
אמת קיימין לעד אבל השקר אין לו קיום אלא רגע׳ ולפי ש
שעה כי מיד יבחן וימצא שהוא שקר ולכך יתחייב האדם
שישנא השקר ושיאהב האמת כענין שאמר הנביא עה׳
והאמת והשלום אהבו

אלה מסעי

ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה שלמה
המלך עה׳ למד דעת את העם בכתוב הזה שיקנו חכמ׳ התורה
ראשונה לשאר החכמות יאמר בראשית שאר החכמות ק
קנה חכמת התורה זהו שאמ׳ ראשי׳ חכמה קנה חכמה ובכל
קנינך קנה בינה אחר שקנה האדם החכמה הזאת יצטרך ע
עוד לקנות בינה כדי שיבין דבר מתוך דבר כי אין שלמות
החכמה מבלעדי הבינה ולפי שהבינה שלמות החכמות על
כן אמר שיתן את כל הון ביתו בבינה זהו ובכל קנינך קנה
בינה כלומר אף כי תתן עליה כל ממונך קנה אותה כי היא
העושר האמתי וכן החכמה צווחת ואומר׳ עושר וכבוד אתי
הון עתק וצדקה והוצרך שלמה להודיענו בכאן שיצטרך ה
האדם להקדים לנפשו חכמת התורה כלה תחלה לשאר הח
החכמות מפני שאלו התעסק בשאר החכמות תחלה ימו את
לבבו מדרך החכמה ויולידו בו דעות נפסדו׳ אבל כאשר הוא
מתעסק בחכמת התורה תחלה הוא עושה עקרו ותחלת יסודו
ממנה הרי הוא רשאי לבנות על ה סוד ההוא בנין שאר הח
החכמות שאין כח בהן מעתה להפסיד דעתו ולבלבל
מחשבתו לפי שחכמת התורה נמשלת לכסף צרוף וכן אמר
דוד עה׳ אמרות ה׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ
מזוקק שבעתים באר זה כי שאר החכמות כלן הן כסף
אבל אינו כסף צרוף לפי שיש בהן סיג ותערובת ואפשר
שיביאו האדם לידי הפסד אמונה אבל תורת ה׳ היא מבלי
סיג כמו כסף צרוף של אדון הארץ שעושה ממנו כלי לם
למאכלו או למשתהו ואין בו סיג ותערובת כלל ועל זה אמ
אמר שלמה עה׳ בכאן ראשית חכמה קנה חכמה שאם לא
ילמד חכמת התורה תחלה ולא ראה בתורה באור האותות וה
והמופתים והנסים הגדולים המפורסמים קרוב הוא להמשך
אחר הטבע ולהאמין קדמות העולם כי לכך נקר׳ הטבע בשם
הזה כי יטבע האדם בינו מצולתו וירד לבאר שחת אם לא
יזהר בו כמי שבא במצולות ים ולא ידע לשחות וטובע כן ה
האדם קרוב שיסתפק מתוך חכמת הטבע באותות ומופתים
שנעשו לישראל על ידי משה רעה׳ ולא יאמין רק הדברים ה
הטבעיים המוחשים לעין וישתבש כדרך האמונה לאמר כנ
בנסי המדבר שהם היו ענינים טבעיים אין בהם נס ויאמר
כי המדבר שעמדו שם ישראל ארבעי׳ שנה כשאר המדברות
שהם קרובים מן הישוב במדברות האלו ששוכנים בהם הע
הערביי׳ שאפשר לו לאדם לחרוש ולזרוע בהן ולהיותו נאן

באילנות ועשבים אשר שם כמו שכתב הרמבם ז״ל בספר ה
המורה או יסתפק לומר אולי היו שם בארות מים רבים מאד
וכדי לעקר שרש הדעת הנפסדת הזאת ולקבוע בלב אם
אמונת המופתים הגדולים ההם באה חכמת התורה שיתחייב
האדם להקדימה לשאר החכמות והאירה את עינינו והודיע
אותנו כי המדבר ההוא לא היה כשאר המדברות הוא שכתו׳
המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב ולא היה
קרוב מן הישוב שיקבל חרישה וזריעה ופעלת הצמיחה הוא
שכתוב לא מקום זרע תאנה וגפן ורמון ולא היה שם מים כ
כלל הוא שכתוב רצמאון אשר אין מים ומים אין לשתות
ועוד שלא היה בטבע האדם שיחיה שם אפילו יום אחד כל
שכן עם כבד אנשים ונשים וטף שעמדו שם ארבעים שנה
ובזה אמ׳ הכתו׳ ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם כלומ׳
שאין בטבע האדם שיחיה שם וכדי להזק אמונה זו בלבבות
באה התורה והאריכה בספור המסעות שעשר שהיו מ״ב כלן
מב׳ מסעות ורצתה להזכירם בשמם כי יש בספורם תועלות
רבות לשעה ולדורות שיתפרסם הפלא הגדול לשעה בין ה
העמים שבאותו הדור אשר שמעו את שמע מצרים והיו יוד
יודעין קצת מהמקומות שאין בטבע האדם לחיות שם ועוד
שיתפרסם גם כן לדורות הבאים אשר לא ראו הענין ותהיה
האמונה קבועה בלבם באותן הדורות שראו ויספרו זה
לבניהם ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון איך עמדו יש
ישראל שם לא בדרך הטבע רק בדרך הנס וכן כל
מסעיהם כולן היו בדרך הנס על פי הענן ועל ידי שני
הגואלים משה ואהרן וזהו שכתוב אלה מסעי בני ישראל א
אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן
למסעיהם על פי ה׳ יבאר כי היו המסעות על פי ה׳ גם יכלול
עוד כי משה כתב כל המסעות כלן על פי ה׳ והיה חפץ השם
יתעלה בספור זה לתועלות שהזכרתי ועוד תועלת אחרת ל
להזכיר חסדי ה׳ שאע״פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במ
במדבר אלו חשוב שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל
ארבעים שנה ולא היו הם בנוח שהרי לא היה להם ב
במדבר בכל ארבעים שנה אלא מב׳ מסעות שכלן היו בין ש
שנה ראשונה ושנה אחרונה היא שנת מ׳ שהרי בשנה רא
ראשונה הלכו יד׳ מסעות מרעמסס עד רתמה שמשם נשת
נשתלחו המרגלים שנאמר ואחר נסעו העם חצרות וכתיב ו
ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה והוא מדבר פארן שמשם
נשתלחו המרגלים ומשם נאמר למשה שלח לך ונקר׳ רתמה
על שם לשון הרע של מרגלים שנאמר מה יתן לך ומה יוסי׳
לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים וח׳ מסעות
כשהלכו לאחר מיתת אהרן בהר ההר עד ערבות מואב בשנת
מ׳ הרי כב מסעות נמצא שכל לח׳ שנה לא נסעו אלא כ׳ מ
מסעות ולח׳ שנה אלו חצים היה להם מנוחה בקדש הוא ש
שכתוב ותשבו בקדש ימים רבים ואמרו בסדר עולם יט׳ שנה
עמדו בקדש וזהו ימים רבים כימים אשר ישבתם בין שאר
המסעות שהיו יט׳ שנה אחרים נמצאת למד שכל טלטולן
שבמדבר לא היה אלא יט׳ שנה ועשו בהן יט׳ מסעות והנה
טלטולן היה בלתי מסודר כשהיו עומדין במקום אחד יט׳ שנה

ובמקו׳ אחר יום או לילה בלבד אבל הכל היה כשיעור אלהי
ולפי העלות הענן וכדי להודיע שלא היו הולכים במדברי כ
בתועים ונבוכים אבל היו מתענגים בו והיה להם די ספוק
יותר מן השוכנים בישוב לכך משלו רז״ל בספר התורה הג
המסעו׳ האלה משל למה הדבר דומה למלך שהיה בנו חולה
והיה מוליכו למקום רחוק לרפואתו שם כיון שהיו חוזרין ה
התחיל אביו מונה המסעות כלן ואומ׳ לו כאן ישבנו כאן
הוקרנו כאן חששת בראשך ועוד יש בזה תועלת אחרת לה
להודיענו כי הכל לפי הכונה ומטעם זה נמנו המסעות בש
בשמותם להורות שהכל תלוי בפי מחשבתן של ישראל בה
בהקב״ה כשהיו זכאין ועושין רצון השם והיו נוסעין
במחשבתן באותן המסעות ממחשבה רעה לטובה היתה מ
מדת רחמים שעליהם מרחמת ומסוננת עליהם ולכך ויחנו
בהר שפר ויחנו במתקה וכשהיו חוטאי׳ ונוסעים ממחשבה
טובה לרעה היתה מדת הדין שעמהם מתוחה כנגדם
להענישם ולכך ויחנו בחרדה ויחנו בדפקה ויחנו במרה״
ועל זה אמרו בירושלמי
שהיו מתלוננים ישראל במסעות היו השומרים סובבים כל
במחנה מפחד בלילות בארו לנר בזה כי כשהיו מתלוננים ב
במסעות ומסיעים מחשבתן ומשנין אותה היו המדות ההו
ההולכות עמהם יומם ולילה פועלות כהן הן לטוב הן לרע ה
הכל כפי מחשבתם וזהו שאמר מפחד בלילות כלומר שהיו
ישראל מתפחדים ממדת הדין׳ ועוד יכלול ספור המסעות
תועלת אחרת כי ירמוז לעתיד שהרי דברי הנביאים כלן מ
מוכיחין שהגאלה האחרונה כדמיון הראשונה וכשם שיצאו
ישראל בגא״ה ראשונה ממצרים אל המדבר כן בגאלה הא
האחרונה עתידין שיצאו הרבה מישראל אל המדבר ויעברו
במקומות האלה והקב״ה יכלכלם וינהלם שם כמו שעשה ל
לישראל במדבר והוא שאמר הנביא והוצאתים אל מ
מדבר העמים והכתוב הזה מדבר לעתיד בגאלה אחרונה וה
והכתוב ירמוז זה מפה שהזכיר כאן שני פעמים לשון מוצ
מוצאיהם ויכתוב משה את מוצאיהם וחזר ואמר ואלה
מסעיהם למוצאיהם כי האחד הוא יציאת ישראל במצרים
והשני יציאתנו מן הגלות החל הזה ולפי שכבר התחיל להזכי׳
אלה מסעי על המסעות לשעבר על כן אמר ואלה מסעיהם
לעתיד ביציאה שניה כענין שכתוב יוסיף ה׳ שנית ידו וגם
והקב״ה ברחמיו ימהר יחישה מעשהו מעשה הגאלה
בקרוב ובגיה ונשמחה בו״ ובמדרש מפני מה זכו ליכתב
בתורה כל המסעות הללו על שקבלו את ישראל ועתיד הקב״ה
ליתן להן שכר שנ׳ ישושום מדבר וציה ותגל ערבה ותפ״ה
כחבצלת פרוח תפרח ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון נתן
לה הדר הכרמל והשרון המה יראו כבוד ה׳ הדר אלהינו ומה
מדבר על ידי שקבל את ישראל כך המקבל תלמידי חכמים
להוך ביתו על אחת כמה וכמה את מוצא שעתיד המדבר ל
להיות ישוב והישוב להיות מדבר הישוב מדבר שנ׳ ואת עשו
שנאתי ואשים את הריו שממה המדבר ישוב שנאמר אשים
מדבר לאגם מים את מוצא עכשו אין אילנות במדבר
לעתיד להיות שם אילנות שנאמר אתן במדבר ארז שטה

הדם ועץ שמן וגו׳ ועכשו אין דרך במדבר שכלו חול וחש
והשיירא אין מהלכת אלא בלילה לאור המזל ועתיד להיות
שם דרך שנאמר אשים במדבר דרך וגו׳ וכתיב והיה שם
מסלול ודרך עכ׳ במדרש תנחומא׳׳ ממחרת הפסח
ממחרת שחיטת הפסח שהרי שחיטת הפסח בין הערבי׳ בי״ד
ולמחרת בט״ו יצאו ממצרים ובאלהיהם עשה ה׳ שפטים
קיים מה שאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה׳
והשפטים היו אם של כסף וזהב נמסת ואם של עץ נרקבת
ואם של אבן מתפוצצת ועוד יכלול שפטים כענין שכתוב
והנה דגון נופל לפניו ארצה לפני ארון ה וראש דגון
ושתי כפות ידיו כרותות אל המפתן ׳׳ וישב על פי ה
החירות כמו וישובו או ירמוז לענן ׳׳ ויסעו מפני החירות
ויעברו בתוך הים המדברה וחזר ואמר ויסעו מאילים ויחנו
על ים סוף להורות שחזרו לאותו צד הים שעברו בו ויסעו מי׳
סוף ויחנו במדבר סין איננו סיני שהרי חזר ואמר ויסעו מים
ברפידים ויחנו במדבר סיני אבל מדבר סין הוא מקום בין
אילים ובין סיני כמו שכתוב בסדר בשלח ויחנו בקברות
התאוה בקדש ברנע היה ויחנו בחר הגרגוד וכן ויסעו מחר
הגדגוד מהר כתיב ויסעו מקדש שם עיר בחדש החמישי ב
באחד לחדש זה ראש חדש שבו נפטר אהרן ובתשעה בו נש
נשרף בית המקדש והתורה עמו ובשבעה באדר לשנה ה
הבאה אחר זו נפטר משה רעה שכן כתוב בספר יהושע ש
שעברו ישראל הירדן בעשור לחדש הראשון צא מהם למ
למפרע ג ימים של הכנת צדה ושלשים יום לבכי אבלו של
משה עה נמצאו כלים בז באדר ׳׳ וישמע הכנעני מלך
ערד ככך פרשת וישמע למיתת אהרן הוא שדרשו מה שמ
שמועה שמע שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכיון ש
שנסתלקו חשב שנתנה רשות להלחם בהם ... ויחנו על ה
הירדן מבית הישימות עד אבל השטים בערבות מואב זהו
שיעור חניות והוא יב׳ מיל כמו שהעי׳ רבה בר בר חנה על אותו
מקום ואז צוה הקבה להזהיר לישראל להוריש את יושבי ה
הארץ כי הם קרובים לעבור ׳ והורשתם את הארץ כלומר
מיושביה ואחר כך וישבתם בה שאם לא כן לא תוכלו להת
להתקיים בה ׳׳ כי אתם באים אל הארץ כנען כמו והנ
והנבואה עודד הנביא ׳׳ זאת הארץ אשר תפול לכם
בנחלה ארץ כנען לגבולותיה נקראת חלוקת הארץ נפילה
על שם שנחלקה בגורל שנאמר אך בגורל יחלק את האר
הארץ שהזכיר נפילה לשון הפלת גורל ׳׳ ובמדרש אשר ת
תפל לכם בלבד שהפיל הקבה שריהם של ז׳ אומות מן השמ
השמים ונתן לפני משה ואמר לו ראה שאין בהם עוד כח
והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום אצל אדו׳ כמו
ועל יד הירדן שעניינו אצל הירדן והנ׳ בכאן יפרש להם גבול
נחלתם שהם חייבים להוריש משם האויבים וכתב רשי׳ זל׳
הרבה מצות נוהגות בארץ שאין נוהגות בחוצה לארץ לכך
הוצרך לבאר מצרני גבולי הרוחות סביב להודיע שמן המצ
המצרים האלו ולפנים המצות נוהגות עד כאן ׳׳ נחלה מצ
מצרים כלו אל נחל מצרים ואיננו היאור והוא מלעיל וכן
נרוה עמו מלעיל ׳׳ הים הגדול הכפרדי וגבול כלומר מ

מערב נחלתכם יהיה הים הגדול והוא הגבול כעצמו ׳׳
והתאויתם במו והתויתם מלשון והתוית תו ושלש ארצות
יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו וכל ארץ אדום
וכל ארץ מואב וכן כתוב בפרשי׳ זל׳ ומחה אל כתף ים כ
כנרת מלשון ימחאו כף ׳׳ שני המטות וחצי המטה לק
לקחו נחלתם מעבר לירדן קדמה מזרחה הזכיר ענין זה שנ
שנית לבאר מקום נחלתם ׳׳ אלה שמות האנשים אשר ינ
ינחלו לכם את הארץ פרשי׳ זל׳ ינחלו לכם בשבילכם שכל
נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למ
למשפחות ולגברים ובורר בל אחד ואחד חלק יפה ומה ש
שהם עושים יהא עשוי כאלו עשאוהו שלוחיהם והזכיר ת
תחלה אלעזר כי יהושע יצא על פיו והזכיר עשרה שבטים
ונשיא עם כל אחד ואחד ולא הזכיר ראובן וגד כי כבר לקחו
חלקן מעבר לירדן מזרחה והתחיל בנשיאים מיהודה כמו ש
שיצא הגורל תחלה ואמר למטה בני גד נשיא בקי כן יגלי
ויש לשאול כיון שהיו כלן נשיאים נשיא אחד נשיא אחד
ממטה למטה למה לא הזכיר עד עתה נשיא אלא מדן ואילך
ואפשר לומר כי לא הוצרך להזכיר נשיא בכלב כי היה מפ
מפורסם מן המרגלים שכתיב שם כל נשיא בהם ובשמעון
לפי שזמרי בן סלוא היה נשיאים לכך לא זכה שבט שמעון
להקרא עליו נשיא אפילו אחרי מות זמרי ובבנימן לא הזכיר
גם כן מפני פילגש בגבעה ואמרו במדרש תנחומא בסדר ב
בהעלותך אלידד בן כסלון זה אלדד חברו של מידד שהיו נ
נביאים וכיון שהיה נביא לא הוצרך הכתוב לקראו נשיא צ
צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אבותם ערים לשבת
ומגרש לערים סביבותיהם לשון מגרש רוח מקום חלק חוץ
לעיר סביב להיות לנוי לעיר מקיר העיר ולחוץ אלף אמה ס
סביב ואינן רשאין לבנות שם בית ולנטוע שם כרם ולזרוע
זריעה אלא שיהיה לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם ׳׳
ומדותם אלפים באמה כלומר אלפים אמה תתנו להם סביב
ומהם אלף הפנימיים למגרש והחיצוניים לשדות ולכרמי׳׳
ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כלומר על ערי מקלט ש
שהזכיר מהן שש ובין כולן מח׳ עיר ואותן שש ערי מקלט
השלשה מעבר הירדן בנחלת בני גד ובני ראובן והשלשה ב
בארץ כנען . והקריתם לכם ערים מלשון קריה׳ למקלט
מגואל כלומר מגואל הדם הקרוב לנרצח ׳׳ שש ערי מקלט
תהיינה לכם מלמד שאעפ׳ שהבדיל משה ג׳ ערים בחייו לא
היו קולטות עד שהובדלו ג׳ בארץ כנען ואעפ׳ שבארץ כ
כנען ט׳ שבטים וחצי וכאן אינן אלא שתים וחצי
השוה מנין ערי מקלט שלהן שהרי בגלעד מצויין רוצ
רוצחים שנאמר גלעד קרית פועלי און עקובה מדם זשה ט
טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך אם לרצחנין גוזן
שביל ודרך שיברחו וימלטו לצדיקי׳ על אחת כמה וכמה ׳׳
והרמבן זל נתן בזה שני טעמים במה שהרבה הכתוב ערי
מקלט בעבר הירדן כמו בכל ארץ כנען הראשון לכבוד מ
משה שהבדילן והשני מפני שאר׳ ץ סיחון ועוג שהיתה ב
בעבר הירדן היתה גדולה עד מאד כי היו מלכיה אדירים
וארץ

כנען אעפ׳ שהיו בה לא מלכים לא היו מלכי ארצות כי אם
מסימות ועירים סרובות זו לזו מהלך חצי יום כיניהם קצת מ
מהם ובענין שדרשו רז״ל על מעלת הארץ שכל המלכים ה
היו רוצים להיות להם נחלה בארץ ונקרא שמם עליה ועל כ
כן היתה ראויה עבר הירדן לג עדי מקלט ככל ארץ כנען ״
ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה אבל אינו חייב מיתה כ
כיון שלא הרגו במזיד והדין הזה יורה שהלב עקר האדם וע
ועקר כל המצות וכל העברות ועל כן הוא נענש בגלות ולא
במיתה לפי שלא היה לבו בהסכמת הרציחה ואין חיוב הס
העונש במיתה עד שיהיו הגוף והלב משותפין באותה רציחת
הגוף. בתנעתו והל״ב בכונתו וכיון שלא הסכימו שנ
שניהם בכך גולה ואינו נהרג וכן לענין המצות הכל תלוי ב
בלב שאם עשה מצוה ולא נתכון בה בלבו לעשותה לשם ש
שמים אין לו שכר מזה שיצטרך האדם שיתכוין במצוה לע
לעשותה לשם שמים ״ וכן אמר דוד עה ואשא כפי אל
מצותיך אשר אהבתי ונשיאו׳ כפים היא הכונה כענין שכתו׳
נשא לבבנו אל כפים ׳ ואמרו במדד מכה נפש בשגגה דוקא
בשגגה ולא בזדון שאם הרג בזדון ואמר בשוגג הרגתי אין
קולטין אותו ואפילו נכנס למזבח מוציאין אותו
משם והורגין אותו שנאמר וכי יזיד איש על רעהו להרגו
בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שכן מצינו ביואב שנא׳
בו ויחזק בקרנות המזבח ומשם לקחוהו והרגו בניהו ודין תו
הורה להיות רוצח בשגגה גולה שכן מצינו באדם הראשון
זשה זכר רחמיך ה׳ וחסדיך כי מעולם המה אמר דוד רבונו
של עולם רחמיך וחסדיך הם על הרוצח שאתה מכין לו ערי
מקלט וגולה שם כיון שלא הרג במזיד ואינו ראוי למות וא
ואותן הרחמים מעולם הן שכן עשית לאדם הראשון שה
שהביא מיתה לכל הדורות ורחמת עליו להיותו גולה שנאמר
וישלחהו ה׳ אלהים מגן עדן וכתיב ויגרש את האדם לכך נ
נאמר זכור רחמיך ה׳ וחסדיך כי מעולם המה״ ואם בכלי
ברזל הכהו וימות רוצח הוא ׳ דין תורה הוא שהמכה חברו כ
באבן או בעץ והרגו שאומדין אותו דבר שהרגו בו אם היה
בו כדי להמית שנאמר ואם באבן יד אשר ימות בה או בכלי
עץ יד אשר ימות בה מכאן שאומדין הדבר שהכה בו אם ר
ראוי להמית ואומדין גם כן כח ההכאה לפי כח המכה שיצ׳
האבן או העץ מידו ׳ אבל כלי ברזל לא נתנה בו תורה ש
שיעור ולא הזכיר בו יד ולא הזכיר בו גם כן לשון אשר ימ
ימות בה לפי שהברזל ממית בכל שהו ואפי׳ במחט ואם ה
הרגו בדחיפה שדחפו בראש הגג ומת לכך נאמר ואם בשנא׳
יהדפנו וכן אומדין עוד גובה המקום שיהא לכל הפחות עש
עשרה טפחים שאם אין בגבהו עשרה טפחים אין בו כדי ל
להמית ואם השליך עליו קיר נטוי או כלי שמת בו לכך נא
נאמר או השליך עליו כל כלי ואם הכהו בידו או ברגלו ו
והרגו אומדין גם כן ההכאה שצריך שתהיה באיבה ולכך נ
נאמר או באיבה הכהו בידו ואם בפתע בלא איבה פתאם כ
באונס כלום שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להרהר עליו
ויפל עליו מכאן אמרו שההורג בשוגג דרך ירידה גולה דרך
עליה אינו גולה ׳ וישב בה עד מות הכהן הגדול דרשו רז״ל
תלה הכתוב כפרתו של רוצח בשוגג במיתתו של כהן גדול מ

מפני שהוא מכפר על כל ישראל והיה לו לבקש רחמים על
בני דורו ולא בקש והרי עון הרציחה שארע בימיו ועוד ש
שמיתתו של כהן גדול נחמה לקרוביו של נרצח שלא יחם ל
לבבו עוד ולא יראנו עליו כל כך ועוד דרשו בו לפי שהכהן
הגדול הוא סבה להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם ו
והרוצח סבה לסלק השכינה מישראל ולקצר את ימיהם וא
ואינו כדאי שיעמד לפני הכהן הגדול ״ אשר משח אותו ה
המושח ורבים כן חסרי הפועל ודרשו רז״ל במסכת מכות א
אשר משח אותו מלמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן ג
גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו
של שני שנא׳ אשר משח אותו וכי הוא משחו לכהן גדול אל
הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שהוא מח
מחזירו במיתתו ״ והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם
בכל מושבותיכם ׳ ללמד שתהא סנהדרין בחוצה לארץ כל
זמן שנוהגת בארץ כן פרש״י ז״ל מה שאין כן עכשו בזמן הח
החורבן שאינה נוהגת לא בארץ ולא בחוצה לארץ ״ ובאו׳
הכתוב כפשטו והיו אלה לכם לחקת משפט שיהיה לנו ע
עדה שפטת אפי׳ בזמן הזה בדיני קנסות וגזלות וחבלות וכל
דבר שבממון וחיוב מלקות ומטעם זה אמר לדורותיכם בכל
מושבותיכם אבל המשפט בדיני נפשות אין לנו שכן כתיב
בפרק ד׳ מיתות ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט בזמן ש
שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט ובן שנ
במכילתא מניין שאין ממיתין אלא בפני הבית שנ׳ מעם מ
מזבחי תקחנו למות אם יש בית אתה ממית ואם לאו אי א
אתה ממית ״ ולא תקחו כפר לנפש רוצח גיד הכתוב שלא י
יפטר בשום ממון בעולם לפי שעון הרציחה אין כמוהו ב
בכל העבירות מעברות שבין אדם לחברו והכתוב אומר א
אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו יצא ולמד מ
מאחאב שהרי נאמר רק לא היה כאחאב וכשנסדרו עונותיו
וזכיותיו לפני הקב״ה לא נמצא בו עון לחייבו כליה ולקטרג
עליו תחלה כי אם נבות הוא שכתוב ותצא הרוח מלפני ה׳
ודרשו רז״ל זה רוח נבות וכתיב ויאמר לו תפתה וגם תוכל צ
צא ועשה כן ואותו רשע לא הרגו בידיו אלא שסבב הריגתו ו
וזה קל למי שהורג בידיו ״ ולא תחניפו את הארץ העושה ר
רע בסתר יקרא חנף ולא תטמא את הארץ כלומר ולא תט
תטמא החנופה שהזכיר את הארץ או יהיה אזהרה לכל אח
אחד ואחד מישראל בעבור שאני שוכן בתוכה ולא לכבוד
הארץ רק לכבוד ישראל ולכבודי לכך אמר אשר אני שוכן
בתוכה ואמר כי אני ה׳ שוכן בתוך בני ישראל ״ ויקרבו
ראשי האבות למשפחות בני גלעד בן מכיר בן מנשה גם זא
זאת הפרשה דבקה עם כאשר צוה משה לתת מנחלת ישרא׳
ערים ללוים וראשי אבות הם הנשיאים ״ ואם יהיה היובל
לבני ישראל כלומר ואפילו שיהיה היובל לא נקוה שתשוב
הנחלה אלינו אבל תהיה נוספת תמיד על נחלת המטה לפי
שאין זה מכירה שתהיה חוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת
ביובל ונמצא שנוספת על נחלת המטה אשר תהיינה להם ״
ולא תסב נחלה ממטה אל מטה אחר ׳ מצוה לשעה קודם ש
שינחלו ישראל הארץ והיו יב׳ שבטים למטה כנגד יב׳ ש
שבטים של מעלה כל שבט ושבט בפני עצמו ואלו היה ש

שבט זה מוסר נחלתו לאחד משאר השבטים היה בזה ע
ערבוב הנחלות אבל בארץ ישראל שהוא כלל כל הכחות לא
הקפיד ·· וכל בת יורשת נחלה שלא היה בן לאביה אחר שי
שינחלו את הארץ על כן אמר הכתוב פעם שנית ולא תסב
נחלה ומטעם זה היה המנהג בישראל כבת יורשת כשתעבור
על זה ותרצה להנשא לשבט אחר שהיו קורין אותה זונה וה
והיתה נפסדת נחלת בית אביה וזהו שכתוב ויפתח הגלעדי
היה גבור חיל והוא בן אשה זונה כי אמו של יפתח היתה בת
יורשת נחלה ונשאת לשבט אחר כי אין הכונה זונה ממש ו
וחס ושלום וכן ת׳ ואפשר לומר כי ולא תסב נחלה ידבר כנ
בנפשות ולכך הזכיר פעם שנית ולא תסב נחלה וכן מלת
ידבקו כי האחד דבקות הגוף והשני דבקות הנפשות ו
מחלה תרצה הזכירן הכתוב הח׳ה בסדר שנולדו ועתה
הזכירן בסדר שנשאו לאנשים ואמר לבני דודיהן לנשים
בני דודיהן לא היו כלן אחים ·· אלה המצות והמשפטים ·
הספר הג׳ הוא ספר ויקרא הנקרא תורת כהנים נחתים נח

כפסוק אלה המצות אשר צוה ה׳ את משה והספר
הרביעי הזה נחתם בפסוק אלה המצות נכ׳ והוסיף המשפטי׳
לפי שהזכיר משפטי הנחלה ומשפטי הרוצחים ויש לך
להתבונן למה הזכיר שם את משה ולא הזכיר ביד משה א
אבל כאן הזכיר ביד משה והענין כי הכרית הראשון אשר ב
בחורב קבלוהו עד שהמלך במסבו בשלוהו ·· ובכודם
בתבנית שור המירוהו ונהפך למשחית הורס לא הצליחו כו
ולא עלה בידם וציר נאמן כראותו אותיות פורחות · השליך
מידיו את הלוחות אבל כאן בערבות מואב בברית שני
נתקיים הברית בין ה׳ ובינו · הרים ימושו וכל צור ממקומו י
יעתק והברית הזאת לא תופר וחבל האהבה לא ינתק
במסורת בריתו הביאנו לשם ולתהלה ודברי הברית קבלנו ע
עלינו בשבועה ואלה ומזה תמצא בסוף התורה פסוק ערב ··
אלה דברי הברית אשר צוה ה׳ את משה לכרות את בני י
ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ··
בריך רחמנא דסייען ·· חזק הכותב ויגל הקורא

ספר דברים

מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון ·· שלמה המלך
ע׳ה היה מוכיח לכל בני העולם והיה מזהיר לכל מי שראוי ל
להוכיח שיוכיח אחריו וימלא מקומו וממנו יראו וכן יעשו
ומפני שהנוכח נטה לתולדת האדמה כשעשה דבר שהוצרך
לתוכחת לכך אמר מוכיח אדם ולא אמר מוכיח איש וידוע
כי רוב התוכחת הוא להמון העם והמון העם דעותיהם
משתנות ואלו היו דעותיהם מכוונת ושוות ומתאימות
יחד היו נקראים יחידים לא המון ולפי שדעותיהן משתנות
וחלוקות זו מזו לכך אינם מקבלין תוכחת כי הדבר האהוב ל
לזה ישנא זה ומה שיערב לזה ינזק בו זה וכן אמרו ז׳ל אמר
ר׳ טרפון תמה אני אם יש בדור מי שמקבל תוכחת אמר לו ט
טול קיסם מבין שניך יאמר לו טול קורה מבין עיניך וכל א
אחד ואחד יאמר למוכיח טליתי טהורה משלך ובכך אין המ
המוכיח מקובל ומרוצה לכלם כי קצת מהם ישנאוהו על ש
שיודיע להם האמת במעשיהם והמחליק להם לשון הוא ה
המקובל והמרוצה אצלם ומוצא חן בעיניהם וכמו שאמרו
רז׳ל האי צורבא מרבנן דרחמו ליה בני מתיה משום דלא מ
מוכח להו במלי דשמיא ועל כן אמר שלמה ע׳ה בכאן מו
מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון יאמר המוכיח ה
הבא אחרי והאוחז דרכי כאשר ידבר נכח קשות אעפ׳ שא

שאינו מוצא חן בעיני הנוכח ימצא חן בעיני השם ית׳ כ
כשיקבל התוכחת כי דברי התוכחת כשהם קשין הם המביאי׳
האדם אל הצלחת הנפש שהוא מציאות החן בעיני השם ית
ית׳ כשיקבל התוכחת ואם המוכיח יחליק לשון לנוכח ו
ויודה על דבריו ומעשיו הרעים הנה הוא מחזיק את ידיו וה
והנוכח אינו מוצא חן בזה כי יאבד את נפשו וכן מצינו ב
בישראל שהיו נוכחים מפי משה רעה׳ והיו מעלין חן לפני
הקב׳ה לרוב תוכחותיו של משה שהיה מוכיחם תמיד ב
בדברים קשין כמו שמצינו במי מריבת קדש ש
שאמר להם שמעו נא המורים וכן בענין המן שאמר להם ונ
להם ונחנו מה כי תלינו עלינו ·· וכמדרש
מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון מוכיח זה משה
אדם אלו ישראל שנא׳ ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם
הוכיחן להביאם אחריו לפיכך חן ימצא שנ׳ כי מצאת חן בע
בעיני ממחליק לשון זה בלעם שהחליק בלשונו לישראל בב
בברכות שהרבה להם וגבה לבם ונפלו בשטים כד׳ אלף ועל
זה נאמר נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא כי כ
כל מה שהיו ישראל מרבי לחטוא היה משה מרבה להוכיחם
ולהתפלל עליהם עד שהיו מתרצין אצל הקב׳ה והיו מרצאין
חן בעיניו וכן ·

מציננו עוד שהוכיחם בעבר הירדן ודבר אתם קשות והיה מג
מגלגל להם בתוך דבריו קצת עברות שעשאום כבר והיה מז
מזכיר להם בשמם המקומות שחטאו בהם להקב״ה והם ע
ערבות מואב בשטים ובים סוף ובמדבר פארן ומעשה העגל
ומוצא כהן וזהו שכתוב אלה הדברים אשר דבר משה אל
כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ו
ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב ״ במדבר הוכיחן על מה ש
שעשו במדבר שנ׳ כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון ׳
בערבה ׳ פרש״י בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטי׳
בערבות מואב ״ מול סוף בשביל מה שאמרו בים ס
סוף המבלי אין קברים וכן בנסעם מים סוף שנא׳ וימרו על
ים בים סוף בין פארן על מה שעשו בפארן על ידי המרגלי׳
ובין תפל ולבן ׳ הוכיחן על דברי תפלות שהוציאו על המן
שהיה לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ״ וחצרות
זהו במחלקתו של קרח ודבתה של מרים ״ ודי זהב ׳ הוכיחן
על העגל שעשו להם בשביל די זהב שהיה להם שנא׳ וכסף
הרביתי לה וזהב עשו לבעל עכ״ ובאלה הדברים רבה דרשו
ודי זהב מהו ודי זהב אמרו יכול הוא לברוא עולם בששת
ימים ולפרש אותו לד׳ רוחותיו וליתן לנו עשרת הדברות ז
זהו ודי זהב עכ״ הנה המלות הללו כלן תוכחותיו של משה
בחטאתיהן של ישראל כי אינם מקומות המדבר כי כבר יצ
יצאו מן המדבר ונכנסו בערבות מואב גם לא מצינו תפל ו
ולבן ודי זהב בכלל המסעות ואם כן הכל נאמר על עניני ע
עברות והכעסות שהכעיסוהו ישראל במדבר לשעבר וזהו ד
דעת אנקלוס שפירש ענין המלות כן כי משה סתם דבריו ו
ולכבודן של ישראל הזכירן ברמז ומפני שהספר הזה הוא
החמישי והאחרון לכל חומשי התור׳ על כן רציתי להשכילך
בכאן סדור חמשה חומשי התורה למה נתיחדו זה אחר זה ב
בסדור הזה שהם מסודרים בתורה ודבר ידוע שאע״פ ש
שהספרים חמשה לענין מכוון ורמוז בספר בראשית הכל ק
קשר אחד ובנין אחד ומה שפתח תחלה בספר בראשית מפ
מפני שחדוש העולם הוא שרש האמונה ומתוך אמונת הח
החדוש תתבאר ההשגחה ומתוך ההשגחה יתבאר עונש וש
ושכר ולפי שהענינים האלה הם עקרי התורה לכך נתיחד ס
ספר בראשית בחדוש העולם ובהשגחה על האדם שנמסרו
בידו מצות עשה ומצות לא תעשה ולענין השכר כש
כשהניחהו בגן עדן ובענין העונש כשגרש אותו משם גם ס
סוד המבול מופת גדול ועדות ברורה על החדוש ועל הה
ההשגחה ועל העונש והשכר כי נח הצדיק ובניו נמלטו לז
לזכותם ובני הדור נאבדו לענשם ואחר ספר בראשית נת
נתיחד ואלה שמות שבו ספור האבות אברהם יצחק ויעקב
שהחזיקו באמונה והיו שרש היחוד ועל כן נסמכו יחד
בראשית ואלה שמות כי אמונת החדוש תביא האדם ל
לאמונת היחוד ואחריו ספר ויקרא שהוא
ספר הקרבנות וידוע כי עקר היחוד הם הקרבנות שהם קרוב
הכחות זה בזה עד הסבה הראשונה ית׳ כי הצדיק על ידי הק
הקרבן מיחד לאותו המחדש ית׳ ׳ ואחר
ספר ויקרא נתיחד ספר במדבר סיני שבו הספור בענין ארץ
ישראל ונסמכו זה לזה לבא׳ כי אין עקר הקרבנו׳ כי אם בארץ

ישרא׳ כי תקף שקבלו ישראל התורה בסיני היו ראוים להכנ׳
לארץ לולי חטא המרגלים שעכבם במדבר מ׳ שנה ואחר ס
ספר במדבר סיני נתיחד הספר הזה שהוא אלה הדברים ו
ולפי שאין עקר ישובן של ישראל בארץ ישראל בשני הב
המקדשים שעברו כי אם בגאולה אחרונה שאין אחריה גלו׳
לכך רצה לחתום בספר הזה שמדבר בסופו מגאלה אחרונה
שהיא כענין חדוש העולם והיא תכלית בריאת העולם מעין
ספר בראשית שפתח בו על דרך נעוץ סופן בתחלתן בכל׳ ק
קשור חמשה חומשי תורה זה אחר זה כי החדוש סבת ה
היחוד והיחוד על ידי הקרבנות והקרבנות אין עקרן אלא ב
בארץ ישראל וישראל אין להם שלמות בכל הזמנים כי אם
בגאולה אחרונה שאין אחריה גלות ויש לך להתבונן עוד ל
למה התחיל הספר הזה במלת אלה ולא אמר ואלה הדברים
כיון שהכל קשור אחד בואו אבל זה יורה כי הספר החמישי
הזה אעפ׳ שהוא מיוחד עם הארבעה הראשונים והכל קשר
אחד ובנין אחד תנה הוא ענין בפני עצמו כענין האתרוג
שהוא מיוחד עם מיניו שאין מצותו אלא עמהם אבל הוא
בפני עצמו שאין לאגדו באגד שלהם וכן הא׳ שניה שבשם
שהיא מדת הדין רפה המיסרת לישראל על ז׳ עברות ולכך
נקרא הספר החמישי הזה משנה תורה ולכך התחיל משה ב
בדברי תוכחת לדבר עם ישראל קשות ומערב בתוך דבריו
רמות ועל כן הזכיר להם מהעברות ז׳ ואלו הן תלונות המדב׳
וחטא פעור והמראתם על ים סוף
וחטא המרגלים ותאות המן ומחלקתו של קרח ועדתו העגל והע
והנה תפל ולבן דבר אחד הם ועל כן הם ז׳ על שם שכתוב ו
ויספתי ליסרה אתכם ז׳ על חטאתיכם ועל הטעם הזה ינהוג
משה להזכיר תמיד בספר הזה ה׳ אלהינו ה׳ אלהיך מה שלא
תמצא כן כשאר הספרים הקודמים והכונה על מדת הדין ו
ואב לכלן כי ה׳ אלהיך אש אכלה הוא ואמר אש אכלה הוא
כלומר ממה שראית בראש ההר והבן זה ׳ אחד עשר יום
מחורב גם זה מן התוכחות יאמר יש מחורב עד קדש ברנע
יא׳ יום ואתם הלכתם אותה בג׳ ימים ומכאן יש לכם ל
להבין כי עונכ׳ גרם להתעכב במדב׳ מ׳ שנה שאלו לא כן היה
הדרך מתקצר לכם ובעונכם נתארך וכיצד הלכו אותו בג׳
ימים מצינו שבעשרים באייר נסעו מחורב שנ׳ ויהי בשנה ה
השנית בחדש השני בכ׳ בחדש נעלה הענן ובכט׳ בס
בסיון שלחו מרגלים מקדש ברנע ואם תוציא למפרע מכט׳
בסיון עד כ׳ באייר ל׳ יום ששהו בקברות התאוה באכילת הב
הבשר וז׳ ימים בחצרות להסגרה של מרים נמצא שבג׳ ימים
הלכו כל הדרך ׳ ובמדרש אלה הדברים רבה אחד עשר יום
מחורב אחד עשר יום היו ישראל מושלמים להקב״ה כלומר
מארבעים יום שהית משה בהר היו ישראל אחד עשר יום ול
ולא יותר בשלום עמו וכט׳ יום לתשלום ארבעים יום חשבו
לעשות העגל וחד אמר שני ימים היו מושלמין בתדב לא י
יותר שנאמר ואותי יום יום ידרושון וחד אמר יום אחד שנ׳
יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך בחורב וחד אמר אפילו יום
אחד לא היו מושלמין אלא בו ביום עשו עז׳ שנ׳ ביום נטעך
תשגשגי ׳ דא׳ אחד עשר יום מחורב אחד שבעשרת הדברות
הכעסתם אותו מחורב עד כאן

ויהי בארבעי׳ שנה בעשתי עשר חדש כמוך למיתתו הוכיחן
וכן דרך הצדיקים להוכיח סמוך למיתתן וכן מצינו ביעקב ו
וכן מצינו ביהושע עה׳ שלא הוכיח לישראל אלא סמוך לם
למיתתו וכן שמואל עה׳ אמר הנני ענו בי וכן מצינו בדוד ע
עה׳ לשלמה בנו ״ אחרי הכתו׳ אחר שהיטיב הקבה׳ ל
לישראל כל הטובה הזאת שעל ידו הכה לפניהם סיחון ועוג
והורישם את ארצם אחר כן בא להוכיחם ״ אשר יושב
בעשתרות באדרעי׳ מצינו ג׳ דברים נקראים בכתובים עש
עשתרות ואלו הן ההרים והצאן ועבודה זרה ׳ ההרים הוא
שהזכיר כאן אשר יושב בעשתרות כי כשם שהיה עוג מלך
הבשן נכור גדול וחסון הוא כאלונים כן היה מקום שבתו ח
חזק כהרים הגבוהים והוא עשתרות קרנים שהזכיר הכתוב
ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ונקרא עשתרות קרנים ע
על שם שעולין שם כאותן ההרים הצאן אשר להם קרנים
כגון היעלים והעזים והכבשים הצאן הוא מה שכתוב
עשתרות צאנך כי עדרי הצאן נקראין עשתרות על שם שם
שמעשרות בעליהן בצמר וחלב ובולדות ואמרו במסכת חו
חולין לעולם ימכיר אדם שדה ויקח עתודים שנאמר ומחיר
שדה עתודים וכתיב ודי חלב עזים ללחמך ולחם ביתך וחיים
לנערותיך׳ עבודה זרה הוא שכתוב ויעבדו את הבעלים וא
ואת העשתרות כי היתה עז׳ עשויה בצורת צאן ״ באדרעי
שם המדינה אשר שם הבירה למלך בנו אותה בסוף ההר ב
במישור ושם סבץ כל מחנהו כענין שכתוב ויצא עוג מלך ה
הבשן לקראתו הוא וכל עמו למלחמה אדרעי ״ הואיל משה
באר את התורה הזאת׳ על דרך הפשט רצה משה לבאר ל
להם עתה בשנת הארבעים כל המצות ועקר התורה הזאת ש
שהיא עשרת הדברות ולפי שהאבות שמעו אותן מפי הקבה
הזר משה והשמיעם לבניה׳ ושמעו אותן מפיו ואעפ׳ שכבר
ידעו זה מפי אבותיהם והאמינו בהם הנה נבואת משה מב
מבוררת אצלם ומוחזקת בעיניהם ומה שישמעו מפיו כאלו
שמעו מפי עליון ועל דרך המדרש בארץ מואב הואיל משה
באר את התורה הזאת לאמר התורה נדרשת במט׳ פנים ט
טהור ובמט׳ פנים טמא כמנין מואב ובהא׳ דודי צח ואדום
כלומר כד׳ ספרים הן נדרשים מט׳ לימין ולשמאל זהו דודי
צח׳ ואדום וזהו שכתוב ובמטמונים תחפשנה מט׳ מונים מ
מלשון עשרת מונים ״ ה׳ אלדינו דבר אלינו׳ צריך
שתשכיל כי בכל הספר הזה שהוא משנה תורה ינהג משה ל
להזכיר תמיד ה׳ אלדינו ה׳ אלדיך וכבר הזכרתי זה למעלה
בחורב זה סיני ״ ואל כל שכניו עמון ומואב והר שעיר ״
ובחוף הים זו ארץ אשקלון ועזה וקסרי וחברותיהן ״ לתת
להם ולזרעם אחריהם דרשו רזל׳ לתת להם אלו עולי מצרים
ולזרעם אלו עולי בבל׳ אחריהם לימות המשיח כן דרשו ב
באלה הדברי׳ רבה ונראה שהוצרכו לדרוש כן ממה שמצינו
ג׳ פסוקים ובכל אחד ואחד מוסיף והולך והוא שכתוב למען
ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה׳
לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ ובסוף והיה עק
עקב כתיב לתת להם ולזרעם אחריהם ארץ זבת חלב ודבש
וכאן הזכיר לתת להם ולזרעם אחריהם ולכך דרשו ג׳ ידרשו׳

ואומר אליכם בעת ההיא לאמר על ידי יתרו שאמר לי והק
והקבה׳ הסכים על ידו כענין שכתוב וצוך אלדים ויכלת עמ
עמד ״ ה׳ אלדיכם הרבה אתכם במצרי׳ שירדתם שם ע׳ נפש
ועליתם לשש מאות אלף רגלי׳ והנכ׳ היום שאין לכם מספר
או יאמר הרבה אתכם הגדיל אתכם מלשון רבי המלך שפי׳
גדולי המלך ״ והנכם היום ככוכבי השמים המשילם
לכוכבים לענין הרבוי וזהו שאמר לרוב ״ ובמדרש אלה
הדברים רבה והנכם היום ככוכבי השמים וחניתכם היום כב
ככוכבי השמים כשם שהראה הקבה׳ לאברהם שהראהו כל
המזלות מקיפין השכינה כך דגל מחנה ראובן שלשה לכל ר
רוח ורוח וכבודו באמצע אמר לו הקבה׳ כשם שהמזלות מק
מקיפין אותי וכבודי באמצע כך בניך עתידין להתרבות וחו
וחונין דגלים דגלים ושכינתי באמצע שנ׳ ונסע אהל מועד
וגו׳ הוי אומר והנכם היום ככוכבי השמים וחניתכם היום כ
ככוכבי השמי׳ עכ׳ ״ ככם אלף פעמים׳ אמרו במדרש רבה
אמר להן משה ברכה זו קצובה משלי שתהיו אלף פעמים ש
ששים רבוא אבל הקבה יברך אתכם כאשר דבר לכם והיה
זרעך כעפר הארץ ״ איכה אשא לבדי טרחכם׳ הטורח
שיש לי שאשכיל המצות לפתאים ודרשו רזל מלמד שהיו
ישראל טרחנין הרבה אחד מהם רואה בעל דינו נוצח בדין
אמר יש לי עדים להביא יש לי ראיה להביא מוסיף עליכם
דיינין ״ ומשאכם כשבקשו הבשר והמים שכן כתוב לשום
את משא כל העם הזה עלי ״ וריבכם׳ למדך שהיו בעלי
בריבה וקטטה אלו עם אלו ״ ואשימם בראשיכם׳ שיהיו
ראשים ומכובדים עליכם שתנהגו בהם יראה וכבוד ודרשו
רזל׳ ואשימם בראשיכם׳ ואשמם כתיב׳ כלומ׳ שאשמותיה׳
של ישראל תלוין בראשי השפטים שלהם שלא מחו בידם
אעפ׳ שבספרים שלנו כתוב ביוד אנשים חכמים וידועים א
אבל נבונים לא מצאתי כהן ״ שרי אלפים׳ שר אחד היה
ממונה על כל אלף ואלף מישראל ושר היה ממונה על כל מ
מאה ושר על כל חמשים ושר על כל עשרה ״ ושטרים
אלו שכופתין ומכין ברצועה על פי השפטים ״ ואצוה את
שפטיכם זרזתי אותם שיהיו מתונין בדין שאעפ׳ שכבר בא
דין זה לפניהם פעמי׳ רבות שלא יקלו בו למהר ולחתכו עד
שיהיו נושאין ונותנין בדבר שמוע בין אחיכם ושפטת׳ צדק
זו פשרה שהוא משפט הבא לידי צדק ובין גרו דרשו רזל
אפילו על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפי׳ בין תנור לכ
לכירים ״ לא תכירו פנים במשפט אזהרה לדיין שלא יהא
קשה לזה ורך לזה׳ כקטן כגדול תשמעו שיהא חביב עליך
דין של פרוטה כדין של מאה מנה׳ לא תגורו מפני איש׳
ואפילו הוא אלם כי המשפט לאלדים הוא מה שאתם דנין
לבני אדם אין המשפט לאדם שאם אתם מחייבין לאדם ש
שלא כדין הרי הקבה׳ ישלם לו מצד אחר ונמצא שאתם חו
חוטאין שאין משפט זה לאותו שחייבתם כי אם לאלדים ש
שעתיד לשלם לו מה שהפסדתם ממנו וכן אמר יהושפט כי
לא לאדם תשפטו כי לאלדים ״ ועל דרך הקבלה כי הם
המשפט לאלדים הוא בודאי כי הוא שופט העולם שנאמר
כי אלדים שופט זה

ושפיל וזה ירים מקבל ממדת הגבורה שהוא קו הדין וכן לש
לשון משפט הוא הדין החתוך ולכך נקרא שופט העולם כר
ברחמים בשם אלדים כמדת הגבורה של מעלה ומפני
שאלדים נצב בעדת אל נקראו אפילו בני האדם בשם מש
משותף אלדים שנאמר עד האלדים יבא דבר שניהם אין
צריך לומר המלאכים שנקראו אלדים גם כן בשם משותף
כי הם השפטים להנהיג ולדון כל אחד ואחד אותו שהוא
מכונה עליה כי כלם מקבלים ממדת הגבורה ׃ ויש לך
להשכיל כי מפני שהגבורה מן השמאל כענין שכתוב ופני
שור מהשמאל על כן נקראו סנהדרי גדולה כלשון שרדך וכ
וכן בית הועד שלה ששם היו חותכי הדין נקרא לשכ׳ הגזית
שהו׳ לשון חתוך וזה מבוא׳ ומה שא׳ תקריבון אל שמעתי
דרשו רז״ל שזה הדבור נחשב לו למשה לענש ועליו נתעלם
ממנו דין בנות צלפחד וכמו שהזכרתי שם ויש לתמוה ומה
חטא כדבור זה משה להקב״ה ומה ראה על ככה להענישו א
או מה יזהרא יש כלשון תקריבון אלי ואי אפשר לו לדבר א
אלא כך אבל נראה לומר כי מפני שהזכיר משה כבר כי הם
המשפט לאלדים הוא וחזר ואמר תקריבון אלי כאלו לא דק
דקדק משה בלשונו וכמעט שהשוה עצמו לקונו ומפני זה
חשבוהו רז״ל לענש ׃ ונלך את כל המדבר הגדול זהו יא׳
יום ׃ והנורא ההוא שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים כק
כקשתות ׃ ראה נתן ה׳ אלדיך לפניך את הארץ עלה רש ה
היה לו לומר הנה נתן ה׳ אלדיך לך את הארץ אבל ירמוז לש
לשר שלהם כי מאחר שנתן לפניהם השר שלהם למעלה כ
בודאי הארץ תהיה שלהם למטה וזהו שאמר עלה רש כ
כלומר על השר כי מצד שהוא ה׳ אלדיך עליון מתגבר על ה
השר נתן לפניך את הארץ ועל כן אמר ראה שהוא לשון ה
הסתכלות וראית הלב ומזה אמרו במדרש ראה נתן ה׳
אלדיך לפניך וכי לפניהם היתה אלא שהפיל שרה תחלה וכן
הזכיר למעלה ראה נתתי לפניכם את הארץ וחזר ואמר באו
ורשו את הארץ וזהו ראוי שיאמר ורשו אותה אבל יאמר ר
ראה נתתי לפניכם למעלה שר הארץ ומעתה באו ורשו את
הארץ שאין מערער בדבר וכן יזכיר עוד בדבור השם ית׳ ר
ראה החלותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש לרשת
את ארצו יאמר אני החלותי תת לפניך למעלה את סיחון ואת
ארצו ומעתה עשה אתה את שלך החל רש לרשת את ארצו
למטה ומה שאמר לשון החל היה לו לומר לשון גמור כי כ
כיון שהקב״ה התחיל בזה יש עליכם לגמור הדבר אבל אמר
החל רש להורות כי תכף שיתחילו ישראל יהיה הענין נגמר
ויירשו את ארצו כיון שהקב״ה התחיל במה שהוא עקר וכן
דרשו רז״ל בנבוכד נצר כשעה שנפרע הקב״ה ממנו נפרע מ
משרו תחלה שנא׳ עוד מלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל
מהו קל אמר רבי יהושע שרו של נבוכד נצר קל היה
שמו והפילו הקב״ה מן השמים שנ׳ קל מן שמיא נפל ואחר כ
כך נפרע מנבוכד נצר שנ׳ לך אמרין נבוכד נצר מלכותא ע
עדת מינך ׃ ותקרבון אלי כלכם היו כאן בע
בערבוביא ילדים דוחפים את הזקנים והזקנים דוחפים את
את הראשים ׃ ויחפרו לנו את הארץ יבנו הכתובים ודגל
בלשון חפירה כי החופר יחפש מה שבסתר׳ וייטב בעיני יה
הדבר לפי שבלכם הסכמתם על זה ויוכן סמנו עוד בעיני ול
ולא בעיני המקום שכך אמר לו שלח לך לדעתך אני איני מ
מצוה לך ׃ הארץ אשר דרך בה היא חברון שנא׳ ויבא עד ה
חברון והזכיר כלב תחלה כי השם ית׳ יזכידנו כן לעולם ו
ואחריו יהושע ׃ ואתם פנו לכם לאחוריכם לצד ים
סוף ׃ ותהינו מלשון הן ׳ כלומר אמרתם הננו ועלינו
והתרגום אמר ושריתון למיסק לטורא כי המזמין עצמו לד
לדבר לומר הנני הוא המתחיל בו וכן נשאתי אמיך אשנה מ
מלשון פן כלו׳ נשאתי אימיך פן אענש ׃ כאשר תעשינה
הדברים שמנהגם לרדוף אחר הנוגע בבתים שלהם והוא מ
מסתכן עמהם ׳ ויש ברמז הכתוב עוד כי היו מן הרודפים מ
מתים כרדיפתם כי כן מנהג הדברים ידלו ארס ומותו מ
מיד ׃ ותשבו בקדש ימים רבים ׃ יט׳ שנה ושם כימים
אשר ישבתם כשאר המסעות והם היו לח׳ שנה וכן הזכיר ל
למטה והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו א
את נחל זרד לח׳ שנה וכן אמרו בסדר עולם יט׳ שנה עשו ב
בקדש ויט׳ שנה חוזרין ומטולטלין במדבר ׃ רב לכם סב את
ההר הזה ׳ מנעם מלהתגרות בבני עשו מפני שכבר את א
אביו ואין הקב״ה מקפח שכר כל בריה וכדי שלא יהא לו פ
פתחון פה לעו״ה הבא שכבר נטל שכרו בעולם הזה ׃ פנו לכם
צפונה אמרו במדר׳ רבה אם באתה טעתו של עשו הצפינו
עצמכם מלפניו שנ׳ פנו לכם צפונה ׳ דא׳ פנו לכם צפונה
אמר הקב״ה מזבח אחד יש לי והוא עתיד לפנות ׳ דא׳ פנו ל
לכם צפונה צפון אחד היה לי ביניכם זה בית המקדש ש
שהייתי נצפן עמכם בו והוא עתיד להחריבו שנאמר
והסבותי פני וחללו את צפוני ׃ אתם עוברים בגבול אחיכם
בני עשו אף על פי שהם בני עשו אחיכ׳ הם ׃ בגבול מעלתו
גבול יש לה ובאין הכל ומזדוגין לו שנא׳ עד הגבול שלחוך
מכאן ואילך השיאך יכלו לך ׃ וייראו מכם ונשמרתם מא
מאד ומה היא השמירה אל תתגרו בם ׳ ובמדרש רבה
וייראו מכם ונשמרתם מאד א״ר אלעזר אין לאזנים שכך
שומעות ומה אם כשעה שייראו מכם אמר ונשמרתם מאד
כשאנו יראי׳ מהם על אחת כמה וכמה ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי
אמר וייראו מכם ונשמרתם מאד מבקשים אתם שייראו מ
מכם עסקו בתורה כמה דתימר ונשמרתם מאד לנפשותיכם ׳
עד מדרך כף רגל אפילו דריכת הרגל כה איני נותן לכם ר
רשות שלא כרצונם ׳ ובמדרש עד מדרך כף רגל עד שיבא
יום דריכת הרגל על הר הזתים שנא׳ ועמדו רגליו ביום ההוא
על הר הזתים וכמק׳ אחר דרשו עד מדרך כף רגל עד פורת
דרכתי לבדי ׃ כי ירושה לעשו מאברהם עשר עממין נתתי
לו לאברהם שבעה שלכם וקיני וקנזי וקדמוני הן של עמון
ומואב ושעיר נתתי אחת מהן לעשר והשתים לבני לוט ׃
אבל תשברו מאתם בתמיה וכי צריכין אתם לקנות אכל ומ
ומים מאתם והלא אינכם חסרים כלום ולכך סמך לו כי ה׳ א
אלדיך ברכך בכל מעשה ידיך זה ארבעים שנה לא חסרת ד
דבר ׃ ונעבר מאת אחינו בני עשו היושבים בשעיר מדרך
הערבה מאילת ומעציון גבר עברנו מדרגים הערבים שב
שבתורה ועל

אילותיה של תורה ומעציין נכר מה דעציין לגברא דעלמא
דאמרי נעשה ונשמע ולא עבדין כן כן אמרו במדרש רבה ״.
רפאים יחשבו אף הם כענקים · פרשי זל סבורין אתם ש
שזו ארץ רפאים שנתתי לאברהם לפי שהאימים שהם רפ
רפאים ישבו בה לפנים אבל אינה זו כי אותן רפאי׳ הורשתי
לבני לוט והושבתים תחתם רפאים היו נחשבים אותן אימי׳
בענקים הנקראים רפאים ע״ל שם שכל הרואה אות ידיו
מתרפות · אימים על שם שאימתן מוטלת על הבריות וכן וב
ובשעיר ישבו החורים הם בני שעיר החורי ונתתי׳ לבני עשו ״
ויהי כאשר תמו כ׳ אנשי המלחמה וידבר ה׳ אלי לאמר · על
דרך הפשט כאשר נודע לישראל בברור שתמו כל אנשי חמ
המלחמה למות מבן עשרים שנה ומעלה אז נתיחד אלי הד
הדבור וצוה הקבה׳ אותנו שנעבור גבול מואב ודעת רזל ש
שלא נתיחד הדבור עם משה עד שכלו מתי מדבר כי מעלתו
של משה בשביל ישראל היתה וישראל היו נזופין כל לח שנ
שנה והיום שנודע להם זה טו׳ באב היה כשנתמלאת הלבנה
כדאיתא במס׳ תענית והיה היום ההוא גדול אצל ישראל ב
בשמחה גדולה שבו ידער בבטול הגזרה גם אצל האיש מש
משה גדול מאד בחזרת הנבואה אליו שבו נתיחד לו הדבור
ומה שלא נתיחד עמו מיד בשביתה הגזרה בעשירי לפי שה
שהיה מתאבל משה על הגזרה ז׳ ימים מן הט׳ עד טו׳ ואין הנ
הנבואה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה ומטעם זה ל
לא נתיחד עמו עד טו׳ ומעתה יהיו הכל שמחים כאחד משה
ובני ישראל ולכך לא מצינו לשון וידבר משלח משה מר
מרגלים עד כאן אלא לשון ויאמר לפי שלא התנבא מתוך א
אספקלריא המאירה ובכאן גלו לנו חכמי האמת מעלת לש
לשון וידבר על לשון ויאמר ומזה אמרו וידבר ה׳ אלי אלי
היה הדבור כלומר עכשו בדבור ולא קודם לכן אלא ב
באמירה ומזה תבין דבר ירמיה שאמר ואומר אהה ה׳ אלהים
הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי יאמר שלא השיג מעלת ה
הדבור שהיא אספקלריא המאירה אלא אספקלריא שאינה
מאירה · ולכך הזכיר אחר שם אלף דלת יוד הא אחריו שה
שהיא אספקלריא שאינה מאירה מדת הדין שבה הרחמים
והיא השגת הנביאי׳ כלן ולכך סמך לו מיד ויאמ׳ ה׳ אלי החל
רש מלשון ירושה ודרשו רזל׳ החל רש עשיתי ארצו חולין ל
לפניך · והכונה בזה כי עמון ומואב טהרו בסיחון ומעתה מ
מותר להם לכבוש את האר׳ כי היא של סיחון אחל תת פחדך
כאן רמז שעמדה לו חמה למשה במלחמת עוג׳ כשם שעמדה
ליהושע וכן דרשו זל׳ במסכת תענית שלשה נקדה להם חמה
משה יהושע נקדימון בן גוריון ״ נקדימון גמרא ״ יהושע
דכתיב שמש בגבעון דום וגו׳ וכתי׳ ויעמד השמש בחצי הש
השמים ״ משה מנלן אמר רבי אלעזר אתיא אחל אחל כתי׳
הכא אחל תת פחדך וכתיב ביהושע אחל גדלך רבי יוחנן אמ
אמר מגופיה דקרא דכתיב אחל תת פחדך ויראתך על פני ה
העמים אשר תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וח
וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו
מפניך כל העמים אשר תחת כל השמים בזמן שעמדה לו ח
חמה למשה כלומר שנודע הדבר בכל הכיפה ולכך הזכיר ה
היום הזה ואיך יתכן שינתן פחדו ויראתו על פני העמים שת

שתחת כל השמים כי אם בעמידת חמה והנה זה נס גדול ונ
ונפלא עצום בחדוש בריאת העולם מפני שקיום העולם בתנ
בתנועת הגלגל וסבובו ואפילו יעמד אפילו רגע יחרב הע
העולם וכאן עמד הגלגל מלסבב ונתקיים העולם ולא כן הי
היה הענין בחזקיה כי שם לא עמדה חמה אלא שחזרה
לאחוריה כלפי השחר ולא עמד הגלגל מלסבב או לפנים או
לאחור ולא היה הנס גדול כל כך ועל כן אמר שלשה ולא מ
מנה חזקיהו עמהם וכן יורה לשון נקדה שהוא מלשון נקודה
וכאלו אמר שלמה עמדה להן חמה בנקודתה שעמד הגלגל
מלסבב בדרכו ואמרו במדרש כי מה שאמר לו יהושע דום
ולא אמר עמוד לפי שהשמש בהלוכו מקלס להקבה׳ ואם שת
שתק אינו יכול להלך שנ׳ ממזרח שמש עד מבואו מהולל ש
שם ה׳ משעה שהוא זורח עד שעה שהוא שוקע מהולל שם
ה׳ ולכך צוהו שישתוק כדי שיעמד ויתעכב בנקודתו ודרשו
עוד אמר לו השמש ליהושע יש קטן אומר לגדול דום ואני
נבראתי ברביעי ואתה בששי אמר לו יהושע בן חורין קטן א
אינו אומר לעבד גדול שתוק מיד וידם השמש ומששתק עמ
עמד שנא׳ ויעמד השמש בחצי השמים ״ אכל בכסף
תשבירני ואכלתי אם הוצרכתי וכן אם רציתי מים בכסף תת
תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי בצבאותי ומכאן אתה למד
ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים שכתוב בהקבה׳ שפי׳
צבאותיו וחיילותיו ״ כאשר עשו לי בני עשו אי אפשר לפ
לפרש שיחזור לאכל בכסף תשבירני הסמוך לו שהרי הוא
אומר והמואבים היושבים בער וידוע כי המואבים לא עשו
כן שהרי כתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים
אבל יחזור אל בדרך יאמר כאשר עשו לי בני עשו שנתנו ל
לי דרך לעבור שסבבנו הר שעיר בדרך כענין שכתוב אתם
עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו׳ כי בני עשו רצו בדבר זה
שיעברו דרך ארצם גם המלך שלהם מלך אדום היה רוצה ב
בכך אבל לא הניחם לעבור דרך מדינתו שהוא היה הדרך ה
הקרוב לארץ ישראל וזהו לשון המלך שאמר לא תעבר בי
כלומר בדרך מדינתי אבל בדרך ארצם לא היתה מניעה לא
מצד המלך ולא מצד העם ושם כתבתיו ״ כי הקשה ה׳
אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו אין הלשון הזה נאמר ה
בהקבה אלא על הרשעים הגמורים כפרעה וסיחון שכבר נת
נתחייבו מצד רשעם׳ למנוע מהן דרכי התשובה וכיון שהם
באים בנגד השי׳ ומורדים בו הקבה׳ מחזק את לבם שאפילו י
ירצו לחזור בהם אין מספיקין בידם ולא מצינו בתורה וי
ויחזק ה׳ את לב פרעה אלא עד שהזכיר ד׳ פעמים ויחזק לב
פרעה ויכבד לבו ויכבד לב פרעה וכענין זה מצינו באליהו ש
שאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית ״ כל חבל ארגב שם
ההפרכיא ויש מפרשים שהוא שם אדם שירש מאביו זה הח
החבל ואנקלו׳ תרג׳ בית פלך טרכונא ופירו׳ בתי פלטין ״
לבד מערי הפרזי שהן פרוזות ופתוחות מאין חומה וכן פרזו
תשב ירושלם שלא תצטרך לחומה ״ צידונים יקראו לחרמון
שריון והאמרי יקראו לו שניר הרי ג׳ שמות וכתיב עד הר ש
שיאון הוא חרמון הרי שנקראו לו ד׳ שמות חרמון שניר שי
שיאון ולמה הוצרכו ליכתב להגיד שבחה של ארץ ישראל ש
שכל אחד

ואחד ממלכי האומות היה קורא שם מקומו כשם ארץ י
ישראל כמו שארבע מלכיות מתפארין כה זה אומר על שמי
נקראת וזה אומר על שמי נקראת ״ כי רק עוג מלך הבשן נ
נשאר מיתר הרפאים שהרגו אמרפל וחבריו שנא׳ ויכו את
רפאים בעשתרות קרנים והוא פליט מהמלחמה שנ׳ ויבא הפ
הפליט ודרשו רז״ל זה עוג ״ באמת איש באמת כל איש ואנ
ואנקלוס תרגם באמת מלך רצה לומר באמת עצמו ומה שק
שקראו מלך כדי לרמוז על עקר יסודו הראשון כי הוא מ
במשפחה הנקראת בני האלהים שיצאו מקין ורצה להזכיר
התיבה בחסרון ולא אמר מלאכא וכבר ידעת כי כל תולדותיו
של קין נמחו במבול ולא נשאר מהם רק עוג זה ״ ההוא
יקרא ארץ רפאים ׳ אותה שנתתי לאברהם ״ ואצו אתכם
בעת ההיא עם בני גד ובני ראובן ידבר ולפי שהיו בכלל י
ישראל אמר אתכם שהיה לו לומר אותם וכן מצינו בסוף ה
התורה ויצו משה את הלוים לקיח את ספר התורה כי אנכי י
ידעתי את מריך והדבור הזה אינו עם הלוים לבדם אלא עם
כל ישראל אבל דבר עמהם מפני שהיו הלוים בכלל ״ עיניך
הרואות את כל אשר עשה ה׳ אלהיכם לשני המלכים האלה כן
יעשה ה׳ לכל הממלכות חזק את לבם במה שראו בשני המלכים
האלה סיחון ועוג כדי שיאמינו כי כן יעשה ה׳ לשלשים ואחד מ
מלכים שיהיו מנוצחין לפני ישראל על יד יהושע וכן חזק
בזה לבו של יהושע שהוא עתיד ליכנס בארץ ולראות זה מה
שלא זכה הוא ואמרו במדרש קשים היו סיחון ועוג יותר מ
מפרעה וחיילותיו וכשם שאמרו עליו שירה כך היו ראויין
לומר על אלו אלא שבא דוד ע״ה ואמר עליהם שירה שנא׳
למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו ״ ויהרג מלכים אדירים
כי לעולם חסדו ״ לסיחון מלך האמורי כלו׳ ״ ולעוג מלך הב
הבשן כי לעולם חסדו

ואתחנן אל ה׳

מלוה ה׳ חונן דל וגמולו ישלם לו ״ שלמה המלך ע״ה באר לנ
לנו בכתוב הזה תועלת מדת הצדקה וגודל שכרה בעולם הז
הזה ובעולם הבא ׳ ודבר ידוע כי עיני העשיר תלוים אל עש
עשרו או לרבוי אוהביו ומיודעיו שהם רבים כענין שכתוב
ואוהבי עשיר רבים אבל העני אין עיניו תלויות כי אם לשם
ית׳ לא לעשרו כי עני הוא ולא לחברת אוהבים כי אין לו א
אוהבים ומרעים ואף אם היו לו הלא המה כלם יחדו יפרדו
ממנו וישנאוהו בסבת רישו וכענין שכתוב כל אחי רש שנ
שנאוהו אף כי מרעהו רחקו ממנו וכתיב ודל מרעהו יפרד
יאמר כי אפילו לא נשאר לו אלא רע אחד אותו הרע הוא
מתרחק ממנו ועל כן אמר שלמה ע״ה כי כיון שהוא שנוי מן
הכל הקב״ה אוהבו והמחונן אותו הוא מלוה ה׳ לפי שלא ת
הביאור לחון את הדל כי אם אהבתו של הקב״ה שהוא אוהב
למי שאוהב הקב״ה שהרי הקב״ה אוהבו שקראו עמי שנא׳ ובה
יחסו עניי עמו וכיון שהוא מלוה להקב״ה הרי נתחייב לו הק
הקב״ה לפרוע לו המלוה ההיא כלומר השכר בעולם הזה ש
שכן מצינו בפרשת הצדקה למען יברכך ה׳ אלהיך והברכה
היא תוספת טובה והצלחה בעולם הזה וכן דרשו רז״ל מלוה
ה׳ חונן דל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול ע
עבד לוה לאיש מלוה וגמולו ישלם לו זו הבטחה על שכר ה
העולם הבא כי מלבד שיפרע לו הקב״ה המלוה בעולם הזה
יתן לו שכרו בעולם הבא כי אין מנהג ספר משלי להזכיר ב
מצוה מן המצות הכתובות בתורה בלתי אם יוסיף או יחדש
בה דבר כמו שהזכרתי פעמים רבות ומה שאמר חונן דל ול
ולא מרחם לפי שמלת חנינה הוא מלשון מתנת חנם וכתיב
בפרשת הדל והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני אף ע
פי שאינו הגון ועל כן נתחייב האדם במדת החנינה לפי ש
שהיא מדתו של הקב״ה שהוא משפיע מברכתו לבריות ונות
להם מטובתו חנם שכן הודיע למשה בסיני שהוא מנהיג ע
עולמו במדת החנינה שנא׳ וחנותי את אשר אחון וכתיב וה
והלכת בדרכיו מה הוא מתנת חנם אף אתה מתנת חנם וכן
בל מבקש מלפניו ויעמד בתפלה הוא נענה בתחנה שהוא
העקר בתפלה וכן מצינו בדוד שאמר אליך ה׳ אקרא ואל ה׳
אתחנן וכן מצינו במשה רע״ה שהתענה בתפלה מ׳ יום ומ׳
לילה ולא נענה בכלן אלא בתחנה וזהו שכתוב ואתחנן אל
ה׳ בעת ההיא לאמר ״ בעת ההיא לאמר אחר שכבשתי
סיחון ועוג וה חלתי להה״ח בעממין שנתנו לישראל חשבת
שמא בטלה גזרה והכתוב הזה דבק עם הפרשה של מעלה ש
שהזכיר לשני המלכים האלה ״ לאמר היתה התפלה בתחון
שפתים וכן ויצעק משה אל ה׳ לאמר עניגו אמירה גמורה ב
בחתוך שפתים וכבר הזכרתי שם טעם הדבר ״ ובמדרש
ואתחנן אל ה׳ בעת ההיא לאמ׳ אמר משה לפני הקב״ה רבונו
של עולם אתה קראתני עבד שנא׳ לא כן עבדי משה אני עב
עבד ולויתן עבד אני מתחנן לפניך והוא מתחנן לפניך שנא׳
הירבה אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות תחנת לויתן שמ
שמעת וכרת עמו ברית וקיימתו שנאמר היכרות ברית עמך
ואני עבד ואמרת לי הנה אנכי כורת ברית ואי אתה מקיים
אותו אלא אמרת לי ומות בהר אשר אתה עולה שמה ולא ע
עוד אלא כתבת בתורתך ואם אמר יאמר העבד אהבתי את
אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי איני רוצה למות ו
והגישו אדניו אל האלהים ועבדו לעולם ולא קימת זה עמי
בבקשה ממך שמע אלהים רנתי ואל תתעלם מתחנתי אמר
לו הקב״ה רב לך כבעל ריבך בעל דין שלך כבר הוציא עליך ג
גזרה שתמות אדם הראשון שאכל מן האילן גזר מיתה על
הכל ׳ וכן אמר איוב על אדם הראשון מי יתן לי שומע הן ת
תוי שדי יענני וספר כתב איש ריבי אי זה ספר כתב ספר תו
תולדות אדם עכ ארני ידוד אתה החלות להראות את עבדך
את גדלך וגו׳ אעברה נא ואראה ׳ יש לתמוה על התפלה
והתחנה הזאת של אדון הנביאים איך היא נקשרת ובמה ענין
זה לזה כי מתחיל ספורו בזכרון נפלאותיו של הקב״ה
וגבורותיו וחותם שאלתו ותחנתו באעברה נא ואראה

ועל דרך הפשט אתה החלות יבאר ענין מתן תורה שהוא ה
התכלית המבוקש מהאדם ולכך אמר את עבדך שהוא
העבד הנאמן שזכה בקבלת התורה שנתנה על ידו את
גדלך על שם שכתוב במתן תורה את כבודו ואת גדלו:
ואת ידך החזקה על שם שכתוב ואת קולו שמענו מתוך
האש · אשר מי אל בשמים ובארץ על שם שכתוב מן ה
השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הרא׳ את אשו הגדולה
אשר יעשה כמעשיך בשמים וכגבורותיך בארץ וזהו
שאמר בתחלת דבורו שני שמות הקדושים על שם שכתוב
אנכי ה׳ אלהיך וקשור הכתובים כן אתה החלות לתת תו
תורה על ידי ואין עקר התורה אלא בארץ והמתחיל במצוה
אומרי׳ לו גמור אם כן אעברה נא ואראה כך פי׳ מורי הרב
הגדול רש נ״ר ויתכן לפרש בקשור דברי התפלה והתחנה
הזאת כי יזכיר משה בכלל דבריו כלל הנקדות כלן שהן ע
עקרי המציאות כלו מעלה ומטה ומפני שהשיג כבד
הקו האמצעי של מעלה לכך בקש שיראה בחוש
חעין הקו האמצעי של מטה המכוון כנגדו ועל כן יאמר
אתה החלות ונתת בי כח והשגה להשיג הנקודה האמצעית
שכל הענפים משתלשלין ומשתרגין ממנו והיא כנקודה ב
בתוך העגול שהיא החלת העגול ״ אשר מי אל בשמים
ובארץ שהיא הנקדה בתוך השמים שהם הגלגלים המקיפים
אותה ולכך אמ׳ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך כי גבורתו
של הקבה׳ מתפרסמת כשהעולם מתקיים בתנועת הגלגלים
וכן לשון הכתוב ומעשה ידיו מגיד הרקיע ועל כן יאמר
אעברה נא ואראה כיון שחננתני דעה שה
שהשגתי הנקדה האמצעית למעלה יגדל נא חסדך עמי שא
שאראה את הארץ הטובה שהיא הנקדה האמצעי של מטה
״ ההר הטוב הוא ירושלם שהוא הקו האמצעי של הארץ
הטובה והלבנון הוא בית המקדש שהוא הקו האמצעי של
ההר הטוב ירצה לומר כי כיון שהרהור והשכילהו העליון כ
בטין השכל בדין הוא שלא יסתיר ממנו השפל אבל יזכה
לבא שמה לראותו כדי שיוסיף זכות על זכותו בקיום המ
המצות התלויות שם ומתוך השפל תתעלה נפשו אל הע
העליון לאור באור החיים באותה מעלה המעותדת למי ש
שקיים כל המצות כלן על השלמות · ועל דרך המדרש אתה
החלות כלום אתה גוזר עלי שלא אכנס לארץ אלא בשביל
שמעו נא המורים אתה החלות שאמרת למשכרת לאות לבני
מרי ״ ועל דרך הקבלה ארני ידוה אתה החלות להראו׳
בסנה את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה הגדולה והגבורה
וכן היתה תחלת נבואתי והודעת לבריות על ידי שאין אלוה
בשמים ובארץ שיעשה כמעשיך וכגבורותיך וזהו שאמר
דוד עה׳ אין כמוך באלהים ארני ואין כמעשיך ועל כן
יגדל נא חסדך עמי ואעברה נא ואראה וגו׳ ולפי שהוא ארון
הו׳ ארץ ההופכי הצור אגם מים ומשה חטא בו בענין
הצור וגזר עליו על זה שלא יכנס לארץ על כן יבקש משה
עתה מלפניו שיסלח לו ויעבור ויראה מזה נכתב השם הזה
אלף דלת ואחריו יוד הא ואו הא כי הוא אדון אשר בו
הרחמים כי ביה ה ולכך הזכיר לשון ואתחנן שהוא לשון

נאמר על מדת הדין כלשון אליך ה׳ אקרא ואל ארני אתחנן
סמך התחנה לאלף דלת וכן כתוב אם אתה תשחר אל אל ואל
שדי תתחנן ״ הארץ הטובה ההר הטוב אמרו במדרש משל
מלך שבקש לישא אשה ושלח שלוחיו לראותה אם הוא
נאה אם לאו הלכו וראו אותה ואמרו לו אין בעורה ממנה
שמע שושבינו ואמר לא כן מרי אין נאה הימנה בעולם בא
לישא אותה אמר אבי הנערה לשלוחי המלך נשבע אני
שאין אחד מכם נכנס כאן שגניתם את בתי לפני המלך בא
השושבין ליכנ׳ אמר לו אף אתה לא תכנס אמר לו השושבין
אני לא ראיתה ואמרתי למלך אין בעולם נאה הימנה והם
אמרו אין בעורה ממנה ועכשו אראה אותה אם כדברי אם
כדבריהם כך אמר משה לפני הקבה רבונו של עול׳ המרגלי׳
אמרו לשון הרע שנא׳ ארץ אכלת יושביה היא ואני לא
ראיתיה ושבחתיה לישראל שנאמר כי ה אלהיך מביאך אל
ארץ טובה ורחבה וגו׳ ועכשו אראה אותה אם כדברי אם
כדבריהם שנאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה
ההר הטוב הזה והלבנון זה בית המקדש שמלבין עונותיהם
של ישראל ״ ויתעבר ה׳ בי למענכ׳ · על דרך הפשט נתמלא
עלי עברה בשביל תלונותיכם וכן הזכיר בסמוך וה התאנף
כי על דבריכם והוא שכתוב וירע למשה בעבורם ״ ועל
דרך המדרש ויתעבר ה׳ כי זהו שכתוב ויעבר ה׳ על פניו כ
כלומר אותה שעה כשנתן לי גדולה כשבילכם והעביר כב
כבודו לפניו בסיני התחננתי לפני על זאת ולא שמע אלי ״
ועל דרך הקבלה ויתעבר ה בי ירמוז לסוד העבור וזהו לשון
בי כי היה ראוי שיאמר עמי כענין שכתוב התעברת עם מש
משיחך וידוע כי לשון סוד העבור מלשון עברה כי סוד הג
הגלגול בענין היצירה מדה מתנהגת בעולם הזה במדת הדין
והוא סוד פוקד עון אבות וכבר רמזתיו שם וזהו שאמרו ר
רזל בברכות אפילו בשעה שאתה מלא עליהם עברה כאשה
עוברה יהיו צרכיהם לפניך ויש מן החכמים קורין כאשה ע
עוברה בכף ובהרכה ספרים נמצא כן וגרס הם זה שלא ה
הכיר פנימיותו של ענין ולא לקחו מכנו רק נגלהו אבל הע
העקר כי הוא כאות בית וכן קבלת החכ׳ ר׳ יצחק בן הרב זל׳
באשה עוברה באות בית ומה שנקר׳ סוד העבור על שם כח
הדורות שהוא קורא הדורות מראש שהוא מעובר מן הכח ה
הפנימי ועל שם שכל המתגלגל יתגלגל מכח הדורות לכך נ
נקרא סוד העבור כח הדורות ועוד שלשון עבור מלשון ר
רבוע ועל שם שהענין עם רבעים עם המגולגל וזולתו פע
פעמים שלש ועוד לשון עבור על שם שאינו עובר מם
ממשפחתו ״ רב לך אל תוסף דרשו רזל רב לך דייך מה שצ
שצפון לך ממה שכתוב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ״
ובמדרש תנחומא רב לך אל תוסף כיון שאמר לו הקבה׳ למ
למשה רב לך אל תוסף אמ׳ לו משה רבונו של עולם יוכבד
אמי שקהו שניה בשני בניה יקהו עוד שניה במיתתי אמר לו
כך עלה במחשבה וכך מנהגו של עולם וכו׳ ״ ופי׳ מחשבה
העליונה שכולן נאצלו ממנה וכלן נכללות בה וזהו לשון
מחשבה והמשכיל יבין ״ ימה וצפונה ותימנה ומזרחה ׳לא

מצינו זכירון הרוחות בתורה בסדור אחר כי לפעמים יקדים
הכתוב רוח מזרחי לכלן הוא שכתוב הן קדם אהלך ואיננו ו
ואחור ולא אבין לו שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ו
ולא אראה וזהו הסדר הראוי כי הם רצועות ישרות ממזרח
למערב ומצפון לדרום ולפעמים יקדים מערב לכלן הוא ש
שנא׳ ליעקב ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה לפעמים יק
יקדים צפון לכלן הוא שנא׳ לאברהם שא נא עיניך וראה מ
מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה ומה
שהתחיל ביעקב ובמשה מרוח מערב יתכן לתת טעם בזה על
שם השכינה שירדה עם יעקב למצרים וידוע כי השכינה ב
במערב גם בכאן במשה ידבר בתחלה אל השכינה והזכיר ת
תיבנה ולא נגבה כי חצי השם נרמז בכל רוח ורוח כי כן ק
קרא משה להקבה׳ אל אלהי הרוחות לכל בשר ומה שחזר
שני פעמים עיניך והזכיר לשון עליה כי משם נתעלה לר
לראות הארץ בעין הבשר לד׳ רוחותיה ולהתבונן כשם בן ד
ד׳ אותיות שהיא המרכבה הראשונה העליונה לד׳ רוחות הע
העולם וצריך אתה לדעת כי ד׳ רוחות העולם שהם מזרח ומ
ומערב וצפון ודרום יש להם ג׳ שמות מזרח קדם פנים מערב
וים אחור וכן דרום נגב ימין וכן צפון אסתן שמאל ובאור ז
זה כי נקרא רוח מזרח כן על שם שמשם זריחת השמש וקדם
כי מאיר רוח קידם לזורח ופנים על שם יצירתו של אדם שנ
שנבראו פניו למזרח ואחוריו למערב ימינו לדרום שמאלו
לצפון וכן נקרא מערב על שם שקיעת השמש שהצורות מ
מתערבות באותה שעה וים לפי שהים גדול במערבו של עו
עולם ותרגום הים האחרון ימה מערבאה ואחור כנגד מזרח
הנקרא פנים וזהו שכתוב באיוב הן קדם אהלך ואיננו ואחור
ולא אבין לו וכן נקרא דרום לפי שהשמש הולך בגבהו של
רוח והוא נוטריקון דר רום או דרך רום מלשון רום ידיהו נ
נשא ונגב שאותו רוח נגוב ויבש מאד לתוקף חמימות השמ׳
הכרוך על אותו רוח וזהו שאמר שלמה עה׳ הולך אל דרום
וסובב אל צפון הזכיר בדרום הולך ובצפון סובב
וכבר הזכירו בספרי הם
המחקר כי פעם אחת שכח אחר מאנשי הדרום קערה של ע
עץ מונחת בשמש בתקופת תמוז ולערב מצאה נתכת ונמסת
בדונג הנמס מפני אש ולכך נקרא הרוח ההוא נגב על שם ה
היובש והחמימות וזהו שכתו׳ כי ארץ הנגב נתתני ומתרגמי׳
ארע דרומא וימין על שם ימינו של אדם הפונה למזרח או
על שם הפעולה הזאת שהשמש מזומן תמיד באותו רוח מל
מלשון וימן להם המלך חסד ואמת מן ינצרוהו ומזה נקרא מ
מזון ישראל שבמדבר בלשון מן על שם ההזמנה שבא להם
מזומן בכל יום וכענין שכתוב ולקטו דבר יום ביומו
וכן נקרא צפון על
שם שהשמש צפון ומתעלם שם ממה שהרוח ההוא אין בו
ישוב ודרשו רז״ל רוח צפונית אינה מסובכת שנ׳ נוטה צפון
על תהו ואסתן הוא לשון זל׳ עדיה בצד אסתן ותאכר ותרגום
קיץ וחרף קיטא וסתוא וידוע כי החרף זמן הגשמים כי רוח
צפון לח מאד והגשמים באין משם ומטעם זה אמר הכתוב
רוח צפון תחולל גשם כי כשם שרוח דרום חם ויבש לתוק
חמימות השמש המהלך שם תמיד כן רוח צפון יתחייב להיות
קר ולח כי השמש צפון משם גם יתכן שיהיה אסתן לשון
אסותא לפי שרוח צפונית יש בו רפואה וכן דרשו רז״ל רוח
צפונית מעלה ארוכה היא ומטעם זה לא מלו ישראל במדב
לפי שלא נשבה להן רוח צפונית ומה שלא נשבה אמרו בזה
שני טעמים ביבמות פרק הערל אי בעי׳ אימ׳ משום דנזופי
היו ואיבעי׳ אימ׳ כי היכי דלא לבדור ענני כבוד ושמאל על
שם שמאלו של אדם הפונה למזרח או על שם פעולתו שה
שהשמש מתעלם משם ולכך נקרא שמאל מלשון סומא מ
מלשון דבר חכמי׳ מן העין כלומר כי העלים השמש משם
ואמרו במדרש אדם הראשון ממזרח למערב נוצר פניו למ
למזרח אחוריו למערב שנ׳ אחור וקדם צרתני צדו שהיה ל
למזרח קבע בו מאורות ונקרא פנים כנגד פני החמה צדו ש
שהיה למערב נקרא אחור כנגד אחורי החמה שאין בה א
אורה צדו שהיה לדרום שהחמה משתמשת בו תמיד נקרא
נקרא ימין כך ימין האדם משתמש בכל מלאכה צדו שהיה
לצפון שאין החמה משתמשת בו כל עקר נקרא שמאל כך ש
שמאלו של אדם בטל ממלאכה עב׳ כי לא תעבור את הי
הירדן הזה אפי׳ עצמותיך אינן עוברין וזהו שהזכיר משה ב
בסמוך הנה אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן
אף עצמותי אינן עוברין שאם לא היה יודע בכך היה ראוי
לו למשה לצוות לאלעזר ויהושע שיכניסו עצמותיו לארץ
או שישביע לישראל בכללם כשם שעשה יוסף והנה יעקב ה
החוט המשלש באבות המרכבה זכה בזה שנקברו בארץ גופו
ועצמותיו ויוסף לא זכה בגופו אלא בעצמותיו ומשה הגדול
מכלן לא בגופו ולא בעצמותיו והיה רצון הקבה׳ שלא יכנ
יכנסו עצמותיו לארץ לכבודן של ישראל שמתו במדבר ולא
נכנסו עצמות׳ לארץ ועוד לכבוד כל אחין שמתו בגלות בח
בחוצה לארץ והיתה נפשם לה׳ משומרי׳ לבקר הגאלה לבאר
שיזכו הכל לתחית המתים בזכותו ושיקומו עמו ונשב
בגיא מול בית פעור וכבר ישבנו בגיא הזה שהוא ראש הפ
הפסגה שהזכיר ולפי שנצמדו שם לעז׳ לכך יזהירם עתה על
עז׳ בפרשה הסמוכה ועתה ישראל שמע אל החקים ואל ה
המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם למען תחיו למדנו מכאן
שהלמוד אינו עקר רק עם המעשה וכן דרשו רז״ל לא הם
המדרש הוא העקר אלא המעשה ולמדנו עוד שעם המעש׳
יחיה האדם לא זולתו לא תוסיפו על הדבר אש
אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו יזהיר שלא יתחכם
האדם על המצות לומ׳ אוסיף על מה שצוה השם ית׳ ויחשוב
כי התוספת הזה תהיה עבודה לשם ית׳ לכך אמר לא תוסיפו כ
כי התורה שלמה אינה צריכה תוספת ומגרעת וכל המוסיף
בה גורע ורז״ל דרשו בתוספת זה כגון ד׳ טוטפות שבתפילין ש
שיאמר אוסיף עליהן אחד ויהיו חמש וכן ד׳ מינין שבלולב
שיוסיף עליהם ויהיו חמשה וכן בברכת כהנים שהן ג׳ ויוסיף
ויהיו ד׳ אבל מה שתקנו רז״ל והגדרים והסייגים שלהם אין זה
נקרא תוספת כי לא באו אלא לשמור את העקר כמי שע
שעושה לכרם גדר סביב כדי שישתמר הכרם וכענין שאמ׳

לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב אדרבה ת
הזוכר על גדריהם ותקנותיהם עובר על לאו דלא תסור מן
הדבר וכן צותה התורה ושמרתם את משמרתי ואמ' רזל
עשו משמרת למשמרתי ׃ ראה למדתי אתכם חקים ומ
ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לא אמרתי דבר מעצמי
אבל במצו' הכל ודרשו רזל' כאשר צוני ה' אלהי מה אני בח
בחנם אף אתם בחנם וכן כתיב אמת קנה ואל תמכור ׃
ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים
למדך הכתוב כאן כי כל המצות תלויות במצות השמור ות
והעשייה וכולן נכללות בהן כגון שתאמר חכמת הרפואה נכ
נכללה בתורה בפסוק ויאמ' אם שמע תשמע בקול ה' אלהיך
והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל
המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופ
רופאך וכן כל שאר החכמות ודרשו רזל' לעיני העמים אי
זו היא חכמה שהיא לעיני העמים זה היודע לחשב תקופות
ומזלות וכל היודע לחשב ברם ואינו מחשב עליו הכתוב אומר
את פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו ׃ את כל הח
החקים האלה היה לו לומר את כל המצות האלה כי אין ה
האומות משבחים ומפארים לישראל בשביל החקים אבל
ילעיגו עליהם אך הזכיר החקים להפליג ולומר כי מתוך ש
שיראו האומות שישראל מתעסקין במצות השכליות וכמ
ובמשפטים ישרים אשר השכל מעיד עליהם שהם משפטים
צדיקים מסודרים בסדר נכון ובהנהגה ישרה יתבאר להם מ
מזה כי החקים שאין טעמן נודע לא דבר רק הוא אבל יש ב
בפנימיותם חכמה גדולה נסתרת אין הכל זוכין לה האומות
בעצם יפארו לישראל בכל ותבענה תהלת ויאמ' אף על
החקים רק עם חכם ונבון וטעם רק למעט שאר העמי' כי מי
גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו רמז לנו משה בכתוב
הזה על מעלתן של ישראל שהם מתפללין ונענין כי יכונו אל
הכח העליון להשפיע כחו במדות בכל מדה ומדה הצריכה
להם ולכך הם נענים בכל פעם ופעם והזכיר גוי גדול ולא
אמר גוי קדוש או גוי צדיק לפי שהגדולה היא החסד והחסד
תחלת המדות ובאור הכתוב כי מי גוי גדול אשר לו המדות
קרובות אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו ולא אל המדות
ומזה יאמרו רזל' עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים עומד
מכסא רחמים ויושב בכסא דין הכל כפי מה שצריך והמתפלל
ועל המדות הזכיר הנביא עה' כי תרכב על סוסיך מרכבותיך
ישועה ודרשו רזל' אין הרוכב טפל לסוס אלא הסוס טפל ל
לרוכב והבן זה ׃ ולע כי בפסוק זה יוצא שם גדול שתי א
אותיות עם האחרונה וכן כלם על הסדר הזה ודרשו רזל'
אשר לו אלהים קרובים בכל מיני קריבות ׃ ומי גוי גדול
אשר לו חקים ומשפטים צדיקים אחר שספר בפסוק של מ
מעלה בשבח ישראל יספר עתה בפסוק זה בשבח התורה וא
ואמר ככל התורה הזאת כלומר שנתנה מתוך אותן המדות
שהזכיר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הד
הדברים פרשו' זל' אימתי תתחשבו חכמים ונבונים
כשלא תשכחום והעשום על אמתתם שאם תעותו אותן
מתוך שכחה תתחשבו שוטים עכ"ו נראה מתוך לשון שדעתו

בלשון לק שהוא חוזר למעלה יאמר אימתי יאמרו האומות
עליהם רק עם חכם ונבון כשלא תשכחום שאם לא כן לא
היה צריך להזכיר לשון רק אלא שיתחיל הפסוק השמר לך
ויתכן לפר' בלשון רק כי יאמר המעוט הזה שהאומות כמ
ממעטין וחסרים ממעלתכם אין זה אלא בסבת התורה
שקבלתם בהר סיני וכיון שכן הוא השמר לך ושמור נפשך
מאד פן תשכח מעמד הר סיני ולשון הדברים אשר ראו עינ
עיניך כלשון האמור בסיני וכל העם רואים את הקולות ואת
הלפידים שאם ישכח ויסיר ענין המעמד הנכבד והנפלא
ההוא מלבו יבא לכפור בעקר והנה זה אבדן הגוף והנפש
וזהו לשון השמר לך ושמור נפשך מאד ודרשו רזל' השמר
לך פן תשכח אזהרה שלא ישתדל האדם בדברים שיהיו סבה
להשכיח ממנו התורה ושלא יסירם מלבו והוא שאמרו במ
במסכת אבות כל השוכח דבר ממשנתו מעלה עליו הכתוב
כאלו מתחייב בנפשו שנא' השמר לך ושמור נפשך מאד
יכול אפילו תקפה עליו משנתו תל' ופן יסירו מלבבך כל ימי
חייך הא אינו מתחייב עד שיסירם מלבו ועוד דרשו במקום
אחר כל השוכח דבר אחד מתלמודו עובר בל' לאוין שנ'
השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח ובכל מקום שנ' השמ'
פן ואל אינו אלא לא תעשה ׃ ואותי צוה ה' ללמד אתכם
חקים ומשפטים אלו שאר מצות התורה שנצטוה בהם
בסיני מלבד עשרת הדברות שבלוחות ודרשו רזל' ואותי צוה
ה' זו תורה שבעל פה ׃ לעשותכם בארץ לא שאינן חובת
הגוף בכל מקום אלא ללמר שעקר עשית המצות בארץ כי
הם משפט אלהי הארץ ׃ ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא
ראיתם כל תמונה יאמר אחר שאתם יודעים בברור שלא
ראיתם שום תמונה מעתה יש לכם להזהר שלא תעשו שום
תמונה שום פסל שהוא דבר הנפסל ולא תמונת כל סמל כי
יש מן האומות שהם עובדים ומשתחוים לאיזו בהמה
וחיה שהוא פוגע ראשונה בתחלת היום וחכמי המחקר כתבו
בספריהם כי מזל עקרב מוריד כחו עליה לנשוך ולהזיק ׃
ופן תשא עיני השמים יש חלוק בין מדת השמי' ומדת השמים
במו שמצינו חלוק בין מצרים ומצרימה כי מצרימה הוא
שם המדינה עצמה ומצרים היא כל ארץ מצרים והעד על
זה וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים וכן כבאן במלת
השמימה כי כאשר יזכירו הכתובים מלת השמים בענין
ההסתכלות הכונה בו בכל מקום שהוא נראה מן השמים ו
ובל הצדדין שוין בזה והוא שהזכיר כאן תחת כל השמים
כלומר בכל מקום שהם אבל כשיזכיר הכתוב השמימה יכוין
אל המקומות הנודעים מדרך החכמה ששם עקר קביעות
הכוכבים ומתוך ידיעת כח העצום ומשטרם בארץ יבא
האדם לטעות אחריהם ועל כן אמר ופן תשא עיניך השמימה
וראית בעין הלב כי אין הענין הזה נראה ומוחש לעין רק
נודע ונראה ללב מדרך החכמה ולכן כתיב באברהם הבט
נא השמימה וספור הכוכבים שהעלהו למקום עליון למעלה
מן הגלגלים ואמר לו הביט למטה השמימה במקום ששם
הכוכבים וקבעם אם תוכל לספור אותם ׃ וראית את
השמש ואת הירח שני המאורות הגדולים ואת הכוכבים א

אלקי׳ כוכבי לכת מעוט כוכבים שנים ועם ההא הרי ש
שנעה צבא השמים אלו יב״ מזלות כל לרבות מלאכי השרת
ואבר ונדחת כי כל הטועה אחריהם הרי הוא נדח כאדם ש
שבדיחין אותו ונופל ומת ״ אשר חלק ה׳ אלדיך אותם לכל
העמים תחת כל השמים ׳ על דרך הפשט אשר חלק נתנם ל
לחלקם ואין להבין לשון חלק כמי גזר שאם כן היה זה פתח
לאומות העולם לומ׳ כי הם מוכרחים לעמוד עז׳ ומפני שה
שהיא מלה אפשר לטעות בה על כן הוצרכו ע׳ זקנים לשנו׳
ולהוסיף לתלמי המלך אשר חלק להאירו להם ולפיכך פיר׳
מלשון חלק כלומר שנתן המאורות והמזלות לחלקם אם יר
ירצו שיעבדו אותם או יעבדו השם ית אבל לא הכריחם בכ
בכך וכבר נתבאר זה בפרשת בראשית ״ ועל דרך המדרש
אשר חלק מלשון חלקות מלמד שהחליקן בדברים כדי לט
לטרדן מן העולם שכן דרשו רזל׳ משגיא לגוים ויאבדם אל
תקרי משגיא אלא משגיא מטעה אותם כדי לאבדם וכן
אמרו במסכת עז׳ פרק ר׳ ישמע׳ אמר ליה רבה בר יצחק לרב
יהודה הא איכא עבודה זרה באתרין דכי מצטריך עלמא ל
למטרא מתחזי להו בחלמא קטולו גברא ונייתי מטרא אמ׳
ליה השתא איכו שככי לא אמרי לבו דא מלתא כלומר אלו
הייתי בת הייתם מפסידים באור דבר זה הכי אמר רב מאי
דכתיב אשר חלק ה׳ אלדיך ונו׳ מלמד שהחליקן בדברים כדי
לטרדן מן העולם והיינו דריש לקיש דאמר אם ללצים הוא
יליץ בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פתחין לו ויש לך ל
להתבונן שלא אמר פותחין כמו שאמר אצל הטהר מסייעין
אלא פתחין לו כלומר אם רצונו להטמא ולהאמין באמונה ר
רעה ימצא הפתחים פתוחים ״ ועשיתם לכם פסל תמונת
כל אשר צוך ה׳ אלדיך ׳ על דרך הפשט תמונת כל דבר אש
אשר צוך ה׳ אלדיך שלא לעשותו או יזהיר על מעשה הכ
הכרובים שהם דבר הנפסל שלא יעשו אותם בארץ כי אם
במקדש וזהו אשר צוך ה׳ לעשותם במקדש ״ ועל דרך
הקבלה אשר צוך ה׳ אלדיך הוא כבוד ה׳ האש האוכלת בראש
ההר שחטא בו משה והמרהו בענין הצור ועל כן הזכיר בכ
בכאן וה׳ התאנף בי לבלתי עברי ממאמר הכתו׳ השמרו לכם
פן תשכחו את ברית ה׳ אלדיכם באש האוכלת בראש ההר ו
ועשיתם לכם פסל תמונ׳ כל אשר צוך ה׳ אלדיך ויבא הכתוב
בפשוטו ומשמעו ״ כי ה׳ אלדיך אש אכלה הוא ברת הדין
הוא ׳ וכבר ראית זה בסיני כאש אכלת בראש ההר ואם
תעשו כן הרי הוא אל קנא מקנא ב עובדי עז׳ ׳ ומה שהוסיף
מלת היא בעבור כי הוא שמו של הקבה׳ כענין שכתוב ועבד
הלוי הוא ׳ וכתיב הוא עשנו ולו אנחנו ׳ ואב לכן אני ה׳ ת
הוא שמי ׳ ועל כן הוצרך להוסיף הוא כלומר שמו לא עצמו
שהרי בעצמו אמר הכתו׳ כי לא יראני האדם וחי כי שם הד
הדבר אינו עצמו ממש והדבר כפשוטו כי דל׳ אש אכלה כ
כאש אכלה כי אצל עובדי עז׳ קנאתו תשרוף אותם כאש וע
ועובדי האש המביאים ראיה מן הכתוב הזה שהבורא אש
הנה אליהו מכחישן שאמר לא באש ה׳ גם בכאן תשובתן בצ
בצדן שהוסיף ואמר אל קנא יבאר כי מה שאמר אש אב״ה
אינו אלא משל והמשל אינו אלא לענין הקנאה כ׳ תו׳ יד

בנים ובני בנים ׳ נסמכה פרשה זו לענין עז׳ שעתידין ישר
שיעבדו עז׳ בארץ וישיגלו ממנה בעון זה ׳ ולכך אמר כ
תוליד ולא אמר אם תוליד לפי שהוא
משמש לשעה שהוא מוכיחן עכשו והוא מתנבא במה ש
שארע להם לדורות ונושנתם בארץ דרשו רזל׳ רמז להם שי
שיגלו לסוף תתנב׳ שנה כמנין ונושנתם שהרי כתיב ויהי כ
בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מ
מצרים ויבן הבית לה׳ ועמד הבית ת״י שנה טול מהם מ׳ שנה
שבמדבר נשארו תתן והקדים שתי שנים להגלותן כדי שלא
יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שכתו׳ וישקד ה׳ על הרעה
ויביאה עלינו כי צדיק ה׳ אלדינו צדקה עשה לנו שמהר הפ
הפורענות לבא ב׳ שנים קודם זמנה ״ העידותי בכם היום את
השמים ואת הארץ ׳ טין הכתוב הזה כעדות השמים והארץ
על המלאכים ועל בני אדם או הכונה על המטר ולומר אם
יקיימו התורה ימטירו ואם לאו לא ימטירו וכענין שכתוב ו
ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה ׳ והחכם ר״א
זל׳ פי׳ בזה כי הזמין עדים שיראום תמיד הם ובניהם דור א
אחר דור כי הם העמדים נצחיים וכן שמעו הרים את ריב
ה וכן הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה ׳ ועבדת שם אלדים
אחרים׳ לא שיתנבא שעתידין ישראל שיעבדו עז׳
בהיות בגלות בארץ אויביהם חו׳ אלא יאמר מאחר שאתם ג
גולין ואתם עובדים לעובדי עז׳ כאלו אתם עובדים אלדים
אחרי׳ ״ אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון
הזכיר בכתוב הזה ד׳ חושין ׳ וזה שהוא חוש המשוש לא הו
הוצרך להזכירו כי הוא בכלל לא יאכלון שהוא חוש הטעם ׳
ודי שיזכיר אחד מן החושים הגופניים שהם ב׳ כי הנ׳ הם רו
רוחניים ׳ והם חוש הראות ׳ וחוש השמע ׳ וחוש הריח ׳
ולכך מצאנום בהקבה׳ וירא ה׳ וישמע ה׳ ׳ וירח ה׳ וכן תמצא
בדוד שהוצרך לומר ידיהם ולא ימישון מפני שלא הזכיר
לא יאכלון כי די באחד מן הגופניים מכאן יש ללמוד מעל׳
הה׳ חושים שבאדם שהם עקר פעלותיו במעשה המצות ׳
וכן במעשה העברות ׳ כי בהם יזכה ׳ ובהם יענש ׳ כי כפי
מה שירצה להשתמש בהם והיו ה׳ כנגד ה׳ חומשי תורה וכ
וכנגד ה׳ אורים שבבראשית וכנגד ה׳ שמות שיש לנפש
והנה הם שלמות הגוף שהוא היכל הנפש והנפש מראה פע
פעלותיה על ידה ׳ ולכן יגנה הכתוב העז׳ בחסרון החושים
להודות על מעלת כי כיון שהיא חסרה ממעלת החושים ומש
ומשלמותם מה כחה וגבורתה להושיע ואיך יאמרו לאלדיה׳
בעת צרתם קומה והושיענו כי מנפלאות חכמת היצירה כא
באדם היו ה׳ חושי׳ הללו באדם נטועים בה׳ אברים שהם כ
כלים ושעדים לנפש השכלית ואמ׳ חכמי המחקר כי נתיסדו
באדם בחכמה ובהשגחה עליונה ובסדור נפלא ׳ כי חוש
המשוש מתפשט בכל הגוף ׳ וחוש הריח מתפשט חוץ לגוף ׳
וחוש השמע מתפשט יותר מן הריח כפי מה שיצטרך לו הא
האדם יותר ׳ וחוש הראות מתפשט יותר מן השמע ׳ כי
האדם יצטרך לו יותר ׳ והנה זה ענין גדול לכל מסתכל בו י
יורה על שלמות האדם בה׳ חושים כי מעשה אלדים המה ״
ומצאת היה ראוי לומר ומצאתם בלשון רבים ׳ אבל אלו

אכד כן היה נראה כי הרבים בדרשם להקבה מתוך גלותם י
יהיה נדרש להם ולא כן ביחיד לפי שזכות הרבים גדול · כי
כמו שאמר אין הקבה מואס תפלתן של רבים שנא׳ הן אל כ
כביר ולא ימאס · עכ׳ אמר ומצאת ללמדך כי גם ליחיד
ידרש כשידרשנו בכל לבבו ובכל נפשו ולא יהיה ענינו נגזר
אחר הרבים להיותו נצפה בכללן ·· כי שאל נא לימים רא
ראשונים · יאמר אין ראוי שיהיה הקבה מתיר לכם עון עז׳
כי אם שיעניש אתכם עליה מפני שאין אומה ולשון חייבין
להקבה כמו שאתם חייבין לו ·· ואם תשאל על ימים
ראשונים תמצא שלא קרב הקבה שום אומה זולתכם ··
השמע עם קול אלדים וגו׳ · ומדרך השכל כל נברא חייב לע
לעבד בוראו ולשבח אותו אבל לא כישראל הוא שאמ׳ רזל
הללו את ה׳ כל גוים שבחוהו כל האמים · וכש׳ אנו שגבר ע
עלינו חסדו וכן מצינו שהאומות אינם ראוים להזכיר ה׳ הש
המיוחד ולא לברך אותו כי אם ישראל והוא שכתו׳ תהלת ה׳
ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו · ואנחנו שיש לנו ידיעה
בשמו המיוחד נברך יה׳ · כלומר ה׳ הנסתר המיוחד · ומה
שלא הזכירו שלם הכונה בו שאנחנו נברך אותו בעולם הז
הזה ובעולם הבא שנבראו ביוד ה׳ · ועכ׳ אמר מעתה ועד
עולם · למן היום אשר ברא אלדים אדם על הארץ · נעל
דלת השאלה שאין לך רשות מימים ראשונים אשר היו לפ
לפניך כי אם מבריאת העולם ואילך לא קודם לכן כי זה מ
מן החקירה הנמנעת שאסור לשאול ולדבר עליו כענין שא
שאמ׳ מה למעלה מה למטה ומה לפנים מה לאחור וכן
דרשו במסכת חגיגה הזאת ידעת מני עד מני שים אדם עלי
ארץ · התורה היתה מקודם שנברא העולם אבל אתה אין ל
לך רשות לדרוש אלא מני שים אדם עלי ארץ · הנשמע
כמוהו · דבק עם השמע עם כלומר
הנשמע כמוהו ששמע עם כאשר שמעת אתה ויחי כלומר ש
שיחיה כי לא יגיע לשמועה עד שתפרד נפשו מעליו או יל׳
ויחי שיחיה אחר המיתה כמו שעשית אתה וזה ירמוז למה ש
שדרשו רזל בדבור ראשון פרחה נשמתן שנ׳ נפשי יצאה כ
בדברו · והוריד הקבה טל מן השמים והחיה אותם וכן
אמרו ישראל אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה׳ אלדינו
עוד ומתנו · כלומר ומתנו ודאי כמו בפעם ראשון · מכאן
שזה תחית המתים במעמד הר סיני וכמו כן עמד בו השמש
כמו שעמד ליהושע · וכן נתבאר במדרש אלה הדברים רבה
וכבר הזכרתי זה בסדר וישמע יתרו ·· או הנסה אלדים לבוא
לקחת לו גוי מקרב גוי במסות הם נסיונות כמו שהיה משה
אומר לפרעה התפאר עלי ·· באותות · סימנים במטה כענין
מזה בידך ·· ומופתים אלו י׳ מכות ·· ובמלחמה על הים שנ׳
כי ה׳ נלחם להם ·· או על מכת בכורות ועל השפטים שעשה
באלדי מצרים ·· וביד חזקה שיצאו ביד רמה · ובזרוע
נטויה בעמוד אש וענן ·· ובמוראים גדולים · קריעת ים סו
סוף וישראל בטביעת המצרים בו ·· במצרים לעיניך ומה
שהזכיר לעיניך דרך הכתוב לומר כן לפעמים שידבר ב
בלשון רבים ויחזור מיד ללשון יחיד וכמוהו ובקצרכם את
קציר ארצכם לא תכלה אבל גר׳ בי אולי הזכי׳ לעיניך

כדי שיתחיל הכתוב באלף ויסיים בכף שהוא מספר שם אה
אהיה כי בזה השם נשתלח משה לישראל מדת הדין אשר ב
במדת רחמים זרוע נטויה במוראים גדולים ותכלית הרצאה
זו לצורך התורה ולכך סמך לו אתה הראת לדעת וגו׳ מן
השמים השמיעך את קולו ותמצא בפסוק זה כב׳ אותיות ה
האלפא ביתא וכן תמצא כי׳ הדברות כל אותיות
האלפ׳ בית׳ ומתחיל באלף אנכי ומסיים בכף לרעך ·· אתה
הראת לדעת יאמר אתה הראית אותות ומופתים שמתכם ת
תוכל לדעת כי ה׳ הוא האלדים אין עוד מלבדו · וכן בסמוך
והשבות אל לבבך ופקח עיני שכלך בזה כי לא ת
תמצא בכל התורה כלה שיאמר בשום מקום האלדים הוא
ה׳ אלא ה׳ הוא האלדים וכן בענין אליהו ויפלו על פניהם ו
ויאמרו ה׳ הוא האלדים כי יש נסים מפורסמים ויש נסים נס
נסתרים ובכלל המפורסמים הנסתרים והמשכיל יבין ·· מן
השמים השמיעך את קולו · באור הכתוב מן השמים יצא ק
קולו להשמיע לכם אבל לא שמעתם דבור עד שהיה בתוך
האש והוא ודבריו שמעת מתוך האש שאם לא כן איך יאמר
עתה כי מן השמים שמעו ואחר כך אמר כי מתוך האש שע
שעל ההר שמעו ·· ותחת כי אהב ה׳ את אבותיך · דבר אחר
השמיעך את קולו לאהבת האבות ·· ויבחר בזרעו · יחזור
ליעקב השלישי באבות ולכן לא אמר בזרע׳ כי יכנסו בכלל
עשו וישמעאל ויתר העמים · ולכך אמר בסדר והיה עקב
רק באבותיך חשק ה׳ לאהבה אותם ויבחר בזרעו אחריו ·
בכם מפני שאמר בזרעו הוצרך לומר בכם להוציא עשו ו
וישמעאל · והיה אפשר לומר ובעבור כי אהב או למען א
אבל אמר ותחת כלשון ותחת רגליו והם שנים בתורה לא יו
יותר וירמזו למה שדרשו האבות הן הן המרכבה ויוציאך
בפניו על דרך הפשט בעצמו מלשון ופניך הולכי׳ בקרב ועל
דרך המדרש בפניו בכעסו מלשון פני ילכו · ופניה לא היו
לה עוד והענין בכעס שכעס על המצרים · ועל דרך הקבלה
ויוציאך בפניו זה מלאך הפנים שנ׳ ומלאך פניו הושיעם ··
בכחו הגדול שבקרבו והבן זה · ועוד יכלול הכתוב זכות הא
האבות שבזכותם יצאו ממצרים · בפניו זה יעקב שכן כתוב
מבקשי פניך יעקב סלה · בכחו · זה יצחק ·· הגדול · זה
אברהם · והתחיל ביעקב למעלתו כי הוא החוט המשולש ב
בזכות האבות וכן הקו האמצעי עקר וכן במקום אחר יתחיל
מיעקב בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב והשבות אל לבבך
זו מצות עשה מן התורה בידיעת השם ית׳ שנצטוינו לדעת
אותו ולחקור על אחדותו ושלא נסמוך על הקבלה בלבד ·
והידיעה הזו היא מתוך פעולותיו ומעשיו הנוראי׳ ונבראיו
העליונים והשפלים · והנה ידיעה זו היא האפשרית אבל
הידיע׳ מצד מהותו ועצמותו נמנעת ואי אפשר לעמד עליה
ועליה נאמר כבוד אלדי׳ הסתר דבר · ומפני שאין ענין הא
האלדות שישיגנו האדם בשכלו בתחלת מחשבתו לכך הזכי׳
בו לשון והשבות אל לבבך כי אדם שמתבונן בדבר ויצ
ויצטרך לחזור ולהתבונן כענין שמצינו באליהו לא ברוח ה׳

ה׳ ואחר הרוח רעש לא ברעש ה׳ ואחר הרעש אש לא
באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה׃ ענין הכתוב כי
כשיחשוב עליו האדם מהו · אם הוא רוח או רעש או אש י
יחזור ויסתור בנין מחשבתו בכל מה שיחשוב עליו ואחר ה
המחשבות כלם · לא ימצא כי אם העלמה ובליכה וזהו
ואחר האש קול דממה דקה כענין שנזכר בספר יצירה בלום
פיך מלדבר ולבך מלהרהר ואמר לכבך ולא אמר לבך כי
שתי יצירות יש באדם יצר טוב ויצר רע ובא ללמד · שאם יט
יטענו יצרו לנטות מדרך האמונה חס ושלום ולהאמין שתי
רשויות אז ישיב אל לבו כי הוא אחד בשמים ובארץ ולכך
סיים אין עוד וענין השבת הלב הוא הדבר שצריך עיון גדו׳
ודעת יתרה כמה שאמר הנביא עה ולא ישיב אל לבו לא ד
דעת ולא תבונה לאמר והענין הזה הוא שיחשב בלבו כי ה׳
הוא האלדים מנהיג העולם בשמים אלו הגלגלים ממעל א
אלו המלאכים ועל הארץ העולם השפל מתחת אלו מעמקי
התהומות · וכל זה נכלל בלשון הכתוב שאמר שלמה עה׳ שב
שמי׳ לרו׳ וארץ לעומק ואמ׳ אין עוד בכל העולמות כלן ״ אז
יבדיל משה ג׳ ערים בעבר הירדן · יגיד לך הכתוב כי משה
כשהבדיל ערי מקלט האלה בארץ בני גד ובני ראובן אמר
לישראל דברי הברית שיזכיר בסמוך ואטפ׳ שידע משה ש
שלא יהיו ערים אלו קולטות עד שיבדלו של׳ש בארץ כנען
כמ׳ רצה להשתדל אפילו בחצי מצוה כדי להוסיף אותה על
שאר מצותיו וצדקותיו אשר עשה ומכאן נלמוד התעוררות
גדול בקיום המצות וכאן נוכל להתבונן במעלת המצות ובכ
ובכחם ובשכרם העצום כאשר יעשה אותן האדם על הש
השלמות ואפשר שנאמר כי לזה רמזו רזל במדרשם שאמרו
בכל לך הפסולת שלך משם נתעשר משה באו לומר כי מן
המצות שהן קלות בעיני האדם משם נתעשר משה כלומר
שעלה להשגה גדולה כי הוא העושר האמתי ואין צריך ל
לומר באותן המצות שהן עקר התורה ויסוד האמונה ״
מזרחה שמש דרשו רזל כל מי שהורג נפש גולה למזרחה של
שמש שכן אדם הראשון גרם מיתה לכל תולדותיו מה כתיב
ביה וישכן מקדם לגן עדן וגו׳ וכן קין שהרג להבל גלה למ
למזרחה של שמש שנ׳ וישב בארץ נד קדמת עדן ״ את
בצר במדבר וכתיב בתריה וזאת התורה ודרשו רזל במסכת
מכות פרק ואלו הן הגולין מכאן שדברי תורה הן מקלט וא
ואפילו ממלאך המות כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בב
בבי רב ולא הוה יכיל מלאך המות למקרב גביה דלא הוה ש
שתיק פומיה מגרסיה סליק אארזא דבי רב פקע ארזא ושתי׳
ויכל ליה ושם עוד אמר ריש לקיש שלש טעיות עתיד שרה
של רומי לטעות דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מב
מבצרה טעה שאינה קולטת אלא בצר במדבר והוא גולה ל
לבצרה טעה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד טעה שא
שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך ״ בארץ המישור ·
לראובני בחלקו של ראובן מה טעם לפי שראובן פתח ב
בהצלת נפשות תחלה שנא׳ וישמע ראובן ויצילהו מידם
וכתיב ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם לכך מפרישין ע
עיר מקלט בחלקו של ראובן וזהו שכתוב אדם עשוק בדם נ

נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו עד בור עד תחומו של ראובן
שכתוב בו וישב ראובן אל הבור ״ וזאת התורה אשר שם מ׳ש׳
הם הדברו׳ שיזכי׳ בסמוך · אחר פרשה זו ובמדר׳ וזאת התורה
מוסף על ערי מקלט מה ערי מקלט מצילו׳ מן המיתה אף
התורה כן ולא עוד אלא שהיא מצלת יותר מערי מקלט שע
שערי מקלט אינן קולטות אלא שוגגין והתורה בין שוגגין
בין מזידין אמרו ישראל למשה אם כפלו ערי מקלט להיכן
אנו בורחין אמר להן התורה שנ׳ וזאת התורה והר עץ חיים
היא למחזיקים בה ״ ויקרא משה אל כל ישראל הם הבנים
שקראן משה עכשו להשמיעם עשרת הדברות שקבלו ה
האבות ושמעו אותם מפי הגבורה ואמר להן לא את א
אבותינו כרת ה׳ את הברית הזאת כלומר לא את אבותינו ב
בלבד שקבלו ושמעו כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו ע
עמנו כרת הברית הזאת ועוד שיש מהם שהם חיים ועל זה
אמר פנים בפנים דבר ה׳ עמכם עם החיים שנשארו ממתן
תורה ידבר ולהם אמר אנכי עמד בין ה׳ וביניכם ״ פנים
בפנים דבר ה׳ עמכם על דרך הפשט בלא אמצעי ובענין ש
שכתוב כאשר ידבר איש אל רעהו שאין אמצעי ביניהם ״
ועל דרך המדרש פני׳ בפני׳ בדמיונות הרבה נדמה הקבה׳
לישראל לזה נראה עומד ולזה יושב ולז׳ בחור ולזה זקן שנ׳
והיד הנביאים אדמה על ים סוף בבחור עורך מלחמה
שנא׳ ה׳ איש מלחמה על הר סיני בזקן יושב בישיבה שאין
תורה אלא מפי זקן שנ׳ מזקנים אתבונן · ועל דרך הקבלה פ
פנים בפנים בכר כארתיו בסדר כי תשא ״ אנכי עמד בין
ה׳ וביניכם פי׳ החכם רא׳זל אחר מעמד הר סיני והנכון מה
שכתב הרמבן זל שהוא מדבר בשעת מתן תורה כי משה היה
מדבר ומתרגם לישראל מה שהאלדים יעננו בקול ולפי שכל
ישראל שמעו שתי דברות ראשונות והבינו אותם מפי הגבור׳
ושאר הדברות שמעום מפי הגבורה אבל לא הבינו אותם מ
מפיו ולכך הוצרך משה לתרגם ולפרש לישראל כדי שיבינו
וזהו שאמר אנכי עמד בין ה׳ וביניכם
להגיד לכם את דבר ה׳ כלומ׳ מה שלא הייתם מב
מבינים מפי הקבה׳ כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר ב
כמוני שנ׳ ומשה נגש אל הערפל ״ לאמר כשהיה אומר לכם
עשרת הדברות · שמור את יום השבת לקדשו בדברות רא
ראשונות אמר זכור וכאן שמור והענין כדי לחיי׳ את הנשי׳
בקדוש והבדלה אעפ׳ שהן מצות שהזמן גרמא שהנשים פ
פטורות מהן והוקשה זכירת קדושת שבת לשמירתו ממלאכ׳
שהכל מוזהרין בה אנשים ונשים ולפיכך אמרו כל שישנו ב
בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהי בשמירה א
איתנהי בזכירה בין בכניסתו בין ביציאתו ודרשו רזל׳ זכור
ושמור בדבור אחד נאמרו ועל דרך הקבלה בדבור אחד נא
נאמרו כי הוא האדון שבו הרחמים והשתכל כי בדין הוא
שיזכיר בתורה זכור ובמשנה תורה שמור כי כן תמצא שי
שיזכיר תמיד בתורה השם המיוחד ובמשנה תורה יזכיר לע
לעולם ה׳ אלדיך ה׳ אלדיכם בלשון עשרת הדברות אנכי ה׳
אלדיך והוא שברא שמים וארץ וכן תמצא בבריאת עולם
בהבראם בה׳ בראם והתורה נתנה בחמשה קולות ובן
העולם נברא בו׳ ימים והתורה נתנה בששה בסיון

וכריאת העולם תמצא במעשה בראשית לב פעמים אלהים
והתורה תתחיל בבית ותסיים בלמד וכל זה להתבונן כי מי
שברא העולם נתן לנו את התורה והבן זה ·· כאשר צוך ה
אלהיך במעמד הר סיני והוא שכתוב שם וידבר אלהים ··
למען ינוח עבדך ואמתך כמוך נתן טעם למה שצוה לא תע
העשה כל מלאכה על ידי עבדך כדי שינוח העבד והאמה
כמוך לא שתנתן מצות השבת כדי שינוח העבד והאמה ·
וזכרת כי עבד היית במצרים כמוהו ויוציאך ה' אלהיך ב
בנסים מפורסמים המורים על חדוש העולם על כן על
הוראת החדוש צוך לעשות את יום השבת · כבד את אביך
הוסיף בכאן ולמען ייטב לך לומר שיהיו חייו טובים והוא
שבר המצוה בפירותיה בעולם הזה והתוספת הזה באות
טית כבר בארתיו בסדר וישמע יתרו וקשור הווין בדברות
הלוח השני על דרך הפשט מפני שהוא ספור דברים של מ
משה ממה שארע כבר ועל כן באר הווין בספור דבריו כמנ
כמנהג בני האדם בשלישי המדבר ועל דרך הקבלה ת
תוספת הווין לרמוז כי שמור שהוא ההא הוא בכלל הואו כי
אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי ולא הזכיר ולא תרצח כי
ענין דין הוא והואו הוא רחמים ולפי שהזכיר לא תרצח ה
הוצרך להוסיף ולא תתאוה כדי להשלים ה' לאוין בווין כנ
כנגד הא אחרונה הכוללת את הואו והתבונן כי קול גדול
ולא יסף הוא הואו כי מלת קול סמוכה לגדול קול דברים
את שומעי הו' ההא וענין ולא יסף שלא יסף על הקול ששמעת
שישמיעהו לכם מעולם ולמדך בזה שלא השיגוהו הקהל מ
מעולם אך השיגו ההא בלבד וזהו שאמר ותמונה אינכם רו
רואים כלומר ותמונה שכתוב בו במשה ותמונת ה' יביט אי
אינכם רואים כלומר משיגים זולתי קול זה כלומר קול דב
דברים זה ·· ולא תתאוה בית רעך ובעשרת הדברות הא
הראשונות כתיב לא תחמד בית רעך כלומר לא תחמד ברם
בדמים ולא תתאוה בלא דמים כלומר שלא יתאוה ויחש
ויחשוב זה בלבו שהמחשבה הזו תביאנו שיקחנו בדמים ונמ
ונמצא עובר על לא תחמד ·· קול גדול ולא יסף כלומר
ולא פסק וכן תרגם אנקלוס ע"ה ותמצא בכאן ז' קולות
האחד קול גדול השני ויהי כשמעכם את הקול השלישי
ואת קולו שמענו הרביעי אם יוספים אנחנו לשמ
לשמוע את קול ה' אלהינו ·· החמישי כי מי קול בשר א
אשר שמע קול ·· הששי וישמע ה' את קול · הז'
שמעתי את קול דבריכם והוא שדרשו ז"ל בז' קולות נתנה ת
תורה ונזכרו כמו כן ז' קולות בדברות ראשונות ובבר הזכ
הזכרתי שם ·· הן הראנו ה' אלהינו את כבודו מרא
כראה האש ואת גדלו גדולתו אלו קולות וברקים קול שופר
ואת קולו שמענו אלו עשרת הדברות ·· כי מי כל בשר א
אשר שמע קול אלהים חיים שהוא מקור החיים ולכך הוסי'
לשון חיים שאם לא כן הייתי מבין אלהים מלאכים והחכם
רא זל' כתב הוסיף חיים להפרי' בין ה' ובין הצבא ואת תדב'
אלינו כמו ואם ככה את עושה לי ·· ועל דרך הקבלה ואת
תדב' אלינו מדת הדין תדבר אלינו את כל אשר ידב' ה' אלהינו
אליך כי המדבר הוא השם המיוחד ·· ושמענו ועשינו ·
כלומר ושמענו מפיך ועשינו ·· מי יתן לבבם זה להם

ליראה אותי על דרך הפשט הזכיר לשון מי יתן מפני שכבר
מסר הקב"ה הרשות והבחירה ביד האדם לעשות כל מה
שירצה טוב או רע וכן דרשו רז"ל הכל בידי שמים חוץ מ
מיראת שמים ·· ועל דרך המדרש מי יתן והיה לבבם זה
זש"ה מי יתן מציון ישועת ישראל שני פעמים אמר דוד
ע"ה פסוק זה בספר תלים מה טעם אלא הרב אמר מי יתן
והיה לבבם זה התלמיד אמר ומי יתן כל עם ה' נביאים כע
בעולם הזה לא נתקיימו לא דברי הרב ולא דברי התלמיד
אבל לעתיד לבא שניהם מתקיימין דברי הרב מנין ונתתי
לכם לב בשר דברי התלמיד מנין אשפוך את רוחי על כל
בשר · ועל דרך הקבלה מי יתן והיה לבבם יאמר השם
המיוחד מי יתן ויעלה במחשבה הטהורה שיראו אותי כל
הימים ולמדך בזה שאין היראה בידו וזהו באור הכל בידי
שמים כלומר בידי המדה הנקראת שמים חוץ מיראת שמים
אך היא למעלה ממנה ·· ומה שאמרו רז"ל היה להם לומר
אתה תן באורו שיתפלל למעלה מזה וזהו שאמרו חכמי
האמת ז"ל במסכת תעניות בענין רבי אלעזר בן פדת דהוה
דחיקא ליה מלתא אמר ליה קודשא בריך הוא ניחא לך
דאחרביה לעלמא אפשר דנפלת בשעתא דמזוני מצורף
לזה דרשו כשראה משה לרבי עקיבא שהיו סורקין את
בשרו במסרקות אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה
אמ' לו שתוק שכך עלה במחשבה ובאור זה כי כן חייבה
החכמה במכילת יוסף מצורף לזה תמצא בבראשית רבה
בתחלתו בפסוק ואהיה אצלו אמון התורה אמרה אני הייתי
אומנותו של הקב"ה בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה
פלטין אינו בונה מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן
אינו בונה מדעת עצמו אלא דפתריות ופנקסיות
יש לו לידע היאך הוא עושה חדרים והיאך הוא ע
עושה פשפשין והיאך הו' עושה עליות כך הקב"ה היה מביט
בתורה ובונה העולם עכ' ·· ובאור זה כי המשיל השכינה
למלך בשר ודם ושמו הגדול לאומן הפועל ועוש' המלאכות
והחכמה לדפתריות ופנקסיות והם ספרים שבהם אותיות מ
מחוקקות ולכך משה שכתוב בו וירא ראשית לו נקר' מחוקק
כן בלשון הגמרא דפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ ·· ועוד
בענין פרעה הרשע פרעה דפתרא של אלהות התחי' לקרו'
אלהי מואב אלהי עמון אלהי צידון כל זה מבואר כי המלך
יצטרך לאומן והאומן יצטרך אל החכמה כי אין האומן פ
פועל אלא כפי מה שיצייר שכלו ואל' החכמה ראשית הכל
וכה נגמר הכל ·· וזהו סוד הכתו' הן יראת אדני היא חכמה
באורו כי החכמה והיא המחשבה הטהורה היא היא יראת
אדון העולם ית' וזהו סוד הכתוב לכן יחכה ה' לחננכם ולכן
ירום לרחמכם ויש לך להתעורר בלשון יחכה ובלשון ירום נ
וזהו סוד הכתוב האומר גאמונתך ענני בצדקתך והאמונה
בכאן היא החכמה מן הכתוב שאם וצדיק באמונתו יחיה נ
וסתו' והחכמה תחיה בעליה וקבלת החכם רבי יצחק בן הרב
ז"ל כי דרך שבועה הזכיר דוד המלך ע"ה פסוק זה · ובהא' נש
נשבעת לדוד באמונתך · ויש לך להשכיל בלשון הכתוב בכ
בכאן ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצות
והחקים והמשפטים

הזכיר לשון דבור היא תורה שבכתב שהיא נבואתו של מש
משה וזהו שהזכיר אלדיך
ובהשגת ישראל הזכיר ה' אלדיכם אתכם וכן לשון שמירה ש
זהו שכתו' ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' אלדיכם אתכם ש
ששמעתם בסיני הדברות מפיו והבן זה ·· ועשו בארץ
הזכיר כן לפי שהיו עכשו באין אצלה או מפני שעקר עשית
המצות אינו אלא בארץ אעפ' שהם חובת הגוף בכל מקום
זולתי המצות שהם תלויות בארץ וכבר הזכרתי זה בפסוק ל
לעשותכם אותם בארץ ·· כל ימי חייך בעולם הזה ולמען
יאריכו ימיך בעולם הבא ·· ארץ זבת חלב ודבש · סיימה
פרשה זו בכן וסמך לו שמע ישראל לבאר שאין תכלית כונת
ירושתה בכל תענוג זה אלא כדי שנירש המכוונת לה והיא
הד' של אחד והיא הרצון המשפיע רחמים ודין וזהו לשון א
ארץ זבת חלב ודבש · וכבר הזכרתי זה בפסוק ארץ חטה ו
ושעורה · והביא' ראיה לתענוג שכלי מן הדבש שהוא תע
תענוג גופני והבן זה ·· שמע ישראל ה' אלדינו ה' אחד על
דרך הפשט מה שהזכיר ג' שמות ה' אלדינו ה שאלו אמר ה'
אחד היה פתחון פה לאומות העולם שעל יראתן אמר כן ש
שהו' נקר' ה' לדעתם · ועל כן הוצרך לומר אלדינו כלומר א
אלדי ישראל · וכן אלו אמר ה' אלדינו אחד היה פתחון פה
לאומות לומר אמת הוא כי אלדי ישראל הוא לבדו נקרא א
אחד · גם אלדינו שאנו קוראי' ה' הוא אחד כמו כן לכך הו
הוצרך לומר ה' אלדינו ה' אחד להורות ה' שהוא אלדי י
ישראל הוא אחד והוא לבדו נקרא ה' והוא אחד ואין זולתו
ברוך הוא שאחדותו שלמה מכל צד בלא שום הרכבה בע
בעולם · ואין לו באחדותו דומה לא בעליונים ולא בשפלים
או יאמר אלדינו ולא אלדי האומות ועתיד שיהיה בכל הא
האומות אחד בענין שכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו
אחד · ומה שאמר אלדינו ולא אמר אלדיך כמו שאמר בו
בכל מקום במשנה תורה כי ה' אלדיך אש אכלה הוא וכן בכ
בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר ה' אלדיך או ה' א
אלדיכם כי מפני שרצה משה להכניס עצמו בכלל
היחוד · ובשם הרר' אליעזר מגרמיזא זל' ה' קודם העולם ·
אלדינו בעולם · ה' לאחר העולם · אחד בכל העולמים ··
וצריך אתה לדעת כי ענין היחוד הוא הנקרא עבדה שב
שבלב בענין שכתוב ולעבדו בכל לבבכם · ולפי שהמדבר
ידבר דבריו פעם שיתכוין בהם · ופע' שלא יתכוין בהם לכך
הזכיר שמע שהוא לשון כולל שמיעת האזן והבנת הלב כ
כלומר שיכוין לבו בדבריו בענין היחוד כשהוא משמיע ל
לאזנו ולפי שאין כונת המיחד גלויה ומפורסמת אם פיו ול
ולבו שוין או יזכידנו בו בשפתיו ולבו רחוק ממנו ואי אפשר
לאדם להעיד על חברו בדבר זה לכך תמצא עין של שמע
רבתי וכן דלת של אחד לומר כי ה' ית' עד בדבר והוא היודע
ועד בזה ולכך יצטרך האדם להזהר הרבה בענין היחוד שי
שיכוין לבו ויפנה עצמו מכל מחשבה ובענין שאמר מחינא
ליה במרזפתא דנפח' עד דמכוין דעתי' ·ודע כי לא נכר' נע'
וכל מעלותיו כי אם לאותן המיוחדים בכונה · כי המודה
ביחוד כופר בעז' וכל המודה בעז' כופר ביחוד וגיהנם וז'

מדודיו לא נברא אלא לעובדי עז' ומפני זה תמצא בפרשת
בראשית יג' פעמים גן ובפרשה זו בכללה תמצא יג' פעמים
את וזה למען הודיעך כי כל המכוין באחד שחשבונו יג' במ
במספר יג' מדות נצול מאשה של גהינם וזוכה לגן עדן ולכל
מעלותיו שהם יג' כמו שארז"ל ר' יהושע בן לוי אשכחיה לר'
שמעון דהוה יתיב אתליסר טכסכי פיזא · והכונה על יג' מע
מעלות של גן עדן · ועל דרך המדרש שמע ישראל ה' אלדינו
ה' אחד הזכירה תורה פסוק שמע אחרי י' הדברות ללמדך ש
שדבור אנכי הוא היחוד · ר' נתן אומר מכאן תשובה למיני'
שאומרים שתי רשויות יש כשעמד הקב"ה על
הר סיני ואמר אנכי ה' אלדיך מי מחה כנגדו · ולפי שפסו'
זה של שמע הוא פסוק של יחוד לכך יתמיד משה בלשונו ב
במשנה תורה להזכיר' לשון שמע שאמר שמע ישראל אתה
עובר היום · וכן שמע ישראל אתם קרבים היום · וכן הסכת
ושמע ישראל ורבים כן · ואמרו במדרש שמע ישראל כיון
שחשב יעקב שמא יש פסול בבניו כאברהם ויצחק קרא ל
לבניו ואמר להם ושמעו אל ישראל אביכם · שמעו למי
שישראל עובד לו · אמרו לו שמע ישראל ה' אלדינו ה' אחד
ועד עכשו ישראל נוהגים בכל יום ואומרים שמע ישראל ת
ה' אלדינו ה' אחד · שמע ישראל שבמערת המכפלה ה' א
אלדינו ה' אחד · ועוד דרשו אמר להם משה לישראל אמרת'
בסיני נעשה ונשמע וכשעשיתם את העגל אבדתם נעשה ו
וכיון שאבדתם נעשה שמר ואת שמע הוו אומר שמע ישר'
משל למה הדבר דומה למלך שקדש מטרונא בב' מרגליות א
אבד את האחת אמר לה שמרי האחרת כך דרש במד' רבה ·
ועל דרך השכל שמע ישראל וגו' ידענו כי הנמצאים בע
בעליונים ובשפלים רבים ומצד השכל נתחייב לומר כי יש
אחד אמתי האצילם והמציא' שהרי הרבוי מכח היחוד וכשם
שהאחד קודם לכל המספרים כן האחדות קודמת אל כל ר
רבוי · וכיון שאנו רואים שההויות רבות בעולם ונתברר לנו
כי כח הרבוי נמשך מכח היחוד אם כן זו ראיה גמורה מדרך
השכל שעקר הנמצאים כלן וסבת' מכח האחד · ואעפ"
שמצינו דברים רבים נקראים בשם אחד אין זה על דרך ה
האמת כי אם על דרך ההעברה וההשאלה שהרי מצינו המ
המשכן שקראו הכתוב אחד · וידוע כי יש בו כמה דברים נ
נפרדים וחלקים רבים ולפי שנתחברו כאחד נקרא אחד וי
ויכול הוא להתפרק מכל חלקיו ושישובו למה שהיו בתחלה
וכן כתוב קח לך עץ אחד ואין זה אלא דרך העברה וההשאלה
שהרי יש בו רמח' אברים והוא מורכב מארבע יסודות שהם
עתידין להתפרד ולשוב כל אחד ואחד ליסודו ואין צריך ל
לומר בנבראים השפלים שהם בעלי השנוי והחלוק כי גם ב
בעליונים שאינם מקבלי' שנוי וחלוק שהם עצמיים שכליי'
פשוטים והם הנפשות והמלאכים אי אפשר לאחד מהם ל
להקרא בשם אחד כי כל מלאך יש אח' כמוהו או גדול מם
ממנו · ואב' אינו אחד שהרי יש נמצא דומה לו במעלתו וב
ובכחו וכן הנפש יש אחרת דוגמתה או למעלה ממנה ב
בידיעה ודקות ההשגה · ועל כן אי אפשר לשום נמצא מ
מהנמצאים כלם

שיהיה ראוי להקרא בשם אחד ולא אחד כהם שיאות לו זה
השם כלל אלא אדון הכל ית' שהמציא אותן אחר העדרם וה
והוא האחד האמתי הקודם לדבורים והוא האלדים בשמי'
ממעל ועל הארץ מתחת והוא לבדו האחד הקדוש שאין לו
דומה כענין שנא' ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ·
ועל דרך הקבלה שמע ישראל כוף אזניך ושמע בפסוק שמע
ענין היחוד האמתי המקובל והמוצנע אצל יודעי האמת בס
בסוד יחוד עשר ספירות שנתחייבנו ליחד את כלן ולחבר ה
הכל כאחד אם ממטה למעלה אם מלמעלה למטה · ומלת
שמע בלשון חסר כענין וישמע שאול · לשמע אזן ישמעו
לי ·· ה' כמו לך ה' שהוא כולל נ' המעלות העליונות ·· אלדינו
הגדולה והגבורה ·· ה' והתפארת · עד תשלום הבנין · ואחכ'
אחד · ובמלת אחד נכלל כל העשר · אחד א' רמז למי שאין
המחשבה משגת · ח' לח' דברים שעמו · ד' לעשירית היא עט
עטרת זהב גדולה ואין ראוי להפרידה כי אם ליחד ולחבר א
את הכל וראוי ליחד ממטה למעלה משום מעלין בקדש , א
אעפ' שהכל אחד אצל עבדת היחוד ועל הד' שהיא המלכות
אמר הנביא עה' בוקע מים לפניהם לעשות לו שם עולם ו
ואנו אומרים בתפלה מלכותך ה' אלדינו ראו בניך בוקע ים
לפני משה זה אלי ענו · ולפי שלא יזכיר מדת המלכות בפי'
בכלל הנ' שמות לכך תקנו רזל' להוסיף ולומר ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד מה שלא הזכיר משה ואעפ' שלא הז
הזכירו רמזו באות הדלת ועליו משלו משל במרץ לבת , מלך
שהריחה ציקי קדרה תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צ
צער מה עשו עבדיה הביאו לה בחשאי וציקי קדרה הוא דב
דבר מבושם בריחו משיב הנפש · ובאור המשל במלת
בת כלך שהריחה ציקי קדרה היא השכינ' שהרגישה קלוסן
של שבטים והיחוד שהיו מיחדים השם הגדול ואלו תאמר
שבחה בגביה שבשם שהוא יחיד כך היא יחידה יש לה גנאי
לא תאמר היא מצטערת בשלא נתיחד כבודה בכבודו על כ
כן באו ישראל שהם עבדי השכינה והתקינו לומר ברוך שם
בחשאי שהוא היחוד התחתון · ומטעם זה נתקן השבח הזה
של שכינה בו' תיבות כמו בפסוק שמע זה כנגד ו' קצוות של
מעלה וזה כנגד ששה קצוות של מטה

ובת מלך היא דלת של אחד וכבר ידעת כי אחת דלת'
בספרו עשרה · ותמצא בספר הבהיר מהו דלת משל למה ת
הדבר דומה לעשרה מלכים שהיו במקום אחד וכלן עשירי'
ואחד מהם עשיר אבל לא כאחד מהם אעפ' שעשרו גדול כ
נקרא דל לגבי העשירי' · עכ' ·· ועל כן צריך המיחד שיכלול
כל העשר במלת אחד לפי שכלן אחדות גמורה הן · כי
העשר בגלה כח י' האחד שהמציאם שהוא כולל העשר וכ
ובענין הנקדה שהיא כוללת היוד כיצד אין לך נקדה בע
בעולם שלא יהיה לה ארך ורחב ובכל אחד משלשתן יש לו
ראש ואמצע וסוף הרי ט' והמקום הרי י' · ואי אפשר לנקדה

בלתי מקום · אם כן הרי שיש בעצמות הנקדה י' עם המקום
וכן ה' המיוחד שנרמז בו הי' כי היוד עם קוצו וההא הם ג' הם
המעלות העליונות והואו ו' מעלות הנמשכות מהם הרי ט'
וההא' כנגד המקום הרי י' וזהו' בקדיש שיש לכלול כל העשר
כי אמן יהא שמיה רבא מברך נאמר על הקו האמצעי לעלמי
לעלמי עלמיא · הם ה' למעלה וכן וה למטה כי קו אמצעי ה
הוא והכל בכללו · וזהו בקדוש שצריך לכלול כל הי' כי הע
העליון הוא קדוש בחכמה וקדוש בבינה · וקדוש בדעת
שהוא הדלת ה' צבאות כל הבנין · מלא כל הארץ כבודו בח
בחכמה · שנ' כבוד חכמים ינחלו · ותן אל לבך כי על כן תק
תקנו אנשי כנסת הגדולה בקדוש רבה להתחיל במלת כתר
ודע כי מפסוק זה של שמע יוצא שם בן יד' והוא נחקר מן ה
השלישית ונ' שמות הן · והם של חכמה להחכים המזכירם כ
כי יקח בשמים ראש · ובאור הכתוב ה' שהוא אלדינו · פי'
ה' אחד · כי ה' שהוא אלדינו מתח' ף באלף בית והחלוף ההו'
שהוא פי' ה' אחד · ונמצא שהשגנו הודאת יחוד ה' מתוך ב
באור אותיותיו והבן זה · ולפי מה שאמרו במדרש טעם ב
ברוך שם שנתקן בחשאי היא מפני שהוא קלוס של מלאכי
השרת · וכן אמרו במדרש רבה בסוף ואתחנן בעמדם תר
תרפינה כנפיה' כשבאים ישראל ודוממים שאומרים כל
בלחישה ברוך שם אותה שעה הם מקלסין · וכן יחזקאל אמ'
ואשמע אחרי כשקלסתי אני קלסו מלאכי השרת ברוך שם
ולמה אומרים אותו בלחישה אלא כשעלה משה למעלה נג
נגנבו ממלאכי השרת ולמדו לישראל · אמר להם משה כל
המצות שנתתי לכם ממה שקבלתי מן התורה · אבל זה
שאני נותן לכם ממה ששמעתי ממלאכי השרת · ולמדו
לישראל · אמר להם משה אמרו אותו בלחישה.· ולכך
אומרים אותו ביום הכפורים בפרהסיא לפי שהם כמלאכי
השרש לובשין לבנים לא אוכלין ולא שותין אין בידם חטא
ועון והקבה' סולח לכל עונותיהם עכ' ·· ואהבת את ה' אלדיך
אחר שאין לנו אלוה כי אם הוא לבדו חייב אתה שתאהבנו
ושתקיים המצות מאהבה כי המקיימם מיראה אינ' עבדתו
עבדה שלמה · וענין האהבה שיתבונן האדם בתורתו וב
ובמצותיו וישיג' בהם ה' ית' ויתענג באותה השגה בתכלית הת
התענוג ולכך סמך לו מיד והיו הדברים האלה באר בזה ענ
ענין האה.. ה' כש' ית' איך היא · וכן דרשו בספרי ואהבת את
ה' אלדיך איני יודע כיצד אוהב האדם את המקום תל' והיו
הדברים האלה ואהבת את ה' אלדיך אהבהו לפני הבריות כ
כדרך שעשה אברהם שקראו הקבה' אברהם אוהבי באו לנ
לנו החכמים זל' בדבר זה כי ענין האהבה בשם ית' הוא מי ש
שמצדיק הרבים ומקרב אותן לחיי העולם הבא ועל כן ה
הביאו ראיה מאברהם ואם תשאל ותאמר כיון שמצינו שמ
שמעלת החשק גדולה ממעלת האהבה היה לו לומר וחשקת
ולמה אמ' ואהבת התשוקה בזה כי היא הנתנת שהרי האוהב
הוא מי שאוהב הדבר האהוב ולעתים תשתכח ממנו האהב'
בגון בעת

או בעת השינה אבל מי שחושק אין מחשבתו נפרדת מן
החשוק כלל ואפילו בעת שיאכל יזכרנו גם בעת השינה
יראנו בחלום ולפי שנצטוינו לאהבה את הש״ם ית׳ בשני
היצרים ובנפש המתאוה ובכל ממוננו ויצטרך האד׳ לאהוב
את כלן בדברים המוכרחים כי אי אפשר לו שיחיה זולתם
על כן צוה שיאהוב אותם בענין המוכרח אבל יאהוב את
השם ית׳ על כלן ואם כן מהטע׳ הזה לא היה יכול לומ׳ וחשקת
כי אלו היה חושק אותו היה מפריד מחשבתו מכל הדברים
הגופניים האלה ולא היה משתמש בהם כל עקר ואף בם
במוכרחים ולא היה מקום למצית התורה כלל כי לשון חשק
ענינו דבקות בענין כיבי חשק ואפלטהו והוא מעלת מיתת
הנשיקה בצדיקים הגמורים וכן מציני בדבקות השם ית׳ עם
ישראל שכתוב לא מרבכם מכל העמים חשק ה׳ בכם ולמדנו
הכתוב הפלגה על דבקות השכינה עם ישראל שאינה זזה
מהם לעולם ובענין שדרשו רז״ל כל מקום שגלו ישראל
שכינה עמהם גלו למצרים שכינה עמהם וכן בכ׳ הגליות
בכל לבבך הלב משכן הנפש והחכמה ולפי שהוא האבר
הראשון ביצירת האדם והאחרון אשר ימות בכל אברי הג
הגוף על כן אמר בכל לבבך כלו׳ עד רגע האחרון של מיתה ״
ובכל נפשך היא הנפש המתאוה ובכל מאדך מלשון מאד
כלומר אהוב אותו הרבה בכל מה שתוכ׳ והענין שלא יהא
ממונו חביב עליו מן המצות שאין ראוי לו לחוס על פזו׳
ממון אצל המצוה שאפילו לא מצא לולב ואתרוג אלא
בדמים יקרים לא יחוס על ממונו אלא שיקחנו כמו שעשה
רג׳ שלקחו באלף זוז וכבר אמרו רז״ל ולהדור מצוה עד ש
שליש במצוה והוא שאמרו בבב׳ קמא אמר רבי זירא אמ׳
רב הונא במצוה עד שליש מאי שליש אילימא שליש ביתו
אלו מתרמי ליה תלתא מצי יהיב ליה כולי ביתיה אלא
אימ׳ הדור מצוה עד שליש במצוה כלומר שיש לו להוסיף
עד שליש בדמיו בין מצוה מהודרת למצוה יותר מהודרת
בין ספר תורה או לולב נאה ליותר נאה כדתני׳ זה אלי
ואנוהו והתנאה לפניו במצות כיצד יעשה לפניו ספר תורה
נאה לולב נאה ציצית נאה וקיימא לן כרבי זירא ״ ודרשו
רבותינו ז״ל בכל לבבך בשני יצריך יצר טוב ויצר רע בכ׳ נפש׳
אפי׳ הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך אם יש
לך אדם שגופו חביב עליו ממונו לכך נאמ׳ בכל נפשך ויש
לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך ״
ד״א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך זהו שא׳
דוד ע״ה באלהים אהלל דבר בה׳ אהלל דבר אם במדת הדין
אם במדת רחמים אהלל דבר וכן עוד חסד
ומשפט אשירה אם חסד אשירה ואם משפט אשירה וכן
עוד כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא צרה ויגון אמצא
ובשם ה׳ אקרא ׃ ויש שפירשו עוד בכל לבבך ובכל נפשך
ובכל מאדך כנגד אברהם יצחק ויעקב בכל לבבך כנגד
אברהם שאהב הקב״ה בכל לבבו והמשיך הלבבות לאמונתו
ובכל נפשך כנגד יצחק שמסר נפשו על גבי המזבח ובכל
מאדך כנגד יעקב שהפריש מעשר מכל ממונו ואפי׳ מבניו
והיו הדברים האלה היחוד והאהבה שהזכיר יהיו חקוקים
על לבבך או הם המצות שבתורה אשר אנכי מצוך היום דרשו

רז״ל לא יהיו המצות בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם
סופנה אלא כדיוטגמא חדשה שהכל רצין לקראתה כך א״ה
אנכי מצוך היום יהיו בעיניך חדשים כאלו היום קבלת
מסיני דיוטגמא מצות המלך הבאה בכתב הוא ״ ושננתם
לבניך שיהו דברי תורה מחודדין בפיך לשון חדוד הוא כמו
חץ שנון והכונה לומ׳ שאם ישאלך אדם דבר אמור לו מיד
ואל תגמגם ׃ ודברת בם שיהא עקר דבורך בם עשם עק׳
ואל תעשם תפל בם ולא בדברים אחרים בם ולא בתפלת
כך דרשו ז״ל ובא״ד זה כי בדברי תורה בקול רם לפי שהתורה
צריכה קול שנתנה בקול שנ׳ ויהי ביום השלישי בהיות
הבקר ויהי קולות וברקים ולא בתפלה בקול א״א בלחש
דבמסכת חולין האמנם אלם צדק תדברון מה אומנותו של
אדם בעולם הזה יעשה עצמו כאלם יכול אף לדברי תורה
בן ת״ל צדק תדברון וכן אמר שלמה ע״ה אל ילוזו מעיניך
כיון שאתה רואה שהן מדות שבהן נברא העולם והשני אל
ילוזו בא לומר אל ילוזו אותן עסקים וטרדות מעיניך ולכך
אמר שמרם בתוך לבבך ׃ וקשרתם לאות על ידך אלו תפילין
של יד ובאה הקבלה ביד זו שיא יד של שמאל לפי שהשמא׳
נקראת יד בענין שכתוב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה
שמים וכתיב ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים
וכן כתוב והיה לאות על ידכה בתוספת הא׳ ודרשו רז״ל יד
כהה והיא השמאל ומקום ההנחה ביד וקבלו רז״ל שהוא
למעל׳ בעליון הזרוע שהוא כנגד הלב ומה תפילין של ראש
בגובה של ראש אף תפילין של יד בגובה של יד והוא עליון
הזרוע שאלו תאמר על היד ממש והוא המקום שעל היד
הנקרא קנה לא היה כנגד הלב ולפי שבאה הקבלה כנגד
הלב לכך יש לנו להניחם במקום הנקרא זרוע שהוא למעלה
מן הקנה הוא שכתוב ואזרועי מקנה תשבר וכן דרשו רז״ל
חביבין ישראל שסבבן הקב״ה בתפילין בראשיהן ותפילין
בזרועותיהן ועוד אמרו וקשרתם לאות שתהא קשירה אות
זהו קשר של תפילין שקבלו רז״ל הלכה למשה מסיני ״ והיו
לטטפת בין עיניך ׃ למעלה ממצחו במקום המוח שהוא מ
מקום השכל ודרשו רז״ל בין עיניך מקום שנעשה קרחה מה
שכתוב ולא תשימו קרחה בין עיניכם ועוד דרשו לטוטפות
בין עיניך כל זמן שיהיו בין עיניך יהיו שתים ועל כן אמר
תפילין של ראש תחלה ואח״כ של יד וכתבתם על מזוזות
דרשו רז״ל מזוזת כתיב שאין צריך מזוזה אלא באחת כלומר
מצד אחד בלבד והוא צד ימין וזהו שאמרו ביתך דרך
ביאתך זהו מימין כניסתו דבי עקר איניש כרעיה דימינא
עקר ברישא ׃ וכבר בארו לנו רז״ל הבתים שיש בהן חיוב
ואותן שהם פטורין והוא שאמרו בית שאין בו ד׳ אמות על
ד׳ אמות ובית שער אכסדרה ומרפסת ובית הכסא ובית
המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה פטורין מן המזוזה
שנאמר ביתך מה ביתך מיוחד לדירה ולכבוד יצאו אלו
שאינן מיוחדין לדירה ולכבוד וכן אמרו עוד הר הבית
והלשכות והעזרות פטורות מן המזוזה שנאמר ביתך בית
שלך כלומר בית של חול יצאו אלו שהם קדש ולאו ביתך
הוא והה׳ בית הכנסת שהוא קדוש

ואין בו חיוב מזוזה אלא אם כן יש בו דירה לחזן הכנסת וכן
אמרו כל הלשכות שבמקדש לא היתה בהן מזוזה חוץ מלש
מלשכת פלהדרין שבה היתה דירה לכהן גדול ז' ימים כשנת
וצריך אתה לדעת כי מתוך המצוה הזאת יתבארו לנו עקרי
התורה באמונת חדוש העולם וההשגחה והגבורת שהרי
בפרשה ראשונה נזכר ענין היחוד ותלמוד תורה ובפרשה
שניה אמתת עונש ושכר וזכרון יציאת מצרים שבו נעשים
האותות והמופתים והנסים המפורסמים מחייב העקרי' האלה
ומעיד על ג' דברים הללו שהן יסוד האמונה ושרשה והם
החדוש וההשגחה והנבואה וקבלו רז"ל חכמי האמת כי מקום
הנחת המזוזה בסוף שליש העליון וכן נתבאר בירושלמי
והטעם בזה כי ירמוז לסוף הבנין שהוא כבוד השלישי
הנקרא בשם שין' דלת ואלף דלת ומטע' זה אנו כותבין שם
של שין דלת אחר הקלף של מזוזה ושיהא נראה כנוכתא
דקניא דרך החור ומטעם זה נקראת בשם מזוזה שהוא כם
במספר שם אלף דלת והוא גב' נקרא שומר ישראל וכן הם
המזוזה תשמור האדם מבחוץ והוא מבפנים ולפי פשוטו
טעם היותנו כותבין שם של שדי במזוזה לפי שהאומות
חושבות שהצלחת הבתים תלויות במערכת הכוכבים ומפני
שהשם הזה משדד ומנצח המערכת על כן נכתוב אותו לרמ
לרמוז כי ממנו השפע והטוב נכנס אל הבתים לא מן הם
המערכה וכן אמר אליפז ומה יפעל שדי למו וסמיך ליה
והוא מלא בתיהם טוב ואמרו רז"ל בירושלמי של מסכת
פאה ארטבן שדר ליה לרבי מרגניתא אמר ליה שדר לי
מילא דשויה טפי מיניה או דכותה שדר ליה מזוזתא אמר
ליה אנא משדר לך מרגניתא דליתלה טימי ואת משדר לי
מילא דשויה חד פוליי שדר ליה דידי עדיפא מדידך דידך
הוי דבר שיש תכלית לדמיו דידי אין תכלית לדמיו ולא עוד
אלא דידך את בעי למנטרה דידי היא מנטרא לך דכתיב
בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך עכ' והקובע
מזוזה צריך שיברך אקבו' לקבוע מזוזה וכן צריך לברך
שהחיינו בדין מצוה הבאה מזמן לזמן ובשעריך לרבות
שערי חצרות שערי מדינות ושערי עיירות שכך אמרו רז"ל
אחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות יש בהן מצוה לם
למקום משום שנ' וכתבתם על מזוזות ביתיך ובשעריך ודוקא
כשיש בהן דירה לשוער העיר שהרי ממה שדרשו ביתך בית
המיוחד לדירה נלמוד מזה שאם אינו מיוחד לדירה אין בו
חיוב כלל וזהו לשון ביתך ובשעריך כלומר שעריך דומיא
דביתך ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת כרמי' וזיתי'
אשר לא נטעת דרשו רז"ל אפילו קודלי דחזירי אפילו כרמי'
נטועים ערלה הכל התיר להם וכן היה דין תורה שהתירו
כל האסורין ביוצאי מלחמה עד שבע שכבשו חוץ מעז' שלא
התיר להם והרמבם ז"ל כתב בהלכות מלכים ומלחמותיהן
חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגוים מותר לו לאכול נבלות
וטרפות או בשר חזיר אם הוא רעב ולא מצא מה יאכל אלא
מאכלות אסורות וכן שותה יין נסך עכ' והנה זה תמה על
הרב ז"ל שהתורה התירה בודאי כל המאכלים האסורים בם
בגותרים ואפילו יש לו מה יאכל ומה יאמר הרב ז"ל אם הוא
רעב וכי לא התירה התורה אלא מפני פקוח נפש אפילו בלא
פקוח נפש נמי התירה וככר תפש עליו בזה הרמבן ז"ל וכן
בכה שאמר שותה יין נסך ואמר שאינו אמת שיהא מותר
לשתות יין נסך כי יין נסך מאסורי עז' הוא ואם כוון הרב
ז"ל לסתם יינם לא היה צריך לומר כי אם אפולי תודה הותרו
כל שכן סתם יינן שהוא מדבריהם השמר לך פן תשכח
את ה' אלהיך אשר הוציאך מארץ מצרי' מבית עבדים יזהיר
הכתוב כי ברבות הטובה והשלוה שיזכור ימי עניו ומרודו
שהיה עבד במצרים ולא היו לו שם ערים ובתים כמו עכשו
ושלא ישכח השם שהוציאו מן השעבוד הגדול ההוא אל
הטובה הגדולה הזאת אבל יזכור חסדיו תמיד ויירא אותו
ויעבד לפניו בעבד לפני אדניו והוא שאמר שלמה עה' ביום
טובה היה בטוב וביום רעה שיעור הכתוב ביום טובה ראה
יום רעה כלומר בעוד שיש לך שפע הטובה השתכל כיום
רעה שהיה לך כבר ואז תמצא ותזכיר היתרון שיש לך היום
על הזמן שעבר ותודה להקבה' על זאת את ה' אלהיך
תירא אותו תעבד ובשמו תשבע על דרך הפשט בשהיה לך
להשבע לקיים ולעשות אי זה דבר שירצה לא תשבע בשם
אלהים אחרים רק בשם ית' לבדו זהו ובשמו תשבע ואין זה
מצות עשה שישבע ורז"ל דרשו בספרי ובשמו תשבע אם יש
לך כל המדות הלל ירא חטא ועובד בוראו אז בשמו תשבע
שמתוך שאתה מתירא ממנו תהא זהיר בשבועה וידוע כי
כל מי שהוא אוהב הוא ירא ויש שהוא ירא ואינו אוהב
ואם כן הרי שהיראה בכלל האהבה וזהו שאמר כבאן את ה'
אלהיך תירא אחר שהזכיר ואהבת את ה' אלהיך כי בתחלת
הזהיר על מדת האהבה ואחר כן הזהיר על היראה לפי ש
שהאהבה היא כוללת הכל כמו שנתבאר זה פעמים רבות
ובסדר והיה עקב חוסיף ובו תדבק מפני ששם הזכיר למעלה
רק באבותיך חשקה ולכך יאמר כיון שהוא ית' הפליא
עניניכם על יתר העמים בענין החשק והדבקות ראוי גם
אתה שתדבק בו כי אם הבורא יחפוץ דבקות הנברא אף כי
יתחייב הנברא שיחפוץ דבקות בוראו לא תנסו את ה'
אלהיכם יזהיר הכתוב שלא ינסה האדם להקבה' לאמר
אעבד השם ית' ואראה אם יצליחו עניני בעבודתו לפי' שאין
ראוי לעבדו עבודה מסופקת אלא שיגמור בלבו לעבדו
עבודה שלמה מאהבה בין יצליח בין לא יצליח שהרי פעמים
שישיגו אל האדם צרות ובקרים והוא עובד השם ית' ויש לו
להאמין כי הכל במשפט השופט צדק והנשפט בכל מהכיר
דרכיו ולפיכך אין ראוי לנסותו ואמר כאשר נסיתם במסה
כי כן נסוהו ישראל ברפידים בבקשת המים ואמרו היש
ה' בקרבנו אם אין וכתיב על ריב בני ישראל ועל נסותם
את ה' הנסיון היה שאם יתן להם מים ילכו אחריו ואם לא
יתן לא ילכו אחריו וזהו לשון במסה בלשון ידיעה שהרי
על זה קרא שם המקום מסה ומריבה ואמר הכתוב וינסו אל
בלבבם והנה זו היתה עבודה מסופקת אין בה שלמות כלל
ולכך אסר הכתוב בכאן הנסיון אבל מצינו שהותר הנסיון
במדת הצדקה וכן אמרו רז"ל חוץ מזו שנ' הביאו את המעשר
אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה'
צבאות וכן אמר שלמה כבד את ה' מהונך וגם וימלאו.

אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרוצו ״ שמור תשמרון את ם
מצות ה׳ אלהיכם ״ יאמר אסור לך לנסותו אלא שתשמור
המצות ותאמין על דרך כלל כי צדיק וישר הוא וכל מעשיו
בצדק וכמשפט הם והמצות שנתן לך הנה הם תועלת לגוף
ובקיומן תעשה הטוב והישר בעיני ה׳ וקבע בזה שכר למען
ייטב לך כי מי שעושה טובה עם המלך ומה שיישר בעיניו
אין ספק שהמלך ינמלהו טובה על עשותו הישר והטוב
בעיניו ואם במלך בשר ודם כן אף כי בצדיקו של עולם
שינמול טובה ויטיב לעושים מצוהו אחר שצוה אותן בכך
שהרי לא צוה אלא לטובת נבראיו וכענין שכתוב לטוב
לך ואפשר לומר שהזכיר הכתוב שלשת חלקי המצות הם
המושכלות והמקובלות והחקים מצות ה׳ הם המשפטים שהם
מצות מושכלות ועדותיו המצות המקובלות שהם עדות על
האלהות ועל חדוש העול׳ וחקיו אלו החקי׳ שאין טעם, נגלה
ואחר שהזכיר שישמור ג׳ חלקי המצות האלו ושלא ינסה ל
להקב״ה באחד מה הזהיר על הפשר הוא שאמר ועשית הישר
והטוב ומפני שהיא סבת השלום קרא אותה הישר והטוב ב
בעיני ה׳ ״ כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים
והמשפטים כלומר למה נצטוינו על מצות רבות מאד בג׳ ח
חלקים הללו ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ומ
ומתוך העני והשעבוד הוציאנו הקב״ה משם ועשה עמנו ני
נסים מפורסמים לכך אנו חייבין לו הרבה ועלינו לקבל עול
מצותיו ותשובה זו לשאלה תורה כי זכרון יציאת מצרים ש
שרש התורה ועקר גדול ויסוד לכל המצות כלן ״ ויצונו ה׳
אלהינו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה׳ אלהינו ׳
באר בכאן שכר המצות ואמר כי העקר והכונה שנצטוינו
בכל החקים האלה הוא יראת השם ויסוד לכל המצות וכשא
וכשאמר לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה באר כי ה
המצות יש בהן תועלת לגוף ולנפש לטוב לנו כל הימים זה ת
תועלת הנפש לעולם הבא כי הם הם הנקראים ימים וזהו מ
מה שכתוב בצדיקים בא בימים כלשון ידיעה כי הוא מחקר
מתקרב לאותן הימים הארוכים הנצחיים אותן שהזכיר ד״ד
עליהם מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כי ב
באותן הימים יזכה האדם לטוב הצפון ״ לחיותנו כהיום ה
הזה זה תועלת הגוף בעולם הזה והוסיף כן הא׳ לפי שהעול׳
הזה נכרא כהא׳ ומה שהקדים תח״ה תועלת הנפש למעלתו ו
ועוד כי העולם הבא נברא קודם העולם הזה ואחר כך אמר
וצדקה תהיה לנו לפני ה׳ אלהינו הוסיף לבאר כי אותו טוב ר
שיהיה לנו יהיה לפני ה׳ אלהינו וקראו צדקה וזהו שאמר וצ
וצדקה תהיה לנו לפני ה׳ אלהינו וזה בעולם הנשמות ולכך
תרגם אנקלוס ע״ה וזכו והנה נתבאר בכאן בפירוש שכר העולם
הבא והוא סיום התשובה וחתימתה לשאלת הבנים לדורות
למען יאמינו וישכילו וידעו כי יש במעשה המצות גמול
ושכר גופני ונפשיי גופני הוא שאמר לתת לנו את הארץ
שהיא כוללת כל טובת העולם הזה ושלותו בהיותה ארץ
זבת חלב ודבש נפשיי הוא שאמר לטוב לנו כל הימים וצ
וצדקה תהיה לנו לפני ה׳ אלהינו והנה זה עקר גדול תזכור
אותו תמיד ״ ולא תחנם ׳ מלה זו דרשוהו רז״ל על פנים

רבים מלשון חן ומלשון חניה ומלשון חנם מלבד פשוטו
שהוא לשון חנינה כאלו אמר לא תחן אותם והוא שדרשו
במסכת ע״ז לא תחנם לא תתן להם חן אסור לו לאדם שיאמר
כמה נאה גוי זה שנ׳ לא תחנ׳ ק״י ביה לא תחנם החית׳ בחרק
ועוד דרשו בו לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע שאסור
למכור להם קרקע בארץ ישראל שזה יהיה סבה שיתישבו
שם והתורה אמרה לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי
ק״י ביה לא תחנם החית בשבא ופת׳ ועוד דרשו בו לא תתנ
לא תתן להם מתנת חנם קרי ביה לא תחנם החית בפתח׳
והנון בדגש ׳ ולמדנו מכאן כמה גדול כח התורה
שהיא נדרשת לכמה טעמים עד שאפילו תיבה אחת היא מ
מתפרשת לכמה ענינים לפי הנקוד ובהתנועע הנקוד
תתנועע התיבה כי האותיות הן הגוף והנקוד הוא הנפש וכן
אמרו דמיין נקודתא באתותא דאוריתא דמשה כנשמתא
דחיי בגופא דאינש וידוע כי אין לגוף תנועה בלתי הנפש
ובהתנועע הנפש יתנועע הגוף לכל פנים ולכל צד כן תנ
הנקודה באותיות התור׳ בהשתנות הנקוד ישתנה הענין ולכך
היה הענין מוכרח בספ׳ שיהיה בלתי מנוקד כדי שתתפרש
התורה לכמה פנים מבלתי כונת הפ׳ ומכאן יתבאר לך
כח השם הגדול באותיותיו כי ישתנה ענינ׳ לפי השתנות
נקודו וכבר כתבתי מזה בפסוק ואם ככה את עושה לי וזה
מבואר לכל משכיל ׳ ולא תתחתן בם אפי׳ אחר גרות לפי
שהם רעים וחטאי׳ ומקולקלין בעברות יותר משאר האומות
ולכך החמיר עליהם יותר משאר האומות שהן מותרין אחר
גרות ״ כי יסיר את בנך מאחרי לא אמר כי תסיר את בנך
ודקדקו רז״ל מכאן בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך
כי יסיר את בנך מאחרי כן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך אבל
בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך אלא בנה ודע׳ התורה בזה
שהאם עקר וביאור הכתוב כשישיא בנו של גוי לבתך יסיר
את בנך שתלד לו בתך מאחרי שיגדלנו מקטנותו לע״ז ״ לא
מרבכם מכל העמים ׳ טעם הכתוב כי היה ראוי שיהיו
הרבים למלך כענין שכתוב ברב עם הדרת מלך ואעפ״כ חשק
בכם ויבחר בכם כמו שהזכיר למעלה ובך בחר ה׳ אלהיך
להיות לו לעם סגלה שאין לך קצין שוטר ומושל מכל מלאכי
מעלה אבל אתה סגלת השם ית׳ תחת ידו ולכך לא תטעה
לעבוד ע״ז מאלהי העמים כן כתב הרמבן ז״ל ׳ ונראה לפרש
לא מרבכם לא מצד רבוי שלכם חשק ה׳ בכם במצרים
להוציאכם משם ויבחר בכם להיות לו לעם וירמוז הכתוב
בזה כי ישראל רבים מכל העמים ואעפ״כ יאמרו אין
החשק והבחירה לרבוייכם כי אתם המעט כלומר כי אלו
הייתם אתם הרבים מועטים מכל העמים היה גם כן חושק
ובוחר בכם ונתן טעם למה ואמר מאהבת ה׳ אתכם ומשמרו
את השבועה ונצטרך לדחוק ולומר כן מפני שעתה בזמן מ׳
העיד משה ואמר והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ואם כן
איך יאמר כי אתם המעט מכל העמים והנה רבים כככבי
השמים לרב ואפשר לומ׳ עוד כי רפיון המם יעיד על זה כי
אלו אם המעט בדגש הייתי מבין כי הם מעטי׳ מכל האומו׳

אבל בא השם כמו המעט מכם כי הבדיל המעט מכם כי העליתנו ויהיה באורו כי אתם לשון גדולה ומעלה יאמר כיאתם הנבחרים המעט מכל העמים אתם אי אתם אלא רבים מכל ואעפכ לא מרבכם אלא מצד האהבה והשבועה ודרשו רזל כי את המע ה כעט ה ג שפחות היו ישראל חסרי ממשפחות בני נח שהיו ע ו וישראל היו סה משפחות כמו ש שנמנו כפרשת פינחס ולשון חשק לשון קשור הוא מ כלשון וחשוקיהם כסף שהם קבועים ומהודקים היטב והטעם שנקשר עמכם בקשר חזק שלא יפרד מכם לעולם ובמדרש לא מרבכם לא כחמת שאתם מתגאים בעצמכם אלא בחמת שאתם שפלים ומשפילים עצמכם לפני. כענין שכתוב שבשפלנו זכר לנו כלח זהו כי אתם המעט מכל העם העמים אמר הבה בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם מ ממעטים עצמכם נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר נתתי גדולה למשה ולאהרן אמרו ונחנו מה נתתי גדולה לדוד אמר ואני תולעת ולא איש אבל אומות העולם אינו כן נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה נבנה לנו עיר נתתי גדולה לפרעה אמר מי ה אשר אשמע בקולו לסנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה את ירושלם מידי לנבוכד נצר אמר אעלה על במתי עב וגו לחירם מלך צור אמר אל אני מושב אלהים ישבתי בלב ימים וידעת כי ה אלהיך הוא האלהים האל הנאמן וידעת מיציאת מצרים כי ה אלהיך הוא האלהים שברא שמים וארץ ועוד תדע מזה שהוא האל הנאמן שהוא נאמן לקיים בריתו לפי שהיכולת בידו ואמר לאלף דור ולהלן הוא אמר נוצר חסד לאלפים לאהבי אמרו רזל באן בעושין מאהבה כא בעו שין מיראה האי בדס יך ליה והאי בדסמיך ליה ותדע מזה עוד שהוא משלם לשונאיו לכל אחד משונאיו אל פניו כל אחד מהם להאבידו כאשר האביד המצריים ולא אחר להם והמדה הזאת שהזכי אמת לעולם אעפ שיש רשע מאריך ברעתו לא יהיה לו כן רק מפני המדה הזאת שהוא שומר החסד והוא עשה שום טובה שצריך לשלם לו כן כתב הרמבן זל ויש שפיר אל פניו לעצמו כמו ופניך הולכים בקרב לא יאחר לשונאו כלומר לא יחשוב שימתין לו לדורותיו שלשים או רבעים אלא לעצמו ישלם לו זהו אל פניו ישלם לו ובמדרש ומש ומשלם לשונאו אל פניו זשה כי אין תרצובות למותם ובריא אולם מהו תרצובות אין הקבה מאחר צביונן של רשעים בעולם הזה אלא מה שהם מבקשין נותן להם מ משל לחולה שנכנס הרופא לבקר ונטל זרועו אמר תנו לו כל מה שהוא רוצה לאכול למה מפני שהוא מת כך אמר להן משה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו כך דרשו במדרש תלים ועוד דרשו במקום אחר מר רבי יאשיה מפני ג דברים הקבה מאריך אף לרשעים בעולם הזה שמא יעשו תשובה או עשו כבר מצוה שהקבה משלם להן שכר בעול הזה או שמא יצאו מהם צדיקים שכך מצינו האריך אפים לאחז יצא ממנו חזקיה האריך אפים לאמון יצא ממנו יאשיה לשמעי יצא ממנו מרדכי אעפ שאלה אינם בכלל

שונאיו כי שונאיו הם האנשים הכופרים אמר בחשובה ואמרו לא הוא וכאלו יאמר הכתוב להאבידו ודעת אנקלוס עה בכתוב הזה שהקבה משלם שכר טוב אל הרשע על מ מעוט זכיות שבידו כדי להפרע ממנו רוב עונותיו לעולם הבא והקבה רוצה לגמול לו בדבר הגרוע שהוא הגוף ובזמן הפחות שהוא העולם הזה כדי להאבידו מן העולם הבא ושיעניש אותו בדבר הנכבד שהוא הנפש ובזמן המעולה שהוא העולם הבא ואם כן אין כל טובתו בעולם הזה אלא לרעתו וכן באר דוד עה איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת כלומ שלא יבין חקי בדת הדין הנקראת זאת היאך היא נפרעת מן הרשעים וזהו שאמר בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד כי הצלחתם ושלותם בעולם הזה אינה אלא לפי שעה ולכך המשיל אותם לפריחות העשב אבל סופם שיאבדו מן העולם הבא זהו שנתן טעם להשמדם עדי עד וזהו שדרשו רזל שאת פני רשע לא טוב שאת פני רשע בעולם הזה לא טוב הוא בעול הבא וכן הצדיק בהפך מזה מעניש על מעוט עונות שבידו למען ינקה ויהיה זכאי לחיי העולם הבא אשר אנכי מצוך היום לעשותם דרשו רזל היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם היום לעשותם ולא למחר לעשותם והכונה כי העול הזה זמן המעשה ולא זמן השכר והעולם הבא זמן השכר ולא זמן המעשה והוא שרמז שלמה עה ואמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה ירצה לומר כי אחר המיתה אלו רצה לעשות מצוה ולהשלים מה שחסר כאן או להתעסק בדבר הרשות בחשבונות ושאר ע עסקי הגוף אין זה בידו כי ביום ההוא אבדו עשתונותיו וכרו חשבונותיו ואין לו באותו זמן מעשה וחשבון כלל ולא דעת וחכמה להוציאה אל הפועל על כן יש לך לעשות כל הטוב שתוכל בעולם הזה בעוד שיש לך כח ורשות לעשותו זהו שאמר בתחלת הכתוב כל אשר ת וכל לעשות בכחך עשה קודם שיחסר לך הזמן עשה כל טוב שתוכל בעוד שאתה בכחך ומפני זה יתחייב האדם להשתדל במצות בעולם הזה שהוא עולם המעשה ולא עולם הגמול כדי שיטול שכרו לעולם הבא שהוא עולם הגמול ולא עולם המעשה וכמו שדרשו רזל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח מהיכן הוא אוכל ויתחייב כמו כן שיזהר במצוה קלה כמצוה חמורה שאינו יודע ערך שכר המצות אי זו מצוה שכרה מרובה ואי זו מצוה שכרה קל והוא שדרשו רזל הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ולפיכך יש לו להזהר שלא ישקול המצות לפי הבא במחשבתו ויבחר אניח מצוה זו מפני זו שהרי דרכי המצות בידיעת השכר שלהם נבצרים הם ונשגבים מדעת הבריות ושכלנו יקצר להשיגם ואין אנו יודע אותם וכן אמר שלמה עה אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע וכן ראוי לו להש להשתעשע בהם ושיעשה אותם בשמחה הוא שאמר דוד

עה בדרך עדותיך ששתי כעל הון בחקותיך

אשתעשע לא אשכח דבריך:

והיה עקב

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך ·· אל יליזו מעיניך
שמרם בתוך לבבך ·· כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו
מרפא ·· שלמה המלך עה׳ הודיענו בכאן שיקשיב האדם ו
לדברי תורה ושיטה אזנו מלשמוע שאר הדברים זולתם זה
לשון הט אזנך וכן הזכיר במקום אח׳ תטה לב׳ לתבונה
יזהיר עליו שיטה לבו ויפנה מחשבתו משאר עסקים לצורך
התבונה כלומר להתבונן בתבונה וקרא המצות דברי׳ ואמרי׳
והזהיר על שכחת המקרה ועל שכחת העקר אל יליזו מעיניך
זהו שכחת המקרה יאמר אל יליזו אותן עסקים וטרדות
מעיניך והכונה שנשים לב עליהם ונזכירם תמיד כענין
ולזכרון בין עיניך כדי שלא נשכח׳ בסבת שום מקרה שיגיע
לנו שמרם בתוך לבבך זהו שכחת העקר כי הדבר הצפון
בתוך לבו של אדם והוא שומרו תמיד לא ישכחנו לעולם כן
יתחייב האד׳ שישמור בתוך לבבו המצות כלן שלא תתפשט
מדת השכחה בעקר שום מצוה עד שיחשוב שלא נתנה
מעולם ונתן טעם למה כי חיים הם למוצאיהם כי התורה
והמצות הם חיי׳ לנפש ורפואה לגוף כי חיים הם למוצאיהם
זהו חיי הנפש וכן הזכיר למעלה ויהיו חיים לנפשך וחן
לגרגרותיך ובאור לגרגרותיך כשאתה מקיים הדברים
שתוציא מפיך אז יעלה לך חן כענין שאמרו נאה דורש
ונאה מקיים ואמר עוד נצרה כי היא חייך ולפי שהתורה
שלנו פירות החכמה העליונה שכתוב בה והחכמה תחית
בעליה לכך הזכיר בה כי חיים הם הענף נמשך מן השרש
והמעין מן המקור הנקרא מקור מים חיים כמו שאמר
הנביא בתוכחתו אותי עזבו מקור מים חיים וכתיב הוא
אלהים חיים והדבקים בו נקראין חיים כענין שכתוב ואתם
הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כלכם היום והוסיף לבאר למוצ
למוצאיהם כלומר למי הם חיים לאותן המוצאים אותם ובא
לרמוז כלשון זה שאין הכל מוצאין אותן ולמה אין מוצאין
אותן לפי שאינם מחפשין אחריהם ואלו היו מחפשים הן
מוצאין כענין שכתוב אם תבקשנה ככסף וכמטמנים
תחפשנה אז תבין יראת ה׳ וגו׳ ודרשו רז״ל למוציאיהם למוצ
למוציאיהם בפה כי מלבד שיתחייב האדם שידע הדברים
בלבו עוד יתחייב שיהיו שגורים בפיו ושירגילם בלשונו ועל
שתיהן אמר שלמה עה׳ כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו
יחד על שפתיך ולכל בשרו מרפא דרך הרופא הנותן לחולה
אחד מן הסמי׳ המסעדים לאכול או אחד מן המשקים
לשתות שיועיל אותו אבר שהחולי בו ושהוא פועל בשבילו
ויזיק לאבר אחר ונמצא שהרפואה אינה שוה ולא שלמה
בכל אברי הגוף ועל כן באר כי יש יתרון גדול לתורה שהיא
רפואה שוה בכל הבשר תועלת לכל האברים כלן מבלי
שום נזק לאחד מהם ולמדך שלמה עה׳ בכתוב הזה כי יש
במעשה המצות תועלת הגוף והנפש וכן באר לנו משה עה׳
לטוב לנו כל׳ הימים הוא העולם הבא לחיותנו כהיום הזה
הוא העולם הזה ועל כן באו מצות התורה קצתם מקובלות
וקצתם מושכלות מקובלות כנגד תועלת הנפש מושכלות
כנגד תועלת הגוף כי יש במעשה המצות תועלת ושכר
בסוף והוא שאמר דוד עה׳ על כלל המצות גם עבדך נזהר
בהם בשמרם עקב רב ולשון עקב מלשון עקב כי העקב סוף
הגוף וכן השכר והגמול בא בסוף כי השכר סוף המעשה
ולשון עקב זה מצאנוהו בין במצות המקובלות הנקראות
חקים בין במושכלות הנקראות משפטי׳ במקובלות הנקראות
חקים הוא שאמר דוד עה׳ נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם
עקב ועוד אמר הורני ה׳ דרך חקיך ואצרנה עקב כלומר
אצור המדה ההיא לפי שיש לה עקב והשכר הזה הוא רב
טוב הצפון כענין שכתוב מה רב טובך וזהו לשון עקב רב
במצות המושכלות הנקראות משפטים זהו שכתוב והיה
עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשית׳ אותם
ושמר ה׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע
לאבותיך ·· כל יעודי הפרשה הזאת יעודים גופניים בתועלת
הגוף בעולם הזה שהם הכנה לחיי העולם הבא ונכלל עוד
תועלת במלת עקב כי יעודים גופניים אלו הוא השכר הקל
והשפל שיש לאדם כי כן העקב שפל הגוף אבל השכר
הגדול והעצום שהוא זיו השכינה נכלל במלת והיה שהוא
כולל השם המיוחד וזהו שסיימה פרשה של מעלה היום
לעשותם וסמיך ליה והיה עקב לרמוז כי בעשייתם היום הזה
יהיה שכרו זיו השכינה אבל רצתה התורה לבאר על המהגש
ולהאריך בו ולרמוז על המושכל ולקצר בו כי כן המנהג בכל
התורה ודרשו זל׳ בלשון עקב שהוא אזהרה לאדם על המצו׳
שאדם דש בעקביו שלא יקל בהן לפי שיש בני אדם שאינן
חוששין בקצת מצות שהן קלות בעיניהן ודשין אותן בעקב׳
וכבר גלו לנו רז״ל כי עונש המצות שאדם מזלזל בהן ודש
אותן בעקביו בעולם הזה מקיף אותו ליום הדין שנאמר עון
עקבי יסובני ·· ועוד יכלול עון עקבי יסובני שבא להזהיר
על אותן מצות שהוא חייב לפסוע בהן והן פסיעות של מ
מצוה כגון ללכת אל בית הכנסת ולבית המדרש ולבקר את
החולים וללוות את המתי׳ ולנחם אבלים כל אלו מצות של
פסיעות ושכר גדול וכבר אמרו רז״ל שאפילו בשבת מותר לו
לרוץ לבית הכנסת שנא׳ אחרי ה׳ ילכו כאריה ישאג ואם
אינו מקיים מצות אלו של פסיעות אותו עון יסבוהו ליום
הדין זהו עון עקבי יסובני ובן אם הוא פוסע לדבר עבירה
אותו עון יסבוהו ליום הדין כמו כן שכן מצינו בכתו של
ר׳ חנינא בן תרדיון שנגזר עליה לישב בקובה בעון שדקדקה
בפסיעותיה לפני גדולי רומי והצדיקה עליה את הדין
ואמרה גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל
דרכי בני האדם כלומר אפילו בדקדוק פסיעות הוא למדת
שהאדם נוטל שכר על פסיעותיו כפי הדרך שהוא הולך בה
זהו והיה עקב תשמעון ·· ובמדרש והיה עקב תשמעון אין
שכרן של צדיקים אלא בסוף אבל שכרן של רשעי׳ הוא מיד
בעולם הזה שנ׳ ומשלם לשונאיו אל פניו שכרן לפניו אבל
צדיקים

שכרן לאחריו שנ' ואחריו כל ישרי לב הוי אומר והיה עקב
תשמעון ״ ברוך תהיה מכל העמים יותר מכל העמים כענין
שכתוב ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ כי כשם
שהמברך שהזכיר בו וברכך הוא גדול מכל האלהים כן אתה
המתברך ממנו תהיה ברוך מכל העמי' או יאמר מכל העמים
מפי כל העמים שכלם יברכוך ויודו על מעלתך ״ והסיר ה'
ממך כל חולי שהוא במנהגו של עולם וכל מדוי מצרים
שהיו חוץ ממנהגו של עולם או יאמר כל חולי הוא הבא
בחוץ לגוף מצד השתנות האויר וקלקולו וכל מדוי מצרים
הוא הבא מבפנים בתוך הגוף וזהו לא ישימם בך ״ ואכלת
את כל העמים תכלה אותן ותאכלם כלחם כלשון כי לחמנו
הם ״ אשר ה' אלהיך נותן לך דרשו רז"ל בזמן שמסורין
בידך מכאן למדנו שגזל הגוי אסור כזמן הזה ואמרו חכמים
ז"ל שהוא יותר חמור כגזל ישראל מפני חלול השם ובבר
בארתי זה בפסוק וחשב עם קונהו ״ וגם את הצרעה' דע
כי הנסים שני חלקים נסים נסתרים ונסים מפורסמי' והזכיר
המפורסמים בפסוק שלמעלה הוא שאמר המסות הגדולות
אשר ראו עיניך האותות והמופתים ועתה יזכיר מכת
הצרעה שהוא מן הנסים הנסתרים שנראה לעיני רואים
שהיא באה כדרך הטבע כענין הגשמים לפי שאין בשניהם
שנוי טבעו של עולם אבל הם ענין טבעי וזהו לשון וגם
כלומר וגם בדרך הטבע יושיעך השם ית' כנגד אויביך
ו כך אמר לא תערוץ מפניהם כלומר שאין לירא מהאומות
אלא מהשם השוכן בקרבך ויש לך להתעורר בלשון ה'
אלהיך ובלשון בקרבך והזכיר בהקב"ה שני שבחים והם גדול
ונורא כנגד שני חלקי הנסים יאמר כי הוא ית' בעל הכח
והיכולת גדול בנסים הנסתרים ונורא בנסים המפורסמים
כענין שאמר בנס הים נורא תהלות עושה פלא ולכך הזכיר
בסמוך את הגדולות ואת הנוראות האלה ה' דוות על הנסי'
הנסתרים הנוראות על הנסים המפורסמים וצרעה הוא מין
זבוב ומטיל ארס ואמרו רז"ל שתי צרעות היו אחת בימי
משה ואחת בימי יהושע והיתה מכה בפניהם ומסמא עיניה'
ולא היו יכולין להלחם ובאין ישראל והורגין אותן ובמקום
אחר דרשו היתה הצרעה מסמאה עיניה' מלמעלה ומסרסת
מלמטה הוא שאמר הנביא ואנכי השמדתי את האמרי
מפניכ' ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת וכן תרג' אנקלוס
צרעה ערעיתא ודרשו רז"ל למה נקרא שמה ערעיתא
שעומדת לקראת אדם תרגו' אשר קרך דערעך ״ פסילי
אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת
לך אמרו רז"ל במסכת ע"ז פסלו לאלוה לא תחמד פסלום
מאלוה ולקחת לך והענין כי בלשון פסילים יש בו שני
משמעויות האחד לשון פסול רע"ז ממש והאחד לשון בטול
מלשון פסלות וכן פרשו ז"ל בפירושיו ובמו כן יש בלשון
הכתוב שני משמעיות אחד לאסור ואחד להתר אחד
לאסור זהו לא תחמד ואחד להתר זהו ולקחת לך שהרי ע"ז
שבטלה הגוי מותרת ״ ולא תביא תועבה אל ביתך מכאן
למדו חכמים ז"ל בדרך אסמכתא שאסור להשכיר ביתו לגוי
לבית דירה מפני שהגוי מכניס לתוכו ע"ז וישראל

זה המשכיר עובר שהרי שכירות אינו קונה הקרקע לשוכר
וקרקע לאו של גוי הוא אלא של ישראל הוא ולפיכך עובר
עליו ׳ אבל מצינו קצת מן הגאונים ז"ל שכתבו שאין זה
אלא בארץ ישראל לפי ששם עקר ע"ז וכן נראה בירושלמי
וכן דעת רח"ז ז"ל וכן אנו נוהגין בזה התר עכשיו ׳ אבל הרמבן
ז"ל כתב בבעל נפש צריך לפרוש מלהשכיר אפילו בחוצה
לארץ ״ שקץ תשקצנו למדך הכתוב שחייב האדם לשקץ ע"ז
ולהזכירה בלשון גנאי אם היה שמה בית גליא שהוא
לשון גבה קורין אותה בית כריא שהוא לשון עומק ושפלות
וכן אמרו עוד כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דע"ז
דשריא שנאמר כרע בל קרס נבו וכתיב קרסו כרעו יחדו
לא יכלו כלט משא וכן שם הספר שלהם שכו נשבעין היה
שמו בלשון פרסי אנגלי שהוא לשון גל וגוכה קורין אותו
עון גלין או און גליון שפיר' עון מגלה או און מגלה וכן
בשם מרקולים היה שכו קלוס אצל עובדיו והוא לשון שבח
וכבוד ורז"ל החליפוהו בשם מרקולים ומר לשון תמורה
וחליפין וכן לשון רז"ל במר דשחוטה בחליפי שחוטה וכן
החליפו קלוס בקולי' שהוא לשון לעג וקלון מלשון לעג וקלס
כן פרש ז"ל ״ וכן אמרו עוד לפני מן הקלקלין אסור ופרשו'
ז"ל קלעים שעושין לע"ז ומקריבין לפניה לפנים ועושין אותן
לצניעות וכבוד ואנו גורסים לפנים מן הקיקלין אסור בדי
להזכיר בשם קיקלון וכבוד בקלון אמנם יש שגורסין מרקולים
כלומר תמורת קלוס והוא לעג ואם כן יכלול הכתוב שקץ
תשקצנו במעשה ובהזכרת שמם ״ כל המצוה אשר אנכי
מצוך היום סמך כל המצוה לענין ע"ז שהזכיר ״ כי חרם הוא
ללמדך שכל המשקץ ע"ז כאלו קיים כל המצות ודרשו רז"ל
כל הכופר בע"ז כאלו מודה בכל התורה כלה וכל המודה
בע"ז ככופר בכל התורה כלה ״ ובמדרש אלה הדברים רבה כל
המצוה כלה מצוה עד שתכלה כל המצוה ובאור זה שאם
התחיל במצוה שיגמור אותה ״ ועוד דרשו כל המצוה אשר
אנכי מצוך היום אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה
נקראת אלא על שם הגומרה שנאמר ואת עצמות יוסף אשר
העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו
נתעסק בהם שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו אלא
לפי שלא הספיק לגמרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם ״
לדעת את אשר בלבבך להודי' וכן לדעת כי אני ה' מקדשכם
האמור במצות השבת והכונה בשניהם להודיע לאומות וכדי
שיתפרסם כי העבודה עקר בריאת העולם ״ ויתכן לומר
במלת וירעיבך שבאה ללמד על תכלית המן ומעלתו שכל
האוכלו מבין במושכלות על השלמות ואי אפשר זה אלא
אחר הפסק והמת המזון הגופני וכענין שדרשו במשה
רבינו ע"ה נפר"קם דיום' ויכסהו הענן ששת ימים למה ששת
ימים כדי למרק אכילה ושתיה שבמעיו וכן בכאן וירעיבך
כדי שתכלה מהם והמת המזון הגופני והיה המזון חדרה
שהוציאו ממצרים ואז יתחדשו גופותם במזון המן שהוא
תולדת האור ויהיו ראוים לקבל המושכלות ולהדבק בשכינ'
ויענך וירעיבך ויענך בדרך כענין שכתוב ענה בדרך כחי ״
וירעיבך ממזונות גופניים ששאר האומות אוכלין ״

ויאכילך את המן שהוא לחם שמים לא גופני ״ ולא ידעון
אבותיך ׳ יתכן לפרש על האבות ממש אברהם יצחק ויעקב
ויאמר הכתו׳ זכית אתה שנעשו לך נסי׳ מפורסמים מה שלא
זכו האבות להן כי לא היתה השגת׳ בכח השם המיוחד ממש
שבו נעשו נסים מפורסמים ומחודשים ביצירה אלא בכח
אל שדי שבו נעשו הנסים הנסתרים שנראה לאדם שה״כ אין
בדרך הטבע ואמר זה לפי שהמן מן הנסי׳ המפורסמי׳ היה ׳
לא על הלחם לבדו ׳ על הלחם שהאדם רגיל בו אין חיותו׳
של אדם בו לבדו בלתי הכח המצמיח אותו והוא מזלו
וכחו וכמו שאמרו רז״ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין
לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר הידעת
חקות שמים אם תשים משטרו בארץ ואותו כח המצמיח יש
לו כח אחר ממונה ואותו כח אחר יש לו כח גבוה,מושל
עליו שהוא מעמידו ומקיימו וכן מכח לכח עד הסבה הע
העליונה שהוא כח הכחות כלן הגבוה על כל גבוהים והוא
מקור החיים וחיות כל חי שהרי ישראל כל מ׳ שנה במדבר
לא אכלו לחם וחיו זהו ע׳ כל מוצא פי ה׳ יחיה האד׳ כלומר
על הסבה הנגזר מפי עליון כלשון הדבר יצא מפי המלך
שפירושו נגזר וכל הכחות האלו האמצעיים קראם הכתוב מ
מוצא פי ה כלומר כי הם כלם נגזרים ויוצאים מכחו ובא
הכתוב הזה להודיע שאין עקר החיות במזון הבא מסבה אחר
סבה בענין הלחם שאנו אוכלין שהאמצעיים רבו בו אלא
שעקר החיות במזון הסמוך מתקרב אל הסבה העליונ׳ כי כל מה
שיתקרב מכחו ית׳ ויתמעטו האמצעיי׳ הוא עקר החיות וזהו
שאמ׳ רז״ל ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו רבי יוחנן אמר
אכילה ודאית שנ׳ באור פני מלך חיים נתכון רבי יוחנן
לומר כי האור העליון שהוא חיי הנפש ומזונה ותענוגיה היא
האכילה הודאית אבל מזון הגוף הבא מסבה אחר סבה
אינו אכילה ודאית ״ נראה לי כי קרא הכתוב המן מוצא
פי ה׳ כי אעפ׳ שכל האמצעיים כלן מוצא פי ה׳ הם וזהו
שאמר כל מכל מק׳ המן היה מוצא פי ה׳ ממש ממה שכתוב
הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והבן זה ״ ויהיה באור
הכתוב כי על כל מוצא פי ה׳ שהם האמצעיים כלן יחיה
האדם אין צריך לומר על מוצא פי ה׳ שהוא המן ואין שם
דבר אמצעיים והוא מוצא פי ה׳ ממש וכאשר רמזתי ״
שמלתך לא בלתה מעליך הנה זה היה נס גדול כשנוי טבעו
של עולם כי הבגדים הם בלין בהתמדת הלבישה כדרך
הטבע ׳ וכאן באנשי המדבר נשארו בחדושן תמיד ואין
הזמן והזיעה שולטין עליהם לבלותם ״ ובמדרש שאל רבי
אליעזר את רבי שמעון מהיכן היו ישראל לובשין כל מ׳ שנת
אמר לו ממה שהלבישום מלאכי השרת שנאמר ואלבישך
רקמה מהו רקמה ר׳ סימאי אומר פורפירא אמר לו ולא
היו בלין אמר לו ולא קרית מעולם שמלתך לא בלתה מעליך
אמר לו והיו הקטנים גדלים עמהם אמר לו צא ולמד מן
החומט הזה שלבושו גדל עמו אמר לו ולא היו צריכין
תכבוסת אמר לו הענן היה שף כהן ומגהצן אמר לו ולא
היו נשרפין אמר לו צא ולמד מן הסיטון הללו שאינן
מתגהצין אלא באור ולא היו עושין מאכולת
אמר לו במיתתן לא עשה

בחייהם לא כש׳ אמר לו ולא היו מסריחין מריח הזיעה
כשלא היו מחליפין בגדיהם אמר לו הבאר היה מעלה להם
מיני דשאים שהיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו והיו
מנענעין כהן שנאמר בנאות דשא ירביצני ונו׳ בא שלמה ע
עה׳ ופירש וריח שלמותיך כריח לבנון עכ׳ במדרש תלים
במזמור ה רועי לא אחסר ופירוש סיטון בגדים והבגד
שיעור זרת נקרא סיט ובפרקי רבי אליעזר סיט
כפול ופירוש זרת ובשם של עכ׳ כשהוא רוצה להראות לו
אלהותו ותקפו מושיט ידו באומות העולם ומעבירם מן
העולם והבן זה ״ ורגלך לא בצקה לא נפחה מלשון בצק כי
כן המנהג בהולכי דרכי׳ שיתנפחו רגליהם או יאמר זה כלפי
הלוים שהיו נושאין הארון במדבר על כתף והם יחפי׳ ואעפ׳
שמשפט הכהנים לשאת את הארון והוא דבר מסור להם
ולא ללוים היו הכהנים עכשו במדבר מועטין עד שנתרבו
ונטלו את שלה׳ ודעת אנקלוס בזה שלא נתקלקלו המנעלי׳
שברגליהם ״ כי ה׳ אלהיך מיסרך במה שענך והרעיבך כדי
שתראה ותקח מוסר ותגדל נפשך במדת הבטחון שהוא עקר
המצות כלן ״ כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ
נחלי מים כהפך מקום המדבר וכן ארץ חטה ושעורה וגפן
ותאנה ורמון שהם פירות מולידים הדם ודבש דבש תמרים
והזכיר בכאן עקר המזונות כלן ובשלשה פסוקי׳ אלו הזכיר
ו׳ פעמים ארץ שני פעמי׳ בפסוק ראשון כי ה׳ אלהיך מביאך
אל ארץ טובה ארץ נחלי מים ׳ וכן בפסוק שני
ארץ חטה ושעורה ארץ זית שמן ודבש
וכן בפסוק שלישי ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם
ארץ אשר אבניה ברזל ונו׳ הרי ששה פעמים ארץ בשלש
הפסוקים ובפסוק רביעי הזכיר הארץ הוא שאמ, ואכלת
ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך
והיה הענין להזכיר ו׳ פעמים ארץ כנגד ששה אקלימין הם
המתפשטין ממנה והשותים מתמציתה ועל האקלי׳ השביעי
הזכיר הארץ הטובה בלשון ידיעה וכן דרשו רז״ל שבעה
ארצות הן והכונה להן שבעה אקלימין שהעולם השפל
נחלק בהן ואקלים השביעי הזה שבחו דוד עה׳ ואמר יפה
נף משוש כל הארץ כלומר אקלים יפה כי פירוש נף אקלים
מלשון הכתוב ביהושע בענין חלק הארץ שלשת הנפת ות״י
תלתא פלכין ומה שהוא כלשון הגרי אקלים הוא בלשון
הקדש נף ובכל נף ונף יש בו שנוי אויר לפי מזגו ולפי
קרבתו לשמש ומי שנולד בנף זה ויצא משם ונכנס בנף
אחר יחלה אבל ירושלם נף מזוג וטוב וכל הנכנס שם מן
הנפת היה חזק ובריא ולא יחלה לעולם ולכך נקרא משוש
כל הארץ ״ ארץ חטה ושעורה ׳ לפי שהארץ מכוונת כנגד
העשירית לכך נשתבחה בי׳ דברים כי התחיל אה ה׳ מינים
ולקח מהם השנים שהם עקר והניח שבולת שועל ושיפון
וכוסמין שהן בכלל חטה ושעורה הרי ה׳ וגפן ותאנה ורמון
זית ודבש הרי י׳ וכן נשתבחה בארץ זבת חלב ודבש כלומר
הרצון המשפיע הרחמים הדין כלשון בתי מי זהב והמשכיל
יבין ״ ארץ אשר לא במסכנות הארץ שהיא מלאה כל טוב
כגן ה׳ כארץ מצרים והיא חסרה ממקצת הברכים הנמצאים
במסכנות אלתם הנה יושביה אוכלים לחם

במסכנות ולכך ישבח הכתוב הארץ הקדושה שאין בה חסרון שום דבר בעולם כי לא ימצא שום דבר למאכלו של אדם בשאר ארצות שלא ימצא בארץ ויש שימצא בארץ ולא ימצא בשאר ארצות וזהו לא תחסר כל בה ·· ואפשר שיכלול עוד ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם שלענין התורה והחכמה דבר הכתוב שכן היא נמשלת ללחם שנ' לכו לחמו בלחמי ולפי שהתורה והחכמה אי אפשר לאדם להשיגם על השלמות אלא עם ההכנות הראויות הצריכות לו ומלבד ההכנות יצטרך שיהיה אויר הארץ זך וטוב כי יועיל הרבה בלמוד וטוב ההכנות והאויר הטוב אשר בארץ על כן יאמר כי החכמים שבה לא יאכלו במסכנות לחמה של תורה כי יהיה לבם כפתחו של אולם לטוב ההכנות ורחבה מני ים לטוב האויר וכמו שדרשו רז"ל וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל ואמרו אוירה דארץ ישראל מחכים מה שאין כן בחכמים שבחוצה לארץ שהם חסרי ההכנות והאויר הטוב והם בודאי אוכלי לחם העצבים אוכלי לחמה של תורה במסכנות וזהו שאמר בבעלת הארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם כיון שתורתן שלמה הוא העושר הקיים והאמתי שנתברכו בו וברכת ה' היא תעשיר ולכך אמר לא תחסר כל בה כי הברכה היא בכל וטעם אשר אבניה ברזל במקום שתחשוב שיש שם אבנים שם תמצא הברזל וכן ההרים שם תמצא הנחשת וזהו לא תחסר כל בה לפי פשוטו כי הברזל והנחשת הם חסרון גדול בארץ לפי שהם תשמישי הכלים שמשתמשין בהם ברוב אבל הכסף והזהב אינו חסרון גדול בארץ ועל כן שבח הארץ בזה שהוא עקר התשמישין והם הברזל והנחשת שיהיה העדרם חסרון גדול בארץ ולא שבח אותה בכסף וזהב וכן הזכיר משה בברכת אשר ברזל ונחשת מנעליך ודרשו רז"ל ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה אלו תלמידי חכמים שנו' ההכמים ז"ל בזה לענין האמונה ולקחו הפסוק הזה לאסמכתא ·· וברכת את ה' אלהיך · על דרך הפשט כשתזכור ימי הרעה שעברו עליך בגלות מצרים והיותכם שם בשעבוד גדול ותזכור גם כן ענוי המדבר עתה בבאך בארץ ותאכל ותשבע מפריה ומטובה תברך על זה לשמו של הקב"ה · ועל דעת רז"ל וברכת את ה' אלהיך היא מצות עשה לברך ברכת המזון והוא כמו ועשית מעקה לגגך ועשית פסח לה' אלהיך ובאור על הארץ ועל הארץ ויש לך להתעורר כאן כי יש בפסוק זה פתח להבין סוד הברכות ולא תמצא בכל התורה בשום מקום שצוה הקב"ה שנברך לשמו כי אם במקום הזה ומזה אמר דוד ע"ה ואברכה שמך ואמר הודו לו ברכו שמו ורבים כן · ועל דרך הפשט אומר תחלה כי הברכות אינן צורך גבוה אלא צורך הדיוט כי כיון שהוא ית' מקור הברכה וכל הברכות הן משת לשלות ממנו כל הנמצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם כדאי לו כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כלם ומציאותו אינה אלא מציאותו ומציאותו תספיק בעצמו לא יצטרך לזולתו כלל ואם כן אם יברכוהו כל היום וכל הלילה מה

יתרבה בכך או מה יתננו לו או מה מידם יקח אין תועלת ותרבוי כי אם אלינו כי כל המברך על מה שנהנה הוא מעיד על ההשגחה שהוא ית' המציא מזון לשפלים כדי שיחיו ובזכותם התבואה והפירות מתברכים ומתרבים והנהנה ואינו מברך גוזל ממנו ההשגחה ומוסר הנהגת השפלים לכוכבים ומזלות וזהו שאמר כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל שנ' גוזל אביו ואמו כלומר גוזל להקב"ה ההשגחה ולכנסת ישראל הפירות שבעון זה הפירות מתמעטין לישראל בסבתו שהדי כל העולם כולו נדון אחר רובו וכל יחיד ויחיד נדון אחר רובו לכך יש לו להראות את עצמו כאלו כל העולם כולו תלוי עליו ··

ועל דרך הקבלה וברכת את ה' אלהיך אין הברכה צורך הדיוט בלבד וגם אינה הודאה בלבד אבל הוא לשון תוספת ורבוי מלשון וברך את לחמך ואת מימיך ויש לך להשכיל מאמר רז"ל שאמרו בבבא מציעא פרק המקבל בסופו בענין בעל חוב ושכב בשלמתו וברכך מי שצריך ברכה יצא הקדש שאינו צריך ברכה ומקשה שם בגמ' ולא והכתי' ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך אלא ולך תהיה צדקה יצא הקדש שאינו צריך צדקה שכל הצדקות שלו ·· בארו החכמים ז"ל בפירוש כי ההקדש צריך ברכה אבל אינו צריך צדקה ובפירוש אמרו בברכות אמר לו ישמעאל בני ברכני וכן במסכת שבת אמר הקב"ה למשה היה לך לעזרני והוא ענין הברכה והנה כאשר אנו מברכים להקב"ה יש בזה תוספת רוח הקדש וברכתנו היא סבה שיתברכו כל בריותיו ממנו ואמרו עוד שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ואלו לא היתה הברכה והתפלה כי אם הודאה לבד למה יתאוה לתפלתן של צדיקים המועטין יותר משאר עמים רבים והלא ברב עם הדרת מלך אבל לשון וברכת ענין תוספת ורבוי והוא מלשון ברכה הנובעת מן המקור ולכך אנו מזכירין בתפלותיו יתברך יתרומם וכן בלשון הקדש יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ועוד מלשון בריכה וכריעה מי שכל ברך כורע לו וכן מצינו בספר הבהיר מאי משמע דהאי ברכה לישנא דבריך הוא שנ' כי לי תכרע כל ברך מי שכל ברך כורע לו ·· השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמור מצותיו ומשפטיו וחקותיו כבר ידעת כי משה יזכיר בכל משנה תורה ה' אלהיך והוא העול' אשר קדשנו במצותיו בסוד הברכה והבן זה ·· ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך הגאוה סבה להשכיח העקר כי מתוך השפע ורבוי השלוה לבו של אדם מתגאה ויצר הרע מתגרה בו ועושה כל חפציו עקר וחפצי שמים טפלים ועל זה הזכיר שלמה ע"ה אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח קרא מושל לכח גלגל מאדים שהוא נפש הגלגל לפי שהוא ראש ממשלת כל הצרות והמקרים החולפים בעולם ויצר הרע הנמשך ממנו קראו רוח כי הוא רוח הטומאה ויאמר הכתוב כי אם ישיאך היצר הזה ויחפוץ והתגבר עליך לא תאבה לו ולא תשמע אליו והניח חפציו של הקב"ה שהוא מקומו של עולם וזהו מקומך אל תנח ·· למען ענותך למען נסותך להטיבך באחריתך כל ענוי המדבר הטורח הגדול שהיה לישראל בו לא היה אלא

לחביאם לידי נסיון להרגיל טבעם במדת הבטחון ולהכניס
בלבב אמונת השם ית׳ עד שיחזור להם רגילות העבדה לטבע
בענין שכתוב הדריכני באמתך ולמדני מלשון פרא למוד מ
מדבר וכן ענלה מלומדה כי בקש דוד עה׳ שידריכהו השם
ית׳ באמתו עד שיחזור לו מעשה עבדתו לטבע גמור וזהו
לשון התורה למען תלמד ליראה את ה׳ אלהיך כלומר שתה
שתהיה מלומד ורגיל ותרגיל טבעך בעבדת השם יתעלה
עד שלא תצטרך לטרוח עליו ויהיה מעשה היראה דבר ט
טבעי אצלך לעשותו כשאר הדברים הטבעיים אשר אתה ע
עושה בטבע ומה שקרא הכתוב אכילת המן ענוי ואמר למ
למען ענותך בא ללמד שכל מי שאין מזון לפניו לזמן מר
מרובה אלא דבר יום ביומו אותה אכילה ענוי היא לו כיון
שאינו רואה המזון לפניו וכן כל מי שאינו רואה מה
שאוכל אינו שבע מכאן לסומין שאוכלין ואינן שבעין והב
והביאו פסוק לראיה טוב מראה עינים מהלך נפש ולפי ש
שלא היו רואין המזון בעיניהם קרא לאותה אכילה ענוי ״
ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי יאמר אולי יגבה לבך
כשתראה שפע הטובה הבאה אליך ותאמר כי זה מצד המזל
ואמרת בלבבך מכי כח מזלי למעלה שתחשוב שיש מזל ליש
לישראל ועוצם ידי למטה עשה לי את החיל הזה וזכרת את
ה׳ שממנו לבדו יגיע אליך כל הטוב כי הוא הנותן לך כח ל
לעשות חיל כלומ׳ הוא מכר בידך כח והמזלות שברא לעשות
חיל למטה והוא השליטך עליהם ואין למזלות ממשלה וש
ושלטון עליך וכמו שאמרו רזל אין מזל לישראל וזהו
שאמר למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כי כן הב
הבטיח לאברהם שיהיה כל זרעו למעלה מן המזלות והוא
שדרשו רזל ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה א
אין אומר הבט אלא ממעלה למטה מלמד שהגביהו למעל׳
מן המזלות ואמר לו כה יהיה זרעך ולפי זה יהיה ענין הפ
הפרשה מדבר בכלל ישראל אף על פי שבא הלשון בלשון י
יחיד כי כן מנהג הכתובים וכן התחילה הפרשה בלשון יח
יחיד ולשון רבים כל המצו׳ אשר אנכי מצוך היום תשמרון
לעשות ואם נאמר שהוא מדבר בפרט לכל אחד ואחד מ
מישראל הן לשעה הן לדורות הבאים ומזה בא הלשון בלש
בלשון יחיד ויהיה באור הכתוב ואמרת בלבבך כי העושר נ
נגזר כן השמים לכל יחיד ויחיד מישראל שהרי כשאמרו א
אין מזל לישראל על הכלל אמרו אבל על הפרט לכל יחיד ו
ויחיד יש מזל וכן אמרו בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מ
מלתא אלא במזלא תליא מלתא כחי כח מזלי שבגלגל ועוצם
ידי למטה שאני נושא ונותן ובתעסק עשה לי את החיל הז
הזה כי בצרוף שתים אלה יהיה העושר אל תדמה בנפשך ל
לומר כן אלא וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כח לע
לעשות חיל כי אותו הכח העליון שיש לך הוא נתנו לך ובו
אתה עושה חיל למטה כי אלמלא כחו יתעלה לא היה בכח
המזל ממש כי הוא עליון על הכחות כלן וזהו שאמר שלמה
עה׳ עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה׳ באר לך כי העושר ו
והרש מקרה ופגישה כסבת חזרת הגלגל ואין העושר לעשיר
בשכלו ועוצם ידו גם אין העוני לעני בחסרון שכלו וכדי

שלא תאמר אם כן שהעושר והרש מקרה ופגישה הנה הכל
גזרת הכחות העליונים ואין בזה גזרת השם כלל לא בעשרו
של עשיר ולא בעניו של עני אם כן הענין נמסר לכחות ול
ולמקרים לכך אמר עושה כלם ה׳ לבאר כי הכל בגזרת עליון
עליהם יבא העושר והעוני הרעות והטוב ״ אש אוכלה כ
כאש אוכלה כי ממנהג האש שתכלה הכל במהירות ולכך
אמר והורשתם והאבדתם מהר לא בצדקתך ויושר לבבך כי
ברשעת הגוים האלה נראה כי אלו היו צדיקים לא היו מת
מתגרשים משם ואם כן מה יהיה בשבועת האבות אבל הענ
הענין כי הגוים הרשעים ראוים שיתגרשו משם ואף אם ה
היו צדיקים לא ישארו בארץ כי הארץ פקדון בידם מזמן ה
הבטחת האבות והקבה יוכל להטיב עמהם לתת להם ארץ
אחרת כי לה׳ הארץ ומלואה אבל זאת אי אפשר להם ש
שישארו שם למען הקים את הדבר ״ ויהי מקץ ארבעים
יום נתן ה׳ אלי מכאן למדנו שביום שנתנו הלוחות בו ביום
נעשה העגל כי כשהזכי׳ למעלה ויתן ה׳ אלי לא פיר׳ באי זה
יום על כן חזר ופירש כאן בקץ ארבעים יום וזהו שאמר
ישעיה עה׳ ביום נטעך תשגשגי מלשון סיגים והוא עון הענ
העגל וכן תי׳ באתר דאתקדשתון למהוי עם תמן קלקלתון ע
עובדיכון ״ ואתפש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי י
ידי׳ כתב הרמבן׳ לפרש שירמוז לטובה שעשה עמהם כי
סכן בנפשו לשבר לוחות האלהים לטובה׳ כמו שאמרו רזל׳
מוטב שתדון כפנויה ולא באשת איש ״ ואתנפל לפני ה׳
כראשונה ארבעים יום טעם ואתנפל שהיה נופל לפניו אר
ארצה כי מכאן הוציאו רזל׳ שכסוס התפלה שתקנו לנו
בג׳ ענינים והם ישיבה עמידה נפילה שכן מצאנום שלשתן
בתפלתו של משה בהר סיני ישיבה הוא שכתוב ואשב בהר
וכתיב ואתנפל לפני ה׳ וגו׳ עמידה הוא שכתוב ואנכי ע
עמדתי בהר נפילה הוא שכתוב ואתנפל לפני ה׳ וכמדרש ת
תלים בפסוק תפלה למשה רבי ברכיה אומר לא הניח משה
זוית ברקיע שלא התפלל עליו שנאמר ואתנפל לפני ה׳ ועל
דרך הקבלה ואתנפל לפני ה׳ שתי תפלות היו יאמ׳ כי התפלל
לשם המיוחד ארבעים יום וארבעים לילה ולא הזכיר
התפלה מה היתה והלשון שיזכיר על כל חטאתם אשר ח
חטאתם לעשות הרע בעיני ה׳ להכעיסו יבאר כי מה שעשו
העגל וקצצו בו הכעיסו בזה לשם המיוחד וכשיאמר בסמוך
ואתפלל אל ה׳ ואומר אדני ה׳ אלו תחלת התפלל למדת הדין
והזכיר התפלה מה היתה והיא היא אותה תפלה שהזכיר ב
בכי תשא למה ה׳ יחרה אפך בעמך ״ ובאהרן התאנף ה׳
מאד להשמידו ידוע מה שדרשו רזל׳ בפסוק זה השמדה זה
כלוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת וכיון
שהתפלל משה עשה תפלתו מחצה ומכל מקום פסוק
זה הנכתב בתורה לאות ולמופת שאהרן חטא בעגל חטא ג
גדול עד שנענש עליו בכלוי בנים ובודאי יש לתמוה כי אה
אהרן לשם שמים נתכון ומחשבתו היתה זכה בעבדת השם
ית׳ והנה הכתוב אמר אשר עשה אהרן לא יתפרש אותו
רק על המעשה לבדו לא על המחשבה ואם כן למה התאנף
בו השם והתשובה בזה כי הקבה׳ מדקדק עם הצדיקים אפי׳

אפילו כחוט השערה וכן דרשו רז״ל ממה שכתוב וסביביו נ
נשערה מאד ואף על פי שכונתו היתה לשמים מם המעשה
לאהרן כידים היה חלול השם ואף על פי שהוא לא חטא כו
הנה החטיא את ישראל שלא כגונה שהרי על ידו טעו אחריו
ונפלו הרבה מישראל וכן הזכיר לו משה כי הבאת עליו חט
חטאה גדולה וראיה גדולה שהוא לא חטא כו כלל ממה ש
שהזכיר משה בתוכחותיו ואם תריבהו על מי מריבה וקראו
חסיד שלא נמצא בו חטא אחד ושם אכתוב כגה ״ ולא
האמנתם לו במצות הלב ולא שמעתם בקולו במצו׳ המעשה
ויתכן שירמוז ולא האמנתם לו אל השם המיוחד ומטעם זה
לא אמר בו כמנהג הכתובים כלשון אמונה שהוא נופל כ
בבית כלשון יען לא האמנתם בי וכן ויאמינו בה׳ ובמשה
עבדו וכן ובדבר הזה אינכם מאמינים ורבים כן כי אלו אם
אמר בו לא היה צריך לכתוב ולא שמעתם בקולו כי באור
מלה בו בשמו וקולו הוא שמו ולכך הוצרך לומר לו כדי שי
שיזכיר הכתוב שמו הגדול וזכרו ויהיה שעור הכתו׳ ותם
ותמרו את פי ה׳ אלהיכם ולא האמנתם לו והוא ה׳ אלהיכם ו
ולא שמעתם בקולו הוא פי ה׳ אלהיכם והבן זה ״ ארני
יהוה אל תשחת עמך ונחלתך השם הזה אלף דלת ויוד
הא אחריו כי הוצרך משה בתחנתו למדת הדין וכן
בואתחנן אמר אתה החלות וכבר הזכרתי ענ
ענינם בפסוק וידבר ומשם תבין והם עמך ונחלתך
שהוצאתם בשתי מדות אלה ואלו לא הצלח והם יאמרו
המצריים מבלתי יכלת ה׳ ויסתפקו בנסים שנעשו להפרע ו
ויתחלל שמך הגדול ״ בעת ההיא לסוף מ׳ יום שהזכיר נ
נתרצה לו ואמר פסל לך ״ ועשית לך ארון עץ ואעש א
ארון תחלה ואחר כך ואפסל שני לוחות אבנים כדי שיהיה
די בקום מזומן להניח כשארד עם הלוחות שאם אני עושה
ארון תחלה היכ׳ אניח וקבלו רז״ל בארו׳ זה שהו׳ הארו׳ שעשה
משה ולא הארון שעשה בצלאל במלאכת המשכן ארון זה
שעשה משה היה לשעה כדי שיהא מזומן לתת הלוחות לת
לתוכו מיד כשירד מן ההר עד שיעשה ארון בצלאל הנעשה
לדורות זה של משה היה יוצא עמהם למלחמה וזה של בצ
בצלאל לא היו מוציאין אותו כלל אלא בימי יהושע בלבד ד
הוא שהוציאוהו על פי הדבר וכשהוציאוהו מעצמם בימי
עלי לקרא׳ פלשתי׳ נענשו עליו ונשבה ועליו חרדו פלשתים
ואמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי לא היתה
כזאת תמול שלשום בארון זה של משה היו מונחין לוחות ו
ושברי לוחות עד שנעשה של׳ בצלאל שנתן בו לוחות
אחרונות בלבד הוא שכתוב ונתת אל הארון את העדות אש
אשר אתן אליך ומה שאמרו בבבא בתרא פק׳ אין בארון רק
שני לוחות וגו׳ אין מעוט אחר מעוט אלא לרבו׳ שברי לוחות
שמונחין בארון זה היה אחר שנבנה בית המקדש שהרי בבית
המקדש לוחות ושברי לוחות מונחין בארון שעשה בצלאל ו
וכבר כתבתי בסדר ויהי בשלח שהארון הזה שעשה בצלאל נ
נגנז שם בבית המקדש עם צנצנת המן ושאר הדברים ויא
ויאשיה המלך צוה לגנזם תחת מחלות ההיכל והסבה

ליאשיהו שגנז הארון יותר משאר כלי הקדש לשני ענינים
האחד לעלוי קדושתו שאין לך מקודש ומעולה בכל הכלים
כמוהו וכשם שהוא קודם לכלן במעשה כך הוא מקודש מ
מכלן שהוא דוגמא לכסא הכבוד ומעון לשכינה והשכינה
דבקה לעולם עם הארון ולכך בבית שני לא היה בו ארון
וכשחסר ארון חסרה שכינה ולפי שהיה יאשיהו יודע שהב
שהבית עתיד ליחרב על ידי נבוכד נצר והנביאים שבימיו
מתנבאין וצווחין כן והיה דבר ברור אצלו שכל הכלים יגלו
לבבל לפיכך חס על כבוד הארון לעלויו ורצ
ורצה לגנזו והשני שראה בארון סימן הנסיעה והוא
שהבדים שהאריכו בימי שלמה נתקצרו בימיו וחזרו לאותה
מדה שהיו בימי משה וכשהיו ישראל נכנסין במקדש זהיו ר
רואין הפרכת ושני בדי הארון היו ראשיהן נראין מחוץ ל
לפרכת כשני דדי אשה שנראין מתחת בגדיה ועל שני בדי׳
אלו הזכיר שלמה עליו השלום שני שדיך כשני עפרים וגו׳
וכשנתקצרו עתה בימי יאשיהו וחזרו כלפי פנים היו ישראל
נכנסין ולא היו רואין אותן יוצאין ובולטין מן הפרכת כמנ
כמנהג לפי שחזרו לאותה מדה שהיו בימי משה והכיר יאש
יאשיהו בזה שהארון מזומן לנסיעה ומתכנס והולך ועוד
ראה כשנכנס חלקיה הכהן לעבד עבודה בהיכל שמצא שם
ספר תורה שהוא מצד הארון ברית ה׳ שיצא לתוך ההיכל וה
והגיד בזה שזה אות לגלות ולחרבן בית המקדש וזה שתי׳ ויהי
בשלשים שנה והוה בתלתין שנין בזמן דאשכח חלקיה כה
כהנא רבה ספרא דאוריתא בבי מקדשא בעזרתא תחות א
אולמא בפלגות לילא כתר מעלני סהרא בימי יאשיהו בן
אמון וכתוך שדאה סימנין אלו ראה לגנזו והא למדת
שעקר הקדושה לארון זה של בצלאל היה לא לארון שעשה
משה לשעה ועל ארון זה של בצלאל אמרו רז״ל במסכת ע
ערובין פרק הדר כל זמן שארון ושכינה שלא במקומן ישר
ישראל אסורין בתשמיש המטה שאת׳ על ארון שעשה משה
שהיה יוצא עמהם למלחמותיהן היאך אפש׳ לומר כל שכן
שבעה חדשים שישב הארון בשדה פלשתים שהיו ישראל
אסורין בתשמיש המטה ונמנעים מפריה ורביה וכן דוד
שאמר לאוריה רד לביתך אלא על ארון של בצלאל אמרו
כן שהוא עקר הקדושה מה שאין כן בארון של משה שאין
קדושתו כל כך ״ ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מ
מוסרה דרשו רז״ל וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא
ממוסרה באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרה ויחנו בבני
יעקן ועוד מה שאמר עוד שם מת אהרן ויקבר שם וכי במ
במוסרה מת אהרן והלא בהר ההר מת ומצינו שמנה מסעו׳
ממוסרה להר ההר אבל באור הכתו׳ שם מת אהרן ויקב׳ שם
במוסרה עשו ישראל אבל גדו׳ כאלול שם מת אהרן ונקבר
שם וגם זה מן התוכחת יאמר להם בסוף ארבעים שנה
כשמת אהרן בהר ההר ונסתלקו ענני כבוד יראתם ממ
ממלחמת הכנעני ואמרתם נתנה ראש וגו׳ וחזרו כלפי מצ
מצרים ח׳ מסעות ודרשו רז״ל כי בני לוי נלחמו בהם
באותה שעה שאמרו כן והרגו מהם הרבה ומזה עשו במוסרה
אבל גדול ומה שנסמכה תוכחה זו לשבירת הלוחות ללמדך

בקשה מיתתן של צדיקים כשבירת הלוחות וכן דרשו רז״ל
הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמ׳
חכמיו וגו׳ קשה סלוקן של חכמי ישראל כפלים מחורבן ב
בית המקדש שבכל הקללות שבמשנה תורה לא נאמר כהן א
אלא הפלאה אחת שנאמר והפלא ה׳ את מכותך וכאן שתי
הפלאות שנאמר הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגו׳
בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי יאמר בעת שעבדו ישר
ישראל את העגל הבדיל הקב״ה בני לוי שלא חטאו בו וכן
הזכיר למעלה ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ודרשו רז״ל
כי נסמך פסוק זה לחזרת בני יעקן ללמדך שאף בזו עמדו
בני לוי באמונתם ולא טעו לחזור כמו ישראל ״ לשאת
את ארון ברית ה׳ אלו הלוים ״ לעמד לפני ה׳ לשרתו אלו הכ
הכהנים וזהו ולברך בשמו שהכהנים היו מברכים לישראל
בשמו כי כן כתוב ושמו את שמי עד היום
הזה כי היה אלעזר נושא את כפיו במקום אביו כי כן הזכיר
למעלה ויכהן אלעזר בנו תחתיו והיה ממלא מקומו לכל ד
דבר שבכהונה ״ ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים א
ארבעים יום השוה הכתוב מ׳ יום אחרונים אלו לראשונים
מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון מכלל
שהאמצעיים בכעס והוא דבר העגל שהוצרך משה להתפלל
בכל אותן ארבעים יום ״ ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך
שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלהיך ללכת בכל ד
דרכיו ולאהבה אותו ולעבד את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל
נפשך יאמר אעפ׳ שהכעסתם אותו פעמים רבות במדבר וכמ
ובמדבר הרי הוא מוחל לכם את הכל ובלבד שתיראו מ
מלפניו מכאן ואילך וכתב הרמבן ז״ל כי פסוק זה כלו נמשך
עד לטוב לך יאמר איננו שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו ו
ולא לצורכך בטעם אם צדקת מה תתן לו רק הכל הוא לטוב
לך ואמר הטעם כי לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים הארץ
וכל אשר בה וכלם נותנין כבוד לשמו אינו צריך לך רק ב
באבותיך חשק ה׳ ויבחר בזרעם בכם שאתם מבחר זרעם ל
לא בישמעאל ועשו וטעם כיום הזה כי כן יהיה בכל זרעם
לעולם עכ׳ וידוע מה שדרשו רז״ל מן הכתוב הזה שחייב א
אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר מה ה׳ אלהיך שואל
מעמך אל תקרי מה אלא מאה כלומר מאה ה׳ אלהיך שואל
מעמך ויש בפסוק זה צט׳ אותיות ועם א׳ שתשי׳ במלת מאה
ישלמו למאה אותיות ותחזור המלה מאה כדי לרמוז בדרך
אסמכתא שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות וכן יש אס
אסמכתא לזה מפסוק הנה כי כן יבורך גבר ירא ה׳ כי ירא ה׳
יש לו לברך מנין כי כן עוד נאם הגבר הוקם על קים על ב
ברכות ואמרו כי דוד עה׳ יסד מאה ברכות ואחר כך שכחום
וחזרו אנשי כנסת הגדולה ויסדום ״ הן לה׳ אלהיך השמ
השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה גל׳ בכאן כי אלו
רצה הכתוב להגדיל ישראל על כל שאר האומות ה
היה מספיק שיאמר הן לה׳ אלהיך הארץ וכל אשר בה רק
באבותיך חשק ולא היה צורך להזכיר השמים ושמי השמי׳
אבל יתכן לומר שבא לרמוז שהעולם השפל הזה עקר המצ
המציאות כלו ופסוק מלא הוא יהי מארת ברקיע השמים ל
להאיר על הארץ באר כי הגלגלים עם היותם נבראים

עצומים הכונה בהם לצ״כי המין הזה ואף על פי שחכמי ה
המחקר סותרין זה אנו אין לנו אלא דרך תורתנו וקבלת ר
רז״ל שאמרו גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת וכן מצינו
שהזכיר דוד עה׳ הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו וא
יאמר כי הקב״ה הרים קרן ישרא׳ על הנבראים כלם שב
שבשמים ובארץ ואמר עוד ברכו ה׳ מלאכיו וגו׳ ברכו ה׳ כ
כל צבאיו וגו׳ ברכו ה׳ כל מעשיו הזכיר העולמות השלשה
מלמעלה למטה ועל העולם השפל הזכיר כל מעשיו כלומר
כי הוא כלל כל מעשיו ואמרו במדרש כי רב מאד מחנהו א
אלו מלאכי השרת וכי עצום עושי דברו אלו ישראל ועוד
יש לנו ראית ממה ששאלו הפילוסופים הגלגל למה הוא מ
כוכב תשע באותו סבוב השיג או לא השיג אם השיג במה ל
לשוא סובב אם לא השיג מה תועלת בסבובו שאין לומר ש
שיוסי׳ בהשגתו בכל יום ויום שא״כ היה לו לחדש ולהוסיף
בטובות העולם הזה שהוא מתקיים בתנועתו והשיבו סבת ס
סבובו כדי לקיים העולם השפל לפי שבתנועתו מצטרפין
ארבע יסודות שהם למטה לארץ שאין העול׳ יכול להתקיים
זולתם הרי שאינה ראיה כי חכמי המחקר מודים שמציאות
הגלגל בשביל האדם והם האומרים שאין צורך לגלגלים כי
אם להנהיג טבע המציאות ואם אתה אומר זה אפשר בש
בשבעה כוכבי לכת שהם מנהיגים העולם הזה והם הם שנ
שנבראו לכך אבל שמיני ותשיעי הם עליונים וזכים בעצמם
לא נבראו לתשמישו של העולם הזה תשובתך כי כל הת״ע
נבראו בשביל העולם הזה וכלן צריכין זה לזה ותנוע׳ האחד
בסבת חברו מן התחתון עד העליון שהרי כלן זה בתוך זה כ
כגלדי בצלים וכבר נתבאר בספרי החכמה שהמציאות כלו
אחד מהגלגל העליון עד הנקודה הנקראת מרכז העולם
או עמוד העולם וקבלנו מופת לזה במלת אחד כי אות אלף
רומז אל הגלגל העליון המקיף הנקרא ערבות שהוא מיוחד
מכל הגלגלים כמלך עליהם אות ח׳ רמז לשמנה גלגלים ש
שהם מוקפין בתוכו אות ד׳ רמז על ד׳ יסודות שתחתיהם ו
והכל אחד וכשם שהוא אחד כן מנהיגו ית׳ אחד והנה ט׳ גל׳
גלגלים וד׳ יסודות הם י״ג במספר אחד ״ ומה שאמר
הן לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים הן הגלגלים ו
ושמי השמים הם היסודות שהם בכח השמים למטה מהם כ
כענין הארץ וכל אשר בה וכן אמר במזמור הללו את ה׳ מן
השמים והזכיר מלאכיו וצבאיו וכוכבי אור ואחר כך
הללוהו שמי השמים זה דעת הרמבן ז״ל בלשון השמים ש
שפירו׳ הגלגלים והיסודות שתחתיהם אבל הרמבם ז״ל
פירש כי שמי השמים על תשעה הגלגלים ואמר כי
השמים הוא הגלגל המקיף ושמי השמים שהם בתוכו שבהם
הכוכבים ולפי שכל הגלגלים נכללים בשני
חלקים אלו חלק אחד שאין בו כוכבים כלל וחלק שני ש
כוכבים על כן עשה הכתוב כאן שני חלקים ואמר שמי
השמים וכן במסכת חגיגה חלקום רז״ל לשני חלקים הוא ש
שהזכירו רז״ל שם אמר ר״ל לקיש שני רקיעין הן שנאמר ה
הן לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים זה דעת הרב ז״ל בספר
המורה בלשון השמים ושמי השמים ויש לך להתבונן בדבר

אמר דיש לקיש האומר שני רקיעין הן כי כנגדן היו שני ג
נזירי עצים שבמערכה והוא שאמרו במסכת יומא פרק א
אמר להם הממונה מערכה ראשונה קודמת למערכה שנ
שניה שניה קודמת לשני נזרי עצים שני גזרי עצים קודמין
לדשון מזבח הפנימי מערכה ראשונה ירמוז לכל הבנין מע
מערכה שניה למציאות המלאכים שני גזרי עזים ירמוז לכל
הגלגלים הנחלקים לשני חלקים
אלו שמשם באות הגזרות לעולם השפל ודשון מזב' הפנימי
ירמוז לעולם השפל ומי יתן והיינו יודעין שאר הענינים ש
שהזכיר בברייתא ההיא איך היה הסדר בהם ומה ענינם ואל
מה ירמוז כל אחד ואחד כי אין לך עבדה קלה בכל העבדות
כלן הנעשות בבית המקדש שלא יהיה לה עקר גדול ושלא
יהיה בה רמז וציור לענינים של מעלה ודוגמא להם ועל
דרך הקבלה הן לה' אלהיך השמים ושמי השמי' רק באבותיך
חשק ה' ירמוז לנפשות האבות שהן נאצלות מהאבות ולכך ה
היו מרכבה כמותם כאלו הם והם דבר אחד ומטעם זה הוא
החשק והקשור והבחירה כידעת וזה מבואר ומלתם את
ערלת לבבכם פחיתות המדות והיצירה מגדר השויות יקרא
ערלה כי כל ערלה תוספת חסרון וכל מי שהוא ערל לב אין
בו כח לקבל המושכלות ולהבין דרך האמת וערפכם לא
תקשו עוד כמו שהקשיתם עד עתה שהרי אמר להם כי עם
קשה ערף אתה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים המ
המלאכים ואדני האדונים הגלגלים שהם אדנים לכל גשם
האל הוא הבורא והוא הגדול בחסד הגבור בדין והנורא בר
ברחמים ואלה כלל המדות העליונות הנקראות אבות
שעליהן נאמר האבות הן הן המרכבה וכבר הזכרתי בכי
תשא כי משה רבינו עה' כלל בג' שבחים אלו יג' מדות שנאמ
שנאמרו לו בסיני אשר לא ישא פנים לצדיק הגמור
לרוב צדקותיו שלא יעניׁשנו אפילו על עברה קלה ולא יקח
שחד עברה בשביל מצוה שאינו אומר הרי שעשה אלף מצ
מצות ועשה עברה אחת אחסר לו מצוה אחת מפני עברה ש
שעשה וילך המצוה כנגד העברה אלא הוא מענישו על א
אותה עברה יחידית ונותן לו שכר על רבוי המצות כלן
עושה משפט יתום ואלמנה אף על פי שהוא נשגב כמו שא
שאמר האל הגדול הגבור והנורא הוא עשה משפט יתום ו
ואלמנה והוא שאמרו רז"ל דבר זה כתוב בתורה שנוי
בנביאי' משולש בכתובים כל מקום שאתה מוצא גדולתו של
הקבה' אתה מוצא ענותנותו וכן אמר דוד עה סלו לרוכב בע
בערבות ביה שמו וסמיך ליה אבי יתומים ודיין אלמנות וכן
אמר ישעיה עה' שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכן ו
ואת דכא ושפל רוח ואוהב גר וכיון שכן ואהבתם את
הגר וכן כתוב במקום אחר ואהבת לו כמוך את ה' א
אלהיך תירא אותו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע תירא
שלא יעבר על מצות לא תעשה אותו תעבד במצות
עשה ובו תדבק שלא תפריד מחשבתך ממנו וכתב הרמ
הרמבן' זל יתכן באנשי המעלה הזאת אשר להם מעלת הד
הדבקות שתהיה נפשם גם בחייהם בצרור החיים צרורה כי

הם בעצמם מעון לשכינה כאשר רמז בעל ספר הכוזר וכ
ודרשו רז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים והמ
והמאמר הזה אמרו רבי עקיבא וראוי היה לו לאמרו לפי
שהוא מן הנכנסים לפרדס ונכנס בשלום ויצא בשלום וע
ועליו נאמר משכני אחריך נרוצה ועל דרך הקבלה כ
כיון כזה החכם על החכמה וכתיב הן יראת אדני היא חכמה
ולכבוד החכמה ההיא הנעלמת שהחכמי' שבארץ
ודבר גדול היה דורש כל אתין שבתורה כי יש בהם סודות ס
נשגבים ורזים עצומים מודים על נפלאות תמים דעים
ובענין שדרשו להקים את המשכן לרבות משכן אחר שהוקם
עמו וה' פקד את שרה לרבות שאר עקרות מלמד שכל העק
העקרות נפקדו עמה וכן כיוצא באלו בכל אתין שבתורה ש
שיש בכל אחד מהם ענין מפואר ומי חכם ויבן אלה נבון ו
וידעם ובשמו תשבע לאחר שיהיו בך כל המדות הללו
אז תוכל להשבע בשמו או יהיה ובשמו תשבע מצות
עשה לעתים וזמנים ידועים שיהיה בזה קדוש השם בענין
שמצינו באליהו וחוני המעגל ועל דרך הקבלה א
את ה' אלהיך תירא היא היראה מה שאין המחשבה משגת ו
ואותו תעבד היא החכמה וכן מצינו בירושלמי ואותו תעבד
אותו ואת תורתו היא התורה שקדמה לעולם אלפים שנה ו
ובו תדבק הבינה כי שם תשובת הנשמות ובשמו תשבע ל
לשון שבעה והנה הכל רמוז בפסוק זה מעשרה שליטים א
אשר היו בעיר וכן רמוזים בפסוק לך ה' הגדולה והגבורה וה
והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובא' לך ה' הממלכה
באור כי כל בין השמים והארץ כי הוא השלום המכריע וכן
רמוזים עוד כלן בשיר השירים בפסוק שוקיו עמודי שש מ
מיוסדים על אדני פז באורו כי שוקיו הם עמודים לשש
והרי הם שבעה יסוד ואלף דלת הרי הכל רמוז בפסוק זה וכן
בפרשה ה' קנני ראשית דרכו שאמר באין תהומות והרים וא
וארץ וזה מבואר הוא תהלתך על דרך הפשט הוא ראוי
שיהיה תהלתך שלא תהלל לשום כח כי אם לו לבדו ית' אנ
יאמר הכתוב הוא תהלתך והוא אלהיך הוא תהלתך שיהיה
אלהיך ועל דרך הקבלה הוא תהלתך אלהי ישראל וה
והוא אלהיך השם המיוחד וכן גלה לך הכתוב כי ישראל נת
נתונים לשתי מדות אלו הוא שאמר ולתתך עליון לתהלה ו
ולשם ולתפארת לתהלה שהו' השם ולתפארת השם המיוחד
והכונה לומר כי התהלה שהוא השם בו התפארת מדת רחמי'
במדת הדין ופענין שכתוב כי תפארת עוזמו אתה והתבונן ב
בדבר הנביא שאמר למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם
לך לבלתי הכרית לבאור הכתוב ארואה לך החוטם שהוא ס
סימן הרבוי והוא כאלו אמר אקבל ריח הקרבנות ובענין ש
שנאמר ישימו קטורה באפך כי הקטרת למדת הדין הנקרא
תהלה והזכיר הלשון הזה בהפך מן הקץ בריח שהוא דוחה
חוטמו בידו והוא סימן הרחוק כענין ולא אריח בריח
ניחוחכם וכתיב אחריו למעני למעני אעשה כי איך
יחל כלומר אם אכריתך יחל שמי והוא בענין שאמר יהושע
והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול ·

בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה יאמר מן הגדולות ו
והנוראות שעשה עמך שתתחייב מזה לאהבה אותו כי יורדי
מצרים לא היו רק שבעים ועתה אתם ככוכבי השמים ולכך
סמך לו ואהבת את ה' אלהיך ושמרת משמרתו ומה שהזכיר
כאן בשבעים וכן במקום שמנאם כל הנפש לבית יעקב הב
הבאה מצרימה שבעים ולא מצאנו אלא שבעים חסר אחד
כבר דרשו רז"ל זו יוכבד שנולדה בין החומות וי"א אומרים
זו שרח בת אשר שהשלימה מנינם שנאמר אנכי שלומי א
אמוני ישראל אנכי השלמתי מנינם של ישראל אבל ראיתי
בפסיקתא זה הקב"ה שהשלים מנינם שנאמר אנכי א"רד תב
עמך מצרימה הקב"ה נכנס עמהם בכבודו מאי טעם דכתיב
הוא תהלתך והו' אלהיך וסמי' ליה כשבעי' נפש ללמד שהקב"
נכנס במנין השבעים ולפיכך מה שדרשו בפסו' כשש מאות
אלף רגלי שהיו חסר חד שהקב"ה נכנס עמהם והשלימן לש
לששים רבוא ואם כן הרי שמצינו שהקב"ה השלים מנינם
בין בעליה בין בירידה לשבעים בעליה לששים רבוא וזהו
שנאמר ליעקב אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם ע
עלה ״ וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ו
וגו' יאמר הכתוב הנוראות האלה שאני מספר אותן אינן ל
לעתיד שיראום בניכם כי אתם בעצמכם ראיתם אותן ב
בעיניכם והנה הכל נמשך לפסוק כי עיניכם הרואות כלום
אתם עדים בדבר זה והזכיר להם הנסים המפורסמים שהם
נסי מצרים הוא שאמר ואת אותותיו ואת מעשיו אשר עש
עשה בתוך מצרים לפרעה וגו' וענין קריעת ים סוף הוא ש
שאמרו אשר הציף את מי ים סוף וגו' וענין המן הו' שאמר
ואשר עשה לכם במדבר ומה שלא הזכיר ירידת המן כפירו'
כדי שיכלול בזה נסי השלו והבאר והזכיר פתיחת הארץ
הוא שאמר ואשר עשה לדתן ולאבירם והיה לו לומר ואשר
עשה לקרח כי הוא היה ראש המחלוקת אבל לא הזכירו מש
משה דרך ענוה כי נתבייש מחטא האיש ההוא הקרוב לו א
או שרצה להזכיר את אלו לפי שהעיזו פניהם יותר מכלן ויצ
ויצאו נצבים והיו מחרפים ומגדפים כמו שהזכיר רז"ל וכבר
ידעת כי ו' נסים הנסתרים הם מכח אל שדי שהיא השגת ה
האבות הוא השם הנכבד שכתוב בו ליראה השם הנכבד ות
והנורא הזה את ה' אלהיך והמפורסמים הם מכח השם הם
המיוחד השם הגדול הוא השגת משה עליו השלום ועל כן ת
תמצא בראש הפרש' ביעודי הגוף שכלם נסים נסתרי' שהזכי'
שם ה' אלהיך כמשפטו בכל משנה תורה הוא שאמר ושמ'
ה' אלהיך לך וגו' אבל כאן כשהזכיר הנסים המפורסמים הז
הזכיר השם הגדול הוא שאמר כי עיניכם הרואות את כל מ
מעשה ה' הגדול אשר עשה והבן זה ״ את גדלו ואת ידו
החזקה וזרועו הנטויה ידוע לכל משכיל שאין לשון יד וז
וזרוע נופלים בהקב"ה אבל הם ענינים למעלה נמשלים ב
ביד וזרוע ואותן ענינים הם כחות ומדות ולא תכון שיהיו ש
שניהם נאמרים על כח אחד אלא כל אחד ואחד כח כפני
עצמו כי כן הן באדם אין היד והזרוע נאמרים על אבר
אחד לבדו כי כל אחד אבר בפני עצמו כי מה שנקרא יד הוא
פסת היד שבה ה' אצבעות ועור הפרק הג' שבו נגמר פסת הי'
היד נקראת יד וממנו ואילך עד העצל' שהוא נקרא מרפק
ובלע' קובדו' נקרא קנה כי הוא הקנה המחובר עם פסת הי' ו
ומן העצל ולמעלה נקרא זרוע והוא מקום הנחת תפילין ג
שהוא גבהו של יד והוא כנגד הלב ועל זה אמרו במסכת מ'
מסכות חביבין ישראל לפני המקום שנתן להם תפילין בזה
בזרועותיהן ותפילין בראשיהן והראיה לזה שנקרא זרוע מ
שאחר העצל הוא מה שאמר איוב כתפי משכמה תפול וא
ואזרועי מקנה תשבר התחיל מן הכתף שהוא למעלה ואחר
כך זרוע ואמר מקנה שהוא המחובר עם פסת היד וכן שנ
שנינו במסכת אהלו' ששם מונה רמ"ח אברי' שבאדם ואומר
שם שלשים בפסת היד ו' בכל אצבע ואצבע ו' בקנה במרפק
ואחד בזרוע וד' בכתף וזו ראיה שהמחובר עם פסת היד נס
נקרא קנה ולשון עציל נקרא בלשון ברית ולשון מרפק ב
בלשון משנה ואציל בלשון מקרא שכן כתוב בירמיה על כ
כל אצילי ידיו ותי' על כל מרפקי ידוהי ״ ובמסכת סופרים
אמרו לא יתן אדם ס"ת על ארכבותיו ויתן שני אציליו עליו
מפני שנוהגים מנהג בזיון ואחר שנתבאר הפירוש הזה שיש
בין יד לזרוע נאמר כי דבר ידוע הוא שהזרוע גדול מן היד
ואין כח היד אלא מכח הזרוע ומעתה יתבאר לך כל מקום
שנאמ' בתורת יד וזרוע בהקב"ה שהכל נאמר על מדת הדין
אבל יש ויש בחלוקי הדין דין חמור מחברו ודין קל מחברו ז
זה למעלה מזה וזה למטה מזה כשם שיש בגווני היין או הד
הדם מראה אדום זה למעלה מזה וזה למטה מזה וכן כאן
כי היד מדת הדין רפה ואין כח הרבה אלא מכח הקשה וכ
וכמו שלמדתי בשתי ההין של מי כמוכה וזהו וזרוע ה' על מי
נגלתה וזהו כי ימינך וזרועך וכבר רמזתי מזה בפסו' וירא
ישראל את היד הגדולה ומה שהזכיר כאן את גדלו ואחר
כך אמר את ידו החזקה וזרועו הנטויה הנה הוא כמו הן הר
הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו כי ידו הח
החזקה וזרועו הנטויה הוא כבודו שהיא מדת הדין רפה מ
מקבלת מן הזרוע נרשם כן השם המיוחד להורו' כי הרחמי'
בו כענין שכתוב כי ביה ה' וכן תמצא בתפלתו של שלמה
עליו השלום שאמר כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך ה
החזקה וזרועך הנטויה הזכיר תחלה מדת רחמים ואחר כך
מדת הדין שכח הרחמים וזה מבואר ״ לא כארץ מצרים
היא שהיא תלויה בהשקאה כמו שאמר והשקית ברגלך כגן
הירק אין הארץ בכענין זה תלויה בעמל האדם אלא למטר
השמים תשתה מים ועל כן תצטרכו לקיום התורה שאם
אתם מקיימין התורה והמצות השמים יתנו טלם והארץ ת
תתן יבולה ואם לאו ועצר את השמים ולא יהיה מטר והא
והאדמה לא תתן את יבולה כמו שאומר בפרשה הסמוכה ל
לזו ואעפ' שאלו היתה ארץ משקה כארץ מצרים היה נקל א
אצל השם ית' להוביש להם המים ולהחריב הנהרות אם לא
היו מקיימין התורה כבר כתב כזה הרמב"ן ז"ל כי הפרשה ה
הזאת תזהיר במנהגו של עולם והארץ מצר שהיא הרים וב
ובקעות תאבד מהרה יותר משאר ארצות כשלא ישלח שם
מטרות עוז כי החולה צריך בזות ותפלה שירפאהו יותר מן
הבריא שלא יבא עליו התחלואים ״ ארץ אשר ה' אלהיך דורש

אותה תמיד על דרך הפשט עקר השגחתו בארץ ההיא כי
בודאי כל הארצות הוא דורש אבל הענין כי עקר הדרישה ו
והשגחה שם ומשם מתפשטת לשאר הארצות כענין הלב
באדם שהוא נתון באמצע הגוף
שהוא עקר החיות ומשם החיות מתפשט לשאר האברים וב
וכא הכתוב ללמדנו שאין ארץ ישראל נתונה תחת ממשלת
הכוכבים והמזלות כשאר הארצות ואינה נמסרת לדרישת
אלהי מעלה כשאר האקלימין אבל הקבה בעצמו ובכבודו
דורש אותה תמיד לא מנה עליה משאר הכחות שוטר ומ
ומושל וזהו שאמר דוד עה על ארץ ישראל כל מעיני בך כ
באורו עקר השגחתי ועיוני אינו אלא בך כי משם יתפשט
לשאר העולם ועל דרך הקבלה ארץ אשר ה אלהיך ד
דורש אותה תמיד זו בית המקדש של מעלה שעליו א
אמר הכתוב והארץ הדום רגלי כי רגלי האדם סופו ועל כן
הזכיר בה ה אלהיך ומזה נקרא בית המקדש של מטה ב
בית קדשנו ותפארתנו כלומר ביתו של קדשנו ותפארתנו כי
קדשנו הוא הכבוד וזהו סוד הכתוב כבוד ותפאר במקדשו
ויש לך להשכיל מה שהזכיר בפסוק של מעלה והארץ אשר
אתם עוברים שמה היא הארץ הגופנית שבה בית המקדש ש
של מטה וזהו שהזכיר בה הרים ובקעות למטר השמים תש
תשתה מים באר לך כי הארץ ההיא למטר השמים תשתה
מים אבל זאת בשמים והיא העשירית וזהו לשון תמיד כלומ
מדת יוד ומזה נשתבחה הארץ ההיא בעשרה דברים ארץ ח
חטה ושעורה תפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש שהן ז
המינין ושבלת שועל ושיפון וכסמין הרי י והכל רמז אל הא
הארץ הנזכרת בפסוק בראשית ·· מרשית השנה חסר א
ויהיה הרמז לחדש תשרי שהוא ראש השנה לבריאתו של ע
עולם ודרשו רזל מראש השנה נדון מה יהא בסופה ··
ולעבדו בכל לבבכם דרשו רזל איזוהי עבודה שבלב הוי אום
זו תפלה וכן אמרו רזל בברכות עבודה זו תפלה שכן נאמר
בדניאל אלהך די אנת פלח ליה וגום וכי יש פולחן בבבל אלא
על שם שהיה מתפלל שנאמר וכוין פתיחין ליה וכן דוד ע
עליו השלום הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך ואמרו
רזל ותפלות כנגד תמידין תקנום וצריך אתה לדעת כי כח
התפלה גדול אפילו לשנות הטבע ולהנצל מן הסכנה ולבט
ולבטל הנגזר לשנות הטבע מיצחק שנאמר ויעתר יצ
יצחק לה לנכח אשתו ודרשו רזל מפני מה נתעקרו האם
האמהות מפני שהקבה מתאוה לתפלתן של צדיקים באו ל
לנו בכאן כי לא בא העקרות לאמהות אלא מפני התפלה א
וכשהתפללו בזה נשתנה בהן הטבע להנצל מן הסכנה מ
מכה שכתוב יורדי הים באניות וגום ויאמ ויעמד רוח סערה
ותרומם גליו יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג
ויצעקו אל ה בצר להם וכתיב בתריה יקם סערה לדממה וי
ויחשו גליהם ומכאן שהתפלה מגינה על הסכנה ·· לבטל
הנגזר מחזקיה שהוסיף לו הקבה טו שנה בכח התפלה שנ
שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסיף על ימיך
חמש עשרה שנה ובלת יוסיף לאות שהיה זמנו קצוב ונגז

והועילה לו תפלתו לבטל הנגזר ואפילו מה שגזר עליו הש
השם ית אפשר לו להתבטל בכח התפלה שכן אמר לו חזקיה
לישעיה בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי
אבא אפילו חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו
מן הרחמים שנאמר הן יקטלני לו איחל הודיענו בכאן שה
שהתפלה למעלה מן הנבואה כלומר מן המקום שמשם ת
תוצאות הנבואה לנביאים וכן תצטרך לדעת כי מימות מ
משה עד אנשי כנסת הגדולה היתה התפלה בישראל בלתי
מסודרת בתקון שוה לכלן אבל היה כל אחד מתפלל ועושה
מליצה לעצמו כפי ידיעתו וחכמתו עד שבאו אנשי כנסת
הגדולה ותקנו תפלה זו של ית כדי שתהיה מסודרת כפי הכל
ולכך תקנוה בלשון פשוט מובן כדי שלא יתבלבלו
הרעיונים בהבנת הלשון ושיהיו כל ישראל שוין בה בין חכ
חכמים בין טפשים אמנם תקנו אותה בכונה גדולה
ובהשגחה יתרה במה שהיא מסודרת שלש ברכות של שבח
לפני התפלה והן אבות וגבורות וקדושת השם ת לאחריה ו
והן עבודה והודאה וברכת כהנים וסדרו לנו באמצע יב בר
ברכות שהן כלל כל צרכי האדם וכל זה לא היה במקרה כי
אם בעיון גדול מוכרח ומוצרך ואם תשתכל בשם הגדול המ
המיוחד המתחלק ליב צרופין והסימן בו זה שמי לעולם תמ
תמצא ג שמות ראשונים כנגדם אבות וגבורות וקדושת ה
השם ג שמות אחרונים כנגדם עבדה והודאה וברכת כהני
הו שמות האמצעיים כנגד ו ברכות שהן אתה חונן השיבנו
סלח לנו גאולה רפואה ופרנסה ויש לך להוסיף פנים ואחור
בששה הנשארים שהם קבוץ גליות משפט על הצדיקים בב
בנין מלכות תפלה וברכת המינין אין בשם הזה כנגדו כי ה
היא כנגד מדת הדין אל הכבוד הדעים שהוא במזמור הב
לה בני אלים מוסף על יח אזכרות שבו ותקנו אותה כדי לע
לעקור מלכות הרשעה שתהיה מדת הדין מתיחה כנגדה וכנ
וכנגד האויבים ונכלל עוד בזה הכנעת יצר הרע שבאדם
שהוא מכלל האויבים והוא מחלק מדת הדין ואתה הבן זה ה
המעט וראה איך עשו זה החכמים זל בכונה ששה ברכות ל
לצרכי בני אדם וששה לחזרת עטרה לישנה ומלכות בית ד
דוד למקומה ועם ברכת המינין הם יג וזה כנגד יג מדות לר
לרמוז שכל טוב העולם ומלואו בין בצרכי בני האדם בין
בתקון העולם במלכות שדי הכל משתלשל מן המדו ועליך
שתתפלל לעלת העלות ית המשפיע מהן במדות בענין שכ
שכתוב אשר לו אלהים קרובים אליו יאמר כי אין שום עם
שיהיו המדות קרובות אליו כמוהו ואימתי בכל קראנו אליו
לעלת העלות ית ואמר אליו למעט המדות וכבר הזכרתי זה
ונתתי מטר ארצכם בעתו בשעות הראוין לזרע ושתמצאו
בהם נחת רוח וכן דרשו רזל ונתתי גשמיכם בעתם לא שב
שבורה ולא צמאה אלא בינונית בזמן שהגשמים מרובין מ
מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות דא בעתם
בלילי רביעיות ובלילי שבתות בימי רבי שמעון בן שטח היו
יורדין בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשין חטים בכ
בכליות ושעורים בגרעיני זתים ועדשים כדינרי זהב וצרו

מכן חכמים דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנא׳
עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם שכך מצ׳
מצינו בימי הורודוס שבזמן שהיו עסוקים בבנין בית המ
המקדש אין הגשמים יורדין להם אלא בלילות למחר נשבה
הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה והיו משכימי׳ ויוצאים ל
למלאכת להודיע שמלאכת שמים בידיהם ·· יורה ומ
ומלקוש יורה הוא המטר היורד לאחר הזריעה ברביעה רא
ראשונה שמורה את הארץ ואת הזרעים או הוא מלשון הו
הוראה שמורה את הבריות לאסוף פירותיהן ולהטיח גג
גגותיהן או על שם שהוא מורה על שנה טובה ומלקוש הוא
המטר היורד באחרונה סמוך לקציר ונקרא מלקוש על שם
שיורד על המלילות ועל הקשין והוא המטר המאוחר וכן
תרגום העטופים לקשיא ·· או נקרא כן על שם שהוא
מלקש יותן של ישראל כך דרשו רז״ל והענין כשמתאחר מ
מתפללין עליו וחוזרין בתשובה ·· ואספת דגנך ותירושך
ויצהרך דרשו רז״ל והלא כתיב לא ימוש ספר התורה הזה מ
מפיך אלא נהוג בהם מנהג דרך ארץ עתים לזה ועתים לזה
טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך ·· ונתתי
עשב בשדך· יחס נתינת העשב לעצמו יתעלה כנגד
דעות החושבים כי העולם נמסר אל העליונים ואל הכחות
המצמיחים ולכך באה התורה לרפא מחלת אמונתם להודיע
כי הוא ית׳ המצמיח והנותן עשב כענין שנאמר מצמיח חצ
חציר לבהמה ולכך אמר ונתתי עשב בלשון שאמר ונתתי מט
מטר ארצכם כי כשם שהוא הממטיר כך הוא הנותן עשב ו
ופסוק אחר כולל את שניהם הוא שכתוב ומטר גשם יתן לכ
לכם לאיש עשב בשדה ואכלת ושבעת יחזור אל דגנך
תירושך ויצהרך או יהיה באורו ונתתי עשב בשדך לבהמתך
ואכלת ושבעת בשיהיה רב העשב בשדה והמרעה טוב או ו
ואכלת ושבעת כי הוא סימן השובע במזונות בני האדם
ודרשו רז״ל ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת מכאן
שאסור לו לאכול עד שיתן מאכל לבהמתו ·· השמרו
לכם פן יפתה לבבכם מתוך השלוה והעושר שיהיה
לכם בארץ שלא תסורו מן הדרך ותדבקו בעז׳ חט ושלום
וחרה אף ה׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והזכיר ו
זה מפני שעובדי עז׳ יחשבו כי בעבודתם יבא המטר
ויצליחו כל גדולי הארץ על כן הודיע בכאן כי השמים יהיו
נעצרי׳ בעבדם עז׳ ולא יהיה מטר כלל וכן הזכי׳ ישעיה עה׳
וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפודת מסכת זהבך תז
תזרם כמו דוה צא תאמר לו וסמיך ליה ונתן מטר ארצך א
אשר תזרע את האדמה וגו׳ והיה דשן ושמן וגומ׳ בא לבאר
שאין שאר הכחות העליונים ממטירי׳ ולא יש בהבלי הגוים
מגשימים כי אם ה׳ אלהינו לבדו הוא הממטיר ונקוה לו ··
ועצר את השמים ולא יהיה מטר זהו שהזכיר למעלה למטר
השמים תשתה מים כי לכך לא נתן לך ארץ משקה כארץ
מצרים כדי שלא תהיה ההשקאה בידך ויהיו תמיד עיניך נ
נשואות אליו למפתח גשמים שבידו ודע כי נחלקו רבי א
אליעזר ורבי יהושע במסכת תענית פק׳ המטר מאין בא רבי
אליעזר אומר כל העולם כלו ממי אוקיאנוס הוא שותה שנ׳

ואיד יעלה מן הארץ והשקה רבי יהושע אומר ממים
העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים וכל
אחד ואחד יש לו ראיות חזקות רבי אליעזר יש לו ראיה ממ
ממה שכתוב כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות מי
גרם לאוצרות שימלאו תהומות הוי ראיה שהמטר ממי
אוקיאנוס ומה שמי אוקיאנוס מלוחין ומי המטר מתוקין
מתמתקין בעבים ורבי יהושע יש לו ראיה ממה שכתוב
משקה הרים מעליותיו ואמר׳ יוחנן מעליותיו של מעלה דת
דתני׳ מים העליונים במאמר הן תלויין ופירותיהן מי גשמים
שנאמר מפרי מעשיך וגו׳ ·· דברי החכמים האלה דב
דברי אלהים חיים הן ואפשר להיות כי נאמנו דברי שניהם
כי לפעמים המטר יורד מן השמים כלומר ממים העליונים
ולפעמים ממי אוקיאנוס שהן מים תחתונים ואותו שהוא מ
ממי אוקיאנוס אינו נקרא מטר אלא גשם מלשון גשמות ו
ודבר גופני ואותו שהוא ממים העליונים נקר׳ בשם שניהם
בלשון מטר ובלשון גשם נקרא בלשון גשם כי כאשר ירד
הגשם והשלג מן השמים ונקרא בלשון מטר למטר השמים
תשתה מים ·· את אוצרו הטוב את השמים לתת מ
מטר ארצך בעתו וגו׳ ועצר את השמים ולא יהיה מטר מצ
מצינו בפרשת המבול שתי לשונות מטר וגשם שנאמר הנני
ממטיר על הארץ וכתיב ויהי הגשם על הארץ לפי ששם נ
נבקעו כל מעינות תהום רבה ותהום עליון ותהום תחתון ומ
ומצאתי בפרקי רבי אליעזר פר׳ סיוע לדברי אלה היא שאמ
שם העבים שואבין מן התהומות שנאמר מעלה נשיאים מק
מקצה הארץ ובכל מקום שמפקיד להם המלך הם מגשימים
ומיד הארץ היא מעוברת וצומחת כאשה אלמנה שהיא מע
מעוברת מזנות אבל כשירצה הקבה לברך צמח האדמה ה
המטר בא מן השמים שהם מים זכרים ומיד הארץ מעוברת
ומצמחת זרע של ברכה שנאמר יפתח ה לך את אוצרו הט
הטוב את השמים עד כאן ויש לך להתעורר בשם מטר ש
שהוא מיוחס לשמים ברוב המקומות שבתורה כי יש הפרש
גדול בין המלות ויש בחלוקי הלשונות ידיעה מופלאה חכמת
מפוארה ותן אל לבך מהו וגשם מטר כי לשלג שתחת כסא
הכבוד אמר שיחזור ארץ ולגשם שהוא הגוף שיחזור מטר נ
וכדר אמר רז״ל הפך בשרו לפידי אש וזהו ברקים למטר
עשה כי לפי פשוטו של כתוב יתחייב שיהיו ברקים נראין
עם המטר לעולם ואינו כן ·· ואבדתם מהרה אם חס
ושלום תעבדו עז תהיו נולין מעל האר׳ הטובה לפי שהארץ
אינה סובלת עובדי עברה וכן אמר הכתוב וחטאית
ישמיד ממנה ומשלו רז״ל משל למה הדבר דומה לאדם
שהוא מוליך בנו לבית המשתה והיה מזהירו שלא יאכל יות
יותר מדאי כדי שיבא נקי לביתו לא השגיח הבן ואכל ושתה
יותר מדאי הקיא וטנף כל בני המשתה מה עשו בני המשת׳
נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחרי פלטרין ושמתם את ד
דברי אלה דרשו רז״ל אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות
הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו חדשים עליכם כש
כשתחזרו וכהא הציבי לך ציונים הכונה בזה לומר כי אף
על פי שאנו עושין המצות בחוצה לארץ והם חובת הגוף ל

לעשותם בכל מקום למדונו החכמים זל' שאין עקר עשייתן
אלא בארץ הקדושה ׃ ולמדתם אותם את בניכם לדבר
בם משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה או
פסוק של שמע ׃ לתת להם כימי השמים על הארץ
למדך הכתוב כי ארץ ישראל נתונה לישראל לעולם כימי ה
השמים על הארץ שהם לעולם ואם יגלו ממנה עתידין לח
לחזור לתוכה שאין אומה ולשון מושיבין אותה ומחזקין בה
כי אם ישראל ויתכן עוד לומר שיהיה הבטחה לעתיד לבא
כי בזכות התורה יאריכו הימים ויחיו חיים ארוכים ארבע מ
מאות וחמש מאות שנה זהו שאמר כימי השמים על הארץ
שהרי תק' שנה מן השמים לארץ וכן התנבא ישעיה עה' לע
לעתיד ואמר כימי העץ ימי עמי כאותו זמן של אדם הרא
הראשון שאכל מן העץ והיו ימי האדם וחייהם ארוכי' יהיו
ימ עמי לעתיד וזה יהיה כשתחזו' השכינה שהי' הא אחרונה
שבשם לפי שבעולם הזה אין בית דין של מעלה מענישם ע
עד עשרים שנה ולעתיד כשתחזור ההא לא יהיו מענישים
עד מאה שהוא ה' פעמי' עשרי' שכן כתוב כי הנער בן מאה
שנה ימות והחוט' בן מאה' שנה יקולל וכיון שיאריכו לרשע
ולא יענש עד מאה שהוא ה' פעמים עשרים אין ספק כי הצ
הצדיק המתברך והזוכה יהיה למעוט ה פעמים מאה שהוא
תק' וזהו שאמר ישעיה עה' כימי העץ ימי עמי והוא עץ הח
החיים שדרשו בו רבותינו זל' עץ החיים מהלך תק' שנה וזהו
שאמר משה בכאן כימי השמים על הארץ כמדת השמי' על
הארץ וזה וזה אחד אלא שהרב רמז והתלמיד פירש ׃
ויש לפרש עוד כי הכתו' ירמוז על שני חיי האבו' כי הם חייו
בין כלן תק' שנה שהרי אברהם חיה קעה' שנה ויצחק קפ' שנ
שנה ויעקב קמז' שנה הרי תקב שנה שחיו האבות השנים הנ
הנשארים כנגד שמים וארץ ותק' הוא שיעור שבין שמים
לארץ וכן תמצא השם הנעלם של שם שדי שהוא תק' וכש
וכשנתרחב העולם ונמתח כשיעור הזה תק' אז אמר לעולמו
די וזהו שאמר אשר נשבע ה לאבותיכ' שהיו תק' שנה כימי
השמים על הארץ שהם תק' שנה כי הכל בזכות האבות עו
עוד אפשר לומר כימי השמים על הארץ כי הם השמים וה
והארץ שבבראשית והוא' זמן יובל העולם והבן זה ׃ כי
אם שמור תשמרון אם תשמרו מצות התורה הקבה יגרש ה
האויבים מפניכם שהרי על מנת כן אתם נכנסים לארץ ׃
ובמדרש אם שמור תשמרון אם שמו' מצות התורה תשמרון
כלומר תהיו נשמרים מכל אויב ומכל מזיק וכן התחיל בפ
בפרשה של מעלה והיה אם שמוע תשמעו כלומר אם שמ
שמיע לדברי התורה תשמעו כלומר תהיו נשמעים ומכלל
הן אתה שומע לאו וכענין שכתוב אוטם אזנו מזעקת דל
גם הוא יקרא ולא יענה ׃ והוריש ה' את כל הגוים האלה
מלפניכם הקרובים ואחר כך כל המקום אשר תדרוך כף ר
רגלכם בו והם הרחוקים ולכך אמרו רזל על דוד עה שעשה
שלא כסדר ושלא כמצות התורה כי בתחלה כבש הרחוקים
והם ארם צובה וארם נהרים שהם רחוקים מן הארץ ואחר

כך כבש הקרובים ומפני זה אמרו כבוש יחיד לא שמיה כב
כבוש קראוהו כבוש יחיד לפי שלא היו שם ששים רבוא לא
אמרו לא שמיה כבוש לענין קדושת הארץ במעשרות וכש
ובשמטת קרקעות מן התורה אלא מדרבנן וארם צובה ה
היינו סוריא כך דרשו רזל בספרי ׃ לא יתיצב איש
בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ
אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם יש בפסוק הזה עב'
אותיות כנגד שם בן עב' יוצא ממנו שם ידוע נדרש לם
למבוקשיו ויודעיו כחו גדול לפחד הדרך ומה שאמר כאשר
דבר לכם כי כן הבטיחם השם יתברך אימתי אשלח לפניך
וכן התפלל משה רעה' תפל עליהם אימתה ופחד שתהיה מ
מדת הדין מתוחה כנגד האויבים לשעה גם לעתיד וכן
דרכו של הקבה עם הצדיקים כענין שכתוב כי מלאכיו י
יצוה לך לשמרך והוא חרבו של הקבה' שיש לו יו' פנים האו
האומרת הך באויבים והבן זה כי חרבו של הקבה' שיש לו יו'
פנים נלמד הוא בפסוק והבאתי עליכם חרב וכן עוד בחרבו
הקשה הגדולה והחזקה וכן ואת להט החרב המתהפכת וכבר
כתבתי שם ׃ וענין הפרשה הזאת לבאר כי אם נשמור
את כל המצוה הזאת והוא קיום התורה שימסור הקבה' ביד
ישראל העמים החזקים ההם ושיירשו את מורשיהם ולכך
תצוה הפרשה שנירא מהשם יתעלה הוא שאמר את ה'
אלהיך תירא ושלא נירא מן האומות הוא שאמר לא תירא
מהם לא תערוץ מפניהם לפי שיראת בשר ודם הוא פחיתו'
הנפש וחסרון גדול בחק יראת השם ית' והירא וחרד מבשר
ודם הוא מסבב מוקש ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה א
אעפ' שלא היתה ראויה לבא עליו ומי האיש הירא ושם ה' מ
מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו ו
וכן אמר שלמה עה' מזהיר האדם על מדת הבטחון
חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישגב

ראה

מחלף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין ׃ שלמה המלך עה
דרש בספר משלי לבאר כלל כל המדות הטובות בדי
שיתרחק האדם מן המדות המגונות ויתקרב אל החמודות ו
ובכללם מדת הזריזות והעצלה לפי שמדת העצלה היא שר
שרש לנזקים הרבה וסבה לכמה מכשולות יש עצל בביתו
ויש עצל בגופו ויש עצל בנפשו ויש עצל בתורה ובמצות
ובמעשים טובים יש עצל בביתו כי מי שיצטרך לתקן
תקרה בביתו אם יתקננו מיד יוכל לתקנו בהוצאה מועטת
ואם יתעצל בדבר ויתרשל בו סוף שיצטרך להוציא כל ממ
ממונו עד שיורש וימך ועל זה אמר שלמה בעצלתים
ימך המקרה ׃ יש עצל בגופו אם ישתדל האדם בעניני
גופו וצרכי מזונותיו וישמח בחלקו ויספיק לו הבינוני ולא
יבקש המותרות אז יוכל להשיגם ואם יתעצל בהן ולא
יחשוב בהן כלל ויסמוך על הנס

הכנס ימות בירעב ועל זה אמר שלמה עה׳ מתאוה ואין נפשו
עצל ״ יש עצל בנפשו כלום שיהעצל בתקון מדותיה לפי
שהנפש במדותיה בדמיון האדמה כמ״ש שיש אדמה טובה
נוחה להעבד ויש שעבודתה קשה ואעפ״כ אין העובד צריך
להניחה להפסד ושיתרפה בה אלא שיעמול בה כפי כחו
ועל זה אמר שלמה עה׳ גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל
משחית כן בנפשות יש נפש טובה תקבל המוסר כמעט
תוכחות ומעט עמל ויש נפש קשה להנהיגה להמשך אחר
השכל ואם הוא משתדל ועמל בתקון מדות נפשו עמל
העובד באדמתו אין ספק שימשיכנה מעט מעט אל המדות
הטובות ועל זה אמר שלמה עה׳ על שדה איש עצל עברתי
ועל כרם אדם חסר לב המשיל התאוה לשדה לפי שהוא מ
המדות החומר ואם לא ינהיגנה כראוי ויניח התאוה על
דרכה הנה הוא משחית גופו ונפשו זהו וגדר אבניו נהרסה
יש עצל בתורה ובמצות ובמעשים טובים אם הוא מתעצל
בחכמת התורה ואיננו טורח במצות ובמעשים בעולם
הזה בזה יזכה נפשו לעולם הבא וזהו שאמר בכאן מחרף
עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין יאמר כי העצל איננו
משתדל במה שיצטרך באותו זמן שהוא ראוי להשתדל בו
והמשיל כל עצל באיזה דבר שיהיה לעובד אדמה ש
שהוא יושב בטל בחרף שהוא זמן החרישה ולא יחרוש
והמשיל העולם הזה לחורף שהוא זמן ממשלת הלבנה
ועולם הבא שהוא עקר המשילו לקיץ שהוא ממשלת השמש
ודבר ידוע לכל משכיל כי השמש והירח בעליונים דומה
והשמש עקר וכן מצינו בשיר השירים שהמשיל שלמה
עה׳ הגלות לחרף הוא שאמר כי הנה הסתו עבר וגו׳ וכבר
דרשו רז״ל העולם הזה דומה לערב שבת והעולם הבא דומה
לשבת מי שטרח בערב שבת יאכל בשב׳ מי שלא טרח מהיכן
אוכל בארו לנו כי כשם שיום השבת הוא יום מנוחה לא יום
המעשה והטורח כן העולם הבא עולם המנוחה והגמול לא
עולם המעשה ומזה אמרו אם לא טרח מהיכן אוכל וזהו
ושאל בקציר ואין ומה שאמר מחרף ולא בחרף כשם ש
שאמר בקציר ענינו מפני פחד החורף כיכן דרכו של עצל
שיטעון טענה למניעתו על הדבר בענין שכתוב אמר עצל
שחל בדרך ומה שנמנע מהחרישה מפני עצלותו יתלה אותו
לפחד הקור והכונה לשלמה בנבואתו חמיד בדת העצלה בדי
להמאים בעיני הבריות ושיתרחקו ממנה ושיתקרבו אל מדת
הזריזות והוא שבוכית ומזהיר בנמלה לך אל הנמלה עצל
ראה דרכיה וחכם יאמר אעפ״ שהנמלה היא הפחותה
שברמשים במנה יש לו לאדם ללמוד דבר חכמה בענין
הזריזות שבה שהיא מאספת בזמן אחד מה שתאכל בזמן
אחר שלא תוכל לאסוף בו ועוד כי התבואה שירד עליה
המטר היא מוציאה אותה אל הרוח כדי שתתנגב ואחרי כן
תאסוף אותה ותהיה ראויה להשתמר ואמר אשר אין לה
קצין שוטר ומושל הכונה בזה שאין לה שכל כלל ש כל מה
שהי׳ עושה אינו מכח השכל אלא מכח הטבע בלבד ומפני
שהשכל ישלו ג׳ שמו׳ והם חכמה תבונה ודעת ואינן מיוחסין
אחד כי אם במין האדם לבדו ושלשתן מין אח׳ וכן חזר ג׳

שמות של אדנות שכלן מין אחד והנה עם מדת הזריזות יוכל
האדם לקנות חיי העולם הזה ועם העצלה יכול להפסידם
ועם הזריזות יוכל לקנות חיי העולם הבא ועם העצלה
יפסיד עם מדת הזריזות יקיים המצות ויגיע לו בהם החיים
והטוב והברכה ועם העצלה יביא עליו המות והרע והקלל׳
שהרי הרשות נתונה לו והכל תלוי בבחירתו ורצונו וכל
הדברים הם מסורין בידו לעשות טוב או רע ואז תבא לו
ברכה על הטוב והקללה על הרע וזהו שכתוב ראה אנכי
נותן לפניכם היום ברכה וקללה אמר ראה בלשון יחיד
ולפניכם בלשון רבים כי כשה ידבר עם הכל עם היחידים
ועם ההמון ולפי שהברכה והקללה נאצלין משתי מדות
שבהן נברא העולם והן מדת הדין ומדת רחמי׳ שאין ענינם
נגלה רק ליחידים המשכילים לכך אמר ראה בלשון יחיד
והוא ראיה בעין השכל בענין ולבי ראה הרבה חכמה ודעת
ולפי שהברכה והקללה הם זרוז להמון בקיום המצות והנחו׳
בעברם עליהן לכך דבר עם ההמון ואמר לפניכם וכן אמר
במקום אחר ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים הזכיר ראה
בלשון יחיד כנגד החקים שאין טעמן נודע רק ליחידים
והזכיר אתכם בלשון רבים כי התורה
בחקותיה ומשפטיה לרבים נתנה הנה נתבאר בפסוק זה׳
שהרשות והבחירה בידו של אדם רצה להדריך עצמו בדרך
ישרה או להתיצב על דרך לא טוב הכל מסור לרצונו והכל
תלוי בבחירתו ומזה אמר הכתוב מי יתן והיה לבבם זה להם
ליראה אותי לומר שאין הקבה גוזר על האדם להיות צדיק
או רשע עד שיעשה טובה או רעה אלא הכל מסור בידו כי
אלו היה הקבה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או יהיות
שום דבר מושכו בעקר תולדתו לאחד מהדרכים טוב או
רע איך יצוה הקבה אותנו ע״י נביאיו לעשות כך ביון
שהוא בתחלת בריתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשכהו
לדבר שאי אפשר לזוז ממנו ומה מקום היה לכל התורה כלה
להפרע מן הרשע או לשלם לצדיק שכר טוב והנה זה עקר
גדול ועצום והוא יסוד האמונה ומפני זה נזכר העקר הגדול
הזה בפתיחת התורה ובחתימתה הוא שתמצא באדם הראשון
בתוב הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע באורו הן
מין האדם היה יחידי בעולם ואין לו מין שני שידמה לו
בעליונים ולא בתחתונים שהרי העליונים שכליים עובדים
ומקלסים השם ית׳ בשכל ולא בטבע והארציים גם כן מש
מקלסין אותו ית׳ בטבע לא בשכל כ״ל וכל אחד ואחד ה
הכרחי בקלוס זה הכרחי בשכל וזה הכרחי בטבע אין לאחד
בהם מונע אבל האדם הוא משותף מהם ומורכב משניהם
מן השכליים מצד הנפש ומן הארציים מצד הטבע ואיננו
הכרחי כי אם רצוני שהרשות נתונה בידו להביא עליו עונש
ושכר הברכה והקללה בחתימתה הוא שתמצא בסוף דברי
משה ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את והמות
ואת הרע כלומר ש׳ הרשות בידכם לעשות טוב או רע וכן
אמר בכאן ראה אנכי נותן לפניכם היום וכתב הרמבם
ז״ל אל תתמה היאך אומר כל אשר חפץ ה׳ עשה בשמי׳ ובארץ
כוו אי שהכל בחפצו יעשה אף על פי שמעשינו מסורים
לנו ביצד

כשם שחפץ השם ית' להיות האש והרוח עולין למעלה
והמים ותעפר יורדין למטה והגלגל סובב בעגול וכן שאר
בריות העולם להיות במנהגם שחפץ בו כך חפץ השם להיות
האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו בלא כופה ומושך
אלא הוא מעצמו וכדעתו שנתן לו השם ית' עושה כל יכלתו
לפיכך דנין את האדם לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין
לו ואם עשה רעה מריעין לו הוא שהנביא אומר מידכם
היתה זאת לכם גם המה בחרו בדרכיהם וגו' ועל זה אמר
שלמה עה' שמח בחור בילדותך וגו' ודע כי על כל אלה
יביאך האלהים במשפט עכ"ל זל' את הברכה אשר תשמעו
לא הזכיר בברכה אם תשמעו כמו שהזכיר בקללה ואמר
והקללה אם לא תשמעו לפי שהוא לשון מסופק ולא רצה
להזכירו בענין הטובה אבל בפורענות הזכיר לשון מסופק
ולכך כתב בברכה אשר תשמעו שהוא לשון ודאי אם לא
תשמעו אל מצות ה' אלהיכם וסרתם מן הדרך למדך שכל
העובד עז' הרי הוא סר מכל מצות התורה ומכאן אמרו
המודה בעז כאלו כופר בכל התורה כלה ונתת את הברכה
נתינה זו בפה הוא בענין ונתן אותם על ראש השעיר על
הר' גרזים כלפי הר גרזים היו הופכין פניהם ופותחין
בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וכן כל
ארור שבפרשת כי תבא פותחין תחלה בלשון ברוך ואחרי כן
הופכים פניהם כלפי הר עיבל ופותחין בקללה והרמבן
זל' כתב יתכן שהיה הר גרזים לדרום שהוא הימין והר עיבל
לצפון כי מצפון תפתח הרעה עכ' הלא המה בעבר הירדן
אחרי דרך מבוא השמש נתן להם סימן שאם ילכו אחריו ד
דרך המערב ימצאום בארץ האמורי היושב בערבה נכח הג
הגלגל אצל אלוני מורה הוא שכם וכענין שכתוב עד מקום
שכם עד אלון מורה אבד תאבדון כפל האבוד ומכאן דרשו
זל' שהעוקר עז' צריך לשרש אחריה לא תעשון כן להקטיר
לשם ית' על הגבעות ועל ההרים כדרך עובדי עז' אלא במקום
מיוחד כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שב
שבטיכם המקום הזה הר המוריה הוא והיה נודע ומפורסם
באומות כי ידעו מעלתו בקבלה אין צריך לומר ישראל כמ
במדבר שהיו יודעין זה מן האבות בהיות שם עקדת יצחק ז
ומה סתם הכתוב המקום הזה ולא אמר בפירוש שהוא הר
המוריה הנודע והמפורסם לכל כתב הרמבם זל' בזה בספר
המורה כי העלמת המקום לשלשה ענינים האחד אלו ידעו
האומות כי שם התפלה מקובלת והקרבנות שם לרצון ירצו
כל אומה ואומה להחזיק בו ותרבה המריבה וההריגה בין
האומות והשני כי הכנענים יושבי הארץ אלו היו יודעין כי
ישראל עתידין לירש את ארצם ולעבד השם ית' ולהקריב
קרבנותיהם באותו מקום היו משחיתים אותו בכל מה שהם
יכולין והשלישי כי היו השבטים מריבים זה עם זה כל אחד
ואחד מבקש שיהיה המקום ההוא בנחלתו ותפול המריבה
והמחלקת ביניהם כמו שנפלה בבקשת הכהונה ולכך העלים
וסתם הכתוב המקום הזה ולא פרסמו ואין צריך לומר הא
האומות כי אפי' ישראל לא ידעוהו כי אעפ' שידעו הכל מ
מעלתו של הר המוריה לא היו יודעין כי הוא המקום אשר

יבחר ה' לשכנו הדרשו לכבודו השוכן שם תדרשו ומכאן
אמרו רזל' שכינה על שם הכבוד כענין וישכון כבוד ה' על
הר סיני וכן לשכון כבוד בארצנו ואמר זה על שילה לא
תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום לענין הבמות דבר
הכתוב שמשעברו את הירדן ונתעסקו בכבוש הארץ בין
כבוש וחלוק יד' שנה והיו מותרין להקריב בבמות שלא
יקריבו בהן כל אותו הזמן ככל אשר היו מקריבין במדבר
שהמשכן עמהם כי לא באתם עד עתה כי לא באתם עדין
בכל אותן יד' שנה אל המנוחה זו שילה ואל הנחלה זו יר
ירושלם ויש לשאול למה הזכיר הכתוב בכאן שילה ודי
שיזכיר ירושלם שהיא העקר ויאמר כי לא באתם עד עתה
אל הנחלה אבל הענין כי ישראל במדבר היו מקריבין בבמה
כל אחד ואחד היה מקריב קרבנו על ראש גגו משהוקם המ
המשכן נאסרו הבמות שנ' ואל פתח אהל מועד לא הביאו
כשנכנסו ישראל ובאו אל הגלגל הקימו בגלגל המשכן
שבמדבר ואז הותרו הבמות בגלגל לפי שהכתוב תלה אסור
הבמות במחנות המדבר והוא שכתוב איש איש אשר ישחט
מחוץ למחנה כשנכנסו לארץ ופסקו המחנות הותרו הבמות
כמו שהיה קודם שהוקם המשכן ויש לך לדעת כי לא היה
בגלגל בית בנוי אלא שהקימו שם המשכן שבמדבר אבל
כשבאו לשילה שהיה שם בית בנוי ונקרא בית ה' שנ' ותבי
ותביאהו בית ה' שילה ונקרא משכן שנ' ויטש משכן שילה
אז נאסרו הבמות לפי שהזכיר הכתוב בכאן כי לא באתם עד
עתה אל המנוחה והודיענו הכתוב בכאן שמשעה שיגיעו
לשילה שנק' מנוחה יאסרו הבמות אבל לא בגלגל ולכך
הוצרך הכתוב להזכיר שילה ליתן התר לגלגל שהיו מותרין
שם בבמות כל ימי עמדם שם והוא שבע שכבשו ושבע
שחלקו כשחרב שילה באו לנוב והקימו שם המשכן שבמדב'
והותרו שם בבמות כשחרב נוב באו לגבעון ועמדו בנוב
וגבעון נז' שנה והיו מותרין להקריב בבמה ונבעון וזהו
שהזכיר ואל הנחלה והיא ירושלם שנאסרו שם בבמות
ליתן התר לנוב ולגבעון ולכך הזכיר הכתוב שילה וירושלם
לומר לך שמותר להקריב בבמה ביניהם בין המנוחה והנחלה
וזהו נב וגבעון וכן דרשו רזל' אל המנוחה ואל הנחל' למה חל'
הכתו' ליתן התר בין זה לזה ומה שקר' לשילה מנוח מן והניח
לכם מכל אויביכם ולירושלם נחלה מכה שכתוב כי לא יט
יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב שכן הזכיר למעלה כי בחר ה'
בציון אוה למושב לו כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו
ואמר כי הקבה' בחר ירושלם לשכינתו ובחר בישראל רש
לסגולתו זה פירוש הרמבם זל' בפירוש המשניות בכל
מקום אשר תראה הזהיר זה בלאו אבל אתה מקריב על פי
נביא כהורא' שע שעשה אליהו כדי להכחיש נביאי הבעל
כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך סתם הכתוב ולא
פירש מי מן השבטים וזה היה בחלקו של בנימן ולמעלה
הזכי' מכל שבטים הא כיצד כשקנה דוד את הגרן מארונה
היבוסי גבה הזהב מכל השבטים שכן כתוב בדה' ויתן דוד
לארנן במקום שקלי הזהב במשקל שש מאות וכתיב בספ'
שמואל ויקן דוד את הגרן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים

ונראין שני כתובים אלו כסותרין זה את זה ואינו כן מפני
שהשש מאות היו ליב שבטים חמשים לכל שבט דשבט
וחמשים שבכאן היו בעד שבטו שהיה שבט יהודה וממ'
הנרן הזה כחלקו של כנימן היה " כל ימיך על אדמתך
דוקא בארץ אבל בחוצה לארץ אינך מוזהר עליו יותר מעני
ישראל " ואמרת אוכלה וכשר למדה תורה דרך ארץ שלא
יאכל אדם כשר אלא מתוך עושר והרחבה וזהו לשון כי
ירחיב " בכל אות נפשך תאכל בשר · התיר להם בשר תולין
כשיבנסו לארץ לפי שבמדבר כל הבשר שהיו אוכלין הכל
היה שלמים " וזבחת כאשר צויתיך · על דרך הפשט כאשר
צויתיך בקרבנות שהרי לא מצינו בכל התורה צווי שחיטה
כי אם בקרבנו' שכתוב שם ושחט את בן הבקר ועל דרך
מדרש רז"ל כאשר צויתיך בסיני על פה מהלכה למשה
מסיני הוא שאמרו מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הק
הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה " רק חזק
לבלתי אכל הדם לפי שהיו ישראל שטופין באכילת הדם
בעבודת השדים לכך הוצרכה תורה להזהיר לא תאכלו על
הדם וגם כבאן הוצרך לומר חזק ההחזק ביצרך שתכנע ולא
תאכלנו ומטעם זה הוצרכה תורה להזכיר אסורו כמה
פעמים לפי שהיו רגילין בו הרבה והיו קשים לפרוש וכל
שכן כשהיה מביא האדם לידי עבודה זרה ומצינו שאסור
הדם נזכר בתורה שבעה פעמים וכן דרך התורה בדברים
החמורים להזכירן פעמים רבות בענין שבת שהיא שקולה
כנגד כל המצות כלן והוא נזכר בתורה יב' פעמים וכן ענין
יציאת מצרים נזכר בתורה חמשים פעמים או יאמר רק
חזק לפי שהדם מחזק גוף האוכל הוצרך לומר כנגד זה שה
שהוא יתן לו חוזק אם לא יאכלנו ובא לשון רק למעט
הכבד שכלו דם " וכן אך כאשר יאכל את הצבי בא למעט
את החלב שלא תאמר כיון שהקישו לצבי ואיל מה חלב
צבי ואיל מותר אף כאן מותר אלא שבאותו ענין שהוא
אוכל הצבי והאיל שאינו מוזהר לאכלו בטהרה אלא כצבי
ואיל הפסולין למזבח וטמא וטהור אוכלין בקערה אחת כן
יאכלנו בכאן שאין בא להתיר החלב היה אומר כל אשר
יאכל כצבי ואיל יאכל בו " כי הדם הוא הנפש בא לתת
טעם לאסור הדם וכבר הארכתי בזה בסדר אחרי מות ·
ולא תאכל הנפש עם הבשר שיעורו ולא תאכל הבשר שנ
שנחתך מהבהמה בעוד שנפשו בו ואפילו לאחר שימות החי
וזו אזהרת אבר מן החי שנאסר לבני נח בפסוק אך בשר בנפשו
דמו לא תאכלו והטעם לפי שהוא ענין אכזריות ומוליד
תכונה רעה בנפש למי שרגיל בכך ואמרו לא תאכלנו
והוא אזהרה לדם האברים " למען ייטב לך ולבניך אחריך
דרשו רז"ל בכאן למתן שכרן של מצות אם דם שנפשו של
אדם קצה בו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו גזל ועריות שנפשו
של אדם מתאוה להן ומחמדתן לא כל שכן לפי שאסורי
תורה על ג' חלקים האחד שהטבע יחמדנו כגון גזל ועריות ·
והשני שהטבע ימאסנו כגון אכילת הדם והשרצים והג'
שאין הטבע לא חומד ולא מואס כגון זריעת כלאים ולבישת
שעטנז וכיוצא בהם על כן יצטרך האדם המוזהר משלשתן
שירחיק ויתעב בטבעו החלק החמוד כשם שמרחיק ומתעב
החלק המאוס ומפני אזהרת המצוה יתב' שאם בחלק המאוס
הוקבע שכר קו' בחלק החמוד ולכך אמרו רז"ל אל יאמר אדם
אי אפשי לאכל בשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה ואבי
ששבשמים גזר עלי " כי יכרית ה' אלהיך את הגוים והם
פרשה זו תזהיר האדם שלא לעבוד להקב"ה כעבודת זאם
האומות ונתן טעם בזה כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו
לאלהיהם ואמר ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו
הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני להקב"ה מ"ז
שהם עושין לע"ז ותחשוב שהוא דרך טובה והקב"ה רוצה
בכך לא תעשה כן למה כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו
לאלהיהם יאמר הנה הם בחורים אחר הדברים שהקב"ה
שונאן ועושין אותן ובענין שכתוב ברשעים הכופרים כי
החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא כלומר רומזים
בעיניהם ומסתכלין שיוכלו למצוא עון שהקב"ה שונאו
ועושין אותו וכן יאמר כבאן על הגוים האלה כי לא מצאו
מכל תועבה קשה לפני הקב"ה כמו שרפת הבנים והנה הם
עושין כן וזהו שאמר כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו
באש לאלהיהם כלומר אפילו האדם שהוא מבחר המין שלא
ברא הקב"ה עולמו אלא בשבילו הנה הם שורפים אותן
באש לאלהיהם ואמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם
הוא ענין הקרבנות ועבודת המקדש ובא ולמד שהוא שונא
את זה ובוחר בזה · ובמדרש כי יכרית ה' אלהיך את הגוים
משל למה הדבר דומה למלך שנטע כרם בתוך שדהו והיו
סהובו ארזים גדולים וקוצים הלך המלך קצץ את הארזים
והניח הקוצים אמרו לו עבדיו אדננו המלך הקוצים שהיו
נאחזין בבגדינו וקורעין אותם הנחת וקצצת את הארזים
אמר להן אלו קצצתי את הקוצים והנחתי את הארזים בסה
הייתי גודר כרמי ולא יפה עשיתי אלא יעמד הכרם על
עמדו ואני מצית כהן את האור כך ישראל כרמו של הקב"ה
שנ' כי כרם ה' צבאות בית ישראל הכנים ישראל לארץ וקצץ
הארזים שבה שנ' ואנכי השמדתי את האמרי מפניכם אשר
כגובה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים והניח את בניהם ובני
בניהם שם כדי שישמרו את הכרם שנאמר ואלה הגוים א
אשר הניח ה' בם לנסות בם את ישראל וכתיב למען נסות בם
את ישראל השומרים הם את דרך ה' ללכת בה וכשיעמד
הכרם על עמדו במשמרת התורה והיו עמים משרפות סיד
קוצים כסוחים באש יצתו " כי יקום בקרבך נביא שיאמר
שהוא נביא ושהקב"ה דבר בהקיץ או בחלום ונתן אליך אות
בשמים כענין שכתוב בגדעון ועשית לי אות שאתה מדבר
עמי או מופת בארץ אעפ"כ לא תשמע לו כפירש"י ז"ל ואת'
למה נתן הקב"ה ממשלה לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם "
והרמבן ז"ל פירש אות או מופת אות סימן על דבר שיהיה
אחרי כן בדמיונו כענין שכתוב איש על דגלו באותות כי
כשיאמר הנביא דבר פלוני עתיד להיות לדמיון שיהיה
אחריו כך יקרא אות כמו שנאמר לכן יתן ה' הוא לכם אות
והמלה נגזרת מן אתה ומופת יאמר על דבר מחודש שיעשה
לפנינו בשנוי טבעו של עולם כענין שנ' לדרוש את

הכופת אשר בארץ ונתתי מופתים בשמים ובארץ וגומ׳
והיא מלה בקיצרת מופת מופלאת והיו במצרים אותות ומ
ומופתים הוא שכתוב במכות באותות ובמופתים אותות הם
שיקדים משה להודיעם טרם היותם מופתים הם הנעשים
לשעתם בדרך הפלא וע׳ נר׳ הטבע כענין המטה שקראו אות
כשהודיעו בתחלה וקראו מופת כשנעשה לחדוש לפני פרעה
ולפני עבדיו עכ׳ ודבר ידוע שאין מחזיקין את האיש בנביא
עד שיתן אות ובא האות כדבריו וצריך שיתקיימו כל דבריו
לא יחסר מהם שאפילו יחסר מהם אפילו נקודה אין זה
נביא וכאשר הוחזק בנביא אצל בני האדם מצד האותות
שנתן להם בעתיד ונתקיימו כלן אם הוא מתנבא על הרעה
ולא תבא אין מחזיקין אותו בשקרן שאין הנביא נבחן
בנבואתו אם אמת הוא אם לא אלא בענין הטובה שהתנבא
עליה בין ליחיד בין לרבים ולא יפול מכל דברו הטוב אשר
דבר ובן אמר ירמיה לחנניה בן עזור הנביא אשר ינבא
לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה׳ באמת
אבל בענין הרעה אם לא נתקיימו דבריו אין מהרהרין
אחריו כי אולי עשו תשובה והקב״ה חוזר ומתנחם על הרעה
ואינו חוזר ומתנחם על הטובה ואעידה לי עדים נאמנים
יונה וישעיה שהרי יונה בן אמתי כשהתנבא ואמר עוד מ׳
יום ונינוה נהפכת מתוך שעשו תשובה נחם הקב״ה על
הרעה ורחם עליהם וכן ישעיה כשאמר לחזקיה מות תמות
ואין ספק שנגזרה עליו מיתה מאת השם ית׳ ע׳ מתוך שעשה
תשובה האריך לו ט״ו שנה והרי דברי הנביאים שהיו
מאת הקב״ה בטלים בענין הרעה לפי שהוא ית׳ ברא הת
התשובה קודם שברא העולם והיא העולה על הכל ״ אחרי
ה׳ אלהיכם תלכו ׳ אחר מדותיו כענין שכתוב והלכת בדרכיו
ואותו תיראו מלחקור עניתו מצד עצמותו אלא מצד
פעולותיו ואת מצותיו תשמרו זו תורה שבכתב שהיא תריג׳
מצות ובקולו תשמעו הם הנביאים ... זה כולל תורה
שבעל פה שהיא קבלה מן הנביאים וכענין ששנינו משה
קבל תורה בסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים
לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה ״ ואותו
תעבדו זו תפלה ובו תדבקון שאפילו בשעה שאתם עסוקין
בדבר הרשות תדביקו בו מחשבתכם ולא תפרד ממנו אפילו
שעה אחת או יאמר ובו תדבקון שלא תרצו לצאת מעבדותו
לעולם כי במנהג שבעולם כשהעבד תחת יד האדון אפילו
היה האדון טוב ורחמן עליו הרי הוא מתאוה שיפרד ממנו
שיצא מרשותו בן חורין לעצמו ׳ ולכך אמר כאן ובו
תדבקון שתהיו דבקים בעבדתו לא תתאוו אל הפרידה ואל
החירות ממנו כי עבדותו הוא החרות האמתי ״

או אפשר לומר עוד ובו תדבקון שהוא
ההבטחה אל שכר העול׳ הבא ובא ללמד שאם אנו מקיימין
האזהרות שהזכיר והוא שנלך אחר מדותיו שנירא אותו
ושנשמור תורה שבכתב ושבעל פה ושנעבוד אותו
בתפלה יבטיח אותנו שנהיה דבקים בו בסוף והדבקות בו
הוא שנדבק באל הקדוש שהוא שכר העולם הבא ״ כי דבר
סרה על ה׳ אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים כלומר
מורד במלכות שמים הוא ואפילו עשה כמה אותות ומופתים
והעמיד חמה באמצע הרקיע ואמ׳ שהקב״ה צוהו שנעבוד

היום כוכב או מזל או אחד משאר הכחות העליונים הרי
זה חייב מיתת חנק לפי שבא להכחיש נבואתו של משה רעה
המפורסמת והמבוררת לכל ישראל וכן בא להכחיש דבור
לא יהיה לך שכל ישראל שמעו באזניהם והם יודעים ועדים
בדבר ז ולכך אמרה תורה יומת וכל מה שעשה הכל בדרך
חכמה וכשוף והנה זה כענין ע״ז כלבד שאין אנו מאמינין
אותו כל עקר ואין אנו משגיחין בו בשום אות ומופת שיעש׳
אבל בשאר מצות אם יאמר לנו שנעבור היום על מצוה
פלונית שהקב״ה צוהו בכך כיון שהוא קודם לכן מוחזק
אלינו בנביא והוא מהלך בדרכי הנבואה והפרישות יש לנו
להאמין אותו כיון שאינו מצוה לעבור על אותה מצוה
לדורות ולעקור אותה לגמרי אלא הוראת שעה אומר כן
מצוה עלינו לשמוע לו זהו שכתוב אליו תשמעון ומה שאנו
סומכין על אות שלו ובאפשר הוא שיעשה אות בדרך
חכמה וכשוף והוא אינו נביא מפני שאנו הולכין אחר
חזקתו הטובה וכיון שהוחזק אצלנו קודם לכן בנביא יש לנו
להעמידו על חזקתו כמו שאנו סומכין על שני עדים שהם
כשרים אצלנו ובאפשר הוא שיהיו עדי שקר אלא אנו גם
מעמידין העדים בחזקתן וכן בכאן בנביא זה יש להעמידו
על חזקתו ועל זה אמרה תורה הנסתרות לה׳ אלהינו והנ
והנגלות לנו ולבנינו וכן דרשו רז״ל בכל אם יאמר לך נביא
עבור על דברי תורה כאליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מע״ז
וענין אליהו הוראת שעה היתה שהקריב עולה בחוץ כדי
להכחיש נביאי הבעל ולא נתכון לעקור המצוה שאלו
נתכון אסור לשמוע לו שכ׳ המצות נצחיות הן ולדורי דורות
נתנו שנ׳ לנו ולבנינו עד עול׳ לעשות את כל דברי התורה
הזאת ומה שהזכירו החכמי׳ ז״ל אליהו הה׳ לכל שאר הנביאי׳
שצוו בפי הקב״ה שנעבור על המצוה לפי שעה כמו שעשה
יהושע שנצטוה בכבוש יריחו בשבת ועשה זה לפי שעה לא
שנצטוה לעקור מצות שבת חס ושלום וכן מצינו באלישע
שצוה כל מעין מים תסתמו וכל עץ טוב תפילו והתורה אמרה
לא תשחית את עצה אלא לפי שעה צוה כן לא לעקור המ
המצוה שאם נתכון לכך אין שומעין לו ואין צריך לומר
לעקור המצוה לגמרי אלא אפילו להוסיף עליה או לגרוע
ממנה אין ראוי לנו להאמין בזה בנבואת שום נביא
וזה באור מה שאמרו רז״ל אם יבא אליהו ויאמר חולצין
במנעל שומעין לו בסנדל אין שומעין לו ועוד במסכת
ברכות אלו אמרה לי יהושע בן נון מפומיה לא צייתנא ליה
ולא שמענא מניה ואפילו שמענו בת קול מן השמים כנגד
המצוה אין אנו שומעין הבת קול לעקור המצוה לפי שהם
שהמצוה על ידי נבואה באה לנו שהיא למעלה מבת קול
ולכך לא היינו משגיחין בבת קול ועל זה אמרו בבב׳ מציעא
עמד רבי יהושע על רגליו ואמר בת בת עלינו כתורתך אחרי
רבים להטות ״ כי יסיתך אחיך בן אמך ׳ על דרך הפשט
אפילו אחיך בן אמך שהיית עמו בבטן אחד ״ ועל
דרך המדרש רז״ל אפי׳ בן אמו שאינו נוטל חלק עמו
בירושה ואינו שונאו לא ישמע לו בזה אין צריך לומר
בן אב שנוטל חלק עמו ואולי

הוא שונא אותו ונותן לו עצה רעה ״ אשר לא ידעת אתה
ואבותיך׳ פרשי׳ז״ל ראה כמה מגונה עצתו שאומר לך להג
להגיה מה שמסרו לך אבותיך ״ ויתכן לפרש שירכו ז בכאן
על שני חלקי האמונה שני חלקים האחד מצד הקבלה
והשני מצד הידיעה והחכמה המאמין מצד הקבלה שקבל
מאבותיו כן אמונה טובה היא מאחר שהקבלה אמתית אבל
אין י״ה שלמות לפי שאין בה חכמה והנה דמיונו כעור
ההולך בחברת עורים וכל אחר ואחד סומך ידו על חברו
וח״ש פקח אחד בראש כלן שהוא מנהיג אותן ובודאי כלן
הולכין בדרך סלולה וישרה מאחר שהם אוחזים דרך הפקח
כן אמונתנו מצד הקבלה בלא חכמה דרך סלולה היא וסומ
וסומכין ונשענין זה על זה עד משה רעה׳ ואנחנו אוחזין
דרכו כי באזנינו שמענו ואבותינו ספרו לנו אב׳ אין שלמו׳
לאמונה הזאת כי המאמין מצד הקבלה אם ישמע דברי
התועים והכופרים עוב די עז׳ אינו בטוח בעצמו שלא יטה
לבו לאחד מהם כיון שאין לו חכמה אבל בודאי אפשר ש
שיטה לבו או יאמין או יסתפק כמו העור שאינו בטוח בע
בעצמו שלא יכשל כי כח הראות חזק עמו ואינו צריך לאחר
כן המאמין הזה שלם בעצמו בטוח שלא יטה לבו אחרי הם
המהבילים ומתוך חכמתו וידיעתו יסתור דעתם וישאר לבו
חזק באמונתו ולכך יצטרך האדם שלא יספיק לו ענין אמ
אמונתו מצד הקבלה בלבד אלא שילמד ויחכם עד שתשלם
אמונתו ותהיה לו אמונה מצד הקבלה ומצד הידיעה ועל זה
אמרו רז״ל הוי שקוד ללמוד תורה מה שתשיב לאפיקורוס
וזהו שהזכיר בכאן שני חלקי האמונה ואמר אשר לא ידעת
אתה ואבותיך אשר לא ידעת זהו אמונה מצד הידיעה אתה
ואבותיך היא האמונה מצד קבלת האבות הקרובים אליך א
או הרחוקים ממך השוה רחוקים לקרובים כשם שאי אתה
רואה ממש כקרובים כך אין ממש ברחוקים ״ מקצה הא
הארץ ועד קצה הארץ אלו חמה ולבנה שהם מהלכים מסוף
העולם ועד סופו ״ כי הרג תהרגנו ׳ דברי התורה כלה
רחמים מבעל הרחמי׳ ית׳ וכאשר תצוה עלינו להרוג המחוייב
לא כונה שנעשה כן דרך נקמה שננקום ממנו כיון שנתחייב
בה כי זה היה סבה להרגיל טבעו במדת האכזריות אך
הכונה בנקמתו דרך רחמנות לרחם על השאר ומזה הזכיר
לפניו ולא תחוס עינך עליו ואחריו וכל ישראל ישמעו ויראו
ולא יוסיפו לעשות וכן עוד ובערת הרע מקרבך וכל ישראל
ישמעו ויראו ״ יצאו אנשים בני בליעל לשון בליעל שלא
יעלה במחיצתו של הקבה׳ או בלי עול כלומר שאינו מקבל
עול תורה אלא שפרק ממנו עול מלכות שמים ״ אנשים
דרשו רז״ל ולא נשים ״ וידיחו את יושבי עירם ולא יושבי
עיר אחרת מכאן אמרו אינה נעשית עיר הנדחת עד שיד
שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה ״ ודרשת
וחקרת היו בודקין את העדים כדיני נפשות בז׳ חקירות
באיזו שמטה באי זו שנה באי זה חדש בכמה בחדש באיזה
זה יום בכמה שעות מן היום באי זה מקום ועוד היו בודקין
אותן בז׳ בדיקות והבדיקות הן הדברים שאינן עקר בעדות
ואין העדות תלויה בהן והוא ששואלין להם מה היה לבוש

הנהרג או ההורג בגדים לבנים או שחורים עפר האדמה
שנהרג עליה היה לבן או אדום מעשה היה שאמ׳ עדים במ
במקום פלוני תחת התאנה הרג פלו׳ את הנפש ובדקו חכמים
את העדים ואמרו להם תאנים שלה שחורות או לבנות
עוקצין שלהן ארוכות או קצרות ״ וסוד ז חקירות כנגד ז׳
קצוות והשביעי היכל הקדש מכוון באמצע והוא האמת המ
המכריע כן יודע האמת מתוך שבע חקירות ״ הכה תכה א
אם אינך יכול להמיתן במיתה האמורה כאן חנם במיתה
אחרת וזהו הכפל הכה תכה מם׳ ״ ואת כל שללה תקבוץ
דרשו רז״ל ולא של שמים ובא ללמדך ששלל שמים פלט
מכאן אמרו הקדשות שבתוכה יפדו כלומר אינן נשרפין
אבל הן כשאר הקדש שצריך פדיון משום דשלל שמים הוא
וכן בכלל זה מעשר שני שבתוכה שאינו נשרף אף על פי
שהוא נאכל לישראל משום דהקדש אקרי ואינו בכלל הקדש
וזהו כתבי הקדש שבתוכה דלא אמרינן ישרפו אלא בין
מעשר שני בין כתבי הקדש וכל מדי דהוי קדש אינן בש
בשריפה אבל טעונין גניזה ״ כליל לה׳ אלהיך כ״ה של
הקבה׳ אין לך רשות ליהנות ממנה אלא שתשרפוה לכבוד ה
ית׳ ודרשו רז״ל אמר רבי שמעון אמר הקבה׳ אם אתה עושה
דין בעיר הנדחת מעלה אני עליך כאלו הקרבת לפני עולה
שהיא כליל לה׳ שנ׳ מלאו ידכם היום לה׳ כי איש בבנו ובאחיו

למען ישוב ה׳ מחרון אפו הוא אלקי ישראל וסוד הענין
בעיר הנדחת כי היו אנשיה מאותן שאמ״ה הזקוע ית מה
חשב מחשבות לבלתי וגו׳ ״ והנה הם נדחים ממחיצתו של
הקבה׳ ונעקרים ממקום שרשם ומשעתם ולפיכך
חייבן הכתוב שרפה בענין קרח שנדון בשרפה וגם כל של
שללה אסור בהנאה והעיר ההיא תל עולם לא יבנו חנפשות
עוד לתחית המתים אך תכלינה כליון חרוץ ״ ונתן
לך רחמים מדת רחמי׳ וזה בענין שכתוב ואל שדי יתן לכם
רחמים והכן זה׳ ואמר כי תשמע באורו כי תשמע בקול ש
שהוא ה׳ אלהיך לשמור את כל מצותיו אז תעשה הישר
בעיני ה׳ שהוא השם המיוחד וזה מבואר ״ בנים אתם לה׳
אלהיכם נסמכה פרשה זו לעיר הנדחת להורות שאסר
להתאבל על מתי עיר הנדחת איש על בנו ועל אחיו ואסר
על המתים גדידה בבשר זהו שאמר לא תתגודדו ומנהג
האמוריים היה לפי שהיו קושין מן העולם הזה עד וכאשר
ימות להם מת ויאבד מביניהם הנה הוא אבוד לעולם אבל
אתם אינכם כן כי בנים אתם לה׳ אלהיכם דרך האב לה
להוריש לבנו מנה יפה שיש לו ולפיכך העולם הבא
שבראתי הוא מעותד לכם ועל כן אי אתם רשאין להתגודד
על המת ולא למרט שער הראש כי בטוחים אתם שגם
יאבד הגוף בעולם הזה שתירשו חיי העולם הבא שהוא
העקר וזהו שאמר כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך וענין קדוש
נבדל יאמר לפי שאתם בדלים משאר האומות כענין ואב
ואבדיל אתכם מן העמים לחיות לי ויכלול עוד בזמרו כי עם
קדוש אתה לה׳ אלהיך ענין שכר העולם הבא יאמר לפי
שאתם עם דבק באל הקדוש ואתם מעותדים למעלה וא
היא מעלת העולם הבא אין ראוי לכם לעשות מה שהם
עושים ״

תוכה יזהיר על אכור המאכלות כי הוא מנדר הקדושה שהזכיר כי עם קדוש ביהוא קדוש בפה ובמעשה ודרשו רזל לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל כגון בשל בשר בחלב הרי זה דבר שתעבתי לך והרי הוא בבל תאכל שור שה כשבים ושה עזים ג הן ממין הצאן איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר הן ז והרי הן י בהמות שנתנה לנו תורה למאכלנו ולמאכלו של מזבח לא הוכשרו אלא הג שהם ממין הצאן וכל חיה פסולה לגבי מזבח וז חיות טהורות אלו לשונם יוכיח איל וצבי בצבאות או באילות השדה ויחמור חמר מים רבים ואקו וקויתי לו וז ישון והשיג לכם דיש ותאו והתאויתם לכם וזמר זמרו כ כבוד שמו ואקו הוא יעל כמו יעלי סלע וכן תרגו יעלא ותאו שור היער ותרגומו תורבלא וכאל הוא יער בלשון תלמוד השסועה דרשו רזל במסכת חולין בריה היא ויש לה שני גבי ושתי שדראות והיא מעלת גרה ולמה נשנו הבהמות כאן שהרי כבר אמורות כתב בסדר ויהי ביום השמיני לא נשנו אלא בשביל השסועה וכן העופות לא נשנו אלא בשביל הראה שכתב ולא הזכיר לא השסועה ולא הראה ושם הזכיר דאה וראה ודאה הכל אחד ולמה נקראת שמה ראה שהיא רואה ביות שהרי עומדת כאן ורואה נבלה בארץ ישראל וכן איה ודיה אחת היא ומפני שיש לה שני שמות כתב את הכל שלא יהו מקצתן אוכלין זו ששמה איה ומקצתן אוכלין זו ששמה דיה ומה שפרט בעופות הטמאים לפי שנרנוי וידוע לפניו שעופות טהורי מרובים מן הטמאים לכך כתב את הטמאים ופרט את המועט מכאן אמרו לעולם ילמד אדם לתלמידו דרך קצרה ונקרא שלך על שם ששוה הדנים מן הים ודוכיפת הודו כפות על שם שברבלתו כפולה והוא תרנגול הבר לא תבשל גדי בחלב אמו כבר בארתי בסוף סדר כי תשא באור הפסוק הזה ואיני צריך להחזיר כאן ונאמר בתורה ג פעמים אחד לאסור אכילה ואחד לאסור הנאה ואחר לאסור בשול ובמסכת חולין גדי ולא חיה גדי ולא עוף גדי ולא בהמה טמאה בא ללמדנו שאין בהן משום אסור בשר בחלב מן התורה עשר תעשר על דרך הפשט אחר שהוצאת מעשר ראשון ללוי עור תעש מעש ב לעצמ ותעל ותאכלנו בירושל למען תלמד ליראה כי תמצא שם הכהנים והלוים מורי התורה וילמדו אותך העבדה והיראה ואמרו במסכת תענית עשר תעשר אמר רבי יוחנן עשר בשביל שתתעשר והנה אין בלשון הכתוב לשון עושר כי שני השינין סבולת הן אבל רבי יוחנן היה מפרש כן עשר בשביל שתתעשר ממנו שנים רבות וזהו העושר כן כתב הרא בר זל שם בפירושיו והנה זה בודאי נסיון והתורה אמרה לא תנסו אלא ככר דרשו רזל חוץ מזו שנאמר הביאו את המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת וגו ועל דרך המדר עשר תעש עש שלא תתחסר רמז למפרשי ימים להוציא אחד מעשרה לעמרי תורה עשר תעשר בנהג שבעולם אדם יש לו שדה נותנה למחצה לשליש ולרביע אבל הקבה אינו כן משיב רוחות מעלה ענגים מוריד גשמים מפריח טללים מדשן פירות אינו מבקש אלא אחד מעשרה לפיכך הזהיר משה לישראל עשר תעשר מעשה באחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי היה לו שדה והיתה עושה אלף מדות ומוציא ממנה מאה מדות למעשר ומן המותר היה מתפרנס הוא ובני ביתו כל ימיו כשמת אמר לבני תן דעתך על שדה זו כך וכך אני מ מוציא למעשר וממנה הייתי מתפרנס כל ימי שנה ראשונה זרעה הבן עשתה אלף מדות הוציא ממנה מאה מדות מעשר שנה שניה זרעה עשתה אלף מדות נכנס בו עין רעה ופחת עשר שלא נתן מאה מדות אלא תשעים שלישית זרעה פחתה מאה פחת הוא עשרה רביעית פחתה השדה מאתים פחת הוא וכן חמישית וששית עד שעמדה על מעשרותיה כשראו קרוביו כך לבשו לבנים ונתעטפו לבני ונכנסו אצלו אמר להם למה באתם לשמוח על אותו האיש שנדוהו אמ אכרו חס ושלום לא באנו אלא לשמוח לשעבר היית בעל הבית והקבה כהן ועכשו נעשת כהן והקבה בעל הבית ול ולפיכך משה מזהיר לישראל עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה אמרו במדרש אם זכיתם סוף שיוצאין לזרוע השדה ואם לאו היוצא השדה מתגרה בכם היוצא השדה זה עשו שנ ויבא עשו מן השדה תבואת זרעך אם זכיתם סופך נפיק לחקלך וחמי על מה צריך מטר ותתפלל עליו והוא יוצא זהו היוצא השדה ואם לאו סוף ששונאי ישראל יוצאין לקבור בניהם בשדה מעשר דגנך תירושך אם אתה מעשר דגנך ואם לאו דגני אם אתה מעשר תירושך ואם לא תירושי שנאמר לבן אשוב ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו שנה שנה למדך הכתוב שאין מעשרין משנה לחברתה מן החדש על הישן כך דרשו רזל ובכורות בקרך לא שיאכלם ישראל שהרי הבכור נאכל לכהנים ודע כי הבכור יש בו קדושה לעולם ואפי בזמן הזה בחוצה לארץ קדושה יש בו ואינו נגזז ולא נעבד ואסור לאכלו אלא במומו וזה שלא כדעת הרמבם זל שכתב בכור בהמה טהורה אין מצותו נוהגת אלא בארץ ישראל וכבר תפש עליו הרא בד זל בהשגותיו ואמר דאפילו רבי עקיבא שהיה סובר כן לא אמר אלא לענין שאינו קרב אבל בודאי קדושת בכור יש לו אפילו בזמן הזה בחוצה לארץ ואין להתיר לאכלן אלא אם כן יש בהם מום והראיה ממה שאמרו בסנהדרין אמר ליה רבי חייא לרב בר אחתיה נחית לבבל יורה יורה יתיר בכורות אל יתיר והנה בבל חוצה לארץ הוא ועוד בפר פסולי המוקדשים ההוא שרוע דאתא לקמי דרב אשי אמר למאי ניחוש ליה אי כהן הו אי ישראל הוא הרי בכור ומומו עמו וידוע כי רב אשי בבבל הוה וזה ראית שהבכור הוא נוהג בחוצה לארץ ליאכל במומו ועוד במסכת ביצ פרק אין צדי בענין ההוא גברא דאייתי בוכר קמיה דרבא והוה חיף רישיה דלי עיניה וחזייה למומיה אל זיל האידנא ותא למחר אמר ליה היכי הוה עובדא אל הוה שדיין שערי בהך גיסא כהדי דקא עייל רישיה בזעיה הוצא לשפותיה וזה ראיה שדבותי בבבל היו מדקדקין הרבה בע בענין הבכור בקדושתו ובמום עובר ולא היו עושין כן אלא מתוך שיש בו קדושה ואפילו בחוצה

לארץ ·· בקצה שלש שנים אם לא הפריש מעשרותיו
של שנה ראשונה ושניה לשמטה יחבייבו הכתוב שיבערם
מן הבית בשנה השלישית וצריך הוא שיוליך לירושלם מ
מעשר של שנה ראשונה שבידו ומתודה בערתי הקדש מן
הבית ובא הלוי ונוטל מעשר ראשון והגר והיתום והאלמנה
ויטלו מעשר עני ולא תאכלנו אתה בירושלם כדרך שע
שעשית במעשר שני של שתי שנים · מקץ שבע שנים
תעשה שמטה · אמרו המפרשים כי לשון מקץ מתחלת שבע
שנים לפי שכל דבר שיש לו שתי קצוות כענין שכתוב מן
הקצה אל הקצה וההתחלה והסוף כל אחד יקרא קצה ואין
זה דעת רז״ל אלא מקץ שבע שנים בסוף שבע שנים כי לא
אמר הכתוב מקץ השנה השביעית שאלו אמר כן היה עניננו
ההתחלה · אבל עתה שאמר מקץ שבע שנים עניננו הקצה
האחרון והוא סוף שבע שנים וכן אמרו רז״ל שביעית אינה
משמטת כספים אלא בסופה וכן תרג׳ אנקלוס מסוף וקבלו
רז״ל שהבית חרב במוצאי שביעית שכן דרשו בערכין מ
מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב כשחרב הבית
בראשונה מוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היה וערב ט׳
באב היה וכן בשניה אמרו סעב׳ שנה אחר חורבן הבית
נשלמו ד׳ אלפים תכא׳ חרב הבית לדברי רתם ז״ל שהם עקר
ואף על פי שרוב השנה יצא בבנין ביון שבאותה שנה חרב
הבית משנות חורבן אנו מונין אותה ויש לנו היום גא׳
לפרט היצירה צירף קעב׳ עם גא׳ והם רכג׳ שקול מכל מאת
תרתי וכדא׳ נגמרא דעז׳ לפי שכל השאר הם שמטות יבאו
מן האלף ומאתים כד ושנת נ׳ עולה היא לכאן ולכאן למנין
יובל ולמנין שמטה צירף כד׳ אלו עם כג׳ הנשארים ויהיו
מז׳ עשה מהם שמטות נשארו ה׳ ·· נמצאת אומ׳ לשתי שנים
תהיה שמט׳ וזה יהי׳ בשנת נג׳ וכן בשנת ס׳ ואחריו סז׳ ואחריו
עד׳ ·· ולדעת רשי׳ ז״ל שבשנת תך חרב הבית תהיה השמטה
שנת נב׳ ואחריה נט׳ ואחריה סו ואחריה עג׳ ·· ולשון תעשה
שמטה כלשון לעשות את יום השבת והכונה שתשבות כאן
וכאן ביום השבת ממלאכה ובשנת השמטה מעבודת קרקע
והענין אחד בקדושת השביעית זה בימים וזה בשנים
והיובל בשמטות וכבר נתבאר זה בס״ר בהר סיני ·· וזה דבר
השמט׳ אמרו רז״ל אם׳ לו המלוה ללוה משמט אני לכשיביא
מעותיו שעברה עליהם שמטה אם אמר לו הלוה אני רוצה
לפרעך יקבל המלוה ממנו שלא הזהיר הכתוב ללוה שלא
יפרע את חובו כמו שעשה ברבית שמנע לשניהם כעני ן
שכתוב לא תשיך לאחיך שהיא אזהרה ללוה אבל
בשמטה לא הזהיר אלא למלוה שלא ינוש את הלוה לפרעו
ולא ינהוג אדנות בעצמו להכריחו על פרעונו לפי שהיובל
הוא קיבל לאדון הכל ית׳ וזהו כי קרא שמטה לה׳ אבל אם
הביא לו הלוה מדעתו מותר לו למלוה לקבל מידו ואמרו
רז״ל שהמחזיר למלוה חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמי׳
נוחה הימנו ואם אינו מחזיר אפשר המלוה לביישו וגומר
לו הנראה שתאכל מעותי חנם וכן הלוה יכול למחול הפקעת
מצות שביעית בשעת הלואה ולומר על מנת שלא ישמיטנו
בשביעית לויתי ממון זה שכל תנאי שבממון קיים אבל לא

יאמר שלא ישמטנו שביעית דמשמ׳ שלא יהא דין שמט
כהל ואתו וזה לאו כל כמניה ורשאי המלוה להבוע חובו
שנת השמטה לפי שאינה משמטת אלא בסופה שנ׳ מ
והמוסר שטר חובו לב״ד קודם לכן שוב אינו נשמט שכ
הוא נגוש ועומד ואין בו משום לא יגוש אבל משקע
חמה של ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אינו רשא
לתבעו אלא אם כן התנה עליו מתחלה ויתומי׳ אינן צריכ
לתנאי זה שהב״ד שבכל דור ודור אביהן של יתומים והרי ה
כאלו באו שטריהם לידם והעמידום על נכסי הלוה ואפי
מלוה שיש בה שבועה משמטת כדתנן בפרק כל הנשבע
והשביעית משמטת את השבועה משום שנאמר וזה דב
השמט׳ ואמרו רבותינו ז״ל מלמד שאפילו דבו׳ משמט ושמט
כספים נוהגת היא בכל מקום ובכל זמן מדרבנן כדי של
תשתכח תורת שמטה מישראל אלא שהכתוב תלה שמט
כספים בשמטת קרקעות אעפ׳ שזו חובת הגוף וראויה שת
שתנהוג בכל מקום שנאמר תשמטנה שמוט ודרשו רז״ל בש
בשתי שמטות הכתו׳ מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמט
כספים בזמן שאתה משמט קרקע בארץ אתה משמט כ
כספים בחוצה לארץ ומפ׳ תקנת חכמים היא וכן אנו רוא
חכמי התלמוד שהיו עושין פרוזבל בבבל כדי לחנצל
מהפקעת שביעית והמלוה לחברו לעשר שנים אין שביעי
ראשונה משמטת הואיל ולא הגיע זמנו ליפרע אלא שביעי
שניה ·· ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך דרשו רז״ל ולא
של אחיך בידך שהמלוה על המשכון אין שביעי׳ משמטתו
אפס כי לא יהיה בך אביון · מה שצויתיך שלא תגוש את
אחיך לא תצטרך לזה אם ישראל זכאין כי כלם יהיו עש
עשירים לא יצטרך אחד מהם להלוות את חברו והעבטת
גוים רבים כלומר תקחו עבוטו ממנו כלומר תמשכנו אותם
ואמר כי לא יחדל אביון אם אינן זכאין ·· כי ברך יברכך ה׳
בארץ אשר ה׳ אלהיך נותן לך סוד הכתוב מבואר והוא כע
בענין שהזכיר למעלה כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך ובך
בחר ה׳ להיות לו לעם סגלה כי השם הגדול הוא המברך
והבוחר והבן זה ·· לא תאמץ את לבבך מלדבר על לבו דברי
תנחומין כדי לפייסו ואמרו רז״ל המפייסו בדברים גדול
מכלן ולא תקפוץ ידך לא תסגור את ידך כי הוא אחיך והוא
אביון התאב לכל דבר כי פתוח תפתח את ידך אפי׳ ק׳ פעמי׳
והעבט תעביטנו אם לא רצה במתנה תן לו לשם הלואה די
מחסורו ואי אתה מצווה לעשרו ·· אשר יחסר לו אפי׳ סוס
לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו לו אפילו להשיאו אשה ממה
שכתוב אעשה לו עזר · נתן תתן לו ענין הכפל לומר אם
תתן יוסיף הקב״ה על ממונך ותחזור ותתן ודרשו רז״ל נתן
תתן אפילו מאה פעמים והענין שלא יספיק לו אם נתן לו
פעם אחת בלבד אלא עד כמה פעמים הוא חייב ליתן לו
ועל זה אמר שלמה עה׳ וצדיק יתן ולא יחשוך כלומר ולא
יחשוך מלתת ועוד יכלול נתן תתן לו בנחת ודרך תמימות
לא דרך גערה ונסות הרוח . כי בזה יתקיים
עשרו ועל זה אמר שלמה עה׳ כפר

נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה אימתי יתקיים עשרו
של אדם ויהיה לו כפר ובפרה כשהרש לא שמע נערה מהע
מהעשיר אלא שנותן לו בלב טוב ובסבר פנים יפות וזהו
שאמרו רז״ל רבי ינאי חזייה לההוא גברא דקא יהיב לעניא
בפרהסיא אמר ליה מוטב דלא יהבת ליה מדי הבת ליה
וכספתיה ״ כי בגלל הדבר הזה דרשו רז״ל לא אמר בעבור
ולא אמר למען אלא בגלל לשון גלגל הוא כלומר גלגל הוא
שחוזר בעולם אם לא תתן לו אני מהפך את הגלגל ואעשה
אחיך עני והוא עשיר שנ׳ כי אלהים שופט זה ישפיל וזה
ירים ודרשו רז״ל לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו
שאם לא בא הוא בא בנו ואם לא בא בנו בא בן בנו ״
יברכך ה׳ אלהיך קבע ברכה על מצות הצדקה והוא שאמר
שלמה יש מפזר ונוסף עוד והנה אעורדך בעקר גודל המצוה
הזו הנכבדת אשר ירשנוה מאבינו אברהם ולהעמיד אחיך
על יסודה וסודה ודע כי העני מחלק מדת הדין שהרי מדת
הדין מהוחה כנגדו זהו תפלה לעני כי תפלה מלשון דין
ופלול ולכך בא המאמר לחכמי האמת עני חשוב במת והע
והעשיר אשר אתו ברכה הוא מחלק מדת רחמים והוא
בדמיון השמש המאיר ללבנה והלבנה מקבלת אורה מן הש
השמש כן הנותן צדקה מאיר עיניו של עני ומקבל ברכתו
ממנו ולכך תזהיר התורה שכל דרכיה דרכי נעם וכל
נתיבותיה שלום שירגיל האדם עצמו במדת הרחמנות ש
שיתן בברכתו צדקה לעני ובעשותו זה ישתף מדה רחמים
עם מדת הדין שהשתוף ההוא הוא קיום העולם ואי אפשר
להתקיים מבלעדי שניהם וכבר ידעת שהצדקה נמשכת
לצדק ושם בריקה השבע והנה ירושלם נקראת עיר הצדק
וכתיב צדק ילין בה ואמ׳ לה הנביא בצדקה תכונני כי הצדק
היא כנסת ישראל בת זוגו של שבת ואם כן הזהיר במצות
הצדקה והנותן צדקה לעני למטה הנה הוא ממשיך למעלה
צדקה לצדק ועל זה אמרו חכמי אמת בפניני דבריהם
גדולה צדקה לשמה כונו לומר כי משם הברכה שופעת
בשפלים וזהו שאמר דוד ע״ה ואשא כפי אל מצותיך אשר
אהבתי ועוד תמצא במדרש תלים והוא רמז לזה ראה מה
כחה של צדקה שבפרוטה שהאדם נותן לעני זוכה ומקבל
פני שכינה כנוהג שבעולם מטרוניתא מבקשת להקביל פני
המלך עושה עט״ה לפי כבודה ועל ידי העטרה שנכנסת
לעטר את המלך היא רואה פני המלך כך על ידי הצדקה
אדם מקביל פני שכינה שנאמר אני בצדק אחזה פניך
אשבעה בהקיץ תמונתך ״ ומה שהתחילה הפרשה באחד
שעריך בארצך וסיימה גם כן בארצך יורה שעקר הצדקה
אינה אלא בארץ אעפ״ שהיא חובת הגוף בכל מקום והה לכל
שאר המצות שעקר חיובן בארץ כי כן הזכיר בתחלת
הפרשה אלה החקים והמשפטי׳ אשר תשמרון לעשות בארץ
לפי שהמצות כלן הן משפט אלהי הארץ שכבר הזכירו
רז״ל כי בעשותנו אותן בחוצה לארץ הוא כדי שלא נשכחם
כשנחזור לארץ והוא שאמרו רז״ל ושמתם את דברי אלה
על לבבכם אף לאחר שתגלו היו מצוינין במצות עשו תפילין
הניחו מזוזה כדי שלא יהיו עליכם חדשים כשתחזרו לארץ

וכהא׳ הציבי לך ציונים או יהיה באר מלת בארצך אפילו
בארצך וזה מחייב על מצות הצדקה בחוצה לארץ כי חובת
הגוף היא בכל מקום ומצוה מושכלת היא וטעם הפרשה
השמר לך שלא תאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ואם
אני צריך להשמיט מעותי או קרקעותי בארץ איך אתן שם
צדקה נמצא שאני מפסיד מכל צד ועל כן אמר לא ירע
לבבך בתתך לו כי בגלל הדב׳ הזה על כן אנכי מצוך לאמר
שתפתח ידך לעניך ולאביונך אפילו בארצך שאתה משמט
שם את שלך בין שמטת קרקעות בין שמטת כספים שם אני
מזהירך על הצדקה כי השם ית׳ יברכך על זה ויוסיף על שלך
וכש׳ שאתה צריך לתת צדקה בחוצה לארץ שאין שם שם
שמטת קרקעות ולמדנו מזה כי בשהזכיר בארצך לא בא
למעט חוצה לארץ שאם היתה הכונה בארץ דוקא היה מ
מזכיר הכתוב כי תבאו אל הארץ או בבאכם אל הארץ כ
כענין שמצינו במצות התלויות בארץ ״ כי ימכר לך אחיך
העברי או העבריה כבר נזכר דין עבד עברי אבל חזר ושנאו
כאן מפני דין אמה העבריה לחדש ולומ׳ שדינ׳ כדין עבד עברי
לצאת בשש ועוד מפני מצות הענקה שחדש בשניהם כאן
הענק תעניק לו לשון תפארת כלומר עשה לו כבוד ותפארת
ממגונך מלשון וענקים לגרגרותיך ואפשר לפרש מלשון
ענקים שהם גדולי הקומה כלומר תן לו מתנות גדולות ״
וזכרת כי עבד היית והענקתיך בזית מצרים ובזית הים ״ ואף
לאמתך תעשה כן אינו חוזר לרציעה שאין רציעה באשה
אבל הוא חוזר להענקה וכמהו ואם שלש אלה שאינו חוזר
לשאר כסות ועונה הסמוך לו אלא אל אשר לא יעדה והפדה
וכן עוד אם זרחה השמש עליו וגו׳ שהוא חוזר אל חמשת
בקר ישלם ״ כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים זמן
השכירות שאין מנהג בבני אדם להשכיר עצמן לזמן גדול מ
ממנו הוא ג׳ שנים ובענין שכתוב שלש שנים כשני שכיר
ודרשו רז״ל מכאן שעבד עברי עובד לרבו ביום ובלילה שרבו
מוסר לו שפחה כנענית לולדות וזהו משנה שכר שכיר
שהרי אין עבודתו של שכיר אלא ביום ״ כל הבכור אשר
יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה׳ אלהיך אעפ״ שהבכור
הוא קדוש מעצמו שהרי בפטר רחם תלא רחמנא אמר
תקדיש בפה ומצוה להקדישו בקריאת שם והכתו׳ שאמר
אך בכור אשר יבכר לה׳ וגו׳ לא יקדיש איש אותו טעמו שלא
יקדישנו לקרבן אחר ״ בשעריך תאכלנו מי שראוי לאכלו ״
שנה בשנה לא שיהא אסור ליאכל אחר שנתו שהרי הוקש
למעשר שני שנ׳ ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך וגומ׳
ובכורות בקרך והוא אינו נפסל משנה לחברתה אלא שמצ
שמצוה לאכלו תוך שנתו ״ אתה וביתך בית הכהן ״
בשעריך תאכלנו הכהן חוץ למקדש ״ הטמא והטהור לשון
קריאה הוא ויחזור אל תאכלנו כלומר אתה הכהן בין טמא
בין טהור ואינו כבשר קדש שאם אכלו טמא הרי הוא בכרת
רק את דמו לא תאכל שלא תאמר הואיל וכלו הותר הבא
מכלל אסור הוא שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל
יהא אף הדם מות׳ ״ שמור את חדש האביב הוא חדש ניסן
שהיה בו אביב כשיצאו ממצרים ודרשו רז״ל

שמרוהו לפני באו שיהא ראוי לאביב לקרב בו את המועד
ואם לאו עבר את השנה ״ ממצרים לילה · ההוצאה
ביום היתה שנ׳ ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ממצרים כתי׳
בעצם היום הזה יצאו אבל משעה שהורשו לצאת בלילה ת
תקרא הוצאה ולכך לא אמר הכתוב בלילה אלא לילה לרמ
לרמוז על שעה שהורשו שנ׳ ויקרא פרעה למשה ולאהרן ל
לילה ויאמר קומו צאו ולכך תרגם אנקלוס ועבד לך נסין ב
בליליא כדי שלא תבין כי ההוצאה היתה בלילה · וזבחת
פסח לה׳ אלהיך צאן ובקר צאן לחובת הפסח ובקר לשלמי ח
חגיגה כדי שיהא הפסח נאכל על השבע ״ לא תאכל
עליו חמץ על שחיטת הפסח שלא ימצא כשחטו חמץ בשע׳
ש חיטה בערב כבא השמש מועד ג׳ זמנים הם בערב תש
תשחטנו מו׳ שעות ולמעלה וכבא השמש תאכלנו ומועד צ
צאת תשרפנו ״ ובשלת ואכלת בשו׳ זה צלי אש הוא מלשון
הבשילו אשכלותיה וכן ויבשלו את הפסח ״ ופנית בבקר
לבקרו של יום שני שהוא חול שאי אפשר לו לנסוע משם ב
בית׳ שהוא קדש או יאמר ופנית בבקר והלכת לאהליך סביב
ירושלם ומשם ילך לו אל ארצו ודרשו זל׳ ופנית בבק׳ מכאן
שטעון לינה בליל מוצאי יט׳ בעיד לכבוד המצוה ״ וכך
דרשו ופנית בבקר כל פונות שאתה פונה מן המקדש כשת
כשתבא אליו לא יהו אלא בבקר ובאת לאהליך אפילו היה
האחרון שבארץ ישראל כדי שיוכל להגיע לביתו ולחזור פע
פעם שניה לראות חג השבועות ומזה הוצרך פסוק זה להכתב
בחג הפסח יותר מבשאר החגים לפי שאין פנאי ללכת לבית
המקדש שני פעמים מפסח ועד עצרת אלא אם כן הוא נוס
נוסע משם לבקרו של חג המצות אחר שאכל שם פסחו ועמ
ועמד יום טוב ראשון יש לו ללון שם ולבקר שהוא חול ילך
לאהליו ועם זה יספיק לו זמן להגיע לביתו ולחזור לחג ה
השבועות כיצד הרי שאמרו רזל׳ ארץ ישראל ארבע מאות פ
פרסה על ארבע מאות פרסה כלומר אורך הארץ ארבע מ
מאות פרסה ורחבה כמו כן והיה בית המקדש באמצע הא
הארץ ואם כן מאתים פרסה היה המהלך ליותר רחוק ואח
ואחרון שבארץ ישראל ובעשרים יום יהיה אדם מהלך מא
מאתים פרסאות אלו לחשבון עשרה פרסאות בכל יום ויז וע
כי מפסח ועד עצרת מט׳ יום חסר מהם ח׳ ימי השבת ויום א
אחד של יום טוב נשארו ארבעים יום ועל זה אמר ופנית
בבק׳ והלכת לאהליך כלומר בזמן עשרים יום ובעשרים
הנשארים היה צריך לחזור שנית למקדש לראות שבועות ש
ששת ימים תאכל מצות והלא הזכיר למעלה שבעת ימים ת
תאכל מצות דרשו רזל למה יצא שביעי מן הכלל ללמד על
הכלל כלו יצא שזו אחת מיג׳ מדות שהתורה נדרשת בהן א
אלא מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות רצה אוכל מצה
או פירות מה שאין כן בליל ראשון שנאמר בערב תאכלו מ
מצות הכתוב קבעו חובה ״ וביום השביעי עצרת · נקרא
בלשון עצרת על שם שישראל נעצרין ונאספים בימים טו
טובים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ותרגומו כנישין ויש לך
להשכי׳ כי יום ז׳ של פסח הוא יסוד וקרא הכתוב עצרת כש
כשם שנקרא לשמיני של חג שהוא השמינית הסמוכה לז׳

וכמו׳ נתבאר זה בסוף סדר פינחס בפסוק ביום השמיני עצ
עצרת ״ לא תעשה מלאכה במצות השבת נאמר לא תעשה
כל מלאכה אבל ביט׳ אמר מלאכה ואי אפשר לום בו כל מ
מלאכה שהרי אוכל נפש מותר ״ ז׳ שבועות תספר לך
הזכירה הפרשה ג׳ רגלים בסדרן שהם פסח שבועות סכות ש
שכל ישראל מתקבצין בהם ולא הזכיר ראש השנה ולא יום
הכפורים שאין מתקבצין שם בבית המקדש ומזה אין אנו
אומרים בתפלת מוסף ראש השנה ויום הכפורים ואין אנו
יכולין לעלות ולראות כמו שאנו אומרים בתפלות ג רגלים
אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו ומה שאמר תספר לך
בלשון יחיד · במקום אחר תספרו נ׳ יום בלשון רבים דרך ה
הכתובים להזכיר המצות פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רב
רבים ואחר שהזכיר המצ
המצות בלשון רבים יחזור ויזכירנה בלשון יחיד כדי שלא
יחשוב היחיד להפטר ממנה בכלל הרבים ולהנצל מענשה ל
לכך יחזור וידבר עם כל יחיד ויחיד כענין מצות ציצית ש
שהיא אמורה בלשון רבים ועשו להם ציצית על כנפי ב
בגדיהם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת וחזר והזכירה ב
בלשון יחיד גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך ואין
צריך לומר במצוה אחת שפסוקיה רבים שאפילו בפסוק אח
אחד מצאנו לשון רבים ויחיד הוא שכתוב ובקצרכם את ק
קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך ורבים כן ועוד טעם אחר
שאלו נכתבה המצוה בלשון רבים ולא בלשון יחיד הייתי א
אומר שהמצוה אינה אמורה אלא לבד׳ ואין כל אחד ואחד
מישראל חייבין בה ילכך הוצרך הכתוב לחזור ולהזכירה
בלשון יחיד וכן במצות הסכה הזכירה בלשון רבים ולקחתם
לכם ביום הראשון ולא נזכר בשום מקום לשון יחיד הרי ה
הזכיר שם ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם ואי אפשר להכין שת
שתהא׳ המצוה אמורה לבד ולא לכל ישראל שהרי כל ישרא
חייבין הם בשמחת המועדים וכמו׳ מצינו בלשון יחיד ושם
ושמחת בחג׳ ולענין הספירה אמרו רזל׳ שבע׳ שבועות תספר
לך מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי יש שסוברים
כן מצוה למימני יומי בכל יום ויום ומצוה למימני שבועי
בהשלמת השבועו׳ אבל לא בכל יום שאין צריך להזכיר
השבועות בכל פרט הימי׳ וזה דעת המאו׳ זל׳ ״ ויש שסוברי׳
מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי בכל יום
ויום וכיון שעבר שבוע ראשון מצוה למימני השבועות שא
שאחריו בכל יום ויום מן הימים שהוא סופר לפי שהשבוע׳
ידמו׳ לאלף השביעי ולכ׳ צריך שיזכירם בכל יום וזה דע
דעת החכ׳ רא׳ בן עזרא זל׳ מהחל חרמש בקמה תחל לספור ל
למדך שהקצירה והספירה באין כאחד ודרשו רזל׳ כול יקצ
יקצור ויספור ואימתי שירצה יביא תל׳ מיום הביאכם אי מ
מיום הביאכם יכול יקצור ויספור ויביא ביום תל׳ שבע שב
שבתות תמימות תהיינה אימתי אתה מוצא אותן תמימות ב
בזמן שאתה מונה מבערב הא כיצד קצירה וספירה בליל ת
והבאה ביום ועוד דרשו רזל אל תקרי בקמה אלא בקומה מ
מכאן לספיר׳ העומר שהיא מעומד ומה קצירה מעומד אף
ספירה מעומד וארבעה דברים הן שמצותן מעומד והסימן ק
בהם עצכן ואלו הן עומר ציצית מילה להלכ׳ · מכת

נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך ה׳ אלהיך כמסת נדבת יד
ידך כי תרגום די מחמרו במסת תוסרניה ויאמר הכתוב ל
לפי ספוק נדיבות הלב שבך ולפי הברכה והעושר שיש לך ת
תתן ולכך הושמה מלת תתן באמצע בין מכת נדבת ידך ובין
כאשר יברכך ה׳ אלהיך כלומר ולפי נדיבותך ועשרך תביא
קרבנית לשלמים ותקדיש על שלחנך קרואים ונראה
שאינו דבק עם חג השבועות לה׳ א־היך אבל הוא ענין בפני
עצמו והה׳ בשאר המועדים שיתן האדם צדקה ויקדיש קר
קרואים לפי נדיבותו ולפי עשרו אבל ג׳ל׳ה זה ככאן בחג תש
השבועות מפני שהפסח זכנו שבעת ימים והסכות כמו כן ש
שבעת ימים אבל שבועות שאינו אלא יום אחד הייתי סבור
שאי׳ החומר בו כל כך כמו בשאר המועדים לכך הודיענו בו
החיוב שאין להקל בו במצות הצדקה שהרי שוה הוא לשאר
המועדים וחמור כמותם אף על פי שאינו אלא יום אחד
והקרואים הא ההם הלוי והגר והיתום והאלמנה וגר זה אי
אינו אמור אלא בגר צדק שהוא בן ברית ומה לוי בן ברית
אף הגר בן ברית ודרשו רז״ל ארבעה שלי כנגד ארבעה ש
שלך ארבעה שלי הלוי והגר והיתום והאלמנה ארבעה שלך
בנך ובתך ועבדך ואמתך אמר הקב״ה אם אתה משמח את ש
שלי אני משמח את שלך וזהו שאמר ושמחת לפני ה׳ אלהיך
אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה
אשר בקרבך ׃ ושמחת בחגך דרשו רז״ל ולא בשמחת א
אשתך מכאן שאין מערבין שמחה בשמחה והנה הזכי׳ בכא׳
בחג הסכו׳ לשו׳ שמחה ולשו׳ ברכה לשו׳ שמחה שאמ׳ ושמח׳
בחגך לשו׳ ברכה דכתי׳ כי יברכ׳ ה׳ אלהיך וכן מצינו שהזכיר
למעלה בחג שבועו׳ לשון שמחה שנאמר ושמחת לפני ה׳
אלהיך לשון ברכה כאש יברכך ה׳ אלהיך אבל בחג הפסח לא
הזכיר בו לשון שמחה ולא לשון ברכה וטעם הדבר מפני
שבשני המועדים שהם שבועות וסכו׳ התבואה מצויה בהם
אצל בעלי בתים ואפשר להם לפרנס ארבעה קרואי׳ שהזכיר
וכיון שהוא מפרנסן בהן הרי שמחה והרי ברכה שהקרואים
שמחים ובעלי בתים מתברכין אבל בפסח לא נקצרה
התבואה החדשה עדין והישנה כבר כלתה ואי אפש׳ לשמח
אותם בפסח שירדה תורה לסוף דעתו של אדם שלא יפרנס׳
לא נזכר בו לשון שמחה וברכה ועוד טעם אחר אמרו
במדרש מפני מה לא הזכירה תורה שמחה בפסח והזכיר
שמחה בעצרת ובסכות ג׳ שמחות בחגך והיית אך שמח
ושמחת לפני ה׳ א־היך לפי ששנינו בארבעה פרקים העולם
נדון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש
השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון ובחג נדונין ע
על המים ומפני שפסח יום הדין וכל הדיני׳ עתידין להעשות
וכך לא נזכר בו שמחה בלל אבל בעצרת שכבר עבר דין א
אחד של פסח נכתב בו׳ שמחה אחת ובחג שכבר עברו שלש׳
דינין פסח ועצרת וראש השנה לכך נכתב בו ג׳ שמחות עכ
ודרך הקבלה בג׳ רגלים אלו הנזכרים בפרשיות כסדרן פסח
שבועות סכות כנגד ג׳ אבות החסד והדין והרחמים פסח כנ

כנגד מדת החסד כלשון ופסח ה׳ על הפסח ותרגם אנקלוס
ויחוס וזהו שכתו׳ למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו
שהרי מכת בכורו׳ שבו יצאו דין היה למצרים וחסד
לישראל שבועות כנגד מדת רחמים שהוא המכריע ומזה
דרשו בברכות והתפארת זה מתן תורה ולפי׳ שהתורה בשם
המיוח נתנה סכו׳ כנגד מדת הדין לשו׳ סוכה ברוח הקדש וכן
אמרו למה נקר׳ שמה יסכה שסוכה ברוח הקדש וזהו ה׳ ב
סיני בקדש כלומר בחכמה שהרי מצות הסכה רמז לחכמה
ולכך דרשו קדש בסיני לא נאמר אלא כסיני בקדש מלמד ש
שהקב״ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו והענין שהוא
מקום עולמו או בית עולמו וכן החכמה נרמזת בבית של
בראשית והסכה נקראת בית שנאמר ויעקב נסע סכותה ויבן
לו בית וכהא׳ בחכמה יבנה בית וכתיב בית נתיבות נצבה וה
והחכמה מקפת וסובבת את הכל ודוגמתה אות הבית שהיא
מוקפת בג׳ צדדים כנגד הכשר הסכה שהיא ג׳ דפנות שתים
כהלכתן ושלישית אפילו טפח והוצרכו לומר כן ושלישית
אפילו טפח על עוקצו של בית היוצא מאחריו וזה כבואר ׃
והיית אך שמח ׃ והלא כבר נאמר ושמחת בחגך אלא לבד
שישמח בכל שבעת הימים זהו אך כלומר עד שיעברו בא׳
ימים מתשרי ואחר אך ימים כבר עברו ז׳ ימי׳ הסכות ויתכן
עוד טבא ורבוז שראוי לו למעט בשמחת העולם הזה
שלשון אך לשון מעוט הוא ומפני ששמח כבר בחג הפסח
שהוא תחלת קציר השעורים וגדלה שמחתו בחג הקציר וכענין
שכתוב ושמחו לפניך כשמחת בקציר ועתה בחג האסיף בו
יאסף תבואתו ופירותיו עצרו ופשתו שמנו ושקיו ותבא
לו מנוחה והשקט אחר היגיעה והטורח והעמל הנה
שמחתו כפולה ועל כן יזכיר הכתוב הזה בחג הסכות והיית
אך שמח כדי למעט השמחה שהרי כל אכין ורקין מעוטין
ומזה הבהו׳ שיתנהג האד׳ בשמחת העולם הזה בדרך בינוני
ואף בזמן עשית המצוה ראוי לו שישמח וירעד ובענין
שדרשו רז״ל עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה במקום גילה
שם תהא רעדה לפי שבעולם הזה יש בו יצר הרע שהוא נמ
נמשך אחר השמחה ואין הצדיקים בטוחים בעצמם אבל
עקר השמחה ושלמותה הוא לעולם הבא בראי׳ פני שכינה
כשפע שאין לה הפסק ובתוספת השנה ותענוג שאין לו תכ
תכלית וכן אמר ישעיה ע״ה ויספו ענוים בה שמחה ואביוני
אדם בקדוש ישראל יגילו

שפטים

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ׃ שלמה המלך
ע״ה הודיענו בפסוק זה כי יסוד התורה ועקרה שלום וכן
מצינו עקר בריאתו של עולם שהוא השלום ולכך דרשו רז״ל
כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצביונם
נבראו שנאמר וכל צבאם וידוע כי השמים נבראו תחלה ו

ונקראו שמים לפי שהם אש ומים והנה הם שני הפכים לא
יהב׳ זווגם והתחברותב כי אם על ידי השלו׳ הוא שכהו׳ עוש׳
שלו׳ במרומיו הקבה נקרא שלו׳ שנ ויקרא לו ה׳ שלום וכתיב
שיר חשירים אשר לשלמה מלך שהשלום שלו בחר בישרא׳
יותר מע אומות וקראן שולמית וזהו שדרשו רזל שובי שובי
השו׳ בית אומה ששלום העולמים דר בתוכה ונתן להם א
התורה שכלה שלום שנ׳ דרכיה דרכי נעם וכל
נתיבותיה שלום כל מצותיה של תורה הן שלום לגוף ולנפש
שלום לגוף הוא שכתוב ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה׳ א
אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנ׳ למצותיו וגו׳ שלו׳ לנפ׳
כי מצד קיום המצות תשוב הנפש טהורה לשרשה כענין ש
שכתוב תורת ה׳ תמימה משיבת נפש ותהיה מדת השלום
שואבת אותה ומזה דרשו רזל בכתובים כשהרשעים נפטרין
מן העולם מלאכי השרת יוצאין לקראתן ואומרי׳ להם אין
שלום אמר ה׳ לרשעים וגדולת מדת השלום שכל המדות
נחתמות בשלום והשלום חתימת הכל ולכך תקנו לנו רזל שת
שהא התפלה חותמת בשלום המברך את עמו ישראל בשלו׳
וכן דרשו במסכת סכה מדה דהקבה׳ שלום היא שנ׳
ה׳ יברך את עמו בשלום ונראה לומר שיצא להם
רזל לחתום התפלה בשלום מפרשת הקרבנות שהרי הפלות
כנגד תמידין תקנום והתורה בסדור הפרשיות של הקרבנות
חתמה לנו בקרבן שלמים הוא שכתוב זאת התורה לעולה למ
נחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים ודרשו
רזל למה נקרא שמן שלמים שמטילין שלום בעולם וכן מ
בצינו שלמה עה׳ שחתם שיר השירים בשלום הוא שאמר א
אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום וכן בקהלת עתים שכו
חתומים בשלום שנ׳ עת מלחמה ועת שלום ודרשו רזל אף
בשעת מלחמה צריכין שלום שנאמר כי תקרב אל עיר להל
להלחם עליה וקראת אליה לשלום ואין צריך לומר העולם
השפל שאפילו העליונים צריכין שלום שנאמר המש׳ ופחד
עמו עושה שלום במרומיו וכך דרשו זל המשל זה מיכאל ו
ופחד זה גבריאל והקבה׳ עושה שלום ביניהם והלא דברים קו׳
ומה במקום שאין איבה ותחרות צריכין שלום במקום שיש
איבה ותחרות לכש׳ והענין כי לשון עושה שלום במרומיו ת
הוא כולל שלום השמים בעצמם הנבראים והמיוסדים מאש
ומים וכולל גם כן המלאכים שבמרומיו שעליהם רמז המ
המשל ופחד וקרא למיכאל המשל מפני שהוא השר הגדול
המכונה והמושל לבקש רחמים על ישראל ואין צריך לומר
החיים שאפילו המתים צריכין שלום שנאמר ואתה תבא אל
אבותיך בשלום מדת השלום נהנה לפיהם ועמה זכה להיות
בו החיים והשלום וזכה זרעו לכהונת עולם לברך את ישראל
וישם לך שלום הא למדת שהשלום קיום העולם וכשם ש
שהשלום קיום העולם כן המשפט קיום השלום שאלמלא ח
המשפט היו הבריות גוזלין וחומסין והורגין זה את זה ולא ה
היה העולם מתקיים ועל ידי המשפט הוא מתקיים שכן דר
דרשו רזל על שלשה דברים העולם עומד על הדין וע
ועל האמת ועל השלום שנ אמת ומשפט שלום שפטו בשע
בשעריכם לפי שהשפטים מעמידים השלום שכל העולם כ
וכל תלוי עליו ועל כן נצטוינו מן התורה למנות בד׳ בכל

שער ושער וזהו שכתוב שפטים ושטרי׳ תתן לך בכל שעריך
אשר ה אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפ׳ צדק
נסמכה פרשת שפטים לפרשת רגלים להודיענו שאעפ׳ שי
שישראל עולין לרגל ג׳ פעמים בשנה ושם ימצאו הכהנים
הלוים ומורי התורה והן יכולין לשאול מהם התורה והמצות
איך יתנהגו בהם והם יתירו להם כל ספקותיהם אעפכ׳ מצוה
מוטלת עליהם למנות שפטים בכל עיר ועיר ושפטים הם
החכמים יודעי דת ודין שנותנין את הדין ושטרים הם המכ
המכריחין את הדין אלו בעלי מקל ורצועה הסובבים בעיר
ומשוטטים בחוצותיה לתקן כל מעות ולצדק המדות והם
והמשקלות וכל זה על פי השפטים ומצותם ודע כי
השפטים על ג׳ חלקי׳ יש שפטים של ע״א ויש שפטים של כג׳
בד׳ של ג מתקנת חכמי׳ הם שמעמידין אותן בעיר שאין בה
קכ׳ ישראלים ואמרו רזל אין בד׳ פחות משלשה כדי שיהא
בו רוב ומעוט אם יחלו׳ אחד מהם וסמכו זה מהכתו׳ שהזכיר
ג׳ פעמים אלהים ונקרב בעל הבית אל האלהים עד האלהי׳
אשר ירשיעון אלהים ואף על פי שיחיד יכול לידון מן הת
התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך תקנת חכמים היא עד
שיהיו ג ובית דין אלו בדיני ממונות ושני׳ שדנו אין דיניהן
דין ואמרו רזל אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד א
אבל אם קבלוהו בעלי הדין עליהם בשלשה הרי זה מותר ו
ודרשו עוד אמר ר׳ יהודה בן פזי אפילו הקבה׳ אינו דן יחידי
שנאמר וכל צבא השמים עומדין עליו וגומ׳ אלו מימינין
לזכות ואלו משמאילין לחובה ואף על פי שאינו דן יחידי ת
חותם יחידי שנאמר אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת •
בית דין של כג הם מן התורה והם הנקראין סנהדרי קטנה
ומעמידין אותן בכל עיר ועיר שיש בה קכ אנשים מישרא׳ א
או יותר ויושבת בשער העיר שנ׳ והציגו בשער משפט והן
דנין דיני נפשות ואין דנין דיני נפשות בפחות מכג׳ מכה ש
שכתוב ושפטו העדה והצילו העדה ודרשו רזל עדה שפטת
עדה מצלת עשרה מחייבין
ועשרה מזכין ומוסיפין עוד ג כדי שיהא בית דין שקול והי׳
בו אחרי רבים להטות ״ בד של ע״א הם מן התורה והם ה
הנקראין סנהדרי גדולה והם שהיו קבועין במקדש ונקראין
בית דין הגדול שבירושלם וזה ממה שכתוב אספה לי ש
שבעים איש מזקני ישראל ועם משה שהיה על גביהם
שנאמר והתיצבו שם עמך הרי ע״א גדול שבחכמה שבכל ע
ע״א מושיבין אתו אלוף לראש הוא ראש הישיבה ונקרא נ
נשיא אצל רזל והוא היה במקומו של משה ואב בית דין ה
היה שני לו והיה יושב׳ לימיני וכל שאר הסנהדרי׳ יושבי׳ לפני
שניה׳ כל אחד כפי מעלתו זה אצ׳ זה והיו׳ יושבי׳ כמחצי גרן
עגולה כדי שיהיה הנשי׳ עם אב בד׳ היושב׳ לימינו רואין את
כלן וכמה״ש שפטים ושטרים שניהם צריכין זה לזה א
אם אין שופט אין שוטר אם אין שוטר
אין שופ׳ אלמל׳ אימתו של יוא׳ לא היה
יכול דוד עה׳ לעשות הדינין שנאמר ויהי דוד עושה משפט
וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא כי דוד ויואב
שפטים כאחד כל מי שאינו שומע לדיין מוסרין אותו ביד י
יואב ומוציא ממנו בעל כרחו וכן אמ׳ איוב אבי אנכי לאביונים

וריב לא ידעתי אחקרהו ואשברה מתלעות עול ומשניו אש
אשליך טרף כלומר אפילו גזל הנאכל היה מוציא מפיו שם
שמחייבו לשלם גדול כח המשפט שבזמן שהמשפט נעשה
בארץ אין הקבה יושב עמהם בדין ודן אותן במדת רחמים
וכשאין המשפט בארץ דן אותן במדת הדין וכן מצינו
במדרש תלים בזמן שאין הדין בארץ הדין בשמים והקבה
יושב עמהם בדין ופורע מהן אבל בזמן שהדין בארץ אין ה
הקבה יושב עמהם בדין שהרי הדין אומנתו של הקבה דכת
דכתיב כי אלהי משפט ה וכשנוטלין אומנתו ועושין את
הדין בארץ הקבה דן אותן ברחמים ההד אם בחקתי תלכו
ונתתי גשמיכם בעתם ׃ תתן לך משה מסר נפשו על הדין
לכך נקראו הדיניי על שמו הו שכתוב וירא איש מצרי מכה
איש עברי ויך את המצרי וכן מסר נפשו על התורה ועל
ישראל על התורה דכתיב ויהי שם עם ה ארבעים יום ומ
לילה על ישראל הוא שאמר במעשה העגל ועתה אם
תשא חטאתם ואם אין מחני נא ונקרא הכל על שמו התור
נקראת על שמו דכתיב זכרו תורת משה עבדי וישראל על
שמו כי שחת עמך וכן הדינין נקראו על שמו דכתיב תתן לך
ושפטו את העם משפט צדק ׃ משפט של צדק ׃ שיהיה ה
המשפט דין נחתך וכן כתוב בצדק תשפוט עמיתך וכמו
שאמרו יקוב הדין את ההר ואמר רבי עקיבא אין מרחמים
בדין ולכך אמר משפט צדק שהרי לשון משפט הוא המצוע
וענין בינוני וזהו שכתוב מכלכל דבריו במשפט ויסרתיך ל
למשפט וזה במדותיו של בשר ודם אבל צדק האמור במד
במדותיו של הקבה הוא כולל דין ורחמים ולכך אמר הכתוב
משפט וצדקה ביעקב אתה עשית כי משפט הוא קו אמצעי והוא
מדתו של יעקב ומזה אמר הכתוב יסרני ה׳ אך במשפט אל
באפך פן תמעטני הזכיר אך למעט חלק הדין שבו ועל כן
אמר יסרני ה׳ אך במשפט כלומר בחלק החסד אל באפך ש
שהוא חלק הדין פן תמעיטני והכ׳ ה׳ צדק הוא מדת
דינו של עולם דכתיב והוא ישפוט תבל בצדק מקבל ממדת
הדין של מעלה הנקראת אלהים וזהו שכתוב אך יש אלהי׳
שפטים בארץ וזהו סוד הכתוב הזה שפטים ושטרים כנגד
אלהים שהוא מדת הדין של מעלה ושטרים הנצח וההוד ש
שעל ידם יוצאות הפעולות בעולם בדבר והפכו לטוב או ל
לרע והכל נגמר על ידי צדק שהוא סוף הבנין וזהו ושפטו
את העם משפט צדק ודרשו רז״ל משפט צדק מלמד שעושין
צדקה עם שניהם עם הזכאי שהוא נוטל את שלו ועם החייב
שמוציאין גזלה מתחת ידו ׃ לא תטה משפט אזהרה לדיין
או אזהרה לכל אחד ואחד מישראל שלא ימנו דיין אלא א
אם כן הוא בקי והגון לפי שהוא סבה להטות האמת ואם ע
עשה כן כאלו נטע אשרה לנגד סמך לו לא תטע לך אשרה
כל עץ ובפרשה זו תמצא ו׳ לאוין ואמרו במדרש ויקרא רבה
ו׳ מעלות היו לכסא של שלמה דכתיב ושש מעלות לכסא וה
והכרוז היה עומד לפני כסאו של שלמה כיון שהיה עולה ב
במעלה ראשונה היה הכרוז אומר לא תטה משפט ב׳ היה ה
הכרוז אומר לא תכיר פנים ג׳ היה הכרוז אומר לא תקח ש
שחד רביעית היה הכרוז אומר לא תטע ה׳ היה אומר ולא

תקימו לא תזבח עד כאן ׃ לא תכיר פנים שלא יהא עשיר
יושב ועני עומד ולא יהי רך לזה וקשה לזה לפי שמסתמין
טענותיו ׃ ולא תקח שחד אפילו לשפוט האמת לפי שאחר
שקבל השחד נעשה עור בדין ואמרו רז״ל מאי שחד שהוא
חד כלומר שהמקבל והנותן נעשו אחד ושוב אינו רואה לו
חובה והמקבל שחד נקרא רשע דכתי׳ שחד מחיק רשע יקח
וכתיב ושחד בחיק חמה עזה וכתיב אבן חן השחד בעיני בע
בעליו ודרשו רז״ל למה נכשל לאבן שבכל מקום שנופלת ש
שוברת ׃ צדק צדק תרדוף על דרך הפשט יזהיר שיצדק
האדם במעשיו ובדבריו כי אלה הם הדברים שאפשר לו לא
לאדם להרע לעצמו ולאחרים ועל כן בא כפל הלשון וכל ח
הצודק בדבריו אות ומופת על צדקת מעשיו ועל כן ראוי ל
לכל אחד ואחד מישראל שיצדק בדבור ובמעשה כענין ש
שכתוב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב אן י
ידבר הכתוב עם האנשים אשר להם הריב ויזהיר אתן לרדוף
אחרי הצדק הן לריוח הן להפסד וזהו כפל הלשון ועל דרך
הקבלה צדק צדק תרדוף צדק המקבל מצדק הרדוף כשת
כשתשפוט צדק בכד׳ שלך ובענין שכתוב תפול עליהם א
אימתה ופחד אימתה היא אחרונה שבשם המקבלת מפחד
וכן תמצא בספר הבהיר מאי צדק צדק תרי זימני אמר ליה
דכתיב מנגה נגדו צדק ראשון צדק ממש זו שכינה שנאמר
צדק ילין בה מאי צדק שני הז צדק שהוא מפחיד הצדיקי׳
והאי צדק הוי כובע ישועה על ראשו ואין ראש אלא אמת
שנ׳ ראש דברך אמת ואין אמת אלא שלום שנאמר
כי שלום ואמת יהיה בימי עכ ומטעם זה מצינו חכמי הא
האמת שקורין לאדם המתגייר הבא לחסות תחת כנפי השכ
השכינה גר צדק ׃ למען תחיה לעולם הבא בצרת עליון ש
שהוא האור הגדול הצפון לצדיקים וירשת את הארץ בצדק
התחון שבארץ ישראל כנגדו ואל הכונה הזו אמר שלמה ר
רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד כאומר שאם יר
ירדוף אדם אחר מדת הדין הכלולה מן הרחמים הנקראת
חסידה ימצא צדק עליון שהוא חיי העולם הבא וזהו ימצא
חיים צדקה וכבוד וזה מבואר ׃ לא תטע לך אשרה לטם
עז ובא לחייבו מלקות משעת נטיעה וכן דרך עובדי עז כע
בענין שכתוב המתקדשים והמטהרים אל הגנות ׃ כי
ימצא בקרבך הזכי׳ לשון בקרבך וכן בסוף הפרשה ובערת
הרע מקרבך לפי שדרך עובדי עבודה זרה לעשותה בסדר ולכך צ
צריך דרישה היטב שיחפש האדם אחר העברות הנעשות
במסתרים ובמקומות המחבואים ושיבער אותן כמו שיבער
החמץ מן החורים והסדקים שבבית וזהו לשון ובערת ולשון
בקרבך ועוד אפשר לומר שיכלול מקרבך מקרוביך כלומ׳
ובערת הרע מקרוביך שאם רואה אדם בקרובו שהוא עושה
עברה ראוי לו להכלימו לבוא כנגדו ושתהיה בו ידו בר
בראשונה ושלא יחוס על כבודו ושלא יחפה עליו כענין שכ
שכתוב וחרפה לא נשא על קרובו ׃ ולשמש או לירח או
לכל צבא השמים אשר לא צויתי ׃ דבר ידוע כי הקבה לא
צוה לעבוד עז אם כן מה טעם ומה אשר לא צויתי ועל ד
ועל דרך הפשט מפני שעובדי השמש והירח ושאר הכחות ה

העליונים חושבים כי בעבודתם ימצאו חן בעיני השם ית'
בעבור שהם משרתי המלך והמכבד משרתי המלך הרי זה ש
מכבד את המלך על כן הוצרכו לומר אשר לא צויתי כי לא
צוה בכבוד זה או יהיה אשר לא צויתי כאלו אמר אשר צ
צויתי בלא כלומר לאו דלא תשתחוה להם וכמהו לפי דעתי
שחת לו לא שחת שחת לעצמו כלא וכאשר אזכיר בהגיעי
בנה' ·· ועל דרך הקבלה מה שהוסיף ואמ' אשר לא צויתי
כלפי שצוה אותנו בשמירת בריתו ויאמר הכתוב אשר עשה
את הרע לעבור הברית של סיני שכתו' והיה אם שמוע ת
תשמע בקולי ושמרתם את בריתי והברית הזאת הוא מדת י
יום ומדת לילה וכאור זה אעפ' שצויתי בקרבן התמי' לעשות
שני כבשים האחד בבקר והאחד בערב והם כנגד מדת יום
ומדת לילה המשפיעים אורה וכח בשני המאורות שהם הש
השמש והירח לא צויתי לעבד לשמש ולירח והבן זה ··
ודרשת היטב מנין היטב וכאלו אמר ודרשת את
ה מאחנו שצריך הדיין לראות עצמו באלו שכינה שרויה כ
כ נגדו ושידרוש השם יתעלה בשעת הדין ·· על פי שנים
עדים או שלשה עדים ידוע כי הרי כמאה ואם כן מה ט
טעם שלשה עדים אם נאמר השנים לעדו' והשלישי לקבל'
עדות השנים אין נענין הכתוב קבלת עדות אלא עדות ופי'
הרמבן ז"ל אעפ' שכל ענין נגמר בשני עדים ואפילו דיני נ
נפשות אם היו שם ג' עדים וד' וה' או יות' נשלח בעבור ויבאו
לפניגו שמתוך רבוי העדים יתברר הענין יותר
ויודע לנו האמת אבל כשלא היו שם אלא שנים עדים או ה
היו וכבר הלכו להם די בשנים או ו שהם נמצאים אצלנו
וזהו על פי שנים עדים אם לא היו יותר או ג' עדים אם גם
נמצאו שם והה לד' וה' ודרשו רז"ל על פי שנים עדים או ג'
עדים אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט הכתוב שלשה א
אלא להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה
עדות אחת והה' למאה להוציא קרוב או פסול שעדות כלן
בטלה אם היה אחד מהם קרו' או פסול שהרי עדות שנטלה
במקצתה נטלה כלם כשנזדמנו כלן להעיד ואמרו במדרש
או שלשה עדים הוסיף הכתו' השלישי ללמד' שאלו שלשת
העידו שקר גם השלישי נענש בעונש השנים שלא תאמר א
אין השלישי מעלה ומורי' שהרי העדות מתקיימת באותן ה
השנים בין לחיוב בין לפטור ולמדך הכתוב שכל המטפל ל
לעוברי עברה נענש בעוברי עברה ומכאן היה מוכיח רבי
עקיבא מתן שכרן של צדיקים ומה מטפל לעוברי עברה כע
כעוברי עברה לכש' המטפל לעושי מצוה שנותנין לו שכר
כעושי מצוה שהרי מדה טובה מרובה על מדת פורענות א
אחת על חמש מאות שנא' נצר חסד לאלפים וכתיב פוקד ע
עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים ·
כי יפלא ממך דבר לשון העלמה כמו היפלא מה' דבר ·· בין
דם לדם בין דם נקי לדם חייב או בין דם טמא לדם טהור
בין דין לדין הוא הממון ·· בין נגע לנגע הכאות וחבלות
כגון פצע וחבורה דברי ריבות הוא הכלל ·· ובאת אל
הכהנים הלוים שהם מורי התורה ואל השופט אשר

יהיה בימים ההם אין לך אלא שופט שבימיך יפתח בדורו כ
כשמואל בדורו וזהו לשו' אשר יהיה בימים ההם אעפ' שאינו
בחכמה כשאר השופטים שהיו לפניו צריך אתה לשמוע לו
אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימ
ימין וכל שכן שאומר לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שה
שהוא שמאל ·· וכתב הרמבן ז"ל הצורך במצוה זו גדול כי
התורה נתנה לנו בכתב והדעות לא ישתוו בכל הדברים הנו
הנולדים ואז ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות ו
ולכך חתך לנו הכתוב הדין הזה שנשמע לב"ד הגדול העומד
לפני השם יתעלה בכל שיאמר לנו בפירוש התורה כמו שק
שקבלו עד משה מפי הגבורה כי על הד' נ' שלה' הוא נותן לנו
את התורה אפילו יהיה בעיניך כהפך מרעתך במי שמחלי'
הימין בשמאל וכש' שיש לך לחשו' כי הם יודעי האמת ורוח
הקדש שורה עליהם לכוין אל האמת לעולם ·· והאיש אשר
יעשה בזדון והוא חכם מחכמי ישראל שירצה לחלוק עם ב
בד' הגדול ועשה הוראה לעצמו שלא כדעת הבד' הגדול ב
בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת הוא הנק' זקן ממרא וה
והוא חייב מיתה ·· ומת האיש ההוא ימיתוהו בד' ·· וכל
העם ישמעו ויראו בזמן שיהיו כל העם ודרשו רז"ל
שממתינין לו עד הרגל שכל ישראל נאספים ·· ככל הגוים
אשר סביבותי · טעם סביבותי מפני שארץ ישראל היא ה
הקו האמצעי של מטה וזהו לשון סביבותי כי כל הארצות
סובבות אותה כענין שכתוב זאת ירושלם בתוך הגוים שמ
שמתיה וסביבותיה ארצות ואם כן ישראל דרין בתוך ע
אומות המקיפין את הארץ ומזה אמר ככל הגוים אשר סבי
סביבותי וכן הזכיר דוד ע"ה על זה כל גוים סבבוני בשם ה'
כי אמילם וזו היא עלוין של ישראל וארץ הקרוש זה גם כן
שהם מכוונים כנגד הקו האמצעי של מעלה שהוא חלקם
של ישראל ששבעים שרים מקיפין אותו ממה שדרשו אשר
הקצה לע' מלאכים הסובבים כסא כבודו באו ונכבל לשונם
וכן כתו' ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומ
עומדין עליו מימינו ומשמאלו אלו שבעים שרים אלו מימ
מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה וכן כתוב עוד
ונורא על כל סביביו לכך באר דוד ע"ה ואמר כי יבטח
באדם הידוע ולא בנדיבים שהם ע' שרי האומות אלא בשם
ה' והוא קו האמצעי חלקן של ישראל ובו יכרית את כלן וזהו
בשם ה' כי אמילם · שום תשים עליך מלך על דרך הפשט זו
מצות עשה שיהיה בישראל מלך וג' מצות נצטוו ישראל כ
כשנכנסו בארץ למנות להם מלך דכתיב שום תשים עליך מ
מלך להכרית זרעו של עמלק דכתיב והיה בהניח ה' א
אלהיך לך מכל אויביך וגו' תמחה את זכר עמלק מתחת הש
השמים לבנות בית הבחירה דכתיב לשכנו תדרשו ובאת ש
שמה מנוי המלך קודם להכרתת עמלק דכתיב אותי שלח
ה' למשחך למלך ועתה לך והכית את עמלק והכרתת עמלק
קודמת לבנין הבית דכתיב ויהי כי ישב המלך בבית וה' הניח
לו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי יושב ב
בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה והנה מצוה
זו לדעתם של ישראל שהם עתידין שישאלוהו לא לדעתו

של הקבה מהרי אין רצונו של הקבה שיהיה מלך בישראל
אלא הוא כי הוא ית המלך ההולך בתוך מחניהם משגיח על
פרטיהם אין להם צורך במלך אחר כי העם הנבחר אשר א
אדון הכל מלכו מה יעשה במלך בשר ודם ולכך הקבה כע
עיניו יתעלה כששאלוהו לשמואל הנביא הוא שאמר לו כ
כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם ותתן להם
בת שאול למלך ולא מדעתו ורצונו וכענין שכתוב הם המ
אמליכו ולא ממני השירו ולא ידעתי וכתי אתן לך מלך
באפי ואקח בעברתי אתן לך מלך באפי זה שאול המלך
הראשון ואקח בעברתי צדקיהו המלך האחרון שלוקח ביד
נבוכד נצר בעברתו של הקבה ואידע בו מה שעיר וצא ולמ
מה הגיע אלינו מתחת יד המלכים שכן דרשו רזל שאול ג
נפל בהר הגלבוע דוד נתן מגפה שנאמ ויתן ה דבר בישראל
אחאב העציר את הגשמים עליהם דכתיב אם יהיה השנים
האלה וגומ צדקיהו החריב המקדש ומה שהסכימו כל יש
ישראל עליו ושאלוהו כך אמרו במסכת סנהדרי עמי הארץ
קלקלו ששאלוהו למלחמותיהם שנאמר ויצא בראשינו ונל
ונלחם את מלחמותינו אבל זקנים שבהם שאלוהו לשפטם
ולדורות סרבנים שבהם ועל דרך המדרש שום תשים ע
עליך מלך שתהא אימתו עליך אין רוכבין על סוסו ואין יוש
יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ולא בכתרו ולא
באחד מכל כלי תשמישו ואפילו מחל על כבודו אין כבודו
מחול וכשהוא מת כלן נשרפין עליו וכן לא ישתמשו
בעבדיו ובשפחותיו אלא מלך אחר לפיכך אבישג
השונמית היתה מותרת לשלמה ואסורה לאדניה אבל אשתו
של מלך אסורה לאחר לעולם אפי הנביא עומד לפני המלך
ומשתחוה לו ארצה שנאמר הנה נתן הנביא בא לפני המלך
וישתחו למלך על אפיו ארצה והמלך עומד לפני כהן גדול ב
בשעה שצריך לשאול במשפט האורים שנאמר ולפני א
אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים ועל דרך
הקבלה שום תשים עליך מלך ידוע כחו של מלך מה הוא כי
הוא רגל רביעי שבמרכבה הנקרא מלכות כי הכתרים עם ה
המכריע הם שלשת אבות המרכבה והמלכות הוא הרביעי ו
וכנגדו מלך ישראל והמלכות נקרא צדק ופסוק מלא הוא
הן לצדק ימלוך מלך והוא שנאמר עליו אבן מאסו הבונים ה
היתה לראש פנה כי היא האבן המשלמת הבנין ומאסו נה
הבונים הם האבות שכל העולם נבנה מהם שכל אחד ואחד
לקח מדתו למעלה ממנה ולכך בא דוד ולקחה לחלקו והיתה
לראש פנה כי היא האבן הראשה והפנה הרביעית ואף על
פי שהמלך למעלה מן המלכות מצינו במקומות שהמלכות
נקרא מלך והוא שכתוב מלך
ישראל וגואלו ה צבאות וכן ארוממך אלהי המ
המלך על המלכות נאמר וזהו לשון ארוממך וזהו שנכתב א
אלוהי מלא בואו ותמצא בספר יצירה פנה עשירית וחתמו
בו הי ואם כן מוכרח הוא למנות בישראל מלך ובלבד שת
שתהיה כונתם לשם שמים לכונת המצוה וזה מבואר
ולשון שום תשים היה יכול לומר תמנה או תקים אבל הוא
מלשון סם ובא לרמוז כי המות הוא סם חיים או סם מות

כי הוא כלול מן הכל וזהו לשון שום תשי והכל לפי המונה
ששואלין אותו אשר יבחר ה אלהיך בו בא ללמד שהם
שהמלכות וכן כל שאר המעלות כלן מן השמי הן והבחירה
ההיא מאת עליון היתה וכן רזל אפילו ריש גרגית מן שמיא
מוקמי ליה וכן אמר הכתוב די שליט עילאה במלכות אינש
ולמאן די יצבא יתנינה מקרב אחיך תשים עליך מלך ד
דרשו רזל עד שיהא אביו ואמו מישראל וזהו לשון מקרב א
אחיך וטעם הדבר כדי שלא ימשך אחר עקרו הרע ויהיה ס
סבה להפסד האמונה ומכאן יש ללמוד שכל מי שאינו את
אחיך אינו ישראל וכל מי שאינו מישראל נקרא נכרי
רק לא ירבה לו סוסים יאמר אף על פי שיהיה לכם מלך
כשאר מלכי האומות ממעט יהיה ממדות שאר המלכים כי
שאר המלכים משתדלים ברבוי סוסים ומרכבו ומלך ישראל
לא ירבה לו סוסים ולא נשים ולא כסף וזהב שאר המלכים
עושין מאלו הדברים עקר ומלך ישראל יחסר ברבוים
ויעשה מן התורה והיראה עקר זהו שאמר והיתה עמו וקרא
בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה שאר המלכים יתגאו לר
לרוב עשרם וגודל ממשלתם וירום לבבם על כל העולם ומ
ומלך ישראל לבלתי רום לבבו מאחיו ויבטיחנו הכתוב כי ב
בקיומו זה יאריך ימים על ממלכתו ופרשו רזל לא ירבה לו
סוסים אלא כדי מרכבתו כלומר מרכבת פרשיו וחייליו אבל
לא שיהיו לו שנים או שלשה למרכבתו פעמים על זה
ופעמים על זה וטעם הדבר נכתב בצדו ולא ישיב את העם
מצרימה כדי שלא ישיב את העם מצרימה שמשם היו מ
מביאין הסוסים באותו זמן וכן מצינו בענין שלמה ותצא
מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וה
אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד זו מצות שעה
כדי שלא ילמדו ישראל ממעשיהם ולפי שהיו המצרים נוד
נודעים ומפורסמים בכל תועבה כענין שכתוב כמעשה ארץ
מצרים וגו לכך צוה להם כ ואינה מצות דורות שיאסור ה
הכתוב הדירה במצרים לעולם והרי אנו רואין כמה קהלות
דרות שם מאז ועד היום ואלו היתה מצוה לדורות לא היו י
ישראל קדושי מקילין בזה לדור שם ואלו עשו כן היו ה
החכמים שבכל דור ודור מוחים בידם ויש שסוברין שמצות
דורות היתה אבל לא אסר הכתוב הדירה במצרים אלא ל
לאותן שבאים שם מארץ ישראל וכן יורה לשון בדרך הזה
שאתם הולכים שמגמת פניכם לארץ לא תשובו ממנו למ
למצרים ולא ירבה לו נשים פי רזל אלא יח כמספר הנשים
שהיו לו לדוד יש מהן ששה מפורשות בכתוב וכתיב ואם
מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה ששה וששה הרי יח ופירש
הטעם ולא יסור לבבו לפי שהנשים תפתה את האיש לסור מ
מיראת השם ית כי כן עשתה אם בלחי אף כי אם היו הנשים
רבות וכסף וזהב לא ירבה לו מאד פירשו רזל אלא
כדי ליתן אכסניא כלומר כדי ליתן שכר חיילותיו מדי שנה
בשנה הנכנסין והיוצאין עמו כל שנה אבל אינו רשאי לע
לעשות ממנו אוצר או סגלה והטעם כדי שלא ירום לבבו
כי הוא נמשך אל לבלתי רום לבבו מאחיו ובזה נתן טעם ב

בטלכתן ברבוי הסוסים כדי שלא ישיב את העם ברבוי הנ
הנשים ולא יסור לבבו ברבוי הכסף לבלתי רום לבבו כי נע
נעשו הו אוצר לכסף ולזהב יבטח בארצרו ויסיר בט
בטחונו מהשם ית' וראוי למלך שישים ה' מבטחו ושיהיה יר
יראת ה' אוצרו ומבצרו כענין שכתוב ושית על עפר בצר ו
ובצור נחלים אופיר והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך ״
והחכם רא זל' נתן טעם בכסף וזהב לא ירבה כדי שלא יעניש
ישראל בכובד המס שכן מצינו שלמה שהכביד על ישראל
עול המס בסבת רבוי הכסף והזהב שהיה לו כי כן העושר נ
נמשל לאש כל מה שתרבה עצים תרבה השלהבת וכן
מצינו שהתלוננו כל ישראל משלמה לרחבעם בנו הוא ש
שאמרו לו אביך הכביד את עולינו ועלה הענין עד שהרגו ל
לאדנירם שהיה ממונה על המס ורגמוהו בביתו ומצינו ש
שלמה שהיה גדול העולם שנכשל בשלשת אלו הרבה סוסי
שנאמר ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים׃ הרבה נ
נשים שנאמר ויהי לשלמה שבע מאות שרות ושלש מאות
פלגשים וכן הכסף שנאמר ויתן שלמה את הכסף בירושלם
כאבנים וכתיב אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה אמר ב
בכ״ן אני ארבה ולא אסור וסמך על חכמתו לבא כנגד התו
התורה ונכשל בהם ״ למען יאריך ימים על ממלכתו מכלל
הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול על שעבר מצוה ק״ה
שאמר לו הנביא שבעת ימים תוחיל עד באי אליך אמר לו נ
נסכלת כי לא שמרת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום ״ הוא
ובניו למדך הכתוב שהמלכות ירושה ואין צריך למשוח מ
מלך בן מלך כי אם הראשון בלבד אבל אם נפלה מחלוקת
בישראל ואינן מסכימים מי ימלוך אותו שהכל מסכימים ל
להמליכו צריך משיחה זהו שאמר בקרב ישראל ודרשו ר
רז״ל בזמן ששלום על ישראל כלומר השלום בישראל הוא
שהמלכות ירושה ואינו צריך משיחה ובזה שבשחו שלמה ו
והוא היה בן מלך כבר דרשו רז״ל מפני מחלוקתו של אדניה
בן חגית ״ ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר בקנץ כלומר
נחלת שאר עמים והן קיני קנזי וקדמוני ״ בקרב אחיו זה
נחלת חמשה כלומר חמשה אחיו שהרי בני לאה ששה היו ול
ולוי חמשה אחים מאב ואם היו לו ״ ה' הוא נחלתו כי הוא
הוא היה עשירי כבני מטה למעלה וכמו שהזכרתי בפרשת
ויקח קרח ולכך אמר ה' הוא נחלתו ומזה נתן לו המעשר׃
וזה יהיה משפט הכהנים נסמכה פרשה זו לשל מעלה לפי ש
ששם הזכיר שאין לבני לוי נחלה ועתה בא לומר כי חקי הם
המתנות האלו הם נחלתם מאת השם ית' ודרשו רז״ל במסכת
חולין מאת העם ולא מאת הכהנים מאת זובחי הזבח הדין ע
עם הטבח אם שור אם שה להוציא חיה ״ הזרוע מן הגוף וה
והוא מן הפרק של הארכובה עד כף היד ״ הלחיים עם ה
הלשון הוא מן הראש ״ והקיבה מבני מעים מהאברים
הפנימיים ״ ומתנות אלו חולין גמורין הן ולכך לא הזכירם
בכלל מתנות הכהנה שבפרשת ויאמר ה' אל אהרן שאותם ש
שהזכיר שם קדש הם ולכך לא רצה הכתוב להזכיר הזרוע ו
והלחיים והקבה שהן חולין להזכירן בכלל מתנות הקד' ואעפ'
שלא הזכירם בפירוש רמזם שם הוא שאמר ראשיתם אשר
יתנו לה' לך נתתים ודרשו רז״ל ראשיתם זה ראשית הגז אשר
יתנו אלו מתנות הזרוע והלחיים והקיבה לה' זו חלה וטעם

המתנות האלו הזרוע כנגד היד שנאמר ויקח רומח בידו והל
והלחיים כנגד תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל הקיבה הת
האשה אל קבתה כן דרשו רז״ל והרמב״ם ז״ל כתב טעם ה
המתנות האלו כי האברים האלו הם ראשית ולכך נתנו לכב
לכבוד השי' למשרתיו ״ הלחיים הם ראשית הגוף הזרוע ר
ראשית האברים המשתרגים מן הגוף הקיבה ראשית המעים
לעמד לשרת למדך הכתוב שאין שירות אלא בעמידה והזכ
והזכיר בשם ה' והיא כדת הדין כלשון אזכיר את שמי לשכ
לשכן שמו שם וכן דעת אנקלוס בכל מקום שנזכר בת
בהקב״ה שמי או שמו שתרגם אותו לשון שכינה ומכאן סמ
סמך שהיה כהן גדול מזכיר ביום הכפורים שם מב' אותיות
כי היום רחמים בדין וכן השם והבן זה כי השביעי מן השם
המורה על הדין כבר הזכרתיו בתחלת פרשת אחרי מות בר
ברמז ומשם תבינהו ותמצא בפרשה זו תיבות כמנין תיבות
ברכת כהן אברהם חלק כחלק יאכלו על דרך הפשט יאמר
חלק כחלק יאכלו הכהני' כל מה שנתן להם יחלקו שוה בש
בשוה בעורות ובבשר ובשעירי חטאות ובכל המתנות לבד
ממכריו על האבות חוץ ממה שאם מכר אחד מהם ביתו ש
שירש מאבותיו כענין שכתוב ויצא ממכר בית ועיר א
אחזתו ביובל לא יאמר לו הרי אתה עשיר שמכרת ביתך לא
תטול עמנו חלק כחלק זהו לבד ממכריו על האבות כן פירש
החכם רא' ז״ל ומה שהתחילה הפרשה וכי יבא הלוי באחד
הכהן שהוא משבט לוי שאינו מדבר בלוי ממש שהרי הוא
אומר ושרת בשם ה' אלהיו והכהן הוא המשרת לא הלוי ומ
ומה שאמר ובא בכל אות נפשו מלמד שהכהן רשאי להקריב
קרבנותיו אפילו במשמר שאינו שלו וכן ברגלים מקריבין ק
קרבנות הבאין מחמת הרגל אפילו במשמר שאינו שלהן ועל
דרך המדרש חלק כחלק יאכלו מלמד שחולקין בעורות ובב
ובבשר שעירי חטאות יכול אף בדברים הבאים שלא מחמ
מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות תל״ל
לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד
ושלמה שהוקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך
ואני אטול שבתי עכ' ואם תשכיל בחלוק המשמרות אז הש
תשיג ענין נפלא כי כיון שהיו הכהנים כלן באחד זוכין בכ
בכל הנתן להם ואוכלין חלק כחלק האבות וגדולי עולם ש
שהיו בימי דוד ושלמה מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם ש
שהסכימו לחלק אותן למשמרות ושיהיו מתחלפין בכל ש
שבוע ושבוע ואומר טול אתה שבתך ואני שבתי ועוד מה ט
טע' קראו לכל בת ובת העובדי' בכל שבוע ושבוע בשם משמר
ועוד מה טע' חלקו אות' לבד משמרו' קבועו והיו המשמרות
אי אפשר להעבי' לשום משמרה כשו' צד וענין והוא שאם
בסוף מסכת סכה במרים בת בלגה שסתמו חלונה אבל לא ח
העבירו אותה אבל דע והבן כי הכהנים משרתי המקדש ע
עבודתם למטה דוגמת העבודה של מעלה וכש' שיש למעלה
משמרות של מלאכי השרת עובדין ומקלסין להקב״ה כן חל
חלקו האבות את הכהנים למשמרות לעבד עבודה' ותקנו כד
משמרות כנגד כ״ד כתות של מעלה שכל אחת מהן כד' כנזכר
בספר הבהיר והיו המשמרות קבועות כי כן של מעלה קבו
קבועים כל ימי היות הרצון בהם והיו מתחלפין וחוזרין חל

הליולה כי כן למעלה הקבה בורא כל יום כת של מלכים
ואומרים שירה והולכין להם והיו מברכין לכל משמרת
ומשמר היוצא מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם
שלום ורעות כי כן של מעלה אין ביניהם קנאה ושנאה א
אלא אהבה שלו ורעות והנה הענין בחלוק המשמרות עצת
יועצה היתה מן האבות שבימי דוד ושלמה נעשת בכונה יד
ידועה וחכמה נפלאה ·· לא תלמד לעשות · דרשו רזל
אבל אתה למד להבין ולהורות וכן מצינו בשבעים סנהדרין
כ היו צריכין להיותם בקיאין בכל החכמות אפילו בחכמת
הכשפים כדי שיהיו דנין בכל הענינים דין אמת כמשפט
התורה ואלו לא היו שלמים בחכמת ידיעת כל מיני הכשוף
והכרתם אפילו מין אחד שלא ידעוהו לא היו יכולין לד
לדונו בחיוב או לפטור ולעשות בו כהלכה לא ימצא בך מ
מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף ו
חו בר חבר שואל אוב וידעוני ודורש אל המתים מנה
הכתוב תשעה תועבות שהיו הכנעניים מחזיקין בהם והתחי
מן המולך שהוא חמור מכלן להקריב פרי בטנו לעז ובתוך
חבר שבו חייב בו כרת כה שאין כן בכל השא שהן בלאו
אחר שהזהירו על התשעה שלא להחזיק בהם צוה עליו לה
להחזיק ביראת השם הוא שאמר תמים תהיה עם ה אלהיך
ולשון מעביר שהיה מעבירו ברגליו בין שתי מדורות של א
אש וכבר הזכרתי ענין המולך במקומו ·· קוסם קסמים זה ה
האוחז מקלו בידו ואומר אלך למקום פלוני או לא א
אלך והוא שאמר הנביא עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו מ
מעונן יש בו ג משמעיות לשון עונה לשון עין לשון ענן ער
עונה הוא שדרשו זל רבי עקיבא אומר מעונן אלו נותנין ע
עונות שאומר עונה פלוני יפה להתחיל וחכמים אומרים א
אלו אוחזי העינים ויש שפירש מעונן שהוא מביט בעננים
מנחש פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך ·· ויש שפירש
ומנחש זה המביט בעופות בכנפיהם או בצפצוף ובענין ש
שכתוב כי עוף השמים יוליך את הקול זהו המכיר
בצפצוף ובעל הכנפים זה המכיר בחבוט הכנפים או
בפרישתם ·· ומכשף כת הרמבן זל מכשף שם כלל לכל ה
הכשפים וחובר חבר ושואל אוב וידעוני הם פרטים בכש
בכשפים ואסרם לשואל גם כן ·· ודע והבן בענין הכשפים
כי הבורא יתעלה כשברא הכל מאין עשה העליונים מנהיגי
התחתונים אשר למטה בהם נתן כח הארץ וכל אשר לפניה
בכוכבים ובמזלות לפי הנהגתם והנה הנהגתם מעת היותם
עד לעולם ועד גזרת עליון אשר שם להם אבל היה
מנפלאותיו העצומות ששם בכח המנהיגים העליונים דרכי
התמורות ובחות להמיר אשר יהיה למטה מהם שאם יהיה מ
מבט הכוכבים בפניו אשר בנגד הארץ אז רעה לארץ או
לעם או לאיש ימיר אותן הפנים העליונים להפך כמבט עצ
עמו בענין שאמרו תמורת עונג נגע ועשה כן להיות הבורא
ית ויה שמו מהשנא עדגיא וזמניא קורא רמי הים למשול ב
בהם כרצונו והופך לבקר צלמות מבלי שנוי טבעו של עולם
ושיעשו הכוכבים והמזלות מהלכם כסדרן ועל כן אמר בעל
ספר הלבנה החכם בנגרמנסיא כשהלבנה והיא נראת
רגל העולם תהיה בראש טלה על דרך משל ויהיה פניו מזל
פלוני תעשה תמונה לדבר פלוני ויוחק בו שם השעה ושם
המלאך הממונה עליה כהשכות והן הנזכרים באותו ספר ו
ותעשה הקטרה פלונית בענין כך וכך ויהיה המבט עליה ל
לרעה לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס וכאשר תהיה הלבנה
בשעה פלוני ובמזל פלוני תעשה תמונה והקטרה בענין פל
פלוני לכל טובה לבנות ולנטוע והנה גם זה הנהגת הלבנה
ובח מנהיגיה אבל ההנהגה הפשוטה אשר במהלכה הוא
חפץ הבורא יתעלה אשר שם בהם מאז וזה סוד הכשפים ו
וכחם שאמרו בהם שמכחישין פמליא של מעל כלומר שהם
הפך הכחות הפשוטים והם הכחשה לפמלי בצד מן הצדדין
ועל כן ראוי שתאסור אותן התורה שיונח העולם למנהגו
ואל טבעו הפשוט שהוא חפץ בוראו וגם זה מטעמי אסור ה
הכלאים כי יבאו מן ההרכבות צמחים יעשו פעולות נכר
נכריות יולידו שנויים ממנהגו של עולם לרע או לטוב מ
מלבד שהם עצמם שנוי ביצירה עכל הרב זל ·· וראיתי
בספר ידיעת הכוכבים וה הגיות שלהם הנקרא אגרת
גאלינוס כי מי שעשה תמונה פלונית מברזל לכוכב שבתאי
בשעה פלונית ובמזל פלוני ויקבור אותו תחת חנותו של חנו
חנוני יפסיד הריוח שלו ואם יקברנה בביתו ינזקו כל ענייניו
וידוע לכל בעל עינים · כי החכמה הזאת חורבן עולם ואין
עמידת העולם וקיומו אלא אם כן ילך אל טבעו הפשוט א
אשר בו בראו וחדשו הבורא ית עוד הזכירו שם באותה א
אגרת כי מי שרוצה להמשיך אליו רוחניותו של שבתאי ש
שהוא כוכב המשמש ביום שבת שיש לו למעט באכילת הב
הבשר ובשאר כל המאכלים ושימנע מתשמיש המטה וש
ושילבש בגדים שחורים ויעשה תמונת אריה של נחשת וה
והשעה לשבתאי והמזל לגדי וישחטו על אותה תמונה חתול
שחור ואז יתקרב אליו לעבד עבודותו ויגיד לו עתידות ·
עכ באותה אגרת העתקתיו משפת הגרי אל שפה ברורה היא
שפת לשון הקד והנה זה מחכמת התורה העולה על חכמת ה
הכוכבים והמזלות שצותה אותנו במצות השבת אשר כוכב
שלו שבתאי שנעשה כהפך מכל זה כי החכמה הזאת סבה גד
גדולה לתחלואי הנפש וחכמת התורה להם תחבושת ורטיה
החכמה הזאת אסרה אכילת הבשר ביום שבת ולמעט במא
במאכלים ואנו נצטוינו שנתענג ביום שבת לאכול בשר ול
ולשתות יין וכל דבר שיערב לנו שנאמר וקראת לשבת עונג
החכמה הזאת אסרה התשמיש ואנו עקר עונה בשבת שנ
אשר פריו יתן בעתו החכמה הזאת תלביש שחורים ואנו
נלבש ביום שבת בגדי מילת וצבעונין שנאמר וכבדתו מעש
מעשות דרכיך והם המלבושים הנכבדים שכן רבי יוחנן קרי
ליה למאניה מכבדותי וברוך אל עליון אשר חנן אותנו דע
דעה והשכל בידיעת תורתו ומצותיו ומנע אותנו מלטעות
אחר הכוכבים והמזלות הוא שאמר ופן תשא עיניך השמ
השמימה וראית את השמש ואת הירח והנחילנו המצות לז
לזכותינו בהם ולהיות לנו בשמרם עקב רב ·· וחובר חבר
זה המאסף השדים והמחבר אותם או שמחבר ומצרף נחשים
ועקרבים ושאר חיות במקום אחד ·· ושואל אוב מין ממיני
הכשוף הוא ושמו פיתום ומעלה את המת בבית השחי שלו
ומדבר משחיו

ובענין בעלת אוב הנזכר בשאול וכן הסכת' בין הראשוני'
ז"ל זה אמר שאי אפשר להחיות המת בחכמת האוב וחס וש
ושלום שהאשה ההיא תחיה את שמואל ותעלהו אבל המ
המלאכה ההיא הכל מלאכת תחבולה וזיוף כי הכירה בו מיד
שהוא שאול ולא רצתה לגלות לו עד לאחר מכאן שאמרה ל
לו ולמה רמיתני ואתה שאול הראתה לו בדבריה כי עתה מ
מצאה הדבר מצד החכמה ודרך כל בעלת אוב שתחביא בן
אדם והוא מדבר בנחת מתוך המחבוא וכענין שכתוב והיה
כאוב מארץ קולך וכן בעלת אוב זו החביאה בן אדם ואמרה
לשאול כי הוא שמואל ומה שכתוב ויאמר שאול אל שמואל
כנגד מחשבתו אומר כן שהוא היה חושב שהיה שמואל ולא
עשית חרון אפו בעמלק מפורסם היה בכל הארץ כי שמוא
הנביא הגיד כן בחייו ומה שאמרה מחר אתה ובניך עמי מ
מדרך הסברא אמרה זה כי צותה כן לאותה המגיד הנחבא
שיהיה שאול חושב עליו שהוא שמואל כי ידעה דבר הנביא
בענשו של שאול בענין עמלק ועתה שהיו פלשתים נלחמים
עמו חשבה כי יפול בידם וזה אומר כי היה שמואל ממש וה
והוא הגיד לו כל הדברים הנזכרים בפרשה וכן דעת רז"ל ״
ויש להקשות בזה אחר שהיה שמואל ממש איך יתכן להיות
שהיה אדם את המת בחכמת האוב אבל דעת הגאונים רב
האיי ור' סעדי' ז"ל כי האשה לא תחיה אותו אבל השי' החיהו
וזה לשונם רחוק הוא שתדע האשה העתידות וכן שתחיה את
המת בחכ' האוב אך השי' החיה את שמואל כדי לספר לשאול
את כל הקורות העתידות לבא עליו והאשה לא ידעה בכל"א
אלה כלל ועל כן נבהלה וצעקה הוא שכתוב ותצעק בקול ג
גדול ותאמר אלדים ראיתי עולים מן הארץ ומה שאמרה א
את מי אעלה לך כך מנהגם לומר ודברי התולים היו עכ' ׃
והנה הכתובים מסכימים עם דעת רז"ל ודעת הגאונים ה
האלה ועם השכל כי היה שמואל ממש שחיה ודבר אבל
האשה לא החיתה אותו כי אין ביד האדם להחיות את המת
כי אם ביד הבורא ית' ועל ידי הנביאים וכן דעת החכם ר"א
בן עזרא ז"ל ׳ ויש עוד דעת אחרת למקצת מרבותי' חכמי ה
התלמוד ז"ל שיש כח למי שיודע חכמת האוב להחיות את המ
המת ולהשיב נפשו בגויתו ׳ וזהו תוך יב חדש בלבד והוא ש
שאמרו אמר ליה ההוא מינא לרבי פלוגי אמריתו נפשותיהן
של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד היכי אסקיה אובא טמי'
לשמואל בנגידא אמר ליה דתניא כל יב' חדש גופו קיים ונש
ונשמתו עולה ויורדת לאחר יב' חדש גופו בטל ונשמתו עולה
ושוב אינה יורדת למדנו מזה שיש כח ביד יודע החכמה ל
להשיב נפשו בגופו תוך יב' חדש אבל לא לאחר יב' חדש שה
שהגוף בטל והנשמה עולה וכדכתיב וישוב העפר על הארץ
כשהיה והרוח תשוב אל האלדים אשר נתנה כשישוב העפר
על הארץ אז הרוח תשוב אל האלדים אשר נתנה ׳ ודע כי
מה שאמר גופו קיים ובטל אין הדבר תלוי בקיום הגוף או
בבטולו כי אף אם נרקב תוך ג' ימים והוא בטל עדין נשמתו
עולה ויורדת וכן אם נחנט בדברים המקיימים אותו כמה ש
שנים נשמתו לאחר יב חדש מיד עולה ושוב אינה יורדת וא
ואם כן באור גופו קיים ובטל אצל הנשמה שהורגלה בו וע
ועשאתו כלי ״ וידעוני זו אומנות שאדם מכניס עצם חיה
ששמה ידוע בתוך פיו ומדבר על ידי כשוף ואותה חיה

נקראת בני השדה וזהו שכתוב כי עם אבני השדה בריתך וח
וחית השדה השלמה לך כי האוף נוספת ״ ודורש אל
המתים זה המעלה בזכור והנשאל בגלגולת או בכל ענין אח׳
שידרוש להם ״ כי תועבת ה' כל עשה אלה אחת מכל אלה
התשעה שהזכיר ובגלל התועבות האלה שהתעיבו בהם ה' א
אלדיך שהוא למעלה מכל החכמות והמזלות מהפך הגלגל
ומשדד המזלות להורישם מפניך וזהו לשון בגלל וכמו שד
שדרשו רז"ל בענין הצדקה כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא ש
שחוזר בעולם ועל כן הוצרך שתתעב כל מה שהקב"ה מ
מתעב וכיון שדברים אלו הם תועבה לפניו יש לך להזהר
שלא תתעסק בהם ושלא יהיה לבך נפתה אחריהם אלא ש
שיהיה תמים בעבודת השם ית' זהו שאמר תמים תהיה עם ה
ה' אלדיך כלומר שיהיה לבך שלם ביראתו לעשות מה שצוה
ולהזהר ממה שימנע ולשון תמים שיהיה תוכו כברו ושיצד'
בדבריו ובמעשיו וכבר הזכרתי זה בפסוק והיה תמים ויכלול
עוד תמים תהיה עם ה' אלדיך
ביראתו לעשות כה' שצוה ולהזהר ממה שימנע ולשון תמים
שיהיה תוכו כברו ושיצדק בדברו ובמעשיו וכבר הזכרתי זה
בפסוק והיה תמים ויכלול עוד תמים תהיה עם ה' אלדיך אם
אתה תמים תהיה עם ה' אלדיך אם אתה תמים תהיה עם ה' א
אלדיך כענין במשה ויהי שם עם ה' וכן באור העליון ונהורא
עמיה שרא ולמדך הכתוב הזה על מעלת מדת התמימות ועל
גודל שכרה וכן אמר דוד עה ואני בתומי הלכתי תמכת בי ו
ותציבני לפניך לעולם ׳ ואתה לא כן כלומר ואתה שאתה ח
חלק ה' לא כן נתן לך ה' אלדיך שתשמע אל המנחשים ואל
הקוסמים ושתדרוש להם כי יקים לכם נביאים ותדעו הע
העתידות מצד הנבואה זהו שאמר נביא מקרבך מאחיך וה
והנה זו מעלה גדולה שאין לך עתידה אמתית שלא תכזב ל
לעולם אלא מצד הנבואה. כי שאר כל העתידות מסופקות
הן ולכך נמשלה הנבואה. לבר הברור מן התבן הוא שכתוב
מה לתבן את הבר נאם ה' צבאות ונבואת נביאי השקר נמ
נמשלה לתבן כי במעוט הפעמים צודקין כמו שיש בתבן ל
לפעמים מעט גרגירי חטה אבל הנבואה הודאית כלה אמת
אין בה שום תערובת כענין חבר שלא ימצא בו תבן כלל א
אלא שהוא ברור ממנו כי לכך הזכיר לשון בר ולא דגן או ח
חטה ומפני שהקב"ה הפליא לעשות בבריאת עולמו על ג' ח
חלקים התחתים שניים ושלישים וברא את האדם מורכב מש
משותף מכלם רצה למסור בידו חכמה שידע עתידות מכל
החלקים מן העולם השפל, הוא עולם היסודות העופות וה
והשדים שמהם ידע האדם ע׳תידות מן העולם האמצעי הם
החוזים מן העולם העליון הנביאים כי נבואת כל נביא זולתו
משה אינה אלא על ידי מלאך עתידות החוזה היא מסופקת
וכמו שדרשו רז"ל מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר א
אין צריך לומר עתידות העוף והשד אבל עתידות הנביא ע
עתידה ודאית היא המעלה הגדולה שבכל החלקים וכיון ש
שיהיו לכם נביאים אין לכם לדרוש בעד החיים אל המתים
ודע כי ג' חלקים אלו כל אחד מהם מקבל תמורה מהחלק ש
שהוא למעלה ממנו כי כח העליון יש בידו להמיר פעול התחתון
שהרי העולם השפל מקבל תמורה מכח העולם האמצעי וכ
כן האמצעי מקבל תמורה מכח העולם העליון וכן העליון.

כבח חשם יהע׳שהוא העליון על הכל והרמז כזה והנה ה׳נצ
נצב עליו על ג׳חלקים אלו שכלל אותם בשם סלם ותבין מ
מזה כי העוף והשד כזב אצל החוזה וכן החוזה כזב אצל הנ
הנביא והנביא אצל השם ית׳ וזה בענין הרעה כמו שמצינו
בחזקיה ויונה אבל לא בענין הטובה ״ נביא מקרבך מאחיך
כמוני על יהושע אמר כן זהו שאמר אליו תשמעון ומצינו
ביהושע שכתוב וישמעו אליו בני ישראל או׳שיהיה נביא ש
שם רבים ומה שהוצרך לומר כמוני כדי שלא תבין כמלת
אחיך בני עשו או בני ישבע׳ לפי שמצינו בבני עשוכה א
אמר אחיך ישראל׳לפיכך הוסיף ואמר כמוני כלומר מבני י
יעקב וזה סותר אמונת אדום וישמע׳ שאין הנבואה ביניהם
וד׳דברים הן שלא זכתה להם שום אומה כי אם ישראל והן
הנבואה והתורה וארץ ישראל ותחית המתים וכסדר וזאת
המ׳כה אזכיר זה בעה׳ כי שם נזכרו הג׳ ועוד כמוני שיהיה
אוחז דרכי שלא יוסיף ושלא יגרע ושלא יעקור שום מצוה
במצות התורה אלא אם כן היה נביא מוחזק ולפי שעה אבל
לעקור מצוה אחה לגמרי אין שומעין לו לפי שאין אמונתנו
בנבואתו של משה מצד אותותיו ומופתיו עד שתאמר כלום
אני מאמין למשה אלא על פי אותותיו הרי גם כזה אותות
אבל האמונה שלנו וחזקה בנבואתו של משה האמתית
אינה נסבת אותות ומופתים שעשה לנו אלא מצד ששמענו
אנחנו הדבור מפי הגבורה כמוהו וכזה נתאמת אצלנו ונ
ונתברר לנו ענין אמתת נבואתו לפי שאנחנו יודעים הדבר
ועדים בזה והכתוב מבאר ענין זה הוא שאמר הקבה למשה
הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי ע
עמך וגם בך יאמינו לעולם כן פירש הרמבם זל ״ שלש
ערים תבדיל לך בתוך ארצך ועם אותן שלש שהבדיל משה
בעבר הירדן הרי הן שש ערי מקלט וצריך שיהיו במקום מיו
מיושב ומוכן שנא׳תכין לך הדר׳ ודרשו רז״ל׳מקלט מקלט
היה כתוב בפרשת דרכים כדי פ׳נה לשם הרוצח בשוגג
וינצל ועל זה אמר הכתוב טוב וישר ה׳על כן יורה חטאים
בדרך הקבה׳מורה לחטאים דרך הצלה כיון שלא עשו אלא
שוגג וכן כתוב עוד הן אל ישגיב בכחו ומי כמהו מורה שה
שהוא מורה דרך לחטאים וטעם ושלשת את גבול ארצך ש
שיהו ג׳ארצות מכוונות בשיעור שיהיה מכוון מראשונה
לשניה ככה שיש משניה לשלישית וצריך שתשכיל כבאן
בענין שש ערי מק׳לט לרוצח בשוגג כי הם כנגד שש קצוות
כי הג׳שהבדיל משה אין להם שלמות ולא תכלית במצוה א
אלא בשלש אלה שיצוה עתה לעשות בארץ כנען ותשלום
המצוה שיהיו הערים שש כנגד שש קצוות לרמוז על חסדי
ה׳בעולם הזה שיק׳לטוהו הערים וכן נפשו לעולם הבא שי
שיהיה לה חלק כשש קצוות העליונים ואעפ׳שאין תשלום
המצוה אלא כשש הבדיל משה הג׳כנגד שלש אותיות של
שם שהן חוזרין לשש בענין שכתוב בספר יצירה ג׳אבנים כ
בונות ששה בתים כי שש ערים אלו מקלט לגוף ובהם רמז ל
לששה בתים שהן מקלט לנפש ״ ועוד הבדיל משה ג׳ערים
כנגד המקומות שהנשמה נפרדת מהן ולכך עשה משה ג׳ נב
גולים אלו לכפר ע׳הנשמה הבאה מג׳מקומות העליונים

שהוצאה משם ונפרדה מהם לפי שידעת כי עלוי הנשמה מן
הגן לגן ומן הגן לעדן ובעדן לבינה הכל אורח סלולה ורצוע׳
ישרה וזהו שכתוב והרוח תשוב אל האלדים אשר נתנה הו
הוא הבינה ששם תכלית כונתה והוא שאמר דוד ע״ה בע
בעצתך תנחני בעולם הזה ואחר כבוד תקחני כלומר ואחר
שתקחני כבוד הוא הגן העליון תקחני אתה ועם האלדים י
ידבר שהזכיר בראש המזמור אך טוב לישראל אלדים ועל
זה אמר כאן תכין לך הדרך תכין לך בעולם הזה הדרך ל׳ע
לעולם הבא ״ ושלשת את גבול ארצך כדי שיהיו שש עם ה
השלש שבעב׳הירדן כנגד שש קצוות והנה הארץ העליונה
החלת שלשת הגבולים משם יעלה חשוב הרמתה וזהו שאם
והיה לנוס שמה כל רוצח כי אותיות ההויה פתוחות ומזומנו׳
לנוס שמה כל רוצח ושם ימצא בית מנוס אחר התשובה וב
ובקשת רחמים כי טוב ה׳לכל ורחמיו על כל מעשיו ״ ואם
ירחיב ה׳אלדיך את גבולך ׳ פרשה זו הבטחה לעתיד והוא
מה שנא׳לאברהם בין הבתרים לזרעך נתתי את הארץ הזאת
מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת ושם מונה והולך ע
עשר עממין כבשו השבעה בימי יהושע ונשארו שלשה קיני
קניזי ׳ קדמוני שלא כבשום מעולם אבל הם לעתיד ול
ולשון ואם לשון ודאי ויורה על זה מה שאמר כאשר נשבע
כלומר שבועה יש בדבר זה וכמוהו ואם מזבח אבנים תעשה
לי שהוא לשון ודאי וכן אם כסף תלוה וכן אם תקריב מנחת
בכורים שהרי מצאנום בתורה במקום אחר מצוה בפני ע׳צ
עצמה וזה יורה שלשון אם לשון ודאי הוא ״ ויספת לך עוד
שלש ערים שלשית על השלש האלה השניו והנה הם ט׳ בז
בזמן השלמות עם הג שבעבר הירדן ״ וכי יהיה איש שונא
לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש מתוך השנאה בא ל
לידי שפיכות דמים ׳ ע״ר על מצוה קלה סופו שיעבור על מ
מצוה חמורה לא תחוס עינך עליו שלא תתגנו ביד גואל ה
הדם שלא תאמר הראשון כבר נהרג מה בצע כי נהרוג את
השני לפי שהרחמנות במקום הזה הוא אכזריות על הנבראי׳
לא תשיג גבול רעך ״ פרשי זל שמחזיר סימן חזוקת
הקרקע לאחור לתוך שדה חבירו כדי להרחיב את שדו ולאו ז
זה בכלל לא תגזול הוא אבל בא הכתוב לעבור עליו בשני ל
לאוין בארץ שנא׳ בנחלתך אשר תנחל ״ והרמבן זל פירש
אזהרה שלא ישנה תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הא
הארץ לשבטים או ליחיד מהם ולכן אם אשר גבלו ראשוני
הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות ׳ וזהו
שהזכיר בנחלתך אשר תנחל וטעם המצוה שלא יחשו אדם
לומר אין חלקי שוה כמו חלק חברי כי טעו החולקים או ש
שיוציא לעז על הגורלות ועל כן צוה שלא יחלוק אדם על ה
החלוקה ההיא ולא ישנה הגבולים עכ׳ ואפשר לומר שיבוול
הכתוב אזהרה לקדמות העולם כי הכופר בחדוש יקרא
מסיג גבול כי הוא משיב אחור אמונת
חדוש העולם שהוא גבולו של הקבה׳שחדשו והגבילו בזמן
רצונו אשר גבלו ראשונים הם האבות ומשה כי האבות נב
בכל עניניהם ומקריהם העידו על החדוש והורו עליו וזה
כענין שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך אין צריך לומר מ
משה באמתות הנבואה ובקבלת התורה ואמר בנחלתך אשר

כי עקר הנקודה והגבול המוגבל בעולם הזה היא נחלתך א
אשר תנחל שהיא אמצעות העולם ונסמך לא תסיג ל' עיזה
שהזכיר למעלה כי כשם שהסגת גבול גביא לידי מכות ה
ורציחה הוא שא' והכהו נפש ואין לו מפלט ובית מנוס בשש
הערים כי לא יקלטוהו כן אמונת הקדמות תביא האדם לידי
מיתת הנפש מיתה עולמית ולא יקלטו את נפשו ו' קצוות ש
שכנגדם ו' ערי מקלט וכמו שהזכרתי למע"ה ·· לא יקום עד
אחד באיש נסמך להסגת גבול ללמדך שאם טען כנגד חברו
שהסיג גבולו יש לו להביא שני עדים וזהו שסמך לא יקום ע
עד אחד לא יתקיימו דברי עד אחד שאין כדבריו ממש לע
לענין העונש לא עונש גוף ולא עונש ממון לכל עון ולכל
חטאת כגון שיעיד בו שעשה עון פלוני בינו לבין המקום כ
במזיד או בשוגג בכל חטא זהו חטא דברים בינו לבין חברו
אשר יחטא בממון אין כדבריו ממש להענישו על פיו אלא
על פי שני עדים ·· ודרשו רז"ל לכל עון ולכל חטאת הוא דא
דאינו קם אבל קם הוא לשבועה שאם טען ראובן ששמעון
חייב לו מנה ושמעון כפר ועד זה מעיד שחייב מחייבין ש
שבועת התורה לשמעון על פי עד זה ·· על פי שנים עדים
דרשו רז"ל מפיהם ולא כפי כתבם ומה שמוציאין ממון מ
מתוך חתימת העדים שבשטר והתורה אמרה מפיהם זה מד
מדרבנן הוא שלא תנעול דלת בפני לוין ·· כי יקום עד
חמס באיש כל מקום שנאמר בתורה עד הם שנים עד שי
שיפרוט הכתו' עד אחד וענין הכתוב כי יקומו שני עדי שקר
שקר באיש לענות בו סרה כלומר להעיד בו מה שאינו. זהו לשון
סרה שהוסר העד מאותו עדות כגון שבאו שנים ואמרו להם
והלא באותו היום עמנו הייתם במקום פלוני והיאך ראיתם
זה במקום אחר ·· ועמדו שני האנשים אלו העדים · מכאן
שהעדים צריכין להעיד מעומד שאין עדותן אלא בעמידה
ואין עדות כשרה בנשים ·· אשר להם הריב אלו בעלי דינין
לפני ה' יהא דומה עליכם כשאתם עומדין לפני הכהנים וה
והשפטים כאלו אתם עומדין לפני השם ית' הוא שכתוב כ
בקרב אלהי' ישפוט והיה לו לומר לפני ה' אלהי'כם שפט כל
הפרש' כולה וכן כל משנ' תורה אבל טעם הדב' שאלו אם כן
הייתי מבין שכל בעלי הריב מישרא' הצריכין לדון יצטרכו
כלן ללכת משאר הערים לבית דין הגדול שבירושלם ולדון
שם כי כן כא' ר' לפני ה' אלדיך כלשון לפני ה' אלדיך תאכלנו
ואין הדבר כן שהרי הוא אומר אשר יהיה בימים ההם וכבר
שבכל שער ושע' הכתו' מדבר ומפני זה לא היה אפש' לכתוב
לפני ה' אלדיך והוצרך לכתוב לפני ה' לבאר שהשופט נקרא
בשם המיוחד וזהו שאמ' לפני ה' לפני הכהנים ולא אמר ו
ולפני הכהנים כי כן מצינו הצדיקים והנביאים שהם נק
נקראים בשם המיוחד וכענין שכתוב במשה והיה כל מבקש
ה' וכן המלאכים נקראים בתורה בשם המיוחד וכבר הזכרתי
זה פעמים והנה עד שקר העד והנה שניהם עדי שקר ודרשו
השפטים היטב על פי המזימין אותן בודקים וחוקרין אותן
הבאים להזמן בדרישה וחקירה · ועשיתם לו כאשר זמם וש
ושני עדים אלו המזימין הם נאמנים על העדים
הראשונים ואפילו הין מאה

וזהו תמה מה נשתנו אלו מאלו ולמה נאמן שני עדים הוא
האחרונים יותר מן הראשונים כיון שגזרת הכתוב להאמין ש
שני עדים אבל טעם הדבר מפני שהראשונים הלו בעלי דבר
על פי האחרונים שאינן חולקין עליהם בעקר העדות א"א
משימין אותן רשעים. כהזמתן כחלוק המקומות כאלו העידו
עליהם שחללו את השבת ושבאו על הערוה אבל אם היו
מכחישין עדותן ממש נסתלקה עדות כולן כשתי כתות עדים
המכחישות ז' את זו ודרשו רז"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה
לומר שאם הרגו ה' סנהדרין המחויב כעדותן של ראשונים
ואחר כך הוזמו אין נהרגין וכן אמרו בגמרא הרגו אין
נהרגין לא הרגו נהרגין והטעם בזה שסמך הכתוב על זכותן
ששרה עליהם רוח הקדש שלא ישפכו דם נקי ואלמלא
שכבר נתחייב הנהרג ממקום אחר לא נתגלגל עונש זה על
ידיהם ולפיכך מניחין העדים כאלו ידענו שהאמת העידו
ואם אין הנהרג מחויב הרבה שלוחים יש למקום אבל
כשהוזמו קודם שנעשה מעשה על פיהם הרי הם נהרגין
כפי מחשבתם הרעה ויש לשאול בזה כי בודאי כיון שהרגו
ב"ד על פיהם כשם שנתחייבו ומה בכך אם הוא מחויב מצד
אחר כיון שהוזמו הם ולמה אין נהרגין אבל דעת ז"ל לומר
שאין בידינו להמיתן כיון שאין הכתוב מבאר זה ·· וכשם
הר"ז מפרש שטעם הרגו אין נהרגין כלומר הרגו הב"ד
הסנהדרין אין נהרגין משום דאוקי תרי לבהדי תרי שנים
אחרונים המזימין לשנים ראשונים לא הרגו נהרגין לפי
שהרי יש כאן ג' שני עדים אחרונים המזימין ובעל דבר גם
כן שהוא מכחיש את הראשונים ולכך נהרגין שנים הא
האחרונים ששלשה יש כנגדם ואם תדע למה הזכיר הכתוב
שני העדים כלשון אחד ולא אמר ועשיתם להם כאשר זממו
לעשות אז תבין מלת לאחיו כלומר כאשר זמם לעשות לא
לאחיו הגדול והוא הצדיק המקצץ עבודת רשעים והם כרית
הנפשות החוטאות וזהו כאשר זמם ולא כאשר עשה כי לא
חסכים להעיד שקר למטה עד שחשב עדות שקר למעלה
וזהו סוד שאמרו ז"ל הרגו אין נהרגין לפי שהאח הגדול כבר
לקח חלקו וזה מבואר ·· כי תצא למלחמה על אויביך כ
במלחמת מצוה הכתוב מדבר וסמך יציא' מ' חמה לפסוק של
מעלה נפש בנפש עין בעין ללמדך שאין מחוסר אבר יוצא
למלחמה ועוד לומר לך שאם עשית משפט וצדק מובטח
אתה שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר ע
עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי ·· לא תירא מ
מהם כי ה' אלהיך עמך וראוי שתגבר יראת השם יתעלה על
יראת העם והוסיף עוד אל תיראו ואל תחפזו כי כל הירא מ
מבשר ודם כאלו שוכח השם ית' שכן אמר הנביא מי את ו
ותיראי מאנוש ימות וגו' ותשכח ה' עושך ואמר שלמה ע"ה
חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב ·· ונגש הכהן זה
משוח מלחמה · ודבר אל העם בלשון הקדש · שמע ישראל
אתם קרובים היום למלחמה בזכות שמע ישראל
שהוא פסוק היחוד אתם נוצחין אל תיראו בלב ואל תחפזו
לשון מהירות עם הפחד כענין שכתוב נחפז ללכת ואל ת
תערצו במעשה ·· להושיע אתכם כלומר שיציל אתכם לג
לגמרי במלחמה ולא יפקד מכם איש

כבו ע אירע במלחמת מדין שכתוב שם ולא נפקד ממנו א
איש שהרי בנהג העולם בשאר האומות אעפ״שמנצחין ש
שיאבדו רבים בהם אבל במלחמת מצוה הם ינצחו את הכ
הכל ואבד מהם לא ימות שם ועל כן צעק יהושע כנפול מ
מהם מעי כשלשים וששה איש ודרשו רז״ל זה יאיר בן מנשה
ששקול כרובה של סנהדרי ״ מי האיש אשר בנה בית חדש
ולא חנכו לשון חנכת המזבח וכתב החכם רא״זל לפי שלכו
על האהל לחנך ביתו והנה לבו בביתו לא במלחמה על כן ״
ינוס ויניס אחרים ועוד כתיב ולא חללו מלשון חלילים לפי
שמנהגם היה לחול בכרמים ודרשו רז״ל ולא חללו שלא ע
עשהו חולין לפי שהנטיעה צריכה פדיון וקדוש הוא עד ש
שיפדנו פן ימות במלחמה כלומר בלא יומו ומכאן שהמת ב
במלחמה מת בלא יומו וכן אמר הכתוב או יומו יבא או במ
במלחמה ירד ונספה ״ מי האיש הירא להכות ״ ורך הלבב
לסבול מכת אחרים ״ ופקדו שרי צבאות ״ מלשון פקידות
ומנוי כלומר ימנו שרי צבאות בראש העם לחנהיגם כי הת
התורה תצוה בדרך המנהג ותעשה נסים בנסתר ״ והנה
הדברים האלה הבית והכרם והאשה הם חמדת בני אדם וה
והם סבה למשוך הלב ולהיות המחשב טרודה בהם ונמצאו
יוצאי המלחמה שאין לב אחד מהן במלחמה אלא בביתו או
בכרמו או באשתו ועל כן תצוה התורה שישובו לביתם שאין
ליוצאי המלחמה תועלת בהם אלא נזק גדול ״ ואם תשכיל
בפרשה עוד תמצא בה ענין נסתר כי הבית והכרם והאשה
הם רמזים לבנין אותיות השם המיוחד ונטיעותיו ״ וּבאור
הכתוב כי האיש אשר בנה בית ה׳ ולא חנכו ליחדו כראוי ו
ושלא להפרידו ילך וישוב לביתו פן תפגע בו מדת הדין במ
במלחמה ואיש אחר יבא ויתעטף בטליתו ויחנך את בית ה׳ו
וכן הכרם בנטיעותיו שלא חללו אלא שהשוה קדושת מטה
של מערה וכן האשה המאורשה לי׳ ישראל שלא לקחה כלו׳
שלא הדביקה ומעלה אלא שהפרידה ויספו עוד לומר מי
האיש הירא ורך הלבב מעברות שבידו והנה הכהן המשוח
בשמן המשחה והיתה המשיחה כמין נזר או כמין כי אחר ש
שהזהיר את ישראל בכתר ועטרה שבראשו כענין כי נזר א
אלהיו על ראשו ורמז להם ענין האצילות מראש ועד סוף
שבשם בא השפע אל שרי מעלה ואל צבאות השמים שהם
הכוכבים והמזלות היו כל השרי׳ וכל צבאות המזלו׳ משגיחי׳
בעניינם ונותנין עזר להם כפי השפע הבא מאת עליון וזהו
שאמר ופקדו שרי צבאות בראש העם כלומר שאז היו ה
הפקידים שהם שרים על צבאות המזלות הולכים בראש ה
העם לפעול פעולתם ולעשות מנויים ולהשפיע השפע הבא
להם מלמעלה לתועלת ישראל ולכבודם ״ כי תקרב אל עיר
להלחם עליה וקראת אליה לשלום במלחמת הרשו׳ הכתוב
מדבר שפותחין לשלום אבל במלחמת מצוה של ז׳עממין א
אין פותחין להם לשלום כפרש״י ז״ל והנה הכתוב דבר
בסתם כי תקרב אל עיר וכודאי כל עיר וכל מלחמה
במשמע ובין מלחמת הרשות ובין מלחמות מצוה פותחין לש
שלום חוץ מעמון ומואב שהכתוב פירש בהם לא תדרוש
שלומם וטובתם ואפי׳ עמון ומואב שאין פותחין להם לשלו
שלום אם השלימו מעצמן מקבלין אותן

ללמדך כמה גדול כח השלום ״ והנה הפרשה הזאת אזהרה ל
ישראל שלא יעשו מלחמה עם שום אומה בעול עד שקוראי׳
להם לשלום אחד במלחמת הרשות של שאר האומות ואחד מ
במלחמת מצוה של ז׳עממין אם השלימו וקבלו עליהם ז׳ מצ
מצות בני נח וכם המלך אין הורגין מהן נשמה שנ׳ יהיו לך
למס ועבדוך וענין המס שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופן
ובממונן כגון בנין החומות וחזוק המצודות ובנין ארמון המ
המלך וכיוצא בו שנ׳ וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה
לבנות את בית ה׳ ואת ביתו ואת חומת ירושלם ואת כל ערי
המסכנות אשר היו לשלמה ואם לא השלימו או אפילו הש
השלימו ולא קבלו עליהם ז׳ מצות אם הם במלחמת הרשות
הורגין הזכרים הגדולים שנ׳ ואם לא תשלים עמך והכית את
כל זכורה לפי חרב אבל לא הקטנים והנשים שנאמר רק הנ
הנשים והטף זה טף של זכרים אבל במלחמת מצוה כגון ז׳
עממין ועמלק הורגין את הכל וזהו שאמר רק מערי העמים
אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה אלו שבעה גוים לא תחיה כל
נשמה אתה מצווה להרוג את הכל אפילו הנשים והטף וט
וטעם הדבר כי במלחמת הרשות אנו באין בזכותנו לעקור
כח מזלם ולהשפילו לא לעקור השר הממונה שלהן אלא ש
שהזכות שלנו ישפיל ויפיל כח המזל שלא ירימו ראש כנ
כנגדנו אלא שיהיו משועבדין לנו ועל כן די שנהרג הזכרי׳
לא הנשים והטף אבל במלחמת מצוה שהקב״ה צונו בכך וה
והכונה לעקור השרים הממונים שלהם שהרי הקב״ה יבטל
כחם למעלה לכך נצטוינו לעקור את כל הנשים והטף כדי
לעקור את כל כח שיש להם למטה ועל כן הפריש
הכתוב בין מלחמת הרשות למ
למלחמת מצוה לפי שמלחמת הרשות כנגד המזלות
לא כנגד השרים העליונים ומלחמת מצוה כנגד ה
השרים ולפיכך יש לנו לעקור את הכל ושלא נניח להם דבר
כי בזה יהיו נעקרים ובטלים מן העולם בין למעלה בין למ
למטה ״ ואם לבך חוכך לומר שאנו עושין בזה חמס עם הט
הטף שלא חטאו לנו הנה זה דין שמים וגזרת הכתוב הוא ו
ועוד שכיון שהקב״ה עוקר כחם למעלה מה שאנו עושין להם
למטה כאלו לא עשינו כלו׳ וכמו שדרשו רז״ל קמחא טחינ׳
טחנת אריא קטילא קטילת סרתא יקידתא יקידת ואין בזה
חמס ואין זה נחשב להריגה שכבר הרוגים הם ועוד שאף א
אם לא יחשבו הרוגים אין חמס בהריגת הטף שהם ענפי ש
שרש המרי הגוי המר והנמהר שהרי בודאי יהיו אוחזין דר
דרכי האבות לעשות כל תועבת ה׳ אשר שנא וילמדו ישראל
מהם וכן הזכי׳ בפרשה זו למען אשר לא ילמדו אתכ׳ לעשו׳
בכל תועבותם ושמא תאמר כשיגדלו יבאו בברית ויעשו ת
תשובה צא ולמד מי המתיר דמם ית׳ שהוא יודע שלא יעשו
תשובה וכן אמר ישעיה ע״ה כפירוש הכינו לבניו מטבח בע
בעון אבותם בל יקומו וירשו ארץ ומלאו פני תבל ערים וא
ואם כן אלו הנחנום חיים הלא חייהם סבה לנזק גדול מאד
יותר מנזק ההריגה וקרוב הוא אצל השכל שיעשה האדם נז
נזק מועט כדי לדחות נזק גדול כי האיש הנלבב והמשכיל י
יפיל עצמו מן הגג להנצל מן

הסכנה או יכרות ידו או רגלו או אבר מאבריו להציל כל גו
גופו או ישתה המשקה המר כלענה כדי שידחה ממנו החולי
והנה הוא בכל זה אינו עושה לנפשו חמס אך עושה חסד ע
עם עצמו להחיות את נפשו ומאחר שהאדם עושה לעצמו
כן ואי אפשר לדונו חמס כל שכן שאיננו חמס העושה כן כ
מנפש אחרים ומטעם זה התירה תורה הריגת הטף ושיעשה
נזק כמעט כדי שנדחה נזק גדול שהיה מגיע לעולם בחייהם
ואין בזה חמס אבל הוא ענין שכלי למתבונן בו   והנה
כשהתיר הכתוב להרוג את הכל הנשים והטף אין זה אלא כ
כשלא השלימו   אבל השלימו כל האומות שוות
לענין השלום ואפילו ז' גוים ·   שכן
כתוב ביהושע לא היתה עיר אשר השלימה את ישראל בלתי
החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה   כי מאת ה' היתה
לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם
מכלל ששלח להם לשלום ולא קבלו · וכן שנינו בספרי ג'
כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח ל
להם כל מי שרוצה להשלים יבא וישלים חזר ושלח כל ה
הרוצה לפנות יפנה חזר ושלח כל הרוצה לעשות מלחמה יע
יעשה מלחמה ואמרו בירושלמי הגבעונים השלימו הגרגשי
פנה לא מלכים עשו מלחמה ·· כי החרם תחרימם החתי
והאמרי הזכי' ככאן ו' עממין ולא הזכיר הז' שהוא הגרגשי לפי
שהיה מעט וקטן שבכלן ודרשו רז"ל הגרגשי פנה ·· ואותו
לא תכרות כי האדם עץ השדה · פיר' המפרשי' ז"ל כי חיי
האדם ומזונו הוא עץ השדה וכענין שכתוב כי נפש הוא חו
חובל ועל כן אנכי מצוך שלא תשחיתהו כי ברכה בו ולפי ד
דעתי כי האדם נמשך אל לא תכרות וכאור הכתוב כי לא ה
האדם עץ השדה שיבא מפניך במצור כמו האדם ואין מפ
מפעולות עם חכם ונבון להשחית הדבר הראוי ללא תועלת ו
ולכך אין לך להוציא כח בזה לכרו' עץ השדה אלא שתשמו'
מהשחית אותו ומהזיקו ותקח ממנו התועל' זהו כי ממנו תאכ'
וא' אתה משחיתו נמצא' מזיק ומפסיד התועל' ודרשו רז"ל כי
ממנו תאכל אם ראית תח' הגון ממנו תאכל ואותו לא תכרו'
ואם לאו אותו תשחית וכרת ·· כי ימצא חלל באדמה · על
דרך הפשט עריפת העגלה בנחל איתן תחבולה גדולה כדי ל
להיות סבה שימצא הרוצח והוא דעת הרמבם ז"ל וזה לשונו
בעבור שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות
החלל וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני העיר
יעידו לפני הבורא ית' שלא התרשלו בתקון הדרכים
ושמירתם ושאינם יודעים מי הרג את זה וכשיחקר הענין ו
ויאספו הזקנים ויבאר העגלה ירבו בני האדם לדבר בו ו
ויגלה הדבר וכבר אמרו שאפי' תבא שפחה ותאמר פ"לו' הוא
הרוצח לא תערף   ואם יודע
הרוצח ויחרישו ממנו ויעידו לפני הבורא על נפשותם כי לא
ידעוהו יהיה בזה סבה וזדון גדול וכל השומע שמץ דבר כע
בענין יבא ויגיד ויתפרסם הדבר ויהרג או על ידי בד' או הט
המלך או גואל הדם ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תע
תערף העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם ויכירו בו רואיו
וידברו בו עכ"ל הרב ז"ל ·· ולשון וערפו יסירו עורף העגלה ו
וטעם העיר הקרובה אל החלל לפי שבאמדן הדעת משם ת

היה הרוצח או עשו עברה כיוצא בה שאלמלא כן לא נזדמן
שיהרג אדם קרוב לה ·· ויש שפי' נחל איתן מקום דשן ושמן
אשר לא יעבד בו ולא יזרע מכא' ואילך וכן הישרו רז"ל אשר
לא יעבד בו ולא יזרע להבא ואמרו במשנה ומקומו אסור ל
לזרוע ומותר לסרוק שם פשתן או לנקר שם אבנים שאין
עבודה זו בגופו של קרקע ולפי פירו' זה כל אחד ואחד ירבה
בשמירת הדרכים ושלא יזדמן מכשול רציחה בשום אחוזת
שהרי יודעי' שיפסדו אחוזתם לגמרי ותהיה אסורה בתנאית
לעולם בגופו של קרקע ·· ועל דרך המדר' בעגלה ערופה א
אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה ותערף במקו' שאינו עושה
פירות לכפר על הריגתו שלא הניחו לעשות פירות ·· דורשי
חמורות אמרו לכך הצריכה תורה עגלה שלא נעשת בה מל
מלאכה והנחל שלא נעבד ולא נזרע   כדי שלא תזכיר
העגלה אותו ושלא יהיה שם דרך סלולה   ולא תרצה לצאת
מן הנחל והיו הכהנים מכין אותה על ערפה כדי שתצא מן
הנחל אהו שכתוב וערפו שם העגלה בנחל ומתחלה היו זקני
העיר רוחצין ידיהן על העגל' ואומ' ידינו לא שפכו וגו' והיו
הכהנים אומרי' כפר לעמך ישראל וכפר לשון גלוי הוא ש
שיגלה להם הרוצח אם היו ישראל שבאותו הדור זכאין הי
היתה העגלה הולכת עד בית הרוצח והורגים אותו שם זהו
ונכפר להם הדם כלומר מתגלה להם הרוצח ואם לא היו זכ
זכאין והעגלה לא היתה הולכת מכין אותה, בקפיץ מגול ע
ערפה ועורפין אותה שם והכהנים אומר כפר לשון כפרה ו
ואז הקב"ה מכפר זהו ונכפר להם הדם ·· ועל דרך השכל
ענין עגלה ערופה בנחל איתן שהוא מקום חורבן כענין צפ
צפרי מצורע על פני השדה או השעיר במדבר כי צפרי מצ
מצורע הצפור החיה טבולה בדם הצפור השחוטה היתה מ
משתלחת על פני השדה לפורחות השדה וצפור החיה תשא
את עונו והוא ישהר וכן השעיר המדבר' נושא עונותיהן של
ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו את כל עונותם וכן
ככאן בעגלה ערופה בנחל איתן קשה שמעול לא נעבד ולא
נזרע היה הענין לשר הנחל והוא נושא עליו עון הרציחה ו
והיה מספיק שיאמר אשר לא יעבד ולא יזרע ואמ' בו לבאר
שצריך שלא יהיה נעבד בגופו כי בזה כהיותו בלתי נעבד ב
בגופו הוא מקומו וחלקו של שר הנחל ואז וערפו שם את ה
העגלה בנחל באותו נחל שהוא שלו וזהו לשון איתן כי נחל
איתן כוללו שיהיה הנחל תקיף וכולל גם כן נחל של איתן וה
והוא השר הממונה עליו שהוא כח תקיף וחזק   ואמר ידינו
לא שפכה כהא' אולי באו לרמוז כי שופך דם האדם בטל מ
ממנו חמשת חשיו והחריב העולם כולו שנברא כהא' שהרי
אדם נברא יחיד וממנו יצאו כל התולדות ואמר כפר לעמך
ישראל אשר פדית ה' כי כיון שנהנה הכח המקטרג בעריפת
עגלה זו צריך לשאול כפרה מאת השם ית' ועם זה יתכפר ל
להם זהו שאמ' ונכפר להם הדם וכן בשעיר המשתלח אחר
שנשתלח לעזאזל המדברה וקבל המקטרג חלקו אז היה ה
הקב"ה מכפר הוא שכתוב וכפר את מקדש הקדש וגו' ·· ועוד
יש בענין עגלה ערופה התעוררות גדולה להודיע מהות הח
החלל כראותנו כי צוה הכתוב לכפרת הרציחה ג' ענינים ··
הא' עריפת העגלה ·:

והב׳ שיהיה המקום נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע ׃
והג׳ ודוי דברים והוא שיאמרו הכהנים בני לוי ידינו לא ש
שפכה את הדם הזה כפר לעמך ישראל ומן הידוע לכל מש
משכיל כי הרוצח לא שלט כי אם על פי פרוד החמר
שהפריד מן החלל הזה ג׳ נפשות הנפש הבהמית והנפש הצ
הצומחת והנפש השכלית ׃ דבר ידוע כי הנפש שמסתלקת מ
ממנו תחלה היא הנפש הבהמית ולכך צוה עגלת בקר שהיא
הנפש הבהמית כנגד מה שהפריד ממנו תחלה הנפ׳ הבהמית
ומה שצוה שיהיה המקום אשר לא יעבד בו ולא יזרע הנה
זה כנגד מה שהפריד ממנו הנפש הצומחת ומה שצוה בודוי
דברים לומר ידינו לא שפכה כפר לעמך ישראל כנגד מה ש
שהפריד ממנו הנפש השכלית שהיא המדבר׳ וענין הפרשה
מבאר ליחידים מהות החלל ועם המעשה הזה ונכפר להם
הדם ׃׃ ושמעתי כי כנבלת גוף העגלה נעשה תולעת בדרך
הטבע שהולך והורג את הרוצח באשר הוא שם והנה זה
מאצ׳לות שר הנחל והיא מנפלאות סתרי הטבע ׃׃ ועל
דרך הקבלה ענין עגלה ערופה היו מקריבין אותה למדת ה
הדין הקשה שלא תהא מתוחה כנגדו ושלא תשלוט בנו ומ
ומה שהיה מן העורף ירמוז לענין קושי כענין ואת ערפך ה
הקשה ועל שם שהפך השם יתעלה אלינו עורף ולא פנים כ
כשאירע ענין כזה בארץ הקדושה וזהו שאמר עגלת בקר ות
והוסיף בקר על שם שפניה פני שור מהשמאל ושם נעשה ל
לפעמים השמאל ימין והימין שמאל לא עבד בה ולא מש
משכה בעול אבל היא מושכת עול על אחרי ומלת והורידו
שימשיכוה אל נחל איתן וערפו שם שיעשוה רפה מלשון מ
משם רעה אבן ישראל את העגלה בנחל לטבול אותה במים
הקראין נחלי אל והן המדות וקרא הכתוב את ההרוג חלל
מלשון חלול לפי שהוא חלול מן הנפש שהיתה בו ועוד
מלשון חולין שחללו רוח הטומאה מחוץ לעיר בשדה וזהו
שאמר נופל בשדה ועל שם שהחלל הזה כבר היה וחזר
חלילה ונתגלגל בו לאור באור החיים אשר על פני האדמה
וזהו שאמר חלל באדמה ולא אמר בארץ העבודה זו על ידי
בני לוי היתה כי כן ראוי לפי שעל פיהם יהיה כל ריב וכל
נגע למטה ולמעלה וזקני העיר ירחצו את ידיהם כמי
החסד שהם למעלה מעגלה זו כדי שלא תשלוש בהם וענו
הכהנים בלשון הקדש ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה
והיתה תפלתן של הכהנים לשם המיוחד שפדאנו ממצרים
זהו שאמר כפר לעמך ישראל אשר פדית ה׳ ואל תתן רשות
למדת הדין הקשה שתשפוך דם נקי ואז ונכפר להם הדם
במדת הדין ומדת רחמים ׃ כפר לעמך ישראל דרשו
בפסיקתא אלו החיים שמתכפרין בממונם אשר פדית אלו
המתים שנתכפרין בממון החיים ׃ולמדנו מזה שההרשות
שנ׳ הגין החיים להקדישם בעד המתים שיש בהם תועלת
למתים ומכ״ש אם הבן מקדיש בעד אביו אם הוא זכות אביו
בהיות אוכל הבן פירותיו והה׳ דאומר בשבילו קדיש או שו׳
ברכה בבית הכנסת בצבור וכמו שאמרו בהגדה במעשה
של רבי עקיבא וכדאיתא במסכת כלה ׃׃ ואתה

תבער הדם הנקי כהרנומר ׃ שופך דם הנקי או ענשו כמו
שאמר ואל תתן דם נקי כלומר עונש דם נקי ׃׃ כי תעשה
הישר בעיני ה׳ כלומר בעיני ה׳ שפדאך במצרים על מנת כן
על מנת שתעשה הישר בעיני ה׳ וכן הזכיר אשר פדית ה׳ כי
ההוצאה והפדיון ממצרים בשם הגדול היה ומטעם זה לא
אמר בעיני ה׳ אלהיך במשפט בכל הפרשה וכן בכל משנה
תורה ברוב וטעם הכתוב כי המבלה רוצחים מן העולם
עושה הישר בעיני ה׳ ׃׃ואפשר לפרש גם כן כי הכתוב הזה
הבטחה לעתיד יאמר אם תעשה הישר בעיני ה׳ אתה תבער
השופך דם כי לא ימצא בארץ שופך דם נקי כי בזכות זה
תקרב הזמן העתיד שתפסק כל רציחה וכל מלחמה מן
העולם כמו שהבטיח הנביא ע״ה׳ שיפסקו המלחמות הוא
שאמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא
ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה ואז תרבה
המנוחה והשלום בעולם וישראל שהם עם מיוחד ונקראים
שולמית שנ׳ שובי שובי השולמית ויזבחו לשם המיוחד ית׳
שנקרא שלום שנא׳ ויקרא לו ה׳ שלום ויקריבו העולות
והשלמים בעיר שנקראת שלם שנא׳ ויבא יעקב שלם ויזכו
לשלמות הגוף והנפש בקיום התורה שכלה שלום שכן אמר
שלמה ע״ה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום ׃׃
תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה ׃׃ שלמה המלך ע״ה
יזהיר האדם בכתוב הזה שימסור לבו לעבודת השם ית׳
ושיתרחק מתאוות העולם אשר הלב והעינים נמשכים אח
אחריהם ואמר תנה בני לבך לי כלומר לחלקי לא
לחלק התאוות אבל יצטרך שיביא תאוותיו כלן בשעבוד
עבודת השם ית׳ ותחת רצון יראתו ואהבתו ושלא ישתמש ב
בכלן ולא במקצתן כי אם במוכרח בענין שיהיו אלין הכנות
להבין במושכלות ועל זה אמר דוד ע״ה ה׳ נגדך כל תאותי ש
שכח את עצמו שכל מה שהשיג מתאוות העולם הזה לא כ
כיון בהם אלא לנגדו כדי שיפיק בהן רצונו ודבר ידוע שכל
האברים שבגוף הם נמשכים אחר הלב והעינים והלב עקר
הכל כי אם הלב שלם עם השם ית׳ הכל שלם ואם הלב
חסר עמו הכל חסר ודרשו רז״ל רחמנא לבא בעי ואמרו
במדרש תנה בני לבך לי אי את יהיב לי לבך ועינך ידע אנא
דאת דילי ואי לא לית את דילי באור זה כי הלב
והעינים הם שרש גדול לקרבה אל האלהים או להתרחק מ
ממנו כי הן סרסורי העברות וכן דרשו לבא ועינא תרין ס
סרסורי דחטאה נינהו שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וא
ואחרי עיניכם אשר אתם זונים ׃ אחריהם למדך הכתוב
הזה כי כל ההולך אחרי שרירות לבו ועיניו יקרא זונה כי
הוא חוטא ומתפתה ביצרו כבא אל אשה זונה ועל כן הזכיר
לשון זונים וכן ע״ה שלמה ע״ה כבאן אחר שהזכיר תנה בני
לבך לי ועיניך דרכי תצורנה סמך לו מיד כי שוחה עמוקה ז
זונה ובאר צרה נכריה בא להודות כי המתקרב אל פתח כ
ביתה לא

י נקה מן המכשול כשם שלא ינקה הנופל בשוחה עמוקה מ
מן המכשול והנזק וכן יקרה לאשר יתור אחרי לבו ועיניו
שלא ינקה ממכשול עון ובאר צרה נכריה אם אינה מיוחד
לזנות אלא שהיא נכריה ותמיד לבו עליה הנה היא כמי ה
הבאר שהם נובעים וכל עת שתוסיף לשאוב מהם עוד יו
יוסיפו ויתחדשו אחרים תחתיהן כן ענין האשה מן השיחה י
יבא האדם אל ההסתכלות ומן ההסתכלו' אל ההרהור ומן ה
ההרהור אל המגע עד שיפול בשוחת העון והסמיך שלמה ש
שני פסוקים אלו כאחד כדי להזהיר את העם שימשכו לבם
ועיניהם לחלק השם ית' לא לחלק התאוות לפי שהתאוות יש
יטרידו האדם מן העולם הזה ומן העולם הבא ואין ראויל
למשוך אחריהן זולתי במותרות ובמוסרות וכן מצינו
שהחזיקה התורה מאד מדת הזנות כי הוא היה עון הכנעני'
יושבי הארץ אשר בסבתו הוריש השם ית' משם ואפילו ב
באנשי המלחמה היוצאים לצבא אזהרתו תורה כדי שיהיה
המחנה קדוש ולא יהיו ישראל משולחים בזנות וביותר הת
התועבות כשאר מחנות האומות ועל כן לא התירה תורה א
אשת יפת תאר עד שיעשה לה כל משפטה האמור בפרשה
וזהו שכתוב כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלהיך ב
בידך ושבית שביו היה לו לומר ונתנם אבל הכונה באיש א
אחד או ירמוז ונתנו על הכח שלהם למעלה ואז ושבית ש
שביו למטה · אשת יפת תאר הזכיר אשת בסמיכות ודרשו
רז"ל אפילו אשת איש והגיד לך הכתוב שמותר ללקחה על י
ידי גרות וקדושין שאין אסור אישות לגוי ואעפ"י שאינה מ
מתגיירת אלא מחמת היראה · והבאתה אל תוך ביתך דרשו
רז"ל מלמד שלא ילחצנה במלחמה והכונה שיכניסנה למ
מקום פנוי ויבא עליה ביאה ראשונה ולא ילחצנה לבא ע
עליה במלחמה בכל זמן כענין שכתוב ולא יראה בך ערות
דבר ומה שהתירה לו ביאה ראשונה כדי לפייס את יצרו ול
ולא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע וכיון שחשק בה אם א
אי אפשר לו בהתר יעשה זה באסור ומזה אמר והבאת' אל
תוך ביתך זו ביאה ראשונה ואם ירצה לבא עליה ביאה שניה
וגלחה את ראשה ועשתה והסירה ובכתה ואחר כן תבא א
אליה ובעלתה ביאה שניה ומזה היתה תמר מותרת לאמנון
לפי שמעכה אמה נתעברה ממנה מביאה ראשונה והיתה ב
בת נויה וזהו שאמ' ז"ל ותמר בת יפת תאר היתה דקא אמר'
ליה לאמנון דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך שאלו ל
לא בא דוד על מעכה אלא לאחר גרות הרי שהיתה בודאי
אחותו גמורה של אמנון והיאך היתה אומרת כי לא ימנעני
ממך אלא בודאי מביאה ראשונה נתעברה כלומר קודם ג
גיות והנה היא בת נויה שכך אמרו רז"ל בן בנך הבא מן הג
הגויה אינו קרוי בנך אלא בנה · ובכתה את אביה ואת אמה
ירח ימים · על דרך הפשט הזמן הזה שנתן לה הכתוב יש בו
כמה תועלות · הא' שהטילה עליה תורה משפט אבלות שה
שהיא ל' יום כדי שתעשה חיובה באביה ואמה אם שמעה
בהם שנהרגו בעודנה שבויה כי האדם יתחייב לכבד אביו
ואמו בחיים גם לאחר מיתה · והב' כי אולי תוך הזמן הזה י
יתנחם החושק ויעבור חשקו מעליה בראותו אותה מתנוולת
בגלוח הראש ובגדול צפרניה ובלבישת בגדים של שביה ב

כי בכל הסירה המדים הנאים שעליה אשר באה עמהם
וכראותו אותה בוכה ומצטער' ישלחנה לנפשה · והשלישי
שיעקר זכרון ע"ז מפיה שהיתה מזכרת אותו תמיד וישתכח
מלבה בתוך הזמן הזה ובן תתיאש ממשפחתה ומבית אביה
ותדבק עם האיש הזה שהיא עתידה להיות לו לעולם ואז ת
תתגייר ותטבול ותהיה לו לאשה ומה שלא הזכיר הכתוב ע
ענין טבילתה סמך על מה שכתוב במקום אחר אתם ושביכם
כי ידוע הוא כי היא צריכה למי נדה

ועל דרך המדרש ובכתה את אביה ואת א
אמה ירח ימים זו ע"ז שנא' הוי אומר לעץ אבי אתה ולאבן א
את ילידתני · וביבמו' פרק החולץ אביה ואמה רבי עקיבא א
אומר זו ע"ז וכה"א הוי אומר לעץ אבי אתה ולאבן וגו' עכ"ל
ונראה לי לפי המדרש הזה כי היה הזמן ירח ימים מפני שה
שהוא כולל כל ההקפים הקף היום השמשי והקף ז' כוכבי
לכת לז' ימי השבוע והיקף החדש הירחי והנה
כל זה כלל ע"ז שישראל מוזהרין בה מן הכתוב שאמר ופן ת
תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת
הכוכבים ויהיה אביה רמז אל השמש ואמה אל הירח ותאתין
לדבות הכוכבים ואף אם היו לה אב ואם תצוהו התורה ל
לבכות ולהשלים חקה עם ע"ז שלה כשנפרד מהם מעבודתם
כי לא הזהירה תורה על ע"ז כי אם לישראל לא לאומות הע
העולם · ועל דרך השכל יש בפרש זו התעוררות ורמז על יצר
הרע כי היצר הרע משטין האדם ומחטיאו תמיד ובא אליו
בדמיו' אשת יפת תאר להטעותו ולהכשילו בכל תאוו' העול'
וזהו לשון רז"ל שאמרו לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע
בארו לנו כי ענין פרשה זו של יפת תאר רמז הוא אל יצר ה
הרע ומה תקנתו של אדם שינצל מנזקו שיסיר כחו הקשה מ
מעליו הסירה גמורה זהו וגלחה את ראשה ששערותיו של א
אדם הם כחו וכענין שכתוב אם גלחתי וסר ממני כחי ול
ולכך הזכיר לשון גלוח כלומר שלא ימשך אחריו כלל אלא
שיסירנו לגמרי מעליו ומה יעשה עוד שיחשב כבעלתו של
אדם הראשון קודם שחטא שהיה מלבושו צפורן זהו ועשתה
את צפרניה כלומ' שתהיה אותה מעלה גדולה בעיניו ובזה
יסיר את שמלת שביה שהם בגדים נאים כלומר יסיר הת
התאוות הגשמיות וימאס בהן ולא יקח מהן אלא מה שהוא
מותר זהו וישבה בביתך כלומר תעכבם אצליך להשתמש ב
בהם ומצד שתחליש כחותיו תחלה זהו ובכתה את אביה וא
ואת אמה ירח ימים כל הזמן הזה שהוא כולל כל ההקפים ו
וכל כחות ע"ז ויצר הרע ואחר כן תבא אליה ואחרי כן תוכל
להשתמש בה בכל מה שתצטרך בדרכי התורה · לא תתעמר
בה · פירוש כמו לא תתאמר בה מלשון ארנות
כענין את ה' האמרת היום שהרי אלפין ועיינין מתחלפין וכן
בלשון רז"ל עדים כמו אדים · וטעם הכתוב שלא ישתמש ב
בה כשפחה והנה זה מוסר ודרך ארץ מן התורה ונסמכה ל
לפרשה זו של יפת תאר פרש' כי תהיין לאיש שתי נשים הא
האחת אהובה והאחת שנואה ללמדך שאשת יפת תאר זו ל
לא התירה התורה אלא בקושי גדול ולא דברה תורה אלא כ
כנגד יצר הרע שהרי לסוף הוא שונא אותה ואם יש לו בן
ממנה

יהיה בן סורר ומורה ולכך סמך לה כי יהיה לאיש בן סורר
ומורה · וכן מצינו כ
בדוד שלקח את מעכה בתו של תלמי מלך גשור בצאתו לב
למלחמה יצא ממנו אבשלום שבקש להרגו ושכב עם נשיו
לעיני כל ישראל ועשה כמה מחלוקות בישראל ונהרגו על
ידו אלפים ורבבות מישראל ועוד היה בזה מדה כנגד מדה
הוא חטא בבת שבע ונענש באבשלום בנו שהוא בנו של ב
בת אל נכר הוא שכתוב הנני מקים עליך רעה מביתך וס
וסמיך ליה עוד פרשת וכי יהיה באיש חטא משפט מות ות
והוכח ללמדך שאם ינצל מן הפחד יל כד בפח ולמדנו מתוך
סמיכות פרשיות אלו שעברה גוררת עברה שהרי נשואין ה
הללו אינן ראוין ואעפ׳ שנתגיירה אין זה גרות שלמה שלא
עשתה כן אלא מיראה ומפחד החרב שאפילו מי שבא ל
להתגייר מעצמו אמרו רזל שבודקין אחריו שמא בשבי׳ ממון
הוא מתגייר או בשביל שררה שיזכה לה או בשביל הפחד א
או בשביל חשק ואם הוא איש שמא עיניו נתן באשה יהודי׳
ואם היא אשה שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל זה
דרך תורתנו לא כשתי התורות המזומות שמחזרין אחר הא
האומות ורוצין להרחיב אמונתם בהם זו באה לנצח
ולהתגבר בכח החרב לכל מי שימאן להאמין טעותם וש
ושגעונותם והם כת המשוגע וזו באה לנצח בכח הדברים ד
ודברי חלקות ופתויין ויחפאו על ה׳ דברים אשר לא כן והו
כת הערום המטעה שכל דבריהם בעקר אמונתם בנגד הא
האלדות והוא שהתנב׳ עליה דניאל ופי׳ ממלל רברבן וכתי׳
ומרין לצד עילאה ימלל וגו׳ ויסבר להשניא זמנין ודת כלום
שיהשוב לשנות המועדים והתורה שלנו ולא יעלה בידו ז
זהו לשון ויסבר וכתיב עוד ועל אל אלים ידבר נפלאות וא
ואחר שבודקין אחריו ואין מוצאין לו עלה מודיעין אותו ו
עול המצות והטורח שיש בעשייתן כדי שיפרוש ולפיכך לא
קבלו גרים בימי דוד ושלמה בימי דוד שמא מן הפחד חזרו
בימי שלמה שמא מחמת המלכות ו ... בה שהיו בה ישראל
חזרו שכל החוזר מן האומות בשביל דבר מהבלי העולם א
אינו בגרי הצדק ואעפכ׳ היו הגרים בימי דוד ושלמה הרבה
והיו בד׳ הגדול חוששין להן לא דוחין אותן אחר שטבלו מם׳
ולא מקבלין אותן עד שתראה אחריתן ולפי שגייר שלמה נ
נשים ונשאן וכן שמשון גייר ונשא והדבר ידוע שלא חזרו
אלא בשביל דבר ולא על פי בד׳ גיירום חשבן הכתוב כאלו ה
הן גויות ובאסורן עומדות ועוד שהוכיח סופן על תחלתן ש
שהן עובדות העז׳ שלהן ובנו להן במות והעלה עליהן הכת
הכתוב כאלו הוא בנאן שנ׳ אז יבנה שלמה במה ולכך דרשו
רזל׳ קשים גרים לישראל כנגע צרעת שרובן חוזרין בשביל
דבר ומטעין את ישראל וקשה הדבר לפרוש מהן אחר שנ
שנתגיירו ובכל מקום מצינו שהיו הגרים סבה לישראל · למ
למכשולות ונזקים במדבר במעשה העגל ערב רב היו סבה ו
וכן בשאלת הבשר והאספסוף אשר בקרבו אלו הגרים הם
היו תחלה לכל הרעות וראשית מדון וכשם שלמדנו מתוך ס
סמיכות פרשיות אלו שעברה גוררת עברה כן למדנו מן הפר
הפרשה שמצוה גוררת מצוה שהרי כתוב למטה כי יקרא קן

צפור לפניך מה כתיב אחריו כי תבנה בית חדש ועשית מע
מעקה אם קיימת מצות שלוח הקן תזכה לבנות בית חדש ו
ולעשות מעקה ותזכה עוד לבגדי צמר ופשתן לכך סמך לו
לא תלבש שעטנז ותזכה למצות ציצית לכך סמך לו גדילים
תעשה לך ותזכה לאשה לכך סמך לו כי יקח איש אשה והא
למדת מתוך סמיכות הפרשיות גם כן שמצוה גוררת מצוה ··
כי יהיה לאיש בן סורר ומורה מלשון בפרה סוררה שאינו מ
מקבל תוכחת ומורה שהוא ממרה בדבריו ועושה הפך רצ
רצון אביו וכתב הרמבן זל׳ כי יש עליו שני עונשין האחד ש
שהוא מקלה אביו ואמו והשני זולל וסובא עבר על מצות כ
בכך ועבר על מה שנצטוינו קדושים תהיו שנהיה פרושים
מן התאוות וכן נצטוינו לדעת השם ית׳ בכל דרכיו וזולל וס
וסובא לא ידעו דרך ה׳ ועל הכלל אין בו עתה חטא מות כי
לא הומת בגודל חטאו אלא ליסר בו את הרבים וזה טעם וכל
ישראל ישמעו ויראו וכן תמצא בזקן ממרא שהרי אין ב
בהוראתו חטא שבו יהיה ראוי למות רק הוא להסיר המ
המחלוקת מן התורה וכן הזכיר בעדים זוממין שנהרגין ולא
הרגו וכן הזכיר במסית לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד
אעפ׳ שלא עבד הנסת עז׳ ולא שמע אליו אבל מיתתו ליסר
הנשארים עכ׳·· ויסרו אותו · מלקין אותו אחר שהתרו בו ·
ותפשו בו אביו ואמו עד שירצו שניהם
אם כחלו לו אביו ואמו קודם ש
שנגמר דינו פטור היה אחד מהם רוצה והשני אינו רוצה א
אינו נעשה בן סורר ומורה ·· ואמרו אל זקני עירו בננו זה ס
סורר ומורה בתחלה מביאין אותו אביו ואמו לבד׳ של ש
שלשה ומביאין שני עדים שגנב משל אביו וקנה בשר ויין
ממה שגנב ואכל ובד׳ מלקין אותו אחר ההתראה חזר וגנב ו
ועשה כן מביאין אותו לבד׳ של כג׳ והעדים עמהם וגומרין ד
דינו ונסקל ·· ורגמוהו כל אנשי עירו הרי עונש אזהרה מנין
שהרי לא ענש הכתוב אלא אב׳ הזהיר אלא מפסוק לא ת
תאכלו על הדם לא תאכל אכילה ה
המביאה לידי שפיכות דם זו אכילת בן סורר ומורה שאינו נ
נהרג אלא על ידי אכילה מכוערת שאכל שנ׳ זולל וסובא ש
שאוכל בשר משקל חמשים דינר ברעבתנות ושותה חצי לוג
יין ברעבתנות וכפי השמועה למדנו שאינו חייב סקילה עד
שיגנוב משל אביו ויקנה בשר ויין נזול ויאכלם חוץ מרשו׳
אביו בחבורה שכלן ריקנין ויאכל הבשר חי ואינו חי בשל וא
ואינו מבושל כדרך שהגנבי׳ אוכלין וישתה היין מזוג ואינו
מזוג כדרך שהגרגרנין שותין אבל אם גנב משל אחרים או
שאכל אכילה זו ברשות אביו או שאכל הבש׳ חי ושתה היין
חי הרי זה פטור לפי שאי אפשר לו להמשך בזה ולעמד על
הנהגה זו ולהתמיד בה ומקרה הוא היה לו ודין זה של סורר
ומורה אינו נמשך אלא ג׳ חדשים בלבד שהרי אמרה תורה
כי יהיה לאיש בן ולא ענשה את הקטן שאינו חייב במצות
ולא את הגדול לפי שהוא ברשות עצמו וכבר יצא מרשות א
אביו וכו׳ קבלו חכמים זל׳ שאין זה אלא בבן יג׳ שנה ויום א
אחד שהביא שתי שערות עד סוף ג׳ חדשים ולא יותר שאפ׳
שתתעבר אשתו ויהיה העובר נכר בג׳ חדשים וכתיב כי יהיה

לאיש כן בן ולא אב וכן קבלת חכמים ז"ל שאין הבת נדונת כ
בדין זה שנאמר בן ולא בת והטעם לפי שאין דרך הבת
להמשך באכילה ושתיה ·· וכל ישראל ישמעו ויראו · היו
מכריזין בכל ישראל בר פלוני סקלו את פלוני · מפני שהיה
בן סורר ומורה אמרו רז"ל כי דין זה של סורר ומורה לא אר
אירע מעולם והוא שתמצא בפרק בן
סורר ומורה תניא בן סורר ומורה ועיר הנדחת לא היו ולא
עתידין להיות ולמה נכתבו דרוש וקבל שכר · ואם כן יש
לשאול מפני מה הוצרכה תורה להודיע ולכתוב מה שלא ה
היה ומה שאין ענינו נוהג בדרך העולם אבל זה היה מחכמת
התורה ללמד דעת את העם בגודל חיוב אהבת השם ית"ש
שהרי אין לך אהבה חזקה בעולם כאהבת האב והאם לבן וכ
וכיון שהבן עבר על מצות השם ית' וזה דרכו כסל לו חייבין
הם שתגבר עליהם אהבת השם ית' על אהבת הבן עד
שיצטרכו להביא אותו הם בעצמן לבד לסקילה ולכבר בא ת
הענין הזה בחיוב גודל אהבת השם ית"ע מפורש בתורה
בענין העקדה כי אברהם עם היות אהבתו של יצחק עזה ות
וחזקה בבן שבא אליו אחר הזקנה והיאוש אעפ"כ כשצוה
להקריבו עולה טרח בדבר מיד והגביר אהבת השם ית' על א
אהבתו של יצחק ועל שלמות המעלה הזאת קראו אברהם א
אוהבי ואז נתפרסם בכל העולם גודל חיוב האהבה לשם י
ית שהיא ראויה לעבור כל מיני אהבה ומזה אמרו דרוש וק
וקבל שכר כך שמעתי מפי הרב ר"ש מורי שיחיה · ומה
שנמצא שם אמר ר' יוחנן אני ישבתי על קברו של בן סורר ו
ומורה ועל תלה של עיר הנדחת אפשר לומר דפליג אברייתא
או שמא הא דרבי יוחנן לא היה בן סורר ומורה גמור אלא
כענין אבשלום אבל לא היה בן סורר ומורה גמור כדין תורה
שנגמר לסקילה ·· לא תלין נבלתו על העץ אזהרה שלא י
ישהה שם התלוי בלילה ומכאן דרשו רז"ל אזהרה למלין את
המת וכן אמרו המלין את המת עובר בלא תלין לפי שנאמר
על העץ מה עץ שהוא גוול אף כל שהוא גוול הלינו
לכבודו מותר והנה כלל המצוה הזו שהמלין התלוי או המת
בארץ ישראל עובר בשני לאוין ועשה משום לא תלין ומשום
עשה דקבר תקברנו ונ"ל כי כיון שחטאו של אדם גרם שלא
היתה לו לינה בגן עדן הוא שכתוב אדם ביקר בל ילין היה
ראוי שהתורה לא תחוש על לינתו אלא ילין ותתבזה אבל ה
התורה והמצות מיוסדים על אדני החכמה והטעם מפורש
בכתוב ·· כי קללת אלהים תלוי · על דרך הפשט זלזולו של
הקב"ה הוא אם ישהה שם לפי שלא היה נתלה אלא מגדף וע
ועובד עז ואם ישהנו שם יאמרו הכל מפני מה זה תלוי ם
מפני שבירך את השם או מפני שעבד עבודה זרה בכך וכך ע
עבודה והספור בעניני עז הכל זלזול בכבודו של מקום ואם
כן מלת קללת כוללת שתי לשונות קללה וקלות וכן פירש
רבותינו ז"ל בפרק נגמר הדין בזמן שהאדם מצטער מה לשון
אומרת קלני מראשי קלני מזרועי כלומר שהעולם קל הוא
דומה לי כאבו · וכן השכינה מצטערת על האדם המצטער
והמורד ביתתו בענין שכתוב כי ידעתי את מכאוביו וכן
בכל צרתם לא צר וכן ואקוץ בם ולשון קוצים · וזהו קללת
אלהים והעלו שם אבל בכתוב רחמנא קללת מאי קללת שם תיתי
והחכם רא"ז ז"ל כתב כי קללת אלהים תלוי קללת השם חלה א
אל מקום קרוב מן התלוי ויש לו סוד מודבק בנפש על כן ולא
תטמא ·· ועל דרך המדרש כי קללת אלהים תלוי · משל
לשני אחין שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפש
ללסטיא ונתלה הרואה אותו אומר המלך תלוי עכ"ל ·· ועל
דרך הקבלה כאור הכתוב והמשל כי המלך הוא הכבוד הנ
הנקרא צלם אלהים כלומר נגדל ממנו כלומר עבד אלהים
וכיון שהתלוי בדמות צלם אלהים הנה הוא קללת אלהים א
אם לא יקבר ביומו וישהה שם בלילה שהוא זמנה של מדת
הדין והמובן מזה כי אין קללת אלהים אם ישהנו שם מ
מהבקר עד הערב ובלבד שלא ילין וזה מבואר ·· השב
תשיבם לאחיך · מצוה התורה שנהיה זהירים בה בהשבת אבדה
לבעלים ומכפל השנה דרשו רז"ל אפילו מאה פעמים וכל
זה מדרכי החסד והרחמים ללמד שכלנו עם אחד ראוים ש
שיהיה לנו אב אחד וירצה כל אחד בתועלת חברו וישתדל
על ממונו ובין שתהיה האבדה בהמה בין שלא תהיה בהמה חייב ת
הוא להחזיר לבעליו וזהו שאמר כן תעשה לחמורו שהוא ב
בהמה ובהמה טמאה וכן תעשה לשמלתו אעפ"י שאינו חשוב כב
כבהמה וכן תעשה לכל אבדת אחיך אחד משאר כלים אעפ"י ש
שאינן חשובין כשמלה לא תוכל להתעלם שלא תחזירו ליד
וזה שאמר לא תוכל להתעלם אין להבין אותו בהשבת א
אבדה בלבד אלא הוא בשאר כל הפרטים ושאר כל התועלות
שניר האדם להביאם לחברו או להסיר ולדחות נזקו ממנו
הרי הוא חייב בכלן ובענין שאמר הכתוב ואהבת לרעך כמ
כמוך ·· ודרשו רז"ל והתעלמת מהם וכתיב לא תוכל
להתעלם כיצד זקן ואינה לפי כבודו והתעלמת הא שאר בני
אדם לא תוכל להתעלם ·· ועל דרך המדרש והתעלמת מהם
מבני אדם לא תוכל להתעלם מהקב"ה שהוא היודע את הכל
ובענין שכתוב ואנכי היודע ועד נאם ה' ·· וגם תש
תשכיל עוד במצות השבת אבדה תמצא כי יש בה רמז וה
והתעוררות לענין תחית המתים שהקב"ה מחזיר אבדה לבעלין
באחרית הימים שישוב כל אחד לגודלו הראשון ועם מי ש
שיזכה בו ראשון ואז יהיה האחרון מחזיר אבדה לבעליו א
אעפ"י שיש סוברים כי בעליו הוא האחרון ושם תשוב לזמן
התחיה ·· וזהו שכתוב גלמי ראו עיניך כלומר הכח הם שביל
שלי ראו עיניך ועל ספרך כל הגלמים יכתבו והימים שנ
שנוצרו בהם ולאותו כח אחד בהם והוא אחרון · וכין
שתהיה חוזרת אל אישה הראשון או אל האחרון או ש
שתתחלק להם כהתחלק הנר או שיתגבל עפרים אליה לכל ה
הדעות כלן אין מצוה זו של השבת אבדה אלא
בישראל אבל לא בנוי וזהו שאמרו רז"ל לכל אבדת אחיך א
אחיך ולא גוי לפי שהגוי איננו חלק ה' אבל הוא חלק אלהי
נכר הארץ ואבדתו היא אבדה שאינה נמצאת בארץ החיים
ולא תחזור לבעליה לעולם שאין המעלה הזאת בשאר הג
העמים כי אם בישראל לבד שהם בהבטחת יחיו מתיך נב
נבלתי יקומון אבל שאר האומות נאמר בהם מתים בל יחיו
רפאים בל יקומו ומפני שהזכיר כאן בענין האבדה לשון נר

נדחים לכך אמר וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד מ
ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם אינך רשאי להתעלם מ
מהקבה לבלתי ידח ממנו נדח ״ לא תראה את חמור אחיך
בפרשת משפטים הזכיר כי תראה חמור שונאך וכאן חמור
אחיך ללמדך שאם היה שונאך שיחזור אחיך לענין העזר״ש
שהקים עמו ושתשכח השנאה ותזכור האהבה ״ לא יהיה כ
כלי גבר על אשה כנע הכתוב כלי זין מן האשה כדי שלא
תצא להלחמה ויהיה סבה לזנות וכן האיש אם ילבש שמלת
אשה ושיתערב עם הנשים כל זה תועבת ה׳ וכן דרשו רזל כי
תועבת ה׳ אלדיך דבר המביא לידי תועבה ומן הכתוב הזה ל
למדו רזל מפי השמועה שאסור לו לאדם להתקשט בקשוט
המיוחד להן כגון לראות במראה וכיוצא בו והוא אחד מן ה
השלשה דברים שהוצרכו חכמים להתיר לבית רבי ושמ׳ ש
שאסור הוא לשאר בני אדם שיסתכלו במראה לפי שהוא ק
קשוטי הנשים אלא אם כן היה סופר שהתירו לו והסתכל כ
כדי לחזק כח הראות או שהוא חולה וחלוש ורוצה להסתכל
בתאר פניו הרי זה מותר שאין זה בכלל קשוט ואינו דרך ת
תאוה ופתוי יצר הרע ועוד אמרו רזל לקוץ לבנות מתוך שח
שחורות חייב משום לא ילבש גבר שמלת אשה ועוד דרשו ר
רזל כי מה שהרגה יעל לסיסרא ביתד ולא הרגתו בסכין מ
משום לא יהיה כלי גבר על אשה ״ שלח תשלח את האם
ואת הבנים תקח לך על דרך הפשט יצוה הכתו׳ בקיום המין
ושלא לעקרו שאעפ׳ שהתירה תורה שחיטת בח׳ לתועלת ח
האדם לא תתיר ההשחתה והעקירה בהם ואלו לקח האם ע
עם הבנים כאחד הוא כאלו הכרית המין ההוא ואמר למען
ייטב לך שהשם יחמול עליך והארכת ימים כאשר לא הכרת
כל המין ועזבת העקר ׳ וכשאמר והאם רובצת על האפרוחי׳
או על הביצים גלה לנו הכתוב בזה כי הביצים שהזכיר הם
הבנים וקרא את הביצים בנים לפי שמהם יוצאים הבנים וי
ויצא בידינו מזה שאינו חייב בשלוח עד שיהיו הביצים ש
שלמים ראוים לבנים ואם היו שבורים אינו חייב בשלוח ו
והזכיר אפרוחים וביצים בלשון רבים שכן המנהג ואף אם
האם רובצת על אפרוח אחד או ביצה שלמה אחת חייב בש
בשלוח ׳ והרמבם זל׳ נתן טעם במצוה בפרק מח׳ מספר ה
המורה שהוא כדי שלא תצטער האם כראית לקיחת הבנים
שאלו לקח הבנים בפני האם היתה האם מצטערת כענין מ
מצות אותו ואת בנו שאין לשחוט הבן בפני האם כי אהבת
האם וחמלתה על פרי בטנה אינו נמשך אחר השכל אלא א
אחר פועל הכח המדמה ואם בבהמות ועופות חסה התורה כ
כל שכן בבני אדם ואם כן זה וזה כדי שנתרחק ממדת הא
האכזריות ושנתנהג במדת הרחמנות ״ ועל דרך המדרש
שלח תשלח את האם אין לך קלה בכל המצות משלוח הקן
ומה שכרה למען ייטב לך והארכת ימים משל למה הדבר
דומה למלך שהכניס פועלים לשדהו לנטוע ולא גלה להן
שכר נטיעתן לערב כל מי שנטע אילן אחד נתן לו זהוב אח
אחד התחילו הכל תמהין ומה זה שלא נטע אלא אילן אחד
קל ופחות נתן לו זהוב אחד אנו שנטענו הרבה על אחת כמ
וכמה כך שלוח הקן שאין בו חסרון כיס שכרו כך שאר מצ

מצות שיש בהן חסרון כיס וטורח והצלת נפשות על אחת
כמה וכמה לכך לא פירש הקבה׳ לישראל שאר מצוה כדי ש
שיהיו עושין אותן כלן שכן מצינו המצות שהן כדמיון א
אילנות שעושין פירות יש אילן עושה פרי חשוב יותר
מחברו וכן יש מצוה ששכרה גדול מחברתה וכבר ידעת
שמצות הכנסת׳ אורחין פרי שכרה בנים והראיה שרה אמנו
גם השונמית שקבלה לאלישע וכן יש מצוה ששכרה אריכו׳
ימים כמצות כבוד ומצות שלוח הקן והאמנם עקר אריכות
ימים זה לעולם הבא הוא והיה כעוף נודד קן משולח ת
תהיינה בנות מואב מעברות לארנון זשה׳ קורא דגר ולא ילד
עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה
נבל מה כתיב בתריה כסא כבוד מרום מראשון מקום מק
מקדשנו מה ענין זה לזה הקורא הזה מביא ביצים משאר ע
עופות ויושב עליהם עד שיוצאין מקלפיהם והן נעשין ׳ אפ
אפרוחין והן עולין אחריו ומורטין את כנפיו ואוכלין ׳ אותו
כשהוא רוצה לפרוח אינו יכול שנמרטו כנפיו מוצאו חיה
או שרץ ואוכלו מי גרם לו על שגזל ביצים שאינן ש
שלו כך יהו אומות העולם שפשטו ידיהם בכסא כבוד במק׳
מקדשנו החריבו ושרפו את היכלו והגלו את ישראל
ומואבים ועמונים והקבה׳ יאבד זכרם כענין שכתוב לכן חי
אני נאם ה׳ צבאות כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה
ממשק חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם שארית עמי י
יבזום ויתר גוי ינחלום עכ׳ במדרש ׳ ומצינו שלמה המלך
שהשוה שתי מצות אלו כאחת הוא שאמר עין תלעג לאב ו
ותבוז ליקהת אם ואמרו בירוש׳ דפק׳ דפיאה עין תלעג לאב ז
זה כבוד אב ואם ותבוז ליקהת אם זה שלוח הקן שהתורה פ
פירש שכרן ובא שלמה ופירש עונשן ׳ ועל דרך השכל
שלח תשלח את האם טעם המצו׳ ללמדנו על מדת הרחמנו׳
ושנתרחק מן האכזריות שהיא תכונה רעה בנפש וכענין ש
שאסרה תורה לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד וכענין
שנצטוינו בתורה דרך מרחמנות לא דרך אכזריות בשחיטה
כצואר ולא כן העורף והוא דעת הרב בספר המורה וכבר
הזכרתיו למעלה ״ ועל דרך הקבלה שלח תשלח את האם
היא הבינה שממנה ישאבו הטבע שפע בכל שמטה ושמטה
לחדש פני אדמה והיא קן העולם ונקראת אם העולם וכן
תמצא בספר הבהיר מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא
אמר את האב אלא שלח תשלח את האם בכבוד אותה ש
שנקראת אם העולם דכתיב כי אם לבינה תקרא ומאי ואת
הבני׳ תקח לך רבי רחמאי אומ׳ אותן בני׳ שגדלה ומאי נינהו
שבעת ימי החג ושבעת ימי השבוע עכ׳ והשלוח הזה אינו א
אלא בעוף טהור והיא עבדה וכבוד לאותה שנקראת אם ה
העולם שאי אפשר ללקחה ואין שם היום נתפש בה כי היא
למעלה משבעת ימי בראשית שאינה נגמרת בסנין וכענין
שכתוב ולתבונתו אין מספר וכן העשירית נקראת אם כע
כענין שכתוב כבד את אביך ואת אמך ואמרו רזל גוזל אביו
ואמו ׳ אין אביו אלא הקבה׳ ׳ ואין אמו אלא כנסת ישראל
והשכר בשתי מצות הללו הוא אריכות ימים אלא שבמצו׳
כבוד אב ואם הזכיר על האדמה וכן במשקלות וכאן בש

וכאן בשלוח הקן אמר למען ייטב לך והארכת ימים ולא ה
הזכיר על האדמה · ובאור והארכת ימים תאריך אף מן הים
הימים שכתוב בו כי ששת ימים · ויש עוד דעת אחרת עייד
בקיום מצוה זו התעוררות רחמים על כל העולם והוא כי
מיוך שהוא משלח את האם הנה היא מצטערת ודואגת על
חרבן קנה ורחוק בניה ומצטערת והולכת ורוצה לאבד את
עצמה ומתוך צערה הגדול השר הממונה על העופו מבקש
רחמי מהקב ואז הקב שכתו בו ורחמיו על כל מעשיו מבשיך
שפע הרחמים על כל המצטערים והצריכים רחמים ומרחם
עליהם נמצאת אומר שהמקיים ומשלח הוא סבה לעורר ר
רחמים על כל העולם וטוב לו עמהם וזהו שאמר למען יי
ייטב לך והארכת ימים יבים כלומר אותו השלוח יהיה ל
לטוב לך והארכת ימים עליו כי אריכות ימים נסבת הרחמי
ומצאתי במדרש באלה הדברים רבה ם
מצות שלוח הקן שכרה בני אמ הקבה אם אין לך בנים אני
נותן לך בני מנין שנ שלח תשלח את האם ואת הבני תקח לך
שלח תשלח את האם ומה שכר אתה נוטל את הבנים תקח ל
לך המדרש הזה ירמוז אל הסוד הזה שהזכרתי ובאר עוד כי
המדה ההיא היא מקום הבנים שם עמדה חנה בכונת הת
התפלה כששאלה בנים מסה שאמרה ותתפלל על ה עם הוא
העולם שכלו טוב העולם שכלו ארוך שנ והתענג על הלב
לכך חתם מצוה זו בשכרה למען ייטב לך והארכת ימים וא
ואמרו במסכת נדה פרק תינוקת מה יעשה אדם ויחכם יב
יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו שנ כי ה יתן חכמה מה יע
יעשה אדם ויהיו לו בנים יבקש רחמים ממי שהבנים שלו ש
שנאמר הנה נחלת ה בנים והבן המאמר הזה איך סדרו ו
החכמים צרכים הללו בסדר המדות · ומצוה זו מן המצות
המקובלות והחכמים זל תקנו ברכה בכלן ולא תקנו בזו לפי
שאינה מצוה מחוייבת כמו שאר מצות ואינו חייב לחזור את
אחריה כמותם אלא כשיזדמן לו וזהו לשון כי יקרא ועוד
שאינו חייב בשלוח אלא כשהוא רוצה ליקח הבני ·· ועשית
מעקה לגגך ·· על דרך הפשט יזהיר שישתמר האדם מן הס
הסכנה כענין שכתו השמר לך ושמור נפשך מאד ולכך יצ
יצוה כי כשיבנה ביתו שיעשה מעקה לגגו ולא יניח ברשותו
נזק ומכשול להכשל בו בני אדם ולא ישים דמים בביתו וכ
ובענין המגדל כלב רע או המעמיד סולם רעוע בתוך ביתו
בי הזכירו זל כי יפול הנופל שמא יפול ·· ועל דרך המדרש
ועשית מעקה לגגך כי יפול הנופל ממנו ראוי היה ליפול מש
מששת ימי בראשית אבל אתה לא תגרום שתהא מיתתו על
ידך · וענין המדרש הזה כי כל הנבראי כולן נבראו בחפצם
ורצונם והקבה הודיעם בראשנות הבריאה כל עניניהם כלן
וכל המקרים העתידים לבא עליהם וכן הודיעם ימי חייהם
ומיתתם היאך תהיה וכן ענין מזונתם אם בריוח אם בצער
אם על ידי עצמן אם משל אחרים וכן דרשו רזל כל מעשת
בראשית לדעתם נבראו לצביונם נבראו שנאמר וכל צבאם
והכל רצו וקבלו ועל זה אמרו ראוי היה ליפול מששת ימי ב
בראשית ואעפכ יש עונש גדול למי שמסבב ולכך ועשית
מעקה לגגך ·· ועל דרך הקבלה ועשית מעקה לגגך אחר שה

שהזכיר בשלוח הקן הבינה שהיא האם לשבעה בנים שנ
שגדולה הוצרך להזכיר במצוה זו הירא ה והחכמה הרבקים ע
עמה כדי להשלים כל העשר כי המעקה הוא דבר הסובב וה
והמקיף והוא מקור עליון קודש הוא בחכמה ובתבונה
ובדעת והגג המפרש על הבית הוא החכמה ולכך צריך הגג
מעקה כדי שלא יפריד ויקצץ כי ראשית חכמה יראת ה והון
עשר ולא תשע שאם לא כן ישים דמים בבית ה חושים אשם
בנפשו להסתכן בעצמו ובודאי יפול ממעלתו ויכשל ב
בהשגתו זהו כי יפול הנופל ממנו ולא אמ פן יפול כי בודאי
יפול משם כיון שאין מעקה או יאמר כי יפול הנופל ממנו
כי יפול כמו הנופל ממנו וירמוז לאלישע בן אבויה אחר ש
שנפל וקצץ בנטיעות ואעפ שהוא לא נפל ממנו מאותו מק
מקום ממש שהיה קצוצו למטה היה מם הכל נקרא קוצץ ב
בין למטה בין למעלה ·· לא תזרע כרמך כלאים קבלו רזל
שאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ו
וזהו לשון לא תזרע כרמך כלאים כרמך הוא החרצן כלאים
הם חטה ושעורה ודקדקו זה רזל ממה שכתוב כרמך כ
כלאים ולא אמר כרמך לא תזרע כלאים כמו שאמר שדך
לא תזרע כלאים שאלו אמר כן הייתי מבין כרמך שהוא ז
זרוע חרצן לא תזרעני כלאים שהן חטה ושעורה אבל עכ
עכשו כשאמר כרמך כלאים יש להבין שהוא זרוע וזריעת ה
החרצן והכלאים כאחד אבל אינו חייב עד שיזרע חטה וש
ושעורה וחרצן במפולת יד כקבלת רזל ומי שזרע חטה וש
ושעורה וחרצן באר לוקה שתי אחת משום כלאי זרעי ואחת
משום כלאי הכרם כלאי זרעי אינו חייב בהן אלא בארץ אבל
כלאי הכרם אפי בחוצה לארץ בזמן הזה חייב מדרבנן שתוך
שהתורה החמירה בהן אסור הנאה בארץ שנ פן תקדש
ודרשו רזל פן תוקד אש וטעם אסור הכלאים וסודו הוא ע
ערבוב הכחות העליונים למעלה וכבר הארכתי בפסוק את
חקותי תשמרו בסדר קדושים תהיו ·· לא תחרש בשור
ובחמור יחדו · דבר הכתוב בהווה שור וחמור בחריש זה והה
לכל עבודה שאסור לזווג שני מינין כאחד למשוך בהן את
העגלה ·· וכתב החכם רא בטעם מצוה זו כי ה חמל על כ
מעשיו כי אין כח החמור ככח השור ולפי דבריו יהיה שור
וחמור דוקא ולא בהמות אחרות ואין זה דעת ר
רזל אבל עקר הטעם במצוה זו משום חשש כלאים כי ש
שמא יבאו להרבעה ודרך עובד אדמה להביא צמדו אל הר
הרפת ואולי יבאו להרבעה ויעשו ולדות משונים ולהכחיש
מעשה בראשית שנ בו למינה למינהו ומה שיחזק הטעם הז
בזה שהושם באמצע בתוך שני פסוקי הכלאים פסוק של פ
לפניו לא תזרע כרמך ושל אחריו לא תלבש שעטנז לפי שב
שבא סוד הכלאים נצטוינו בו בג דברים בקרקע ובבהמה ו
ובבגדים ולכך סדר בכאן שלשת חלקי הכלאים בג פסוקי
בזה אחר זה ובסדר קדושים נחברו שלשתן בפסוק אחד הוא
שאמר את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך ל
לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ·· לא
תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו ארוגים או תפורים זה בזה זהו
יחדו אבל מותר הוא ללבוש בגד של צמר על בגד פשתים ש

שאין זה יחוד ועורות של צמר מותר לתפרן בחוטי פשתן ל
לפי שא״נ כנגד וסוד המצוה הזאת כבר כתבתיו בסדר ק
קדושים ״גדילים תעשה לך נקראו הציציות גדילים וקבלו
רז״ל כי בה שנסמכה פרשת ציצית לכלאים להודות שמצות
ציצית דוחה אסור כלאים ודרשו סמוכין שאם לא כא ל
להתיר כלאים במצות ציצית למה הוצרך להזכיר כאן אסור
כלאים ולהסמיכו למצות ציצית והלא כבר הוא מוזכר בס
בסדר קדושים וסוד מצות ציצית כבר הזכרתיו במקומו בפ
בפרשת ויאמר ולשון גדילים שהזכיר כאן במלבוש הציצי׳
הוא רמז לכה שכתוב ה׳ אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת ו
והבן זה כי הלובש ציצית בלב חוטין הוא דוגמא וזה מבוא׳
על ארבע כנפות כסותך ממה שכתוב בפרשת ציצית על כנ
כנפי בגדיהם היה האדם מבין לחייב בציצית כל כה שנקר׳
בגד כענין שכתוב ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומ
ומעיל ואפו׳ אין לו אלא שתי כנ פים או שלש בלבד שהרי ה
הוא אומר כנפי בגדיהם אבל הכתוב הזה יגלה עתה שאין
חיוב הציצית בכל בגד אלא אם כן יש לו ד׳ כנפים כענין ה
הטליתות והסדינין וכיוצא בהן וטלית בת שתים ושלש כ
כנפים פטורה מן הציצית שהרי כתוב ארבע אבל בעלת חמ
חמש חייבת בציצית שהרי יש בכלל מאתים מנה ויש בכלל
חמש ארבע וכן אמרו רז״ל על ארבע כנפות כסותך ארבע ול
ולא שלש אתה אומר ארבע ולא שלש או אינו אלא ארבע
ולא חמש כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי בעלת חמש אמ
אמור הא מה אני מקיים ארבע ארבע ולא שלש ומה ראית
לרבות בעלת חמש ולהוציא בעלת שלש מרבה אני בעלת ח
חמש שבכלל חמש ארבע ומוציא אני בעלת ג׳ שאין בכלל ג׳
ד׳ ״ ופרשו השמלה אין זו שמלה ממש אלא שנושאי ונתני׳
בעני׳ זה עד שיתחוורו הדברי׳ כשמל׳ כפרש״י ז״ל אבל הרמב״ן
ז״ל פי׳ שהוא שמלה ממש שאם לא כן מה טיבה של אם לבא
לבד׳ ודי באביה שיעשה תביעתו ויאמר את בתי נתתי לאיש
הזה והאם לאו בעלת דברים דידיה היא אבל מפני שהוא ש
שמלה ממש ודרך הנשים להתעסק בזה ולהיותן בקיאות ב
בדבים לכך נזכרה האם בפרשה וזהו לשון הכתוב שהזכיר ת
תחלה ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו וגו׳ בשניהם ידבר
ואחר כן יחזור לאב לבדו ואמר אבי הנערה וחזר ואמר ופ
ופרשו השמלה בשניו.ם כי אחר שסדר האב טענותיו כבד׳ י
יתפוש בשמלה שהביאה אשתו תחת כנפי כסותה ויפרשו א
אותה שניהם לפני הבד׳ עכ׳ ״ וטעם וענשו אותו מאה
כסף כתב הרב ז״ל בספר המורה לפי שמהר האשה הנזכר ב
בתורה הוא חמשים כסף והאיש הזה המוציא שם רע רצה ל
להפסיד ממנה כתובתה ולפטרה בלא כלום לכך חייבתו תו׳
תורה לשלם הכפל כענין אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים
לרעהו וכענין שמצינו בעדים זוממין שהם נענשים כפי מ
מחשבתם כן מוציא שם רע זה הוא רצה לבא עליה דרך ז
זנות לכך ויסרו אותו הוא רצה להפסיד ממנה חמשים לכך ו
וענשו אותו מאה הוא רצה לבגוד בה ולשלחה לכך לא יוכל
לשלחה ״ ואמר אבי הנערה ואמה אם הם בחיים או ממונה
בד׳ ״ ומתו גם שניהם האיש השוכב עם אשה בעולת בעל

אעפ״ ששניהם חייבין הנה פשע האיש גדול מפשע האשה ו
וזהו שהוצרך לחזור האיש השוכב עם האשה והאשה תלה
הפשע באיש השוכב ולא אמר והאשה הנשכבת כן פירש ה
הרמב״ן ז״ל ״ ודרשו רז״ל בפ״ק דקדושין ומתו גם שניהם כש
כששניהם שוין כלומר בחיוב מיתה לאפוקי גדול הבא על ה
הקטנה דלאו בת עונשין היא ״ ועוד דרשו גם שניהם
לרבות את הולד וכדאמרינן בערכין האשה היוצאת ליהר
אין ממתינין לה עד שתלד ישבה לה על משבר ממתינין לה
עד שתלד דאמר ר׳ אבהו אמ׳ ר׳ יוחנן גם שניהם לרבות את
הולד ״ על דבר אשר ענה היה לו לומר אשר שכב כי אם הו
הוצרך לענותה הרי אנוסה היא ופטורה ואם כן איך יתחייב׳
הכתוב סקילה אלא בודאי לרצונה היה ומה שהזכיר לשון
ענה כלומר שנחשב אותו כמענה לדונו בסקילה ונחשוב את
האשה כמתרצה לחייב אותה מיתה מאחר שהיה בעיר והיא
יכולה לצעוק ולא צעקה ונחשוב את האיש כמענה ואונס א
אותה בשלא פתה אותה קודם לכן ונחייבהו מיתה ״ ומה
שהזכירה תורה עיר ושדה אינו דוקא שאם זנתה בעיר לר
לרצונה שנסקלת ואם נאנסה בשדה שהיא פטורה שהרי ה
הכתוב לא דבר אלא בהווה שהאונס מצוי בשדה ולא בעיר
ובודאי אם נאנסה אפילו בעיר פטורה ואם זנתה לרצונה ב
בשדה חייבת והכל תלוי בעדות העדים ״ כי כאשר יקום
איש על רעהו בארו לנו רז״ל טעם האריכות הזה במשל ה
הרוצח והיה מספיק שיתן טעם על אונס שלה שאמר צע
צעקה הנערה המאורסה ועל כן דרשו בו הרי זה בא ללמד ו
ונמצא למד כלומר שרוצח בא ללמד על נערה מאורסה ונ
ונמצא אף למד ממנה מקיש נערה מאורסה לרוצח מה רו
רוצח יהרג ואל יעבור כלומר שאם יצוה עליו אדני הארץ
להרוג את ברו ואו יהרגוהו יש עליו למסור עצמו להריגה ו
ולא יהרוג משום דסברא הוא וכדאמר רבא מאי חזית דדמא
דידך סומק טפי דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי ועל כן
אין דוחין נפש מפני נפש אף נערה המאורסה אם אומר לו
לאדם שיבא עליה או יהרגוהו יהרג ואל יעבור ואפילו על א
אשה פנויה אמרו רז״ל כי מי שהעלה בלבו טינא עליה ונטה
למות לרוב חשקו בה ואמרו הרופאים שאין לו תקנה עד ש
שתבעל לו או תעמד לפניו ערומה שאלו לחכמי׳ ז״ל ואמרו
ימות ולא תבעל לו ימות ואל תעמד לפניו ערומה ימות וא
ואל תספר עמו מאחורי הגדר משו׳ גדרן של עריו׳ ופגם
משפחה ומה נערה המאורסה נתן להצילה בנפשו של אונס
שנ׳ ואין מושיע לה הא יש מושיע לה חייב להושיע בכל דב
דבר שיכול להושיע אף רוצח נתן להצילו בנפשו כלומר כי
מי שרואה אדם רודף אחרי חברו להרגו חייב להצילו לנ
לנרדף בנפשו של רודף ומטעם זה התירו רז״ל באשה המ
המקשה לילד ומסוכנת הרבה שמותר להמית את העובר כ
כדי להציל את האם וזה מדין רודף שהרי עובר זה הוא מצ
מצד לאמו ורוצה הוא להמיתה וכיון שכן רודף הוא ומותר
להרגו ומצילין את הנרדף שהיא אמו בנפשו של רודף שה
שהוא העובר ולפיכך מותר להשקותה משקה או לעשן א
אותה כדי שימות הולד ויצא ואיבתי כשלא הוציא העובר

ואפילו כשלא הוציא העובר ראשו הוכו אבל הוציא ראשו
ורובו הרי זה כאלו נולד כבר ואסור ליגע בו לפי שאין דוחין
נפש מפני נפש · וכן שנינו באהלות האשה המקשה לילד מ
מחתכין העובר במעיה ומוציאים אותו אברים אברים מ
מפני שחייה קודמין לחייו יצא רובו אין נוגעין בו שאין דו
דוחין נפש מפני נפש · ובסנהדרין פרק בן סורר מקשים א
אמאי אין דוחין והא אמרת קטן רודף נתן להצילו בנפשו
והאי רודף הוא · ומשני האי קטן לאו רודף הוא · דקטן ב
בעי למיפק ומן שמיא הוא דרדפי עליה · ושעם צעקה ב
בדבר באפשר הוא שצעקה או ויאמר אם צעקה אין מושיע
לה כי אפילו שמעו שלא צעקה פטור כיון שאין מושיע לה
לא יקח איש את אשת אביו כאנוסת אביו הכתוב מדבר ולכך
סמך עסוק זה לאנוסה ולא יגלה כנף אביו בשומרת יבם של
אביו הכתוב מדבר · פצוע דכא · זה שנתבקעו ביציו או
אחת מהן וכרות שפכה מי שנכרתת לו האבר שהוא כלי שם
שפכנו שפך המים והזרע · בקהל ה' שלא יתישב באחד מ
מקהל ה' שיקח בת ישראל והטעם לפי שעקרי הנשואין לפ
לפריה ורביה כי לא תהו בראה לשבת יצרה וכיון שאין אלו
ראוין להוליד הרי נשואין הללו לבטלה · וממה שאמר
בקהל ה' נראה שהוא מותר באשה שאינה מקהל ה' כגון גי
גיורת ומשוחררת כי לא אמר הכתוב פצוע דכא וכרות שפ
שפכה לא ישא אשה שאם אמר כן היה מובן מזה שהתשמי'
שלא לקיום המין היה אסור אבל עתה מתוך מה שאסר בקהל
ה' והתירו שלא בקהל ה' יורה שהתשמיש מותר אפילו ש
שלא לקיום המין · לא יבא ממזר בקהל ה' אינו מותר ליקח
בת ישראל אבל מותר הוא בגיורת שהתורה אמרה בקהל ה'
וקהל גרים אינן נקראין קהל ה'

ודרשו ממזר הוא מי שנולד מן העריות שיש בהן כר
כרת או מיתת בית דין ובירושלמי דקדושין אמר ר' אבהו מאי
ממזר מום זר · על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים
בדרך ארץ הוא לקדם את הבאים בדרך במאכל ומשתה לא
שהיו ישראל חסרים במדבר שהרי המן יורד להם והבאר
הולך עמהם · וכתב הרמבן זל הרחיק הכתוב שני האחים הא
האלה שהיו גמולי חסד אברהם שהציל אביהם ואמם מן ה
החרב והשבי ובזכותו שלחם השם ית' מתוך ההפכה והם
חייבין לעשות טובה עם ישראל ועשו עמהם רעה האחד ש
ששכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים והאחד שלא קדם
אותם בלחם ובמים והנה עמון הרשיע בזה ויתר כי המואבי'
באשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו בם הוציאו להם ל
לחם ומים ועמון לא אבה לעשות כן וזה טעם אשר לא קד
קדמו שלא יצאו לקראתם בלחם ובמים כאשר עשו האחרי'
ולכך הקדים הכתוב עמון והקדים להזכיר פשעו על דבר א
אשר לא קדמו ואחר כן הזכיר מואב וחטאתו זהו ואשר ש
שכר עליך עד כאן · ודרשו רזל עמוני ולא עמונית מואבי
ולא מואבית מפני שהאיש דרכו לקדם ואין דרכה של אשה
לקדם כי ומר שתוציא מזון חוץ לגבול הארץ וזהו התר רות
המואביה שיצא ממנה דוד · לא תתעב אדומי

אעפ"שראוי לך לתעבו מפני שיצא בחרב לקראת והמצליח
גם כן אעפ שהשליכו זכוריהם ליאור לא תתעב אותם מפני
שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק ונמלטתם עמהם בימי ה
הרעב בכבוד גדול ויאמר עוד לא תתעב אדומי שיש להם ז
זכות אבות שהיו מזרע הקדש והרחיקן ג' דורות לפי שיצאו
בחרב לקראתנו ואמר בשניהם לא תתעב אדום שקדמם נח
בחרב ומצרים שהטביעם במים אבל עמון ומואב שח
שהחטיאום נתעבו והזכיר הכתוב כאן לא תדרוש שלומם וט
וטובתם ומכאן דרשו רזל שכל המחטיא חברו קשה לו מן ה
ההורגו שההורגו טורדו מן העולם הזה והמחטיאו טורדו מן העולם
הזה ומן העולם הבא · ונשמרתם מכל דבר רע · אזהרה זו
מפני קדושת הארון וכן מצינו במלחמת מדין שהלך הארון
עמהם · ועל דרך הפשט מכל דבר רע שאסרה תורה ולפי
שמחנות האומות בצאתם למלחמה הם מותרים לעשות כל
תועבה וכל נבלה ונוהגין בעצמן הפקר בכל הדברים כלן ל
לכך יזהיר הכתוב מחנה ישראל שישתמרו מכל הדברים ה
הרעים ששאר האומות נוהגין בהן ואינן חוששין עליהם ב
בשעת מלחמה ודרשו רזל מכל דבר רע אלו עריות ולשון ה
הרע עריות ממה שכתוב ולא יראה בך ערות דבר וזהו שאמ'
מכל דבר רע לשון הרע הוא שאמר מכל דבר
רע כלומר דבור רע וזהו לשון הרע ורצה הכתוב להזהיר על
שתים אלה לפי שהן עברות חמורות והשכינה מסתלקת בש
בשבילן ועוד דרשו רזל במס' ע"ז ונשמרתם מכל דבר רע ש
שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה וזהו שסמך
לו כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה מכאן
אמר ר' פינחס בן יאיר זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מ
מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות פ
מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה
לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי ענוה ענוה מביא'
לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש הזכיר החכם
זל' בכאן עשר מדות חמש נגליות וחמש שכליות וכולן
מביאות אל העשירית שהיא רוח הקדש · ויתד תהיה לך על
אזניך האלף נוספת ובאורו על כלי זין שלך ומצוה זו היתה
מעלה גדולה וכבוד לישראל בהיות השכינה מתהלכת בקרב
מחניה והיה לאחר שסרחו כי עד שלא סרחו לא היו צריכין
לה כי המן היה נבלע באברים ומפיג גם שאר המזונות אבל
לאחר שסרחו הוצרכו לה וכבר הזכרתי מזה בסדר שלח לך
ודרשו רזל ביומא ריש פרק יום הכפורים תנא כשהן נפנין
לא היו נפנין לצדיהם ולא לפניהם אלא לאחוריהם והענין
כי היו ענני כבוד מתפשטין לכל צד לפניהם ולצדיהם אב
אבל לא היו עוברין מאחרי ישראל · לא תסגיר עבד אל
אדניו · האדון הזה איננו ישראל ועבד זה ברח מחוצה ל
לארץ לארץ ואסור להסגירו ליד אדניו שבחוצה לארץ וזה
משום חבת הארץ וכופין רבו לכתוב לו גט שחרור ולהתירו
בישראל ויכתוב לו העבד שטר על דמיו · לא תהיה קדשה
לאו זה אזהרה באשה הנשואה וכן ולא יהיה קדש אזהרת
לבר' · לא תשיך לאחיך אזהרה ללוה · את כספך לא תתן לו

אזהרה למלוה ·· ונקרא הרבית נשך
בלשון אם ישוך הנחש להורות כי כשם שארס הנחש נכנס מ
מן הנושך אל הנשוך באבריו וגידו כן עונש האסור נכנס במ
במכונו של מלוה ברבית ·· נשך כל דבר אפילו דבור אסור
כך דרשו זל מנין לנושה בחברו מנה ואין הלוה רגיל להקדי
לו שלום שאסור להקדים לו שלום שנ׳ נשך כל דבר אפי׳ ד
דבור אסור וזה כלל לכל שאר התועלות וההנאות
שאסור לו ללוה לעשותן אלא אם כן היה רגיל להם קודם ה
ההלואה ·· לנכרי תשיך · אסר הרבית מישראל ויתירנו עתה
בגוי כדי להפריש בין אחינו בעלי בריתנו ובין שאר העמים
גוי כרתים אשר בשר חמודים כשלם ושלא יהיה לנו עמהם
משא ומתן לתועלתם כי אם לרעתם ולכך צוה שנשיך להם
למען הודיעך כי הם אויבי השם יתע׳ ואויבינו והזכיר בהם
לשון תשיך לפי שהנכרי הוא מצד הכלב הנושך והוא נחש
עו׳ צור והו לשון נשך שנושך כנחש ואינו מרגיש וכן
הנבילה שלקתה מאותו צד היא לנכרי ולא בנתינה
אלא במכירה שנא׳ או מכור לנכרי ופחות הוא מן
הכלב שהרי הנבלה לנכרי במכירה והטרפה לכלב בנתינה
שנא׳ לכלב תשליכון אותו וכן דעת הרמבם זל שזו מצות ע
עשה וחשבה מכלל רמ״ח מצות עשה · ויש שפי׳ לנכרי תשיך
שאינה מצוה אלא רשות כמו ששת ימים תעבד · וכונתם
שהתור׳ לא קבעה מצוה בזה על כל פנים להלוות לגוי ב
ברבית אלא שהרשות בידו אם ירצה אם לא כי לא אסרה א
אותו ומה שאמרו במסכת מכות כמפו׳ לא נתן בנשך אפי׳ ד
רבית דגוי אין להבין מזה אסור אלא דרך גדר והומרא היא
במי שנוהג באותן המדות והוא נודר עצמו בגדרים וסייגים
שיזכה לאותן המעלות הנזכרות באותו מזמור וכגד התירו
רז״ל בפירוש רבית הגוי בכדי חייו והוא שאמרו בבבא מציעא
אסור להלוות ברבית לגוי ביותר מכדי חייו אלא אם כן הוא
ת״ח גזרה שמא ילמד ממעשיו · ומה שאמרו בספרי לנכרי ת
תשיך זו מצות עשה לא לענין שהתורה קבעה בזה מצות ע
עשה אלא כנגד המלוה ברבית לישראל חברו אמרו כן שה
שהמלוה לישראל ברבית עובר על מצות עשה דלנכרי תש
תשיך שכן משמע לנכרי תשיך ולא לישראל ולאו הבא מכ
מכלל עשה עשה וכיוצא בעשה זה דרשו שם בספרי בענין
דגים את זה תאכלו זו מצות עשה וכל אשר אין לו זו מצות ל
לא תעשה וכי חייב הוא לאכול דגים טהורים אלא הכונה ה
היא שאם אכל דגים טמאים עבר על עשה דאת זה תאכלו ו
ועל לא תעשה של וכל אשר אין לו וכן כאן ברבית בא לל
ללמד על המלוה לישראל ברבית שעובר בעשה ולא
תעשה דלנכרי תשיך כלומר ולא לאחיך ולאו הבא מכלל ע
עשה עשה ולא תעשה דולאחיך לא תשיך ודרשו רזל
ולאחיך לא תשיך שעושה מעשה אחיך וזה לרבות את הג
הגרים שאסור לך להלותן ברבית ולהוציא זרעו של עשו
שאעפ׳ שכתוב בו כה אמר אחיך ישראל אחרי כן הותר שכן
הזכיר הנביא ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים
באו שעריו ועל ירושל׳ ידו גורל גם אתה כאחד מהם למדך

שכבר נתבטלה האחוה ויצאה מכללה והרי הוא כשאר
האומות חזרים שהרי הרבית לא נאמר לישראל אלא במקום
שנצטוינו להחיותו ולעשות עמו גמילות חסדי׳ ממה שכתוב
וחי אחיך עמך · והאי לא ליחי ולא ליקום ו
וכן המשומד לע״ז מותר להלותו ברבית גופו מותר ממונו ל
לכ״ש וכן אמרו במסכת עבודה זרה המשומדים מורידין א
אותן לבור ולא מעלין אבל ללוו׳ ממנו יש לחוש לאסור מה
שאין כן בגוי לפי שמשומד כבר נתחייב במצות ואסור הוא
להלוות ברבית כן אמרו רזל בניו מומר אעפ׳ שמומר בניו
הם וחייב הוא בכל מה שהוא אסור והלוה ממנו עובר משו׳
ולפני עור לא תתן מכשול ·· וכי תחדל לנדור אין צריך
לומר כי תחדל מלנדור אין
בו חטא אבל הוא דבק למעלה אל כי תדור כלומר ואם
חדלת מתחלה לנדור לא יהיה בך חטא שהנדר גורם חטא ו
והוא חטא האחור ויהיה שיעור הכתו׳ בלא תאחר לשלמו וה
והיה בך חטא אם תאחר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא
האחור וכן הנדר גורם חטאי׳ רבי׳ מלבד חטא האחו׳ או שלא
יוכל לשלם או שלא תהיה כונתו בעת הנדר לשם שמים לג
לגמרי וכן אמרו רזל ברי׳ פק׳ דחולין וטוב משניהם מי שאינו
נודר כל עקר אלא מביא כשבה לעזרה ושוחטה ועוד אמרו
כל הנודר אעפ״ שמקיים נקרא חוטא מאי קראה וכי תחדל
לנדור לא יהיה בך חטא הא לא חדל איכא חטא ·· מוצא
שפתיך תשמור ועשית על דרך הפשט יחזור לנדר שהרי ה
הזהיר בלא תאחר ולא הזכיר בו עשה ומן הראוי שיאמר ב
כי תדור נדר ועשית כאשר נדרת ולא תאחר לשלמו ולכך י
ואמר מוצא שפתיך שהוא הנדר תשמור ועשית אותו כמו ש
שנדרת לה׳ אלדיך נדבת לכך וכאשר דברת בפיך כלומר א
אל יפול דבר ארצה מכל מה שהסכים בלבו והוציא בפיו וא
ואמר כל זה לחוסר הנדר כי לכך הח מי בענשו ואמ׳ והיה בך
חטא כלומר שיהיה החטא קבוע בנפשך כענין שנ׳ הנפש ה
ההיא עונה בה וכן בענין העני כתיב וקרא עליך אל ה׳ וה
והיה בך חטא כי לעכוב שכירותו שהוא נפשו יהיה החטא ק
קבוע בנפשו נפש תחת נפש והה׳ בעונש זה שהנפש הוא ח
חיי הגוף והוא מדה כנגד מדה לפי שהוא מאחר הנדר שה
שהוא חיי המלך ולכך הזכיר בו כי דרוש ידרשנו ה׳ אלדיך
הוא המלך עצמו שהוא משגיח בפרטים והוא דורש דמים ה
הוא ידרשנו מעמו בעולם הזה ובעולם הבא וזהו כפל
הדרישה ·· ועל דרך המדרש מוצא שפתיך תשמור ועשית
מוצא שפתיך זו מצות עשה · תשמור זו מצות לא תעשה ר״ג
ועשית אזהרה לב״ד שיעשוך כלומר ועשית בעל כרחך אם
הם נדרי מזבח כגון קרבנות כופין אותו עד שיאמר רוצה א
אני שנאמר יקריב אותו לרצונו ואם בענין הצדקה כש״כ
שכופין וממשכנין וכן דרשו רזל
ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת כאשר נדרת זה נד
נדרת זה נדר לה אלדיך · אלו חטאות ואשמות עולות וש
ושלמים שכתוב בהן ה׳ אלדיך נדבה כמשמעה אשר דברת

אלו קדשי בדק הבית בפיך זו צדקה על שם שנ׳ יצא מפי צ
צדקה דבר ולא ישוב כך דרשו ז״ל בתחלת ראש השנה · ועל
דרך הקבלה מוצא שפתיך בנגד פי ה וזהו החיוב המוטל ע
על האדם לקיים ככל היוצא מפיו אפילו שלא בשבועה כלל
ואמרו רז״ל לאו לאו תרי זמני שבועה הי׳ שהרי הקבה אמרו
במבול וכתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ א
אבל פעם אחת אינו שבועה אבל הוא חיוב לקיי׳ דברו ומזה
אמרו על כל מי שחוזר בדבורו שמקבל עליו מי שפרע ועוד
שאנחנו בנים למקום ונתקדשנו בברית הפה המכוון כאמצע
בין עשר אצבעות ידים וברית מילה בין עשר אצבעות ר
רגלים והנה הפה שביעי בנקבי הראש שהם ז שנים אזנים ש
שנים עינים שנים נחירים והנה הוא השביעי והקבה בחר ב
בשביעי ברא ז רקיעים ובחר בשביעי שהוא ערבות ברא ז׳
ימים ובחר בשבת וכן בחר בפה להללו ולשבחו כי הוא
הכלי לשבח בו שם קדשו וזהו ולא תחללו את שם קדשי
אזהרה שלא לחלל ברית הפה העשוי להלל בו
שם קדשו ·· וכן אין ראוי לנו לחלל שפתנו ולא לשקר כאח׳
מן הבריות כענין שאמ׳ הכתוב ולא שקרנו בבריתך ·
והנה ישראל כשהיו עוברים על היוצא מפיהם אמר להם מ
משה למה זה אתם עוברים את פי ה ולכך אמר מוצא שפ
שפתיך תשמור כלומר חייב אתה לקיים מוצא שפתיך שהוא
בנגד שמור זהו מוצא שפתיך תשמור ואין צריך לומר המ
המצות זהו תשמור ועשית תשמור זו מצות לא תעשה ועשית
זו מצות עשה ואין צריך לומר הנדר שהוא למעלה מן המ
המצות וזהו כאשר נדרת לה אלדיך נדבה שהנדבה נאצלת
משם והיא סוף הבנין והיא התרומה כענין שכתוב כל נדיב
לבו יביאה את תרומת ה שלמטה והוא ששמענו הדברות מ
מפיו זהו אשר דברת בפיך והוא קול ורוח ודבור וזהו רוח ה
הקדש ועל זה דרשו אשר דברת אלו קדשי בדק הבית ·· כי
תבא בכרם רעך · בפועל הכתוב מדבר שהשכירו בעל הבית
לבציר כרמו וכן דרשו רז״ל נאמר כאן כי תבא ונאמר ל
להלן ולא תבא עליו השמש מה להלן בפועל הכתוב מדבר
אף כאן בפועל הכתוב מדבר וזהו שתרגם אנקלוס ארי תתג׳
שאם אתה אומר בביאת כל אדם לא נתנה תורה לכל בריה ··
ואל כליך לא תתן · זה יהיה גזל והתורה לא התירה אלא כנ
כנגד הנפש המתאוה כי כיון שהוא מתעסק וטורח בפירותיו
אם לא היה לו אפשר לאכול בהתר יאכל באסור ולכך התיר
כנפשך שבעך כענין שכתו׳ וצדיק אוכ׳ לשובע נפשו וזה׳
בקמה שיקטוף בידו מלילות אבל חרמש לא יניף ·· כי יקח
איש אשה ובעלה · או בעלה ושני דברים הם כסף וביאה ק
קדושי כסף אין קיחה אלא בכסף שנ׳ נתתי כסף השדה קח
ממני ועוד יש קניה אחרת בשטר ממה שכתוב בפרשה זו ו
ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ודרשו רז״ל מקיש ה
הויה ליציאה מה יציאה בשטר אף הויה בשטר והרי שלש׳
דברים שהן ג׳ קניות שהאשה נקנית בהן וכן שנינו האשה נ
נקנית בשלשה דרכים בכסף בשטר ובביאה והנה גט זו
דקיחה קיחה אנו דנין עליה דיני נפשות שהרי נערה אם זנ

זנתה פטורה ואם היא מאורסה בכסף בלבד הרי היא בס
בסקילה ולפי שהנש׳ היא מדה מינ׳ כרות שהתורה נדרשת ב
בהן והיא מגופי תורה אנו סומכין עליה לדון דיני נפשות ו
והכל בעדים בין קדושי כסף בין קדושי ביאה ·· ספר כריתו׳
על דרך הפשט הספר הזה כורת בינו לבינה שלא תהא אג
אגודה עמו בשום דבר כל ימי חייה שאם אמר לה הרי זה ג
גיטך על מנת שלא תשתי יין לעולם או כל ימי חייכי אין זה
כריתות · ואם אמר כל ימי חיי הרי זה כריתות הואיל ו אפשר
שימות הוא תחלה ותהיה פטורה מתנאו והה׳ לכל התנאין ו
ובלבד שלא יהא שום תנאי כתוב בגט אלא שיאמר על פה
או בשטר אחר ·· ועל דרך המדרש ספר כריתות צריך שיהא
בו יב׳ שטין כענין ספ׳ שבו צרי׳ אדם לשייר בסוף בראשית ד׳
שטין ובסוף ואלה שמו׳ ד׳ שטין· ובסוף ויקרא ד׳ שטין ובבמ׳
במדבר סיני אינו מן המנין שהוא חשוב ספר אח׳ין לפי ש
שאלה הדברים ענין חוזר הוא ואם כן הרי יב׳ שטין בספ׳ ות
ותרגם אנקלוס ספר כריתות גט פטורין ומפני שהגט דינו
כספר לכך נקרא ספר וצריך יב׳ שטין כמנין גט ואם השכיל
בענין הגט הנקרא ספר תמצא כי היכה חכמת התורה לג
לגרש האיש את אשתו בספר לפי שהקבה׳ ברא עולמו בכב׳
אותיות מעלה ומטה וזווג האותיו׳ ושקלן והמירן וצרפן וצר
בהן את כל העול׳ ואת כל היצו׳ ואת כל הדבו׳ ואין שקו׳ אלא
על ידי זווג ועל ידי שקול האותיות שקל הקבה׳ את הנבראים
כלם זה ראוי להיותו בן זוגו של זה וכיצד יהיו הנמצאין כ
כלן זה לעומת זה בין בעליונים בין בתחתונים בין בנגשיות
בין בנפשות וכמו שדרשו רז״ל בת פלוני לפלוני ואפילו כע
כעבר הים וכיון שהיה חבור הנבראים וזווגן על ידי אותיות
לכך צותה תורה שיהיה הפרידה באותיות להודיע ולפרסם
שעקר הזווג והחבור מימי קדם בבריאת העולם באותיות הי
היה ·· אחרי אשר הוטמאה בבעל שני ויקראנה טמאה לר
לראשון לפי שידעה השני ועל דעת רז״ל אחרי אשר הוטמא׳
באורו ולא אשר הוטמאה ושני דינין הן וכן אמרו רז״ל את
אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה הנסתרת לומר שהאשה
שזנתה תחת בעלה או שנסתרה עם אחר מעת שקנא לה ב
בעלה הרי זו אסורה לשוב עם בעלה וזהו שאמר לא יוכל ב
בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה ולא משהוטמאה
תחתיו כיון שיש רגלים לדבר במה שנסתרה אחר הקנוי נקי
יהיה לביתו שנה אחת · כאן נרמז השם המיוחד וכבר
העירותיך על זה בסוף סדר שפטים בענין הבית וכרם וה
והאשה וכן מצינו בהקבה שהיה בסיני עם ישראל דוגמת ח
חתן וכלה שעמדה שכינה בהר שנה אחת שהרי לא נסעו
עד כ׳ באייר בשנה השנית ·· לא יחבל רחים ורכב שעמו לא
יחבול החובל לפי שהם כלי המזון וחיי הנפשות והזכירה תו
תורה אלו והה׳ לשאר הכלים שיש בהם אכל נפש ובאור
לא יחבול שלא יכנס לביתו של לוה למשכנו שאפי׳ בכלים
שאין עושין בהן אוכל נפש אינו רשאי שהרי אמר הכתוב
לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו שאי אפשר לו למלוה בש
בשום פנים ליכנס לביתו של לוה בלל למשכנו ואפילו ש
שליח בד׳ שנא׳ בחוץ

תעמד והאיש וגו' ואב' למה הוצרך לומר לא יוכל לעבור ע
כריו בשני לאוין ״ השמר בנגע הצרעת וזהיר שלא יקצץ א
אדם סימני טהרת אבל מילה כצרעת אם היתה צרע' בערלה
בלין איתו ואין חוששין וכן אמרו זל' אתי עשה דמילה ודחי
לאו דצרעת ״ זכור את אשר עשה ה' אלדיך למרים זו מצות
עשה על ענין לשון הרע ׳ יאמר שנזכור לשון הרע של מרי'
והעונש שאירע לה על שדברה במשה וחל עליה עונש הצ
הצרעת ולכך נסמך פסוק זה לפסוק של מעלה שאמר השמר
בנגע הצרעת ואם כן הכתוב אזהרה על לשון הרע והוא ל
לאו הבא בכלל עשה ׳ ויש לנו ללמד כזה קו' לגודל העונש
כי יש לכספרי לשון הרע אם מרים הצדקת הנביאת שלא ד
דברה אלא כאחיה והיתה גדולה ממנו וגדלה אותו ומסרה כ
נפשה עליו בענין היאור ודברה שלא בפניו נענשה עונש ג
גדול על דבור כזה ולא הועילו לה כל זכיותיה מן העונש וג
וגם הדבור שדברה לא היה לשון הרע ממש אלא שעשאתו
שוה לשאר הנביאי' קו' לשאר בני אדם שמספרין לשון הרע
ממש על הגדולים מהם ובפניהם שיתביישו שענשם כפול
ומכופל ומפני זה אסרה תורה חברת הכסילים ויושבי קרנו'
שהם מדברים דברים בטלים כענין שכתוב וקול כסיל ברב
דברים ומתוך אותן דברים בטלים יבאו לספר לשון הרע מ
בהמון העם ומתוך שמספרים מן ההמון יבאו לספר מן הצ
הצדיקים כענין שכתוב האלמנה שפתי שקר הדוברות על צ
צדיק עתק ומתוך כך יבאו לכפר מן הנביאים שנאמר ויהיו
מלעיבים במלאכי האלדים ובוזים בדבריו ומתעתעים בנ
בנביאיו ומתוך כך ידברו בהקבה' שנ' שתו בשמים פיהם וגו'
מי ורם והם ע שתו בשמים פיהם לשונם שתהלך בארץ ״
לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו ליקח משכונו לא הלוה ולא
שליח בד' והגה זו מדת רחמנות שהתורה חסה על בשתו של
לוה כשאהדים מחפשין כלי ביתו ועוד כטעם שלא יבאו ל
לידי מריבה ומציחה אבל ערב מו׳ לבא לביתו למשכנו ה
הוא שאמר שלבה עה' לקח בגדו כי ערב זר והיה ראוי יותר
למשכן את הלוה שאכל ושתה ובזבז המעות יותר מן הערב
שלא באו המעות לידו אבל הטעם בזה מפני שהלוה לא ל
לוה אלא מתוך הדוחק והערב נכנס ערב מתוך השפע לכך
התירה התורה למשכן את הערב ולא הלוה ״ יוציא אליך
את העבוט החוצה ׳ דרשו רזל' אין דרכו של עני להוציא
אלא הפחות שבכלים ומכאן לבעל חוב בזבורית ׳ אבל
תקנו חכמים זל' לגבות מן הבינונית כדי שלא תנעול דלת כ
בפני לווין ואם לא רצה להוציא העבוט כופין אותו לקיים
מצות עשה כמו שכופין על שאר המצות וכן בד' יורדין לם
למכור קרקעותיו ולפרוע למלוה ״ השב תשיב לו את העבו'
אפילו עכד אצלו כמה שנים חייב הוא להחזיר לעולם מחזי'
ונוטל ומחזיר עד שיחליטוהו לו בד' וזהו השב תשיב לו את
העבוט כל זמן שהוא עבוטו וכן אמרו לא תשכב בעבוטו ל
לא תשכב ועבוטו אצלך והנה עבוטו זה הוא כסות יום או
כסות לילה או כלים של אוכל נפש הא שאר כלים אינו ח
חייב להחזיר אעפ' שצריך להם ואפי' בשעה שהוא צריך ל
להם ׳ ויש לך להשכיל בכאן בסוד המצוה בכה שאמר כבא

השמש כלומר שאם לא תשיב ויעבר הלילה זמן שבואה של
מדת הדין הוא ותפגע בך ׳ ושכב בשמלתו וברכך מדת
רחמים ולך תהיה צדקה כלומר זכות לפני ה' אלדיך ״
ביומו תתן שכרו לתועלתו ׳ ולא תבא עליו השמש לתועלתך
ביומו תתן שכרו דבק עם ולא יקרא ושיעור הכתוב כן ב
ביומו תתן שכרו כי עני הוא והמעכב שכירותו אצלו כמ
כמעכב נפשו ׳ וכיון שמעכב נפשו
כת הוא ומכאן שהעני חשוב כמת וזהו שאם
כי עני הוא נושא את נפשו ולא תבא עליו השמש כדי שלא
יקרא עליך אל ה' שאם תבא השמש והוא יקרא והיה בך חטא
בלילה שמדת הדין נוהגת ותמתח כנגדך ״ לא יומתו אבות
על בנים בעדות בנים וכן בנים בעדות אבות והזכיר אבות
ובנים והה' לכל חקרובים שהם נפסלים לעדות ונזרת הכתוב
הוא שהן פסולין לכל דבר אפילו לחובתם אין צריך לומר
לזכותם ולהנאתם ״ ולא תחבל בגד אלמנה ׳ כמו הזהיר הכ
הכתוב למלוה שלא ליכנ' לביתו של לוה למשכנו הוא שאם'
לא תבא אל ביתו וגומ' ואין צריך לומר אם היא אלמנה אלא
לעבור עליה בשני לאוין לפי שדמעתה מצויה ונפשה שפ
שפלה והתורה הזהירה עליה בכמה מקומות ודרשו רזל' אע
אפילו אלמנתו של מלך ״ לא תשוב לקחתו למען יברכך ה'
אלדיך ׳ קבע ברכה במתנת המחשבה ודרשו רזל' למען
יברכך אעפ' שבאה לידו שלא כמתכוין קו' לעושה במתכוין
אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הוא
מתברך עליה ״ לא תפאר אחריך ׳ על דרך הפשט לא
תחפש הפארות והם הענפים כמו ותשלח פארות ״ ועל
דרך המדרש לא תפאר אחריך אל תתפאר על העניים אם א
אתה מטיב להן ומניח זתים תחת האילן והענין לפי שראוי
לאדם שיעשה חסד ושלא יפרסמנו וכענין שכתוב רב אדם
יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא כאור הכתוב רוב
בני אדם כל אחד מהם יכריז החסד והטובה שעושה ולא יב
יכסה אותה אבל איש אמונים שיעשה חסד ולא יפרסמנו מ
אלא שיכסנו מי ימצא וקראו איש אמונים על שם ונאמן ר
רוח מכסה דבר ׳ ועוד דרשו לא תפאר אחריך לא תטול תפ
תפארתו ממנו מכאן שמניחין פאה באילן הוציאו החכמים
האלה תפאר מלשון תפארת רל' כי הפרי תפארת האילן א
אבל הכתוב ייחד לשון תפארת בפרי הזית מה שאין כן כש
בשאר הפירות וכן במקום אחר ייחד בו הוד הוא דבר הנביא
ויהי כזית הודו הנה זה מסנד הלשון ולפי שהשמן אור ונקר'
יצהר על שם האור והתפארת וההוד שמות המאורות הע
העליונים לכך נתיחד בשמותם לכך נתיחד בשמותם לכ
לכבוד המנורה הכלולה מכלן כדי רשעתו במספר ׳ את
הבית נקוד בשבא וסמך לו ארבעים כלומר במספר ארבעים
ולא ארבעים ממש אלא כמספר הסמוך לארבעים והן לט
ואם כן כשאמר במספר מ׳ כאלו אמר לט' וטעם המספר הז
הזה של לט' למלקות לפי שהמת צריך תחיה וזה שחטא ועי
ועבר על מצות אדניו נתחייב מיתה וחל על נפשו עונש כ
כרת כי בזה יחיה וישוב רז׳ טל של החיה באותן החיים שה
שהנפש מעותדת להן וזהו שאמרו במס' מגלה כל חייבי כר'
כריתות שלקו נפטרין

מידי כרתן כארו לנו כזה כי תל״ של מלקות הוא כפר הכרת
וישוב לו טל של תחיה כי תזכה נפשו ותשוב לשרשה ״
ועוד טע׳ אחר כי חיוב המלקות ככד׳ של מטה אינו אל׳ מבן
יג שנה ולמעלה והמכות הן משולשות וג׳ פעמים יג׳ הם טל׳
וכן המלקות ככד של מעלה אינו אלא מבן עשרים ולמעלה
על כן הוא ס׳ ג׳ פעמים עשרים הרי ששים וזהו אתיוה
לאליהו ומחיוה שתין פולסי דנורא ״ ומה שמזכירין רזל׳
בכל מקום מלקות ארבעים ואינן אלא טל׳ ולא אמרו לוקה
ארבעים חסר אחת כמו שאמרו בענין שבת אבות מלאכות
ארבעים חסר אחת הלכו אחר לשון הכתוב שאמר ארבעים
יכנו אעפ׳ שמלת במספר הסמוכה לארבעים תרה שאין
כונת הכתוב ארבעים כמש׳ וטעם כדי רשעתו שניתנין לו
המכות גדולות או קטנות כפי רשעו וכלן במספר ארבעים ״
ארבעים יכנו ולא יוסיף המלקות הזה כמשפט בפני עצמו
ודין שמים הוא יש על השופט לחייבו ועל החוטא לסבלו
ואין לו להוסיף על המשפט פן יתבזה חברו ודרשו רזל׳
בפרק ואלו הן הלוקין כיצד מלקין אותו כופת שתי ידיו על
העמוד אילך ואילך ואוחז בבגדיו עד שמגלה את לבו והאבן
נתונה לו מאחוריו וחזן הכנסת עומד עליה ורצועה של עגל
בידו ולכך סמך לפרשה זו לא תחסום שור הרצועה זו כפולה
לשתים ושתים לארבע ושתי רצועות של חמור עולות
ויורדות בה ידה טפח ורחבה טפח ומלקה אותו שליש מ
מלפניו וב׳ ידות מאחוריו עכ׳ וטעם שהיה רחבה טפח
ותיתה כפולה ומכופלת לפי שיש בטפח ד׳ אצבעות וכשהיא
כפולה הרי טפחים וח׳ אצבעות וכשהיא מכופלת הרי יו׳
אצבעות ועל כן היה כשפט רצוע׳ של מלקות לה יות כה יו׳
אצבעות לפי שאין לך כל מצוה ומצוה הכתובה בתורה שלא
נכרתו עליה יו׳ בריתות והחוטא הזה הנענש במלקות עבר
על מצוה שנכרתו בה יו׳ בריתו׳ ולכך לוקה ברצועה שיש בה
יו׳ אצבעות וטעם שתי רצועות עולות ויורדות בה כנגד
נעשה ונשמע וטעם שהן של חמור כדי להצטרף יחדו שור
וחמור על שם שכתוב ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו
ישראל לא ידע כי מי שעבר על המצוה והתנכר בחסדי ה׳
ולא הכירם ראוי הוא שיענש ושילקה ברצועות של שור
וחמור המכירי׳ את בעליהם ומצינו בירושלמי כנין לרצועה
שהיא בכופלת שנ׳ והפילו השופט אל תקרי והפילו אלא
והכפילו ומה שמלקה אותו שליש מלפניו כן הכתוב שאומר
והכהו לפניו כדי רשעתו ודרשו רזל כדי רשעה אחת מלפניו
ושתי ידות מאחריו כנגד יכנו להכותו שהן שתי הכאות
והיה ראוי לומר והכהו לפניו ארבעים לא יוסיף פן יוסיף
על אלה אבל הזכיר הכתוב ג׳ הכאות והכהו יכנו
להכותו ללמדך הכאה אחת מלפניו כמו שאמר והכהו לפניו
ושתים מאחוריו כמו שהן כתובות בפסוק של אחריו ״
ובמדרש ארבעים יכנו למה ארבעים אלא האדם הזה נוצר
למ׳ יום ועבר על התורה שניתנה למ׳ יום ילקה מ׳ ויצא ידי
ענשו וכן אתה מוצא באדם הראשון כשנצטוה ועבר עליו
לקה העולם במ׳ עונשין האדם עשר חוה עשר הנחש עשר
האדמה עשר לפיכך כשיעבור האדם על מצוה ילקה
ארבעים וכן את מוצא בעונש מרגלים שלקו ישראל מ׳
שנה במדבר כן דרשו רזל׳ במדרש תנחומא בסדר במדבר
סיני בפסוק אל תכריתו ״ פן יוסיף מכה שחזר ואמר פן
יוסיף הוכיח מכאן הרב הקדוש רבי יונה זל׳ שהמכה חברו
או אשתו עובר בשני לאוין האחד לא יוסיף והשני פן יוסיף
שהוא גם כן לאו שכל מקום שנ׳ השמר פן ואל אינו אלא לא
תעשה ״ מכה רבה אם יוסיף לו אפילו אחת יקראנו מכה
רבה ויש כבאן רמז במלת רבה שהרי מצות לא תעשה הן
שסה׳ ויש בהן כמה לאוין שאין שם חיוב מלקות וכאן אמרו
לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ואותן שבהן חיוב מלק
מלקות הן רז׳ לאוין כמנין רבה וזהו מכה רבה ואם תשכיל
בסוד הענין תמצא בו עוד כלשון מכה רבה רמז למלקות
הגדול שהוא אשה של גיהנם המושכת כח ממדת הדין הנ
הנקראת כה כי לכך באו המכות לפרעה במלת כה והיא גם
כן מקבלת ממדת הדין הקשה הגדולה והחזקה והמלקות
הקל והחלוש של העולם הזה הנה הוא כפרו של חוטא להציל
נפשו מיד להבה הוא המלקות הגדול הנקרא מכה רבה וזה
מכלל חסדי ה׳ נצוותו אותנו לקחת זה תמורת זה ויזהיר
הכתוב המלקה שלא יוסיף שאם יוסיף אפילו אחת הרי הוא
נכנס תחתיו בעונש מכה רבה זהו פן יוסיף להכותו על אלה
מכה רבה ארבעים אלה פדיון וכפר למלקות הגדול הנקרא
רבה ואם יוסיף ונשא עונו בה ״ ונקלה אחיך לעיניך׳
עד עתה קראו רשע והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות
הרשע כדי רשעתו אבל מאחר שקבל דינו קוראו אחיך וכן
דרשו רזל׳ ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא אחיך ומן ה
הכתוב הזה הוכיחו זל׳ במסכת מגלה כל חייבי כריתות שלקו
נפטרין מידי כרתן שנאמר ונקלה אחיך כיון שלקה הרי
הוא אחיך ואין הפטור הזה על המלקות שלנו כי מלקות
שלנו אינו אלא כדי שיתבייש האדם והבשת הוא אחד מם
ממיני כפרה הוא שאמר הנביא עה׳ למען תזכרי ובשת כב
בכפרי לך לכל אשר עשית אבל הוא אמור על המלקות שהיו
נוהגין בזמן התלמוד שהיו מקרין אותו והיו כופתין את ידיו
על העמוד וכמו שהזכרתי למעלה ותראה מלת אחיך
בגימטרי׳ ארבעים חסר אחת ורמז לך הכתוב כי כיון שקבל
מלקות כמנין אחיך הרי הוא אחיך וכן מלת אלה ארבעים
חסר אחת עם ג׳ האותיות ״ לא תחסום שור בדישו כמו בכאב׳
אל אהל מועד שאין הכונה בכניסתו ממש אלא שלא ישתה
קודם באו כדי שלא תהא שכרות בשעת עבודה וכן בכאן
בדישו קודם דישו שלא תהא חסימה בשעת דישה ואפילו
חסמה מבחוץ חייב וכן הזכירו רזל׳ שם בבבא מציעא ״
והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת׳ על דרך
הפשט בכתוב הזה הוא דרך הקבלה כי הבכור אשר תלד
אשת המת יקום על שם אחיו המת ואין זה שם ממש שיהיה
שמו כשמו אלא יקום על שם אחיו המת בנפש ידבר הכתו׳
זהו שאמר ולא ימחה שמו מישראל שאם לא יקום
ימחה שמו מישראל סבא וזה מבואר ״ ומה
שפירשו בו רזל׳ והיה הבכור אשר תלד אמו של מת הוא יק
יקים בנכסים על שם אחיו המת יזכר שם המת בנחלתו

אין זה כפשוטו של מקרא אבל הוא מדרש לרז"ל ומשם
הוגיהו שמצוה מגדול ליבם וזהו שהזכיר לשון נגוד ··
והרצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו יצריכנה הכתוב חליצת
הנעל והרקיקה בגנין מוכר שהרוק בפניו נקיסע ואמרו
רז"ל רוק הנראה לעיני הדיינין ·· ועל דרך הפשט טעם מ
מצות היבום כדי שישאר הממון בבית המת ולא ימשול זר
על אשתו ועל נכסיו כענין שכתוב לא תהיה אשת המת
החוצה לאיש זר כי בזה אומדין דעתו של מת כי הוא רוצה
שימשול אחיו על נכסיו ועל אשתו יותר מאחר כיון שאין
לו זרע שיירשנו זה טעם היבום וטעם החליצה כי כל זמן
שהיבם רוצה ליבם הנה הוא מקיים זרע לאחיו ונראה כאלו
אחיו חי וכשאינו מיבם ואינו מקיים זרע לאחיו נראה ש
שאחיו מת וצריך הוא שיתאבל עליו ולכן היבמה החולץ לו
המנעל שהוא סימן אבלות כאלו מתאבל על אחיו המת ·
ועל דרך המדרש מצות היבום הוא מכלל החקים והוא
שדרשו רז"ל רוק היבמה מכלל החקים שכן כתוב את חקותי
תשמרו דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהן
ואלו הן שעטנז ובשר חזיר ורוק היבמה והרבעת כלאים וש
ושור הנסקל ועגלה ערופה וצפרי מצורע ופטר חמור ובשר
בחלב ושעיר המשתלח כן דרשו במדרש תנחומא בסדר וא
ואלה המשפטים · ועל דרך הקבלה מצות היבום תועלה
גדולה לנפש המת וידוע כי הגדול הנאת הנפש כשהיא מ
מתגלגלת במי שהוא קרוב מן המשפחה יותר ומפי שיש לו
שיכות גדול עמו ומזה אמרו רז"ל כי ישבו אחים יחדו פרט
לאח שלא היה בעולמו שלא היה להם ישיבה אחת בעולם
ואין זה חייב ליבם והטעם לפי שלא הכירו מעולם ולא היה
לו שום שיכות עמו וטעם החליצה שאמר וחלצה נעלו כי
כשאין היבם רוצה ליבם הלא נחשב לו לאכזריות שהרי אינו
רוצה בתועלת נפש אחיו והדין נראוי בזה שתחלוץ לו
היבמה נעלו מעל רגלו לסימן ורמז שהוא נסתלק ונשמט מן
האחוה וזהו לשון וחלצה מלשון חלץ מהם ולשון נעלו כי
הוא נועל דלת בפני נפש אחיו המת אמר מעל רגלו לפי
שהרגל הוא סבת ההליכה וכן זה סבה שתלך נפש אחיו מ
למשפחה אחרת וענין וירקה כי הרקיקה המגאסת תרמוז
לדבר המגאס המתגלגל מן הגוף דרך הוט השדרה שהנפש
מתלבשת ומתעטפת בו ולכן הצריכו חכמי האמת ז"ל להיות
הרוק הפל קודם שתאכל היבמה כדי שלא יהיה מצד המאכל
אלא מן הליחות שנוגע הענין אותו דבר הנמאס והבא מ
מלחות הגוף והיה היגם אכזרי ונמאס בעיני הנדיות כאשר
לא יחפוץ ליבם ועל כן ראוי הוא שיקרא בישראל בשם הזה
בית חלוץ הנעל וצריך אתה לדעת כי הענין הזה חסד הקב"ה
על ישראל כדי שיזכו כל הנפשות לאור באור העליון וכמו
שאמרו רז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא והענין
הזה תמצאנו במליצת אליהו מפורש שאמר הן כל אלה
יפעל אל פעמים שלש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור
באור החיים יאמר הכתוב פעמים שלש היא מאידה באור
החיים אשר על פני האדמה כדי להשיבה מני שחת ומפורש
גם כן מפי הקב"ה בעצמו שאמר לאיוב וקיים דברי אליהוא

לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה תתהפך כחומר
חותם ויתיצבו כמו לבוש יאמר המיכין צוית כמוני לאחוז
בכנפות הארץ ולנער הרשעים ממנה ולהעמיד אחרים
תחתיהם ותתהפך הארץ מהם כחומר חותם שהוא מתהפך
ומשתנה לצורות משתנות ויתיצבו כל אחד ואחד כמדרשים
כאדם שהוא לבוש בגדים חדשים ואחרי כל הבאורים האלה
יוכל האדם להעיד שהמצוה הזאת שהיא מצות היבום מ
מיוסדת על הענין הזה ואי אפשר לשום חולק לחלוק בזה מ
מדרך הסברא לפי שהענין קבלה מפי החכמים והחכמים מ
מפי הנביאים עד משה מסיני ובספר הבהיר תמצא מפורש
מפני מה צדיק ורע לו מפני שהצדיק כבר היה רשע לשעבר
ועתה נענש וכי מענישין על ימי הנערות והאמ"ר סימון
שאין מענישין אלא מבן עשרים שנה ולמעלה אנא לא כ
כחיי אמרי אנא במותא אמרי שכבר היה לשעבר אמרו לו
חבריו עד מתי תסתום דבריך אמר להן צאו וראו משל לא
לאדם שנטע כרם בגנו ויקו לעשות ענבים ויעש באושים
ראה שלא הצליח נטעו גדרו ופרצו ונקה הגפנים מן
הבאושים ונטעו עוד שנית ראה שלא הצליח גדרו ונטעו
אחר שנקהו ראה שלא הצליח גדרו ונטעו עד כמה אמר לו
לאלף דור והיינו דאמרי תשע מאות ושבעים וארבעה ד
דורות חסרו ועמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור עכ' ·· ואמר
אשר לא יבנה בכאן רמז שמצות היבום חסד הוא ·· מאת
השם ית' וזהו לשון יבנה כלשון עולם חסד יבנה וזהו שאמ'
קהלת וכן ראיתי רשעים קבורים ובאו והנה זה חסד לבלתי
ידח ממנו נדח וכן מלת בכן כגימטרי חסד ·· והחזיקה
במבושיו כאבר הבושה והם הביצים ותרגם אנקלוס בבית
בהתתיה בענין את אודיתא ולא בהתתא והכתוב מענישה
וקצותה את כפה כלומר דמי כפה ולא כפה ממש כי כן
קבלת רז"ל שאין הענין אלא דמים והוא כמו עין תחת עין
שאינו עין ממש אלא דמי עין כי אינה ראויה לקציצת ידה
כיון שלא עשתה כן אלא להציל את אישה מיד מכהו ומכו'
ראויה היא לשלם דמי ידה כיון שהעיזה פניה ושלחה ידה
להזיק במקום הערוה ·· גדולה וקטנה גדולה שמכחשת
הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה אם נש
נשתמשת כן בגדולה וקטנה לא יהיה לך כלומר לא יהיה לך
כלום ·· אבן שלמה וצדק יהיה לך אם עשית אבן שלמה
הצדקת את עסקיך יהיה לך הרבה ·· כל עשה אלה יחזור
למעלה לאבן ואבן איפה ואיפה ·· כל עושה עול בשאר
דברים · זכור את אשר עשה לך עמלק נסמכה פרשת עמלק
ללמדך שאם שקרת במדות הוי דואג מגרוי האויב שנ' מאזני
מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון ונל' כי מ
מפני זה נתאחר פסוק כי תועבת ה' שלא הזכירו מיד
אחר אבן ואבן איפה ואיפה כמו שהיה ראוי שאלו עשה כן
היתה הפרשה מסיימת באריכות ימים ולכך רצתה תורה
לסיים כל עושה עול כדי להסמיכו אל עמלק ושנדרוש ממנו
כמוכן שהקב"ה משליט האויב על כל מי שעושה עול במדות
ועוד ללמדך כי עמלק עשה עמנו עול ובא כנגדנו מארץ
מרחקים ולא זכר ברית אלהים ולשון אשר קרך מלשון
מקרה זהו פשוטו ;

ומודיעו היא ענן את היורה ויזנב בך כלומר מדת זנבן והם הנחשלים אחריך החלשים שלא היה כהן כח ללכת וכן מנהג המחנות הנרדפים מן האויבים ואין כח באויבים לבקע המחנה הם מזנבים ומכים באחרונים שבמחנה שהן חלושים מכלן זהו פשוטו ובדרשו ויזנב בך מכת זנב חותך מילה וזורק כלפי מעלה ואומר טול מה שבחרת והיה עושה זה מאותן חסרי כח הזכות והחלושים שבהן מחנות עונות שהיה הענן פולטן · ובמדרש זכור את אשר עשה לך עמלק זשה זכרוניכם משלי אפר לגבי חמר גביכם אמר הבה לישראל אותן שתי זכירות שכתבתי לכם בתורה הוו זהירין בהן אחת כאן ואחת כי מחה אמחה את זכר עמלק אם עשיתם כך תהיו כגיו של אברהם שהמשיל עצמו באפר שנאמר ואנכי עפר ואפר ואם לאו לגבי חמר גביכם התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים דכתיב בחמר ובלבנים והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה׳ מה היו בית עמלק עושין היו נוטלין מילותיהן וזורקין כלפי מעלה ואומ׳ הא לך מה שבחרת שכן כתוב למעלה מן הענין והחזיקה בבכורו בא שמואל עה׳ ופרע להן שנאמר וישסף שמואל את אגג לפני ה׳ היה מחתך בשרו כזיתים ומאכיל לנעמיות בהו עמלק עם לק עם שבא לוקק דמן של ישראל כבלב ד׳ לוי בשר שמעון בן חלפתא אמ׳ למה היה עמלק דומה לזבוב שהוא להוט אחר המכה כך היה עמלק להוט אחר ישראל · בדרך בצאתכם ממצרים · כשל למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו כלב נשכו אמר המלך כל מי שיבא ויפרוץ הגדר ישכני הכלב לימים בא בנו של מלך ופרץ את הגדר ובא הכלב ונשכו כל זמן שהיה המלך רוצה להזכיר חטא בנו שפרץ את הגדר אמר לו זכור אתה שנשכך הכלב כך כל זמן שהקבה מבקש להזכיר חטאן של ישראל בדברים שאמרו היש ה׳ בקרבנו אם אין אמר להם זכור את אשר עשה לך עמלק ·· ולא ירא אלהים יחזור לעמלק כי בעוד שהיה ישראל עיף ברפידים וצמא למים בא עמלק לכלותם · ובמדרש ולא ירא אלהים מסורת אגדה היא שעתיד עשו ליפול ביד בניה של רחל שנאמר אם לא יסחבום צעירי הצאן אלו קטניהם של שבטים זה כתוב בו נער וזה כתוב בו קטן זה כתוב בו נער שנא׳ והוא נער וזה כתוב בו קטן שנ׳ הנה קטן נתתיך וגו׳ זה גדל בין שני צדיקי׳ ולא למד ממעשיהם וזה גדל בין שני רשעים ולא למד בם ממעשיהם יבא זה ויפול ביד זה זה כתוב בו את האלהים אני ירא וזה כתוב בו ולא ירא אלהים יבא זה ויפול ביד זה והיה בהניח ה׳ אלהיך לך אחר שיירשו את הארץ תמחה את את זכר עמלק כענין שכתוב והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה כדי שלא יאמרו שור זה משל עמלק היה ·· ועוד מבה שדרשו ז״ל שהיו עושין עצמן בהמות בחכמת הכשפים וחוזרין לאי זה מין שירצו ולכך הוצרך לומר משור ועד שה מגמל ועד חמור ולכך נברה עליהן חכמת התורה שלא תועיל להם חכמתם ·· מתחת השמים כלומר הקבה ימחה כחו בשמים וכן התנבא עליו בלעם ואחריתו עדי אובד עד שיבא האובד זה הקבה שכתוב בו כי מחה אמחה בתחלה אמחה למעלה ולבסוף תמחה למטה · לא תשכח כלומר שלא תמחה והפרשה הזו התחילה בזכרון וסימה בשכחה להורות שעתיד זכרם להשתכח מן העולם וזה בזמן המשיח ואעפ״שפשוטו של מקרא לפי התיבות שלא ישכח בא הרמז בו לפי הטעמים שיבא זמן שישכח ועל כן תמצא פשטא במלת לא ומלת תשכח היא כפני עצמ׳ ויש דגש באות התיו כלו׳ הנה ימים באים שתשכח כשיאבד הקבה זכרם מן העולם הוא שאמר דוד עה׳ האויב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם המה ואז יהיה השם שלם והכסא שלם וזהו שכתוב אחריו וה׳ לעולם ישב כונן למשפט כסאו ··

כי תבא

כבד את ה׳ מהונך ומראשית כל תבואתך ·· וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרוצו ·· שלמה המלך עה׳ מזהיר אותנו בכאן על מדת הבטחון ובא להודיע שיכבד האדם מהונו להקבה׳ ולא תרע עינו בו כי יפזר ויתן לאביונים אבל יבטח בשם ית׳ כי בגלל הדבר הזה יברכהו בכל מעשה ידיו ואין לו לחשוב שבסבת הפזור הזה יחסר הונו כי כן אמר שלמה נותן לרש אין מחסור אך יש לו להאמין באמת כי השם יתע׳ יוסיף עליו כי כן אמר יש מפזר ונוסף עוד ועוד אמר לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות יאמ׳ כי יתרון ההון המקובץ מן הגזל והחמס לא יועיל ותחסרון שיחסר לצדקה יועיל לו כי תצילנו מן המות וזהו שאמרו ז״ל מלח ממון חסר ואמרי לה חסד וכיון שכן ראוי לו לאדם שיחסר ממונו לכל דבר מצוה וקניני המעלות וכפרט במצות הצדקה כי הנותן צדקה לעני להקבה׳ נותנה וכן הנ הנותן להקבה׳ משלו הוא נותן לו וכן אמר דוד עה׳ כי ממך הכל ומידך נתנו לך ועל כן אמר שלמה בכאן כבד את ה׳ מהונך ולשון הון כולל כל מיני הספוק שאוצרים באוצרות והוא מלשון כעל כל הון ואש לא אמרה הון כי לא תשבע האש מלשרוף כל זמן שתמצא גוף מקבל השרפה או לפי המדרש על אשה של גיהנם והכונה שאין ליסורי הרשעים בגיהנם סוף ותכלית ונרא׳ ששני כתובים אלו ענינם נסיון יזהיר שנכבד את השם מהוננו כדי שימלאו אסמינו שבע ולכך סמך לו מיד וימלאו אסמיך שבע וגומ׳ אמר וימלאו כנגד כבד ואמר ותירוש יקביך יפרוצו כנגד ומראשית כל תבואתך וכן כתוב ותבואת הכרם וכן כתוב בענין המעשר ובחנוני נא בזאת ואעפ׳ שהנסיון אסור מדין התורה שאין לומר אעשה מצוה פלונית כדי שאצליח בנכסי׳ שכן אמר הכתוב לא תנסו כבר אמרו רז״ל חוץ מזו שנ׳ הביאו את המ המעשר וגומ׳ שהנסיון בו מותר וכן בשני כתובים אלו שהם נסיון ולא תנאי שלא אמר אם תכבד את ה׳ מהונך וימלאו תנו הוא למדת שהנסיון אעפ׳ שהוא אסור מדין התורה בענין הצדקה והמעשר הוא מותר ·· ובמדר׳ כבד את ה׳ מהונ׳ מבה

דהניך כלומר מכל מה שהוא מתנה אותך ונתן לך יתרון
על כל אר בני אדם יש לך להודות לפניו ולתת כבוד לשמו
כגון מי שרואה בעצמו שיש לו קול ערב ראוי לו לכבד בו
את השם יתע' שינגן ויתפלל לפניו ונשמע קולו כבואו אל
הקדש וגדבר שיבוין בקולו לכבוד השם ית' לא לכבוד
עצמו שיש בחורהן בני אדם שאם עשה יכבוד השם ית' עליו
הכהוב אומ' השמיעני את קולך ואם לכבוד עצמו עליו
הכתוב אומר נתנה עלי בקולה על כן שנ אתיה וכן אם היה
סופר ראוי לו שיכתוב ספרים לכבוד השם ית' ואם זכה
דכתוב ספר תורה בידו הנה שכרו עד שמים יגיע שכבר א
אמרו רז"ל כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קבלו מהר סיני
וכן אם היה יודע לאמן את ידו במצות מילה ראוי לו שיתם
שיהביד במצוה הנכבדת הזו שנכרתו עליה יוג בריתות וכן
כיוצא באלה שכלן הן פעולות נבחרות ולכבוד השם ית' חן
ותפארת לעושיהן ״ ומראשית כל תבואתך נקראו ישראל
ראשית שנ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה וראוין הם
להכיר ולדעת את השם ית' שהוא ראשית כל ראשית ולכב
ולכבדו מראשית כל תבואותיהם וזאת כונת התורה במצות
הבכורים שהם ראשית שהתורה חייבה לישראל שנקראו
ראשית ללכת אל המקום שהוא ראשית שכלולו של עולם
שנ' מציון מכלל יופי מציון נשתכלל יפיו של עולם ולתת אל
הכהן שהוא ראשית העבודה ראשון למשרתי המקדש
ולהביא אליו בכורים מראשית כל פרי האדמה וזהו שכתוב
והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה
וירשתה וישבת בה ״ ולקחת מראשית כל פרי האדמה
מצות הבכורים אין החיוב שלה בכל הפירות אלא בז' המינין
בלבד כך קבלו רז"ל כתיב הכא אשר תביא מארצך וכתיב
התם ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן
ודבש ולכך אין חיוב המצוה אלא בז' המינין ומן החטים
והשעורים והענבים והתאנים והרמונים והזתים והתמרים
שבהן נשתבחה ארץ ישראל והם עקרי הפרנסה והמזון
ואינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים ומה שאמר
וירשתה וישבת בה זהו לאחר כבוש וחלוק ״ ולקחת מראשית
כל פרי האדמה דרשו רז"ל כיצד הפרשת בכורים אדם יורד
לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה או אשכול ענבים שבכר
כורך עליהם גמי ואומ' הרי זה בכורים וכיון שקרא להם שם
נתקדשו בכתונר אעפ"י שלא נתבשלו עדין כל צרכן
וכשיגמרו ויתלוש אותן מן הקרקע אינו צריך לחזור ולקרות
להן שם ואינו מביא אלא מן המובחר שבשדהו זהו לשון
בראשית מן המובחר כמו וראשית שמנים ימשחו וכן בכל
דבר מצוה או כל דבר שהאדם מקדיש ומקריב והקבה
צריך שיהיה מן המובחר וכן מצינו בהבל הצדיק שהביא
קרבן מן המובחר מבכורות צאנו ומחלבהן ועל זה אמר ם
בראשית כל פרי האדמה מן המובחר שבפירות אדמתו ״
אשר תביא ״ הפריש בכוריו ואחר כך נגנבו או נאבדו חייב
באחריותן דכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' א
אלהיך למדך שחייב באחריותן תביא הוא בעצמו ולא על
ידי שליח אלא אם כן התנה בשעת לקיטה הקרובים הקרובי
ירושלם מביאין תאנים וענבים לחים והרחוקים מביאין

אותן גרוגרות וצמוקים ״ אין מביאין בכורים קודם עצרת
דכתיב וחג הקציר בכורי מעשיך ואם הביא אין מקבלין ם
ממנו אלא יניחם שם עד עצרת ויקרא עליהן מה שכתוב
בפר' ועל זה אמר הכתוב ושמחת בכל הטוב וזמן שמחה
הוא מעצרת עד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו אבל
מן החג ואילך מביא ואינו קורא ״ מארצך ״ דרשו רז"ל
בספרי אשר תביא מארצך כל זמן שמצוין על פני ארצך
שלא כלו לחית השדה ומכאן שאין מביאין בכורים אחר
חנוכה שהפירות שבכרו אחר חנוכה הרי הן חשובין מהשנ'
הבאה ויניח אותן עד עצרת ״ ושמת בטנא על דרך הפשט
היו הבכורים מעלה לכהן וכבוד להקבה ותועלת גדולה
לישראל מעלה לכהן להטריח עצמו בכל הדרך להאכילו
בראשית פירותיו והמובחר שבהם וכבוד להקבה להתפלל
לפניו בבית הגדול והקדוש שישפיע ברכותיו אליו ולהודות
לפניו כי הברכה אינה אלא מאתו ית' ותועלת גדולה לישראל
כי בזכות המצוה הזאת היו הפירות מתברכין ומזונות העולם
מתברכין ולשון טנא הוא סל והוא כלי לקבל הפירות ומכאן
שהבכורים טעונין כלי וזה אחד משבעה דברים שהבכורים
טעונין ואלו הן הבאת מקום כלי קריאת קרבן שיר תנופה
לינה ״ הבאת מקום הוא שיצטרך שיביאנו למקום מיוחד
הוא בית המקדש וזהו שכתוב והלכת אל המקום אשר יבחר
וגום כלי שנאמר ושמת בטנא ומצוה מן המובחר היא
להביא כל מין ומין בפני עצמו בכלי ואם הביאן בכלי אחד
יצא ולא יביאם מעורבין אלא שעורים מלמטה וחטים על
גביהן ותמרים על גביהן רמונים על
גביהן ותאנים למעלה מן הכל ויהיה שום דבר מפסיק בין
בין כל מין ומין כגון הוצין ועלין ומסיף לתאנים אשכולות
של ענבים מבחוץ ומביאין בידן תורים ובני יונה שנ' ושמחת
בכל הטוב ואין שמחה אלא בבשר והיו תולין בצדי הסלים
תורים ובני יונה כדי לעטר את הבכורים אותן שבסלים היו
מקריבין עולות ואותן שבידיהן היו נתנין לכהנים של אותו
משמר עם הבכורין והן מחלקין אותן ביניהן כשאר קדשים ״
קריאה שנ' וענית ואמרת והוא שיקרא הפרשה מארמי אובד
אבי עד האדמה אשר נתת לי ה' ועניה זו היא ההחלה בהרמת
קול ובלשון הקדש ממה שכתוב וענתה השירה הזאת וכתיב
וענית ואמרת וכן וענו ואמרו ידינו לא שפכה בלשון הקדש
קרבן שלמים שיר שנאמר ושמחת בכל הטוב ואין טוב אלא
שיר שנ' היטיבו נגן בתרועה שכן היו הלוים קורים בשיר
משהיו מביאי בכורי שמגיעי לעזר' תנופ' שנ' והניח' והנחתו
הא כיצד כהן היה מניח ידו תחת יד בעלים ומניף וזהו ולקח
הכהן הטנא מידך כלומר להניף אותו ״ לינה שאעפ"שה
שהביא בכוריו והקריב שלמיו והשלים ידי חובתו בו ביום
אינו רשאי לצאת בו ביום מירושלם אלא שילין שם שנאמ'
ופנית בבקר והלכת לאהלך ודרשו רז"ל כל פנות שאתה פונה
מן המקדש כשתבא לו לא יהו אלא בבקר ״ הבכורים אם
אסורין לזרים לפי שהוקשו לתרומה שנאמר ותרומת ידך
ודרשו ז"ל אלו בכורים כתיב הכא הטנא מידך וכתיב התם
לא תוכל

לאכול בשעריך מעשר דגנך ותרומ׳ והתרומת ידך וכיון שהוקשו לתרומה כשם שהזר אסור לאכול תרומה שנ׳ וכל זר לא יא יא׳ל קדש כך הוא אסור לאכול בב׳ ודים ובן כהן אונן אסור בבכורים שנאמר ושמחת בכל הטוב למדך הכתוב שאסור לאכלן באנינות אלא בשמחה המביא בכורים רשאי הוא ליהנן בכל הדרך לעבדו ולקרובו עד שמגיע להר הבית
כשמגיע להר הבית נוטל את הסל ומניחו
על כתפו הוא בעצמו ואפי׳ היה ק מלך ישראל עד שמגיע לעזרה וקורא בעוד שהסל על כתפו הגדתי היום לה׳ אלהיך כי באתי אל הארץ וגו׳ ארמי אובד אבי וכל הפרשה עד האדמה אשר נתת לי ה׳ ומוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתו והכהן מניח ידו תחתיו ומניף שנ׳ והניחו והנחתו מי שאין לו קרקע אלא שקנה אילן לפירותיו מביא ואינו מתודה לפי שאינו יכול לומר הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה׳ וגר שיש לו קרקע מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו אבל יש בגמרא מי שסובר שמביא וקורא לפי שאברהם אביהם של גרים שנא׳ כי אב המון גוים נתתיך והרי הוא אב לכל הנכנסין תחת כנפי שכינה ויכול הוא לומר לאבותינו ואפשר לומר שיש בזה רמז בכתוב ממה שאמר אתה והלוי והגר אשר בקרבך הקישו הכתו׳ ללוי וישראל כהנים והלוים שנטער בתוך ערי מקלט שלהם מביאין וקורין שנ׳ אתה והלוי בראשונה כל מי שהיה יודע לקרות קורא וכל מי שלא היה יודע לקרות מקרין אותו נמנעו אלו שאינן יודעין לקרות מלהביא כדי שלא יתבישו התקינו שיהו מקרין את שיודע במי שאינו יודע וכענין שאנו נוהגין עכשו בס״ת ששליח צבור קורא על הכל בין ליודע בין לשאינו יודע וכתב הרמב״ם ז״ל כיצד מעלין את הבכורים לירושלם מתכנסין אנשי מעמד שבעיירות עמהם כדי שלא יעלו יחידים שנ׳ ברב עם הדרת מלך ולנין ברחובה של עיר ולא יכנסו לבתים מפני אהל הטומאה ובשחר אומר הממונה קומו ונעלה ציון אל ה׳ אלהינו והשור של שלמים הולך לפניהם וקרניו מצ׳ מצופות זהב ועטרה של זית בראשו להודיע שהבכורים מ׳ מז׳ המינין והחליל מכה לפניהם עד שמגיעין קרוב לירושל׳ והם הולכים בכל הדרך וקורין שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך ולא היו מהלכין כל היום אלא שתי ידות ביום הגיעו קרוב לירושלם שלחו לפניהם שלוחים להודיע לאנשי ירושלם ומעטרין את בכוריהם ומפרכסין אותן ואם היה בהן לח ויבש מראין את הלח מלמעלה והפחות והסגנים והגזברין יוצאין לקראתם מירושל׳ לפי הבאין הן יוצאין אם באו אנשים הרבה יוצאין לקראתן רבים ואם מעט מעט וכשיכנסו כולן בשערי ירושלם יתחילו לקרות עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם וכל בעלי אומניות שבירושלם עומ׳ עומדין מפניהם ושואלין בשלומן אחינו אנשי מקום פלוני באכם לשלום והן מהלכין בתוך ירושלם והחליל מכה לפב׳ לפניהם עד שהם מגיעין להר הבית הגיעו להר הבית נוטל כל אחד סלו על כתפו ואומר הללויה הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה עד שמגיעין לעזרה הגיעו לעזרה דברו הלוים בשיר ארוממך ה׳ כי דליתני וג׳ ועל

דרך המדרש ושמת בטנא עשירים היו מביאין בכור ם בקלתות של כסף ושל זהב ועניים בסלי נסרים של ערבה קלופה והסלים והבכורים נתנין לכהנים שנ׳ ולקח הכהן הט׳ הטנא מידך וצריך שתתעורר במלת הטנא שהוא במספר הכנוי של אלף דלת לענין שאמרנו תצטרך אליו ודרשו עוד בא וראה כמה כחתן פה יש לעושי מצות יותר ממי שיש לו עסק מלכות מי שיש לו עסק מלכות פעמים נותן ממון עד שמגיעין אותו אצל המלך כספק עושה שאלתו ספק אינו עושה אבל הכא אינו כן אדם יורד לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה אשכול שבכר מגידו בסל ובא ועומד באמצע העזרה ואומר השקיפה ממעון קדשך וגו׳ ולא עוד אלא שהיה אומר איני זז מכאן עד שתעשה צרכי היום הזה הוא שכתו׳ אחריו היום הזה ה׳ אלהיך מצוך לעשות וגו׳ ועל דרך הקבלה ושמת בטנא הטנא הו׳ רמז להא אחרונה שבשם כי הבכורי׳ נקראו ראשית והן ג׳ אותיות של שם שהן ראשית הכל וט׳ וסימניך בראשית ממלכות יהויקים כי בהם שהם ראשית הקים העולם כלו מעלה ומטה והנה הם משפיעים כח בהא׳ אחרונה שהיא הרביעית ובית קבול להן והיא מכללם בענין הארץ היסודית שהיא רביעית ובית קבול לשלש יסודות ראשונים והיא מכללם ומתעלת מהם ומכחם ובן הטנא כלי ובית קבול להביא שם הבכורים ומכלל המצוה היה כי היה נתן לכהן עם הבכורים וזהו לשון הטנא וזהו ולקח הכהן הטנא כי הוא המנהיג את העולם והנותן כח תנועה בגלגל והעולם מתקיים בתנועתו כי לזה ירמוז ענין התנופה שהיה הכהן מניף את הטנא ועוד להורות כי הוא המשגיח בכללי העולם ופרטיו כי כן מי שהוא עומד בתוך הטנא הוא מציץ מן החרכים כן משגיח מחלוני הרקיע הנ׳ הנטוי על ראשי החיות להאציל שפע ברכה וקיום לכל צ׳ צבאות מעלה ומטה והבן זה וגו׳ הגדתי היום לה׳ אלהיך היה ראוי שיאמר לה׳ אלהינו וש״א יוציא עצמו מכלל אמונת האלהות אבל אלו אמר כן לא היתה אמונתו מתבררת אצלנו ולא היינו יודעי׳ כונתו למי הוא קורא ה׳ ומי הוא שמקבל עליו אלהותו אבל עתה כבאו לפני הכהן הגדול שהוא מיוחד לעבודת אלהי ישראל ויודע אותו בש׳ כשהו׳ אומ׳ לה׳ אלהיך נסתלק הספק מאצלנו ונתברר אמונתו הטוב כי הו׳ מעי׳ על עצמו כי אלהי הכהן הו׳ אלהיו שבשבילו באנו אל הארץ ויתכן שיהי לשון הגדתי מעני המשכה מלשון ולפי יגיד תהלתך כי המתפלל ממשיך וכתיב הוא תהלתך והוא אלהיך והבא אל הארץ הקדושה היא ממשיך הכח שכנגדה אין צריך לומר הנתן על ידי הקרבנות שב׳ שמקריב שם ולכן הזכיר שם לה׳ אלהיך כמנהג משנה הורה ארמי אובד אבי קורא ליעקב ארמי ושיעור הכתוב ארמי היה אבי וכאור אובד עני ויאמר כאשר היה אבי בארם אובד היה כלומר עני היה בלא ממון וכן תנו שכר לאובד כי כן מצינו שהיה לו צער גדול בעבדתו של לבן כמו שאמ׳ הייתי ביום אכלני חורב וגו׳ וירד מצרימה כלומר אובד היה כשירד למצרים כי׳ ירשתי מכנו כלום וגם היה שם גר ובמתי מעט ואחר כך חזר שם לגוי גדול וכן היו הבנים בלל ישראל אתה ה׳ הוצאתנו מעבדות קשה

ונאלהנו באותות ובמופתים ונתת לנו ארץ זבת חלב ודבש
והכונה במליצת הפרשה הזאת שיתחייבה אדם לתת אל לבו
ומה מעלתו ושלותו זמן הירידה והשפלות שהיה לו וכן
נאמר קהלת ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה כאורו
ביום טובה ראה ביום רעה וזה כדי שיתבונן ביתרון שיש לו
ויודה על זה לשם ית' המטיב והמטיב לו ודעת אנקלוס
בברלת אובד פתח ונו' ללבן כי לבן בקש להאביד
יעקב אבינו לולי שבא אליו דבר ה' ואמר לו השמר לך
מדבר עם יעקב מטוב עד רע ואף על פי שלא האבידו כיון
שבקש להאבידו העלה עליו הכתוב כאלו האבידו והוא
מדרשו רז"ל חשב גוי לעשות עברה אעפ"שלא עשאה הקבה"
חושבה כאלו עשאה שנאמר ארמי אובד אבי וכי היכן
אבד לבן ליעקב אלא על ידי שחשב לעשות העלה עליו
הכתוב כאלו עשה ואם חשב גוי לעשות מצוה ולא עשה
אינה נכתבת עד שיעשנה שנאמר ועד מעלי שמשא הוה מ
משתדר להצלותיה ולא חשב לו הקבה"עד שעשאה אבל
ישראל שחשב לעשות עברה ולא עשאה אין הקבה" כותבה
עד שיעשנה דכתיב הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם
אמר דוד און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' ואם חשב לעשות
מצוה אעפ"שלא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה
שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש ואעפ"שלא בנאו נכתב
על שמו דכתיב מזמור שיר חנכת הבית לדוד לשלמה
לא נאמר אלא לדוד כן דרשו במדרש תלים במזמור שיר
חנכת הבית ·· בערתי הקדש מן הבית זו תרומה גדולה ש
שהיא קדש והיא אחד מחמשים תרי ממאה · מן הבית ע
הלוי הנהנת לכהנים ··וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון וגם
לרבות מעשר שני שהיה מבדיש לעצמו לגר ליתום ולאלמנה
זה מעשר עני וזה סדר המתנות התלה היה מפריש תרומה
גדולה לכהן ונקראת ראשית דכתיב ראשית דגנך ואחר כך
היה מפריש מעשר ראשון ללוי דכתיב ולבני לוי הנה נתתי
את כל מעשר בישראל והלוי היה מפריש ונותן לכהן מעשר
מן המעשר ואחר כך היה ישראל מפריש לעצמו מעשר
שני והיה עולה לירושל' ואוכלו שם הוא שכתוב עשר תעשר
את כל תבואת זרעך ונו' ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר עשר
תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר מעשר ראשון ומעשר
שני ואחר כך היה מפריש בשנת ג' של שמטה מעשר עני והיה
נותן לעניים זהו שאמר לגר ליתום ולאלמנה ועל זה אמר
בכאן כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה הג'
שנת המעשר למדך הכתוב שבשנה השלישית של שמטה יש
לו לקבץ כל מעשרותיו מן השנים שעברו ושיתן אותן
וישלים עתה מה שהכר וכן אמר הכתוב מקצה
ג' שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והיא
שנה שלישית שבה מפרישין מעשר עני וכן הזכיר בשנה
השלישית שנת המעשר שנה שמפרישין בה מעשר
מחודש וזהו מעשר עני שהרי אין בה מעשר שני כשאר
השנים שהרי מעשר עני זה בכקום מעשר שני ולכך יאמר
הכתוב כי אחר שהפריש מתנותיו התרומה והמעשרות כראוי
וכסדרו שיתודה ויאמר בערתי הקדש ושיתפלל להש"ית ·

שיברך את הארץ בפירותיה ובגשם מטרות עוז ולא היה
מתודה עד שלא ישאר אצלו שום דבר מחקי המתנות ה
הראויות לו לתת לכהנים וללוי' ולעניי' ואימתי מתודה ביו"ט
האחרון של פסח של שנה רביעי' ושל שביעי' שנאמ' כי תכלה
לעשר ברגל שכל המעשרות כלין בו שהרבה אילנות נלקטין
אחר הסיכות נמצאו של שלישית כלין בפסח של שנה
רביעית וכל מי ששהא מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן
הבית וזהו שאמרו במסכת אבות מרביעית מפני מעשר עני
שבשלישית ובשביעית מפני מעשר עני שבששית ובעי"ט
האחרון היה הבעור ולמחר מתודה במנחה ·· ככל מצותך
אשר צויתני שהפרשתי מתנות כסדר ודרשו רז"ל לא
תשנה סדר הפרשתן שאין להקדים מעשר ראשון לתרומה
ולא מעשר שני לראשון שנ' מלאתך ודמעך לא תאחר ·· לא
עברתי ממצותיך שלא הפרשתי ממין על שאינו מינו ולא
מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן
החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ·· ולא שכחתי
מלהזכיר שמך ומלכותך עליו בשעת הפרשה וכן המשפט
להזכיר בהם השם והמלכות וכבר אמרו כל ברכה שאין בה
מלכות אינה ברכה ·· לא אכלתי באני ממנו שאונן אסור
בקדשים ·· ולא בערתי ממנו בטמא
שלא הפרשתיו בטומאה ולא נתתי ממנו למת שלא קניתי
ממנו ארון ותכריכין והענין כי אין צריך לומר דבר
הרשות אלא אפילו לדבר מצוה שיש בו כבוד החיים והמתי'
לא נתתי ממנו כלומר שלא יהא כפורע את חובו בדבר
מצוה וכש"שלא הוצאתי ממנו לצרכי חיים אלא לאכול
ולשתות בלבד ·· שמעתי בקול ה' אלהי כשהבאתיו לבית
הבחירה עשיתי כל אשר צויתני ששמחתי ושמחתי אחרים
שנ' ושמחת בכל הטוב השקיפה ממעון קדשך עשינו מה
שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו וברך את עמך
בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתת לנו בגשמי רצון ברכה
וגדכה וכאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש שתתן
טעם בפירות ·· ובמקום אחר דרשו השקיפה ממעון קדשך
עשינו מה שבוטל עלינו לעשות עשה אתה מה שמוטל
עליך ומה שהזכיר מעון קדשך ולא אמר מכון כמו שאמר
שלמה כתפלתו ואתה תשמע השמים מכון שבתך מפני מה
שהתודה ששמח כשהשלים חקו בהפרשת תרומותיו
ומעשרותיו והשמחה היא במעונו כלום באותו רקיע ששמו
מעון על כן הזכיר מעון קדשך ·· ומה שהזכיר לשון הש
השקיפה ואינו נזכר לעולם בשום מקום אלא בפורענות
להורות כמה גדול שכר המצוה בההיא בשמחה שהיא מ
מהפכת מכדת הדין למדת רחמים וכן דרשו רז"ל אמר חננא
בר פפא בא וראה כמה גדול כחן של מתנות עניים שכל
השקיפה שבתורה לרעה וכאן לברכה ואם תשכיל בענין
המתנות האלה בסודם תמצא כי התרומה הנקראת ראשית
תרמוז להכמה הכוללת הבינה בחמשים שעריה
ועל כן התרומה היא אחת מחמשים
זהו שאמרו תרומה תרי ממאה ומעשר ראשון הנתן ללוי
שהיה עשירי בבנים כנגד העשירית וכן מעשר שני כמו כן
כנגד העשירית כי נקרא מעשר ראשון לפי שהוא ראשון ל
רג' ונקרא כמו כן מעשר שני כי הוא

עשירי לראשה העליון ומעשר עני שהיה כפריש בשנה השלישי ושפית כנגד היסוד שהוא מכריע וכלול מן השבעת כן היה הפרשת מעשר עני באמצע שש שנים ג׳ כב ה ונ מכאן ועם מעשר זה נשלמו כל המעשרות בין למעלה בין למטה וזהו שאמר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנת השלישית אמר כי תכלה כי מעשר עני זה תכלית וסוף כל המעשרות ולכך אמר הכתוב כסדר ראה כפרש עשר תעשר בקצה ג׳ שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך כי כשם שצוה הקבה שנקבץ את כל המעשרות של השנים שעברו במקום אחד בשערינו כן הימז כזה שנקבץ ושניהד הכל בלי פרוד במקום שהוא כולל את הכל זהו שאמר והנחת בשעריך הוא שער התפלה הוא השער לה׳ הכולל את הכל ולכך היה מתפלל בלשון הקדש והיה מתודה בקולים שהשלים חיובו במעשרותיו של הקבה והפריש אותן כסדר וכהוגה הראויה ולא שינה הסדר חו׳ וזהו ככל מצותך אשר צויתני אלא שסדר הכל בתשובתו ויחד את הכל יחיד שלם ״ לא עברתי שלא קצצ קצצתי בנטיעות ולא שכחתי מלברך השם והמלכות כי הוא היחוד השלם ומודה עוד ואומר לא אכלתי באוני ממנו שלא הפרישו לשום כח מכחות המלאכים שהם מודגנות שהם הקרובים אליו ולא לשום כח מכחות הגלגלים ולא בערתי ממנו בטמא אין צריך לומר שלא הפריש ממנו לשום כח מכחות הטומאה הרוחניים השוכנים למטה באויר שבין הגלגלים והיסודות ולא נתתי ממנו למת אין צריך לומר שלא הפריש לשום אחד מד׳ יסודות שהם גופים מתים ולא רוחניים אך שמעתי בקול ה׳ השם המיוחד לבדו שהוא עליון על כלן ״ עשיתי ככל אשר צויתני השקיפה ממעון קדשך התפלה הזאת לשם הנכבד שכן אמר ואמרת לפני ה׳ אלהיך ואליו אומר השקיפה ואמר ממעון כי הוד והדר לפניו ונהרי ששון ונהרי שמחה והשמחה במעונו זהו השקיפה ממעון קדשך ויאמר השקיפה עלינו ממעון קדשך ותריק עלינו מה שקבלת מן השמים כמו ואתה תשמע השמים או יאמר השמיע תפלתנו אל השמים וברך את עמך את ישראל השפיע להם הברכה שקבלת וזהו לשון החכמים זל׳ עשינו מה שמוטל עלינו עשה אתה מה שמוטל עליך ואת האדמה שכנגדה הארץ של מעלה שהיא ארץ זבת חלב ודבש שהיא הוא ציון המשפיע רחמים ודין זהו לשון ארץ זבת חלב ודבש וכבר הזכרתי זה והכל אמת בין למעלה בין למטה וזה כנואר ״ היום הזה ה׳ אלהיך מצוך לעשות בשנת הארבעים היה עומד והוא אומר היום הזה והלא יש ארבעים שנה שקבלו את התורה אבל פירשו רזל׳ יהו חביבין עליך כאלו היום הזה קבלתם מסיני ובפרשת שמע בפסוק אשר אנכי מצוך היום דרשו יהו בעיניך חדשים כאלו היום קבלתם מסיני ובין בלשן

חביבין בין בלשון חדשים הוצרכו לדרוש כן לפי שהדורות חולפים ולב האדם הולך אחר עיניו בדבר הנראה כי נעבדו בין עיניו יזכרנו ובהסתרו מעיניו ישכחנו והאותות והם והמופתים אינן עומדין לעולם לכך יזהירו שתהיה האמונה קבועה בלב עומדת לעד בזמן ההסתר כמו שהיתה בזמן ה

הגלות ויהיו דברי התורה חביבין אצלנו שלא נעכרת עליהם ויהיו גם כן חדשים בענין זכרון האותות והמופת שלא נשכחם מלבנו בהתעלמם מעינינו אך יהיה אצלנו מעמד הר סיני בנפלאותיו מחודשו תמיד ויתכן לומר כי פסוק זה התחיל היום הזה וסיים ובכל נפשך להגדות כי יתחייב האדם שימסור נפשו על המצות בכל הזמנים כלן כיום של מתן תורה כי כשם שהיה מוסר נפשו על השם באותו יום עצמו של מתן תורה בראותו האותות והמופתיין והאש האוכלת בראש ההר כן ראוי לו למסור נפשו על בכל הזמנים כלן וזהו שאמר היום הזה וסיים בנפשך לבא שתמסור נפשך עליו בכל הזמני׳ כולן היום הזה ״ את ה האמרת היום לשון מעלה ונובה מלשון אמיר שהוא הענף הנכוה וכן תרג׳ אנקלוס חטבת מלשון חטובות אטון מצרים משובחות ואמרו בשם ר׳ יהודה הלוי זל׳ שהוא מלשון ויאמר כלומר עשיתי הישר בעיניו שקבלת תורתו עד שאמר שהוא יהיה ה׳ אלהיך וה׳ האמירך כלומר גם הוא עשה לך כל כך נסים ונפלאות שראית בעיניך עד שאמרת שתהיה לו לעם סגלה ״ כאשר דבר לך כלומר בסיני הוא שאמר אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים ולשמור את כל מצותיו ובלבד שתשמר מצותיו כי אין בעלת ישראל להיותם נקראים כשם סגלה אלא בשמירת המצות על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ביאור הכתוב כן ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת על כל הגוים אשר עשה כי הגוים אשר עשה אינם נתונים לתהלה ולשם ולתפארת חן ושלום אבל הם נתונים לחלק הכוכבים והמזלות לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא זהו שאמר לתהלה ולשם כי ישראל הם נתונים לתהלה ולשמו הגדול כענין שכתוב הוא תהלתך ולשמו הגדול אלהיך ״ שמור את כל המצוה היא מצות הקמת האבנים שהזכיר והולך והקמות לך אבנים גדולות כלומר מתוך הירדן והאבנים אלו היו לאות ולזכרון לנס הירדן וצוה לכתוב עליהן כל התורה והיו יב׳ כי כן כתוב בספר יהושע איש אחד משבט וכתיב ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון ה׳ אלהיכם אל תוך הירדן והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל ועשה זה לאות ולזכרון שנכרתו מימי הירדן מפני הארון בעברו בירדן ויב׳ אבנים אלו שלקחו מתוך הירדן העבירום עמהם במלון שהוא הגלגל אשר שם הקימם יהושע וכתיב ויאמר להם יהושע אשר ישאלון בניכם מחר מה האבנים האלה והודעתם להם כי ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה והוצרך לומר גדולות כדי שיבילו כל התורה כולה ומלבד יב׳ אבנים אלו שהוציאו מתוך הירדן ושהעבירום הגלגל מצינו יב׳ אבנים אחרות שהקימו בתוך הירדן שנ׳ ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהני׳ ויהיו שם עד היום הזה ועוד מצינו אבנים אחרות שבנו שם מזבח בהר עיבל וזהו שכתב רשי׳ זל׳ בפירוש החומש שלו נמצאת אתה אומר ג׳ מיני אבנים היו עכ׳ ואמר כן ממה שאמרו במסכת סוטה ג׳ מיני אבני׳ היו אחד שהקים משה בעבר הירדן שנ׳ בעבר הירדן

באר׳ מואב הואיל מש׳ ונ׳ וג׳ ואתיא באר באר גש׳ סתי׳ הבא באר
היטב וכאן הואיל משה באר מה לה״ן בע׳ לשון אף כאן
בשבעים לשון ואחר שהקים יהושע בתוך הירדן ואחר
שהוציא מתוך הירדן והעבירום בגלגל ״ ונראה לפי פשטי
הכתובים כי האבנים כלן היו כד׳ יב׳ אבנים שהוציאו מתוך
הירדן ויב׳ שהקים יהושע בירדן אותן שהקים יהושע בירדן
שם עמדו עד היום הזה ומה שהקימן שם כדי שיהיה
בקום לכהנים נושאי הארון ויעמדו עליהם ולא יטבעו
רגליהם בטיט ואותן שהוציא בתוך הירדן בנה בהם תחלה
מזבח בהר עיבל וכתבו כל התורה בהם ואחר כך העבירום
בגלגל ואם כן יהיה שיעור הכתוב בכאן והקמות לך אבנים
גדולות הם יב׳ שהוציאו מתוך הירדן והנה זה כלל ואחר כך
פרט ואמר והיה כעברכם את הירדן תקימו את האבנים
האלה היב׳ שהזכרתי הקימו אותם בהר עיבל ושדת אותם
אחר שתבנה שם מזבח ואז וכתבת על האבנים הנזכרים את
כל דברי התורה הזאת · באר היטב שאם לא נפרש כן ש
שתהיה הפרשה כלל ופרט ערבוב פרשיות אני רואה כאן
כי מה יאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת
באר היטב והלא כבר אמר תחלה וכתבת עליהן את
כל דברי התורה הזאת בעבין ועוד איך יאמר תחלה וכתבת
עליהן ואחר כך ובנית שם מזבח והלא המזבח בנו תחלה
ואחר כך כתבו התורה כלה ועל כן ראיתי לומר כי הפרשה
כלל ופרט ״ וכן מפו׳ש שם במסכת סוטה שאחר שבנו מהם
קפלו את המזבח ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומן.״
ושדת אותם בשיד לא אמר בגיר כענין כאבני גיר מנופצות
אעפ׳ שהגיר חזק מן השיד אבל אמר שיד לפי שהוא מגין
יותר מפני הגשמים מה שאין כן כגיר שהוא גמוח ולכן א
אמר בשיד למען יעמדו ימים רבים ״ וכתבת עליהן את כל
דברי התורה הזאת זה יורה שכל התורה כולה כתובה עליהן
וכן כתב הרמבן זל׳ מצינו בספר תגי שכל התורה היתה כתוב.
בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל בתגיה וזיוניה ומשם
נעתקו עכ׳ ״ אבל רבינו סעדיה גאון זל׳ כתב שהיה כתוב
בהן מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות גדולות כעין
אזהרות ״ למען אשר תבא אל הארץ למען התורה הזאת
אשר אתה בא אל הארץ נתן טעם למצות הקמת האבנים
כי לא זכינו לירושת הארץ אלא בזכות התורה כן פירש
הרמבן זל׳ ״ ומטעם זה תקנו רזל׳ להזכיר תורה בברכת
הארץ ״ ואפשר לפרש למען אשר תבא אל הארץ למען
אשר תוכל לבא כלומר מה שאני מצוה לך לכתוב עליהן כל
התורה למען שיהיה לך כח לבא אל הארץ כי כח התורה
יכרית האויבים אשר בארץ וינחילנה לנו ״ אלה יעמדו
לברך דרשו רזל הברכה היתה ברוך האיש אשר לא יעשה
פסל ומסכה · הקללה כמו שכתוב והיו על הברכה ששה
מבני הגבירות ועל הקללה היו בני השפחות ולפי שלא היו
אלא ד׳ דן ונפתלי גד ואשר הוצרך ליטול מבני לאה שתים
ראוב׳ הבכו׳ וזבו׳ הקט׳ כדי שישלימו לשש׳ ומה׳ שמנ׳ שמעון
על הברכה מפני שנכתבו בכאן יא׳ ארורים ולא רצה לקללו
ולומר כנגדו ארור ומשה שקבע ברכה לכל השבטים ולא

קבע · לשמעון לפי שלא היה ראוי למימה מפני חטא זמרי
וכיון שלא היה בלבו לברכו לא רצה לקללו בכאן לומר
ארור בנגדו שאב׳ לא היתה לו תקנה וכבר דרשו זל׳ שאעפ׳
שלא ברכו בפירוש רמזו בברכת יהודה שנ׳ שמע ה׳ קול
יהודה שכן היתה נחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהודה
ומה שנמנה ראובן על הקללה אין זה לחיובו אלא נל׳ שהוא
התנצלות גבור במעשה בלהה ולומ׳ שלא חטא באשת אב
שהרי הוא קורא ארור שוכב עם אשת אביו ומזה אמרו
במדרש יצועי עלה אמר לו יעקב אביו בני אין לך תקנה עד
שיבא אותו שכתוב בו עלה כיון שבא משה והעמיד לכהנים
הלוים בהר גרזים ובהר עיבל והעמיד ראובן על הקללה
ידעו כל ישראל שהיה ראובן זכאי וכן אמרו רזל׳ כל האומר
ראובן חטא אינו אלא טועה וכיצד היו עומדין אלו על
הברכה ואלו על הקללה כך שנו רזל׳: במסכת סוטה ששה
שבטים עלו לראש הר גרזים וששה שבטים לראש הר
עיבל והכהנים והלוים עומדים למטה באמצע הכהנים
מקיפין את הארון הלוים הכהנים וישראלים מזה ומזה שנ׳
וכל ישראל וזקניו ושפטיו ושוטריו עומדים מזה ומזה
לארון נגד הכהנים הלוים הפכו פניהם כלפי הר גרזים
ופותחין בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל
ומסכה ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו
בקללה ארור האיש אשר יעשה וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן עד
שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו
את המזבח ושדוהו בשיד וכתבו עליהן את כל דברי התורה
הזאת בשבעי׳ לשון שנ׳ באר היטב ונטלו האבנים ובאו ולנו
במקומן עכ׳ במשנה ״ ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכת
דרשו רזל׳ ארור משעת עשיה וכן כתיב ואת חטאתכם אשר
עשיתם את העגל משעת עשיה קם ליה נ חטא ושם בסתר
עד שיעשה לה דברים שבסתר מכאן אמרו זל׳ עז׳ של ישרא׳
אינה אסורה אלא משהעבד ושל נכרי אסורה מיד שנ׳
פסילי אלהיהם משעה שפסלו נעשה אלוה ואעפ׳ שעדין לא
עבדו ויא׳ עברות אלו הזכיר בתחלתן ענין עז׳ לפי ששקולה
כנגד כל התורה כלה ואחריו בקלה אביו ואמו לפי ששלשתן
שותפין ביצירה ולכך הזהיר בכבוד שלשתן ומה שיחד
הכתוב יא׳ עברות הללו לפי שהן המחיינות עונש גלות ולכך
פרט אותן להן עכשו בכניסתן לארץ ״ ועל דרך הפשט
הזכיר בכאן יא׳ עברות בעבור שיוכל האדם לעשותן
בסתר והחל מן העקר שהוא בינו ובין בוראו ואחר כך בינו
ובין אבותיו כי מי ידע אם יקלה או תם וכן מסיג גבול דבר
נסתר וכן משגה עור כי לא יוכל לפרסם מי הטעהו וכן
מטה משפט גר יתום ואלמנה שאין להם עוזר והנה זה
נסתר כי אם יטה משפט אחרים יערערו עליו ויפרסמוהו
ובשוכב עם אשת אב ואחות וחותנת אינו נחשד להיות עמם
ולכך הוא דבר נסתר ואיננו כן שאר העברות ושוכב עם
בהמה כי אין לה פה שתצעק כמו הזכור על כן לא הזכירו
בין לוקח שחד בין הדיין ובין העד להעיד שקר כן פירש
החכם רא זל׳ · ועל דרך המדרש יא׳ עברות הללו כנגד יא׳
דברים שאמר דוד עה׳ במזמור ה׳ מי יגור באהלך שכל הדר

כחוצה לארץ יתחייב לעשותן והנה הם הפך יא׳ עבירות הללו
הולך תמים כענין שנאמר תמים תהיה עם ה׳ אלהיך וגו׳ ופ
ופועל צדק שלא יגזול ושלא יקח כלום משל חברו וכמו שא
שאמרו ז״ל צדק משלך ותן לו וזה הפך מסיג גבול ודובר אמת
בלבבו שיהא פיו ולבו שוין   הפך משנה עוד לא רגל על
לשונו הפך מכה רעהו בסתר שהוא הולך רכיל לא עשה לר
לרעהו רעה הפך מטה משפט וחרפה לא נשא על קרובו כ
כלומר שלא יעשה עמו דבר שישא עליו חטא הפך גלוי ע
עריות נבזה בעיניו נמאס הפך מקלה כי סבת המקלה היותו
חכם ונכבד בעינו והנקל והנבזה בעיניו יכבד יראי ה׳ כספו
לא נתן בנשך שאינו חומד ממון אחרים ושחד על נקי הפך
שפיכות דמים עושה אלה לא ימוט לעולם ״   וענו
כל העם הזכיר כן בעז׳ ובכל השאר הזכיר ואמר כל העם כמ
כמה שאמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום ולכך
וענו כל העם ״   ארור אשר לא יקים את דברי הו׳
התורה הזאת זה כלל לכל המצות שבתורה ובאור הכתוב א
אשר לא יקים המצות בלבו כלומר שיודה בהן ויאמין בכ
בכולן שהן אמת אחת מהנה לא נעדרה שאין כח הועלת ה
הגוף והנפש ושאין בכלן מצוה אחת לבטלה זהו אשר לא
יקים לעשות אותם שיקיים בלבו אמונה חזקה שראוי לעש
לעשותם כי כלם נכונים למבין וישרים למוצאי דעת ודרשו
רז״ל אשר לא יקים זה החזן שאינו מגביה ספר תורה להראות
כתיבתו לעם ״   ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כ
כלומר שלא תצטרך לרדוף אחר הברכה שהיא עצמה תבא
אחריך ותשיג אותך ״ ברוך פרי בטנך   הקדים כאן
בברכות ברכת הגוף לברכת הממון שאם אחריו ברוך טנאך
אבל בקללות הקדים טנאך ואחר כך פרי בטנך ללמדך שיע
שיענש תחלת בממונו ואם יחזור בו מוטב ואם לאו יענש בג
בגופו וכן אמרו במדרש אין בעל הרחמים נפרע מן הנפשו׳
וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך   מי
שהוא עבד לשר אחד משרי המלך אין מעלתו גדולה כל כך
כאלו היה עבדו של מלך כי עבדו של מלך אפי׳ השרים והס
והסגנים אשר למלך יראים מפניו לאימת המלך מאחר שה
שהעבד ההוא נקרא בשם המלך אדניהם וזה ענין הכו וה
הזה ובאורו יאמר וראו כל עמי הארץ שהם חלק הכוכבים ו
והמזלות   כי שם ה׳ שהוא האדון עליהם ועל השריה ש
שהם נקרא על ישראל ושישראל הם מיוחדי׳ לחלק האדון
אז ויראו ממך בודאי ייראו מהאדון של ישראל ודרשו רז״ל
כי שם ה׳ נקרא ר׳ אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש
ויש לך להתעורר בכאן כי נרשם בכאן אות שין שהיא הלכה
למשה מסיני והוא כאלו אמר וראו כל עמי הארץ כי שין
עליך ויראו ממך ועוד חלוף השם הגדול באת״בש עולה כמ
כמספר שין והנה שין רבתי של שיר השירים ועוד כי ש׳
ימי׳ הם בשנה של הנחת תפילין יצאו שבתו׳ וימים טובי׳ שהן
בח׳ יבים ואם תשכיל עוד בטעם שין של תפילין תמצא כי
השין רמז לשכינה ולנשמות האדם ושין של ד׳ בתים ירמוז
לשכינה המקפת והממלאה לכל העולם חוץ לעולם ומשפעת

בו בד׳ חיות המרכבה והאמצעית שיש בה כמין דלת רמז לד׳
רוחות העולם המתנהגים על ידי השכינה ומעלה ומטה גם
כן ועל כן הרצועות מחוברות ומתפשטות והולכות למטה ו
ונתבאר בזה כי כל השפע בא לעליונים ולתחתונים מאת
השכינה ומאין בא השפע אל השכינה מן החכמה והבינה צ
צא ולמד שהוא כן מתוך יצירת האדם שנוצר בחכמה מופ
מופלאה כי אות שין רשו׳ באפיו אשר שני הנקבי׳ מכוונים
כנגד המוח שהוא מקום החכמה והבינה   וענין האבר הזה
התחום באות שין שהוא בית קבול ילמד דעת את העם כי כן
השכינה מקבלת שפע וכן תמצא הנשמה שהיא מקפת את
כל הגוף שהיא כתר לו וחוצה לו ובתוכה ואוירה מתפשטים ב
בארבעה חללים שבמוח שני חללים ראשונים יש בהם כח
הציור חלל אמצעי יש בו כח המחשבה חלל אחרון יש בו כ
כח השמירה והזכרון והשגני בכל זה כי שין שבד׳ בתים הו׳
רמז לשכינה וד׳ חיות הקדש ורמז גם כן לנשמה וד׳ חללים
שבמוח והבן זה   והשיגוך מלא בואו ולא נכתב בברכות
מלא ומה שנכתב כאן מלא על שם שנאמר עמו אנכי בצ
בצרה וכן הוא רשום בפסוק זה באחדות התיבות ומפני שה
שהתורה מפחידתם בקללות באה לרמוז שלא יאבדו בהם כי
השם הנעלם שוכן בקרבם הויה בצלם ושומר אותם ״
ידבק ה׳ בך את הדבר עד כלותו מלת כלותו תחזור לדבר וה
והוא מדת הדין כלשון לפניו ילך דבר עד כלותו כלתו כתי׳
יככה ה׳ בשחפת הזכיר השם המיוחד ולא אמר יככה אלהים ו
והנה הוא מדת הדין במקום זה וכמוהו ויאמר ה׳ אמחה ה׳יל
יהם לכם שהוא מדת הדין כי כן מצינו שם אלהים מדת ר
רחמים במקומות כמו ויזכר אלהים את נח ויורפא אלהים א
את אבימלך כי כל אחת מן המדות זו כלולה בזו ומפני זה
הזכיר יככה בתוספת האלהירות על מדת הדין המיסרת את
האדם והוא שכתוב ויספתי ליסרה אתכם שבע בתוספת הא
הגסראות שבע ומיסרת בשבע פורעניות וכן הזכיר כאן שבע
מיני חליים כשחפת ובקדחת ובכל השאר׳   בגרב ובחרס
לשון חרס מין שיצטרך לחרס וכן כתוב בשחין איוב ויקח
לו חרש להתגרד בו כן פירשו המפרשים ז״ל אבל יתכן לפר׳
ובחרס מלשון שמש כי יפחידם במכת השמש וג׳ שמות יש
יש לו שמש חמה חרס שמש על שם שהוא עבד משמש אצ
אצל סינו   ומרוך מעלת העבד תתפרש מעלת האדון
חמה על שם החמימות חרס על שם שנברא להאיר על הארץ
ועוד יש בשלשתן רמז על ההקף הרביעי הגדול שהוא שסה
ימים ועל שמות שני מנהיגיו וכן כענין ג׳ שמות אשר ללבנת
והן סהר ירח לבנה ואין זה מקום להאיר   בזה אבל
יזהיר הכתוב שאם לא ישמע בקול השם ית׳ שיכה אתכם במ
במכת השמש שהוא קלקול האויר והיסודות וזהו ובחרס מ
מלשון האומר לחרס ולא יזרח וכן כשרם יבא החרסה והנה
זה הפך ממה שהזכיר דוד ע״ה בברכה יומם השמש לא יככה
וירח בלילה כנגד זה אמר כאן יככה כי החליים בסבת המ
המאכלים ושנוי האויר בארצות והכל בתנועות השמש ״
והיית אך עשוק וגזול כל הימים וכן אמר עוד

והיית אך עשיק ורצוץ כל הימים ואמר ורקין מעוטין הן ל
לבעט שאר האומות שלא תהיה בהן אחת כשפל כישראל ו
ונגדו הזכיר בברכות והיית רק למעלה למעט שאר האומו'
שלא תהיה להן מעלה וגדולה כישראל יירש הצלצל
לשון להוריש גוים וכן תרגו' יתרך ורש"י ז"ל פירש מלשון ר
דש כלומר יעשנו רש מן הפרי והצלצל מן ארבה ונקרא צ
צלצל על שם הרעש שעושים כבאם מקובצים מלשון בצ
בצלצלי תרועה ותרגו' סקאה מלשון רז"ל ונטלוה מסיקין כ
כלומר נוזלין על שם שגוזלין הפירות ומכלין אותן׃
תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה יאשימנו
הכתוב בעבדו השם ולא היתה העבדה בשמחה לפי שחייב ה
האד' על השמחה בהתעסקו במצו' והשמחה במעשת המצוה
מצוה בפני עצמה מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו ש
שכר על השמחה ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבדה
ועשה המצוה בשלא עשאה בשמחה ולכך צריך שיעשה
אדם המצות בשמחה ובכונה שלמה וכן אמרו במדרש רות
אלו יודע ראובן שהקבה מכתיב לו וישמע ראובן ויצילהו מ
מידם בכתיפו היה מוליכו לאביו׃ ואלו היה יודע אהרן
שהקבה מכתיב עליו וראך ושמח בלבו בתופים ובמחולות
היה יוצא לקראתו אלו היה יודע בועז שהקבה מכתיב ע
עליו ותאכל ותשבע ותותר עגלות פטומות היה מאכילה
מרב כל ועבדת את את אויביך בחסר כל זה ממדותיו של ה
הקבה' שהן מדה כנגד מדה הם לא עבדו להקב' מרב כל
לפיכך יעבדו את האויבים בחסר כל ומזה דרשו רז"ל בפ'
דחגיגה הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני מלמד
שחזר הקבה' על כל מדות טובו' ולא מצא להן לישראל תקנ'
אלא עניות אמר שמואל היינו דאמרי אינשי יאי עניותא ל
לישראל כערקא סומקא לסוסיא חיורא׃ כאשר ידאה
הנשר זה אספסיאנוס וטיטוס שהיו מלכים ממלכיו אדום
והחריבו בית שני וכן דרשו רז"ל על אספסיאנוס דחשיב ל
לביתי בעשרא יומי ואתא בחמשא ושבע לינוקי דקא אמרי
ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר א
אמר שמא אנא הוא נשרא וכן כל התוכחות האלו בבית שני
היו ושם נתקיימו כלן׃ והצר לך בכל שעריך כלום
בכל מקום ויתכן לפרש כי מה שהזכיר בפרשה ד' פעמים ש
שעריך הא' גו"ל והב' שערי המדינות והג' שערי הבתים של
היחידים והד' מלשון שיעור כלומר שיציק לו האויב בכל
מה שהוא מחשב וכן יזדמן לו צער ונזק ותשיגהו כלהה בכל
מה שהוא משע' לעשות והנה הוא כהפך מהמצלי' שישכיל
בכל אשר יפנה ויצליח בכל מה שיחשב וכל דרכיו ומחש
ומחשבותיו יצאו לו על הנכונה כענין הנזכר ברשע יחילו ד
דרכיו בכל עת׃ אם לא תשמור לעשות את כל דברי ה
התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד ו
והנורא הזה באר בכתוב הזה כי הכונה בכל המצות שבתורה
תכלית אחת והיא היראה וכן באר משה במעמד הקדוש כי
אין תכלית הכונה בנתינת התורה אלא היראה הוא שאמר ל
לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פ

פניכם מכאן ראה המלך שלמה וכן עשה סוף בספרו כמ
כן אמרו עוד יראת ה' היא אוצרו אי איכא יראת ה' אין
ואי לא לאו פשוטו של מקרא יראת ה' היא מונחת באוצרו
העליון והחביב אצלו בחת עליה ש כר או יאמר יראת ה'
שהיא אצל היראים היא אוצרו שגונז אותה להם׃ וטעם
שהזכיר ביראה לשון אוצר כי אין ביד המלך לעשות אוצר
אם לא יקבץ ממון מאחרים ומה שהוא מקבץ וגונז ביחוד
ההוא יקרא אוצר וכן היראה אינה בידי שמי' ולכך יקראנה
אוצר והוא למדת שהיראה עקר הכל וגדולה היא כשאר המ
המדות והיא העולה על כל המצות ששאר המצות כתפילין
וציצית וכיוצא בהן יש להן זמן כזמן עשיתן וכיון שנגמר מ
מלעשותן הרי הוא בטל ממנה ולא כן מצות היראה כי אין
לה זמן אבל היא קיימת לעולם בכל עת ובכל שעה וזהו שכ
שכתוב יראת ה' טהורה עומדת לעד מה שאין כן בשאר ה
המצות שבזמן קצוב ונגמרות אחר עשיתן והיראה אין לה
שהמות כי אם המעשים זהו שאמר אם לא תשמור לעשות
ליזהר בלא תעשה ויקיים מצות עשה׃ והתמכרתם שם
תבקשו להיות נמכרים ואין קונה וזו מדה טובה׃ ואזנים
לשמוע עד היום הזה מכאן דרשו רז"ל שאין אדם עומד על
דעת רבו עד מ' שנה וכן אמרו במסכת אבות בן ארבעים ל
לבינה׃ ותבאו אל המקום הזה הכניס משה שני
פסוקים אלו באמצע דבריו כי רצה לחזק את לבם בנחלת ה
הארץ ובשם שנחלו ארץ סיחון ועוג שהיו מכלל שבעה ע
עממין והכה אותם והחזיק בארצם כבר והיתה לנחלה לש
לשני שבטים וחצי כן עתידין שינחלו השאר מעבר לירדן
לט' המטות וחצי המטה ודע כי התוכחות שבפרשה הזו נא
נאמרו בלשון משה לא שאמר משה מפי עצמו שהרי קבלה
בידינו שכל התורה כלה מבראשית עד לעיני כל ישראל ה
הכל כתב משה מפי הגבורה ומה שדרשו רז"ל קללות שבתב
הקבה' אמרן ושבמשנה תורה מפי עצמו אמרן הכונה לומ'
כאלו מפי עצמו שהסכימה דעתו לדעתו של הקבה' וטעם
הדבר שהיו קללות שבת"כ נאמרות בלשון הקבה' ואלו ש
שבמשנה תורה בלשון משה לפי שאותן קללות שבת"כ נתק
נתקיימו בבית ראשון שהיה שם עז וכן הזכיר בהן
והשמדתי את במותיכם והכרתי את חמניכם מכם שהרי בבית
ראשון שרתה שכינה אבל אלו נתקיימו כלן בבית שני ובבי'
שני נסתלקה שכינה ולכך בא הלשון בכאן כלשו' משה רעה
ולא כלשון שכינה וכבר הזכרתי זה בסדר אם בחקותי וצ
וצריך אתה לדעת כי מפני ששרתה שכינה בבית ראשון לכ
לכך הזכיר דוד עליו השלום על בית ראשון שאו שערים ר
ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד כלומר מלך
של הכבוד אבל בבית שני לא שרתה שכינה כל כך תדיר א
אלא חופף שכן התנבא חגי הנביא על בית שני וארצה בו
ואכבדה אמר ה' כלומר כבוד השכינה שהיא ההא היה ש ם
חופף ואמר גם כן ומלאתי את הבית הזה כבוד ולעתיד
לבא יחזור הכל לקדמותו כמו שהיה בבית ראשון וביתרון מ
מעלה והשגה יותר ממה שהיה וישוב התפארת והכבוד
בירושלים והוא שאמר ישעיה עליו השלום על

רבית השרישי קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה׳ עליך זרח כי
הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה׳ וכבודו
ה׳ עליך יראה

אתם

טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת שלמה המלך
ע״ה הודיענו בספרו עקרים גדולים במדת התוכחת ולמד ד
ועת את העם כי החיים דבקים עם התוכחת והמיתה דבקה
עם מי ששונא התוכחת החיים דבקים עם התוכחת הוא שכ
שכתוב ודרך חיים תוכחות מוסר וכתי׳ ארח לחיים שומר מוס׳
וכתיב מרפא לשון עץ חיים ואמר כי רפואת הלשון והוא ה
התוכחת הוא עץ החיים והמיתה דבקה במי ששונא התוכח
הוא שכתוב מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת ימות ואמר
כי עוזב אורח והוא שעובר על דברי תורה לשעה אבל אינו
שונא התוכחת יהיה נשפט במוסר רע וייסרנו השם ית׳ למען
ישוב מדרכו הרעה׃
אבל מי שהוא שונא התוכחת לא יספיק לו שיהיה נשפט
ביסורין כי אין לו תקנה ועל כן יהיה נשפט במיתה
אהבת התוכחת הוא אות ומופת על טוב המדות ושנאת התוכחת
עדות גדולה על רוע הטבע ועל פחיתות המדות ועל זה אמר
הכתוב אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך המוכיח
וחברו ראוי לו שיגלה אליו מצפוני האמת ואינו ראוי להח
להחניף לו רק שיצדיק אותו במה שראוי וירשיענו במה ש
שראוי כי הרי צדיק ורשע שני הפכים וכי שנגלט בדרך מ
מדת הרשע אינו נקרא צדיק עד שיתקרב למעלת הצדיק ל
דגי׳ שמדת הרשע בקצה הראשון ומדת הצדקה בקצה הא
האחרון וזה הנגלט במדת הרשע הוא באמצע ומפני זה רא
ראוי המוכיח דגלות אל הונח כל האמת בעניניו ובמעשיו
כי היא ההונחת העקרית ועל כן אמר שלמה בכאן טובה ת
תוכחת מגולה מאהבה מסותרת טוב מי שמוכיח לחברו ומד
ומדבר אתו קשות ומודיעו האמת בפניו ומראה לו שנאה
בדבר פיו יותר ממי שיש לו אהבה מסותרת שאוהב חברו ב
בתדריו בו ואינו מוכיחו על מה שרואה בו ויש שפירשו
טובה תוכחת מגולה שהכתוב דבק ראשו עם סופו כלומר ט
טובה תוכחת מגולה כשהיא באה מאהבה מסותרת כלומר ש
שהמוכיח מוכיחו מאהבה אבל הקמחי ז״ל פירש משם אביו
ז״ל טובה תוכחת מגולה התוכחת כשהיא מגולה היא טובה
אבל כשהיא באהבה מסותרת כלומר ראוי שתהיה התוכחת
בסתר לא בגלוי כדי שלא לביישו ואמרו במדרש א״ה הדב
הדברים רבה טובה תוכחת מגלה אלו תוכחותיו של משה
מאהבה מסותרת זה בלעם הרשע שהיה מברך את ישראל ו
והיה אחד בלבו ואחד בפיו בא לומר מה טובו אהליך יעקב
משכנותיך ישראל ובלבו והקב״ה עקם את פיו ואמר מה טובו אה
אהליך יעקב משכנותיך ישראל אבל משה תוכחותיו היו מג
מגולות ויתכן לפרש טובה תוכחת מגולה אלו תוכחות
שבתב׳ ושבמשנה׳ תורה שאין כהן אפילו אחת מפי משה ע

עצמו אלא כלן מפני הגבורה זהו שאמר מאהבה מסותרת
והיא השכינה הנסתרת בענין הנקראת אהבה כענין שכתוב
ושב ארוחת ירק ואהבה ה׳ שם ובאורו שכינה כענין אם ת
תעירו ואם תעוררו את האהבה אם יתן איש את כל הון בית
באהבה וכן בתפלה להודות לך ולייחדך באהבה ועל כן יאמר
טובה תוכחת מגולה מאהבה הבאה מאהבה כלומר מן השכ
השכינה וכיון טובה שאעפ״י שעברו כל התוכחות על ישר
ישראל ונתקיימו עליהם אלו בבית ראשון ואח״כ בבית שני ה
הוי עברו כולן ובאו לטובה בענין שכתוב למען ענותך ול
ולמען נסותך להטיבך באחריתך וכל התוכחות כלן וישראל
קיימין וזהו שאמר הנביא אני ה׳ לא שניתי ואתם בני יעקב
לא כליתם ודרשו רז״ל אומות העולם כנפילה אחת ואין ל
להם תקומה שנאמר שם נפלו פועלי און דחו ולא יכלו קום
אבל ישראל נופלין כמה נפילות ויש להם תקומה שנאמר
תשמחי איבתי לי כי נפלתי קמתי וזהו שדרשו רז״ל חצי
אכלה בם חצי כלין והם אינן כלין משל למה הדבר דומה ל
לגבור שהעמיד את הקורה והיה זורק בה חצים והחצים כלין
והקורה עומדת כך ישראל נופלין כמה נפילות וסובלין כמה
יסורין היסורין כלין והן בקיומן עומדין והוא שאמר ידמית
עה דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ וזהו שאמר משה בתוך
בתוכחתו אתם נצבים היום כלכם לפני ה׳ א׳ היכ׳ ראשיכם
שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל נתקבצו עתה
בכאן כל ישראל בברית השני כשם שנתקבצו בברית הרא
הראשון במעמד הר סיני ומפני שבטלו הברית הראשון שב
שבסיני באמרם אלה אלהיך ישראל לפיכך חזר בא בארץ
מואב לכרות עמהם ברית אחר וקבלוהו עליהם באלה ובש
ובשבועה ובזה יאמר להם משה אתם נצבים היום כלכם ב
לפני ה׳ אלהיכם כלומר המעמד הזה שאתם בברית הזאת נצ
נצבים כרבכם ולפני השם ית׳ כמו שהיו אבותיכם בהר סיני
בברית הראשון והוא שתכנסו בברית השם ית׳ ויתקבלו א
אותו עליכם באלה ובשבועה מה שלא נעשה בראשון ויית
ויתכן לומר כי נכללו בפסוק זה שתי הבטחות הא׳ שיהיו יש
ישראל קיימין ולא יתבטלו לעולם אבל יהיו דור אחרון לכל
האומות הבה יאבדו וישראל יעבדו והב׳ שיהיו זוכין להיות
העולם הבא בקיום התורה והוצרך להבטיחן מפני שישראל
היו ראוין להאבד לגודל התוכחות שהזכי׳ למעלה שעברו ע
עליהם ועל כן אמר שיהיו נצבים היום בעולם
הזה כלשון לעולם ה׳ דברך נצב בשמים ולא יאבדו מפניה
התוכחות הקשות אבל תהינה להם מרוק עונות שבהן יזכו ל
לחיי העולם הבא זהו שאמר לפני ה׳ אלהיכם כלשון ו
וצדקה תהיה לנו לפני ה׳ אלהינו שהיא הבטחה בשכר העו
העולם הבא וזהו לשון כלכם בלשון רז״ל שאמרו כל
ישראל יש להן חלק לעולם הבא ובמדרש אתם נצ
נצבים היום מה היום הזה תחלתו מאפיל ואחר כך מאיר כך
אפלה שלכם עתידה להאיר שנאמר והיה לך לאור עולם וא
ואלהיך לתפארתך׃ ראשיכם שבטיכם כלומר
ראשיכם שהם ראשי שבטיכם והזכיר החשובים תחלה

ואחר כך הגברים כל איש ישראל ואחר כך הטף בזכרים
ואחר כך הנשים ואחר כך הגרים ·· כל איש ישראל
דקדקו רזל כבאן שכל ישראל נתפסין בעון איש אחד ורא
וראיה לזה עכן שמעל בחרם ואמר הקבה ליהושע חטא יש
ישראל וכל ישראל נתפסו בעונו וזהו לשון כל איש
ישראל כלומר כל ישראל נתפסים בעון איש אחד וזהו
שכתוב וכשלו איש באחיו ודרשו רזל בעון אחיו ללמדך
שכל ישראל ערבין זה לזה ואם כפי דעננות מצינו שהרבים
נתפסין בעון היחיד כשם שהרבים נושעים בזכות היחיד נ
וכן אמר אליפז לאיוב ימלט אי נקי כלומר נקי אחד ימלט כ
כל האי ואם האמת אתך שאתה נקי וצדיק ונמלט כל העיר
בבור כפיך וכן דרשו זל בשביל צדיק אחד העולם עומד ש
שנאמר וצדיק יסוד עולם שהרי מדה טובה מרובה על מדת
פורענות · לעברך בברית ה אלהיך ובאלתו העברה זו את
הוא הכנסה בברית כי לא אמר לעברך על ברית אבל אמר
בברית וזה יורה שהבונה להכנס בברית השם ית כמו
שעובר בין הבתרים לקיום הברית לא לעבור על הברית ומ
ומזה תרגם אנקלוס לאעלותך בקיימא ומה שאמר ובאלתו
והאלה הזאת תחזור לישראל כלומר באלה שעשיתם לו שה
שהשביע אתכם בה ואתם מקבלין אותה עליכם ·· ויתכן
לפרש ובאלתו שהוא חוזר להקבה כלומר ובאלה שעשה לכ
לכם יאמר אתם נצבים להכנס בברית השם ית ובאלה שנ
שנשבע לכם שתהיו לו לעם והוא יהיה לכם לאלהים ופסוק
של אחריו יורה כן שאמר כאשר דבר לך וכאשר נשבע לא
לאבותיך ומה שיחזק הענין הזה הוא שמצינו פסוק מלא כי
הואיל ה לעשות אתכם לו לעם ואעפ שכל המפרשים זל פ
פרשוהו מלשון חפץ ורצון זה אפשר שיהיה בכללו והוא
העקר שהוא מלשון אלה וכמה שיחזק זה עוד מה שאמרו ב
במדרש מלך אסור ברהטים כבר נשבעתי לאבותיכם שלא
אשנה בכם ובבניכם עד עולם ולא אחליפם באומה אחרת ו
ואין אסור אלא שבועה שנאמר ואסרה אסר על נפשה בש
בשבועה ברהטים אלו האבות אברהם שכתוב בו ו
ואל הבקר רץ אברהם ותרגום רהט ·· יעקב שכתוב בו ב
ברהטים בשקתות המים לפיכך אינו יכול לעבור על שבועתו
וכן אתה מוצא כשבקשו ישראל לפרוק עול מלכות שמים
מעליהם בימי יחזקאל מה כתיב שם באו אנשים מזקני יש
ישראל לדרוש את ה אמרו לו כהן שמכר בהמה לו עבד מהו שיא
שיאכל בתרומתו אמר להן הן אמרו לו אף אנו כבר יצאנו
ברשותו נהיה כאומות העולם אמר להן והעולה על רוחכם
היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים אשר
סביבותינו לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה אלהיכם אם לא
ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם אמר להן כל זמן
שלא ימכר ברשותו הוא ואתם לא נמכרתם כדמים שנאמר
כה אמר ה חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו ·· ולא
אתכם לבדכם כלומר שבדור הזה אנכי כורת את הברית ו
ואת האלה כי אתם עמנו עומדים היום לפני ה אלהינו אלא
אפילו את אשר איננו פה עמנו היום כלומר בברית הזאת נ

ואמר כן לפי שהאב שרש והבנים הם ענפים העתידין לצאת
מפאת השרש ועל כן היה יכול השרש להביא באלה את ה
הדורות הבאים ודרשו רזל כל הנפשות שנבראו מבראשית
היו שם והגוף עדין לא נברא ולפי זה יהיה פירוש הכתוב ו
ואת אשר איננו פה בגוף עמנו היום בנפש ומלת עמנו
החוזר למעלה למלת עומד כאלו אמר ואת אשר איננו פה
עמנו עומד היום והזכיר כהן עמידה כלשון האמור במלאכי
השרת בין העומדים האלה וכן אמרו רזל שכל הנביאים ב
בלן קבלו נבואתם בסיני אבל לא נתן להם רשות להתנבא
עד זמנן הוא שאמרו במדרש תנחומא בפסוק משא דבר ה
על ישראל ביד מלאכי עד מלאכי לא נאמר אלא ביד מ
מלאכי שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני וכן אמ ישעיה
עה לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה ה א
אלהים שלחני ורוחו באומר כי מהר סיני קבל הנבואה אבל
לא נתנה לו רשות להשתלח עד עתה · כי אתם ידע
ידעתם כלומר יש מכם שראה תועבת מצרים וכלכם ראית
תועבת הגוים אשר עברתם בקרבם והן אדום עמון ומואב
ומדין ·· ותראו את שקוציהם וגו עץ ואבן שהם בגלוי וכ
אותן של כסף וזהב אשר עמהם בחדריהם שמסתירין אותן
לפי שמתיראין שמא יגנבו ·· פן יש
בכם שרש פורה ראש ולענה האדם נקרא ראש לפי שהוא
ראש בכל המרורים והוא מר מכל השאר טושקו בלעז
ויש שפירש שנקרא ראש לפי שהארס בראשו של פתן הוא
נמצא ולשון לענה הוא מין עשב מלשון לענות נפש כי הוא
ענוי נפש גמור ·· והיה בשמעו את דברי האלה הזאת שהוא
ארור האיש אשר יעשה פסל וגומ והתברך בלבבו לאמר יח
יחשוב בלבו בשמעו הקללות שישובו לו לברכות ויאמר ש
שלום יעשה לי לא יגע בי רע שרירות לבי אלך יאמר שלום
יהיה לי אעפ שאלך בשרירות לבי כי בצדקת הצדיקים אנ
אחיה שהם רבים ואני יחיד חוטא על כן כתוב אחריו לא י
יאבה ה סלוח לו כי אז יעשן והטעם מיד יכרת כן פירש
החכ רא זל · ויתכן לפרש בשרירות לבי בחוזק והוא לשון
רזל אשרתא דדייני שהוא קיום בג וזהו שאמר למען ספות
הרוה את הצמאה הרשע מתהלל במעלליו רעים ואומר לל
ללכת בחוזק לבו כדי שיוסיף צמאון בנפשו שהיתה רוה ב
כלומר שבעה מתאוות פעולות העברה ההיא ויחזור אותה צ
צמאה כי לבו חזק בתאוות ובמחשבות רעות תמיד כל היום
וכל שהוא רוצה לנהוג המנהג הזה ולרדוף אחר תאוותיו ו
ומשביע נפשו מהן יותר ירעב להם כי זה משפטן וזה דרכן
גם מן הידוע כי הלב באדם שרש הגוף ומחשבות ענפים וה
והמעשים פירות
וכל יצר מחשבות לבו של רשע רק רע כל היום לא ימיש מ
מעשות פרי רע ומר ואף אם אינו מוציא מחשבתו לפועל
הנה הוא נענש על המחשבה בלב ודוגמא כוון שלמה עה במה
שאמר לב שמח ייטיב פנים ובעצבת לב רוח נכאה כאמר ש
שלא יקל בעיני האדם ענין המחשבה שהרי שמחת הגוף וע
ועצבונו תלוים במחשבה ואם כן הרי המחשבה שהיא מן ה
הלב יוצאה לפועל ומתגלת בגוף האדם ומעתה יתבונן

האדם בעצמו גודל שכרו אם ישמח במצוה וגודל ענשו אם
ישמח בעברה וכן במדת העצבון גדול שכרו וענשו וזהו
שאמרו רז״ל הרהורי עברה קשין מעברה לפי שההרהור הזה
יוצא לידי פעולה ומתגלה בגוף דע״ל כן יהא קשה מעברה ב
בלא הרהור שהרי בזה הרהור ופעולה ובזה פעולה בלא הר
הרהור והמאמר הזה לרז״ל גדול הער׳ מאד רבו בו הפירושי׳
זה שאמרתי אחד ועו׳ פירשו בו הרהורי עברה קשין מעברה
לפרוש כי רגילות המחשבה מביא האדם לידי עברה
ועוד פירשו כן הרהורי עברה קשין על הנפ׳ מעברה עצמ׳
לפי שההרהור תלוי בלב והנפש משכנה בלב ועל כן כ
כשהוא מטמא אותה במחשבה רעה קשה יותר מן׳ העברה
עצמה כי העושה עברה עצמה אין מחשבתו כל כך טרוד
ועוד פירשו בו הרהורי עברה קשין מעברה כי המחשב לע
לעשות עברה אחת׳ כגון לגזול או לגנוב או לבא על אחת מן
העריו׳ וחשב בלבו אם יבא אדם כנגדי שם לבטל מה שאני
רוצה לעשות אכנו או אהרגנו כדי שאשלים חפצי ונמצא כ
כי כשגנב או גזל או בא על הערוה שעשה עברה אחת אצל
ההרהור היה קשה יותר מגוף העברה שהרהר בה עברות ו
וגמר בלבו שיכה ושיהרג ולבסוף יעשה העברה ואם
ישאל שואל והיאך יעניש הכתוב על ההרהור בלא מעשה
כי בודאי אין האדם יכול לשלוט בעצמו שלא יעלו בלבו מ
מחשבות רעות ואם כן למה יעניש על מה שאינו בידו אבל
אודיעך עקר הדבר ידוע כי בחירת המעשים מסורה בידו
של אדם לטוב ולרע הוא שכתוב ראה נתתי לפניך היום א
את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים גם
בחירת המחשבה מסורה בידו אחר ההכנות כי נצטוה שיח
שיחשוב מחשבה טובה ונזהר שיפנה לבו מלחשב מחשבה
רעה והוא נגמל על המחשבה הטובה ונענש על המחשבה ה
הרעה ומה שלפעמים יולידו סעפיו ורעיוניו מחשבות בלתי
טובות ויעלו על לבו בפתע פתאום הרהורי׳ לא ראוין שלא
במתכוין הנה זה טרם ההכנות והוא סימן המכשול והחטא
כי הטה עצמו מני אורח ולא גדל נפשו במדרגת ההכנות ו
ותקנתו ורפואתו שישתדל בהכנות והוא שיכין לבו
ומחשבותיו אל השם יתעלה ולא ישעבד ויכוף מחשבתו ר
במחשבה טובה ובכשרון המפעלים ואם באת המחשבה הר
הרעה שינער בה שאם אינו גוער בה והיא עומדת בלבו הנה
הוא נענש וכאשר יתמיד מחשבתו זאת זמן רב ויכין לבו ל
לאהבה השם ית ולקרבה אליו וללכת בדרכיו גם ה׳ יתן הט
הטוב ויגמלהו כצדקו שיכוין לבו שלא יחשוב כדבר רע ו
ולא יעלה במחשבתו רק טוב ועל זה אמרו בא לטהר
מסייעין אותו ורבו הכתובים על העקר הזה הוא שכתוב כי
כל לבבות דורש ה׳ וכל יצר מחשבות מבין אם תבקשנו ימ
ימצא לך וכתיב ותוכן לבות ה כי השם ית׳ מכין לב האדם
ומישר תולדתו כשהאדם מכין לבו כנגדו ית׳ וכן כתוב תאות
ענוים שמעת ה׳ תכין לבם תקשיב אזניך וכתיב ה׳ אלהי א
אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מח
מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך והרמבם ז״ל

פירש הרהורי עברה קשין מעברה לפי שהמחשבה מעלה גד
גדולה באדם מצד השכל וממדות הנפש השכלית וכשהוא ח
חוטא בה הנה הוא חוטא במבחר מדותיו ואין אשמת המשת
המשתמש בעבד סכל כאשמת המשתמש בבן חורין חכם
כן כתב בתחלת פג׳ מספרו ועוד טעם אחר הרהורי עברה
קשין מעברה אחר מעשה העברה כי כיון שעשה העברה כ
כבר ועיר הוא מהרהר הה בזה הוא קשה לענין עונש הנפש
מעברה עצמה אבל קודם מעשה העברה אין ענשו קשה וא
ואינו נענש כלל שהרי אמרו ז״ל מחשבה רעה אין הקבה׳ מ
מצרפה למעשה ואינו נענש עליה וכהא׳ און אם ראיתי כל
בלבי לא ישמע ה אלא אם כן היתה מחשבת עז שכתוב נת
למען תפוש את בית ישראל בלבם ·· שרפה כל ארצה ·
על דרך הפשט מלת ארצה תחזור למה שהזכיר את מכות ה
הארץ כי הזכיר הארץ ההיא דרך כלל ועתה יאמר גפרית ו
ומלח שרפה כל ארצה כלומר כל ארצה של הארץ ההיא א
יאמר כל ארצה כל מבחר ארצה של הארץ ההיא יהיה כמ
כמהפכת סדום ועמור׳ ויתכן שירמוז למלת ובאו׳ כל ארצה
ארצה של כל כי בזמן הרצון לא תחסר כל בה ובזמן הכעס
בהסתלק השכינה תשוב ארצה שרפה ·· וישתחוו להם א
אלהי אשר לא ידעום ולא חלק להם כלומר לא ידעום
באלהים שלא ידעו להם כח אלהות שיהיה להם כח מעצמ׳
ולא חלק להם שלא נתנם לחלקם רק לחלק האומות כענא׳
אשר חלק ה אלהיך אותם לכל העמים אבל חלק ישראל יו
יוצר הכל הוא שנאמר ה חלקי וכוסי ואנחנו חלקו שנאמר
כי חלק ה עמו ויתשם ה׳ מעל אדמתם הפרשה הזו בבית
ראשון כי שם עבדו עז ואמר ויתשם וישליכם על עשרת ה
השבטים שמיו׳ שגלו לא חזרו והם נקראים נדחים ובזה א
אמר כיום הזה כלומר כיום הזה שאתם במדבר מקובצים במ
במקום אחד אבל אתם נדחים כי לא באתם עד עתה אל
המנוחה ואל הנחלה שאתם עתידין לבא שם כך יגלו בניכם
אל ארץ אחרת ויהו׳ מקובצים במקום אחר נדחי׳ מארצם ··
וישליכם אל ארץ אחרת למד של וישליכם רבתי וידוע כי ה
היא הגדולה שבכל האותיות ומה שהיתה רבתי יתכן שירמוז
אל המעלה הגדולה הנשאת המושלכת בזמן הגלות הוא ש
שאמר ירמיה השליך משמים ארץ תפארת ישראל וכן
כתובעור ותפארתו ביד צר והוא שכתו בותשלך אמת ארצ
ארצה והוא איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד וזהו
שאמרו במדרש איכה כלום הם מכעיסין אותי אלא בשביל
איקונין של יעקב החקוקה בכסא הכבוד הדא היא
מקלקלא לאפיהון ההד׳ השליך משמים ארץ תפארת ישראל
וזהו שאמר דוד עה׳ כי נשאתני ותשליכני כי המע״ה
הגבוהה הנשאת השליכה וכיון שהשליך אותה מעלה לא ז
זכר הדום רגליו שהיא עטרת המקבלת מתפארת כסוד עטרת
תפארת תמגנך וזהו שכתוב נפלה עטרת ראשנו וביון שנ
שנפלה נפלו ישראל שנאמר נפלה ולא הוסיף קום בתולת
ישראל וכלשון הזה מצינו שאמר יחזקאל הנביא על מלכי
בית דוד ותתש בחמה לארץ הוש־כה ·· הנסתרות לה׳

אלהינו והנגלות לנו ולבנינו כתב רשי ז"ל נקוד על לנו ולב
ונינו ועל ע' דעד לו רוש שאף על הנגלות לא ענש הרבים
ע. שיעב' ו את הירדן כשקבלו עליהם את השבועה בהר גר
גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה ·· ומביא הירושלמי
שאמר כ. אמ' ר' שמעון בן לקיש בירדן קבלו עליהם הנג
ונסתרות אמר להם יהושע אם אין אתם מקבלים עליכם ה
הנסתרות באין מים ושוטפין אתכם אר' שמעון בן זביד ויא
ויאמר והדע לך שהרי עכן חטא ורובן של סנהדרי נפלו בעי
אמר להם בכם התורה הרצועה יצתה בת קול ואמרה אין ל
לכם עסק בנסתרות ופי' בכם התורה הרצועה שאתם לוקים
עכשו על הנסתרות ·· ויש שפירש בכם התורה הרצועה בש
נשאמר משה בכם כו וגמר פן יש בכם אז התורה הרצועה ל
להענש על הנסתרות ורשי פירש שם במסכת סנהדרין כי
משקבלו עליהם השבועה נתחייבו בנסתרות והיה ראוי ל
לינקד לה' אלהינו כו' לדרוש שאין הנסתרות לה' לבדו כי
גם לנו הם אבל לפי שאין כבוד השם לינקד ונקד לנו ולבנינו
בבקיבוץ ועל כן הוצרך לינקד ע' כנגד אותיות לה' אלהינו ל
להשלים יא' אותיות ·· והרמבן ז"ל כתב דעתי בדרך הפשט
כי הנסתרות הם החטאים הנסתרים מן העושים אות כמו ש
שגיאות מי יבין מנסתרות נקני' יאמר הנסתרות לה' לבדו ה
הם אין בהם לנו עון אשר חטא אבל הנגלות שהן הזדונות
לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת חק
חקת עולם שכך קבלנו על אשר איננו פה לדורו' עולם ולפי
ע הביא באלה בישראל לעשות כל המצות הוציא מן החרם
העושה בשגגה שלא יקולל באלה הזאת עכ' והחכם רא זל
פירש הנסתרות מי שיעבו' ע"ז בסתר משפטו ביד השם יתע'
והוא יפרע ממנו אין לנו בו חיוב אבל בגלוי החיוב לנו ול
ולבנינו לעשות בכ' דברי התורה הזאת היא שתצוה להרוג
עובדי ע"ז ושמעתי בשם הרמבם זל בפי' רש פסוק זה
הנסתרות לה' אלהינו יאמר סודות התורה הנסתרים וטעמי
המצות לשם יתע הם ואם יזכה אדם שיקח אזנו שבץ מנח
מנהם בידיעת שרש המצוה ועקרה בנסתר שבה אל יפטר ב
בכך מן הנגלה שלא יעשה המצוה בענין גופני אין לו להמנ
מזה שהרי הנגלות ולבנינו לעשות והפירוש הזה בעצמו ש
שהם יקר וכפיר אבל אינו מענין הפרשה · ויתכן לפרש
והנסתרות לה' אלהינו כי מפני שהזכיר בפסוק של מעלה וית
ויתשם וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה וגלות הנדחים וה
והנפוצים הוא ארו' ביותר והקץ סתום ונעלם ונסתר לכך
סמך מיד ואמר הנסתרות לה' אלהינו כלומר אין לנו בו שום
ידיעה כי הוא ענין נסתר לה' אלהינו לבדו ואין אתנו יודע
עד מה והנגלות לנו ולבנינו כלומר כשיהיו אותן הנסתרות
נגלות לנו ולבנינו עלינו לעשות את כל דברי התורה הזאת
ולבדנו הכתוב וזזה כי תורתנו קיימת לעולם לא תבטל בזמ
נ זמן מן הזמנים ואפילו בזמן המשיח וקיום תורת משה שוה
בכל זמן בין בזמן הנסתרות שהוא הנגלות בין בזמן הנגלות
שהיא הגאולה ומזה דרשו ר"זל ימי חייך העולם הזה כל
להביא ליבות המשיח ועם הפירוש הזה יהיה הפסוק מכוון
ונקרעם מה שהזכיר בפרשה למעלה ולמטה ל ויש לך

להתעורר במלת הנסתרות שהוא חסר ואו הנסתרת כתיב וי
וירמוז הכתוב על השכינה ומה שקראה הנסתר' לפי שהיתה
כסתרת בענן והיא הנסתרת ממנו בזמן הגלות שאנחנו ב
בו ובהסתר פנים ממה שכתוב אסתירה פני מהם ויאמר ה
הכתוב כי הנסתרת מבקשת רחמים לה' אלהינו, שיגלה הקץ
לנו ולבנינו וכן מצינו כמה כתובים שמצריכין גאולה לעצ
לעצמו וכן דרשו רז"ל אגילה בישועתך ישועתנו לא נאמר
אלא בישועתך וכן הושיעה ימינך ועננו וכן כתיב אשר פד
פדית לך ממצרים גוים ואלהיו והתבונן כדבר הנביא עה'
שאמ' לכן יחכה ה' לחננכ ולכן ירום לרחמכ' וכבר העירותיך
על סוד פסוק זה בחבור זה ויש לך להשכיל עוד כי טעם
מהפסוק הזה יוצא שם מומחה לשאלת חלום בצרוף אות יו'
והם ג' שמות כל שם ושם של ג אותיות וכולן הן תשעה וה
הוא סוד הטית הכפולה כ ש' הידוע והשם הזה מעיד שאין
ובמלת הנסתרות ואו אמנם מצאנו ואו של אלהינו שנשארה
יחידית מן הצרוף וזה מבוא' ·· ושבת עד ה' אלהיך וגו בכל
לבבך ובכל נפש ושב ה אלהיך את שבותך, כבר ידעת מאמר
רזל בפרק ראשון של ע"ז אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנפ
הנפשות שבגוף שנ' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני
עשיתי ובאור הכתוב כי לא לעולם אריב עם ישראל ולא ל
לנצח אקצף שלא אגאל אתכם כי רוח מלפני יעטוף כלו'
מה שאני גואל אותם זהו בסבת הרוחות אשר הן יוצאות מ
מלפני והנשמו' שאני עשיתי שהן מתאחרות ליכנס בגוף ומ
ומלת יעטוף לשון אחור מלשון העטופים ללבן ופירש הר
הרמבן זל כי לזה נסמכו שנ הפסוקים זה לזה מלת נפשך למ
למלת ושב לבאר כי כאשר תשובו בכל נפשכם עד ה אלהיך כ
כלומר שכל הנפשות של ישראל שהן בגוף ישובו עד ה ו
ויזכו החדשות לצאת ושב ה אלהיך את שבותך ורחמך ושב
וקבצך וזהו שאמר אתה ובניך שהוא רמז לכל ישראל וכן
עוד ביבמו' פ' הבא על יבמתו אמר אין בן דוד בא עד שי
שיכלו כל הנשמות שבגוף שנ' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות
וגו' וכתיב בתריה ואמר סלו סלו פנו דרך ושב וקבצך מכל
העמים כ. י הזכרו, י שהפרשה של מעלה תרמז על בית רא
ראשון שחרב בעון ע"ז ועל כן תזהיר על ע"ז ותעניש עליה
גלות אל ארץ אחרת והנדחים על עשרת השבטים שגלו ביד
מלך אשור בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי ופרשה זו הסמ
הסמוכה לה תוכיח כן כי בגלות עשרת השבטי' ידבר ולכך
יתחיל בנדחים ואמר אשר הדיחך ה' אלהיך שמה כי עמהם
שהם רוב ישראל ידבר ואחרי הקבוץ ההוא הזכיר עוד קבוץ
אחר של גלות אחר והם הנפוצים אנחנו אלה פה יהודה ו
ובנימן שאנו משועבדין תחת האויבים והשונאים ואשר רד
רדפונו והם אדום וישמעאל והנה אנחנו נפוצים ומפוזרים
בארצותיהם ומזה אמר אשר הפיצך ה' אלהיך שמה כי עמנו
ידברו והזכיר שני פעמים ושב ושב לרמוז על קבוץ שני גלי
גליות שהן שני קבוצין גלות עשרת השבטים וגלות יהודה ו
ובנימן ועל זה אמר הנביא עוד אקבץ עליו לנקבציו כי מלב'
קבוץ נדחים עוד יש על הנקבצים ההם קבוץ אחר והם י
יהודה ובנימן ועל כן נר' מלשון הכתוב כי עקר התשובה ע

עחידה שתהיה בהם וזהו שאמר אשר הדיחך ושבת כי עם
עם ט שהם נדחים ידבר בהבטחת התשובה ואחר שיהיו ה
הכ נגאלין הוסיף לומר ושב וקבצך קבוץ שני לרמוז על ג
גלותנו זה אנחנו יהודה ובנימן הנפוצים ומזה אמר אשר
הפיצך ואחרי כן חוזר ומדבר עם הנדחים כבתחלה זהו ש
שאמר אם יהיה נדחך בקצה השמים והבטיח אותם שיוצ
שיוציאם אל הארץ ויירשוה ורמז בזה ג' ירושות ובשלישית
הגדל מעלתם יותר ממעלת דורו של דוד ושל שלמה עה' וה
והבטיחם עוד בבטול יצר הרע ובהסרת הקנאה והשנאה ו
והוא שאמר והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותי'
וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך ואמר עוד ומל ה' אלהיך
את לבבך ואת לבב זרעך וטעם ואתה תשוב הבטחה כי הם ע
עתידין לעשות כן שישובו בתשובה אל הארץ אשר יר
ירשו אבותיך וירשתה דרשו רז"ל בסדר עולם אשר ירשו
אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושניה יש להן ג אין להן
כלומר ירושה ראשונה שקדשה יהושע לשעתה ולא ק
קדשה לעתיד לבא יש להן ושניה גם כן שקדשה עזרא ובית
דינו לשעתה ולעתיד לבא יש להן ג' אין להן אינה צריכה
קדושה שהרי בקודשת ועומדת היא על ידי עזרא ובית דינו
שקדשה לשעתה ולדורות כן פי' הרב מורי רש"ני ויתכן ל
לומר ירושה ראשונה ושניה יש להן שירשו ארץ ישרא' ב
בראשונה ובשניה בראשונה על ידי יהושע ובשניה על ידי
עזרא אבל לא ירשו שאר ארצות אבל בג' לא תהיה להם יר
ירושת הארץ לבדה אלא כל העולם וזהו שאמר והטיבך וה
והרבך מאבותיך ולכך הזכיר בשני הבתים ירושה
ובג' הזכיר מעלה יתרה על שניהם וזה דומה למה שדרשו ב
במקום אחר מפני מה כל השירות כלן בלשון נקבה ושיר
של עתיד בלשון זכר דכתיב שירו לה' שיר חדש וכתיב ביום
ההוא יושר השיר הזה בארץ יהודה מה נקבה זו מתעברת
ויולדת ומתעברת כך ישראל נגאלין וחוזרין וגולין אבל
לעתיד משיהיו נגאלין שוב אינן גולין ועוד מה נקבה זו נו
נוטלת עשור נכסי' כך ישראל בגאולה ראשונה כבשו ז' עם
עממין שהן אחד מעשרה לע' אומות אבל לעתיד לבא עתי
עתידין שיירשו כל העולם כלו כזכר היורש כל נכסי אביו ד
דכתיב שער יששכר אחד שער זבולון אחד ובמדרש תנ
תנחומא בסוף סדר שפטים והנ' יותר בה שאינן מתישבין ב
בארצם אלא כגאלה ג' גאולה ראשונה זו גאולת מצרים גא
גאולה שניה זו גאולת עזרא הג' אין לה הפסק עד כאן ועוד
באלה הדברים רבה לתת להם ולזרעם אחריהם לתת להם
אלו עולי מצרים ולזרעם אלו עולי בבל אחריהם לימות המ
המשיח ומל ה' אלהיך את לבבך כתב הרמב"ן ז"ל שיסיר
מהם ערלת הלב כי החמדה ושאר התאוות הן ערלה בלב וה
והחומד והנוטה אל התאוות נקרא ערל בענין שכתוב וכל י
ישראל ערלי לב וכל מי שאינו חומד ולא מתאוה נקרא מול
לב ולכך הבטיחם בזמן שיעשה הלב כטבעו מה שהשכל מ
מחייב כי ישוב הזמן למה שהיה קודם חטאו של אדם וזהו
שאמר ירמיה הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל
ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי וגו' אח

זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם
ונתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וכתיבת התורה ע
על הלב הוא בטול יצר הרע והסרת התאוו' כלן שהיא ב... ת
הלב על אויביך ועל שונאיך אויביך ישמעאל שונאיך א
אדום וכן כיוצ' התנבא עליהן לעתיד ואמר תרום ידך על צ
צריך וכל אויביך יכרתו והן שתי האומות שאנחנו
משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם ועל כן הביאו רז"ל ם
משל מתרי אווזי והוא שאמרו אמר רבה בר בר חנה זמנא
חדא הוה אזילנא במדברא וחזינן להנהו תרי אווזי דשמטי
גדפיהו משמניהו וקא נגיד חוטא דדובשא מיניהו אמינא ל
להו אית לן בגויהו לעלמא דאתי חד דלא לי גפא וחד דלא
לי אטמא כי אתא לקמי' דר' אלעזר אמר לי עתידין ישראל
ליתן את הדין עכ' ובאור הענין כי ראה החכם הזה ברוח הק
הקדש במדבר שהוא מקום התבודדות מעלת שני מלכיות ה
הללו השמנות והמלאות כל טוב אשר מלאו כרסם מעדנינו
ושאל להם כלום יש לנו חלק בשפע טובכם לעתיד חד דלא
לי גפא האחד הגביה הכנפים זה ישמעאל והיה סימן שע
שעתידין לעוף ולברוח אלינו ולשבת בצלנו ושיתנו לנו ב
בהמות שלהם להקריב מהן קרבן הוא שכתוב כל צאן קדר
יקבצו לך וגו' ועוד סימן שיתגיירו ויחזיקו במצות תפילין
שהם דומין לכנפים וזה היה הגבהת הכנפים וחד דלא לי א
אטמא זה אדום שהגביה לו הירך והוא סימן למצות מילה
שיתגיירו ויבאו בברית אתנו והכונה כי כיון שהן עתידין לה
להתחבר עמנו ולהתגייר ולהיות לעם אחד אין צריך לומר
שתחזור השררה והמלכות אלינו שהוא כנוי לשומן שלהם
ולדבש הנוטף ממנו ומה שישראל עתידין ליתן את הדין ל
לפי שאינן חוזרין בתשובה והן מתאחרין מלהתגייר ומה
שהזכיר אויביך על ישמעא' ושונאיך על עשו מפני שהאויב
גדול מן השונא כי השונא אף על פי שירע לו יעשה ז
זאת על דרך הרחמנו' אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמי'
לא ישים לו רחמים על זקן יכביד עולו מאד וזה מסוד תלש
הלשון ודקדוקו כי אויב הוא מלשון אבוי ואותיותיהם שוות
ועל שם שהנופל בידו צועק אוי ואבוי ומה שהתחיל בא"י
באויביך כדי שיסמוך הרדיפה אל השונאים שהם בני עשו
שעקר גלותנו בכל מקום שהוא לבני אדום הוא וקראן
שונאיך בענין שכתוב ואת עשו שנאתי וכן אמרו במדרש
משלי תחת שנואה כי תבעל זה עשו שנ' ואת עשו שנאתי וש
ושפחה כי תירש גברתה זה ישמעאל הבא מהגר ומפני שב
שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו לכך קראן ת
הכתוב אויביך וכן אמרו תחת אדום ולא תחת ישמעאל וכן
מצינו בהקכה שאמר על רבעים לשונאי אבל באויביו
נאמר ואויבי ה' כיקר כרים כלו בעשן כלו למדך כי האויבי'
אין להם השארות כלל ולכך ימשילם לחלב הכבשים שהכל
כלה כעשן ושתי האומות האלה קראן שלמה שתי בנות וה
והזכיר שהן מזומנות לגיהנ' הוא שאמר לעלוקה שתי בנות
הב הב כי המשיל גיהנם שהוא מקום הדין והמשפ' לנפשות
הרשעים לעלוקה שמוציאה הדם שהוא הנפש ועליהן אמר
ישעיה עה' המתקדשים והמטהרים אל הגנות המתקדשים

אלו בני אדום שדרכן לגנע אצבעותיהן לכאן ולכאן
ודבטהרים אלו בני ישמעאל שדרכם לרחוץ ידיה ורגליהם
ולא לבם שהיא העקר אחד אחת בתוך ירמוז לשתי ועדב ש
ע׳ אדום שהם בהקדשים בו׳ או יאמר אחר אחת בתוך ע
על יום אידם הקבוע להם אלו ביום ששי קודם השבת ואלו
אחר השבת ובניחין אותנו כתוך אוכלי בשר החזיר אלו בני
אדום השקץ והעכבר או׳ בני ישמעאל יחדו יסופו נאם
ה׳ ועשית את כל מצותי אשר אנכי מצוך היום אחר שאם
ושבת ואמר ואתה תשוב הוסיף ואמר אשר אנכי מצוך היו׳
וכן אמר למעלה ככל אשר אנכי מצוך היום וזה לבאר כי
עקר התשובה אינה אלא לאחר והמו דרך תורת משה ולכך
יזכיר עם התשובה בכל פעם ופעם אשר אנכי מצוך היום
וזה דבר ירמיה הלא זאת תעשה לך עזבך את ה׳ אלהיך בעת
מוליכך בדרך כלומר בדרך הידוע הוא דרך תורת משה שה
כוהה זיקו בו אבותיך הראשונים ׃ כי ישוב ה׳ לשוש עליך
רמוב כאשר שש על אבותיך יתכן שירמוז הכתוב הזה לחז
וחזרת המלך עם הכלה בזמן הגאולה ושיעור הכתוב כן כי
ישוב ה׳ לטוב לשוש עליך כאשר שש על אבותיך ובאור הע
ד ענין כי השם הנכבד יותירך בכל מעשה ידיך כלומר יתן
לך יתרון טובה כשישוב המלך אל המלכות ואז ישוש עליך
כאשר שש על אבותיך ואם תשאל מתי ישוב על כן הזכיר
אחריו כי תשמע כי תשוב על דרך הכתוב שובו אלי ואשובה
אליכם ובכדנו כי הדבר תלוי בתשובה ובאור ואשובה אליכ׳
ואשוב להא׳ אחרונה לצרכבה והכן זה ׃ כי המצוה הזאת
יאמר זה על התורה בלשון כל המצוה אשר אנכי מצוך היו׳
לא נפלאת היא אין ענינה נסתר ומכוס שלא תוכל לעשותה
וזהו שאמר לא בשמים היא שהוא באור ללא נפלאת היא ו
וכן ולא מעבר לים באור ללא רחוקה היא והים זה הוא הים
הגדול שהוא חשוך והוא מן הנמנע שיהיו בני אדם ראשין
ליכנס שם מפני חשכת המים ואין הכונה בשאר הימים שב
שבני אדם יכולין להכנס בהם לפי שבשם שאמר לא בשמי׳
היא והוא מניעה שהרי מן הנמנע שיעלה אדם לשמים כך
מעבר לים הוא מניעה ׃ לא בשמים היא יתכן לפרש כי
מפני שהתורה הזאת היתה בשמים יאמר מעתה לא בשמים
היא שכבר הורדתיה לכם משם ומלת היא תרמוז כי החכמה
העליונה בשמים ולא מעבר לים היא זה ים אוקיאנוס הוא
המובב את כל הישוב ששם החכמה העליונה ולכך הוצרך ל
ו הזכיר ים שאם לא כן היה לו להזכיר התהום ושיאמר לא
בתהום היא כדבר איוב שאמר תהום אמר לא בי היא והיה
הספור יותר נאות להזכיר דרך עליה ודרך ירידה והזכיר על
כל דבר ודבר מלת היא שהוא לשון מעוט ולרבות החכמה
העליונה המקפת את הכל מקפת את הגלגלים והגלגלים את
הים והים את הישוב וזהו שאמר לא נפלאת היא ממך ולא
רחוקה היא להורות כי יש חכמה רחוקה וכן לא בשמים ה
היא ולא מעבר לים היא ועוד נוכל לומר כי הזכיר ד׳ פע
פעמים מלת היא כנגד ד׳ יסודות העליונים הנמשכים ונאצ
ונאצלים כן החכמה העליונה ואלו שמותם ברמז אברהם י
יצחק ויעקב ודוד נאצלו מהם כנגדם בעולם הנפרדים ד׳

חיות הקדש וד׳ אופנים ובעולם השפל הזה ד׳ יסודות שהם
קיום כל מורכב ועמידתו ובמדרש לא בשמים היא לא ת
תמצא בגסי הרוח ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסח
בסחרנין ולא בתגרין שמואל אמר אין התורה מצויה לא ב
באסטרוגלין ולא באצטגניגין שנ׳ לא בשמים היא אין הת
התורה מצויה במי שמתעסק במלאכת שמים אמרו לו לשם
לשמואל והלא אצטרוגלוס אתה אמר להם מימי לא
הסתכלתי בחכמה זו אלא בשעה שהייתי נפנה לבית המים ע
עכ׳ ועל החכמות אלו היה מזהיר ישעיה לישראל ואומר להן
למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכ׳ בלא לשבעה יאמר למה
אתם שוקלים כסף ומפזרים ממון לקנות חכמות שאינן לחם
ואין הנפש נזונות בהן או למה אתם יגעים ומאבדים כחכם
ומבלים ימיכם בדברים שלא תשבע נפשכם מהם שמעו ש
שמוע אלי ואכלו טוב היא התורה הנקראת לקח טוב כי זהו
הלחם האמתי ושיהיה לכם לשבעה וכן תתענג בדשן נפשכם
כלומר בלחם הזה תתענג נפשכם בזיו העליון כמו שהגוף מ
מתענג בדשן וכן אמר דוד על תענוג הנפש במו חלב ודש ן
תשבע נפשי ומכאן שאין להתעסק בשאר החכמות אלא בע
בעקר שהיא תורתנו צא ולמד משמואל שלא היה מתעסק
בהם אלא במקום האסור לדבר שם דברי תורה והוא מקום
בלתי טהור וכן אמרו ז״ל צא ובקש שעה שאינה לא מן היום
ולא מן הלילה ולמד חכמת יונית והטעם מפני שמתוך עסק
שאר החכמות יבא האדם בדת לידי נטיה מדרך האמת כי
אין לך מום חכמה בעולם שאין בה פסולת וסיג כי לכך נמש
נמשלו החכמות כלן לכסף כי הכסף גרוב יש בו סיגים וא
ואינו ככסף צרוף אבל תורתנו כסף שאין בו סיג כלל
ולכך נמשלה לכסף צרוף הוא שכתוב כסף צרוף בעליל ל
לארץ מזוקק שבעתים ׃ מי יעלה וגו׳ השמימה יש בכאן
רמז כי השם המיוחד לא תתכן השגתו כי אם לעם ישראל
הנמולים שהם חתומים באות ברית קדש ומצינו גם כן שלא
יתנבא מעומד אלא מי שהוא נמול שכן מצינו באברהם קו
קודם המילה שכתוב בו ויפול על פניו לא היה מתנבא אלא
נופל אבל לאחר המילה מעומד שכן כתוב ואברהם עודנו
עומד לפני ה׳ ובלעם לא התנבא מעולם אלא נופל שנ׳ נופל
וגלוי עינים וכן רמזו משה במה שאמר להקב״ה בסנה ואמרו
לי מה שמו מה אומר אליהם יאמר כי הנמולים ישאלוהו ע
על השם המיוחד ומפני שהמצוה חתומה באות ברית קדש ע
על כן אמרו במדרש בצבאות או באילות השדה צבא שיש ל
לי בה אות ולא אמרו שהיא לי לאות והזכיר הכתוב ברמז מ
מילת הבשר בחתימת השם המיוחד אחר שהזכיר בפירוש
מילת הלב באמרו למעלה ומל ה׳ אלהיך את לבבך וגו׳ כי
מלת הלב הוא בטול יצר הרע וכשיתבטל היצר הרע נמצ
נמצאו אבריו של אדם כלם נמשכים ודבקים בשם המיוחד
ויעשו בטבע מה שהשכל מחייב ובא הרמז בפרשה הזאת ל
להורו׳ כי בזמן הגאולה יהיו כל ישראל שלמי ההשגה מולי
הלב והבשר דבקים בשם המיוחד וזהו רמז מי יעלה לנו ת
השמימה ובן אמר הנביא ע״ה כי כלם ידעו אותי למקטנם
ועד גדולים ׃ בפיך ובלבבך לעשותו הזכיר בכאן ג׳ דברים

הפה והלב והמעשה והנה כל המצות נכללות בג חלקים אלו
כי יש מצוה תלויות בפה ויש תלויות בלב ויש במעשה ועל
זה דרשו רזל על ג דברים העולם עומד
על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ע
על התורה זהו בפיך ועל העבודה זהו ובלבבך זו עבודה ש
שבלב ועל גמילות חסדים זהו לעשותו · ומן הידוע כי
המצות התלויות בלב עבודה גדולה והקבה מן המצות הת
התלויות בדבור ולכך אמרו רזל פוסק מדברי תורה לפסוק ק
קש ואמרו על פסוק ראשון והיא קש של רבי יהודה הנשי
והתלויות בדבור עבודה גדולה יותר מן התלויות במעשה ול
ולכך אמרו גדולה תורה יותר מכל הקרבנות כלן שנ זאת הת
התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח
השלמים וכפני זה הזכיר ובלבבך באמצע לחשיבותו מכלן
והזכיר לעשותו אחריו · וכתב הרמבן זל כפיך ובלבבך הוא
ענין הודוי על התשובה שהזכיר למעלה ואמר כי המצות
הזאת על התשובה נאמר שהוא מצווה בה כמו שאמר וש
ושבת עד ה אלהיך ואמר לא נפלאת היא ולא רחוקה כי אף
בהיותם בארץ אויביהם בגלות והם נדחים ונפוצים יכולין ה
הם לשוב בתשובה בכל מקום שהם אף אם היו בסוף העולם
קרוב אליך הדבר מאד לעשותו בשני דברים אלו בפיך ובל
ובלבבך שתשבים במחשבתך ותכנור בלבך ותתודה בפיך ·
ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ומכאן שהרשו
נתונה לו לאדם והבחירה בידו לעשות טוב או רע שאם ל
לא כן לא היה מקום לתורה והיה העונש והשכר בטל וטעם
את החיים ואת הטוב בקיום התורה ואת המות ואת הרע א
אם לא יקיימוה או יאמר החיים והטוב והמות והרע על ה
התורה עצמה וכענין שאמר וגם אני נתתי להם חקים לא ט
טובים ומשפטים לא יחיו בהם כי התורה לצדיק היא ה
החיים והטוב ולרשע הוא המות והרע ·· ויתכן לפרש ראה
נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב כי סמך הכתוב פ
פרשה זו לפרשה של מעלה שהיא מדברת בהבטחת הגאלה
לפי שזמן תחית המתים עתיד להיותו סמוך לזמן הגאלה מג
מנין ראה ולכך סמך לפרש הגאולה ראה נתתי לפניך היום
את החיים ואת הטוב ומזה אמר שלמה האלף לך שלמה ומ
ומאתים לנוטרים את פריו ומאתים ושנים על מאתים וג
וגלה לך כי זמן תחית המתים מאתים ושש אחר ביאת שלמה
כלומר ביאת המשיח שהוא מזרע שלמה והנה סביבות מלת
ראה רומז אל הזמן הסמוך ומה שנחתמה פרשת הגאלה ש
של מעלה במלת לעשותו כדי להשוות ענין הגאלה למעשה
בראשית שנחתם אשר ברא אלהים לעשות והשוה אחרית ה
הזמן עם ראשית הזמן למען הודיעך כי שוין הן לענין פע
פעולות הטבע ומנהגו של עולם כי כן ינהוג בזמן המשיח כ
כל מנהג הטבע במעשה בראשית ובפירוש אמרו אין ב
בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ו
ותוספת הואו לרמוז כי האלף הששי ינהוג מנהג ששת ימ
ימי המעשה וסמך לו מיד ראה נתתי לפניך היום את החיים
ואת הטוב להודיע כי כן יהיה תחית המתים ומזה אמר את
החיים ואת הטוב כי באותן החיים יזכו אל הטוב הצפון
ירצה לומר כי מעולם התחיה יעתק אל העולם הבא שהוא

הטוב הצפון וזהו שאמר את החיים זהו תחית המתים ואת
הטוב זהו העולם הבא שאחר התחיה שעליו נאמר מה רב
טובך אשר צפנת ליראיך ואת הרע זה נאמ על כת הרשעים
שתהיה התחיה שלהם לרעתם והיו דראון לכל בשר וכענין
שכתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה
להרפות לדראון עולם ·· ודעת הרמבם זל בענין תחית המתים
כי בני תחית המתים יאכלו וישתו ויולידו כי הכלים שבהם ל
לא יהיו לבטלה ויחיו ימים ארוכים ואחרי התחיה ימותו ח
ויבאו לחיי העולם הבא הוא שמזכירין זל תמיד מזכן לחיי
העולם הבא הוא עולם הבא שאחר התחיה שעליו אמרו זל
העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא נפשות בלא
גופות שאם היו גופות הנה הכלים לבטלה כיון שאין מש
משתמ אין בהן כפעולות גופניות שהן אכילה ושתיה ות
ותשמיש ואת אין תמה בזה שהרי מצינו פליאה במשה וא
ואליהו שעמדו זמן בגופות בלא אכילה ושתיה כן תהיה הפ
הפליאה בבני העולם הבא שיתקיימו בגופות כקיום משה ב
בגוף בהר סיני או כקיום אליהו אי אפשר לומר כן לפי ש
שאם נתבטלו הכחות הגופניות ממשה ואליהו היה זה לפי
שעה ואין בזה כלים לבטלה שהרי קודם הפליאה הוצרכו ל
לכלים גם אחר הפליאה הוצרכו להם לא שכו כליהם ריקם
אבל בבני העולם הבא שאין שם לא אכילה ולא שתיה ש
שיברא הקבה עולם חדש ויהיו שם בגופות והכלים פועל כ
בטל זה מן הנמנע כי אין מפועל חכם שיפעל דבר לבטלה ו
ולכך יש לכל משכיל להאמין שאין בבני העולם הבא גופות
אלא נפשות בלבד זה כלל דעת הרב זל והעולה מתוך דבריו
אמנם לא כן דעת חכמי התלמוד זל ויודעי הקבלה כי הם ס
סוברים שאין מיתה אחר התחיה ממה שכתוב בלע המות לנ
לנצח ובמה שדרשו רזל מתים שעתיד הקבה להחיות שוב א
אינן חוזרין לעפרן על העולם שאחר התחיה אמרו רזל בב
בברכות מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה
ולא שתיה ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין וע
ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה והמאמר הזה יו
יורה בודאי שיש שם גופות וזהו שאמרו אין בו לא אכילה
ולא שתיה שאם לא היו שם גופות אין צריך לומר שאין בו
לא אכילה ולא שתיה לנפשות ועל כן נאמין שיהיו בני הע
העולם הבא בגופות יתבטלו מהם הכחות הגופניות כה תבטל
הכחות הגופניות ממשה ואליהו ותתעלה נפשם על גופם בע
בענין במשה ואליהו ואם תקשה ותאמר שיהיו הכלים ל
לבטלה אינן לבטלה מאחר שהם מקבלים השכר והתענוג ב
בגוף ובנפש יחדו כשם שהשתדלו בקיום המצות וטרחו ב
בהן כאחד בגוף ובנפש שהרי אין הקבה מקפח שכר כל ב
בריה ואינו רוצה שיהיה הגוף עשוק ממשפטו אלא רוצה
הוא שיגמלהו שכר בתענוג שאין לו סוף ושיהיה נעתק מע
מעולם התחיה אל העולם הבא בגוף ובנפש וכן דרשו רזל
הקבה משביעם מזיו שכינתו לעולם הבא שנא אשבעה כ
בהקיץ תמונתך כלומר שיזכו להיותם שבעים מזיו השכינה
בגופותם כקיום הנפש בעולם הזה באכילה ושתיה וכן דעת
הרמבן זל בשער הגמול והביא מדרש זה לראיה מה שא
בספרי על משה עה גנזו לחיי.

ועולם הבא כאורר שנוז את גופו לחיי העולם הבא לא שח
גדולה עכשו וכן אמרו על רבי עקיבא אשריך רבי עקיבא
שיצתה נשמתך באחד אתה מזומן לחיי העולם הבא ובפרק
דרוצה ברוך שהגית אהכם בדין ועתיד להקימכם לחיי הע
ועולם הבא ובנד ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש א
אותו ברך הקבה העולם הבא שמתחיל באלף השביעי ויק
ויקדש אותו זכנו לישראל וזהו לשון מזומן לחיי העולם ה
הבא העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כבר
הזכרתי בפרשת כי תוליד באור עדות השמים והארץ לפי ש
הם עדים נצחיים כי כל הדורות חולפים והם קיימים וע
ועוד יכלול המלאכים שבשמים ובני אדם שבארץ ועוד יכ
יכלול המטר והפירות ואחר שסיים משה תוכחותיו ודברי
נבואתו הזמין עדים אלו כמו שכתוב העדים בסוף דבריו ו
והכן לפרש עוד בעדות השמים והארץ שירמוז לקיומם א
אחר החורבן כי יהיה השביעי חרב מאין אדם ובהמה וה
והשמים והארץ קיימים ולפיכך אחר שהזכיר משה ענין הג
הגאולה וסמך לה תחית המתים שנא ראה נתתי לפניך היום
את החיים וסמך לתחית המתים העולם הבא שהוא הטוב ה
הוצרך להזמין העדים הקיימים הם הנשארים בעולם שנ ו
ונשגב ה לבדו ביום ההוא כי הם כנגד השמים והארץ
שבפסוק ראשון והבן זה ובמדרש העידותי בכם היום את
השמים ואת הארץ אמר להם הקבה לישראל הסתכלו בש
בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא
לא עולה גלגל חמה מן המזרח ומאיר לכל העולם כענין ש
שנאמר וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש
אתכם שמא שנתה את מדתה שמא זרעתם אותה חטים ועלה
צמחה אלא שמא זרעתם אותה חטים והעלתה שעורים ומה א
אלו שלא נעשו לא לשכר ולא לפורענות שאם זוכין אין מ
מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את
מדתן אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פו
פורענות על אחת כמה וכמה לכך ובחרת בחיים כאדם הא
האומר לחברו ברור לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על היפה
ואמר לו את זה ברור לך בפרשי זל וזהו שכתוב ה מנת
חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי אמר דוד לפני הקבה רבונו ש
של עולם הנח ידי על גורל הטוב שהקבה נקרא טוב שנ ט
טוב ה לכל טוב וישר ה ונתן לישראל התורה שנקראת לקח
טוב שנ כי לקח טוב נתתי לכם ועכה יהיה לכם בעולם הזה
החיים והטוב שנ ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הט
הטוב ויזכו לעולם הבא שכלו טוב שכן דרשו זל למען יא
יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם ש
שכלו טוב וכן אמר שלמה עה ולמוכיחים ינעם ועליהם תב
תבא ברכה טובה

וילך

לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי שלמה המלך עה
המשיל התורה בפסוק זה ללחם ויין לפי שהלחם והיין עקר
המזון אשר לגוף כן התורה והחכמה עקר מזון הנפש והזכיר

לשון לכו ולא אמר באו להורות שיצטרך האדם שילך א
אחרי החכמה ואחרי לומדיה כענין שכתוב הולך את חכמים
יחכם והיה לו לומר יושב את חכמים והזכיר הולך לבאר ש
שילך תמיד אחריהם ושיעשה עצמו טפל להם ועם זה יחכ
או יהיה ענין לכו שיצטרך ללכת אפילו לארץ מרחקים לל
ללמוד תורה וזהו שאמר לכו לחמו בלחמי לכו לארץ מר
מרחקים ללחום בלחמי וכן אמר עוד השר אבנכם ולכו אלי
לא אמר ובאו אלי כי יצטרך האדם ללכת למרחוק לשמוע
דברי תורה יאמר לכו לחמו בלחמי לכו זה אל זה המבקשים
ללחום לחמי יזהירם על מדת הקנאה שיסירו אותה מלבם ו
ושלא ינהוג אחד מן החכמים שררה בעצמו לבלתי לכת אל
חברו השוה לו אין צריך לומר אם הוא גדול ממנו בחכמה
כי עם החברה הגדיל החכמה ותרבה ההשוה וכענין שאמרו
רזל חרב אל הבדים ונואלו חרב על תלמידי חכמים ש
שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין
כתיב הכא ונואלו וכתיב התם אשר נואלנו ושתו ביין
מסכתי בית בלחמי נוכפת וכן ביית ביין וכמוהו ותרעינה כ
כאחו וידוע כי היין המזוג הוא מועיל וטוב לגוף האדם וה
והוא מעורר גם כן כחות הנפש כי כשהוא בלתי מזוג הלא
הוא מזיק לגוף ולנפש ולכך הזכיר לשון מסכתי ובא המשל
על התורה והמצות שכלן תועלת הגוף והנפש ועוד יש בכ
בכלל המשל הזה תועלת אחרת לבאר ולומר כי אם יטרח זה
האדם וישתדל על מזון הגוף וילך אחריו לארץ מרחקים א
אף כי יש לו טורח והשתדל יותר ויותר על מזון הנפש כי
אין ספק שיכינהו אחר היגיעה כענין שא שלמה אם ת
תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה ונר
נר מצוה ומצוה היא מזון הנפש שבה תהיה הנפש נזונת מ
בזיו השכינה לעולם הבא ואם יוכל האדם לקיים ולעשות
המצוה במקומו הלא השכר כפול אם יעמד ממקומו ללכת
אחריה ואז תהיה משכורתו שלמה לפי שכידו שכר הליכה ו
ושכר עשיה וזהו שמצינו בזריזותן של ישראל שכתוב וילכו
ויעשו וכן מצינו במשה שהלך לישראל ממחנה לויה אל מ
מחנה ישראל לנחם אותם במיתתו ובגדולתו של יהושע ש
שיהיה תחתיו וימלא מקומו ולא רצה לדבר להם כשהיו כן
כונן מקובצים ונצבים לפניו אבל המתין עד שהלכו איש
לאהליו כדי שילך הוא אצלם וזהו שכתוב וילך משה וידבר
את הדברים האלה אל כל ישראל בן מאה
ועשרים שנה אנכי היום ויתכן לומר כי היו ימיו קכ שנה כנ
כנגד קכ יום שעמד בהר מ יום ראשונים לקבל הלוחות אר
ארבעים יום שניים להתפלל על עון העגל מ שלישיים לק
לקבל לוחות שניות וזה טעם אנכי ולא אמר אני ודרשו
רזל היום מלאו ימי ושנותי היום נולדתי והיום אמות וכן
אמר בתחלת דבריו אתם נצבים היום כל הענין דבק והכל ה
היה ביום מיתתו והיום הזה ז באדר היה והוא סוף שנת המ
מ בו ביום מת משה בו ביום נולד בו ביום מת משה הוא ש כ
שכתוב בסוף התורה ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב
שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה וראוי להדביק אלו הכ
הכתוב הזה עם סוף התורה מה שכתוב

בתחלת יהושע ויצו יהושע את שוטרי העם הכינו לכם צדה
כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן ומי שמחבר ה
הכתובים זה עם זה ימצא הענין מבואר כי לא צוה יהושע
להכין צדה עד שתמו ימי בכי אבל משה ולכך הוצרך הכ
הכתוב לומר ויתמו ימי בכי אבל משה והזכיר שם הכתוב וה
והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון ואם תמנה לם
למפרע מעשרה בניסן לג יום והם ג ימים לצדה ול לאבלו
של משה תמצא יום מיתתו בז באדר בו ביום נולד משה שכ
שכתוב ולא יכלה עוד הצפינו והיה זה בששה בסיון יום ש
שהיה עתיד לקבל התורה שנתוסף בו עוצם אורה באותו יו
יום ו רמוז על גדולתו באותו יום ועל כן לא יכלה עוד הצ
הצפינו ועשתה תחבולה לשומו בתיבת גמא כדי להסתיר את
גופו מפני תוקף אורו ואם תחשוב מששת
בסיון לבפרע ג ירחים תמצא יום לידתו בז באדר ולכך
אמר ירחים שהם חדשי הלבנה והן אדר ניסן אייר שנים
חסרים ואחד מלא ולא אמר חדשים לפי שהחדש חלק אחד
מיב שבשנה ואינן מוסיפין ולא גורעין מה שאין כן חדשי
הלבנה שהן מוסיפין וגורעין ומפני זה הזכיר לשון ירחים כ
כדי שיתבאר לנו מזה יום לידת הנביא והנה זה מבואר מן
הכתובים כי בז באדר נולד משה ובו ביום מת וזהו מה שד
שדרשו רזל שהקבה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ל
ליום שנ את מספר ימיך אמלא •• לא אוכל עוד לצאת
ולבא במלחמה כמו שעשיתי עד עתה במלחמת סיחון ועוג
והרמבן זל פירש כי לנחם אותם במיתתו אמר כן שהרי ב
בודאי בכחו אז כחו עתה וכן הכתוב מעיד שאפילו בשעת מ
מותו לא כהתה עינו ולא נס לחה אבל רצה לחזק את לבם ו
ולהודיעם כי יהושע משרתו ימלא מקומו וינחילם הארץ ••
ודרשו רזל ו צאת ולבא לדברי תורה מלמד שנסתתמו ממנו
מעינות חכמה והנה זה היה מעשה נס לבלתי ידאג ויגדל ע
עצבונו על המיתה ועוד לסבה אחרת כדי שיטול יהושע הש
השררה והמלכות בחיי משה •• ה אלהיך הוא עובר לפניך ע
עם כל ישראל ידבר וכן יאמר להם בסוף הפרשה כי ה א
אלהיך הוא ההולך עמך אבל לפי דעתי הזכיר ביהושע ה א
אלהיך שהוא מדרגת נבואתו וכן תרגם אנקלוס שכנתיה ע
עבר קדמך וזהו לשון ה אלהיך הוא עובר לפניך יהושע הו
הוא עובר לפניך אבל במשה
הזכיר השם המיוחד שהוא מדרגת נבואתו הוא שאמר הכ
הכתוב לפניו וה אמר אלי וכן כתיב לאחריו כאשר דבר ה כ
כאומר אלי כי כן מצינו בתחלת ואתחנן ויאמר ה אלי רב ל
לך אל תוסף וגומ וצו את יהושע וגומר כי הוא יעבר לפני ה
העם הזה ולשון הכתובים מגלה סוד המדרגות של כל אחד ו
ואחד פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה •• ויכתוב
משה את התורה הזאת על התורה כלה נאמר מבראשית עד
לעיני כל ישראל וכן כתוב בסוף ויהי ככלות משה את דברי
התורה הזאת על ספר עד תמם אבל מה שמזכיר בסמוך תק
תקרא את התורה הזאת על משנה תורה בלבד נאמר •• מקץ
שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות זו היא מצות ה
הקהל ופירוש בקץ בסוף וכן כל לשון קץ האמור בתורה ע
ענינו סוף כלשון קץ כל בשר בא לפני והכונה בסוף השבע
שנים במספר אחד שיעברו השבע לגמרי וזהו

שמינית כחולו של מועד של חג הסכות אבל מה שכתוב בפ
במצות השמטה מקץ שבע שנים תעשה שמטה פירוש חס
בסוף שבע שנים ויהיה הסוף הזה מכלל השבע לא שיעברו
השבע וכן אמרו רזל שביעית אינה משמטת אלא בסוף וה
והוא שקיעת החמה של מוצאי שביעית ואם כן הקץ שנאמ
כאן והנאמר בשמטה הכל אחד וזה וזה לשון סוף הוא אלא
שהקץ האמור כאן הוא חוץ למספר השבע והאמור בשם
בשמטה הוא מכלל השבע ואם תשכיל בסוד מצות ההקהל
תמצא כי כשם שבאה מצות השמטה לרמוז על וחד חריב ב
כן מצות ההקהל שהוא אחר עבור השבע לגמרי בתחלת ה
השמינית תרמוז על כלת לעשות שנח גם בו מעשה בראשית
אחר הזכירו ענין השבת וכן מצינו במזמור שיר ליום השבת
שהזכיר אחריו צדיק כתמר יפרח וכבר הזכרתי זה בכ
בבראשית וסוד ההקהל כי כל הנמצאים כולן יהיו נקהלים
ונקראים לפני המלך ה ולכך היתה מצותה במלך שהמלך ה
היה קורא בתורה וכן אמרו חכמי האמת היה הקבה מביט ב
בתורה ובונה עולמו ועוד קריאת התורה להורות כי היא קיום
העולם ואי אפשר לו להברא זולתה והיה ההקהל במקום א
אשר יבחר כי תחלת הבריאה משם שנ מציון מכלל יופי מ
מציון נשתכלל העולם וזה מבואר •• הן קרבו ימיך למות •
על דרך הפשט למדך הכתוב כי חיי האדם נגזרים ויש לכל
אחד מהם ימים קצובים והקבה מגיע ימי האדם אל העת ה
הקצוב והנגזר כענין את מספר ימיך אמלא ולשון קריבה זה
הוא נזכר בצדיקים ויקרבו ימי ישראל למות
ויקרבו ימי דוד למות וזה יורה שחייו של אדם
נגזרים והוא ית ממלא אותן ומקריבן אל הזמן הקצוב והנ
והנגזר או מאריך אותן על כל הנגזר לפי הזכות או מקצר א
אותן מן הנגזר לפי העונש ולפי הידוע שקבע הקבה ברקיע
מהלכות הכוכבים ונתן להן כח לפעול פעולות בשפלים והם
במהלכם מועילים ומזיקים בעולם הזה והכל תלוי במזל שה
שהרי חכמי התלמוד זל לא היו מבטלים ומכחישים פעולת
זו אבל היתה ביניהם חכמה מפורסמה וכפי אמרו במועד כט
קטן סוף פרק אלו מגלחין בני חיי ומזוני לאו בזכותא אליא
מלתא אלא במזלא תליא מלתא והביאו ראיה לזה ואמרו ת
תדע דהא רבה ורב חסדא תרויהו צדיקי הוו מר חיה ארבעין
שנין ומר חיה שתין שנין בבי רבה שתין תכלי ובבי רב חס
חסדא שתין הלולי בבי רבה נהמא דשערי לאנשי ביתי לא
משתכח בבי רב חסדא נהמא דסמידא לכלבא לא נבעי וזו
ראיה גמורה שהם מודים בחכמה הזאת וכן האמת כי השם
ית נתן להם הכח בעת יצירתם להועיל ולהזיק אבל הוא ית
עם היות שמסר להם הכח לפעול בשפלים הנה כחו ית ע
עליון על הכל לא הושלל ממנו ובידו להשפיל הגבוה ולהגביה
השפל לקיים הנגזר ולהוסיף על הנגזר ולגרוע ממנו וכן ב
בשנות האדם מקריב ימי חייו אל העת הנגזר וממלא אותן
שנאמר את מספר ימיך אמלא ומאריך אותן על הנגזר מח
מחזקיהו שנאמר הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה וא
ואין התוספת אלא על דבר הקצוב והנגזר בתחלה ויאמר כ
כי השם ית הוסיף לו על הנגזר טו שנה ומקצר אותן מהנגז
מאחיהו בנו של אחאב מלך ישראל שחלה והלך

לדרוש בעז' וקצר את ימיו שנאמר יען אשר שלחת מלאכים
לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון המבלי אין אלהים בישראל
לדרוש בדברו לכן המטה אשר עלית שם לא תרד ממנה כי מ
מות תמות ופסוק זה מעיד שהיתה סבת מיתתו דרישתו בעז'
כי אם נגזרה עליו מיתה מתחלה כה בא הנביא להודיענו גם
נמצאת למד שהקבה' ממלא ימיו של אדם ומקרבן אל העת
הנגזר וכן מאריך אותן על הנגזר
ומקצר אותן מן הנגזר הכל כרצונו כי לכך נקרא
שדי על שם שמשדד המערכה ומנצח אותה והכל לפי הש
הנכר והעונש ואם כן באור המאמר בני חיי ומזוני לאו בז
בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא הוא שבא ל
והודיענו כמה גדול כח התפלה כי מאחר שכח השם יתע' יע
עליון על הכל ולא הושלל ממנו יכול הוא ונקל לבטל כחם
הגדול אשר מסר להם כי חכמי התכונה החוזים בכוכבים מו
מודים בכך בטענות שהקבה' הוא הכלל ומערכת הכוכבים
הוא הפרט והכלל גדול מן הפרט ויכול לבטל כחו וככל מה
שנגזר במקרי האדם מכח המערכה אפשר לו לאדם לבטלו
בזכותו בלא תפלה ובלא צעקה כלל אלא שידאג ויצטער ב
בלבו כענין שכתוב רצון יראיו יעשה כלומר שהוא ממלא
משאלות לבם גלא שישאלו כלל אבל בשלשה ענינים אלו
צריך תפלה וצעקה וזהו שאמרו את שועתם ישמע ויושיעם
ועם התפלה והצעקה ינתנו לו שכן מצינו שינתנו שלשתן
בזכות התפלה הבנים נתנו לרחל שנ' וישמע אליה אלהים וי
ויפתח את רחמה החיים לחזקיה שנ' שמעתי את תפלתך ה
הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה המזונות לאליהו
ואלישע שכן מצינו בהן שנתרבו המזונות ונצלו מן הרעב ו
ומפני זה העידו אותנו החכמים בג' אלו התלוין במזל וה
והודיעונו כי יצטרך בהם רבוי תפלה ועם התפלה יתבטל כ
כח המזל כמו שנתבטל בשלשתן על ידי תפלה ועל דרך
המדרש קרבו ימיך למות אמר משה לפני הקבה' רבונו של
עולם בהן קלסתיך שנ' הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים
בהן אתה גוזר עלי מיתה מש"ל למה הדבר דומה למלך שה
שהיה לו שר גדול שהוא אוהבו ביותר וראה אותו שר חרב
נאה אין כמותה אמר ראויה זו למלך מה עשה קנאה ונתנה
למלך אמר המלך יתיזו בה את ראשו כך אמר משה רבונו ש
של עולם במנחה שהבאתי לך אתה מקטרגני בה ועוד
יכלול הן קרבו ימיך למות הגיע שמשך לערוב וכאה
ממשלת הלבנה וזה ירמוז למדרגת משה ולמדרגת יהושע ש
שזאת נמשלת לחמה וזאת ללבנה וזהו שאמר לו הקבה' הנך
שוכב ונו' וקם כלומר אעפ' שאתה שוכב עם אבותיך הכח ש
כלך שמשם מעלת נבואתך הרי הוא קיים ועומד שיאיר לל
ללבנה כשם שהשמש המשקע אינו משקע אלא להאיר לל
ללבנה וזהו לשון ואצונו כי המצוה היא תורה שבעל פה' וזה
והוא כח הלבנה ועל כן אמר ואצונו אשפיע כחי כלבנה
וילך משה ויהושע הלך ממחנה ישראל אל מחנה שכינה
וירא ה' באהל בעמוד ענן כי היה הכבוד בתוך הענן וכח ה
הרחבים בקרבו הנך שוכב עם אבותיך אמרו במדרש
כשאמר לו הקבה למשה הן קרבו ימיך למות אמר לו משה
רבונו של עולם בהן קלסתיך שנ' הן לה' אלהיך השמים ושמי
השמים בו בלשון אתה קונס עלי מיתה אמר לו אני אעשה

לך לקורות רוח מיד בא אליו הדבור מאת השם ית' ואמר ל
הנך שוכב עם אבותיך אין לשון הנך אלא קורת רוח
ובמסכת סנהדרין דרשו הנך שוכב וקם מכאן לתחית המ
המתים מן התורה וכענין זה דרשו בו אז ישיר משה שר ל
לא נאמר אלא ישיר מכאן רמז לתחית המתים מן התורה וכ
ובאור מה שאמרו אני אעשה לך קורת רוח לפי דעתי הוא ק
קורת רוח של העולם הבא שיבטיחנו בו וכענין שאמרו יפ
יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם
הזה שהרי משה קלסו בהן והקבה' אמר לו הן קרבו והקריבת
זו אל החיים הנצחיים כי המות סבת החיים ושערי העולם
הבא אם כן אין זה קטרוג ועונש אלא שכר שהרי המלך הי
הישר לא יחתוך ראש השר שלו בחרב שהביא לו מנחה אך
ינמלהו ויתן לו מתנות וכן הקבה גמלהו למשה כבאן כר
כרחמיו וכרב חסדיו כך אם לו אתה קלסתני בהן ואני אומר
לך הן קרבו ימיך והנך שהוא קורת רוח לעולם הבא
שתהיה נפשך גנוזה תחת כסא הכבוד וזהו תוספת כף במלת
הנך שהוא כסא הכבוד וכמו שרמזתי בתוספת כף של בע
בערכך נפשות לה' כי הנפשות אשר לה' הן בערך כסא ה
הכבוד נמצאת למד שאעפ' שהזכיר לו מיתה במלת הן כלל
בו החיים האמתיים שהיה מתקרב אליהם ובשרו בשני מיני
החיים הראשון חיי עולם הנשמות המתקרבים לו לאדם אח
תכף מיתתו והשני חיי עולם התחיה שמשם יעתק אל העול
הבא שהוא השכר האחרון כיום השבת הגדול ושם יזכו ויח
ויתעדנו בגוף ובנפש וזהו שאמר הנך כלפי הנפש בעולם ה
הנשמות שתהיה גנוזה שם בכסא הכבוד ואמר שוכב וקם כ
כלפי הגוף לזמן תחית המתים וזה באור הקורת רוח שאמר ל
לו וזה מבואר אלהי נכר הארץ יבאר הכתוב כי האלהים נ
נכרים בארץ ה' לפי שהיא נחלתו ולא השליט עליה מלאך ו
ושרף או כוכב ומזל ולא שום כח מן הכחות העליונים וזהו
שאמרו אין מזל לישראל ואין הכונה כזה שלא יהיו המזלות
גורמין לישראל שהרי אמרו במפורש מזל גורם אבל הענין
שישראל אינן מסורין תחת ממשלת המזלות לפי שהכוכבים
והמזלות וכל העולם נבראו בשביל ישראל ואב' אין יתכנה
השפל על העליון ממנו והעלול על העלה אמנם הם ממונים
על שאר האומות כי כל כוכב ומזל ממונה על אומה שלו וכ
וכן אמרו בספרי החכמה המפוארה היא חכמת הכוכבים מז
מזל עקרב לארצות ישמעאל מזל קשת לפרס
מזל גדי לפלשתים מזל בתולה או מאזנים לאדום וזהו
שאמר הכתוב אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת
כל השמים ואתכם לקח ה' באר כי הקבה נתנם רחוקם רא
לחוק ישראל ולכך לא מצינו בכל התורה בשום מקום שי
שיאשים הכתוב את האומות בענין עז' כי אם ישראל המיוחדים
לחלקו יתע' וכן לא מצינו עונש לאומות בעבדם עז' אלא א
אם עבדוה בארץ הקדושה והראיה מן הכותיים שלא נע
נענשו בעבדה אותה בארצם עד שבאו לארץ ועבדוה ואז
נענשו שנא' וישלח בם את האריות והנם ממיתים אתם כי לא
ידעו משפט אלהי הארץ ולכך אמר כבאן אלהי נכר הארץ
כי האלהים וכחות עז' כלם הם נכרים בארץ וכל העובד
הרי הוא כמי שמבקש לגרש המלך מן ההיכל שלו וזאת היא
מעלת

ארץ ישראל והוא סוד הכתוב שנאמר בענין רמטר הנותן
מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות למדך שהכתוב
כי עקר הגשם נחה בארץ ומשם מתפשטת לשאר מקומות
העולם ולכך אמר בארץ הנותן כלומר הוא בעצמו אבל
בשאר מקומות שקראן חוצות אמר ושולח על ידי שליח
ומה שקראן חוצות יורה על גנימיות מעלת הארץ כלומר
שהן חוץ מפלטרין של מלך ודוד עה קראן אהלי רשע הוא
שאמר בחרתי הסתופף בבית אלהים כלו' בחרתי ישיבת הסף
מדור בחוצה לארץ שהם אהלי רשע וכנגד ירושלם שהיא
עיר הצדק קרא לשאר ארצות אהלי רשע ופירשה זו בבית
ראשון כי שם עבדו ישראל עז אשר הוא בא שכה בקרבו
כלומר בקרב הארץ כי כן מצינו בלשון זכר ולא נשא אותם
הארץ או ירמוז בקרבו בקרב ההיכל וכמו שדרשו רזל עד
אימת עד שהכניסו עז בהיכל שנ' סמל הקנאה הזה בבאה
ועוד יבלול אלהי נכר הארץ ענין המטעה שהטעה את
העולם שהיה בבית שני ונרמז בכאן שמו ושמה והסתרתי
פני מהם והיה לאכול דרשו רזל במסכת הגיגה כל שאינו
בהסתר פנים אינו מהם וכל שאינו בוהיה לאכול אינו מהם
אמרי ליה רבנן לרבא מר לא בהסתר פנים איתיה ולא
בוהיה לאכולא יהיה אמר להו כי ידעיתו כמה משדרנא
בצנעא לבי שבור מלכא אפילו הכי יהבי ביה רבנן עינייהו
שדור בי שבור מלכא וניכוה היינו דתניא רשבג אומר כל
מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני על כי אין
אלהי בקרבי הכתוב הזה יורה שלא חרב המקדש ולא גלו
בית יהודה עד שנסתלקה שכינה וכן אמר דוד עה עלית למ
למרום ואחר כך שבית שבי וישלך להשכיל מלת בקרבי
בפירושה ובמספרה ונל כי בכל מקום שנמצא בתורה לשון
בקרבך או בקרבו או בקרבי או בקרב יש שם על כל פנים ה
התעוררות על מדת הדין ואב לכלן כי שמי בקרבו וכן כתוב
וידגו לרוב בקרב הארץ ותחלת הפסוק המלאך הגואל אותי
מכל רע וכן במכות מצרים למען שתי אותותי אלה בקרבו
וכתוב בהן כי אני ה' בקרב הארץ וכן כי לא יחדל אביון מ
מקרב הארץ כי הענין מחלק מדת הדין וכן ובערת הרע מ
מקרבך וזה אי אפשר אלא על ידי הדין וכן כי אל קנא ה' א
אלהיך בקרבך וכן כי ה' אלהיך בקרבך וכן כי ה' אלהיך מ
מתהלך בקרב מחנך וכן תמצאם כלם אם תשכיל בהם
ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא כבר הזכיר למעלה ות
והסתרתי פני מהם והוא הסתר פנים של גלות בבל ועתה יח
יחזור הסתר פנים פעם אחרת ובלשון כפול למען הודיעך כי
לא יהיה ההסתר הזה זמן מועט כראשון אך יהיו זמן רב ב
בהסתר פנים וירמוז לגלותנו זה גלות אדום שאנחנו עומדין
בו בהסתר פנים כפול אמנם יש לנו נחמה ממקום אחר ש
שאנחנו עומדין בו בהבטחת ואף גם זאת בהיותם בארץ א
אויביהם והכתוב הזה יגלה לנו זמן ההסתר והוא לשון הס
הסתר אסתיר ומספרו אלף שלש מאות שלשים וחמשה והוא
דבר דניאל בהתימת חזיונו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף
שלשים ושלשים וחמשה כי אז יכלה עונש הסתר הפנים ורמז לך ה
הכתוב כי זמן גדול כזה יעמוד ההסתר ואכל ושבע ודשן
ופנה אל אלהים אחרים זה יורה כי הפרשה גלה בבית רא

ראשון כי שם שמנו עשתו גם עבדו דברי רע ושם עבדו הב
הבעלים וזהו שאמר ועבדום ונאצוני ו
והפר את בריתי והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וע
וענתה השירה הזאת לפניו לעד היא שירת האזינו הסמוכה
כי שם מדבר מן הגלות החל הזה הנדחים ונפוצים כי לא
תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום י
יאמר ממה שהוא עושה היום ידעתי את יצרו שהוא עתיד
לעבוד עז ולכך כשתמצאן אותו הצרות תעיד לפניו השירה
הזאת הכתובה בתורה כי לא תשכח התורה מפי זרעו ויהיו ה
העדים קיימין לעולם ואמר כי ידעתי את יצרו כלשון הכתו
כי הוא ידע יצרנו ואמרו במדרש כי הוא ידע יצרנו אוי ל
לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה ונל מתוך
לשון הכתוב שהוא רומז שיבא זמן שתשתכח התורה והוא
בזמן בטול יצר הרע שהוא זמן התחיה שעתידה תורה שת
שתשתכח באותו זמן חוץ מפורים וזהו שאמר כי לא תשכח
מפי זרעו כי ידעתי את יצרו כלומר כל זמן שידעתי את יצ
יצרו והוא כשיתבטל יצרו תשכח וכן אמרו רזל עתידה תו
תורה שתשתכח מישראל וזה יהיה בזמן התחיה לא כימות ת
המשיח וחס ושלום שהרי אמרו רזל אין בין העולם הזה ל
לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד אבל קיום התורה
לנו ולבנינו עד עולם כל זמן שהעולם הזה הגופני נוהג כמ
כמנהגו זה אבל לתחית המתים עתיד שישתנה לטוב ויהיה נה
נהוג אחר ושם אמרו שתשתכח תורה מישראל וכן אמרו עוד
בפירוש במדרש משלי טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה
שלחנה זו אסתר שזמנה להמן ועשתה לו משתה אף ערכה
שלחנה ערכה לו שלחן בעולם הזה ובעולם הבא שכל המ
המועדים בטלים וימי הפורים לא יבטלו
שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מ
מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם ויכתוב משה את
השירה הזאת היא שירת האזינו ביום ההוא אפשר שיהיה י
יום מותו כי לא אחר הדבר ומלת ויצו את יהושע בן נון תח
תחזור להקבה וזהו שאמר נשבעתי וכן אמר ואנכי אהיה ע
עמך והוא באור למה שהבטיח ית ואמצנו ושמתם א
אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם שיהיה מונח בארון מן הצ
הצד ובא לומר שגם השירה הזאת תהיה מונחת בארון עם
התורה שהיא מכלל התורה כי היא שם לעד הקהילו אלי
ואתקע היום בחצוצרות להקהיל את הקהל
שכן כתוב עשה לך שתי חצוצרות כסף ולא נשתמש
בהן יהושע אבל נגנזו בחייו של משה לקיים מה שנ' אין ש
שלטון ביום המות שהרי תקיעת החצוצרות הוא סימן למ
למלכות ושולטנות ואעידה בכם את השמים ואת הארץ
יאמר זה על פסוק האזינו השמים ותשמע הארץ שהוא ע
עתיד להזכיר מיד ועתה העיד עליהם בסוף דבריו את הש
השמים ואת הארץ כמי שמחתים העדים בסוף השטר על
הדברים והתנאין שהתנו בינו ובין חבירו וכן אמר למעלה ה
העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי הכל ענין את
אחד וכל הפרשיות כלן ביום אחד נאמרו והנה משפט סת
רהיות ואעידה בראש הדף כי הוא תשלום הסימן כיה שמו
וכבר הזכרתי טעם הדבר בסדר בשלח במלת הבא ים והוא
הזאת רמז

ירצו ע כבים הגדול והוא השמים שהזכיר שהוא מכלל הע
דע ים והנן זה " אחרי מותי כי השחת תשחיתון לא מצינו
שהשחיתו ישראל כל ימי יהושע שכן כתוב ויעבדו העם א
את ה׳ כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים את
אחרי יהושע אלא מכאן דרשו רזל שתלמידו של אדם חביב
עליו כגופו וכל זמן שהיה יהושע חי נראה לו למשה כאלו
הוא חי והשחתה זו היא עז׳ וכן להכעיסו במעשה ידיכם
ירמוז לעז שבבית ראשון כי כן הודיעו הקבה כפירוש והוא י
יודע זה נבואת הקדש · את דברי השירה הזאת עד תמם היא ש
שירת האזינו הסמוכה מיד ומה שקראה שירה לפי שישראל
אומרין אותה תמיד בשירה ובזמרה ועוד שהיא כתובה כ
נדון שירה ודרשו רזל בספרי גדולה שירה שיש בה עכשו ו
ויש בה לשעבר ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא
ובמדרש תנחומא מפני מה כל שירה האמורה לשעבר היא ב
בלשון נקבה ושירה האמורה לעתיד בלשון זכר לומר לך מ
מה נקבה מתעברת וחוזרת ומתעברת כך כג׳א׳ה לשעבר נ
נגאלין וחוזרין ונגולין אבל לעתיד משיהיו נגאלין שוב אינן
גולין לעולם ולפיכך אמורה בלשון זכר שנ׳ ביום ההוא יושר
השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חומות וח
וחיל וכתיב שירו לה׳ שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו
ימינו וזרוע קדשו

האזינו

פי צדיק ינוב חכמה ולשון תהפוכות תכרת " פלמה המלך
עה הודיענו בכתוב הזה כי הצדיק והרשע שני הפכים וד
ודבורו של צדיק הוא פרי חכמה ודבורו של רשע בהפך ממ
כמנו הצדיק נמשל לעץ הוא שכתוב והיה כעץ שתול על פ
על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול והעץ מו
מוציא עלה ופרי והענין הזה בו טבעי שהוטבע בו כן ביום נ
נ׳ במאמר תדשא הארץ העלה יש בו תועלת כי הוא מגין על
הפרי בצלו מפני חום השמ׳ והפרי הוא העק׳ כן הצדי׳ יש בו
עלה ופרי העלה שלו הוא דבורו בדברי חול כעסקי העולם
הזה במוסריו וספור דבריו ויש בהם תועלת גדול כשם שיש
תועלת בעלה המגין בצלו וזהו שדרשו רזל ועלהו לא יבול א
אפי׳ שיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד " הפרי שלו הוא ד
דבורו בתורה ובחכמה שהיא העקר כשם שהפרי עקר הא
האילן ומפני זה הזכיר שלמה כאן פי צדיק ינוב חכמה ב
באר כי דבורו של צדיק פרי חכמה וזהו שאמרו ינוב מלשון
ומלאו פני תבל תנובה מתנובות שדי ומזה הענין בורא ניב
שפתים כי הדבור פרי השפתים ובא לומר כי הצדיק כל כך
הוא מרגיל עצמו לדבר חכמה עד שתחזיר בו החכמה טבעי׳
בפרי הזה שהוא עקר האילן " ולשון תהפוכות תכרת קרא
את הרשע לשון תהפוכות כי הוא בהפך מן הצדיק כי מדתו
בכל דברי פיו בהפך במדת הצדיק אשר פיו ינוב חכמה ומ
ומדוב גנות המדה הזאת אשר ורשע הזכיר בו קללה ואמר
תכרת כי כן דרך התורה להדביק ברכה בזכרון הצדיקים וק
וקללה בזכרון הרשעים הוא שאמר זכר צדיק לברכה ושם
רשעים ירקב · וידוע כי מדת השפלות היא בגדר החכמה וה
והרשע שקרא לשון תהפוכות יש בו מדת הגאוה כי הוא ה פ
הפכו בכל דבר וכשם שהחכמה פריו של צדיק כן הגאות פ
פריו של רשע והוא שאמ׳ שלמ׳ בפי אויל חוטר גאוה ושפתי
חכמים תשמורם שרש הגאוה בלבו של כסיל והענף הוא כ
בפיו כענין ויצא חטר מגזע ישי ולא יתכן לענף מבלי ש
שישא פרי והפרי הוא דברי הגאוה והבוז כענין תלענה חש
השאננים הבוז לגאיונים ובא לומר כי כל כך הכסיל מרגיל עצמו
במדת הגאוה בפיו ובלבבו עד שתחזור בו הגאוה טבעית כי
כיון שענף הגאוה בפיו דבר ברור הוא שיעשה פרי כי לא
יוכל הכסיל להשמר מזה אבל החכמים שפתיהם תשמורם מ
מזה ולמדנו מכל זה כי כדהו של רשע לגמרי בהפך כמדתו
של צדיק בכל פרטי עניניו והסברה בכל זה כי הצדיק הוא
נמשך אחר עסקי הנפש שהי׳ נצחית והרשע נמשך אחר עס
עסקי הגוף שהוא כלה ודבר ידוע כי הגוף מן הארץ והנפש
מן השמים והנה כעוד שהאדם בעולם הזה בחיים יש לו ק
קרבה בשמים ובארץ בשמים מצד הנפש ובארץ מצד הגוף
ולכן כשהזהיר משה לישראל בקיום התורה והמצות יעיד
עליהם עדים השמים והארץ שהם קרובי האדם כאדם שם
שמתרה לחברו ומעיד עליו עדים בפני קרוביו וזהו שאמר
האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי " דבר משה
עם השמים לנכח ועם הארץ בנסתר והטעם בזה מפני שהיה
מתקרב אל השמים ומתרחק מן הארץ כי ביום מותו היה זה
וכן כל הדברים כלן מתחלת אתם נצבים שקבץ כל ישראל ו
ואמר להן אתם נצבים היום גם פרשת וילך שהזכיר בה בן
מאה ועשרים שנה אנכי היום גם פרשה זו שכתוב בה בעצ
היום הזה עלה אל הר העברים גם פרשת וזאת הברכה שכתו׳
בה לפני מותו הכל היה ביום אחד והוא יום מותו והפרשיו׳
כולן דבקות בענינים רבים גדולים ונפלאים ראוין להעשות
בימים רבים ונעשו כלן בדרך הנס כיו׳ אחד · ודע כי כלל
הפרשה הזאת שהיה משה מתוכח לישראל ומגיד להם כר
מראשית אחרית ואת כל הקורות אותם לעתיד והתחיל טב
מבריאת העולם וסיים בענין ימות המשיח זהו שאמר זכור י
ימות עולם וגו׳ בהנחל עליון גוים כלומר כשהנחיל עליון א
את האומות והפרידם ללשונותם לא בחר לחלקו מכלן כי א
אם ישראל זהו כי חלק ה׳ עמו כי מצאם בדרך המדבר מקו׳
תהו וילל תני׳ ובנו יענה׳ יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון
עינו כל החסדים האלה עשה עמהם והם שכחום וה
והכעיסוהו זהו שאמר צור ילדך תשי יקניאוהו בזרים בת
בתועבות יכעיסוהו והיו כפויי טובה מתנכרים אליו לרוב ה
הטובה והשלוה וכענין שכתוב וישמן ישורון ויבעט היו כנ
מניחין עבודת האדון המטיב והיו עובדין למי שלא הטיב ל
להם ולא ידעו בו כח אלהות זהו שכתוב אלהים אשר לא י
ידעום ומפני זה נענשו בעונש גלות יותר מכל אומה ונת
ונתחייבו לעבוד שונאיהם ומה שלא השבית זכרם מן הע
העולם כמו שהיו ראוין לזה במדת הדין היה זה פן יתפארו
האויבים כלומר שיראתם מנצחת ומתגברת זהו שכתוב פן
ינכרו צרימו כי אין

האומות בעלי תבונה שיחשבו איך ירדוף אחד מהם אלף
ושנים יניסו רבבה מישראל אם לא כי צורם מכרם מסר א
אותם ביד האומות על אשר עזבו את תורתו · ואמנם עתיד
הוא להנקם מהם על מה ששעבדו בישראל ולשלם להם כפ
בפעלם זהו לי נקם ושלם ועתיד הקבה שיקח מהם דין עמו
זהו כי ידין ה׳ עמו ויזכור להם מדת רחמים ומזה פי׳ אן עמו
ועבדיו שהורי עד עתה היו עבדי האומות ואמר ראו עתה כי
אני אני הוא כי עד כאן היו דברי משה ועתה ידבר השם י
ית׳ ויבטיח הוא בעצמו בהבטחת הגאולה העתידה ונשבע ע
עליה זהו כי אשא אל שמים ידי אם שנותי ברק חרבי כלומ׳
שאשנן ברק חרבי והוא עבר במקו׳ עתיד במשפט הנבואו׳
ואמר הרנינו גוים עמו כי כל האומות יאשרונו וישבחו א
אותנו וידעו להדבק באמונתנו אחר שיראו הנקם שישיב ל
לצריו ואמר וכפר אדמתו עמו כלומר שיכפר על הארץ ועל
עמו היושב עליה · ובמדרש האזינו השמים אמר לו הק׳
למשה אמור להן לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמ
לשמשכם שמא שנו את מדתן או שמא אמר גלגל חמה איני
עולה מן המזרח ומאיר לכל העולם כולו כענין שכתוב וזרח
השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שמא שנתה את מדתה ז
זרעתם בה ולא צמחה זרעתם חטי׳ והעלתה שעורים או שמ
שמא אמרה פרה איני הורשת ואיני דשה היום וחמור איני
טוען ואיני הולך והלא דברים קו׳ ומה אלו שאם זוכין אין
מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את
מדתן אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פ
פורענות על אחת כמה וכמה · באור המדרש הזה כי כל הד
הדברים הטבעיים אינם משתנים ממנהגם ולא יוצאים מן
הקו המיוחד והחק צוב להם ומה שזכר השמים והארץ יפיל ש
שהם שומרי קום ומדהם וטבעם וכענין הים שהוא שומר ה
הקו שלו ואינו יוצא ממדתו שאלו יצא מקו החול שהוא ג
גבולו יחריב העולם · וכן הפרה והחמור שהם בעלי חיים פ
פעולתם כפי טבעם לא נשתנה כלל וכיון שהדברי׳ הטבעי׳
לא ישנו מדתם וטבעם קו׳ לבני אדם בעלי השכל והשכר ו
והעונש שאין להם לשנות מדתם ולא לצאת מקו העבודה ו
והתורה והמצוה · ועל דרך הקבלה האזינו השמים ותשמע
הארץ התפארת והכבוד כסוד פסוק ראשון כי עם השמים ו
והארץ הללו אנו באין בברית ועל כן יאמר משה שישמעו ת
התנאין אשר בינינו והזכיר לשון דבור אצל השמים ולשון
אמירה אצל הארץ לבאר כי כל דבור מן השמים וכל אמ
אמירה מן הארץ ומה שדבר עם הארץ בנסתר מפני יראת ה
המלכות וזה מבואר · יערוף כמטר לקחי לשון הזה וירידת
כמו יערפו טל כי ומר ירד כמטר למורי יתפלל משה בכאן
שיהיו דבריו נשמעים ונקבעים בלב השומעים וענין לקחי מ
מה שלקחתי וקבלתי מלמעלה יתחנן כהן שיעשו דבריו פע
פעולה בהם כפעולת המטר הפועל בארץ והמועיל בה וה
והולידה והצמיחה ולשון כשעירים רוחות מענין רוח סערה
בחלוף סמך בשין כלשון ויסתער עליו וזהו דעת אנקלוס ש
שתרגם ברוחי מטרא דנשבין על דתאה כי הרוחות יחזקו ה
הדשאים או יש לפרש כשעירים המטר הדק עלי דשא הוא

המתחיל לצמוח וכרביבים הוא המטר הגדול עלי עשב הם
העשבים שצמיחתן גדולה והיה כשעירים כאלו הוא בצדי מ
מלשון צעיר וכמוהו ושפוני טמוני חול שהוא כמו וצפוני בצדי
ובמדרש יערוף כמטר תול כטל מה המטר חיים לעולם אף
דברי תורה כן ומה טל הכל שמחים בו אף דברי תורה כן ··
הבו גודל לאלהינו · ידבר עם השמים והארץ או עם ישראל
שיודו להקבה על נפלאותיו וחסדיו שעשה עמהם · הצור
תמים פעלו · על דרך הפשט נקרא הקבה צור בלשון תוקף
וכן הביטו אל צור חוצבתם כי כשם שהצור תקיף והוא זה
יסוד הארץ כן הקבה יסוד העולם ומשה יהחיל עתה לדבר
אל העדים ויאמר אדון זה שאני רוצה לדבר עליו הוא צור
תקיף שאין כמוהו אבל תמים הוא איננו בא בתוקף עם ב
בריותיו אלא תמים פעלו בתמימות וענוה הוא מתנהג עם
בריותיו ובלשון הזה שבח דוד עה האל תמים דרכו כלומר
אעפ׳ שהוא אל תקיף מדתו עם בריותיו שיתנהג עמהם ב
בתמימות וזה הוא כענין שכתוב שדי לא מצאנוהו שגיא כח
כלומר אעפ׳ שהוא שדי והוא שגיא כח לא מצאנוהו אבחנו
שגיא כח אלא תמים וברכה לטלוח וכן דרשו ז״ל כל מקום
שאתה מוצא גבורתו של הקבה אתה מוצא ענותנותו ודבר
זה נזכר בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים · ואמר ת
תמים פעלו שאינו כשאר הכחות שפעולתן חסרה לפי שי
שיצטרכו לקבל כח ממי שלמעלה מהם ואף זו כח צריך לכ
לכח אחר וכן מכח לכח עד הכח העליון שהוא אדון · הכל
ית׳ שאינו צריך לאחר אלא כל הכחות מקבלין ממנו ולפיכ׳
תמים פעלו כל פעולותיו שלמות ·· ושמעתי מפי מורי
הרש׳ נרו׳ שאין צורך לומר בברכת הלבנה פועלי אמת שפ
שפעולתם אמת לפי שפעולת מי שצריך לשלמעלה ממנו א
אינה אמת כלומר אינה תמימה ואינה על השלמות ואין ש
שום פעלה על השלמות כי אם פעולתו ית׳ ועל כן אומר כי
ראוי לברך כן פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שת
שתתחדש ויחזור על הבורא ית׳ שהוא פועל אמת ופעולתו א
אמת כדרך שאמר בכאן תמים פעלו ·· וגל לפרש הצור
תמים פעלו כי משה רמז בכאן על יצירתו של אדם הראשון
ועל חטאו ועונשו והענין מפני שהיה הוא הסבה שנגזרה מ
מיתה על כל תולדותיו ולכך הוצרך משה להזכיר בן ביום מ
מותו ומה שקראו הצור על שם שהוא צר כל הצורות כלן
וכמו שדרשו רזל אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו וכן
צור עולמים צר שני עולמים ובפרט כאדם הראשון וייצר
ה׳ אלהים את האדם וענין הכתוב כי הצור כשיצר אדם הר
הראשון שהיה פעלו ומעשה ידיו התכונה בו להיותו תמים
עובד השם בארץ כמלאך בשמים ולפי שחטא הענישו במ
במיתה וזה במשפט זהו כי כל דרכיו משפט כי הוא אל · א
אמונה כלומר הדורות תולין והוא קיים ואין עול במשפט
כי צדיק וישר הוא והכתוב שאחריו מפרש ומבאר חטאו ה
הוא שאמר שחת לו לא אמר להם והכונה שחת אדם ה
הראשון לו לאביו שבשמים וההשחתה הזו הוא מה שידעת
שקצץ בנטיעות והוא חטא עושי תעגל שהזכיר כהן הלשון
הזה בעצמו שחת עמך אעפ שהחטא חלוק ולא היה קצוץ
האב והבנים

במקום אחד ובאר עוד הכתוב במה היתה החטאת הזאת וה
והשחתה דזו לאזם דראשון וזהו שאמר לא כלומר במלת
לא והוא שעבר ע׳ לא העשה באמרו ומעץ הדעת טוב ורע
לא תאכל ממנו זרו שאמר שחת לו לא ואמר בניו מומם כי
בניו קין והבל השחיתו וכבר ידעת כי זה נהרג וזה נכרת וזה
וההשחתה שעשו היה סומם מום גדול להם ·· דור עקש ות
ופתלתל במדבר עם שר עם ישראל והוא דבק עם הל
הלה׳ תגמלו זאת אעפ׳ שהכתוב מפסיק ביניהם בסוף פסוק
יאמר אעפ׳ שהם דור עקש ופתלתל הרצי להשחית כמות
הזה׳ תגמלו זאת ולפי שנאמר הזכיר לנו ע״ה כי אחרי מותי ה
השחת תשחיתון והודיעם בנבואתו שהם עתידים להשחית ו
ולעבוד עז אחר מיתת יהושע על כן יתרה בהם ויזהיר אותם
עד זה והלה׳ תגמלו זאת שתשחיתו לאביכם שבשמים והוא
עשה לכם כמה חסדים כמו שמספר והולך ·· עוד נל׳ לפרש
בפסוק הצור כי לפי שהיה יום מותו היה מצדיק עליו את ה
הדין ויאמר כי כל דרכיו משפט כל דרכי השם ית׳ ואפילו ה
המיתה אין בהם נפתל ועקש אל אמונה כלומר אחר ש
שהמיתה בעולם הזה משפט אמונה הוא כלומר נאמן הוא
לשלם לו שכר בעולם הנשמות על צדקותיו אשר עשה כע
בענין שכתוב וה׳ ישלם לאיש את צדקתו ואת אמונתו וכתי׳
ועד בשחק נאמן סלה ·· ואין עול כלומר נאמן גם כן ליפרע
מרשעים על חטאו זהו שאמר ואין עול כ ובר אלו יעינשנו
בעולם הנשמות אין עול במשפטו צדיק וישר הוא צדיק כ
בעולם התחיה וישר לעולם הבא שלאחר התחיה ורמז לנו ב
כאן ד׳ עולמות העולם הזה ועולם הנשמות ועולם התחיה
ועולם הבא שאחריו וכבר ידעת כי הם רמוזים בפסוק אחד
הוא שכתוב בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך ו
והקיצות היא תשיחך בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה ב
בשכבך תשמור עליך לעולם הנשמות והקיצות לתחית רם
המתים היא תשיחך לעולם הבא כן דרשוהו רז״ל גם בכאן
בפסוק הצור נרמזו ד׳ עולמות הללו אשר נפש הצדיק מעותדת
להם ולפי פירוש זה מה נעים ונאוה הכנה בכתוב הזה פה
שהוא קבוע לצדוק הדין לאמרו על המת כי כן אמרו ארון
כל הנביאים על יום מותו והצדיק עליו את הדין ·· ועוד
אפשר לומר כי הצדיק עליו את הדין בלשון הצור לפי שח
שחטא בו והמרהו בענין שכתוב הנני עומד לפניך שם על
הצור ואין דרכו של משה להזכיר בכל השירה כולה שמות
התוקף והאדנות אלא שם הרחמים לבדו זולתי בשני מקומו׳
בהוו״ה שהזכיר בהם יה עזי וזמרת יה כי יד על כס יה אבל
הזכיר עתה לשון הצור כי רצה לקלסו במה שחטא ובענין
שרש״י ז״ל אמר משה באז חטאתי ומאז באתי אל פרעה בא
באז אני מקלסו שנאמר אז ישיר משה ·· ואם תשכיל עוד
בפסוק זה תמצא בו רמז לשבע ספירות חכמה תמים פעלו
זה מדת החסד כי כל דרכיו משפט זה מדת הגבורה אל אמ
אמונה הוא האמת שהוא הקו האמצעי ו
ואין עול הוא הנצח שנ׳ וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם
צדיק הוא יסוד עולם וישר הוא המלכות ואמר הוא כדי לח
לחבר וליחד הכל כאחד בלי פרוד ·· שחת לו לא בניו מומם

כתב הרמבן ז״ל שחת לו לעצמו כי המום יקרא השחתה כע
כענין שכתוב כי משחתם בהם מום בם וקראן לא בניו כשם
שקראן בעת הרצון בניו ואחר שהאב צדיק וישר והבנים כ
בהפך שהם דור עקש ופתלתל לכך לא בניו ונכון הוא אמנ׳
מפני שמלת לא כטע׳ טרחא ומלת בניו דבקה למומם על כן
יתכן לפרש שחת לו לא כי מה שהשחית ישראל לעצמו הוא
כהמרותם דבר השם ית׳ כענין ולא אבו בדרכיו הלוך כי כל
כה שהיה משה מנהיגם ומדריכם הדרך הישר היו אומרין ל
לא נעשה וזהו שחת לו לא שחת ישראל במלת לא ולפי
שקראן בניו בנים אתם לה׳ אלהיכם הנה הסמוך והשחת הזו
מום גדול להם שיהיו דור עקש ופתלתל ·· הלה׳ תגמלו זאת
עם שהלאו את עצמו בקבל התורה וכן תרגום נבל תבל מלאה
חלאה והו׳ דעת אנקלו׳ שאם׳ עמא דקבילו אורית׳ ולא חכימו
ואם כן אין הלשון גנאי אלא מעלה יתרה ·· והרמבן ז״ל כתב
במלת נבל שהוא האיש המתנבר בחסד שעשה לו חברו וא
אמר כי העושה טובה חנם נקרא נדיב והמשלם רעה למי
שהטיב עמו יקרא נבל והוא שכתוב לא יקרא עוד לנבל נד
נדיב כי הוא הפכו ולכך אמר הכתוב בנבל הכרמלי כשמו כ
כן הוא נבל שמו ונבלה עמו כי דוד עשה עמו טובה גדולה ו
ושמר כל אשר לו והוא לא רצה לשלם לו נבול ובזה אותו ו
ואת שלוחיו וזה טעם הכתוב בחבריו של איוב לבלתי עשות
עמכם נבלה כי הם היו מלמדים זכות על מעשה השם ית׳
שהם במשפט ואם ידיע להם תראה נבלה עכ׳ ·· ואמר הלא
הוא אביך קנך כלומר ששכך קנין כי הוציאך מאין ליש
וכל יש קנין וזהו ה׳ קנני ראשית דרכו וכן קונה שמים וא
וארץ כלומר שברא שמים וארץ והוציאן יש מאין אבל ב
בבראשית רבה דרשו מלת קונה במשמעה שקנאן מאחר וה
והוא החומר הראשון וכבר הזכרתי זה בסדר לך לך והבאתי
שם המדרש הזה ונקרא הקב״ה אבינו כלפי הנפש כי הוא הו
הולידה ונפחה באפנו כשם שנקרא המוליד אב כלפי הגוף
שהוליד אותו והוא ית׳ האב העקרי הקיים והנצחי וכן אמר
דוד ע״ה כי אבי ואמי עזבוני וה׳ יאספני וכן אמר ישעיה כי
אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה
ה׳ אבינו גואלנו מעולם שמך ודע כי מלת הלה׳ ההא נכתבת
לבדה והיא בפתח ותחת הלמד שוא נח והיה ראוי שיהיה כ
נע כלמד ויעקב אבל אפשר לו לאדם לקרוא שני שואין ז
זה אחר זה ועל כן הוצרכנו להניח שוא הלמד כדי שיהיה
השוא של היוד נע ולא יסתר נקוד שם האדון והנה המלה
זרה אין כמוה בכל המקרא וכן אי אפשר להיות הלמד נח
נחרי כלמד ליהודה כי יסתר גם כן נקוד היוד של השם בשם
שמסתתר בשמו של יהודה ועל כן הוצרך שתנקד המלה כן
ויש לך להשכיל עוד כי הה׳ הזאת הנכתבת לבדה היא רבתי
מנב׳ אותיות גדולות שיש במקרא · ועל דרך הקבלה יתכן
לומר כי תרבות להא ראשונה שבשם ופקח עיני שכלך ות
ותראה איך הזכיר משה רעה הא׳ זעירי בתחלת התורה והא׳
רבתי בסוף התורה לרמוז בזה כי הא זעירי נברא בכח הא ר
רבתי ששם תשובת הנשמות ועל זה ה מ
רמז משה כן ביום מותו וידוע לכל משכיל כי בזמן שישראל

זכאין הם מוסיפין כח ושפע בשכינה וכשהם חייבין הכח הח
הרוא נפסק ואז השכינה מאנה הנחם על בניה כי אינגו ״ ה
השפע ההוא ולכך יאמר הלה׳ תגמלו זאת התרצו להפריש ה
הכדה הנקראת זאת מן ההא הראשונה שבשם שלא תקבל ש
שפע ממנו ומזה אמר לו חכמו ישכילו זאת כלומר ימשיכו
בבקור החכמה והשכל למדת זאת וזהו יבינו לאחריתם ים
ימשיכו הבינה אל האחרית ולא יפרידוה הלא הוא אביך ק
קנך הלא ההא הראשונה שהוא קן העולם אביך קנך כנוד ה
נ צית כלות הקן ולשון קן שהוא היסוד הראשון כהוית הע
העופות והא אחרונה עשך כלשון הוא עשנו ולא אנחנו ומ
ובלת ויכוננך הכין אותך לקבל התקון ׳ ועל דרך המדרש
ויכוננך כרכא דכולא ביה ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו ח
חכמיו ממנו כופריו וכהא׳ ממנו פנה ממנו יתד שהרי פרעה
לא מצא בכל חכמי מלכותו מי שיפתור לו ח׳ ומו אלא יוסף
וכן נבוכד נצר לא מצא בכל חכמי בבל אלא דניאל ״ זכור
זכות עולם ׳ יאמר תנו לב לזכור מזמן הבריאה הטובה שנ
שעשה עמכם בעת היצירה זהו שאמר בהנחל עליון גוים
בינו שנות דור ודור כלומר שיבינו מה שנעשה בדורות מ ש
מגעה ששרתה שכינה בהם זהו שאמ׳ ימצאהו בארץ מדבר
ובלה יצב בקיר כמו והציב וכן לא ידעתי דבר והיה באר
הכתוב כשהקבה הנחיל את האומות ובשהפריד אתם ול
ולשונותם בענין שכתוב בתולדות שיצאו מנח ומאלה נפ
נפרדו הגוים ותמצא באותה פרשה בתולדות ההם ע׳ איש ל
לרמוז ע׳ אומות שעתידין לצאת מהם ועל כן יבאר הב
הכתוב כי בשהפריד הקבה הלשונות להציב גבולות העמים
שהן שבעים למספר בני ישראל יורדי מצרים שהיו שבעים
נפש לא בחר מכולן אלא ישראל שהבדילן לחלקו זהו כי ח
חלק ה׳ עמו ׳ ויש שפירשו גבולות עמים הם אלכסוני העולם
שהם יב׳ ממונים עליהם יב׳ מזלות למספר בני ישראל כלומ׳
ויב׳ שבטי ישראל וכמך לו כיד כי חלק ה׳ עמו לא חלק הכ
הכוכבים והמזלות ובפסוק זה מפורש שאין ישראל תחת מ
ממשלת הכוכבים והמזלות אבל הם למעלה מהם והמעלה
הזאת לא זכתה שום אומה אליה ולא עשה כן לכל גוי ״
ימצאהו בארץ מדבר גל׳ כי בה שאמר בארץ מדבר ולא אמ
אמר במדבר על שם שהכבוד התחיל ליכנס עמהם במדבר
איתם שהוא בקצה המדבר וזהו בארץ מדבר בארץ הכבוד׳
למדבר וכן תמצא בסדר ויהי בשלח ויסעו מסכות ויחנו ב
באיתם בקצה המדבר וה׳ הולך לפניהם יומם וגומ׳ ולשון
ימצאהו כולל שתי לשונות לשון מציאה ולשון ספוק כדעת
התרגום ורצה לומר כי הכבוד מצאם בארץ מדבר וספק צ
צרכיהם ובתהו ילל ישימון כלומר כאשר נתרחקו מן הישוב
ובאו במקום תהו ילל ישימון כי נשלמה להם החרדה שח
שהוציאו ממצרים ״ יסבבנהו הקיפן בענני כבוד ולפי
התרגום שאמר אשרינון סחור סחור לשכינתיה בא לבאר ש
שהיו ישראל בסיני כמחול והכבוד ביניהם וזהו שכתוב במ
במחולת המחנים אותו מחול של שתי מחנות מחנה ישראל
ומחנה של מלאכי השרת שירדו שם עמהם וזה כענין שא
שאמרו רז״ל עתיד הקבה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן וכ
וכבודו ביניהם ואם יבוננהו בתורה יצרנהו ששמרן מכ

מעמלק הבא להלחם עמהן ומשאר האומות ״ כאישון
כבת העין נקראת אישון על שם שיש בה צורת איש וו
אישון על שם קטנות הצורה וכן שבת שבתון כי שבת
נאמר על עקר היום ושבתון נאמר על התוספת והוא לשון
הקטנה וכן לשון אמנון ואמינון ״
כנשר יעיר קנו ׳ המשיל הכבוד לנשר שח
שהוא מלך על כל העופות כן הכבוד מלך על השכלים הנ
הנפרדים הנרמז בפסוק ומשם יפרד וכשם שהנשר לוקח גו
גוזליו ונושאם על אברתו ומנחם איתם ממקום למקום כן ה
ה׳ בדד ינחנו כלומר לישראל לבדו ״ ואין עמו ם ישראל ש
שורף אל נכר מכל הנפרדים שרי מעלה וכענין שנאמ׳ בכ מי
ליבשמים אלא אתה לא מלאך ושרף ולא כוכב ומזל ועמך
לא חפצתי אחר בארץ ועוד כשם שהנשר מתחדשת מזמן
לזמן וכענין שכתוב יעלו אבר כנשרים תתחדש כנשר נע
נעוריכי כן הכבוד מתחדש בבוא השפע אליו מלמעלה את
אחר שנפסק ממנו בחטאת ישראל ״ ירכיבהו על במתי
ארץ ׳ השליטו על ארץ מעולה שהיא אמצעות הישוב
וגבוהה מכל הארצות וענין פסוקים אלו כי השפיע להם טו
טובה ושלוה והם בעטו בה ׳ וענין ח״ב כליות חטה הוא ש
שומן חטים ואמר כליות לפי שגרגרי החטה דומין לכליות
ודרשו רז״ל שהיו חטים ככליות של שור הגדול בדורו של ר׳
שמעון בן שטח ״ ודם ענב תשתה חמר קרא הם שקה היוצא ״
מן הענבים דם להיותו אדום כמיהו ועוד בסיד הלשון נקר׳
דם על שם שגרם מיתה והביא דם לעולם וזה לדעת האומר
חטה ענבים והביאה לו הלשון ענב הוא הגרגיר וזה להפליגת
ושפע הברכה בארץ כי כגרגיר אחד יצא משקה רב וידוע כי
הגרגרים נקראו ענבים ואשר נתלים בהם עמהם באחד יק
יקרא אשכול כלשון התורה ובלשון רבותינו זל׳ פרכיל וכן א
אמרו בפק׳ דסכה פרכיל ענבים ובהם ענבים כי כן הענבים ה
התלוים כגפן יקראו אשכולות ואשר נתלין בהן האשכולות תי
תקרא גפן אם היא במחובר ותקרא זמורה בתלוש וזהו ו
ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד יעיד הכתוב על ש
שגע ברכת הארץ ועל גודל פריה כי באותה זמורה הנכרתת
לא היה אלא אשכל ענבים אחד ולכך הוסיף אחד כי כל א
אחד מהם נטל דבר יחידי נפרד זה אשכל וזה רמון וזה תא
תאנה ״ וישמן ישרון ויבעט לא נקרא ישורון עד עתה ש
שקראם משה רעה בשם הזה ׳ ויתכן לפרש כי קרא בן
לחרונם כדי להוכיחם ולהכלימם לפי שהשם הזה הוא שם
המעלה והכבוד ונגזר מן אשורנו על שם הראיה שראו כבוד
השכינה עין בעין במתן תורה כענין שכתוב ומראה כבוד ה׳
באש אכלת בראש ההר ולפיכך אחר שהזכיר מתן תורה שא
שאמר יסובבנהו יבוננהו הזכירן מיד בשם ישורון וכן למט׳
אחר שהזכיר תורה צוה לנו הזכיר מיד ויהי בישורון מלך וג
וגם בחתימת ברכתו אמר אין כאל ישורון כלומר ממה ש
שראיתם בסיני יכולין אתם להעיד עליו שאין כמוהו וכל זה
מכלל דברי השירה הזאת שהם דברי תוכחות ומוסר שהיה מ
מתוכח עמהם והודיע להם העתידות במה שהם עתידין לח
לחטוא ושימנו את פי ה ושישכחו חסרון הרכים שעשה ע
עמהם ולכך קראן כיום והוא נ׳ פעמים בשם

כי הפרשיות דבקות והכל היה יום מותו באמר
וי ויאמר עתה וישמן ישורון ויבעט רמוז להם כי עם
התי ועקר ישורון שהאו כנגד השכינ בעט בו ויטש ויננל
ידוע ה רזה אמר ישעיה עה הוי גוי חוטא עם כבד עון וד
ונ רשו רזר גוי שנקרא ובי גוי גדול שיהיה חוטא עם שנקרא
כי עם קדוש אתה שיהיה כבד עון זרע שכתוב בהם זרע ב
ברך ה ביד יו ברעים בנים שנקראו בנים אתם לה' אלדיכם
שיהיו משחיתים ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישועתו
רבז הכתוב בתי המדות שנהן יצאנו ממצרים ולא אמר וי
ויטוש אל אדא אלוה כדי לכלול התפארת והכבוד ולכך
הוסיף ואו הא וזהו איה אלוה עושי וצור ישועתו שעל ידו
היתה ישועת הים יקניאוהו בזרים יקניאו אותו אלוה
שהוא אל קנא באלדים זרים ויכעיסוהו לאותו צור במעשה
האלילים יזבחו לשדים לא אלוה אין בהם שום תועלת
וכח אלדות ורא ידעום כאלדים במלאכי מעלה הזכרים ה
והנפרדים שנבראו בקדם משש ימי בראשית או ביום ב' או
ביום ה' אינם אלא חדשים מקרוב באו כלומר נבראים חדשי
הם כילדו מקרוב ואמר זה לפי שמתים כבני אדם ופרין ור
ורבין כבני אדם לא שערום לא השתערו ולא פחדו מהם או
יאמר חדשים מקרוב באו שלמדו חכמה זו מחדש מן המצ
הנ צריים שהיו בקיאין ורגילין בה ועוד יש לפרש יזבחו
לשדים לפי שמיני עז הם ג' הא עבודת השכלים שעליו הוז
הוזהרנו לא יהיה לך והב' עבדת הפסילים להוריד בהם רו
רוחניו' בהכוכבים והמזלות שעליו הוזהרנו לא תעשה לך
והג' עבודת השדים שעליה הוזהרנו ואשר במים מתחת לארץ
שהם השדים שבתהום לכך יזהיר עתה כאן כמין השלישי
הזה ואמר יזבחו לשדי ואמר לא אלוה שאין בהם כח אלדות
דשולטנות כענין הכוכבים והמזלות שהם למעלה מהם ואמר
אלדים לא ידעום כלומר אין צריך לומר שאין בהם כח
אלדים שהוא הכח הראשון שהרי לא ידעום ולא עלתה ה
הפנתם לכך אך הם חדשי מקרוב באו לא שערום אבותיכם
והם הרוח ונחור שהיו עובדי הפסילים להמשיך ולהוריד בהם
רוחניות הכוכבים והמזלות לא השתדלו לעבוד עבודה זו כי
לא היתה הכמתם שפלה כל כך וכל זה להו חיק העבודה הז
הזאת בהם שהיו נמשכים אחריה מכעס בניו ובנותיו
ירמוז על בית ראשון שעבדו שם ע"ז האנשים והנשים הוא
שכתוב השכחתם את רעות אבותיכם ואת רעות נשיכם וכ
וכתיב עוד ויבא אותי אל פתח בית ה' והנה שם הנשים יוש
יושבות מבכות את התמוז וזה טעם בניו ובנותיו ויאמר
אסתירה פני מהם כבר הזכרתי בסדר בראשית כי האמירת
בכם ית ענינו רצון או מחשבה ולשון אסתירה פני אסתיר
הא שהיא פני וזה מבואר בנים לא אמון בם על דרך
הפשט אמון שם התאר והענין לומר אין בהם איש אמונים
ועל דרך המדרש בנים לא אמון בם כלומר שאינן עונין א
אמן והוא חסר ואו ומכאן רמז לגודל כח העונה אמן שה
שהוא גדול יותר מן המברך ועל דרך הקבלה בנים לא אם
אמון בם אין להם אומן ומגדל כי הכח הנקרא פנים הוא ה
האומן והמגדל של בנים וכן שהם בהסתר הפנים
הנה האומן הלך לו איננו בקרבם והאומן הזה הוא הה
והוא האחרונה שבשם וזהו אסתירה פני מהם וכבר הזכרתיו

הם קנאוני בלא אל במי שאין בו כח להציל וכן מפורש ב
ביחזקאל סמל הקנאה המקנא שפי' המקניא כי הסמל היה מ
מקניא להקב"ה שהו' אל קנא ואני אקניאם בלא עם זה גלות
בבל שנ' הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשור וגו' בגוי נבל
אכעיסם זה גלות אדום וקרא הכתוב לאדום נבל כי התנכר
את אחיו ועמד לו מנגד ביום החורבן והוא שהזכיר עו
עובדיה עה' ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונוכר
ועוד יכלול בזה שם נבל בענין אמונתם כי הם מחרפים א
אלדים חי ועל אל אלים ידברו נבלה לאמר כי האלדות ירד
בבטן אשה ושם נתגשם ואחר כך נולד ובסוף נתלה והנה
הם מנבלים את פיהם בדברים אלו ובן תמצא שקראו דוד
עה' בשם הזה במזמור עד זכר זאת אויב חרף ה' ועם נב
נבל נאצו שמך ואמר עוד קומה אלדים ריבה ריבך זכר חר
חרפתך מני נבל כל היום וסמך לו אל תתן לחית נפש תורך
לבאר כי מה שהזכיר עם נבל היא החיה הרביעית שהזכיר
עליה במקום אחר גער חית קנה מזי רעב שרופי רעב כן
לסזא לאתונא כי מצד הרעב החום הטבעי שבקרבם י
ישרפם כיון שהם בריאים ואין להם מה לאכול והם אכולי
חולי השחפת וקטב מרירי הוא כריתת מרירות האיד כלשון
יבעתוהו כמרירי יום וזהו ומקטב ישוד צהרים וזהו הדבר
והזכיר כאן ד' שפטים רעב ודבר וחיה וחרב אמרתי
אפאיהם אפזרם לכל פאה וכתב הרמב"ן ז"ל אמרתי היה
הרצון לבני שיהיו ככה לעולם מפוזרים בכל פאה שיהיה ז
זכרם נשבת מאנוש לולי כעס האויב ורמוז זה וגלות עשר'
השבטים שגלו לנהר גוזן הוא שהחכמים קורין אותו נהר ס
סבטיון ונקרא גוזן מלשון ויגז שלוים אתה גוזי כי העומדי'
אחריו מוסרין מבני אדם וקורין אותו סבטיון מפני שביתתו
בשבת כי יום השבת בלשון ההוא סבת גם בערב ונהוג כ
כלשונה להוסיף בתארים יון כמו אזוביון בוליון חודיון ו
וכן הדבה עכ' לשון הרב ז"ל ואעפ' שהתורה דבירה בזה ב
ברמיזה ודרך קצרה הנה יש לנו באור מדברי רז"ל במ
במקומות מפוזרים והוא שאמר בבר פרשת ויצא יעקב אמר
רבי יהודה בר רבי סימון לא למקום שגלו עשרת השבטים
גלו יהודה ובנימן שעשרה השבטים גלו לפנים מנהר סב
סבטיון ויהודה ובנימן מפוזרים בכל הארצות ובמדרש
שיר השירים אף ערשנו רעננה אלו עשרת השבטים שגלו
לפנים מנהר סבטיון ובירושלמי דסנהדרין פרק חלק שלש
גליות גלו ישראל אחת לפנים מנהר סבטיון ואחת לדפני ש
של אנטוכיא ואחת שירד ענן וכסה אותם וכשם שגלו לש
לשלש גליות כך שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה גלו לש
לשלש גליות מה טעם בדרך אחותך הלכת ונתתי כוסה ב
בידך וכשהם חוזרין משלש גליות הן חוזרין שנ' לאמר ל
לאסורים צאו אלו שגלו לפנים מנהר סבטיון ולאשר בחשך
הגלו אלו שירד עליהם הענן וכסה אותם על דרכים ירעו א
אלו שגלו לדפני של אנטוכיא ובתוספת דסנהדרין רבי א
אומר עשרת השבטים יש להם חלק לעולם הבא שנ' והיה ב
ביום ההוא יתקע וגו' והנדחים בארץ מצרים אלו עשרת ה
השבטים וכתב' אמר ואבדתם בגוים רבי עקיבא אומר אלו
עשרת השבטים שגלו למדי לולי כעס אויב אגור כלומר
לולי שאני מפחד מכעס אויב מלשון

לא חגורו מפני איש ובאור פעל כל זאת על השפטים בי נ
גוי אובד הן האימו׳׳ לו חכמו ישראל ׳ ישכילו כי השם ית׳
פעל להם כל זאת בעונם ו׳לו חכמו גם כן ישכילו איכה יר
ירדוף אחד מן האויבים אלף מישראל אם לא כי צורם מכ
מכרם והסגירם בידם כי לא כצורנו צורם של גוי אובד עצ
עצות שהזכיר ולא אויבינו ראוין להיות דיינין או יאמר וא
ואויב ינו פלילים כשאויבינו פלילים ידמה כי לא כצורנו צ
צורם ויש בדבר חלול השם ׳ כי מגפן סדום גפנם ומשדמות
כפל לשון כי שדמות גפנים הם הוא שכתוב כי שדמות חש
השבון אומלל גפן שבמה וכן ושדמות לא עשה אכל ואמר
זה על האומות כי שרשם רע ומר ואיך ימתקו הענבים כי כ
כיון שהגפן גפן סדום הלא הענבים יהיו ענבי רוש וגם הי
היין חמת תנינים הלא הוא כמוס עמדי היין שלהם שמור א
אצלי עד שישתוהו וכיצד הוא כמוס וחתום לי נקם ושלם
כלומר הנקם שאנקם מהם היא שמורה אצלי זהו לי נקם ולי
שלם כלומר לי הנקמה ו׳לי השלומים כענין ושלומת ר
רשעים תראה לעת תמוט רגלם כשתתמלא סאתם כענין כי
לא שלם עון האמרי ׳׳ ויתכן לפרש הלא הוא כמוס עמדי ש
שיחזור למלת לאחריתם שהזכיר יאמר כי אחרית האומות
המשעבדות אותנו כמוס עם השם ית׳ וחתום באוצרותיו ו
וכן מצינו בדניאל ששאל מה אחרית אלה ואמר לו השם י
ית׳ כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ והוא העת שת
שתמוט רגלם ׳׳ כי קרוב יום אידם כזמן שיחשבו שהוא רח
רחוק יתקרב להם וחש כל אחת מהעתידות לבא להם ויש
במלת למו סימן ורמז לגאולה כי אז ידין ה׳ עמו והקבה׳ בע
בעבור שמו הגדול ימהר יחישה ועל אותו זמן הזכיר למעלה
ומל ה׳ אלהיך את לבבך ׳׳ כי ידין ה׳ עמו יקח דין עמו מיד ה
האומות כשיראה שהלך כחם ואלה עצורים ואלה עזובים
בשביה וכבעט שאבד הכל זהו ואפס עצור ועזוב ׳׳ ואמר
אי אלהימו ואמר האויב אי אלהימו וכן אמר טיטוס הרשע
כשגרר הפרכת והוא שכתוב ותרא אויבתי ותכסה בושה הא
האומרה אלי איו ה׳ אלהיך ׳׳ אשר חלב זבחמו יאכלו דברי
האויבים כלומר אותן האלהות שלכם שמקריבין הקרבנות י
יקימו ויעזרכם כי כן אמונתם שאינם מאמינים ביחוד וא
ואמר יהי עליכם סתרה ולא אמר יהיו כלומר אם תאמרו ש
שהוא אחד יסתיר אתכם מן הצרות העתידות לבא ׳׳ אר
יאמר שאמר הקבה׳ אי אלהימו של האומות אותן שהיו מק
מקריבין להם זבחים ומנסכין להם יין כפרש״י ז״ל ומכאן ל
למדו רז״ל יין נסך אסור בהנאה מהקש זה דומין לנסך ׳׳ ראו
עתה כי אני אני מלת אני מורה על נמצא כמו אתה וכן מל
מלת הוא מורה על נמצא נכ׳ כלומר הוא קיים לעולם והנה
שניהם שמות כלשון אני והו הושיעה נא וכבר באדתי לך כ
בסדר ויהי בשלח בפסוק זה אלי ואנוהו כי פעולת השבות ת
האלה לאהבה ולקבץ פזורים ורצה משה לחתום השירה הזו
בהבטחת הגאולה העתידה בקבוץ פזורי ישראל ועל כן יאמ׳
ראו עתה כי אני אני הוא כלומר אני השם היודע בקבוץ ה
הפזורים ואחר כך אמר אני אמית ואחיה רמז לתחית המתים
הסמוך לגאולה ואחר כך אמר חי אני לעולם לרמוז אל הע
העולם הבא שלאחר התחיה שהרי בני התחיה יחיו לעולם ה

הבא ולא ימותו וכמו שדרשו רז״ל מתים שעתיד הקב״ה
להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן אלא יהיו נעתקים מן
העולם הזה של תחיה אל העולם הבא בגוף
ובנפש ועל העולם הבא של אחר התחיה
אומרים רז״ל תמיד מזומן הוא לחיי העולם הבא והיא רב
טוב הצפון תכלית השכר והעינג לבית ישראל ועליו אמר ה
הנביא עה׳ עין לא ראתה אלהים זולתך ואמר כן לחוב הע
העלמתו ומזה נכתב לעולם חסר ואו בפסוק זה שמי לעלם
שדרשו בו ז״ל לעלם כתיב ולפי שעד כאן דברי משה ש
שמתוכח עם ישראל ומודיעם העתידות בא הכתוב עתה ל
לדבר בלשון הקבה׳ ו״בשר אותם הוא בעצמו בהבטחת הג
הגאלה בקבוץ פזורי ישראל ובענין תחית המתים ובעולם ה
הבא אחר שישכן ברקח ׳בו וינקם מאויביהם ואז ירנינו א
אותן האומות וכפר אדמתו כלומר שתהיה הארץ מטוהרת
מחללי האויבים ולשון וכפר כמו וטהר וכן כתיב וחטאת א
אותו וכפרתהו וכתיב ביחזקאל וטהרו הארץ ואמר זה על י
ישראל שהם יטהרו את הארץ בסוף המלחמות ואמר ואין א
אלהים עמדי כלומר אני אחד ואין אחר עמי ואמר זה כנגד
מה שאמרו האויבים יקומו ויעזרכם בלשון רבים ולכך הו
הוצרך לומר כי הוא ית׳ אחד ואין אחר עמו ממה שאמר אני
אמית ואחיה אני הוא שהמתי את ישראל ואני אחיה אותן
ומכאן דרשו רז״ל ענין תחית המתים וכן אמרו מה מחיצה ו
ורפואה באחד אף מיתה ותחיה באחד והוא כענין שכתוב
ה׳ ממית ומחיה והעד מוריד שאול ויעל ׳׳ והכונה לרז״ל
שאמרו מה מחיצה ורפואה באחד לפי שלא אמר הכתוב א
אמחץ ואני ארפא שהיה במשמע אמחץ לראובן ארפא ל
לשמעון ומתוך ששנה ואמר מחצתי ידעו לומר אותו בעצמו
שאמית אני אחייהו ׳ ודע כי רבים יתמהו וישאלו למה לא
נזכר ענין תחית המתים בתורה כפרש״י כיון שהוא עקר גד
גדול ופנה גדולה בתורה וכמה פרשיות התורה יאריך בהן
בכתוב ויכפול אותן ואין בהן צורך כל כך ואם כן למה יקצר
הכתוב בענין הזה ויסתיר עקר גדול לרמוז מועט ׳ ותשובת
הדבר הוא הענין שכתבתי לך פעמים כי דרך התורה לקצר
בענינים הנעלמים וכל מה שהוא נעלם יותר יקצר בו הכ
הכתוב יותר ואין הדבור בו אלא ברמז ובקצרה כי כן תמצא
במעשה בראשית שקצר בענין האור הראשון והאריך ביום
שלישי בבריאת האילנות והצמחים וכן תמצא בדוד עה׳ שא
שאחז הדרך הזה ודבר מן האור בקצרה הוא שאמר עוטה א
אור כשלמה וקצר גם כן במים העליונים והאריך במים הת
התחתונים קצר במים העליונים הוא שאמר המקרה במים ע
עליותיו כי עליותיו שהם העולמות שברא קרה אותן הת
המים האריך במים התחתונים הוא שאמר תהום כלבוש כ
כסיתו על הרים יעמדו מים מגערתך ינוסון וגו יעלו הרים ו
וגו׳ גבול שמת בל יעברון וגו המשלח מעינים בנחלים וג
וגם זאת ועוד אחרת שכל היעדים שבתורה הנאמרים על י
ידי משה אינן אלא יעדים גופניים שאפשר לבני האדם ל
להעיד עליהם בזמן קרוב כדי לקבוע בלב אמתת נבואתו ש
של משה ומתוך היעדים ההם הגופניים יתאמתו אצלם הע
הענינים השכליים הנעלמים ולכך קצר בהם מתוך העלמתן
. זה טעם העלמת ענין תחית המתים

ווי״ם דנא כלא נזכר בהורה בפירוש גם כן מת
עלכרו כי דתורה נרנה להמון ודעות ההמון לא יו
רו עניניס השכליים וכן תמכור התורה אותם אל רמז ק
קט רק יעגרו ההמון עליו והיחיד המשכיל יתעורר אליו
ואם חשכיל כבלת סתירה ראו עתה כי תמצא בו השם הם
המיוחד רשום למפרע ובא לרמוז על מדת הדין ומתוחה
על האומות בזמן הגאולה והיא שהזכיר מיד ותאחז במשפט
ידי אשיב נקם לצרי ואמר אשכיר חצי מדם וחרבי וגומ׳
ותמצאם בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל שמנה עשר
בסדר בין בראשי תיבות ובסופן בין למפרע בראשי תיבות
ובסופן ובפני שזה הוא אחרון לכלן דאית ילכדר כלן כאן
והעיר אותך עליהם כי השמנה הם כסדר ד׳ בראשי תיבות
וארבעה בסופי תיבות ואלו הן יום הששי ויכלו השמים
יהודה הוציאוה ותשרף היא ידבר הוא וגם הנה ידו החזק׳
וזרועו הנטויה את פני ה׳ וישלחנו ה׳ לי מה שמו מה
נקי יהיה לביתו שנה מי יעלה לנו השמימה והעשרה הם
למפרע ובכל מקום שנזכר השם המיוחד למפרע הוא מדת
הדין ואלו הן הארץ ומשם הפיצם ה׳ כי נמתחה עליהם מדת
הדין לפי שחטאו בקצוץ נטיעות וכן המה וחמוריהם הם
יצאו כי נמתחה עליהם בחטא המכירה וכן העם והיה
הוא יהיה כי נמתחה על משה עלה סרוב וכן כתוב ויחר
אף ה׳ במשה וכן ארצה וישליכהו ארצה ויהי כי אות
המטה נהפך לנחש היה בהפוך אותיות השם הגדול וכן
ה׳ ונחנו מה כי נמתחה כנגדם על שאלת הבשר וכן התחיל
הכתוב במדת הדין ובקר וראיתם את כבוד ה׳ וכן
האהד ולירכתי המשכן ימה כי השכינה שהיא מדת הדין
היא במערב וכן הלוים וכהנות המשכן יקיפו הלוים והזר
הקרב יומת נמתחה כנגדם שהיה הארון מכלה בהם וכן
היא וביד הכהן יהיו נמתחה כנגד הסוטה אם נטמאה וכן
שמה וזרעו יורישנה והעמלקי נמתחה כנגד ישראל בעון מ
גדולים והוצרכו לחזור לאחור דרך ים סוף והוא שאמר כי
על כן שבתם מאחריה וכן כבאן סתרה ראו עתה כי על שם
שעתיד שתמתח מדת הדין כנגד האומות והוא שהזכיר מיד
אשכיר חצי מדם השמנה שהם כסדר ויש בהם רמז למדת
הרחמים והעשר שהם למפרע כלן מורים על מדת הדין
והנה הם בין כלן יח׳ והסימן בהם חי ה׳ וזה מבואר כי
אשא אל שמים ידי תבטחה גאולה זו העתידה היא בשבוע׳
כי כל הנשבע נושא ידו ונוגע בחפץ אשר הוא נשבע בו
והוא כדרך מה שכתוב בדניאל בהבטחת גאולה זו וירם
ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם וגומ׳ וכן אמר
דוד עה׳ קומה ה׳ אל נשא ידיך וכן מצינו בהבטחת גאולת
מצרים שהיתה בשבועה כי שם כתיב אשר נשאתי את ידי
וכתיב לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ ולכן הוא לשון שבועה
כמו לכן נשבעתי לבית עלי וכן כתוב בגאולה העתידה לכן
יחכה ה׳ לחננכם ולכן ירום לרחמכם וכתב הרמבן זל׳ כי
אשא אל שמים ידי על דרך האמת בעבורכי בעת הגלות
השליך משמים ארץ תפארת ישראל יאמר שישאנה עתה
בעת רצון אל השמים העליונים והיא היד הגדולה הנלחמת

לישראל וזה טעם ואמרתי חי אנכי לעולם כי אני כחיה ידי
החזקה בהיותי משנן ברק חרבי וכום׳ אותה לאחוז במשפט
של ישראל ולהשיב נקם לצרי כי אז יהיה השם שלם והכסא
שלם והמשכיל יבין עכל׳ זל׳ אם שנותי ענר כמקום עתיד
כדרך הנבואות ופירוש אם אשנן אשיב נקם ואינו לשון מ
מסופק כי אם הבטחה ולשון ודאי ושיעור הכתוב שאשנן
חרבי בשמים למעלה ותאחז במשפט ידי למטה והוא דבר
הנביא כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ובמדרש
אם שנותי ברק חרבי אמר הקבה אם אשנן אני את חרבי
כברק חרבי אני מחריב עולם ומה אעשה ותאחז במשפט
ידי עכ׳ ובכבר ידעת כי חרבו של הקבה
הנזכר בכל מקום היא מדת דינו ובחרבו את כל בשר הצ
הצילה מחרב נפשי וכיוצא בהם וראוי לאדם להיות מתפחד
ונרתע מפניה ופסוק מלא צווח גורו לכם מפני חרב כאויר
אתם בני אדם יש לכם לפחד מפני חרב שלמעלה כי העונו׳
גורמין החמה והחרב למטה ולמען זה יש לכם לדעת שיש
דין ואין העולם מקרה וכבר כתבתי בפסוק להט החרב
ובפסוק לא יתיצב איש כי חרבו הקשה של הקבה יש לה יו׳
פנים ומה שהזכיר כאן חרבי וסמך לו מיד ותאחז לרמוז
חרב יו׳ והרשעים נדונין בה והצדיקים מתפחדין ממנה אך
היא מסורה בידם וזהו שתמצא בשיר חדש לעתיד רוממות
אל בגרונם וחרב פיפיות בידם קרי ביה יו׳ פיות וזה מבואר
והנה השירה הזאת נחמה גדולה והבטחה מבוארת בענין
הגאולה ובאבדן אומות העולם ובנקמת ישראל מאויביהם
ובכפרת ישראל בעונותיהם ואולי מפני זה בא סימן הפ
ההפסקות לרזל׳ הזיו לך׳ בתקנת עזרא הסופר הכהן הנביא
שראה ברוח הקדש שתהיה תקנתו בקריאת סת׳ בצבור תקנה
קיימת בכל דור ודור לא תבטל בזמן מן הזמנים ותקן הסימן
הזה בהפסקות הגרשה הזאת המקובלות אצלנו לבאר ש
שיחזור הזיו והזוהר והכבוד והתפארת לישראל כמבראשונה
וישובו בנים לגבולם אשיב נקם לצרי כלומר אשיב להם
גמול כאשר עשו לישראל והקבה קראם צרי ולמעלה הזכיר
פן ינכרו צרימו ולישראל יחזור הכנוי ולמדך הכתוב כי צ
צרימו של ישראל הם צריו של הקבה וכן תמצא בגלות מצ
מצרים בשירת הים תהרוס קמיך והיה ראוי לומר קמינו
אבל הכתוב יורה כי הקמים עלינו כאלו קמים עליו ית׳ וזהו
שאמר דוד עה׳ כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש
על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך קרא האומות
אויביו ומשנאיו ית׳ בשמערימים סוד ומתיעצי׳ על ישראל
וקראם צפוניך על שם שהם צפונים אצלו ותחת ידו בענין
והייתם לי סגולה כי הסגולה לא ימנה עליה המלך פקיד
ומושל רק היא צפונה אצלו ותחת ידו או קראם צפונים על
שם שהם לכרם נוחלי גן עדן ורב טוב הצפון הרנינו
גוים עמו כי האומות ישבחו לישראל ויפצחו עליהם רנה
כאשר החזיקו באמונתם הטובה ולא סרו מהדרך בזמן
הגלות או יהיה הרנינו מלשון הכרזה שיכריזו האומות
עליהם בכל מקום שהם כלשון ותעבור הרנה כי דם
עבדיו יקום התנבא משה בכאן על הצרות והמקרים

העתידים לעבור עלינו בג״ותנו זה כששפיכות דמם של ישראל שיהרגום האומות ובאבוד מכונם בגזל ובחמס שיעשו להם וכענין שכתוב בזרעו של עשו כחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם ועל זה אמר כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו פירוש אדמתו ועמו וכמדרשו וכפר אדמתו על עמו ובסוף כתובות דרשו רז״ל וכפר אדמתו עמו כל הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח כתיב הכא וכפר אדמתו עמו וכתיב התם מזבח אדמה תעשה לי וזה היה מסוד יצירת האדם שבראו ית׳ במקום כפרתו שכן כתיב בו עפר מן האדמה וזוהי מעלת הארץ שהיא פלטין של מלך ונקראת ארץ ה׳ ונחלת ה׳ וכל שהוא רוצה לה נקראת בלשון הכתוב חוצות ואהלי רשע וכלשון רז״ל וארץ העמים והנה היא טמאה וכטמאה מצד עפרה ואוירה וכן אמ׳ נפק דנפשין ארץ העמים גזרו בה טומאה על גושה ועל אוירה אבל סוריא על גושה גזרו על אוירה לא גזרו וכבר הזכרתי מזה בפסוק אלהי נכר הארץ הוא והושע בן נון הזכירו הכתוב עתה בשם שהיה לו כתחלה שנ׳ ויקרא משה ליהושע בן נון יהושע כי אעפ״י שנתמנה במקום משה לא הגיס דעתו כלל אבל היה משפיל עצמו כבתחלה ולכן יקראנו הכתוב עתה באותו שם עצמו שהיה נקרא בו בתחלה כדי להורות על כך שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם אין זה לשון עדות אלא לשון התראה כלשון העד העיד בנו ויזהיר כי כאן שיפנה האדם כל מחשבתו בתורה וזהו שאמר לבבכם ולא אמר שימו לבכם כדי שיעבדו לה׳ להקב״ה בשני יצריו ביצר טוב וביצר רע וכן דרשו רז״ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין כי לא דבר רק הוא מכם על דרך הפשט לא צוה הקב״ה בתורה דבר לבטלה ויתכן לפרש כי הוא דבק עם כי הוא חייכם יאמר מה שאני מצוה אתכם לא דבר רק הוא ואפילו אותו דבר שתחשבו בו שהוא רק הוא חייכם

או בעולם הזה או בעולם הבא ובמדרש כי לא דבר רק הוא מכם ואם רק הוא מכם כלומר שאם לא נודע לכם טעם הדבר אין החסרון אלא מצד השכל שנכם שלא הגעתם לאותה מדרגה שתבינוהו אל הר העברים הזה הר נבו נקרא הר העברים לפי שההר הזה היה פתוח לשני עברים לדרך קדש ולהר ההר אשר שם קברות האחים וכבר הזכרתי זה בסדר זאת חקת התורה אשר על פני ירחו מצינו בתורה ירחו בצרי בלא יוד וביהושע כתיב ירחו ביוד ויתכן לומר בטעם הדבר כי מלת ירחו בצרי הוא מלשון ירח והיא מלה כוללת התפארת והכבוד כי משה הע״ה היה עם הואו אבל ביהושע שנכבשה בן היוד כשאר הנביאים כולן הזכיר ירחו ביוד לבאר כי הגיע לו ריח משך מן היוד הכובשת מן הואו וזה מבואר ומות בהר פירש החכם רא״ז״ל לשון יסות שיתקן עצמו בכך כי הוא קבר את עצמו ויתכן לפרש ענין זכוה שאני גוזר עליך שתמות מיד כי המיתה איננה ביד האדם ולכך לא תמצא בסוד לשון הקדש כלה בלשון צווי בדבר שאין יכולת ביד האדם לעשו לעשותו מיד כגון השינה והמיתה כי המדבר עם חברו אין לומר לו ישן ולא מות שהרי אי אפשר לו לישן ולא מיד וכשהזכיר כאן ומות דבר ה׳ הוא והוא יתע׳ ואליו השלטון והיכולת על אשר מעלתם בי על אשר קדשת אותי חטאו של משה בענין הציר מבואר הוא מכו׳ שהזכיר במקום אחר על אשר מריתם פי ויזכיר כאן מעלתם כי לא קדשתם אותי שהוא כלשון אות ולכך הוא בלא באו וית כותיה כמו מושי התורה וכבר הזכרתי מזה הדבר במקומו כי כנגד תראה את הארץ לא אמר את ארץ כנען כמו שהזכיר למעלה וראה את ארץ כנען כי מלת הארץ כוללת ארץ ישראל וארץ החיים וירושלם שלמטה וירושלם שלמעלה וכן מלת תראה כוללת ראיה כחוש העין וראית בעין השכל כי הראה אותו בעין השכל הארץ שהיא מנגד כלומר שהיא כנגד ארץ כנען ועל כן נל׳ לפרש כי על כן הוצרך לחזור ולומר אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל ולא הספיק לו בכה שאמר ושמה לא תבא להורות שלא ימ׳ נענש רק מארץ ישראל לא מארץ החיים וכן בסדר פינחס הזכיר בו הכתוב שתי ראיות שאמר וראה את הארץ וחזר ואמר וראיתה אותה כלומר מצד ירידת למעלה ושם הזכרתי והארץ הזאת היא מעלת הצדיקים שכן אמר דוד ע״ה אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים וכן אמר חזקיה אמרתי לא אראה יה יה בארץ החיים ומה שאנו אומרים בראש השנה וביום הכפורים זכרנו לחיים וכתבנו בספר החיים הכונה על חיי הגוף בעולם הזה אשר בו האדם זוכה לחיי נפש שקראם דוד ארצות החיים המזומנים לכל ישראל הוא שדרשו רז״ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנ׳ ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וכן הוא אומר והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי

וזאת הברכה

חנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה שלמה המלך ע״ה כפרש׳ החתומה בפסוק זה התחיל אשת חיל מי ימצא ועל דרך הפשט דבר באשה משכלת זריזה בעניני ביתה מתעסקת וטורחת במלאכתה ביום ובלילה הוא שאמ׳ טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה והיא מפורסמת בטוב הנהגתה עם העניים בחזקת בידם ומפרנסת אותם מיגיע כפיה הוא שאמר כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון ומתוך הפרשה הזאת למדנו מוסר ודרך ארץ שישתדל האדם אחר האשה הטובה לפי שהיא יסוד הבית ועקרו ועמה יבנה ויתכונן ורצה להזכיר בפרש׳ מדותיה החשובות עם זכרון כל אותיות האלפא ביתא הרשומות שם כדי לבאר כי האשה הטובה הכוללת מדות טובות כוללת כל התורה כי היא הכנ׳ אל האדם להגיע אל הצלחת התורה והמצות כשם שהגוף הכנה לנפש להצלת הנפש וכמו שאמרו רז״ל זכה עזר ועל זה אמר שלמה ע״ה מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳ ולפי שהזכיר הכתוב באדם הראשון בהיותו יחידי לא טוב לכך הזכיר שלמה בענין הזוג מצא

שראשיה אינה ראויה להתהלל בחן או ביופי רק
את ה' ית' והוא שאמר שקר החן והבל היופי אשה
יראת ה' היא תתהלל ועל כן כתם סוף דבריו תנו לה מפרי
ידיה ויהללוה בשערים מעשיה כלומר ראוי שיתנו לה כבוד
מפרי ידיה כמה שאצרה והרויחה ושיהללו אותה בני אדם
בשערים על יפי מעשיה ובשרון פעולותיה כענין שידוע
באביגיל אשר בזריזותה וטוב שכלה הצילה בעלה וכל בני
ביתו מחרב דוד ואנשיו וכענין שאמר לה דוד ברוך טעמך
וברוכה את אשר כליתיני היום הזה מבא בדמים ועל דרך
המדרש תנו לה מפרי ידיה יחזור לאשת חיל מי ימצא והיא
משל על התורה, והחכמה שאין הכל משיגין אותה ומספר
והולך בשבח פעולותיה בטח בה לב בעלה הוא החכם, המתעסק
בה ולכך אמר ושלל לא יחסר כידוע מן החכמה כי
כל המתעסק בענינה תמיד לא יחסר כל בה ועני ואביון ש
שהזכיר הם התלמידים שהם מעוטי החכמה עד שישתדלו
בה וישיגוה ולכך אמר תנו לה מפרי ידיה כי ראויות
הבריות שיתנו לה כבוד ועטרה מתוך הפרי המתוק והנעים
היוצא ממנה והם המעשים הנבחרים אשר בהם יזנח
האדם אל החיים הנצחיים וכענין שכתוב על וחכם פרי צ
צדיק עץ חיים כי פריו של צדיק היא התורה עץ חיים הוא
כי הוא המביאו לידי חיים ואכל וחי לעולם ועל דרך הקב
הקבלה תנו לה מפרי ידיה הזכיר כן על המדה שהתחיל
עליה אשת חיל כי ימצא כי רצה שלמה עה' וחתום ספרו
במדה שהיא חתימת הבנין ויען כי משם שמעו ישראל אחו
התורה הוא שכתוב מתוך האש ואמר הנביא נתן תהום קולו
לכך סדר שבחיה והזכיר פעולותיה בכב' אותיות התורה וכונת
הכתוב תנו לה מפרי ידיה תנו לה ברכה והזכיר מפרי ידיה
בענין שאמ' ז"ל חן לו מש"ו שאתה ושלך שלו ויהללו
בשערים מעשיה הוא ההלול וכן הזכיר דוד בפסוק אחד
ברכה והלול הוא שאמ' ברכי נפשי את ה' הללויה ואעפ' שכל
המתברך מתברך מברכותיו של הקב"ה מצינו שהקב"ה חפץ
בברכת בני אדם והוא צוה לנו בכך כמו שאמר וברכת את ה'
אלהיך והוא יתע' המברך והמתברך בארץ יתברך באלהי
אמן והתעורר במה שדרשו רז"ל כל הברך מתברך שהוא
כלל הכולל את הכל וידוע בברכה שהיא קיום העולם ולכך
התחילה תורה בב' בבריאת עולם לפי שהברכה קיום העולם
וברך הקב"ה לאדם שנאמר ויברך אותם אלהים וברך לנח
ולבניו שנ' ויברך אלהים את נח ואת בניו עד שעמד
אברהם שהיה ראש האמונה ומסר הברכות בידו ואמר לו
והיה ברכה ולא אמר והיה ברוך או מבורך אלא והיה ברכה
אמר לו אתה מקור הברכה לברך לכל מי שתרצה ומבנו
ואילך היו הברכות מסורות ביד הצדיקים שכן כתוב ביצחק
שאמר ליעקב ואברככה לפני ה' לפני מותי וכן מצינו ביעקב
שברך את בניו סמוך למיתתו הוא שכתוב וזאת אשר דבר
להם אביהם ויברך אותם וכן מצינו משה רעה' שברך את
השבטים סמוך למיתתו והתחיל ברכתו במלת זאת ממקום
שפסק יעקב שאמר וזאת אשר דבר להם אביהם וזהו ש
שכתוב וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני

ישראל לפני מותו ׳ על דרך הפשט סדר משה הברכה הזאת
וברך בה לכל שבטי ישראל ביום מותו כי כן דרך הצדיקים
לסדר ברכתם ביום מיתתם ׳ ועל דרך המדרש וזאת הברכה
תוספת על הברכות שברך בלעם את ישראל שהיה ראוי
לברכם ז' ברכות כנגד ז' מזבחות ולא ברכן אלא ג' שנאמר
והנה ברכת ברך זה שלש פעמים אמר לו הקב"ה רשע עיניך
צרה לברכן אף אני איני מספיק על ידך שתשלים ברכותי עם
ישראל יבא משה שעיניו יפות לברכן וזהו שכתוב טוב
עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך זה משה רבינו
שעיניו יפות לברך את ישראל וברך אותם ד' ברכות א' וירא
משה את המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' את משה
ויברך אותם משה ״ ב' ויבא משה ואהרן אל אהל מועד
ויצאו ויברכו את העם ״ ג' ה' אלהי אבות כם יוסף עליכם
ככם אלף פעמים ויברך אתכם ׳ ד' וזאת הברכה ״ ועל דרך
הקבלה וזאת הברכה היא התרומה והיא התורה והיא הברית
שכתוב בה זאת בריתי ולכך התחיל משה ממנה ממקום
שפסק יעקב לפי ששם הפסק הנבואה ליעקב ומשם התחילת
הנבואה למשה וכבר הזכרתי זה בפסוק וזאת אשר דבר להם
אביהם ״ איש האלהים ׳ על דרך הפשט גדול הנבואה
כאלהים כי גם בתחלת נבואתו בסנה נגלה אליו האלהים ״
ועל דרך המדרש איש האלהים גברא דיינא שנ' צדקת ה' עשה
ומשפטיו עם ישראל שהיה אומר יקוב הדין את ההר אמר ר'
יהודה בר' סימון למה נקרא איש האלהים מה האיש הזה
אם מבקש להפר נדרי אשתו מפר ואם מבקש מקיים שנ'
אישה יקימנו ואישה יפרנו כך משה כביכול אמר לו להקב"ה
קומה ה' שובה ה' וגו' ״ צריך שתתעורר מה היתה כונת
המדרש הזה כי מתוך שהיתה נבואתו של משה נאצלת ממדת
הרחמים הנמשל לפ' ועל המשיל הכתוב משה ומדת הדין
לפועל ומקבל לפי שהדבק בדבר נקרא על שמו ״ ועל דרך
הקבלה איש האלהים דרך הכתוב שיזכיר לשון איש אצל
האלהים כי לא נמצא בכל התורה איש ה' אבל יזכיר לשון
עבד אצל ה' שהוא השם המיוחד וזהו משה עבד ה' וזה מ
מבואר ״ לפני מותו ׳ כלומר סמוך למיתתו ״
וכמדרש לפני מותו ׳ בא מלאך המות ליטול נשמתו
עכב משה על ידו עמד וברכם וזהו לפני מותו לפני
המלאך הממיתו ״ ה' מסיני בא היה לו לומר בסיני וכן
בשעיר בהר פארן ופירשו המפרשים כי המם במקום
ביתין אבל נ"ל כי אלו אמר בסיני היה מחייב מקום ושם ית'
וידוע כי הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו וכענין שד
שדרשו ז"ל אדני בם סיני בקדש קדש בסיני לא נאמר אלא
סיני בקדש ועל כן הוצרך לומר מסיני בא כלומר מסיני
נגלה לישראל כי משם התחיל הכבוד לבא בישראל ומפרש
והולך כיצד שמתחלה זרח משעיר למד כי שעיר היה רחוק
מסיני שלא באו ישראל למדבר שעיר אלא בסוף והוא כש
כשבאו בגבול בני עשו ואחרי כן הלך הכבוד משעיר להר
פארן שהיה קרוב לסיני כי מפארן שלח משה מרגלים ומ
ומפארן בא אל סיני ומסיני לישראל וזהו מסיני בא והזכיר
הכתוב האחרון ראשון לפי שהוא תכלית הכונה לבא אליה

והנה דבורה הנביאה פירשה לנו הענין שאמרה ה' בצאתך מ
משעיר בצעדך משדה אדום וגו' זה סיני מפני ה' אלהי
ישראל וצריך שתתעורר במה שהזכיר בשעיר הרחוק לשון
זרח שהוא תחלת הזריחה ובפארן הקרוב לשון הופיע כי אז
נתפשט וגדל זוהר הכבוד בהתקרבו לסיני ובסיני הזכיר
לשון בא כי תכלית הכונה עדיו והוא ההר חמד אלהים
לשבתו ומשם נגלה לעיני כל ישראל ובמדרש ה' מסיני
בא וזרח משעיר שפתח לבני שעיר שיקבלו התורה ולא ר
רצו הופיע בהר פארן שהלך משם ופתח לבני ישמעאל
שיקבלוה ולא רצו ואתה לישראל הזכיר הכתוב כל זרע
אברהם שלא רצו לקבל התורה כי אם ישראל זרע יעקב
בלבד ומה שהזכיר עשו וישמעאל הה' לכל שאר האומות
וכן דרשו רז"ל חזר הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה
עד שבאו ישראל וקבלוה מימינו אש דת למו על דרך
הפשט מימינו היה שהראה אש עליונית וה שמיע דת לישראל
לא מימין המלאכים שהזכיר אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו
והוא כאלו אמר אש ודת ועל דרך הקבלה יאמר מימינו
השמיע הדת למו לישראל מתוך האש כי זאת היתה השגת
של ישראל אבל משה היה שומע מימינו ממש ואולי כדי
לרמוז על זה באו שתי תיבות אלו אשדת תיבה אחת בספ' כי
משפט ספ"כן להיותם תיבה אחת כדי להדביק דת לאש
ולקבוע בלב כי הדת שהשמיע למו מתוך האש שמעוה וכן
כתוב ביום דבר ה' אליכם בהר מתוך האש וכבר הזכרתי זה
בפסוק וידבר וכיוצא בו מצינו בנביאים נחר מפוח מאשתם
עופרת ס"ה אזת כן כתוב במסורת אף חובב עמים
יאמר מלבד שנתן להם התורה מימינו מתוך האש עוד חבב
אותם מכל העמים שקראם סגלה והייתם לי סגלה ותרגום
סגלה חביבין ולכך הזכיר חובב שהוא לשון תרגום כלומר
מחבבן מכל העמים או שחבבן שקראם עמים שנ' עמים הר
יקראו ואפשר לפרש אף בשעה שקראם העם שהוא לשון
גנאי כענין שכתוב ויחל העם וידבר העם ויקהל העם וירא
משה את העם הרי הוא מחבבן או יאמר אף חובב אף בשעת
האף הרי הוא מחבבן ולא תזוז אהבתו מהם למה לפי שהם
עמים שלו כל קדושיו בידך כל המקודשים שבישראל
והם בני לוי שמסרו את עצמם למיתה בידך וזה היה בענין
העגל שבאו כל קרוביהם ועשו רצונך והם תכו הם הולכים
ונמשכים אל מקום הארון שנא' הדום רגליך ומלת תכו
במו הכו כי התיו במקום הא' כלשון תרגלתי לאפרים שהוא
כמו הרגלתי וכן אם אתן שנת לעיני וכן בקהלת עושה רע
מאת שהתוין במקום ההין וכן מצינו הא במקום תיו
ישימו קטרה שהוא כמו קטרת וזה לפי דעתי מסוד הלשון
כי ההא סימן לנקבה כגון אמרה שמרה קראה וכן לכל
הפעלים ולכך הטילוה באחרונה ויש בזה רמז להא אחרונה
שבשם והתיו גם כן סימן לנקבה למדבר בנסתר ולכך שתי
אותיות אלו משפט אחד להן לפי ששתיהן מורות על נקבה
וכבר ידעת כי התיו אחרונה לכל האותיות ישא מדברותיך
שהיו נושאי הארון או יאמר ישא כל אחד ואחד מדברותיך
לישראל ועל שם שהיו מורי הוראה וכענין שכתוב בשבט

לוי יורו משפטיך ליעקב ועל דרך הקבלה תכו לו
הכאה כי הם מוכים בסבת קדושת השכינה שהיא
רגליך שהיא דבק' בארון וזה ירמוז למה שהיה הארון
בהם כמו שהזכירו רבותינו ז"ל כי לכך היו שבט לוי מעט
לא עלו רבבותיהם אלא הפחות שבכל השבטים ואמר ישא
מדברותיך כי הוא הכלי הנושא הדברות ובסגור שמענו הת
התורה כענין שאמר הכתוב מתוך האש וזה מבואר תורה
צוה לנו משה על דרך הפשט הדבור הזה ישא כל אחד מ
מבני לוי לישראל ויאמר להם כך העתקנו מפי משה ירושה
בידינו לנו שאנחנו קהלת יעקב והזכיר יעקב
בענין התורה למעט ולפסול זרע עשו וישמעאל שלא רצו
לקבלה וזהו מורשה קהלת יעקב כי איננה ירושה אלא לזרע
יעקב בלבד לפי שהיא מן הד' מתנות שלא ניתנו אלא
לישראל בלבד ואפשר לומר כי מלת מורשה תחזור לארץ
ישראל ויהיה באור הכתוב בזכות התורה שצוה לנו משה
הארץ שכתוב בה ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' תהיה מ
מורשה לקהלת יעקב שהרי בקיימנו התורה אנו זוכין
בירושתה ובעברנו עליה אנו גולים ורשים ממנה וזהו לשון
מורשה מלשון מוריש ומעשיר כי הוא כולל שני הפכים כמו
ודשנו את המזבח כי כאשר קהלת יעקב יורשת או רשת
הכל תלוי בתורה ועל דרך המדרש תורה צוה לנו משה מ
מצות במנין תורה ציה לנו משה שהן אנכי ולא יהיה לך מ
מפי הגבורה שמעום והנה הם תרי"ג מורשה קהלת יעקב
לכל המתקהל עם יעקב והם גרי הצדק ודרשו רז"ל ג'
כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר
כהונה נתנה לזרעו של אהרן כתר מלכות לזרע דוד כתר
תורה מונח בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבא ויטול ועוד
דרשו בו מורשה קהלת יעקב אל תקרי מורשה אלא מאורשה
ועל דרך הקבלה היצרכו לדרוש כן כי זאת התורה מאורשה
ליעקב היא והיא הנקראת רחל ובשעת הכעס כהסתלק הש
השכינה רחל מבכה על בניה מאנה הנחם על בניה כי איננו
ובשעת הרצון רחל אשת יעקב וזה מבואר ויהי בישורון
מלך כל אחד מבני לוי יאמר עוד שהיה בישראל מלך והוא הקב"ה
והענין ששרתה שכינה בישראל ולכך הזכיר ישורון שהוא
שהוא לשון ראיה על שם שראו בסיני כבוד השכינה עין
בעין ושם התאספו ראשי עם יחד שבטי ישראל לקבל
אלהותו ומלכותו ועל דרך המדרש ויהי בישורון מלך זה
משה ששמעו כל ישראל התורה מפורשת מפיו והענין כי
הוא היה כמלך והתאספו אליו ראשי השבטים וכן כתוב
להעלה ויתנה אל הכהנים בני לוי וכתיב הקהילו אלי את כל
ראשי שבטיכם ויהי בישורון מלך זה הקב"ה אימתי
בהתאסף ראשי עם וכהא' נדיבי עמים נאספו עם אלהי אב
אברהם בזמן שנאספו וכהא' הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו
על ארץ יסדה וגו' אימתי בונה בשמים מעלותיו בזמן
שאגדתו על ארץ יסדה. ועל דרך הקבלה
ויהי בישורון מלך זו מדת המלכות הכלולה מכל המעלות
ומזה דרשו במדבר סיני רבה הבונה בשמים מעלותיו.

על ארץ יכדה למה הדבר דומה לפלטין בנויה על
פינות כל זמן שהספינות מחוברו פלטין שעל גביהן
דות כך הכונה בשמים מעלותיו איבתי כשישראל אגדה
אחת כביכול כסאו מרושם למעלה בזמן שישראל עשויין
אגדה אחת כתיב מעלותו וקרי מעלותיו הקרי ירמוז לעשר
המעלות והכתוב ירמוז למעלה אחרונה הכוללת את כלן
ואם כן תלה הכתוב הבנין העליון כלו על ישראל כשהן
אגדה אחת ודע כי מלת ויהי תורה כי המלך הזה הוא האל
ית' ועוד פירש במלת ויהי נ צרופין כשם המיוחד כשתצרף
השם המיוחד לד צרופין כפרי החג והיה היוד לבדה בצ
בצרוף הרביעי וכיון שמלת ויהי נאצלת מהשם המיוחד
הנה זה יורה כי לה' המלוכה ואם כן יהיה לשון מלך בכתוב
הזה כלשון ארוממך אלוהי המלך שהוא תרועת מלך ולשון
מלך לשדה נעבד ולשון מלך אסור ברהטים וכן ה' צבאות
הוא מלך הכבוד סלה מלך שהוא הכבוד ואמר סלה כי הוא
מעלה למעלה עד אין סוף ומלך הכבוד שהזכיר ראשון
הוא המולך על הכבוד וזה מבואר ״ יחי ראובן על דרך
הפשט יתפלל עליו שיאריך ימים ולא ימות קודם השנים
הקצובות שהרי אי אפשר שיחיה לעול׳ ויהי מתיו ואל יהי
מתיו ובמוהו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע וכן כי
לא לנצח ישכח אביון תקות ענוים תאבד לעד וכן עוד
ונחמתך תיכרני וכן והותי לפסילים והנה משה רעה
והזכירם כסדר על דרך נחלתם כי ראובן לקח נחלתו ב
נראשונה ולפי שהוא הבכור על כן נתן לו בברכתו משפט
הבכורה והקדים יהודה אחריו כי הוא הנחל הראשון בארץ
והוא יעלה בתחלה למלחמה אשר כה יברך אותו משה
ואחר יהודה ברך בני לוי כי הם חונים בירושלם עם בני
יהודה ואחר בני לוי ברך בנימן שהיתה נחלתם עם בני
יהודה והעיר ירושלם ובית המקדש בין יהודה ובין בני
בנימן והלוים יחנו עם בניהם ואחר בנימן יוסף שלא
יתחרגו שהרי בכר הקדים לבנימן והוא קטן ממנו ואחר
יוסף זבולן לפי שהוא נלחם ומביא לפיו של יששכר ולפי
שזבולן סבה לתורתו של יששכר על כן הקדים זבולן וא
ואחריו יששכר ואחר בני הגבירות שהזכיר גד והחל ממנו
לפי שהוא עם דגל בני הגבירות ואחר גד הזכיר דן שהוא
בעל דגל ואחר כך הזכיר נפתלי הגדול מאשר ולכך הוציך
לאחרון ותכן לפרש יחי ראובן ואל ימות שיצליח ויחיה
במלחמותיו ולא ימות אחד מהם במלחמה ״ ויהי מתיו מ
במספר אבל יהיה בכלל עשרה מתים אלו הרוגי מלכות שכן
בעינו עשר שנקראים מספר בענין שכתוב מספר יחיו ונער
יכתבם ובמה הם מספר כמו יכת הנער שהיא נקודה ולפי
זה נראה שנתכפר לו מעשה בלהה לענין שלא יכרת וימות
בו לעולם אבל לא נתכפר לו גמרי שהרי עתיד הוא
להענש עליו בכלל עשרה הרוגי מלכות שחטאו במכירת
יוסף ״ ועל דרך הקבלה יחי ראובן ואל ימות הזכיר יחי על
חיי העולם הבא ואל ימות שלא ישוב משם עוד בגוף למות
מיתה שניה וזהו שתרגם אנקלוס עה' ומותא תנינא לא ימות
ונלה לנו בזה כי הנשמות מתגלגלות לשוב בגוף אחר שקבלו

שכרם וענשם בגן עדן או בגיהנם וזה ידוע ומקובל כי כשם
שהשמטות העולם חוזרות ומתגלגלות כן הנשמה אחר שקבל
שכרה בגן עדן או ענשה בגיהנם הנה היא חוזרת אחר זמן
בגוף לקבל הראוי לה במדת כנגד מדה והגלגול הזה נקר
אצל רז"ל תחית המתים הוא שאמרו בתחלת מסכת תענית
בשלמא תחית המתי' כל יומא ויומא זמניה הוא אלא גשמי'
כל יומא ויומא זמניה הוא ותמצא בידו שלמי אם יכופר
העון הזה לכם עד תמותון זו מיתה שניה וכן ת' אם ישתבק
חובא הדין לכון עד דתמותון מותא תנינא ולזה כוון אנקלו'
והרחיב באור בלשון שאמר לחיי עלמא ומותא תנינא לא
ימות כוין לומר כי משה התפלל על השבט שיזכה להיות חי
עד ולא ישוב משם עוד בגוף למות מיתה שניה וכן תמצא
בדוד כפורש שהזכיר בענין הנשמה הדברים הבאים לה
לאחר מיתה סליחת עונות רפואת החלואים בגלגולה גאולת
שחת וזה יורה שתעבור בשחת אבל הוא יגלגלנה אחר
התעטרותה במדות שובע שמחות בזיו השכינה זהו שאמ'
הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת
חייכי המעטרכי חסד ורחמים המשביע בטוב עדיך התחדש
כנשר נעוריכי וחמשה תועלות הן שהזכיר בתוספת יודין
והן חמשה כנגד חמשה דברים שנמשלה בהן להקב"ה וכנגד
חמשה שמות שיש לה וזה מבואר ״ וזאת ליהודה על דרך
הפשט וזאת הברכה אשר ליהודה והוא מה שאמר שמע ה'
קול יהודה כבאו למלחמה בתחלה ידיו רב לו שיספיקו
לו ידיו ולא יצטרך עזר מזרוע בשר או יאמר ידיו רב לו ידיו
יריבו כנגדו וכתב רשי' ז"ל טמך יהודה לראובן מפני ששניה'
הודו על קלקול שבידם ודרשו במסכת מכות פרק אלו הן
הגולין כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר היו עצמותיו
של יהודה מגולגלין בארון מפני הנדוי שקבל עליו ושנ'
וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה
יהודה וזאת ליהודה מיד שמע ה' קול יהודה מיד על אבריה
לשפא ועדין לא סליק למתיבתא דרקיעא ״ ואל עמו תביאנו
ועדין לא הוה ידע למשקל ולמטרי בשמעתא ״ ידיו רב לו
ועדין לא הוה ידע לפרוקי קושיא אליבא דהלכתא ״ ועזר
מצריו תהיה ועדין עצמותיו מגולגלין בארון שלא היה בו
כח לעלות בישיבה של מעלה שכן קבל עליו הנדוי בעולם
הזה ובעולם הבא שנ' כל הימים ובזה שאמר על אבריה
לשפא שנדבקו עצמותיו עצם אל עצמו ויקום עליו בשר
מלמעלה ועדין לא היה בו כח לעלות והתפלל עליו ואל עמו
תביאנו ומה שאמ' מי גר' לראובן שיודה יהודה אעפי' שטעש'
יהודה אחרון קבל היתה כיד משה רבי' עה' איש מפי איש שלא
הודה ראובן שהוא בלבל יצועי אביו עד לסוף שנים רבות
שהודה יהודה חטאו בתמר ובאותה שעה הודה ראובן שהו
בלבל יצועי אבי ואז יצאו כל אחיו מן החשד
ועל דרך הקבלה וזאת ליהודה היא מדת המלכות שממנה
המלכות לזרע יהודה והיא הנותנת לו כח הנצוח במלחמותיו
וכן דוד שהוא מזרעו אמר אם תקום עלי מלחמה בזאת אני
בוטח כי היא מדתו של דוד ובהא ועז מלך משפט אהב וכ
וכתיב משפטיך למלך תן ולכן התגבר דוד בכל המלחמות
היה מנצח כל אויביו ועל כן יזכיר,

תמיד בשירותיו למנצח מזמור לדוד ידוה להקכה כי הוא ה
המנצח האמתי כי מה שהוא מנצח אין נצחון אלא מצד ה
המדה ההיא ולפי שהיה דוד מחזיק במדה ההיא ושפך דם
דמים רבים על כן לא הוכשר לבנות בית הרחמים עד שבא
שלמה בנו שהיה איש השלום מחזיק במדת הצדקה כענין
שאמר וצדקתך לבן מלך ׃ וללוי אמר ובעבור לוי אמר וע
ועם הקבה ידבר ואמר לאיש חסידך כנגד אהרן אחיו אשר
נסיתו במסה בנסיון או שם בקום תריבהו על מי מריבה הוא
חטא הצוד שלא נמצא בו חטא אחר ולא הזכיר חטאו במ
במעשה העגל וזה יורה שלא היתה כונתו אלא לשם שמים
שאלו חטא בו היה מזכירו כאן בכלל חטא מי מריבה ומה
שהקדים התומים לאורים ואין דרך התורה בכך אלא להק
להקדים האורים לעולם מפני שהם עקר השמו אבל הקדים
אותן להורות שאין אלו בלתי אלו כי שניהם שלבות הענ
ובבר הזכרתי ענינם במקומו והוא דעת הרמבן זל כי היתה
מדרגה ממדרגות רוח הקדש והכהן המלובש בחשן אשר א
אורים והומים נתונין בין כפליו היה מתלבש באלו ברוח הק
הקדש ומזה תרגם אנקלוס תומיא ואוריא אלבישתא כענין
ורוח לבשה את עמשאי ודע כי ד מדרגות הן בנבואה
בת קול אורים ותומים רוח הקדש נבואה ובלן מ
מדרגות חלוקות זו למעלה מזו וכולן נמשכות מן המדה הנ
הנקראה צדק וזהו צדק לבשתי וילבשני והנני מבאר לך
כאן ד מדרגות הללו הראשונה בת קול ויש סוד במה ש
שאמרו בת קול ולא אמרו בן קול וכן במה שאמרו זה בנה
אב וכן מבנין אב ושני כתובים ולא אמרו זה בנה אם או בנ
בנין אם וכן במה שאמרו עוד יש אם למקרא ולמסורת ו
ולא אמרו יש אב כי הכל נאמר בהשגחה מכוונת וחכמה י
יתרה וחכמי האמת שכל דבריהם מיוסדים על אדני התכמת
וכפיר גזרתם קבלו כן מן הנביאים עד משה מסיני ובאור ה
הענין כי בנין אב לא נזכר בשום מקום בהתלמוד אלא על
פסוק מפסוקי תורה שבכתב ואם כן ראוי להם להזכיר בזה
לשון אב ולומר זה בנה אב או בנין אב כי כל פסוק ופסוק
היא בנין האב יתעלה ששמענו התורה מפיו מתוך האש
וכענין שכתוב ביום דבר ה אליכם בהר מתוך האש ולא היה
ראוי שיזכירו בו לשון אם אבל כשאמרו יש אם למקרא ול
ולמסורת שהוא דבר נמסר מסמך תורה שבעל פה הזכירו א
אם ולא אב וכן בכאן בבת קול שהזכירו בת ולא בן בוכרת
היה לפי שהקול הזה המגיע לאזני השומע הוא נמשך מאותו
הקול שכתוב בו והיה אם שמוע תשמע בקול ה אלהיך וכן
עוד וישמע את הקול מדבר אליו והקול הזה הנשמע יקרא
בת לפי שהוא נמשך מאותו קול וזהו לשון בת קול ׃ ועוד
לטעם אחר נמרץ היצרכו לומר בת קול כי היה הקול יורד
לאזני השומע בבדת הכסא שהוא רחב מלמעלה וקצר מלמ
מלמטה כי כן דמות כסא הכבוד וכן צורת האש של מעלה
רחבה למעלה קצרה למטה וזהו לשון בת קול שהיה הקול
יוצא במדת הכסא ובת קול זה היה נשמע תמיד לחכמי הת
התלמוד ולחסידי הדורות בזמן בית שני שהיו משתמשין ב
בבת קול אחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים ׃
המדרגה השנית אורים ותומים שהם שמות הקדש שהיו מ
מורים על עצם אספקלריא שאינה מאירה אשר בה
התנבאו הנביאים כלן הם המעידים על אמתתה והו
בלשון האורים שהם עקר השמות שהוא עולה למספר ש
השכינה הוא שכתוב ויתן אל החשן את האורים ואת התומים
וכשתתקרב אל שתי מלות את האורים אז תראה אור ונכנ
עליו אחר להעיד על יחודו כי הוא הנרמז בד של אחד ׃
המדרגה הג רוח הקדש והיא המדה הי במדות הנביא הז
הזכרתי כבר נפסוק ונשמרת וענין רוח הקדש הוא שימצא
האדם בעצמו לב רחב ויזדמנו בפיו דברים נפלאים ויגיד ה
העתידות ולא יתבטלו הרגשותיו כלל אבל יוציא הדברים מ
הפיו כפי מה שישים בפיו רוח הקדש והוא אינו יודע מאין
באו לו הדברים המדרגה הד נבואה והוא שיגיד העתידות
בבטול כל הרגשותיו וישאר מופשט מן החומר וכל כליו ו
ויתיחד עם השכל הזך לבדו ואז יראה האור הבהיר במראות
ודמיונות בחלום או בהקיץ ואין להאריך בכאן כי כבר הז
הזכרתי כל זה באריכה בספר חשן משפט אמנ דעת הרמבן
זל באמרו כי הוא מדרגה ממדרגות רוח הקדש כי רוח הק
הקדש גדולה מכלן וסדר המעלות לדעתו מלמעלה למטה
כך הם רוח הקדש נבואה אורים ותומים בת קול ׃
רוח הקדש היא החכמה שהיא רוח נמשך מן הקדש שהוא ה
המקור העליון וכן כתיב ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ו
וכן תמצא בספר יצירה אחת רוח אלהים חיים ברוך ומ
ומבורך שמו של חי העולמים קול רוח ודבור וזהו רוח הקדש
קרא החכמה רוח אלהים חיים ומנאה ראשונה לענין ההשג
ואמר שהיא רוח הקדש ׃ נבואה יסודה מן השם המיוחד
אורים ותומים בלמודי ה למטה מן הנבואה ולמעלה מבת
קול בת קול בשכינה וכל המעלות כלן נמשכו הן מן השכינה
נמצאת אומר רוח הקדש שהיא החכמה למעלה מן הנבואה
שיסודה בשם המיוחד והנבואה למעלה מאורים ותומים
שהם למודי ה ואורים ותומים למעלה מבת קול בת קול ה
האחרונה ולמטה מכלן ולכך אין משגיחין בבת קול לסתור ד
דברי הנבואה ומה שאנו קורין הנביא רוח הקדש לפי שה א
המקיף שכל המעלות משתלשלות מיון והבן זה ׃ לאיש
חסידך כל כהן גדול שבשבט לוי יקראנו חסיד בעבור שהוא
מושך בח ממדת החסד שהיא מדתו של כהן והוא המברך
לישראל בשם המפורש שנ כה תברכו כי הוא ממשיך הברכ
ממדתו אל המדה העשירית הנקראת כח שהיא מדת הדין ש
שנאמר והנה לא שמעת עד כה וסמיך ליה בזאת תדע ועם
זה היה העולם מתברך מברכתו של כהן וזהו שכתוב וחסידיך
יברכוכה יברכו כח וזה מבואר האמר לאביו ולאמו לא
ראיתיו על כלל השבט ידבר כענין שכתוב מי לה אלי ויאס
ויאספו אליו כל בני לוי ויאמר להם מלאו ידכם היום לה כי
איש בבנו ובאחיו ולאו דוקא בנו ואחיו ממש וכן בכאן ל
לאביו ולאמו ואת אחיו ואת בניו אין לפרש אביו ממש ולא
אחיו ממש מאביו וגם לא בניו ממש שהרי לוים גמורים הם
ובשבט לוי לא חטא אחד מהם כלל שהרי כתיב ויאספו א
אליו כל בני לוי אבל ענין הכתוב לאביו אבי אמו מישראל ו
ואת אמו אחיו מאמו מישראל ואת בניו בן בתו מישראל הא
היו

...ט" כי שמרו אמרתך לא יהיה לך ונריהך ינצרו
...ת מילה כי ישראל לא מלו את בניהם במדבר אבל ש
...בט לוי מלו את בניהם ואף על פי שהוא מדבר על השבל
...כלל נרמז בו נכ'ש מואל הנביא הלוי ועליו יאמר האומר
לאביו ולאמו לא ראיתיו כי כאשר נגמל הובא בית ה' להיו'
פרוש ונבדל לעבדת השם ית' ואת בניו לא ידע שהוליד בנ
בנים ועבדת השם ית'" ברך ה' חילו הם התרומה והמעשר
והבכורות הבכורים "ופועל" ידיו" הקרבנות"
מחץ מתנים קמיו כמו מחץ קמיו במתנים" מן יקומון" מן
אשר יקומון עליהם לבנימן אמר על דרך הפשט בעבור בנ
בנימן אמר שהוא ידיד ה' ישכון בנימן לבטח על ה' ית' והשם
שוכן בין כתפיו" חופף עליו על הכבוד שהיה שוכן
בירושלם בחלק בנימן וטעם בין כתפיו ולא אמר על ראשו
לפי שבית המקדש אינו בגובה ההר ממש אלא למטה מעט
במוך כג' אמה מעין עיטם ודעתו של דוד היה לבנותו שם
כמו שדרשו בשחיטת קדשים וכן פרש"י ז"ל והנה משה
קראו כבאן בלשון בכף וכן יהושע תלמידו קראו כן אל כת
ף היבוסי וכה שיקרא יבוסי על שם שקנאו דוד מארונה
היבוסי ויש שפירש מה שאמר בין כתפיו לפי שהוא באמ
באמצע נחלתו" ועל דרך המדרש יש בפסוק הזה רמז לש
לשלשה מקדשים" ישכון לבטח זה מקדש ראשון ולכן ה
הזכיר בו לשון שכינה" חופף עליו כל היום זה מקדש ש
שני ולא הזכיר ישכון אלא לשון חופף שלא שרתה בו שכינ'
ה ידיד ובין כתפיו שכן זה מקדש שלישי שתחזור השכינה ל
לבית קדשי הקדשים כן דרשו רז"ל בספרי" ונרמז כל זה
בברכתו של בנימן למעלתו ולכבודו שהוא אושפיזכן לגבור'
ואמרו ז"ל עליו שלא שלטה בו רמה והוא שאמרו בסוף פרק
השותפין אמר ר' אלעזר שבעה לא שלטה בהן רמה ואלו ה
הן אברהם יצחק ויעקב שכתוב בהן בכל מכל כל משה את
אהרן ומרים שכתוב בהן על פי ה'
אבל בברים לא נאמר על פי ה' שנגאי הדבר בנימן בן
יעקב דכתיב ידיד ה' ישכון לבטח עליו ויש אומר אף דוד ש
שנאמר אף בשרי ישכון לבטח עכ'" ושמעתי סמך לזה ול
ורא הבאיש ורמה לא היתה בו הבאיש רמה לא היתה בו ו
והיא אסמכתא לקבלת רבי אלעזר ומלת בו רמז ואסמכתא
לקבלה יש אומ' שהרי דוד היה השמיני" ועל דרך הקבלה
דבנימן אמר משה ידיד ה' שהוא הכבוד ישכון על בנימן וא
ואמר לבטח כי מתוך כך יבטח בשם הגדול שבקרבו ובענין
שכתוב וירא ישראל את היד הגדולה ויאמינו בה' ובעבור ז
זה נקרא שלמה ידידיה בשמו וכן דרשו בספר הבהיר אמר
לו הקב"ה לשלמה הואיל ושמך בשם כבודי אשיא לך את בתי
דכתיב וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ולא פירש
והיכן פירש להלן כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות מ
משפט עכ'" ולמדנו מכל זה שאין בכל השבטי' כלן מבורך
כבנימן בהשראת שכינה בחלקו ובמעלה ובזכות ויש לו ית
יתרון על כל יתר אחיו ואולי מפני זה הזכירו הכתוב בפני
עצמו ואם לבנימן בלא ואו כי לא רצה לערב אותו ולכלול
ברכתו עם שאר השבטים שכלן נקשרין יחד בקשור ואו
ועוד לפי הדרך הזה יתכן לומר כי מה שהזכיר לבנימן מכל

האח"ים והזכירו נפרד בפני עצמו בלא ואו כדי לרמוז על
דוגמתו שהוא מכלל הבנין והוא בפני עצמו נפרד מהם כע
כענין האתרוג וזה מבואר" מברכת ה' ארצו ממגד שמים
קרא הגשמים מגד שמים והוא מאמר החכמים ז"ל מים ה
העליונים במאמר הם תלוים ופירותיהן מי גשמים וכן אמר
הכתוב משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך, תשבע הארץ
כי השמים מעשיו. וכן כתוב כי אראה שמיך מעשה
אצבעותיך וקרא הגשמים פרי מעשיו כלומר פרי השמים ו
וזהו ממגד שמים ובאמרו ממגד שמים מטל ברך אותה בט
בטל ובמטר" ומתהום רובצת תחת הם המים התחתונים כי
מים העליונים ומים התחתוני ברך אותם והם האור והחשך
ולכך סמך הטל אל התהום וידוע שאין הטל יורד ביום אלא
בלילה וכן הזכיר יעקב בברכתו ברכות שמים מעל ברכות ת
תהום רובצת תחת" וממגד תבואות שמש" ידוע כי השמש
מגיע יסוד האש שכן אנו מרגישין חום גדול בהתקרבו א
אלינו והקרירות בהרחקו כמנו חז"ל מבט' התבואה והפירות
והלבנה מגיעה יסוד המים שכן הימים והנחלים מתוספים
בתוספת הלבנה וכאשר תחסר הן מתחסרים ובח השמש וה
והירח שמבשלין הפירות קראו הכתוב מגד ויאמר הכתו' שת
שתהיה ארצו של יוסף מברכת מכח השמש הגמש' בתבואות
ולפי שתבואות הזרע והפירות תלויות בשמש אמר כן וממגד
הלבנה גם כן שהיא מגרשת הפירות" ומראש הררי קדם מ
מלשון וראשית שמנים ימשחו ואמר כן לפי שפירות הה
ההרים טובים מפירות העמקים" וממגד ארץ" אחר
שהזכיר פירות ההרים הזכיר פירות ארץ המישור ובמלת ו
ומלואה נכלל הכסף והזהב וכל המחצבים ושאר כל קניני ה
הארץ שהכל בה ומתברך מרצון הקב"ה ששכן בסנה"
ובמדרש מברכת ה' ארצו למה נתברך יוסף בברכת הארץ י
יותר מכל השבטים אלא אדם הראשון ששמע לקול אשתו
נתקללה האדמה בעבורו שנאמר כי שמעת לקול אשתך וגו'
יוסף שלא שמע לאשת אדניו נתברכה האדמה בעבורו הה"ד
מברכת ה' ארצו" תבאתה לראש יוסף הברכה הזאת והם
והמלה זרה והיא מורכב מן באתה ומן תבא ורמז לנו משה
בבאן כשם שבאת בגלות מצרים קודם אחיך כן תבא
לגאולה קודם להם והם מח' שנים שעתידים הנדחים שיהיו
נגאלין קודם הנפוצים ובין גאולה לגאולה מה' שנים"
בכור שורו הדר לו בעבור שהזכיר תבואות המשיל השבט ל
לשור וכענין שכתוב ורב תבואות בכח שור והזכיר בכור לפי
שהיה בכור של רחל וקרני ראם קרניו בכח רבבות אפרים"
ועל דרך הקבלה בכור, שורו הדר לו נתנו ליוסף הצדיק שתי
מדות הנצח וההוד וזהו שאמר בכור שורו הדר לו כי הדר
הוא הנצח שהוא מימין וההוד שהוא משמאל נרמז בשור כי
שם צור שור כידוע בקבלה ומפני שנתנו לו שתי מדות אלו
המשילו לב' דברים לשור ולראם המשילו לשור כנגד ההוד
ולראם כנגד הנצח וידעת כי משם נשמעה תפלתו של
דוד שנ' ובקרני רמים עניתני וכן יצאו ממנו ב' שבטי' שבט
אפרים שנקרא על שם פריה ורביה שהיא ענין הרחמים והשני
שבט מנשה שנקרא על שם השכחה שהוא מענין הדין"
שבח זבולון בצאתך כלומר למלח

ואעפ׳ שיששכ׳ גדול הוא מזבולן כי הו׳ נולד תחל׳ה הקדי׳ זבולן
לישש כר לפי שהוא הסבה להורתו של יששכר וכן הקדימו
יעקב בברכת השבטים לפי שהוא המחזיק תורתו של יששכר
יששכר ואם לא היה כחזיק אי אפשר לו לעסוק בתורה ועל
כן ראוי הוא שינחל שמחה וכבוד בשמחתה של תורה לעול׳
הבא וזהו שאמר שמח זבולן בצאתך ואף על פי שפשוטו
הוא בצאתך למלחמ׳ אפש׳ לומ׳ בצאת׳ מן העולם הזה וכדך
אותו בשכח׳ העול׳ הבא ויחס השמחה לזבולון לפי שהו׳ סבת
לתורה וזהו שאמרו רז״ל כל המטי׳ מלאי לכיס תח זוכה ויושב
בישיבה של מעלה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף וב
ובאורו אצילו׳ החכמה מתקיימת מאצילות הכסף ואצילות
הכסף נאצל מאצילות החכמה ותמצא בברכה זו ג׳ ענינים
הא׳ שהקדים זבולון ליששכר והב׳ שכלל ברכת יששכר בכלל
ברכת זבולון והג׳ שהאריך בברכת זבולון ואמר עליו כי ש
שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול וקצר בברכת יששכר ו
ולא תמצא באחד מכל השבטים שיקצר משה בברכתו כמו
ביששכר והיה ראוי להאריך בו יותר לפי שאין לך שבט ג
גדול בתורה כמותו שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ומ
ומה שקצר בברכתו שאמר ויששכר באהליך מפני שברכתו
שברך אותו במלה זו היא כוללת כל הברכות והוא שאמר
באהליך שני אהלים אהל של מעלה ואהל של מטה ואם כן
ברכו בשמחת אהל של מטה והוא שכתוב פקודי ה׳ ישרים מ
משמחי לב ובשמחת אהל של מעלה ששם השמחה שלמה ו
וכלשון הברכה שתקנו ז״ל שהשמחה במעונו ושם השכר כפ
כפול ואולי לכך נכפלה השין בשם יששכר להורות על שני
חלקים מן השכר אחד לעוסק בתורה ואחד למחזיק התור׳ ה
בידו • שם יזבחו זבחי צדק כלומר כי הכל יבאו להר
הבודיה בסביל עשרם להקריב קרבנות ולעבד את ה׳
ודרך הקבלה שם יזבחו זבחי צדק ייחס הזבחים ל
צדק הוא המקבל תחלה והוא הנרמז בתוספו׳ ...א של
המזבח • וכבר הזכרתי זה בפסוק והקטיר הכהן את הכל ה
המזבחה ושפוני טמוני חול ברכן בעושר בשפע גדול ש
שיהיה להם הון עתק ועושר רב׳ עד שיטמנוהו בחול נ
ונלת ושפוני כאלו אמר וצפוני בצדי׳ ומה שאמר ושפוני
טמוני הוא כפל לשון כמו אדמת עפר ותרגם אנקלוס וסימן
דמטמרן בחלא מתגליין להון • וירא ראשית לו על דרך
הפשט יאמר כי גד בקש לו ארץ סיחון ועוג שהיא תחלת כ
כבוש הארץ כי שם חלק המחוקק הוא הגדול והשליט כמו ל
לבי לחקקי ישראל ואמר ספון כמו וכפון בארז וכן לשבת
בבתיכם ספונים והזכיר ספון ולא קבור לרמוז שהוא ספון
לתחית המתים ולכך נקבר בחלקו של גד שחוצה לארץ כדי
שיחיו מתי חוצה לארץ בזכותו ויתא ראשי עם שבאו ראשי
שבט גד עם ישראל חלוצי צבא כי כן התנו עם ישראל צד
צדקת ה׳ עשה שקיים מוצא שפתיו שאמר לא נשוב אל ב
ביתינו עד התנחל וגו׳ ועל דרך המדרש וירא ראשית לו ה
העולם נברא בזכות משה שנקרא ראשית שנאמר וירא רא
ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון • ועל דרך הקבלה ו
וירא ראשית לו וירא מרחיב גד ראשית לו והענין שנסתכל
בחכמה שהיא ראשית כדי לברוא העו׳
ראשית כהויו שהיו בחכמה ראה כי חלקו של מ
מחוקק ספון ונסתר שם כי הוא בכלל הראשית ויתא
עם משם האציל המדות שקראן ראשי עם כלשון שא
שערים ראשיכם • צדקת ה׳ עשה ומשפטיו התפארת ו
והכבוד שנאצלו משם וזה מבואר • וענין המדרש נסודו
במשה שנקרא ראשית על שם שהיתה נבואתו מתוך אס
אספקלריא המאירה שהיא ראשית כי עד שם השיג ומשם
התנבא כי כל מתנבא מתנבא מתוך מה שהשיג ואעפ׳
שהתנבא מתוכה לא השיג מהותה ועל זה בקש באמרו הר
הראני נא את כבודך ולא נענה ומה שנקרא מחקק לפי ש
שנבואתו של משה בשם הגדול ברחמים שמשם מצות עש
שהן רמ״ח כי מצות עשה ולא תעשה כנגד התפארת והכבוד
ולפי׳ נרשם מספר מצות עשה במלת מחקק שהם כנגד ה
השם המיוחד ומספר מצות לא תעשה שס״ה שהן כנגד אלף
דלת נרמז גם כן בפסוק אדני שמעה אדני סלחה אדני הק
הקשיבה ונראה כי לזה רמז אנקלוס במה שתרגם ספרא ר
רבא שקראו המחוקק הגדול על שם שנבואתו בשם הגדול
והזכיר ישעיה הנביא ע״ה כי ה׳ שפטנו ה׳ מחוקקנו ה׳ מלכ
מלכנו הוא יושיענו וכאשר הכתוב תמצאנו מפורש וכסדר
ממטה למעלה ואף על פי שרשי׳ ז״ל פיר׳ כתוקקנו לשון מש
מושל מלשון ...ק מבין רגליו מה שרמזתי הוא העקר וי
ויונתן בן עוזיאל ע״ה מעיד על שפירש מחוקקנו נותן לנו
דת והוא שתרגם ה׳ דיננא ראפקנא בגבורתיה ממצרים ה
...פננא דיהב לנא אלפן אוריתא מסיני וכן האמת כי
תורה בשם הגדול נתנה ומכאן יש לך להתעורר בכתבי ה
הקדש באותן דברים שנקראו בשם גדול כענין בית המקד׳
שנקרא גדול שנאמר ואת כל בית הגדול שרף באש וכן
העובד המשרת שם נקרא הכהן הגדול וכן הנהר שבארץ י
ישראל נקרא הנהר הגדול נהר פרת וכן השם הגדול שהכהן
הגדול עובד לפניו שנאמר את כל מעשה ה׳ הגדול וכן במה
שקורין חכמי האמת לשון רבא שהוא תרגום של גדול כענין
בקדיש אמן יהא שמיה רבא מברך וכן יהא שלמא רבא
וכן קדוש היום שקורין קדושא רבא ולא כן של לילה וכן
ברכת היום של אהבת עולם אהבתנו שקורין אהבה רבה ול
ולא כן של ערבית וכן קורין ליום שביעי של ערבה הושענא
רבא לפי שהוא תשלום ט׳ ימים שמבריאת העולם שנברא
בהם באור כל אלה אם תשכיל בהם תמצא כי דרך אחד ל
להם והכן זה • דן גור אריה על דרך הפשט המשילו כג
בגבורה לגור אריה כאשר הוא מדלג מהר בשן • ועל דרך
הקבלה נקרא דן כנגד מדת הדין כי כן אמרה רחל עליו דנ
דנני אלהים והמשילו משה בברכתו לגור אריה כנגד מדת
הדין של מעלה ששם צורת גור אריה וזה מבואר • נפתלי
שבע רצון על דרך הפשט יהיה שבע רצון של הקב״ה וכענין
שהזכיר למעלה ורצון שוכני סנה ויהיה מלא ברכת ה׳ ויר״ש
ים ודרום וזה ירמוז אל נחלתו שהיא מערבית דרומית •
ועל דרך הקבלה נפתלי שבע רצון המלא ברכת ה׳ שהיא ז
זאת שנאמר וזאת הברכה ים ודרום העולם הבא נמשל לים
נחתגה ים והעולם הזה

וגם נתתגי וזהו שדרשו בספר הבהיר
רש היה לו לומר אלא ים ודרום ויה רש
ודאי שהשמיר דרכיו ולפי דעתי הרמז בכל זה
הברית ואפילו החכמה והבינה רש וזהו שאמרו ים
ויה רש ידע כי נפתלי ואשר חונים עם דן וצפון
רוגז וזה כ״שם במלות נפתלי שבע רצון וזה מבואר ״
ופוטל בשמן רגלו הזכיר לשון טבילה על רבוי השמן
שבארצו של אשר ולכך אמר רגלו ולא ידו וכענין שכתוב
כבס ביין ועושו הזכיר לשון כבוס כיין על שם רבוי היין ש
שבארץ יהודה כאדם שמניח המים ויכבס נגדיו ביין ל
להפרגת רבויו וכן הזכיר יעקב מאשר שמנה לחמו
ואמר ברזל ונחשת כלומר בחלקו יהיו הרי ברזל ונחשת או
בא לרמוז שתהיה ארצו כנעול ארץ ישראל ויהיו לו דלתות
וחושה ובריחי ברזל וכל הארץ נעודה בהן והכונה בזה שלא
יבאו בארצו אויבים לשלול במנו השמן שלו אבל מליכהו
מארצו לשאר הארצות וכימיך דבאך דעת אנקלוס שהמלה
הפוכה והיא כמו דאבך מלשון דאבון נפש וזהו שתרגם
וכיומי עולימותך תוקפך אמר וכימיך על ימי הבחרות כי
הם נקראים ימים וו אין ליחשב בספר ימים ודאבך על
ימי הזקנה שהם ימי דאבון נפש וצער והם השנים אשר
יאמר האדם אין לי בהם חפץ אבל נפשוטו של בקרא פירו
וכימיך דבאך וכו׳ ימיך תהיה ארצך זרי השמן ויהיה
בלשון תרגום של זב דאיב וכן מצינו הלשונות בתורה
שהם תרגום כמו שהדותא שהוא תרגום וכן ואתא מ
מרבבות קדש ובנביא ם אתא בקר וגם לילה אם תבעיון
בעיו וכן בכתובים בי עשית משפטי ודיני וכן עוד דנה כי
בשמים עד יוסהדי במרומים עצמיו אפיקי נחושה גרמי
כמטיל ברזל אף ערשנו רעננה תרגום מטה ערסא והמלה
מורה משתי לשונות אלו לשון הקדש ולשון תרגום
וכן תמצא חבור התלמוד הקדש שיש בו שתי לשונות
אלו כי רבינא ורב אשי אחזו דרך התורה שנתנה בסיני ולפי
דעתי שיש לדבר הזה שרש כי שם האדון המיוחד בשם
שהוא לשון הקדש וכנגד שם השליח שהוא התרגום הוא
מטטרון ואיני רשאי להרחיב באור ״ אין כאל ישורון אחר
שסיים דברך השבטים אחד אחד התחיל עתה לדבר עם
כולם בכלל ויודיע להם טוב חלקם כי יוצר הכל הוא ויבשר
אותם בירושת הארץ ושיזכו לבא בהוכה מה שלא זכה
הוא ויבאר עוד להם ענין העולם הבא כאשר אבאר וחתם
דבריו בענינים כא״ה ולכך יאמר אין כאל ישורון שאין
אתם כשאר העמים כי שאר העמים הם תחת ממשלת
המלאכים שרי מעלה ולא כן ישראל כענין שכתוב ונפלינו
אני ועמך ועל כן יקראם ישורון כי הוא שם ישר להורות
שאין בכל שרי מעלה כאלהי ישראל וכן אמר על ישראל
אשריך ישראל מי כמוך כי אינם כשבעים אומות על כן
יודיעם שלא שם חלקנו כהם ולא גורלנו ככל המונם זהו
אין כאל ישורון שהוא רוכב שמים והוא יהיה נמצא בעזרך
ובגאותו שחקים ובגאותו רוכב שחקים וענין רכב שמים
על דרך הפשט נטה הממשלה בלשון רכיבה ובענין שב

שכתוב ירכיבהו על במתי ארץ שהוא לשון ממשלה עוד
לבאר כי כמו שהרוכב מנהג על הסוס לפי שאין מרוצת
הסוס מכח עצמו אלא מכח הרוכב כענין שכתוב תשחק
לסוס ולרכבו כן מרוצת הגלגלים ותנועתם אינו מכח
עצמם אלא מכח השליט המניע אותם יתע׳ ובאור מלת השמים
השמים הכונה על ערבות וכן דרשו רז״ל ערבות מנלן דאקרי
שמים כתיב הכא רוכב שמים וכתיב התם סולו לרוכב
בערבות ונתב הרמ׳ זל׳ בספר המורה והסתכל במה שאמרו
זל׳ ערבות רם ונשא שוכן עליו לא אמר כולו לרוכב בערבות
ולא אמר שוכן בו שאלו אמר כן היה מחייב להקבה׳ מקום
או שיהיה השם יתע׳ כח מהכחות כמו שדמו כחות הצאבה
ובאמרם שוכן עליו הראוי שהוא ית׳ נבדל מן הגלגל ואינו
כח בו שרוכב שמים ענינו מסבב הגלגל המקיף ומניעו
ברצונו ושאר הגלגלים המתנועעים בתנועתו והם מתנועעי
תנועת ההלק לכל וזאת היא היכולת העצומה אשר הניעה
הכל ולזה עכ׳ ״ ועד׳ הקבלה רוכב שמים קרא המדות
שמים וטעור הכתוב שכשישראל עושים רצונו של מקום
הנה הוא רוכב שמים ואינו מתרחק ממדותיו וכשאינן עושי
רצונו ובגאותו שחקים הנה הוא כמתגאה ומתלק לכרוב מ
מרומים והוא מתרחק ממדותיו ורומה לזה דרשו רז״ל בש
כשישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים כח בגבורה של
מעלה שנ׳ באלהים נעשה חיל ובזמן שאינן עושין רצונו
צור ילדך תשי ״ מעונה אלהי קדם על דרך
הפשט יאמר מעונה שלך הוא אלהי קדם כמו עליון שמרה
מעוניך ולשון מעון כמו סכה וכן ויהי בשלם סכו ומעונתו
בציון ויש הפרש בין מעון למקום כי המעון לעולם למעלה
מן החוסה בו והמקום למטה ״ ומתחת זרועות עולם יש לך
ית עולם שיתמכו או יאמר הקבה״ שהוא אלהי קדם
ין העולם כלומר סבל העליונים ״ ומתחת זרועות
עולם א סבל התחתונים גם כן שהמציאות כלו הוא
נשען עליו שכן כתיב נוטה שמים כיריעה כלומר כיריעה
הזו הפרוכה למעלה שהיא תלויה באויר ואינה נשענת
על שום דבר בעולם וכתיב תולה ארץ על בלימה כלומר
על לא דבר אלא על כחו וצריך שיבלום אדם את פיו שלא
יוכל להשיג היאך זה ולשון בלמה שהוא נדרש שתי תיבות
תיבה אחת ואם כן השמים והארץ נשענים על כחו יתברך
אמר הנביא אני עשיתי ואני אשא כלומר אני עשיתי שמים
שמים וארץ ואני הנושא אותם ומי שכח גדול כזה בידו יש
לו כח לגרש מפניך האויב ״ועל דרך הקבלה מעונה אלהי
קדם תוספת הא רומזת על מדת הדין כי מעון מדת רחמים
ומעונה מדת הדין ומפני זה הזכיר משה כאן מעונה ואמר
במקום אחר ה׳ מעון אתה היית לנו כי שם ידבר משה בתפלה
ולכך הזכיר מעון שהוא רמז למדת רחמים אבל כאן שהוצרך
לרמוז על מדת הדין לגרש האויבים ולהשמידם הזכיר
מעונה בתוספת הא שהיא רמז להא ראשונה שבשם שהוא
אלהי קדם ומתחת זרועות שהם עולם
ומלת זרועות איננה סמוכה שעור הכתוב כן ומתחת